

THEOLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS,

EX TRACTATIBUS OMNIUM PERFECTISSIMIS UBIQUE HABITIS, ET A MAGNA
PARTE EPISCOPORUM NECNON THEOLOGORUM EUROPE CATHOLICÆ,
UNIVERSIM AD HOC INTERROGATORUM, DESIGNATIS,
UNICE CONFLATUS,

PLURIMIS ANNOTANTIBUS PRESBYTERIS
AD DOCENDOS LEVITAS PASCENDOSVE POPULOS ALTE POSITIS.

ACCURANTE J. P. MIGNE,

BIBLIOTHECÆ CLERI UNIVERSÆ,

SIVE

CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE

TOMUS UNDECIMUS.

PRODROMUS AD THEOLOGIAM MORALEM. — DE CONSCIENTIA. — DE RATIONE
HUMANA. — DE ACTIBUS HUMANIS. — DE ULTIMO FINE. — DE PROBABILISMO.
DE PECCATIS. — DE PASSIONIBUS. — DE VIRTUTIBUS MORALIBUS ET VITIIS
OPPOSITIS.

25 VOLUMINA : 138 FRANCIS.

EXCUEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISSIORUM VULGO D'ENFER NOMINATAM,
SEU PETIT-MONTROUGE.

1851

ELENCHUS AUCTORUM ET OPERUM

QUI IN HOCCE VOLUMINE CONTINENTUR.

PATUZZI.

Prodromus ad universam morum theologiam, de locis theologiæ moralis.

BROCARDUS.

De Conscientiâ.

LIGUORI.

Morale Systema pro delectu opinionum quas licitè sectari possumus.

PATUZZI.

De Ratione humanâ, quatenus est regula actionum moralium.

BILLUART.

De Actibus humanis.

IDEM.

De ultimo Fine.

NATALIS ALEXANDER.

De Peccatis.

BILLUART.

De Passionibus.

PATUZZI.

De Virtutibus moralibus, Vitiisque oppositis.

GOUSSET.

Appendix prima de Probabilismo : Le probabilisme de saint Liguori est-il absolument destitué de fondement?

MUZZARELLI.

Appendix secunda : De Regulâ moralium opinionum pro confessariis.

MANHART.

Appendix tertia : De ingenuâ indole Probabilismi.

GONZALEZ.

Appendix quarta : De recto usu opinionum probabilium.

ESTRIX.

Appendix quinta : Logistica probabilitatum, cum adjunctâ difficultatis potissimæ explanatione.

EDITORES.

Appendix sexta : De Probabilismo.

INDEX RERUM.

PATUZZI VITA.

Joannes Vincentius Patuzzi, Dominicanus celeberrimus, natus Conegliano, 19 Julii, anno 1700, ordinis sui vestem induit anno 1717, in congregatione Salomoni, quae sancti Domini ordinis inter ramos computatur. Philosophiae deindeque theologiae professor Veneticus fuit, plurimaeque edidit opera: quibusdam ex his nomen Eusebio Eraniste à se adoptatum, alius nomen Adelfo Dositeo, quo aliquoties utitur, inscriptis. Mortuus est Vicentiae, die 26 mensis Junii, 1769. Auctor fuit sequentium operum: *Vita della venerabile serva di Dio, Rosa Fialetti*; *Difesa della dottrina del Angelico dottor santo Tomaso*; *De futuro impiorum statu*, libri tres. *Lettere teologico-morali di Eusebio Eraniste in difesa della storia del probabilismo del P. Daniello Concina*. Hujus operis, quod mirissimum est, in uno anno tres editiones prodierunt. *Lettere teologico-morali in continuazione della difesa*, etc.; *Osservazioni sopra vari punti d'istoria letteraria*; *De re sacramentaria contra perduelles haereticos*, libri decem, etc.; *curà et studio Renati Hyacinthi Drouin*, editio secunda cum notis et additionibus Joannis Vincentii Patuzzi; *Lettera enciclica del sommo pontifice Benedetto XIV, diretta all'assemblea generale del clero gallicano illustrata et Difesa da Eusebio Eraniste*; *trattato della regola prossima delle azioni umane nella scelta della opinione*. — Latino sermone conversum fuit hoc opus; *Breve istruzione sopra la regola prossima, nella scelta delle opinioni*; *De indulgentiis et requisitis praesertim ad eas recipiendas dispositionibus*; *Esposizioni sulla dottrina cristiana*. Nil aliud est ac opus abbatibus Mezenigui italico sermone versum impressumque Neapoli, sed in editione P. Patuzzi ita emendatum immutatamque, ut quasi novum opus habendum sit, censuris Romae non obnoxium. *Lettere ad un ministro di stato sopra le morali dottrine dei moderni casuisti*, etc. *Lettere apologetiche ovvero Difesa della dottrina di san Tomaso contro le calunnie de suoi accusatori sulla materia del tiranicismo*; *De sede inferni in terris quaerenda dissertatio ad complementum operis de futuro impiorum statu, distributa in partes tres*; *La causa del probabilismo richiamata all'essenza da M. Liguori e convinta novellamente di falsità, da Adelfo Dositeo*; *Osservazioni teologiche sopra l'apologia di M. D. Alfonso di Liguori contr' il libro intitolato: La causa del probabilismo; Ethica cristiana, sive theologia moralis ex sanctae Scripturae fontibus derivata et sancti Thomae Aquinatis doctrina illustrata*. P. Patuzzi inchoatum illud opus consecit P. Petrus Fantini, Dominicanus, editiditque, additis in fronte vitæ auctoris, ejusque operum indice. Laudatissimum meritò scriptor, quod morum nimis laxorum assedas accrimè insectatus fuerit: multis tamen minus probatus, etiam victorum hostibus, quod nonnumquam pro tali habuerit, sapientem habenarum laxationem, moderationem, prudentiae charitatisque consentaneas, et temperamenta aliquoties exigente proximi amore, salutisque poenitentiam concedenda. Evangelii lex ferrea non est, sed lex misericordiae simul et justitiae. Legendum mirandumque est quod inter adversarios P. Patuzzi annumeraverit in quos vehementer invecitus est, venerandum Liguori, in vis spiritualibus certissimum ducem, continuo experimento edoctum rationes quibus ad respicientium obsequiumque religiosorum officiorum maxime revocari possint peccatores; quemque Roma, dum scribimus, in sanctorum catalogo adscribit.

PRODROMUS

AD UNIVERSAM MORUM THEOLOGIAM DE LOCIS THEOLOGIAE MORALIS.

Quandoquidem de Locis Theologicis multa sapienter, et accuratè disputata sunt à praestantissimis viris, ac praesertim à doctissimo Melchioro Cano in insigni opere sub de hoc argumento (tom. 1 *Cursus Theol.*), paucis ego complectar omnia, quae ad institutum meum proximitus pertinere possunt, tradendae scilicet theologiae, non quidem universim, sed quae morum duntaxat disciplinam spectat. Quanquam verò plura sint quae assignari frequentius solent, loca theologica, ex quibus idonea argumenta promuntur ad divinam hanc scientiam tractandam, moresque hominum instituendos; mihi tamen lubè ad duo precipua contrahere, sacram videlicet Scripturam, ac divinas traditiones, quibus omnis, quae facta nobis à Deo revelata est, continetur: quaecumque enim alia afferuntur, de quibus etiam nonnulla dicemus, ad hanc vel certò, vel probabiliter cognoscendam duntaxat inserviunt. De his itaque in hoc praeliminari tractatu potissimum disseremus, usumque indicabimus, qui de his fieri potest, ac debet in morali Theologia; ac primum de necessitate divinae revelationis ad hominum mores rectè informandos quaedam praenotabimus.

CAPUT PRIMUM.

De necessitate divinae revelationis in morum theologia.

Praeclara S. Thomae animadversio est, quam tradit in limine Summae suae Theologiae, praeter philosophicas disciplinas necessariam fuisse ad humanam salutem aliam scientiam, sive doctrinam, quae per Dei revelationem haberetur: quam necessitatem duabus, hisque efficacissimis rationibus adstruit atque declarat. Prima est: « quia homo ordinatur ad Deum sicut ad quemdam finem, qui comprehensionem rationis excedit. Finem autem oportet esse praecognitum hominibus, qui suas intentiones et actiones debent ordinare in finem. Unde necessarium fuit homini ad salutem, quòd ei nota fierent quaedam per revelationem divinam, quae rationem humanam excedunt. » Ex fine ergo, ad quem ordinatur homo, quique comprehensionem humanae rationis excedit, deducit S. doctor necessitatem revelationis divinae, quae et finem ipsum cognoscamus, et media quibus illum assequamur, ea scilicet quae credenda et agenda propositum. Ratio altera quae S. Thomas ea quoque comprehen-

dit, quæ absolutè per humanam rationem cognosci valent, hæc est : « Ad ea etiam quæ de Deo ratione humana investigari possunt, necessarium fuit homini instrui revelatione divinâ, quia veritas de Deo per rationem investigata à paucis, et per longum tempus, et cum admixtione multorum errorum homini proveniret: à cuius tamen veritatis cognitione dependet tota hominis salus, quæ in Deo est. Ut igitur salus hominibus et convenientiis et certius proveniret, necessarium fuit quòd de divinis per divinam revelationem instrueretur. Necessarium igitur fuit, præter philosophicas disciplinas, quæ per rationem investigantur, sacram doctrinam per revelationem haberi. » Rationem hanc, determinatè loquens de necessitate ad humanas actiones dirigendas, amplius illustrat sanctus præceptor 1-2, q. 91, art. 4, inquit: « Necessarium fuit ad directionem humanæ vite habere legem divinam; quia propter incertitudinem humani iudicii præcipuè de rebus contingentibus, et particularibus contingit de actibus humanis diversorum esse diversa iudicia, ex quibus etiam diversæ et contrariæ leges (sicut etiam diversæ, et contrariæ hominum opiniones) procedunt. Ut ergo homo absque ullâ dubitatione scire posset quid ei sit agendum, et quid vitandum, necessarium fuit ut in actibus propriis dirigeretur per legem divinitus datam, de quâ constat quod non potest errare. »

Equis profectò est qui veritatem hanc jugi experientiâ firmatam minimè perspicit? Equidem morum præcepta, quæ à Deo revelata sunt in Scripturis, ac traditionibus, originem plerumque trahunt ab æternâ illâ Dei lege, cujus lumen signatum est super nos, ac omnium hominum animis aliè impressum. At verò nemo non experitur, quàm densis tenebris offusum fuerit divinum hoc lumen propter originale peccatum, et, quod ex illo consecutum est, ignorantie vulnus: quàm facile à veritate aberremus in cognoscendis, et discernendis nedùm præceptis remotioribus, sed et in ipsis quæ sunt proximiora primis principis actionum moribus, et in horum ad peculiare casus applicationem: quotque modis passiones, præjudicia, consuetudines, pravaque exempla nos seducant, abducantque à recto veritatis tramite quoad obligationes ipsas magis manifestas, adeò ut sæpè justæ atque innocentes videantur actiones, quæ evidentè injustæ sunt, ac certa peccata. Ut omittam aberrationes turpissimas in quas de moribus agentes lapsi sunt sapientiores inter gentiles philosophi, nonne exemplum locupletissimum infirmitatis rationis nostræ, ac tenebrarum in quibus versatur, suppeditant opiniones, aut potius opinionum portenta, quæ in ethicam christianam invexerunt moderni casuiste in rebus ipsis maximi momenti, quarum permulte jam ab Ecclesiâ damnatæ atque proscripse factæ, aliæ etiam permulte doctorum ac piorum hominum iudicio damnari atque proscribi merentur? Exemplo hoc sæpe terribili quis non convincitur rationem humanam sibi ipsi relictam satis non esse ad ea cognoscenda, nedùm quæ sublimiora fidei dogmata spectant, sed et quæ ad morum regulas vitamque

ad normam divinæ legis transigendam referuntur; adeoque necessariam fuisse Dei revelationem, quæ mentis humanæ tenebras dissiparet, viamque totam certò manifestaret, quam inoffenso pede sequeremur, ut *abnegantes impietatem et secularia desideria, sobriè, justè et piè vivamus in hoc seculo?*

Ex quibus omnibus luculenter inferitur discrimen, quod versatur inter ceteras quascunque humanas disciplinas, et sacram doctrinam sive theologiam; quòd nimirum in aliis disciplinis primum locum tenent, postremum auctoritas; è contra verò in theologia sive dogmatum sive morum primum sibi locum vendicet auctoritas, postremum humana ratio; quòd sapienter illustrat idem sanctus doctor eadem questione, art. 8. ad 2, his verbis: « Argumentari ex auctoritate est maxime proprium hujus doctrinæ eò quòd principia hujus doctrinæ per revelationem habeantur. Et sic oportet, quòd credatur auctoritati eorum quibus revelatio facta est. » Subditque appositè: « Nec hoc derogat dignitati hujus doctrinæ. Nam licet locus ab auctoritate quæ fundatur super rationem humanam sit infirmissimus, locus tamen ab auctoritate quæ fundatur super revelationem divinam, est efficacissimus. » Quoniam Deus, hujus revelationis auctor, nec falli, nec fallere potest.

At nunquid sacra theologia omnem penitus excludit ac respuit humanam rationem? Nequaquam, addit ibidem sanctus præceptor: « Quin imò ea necessaria est ad eruendas conclusiones ex principis divinæ revelationis, eademque utitur sacrâ doctrinâ non quidem ad probandum fidem, sed ad manifestandum aliqua alia quæ traduntur in hæc doctrinâ. Cum igitur gratia non tollat naturam, sed perficiat, oportet quòd naturalis ratio subserviat fidei sicut et naturalis inclinatio voluntatis obsequitur charitati. Unde et Apostolus dicit 2 ad Corinth. 10: *In captivitate redigentes omnem intellectum in obsequium Christi.* Et inde est quòd etiam auctoritatibus philosophorum sacra doctrina utitur, ubi per rationem naturalem veritatem cognoscere poterunt: sicut Paulus, Act. 17, inducit verbum Arati dicens: *Sicut et quidam poetarum vestrorum dicebant: genus Dei sumus.* Sed tamen sacra doctrina hujusmodi auctoritatibus utitur, quasi extraneis argumentis et probabilibus, auctoritatibus autem canonicæ Scripturæ utitur propriè ex necessitate argumentando; auctoritatibus autem aliorum doctorum Ecclesiæ quasi arguendo ex propriis, sed probabilibus. » Hæc ille disertissimè. Non igitur humana ratio in hac sacrâ doctrinâ iudex esse potest vel arbitra divinæ legis, sed tantummodò discipula ac pedisequa; cujus non est coercere Dominum ad suam voluntatem, nec excipere quidquam à generalitate præcepti ipsius, sed eidem unicè subservire, ejusque submissè obsequi voluntati, ac obtemperare præceptis.

Ex his porrò colligere debemus quàm longè à rectâ viâ tractandæ theologiæ moralis aberrant casuiste plurimi, qui in operibus suis quæ ad mores hominum informandos evulgant, vix aut ne vix quidem de reve-

latione divinâ, unde principia morumque regulæ pendæ sunt, cogitant aut mentionem faciunt, sed omnia quæ decent, à naturali ratione infirma ac per peccatum corrupta deponunt, ejusque dictatis casus omnes conscientiæ vel maximè discutunt ac dirimunt. Quid de hisce senserit sapientissimus Cano, lib. 9 de Locis theologicis, cap. 1, audiamus : « Qui theologiæ dogmata humanis motiuntur argumentis, nec eis quæ à ratione ducuntur, volunt præponderare auctoritatem, hi primum omnem vim theologiæ et gravitatem amittunt; deinde faciunt, ut theologia, detractâ auctoritate, non solum contemnatur, sed nec theologia quidem sit. Nam si vera et legitima theologia est, à fide descendat oportet, ubi hujus facultatis propria principia resident. Fides autem tota Scripturarum et Ecclesiæ auctoritate continetur. Quamobrem satis exploratum habere possumus, quàm malè valeant ii de re theologicâ aut scribere aut disputare, qui sacros libros, apostolorum traditiones, conciliorum et dogmata, juris pontificii decreta, sanctorum veterum doctrinam vel rejiciunt vel ignorant. Itaque hoc quidem opinantium genus pellatur è medio : est enim totum improbabile et impium, qui opinantur aptiora theologo ea argumenta esse quæ ex ratione, quàm ea quæ ex auctoritate ducuntur. » Et rursus materiam eandem versans, lib. 8, cap. 1 : « Tales, inquit auctores sunt adscriptitii theologi qui quæstiones theologicas frivolis argumentis absolvunt, et cum in his sanctorum Bibliorum testimonia rarissima sint, conciliorum mentio nulla, nihil ex antiquis sanctis oleat, nihil ne ex gravi philosophiâ quidem, sed ferè ex puerilibus disciplinis, *scholastici* tamen, si superis placet, *theologi* vocantur : nec *scholastici* sunt, nec theologi, qui sophismatum faeces in scholam inferentes, et ad risum viros doctos incitant, et delictiores ad contemptum... quos ego probare nec deo nec possum. » Quis autem humanæ rationis usus legitimus fieri oporteat in theologiâ; clariùs infra demonstrabitur.

Illud interim animadvertendum est. quod jam ex iis, quæ diximus, liquidò constat; Dei scilicet revelationem nobis innoscere tum ex libris canonicis sacræ Scripturæ, tum ex divinis traditionibus quæ à Christo Domino et sancto Spiritu per Apostolos eorumque successores transmissa ad nos pervenere. Neque enim alia publica revelatio à Deo facta Ecclesiæ est, aut fiet ad usque seculi consummationem. Et in his tantum, tanquam in purissimis fontibus, continentur omnia, sive quæ à nobis credenda sunt, sive quæ agenda, ut finem assequamur æternæ beatitudinis. Utraque proinde sive dogmata sint, sive regulæ agendi, sunt veluti partes divinæ revelationis, eademque divinâ auctoritate potentiuntur, adeoque non minori reverentiâ ac submissione excipienda sunt, quæ in Scripturâ ac traditione præscribuntur pro directione morum et actionum nostrarum; quàm mysteria aut dogmata fidei ad credendum proposita. De his ergo intemeratis fontibus theologiæ moralis quædam dicamus; primumque de sacrâ Scripturâ.

CAPUT II.

De primo ac principe moralis theologiæ loco, sacrâ videlicet Scripturâ.

Sacrâ Scripturâ, quatenus à traditione distinguitur, definiiri potest verbum Dei scriptum : sive, ut cum Ecclesiæ Patribus loquar, epistola à Deo hominibus missa, quâ ipsis et secreta sua revelare dignatus est, et viam rectam ostendere, quâ ad æternam felicitatem in clarâ sui visione positam pervenirent. « De illâ civitate, inquit S. Augustinus in Ps. 90, unde peregrinamur, litteræ nobis venerunt, quæ nos hortantur ut benè vivamus; ipsæ sunt Scripturæ. » Eodem modo loquitur S. Joannes Chrysostomus, hom. in Epist. ad Thessal. : « Non creditis quia quæ dicuntur, à Deo sint? Epistolæ illæ sunt Dei; » et fusiùs hom. 2 in Genes. : « Humanî generis Conditor ab initio per se ipsum hominibus loquebatur, quemadmodum homines audire possibile est.... At ubi in magnam malitiam omnis hominum natura delapsa est, neque se totum ab humano genere averit Opifex universi. Sed quia suâ familiaritate indigni fuerant, suam erga illos amicitiam renovare volens, quasi longè absentibus litteras mittit. conciliaturus sibi humanum genus. » Eadem habet S. Gregorius Magnus, lib. 4, epist. 84. Atque hinc etiam vocatur *Scriptura divina*, quòd à Deo scripta aut dictata fuerit, vel *immediatè* per se ipsum, sicut fecit cum Moysè in Testamento veteri, ut legitur Exod. cap. 31 : *Dedit Dominus Moysi, completis hujusmodi sermonibus in monte Sinai, duas tabulas testimonii lapideas scriptas digito Dei*; et in novo per Filium suum Unigenitum, qui est Sapientia Patris : vel *mediatè*, ut in novo fœdere, sive mediântibus sanctis viris ac prophetis, quos Spiritu suo impleverat. *Non enim, ut ait Apostolus Petrus, 2, cap. 1, voluntate humanâ allata est aliquândo propheta; sed Spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines.* Solet etiam antonomasticè appellari *Biblia*, quæ græca vox est ac significat *libros*, quòd Scripturâ sit liber inter cæteros omnes præcipuus; et *Testamentum Dei*, quod per ipsum sempiternam nobis hæreditatem præromittat.

Libri qui divinam hanc Scripturam continent, septuaginta duo recensentur; ex quibus quadraginta quinque *vetus Testamentum* faciunt; quorum alii sunt *historici*, alii *legales*, alii *sapientiales*, alii demùm *prophetæ*; cæteri viginti septem *novum Testamentum* complent. Qui omnes enumerantur atque probantur tanquam canonici à sacrosanctâ synodo Tridentinâ sess. 4, in decreto de canonicis Scripturis, sique continentur in editione Vulgatâ, quam authenticam declaravit his verbis : « Sacrosancta synodus considerans, et non parùm utilitatis accedere posse Ecclesiæ, si ex omnibus latinis editionibus, quæ circumferunt, sacrorum librorum, quænam pro authenticâ habenda sit, innoscatur; statuit et declarat, ut hæc ipsa vetus, et vulgata editio, quæ longo tot seculorum usu in ipsâ Ecclesiâ probata est, in publicis lectionibus, disputationibus, prædicationibus et expositionibus pro authenticâ habeatur; et ut nemo illam rejicere quovis prætextu audeat, vel presumat. » Prohibei-

que subinde: « Ut nemo suæ prudentiæ inmixtus in rebus Fidei et morum ad ædificationem doctrinæ Christianæ pertinentium, sacram Scripturam ad suos sensus contorquens, et contra eum sensum quem tenet, ac tenet sancta mater Ecclesia, ejus est judicare de vero sensu et interpretatione Scripturarum sanctarum, aut etiam contra unanimum consensum Patrum, ipsam Scripturam sanctam interpretari audeat. » Cùm multiplex sensus sit, in quo intelligi possunt sanctæ Scripturæ verba atque sententiæ, primaque præcipua divisio illa est, quam probant theologi omni S. Thomæ, in sensum scilicet litteralem et spirituales. Sancti præceptoris doctrinam, quam habet 1^a p., q. 1., art. 10., ad utriusque sensus explicationem placeat hic exscribere. Itaque respondens ad questionem quam sibi proposuerat: « Utrum sacra Scriptura sub unâ litterâ habeat plures sensus? » Hæc habet: « Auctor sacre Scripturæ est Deus, in cujus potestate est ut non solum voces ad significandum accommodet (quod etiam homo facere potest), sed etiam res ipsas. Et idè cùm in omnibus scientiis voces significant hoc habet proprium ista scientia, quòd ipsæ res significatæ per voces, etiam significant aliquid. Illa ergo prima significatio, quæ voces significant res, pertinet ad primum sensum, qui est sensus historicus vel litteralis; illa verò significatio, quæ res significatæ per voces, iterùm res alias significant, dicitur sensus spiritualis, qui super litteram fundatur, et eum supponit. »

Sensus litteralis dividitur in grammaticalem, quem verba ipsa materialiter sumpta offerunt, et iste falsus quandoque esse potest juxta illud: littera occidit; et theologicum, quem scilicet theologi considerant, utpote per voces reapse significatum solumque intentum à Spiritu sancto. Qui rursus duplex est: proprius videlicet, et improprius, sive metaphoricus aut tropicus. Proprius est ille quem ipsa verba pressè accepta expriment, ut: *In principio creavit Deus cælum et terram...* *Diliges Dominum Deum tuum*, etc. Illa quippe verba propriè significant mundum à Deo, et non ab aliquo alio ex nihilo factum esse; hæc autem præceptum exhibent non solum colendi Deum, sed et ipsum diligendi. Sensus improprius, sive etiam tropicus, ille dicitur cujus verba à propriâ ad impropriam significationem transferuntur, ut est in metaphoricis aut aliis figuratis locutionibus; v. g.: *Plantaverat Deus paradysum voluptatis*; quod propriè litteraliter significat hortum delictis omnibus affluentem, qui futurus esset habitatio Adami innocentis. *Oves mæe vocem meam audiunt*; per oves namque denotantur fideles, qui audiunt vocem Christi; aliaque hujusmodi.

Pergit deinde S. Thomas, atque explicat eodem loco sensum alium Scripturæ, quem spirituale vocat, atque: « Sensus spiritualis trifariam dividitur. Sicut enim dicit Apostolus ad Hebr. 7.: *Lex vetus figura est novæ legis*; et ipsa nova lex, ut dicit Dionysius, est figura futuræ gloriæ; in novâ etiam lege ea quæ in capite sunt gesta sunt signa eorum quæ nos agere debemus. Secundùm ergo quòd ea quæ sunt veteris

legis, significant ea quæ sunt novæ legis, est sensus allegoricus: secundùm verò quòd ea quæ in Christo sunt facta, vel in iis quæ Christum significant, sunt signa eorum quæ nos agere debemus, est sensus moralis: prout verò significant ea quæ sunt in æternâ gloriâ, est sensus anagogicus. Quia verò sensus litteralis est quem auctor intendit, auctor autem sacre Scripturæ Deus est, qui omnia simul suo intellectu comprehendit, non est inconveniens, ut dicit Augustinus, 12 Confes., si etiam secundùm litteralem sensum in unâ litterâ Scripturæ plures sint sensus. » Hæc S. Thomas. Porro recensiti omnes sensus duobus sequentibus versiculis comprehendendi solent:

Littera gesta docet: quod credas, allegoria:

Moralis quid agas: quò tendas, anagogia.

Concors theologorum omnium cum eodem S. Thomæ sententia est, sensum tantummodò litteralem, qui à Spiritu sancto intentus est, regulam esse tum fidei, tum morum nostrorum, et ex eo duntaxat desumi argumenta idonea atque certa pro adstruendis iis, sive quæ à nobis credenda sunt, sive quæ agenda. Unde quæ ad alios sensus enumeratos pertinent, vim et efficaciam aliquid certò probandi non habent, nisi quantenus sensum litteralem interdùm continent, qui vel ex aliis Scripturarum locis innoscat, vel ex Ecclesiæ traditione aut infallibili judicio. « Omnes sensus, inquit sanctus doctor in Resp. ad 1., fundantur super unum, scilicet litteralem, ex quo solo potest trahi argumentum, non autem ex iis quæ secundùm allegoriam dicuntur, ut dicit Augustinus contra Vincentium Donatistam. Nec tamen ex hoc aliquid deperit sacre Scripturæ, quia nihil sub spirituali sensu continetur fidei necessarium, quod Scriptura per litteralem sensum alicubi manifestè non tradat. » Sic etiam ad 2., cuidam objectioni ex quibusdam verbis Augustini depromptæ respondens idem sanctus doctor: « Tria illa, inquit, historia, ætiologia, analogia, ad unum litteralem sensum pertinent. Nam historia est, ut ipse Augustinus exponit, cùm simpliciter aliquid proponitur; ætiologia verò, cùm causa dicti assignatur, sicut cùm Dominus assignavit causam quare Moyses permisit licentiam repudiandi uxorem, scilicet *propter duritiam cordis ipsorum*, Matth. 19; analogiâ verò, cùm veritas unius Scripturæ ostenditur veritati alterius Scripturæ non repugnare. »

Pro rectâ intelligentiâ sensus litteralis Scripturarum hæc animadvertenda traduntur. Primò, quotiescumque Scripturæ verba absque ullo incommodo in sensu proprio, ut sonant, accipi possunt, ita accipienda sunt; neque ad sensum improprium, sive ad metaphoras, sive ad figuratas alias locutiones detorquenda, nisi ex iisdem verbis proprio in sensu intellectis absurdus aliquis sensus consequatur, aut quidpiam fidei vel morum doctrinæ repugnans. Ita inter alios docet S. Augustinus, lib. 5 de Doctr. christ., et lib. 3 de catechiz. Rudib. Secundò, si locus aliquis Scripturæ paulò obscurior occurrat, et alibi clarioribus verbis proponatur, id quod ex locis ad marginem adnotatis faciliè perspicui valèt, ad hæc loca confugere oportet,

ut textus obscurus aut ambiguus per clariorem explicetur. Tertio, in legendis Scripturis debet diligenter attendi quanam mens fuerit aut scopus quem sibi in eo loco præfixit scriptor canonicus; nam ex scopo et intentione, sive etiam ex circumstantiis scribentis plerumque colligitur quid ille senserit. Quarto, conferenda sunt antecedentia et consequentia cum loco cuius sensus inquiritur, et qui varias interpretationes subire valet, ut ex hæc collatione tota, si fieri potest, in ejus intelligentiâ removeatur difficultas. Demum, plurimum etiam proderit ad legitimos Scripturarum sensus intelligendos callere idiotismos Hebraicos et Græcos qui sæpius in vulgata editione occurrunt. Ex eorum quippe cognitione genuinus verborum sensus frequenter eruitur. Atque his præmissis, ad regulas nonnullas assignandas accedo, necessarias, art admodum utiles ad usum divinæ Scripturæ in rebus moralibus quibus etiam quæ mox indicavimus, ampliùs manifesta fient.

CAPUT III.

Quædam regulæ traduntur pro necessitate usuque sacrarum Scripturarum in rebus moralibus.

REGULA PRIMA. — Illud in primis persuasum debet esse omnibus quidem, sed præcipuè theologis, Scripturam sacram fidem nos edocere mysteria aut dogmata fidei, sed ea etiam quæ ad mores nostros informandos, officia quæ Deo debemus et proximis obeunda, reclamque salutis viam capessendam, utilia ac necessaria sunt. Hoc disertissimis verbis testatur apostolus Paulus in Ep. 2 ad Timoth. cap. 3, scribens: « Omnis Scriptura divinitus inspirata utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum et erudicendum, ut perfectus sit homo Dei, et ad omne opus bonum instructus. » Quæ verba eleganter exponit in hujus loci commentario S. Thomas, ad quod lectorem remitto.

Sed et hoc peculiare habet doctrina morum, quæ in sacrâ Scripturâ traditur supra dogmata et mysteria fidei, quod satis per se sit homini recto et simplici corde, atque ad intelligendum facilius, quemadmodum observatum est à S. Augustino, lib. 2 de Doctr. christ. cap. 9, et à S. Joanne Chrysostomo, hom. 3 de Lazaro: « Cui enim, inquit iste, non sunt manifesta quæcumque in Evangelio scripta sunt? Quis autem audiens beatos esse mites, beatos esse misericordes, beatos mundo corde, cæteraque hujusmodi, desiderabit præceptorum, ut aliquid eorum discat quæ dicuntur? »

REGULA II. — Culpe reus existimandus est qui singulari Dei beneficio per divinas Scripturas hominibus collato in moribus suis dirigendis non utitur. Hæc culpa, quæ ab omnibus Christianis, maximèque à morum magistris attentè perpendenda foret, egregiè declaratur à mox laudato S. Joanne Chrysostomo, hom. 1 in cap. 1 Matth., ubi hæc habet: « Oportuerat quidem nihil nos indigere auxilio litterarum (sacrarum), sed tam mundam in omnibus exhibere vitam, ut librorum vice gratiâ Spiritûs sancti uteremur, et sicut atramento illi, ita corda nostra inscriberentur à

Spiritu. Quia verò hæc à nobis excussimus gratiam, age vel ad secundam navigationem animos rejiciamus. Equidem quod primum illud fuerit profectè vultum. Et ex verbis suis Deus et ex operibus ostendit. Nam et Noe, et Abrahamus ejusque posteris, et Job, et Moysi non per litteras, sed per semetipsum locutus est, quia scilicet inunda eorum corda repererat. Postquam verò omnis populus in vitiorum ima delapsus est, necessariò jam inde litteræ dantur; et hoc non tantum veteris Testamenti sanctis, sed etiam novi accidisse perspiciamus. Siquidem nec Apostolis scriptum aliquid tradidit Christus, sed pro litteris sancti Spiritûs se daturum gratiam repromisit. Ille, inquit, docet vos omnia. Atque ut discas, quia hoc multò sit illo melius, audi Dominum per Prophetam loquentem: *Et disponam, inquit, vobis testamentum novum. Dabo leges meas in mente eorum, et in corde eorum perscribam eas: et erunt omnes docibiles Dei.* Paulus quoque hæc eminentiam designando dicebat se accepisse legem non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus. Quia verò, progrediente jam tempore, alii quidem propter dogmata, alii propter vitam et dogmata graviter impegnerunt, eâ rursus quæ constat litteris, admonitione fuit opus. Jam verò considera quàm sit extremæ omninò dementiæ, ut qui tantâ deberemus vitæ perfectione pollere, ut nihil prorsus litteris egeremus, sed scribenda Spiritui sancto corda pro paginis præberemus; quale, inquam, est, si, quia illam perdidimus dignitatem et minoribus indigemus, ne secundo quidem remedio ad nostram utamur salutem. Si enim illis egere, et non gratiâ Spiritûs sancti splendere culpabile est, vide quanti sit criminis nec per illud auxilium velle proficere, sed quasi frustra ac vanè posita cælestia scripta despiciere, et majus absque dubio subire supplicium. Hæc enim eloquentissimus Pater, cujus præsertim postrema verba utinam serio ponderarent Christiani omnes, maximèque plures qui divinis Scripturis, quæ pro secundo et postremo remedio ad errores vitandos et agnoscendam veritatis viam nobis à divinâ benignitate tribute sunt, prorsus neglectis, totum vitam suæ tempus impendunt in legendis libris aut inutilibus, aut etiam noxiis! Vide quanti sit criminis ejusmodi Scripturarum neglectus clamat Chrysostomus.

REGULA III. — Præ cæteris Christianis sacerdotes ad hauriendam divinæ legis notitiam sacras litteras legere atque scrutari tenentur. Legem hæc legendæ sacræ Scripturæ Spiritum sanctum imposuisse satis apertè liquet, dum per apostolum Paulum in charissimo Timotheo sacerdotes omnes ad ecclesiasticum ministerium informavit: *Diem venio, ait, attende lectioni, et exhortationi, et doctrinæ.* Sed clariùs id expressit concilium Toletanum IV, cujus verba ita referuntur in Decret. distinct. 38, cap. 1: « Ignorantiâ, mater cunctorum vitiorum, maximè in sacerdotibus Dei vitanda est, qui docendi officium in populis susceperunt. Sacerdotes enim legere sanctas Scripturas frequenter admonet Paulus apostolus... Sciunt igitur

« sacerdotes Scripturas sanctas et canones, et omne opus eorum in prædicatione et doctrinâ consistat. »

Profectus absque sacris literis nulli hierarchici muneris obligationes persolvere sacerdotes ac potissimum sacri pastores valent, nec populos sibi commissos purgare, illuminare atque perficere. Legant igitur divinam Scripturam, quam S. Ambrosius *Librum sacerdotalem* graviter appellat. Cùm enim Deus loquatur in Scripturis, nihil eis melius ad discendum docendumque excogitari potest. « Quidquid homo, scribit S. Augustinus, lib. 2 de Doctr. christ. c. 42, extra Scripturam didicerit, si noxium est, ibi damnatur; et cùm ibi damnatur, et cùm ibi quisque invenerit omnia quæ utiliter aibi didicit, multo abundantius ibi inveniet ea quæ nunquam omnino aibi, sed in illarum tantummodò Scripturarum mirabili altitudine et mirabili humilitate discuntur. »

REGULA IV. — Cùm omnibus sacerdotibus necessaria sit Scripturarum scientia studiumque, potissimum tamen necessaria est magistris christianæ theologiæ moralis, confessariis et animatorum directoribus. Hoc primum colligendum est ex doctrinâ S. Thomæ, qui 4 p., q. 1, art. 8, generatim delinit: « Argumentari ex auctoritate est maximè proprium hujus doctrinæ, nempe Theologiæ, eò quòd principia hujus doctrinæ per revelationem habentur... Aliis auctoritatibus utitur, quasi extraneis argumentis. Auctoritatibus autem canonicæ Scripturæ utitur propriè ex necessitate argumentando... Inuitur enim fides nostra revelationi Apostolis et Prophetis factæ qui canonicos libros scripserunt, non autem revelationi, si quæ fuit aliis doctoribus facta. » Unde dicit Augustinus in Epist. ad Hieronymum: « Solis eis Scripturarum libri quî *Canonici* appellantur, didici hunc timorem et honoremque deferre, ut nullum auctorem eorum in scribendo errare aliquid firmissimè credam. Alios autem ita lego, ut quantalibet sanctitate doctrinæque præpollent, non idèò verum patem quòd illi ita senserunt vel scripserunt, etc. » Solum ergo ex sacris libris morum magistri cæterique haurire argumenta possunt pro conscientiis dirigendis quæ certa penitus ac firma sint, adèoque eos potissimum legere ac pervolvere debent. Idem S. doctor, Opusc. 63, eandem necessitatem medicorum corporis exemplo ac paritate declarans ait: « Si videmus medicos eorum porum revolvere quotidie et legere libros ad artem suam pertinentes, magna stultitia est non legere libros sanctorum medicinales animarum, in quibus docemur curare animas in æternum victuras. »

Vehementiore stylo eandem obligationem inculcat alter Ecclesiæ doctor S. Bonaventura, in Prol. sui Confess., hæc scribens: « Cùm secundum B. Gregorium sit ars artium regimen animarum, et occultiora sint vulnera cogitationum quàm viscerum, horrendum profectò est videre quosdam sacerdotes nostri temporis, qui sacram Scripturam, in quæ præfati regiminis ars sufficientissimè traditur, etc., vel per torporem legere negligunt, vel per ignorantiam ne-

sciunt. Et tamen cordis medicos in audiendis confessionibus se profiteri impudentes non metuunt. » Nonne idem potiori titulo scripsisset sanctus doctor de pluribus etiam confessariis et animatorum rectoribus nostri temporis, qui vel Tamburinum vel Sporerium, vel Escobarium, vel Busembaum legisse contenti, sibi munus regendi animas incautè assumunt, *angelicis etiam humeris formidandum?*

Itaque ut quæ dicta sunt in quatuor istis regulis, paucis complectar, doctrina Dei, quæ in sacris Scripturis ad mores hominum rectè instituendos continetur, necessaria animæ est, quemadmodùm cibus et potus necessarius est corpori. Verùm, sicut parvuli non propriâ manu, sed alienâ alimenta sumunt, ita Scripturæ sanctæ rudes et idiotæ qui vel legere sæpè nesciunt, proprio studio intelligentiam assequi minimè possunt; adèoque doctorum, parochorum aliorumque ministrorum operâ indigent quæ sacra ipsi doctrina communicetur. Proinde magistri morum, conscientiarum arbitri cæterique potissimum tenentur investigare scrutarique Scripturas, quibus et seipsos et alios certò dirigant in viam salutis.

REGULA V. — Episcopi sedulam navare operam debent, ut ea quæ in concilio Tridentino circa lectionem Scripturarum salubriter constituta sunt executioni demandentur. Tridentina synodus, sess. 5, can. 1 de Reformat., decretum edidit quo plura statuit admodum utilia ad promovendam in populo christiano lectionem Scripturæ sacræ; quæ ego, ne sim prolixior, hic perstringam: « Sacrosancta synodus, inquit, his summorum pontificum et probatorum conciliorum constitutionibus inhaerens, easque amplectens, et illis adjiciens, ne celestis ille sacrorum librorum thesaurus, quem Spiritus sanctus summi liberalitate hominibus tradidit, neglectus jaceat; statuit et decrevit quòd in illis Ecclesiis, in quibus præbendæ... stipendium pro lectoribus sacræ theologiæ deputatum reperitur, episcopi, etc., eos qui præbendam aut præstimonium obtinent ad ipsius sacræ Scripturæ expositionem et interpretationem per se ipsos, si idonei fuerint, alioquin per idoneum substitutum, etc., etiam per subtractionem fructuum cogant et compellant. »

Urget deinde omnes episcopos, ut in ecclesiis metropolitanis vel cathedralibus, ac etiam in collegiatis saltem insignioribus præbendam, ubi non est designata, instituant ad eum usum exponendi sacram Scripturam, aliaque decernit ad eundem finem valde opportuna quæ huc recidunt, ut nimirum, in monasteriis monachorum et in conventibus regularium, in academiis, in universitatibus cathedrâ interpretandæ Scripturæ sacræ dirigantur, ejusdemque studium excolatur summi cum diligentia. Episcopos tanquam sedis apostolicæ delegatos monet, ut hoc in negotio exequendo vigilantes sint, eosque ad hoc munus promoveant qui sunt digniores ac doctiores; ex quibus apertè constat, concilio Tridentino cordi magnoperè fuisse scientiam studiumque litterarum sacrarum, quantumque episcopi incumbere debeant, ut in suis diocesisbus semper vi-

geat ad animarum salutem, quæ eorumdem curæ et pastoralis zelo conceditæ sunt.

REGULA VI. — Quoniam nullus Scripture sacræ liber sit qui superfluous censi debet, et quæcumque in illâ scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, ut ait Apostolus ad Romanos; aliquorum tamen frequens lectio et accuratior magis prodesse potest ad mores hominum componendos. Et ex iis quidem qui vetus Testamentum conflant, magnam possunt utilitatem afferre libri Psalmorum, Proverbiorum, Ecclesiastes, Sapientie, Ecclesiastici, qui *Sapientiales* vocantur, quod veram homines sapientiam doceant; itemque Prophetarum majorum minorumque. In iis namque per multa reperire est documenta et instructiones pro iis addiscendis quæ Deo debemus, amorem scilicet, timorem, cultum ac venerationem, tum quæ spectant officia quæ erga nos ac proximos nostros exercere tenemur. Alii libri, historici plurima exempla suppeditant actionum virorum sanctorum, quas imitari oportet; sicut etiam malorum, quas sacræ Litteræ rearguunt ac damnant, adeoque pro virili devitare. Sed fructus longè amplior percipietur ex libris novi Testamenti, qui propterea attentiori studio ac diligentia legendi à nobis sunt. Atque inprimis præ cæteris sunt habenda præ manibus Evangelia, in quibus ipsa Sapientia Patris Christus Dominus factus homo, ut viam nos doceret justitiæ et sanctitatis, locutus est; ac nobis quidem in his divinis libris revelavit mysteria illa fidei quæ in veteri lege adumbrata tantum erant, sed potissimum rectam mandatorum suorum semitam ostendit, legis naturæ præcepta luculentius manifestavit, et à falsis Judæorum traditionibus vindicavit, virtutes, quas sequeremur, perfecit, evexitque ad statum sublimiorem, ac vitia occultiora, quæ vitaremus, plenâ in luce collocavit, adeo ut verissimè scripserit S. Ambrosius, quod « Evangelium non solum fidei doctrina, sed etiam morum est magisterium. » Quin imò sapienter advertit S. Joannes Chrysostomus, hom. 42 in Matth., quod « Christus Dominus rariùs « de dogmatibus disseruit; sæpiùs, imò verò ubique « et semper de vivendi sinceritate; » rationemque hujus reddit: « Nullo enim ad illud labore opus est. « Hoc, quoniam impugnat quotidie, idcirco contentis laboribus indiget, » præceptisque, ne propriis appetitionibus decepti et excecati, homines purissimas morum regulas aut ignorarent aut non advertent.

Non minori attentione ac studio legendæ sunt Epistolæ S. Pauli aliorumque Apostolorum, in quibus doctrinæ à Christo traditæ expressæ fuerunt, atque ampliùs expositæ; cùmque ille directæ fuerint ad episcopos, pastores, milites, iudices, mercatores, ad populum denique omnem doctum et indoctum, exhibent regulas salutares pro omnium vitâ rectè et ad normam Evangelii transigendâ, ac ad ea quævis præcavenda quibus hominum salus æterna periclitatur. In ipso libro Apocalypsis, qui innumera continet eaque altissima mysteria, utilissimæ non desunt instructiones, ne quisquam sibi blandiatur aut illudat in viâ sa-

lutis sectandâ; ut illa inter alias, quæ ad episcopum Laodicæ scripta est.

REGULA VII. — In legendis libris veteris Testamenti, ac præsertim legalibus, qui habentur in Pentateucho Moysis, cautioe opus est quâ distinguamus ea quæ nunc quoque obligant, ab iis quæ jam obligare cessarunt, licet in antiquâ lege sub præcepto eaderent. Cùm enim tria sint præceptorum genera in illâ proposita, alia scilicet caeremonialia, alia judicialia, alia demùm moralia; caeremonialia, quibus cultus erga Deum in illâ lege dirigebatur, abrogata jam sunt, siquidem præfigurabant Christum venturum, et ea quæ ad mysteria Christianæ religionis pertinent, quæ jam impleta sunt in adventu Christi. Unde nedum minimè modò obligant, verum etiam nefas est ad usum revocare; judicialia quibus dirigebantur Judæi erga alios homines, nunc quidem non obligant, quoad determinationes particulares in libris Moysis expressas, sed tamen absque peccato aliqua eorum ad usum assumi possent, ut in loco dicitur. Solum itaque præcepta moralia, quæ legem ab Auctore naturæ nobis inditam continent et explanant, atque in Decalogo comprehenduntur, vim et efficaciam obtinent obligandi omnes. Verùm ista sumenda non sunt in eâ limitatione quâ sunt in Evodo descripta, nec juxta falsam scribarum interpretationem, aut popularem Hebræorum traditionem, sed exponenda atque intelligenda cum eâ amplitudine quâ illa intellexerunt et Moyses ipse et alii canonici scriptores, maximeque juxta illam interpretationem quâ exposita sunt à Christo Domino in Evangelio et à sanctis Apostolis.

REGULA VIII. — In legendis sacris Scripturis hæc methodo utendum est, à S. Augustino præscriptâ lib. 2 de Doct. christ. cap. 2, ut nimirum à manifestis textibus ad difficiles intelligendos pergamus, et posteriores pro priores explicemus: « Quæ in Scripturâ « posita sunt, inquit, præcepta vivendi, vel regula « credendi, soletius diligentiusque investiganda sunt. « In iis enim quæ apertè in Scripturâ posita sunt, inveniuntur illa omnia quæ continent fidem moresque « vivendi, spem scilicet et charitatem. Tum in ea, « quæ obscura sunt, adaperienda et discutienda pergendum est, ut ad obscuriores locutiones illustrandas de manifestioribus sumantur exempla, et quædam certarum sententiarum testimonia dubitationem « de incertis auferant. » Methodus ista facilis est atque utilis præcipue pro explicandis quibusdam veteris Testamenti locis paulò obscurioribus et implicatis. Nam sententiæ quæ prostant in libris Testamenti novi plerumque adeò clare sunt et apertæ, ut simpliciter lectione satis intelligantur, nisi impediatur præjudicia turbidæque animi affectiones.

REGULA IX. — Si quæ aliquando non satis pervia aut perspicua occurrunt in Scripturis legendis testimonia, legitimum eorum sensus exemplis sanctorum virorum qui in iisdem commendantur, explicandus et determinandus est. Hæc quoque regula traditur à S. Augustino, lib. de Mendacio, ita dicente: « Divinæ Scripturæ non solum præcepta Dei continent, sed etiam

vitam moresque justorum, ut si fortè occultum est quemadmodum accipiendum sit quod præcipitur, in factis justorum intelligatur. » Nullus sanè sanctorum est in divinis litteris, qui viam salutis arduam et angustam non calcaverit, tunc sibi vim non intulerit in subigendis pravis affectionibus, qui plurimarum virtutum præclara exempla non præberit; idemque cernere est in sanctis omnibus, tum qui in libris aut Epistolis novæ legis referuntur, tum qui ab Ecclesiâ sanctorum fastis adscripti sunt, quorum proindè vita moresque magno adjumento sunt ad sanam Scripturarum intelligentiam.

REGULA X. — Neque tamen prædicta regula ita universim accipienda est, ut quascumque actiones particulares justorum hominum, quas sacra Scriptura commemorat, ad exemplum nobis proponere debeamus. Sunt enim historice nonnullæ in antiquo præsertim fœdere, in quibus à Scripturâ exhibentur viri sancti aliquid præstitisse quod vel malum est, vel speciem saltem mali præfert; adeoque hæc in exemplum adhibende neutiquam sunt pro resolvendis conscientie casibus, prout advertit idem S. doctor Augustinus, eodem lib. de Mendacio, cap. 8. : « Non omnia, scripsit, quæ à sanctis, vel viris justis legimus facta, transferre debemus in mores. » Non enim ista Dei voluntatem nobis manifestant, prout agendi regula est, sed solum ut est rerum omnium causa. Sic quamvis juxta plures Abraham mentitus fuerit, dum affirmavit Saram esse sororem suam, et Judith simulatione ac mendacio deceperit Olophernem, Samson se ipsum interfecerit, et alia multa à sanctis viris facta legamus quæ saltem speciem mali præferunt, et cum præscriptis nobis à Deo certissimis regulis minime consentiunt, ad imitationem tamen trahenda non sunt.

REGULA XI. — Cavere omnino oportet ne Scripturarum locutiones, quæ depravate nostræ voluntati non favent, aut appetitui nostro repugnant, ad sensus alienos violenter detorqueamus; aut iis sententiis ad eundem finem utamur, quæ clarissimis aliarum documentis adversantur; ut enim scripsit sæpè laudatus S. Augustinus in Psalm. 48. : « Omnia divina eloquia salubria sunt benè intelligentibus, periculosa verò his qui ea volunt ad sui cordis perversitatem detorquere, potius quam suum cor ad eorum rectitudinem corrigere. » Propterea, lib. contra Faust. Manich. cap. 32, redarguit illos qui ad sensus, quos semel animo imbibierant, confirmandos Scripturas vel repugnantes pertraherant. « Videtis, inquit, id vos agere, ut omnis de medio Scripturarum auferatur auctoritas, ut suis cuique animus auctor sit, quid in quacumque Scripturâ probet, quid improbet; id est, ut non auctoritas Scripturarum subjiciatur ad fidem, sed sibi Scripturas ipse subjiciat. » Hos quoque perstringit S. Hieronymus, qui ad præconceptum suum sensum incongrua aptant Scripturarum testimonia: Quasi, inquit, grande sit, et non vitiosissimum disputandi genus, depravare sententias, et ad voluntatem suam Scripturam trahere repugnantem, »

Hujus planè generis culpæ rei dicendi sunt, qui ad probandum probabilisticum systema, et emolliendum Evangelii rigorem, eâ utuntur, aut potius abutuntur sententiâ Christi Domini : *Jugum meum suave est, et onus meum leve*; quæ procul omni dubio alio in sensu prolata à Christo fuit.

REGULA XII. — Quærendæ non sunt in sacris Scripturis quæstiones omnes casusque particulares, et controversiæ illæ quæ sæpenumerò agitantur in casuistarum libris, sed principia ac regulæ generales, ex quibus ab homine christiano benè disposito, ac solius veritatis studioso elici haud difficile potest peculiarium casuum occurrence tum resolutio ad vitam suam rectè instituentem. Et quidem, ut animadvertit S. Thomas, de legibus disserens, 1, 2, ea sapiens ac prudens est legislatorum omnium praxis, ut leges constituent, quin casus omnes proponant, qui sub eâ lege comprehenduntur : hoc enim incredibile planè confusionem pareret, adeoque nec id fieri debuit à supremo legislatore Deo. Satis itaque est quòd sacræ literæ principia expresserint et generales regulas, ex quibus animus benè comparatus, et sincerus veritatis amator illa colligat quæ ad agendum necessaria sunt, et dirimendas morum quæstiones quæ aliquando occurrere possunt. Quid enim, ut exemplo aliquo hæc illustrem, homini cum simplicitate legenti, nec disputare quærenti, sed unicè quid sibi faciendum sit pro adipiscendâ salutè addiscere volenti, colligendum non suppetit ex mirabili illo sermone Christi in monte, qui refertur à S. Matthæo et à S. Lucâ? Nonne sublimes illæ veritates, quas in illo omnibus aperuit ac manifestas fecit, complectuntur præcipia christianæ vitæ documenta, ut certò dirigamur in viam salutis? Quid etiam Christus non edocuit ad finem eundem in postremo alio sermone, quem habuit ad suos discipulos in ultimâ cenâ, antequam ad pretiosum sanguinem suum pro omnium redemptione in cruce fundendum pergeret? Quæ salutare doctrinæ ad mores quorumcumque formandos non eliciuntur ex illis instructionibus ac parabolis, quas ad turbas direxit. de virginibus prudentibus, et fatuis, de invitatis ad nuptias, de talentis negotiandis, de paucitate electorum, de viâ angustâ per quam ad vitam, ac de latâ ac spatiosâ per quam ad perditionem tenditur, aliisque id genus innumeris veritatibus, quibus quæstiones casusque complures certius resolvî ac definiri possunt, quàm si multa evolvantur casuistarum volumina, quæ disputare potius docent quàm rectè et christianè vivere?

REGULA XIII. — « Non præcipit Scriptura, nisi charitatem; nec culpam, nisi cupiditatem; et eo modo informat mores hominum. » Verba sunt gravissima, simulque regula certissima S. Patris Augustini lib. 5, de Doctr. Christ. cap. 7, quam etiam tradunt alii Patres cum S. Thomâ. Quamvis igitur multa in Scripturis sanctis continentur præcepta hominibus imposita, ut ad æternam beatitudinem perveniant, ad hæc duo tamen universalia revocantur, quæ cætera comprehendunt: ad charitatem nimirum Dei et proximi habendam, et ad cupiditatem, quæ charitati inimica

est, removendam : ita ut quidquid ex laudabili charitate dimanat, id omne et solum sanctum sit, atque christianum ; quiddam autem ex damnabili cupiditate profuit, id totum vitiosum, damnabile, et reprobum habeatur : atque adeò charitas et cupiditas dicendæ sint veluti duo cardines, in quibus tota morum theologia vertitur atque insitit. Quæ quidem ut magis innotescerent, ambas ibidem definit S. doctor. « Charitatem voco, inquit, motum animi ad fruendum Deo propter ipsum, et se, atque proximo propter Deum : Cupiditatem autem motum animi ad fruendum se, et proximo, et quolibet corpore non propter Deum. » Cùm hæc duo in totâ Christianorum vitâ utramque paginam faciant, eò tendunt omnia Scripturarum oracula, ut charitas adstruat, et destruat cupiditas, quæ pugnat cum charitate. Nam cùm multa asserat Scriptura, omnia ad eandem charitatem fovendam, nutriendam, atque corroborandam, cupiditatem autem impugnamdam, vincendam, ac, si fieri quidem potest, extinguendam conspirant, ut ait idem S. doctor : « Quisquis Scripturas divinas, vel quamlibet jus partem intellexisse sibi videtur, ita ut e isto intellectu non redificet istam geminam charitatem Dei et proximi, nondum intellexit. » Vult igitur scientiam omnem, ac morum disciplinam, quæ pervenit ad incommutabile bonum, quod Deus est, gemino charitatis præcepto ita contineri juxta sacram Scripturam, ut quisquis duplex illud mandatum impleverit, in quo *universa continentur, ac pendet lex ac Propheta*, ut testatus est ipse Christus Dominus, omnem veterum de moribus philosophiam supergressus, omnem sanctorum scientiam assecutus est. « Quæ enim, docet ille Epist. 57, ad Volusian, disputatio- nes veterum philosophorum, quæ leges quarumlibet vel civitatum duobus præceptis, ex quibus Christus dicit totam legem, prophetasque pendere, ullo modo sunt comparandæ cum illâ : *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex totâ animâ tuâ, et ex totâ mente tuâ; et proximum tanquam te ipsum?* » Hic physica, hic logica, hic ethica : quoniam vitæ bona et honesta non aliundè formatur, quam cùm ea quæ diligenda sunt, diligantur, hoc est Deus et proximus. » Hoc idem verò amplius explicare pergit lib. 1 de Doctr. Christ. ubi probat solo Deo fruendum esse ; cæteris autem rebus, qualescumque sint, utendum : id est, Deo inherendum esse propter seipsum : utendum verò creaturis, scilicet creaturas ad Deum, quo fruendum est, esse referendas. Si quis aliter se habeat erga creaturas, si nempe propter se creaturas dilexerit, procul dubio peccabit. « His bonis, ait, quæ propter aliud necessaria sunt, qui non ad hoc propter quod insituta sunt, utitur ; peccat aliàs venialiter, aliàs damnabiliter. Quisquis verò propter hoc utitur, propter quod data sunt, benè facit. » Ratio evidens est : quia qui non utitur bonis creatis, puta ingenio, doctrinâ, cibo, potu, et alijs non in eum finem ad quem sunt destinata, id est, ad Dei gloriam propter quam omnia faciendâ esse præcipit Apostolus ; jam non utitur crea-

turâ, sed fruitur. Siquidem ille creaturæ usus, aut verius abusus ad Deum referri nequaquam potest.

Ex quibus pulcherrimam hanc regulam colligit Augustinus, lib. de Mor. Eccl. c. 21. « Habet igitur vir temperans in hujusmodi rebus mortalibus et fluentibus vitæ regulam utroque Testamento firmatam, ut eorum nihil diligit, nihil per se appetent, dum putet, sed ad vitæ hujus, atque officiorum necessitatem, quantum satis est, usurpet utentis modestiam, non amantis affectum. » Ille itaque erit secundum sacram Scripturam verè christianus, et verè spiritum filiorum Dei acceptus, qui benè utetur rebus creatis, veluti quibusdam adiumentis, quibus ad Deum summè in hac vitâ diligendum inardescat, atque ita uno Deo incommutabili bono perfruatur. E contra is erit christianus nomine tenus, et hoc ipso tanto nomine indignus, qui ambulans secundum desideria carnis contra primum et maximum charitatis mandatum, creaturas propter ipsas diligit, et in ipsis tanquam in ultimo fine conquiescit, easque Deo anteposit. In hæc doctrinâ tota christianæ vitæ morumque summa consistit.

REGULA XIV. — Hæc non est nisi major explicatio præcedentis, deservitque magnoperè, ut ex ipsâ Scripturâ præcipientem nonnisi charitatem juxta laudatam Augustini sententiam, et non culpante, nisi cupiditatem, discernere saltem in genere valeamus, quodam dicendum sit peccatum mortale, sive damnabile, ut ait ille ; quodnam veniale. Ex eâ itaque inferre debemus, tunc mortale perpetrari peccatum, quoties creatura finis est non tantum actionis, verum etiam ipsius hominis ; cujus animus tanto impetu fertur in creaturam, quæcumque illa sit, sive honores, sive divitiæ, sive voluptates, ut ejus fruendi causâ, instiganti atque imperanti cupiditati potius quam prohibenti aut munitanti Deo obtemperare malit ; et voluptatem, sive quodvis aliud creatum bonum supra ipsum diligit, atque ita præposterâ dilectione Creatori creaturam præponat. Veniale autem peccatum admittitur, cùm quis, licet aliquod creatum bonum plus æquo diligit, affectu tamen præponderantè magis diligit Deum ; e g., cùm quis levioribus mendacijs, inani garrullitate, jocosâ confabulatione, etc., plus æquo delectatur, et in eâ quidem leviter mentiendi, et in eâ garriendi voluptate ut in ultimo fine hujus actionis veluti transunter sisit, ita tamen, ut semper Deum et illi voluptati, et cuilibet alii creaturæ præferat in corde suo, et in habituali animi dispositione, ac reapse oblatâ occasione, Deum ex toto corde, totoque animo dilectum omnibus rebus, rerum omnium jactura, suæ etiam vitæ dispendio, se antepone re declarat. Qui igitur peccat lethaliter, et qui peccat venialiter, creaturâ quodammodo fruuntur : sed inter utrumque nimium quantum interest. Peccans enim lethaliter, pervicaciter et protervè creaturam anteposit Deo abjecto et repudiato ; ipsique summam contumeliam irrogat, dum præstantius bonum et amabilius, quod ipse Deus est, longè inferiori ac falso bono postponit. Peccans autem venialiter ex quâdam naturâ corrup-

tela, et fragilitate, leviter inhereret rebus creatis, quas tamen nihili facit præ Deo super omnia dilecto usque adeo, ut si in minoribus hisce peccatis se illi graviter displicere putaret, statim ab actu illo resisteret.

REGULA XV.—Nefas omninò est sacras litteras nedum in fidei mysteriis, sed in iis etiam quæ mores spectant, sumere, aut interpretari contra sensum quem tenet Ecclesia, aut contra sensum unanimum sanctorum Patrum. Hoc disertè prohibetur in concilio Tridentino sess. 4 de Reformat. his verbis : « Præterea ad coercenda ingenia decernit (sancta synodus), et ut nemo suæ prudentiæ innixus in rebus fidei, et morum ad adificationem doctrinæ christianæ pertinentium, sacras Scripturas ad suos sensus contorqueus, contra eum sensum quem tenuit ac tenet sapientia mater Ecclesia, cujus est judicare de vero sensu Scripturarum sanctarum, aut etiam contra unanimum consensum Patrum ipsam Scripturam sacram interpretari audeat, etiamsi huiusmodi interpretationes nullo unquam tempore in lucem edendæ forent. Qui contravenerint, per Ordinarios declarentur, et poenis à jure statutis puniantur. » Quare etiam ex hoc capite rejicienda est illa interpretatio textûs Christi Domini, quam nuper adduximus : *Jugum meum suave*, etc. Nemo quippe ex Patribus est, qui illum eo sensu interpretati fuerint, quem ipsi modò perperam affingunt probabilistici systematis defensores, sed in alio penitus adverso : quemadmodum et plures aliæ interpretationes aliarum Scripturarum productæ tum in dogmatibus fidei, tum in morum regulis, à nuperimis scriptoribus *Harduino* et *Berrugero*, quas in eximii suâ *Instruktionem pastorali* collegit, consultavitque illustriss. episcopus Suesionensis; quæ propterea proscripserunt, atque damnarunt duo summi pontifices *Benedictus XIV* et *Clemens XIII*.

REGULA XVI.—Nemini quoque licet solâ humanâ ratione ducto, à generalibus Scripture sententiis excipere non solum in materiâ fidei, sed neque etiam in materiâ morum. Et quidem in materiâ fidei nullus Catholicorum est, qui sine grandi piaculo credat, se ullam arbitrio suo facere posse exceptionem in fidei dogmatibus, aut sententiis generalibus Scripture sacrae. Cur igitur sibi licitum quispiam putaverit eandem facere in iis sententiis, quæ morum rectitudinem spectant, cum omnes verbum Dei sint, adeoque eadem divinâ polleant auctoritate, pari veneratione, ac submissione excipiendæ? Quin addo, periculosius id esse in materiâ morum, quàm fidei; eò quòd humana mens in hoc corruptæ naturæ statu difficilior admittat rectum de moribus judicium, quàm de fidei veritatibus; quia scilicet homo divinâ non aversatur mysteria, licet ea minimè capiat : morum verò aversatur præcepta, quibus concupiscentias suas, et passiones legi repugnantes compescere, atque in officio continere jubetur.

REGULA XVII.—In restimandâ qualitate actionum, sive quæ laudantur, sive quæ vituperantur, judicium vulgi, aut consuetudo attendenda non est; sed Scripturarum locutiones in proprio suo ac nativo sensu

intellectæ. Divina namque Scriptura errori obnoxia non est; et quod *græve* peccatum esse declarat, nunquam *leve* erit, quanquam aliter judicent homines propter mores contrarios, aut consuetudines, quæ jam invaluerint. Sapiens hoc monitum tradidit à S. Augustino lib. de Morib. Eccl., cap. 9, ubi hæc scribit : « Quoniam proclive est humanum genus non ex mentis ipsius libidinis (aut peccati gravitatis), sed potius suæ consuetudinis æstimare peccata; si plerumque, ut quisque minus ea tantum culpanda arbitretur, quæ suæ regionis, et temporis homines vituperare, atque damnare consueverunt : et ea tantum probanda atque laudanda, quæ consuetudo eorum, cum quibus vivit, admittit : eoque contingit, ut si quid Scriptura vel præceperit quod abhorret à consuetudine audientium, vel quod non abhorret, culpaverit, si animum eorum jam verbi vinxit auctoritas, figuratam locutionem putant....; si animum præcepit alicujus erroris opinio, quidquid aliter avertit Scriptura, figuratum homines arbitrantur, etc. » Hoc attendere quoque, summoperè debent confessarii, ne in suis de morum actionibus judiciis fere diis à veritate aberrent. Sunt enim actiones aliquæ, quæ graviter Scriptura reprehendit, aut damnat, de quibus multi aut planè non cogitant, aut peccata levissima putant, adeo ut nec de ipsis in sacramentali confessione se accusent.

REGULA XVIII.—Circa quædam in sacris litteris tradantur, quæ *sub præcepto* cadunt, alia autem tantum *sub consilio*; ideò utraque confundenda non sunt, sed magnâ circumspectione discernenda; ne, quæ præcepta sunt, consilia credantur, aut è contra. Pro horum rectâ discretionem generalem regulam, atque doctrinam assignat S. Thomas 1, 2, q. 108, art. 4, quæ consentit cum eâ, quæ supra tradita à nobis est ex S. Augustino : « Hæc est, inquit, differentia inter consilium, et præceptum; quia *præceptum* importat necessitatem : *consilium* autem in optione ponitur ejus, cui datur.... Oportet igitur, quòd præcepta novæ legis intelligantur esse data de his, quæ sunt necessaria ad consequendum finem æternæ beatitudinis, in quam lex nova immediatè introducitur : consilia verò oportet esse de illis, per quæ melius et expeditiùs potest homo consequi finem prædictum. Est autem homo constitutus inter res mundi hujus, et spiritualia bona, in quibus æterna beatitudo consistit; ita quod, quantò plus inheret uni eorum, tantò plus recedit ab altero, et è converso. Qui ergo totaliter inheret rebus hujus mundi, ut in eis finem constituat, habens eas quasi rationes, et regulas suorum operum, totaliter excidit à spiritualibus bonis : et ideò hujusmodi *inordinatio tollitur per præcepta*. Sed quòd homo totaliter ea quæ sunt mundi, abjiciat, non est necessarium ad perveniendum in finem prædictum : quia potest homo utens rebus hujus mundi, dummodò in iis finem non constituat, ad beatitudinem æternam pervenire; sed expeditiùs perveniet, et totaliter bona hujus mundi abdicando : et ideò de hoc dantur *consilia* Evangelii. » Quod postea magis

declarat, et nos suo loco cum illo declarabimus.

Itaque juxta doctrinam S. doctoris, sacræ Scripturæ præceptum, et quidem negativum, quod *semper*, et *pro semper* obligat, est, quòd homo nunquam ita affectu suo adhæreat creaturis, ut in eis suum ultimum finem statuât, sive, juxta Augustinum, *ut eis fruatur*. Licitum verò est, quòd iisdem creaturis moderatè, et juxta finem, ad quem institutæ sunt, utatur : *consilium* autem, ut bonis temporalibus renunciet, quòd expeditius ad æternam beatitudinem tendat. Sic in communi præceptum est, ut divitiis non inhæreamus : licitum, ut eis moderatè utamur : *consilium*, ut eis totaliter renunciemus per votum *paupertatis*. Quare dicitur Matth. 19 : *Si vis perfectus esse, vade, et vende omnia quæ habes, et da pauperibus*. Atque ita de voto *castitatis*, et *obedientie*, quæ præcipia *consilia* sunt, ad quæ cætera revocantur. Hæc autem sive præcepta, sive mera consilia, quæ habentur in libris novi Testamenti, ex ipsis terminis, quibus proponuntur, et ex circumstantiis secernere facile est. Quapropter diligenter cavendum est, ne illud quod in Scripturâ tanquam veri nominis *præceptum* omnibus præscribitur, loco solius *consilii* habeamus ; quod sæpe faciunt aliqui, ac præsertim qui probabilissimum sectantur, cum ingenti animarum periculo. Hoc ut exemplo aliquo ostendam, Christus Dominus expressè prohibet in Evangelio S. Matthæi, vindictam inimicorum illis verbis : *Audistis, quia dictum est antiquis : diliges proximum tuum, et odio habebis inimicum tuum. Ego autem dico vobis : diligite inimicos vestros : benefacite his qui oderunt vos*, etc. Eademque habent clarissima verba tùm Paulus, tùm Petrus in suis Epistolis, quæ omnibus esse directæ, nemo unquam dubitavit, et Ecclesia, et Patres semper tenuerunt. Quid tamen ? P. Berruyeris novissimè inventus est, qui p. 2, t. 2, lib. 4, scribere non est veritus, hoc præceptum non fuisse, nisi relatè ad Apostolos, primosque Ecclesiæ præsides : quoad alios verò merum esse *consilium*. Vide laud. Instruct. episcopi Successionensis p. 4, c. 6, pag. 497, edit. Gallicæ.

Hinc verò obiter inferas, auctorem *Prodromi* præmissi theologiæ PP. Busembaum et Lacroixii diminutè admodùm processisse, dum inter quosdam canones pro usu Scripturarum observandos ita hunc proposuit n. 8 : « Videndum, ne Scripturæ verbis, quibus pium aliquod consilium proponitur, præceptionis vim inesse incautè velimus. » Quanquàm enim canon iste absolutè verus sit, dignus tamen animadversione ex eo est, quòd omittat auctor, quod haud omittere deberat, ne illo imperiti aliqui abutantur ; nempe duos alios canones, qui cum illo jungi debent, scilicet : « Videndum è contra est, ne Scripturæ verè is præceptum continentibus consilii tantùm rationem, vimque tribuamus ; » sicut frequens mos est penes Probabilistas. Ac deinde : « Cavendum, ne in dubio, num Scripturæ verba consilium, an præceptum contineant, perinde agamus, ac si consilium continent ; sed in eo dubio, ubi de animæ salute agitur, tutiora esse sequenda, non consilii, sed certi præcepti loco habeamus. » Ceterùm sunt alii quo-

que canones pro usu Scripturarum ab eodem auctore producti, qui censuræ subjiciendi forent. At quoniam id ab aliis jam factum est, idcirco ab hoc labore abstineo ; solùmque lectorem admonco, ut non nisi cum magnâ cautione illos adhibeat, quippe qui falso, quòd auctor adoptat, systemati suffragantur.

CAPUT IV.

De altero moralis theologiæ loco, divinis nempe traditionibus.

Multi jam diximus de primo, ac præcipuo loco theologiæ moralis : paucioribus, quæ ad secundum pertinent, *traditiones* scilicet *divinas*, absolvemus. Atque in primis præmittendum censeo, quæ de hoc in decreto concilii Tridentini statuta sunt *sess. 4*, quibus utriusque loci, Scripturæ nempe, ac traditionis, auctoritatem in rebus theologicis complexum est. « Sacrosaneta, ait, œcumenica, et generalis Tridentina synodus.... hoc sibi perpetuò ante oculos proponens, ut, sublatis erroribus, puritas ipsa Evangelii in Ecclesiâ conservetur, quod promissum ante per prophetas in Scripturis Sanctis, Dominus noster Jesus Christus Dei Filius proprio ore primùm promulgavit, deinde per suos apostolos tanquam fontem omnium et salutaris veritatis, et morum disciplinæ omni creaturæ prædicari jussit ; perspiciciensque hanc veritatem, et disciplinam contineri in libris scriptis, et sine scripto traditionibus, quæ ipsius Christi ore ab Apostolis acceptæ, aut ab ipsis Apostolis, Spiritu sancto dictantè, quasi per manus traditæ ad nos usque pervenerunt, orthodoxorum Patrum exempla secuta, omnes libros tam veteris, quàm novi Testamenti, cum utriusque unus Deus sit auctor ; necnon traditiones ipsas tum ad fidem, tum ad mores pertinentes, tanquam vel ore tenus à Christo, vel à Spiritu sancto dictatas, et continuâ successione in Ecclesiâ catholicâ conservatas, pari pietatis affectu, ac reverentiâ suscipit, et veneratur. »

Plura habemus ex hoc sacri concilii decreto, quæ animadversione digna sunt. Atque in primis, haud solum Scripturam regulam esse infallibilem tùm fidei, tùm morum, sed et ipsi adjiciendam *traditionem* ; ac utramque esse *verbum Dei*. Hoc pertervè negarunt Lutherus et Calvinus, eorumque discipuli ; Calvinus enim, ut Lutheri verba omittam, hæc temerè scribit lib. 4, *Instit.* § 8 : « Esto hoc firmum axioma, non aliud habendum esse Dei verbum, cui detur in Ecclesiâ locus, quàm quod in lege primùm, et prophetis, deinde scriptis apostolicis continetur ; nec alium esse ritè docendi in Ecclesiâ modum, nisi ex ejus verbi præcepto, et normâ. Hinc etiã colligimus, non aliud permisissum fuisse Apostolis, quàm quod olim habuerant prophætæ. » Quod et aliis locis affirmat. Illic error verbis allatis à sanctâ synodo penitus reprobat. Et sanè quot leguntur in ipsâ Scripturâ, ad quam hi hæretici appellant, quæ præter verbum Dei scriptum, traditum quoque luculentissimè adstruunt ? Ipse Christus Dominus à discipulis suis discussurus nonne ipsis præcipit, *ut euntes in mundum universum, docerent gentes servare omnia, quæcunque iisdem mandaverat* ? Nihil ipse scripserat, nec quidpiam ab aliquo alio scriptum

adhuc fuerat. Quænam ergo erant, quæ docenda mandavit, nisi quæ ore tenus tradiderat? Deinde S. Paulus in suis Epistolis plures divinas traditiones commemorat, earumque necessitatem inculcat. Nam. 1 ad Corinth. cap. 11, ait: *Ego accepi à Domino, quod et tradidit vobis*; 1 ad Thessal. c. 11: *Itaque state, fratres, et tenete traditiones quas didicistis, sive per sermonem, sive per epistolam nostram*; 2 ad Timoth. c. 1: *Formam habe sanctorum verborum, quæ à me audisti in fide, et dilectione in Christo Jesu. Et iterum cap. 8: Tu verò, fili mi, confortare in gratiâ, quæ est in Christo Jesu: et quæ audisti à me per multos testes, hæc commenda fidelibus hominibus, qui idonei erunt et alios docere.* In his profectò ad eò evidentèr distinguit verbum scriptum S. Paulus à verbo traditò sive per sermonem, sive per epistolam, ut planè cœcutire in meridie dicendi siml, qui hoc infanciam. Alia plura ad idem probandum proferre fas esset, quæ brevitatè consilii Tridentini hæc traditiones complecti nedum ea quæ Christus suâ voce docuit Apostolos, sed illa quoque quæ li didicere à Spiritu sancto, quem illis se datum promisit, ut apertè testatus illis fuit in ultimâ cœnâ; dum, ut habetur apud Joan. cap. 16, ait: *Adhuc multa habeo vobis dicere; sed non potestis portare modo. Cum autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem. Non enim loquetur à semetipso; sed quæcumque audiet, loquetur: quia de meo accipiet, et annuntiabit vobis.* Quod potissimùm factum est in sacro die Pentecostes, in quo Apostoli repleti sunt Spiritu sancto. Hoc Apostolus de seipso loquens satis exprimit, dum, 1 ad Cor. cap. 7, ait, eum quoddam de suo consilium dedisset: *Puto autem, quòd et ego Spiritum Dei habeam.* Et rursùm, 2 ad eosdem cap. 15: *An experimentum ejus quæritis, qui in me loquitur Christus?* In his porrò traditionibus utpote divinis, ac divinâ auctoritate potentibus rectè Melchior Canus, cap. 5, animadvertit, « ab earum vinculo Ecclesiam fideles eximere non posse, nec illas contrariâ aliquâ consuetudine abolere. Si enim, e. g., materias, et formas sacramentorum Confirmationis, Ordinis, Extreme Unctionis à Christo, Apostoli, nos ab Apostolis accepimus; si ad eundem quoque modum matrimonium non consummata per solèmnem castitatis professionem dirimi, consummata verò per conversionem ad fidem, conjuge infideli discédente, Christus Dominus Apostolis, illi nobis edixerunt; in his tantùm quàm in divinis institutis Ecclesia nihil habet potestatis. » Habemus tertio, divinas hujusmodi traditiones vel à Christo Domino acceptas, vel à Spiritu sancto Apostolis dictatas, per Apostolos Ecclesie fuisse concreditas, et continuâ sessione in eadem fuisse conservatas. Quapropter illas nos, sive ad fidem pertineant, sive ad mores, recipimus, ac recipere debemus: et qui illas aut recipere abnuit, aut non eo in sensu recipit, quem catholica Ecclesia proponit, inter hæreticos, sive alienos à fide Christi accensendos esse. Quemadmodùm enim hæreticus dicendus est, qui aliter interpretatur Scripturam, quàm ab Ecclesia ex-

ponatur; ita etiam qui traditionem. Utriusque quippe divini verbi sive scripti, sive traditi expositio, et intelligentia Ecclesie, non singularibus fidelibus commissa est. Atque ad eò tùm de Scripturâ, tùm de traditione accipienda est illa S. Petri sententia, ut expliçant interpretes: *Hoc primum intelligentes, quòd omnis Prophetia Scripturæ, scilicet expositio, quæ prophetia dici mereatur propriâ interpretatione non fit.... sed Spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines.* « Hæc Petri sententia, inquit Estius in hunc locum, flagellat hæreticos, et omnes eos, qui, contempto, et posthabito sensu Ecclesie, cui Spiritum suum Christus promisit, privatos sensus vel suos, vel suorum magistrorum ad Scripturas interpretandas afferunt. Cur nemo Scripturas suo sensu et modo interpretari debeat, subdit Apostolus: *Non enim voluntate humanâ, etc.* Nam eodem Spiritu interpretandæ sunt; id est Spiritu divino, quem Christus nunquàm non Ecclesie suæ affuturum esse omnimodâ certitudine promisit. » Sed de hoc plura infra.

Ex quibus omnibus colligere possumus germanam divinæ traditionis definitionem, de quâ in presenti loquimur. Non enim modò sermo est de aliis traditionibus, quæ factæ sunt antiqui Testamenti patribus ac majoribus. « Traditio divina est doctrina, quæ ipsius Christi ore ab Apostolis accepta, aut ab ipsis Apostolis, Spiritu sancto dictante, quasi per manus Ecclesie tradita ad nos usque pervenit. » Illic definitione, quantum quidem arbitror, apertè distinguitur traditio divina à quæcumque aliâ traditione, quæ divina non est, sed humana. Atque imprimis distinguitur à traditione humanâ ecclesiasticâ, quæ nempe originem trahit ab aliquâ institutione factâ ab ipsâ Ecclesia; ut traditio de celebrando Paschate die Dominico consequente lunam decimam quartam, quæ semper extitit in ecclesia Romanâ, et ab aliis deinde recepta est.

Distinguitur etiam à traditione merè apostolicâ, quæ consistit in illis institutionibus, quas fecerunt Apostoli ut Ecclesie fundatores ad ejusdem majorem utilitatem; ut Quadragesimæ jejuniùm, quod licet nonnulli Patres ad Christum Dominum referre videantur, reverà tamen iuxta communionem sententiam merè apostolicum institutum fuit; quod tamen ad Christum referri potest, quatenus hujus jejunii ipse exemplum præbuit. Traditiones ergo divinæ eæ tantùm dicende sunt, quas vel Christus Dominus proprio ore communicavit Apostolis, et hi successoribus; vel fidem Apostoli Spiritu sancto dictante acceperunt, et absque scripto communicarunt Ecclesie. Undè dicuntur etiam apostolice - divinæ; divinæ quidem, quia à Deo revelate: apostolice verò, quia Apostolis communicate.

Ad investigandas divinas traditiones sive fidem, sive mores spectantes, quæ in Ecclesia conservantur, quatuor vias indicat sapientissimus Melchior Cano, quas hic summam describo. Primam aperit S. Augustinus lib. 4 contr. Donatist. in hæc verba: « Quod universa tenet Ecclesia, nec concilii institutum, sed semper retentum est, non nisi apostolicè traditum doctrinâ

reclissimè creditur. Cujus hæc ratio assignari potest. Si enim disciplinæ, aut consuetudinis cujusquam diù in totâ Ecclesiâ observatæ originem, et principium nec ad summos pontifices, nec ad concilia episcoporum referre possumus: sed ea disciplina, aut consuetudo ad Apostolorum usque tempora retrò trahitur; conficitur planè, illam ab Apostolis esse profectam. Sic parvulorum baptisma, consecratio virginum, monastica professio, sanctorum veneratio, cultus sacrarum imaginum, aliaque multa ab Apostolis tradita comprobantur. Hoc autem tum in fidei dogmatibus, tum in morum regulis servandum est, licet quidpiam vel ab hæreticis, vel à novitiis scriptoribus asseratur contrarium.

Secunda via est: si quod vel fidei dogma, vel aliquid ad mores pertinentes Patres ab initio secundum suorum temporum successionem concorditer tenuerunt, et oppositum ut hæreticum, aut falsum refutarunt; quod tamen ex sacris litteris non habetur: id scilicet per divinam apostolicam traditionem habet Ecclesia. Exempla sunt perpetua beatissimæ Matris Dei virginitas, confessio auricularis, communitio sacratissimi corporis Christi etiam à laicis facienda, descensus Christi ad inferos, ut sanctorum animas, quæ ibi tenebantur inclusæ, in libertatem vindicaret, quatuor Evangeliorum numerus, et alia. Omnia siquidem fidei aut morum dogmata ab Apostolis habentur Ecclesia vel scripto, vel verbo: quoniam ii ministri fuere sermonis; nec ulla in fide novas revelationes habet Ecclesia, sed eas conservat, quas Apostoli per Christum, aut Spiritum sanctum fidei populo reliquerunt.

Tertia ad investigandas divinas traditiones via hæc est: si quidquam nunc est in Ecclesiâ communi tum pastorum, tum fidelium consensione probatum, quod tamen humana potestas efficere minimè potuit, id ex Apostolorum traditione necessariò derivatum est, ut vota dissolvere et relaxare juramenta non erat humanæ potestatis: quoniam jure naturæ vota nuncupata Deo reddere tenemur, sicut et juramenta servare. Humana autem facultas ea, quæ jure naturæ debita et constituta sunt, condonare, ac tollere non potest: eademque est ratio de matrimonii diremptione per monasticum solenne votum. Cum enim matrimonium etiam non consummatum ante Evangelicam legem esset jure naturæ indissolubile, nec esset in republica humanæ facultas ulla ejusmodi matrimonii dirimendi; consequens fit hunc Ecclesiæ morem ex Christi et Apostolorum instituto descendisse. Nec enim credi potest Ecclesiam sibi aliquam potestatem usurpasse in his quæ ad jus naturæ pertinent, nisi quam Christo et Apostolis tradentibus accepisset. Vide laudatum Cano.

Quarta demùm via ad finem eundem investigandæ divinæ traditionis est hujusmodi: Si viri ecclesiastici, aut fidei doctrinam, aut aliquam morum regulam uno ore semper et ubique testati sint, ac testentur eam ab Apostolis accepisse, sine dubio certum argumentum est ut ita esse credamus; ut imagines ab Apostolis esse traditas Patres in VII synodo generali act. 6, dixerunt; et Symbolum fidei, quo vulgus fidem suam proficitur, Ecclesiam, Apostolis tradentibus, habuisse

Patres communitè asserunt. Quæ omnia celeberrimâ illâ Vincentii Lirinensis sententiâ concludo: *Quod ab omnibus, quod semper, quod ubique creditum est, non minùs certò tanquam Dei verbum est habendum, quam certum sit verbum Dei, quod habetur in Evangelis, in Epistolis Apostolorum, atque Prophetis.*

Porrò quoniam verbo Dei tradito, seu divinâ traditione utamur ad cognoscendas ac probandas plures veritates quæ in Ecclesiâ docentur ad fidem, aut mores pertinentes, præcipuum tamen ac principalis ejusdem usus est in interpretandò verbo Dei scripto. Neque enim nisi desipiens negare potest nonnulla esse loca in sacris litteris quæ ob mirabilem eorum profunditatem plures sensus subire valeant, ac diversimodè explicari ac interpretari; quod exemplo hæreticorum abundè compertum est atque exploratum. Necessaria proinde est certa aliqua, ac tuta regula, cujus ope omnium ingenia in vero Scripturarum sensu convenienti saltem relatè ad illa quæ fidem spectant, et recti vivendi disciplinam; quæ regula alia non est, nisi traditio. Hinc in Evangelio S. Lucae cap. 24, Jesum Christum post resurrectionem suam legimus *aperuisse sensum* suorum discipulorum, *ut intelligerent Scripturas.* Ac subinde discipuli veram Scripturarum intelligentiam communicarunt Ecclesiis mediâ exteriore instructione, quæ in ipsâ Ecclesiâ conservata semper fuit, et per sanctos Patres, per concilia, per definitiones summorum pontificum ad nos usque intemeratâ pervenit: unde falsitatis ac erroris in interpretandâ Scripturâ sectatores convincere valeamus.

CAPUT V.

De auctoritatè Ecclesiæ, in quâ tum Scripturæ, tum divinæ traditiones conservantur.

Scripturâ et traditione omnis concluditur quæ facta à Deo est, ut non semel diximus, revelatio ad communem hominum utilitatem, tum eorum quæ credenda sunt, tum eorum quæ agenda, ut ad beatissimum illam finem aeternæ felicitatis perveniamus; et utramque Christus in sinu dilectæ sponsæ suæ Ecclesiæ custodiendam deposuit, ut salutare, quas continent, veritates fidelibus notas faceret, quæque suboriri dubia circa earundem intelligentiam possent, dirimeret, atque genuinum sensum manifestaret. De hæc igitur Ecclesiâ, quo nomine congregationem fidelium sub pastoribus à Christo institutis intelligimus, ex quâ in homines tam insigne planèque necessarium beneficium derivatur, pauca quædam adnotanda existimo hoc capite quinto.

Et primum quidem nemo non videt, et, experientiâ ipsâ manifestâ comprobante, non percipit quemlibet doctorem tametsi sapientissimum, quemlibet theologum licet doctissimum, errare posse, et gravissimè quidem, in suis erendis ex revelatâ doctrinâ conclusionibus tum in fidei, tum in morum controversiis. Quin non modò ex imbecillitate rationis, sed aliquando etiam ex malitiâ, ex falsis præjudiciis, ex pertinaciâ contradicendi veritati, privatus quisque doctor ab eâ deflectere valet, et hæreticus fieri, animasque propterea in sempiternam perditionem detrudere. Quid

hinc igitur colligendum est? Illud profectò, juxta suam Dei providentiam existere in verà Dei Ecclesià debuisse fidelem interpretem, fallere ac falli nescium, qui judicium in cujuscumque privati doctoris quantumvis ingenio et doctrinà præcellentis, sententias et interpretationes sive Scripturarum, sive divinarum traditionum ferat, cui supremo, certo, et infallibili iudicio stare omnes ac parere debeant.

Supremus iste divine revelationis interpres, ac iudex infallibilis juxta Catholicos omnes, non alius est, nec alius à summo provisor constitutus, quam sancta mater Ecclesià, quæ organum est quo Spiritus sanctus nos instruit, corrigit, atque errantes in veritatis semitas reducit. Ut alia ad hoc probandum momenta præteream, duo tantùm proferam ex ipsis Scripturæ textibus deprompta testimonia, quæ rem omninò conficiunt: Primum illud est quod habetur apud S. Matthæum capite ultimo, ubi Christus Dominus à suis discipulis jam discessurus conceptis verbis promisit se affuturum cum ipsis, eorumque successoribus ad usque finem mundi, et infinità potestate suà præservaturum Ecclesiam ab omn' errore: *Data est mihi, dixit, omnis potestas in cælo et in terrâ. Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos . . . , docentes servare omnia quæcumque mandavi vobis. Et ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi.* His verbis adeò evidenter Christus p. tefecit infallibilitatis privilegium quod Ecclesiæ sponsæ sue reliquit, duraturum usque ad finem mundi, ut necesse sit oculis prorsus claudere ne ejus veritatis læcem clarissimam videamus. Christus enim se futurum dixit cum Apostolis docentibus quæcumque ipsis mandaverat; adeoque eorum doctrinà, quæ tradenda ab ipsis erat, tali Christi protectione fulta, deficere, aut errore aliquo permisceri minimè poterat. Sed cum dixit usque ad consummationem sæculi, significavit etiàm semper futurum cum Apostolorum successoribus, adeoque Ecclesià: neque enim Apostoli usque ad finem mundi duraturi erant. Hoc testimonium inter alios tam egregiè declaratum est, vindicatumque ab ineptissimis hæreticorum commentis à viro clarissimo Bossuetio, ut nonnisi delirus, aut pervicacissimus possit illud alio in sensu intelligere. Ac certè si quid dubitationis in alicujus mente remaneat ob intelligentiam illorum verborum: usque ad consummationem sæculi, totum evanescere debet ex aliis ejusdem Christi verbis, quæ paulò ante mortem Apostolis dixerat: *Ego rogabo Patrem, et alium Paracletum dabit vobis, ut maneat vobiscum in æternum, Spiritum veritatis Ille vos docebit omnia, et suggeret vobis omnia quæcumque dixerò vobis.* Ubi cum dixerit Spiritum suum mansurum in æternum, nedùm hoc intellexit de solis Apostolis, qui æternùm mansuri in hoc mundo non erant, verum etiàm de eorumdem successoribus; quod luculenter patet ex verbis quæ ibidem dixit, Patrem orans: *Non pro eis autem rogo tantùm, sed et pro eis qui credituri sunt per verbum eorum in me; pastores scilicet et gregem, sive congregationem fidelium, ex quibus tota cõsistatur Ecclesià Christi, expressè designans.*

Ex his duo necessariò profluunt: Primum, Ecclesiam nunquàm probaturam esse errorem, quoniam continenter secum habet Christum, qui veritas est, et cujusque erroris incapax; alterum, nunquàm fas esse ab Ecclesià secedere. Quicumque enim ab eà secedit, à Christo se separat, qui eidem semper adest omnibus diebus usque ad sæculi consummationem. Atque hæc ab Ecclesià separatio germanus hæreticorum, et schismaticorum character est, qui secum affert ea omnia terribilia consecutaria, descripta à S. Apostolo Judà, in Epistolà suà hisce verbis: *Vos autem, charissimi, memores estote verborum quæ prædicta sunt ab Apostolis Domini nostri Jesu Christi, qui dicebant vobis quoniam in novissimo tempore venient illusores secundum desideria sua ambulantes in impietatibus. Ii sunt qui segregant semetipsos, animales, spiritum non habentes, etc.* Adducit sanctus Apostolus in hujus veritatis confirmationem omnium Apostolorum testimonium. Sicut enim omnes testes erant promissionis factæ à Christo permanendi cum à se institutà societate usque ad mundi finem, ita omnes uno ore definirunt à Christo recedere illos omnes qui ab hac se societate, quæ Ecclesià ipsa est, separarent.

Ecclesiæ porrò infallibilitas, quæ præcipuum est ex essentialibus suis attributis, non se extendit nisi ad doctrinam fidei, et morum determinandam, certòque proponendam; non autem ad facta particularia, quæ ex aliis principiis ducentur. Duplex autem infallibilitas Ecclesiæ in rebus fidei et morum distingui potest, ac solet: altera nempe activa, ac judicii; altera passiva, ac professionis. Prior exercetur, quoties ad tribunal Ecclesiæ aliqua quæstio, sive controversia defertur, et in hoc tribunali ad examen vocatur, discutitur, ac tandem definitur, quid de illà sentiendum sit. Sic, sæculo proximè elapso; ad tribunal summorum pontificum Alexandri VII, Innocentii XI, et Alexandri VIII, permulæ in genere morum delatæ sunt casuistarum propositiones, et post maturum ac diligens examen, totà Ecclesià plaudente, declarate sunt falsæ, scandalosæ, et alienæ ab Evangelicâ simplicitate, ac sanctorum Patrum doctrinâ. Alia infallibilitas, quam passivam et professionis vocamus, habetur, atque perspicitur in communi instructione, predicatione, usuque, et professione publicâ, quæ fit ab Ecclesiæ ministris, alicujus doctrinæ ad fidem, aut ad mores pertinentis. Utraque tuta, ac certa, simulque facilis regula est, ut veritatem omni dubio sublato, cognoscamus.

Audiamus de hoc argumento egregiè de more disserterent, nunquàm satis laudatum, nec satis laudandum, illustrissimum episcopum Bossuetium, cujus verba, quæ habentur art. 19 de Ecclesiæ auctoritate ex gallico sermone latinè reddo. « Cum penitens, inquit, devinctus simul atque subiecti auctoritati Ecclesiæ, mediantibus Scripturis, quas ex ejus manibus accipimus, ex eà quoque discimus traditionem, et mediâ traditione verum Scripturarum sensum. Hæc de causâ profletur Ecclesià nihil se ex semetipsâ loqui, nec quidpiam novi excogitare in doctrinâ suâ; siquidem nihil aliud præstat ipsa, quàm sequi ac declarare divinam

revelationem ob internam directionem, atque assententiam Spiritus sancti, qui ipsi datus à Christo est tanquam doctor. Quòd sanè Spiritus sanctus loquatur per ipsam Ecclesiam evidenter constat in disputatione illà quæ oborta est inter Apostolos circa legales cæremonias; et illorum acta documento fuerunt posterioribus seculis omnibus eo modo definiendas esse, et eà auctoritate quà prima illa quæstio definita est, cæteras quascumque controversias quæ circa fidem ac mores subnasci possunt. Quam ob rem, quousque disputationes existent quæ fidelium animos dividant, suam Ecclesiam interponet auctoritatem, et pastores congregati, sicut Apostoli dixere, ipsi quoque eodem modo definiunt: *Visum est Spiritui Sancto, et nobis.* Cùm verò suum iudicium expresserit, filios suos docebit ad examen revocandum non esse quidquid ipsa definitur, sed decisiones suas humili submissione recipere. Atque in hoc D. Pauli Apostoli, ac Siste fideles sequentur exemplum, qui primum hocce Apostolorum iudicium ubicumque detulerunt, haud ipsis permittentes iterùm discutere quod fuerat definitum. *Paulus, electo Silâ, profectus est, ut dicitur in Act. Apost. cap. 15. Perambulabat autem Syriam et Ciliçiam, confirmans Ecclesias, præcipiens custodire præcepta Apostolorum et seniorum.* Hoc modo veri filii Dei iudicio Ecclesiæ acquiescunt, pro certo habentes se ex ejus ore audisse oraculum Spiritus sancti. Et hæc fide ducti, postquam Symboli Apostolici ea verba recitavimus: *Credo in Spiritum sanctum,* addimus immediatè: *Sanctam Ecclesiam catholicam;* quibus non agnoscere profitemur veritatè infallibilem atque perpetuam universalis Ecclesiæ. Quoniam hæc eadem Ecclesia, quam omni tempore credimus, jam Ecclesia esse desineret, si veritatè à Deo revelatam docere quandoque desisteret, omnes proinde qui dubitant num potestate suâ illa abutatur ad docendum mendacium, fidem profectò non habent in Deum, à quo regitur et gubernatur. Quoties ergo Protestantes rem, prout reverà est, intueri vellent, fateri sanè debent catholicam Ecclesiam nedùm se non erigere in dominam et arbitram fidei nostræ, quemadmodùm ipsi falsò affingunt; quin potiùs se ipsam hæc lege devinxit, ut media omnia invehendæ novitatis abs se removeret. Quandoquidem nedùm illa se Scripturis sanctis omninò subjicit, verùm etiam, ut omnes earundem eliminaret interpretaciones arbitrarías, quibus homines cogitationes suas habent veluti doctrinas Scripturarum, sibi hanc obligationem imposuit, non alio in sensu eas explicandi, sive fidem spectent, sive mores, nisi juxta sensum sanctorum Patrum, à quo nunquam se recessuram proficitur; apertè declarans et in conciliis suis, et in fidei professionibus quas edit atque vulgat, nullum se dogma recipere quod traditioni præcedentium omnium et seculorum conforme non sit. Hactenus doctissimus episcopus.

Quoniam verò de doctrinis moralibus quæ in Ecclesiâ Catholicâ conservantur atque docentur, in hoc

opere præsertim agimus, præstat hic adnectere pulcherrimum quoddam speciem illibata ejusdem in rebus moralibus doctrinæ, quod exhibet lib. de Mor. Eccl. cap. 50 Sanctus Augustinus eamdem Ecclesiam alloquens: *« Nescitò, inquit, Ecclesia catholica, mater Christianorum, verissima, non solum ipsum Deum, cujus adeptio vita est beatissima, purissimè atque castissimè colendum prædicas, nullam nobis adorandam creaturam inducens, cui servire jubeamur, et ab illà interruptà et inviolabili æternitate, cui soli homo subjiciendus est, cui soli rationalis anima coherendo non misera est, excludens omne quod factum est, quod obnoxium commutationi, quod subditum tempori; neque confundens quod æternitas, quod veritas, quod denique pax ipsa distinguit; nec rursum separans quod majestas suâ conjungit; sed etiam proximi dilectionem atque charitatem ita complectens, ut variorum morborum, quibus pro peccatis suis animæ agrotant, omnis apud te medicina præpollat. Tu pueriliter pueros, fortiter juvenes, quietè senes, prout cujusque non corporis tantùm, sed et animi ætas est, exerces et doces. Tu feminas viris suis non ad explendam libidinem, sed ad propagandam prolem, et ad rei familiaris societatem castà et fidelì obedientiâ subjicis. Tu viros conjugibus non ad illudendum imbecilliorè sexum, sed sinceri amoris legibus præficias. Tu parentibus filios liberà quòdam servitute subjungis, parentes filiis pià dominatione præponis. Tu fratribus fratres religionis vinculo firmiore ac ætiorè quàm sanguinis, nectis. Tu omnem generis propinquitatem et affinitatis necessitudinem, servatis naturæ voluntatisque nexibus, mutuâ charitate stringis. Tu dominis servos non tam conditionis necessitate, quàm officii delectatione doces adherere. Tu dominos servis summi Dei communis Domini consideratione placabiles, et ad consulendum, quàm ad coercendum propensiores facis. Tu cives civibus, gentes gentibus, et prorsus homines primorum parentum recordatione, non societate tantùm, sed quòdam etiam fraternitate conjungis. Doces reges prospicere populis, mones populos se subdere regibus. Quibus honor debeatur, quibus affectus, quibus reverentia, quibus timor, quibus consolatio, quibus admonitio, quibus cohortatio, quibus disciplina, quibus objurgatio, quibus supplicium, sed dulò doces, ostendens quemadmodùm et non omnibus omnia, et nulli debeat injuria.*

Jam verò cùm hæc humana dilectio inherentem uberibus tuis nutriverit et roboraverit animum sequendo Deo factum idoneum; ubi ejus majestas ex tantà parte, quanta homini, dùm terra hujus inhabitator est, sufficit, aperire se cœperit, tantus charitatis ardor innascitur, et tantum divini amoris consurgit incendum, ut exustis omnibus vitis, et homine purgato, atque sanctificato, satis appareat quod divine dictum est: *Ego sum ignis consumens;* et: *Ignem veni mittere in terram.* Quæ duæ voces unius Dei in duobus Testamentis signatæ sanctificationem animæ concordì attestatone declarant, ut fiat aliquando illud

quod item in novam Scripturam de veteri assumptum est: *Absorpta est mors in victoriâ. Ubi est, mors, aculeus tuus? Ubi est, mors, contentio tua?* Quod unum isti hæretici intelligere si valerent, nusquam profectò Deum nisi apud te (Ecclesia catholica), atque in tuo gremio minimè superbi, et benè pacatè venerarentur. Meritò apud te divina præcepta latè diffusèque servantur. Meritò apud te benè intelligitur quàm sit gravior cognitâ lege peccare: *Aculeus enim mortis peccatum est: virtus autem peccati lex;* quàm gravius feriat et interimat contempti præcepti conscientia. Meritò apud te visum est quàm sit sub lege operatio vana, cùm libido animum vastat, et cohibetur poenæ metu, non amore virtutis obruitur. Meritò tibi tam multi hospitales, multi officiosi, multi misericordes, multi docti, multi casti, multi sancti, multi usque adeò Dei amore flagrantes, ut eos in summâ continentia atque mundi hujus incredibili contemptu etiam solitudo delectet. Hæc S: doctor, qui ita describens christianâ Ecclesiâ moralem disciplinam, postquàm præcepta retulit, pergit subinde ad illam comprobendam egregiis exemplis sanctorum virorum tunc temporis vitam agentium, qui cam mirificè illustrabant, quæ ibidem legi possunt; ac demùm concludit virtutum omnium exempla hominum sanctissimorum, quos sinu suo complectebatur Ecclesia, insigni charitate perfici atque formari. Charitas, ait, præcipuè custoditur: charitati victus, charitati sermo, charitati habitus, charitati vultus aptatur: coitur in unam conspiraturque charitatem; hæc violare tanquam Deum nefas ducitur: huic si quid resistit, expugnatur atque ejicitur: hæc si quid offendit, unum diem durare non sinitur. Sciunt ita commentum datum esse à Christo, et Apostolis, ut si hæc una desit, inania: si adisi, plena sint omnia.

CAPUT VI.

Quibus præsertim mediis certa tum fidei, tum morum doctrina Ecclesie in christianâ gente propagetur.

Infallibilis Ecclesiæ catholicæ doctrina tum circa fidem, tum circa mores à Christo Domino et à sancto Spiritu Apostolicè communicata, per eorumdem Apostolorum successores in omnium seculorum populos et in omnium populorum animos diffunditur, et propagatur, ac continenti serie propagabitur ad usque mundi finem. Apostolorum successores episcopi sunt, quorum caput et princeps est summus Romanus pontifex Petri successor; quos *Spiritus sanctus posuit regere Ecclesiam Dei, quam acquisivit sanguine suo;* et quos Christus ipse, *jussit nos audire,* veluti semetipsorum eorumque vocem sequi, veluti oves pastores suos, ne à rectâ salutis viâ declinemus. Apostoli sunt primi Ecclesiæ patres, et episcopi, qui iis succedunt, sunt filii eorum, et simul patres aliorum quos in Christo generant, et ipsorum loco deinde succedunt, quod pulchrè admodum declarat Augustinus, exponens illud Psal. 44: *Pro patribus tuis nati sunt tibi filii: constituit eos principes super omnem terram.* Genuerunt te Apostoli (inquit Ecclesiâ alloquens), ipsi missi sunt: ipsi prædicaverunt, ipsi patres. Sed numquid

nobiscum corporaliter semper esse poterunt? Numquid usque ad hoc tempus? Numquid usque in posterum? Ergo illorum abscessu deserta est Ecclesia? Absit. *Pro patribus tuis nati sunt tibi filii.* Patres missi sunt Apostoli, per Apostolos tibi nati sunt filii, constituti sunt episcopi. Hodie enim episcopi, qui sunt per totum mundum, unde nati sunt? Ipsa Ecclesia Patres illos appellat, ipsa illos genuit, et ipsa illos constituit, in sedibus Patrum (nempe Apostolorum). Non ergo putes te desertam, quia non vides Petrum, quia non vides Paulum, quia non vides illos per quos nata es. De prole tuâ tibi crevit paternitas: *Pro patribus tuis nati sunt tibi filii: constituit eos principes super omnem terram.* Hæc est Catholica Ecclesia. Filii ejus constituti sunt principes super omnem terram. Filii ejus constituti sunt pro patribus.

Ecclesia igitur per episcopos et pastores nos generat Christo fideles; per ipsos nos nutrit, ut simus *perfecti in fide et dilectione;* per ipsos nos docet quæ credenda à nobis sunt, quæ agenda, quæ vitanda, ne à salutis viâ aberremus. Ex hæc episcoporum, quæ in verâ Ecclesiâ Christi est, semperque erit, doctrinæ salutaris successorem infallibilem, atque inconcessam: firmitatem intulerit Patres. Reverà illibatam hæc Scripturæ ac traditionis doctrinam sive ad fidem, sive ad mores pertinentem huic episcoporum non interruptæ successioni acceptam referimus, ac referre debemus. Quid enim est aliud Apostolicæ traditionis, quàm doctrina, seu ad fidem, seu ad mores, seu ad sacros ritus pertinet, quæ vel expressis veteris, aut novi Testamenti Scripturis continetur, vel certè vivâ voce, aut exemplo, praxique ab primis Ecclesiæ pastoribus, id est, Apostolis data, et per legitimos eorum successores, id est, episcopos, continenti prædicatione tradita ad nos usque pervenit, et ad fideles omnes eo pacto ad finem seculi perventura est?

Si quis ergo, subdit appositè S. Greg. VII, lib. 3, Epist., doctrinas sive ad fidem certitudinem adstruendam, sive ad morum rectitudinem instituendam, præter Apostolicas ad nos continuâ successione propagatas, disseminari videat, obsistat, dimicet pro divinâ traditione, ut pro aris, et focis; dicatque cum Tertulliano: hæc sunt doctrinæ dæmoniorum prurientibus auribus natæ de ingenio sapientiæ secularis, quam Dominus stultitiam vocans, stulta mundi in confusione philosophiæ ipsius elegit.

Tria porò media sunt quibus Ecclesia in episcopis et pastoribus suis continuò perseverans, tanquam in Patribus ac doctoribus, depositum doctrinæ sibi ab Apostolis traditæ incorruptum, et intactum conservet, et ab iis qui fidem, aut morum regulas corrumpere moliantur, asserat atque defendat: nempe conciliorum definitiones, decreta summorum pontificum, et documenta sanctorum Patrum, sive episcopi sint, sive alii quos ipsa hoc titulo Patrum coonestavit, qui sanam puramque doctrinam fidei ac morum in scriptis suis ipsi reliquerunt: de quibus propterea pauca quædam à nobis dicenda sunt.

§ 1. — De conciliorum auctoritate.

Quandoque episcopi et pastores qui regunt Ecclesiam, quibusque commissum doctrinae depositum est, congregantur in unum ad dirimendas, quae inter fideles insurgunt circa fidem aut mores, difficultates, vel ad damnandos errores qui ab aliquibus novitatum amatoribus disseminantur. Et huiusmodi congregatio appellatur concilium, quod etiam graeci *synodus* dicitur. Unde concilium definiri solet: *Congregatio praetatorum Ecclesiae in unum locum ad causas quae vel ad fidem, vel ad mores, vel etiam ad disciplinam pertinent, examinandas ac definiendas.* Si praetati ex universis christiani orbis partibus convocantur, praeside Romano pontifice, generale concilium est. Si ex aliqua natione, vel regno, in quo primas, aut patriarcha praesideat, nationale. Provinciale vero dicitur, quod coalescit ex episcopis, sive praetatis alicujus provinciae, quibus praesidet archiepiscopus, seu metropolitanus. His additum est concilium diocesanum ex presbyteris et parochis alicujus diocesis, cui praesertim eisdem episcopus. Sed hoc concilium praesertim dictum non est, cum solus episcopus jure suffragii gaudeat, ejusque sola potestate nitatur. Illud tamen advertendum est, ne aliqua in vocibus aequivoctio suboritur, nationalia concilia nonnunquam in ecclesiastica historia appellari *generalia*, non quia absolute ejusmodi sint respectu universae Ecclesiae, sed quia talia sunt respectu vel nationis, vel regni. Concilia *generalia*, quibus praesidet Romanus pontifex, saltem per legatos suos, et ab ipso approbantur, summam habent in Ecclesia auctoritatem in definiendis iis quae ad fidem et mores spectant; adeo ut nemo fidelium ab eorum definitionibus dissentiri valeat, et qui dissenserit, tanquam haereticus sit habendus. Nam haec concilia sunt ipsa Ecclesia congregata, quae ex infallibili Christi promissione nulli errori in fidei morumque decretis obnoxia est. Atque haec semper existit praxis Ecclesiae, ut pro haereticis habuerit omnes qui definitionibus generalium conciliorum pertinaciter restiterunt. Sic tanquam haereticos execrata est Arianos post concilium Nicaenum, Macedonianos post concilium Constantinopolitanum, Nestorianos post Ephesium, Euty-chianos post Chalcedonense; ac ut de aliis sileam, Lutheranos et Calvinianos post concilium Tridentinum.

Cetera concilia, quae *generalia* non sunt, nec summi pontificis, aut universalis Ecclesiae consensione probata, aut confirmata, errori absolute subiecta sunt, ac eorum decreta aboveri aliquando possunt; sed tamen tanta pollent auctoritate, si Ecclesia, aut caput ipsius non obsistat, aut refragetur, ut citra temeritatem canonicis ab illis editis circa fidem et mores nemo non acquiescere, aut illos parvipendere valeat. Quae temeritas eo gravior censenda est, quo major est episcoporum congregatio. Si enim duobus, aut tribus in Christi nomine congregatis, in medio eorum se futurum Christus ipse promisit; quanto magis Deus adstiet tot episcopis, tot pastoribus ac sacerdotibus qui in ejus nomine adunantur pro iis stabilendis quae ad fidem aut mores fidelium suorum conducunt, ejusque auxilium ad hunc finem suppliciter implorant! Illud profecto ex-

perientia ipsa compertum est, nodum concilia nationalia et provincialia, quae sunt majoris auctoritatis, sed et ipsa *diocesana* concilia, rarissime in aliquem errorem esse prolapsa, quoad aliquam definitionem ad mores praesertim pertinentem; adeo ut, quemadmodum à docto viro observatum est, si quis laborem suum atque operam impenderet in colligendis decretis quae in hisce conciliis, sive synodis universi orbis christiani edita fuere circa regulas morum generales, et casus etiam particulares, nec ille optimam ac perfectam conficeret moralem theologiam ab omni tot fallacium opinionum laevo prorsus immanem. Quis deplorare, inquit propterea admodum apposite moderatus auctor, satis valet non paucos moralistas, qui, dum sibi oppositi synodorum decreta audiunt, continuo reponunt synodos esse *provinciales*, *diocesanas* infallibilitatis privilegio destitutas? Sed ab illis percontamur, num infallibilitatis dono praediti sint Caramuel, Bonacina, Machadas, Escobarius, Castropolaus, Tamburinus, et sexcenti alii? Pluris isti faciunt censum quemdam etiam non numerosum casuistarum, quam unius diocesanæ, et etiam provincialis synodi decretum. Cedo: quos posuit *Spiritus sanctus christianam Ecclesiam dirigere?* Casuistas? minime gentium: sed episcopos. Nulla in synodis laxa opinio. Vix duas à tot seculis reperire synodos licet, errorem aliquem continentes. Casuistarum plura volumina laxitatibus et erroribus scatent. Episcopi et parochi pastores sunt populi christiani, secus casuista. Pastorum voces audire oves debent. Quot casuista scripserunt, ut scriberent, ut disputarent, ut praedicas opiniones et domestica systemata propugnarent? Certo scimus synodos sacras spiritualem fidelium utilitatem et morum sanctitatem inculcare, regulas honestatis et pietatis praescribere, missis disputationibus et sophisticis argutationibus.

Hinc colligas, pergit ille, quam hallucinentur confessorii, qui legentes Genetum, Pontasium, Natalem Alexandrum, Merbesium, aliosque similes, qui morales controversias synodorum decretis resolvunt, flocci faciunt, et quorundam casuistarum ratiunculas et sophisticas argutationes venerantur, perdiscunt, memoriz commendant. Quid ad nos, inquit, synodi Galliae, Hispanicae, Italicae, illius aut alterius diocesis? Rationum momenta afferenda sunt. Synodi non decidunt casus practicos, ut nostri moralista. His prestigiis non pauci fascinati tenentur. Adeo mos praevaluit, et consuetudo inveterata hominum mentes infecit, ut sperare vix liceat in semitam veritatis revocandos fore.

§ 2. — De auctoritate summi pontificis in definiendis quae ad fidem et mores pertinent.

Non hic ego attingam celeberrimam questionem, quae veritur inter Catholicos, num scilicet solius Romani pontificis constitutiones atque decreta infallibili auctoritate potiantur; neque enim haec ad praesens institutum necessaria est. Satis mihi est id, in quo Catholici omnes conveniunt, tantam scilicet esse in his definiendis summi pontificis auctoritatem, ut, accedente Ecclesiae consensu, nemo decretis suis adver-

ror: audcat, aut ab eis dissentire, quin hæresis notam incurrat, et à fide Christi alienus existimari mereatur. Illud certè apud omnes in confesso est, quòd, cum infallibile sit Ecclesie iudicium, in eà intacta conservetur divina revelatio, quæ per verbum scriptum et traditum ipsi à Christo commissa et concedita est, eaque, ut diximus, communicetur et communicanda semper sit omnibus fidelibus per Apostolorum successores, qui sunt episcopi; in cæteris longè præeminet Romanus pontifex, quòd caput omnium ac princeps existat, quòd ejus fides nunquam defectura sit, quòd omnes in credendis veritatibus revelatis confirmare debeat. Hoc Ecclesie Romanæ privilegium semper agnoverunt sancti Patres et concilia, quorum aliqua afferre præstat testimonia. Vulgatissimum in primis est testimonium S. Irenæi lib. 3. adv. Hær. c. 3, his verbis expressum: « Quoniam omnium Ecclesiarum numerare successiones valde longum est, maxime et antiquissimæ, et omnibus cognite, à gloriosissimis duobus Apostolis Petro et Paulo Romæ fundatæ Ecclesie, eam, quam habet ab Apostolis traditionem et annuntiatam hominibus fides pervenientem usque ad nos indicantica, confundimus omnes eos qui, præterquam oportet, colligunt. Ad hanc enim Ecclesiam propter potentiorum principalem necesse est convenire Ecclesiam, hoc est, eos qui sunt undique fideles, in quâ semper conservata est ea quæ est ab Apostolis traditio. » Ille re persuasus S. Augustinus contra Epistolam Manichæi, c. 4: « Multa sunt, ait, quæ in Ecclesie gremio me justissimè tenent. Tenet ab ipsâ Apostoli Petri, cui curam pascendi oves suas Dominus commendavit, usque ad presentem episcopatum, sacerdotum successio, etc. » Plura alia ejusdem generis habet S. docteur in aliis suis libris. Paria tradunt cæteri Patres, Cyprianus, Ambrosius, Cyrillus, Hieronymus, Bernardus, alique, quorum textus legi possunt apud eos qui hanc discussere controversiam.

Ut aliqua etiam in eandem rem ex conciliorum auctoritate delibemus, concilium Chalcedonense relatam à S. Thomâ in Opus. contra errores Græcorum, hæc habet: « Veneramus secundùm Scripturas et canonum definitiones sanctissimum antiquæ Romæ episcopum primum esse, et maximam episcoporum. » Et infra: « Si quis episcopus prædicatur infamis, liberam habeat sententiam appellandi ad beatissimum Episcopum antiquæ Romæ: quia habemus Petrum petram refugium, et ipsi soli liberâ potestate loco Dei sit jus discernendi secundum claves à Domino sibi datus, et omnia ab eo definita teneantur tanquam à vicario apostolici throni. » Et act. 2, cum lecta esset Epistola S. Leonis, Patres concilii conclamaverunt: « Anathema qui ita non credit: Petrus per Leonem locutus est. » Et act. 3, Romanum episcopum *Dominum* nostrum vocant, eique acclamantes apostolicum et universalem appellant. Et cum Leo Dioscorum condemnasset, Synodus ait: « Sanctissimus archiepiscopus magis Romæ unâ cum ter beatissimo Petro, qui est petra, et crepido catholice Ecclesie, et ille qui

est recte fidei fundamentum, nudavit cum episcopo patra. » Et in Epistola synodali ad Leonem gratulantur Patres quòd tantum antistitem Dominus dederit Apostolicæ sedi: « Unde religionis nostræ fons et origo manat. » Leguntur etiam testimonia synodi V generalis, et VI synodi pariter generalis, sicut et VII et VIII, ubi eadem veritas disertissimè comprobatur. Atque hinc est quòd, cum summi pontifices Innocent. X, Alexand. VII, Innocent. XI et Alexand. VIII, clauso proximo seculo damnaverint atque proscripserint propositiones plurimas, quarum aliquæ ad fidem, plerumque verò ad morum doctrinam pertinent, cujusmodi sunt propositiones traditæ à Michæle de Molinos, et decerpit ex multis modernorum casuistarum libris, hæc decreta summâ reverentiâ universa Ecclesia recipit, ut juxta ea mores hominum reformaret, et saniorum doctrinam fidelibus traderet. Atque utinam omnes eo in sensu intelligerent, quo sunt ab Ecclesia proscripti, illasque consecutiones inferrent, quæ naturaliter fiunt! Verùm non desunt plures ex theologis maxime probabilistis, qui in sensu alieno à mente summorum pontificum et à veritate interpretantur; et, ut vel à præconceptis opinionibus minime recedere teneantur, vel auctores propriæ familiæ à turpi damnationis notâ subducant, perfrictè negant ab illis fuisse traditas, cum in ipsorum libris vel quoad ipsa formalia verba, vel quoad sensum evidentissimè contineantur.

CAPUT VII.

De auctoritate Patrum, atque usu in morelli theologia.

Ecclesie Patres ac doctores, ut jam diximus, sunt Apostoli eorumque successores episcopi, qui commissas sibi peculiare Ecclesie gubernarunt, fideique ac morum doctrinas ab Apostolis continenti successione acceptas in christianam gentem propagarunt. Verùm hoc ipso nomine placuit etiam Ecclesie insignire non episcopos tantum qui vivâ voce doctrinam suam fidelibus tradidit, sed eos quoque qui scriptis suis Christi et Apostolorum doctrinam illustrarunt, et lucè publicè consignarunt; qui equidem fermè omnes episcopi et ipsi fuerunt; sed nonnulli hæc dignitate ornati non sunt. Hi omnes nomine antiquorum seu veterum Patrum veniunt, quorum præcipui sunt Clemens Papa, Ignatius, Justinus, Irenæus, Clemens Alexandrinus, Epiphanius, Hilarius, Cyprianus, Basilius, Ambrosius, Gregorius Nazianzenus, Hieronymus, Gregorius Nyssenus, Joannes Chrysostomus, Leo Magnus, Augustinus, Cyrillus Hierosolymitanus, Prosper, Fulgentius, Cyrillus Alexandrinus, Gregorius Magnus, Dionysius, Theodoretus, Theophylactus, Damascenus, et si qui sunt alii, quorum agmen claudit S. Bernardus: quibus tamen duo alii adjungendi sunt, quos Ecclesie doctores Ecclesia ipsa per summos pontifices declaravit, nempe S. Thomas Aquinas et S. Bonaventura; quorum prior semper habitus est veluti Patrum omnium antiquorum compendium. In horum doctorum classe non accensentur Tertullianus, Origenes, Eusebius Cesariensis et Rufinus: siquidem, ut ait Bledphonus Baptista O. P.

« sua Apologiâ Patrum, « doctissimus fuit Tertullianus, sapientissimus Origenes, eruditissimus Eusebius Casariensis; et tamen Ecclesia nunquam doctores suos appellavit esse, nec aliquis unquam ausus est eos tali titulo nuncupare, quod multis aliis contigit non solum doctrinâ, sed etiam sanctitate præstantibus. » Nonnulli quidem hos in catalogo Patrum et doctorum collocant. Sed quamvis non ille sim ego qui abnuam eos in multis audiendos esse, in quibus Ecclesiæ auctoritatem secuti sunt, quia tamen non semper illimis fluxit ipsorum doctrina, idcirco cautè legendos esse communi Catholicorum sententiâ admo- nemur.

His positus, non modò Lutherani et Calvinistæ parvi fecerunt Patrum veterum auctoritatem, sed quidam etiam ex Catholicis in morum præsertim regulis, qui ipsi anteferre ausi sunt modernis theologos, ex quibus potius addiscendam esse christianam ethicam scripturierunt. Hinc dictum illud P. Reginaldi: « Quæ circa fidem emergunt, difficultates à veteribus hauriendæ; doctrina morum à recentioribus sumenda. » Hinc solemnis illa protestatio Caramuelis: « Tota theologia nostra novâ est; » ac rursus: « Non multum temporis impendo aut perdo in veterum libris legendis; » cujus effati sui rationem reddiderat, cum in Theolog. Fundam. n. 1330 scriperat « se in omnibus plus rationi et dialecticæ, quam auctoritati detulisse. » Et certè licet alii idipsam expressis verbis non audeant asserere, factò tamen idem confirmant. Nam eorum libri de theologiâ morali tractantes apertè attestantur se plus ipsos humanæ rationi quam auctoritati deferre. In istis quippe vix aliud invenias, nisi studiosè collectam ratiuncularum humanarum farragine, densamque recentiorum scriptorum turbam; rarè autem aut nunquam Patrum auctoritatem:

« Quoniam verò circa usum auctoritatis Patrum in rebus theologis sive ad fidem, sive ad mores spectantibus aliq̄e subnasci possunt difficultates, idè ad eas discutiendas, remque claro in lumine ponendam; quasdam hic regulas ex Cano aliisque scriptoribus desumptas apponere consultum judico. Sit igitur.

REGULA PRIMA. — In rebus philosophicis, aut aliâs, humanas disciplinas spectantibus non plus auctoritatis habent sancti Patres, quam exigant prolata ab ipsis rationum monumenta. Siquidem in his non sunt traditionis divinæ custodes, nec lumen habent magis speciale quam habeant ceteri homines in his doctrinis explanandis. Unde et sæpè decepti sunt, et ipsorum error certissimè deprehensus est, ut patet in illis qui antipodas esse negarunt.

REGULA II. — In theologiâ aliqua disputantur, quæ ad doctrinam neque fidei neque morum inserviant, adeoque neque in sacrâ Scripturâ neque in divinâ traditione contenta. In his ergo disputationibus possumus quidem, si nobis placeat, Patrum auctoritatem sequi, sed amplecti nullâ necessitate adstringimur. Niditur hæc regula Vincentii Lirinensis cap. 52 Commonitorii sapienti animadversione: « Antiqua, inquit, et sanctorum Patrum consensus non in omnibus divinæ

« legis quæstionculis, sed solum in fidei regulâ, » sive in his quæ per Scripturam aut traditionem habentur, « nobis certò est sequenda, atque in his præcipuè quæstionibus, quibus catholici dogmatis fundamenta nituntur. »

REGULA III. — Generatim loquendo, quoties agitur de fide ac morum regulis, potius tenendum est, et amplectendum quod visum est sanctis Patribus, quam quod videtur aut nobis aut modernis theologis. Hæc regula solidum fundamentum habet in ipsorum Patrum doctrinâ. Aliquos saltem afferre præstat de iis quæ ad mores attingunt, præsertim loquentes. Tertullianus, in primis lib. de Præscript., quem semper probavit Ecclesia, scribit: « Nobis nihil ex nostro arbitrio indulgere licet, sed nec eligere quod alius ex suo arbitrio induxerit. Apostolos Domini habemus auctores, quos imitari oportet, qui nec ipsi quidquam ex suo arbitrio elegerunt: sed acceptam à Christo disciplinam fidelitèr posteris assignarunt. » S. Basilius Magnus in Regulis, reg. 85: « Nos mentis nostræ fœtus non audeamus obtrudere; sed quæ à SS. Patribus edocti sumus, ea nos interrogantibus annuntiamus. » De eodem Basilio, simulque Gregorio Nazianzeno refert Rufinus, quod tametsi forent præstanti ingenio ornat, Scripturarum sententias non ex propriâ præsumptione, aut arbitrio, sed ex majorum ratione et auctoritate interpretati sunt. De iisdem pariter, quemadmodum et de SS. Cypriano et Ambrosiò testatur Augustinus cont. Julian. cap. 10: « Quod invenerunt in Ecclesiâ, tenuerunt: quod à Patribus acceperunt, hoc filii tradiderunt. » Atque eundem fuisse sensum totius antiquitatis testatur itidem laudatus Lirinensis: « In- telligebant enim, inquit, nihil aliud rationem pietatis admittere, nisi ut omnia, quæ fidè à Patribus suscepta forent, eadem filius consignarentur... idque proprium esse christianæ modestiæ, non sua posteris tradere, sed à majoribus accepta servare. »

Regulam eandem amplius confirmant Petri successores summi pontifices: Innocentius II Epist. ad Victorium sic ait: « Non nostra præcepta imperantur, sed ea quæ Apostolicâ et Patrum traditione sunt constituta. Scriptum est namque ad Thessalonicenses, Paulo monente: *State et tenete traditiones vestras quas tradidimus vobis sive per verbum, sive per epistolam.* » Gelasius Epist. 5: « Ubi est quod scriptum est: *Terminos Patrum tuorum ne transgre- diaris?* et: *Interroga patres tuos, et annuntiant tibi;* seniores tuos, et dicent tibi? Quid ergo tendimus ultra definita majorum? Aut cur nobis non sufficit, si quid ignorantes discere cupiamus, qualiter ab orthodoxis Patribus singula quæque vel vetita, vel præcepta sunt, vel aptata catholicæ veritati? Num- quid aut sapientiores illis sumus, aut poterimus firmâ stabilitate constare, si ea quæ ab illis constituta sunt, subruamus? Sedulò hæc verba à pluribus casuistis consideranda sunt, qui parum aut nihil Patres curant. Sed non minori consideratione digna sunt, quæ sequuntur. Zozimus papa apud Ivonem Carnotensem, Epist. 60, hæc proficitur: « Contra statuta

« Patrum concedere aliquid vel immutare, nec hujus
 « quidem sedis potest auctoritas. Apud nos enim in-
 « coevalis radicibus vivit antiquitas, cui decreta Pa-
 « trum sanxere reverentiam. » Si nec summi Ecclesie
 Catholicæ pontifices sibi fas esse docuit contra Pa-
 trum statuta aliquid decernere, fasne hoc esse pote-
 rit quibusdam theologis? Sed audiamus etiam alium
 summum pontificem gemina proferentem, nempe Gre-
 gorium VII, qui lib. 3, Ep. 10 : « Videntes, ait, ordi-
 nem christianæ religionis multis jam labefactatum
 temporibus, et principales ac proprias lucrandarum
 animarum causas diu prolapsas et suadente diabolo
 concalcatas, concussi periculo, et manifestâ perili-
 tione gregis Domini, ad sanctorum Patrum decreta
 doctrinamque recurramus, nihil novi, nihil adaven-
 tione nostrâ statuentes, sed primam et unicam ec-
 clesiasticæ disciplinæ regulam, et tritam sanctorum
 viam, relicto errore, repetendam et sectandam esse
 consulumus. Neque enim alium nostre salutis et æ-
 ternæ vitæ introitum Christi ovibus.... ab ipso
 monstratum.... et ab Apostolis prædicatum et à san-
 ctis Patribus observatum in evangelicâ et in omni
 Scripturarum divinarum paginâ didicimus. »

Iis quoque addenda censeo, quæ in Constantiensi
 concilio sancita fuere in Praf. his verbis : « Cùm ple-
 rumque in rebus dubiis ad utramque partem rationes
 plurimæ adducantur, ad tollendas lites et contentio-
 nes opportuna cernitur veteram auctoritas et quæ
 ab antiquo facta legitur sanctorum definitio Patrum.
 Sic enim scriptum est : Interroga generationem pri-
 stinam, et diligenter investiga Patrum memoriam. »
 Non ita planè se gerunt Probabilistæ, quoties contro-
 versia dubie de moribus occurrit, quæ inter ipsos
 frequentissimæ sunt et in utramque partem rationes
 adducuntur; quin potius intrepidè affirmant, eo in
 casu alterutri parti unicuique liberum esse adherere,
 et quæ sibi magis favet, sectari absque ullâ peccandi
 formidine.

REGULA IV. — Qui in aliquâ nedum fidei, sed etiam
 morum tradendâ doctrinâ recedit ab unanimi sanctorum
 Patrum sententiâ, veluti hæreticus habendus est,
 et à fide catholicâ alienus. Hæc regula ex his, quæ
 mox dicta sunt, consequitur; sed clariùs ex verbis
 jam supra relatâ concilii Tridentini comprobatur. Sess.
 quippè IV, decretum illud editum fuit « ad coercenda
 « petulantia ingenia; ut nemo suæ prudentiæ inixus in
 « rebus fidei, et morum ad ædificationem doctrinæ chri-
 « stianæ pertinentium interpretari audeat contra sen-
 « tum quem tenuit ac tenet S. Mater Ecclesia, nec etiam
 « contra unanimum consensum Patrum. » Cujus rei evi-
 dens ratio est, quia unanimis Patrum sensus etiam in
 aliquo morum dogmate, ac divina traditio ita connexa
 sibi sunt, ut divelli invicem ac dissociari non possint.
 Et si sancti omnes in rebus hujusmodi decepti fuissent,
 ipsa quoque Ecclesia fuisset decepta: neque enim
 aliunde apertius quàm ex sanctorum veterum testimo-
 niis plerasque apostolicas traditiones, et quid semper
 Ecclesia tenuerit, agnoscimus.

REGULA V. — Si pauci aliqui ex Patribus invenian-

tur sive in fide, sive in aliquâ morum doctrinâ ab
 aliorum Patrum communi consensu dissidere, his
 omnino adherere debemus, nullâ habitâ illorum ra-
 tione. Hæc regula traditur à Vincentio Lirinensi, Com-
 munit. cap. 4, dicente : « Quid si ipsâ vetustate duo-
 « rum aut trium error deprehendatur? Curabimus
 « omnino, ut paucorum inscitæ universalis concilii
 « decreta præponantur. Quæ si desint, collatas inter
 « se majorum sententias lector consulat eorum qui
 « diversis licet temporibus et locis, in unius tamen
 « Ecclesie catholice communionem ac fidem permanen-
 « tes, magistri probabiles (seu digni approbatione)
 « exstiterunt: et quod non unus aut duo tantum, sed
 « omnes pariter uno eodemque consensu apertè, fre-
 « quenter, perseveranter tenuisse, scripsisse, docuisse
 « cognoverit; id sibi quoque intelligat absque ullâ du-
 « bitatione credendum. »

REGULA VI. — Fides integra SS. Patribus adhibenda
 est, cùm loquuntur non tantum ut doctores præscri-
 bentes quid credere quidve agere debeamus, verum
 etiam ut testes rerum quæ temporibus suis in catho-
 licâ Ecclesiâ vel credebantur, vel observabantur: affir-
 mantque talem fidem, vel talem praxim in Ecclesiâ
 catholicâ viguisse, vel eam ad depositum sacræ do-
 ctrinæ à Christo aut ab Apostolis commendatæ perti-
 nere. Non enim quisquam, nisi temerè admodum,
 Patribus, qui nedum doctrinæ, sed etiam sanctitatis
 laude floruerunt, fidem præstare abusat. Nec necesse
 tunc est ut Patres omnes idem asserentes citentur,
 sed sufficit ut unus aut alter adducatur, de cujus fide
 nullus sit ambigendi locus.

REGULA VII. — Si aliqui Patres in aliquâ doctrinâ
 vel fidei vel morum ab aliis æquè gravibus dissidant,
 probabilem quidem sententiam efficiunt, non autem
 omnino certam, nisi Ecclesie accedat definitio. Hæc
 regula exemplis pluribus confirmari posset. Nam qui-
 dam ex Patribus aliquid docuerunt, ut ad disciplinam
 pertinens, in quo postea, re accuratius expensâ, in-
 venti sunt à veritate descivisse; quod subinde Patres
 omnes communi consensu declararunt, et Ecclesia
 tanquàm fide certum definivit, ut patet in illâ contro-
 versiâ quam habuit S. Cyrianus cum Stephano papâ
 de rebaptizandis hæreticis. Hinc S. Hieronymus Epist. 4
 ad Ctesiphontem scripsit : « Si quid in meo ingenio
 « vitii repererint (qui contrâ sentiebant), proferant in
 « medium: aut enim bona erunt, et contradicam eorum
 « calumniæ: aut reprehensibilia, et confitebor erro-
 « rem, malens emendari quàm perseverare in prævi-
 « tate sententiæ. » Similia habet S. Augustinus lib. de
 Don. perseverant., cap. 21 : « Neminem velim sic am-
 « plecti omnia mea, ut me sequatur, nisi in his in quibus
 « me non errare perspexerit. Nam propterea nunc facio
 « libros in quibus opuscula mea retractanda suscepi. »

REGULA VIII. — Eò solidior ac gravioris auctoritatis
 æstimanda est auctoritas unius aut paucorum Patrum,
 quo constat illos in aliquâ controversiâ fidei, vel mo-
 rum magis versatos fuisse, aut majori lumine à Deo
 donatos. Sic auctoritas S. Augustini magni præ cæteris
 Patribus pendenda et in libris quos scripsit ad præ-

figendam hæresim Pelagianorum ac Semipelagianorum, et in aliis quos edidit contra mendacium, etc. Sic etiam inter postremos Ecclesiæ doctores nemo non plurimè faciat doctrinam S. Thomæ Aquinatis, nedùm quia in suis operibus reliquorum Patrum doctrinas mirè complexus est, verùm etiam propter peculiarem existimationem quam ejus doctrina consecuta est in Ecclesiâ catholica, et singulares laudes quibus illam condecorarunt summi pontifices, et omnes antistites, et celebriores universitates.

CAPUT VIII.

Quædam in Prodromo P. Zachariæ circa usum SS. Patrum in rebus moralibus animadversiones.

Ad majorem regularum quas dedimus, et hujusce de Patrum usu in moralibus argumenti lucem, proderit hùc corrivare animadversiones factas à viro doctissimo in Prodromo P. Zachariæ ad theologiam moralem PP. Busembaum et Lacroixii, in quibus dissipantur objecta præcipua quæ fieri solent à recentibus casuistis in favorem methodi tractandæ theologiæ moralis absque Patrum veterum testimoniis, sive auctoritatibus. Hæc scribit ille pag. 14, paucis, prout visum fuerit, immutatis, aut prætermissis, ut etiam adjectis. Quemadmodum probabiles opinatores à sacris Scripturis, ita à sanctis Patribus, quorum doctrina à purissimo illo divino fonte derivatâ est, dissentiant; quâ in re P. Zacharia eos frustra tueri conatur. Ipsa enim eorum lectio evidenti testimonio est. Eorum theologia ab omnibus *nova* vulgò dicitur, nec sine ratione. Nec enim eo solum nomine *nova* est, quòd *novas*, sed quòd, ut ait Alexand. VII in Pref. ad theses à se proscriptas, *alienas ab Evangelicâ simplicitate sanctorumque Patrum doctrinâ* opiniones commentâ sit. Quapropter Zacharia incassum clamat: « In iis frequentius nihil, quàm aut Patrum testimonia describere, aut locos indicare, ubi de hæc illâve re loquantur Patres. » Quod oppido falsum esse, saltem in pluribus ipsius Busembaum et Lacroixii, quos ille illustrare suâ Prodromo molitur, lectione compertissimum est: neque enim in his plerumque invenias, nisi juniorum allata testimonia. Quòd si loca Patrum aliqui quandoque citant, aut etiam, quod rarissimum est, quandoque afferunt, eos sibi, non se illis accommodant. Ex quo fit ut, dùm Patres venditant, non Patrum, sed à Patribus longè diversam doctrinam propinent, suosque lectores aut incitè aut ex industria decipiant.

Contra verò saniores theologi, ut Genetus, natalis Alexander, Besombes, Concina, alique his similes Patres appellant, eorum sententias proferunt et verba, lîsq; ut necesse est, religiosè inhaerent. At, inquit Zacharia, « sexcenta quotidie verba enascuntur, quorum qui in Patribus querat explicationem, ridiculus sit. » Post subdit: « Atqui ostendet vir eruditus (P. Concina) casuisticas controversias in Patrum libris reperiri? Appar. tom. 1, pag. 278, n. 7, objectionem his verbis antevertit: « Quemadmodum hæresum monstra, postea invecta con-

tra fidem ab hæreticis, non occurrunt in Patribus antiquioribus; si laxarum opinionum portenta, quæ excogitarunt moralistarum nonnulli, expressè non profligârunt Patres, quia non eò laxitatis prælapsi tunc homines erant, ut talia propugnare paradoxa auderent. Verùm sicut in Patribus reperiuntur doctrinæ quibus prodigiosa hæreticorum deliria adversùs catholicam dogmata conteruntur, ita SS. Ecclesiæ Patres documenta splendidissima et regulas sanctissimas nobis porrigunt, quibus laxarum opinionum commenta et novum opinandi modum omnium malorum fontem labefactemus. » His Patrum documentis à vero aberrare casuistas idem P. Concina in suâ Theologiâ sæpenumerò demonstrat, ita ut mirum sit P. Zachariam dicere ausum: « Errare nos, nisi alios ab iis, quos habemus, Patrum libros proferat, non demonstrabit, ne millenos quidem si effundat theologiæ christianæ tomos. » Dùm Zacharia hæc trasonicè scriberet, non illud meditabatur ut rectè diceret, sed ut aliquid diceret. Enimverò in Patrum libris necessarias ad mores formandos doctrinas desiderari quis nisi imprudenter affirmet, et cum insigni tam venerabilium Patrum injuriâ? Quis enim dicat defuisse tunc temporis moralis theologiæ magistros? An tum Christiani, ut alibi observat, non exercebant contractus, mercaturam, emptiones, venditiones, commercia, ludos? An matrimonia non inibant? An non et ipsi sagaces, astuti et acuti erant in excogitandis opinionibus, prætextibus, cavillationibus, ut suas honestarent usuras, pompas, choreas, comedias, luxum, divitiarum emulationes, opipara convivia? Ortumne vitium aliquid novum est, quod Patres non damnaverint? Cur ergo haurienda à Patribus non est morum theologia? Cur illorum doctrinâ dirimi præcipue saltem morum quæstiones minimè possunt? Equidem concedere non abnuo casuisticas controversias in Patrum scriptis haud reperiri, ut illam, quam profert P. Zacharia de trino contractu, (quibus aliâ id genus adjicere potuisset). Sed hoc in causâ est, quòd Patrum tempore non eò laxitatis adhuc deventum erat, ut trini contractûs paradoxum excogitare, nedùm propugnare tanquam justum nomines auderent. Trinus contractus novum inventum est, luxuriantibus nostrorum temporum ingenis reservatum. Sed cum trinus contractus in usuræ damnatione includatur, nec nisi palliata usura sit; hoc ipso illum quoque damnaverunt Patres, quòd usuram damnaverint. Patetur etiam omnia quæ ad jus humanum positivum pertinent, quæstionesque plurimas quæ circa ipsius præceptiones agitari solent, in Patrum libris non inveniri; adeoque ex recentibus scriptoribus esse repetendas, prout animadvertit etiam sapientissimus pontifex Benedictus XIV in Litterâ encyclicâ anni 1749, quoniam « hujusmodi controversiæ, ut ait, non nisi à modernis scriptoribus excitatæ sunt. » Verùm quæ ad juris naturalis ac divini positivi intelligentiam pertinent, luculenter evoluta deprehenduntur. Cur igitur in his saltem quæstionibus ex doctrinâ Patrum resolutio casuum occurrentium desumi nequit?

Pluribus omissis, quæ ibidem habet laudatus auctor, quibus strenuè P. Zachariam refellit, Augustinum ac Bernardum in defensionem sui systematis perperam detorquere molientem, quæ subinde tradit adversus ipsum pro usu SS. Patrum, describo. Tanquam canonem proposuerat ille: « Quæ ex Patrum homiliis, « asceticis libris, et orationibus, idque genus lucu- « brationibus sumantur, non eam Theologo fidem fa- « cient, quam quæ in dogmaticis instructionibus, epi- « stolis, etc., facere possunt. » Hunc canonem ad examen vocans ita scribit.

Ille verò P. Zacharia insignem SS. Patribus injuriam irrogat, perinde ac si illi minus cautè, minusve accuratè prioris generis documenta scripserint, quàm posterioris. Itane verò? Modus quidem doctrinæ alius, et alius pro personarum et circumstantiarum varietate esse debet. At doctrina semper eadem: eadem in suggesto, ac penitentiae tribunali; eadem apud ignobile vulgus et rudes, ac apud nobiles, delicatos et doctos. An alià via esse potest eundem in cælum, ac doctrina veritatis, ut eadem omnibus ubique et semper tradenda non sit? Imò verò si ad rudem populum verba tacias, major in tradendis morum doctrinis cautio adhibenda est, quàm si cultos et doctos homines alloquaris. Quia hi, si quid erraveris, facilis corrigere possunt, quàm imperitum vulgus, quod ab homine religioso multæ auctoritatis et existimationis deceptum vix unquam errorem deponit.

At, inquit Zacharia, multa in ejusmodi libris exaggeratiùs proferuntur: neque id mirum, cum oratoribus omnibus id solenne sit: multa quoque consilia potius spectant, quàm præceptiones. Hanc oppositionem inflatis genis obtrudunt Protestantes et Calviniani omnes, quos inter Joannes Dallæus de usu Patrum integro cap. 5, eam amplificat. Pudeat probe Zachariam hominem non solùm catholicum, sed sacrum et religiosum ab hæreticis cavillationes desumere, quibus Patrum auctoritatem elevet. Amplificant quidem Patres, ubi opus est, non instar prestigiatorum et sophistarum, qui fallacibus pigmentis res supra meritum attollant; sed instar gravissimorum oratorum, qui copioso dicendi genere, verborum pondere, rationum momentis, rei dignitatem vel indignitatem in auditorum animos fortiter imprimunt; adobque Patribus sophisticam exaggerationem, quæ levia crimina cum gravibus, consilia cum præceptis confundant, adscribere nihil aliud est, nisi eos è venerando Patrum consensu gradue dejicere, ac inter garrulos, levicolos, fallaces, imperitos, sciolos detrudere.

At pergit adversarius et canone octavo scribit: « Dent tamen mihi hanc veniam casuistarum repre- « hensesores, ut confidenter pronuntiem, quo magis in « diligentia et critica (in Patrum citatione) antiquo- « ribus casuistis antecellunt Natalis Alexander, Gene- « tus, alique hujusmodi, eò magis istis illos præ- « stare testimoniorum defectu et ratiocinandi vi. » Sed appositè reponit auctor. Dùm P. Zacharia hæc scriptis consignabat, ut credulis ac imperitis lectoribus fugam faceret, in mente sanè non habebat illud

Alexandri Pape VII, quod nos non sine ratione sæpè inculcavimus. « Modus opinandi irrepsit (hic sermo est « de casuistis ab duobus circiter sæculis obtinentibus) « alienus omninò ab Evangelicà simplicitate, sancto- « rumque Patrum doctrinà, etc. » Hic est antiquiorum casuistarum delectus in Patrum doctrinà et citatione. Quod ad ratiocinandi vim attinet, acutissimi illi certè fuerunt; sed ingenii soliditate, ac judicii maturitate gloriari non possunt, utpote qui innumeris cavillationibus libros impleverint.

Concludamus igitur nihil esse quod moralistam theologum retrahere debeat à SS. Patrum lectione, ut sanam morum doctrinam tradat; imò ut illam ad primævum suum splendorem, et antiquam majestatem revocet, illorum opera continuo studio verset ac legat, necesse est. Ab iis siquidem certas regulas addiscet, quibus tutò dirigat conscientias hominum, et peculiare etiam, qui in dies occurrunt, casus resolvat. Quòd si omnes in hoc studium incumbere nequeant, saltem præ manibus habeant S. Thomam, qui cæterorum omnium absolutissimum compendium est, illorumque doctrinas mirà perspicuitate atque ordine in secundà parte suæ Summæ congregavit et explanavit.

CAPUT IX.

De usu rationis humanæ in morum Theologid.

Circa usum humanæ rationis, in rebus præsertim moralibus, duo sunt errores, quos fugere omninò debemus: alter eorum est, qui usque adeò humanæ rationi et argumentis ab eà ductis sese addixerunt, ut, sive disputent, sive scribant de morum controversiis, Scripturam sacram, traditiones Patrum, conciliorum et Ecclesiæ decreta ne legisse quidem aut novisse videantur. Alter verò error pariter illorum est, qui solis Scripturarum testimonii aut etiam scriptorum veterum omnia definiunt, ab argumentis rationis hæud aliter abhorrentes, quàm si essent theologiæ adversa et inimica. Quo in errore fuisse quosdam testatur Clemens Alexandrinus lib. 4 Strom. his verbis: « Nonnulli, qui se putant esse ingeniosos, nec philosophiam attingere volunt, nec dialecticam, sed nec contemplationem discere naturalem, sed solam et nudam fidem requirunt. » Tribuatur etiam hic error Luthero, aliisque.

Verùm quicumque sicut, qui in hæc postremà opinione versantur, quos paucos admodum esse puto, hi profectò in errore sunt adeò evidenti, ut confutatione non egeant. Satis illud sit quod animadvertit doctissimus Cano, lib. 9 de Loc. theol. cap. 4, inquiens: « Cùm nec humanarum rerum intelligentia divinarum cognitioni obest, nec divinarum cognitio humanarum intelligentiæ, neutram debemus in alterius propriis functione abjicere, nisi volumus esse stulti. Porrò qui theologiam sic instituit, ut nihil habeat cum naturæ ratione conjunctum, omniaque egregiæ disciplinæ dogmata solà Scripturarum fide metitur, hic, si in eà opinione persistat et non interdum naturæ bonitate vincatur, nec theologiam colere tuerique potest, nec fidem, nec humanitatem. Non humanitatem; sæpè enim dicendum

est quia sine ratione humanitas extirpatur; qui autem rationales disciplinas theologo auferunt, hanc illi rationem eripiunt. Quoniam si veritatem, quæ in disciplinis cernitur, et hominis intelligentiam à ratione tollas, jacebit profectò, vel nulla erit potius. Nec fides rursùm se ipsa sola sine doctrinâ et ratione tutari potest. Nam philosophiâ, et omni ratione disputandi sublatâ, cum fide sancta rusticitas manet, quæ, ut Hieronymus ad Paulinum scribit, *quantùm prodest vitæ merito, tantùm simplicitate nocet, si adversariis non resistat*. Itaque vacillabit fides, nisi fidelis, quod Petrus ait, *paratus sit reddere rationem*; id quod solâ fide sine ratione fieri non potest. Theologia denique citra naturæ rationem non constat; cùm enim sit homo rationalis, est illi ingenita ratiocinatio, sive agat secum quod, sive cum altero; sive velit humana seu divina cognoscere. Quare ubi homines disserunt, rationem naturalem repellere non debent, nec verò possunt, nisi homines esse desierint. Ratio enim res omnes continet: quoquo te verteris, præstò est; nullâ disputatione excluditur. Quomobrem qui naturalem rationem ab usu theologiæ remotam esse volunt, ii omnem à theologis disputationem excludunt, sine quâ tamen quid in unâquaque re verum sit discerni et comprehendendi non valet. Subinde verò observat quòd, quamvis omnis institutio theologiæ humanæ rationis adjecta desideret, illa tamen inprimis, in quâ de rebus naturæ disseritur, disseritur autem de hujusmodi sæpenumerò. Ut enim alia omittam, sacra doctrina mores naturæ moderationi consentaneos præscribit, et vitia rationi contraria refutat: quo loco sive in scholâ de hisce definias quidquam, sive populo in concione persuadeas recta, prava dissuadeas, naturæ, rationis, philosophiæ opem contemnere, amentis erit. Verum de hoc satis. Ad alium errorem profiligandum pergâmus, qui sanè multorum est, maximèque casuistarum, qui ad eò humanæ rationi deferunt ut omnia, aut fermè omnia quæ tractant in morali theologiâ, nonnisi ab humanâ ratione ductis argumentis, definiunt atque resolvunt, neglectis omninò propriis ac præcipuis theologiæ fontibus, Scripturâ, traditione, Patribus, aliisque. De his, ut ab initio ex Cano cap. 1, ejusdem lib. 9, notavimus, qui theologiæ dogmata (sive mysteria fidei sint, sive morum præceptiones) humanis metiuntur argumentis, ne theologi quidem dicendi sunt. Nam vera et legitima theologia à fide descendat oportet, ubi hujus facultatis propria inventuntur principia. Fides autem tota Scripturarum et Ecclesiæ auctoritate nititur. Quapropter ratione abutuntur, qui de rebus theologicis sive ad fidem sive ad mores pertinentibus sacros libros, traditiones, conciliorum dogmata, juris pontificii decreta, sanctorum veterum doctrinam prætermittunt, totosque se dedunt reperendis rationibus humanis, quibus, quæ scribunt, adstruant atque confirmant. Hos appellat ille non theologos, sed sophistas. Sophisticè enim nihil habet nisi argumentationes vanas, quarum nullus in theologiâ fructus est. Quin ad eò nulla pernicitas theologiæ ma-

ior inveniri potest, quàm in sophismatum face simulatione theologiæ. Errant igitur hi, ac maxime percerant in usu, se potius abusu humanæ rationis. Quinam ergo erit rationis humanæ ac philosophiæ legitimus usus in rebus theologicis, ac præcipuè moralibus, de quibus hic agimus? Non alius sanè, quàm qui designatur superius à nobis est ex S. Thomâ, ut videlicet auctoritas divinæ revelationis, quæ habetur in verbo Dei scripto et tradito, nobiscum ab Ecclesiâ communicatur per concilia, Patres, decreta summorum pontificum, et id genus alia documenta; ut hæc, inquam, auctoritas primas partes obtineat, ratio verò humana postremas: hæcque, quemadmodum et ceteræ naturales disciplinae, quibus instructa est, illi subserviat tanquàm dominæ suæ. Quod explicari amplius potest divisione rationis quam tradidit idem Angelicus doctor 2-2, q. 2, art. 10, nimirum in antecedentem et consequentem. Ratio antecedens ea dicitur, quæ oracula divinæ revelationis non habet tanquàm regulas, quibus dirigatur in suis actionibus, quas vel elicit, vel imperat, seque illis accommodat omninò juxta naturalem sensum, quem præferunt: sed illa potius ad id quod præconcepit, torquet et inflectit; sicque ea sibi subjiciat potius, quàm illis subjiciatur, inserviat, et ancilletur. Ratio consequens vocatur, quæ è contrario in oraculis verbi divini, sive præceptionum, quæ ab ipsis traduntur, fundatur, accommodaturque ad legis præscriptum; et si quas rationes ad hanc constabiliendam inveniat, iis utitur, magisque illustrat ac declarat veritates quæ in Scripturis ac Ecclesiæ documentis habentur; atque illa non sibi divina oracula, sed se, suasque rationes illis subjicit et accommodat; id quod inter ceteros Patres maximè præstitit nunquàm satis laudatus S. Thomas, qui in suis omnibus operibus, ac præsertim in sua *Summâ Theologicâ*, divinas, quas acceperat ex Scripturâ sanctisque Patribus, veritates egregiis rationibus ex philosophiâ aliisque scientiis desumptis explanat atque confirmat: sive potius, ut ejusdem verbis utar, 1 p., q. 1, art. 5, ad 2: Ad majorem eorum manifestacionem: et hoc ipsum, ut ait, quod utitur eis, non est propter defectum, vel insufficientiam divinæ scientiæ, sed propter defectum intellectus aliorum qui ex his, quæ per naturalem rationem (ex quâ procedunt aliæ scientiæ) cognoscuntur, facilius inducitur in ea quæ sunt supra rationem. Quod ab omnibus observandum apprime est, ne quis fortassis inveniat, quod culpet in methodo tradendi theologiam, quam ille persecutus est. Hæc itaque ratio consequens revelationem commendanda est; sed antecedens jam descripta abjicienda penitus, et eliminanda à theologiâ, sive mysteria, sive mores edoceat. Quæ tamen ratio traciendi res theologicæ adoptata videtur, atque in deliciis habita à pluribus inter morales maximè theologos, ut eorum libros legentibus aperte constat. Palet namque ex ipsorum methodo, quam sequuntur, semper, aut ferè semper priùs quid sibi humana ratio dictaret, consulis, quàm quid Scriptura, vel traditio præscriberet.

addeque sententias suas in ratione perè humanà fundarunt potius quàm in sacrà Scripturà, vel acceptà à majoribus et sanctis Patribus doctrinà, quà solàm aliquando utuntur ad eas, quas jam animo imberunt, opinioniones christianæ disciplinæ relaxativas, et animarum perniciem inferentes partim antiquatas iterùm suscitari, partim noviter prodire, et summam illam luxuriantium ingeniorum licentiam in dies magis excrescere, per quam in rebus ad conscientiam pertinentibus modus opinandi irrepsit alienus omninò ab Evangelicà simplicitate, sanctorumque Patrum doctrinà. Quibus verbis summus pontifex digito veluti monstrat fontem, unde opinioniones laxæ, quas ipse damnavit, alique quas subinde damnaverunt summi pontifices, prodierint, ac præsertim probabilissimus, qui per illa verba: *Modus opinandi irrepsit*, designatus est: nimirum quia theologi complures summam ingeniorum luxuriantium licentià humanæ rationi suæ solàm deferentes, nec Scripturas, et Patres curantes, recesserunt ab *evangelicà simplicitate, sanctorumque Patrum doctrinà*, quæ morales controversias tractare debuerant. Neque aliud profectò contingere poterat ex hâc methodo definiendi ac statuendi morum regulas per hanc rationem antecedentem. Hoc namque modo se gerere nihil est aliud, quàm procedere inverso locorum theologicorum, atque adeò theologice veritatis ordine, ex quo nata est multiplex in intellectu confusio, et ex confusione intellectus multiplex error. Quemadmodum enim in familiis, civitatibus ac provinciis si ordine inverso dominis servi imperarent, ingens oriretur confusio, nec nisi desolatio, insolentia, divinarumque et humanarum legum subversio; ita quoque in theologicis rebus contingat necesse est, si humana ratio ac philosophica disciplina dominantur theologiæ, neque isti tanquam dominæ subjiciantur, aut subiecti detrectent. Quapropter Clemens Alexandrinus aiebat lib. 1 Strom.: « Sæculæ rem amplector doctrinam, sed ut juniorem et conservam: scientiam autem tuam (Deus) ut perfectam dominam honoro et colo. Ecce ancilla in manibus tuis: utere eâ, ut lubet (Sara dixit Abrahamo); et afflixi eam Sara, quod perinde est, ac correxit. » Et Melchior Canus lib. 9, cap. 9: « Quoniam ancillas, ut vocarent ad arguendam Sapientiam misit (ut Proverb. cap. 9 legitur); admonere patres, disciplinas, quas vocant liberales, theologiæ subservire oportere, non dominari. Curaturum itaque illarum studiosum, ne ancillarum amatoris delectatus, dominam, hoc est, veram sapientiam negligat. Quin etiam curaturum, ut si Agar Ægyptiâ Abrahami complexibus insolescit, ejiciatur foras, atque exulet; nec sêntur aut Ismael Isaaci simplicitatem irridere, aut Agar Saræ bonitatem contemnere. Affligat ancillam dominâ, et corrigat, habeat in manibus, ut-

« tur eâ, ut libitum fuerit. Sic enim modesta, erit utilis, quæ cum ei præter modum indulgetur, est etiam perniciosa. »

CAPUT X.

De scholasticâ theologiâ.

Tametsi nonnulli sint qui scholasticam, addeque et casuisticam theologiâ contempti habeant, ac theologos scholasticos negligendos putent; si tamen quid illa reverà sit et quodnam ejus officium, probè teneamus, nec disciplinæ abusus et hominum vitia in ipsam regeramus, nedùm improbanda non est, sed commendanda potius, et tanquam utilis admodum judicanda. Quodnam enim proprium ac legitimum ejus officium est? Non aliud planè, nisi doctrinam Ecclesiæ tum fidei, tum morum in Scripturis, in conciliis, in decretis pontificum sanctisque Patribus dispersam in unum colligere, in varios tractatus distribuere, et distributam rectâ ratione atque ordine explanare; quæ in verbo Dei sive scripto sive tradito delitescent, in lucem revocare, rationum momentis illustrare, et sophismata tum hæreticorum, tum aliorum quorumcumque dissolvere. Cæteræ, quæ à quibusdam in hâc disciplinâ intermiscuntur, maximèque futes, disputationes, et inanes verborum pugnæ tanquam ipsi extraneæ reputandæ sunt, ac meritò à sapientioribus theologis improbantur.

Primi qui viam tractandi theologiâ methodo hâc scholasticâ institère, sunt S. Joannes Damascenus, S. Anselmus, ac Petrus Lombardus, vulgò Magister Sententiarum, qui præ cæteris tantum sibi existimationem comparavit, ut qui deinde subsequenti sunt theologi honori sibi duxerint in ejus libros commentaria edere: sed tamen, ut animadvertit Cano lib. 12 de Loc. theol. cap. 5, ipsius opus in multis peccat. Nam « in suis libris multa quidem lectio apparet, et pro tempore illo haud mediocris sanè eruditio. Sed præter distinctio-num vocabula, in quas libri illi divisi sunt, nihil distinctum ferè videtur, rectèque ordine distributum. Testimoniorum congeriem dicas potius, quàm dispositionem et rationem disciplinæ.... Quapropter scholasticis, qui hujus vestigiis inhaeserunt, confusa etiam ferè ac perturbata sunt omnia, etc. »

Sed et Sententiarum Magistro et commentatoribus ejus palmam præripuit seculo 13 sanctus Thomas, qui nedùm præclara edidit in illum commentaria, verùm etiam summam confecit theologicam, quæ omnium ejusdem operum veluti epitome est, in quâ tantum ingenii acumen emicat, tanta Scripturarum, Patrum, conciliorum unâ cum naturalis philosophiæ eruditione, ac doctrinæ copia collecta est, ut nemo sit inter doctos homines, qui illam veluti opus in hoc genere scholasticæ theologiæ absolutissimum non arbitretur. « In eâ Summâ, inquit idem Melchior Canus, mirabilis est contextus rerum, summus questionum et articulorum ordo, et compositio disciplinæ incredibilis. Ad eâ respondent extrema primis, media utrisque, omnia omnibus: Nam de argumentorum copîâ quid attinet dicere? Cùm de infinitis propè questionibus in

« utramque partem disserendi tanta illi facilitas, et
 « abundantia fuerit, ut non contra omnia semper, si-
 « cut Archesilas, disputarit; et tamen in omnibus re-
 « bus, quidquid ex utraq[ue] parte dici posset, expres-
 « serit. » Equidem non desunt, qui vitio vertant An-
 gelico doctori, quod Aristotelis philosophiã frequen-
 tius utatur, quàm par esset. Sed ii planè non conside-
 rant, quo seculo ille scripserit; eo nempe seculo, quo
 illa summo in pretio erat apud omnes, nec philosophi
 audiebant, qui ejus studio haud operam navarent, nec
 ipsius sequerentur præcepta, atque doctrinas. Unde
 planè necessarium ipsi erat Aristotele uti ad profligan-
 dos præsertim errores, qui tunc obliuenerat ob ejus
 doctrinam perperam aut explicatam, aut intellectam;
 quod maximè præstitit in libris contra Gentes. Audia-
 mus iterum Melchiorum Cano eodem lib. 12, cap. 12:
 « D. Thomas, inquit, theologiæ negotium conficere
 « ratione debuit: quia Scripturæ testimonia (apud
 « Gentes) vel secundo, vel etiam nullo loco sunt. At
 « apud nos, qui Christianos discipulos instituumus, pri-
 « mas partes auctoritas habet, secundas ratio. Quia
 « et hunc disserendi ordinem tanquam naturæ nostræ
 « consentaneum magis Augustinus probat de Morib.
 « Eccl. Cath. cap. 11, quamvis Manichæis scse attem-
 « perans id agat interdum, quod in disputando fa-
 « tetur esse vitiosum. *Naturæ, inquit, ordo ita se
 « habet, ut cum aliquid dicimus, rationem præcedat
 « auctoritas. Sed quoniam cum iis nobis res est, qui
 « omnia contra ordinem et sentiant, et loquantur, ni-
 « hilque aliud maximè discunt, nisi rationem prius
 « esse reddendam; morem illis geram, et quod fateor
 « in disputando vitiosum esse, suscipiam.* De Verit.
 « Relig. cap. 54. Quo exemplo Thomas ad eundem
 « modum se Gentibus accommodavit. Nam in *Summâ
 « theologiæ* auctoritas ferè rationi præparat hominem;
 « ratio deinceps ad intellectum, cognitionemque
 « perducit. » Sed jam proximè ad institutum nostrum
 accedamus.

CAPUT XI.

De theologiã casuistica, et casuistarum usu.

Theologia, quæ *casuistica* dicitur, non in alio à *scho-
 lasticâ* differt, nisi quòd *scholasticâ* appellentur, qui
 primam theologiæ partem, in quâ de Deo, divinisque
 attributis, de Trinitate, aliisque similibus, sicut et
 tertiam, in quâ de Incarnatione agitur, explanandam
 suscipiunt; ii verò, qui exornandam assumunt secun-
 dam theologiæ partem, in quâ de vitiis et virtutibus,
 de lege naturali et positivâ, de Decalogo, de sacra-
 mentis, etc., sermo est, appellari solent *casuistæ*,
 quamvis convenientius *theologi morales* dici deberent.
 Unde reapsè *casuistarum* nomine non veniunt omnes,
 qui de morum theologiã pertractant, ut S. Thomas,
 S. Bonaventura, S. Raymundus, S. Antoninus, aliique
 complures, qui morum doctrinam exposuerunt, uti
 neque Suaresius, neque Vasquez, neque Valentia, etc.
 sed ii tantummodò qui casibus decidendis operam
 dederunt, aut saltem casibus moralibus sua opera im-

pleverunt, cujusmodi sunt Sanchez uterque, Layma-
 nus, Filliucius, Diana, Bonacina, Escobarius, Spore-
 rius, Busembaum, Lacroixius, et alii innumeri.

Circa usum casuistarum tres sunt contrariæ senten-
 tiæ: alii namque nullos casuistas legendos et pro direc-
 tione in rebus moralibus adhibendos putant: alii verò
 indiscriminatim et legendos et suscipiendos existi-
 mant. Extremum utrumque alii vituperantes median-
 viam tenendam esse docent. Quid de hoc sentiam ego
 sequentibus expono. Atque inprimis si inter casuistas
 adnumerare velis etiam antiquos, qui de morum theo-
 logiã disseruerunt, D. Thomam, D. Bonaventuram,
 D. Raymundum, ac D. Antoninum præsertim cum
 Dissertationibus et Adnotationibus huic *Summæ morali*
 adnexis ab insigni viro Petro Ballerino, absque ullo
 timore, et inoffenso pede legere potes. Opera namque
 horum toto orbe christiano nota adeò ab omnibus ce-
 lebrantur, ut commendatione nostrâ non egeant. Alios
 deinde inferioris notæ casuistas legendos esse non
 crederem, nisi cum eâ cautione, quam præscripsit
 celeberrimus conventus cleri Gallicani habitus anno
 1700, cujus hæc sunt verba: « In rebus theologicis ad
 « fidei et morum dogmata spectantibus theologos qui-
 « dem etiam modernos audiamus, si tamen consonas
 « sanctis Patribus tradant sententias. Deinde, ut si
 « ab eis recedant, harum opinionum inhibeat cur-
 « sus, nedum earum ratio habeatur, aut ulla eis tri-
 « buatur auctoritas. Denique ut nemini liceat eam
 « sententiam sequi, quam non veritati magis consen-
 « taneam duxerit. » Quare si quis vel experientiâ
 propriâ comperit, vel ex communi famâ didicerit, ali-
 quos auctores esse, qui nunc certè pauci non sunt,
 qui consonas sanctis Patribus sententias doceant,
 vel ab illis in tradendâ morali doctrinâ non recedant,
 quin potius ipsorum auctoritatibus eam muniunt, atque
 confirmant, eam tutò sequi poterit, et juxta ejusdem
 normam suas actiones dirigere. Quòd si contra se ge-
 rant, Patribus post habitis, aut ad sensum proprium
 violenter detortis, nulla horum ratio habenda est, nisi
 aliunde constet à veritatè tramite non aberrasse in iis
 de quibus Patres mentionem non fecerunt, uti sunt
 potissimum quæ pertinent ad jus humanum, sive ec-
 clesiasticum, sive civile.

Cæterum, cum clerus Gallicanus in postremis œe-
 creti verbis aperte significet reprobationem, ac dam-
 nationem, quam ediderat, *Systematis Probabilistici*;
 ideirò de libris casuistarum qui juxta hoc systema
 scripsere suam de moribus theologiã, nonnulla ad-
 vertenda præcipue sunt. Casuistas omnes pius minime
 in aliquibus de morum doctrinâ sententiis tradendis
 errasse, sive propter nimium rigorem, quod perre-
 rum est, sive propter nimiam benignitatem, quod est
 frequentissimum, nemo, ut quidem arbitrator, in dubi-
 verit. Hoc enim nunquam errandi privilegium pec-
 culiare Ecclesiæ est à Christo sponso suo ipsi concea-
 um. Sed aliud est aliquando errare, aliud errare ex
 also systemate assumpto tradendi morales resolutio-
 nes, ac decidendi casus conscientie. Ex hoc enim,
 uemadmodum ex errore in principiis cujusque dis-

ciplinâ, innumerî alii errores in consequentis deducti prodeant necesse est. Hoc porro systema elegerunt, et amplexi sunt ii omnes qui *probabilistâ* vocantur. Neque enim isti in rebus non prorsus evidentibus, sed ambiguis, aut obscuris, juxta principia sua veritatem quæruunt, aut sequuntur tanquàm humanarum actionum regulam, sed probabilitatem, quæ æquè ad veritatem et falsitatem indifferentes est; et ejus ope infinitos propemodùm casus morales facilè promptèque resolvunt: unde illis præsertim *casuistarum* nomen vulgò tribuitur. Hinc verò eorum aberrationes non fortuitæ dicende sunt, et ex humani ingenii imbecillitate profectæ, sicut in aliis theologis veritatem ubique quærentibus; sed voluntariæ, saltem in causâ, ad eorum non raræ, sed frequentissimâ, quibus tota ferè morum doctrina fœdâta et corrupta est, et doctissimorum hominum contemptui exposita.

« Horum igitur *casuistarum*, inquit vir prudens ac sapiens, moralis theologia tironibus et hominibus crassi et exigui ingenii, non solùm inutilis, sed et valdè noxia esse potest: idcòque iis prohibenda, aut dissuadenda. Cùm enim sinceræ et sanas doctrinas ab impuriis et corruptis secernere, quod vel ipsis eximis et eruditis ingeniiis sæpè difficillimum est, non possint; in magno versantur periculo, ne argutissimis, et in speciem pulchris, et captiosis argumentationibus decepti, in multa falsa eorum axiomata, plurimasque fallaces et periculosas opiniones imbibant, quas veluti rectas regulas non sine magno suæ, et aliorum salutis detrimento sequantur. » Verùm cùm hocce argumentum de usu recentium *casuistarum*, qui systema probabilisticum consecrati sunt, magni momenti sit, liceat mihi huç conferre ex opere, quod edidit de *Regulâ proximâ*, etc., quædam saltem summorum virorum elapsi proximè seculi, eorumque maxime, qui magistri et doctores traditionis Ecclesiæ sunt, judicia, atque sententias; ex quibus quâ cautione legendi sint ipsorum libri, luculenter apparet; quas tamen, ut nimiam prolixitatem evitem, contrahendas existimo. Itaque imprimis D. Anna de Levi de Vantadour patriarch. archiepiscopus Bituricensis et Aquit. Primas in censurâ latâ contra *Apologiam Casuistarum*; postquàm multis ostendit, quam pugnantem cum Evangelicâ doctrinâ recentes probabilistæ opiniones docuerant; sacerdotes, ac fideles suæ diœcesis ab eorum operum lectione usuque omninò avocavit; prohibetque pluribus, quæ in eâ censurâ legi possunt. Item D. Ludovicus De Rechegne Voisin episcopus Tutelensis in suâ censurâ præcipit « omnibus diœcesis suæ confessoribus, concionatoribus, catechistis, theologiæ lectoribus, et casuum conscientiæ consultoribus, ut sanctum Evangelium ad suas consultationes adhibeant à Patribus explicatum, sibi quæ à novorum Pharisæorum fermento caveant, qui tot suis legis interpretationibus totam corruperunt, et quò magis eam ad hominum sensus, aut cupiditatem accommodare vellent, eò magis Dei spiritum extinxerunt. Considerent semper, benignos hos interpretes Evangelio magis, quàm apertos ejus hostes, sæpè adversari....

« Caveant ne scandalosis iis, ex quibus pravæ opinionæ ducuntur, principiis capiantur, etc. »

« Ludovicus Henricus de Gondrin archiepiscopus Senonensis in decreto edito anno 1658; hæc ait: « Si falsæ casuistarum opinionæ divinæ legis violatores verè à culpâ purgarent, non essemus solliciti de comescenda, quam ipsi sibi arripiunt, pervertendâ Christianæ Ethicæ infinitâ licentiâ. At quoniam in hoc ipso pejus, et perniciosius errant, divinitus attributâ nobis auctoritate non uti non possumus ad cavendum, ne concedit nobis homines tot perversis principiis, quæ casuistæ innoxia et tuta faciunt, miserè decipiantur. Nihil ferè his non perturbari, aut corrumpi deprehendimus: firmissimas enim duas agendi regulas, *eternam Dei legem et propriam cuiusque conscientiam* probabilitatis commento labefactant. » Quinque alii episcopi simul eodem anno congregati hæc inter alia in *instructione pastorali* decreverunt: « Tota doctrina (casuistica) generalibus ad duobus principiis nititur, quibus constitutis nihil jam est in Evangelicâ morali intactum et firmum, falsaque pax conciliatur, quæ homines naturæ corruptæ vitio in malum pronos in æternum exitum præcipites agit. *probabilitas, et intentionis directio* in rebus suapte naturâ malis.... quæ falsâ esse censemus, Spiritus Christi simplicitati, ac sinceritati contraria; falsæque securitatis promissione animas in æternæ salutis dispendium impellere. » Par quoque iudicium tulit card. de Janson Diniensis primùm, dein Bellocensis episcopus. Sed alios referamus, qui expressius de argumento nostro locuti sunt. Felix episcopus et comes Cabilonensis, postquàm in pastoralibus suis literis datis anno 1659, anathemate percussit *Casuistarum Apologiam*, deplorat primò nimiam, quam sibi Casuistæ usurpaverant, licentiam vanas periculosasque quæstiones excitandi, Evangelium in problema vertendi, Christi scholam, quæ æternæ veritatis schola est, in quamdam mutandâ academiam; unde tot illâ subtilitates, positiones, animi directiones, probabilitatum scientia, aliæque artes, atque figmenta prodierunt, quæ illos ad præpostera multa traduxerant. « Summ Clerum subinde sic instruit: « Violatî officii rei nobis ipsi videremur, si post damnatam *Apologiam*, perniciosamque pravorum casuistarum ethicam, vos per charitatem Christi enixè non hortaremur, ut morum doctrinas ex germanis earum fontibus hauriatis, *divinis scilicet Litteris, venerandâ Patrum traditione*, et sanctorum precum frequentia, quibus insistentes et vos, et alios ad beatam vitam deducetis. Ex ipsis derivabitis omninò puras, neque fucatas doctrinas, quæ vobis abusus, pravosque mores, vanas subtilitates, et carnales indulgentias aperient, quibus seculi hujus sapientiâ veritatem corrumpere nititur. Ex ipsis Scriptura sacra prima vobis principia suppedabit, et generales vitæ Christianæ regulas, quæ aliæ non sunt à sanctissimâ ipsâ Christi doctrinâ et exemplis. Traditio Ecclesiastica verum vobis Scripturæ sensum, tutamque præbebit intelligentiam; precibus verò non obtinebitis solùm,

ut hiscè regulis rectè uti scatis, sed ut et sanctè ve-
litis..... Attenta divinæ legis meditatione percipis
qui exagitandi sint errores, quæ corrigenda vitia,
quæ aliis tradendæ veritates. Ad eam lectionem
traditionis et Patrum, si vobis ad manus sunt, stu-
dium adjungite. Iis qui eximiorum horumcè docto-
rum studio vacare nequeunt, auctores sumus, ut
veræ ethices, legitimæ sacramentorum administra-
tionis, rectæque aliorum dirigendorum rationis scien-
tiam familiari, atque piâ *librorum novi Fœderis, Tri-*
dentini concilii, Catechismi Romani, Pastoralium D.
Gregorii, penitentialium canonum, theologia mora-
lis D. Thomæ, Institutionum S. Caroli, et Ritualis
hujus dioceseos lectione sibi comparent.

Neque tamen, subdit postea, ab auctorum casuum
consentientie lectione abstinere vos absolutè jubemus,
quam vobis haud rarò nonnulli utilitat' s' afferre posse
non inficiamur. Monendi duntaxat estis, in hujus-
modi præsertim scriptoribus illud Apostoli locum
habere : *Probate spiritus, an ex Deo sint.* Ad eorum
delectum adhibenda sapientium sententia : legendi
quoque cautè, et circumspectè. Consultius denique,
semperque tutius, veras morum aliorumque mode-
randorum regulas à Deo, ab Ecclesiâ, et ab eximiis
iis doctoribus, quos mox judicavimus (S. Gregorio
scilicet, S. Thomâ, et S. Carolo, etc.), quàm à pri-
vato aliquo libro percipere, cujus auctor falsâ doc-
trinâ suâ in errorem inducere legentes potest, in
quem ipse priùs aut fallacibus suis præjudiciis, aut
animi temeritate, aut aliâ de causâ inductus fuerit.
Hæc ille.

Quido de Seve de Rochenovart Atrebatensis epi-
scopus, in suis pastoralibus Institutionibus, ann. 1691
vulgatis, quas triginta circiter archiepiscopi et epi-
scopi probavèrè, parochos, et confessarijs plura ad
argumentum hoc nostrum affinentia docet, quorum
pauca tantùm decerpimus. « In casibus, inquit, singu-
laribus, ac difficilibus satagitè, quantum potestis,
consentiant in tuto collocare, ad Deum recurrite,
consultite Scripturas, canones, Patres, S. Thomam.
Si autem difficile fit fontes adire, legite auctores
etiam hodiernos, sed probatos, quæ veritatem præ
oculis semper habent; à prioribus illis non est me-
tuendus error : sed si satis vobis rem non dilucida-
verint.... audite, ac sequimini doctrinam posteriorum....
Sæpè utiliter quoque legi possunt auctores
etiam recentiores moralem tractantes : nam et ho-
rum opinionibus aliquè tribui potest, bonique du-
ces esse possunt, dùm fidelitèr sequuntur mentem
Patrum, conciliorum, et sacræ Scripturæ, etc.....
Dùm Evangelium apertè loquitur, non est opus ca-
sualistarum libris. Quisquam ne melior, aut tutior
ipso Christo? Memores estote post vocem Dei in
Evangelio uti concilii, SS. Patribus, et Ecclesiæ
capite visibili, cujus certè mentem et sensû sequi-
mur, dùm pro regulâ vobis offerimus sacrosanctum
concilium Tridentinum, sacras Scripturas, et san-
ctorum doctorum auctoritatem. Mementote post sa-
eros illos fontes, è quibus veritatis oracula ad nos

decurrunt, è nostro potissimum ore, et ministerio
eam vos accipere debere.... Nemo vos seducat, fra-
tres, neque verbo, neque scripto. Aures obturate
incantatoribus illis qui vellent, ut indubitata tradi-
tioni et certissimis regulis præferretis profanas, at
periculosas novitates, quas frustra stabilire nituntur.
Doctrinis vanis et peregrinis nolite abduci, quas falsò
disseminat spiritus erroris... Doctoribus nimium
benignis, et indulgentibus opponite sanctum, ri-
gorem et austeram charitatem doctorum antiquo-
rum.... At dùm generatim de quibusdam auctoribus
sermo est, qui moralem Jesu Christi scriptorum suo-
rum relaxatione, infeliciter corruerunt, dùmque
conamur pastoribus et confessarijs inspirare ius-
tam et salutarem ab eorum doctrinâ, et regulis
aversiorem, aperiendo illorum errores, et cæcitate-
m, in quam ipsos labi Deus permisit, cujus lumen,
ut sensa sua sequerentur, abiecerunt : non existima-
mus opus esse admonere quod non condemnare yeli-
mus *casuistas*, ut vocant, *omnes*, sed eos solum qui
limites à divinâ regulâ præscriptos excessere, con-
jeceruntque se ipsos in relaxationem : quorum nu-
merus *cian satis ingens sit*, non potuimus non de il-
lis loqui eo modo, quo *attentos redderemus animos*,
ne exponantur periculo in eosdem errores inci-
dendi.

Ità loquuntur illi quibus animarum cura à Spiritu
sancto commissæ est, verique sunt testes atque custo-
des traditionis Ecclesiæ ab Apostolis usque ad nos
propagatæ. Quorum omnium documenta, et instru-
ctiones confirmat summum Ecclesiæ caput, Benedictus
XIV, dùm in suis encyclicis L'iteris anni 1749, præ-
cipit dicens : « Prudens confessarius in dubiis privatæ
suarè opinionis non fidat, sed priusquam respondeat,
non unum, sed plures libros evolvat. » Sed nùm
omnes indiscriminatim moralistarum libri evolvendi
legendi sunt? Minimè. Sed probatiores : tuncque
in eam sententiam concedat, cui rationem auctori-
tatemque magis suffragari perpexerit. Sic mentem
nostram aperimus in Encyclicis de Usurâ, etc. Idem
nunc repetimus : neque enim ad usuras tantùm con-
trahenda est hæc doctrina, sed etiam ad omnia quæ
ad sacramentale forum, et ad consentientie regulas
pertinent, adhibenda. » Quam summi pontificis tradi-
tam regulam ità egregiè commentatur illustrissimus
archiepiscopus Genuensis D. Saporiti : « Hanc sic
confessarii viam persequantur, cautè incident, po-
teruntque fidenter se Deo judici sistere. Contrâ con-
tremiscant oportet illi qui vel privati scriptoris
auctoritate, vel proprio freti iudicio, non nimia
indulgentiâ, aut immo dico rigore prænotentes è cæli
viâ deduxerint. Denigniores hos prænotavit Paulus
2 ad Timoth. cap. 4, scribens : *Sanam doctrinam*
non sustinebunt, sed ad sua desideria concervabunt sibi
magistros prurientes auribus, etc. Il sibi vehementer
timeant, qui satis habent aliquam opinionem referri,
et aut in libris casualistarum etiam ignobiliorum invenire,
et ut eam inconsultò deligant et sequantur, et ad eam
penitentes constanter dirigant; nec perpendunt à

« multis auctoribus plura doceri à summis pontificibus
 « jam damnata, multa iis affinia, multa sacris cano-
 « nibus, pontificum constitutionibus, sacrarum con-
 « gregationum sanctionibus contraria, multa denique,
 « quæ doctiores, moderatioresque scriptores validis
 « rationum auctoritatisque momentis ceu omnino im-
 « probabilia rejecerunt; quibus qui utantur, gravissi-
 « mi criminis, et alieni exiti rei apud Deum tenentur. »
 Hæc ille, aliaque plura quæ brevitatis studio præ-
 tereo.

Hic consistere decreveram. Sed in re tanti momenti
 eum multi porochi, confessarii, ac animarum directores
 frequentius allucinantur, veniam peto, si duorum
 solùm, aliis benè multis prætermisiss, doctissimorum
 hominum testimonia in eodem argumento describo.
 Primum est celebris Armandi Jo. Boutillier abbatis de
 Rancé, doctrinâ et vitæ sanctimonîâ insignis, à quo
 hæc *de cassistis* dicta memorat vitæ ejus scriptor:
 « Cassistæ Ecclesiæ professe, affirmare non possum;
 « quàm persuasum mihi sit, eos eidem plurimùm no-
 « cuisse, et eorum plerosque metaphysicis subtilitati-
 « bus, ineptis cavillationibus, inventisque merè huma-
 « nis, probabilitatem conciliasse opinionibus benè
 « multis, quæ morum paritatis, et evangelicis veritati-
 « bus adversantur, prava docuisse homines, quæ igno-
 « rabant, artem excogitasse (*probabilitatis* commento)
 « conscientie stimulos retundendi, et instrumenta
 « suppeditasse violandarum absque ullo scrupulo sa-
 « crationum naturæ, religionisque legum. Horum ple-
 « rique mihi visi sunt homines, qui alios docendi
 « provinciam ipsi sibi sumpserunt, posthabitisque san-
 « ctiioribus, quas Patres et Ecclesiæ doctores præscri-
 « pserunt, regulis, toti incubuerunt ad confirmandas
 « corruptæ naturæ cupiditates, tantùmque fovenda vi-
 « tia, quantum in iis convellendis atque extirpandis,
 « laboris et studii veteres Ecclesiæ magistri posue-
 « rant. Aliquos esse posse non abnuo, quorum pario-
 « res sint, rectioresque sententiæ: si quis tamen à me
 « consilium peteret, nihil efficacius inculcarem, quàm
 « lectionem fugere hujusmodi scriptorum, et ab iis
 « diffidere, qui eorum doctrinis imbuti sunt. Experien-
 « tiâ edoctus loquor. Cùm enim officium ac munus
 « quod sustineo, me in eam necessitatem conjecerit,
 « ut cum plurimis ejusque statûs et conditionis ho-
 « minibus ad monasterium accedentibus, et religionem
 « ingredi postulantis, sermonem habeam: et ante-
 « quàm eos admittam, eorum conscientias rimari so-
 « leam, et traducte ab eis vitæ cuncta discutere; tot
 « in eorum confessariis, et animi moderatoribus igno-
 « rantias, errores, seductiones deprehendi, ut planè
 « exhorruerim, ac me eorum misereret, etc. »

Alter est celeberrimus vir Joan. Mabillonius, qui p.
 4, cap. 16, de Stud. Monast., hæc habet: « Postquam
 « Neotericorum pluri sibi campum vendicârunt *de*
 « *Anmans actibus et peccatis* disserendi, inconsultis
 « sacris Ecclesiæ canonibus, eò devenit moralium opi-
 « nionum relaxatio, ut nullum penè ex criminibus cen-
 « seatur, quin aliquo indulgenti colore calamistretur.
 « Tantùm abest, ut istorum *Summistarum* studium ad

« Christianæ philosophiæ consecutionem quadamtenus
 « dirigat, quod potius ex liberâ ipsos legendi locuitat
 « non modicum sequatur detrimentum. Non sine animæ
 « nostri dolore compertum est, ethnicorum ethice,
 « quorundam theologorum summis aliquando fuisse
 « pudori. . . Fructus longè major ex Ciceronis *de Of-*
 « *ficiis* lectione hauritur, quàm nonnullorum summi-
 « starum, qui præter amplam doctrinarum et ratioci-
 « niorum farraginem, nil aliud sæpè sæpius ingerunt,
 « præterquam molestas legentium trias, undè difficil-
 « limè subindè emergunt. »

Ex quibus omnibus colligere pronum est, quoniam
 in pretio ad veram moralem theologiam addiscendam
 habendi sint hujusmodi casuiste, qui systema pro-
 babilisticum consecantens innumeris quidem libris li-
 bliotheas, sed innumeris simul erroribus, et fallacibus
 opinionibus Christianam ethice impleverunt; nimi-
 rum ii qui rudiores sunt, et exigui ingenii, ac divinam
 hanc scientiam addiscere volunt, ab iis legendis ab-
 stineant, præsertim cùm tot alii modò suppetant libri,
 quos legere inoffenso pede possint; sequanturque
 prudens Lactantiî Firmiani monitum lib. 4 *Instit.*, in
 simili argumento dicentis: « Omisiss auctoribus istis,
 « nihil certi asserentibus, aggrediamur viam rectam,
 « quos quidem, si putarem satis idoneos ad benè vi-
 « vendum duces esse, et ipse sequerer, et alios, ut se-
 « querentur, hortarer. Sed cùm inter se magnâ con-
 « certatione dissideant, secumque ipsi plerumque
 « discordent; apparet eorum iter nequaquam esse
 « rectum. Siquidem sibi quisque, ut est libitum,
 « proprias vias impresserant, confusionemque ma-
 « gnâ querentibus veritatem reliquerunt. » Cateri
 autem, qui solidis doctrinis nutriti jam sunt, et princi-
 pialia ac veluti spiritum sanæ et verè Christianæ mor-
 talis ebiberunt ex purioribus theologiæ fontibus, Scri-
 pturâ scilicet, ac divinâ traditione in conciliis, decretis
 pontificum, sanctorumque Patrum scriptis contentâ,
 aut etiam ex eorum auctorum libris qui ex iisdem fon-
 tibus theologiæ morum regulas derivârunt; ii, inquam,
 si aliquandò occurrant resolvendi casus difficiliore et
 implexi, legere etiam utiliter poterant modernos pro-
 babilistas, præsertim graviores. In eorum quippè libris
 cum paleis et zizaniis triticum permixtum est, multæ-
 que inveniuntur præclare, et ad veritatis normam
 editæ resolutiones, atque doctrinæ, ob quas à doctis
 sanctisque viris, et ab ipso summo pontifice Benedicto
 XIV laudati sunt. Illud tamen animadvertendum cen-
 seo, hos præsertim auctores hæc cautelâ et opinioem
 delectu legendos, vel consulendos esse, ut si quidpiam
 tanquàm licitum asserant, quod in controversiâ est;
 non ita facilè iis fides adhibeatur. Cùm enim ad in-
 dulgentium cupiditatibus hominum proiores sint,
 eorumque principia hæc spectent, ut legis obligatio
 solvatur, dùm evidenter non constat; facilè licere
 docent, quod reipsâ non licet: adeoque qui eos au-
 diunt, in periculum à veritatis tramite aberrandi con-
 ficiuntur. Atque hæc satis de hoc argumento, ut et de
Probromo nostro ad moralem theologiam.

BROCARDI VITA.

Paucæ dmodum de Brocardo (à S. Nicolao) suppeditant, biographi. Illud tantum norunt theologi, ipsum in Germaniâ, ineunte seculo 18; provincialem fuisse ac theologiae professorem. Tractatum de Conscientiâ elucubravit circa annum 1750, cui haud multò post accessit *Alphabeticum morale*, permagni etiam apud omnes pretii, editum anno 1759, 2 vol. in-8°. Prius verò opus Brocardi, quod nunc ex omnium votis denuò typis mandamus, nullo magis idoneo loco potuit collocari, quippe qui materiam ad quam, juxta intentam rerum seriem devenimus, appositè lectorum oculis subjiciet, ac dilucidè explanabit.

TRACTATUS DE CONSCIENTIA.

Praefatio.

Dùm animo concepissem luci publicæ dare Theologiam moralem per casus alphabeti ordine digestos, præviè necessarium duxi regulas et principia generalia moralitatis tradere, atque ad eorum satis implicatas difficultates superandas animum et operam admovere. Cùm enim theologia moralis, sicut et quælibet alia scientia, ex propriis principiis unicè dependeat, frustra quis adhibet operam casibus theologicè resolvendis, qui non callent principia: nam, ut Baldus ait in lege 1, ff. de Origine juris, ignoratis principiis, ignorantur principia; cùmque universalis conditio actus moralis sit, quòd sit humanus et voluntarius, in primâ hujus tractatus questione de voluntario, eique opposito involuntario tractare convenientissimum judicavi, ac præcipuè naturam et condiciones voluntarii indirecti ejus materia per totam theologiam moralem divagatur, examinare, regulasque proponere ac eas casibus subjectis elucidare, ex quibus alii similes casus facili negotio resolvi possunt: nec minorem impendere curam in explicandâ naturâ ignorantiae, quæ potissima est peccatorum radix.

In secundâ hujus tractatus questione gradum facio ad moralitatis regulas; cùm enim actus moralis dicatur talis, quia regulatur per conformitatem, ad deformitatem ad regulas rationis, et hinc accipit bonitatem vel malitiam; quomodò agnoscere possumus ejus perfectionem et defectum, si ignoremus regulas quibusrum consonet, aut discrepet?

Ubi potissimum mihi sermo est de recto usu opinionum probabilium, quæ theologiae moralis basim vocat Mercerus, fundamentum Gonzalez, universalissimam morum regulam Terillus; cùm eam omnibus, quæ occurrere possunt, difficultatibus, substruere oporteat,

Circa celeberrimam hanc nodiè controversiam præcipuos probabilitalis navos aperire, et cuniculos exepere conor. Dùm scilicet ostendo primò remissionem probabilitalis licentiam meritò impugnari vel

ob solam potentiae naturalis pro moral: substitutionem et immoderatam prudentiae christianae subversionem, quibus tum in moribus incauti eò frequentius deciperentur, quò unius questionis nomen habens probabilitas, rebus omnibus effusa immiscetur. Secundò, opinionum diversitatem ex systemate probabilitatis noviter adinvento neminem excusare à peccato, aut obligatione legis prætextu insufficientis promulgationis, quam nequità præterere opinio probabilis. Tertiò, ignorantiam probabilistarum, quam aliqui vitalem vocitant, falsò dici invincibilem, ideòque nedùm mortuam, sed et mortiferam. Quartò, possessio libertatis convincitur falsitatis, quotiescumque est contra obligationem legis, sicut et regula juris: *melior est conditio possidentis* extra materiam justitiae. Quintò, reflexionem super probabilitatem, si sola sit, conscientiae illud erè ostenditur. Sextò, ad alienam scientiam recursum de industria quæsitum propriâ reclamante conscientia quantum possumus regendâ juxta aeternam Dei legem pluribus modis nobis intimatam in ipsis probabilibus 'periculosissimum' esse' probatur. Ex quibus, septimò, evidenter convincitur contra scopum probabilitatis defensorum *non esse licitum in moralibus sequi opinionem minus probabilem faventem libertati, lucro, aut voluptati in concursu probabilioris pro officio, lege, præcepto, aut honestate stantis*. Ac tandem octavò, omnes profutis probabilitatis tritæ dissolvuntur. Postremo denique hujus questionis paragrapho exponitur, qui non omnem prorsus probabilitatem aversemur, sed solum probabilitatem pro lucro, commodo temporali, libertate stantem, quæ validioribus adversæ partis rationibus vellicatur.

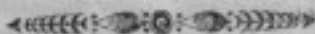
In omnibus tamen tractandis altâ mente repositum habeo illud Jobi 11, v. 14: *In antiquis est sapientia, et in multo tempore prudentia*. Et Eccles. 39, v. 1: *Sapientiam omnium antiquorum requirit sapiens*. Et Prov. 22, v. 28: *Ne transgrediaris terminos antiquos, quos posuerunt patres tui*. Unde D. Bernardus Epist.

174 : *Noctitas mater tæseritatis, soror supersititionis, filia levitatis.* Quapropter circa hanc universalissimam morum regulam antiquæ sanctorum sententiæ adherere statui, sed novitate illustratæ, variisque recentiorum rationibus locupletatæ. Crescat igitur doctrina moralis circa usum opinionum probabilium à majoribus accepta, sed ab eodem semper semine erumpat : recentes habeat flores, sed annosum agnoscat truncum, nova gloriatur in fructu, sed antiqua tamen in radice vivat : unde cum Lirinense, c. 28, dicam : « Crescat, vehementerque proficiat sapientia, sed in suo dantaxat genere. Imitetur animarum religio rationem corporum, quæ licet annorum processu numeros suos evoluant et explicent, eodem tamen, quæ erant, permanent. Ita christiana Religio dogma annis consolidetur, dilatetur tempore, subtiliatur ætate, incorruptum tamen, illibatamque permanent. Addatur licet forma, species, distinctio, eadem tamen cujuscumque generis natura permaneat. Absit, et rosea illa catholici sensus plantaria in cardas spinasque vertantur. Absit, ut in isto spiritali paradiso de cinnamomi et balsami surculis lolium repente atque acronita proveniant. Fas est, ut prisca illa cælestis philosophiæ dogmata processu temporis exornentur, limentur, poliantur; sed nefas est, ut commutentur, ut detruncentur, ut mutantur. »

Adducunt quidem et ipsi probabilitatis defensores quasdam ex antiquitatis documentis; verùm immensum ab illis abest antiquorum mens, uti constat ex iis quæ ex ipsismet antiquorum voluminibus à me inspectis adduco, et quanquam antiquos theologos magnâ pompâ et longo ordine proferant, nullum tamen inveniunt, qui eorum causam quidquam juvet; licet enim cocuerint nonnulli tutiorem partem non necessariò amplectendam, si altera probabilior fuerit, nemo tamen minùs probabilem et minùs tutam sequi concessit: videbant enim contra stare perpetuam Ecclesiæ traditionem, Scripturæ oracula, monita, exempla, Patrum documenta, bonorum omnium praxim, philosophorum consensum: denique ipsius rationis ac naturæ vocem et sensum. His tam invictis nostræ sententiæ firmitatis nonnullorum recentiorum nomina vel opponere, vel æquare, et à ratione, et ab ipsorum credo voluntate ac judicio alienissimum est.

Cæterùm fallitur, quem dicitare contigerit nihil admodum me discrepare à probabilitatis defensoribus, quos impugno, dum assero, quòd aliquando liceat sequi opinionem minùs probabilem libertati faventem, quando scilicet minùs probabilis ex motivo intrinseco per motum extrinsecum redditur probabilior aut certa moraliter. Quà doctrinâ existimo nihil verius aut æquius: sed eodem nihil à modernorum probabilistarum placitis

magis abhorrens. Rectissimè statui existimo licere minùs probabilem amplecti licentiam, dum adventitiâ auctoritate sit evidenter probabilior, aut moraliter certa; tunc enim non jam minùs probabilis, sed probabilior, aut moraliter certa supponitur: nec minùs probabilis probabiliori, sed è contra probabilior aut certa minùs probabili præfertur. Judicium enim illud extremum, quo mens ad opinandum et assentiendum docetur, et aliad alio probabilius esse decernit, non ex solâ rationum consideratione, sed ex omnium tum rationum, tum auctoritatum, aliarumque circumstantiarum comparatione pendet et exsurgit. Sæpè intellectus auctoritati rationem, sæpè rationi auctoritatem præfert, non tamen secundum voluntatis nutum, sed ipsiusmet rationis ductu ac lumine. Nam clara ac evidens ratio meritò præfertur humanæ auctoritati, obscure verò rationi jure præfertur gravis multorum auctoritas, quos divini luce magis illuminatos, doctrinâ ac pietate magis conspicuos judicamus. Eorumque sententia, quidquid quedam ratiunculæ in contrarium reclamare pergant, meritò à nobis probabilior, et quantum moraliter certa censetur. Itaque cum illa sententia tante innixa auctoritati adhuc minùs probabilis dicitur, latet in verbis æquivocatio; non enim absolute jam dici potest minùs probabilis, sed tantum secundum quid, spectatis scilicet rationibus, quarum vis contrariæ auctoritatis pondere prorsus infringitur. Verùm defensoribus probabilitatis alia mens est; volunt enim licere sequi sententiam minùs probabilem faventem libertati, commodo temporali, etc., quæ consideratis tam rationum, quam auctoritatum momentis minùs adhuc probabilis manet; sive cujus contrariam comparatis inter se tam rationibus, quam auctoritatibus magis evidenter probabiliores ac tutiores judicamus. Quo systemate sub apparenti quidem specie honesti immutari mores, laxari conscientias, pessum ire doctrinam moralem, atque per contrarias interpretum sententias totum pendè jus divinum et ecclesiasticum conturbari, sicuti olim de civili Justinianus conquirebatur (lib. 3 de veteris Jur. encl.) secundâ hujus tractatûs questione, ubi de conscientiâ probabilis sermo, loculenter expono. Quem errorem, quisquis à se amovere voluerit, æternum cum eo foedus inibo; solius enim veritatis tuende studio, nullâ concertandi, aut probabilistis obtrectandi cupidine hanc disputationem ingredior. Hæc præeunte luce S. Patris Augustini, doctorum Aquilæ et S. Thomæ Aquinatis, scholarum Angeli, et assequi spero, et ab illorum sanctorum doctrinâ nunquam recedere statuo; illos enim illuminavit Altissimus, ut in lumine eorum videamus lumen, et talibus ducibus à primùm moralitatis principium, quod Deus est, feliciter perveniamus.

DE CONSCIENTIA.

Actus qui procedunt, vel eliciuntur ab homine, alii sunt hominis, alii humani.

Actus hominis sunt, qui quocumque modo ab homine procedunt, eique etiam convenient secundum gradum genericum animalis, ut dormire, edere, etc.; humani sunt, qui eliciuntur ab homine ut homo est, et ei convenient secundum gradum differentialem rationalis. Ex his alii sunt humani in essendo tantum, qui scilicet ab homine quidem procedunt, quatenus in suo esse participat animam rationalem pręditam intellectu et voluntate, ac ita à brutis distinguitur, non tamen plene distinguitur à brutis quoad modum operandi, quia scilicet procedunt ab homine absque previã deliberationis luce, uti et bruta suas operationes efficiunt: tales sunt motus primò primi voluntatis, prima cogitatio intellectus. Alii sunt humani et quoad substantiam in essendo, et quoad

modum in operando, qui scilicet ab homine procedunt secundum proprium et peculiarem naturę rationalis operandi modum. Subdividitur actus humanus hoc modo sumptus in eum, qui procedit ex perfectissimã cognitione finis; sic amor et fructio beatifica dicuntur actus humani, quia procedunt ex perfectissimã cognitione bonitatis divinę: et in eum, qui ab homine elicitur, in quantum pręditus est libero arbitrio, sicque fundat moralitatem, hoc est, bonitatem vel malitiam actus in genere moris, qualiter eum considerat theologus moralis, quia tamen generalis actuum humanorum sub istã consideratione conditio est, primò ut à voluntate procedant, unde voluntarii; secundò ut aliqua vel aliquibus mensurentur regulis: hinc questione primã hujus tractatus agemus de voluntario, eique opposito involuntario; secundã de regulis moralitatis.

Quaestio prima.

DE VOLUNTARIO ET INVOLUNTARIO.

ARTICULUS PRIMUS.

Quid sit voluntarium?

Dari voluntarium, quod totius est moralitatis fundamentum, persequè certum est, ac dari voluntatem, recteque definitur, quod sit illud, quod procedit à principio intrinseco cum cognitione finis. Dicitur imò: Quod procedit à principio intrinseco, loco generis; licet enim per illas particulas distinguatur tam à violento et artificiali, quorum principia sunt extrinseca; principium namque artefacti est ars existens in intellectu artificis, principium violenti est agens inferens vim passivo renitenti; tum à volito, quod est objectum terminans voluntatem, unde non est, nisi denominatio extrinseca petita ab actu voluntatis; voluntarium verò procedit à voluntate, vel tanquam principio intrinseco eliciente, vel imperante, vel aliquo tandem pacto influente: convenit tamen voluntarium per has particulas primò cum pluribus actibus naturalibus, et cum actibus intellectus. Unde dicitur secundò: cum cognitione finis, ut voluntarium distinguatur ab actibus mechanicis naturalibus, qui licet procedant à principio intrinseco, et ab auctore naturę in fluxum dirigantur, non tamen fiunt ex cognitione finis. Item ab actibus intellectus, et ejuscumque potentie distincte à voluntate, qui ut eliciuntur à suis potentis, non sunt voluntarii, sed ut imperantur à voluntate, ideòque sunt extrinsecè tantum voluntarii; licet enim actus intellectus prout ab intellectu procedunt cognoscant finem, imò ex cogni-

tione finis ad cognitionem mediorum progrediantur, non tamen procedant ex cognitione finis, ut finis est, hoc est, quòd finis moveat per modum finis ex vi cognitionis alliciente et attrahendo appetitum: una enim cognitio, quamvis oriatur ex aliã, solam oritur ex illã ut inferente, non ut alliciente, qui allicienti modus solùm convenit fini, ut est objectum voluntatis. Atque adeò particula illa cum cognitione finis intelligenda est de cognitione practicã finis, quã finis est. Ubi tamen.

Adv. quòd cum in definitione voluntarii dicitur: cum cognitione finis, id ipsam implicitè dicatur de cognitione exteriorum, quæ voluntaria censentur. Quapropter alii voluntarium definiunt quod procedit à principio intrinseco cum cognitione objecti et circumstantiarum. Si enim proprium et specificativum objectum voluntatis debet esse cognitum, debent etiam cognita esse cetera, quæ veluti secundariò voluntaria censentur, ejuscumque sunt circumstantiæ. Quorum omnium una est ratio, quia voluntas non fertur in incognitum. Quemadmodum enim appetitus naturalis sequitur formam naturalem, et appetitus sensitivus sequitur formam apprehensam per sensum; sic appetitus rationalis sequitur formam propositam per rationem, seu intellectum. Hinc scienter occidens hominem, quem si patrem esse sciret, nullatenus occideret, homicida est, non parricida voluntarius: et universim, si quis invincibiliter erret, quã parte errat, non agit voluntariè, consequenter nec peccat; eum

peccatum ita voluntarium sit malum, ut si non sit voluntarium, non sit malum.

ARTICULUS II.

De divisione voluntarii.

Uti in voluntario spectari possunt cognitio dirigens ex parte intellectus, et modus procedendi ex parte voluntatis, ita ex utroque capite dividi potest. Et quidem ex diverso modo cognoscendi intellectus dividitur in perfectum et imperfectum. Perfectum accommodatè ad actum in esse moris est: quod procedit ex plenà ratione, deliberatione, plenoque consensu. Imperfectum, quod procedit ex semiplenà deliberatione, etc., de quo nos agemus ubi de peccatis. Ex variis autem modis, quò voluntas in actum influat, variè dividitur voluntarium: pro quo sit

§ 1. *De voluntario actuali seu formali, habituali et virtuali.*

Voluntarium formale seu actuale est quod pendet à voluntate ut actu influente, idque vel explicitè seu in actu signato; dùm quis se reflectens expressè advertit se velle aut agere, vel implicitè seu in actu exercito; dùm quis advertens quid agat, volens illud agit, licet super actionem seu agendi voluntatem explicitè se non reflectat. Voluntarium habituale est; quod ut actu volitum non est retractatum, quomodo dicitur aliqua intentio habitualiter perseverare, quamdiù non est retractata. Sed, ut alii explicant, voluntarium habituale est quedam propensio seu proclivitas ad aliquid faciendum ex precedentibus actibus voluntariis relicta, ita ut intentio faciendi actum aliquando quidem processerit; sed de facto nec in se, nec in aliquo effectu, neque in memorià aut cogitatione hominis existat; quapropter et frequenter est in dormientibus, qui ex consuetudine certas actiones faciunt, quæ non sunt humane, v. g., dùm in somno loquuntur, orant, disputant. Voluntarium virtuale est, quod pendet ab actu præterito nondùm retractato permanente in aliquo suo effectu seu determinatione, v. g., celebratio sacri est actualiter voluntaria, quamdiù durat actualis intentio celebrantis, est verò voluntaria virtualiter, quando celebrantis intentio occasione alicujus distractionis actu quidem præterit, non tamen fuit revocata, ac reliquit aliquem effectum à se causatum. Quod ut aliqualiter explicetur, advertendum, quòd intentio actualis sit volitio finis; quando ergo voluntas vult finem, finis movet voluntatem ad hoc, ut assumantur media; voluntas sic mota, vult media; cùmque ipsa voluntas sit potentia suo modo imperativa, demandat potentiis executivis assumi media ad assequendam finem, v. g., consecrationem peragendam, et sic sacerdos exit è domo vel cubiculo, sacristiam adit, missam quarit, se induit, ad altare accedit, missam inchoat et continuit in ordine ad consecrationem. Si que talis intentio est ab actuali relicta, cùm sit causata ab eà mediante motione finis: est virtus in se in quantum imperativè applicat potentias ad executionem mediorum; et ipsa motio est virtus, in quantum vi volitionis mediorum influat in ordinatio-

nem-mediorum, tandemque in prolationem verborum. Ergo, inquit, si quis se inebriet, ut in ebrietate baptizet, baptismus in ebrietate collatus virtualiter procedet ex intentione ministri, adeòque erit validus, quòd nemo concesserit. Probatur illatum, quia ex priore volitione debet mansisse aliquid, tanquam virtus dirigens istam actionem in ebrietate.

R. Neg. illatum. Ad prob. resp. quòd species præstantiæ, quæ manserunt ex actibus sæpè repetitis hoc in casu moveant appetitum sensitivum ad talem actionem, quæ non est voluntaria respectu actionis humane liberè antea positæ, sed solùm est effectus potentiarum sensitivarum in ebrietate operantium.

Instas. Uti in sensu explicato manet intentio in aliquo suo effectu, ita in casu posito manet intentio in ebrietate vel in somno, tanquam in causâ.

R. Manet in ebrietate vel somno tanquam medio proportionato ad confectionem sacramenti; neg. improporcionato, etc. Unde

Coll. ad hoc ut actus aliquis sit voluntarius virtualiter requiri primò, quòd actualis intentio seu volitio talis actus semel posita non sit retractata. Secundò ut prima intentio maneat in aliquo effectu ab illâ imperato saltem remoto, ita ut unus effectus ex altero, et omnes ex primo profluant, uti patet in exemplo allato. Tertiò, ut operans maneat in eà animi dispositione, ut jam talis operatio sub ejus liberum arbitrium cadere possit, aliàs quippe non erit moralis, id est, non subjecta humane rationis potestati, sed merè naturalis, uti dictum de baptismo in somno vel ebrietate collato.

Ceterùm non diffiteor non ita clarè explicari, quænam sit virtus primæ intentionis, quæ perseverat in applicatione mediorum, ideòque Scotus (sed non minùs obscure) ait cum quibusdam, quòd postquam voluntas semel imperavit potentia inferiori, hæc in sua actione naturaliter pergat, quod exemplificat in horaria ambulatione; siquidem ambulans per horam non semper actu cogitat de ambulatione, nec proinde semper actu vult ambulationem, benè tamen virtualiter. Hæc Scotus. Verùm non minùs intelligibile videtur, quomodo ordinata series actionum nullam inter se naturalem connexionem habentium, imò sæpè ab arte intellectuali dependentium, uti, v. g., fit in cantu, intelligatur esse absque aliâ subtili actione intellectus eas dirigente, et volitione eas imperante; quapropter non desunt varii et accurati recentiores, qui cum cardis. de Lugo censent tali casu remanere tenuem et remissam actualem intentionem et attentionem ad actiones, per quas applicantur media, uti et ad actionem, quæ finis intentus perficitur, quæ ob sui tenuitatem et exilitatem nequidem reflexè perpici possit. Verùm sive subtilis illa intentio sit, sive non sit in ministro sacramenti, dùm contingit in confectione sacramentali cum actuali intentione inchoatâ, mentem ejus divagari, in praxi dubitari non debet, intentionem ab initio conceptam virtualiter permanere, ea adjuere in ea quæ facit, quamdiù ordinatè pergat in ministerio per ipsam inchoato, et ipsa nec per con-

trariam intentionem fuit revocata, nec per impedimentum superveniens interrupta. Maximè si dolcat de illà suà mentis evagatione, dùm ad eam reflectit, ac ita sit animo constitutus, ut si interrogaretur, an velit conficere sacramentum, sincerè responderet affirmativè; uti enim aliæ actiones cum intentione actuali inchoatæ, postmodùm cum simili mentis evagatione continuatæ, verè dicuntur peractæ humano modo, ita et in præsentì confectio sacramenti. Deinde cùm minister semotà etiam aliorum cogitatione secundùm assertores hujus sententiæ, nequidem se reflectendo percipere possit, an tenuem illam attentionem et volitionem haberit, ad nihil servitè sollicitudo de re imperceptibili, nisi ad inanem capitis vexationem, et fomentum scrupulorum; neque etiam certitudo intentionis à ministro requisitæ pendere potest à permanentià actûs, de quo nullà haberi potest certitudo.

§ 2. De voluntario physico et morale.

Voluntarium aliud est physicum, aliud morale. Primum est quod physicè, aliud quod moraliter procedit à voluntate, vel proprià, uti actus præteritus nondùm retractatus, ac in prudentiùm judicio quoad aliquem effectum perseverans donec relaxetur ac dissolvatur, v. g., vota, promissiones, contractus moraliter manent ratione obligationis quam pariunt, priusquàm hæc relaxentur. Sic etiam peccatum præteritum non retractatum remanet in peccatore ratione maculæ quam in animà relinquit, quæ animam denominat maculatam et inquinatam peccato. Ideòque hæc dicuntur moralia voluntate proprià. Alia dicuntur moralia voluntate alienà, quæ scilicet ex alterius quidem suppositi voluntate procedunt; hic et nunc tamen reputantur pro actu propriæ voluntatis. Quæ quatuor præcipuè modis fieri possunt: primò, si quis sponte suà voluntatem suam transferat in alium, ut quod alius nomine suo gesserit, ipse egisse censetur; et hoc modo mandantis voluntas transfunditur in mandatarium, et voluntas constituentis procuratorem ad omnia, vel certa negotia, vel causas traducitur in constitutum procuratorem, etc. Secundò, cùm superiorum auctoritate vel juris dispositione voluntas unius censetur translata in alium. Sic tutorum voluntas est pupillorum, et curatorum consensus est minorum in administratione bonorum. Aliquando etiam auctoritate judicis datur prodigo administrator, ne res suas prodigè dissipet. Tertio, cùm voluntas unius naturaliter subjicitur voluntati alterius. Hoc modo infantium et perpetuò amentium, cùm voluntas propria non sit, voluntas parentùm habetur voluntas eorum in iis quæ pertinent ad salutem ipsorum sive animæ sive corporis; unde filii, dùm parvuli sunt, adulti etiam perpetuò amentes, voluntate parentùm suscipiunt baptismum. Quarto, cùm quis ex pacto et sub certâ conditione quidpiam acceptat non tantum pro se, sed et omnibus in se actu et virtute contentis. Ut si quis accipiet privilegium pro se et pro suis posteris cum pacto, quod si certam conditionem adimpleat, privilegium omnibus conferatur; si conditionem non adim-

pleat, omnes privilegio priventur. Tunc violato pacto à paciscentè, etiam posteri dicuntur voluntariè perdidisse illud privilegium. Hæc ratione peccatum originale est voluntarium posteris Adam. Nam ut colligitur ex concilio Tridentino, sess. 5 de Justific, protoparens Adamus, cùm, Genes. 3, accepit justitiam originalem ex institutione Dei sibi et posteris conservandam, aut amittendam, ac deinde peccaverit, eam tam sibi, quàm posteris perdidit. Uti si non peccasset, eam justitiam unà cum naturâ ex Dei institutione ac beneficio transmisisset in posteros, quia tunc eam sibi et posteris conservasset.

§ 3. De voluntario tacito et expresso.

Uterius dividitur voluntarium in tacitum et expressum, quibus addi potest præsumptum. Expressum est, quod actu expresso et formali à voluntate procedit, seu quod verbis, ut aliis signis consensus ex instituto significantibus exprimitur. Tacitum est, quod absque tali signo ex facto aliquo, vel facti omissione, pensatis circumstantiis, colligitur. Hinc regula 43, in 6: *Qui tacet, consentire videtur*. Quæ tamen regula non est universalis, sed tunc solum procedit, quando ex circumstantiis aliisque probabilibus conjecturis sumitur argumentum istius consensus, aut quando juris dispositione taciturnitas habetur pro consensu. Ita primo favore matrimonii et parentùm (non aliorum consanguineorum aut tutorum nti juris canonici interpretes hæc regulam communiter interpretantur) filius (idem est de filiâ) præsens et tacens obligatur sponsalibus per parentes contractis, can. *Sufficiat*, causâ 27, q. 2, c. fin. de sponsâ duorum. Item favore pupillorum fidejussores à tutoribus nominati, si præsentès fuerint, et non contradicendo nomina sua referri in acta publica passi sint, jam obligantur c. *Cum ostendimus*, ff. de Fidejuss.

Tacens consentire videtur, si tacet dum negare et contradicere deberet, ut dùm reus à judice legitime interrogatus ac respondere jussus tacet, fateri præsumitur, c. *Si post*, de Confess. in 6. Similiter canonicus iniquæ electioni vel constitutioni non reclamans in ordine ad peccatum et poenam, consentire judicatur, c. 1, de his qui sunt à majori parte capituli, secus in ordine ad valorem electionis, neque enim in re graviore communitati præjudicante taciturnitas habetur pro consensu. Principis vel prælati scientia et patientia habetur pro consensu, si faciliè et absque scandalo, vel alterius mali periculo aliquid à se dependens impedire possit, nec impediatur. Ita in cap. Ephesys, dist. 43, dicitur: « Pastor, qui increpare delinquentes non luerit, eos procul dubio tacendo occidit. » Et in cap. Error, dist. 85, habetur: « Error, cui non resistitur, approbatur; et veritas, cùm non defenditur, opprimitur. Negligere, cùm possis perturbare per-versos, nihil aliud est, quàm fovere: nec caret scrupulo societatis occultæ, qui manifesto facinorè desinit obviare. » Quæ intellige de prælatis, qui ratione sui muneris vel officii aliquid impedire tenentur, faciliè possunt et non præstant; si enim malum subdito-

rum facile impedire nequeant, vel non expedit, nisi opportuno tempore, vel nisi res ad ipsorum iudicium deducatur, excusantur: quæ ex capite non omnia, quæ summi pontifices sciunt et tolerant approbare censentur. Quia, ut dicitur in cap. *Sim jam dudum*, de Præb., « multa per patientiam tolerantur, quæ si deducta fuerint ad iudicium, exigente iustitiâ non debeant tolerari. » Si ex duobus tibi objectis unum tantum neget, alterum fateri censearis, nisi tales adsint circumstantiæ, quæ vim istius presumptionis elidunt. Unde cap. *Nonne 3*, de Præsumpt., pro exemplo adducitur Christus, cui duo à Judæis objiciebantur, quod scilicet Samaritanus esset, et dæmonium haberet; ad secundum respondit Christus: *Ego dæmonium non habeo*; ad primum tacendo affirmavit, quod scilicet Samaritanus esset. Taciturnitas seu patientia censetur inducere consensum, quando præter taciturnitatem intervenit aliquis actus positivus; sic qui scienter recipit litteras, in quibus constituitur procurator, et non protestatur, censetur eis præstare assensum. Clement. 1° de Procur. Simile quid habetur, in l. *Si filius familias* 16, ff. ad S. C. Maced., ubi paterfamilias, receptis litteris in quibus filius petit pecuniam à se mutuo acceptam solvi, continuo debet testationem contraria voluntatis interponere: alioqui factum approbare videtur, sique solvere debet pecuniam à filio mutuo acceptam.

Fallit autem dicta regula in pluribus, uti 1° si taecens, id quod agitur, vel ignorat penitus, vel non intelligit, l. *Qui vas*, 48; ff. de Furtis. 2° In illis in quibus consensus per verba aut signa æquipollentia expressus ad formam actûs requiritur. Sic adultus baptizatus, si ad prævias interrogaciones tacuerit, non censetur consensisse in sui baptizatiōnem, can. *Cum pro parvulis*, 77, dist. 4 de Consecr. Imò generaliter taciturnitas aliis adminiculis non sufficit, neque consensum, neque dissensum significat, uti constat ex Reg. 44, immediate sequenti: *Is qui tacet non fatetur, sed nec utique negare videtur*. Siquidem taciturnitas medium quid est inter confessionem et negationem, in contrariis autem, quæ habent medium, ad exclusionem unius, non sequitur inclusio alterius. Exemplum regulæ est in l. *Filius* 29, ff. de Interrog. in jure faciendis. Ubi si quis extra iudicium à creditore suo interrogatus, an non sibi debeat et ad interrogationem taceat, vi præsentis regulæ debitum nec fateri, neque negare censetur. Vide Azorium, lib. 1 Institutionum moralium, c. 4, 5 et 6. Quanquam aliqui voluntarium presumptum confundant cum tacito, ab eo tamen distinguuntur; quia tacitum ex actis est, quod ex circumstantiis consensum significantibus censetur de facto existere; presumptum verò supponitur tantum existurum, sive tantum existeret, si conditio poneretur. Utriusque differentiam satis elucidabunt casus sequentes.

Casus 1: Titus cujusdam Ecclesiæ cathedralis canonicus non approbatus ab episcopo ad audiendas confessiones, nihilominus eas audit vidente ac tacente episcopo; censeturne hoc in casu taciturnitas episcopi tacita illius canonici approbatio? Ante respons.,

Suppono 1° absolutiones à Titio datas, at equum episcopus eum vidit excipiendis confessionibus occupatum, defectu approbationis invalidas esse, ac ex parte Titii sacrilegas. 2° Absolutiones à Titio datas, postquam episcopus eum absolventem vidit, validas esse, si hic verè consensum tacitè præberit: taciti enim et expressi eadem est vis, idem effectus, eum tacitus consensus sit verus à parte rei existens. Unde solum difficultas restat, an episcopi taciturnitas hoc in casu sit sufficiens argumentum consensûs. — Respondet Pontas in Dictionario casuum conscientiar, v. *Approbatio*, cas. 11, taciturnitatem in casuposito nullum esse interni consensûs argumentum, sed potius præsumi debere tacuisse episcopum, ne diffamaret Titium manifestando delictum ejus occultum. Verum ego è contra existimo, præsumendum potius esse episcopum tacitè Titium approbasse, quam non contradicendo, aut monendo, ut desisteret (ubi facile contradicere ac monere etiam sine diffamatione secretò poterat et tenebatur), permisisse tot sacrilegas absolutiones, ac tot animarum periculosas deceptiones. Nam qui sic tacet non solum consentire videtur juxta regulam juris, sed etiam ipso suo silentio, tanquam signò sensibili externo consensum suum exprimere. Quanquam fatear temerè ex simili consensu perrexisse Titium in excipiendis confessionibus ac impertiendis absolutionibus, cum enim verus consensus requiratur, ad valorem absolutionis, qui consensus, quamvis ex taciturnitate aliisque conjecturis credatur adesse, equidem deesse potest, aliqui saltem nullitatis periculo sacramentum exponitur: unde pro securitate explorandum est, qualis fuerit mens episcopi tacentis; quæ si indagari nequeat, inducendi sunt pœnitentes, ut confessiones ita factas apud confessorium legitime approbatum repetant, ut sic animarum saluti consulatur.

Casus 2: Sidonius vir doctrinà et pietate conspicuus, quanquam nondum approbatus ad excipiendas confessiones, moraliter tamen certus quòd, si ab episcopo peteret approbationem, illam hand dubiè obtineret, hic, inquam, in magno populi concursu, volens subvenire multitudini, quorumdam confessiones excipit cum approbatione hæc præsumptâ, absolutiones ita datæ suntne validæ? — R. Absolutiones ita datas fuisse invalidas. Ratio est, quia generalis regula est quòd, quando superioris consensus requiritur, ut causa potestatis ad validè agendum, non sufficiat consensus merè præsumptus, sed requiratur ad minimum tacitus et actualis, saltem habitualiter perseverans. Unde, licet Sidonius certus fuerit se approbandum, si petisset approbari, non tamen potuit validè ex hæc merè præsumptâ approbatione absolvere. Ac in simili, licet quis certò sciat, episcopum, si peteretur, consensurum, ut loco proprii parochi assistat matrimonio Caii et Titie, non potest validè assistere. Imò licet certus quispiam foret non solum de consensu prudenter præsumpto, sed etiam de ratihabitione securatà, et postea ratihaberet episcopus similes absolutiones et assistentias, non tamen fierent validæ. Ratio est, quia insti-

tutio Christi et Ecclesiæ prærequirit actualem potestatem in tali ministro, quando agit, ut nobis ex communi Ecclesiæ ac theologorum consensu constat. Unde licet ratihabitio sufficiat ad effectus pendentes à voluntate et lege humanâ, non tamen ad actus pendentes à voluntate Christi, qui hic aliter instituit. Quapropter Paludanus in 4, dist. 17, q. 3, part. *Quantum ad tertium*, hanc ponit regulam: *Nulla ratihabitio confirmat sacramentum*. Dixi supra: *Quando consensus requiritur ad validè agendum*; quia consensus superioris saltem in ejus absentia præsumptus sufficit, ut aliquis ex eo agat, quando talis consensus solum requiritur tanquam regula actionis licitæ, dummodò operans habeat certam cognitionem, consensum vel licentiam, si petere-tur, dandam; et proprius amor seu inordinatus affectus (prout plerumque in inferioribus contingit) non depravat iudicium, quod sibi format de dandâ licentiâ.

§ 4. De voluntario directo et indirecto.

Restat nunc agendum de celeberrimâ ac pro praxi summè necessariâ divisione voluntarii in directum et indirectum, circa quam, ut clarè procedamus, nota tripliciter quid à voluntate procedere. Primò tanquam effectus à voluntate immediatè et proximè elicited, sive positivè, sive interpretativè. Taliter voluntarii sunt actus à voluntate eliciti, liberæque eorum omissiones. Secundò tanquam effectus à voluntate imperatus ab ipsâ immediatè non procedens, sed ab aliâ potentia executivâ voluntatis imperio subjectâ. Potest tamen etiam unus actus à voluntate elicited alium imperare, imò idem actus esse elicited et imperatus; elicited, quatenus immediatè procedit à voluntate, imperatus verbò, in quantum procedit vî imperii voluntatis. Ita amor proximi est actus elicited voluntatis; in quantum verbò voluntas vî amoris Dei imperat illum actum, amoris proximi est actus imperatus. Tertio, procedit aliquid à voluntate tanquam effectus consequens ex actu per voluntatè imperato. Undè quia actus aliorum hominum, circa quos voluntas nostra precisè occupatur, complacendo vel displicendo, approbando vel improbando, desiderando ut fiant, timendo nè fiant, nullo ex his modis procedunt à voluntate, non sunt voluntarii, quanquam sint voliti. Ex quibus constat voluntarium rectè dividi in elicited et imperatum. Rursus in directum et indirectum. Primus est, quod procedit à voluntate in se, et secundum se illud volente, sive in quod voluntas directè tendit. Secundum est, in quod voluntas non quidem ita tendit; censetur tamen volitum in alio directè volito, vel tanquam cum illo connexum, vel tanquam effectus inde consequens, aut aliter secundum moralem æstimationem censetur interpretativè volitum. Ut autem effectus in causâ sive positivâ, sive negativâ (ad quam consequitur) censetur voluntarius, tria communiter requirunt doctores. 1° Quòd fuerit prævisus saltem in communi et confusè; quia nullo modo cognitum non potest esse voluntarium, adeoque nec peccaminosum. Dixi: *Saltem in communi et confusè*; quia non requiritur ad voluntarium, nec ad peccandum

formalis et expressa cogitatio, dubium, vel scrupulus de malitiâ actûs vel effectûs peccaminosus, neque etiam expressa cogitatio de futuritione effectûs, sed sufficit virtualis, qualis est in eo qui potest et tenetur advertere ad malitiam actûs in se, vel in suâ causâ, et non advertit. 2° Quòd causam vitare possis, aut positam auferre. Si enim non possis, non peccas in eo quod ex tali causâ sequitur, cum nemo peccet in eo, nemini-que moraliter imputetur illud, quod consequitur ex causâ, quam non ponere, aut positam auferre non potest. 3° Ut tenearis actionem istam omittere, sive causam non ponere, aut positam auferre ad effectum illum impediendum, aliâs effectus solum censebitur voluntarius, permissivè. Si igitur justam habeas causam, ob quam non teneris impedire causam, effectus inde subsecutus non censetur tibi voluntarius, nisi solum permissivè; quemadmodum peccata nostra Deo solum sunt voluntaria permissivè, quamvis enim voluntatem nostram movere queat, ne peccet, verumtamen quia peccati causam impedire non tenetur, et aliunde justam habet non impediendi causam, idèò non impediendo non censetur ea velle, nequidem indirectè, sed solum permittere.

Ubi pro praxi, quod etiam superius intamivâ, notandum, quòd generaliter loquendo non sufficit ad hoc, ut effectus ex causâ proveniens alicui in culpam cedat, quòd actio aliqua sit ei prohibita, sed requiritur ulterius, quòd causa omitti debuerit, ne sequeretur malus ille effectus: si enim v. g., clericus, cui venatio interdicta est, adhibita sufficienti circumspectione, inter venandum occidat hominem, dum putat occidere feram, non imputabitur ipsi ad reatum homicidii, siquidem non debuit tum illa venatio omitti ob periculum homicidii, sed alio titulo, v. g., quòd deceat clericum occisione ferarum occupari, cum avocatione mentis à divinis. Ex hucusque dictis variis quidem casus resolvunt theologii, verumtamen quia varia adhuc exsurgunt dubia, quæ ex his decidi, non nisi cum magnâ difficultate possunt, ut ex sequentibus constabit, operæ pretium duxi, quibusdam regulis, adjunctis cuilibet casuum resolutionibus rem presentem elucidare, quæ præcipuas circa hanc materiam difficultates exhauriant, ex quibus complures aliæ citra negotium resolvi possint, ac tandem dignosci queat, quandonam effectus indirectè seu interpretativè voluntarius censeatur in causâ, sive in actione, vel omissione, ex quâ consequitur. Præviè autem observandum venit effectus aliquos ex actione nostrâ vel omissione tripliciter consequi posse, 1° ex purâ aliorum malitiâ absque nullo concursu nostro, ut dum aliquis ex actione nostrâ sumit scandalum merè pharisaicum seu passivum; 2° ex naturâ talis actionis, utpote quæ de se nata est illos effectus producere; 3° ex aliorum fragilitate vel ignorantia. Circa effectum malum rursus considerandum, 1° quanta sit gravitas malitiæ in effectû; 2° quanta sit verisimilitudo, quòd effectus malus ex illâ causâ sit secutus; 3° quàm malitiosè ac fortè opusa in effectum influat; an huic personæ in particulâ non incumbat specialis obligatio,

vi cuius præ aliis teneatur cavere effectum malum ; 5° qualis et quanta sit ratio non præmittendi causam.

REGULA PRIMA. — Quamto peior est effectus, vel speciali titulo à tali personâ impediendus, tantò magis est cavendus, proindeque et cavenda ipsius causa, quapropter effectus potest esse indirectè voluntarius, quantumvis rarò sequatur ex causâ voluntariè positâ.

Casus : Juliana à quatuor mensibus gravida, ad nuptias invitata, ibidemque excessivè saltans, sibi quidem non persuadet se per saltum nocituram proli, equidem considerans graviditatem suam aliquid anxiatur, paucosque post dies parit prolem mortuam; estne coram Deo culpabilis de morte prolis suæ ?

Adrianus ex subito iræ motu uxorem pregnantem pede percutiens, quæ exinde abortum facit, interrogat, an hoc in casu imputandum ei veniat abortus absque ullâ sui intentione secutus, minimèque prævisus ? — R. Utrumque coram Deo reum esse. Ratio desumitur ex S. Th. 2-2, q. 64, art. 8, in O, ubi :

« per se volitum vel intentum, esse per accidens volitum vel intentum, secundùm quod causa per accidens dicitur removens prohibens ; unde ille, qui non removet ea, ex quibus sequitur homicidium, si debeat removere, erit quodammodò homicidium voluntarium. » Subjungit doctor : « Hoc autem contingit dupliciter : uno modo, quando dans operam rebus illicitis, quas vitare debeat, homicidium incurrit. » Alio modo quando (quamvis det operam licitis) non adhibet debitam sollicitudinem. » Ex quo manifestè sequitur utrumque esse culpabilem. Juliana quidem, quia non erat ei permissum saltare eo tempore quo gestabat uterum, augetque peccatum illius, quòd excessivè cum nimâ animi passione saltaverit, ac quòd contra lumen et remorsum conscientiæ egerit ; quapropter uti non potest excusari à peccato, ita non potest non ei imputari abortus ex saltu secutus.

Nec minùs culpabilis est Adrianus, quia, ut loquitur idem S. D., l. c., ad 2 : « Ille, qui percussit mulierem pregnantem, dat operam rei illicitæ, et ideò, si sequatur mors mulieris, vel pueri animati, non effugiet homicidii crimen. » Huic conformiter utrumque casum decedit S. Antoninus in Sum. Confess. p. 1. Interrogat de 5° Præcepto, c. unico : « Si mulier gravida præter intentionem abortitur, si commisisset ibi notabilem negligentiam, puta quia nimis saltavit, vel nimis inordinatè laboravit, vel propter inordinatas lascivias, non esset absque peccato mortali. Idem in

« viro, vel alio percussente eam, unde hoc sequitur. »

Accedit, quòd tam homicidium, quam abortus præsertim factis animati gravissimis de causis sollicitissimè est cavendus, quia foetui animæ et corporis mortem adfert, causatque ad minimum pœnam damni. Et ideò, etiamsi nonnisi semel vel iterùm ex viginti vicibus ex simili saltu vel percussione sequeretur, ab illis equidem abstinendum est, non inde sequatur : ac in simili ab ebrietate abstinendum est, non solùm ad cavendam malitiam per se illi annexam, sed et ad cavendum homicidium, etiamsi non nisi semel vel ite-

rum sequatur ex viginti vicibus. Similiter cavendum est ne quis tabulam vel ponderosum lapidem jaciatur ex alto in aliquem locum, ne sequatur homicidium vel læsio, quamvis illa non nisi semel vel iterùm ex pluribus projectionibus sequatur. Ex quo vides voluntarium indirectum non necessariò debere esse volitum, imò posse fieri, quòd expressè actu sit nolitum, quia homicidium in casu projectionis lapidis, abortus in casu posito saltus vel percussione possunt esse nolita, et tamen indirectè voluntaria.

REGULA SECUNDA. — Quamto propinquiùs causa nata est influere in effectum malum, tantò gravior ratio requiritur ad eam ponendam, ut effectus non reddatur voluntarius ponenti causam. Declaratur ac exemplificatur regula in motibus turpibus, qui proveniunt vel ex causis per se et propinque eorum excitativis, vel per accidens et remotè tantùm. Per se et propinque excitativæ censentur, quæ in hoc corruptæ naturæ statu eam habent turpitudinis speciem, ut per se ad luxuriam spectarent, nisi propriæ aut alienæ necessitatis titulo honestarentur, uti aspectus et tactus partium inhonestarum, præsertim alterius sexus. Remotè et per accidens, quæ per se eam non habent turpitudinis speciem, sed vel per se honestæ sunt, ut confessiones audire ; vel indifferentes, uti comedere cibos calidiores in communi usu apponi solitos. Quòd si sermo sit de causis solùm remotè et per accidens excitativis, doctores honestam sufficere dicunt utilitatem ad hoc, ut homo non teneatur motuum illorum, seu etiam pollutionis causas remotas præmittere ad effectus illos impediendos, dummodò effectus illi nec querantur, antequàm adsint, nec amentur, cum adsunt. Si autem sermo sit de causis per se et propinque natis illos excitare, tantò gravior debet esse necessitas non præmittendi ejusmodi causas, quantum gravioris motus natus sunt excitare, et ideò mortaliter peccat chyrurgus absque gravi necessitate tangens vel aspiciens secretiora femine. Sed de his plura regulâ tertiâ.

Casus : Adelheidis puella 18 circiter vel 20 annorum quotidie perambulans porticum aut hortos cujusdam principis curiosè aspicit nuditates tabularum ac statuarum ibidem erectarum ; venite propterea condemnanda peccati, si cogitationibus ac motibus inordinatis inde exsurgentibus consensum denegat ? — Resp. præsupponendo id, quod nemo prudens negaverit, nihil esse efficacius ad corrumpendas hominum mentes, ac inflammandam peccandi libidinem, quam rerum turpium atque obscenarum imagines ; quæ fuit ratio S. Chrysostomo in ps. 113, dicendi quòd *demon multa figuræ assideat, ut in loco sibi specialiter dedicato*. Quapropter S. Carolus in conc. Provinc. 3, habito 1375, tit. de his quæ partim ad ordinis sacramentum... pertinent, tom. 1 : « Quoniam, inquit, christianorum hominum mentes faciliè corruptuntur peccandi libidine inflammatae ob rerum turpium atque obscenarum imagines : ideò istas pingi vetitum est Constantinopolitanæ synodi canone : itaque curet episcopus, ut quicumque laici homines id generis imagines

« habent, vel. tabulis vel parietibus expressas, pro pietatis christianæ, cui addicti esse debent, studio, « eas abiciant, vel planè delcant, vel ad honestatem « reconcinant. » Ex quibus patet ad casum responsio, Adelheidi scilicet motus inordinatos indirectè in causâ fuisse non tantùm voluntarios, sed et graviter eam deliquisse ratione periculi gravius labendi, cui se voluntariè exposuit.

REGULA TERTIA. — Famosum effatum ex S. Th. 2-2, q. 64, art. 7, quòd scilicet dùm causa aliqua secundùm se licita habet duos effectus, unum bonum, alterum malum, possit quis tum licitè ponere causam intendendo effectum bonum, et permissivè se habendo ad malum; illud, inquam, licet aliquando sit verum, non tamen generaliter. Quòd aliquando illud subsistat, patet primò ex eo quòd inde deducit S. Th. voluntariam non censi occisionem injusti invasoris propriæ vitæ, dùm contingit, non intendendo ipsius occisionem, sed propriæ duntaxat vitæ defensionem; quia, inquit, « non est necessarium ad salutem, ut « homo actum moderatè tutelæ prætermittat, ad evi- « tandem occisionem alterius. Sed quia occidere ho- « minem non licet, nisi publicè auctoritate..... illicitum est, quòd homo intendat occidere hominem, « ut seipsum defendat, nisi ei qui habet publicam « auctoritatem. » Declaratur id ipsum secundò, exemplo medici præscribentis ægrotò potionem ad restituendam ipsi sanitatem; ex quâ potione, tametsi per se physicè duo sequantur effectus, scilicet restitutio sanitatis, et debilitas ægroti, ista medico non censetur voluntaria, sed illa tantùm, quia illius causâ medicus potionem præscribit. Tertio, exemplo principis hostilem turrim tormentis bellicis dejicientis, in quâ cum hostibus innocens scienter occiditur; neque enim in-potentis occisio censetur ipsi voluntaria, etiamsi per se physicè tam sequatur ex illâ turris dejectione, quàm hostium occisio, quia justa necessitas istam dejectionem excusat, ex intentione capiendi civitatem, non occidendi innocentem. Quarto, exemplo medici et chyrurgi curantium secretiora mulierum; ex quorum necessario aspectu aut tactu, etiamsi prævideant in se secuturos carnis motus, vel etiam pollutionem, non censentur effectus illos moraliter velle, quia justam habent aspiciendi tangendique necessitatem. Idem est de confessorio similes in se effectus ex auditis in confessione, turpibus experiente; ratio est, quia, quamvis homo inferiorem appetitum teneatur regere, ipsiusque adversus spiritum rebellionem coercere, solùm tamen eatenus ad id tenetur, quatenus inordinatis motibus, carnisque concupiscentiis consensum denegare, eorumque causas inutilis, ac minimè necessarias amovere tenetur; uti est communis SS. et theologorum sensus, docetque timoratorum præxis. Neque in casu posito medicus, chyrurgus, confessorius censentur amare periculum, sed solùm illud ingens bonum, ad quòd sine periculo pollutionis, vel motuum turpium perveniri nequit. Quare curatio infirmi respectu medici est finis per se intentus; expositio verò illa se habet concomitanter et ex con-

sequenti, cum nullo modo per se intendatur ab agente, nec primariò includatur in actione, præterea cum præceptum fugiendi periculum, totaque prohibitio sese periculo exponendi se teneat ex parte periculi formalis et voluntarii; periculum, de quo casus, habet se tantùm materialiter. Neque etiam medicus, chyrurgus, confessorius censentur querere occasione peccandi proximam; quia duò hic concurrunt objecta, unum incumbendi proprio muneri; alterum se tuendi ex vi multiplicis propositi adversus formale periculum, repetendo dissensum circa omnia quæ occurrere possunt, et per hos actus omninò extenuare periculum formale; in quo casu, exercendo munus suum, etiam cum periculo materialis lapsus, quispiam non peccat ex eo quòd adierit occasionem, quanquam peccare potuerit omittendo actus internos, quibus se contra periculum formale munire potuit. Vides quomodò famosum D. Th. effatum his ac similibus casibus legitimè applicetur.

Veruntamen, ne nimiam laxitatem inducat, intelligendum est cum multiplici limitatione. 1° Quia manifestum est quòd, si causa illa directè et immediatè habeat effectum malum, et non, nisi indirectè, maloque illo effectu mediante effectum bonum, causam illam non licet ponere ex intentione effectus boni: quia non sunt faciendæ mala, ut eveniant bona, v. g., non licet mentiri ad salvandam vitam patris, etc. 2° Etiamsi causa æquè, directè et immediatè habeat effectum bonum, quàm malum, si tamen nulla sit comparatio bonitatis unius effectus cum malitiâ alterius; sed malitiâ hujus superet bonitatem illius, talem causam ponere non licet, v. g., incendere locum, ubi æquè directè exurendus est homo, et lupus. 3° Etiamsi causa illa æquè directè habeat effectum bonum, quàm malum, et bonitas unius effectus non sit minor, imò major, quàm malitiâ alterius, si tamen causa illa ex se mala sit, causam illam non licet ponere ex intentione effectus boni: sic nequit se occidere virgo, ut servet virginitatis florem, etc.

Casus: Caiæ gravidæ, ægræ, ac jam in mortis periculo constitutæ medicinam præscribit medicus, quæ quidem valdè probabiliter ei vitam salvabit, moraliter tamen certò causabit abortum; licetne hoc in casu præscriptam ei medicinam sumere? — Pro resp. observandum 1° an fetus sit animatus, vel non animatus; 2° an medicina directè tendat ad nocendum vel occisionem foetus, an solùm indirectè; 3° quo fine, seu quâ intentione mater illamumat. Nunc resp. 1° quòd si Caiæ sciat, aut putet foetum esse animatum, non potest sumere medicinam directè tendentem ad occisionem foetus, etiamsi aliquòd versaretur in certo mortis periculo. Ratio est, quia hoc esset directè occidere innocentem, quod per se malum est. Resp. 2° Nunquàm licet directè procurare abortum fœtus etiam inanimati, qualiscumque demùm effectus bonus ex procuratione abortus expectari valeat. Ratio est quia per se et directè procurare abortum etiam antea animationem est peccatum mortale, juri naturæ contrarium: proliis enim conceptionem, quæ nata est se-

qui ex copulâ carnali, impedire est contra naturam, naturalemque finem generationis, quod proinde nullo bono fine honestari potest. Unde licet procurans abortum propriè hominem non occidat, futurum equidem hominem impedit, atque idèd contra quantum Decalogi præceptum peccat; uti contra septimum Decalogi præceptum peccat, non solum qui aliena auferit, sed etiam qui alteri est injusto impedimento, ne lucrum faciat; hinc procurans abortum quandoque homicidæ vocatur. « Quia, uti loquitur S. Augustinus, crudeli libidine, seu libidinosâ crudelitate conceptam prolem priùs volunt interire, quam vivere. » Ponderanda hic quoque veniunt Tertulliani verba Apolog. c. 9, à D. Th. variis in locis et ab omnibus passim theologis adoptata, ubi : « Nobis, inquit, homicidio semper interdicto, etiam conceptum utero, dum adhuc sanguis in hominem delibatur, dissolvi vere non licet. Homicidii festinatio est prohibere nasci » (hoc est, dum adhuc dubitatur, an concepta utero feminæ coibunt in fœtum uti hunc locum interpretatur Nicolaus Rigalidus) ; « nec refert, natam quis eripiat animam, an nascentem disturbet. » Conf. Resp. ex Joanne Cabassutio Jur. Can. Theor. et praxi l. 5, c. 20, n. 8, ubi relatâ auctorum contra sententiam opinionem, « sed, inquit, obsistit Apostolus dicens, non esse facienda mala ad bonum finem : et aliunde consentiunt catholici doctores non posse intendi aut procurari pollutionem etiam ad conservandam vitam, utendo pharmaco, aut talibus cibis, ex quibus futura putetur. At verò abortus procuratus majorem habet mali speciem, quam pollutio, quæ est destructio unius tantum seminis; abortus autem destruit duorum seminum conjunctionem, quæ propterea propiùs ordinatur ad hominis productionem, quam simplex semen; igitur sollicitior debet esse cautio circa abortum, quam circa pollutionem. » Resp. Sanch. lib. 9 de Matrim., disp. 20, n. 12, causam, ob quam pollutio nunquam liceat, non esse damnum generationis, sed quia natura omnimodam seminis administrationem negavit extra coitum ad generationem propter periculum imminens ob nimiam delectationem quæ in ejus effusione sentitur. Sed contra est primò. Pollutio non solum est prohibita, quia adfert voluptatem (in quo posset dici differre ab expulsionem fœtus, quæ non habet conjunctam voluptatem) ; sed etiam quia præcisâ voluptate opponitur fini generationis; atqui huic fini non minus, imò magis opponitur expulsio fœtus, ut constat ex iis quæ ex Cabassutio adduximus; ergo. Contra est secundò. Quia, ut rectè expendit Cardin. de Lugo de J. et J. tom. 1, disp. 10, sect. 5, n. 131, eadem planè ratio convincit, quòd nunquam licita sit procuratio abortus, seu expulsio fœtus; uti enim natura nunquam permisit effusionem seminis extra coitum ad generationem, quia, si aliquando extra coitum possit procurari licitè, periculum esset, quòd homines eâ delectatione extra coitum contenti, minus de prole generandâ curarent; ita à fortiori prohibita censeri debet procuratio abortus, quia, si aliquando liceret,

etiam foret periculum, quòd homines delectationem copulæ quærerent, eo animo, et spe, quòd postmodum ex superveniente quâdam causâ, puta imaginariâ quâdam, aut verâ feminæ ægritudine abortus procurari possit, sicque partus impediretur, ac daretur occasio fornicationibus et stupris, à quibus sæpè absterret timor prolis, futurique partus. Concludendum igitur, quòd uti natura, seminis, ita et fœtus administrationem sibi reservaverit, negatâ parentibus facultate disponendi de semine vel fœtu, nisi ad finem generationis ab ipsâ naturâ intentum, quia omnis alia administratio ipsis concessa nata est inducere plurimam inconvenientiam contra finem generationis ergo sicuti nunquam potest directè procurari pollutio, aut acceleratio mortis infirmi, etiamsi non intendatur propter se, sed propter alium finem, ac uti actio, quæ non aliter utilis esse potest ad occidendum hostem nisi quatenus directè occidit innocentem, est illicita, ita et procuratio abortus, quamvis illa per se non intendatur, sed sola matris salus.

Dices : Amputari potest membrum pro salute totius hominis periclitantis, ergo et in casu posito expelli fœtus, quòd pars matris periclitantis. — Resp. Nego suppositum, quòd fœtus respectu matris se habeat uti membrum respectu totius corporis, quia uti semen terræ mandatum respectu terræ, non est pars terræ, nec idèd terræ injicitur, ut pars terræ fiat, sed ut inde planta generetur; ita hominum semen in matrem non derivatur, ut sit pars ejus, sed ut ipsa proles generetur; unde fœtus etiam nondum animatus ordinem dicit ad inchoativè distinctum suppositum, et est quasi in semine alter homo. — Resp. 5^a ad casum. Quòd si fœtus nequid sit animatus, potest mater sumere medicinam ex se salutaris, ac ad curationem morbi, non verò ad abortum procurandum ordinatam, si aliâ viâ non possit succurri matri. Ratio est, quia tunc per accidens et præter intentionem sequitur abortus : nec in hoc casu jure suo uti prohibetur, ac proinde, quamvis abortus possit dici non impeditus, nequit tamen dici procuratus, uti potest quis sumere remedium directè tendens ad sanitatem, licet indirectè sequatur seminis effusio. Ex quo probata manet responsio à pari de expulsionem seminis; eadem enim est ratio de expulsionem fœtus, et neutra procurari potest; utraque verò indirectè permitti propter sanitatem. — Resp. 4^a ad casum. Quòd si fœtus putetur esse animatus, non est licitum matri, alioqui certò etiam morituræ, cum evidenti fœtus periculo sumere medicinam, ex se quidem salutaris, sed hic et nunc proli manifestè nocivam, si spes fit, quòd fœtus edetur vivus, ac editus baptizari queat. Quia tunc vita spiritualis infantis præferenda est vite corporali matris. Quæ spes si non supersit, verum putetur non adhibito remedio tam matrem, quam infantem perituram, eo autem adhibito salvari posse matrem, adhiberi potest remedium per se ordinatum ad salutem matris, modò illud non tendat directè in mortem prolis. Quòd si illud æquè ex se sit tam mortiferum prolis, quam sanativum matris, nequidem in extremâ necessitate mater id sumere po-

test, quia nunquam licet directè agere occisionem innocentis: sumere autem medicinam ex se tam ordinatam ad occisionem fœtus, quàm ad reservationem matris, est directè agere ad occisionem innocentis; unde meritò hic applicatur illud S. Ambrosii in can. denique 10, 14, q. 5: « Si non potest subveniri alteri, nisi alter lædatur, commodius est neutrum juvari, quàm gravari alterum. » Circa tempus autem, quo animatur fœtus, communior quidem est Aristotelis sententia, mares animari die 40 à conceptu, feminas verò die 80; nihilominus legitimus apud Harpocratam 1. de Naturâ fœtus c. 10, mares animari die 50 à conceptu, feminas verò 42. De hoc verò ita scrupulosè tractat S. August. Enchiryd. c. 86, ut ibidem dicat: « Quòd utrùm ab homine inveniri possit, nescio, et quando incipiat homo vivere: utrùm sit vita quædam et occulta, quæ nondùm motibus viventis appareat. » Quòd si in praxi dubium sit, an fœtus in utero conceptus sit vel fuerit mas vel femina, censetur esse vel fuisse maculus, et ita observari in sacrâ poenitentia Romanâ ex pluribus auctoribus testatur N. Sylveira in variis opusculis v. *Abortus*. Unde et in dubio, an medium adhibitum fuerit vel non fuerit causa abortus, procurans et præbens auxilium, vel consilium secuto effectu abortus animati primò incurrunt excommunicationem ipso facto juxta Const. Greg. XIV, quæ incipit: *Sedis Apostolicæ*. A quâ absolvi possunt ab ordinario, et quovis confessorio ad hoc ab ordinario specialiter deputato: dubium tamen restat, an sufficiat generalis facultas absolvendi à casibus episcopo reservatis, an præterea requiratur specialis episcopi ad hoc deputatio. Ultimùm requirunt N. Andr. aliique ab eo citati, hæc ducti ratione, quòd ille casus speciali modo sit reservatus episcopis, ergo pro eo requiri videtur specialis episcopi deputatio. Attamen tota hæc res dependet à mente ac intentione episcoporum. Ad quam pro hæc archidiaconi Coloniensi investigandam requisitus an. 1714, tunc temporis vicarius generalis illustrissimus D. de Renx respondit, omnes confessorios habentes facultatem absolvendi à casibus episcopo reservatis, posse et ab hoc casu et excommunicatione annexâ absolvere. Rationem generalem dabat, quia hic casus est episcopo (quamvis generaliter et in Constit. Gregor. XIV) reservatus; ergo qui habet facultatem absolvendi à casibus episcopo reservatis, potest, et ab hoc casu absolvere, uti et ab excommunicatione annexâ, quia excommunicatio, aiebat, est propter reservationem; ergo, etc.

Dubitant adhuc auctores circa hanc excommunicationem, an eam quoque incurrat mulier gravida sibi mortem procurans, verùm, quidquid sit de speculativâ probabilitate id negantis: sententia affirmativa (quem tenent Dicast. Bonac. aliique apud N. Andream cit.) est us recepta; quia in Bullâ Sixti V, quæ incipit: *Efirrenata* (quam reliquit Greg. XIV, solam reservationem papalem tollens) excommunicantur, qui, vel quæ uti principales vel sociæ ad tale facinus committendum concurrunt. Solentque propterea tales mulieres ad cautelam absolvi. Procurantes vel consilium aut auxi-

lium præbentes incurrunt irregularitatem papæ reservatam, sicut omnis irregularitas orta ex homicidio voluntario etiam occulto (qualis est in præsentî) reservatur Sedi Apostolicæ per Trid. sess. 24, cap. 6, de Reform. 3; incurrunt privationem beneficii et dignitatis, si quam habeant, quòd tamen intellige, post sententiam declaratoriam criminis, uti dicemus de legibus 4, inhabilitatem ad dignitates et beneficia in posterum obtinenda, idque ante omnem sententiam; quia, ut docetur in tract. de Legibus, pœnæ, quæ impediunt jus acquirendum, non sunt propriè pœnæ, sed quædam inhabilitates ad actus vel beneficia, quæ incurruntur non expectatâ judicis sententiâ; cum enim respublica ecclesiastica sit domina suorum honorum, ea justissimè potest non donare iis qui suas leges non servant.

Casus 2: Fulgentius Caupo expertus est pluries, quòd duo homines se inebriare soleant, dum bibunt quatuor lagenas vini; potestne, ut lucro solito potiantur, ad eorum instantiam promere quartam lagenam? — Resp. non posse absque gravi peccato. Ratio est, quia in illis circumstantiis quartam lagenam promere, est actio ex naturâ suâ tendens ad ebrietatem ipsorum; cum enim vendens et tradens mercem aliquam ordinariè vendat et tradat ad principalem usum ipsius; vendens et promens seu tradens vinum, vendit illud ad potationem, sive ut illud bibat, cui in hisce circumstantiis promitur et propinatur. Si ergo illi quibus traditur, hic et nunc sciantur esse in eo statu fixo, in quo bibere nequeant, nisi se inebriando, traditio illa ex naturâ suâ comparata ad statum fixum illorum quibus traditur non verò ex solâ alienâ malitiâ habet, quòd ex ipsâ expectanda sit ebrietas. Unde S. Antoninus Summæ Theol. 2 parte, tit. 6, c. 5, § 2: « Tabernacarii, inquit, si perpendunt aliquos ex nimio vino sumpto inebriari, quod experti sunt pluries, ut in ebriosis, et non curant propter avaritiam, graviter peccant. »

REGULA QUARTA. — De effectibus malis actionem nostram consequentibus non per se, sed ex communi hominum infirmitate, vel ignorantia pariter philosophandum, ac de illis qui sequuntur per se, ex naturali conditione actionis nostræ: ac ideò eorundem causas pariter vitare debemus, uti constat ex sacro textu frequenter ac vehementer inculcante vitanda pusillorum scandala, pœnasque gravissimas iis comminante, per quos scandalum venit. Uti ergo effectus mali actionem nostram consequentes ex naturali conditione ipsius, nobis censentur voluntariè indirectè, cum formido mali, quod inde natum est sequi, plus movere nos debet ad eam prætermittendam, quàm spes boni ad eam ponendam: ita pariformiter loquendum est de effectibus, actionem nostram consequentibus ex communi fragilitate, seu infirmitate, et de obligatione vitandi causas eorum.

Casus: Lydia nobilis femina, ut se conformet consuetudini respectu omnium suæ conditionis feminarum introductæ, vestes defert versus collum ita scissas et apertas, ut sinum planè nudum ostendet eâ solum

intentione, ut marito placeat, ac ut aliis suæ conditionis feminis se conformet; estne causa hæc sufficiens compensans pusillorum scandala exinde oriri nata?

— Ante resp. observa 1° morem esse libertinorum prætexere consuetudinem ad excusandas excusationes in transgressionibus legum divinarum ac humanarum; quasi verò consuetudo prævaleret veritati, ac eam vinceret, ubi tamen, asserente S. Cypriano in can. *Consuetudo* 8, dist. 8: *Consuetudo sine veritate vastatus erroris est. Et in can. Si solus, fin., eadem dist.: Neque enim inquit, hominis consuetudinem sequi oportet, sed Dei veritatem.* 2° Quòd nulla consuetudo (verba sunt) S. Antonini 1 p. Summæ tit. 16, § 6) quantumcumque generalis vel antiqua sit, potest præjudicare vel tollere id, quod est de lege naturali vel etiam divinà, et quæ moralia præcepta. Quamvis secundum dicenda alibi, si sit legitime introducta, legi positivæ humanæ derogare possit. His positis, ad casum resp. quòd Lydia, cæteræque puellæ et femine à peccato excusari nequeant, dùm pretexta consuetudinis nudos sinus ostentant, ipsisque indirectè voluntaria esse scandala, ita quæ pusilli ex humanâ fragilitate labuntur, ex intuitu nuditatis earum. Ratio est, quia nullam habent causam sufficientem, quæ compenset scandala illa pusillorum, quæ prudenter timere debent, ita ut ipsis applicari possit illud Isaia 42: *Laqueus juvenum omnes vos.* Neque ulla consuetudo efficere potest, ut transgrediantur inculpate regulas pudoris et modestiæ christianæ, quibus similis consuetudo planè est contraria: quapropter Clemens Alexandrinus, *Pedagog. lib. 2, c. 2*: « Nullo modo, inquit, permittendum est mulieribus, ut nudam animum corporis partem offerant viris, ne ambo prolabantur, hi quidem, ut qui ad videndum incitentur; illæ vero, ut quæ virorum intuitum attrahant. » Et S. Antoninus 2 p. Summæ tit. 4, c. 5, § 3: « Si enim de usu patriæ est, inquit, ut mulieres deferant vestes, versùs collum scissas et apertas usque ad ostentationem pectoris et mammillarum.... valdè turpis et impudicus est talis usus; et idè non servandus.... Non sequaris turbam ad malum, ait Dominus in veteri lege, » Neque etiam Lydiam in casu posito excusare potest, quòd non aliis, sed soli marito placere intendat. Quia, ut docet S. Th. 2-2, q. 45, art. 1, ad 4, et in 4, dist. 53, q. 2, art. 2, q. 3, quamvis quispiam aliquem ad peccatum inducere non intendat, ipsum tamen factum est tale, et quòd de sui ratione habet, quòd sit inductivum ad peccandum.... vel quòd habet similitudinem peccati; tunc ille, qui hujusmodi actum facit, propriè dat occasionem ruinæ. Unde vocatur scandalum activum. Cùm igitur ostentatio mammillarum et pectoris non tantùm habeat similitudinem peccati, sed et quantum est de se sit inductiva peccati consideratâ præsertim seculi præsentis corruptione, sequitur manifestè pusillorum scandala puellis in casu posito indirectè esse voluntaria.

REGULA QUINTA. Requiritur causa rationabilis non præmittendæ actionem, ex quâ effectus malus ex alienâ malitiâ secuturus prævidetur, ut non conscia-

tur ponenti causam indirectè voluntarius. Patet hæc regula, illiusque veritas illustratur exemplis; primum ex conditione, quam S. Th. postulat ad licitam petitionem mutui, ab eo, qui daturus cognoscitur sub usuris: *Si videlicet indigeat*; adeòque postulat, ut *petitio fiat propter aliquod bonum*, utile vel necessarium, 2-2, q. 64, art. 4. Deinde secundum S. D. q. 98, art. 4, ubi quoque citat S. August., personæ private illicita est petitiõ juramenti ab eo qui cognoscitur pejeraturus, quia hæc nullam ad id rationem sufficientem habet; licitum tamen id est personæ publicæ, quæ vi officii tenetur satisfacere id postulanti secundum ordinem juris. Ratio autem regulæ desumitur ex D. Th. 2-2, q. 79, art. 1; quia absque utilitate facere aliquid, cum prævisio periculo, quòd proximus ex suâ malitiâ inde ruat in peccatum, nil aliud esse videtur, nisi experimentum sumere de malitiâ proximi.

Casus: Aloysia puella singularis prudentiæ et decoris, scit quòd à Caio juvene perditò ametur, ac quòd toties quoties Ecclesiam aliaque loca sola, aut cum aliis honestæ recreationis vel simili causâ accedit, hic eò se conferat, concupiscentiæ motibus agitur, hisque assentiatur; tenetur Aloysia se continere domi, ut effectus illos pravos, quos prævidet à perditò juvene absque ullâ sui intentione ponendos, præveniat? — Resp. negativè. Non enim idèò honesta puella domi manere compellitur, quòd ab aliquo perditè ametur; si enim ex intuitu puellæ quispiam occasionemumat spiritualis ruinæ, id imputet suæ malitiæ; ob quam justum non est honestam puellam ad domesticum veluti carcerem obligare, quin ipsa potius apostolicum illud usurpare potest: *Non enim servituti subjectus est frater vel soror in hujusmodi.* Pulchrè in rem S. Ambros. lib. 3 Epist., ubi: « Nihil enim ad nos, inquit, si petulantibus oculis aut etas appetitur, aut pulchritudo, Arsit, nullum est crimen decoris; illecebra facessat, inoffensa est species et formæ et gratiæ. » § 5. *Quomodo omissio censetur indirectè voluntaria, item effectus eam omissionem consequens.*

Certum est ut omissio aliqua non sit tantùm voluntaria, sed et culpabilis, non sufficere, quòd voluntas poterit agere, sed requiri agendi debitum, non tantùm remotum, sed et proximum: hinc vovens intra annum emittere professionem religionis, vel sacros ordines suscipere, illo expleto, professionem non emittendo, sacrorum ordinum susceptionem omitendo, votum quidem violat, non tamen peccati reus est ex hoc, quòd horas non recitet, aliasque illorum statuum leges non servet, quia illis proximè non adstringitur. Hinc circa omissionem solùm restat questio, an ad hoc, ut omissio sit physicè voluntaria indirectè, requiratur obligatio ponendi actum omissioni oppositum?

Dico 1°: Omissio secuta ex causâ voluntariâ est voluntaria indirectè et in causâ, etiamsi nullum sit præceptum de actu opposito. Ratio est, quia qui vult causam, virtualiter ac interpretativè vult effectum, quem prævidet inde secuturum: hinc qui diebus feri-

libus vult manere domi, voluntariè vult omittere sacrum, licet non obligetur illis diebus audire sacrum: cur enim, supposità eadem intellectus ad sacrum advertentiâ, et voluntatis ad aliud opus applicatione, non erit eodem modo, physiciè loquendo, voluntaria sacrè omissio die feriali, et festo? Notandum tamen, quòd illorum solùm actuum, cum somno, v. g., impossibilium omissiones censeantur voluntariæ, quorum, ut mox possibilem, adest in intellectu practica, confusa vel explicita advertentiâ; quod enim nullo modo est cognitum, nec est voluntarium; unde qui voluntariè se dat somno, indirectè vult omissiones illorum actuum, quos, saltem confusè, cognoscit hic et nunc somno impediendos: advertentiâ enim intellectus cum actuali impedimento, puta somno voluntario; facit, ut omissio studii sit indirectè à principio intrinseco, nempe voluntate, et cum cognitione finis, itemque cum advertentiâ rationis. Dico 2°: Effectus etiam positivus, qui per se ex voluntariâ omissione sequitur, est voluntarius, si ab omittente futurus prævideatur, etiam præcisâ quacumque obligatione ac debito omittentis, evitandi talem effectum. Ratio est; quia in hoc casu valet regula illa juristarum: *Connexorum eadem est ratio; et illa philosophorum: Qui est causa causæ, est causa causati.* Unde frigit quispiam voluntariè, qui omittit accedere ad ignem, independenter ab omni obligatione vitandi frigus. Dico 3°: Ut effectus per accidens consequens omissionem indirectè voluntariam sit voluntarius, et consequenter culpabilis, requiritur quòd omittens illum effectum non impedierit, et impedire debuerit. Ratio est, quia sine obligatione impediendi talem effectum, nec physiciè, nec moraliter effectus ille procedit à voluntate, non physiciè, quia causa physica non influit in effectus positivos, nisi influxu positivo, et ad quem per se sequitur effectus, uti patet discurrendo per omnes causas physicas: in hoc autem casu voluntas non influeret nisi mediâ omissione, ad quam effectus solùm sequitur casualiter aut contingenter. Neque etiam procedit moraliter à voluntate, quia, seclusâ obligatione, illum impediendi, nihil est in quo fundetur causalitas moralis. Unde licet omisio possit esse voluntaria absque obligatione, in quantum scilicet voluntas est causa physica ejus directè vel indirectè volendo non agere; non tamen est causa physica eventus, qui merè per accidens omissionem sequitur, sed, si sit causa, est tantùm moralis, quapropter aliquid intervenire debet, ratione cujus moraliter imputetur voluntati, quod non est aliud, quàm obligatio impediendi talem effectum. Hinc qui omittit separare duos inter se rixantes, quos quidem separare posset, sed non sine gravissimo vite suæ periculo; mors, vel vulneratio inde secuta non est ei voluntaria, quia cum tanto periculo non tenebatur eos separare, et consequenter non tenebatur impedire mortem ex omissione separationis consequentam.

ARTICULUS III. De violentiâ, qualiter causet involuntarium.

Quatuor sunt, quæ voluntarium vel perimunt, vel

saltem aliquatè lædunt: scilicet violentiâ, metus, concupiscentiâ et ignorantia: sicut enim voluntarium procedit à principio intrinseco operante, et cognitione dirigente, ita ejus oppositum, scilicet involuntarium provenire potest vel ex eo quòd causa operationis sit ab extrinseco, ut contingit in illis quæ ex violentiâ vel metu fiunt; vel quia tollitur aut turbatur cognitio, sicut in illis quæ ex ignorantia et concupiscentiâ procedunt; atque ex hoc duplici capite quatuor distinctæ involuntarii cause. eliciuntur, scilicet violentiâ, metus, concupiscentiâ et ignorantia. De primâ igitur in presenti articulo, de aliis in sequentibus. Violentiam autem est, quod, est à principio extrinseco passo non conferente vim, seu positivè renitente. Circa modum autem quo voluntati violentiâ inferri potest, distinguendum est inter actus voluntatis elicitos, imperatos, et imperabiles. Quoad actus voluntate elicitos, non potest ei violentiâ inferri; invitus enim nemo potest velle aliquid, quia non potest velle, nolens velle; nam omnis volens omne suum velle necessariò vult: ideò si Deus voluntatem ad amorem vehementem inclinatam ad odium objecti pertraheret, simpliciter violentiam non inferret; et in promptu causa est: cum enim Deus immutat voluntatem, facit ut præcedenti inclinationi succedat alia, et illud ad quod inducit non est contrarium inclinationi jam existenti, sed inclinationi, quæ prius erat, adeoque non est violentia. Plura circa hæc ab theologos speculativos remittimus. Similiter quoad actus imperatos à voluntate ei violentiâ inferri non potest, quia dum actus supponitur imperatus, supponitur procedere ex imperio voluntatis, adeoque secundùm ejus inclinationem. Quoad actus verò à voluntate imperabiles, seu qui aliàs solent imperari à voluntate, ac mediante aliâ potentiâ eliciuntur, voluntas violentiam pati potest, in quantum scilicet potentia, quæ imperio voluntatis subjacent, contra nitente voluntate ab aliquo intrinseco agente applicari possunt ad agendum; sic reluctanti aperiiri possunt oculi, ut videat ea quæ videre nolit. Hæc suppositis, dico: Violentiâ, cum absoluta fuerit, reddit actum absolutè et simpliciter involuntarium. Tunc autem censetur absoluta, dum patiens omnibus viribus, quibus potest, juxta materiæ qualitatem resistit. Ratio conclusionis est, quia violentiâ facit ut actus sit à principio extrinseco, et non ab intrinseco, seu voluntate, à quâ debet provenire omne voluntarium. Ex quibus colliges, eum qui habet se merè passivè ad id quod ipsi inferitur, neque illud approbando, neque reprobando, non pati violentiam; imò illud, quod patitur, si tenebatur impedire, est ipsi voluntarium: non quidem directè et positivè, sed indirectè et moraliter; et ideò culpabilis est, qui actu externo, ex inductione alterius veneratur idola, eò quòd non juxta materiæ qualitatem resistat, licet etiam internâ voluntate dissentiat: secus judica, si ipsi externis membris vis inferatur. Similiter non censetur puella per violentiam oppressa, etiamsi interioris non consentiat, si exterius non resistat cla-

mando, aggressorem repellendo, percutiendo, omnia corporis membra ad resistendum, applicando. Sed quid, si ex vociferatione imminet puellæ periculum evidens pendendæ vitæ, aut honoris? nihilominus clamare debet, si adsit periculum consensus.

Pro quo observa, ad discernendum quanta sit adhibenda resistentia ad impediendum aliquem actum intentatum violentè, attendi debere, an ad illum impediendum obligemur præcepto negativo, vel affirmativo. Uti sapienter monet N. Corneio in 1-2, tract. 4, disp. 2, dub. ult. Nam si quis teneatur præcepto solum affirmativo, non statim imputatur ad culpam, quantum non adhibeat omnem possibilem resistentiam, sed sufficit adhibere convenientem juxta mensuram rationis et modo morali; habitâ ratione damni, aut periculi; quod aliàs incurreret: siquidem præcepta affirmativa ordinariè non obligant cum gravi periculo vitæ aut famæ. Si verò præcepto negativo obligetur vitare aut impedire actum intentatum, cum tale præceptum obliget semper et pro semper, tenetur adhibere omnia média possibilis ad impediendum talem actum: unde quia actus exterior idololatricæ est prohibitus præcepto negativo, si quis compellatur adorare idolum; aut illi sacrificare, non sufficit contra protestari, et internè dissentire, verùm etiam tenetur cum vitæ amittendæ et honoris evidenti periculo externis membris resistere. Similiter si mulier in casu pudicitia per vim violandæ timeat in se periculum consentiendi stupro, tenetur resistere, non solum internè dissentiendo, sed etiam vociferando omnique modo possibili aggressorem repellendo, quantum adsit evidens periculum mortis et infamiae; quòd si non fecerit, jam talis ommissio et ejus effectus erunt illi voluntaria, cum possit et teneatur facere, et non faciat ea, ad quæ tenetur præcepto negativo non fornicandi. Si verò prudenter existimet se consensus non præbituram, tenetur viribus corporis aggressorem repellere, quantum potest, sine vitæ suæ tamen aut famæ gravi detrimento, quia tunc obligatur præcepto affirmativo custodiendi suam integritatem. Hinc mulieri; quæ in tali constituta periculo non clamat, dum opprimitur, ipsa ommissio clamoris est voluntaria, sed non ipsa violatio, quia effectus ex ommissione voluntaria secutus non censetur voluntarius, nisi id, quod omittitur, poterat ac debebat fieri, uti dictum est. Mulier autem non tenebatur cum periculo mortis clamare, modò periculum consensus in actum et dolektionem abfuerit, unde illa ommissio clamoris, licet sit voluntaria, non est tamen culpabilis. Quia tamen in similibus circumstantiis spectatâ materiæ lubricitate, rarissimum est in feminis, quòd se non exponant consentiendi periculo, induci debent, ut viriliter et quantum possunt resistant, et cum manifesto mortis periculo castitatem et Dei amicitiam corruptibili vitæ famæque præponant. Clamare igitur ordinariè tenetur, quando scilicet spes est, aggressorèm per clamorem repellendum. Quapropter dicitur Deuter. 22, vers. 23, quòd si virgo in civitate fuerit oppressa à viro, est rea mortis, et ad portam

civitatis, lapidibus obruetur; et tradit rationem ibi sacer textus. quia non clamavit, cum esset in civitate; secus verò, si id acciderit in agro; quia ibi erat sola, et si clamaret, quis liberaret eam. Et S. Ambrosius l. de Lapsu virginis consecratae, c. 5, excusationem ipsius refellens: « Sed dices, inquit: Noli hoc malum, violentiam passa sum. Respondedit tibi fortissimè illa Susanna, cujus tu nomen fallaciter bajulas: « Ego inter duos presbyteros posita, inter duos utique iudices populi, sola inter syvas paradisi constituta vinci non potui, quia nec volui. Tu ab ineptissimo adolescente, et in mediâ civitate, quomodò vim potuisti perferre, nisi quia ultra vitari voluisti? quis denique tuas voces audivit? quis oblationes sensit? »

Coll. ex dictis: Quòd non obstante, quòd volentes frequenter physicè renitentur, nihilominus moraliter actus possit esse voluntarius, ac imputabilis ad culpam. Patet hoc in allegato exemplo puellæ per vim stupratæ, quæ interno quidem actu dissentit, quia tamen externis membris, quantum hic et nunc potest ac debet, non resistit, fornicatio censetur ei voluntaria. Patet hoc similiter in illo, qui pravis carnis motibus internè quidem renititur, causam tamen illorum, quantum hic et nunc potest, ac debet, non tollit.

ARTICULUS IV.

De metu, qualiter causet involuntarium.

Nota 1°: Metum communiter definiri quod sit instantis vel futuri periculi causâ mentis trepidatio. Dividitur autem 1° in eum qui ab intrinseco provenit, scilicet à causâ naturali vel infortunio, ut morbo, tempestate, etc.; et in eum qui incutitur à causâ extrinsecâ liberâ, creatâ scilicet ab homine. Quod dupliciter fieri potest, scilicet justè et injustè. Justè quidem ab eo qui jus inferendi talem metum habet, ut si iudex per penas impellat nolentem implere contractum. Injustè, si injuriosè et directè ab aliquo metus inferatur ad actionem aliquam extorquendam. 2° Dividitur metus, præsertim qui ab extrinseco injustè incussus est, in gravem et levem. Metus gravis, qui potest movere virum constantem, est timor majoris mali, qualis est metus mortis, mutilationis, gravis infamiae, amissionis notabilis partis bonorum, etc. Metus levis est, qui non in constantem, sed in abjectum vecordemque hominem cadit, qui faciliè movetur, et non timenda timet: talis est metus levis infamiae, etc. Ut autem metus sit gravis, requiritur 1° ut grave malum à timente apprehendatur futurum, non ex ratione levi, sed valdè probabili; 2° ut is qui malum illud minatur, sit potens illud exequi; 3° ut malum illud non possit à timente aliâ vitâ evitari; 4° ut metus incutiat vel propriæ personæ, vel aliis valdè conjunctis, puta liberis, uxori, vel parentibus, quorum mala nostra reputamus; 5° consideranda est qualitas personæ timentis, nam respectu pueri vel mulieris potest esse metus gravis, qui respectu viri est levis.

Nota 2°: Operari ex metu, et operari cum metu multum inter se distingui; quia ad ex designat metum an-

tecedenter se habere ut causam; et verò cum solam concomitantiam. Siquidem Christus Dominus cum metu est mortuus, non tamen ex metu mortis, et ideo metus purè concomitans non causat involuntarium, quia ab alio motivo omnis repugnantia vincitur et absorbetur; uti Redemptor noster pavidus et tristis ibat ad mortem, mortem tamen non ex metu, sed ex ingenti charitate foras mittente timorem subili; et sancti cum metu et timore salutem suam operantur, et tamen sacrificant Deo plenè voluntariè, quoniam bonum est.

Nota 5^a: Ut explicetur, qualiter causetur involuntarium in actu qui fit ex metu, observandum tres præcipuè actus intercurrere in projectione, v. g., mercium in mare ob imminens periculum mortis. Primus est timor seu metus mortis. Secundus est efficax volitio projiciendi mercès ad evitandam mortem, unde hic actus respicit projectionem non secundùm se consideratam, sed cum tali circumstantiâ, quòd mercès sint impeditum ad salvandam vitam. Tertius actus est inefficax displicitia de projectione illâ mercium, unde hic actus respicit projectionem secundùm se consideratam, ortumque ducit ab affectu seu amore, quem projiciens retinet ad mercès. His notatis, dico: Ea quæ fiunt ex metu, etiam quantumcumque grâvi sunt voluntaria simpliciter, et involuntaria plerùmque secundùm quid. Probatur: Voluntarium dicitur illud, quod est à principio intrinseco cum cognitione finis; et involuntarium (intellige positivum et propriè) dicitur illud, quod est contra inclinationem elicitam, seu renitentiam positivam voluntatis: sed projectio mercium in mare ob metum mortis est à principio intrinseco scilicet voluntate causante illam medio secundo actu assignato, et cum cognitione finis, ut suppono; deinde est contra inclinationem illam elicitam inefficacem, seu actum positivum voluntatis tertio loco assignatum, quo displicet talis projectio, ergo talis projectio est simpliciter voluntaria, quatenus omnibus consideratis ex imperio efficaci voluntatis exerceatur, et involuntaria secundùm quid, quatenus est contra inclinationem inefficacem, quæ ortum ducit ab affectu, quem retinet ad mercès; quo si careret (uti ille philosophus qui pecunias submergebat, ut ab iis submergeretur), talis projectio absque mixtione involuntariè esset plenè voluntaria. Ex quo vides metum non esse causam, quòd actio hinc et nunc involuntariè fiat, imò potius est causa totius voluntariè in actu: involuntarietas autem provenit ex amore ad mercès. Dum igitur dicitur metus causare involuntarium, intelligendum de actu involuntario materialiter in quantum scilicet est causa, ut illa actio simpliciter fiat, quæ aliunde est involuntaria.

Dices: Si quæ fiunt ex metu sint secundùm quid involuntaria propter inefficacem renisum voluntatis, ille, qui de suis peccatis doleret propter metum gehennæ, aut metu penarum infernalium legem observaret, peccaret propter adjunctam voluntatem conditionatam: Si infernus non esset, non dolerem de peccatis, vel: non observarem mandata. Uti projiciens

merces in mare adjunctam habet nolletatem: si non esset periculum mortis, non projicerem mercès in mare. — Resp. 1° quòd metus non semper causet involuntarium secundùm quid, sed plerùmque, ut dixi in conclusione. Causat illud, quando objectum, quod occasione metus eligitur, est et manet operanti malum, uti projectio mercium secundùm se spectata est, et supponitur continuò representari mercatori ut mala, sicut non eligitur à mercatore; sed in quantum hic et nunc ex mercibus in navi conservatis imminet mortis periculum; quod si non immineret, ita animo constitutus est mercator, ut eas in flumen non projiceret. Ubi vides, in hoc similibusque casibus voluntario, seu actioni hic et nunc voluntariè simpliciter exercite admixtam involuntarietatem secundùm quid. Cæterùm quando objectum seu actus, qui occasione metus eligitur, est secundùm se bonus, honestus, ac simul consideratur utilis ad malum evitandum, uti observatio legis divinæ, ac detestatio peccati ex motivo gehennæ ex se bona est, et utilis ad evitandam gehennam, in his non admiscetur involuntarium, nec remanet in attrito affectus ad peccatum, utpote, quod tunc sub ratione objecti delectabilis non apprehenditur, sed in quantum est inductivum gehennæ, et in quantum aversio ab illo est medium evitandi gehennam, uti et observatio legis divinæ secundùm se bona, occasione metus eligitur ut medium penas gehennæ devitandi. Unde in hisce casibus non sola ratio agendi semper est inetus, sed simul bonitas aut honestas actionis vel objecti. Explicatur: Debitor, v. g., solvens pecuniam metu pœnæ comminatus à iudice, non necessariò habet mixturam involuntariè, nec necessariò datur presens nolitio secundùm se inefficax, quia potest illa pecuniâ solvi etiam amore justitiæ, ergo similiter potest eligi attritio, uti et observantia mandatorum Dei, quæ non tantùm est secundùm se bona; sed est et medium ad evadendam pœnam gehennæ intentatam. — Resp. 2° ea quæ fiunt ex metu, plerùmque esse involuntaria secundùm quid, ac habere adjunctam nolletatem; quando malum, ex cuius metu quis operatur, non causatur ex ipso affectu et voluntate operantis, ut contingit in projiciente mercès in mare; ubi periculum amittendi vitam non causatur ab affectu, quem projiciens habet erga mercès; sed à venis et tempestate provenit. E contra, si malum, ex cuius metu quis operatur, causatur ex ipso affectu operantis, impossibile est ut quis ex talis mali metu efficaciter operetur, quin simul deponat talem affectum, ex quo infallibiliter causatur illud malum, et ita contingit in attrito: is enim, quia cognoscit sibi periculum gehennæ imminere causatum ex ipso peccaminoso affectu ad bonum creatum, non potest ex ipsius metu efficaciter operari, quin hoc ipso deserat affectum suum erga illud objectum peccaminosum, tanquàm radicem et infallibilem causam istius mali, sicut talis dolor erit simpliciter voluntarius absque admixtione ullius involuntariè; siquidem voluntas efficax evitandi gehennam repugnat complacentiæ peccati inefficaci etiam, et conditionatæ; at verò voluntas efficax salvandi vitam tempora-

lem non repugnat, simplici complacentiæ mercurum.

Contra dicunt aliqui, quòd, quamvis attritus detestetur peccatum voluntate consequenti, in quantum peccatum hic et nunc est inductivum gehennæ, non tamen voluntate antecedente, quâ peccatum adhuc placet secundum se, unde voluntas illa antecedens non est effectus timoris, sed præcedentis amoris ad peccatum, non sufficienter retractatum. Sed contra illos auctores est: qui efficaciter detestatur aliquid, quatenus sibi nocens, efficaciter detestatur illud sub omni formalitate, quâ est nocens, maximè si ratio nocens imbibatur seu transcendat omnem formalitatem: at qui attritus detestatur efficaciter peccatum, quatenus est inductivum gehennæ, ergo detestatur omnem formalitatem, in quâ imbibitur ratio inductiva gehennæ. Subsumo: at qui omnis complacentia peccati secundum se (loquor de peccato mortali) est inductiva gehennæ; ergo uti intellectus cognoscendo verum, bonum, cognoscit formaliter rationem entis in veri, ac boni ratione imbibitam secundum philosophiam Thomisticam, ita à fortiori voluntas detestans peccatum sub ratione inductivi gehennæ, detestatur omnem affectum ad peccatum, qui verè est inductivus gehennæ. Inordinatus et inefficax foret hic actus, si alia motiva detestandi peccatum positivè excluderet, dicendo, v. g.: *Non volo dolere de peccato propter Dei bonitatem, sed tantum quia timeo infernam*: talis enim actus seu dispositio dolentis et attritionem vitaret, et manifestum foret iudicium atterentem non velle efficaciter vitare gehennam, quam per similem affectum se scit incursum; secùs dicendum, si peccatum solùm considerans, secundum quod est demeritorium gehennæ, illud sub tali formalitate detestetur, præscindendo ab aliis motivis, ex quibus peccatum detestari posset, sed hic et nunc non detestatur, eò quòd vel non occurrant, vel non sufficienter moveant.

Quæres an in eo qui observat legem, qui dolet de peccato propter metum gehennæ, affectus ad rem prohibitam, vel disaffectus ad rem præceptam secundum se semper sit peccaminosus? — Resp. sub distinctione: Vel enim loquimur de re malâ, quia prohibita est, vel de re intrinsecè malâ, seu prohibita, quia mala est. Si de primâ sit sermo, inculpabilis est affectus ad rem secundum se seu materialiter acceptam, secùs ad rem prohibitam formaliter, seu ut prohibita est, et inductiva gehennæ; sic non tantum ei qui dolet de peccato, qui observat legem ex metu gehennæ, sed et ei, qui dolet de peccato ex motivo charitatis, placere potest peccatum secundum se, quia secundum se habere potest aliquam delectabilitatem aut utilitatem aliundè licitam; quam dolens libenter amplecteretur, nisi esset conjuncta cum offensâ Dei. Similiter adimplenti legem ex motivo charitatis potest res præcepta secundum se displicere, quia secundum se potest esse difficilis et disconveniens voluntati: in quibus tamen casibus potest affectus ad peccatum secundum se deponi; v. g., affectus ad comestionem carniûm potest deponi ex præponderante motivo temperantiæ, religionis, vel charitatis. Si autem loquamur de re intrin-

secè malâ, potes in observante legem, dolente de peccato, non tantum ex motivo gehennæ, sed et ex motivo charitatis suboriri affectus ad peccatum secundum se, et displicentia in adimplentione rei præceptæ, vel naturaliter, seu quæ sit motus subitus et indeliberatus; quo casu affectus ille et displicentia non imputantur ad peccatum, quin potius augment meritum, ratione majoris difficultatis, quæ in observatione legis, vel efficaci detestatione peccati reperitur. Vel potest affectus ille ad rem prohibitam et displicentia in observatione legis suboriri non merè naturaliter, sed advertenter; atque in hoc casu, si voluntas non obstante propositâ delectabilitate rei prohibitæ, aut displicentiâ in observatione legis, equidem efficaciter detestetur peccatum, vel legem adimpleat ex motivo vel charitatis, vel ex metu gehennæ, affectus ille non potest dolenti imputari, uti nec displicentia legis eandem observanti. Ita quispiam ex timore pœnarum inferni dolens de commissio peccato fornicationis, vel abstinens ab illicitis carnibus, si timor efficaciter moveat, omnem affectum ad peccatum secundum se vel indeliberatè, vel cum aliquâ deliberatione exurgentem amovet; licet enim timor secundum se non impellat ad repellenda objecta amabilia, et delectabilia, nihilominus præsentè passione timoris seu metûs, terribilitas ita rapit, ut omnem delectabilitatem vincat, et omnem affectum ad illum absorbeat: quem effectum facillimè facit seria apprehensio pœnæ æternæ, propter excessivam infinities mali magnitudinem supra quodcumque malum temporale, et voluptatem creatam. Idque vel maximè, ubi lumine fidei illustratus cognoscit per affectum ad delectabilitatem objecti retentam, incurri pœnas, quas aversatur.

Verùm, inquit, quidquid dicatur de gehennæ metu, constans semper manet, eum oriri unicè ex amore sui propter se. Ex D. Th. 1-2, q. 43, art. 1, ubi: « Ex hoc enim, quod aliquis amat aliquod bonum, sequitur, quòd privativum talis boni sit ei malum, per consequens timeat ipsum, tanquam malum. » At qui amor sui propter se nequit positivè excludere omnem voluntatem peccandi; ergo. Ante resp. neg. *propter se* posse sumi negativè et privativè. Negativè sumitur, quatenus dicit objectum proximum amoris, et motivum proximum secundum se acceptum absque positivâ exclusionè ulterioris respectûs sive formaliter, sive interpretativè, quamvis hic et nunc non consideretur ulterior illa relatio; privativè sumitur *propter se* quatenus dicit objectum omninò ultimum, excluditque saltem interpretativè ulteriorem relationem. Similiter *unicè* primò potest sumi ita, quòd nullum in re sit motivum aliud, quò moveri possumus, vel positivè volumus. Secundò ita, quòd proximè hic et nunc non attendamus ad aliud motivum, sed ex modo agendi præscindamus. Hoc notato, resp.: Dist. maj.: Timor, de quo in præsentì, oritur ab amore sui negativè propter se, hoc est, hic et nunc movetur timens à pœnarum terribilitate, ut tamen non excludat alia motiva, nec excludat positivè ulteriorem relationem, conc.; oritur ex amore sui privativè, qua-

tenis bonum proprium induit rationem ultimi finis, reg.; ut ergo intellectus affirmans unam formalitatem objecti, non negat propterea etiam virtualiter alteram, à quâ præscindit, ita voluntas, dum efficitur circa aliquid sub unâ ratione formali, non tamen illud odio habet, vel amat etiam virtualiter sub aliâ ratione formali, à quâ præscindit. Unde licet attritus fugam peccati et amorem boni proprii habeat pro immediato et proximo motivo, non tamen excludit amorem ultimi finis nempe Dei, quin potius eo ipso quod actus hic sit bonus, supernaturalis et utilis ad salutem, implicite et ex naturâ suâ, quâ conferens et habens rationem mediæ ordinatur ad ultimum finem. Sed de his plura in Alphabeto, v. *Absolutio*, cas. 3.

Coll. 1° nullum metum, quantumcumque gravem excusare à totâ culpâ à totâ sunt intrinsicè mala, seu prohibita, quia mala sunt; neque enim sic potest excusare, quasi opus, quod ex metu fit, desinat esse malum, cum id quod est intrinsicè malum nullâ circumstantiâ possit honestari. Neque etiam metus potest excusare, quasi opus sit involuntarium, cum maneat simpliciter voluntarium. Dixi: à totâ culpâ, quia metus aliquando excusat à culpâ, non quidem, quasi de peccato mortali fiat veniale, sed sic, quod relinquendo peccata intra limites mortalis vel venialis, si fiant occasione metus, erunt leviora inter primos limites mortalis vel venialis; quamvis enim illa quæ fiunt ex metu sint voluntaria simpliciter, diminuit tamen ratio voluntarii, ac etiam libertas ejus, qui ex metu id agit, quod nequaquam alioquin esset facturus. Coll. 2° metum nunquam per se, aliquando tamen per accidens excusare à peccato. Non excusat per se, quia, uti non tollit voluntarium, ita nec liberum: per accidens tamen quandoque excusat, vel quia turbando rationem non relinquit locum perfectæ deliberationi, vel quia ob gravitatem mali imminenti, hic et nunc cessat alicujus præcepti obligatio. Coll. 3° quod licet præcepta naturalia negativa stante metu gravi nos obligent ad sui observantiam, quia ad nullum periculum evadendum licet desperare, mentiri, etc., tamen præcepta quævis affirmativa, quæ non obligant pro semper, etiam non obligant accedente metu gravi, neque enim legislator presumitur tantum onus subditis imponere voluisse. Excipie, nisi fortè malum, quod imminet, justus legislator ipse præviderit, aut ex neglectu legis majus reipublica timeatur incommodum, quam æstimari debeat jactura privata; item, nisi transgressio cessura sit in contemptum potestatis legislatricis, fidei, aut religionis detrimentum: nam ubi illa occurrunt, ex naturâ, seu præceptum negativum de non inhonorandâ religione aut lege tunc requirit, ut legis positivæ observatio damno proprio anteferatur. Cum periculo igitur mortis, mutilationis, etc., non tenetur catholicus in die festo sacram audire, benè tamen stationem servare, si sit miles in bello justo; similiter et in die jejunii à carnibus abstinere, si in ecclesiasticæ legis contemptum, aut religionis opprobrium esus carnis ab hæreticis exigatur. Quid verò operetur

metus circa contractus, vota, matrimonium, suis locis dicetur.

ARTICULUS V.

De concupiscentiâ, quomodo causet voluntarium, vel involuntarium.

Nota 1° per concupiscentiam hic intelligi actum vel passionem appetitus sensitivi bonum sensibile prosequentis, siye sit actus appetitus concupiscibilis ut amor, desiderium, gaudium; siye irascibilis, ut ira, spes, audacia. Et ideò hic excluditur metus, qui est actus appetitus sensitivi, versans circa malum. Concupiscentia autem aliâ, est antecedens, aliâ consequens. Antecedens est, quæ prævenit actum voluntatis eam trahendo, et est causa ipsius actus; ut cum visâ formosâ muliere accenditur libido, et movetur voluntas ad desiderium ac delectationem circa illam. Consequens est, quæ sequitur actum voluntatis, quo fertur in objectum, qui suâ vehementiâ excitat in appetitu sensitivo passionem, seu motum circa idem objectum. De concupiscentiâ hæc consequente hic non loquimur; cum enim sit posterior ipso actu, non potest facere, quod actus quem supponit sit, vel non sit voluntarius. Quod si concupiscentia antecedens aliquando à voluntate excitata magis accendat ipsam voluntatem, ut actum jam inchoatum ardentius ac intensius prosequatur, vel ad alium actum ipsam moveat, respectu istius voluntatis ita accensæ jam non habet rationem concupiscentiæ consequentis, sed antecedentis, de quâ hic est questio.

Nota 2° sæpè voluntatem per eundem actum tendere in diversa objecta: in unum quidem directè, in aliud indirectè et interpretativè. Sic qui adulteratur, directè vult delectationem illius actus: peccatum verò annexum, penam æternam, etc., solum indirectè et interpretativè. Illis notatis,

Dico 1°: Concupiscentia respectu objecti, ad quod directè movet voluntatem, non causat ordinariè loquendo involuntarium, nequidem secundum quid, sed potius augeat. Probatur prima pars. Quia cum concupiscentia, de quâ hic, nullo modo versetur circa malum, sed tantum circa bonum sensibile siye delectabile, nullatenus inclinat voluntatem ad aliquid ipsi contrarium; ergo non est unde petatur involuntarietas etiam secundum quid. Probatur secunda pars: quia (suppositâ cognitione) eò magis voluntarius est actus, quò fit cum majori propensione voluntatis, sed concupiscentia sæpè ita suaviter inescat voluntatem, ut ardentissimè et toto impetu feratur in objectum oblatum, ita ut quantò major est passio, tantò majori conatu voluntas feratur in objectum, uti patet in illis qui concupiscentiâ victi feruntur violentissimè in litionem inimicorum, oblectamenta carnis: ergo concupiscentia potius augeat voluntarium, quantum ad id, quod est esse à principio intrinsicè secundum dicenda concl. 3. Dixi in concl. ordinariè, quia concupiscentia antecedens adeò subinde vehemens est, ut tollat voluntarium, et hoc sensu causet involuntarium negativè, seu non voluntarium, ut patet in illis qui tam

forti abripiuntur passione libidinis vel iræ, ut passio in ipsis absorbat rationem, ac ad quandam insaniam hominem redigat.

Dices : Concupiscentia aut ira plerumque movet voluntatem ad prosequendum bonum delectabile per media difficilia et molesta, v. g., per vigiliis, per pericula, efusionem pecunie, etc., quæ secundum se displicent voluntati, quia avaro, v. g., magnam pecunie summam expendenti, ut fruatur bono delectabili, illa profusio pecunie non videtur minus displicere, quam displiceat projectio mercium mercatori naufragium vitare volenti; ergo causat involuntarium secundum quid uti metus. — Resp.: Dist. cons.; ergo causat involuntarium secundum quid respectu objecti ad quod indirectè movet voluntatem, conc.; ad quod directè movet voluntatem, neg. Cum enim concupiscentia directè solum moveat voluntatem ad amorem boni delectabilis, si quæ sit molestia, malitia, amaritudo in illo bono; aut in mediis necessariis ad illius consecutionem, illa non tangitur à concupiscentia saltem directè. Ergo ex parte illius, ad quod concupiscentia directè movet voluntatem, nulla excitatur displicentia; consequenter neque involuntarium in voluntate; hæc enim non potest displicere in bono delectabili, nisi proponatur de novo sub aliquâ ratione malitiæ, aut molestiæ, ad quam directè voluntatem non movet concupiscentia, sed solum indirectè. Unde patet disparitas inter operantem ex metu et concupiscentia: quòd scilicet metus per se et directè sit inductiva voluntatis ad electionem minoris mali præ majori malo; undè cum malum per se displiceat voluntati, etiam ipsa causat (in sensu art. præcedentis) displicentiam illius mali, quod eligitur, uti patet in projectione mercium, quæ mercatori displicet, etiam sub actu voluntatis projectionem imperante: è contra concupiscentia est inductiva voluntatis ad electionem boni, quatenus suâ bonitate et suavitate allicientis, quæ per se non est apta fundare nolentiam, aut tristitiam, sed tantum ratione alicujus mali conjuncti, quod indirectè vult voluntas, et quod concupiscentia superare nec potest, nec debet, utpote extra spheram suæ virtutis.

Dico 2°: Concupiscentia respectu objecti, ad quod indirectè movet voluntatem, quandoque minuit voluntarium. Ratio est, quia sublatâ cognitione tollitur voluntarium, ergò minutâ cognitione minuitur voluntarium: atqui concupiscentia aliquando (nempe quando est vehemens) minuit cognitionem objecti, ad quod indirectè movet voluntatem. Nam forti illectus concupiscentiâ ita quandoque inescatur, ut omnisi confusè ad turpitudinem actûs et Dei offensam advertat.

Dico 3°: Concupiscentia in actu, qui fit ex concupiscentiâ, minuit rationem voluntarii perfecti seu liberi. Probat. Ratio voluntarii perfecti seu liberi radicatur in indifferentiâ iudicii ad utramque partem, sed concupiscentiâ minuit illam indifferentiam, faciendò ut intellectus præponderet, et magis æstimet rationes, seu mótiva occurrentia pro eâ parte, ad quam inclinat appetitus sensitivus: idque ob natura-

lem sympathiam, quæ est inter potentias sensitivas inferiores, et potentias racionales superiores; impellente enim concupiscentiâ intellectus majori efficaciâ proponit objectum concupiscibile voluntati, et consequenter voluntas majori impetu in illud fertur. Undè S. Th. 1-2, q. 77, art. 6, ad 3, postquam dixisset: « Motus voluntatis est intensior ex passione incitatus, » subjungit: « Non tamen ita est voluntatis proprius, » sicut si solâ ratione moveretur ad peccandum. » Quod est dicere, non esse intensiorem, in quantum voluntas agit ut voluntas præviâ deliberatione rationis, sed in quantum agit ut natura, id est, in quantum ad agendum magis aliundè agit; quàm seipsam ex ratione agit: in quantum enim voluntas agit: à concupiscentiâ antecedente, agit aliundè, modo quasi brutali, non à seipsâ modo humano; et ideò concupiscentia antecedens minuit voluntarium perfectum, utpote, quod tantò perfectius est, quantò ex perfectiori iudicio, rationeque magis prædominante ac imperturbatâ procedit. *Concupiscentia* autem (uti ex Philos. ait S. Th. q. 142, art. 2) non audit rationem. Et propterea cit. art. 6, in e. docet: concupiscentiam antecedentem diminuire peccatum: « Si igitur accipitur passio, secundum quod præcedit actum peccati, sic necesse est, quòd diminat peccatum: actus enim in tantum est peccatum, in quantum est voluntarius, et in nobis existens. Esse autem aliquid in nobis dicitur per rationem et voluntatem; unde quando ratio et voluntas ex se aliquid agunt, non ex impulsu passionis, magis est voluntarium et in nobis existens. Et secundum hoc passio minuit peccatum, in quantum minuit voluntarium. Passio autem consequens voluntatem non diminit peccatum, sed magis auget, vel potius est signum magnitudinis ejus, in quantum scilicet demonstrat intensionem voluntatis ad actum peccati. Et sic verum est, quòd, quantò aliquis majori libidine vel concupiscentiâ consequente peccat, tantò magis peccat. »

Cæterum bene observat Neessen Tr. 6, q. 3, dub. 2, quòd etiamsi concupiscentia et passio aliquando extorqueant actum internum carentem libertate, rarò tamen extorqueant talem externum: hinc rarum est, quòd externa verba inde procedentia ab omni culpâ excusentur; et rariùs, ut excusentur facta, puta in hmine sanæ mentis et vigilante; secus dicendum de delirante aut somnante.

ARTICULUS VI.

De ignorantia; an et quomodò causet involuntarium.

Ignorantia ut sic dividi potest in positivam, negativam et privativam: 1° Positiva (quæ etiam dicitur ignorantia præve dispositionis) est contrariis veritati error, seu assensus intellectûs assentientis falso quod putat verum, vel dissentientis vero quod putat falsum. Ignorantia negativa, seu puræ negationis, est carentia scientiæ in subjecto ad sciendum inepto, vel simpliciter, ut in lapide, vel pro eo tempore et statu, ut in amente et infante, vel in subjecto quidem capaci, cui tamen non debet inesse scientia; talis

est ignorantia juris canonici vel theologiae in rustico. Ignorantia privativa est carentia scientiæ in subjecto pro eo tempore et statu ad sciendum apto, et cui scientiæ debet inesse; talis est ignorantia eorum quæ homo adultus et rationis compos scire tenetur. De quâ tantum hic agitur. 2° Dividitur ignorantia ratione objecti in ignorantiam juris, facti et pœnæ. Prima est, quâ ignoratur jus seu lex, præceptum, vel consuetudo vim legis obtinens; v. g., si quis ignoret tali vel tali die impositum esse jejuniû. Et hæc pro diversitate legum alia est ignorantia juris naturalis, alia juris positivî divini, vel humani. Secunda est, quâ ignoratur substantia, vel aliqua circumstantia ejus quod sit, et ratione cujus factum præcipitur, vel prohibetur; ut si quis ignoret esse hominem quem percudit, vel si quidem sciat esse hominem et percussioni clericorum esse annexam censuram, ignorat tamen esse clericum. Tertia est, quâ ignoratur pœna annexa facto, ut si quis sciat percussione clericî ab Ecclesiâ specialiter esse prohibitam, ignorat tamen censuram excommunicationis annexam. Dividitur 3° ignorantia ratione subjecti in invincibilem et vincibilem. Invincibilis est; quæ adhibita necessariâ diligentia secundum prudens judicium pro qualitate negotii vinci non potest. Vincibilis, quæ studio et diligentia necessariâ et debitâ juxta arbitrium prudentis vinci potest. Hæc subdividitur in affectatam et crassam, seu supinam. Affectata est ignorantia directè volita, quando scilicet quis vult expressè ignorare id quod scire poterat et tenebatur: Talis reperitur in homine, qui non vult inquirere de rei veritate, ut, obligatione legis ignoratâ, vel excusationem aliquam mereatur, vel liberius peccare possit: v. g., si expressè omittat mercator inquirere de suis debitis, ut, illis ignoratis, non solvat creditoribus; vel qui datâ operâ non vult petere consilium super re, circa quam dubitat, ne fortè ab eâ abstinere debeat; vel qui momenti de consuetudine blasphemandi aut proximitate ad libidinem, quam quis habet in ebrietate, ogerit: *Non facias mihi hæc de re scrupulum*. Ignorantia crassa et supina parùm inter se differunt, cum illa sit, quando aliquis inaximâ desidiâ detentus ferè nullam diligentiam apponit in addiscendo ea ad quæ tenetur, ad modum quo homines crassi desides sunt ad discendum; ista verò dicitur supina ob modicam curam ad eam depellendam, uti qui supinus in lecto jacet, nihil curans de rebus.

Difficultas hic est inter doctores, an præter ignorantiam crassam aut supinam, detur alia ignorantia purè vincibilis, quæ sit mortaliter culpabilis, non tamen sit ignorantia crassa aut supina. Negant Suar. de Cens. disp. 4, sect. 10, n. 40; Palau tract. 2, disp. 2, punct. 15, n. 5. Verùm meliùs affirmant Salmanticenses N. scholastici tract. 15, tom. 4, disp. 15, dub. 1, n. 5. Idque probant ex cap. *Ut animarum de constitutionibus* in 6, ibi: « Ut animarum periculis obviamur, sententiis per statuta quorumcumque ordinariorum prolatis ligari nolumus ignorantes; dummodo illorum ignorantia non sit crassa aut supina. » Ubi manifestè decernit pontifex aliquam ignorantiam

excusare à censuris: atqui non potest intelligi de ignorantia invincibili, quia illa citra illum dubium, sicut excusat à culpâ, à fortiori excusat à pœnâ et censuris. Unde non magis obviametur periculis per illud decretum, quàm sine illo, si loqueretur de solâ ignorantia invincibili. Loquitur ergo de ignorantia vincibili: cùmque excludat crassam seu supinam, ac à fortiori affectatam, sequitur clarè dari tertium membrum, scilicet ignorantiam jure vincibilem, quæ non est crassa, aut supina. Exemplo res clarior fiet. Ponamus, pensatâ rei gravitate secundum arbitrium prudentis, diligentiam necessariam ad non peccandum debere esse ut decem: si quis tunc apponat diligentiam ut duo, aliquam quidem diligentiam apponit, sed adeò exiguam, ut quasi pro nullâ reputetur, et sic peccabit ex ignorantia crassâ aut supinâ: alter, verò apponat diligentiam ut octo; et ille peccabit mortaliter, non tamen ex summâ ignorantia, quia propius accedit ad diligentiam necessariam ad non peccandum: ergo hic licet peccet, non tamen peccat ex ignorantia crassâ aut supinâ, sed ignorantia purè vincibili, quæ tamen est mortaliter culpabilis. Ex quo videt ignorantiam vincibilem ex parte subjecti subdividi in affectatam, crassam seu supinam, et purè vincibilem.

Dividitur 4° ignorantia in ordine ad opus in antecedentem et in concomitantem. Antecedens est, quæ est causa operis per modum removentis prohibens, in quantum scilicet removet scientiam, quæ si adesset, opus non fieret. Ignorantia concomitans (quæ si sit purè talis, est antecedens respectu voluntatis) dicitur illa quæ nec directè nec indirectè est voluntaria, neque causa operis, utpote, quod equidem factum fuisset, etiamsi ignorantia illa non adfuisset. Talis est in eo qui factâ sufficienti diligentia in venatione configit latentem inimicum, quem equidem occidisset, si scivisset eum ibidem latere. Aut in eo respectu incestus, qui violat feminam, quam invincibiliter ignoravit esse consanguineam, ita tamen est animo constitutus, ut equidem eam violasset, si scivisset esse consanguineam.

5° Dividitur ignorantia in ordine ad voluntatem in antecedentem et consequentem. Prima est, quæ nec directè nec indirectè est volita, unde coincidit cum ignorantia invincibili. Secunda est, quæ vel directè est volita, qualis est affectata: vel indirectè, qualis est crassa seu supina, et quælibet alia ignorantia vincibilis.

§ 2. Qualiter enumeratæ species ignorantia causent voluntarium vel involuntarium.

Dico 1°: Ignorantia antecedens tam respectu operis, quàm respectu voluntatis causat involuntarium simpliciter, quantum ad id quod ignoratur. Ratio est, quia, cum illa nullatenus causetur à voluntate, ipsa est causa volendi et agendi, quod aliàs non vellet, nec ageret (ait S. Th. 1-2, q. 6): facit ergo voluntatem velle et agere contra efficacem dispositionem, quâ virtualiter, vel saltem habitualiter sic affecta est, ut non comparatiur voluntatem ejus, quod de facto vult, nisi per accidens, ob defectum scientiæ, quâ præsentem, eam non comperetur, sed prorsus excluderet; sicque me-

ritò dicitur causare involuntarium simpliciter, per modum removens prohibens, causando voluntarium secundum rationem scitam, quod simpliciter est involuntarium secundum id quod ignoratur. Sic comestio carniura facta ab eo qui invincibiliter ignorat esse diem jejunii, est voluntaria in ratione comestionis carniura, hancque causat ignorantia, in quantum removel scientiam dici prohibita, quæ si adesset, non poneretur illa comestio; quatenus autem illa comestio fit die prohibito, est involuntaria, quia ponitur sine cognitione, et contra inclinationem saltem habitualem voluntatis, cum censeatur comedens virtualiter, aut saltem habitualiter ita dispositus, ut, si ignorantia abesset, carnes non comederet.

Dico 2°: Ignorantia antecedens respectu operis, si sit consequens, respectu voluntatis, causat voluntarium simpliciter, et involuntarium secundum quid, dum scilicet operans ita est animo dispositus, ut opus non fieret, si ignorantia abesset: v. g., confessarius ignorat casus reservatos, quos potest et tenetur scire, et ex illorum ignorantia absolvit aliquem à casu reservato, non habens ad id facultatem, quem non absolveret, si casum esse reservatum sciret; absolutio ita impensa est voluntaria simpliciter, et involuntaria secundum quid. Ratio primæ partis est, quia, quando causa talis est simpliciter voluntaria, effectus etiam, qui ex tali causa sequitur, ita est voluntarius: qui enim est causa cause est causa causati, quod ex causa natum est sequi. Atqui ignorantia consequens respectu voluntatis est vel directè vel indirectè voluntaria, uti constat ex dictis § præc.; ergo et id, quod fit ex illa ignorantia. Ratio secundæ partis est, quia ignorantia hoc ipso supponitur causare opus contra inclinationem aliquam voluntatis, quo supponitur causare opus, quod sine ipsa non fuisset, ob contrariam utique voluntatis dispositionem; cuius tamen inefficacia se prodit ex eo, quò intellectum non applicat ad comparandam mediis necessariis scientiam, quâ presente opus non fieret.

Dico 3°: Ignorantia concomitans nec causat positivè voluntarium, nec positivè seu contrariè involuntarium, sed causat voluntarium negativum, seu non voluntarium. Ratio est, quia, quod est positivè voluntarium, debet esse ab intrinseco cum cognitione; sed quod fit ex ignorantia concomitante non fit cum cognitione; ergo. Neque etiam causat positivè involuntarium, cum opus sine ipsa adhuc equidem fieret, nec proinde hic adit voluntatis inclinatio, contra quam opus fiat: restat igitur, ut sit non voluntarium.

Quæres 1^a: An, qui inimicum concomitanter ignoratum occidit, non peccet peccato homicidii ratione affectus interni? Resp. cum N. N. Lez. tract. 5, disp. 9, q. 3, et Henrico lib. 4, c. 15, distinguendo, vel enim ita occidens est affectus habitualiter, ut si sciret inimicum latere, equidem occideret, vel actualiter. Si primum, habitualis ille affectus neque in occasione hic et nunc influit, neque sufficit ad hoc, ut ei occiso moraliter imputetur; aliàs similis ratione innumera nobis peccata hic et nunc imputarentur, ad

quæ animus sic habitualiter affectum gerimus, quòd ea committeremus, si in tali vel tali circumstantia essemus, in quâ de facto non sumus. Sicutem affectus ille internus sit actualis, ut si actu diceret: *Vellem occidere inimicum meum, si scirem eum ibi latere, veum se reddit homicidii interni propter affectum illum actualem ad occasionem inimici, quamvis solium exequendum sub conditione scientiæ hic et nunc non habitæ: quia tamen pravus ille affectus non influit hic et nunc in occasionem inimici, sed sola voluntas occidendi feram; utpote quam solam, non inimicum hic et nunc existimat præsentem, non incurrat reatum homicidii externi, nec censuras ei annexas, nec irregularitatem nec obligationem restituendi ex injustâ damnificatione, utpote, quæ non incurruntur propter actum merè internum et inefficacem, sed ex effectu externo voluntariè posito. Quòd si tamen in casu raro ita esset animo comparatus, ut ejaculans æquivalenter diceret: *Volo quidem occidere feram, quam hic et nunc existimo præsentem; si tamen ibi sit inimicus meus, volo illum occidere*; tali casu veus foret homicidii externi, uti rectè advertit Suar., quia actualis ille affectus internus in actum externum influeret, et haberet se per modum imperii hic et nunc efficacis sub conditione purificatâ de præsentem. Idem videtur dicendum si voluntatem hanc actualem haberet: *Volo inimicum occidere quocumque tempore, et ubilibet existentem, cum implicite videatur involvere hanc voluntatem: Volo hic et nunc occidere, si ibi sit.**

Quæres 2^a: Quanam diligentia requiritur ad hoc, ut legis vel præcepti alicujus ignorantia sit invincibilis? Ante-resp. neg. diligentiam debere mensurari penes negligentiam, cui opponitur negligentia. Negligentia autem (quam culpæ nomine jurisperiti indignant, dividuntque) est triplex, lata, levis, et levissima lata est, dum omittitur diligentia, quam homines istius status et conditionis adhibere solent. Levis est omissio diligentia, quam prudentiores communiter adhibent. Levissima dicitur, quando omittitur diligentia, quam vigilantissimi præstant. Eodem modo dividi potest diligentia, scilicet, in *latam, exactam, et exactissimam*, quarum expositio liquet ex jam dictis circa negligentiam diligentia oppositam. His notatis, resp.: Ut in casu posito censeatur esse ignorantia invincibilis, non requiritur diligentia exactissima, sed sufficit adhibuisse diligentiam communem et ordinariam. Ratio primæ partis est, quia adhibere semper diligentiam exactissimam, quasi impossibile, et positu difficillimum videtur. Ratio secundæ partis est, quia saltem aliqua diligentia præstari debet, atqui non alia, quam communis et ordinaria, ergo. Quæ autem diligentia communis sit et ordinaria ad pellendam ignorantiam vincibilem, id arbitrio prudentis pro qualitate materiæ et subjecti dijudicandum venit. Materiæ quidem, quia juxta rerum discedendum gravitatem et difficultatem, majorem utque vel minorem, prout magis momentosæ, difficilesque fuerint, humano modo adhibere solent prudentes. Majorem adhibent, ubi agitur, quàm ubi non agitur de notabili damno tertii; majore

rem ubi de vitâ, quàm de fortunâ bonis âgitur; majorem ubi de re spirituali, et ex cuius notitiâ salus animæ pendet, quàm ubi de re temporalis, etc.; ex quo inferet Sanchez lib. 1 Summæ, cap. 16, n. 39, quòd, ut ignorantia sit invincibilis in rebus fidei, teneatur homo prius adhibere poenitentias, orationes et jejunia, lucem à Deo exposulandam, quia hic modus operandi, maximè in rebus tanti momenti, non est supra captum hominum et diligentiam moralem. *Subjecti* quoque qualitas attendi debet: cum enim plura ad episcopi, item ad munus doctoris, pastoris, confessorii, religiosi, quàm ad officium simplicis laici, civis vel rustici pertineant, sequitur ejusmodi personas ad plura sciendâ obligari, idèdque ad ampliorem diligentiam adhibendam, pro obtinendâ scientiâ muneris respectivè debitâ et proportionatâ. Unde advocati, medici, pharmacopœ, etc., si ordinariam juxta suum muneris conditionem diligentiam adhibuerint, ac juxta gravitatem negotii, hic et nunc occurrentis requisitam adhibeant circumspectionem, in conscientiâ possunt esse securi: aliâs et magni peccati rei erunt, et restitutioni obnoxii, si suâ vel necitâ, aut in agendo incuriâ, clientibus suis aliquid fuerint causa damni. Idoneis rem exemplis illustrat N. Sebast. tr. 20, cap. 14, punct. 2, n. 16, ubi: « Qui emit aliquam rem à venditore, non tenetur scitari ab eo, an res sua sit, quia viri prudentes hoc facere non solent, nisi sit vehemens suspicio esse furatam, ut accidit in vase aureo, calice, et similibus, quæ ab ignotis hominibus solent vendi artificibus. » Nec similiter comesturus oblatum cibum, tenetur consulere medicum, an sit venenosus, quia nullus prudens, sed fortè aliquis mania laborans id facit. Quare hæc diligentia communi adhibita, non imputantur ei effectus ex ignorantia provenientes. Hæc eadem ignorantia invincibili sapius laborat communis laicus, nec peccat exequendo ea quæ parochus, quem sufficienter instructum existimat, docet, eò quòd adhibuerit diligentiam, quam juxta conditionem sui status tenetur adhibere pro indagandâ veritate; unde et excusatur à culpâ rusticus non servans jejunia aut festa in hebdomadâ occurrentia, si dubitans veritatem inquisierit ab eis qui interfuerint concioni vel majori missæ, in quâ jejunia et festa solent publicari, à quibus accepit nullum in hebdomadâ occurrere festum, aut jejunium: eò quòd adhibuerit diligentiam, quam prudentes in simili negotio, juxta facti qualitatem et circumstantias solent adhibere. Deinde Jacob, quando accessit ad Liam, ignorans fuit invincibiliter et inculpabiliter in facto, et tamen nec lumen adhibuit, nec ad loquendum eam provocavit; non enim ea media debuit adhibere: id enim non solet à viris prudentibus et probis in simili casu observari, sed sufficit eis quòd nullam habentes suspicionem vel causam suspicandi de alienâ, suam petant, ac nuptiis cum eâ celebratis oblatam suscipiunt: sufficit igitur generatim, quòd ea adhibeatur cautela et diligentia, quam viri probi et prudentes in ejusmodi casibus adhibere solent.

Quæres 3°: An possit dari ignorantia mortaliter culpabilis, quæ excuset à mortali transgressione in præceptis humanis?— Resp. negativè cum N. Sebast. cit. tr. 20, cap. 14, puncto 5, n. 41, contra auctores, n. 40, ab eo citatos. Ratio est primò, quia ignorantia mortaliter culpabilis non tollit voluntarium, quod sufficit ut actus eam subsequens sit peccatum; nam, ut ait S. D. p. 1, q. 76, art. 6, ignorantia, *quæ non causat involuntarium, non excusat à peccato*. Ergo actus contra præcepta ecclesiastica subsequentes ignorantiam vincibilem mortaliter culpabilem, non excusantur à peccato. Secundò, inconceptibile est quòd causa sit mortaliter culpabilis, et quòd effectus illius, etiam non sit mortaliter culpabilis: ergo pariter est inconceptibile quòd ignorantia supponatur mortaliter culpabilis, et transgressio præcepti ecclesiastici non sit mortaliter culpabilis. Tertiò, impossibile est quòd peccatum contra jus naturæ subsequens ignorantiam mortaliter culpabilem non sit mortale. Ergo est impossibile quòd transgressio præcepti humani subsequens ignorantiam mortaliter culpabilem non sit culpa mortalis.

Damus equidem auctoribus contrariæ sententiæ, quòd ignorantia, quæ respectu juris divini vel naturalis est mortaliter culpabilis, non statim sit talis respectu juris humani. Unde contingere potest quòd ignorantia, quæ respectu juris naturalis est mortaliter culpabilis, respectu præcepti ecclesiastici sit tantum culpa venialis. Positis conditionibus apud Nescen, tr. 6, quæst. 4, dub. 4, 1° quòd ignorantia illa non sit crassa aut supina, qualis est illorum, qui nullam, vel modicam adhibent diligentiam in examinandâ causâ excusante; 2° quòd transgrediens ejusmodi præceptum sit in bonâ fide se habere justam causam; 3° ut ita sit constitutus, ut si sciret causam non esse sufficientem, præceptum illud non transgrediretur. Ratio hujus est, quia ex virtute episcopi interpretari possumus legislatoris humani voluntatem non esse, quòd semper tanta diligentia adhiberi debeat in examinandâ causâ excusante à suâ lege, quanta requiritur ad indagandam causam excusantem à lege divinâ vel naturali: idèdque leges humanæ quandoque benigniorem interpretationem admittunt in favorem animæ, quàm leges divinæ. Et hæc ratio est quòd doctores sæpè excusant à mortali violantem præceptum jejunii, audiendi missam, legendi horas, etc., dum is bonâ intentione existimans se habere causam sufficienter excusantem, ejusmodi præceptum transgreditur, et est timoræ conscientiæ. Ubi tamen; si ignorantia sit venialiter vincibilis, transgressio præcepti erit venialiter culpabilis, et nullo modo peccatum, si ignorantia sit invincibilis, uti constat ex dictis.

Casus:— Vitalis confessorius cum ignorantia vincibili eorum quæ ad munus suum ritè obeundum scire tenetur, committit se audiendis confessionibus, previdens quòd ratione ignorantia exponat se periculo damnificationis poenitentium, tam circa temporalia, quàm spiritualia, quæ ex indebitâ hujus sacramenti administratione consequitur. Circa quem casum quæritur 1°, an ignorantia ista sit peccatum? 2° an sit specialis peccatum? 3° an et quoties peccet peccato ignorantia?

4° quot peccata ex illâ ignorantia vincibili orta ei imputentur ad culpam? an omnia, quæ sequi possunt, et sequantur ex illâ, an tantum ea quæ possunt prævideri? Et idem dicendum de quocumque alio iudice, aut superiore, qui sine debita scientiâ munus suum obit.

— Resp. ad 1 ignorantiam actualem in se esse peccatum. Ratio est, quia ignorantia actualis est omisio voluntaria in actu secundo actûs debiti, scilicet scientiæ actualis. Dixi: *Actualis*, quia ignorantia *habitualis* non est peccatum, sed effectus et terminus peccati, cum in se non sit in actu secundo voluntaria. Ubi adhuc benè notat Boudart, tract. 5, p. 28, quòd, quando dicitur quòd ignorantia sit peccatum, id non intelligitur de privatione scientiæ præcisè secundum se, sed ut comparatur ad negligentiam admissam pro acquirendâ scientiâ debita, aliàs enim ignorantia non esset voluntaria: id tamen non ita intelligendum est, quasi *sola negligentia* sit peccatum, sed utrumque simul est peccatum, non duo tamen, sed unicum, sicut actus internus et externus simul constituunt unum peccatum: est quidem verum, quòd privatio scientiæ sit effectus negligentiae, si sumatur pro negatione scientiæ, sed non, si sumatur *pro non acquisitione* scientiæ; sic enim constituit unum totale peccatum cum negligentia admissâ in adhibendis mediis necessariis ad acquisitionem scientiæ. Eodem modo, uti docet S. Th. 1-2, q. 76, art. 2, ad 2, privatio gratiæ, etsi secundum se non sit peccatum, *tamen ratione negligentiae preparandi se ad gratiam potest habere rationem peccati, sicut et ignorantia.*

Resp. ad 2: Ignorantia in casu posito est speciale peccatum, sive malitiæ specie distinctæ ab eo quod per illam causatur. Dupliciter enim quis obligatur ad scientiam: primò, quia tenetur quippiam facere vel omittere, ita ut obligatio ponendi vel omittendi actum sit unica ratio acquirendi vel habendi scientiam. Secundo modo præcipitur scientia per se et ratione suâ, præcisè ex eo quòd quis in tali sit constitutus gradu, munere, aut dignitate. Priori modo ignorantia non habet malitiam distinctam ab eâ quæ derivatur ex opere vel omissione: unde si quis ex ignorantia vincibili omittat sacrum, ignorantia hujus præcepti non est distinctum peccatum ab omissione illius. Posteriore modo in se peccatum est malitiæ specie distinctæ ab eo quòd ab illâ causatur. Confessarius igitur in casu posito ignorans vincibiliter ea quæ sui sunt muneri, independentè ab alio effectu pravo inde orto, committit speciale peccatum ignorantiae oppositum virtuti studiositatis, pertinensque ad vitium negligentiae oppositum per defectum prædictæ virtuti. —

Resp. ad 3, quòd cum ignorantia habeat rationem peccati ratione omissionis debite diligentiae, « sicut « in aliis peccatis omissionis solum in illo tempore « homo actu peccat, pro quo præceptum affirmativum « obligat. Ita etiam est de peccato ignorantiae. Non « enim continuò ignorans actu peccat, sed solum « quando est tempus acquirendi scientiam, quam ha- « bere tenetur lege studiositatis. » S. Th. art. cit. ad 5. Ante resp. ad 4,

Not. 1° ad hoc, ut peccata quæ ex ignorantia vincibili oriuntur, ad culpam imputentur, debent esse aliquo modo prævisio ab ignorante, dum scire neglexit; verum hæc prævisio non debet esse peccati, ut metaphysicè, sed ut moraliter possibilis; hoc est, cujus periculum sit proximum. Censetur autem esse *periculum proximum*, quando effectus prohibitus, suppositis ignorantia, aliâ viâ humano et morali modo vitari non potest, et sic communiter non vitatur: si namque possit adhuc sufficienter vitari, periculum erit tantum remotum: ideòque effectus ipse non erit sufficienter prævisus, ut ad culpam imputetur. Rem exemplo illustrat N. Sebast. cit. tr. 20, cap. 14, p. 5, n. 44, in theologo, qui ex professo studet casibus conscientiae in ordine ad excipiendas post ea confessiones, ast negligi culpabiliter addiscere ea quæ ei scitu sunt necessaria ad munus hoc obeundum, prævideas ex tali ignorantia periculum plurimum errorum et peccatorum: hoc in casu periculum prævisum est proximum, et non remotum: quia licet illud possit vitari novo et diligenti studio, moraliter tamen loquendo rarè illud contingit. Experientia enim docet quòd, postquam sacerdotes semel ad confessiones approbati sunt, potius obliviscantur eorum quæ ante didicerunt, quàm defectum commissum diligentiori studio scientiam debitam comparando suppleant.

Not. 2° ex NN. Salm. Scholast. tr. 15, disp. 13, dub. 5, p. 5, n. 82, ad formandum prudens iudicium, quandam censetur esse in ignorante *periculum proximum*, de quo not. præc., ita ut effectus pravi ex ignorantia orti imputentur ad culpam, plurimum conducere, ut attendatur 1° modus operandi ignorantis, 2° habitualis ejus, notitia. Ratio primi est, quia prudens in ferendo iudicio non præcisè debet attendere ea quæ ex naturâ ei prædictum periculum parient, sed qualiter modus operandi ignoranter illi sit expositus: fieri enim potest, ut omnibus pensatis, nullum periculum immineat, et nihilominus ignorans peccati reus sit propter temerarium ac inattentum agendi modum; quia malitia in agendo non desumitur ab eo quod hic et nunc fit, sed quod hic et nunc moraliter fieri posse iudicatur. Ratio secundi est, quia cum notitia habituali, et cum certitudine et securitate habituali ex ipsâ ortâ non videtur saltem permanenter coherere contrarius timor vel formido: sicut cum scientiâ habituali alicujus objecti non compatitur permanentè iudicium erroneum, aut formidolosum contrarium respectu ejusdem propositionis. Ubi autem non est possibilis timor alicujus periculi, neque etiam potest esse obligatio attendendi illud periculum, eò quòd solus timor periculi inducat obligationem attendendi periculum: quâ proinde obligatione cessante carentia attentionis non erit privativa, atque adeò non efficit modum operandi temerarium et culpabilem. Sed quoniam tractemus moralia, rem moralibus exemplis dilucidemus. Sit eremita degens in vastissimâ solitudine, certusque habitualiter, nunquam illuc pertransire homines, mittat lapidem per fenestram cellulæ; non considerans an homo transiret, vel non; quis, quæso, prudens temerarium di-

et hunc operandi modum, aut ex eo periculum homicidii, aut mutilationis hominis pertimescet? quia scilicet habitualis notitia operandis, quæ certus est neminem transiurum, tollit obligationem actu id attendendi, eximitque operandi modum à temeritate, cui, seclusâ prædictâ notitiâ, maneret obnoxius. Unde licet in casu posito timeri posset occisio aut mutilatio bruti, quorum aliquod ibi transiurum habitualiter cognoscit, non tamen occisio hominis. Contrarium foret, si quis habitualiter sciret, ibi promiscuè transiuros homines; tunc enim prudenter timeretur læsio hominis, etiamsi hic et nunc nullus hominum pertransiret. Ac ita cum proportione loquendum de aliis casibus, attendendo tempus, locum et alias circumstantias; præcipuè verò, quid operans noverit habitualiter, quidquid actu secundum qualitatem materiæ attendere debeat et omittat: indeque prudens iudicium formando circa quæ objecta vel circumstantias, sive effectus modus operandi dici debeat temerarius et inattentus privativè, adeoque illorum periculo expositus. His notitiis, — Resp: In quot peccatorum periculum proximum incidat, quotque culparum causa sit confessarius promiscuè cum ignorantia mortaliter culpabili munus suum exercens, colligi debet ex loco, tempore, personarum qualitate, etc., quibus ad munus illud arduum obeundum aut sponte sese ingerit, aut à præla-

tis applicatur, aut aliquando se applicandum prudenter iudicare potest ac debet. Hinc solus Deus, cui sigillum confessionis patet, testis et iudex erit, reddens unicuique secundum opera sua. Cùm enim confessarius de omnium conscientiis iudicare debeat, omnium respectivè statuum, et officiorum fraudes et errores callere debet, ut discernat quæ agenda et fugienda ab unoquoque sint. Sed quis hominum hic statuet, quot ex horum culpabili mortaliter ignorantia culpæ lethales horum deant? sed hic inquit N. Sebast. l. c., punct. 2, n. 15, « deploranda est aliquorum stupiditas, vel audacia, qui vix limina theologiæ moralis salutantes, intrepidè se exponunt etiam in civitatibus audiendis confessionibus, sine discrimine cogniti et incogniti, dextrorsum, sinistrorsumque absque ullo scrupulo, imò et cum jactantiâ omnibus absolutorem impendentes, relinquuntque conscientias eisdem, imò et majoribus vinculis irretitas. Sed numquid sanguis poenitentium non exquiretur de manu illorum, terribilique fiet iudicium, non tantum eis, verum et prælatiis id non ignorantibus, et fortasse permittentibus? Absit hoc suscipiari; quin potius postea, etsi inviti, prælati et confessarius sibi videbunt, et sanguineis plangent lacrymis, quando nullus jam erit medicinæ locus. »

Quaestio secunda.

DE REGULIS MORALITATIS.

Angelicè resolvit doctor Angelicus 1-2, q. 71, a. 6, in o, actum humanum, « quòd sit malus, (habere) ex eo quòd caret debitâ commensuratione. Omnis autem commensuratio cuiuscumque rei attenditur per comparationem ad aliquam regulam, à quâ si divergat, incommensurata erit. » Unde sicut in ordine artificiali artefactum dicitur rectum vel obliquum per comparationem ad regulas artis, ita in ordine morali actus dicitur bonus vel malus per comparationem ad regulas morum. Notandum autem quòd tota rectitudo tam in regulis artis, quam regulis morum desumitur per ordinem ad finem proprium uniuscujusque: finis autem ordinis et regulæ artificialis est, quem artifex intendit: finis verò ordinis moralis est finis ultimus totius vitæ humanæ, quia omnis moralitas totius vitæ humanæ dirigitur ad consequendum Deum, qui est finis ultimus. Docet hoc D. Th. 1-2, q. 21, art. 2, ad 2, ubi: « Ad secundum dicendum quòd ratio aliter se habet in artificialibus, aliter in moralibus. In artificialibus enim ratio ordinatur ad finem particularem, quòd est aliquid per rationem excogitatum. In moralibus autem ordinatur ad finem communem totius humanæ vitæ. » Undè cùm finis et principium sibi mutuò correlative, et finis ordinis moralis sit

Deus, necesse est quòd regulæ moralitatis illi correlative: quæ verò sint hæ regulæ, dabit

ARTICULUS PRIMUS.

Quæ sint regulæ moralitatis?

Dico cum D. Thomâ 1-2, q. 71, art. 6: « Regula voluntatis humanæ est duplex. Una propinqua et homogenea, scilicet ipsa humana ratio, seu dictamen rationis practicum. Alia verò est prima regula; scilicet lex æterna, quæ est quasi ratio Dei. »

Quòd lex æterna seu dictamen intellectus divini sit prima heterogenea et exterior voluntatis regula, probatur: regula prima moralitatis debet esse indefectibilis in dirigendo actus morales in proprium finem, seu Deum; atqui sola lex æterna in mente divinâ existens est talis. Ergo. Prima pars etiam probatur: illa est proxima moralitatis regula, per quam lex æterna hominibus intimatur, et proponitur ut adimplenda: sed talis est conscientia, seu dictamen practicum rationis humanæ. Ergo. Prob. ant. Diverso modo lex æterna communicatur irrationalibus et hominibus, quia ex doctrinâ D. Th. 1-2, q. 21, art. 1, in o: « In his quæ secundum naturam agunt, est ipsa virtus naturæ, quæ inclinât in talem finem.

« Quando ergo actus procedit à virtute naturali, secundum naturalem inclinationem in finem, tunc servatur rectitudo in actu, etc. »; hominibus verò communicatur lex naturalis non per modum inclinationis naturalis, sed per directionem moralem, quò mediante liberè tendant in finem ultimum: jam sic; atqui solo dictamine rationis practicæ proponuntur hominibus ea quæ per legem æternam agenda vel fugienda sunt absque præjudicio suæ libertatis. Prout clarè exprimit D. Th. 1-2, q. 19, art. 4, in o, his verbis: « Quòd autem ratio humana sit regula voluntatis humanæ, ex quâ ejus bonitas mensuretur, habet ex lege æternâ, quæ est ratio divina. Unde in Psalm. 4, dicitur: *Multi dicunt, quis ostendit nobis bona? signatum est super nos lumen vultus tui, Domine*; quasi diceret: Lumen rationis, quod in nobis est, in tantum potest nobis ostendere bona, et nostram voluntatem regulare, in quantum est lumen vultus tui, id est, à vultu tuo derivatum. »

Colliges 1°: Quòd sicut in naturalibus et artificialibus nihil est defectuosum, nisi quod deficit à regulis naturæ et artis, ita in moralibus, nihil erit malum, nisi quod deficit à regulis morum. Constat id ex D. Augustino lib. 2 de peccatorum Meritis et Remiss. cap. 4, ubi loquens de malitiâ morali sic ait: *Sed nec peccatum erit, si quid erit, nisi divinitus jubeatur, ut non sit*; et D. Dionysius de divinis Nominibus, cap. 4, ait: *Bonum hominis est secundum rationem esse; malum autem, quod est præter rationem*. Hoc est juxta vel contra legem æternam, prout nobis intimatur per dictamen rationis. Claritùs S. Th. cit. quæst. 21, art. 1, ita concludit: « Quandocumque ergo actus hominis procedit in finem secundum ordinem rationis et legis æternæ, tunc actus est rectus: quando autem ab hæc rectitudine obliquatur, tunc dicitur peccatum. »

Obj. 1°: Quæ sunt intrinsecè mala, sunt prohibita, quia mala sunt; ergo præviè ad quæcumque prohibitionem sunt peccata. — Resp. cum S. Th. 1-2, q. 71, art. 6, ad 4: « Dicendum, quòd cum dicitur, non omne peccatum ideò est malum, quia est prohibitum, intelligitur de prohibitione factâ per jus positivum; si autem referatur ad jus naturale, quod continetur primò sub lege æternâ, secundariò verò in judicatio-rio rationis humanæ, tunc omne peccatum est malum, quia prohibitum; ex hoc enim quòd est inordinatum, juri naturali repugnat. » Unde vides quòd jus naturale nihil prohibet, quia malum, sed ideò est malum, quia illud jus naturale prohibet; undè absque aliquâ lege nihil esset formaliter bonum vel malum. Dico formaliter, quia mendacium, v. g., vel furtum, sunt radicaliter mala antè prohibitionem, quæ radicalis malitiâ consistit in eo quòd repugnent alicui ex prædicatis divinis; mendacium quidem summæ Dei veracitati, furtum verò summæ ejus æquitati, adeoque dignissima sunt, ut per legem æternam prohibeantur, cui prohibitioni, in quantum subsunt, sunt mala formaliter.

Obj. 2°: Opera consilii et supererogationis sunt mo-

raliter bona, nec tamen aliquâ lege præcepta; ergo datur moralitas in actibus humanis independentè à quæcumque lege præcipiente vel prohibente. — Resp.: Dist. secund. partem antec.; nec tamen sunt aliquâ lege præcepta absolutè conc.; ex suppositione quòd fiant, neg.; ex suppositione enim, quòd aliquis opera supererogationis velit elicere, lex naturæ præcipit, ut apponat omnes debitas circumstantias. Uti non datur lex determinata, quæ præcipiat quotidie audire sacrum, datur tamen lex religionis, quæ ex supposito, quòd velit quis audire sacrum præcipit ut devotè et cum debità ad tantum mysterium et sacrificium attentione audiatur.

Coll. 2°: Quòd sicut ad legem æternam spectat divina ratio per modum regulæ dirigentis, ita quoque ad eandem spectat divina voluntas, quæ est prima regula per modum primi exemplaris et imitabilis, cui voluntati divinæ nostra debet conformari: unumquodque enim bonum et rectum est, in quantum attingit ad propriam mensuram; ergo ad hoc quòd voluntas hominis sit bona, requiritur quòd conformetur voluntati divinæ. Quoad modum autem conformitatis S. Thom. 1-2, q. 19, art. 10, duo distinguit in objecto voluntatis consideranda: unum, quod est quasi materiale, scilicet ipsa res volita; aliud, quod est quasi formale, scilicet ratio volendi, quæ est finis, et sic ex parte objecti voluntatis divinæ duplex conformitas inveniri potest: una ex parte voliti, ut quando homo vult aliquid quod Deus vult; alia ex parte rationis volendi, sive ex parte finis, ut cum aliquis propter hoc vult aliquid, propter quod Deus, et hæc conformitas est secundum causam finalem, sive in volito formalì: hoc posteriori modo tenetur se homo conformare voluntati divinæ, ut non peccet; non primo, quod ex eo patet, quòd Deus voluntate generali plura velit, ut bella, pestes, etc., quæ nos nec laudabiliter, nec licitè velle possemus. Undè S. August. quando bonâ voluntate homo vult aliquid quod Deus non vult, tanquam si bonus filius vult patrem vivere, quem Deus bonâ voluntate vult mori: ut autem omnis circa hanc conformitatem tollatur anxietas.

Adverte primò, neminem teneri se conformare voluntati divinæ, secundum appetitum sensitivum, sive secundum voluntatem, ut natura est: sed posse per appetitum et naturalem voluntatem prorumpere in actum contrarium, quoniam appetitus naturalis naturaliter refugit nocivum et destructivum suppositi, et hæc ratione Christus Dominus voluntate determinatâ voluit passionem, quamvis voluntas naturalis dissentiret. Adverte secundò, quòd sicut Deus multa vult voluntate consequente, quæ non vult voluntate antecedente, ita nos debere affectu, quasi antecedente scèpiùs optare oppositum, quamvis suppositâ voluntate Dei consequente, nos ejus voluntatem tanquam justam approbemus, illique nos conformemus: et ita voluntate antecedente debet filius dolere, parentem in mortali mortuum, damnatum; sed voluntate consequente, suppositis nempe ejus demeritis se conformare voluntati divinæ. Ita quoque viri sancti ac boni

lugent præmaturam mortem eorum quorum vitam putant fore utilem ad gloriam Dei, idque dolore non tantum sensibili, sed et rationali, quamquam voluntate consequenti sanctissimæ Dei voluntati seu perfectissimæ actionum constarum regulæ se conforment.

ARTICULUS II.

Quid et quotuplex sit conscientia.

Dico 1° : Conscientiæ est actus, seu dictamen intellectus practici dicentis, accipiendam licitam esse, vel illicitam, quod hic et nunc agendum est, vel omitendum. Dicitur 1° actus, non habitus; nam dictare, ligare, quæ intransitivè conscientiam constituunt actum, non habitum denotant. Dicitur 2° actus intellectus, non voluntatis; dictare enim et dirigere ad intellectum, non ad voluntatem pertinent. Unde conscientia quidem dicitur bona vel mala, non tamen bonitate formali, quæ soli competit voluntati; sed regulativa, seu regulativè, in quantum dirigit opera bona vel mala. Habet etiam conscientia pro objecto bonum, non tamen sub ratione boni, sub quâ consideratur à voluntate, sed sub ratione veri practici, sub quâ ratione pertinet ad intellectum, ut docet D. Th. p. 1, q. 78, art. 11, ad 2. Dicitur 3° intellectus practici, quia conscientia versatur circa actiones humanas, non solum ut eas cognoscat, sed etiam ut regulat et dirigat. Dicitur 4° dictantis esse licitum vel illicitum, quod licet et nunc, etc., ut distinguatur à synderesi, quæ est habitus versans quidem circa principia practica, sed universalis, et indeterminata, ut quod virtus sit amplectenda, vitium, fugiendum, parentes honorandi, suum cuique tribuendum, etc. Sicque non potest immediatè et proximè actus nostros regulare. At conscientia applicat illa principia ad materiam determinatam. Dictamen ergo conscientie discursivum est, nitens, non quidem semper formali, sed sæpè virtuali et implicito tantum discursu seu syllogismo; cujus majorem ponit synderesis, minorem subsumit ratio, conclusionem universalem infert scientia moralis; particularem verò seu de hic et nunc prudentia et conscientia. Exemplum sit de temperantia: dictat synderesis: *Convenienter naturæ vivendum est*; subsumit ratio: *Convenienter naturæ vivere est vivere temperatè*, non plus sumendo, vel minùs quàm ad naturæ necessitatem et sustentationem satis sit (quod iudicium secundùm se quidem est speculativum, cum præcisè consideret veritatem objecti, prout tamen conjunctum cum alterâ præmissâ in ordine ad conclusionem mediâtè ponendam dici potest practicum); concludit universaliter: *ethica: Ergo temperatè vivendum est*. Quia autem actiones in particulari temperatè vivendi habent diversissimas circumstantias; quod enim uni satis, alteri non satis vel nimium est. Ideò prudentia et conscientia omnibus consideratis applicat in particulari; v. g., mihi in his circumstantiis ætatis, complexionis, valetudinis, occupationis, ad conservandam naturam tantum cibi ac potûs necesse est, et sufficit: *Ergo tantum possum et debeo sumere*. Ergo tanto jam sumpto cessandum est. Et hæc de causâ dicitur conscientia, quasi concludens

scientia. « Et secundùm hunc modum patet (inquit « D. Th. in 2 sent., dist. 24, quæst. 2, art. 4, in c.) « qualiter differant synderesis, lex naturalis, et conscientia: quia lex naturalis nominat ipsa principia universalis juris; synderesis verò nominat habitum eorum, seu potentiam cum habitu; conscientia verò nominat applicationem quamdam legis naturalis ad aliquid faciendum per modum conclusionis cujusdam. » Ubi adhuc advertit quòd, sicut datur actus, seu dictamen intellectus circa ea quæ hic et nunc agenda sunt, vel omitenda, secundùm quod dicitur conscientia ligare voluntatem, ut contra ejus dictamen sine peccato operari non possit; ita datur actus seu dictamen circa ea quæ fecimus vel omisimus, secundùm quod dicitur conscientia *testificari* juxta illud ad Rom. 2: *Testimonium reddente illis conscientia ipsorum*; et Eccles. 7: *Scit conscientia tua, te crebrè maledixisse aliis*. Similiter datur actus seu dictamen judicans, quòd aliquid quod est factum sit benè vel non benè factum, et secundùm hoc dicitur conscientia *excusare*, vel *accusare*, seu remordere: juxta illud ad Rom. 2: *Inter se invicem cogitationibus accusantibus, vel etiam defendentibus*. Videri potest D. Th. p. 1, q. 79, art. 15, et 1-2, question. 19, art. 15, in corp.

Dico 2° : Conscientia ex parte objecti dividitur in rectam et erroneam. Recta est dictamen, quòd intellectus ex veris principiis verum judicat et concludit. Dico veris, non semper *speculativè* talibus, sed *practicè*, quia, ut communiter loquuntur auctores, potest principium aliquid *speculativè* falsum practicè esse verum; quod tamen intelligendum hoc modo, quòd iudicium speculativè falsum possit esse fundamentum alterius iudicii practicè veri: ut patet in iudicio speculativè falso, quod formabat Jacob de hæc propositione: *Hæc est mea uxor*; quod iudicium idèò practicè dicitur fuisse verum, quia erat fundamentum alterius iudicii veri, nempe quo iudicabatur vera conclusio hujus argumenti practici: *Licetum est marito uxori debitum reddere*; hæc est mea uxor, prout prudenter presumo; ergo licetum est mihi, ut marito, illi reddere debitum. Proinde quando iudicium aliquid dicitur speculativè falsum, et practicè verum, necessariò debet fieri comparatio ad diversa objecta, respectu quorum sit verum et falsum. Hoc igitur iudicium Jacobi: *Hæc est mea uxor*, erat falsum speculativè, quia erat difforme objecto à parte rei; et practicè verum, in quantum conjunctum cum iudicio, quod in dato syllogismo tenet locum majoris, respiciebat objectum conclusionis, scilicet hic et nunc licitam redditionem debiti. Conscientia erronea est, quæ intellectus ex falso principio practico falsam deducit conclusionem, ut liquet in hoc exemplo: omne illicitum non est faciendum; sed jurare est illicitum juxta illud Matth. 5: *Ego autem dico vobis, non jurare omninò*. Ergo non est jurandum Ubi ex falsâ intelligentiâ illius textûs deducit conscientiam falsam. Dividitur hæc conscientia erronea in vincibilem et invincibilem. Vincibilis in crassam, affectatam, etc., planè sicut ignorantia. De quo vide dicta de ignorantia.

Dico 3°: Conscientia ex parte actus, seu modi tendendi seu dirigendi, dividitur in certam, probabilem, dubiam et scrupulosam. Certa est quæ sine ullâ hæsitatione, et cum firmâ ad objectum adhesionem dicitur aliquid faciendum vel omittendum; et hæc invenitur tam in rectâ quàm erroneâ; unde non constituit speciem distinctam. Conscientia probabilis seu opinativa est illa quæ deducitur ex principiis tantum probabilibus; et ideo sic uni parti assentitur, ut tamen adjunctam habeat formidinem de contrariâ. Conscientia dubia est hæsitatio seu suspensio intellectus, inter utramque contradictionis partem, ita ut neutri detur assensus, vel dissensus, sicut patet non esse propriè conscientiam, cum non præscribat quid hic et nunc determinatè sit agendum, sed ambigua hæret inter utrumque. Conscientia scrupulosa est illa quæ formatur ex principiis futilibus et infundatis: ordinariè tamen non est iudicium, sed tantum apprehensio mali mirabiliter excrucians mentem scrupulosi. Ex quibus colliges: conscientiam hic esse iudicium moraliter certum de re aliqua, excludens omnem formidinem. Dubium esse fluctuationem intellectus inter utramque contradictionis partem. Quòd si intellectus ita fluctuet, ut tamen magis flectatur in unam quàm in alteram, erit suspicio. Errorem esse iudicium falsum putans bonum aut malum, prohibitum, aut non prohibitum, quod reverà non est tale. Opinionem esse iudicium formidolosum. Scrupulum infundatam apprehensionem aut formidinem de peccato, ubi non est.

ARTICULUS III.

De obligatione sequendi conscientiam rectam seu veram.

Dico 1°: Semper tenemur sequi conscientiam rectam seu veram, quando aliquid præcipit vel prohibet. Ratio est, quia bonitas nostrarum operationum pendet non tantum à fine et circumstantiis, sed etiam et maximè ab objecto, quòd sit conforme legi æternæ, seu primæ morum regulæ, quæ cum per conscientiam rectam seu proximam regulam nobis applicetur seu intimetur, sequitur quòd voluntas (quæ cum sit potentia cæca dirigi et regulari debet per rationem et conscientiam) ab hac regulâ discordans peccat. Dixi tamen: *Quando aliquid præcipit vel prohibet*. Si enim conscientia recta dicitur solum *per modum consilii* aliquid esse bonum, non obligamur illam sequi, cum consilium solum respiciat ea quæ in viâ salutis perfectionem dicunt, non verò ea quæ ad illam absolutè necessaria sunt. Quare in hoc differunt bonum et malum in ordine ad conscientiam, quòd bonum ab eâ dictari queat et sub præcepto, et sub concilio, malum verò ab eâ tantum prohiberi.

Dico 2°: Agere contra conscientiam rectam ordinariè non est speciale peccatum distinctum ab eo quod contra legem vel præceptum committitur. Ratio est, quia promulgatio et intimatio legis non est lex diversa ab eâ quæ intimatur, sed conditio solum necessaria, ut lex habeat vim obligandi; quia nulla lex obligat nisi ut cognita: conscientia autem non est tam lex, quàm legis divinx vel humanæ promulgatio; ergo qui pec-

cat contra conscientiam, non peccat contra duas, sed unam legem.

Dices: Qui furatur, violat duo præcepta specie distincta: ergo dupliciter peccat. Prob. ant. Violat enim imprimis præceptum non furandi, deinde violat præceptum naturale non agendi contra conscientiam; licet enim illa conscientia non sit præceptum, sed intimatio præcepti, datur tamen aliquod naturale præceptum non agendi contra conscientiam, quod est specie distinctum à præcepto non furandi.—R.: Dist. ant.: Violat duo præcepta, quorum unum est generale inclusum in quocumque particulari cognito et voluntati proposito, conc.; violat duo præcepta particularia sibi non subordinata, neg.; ex quibus patet responsio ad consequentiam. Sic ergo causa universalis et particularis unum producit effectum, ita et duo illa præcepta unam producant obligationem, unde eadem est obligatio non furandi, non mentiendi et non agendi contra conscientiam. Ex quibus inferes, non esse semper idem specie peccatum, dum conscientie contravenitur in quolibet materia, quia, ut docet D. Th. 1-2, q. 49, art. 5, ad 5, « dicendum quòd ratio, quando apprehendit aliquid ut malum, semper apprehendit illud sub aliqua ratione mali; puta, quia contrariatur divino præcepto, vel quia est scandalum, vel propter aliquod hujusmodi, et tunc ad talem speciem malitiae reducitur talis voluntas. » Unde qui operatur contra conscientiam dictantem non furandum, peccat peccato opposito virtuti justitiæ, et sic de reliquis. Ratio, quam supra tetigimus, est, quia agere contra propriam conscientiam est ratio generalis imbibita in omnibus peccatis, non constituens distinctam specie malitiam ab eâ quæ peccato, ut virtuti particulari, opposito inest. Dixi tamen in conclusione *ordinariè*, quia si ratio illa generalis esset per se volita ex parte objecti, uti si quis agat contra conscientiam, ut paulatim illam exstinguat, sicut impediatur ipsius remorsum, qualiter traditur fecisse Lutherum per decem circiter annos, licet fuerit spe frustratus, tunc ultra peccatum contra virtutem castitatis, legem jejunii, etc., peccat specialiter contra obedientiam, suæ conscientie tanquam honestarum actionum regulæ debitam: et certè cum agens contra superioris præceptum, ut illum contemnat, peccat speciali peccato inobedientiæ, quidni et agens contra conscientiam, omnis honestatis mensuram, ut illam exstinguat et destruat?

Dico 3°: Ubi conscientia dicitur aliquid esse peccatum mortale, ei contraveniens peccat mortaliter; si veniale, peccat venialiter. Ratio constat ex dictis. Sed quid, si conscientia sic proponat malum esse, quod agitur, ut non determinet an mortale sit, an veniale, sed ab eo prorsus abstrahat?—Resp. simili conscientie contravenientem peccare mortaliter. Ratio est primò, quia si nulla ipsi tunc occurrat cogitatio vel dubitatio de mortali, culpa est, seu negligentia, aut imprudentia ipsius. Cum enim cognoscat malum esse, quod operari vult, ad operandum imprudenter procedit, si procedat abque debito examine de quantitate malitiae, sequè culpabiliter exponat periculo operandi

id quod graviter est malum. Unde non videtur practicè fieri posse, quin defectus cogitationis vel dubitationis de gravitate malitiæ ipsius negligentia vel imprudentiæ tribuatur. Ratio est, 2° quòd qui ita operatur, saltem virtualiter, et ex vi modè operandi amplectitur non solum eam malitiam quæ de facto in illo objecto sit, sed omnem eam quæ attentè tali cognitione esse potest, quæque per ipsam positivè non excluditur: ergo cum non excludatur malitia mortalís, sed quantum est ex vi cognitionis, possit ibi reperiri, fit ut voluntas hanc malitiam saltem virtualiter amplectatur, ac proinde mortaliter peccet.

Dices cum Navaro l. 1, ff. de Senator., ait Baldus, « in causato non potest esse plus virtutis, quàm in id « potentia causæ infundat. » Pro quo facit cap. *Licet ex quâdam de testibus*. Ergo conscientia, dictans quòd aliquid simpliciter sit peccatum, non infundit in id gravitatem lethalem, quam non habet.—Resp. sub malitiâ in communi non minùs contineri mortalem malitiam, quàm venialem; ergo nulla est ratio, cur potius actus tendens in illam sit præcisè venialis et non mortalís; imò potior est ratio, ut sit mortalís, tam ratione periculi, cui se exponit taliter operans, quàm ratione affectus, quo virtualiter amplectitur malitiam mortalem, uti et ob defectum debiti examinis secundum dicta.

Quæres an conscientia propria magis obliget, quàm quodlibet præceptum humanum? — Resp. cum D. Th. in 2, dist. 39, quæst. 3, art. 3: « Ad tertium, dicendum « quòd conscientia obligat non virtute præcepti divini; « non enim conscientia dicitur aliquid esse faciendum « hæc ratione, quia sibi videtur, sed hæc ratione, quia « à Deo præceptum est. Unde per accidens ex virtute « divini præcepti obligat, in quantum dicitur hoc, ut « præceptum à Deo, et idè dictamen conscientia plus « obligat, quàm præceptum prelati, sicut et præceptum « divinum, in cuius virtute ligat. » Sive igitur conscientia propria dicitur aliquid esse contra legem naturalem, divinam, vel humanam, et hoc dicitur vel rectè, aut erroneè, semper illicitum est operari contra illam, quia, ut ait div. Thomas, operaretur contra Dei præceptum, quod majorem vim habet, quàm quodcumque aliud superioris mandatum. Nec obstat, quòd *mandatum prelati haud secus accipiendum sit, ac si præcipiat Deus*, ut ait S. Bern. lib. de Præcep. et disp., c. 12. Quo enim sensu id intelligendum sit, significat paulò supra dicens: *Ubi tamen Deo contraria non præcipit homo saltem iudicio subditi*. Verùm quidem est, quòd subditus teneatur deponere conscientiam erroneam vincibilem, quando prelati, qui est vir bonus et prudens, ei oppositum mandat: si tamen illam non deponat, non potest agere contra illam. Si verò habens conscientiam erroneam existimet, se magis obligari præcepto superioris, quàm dictamini propriæ conscientia, jam practicè deponit conscientiam, quæ existimat opus sibi illicitum, ac proinde non agit contra propriam conscientiam.

ARTICULUS IV.

De conscientia erronea.

Dico 1°: Quilibet tenetur sequi conscientiam invin-

cibiliter erroneam. Ratio est, quia illud quòd dicitur conscientia erronea, accipitur ab errante, ut ipsa lex Dei; ergo si ab hoc recedat, recedit à lege Dei: obligatio igitur oritur non virtute rationis humanæ, sed virtute præcepti divini, cum ratio errans iudicium suum proponat, ut à Deo derivatum. Exemplificat hoc S. Thomas 1-2, q. 49, art. 5, ad 2, inquit: « Si « præceptum imperatoris ad aliquem pervenire con- « tingeret mediante proconsule, tunc idem esset con- « temnere imperatoris præceptum et proconsulis, sive « proconsul verum diceret, sive falsum: » eodem modo, quando ratio errans proponit aliquid ut præceptum Dei, tunc idem est contemnere dictamen rationis, ac Dei præceptum. Unde licet aliquando contingat dictamen rationis esse erroneum, propterea tamen non amittit rationem regulæ, ut docet D. Th. 1-2, q. 91, art. 5, ad 5: « Quia, inquit, non oportet, ut omnis men- « sura sit omnino infallibilis et certa, sed secundum « quod possibile est in suo genere. » Sicut igitur rex prudenter præcipit militibus, ut in omnibus tribuno obtemperent, quamvis posse aliquando errare tribunal ipse prævidet; quia majus est bonum quòd ex tali obedientiâ ut plurimum provenit, quàm malum quòd ex opposito non nisi rarò contingit: ita conventus divinae providentiæ visum est, præcipere voluntati nostræ, ut in omnibus sequatur dictamen rationis deductum ex principiis moralibus; quamvis enim Deus prævideat intellectum hominis ex imbecillitate suâ aliquando erraturum, consequenter voluntatem teneri ad exequendum id quòd verè est contra legem Dei, tamen hoc summæ ejus bonitati non est inconveniens, quia majus est bonum quòd ex dicto præcepto universali resultat, quàm peccatum materiale quòd aliquando ex errore provenit.

Dices 1°: Conscientia nostra, utpote Deo inferior et subjecta, non potest aliquid præcipere quòd est contra legem Dei; ergo, quamvis erroneè invincibiliter dicitur esse mentiendum ad salvandam vitam proximi, ei non est parendum, eò quòd lego Dei prohibeatur.—Resp.: Neg. cons., quia in tali casu præceptum divinum est sequi conscientiam, ac consequenter tunc non obligat ad contrarium ejus quòd lex divina prohibet; et licet non teneamur obedire præcepto inferioris, dum ille aliquid præcipit quòd scimus esse prohibitum à superiore, tenemur tamen obedire, dum id quòd præcipit inferior putamus esse conforme præcepto superioris. Dices 2°: Non tenemur ad legem, nisi prout est promulgata à legislatore; atqui conscientia etiam invincibiliter erronea illam nobis aliter proponit, ergo.—Resp. dist. ant.: Non tenemur per se loquendo, conc.; per accidens, quando sic per conscientiam proponitur, neg. Deus ergo voluit ut obediremus legi, non nudè sumptæ, sed prout nobis per dictamen practicum intellectus, seu per conscientiam applicatur. Dices 3°: Deus nequit esse auctor alicujus conscientia erroneæ, ergo nec eam tenemur sequi. Consequentia patet, quia conscientia in tantum potest nos obligare, in quantum est lex particularis à Deo derivata, et ab illo accipiens vim obligandi.—

Resp. cum nostris Salmanticensibus scholasticis, tr. 17 de Fide, disput. 2, n. 48, et moralibus tom. 5, tr. 22, c. 5, punct. 1, n. 4, quod, quando obligat conscientia erronea, duplex distingui debeat iudicium: primum quasi speculativum, quo iudicamus aliquid lege prohiberi, vel præcipi, quod reverà non prohibetur, vel præcipitur. Aliud practicum, dictans aliquid faciendam, aut omittendam esse conformiter ad legem falsò et erroneè apprehensam. Primum est simpliciter falsum, nec est à Deo, nec habet rationem legis. Secundum est verum veritate practica dictante conveniens esse facere quod iudicamus bonum, et omittere quod iudicamus malum. Illud est à Deo, illiusque dictaminis practici veritas non consistit in commensuratione ad objectum, prout est in se, sed prout est in iudicio operantis, sive per conformitatem ad regulas rationis. Unde in dicto casu conscientia non præcipit mendacium, ut importat falsitatem, sed ut importat conformitatem cum ratione, et operationis rectitudinem; et consequenter falsitas mendacii non est à Deo, nec conscientia, sed hæc reducitur ad solam creature defectibilitatem; ad Deum verò et conscientiam reducitur, quod mendacium benè fiat, seu conformiter ad legem divinam et naturalem dictantem sequendam esse dictamen conscientie.

Dico 2°: Si conscientia vincibiliter erronea dictet actionem in se peccaminosam hic et nunc esse præceptam, v. g., esse mentiendum ad salvandam vitam proximi, homo, quantum in se est, tenetur conscientiam erroneam deponere; quod si non faciat, sive illam sequatur, sive agat contra illam, peccabit. Ratio primæ partis est quia, cum quilibet teneatur scire ea quæ ad se peccandum sunt necessaria, post dubium et animæ adversum periculum peccandi, tenetur inquirere in rei veritatem, ne periculum peccandi, et peccatum ipsum, saltem moraliter interpretativè aspiciat. Ratio secundæ partis est: si enim sequatur conscientiam vincibiliter erroneam, peccat, cum saltim indirectè et in causâ illud malum sit volitum, cum volita sit ipsa ignorantia illius mali causa, quæ, cum sit vincibilis, non excusat à peccato. Si non sequatur, sed contra illam agat, etiam peccat, quia agit contra dictamen conscientie. At hinc suboritur questio, qualiter in casu posito conscientia erronea obliget? Ad quam cum aliis respondet Vasq. disp. 60, cap. 2, n. 4, eam non obligare positivè ut mentiamur, sed solùm negativè, ne eâ manente contra illam faciamus; verùm, ut advertunt NN. Salmant, morales l. c., n. 6, hæc doctrina, licet sit acuta, est tamen falsa. Nam qui habet conscientiam erroneam dictantem esse mentiendum ob salutem proximi, tenetur non agere contra illam; ergo tenetur agere secundùm quod illa dictat, quod est mentiri. Patet consequentia, quia teneri non agere contra illam, est intransitivè teneri non omittere mendacium. Quod etiam constat ex illo Pauli ad Galat. 5: *Testificor omni homini circumcidenti se, quod debitor sit scilicet legi faciendæ*. Ergo tenetur positivè agere secundùm conscientiam erroneam vincibilem: de hac enim loquitur Apostolus, ut explicatur à D. Th. ibi

lect. 1. Cum loquatur de illis fidelibus, qui post susceptum Evangelium, per conscientiam erroneam iudicabant, se teneri circumcidi ad salutem consequendam. Quibus præcepit, quod nisi deponant illam conscientiam erroneam, tenentur sequi ejus dictamen de circumcissione. Nam, ut benè notat Lorca, aliud est ad quid teneatur qui habet conscientiam erroneam, aliud ad quid ipsa obliget: certum est hominem teneri deponere illam conscientiam erroneam; sed conscientia non obligat ad illam deponendam, sed ad eam positivè sequendam; quare, quandiâ perseverat, positivè obligat, ut eam sequamur.

Dices: Nemo potest positivè obligari ad peccandum, ergo nec ad mentiendum. — Resp. dist. ant.: Nemo potest obligari ad peccandum, absolutè loquendo, conc.; ex aliquâ suppositione, neg., quia, ut inquit D. Th. 1-2, q. 19, art. 6, ad 3: « Sicut in syllogismis, uno inconveniēti dato, necesse est alia sequi, ita in moralibus, uno inconvenienti posito, ex necessitate alia sequuntur. Sicut supposito quòd aliquis quærat inanem gloriam, sive propter inanem gloriam faciat quod facere tenetur, sive dimittat, peccabit. Nec tamen est (simpliciter) perplexus, quia potest intentionem malam dimittere. » Et similiter supposito errore rationis, vel conscientie, qui procedit ex ignorantia non excusante, necesse est quòd sequatur malum in voluntate: nec tamen homo est perplexus, quia potest ab errore recedere, cum ignorantia sit vincibilis et voluntaria. »

Dico 3°: Qui ex conscientia erronea vincibili iudicat utramque contradictionis partem esse peccatum, v. g., in die festo assistens moribundo existimat se peccare, sive agrum deserat, sive sacrum omittat, tenetur primò perplexitatem deponere, sicque ab errore se expedire, vel per se, aut per virum doctum, quem debet consulere. Ratio est, quia tenetur vitare peccatum, adeoque medium ad hoc necessarium adhibere, quod est depositio perplexitatis: utpote quæ non deposita peccat, utramvis partem elegerit secundùm dicta. Si autem nec per se, nec per alium possit se à tali errore expedire, quia scilicet nullum habet virum doctum, quem consulat, tunc debet eligere quod minus malum appareat, secundùm quod dicitur can. Nervi, dist. 13: « Cum in dubiis constringimur, utiliter minimis subdimur, ne in magnis sine veniâ peccemus. » Et idem can. præcedenti: « Duo mala, licet sint omnino cautissimè præventiva, tamen si periculi necessitas, vel conscientie perplexitas ex his unum perpetrare compulerit, id debemus resolvere, quod minori nexu noscitur obligare. Quid autem ex his levius, quidve sit gravius, pure (aliàs pie) rationis acumen investigemus. » Sed quid, si aliquis adeò sit perplexus, ut post sufficientem adhibitam diligentiam discernere nequeat, quid magis, minusve malum sit? — Resp. cum Bonæ. de Pecc. disp. 2, quæst. 4, punct. 7, n. 27, illum, antequàm oporetur, teneri tunc penitere de ignorantia culpabili seu vincibili, ut ita per penitentiam illa reddatur invincibilis, quia peccatum, si retractetur,

ad alia peccata nequit compellere, neque imputari potest ad culpam, quod invitus ignoras; unde licet in casuposito ille actus ex ignorantia sequatur quasi physicè, non tamen moraliter; unde tunc idem dicendum est, quod in casu conclusionis sequentis.

Dico 4°: Qui ex conscientia erronea invincibili judicat utramque contradictionis partem esse aequè peccaminosam, non peccat, eligendo quamcumque contradictionis partem. Ratio est, tum quia aliàs daretur perplexitas simpliciter, sive casus; in quo hominem peccare foret necesse, quod nullus admittit. Tum quia licet ille actus sit liber libertate physicà, utpote tendens in objectum cognitum ut malum, non tamen est liber libertate morali, seu tendens in objectum malum, ut possibile vitari, quod ad peccandum requiritur.

Quæres 1°: an sit gravis peccatum agere contra conscientiam vincibiliter erroneam, quam agere juxta illam? Resp. id certà regulà non posse præscribi; sed ex diversitate materiae, nunc unum, nunc aliud est majus. Declaratur exemplis. Constat de facto mendacium esse solum peccatum veniale; putat quis ex ignorantia culpabili, quòd ad salvandam innocentis vitam, non tantùm sibi liceat, sed et quòd teneatur mentiri, tali casu minis peccabis mentiendo, quam contra conscientiam mendacium omittendo; mentiendo enim officiosè solum peccas venialiter, non mentiendo mortaliter. E contra si judices ex ignorantia vincibili furandum esse ex bonis avari, ut subvenias pauperi in communi necessitate constituto, juxta dictamen conscientiae furando (in re gravi, ut suppono) peccas mortaliter, non furando solum venialiter. Ratio horum est, quia obligatio conscientiae non est alia ab obligatione præcepti, quod apprehendit: cum conscientia nil aliud sit, quam intimatio legis, seu præcepti divini existimati; ergo quò gravior fuerit præceptum, gravior erit obligatio conscientiae; sed quò gravior est præceptum, gravior est illius transgressio; ergo tunc erit gravior peccatum agere contra conscientiam, quando præceptum ab ipsa falsò propositum erit gravior, et tunc levius, quando fuerit leve. Cæteris autem paribus videtur gravior peccatum agere contra conscientiam vincibiliter errantem, quam agere juxta illam. Ratio est, quia gravior est peccatum agere ex scientia, quam agere ex ignorantia, licet vincibili, cum hæc aliquantulum culpam minuat; sed qui agit contra conscientiam agit ex scientia, ut patet; agens verò secundum conscientiam agit ex ignorantia, ergo. Quæres 2°: Unde colliget quis sibi inesse conscientiam erroneam? — Resp.: Si dubitet aut suspicetur de malitia suae actionis, vel omissionis, et tamen sine sufficienti fundamento se resolvat esse licitam, aut etiam, si interius moneatur de rei veritate accuratius examinanda; tunc enim timere debet, ne conscientia sua sit erronea vincibiliter, et ideò, nec statim ponere debet actum quem illa præcipit, nec statim omittere quem prohibet; sed, si sit sufficiens, debet rem diligentius examinare, si insufficientis, debet rem diligentius examinare, si insufficientis, doctores interrogare. Quæres 3°: Quomodò deponen-

da sit conscientia erronea? — Resp. 1° Si temerè absque ullo temeramento concepta sit, sufficit quòd eà laborans temeritatem agnoscat, varietque judicium de malitia operationis, in judicium moraliter certum de ejus honestate. Nam res per easdem causas dissolvitur, per quas nascitur; consequenter cum illa temerè absque ratione concepta sit, absque ratione potest dissolvi. — Resp. 2°: Si conscientia sit ex fundamento apparenter vero, ad hoc ut illa deponatur, debet etiam vel rationis vel auctoritatis fundamentum intervenire, ratione cujus prudenter judicetur contrarium; rationis quidem, ubi quis potest studendo, examinando, libros revolvendo, ac simul humiliter orando, veritatem obtinere, vel saltem majorem probabilitatem. Dico: *majorem probabilitatem*, quia ubi conscientia erronea concepta est ex ratione probabilis, debet deponi alià efficaciori, nam (ut bene cum Cordubensi inquit Vasq. in 1-2, q. 19, art. 6, disp. 67, cap. 1, n. 4; et nos infra fusè probabimus, ubi agemus de conscientia probabilis) si sit minùs, vel aequè efficax, non erit sufficiens ad generandum assensum contrarium. Si verò laborans conscientia erronea vincibili sit incapax examinandi rationes, ad eam deponendam debet intervenire fundamentum auctoritatis, præsertim doctores, ac præsertim parochum aut directorem virum utique probum, prudentem ac doctum consulendo, quod facere debent illiterati, et maximè scrupulosi, de quo fusè infra.

Quæri hic potest, qualiter se gerere debeat confessarius cum eo qui laborat conscientia erronea. Responso ad hanc questionem pro praxi apprime necessaria constabit ex resolutione casuum sequentium.

Casus 1: — Anselmus confessarius religiosorum, audiens cujusdam religiosi confessionem, intelligit erronea eum conscientia laborare, quòd quotidie sub peccato mortali teneatur recitare officium B. Virginis; deberetne talem docere veritatem, supposito, quòd prudenter existimet, poenitentem ex tali doctrina in posterum omissurum recitationem talis officii? — Resp.. Anselmum omninò tum spontè, tum requisitum teneri docere veritatem, non obstante damno spirituali omissionis, quod ex eo potest oriri. Ratio est, quia majoris ponderis est damnum spirituale, scilicet culpa mortalis, quòd posset timeri, si aliquando quis ex conscientia erronea non monitus de veritate omitteret officium ex debito, quam si monitus idem officium omitteret, ad quòd recitandum solum tenetur ex devotione. Addo: Etiam si nullus esset timor, religiosum illum ex conscientia erronea, nec semel omissurum officium, adhuc ei esset aperienda veritas, quia docere ignorantes est per se actus charitatis, nec minùs aberrat à vià virtutis, qui ex errore peccat, quam qui ex errore existimat se agere virtuosè: estque magis consonum rationi ex verà virtute operari modicum, quam ex errore cumulare plura.

Casus 2: — Antonius confessarius ex notitia confessionis animadvertit religiosos cujusdam monasterii à suo superiore frequenter gravari, eosque judicare, in-

hîbitum sibi esse sub culpâ lethali appellationis refugium; teneturne Antonius, aut potest manifestare religiosis, quòd in casu injusti gravaminis licitè ad superiorem majorem appellare queant? — Resp. Antonium non requisitum ordinariè nec teneri nec posse eis manifestare, quòd licitè appellare possint. Ratio est, quia ex veritate non agnita nullum damnatum ignorantibus de presenti timeri potest, uti damnatum communitati ex veritate manifestatâ forsân posset timeri; eò quòd plurimi imaginantes sibi, quodcumque à suo superiore impositum gravamen esse injustum, abuti possent jure appellationis. Dico ordinariè, quia si Antonius certò et evidenter sciret, subditum ignorantem jus appellationis injustè gravari à superiore, insuper judicet communitatem per similem appellationem non fore perturbandam, teneatur ex legè charitatis monere subditum de jure appellationis, non tamen debet eidem appellationem persuadere.

Casus 3: — Wilhelmus post multam instructionem, circa illum à confessario impensam, deprehenditur ad eò rudis, et hebes, ut mysteria necessitate mediî credenda addiscere nequeat; quodnam est munus confessarii cum illo? Ante resp., suppono ignorantem mysteria necessitate mediî ad salutem necessaria, uti et erroneè existimantem non requiri dolorem ad confessionem peccati mortalis, tali ignorantia vel conscientia durante esse incapacem absolutionis, uti constat ex hæc sexaginta inter damnatas ab Innocent XI propositiones: « Absolutionis capax est homo, quantumvis laboret ignorantia mysteriorum fidei, et etiam si per negligentiam etiam culpabilem nesciat « mysterium sanctissimæ Trinitatis et Incarnationis « Domini nostri JESU Christi. » Cujus ratio est, quòd actualis illorum mysteriorum fides, uti indispensabiliter requiritur ad vitam æternam, ita et ad justificationem, quæ confertur jus ad vitam æternam, est necessaria. Ex quo sequitur omnes confessiones factas illâ ignorantia durante esse reiterandas, eò quòd invalidæ fuerint defectu requisitii legitimi doloris seu contritionis, quæ nequit concipi sine explicitâ illorum mysteriorum fide. Cujus ratio est, ex P. Du Jardin, quia contritio, cum debeat esse supernaturalis, nequit concipi absque speciali auxilio divinæ gratiæ, quòd Deus ex suo decreto non confert, absque prius collatâ gratiâ fidei explicitæ eorum quæ ad justificationem et salutem æternam adipiscendam necessitate mediî sunt credenda; si enim conferret gratiam contritionis, antequam confert gratiam fidei explicitæ ita credendum, cum sacramentum poenitentiae in subjecto ritè disposito infallibiliter producat suum effectum, posset obtineri justificatio ex vitâ æternâ absque fide explicitâ eorum quæ in adultis ex Dei decreto ad illam obtinendam necessitate mediî sunt credenda, quòd implicat. Unde in his et similibus casibus est obligatio in confessario instruendi poenitentem, ab eoque removendi illam ignorantiam, antequam absolutionis ei beneficium impertiat. Difficultas ergo restat, quid in casu posito sit faciendum confessario?

— R. Cum illa hebetudo quandoque oriatur ex pecca-

to, cui addicitur sunt illi ignorantes, subinde ex eo quòd animus talis rudis plenè immersus sit terrenis, in aliis ex complexione naturali, in aliis ex senio, prout diversa radix, diversa quoque est danda resolutio. Unde si primò rudis et hebetus, gravius quibusdam peccatis implicati, non discant ea, quæ concernunt dicta mysteria, presumi debet, quòd caeci et obtusi sint per peccata. Et hæc mentis cæcitas præcipue oritur ex vitio luxuriæ, hebetudo autem ex vitio intemperantiæ et aliis. Utraque verò generatur ex immoderato amore rerum terrenarum. Dùm enim mens plenè immersa est corporalibus et terrenis, nequit attendere ad spiritualia et celestia, Confessarius igitur talem rudem volens instruere evellat primùm radicem ruditatis, prius scilicet à vitiis eum abstrahendo, energeticè, v. g., proponendo peccati fœditatem, pericula, et corporis, animeque damna, quæ inde sequuntur; adhibitis ad hoc efficacibus sacre Scripturæ, vel Patrum sententiis: deinde paulatim mysteriis fidei eum imbuat. Si secundò rudis quispiam deprehendatur industrius in rebus corporalibus et sensibilibus et post diligens examen circa peccata luxuriæ, intemperantiæ, etc., nullus ad peccatum speciale detegatur affectus, attendat confessarius, an mens tota non inhæreat terrenis; sic enim quandoque contingit in agricolis, qui non ultra agrum et lignem mentis suæ intentionem protendunt. Sic etiam in mechanicis et pauperibus, qui cum miseriam indigentia suæ sentiant, et nimium ruminant, toti circa victum quotidianum occupantur; his ostenderi debet, quòd non tantùm damentur, qui in graviora peccata labuntur; sed et illi, qui nimium solliciti de terrenis, de celestibus vix, aut rarò cogitant. Si tertio ruditas et hebetudo oriatur ex naturali complexione, quòd colligi potest ex eo quòd etiam in aliis rebus cogitandum, retinendis, atque agendis rudis sit et hebes; hoc in casu, si rudis ille inveniat timoræ conscientia, horrorem habeat à peccato, et paratum se exhibeat, ut instruat, adhuc tamen post instructionem hebes maneat, poterit illi confessarius absolutionem impendere, et sacram communionem concedere: præviè tamen ad absolutionem requiritur et sufficit, ut confessarius illi præformet actus fidei, moneatque ut ille rudis eisdem verbis, quibus confessarius prævit, cum attentione illos efformet, et sic fidem illorum mysteriorum profiteatur. Cujus ratio est, quia ipsa credendorum scientia non est necessaria necessitate mediî ad salutem, sed fides actualis: idè requiritur et sufficit confessariis, proponere ejusmodi poenitentiam ad eò rudi, omnes articulos fidei credendos necessitate mediî sub uno motivo fidei formalis, ut poenitens illis simul assentiatur, et factum fidei circa illos eliciat. Si demùm quartò ruditas illa oriatur ex senio, confessarius satagat investigare, an prius illa fidei mysteria sciverit, et christianè vixerit: quòd si ita sit, sine anxietate potest illi (si nil aliud obstat) sacramenta administrare, præformando ipsi actus fidei, etc., juxta methodum jam datam: si verò nec ante satis ista sciverit, nec satis christianè vixerit, laborandum est, ut jam saltem illa addiscat, priusquam

sacramenta administrentur; sed si non speretur fore, ut cum senio hebetudo ista minuatur, timeatur verò ne crescat, tempori providendum est, ne factus sensim hebetior; postea cum minoris dispositionis verisimilitudine sacramenta suscipere cogatur.

Casus 4: Petrus pœnitens ex motivo probabili, sed falsò judicat, se non esse obligatum ad restituendum; confessarius verò cognoscit cognitione certâ, eum verè obligatum; teneturne pœnitentem monere de tali obligatione, si timeat, ne etiam admonitus non restituat? Ante resp., suppono primò, quòd si pœnitens ignoret ea vincibiliter quæ tenetur scire, confessarium teneri eum monere. Ratio est: 1° quia quilibet confessarius subit vices proprii pastoris in pœnitentem: obligatio autem pastoris est tollere ignorantiam subditi, eum instruendo, dum instructione et admonitione indiget. 2° Quia in casuposito pœnitens est malè dispositus ad sacramentum pœnitentiæ, et aliunde prudenter judicare potest confessarius, pœnitentem monitum, ac conscientie stimulis agitatum, ad meliorem frugem re versurum. Suppono secundò, confessarium teneri monere pœnitentem laborantem ignorantia invincibili, quando sperat fructum emendationis. Ratio est: quòd confessarius hoc in casu silens, et pœnitentem in eâ, quâ laborat ignorantia relinquens, ageret contra propriam suam conscientiam, quâ bonum ejus spirituale se monito suo curaturum cognosceret. Suppono tertio, confessarium teneri aperire veritatem, quando pœnitens antea ignorans invincibiliter, postea in confessione dubius interrogat, an teneatur restituere, vel an contractus, quem bonâ fide aliquoties exercuit, sit usurarius. Idque verum est, quamvis credat se nihil profuturum manifestando veritatem. Ratio est 1° quia pœnitens non dicitur eo casu labore ignorantia invincibili, sed potius vincibili, cum dubitet; 2° Quia eo casu pœnitens taciturnitatem et dissimulationem confessarii prudenter posset interpretari in favorem sui erroris. Suppono quartò, confessarium ad idem teneri, quando imminet damnnum boni communis, etiamsi nullus ex admonitione speretur fructus. Quia bonum publicum est anteponendum bono privato. His suppositis. — Resp. Confessarius in casuposito Petrum monere tenetur, antequàm eum absolvat, etiamsi timeat nullum ex monitione suâ fructum secuturum. Ita Gonz. in Fund. Theol. moral. dissert. 14, cap. ult.; Pontas V, confessarius, cas. 4; N. Henricus de Sacra. Pœn. c. 255; N. Sebaldu de Minist. confess. n. 481, contra plures. Ratio est: 1° quia confessarius nequit absolvere pœnitentem, nisi eum prudenter judicet ritè dispositum ad absolutionem: atqui non potest prudenter judicare Petrum esse ad absolutionem ritè dispositum, quem ita addictum lucro, et commodo censet ut quamvis admoneatur de obligatione restituendi, non sit restitutus, nec concepturus ex animo propositum efficacem restituendi. Qui enim ita est affectus, ut etiamsi sciret se esse obligatum ad restitutionem, nihilominus non restitueret, non est immunis à culpâ, neque legem Dei habet in medio cordis sui, nec habet virtutalem (imò nec habitutalem) voluntatem subeundi

potius quævis mala hujus vitæ, quàm committendi peccatum mortale. Ratio est: 2° quia, ut notat Pontas, falsò videtur supponi, quòd pœnitens confessarii monita sit contempturus: quis enim dicat Petrum, qui ex sincero animo se cum Deo reconciliandi sacrum tribunal accedit, adjutum divinæ gratiæ auxilio ignorantiam aut pertinaciam suam non esse superatum? ambiguo igitur confessarius tantum nitetur dubio, quod ex regulis charitatis pro futurâ sui pœnitentis emendatione debet interpretari.

Dices 1°: Præceptum correctionis fraternæ non obligat, cum nullus fructus speratur, prout docet S. Thomas post S. Augustinum relatum cap. *Si quis autem de pœn. dist. 7. Si scirem non tibi prodesse, non te monerem.* Ergo nec in presenti casu pœnitentem monere obligatur confessarius. — Resp.: Neg. cons.; quia licet is, qui solum ex communi lege charitatis et fraternæ correctionis, tenetur proximum instruere, potius dissimulare debeat, quando prævidet ex monitione suâ potius secuturum scandalum, quàm fructum; alia tamen est ratio de confessario, qui prohibetur absolutionem impendere indigno et indisposito; quales sunt omnes qui de veritate scandalum sumunt, nec volunt intelligere, ut benè agant. Debet igitur in dicto casu confessarius pœnitentem de errore suo admonere, et illi patefacere obligationem, quam habet restituendi, et abstinendi à tali vel tali contractu, quem ipse per errorem licitum esse existimabat, et sine ullo scrupulo exercebat. Quòd si audire et obedire paratus sit, illi absolutionem impertiatur, sin autem, illus sine absolutione à se dimittat, ejusque duritiem increpet. Illud autem, quod velut ex Augustino lib. 50 Homiliar. homil. 41, dicitur cap. *Si quis autem, non habetur in Augustino, ut videbit quisquis tibi Augustinum legerit.* Agit enim, ut benè notat Gonz. de iis qui pœnitentiam differunt usque ad mortem; de quibus dicit, se prorsus nescire an agant veram pœnitentiam et salventur, an fucant et damnentur, et hoc timeat. Quia « si tunc, inquit, vis agere pœnitentiam ipsam, quando peccare non potes, peccata te dimiserunt, non tu illa. » Quia verò certus non est pœnitentiam tunc factam non profuturam, dat pœnitentiam moribundo, id est, docet admittendum etiam tunc ad sacramentum pœnitentiæ, eique contenti in extremis peccata, de quibus antea non pœnituit, impertiendam esse absolutionem. Nam « si scirem, inquit, nihil tibi prodesse, non tibi darem. » Item si scirem tibi prodesse: (hic ergo non habet non tibi prodesse) non te admonerem, non te terrerem, id est si scirem tibi nihil prodesse pœnitentiam usque ad extremum vitæ dilatare, non tibi darem absolutionem sacramentalem; item si scirem pœnitentiam tunc antem prodesse, non te monerem, non te terrerem, id est tot argumentis non exaggerarem pericula dilatare ad extremum pœnitentiæ. Subdit immediatè: « Duæ res sunt, aut ignoscitur tibi, aut non ignoscitur? » et quia valdè incertum, an pœnitentia tam sera sit vera et prosit, ut Deus ignoscat, ideò summi periculi est, usque ad

finem vite differre pœnitentiam; et ideò de tanto æternæ salutis discrimine te moneo, te terreo, quò persuadeam, ut non procrastinas, sed agas pœnitentiam dùm sanus es, et penitere potes. Ex quibus patet S. Augustini verba nihil facere ad intentum adversariorum.

Dices 2°: Monitio in casu posito esset nociva, et laqueus, seu causa scandali; nam pœnitens, qui ante monitionem solùm materialiter et ignoranter peccabat, hæc facta formaliter et scienter peccabit: atqui nulli debemus laqueum injicere, cap. *Si quis autem*, dist. 7. Ergo. — Resp. quòd in casu dicto non ipsa monitio confessarii injiciat laqueum, vel causet nocumentum et scandalum, sed sola malitiæ et prava pœnitentis dispositio, de veritate scandalum, laqueum et nocumentum accipientis, et nolentis intelligere ut benè agat.

Coll. nimis laxam ac repudiandam esse opinionem Gobati de Sacram. tr. 7, n. 316, aientis confessarium non debere monere pœnitentem de malitiæ mollietate, cui ex invincibili (ut loquitur) ignorantia est obnoxius, si omninò putet, non obstante monitione, scelus nihilò rariùs patraturum. Ratio est quia minùs apparet probable in materia adeò absona et crassa (qualis est mollietatis, tactus impudici, etc.) talem ignorantiam dari. Ratio est 2°, dato, etiam in similibus ignorantiam invincibilem et involuntariam quandoque intervenire posse, ex quo capite quis moraliter et practicè certus erit, quòd talem ignorantiam vincere nullo modo poterit; quòd ad divinas illuminationes, ipsumque rationis lumen debitè semper attenderit; quòd gratiæ divinæ illustrationem satis implorarit, nullumque medium, quo ignorantia hujus caligo depelli poterat, neglexerit? Unde 3°, falsò supponit Gobat, cognosci posse ignorantiam in pœnitente esse invincibilem, licet eum non interroget confessarius; nec consequenter de qualitate ipsius ignorantia: certus esse potest. Similiter quàm nimis laxum repudiandum est id, quod habet idem Gobat n. 318, non debere moneri eum, qui ignorat esse mortale, rem falsam vel levem confirmare juramento; supponit quippe et in hoc casu, consequenter et præcepti Decalogi de non assumendo nomine Domini Dei sui in vanum posse dari ignorantiam invincibilem, quod perabsurdum videtur.

Casus 5°: Publius confessarius ex confessione generali Lubillæ cognoscit, ipsam ante contractum matrimonium habuisse copulam cum fratre mariti sui, adeoque irrefectam impedimento dirimente matrimonii; teneturne Publius monere Lubillam de nullitate matrimonii. supposito quòd nullum monitionis fructum prudenter prævideat, partim ex infamia Plautillæ imminente, partim ob scandala, quæ nata sunt sequi ex dimissione mariti, vel denegatione debiti, partim ob multas proles, quæ provenerunt ex putativo matrimonio? Ante resp., supp. 1° quòd si in pœnitente detegatur impedimentum matrimonii, antequàm contraxit matrimonium, et res adhuc sit in statu integro, tenetur confessarius monere pœni-

tentem, quia si tunc nullus sequatur fructus, hæc provenit ex merà malitiâ contrahentis, quæ peccatori non debet suffragari. Dixi: *Si res adhuc sit in statu integro* Quia si pœnitens, v. g., esset filia honesta jam gravida, putat N. Stephanus tract. 1, disput. 1, n. 51, confessarium posse permittere, ut cum impedimento invincibiliter ignorato contrahatur matrimonium (non deberet tamen interim omittere occultè impetrare dispensationem), quia ex monitione de simili impedimento vix fructus posset prudenter expectari, et tamen in meram pœnitentis malitiam non posset refundi, quamvis interim confessarius diligenter attendere debeat, an nulla spes fructus affulgeat, cum verè hæc spes in casibus etiam difficillimis semper non absit: et, si pœnitens pro nunc quidem non videatur satis dispositus ad faciendum fructum, speretur tamen in futurum meliùs disponendus; tantisper monitio differatur, utique ad tempus, quo speratur fructum habitura. Suppono 2° quòd si ponatur casus, quo post contractum bonâ fide matrimonium cum impedimento dirimente, ex monitione de nullitate matrimonii et ex divortio vel denegatione debiti nulla sequatur incommoda, quæ conveniunt in casu, prout à nobis proponitur, sed penès meram pœnitentis malitiam stat quominùs ex monitione fructus sequatur, confessarium teneri monere pœnitentem. Ratio est: quia tunc confessarius non habet rationabile fundamentum prævidendi, seu judicandi, nullum fore fructum admonitionis suæ, nisi rationabiliter judicet, ipsum ob humanas aliquas considerations ita addictum illi statui materialiter malo, ut quamvis moneatur de obligatione illum dimittendi, non sit dimissurus; imò scienter in eo contra legem Dei permansurus. Si autem rationabiliter judicet, ipsum taliter addictum isti statui, judicat ipsum non esse rectè dispositum ad absolutionem, prout diximus in responsione ad casum præcedentem. Unde in casu sic posito verum puto, quod docet N. Henr., quòd debet scilicet confessarius monere pœnitentem de errore suo, et obligatione procurandi dispensationem, si obtineri possit, sequè etiam ad eam procurandam offerre. Quòd si pœnitens nolit, debet ipsum monere de obligatione dimittendi statum illum, et cohabitationem, nisi malint continentiam vovere, simulque vivere tanquam frater et soror. Si pœnitens audire et obedire nolit, debet ipsius duritiam increpare inabsolutumque dimittere. Suppono 3° quòd si in casu, etiam prout in initio ponitur, Lubilla confiteretur scrupulum suum sub dubio, an ille esset status maritus, non licet confessario tacere, sed debet veritatem explicare. Ratio est: quia (ut sapienter ait Dominicus Soto in 4, dist. 18, quæst. 2, art. 4) suum silentium illa acciperet ceu responsum, quòd suum matrimonium erat juridicum, et hoc est verum de quacumque ignorantia sive juris divini, aut humani, sive facti. His suppositis, resp.: Publius in casu posito nec tenetur nec debet monere Lubillam. Prob. 1° ex Decretali Innoc. III in cap. *Quia circa* 3, de consang. et affin. l. 4, tit. 14, in quâ summus hic pontifex, loquens de

matrimonio invalido duorum propter cognationem eorum in quinto gradu, tunc impedimento dirimente, de quo invalidè fuerant dispensati, sic dicit: « Dissimulare poterit, ut remaneat (vir nobilis N.) in culpa sic contracta, cum ex separatione, sicut asseris, grave videas scandalum imminere. » Respondet N. Henr. Innocent. III, ibi non loqui de confessario in ordine ad absolutionem impertiendam in foro interno, sed de episcopo et parcho instruens, quemodò se gerere possit et debeat in foro externo. Sed contra est, si episcopus et parochus, quorum præcipua cura est providere bono communi et urgere observantiam legum, dissimulare possit ac debeat in foro externo, ob imminens grave scandalum ex separatione; multò magis confessarius, cujus præcipue curæ incumbit providere bono spiritali sui pœnitentis, ob imminens periculum peccati formalis, infamiae, graviumque scandalorum, dissimulare poterit ac debeat. Neque ex hoc semper argui potest indispositio animi in poenitente; quia potest poenitentis animus ita esse dispositus, ut quocumque bonum creatum menti occurrerit, illud bonitati divinæ postponeret, et si quodcumque malum menti occurreret, magis averaretur malum culpæ, quam quodlibet aliud malum. Et nihilominus prudenter timeri, ne, si explicita fieret comparatio mali culpæ; cum malo gravissimæ infamiae, scandalorum, etc.; poenitens ex humanâ fragilitate exponatur evidenti periculo formalis peccati. Cujus ratio est, quòd mala infamiae, etc., utpote sensibus nostris propiora vehementius moveant phantasiam, quam malum culpæ, ideòque voluntatem faciliè in periculum traherent. Ideòque advertunt et monent doctores non semper esse consultum, præsertim apud homines scrupulosos, vel ad lapsum pronos, ut instituantur comparationes explicitæ malorum culpæ cum malis poenæ.

Prob. 2^a ex iis quæ habet laudatus Soto loco cit., ubi affert exemplum mulieris, quæ ante concilii Tridentini tempus, clandestinè, sed non consummatum matrimonium inisset cum uno homine, et quæ alteri postea publicè nupsisset: « Exempli gratiâ, inquit, est mulier, quæ clandestinè nupsit uni, cum quo copulam non consummavit, et postea in publico alteri matrimonio conjungitur, ex quo filios suscipit, putat secundum illud matrimonium esse validum, cum tamen omnî procul dubio non sit, nisi primum; utrum teneatur confessarius illam admonere; nam quòd non teneatur, est hoc maximum argumentum: id, quod non prodesse, sed obesse potest, sub præcepto charitatis non cadit; sed admonitio illa est ejusmodi; nam quamvis mulier illa in judicio juret illum non esse suum, est alienum, nulla ei adhibetur fides, sed coegetur manere cum secundo, cui in facie Ecclesiæ conjuncta est. Imò si separarentur, manerent filii matrimonio destinati, quia haberentur illegitimi, nullus ergo erit talis admonitionis fructus. » Huic questioni sequentem solutionem subjicit Soto, quæ benè intellecta apprime deservit ad resolvendum casum propositum.

« Si autem ignorantia, inquit, sit eorum, quæ non omnes tenentur scire, sive sit juris divini, sive humani, tunc distinguendum est. Si sacerdos viderit, quòd possit prodesse, idque sine gravi scandalo, tunc tenetur rem detegere: si verò videt, quòd nullatenus prodesse potest, aut sine gravi scandalo, tunc tenetur tacere et dissimulare, si non interrogatur, aut si alter non confitetur de illo, tanquam de re scrupulosa. Verbi gratiâ, in exemplo præsentis, ignorantia est divini juris, nescire quòd matrimonium primum sit validum, et secundum irritum; sed tamen non omnes tenentur scire: imò inter sacerdotes id plurimi ignorant. Videt tamen sacerdos, quòd maritus non credet uxori dicenti, quòd primò fuerat alii nupta: imò à iudice compelletur manere cum illo. Quare tunc nihil aliud sacerdos, si diceret, ageret, quam cogere miseram mulierem, ut nunquam possit debitum petere, imò neque reddere, nam cum sciat illum non esse suum, scit subinde, quòd ad illum quomodocumque accedere est fornicari: quod priusquam faciat, mori debet. In hoc ergo casu tacendum est... præterea etiam est attendendum, si magnum scandalum sequeretur ex separatione; quia sunt personæ nobiles, aut aliàs aliquod nomen habentes in Republicâ, et habentes liberos. Et idem est de ignorantia humani juris, ut si ignorans putet, matrimonium in quarto gradu esse licitum: aut ignorantia facti, ut si ignoret maritum suum sibi esse consanguineum, cum tamen sit. » Hæc doctissimus Soto, ex quibus resoluta manet præsens difficultas. Pro quâ tamen, ulterius

Not. 1° quòd cum ignorantia aliqua possit esse uni invincibilis quæ alteri est vincibilis et culpabilis, prudentiâ opus est confessario, ut ex qualitate personæ quæ confitetur, et ex aliis conjecturis perpendat, utrum ignorantia in illâ sit vincibilis; tunc enim, etiamsi sit ignorantia facti, tenetur poenitentem admonere. Cognoscat autem illam ignorantiam esse invincibilem, si poenitens interrogatus, an credat se esse in bono statu, respondeat affirmativè, aut, an nihil sit quod conscientiam gravet, vel scrupulum moveat, respondeat nihil sibi occurrere. Ubi tamen benè monet Bonacina prudenter hoc faciendum esse, ne confessarius poenitenti ingerat dubium aliquod malæ fidei, quando non sperat admonitionem profuturam. Not. 2° cum Pontazio ex Ludov. Bail. de Exam. confess. q. 43, monendum esse à confessario poenitentem, qui laborat ignorantia invincibilis, quando eum prævidet, brevi ab alio esse monendum, qui non ita prudenter moneret, sicut ipse poterit. Sed quaeritur an, si in casu posito mulier sit ita actualiter affecta, ut nolit reddere debitum marito ob iram, indignationem, aut aliam causam injustam, supposito etiam, quòd confessarius non speret fructum admonitionis suæ de invaliditate matrimonii, an, inquam, tunc possit confessarius præcipere vel monere mulierem, ut reddat debitum? — Resp. cum Soto loco cit. ad 2, et Bonac. tr. de Matrim., quest. 3, punct. ult., non posse; tum quia confessarius mentiretur

dicendo mulieri, illum, cui illa non vult reddere debitum, esse suum maritum; tum quia incitaret illam ad peccatum, id est, ad copulam quæ est intrinsecè mala, cum non intercedat verum matrimonium propter impedimentum dirimens invincibiliter ignoratum. Quare in eo casu confessarius non poterit monere pœnitentem ut reddat, sed poterit in genere admonere ut firmiter proponat non offendere Deum in ullo casu, aut poterit dicere in genere conjuges teneri debitum reddere.

ARTICULUS V.

DE CONSCIENTIA SCRUPULOSA.

§ 1. An liceat agere contra scrupulos, et conscientiam scrupulosam.

Nota quòd scrupulus frequenter quidem sit iudicium aliquod imperfectum ad unam partem determinatum, ex inani aliquà et frivola ratione, quæ quis inquietatur suspicans, vel timens ibi esse peccatum, ubi reverà non est, et propterea suspicio vel credulitas levis à doctoribus dicitur, omneque iudicium ex levibus conjecturis animi inquietans scrupulosus dicitur. Sæpè tamen vel non est, nisi quædam formido voluntatis, quæ timetur peccatum ubi non est, vel quædam eà de re imaginatio, ut benè advertunt Lez. hic disp. 12, q. 7, et post ipsum N. Henricus tom. 1, lib. 11, cap. 8; quapropter diligenter notanda est differentia inter conscientiam scrupulosam et scrupulum. « Conscientia enim scrupulosa (inquit Valer. « Regis. Praxi fori pœn. lib. 13, c. 1, n. 107) est, « quando iudicium de agendo vel non agendo firmatum est in unam potius partem, quam in alteram « oppositam. Scrupulus verò non est iudicium, sed « potius apparentia et argumentum contra iudicium. » Vel, ut ait Mart. Wigandt. in Tribun. tr. 2, proœm. exam. 2, q. 1, resp. 2, conscientia scrupulosa, seu ex scrupulis formata, est tale iudicium, quo quis levibus motivis inductus censet se hoc vel illud non posse facere, vel non fecisse: Scrupulus verò « non « est iudicium rationis, sed solum levis anxietas, et « molesta suspicio, conscientiam absque sufficiente « ratione perturbans et inquietans. » Et, ut inquit Joannes Niderus in lib. cui titulus *Consolatorum timorata conscientia* p. 3, c. 1: « Scrupulus idem videtur esse, quod apud alios dicitur pusillanimitas, « que est tædiosa rerum adversarum iners, ac inconsiderata fracti animi dejectio. »

Ad efficiendum scrupulum tria potissimum concurrunt, et primò quidem defectus rationabilis fundamenti, quod scrupulosus nequit discernere à legitimo: 2º Metus, quo quis sine causâ torquetur, ne incidat, vel inciderit in aliquod peccatum, aut aliquà ratione desit, vel defuerit suo officio. Ex quibus tertio consequitur agitatio, perturbatio, atque stimulus conscientia. Scrupulus actum ipsum, circa quem versatur, potest vel præcedere, vel subsequi, vel concomitari: unde potest esse scrupulus vel de præteritis, ut si quis angatur, an officium canonicum integrè vel debitè persolverit; vel de futuris, si nimirum an-

gatur de eo quod facere intendit, an non sit peccatum: vel de præsentibus, ut si angatur de eo quod actu agit. Hoc notato, Dico 1º cum Wigandt l. c., q. 2, r. 1: non peccat, qui agit contra scrupulos cognitos ut tales; 2º imò aliquando est consilii; 3º aliquando præcepti est eos contemnere. Præsertim ubi accedit confessarii alteriusve probi ac prudentis viri iudicium. Ratio primi puncti est: qui agit secundum iudicium moraliter certum de honestate suæ actionis non peccat: atqui ille qui agit contra scrupulos taliter adhuc operatur, quia scrupulus non tollit determinatum assensum de honestate actionis; nam scrupulus consistit in eo, v. g., quòd aliquis determinatè iudicans se officium divinum ritè persolverisse, tamen formidat ex levi fundamento, an rectè intentione, vel an integrè illud persolverit, *illic* trepidans timore, ubi non erat timor. Ratio secundi puncti est: formidines infundatas corpori et animæ plurimum nocivas expellere, saltè est consilii, sed hoc fit agendo contra scrupulos, quos quis iudicat esse tales, uti constabit ex mox dicendis; ergo expedit illos expellere, idque vel maximè, quia usu contrario solet inanis timor et imaginatio superari. Ratio tertii puncti est: quisque tenetur, dum commodè potest, vitare notabile corporis et animæ damnum, atqui fovendo scrupulos incurritur notabile corporis et animæ damnum, cum scrupulosus ob vehementiam illarum inanum apprehensionum spiritus vitales atterentium, periculo amentia se exponat, ad proprium munus obeundum se inhabilem reddat, tædium et alienationem à bonis operibus expèriatur, eaque negligat, et subinde contemnat, et denique à confessione et communione etiam præcepta ob passionis impetum se retrahat. Ergo qui scrupulorum pertinaciam aliter nequit vincere, tenetur ob hæc incommoda vitanda eos abigere conformando se conscientia certæ de honestate actus, licet scrupuli moveant actu in contrarium. Addunt tamen NN. Salmant. Mor. sive N. Sebastianus à S. Joach. tom. 3, tr. 26, cap. 7, punct. 2, n. 12, ubi: « Attamen credo, inquit, plerumque excusandos esse à culpa scrupulosos, qui abigere scrupulos non nimis curant, quia impetus hujus spiritualis ægritudinis adeò vehemens esse solet, ut discursum obnubilet, et libertatem adimere aliquibus videatur; et sic cum illis agendum est, tanquam cum gravi morbo laborantibus. »

Obj. 1º pro scrupulosis. S. Gregorius ad Augustinum, Anglorum episcopum, uti refertur cap. 4, dist. 5, scribit: « Bonarum mentium esse ibi culpam agnoscere, ubi culpa non est. » Ergo monendus non est scrupulosus, ut scrupulos contemnat.—Resp. 1º: Quòd si intelligatur illa auctoritas de præteritis, ut intelligunt eam scrupulosi, qui peccata etiam non commissa confitentur, replicat illam S. Th. p. 3, q. 6, a. 4, ad 1, dicens: « Agnoscere culpam, ubi culpa non est, potest esse dupliciter. Uno modo, ut intelligatur quantum ad substantiam actus, et sic non est verum; non enim ad bonam mentem pertinet, sed ad errantem, ut se aliquem actum commisisse agnoscat,

« quem non commisit. Alio modo quantum ad conditionem actûs, etsic verum est quod Gregorius dicit, « quia justus in actu qui de se bonus videtur, formidat ne aliquis defectus ex parte suâ fuerit. Et sic dicitur Job. 19 : *Verbar omnia opera mea* : et ideò « ad bonam mentem etiam pertinet, ut habeat formidinem, et quam corde tenet, lingua accuset. » — Resp. 2° cum Nidero l. c. cap. 16 : « Videndum, quantum sic agnoscatur culpa, ut non indiscretè impediatur operatio justa, qualiter indiscretè ageret religiosus, qui ex nimium scrupulosâ prœteritæ vitæ memoriâ perturbatus animo, se à sacrâ communione subduceret eo tempore, quo ex suarum constitutionum aut superioris præscripto communicandum foret. »

Quòd si auctoritas illa extendatur ad futura, sive ad hic et nunc agenda, — resp. 1° cum S. Th. et Gersone, et agnoscere ibi non sumi propriè, sed impropiè pro formidare, prout formidabat Job dicens : *Verbar omnia opera mea, sciens, quòd non parceres delinquenti*. Sed, ut notat Boudart, differt scrupulosus ab hujusmodi prudenter timorato, quòd hic ad omnia sua opera attendat, in quantum prudentiæ ratio postulat; scrupulosus verò prudentiæ metas transgrediat, ac proinde, quamvis conscientiæ teneritudo bona sit, tamen in hoc deficit scrupulosus, quòd eâ imprudenter abutatur. — Resp. 2° cum Navar.: (Quòd illic culpam agnoscere, ubi culpa non est, sit quidem signum animi ad bonum propensi, per se tamen bonum non esse, sed scientiæ atque iudicii defectum. — Resp. 3° S. Gregorium ibidem non loqui de culpâ peccati propriè dictâ, sed de miseriâ, seu infirmitate humanâ, quæ ortum ducit ex peccato maximè originali; sed peccatum non est, quam quisque in se agnoscit, et ratione cujus salutari pudore suffundi potest. Quærebat enim Augustinus, Anglorum episcopus, inter cæteras quæstiones, quas à S. Gregorio petebat resolvî quæst. 10, an mulier, dum menstrua est, ad sacram synaxim possit accedere? Respondet S. Greg.: « Si ex veneratione magnâ percipere non præsumit, et laudanda est, sed si percipiat, non iudicanda. Bonum enim mentium est, etc., quia sæpè sine culpâ agitur, quod venit ex culpâ; unde etiam cum esurimus, sine culpâ comedimus quibus ex culpâ primi hominis factum est ut esuriamus. »

Obj. 2° nomine scrupulosorum. Periculosissimum est in eo statu vivere, in quo quis non auderet mori; sed si essem mortis proximus, nollem agere contra scrupulum etc. Ergo. — Resp. cum Sanch. l. 1 in Decal., cap. 10 : Neg. min., quia etiam in mortis articulo consultus est scrupulosus, ut scrupulos contemnant, de quo eos non arguet justus iudex. Addit Sylv. v. *Scrupulus*, q. 2, quòd in articulo mortis multa faceret homo, quæ non essent necessaria, nec expediret ea facere in totâ vitâ, quæ cogere infatuari vel desperare, nisi scilicet obtemperaretur præscripto pii ac prudentis directoris.

Dico 2° : Non licet agere contra conscientiam scrupulosam, eâ manente, seu non explosâ. Prob. 1° ex

cap. *Inquisitioni* de Sent. excom. ubi : « Ad sui pastoris consilium conscientia levis et temerariæ credulitatis explosa licetè potest, » ubi observandum est verbum *explosa* : quo clarè innuitur (ait Fagn. ad cap. *Ne innitaris* de Const. n. 96), quòd habens conscientiam ex credulitate levi seu scrupulosâ, de nullitate matrimonii, minimè possit absque peccato debitum exigere, nisi priùs conscientiam illam explodat, id est, deponat. Prob. 2° ex cap. *Per tuas* 35, de Simoniâ, ubi deciditur esse peccatum, operari contra conscientiam scrupulosam, nisi priùs deponatur. De religioso namque carthusiensi ordinato ab episcopo, quem simoniacum esse, ei fuerat renuntiatum, et propterea formidante ad diaconatus ordinem ab eo promoveri, et functiones subdiaconatus, ad quem promotus erat, exercere, ita scribit Innoc. III, respondens Carthusianorum priori : « Respondemus, ut in ordine suscepto securè ministret; sed contra conscientiam ad superiores ordines non ascendat, ne fortè ædificet ad gehennam; sicut ex eo, quòd conscientiam habuerit nimis scrupulosam, in difficultatem hujusmodi sit collapsus, quam utique non evadet, nisi deponat errorem, » seu conscientiam erroneam. Prob. 3° ratione, vel enim scrupulosus advertit scrupulos suos esse leves, temerarios et infundatos, vel non advertit. Si non advertit, et nihilominus iudicium determinatum sibi format de malitiâ actûs, haud magis agere potest contra conscientiam scrupulosam non depositam, quam contra erroream non depositam : quamdiù enim iudicium scrupulosum apprehenditur ut fundamentum, non differt ab erroneo, nisi per anxietatem et inquietudinem quam causat in animâ; si advertit, illique solum permanent in imaginatione, vel apprehensione, non in iudicio, his non credit, sed fidem seu assensum negat, tanquam assensu indignis et irrationabilibus terribilamentis, sicque licetè contra eos agit.

Ex quibus facilè conciliari possunt, quæ videntur contrariæ auctorum opiniones : illi enim qui dicunt, quòd liceat agere contra conscientiam scrupulosam, per conscientiam scrupulosam nil aliud intelligunt, nisi levem suspicionem de malitiâ actûs, quæ licet aliquantulum obnubilet iudicium determinatum de honestate actûs, illud tamen non explodit; qui verò sustinent quòd illicitum sit agere contra conscientiam scrupulosam de malitiâ actûs, per conscientiam scrupulosam intelligunt iudicium determinatum de actionis malitiâ, contra quod, antequàm deponatur, non esse permissum agere fatentur et ipsi primæ opinionis auctores, prout clarè se explicat N. Sebast., qui postquam loco cit. n. 10, affirmat licitum esse operari contra conscientiam scrupulosam, et eâ non depositâ, n. 11, in fine notandum monet, quòd scrupulosus converti soleat in iudicium erroneum determinatum, et tunc, si sit vincibile, est illicitum eo non deposito operari; at si invincibile est, poterit licetè cum illo operari, ut supra diximus de conscientia invincibili, erroneâ, perplexâ.

§ 2. *Ex quibus cognoscere valeat antmarum director, quod penitens suus sit scrupulosus.*

Cùm, uti diximus, scrupulosus converti solet in conscientiam erroneam, distinguenda est duplex conscientia erronea cum Nidero in suo Consolat. 3, p. cap. 1, circa finem. Primò eorum qui nimis latam habent conscientiam, dicentes illud quod malum est esse bonum, et bonum vice versâ malum de quibus Isaias cap. 5, ait: Vae, qui dicitis malum bonum, et bonum malum: ponentes tenebras lucem, et lucem tenebras. Ponentes amarum dulce, et dulce amarum. Tales, inquit Niderus, sunt similes illi qui transire volens lignum transversum super ripam positum, ut latius iter appareat, berillos oculis superponit, sicque latitudinem fictam pede calcare volens, in aquam cadit. Alia proinde conscientia erronea est illorum qui nimis arctam sibi formant conscientiam, aut scrupulos nimios: sicut Machabei putantes se transgredi præceptum de sanctificatione Sabbati, committendo bellum in necessitate in die Sabbati, et mortui sunt mille homines à gentibus occisi, 1 Machab. 2. Tales sunt frequenter illi (inquit laudatus auctor antiquus) qui de novo ad Deum sunt conversi de peccatis; similes illis qui per pontem satis latum habent ire. *Jugum enim Domini suave est, et onus ejus leve*, Matth. 20, et Psalm.: *Pax multa diligentibus legem tuam, Domine, et latum mandatum tuum nimis.* Quem tamen pontem mandatorum Dei magus aliquis ad parvitatem similitudinis filii aut calamii apparere facit: quare is magus est diabolus, qui hoc moraliter quibusdam solis facere; præsertim quando viam morum per purius medium respiciunt, scilicet stantibus eis in tali proposito, et puritate, quo nec pro toto mundo, nec pro vitâ suâ Deum vellent offendere. Hæc Niderus.

Unde ad benè dignoscendum quis sit scrupulosus, juvat expendere discrimen inter laxum et scrupulosum; laxus itaque est primò, qui contemnit, et absque scrupulo perpetrat ea que alii communiter dicunt esse peccata. E contra scrupulosus, qui in rebus certis frequenter hallucinatur, et inquietatur ex levibus conjecturis peccati suspicionem aut formidinem frequenter concipiendo, ubi docti et timorati nullam peccati speciem agnoscunt. Laxus est secundò, qui varios adit casuistas, donec inveniat qui lucro temporali, libertati, vel cupiditati favens responsum det, sicque securè operatur. E contra scrupulosus, qui post consilium à viris doctis petitum, equidem iisdem quibus antea discinditur mentis anxietatibus, ac licet consilium sibi datum sequatur, eodem tamen metu agitur, ne fortè in eo aliquod peccatum committat. Tertio laxus est, qui proprio confisus judicio procedere solet, nemine consulto. E contra scrupulosus est, qui super virorum doctorum, quos consulit, resolutionibus nimium reflectit, iisque nescit acquiescere, quamvis eos credat esse omni exceptione majores. Quarto laxus est, qui absque consideratione et præcipitanter agit quilibet. E contra scrupulosus circa actus suos nimium solet reflectere, et esse anxius, an sibi liceat

quod aliis licere judicat, vel quod ab aliis timoratis absque formidine practicator. Quintò laxus est, qui in probabilismo, velut in pulvino molliter quiescens, eo ipso se securum existimat, quòd in praxi secutus sit opinionem faventem libertati, quam tenet aliquis auctor contra communem, quem ipse operans virum probum et doctum existimat. E contra scrupulosus est, qui postquam ex opinione evidenter probabiliore, aut moraliter certâ, conscientiam sibi ethice certam formavit, nihilominus veretur, ne aliquod sibi in operando peccatum contigerit. Sextò laxus est, qui in examine conscientie et confessione parùm vel nihil sollicitus est de investigandis et exprimendis specie et numero peccatorum. E contra scrupulosus est, qui leves aliquas culpas veniales per consuetum suo more confitetur tanquam horrenda peccata, quanquam rem non ita se habere fuerit à confessario sæpius admonitus. Septimò laxus est, qui præscriptas preces velociter vel vagè deproperat, sine causâ interruptit, inter orandum circumspicit, vel fabulatur, etc. E contra scrupulosus est, qui ex levibus apparentis iudicium frequenter mutat, v. g., circa lectum, vel non lectum aliquem versiculum vel Psalmum, frequenter et anxie subsistit pro habendâ intentione, eademque sæpius repetit, et sic de aliis materiis.

Quæritur an quispiam, qui meticulousus est conscientie, semetipsum judicare possit scrupulosum. — Resp. neminem meticulousum suo circa hoc iudicio posse confidere, tametsi aliàs sit vir doctus, sed debere hoc iudicium relinquere probo, prudenti, ac docto directori, vel confessario, qui in dirigendis conscientibus experientiam habeat. Ratio est 1ª quia cùm tales meticulousi per continuas anxietates turbatum habeant cerebrum, minus rectè judicare possunt, maxime in rebus propriis, in quibus homines plerimque cœcutiunt. 2ª Quia scrupulosus rarò vel nunquam se credit scrupulosum, si proprio iudicio stet, nec levia credit indicia et conjecturas, quibus inquietatur, aliàs non sinneret se iis inquietari. Imò, ut addit N. Henr. lib. 41, cap. 3, n. 48, frequenter accidit nonnullos (sive ex directoris monitione, sive ex propria monitione experientia convictos) agnoscere se habitualiter scrupulosos, in singularibus tamen actibus; ubi hic et nunc operandum est, non credere esse scrupulum, vel vnum timorem, quo inquietantur. Ipsi proinde facilius est alienos, quam proprios scrupulos discernere; unde potius debent credere alteri, cui conscientiam suam, modumque operandi sincerè aperuerunt.

§ 3. *De causis conscientie scrupulosæ.*

Causæ conscientie scrupulosæ se tenent, vel ex parte hominis, vel ex parte Dei, vel ex parte diaboli. Prima causa se tenens ex parte hominis est complexio ad timorem idonea. Experimur enim, inquit Nider. p. 3, cap. 4, frequenter frigidæ complexionis homines, ut puta fœminas, vetulas, et malancholicos plurimum esse timoratos. In mulieribus (inquit Albertus Magnus in 4 sent. dist. 50) est multum timida com-

plexio propter debile calidum, et vincens humidum. In quo citò perfundantur terribilia; et calidum debile non sufficit calefacere cor et sanguinem. Cujus rationem reddit S. Th. apud Nid. l. c. : Quia secundum Damascenum timor naturaliter cor constringit, sicut et frigida constringunt, et congelationem faciunt : ad quem motum contractionis imaginatio movetur ad timoris dispositionem, ita ut concipiat quis aliquid esse futurum malum, et per consequens fugiendum. Secunda causa, uti docent S. Anton. et Nid., est aliquando agritudo mania et melancholica, quia quemadmodum complexionis defectus timorem augere potest scrupulose conscientie, sic pariformiter infirmitas aliqua capitis, præsertim mania vel melancholia : per quas quandoque læditur imaginatio, quandoque ratio, quandoque memoria, ut tradunt Galienus et Avicenna. Est enim, ut inquit, mania infectio anterioris cellæ capitis, cum diminutione imaginationis : sed melancholia est infectio mediæ cellæ cum diminutione rationis. Tertia causa ex parte hominis est regiminis corporalis negligentia, scilicet per nimiam abstinentiam, vigillas, et ejusmodi, uti docet S. Anton. p. 1 Summe, tit. 3, cap. 10, § 9; rationem hujus dat N. Schaldus parte 1 Questionum moralium, cap. 2, § 5, n. 139; quia scilicet per nimias vigillas exsiccantur in cerebro alacriores sanguinis spiritus, et relinquuntur solum fæces grossiores, per nimium jejunium verò in corpus inducitur frigus, et cerebrum spiritibus vitalibus destituitur; et sic homo fit debilis judicii. Quarta causa est nimia cum scrupulosis familiaritas et conversatio. Nam unus timidus et scrupulosus alium facit scrupulosum in cujus figurâ bellaturus Israelitis sic Deus exercituum proclamare jussit : *Quis est homo formidolosus et corde pavidus, vadat et revertatur in domum suam, ne faciat pavere cor fratrum suorum, sicut ille perterritus est timore.* Sic etiam Gedeoni præliatorum Dominus ait : *Loquere ad populum, et cunctis audientibus prædica : et qui formidolosus est et timidus, revertatur.* Ubi Glossa : *Formidolosus est, qui adolescentis viro, antequam videat mala, solâ cogitatione terretur, gelidam per membra formidinem volvens, ut non tam conspectu malorum, quam auditu et expectatione solvatur.* Imò juxta litteram formidolosus corde dicitur, in corde enim et in interioribus animi defixum est hoc vitium. Quinta demùm causa se tenens ex parte scrupulosi, est lectio quorundam librorum, qui in certis materiis aut ejus captum superant, aut eum horrore perfundunt. Quales sunt quidam Scripturæ libri, uti et libri qui de gratiâ et prædestinatione tractant, vel etiam tractantes de conscientie casibus, conscripti à severâ nimiam moralis buccinatoribus. Sexta scrupulorum causa est aliquando Deus, qui aut in præteritorum peccatorum poenam, aut ad magis elaborandam justorum coronam scrupulosos lecti ingerere. Causatur et aliquando scrupulus ex tentatione diabolicâ, ait iterùm S. Antoninus cit. § 9; potest enim diabolus, Deo permittente, movere melancholicos humores in hominè; per quos imaginatio vel errare potest,

aut turbari ad timorem inordinatum. Unde et Avicenna dicit, quod quibusdam medicis visum est, quod melancholicus contingat à dæmonio : quod, qualiter diabolus perficiat, eleganter explicat Pontazius in suo Dictionario, v. *Scrupulus*, cas. 1, ubi : *Tertia denique causa, inquit, sæpè sæpius est diabolus, qui nihil non tentat, et quaquâ ratione agit, ut timidoes animas inducat ad peccandum, aut conscientie quiete saltim defraudet, et quod bonum operantur, ipse aliquâ labe imperfectionis inficiat; aut eisdem denique desperationem salutis afferat : atque in eo felicitate aliquando procedit, movendo jactantiaque melancholicos humores, ac species imaginationis, et imbècilli intellectui speciem rebus inducit, clam omninò contrariam offerendo; unde timidior animæ metus incutitur ex horribili nimium illâ cogitatione, quam ei injicit propria imaginatio, et videtur ei ex eadem grande nimis accessisse peccatum, quoniam non novit ex æquo metri plurimam illam distantiam; quâ dirimuntur et consensus et simplex cogitatio; atque ex ignorantia utrumque habuit promiscuum animum, inducendo; eo ipso quo ei cogitationis aliquid perversæ vis imaginandi expressit, eidem consensus et culpâ suâ supervenisse, quanquàm reipsâ toto in peccatore, omnique ope atque operâ eam abhorruerit.*

§ 4. De remediis contra conscientiam scrupulosam.

Uti prudens medicus corporalis, antequam infirmo medicinam præseribat, causas morbi omni studio investigat, ita spiritualis animæ medicus, antequam scrupuloso remedia adhibeat, naturam morbi et causas considerat. Si itaque scrupuli oriuntur vel ex complexionè ad timorem aptâ, vel ex mania et melancholiâ, magis indiget, ut ait D. Hieronymus in Epistolâ ad Rust., remediis Hippocratis et Galeni, quàm theologorum consiliis. Si à scrupulosorum societate; seu ab eorum doctrinâ incantâ, cavendum est (inquit Nid. l. c, cap. 6), pro tanto ab eis, velut ab errantibus in hoc, sequendumque Senecæ monitum in quâdam epistolâ : *Cum his conversare, qui te meliorem facturi sunt. Illos admittite, quos tu poteris facere meliores.* Si à regiminis corporalis negligentia, puta ex inordinatis vigillis, jejunio, studio, sollicitudine, seu solitudine, ac cogitatione profundâ, hæc non minùs auferenda sunt ab eis, qui talia irrationabiliter exercent. Volunt hoc, inquit Nider, cap. 5, verba discretissimi et abstinentissimi Hieronymi, quibus sic dicit : *Non mediocriter errat, qui magno honore præfert mediocre bonum. Nonne rationalis homo perdit dignitatem suam qui vel jejunium charitati, aut vigillas præfert sensûs integritati, quando per immoderatam abstinentiam aut indiscretam psalmodiarum, vel officiorum decantationem, aut amentie aut tristitie, id est, melancholie, quæ tristitiam inducit, incurrit notam? Audiant itaque, qui necessaria quoque corpori subtrahunt, illud quod per prophetam Dominus loquitur : *Ego Dominus odians rapinam in holocausto.* De rapinâ holocaustum offerunt, qui vel temporalium honorum,*

« sive ciborum nimia egestate corpus suum affligunt. » Si à sacrarum Scripturarum lectione proveniant scrupuli, confessarius scrupulosum moneat verbis S. Hier. in Epist. ad Paul., ubi : « Intellige, inquit, te in sacris « Scripturis sine prævio et monstrante semitam non « posse ingredi. » Ipse verò circa lectionem sacræ Scripturæ penitentibus permittendam attendat ad ea quæ sapientissimè statuit regula quarta, quam ex mandato concilii Tridentini concinnarunt deputati diversarum nationum episcopi : « In hac parte standum « judicio episcopi, ut cum consilio parochi vel confes- « sarii sacra Bibliorum lectio eis solùm concedatur, « quos intellexerint ex hujusmodi lectione non dam- « nam, sed fidei atque pietatis augmentum capere « posse. » Si à librorum lectione de gratiâ et prædestinatione tractantium (quæ quidem in materiâ videantur scrupuloso parùm docto, nimisque timido plurima quasi præter modum rigidiora, atque ab ipsâ doctrinâ tum Jesu Christi, tum ipsius Ecclesiæ proorsu alienâ) moneatur penitens, ut cum humili confidentiâ per bona opera vocationem suam certam facere satagat, non nimis altè velit sapere, sed sapere ad sobrietatem neque velit cum salutis suæ periculo nimium perstruari ea quæ doctissimorum etiam mirum in modum torquent ingenia. Si à doctrinâ nimis rigidâ, vel consilio eorum qui judicant, se magis discretè procedere, ac animabus benè consulere, si magis rigorosam opinionem suis penitentibus, ac iis qui se consulunt, persuadeant; si, inquam, ex hoc capite profuant scrupuli, confessarius scrupulosum minus doctum, qui in legendis casibus se vi muneris occupat, instruat, quòd quidem in moralibus diligenter inquirenda sit veritas, utraque tamen vitanda sit extremitas, nimis scilicet rigor et laxitas, cum nimis rigor non minus quàm laxitas periculum contineat: cavenda igitur doctrina nimis laxa, cavenda etiam nimis stricta, excessus enim et defectus vitii est, mediocritas virtutis. Aliis verò scrupulosis, qui ex occultâ quâdam superbâ sæpè ad resolvendos conscientie casus absque instructione aliorum se capaces autumant, solos casuum conscientie libros pervolvendo, ac ita si in rigidiorum quorundam lucubrations incident, inflatis propemodum scrupulis obruantur; illis, inquam, suadendum, ut relictis casuum libris unius confessarii spiritualis et docti (de quo infra) directioni humiliter, promptè et cæcè se submittant.

Si ex divinâ dispositione ingerantur scrupuli, doceat confessarius scrupulosos (uti piè ac eruditè docet N. Hes. tom. 1, lib. 11, c. 8, n. 69), ut animi sui molestias anxietatesque cum submissâ resignatione patièdo, ac de manu Domini acceptando, in virtutis materiam eas convertant, humiliter confidentes se indignos internis illis peccati animi consolationibus, quibus fruuntur puriores fidelioresque animæ, filialem nihilominus fiduciam concipientes, quòd per Dei misericordiam redibit aliquando post nubila phœbus, impletæque mensurâ panis lacrymarum, optata conscientie quies et serenitas à Domino restituetur, qui non patitur nos tentari supra id quod possumus, sed facit

cum tentatione proventum; qui et cibum nos præ lacrymarum, et potum dat nobis in lacrymis in mensurâ; interim cum pientissimo Thomâ à Kempis lib. de imit. Christi dicendo : « Si me digneris consolari, sis bene « dictus, et si me vis tribulari, sis æquè benedictus. »

Si demùm scrupulus oriatur ex tentatione diabolica, succurrendam est per devotam orationem et per sollicitam cautelam, ne complexio, aut naturalis corporis morbus dæmoni cedat in instrumentum tentandi. Nam, ut advertit S. Isid. lib. 3 de summo Bono, « diabolus, quando quempiam decipere querit, prius, naturam uniuscujusque attendit, et inde « applicat, unde aptum hominem ad peccandum in- « spexerit. » Vel, ut ait S. Greg. lib. 29 Moral., « vicinas complexionibus deceptiones parat. Quorum « enim lætitiæ voluptas insita, lætis moribus luxuriam propinat : et quia tristitia in iram facili labitur, tristibus poculum discordiæ porrigit. Et quia « timidi supplicia formidant, paventibus terrores intemat; et quia elatos extolli laudibus conspicit, eos, « ad quodcumque voluerint, blandis favoribus trahit. » Ob hoc etiam Phil. 2 Eth., inter regulas quas præ virtutum insertionem statuit, conari jubet, ut quisque contra illud vitium vigorosius pugnet, ad quod se plus, aut complexione aut consuetudine titubari experitur. Quòd autem dæmonem debilitat oratio, perspicua est SS. PP. omniumque mysticorum sententia. Oratio siquidem est Augustino animæ sanctæ presidium, angelo sancto solatium, diabolo supplicium, Deo gratum obsequium, etc. Hæc virtus orationis est, quæ Math. 25 facta pro Chananzæ filiâ demonium ab eâ expulit. Præcipuum autem, imò unicum, quod requiritur, et sufficit ad evellendos scrupulos remedium est obedientia humilis, prompta et cæca erga animæ suæ directorem spirituales et doctum. Dixi erga directorem animæ spirituales et doctum, quia talis esse debet spiritualis Pater, ut eruditè exponunt NN. Salmant. Mor., sive N. Sebast. tract. 20, cap. 7, punct. 1, n. 4, qui enim spiritui accuratè non student, spiritus Dei non aguntur, nec spirituales filios generant, sed potius prioribus suæ ignorantie desiderii configurant; conjungat etiam spiritualis Pater cum spiritu sapientiam, ut sit in doctrinâ verax, et viam Dei in veritate doceat; confessarii enim vix limina sapientiæ salutantes, ait seraphica S. Theresia, multum animæ obsunt. Requirit ergo scrupulosus rectorem conscientie spirituales et doctum, et huic unicè fidem præstet, et vocem ejus audiat: non cursitet diversos medicos, quia, experientiâ teste, multiplicitas medicorum occidit infirmos; non adeat varios casuistas, donec inveniat qui ad libitum respondeat, proferatque ex probabilissimi thesauro sententias cupiditatibus suis congruentes, non verò conscientie scrupulis oppositas; sed querat talem animæ suæ rectorem, ut magistrum suum Christum in omnibus redoleat et imitetur. Hæc Sebast., quibus addo talem confessarium eligendum, qui meminerit se iudicis et medici personam sustinere, ac divinæ justitiæ simul et misericordie ministrum à Deo constitutum esse; pariter igitur

judicis partibus medici obtemperet. Unde sicut à directione conscientie scrupulose arcendi sunt laxitatum patroni, ita et nimii rigoris fautores, quia hi, unde putant peccatis ponere majus obstaculum, inde vehementius ministrant incentivum, redduntque conscientias magis adhuc timidias, inconstantes, pusillanimes, frequentius quam ante, de peccato in peccatum ruentes, imò, quod caput est, tot ac tantas causant angustias, ut tandem cerebro magis turbato vel vacuo in deliria ac fatuitates scrupulosos deducant, adeoque sine fine confitentis frangunt capita confessariorum, ac sæpè ab omni opere amoris ac aliarum virtutum impediuntur.

Quisquis igitur ad dirigendam conscientiam scrupulose eligitur, ac ad id munus cum fructu obeundum sese idoneum existimat, postquam ad instar prudentis medici scrupulorum causas examinaverit, inculcet scrupulose absolutam necessitatem obediendi omnimodè et cæcè directioni sui confessarii vel prælati in omnibus iis quæ certè et manifestè divinc legi non repugnant; siquidem hoc unicum, sufficiens, necessarium, ac ita efficax remedium est, ut sine eo alia non sint profutura. Ideoque si scrupulosus id præstare renuat, dimitti debet tanquam incurabilis, cum hoc solo remedio curari debeat; ut autem hanc ei necessitatem inculcet, sequentia proponat motiva : 1° Quòd scrupulosus in statu scrupulositatis non sit idoneus, qui seipsum dirigat, cum mentis oculos habeat obnubilatos, ac levi de causâ frequenter perturbetur. 2° Quòd, in quantum scrupulosus, sit quodammodo fatuus et cerebro læsus. 3° Quòd sicut qui corporis medicum non sequitur, se mortis periculo committit, sic qui scrupulosus est, si discretum ac sapientem directorem vel prælatum non sequitur, se discrimini multorum peccatorum trahere non avehitur. 4° Quòd sibi præ cæteris, utpote in mente tebreris obvoluto et cerebro læso specialiter dictum credere debeat. *Ne invidiaris prudentiæ tuæ, et ne sis sapiens apud temetipsum*, Prov. 5. Propria prudentiæ innotuit, qui ejus, quem providentia Dei sibi proposuit pastorem, confessarium, vel aliàs directorem decretis quæ sibi agenda sunt vel omitienda; proprium judicium præponit. 5° Quòd manifestum superbi animi sit indicium, neglecto spiritualis et docti directoris judicio, proprium, quasi quoddam suum idolum adorare. Ideoque Tob. 4 dicitur : *Consilium semper à sapiente require*. 6° In S. Bernardi legendâ refertur, quòd inter ejusdem sancti discipulos erat quidam tantis inquietatis scrupulis, ut ad celebrandum nullo pacto auderet accedere. Dixit ei S. Bern. postquam, ista percepit : *Vade, frater, et in fide meâ celebres*, obediit discipulus, et scrupulus ille omnis perpetuò discessit. 7° Quòd, docente eodem S. Bernardo, lib. de Præc. et Disp., cap. 12 : « Quidquid vice Dei præcipit homo, quod non sit tamen certum displicere Deo, haud secus è omnino accipiendum est, ac si Deus præciperet. » Quare, non obstantibus rationibus in contrarium concurrentibus, et quidquid reclamet conscientia in contrarium, scrupulosus tutè se submittit judicio seu di-

rectoris vel superioris, quamvis hunc errare contingeret; faciendo enim quod est in se, et quod ab ipso Deus exigit, certum est quòd contra conscientiam non peccet, quamvis fortè materialiter peccet contra legem. De quo vide dicenda infra de conscient. prob. § 11, sect. 4.

2° Sive regula secunda, desumpta ex Rossel in tract. seu praxi depon. consci. Dub. et Scrup. Præf. ad lectorem; scrupulosus est, ut director scrupulose pro viribus persuadeat, illum esse verè scrupulosum, ubi enim convictus fuerit scrupulosus; animi sui anxietates meros esse scrupulos; præscripta remedia facilius ac libentius admittet, eo planè modo, quo infirmus persuasus mortis sibi periculum imminere, libens acquiescit medicorum consiliis. E contra verò, si sibi persuadeat scrupulosus rationem anxietatis suæ esse fundatam, parvipendet confessarii consilia. Cognoscat autem se esse scrupulosum ex iis quæ § 2 attuli. 3° Sive regula tertia juxta diversam scrupulosorum causam, diversa suggerat media conformiter ad hoc §. Regulæ quartæ loco deserat monitum Sylvii, quo suadetur, ut parci sint scrupulosi in meditando et cogitando illis quæ tristitiam causare, vel augere possunt, et propterea terroribus mortis, inferni, vel extremi judicii cogitandis non indulgeant, nisi juxta præscriptum illorum qui perituri sunt, et qualitatem ipsorum benè norunt; magis autem ad Deum corde hilari laudandum se excitent, cælestia gaudia justis promissa sapienter cogitent. Regula quinta dùm aliquis est vehementer scrupulosus, in ipsius directione utatur director epikeia seu discretà legum vel præceptorum interpretatione vel declaratione. Æquitas enim (quam nominat philosophus epikeiam) præponderat juris rigore, ut inquit jurisperiti. Est autem æquitas justitia, pensatis omnibus circumstantiis particularibus, dulcore misericordiæ temperata, inquit Nid. l. c, cap. 20. Est igitur epikeia virtutis considerare non nudum præceptum, sed circumstantias omnes particulariter ipsum vestientes. Esto enim, ut dicit Joannes de Lambaco lib. 14 de Consolatione theologicæ, citatus à Nidero l. c, quòd in foro causarum interpretatio non sufficiat, nisi quæ ferret à principe, vel à legislatore: hec tamen sufficit virtus epikeiæ in foro conscientie non solum circa præcepta humana, sed etiam circa præcepta divina, et tantò magis circa divina, quantò Deus rationabilior est, magisque benignus, quam quicumque alius legislator. Unde per virtutem epikeiæ quintuplicem doctrinam conscientie vehementer scrupulose admodum proficuum colligere possumus. Prima est, quòd inter duram et benignam circa præcepta sententiam, pro benignâ est potius cæteris paribus interpretatio faciendi. Cujus ratio est ex Gersono : « Quòd præcepta Dei non sunt ad tollendam omnem spirituales dulcedinem, qualis certè tollitur, quando quis nimis scrupulosè et timidè præcepta interpretatur. » Quæ autem dicenda sit sententia benigna, vide infr. de conscient. prob. § 11, sect. 7. Secunda doctrina secundum virtutem epikeiæ est, quòd nec Deus, nec Ecclesia intendit per sua præcepta obligare

ad vix possibile. Ratio ex D. Th. in 4, dist. 17, est, quia præcepta juris positivi non se extendunt ultra intentionem præcipientis; quæ est finis præcepti; hæc autem est charitas, cui vel maxime in lege novâ, quæ est perfectæ libertatis, contrariatur præceptum obligans ad impossibile, vel vix possibile, seu nimiam habens difficultatem. Tertia doctrina est: nec Deus nec Ecclesia interdicit suis præceptis aliquem obligare ad hoc, quòd sit fatuus, id est, talia præcepta loco et tempore non obligant quemlibet, ubi eorum observantia foret ridiculosa, saltem apud discretos et bonos viros. Ratio est, quia, ut supra dixi, finis præceptorum est charitas, sed, *quod ex charitate statutum est, non debet contra charitatem militare*, ut ait S. Bern. lib. de Præc. et Dispens.; militarent autem præcepta Ecclesiæ contra charitatem, si obligarent ad se observantiam in casibus quibus ea observando factum aliquem judicarent observantem viri boni et discreti, ac deriderent. Quarta doctrina est, quòd in dubiis honorum vita debet aliis esse vivendi regula. Ratio est, quia tales ex virtute epikæiæ præsumi debent habere rectum iudicium, de quo vide dicenda infra cit. sect. 7. Quinta doctrina est, in his quæ solem sunt mala quia prohibita multum excusat, vel in toto, vel in tanto consuetudo. Ratio est, quia sicut epikæia est moderativa et interpretativa legum, sic et consuetudo est optima legum interpres, si de positivis legibus sermo fiat. Plura alia contra scrupulos remedia adferunt Rossel, Lacroix et N. Sebaldus. Verùm puto quòd ea quæ toto hoc articulo diximus, et ad casus particulares infra proponemus, sufficient et confessariis et omni scrupuloso ad tollendam hæc morbi speciem.

Queritur an licet tum sit deponere conscientiam scrupulosam per usum opinionis minus probabilis. — Respond. cum N. Sebast. l. c., punct. 2, n. 15, ubi hæc habet formalia: « Quòd resolutio hujus difficultatis dependet ab illâ questione, an liceat sequi opinionem minus probabilem in concursu æquæ probabili, seu probabilioris? Si ergo affirmativam portem teneas, et ut docent gravissimi doctores, poteris deponere scrupulum per usum opinionis minus probabilis; si verò negativam sequaris, negativè etiam questioni præsentì respondere teneris, cum usus opinionis probabilis juxta hæc gravissimam sententiam, quam defendunt non minus classici doctores, sit illicitus et peccaminosus. » Hoc ille, unde conforpiter ad dicenda de conscientia probabili cum S. Antonino et Nidero (quorum verba ad longum infra referemus) dico, quòd inter duas opiniones sibi oppositas possit scrupulosus sequi opinionem probabilem, et dummodò ex contrarietate opinionum non inducatur quis ad dubitandum: sed bonam conscientiam seu fidem sibi formet de probabiliore parte. » Ratio quam adducit Nid. ex Mosaldo in prologo Summe suæ breviter est: quia « non generatur aliquid præjudicium erga veritatis sententiam, cum inter diversas opiniones à magistris, et approbatis doctoribus scriptis authenticis annotatas; illam opinionem quis ample-

ctitur, quæ sibi videtur magis consona rationi. »

Casus 1: Philippina mulier eximie pietatis, sed vehementer scrupulosa, nonnunquam cogitationibus blasphemæ, odii erga Deum, vel fornicationis, ita divexatur, ut vix sciat quid agat, imò quoad partem inferiorem superare non potest; hinc dubitat, an similibus cogitationibus aut tentationibus præbuerit consensum; quid hæc censendum confessario, et quæ ei præscribenda remedia? — Resp. Si Philippina antecessenter, concomitanter et consequenter, sive post habitos similes motus, vel postquam tentatio evanuerit, horrorem, tristitiam et aversionem à peccato blasphemæ, motibus carnis, etc., habuerit, signum est, eam non consensisse, saltem perfectè, imò potius totum in imaginatione peractum, absque rationis deliberatione, et consensu voluntatis, adeoque Philippinæ nihil prorsus accedere peccati ex horrendis illis cogitationibus, quibus invita mens illius agitur, modò easdem detestetur, uti detestari reipsâ supponitur. Ratio est primò, quia consensus, sine quo non potest nocere sensus, pendet ab arbitrio voluntatis, non ab impetu imaginationis, quæ cæca quædam est facultas, nullo libertatis saltem perfectæ arbitrio flecti possibilis; secundò, quia cum Philippina supponatur esse timorata conscientie, ac ita horrens mortale peccatum, ut illud rarò vel nunquam admittat, animoque ita affecta sit, ut mori mallet, quàm illud plenâ libertate admittere, in dubio de consensu, à communiter accidentibus judicari debet, eam consensum non dedisse: nam in dubiis fortissima præsumptio desumitur ab assuetis. Sedulo quoque advertendum monet Neesen prudenti confessario circa animas pias, quæ nonnunquam interiùs patiuntur internas colloctiones, quibus sibi videntur interiùs de consensu respondere, quæ in imaginativâ à spiritu melancholico aut demone aliquando excitantur, quòd scilicet similes colloctiones vel consensus non efformentur ab ipsis voluntariè et perfectè, sed fieri in phantasiam seu imaginativâ; v. g., inveniuntur complures animæ agitate spiritu blasphemæ, crudelitatis, vel fornicationis, quibus continua quasi colloquia interiùs in phantasiam excitantur, et sibi ipsis interiùs videntur respondere: *Deus est injustus: ita. Occides te: ego faciam.* Et ad aspectum alicujus viri vel femine: *Velles peccare cum illo vel illâ:* et respondet sibi imaginativa, *ita.* In his et similibus prudens confessarius, attentâ animæ timoratae conscientia, judicare debet, non intervenisse deliberatum consensum.

Quod autem concernit remedium in præsentì Philippinæ præscribendum, patem nullum esse salubrius, quàm contemptum perversarum cogitationum, quando illis se sentit agitatam; atque diligens ab animo suo exclusio idearum, ex quibus oriri possunt cogitationes perverse. Remedium hoc præscribit Gerson tract. de diversis Tentationibus diaboli, ubi: « Frequenter autem, inquit, hæc impie cogitationes meliùs vincuntur, si eas nihil pendimus, vel curamus, sed in aliis rebus occupamus animum, quàm si eas nitamur vi propellere. Intendant scrupulosi, quòd talia non

« current, nequè multùm cum nis litigent, sed potius
 « irrideant, dicentes cum illo Patre in vitis Patrum:
 « *Immunditia tua super te, demon; Dominus nihil ad-
 « jutor, non te timebo.* » Quam Gersonii sententiam
 laudat comprobatque S. Antoninus p. 1, tom. 3, cap.
 30, § 10, et sequentia Gersonii verba referens subdit:
 « Mille surgunt apud aliquos scrupuli, more canum
 « oblatrantes, et lacerare minantes ipsos qui volunt
 « ire per viam Dei, quos convincere et compescere
 « melius, quam per contemptum » nequimus. Opportu-
 « tumè etiam Lacr. lib. 1, n. 553, et cum eo N. Sebaldus
 n. 163, monent eos qui timidæ sunt conscientie, quòd
 nunquam in æstu tentationis, qualiscumque illa sit,
 « examinare debeant, an consensus præbuerint, necne,
 « sed in aliud tempus, quo deferbuerit tentatio, ipsique
 « peccato erunt animo, examen illud rejciendum sit.
 « Quia in æstu tentationis, turbatà mente ad judican-
 « dum minimè sunt idonei. Oggeret quidem scrupulosus,
 « se postquam deferbuerit tentatio, non recordaturum
 « quomodo se illà durante habuerit. Verùm securitatem
 « det ei confessarius suggerendo consultius ei fore, quòd
 « quæcumque oblivionis periculum admittat, quàm
 « quòd sine spe fructus tam graviter se divexet, aut etiam
 « se consensus periculo exponat.

CASUS 2 : Lotharius, presbyter pietate conspicuus,
 sed valdè scrupulosus, confitetur Theodoro, seque ac-
 « cusat de pluribus actibus, de quibus dubitat an sint
 « peccata; interrogatus autem, an et qualem, cum ad
 « actum procederet, sibi formaverit conscientiam, re-
 « spondet se non posse scire, eo quòd modò sibi per-
 « suadebat, illud malum esse quod agebat, modò verò
 « ingruentem cogitationem tanquam scrupulum excu-
 « tiebat quid hic judicandum confessario, et quomodò
 « juvandus Lotharius?—Resp.: Ad resolvendam hanc dif-
 « ficultatem summè intricatam, cujus solutio plerùmque
 « confessariis plurimum facessit negotiù, notandum est
 « cum Dom Habert, doctore Sorbonico in lib. cui ti-
 « tulus : *Praxis Sacramenti penitentiae*, quem citat
 « Pont., v. *Scrupulus*, casu 4, magnum esse discrimen
 « inter rationem et vim imaginandi. Potest namque con-
 « tingere, quòd ratio judicet nullam hic et nunc esse tim-
 « oris vel horrois causam, nihilominus vis imaginati-
 « va perturbetur, gravissimoque perfundatur horrore;
 « rem totam citatus non infimi nominis auctor dilucidat
 « duobus, quæ adducit, exemplis : primò, si, v. g., locus
 « aliquis præceps ope alienius tabulæ sit transeundus,
 « quanquam ratio judicet tabulam sat fortem esse et lar-
 « gam, ut absque periculo per eam transiri queat, nih-
 « lominus vis imaginativa tantos excitat terroris ac pe-
 « riculi motus, ut ratio cogatur ei cedere, eò quòd
 « imaginandi vis non absolutè et despoticè, sed politicè
 « tantùm subdat rationis imperio. Exemplum secun-
 « dum adfert inclytus ille auctor de his qui spectris ter-
 « rentur in obscurâ noctis caligine; quamvis enim co-
 « gnoscant se panico timore concuti, idèoque infirmita-
 « tem suam studeant premere ad evitandum aliorum
 « ludibrium, vix tamen jam suscitatos ab imaginatione
 « motus possunt superare, imò nec semper superant, nec
 « nisi plurimis animi anxietatibus exagitati sustinent :

quòd si contingat, ut adhibita multà rationis contem-
 « platione, soli sine comite noctu remaneant, nihilominus
 « propria suæ imaginationis impetu correpti, singulis
 « momentis tactantur ac perturbantur, quasi reipsa spec-
 « trum aliquod eorum se sisteret conspiciat. Hoc est,
 « quamvis ipsimet judicent nullam esse timoris causam,
 « imaginatio tamen tales excitat motus, ut ne momento
 « quidem, agitatione et metu sint vacui, donec tandem
 « ratio vincat imaginationis infirmitatem.

En verum scrupulosi prototypi, prosequitur lau-
 « datus auctor, qui verè Deum timet et amat. Hunc enim
 « sua certiore fecit ratio, nullum subesse peccati peri-
 « culum in facièdo seu prætermittendo hoc vel illo
 « opere, eoque innixus fundamento facit illud, vel omit-
 « tit; nihilominus timore percellitur, ne quidpiam pec-
 « cati sibi in eà re excidat, quoniam ipsius imaginatio
 « perturbatur, ac quodam horrore gehennæ perfunditur,
 « cujus imaginem ad vivum expressam ipsius constitu-
 « tio ex insitâ naturâ in timorem propensior, quasi sub
 « oculos ejus indesinenter subjicit; adeò ut nihil obstante
 « eà quam sibi certò persuasam habet, conscientia se-
 « curitate, timor aliquis futilis infundatè conceptus, ei
 « adimat tranquillitatem animi, quæcum vitam agere de-
 « beret. Ex hoc igitur prototypo tam expressè adum-
 « brato cognoscere debet Theodoros, illas, quas Lotharius
 « exponit, animi anxietates non provenire ex defectu
 « amoris divini, sed ex infirmitate ipsius imaginationis,
 « atque ex constitutione, quæ ex naturâ suâ ad timorem
 « est propensior, præsertim verò cum deprehendit Lo-
 « tharium iisdem scrupulis et mentis angoribus circa
 « alias etiam diversas materias agitari; conetur igitur
 « confessarius ei restituere conscientia tranquillitatem,
 « caveat ne quidquam ejus dubitandi motivis obsecun-
 « det, aut assentiat, moneatque ne judicet quidquam,
 « sive jam actum, sive agendum, esse peccatum, vel esse
 « mortale, nisi certissimè sciat esse, tale, idque primo
 « aspectu; ne se in examine detineat, et non sit finis
 « inquietudinis. Unde hoc ipso, quòd de eo scrupulosus
 « dubitat, credere debet non esse tale. Cujus ratio est
 « primò, quia cum scrupulosi dubitent etiam de rebus
 « clarissimis, sibi que imaginentur peccatum, ubi reverà
 « nulla est peccati, etiam venialis, umbra, in perpetuâ
 « forent gehennâ, eaque intolerabili, si practicè pro pec-
 « cato habere deberent quidquid sub dubio ipsis propo-
 « nitur tale, cum de omnibus ipsis dubitent; secundò,
 « quia in dubio, quamdiù de opposito non constat, for-
 « mare debent judicium à communiter accidentibus. Cum
 « ergo communiter imaginari soleant peccata esse, vel
 « esse mortalia, quæ reverà non sunt talia, in dubio
 « præsumere debent non esse talia, dubiumque suum
 « esse imprudens, quia tale communiter esse solet. Ita
 « N. Henr. lib. 11, cap. 7, n. 60.

CASUS 3 : Theresia virgo singulari prædita pietate,
 « vehementer angitur scrupulari circa præteritas confes-
 « siones, timens 1° ne aliquid omiserit, vel circumstan-
 « tias debità non expresserit; 2° an semper debitum con-
 « scientiæ examen instituerit, vel etiamnum instituat.
 « Idèoque 3° instanter petit admitti ad confessionem ge-
 « neralem, quam tamen adhibita diligentia pro rei gra

vitae necessariâ aliquoties fecit. Quid hic agendum confessario?

Resp. Circa primum sequatur confessarius doctrinam doctissimi cardin. Cajetani in Summâ, v. *Scrupulus*, n. 3, ubi: « Medicina autem particularis, inquit, contra peccatorum præteritorum reconfessionem, est habere credulitatem propriam, quòd de illo peccato confessus sit pro certitudine, ita, quòd non amplius confiteatur, et in hoc acquiescant consilio meo omnes scrupulosi timorem Dei habentes, qui confessionem suam diligenter perfecerunt. » Ratio est, cum enim, ut ex pietate Theresia licet colligere, omnimodam quam potuit adhibuerit diligentiam in præcedentibus confessionibus, iisque bonâ fide perfuncta fuerit, ut suppono, sufficiens fundamentum est iudicandi, quòd peccata, quorum ratione angitur, ritè exposuerit; quâ si essent mortalia, vix credibile est, illa in mentem non venisse, adeòque nec in sacramentali confessione declarata. Quòd si tamen recordaretur Theresia se pro eo tempore, quo actum perpetravit, cuius occasione angitur, planè ignorasse an esset peccatum mortale, aut an in confessionibus necessarium fuerit exponere circumstantias speciem mutantes, aut intra eandem speciem notabiliter aggravantes; deinde, si hoc postea cognito dubitaret an teneretur de iisdem habere confessionem explicitam; certum est dubium hoc sufficiens præbere fundamentum iudicandi, quòd de illo vel illis peccatis sese, in proximâ confessione accusare debeat; neque tamen idcirco teneretur repetere confessiones, quas habuit durante tali ignorantia, invincibili, neque confessionem generalem instituere.

Circa secundum, seu circa conscientie examen, confessarius moneat penitentem suam, quæ timorata supponitur, et frequenter confiteri solita, ut omninò abstinere à nimis anxio conscientie examine, et non instituat exactissimum, sed valde mediocre, quia et præceptum integralis confessionis, et præceptum faciendi examinis ad ea non obligant, quæ præstari non possunt sine nimia difficultate et anxietate magnâ. Neque enim Deus totum ab ægris animis exigit, quod exigit à sanis. Præceptum proinde faciendi confessionem omninò integram, vel examen plusquam mediocre saltem tunc cessat, ubi id iustissima causa exigit, ad evitandas utique molestissimas anxietates, quibus animus aliàs valde scrupulosus foret expositus. Igitur ab anxio nimis examine scrupulosus abstinere, si quod enim haberet grave peccatum, illud spontè et frequenter mentis oculis se ingereret. Nec refert, quod aliqua fortè peccata hinc omitti contingat, quia vehementer scrupulosi ad materiale confessionis integritatem tanto cum incommodo non tenentur, cum ab eâ doctores communiter excusent eos qui eam absque notabili incommodo, confessioni extrinseco, nequeunt observare; et peccata quæ post mediocre examen scrupuloso non occurrunt, non minùs ei ignoscuntur in sacramento penitentia, quàm alia quorum confessionem non habuit explicitam; juxta doctrinam conc. Trident. sess. 14, cap. 5, ubi: « Reliqua autem peccata quæ diligenter cogitanti non occurrunt, in universum

et eadem confessione inclusa esse intelliguntur. »

Circa tertium, seu generalem confessionem, ad quam se instanter admitti petit Theresia, confessarius eâ utatur prudentiâ, quam hoc et simili in casu necessarii in praxi à 55 annorum experientiâ se edoctum asserit Pontas v. *Scrupulus*, in resp. ad casum 7; confessarium scilicet Theresia non debere se ullatenus præbere lenem precibus quibus urgetur, ut eam admittat ad iterandam generalem confessionem, cum certissimum sit eâ ratione non minui, sed potius augeri scrupulos, ac perpetuari. Demus enim illam ad iteratam confessionem generalem admitti, non propterea cessabunt scrupuli, sed è contra magis importunis quàm antea precibus penitens sollicitabit confessarium, ut admittatur ad novam generalem confessionem, ita, ut quando permitteret decies eandem repeti confessionem, nullam morbo medelam adferret, qui è contrario magis ingravesceret atque in pejus augetur. Igitur confessarius Theresia petitam ab eo facultatem denoget, sed tantùm 1° ei permittat, ut prosequatur suas confessiones ordinarias; 2° ei injungat, ut desistat à nimis anxio et longiori conscientie examine; prudenter etiam tempus faciendi examinis ei præfinit, ipseque, si ita expedire videatur, longioris examinis supplere vices, interrogando de peccatis, in quæ eam incidere potuisse iudicabit, ut ita reddatur secura et persuasa de charitativâ confessarii erga ejus animam sollicitudine; 3° ei severius interdicit occupationem animi in volvendis ac recognoscendis antea actæ vitæ peccatis, cum illa sæpè implere soleat scrupulosi mentem mille ideis conturbantibus ac impediuntibus, ne studeat præsentii vitæ rationi, ut par est, recognoscendæ, eamque confessario exponendæ. « Refert enim, inquit Pontas l. c., scrupulosa conscientia similitudinem canalis alicujus ex imâ sub parte admodum lutulenti, cujus aquæ superficies, quam diù lutum non movetur, limpida, lucidaque decurrit, sed cujus aqua, eo ipso quòd lutum agitur, putrida fit, atque omninò turbulenta: sic etiam, quando quis scrupulosus eò usque pervenit, ut animo deliberaverit abstinere jam ab importunis et anxii illis inquisitionibus in propriam suam vitam, quæ præcessit, eò purior ac tranquillior est ipsius conscientia; atque contrariò, quando præteritarum suarum sordium lutum vel paululum quis exagitat, eò magis eadem fedatur atque perturbatur. » Hæc Pontas. Ubi tamen observandum monet, quòd si Theresia, aut alia quævis persona scrupulosa foret in peccata quadam mortalia propensor, et ab ultimâ confessione generali retinisset eorundem perseverantiam, hoc in casu posse ei concedere facultatem novam repetendi confessionem ad vitium præcedentis abstergendum, si iudicaret eam defectu sinceri propositi potuisse esse nullam: at nequidem eam facultatem ei debere concedi, nisi postquam edidisset emendationis signa, atque iisdem per dignos et sinceros penitentia fructus satisfacere inchoasset. De cætero cecè obediit scrupulosa penitens confessarii imperio, sibi que dictum existimet illud Gersonis tract. de

Præpar. ad Missam, consid. 3: « Caveas ad extremum, « ne, dum quæris securitatem, nec illam adipiscaris, « in gravem ruas dijudicationis et præsumptionis fo- « veam. »

CASUS 4: Cornelius, vir religiosus ac timens Deum, circa recitationem breviarii scrupulosè angitur, 1° an debitè in recitando intentionem adhibuerit; 2° an prætermiserit hos vel illos versiculos, psalmos, vel hymnos, hinc easdem horas iteratâ recitatione repetit, tantùmque insumit temporis, ut cæteris religionis munis satisfacere non valeat; quodnam hoc in casu circa illum confessarii munus?—Resp.: Circa primum, eum confessarius moneat 1° ut nihil repetat, nisi certò, et sine ullâ hæsitatione affirmare possit se voluntariè et cum plenâ advertentiâ fuisse distractum in officio, vel notabili ejus parte, uti docent DD. communiter; 2° ne inter recitandum hæreat, nec sollicitus sit de attentione; nam hæc sollicitudo est distractio. Hinc præmissâ intentione uno tractu decurrat nullibi hærendo, et ne verbum quidem repetendo. Circa secundum similiter, si Cornelius in lectione horarum magnas patiatu'r anxietates, perpetuasque vexationes seu continuas formidines de non lectâ tali horâ, psalmo vel versiculo, repetere non debet, nisi certissimè constet quòd non legerit. Quia præceptum ecclesiasticum horarum non obligat cum tanto incommodo, cum enim secundum communem doctorum sententiam ab ejus observantiâ notabilis excuset difficultas, quidni et magna animi anxietas, et molestia, quæ difficultas sine dubio magna est? Sed et Bresserus lib. 6 de Conscien. scrup., c. 13, n. 177, censet quòd, dum in lectione sacri vel horarum etiam non scrupulosus invenit se in medio vel fine alicujus horæ, sive legendo, sive memoriter recitando, in dubio, non debeat anteriora repetere, quia probabiliter credere potest se non transilisse morem et ordinem solitum, dumque constat de lecto principio et fine, non omisisse medium, quia *medium presumitur probatis extremis.*

Aliud adhuc huic malo suggerit remedium Sambonivius tom. 2, cas. 151, superiorissam monialium instruens, quomodò se gerere debeat cum scrupulosâ moniali in propositâ specie, quòd scilicet scrupulosæ omninò prohibere debeat, ne quidquam etiam submissâ voce repetat, dum officium cum choro persolvit. Quòd si eam eò adducere nequeat, ut in recitando officio divino sequatur chorum, et superiorissa expediens judicaverit, ut ei concedatur licentia privatim recitandi officium, comitem ei adjungat aliam monialem; cui scrupulosa in omnibus obedire debeat, et cui cura incumbat nunquam permittendi quidquam à scrupulosâ repeti. Declaretque superiorissa cum scrupulosâ in omni aliâ breviarii recitatione dispensari. Quòd si hoc non juvet, et propter violentiam scrupulorum ad alia religionis munia ritè obeunda reddatur inhabilis, aut inde notabilem corporis, sive animi alterationem incurrat, potest ac debet superiorissa, accedente tum consilio tum consensu superioris cujus interest, cum scrupulosâ in officii recitatione dispensare, donec ab hæc animi anxietate et mo-

lestiâ liberetur, atque in eum statum redacta fuerit, quâ possit cum requisitâ mentis tranquillitate officii divini pensum persolvere. Circa scrupulosum in sacrificio Missæ, vide Lac. lib. 6, p. 2, n. 191 et seqq. et n. Schaldum. p. 1, n. 168, et seqq.

Agendum hie ordine foret de conscientia dubiâ; verùm, quid circa eam dicendum vel statuendum sit, constabit ex dicendis art. sequenti.

ARTICULUS VI.

DE CONSCIENTIA PROBABILIBUS.

§ 1. Quid sit probabile, opinio probabilis, probabilior, etc.

Pro resolutione questionis propositæ observandum est ex D. Th. q. 14 de Verit., a. 1, quòd cum intellectus sit de se indifferens ad assentiendum potius uni vel alteri parti contradictionis, ad hoc determinari debeat vel ab objecto, ut à formâ intelligibili, vel à voluntate prout movet omnes alias potentias, Diversitas autem specifica actuum, hinc intellectus tendere potest in idem objectum, desumitur à diversitate specificâ motivorum se tenentium ex parte objecti. Itaque probabilia motiva specificant opinionem, quæ dicit assensum uni parti contradictionis determinatè, sed cum formidine partis oppositæ. Motiva evidentia specificant scientiam, quæ dicit assensum certum et evidentem exclusâ formidine partis oppositæ. Quòd si nulla intellectui releucant motiva ex parte objecti, neutri parti assentietur, et erit dispositio dubitantis, quòd quidem dubium dici solet negativum denominatione desumptâ, ex carentiâ motivorum reperit ex parte objecti; si autem motiva releucant æqualia, vel, ut loquitur S. D. apparenter æqualia, quantum ad vim movendi et inclinandi, intellectus neutri parti assentietur, critique in dispositione fluctuans, et tunc erit dubium, quòd dici solet positivum, quòd licet conveniat cum negativo in eo quòd intellectus in utroque neutri parti assentiatu'r, differt tamen in eo quòd positivum dicat ex parte objecti motiva, seu æqualia, seu apparenter æqualia, quantum ad vim movendi et inclinandi intellectum pro utraqûe parte; negativum verò nulla dicat motiva ex parte objecti, unde carentia motivorum ponit intellectum in statu dubitantis negativè; æquilibrium apparetur motivorum in statu fluctuantis, et dubii positivè. Loquitur etiam S. Th. 1. cit. de actu fidei, qui nullum habet motivum intrinsecum ex parte objecti, sed solum innititur testimonio extrinseco dicentis; et si res credenda sit obscura, quale est objectum fidei divinæ, ad talem assensum determinatur intellectus à voluntate, prout motâ ad illum eliciendum ex bonitate actûs credendi, quatenus actus ille est sibi ab intellectu propositus, ut bonus et ut conveniens, utpote, quia est illi actui promissa vita æterna. Si verò res credenda non sit obscura, erit actus fidei humanæ innixus testimonio humano, quòd est extrinsecum objecto. Ex quibus vides differre actum fidei divinæ ab actu scientiæ et opinionis, quòd intellectus de se indifferens ad actum credendi, nullo relucante motivo, ex parte objecti ad credendum determi-

netur à voluntate, ad actum verò scientiæ et opinionis eliciendum determinetur à motivo se tenente ex parte objecti; ita quidem, quod, posito quòd intellectus liberè applicatus à voluntate ad considerandum motivum probabile, positoque quòd assentiatur, non possit assentiri, nisi per actum opinionis: si motivum fuerit certum et evidens, necessariò assentiatur actu scientiæ. His ex D. Th. prælibatis, ex eodem S. D. videndum restat quid sit probabile, ut ex objecto specificativo quidditas opinionis probabilis, probabilioris, etc., dinoscatur.

S. Th. in c. 1, l. 1 Ethic., exponens verba ista philosophi: *Oportet veritatem figuratè ostendere, explicatè et figuratè, id est (inquens), verisimiliter et probabiliter; quia probabile est, quod est simile vero.* Unde probabilitas, prout hic sumitur, est tantum verisimilitudo; itaque opinari nihil aliud erit, quam ex verisimilibus conjecturis et apparentibus argumentis quiddam judicare cum formidine partis oppositæ. Seu, ut ait D. Bernard., l. 5 de Consid. c. 2, opinio est: *Pro vero habere aliquid, quod falsum esse nescias.* Nam utpote præmiserat: *Opinio certè nihil habens, verum per verisimilia quærit potius, quam apprehendit:* quæ omnia, ut per se patet, verisimilitudinis rationem minimè excedunt. Ex quibus licet colligere sensum definitionis, quam de opinione affert D. Th. 2-2, q. 1, a. 5, ubi: *Opinio, inquit, est actus intellectus, qui fertur in unam contradictionis partem cum formidine alterius.* Cùm enim intellectus sit indifferens, ut assentiatur uni potius parti contradictionis, quam alteri, determinatur à motivo probabili seu verisimili, ut uni potius quam alteri assensum præbeat: illud autem motivum, cùm non sit convincens, sed fallibile, et respectu opinantis non tanquam infallibiliter verum, sed tantum quæ verisimile proponatur; intellectus illi non assentitur assensu firmitate, sed formidoloso, seu cum formidine partis oppositæ.

Opinionem probabilem dividit Lacroix l. 1, n. 116, in probabilem quoad se et quoad nos. *Probabilis quoad se, inquit, est, quæ à parte rei nititur motivo gravi, licet fortè ejus gravitas à nobis non agnoscat. Probabilis quoad nos, quæ invincibiliter à nobis judicatur nisi motivo gravi, quamvis reipsa grave non sit.* Hæc P. Lacroix; verum videtur per hæc potius distingui opinio vera, ab opinione quæ in se falsa est, ac invincibiliter judicatur vera, quam opinio probabilis bipartiri. Niti namque motivo gravi, quod à parte rei tale est, omni, soli, et semper propositioni veræ competit, ut niti motivo solum apparenter gravi competit opinioni falsæ. Constat id ex definitione probabilitatis ut sic, quam adducit idem Lacroix n. 132, ubi: *Probabilitas, inquit, est fallibilis et magna apparentia veritatis circa aliquod objectum; quæ debet competere omni opinioni probabili, ergo et probabili quoad se; sed quomodo potest esse quoad se, seu ex parte objecti fallibilitas, ubi est vera solidaque motivi gravitas; ni velit dicere fallibilitatem se tenere ex parte intellectus opinantis, gravitatem motivi ex parte objecti? Sed, ut ante dixi, potius sic distinguitur objectiva veritas ab illà quæ solum ap-*

parenter talis est, quam probabilitas in eam quæ est talis quoad se, et in eam quæ est talis quoad nos; uti ergo fallibilitas, ita et motivi gravitas, adeoque adæquata probabilitas desumi debet penes ordinem ad intellectum opinantis. Res enim in se non dicuntur obscuræ, probabiles, aut dubiæ, cùm id accipiendum sit ex parte intellectus, qui dicitur et est obscurus respectu rei, circa quam caret lumine, et probabilis circa eam de quâ nullam habet rationem convincentem sed tantum verisimilem; nam res quælibet unam habet veritatem, sicut et entitatem certam et determinatam, magis aut minus nobis manifestam. Perperam ergo propositiones dicuntur probabiles absolute, seu quoad se, cùm sint tantum relative tales; seu quoad nos: propositiones quippe absolute, seu quoad se spectatæ vel veræ sunt, vel falsæ, nullæ probabiles. Nam falsum in se absolute probabile non est, sed improbabile; verum autem plus quam probabile est, utpote certum Deo omnia, ut in se sunt, videntur. At relate ad intellectum nostrum, res, ut in se sunt, non videntur, magnisque ignorantia tenebris circumsessum, uti plures sunt propositiones, quarum nec veritas, nec falsitas certò cognoscitur, sic plures sunt opiniones, quarum nec veritas nec falsitas certò cognoscitur, sed verisimiliter tantum ob offusas humanæ menti ignorantia tenebras, atque hinc sicut opinionum varietas, sic opinionum probabilitas ex mentis humanæ tenebris proficiscitur; ita ut verisimè dixerit Tertullianus de Nat. 1. 2: *Varietas opinionum venit ex ignorantia veritatis.* Quia verò varietate et inæquales sunt istæ mentis tenebræ (ob ingeniorum, doctrinæ, cœlitusque illapsi luminis diversitatem), hinc fit, ut quod probabile est uni, vel certò verum, vel certò falsum alteri persæpè videatur, et rectè videatur; vixque ullæ propositiones probabiles sunt universè omnibus, cùm eas etiam quæ passim haberi solent probabiles, plurimi vel ut certò veras amplectantur, vel ut certò falsas repudient, respectu quorum proinde non sunt probabiles.

Ex hucusque dictis opinio probabilis definitur quòd sit opinio quæ nititur motivo verisimili intrinseco, aut extrinseco, quod tale appareat opinanti citra præventionem, post sufficiens examen veritatis. Dicitur 1° quæ nititur motivo verisimili, id est tali, quod etsi non constet omnimodò esse verum à parte rei, maximè tamen ad veritatem appropinquare credatur, de quo plura § seq. Dicitur 2° intrinseco aut extrinseco. Motivum intrinsecum sunt rationes, extrinsecum sunt auctoritates, quibus innititur opinio probabilis; hoc tamen discrimine, quòd proprium et intrinsecum opinionis fundamentum est ratio seu esse rei probabiliter cognitæ; auctoritas verò est extrinsecum et minoris ponderis argumentum, propter quod non magis credimus huc, quam illi opinioni, nisi quia existimamus rem magis perspectam, magisque notam illi, quam alteri: veritas enim intellectus creati saturatur à rebus, et ex eo quòd res est, vel non est, opinio dicitur vera, vel falsa. Quare omnis opinio ex propria et intrinseca ratione semper est incerta, utpote argumento convicti destituta, sed solo medio apparenti, et formida-

loso innixa. Dicitur 3° *quòd tale appareat opinanti citra iraventionem*; quia nonnulli suis rationibus ita præoccupatum gerunt intellectum, ut, quidquid eis in contrarium, licet magis urgens proponatur, nullatenus moveantur: uti quidam ita afficiuntur, et nescio quâ præfensione ad certos auctores, ut unum aut alterum præferant quatuor aut sex ejusdem imò majoris auctoritatis. Dicitur 4° *post sufficiens veritatis examen*; quia debet opinans non tantum suæ, sed et alterius partis rationes expendere, imò et solvere, adeoque imprudenter agit, qui necdum expensis ac solutis alterius partis rationibus statim pro unâ parte concludit.

Opinio probabilior est quæ, spectatis rationum pondere et auctoritatis gravitate, appareat verisimilior, cum enim probabilitas nil aliud sit, quam verisimilitudo; nonnullæ autem sunt rerum similitudines magis aut minus perfectæ: hinc fit quòd inter opiniones aliquæ, etiam dicantur magis aut minus probabiles, magisque probabiles sint illæ, quæ vel auctoritatibus gravioribus suffulte videntur, vel verisimilioribus innotantur rationibus. Opinio tutior in materiâ morum est, in cujus sequelâ minus est peccandi periculum. Unde aliud est, quòd opinio sit probabilior, aliud quòd tutior; major enim probabilitas desumitur ex ordine ad veritatem magis vel minus ostensam rationibus et auctoritatibus; quæ major probabilitas æquè potest esse in eâ opinione, quæ dicit actum esse licitum, et in eâ quæ dicit illicitum; major verò securitas sumitur ex ordine ad observantiam legis, et sic semper est major in eâ opinione, quæ affirmat actum esse prohibitum, etiamsi hæc sit minus probabilis, quàm opposita, quæ dicit hunc actum esse licitum, quia sequendo illam nunquam malè agemus.

§ 2. *An diu pensatis utrinque rationum et auctoritatis pondere una opinio contradietariarum est probabilior alterâ, vel utraque est æquè probabilis, utraque respectu opinantis sit subjectivè probabilis.*

Nota 1° probabilitatem esse duplicem, unam non impeditam, quam alii quietam vocant, aliam impeditam, seu inquietam. Prima est quæ nullâ ratione partis oppositæ vellicatur: nec ullâ in contrarium auctoritate extrinsecâ agitur, cui proinde nil deest, nisi evidentia mediæ intellectum convincentis. Altera est, quæ præter hoc quòd caret medio seu motivo intellectum convincente, insuper agitur rationibus partis contrariæ, vel magis vel minus efficacibus, vel æqualibus. De primâ agemus alibi; de secundâ hic est questio.

Nota 2° quòd implicet in eodem intellectu dari simul duas opiniones contrarias, quia, cum de ratione opinionis sit assensus et adhesio uni parti contradictionis, quanquam non sine formidine alterius, fieri non potest, ut idem intellectus assentiat simul duabus contradictoriis ut veris, videlicet istis: *Illicitum est mihi hic et nunc facere hoc*: *illicitum non est mihi hic et nunc facere hoc*. Præterquam quòd assensus uni parti contradictionis includat dissensum alteri, et sic simul esset assensus et dissensus ejusdem propositionis, quòd est impossibile. Quamvis enim quis simul possit

assentiri uni parti, et habere formidinem de contrariâ propter aliquam rationem inclinantem ad illam, ac etiam possit propter rationes utriusque æqualiter pugnantes neutri parti determinatè assentiri, sed assensum suspendere, et manere dubius, quòd tamen assentiatur determinatè uni parti, simulque determinatè assentiatur parti contrariæ, omninò est impossibile, et consequenter quòd sint in eodem intellectu simul duo actus opinionum contrariarum.

Nota 3° aliud esse cognoscere et iudicare de probabilitate alicujus propositionis, aliud verò opinari de veritate illius, seu assentiri illi probabiliter; sicut aliud est veritas propositionis, et aliud probabilitas veritatis illius. Nam qui opinatur determinatè, assentitur uni parti tanquam veræ. Licet cum formidine alterius partis; qui autem cognoscit probabilitatem propositionis, non idè assentitur illi determinatè ut veræ, sed solum assentitur illius probabilitati, iudicans illam esse probabilem, seu probabilitatem tanquam predictatum convenire propositioni tanquam subjecto; assensus autem qui iudicat probabilitatem convenire propositioni, non semper est opinativus et formidolosus, sed sæpissimè est certus et evidens. Hinc card. de Lugo, disp. 10 de Fide, sect. 1, n. 14, concludit contra Coniuck: *Æquivocationem pati, qui confundit hæc duo, credere conclusionem illam esse probabilem, et credere probabilitatem illam: quæ sunt valdè diversa; nam qui tenent aliquam propositionem probabilem, concedunt simul contrariam esse probabilem, non tamen credunt veram etiam assensu probabili, alioquin haberet assensus duos probabiles de objectis contradictoriis.* Similiter impugnans Sanchez, p. 1, disp. 2: *Sanchez, inquit, facit transitum manifestâ æquivocatione ab objecto probabili ad probabile iudicium; potest enim, de objecto probabili in contrarium movente formari iudicium tale objectum esse utraque parte probabile; sed hoc est iudicium evidens de probabilitate honestatis, quod est insufficientis ad honestè agendum: et non est iudicium illud probabile de veritate honestatis; quòd tanquam necessarium ad honestè agendum requiritur ab omnibus. Quod cum haberi non possit, nisi de unâ parte contradictionis, manifestum est non invenisse Sanchez, quomodo utramque possit quis operari et utramque sequi.* Ex quibus in antecessum colliges opiniones probabiles non posse deservire ad hoc, ut ex iis formetur conscientia ethicè recta, nisi habeamus iudicium ad minus probabile de honestate et veritate rei, neque ad hoc sufficere habere iudicium certum de illius probabilitate.

Nota 4° cum P. Lacroix n. 17, quòd, dum una opinio dicitur probabilior, videatur quidem innui, quòd opposita sit probabilis, è quòd comparativum connotet positivum, hoc tamen legitime ex eo non inferri: sic enim à pari verè dico S. Paulum esse sanctiorem divite Epulone, non tamen ex eo sequitur, quòd hic sit sanctus; deinde quando dicitur, quòd comparativum connotet positivum, sensus est quòd positivum sup-

ponat in illo esse, cui competit comparativum, sed non idèò semper est in illo comparativè oppositò. Unde in præsentì supponi non debet, neque cum Cardenà in Crisi theologicà, tom. 1, disp. 10, cap. 6, ex hoc quòd opinio aliqua in concursu probabilioris oppositè dicatur minùs probabilis inferri, quòd sit respectu opinantis verè et solidè probabilis, sed aliunde constare an positivum hoc, quod est esse verè et solidè probabile respectu opinantis competat propositioni minùs probabili in concursu oppositè probabilioris, uti et quoad quæsiti secundam partem, an in concursu duarum opinionum contradictoriarum æquè probabiliùm, utraq; sit respectu opinantis probabilis. Dico respectu opinantis, quia stat quòd cum opinione verè subjectivè et physicè probabili respectu opinantis versetur simul in mente ejusdem objectiva quædam probabilitas seu verisimilitudo, quatenùs cognoscit motivum opinioni suæ contrarium movere intellectum oppositum judicantis, si illud sumatur vel solitariè, absque comparatione ad motivum oppositum, vel in comparatione motivi oppositi ipsi videatur magis urgens, seu magis accedere ad veritatem.

Dico 1°: In concursu opinionum contradictoriarum, quarum una est simpliciter altera probabilior, minùs probabilis respectu opinantis non est verè probabilis, seu, ut scholæ terminis loquar, non est probabilis comparativè, sed solùm adversativè.

Probatur 1°. Per probabile hic intelligitur, quod ab intellectu est approbabile tanquam verum; atqui ab intellectu opinantis nequit approbari tanquam vera sententia illa, quæ eidem representatur ut minùs verisimilis, quàm opposita; ergo. Majorem post Esparsam et Terillum in terminis habet Lacroix n. 105, *min. prob.* ex Paulo Layman l. 1, t. 1, c. 5, § 2, n. 5, ubi: « Si tibi, inquit, pars opposita questionis probabilior videatur, seu majora rationum momenta in illa parte perspicias, licet assensum omnem cohibere tunc possis, tamen ex hypothesi quòd alteri parti assentiri velis, necesse est ut probabiliori assentiaris; alteri autem quæ minùs probabilis tibi apparet, assentiri tunc non potes. Si enim minùs probabili assentiaris, seu veram judices, hoc ipso oppositam falsam aestimas: quod fieri non potest, dum ea tibi probabilior, seu verisimilior apparet, propterea quòd intellectus judicativus secundùm specificationem non omnimò liber sit, sed à rationibus et motivis objecti propositi determinetur. » Hæc Layman, et meritò, cum enim intellectus tendat sub ratione veri, naturaliter refugit falsitatem; unde debet dissentiri ut falsæ parti illi, quæ in actu primo illi apparet potiùs falsa quàm vera, et assentiri illi, quæ ipsi apparet potiùs vera quàm falsa, si alterutri assentiri velit. Unde subjungit Layman in fine n. cit., quòd, « dum una pars contradictionis verisimilior apparet, non potest intellectus illi dissentire, et huic assentiri: quia id fieret sine ratione, imò contra rationem. » Et idèò eminentissimus card. de Laurea, tom. 2, in 5 sent. disp. 11, art. 4, n. 241: Non debere vocari probabilem et opinionem illam in verè ac proprio sensu Aristotelico, aut etiam scri-

pturali sententiam illam, quæ operanti minùs verisimilis apparet, quàm contraria: nam probabile idem importat, ac dignum ut approbetur; non est autem digna approbari sententia, quæ representatur ut minùs verisimilis. Probatur 2°. Conclusio ex definitione opinionis probabilis, quam post Esparsam et Terillum tradit Lacroix n. 106, ubi opinio probabilis, inquit, est « Judicium incertum nitens motivo absolutè gravi, id est, quamvis attendantur etiam opposita motiva, sive motivo magno momenti, quod per se loquendo aptum sit virum prudentem determinare ad assensum. » Vel, ut loquitur Terillus de Reg. morum, q. 1, n. 7: « Motivo tali, quod aptum est ad assensum ab homine perito et probo irreprehensibiliter judicante impetrandum. » Ubi certum est quòd magnitudo motivi, quem dicunt esse de ratione opinionis probabilis, non debeat sumi in ordine ad omnes viros prudentes, aliàs quippe nemo certificari posset de probabilitate suæ opinionis, cum certus esse nequeat, quòd motivum suum omnibus magnum apparere debeat: quæ enim uni apparent magna, aliis videntur exigua. Deinde si deberet sumi ut magnum respectu omnium, opinio plurium doctorum primæ etiam classis non esset probabilis, si ejus fundamenta apparent levia et frivola alicui doctori, sicque improbabiles essent opiniones Suarez et Cajet., quarum motiva sæpè appellantur levia et frivola à P. Vasquez. Unde esse magnum, vel urgens respectu omnium est privilegium motivi evidentis, quod omnes intellectus rapit. Sumi ergo debet magnitudo motivi in ordine ad intellectum proprium ipsius opinantis: atqui respectu opinantis motivum non potest apparere magnum, dum comparatur et concurrat cum motivis partis oppositæ, quæ ipsi apparent fortiora et urgentiora; nam, ut rectè Gonzales in Fundam. theol. mor. dissert. 1, § 5, n. 18, non est magnum comparativè quod vincitur à contrario; uti in statera non est comparativè magnum pondus positum in unâ lance, dum vincitur à pondere existente in oppositâ et bilancem deprimente: sic enim se habent pondera motivorum ad flectendum intellectum, sicut pondera materialia, ad inclinandam seu deprimendam bilancem. Et teste Philos. Rhet. 7, *usage* comparativè dicitur, quod est *excedens*. Deinde motivum opinionis non habet vim magnam pertrahendi ad assensum irreprehensibiliter præstandum ab homine prudente, dum concurrat et occurrit cum motivo fortius impellente ad dissensum, quia, ut idem auctor rursùm benè arguit, n. 19, vir prudens, seu peritus et probus, nequit irreprehensibiliter judicare actionem aliquam esse licitam, quando sentit et reperitur fortius motivum ad judicandum esse illicitam, nec intellectus flecti nequit ad ita judicandum, nisi avertat oculos considerationis à motivis impellentibus ad judicandum esse illicitam: quod irreprehensibiliter fieri nequit, cum hoc sit voluntariè claudere oculos, et nolle intelligere ut benè agat.

Dico 2°: Dum utraq; pars contradictionis omnibus diligenter examinatis apparet æquè probabilis, neutra in talibus circumstantiis est simpliciter, et

absolutè probabilis. Probatur. Probabile simpliciter propriè et expeditè respectu alicujus est illud solùm quod ab ipso merito approbari potest ut verum, uti constat ex dictis : atqui dùm utraque pars contradictionis post diligentem veritatis inquisitionem alicui apparet æquè probabilis, neutram in istis circumstantiis rationabiliter approbare potest ut veram; ergo. Min. prob. In talibus circumstantiis intellectus est verè dubius, cùm rationum et auctoritatum æqualitas sit causa veri dubii et propriè dicti (quod idè ab Aristotele et D. Th. definitur *contrariarum rationum æqualitas*), manetque tamdiù dubius et fluctuans inter duas contradictionis partes (uti loquitur S. Th. q. 13 de Verit. art. 1), quamdiù utriusque partis rationes ipsi apparent æquè probabiles; atqui intellectus ita suspensus et fluctuans neutram contradictionis partem approbare potest ut veram; cùm enim intellectus sit facultas animi nullo modo in judicando libera, sed ab objecti momentis seu motivis dependens, ut licet non necessitetur ad assentiendum objecto, nisi evidenter verò approbare equidem non potest quod non apparet ipsi magis verum quàm falsum; idèque apprehensio aperte æqualitatis inter duas partes contradictionis per se tam determinat intellectum ad suspendendum assensum, sive ad non judicandam unam partem præ alterà veram, quàm apprehensio alicujus è primis principiis per se determinat intellectum ad assensum illum. « Ut enim lancem in librâ ponderibus impositis « deprimi, sic animum perspicuis cedere, » ait Tullius l. 4, qq. Academ.; « à naturâ quippe comparatum est, ait Epictetus apud Arrianum lib. 3, c. 3, ut quis vis animus, quemadmodum veris annuit, et falsis « abnuat, ita et in incertis assensum sustinet. » Neque enim fieri potest, ait idem apud eundem lib. 1, c. 2, « ut assentiamur, nisi verum aliquid esse videatur. « Quamobrem? quia hæc ipsa natura est mentis; ut et « veris annuat, et falsa aversetur, et in obscuris cohi- « beat assensum. »

§ 3. *An dùm opposita sunt dissimilia habeant sufficientem vim ad impetrandum assensum circa utramque partem contradictionis, non obstantè, quòd sint æqualia in vi movendi, aut etiam pro unâ parte sint simpliciter validiora?*

Suppono cum Esparsa, Terillo, P. Lacroix, quòd dùm motiva sibi opposita sunt similia et æqualia, motiva minùs probabilia non retineant vim movendi intellectum in concursu probabiliorum; v. gr., si unus testetur Caium priore anno esse mortuum, et tres alii fide digniores testentur se hoc anno vidisse vivum, testimonium primi eliditur. Quòd si ex duobus æquali fide dignis unus dicat se vidisse mortuum, alter vivum, neutrum retinet vim simpliciter permovendi intellectum; quia quidquid affertur pro unâ parte, cognoscitur habere aliud æquale prorsus simile contrarium; ergo intellectus fiet immotus, sicut si duopondera planè similia in lancibus, aut si duo equi æquè fortes trahant in oppositas partes, reddunt libram vel currum inmotum; secùs dicendum, inquit, dùm motiva sunt dissimilia: illorum enim unum habet aliam

specie vim et rationem movendi, quam non habet, et cui directè non opponitur alterum; idè enim dicuntur dissimilia. Ita P. Lacroix, n. 262, 63 et 65; contra quos dico motiva opposita in vi movendi æqualia non retinent vim trahendi intellectum ad unam contradictionis partem; multò minùs motiva minùs solida in concursu solidiorum. Supponit conclusio posse concurrere in eodem intellectu motiva rationis ad assensum et dissensum omninò æqualia in vi et efficaciâ movendi ad actus sibi proportionatos, quamvis in se sint dissimilia et diversæ speciei; aliàs enim in nostro intellectu nunquam daretur dubium propriè dictum, dùm pro utrâque parte contradictionis occurrunt fundamenta æqualia rationis, sed solùm quandò concurrunt fundamenta æqualia auctoritatis; nunquam enim rationes pro utrâque parte contradictionis similes sunt, sed semper dissimiles, cùm ratio omninò similis rationi moventi ad assensum unius partis, simul movere non possit ad dissensum ejusdem. Unde cum negari non possit, quòd detur dubium propriè dictum (quòd à S. Th. S. Antonino. Sylv., etc., definitur *Contrariarum æqualitas rationum*), etiã negari non potest tam motiva dissimilia, quàm similia esse et videri posse æqualia; idèque expressè agnoscit Augustinus relatus Can. in *Canonicis* dist. 19, dùm de canonicis Scripturis ait: « In eis quæ non accipiuntur ab omnibus « (Ecclesiis) proponat cas, quas plures, gravioreque « accipiunt eis, quas pauciores, minoris auctoritatis « Ecclesiæ tenent; si autem alias invenerit à pluribus, « alias à gravioribus haberi... æqualis tamen auctori- « tatis esse habènda puto. » Ubi manifesta inter majorem multitudinem ex unâ parte, majoremque dignitatem ex alterâ, non obstante istâ dissimilitudine seu diversâ ratione auctoritatis, æqualitatem agnoscendam putat. Nec certè ulla est ratio negandi similitudinem æqualitatem cùm aliud sit æqualitas, aliud similitudò, tresque divi-næ personalitates æquales sint, licet dissimiles. Neque enim Pater in paternitate est similis Filio; est tamen æqualis, cùm filio major non sit, nec minor, nec è contra.

Hoc supposito, probatur conclusio: tam ex qualitate fundamentorum similitum quàm dissimilium inducitur dubium propriè dictum uti ex S. Thomâ, S. Antonino Sylvestro vidimus; et ratio est, quia eo ipso quòd motiva sint æqualia in vi et efficaciâ movendi intellectum, intellectus ab iis æqualiter movetur in utramque partem; ergo intellectus neutram contradictionis partem prudenter approbare potest ut veram eò quòd tam utriusque partis veritas quàm falsitas æqualis illi appareat. Conf. 1°: Idè (inquit Terillus de Consc. q. 5, n. 21) motiva æqualia auctoritatis se elidunt, quia evidens est, alteram partem testium mentiri; atqui non minùs evidens est, alteram partem motivorum inducere ad assensum falsum, omnique ratione destituti ad judicandum id, ad quod intellectum movent; cùmque (uti de motivis æqualis auctoritatis discurrit Terill.) non constet quæ pars ratione destinatur, nec potior præsumptio sit pro unâ quàm pro alterâ parte, nulla est ratio prudens, cur unâ potius quàm alteri intellectus nitatur. Conf. 2°: Idè motiva æqualia aucto-

ritatis se elidunt, quia æqualiter movent in utramque oppositam partem, atqui non minus hoc faciunt motiva æquali auctoritatis nec fit ob similitudinem, sed ob æqualitatem motivorum, utpote quam solam sequitur æqualis efficacia movendi, quæ sola hic formaliter et ver se attenditur, et ad quam similitudo vel dissimilitudo motivorum per acciens et materialiter se habet, utpote per se formaliter nihil faciens, quod una pars appareat magis vera quam altera. Conf. 3°: Ex Arist. 3° Metaph. c. 4, ubi comparat intellectum dubium homini vinculis mancipato: « Posterior enim, inquit, « investigatio priorum est solutio dubitatorum; solvere enim ignorantis vinculum, sed mentis dubitatio, hoc « de re demonstrat, in quantum enim dubitat, in tantum similiter ligatis est passus, impossibile enim « utrisque procedere, ad quod est ante. » Ubi S. Th.: « Dubitatio autem de aliquâ re hoc modo se habet ad « mentem, sicut vinculum corporale ad corpus, et eumdem effectum demonstrat; in quantum enim aliquis « dubitat, in tantum patitur aliquid simile his qui sunt « strictè ligati: sicut enim ille qui habet pedes ligatos, « non potest in anteriore procedere secundum viam « corporalem, ita ille qui dubitat, quasi habens mentem ligatam, non potest in anteriora procedere secundum viam speculationis. » Ex quibus inferitur: 1° Posterior investigatio veritatis est solutio dubitatorum; ergo inventa de novâ veritas, non sola voluntas determinat, et à dubitationis vinculo intellectum solvit. 2° Si non est ignorantis solvere vinculum dubitationis, ergo qui adhuc ignorat veritatem, quando utraque pars æquè appareat vera, non potest ad libitum vinculum dubitationis solvere. 3° Si dubius intellectus sit à dubio strictè ligatus, ut loquitur S. Thom., ergo non est liber, ut ex solo voluntatis imperio se eximat à vinculo dubietatis, uti neque, qui est ligatus corporaliter. 4° Si qui dubitat in viâ speculationis, non potest ad anteriora procedere, uti nec ille qui est ligatus corporaliter; ergo intellectus qui fluctuat inter duas partes contradictionis, quando sunt æquè probabiles, non potest à statu dubietatis procedere ad opinionem, quia opinio est quoddam speculari. Ubi advertit Phil. non loqui de dubio negativo, ratione cuius « intellectus « non inclinatur ad unum magis quam ad aliud, propter « defectum moventium, » uti docet S. Th. de Verit. q. 13, art. 1; neque loquitur de dubio orto ex motivis similis et æqualis auctoritatis, sed de dubio ortum habente « ex apparenti æqualitate eorum, quæ movent ad « utramque partem, » ratione cuius intellectus « fluctuat inter duas partes contradictionis, » quæ utique sunt dissimilia: ait enim: « Amplius autem melius necesse est se habere ad iudicandum eum qui audivit « velut adversariorum et dubitantium omnes rationes; » ubi S. Th.: « Sicut autem in iudiciis nullus potest « iudicare, nisi audiat rationes utriusque partis, ita necesse est eum qui debet audire philosophiam, melius se habere in iudicando, si audierit omnes rationes quasi adversariorum dubitantium. »

C. II. Quid cum intellectus neutri partium potest

assentiri, quando utrinque motiva sunt æqualia, multò minus poterit opinari de parte minus probabili, relicta eâ quæ habet motiva probabiliora. Deinde opinari est iudicare unam partem contradictionis esse veram cum solâ formidine. Rursus, qui iudicat unam contradictionis partem esse veram cum formidine, alteram eodem modo iudicat esse falsam, quia ex propositionibus contradictoriis si una est vera, altera est falsa, ut ait S. Th. quod lib. 8, art. 13, et Arist. 2 de Animâ, tex. 137. Si ergo intellectus opinatur de parte minus probabili, eam iudicans esse veram cum solâ formidine, oppositam partem, quæ simpliciter probabilior et verisimilior apparet, iudicabit falsam; sed quis hoc sibi in mentem inducat?

Obj. 4° cum Lacroix, n. 265: S. Augustinus Epist. 117, c. 3, ubi disputat, an quotidiè est communicandum, pro parte negativâ adducit, quod magis expediat se certis tantum diebus tantò melius disponere; pro affirmativâ, quod quotidiè peccemus, hinc quotidiè indigeamus medicinâ, concludit, ut faciat quisque, quod piè credit faciendum; ergo agnoscit pro utraqûe parte manere motivum sufficiens ad operandum, et consequenter unum non elidi ad altero. — Resp. hanc auctoritatem planè nihil facere ad rem; hic enim solùm agimus de rebus æqualibus sibi contradictoriis, ac ita inter se connexis, ut unum dicat negationem alterius, uti si verum sit, hic et nunc hunc actum esse illicitum, verum esse non potest, quod hic et nunc sit licitum. Non autem agimus de rebus æqualibus disparatis, quarum utraque honesta est, ac neutra circa illas opinio exposita erroris periculo, qualis est questio de quotidianâ communionem, an sit licita vel illicita, cuius affirmativa pars respectu unius est per se honesta ac vera, negativa respectu alterius. Audiatur S. Augustinus Epist. *mili* 118, ad Januarium, c. 3, ubi: « Dixit « rit quispiam, inquit, non quotidiè accipiendam « Eucharistiam, alius affirmet quotidiè: faciat unus « quisque quod secundum fidem suam piè credit esse « faciendum; neuter enim horum exhonorat corpus et « sanguinem Domini, si saluberrimum sacramentum « certatim honorare contendunt: neque enim litigaverunt inter se, aut quispiam eorum se alteri præposuit, « Zachæus et ille centurio, cum alter eorum gaudens « in domum suam susceperit Dominum; alter dixit: « Non sum dignus ut intres sub tectum meum, ambo honorificantes Salvatorem diverso et quasi contrario modo, ambo peccatis miseri, ambo misericordiam consecuti. » Rem hanc post S. Augustinum angelicè elucidat S. Thom. in 4, dist. 12, q. 3, a. 1, in resp. ad 2, ubi: « Dicendum, inquit, quod in hoc Sacramento duo requiruntur ex parte recipientis, scilicet « desiderium conjunctionis ad Christum, quod facit « amor, et reverentia sacramenti, quæ ad donum timoris pertinet; primum quidem incitat ad frequentationem hujus sacramenti quotidianam; sed secundum retrahit. Unde si aliquis experimentaliter cognosceret, et quotidianâ fervore communionem amoris augeri, et reverentiam non minui, talis debet quotidiè communicare. Si autem sentiret, per

quotidianam frequentationem reverentiam minui, et fervorem non multùm augeri, talis deberet interdùm abstinere, ut cum majori reverentiâ et devotione postmodùm accederet. Unde quantum ad hoc, unusquisque relinquendus est iudicio suo. » Ex quibus manifestum fit P. Lacroix argumentari à rebus disparatis ad res sibi contradictoriè oppositas; à rebus quarum neutra nullâ lege aut præcepto est vetita vel præcepta, ad res quarum una determinatè est licita vel illicita; ab eo quod prudenter judicari potest à diversis intellectibus, ad id quod respectu ejusdem opinantis repugnat; et sanè si quid probaret, probaret etiam, quòd sicut unus potest judicare quotidianam communionem sibi expedire, alter è contra, ita simul eundem intellectum respectu contradictoriorum assensum et dissensum posse elicere, et sic simul stare posse probabilitatem de simultaneâ utriusque partis veritate, quod repugnat; simili vitio laborat argumentum, quo idem auctor, n. 240, probat ex eo quòd idem homo respectu mœa voluntatis possit esse amabilis propter justitiam et odibilis propter luxuriam, similiter respectu ejusdem intellectus possint esse motiva moventiã ad assensum, ac alia motiva moventiã ad dissensum: quis enim non videt à rebus disparatis argumentum sumi ad res sibi contradictoriè oppositas?

Obj. 2ª cum eodem cap. in Canonicis cit. : Idem S. Augustinus manifestè docet quòd motiva auctoritatis, unum propter plures numero, sed non ita graves, alterum propter graviores, sed numero pauciores se mutuo non elidant, sed maneant æqualiter fortia. — Resp. : Si maneant æqualiter fortia respectu ejusdem intellectus ac respectu duorum sibi contradictoriorum, ergo æqualiter movebunt intellectum; ergo in quantum unum motivum in concursu sui oppositi vi suã urget, et quantum est de se trahit intellectum ad assensum, in tantum alterum ex actuali consideratione æqualiter urget, et non minus trahit intellectum ad dissensum, ac consequenter vis movendi unius impeditur à vi movendi alterius, quod est elidi: ergo motiva etiam dissimilia se elidunt, ac intellectum ancipitem ac hærentem seu fluctuantem reddunt. Ut duo pondera posita in utràque lancis parte, si æqualiter moveant, libram immotam reddunt; sanè non similitudo, sed æqualis vis movendi in utràque lancis parte causa est quòd immota consistat libra: sicut non ex eo quòd similes sint equi in trahendo, sed ex eo quòd æquè fortiter trahant in oppositas partes, currus immotus consistit.

Ubi notandum ex Mercero in Basi totius theologiae moralis, parte 2, art. 3, proportionem stateræ et intellectus consistere, ut quemadmodùm non potest statera continere vim ponderis quod est in utràque parte, quia naturaliter ponderat, ita intellectus non potest dissimulare vim motivi probabilis, quod naturaliter urget ex utràque parte; ex quo sequitur aliqua proportio, ut sicut statera durante tali dispositione, scilicet æqualis gravitatis utriusque ponderis, in neutram partem præponderat, ita et intellectus manet anceps durante æqualitate probabilitatis in utràque parte. Unde

concesso stateram cum intellectu non convenire in libertate exercitii respectu motivi probabilis, quia eo posito intellectus adhuc potest suspendere assensum, tamen non est liber, ut possit contemnere ejus vim; hoc sufficit, ut motiva opposita mutuo se impediant, sicut æqualia pondera stateræ.

Obj. 3^a cum eodem: Qui tentatur in fide, experitur se trahi motivis, tum ad assensum, tum ad dissensum, et licet agnoscat motivum fidei censeri majus, tamen etiam experitur se propter motivum oppositum posse motivo fidei dissentire, fierique positivè infidelem. — Resp. tentatum in fide posse motivo fidei dissentire, fierique positivè infidelem, non ex eo quòd motivum oppositum fidei vim habeat ad exprimendum assensum falso dogmati, quando concurrat cum motivo fidei fortius trahente ad oppositum, sed quòd non amittit vim movendi, quam in aliis circumstantiis potest exprimere.

Inst.: Talis liberè resistit tentationi; ergo potest errori præbere assensum, sicut fieri infidelis. — Resp. talem non tentari, ut assentiarum oppositis erroribus; hoc enim est impossibile stante positâ motivorum dispositione; sed et tentator suggereret, ut suspenderet actum fidei hæsitando; non minus enim hoc modo peccaret contra fidem; nam dubius in fide, infidelis est, ut habetur ex Gregorio de Hæreticis, c. 1.

Obj. 4^a. Motivum probabile pro alterâ parte contradictionis, quæ sit in concursu partis æquè probabilis, vel etiam probabilioris, urget intellectum qui propterea naturaliter inclinatur ad assensum istius partis; sed ubicunque est naturalis inclinatio alicujus potentie ad aliquem terminum, etiam possibilis est ille terminus, quia nulla naturalis inclinatio est frustra; ergo. Lacroix, n. 415. — Resp. 1^a argumentum nimis probare: cum enim motiva æqualia æqualiter urgeant, sequitur intellectum habere inclinationem simul ad assentiendum utrique parti, et ne hæc naturalis inclinatio sit frustra, poterit opinari simul de utràque parte; sicut dari non tantum similitatem duorum probabilitatum, sed etiam probabilitatem de simultaneâ utriusque partis veritate, quod manifestè repugnat, inquit Lacroix, n. 240. — Resp. 2^a negando intellectum qui ab oppositis motivis urgetur, inclinare ad assensum alicujus ex dictis partibus, quia in quantum vi unius motivi trahitur ad assensum unius partis, in tantum retrahitur vi motivi opposite partis. Unde S. Th. loc. cit. de Verit.: « Intellectus, inquit, non inclinatur magis ad unam quam ad aliam, vel propter defectum moventiũ, vel propter apparentem æqualitatem quæ movet ad utramque partem. »

Inst.: Intellectus inclinatur in objectum quod apparet verum; atqui utraque contradictionis pars apparet vera, quia est probabilis. Ergo. — Resp.: Dist. maj.: Inclinatur in objectum quod apparet verum simpliciter, conc.; quod ex motivo partis opposite æqualiter apparet falsum, neg. — Resp. 2^a ad obj.: Dato quòd intellectus inclinatur ad assensum, non idèò sequitur; ergo stante æqualitate motivorum poterit assentiri, uti grave, dum sursum detinetur, inclinatur esse deorsum, non tamen sequitur; ergo durante tali impedimento potest esse

deorsum. Potentia loco motiva, dum externa membra vinculis alligantur, inclinatur ad ambulandum; ergo manentibus vinculis potest ambulare. Ita à pari ex eo quòd intellectus fluctuans inter duas partes contradictionis inclinatur ad assensum, non sequitur quòd possit assentiri cum manente eadem motivorum dispositione; sicut quasi ligatus passus, uti supra ex Aristotele et D. Th. vidimus.

Obj. 5^a: Experimur nos judicare, et passim legimus apud auctores quòd, postquam conclusiones suas posuerunt, vel ut probabiliores, vel ut absolutè veras, nihilominus sæpè fatentur oppositas etiam suo iudicio esse probabiles. Ergoposito assensu directo circa unam partem contradictionis, intellectus potest reflexè judicare, alteram quoque partem esse probabilem. Lacroix, n. 241. — Resp.: Qui opinatur de una parte contradictionis, adhuc ejus oppositam iudicat probabilem, non sibi, sed alteri; ac eatenus iudicat probabilem, quia habet tale motivum, quòd, si seorsim ab aliquo intellectu apprehenderetur, qui solutiones non penetraret, aut ad opposita motiva non animadverteret, sufficeret causare opinionem, et si quis ita opinaretur, non esset temerarius, et in hoc sensu non implicat opinari de una parte, et simul judicare oppositam esse probabilem, prout colligitur ex dictis.

Inst.: Innocentius III, c. *Litteras de Restitutione spoliati*, relatis duabus extremis sententiis, et summa referens, de aliis dicit: « Nos autem ad præsens nullam de predictis sententiis reprobamus, nec cuiquam earum aliquod præjudicium ex nostrâ responsione volumus generari. » Ergo non obstante suâ sententiâ, quam utique veram iudicabat, existimat sententiam oppositam posse iudicari veram. — Respondet optimè Fagnanus post Iulium, id esse speciale, quando eligitur opinio media duas extremas concilians, ut facit hic Innocentius III; hoc enim ipso quòd quis duas opiniones ad concordiam revocat, nullam reprobatur, et utramque in aliquo veram putat. Ratio est, quia medium non opponitur extremis, sed aliquod de utroque tenet. Innocentius itaque duas extremas sententias sapientissimè sic conciliat, ut una ad possessorem, altera ad petitorum referatur; quia illæ opiniones duobus juris textibus nitentur, qui, ne contrarii viderentur, meritò conciliari debebant.

Obj. 6^a: Voluntas ex duobus bonis æqualibus sibi propositis potest eligere alterutrum, imò relicto meliori eligere minus bonum; ergo et intellectus ex duobus sibi æquè verisimiliter oppositis approbare alterutrum, Lacroix, n. 399. — Resp.: Nego consequ.; idè enim voluntas ferri potest ad quodcumque bonum, quia bona inter se sub eodem genere non opponuntur, uti verum falso; unde si una pars est vera, altera est falsa; non autem ex eo quòd aliquid sit bonum, sequitur quòd aliud non sit bonum, quòd æqualiter ut tale proponitur, eò quòd sint tantùm disparata; et tunc voluntas est certa, quòd si alterum ipsorum est bonum à parte rei, non repugnat alterum esse pariter tale: unde similiter concedimus, quòd intellectus de duabus opinionibus disparatis, cui voluerit, possit as-

sentire; sed conclusio nostra est de duabus opinionibus contrariis, quarum si una est vera, altera est falsa, et probabilitas unius pugnat cum probabilitate alterius, sicut neutri potest assentiri.

Obj. 7^a: Innocentius XI damnavit hanc propositionem: *Voluntas non potest efficere ut assensus fidei in seipso sit magis firmus, quàm mereatur pondus rationum ad assensum impellentium*; ergo intellectus potest à voluntate determinari, ut aliter assentiat, quàm mereantur præcisè motiva rationum. Lacroix, n. 399. — Resp.: Nego, cons., quia propositio damnata non dicebat voluntatem efficere non posse ut assensus fidei sit magis certus, sive magis certò verus, quàm mereatur pondus rationum, quia certitudo actus fidei divini semper est summa, utpote imitens summæ Dei in cognoscendo veritati et in dicendo veritati: sed dicebat voluntatem non posse efficere, ut assensus fidei sit magis firmus quàm mereatur pondus rationum, quòd voluntas præstare potest, quia ad actum fidei, cuius objectum obscurum est, ac invidens, requirunt theologi cum S. Th. ex parte voluntatis piam motionem, quæ, quò intellectus magis ad assensum inclinatur et impellitur, eò magis firmus est actus fidei, sive eò firmius objecto fidei adheret intellectus. Vide dicta n. 85.

§ 4. *An in concursu duarum opinionum contradictoriarum, quarum una probabilior stat pro lege, alia minus probabilis stat pro hominis libertate, intellectus à voluntate determinari possit, ut assensu prudenti in minus probabilem feratur?*

Discussimus hucusque, an et qualiter ex meritis cause in concursu duarum partium contradictionis circa unam versari possit intellectus. Vidimus quòd intellectus inter æqualia suspensus consistat, uti statera in æquilibrio posita; cui, nisi quid ponderis adiciatur, non magis in unam quàm in aliam partem flectetur. Et quia in rebus contingentibus et futuris ex se obscuris, in quibus potissimam opinionem exercentur, non potest intellectus per evidentiam rationum determinari, superest ut in æqualibus ad electionem per voluntatis imperium determinetur. Unde S. Thom. 1-2, q. 15, art. 6, ad 3: *Nihil prohibet, inquit, si aliquando æqualia proponantur secundum unam considerationem, quia circa alterum consideretur aliqua conditio, per quam emineat, et magis flectatur voluntas in ipsum quàm in illud*. Et 1-2, q. 1, art. 4: *Alio modo, inquit, assentitur intellectus alicui, non quia sufficienter moventur ab objecto proprio, sed per quandam electionem declinans magis in unam quàm in aliam, cuius rationem dat de Verit. q. 14, art. 1, ubi: Intellectus determinatur per voluntatem, que eligit, assentiri non parti determinatur propter aliquod quòd est sufficiens ad movendam voluntatem, non intellectum*. Hæc S. Th., quæ tamè in re semper servari debet tam respectu intellectus quàm voluntatis debita ac proportionata moventium dispositio, ita ut potiori ratione intellectus magis moventur, magisque meliori bono voluntas afficiatur; si secus fiat, ordo pervertitur; unde ait D. Th. de Verit. q. 19, art. 6: *Semper contingit inordinatio, quando aliquid*

movetur à non proprio motivo, sicut si voluntas movetur à delectabili sensu, cum debeat tantummodo moveri ab honesto.

Quapropter dum quaeritur an in inevidentibus ac incertis intellectus per voluntatem determinari possit, ut uni determinatè ex partibus contradictionis assentiatur, necessariò distinguenda est potentia naturalis in voluntate, à potentia morali seu licità; potentia enim naturalis est contrariorum, id est, prona ac potens ad bonum et malum; potentia verò moralis est tantùm respectu eorum quæ beaè, prudenter ac licitè secundùm rationem fieri possunt. Secundùm naturalem potentiam fieri potest, ut quancumq; proponantur intellectui mysteria nostræ fidei ut evidenter credibilia, seu digna, ut fide divinà et certà credantur, voluntas equidem proprià malitià execrata intellectum moveat, ut oculos considerationis avertat à credibilitate et veritate mysteriorum nostræ fidei, pravisque dogmatibus, ut omninò certis adhaereat. Ut pulchrè ostendit Valentia tom. 3, disp. 1, q. 1, punct. 4, ad finem, ubi: *Communiter, inquit, illi, qui fidem non admittunt, et malitià aut affectu erga se aut erga magistros suos impediuntur, quominus possint rationes et motiva fidei perspicere; atque ita mirum non est, ut non habeant evidentiam de credibilitate fidei nostræ.* Et hanc doctrinam probat ex Apost. 2 ad Cor. 4, ubi causam infidelitatis rejicit in excitatem mentis: *Deus, inquit, hujus oculi excaverit mentes infidelium, ut non fulgeat in eis illuminatio Evangelii gloriæ Christi.* Item confirmat testimonio sapientis, qui agens de infidelitate Judæorum circa Divinitatem inquit: *Excaverit eos malitia eorum.* Sapientia 2, eodem modo, dum quis temerè judicat de proximo ex motivis de se insufficientibus ad judicium firmum, deberet quidem intellectus judicare motiva, quibus inducitur esse levia; verùm determinatur intellectus per voluntatem, ut oculos mentis unicè conjiciat in indicia seu motiva, quæ cum inducant ad temerè judicandum, eaque judicii temeritas secundùm S. Thom. 2-2, q. 69, art. 3, contingit vel *ex hoc, quòd aliquis ex se ipso malus est, et ex hoc ipso, quasi conscius suæ malitiæ facilius de aliis malum opinatur, secundùm illud Ecclesiast.:* In viâ stultus ambulans, cum sit ipse insipiens, omnes stultos existimat. Vel *proptèr ex hoc quòd aliquis malè afficitur ad alterum; cum enim aliquis contemnit vel odit aliquem, aut irascitur vel invidet ei, ex levibus signis opinatur mala de ipso, quia unusquisque facilius credit quod appetit.* Hæc et alia secundùm potentiam naturalem circa intellectum potest voluntas: verùm, dum hæc inquirimus utrùm voluntas possit movere intellectum ad assentiendum parti contradictionis minùs probabili stanti pro libertate, relicta probabiliiori opposità stante pro lege, non loquimur, an voluntas id possit secundùm potentiam naturalem mali et inordinationis capacem, sed de potentia morali; juxta quam si moveat, rectè et secundùm regulas prudentiæ movere censeatur. Quomodò autem possit aut debeat istud fieri, seu intellectum in hujusmodi rebus determinari, ex certis prudentiæ christianæ regulis deduci debet.

Unde nota prudentiam definiiri quòd sit: *Habitus verò cum ratione activus, circa ea quæ vera sunt et conformia, sicut in rebus ut in se sunt, saltem per ordinem ad appetitum rectum circa finem ultimum.* Unde inter se comparari possunt ars et prudentia, quòd uti ars est recta ratio factibilium, ita et prudentia agibilium, seu rectrix actionum humanarum ad debitum finem contententium; unde vetus illud adagium: *Quidquid agis, prudenter agas, et respice finem.* Ex quo licet inferre relationem, seu respectum ad finem esse prudentiæ non minùs intrinsecum et essentialè, quàm sit propriam justitiæ reddere unicuique quod suum est; ars verò non curat de fine, sed tantùm de artefacto seu opere; unde ait S. Th. 1-2, q. 57, art. 3: *Dummodò verum geometra demonstrat, non refert qualiter se habeat secundùm appetitivam partem, virum sit latus, vel iratus, sicut nec in artifice refert.* Quod fusius explicat ibidem art. 4, ubi: *Ars, inquit, facit solum facultatem boni operis, quia non respicit appetitum; secus prudentia, quæ etiam respicit usum.* Ratio fundamentalis hujus diversitatis est, quòd theoreticæ virtutes intellectui solùm conferant rectè operandi facultatem secundùm proprias ejusque regulas, non verò studium, sed virtutes morales; et præcipuè prudentia, quæ facit hominem sui studiosum, eidem conferre debet rectè agendi affectum, in quo præminet finis, qui est prima causarum, et à quâ in actibus humanis movetur causa efficiens: *Unde magis laudatur artifex, inquit D. Th., qui volens peccat, quàm qui peccat nolens; magis autem contra prudentiam est, quòd aliquis peccet volens, quàm quòd nolens, quia rectitudo voluntatis est de ratione prudentiæ.* Hæc autem voluntatis rectitudo fit per ordinem ad debitum finem, unde ut quis dicatur prudens in uno genere: v. gr., medicus debet de fine, scilicet sanitate præ cæteris curam habere, ac ab omninò imprudens judicabitur, si utatur medicamentis aut alimentis ad sanitatem recuperandam ac conservandam minùs aptis et efficacibus; idem dicendum de aliis professionibus, v. gr., de arte militari; nam in bello nunquàm dicitur dux prudenter disposuisse exercitum, nisi id fecerit secundùm regulas artis militaris ad victoriam reportandam (quæ est finis belli) aptiores; nec excusatur ex hoc quòd sibi persuaserit se posse secus facere. De aliis item virtutibus non aliter est sentiendum. Etenim quia prudentia est illarum rectrix, semper finem intuetur, mediæque ad hunc consequendum aptiora eligit, fugitque à contrariis. Sic prudentia temperantiam dirigit, imperatque, v. gr., moderatè comedendum, vel propter sanitatem tantum finem, vel propter bonum rationis; item quatenus prudentia est custos castitatis, abhorret non solùm ab omni re certò malà, quales sunt tactus et oscula, sed etiam ab omni alià vel probabiliter castitati periculosa, quales sunt nimia familiaritas, colloquia, intenti mulierum aspectus: *Noli intendere in faciem virginis, ne ipsa scandalizet te.* Et sic dicendum de omnibus aliis, in quibus si sit prudentiæ locus, semper convenientiora media ad finem eliguntur. Ex quibus vides duas esse dotes prudentiæ, in quibus

vera illius essentia salvatur; 1° ex recto circa finem ultimum appetita; 2° ex conformitate actus ad rem verè in se sic existentem, quia, ut inquit D. Th. 1-2, q. 64, art. 3, in o: *Bonum virtutis intellectus* (qualis secundum essentiam est prudentia, ut docet idem S. Doctor, q. 58, art. 3, ad 1) *est verum... verum autem intellectus nostri absolute consideratum est sicut mensuratum à re; res enim est mensura intellectus nostri, ut dicitur in 10 Metaph.; ex eo enim quod res est vel non est, veritas est in opinione et oratione.*

Dico: Voluntas non potest secundum regulas prudentie movere intellectum, ut assentiatur parti minus probabili stanti pro libertate relicta magis probabili stante pro lege vel precepto.

Probatur conclusio: Secundum D. Th. 2-2, q. 49, art. 7, in o: *Ad prudentiam precipue pertinet recte ordinare aliquem in finem, quod non fit, inquit, nisi et finis bonus sit, et id quod ordinatur ad finem, et sit etiam bonum et conveniens fini.* Itaque prudentia supponit appetitum rectum finis, id est, intentionem finis honesti; ejusque munus est ordinare media convenientia ad illius finis consecutionem; et ideò Arist. 6 Eth. c. 2, dixit: *Quod bonitas intellectus practici (id est, veritas, cum finis intellectus sit veritas) est verum conforme appetitui recto;* et huic conformiter D. Th. 1-2, q. 19, art. 3, ad 5: *Verum, inquit, intellectus practici accipitur per conformitatem ad appetitum rectum,* sive, ut ait Lac. tom. 4, n. 25, *ad voluntatem bene dispositam ad implenda omnia Dei precepta.* Ergo ut voluntas secundum regulas prudentie moveat intellectum ad assensum alicujus, motio illa oriri debet ex intentione finis honesti, seu ex voluntate bene disposita ad observanda omnia Dei mandata; atqui motio, quæ voluntas intellectum movet, ad assentiendum parti minus probabili et minus tute non fit ex intentione finis honesti, et voluntate bene disposita ad observanda omnia mandata Dei; ergo. Prob. min.: Finis quem intendere debet Christianus est æterna felicitas, ad quem consequendum voluntas ejus disponi debet ad observanda omnia mandata Dei: atqui motio, quæ voluntas movet intellectum, ut assentiatur parti minus tute et minus probabili in concursu probabilioris et tutioris, non potest oriri ex intentione æternæ salutis procurande, nec à voluntate disposita ad implenda omnia mandata Dei; implicat enim quòd voluntas ex intentione alicujus finis moveat intellectum ad assentiendum ei in ordine ad electionem, de quo verisimilius est, quòd sit impediturum, quàm quòd inducturum vel promoturum consecutionem finis, quale est minus tutum et minus probabile in concursu probabilioris et tutioris, nec potest dici bene disposita voluntas in ordine ad observanda omnia mandata Dei, quæ movet intellectum, ut assentiatur ei de quo verisimilius est periculum faciendi aliquid contra Legem Dei, præ illo in quo nullum est ejusmodi periculum.

Conf.: *Ad debitum finem homo convenienter disponitur per virtutem, quæ perficit partem animæ*

appetitivam, cujus objectum est bonum seu finis, S. Th. 1-2, q. 57, a. 5, in o. Ergo motio, quæ voluntas intellectum movet ad assensum alicujus debet procedere à voluntate per virtutem aliquam moralem circa finem, seu bonum istius virtutis bene disposita; atqui motio voluntatis in casu posito non procedit à voluntate sic disposita; ergo non procedit ex intentione delati finis, qualiter deberet procedere secundum regulas prudentie. Probo minorem: Vel motio in casu posito procederet à voluntate bene disposita per charitatem, per quam voluntas bene disposita circa finem ultimum, qui est immediatum objectum charitatis, quæque est primum mobile omnium virtutum; vel per aliam virtutem peculiarem, quæ pro objecto habet peculiarem bonitatem habentem rationem medii in ordine ad objectum charitatis; vel denique ex honestate, quæ relucet in eo quòd intellectus assoquatur suam bonitatem, scilicet veritatem; atqui nihil ex his dici potest; ergo. Prob. min. In tantum voluntas bene disposita per virtutem aliquam movet intellectum unam contradictionis partem præ aliâ imperando, in quantum prius mota amat bonitatem seu honestatem talis virtutis, seu, ut loquitur S. Th. 2-2, q. 47, art. 1, ad 1, *amor (honestatis) movet rationem ad discernendum ea quibus adjuvetur ad tendendum in Deum, ab his quibus prudentia impediri potest.* Atqui nec amor Dei seu charitatis, nec amor honestatis seu bonitatis, quæ est objectum peculiaris virtutis, nec amor honestatis, quæ elucet in eo quòd intellectus assoquatur veritatem, movere potest intellectum, ut assentiatur parti minus verisimili et minus tute, relicta verisimiliore et tutiore. Non primum, quia certum est quòd amor Dei non moveat intellectum ad assentiendum ei de quo verisimilius est quòd offendatur Deus. Nec secundum, quia ob individuum societatem et connexionem virtutum, nullus amor honestatis particularis inducit intellectum, ut assensum præbeat ei parti de qua verisimilius est quòd sit contraria omnium virtutum legi, quæ vetatur, ne licitam judicemus deviationem ab observantia talis vel talis legis; quando (pensatis omnibus) apparet nobis majus fundamentum eam illicitam judicandi, quàm licitam; nec denique oriri potest ejusmodi motio ex amore honestatis, quæ respundet in eo quòd intellectus assoquatur veritatem, quia implicat, quòd voluntas ex amore veritatis moveat ad assensum partis minus verisimilis, cum impossibile sit, ut ex amore assequendi veritatem se moveat intellectus ad assentiendum opinioni quæ magis est falsi, quàm verisimilis, ac proinde magis cognoscitur impedire quàm inducere ad assensum veritatis. Respondet P. Lacroix, n. 400, posito quòd intellectus à voluntate determinatur ad assentiendum parti minus probabili, eum equidem invenire suum finem; finis enim intellectus est veritas vel realis vel tantum apparens, quæ reperitur etiam in falsa parte contradictionis, pro qua supponitur esse motivum grave. Sed contra est: finis intellectus cognoscentis abstractivè per cognitionem naturalem non est veritas tantum apparens, sed veritas absoluta seu conformi-

tas sui actûs cum objecto; intendit enim elicere cognitionem conformem objecto, seu ita se habentem in iudicando, sicut se habet objectum inessendo, et perquam objectum ita se habeat in mente, sicut se habet à parte rei; quod constat ex D. Th. 2-2, q. 60, art. 4, ad 2, ubi cum præmississet aliud esse iudicare de rebus, aliud de hominibus, subdit: « In iudicio, in quo de rebus iudicamus, non attenditur bonum, vel malum ex parte ipsius rei, de qua iudicamus, cui nihil nocet, qualitercumque iudicemus de ipsâ, sed attenditur ibi solum bonum iudicantis, si verè iudicet, vel malum si falsò; quia verum est bonum intellectus, falsum est malum illius ut dicitur 6 Eth. » Quodnam autem verum sit bonum intellectus colligitur ex illatione quam immediatè facit: « Et ideò unus quisque debet nitì ad hoc ut de rebus iudicet prout est. Claritùs id exprimit S. doctor q. 18 de Verit. art. 6, in O, ubi: « Bonum ipsius intellectus, inquit, est cognitio veritatis, et ideò habitus illi, quibus intellectus perficitur ad cognoscendum verum, virtutes dicuntur, ut dicitur 6 Ethic., utpote intellectus actum bonum reddentes... Unde semper contingit inordinatio, quando aliquid movetur à non proprio motivo, sicut si voluntas moveatur à delectabili sensu, cum debeat tantummodò moveri ab honesto, proprium autem motivum intellectus est verum id quod habet infallibilem veritatem, unde quando cumque intellectus movetur ab aliquo fallibili signo, est aliqua inordinatio in ipso, sive perfectè, sive imperfectè moveatur. » Ex quâ S. Th. doctrinâ habes 1° quòd verum, quod est intellectus finis, sit idem quod est objectum virtutum intellectualium; atqui objectum illarum non est verum tantùm apparens; ergo; 2° quòd sicut inordinata est voluntas, dum movetur à proprio commodo, propria libertate, relicta honestate virtutis, quæ movere illam debet, cum illa ex motivis verisimilioribus ei proponitur, ita et inordinatus sit adeòque imprudenter iudicet intellectus sequens motum inordinatum voluntatis; 3° finem seu bonum intellectus esse id quod habet infallibilem veritatem, qualem profectò non habet verum tantùm apparens. Assertio proinde P. Lacroix est contra philosophos. et S. Th.; est etiam contra communem omnium sensum, quia omnes ut malum reputant decipi, sive de rebus aliter quam sunt iudicare: « Et in eo falli nolunt, etiam si quicumque amant fallere, » ait S. August. Enchirid. c. 10. Pars igitur falsa contradictionis apparenter vera, non est bonum seu finis et objectum intellectus, ac motivum cui innititur non est grave et prudens; non enim potest esse grave seu justum motivum iudicandi operationem esse honestam, quando iudicans habet et cognoscit se habere majus et fortius motivum iudicandi eam inhonestam, quia non est comparative justum seu grave, quo non solum non habet pondus æquale, sed adeò deficit ab æqualitate, ut à motivo contrario superetur, et longè superetur; nec tunc est justum secundùm illud iudicare, quia justum non est ferre iudicium non secundùm, sed contra meritum causæ, ac ex solo voluntatis arbitrio de veritate ferre

sententiam. Quibus rationibus convictus Esparsa in Appendice, a. 112, 125, 124, 151 et 152, fatetur illicitum esse usum opinionis minùs probabilis de licito, dum opinio de illicito apparet manifestè probabilior, quod est fateri illicitum esse usum opinionis de licito simpliciter minùs probabilis, quia opinio de licito non censetur simpliciter minùs probabilis, quando dubium et incertum est, an sit vel non sit talis, sed solum ea quæ certò est talis; dum enim queritur de viribus alicujus rei, illa vis rei tribuenda est, quæ illi rei convenit, quam certò constat esse talem, ac inde de eâ statui debet regula ac proferri iudicium. Inò ipsemet Terillus probabilistarum hujus temporis facillè princeps, quæst. 22, de Consc. n. 5: « Qui absolutè, inquit, credit aliquid esse licitum, eo ipso fertur in illud, ut in partem prævalentem » probabiliorum et unicè veram. Itaque in hoc casu dicimus, eum non aliter posse licitè sectari partem minùs tutam, quàm si ex vi motivi, quod in actu primo ante affectum uni parti alligatum vel non excedebat, vel non æquabat motivum oppositum per imperium voluntatis in actu secundo feratur in illud, ut in motivo unicè verum, et multò prævalens motivo opposito. » Hæc Terillus. Cujus quidem doctrina vera est 1° quoad hoc quòd dicat nemini licere sequi sententiam minùs tutam, nisi eam in actu secundo et absolutè veram iudicet; quod enim intellectus nequit approbare ut verum, hoc voluntas nequit amplecti ut honestum. 2° Vera est Terilli doctrina quoad hoc quòd dicat iudicium hoc absolutum de veritate sententiæ formari non posse, nisi motiva ejus in actu secundo videantur verisimiliora; nequit enim intellectus approbare ut verum in iis, quæ sunt incerta ac inevidentia, nisi hic et nunc, pensatis omnibus, magis ad veritatem quàm ad falsitatem accedere existimet; ceterùm capere ego nequeo, quomodò intellectus, qui ante affectum voluntatis uni alligatus partem de illicito evidentè verisimiliorem existimabat, per imperium voluntatis moveri queat, ut prudenter assentiatur parti minùs verisimili de licito, et quomodò ex solo affectu voluntatis, nullo adveniente (ut supponitur) rationum pondere reddatur verisimilior. Affectus namque et inclinatio voluntatis erga partem minùs tutam et minùs probabilem in tantum facit, ut motiva ipsius appareant fortiora et urgentiora, in quantum facit, ut intellectus magis ponderet fundamenta istius quàm oppositæ partis, excogitetque novas et novas rationes in favorem ipsius, ac avertatur ab excogitandis novis rationibus pro parte oppositâ, nec nisi leviter inspicat fundamenta ipsius; in quo et imprudenter agit voluntas imperando, et intellectus secundùm affectum voluntatis iudicando; ut enim voluntas sit in imperando prudens et rationalis, debet sequi, non antecedere ductum rationis dirigentis; ratio quippe data est voluntati, ut lux, dux et regula, cujus est præluere, ducere et dirigere, non subsequi ductum voluntatis; atqui voluntas non subsequitur, sed antecedit directionem intellectus, dum ei imperat, relicto verisimiliori, iudicare secundùm falsi similis cognitum ut tale, quod

est contra dictamen rationis, quæ dicitur, quòd, cum intellectus naturâ suâ tendat in verum, velut in finem, scopum et centrum suum, voluntas ipsam retrahere non debeat à proximiori quàm potest, accessu ad veritatem, ut ipsam conjiciat in proximum probabilius periculum falsitatis. Ut enim ex Philos. 4 Eth. 4, dicitur: « Veritas est quid divinum, propter quod sapiens et prudens voluntas debet et sua destruere, et affectus suos potius deponere quàm intellectum à veritate avertere. » Quòd facere censetur, dum avertit ipsam à proximo quàm potest ad veritatem accessit, et potius accedere facit ad falsitatem, quàm ad veritatem; hoc autem facit, dum ex industria avertit ipsam à consideratione motivorum opinionis de illicito (quæ antecederet ad affectum voluntatis ritè considerata et comparata cum motivis opinionis de licito, longè urgentiora ac verisimiliora videbantur), ad unicè consideranda motiva opinionis de licito, ut sic opinio de licito (cui afficitur voluntas) jam appareat probabilior, quæ antea minus probabilis apparebat, jamque illi intellectus assentiatur, cui antecederet ob motiva in contrarium urgentiora assentiri non poterat. Igitur imprudens et irrationabilis est tam assensus istius opinionis, quàm imperium, quo voluntas illum imperat, siquidem, ut ait Arnobius lib. 4 cont. Gent., cum homines utrinque, et qui hæc et illa commentati sunt, fuerint, et de rebus incertis, ab utraque parte sit disputatum, non prudentis, sed arrogantis est dicere, id quod tibi placeat esse verum; quòd verò animum lædit, falsitatis arguere. Vitiosumque dicit Bernardus 1. 3 de Consid., velut rationis expertem, non pro ratione, sed pro libitu agere, nec judicio aghi, sed appetitu. Vera quoque est sententia Senecæ: *Perit omne judicium, cum res transierit in affectum.* Respondet P. La Croix, n. 416, præter motivum ex parte intellectus, etiam ex parte voluntatis esse motiva sufficientia, quibus intellectus à voluntate in casu posito determinari possit ad prudentem assensum parti contradictionis minus verisimili, minusque tutæ. Motiva autem sunt, ut sibi vel aliis non inferat nimis gravem molestiam, ut servet conscientiam suæ libertatem, ut ostendat suave esse Christi jugum, etc. Hæc Lacroix. Ex quibus tandem colligitur, ex quâ intentione voluntas opinionem minus probabilem de licito præferat opinioni magis probabili de illicito; cum enim id facere nequeat ex amore veritatis, nec ex amore charitatis vel alterius virtutis, nil aliud superest, quàm amor proprius, quo ductus (relictâ veritate, relicta virtutum honestate, quibus verisimilior repugnat opinio, ad quam determinat), refugit sibi vel aliis inferre molestiam, præfert exercitium libertatis, etc., sicque ex solo se determinat arbitrio, non ex rationum pondere.

Expendamus singula per casus singulos. Sitque casus 1: Dubitas an hic et nunc obligeris ad jejunium: consulis doctores, qui in diversas abeunt sententias; librato auctoritatum rationumque pondere verisimilior tibi videtur, quòd tenearis lege jejunii, per quod non tollitur, sed augetur circa jejunii obligationem formido. Quid hic facto opus, ut prudens judicium de

exemptione tuâ à lege jejunii formes, aut formare valeas? — Respondet probabilista: Solus affectus voluntatis ad opinionem etiam minus verisimiliter te eximentem à lege jejunii sufficit, ut à dubietatis vinculo te exsolvat; eo ipso quippe quo ad hanc partem afficeris ex eo quòd observantia jejunii gravem molestiam inesse agnoscas, prudenter moveri potest intellectus, ut huic tantum parti assensum præbeas; sed qualis sit hic amor discernens, quæ prudentia intellectum dirigens, judicet veritatis et æquitatis amans lector ex iis quæ toto hoc § diximus.

Sit casus 2, quo dubitanti, an licitum sit venari in die festo, verisimilior est non licere; hic ex affectu voluntatis ad propriam libertatem determinabitur, ut judicet sibi licere venari; itaque ex libertate physica seu naturali, et potestate quam habet voluntas inclinandi mentem, in quæcumque opinionem voluerit, sive opiniones illæ inter se pugnantes sint æquales, sive magis aut minus probabiles, rectè inferitur, quòd voluntas ex amore propriæ libertatis determinare queat intellectum ad prudentem assensum parti minus verisimili faventi hominis libertati, ubi tamen si amor divinæ legis seu honestatis discerneret, judicaret intellectus secundum causæ merita, eam esse divinæ legi difformem seu illicitam; qualis iterum hic prudentia intellectum dirigit, intelligere veniunt libertini, dum oculos considerationis avertunt ab iis quæ libertati sunt contraria, ac considerant solum ea quæ illam fovent ac nutriunt, quasi inconsideratio illa ad motiva verisimiliora pro illicito militantia à culpâ immunis foret; alia est profectò mens S. Th. 2-2, q. 53, art. 4, in O, ubi: « Consideratio, inquit, est actus intellectus influentis veritatem rei, et ad eundem intellectum pertinet judicium de re; per hoc enim distinguitur intellectus à ratione, quia ad rationem pertinet inquisitio; et ad intellectum pertinet judicium. ad intellectum igitur pertinet rectum judicium Terre; quòd tamen elicere non potest, nisi præcedente consideratione de veritate rei, de quâ debet ferre judicium; » unde patet, quòd consideratio maxime pertinet ad rectitudinem judicii. « Ex quo evidenter sequitur, quòd defectus recti judicii ad inconsiderationem pertineat, prout scilicet in rectè judicando deficit ex hoc, quòd contemnit vel negligit attendere ea ex quibus rectum judicium procedit. » Unde manifestum est, concludit S. Doctor, « quòd inconsideratio sit peccatum; » idque vel maxime in casu posito, quo inconsideratio nihil aliud est quàm voluntaria suspensio considerationis motivorum magis ad veritatem impellentium, et ab oppositâ opinionem, quæ veritati ac honestati evidenter magis contraria retrahentium, nisi hæreticorum inconsiderationem à peccato excusare velis, dum ex affectu ad libertatem, vel ut servent conscientiam suæ libertatem, mentem avertunt à consideratione credibilitatis mysteriorum fidei, solum considerantes motiva suæ doctrinæ, cui propterea inherere pergunt. Ex quibus tandem vides, quòd judicium, quod in casu posito formatur de licità venatione in die festo, proveniat tam ab affectu

inordinato ad libertatem, seu exercitium libertatis propriae (semper enim contingit inordinatio inquit S. Th. sup. cit. de Verit.) « quando aliquid movetur à motivo non proprio, sicut dum voluntas movetur à delectabili sensu, cum tantum debeat moveri ab honesto, » tum ex inconsideratione peccaminosa motivorum; quapropter si in iudicio ita formato cujusdam sit prudentiae directio, non alterius profectò erit, quam prudentiae carnis, in quantum per eam, secundum doctrinam S. Th., q. 54, art. 1, ad 5, *res mundi* (exercitium libertatis in venatione exercendum) *propter carnem appetitur*.

Sit casus 3: Dubitas an tenearis in quadagesimâ abstinere à comestione carniû, eò quòd timeas ne pisces sint noxii sanitati; consulis proinde duos medicos, quos peritos et probos iudicâs; hi ambo asserunt comestionem piscium nocivam sanitati; alii quatuor desuper consulti, quos magis peritos probioresque existimas unanimiter asseverant, pisces minime nocivos sanitati, adeoque nihil esse quod te ab obligatione abstinendi à carnibus deobligare queat. Haeres proinde utriusque partis sibi contradicentis rationes ponderans, magisque juxta causae merita inclinâs, ut iudices inhibitu tibi carniû esum; sed quid haeres? Probabilistam consule: suggeret ille medium à prudenti te formidine extricandi. Motivum prudens est ex parte intellectus, auctoritas simul et rationes duorum medicorum, quae quamquam ab auctoritate quatuor medicorum magis peritorum, eorumque validioribus rationibus impugnentur, prudentia equidem esse non desinunt, eò quòd duos viros in arte peritos et probos moveant, ac quamvis contrariae partis rationes tibi videantur urgentiores, te tamen non convincunt, adeoque locus superest determinationi voluntatis, ex cuius parte non desunt motiva movendi intellectum, ut parti minus verisimili assentiaris ut scilicet « tibi non inferas gravem molestiam, ut servas conscientiae tuae libertatem, ut ostendas suave esse Christi jugum. » Ecce tibi tria, quorum vel unum sufficeret ad imperandum prudentem assensum parti minus verisimili, carni ac libertati tuae faventi. Quod igitur rationes nequeant, affectus voluntatis potest. Dum è contra tota clamant antiquitas dubitatem pro solâ voluntate irreprehensibiliter deponi non posse, sed solum ex motivo homini sincerè veritatem quaerenti magis probabiliter suadente veritatem quam falsitatem, vincente proinde rationem dubitandi. Nam; ut optimè Cajet. verbo *Opinio*, æmulatores opinionum reprehensibiles habentur; dum opinio ipsorum est voluntaria. Nam « in omni genere scilicet (opinio) voluntaria est illicita, quia non ex eo, quòd magis placet, sed eo quòd rationabilior est; non ex voluntate, sed ratione amplectenda est opinio. » Imprudens igitur est iudicium, quod formatur pro affectu, per quem fit, ut motiva partis magis verisimilis, quae favet legi, et est contraria libertati (cui proinde distorta voluntas non afficitur) jam non considerentur, vel minus considerentur, quam motiva partis quae transit in affectum. S. August. lib. 19 de Civit. c. 24, inquit, « quid illa virtus, inquam,

quae prudentia dicitur? nonne totâ vigilantia sua bona discernit à malis, ut illis appetendis, istisque vitandis nullus error obrepat! » Imprudenter igitur secum dum Augustinum procedit intellectus, qui ex ductu voluntatis iudicat licitum, quod pro priori ad affectum voluntatis videbatur probabilibus illicitum; quia totâ vigilantia sua non cavet errorem, nec bona discernit à malis, dum probabilioris erroris periculo se exponit, illud, quod probabilibus malum est, bonum iudicando; et ideò lib. 22 de Verit. c. 25, graviter monet, « sollicitè excubandum esse, ne opinio verisimilis fallat; ne decipiat sermo versutus, ne se tenebræ alicujus erroris offundant; ne quod bonum est, malum, aut quod malum est, bonum esse credatur.... ne in ea quae agenda non sunt, cupidò præcipiet. » Cur sic excubare debemus? quia ut ait serm. 12 de Temp., « voluntatis propensio auctoritatem vitii quaerit, et quod malum est bonum, et bono proximum esse suadet. » Quisquis verò iudicat opinionem minus probabilem de licito esse veram, aut eam eligit, cognoscens probabiliorè de illicito, minus profectò instanter veritatem quaerit, nec ei invenienda tantum quantum potest et debet, dat operam, nec sollicitè excubat, ne opinio verisimilis fallat; imò falli vult et in illicitâ cupiditate præcipitatur, cum opinioni probabilibus falsæ in ordine ad electionem non assentiatur amore veritatis, sed suae libertatis, cuius proinde amor et voluntatis propensio auctoritatem seu probabilitatem vitii seu illiciti quaerit, dum id quod illicitum est, licitum esse suadet. Quod autem assertur de suavitate jugi Christi à La Croix et aliis probabilistis: « Fit injuria divinae gratiae, quam habemus per Christum, ait Mercorus, « reducere facilitatem observandi divina mandata et ferendi Christi jugum in usum probabilitatum, et non potius in ipsam gratiam Spiritus sancti, per quem diffunditur charitas in cordibus nostris; siquidem, ut S. Th. 1-2, q. 48 et 89, a. 1, ad 3, suavitas jugi Christi oritur ex charitate et gratiâ Christi illud emolliente; » et S. Aug. Serm. 47 de Divers. : « *Jugum enim meum suave est, et onus meum leve*; quid quid enim durum est in præceptis, ut sit leve charitas facit. » Vel dicendum cum Boudart, jugum Christi ita esse suave, ut tamen adhuc sit jugum, de cuius ratione est, quòd cervicem aliquantulum premat, ne homo quasi jumentum effrene erecto colle à recto exorbitet. Cætera motiva ex parte voluntatis se tenentia inferius suis locis commodius discutietur.

Dices: Homines probi, qui malas suspiciones fugiunt, etiamsi majora motiva habeant pro asserenda improbitate proximi, atque per voluntatem determinant intellectum, ut quoadmodum non probatur esse improbus, iudicent esse probum, sicque interpretantur omnia in bonam partem, inquit S. Th. 2-2, q. 60, art. 4. Ergo quamvis motiva ex unâ parte sint probabiliora, potest intellectus per voluntatem prudenter applicari ad assentiendum parti minus probabili. La Croix, n. 445; Terrill. in Reg. q. 55, à n. 36. — Resp. : Dist. consequens: Ergo potest intellectus prudenter applicari ad assentiendum parti minus probabili

in iudicio quod formatur de personis, concedo; quod formatur de rebus, nego. Explicatur ex S. Th. loco à P. La Croix cit. in quo querit, « utrum dubia sint in meliore rem partem interpretanda? » et resolvit « quòd dubia indicia de malitià alterius semper sint in meliore rem partem interpretanda. » Rationem hujus dat in corp. quia, « hoc ipso quòd aliquis habet malam opinionem de aliquo; injuriatur ei, et contemnit ipsum; nullus autem debet alium contemnere, vel nocentem quodcumque inferre absque causà cogente. Et ideò ubi non apparent manifesta indicia de malitià alicujus, debemus eum ut bonum habere, in meliore rem partem interpretando, quòd dubium est. » Unde major probabilitas de malitià seu delicto non sufficit, ut proximus judicetur malus, seu commisisse delictum, quia non est causa cogens. Rationem autem disparitatis inter iudicium de personis et de rebus adfert S. doctor ibid. ad 1, ubi: « Dicendum, inquit, quòd aliud est judicare de rebus, aliud de hominibus; in iudicio enim, in quo de rebus judicamus, non attenditur bonum vel malum ex parte ipsius rei, de qua judicamus, cui nihil noceat qualitercumque judicemus de ipsà, sed attenditur ibi solum bonum iudicantis, si verè iudicet, vel malum, si falsò, quia verum est bonum intellectùs, falsum autem malum ipsius, ut dicitur in 6 Ethic. Et ideò unusquisque nititur debet ad hoc, quòd de rebus iudicet, secundum quòd sunt. Sed in iudicio, quo judicamus de hominibus, præcipuè attenditur bonum vel malum ex parte ejus, de quo iudicatur, qui in hoc ipso honorabilis habetur, quòd bonus iudicatur; et contemptibilis, si iudicatur malus. Et ideò ad hoc potius tendere debemus in tali iudicio, quòd hominem iudicemus bonum, nisi manifesta ratio in contrarium appareat. Ipsi autem homini iudicanti, falsum iudicium, quòd benè iudicat de alio, non pertinet ad malum intellectùs ipsius (sicut nec ad ejus perfectionem pertinet, secundum se cognoscere veritatem singulorum contingentium), sed magis pertinet ad bonum affectum. » Ex quibus S. Th. verbis rectè infert Gen. dissert. 10, § 11, n. 56, quòd quamvis periculum sit, quòd homo fallatur, dum iudicat proximum suum esse bonum, de quo verisimilius est esse malum, hoc periculum contemni debet ad evitandum aliud majus, eò ratio dicit, ex duobus malis minus esse eligendum. Dum enim sumus in dubio, an proximus sit malus, seu an hoc vel illud crimen commiserit, sumus in periculo nocentem vel injustitiæ; erroris quidem in non pertinentibus ad perfectionem essentialem nec principalem intellectùs, scilicet in singularibus contingentibus uti loquitur S. Th. Rursus in periculo vel habendi nocentem pro innocente, vel è contra, in hoc autem periculo minus malum et tutior pars est falli, et nocentem fortè habere pro innocente, quàm injuriam facere alteri habendo innocentem pro nocente et criminoso; et ideò quamvis in melius interpretans fortè fallatur, tamen, ut ait D. Th. eo art. 4 ad 1, « melius est quòd aliquis frequenter fallatur, habens bonam opinionem de aliquo malo homine, quàm quòd rarius fallatur habens

« malam opinionem de aliquo bono homine, quia ex hoc fit injuria alicui, non autem ex primo. » Alia itaque est ratio in iudicio ferendo de personis, habendo illas pro bonis vel malis, ac in iudicio ferendo de rebus an sint veræ vel falsæ: in hoc enim potest voluntas prudenter imperare assensum de parte illà quæ post diligentem veritatis inquisitionem apparet absolutè et simpliciter verisimilior, nec potest prudenter imperare assensum de parte minus verisimili; uti dum queritur an aliquis contractus sit illicitus vel honestus, agitur de rebus, an sint veræ vel falsæ; ideòque si post diligentem inquisitionem veritatis probabilius appareat, quòd contractus sit honestus, potest voluntas prudenter imperare intellectui, ut iudicet eum esse honestum, quia tunc solum attenditur bonum vel malum iudicantis, bonum autem ejus est non falli, in iudicando de contracta, an sit licitus vel illicitus. E contra in iudicio de personis, quia, ut diximus, proximus habet jus, ne iudicetur malus, nisi probationes malitiæ sint convincentes propter evidentiam indiciorum; in casu quo probabilis est, proximum commisisse crimen, saltem tenetur tunc quispiam suspendere assensum; et externè se gerere cum proximo, ac si nullam habuisset notitiam de crimine illius; sicque dubium de malitià proximi interpretari in bonam partem.

Colliges ex hucusque dictis, imprudens quoque esse iudicium, quo in concursu duarum opinionum sibi contradictoriarum intellectus determinatus per voluntatem ex motivo, ut « sibi vel aliis non inferat nimis gravem molestiam, ut exerceat libertatem, » etc., iudicat opinionem æquè probabilem faventem libertati esse veram. Cum enim, juxta S. Th. cit. 2-2, q. 47, art. 1 ad 1, prudentia in tantum dicatur amor, in quantum amor honestatis movet rationem ad discernendum « ea quibus prudentia impediri potest, » nullusque hic sit assignabilis honestatis amor, qui intellectum moveat, quin potius solus amor proprius seu cupiditas ad prudentiam carnis pertinens intellectum moveat ad præferendum id in quo subest inhonestatis periculum, relicto eo in quo nullum est ejusmodi periculum, sequitur manifestè nec voluntatem secundum prudentiæ leges determinare, neque intellectum voluntatis determinationem sequi.

Dices: Ponamus S. Hieronymum et S. Augustinum esse pariter apud me auctoritatis et sibi contradicere in aliqua opinione, auctoritas S. Hieronymi faciet, ut in opinione ejus sit apparentia veritatis sufficiens ad determinationem mei intellectùs, saltem accedente pià affectione voluntatis erga S. Hieronymum, et similiter auctoritas S. Augustini. Ergo Lacroix, n. 400. — Resp.: In illo casu intellectum neutri opinioni posse prudenter assentiri; cum enim constet et Augustini et Hieronymi opinionem simul non posse esse veram, sed alteram necessariò esse falsam, ac utrinque supponatur æqualis auctoritas movens, suspensus hæret intellectus, non quia magni non facit auctoritatem, v. g., S. Augustini, sed quia et ipsius, et S. Hieronymi auctoritatem contrarium asserentis æqualiter æstimat:

« Hinc reverentia erga S. Augustinum postulat (inquit Gon. Dissert. 7, § 7, n. 48), ne assentiatur Hieronymo ei contradicenti, et reverentia erga Hieronymum, ne assentiatur Augustino oppositum opinanti; et reverentia erga utrumque postulat, ut omnino suspendat assensum. Si enim quis amplectatur sententiam Augustini, iudicat opinionem Hieronymi esse falsam, illiusque auctoritatem quoad hanc assertionem contemnit: è contra verò, si adhæret opinioni Hieronymi, contemnit auctoritatem Augustini; dum autem suspendit iudicium, utrumque æqualiter reveretur. » Quòd si in hoc casu, ex motivo, ut evitet damnum temporale, ut sibi non inferat gravem molestiam, ut conservet conscientie libertatem, ut procuret notabile lucrum secundum principia Lacroix voluntas intellectum inflectat, ut assentiatur opinioni Hieronymi faventi libertati, tunc non pia affectio erga S. Hieronymum, sed inordinatus affectus voluntatis erga commodum aliquid temporale ac terrenum determinat intellectum, ut illi parti assensum præbeat. Neque hoc aliter secundum regulas prudentie fieri potest, nisi agnoscat notabilem aliquam prærogativam sanctitatis et doctrinæ seu scientiæ circa materiam, de qua tractatur in Hieronymo potius quam Augustino.

§. 4. *An aliquis possit licite sequi sententiam minus tutam seu faventem libertati adversus legem, quam prius iudicaret esse veram?*

Questio hic est an, v. g., ad hoc, ut me licite resolvam ad pingendum die festo, necesse sit me iudicare, quòd pingere non sit servile; an verò è contra satis sit, quòd sciam, et tantum reflexè iudicem, probabile esse, quòd pingere die festo non sit servile? in qua quidem questione et ipsi probabilistis patroni sunt divisi; sententiam enim affirmativam tenent Carden. Terill. in Reg. (qui tamen in tom. de Conse. prob. q. 22, n. 1, contrarium tenuit) Lacroix. Negativæ subscribunt Laym. Castrop. Corn. Joannes à S. Th. alique cit. apud Gon. Dissert. 8, n. 14; antequam autem concludam, quid in hac parte sentiam, necessarium duxi fundamenta sententiæ affirmantis adducere, quibus discussis constabit lectori, conscientiam ethicè rectam ex solâ ad probabilitatem reflexione formari non posse. Rationem igitur à priori hujus sententiæ adfert Lacroix n. 387, ex P. Esparsâ his verbis: « Quia motivum intellectûs ad opinandum est idem, et cognoscitur æqualiter, dum sumus in actu primo; opinandi, et cum jam opinamur de facto; opinamus enim ex eodem motivo, quo constituimur potentes opinari, nec cognoscimus illud magis, dum opinamur actu, quam jam præcognosceretur ab opinaturis; infero, inquit Lacroix, ergo sive cliciam actum opinionis, sive non, idem æquivalenter est ex parte intellectûs. » Necesse igitur est, ut discrimen inter opinandum et opinantem revocetur tanquam ad primam radicem ad actum voluntatis, quo præcogitatur, præamatur opinio, in quam erumpimus de facto. » Hoc autem semper est, prosequitur Lacroix,

in potestate voluntatis, ergo sive cliciam actu opinionem, sive non, nihil facit ad rem. Hoc autem iudicium reflexum sufficienter practicè et virtualiter habet ex P. Lacroix, n. 308, hoc ipso, quo scit se operari secundum sententiam probabilem.

Dico: Ex iudicio in sensu P. Lacroix supra probabilitatem sententiæ benignæ reflexo non potest formari conscientia ethicè recta requisita ad honestatem actûs, sed præter hoc requiritur iudicium prudens directum de rei veritate. — Probatur prima pars: Si probabilitas reflexa excluderet periculum peccati, nullus unquam peccaret, aut operaretur ex conscientia dubiâ, ortâ ex eo quòd pro utraqûe parte contradictionis sint opiniones probabiles; consequens est contra communem opinionem theologorum; ergo. Probatur maj.: Si satis sit reflecti supra e jusque partis probabilitatem ad evitanda peccata dubiæ conscientie, cum ea reflexio sit in promptu et arbitraria, nemo nisi ineptus et imprudens laborabit aut peccabit conscientia dubiâ, cum remedium sit ad manum, non minus tutum quàm facile; imò omnis ex contrarietate opinionum dubitans, eo ipso, quo scit sententiam esse probabilem, virtualiter habet omnia ad rectitudinem conscientie requisita, si fides adhibenda sit adversariis.

Conf. 1° S. Th. quodl. 8, art. 13, de habente plures præbendas inquit: « Si quis in quamdam dubitationem (circa polygamiam beneficiorum) inducitur ex contrarietate opinionum (quæ sibi videntur æquè probabiles), et sic si manente tali dubitatione (id est, apparenti æquali probabilitatis), plures præbendas habet, periculo se committit, et sic procul dubio peccat, ulpotè magis amans beneficium temporale, quàm æternam salutem. » Atqui secundum principia adversariorum talis periculo se non committeret, nec consequenter peccaret. Ergo. Probatur min.: Ubi voluntas intellectum prudenter determinat, ut parti benignæ de retentione plurium præbendarum prudentem assensum præbeat, non est periculum peccati in retentione plurium præbendarum; atqui in casu posito voluntas taliter intellectum determinat, cum, juxta principia P. Lacroix, n. 416, ex parte objecti adsit motivum grave, quo moti sunt plures graves magistri, qui parti benignæ adhæserunt; ex parte voluntatis etiam sint motiva sufficientia, nempe, et ut sibi vel aliis non inferat nimis gravem molestiam, ut servet conscientie libertatem, ut ostendat suave esse Christi jugum (in sequelâ partis benignæ); ipsum commodum vel incommodum notabile vicem et pondus rationis habet. » Neque requiritur, ut formet iudicium reflexum de veritate suæ opinionis, sed sufficit iudicium de probabilitate, quod semper habet, quando scit, sententiam quam sequitur esse probabilem; dummodò igitur adsit actus voluntatis quo præcogitatur, præamatur, ac imperatur opinio (de licitâ retentione plurium) in quam erumpimus de facto; adsunt omnia, quibus supervenient ea quæ requiruntur pro formando ultimo dictamine practico. Atqui in casu posito retinens plures præbendas cognoscit se operari ex motivo, quo moventur prudentes magistri, quod secundum doctrinam

adversariorum non eliditur per motivum æquè urgens pro parte oppositâ; deinde est in actu primo opinandi, uti non minùs manifestè constat, neque deest actus voluntatis, quo præeligitur, præamatur ac imperatur opinio de licità retentione plurium præbendarum, ex amore lucri temporalis (quod vicem et pondus rationis habet), in quam crumpit de facto. Ergo *habebit virtualiter, et sufficienter formabit sibi hoc dictamen practicè judicando sibi hinc et nunc licere retentionem plurium præbendarum.* Lacroix, n. 503. Virtualiter igitur sic discurrit: *Quamvis sit et maneat tantum probabile (quòd retinere plures præbendas) sit illicitum, tamen quia etiam probabile est esse licitum, lex prohibens (retinere plures præbendas) non est certa, nec nobis satis promulgata, hinc eam invincibiliter ignoro, et ideò contra eam certò possidel libertas mea, maxime cum probabilius sit licere sequi opinionem probabilem relicta probabiliori; ergo hinc et nunc prudenter judico mihi licere retinere plures præbendas.* Lacroix, n. 512. Ex quibus adversariorum principiis vides, nunquam posse dare casum, ut quis operetur ex conscientia positivè et propriè dubiâ; dubium enim positivum et proprium formale solum tunc est, quando rationes probabiles utrinque pugnant, uti probatum est, n. 99, ex S. Th. ac aliis auctoribus classicis; nam quando pro unâ parte sunt rationes probabiles, seu in casu probabilitatis quietæ, de quâ n. 93, intellectus non est dubius; credit enim veram hanc partem, quam judicat probabilem, et oppositam contemnit tanquam improbabilem et falsam; non ergo datur conscientia dubia, nisi quando motiva ex utràque parte sunt probabilia: atqui secundum principia P. Lacroix eo ipso, quo sequitur probabilem, quam cognoscit probabilem, non operatur ex conscientia dubiâ: ergo nunquam operabitur quisquam ex conscientia dubiâ, quod utinam verum esset. Deinde falsum est, quod assumunt adversarii, scilicet intellectum in dubio ex imperio voluntatis prudenter posse determinari ad assentiendum parti minùs tute, uti constat ex dictis § 4.

Conf. 2^a: Qui dubitat ob contrarietatem rationum probabilium, pericolosè se determinaret; ergo, si operaretur cum tali determinatione, peccaret. Probatur An. ex S. Th. quodl. 9, artic. 15, ubi dicit, *questionem de pluribus præbendis absque dispensatione pericolosè determinari, quia ambigua est, dum theologii theologis, et juristæ juristis inventiantur contraria sentire, et hoc absque dubio ob probabilitatem rationum ex utràque parte; ergo dubius ex contrarietate opinionum pericolosè se determinaret.*

Probatur secunda pars ex Esparsâ, Terillo et Castrop.; ex primo quidem in Append. art. 140, ubi, *quia nemo, inquit, potest, uti opinione, quam non habet, unde ut quis utatur opinione asserente aliquid esse licitum, eamque in praxi sequatur, debet prius illam sacræ suam per assensum.* Ex Terillo tom. de Consc. prob. q. 22, n. 1, ubi tanquam principium statuit, ad rectè operandum non sufficere, quòd quis sciat sententiam benignam esse probabilem, imò probabiliorem oppositâ. *Nam stante toto illo, inquit, omne absolutum ju-*

dicium de rei veritate suspendi, et homo dubitare potest, an sit licita, necne? Jam si quis in tali dubio sectetur minus tutam, indubitanter peccabit, non obstante majori probabilitate partis quam sequitur; ut ergo cæcusetur, debet formare judicium, quo absolutè credat opus illud esse licitum. Nam, ut inquit Castrop. p. 1, disp. 2, puncto 2, n. 4: *Potes judicare tuam opinionem esse probabiliorem alterâ, et alteram esse probabilem; ad hoc judicium nec dirigit opus se solo, neque est judicium probabile, de quo loquimur, sed est judicium evidens: evidenter enim judicas tibi probabilius apparere: te, v. g., obligatum esse ad restitutionem, et aliorum sententiam deobligantem probabilem apparere; quòd autem insufficiens sit ad regulandam actionem probo, subjungit Castrop.; nam si probabilius judicabas te esse obligatum restituere, ut ab hac obligatione eximaris, debes judicare te non esse obligatum; non enim sufficit, si judicas alios sentire te non esse obligatum, nisi tu sentias te obligatum non esse; aliàs contra propriam conscientiam faceres ex aliorum opinione operando.* Hæc Castrop.; hancquod doctrinam Navarrus in manuali c. 27, n. 288, ut principium statuit his verbis: *Judex, consultor, aut agens, qui de re dubiâ judicaturus, consulturus aut facturus est aliquid, antequàm id faciat, debet, ut non peccet, expellere ex animo illam dubietatem, et credere, ut certè opinari opinionem dicto modo electam esse veram, et secundum eam debere in eo casu judicare, quia si priusquàm id faceret, judicaret, consuleret, aut faceret, peccaret contraveniendo conscientie dubiæ.*

Confirmatur: Non potest certò assentiri intellectus propositioni particulari: *Mihi possidentibus præbendas licet hinc et nunc illas retinere, si dubia tantum sit et probabilis propositio universalis: Licitum est possidenti plures præbendas illas retinere.* Nec satis est, quod respondent Bardi et Lacroix, illam certitudinem moralem constare propositione singulari, dummodò intellectus certò judicet propositionem universalem non carere probabilitate; laborat enim responsio æquivocatione, quam n. 95, ex Lugone contra Sanch. detestatus. Aliud enim est censere utramque partem probabilem, cum quâ stat dubium de utràque, aliud est adhærere alteri parti probabiliter, quo solvitur dubii animi suspensio; ergo judicium de probabilitate utriusque vel alterius partis non potest conferre certitudinem moralem necessariam ad honestatem operationis. Aliud item est (uti etiam alibi notavimus, et sapienter monet N. Corneo in 1-2, tract. 8, circa quæst. 19, dubio 3, n. 4); aliud, inquam, est, quòd opinio sit (objectivè) probabilis, et aliud quòd sit probabilis (subjectivè), respectu ipsius opinantis, stat enim opinionem aliquam attentis ejus rationibus et auctoritatibus esse (objectivè) probabilem (seu quòd auctores qui eam sustinent, prudenter ei assentiantur, et quòd illam judicent esse veram), et quòd ego, v. g., in actu signato cognoscere ejus probabilitatem, et nihilominus non sit mihi probabilis, vel saltem sit minùs probabilis quàm opposita, quia habeo aliquam rationem, quæ meo judicio evidenter probat illam opinionem esse falsam aut minùs probabilem; ad formandam autem propriam conscientiam ex aliquâ

opinio, prosequitur Corneio, *non tam est attendenda probabilitas (objectiva), vel quoad alios, quam probabilitas illius (subjectiva), seu in ordine ad ipsum operantem.* Hæc Corneio. Ex quibus vides doctissimum hunc auctorem (uti et alios, quos pro se citant adversarii), in alio planè sensu docere, quòd liceat sequi sententiam probabilè relicta probabiliori, quam doceant moderni Probabilistæ pro quorum majori elucidatione

Nota defensores probabilitatis abuti distinctione iudicii speculativi, quod est circa propositionem universalem, et practici, quòd versatur circa propositionem particularem de actione hic et nunc licitè exercendâ vel omittendâ, vel, ut alii, subdistingunt practicè practici. Unde existimant, quòd per iudicium practicum vel practicè practicum possit quis iudicare actionem honestam et bonam, quam per iudicium speculativum condemnat ut malam. Differunt quidem inter se iudicium speculativum et practicum, sed non per hoc, quòd sint iudicia formaliter diversa, sed penès hoc quòd iudicium dicatur speculativum ex eo quòd res in se ipsis consideret, non dirigendo cognitionem ad actum; practicum verò appellatur, quando præhabuit alicui rei cognitionem applicat ad agendum; unde propriè iudicium practicum nihil aliud est quàm usus iudicii speculativi. Audiatur scholarum Angelus. 1. p. q. 79, art. 11, ubi: « Accidit, inquit, alicui apprehenso per intellectum, quòd ordinetur et vel non ordinetur ad opus, et secundùm hoc differunt intellectus speculativus et practicus. Speculativus, id quod apprehendit, non ordinat ad opus, sed ad solam considerationem veritatis. Practicus vero dicitur, qui hoc, quod apprehendit, ordinat ad opus. Et hoc est, quod Philosophus dicit in tertio de Anima; quòd speculativus differt sine à practico. » Ex quâ B. Thomæ doctrinâ vides, quòd illa iudicia non differant in re et ex parte cognitionis, sed ex sine, quatenus in iudicio practico cognitio ordinatur ad finem actionis, quod non fit in speculativo. Unde idem S. Thom. de Verit. q. 17, art. 1, definit iudicium practicum sive conscientiam: *applicationem scientiæ ad aliquid.* Dicant igitur, cujus cognitionis applicatio erit iudicium practicum, si per illud bonum iudicetur, quod per speculativum condemnatur? quomodo unum erit applicatio alterius? an ne solo sine different, ut ait Aristoteles; an non ex parte principii cognoscentis, et deliberantis magnam habebunt diversitatem? verum quidem est, quòd iudicium practicum aliquando discordet à iudicio speculativo, quòd præsupponit; sed in eo casu iudicium practicum non sequitur ex illo speculativo, quod præsupponit, neque in eo fundatur, sed sequitur ex aliis principii, circumstantiis, ratione quorum iudicii speculativi influxus in practicum per accidens impeditur, et tollitur: v. g., medicus cum dubio speculativo, num medicina sit profutura, dum non adest melior; parochus cum simili dubio, num materia baptismi sit valida, uterque certò iudicat sibi hic et nunc licere applicare materiam dubiam, emergente speciali circumstantiâ necessitatis, præbente novum et certum

fundamentum discursui practico in casu necessitatis potius adhibendum probabile et dubium medium quàm negligendam proximi salutem. Similiter parochus dubitans de debitâ dispositione poenitentis, ex quo extinguit dubium, an sit absolvendus, in præxi hic et nunc, scilicet in articulo mortis iudicat impertiendam esse absolutionem sub conditione, eò quòd in extremis extrema tentanda sint, et potius Sacramentum, quod pro salute hominum institutum est, exponendum periculo nullitatis, quàm anima peccatoris, defectu absolutionis Sacramentalis, periculo aeternæ damnationis; tuncque Confessarius sequitur iudicium prudens, non quidem de legitimâ dispositione poenitentis, sed de honestate suæ actionis, iudicando in casu positò honestam et licitam esse absolutionem sub conditione veritatem omnibus remanentibus in *statu quo*, ex nullâ adveniente circumstantiâ, seu ratione novâ ex parte objecti, iudicium practicum sequitur iudicium speculativum, et est usus et applicatio illius, ut loquuntur Aristoteles et D. Thomas; ac ita, si iudicium speculativum sit dubium, practicum quoque, quod ex speculativo oritur tanquàm effectus ex causâ, dubium sit oportet. Uti, si dubites speculative, an liceat molere in die festo, etiam practicè, per se loquendo, dubitabis, an in hæc festivâ die molere liceat.

§ 6. *An ex eo, quòd in pari utrinque probabilitate de licito et illicito, lex prohibens seu de illicito non sit certa, rectè inferatur, posse quemvis sequi in præxi opinionem faventem libertati?*

Affirmant probabilistæ, non solum in casu questionis propositæ, verum etiam in casu, quo opinio de licito probabilius falsa est, quàm vera; quanquàm enim sit probabilis falsa, non tamen est evidenter falsa, inquit, sed manet probabilis. Negat verò unice tuta antiprobabilistarum sententia. Vel enim reverà existit lex prohibens, vel non; si non existit, ille qui ex pari utrinque probabilitate dubio suspensus hæret, ne assentiat uni vel alteri contradictionis parti, abstinere debet ab actione dubiæ honestatis, non quidem ex vi legis seu prohibitionis dubiæ, sed ex vi certæ ac indubitatae legis prudentiæ, quæ vetat 1° ne quis se exponat periculo peccati; 2° ne quis faciat, quòd dubitat æquumne sit an iniquum; 3° ad ista præcavenda semitam eligere jubet tutiorem. Dum verò lex prohibens reverà existit, et certò existit, solumque dubium est, an istam vel illam actionem comprehendat, si iudicio virorum sapientium eam comprehendat, adsuntque motiva gravia ad ita iudicandum, quamvis insufficientia ad impetrandum hic et nunc dubitantis assensum, eò quòd concurrat cum æquè gravibus et probabilibus in contrarium, adeoque æquè moventibus ad dissensum, lex ista, utpote obligans ad cavendam transgressionem sui, non solum certam, sed et rationabiliter dubiam, videtur obligare ad abstinendum à tali actione in tali dubio; v. gr., lex prohibens usuram ad abstinendum à contractu non solum certò sed et dubiè usurario, adeoque videtur obligare ad abstinendum ab illo, quando ra-

tionabiliter iudicatur (licet iudicio solum opinativo et incerto) esse usurarium. Ita lex servandæ castitatis prohibet non solum ea quæ illi certè adversa sunt, verum etiam ea, quæ dubiè vel probabiliter eidem adversantur; ita etiam lex iubens omnia mortalia confiteri, obligat ad confitendum mortalia non solum certa, sed et rationabiliter dubia; quamvis enim lex non obliget, nisi applicetur, talis applicatio fit per hoc, quòd in notitiâ sic deveniat, ut invincibiliter non ignoretur; per rationabile verò dubium de legis talem actionem comprehendentis existentia, tollitur invincibilis ignorantia ipsius, prout constat ex eo quòd actio facta cum rationabili dubio ejusmodi, non sit tantum transgressio materialis, sicut actio facta cum ignorantia invincibili legis, sed et formalis. Quod et adversarii concedunt; si manens in dubio quis operetur. Cæterum sive lex (v. gr., prohibens usuram) obliget directè et vi suâ ad abstinendum à contractu dubiè usurario, sive indirectè et vi reflexæ legis prudentiæ, ut supra, certa equidem obligatio est abstinendi à contractu dubiè usurario saltem ex dictâ lege reflexâ, utpote quæ haud dubiè vim habet obligandi, sive legis directè existentia in dubio presumatur, sive non presumatur. Quòd autem per reflexionem ad probabilitatem de licito dubium non possit rationabiliter deponi, constat ex dictis hucusque. De aliis principiis reflexis dicemus inferiùs. Quòd demùm in concursu probabilioris aut etiam æquè probabilis de illicito, cum opinione probabilis de licito, intellectus secundum prudentiæ regulas nequeat inflecti ad assentiendum opinioni de licito tanquam veræ, quoad honestatem operationis fusè probavimus, § 4.

Obj. 1° cum Terillo et Lacroix n. 272, verba Lact. l. 3 Inst., c. 27: « Stultissimi est hominis præceptis eorum velle parere, quæ utrùm vera an falsa sint, dubitatur et ideò nemo parat, quia nemo ad incertum vult laborare; » ergo nisi certâ sit lex, non tenemur ad ejus observantiam. — Resp. scopum Lactantii longè aliò collimâsse, quàm ad intentum Probabilistarum; siquidem explicans verba ps. 118: *Locuti sunt mihi iniquitates, sed non ut lex tua*, loquitur de præceptis philosophorum gentilium, qui quidem auctoritatem leges condendi sibi arrogabant; sed nullam habebant. De his igitur disserens 1° ideò nemo credit: « Quia tam se hominem putat esse, qui audivit, quàm ille qui præcipit. » 2° « Quòd nihil apud eos (philosophos gentiles) certum esset, nihil ad scientiam veniret, sed cum omnia conjecturis agerent, multa etiam diversa et varia proferrent. » Quæ duæ exceptiones planè nihil ad rem nostram faciunt; dubia siquidem, de quibus hic sermo est, non sunt de præceptis philosophorum auctoritate leges condendi carentium, omniaque conjecturis ac variabiliter agi assentientium, sed de Dei ac Ecclesiæ præceptis, quorum indubia est, manebitque semper auctoritas, ac quorum, si aliquando incerta et obscura sit voluntas, eam per principia jure naturæ nota cognoscimus, in dubiis, ad vitandum peccati periculum, semitam tutiorem fore eligendam; non igitur *stultissimi*, sed *prudētissimi*

est hominis in pari utrinque probabilitate tutiorem partem eligere.

Obj. 2° cum eodem Lacroix, textum ex c. 31, de Off. et Pot. jud. deleg. ubi Pontifex inquit: « Nisi de mandato certus existiteris, exequi non cogeris, quod mandatur: » ergo nisi quis de lege, mandato certus extiterit, non tenebitur ad id, quod lege præcipitur. — Resp. et hanc auctoritatem perperam extrarem allegari, uti supra verba Lactantii. Casum siquidem hujus decretalis ita ponit abbas: aliquis delegatus mandat alicui sic: Auctoritate quâ fungor, tibi injungo, ut Titium denunties excommunicationi; iste, cui hoc mandatur, de jurisdictione illius dubitat, nec super hoc fidem facit eidem, quæritur an teneatur exequi mandatum illius? — Respondet Pontifex, quòd nisi de mandato apostolico fiat fides, non tenetur exequi, quod mandatur. Quid verum etiam independenter à probabilitate, et iudicio super illam reflexo? Rationem dat Eng. ad eundem Tit., cum enim jurisdictioni delegati à Pontifice non sit in jure fundata, sed per specialem delegationem, neminem arceat, nisi priùs iudex delegatus copiam saltem authenticam suæ commissionis ei tribuerit, ac petenti originale exhibuerit, nam aliquem esse delegatum est quid facti; facta autem non presumuntur, nisi probentur. Sed quid hoc ad rem præsentem? ubi non agitur de mandato ortum habente à dubiâ auctoritate mandantis, sed de lege Dei et Ecclesiæ, quorum auctoritas est certissima et perpetua. Deinde in casu cit. cap. agebatur de denuntiando aliquem incurrisse excommunicationem; tutius proinde erat mandatum ab auctoritate dubiâ promanans non exequi, quàm temerè proximam denuntiare excommunicationem: « Nullus enim, inquit D. Th. 2-2, q. 60, art. 4, debet alium contemnere, nec nocumentum quodcumque inferre absque causâ cogente; » verum in quest., de quâ hic, agitur de causâ, quæ vertitur inter Deum et hominem in ordine ad quærendum malis remedium, in ordine ad vitandum peccati periculum, in ordine ad divini cultus reverentiam, quo in casu unicè tutum est sequi partem faventem legi, mandato, etc., quia circa seipsum (prosequitur doctor Angelicus) homo debet dubia interpretari in pejorem partem secundum illud Job. c. 9: *Verbar omnia opera mea*, eò quòd cum debemus malis nostris adhibere remedium, expedit ad hoc, ut securius remedium apponatur, ut supponatur id quod est deterius. Nec solum cum debemus malis nostris remedium apponere, sed generaliter in obligationibus, quæ concernunt Deum vel animæ salutem, pars tutior est eligenda, quia pars ista, suppositâ pronitate hominis in malum, reverà ipsi magis utilis ac necessaria est: uti hominem ligari ei maximè utile ac necessarium est, supposito quòd vexetur furore, ne se in flumen præcipitet. Propterea namque lex appellatur vinculum salutare, Eccles. 6: *Vincula ejus alligatura salutaris*. Et ideò gl. in c. unic. de Scrut. dixit, in conscientia foro, ubi vertitur animæ periculum, presumendum in partem deterius, quia licet deterius videatur, tamen melior et tutior est. Et Petrus de

Anchorano (apud Fagnan. in c. *Ne inuitaris*, n. 200), licet in aliis faciendâ sit benigna interpretatio ne sit quis obligatus in dubio, ut L. *Arrianus* de Act. et Oblig. etc. Ex *litteris* de Prob., tamen in obligationibus quæ concernunt Deum, tutius est præsumere quem ligatum, quàm solutum. Et Panorm. ad c. *juvenis* de Spous. : « In concernentibus animæ periculum, debet mus in dubiis semper tenere, quod tutius est. »

Obj. 5^a cum P. Lacroix : Si lex sequendi partem tutiorem daretur, esset lex naturæ, et quidem gravissima ; ergo non deberet latere viros doctos, eam non agnoscentes.—Resp. retorquendo : Si vis principiorum reflexorum, super probabilitatem, insufficientem legis promulgationem, possessionem libertatis in æquali utrinque probabilitate ab adversariis prætesa daretur, aut esset consona veritati, non debuisset latere per tot secula sanctissimos, illuminatissimosque doctores, præsertim cùm probabilitas super hæc principia fundata secundùm Lacroix, n. 93, sit universalissima regula circa omnes conclusiones practicas, aliisque sit præcipuus ethices christianæ, seu philosophiæ christianæ cardo non solum securissimus ac tutissimus, sed et summè necessarius ad conscientiarum tranquillitatem, scrupulorum extirpationem, faciendamque salutem. Nec præsumi debet, inquit Lacroix, n. 270, Deum in reateria morum universali et necessaria permisisse tantùm errare tot viros sapientissimos ac probissimos. Rectè S. Aug. Epist. 149 : « Ecclesia Dei multa tolerat, et tamen, quæ contra fidem sunt, vel bonam vitam, nec approbat, nec tacet, nec facit. » Cur ergo tantam principiorum reflexorum efficaciam, tam expeditum conscientiæ assecurandæ compendium Ecclesiæ suæ tanto tempore invidit Deus? Cur ne quidem minima tantæ vis mentio exstat in S. Scripturæ oraculis, Pontificum decretis, Patrum effatis, sed passim documenta contraria de tutiori viâ in dubio eligendâ? « Cur, inquit Hieronymus in Epist. apologetica contra Origenem, post quadringentos (imò mille et ferè sexcentos) annos dicere niteris, quod ante nescivimus?... » Usque ad hanc diem (usque ad annum 1577) sine hæc doctrinâ mundus christianus stetit. Imò teste ipsomet Terillo, q. 22, de Conscientiâ, n. 40, et alibi, antiqui theologi duas condiciones postulârunt ad usum licitum partis minis tute : *Una est, eam esse probabiliorem*; altera est, eam judicare veram; et idcirco, quanquàm sit solertissimus in quærendis patronis sententiæ benignæ, et q. 23, longissimum texuit catalogum doctorum, nullum tamen invenire potuit, qui ante annum 1576 vel 1577, docuerit licitum esse sequi opinionem probabilem, relicta probabiliore et tutiore. Falsum item est, quòd omnes auctores, quos tam præfidenter pro se citat adversarii, faverint probabilitati in adversariorum sensu; alio longè sensu acceperunt *quod probabile*, dùm docuerunt licitum esse sequi sententiam probabilem, prout scilicet importat probabilitatem quietam, nullis adversæ partis rationibus agitatum, vel prout dicit probabilitatem subjectivam respectu opinantis, non merè objectivam respectu alieni intellectûs, prout latè ostendit Gon. dissert. 2;

vel si aliquis quidpiam bonâ fide, vel ad removendos scrupulos, vel ad consulendos pusillanimes probabilitati favens scripserit, id immeritò benignæ sententiæ patroni sic defendendum suscipiunt, ut quòd tantummodò pro præfatis tanquàm pro infirmis scripserunt, velint absolutè et pro omnibus usurpare, prout probat Jacobus à S. Dominico in Compendiariâ theologiæ moralis Explicatione lib. 1, c. 7, quanquàm fateatur ante damnatas à diversis pontificibus diversas propositiones, numerum Probabilistarum admodùm accrevisse, sed hoc mirum nulli esse debet, uti inquit Tabernâ insignis S. J. Theologus in Synopsi theol. pract. tr. 2, cap. 4, q. 3; cùm enim prætexta illa faveat libertati sitque benignior et in praxi commodior, hinc aliquantò plures patronos et defensores invenit. Nec imprudenter secundùm ipsorum principia adhæserunt etiam ii qui nostram sententiam urgentioribus niti fundamentis judicârunt; nam, ut ait Lacroix n. 440, ex parte intellectûs erit motivum grave et prudens, scilicet probabile, pro sententiâ benignâ, quamvis pro sententiâ oppositâ sint motiva graviora; ex parte voluntatis etiam sunt motiva sufficientia; v. gr., ut mihi vel aliis sequendo sententiam antiprobabilistarum non inferam nimis gravem molestiam, ut servem meæ aliorumque conscientiæ libertatem, ut ostendam neque non esse Christi jugum, etc.; quòd si jam positus sit assensus ad partem benignam, notat Terill. in Reg. q. 51, assert. 4, hanc nunc dici posse probabiliorem in actu secundo; quia cùm omnis assensus sit accessus vel adhæsiò ad unam partem objecti, et recessus à parte oppositâ, et intellectus non ita facilè abducatur à ratione semel per judicium acceptatâ et approbatâ, hoc ipso objectum se aliter habet respectu intellectûs, et ratio etiam ipsi aliter apparet, et inde etiam natum est illud adagium : *Suum opinatum cuique videtur probabile*. Hæc Terillus. Ex quibus vides, quomodò crescere poterit sententiæ benignæ major probabilitas, scilicet non ex rationum pondere, quæ pro priori ad affectum voluntatis magis urgebant pro sententiâ oppositâ, sed ex voluntatis affectu erga bonum temporale, libertatem propriam propensione, quâ positâ continentur motiva fortiora pro parte contrariâ libertati, ac ex motu voluntatis intellectus considerans tantùm ea quæ libertati, lucro temporali ablandiuntur, sententiam fert pro parte benignâ. Quantùmcumque autem creverit Probabilistarum numerus, semper suscitavit divina providentia viros sapientes et probos, præsertim in Galliâ, Belgio et Italiâ, qui illi eorum doctrinæ se opposerent ut patet legenti Contenson. dissert. 6 de novoello Probabilistarum commento; Merbesium in Summâ christianâ, tom. 1; Henr. à S. Ign. in Theol. SS., tom. 1, lib. 14, citantes tot episcopos, qui tum in Epistolis pastoralibus, tum in synodis diocesanis magno zelo rejecerunt periculosum hunc modum dirigendi conscientiam per opinionem probabilem faventem libertati præscindendo ab ipsius veritate, qui modus teste P. Lacroix et Moyâ, quem hic, n. 387, citat, est communis inter Probabilistas hujus seculi, qui communiter consentiunt, inquit Moya in App. ad tract. 1 de Opin. prob. q. 7, n. 38 et 39,

non requirit iudicium directum de veritate opinionis, sed sufficere iudicium reflexum de ejus probabilitate. Unde non dereliquit Deus Ecclesiam suam, sed ei sufficiens providit, tot doctos ac pios antistites, aliosque doctores suscitando, qui modo huic dirigendi conscientias se opponerent; tùm etiam quia Ecclesie suæ reliquit, à quibus omnes discere possent regulam rectè operandi et evitandi peccatum mortale, nempe SS. Thomam, Antoninum, uti et Scot. Cajet. Sylvestrum, etc., quorum doctrinam infra referemus.

Obj. 3°, cum eodem P. Lacroix: Non inventio legis, post tot virorum examen, sufficiens est fundamentum iudicandi, quòd non detur talis lex, scilicet sequendi probabiliora pro lege stantia; ergo. — Resp. satis notam esse in casu posito naturam legem, eamque constare ex SS. Canonibus, Patrum edictis, Antiquorum documentis, etc., de sequendâ parte magis probabilis pro lege stante.

Obj. 4°: Motiva utrinque probabilis se mutuò elidunt secundum antiprobabilistas; ergo tunc idem erit, ac si nulla essent motiva pro sententiâ prohibente operari. — Resp.: Se mutuò elidunt, hoc sensu, quòd neutrum habeat vim inducendi, assensum circa unam contradictionis partem, atque adeò propter æqualem vim movendi in contrarium intellectum roddant fluctuantem, concedo; se mutuò elidunt hoc sensu, quòd motiva pro lege æquè probabilis ante affectum voluntatis, accedente illius affectu ad commodum proprium, exercitium libertatis, etc., prudenter contemni possint, nego.

Obj. 5°, cum Fabri: Non teneor illud credere, quòd certò mihi non constat fuisse revelatum à Deo, et ab Ecclesiâ propositum; ergo nec teneor servare legem, quam certò non constat à Deo vel Ecclesiâ esse latam.

— Resp.: Nego consequens; disparitas est, quòd fides pertineat ad virtutes speculativas, ideòque illarum more debemus habere evidentiam et certitudinem revelationis à Deo factæ, et ab Ecclesiâ positæ, antequàm credere teneamur; aliud est in agendis et practicis, in quibus sufficit veritas practica iudicii consentientis cum recto appetitu circa finem, officium et legem, et præcipuè in re de quâ majorem non possumus habere evidentiam; sic filius tenetur honorare patrem, ei que obtemperare, licet non habeat omninò certam et evidentem suorum natalium notitiam. Ita quisvis Catholicus tenetur adorare hostiam in sacrificio Missæ publicæ venerationi expositam, quanquàm non habeat evidentem consecrationis notitiam, sed solùm probabilem; ita et servare legem; quanquàm non habeat omninò evidentem illius existentie cognitionem.

§ 7. *An positivè dubius in æquali hinc inde probabilitate, aut etiam dum opinio probabilior stat pro lege, actionem, dubie honestatis ponere queat sub prætextu quòd lex prohibens eam non detur, aut si detur non sit sufficienter promulgata?*

Affirmat Lacroix, n. 274, ex communi Probabilistarum sententiâ asserens, ad hoc, ut lex sit satis promulgata, requiri externam publicationem, per quam

lex subito fiat certa et manifesta, qualis non est, dum pro sententiâ favente libertati est opinio probabilis, quamvis pro sententiâ favente legi stent rationes æquè probabiles, imò etiam probabiles; adeòque non teneatur quispiam ab actione per legem prohibita, quamdiù lex eam directè prohibens post adhibitam diligentiam manifestè non innotescit. Ex quo etiam sequitur, quòd, quamvis alicui probabilis sit, quòd non liceat sequi sententiam probabilem faventem libertati, relicta probabiliori stante pro lege, nihilominus quia hoc non est certum, et auctores facientes sententiam probabilem id negent, in praxi, occurrente sententiâ probabiliori pro lege illam possint deserere, ac animum applicare ex impulsu voluntatis moto à comodo vel incommodo temporali, bono, quòd relucet in exercitio voluntatis, ad consideranda motiva, quæ stant pro libertate, sicque me practicè resolvere, quòd hic et nunc liceat exercere actionem, quamvis in actu primo iudicare prudenter valeam eam esse illicitam ob motiva urgentiora pro lege pugnantia. Quod an prudenter possit fieri, fusè diximus, § 4, ex quibus quidem, ac aliis in hac materiâ dictis, constat, quòd principia reflexa nihil juvare possint operantem in casu à nobis posito (nihil enim faciunt principia reflexa, si per principia directa opinionem aliquam ut veram iudicare quispiam nequeat, quod fieri non posse hucusque monstravimus), verumtamen ut nihil in hac materiâ tam gravi indecisum relinquatur, principia reflexa adversariorum speciatim examinanda suscipimus. Cum autem in hoc § quæstio esse possit, tam de lege naturali quàm divinâ positivâ et humanâ, quatuor conclusionibus mentem nostram explicabimus.

Dico 1°: Si agatur de lege naturali positivâ, dubius in æquali hinc inde probabilitate, actionem dubie honestatis ponere nequit, sub prætextu quòd lex eam prohibens, si detur, non sit sufficienter promulgata. Ante probationem, nota quòd, quando disputatur an aliquid sit intrinsecè illicitum, non disputatur an detur præceptum id explicitè prohibens; si enim daretur, Deus illud hominibus manifestaret. Lex enim, juxta S. Th. 1-2, q. 90, art. 5, in fine corp., est quedam rationis ordinatio ad bonum commune ab eo, qui curam communitatis habet, promulgata; ac proinde illius præcepti existentia esset communitati Ecclesie manifesta; quia, ut inquit D. Th. eà quæst. 90, art. 4, ad hoc ut lex virtutem obligandi obtineat, quod est proprium legis, oportet quòd applicetur hominibus, qui secundum eam regulari debent; talis autem applicatio fit per hoc quòd in eorum notitiam deducitur ex ipsâ promulgatione. Unde promulgatio necessaria est ad hoc ut lex habeat suam virtutem. Ergo hoc ipso quòd Deus aliquam legem condiderit, ac per eam obligare voluerit homines, necesse fuit ut illam manifestaret communitati hominum, ut manifestavit præcepta decalogi; dum ergo disputatur inter theologos an aliquis contractus sit usurarius, aut simoniacus, supponitur dari certam legem prohibentem usuram, vel simoniam, et solàm disputatur an illa lex prohibens comprehendat contractum, de quo est quæstio. Hoc notato,

Prob. concl. : Quando certum est dari legem, v. gr., prohibentem usuram, eamque satis esse promulgatam, ac solum dubium est an hic in specie contractus sit usurarius, aut contineatur sub lege prohibente usuras, data sunt nobis syndereseos principia, ex quibus cognoscere possumus, quid hic et nunc agere possimus, vel omittere debeamus, eaque satis promulgata esse nemo ibit inficias; atqui secundum principia syndereseos, nemo potest celebrare contractum, de quo dubitat, propter æqualem hinc inde probabilitatem an contineatur sub certâ lege ac satis promulgatâ, quæ usuras prohibet. Maj. patet, quia secundum D. Th. 1-2, q. 90, art. 4, ad 1, lex naturalis promulgatur per naturale dictamen rectæ rationis, ita quidem, ut Deus censeatur promulgare legem naturalem *ex hoc ipso, quòd Deus eam mentibus hominum inseruit naturaliter cognoscendam*; inseruit, inquam, quoad universalissimam syndereseos et morum principia, uti et quoad conclusiones facili negotio ex iis deducendas, uti sunt decem Decalogi præcepta. Quoad conclusiones verò remotiores, si dubia circa eas exoriantur, quæ post diligentem veritatis inquisitionem superari nequeunt, *cognoscendam naturaliter*, per communissima syndereseos principia. Prob. min. Suprema et communissima syndereseos principia sunt: *ne aliis facias quod tibi fieri nolitis*, ne ex conscientia dubiâ quidquam agas, cum incertus es rem jure naturali prohibitam; atqui in casuposito celebrans contractum nollet secum contrahi, cum periculo damni sibi per contractum inferendi, hæretque suspensus inter utramque contradictionis partem, quam animi suspensionem prudenter non potest tollere, neque per voluntatis imperium ex motivo proprii commodi, exercitii libertatis, etc., intellectus prudenter trahi nequit in partem faventem libertati, uti constat ex dictis § 4. Ergo.

Conf. : Secundum Lacroix, n. 567, opinio, de quâ dubitatur an sit damnata, non est tuta in praxi, quamvis non possit absolutè dici damnata; ergo à pari opinio, de quâ dubitatur, an sit jure naturæ prohibita seu damnata, non est tuta in praxi, quamvis absolutè non possit dici jure naturæ prohibita seu damnata. Prob. consequ. : Ideo opinio dubiè damnata non est tuta in praxi, quia, *quamvis sit in anteriori possessione non damnationis*, superveniente tamen dubio de damnatione redditur *dubiæ probabilitatis, et dubium est an non sit perniciosa in praxi*; atqui idem est de contractu, de quo dubito propter æqualitatem contrariarum rationum: Ergo. Prob. min. : Dubia damnatio Pontificis facit quòd opinio aliàs non damnata fiat dubiæ probabilitatis et perniciosa in praxi; ergo dubia naturæ lex similiter facere poterit quòd opinio, quam ante dubium certò probabilem agnoscebam, eo superveniente fiat dubiæ probabilitatis ac perniciosa in praxi; uti enim si opinio aliqua certò damnata esset, pro certo habenda esset improbabilis; ita si intellectus rationibus evidentibus convinceretur prohibitum esse jure naturæ aliquid contractum, respectu sic judicantis opinio de licito pro improbabili habenda foret. Ergo sicuti non obstante quòd damnatio aliqua non sit evidens et certa,

sed solum dubia, opinio de quâ dubitatur, sit dubiæ probabilitatis et perniciosa in praxi, ita opinio, de quâ dubitatur an sit jure naturæ prohibita, sit dubiæ probabilitatis per dubiam naturæ legem. In utroque igitur casu, juxta dubitantium leges et syndereseos principia, pars tutior est eligenda.

Dico. 3° : Positivè dubius an actio aliqua sit lege divinâ positivâ prohibita, actionem dubiæ honestatis ponere nequit eo prætextu quòd si detur lex, non sit sufficienter promulgata. Antè prob. nota, legem divinam positivam promulgari posse vel per revelationem internam, vel per externam expositionem cum vel sine solemnitate; cum enim Deus sit supremus Dominus, potest modo, quòd voluerit, intimare legem, et obligare ad ejus observantiam;posito autem, quòd condiderit legem, de quâ dubitatur an sit satis promulgata, tunc in conflictu opinionum, quarum una stat pro legis obligatione, adeoque et pro ejus sufficienti promulgatione probabilis. altera pro hominis libertate æquè probabilis, consulenda sunt conscientiæ ac prudentiæ regulæ, ac secundum eas pro praxi judicandum, quid hic et nunc fieri oporteat. Hoc notato,

Prob. conclus. : Si detur lex divina positivâ, illa sufficienter est promulgata, ergo eo prætextu quòd lex illa non sit sufficienter promulgata, nemo potest ponere actum, de quo dubitat an sit lege divinâ prohibitus. Prob. antecedens ex Gon. diss. 6, § 8, n. 37; vel Deus condens legem præcisè eam voluit condere, et non voluit illam satis promulgare, vel id facere non potuit; non primum, quia cum de ratione legis sit subditus obligare ad aliquid faciendum vel omittendum, et cum sufficiens promulgatio sit essentialiter requisita ad obligandum, frustra condidisset legem, si non voluisset eam sufficienter obligare. Nec secundum, quia, cum sit omnipotens, potest, modo quòd vult voluntatem suam subditis vel per revelationem internam, vel alio modo hominibus manifestare. Conf. et explicatur : In æquali utrinque probabilitate vel dubium est de lege divinâ positivâ; an sit sufficienter promulgata; vel dubitatur an hic in specie actus sub lege prohibente vel præcipiente comprehendatur; si primum, constat ex dictis legem, si detur, esse sufficienter promulgatam, esseque impossibile legem à Deo condi et non sufficienter promulgari, atque adeò falsum esse legem non satis esse promulgatam per hoc quòd aliqui auctores graves affirmant legem non dari, eorumque opinio censeatur probabilis. Si secundum, certa sunt conscientiæ et syndereseos principia in simili dubio, quod probavimus prudenter deponi non posse, idèoque tutiorem partem esse eligendam. Unde, uti imprudens ab hominibus haberetur faciens aliquid; quòd prudenter dubitaret, et probabiliter (etsi non certò) crederet sub poenâ captis à rege esse prohibitum; sic imprudens haberi debet faciens aliquid, quòd prudenter dubitat, et probabiliter (etsi non certò) credit, sub poenâ damnationis æternæ esse prohibitum, cum iste de imprudentiâ, peccato ac obligatione abstinendi æquè sufficienter convincatur per generales regulas prudentiæ quàm ille

Conf. 2° : Si lex divina sive positiva, sive naturalis, supposito quòd detur, non sit sufficienter promulgata per hoc quòd aliqui graves auctores affirmant legem non dari, ergo transgrediens illam nequidem peccabit materialiter; consequens est contra communem Theologorum, etiam Probabilistarum opinionem; ergo. Prob. maj. : Lex non promulgata nullam habet virtutem obligandi, cum conditio essentialiter requisita ad hoc ut habeat virtutem obligandi, sit promulgatio, ac in hoc sensu Gratianus in c. *In istis dist. 4* ait : *Leges instituntur cum promulgantur*; ergo agere contra illam nequidem erit transgressio materialis. — Respondet P. Lacroix quòd agere contra illam, si detur, sit transgressio materialis, inprimis prout existentis in mente legislatoris, deinde etiam prout satis promulgatæ aliquibus, v. g., Adamo, B. Virgini, etc.

Contra est : Ex D. Th. supra cit. 1-2, q. 90, art. 2, ex quo textu intentum suum probat La Croix, n. 274 : « Ad hoc ut lex virtutem obligandi obtineat, quod est proprium legis, oportet quòd applicetur hominibus, qui secundum eam regulari debent; talis autem applicatio fit, per hoc quòd in eorum notitiam deducitur ex ipsa promulgatione, unde promulgatio ipsa necessaria est ad hoc ut lex habeat suam virtutem. » Ex quibus sic arguuntur : Vel leges, de quibus exstant opiniones probabiles, sunt satis promulgatæ iis qui secundum eas regulari debent, ut loquitur S. Th. vel non : si secundum, agere contra illam nequidem erit transgressio materialis, quia lex eo casu non habebit virtutem obligandi; si primum, concedis quod contendimus.

Dico 5° : Dubius positivè, an detur lex positiva, v. g., jejuniis, non potest agere contra illam eo prætextu quòd quamvis detur lex, et sit sufficienter promulgata, non sit sufficienter promulgata dubitanti. Ante prob. nota 1^a, ex S. Thom. 1-2, q. 96, art. 4, legem humanam ab æternâ per naturalem derivare juxta illud Prov. 8 : *Per me reges regnant, et legum conditores justa decernunt*. Ex quâ vim obligandi depromit lex humana; ecclesiastica quidem (ut definitum est in conc. Constantiensi sess. 8) ex illo Luc. 10 : *Qui vos audit, me audit. Et : Qui vos spernit, me spernit*. Ex illo Matth. 18 : *Si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus*. Civilis verò ex illo ad Rom. 13 : *Qui potestati resistunt, damnationem sibi acquirunt*. Neque ad obligandum in conscientia requiritur potestas spiritalis in principe, sed sufficit per suam legem aliquid possuise in genere virtutis et obedientie, cujus proinde contrarium sit peccatum. Nota 2^a, ex dictis legem quamcumque non habere virtutem obligandi, nisi sit promulgata. Lex autem humana semper debet promulgari per signa externa cum solemnitate quâdam. Cujus ratio est, quia cum legislator humanus agat duplicem personam, publicam scilicet et privatam, debet ita proponere legem, ut ex modo proponendi constet, se proponere illam ut principem et personam publicam, non ut privatam; hoc autem non fit, nisi aliqua solemnitate publicâ id significante. Nota 3^a, multum differre legis promulgationem ab ejus divulgatione;

nam hæc fit per simplicem communicationem notitiæ; promulgatio verò per auctoritativam intimationem, seu solemnem et publicam legis propositionem; idè licet per notitiam privatam comparatam alicui tertio constaret quòd lex, v. g., de frumento hodiè licitè efferet, et eras publicanda; hoc frumentum hodiè licitè efferet, eò quòd lex hodiè defectu promulgationis non habeat vim obligandi, neque divulgatio ad solemnem publicationem sufficiat, teste communi doctorum apud Castrop. His notatis,

Probatur concl. : Supposito, quòd detur lex et sufficienter sit promulgata, sufficienter est promulgata omnibus, quibus præscribitur; ergo positivè dubitans de existentia legis, non potest agere contra legem eo prætextu, quòd non sit ei sufficienter promulgata; consequentia patet; antecedens etiam constat ex dictis: uti enim lex ad bonum commune, seu ad omnium regimen pertinet, ita etiam promulgatio, quæ sequitur naturam legis, non enim potest promulgari lex nisi ad subditos referatur.

Dico 4° : Si probabilius alicui sit dari legem, v. g., prohibitivam contractûs, quæ reverà datur, respectu illius lex est sufficienter promulgata, adeoque tenetur abstinere à celebratione talis contractûs. Prob. : Illa sufficienter est promulgata lex, qui prudenter potest judicare dari talem legem, et non potest prudenter judicare oppositum; atqui cui probabilius est dari legem, potest prudenter judicare eam dari, ac prudenter non potest judicare eam non dari; ergo. Maj. constat, quia ad honestatem operationis requiritur judicium prudens quòd res sit licita, uti constat ex § 5. Min. etiam patet ex § 2. Conf. : Lex sufficienter est promulgata, quando constat de mente legislatoris; potest autem constare de mente legislatoris vel expressè ex verbis legis, vel præsumtivè ex aliqua regulâ generali; quia ergo mens legislatoris quoad omnes casus inopinatos et omnes circumstantias non potest verbis explicari, si contingat aliquando dubitari circa modum aliquem observandi legem; de quo expressè ex verbis legis certa interpretatio haberi non potest, tunc ex præsumptione et regulâ generali constabit de mente legislatoris, et erit : Quod ipse vult et intendit, quòd nullus ponat actum, de quo non potest formare prudens judicium, quòd non comprehendatur sub lege prohibente, quod de legibus divinis videtur certum; cum enim Deus voluerit quòd non sit patens et clarum, an hic vel ille actus contineatur sub præceptis Decalogi (aliàs quippe præcepta decalogi non habent finem et terminum, si deberet in singulis exprimi distinctèque, explicitè et in specie recenseri, ac prohiberi hic et ille casus particularis implicitè in illis contentus, vel de quo potest dubitari, an contineatur in lege à Deo promulgatâ), frustra comprehendisset sub lege suâ prohibente hunc vel illum actum in particulari, si non voluisset obligare illos qui post diligentem veritatis inquisitionem judicant verisimiliter esse, quòd hic, v. g., actus contineatur sub lege prohibente usuras, quia inveniunt majus fundamen-

tum auctoritatis et rationis ad iudicandum actum hunc sub lege prohibente comprehendendi. Et non possunt prudenter iudicare oppositum. Durissimum autem est dicere, inquit Gonz. dissert. 6, § 8, quod non sit sufficienter promulgata lex prohibens actum respectu illius qui potest prudenter iudicare dari talem legem, et non potest prudenter iudicare oppositum; unde eo casu lex certò obligat ad abstinendum ab executione rei, de quâ prudenter iudicari potest comprehendendi sub tali lege. Neque aliter de mente legislatoris humani prudenter præsumi potest; cum enim nulla lex tam clarè possit concipi, quàm non subtilium ingeniorum fœcunditas variis limitationibus, interpretationibus ac distinctionibus adoriri possit, si mens legislatorum foret, quòd probabilitas tollat promulgationem legum, omnis lex, omne præceptum morale successu temporis à novis semper succrescentibus opinionibus omninò everti posset, ac ita *totum jus conturbari*, prout olim circa jus civile factum explorabat Justinianus imperator lib. 3, de *Vet. jur. encl.*; id verò constit. 44, in nimiam rejicit subtilitatem; quâ fit, *ut nihil in rebus humanis adeò semotum sit ab omni controversiâ, tametsi maximam cum justitiâ, seu rectæ rationis dictamine connexionem habeat, quod dubitationem ac controversiam non recipiat, si subtiliter animi curas intendas.* Quod idem de mandatis Dei ac Ecclesiæ conqueritur card. Bona in lib. aureo de Princ. vitæ christ. p. 2, § 46, ubi: *Benignos illos, ait, seu potius magistros prurientes auribus, ut noxiæ faveant libertati, mandata Dei et Ecclesiæ tot limitationibus et interpretationibus convellere, ut vitæ remanent præcepto locus.*

Convellitur denique adversariorum doctrina circa insufficientem legis promulgationem ex inconvenientiis quæ ex eâ sequuntur; imò namque si nulla lex prohibens foret sufficienter promulgata et obligatoria, nisi certò et evidenter cognita, sequitur quòd quisque sequi poterit minus tutam aliorum opinionem, quam actu iudicat falsam, si id non iudicet certò et evidenter, nec proinde iudicium ipsius sit contra legem certam et evidentem; consequens non potest admitti; qui enim actu falsam iudicat opinionem minus tutam, seu faventem libertati contra legem, actu iudicat eam egi æternæ contrariam (quia actu iudicat, eam approbare ut licitum, quod lex æterna iudicio ipsius reprobat ut illicitum); ergo actu iudicat se non posse sequi opinionem illam velut operationis suæ regulam.

Respondet Lacroix, n. 377, quòd quamvis in casu posito spectatis principiis directis, usus illius opinionis videatur illicitus, si tamen de hoc certus non sit, valdè probabile est quòd ex principiis reflexis possit sibi formare prudens dictamen, et secundùm eam opinionem operari dicendo: « Iudico quidem opinionem istam esse falsam; quia tamen hoc mihi incertum est, et auctores me sapientiores, qui opinionem possunt reddere certò probabilem, dicunt illam esse veram, ego quoad hanc operationem me accommodabo illis, et interea præscindam à directâ opinione meâ. » Ratio nostra est, inquit Lacroix, quia nulla

lex prohibet mihi operationem, quam iudico esse probabiliter bonam, quia scio illam à viris gravibus doceri esse absolutè bonam, quorum ego iudico opinionem esse absolutè probabilem; ergo nulla lex eam mihi prohibet; ergo mihi est licita. Hæc Lacroix, cuius auctoritas ac aliorum Probabilistarum doctrinam ex suo sensu exprimit et describit Estrix soc. J. secretarius generalis in Logistica probabilitatum, ubi: « Homo Deum timens non tam doctus, quàm bono præditus intellectu, invitatur ad ineundum contractum, qui ipsi est suspectus de vitio usuræ ac simoniæ; de hoc igitur inquit pro captu suo, expendens momenta rationum, ut potest, et consulens doctores. Consultor comperit multò plures damnare contractum, et horum rationes ipsi videntur fortiores. Iudicat igitur et ipse contractum esse usurarium ac simoniacum, et adebque renuit contrahere. Theologus benignus ipsi dicit: Quid times, an nescis septem esse doctorum opinionem, quòd contractus non sit simoniacus? — Scio, inquit ille, sed viginti doctores dicunt esse simoniacum, et horum rationes videntur mihi validiores. Nihil refert, ait theologus, quia licet tibi se qui opinionem minus probabilem. — At ille: Etiamne opinionem, quam iudico esse falsam? — Etiam, inquit, theologus, modò vitæ probabilitate opinionis contrariæ, quamvis minore. — Ergone, inquit ille, ut ineam contractum, quem iudico simoniacum? — Non est, cur timeas, ait theologus, quia illud tuum iudicium nascitur ex principiis directis de contractu secundùm se, cum quo benè stat aliud iudicium ex principiis reflexis de licito contractu, ut substât probabilitati, quamvis minori. — Ille verò: Ego reflexiones illas non novi, neque curo nôsse: nimis certum habeo, non esse mihi licitum contractum, quem iudico esse simoniacum. — Age, age, inquit theologus, eximam omnem scrupulum. Illud tuum iudicium cum sit opinativum, est tibi liberum; illud igitur suscipite tantisper, dum absolvetur contractum. — Sed ille: Quæso, quid hoc me juvabit, si rationem et auctoritatem pro simoniâ contractûs clarè videam prævalere? — Ad hæc theologus: Ad plenam, ait, securitatem, tantisper etiam animum avertite à consideratione istius rationis et auctoritatis intentus in solam probabilitatem opinionis contrariæ; quid facilius? Abrumpo hoc filium, ne satyra scripta videatur; *verum sic res est, si obijciatur oculis sine fuce?* » Hæc doctissimus Estrix, ut ostenderet quàm periculosa in praxi sit doctrina partis adversæ, ubi, addit: « Hanc sententiam esse velut animam omnium opinionum laxarum, quæ hactenus tolerantur. Hæc, inquit, sine illâ non magnoperè nocerent in praxi; nulli enim auderent uti in praxi, nisi qui iudicarent esse veras, qui essent pauci; at animate animæ illæ expeditæ sunt ad praxin, etiam apud illos, qui iudicant esse falsas. » Unde, ut periculum sequela illius sententiæ detegam, omnes prætextus quibus se excusare potest ita operans, accuratâ tranquillâ pensemus.

Interrogatur igitur à supremo iudice, cur secutus sit

opinionem legi adversantem, libertati faventem, quam ipse operans iudicabat esse falsam, quid respondebit? Domine, inquit, secutus sum opinionem illam, quia viri pii ac eruditi illam esse veram iudicabant, adeoque et ego iudicavi eam inniti gravi motivo. — Verum, opponet iudex, illud motivum ideò fuit grave viris piis ac eruditis, quia illis apparuit verisimilium motivo sententiæ contrariæ; tu autem motivis utriusque pensatis non obstante pietate ac doctrinâ illorum virorum iudicabas equidem eos falli. Nihil igitur te juvare potest, quòd alii iudicarent opinionem illam esse veram; si quidem in operando non secundum alienam, sed secundum tuam conscientiam regulare te debebas; adeoque secundum iudicium tuum, non secundum alienum, quod iudicabas esse falsum. Scire quippe debebas non ex alienâ, sed ex tuâ iudicandum te conscientiam, secundum illud Pauli Rom. 2: *Testimonium illis red-dente conscientia ipsorum*, ubi non dicit Apostolus: *Conscientia aliorum*. Reprobari itaque meretur excusatio tua, quia aliena sententiâ, quam non iudicasti dignam approbatione intellectus tui, indigna esse debuit approbatione voluntatis tuæ, quæ in operando honestè non potuit se conformare cum opinione, cui intellectus in iudicando non potuit se conformare. — Si iudici respondeas, te, ne contra conscientiam tuam operaveris, iudicium tuum suspendisse, neque aliorum opinionem secutum te fuisse, in sensu composito iudicii tui de falsitate ipsius, sed in sensu diviso, atque animum te avertisse à consideratione istius motivi, ratione cuius opinionem adversam legi falsam iudicabas, solumque intendisse in probabilitatem opinionis contrariæ; iustissimè reponet iudex, in eo te rationalis iudicii fuisse proditorem, illud suspendendo, ac animum avertisse à consideratione motivorum urgentium observantiam legis non ex ductu rationis, sed affectu voluntatis, ut scilicet liberum haberes voluntatis tuæ exercitium, siquæ à legis observatione te eximeres: « Ut tibi, vel aliis non inferres nimis gravem molestiam, commodum ac incommodum temporale pondus apud te rationis habuit; » atque adeò non amore legis, nec amore Dei motum, sed amore boni proprii motum, intellectum flexisse, ut non veritatem, sed solum probabilitatem opinionis contrariæ intendere, quam pensato rationum et auctoritatis pondere falsam iudicabas. Quid ultra respondere poteris? *An non hic iniquitas opprobrii os suum?* Manet itaque clarum nemini licere sequi regulam secundariam, qui eam prudenter iudicat contrariam regulæ primariæ, nec aliquem sequi posse opinionem hominum contra legem Dei errantem, qui prudenter iudicat opinionem illorum esse falsam, et non potest iudicare prudenter eam esse veram: quamdiu enim non potest prudenter iudicare eam esse veram, eorum auctoritas et eruditio non sufficiunt ad excusandum operantem coram Deo, cum auctoritas vel opinio hominum, quantumlibet sanctorum ac eruditorum eatenus tantum excusare nos queat, quatenus presumimus ipsos non falli in eo quod iudicant, seu in quantum presumimus ipsos habere rationem sufficientem, quâ nobis persuadent ve-

rum esse quod dicunt, prout S. Aug. Epist. 10 ad Hier.: « Ego, inquit, solis tuis Scripturæ libris, qui canonicis dicuntur, didici hunc honorem deferre, et nullum eorum auctorum scribendo aliquid errasse, firmissimè credo. Alios autem ita lego, ut quantalibet sanctitate doctrinæque possent, non ideò verum putem, quia illi ista sentiant (consequenter non propter reflexionem ad probabilitatem in sensu adversariorum), sed quia mihi vel per illos auctores canonicos vel probabili ratione (prudenter ab intellectu approbabiliter) quod à verò non abhorreat, persuadere potuerunt. »

Inhæremus itaque S. Aug. ac doctoris Angelici principii, qui ultimus lect. 4 in cap. 1, 2, ad Cor. in hæc verba: *Gloria nostra testimonium conscientie nostræ*, inquit: « Non dicit, conscientia aliorum, sed nostræ, quia semper homo plus debet stare testimonio conscientie suæ de se, quàm testimonio aliorum. » Item 2-2, q. 67, a. 2 ad 4: « Homo, inquit, in his quæ ad personam propriam pertinent, debet informare conscientiam suam ex propria scientiâ. » Respondet quidem Lacroix, n. 580, per hoc hominem formare conscientiam à propria scientiâ, quòd sciens opinionem alienam esse probabilem, inde sibi formet dictamen ultimum reflexum de licito usu illius opinionis. Verum quomodò sibi formare poterit conscientiam à propria scientiâ ex opinione quam prudenter, ut supponitur, libratio rationum ac auctoritatum pondere falsam esse iudicat? Siquidem probabilitas seu auctoritas aliena, ut docet Lacroix, n. 413, « non movet nisi in quantum præsumitur eum hæc esse conjunctam rationem intrinsecam; » tota igitur vis movendi, quæ inesse potest probabilitati alienæ, revolvitur ad rationes saltem præsumptas directè suadentes contractum, v. g., non esse in se usurarium; atqui rationes illæ non possunt te movere ita ut earum gratiâ prudenter deponam iudicium, quo iudico prudenter contractum esse in se usurarium (quod requiritur ad hoc ut informem conscientiam meam ex propria scientiâ); cum enim iudicium hoc sit prudens, susceptum est à me libratè maturè momentis veri hinc et hinc, adeoque expensis etiam rationibus illis præsumptis, et post omnia notabiliter præponderantibus motivis pro usurâ contractus; quare, ut non potui rationibus illis præsumptis tribuere prudenter, ut non susceperim iudicium de usurâ contractus, ita neque possum illis tribuere prudenter, ut iudicium deponam, ac ex alienâ probabilitate ex propria scientiâ conscientiam informem. — Secundum inconveniens: Si sola illa actio cavenda sit, cuius inhonestas et prohibitio certa est, omnis actio licita erit, cuius honestas est probabilis, quantumvis tenui probabilitate, dummodò à probabilitatis signibus non exeat, etiamsi de eâ probabilitate non nisi probabiliter constet; consequens probabiliter adjuvanti nequit; aliàs quippe sustineri posset proposita, quæ tanquam scandalosa et in praxi perniciose, præscripta est ab Innoc. XI, et sub pœnâ excommunicationis de-fendi prohibita, et sic sonat: « Generatim dum pro-

« habilitate sive intrinsecâ, sive extrinsecâ, quantumvis
 « tenui, modò à probabilitatis finibus non exeat, »
 « confisi aliquid agimus, semper prudenter agimus. »
 Sequelam maj. prob., quia hoc ipso quòd honestas ac-
 tionis probabilis est, quantumvis tenui probabilitate,
 et non nisi probabiliter cognita, inhonestas ipsis et
 prohibitio non est evidens et certa; consequenter lex
 ipsam specialiter prohibens non est certò et evidenter
 cognita; non enim potest esse certa et evidens inho-
 nestas, ubi probabiliter probabilis est honestas, quia,
 ut discurrit Lacroix, n. 368, « dicere aliquam sen-
 « tentiam esse probabiliter probabilem, idem est, ac
 « dicere, quòd pro veritate ejus sit grave motivum; ac
 « ubi opinio est probabiliter probabilis, potest judicari
 « probable esse quòd sit probabilis; quod sufficit, in-
 « quit, ad formandum judicium practicè certum. »
 Quibus subjungit: *Hæc opinio est probabilis*; conse-
 quenter lex de sequendâ opinione certò probabili non
 est evidens ac manifesta; ex quibus et ego infero:
 Ergo nec lex sequendi solidè probabilem, prout oppo-
 nitur tenuiter probabili; quidni enim si dubia proba-
 bilitas sit secunda morum regula, occur non tenuis pro-
 bilitas manens intra probabilitatis limites?

Responderi potest ex doctrinâ ejusdem P. Lacroix,
 n. 126, damnatam meritò propositionem ab Innoc. XI,
 eò quòd opinio tenuiter probabilis habeat quidem mo-
 tivum, sed ita leve, ut censeatur imprudens, qui illi
 assentitur, uti tenuiter prudens, non est absolutè pru-
 dens. Contra est: Propositio damnata dicit licere sequi
 sententiam tenuiter probabilem, modò à probabilitatis
 finibus non exeat; quamdiù autem opinio non exit à
 finibus probabilitatis, retinet essentiam definitionem-
 que probabilitatis; consequenter nititur ratione vel
 auctoritate gravi et solidâ (licet tenui in lineâ gravita-
 tis et soliditatis), nec quidquam est convincens pro op-
 positâ parte; id namque est de essentia et definitione
 opinionis probabilis in genere, intra cujus proinde li-
 mites non manet opinio, cui hoc non convenit; igitur
 intra fines probabilitatis moralis non manet opinio,
 quæ non nititur ratione et auctoritate moraliter gravi,
 de quâ morali probabilitate haud dubiè locuti sunt
 auctores, ex quibus deprompta est damnata propositio.
 Locuti sunt, inquam, de probabilitate mixtâ ratione vel
 auctoritate moraliter gravi eòdè nullus auctor unquam
 docuerit (neque illud de Tamburino, qui propositionem
 damnatam tenet l. 1 in Decal. c. 3, præsumi pos-
 test), eum prudenter agere, qui agit ex motivo ita levi,
 ut imprudens censeatur, qui illi assentitur, quale pro-
 bilitatis tenuis motivum esse dicit Lacroix. De
 propositionibus verò à se damnatis Innoc. XI testatur
 eas partim ex diversis libris, vel thesibus, seu scriptis
 excerptas, partim noviter adinventas. Uti ergo tenuiter
 prudens, ut utar exemplo P. Lacroix, modò intra li-
 mites prudentiæ maneat, ex motivo prudentiæ opera-
 tur, ita et operatur ex motivo probabili, qui operatur
 ex motivo tenuiter probabili, modò illud non exeat li-
 mites probabilitatis.

§ 8. An positivè dubius in æquali hinc inde probabilitate,
 aut etiam, dum opinio probabilior est pro lege, actio

nem dubia honestatis ponere queat, eo prætextu quòd
 lex, si detur, ignoretur invincibiliter?

Quæritur hic, an is, qui post debitam diligentiam
 non potest certam habere notitiam, utrum, v. gr., hic
 contractus sit à Deo prohibitus tanquam usurarius et
 simoniacus, ejusque legi æternæ, cui omne malum re-
 pugnat, contrarius, possit tamen illum contractum
 efficere, ex eo solo quòd pro illo efficiendo suppetant
 rationes aliqua, vel auctoritates, quæ partem faverem
 luoero, aut commode temporali efficiunt probabi-
 lem; et an ignorantia in hæc opinionum diversitate
 reperta sit invincibilis, quæ excuset à peccato formali.
 Affirmant Probabilistæ, asserentes, ignorantiam eo
 ipso esse invincibilem, quò certâ nequit cognitiene
 depelli; contra quos antequam concludamus.

Nota 1°, aliud esse ignorare invincibiliter aliquam
 veritatem; aliud habere ejus ineventiam. Nam primò
 qui laborat ignorantia invincibili, an contractus sit
 lege divinâ prohibitus, hoc ipsum etiam nescit se igno-
 rare, et nullo modo prævidet errorem, in quem pro-
 labitur; ille verò, qui opinatur, nec habet evidentiam
 veritatis, certâ experientia scit se illâ carere, et præ-
 videt errorem; hinc timet, ne actus, quem putat esse
 licitum, reverà sit malus. Secundò ineventia veritatis
 potest stare cum actu fidei; credens autem aliquid
 mysterium fidei, non potest dici laborare illius igno-
 rantia invincibili. Tertiò, si quis post omnem adhibi-
 tam diligentiam certior fieri nequeat, utrum, quòd
 sub densâ sylvâ movetur, homo sit, an fera, et si aequè
 probabiliter utrumque reputans, aut verisimilius esse
 feram, sagittâ interficiat hominem, talis non potest
 excusari ab homicidio, nec dici errasse ex invincibili
 ignorantia, quæ in illo casu per hoc resolvitur, et fit
 imputabilis, quòd dubium aliquod maneat, an lateat
 ibidem fera vel homo; et tamen certum est adfuisse
 tunc ineventiam; malè igitur confunditur ineventia
 veritatis cum invincibili ejus ignorantia. Nota 2°,
 scientiam dupliciter posse sumi, primò, communi ac-
 ceptione, prout scilicet impartat quæcumque intel-
 lectus cognitionem, quæ non sit apertè falsa; et hoc
 sensu, qui opinatur vel credit, dicitur rem scire, seu
 non ignorare, unde sic sumpta opponitur ignorantia;
 secundò scientia potest sumi strictè, prout dicit cog-
 nitionem certam et evidentem rei per causam; sicque
 opponitur non præcisè ignorantia, sed opinioni et
 fidei, quæ cognitiones careant evidentia. His notatis,

Dico: Positivè dubius de honestate ac inhonestate
 actionis, nequit illam ponere eo prætextu, quòd lex
 prohibens, si detur, ignoretur invincibiliter. Prob.:
 Ut ignorantia possit excusare à peccato, debet esse
 omninò imprævisa; atqui in opinionibus utrinque pro-
 babilibus, quarum una stat pro libertate, altera pro
 lege, ignorantia de non existentia legis non est omninò
 imprævisa; ergo Maj. constat, quia si ignorantia ali-
 quo modo prævisa fuerit, vel potuerit prævideri, po-
 tuit vinci; consequenter non est invincibilis. Min.
 prob. Ita operans jam cogitat de malitiâ objecti, et
 videt illam probabiliter actioni esse annexam; ergo
 malitiâ peccati aut erroris ipsi assenset, et tum vet

maximè quando quis illud sequitur, quod probabilius legi aut præcepto adversatur; neque potest talis comparari cum eo, cui nihil unquam venit in mentem de peccati, aut erroris periculo, ideòque laborat ignorantia invincibili, cum non tantum evidenti cognitione, verum etiam opinione et ipsamet dubitatione, quæ fit ad minus reflexio in ipsam ignorantiam, illa reddatur voluntaria, et ad culpam imputabilis.

Confirm. : Quisquis agit cum rationabili dubio de malitia, quod vel habet, vel habere potest et debet, non agit cum invincibili ignorantia malitiæ; imò virtualiter agit cum rationabili dubitatione; atqui ille, qui habet magnam prudentemque rationem dubitandi de malitia actionis, eò quòd post diligentem inquisitionem veritatis æquale habeat fundamentum ad iudicandum actionem esse malam quàm non esse malam, eamque nihilominus exercet, agit cum rationabili dubio de malitia, quod vel habet, vel prudenter habere potest et debet; ergo. Maj. patet; uti enim scire et debere scire æquiparantur in jure, ita et rationabiliter dubitare et rationabiliter debere dubitare. Min. non minus est evidens: sive enim op equalitatem motivorum de facto dubitet, sive dubitationem suspendat, idem est; si enim tunc non dubitet esse malam, intellectus ipsius non procedit secundum merita causæ, sed sic judicat, quia vult sic judicare, ac mediante illo iudicio obligationem abstinendi ab istà actione vult excutere; proinde non ignorat invincibiliter malitiam, cum antecederet ad irrationabilem istam voluntatem potentiam habeat proximam ad ignorantiam deponendam per prudentem de malitia dubitationem; unde, uti benè notat Gonz., licet defectus scientiæ seu notitiæ certæ in tali homine, post debitam veritatis inquisitionem sit invincibilis, eò quòd, faciendum quod in se est, assequi non poterit notitiam certam de malitia suæ actionis, non tamen ignorantia istius malitiæ est invincibilis, cum ignorantia invincibilis malitiæ plus importet, quàm defectum certæ cognitionis et scientiæ ipsius; ille enim solus invincibiliter malitiam ignorat, cui inculpabiliter non venit in mentem cogitatio, vel saltem prudens dubitatio de malitia; unde taliter operans est reprehensibilis in hoc quòd certam non habens scientiam de malitia suæ operationis, ac de eà prudenter dubitans, vel proximè dubitare potens ob rationes hinc inde æquè fortiter moventes, ab actione non absteineat, quia agit contra præceptum naturale sibi certò notum non exponendi se periculo violandi legem Dei, ac in ejusmodi dubio tutiorem partem eligendi. Quod à fortiori procedit, si operans post diligentem veritatis inquisitionem majus habeat fundamentum iudicandi actionem suam lege esse prohibitam, sive id de facto iudicet, sive non; si enim id non iudicet, sed contrarium iudicet, iudicat quia vult, non quia merita obiecti hoc postulant; atque ideò ignorantia imbibita in isto iudicio censetur ipsi omninò voluntaria, eò quòd ipsam deponere possit ac debeat iudicando secundum merita causæ, et deponendo contrarium iudicium conceptum pro solo affectu voluntatis.

Confirm. 2° : In electione partis faventis libertati,

ubi pro parte favente legi sunt motiva æquè fortia, semper intercurrit voluntaria inordinatio voluntatis; ergo non est invincibilis ignorantia malitiæ. Consequentia patet; ant. prob. Secundum D. Th. de Verit. q. 18, a. 6, « semper contingit inordinatio, quando « aliquid movetur à non proprio motivo, sicut si voluntas moveatur à delectabili sensu, cum debeat « tantum moveri ab honesto; » vel, ut discurret idem S. doctor 1-2, q. 78, a. 1, O: « Inordinata est voluntas, quando aliquid bonum temporale plus amat « (puta divitias, vel voluptatem) quàm ordinem rationis, vel legis divinæ, vel charitatem Dei, vel aliquid huiusmodi. » Atqui in electione partis faventis libertati, ubi opinio æquè probabilis pro lege concurrat, à voluntate plus amatur bonum aliquid temporale, quàm ordo rationis, lex divina, etc. Ergo. Prob. min. Cum enim ex parte intellectus motiva sint æqualia, tota discretio desumitur ex parte voluntatis quæ præeligitur, præamatur opinio favens libertati, in quam crumpimus de facto, uti loquitur P. Lacroix, n. 587; movet igitur voluntas intellectum, ut assentiat opinioni faventi libertati, quia in eà invenit commodum et incommodum notabile, quod pondus rationis habet, lucrum temporale, conscientiæ libertatem, etc., secundum La Croix, relicto ordine rationis, qui est iudicare secundum merita causæ, relicto item bono honesto, quod reperitur in parte favente legi, etc. Quod iterum à fortiori contingit, dum intellectus inveniens solidiora motiva in parte stante pro lege, movetur à voluntate ducta amore lueri temporalis, ut assentiat ei, quod iudicat hic et nunc magis recedere tam à veritate, quàm ab honestate; non potest igitur non esse voluntaria voluntatis inordinatio, ac consequenter imprudentia et error tam in iudicio imperante electionem, quàm in electione ipsa, et sic ex deordinatione appetitûs (verba sunt S. Th. cit. a. 6, ad 2) sequitur postmodum error electionis.

§ 9. An positivè dubius in æquali probabilitate circa honestatem et inhonestatem actionis ponere licitè valeat actionem dubiæ honestatis sub eo præcisè præteritæ quòd in tali dubio possessio stet pro hominis libertate?

Celebre est axioma juris utriusque: *In dubio melior est conditio possidentis*, quod in jure canonico Reg. jur. 65, in 6, exprimitur his verbis: *In pari delicto, vel causâ potior est conditio possidentis*. Iisdemque ferè verbis traditur in jure civili ff. de Reg. jur. reg. 128, ubi: *In pari causâ possessor potior haberi debet*. Hoc axioma, inquit P. Lacroix, n. 496, fundatur in jure naturæ.... Sic enim, etiam præscindendo à legibus humanis, foret contra jus naturæ possessorem spoliare suâ re. propter superveniens jus dubium; assentitque cum communi Probabilistarum illud valere, non tantum in materia justitiæ, sed etiam in aliis quibuscumque; quapropter Ter. in fund. Th. Mor. vocat illud: *Effatum naturæ per quod homines diriguuntur in lege naturali antecedenter ad omnem legem positivam*. Unde ex eo varias inferunt decisiones libertati volun-

statis create heu nimiam faventes, uti videre est apud Fagnanum ad cap. *Ne invidiaris* de Constit. n. 174: verum an bene dabunt sectiones sequentes.

SECTIO PRIMA. — An axioma hoc in materiâ justitiæ sit de jure naturæ?

Dico: Positivè dubius in æquali utrinque probabilitate, an res quam possidet sit sua, vel alterius, non potest eam rem, saltem integram, sibi retinere, sub hoc prætextu præcisè quòd de jure naturæ melior sit conditio possidentis. Ante probationem, nota possessionem se solâ nullum conferre jus possidentis, si aliunde illud non habent; quia æquè possidet male fidei, quam bonæ fidei possessor. Dùm igitur possessio definitur quòd sit *detentio rei corporis et animi, et juris administratio*, per hoc non datur intelligi, quòd omnis facti possessio sit justa; for enim possidet rem furtivam, quam sibi applicuit animo sibi retinendi; nec tamen justè possidet; quando ergo dicitur: *juris administratio*, hoc sensu intelligi, quòd jura statuunt certum talem modum apprehendendi et detinendi rem sufficere ad constituendam possessionem facti, neque eam impediunt. Deinde dominium non fundatur in possessione, sed magis possessio ex naturâ rei fundatur in dominio; dominium autem in reali, ac vero aliquo titulo. Hoc notato,

Prob. conclusio: Ut aliquis licitè retineat aliquam rem, debet prudenter sibi persuadere, vel saltem posse sibi persuadere rem esse suam, seu ad se pertinere; atqui rem possidens in concursu motivorum æquè vel magis suadentium eam ad alium, quàm ad ipsum possidentem pertinere, non potest prudenter judicare rem esse suam; ergo non potest eam licitè sibi retinere, quamvis possideat. Maj. constat, quia, uti ad licitè, seu conformiter ad legem operandum, requiritur judicium prudens, quòd actio non sit lege prohibita, vel lege permissa, ita ad licitè retinendum aliquam rem requiritur judicium prudens, quòd res non sit alterius, sed sua, seu ad se pertineat. Min. etiam constat ex dictis pluribus locis.

Confirm. 1^a: Si priùs quis bonâ fide possidebat, postea verò cum fundamento incipiat dubitare, an res illa sit sua, vel alterius, ponderatis autem utrinque motivis invenit fundamentum æquè vel magis urgens, quòd sit alterius quàm sua; quâ justâ ratione, aut naturæ dictamine poterit constitutus in tali dubio rem illam sibi adjudicare potius quàm alteri, ad quem æquè verisimilliter pertinet? Titulo possessionis, inquis: verum quàm caducus sit ille titulus constat ex iis quæ jam ante prob. notavimus. Nulla enim possessio facti secundum se creat jus in re possessâ, sed illud supponit. Nullus enim justè possidet, inspecto jure naturali, nisi, qui verum jus habet, aut saltem, qui bonâ fide putat illud se habere: jus illud naturâ prævium est possessioni, ejusque fundamentum; quo proinde corruente, ipsa etiam corruit; atqui dùm quis rationalitèr dubitat, an res sit sua, necessariò dubitat, an sibi competat jus possidendi illam, et retinendi; dubitat enim de legitimitate tituli, ideòque dubitare debet de

dominio legitimo, ac per consequens de legitimitate possessionis, seu de jure possidendi. Cùm ergo possessio juris vacillet, ac sit incerta, quomodo possessionis titulo rem de quâ dubito, licitè retinere potero, ac judicare rem esse meam potius quàm alterius?

Confirm. 2^a ex Ter. in Reg. q. 56, à n. 15 usque ad 20, ubi, n. 17: « Generalis regula est, inquit, quòd predicatum ex se præsumitur indifferens ad utramque contradictionis partem, nihil conferat ad questionis decisionem: sicut si queramus, utrum Petrus sit in foro, ad hoc nihil confert, quòd sit armatus, quia esse armatum ex se nullam habet connexionem cum esse, vel non esse in foro. » Hæc Ter. Subsumo ego; atqui predicatum possidentis ex se est *indifferens ad jus et non jus*, cùm jus possit esse sine possessione, et possessio sine jure, uti loquitur et docet ipsemet P. Lacroix, n. 500; ergo in dubio orto ex pari utrinque probabilitate, an res sit mea vel alterius ex eo quòd ego possideam, nullum mihi jure naturæ majus jus acquiritur quàm non possidenti.

Confirm. 3^a: Si possessionis privilegium esset de jure naturali, nihil contra illud posset statui jure humano; atqui jus humanum hoc contrarium statuit, et quidem in materiâ sibi subjectâ, etiam justitiæ; primò quidem in dubio de facto, dùm uni favet possessio, alteri juris præsumptio, hæc illi prævalet, cùm hæc habeat vim plene probationis, quæ prævalet possessioni. Quapropter præsumptio, quòd proles sit legitima facit quòd hereditas alteri auferatur, licet eam possideat. C. *Lator., qui filii sint legitimi*. Similiter parochus vindicare potest decimas ab alio possessas, in dubio, an decimæ in parochiâ suâ sitæ ad Ecclesiam parochialem pertineant, nisi possessor evidenter docuerit de legitimâ possessione: Cap. *Ad decimas, de Rest. spoliat.*; eodem modo, quantum hæredes clerici defuncti possideant ejus bona, ab iis nihilominus auferri debent, nisi probent alio, quàm beneficii titulo, à defuncto fuisse acquisita. Cap. *Ut unusquisque, de Pecul. cleric.* cap. 7 de Testam. Deinde in dubio, quis ex duobus titulum dominii priùs acceperit, præferendus est possessori non ostendenti certum tempus acquisiti dominii, qui ostendit se certo tempore illud acquisivisse, uti probat Menoch. l. 2 de Arbitr. cas. 48, ex l. 45. cod. de Donat. ante nupt. Denique in dubio jus favet ei qui futurus est in damno contra eum qui futurus est in lucro, quamvis possessorem, l. non debet. 41, ff. de Reg. jur. Sicque de aliis multis; profectò leges illæ injuste forent, si regula de meliori conditione possidentis esset de jure naturali, vel divino, utpote contra quæ jura nihil potest humana potestas.

Responderi potest primò cum P. Lacroix, n. 500, quòd in casibus enumeratis pro illo sit possessio pro quo est præsumptio juris. Ex quibus ego infero: Ergo non facti possessio, sed juris præsumptio, uti in casibus dictis facit possessores; ita meliorem faciet possidentium conditionem, quæ juris præsumptio, seu favor Ecclesie, etc., non à jure naturali, sed à lege positivâ id statuente nascitur, uti docet ipsemet Lacroix, n. 503. — Responderi potest secundò cum co-

dem n. 500, quòd « licet possessio ratione sui præcisè non reddat jus in se, nequidem probabile, causet « tamen quandoque titulum, scilicet usucapionem seu « prescriptionem, si diuturna sit. » Verùm ex his instauro factum argumentum quòd uti favor prescriptionis et usucapionis secundùm omnes habet originem ex solo jure positivo, sic et favor possessionis, quom solo jure positivo causat; ac aliunde nulla apparet ratio, cur possessionis favor potius oriatur ex jure naturali, vel divino, quàm favor prescriptionis et usucapionis.

Cæterùm non diffiteor, quòd bonæ fidei possessio in materiâ justitiæ circa temporalia bona proficere queat ad formandam conscientiam in tantum, in quantum ex illâ tanquàm ex signo posteriori præsumi potest, quòd proprietatis rei potius sit penès eum, qui possidet, quàm penès alium, qui non possidet; illa autem præsumptio non fundatur in solâ ac nullâ possessione, sed in aliis circumstantiis, quæ debent attendi, v. g., quòd quilibet solet diligenter custodire bona fortunæ, quæ possidet, nec ea in alium transferre sine titulo; ex aliâ denique parte non solet vir timoratus possidere aliquam rem, sine justo titulo; hinc fit quòd in materiâ justitiæ ex possessione bonæ fidei præsumatur jus et proprietatis penès possessorem, dum nihil concurrat illam præsumptionem elidens; verùm dum occurrunt motiva in contrarium persuasiva, quò illa fuerint fortiora, eò magis debilitabitur præsumptio, quæ in possessione fundatur, aut quandoque etiam totalitèr tollitur. Ut si aliquandò agrum bonâ fide possederim, superveniat autem clarus ac incontestabilis titulus, quo ager ille ad alium pertinere evincitur, prorsus eliditur ex possessione desumptâ præsumptio, vi cujus antea judicabam agrum ad me pertinere. Similiter, si mihi possidenti bonâ fide, ac verisimiliter judicanti agrum esse meum, eò quòd nullum habeam dubium fundatam judicandi, quin sit meus, superveniat verisimilior titulus judicandi agrum ad alium pertinere, quemodò stantibus hisce motivis prudenter judicare potero agrum illum esse meum potius quàm alterius, adeòque quâ ratione ex solo possessionis titulo eum mihi adjudicare? Hæc de jure nature. Quale autem privilegium competat possessori bonæ fidei in pari utriusque probabilitate jure positivo docet sectio sequens.

SECTIO II. *Quale sit regulariter privilegium bonæ fidei possessoris in materiâ justitiæ, et an favor ille extendatur universitèr ad alias materias.*

Dico 1°: In materiâ justitiæ humane potestati subiectâ melior est conditio possidentis. Explicatur conclusio. Sensus conclus. est: sint, v. g., Petrus et Paulus, qui litigant de proprietate agri; iudex pensatis utriusque adductis rationibus, æquales eos reputat; Paulus autem ultra has rationes pro se allegat possessionem agri, hoc in casu possessio, si sit manifesta ac legitima, cæteris paribus, est sufficiens titulus, ad judicandum pro Paulo potius, quàm pro Petro. Ratio est, quia Paulus possidens (bonâ fide ut supp.)

ultra jus dubium proprietatis, in quo ambo sunt pares habet etiam jus possessionis, quo alter caret, quod jus, cum ex naturâ suâ sit quoddam exercitium ac complementum dominii, parit pro possessore præsumptionem juris, quòd sit dominus agri: cum etiam jura ipsa in se sint cognita difficilissima, ad faciendas lites, impediendos sumptus, ac ob tranquillitatem publicam, jure gentium dispositum est, ductuque luminis nature omnes nationes inter se convenerunt, ut, dum jura sunt paria, examinatisque utriusque rationibus secundam causæ meritum veritas non potest deprehendi, ille præferatur, qui, cum sit æqualis jure, potior est possessione: sicque disponi conveniebat, tum ne domini manerent incerta; ac ut homines securi essent in rerum suarum pacificâ possessione; tum ob publicam tranquillitatem, quæ plurimum perturbaretur, si ordo, in quo res externæ sunt constitutæ, mutaretur absque consensu partium, nisi id cederet in majus bonum; majus autem bonum non esset, agrum hætenus bonâ fide à Paulo possessum, transferre in Petrum in pari utriusque causâ. Ilas igitur ob causas jure gentium, communique nationum consensu respublica, licet possidenti in materiâ justitiæ non tribuat dominium rei, de quo est æquale dubium, an ad possidentem, an ad alium pertineat, tribuit tamen jus, ne privetur re bonâ fide semel certò possessâ, donec satis appareat rem illam ad alium pertinere; ratione cuius potest retinere eò usque rem in conscientiâ, et si bonâ fide rem ita possidere continuoet, usque post evolutum tempus ad prescriptionem requisitum, tribuit etiam rei dominium. Dico 2°: Favor competens possessori in materiâ justitiæ, non extenditur ad alias materias. Ante. prob. nota juxta adversariorum principia dupliciter distingui possessorem, legem scilicet, et hominem, seu libertatem hominis. Lex in dubio possidere dicitur contra hominem, quando dubitatur de eo, per quod tollitur legis obligatio, quæ supponitur fuisse; è contra homo possidere dicitur contra legem, quando dubitatur de eo, per quod incipit legis obligatio. Exemplo vulgari res clarior fiet: dubias an sonnerit duodecima noctis inter diem Jovis et diem Veneris, non tenetur abstinere à carnisibus, quia dubium est an sonnerit duodecima noctis, à quâ incipit obligatio abstinendi: È contra dubias an sonnerit duodecima noctis inter diem Veneris et Sabbati (supposito, quòd in Sabbato liceat comedere carnes) tenetur abstinere, quia dubitatur an sonnerit hora duodecima à quâ incipit quis deobligari à lege abstinentiæ, sicque in postremo dubio melior est conditio possidentis legis contra hominem; in primo autem melior est conditio hominis, seu libertatis contra legem, hæc ita disponente jure tam nature, quàm positivo juxta adversarios. Contra quos:

Ita probo nostram concl. Si in sensu adversariorum melior sit conditio possidentis jure nature etiam extra materiâ justitiæ, contra illud nihil posset statuere lex ecclesiastica; atqui statuit, et statuendo declaravit in materiâ externis extra materiâ justitiæ meliorem non esse conditionem possidentis, ergo nec jure na-

turæ, nec positivo favor possessionis extenditur extra materiam justitiæ. Prob. min. 1° Namque dubius de copulâ habitâ cum consobriâ Berta, consequenter dubius de eo, per quod constringitur libertas ducendi eam, declaratur illam non posse ducere, etiamsi ante dubium exortum fuerit in possessione ducendi illam, cap. *Jurensis de spons.* 2° Dubius de validitate matrimonii cum aliquâ contracti, ac exinde dubius, an teneatur comparti bonâ fide petenti reddere debitum, declaratur ad id obligatus, quanquam dubitet de valore, ex quo ortum ducit obligatio reddendi debitum, cap. *Cum Dominus de secundis nuptiis.* 3° Episcopus dubiè excommunicatus, adeoque dubius de excommunicatione, vi cujus incipit obligatio non communicandi cum aliis, sub penâ depositionis jubetur se habere pro excommunicato, ac abstinere à communicatione cum aliis fidelibus, cap. *Illud, de cler. Excomm.* 4° Sacerdos in dubio an proximus interierit ex ictu à se, an ab aliis inflictio, jubetur se gerere pro homicidâ et irregulari, ac à sacerdotali ministerio abstinere, nullâ habitâ ratione possessionis, quam ex adversariorum doctrinâ habet in contrarium, cap., *Significasti, de homic.* Et sic de aliis multis. Si igitur axioma de meliori in dubio, conditione possidentis sit de jure nature in omni materiâ, vel, ut loquitur Terillus, « sit « effatum nature, per quod homines diriguntur in lege « naturali antecedenter ad omnem legem positivam; » si inquam hoc ita sit, ac ex materiâ justitiæ ritè argumentum deduci possit ad alias materias, uti deducunt adversarii, cur in hisce materiis, certa, juxta adversariorum principia, pro libertate possessio in ordine ad abstergendum morale peccati periculum, non prævalet omni dubio in contrarium? Nam bonæ fidei possessor post debitam sul, alienique juris discussionem inveniens motiva æquè fortia pro se, quam contra se (licet aut eam restituere debeat, propter regulam: *In dubio via tutior est eligenda*, uti vult Adrian. aut propter juris æqualitatem eam debeat dividere, uti vult Sotus) secundum communem sententiam rem totam retinere potest; et quanquam aliqui auctores negent possessorem bonæ fidei in casu supervenientis similibus dubiis rem illam alienare posse, vel consumere, alii tamen docent, illum eam posse alienare, vel consumere sub onere recompensandi, si constiterit rem alicuiam esse: item sub onere monendi emptorem, vel donatarium de dubio, an sua sit, si eam alicui vendat, vel donet. Prefectò sanctissimi horum canonum conditores respondentes dubiis ipsis propositis circa res morales extra materiam justitiæ, regulam illam de meliori conditione possidentis in omni materiâ vel ignorârunt, vel quia non ignorârunt, per canonicas in contrarium decisiones declarârunt regulam illam ad alia extra materiam justitiæ res morales non extendi.

Secctio III. An, et qualis possessio stet pro libertate, qualis pro lege, in æquali utriusque dubio ex æqualitate rationum contrarium orto?

Nota 1° regulam de meliori conditione possidentis etiam in materiâ justitiæ non habere locum, nisi ubi est per jus, et similis causa, unde si probabilius sit,

quòd jus non sit possessoria, neque jurex rem de quâ est controversia, possessori adjudicare, neque privatus eam sibi titulo possessionis vendere potest. Un docet ipsemet Ter. in Reg. 56, n. 27. Cùmque adversarij à materiâ justitiæ argumententur ad alias materias, manifestum videtur contra ipsos, quòd in casu, ubi probabilius est dari legem, minus probabile eam non dari, operans partem libertati faventem amplecti licitè non possit, quòd in dubio melior sit conditio libertatis possidentis.

Nota 2°: Quòd, ut in materiâ justitiæ melior sit conditio possidentis, possessio debeat esse certa et manifesta, unde in casu, quo dubitaretur de proprietate rei, ac pro utrâque litigantium parte rationes forent æquales, et insuper possessio esset dubia, deberet res dividi inter litigantes, nec posset tota alteri portioni adjudicari, ut docet Less. lib. 2, cap. 6, dubit 5, n. 10. « Si dubium, inquit, versetur inter duos quorum neuter bonâ fide possidebat, res est dividenda, « quia par est jus utriusque, nec ulla est ratio, cur « alteri potius, quam alteri adjudicetur. » Clariss. Logo, Tit. 1, de Just. et Jure disp. 7, sect. 5, n. 21, ubi: « Quando jus inter litigantes est dubium, inquit, et « possessio item dubia, rem esse dividendam inter « utrumque, magis, vel minus, pro ratione majoris « dubij. » Idem docet latè Tambur. lib. 1 in Decal. cap. 5, § 4, citans Solas, Villalobos, Coninck, Sauch. Castrop. et Laym., idque supponunt leges, dùm aient, « quòd possessor bonæ fidei sine plenâ et evidenti ratione removeri non debet. » Atqui jura non requirunt plenam et evidentem probationem ad removendum possessorem dubium et incertum, sed ad removendum possessorem certum, ac indubitatum, ubicumque enim possessio incerta ac dubia est, incertum etiam est, ac dubium, an hæc regula: *In pari casu melior est conditio possidentis*, non sit de subjecto non supponente; ideoque possessio dubia nihil facit ad deponendam dubium, nec ad faciendam conditionem possidentis meliorem, nisi pro possessione ipsius sit præsumptio juris utpote quâ deficiente possessio in dubio non præsumitur, nisi probetur certo facto presenti, vel præterito, cum animo sibi detinendi rem possideri non prohibitam possidere; cùm tale factum in possessione involvatur. Ac ideò dubius, an possident, non potest se gerere pro possidente, sed ita se debet gerere, ac si non esset possessor, nisi pro possessione ipsius sit præsumptio juris, ut ante d.xi.

Nota 3° questionem hæc procedere tam de lege æternâ, naturali, et positivâ divinâ, quam de lege positivâ humanâ, sive ecclesiastica sit, sive civilis. Item de libertate hominis tam physicâ, quam morali. Libertas physica seu naturalis est vis electiva voluntatis, quæ eligere potest ad libitum partem sive faventem legi, sive faventem libertati. Libertas verò moralis est illa, quæ in eligendo sequitur ductum rationis, ac prescriptum sibi ab auctore naturæ bonitatis ordinem et gradum. Unde hæc duo maximè differunt: *Via electiva cujuscumque partis; et jus morale eligendi quancumque partem: His notatis,*

Dico 1°: Sive in dubio, an detur lex qualiscunque, dicatur possessio stare pro libertate physicâ hominis, sive non; possessio non facit meliorem conditionem possidentis contra legem. Secunda pars concl. constat. Prima prob. Ideo ex convenientiâ, seu ex æquitate, non ex præcepto juris naturæ, jure positivo in materiâ justitiæ melior est conditio possidentis, 1° « quia ad bonum commune et publicam quietem spectat res « non facile immutari, sed manere in statu, in quo in- « veniuntur; quæ publica quies per rerum mutationem « perturbaretur. » Lacroix n. 500. Atqui ad bonum commune non spectat, nec publica quies perturbatur per hoc, quòd in dubio, an detur lex à supremo legislatore, aut à legislatore humano potestate ab æternâ lege derivatâ, secundùm prudentiæ regulas, ac communes dubitantium leges sequatur partem tutiorem, ne se exponat peccandi periculo, etc., uti manifestum est, ergo. 2°: Ideò hoc fit in materiâ justitiæ, quia, *quantvis possessio sit quid indifferens ad jus et non jus, tamen possessio causat quandoque titulum*; Lacroix ibid. nempe præscriptionis, atqui in dubio de legibus quibuscunque, possessio nunquàm causat titulum præscriptionis; quod vel maximè patet de legibus naturalibus, et positivis divinis, quarum materia non potest mutari per præscriptionem quæ est juris merè positivi. Quod et patet de legibus humanis; licet enim abrogari hæc possit per consuetudinem, illa tamen non introducitur, nisi intercurrente consensu saltem legali legislatoris, qui præsumi non potest, dùm subditi in dubio de obligatione legis æquè sese exponunt periculo violandi legem, ac si eis sufficere sors agere contra illam, ac agere juxta illam, non sine contemptu legis et legislatoris. 3°: Ideò jure humano ex convenientiâ juris naturæ in materiâ justitiæ melior est conditio possidentis in pari dubio, quia *ubi est possessio, est aliqua præsumptio antecedentis tituli, sive juris, ideòque formari potest conscientia de liciti retentione rei possessæ*. Lacroix ibid. uti etiam dixi, sect. primâ. Atqui in aliarum virtutum materiis, in dubio; an detur lex, ex eo, quòd aliquis possideat libertatem physicam, non est præsumptio, quòd lex potius non sit lata, quàm quòd sit lata, ergo. Prob. min. Ille qui dubitat, an hodiè sit jejunium, festum, etc., propter æqualem hinc inde probabilitatem, ille, inquam, ex eo, quòd possideat suam libertatem, nullo modo potest præsumere, quòd potius hodiè non sit festum, quàm festum; potius non jejunium, quàm jejunium; cum libertatis possessio sit circumstantia merè impertinens ad majorem, vel minorem veritatis agnitionem: quæ enim, et quàm ridicula consequentiâ: Ego sum physicè liber ad celebrandum festum, vel non: ergo potius præsumo, quòd potius hodiè non sit festum, quàm quòd sit festum! et sic de aliis. Sanè quasi ridiculus explodi mereretur, qui in dubio ob æqualem utrinque probabilitatem, interrogatus cur crederet potius hodiè non esse festum, quàm hodiè non sit festum, responderet se hoc ideò credere, quia possidet, vel quia reflexit se possidere suam libertatem.

Ast, inquis, licet reflexio ad possessionem libertatis

non det præsumptionem ad veritatem remotam, v. g., quòd potius non sit jejunium, quàm jejunium; benè tamen de veritate proximâ, v. g., quòd potius hic et nunc non teneat jejunare, quàm jejunare; eò quòd probabile sit non esse diem festum. Contra est: ergo reflexio supra possessionem libertatis dat securitatem probabilitati; et è contrâ reflexio supra probabilitatem securam facit possessionem physicam, seu vim electivam voluntatis; qui est circulus manifestè vitiosus. Contra est 2°: Non potest dari præsumptio de veritate proximâ, nisi etiam detur de veritate remotâ, nullus enim potest prudenter judicare se non teneri hic et nunc jejunare, nisi credat prius hic et nunc non esse indictum jejunium; uti præsumptio in materiâ justitiæ non dat præsumptionem de veritate proximâ, quòd, v. g., hic et nunc licitè rem retinere possim, nisi in quantum dat præsumptionem de veritate remotâ, scilicet quòd res sit potius mea, quàm alterius, secundùm dicta supra.

Dico 2°: Extra materiâ justitiæ nunquàm possessio stat pro libertate morali, in casu dubii, an detur lex, vel non detur. Adeòque nunquàm in aliarum virtutum materiis melior est conditio possidentis. Conclusioem nostram quoad legem æternam Dei, naturalem et positivam non minus eleganter, quàm solidè probat Jacobus à S. Dominico in Append. primâ ad Compend. Theol. Mor. explic. cuniculo 1, sect. 1, in fine ubi: lex æterna dicitur summa ratio in mente divinâ ab æterno existens: seu effectivus rerum omnium præconceptus, quo Deus singulis rebus suos indidit stimulos et instinctus, quibus suos in fines agerentur; et præcipue homini in cujus mente impressit agendi normam, quæ secundùm rationem ageret (quæ ei naturalis est) quamque non potest præterire, nisi conscientia reclamante, et synderes exprobatante. Et quia ad finem non tantum naturalium, sed ad supernaturalem homo conditus est, duplicem aliam legem Deus concessit eidem, mosaicam scilicet, et evangelicam; et in has leges nihil omnino potest reipublicæ auctoritas, vel hominis voluntas, propter supremum Dei dominium in voluntatem creatam: Ubi ergo præterita libertatis possessio adversus hujusmodi leges, non solum tempore priores, sed et dignitate, à peccato immunitatem et securitatem faciens? Etenim legis æternæ promulgatio cepit in nobis à primo usûs rationis momento; ac proinde lex æterna antiquior voluntate creaturæ, jusque obtinet dominii supra voluntatem creatam. At quodnam dominium magis justum, quàm conditoris, et conservatoris? Inter quem, et creaturam, si per impossibile aliqua reperiretur juris et libertatis æqualitas, adhuc meritò jure præsumendum esset pro superiore, prout cæteris paribus bonum commune præferendum est privato, divinum creato, et jus altioris ordinis juri inferioris; nisi velis per summam rerum subversionem, bellum ex utràque parte justum esse, et jus divinæ legis, quæ non prioritate, sed et honestate, et indubitata æquitate semper vincit, justè etiam vincit libertate voluntatis creatæ capacis tam mali, quàm boni: et hoc argumentum de-

beret apud adversarios esse invictum, apud quos tantum valet falsa possessio libertatis vel ob solam dierum et horarum prioritatem; nunquam ergo præsumendum pro possessione libertatis creatæ, nisi fortè cum res sunt indifferentes: quod desinit esse, ubi prudens oritur controversia, an res aliqua sit mala, vel à superiore prohibita. Hæc doctissimus ille theologus; cuius argumentum brevibus verbis ante hæc auctorem complectens N. Franciscus Bonæ Spei in Apolog. re-torto dub. 7, n. 107, loco regulæ statuit: Ubi possessiones sunt æquales aut dubiæ, præsumendum est pro superiore, seu pro lege; prout cæteris paribus bonum commune præferendum est privato, et ius altioris ordinis juri inferioris, ne sequatur bellum utriusquæ iustum; ideoque ridiculum esse, inquit Vasq. allegare possessionem libertatis contra Deum, quasi verò possit quis imaginari Deum litigare nobiscum de libertate. Respondet quidem Lacroix n. 503, quòd lex naturalis et divi-na, si detur, non possit dici antecedere libertatem nostram, quæ est certa; illa autem, cum sit dubia, et invincibiliter ignoretur, non habet proximè rationem legis defectu sufficientis promulgationis. Verùm cum hæc § 8, examina-verim, hic ea non repeto, de quibus adhuc infra redibit sermo.

Prob. concl. quoad leges humanas, modò justæ sint, quamvis recens institutæ. Omnes leges justæ sunt libertate nostrâ semper priores in radice; sunt enim legis æternæ, naturalis ac divi-næ participationes, seu in quantum habent rationem legis, derivantur à lege æternâ, cuius ratio est: quia sicut virtus secundi moventis derivatur à virtute primi moventis; sic omnes rationes gubernandi, quæ sunt in inferioribus gubernatoribus, derivantur à ratione gubernandi, quæ est in primo gubernatore, ergo ab illâ derivantur omnes leges, quæ sunt in inferioribus gubernatoribus, juxta illud Sapientie: *Per me reges regnant, et legum conditores justa decernunt.* Et ad Rom. 13: *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit, non enim est potestas nisi à Deo*: ergo nullus potest etiã respectu novæ legis justæ, possessionem suæ libertatis moralis prætexere: quomodò enim esset, aut esse posset justa possessio libertatis moralis respectu justæ legis institutæ aut institutenda à potestate habente; cui si subditus restitit, teste Apostolo, damnationem sibi acquirit? Confirm. 1°: Dubia possessio meliorem in dubio non facit conditionem possidentis nequidem in materiâ justitiæ humanæ voluntati subjectâ; atqui eo ipso, quo dubia est legis prohibitio, possessio libertatis moralis vel est certò nulla, vel ad summum incerta ac dubia: ergo ex regulâ illâ juris: *In pari causâ potior est conditio possidentis*, perperam arguunt adversarii meliorem esse conditionem libertatis in dubio de prohibitione legis. Min. prob. Eo ipso nulla est existentia libertatis moralis, quo certa est prohibitio legis, ergo eo ipso dubia est existentia libertatis moralis, et consequenter possessio ejus, quò dubia est prohibitio legis. Confirm. 2°: Quia, quanquam antequàm esset lex præcipiens, v. g., festum fori in festo S. Ursulæ, homo habere

ius ad laborandum, vel non laborandum serviliter, sacrum audiendum, vel non audiendum; eo ipso tamen, quo dubitat, an sit talis lex, etiã dubitare debet de suo jure, cum dubitet de legis obligatione, per quam tollitur ius, quod ante dubium habebat, adeoque et de possessione libertatis moralis quæ non potest in alio consistere, quàm in illo jure... Confirm. 3°: Dubius an actio aliqua sit peccaminosa, dubiusq; est, an habeat libertatem illam ponendi sine peccato: sed dubius, an sit. hodiè lex prohibens comestionem car-nium, dubitat, an illa comestio sit hodiè peccaminosa, cum dubitet de formâ, aut quasi formâ, per quam redditur de indifferenti peccaminosa. Ex quibus confirmatur et utraque conclusio: dùm dicis, quòd in dubio de existentia legis melior sit conditio libertatis, vel loqueris de libertate tuâ physica, vel morali; non de physica, hæc enim maneret, quamvis lex contra-ria evidenter agnosceretur; nec tamen tunc posside-ret contra legem: nec de morali, nam de hæc ipsâ dubitatur an adsit quando dubitatur de lege, ergo hæc non est in certâ possessione contra legem. Hoc argumentum sibi objicit P. Lacroix n. 507, et respondet *se loqui de libertate physica, cui propter ignorantiam invincibilem bona fides ab initio conjuncta fuit, hæc autem libertas, inquit, est incerta possessione, et non fuisse, si lex contraria agnita fuisset: ista autem possessio libertatis physica, prosequitur idem auctor, prout conjuncta cum bonâ fide et ignorantia invincibili fundat in nobis certam possessionem libertatis moralis ad operandum non obstante dubio, quod supervenit de existentia legis.* Contra est, ut certa foret libertatis moralis possessio, non debet tantum ante dubium fuisse; sed adveniente dubio certò continuari bona fides; atqui hæc non continuatur accedente dubio, cum dubium superveniens non minus faciat dubiam fidem, quam scientia legis faciat malam fidem, ut colliges ex dictis, confirm. primâ, secundâ et tertiâ, § 9. Deinde deberet esse certum in ejusmodi dubio dari invincibilem ignorantiam legis tam directæ, de quâ dubium est, an existat, quam reflexæ se non esse exponendum periculo peccati: atqui non est certum utramque legem in casu dubii invincibiliter ignorari. Major constat; quia bona fides cum ignorantia invincibili fundat moralem certitudinem, quæ proinde, si utraque non sit certa, corrumpit et ãla. Minor constat, ex dictis § 8, per totum. Ac aliunde: quia eo ipso, quo rationabiliter dubia est legis prohibitio, innotescit nobis luminis naturalis obligatio servandi leges dubitan-tium: abstinenti scilicet ab eo, de quo dubitas, æquumne sit an iniquum, cavendique peccata, seu prævaricationis legis periculum, contra quas leges ceu communissima morum principia non potest stare libertatis moralis possessio. Exemplis rem elucidemus. 1°: Episcopus habet libertatem physicam cum bonâ fide conjunctam communicandi cum aliis fidelibus: adveniente autem dubio rationabili, an sit excommuni-catus, retinet quidem libertatem physicam, non tamen moralem, eliditurque bona fides communi-candi cum aliis, uti ante exortum de excommunicatione

dubium poterat, quia cap. *Illud, de cler. excomm.* sub pena depositionis jubetur se habere pro excommunicato; adeoque inhibetur ei communicatio cum aliis. 2° Sacerdos legitime ordinatus habet libertatem et physicam et moralem celebrandi, cæteraque altaris ministeria peragendi: superveniente autem dubio, an proximus irriterit lectu à se, an ab aliis causato, manet quidem libertas physica obeundi altaris munia, non tamen manet bona fides, ac in eâ fundata libertas moralis; quia cap. *Significasti de homicid.* jubetur hoc in casu habere se pro homicidâ et irregulari, ac à sacerdotali ministerio abstinere. 3° Habet quis secundum *adversariorum principia* libertatem physicam conjunctam cum bonâ fide et ignorantia invincibili, sequendi sententiam probabilem faventem libertati, etiamsi concurrat cum sententiâ æquè probabili, aut etiam probabiliori stante pro lege; si tamen superveniat dubium, an sententia libertati favens sit damnata, manente libertate physica non manet bona fides, nec ignorantia invincibilis, nec moralis libertas eam sequendi; quia ut *Docet Lacroix n. 367: Opinio, de quâ dubitatur, an sit damnata, non est tuta in praxi, quia, quamvis sit in anteriore possessione non damnationis, ideoque non possit dici absolutè damnata, tamen nunc est dubiæ probabilitatis, et dubium est, an non sit perniciosa in praxi.* Ergo à pari, opinio, de quâ dubitatur an sit jure naturæ, adeoque intrinsecè mala, et prohibita, vel an potestate derivatâ à lege æternâ eam prohibuerit legislator, fiet dubiæ probabilitatis, etc. Non enim plus efficaciæ habet ad reddendam opinionem dubiè probabilem, dubia summi pontificis damnatio, quàm dubia supremi legislatoris, naturæ legis, aut aliæ à Deo ordinatæ potestatis inhibitió, seu æquivalenter damnatio. Uti ergo perniciosa in praxi est opinio, de quâ dubitatur, an sit damnata, ita perniciosa in praxi est opinio, de quâ dubitatur, an sit à Deo jure naturæ, aut etiam à potestate humanâ lege justâ inhibita. Pro solutione objectionum sint casus sequentes.

CASUS PRIMUS.—Sempronius alicujus communitatis religiosæ superior Titio subdito suo rem aliquam præcipit, de quâ ille dubitat, an sit peccatum, necne, teneturne hoc in casu superiori mandanti obtemperare? Affirmant Probabilistæ hoc ducti fundamento, quòd superior hoc in casu sit in possessione potestatis imperandi. Similiter ego affirmativè respondeo, sed aliunde hujus rationes desumo, quas, ut non sit opus à longè querere, adduco eas, quas habet *Lacroix n. 433: Quia, scilicet, rectus ordo, et necessaria subditi ad superiorem subordinatio ita postulat, ut setque majus malum turbari illum ordinem, quàm fortè peccari materialiter, nam posset quivis subditus facillè obtinere, æquè etiam judicare rem præceptam esse illicitam, unde sequerentur discordiæ superiorum inter et subditum, scandala, perturbaciones, etc. Quæ sunt mala certa: ubi è contra malum, quòd ex obedientiâ timeretur nempe materialis transgressio legis divinæ, non esset certum, sed solummodo dubium, malum autem certum vitari debet pro dubio. Ergo Conf. Nam uti officium judicis à*

*Deo institutum est tanquàm absolutè bonum; licet per illud quandoque fiat materialis injuria innocenti, ita etiam ordo subjectionis inter homines, licet quandoque per ignorantiam humanam intervenire debeant errores, estque minus malum hos errores esse, quàm eviti ordinem illum. Ratio horum à priori desumitur ex Deut. cap. 17, et 2 Paralip. c. 19, et Ezech. 34. Ubi præcipitur, quòd in difficilibus et ambiguis judiciis stetur judicio sacerdotis; hæc enim continent legem naturalem in hoc fundatam, quòd, cum res humanæ circa particularia sæpius ambiguitate plena sint, et quid justitia exigat, et postulet honestas, sit cognitum difficile et incertum, plerumque fieret, quod pro ingeniorum diversitate et affectuum contrarietate implacabiles orriuntur dissensiones, ac interminabiles lites, si non darentur superiores, quibus commissa esset cura dirigendi alios in bonum, lites dirimendo, dissipando ambiguitates, contrarietates tollendo, quòd fieri minimè potuisset, nisi isti superiores haberent facultatem determinandi, quid in dubiis esset agendum, et discernendum pro bono subditorum. Ideò veritas responsionis ad casum propositum non tam concluditur ex vi possessionis præcipendi, quam certam, non dubiam habet superior, quàm ex naturâ facultatis superioris, et jurisdictionis illius, quæ ad dubia se extendit ex vi suâ, et est ex suâ naturâ, et ex naturali jure potestas discernendi, quid in dubiis sit pro communi bono, pacis conservatione, et felicitate reipublicæ agendum. Quòd vel maxime verum est in religioso, qui dubius est, an præceptum superioris sit de re illicita: licet enim votum religionis liberum sit, quoad exercitium actûs (potest enim quis non vivere statum religionis si nolit) non est tamen liberum quoad specificationem. Si enim quis religionem vivere velit, tenetur vivere obedientiam secundum regulam talem, qualem exigit perfectum gubernium communitatis, ad vitandas dissensiones, lites, scandala, et ad conservandam unitatem subjectionis in uno capite in vinculo pacis. Obedientia autem consona communitati ex naturâ suâ exigit extensionem ad materiam dubiam, imò una ex præcipuis causis, ob quas obedientia est necessaria, est, ut in dubiis superior possit discernere, quid sit agendum, et sic finire lites, et pacem conservare. Cum igitur superioris conditio hoc postulet, ut sit in ambiguis director; talem superioriorem exigunt religiosæ communitates: et quidem eò magis, quòd ad hoc, ut subditi quietè, et sine impedimento possint tendere ad perfectionem, necesse est, ut adsit superior, qui scrupulos abigat, et dissipet ambiguitates, et in casu dissensionum lites decernat, et pacem foveat. Consonat hisce aures S. Bernardi doctrina, *L. De præcepto et dispens. cap. 12: Quidquid vice Dei præcipit homo, quòd non sit tamen certum displicere Deo, hæud secus omnino accipiendum est, quàm si præcipiat Deus. sed homines, inquis, facillè sulti in Dei voluntate de rebus dubiis percipiendâ, et in præcipiendo fallere possunt. Ad quam objectionem respondet: Sed enim, quid hoc refert tuâ, qui conscius non es? præsertim cum teneas de Scripturis, quia labia sacerdotis custodiunt scientiam, et legem ex**

ore ejus requirunt. Non de certis sanè et indubitatis, sed de dubiis, unde subjungit: *Requirunt, dixerim, non quam authentica ulla scriptura tradiderit, vel ratio manifesta probaverit (de hujusmodi enim nec præceptor expectandus, nec prohibitor auscultandus est) sed quòd ita latere, aut obscurum esse cognoscitur, ut in dubium venire possit... ipsum probe, quem pro Deo habemus, tanquam Deum in his, quæ aperte non sunt contra Deum, habere debemus.* Ille ergo verum est, quòd obedientia debeat esse cæca, et habet locum illud Christi Matth. 23: *Omnia, quæ dixerint vobis, servate, et facite.* Quia et in dubio præceptum superioris præsumendum est justum, *ed quòd tanta sit judicialis auctoritas, ut semper pro ipso (judice seu superiore) præsumi debeat, donec contra ipsam aliquid legitime comprobetur.* Cap. in præsentia de Remitt.

Verùm quàm frivole ex his deducatur, quod in aliis etiàm dubiis relicta parte tutiori quispiam sequi valeat partem faventem libertati, manifestum est: 1° quia in materiâ obedientiæ obedire superiori, cujus certa est auctoritas, unicè tutum est, ut constat ex dictis: in aliis autem materiis pars favens legi certò est tuta, pars autem favens libertati dubiè tuta et periculosa. 2° In materiâ obedientiæ pejus malum esset turbari rectum ordinem, et necessariam subordinationem superiorem inter et subditum, quàm fortè peccare materialiter exequendo præceptum superioris, de quo est dubium, an sit illicitum: in aliis verò materiis, v. g., dum quis dubius, an contractus sit licitus, vel illicitus, abstinendo à contractu sequitur communes à synderesi præscriptas dubitantium leges, scilicet: neminem in dubio se posse exponere periculo peccati: procul exulat materialis legis transgressio, neque ullus rerum ordo et subordinatio superiorem inter et subditum evertitur. 3° Si in materiâ obedientiæ possit subditum non obedire, sequi facile possent discordiæ superiorem inter et subditum, scandala, perturbationes, quæ sunt mala certa; sed quale, queso, discordiarum, scandalorum, perturbationis periculum ex eo, quòd subditus sequatur partem faventem legi; quam etsi adversarii negent esse de præcepto, affirmant tamen esse de consilio. 4° Uti officium judicis absolutè à Deo institutum est, tanquam absolutè bonum, licet per illud quandoque fiat materialis injuria innocenti, ita etiàm ordo subjectionis inter homines, licet quandoque per ignorantiam humanam intervenire debeant errores, estque minus malum hos errores esse, quàm everti ordinem illum; sed quæ connexio illorum cum dubio i. aliis materiis, circa quas in sequelâ partis tutoris nec error materialis timendus, nec debite subordinationis eversio. 5° In materiâ obedientiæ vice Dei loquitur prælatus; anne similiter in aliis vice Dei loquuntur auctores (quæcumque demùm auctoritate polléant) qui docent in dubiis quempiam sequi posse partem faventem libertati, relicta eâ, quæ stat pro lege? aut quisque sibi constitutus est iudex, quisque loquitur vice Dei ut sequatur partem stantem pro libertate?

Colliges ex dictis, quòd, quanquam subditò probabilius sit rem præceptam esse illicitam, teneatur equi-

dem obedire prælato præcipienti. Ratio est, quia major probabilitas manens intra limites probabilitatis non adfert certitudinem, sed semper objectum relinquit dubium; cum igitur ex sententiâ S. Augustini relatâ in cap. *quod culpatur* 23, q. 1, ad casum sequentem adducendâ, et ex S. Bernardo supra cit. imò secundum canonistarum et theologorum sententiam superiori sit obediendum; ubi evidenter non constat rem præceptam esse illicitam, ei quoque parendum est, quanquam subditò probabilius sit rem præceptam esse illicitam. 2° Licet objectum secundum se sumptum sit probabilius, tamen ut vestitum circumstantiâ præcepti est minus probabile: quia, ut inquit eximius Suar. tom. 4, de Relig. tract. 10, l. 4, c. 15, n. 21, moraliter loquendo non potest ille excessus probabilitatis tantus esse, respectu subditi, quin meritò ad rem præceptam teneatur propter virtutem obedientiæ; præsertim, quia ipsa auctoritas superioris et probabilitatem alterius partis multum auget; cum enim major probabilitas sæpè sit incognita, et falsa, quandoque etiàm doctis hominibus falsa sint probabilia veris, judicium autem de majori probabilitate in iis, quæ spectant ad regulam tam in individuo, quàm secundum se, non sit commissum ipsi subdito, cujus est duci et regi, sequitur, quòd adveniente judicio ejus, ad quem spectat judicare de majore vel minore probabilitate, et de quo præsumi debet, quòd omnibus spectatis est verè melius, id de quo subditus non habet jus, ut decernat, an sit, vel non sit melius, sequitur, inquam, quòd objecto secundum se sumpto inferiori minus probabili, ex vi præcepti adveniat major probabilitas, ac proinde tutò rem præceptam exequi valeat, et teneatur. Aliud foret, si subditus cognosceret superiorem præcipere rem (quam subditus judicat illicitam) ex conscientia erronèa, vel dubiâ; tunc enim, tñ superior injustè præcipit, ita subditus nec teneatur, nec potest obtemperare.

Sed quid in casu, quo uti prælatus doctus eligit partem probabilem faventem suæ auctoritati, et respuit oppositam ut improbabilem; ita subditus æqualiter aut magis doctus tenet tanquam certam partem, quæ favet ejus libertati, an tunc teneatur subditus obedire? — Resp. cum Mercoro 3 p. a. 21, in fine affirmativè; ratio est: quia tunc ignorantia magis præsumeretur ex parte subditi, quia si rennit obedire, est ob proprium commodum: præceptum verò prælati præsumitur esse ob bonum publicum. Præterea ex inobedienciâ nullum damnium alicui imminet, imò esset actus perfectæ virtutis, ad ex inobedienciâ nullum bonum sequitur, sed potius perturbatio, et scandalum.

CASUS II. — Caius intendit dare nomen militiæ; dubitat autem an princeps, sub quo militare cupit, justam habeat bellandi causam; potestne hoc in casu bellare? — Resp. distinguendo: vel enim Caius est subiectus principi, sub quo militare intendit, vel non: Si non sit subjectus, nec potest se curare conscribi, nec bellare. Ratio est, quia ut constat ex Reg. 19, juris, non est sine culpa, qui rei, quæ ad eum non pertinet, se ingerit. Sed tale bellum non pertinet ad ejusmodi mi-

Item, ergo. Deinde talis miles pugnando exponit se periculo faciendi injuriam alteri principi, contra quem est bellum, si contingat bellum esse injustum; non pugnando autem nulli facit injuriam: in dubiis autem, maximè ubi agitur de præjudicio tertii, tutor pars est eligenda. Unde milites qui sunt parati ire ad quodcunque bellum, non attendentes justitiam, vel injustitiam causæ, dummodò tantùm habeant bona stipendia, sunt in statu peccati mortalis, nec illi ita possunt à confessariis absolvi: eo modo quo meretrix est in statu peccati mortalis, etiamsi actu non fornicetur, quatenus parata est ad se prostituendum quocunque tempore. Secus dico de militibus qui tantùm parati sunt bellare in bello justo; illi enim militare possunt principi, quem sciunt hominem christianum, et de quo prudenter præsumunt, quòd nemini velit facere injuriam, justamque habeat bellandi causam. Si demùm Caius sit subjectus principi, sub quo militare intendit; et non dubitet positivè de justitià belli; nec tamen sciat causas de justitià belli, non tenetur eas inquirere, quia potest præsumere principem suum esse virum timoratum et christianum, adeòque justas habere bellandi causas. Imò quancumque positivè dubitet de justitià belli, potest equidem militare. Ratio est: quia non pertinet ad subditos, vel milites examinare causas, sed ad aulæ præceteros, et eos, qui illi sunt à consilio; eo modo quo licitor potest exequi sententiam judicis, quamvis dubitet de justitià illius, deponendo dubium, et cogitando ad se non pertinere, examinare, an sententia sit justa, sed ad judicem: neque enim princeps tenetur omnibus suis subditis in particulari reddere rationem publicorum suorum negotiorum: quia ut dicit Innoc. III. cap. *Ad aures* de temp. ordin. *Vani capitis est superiorem non posse præcipere sine causæ cognitione factâ subdito.* Ideò subditis, et gregariis sufficere debet, quòd bellum publico concilio et principis auctoritate sit indictum. Quòd si tamen milites forent certi, quòd princeps sit dubius de justitià belli, non liceret illis pugnare, quantumvis essent subditi, quia illud bellum foret injustum, eo modo, quo licitor non potest exequi sententiam judicis, quam scit esse injustam.

Confirmantur dicta pro hac secundâ responsonis parte ex S. August. l. 22, contra Faust. cap. 74 et 75, et refertur cap. *Quod culpatur* 23, q. 1, ubi inter alia hæc habet: « *Ergo vir justus, si fortè etiam sub rege, et homine sacrilego militet, rectè potest illo jubente bellare, civicæ pacis ordinem servans, cum, quòd sibi jubetur, vel non esse contra Dei præceptum certum est, vel utrum sit, certum non est, ita ut fortassè reum faciat regem iniquis imperandi, innocentem autem militem ostendat ordo serviendi.* » Rationem autem hujus paulò ante præmiserat ubi: « *Ordo autem naturalis mortaliu[m] paci accommodatus hoc poscit, ut suscipiendi belli auctoritas, atque consilium penes principem sit.* » Verùm, inquis, ex his solùm sequi, quòd subditus possit, non erò quòd teneatur in casu positivo bellare.

Contra est 1° Si subditus miles sine peccato bellare

possit, ergo mandante principe tenetur, quia subditus tenetur obedire, si sine peccato certo, securè, et sine dubio possit exequi, quòd præcipitur. 2° Ratio, cur non teneretur, esset, quia bellando exponeret se periculo peccati, sed hoc periculum omninò tollitur ex mente S. Augustini, quia sine peccato subditus exequitur, quicquid sibi jubetur, et non est manifestum esse peccatum; ergo nulla est ratio, quæ in eo casu subditum ab obediendo excuset. 3° Quia ex S. Augustini mente lex naturæ exigit, ut suscipiendi belli auctoritas et consilium spectet ad principem; ergo jubente principe non est, unde velit subditus ipse de bello consilium sumere; si autem non teneretur obedire, non solius principis, sed etiam subditorum esset bellandi auctoritas, et consilium, et sine subditorum consilio inaniter princeps bellum indiceret. 4° Quòd excusat subditum in bello forsan injusto bellantem, secundùm S. Augustinum est ordo serviendi; atqui hic ordo non importat solam potentiam, sed et obligationem serviendi; servus enim non tantùm potest, sed et tenetur domino obedire. Ergo. 5° Quia Augustinus utitur verbo *potest*, quia quæstio sua erat de potestate agendi sine peccato, et ideò inquit, quòd subditus in eo casu rectè potest bellare, quo tamen stante benè sequitur, quòd si potest, etiam tenetur facere jubente principe.

CASUS III. — Caius prudenter dubitat, an votum emiserit jejunandi, teneturne ad jejunium? Negant Probabilistæ: quia libertas inquit Lacroix n. 502, quæ secundùm Reg. 122, ff. de Reg. Jur. *omnibus rebus est favorabilior*; in possessione est: ergo uti in materiâ justitiæ melior est conditio possidentis, ita hic melior est conditio libertatis possidentis. Verùm à possessione in materiâ justitiæ nunquàm benè argui ad legem humanam, et votum, quod est lex quedam particularis, quam homo sibi imponit, supra demonstravimus. Quia scilicet possessio certa rei in materiâ justitiæ conservatur simul cum dubio juris; dùm enim Petrus possidens litigat cum Paulo de proprietate agri, et uterque allegat pro se fundamenta æquè similia, vi quorum pares sunt in jure, conservatur possessio certa apud Petrum: quæ possessio, cum fundet præsumptionem, quòd ager potius pertineat ad Petrum, quàm ad Paulum, facit ut Petrus possidens prævaleat adversùs Paulum. At in casu voti et similibus; licet ante emissionem voti homo habeat jus ad comedendum carnes impunè sine peccato die aliàs non prohibità, eo ipso tamen quo prudenter incipit dubitare de voto, incipit quoque dubitare de jure, seu libertate morali ad comedendum carnes: nunquàm enim habuit jus ad comedendum carnes post emissum votum abstinendi ab illis, ac proinde libertas physica non potest esse sufficiens ad tollendam obligationem voti, quando de illâ dubitatur. Quæ, quantum ita sint, sæpè tamen in dubio voti non erit obligatio adimplendi votum, quia poterit aliunde dari ratio ad deponendum dubium; uti benè notat Gonz. Dissert. 7, § 43, n. 75. Si quis enim habeat experientiam de se ipso, quòd non facillè obliviscatur rerum, quas maturo consilio, et deliberatâ voluntate fecit

hoc ipso, quo dubitat de emissionē voti, potest formare hunc discursum : Si emissem votum, meminissim modò, me illud emisisse, uti reminisci soleo aliarum rerum, quas maturè deliberavi; atqui non recordor; ergo non emisi. Sicque prudenter potest deponi dubium. Quòd verò possessio nihil faciat ad deponendum dubium in materià voti, probatur : possessio potest stare pro voto, et tamen quispiam non teneri voto. Ergo. Prob. ant. exemplo desumpto ex Mercoreo p. 2, a. 24. Ponamus casum, quo quis emisit votum jejunandi quotannis in vigilià ejusdã sancti, et in casu transgressionis solvendi duos imperiales ad ornamentum altaris ejusdẽ sancti, ac deinde dubitat, an jejunaverit, certa stat possessio pro voto : Si equidem taliter dubitans sciret, se nunquam hactenus citra impedimentum in istà vigilià jejunium violasse, neque hãc dubiã vice impedimentum adfuisse, per regulam à communiter accidentibus : *Inspicimus in obscuris*, etc., præsumendus esset satisfecisse voto, nec proinde obligandus esset ad solutionem mulctæ, non obstante præsensã illã voti possessione. Vanum igitur est argumentum Probabilistarum desumptum à meliori conditione possidentis in materiã voti. Hinc colliges quòd, quando præsumptio veritatis stat pro libertate, hæc sit titulus verus et sufficiens ad deponendam conscientiam dubiam in quilibet materiã : quia, cum non possimus in omnibus omnimodam veritatem assequi, ille prudenter agit, qui in dubiis occurrentibus illam partem amplectitur, pro quã sincerè existimat stare præsumptionem veritatis; aliàs esset onus intolerabile, si ubique et in omnibus pars tutius esset eligenda. Unde, si quis certus de voto, dubitet de quantitate. v. g., an voterit quatuor, aut sex missas audiendas, tenetur ad tutius; quia non potest prudenter præsumere, quòd potius quatuor, quàm sex voterit : aliud esset, si ex circumstantiis posset haberi præsumptio veritatis pro parte mitiori : sic Carmelita certus, quòd voterit recitare Rosarium, dubius autem, an sex, an verò quindecim decadam, satisfaciit recitando Rosarium sex decadam, seu coronam, ut vocant B. V. quia solet ordinariè tale Rosarium recitare; illudque ei in constitutionibus suis præscribitur.

Dicos cum Terillo cap. *ex parte* de Censib., archiepiscopo Compostellano dubitanti quã in mensurã, majore an minore, solvere deberent qui ecclesiæ S. Jacobi vocerant dare aliquot sextarios frumenti (cùm in isto loco darentur sextarii majores et minores) pontifex respondit solvendam esse usitatam mensuram, si ad unam eandemque vota hujusmodi hactenus persoluta fuissent : sin minus : « Volentes solvere minorem, non esse cogendos, ut majorem persolvant. Quia cum ejusmodi vota gratuita sint ab initio, benignius sunt à viris ecclesiasticis exigenda, ne tanquam exactores videantur lucris temporalibus inherere. » Ergo manifestum est quòd pontifex ibidem faveat libertati.

Resp. 1^a: Manifestum esse quòd pontifex in illo lubio non faverit libertati, sed honori Ecclesiæ, ne scilicet *ecclesiastici tanquam exactores*, etc.; imò etiam quodammodò ecclesiæ utilitati, ne scilicet duriori exa-

ctione (ut glossa ait ibidem) fidelium munificentia erga ecclesiam illam retardaretur. — Resp. 2^a: Ex illo canone potius confirmari ea quæ hic diximus. Quia ibi pontifex distinguit, utrum incolæ illius regionis ad unam eandemque mensuram ejusmodi vota persolverint, an ad diversas. In primo casu ad eandem et illi solvere sunt cogendi. In secundo verò casu volentes solvere ad minorem, non sunt cogendi, ut ad majorem persolvant. Quia scilicet in primo casu uniformis consuetudo solvendi ad majorem mensuram, facit præsumptionem, quòd ei conformis fuerit intentio votentis. In secundo verò casu multiformis, et alternativa consuetudo solvendi modò ad majorem, modò ad minorem, facit similiter præsumptionem, quòd intentio votentis fuerit pariter alternativa, solvendi scilicet, vel mensuram majorem vel minorem, cujusmodi votum non obligat ad majorem determinatè sed ad alterutrum indeterminatè, cap. *Si pater ff. de jure dotis*.

CASUS IV. — Sempronius bonã fide iniiit matrimonium cum Bertã, postmodum autem dubitare incipit de valore matrimonii, eò quòd dubitet an subsit ali- quod impedimentum dirimens; potestne comparti bonã fide petenti conjugale debitum reddere? Affirmant Probabilistæ: quia, ut inquit Lacroix n. 502: *Pro altero conjugate bonã fide petente debitum est possessio*. Verum ego non video quomodò hæc cohareant cum doctrinã, quam ex Terillo adducit Lacroix n. 500, ubi reddens rationem cur conjux dubius de valore matrimonii non possit petere debitum, quia lex absolute vetans copulam, nisi resciatur de valore matrimonii est in anteriori possessione. Sanè si hæc lex sit in anteriori possessione, illa possessio certa faciet, quòd nequidem possit reddere debitum. Neque excusat reddentem, quòd comparis non dubitans bonã fide petat debitum, quia bona fides compartis non potest effecere, quòd dubius non transgrediatur legem de vitandã copulã, quæ est in anteriori possessione, quam non vitat tam reddendo, quàm petendo debitum. Quòd igitur conjux dubius possit reddere debitum, hoc non facit possessio, neque canones se fundant in titulo possessionis, dùm declarant conjugem dubium obligari ad reddendum debitum; sed in alio titulo tutioris scilicet *partis in dubio sequenda*, uti manifestè colligitur ex verbis Innoc. III, cit. c. *Inquisitioni* ubi inquit, quòd si dubius et impedimentum subesse credat ex credulitate probabilii et discretã, quamvis non evidenti et manifestã, debitum quidem reddere potest, imò reddere debet, ne contra naturalem et divinã legem conjugii committat offensam, sed postulare non potest, ne peccet contra judicium conscientie. Proinde Innoc. III, in dicto cap. (uti et Lucius Papa in cap. *Cum Dominus de secundis nupt.*) definitionem suam fundat in regulã de sequendã tutiori parte in ejusmodi dubio, reverã enim tutius est reddere, ne peccetur contra jus, quod comparis bonã fide putat se habere; tutius item non exigere, ne peccetur contra propriã conscientie judicium, maxime cum conjugii lex neminem obliget ad exigendum; unde si poneretur casus, in quo majoris peccati periculum esset in reddendo,

quàm non reddendo debitum, nequidem posset debi- tum reddere, juxta illud concil. Tolet. in c. *Relati- tani* d. 15: « Dno mala, licet sint omninò tutissimè præcavenda, tamen si periculi metus ex his unum « perpetrare compulerit, id debeamus resolvere, quod « minori nexu noscitur obligare. » Quod istius concilii Patres desumpserunt ex S. Gregorio in can. *Nervi* 2, § 4, ead. distinct.; ubi: « est tamen, quod ad de- « struendas Beomoth versutias subtiliter fiat, ut dum « mens inter minora et maxima peccata constringitur, « si omninò nullus sine peccato evadendi aditus patet, « minora semper eligantur. »

Ubi adduc advertendum, 1° conjugem posse reddere debitum, si sit verè dubius; nam si sit certus de im- pedimento, nec debitum petere; nec reddere potest, etiãsi per sententiam excommunicationis compellatur, quàm « debet potius humiliter sustinere, » quàm « per carnale commercium peccatum operari mortale, » « cit. cap. Inquisitioni. » 2° Hic dicta intelligenda esse, quando tantùm unus conjugum dubitat; si enim dubitet uterque, nullus potest reddere, quia nullus habet jus exigendi. 3° Quando dubitans non debet dubium alteri parti manifestare, vel quia nulla est spes, quòd alter conjugum abstinerebit ab usu matrimonii, vel quia est periculum notabile gravis scandali, etc. 4° Quando dubium est de valore matrimonii antequàm consum- metur, potest et debet dubitans tempore primi bime- stris, etiãsi petenti debitum denegare, quàmdiù ma- trimonium non est consummatum, quia nullam facit injuriam alteri parti, cum sit cuilibet matrimonium ineunti liberum reddere, aut negare debitum illo tem- pore, hocque ex ordinatione Ecclesie, ut quilibet per- pendere possit, an in matrimonio manere, vel ad re- ligionem transvolare velit; bimestri autem transacto, debet vel conjugem monere de dubio, si expediat; vel petenti debitum reddere, si non expediat propter ra- tiones ante dictas.

CASUS V. — Sempronius bonà fide inicit matrimonium cum Caià, quod dum vult consummare, Caiam ad copulam impotentem reperit, quapropter dubitare incipit an impotentia Caiæ sit perpetua, an verò solùm tem- poralis, adeoque de valore matrimonii; potestne hoc in casu uterque conjux licitè petere debitum? Affirmant Probabilistæ trito nixi principio de meliori conditione possidentis, ego autem et hoc in casu titulum hunc quò insufficientem rejiciendum ratus, de impedimento impotentiae non eodem modo, quo de aliis matrimonii impedimentis loquendum ostendo. 1° Quia dubius de aliquo alio impedimento matrimonium inire non potest: dubius tamen de impotentia, si nunquam expertus, sed semper continens fuerit, matrimonium inire potest. Cum Deus, seu auctor legis naturæ permittat matrimonium hominibus, qui semper hactenus conti- nuerunt, adeoque incerti sunt, an non sint respectivè vel absolutè impotentes; si spes probabilis affluatque potentiae post temporalem impotentiam affuturae. 2° Quia dubius de aliquo alio impedimento, post matri- monium bonà fide contractum aequè est in possessione, ac dubius de impedimento impotentiae; si ergo condi-

tio possidentis licitam faciat petitionem debiti in dubio impotentiae, aequè licitam faciet in dubio de alio im- pedimento; sed non est ita: qui enim bonà fide cum alio impedimento matrimonium contraxit, postmodum probabiliter dubitare incipiens de valore, non potest, etiam post examen, debitum petere; prout ad casum præce- dentem diximus. Uti cum D. Th. in 4, d. 38, in fine in- expos. lit. d. 41, a. 6, quaestione. 1, ad 3; et cum D. Bonav. in 4, d. 38, in expos. lit. docet sanior theo- gorum pars. Quòd ergo dubius de impotentia id possit hoc non facit possessio, sed Dei seu auctoris legis na- turae concessio nobis notificata per Ecclesiam cap. *Laudabilem de frigidis*. Ob rectam quippe generis hu- mani propagationem et gravissimorum incommodorum passim inter homines alioqui secutorum vitationem, petiit illa debuit ex natura rei conjugibus de im- potentia dubitantibus ad tempus concedi. 1° Ne maxima saepissimè in conjugis foret perplexitas et incertitudo, si conjuges abstinere deberent à petendo ob dubium de impotentia, etiam quandò spes probabilis adest, post temporalem experientiam copulam perficiendi; cum de impotentia saltem respectivà saepissimè du- bium aliquod sit, an non sit in utroque, vel alterutro. 2° Ne innumerè alioqui passim allicerentur ad forni- candum sub pretextu certificandi se ante inictum ma- trimonium cum hac vel illà, ne eo inito, sine facto experimento in perplexitatem tunc incidere, dum recedere ab invicem ob matrimonium fortè validum non possunt; neque ob dubium de impotentia matri- monio uti possent.

§ 10. *An veteres doctores ex Probabilistarum principiis dubia circa mores resolverint.*

SECTIO PRIMA.

Quinam potissimum doctores in hac universalissimà mo- rum regulà de conscientia sint consulendi?

Tametsi in reliquis disciplinis omnibus (verba sunt Melchioris Cano l. 4, de locis cap. 2.) primum locum ratio teneat, postremum auctoritas; at theologia tamen una est in qua non tam rationis in disputando, quàm auctoritatis momenta quaerenda sunt: quod non tantùm in dubiis circa fidei materiam, sed in dubiis circa mores procedere manifestè docet S. Augustinus l. de Moribus Ecclesiae cap. 12, ubi ait: « Quàmlibet rationis « acmine polleamus, naturæ ordo ita se habet, ut « eùm aliquid discimus, rationem præcedat auctoritas, » et cap. 25: « Nihil in Ecclesia salubrius fit, quàm ut « rationem præcedat auctoritas, et intelligentiam au- « scultatio seniorum. » Auctoritas autem ex duobus fontibus emanat, nempe ex scientià, vel peritià, seu doctrinæ excellentià; et ex morum honestate ac animi probitate. Nam eùm auctoritas doctoris nil aliud sit, quàm opinio, quà quis putatur imitatione dignus (uti eam definit Lancelottus in disput. an et quando attend. sit côm. opin.) oritur 1°: Ex doctrinà; statim enim ubi apparet scientià vel doctrinam in aliquo, rapimur et trahimur quodam naturæ instinctu ad illum amand- um; colendum ac imitandum juxta dictum Platonis relatum à Ciceroe lib. 1, de Off., quod tamen intellige,

si doctrinâ comitem habeat morum honestatem ac animi probitatem; si enim illa desit, doctrinâ excellentia non modò non concitat desiderium et amorem imitationis; sed potius odium et abjectionem quamdam: scientia enim in homine malo est tanquam gladius in manu furiosi. Proficiscitur igitur auctoritas ex doctrinâ simul et animi probitate: nam si cesset scientia, deficit fundamentum auctoritatis; si verò absit animi probitas, non oritur opinio, unde utroque casu sequitur auctoritatis destructio.

Dico: Circa universalissimam morum regulam de conscientia doctores antiqui longè præferendi sunt junioribus. Ratio est 1°: Quia antiqui simul cum pietate adjunctam habebant eximiam doctrinam, quia hauserunt conclusiones suas ex Scripturâ solum et traditione; quæ secundum Trid. sess. 4. *Fons est omnis salutaris veritatis et morum disciplina*; hodiè verò, cum sit tanta librorum copia, ut labori parcatur, datur opera libris facillimis, in quorum lectione parùm addiscitur. Unde ubi ex bonis cibus bona fit digestio, ita ex bonis libris optima fit intelligentia. Ratio est 2°: Quòd opinio antiquorum fuerit visa semel ac pluries; ac à posterioribus diutius ruminata, steteritque ad supplicium impugnationum eorumdem tanquam aurum in fornace; hinc urgens et clara elicitur conjectura, ut vera, bona et æqua sit et meritò præferenda. Supposito igitur, non concessò, quòd ex S. Scripturæ auctoritate non possit manifestè colligi, quomodò formanda sit in non evidentibus conscientia, observari deberet Regula Innocentii I, relati in c. de quibus causis nulla solendi ligandique auctoritas in libris veteris Testamenti, quatuor Evangeliorum, cum totis scriptis Apostolorum appareat, ad divina recurrere scripta græca. Si neque in illis, ad Ecclesiæ Catholicæ catholicas historias à catholicis doctoribus scriptas manum mitte. Si nec in illis, sanctorum exempla perspicaciter recordare. Quòd si omnibus his inspectis hujus quæstionis qualitas non lucidè investigatur, seniores provincie congrega et eos interroga, facilius namque invenitur, quòd à pluribus senioribus quaeritur. Verus enim promissor Dominus ait: Si duo ex vobis vel tres conveniant in nomine meo, de omni re quancumque petierint (adde docerint) fiet illis à Patre meo. Matth. 18. Ex quibus vides, quòd ad veritatem inquirendam, aut id, quod est veritati proximius; velit pontifex interrogari et consuli seniores, et meritò; nam *Gloria senum canities*, Prov. 20. Hæc verò canities sapientiam designat, inquit Anacretus in cap. Porrò, dist. 8: *In antiquis est sapientia, et in multo tempore prudentia*. Eccles. 39. *Et sapientiam omnium antiquorum exquiret sapiens*, Eccles. 8. Quapropter et Jeremias cap. 6 præcipit: *State super vias, et videte, et interrogate de senibus antiquis, quæ sit via bona, et ambulate in eâ*, et Apostolus Timotheo ita scribit: *O Timothee, depositum custodi, devota profanas vocum novitates*. Unde iis, qui nimiam prudentiæ suæ innituntur, novarum opinionum circa fidei morumque materiam inventoribus impropere, Hormisda Epist. 22: *Quid recentia canitiis et prisca deseritis?* Cæ-

lestinus 1, Epist. 1: *Desinat incessere novitas vestram tustatem*. Zozimus: *Apud nos inconvulsis radicibus vivit antiquitas, cui decreta patrum sanctorum reverentiam; monetque Leo IV episcopus Britannia Epist. 2, cap. 6: Si tale emerisit, inquit, vel contigerit inusitatum negotium, quod minimè vellet per istos (canones) finire, tunc si illorum, quorum meministis, dicta Hieronymi, Augustini, Isidori vel cæterorum similiter sanctorum doctorum, simillium reperta fuerint, magnanimiter sunt retinenda ac promulganda. Conformiter igitur ad summorum pontificum documenta in moralium questionum enodatione, ac præcipuè in hæc, quæ totius theologiae basis est et fundamentum, maxima sanctorum Patrum, veterumque theologorum est habenda ratio, idèoque non omnium, sed præcipuorum, quorum apud theologos summa est auctoritas, non tantum verba seu testimonia, sed et rationes adducemus, quibus adductis et constabit, qualiter in ambiguis conscientie dictamen formari debeat, et quid de presenti controversiâ senserint.*

SECTIO II. *Mens sancti Augustini discutitur.*
Quòd S. Augustini tempore Academicorum secta docuerit humanum intellectum nulli rei posse assentiri tanquam veram, sed omnia cum formidine et dubitantèr cognosci; idèoque à sapiente nihil approbari testatur idem S. P. lib 4 *Retract. cap. 1*, ubi de academicis loquens inquit: *Cum illi nihil approbarent, et affirmarent; nihil approbare sapientem*. Rationem, quâ aliquando ipsemet S. Augustinus et academici movebantur, adfert S. Aug. l. 3, contra academicos, quia scilicet existimabant, quòd veritas sive propter naturæ tenebras quasdam, sive propter similitudinem rerum vel obruta vel confusa latitaret. Cùm verò ex hoc videretur esse consequens, ut nihil ageret, qui nihil approbaret; hinc illi (verba sunt Aug. loc. cit.) inducto quodam probabili, quod etiam verisimile nominabant, nullo modo cessare sapientem ab officiis asserebant, cum haberet, quid sequeretur. Ex quibus vides impingi academicis, quòd dixerint satis esse hoc agere, ad quod agendum invitarent sensus, vel objecta menti proposita, et ita eos confutasse Augustinum. Nam academici ad prudentèr agendum præquirebant, ac sufficere dicebant iudicium certum de probabilitate opinionis. Quia ut patet ex Augustino eod. lib. 3, cap. 15 et 16, dicebant quidem turpe esse errare; et idèò nulli rei consentire nos debere; sed tamen cum agit quisque, quod ei videtur probabile, nec errat, nec peccat. Requirebant ergo iudicium certum non quidem de veritate, sed de probabilitate opinionis, quod habebant ex doctrinâ. P. Lacroix n. 308, hoc ipso, quòd sciebant se operari juxta opinionem probabilem, neque enim dici potest, quòd absque examine veritatis in agendo processerint, uti de ipsis dicit Lacroix n. 531, cum de ipsis testetur Augustinus dicens loc. cit.: *Ipsi dicunt nihil se in agendo sequi, nisi probabile, et quaerunt magnoperè veritatem, cum eis sit probabile non posse inveniri.* Sicque eos confutat Augustinus. Comparanda restat

modernorum Probabilistarum doctrina cum doctrinâ veterum academicorum. Probabilistæ contra probabilioristas ita argumentantur: « Si sit obligatio sequendi « probabiliorum.... quisque tenebatur ante operationem inquirere, quænam opinio sit probabilior, quia « in debito faciendi includitur debitum sciendi.... Quid « autem semper sit probabilius, hoc moraliter est « impossibile aut invenire aut decernere. Lacroix « n. 295. » Ex quo sequitur, quòd 1° cum Academicis doceant impossibile esse, saltem moraliter, inveniri veritatem. Ex quo ulterius sequitur, quòd 2° cum Academicis doceant, quòd ad honestatem operationis non requiratur iudicium de rei veritate. Contra utrosque autem ita insurgit August. l. 5: « Faciam igitur valde « dissimulatum telum, qui nihil approbat, nihil agit. » Respondet academicus, 1°, se habere quod agat, scilicet « ad agenda vitam id eum sequi, quod probabile, et verisimile occurreret; cum autem agit quisque, quod sibi videtur probabile, nec errat, nec « peccat. » Respondent Probabilistæ: Qui operatur secundum opinionem probabilem, operatur secundum rationem gravem, et prudenter, consequenter nec errat, nec peccat. Lacroix n. 289; quid quæso aliud voluerunt academici? unde Esparsa in Append. art. 69, citatus à Baron. in Eth. disp. 2, loco 17, § 15, candidè fatetur, quod formale attinet, utrosque (academicos scilicet et Probabilistas) *unanimitè sentire, unquamque sapienter* atque adeò honestè amplecti, quidquid verisimile cognosceret quisque post longissimas disputationes non posse evidentè falsitatis aut malitiæ convinci. Contra utrosque replicat Augustinus « quomodo « potest istud probabile ac verisimile actus nostros « ab errore defendere? » Ac si diceret: probabile istud non sufficit, cuius rationem subdit: « Non enim « solam puto eum errare, qui falsam vitam sequitur, « sed etiam eum, qui veram non sequitur. » Ex quo manifestum non solam errare eum, qui opinionem seu vitam sequitur, quam iudicat falsam, sed etiam, qui opinionem eligit, quam non veram iudicat. Ac infra subjungit Augustinus: « Illud, inquit, est caute « pitale, est formidolosum, illud optimè cuique metuendum, quod nefas omne, si hæc ratio probabilis « erit, cum probabile cuique fuerit esse faciendam, « tantum nulli, quasi vero assentiatur, non solam sine « sceleris, sed etiam erroris vituperatione committatur. » Disparitas quidem aliqua est 1° inter academicos et Probabilistas, quòd illi ob errandi periculum, sibi suisque inhibuerint, omnem assensum circa veritatem objecti probabilis ac dubii, non autem hi, sed disparitas illa nihil planè facit ad rem præsentem, quanquam enim illum assensum permittat Lacroix, eum tamen cum communi, ut inquit n. 387, inter auctores benignos minimè ad honestatem operationis requirit, sed solam iudicium certum de probabilitate, quod iudicium secundum eundem n. 308, virtualiter et sufficienter habet quilibet, quòd sciat se operari juxta opinionem probabilem; atqui Academici sciebant se operari juxta opinionem probabilem, nam si à Zenone, inquit Mercorus, aut ab aliquo academicorum audivisses,

an licitum et honestum sit matrimonium? respondisset se nescire, nec velle id affirmare, vel negare, ne sui parti assentiendo incurrat periculum erroris: sibi tamen videri probabile, honestum esse matrimonium; si ulterius ursisses, quid censeret de honestate conjugii, stante utrinque dubio et probabilitate? an certus esset, qui uxorem duceret, se non peccaturum? Responderet, se ita certò putare, quia ad vitandum peccatum sufficit Probabilitas, quæ certum facit iudicium aut conceptum formalem, licet incerta sit honestas objecti, an scilicet conjugium sit licitum. Ita et non aliter responderet Probabilista, qui dubius propter æqualem utrinque probabilitatem de honestate contractus, interrogaretur, an licitum sit contractum celebrare: cum hoc solo discrimine, quòd academicus iudicium directum de veritate rei prohibeat, probabilista illud permittat, uterque autem illud impertinens esse ad salvandam honestatem operationis asserat.

Non tantum Probabilistas refellit loc. cit. Augustinus, sed et alibi doctrinam eorum impugnat, ubi l. 22, cont. Faustum cap. 27, rectè operandi modum docet loquens: « Secundum naturalem legem, quæ naturalis ordo servatur, justè vivimus, si vivamus ex fide « non fictà, quæ per dilectionem operatur: habentes « in conscientia bonam spem repositam in Cælis.... « Quapropter hominis actio serviens fidei servienti « Deo refrænat omnes mortales delectationes et eas « coercet ad naturalem modum. » Meliora inferioribus ordinatâ dilectione præponens: « Si enim nihil delectaret illicitum, nemo peccaret. Peccat ergo qui delectationem illiciti relaxat potius quàm refrænat; est « autem illicitum, quod lex illa prohibet, quæ naturalis ordo servatur. » Hæc ille, quam doctrinam explicans Siquanin in anatomia probabilitatis quæst. 3, § 7, non minus clarè quàm doctè inquit: Quæ doctrinâ vult (S. Augustinus) quòd hominis actio serviens fidei, hoc est conscientia secundum primam honestatis regulam ordinatæ non debeat elici secundum inclinationem passionum, seu secundum libertatem, commoditatem, cupiditatem, etc., sed ad modum naturalem ex ordinatâ dilectione, ita ut, quomodo inferior homo subditur superiori, sic et homo superior subdatur et obtemperet primæ rationi indefectibili seu primæ morum regulæ: nam sicut homo inferior ad modum naturalem, hoc est ex naturali inclinatione, in quantum ei ut subditus homini superiori obtemperat, meliora inferioribus ordinatâ dilectione non potest non præponere. Ita et homo superior ut subditus et conformatus primæ morum regulæ debet meliora inferioribus ordinatâ dilectione præponere. Restat et hæc S. P. doctrinæ comparanda doctrina Probabilistarum. A quibus, si quæras, an voluntas possit movere intellectum, ut motivis minus probabilibus libertati faventibus in ordine ad electionem prudenter assentiatur, etiam in concursu probabiliorum stantium pro lege? Respondet Lacroix n. 416, affirmativè. Nam imprimis, inquit, ex parte intellectus adest motivum grave, scilicet probabile, etiamsi concurrat aliud pro lege probabilius; deinde ex parte voluntatis etiam sunt motiva suffi-

cientia, v. g., ut sibi vel aliis non inferat nimis gravem molestiam, ut servet conscientia: suas libertatem, etc. Hæc Lacroix: atqui voluntas ita intellectum applicans meliora inferioribus ordinatâ dilectione non præponit, quia ita inclinando intellectum operatur secundum instinctum potius hominis inferioris quam superioris, et querit potius quæ sua sunt, proprium scilicet commodum, libertatem, etc., quam quæ sunt Dei; ordinata autem dilectio exigeret, ut voluntas hoc minus probabiliter licitum tanquam aliquod inferius, imò probabilius malum negligeret; amplecteretur verò ac intellectum applicaret ad assentiendum opinioni probabiliori pro lege stanti, remque prohibenti. Sequitur ergo, quòd juxta Probabilistarum principia voluntas intellectum ad assensum minus probabilis opinionis libertati faventis *delectationem illiciti relaxet, potius quam refrænet*, consequenter operatio actualis non reguletur secundum primam regulam honestatis, sed quod potius respiciat commoditatem, libertatem, etc., et vel ideò sit peccaminosa; *Si enim nihil delectaret illicitum, non peccaret.*

Demum non solum ex S. Augustino sententia Probabilistarum refutatur, sed et quibusdam eorum argumentis satisficit. Dicunt illi, ex eo quòd liceat sequi sententiam magis tutam seu tutiorem et magis probabilem: seu probabiliorem, sequatur, quòd etiam liceat sequi minus probabilem et minus tutam, non enim tenemur semper sequi tutiora et probabiliora, sed sufficit sequi tuta et probabilia, qualia sunt minus probabilia et minus tuta, comparativum enim probabilius infert, positivum scilicet probabile, ut \rightarrow tutius infert tutum. Eodem argumento S. Augustini tempore utebatur Cresconius hæreticus pro stabilendiâ suâ hæresi contra Augustinum. Quod ita refutat idem. S. P. lib. 3, cap. 74, ubi: « Considera tamen diligentius, inquit, quib, ne fortè invenies in latinæ locutionis auctoribus, quibus grammaticorum artificialia serviunt, non semper istum gradum, quod ante positum est, augere, sed aliquando contrario superferri, cujus interim locutionis exemplum mihi ex Apostoli Epistola occurrit ad Hebræos: *confidimus, inquit, de vobis, fratres charissimi, meliora*, etc.; attendis certè, quomodò hic meliora dixerit, non quia bona erant, quæ supra dixerat, etc.; quid si et ergo dixerim probabilius, comparativum pro positivo ponens, non quia vos probabiliter, sed magis, quia improbabiliter, sicut ille meliora, non quia bona, sed magis quia mala. » Et cap. 75, concludit: « Sic et ego potero dicere Traditionem probabilius vobis objicimus, quamvis eam vos nobis non probabiliter objeceritis, » Ex quâ S. Augustini doctrinâ, uti et ex doctrinâ D. Th. infra adducendâ colligitur sensus illius axiomatis: *In obscuris et dubiis tutius est eligendum*. Si enim \rightarrow tutius comparativè sumatur, ita ut positivum illius sit tutum, sicut et bonum est positivum illius comparativi, quod dicitur *melius*; jam non tenemur ex præcepto eligere *tutius*, sed tantum ex consilio: v. g., ingredi religionem et profiteri. Si verò *tutius adversativè* sumatur, ita ut, quòd ei loco positivi correspondet, sit malum aliquod,

jam ex præcepto tenemur eligere *tutius*, non minus, quam sequi id, quòd est *probabilius*, si minus probabili opposito appareat aliqua peccati species, vel erroris occasio, uti apparet in minus probabili stanti pro libertate lucro temporalis, commoditate, etc., ubi occurrit cum magis probabili stanti pro lege, quod proinde minus probabile; nec est tutum, nec probabile; Si *ly probabile* sumatur pro eo, quòd est prudenter ab intellectu opinantis approbabile, qualiter teste Cardin. Laureo tom. 2, in 3 Sentent. disp. 12, art. 4, sancti Patres illud existimârunt probabile, quòd cærens evidentiâ haberet omnia alia motiva, quæ inveniri possunt ad illud suadendum: idemquè est apud illos probabile, quòd nos dicimus probabilius. Plura circa mentem Augustini vide n. 117, circa finem, et dicenda n. ne eadem sæpius repetam.

SECTIO III. Examinatur mens S. Thome.

Cùm contraria opposita contrariis magis elucescant, hinc adversariorum doctrinam circa præsentem controversiam cum angelicâ doctrinâ comparabimus, ex quâ comparatione liquidò constabit, quam procul discrepent doctoris angelici principia à probabilistarum principiis. 1° Permittit probabilistæ sequi opinionem eorum, qui probabilis à veritate recesserunt, quam ad eam pervenerunt; sanctus doctor verò lib. 9 Metaph. lect. 9: « In eligendis, inquit opinionibus... Oportet NB. nos suaderi à certioribus, id est sequi opinionem eorum, qui certius (id est longè probabilius) ad veritatem pervenerunt. » 2° Intellectus fluctuans inter duas partes contradictionis propter æqualem hinc inde vim motivorum ex solo voluntatis imperio determinari potest, ut assentiatur parti, quam maluerit. E contra secundum S. Th. 3 Metaph. cap. 1: Sicut ille, qui habet pedes ligatos non potest in anteriora procedere secundum viam corporalem; ita et ille, qui dubitat quasi habens mentem ligatam non potest ad anteriora procedere secundum viam speculationis. Ergo non est liber, ut ex solo voluntatis imperio se eximat à vinculo dubietatis. 3° Amor boni, seu comunio proprii, luci temporalis, libertatis physice secundum probabilistas determinare potest intellectum ad prudentem assensum partis minus verisimilis faventis libertati, relicta longè probabiliori favente legi et honestati. E contra S. Th. 2-2, q. 47, art. 1 ad 1: « Amor honestatis, inquit, movet rationem ad discernendum ea, quibus adjuvetur ad tenendum in Deum, et ab his, quibus prudentia impeditur potest. » Nam ad prudentiam pertinet præferre majus bonum minus bono. 2-2, q. 53, art. 3: « Semper enim contingit inordinatio, quando aliquid movetur in non proprio motivo, sicut si voluntas moveatur à delectabili sensu, cum debeat tantummodò moveri ab honesto. » S. D. q. 18, de Verit. art. 6, in opere. 4° Secundum probabilistas finis intellectus est veritas vel tantum apparentis, quæ reperitur etiam in falsâ parte contradictionis. Unde nulla est inordinatio in intellectu ex eo, quòd veritati tantum apparenti assensum præbeat. E contra S. Th. loc. cit. de Verit.: Proprium,

« inquit, motivum intellectus est verum id, quod habet infallibilem veritatem, unde quodcumque intellectus movetur ab aliquo fallibili signo, est aliqua inordinatio in ipso, sive perfectè sive imperfectè movetur. » 5° Difficile et periculosum non est Probabilistis determinare in ordine ad praxim, an aliqua actio sit peccatum mortale, nec ne, dummodo enim certi sint de probabilitate sententiæ negantis eam esse peccatum mortale, seu illum doceri à quibusdam viris prudentibus, certum est eam inani motivo gravi, consequenter actionem, de qua agitur, non esse peccatum mortale. E contra S. Th. quodlib. 9, q. 7, art. 13, ubi querit : « Utrum habere plures præbendas sine curâ animarum absque dispensatione sit peccatum mortale? dicendum, inquit, quod omnis questio, in qua de peccato mortali queritur, nisi veritas expressè habeatur; » id est, nisi omnibus ritè pensatis ex argumentis probabilibus longè magis ad unam quàm ad aliam partem se habentibus, prout se alibi S. D. explicat : « Periculosè determinatur... Præcipuè autem periculosum est, ubi veritas ambigua est : quod in hæc questione accidit, cum enim hæc questio ad theologos pertineat, in quantum dependet ex jure divino, vel ex jure naturali; et ad juristas, in quantum dependet ex jure positivo; inveniantur in eâ theologi theologis, juriste juristis contraria sentire. » Luculentius illud periculum insinuat opus 75, de Usuris in præmio, ubi : « Omnis homo à naturâ suâ non degenerans, veritatem amat, et eam scire super omnia desiderat, quam si quis concupiscit vero corde, et eam quaesierit in simplicitate cordis sui, ipsa seipsam manifestabit... Invoco ergo ipsam, ne me errare permittat in periculum animæ meæ, et in laqueum aliorum... Quoniam verò in dubiis, quorum veritas agnita salutaris est, et incognita periculum ingerit humanæ saluti, admodum utile est veritatem investigare. Et temporibus nostris audivimus multas controversias inter doctores non solùm in naturalibus questionibus, verùm etiam in moralibus, in quibus periculum est diversa sentire, et præcipuè in illâ parte justitiæ, quæ commutativa dicitur à philosophis, et istâ parte, quæ vitium usuræ cohibet : « Idcirco, etc. » Ecce timebat scholarum angelus periculum animæ suæ et laqueum aliorum in resolvendis questionibus ad forum animæ spectantibus : non timeant Probabiliste pro libitu consulentium in ordine ad praxim resolvere questiones morales, dummodo pro se habeant opinionem aliquorum gravium doctorum. Ad evitandum periculum animæ suæ et laqueum aliorum, non esse satis sequi aliquos viros probos et doctos censebat S. Th.; id sufficere censent ipsi. Hoc quoque periculum, etc., posse incurri in resolvendis questionibus moralibus, quando, v. g., in materiâ usurarum sunt doctores contraria opinantes, censet S. Thomas; illi verò securissimam omnium questionum moralium etiam difficillimarum regulam dicunt esse probabilitatem, gravium doctorum auctoritate suffultam. Probabile quodcumque (modò verè tale, hoc est a iuxta motivo), quo moveri potest vir prudens, pro

excusandis actionibus humanis tanquàm principium tradunt Probabiliste : non credit id S. Th. ipsius tempore, in illis doctorum diversa sententiarum contrariis, utraque pars sine alterius censurâ et notâ à viris doctis defendebatur et defendi permittebatur. 6° Secundùm Probabilistas brevius inter utramque contradictionis partem ex contrarietate motivorum prædenter se ad unam partem determinat per hoc, quod præter motiva ex parte intellectus adsint motiva ex parte voluntatis, scilicet commodum proprium, exercitium voluntatis, vi quorum voluntas præsumat, præeligit opinionem, in quam erumpimus de facto; circa quæ vide § 3. E contra secundùm S. D. quodlib. 8, art. 13, si quis in quamdam dubitationem inducitur ex contrarietate opinionum (an scilicet liceat habere plures præbendas, circa quam opinionem inveniebantur theologi theologis, juriste juristis contrarii) et sic si, moxante tali dubitatione, plures præbendas habet, periculo se committit, et sic procul dubio peccat : utpote magis amans beneficium temporale, quàm propriam salutem. Ubi vides præter motiva dubitandi ex parte intellectus in casu posito, adesse motivum scilicet beneficium temporale, vi quorum præsumatur, præeligitur opinio de licità retentione plurium præbendarum, agnoscit nihilominus S. D. in illâ retentione periculum, et peccatum. Secundùm Probabilistas ad formandum judicium prudens de honestate operationis sufficit reflexio ad probabilitatem, et non requiritur consideratio veritatis rei; è contra secundùm S. Th. 2-2, q. 58, art. 4, intellectus non potest ferre rectum judicium, nisi præcedente consideratione de veritate rei, de quâ debet ferre judicium. 8° Secundùm Probabilistas intellectus prudenter abstrahit à motivis verisimilibus de malitiâ operationis, considerans solam motiva minis probabilia de ejus honestate; è contra secundùm S. Th. cit. art. 4 : « Intellectus deficit in re, et judicando ex hoc, quod contemnit vel negligit attendere ea, ex quibus rectum judicium procedit de veritate rei. »

Audivimus S. Th. doctrinæ Probabilistarum adversantem, audiamus et eam argumenta eorum saltem aliqua solventem. Primò itaque dicunt : Christus inquit Matth. 11 : *Jugum meum suave est, et onus meum leve* : ergo non est obligatio sententiam probabiliorem et tutiorem sequendi, illud quippe non esset leve, sed nimis laboriosum et grave onus. Respondet S. Th. in 2 Sent. dist. 40, art. 4, ubi explicans Jugum Christi suave, inquit : Non idèò Dominus hoc dixit, quia se eundem se non laboriosum, et asperum, sed quia lex evangelica ad mandata implenda, inducit etiam amorem, qui omnia levia facit, et quia virtus ea, quæ ad virtutem pertinent, delectabiliter exequitur. Vide dicta n. 118... Arguantur 2° : Quoniam probabilis mihi sit, proximum commisisse aliquod crimen, possum tamen prudenter judicare, eum esse innocentem; ergo quamvis probabilis mihi sit contractum esse illicitum, possum tamen prudenter judicare eum esse licitum. Respondet S. Th. 2-2, q. 60, art. 4, ad 1, *aliud esse judicium de rebus, aliud de hominibus, prout*

iusè § 4, n. 119, ex S. Th. explicavi: Quorum ibi dictorum summa est: quòd in primo casu inveniatur ratio rectificans et imperium voluntatis, et iudicium intellectus: nempe, quòd proximus sit habendus bonus, donec probetur malus, si nullum inde detrimentum patiat: in secundo autem casu nihil sit, quod rectificet voluntatis imperium et intellectus iudicium. E contra amor libertatis, boni proprii, etc., voluntatis affectum ac evidens peccandi periculum vitiet intellectus iudicium. Arguunt denique: opinio minus probabilis, licet sit minus tuta, est tamen tuta; ergo cum non teneamur eligere partem tutiorem, sed sufficiat eligere tutam, possumus eligere minus probabilem. Consequentia patet. Ant prob. ex celebri illà regulà juris (quæ secundùm Probabilistas tantùm est consilii, non præcepti): *In dubiis tutior pars est eligenda*; cum enim comparativum supponat positivum, si sententia probabilior sit tutior, minus probabilis debet esse tuta. Responso desumitur ex S. Th. lect. 2, in cap. 2 Epistolæ 2. Divi Petri, loquens de his, qui liberi à coinquinacionibus mundi, superantur: ait D. Petrus: *Melius erat illis non cognoscere viam justitiæ, quàm post agnitionem retrorsum converti*, etc., quod explicans S. Th. ait: *Melius erat...* id est minus malum; cum sit comparatio abusiva, non propria quando utrumque extremum comparationis participat æqualitatem, in quâ fit comparatio, abusive, quando alterum tantùm: magis abusiva, quando neutrum ut Matth. 29, *melius est erat, si natus non fuisset*. Hæc D. Th. ex quibus verbis uti supra ex S. Augustino respondetur ad positum probabilistarum argumentum, quòd scilicet ubi fit aliqua discretio pro opinione, quæ opinanti est probabilior, ac stat pro officio, lege, præcepto et honestate: hæc unicè sit tuta, adeoque preferenda opinioni huic oppositæ faventi voluptati, lucro, libertati, commodo, etc., minus probabilis, quæ non est tuta, nisi abusive.

SECTIO IV. Quid S. Bonaventura circa præsentem materiam senserit?

Dùm doctoris hujus seraphici auctoritas ac doctrina contra sententiam Probabilistarum opponitur, respondent S. Bonaventuram semper suadere tutiora; eos verò arguit, qui procedunt vel sine examine veritatis, vel sine dictamine practico certo. Lacroix n. 522, quod an verum sit, ostendet unicè solum textus, quem ex hoc S. doctore adducemus. Et quidem ex tom. 2, opusce. de Processu religioso, processu 5, c. 3, ubi: « Dubia interpretatio præcepti est periculosa, sicut pons semiputridus aquæ præceptis et profundæ, quod an dubium est, an sub transeunte corruat, an subsistat; velut si is, qui pro Christo majora certamina subire decrevit, et omnia reliquit in seculo, se periculo committeret pro modico motu propriæ voluntatis, vel pro parvo commodo, in incertâ opinione suâ vel alterius; ut si Deus approbet illam opinionem, evadat sine lucro meriti, si autem reprobet eam, damnetur; maximè cum tales opiniones quandoque periculosiores sint, quam appetæ

transgressiones; quia ubi scit homo se delinquere, inde facilè corrigitur: ubi tamen nescit se peccare, et insuper credit, sibi licere, inde nec in morte purè convertitur propter falsam spem, quòd fortè licuerit, vel minus in eo peccaverit, hactè arundineo et contracto innitens; voluntas bona et plana viâ regè et securâ debet incedere, relicta dubietate diverticulis quasi suspectis latronum semitis. » Ex quibus verbis liquèd constat secundùm S. Bonav. opinionem minus tutam de licito in æquali hinc inde probabilitate in praxi eligi non posse; quia opinio illa in æquali utriusque probabilitate utpote dubiæ veritatis est *dubia interpretatio præcepti*, adeoque *periculosa, sicut pons semiputridus*, etc.; et ideò sicut imprudens est, qui sine necessitate tali ponti se committit, ita et, qui pro modico motu propriæ voluntatis, vel pro temporali commodo, vel libertate conscientie, sequitur dubiam opinionem suam, vel alterius. Unde in 4, dist. 17, docet idem S. D. quòd is, qui dubitat probe habilitè, utrum sit peccatum mortale vel veniale, quod fecit, si non pœnitet, sicut de mortali, discipulo mini se committit, et ideò debet confiteri.

SECTIO V. Ex auctoritate et doctrinâ S. Antonini, sana cù hic agitur de universalem morum Regulam documenta eruantur.

Mirum, quantum se ex S. præsule Antonio subsidii pro sententiâ suâ habere gloriantur passim Probabilistæ, cum tamen ex eodem loco, quem pro se citant, eruat contrarium: nequè video, quomodò hunc S. P. in causæ suæ patrocinium advocare queat Probabilista, qui ejusdem doctrinam et verba animo non præoccupato ac maturè legit. Audiatur ipsemet S. præsul in p. 1 summæ Tit. 5, c. 10, § 10. Ubi agens de conscientia scrupulosa septem tradit regulas, quarum adminiculo conscientia scrupulosa deponi potest, ac debet. Inter quas quarta est: *opinionis alienius tuta electio*; quam, quia prolaxa est, ponit in fine. Sexta est, animosa pugnatio, seu repulsio scrupulorum. Circa hanc regulam, quoad id, quod concernit præsentem materiam, inquit: « Solet autem impedire remotiorem scrupulorum sententia aliarum auctoritatum non bene intellectarum, et ideò declaranda sunt, ut illa, quæ habetur extra de sponsalibus scilicet: *in dubiis tutior via est eligenda*. Propter quod scrupulosus eligit viam rigidiorè: sed ad hoc respondetur quòd eligere viam tutiorem, consilii est, non præcepti; aliàs oporteret multos ingredi religionem, in quâ tutius vivitur, quàm in seculo, non ergo de necessitate oportet tutiorem eligere, quando etiã alia via potest eligi tuta. » Quibus verbis nullatenus S. præsul favere voluit Probabilistis, sed solum innuere, quòd cum scrupulosi bona quæque in comparatione aliorum minora reputent esse mala, illud axioma: *In dubiis tutior pars est eligenda*, ad scrupulosos non pertinere, ut præceptum, sed ut consilium, quia scilicet omne tutius comparative tale confunditur cum tali adversariè, timendo minora bona quasi mala, et ab illis sibi cavent quasi à peccatis: quare in illos convenit

exemplum celibatûs collatum cum matrimonio, cui præferendus est ex consilio, non ex præcepto, quia matrimonium per se licitum est status celibatu imperfectior, ideò illi postponi potest ex consilio, non autem debet ex præcepto. Item (prosequitur S. Antoninus detegendo aliam scrupulorum causam) quia dicitur Ecclesiastici 30: *Qui amat periculum peribit in illo*: « Hinc est, quod D. Th. et alii dicunt, quòd « ille, qui agit de quo est dubium, utrùm sit mortale « vel non, peccat mortaliter, quia periculo se exponit « peccati mortalis: cum ergo in aliquâ materiâ mora- « li sunt variæ et contrariæ opiniones, ille, qui ad- « hæret opinioni latioris viæ, videtur se exponere pe- « riculo mortalis: cum possit opinio illa esse falsa, et « contraria vera: sed ad hoc respondetur, quòd uti- « que ille, qui agit scienter id; de quo dubitat esse « mortale permanente dubitatione, mortaliter peccat, « etiamsi illud in se non esset mortale: sumendo pro- « priè et strictè dubitationem, videlicet prout ratio- « nes sunt æquè ponderantes ad utramque partem, « nec magis quis declinat ad unam, quàm ad aliam: « sed si quis dubitet leviter, et per modum scrupuli; « sicut dubitat, seu formidat habens opinionem de « aliquo, quia ita inheret ipsi sententiæ: quod tamen « formidat de opposito, sic agendo contra tale dubium « non peccatur, dum adheret opinioni alicujus docto- « ris et habet rationes probabiles pro ipsâ magis, quàm « oppositâ opinione: ... Talis enim non operatur in « dubio, sed secundum opinionem probabilem » Ex hoc illustri testimonio sincerè, et ex integro relato, quo truncato aliis illudum, et abutuntur quidam Probabilistarum; habes 1° axioma illud Eccles. *Qui amat periculum, peribit in illo*: esse verum, dum est periculum grave ex dubio strictè et propriè dicto, ortum ducente ex contrarietate opinionum æquè probabili-um, non autem in periculo levi, qualia sunt, quæ scrupulosos distinent et torquent. 2° Alio modo operari eum, qui operatur in dubio ex pari utrinque probabilitate, quàm qui operatur ex opinione. 3° Ut ex opinione quis licitè operetur, requiri, quòd habeat rationes probabiles magis pro ipsâ, quàm pro oppositâ opinione. 4° Eum tantum operari secundum opinionem verè probabilem (subjectivè) qui operatur ex opinione probabiliori.

Circa regulam septimam (quæ est præceptorum discretè interpretatio et declaratio) septuplex, inquit, doctrina per virtutem episcopæ scrupulosæ conscientiæ proficua dari potest. « Quarum prima est inter duram « et benignam circa præcepta sententiam; quòd benigna est potius cæteris paribus interpretatio facienda. Hujus ratio est: quia præcepta Dei et Ecclesiæ non sunt ad tollendam omnem spirituale dulcedinem, qualis certè tollitur quando nimis scrupulosè et timidè præcepta interpretantur. » Vides agere hic S. Antoninum de dubiis infundatis ac levibus scrupulis de juris divini apicibus, quæ dubiola scrupulosum tutò posse deponere docet. Oriuntur autem hi scrupuli ex partitaciò timoratæ conscientiæ, quam tertiam scrupulorum causam hic nominat Antoninus, hancque re-

secari posse addit ex Alberti magni regulâ, sententis posse fratrem simplicem sequi alicujus doctoris magni nominis opinionem, dummodò tamen, ut supra ex eodem Antonino retuli, habeat rationes probabiles magis pro ipsâ quàm pro oppositâ opinione. Uti luculentis patet ex iis, quæ circa eandem quartam regulam subjungit idem S. præsul: *Dico, inquit, quòd ipsa est opinio alicujus tuta electio: sunt enim aliquando de aliquibus materiis moralibus doctores opinionum contrariarum, et tunc scrupulosi dubitant, quam partem possunt cum bonâ conscientia eligere, pro cujus enodatione difficultatis notandum, quòd cum bonâ conscientia potest quis tenere unam partem alicujus opinionis, et secundum eam operari; secluso saltem scandalo, quæ scilicet pars habeat pro se notabiles doctores: dummodò talis opinio non sit contra auctoritatem expressam S. Scripturæ, nec contra determinationem Ecclesiæ Catholicæ: et quòd etiam ex contrarietate talium opinionum non inducatur ad dubitandum, sed bonam sibi conscientiam formet, de eo, quod crediti utramque de probabiliori parte. Ille et lectoris sinceritatem agnosce et adversariorum obtestor conscientiam, an quidpiam potuisset efficacius dicere S. præsul ad confutandum id, quòd ipsi falsò à Probabilistis affingitur. Cæterum quæ hinc scrupulosus quasi pueris et infirmis præscribit S. Antoninus, ea si permittantur libertinis ac seculi prudentibus, non remedia iis, sed venena erunt. Uti ergo diversis ac imparibus remediis utendum est erga juvenes et senes, sanos et infirmos, macilentos et obesos, ita et erga pusillanimes et scrupulosos ex unâ parte, ac ex aliâ parte eos, qui intuitu proprii commodi, lucri acquirendi, aut incommodi aut damni evitandi in pari utrinque probabilitate malunt libertati, commodo temporali, etc.; se addicere; ubi tamen ipsemet S. Antoninus non ita indulget scrupulosis, quin velit illos et gravioribus et probabilioribus argumentis suas res peragere, quæ adversus scrupulos invalescant, et dubia levia, quibus torquentur, elidantur. Veriùs igitur ex hoc loco Thomas Sanchez asserit S. Antoninum esse patronum sententiæ in pari utrinque probabilitate stantis pro lege, quàm alii cum Lacroix, n. 325, eum vocant in patrocinium sententiæ minùs etiam probabilis stantis pro libertate, cum non excuset à peccato, etiam scrupulosum, nisi quatenus rationes habet pro opinione, quam sequitur, magis, quàm pro oppositâ, probabile.*

SECTIO VI. Qualiter in dubiis procedendum docuerint veteres doctores scholastici?

Agmen ducat Gulielmus Allissiodorensis, qui floruit circa annum 1220, cumque mortuum esse refert Pontas 1223. Præclarus hic antistes, quem Vincentius Beluacensis libertatis Ecclesiasticæ defensorem venerabilem nuncupat, Summam composuit, in quâ, cum dixisset, quòd quilibet tenetur scire de quolibet mortali quòd sit mortale sibi objicit: ponatur instantia in subtilissimis laqueis usuræ vel simoniæ, de quibus etiam dubitant maximi magistri, iste laicus non potest scire, de hoc mortali quòd sit mortale, quid ergo hic facienda? Respondent Probabilistæ, quòd cum de iis du-

« bitem maximi magistri, utraque opinio sit probabili-
 « lis, dubium prudenter deponi possit, ac ita amplecti
 « pars favens libertati : ita quidem probabilistæ. Aliter
 « tamen Altissiodorensis, qui ita solvit propositam
 « quæstionem : reverà inquiring, ex peccato primi pa-
 « rentis obscurata fuit prima ratio, ita quod non potest
 « homo perspicaciter intueri, quid faciendum sit, et
 « quid non, et propter talem poenam contingit,
 « quod non potest homo scire de quolibet mortali,
 « quod sit mortale, sed tenetur scire, vel dubitare ;
 « et per hoc vitare : est enim regula quod si quis
 « dubitat de aliquo, an sit peccatum mortale, et
 « facit illud, peccat quia discrimini se committit. »
 Hæc Altissiod. profectò per hoc, quòd homo in
 dubio constitutus an aliquid sit peccatum mortale,
 ex eo quòd utrinque concurrunt magnorum
 magistròrum contrariæ opiniones, *tenetur scire et du-
 bitare, et per hoc vitare actum, de quo dubitatur, au
 sit peccatum mortale, sequitur manifestè dubium pruden-
 ter deponi non posse; aliàs quippe non teneretur vi-
 tare, sed per principia probabilistarum reflexa dubium
 posset deponere, sique actum faventem libertati, etc.,
 operari.*

Quomodò intelligenda sit hæc regula : *dubitans de
 aliquo, an sit illicitum, et stante dubio, illud agens pec-
 cat, quia discrimini se scienter obicit* : resolvit Joannes
 Gerson cancellarius Parisiensis mortuus Lugduni 1459,
 cujus tractatus de Dogmatibus, de Moralibus, de My-
 sticis à 50, et plus diversis ritualibus regulæ instar
 propositos testatur Pontas. Hic insignis eruditio-
 nis auctor in tract. de Præpar. ad Missam et Pollut. noct.
 consi. 5 : « Respondeo, inquit, cum Altissiodorensi re-
 « gulam hanc magistralem intelligendam esse de du-
 « bio tali quod est vehemens, et magis aut saltem
 « æquè inducit mentem credere, quod est mortaliter
 « illicitum, sicut quod est licitum. Secus, ubi mens
 « plus inclinatur et judicat, quod est licitum, quàm
 « sit illicitum, quamvis non habeat usquequaque cer-
 « titudinem evidentem aut fixam, quia nec hoc ipsum
 « requiritur. » Non permittit ergo sequi minùs tutam,
 nisi probabilior appareat operanti.

Clariùs de hæc regulà loquitur Dionysius Carthu-
 sianus, qui floruit circa annum 1450, ac teste Pontas
doctoris extatici nomen meruit. Hic igitur contra plu-
 ral. Benef. art. 8 : « Nunc, inquit, tangenda sunt
 « verba Gulielmi Parisiensis, doctoris profundi et
 « uncti, quem etiam multi magni doctores audent
 « S. Thomæ seu Bonaventuræ in sapientiæ eminentiâ
 « parem asserere, itaque lib. de collat. Benef. sic ait :
 « Post hæc aggrediamur disputare an liceat uni per-
 « sone plura beneficia habere, quorum unum suffi-
 « cit ad competentem ei sustentationem ? inprimis
 « ergo si videatur alicui de hoc dubitandum, quia à
 « multis et magnis videtur, quod sic, atque à multis
 « et magnis, quod non, unde temerarium videri pos-
 « sit de hoc aliquid definire : ad hoc dicimus, quia si
 « dubium est, utrùm liceat hoc, an non ; ipsa dubie-
 « tas certitudo est, et determinatio, id est, certitudi-
 « nis nescit : quia procul dubio non licet alicui se

« committere discrimini ; discrimini autem se com-
 « mittit, qui præsumit aliquid facere, de quo dubitat,
 « an peccatum sit : cùm ergo, ut diximus, dubietas fa-
 « ciat discriminosum, hoc idcirco vitandum ex neces-
 « sitate salutis tanquàm illicitum et mortale. » Hæc
 ille. Vident adversarii dubietatem facere certitudi-
 nem ; et quia dubietas facit discriminosum, idèò
 actum, de quo est dubium, an sit peccatum mortale,
 esse *vitandum ex necessitate salutis* : nihil igitur ad se-
 curitatem in sequela partis minùs tutæ contribuere
 possunt principia illorum reflexa.

Alexander de Ales S. Bonaventuræ, non verò
 S. Thomæ professor, ut ostendit Graveson in Hist.
 eccl. ad secul. IV, qui, ut idem ait, adèd in theologiâ
 sholasticâ excelluit, ut vulgò à suis fons vitæ, doctor
 doctorum, et irrefragabilis nuncuparetur ; hic Sum-
 mam composuit, ad instantiam Innocentii Papæ IV,
 ut testatur Pontas : quam Bellarminus egregiam et
 copiosissimam vocat. In hæc p. 2, q. 129, membro 8,
 casu ult., quæritur, inquit, « de illo qui dubitat de
 « aliquo, utrùm sit simonia, vel non, ex eo quòd
 « quidam juris periti dicunt esse simoniam, quidam
 « non. Quid ergo faciendum, cùm ignorat ? » Respon-
 det Lacroix in casu posito præter motivum grave ex
 parte intellectûs pro parte benignâ esse motiva suffi-
 cientia ex parte voluntatis, vi quorum operans pruden-
 ter judicare possit, actum non esse simoniacum,
 scilicet, ut sibi vel aliis non inferat nimis gravem
 molestiam, ut servet conscientiæ suæ libertatem, etc.,
 sed non sic Alensis : è contra « respondendum, in-
 « quit, quòd abstinendum est ab hujusmodi contractu,
 « ne se committat discrimini. Meliùs enim est, ut in-
 « cidat in damnum temporale, quàm in damnum spi-
 « rituale. » Abstinentium igitur est à tali actu ratione
 periculi, cui aliàs se committeret ; eo modo, quo supra
 ex D. Th. diximus, qui ex contrarietate opinionum
 dubius est, an liceat simul habere plura beneficia, eli-
 git beneficiorum polygamiam, periculo se committit,
 magis æstimans commodum temporale, quàm pro-
 priam salutem.

Henricus Gandavensis, cui teste Pontas titulus,
Doctor sollemnis, mortuus 1295, quodlib. 4, q. 35,
 manifestè docet in contrarietate opinionum *confe-
 renda, seu comparanda esse motiva illorum, quorum
 rationes sunt validiores et efficaciores, ac auctoritates
 magis expressæ.* Aliàs sequens partem periculosam
 « *procul dubio mortaliter peccat, exponens se illi periculo ;
 quia quod agit, non est ex fide, seu conscientiâ, sed con-
 trâ dictamen scientiæ rationis rectæ.* »

Florebat circa annum 1350, Paludanus, sive Petrus
 de Palude, qui in doctissimo Commentario super li-
 bros Sent. in 4, dist. 37, q. 2, art. 5 : *Si aliquid sit ita
 dubium, inquit, quod una pars est certa, quod est sine
 peccato ; altera est dubia, an sit peccatum, debet tenere
 certum. Quia quodcumque potest se liberare à periculo
 peccati, tenetur. Unde manifesta est ratio, quare (conjux
 dubius de valore matrimonii) non debet petere debitum,
 quia certum est, quòd non petere est licitum, est autem
 dubium, utrùm petere sit peccatum.*

Scotus, quem ducentis scholæ suæ sequitur ac veneratur ordo seraphicus, floruit circa annum 1333, dicit quæ expressè q. 2, prologi in fine: *Multa in actibus humanis sunt dubia, utrum sint peccata mortalia, etiam suppositis omnibus doctrinis doctorum; et tamen dubia non est via salutis, quia à talibus, tanquam periculosis debet homo sibi cavere, et abstinere se ne homo dum se exponit periculo, incidat in peccatum.* Respondent probabilistæ Scotum loqui de operante non deposito dubio.

Contra est, si doctor subtilis judicavit prudenter deponi posse dubium, non dixisset, quòd à talibus, quæ manent dubia etiam suppositis omnibus doctrinis doctorum, tanquam periculosis debeat homo sibi cavere, et abstinere se, sed potius dixisset non teneri sibi cavere, et ab actu dubiè peccaminoso abstinere (uti discurrunt probabilistæ), eò quòd per judicia reflexa dubium possit deponi. Subterfugit igitur subtilissimum Scoti ingenium principiorum reflexorum subtilitas, Scotumque pro probabilistarum sententiâ citant nobiliores Scotistæ: Corduba in suo Questionario l. 2, q. 3, assert. 3; Philippus Faber in 4, dist. 14, q. 1, disp. 6, n. 45, ubi testatur, opiniones antiquorum videri in hoc convenire: cum utraque opinio, tam tutior, quàm minus tuta, sunt æquè probabiles, tutiorem esse amplectendam. Pro quo n. 43, citat S. Th. Cajetanum, Scotum, quem ipse sequitur. Numero verò 41, citaverat summistas Sylvestrum, Navarrum, etc., oppositamque vocat recentiorem; ex quo patet, non ad eò bonâ fide eum pro se citari à probabilistis. Item Scotum sequuntur, eumque pro suâ probabilistarum sententiâ citant Card. Laurea, in 3, disp. 11, art. 4, n. 242; Antonius Cotonius controvers. 5, q. 15; Nicolaus de Orbellis, nobilis et ipse Scotista in 4, dist. 17, q. 1, § 4: *Est tamen veniale secundum Bonaventuram et Richardum, necessario confitendum, si dubitetur probabiliter illud esse mortale, aliàs homo exponeret se periculo.* Quod sanè confitendum non foret, si verus esset probabilismus. Quos novissimè sequuntur, fusèque probabilissimum propugnant Henno in suâ Theol. de consc. prob. et Matthæucci in Cautelâ confessarii lib. 1, cap. 20, à n. 27 usque ad 44.

Joannes Nider, inquit Lacroix n. 326, ante ducentos et plures annos expressè tenuit probabilissimum. Verùm si inspiciatur Nideri liber editus Romæ anno 1604, manifestè constabit, eum non favere probabilistæ in sensu adversariorum, sed cum S. Antonino providisse scrupulorum infirmis, quibus septem tradidit regulas deponendi conscientiam, quod satis indicabat vel solus operis titulus, scilicet *Consolatorium timorata conscientia*. In quo p. 3, cap. 11, ita incipit: *Quarta regula principalis est opinionis alicujus tuta electio. Sunt enim aliquando de aliquibus materiis moralibus doctores opinionum contrariarum. Et tunc scrupulosi dubitant, quam partem possunt bonâ conscientia eligere. Pro enodatione hujus difficultatis, notandum imprimis, quod cum bonâ conscientia potest quis tenere unam partem alicujus opinionis, et secundum eam operari saltem excluso scandalo, quæ pars habet pro se*

notabiles, seu nobiliores doctores... dummodò ex contrarietate tertium opinionum non inducatur quis ad dubitandum, sed bonam conscientiam seu fidem sibi formet de probabili parte. Requirit ergo bonam fidem de probabili parte, ut tollatur dubium, quod necessariò inducitur ex opinionum contrarietate, vel maxime relicta probabiliore opinione. Sed et idem auctor eod. cap. solvens illud ex hostiensis, quod ex cap. *Sed vir extra de Cog. spirit.* pro se allegant probabilistæ, quòd *ubi sunt diversæ opiniones et diversa jura, semper humanior est preferenda, per eò humanior probabilistæ intelligunt partem libertati faventem, ille verò cum hostiensis: humanior, inquit, id est, rationabilior, pluribus innixa rationibus, ideòque magis appropinquans veritati, quam unice querit ratio: Ubi verò utraque humana est, parti majori standum est et saniori; quia hæc supra æqualitatem rationum addit majoris auctoritatis pondus.* Vides quàm dispares pro dirigendis conscientiis prescribant regulas ex unâ parte probabilistæ, ex aliâ ille, de quo in præsentî (quem tamen nescio quâ fide pro se citant) doctissimus Nider. Volunt illi in concursu duarum opinionum oppositarum, quarum una æquè probabilis, aut etiam probabilior militat pro lege, alia minus probabilis pro libertate, sufficere, si ex amore commodi temporalis exercitiò libertatis, etc., intellectum avertat à consideratione motivorum opinionis stantis pro lege, solum considerando motiva opinionis stantis pro libertate; sicque partem benignam amplectenti securitatem dant ex eo, quòd qui probabiliter operatur, prudenter operatur: hic verò, scilicet Nider, nequidem hoc permittit scrupulosus, sed vult, ut in dubiis conscientiam sibi formet de parte probabiliore. Constat id clarius ex eodem auctore in Præceptorio divinæ legis ad præceptum 1, cap. 5, litt. F., ubi tradens tredecim regulas, ex quibus desumi debet certitudo moralis ad honestatem operationis requisita, octava est, inquit, *certitudo moralis non semper scrupulos omnes abjicit: sufficit ut contemnat vel supcret sic operando, quasi non sint.* Est autem scrupulus in proposito vacillatio, seu dubitatio quædam consurgens cum formidine ex aliquibus conjecturis debilibus et incertis. *Alioquin si ex vehementibus argumentis et probabilioribus pro hac parte dubitatio consurgeret, jam non scrupulus solus, vel levis dubitatio cum trepidatione dici oportet, sed moralis de transgressione certitudo.* Si consurgat ex dubio moralis de transgressione certitudo, quid quæso faciet ad probabilitatem partis benignæ reflexio? quod repetens regulâ undecimâ quæ est: *exponere se periculo peccati mortalis est peccatum mortale*, subjungit: « Vel sic agere incertum et dimittere certum in materiâ mortali est peccatum mortale, si tale sit incertum, quòd sit mortale, non solum pro leves conjecturas.... sed intelligitur, dum tale est vehementer et probabiliter incertum, requæ sicut oppositum, vel non magis. Tunc enim illud, quod agitur, non caerebit mortali culpâ. »

Panormitanus, aliàs Nicolaus de Tudeschis creatus

cardin. à Fel. V, in conc. Basil. anno 1440, quem Trithemius appellat *Lucernam juris* in cap. *Juvenis* de spons. hanc regulam magistralem tradit: *In concenitibus periculum animæ, debemus in dubiis semper tenere, quod est certius, et... sine periculo animæ... unde in istis illa pars est tutior, quæ est mitior.* Debemus, inquit, ergo non solum de consilio, sed de præcepto.

Panormitanus, inquit Terillus cap. *Capellanus de feriis*, approbat Innoc. IV sententiam, nimirum cum non peccare, qui prætermisit servare jus, ubi sunt varæ opiniones; licet postea appareat contrariam opinionem fuisse veram, et quam secutus est, non fuisse satis subtiliter investigatam. R. 1° Panormitanum agere de his, quæ spectant ad solemnitates juris, ex quibus diversa sentientes verè inde excusat à peccato, quia, inquit, unaquæque provincia abundat in suo sensu: et quis dubitat juris positivi diversas posse servari formulas sine læsione conscientie? Resp. 2° sermone esse de eo, qui secutus est opinionem circa jus positivum, cujus habuit ignorantiam invincibilem, eò quòd post diligentem veritatis inquisitionem prudenter existimãri, à nullo se jure prohiberi exercere actum, de quo varæ erant doctorum opiniones, quæ inter se dissidentes utrinque legis præsidio destituebantur.

Angelus de Clavasio, vicarius generalis ordinis S. Francisæi, floruit circa annum 1490; in Summâ suâ, quam illius nomine vocant angelicam, v. *Opinio* cum Panormitano docet quòd in dubiis, ubi versatur animæ periculum, tutior pars est eligenda, et quod certius est, tenendum. Permittit quidem sequi opinionem doctorum non omninò certam, sed moralem requirit certitudinem, hanc autem desumi non ex judicio supra probabilitatem reflexo, nù volunt probabilitatæ, sed ex majori probabilitate: « Non enim (inquit) consurgit certitudo moralis ex evidentia demonstrationis, sed, ex: probabilibus conjecturis... magis ad unam, quàm ad aliam partem se habentibus. »

Gabriel Biel, celeberrimus ex nominalium scholâ theologus ord. canonic. Regularium S. Augustini (circa annum 1491), in 4, dist. 15, q. 3, art. 15, dub. 2: « Agere incertum, et dimittere certum in materia moralis est peccatum mortale... dùm tale est vehementer et probabiliter incertum, æquè sicut oppositum, vel magis. Unde ex hoc, quòd sententia dicens, quòd habere plura beneficia... sit peccatum mortale, est sententia plurimum sanctorum, et famosorum doctorum, plus concordans S. Scripture, et Patrum canonibus, quàm ejus oppositum, concludit: Ergo posse habere sine peccato plura, est valde incertum, et longè minùs probabile quàm ejus oppositum. » Ex quo tandem concludit, quòd plura retinenda beneficia committit se incerto mortaliter peccato, adeoque peccet mortaliter.

Major (qui floruit anno 1500) in prologo 4 Sententiarum in res. pad. 1, contra ult. part. quintæ conclus. « Auctoritates similes, tunc certum, dimitte incertum, sunt consilii, quando tenuer est apparen-

tia de certo; sed quando sunt æquales apparente vel plures, pro parte certâ, stultum est partem certam relinquere, Eccles. 5: *Qui amat pericula, peribit in illis.* » Quod ad conf. 4 argum. contra 6 conclus. exemplificans, « octo viri reputati, inquit, dicunt B. contractum vitiosum, quem facit Titius cum octo rationibus; rursus octo tantæ auctoritates, cum totidem apparentiis, scilicet contractum Titii esse licitum; quæstio est, utrùm Titius tenetur ad restitutionem, et detestationem? Et mihi apparet hæc conclusio concedenda: Titius de necessitate salutis tenetur restituere. »

Adrianus inter sui temporis theologos primus ob eximiam pietatem, ac doctrinam ad summam Pontificatus apicem evectus anno 1522, 6 Jan. in 4 Sent. pro Sacram. Pœnit. de Rest. quærit: « An doctoribus contrariantibus circa aliquod agibilibus, et agere secundum unam opinionem esse periculum peccati, agere verò secundum aliam, est in dubio peccati mortalis, mortaliter peccet, qui agit illud, de quo est dubium, an sit peccatum mortale? » Quæstionem ita propositam resolvit Adrianus distinguendo: « Vel enim, inquit, ex contrarietate opinionum movetur ad dubitandum, vel non? Si ita, peccat partem dubiam amplectens. Si non, et dubium conscientie temerè deponat, interpretativè dicitur quis se exponere periculo, quoniam debet æstimare periculum vel discrimen esse in eo quod nihilominus agit. » Censet igitur dubium in casuposito, deponi non posse, nisi temerè; suspendendo judicium à consideratione motivorum pro lege stantium, quæ æstimare deberet, quæ non æstimando, sicque temerè dubium deponendo, interpretativè quis se periculo exponit. Quia, ut subjungit infra eodem loco, interpretativè se exponit periculo, quando scilicet disparitas talis ac tanta est, quòd meritò deberet aliis credere. Quod contingit, dùm major est probabilitas pro parte favente legi; vel propter eorum auctoritatem ad minus de facti honestate et an liceat dubitare, quod fit, dùm æqualis est utrobique probabilitas. Ex hoc doctissimo pontifice plura adducemus § sequenti.

Circa idem tempus Sylvester de Prierio Ord. Præd. Generalis in Summâ summarum, quæ Sylvestrina dicitur, quærit § 2, quomodò intelligenda sit hæc regula: *In dubiis tutior pars est eligenda.* Et resolvit: *Quòd si probabilitas hinc inde esset æqualis, tutior est eligenda necessario, quando ex electione alterius immineret periculum peccati mortalis, quia tunc verum est illud Eccles. 5: Amans periculum pro peribit in illo.* § 4, quærit, utrùm in dubio de irregularitate vel delicto interpretandum sit affirmativè aut negativè? et resolvit interpretandum, esse generaliter negativè; dùm in foro contentioso purè agitur ad pœnam, quæ in pœnis mitior interpretatio est facienda, in foro autem animæ debemus interpretari affirmativè, quòd sit irregularis; quia in foro conscientie pars tutior est eligenda, licet durior: quia in illâ parte nullum subest periculum. Cap. Significasti de homicidio. Et idem dicit (Panormitanus) ubicunque dubitatur de aliquo delicto: ad quod vide gl. in cap.

uric. de *Scrut.* Ergo non in solo casu homicidii, uti cap. illud de homicidio interpretantur probabilistæ. Peregri Sylvester: *Similiter dicendum est in foro quasi penitentiali: puta quando non agitur ad penam propriam, sed ut ab altaris ministerio absteat, vel ab aliquo exercendo, in quo exercendo subest peccatum: quia etiam tunc in securiorem partem debemus interpretari, licet sit durior. dict. C. Significasti de homicid. C. Juvenis de spons.* Extenditur ergo ex Sylvestri mente regula de viâ tutiore in dubiis eligendâ ad quæcumque delicta (excepto dum in delictis propriè ad penam agitur), quoscumque contractus, ac generaliter quascumque materias in foro animæ; quoadcumque in amplexu partis minus tute subest peccandi periculum.

Ne in hæc parte sim longior, duos tantum adhuc theologos Cajetanum scilicet et Conradum, quos importunè sententiæ probabilioristarum adversarij obijciunt probabilistæ. Cajetanus (inquit Lacroix, n. 323), v. *Opinio*, est pro sententiâ benignâ. Ait quidem loc. cit. Cajetanus: *Opinioe uii ut regulæ operum interiorum et exteriorum esse quandoque licitum.* Sed prosequere quæ ait ibidem: *et quandoque illicitum, nisi submittendo opinionem regulæ superiori, scilicet S. Matris Ecclesiæ et apostolicæ Sedis, quoniam ambiguitatis aliqui habens regulæ, quid sit opinio, resolvenda est in regulam certam, ne error possit inveniri. In operandis verò, nisi tutiorem partem eligendo, non licet opinionem cujuscumque assumere ut regulam operis: quoniam eo ipso, quod operatio regulanda committitur opinioni, committitur regulæ ambiguae, quia opinio omnis ambigua est, utpote cum formidine alterius partis.* Dum igitur ex contrarietate opinionum prudens exsurgit ambiguitas seu dubitatio, nisi tutiorem partem eligas, operandò peccas. Deinde quam procul doctrina eruditissimi cardinalis à doctrinâ probabilistarum colliges ex iis quæ habet in Summâ; v. *Periculum*, ubi: *Periculo peccandi (inquit) se exponere dupliciter evenit; 1°. faciendo scienter opus dubium, an sit licitum vel illicitum: et hoc modo se exponere periculo peccandi est peccatum, et si agitur de licito aut illicito, mortaliter est peccatum mortale. Et ratio est; quia voluntas ex hoc ipso exorbitat à rectâ ratione et divino amore, quod mavult opus illud cum dubio incurrendi transgressionem divini præcepti, quam abstinere ab opere illo cum certitudine non errandi, ac per hoc voluntas magis amat opus illud, quam Deum in suo præcepto; et sic verificatur sententia illa: Exponens se periculo peccati mortalis, peccat mortaliter; in casu ergo, quo intellectus propter æqualitatem hinc inde rationum redditur fluctuans inter utramque contradictionis partem, si voluntas juxta doctrinam Lacroix, n. 416, ex amore commodi proprii, lucri captandi, exercitii libertatis, &c., ducta intellectui imperet, eumque determinet ut parti minus aut æquè probabili faventi libertati assensum præbeat, per hoc voluntas magis amat opus illud, quam Deum in suo præcepto; et sic (secundum doctrinam Cajetani) verificatur sententia illa: Exponens se periculo peccati mortalis, peccat mortaliter.*

Superest Conradus Timmenhart., qui in septipartito opere de Contractibus anno 1515 impresso, q. 100, conclus. 1, in septem casibus, inquit, contingit, quòd agens talem actum, de quo doctores tenent contrarias sententias, peccat mortaliter. Præmissisque 2 casibus subjungit: *Quartus est, quando habens eundem actum habet probabilem conscientiam, quòd sit mortalis, et dicitur probabilis, ubi plus declinat ad credendum quòd sit mortalis, quam quòd non sit mortalis.* Ubi vident probabilistæ non esse solidam probabilitatem pro aliqua opinione, nisi pro quâ major est verisimilitudo. Quintus, quando agens habet æquilibrium conscientiam, quòd sit mortalis: hoc est, æquè credit, quòd sit mortalis, quam quòd non sit mortalis. Respondebunt adversarij Conradum agere de operante cum dubio, non verò de eo, qui ita operatur, ut intellectus per voluntatis imperium motus tantum consideret motiva probabilia se tenentia ex parte opinionis benignæ, ac suspendatur à consideratione motivorum se tenentium ex parte oppositâ. Hoc est ipsissima adversariorum doctrina, de quâ vide dicta § 4. Contra quam Conradus: *Septimus, inquit, casus est, quando actus ille à parte rei non est illicitus, et agens cum est litteratus et scientificus, qui novit ponderare causas adhaerendi potius uni opinioni, quam alteri: et tales causæ adhaerentiæ sunt notabiliter magis prægnantes circa opinionem damnantem eundem actum, quam sibi causæ adhaerentiæ opinioni justificandi eundem: et nihilominus (non obstante illâ prævalentiâ) ipse adhæret opinioni justificanti eum, et agit eundem: ratio hujus est, quia talis non caret temeritate in sua actione, et agit contra probabiliorem conscientiam. Nam si causæ adhaerentiæ opinioni damnanti actum sunt magis prægnantes, tunc sunt nata inducere eum ad magis credendum, quòd sit illicitus, quam quòd sit licitus: quoniam intellectus est potentia naturalis non potens credere id quod sibi ostenditur ut magis credibile, igitur talis magis credit, quòd sit damnatus actus, quam quòd sit licitus; et nihilominus (illâ credulitate non obstante) agit eundem actum: non obstante reclamatione conscientie, quam aut non audit nec advertit, aut emulens N. B. per imperium voluntatis compescit, suspendendo intellectum à conversione talium per aversionem ejus.*

Colliges 1° SS. PP. doctoresque scholasticos hic adductos non solum statuere regulas pro dirigendâ in dubiis conscientia, sed et doctrinam regulis et doctrinæ probabilistarum è diametro oppositam, uti constat ex dictis hoc et præcedenti §, adeoque probabilistarum opinio circa hanc universalissimam morum regulam hoc sensu est nova quòd opponatur antiquorum doctorum opinioni, ac proinde juxta doctrinam P. Lacroix, n. 446, « non præferenda antiquæ, sive in practicando, sive in docendo, quia si opinio antiqua tamdiu sustinuerit probam, et examen theologorum, meritò illi plus fidimus. Addit Eliz. l. 7, q. 10 et 11, § 2, antiquos ex dispositione divina providentiæ debuisse in materiis fidei et morum (maximè in fundamentis et totius theologiæ moralis) esse minus obnoxios errori, quàm recentiores; nam si antiqui errassent,

« fideles non habuissent, à quibus veritatem discerent, « nunc autem licet errarent recentiores, superes- « sent antiqui, quos legendo, considerando, et se- « quendo possent errores suos deponere. » Hæc Lacroix. Quam doctrinam quasi è cælo delapsam suscipio, sed simul contra adversarios concludo, quod, quamvis concedatur communem aliquo tempore fuisse sententiam probabilistarum, eosque errasse, non ideo Deum deseruisse Ecclesiam, sed fideles habuisse SS. PP. aliosque adductos doctores scholasticos, secundum quorum placita conscientias suas dirigere poterant. « Colliges 2°: Divinam quâdam providentiâ factum « (verba sunt Baronii in Ethicâ christianâ disp. 1, « loco 14), antiquos theologos, qui ante Bartholomæum Medinam de usu probabilitatum generatim « scripserunt, ita cautè se gessisse, ut vix aliquam « adversariis præbuerint causam vel occasionem, ad « suam ipsos mentem pertrahendi: et si quid illis « liberius exciderit circa singulares quæstiones, id « correxisse regulis generatim constitutis. » Hæc Baronius. Quæ ibidem probat exemplo Majoris, qui, quamquam circa unam, alteramve quæstionem satis sit laxus, tamen de communi doctrinâ ad singulas partes deducendâ docet ea, quæ supra ex eo adduximus. Unde quæst. 2, sancit: « *Teneatur pro doctrinâ « tanquam esset celte in silice sculpta: quod in viâ mo- « rum, quando sunt æquales apparentiæ, vel plures pro « parte certâ, modus certior (id est tutior) est tenendus, « qui enim se exponit periculo peccati, peccat.* »

Cæterum quod antiqui theologi et Patres probabilistarum principiis et regulis contraria docerint, non tantum ex illorum scriptis, sed ex illorum testimoniis constat, quorum auctoritate pro se stante gloriantur probabilistæ, eisque propterea minimè suspecti esse possunt; quod in probabilioristarum favorem veritatem prodiderint. 1° itaque Lopez qui ex primis probabilistis fuit, instructor, Consci. edito anno 1585, p. 41, c. 20: « Scio, inquit, communem esse sententiam Soti, « Cordubæ, Cajetani, Conradi et Navarri, non satis esse « probabilem opinionem sequi, sed probabiliorē esse « sectandam. » Quam sententiam Lopez fatetur esse veram in rebus magni momenti et salutis. Gabriel Vasq. tom. 1, in 1-2 disp. 62, cap. 1, citat pro assertionē nostrâ S. Th. Henr. Cajet. Armillam. et cap. 2, n. 7: « Videtur, inquit, in eâ sententiâ Navarrum fuisse, « cæterosque summistas, ut assererent probabiliorē « opinionem esse amplectendam.... cum quibus in hoc « expressè sentit S. Antoninus. Undè etiam fit, ut si « opinionēs sint æquē probabiles, illa sequenda sit, quæ « tutior est. » Pro quâ (præter ante relatos) citat Cordubam, Adrianum, Conradum, Sotum, Majorem; in contrarium verò, n. 14, citat unicūm Bartholomæum Medinam.

Lessius 1-2, q. 19, in dubio 7: « Multi, inquit, do- « ctiores videntur existimare semper sequendam esse « sententiam probabiliorē, nisi fortè ea quæ minùs « probabilis est, sit tutior. » Hanc doctrinam sequitur Angelus, Sylvester, Adrianus, Navarrus, Cajetanus. In contrarium, n. 45, citat solum Medinam.

Pesantius 1-2, q. 19, art. 6, de Consc. opin. disp. 2, n. 1, ait, Angelum, Tabienam, Rosellam, Sylvestrum, Navarrum docere, probabiliorē esse sequendam. Idem quoque, inquit, docere videtur Antoninus. Et tandem omnes affirmant tutiorē partem esse sequendam, quamvis contingat plures opinionēs esse æquē probabiles. Q. 18, art. 6, solum etiam Medinam citat in contrarium. — Azor l. 2, Instit. c. 16, q. 2, citat Cajet., Almainum, S. Th., Alensem, Adrianum, Armillam, docentes in contrarietate opinionum tutiorē esse sequendam. — Gregorius Martinez, 1-2, q. 19, art. 6, dub. 6, dicit Cajet., Armillam, Sylvestrum, Navarrum, Henricum, et canonistas omnes communiter negare, quòd licitum sit ex duabus opinionibus æquē probabilibus eligere, quam malueris.

Franciscus Amicus, tom. 5, disp. 15, n. 75, affirmat, « omnes ferè antiquos theologos negare, licitum « esse operari secundum sententiam minùs tutam, et « simul minùs probabilem, semperque ad licitè operan- « dum ex sententiâ minùs tutâ exigere, ut illa sit pro- « babilior. » Ad tam candidum Amici testimonium respondet Lacroix, n. 327: « quod Amicus dicit, meritò « negant alii viri sapientissimi. » Sed contra, quod Amicus contrâ se affirmat, cum eo contra se affirmant alii viri sapientissimi apertâ veritate convicti, partim ii, quos citavimus, ex quibus Lacroix, n. 166, Vasq., Less., Azor connumerat inter auctores omni exceptione majores, quibus proinde in hac quæstione facti fidem non adhibere, idem est ac dicere, quòd vel auctores à se citatos non inspexerint, vel eorum mentem non intellexerint, quæ præsumi non possunt de tanta auctoritatis auctoribus, maxime ubi contra se testimonium perhibent et doctrinam, locaque, ex quibus hæc desumpta est, allegant. Quibus accedunt citandi non contentendæ auctoritatis viri.

Franciscus de Oviedo 1-2, tr. 5, controver. 3, puncto 2, contra opinionem probabilistarum profert Adrianum, Glossam, Cajetanum, Angelum, Armillam, Sylvestrum, Majorem, Conradum Tann. tom. 2, disp. 2, de Act. hum. q. 4, n. 19; pro opinione dicendâ, è duabus opinionibus æquē probabilibus, sequendam probabiliorē, nisi altera tutior sit, recenset Henricum, Adrianum, Conradum, Sylvestrum, Sotum, Cordubam et multos summistas. — Paulus Layman lib. 1, tract. 1, c. 5, § 2, pro eadem refert Glossam, Sylvestrum, Cajetanum, Conradum, Majorem. — Garcias de Beneficiis p. 14, c. 5, n. 561, pro eadem refert Sylvestrum, Cajetanum, Conradum, Adrianum, Sotum, Navarrum, Cordubam, Antoninum, Surezo. — Noster Petrus Cornicio (quem verè dignum Ecclesiæ Dei doctorem vocat Paulus V, teste Gonz.) pro sententiâ asserente, nemini licere sequi opinionem minùs probabilem, et minùs tutam, relicta probabiliori et tutiori 1, in 1-2, tr. 8, disp. 3, dub. 6, n. 8, citat Sotum, Conrad., Cordub., Henr., Gonet., Burgos de Paz., Cajet., Sylv., eamque sententiâ vocat satis probabilem. — Castrop. p. 1, disp. 2, punct. 2, n. 1, pro eadem citat Conrad., Cordub., Armill., Sylv., eamque n. 2, vocat satis probabilem. — Tandem Diana tr. 13 de Opin. prob. res. 1, opinione negante esse iu-

citum, relicta opinione probabiliori; et magis tutâ, sequi opinionem minus probabilem, et minus tutam, citat multos veteres, S. Antoninum, Sylvestrum, Gabrielem, Cajetanum, Conradum, Sotum, et alios.

Inspectis igitur doctrinâ et regulis, quæ ex veteribus scholasticis supra adduxi, consideratâ itidem sincerâ confessione tot probabilistarum, moraliter certò verum iudicio esse id, quod Amicus dicit, omnes scilicet ferè theologos sentire, quod in opinionum contrarietate non liceat sequi opinionem faventem libertati, nisi illa sit probabilior, adeoque circa hanc universalem morum regulam præferendam esse probabilioristarum opinioni recentiorum, antiquorum sententiæ contrariam, uti coisitat ex doctrinâ P. Lacroix cit. n. 446; cogitet autem apud se, quisquis in re omnium gravissimâ falli non vult (inquit Wendrochius apud Genet. de Opinione probab. § 6, n. 57), an aliquid verisimilitudinis habeat, præcipuum cardinem theologiæ moralis, ab omnibus Patribus ignoratum esse, et his postremis temporibus reiectum, omninò probabilitatis doctrinâ; siquidem vera esset, et non infidam securitatem afferret, nil commodius, nil ad evellendos scrupulos aptius, nil ad complanandum salutis iter expeditius. Magnum salutis presidium nactus esset, qui eam didicit, magno adminiculo privaretur, qui eam nescit. Hinc fit ut in recentiorum casuistarum scriptis singulis penè versibus inculcetur. Cur igitur tantum arcanum vel Patribus invidit Deus, vel nobis Patres inviderunt? Cur ipsi probabilitatibus istis nihil utuntur? Cur sic ubi in rebus agendis non est ipsis explorata veritas, tantum timoris præ se ferunt ne fortè, quod eis videtur rectum, iniquum et pravum à Deo iudicetur? Quis non videat, ut in re tanti momenti, quod Patribus ignoratum fuit, his postremis temporibus patuerit? Majori sanè iure, quàm Caram. in theol. Fundam. n. 507, contra eximium Suar. contendentem attritionem cognitam ut talem non sufficere in articulo mortis ad Sacramentum Pœnitentiæ. Contra probabilistas ita arguenter: *Incredibile est animis integris mille sexcentis rem tam necessariam, si esset vera, fuisse in Ecclesiâ Romanâ ignoratam. Altius de Dei misericordiâ est præsumendum, non enim attendendum esse ab illo totam Ecclesiam deserit, ut in re tanti momenti semper fuerit decepta; quæ ratio (subdit Caramel) iametsi moralis sit, et non metaphysica, fortis interim est, et sufficiens, ut Suaris (dico ego probabilistarum) opinio rejiciatur.*

Concludo ergo gravissimis verbis Vincentii Lirinensis in Commun. novellum probabilistam alloquens: *Deus tuus custos. Quid est depositum? id est, quod tibi creditum est, non quod à te inventum; quod accepisti, non quod excogitasti; rem non ingenii, sed doctrinæ, non usurpationis private; sed publicæ traditionis; in quâ non auctor debes esse, sed custos: non institutor, sed sectator; non ducens, sed sequens... O Timothee! ô Sacerdos! ô Tractor! Doctor! si te divinum munus idoneum fecerit, ingenio, exercitatione, doctrinâ... intelligatur te exponente illustrius, quod antea obscurius credebatur... eadem tamen, quæ didicisti, doce, ut cum dicas novè, non dicas nova.*

§ 11. *Quibus potissimum motibus imitatur sententia probabilioristarum sustinens in concursu duarum opinionum, quarum una est æquè, vel magis probabilis stans pro lege; altera minus æquè probabilis favens libertati, sequendam in præci sententiam tutiorem.*

Rationes præcipuas et fundamentales colligere luculenter licet ex iis quæ hucusque dixi. Unde eas solùm breviter hic insinuo revidendas locis debitis, aliasque pro majori dictionum elucidatione superaddo.

Primò, ad hoc ut licita et honesta sit operantis actio, requiritur, ut operans saltem possit formare iudicium prudens de actionis honestate; atqui operans in concursu opinionum, de quo est controversia, non potest tale iudicium prudens formare: ergo. Major est certa etiam apud probabilistas: Min. constat ex dictis toto § 2. Secundò, ad honestè operandum debet dictamen ultimum et practicum esse moraliter certum: atqui in concursu opinionum, de quo in tit. § non potest formari dictamen ultimum et practicum moraliter certum: ergo. Maj. prob. ex P. Lacroix, n. 48, 1: « Quia qui operatur ex iudicio practico tantum probabilii, scit iudicium quo nititur posse esse falsum; ergo non est certus se non peccare formaliter, ergo sic operando exponit se periculo peccandi formaliter, et virtualiter contemnit legem, ergo peccat. *Nesque dicas* cum Eliz. q. 2, § 5, esse tantum periculum remotum, quod vitare non tenemur. *Non* revorâ est proximum, cum omnes sic operando semper agnoscant periculum, quod semper est conjunctum adeoque semper formidare debeant, ne peccent. *Conf.* quia ultimum dictamen conscientiæ debet esse tribunal irrefragabile, coram quo homo sine dubitatione vel condemnatur ut nocens, vel absolvatur ut innocens; sed dictamen tantum probabile non est irrefragabile, cum possimus illud negare, utpote non convincens, nec necessitas intellectum. Ergo, qui habet suspicionem vel scrupulum peccati, debet priùs se resolvere saltem exercitè; sic enim cap. *per tuas 2, de Simon.*, dicitur esse peccatum operari contra conscientiam scrupulosam, nisi priùs scrupulus deponatur, sive contemnatur; item cap. *Inquisit. 44, de sent. excomm.*, dicitur, quòd conjux habens conscientiam ex credulitate levi et temerariâ de impedimento dirimente possit exigere debitum, si tamen ad pastoris sui consilium, vel aliter explodat credulitatem illam levem ac temerariam, atqui opinans tantum probabiliter esse licitum; meritò habet plus, quàm suspicionem, scrupulum, vel credulitatem vanam de eo, quòd idem sit illicitum; agnoscit enim pro hoc esse motiva gravia, hinc prudenter formidat, ne sit illicitum, ergo nisi aliunde se certificet de honestate operationis, sic operando peccat. Majori sic probatâ, min. quoque probò. Si in concursu opinionum, quarum una æquè vel magis probabilis stat pro lege, altera æquè aut minus probabilis pro libertate posset formari ultimum iudicium dirigens moraliter certum, posset id fieri vel per principia directa, vel per principia reflexa; atqui neutro modo id potest fieri. Maj. est certa, min. etiam quo ad primam partem conceditur ab adversariis. Quoad

secundam igitur partem probatur. Prætersam suam certitudinem probabilistæ fundant in hisce principiis :
 « 1° Omne probabile licitum est ac tutum ; 2° quisquis
 « secundum probabilem agit opinionem, agit prudenter,
 « vel agit secundum rectam rationem. » Quorum in-
 « sufficientiam fusè ac luculenter probavimus § 2, 3, 4
 « et 5, solutis etiam argumentis in contrarium afferri
 « solitis. 3° « Quandocumque non est evidens, actionem
 « non esse prohibitam, seu dari legem illam prohiben-
 « tem, lex illa, si quæ sit, non obligat. 4° Si probabile
 « sit legem non dari, hæc, si detur, non est sufficienter
 « promulgata, et ignoratur invincibiliter, quamquam
 « probabilis sit legem illam dari. » Quæ solidè refuta-
 « ta vide § 6, 7 et 8, tam à rationibus, quam inconve-
 « nientibus ex iis consecrariis. 5° « Quandocumque lex
 « prohibens incerta est, ex eò quòd dubitetur an sit
 « lata, vel sufficienter promulgata, homo est in pos-
 « sessione suæ libertatis. » Circa quæ revivenda, quæ
 § 9, dixi. Et mirum quod plerique hoc ultimum pro
 principio moraliter certificante adducant, quod ex eorum
 principis manifestè convincitur non esse
 tale. « Nam, ut argumentatur P. Lacroix, n. 305, di-
 « citamen ultimum non potest deduci ex opinione pro-
 « habili veluti ex unâ præmissâ, sed deduci debet ex
 « duabus præmissis certis, quia conclusio deducta ex
 « unâ tantum probabilis est etiam tantum probabilis,
 « cum debeat sequi debiliorem partem. » Unde nec
 sufficit ob eamdem rationem, quòd opinio, ex quâ de-
 ducitur dictamen ultimum moraliter certum, sit tan-
 tum probabilior, sed necessariò requiritur ut sit mor-
 taliter certa. Subsumo. Atqui regula de meliori con-
 ditione possidentis in dubio extra materiam justitiæ
 non est moraliter certa, ergo non potest deservire
 pro principio moraliter certificante ultimum dictamen
 moraliter certum de actione, circa cuius honestatem
 est dubium, exercendâ. Prob. min. ex P. Lacroix,
 n. 180 : « Universaliter valet, si hæc sententia sit certa
 « moraliter, opposita non est probabilis ; et si ista sit
 « probabilis opposita non est certa. » Atqui sententia
 opposita opinioni de meliori conditione possidentis est
 probabilis, ergo sententia affirmans non est moraliter
 certa. Prob. min. Opinio certò probabilis est, inquit
 Lacroix, n. 122, quam omnibus diligenter expensis
 tenent ut veram quinque aut sex theologi probitate,
 iudicio et scientiâ prestantes, si de probabilitate non
 dubitent, etiamsi alii communius rejiciant ut falsam :
 si enim isti priores ita absolutè teneant, dubitari non
 potest, quin habeant rationem gravem. Atqui senten-
 tiam negantem regulam de meliori conditione possi-
 dentis se non extendere extra materiam justitiæ te-
 nent ut veram quinque aut sex theologi, de quorum
 probitate, iudicio et scientiâ nemo dubitaverit, ergo.
 Prob. min. quia teste P. Lacroix, n. 502, sententiam
 negantem tenent Azor, Vasquez, Salas, Turrianus,
 Perez, Sayrus, Veriyns, Mercerus, Gonet, Gonz., etc.,
 quorum duo primi (cùm ex mente P. Lacroix sint
 omni exceptione majores, aliorum quoque probitas ac
 eruditio satis manifesta sit ex eorum libris), minimè
 suspectam fidem habere censentur. Citat præterea

Azor. tom. 1, l. 2, cap. 18, q. 4, l. 11, c. 15, q. 2, pro
 eadem sent. Angelum, Sylvestr., Archidiacon., Vasquez,
 1-2, q. 19, a. 6, disp. 65, c. 3; et disp. 26, c. 5, n. 1,
 pro eâ citat Sylvestr., Navar., Armiil., Angel., Adrian.
 Quibus n. 2, addit Hostiens. et Panorm. Salas in do-
 ctissimo tract. de Legibus præter relatos à Vasquez
 citat tract. 14, disp. 10, lect. 4, Archidiacon., Fel., Medi-
 nam l. de Jejunio q. 7, de necessitate jejunii ecclesie
 stici, ubi ait : *Si quis omnibus perspectis et considera-
 tis, adhuc maneat dubius, an præceptum humanum obli-
 gat sub mortali, aut veniali, tum ipsa conscientia dubia,
 quæ tenerè deponi non debet, sicut ipsi dubitant legem :
 tunc enim id agit, et tenet, quod tutius esse cognoverit,
 ne conscientia propriæ contraveniendo ædificet ad gehennam.*
 Et Ledesm. 2-4, q. 17, a. 2, dub. 2, ait : *Tunc
 ipsa conscientia dubia, quæ tenerè deponi non debet, fa-
 ciet ipsi dubitant legem, et quid sit agendum ostendet :*
*nam tunc id agit ille dubitans, si nec per se, nec per
 doctorem potest vincere illud dubium, quod tutius esse
 bonâ fide judicaverit, ne conscientia propriæ contrave-
 niendo ædificet ad gehennam.* Sayrus in Clavi regiâ l. 1,
 c. 15, n. 56, pro eadem adducit Angel., Tabien., Sylv.,
 Navar., tom. 4 Consil., consilio 26, in novis, alias 18,
 in antiquis num. 2, vers. sic 5, ubi expressè ait : *Quòd
 qui dubitat an venerit non solum religionem intrare, sed
 etiam profiteri, querere debet sibi idem remedium, quod
 quæreret, si sciret : quia in dubio certiorè partem ten-
 tur eligere, saltem quoad forum conscientie.* Ex quibus
 verbis, inquit Sayrus, constat Zerulam, aliosque pro-
 babilistas, falsò ac malè Navarrum pro contrariâ sen-
 tentiâ citasse ; hisce addit Corbund. et Sebast. Medicus.
 Imò sententiam negantem tradi ab ultra tringinta do-
 ctoribus testatur Thom. Sanch. in Summâ, quibus sit
 addas theologos scholasticos veteres § præc. relatos,
 aliosque infra referendos, constabit sententiam negan-
 tem longè esse communiorè, ac à majoris nota do-
 ctoribus sustineri, ex quibus ulterius inferes, quanta
 sit contrariæ sententiæ incertitudo, eaque vincatur
 ex adversæ partis fundamentis.

Prob. 5° Ratione desumptâ ex Adriano VI, quodlib.
 q. 2, litt. E, ubi regulæ loco statuit : *Nulli licet agere,
 de quo dubitat, an sit mortale peccatum, si certus sit,
 quod oppositum agendo, non peccabit ;* quam sic probat :
 « Nulli licet magis servare amorem creaturæ, quam
 « Dei, ut patet ex præcepto diligendi Deum super
 « omnia ; sed qui propter amicum agit illud, de quo
 « dubitat (à fortiore, si propter rationes fortiores plus
 « quam dubitet) an sit mortale, vult magis servare
 « amorem illius, quam Dei, ex quo exponit se peri-
 « culo displicendi mortaliter Deo, ut amico placeat,
 « aut sibi ipsi, quod exemplariter deduci potest, si
 « quis velit operari, ut complacet Petro, de quo du-
 « bitat, an displicebit Joanni, cum cessando ab ope-
 « ratione possit in utriusque gratiâ permanere, indu-
 « biè diligit Petrum supra Joannem. Conf. Si medicus
 « propter delectationem velit sumere cibum, de quo
 « dubitat, an sibi mortem inferet, indubiè peccat :
 « præferens delectationem sanitati propriæ, ergo si-
 « militer in proposito, cum exponit charitatem Dei

discrimini interitûs, agendo, de quo dubitat, an Deum constituet sibi inimicum. Unde August. : *Amor meus, pondus meum; eo feror, quocumque feror.* Ergo censebitur amor creature dominari, ubi fortius impellit, quàm amor Dei. Unde pulchrè in rem card. de Aguirre in Præfat. ad tomos consiliorum Hispaniæ : *Certè, inquit, nemo prudens vitam corporis ita negligit, ut audeat uti cibo, aut pharmaco solum probabiliter sano, quod tamen æquè, aut magis probabiliter censeatur noxium, et exitiale futurum. Quare nè exponat se probabiliter, aut probabiliori mortis periculo, eligit aliud certè immoxium, aut salutiferum. Idem ferè accidit circa rem familiarem servandam, et honores assequendos. Cur ergo vita animæ, et salus æterna longè pretiosior passim exponatur probabiliter periculo opinionum liberiorum? nec reflexiones aliqua seu judicia reflexa ad auctoritatem alienam videntur prodesse, aut sufficere, ad formandum iudicium moraliter certum, et necessarium de usu licito opinionis benignæ, quo ad bona animi potius, quàm corporis, vel fortunæ, ubi opinio severior æquè, aut magis urget; non enim voluntas habet vim imperandi intellectui, ut iudicio reflexo censeat verum, aut certum moraliter id, quod directo iudicio æstimat falsum, aut dubium, aut minus probabile. Quare reflexiones illæ ad summum posunt habere locum, et prodesse, ubi vir doctus et prudens, rectè ratione placendi Deo, aut ipsam non offendendi, et nullo præiudicio, passione, aut utilitate abductus, diligenter inquirat veritatem pro qualitate materiæ, et debitis circumstantiis, quando concurrunt invicem contrariæ opiniones inter scriptores catholicos, doctos et pios. Si post rem examinatam inveniat benignam longè ac palam prævalere opinioni austeriori, tum auctoritate et numero patronorum, tum rationibus, et plenè respondere argumentis contrariis, videtur posse formare iudicium moraliter certum de illius veritate, et licito usu, aut nihil curare rigidiorum aliorum opinionem, vel eam reputare ortam ex inani scrupulo. Dato enim, aut permissio, quòd sententia illa benigna esset falsa in re, agens excusaretur à peccato, saltem gravi, ob rectam intentionem, bonam fidem, et ignorantiam venialem ex infirmitate humanâ. Si autem post diligentem inquisitionem inveniat opinionem austeriorem æquale pondus habere, aut etiam majus, ac proinde veritatem rei esse speculative dubiam, non poterit ullâ reflexione formare sibi iudicium moraliter certum de illius veritate aut usu licito : quare abstinendum erit ab opinione benigniore, et adhaerendum tutiori, eivæ stanti pro præcepto. Hæc, aliaque card. Acquire, exponens motiva, quibus inductus fuit ad retractandam opinionem benignam, quam antea fuerat secutus.*

Prob. 4° auctoritate simul et motivis, quibus celeberrimus Cleri Gallicani conventus anno 1700 in palatio regio San-Germano convocatus per modum concilii provincialis mentem suam declarat ac explanat. Absit (inquunt sapientissimi presules) ut probemus eorum errorem, qui negant licere sequi opinionem vel inter probabiles probabilissimam; sed ad rectum usum probabilium opinionum, has regulas à jure præscriptas agnoscimus. Primum, ut in dubio de salutis negotio, ubi æqualia utrinque animo seso

offerunt rationum momenta, sequamur quòd intus, sive quod est in eo casu unicè tutum : neque id consilii, sed præcepti loco habemus, dicente Scripturâ : *Qui amat periculum, in illo peribit.* Hæc prima regula. Altera, ut circa probabiles de doctrinâ sententias sequamur id quod Viennense œcumenicum concilium circa infusas tam parvulis, quàm adultis in Baptismo virtutes decrevit his verbis : *Nos hanc opinionem tanquàm probabiliorè, et dictis sanctorum et doctorum theologiæ magis consonantem et concordem duximus eligendam.* Quod concilii iudicium eo magis ad regendos mores pertinere constat, quo magis ex ipso fidelium sanctitas ac salus pendet. Ex hæc igitur regulâ sit consequens : primum, ut in rebus theologis ad fidei et morum dogmata spectantibus theologos quidem etiam modernos audiamus, si tamen consonas sanctis Patribus tradant sententias. Deinde, ut, si ab eis recedant, harum opinionem inhibeatursus, nedum earum aliqua ratio habeatur, aut ulla eis tribuatur auctoritas. Denique ut nemini liceat eligere eam sententiam, quam non veritati magis consentaneam duxerit; quòd ergo in praxi eam nobis liceat sequi sententiam, quam nec ipsi probabiliorem eligendam iudicemus, hoc novum, hoc inauditum, hoc certis ac notis auctoribus postremo demum seculo proditum, vel ab iisdem pro regulâ morum positum, repugnat huic efflati à Patribus celebrato : *Quod ubique, quod semper, quod ab omnibus.* Nec habere potest Christiane regulæ securitatem, hoc initium malorum esse, atque omnium antedictarum corruptelarum (propositionum scilicet nimis laxarum, antea ab eodem clero damnatarum) caput, et doctrine consecutio, et series temporum ostendit, hoc ab antecessoribus nostris, viris fortibus ac religiosis censoriè notatum. Hoc sæpè reprehensum, hodiè que reprehendi nullo incusante, imò bonis probantibus diffiteri nemo potest. placeat autem illa prudentia, ut ante omnia custodiamus, et in tuto collocemus id quod *uivum est necessarium.* Lucee c. 10, fiatque illud Dominicum cap. 10 Matth. : *Estote prudentes, sicut serpentes, qui protecto, quod præcipuum est, capite, sibi consulunt; neque quisquam in dubio salutus ad actum prosiliat, nisi ipso dubio, non ad nutum voluntatis, aut ex cupiditatis instinctu, sed ex rectâ ratione deposito dicente Scripturâ : *Rationabile obsequium vestrum,* Epist. ad Rom. cap. 12, et iterum : *Sapiens timet, et declinat à malo, stultus transiit, et confidit,* Prov. cap. 19. Postremò audiatur Apostolicum illud : *Omnia probate, quod bonum est tenete,* Epist. 1 ad Thess. cap. 5; et iterum : *Omne quod non est ex fide, id est, ex conscientia, sive ex persuasionè, peccatum est,* Epist. ad Rom. cap. 14. Denique, ut ait idem Apostolus Paulus : *Testimonium reddente illis conscientia ipsorum, non aliorum, sed ipsorum, vel suâ.**

Probatur 5° ratione, quam innuit, ac eruditè prosequitur Vasquez 1-2, d.s.p. 43, q. 15, a. 6, cap. 2; S. Th. 1-2, q. 13, a. 1 ad 1 : *Electio, inquit, importat collationem quamdam præcedentem. Scilicet mediorum,*

ut unum præcigatur alteri, ut ubi idem S. D. a. 2 : *Cum electio sit præceptio unius respectu alterius.* Hæc autem mediorum collatio, seu consultatio, nil aliud est, quàm duo, aut plura media inter se, et cum fine conferre, ut iis ita collatis intellectus iudicet, quodnam medium sit præ altero eligendum in ordine ad assecutionem finis intenti. Idem ante S. Th. docuit Arist. 3 de Animâ, cap. 11, textu 58 : « At deliberativa, inquit, iis inest tantum, quibus ratio inest; nam, hoc agat, an hoc, rationis jam opus atque officium est, ac necesse est uno quodam meliori : majus enim prosequitur. » Ac si dicat : In deliberatione, quâ inquiritur, utrùm hoc potius, an illud agendum sit, esse debet una regula, quæ metiatur, et expendat singula quæ proponuntur; quod autem hæc regulâ judicatum est majus, prosequitur, ac elegit voluntas. Unde idem Arist. 3 Eth. cap. 5 sic definit eligibile : *Quod enim cæteris ex consultatione prætulimus, id eligibile est.* Seu, ut alia translatio habet : *Quod enim ex consilio præjudicatum est, eligibile est.* Hujus enim sensus est : Quod consilio prælatum est cæteris, tanquàm melius seu ad finem intentum magis conducens, eligibile est. Consonat hisce D. Damasceni doctrina l. 2 de Fide, cap. 22. Ubi post medium definitiōnis consilium, quod præcedit electionem, inquit : « Deliberat enim quispiam rem aliquam aggredi debeat, nec ne; mox id, quod melius, conducibilisque futurum sit, expendit, et judicium dicitur, postea afficitur ad id quod consilium censuit, comprobatur, et amplectitur, etc. » In eundem sensum S. Greg. Nyssen. l. 5. Phil. cap. 4, dixit : « Quia verò non omnia, quæ opinamur, nobis placent, nec in opus deducere cupimus, tunc electio, et eligibile sit id, quod ex consilio præjudicatum. » Seu consultatiōne et sententiâ, vel iudicio alteri antepositum est. His ita positâ subsumo : atqui in concursu opinionum sibi contrariarum intellectus inclinatur efficaciter ad veritatem tanquàm ad finem et centrum suum, quâ, ut inquit Arist. 1, Metaph. cap. 1 : *Omnes homines naturaliter desiderant scire;* et ut S. Ang. tract. 26 in Joann. ait : *Quid fortius desiderat anima, quàm veritatem?* Unde juxta eundem philosophum 6 Ethic. cap. 2 : *Contemplationis bonum et malum est verum et falsum,* finis igitur, seu bonum intellectus est verum, non apparens, sed, ut supra ex D. Thomâ, q. 18 de Verit. a. 6, O. vidimus, *verum id, quod habet infallibilem veritatem,* seu quod, ut alibi loquitur, mensuratur à rebus; desiderat enim intellectus clarè cognoscere veritatem, et, ubi non assequitur claritatem, studet quàm proximè accedere ad eam per verisimilitudinem, cum ejus, qui non potest quod vult, sit velle quod potest, unde teste Arist. 1 Rhetor. cap. 1 : « Verum et verisimile ejusdem videtur esse facultatis, homines autem ad veritatem naturâ compositi sunt, et eam plerumque consequuntur » (quatenus judicant verisimiliora, in quibus plerumque est veritas), « et ille ad probabilia sectanda benè se habet, qui similiter se habet ad veritatem, » quia nimirum idem est modus investigandi veritatem et majorem verisimilitudinem. Ergo in-

clinationi naturæ rationalis (cui soli ex Philosopho supra deliberativa inest) ac lumini rectæ rationis contrarium est intellectum per voluntatem averti ab eo, ad quod naturaliter inclinatur, et tanquàm in centrum ac finem suum tendit, et ad id, quod refugit, determinari, nempe à majori evidenter verisimilitudine repertâ in opinione probabiliori, ad majorem falsi similitudinem, quam cognoscit inesse opinioni minus probabili. » Confirmatur et explicatur breviter hæc ratio ex reverendissimo Gonz. dissert. 8, § 2, n. 19 : « Naturâ lumen et sapientum consensus cum Arist. ac D. Th. nos edocet, eam esse prudentiæ legem, ut in rebus non certis prius deliberemus, quàm judicemus; prius judicemus, quàm agamus; consultamus enim ut prudenter judicemus; non tam voluntatis impetu, quàm rationis ductu, seu, ut veritatem certò, vel saltem quàm proximè attingamus : deinde maturè judicamus, ut prudenter, cordatè et rationabiliter agamus. Ergo palmarie legi prudentiæ omninò contrarium est, verum judicare id, quod magis falsum, quàm verum videtur. Si secus, quorsum deliberemus? quorsum prudentes et peritos consulimus? »

§ 12. *Exemplo judicis externi probatur non licere in operando sequi sententiam minus probabilem faventem libertati, relicta probabiliori stante pro lege.*

Judici licitum non esse in judicando sequi opinionem minus probabilem de justo, contra agnitam probabiliorē de injusto, constat ex declaratione Ecclesiæ, quæ per Innocent. XI damnavit hanc propositionem secundam inter 65 : *Probabiliter existimo, posse judicem judicare juxta opinionem etiam minus probabilem.* Hoc equidem non obstante posse judicem, si vellet, parti minus probabili prudenter assentiri, docet P. Lacroix, l. 1, n. 445, et l. 4, n. 1480. Verum non viden, quâ consequentiâ dici queat posse judicem parti minus probabili prudenter assentiri, et quod equidem peccet, si secundum partem, cui prudenter assentitur, sententiam ferat : quia manifestum est licitum esse, unicuique tribuere suum, id est, quod creditur, et prudenter cognoscitur illius esse. Siquidem prudentiâ virtus generalis est, de cujus ratione, ut inquit D. Th., est rectitudo voluntatis, quæ nihil iniquum moliri, nec imperare potest. Ac aliunde, quis culpet judicem, si sententiam ferat conformiter ei virtuti, à quâ scientia juris præcipuo quodam honore jurisprudentiâ dicitur? Quid est, quod probabiliter judicem excipiant à communi regulâ, quam infallibilem esse autumant, insinuatam à P. Lacroix in hoc syllogismo, n. 289 : *Qui prudenter operatur non peccat; sed qui operatur secundum opinionem, probabilem, ille prudenter operatur, quia operatur secundum rationem firmam et gravem, adeoque agit conformiter rationi rectæ.* Cur, inquam, non peccat prudenter judicans opinionem faventem libertati sibi licere, eique iudicio in praxi se conformans; peccat verò judex prudenter judicans rem (de quâ in iudicio controversitur) esse sui amici, eamque propterea ei adjudicans? Cur prudenter, secundum opinionem probabilem etiam in concursu probabilioris oppositæ operans agit, conformiter

rationali recte, iudex verò prudenter, seu secundum opinionem probabilem sententiam ferens non iudicat conformiter rationi rectæ, cur peccat?

Respondet Lacroix cit. n. 1480, speciales rationes, cur iudex non possit iudicare secundum opinionem probabilem relicta probabiliore, esse sequentes, quas, ibidem adducit ex Terillo. Prima est: quia Iudex tanquam persona publica tenetur unicuique jus suum dicere pro æquitate. Secunda: Iudex habet se ut arbiter, qui tenetur dicere quod sentit. Tertia est tacitus contractus cum republica, ut sententiam ferat secundum æquitatem; et majora motiva rationum. Quarta: aliàs pateret semper janua acceptioni personarum; posset enim, uti vellet, favere amicis, vel dantibus munera. Quinta: princeps non teneretur statuere peritos iudices, qui quisvis ferè sufficere, ex advocatorum relationibus, aut deductionibus iudicare probabilitatem esse utrinque, tumque procedet licite, prout vult. Sexta: aliàs melius foret constituere sortes ad terminandas lites, sors enim faveret æqualiter omnibus, nec requireret tantas expensas. Propter has rationes, Ecclesiamque declarationem adversarii sustinent hodie probabile non esse, iudicem licite sententiam ferre secundum opinionem sibi visam minus probabilem; verum, si hæc rationes bene expendantur, manifestè constabit ex eis deduci, quòd vel operans ex opinione minus probabili favente libertati similiter peccet, vel quòd iudex minus probabili in iudicando se conformans non peccet.

Ex primâ igitur sic argumentor: Uti in iudice, ut justè iudicet, residere debet æquitas et justitia; ita in agente, ut honestè agat, residere debet honestas; ergo si justitia desit iudicio facto secundum opinionem minus probabilem de justo, contra agnitam probabiliorem de injusto, pariformiter honestas deerit actioni factæ secundum opinionem minus probabilem de honesto contra agnitam probabiliorem de inhonesto.

Ex secundâ: Uti arbiter tenetur dicere, quod sentit de justo, ita operans tenetur agere secundum quod sentit de honesto: ergo sicut ille non dicit quod sentit, iudicando secundum opinionem sibi visam minus probabilem de justo, ita nec hic agit secundum id quod sentit operando secundum opinionem minus probabilem de honesto. Confirm.: Quemadmodum ut iudex et arbiter dicat, quod sentit, debet pronuntiare secundum veritatem de justo, quantum scit, et valet; ita operans, ut agat secundum quod sentit de honesto, debet conscientiam suam formare secundum veritatem, quantum scit et valet; secundum illud: *Verbum verax præcedat te. Servite Domino in veritate.* Ergo uti arbiter non pronuntiat secundum veritatem, quantum sibi visam verisimilius falsam, quam veram, ita nec operans format conscientiam suam secundum veritatem, quantum scit et valet, dum eam format secundum opinionem de honesto sibi visam verisimilius falsam, quam veram.

Ex tertiâ sic arguo 1°: Uti officio iudicis annexa est tacita obligatio iudicandi secundum æquitatem, et ma-

jora motiva rationum, ita officio honesti viri et boni Christiani, ex vi promissionis factæ in Baptismate de servandis Dei mandatis, annexa est tacita obligatio conscientiam de honesto formandi secundum honestatem et majora motiva rationum: imò ideò magis debet præsumi, quòd negotium animæ, de quo agitur, est majoris momenti. Ergo uti iudex non iudicat secundum dictamen æquitatis et justitiæ, nisi sententiam ferat secundum majora motiva rationum de justo, ita agens non operatur secundum dictamen honestatis, nisi conscientiam formet secundum majora motiva rationum de honesto. 2° Argumentor è contrario. Secundum principio Lacroix et Terilli, agens format conscientiam secundum honestatem et majora motiva rationum in actu secundo, dum eam format secundum opinionem in actu primo, minus vel æquè probabilem, verè tamen in illorum sensu probabilem: ergo et iudex sententiam fert secundum æquitatem et majora motiva rationum in actu secundo, dum eam profert secundum opinionem in actu primo minus vel æquè probabilem, verè tamen probabilem. Consequentia patet, non enim potest dari disparitas, cur potius in actu secundo et prudenter ita conscientiam formet agens, quam in actu secundo ita procedat, et sententiam formet iudex. Antecedens probatur ex doctrinâ Terilli in Reg. q. 51, assert. 4, et adducitur à P. Lacroix n. 410, ubi sic discurrunt: Si jam positus sit assensus secundum partem A (faventem amicæ libertati), hanc nunc dici posse probabiliorem in actu secundo, quia cum omnis assensus et adhæsiò ad unam partem objecti sit recessus à parte oppositâ, et intellectus non ita facilè abducatur à ratione per iudicium semel acceptatâ et approbatâ, hoc ipso objectum se aliter habet respectu intellectus, et ratio etiam ipsi aliter apparet, et inde etiam natum est illud adagium: *Suum opinatum cuique videtur probabilius.* Hæc illi de operante secundum opinionem minus probabilem, que applicata iudici iudicanti secundum opinionem minus probabilem, cui secundum illos auctores iudex prudenter assentiri potest, manifestam facient inter utrumque paritatem. Ex quibus ita è contrario argumentor 3°: Officium honesti viri nihil aliud exigit, quam ut operetur secundum opinionem de honesto, cui prudenter assentiri potest: ergo officium justii iudicis nihil aliud exoptat, quam ut sententiam ferat juxta opinionem de justo, cui prudenter assentiri potest, qualiter uti honestus vir seu bonus Christianus prudenter assentiri potest opinioni minus probabili de honesto, ita justus iudex assentiri potest minus probabili de justo.

Ex quartâ ratione similiter ita arguo: Si ex eo quòd iudices in litibus et questionibus juris prohibito iudicare possent secundum opinionem quamecumque probabilem sive magis, sive minus, sive æquè talem, sequeretur, quòd in omnibus ferè ejusmodi litibus possent, cui vellet, causam adjudicare; similiter ex eo quòd in controversiis juris, sive de lege et obligatione, agens prohibito agere possent secundum opinionem quamecumque probabilem, sive magis, sive minus, sive æquè talem, sequeretur quòd in omnibus ferè controversiis casibus

juris tam naturalis, quàm divini et humani, ratio humana, quæ est iudex in foro conscientiæ, posset vel libertati, vel legi, cui mallet, causam adjudicare, sicque uti iudex amicis, vel dantibus munera favere, ita ratio humana amicæ libertati, vel commodo proprio favere. Ergo uti iudex non censeretur dare parti ea quæ sua sunt, si amico partem minùs probabilem foventi causam adjudicaret, ita ratio humana non censeretur dare ea Deo quæ Deo sunt, si libertati foventi partem minùs probabilem, in concursu probabilioris stantis pro lege Dei, causam adjudicaret amicæ libertati.

Ex quintâ : Si ex eo quòd in arbitrio iudicis esset, in omnibus casibus utrinque probabilibus, causam, cui mallet, adjudicâre, consecrarium foret quòd princeps non teneretur statuere peritos iudices, quia quisvis ferè sufficere, ex advocatorum relationibus, aut deductionibus judicare probabilitatem esse utrinque; tùmque procedet licitè, prout volet; similiter ex eo quòd in arbitrio agentis foret, ut in omnibus controversiis utrinque probabilibus pro libitu conscientiam formare posset, consecrarium foret quòd necesse non foret doctores et scriptores casuum esse doctissimos, sed sufficienter mediocriter docti dummodò capaces distinguere inter probabile et non probabile. Quod non minùs facile est in controversiis morum, quàm juris.

Denique ex sextâ ratione simile deduco argumentum : Sicut suppositâ utrinque probabilitate melius foret constituere sortes ad terminandas lites, sors enim æqualiter faveret omnibus; ita suppositâ utrinque probabilitate, melius foret loco consultationis doctorum probabilistarum constituere sortes ad dirimendas controversias morum; eo quòd periculum non esset, ne sors uni parti contradictionis potius faveret, quàm alteri, sive potius parti falsi similiori, quàm verisimiliori, potius libertati, quàm legi; quòd periculum esset in istâ consultatione, eo quòd probabilistæ juxta sua principia potius faveant libertati, quàm legi, parti minùs probabili, adeòque falsi similiori, quàm verisimiliori. Omnes igitur rationes probantes iudicem non posse ferre sententiam secundùm opinionem sibi visam minùs probabilem, pariter probant operantem non posse agere secundùm opinionem sibi visam minùs probabilem faventem libertati. Et 1^a ex eo quòd in praxi injusta censeretur sententia ita lata, ita in praxi inhonesta censeri debet operatio secundùm opinionem minùs probabilem de honesto, cognitam ut talem. 2ª Falsum redditur illud probabilistarum principium : *Qui operatur secundùm opinionem probabilem, operatur prudenter*, seu secundùm rectam rationem. 3ª Nec operantem secundùm opinionem minùs probabilem de honesto, nec judicantem secundùm similem opinionem de justo, agere ex ignorantia invincibili juris, sive legis. 4ª Falsum quoque esse, quòd nihil censeri debeat illicitum et injustum, nisi quòd est evidenter vel certè tale. 5ª Demùm sequitur, quòd sicuti lex de adjudicando agrum Paulo, satis est promulgata quando probabilis est illum esse Pauli, quanquàm occurrat opinio probabilis illum non esse Pauli, sed Petri col-

litigantis; ita lex de abstinendo in die festo ab operibus servilibus in ordine ad abstinendum à pingendo satis sit promulgata, quando probabilis est, quòd pingere in die festo sit opus servile, quamvis concurrat opinio minùs probabilis, quòd pingere non sit opus servile.

Respondet Terillus in regulâ p. 1, q. 20, n. 25, disparem esse causam inter iudicem et agentem, quia ubi causa de licito vertitur inter Deum et libertatem hominis, Deus non damnificatur, nec per hoc inhonoratur, quòd operans agat juxta minùs probabilem opinionem de licito contra agnitam probabiliorum de illicito, quamvis enim sit ibi probabilis periculum violationis legis divinæ ac offensæ Dei, violatio tamen illa est solùm materialis, non formalis, quæ nec nocet Deo, nec Deum inhonorat, quia operans optimè erga Deum afficitur, et in ex prudenti iudicio de placito divino ad operandum, illique complacendum movetur. Ubi verò causa de justo vertitur inter hominem et hominem, homo damnificatur, nec iudex sibi potest formare prudens dictamen sibi licere adjudicari agrum contrarium Petro, ubi probabilis est pertinere ad Paulum. Unde practicè probabile non est, quòd, ubi agitur de damno tertii, licitum sit sequi opinionem minùs probabilem de justo, contra agnitam probabiliorum de injusto : licet practicè probabile sit licere sequi minùs probabilem, ubi non agitur de damno tertii. Sed, contra est quid est petere principium, si hoc non sit petere principium? Probabilistæ sustinent, illud esse practicè probabile respectu agentis, quòd nos practicè improbabile esse probamus iisdem argumentis, quibus illi practicam improbabilitatem probant respectu iudicis; eodemque modo probamus violationem legis formalem in operante, quo ipsi damnificationem formalem in iudicante. Nec verum est, quòd optimè affectus esse possit erga Deum, ac ex prudenti iudicio de placito divino ad operandum, eique complacendum moveatur, qui ex solo affectu voluntatis erga libertatem propriam, commodum temporale (quo præamatur, præeligitur, etc., opinio, inquam erumpit de facto, uti loquitur Lacroix) movetur ad operandum juxta opinionem minùs probabilem de non violandâ lege, amittendâque Dei amicitia, relicta opinione, per quam iudicat, vel proximè judicare potest, Deum offensum Deique legem violatam iri : uti iudex in iudicando non potest esse optimè affectus ad Petrum, nec judicare ex prudenti dictamine de placito Petri, ac moveri ad ei complacendum, ubi ex solo voluntatis affectu erga Paulum, agrum eidem adjudicat contra probabilis jus, quòd in eundem agrum habet Petrus. Et numquid usum opinionis minùs probabilis admittunt etiam, dum agitur de damno tertii? Dum concurrunt duæ opiniones oppositæ de iustitiâ contractûs, quarum una minùs probabilis dicit non esse usurarium, alia magis probabilis affirmat esse usurarium, nullo habito respectu ad damnum tertii probabilistæ sustinent, quòd liceat celebrare contractum quanquàm probabilis sit esse usurarium. Inconsequenter ergo negatur iudicem non posse judicare secundùm opinionem minùs probabilem, eò quòd agatur

de damno tertii. Vel ergo agens eam sequi non potest, vel iudex potest, idque vel maximè, cum juxta probabilistarum principia, uti agens potest prudenter assentiri parti minùs probabili de licito, ita iudex potest prudenter assentiri parti minùs probabili de justo. Cum igitur juxta Ecclesie declarationem iudex nequeat in iudicando sequi opinionem minùs probabilem, nec agens id licitè poterit in agendo.

Resumo itaque argumentum, illudque breviori forma propono ac corroboreo ex doctrinà S. Th. 2-2, q. 60, a. 2, ubi : *Ad hoc, inquit, quòd iudicium sit actus iustitiæ tria requiruntur : 1° ut procedat ex inclinatione iustitiæ ; 2° ut procedat ex auctoritate ; 3° quòd proferatur secundùm rectam rationem prudentiæ ; tunc deest hæc tertia conditio, quando deest certitudo rationis, puta cum aliquis iudicat de his que sunt dubia.*

Formatur ergo prima ratio sic : Uti ad hoc ut iudex iudicet justè, iudicium debet procedere ex inclinatione iustitiæ, ita ad hoc ut agens operetur honestè, debet operatio procedere ex inclinatione honestatis, cum agens in operando dirigi debeat à conscientia ethice rectæ; quæ definitur à P. Lacroix l. 1, n. 5, quòd sit illa quæ est conformis appetitui recto, id est, benè ordinato et disposito ad insplendam omnem Dei legem, ideòque dicitur ethicè seu quoad mores recta; hinc etiam Arist. 6 Ethic. cap. 2, ait : *Activè mentis veritas est quæ appetitui recto consonanter sit.* Subsumo : atqui iudicium non procederet ex inclinatione iustitiæ, si ferretur secundùm opinionem minùs probabilem de justo, ergo nec operatio procedet ex inclinatione honestatis, dum sit secundùm opinionem minùs probabilem de honesto. Secunda : Uti iudicium, ut sit iustum, debet procedere ex auctoritate, ita operatio, ut sit honesta, debet procedere ex libertate non tantùm physicà ad bonum et malum indifferenti, sed et morali, quæ est tantùm secundùm ea que sunt bonis moribus seu honestati conformia; atqui iudex non habet auctoritatem iudicandi secundùm opinionem legibus positivis probabilibus difformem, ergo nec agens prudenter censi potest accepisse à Deo potestatem seu libertatem moralem operandi juxta opinionem, quæ est legi naturali ac diviniæ probabilibus adversa. Tertia : Uti ad hoc, ut iudicium sit iustum, requiritur, quòd proferatur secundùm rectam rationem prudentiæ, et tunc deest hæc tertia conditio, quando deest certitudo rationis, puta cum aliquis iudicat de his, que sunt dubia; ita operatio, ut sit honesta, debet fieri secundùm rectam rationem prudentiæ, tuncque deest hæc tertia conditio, quando deest certitudo rationis, puta cum aliquis iudicium de licito format de his que sunt dubia; atqui iudicium de justo formatur de his que sunt dubia, dum par est utriusque litigantis probabilitas, uti ex D. Th. monstratum est. Similiter iudicium de honesto formatur de his que sunt dubia, ubi concurrunt rationes æquè pugnantes pro honesto ac inhonesto, quod à fortiori verum est, dum rationes pro iniustitià ac inhonestate sunt urgentiores. Ergo uti, in casuposito, iudicio seu sententiæ deest certitudo rationis requisita ad hoc ut iudicium sit iustum; ita operationi

agentis deest certitudo rationis, requisita ad hoc ut operatio sit honesta. Quarta : Nullum principium reflexum jurare potest iudicem ad formandum dictamen ultimum practicè certum de iustitià sententiæ secundùm opinionem ex principiis directis minùs probabilem de justo. Ergo nullum principium reflexum jurare potest operantem ad formandum dictamen ultimum practicè certum de honestate actûs eliciti secundùm opinionem ex principiis directis minùs probabilem de honesto. Quinta : Damnificatio materialis transit in formalem, ubi iudex sententiam profert secundùm opinionem minùs probabilem de justo; ergo violatio legis materialis transit in formalem, ubi agens operatur secundùm opinionem minùs probabilem de licito. Ergo violatio illa est damnificatio Dei, non quidem effectiva, sed affectiva, seu quantum est ex parte violantis Dei legem sub mortali obligationem cum ita peccass, quantum in se est, Deum destruat.

Cæterùm hæc dicta (quod scilicet iudex debeat ferre sententiam secundùm opinionem magis probabilem) locum habent in iudice sententiam ferente in causâ et iudicio civili, quod principaliter respicit commodum privatum litigantium, non verò in causâ et iudicio criminali, quod principaliter respicit bonum commune et vindictam publicam : in hoc enim præcipuè attendenda est hæc juris regula : in dubiis reo est favendum. Ipsa namque jura in criminalibus gravioribus præcipiunt, ut nullus ad gravissimam poenam ordinariam condemnatur, nisi probationes sint omninò clare. 1° Quia *satius est impositum esse facinus nocentis, quàm innocentem condemnari.* l. *Si absentem, ff. de Pernis.* Multatio enim insontis per se mala est; neque ullo casu insons poenis plecti potest; venia verò nocenti concessa, aliquando honesta. 2° In dubiis minùs malum est reum dimittere, quàm insontem multari.

15. *Au ex hoc propositione :* Licitum est sequi sententiam minùs probabilem faventem libertati in concursu magis probabilis stantis pro lege, tanquam *ex non præmissâ possit formari dictamen practicum moraliter certum, si casus, in praxi tantò celebrare quis potest contractum probabilis iniustum?*

Quòd dictamen ultimum non debeat esse necessariò metaphysicè aut physicè certum, est sententia communissima. Ratio est 1° quia impossibile est in omnibus agilibus habere dictamina metaphysicè, aut physicè certa, ad impossibile autem Deus non obligat nos; 2° quia ubi adest moralis certitudo, non manet locus prudenti dubio, vel probabilitati in oppositum; ergo tum verè operor *ex fide*, adeoque secundùm conscientiam. Ita Lacroix, lib. 1, n. 50. Quòd verò ad honestè operandum debeat dictamen ultimum et practicum esse moraliter certum, docet idem Lacroix n. 46, cuius communi contra paucos. Quorum tamen aliqui, si ritè explicentur, differunt solum in modo loquendi, uti probat Lacroix n. 66. Ut autem aliqua sententia sit moraliter certa, non sufficit, inquit idem n. 180, quòd sit longè probabilior, aut etiam *probabilissima*; per hæc enim non excedit terminos probabilitatis, neque opposita est improbabilis... ideòque universaliter valet : *Si hæc sem-*

sentia sit certa, opposita non est probabilis, et si ista sit probabilis, opposita non est certa: ut igitur hæc propositio: *Licetum est sequi opinionem minus probabilem de licito in concursu opinionis magis probabilis de illicito*, describere possit ad formandum dictamen ultimum moraliter certum, deberet et ipsa esse moraliter certa, et contraria improbabili; quia dictamen illud ultimum non potest deduci ex opinione probabilis, vel probabiliori, vel probabilissimâ veluti ex unâ præmissâ, sed deduci debet ex duabus præmissis certis, quia conclusio deducta ex unâ tantum probabilis, vel probabiliori, vel probabilissimâ, est etiam tantum probabilis, vel probabilior, vel probabilissimâ, consequenter non est moraliter certa. Rationem horum dat Lacroix n. 505, quia conclusio debet sequi debiliorem partem. Proinde non constat sibi doctrina P. Lacroix, 544, dum ex eo quod ad prudenter operandum sufficiat iudicium directum probabilius, vel probabilissimum, concludit quod etiam sufficiat iudicium reflexum, quod est probabilissimum. Unde licet daremus adversariis sententiam ipsorum esse nostrâ probabiliorem, vel etiam probabilissimâ (quod falsum esse demonstrant ea quæ hucusque adducta sunt), hoc nihil ipsos juvat, quousque probent sententiam esse moraliter certam, ac ex consequenti nostram esse improbabilem, cuius contrarium evinco ex ipsorum principiis. Quapropter dico: Sententia benigna probabilistarum, quæ asserit: licitum est sequi opinionem minus probabilem et minus tutam in concursu probabilioris et magis tute, non est moraliter certa. Probatur: illa sententia non est moraliter certa, cuius opposita est probabilis; atqui sententia opposita, quod scilicet non liceat sequi opinionem minus probabilem relicta probabiliori et tutiori est probabilis. Maj. est adversariorum. Min. probatur. Sententia quæ tantis suffulta motivis si faveret libertati, ab omnibus probabilistis acclamaretur ut verè practicè probabilis, censenda etiam est talis, dum favet legi (non enim maiorem vim habere potest probabilitas stans pro libertate, quam ea quæ stat pro diviniæ, naturalis et humanæ legis auctoritate); atqui sententia probabilioristarum est talis; ergo. Min. prob. multipliciter. Si sententia favens libertati subijceretur examini sanctæ Romanæ Ecclesiæ, ac universalis inquisitionis, ac examinata approbaretur, ac intrepidè prædicari, doceri, calamo defendi, et contraria viriliter impugnari à sacrâ inquisitione juberetur, omnes haud dubiè probabilistæ acclamarent eam esse practicè probabilem, ac contrarium sentientes malè audirent: atqui sententia probabilioristarum est talis; ergo. Maj. const.; cum enim hæc sacra congregatio sit præcipuè inter alias congregationes auctoritatis, nihil in eâ, nisi post seriam deliberationem ac consultationem deciditur, cuius decisioni, dum accedit summi pontificis approbatio, hæc summum auctoritatis pondus addit. Min. probatur ex sequenti declaratione.

Feriâ quartâ, die 20 junii anno 1680, in congregatione generali sanctæ Romanæ Ecclesiæ, et universalis inquisitionis factâ relatione per P. Lauream contentorum in litteris P. Thyrsi Gonzalez Societatis Jesu S.

D. N. directus Emin. DD. dixerunt ut scribatur per secretarium statim nuntio apost. Hispaniarum, ut significet dicto Patri, quod Sanctitas Sua benignè, et non sine laude perlectis ejus litteris, mandavit ut ipse liberè et intrepidè prædicet, doceat, et calamo defendat opiniones magis probabiles, nec non viriliter impugnet sententiam eorum qui asserunt, quod in concursu minus probabilis opinionis, vel probabiliori sic cognitâ et judicatâ, licitum sit sequi minus probabilem, eumque certum faciat, quod quâlibet in favorem opinionis magis probabiles ogerit et scripserit, gratum erit Sanctitati Sux. Injungatur P. generali Societatis Jesu de ordine Sanctitatis Sux, ut non modò permittat Patribus Societatis scribere pro opinione magis probabili, et impugnare sententiam asserentium, quod in concursu minus probabilis opinionis, vel probabiliori sic cognitâ et judicatâ licitum sit sequi minus probabilem; verum etiam omnibus universitatibus significet, mentem Sanctitatis Sux esse, ut quilibet, prout sibi libuerit, liberè scribat pro opinione magis probabili, et impugnet contrariam prædictam, eisque jubeat, ut mandato Sanctitatis Sux se submittant. Die 8 julii denunciato prædicto ordine Sanctitatis Sux P. generali Societatis Jesu per D. assessorem, respondit se in omnibus quantociùs pariturum, licet nec per ipsum, nec per suos predecessores fuerit unquam interdictum scribere pro opinione magis probabili, eamquè docere.

Probatur 2°: Probabilitas sententiæ probabilioristarum. Probabilis est sententia, quam pro regulâ generali directivâ morum toti Galliarum regno magnæ catholici orbis parti præscribit, ac ut unicè veram amplectitur illius regni archiepiscoporum, episcoporum, abbatum, præpositorum cæteris universum clerum representans, per modum concilii provincialis congregatus; atqui talis est sententia de eligendâ in dubiis opinione tutiori; ergo. Maj. constat. Si enim sententia favens libertati certò probabilis sit *quam omnibus diligenter expensis tenent ut veram quinque aut sex theologo probitate, iudicio et scientiâ præstantes, sic de probabilitate non dubitent, etiamsi alii communius rejiciant ut falsam.* (Lacroix n. 122), quidni probabilis sit, quam ut unicè veram, ac pro universali morum regulâ præscribunt, secundamque mandant florentissimî alicujus regni præstantissimi scientiâ ac pietate præsules, quos Spiritus S. posuit episcopos regere Ecclesiam Dei, de quibus dubitari non potest, quin habeant rationem gravem. Min. etiam constat ex n. 212, ubi ex conventu generali Cleri Gallicani anno 1700, congregati per modum concilii provincialis universo clero præscriptum vidimus: 1° præcepti loco habendum, quod in dubiis ortis ex æqualitate rationum sequendum sit tutius, sive quod est in eo casu unicè tutum. 2° Quod nemini liceat eligere eam sententiam, quam non veritati magis consentaneam duxerit. Respondet Lacroix n. 525: Episcopi alicujus Gallix *quandoque faverunt Jansenistis.* Hic majorem modestiam desiderarem in adversariis, cui teste cardin. Aguirre eamdem Jansenismi *notam ex eodem doctrinæ morum severiori capite ausi sunt pluribus aliis catholicissimis episcopis,*

prælati, doctoribus et scriptoribus, licet nullo fermento hæreseos, vel doctrinæ erroneæ aspersis, et palam rejicientibus illas quinque famosas theses ab Innoc. X et Alex. VII fulguratas... sed calumnia ejusmodi (ceusuras refero, non fero), dum linguario oribus quorundam injecto coerceri nequit, contempnit ut risu exhibenda erit; juxta illud vetus adversus convicia injusta: sprete exolescunt. Quòd verò in conventu illo congregati cardinales, archiepiscopi, episcopi nullatenùs faverint Jansenistis, manifestum est ex eo quòd non tam zelo contra probabilismum, quàm contra Jansenismum insurrexerint, dum in eadem congregatione quatuor propositiones, quibus eo tempore decreta pontificia contra Jansenismum edita impetebantur, sequenti censurâ perstrinxerint: Hæc quatuor propositiones, inquit sapientissimi præses, quibus inquæti homines Innocentii X et Alexandri VII constitutiones, Innocentii quoque XII brevia æquissima, et ab omnibus approbata apertè contemnit episcopus Gallicanòs, rebus judicatis adhærentes, incessunt, maledictis, et causam hanc de integro retractari postulant, tanquam tot constitutionibus apostolicis, etiam accedente Ecclesiarum consensione, causa nondum finita fuerit, falsæ sunt, temerariæ, scandaloze, contumeliosæ in clerum Gallicanum, summos pontifices, et in universam Ecclesiam, schismaticæ, et erroribus condemnatis faventes. Durius est, quòd Lacroix n. 295, considerandum monet ex Terillo in præf. ad Reg. morum; scilicet Jansenismum esse matrem sententiæ probabilioris. Filia igitur partu imaginario prodiit ante matrem, cum ex dictis § 10, constet longè ante Jansenii tempora à sanctissimis, antiquissimis ac præstantissimis Patribus ac theologis probabiliorismum et agnitum, ac in terminis fuisse defensum, idque simul constat ex sincera confessione doctissimorum probabilistarum n. 206, adductorum; nisi velis eos omnes supra allegatos fuisse Jansenistas. Nec minùs injuriosum est doctissimis theologis, cardinalibus, episcopis, etc., qui post Jansenii tempora probabilitatis dogmati se opposuere, ac probabiliorismo adhærere, quòd filia à turpissimâ matre prodeunt se conjunxerint. Respondet quidem auctor apologie contra P. Schweitzer: Matrem posse esse veneficam, etsi filia non sit. Ex quo deducit Jansenismum posse esse hæreticum, etsi filia, sententiæ scilicet probabilior non sit, verum longè a. iud probat Terilli assertio: mater quidem potest esse venefica, ut filia non sit, quia non omnis filia sagæ est filia ipsius, quatenus saga est, uti notat N. Henricus. Omnis verò filia hæreseos Jansenianæ, pergit idem (in abstracto ut Terillus loquitur), est filia hæretici Janseniani, quâ talis est, sicut omnis filia superstitionis sortitiaræ (in abstracto) est sortitaria seu saga. Plus enim est esse filiam superstitionis sortitiaræ (in abstracto) quàm superstitionis in concreto: et similiter plus est esse filium, vel filiam hæreseos Jansenianæ (in abstracto) quàm hæretici Janseniani in concreto. Nam uti ex falsitate nihil sequi potest, nisi falsum, sic ex hæretico nihil nasci potest, nisi hæreticum: etiamsi aliquis non hæreticus possit nasci ex hæretico. Nolim equidem in doctissimos viros retorquere, quòd in ali-

quos sententiæ probabilioris patronos torquet Lacroix ex card. in Præf. ad 3 p. Crisis, nimirum debiles sunt argumentationes, quæ ad sui conformationem indigent maledictis. Et ex Caram. in Sever. argum. meth. p. 1, D. 4, ubi ait: Ad dicteria recurritur, cum de principali causâ desperatur. Cæterum, quòd non magis ex probabiliorismo quàm ex probabilismo inferatur aliqua Dei præcepta esse hominibus observatu impossibilia ostendetur n. 242 et seqq.

Conf.: 1° Probabile est, quòd fidelibus proponendum, et à quo minimè S. Theologiæ candidatis desectendum tanquam doctrinam suam genuinam in comitiis generalibus ducit S. Facultas theologia Colonienensis: ergo probabile est, quòd simili modo proponit, et cui S. Theologiæ candidatis unicè incumbendum præcipit S. Facultas theologia Parisiensis. Atqui hæc S. Facultas ita proponit sententiam probabilistarum, ergo. De antecedentis veritate nemo dubitaverit præsertim, qui innititur adductis probabilistarum principiis, consequentiam quoque, nemo, nisi temerarius, negaverit. Minoris subsumpti veritas constat ex corpore doctrine illius Sacræ Facultatis, in quo corpore articuli à 17 magistris prævio maturò examine et studio collecti, et toti Sacræ Facultati in comitiis generalibus die 11 augusti 1717, propositi, postquam de illis præviè in pluribus congregationibus tam generalibus quàm particularibus deliberatum fuisset, die et anno citatis à toto sacro ordine probati fuere, et typis mandari et publicari jussi. Articulus autem 7 ita habet: « Inter opiniones æquè probabiles, ubi de præcepto agitur, tutior pars eligenda. » Articulus 8: « Non licet agere juxta sententiam minùs probabilem, relicta probabili, nisi ea quæ est minùs probabilis sit tutior. » Articulus 9: « Peccat qui agit ex probabilitate extrinsecâ, seu ex sententiâ unius aut multorum auctorum, quam ipse falsam aut minùs probabilem existimat. »

Conf.: 2° Si opinio verè probabilis sit, quam docent quinque aut sex theologi judicio, scientiâ ac pietate præstantes, ergo et probabilis à fortiori est, quam non tantùm uti veram docent, sed et lege latâ docendam præcipiunt in capitulis generalibus, aut in suis constitutionibus celeberrimi in Ecclesiâ ordines, maxime ubi de summâ rei seu universali morum regulâ agitur; talium quippe causarum discussio non committitur, nisi viris pietate, ac scientiâ conspicuis; atqui in capitulis generalibus opinionem probabiliorē docendam suis professoribus præcipiunt decreta ordinum prædicatorum, Theatinorum, SS. Trinitatis, uti videre est apud N. Henricum: ergo ordinum illorum sapientissimi consultores non tantùm eam uti probabilem, et veram docuerunt, sed et pro animarum directione unicè necessariam agnoverunt. 3° Similiter ex doctrinâ P. Lacroix probabilis erit opinio, in quâ veram probabilitatem invenerunt sapientissimi congreg. S. J. censors et consultores; atqui sententiâ majorem probabilitatem requirens, dum contraria est minùs tuta, est talis; siquidem S. J. in congreg. 15, decreto 18, lege sancitâ, permisit illam doceri: nec præsumendum est, quòd sapientissimi Patres positivè

(quidquid sit de permissione negatīva) permisissent doceri decreto ad omnes Societatis professores dato, nisi post maturum examen seriatimque deliberationem, in eā veram probabilitatem agnovissent (docere quippe et sequi tenem probabilitatis opinionem decreto Ecclesie prohibetur omnibus), ac aliunde dūm aliquam opinionem examinandam suscipiunt, ac in eā nullam, aut solum tenuem probabilitatem inveniunt, eam à suis doceri inlibent. 4° Si verē probabilis est opinio, quam docent quinque aut sex theologi iudicio, scientiā ac pietate præstantes, ergo à fortiori verē probabilis est opinio, quam docent innumeri, de quibus nemo jure dubitare potest, quod iudicio, scientiā, ac pietate præstent; atqui sententiā, quam vocant rigidam, est talis, è quibus paucos numerasse sufficiat, qui controversiam hanc ex professo examinaverunt et tractarunt. 1° Quidem ex cardinalibus insigni pietate ac eruditione conspicuis eam docuerunt præter Cajetanum (de quo supra) cardinalis Paleotus archiepiscopus Bononiensis in præclaro, quem scripsit, libro de Sacri Consistorii consultationibus p. 3, q. 15; cardinalis de Laurea probabilismum copiosè et nervosè confutat t. 2, in 3 Sentent. disp. 11, art. 4, sicut et cardia. Fondratus in disp. jurid. de lege in præsumptione fundatā p. 15 et seqq. Card. de Aguirre, qui prius probabilismo adhererat, re melius examinata, falsam esse probabilitatis doctrinam comperit, ac oppositam probabiliorismi doctrinam ut sibi certam est amplexus tom. 1 Theol. S. Anselmi disp. 2, sect. 6, uti et in præf. ad tomos conciliorum Hispan. Ex episcopis, qui lucubrationes suas luci publicæ dederunt, ac probabilitatis doctrinam doctissimis scriptis confutarunt, sunt Aravio episcopus Segobiensis in Decision. mor. disp. 9, assert. 3; Crispinus à Borgia episcopus Placentinus in Anti-Caramuel; Antonius Marinarius episcopus Tagastensis opusc. de prob.; Franciscus de Genet episcopus Vasionensis tom. 1 Theol. mor. c. 32; Daniel episcopus Petrocorensis in Theol. mor. tom. 1, lib. 2, c. 4, quibus meritò addendus Antonius Godeau episcopus Venciensis in mandato, seu edicto solidā eruditione pleno contra probabilitatis errores. Ex aliis auctoribus, quos longum foret recensere, ad evincendam sententiæ rigidæ probabilitatem sufficientes sequentes: Julius Mercerus inquisitor Mantuanus in libro, cui titulus: *Basis totius Theologiæ moralis*. Ex cujus lectione, postquam sapientissimi auctoris perpicax ingenium, peracere iudicium, dicendi claritatem, disputandi methodum, doctrinæ soliditatem, rationum ubertatem ac robur se demiratum asservisset Hieronymus Placcutia S. J., in academiā Parmensi S. Theol. professor, de libro ipso subdit: « Sentiet Christiana respublica plurimum se lucubrationibus hisce debere, quod, dūm ex lege opinandi licentiam multiplici solidarum rationum vallo coercent, avite morum integritati aereas moliantur compedes in protectionem, et bases virtutis. » Huic succedunt Ludovicus de Scildere Princ. consc. tr. 2; Joannes Martinez de Prado t. 2, qq. mor. tr. 1, q. 4; Petrus Labat tract. de Consc. Leo à S.

Joanne in opusc. de Probabil.; Carolus ab Assumptione in opusc. de Opin. prob.; Benedictus à Jesu in simili opusc., Augustinus de Angelis in lib. de Recto usu opin. prob.; Cabassutius in Theoriā et praxi juris cant. l. 3, c. 13, n. 7; Nicolaus Josephus de La Verdure tract. de Opin. prob. n. 4; Jacobus Boudart, Manual. theol. tom. 2, tr. 3, § 13; Merbesius in Sum. Christ. p. 1, q. 28; Steyartius in Aphor. p. 1, disp. 3; Academia Lovaniensis in articulis Innoc. XI, ad examen oblatis; Alexander Natalis theol. dogmaticā et mor. tract. 11, q. 2, dub. 4, apud quem et tom. 7, lib. 3, c. 4, Reg. 13. Facultas theologica Parisiensis sequentem propositionem condemnavit: « In questionibus de bono et malo, licito, vel illicito, jure divino, vel humano, potest quis sequi opinionem minus probabilem, minusque tutam relicta probabiliore magis tutā, etiā sibi notā ut tali. » Eandem propositionem facultas Pictaviensis apud Jacobum à S. Dominico declaravit *falsam, temerariam, et in varias morum corruptelas inducentem.* Necnon Theol. mor. tr. 11, q. 2, dub. 4; Thyrsus Gonz. Gener. S. J. qui, quanquā (uti testatur in Introduct. operis, cui titulus: Fundam. totius Theologiæ moralis) fuisset contrarie sententiæ principii assuetus; post exactam totius controversiæ discussionem, probabiliorismum solidissimè propugnavit. Egidius Esstrix in append. adjectā ad librum laudati Gener. Dominicus Nunez ejusdem Societ. in brevi Compendio doctrinæ sui generalis. Joannes Franciscus Malatra S. J. in Specim. Theol. mor. l. 1, q. 7, n. 407; ibid. q. 8, n. 602. Antonius Charlas in disp. Theol. de opinionum delecta Romæ editā anno 1695. Christian. Lup. in Dissert. de Opin. prob.; Franciscus Fervacq. in Disquisit. Theol. de peccat. dub. cap. 8, aliq̄ue permulti cit. à P. Lacroix. Et N. Henricus in Ethicā amotis l. 11, n. 587. Consulto omisi quatuor doctissimos theologos: nimirum Vincentium Barón. in Theol. mor. et in Ethicā Christianā per totum. Joannem Bapt. Gonet in Dissert. theol. de prob. Contenson in Theol. mentis et cordis tom. 3, Dissert. 6, c. 1 et 2. Jacobum à S. Dominico in Compendiar. totius theol. mor. explic.; hos, inquam, citare distuli, quia eos exigua auctoritatis habendos esse asserit, eo quod nimī amaritiæ in probabilitatem et auctores boniæ sententiæ fuerint rapti: quibus tamen doctissimis viris videtur fieri injuria, cum in solum probabilitatis abusum ac probabilitatem, prout in Apologemate Caramuelis *pro antiquissimā doctrinā de probabilitate à sacra inquisitione Romanā die 15 januar. 1681, et ab omnibus ferè Galliæ et Belgii episcopis condemnato, exponitur, inve-xerint, probabilitatem solidam agnoscentes, nam (ut inquit Jacob à S. Dominico sect. 1) quamdiū erimus in hac caligine, non poterimus omninō probabilitatem devitare. Neque amaritiæ feruntur nisi in sole; vagæ probabilitatis defensores; qui, ut inquit Paulus Oliva S. J. Gener. in Epist. ad Honor. Fabri, *Theologiæ moralis placita, benignorum opinionum obtentu, pius æquo molliunt.* De quibus iidem conqueritur Neutius Vitelleschus alter ejusdem Societ. generalis in*

Epist. ad orones provincias missà his verbis: *Nonnullorum ex societate sententiæ, in rebus præsertim moralibus plus nimî liberâ, non modò periculum est ne ipsam evertant, sed ne Ecclesiæ Dei universæ insignia adferant detrimenta.* Quapropter monens superiores: *Omni itaque, inquit, studio perspiciant, ut qui docent, scribuntve, minimè hæc regulâ in opinionum delectu utantur. Tueri quis potest probabile est. Auctore non caret. Verùm ad eas sententiâ accedant, quæ graviorum, majorisve momenti auctorum suffragiis sunt frequentatæ; quæ bonis moribus conducant magis; quæ denique pietatem alere, et prodesse possunt, non vâstare, non perdere.* Citat hæc Epist. Gonet tr. 1, cap. 3, q. 3 in fine. Et sanè si horum trium gravissimorum theologorum idè suspecta sit fides, quòd verè probabilis defensores nimis laxitatis insimulent, quid, quæso de iis cernendum, qui solidæ probabilitatis seu probabiliorismi defensores, viros utique probos et doctos nimii rigorismi, et quod pejus est, Jansenismi insimulant, ut eorum auctoritatem minuant? Reflexionem quoque merentur, solidamque sententiæ probabilioristarum probabilitatem ex adversariorum principii evincunt ea quæ habet Henno tract. de Consc. disp. 3, q. 3, a. 4, in fine, ubi: *Probare etiam potest, inquit, sententiâ nostrâ auctoritate omnium ferè episcoporum, et Universitatum totius orbis christiani, qui eò majori impetu probabilissimum deserunt, quò eidem à seculo circiter adhæserunt plurimi apparentiâ delusi: unde vix hoc tempore è 20 theologis unum reperies, qui doceat aut teneat sententiâ nostræ oppositam, et inde certò concludat probabilista nullatenùs sibi favere auctoritatem; quòd si adferat pro se auctores seculi præteriti, opponam ipsi auctores sexdecim circiter seculorum, quibus ne unum reperiet sibi faventem. Imò possem ex seculo præterito plus quàm centum auctores graves nobis adhærentes in medium proferre.*

« 5° Communiter prudenter præsumi potest, quod « ad sit probabilitas intrinseca, ubi multi auctores etiam « nunc aliquam opinionem tenent, hi enim non asserent « temerè, sed ob rationes inventas. » Ita Lacroix, n. 569; sed opinionem rigidam etiam nunc multi auctores nec pietate, nec sapientiâ minores probabilistis tenent. Scilicet Joannes Pontas in Diction. casuum conscient. v. *Opinio.* Martinus Wigandt in Tribon. Confess. Henno tract. de Consc. Franciscus van Runst ad propos. dâma. circa materiam moralem de probabilibus. Augustinus Matthæucci in Cautelâ confessarii lib. 1, cap. 20, ac novissimè Shquanin in Anatomia probabilitatis per totam, ex nostris Eadmundus à S. Cyrillo in libro cui titulus: *Electio seu usus opinionum probabilium.* Columbanus à S. Spiridione in theologia actionativâ actione legis Aquiliæ contra probabilistas, ac novissimè Sebaldis à S. Christophoro in Quæstionibus moralibus p. 1, cap. 2, § 6, de Conscientiâ probabilis. Alique qui post materiam circa probabilia damnatam scripserunt, quorum quotidie crescit numerus, decrescitque scriptorum pro adversâ parte.

Dices fortè cum Lacroix, quòd plurimi auctores

pro sententiâ rigidâ citati planè inter se dissentiant, ex eo proinde minui eorum auctoritatem. Contra est: auctores citati omnes quoad hæc controversiam in substantiâ conveniunt, quod scilicet iisdem nisi principii probabilissimum in sensu adversariorum oppugnent. Omnes siquidem cum card. de Laurea docent opinionem minus verisimilem non posse in verò sensu dici probabilem, quia probabile idem importat, quòd approbabile; non est autem digna approbari sententiâ, quæ representatur ut minus verisimilis. Omnes 2° cum S. Th. docent, quòd sicut rationum æqualitas pro utrâque contradictionis parte intellectum ligat, ita nova ratio superveniens intellectum à dubietatis ligamine debeat exsolvere. Omnes 3° cum eodem S. D. docent, quòd finis intellectûs sit veritas, non apparens, quæ reperitur etiam in falsâ parte contradictionis, sed quòd sit veritas quæ mensuratur à rebus, seu quòd motûm intellectûs sit verum id quod habet infallibilem veritatem. Omnes 4° cum eodem docent, quòd sicut contingit inordinatio in voluntate, quando movetur à delectabili sensûs, commodo proprio, exercitio libertatis, cum debeat tantum moveri ab honesto: ita sit inordinatio in intellectu, quando movetur ab aliquo fallibili signo. Omnes 5° cum Cajetan. docent, quòd in omni genere scibilium opinio voluntaria sit illicita: quia non ex eo, quod magis placet, sed ex eo quod rationalior sit, non ex voluntate, sed ratione amplectenda sit opinio. Item cum Conrado peccatum committit, dum iudicium de probabiliori parte pro legestante per imperium voluntatis compescitur, suspendendo intellectum à consideratione motivorum magis probabilium per aversionem ejus. Omnes 6° sustinent ad operationis honestatem non sufficere iudicium reflexum de probabilitate honestatis, sed requiri iudicium directum de rei veritate. Omnes 7° uniformiter impugnant iudicia reflexa probabilistarum, illudque palmare eorum principium in sensu eorum: *Qui operatur secundum opinionem probabilem, prudenter operatur.* Omnes denique in hoc conspirant, quòd si opinio sit probabilior, simul et tutior, hæc sit amplectenda, relicta minus probabilis, et minus tutâ. Quòd si paucissimi non contenti majori probabilitate requirant simul tutiorismum, nihil facit ad rei substantiam.

Qualiter autem in principii, quibus probabilissimum stabiliunt probabilistæ, et in substantiâ convenient disce ex sequentibus: 1° an dum motiva utrinque sunt æquè probabilia, possit in materiâ juris per voluntatem applicari intellectus ad assentiendum huic potius, quam illi parti. Affirmant, Suar., Sanch., Oviedo., Carden., Lacroix. Et contra negant Azor., Castrop., teste Lacroix n. 599; an idem possit voluntas, dum motiva pro una parte sunt probabiliora, affirmant cum Terillo auctores citati. Contradictum cum Azor., Castrop., Layman et Esparsa apud Lacroix n. 415, ad questionem an requiratur iudicium de veritate rei ad honestatem actûs, an verò sufficiat reflexum de ejus probabilitate? secundum sufficere docent plurimi; primum præterea requirunt Esparsa apud Lacroix n. 583; item Terillus, Suar., Valentia, Castrop., Th. Sanch., Bardi

apud Gonz. dissert. 8, cap. 2, § 1, palmare plerumque Probabilistarum principium de meliori conditione possidentis extra materiam justitiæ negant doctissimi Probabilistæ Azor. Vasq. Salas, Turrian. Sayr. Perez. Veriuis, teste Lacroix n. 502; quòd liceat operari secundum opinionem tenuit tantum probabilem docet Tambur. in Decal. l. 1, cap. 3, sect. 3, n. 3. Pasqual. decis. 13, n. 2, quod post damnatam ab Innoc. XI. tertiam propositionem hodiè negant omnes. Negant Terillus Lumbier. Filg. aliiq. apud Carden. in 2 Cris. dissert. 4, cap. 2, quòd liceat sequi sententiam, quæ probabiliter tantum est probabilis. E contra affirmant Tambur. Hs. Banhoh. Arsdékin. quorum sententiam tanquam probabilem amplectitur Lacroix, n. 868. Doctoris junioris et moderni censendam esse probabilem opinionem, dum non constat esse rejectam ab Apostolicæ sedis doctore Rocasull. in Praxi tom. 2, p. 3, cap. 2, n. 20, quæ propositio est inter damnatas ab Alexandro VII, vigesima septima; quòd liceat operari secundum opinionem alienam ex principiis reflexis, quam operans ex principiis directis iudicat re ipsa esse falsam, docent Azor. Vasq., etc. apud Lacroix n. 377, quibus contradicit Esparsa in App. a. 145; quòd peccet mortaliter minister contra reverentiam debitam Sacramento, quoties utitur opinione minus tutâ circa valorem Sacramenti, docent Suar., València, Henriq. aliiq. apud Carden. in 2 Cris. dissert. 2, cap. 3, n. 16. E contra quòd non peccet, dummodò utatur opinione probabilis, docent Sayr. Basil. Ponz. Thom. Sanch. Vasq. aliiq. apud eundem n. 17, secundum Castrop. tr. 4, disp. 2, puncto 10, aliosque ab eodem citatos, uti et Escobar. tom. 1 Theol. moral. l. 2, sect. 2, cap. 6, problem. 14. Caram. Theol. moral. l. 3, n. 1467; potest iudex iudicare secundum opinionem minus probabilem, et in æquali utrinque probabilitate rem adjudicare cui maluerit. Imò secundum Fagandez in Decal. l. 8, cap. 26, potest iudex in æquali causâ ab unâ parte pecuniam accipere, ut sententiam in ejus favorem ferat, saltem ubi non est lex positivè in contrarium. Imò Diana part. 2, tract. 13, res. 3, pro sententiâ, posse iudicem sequi sententiam minus probabilem relicta probabiliore circa jus refert sedecim auctores. Et p. 11, tr. 2, res. 60, refert 25, inter quos plures sunt majoris notæ probabilissimi defensores, qui conformiter ad principia probabilissimi idem docent, quanquam Tamburin. l. 1, in Decal. cap. 3, § 4, certum esse putet, non posse iudicem in pari colligantium probabilitate rem adjudicare cui maluerit, sed debeat eam dividere; subjungit equidem quòd « propter extrinsecam bonorum doctorum auctoritatem asserentium, in hoc casu posse iudicem pro suo amico, si maluerit, sententiam pronuntiare; potes id et ut probabile, si velis, amplecti. » Quibus tamen hodiè propter declarationem Ecclesiæ contradiceret omnis. Quòd infidelis in casu quo nostra fides videtur ei probabilior, dum sua secta adhuc probabilis apparet, possit in sua sectâ permanere, docent Sanctius in Selectis Disp. 19, n. 9. Spinula disp. 3, sect. 2, quos sequuntur Escobar, Diana Caramuel, Herardus Bellius, idque ex

principiis probabilissimi, quod hodiè post damnatas ab Innoc. XI, 65 propositiones ex probabilismo deduci omnes negant. Licetum esse operari secundum opinionem probabilem, licet evidens sit oppositam esse probabilem, habet communis Probabilistarum teste Lacroix n. 301, cujus contrarium docent accuratissimi circa probabilitatem scriptores Esparsa et Terill. apud Lacroix loc. cit., quod licitum sit sequi minus probabilem non tantum in materiâ juris positivi humani, sed etiam juris divini et naturalis docet Lacroix cum aliis, quod tamen aliqui non admittunt teste eodem, n. 302, ideoque N. N. Fran. Bon. Spei qui in suo Apologemate retorto, et Casp. à S. Mar. Magdal. Depaz. qui in tract. brevi de opinione probabilis docent licere sequi sententiam minus probabilem in materiâ juris positivi humani, non autem juris naturalis et positivi divini, simpliciter Probabilistarum calculo non sunt adscribendi. Si demum quæras, an sententia Probabilistarum sit saltem probabilis, à quâ questione vel maximè dependet hujus controversiæ solida decisio; respondent 1° Corneio et Castrop. illam esse valdè probabilem, adeòque implicite dicunt, opinionem, quæ apud ipsos benigna dicitur, non esse moraliter certam, consequenter non posse deservire ad formandum dictamen ultimum practicè certum, de quo V. dicta supra. Respondet 2° Terill. in Reg. q. 2, n. 190, sententiam rigidam in materiis justitiæ et obedientiæ esse improbabilem, in aliis materiis habere aliquam probabilitatem. Verum hunc auctorem non loqui simpliciter secundum communem Probabilistarum mentem constat ex eo, quòd, ut supra diximus, contra communem eorum doceat cum Esparsâ, non licere sequi sententiam minus probabilem, ubi pro contrariâ parte stat major evidenter probabilitas. Respondent 3° Moya, Hsung, Cardenas, etc., benignam esse evidentem et moraliter certam, adeòque rigidam esse improbabilem, in hoc similes stoicis, qui eos solos sapientes ac prudentes existimabant, qui ex Stoicorum scholâ probabant; illos autem seque metipsum redarguit Georgius de Rhodes disp. 2, de Act. hum. q. 2, sect. 3, § quòd imprudenter se gerant, eo quòd suo solo iudicio tot præclarissimorum doctorum sententias iudicent improbabiles. Resp. 4° P. Lacroix, n. 544, saltem sufficere, quòd sententia benigna sit probabilior, vel probabilissima; hæc ille immemor, quod n. 505, doceat dictamen ultimum practicè certum deduci debere ex duabus præmissis moraliter certis; opinio autem etiam probabilissima inter probabiles, uti docet n. 484, est tantum probabilis, cum non excedat fines probabilitatis. Ex quibus ita concludo cum Mercero 2 p. Basis art. 26, cum igitur citati doctores non sint uniformes in explicandâ hæc sententiâ de sequendâ minus probabili, non faciunt tantam auctoritatem, ac si uniformiter loquerentur; consequenter pro unâ sententiâ univocâ simul omnes tot ac tanti superiùs numerati citari non possunt.

Prob. 2° ex absurdis, quòd ex opinione probabilis tanquam ex unâ præmissâ non possit deduci ultimum dictamen conscientiæ moraliter certum. Si probabilis

tas opinionis possit describere ad formandum iudicium moraliter certum de honestate operationis, in quantum opinans de opinione probabilis, debet dicere, non quòd illa sit vera, sed quòd sit probabilis et existat, aut saltem existere possit in intellectu alicujus viri prudentis et periti, uti explicat Lacroix n. 506, ergo et probabilitas hujus opinionis: quòd finis adequatus legis cessare possit in particulari, consequenter et in eo cesset legis obligatio, ad idem poterit describere. Atqui ex hoc multa sequuntur absurda. Ergo. Sequela majoris constat, dummodò constat illius suppositum, quòd opinio illa sit probabilis. Quod probatur: de illà dici potest quòd sit probabilis, et existat aut saltem existere possit in intellectu, non alicujus tantum, sed multorum viro- rum prudentium et doctorum. Eam namque ut veram sustinet Diana p. 1, tr. 10. — Resp. 26, et apud eum citati Scaccia Nav. Mexia. Henriq. Comit. Abbas, Angelus, Sora, Megalagan, quibus p. 7, tr. 10. resp. 23, addit Caram. in Comment. ad Reg. D. Bened. disp. 5, n. 50; Machadam de perfecto Confess. tom. 1, lib. 5, parte 40, tr. 4, docum. 4, n. 2. Præter hos teste Lacroix lib. 1 de Legibus, n. 865, eandem sententiam tenent Arriaga, aliique apud Pennaf. de Fide d. 16, n. 46, quibus ex parte (inquit Lacroix) favet Carden. in 1 Crisi d. 62, n. 74. Quis igitur dubitet de ejus probabilitate, et quòd existat, aut existere possit in intellectu alicujus viri prudentis et periti? Quod secundum probabilistas sufficit, quòd aliqua opinio ut una præmissa assumi possit, ad deducendum ultimum dictamen conscientie moraliter certum, et quidem, quòd opinio illa sit probabilis non obscure innuere videtur ipsemet Lacroix, dum cit. lib. 1, n. 865, contrariam dicit non moraliter certam, sed solum videri probabiliorem; cum enim major probabilitas non elidat minorem probabilitatem, si opinio asserens non posse cessare finem adequatum legis in particulari, quin etiam cesset in universali solum videatur probabilior, hæc visa major probabilitas non admittit opinionis oppositæ probabilitatem. Probatur itaque minor. Si data propositio ad hoc deservire valeat, sequitur 1° fornicationem in aliquo particulari aliquando posse esse licitam. Quod probatur: Nam finis adequatus legis prohibentis fornicationem ex D. Th. 2-2, q. 154, art. 2, et secundum D. D. communiter est, quòd sit contra bonum proles educandæ. Atqui si finis adequatus legis in particulari aliquo cessare possit (uti ex adversariorum principii probabiliter cessare potest) cessabit hujus legis finis adequatus in casu quo contingit, uti sæpè contingere potest, prolem fornicariæ conceptam bene contriri ac educari, imò melius, quam alias multas per conjugalem copulam conceptas; ergo hoc in casu respectu particularis prolem fornicariam melius educare valentis et volentis cessabit obligatio legis, consequenter licita erit pro casu aliquo particulari fornicatio.

Sequitur 2° legitimum matrimonium inter fideles aliquando dissolvi posse, quod probatur: indissolubilitas conjugii sive sit de jure nature, sive divino, sive ecclesiastico, secundum DD communiter adequatè pe-

titur ex eo quòd solubilitas ex D. Th. in Supple. q. 67, art. 1, sit contra bonum proles perfectè educandæ; atqui si finis adequatus legis respectu alicujus particularis cessare possit, etiam cessabit hujus legis finis adequatus in casu quo nulla est occasio de præsentibus, nec spes de futuro educandi prolem, et ex opposito si conjuges separarentur, et vir alteri uxori, et uxor alteri viro copularetur, verisimilius speraretur proles perfectius educanda; ergo et cessabit lex indissolubilitatis conjugii, licitaque erit ejus dissolutio.

Sequitur 3°: Quòd si detur lex prohibens die Veneris carnes, ut sic maceretur corpus, particularis alicujus, qui magis delectatur et nutritur piscibus, possit die Veneris comedere carnes, quia respectu hujus cessabit finis legis adequatus; uti secundum principia adversariorum probabiliter cessare potest. Item si lex præcipiat noctu manere domi propter rivas vitandas, ille, qui certus est non oriturus, nocte exire possit. Quæ quidem reuunt Probabilistæ admittere, attamen manifestè sequuntur ex eorum principii. Proinde illud sibi, cui hæc displicent, Probabilista dictum putet, quod dicit Augustinus ad Pollent. lib. 2 de Adult. et conj. cap. 4: « Hoc tu quidem non sentis, sed hoc sequitur illa, quæ sentis, muta ergo ante cecedenia, si vis cavere conscientia. »

§ 14. Solvantur objectiones Probabilistarum.

Obj. 1° ex SS. Canonibus cap. Ego solis, dist. 9 dicitur ex S. Augustino rationes probabiles sufficere ad regulandum iudicium prudens. C. Sicut quedam, dist. 14, ex S. Leone dicitur: « In his, quæ vel dicitur « Ila fuerint vel obscura, id novimus sequendum, quod nec præceptis evangelicis contrarium, nec decretis SS. PP. invenitur adversum. » Cap. Inquisitioni de sent. excomm. De conjugie credente matrimonium esse invalidum ait Innoc. III: « Cùm conscientia pulsat animum ex credulitate probabilis et discretæ, quamvis non evidenti, reddere potest, sed petere non potest debitum. » Ergo argumenta probabilia sufficiunt ad decidendum. Lacroix n. 268. Fagnanus (qui si in materiâ morali parum fuerit versatus, uti parum modestè de eo loquuntur Probabilistæ, nemo tamen negaverit, quòd in SS. canonibus fuerit versatissimus), in cap. Ne imitatis n. 100 et seqq. ad leges et canones, qui pro licito usu probabilissimi adferri solent, generatim sic in substantiâ respondet: Leges et canones, cùm decidunt questiones et causas, ex argumentis probabilibus et conjecturis, non intendunt, quòd ad decidendum sufficiat iudicium probabile, sed tantum, quòd ex probabilibus rationibus simul junctis possit iudex formare iudicium moraliter certum de rei veritate. quia etsi talia argumenta seorsim non omnino concludant, tamen si simul jungantur, apta sunt generare certitudinem moralem. Hoc innuitur cap. Judicantem 50, q. 5. Item cap. Affertur de præsumptionibus, ubi proponitur exemplum Salomonis, qui ex violentâ præsumptione certò moraliter pronuntiavit pro verâ matre; sic in iudiciis plures probationes

imperfectæ ac semiplenæ simul junctæ sufficienti sæpè ad faciendam plenam et perfectam probationem juxta hoc vulgatum : *ea quæ non prosunt singula, collecta juvant*. Sic unus testis, qui facit semiplenam, et confessio facta absente parte, quæ facit aliam semiplenam probationem, simul junctæ plenè probant, ut dicitur cap. *Cum dilectus de success. ab intestato*. Idem est de uno teste et famâ publicâ, uti cap. 1 de Appell.; pariformiter sic in moralibus plures conjecturæ, et argumenta probabilia, quamvis per se singula non generent certum assensum, sed solum cum formali formidine de opposito; tamen ex omnibus junctis potest consurgere moralis certitudo, et ita hoc sensu admitti potest, quòd in moralibus sufficiat moralis certitudo deducta ex probabilibus. Insuper ad 1, ex can. *sicut quedam*, Resp. negando suppositum rationes minùs probabiles in occursum probabiliorem esse probabiles de quo § 2 per totum. In formâ : Dist. : Ratio probabilis quæta nullis adversæ partis rationibus agitata, aut etiam ratio probabilis evidenter magis valida, quæ sola est subjectivè probabilis sufficit ad formandum judicium prudens de rei veritate, concedo; ratio probabilis fortioribus adversæ partis motivis agitata, nego; colligitur hæc responsio ex ipsomet contextu.

Ad secundum ex S. Leone desumptum, cui multum confidunt adversarii, resp. 1° : Nimiùm probare, si quid probet, cum enim dicat : *id noverimus sequendum*, idem est, ac si diceret : id sequendum esse, aut debemus sequi; ergo sicut adversarii ex eo deducunt, posse quempiam sequi probabilem minùs tutam seu faventem legi, relinquendo probabiliorem magis tutam; pari ratione deduci potest obligationem esse eam sequendi, quod probabilistæ nec intendunt, nec intendere possunt. — Resp. 2° : Ex Glossâ ad cit. distinctionem, ubi sic loquitur : Quæsitum fuit à S. Leone papâ, utrùm consuetudines et constitutiones possint dispensari? Qui respondet dicens; quòd *sicut sunt quedam, contra quæ non potest dispensari, ut jus naturæ*; sic quedam sunt, ut consuetudines et constitutiones, contra quas ratione temporum et ætatum possit dispensari, hæc habitâ discretionem, ut in dubiis nihil fiat contra Evangelium, vel decreta SS. Patrum. Quod totum cum Probabilistis admittimus, sed imperpenter se habet ad rem presentem. — Resp. 3° : Quod uti peccant ii, qui veritatem evidenter cognitam impugnant, ita peccant ii, qui quidpiam affirmant aut faciunt, contrarium Scripturæ, Ecclesiæ definitioni, ac receptis SS. Patrum decretis : verùm quia sub his membris non continetur adequata peccatorum causa, non semper licitum est sequi, quicquid ipsis non est adversum : nam et ob bonam aliam rationem verè poterit esse fugiendum quidpiam, utpote alicui alteri legi vel præcepto contrarium. Imò peccare quis etiam potest contra conscientiam ut ait D. Th. quodl. 9, art. 15, et quodl. 8, art. 15, malè igitur et perperam præ benignâ sententiâ hoc S. Leonis testimonium adducitur. Ad 5, ex Innoc. I, constat ex dictis § 8, sect. 3, casu. 4.

Objic. 2° : Varii pontifices narrantur processisse

juxta sententias minùs probabiles. Imò aliqui juxta illas, quas ipsi judicabant esse falsas. Quomodò Adrianus vi dicitur dispensasse in matrimonio rato propter solam Cajetani auctoritatem, etsi existimaret se non posse. Aliqui narrantur in voto solemnî dispensasse in ordine ad contrahendum matrimonium, quod ex D. Th. probant Thomistæ pontificem non posse. — Resp. Varia de diversis pontificibus narrari, quæ certò falsa sunt, et, si vera essent, illis pontificibus planè forent indecora; sequeretur enim eos in praxi secutos fuisse sententiam minùs probabilem circa Sacramenti valorem, sicque practicasse quod postmodum Innoc. XI propositione primâ, inter damnatas 65, ut *perniciosum in praxi proscrit*. In specie de Adriano, verisimile non est, quòd immemor eorum, quæ ex doctissimis ejus commentariis § 7, adduxi, contra propriam mentem in matrimonio rato dispensârit solâ Cajetani ductus auctoritate; quomodò enim solâ illius auctoritate ductus dispensavit, ubi constat, quòd illo tempore communior fuerit doctorum sententia, quòd pontifex in matrimonio rato dispensare possit, quod profectò non latuit Adrianum virum in jure et Theologiâ doctissimum? Vel ergo absolutè non dispensavit, (nec illud quod dispensando dixisse fertur : se scilicet dare quod possit, sed tamen credere nihil posse, significat eum absolutè dispensasse; cum sensus naturalis illius dicti esse videatur : *do si possum, sed credo non posse*) vel si absolutè dispensavit, id non fecit contra opinionem sibi visam probabiliorem spectatis omnibus, sed ob Cajetani, aliorumque graviorum doctorum auctoritatem ex christianâ humilitate sententiam suam correxerat conformiter ad ea quæ docet tr. de Confess. q. 5, dub. 7, sacerdotem utique, qui sequitur aliquam opinionem, si sciat, à pluribus vel gravioribus seu etiam æqualis auctoritatis contrarium teneri, non adèd de se presumere debere, ut totum velit in suam opinionem (quæ forsitan erronea est) concludere seu coarctare, quasi ipse solus videat. Quod vel maximè verum est, ubi speciales adsunt circumstantiæ, vel necessitatis casus, vel majoris mali vitandi occasio, reddentes aliquandò licitum, quod aliàs foret illicitum. Undè generaliter ad objectiones ex factis pontificum desumptas resp. quòd non constat illos pontifices sententias, quas in praxi narrantur secuti, non judicasse multò probabiliores esse sententiis oppositis, aut etiam moraliter certas, quod in hujusmodi facillè potest fieri : nam potest sententia aliqua ex circumstantiis publicis ac privatis, quæ pontifici, ejusque theologis in supplicatione, v. g., pro aliquâ dispensatione innotescunt, ipsi pontifici apparere moraliter certa, quæ talis non apparet aliis istas circumstantias ignorantibus.

Ad id, quòd dicitur varios pontifices dispensasse in voto solemnî religionis, resp. professionem solemnem esse quamdam speciem donationis, quâ religiosus se totum donat Deo, Ecclesiâ seu pontifice Dei vicem gerente, ac illam donationem acceptante : valor autem donationis, non solum provenit ex parte donantis, sed etiam ex parte donatarii, seu ejus vicem gerentis, ut ex parte donantis sit absoluta et irrevocabilis, ex

parte autem procuratoris, seu vicem cum plenâ potestate gerentis donatarii sit revocabilis. Ecclesia verò et summus pontifex nomine Dei ita acceptant professionem religiosam, ut sicut ipsa primò dependet ab acceptatione summi pontificis dantis facultatem proficendi in aliquâ religione, ita etiam in obligationis continuatione semper dependet ab ejusmodi acceptatione non revocata, adeoque habitualiter permanente, quæ tamen aliquando propter bonum Ecclesie potest revocari, et tunc cessante conditione, sub quâ summus pontifex accepit professionem, cessat professio, ac ita solvitur obligatio: et quia hoc non est dispensare cum religioso in voto solemnî, ita hujusmodi factum non est contra doctrinam D. Th. negantis summum pontificem posse dispensare cum religioso solemniter professo in voto continentia.

Objic. 3°: Ex omni ætate, statu, conditione asserri possent pro sententiâ benignâ auctores typo editi plures, quàm 160 inquit Lacroix n. 269. Æstimari autem debet doctorum numerus, quia, ut de quant. anim. cap. 7, ait S. Augustinus, utilissimum est maximæ multitudinî, excellentissimæ auctoritatî cedere, et secundùm hoc agere vitam. — Resp. Auctoritatem auctorum, quæ nec sacrâ Scripturâ, nec summorum pontificum decretis, nec traditione, aut Patribus fulcitur, sed quæ est purè humana, ut talem apud viros doctos non esse magni ponderis, idque vel maximè in statuendâ universalissimâ morum regulâ antiquis doctoribus non tantùm incognitâ, sed et principiis eorum contrariâ; nam viro docto opinio aliqua videtur probabilior, non à majori numero illam docentium, sed à majori rationum pondere, ita ut secundùm Navarrum apud Lacroix n. 135, opinio, quæ docetur à sex doctoribus eam ex professo tractantibus, sit censenda communior et probabilior, quàm quæ tenetur à 50 aliis, mutam auctoritatem sequentibus. Unde sapienter dixit Card. Sfondratus in Reg. Sacerd. l. 1, p. 20; et l. 2, p. 14, n. cit. à Lacroix, n. 449: *Sunt opiniones instar monetæ, cujus valor non ex numero, sed pondere et metallo æstimatur: sic opiniones non doctorum numerus, sed major ratio, veritas et prudentia commendat, alioquin semper vincerent falsi, quorum numerus, quàm prudentiam major est.* Quò etiam facit, quod notat Caramuel experientiam scilicet docere, illa quæ sunt communiora, minùs esse à doctoribus examinata. S. Augustinus objectus non loquitur de controversiâ celeberrimâ utrinque à doctoribus argumentis pro et contra acerrimè agitatâ, qualis est controversia de probabilitate, de quâ ita n. 95, scribit P. Lacroix quòd sit controversia hoc tempore celeberrima et summi momenti. Ideòque supponit pro utràque parte stare doctores celebres: unde de hac potius dicendum, quod docet idem S. Augustinus de Doctr. christ. l. 2, c. 8, ubi loquens de auctoritate extrinsecâ, manifestè docet graviore auctores et pauciores posse æquivalere pluribus. Deinde non tantus est auctorum pro probabilitate in sensu adversariorum stantium numerus, qualem passim prætendunt ejus patroni; eliminandi enim sunt ex Pro-

abilistarum numero, nec auctoritatem addunt, qui probabilissimum malè intellexerunt, maleque applicaverunt, uti ex locis Scripturæ vel dictis S. Augustini hæretici deducunt suos errores, quales ex sententiâ P. Lacroix n. 298, sunt omnes, qui ex probabilismo deduxerunt hanc propositionem damnatam: *Probabiliter existimo judicem posse judicare juxta opinionem etiam minùs probabilem.* Nihil ergo facit virorum aliàs gravissimorum auctoritas, qui ex probabilismo hanc propositionem deduxerunt, uti teste Castrop. disp. 3, punct. 10, n. 15, Probabilistarum communis sententia. Citatque Castrop. pro eâ Sayrum, Medin., Salas, Solon. Argon. Ledesmi. man. Th. Sanch. Joan. Sanch., quibus annumerandi Caram. Escobar, Fagund. Tamb. Diana, aliique auctores 25 à Diana citati, quos, aliosque si demas, qui alias propositiones damnatas ex probabilismo malè intellecto, et malè applicato deduxerunt, videbis quàm exiguus restet manipulus illorum, qui probabilissimum benè intellexerunt, qui soli proinde solidam auctoritatis pondus sententiæ benignæ possunt tribuere.

Objic. 4°: Non peccant, qui docent licitum esse sequi sententiam probabilem faventem libertati, relictâ probabiliori favente legi; ergo nec peccant, qui in praxi sequuntur sententiam minùs probabilem libertati faventem. — Resp. dist. ant.: non peccant, qui id docent ducti motivis prævalentibus pro veritate illius sententiæ, conc.; ducti motivis minùs probabilibus, aut voluntariè intellecto avertentibus à consideratione motivorum magis probabilium pro veritate sententiæ contrariæ, solam sententiæ benignæ probabilitatem speculantes, nego. Uti ergo in ordine ad docendum, sola illa sententia est tuta, quæ post diligentem veritatis inquisitionem creditur esse vera, vel magis veritati propinqua, ita in ordine ad operandum, sola illa sententia stans pro libertate est tuta, quam operans post diligentem veritatis inquisitionem judicat esse veram, aut magis veritati propinquam. Urobique enim fenet, quod dicit Arist. l. Eth. cap. 4: *Veritatem debemus inquirere, et sequi quantum possumus.*

Inst. 1°: Qui docet talem praxim licere, habet hanc doctrinam tanquàm practicam, directivam, per se intentivam et causativam praxeos apud se et apud alios; ergo si doctrina excusetur, etiam excusabitur praxis. Lacroix n. 285. Resp. nego ant., vel dist.: habet hanc doctrinam tanquàm practicam, statuitque tanquàm regulam moraliter certam, quæ per modum principii reflexi moraliter certificet operationis honestatem, nego; suppositum, quod ita statuere possit (cùm ex ipsismet Probabilistarum principiis sit moraliter incerta), statuit doctrinam illam tanquàm opinionem sibi probabiliorè, conc.; ut autem excusaretur praxis, deberet doctrina illa esse moraliter certa.

Inst. 2°: Quòd licet docere, licet consulere et mandare; consequenter ei, cui consultitur practicare: atquò licet docere, quòd aliquis possit celebrare contractum minùs probabiliter honestum. Ergo. Lacroix ibid. Resp. nego min. quia, ut in logicâ probabilitatum ait Estrix, suadere, aut mandare faciendum est certo modo et

moraliter facere. Certè suadere et mandare contractum. est velle contractum. Quare, ut non pecces formaliter, suadendo, aut mandando contractum, necessarium tibi est dictamen conscientie, quo prudenter judices contractum esse in se honestum, quod prudenter nemo judicare potest, qui evidenter cognoscit contractum esse probabilis in honestum. At verò docere, quòd ego non peccem formaliter, faciendo contractum, nullo modo est facere. aut velle contractum. Hæc doctrina tua ex se est merè speculativa, et supra praxim ineam reflexa: quâ erras quidem, sed innocenter, quia putas esse verum. Neque refert, quòd hæc doctrina mihi audienti sit occasio faciendi contractum, adeoque peccandi formaliter, cum non habeam dictamen conscientie, quo judicem prudenter, contractum esse honestum. Hæc praxis est mea, non tua, doctrina tua solum mihi est causa judicii falsi, quo judico me non peccare formaliter: quod ipsum est merè speculativum de honestate formali actionis; quod seu verum sit, seu falsum, nihil confert ad dictamen verè practicum et honestatem formalem, quam contemplantur ut constitutam vel constituendam per conformitatem cum alio judicio verè practico de honestate actionis in se, seu objectivâ, quam ex motivis evidenter validioribus prudenter judicet inesse actui. Igitur judicium tuum merè speculativum de honestate contractus me non excusat, agentem reipsâ contra verum conscientie dictamen, quo judico, contractum esse in honestum. Te verò excusat conscientie dictamen, quo judicas honestum tibi esse docere ex officio, quod judicas esse verum. Hæc sapientissimus Estrix.

Inst. 5°: Ille prudenter operatur, qui operatur secundum opinionem probabiliorem, sed opinio benigna, dicens licitum esse operari secundum probabilem, est reipsâ probabilior, ergo qui secundum illam operatur, prudenter operatur. Lacroix n. 293. Resp. 1° dist. maj.: prudenter operatur, qui operatur secundum opinionem probabiliorem directam, vi cujus operans prudenter judicare potest actionem suam esse in se honestam, cone.; qui operatur secundum opinionem probabiliorem merè speculativam de honestate operationis, et cum quâ in operante stat evidenter major probabilitas de inhonestate operationis, nego maj. Resp. 2° minorem rejici ut falsam ab omnibus opinionibus rigidæ patronis; constatque ejus falsitas ex hucusque dictis ac dicendis. Quòd si recurras ad extrinsecam probabilitatem desumptam ab auctoritate patronorum sententie benignæ, resp. verbis Caramuelis, quem Fabridial. 41, inducit ita dicentem: *Licet de ingenio multum cum aliis non contendat, de judicio tamen nemo alteri facile cedit; sed quisque sibi primas arrogat, quibus igitur probabilitatem opinionum definit, cum et se prudentem reputet, et prudenter judicare putet. Quid si verò alii prudentes secus judicent? Hinc, ut vides, licet et controversiam auget, dum istam componere tibi videtur.* Resp. 3° ad syllogismum (quem ex Caramuelis desumptum Terillus putat esse evidentem demonstrationem), negando consequ. Sunt enim in eo quatuor termini: quia rò opinio probabilior, quod est medium in

prætensâ demonstratione, sumitur æquivocè: in majori namque sumitur pro opinione probabiliore, quæ directè versatur circa honestatem objectivam operationis: in quo sensu verum est licere sequi opinionem probabiliorem; in minori verò sumitur pro opinione probabiliore versante circa probabilitatem seu circa hoc principium reflexum: *licet sequi opinionem probabilem relicta probabiliore*, cum quâ potest stare major probabilitas, adeoque major apparentia falsitatis, quam veritatis de operationis hic et nunc ponendæ honestate.

Objic. 5°: Si sit obligatio sequendi probabiliorem, quisque tenebitur ante operationem inquirere, quoniam opinio sit probabilior, quia in debito faciendi, intrinsecè includitur debitum sciendi, et reipsâ aliâ non sincerè procedet coram Deo, sed se exponet periculo violandi jus illius; quid autem semper sit probabilis, hoc moraliter est impossibile aut invenire, aut discernere. Lacroix n. 293. Resp. 1° retorquendo, cum juxta adversarios sit obligatio in judice et medico sequendi probabiliorem, uterque tenebitur inquirere ante operationem, judex antequam ferat sententiam, medicus antequam præscribat medicinam, quænam opinio sit probabilior, quod est moraliter impossibile aut invenire aut discernere, vel si sit hoc moraliter possibile in obstrusissimis juris questionibus, in gravissimis difficultatibus circa materiam simoniae et usure. Si sit possibile medico circa morborum causas et effectus occultissimam naturæ arcana, herbarum virtutes, etc., quidni moraliter id possibile erit operaturo circa materiam morum, pro quarum discretionem signatum est super nos lumen vultus Domini?

Resp. 2°: Cum juxta probabilistas sit obligatio sequendi opinionem solidè probabilem, quisque tenebitur ante operationem inquirere, an opinio, secundum quam vult operari, sit solidè probabilis, quod ut sciat, sciri debet secundum Lacroix n. 150, *quid sit stricta probabilitas; item conferri debent motiva hujus et oppositæ opinionis, ac considerari, an motiva pro hæc non sint fortè levia, dubia, æquivoca, sophistica, item an non pro contrariâ sint motiva certa. Illos autem non possunt nisi viri doctissimi, in re morali versatissimi, non autem mediocriter docti. Uti ergo soli, qui indagandæ probabilitati sunt capaces, tenentur comparare motiva pro et contra, etc., ita soli, qui indagandæ veritati, ac majori accessu ad eam sunt capaces, tenentur ad id investigandum secundum Probabilioristas.*

Quid ergo faciet vir mediocriter doctus? Resp. Lacroix n. 150: Vir mediocriter doctus potest judicare de probabilitate extrinsecâ opinionis, si statum questionis rectè intelligat et assertum inveniat in auctoribus hujus ætatis omni exceptione majoribus; si enim hi affirmant, nisi gravi fundamento, credere potest, quia scit alios prudentes sic judicare. Sed duplex circa hoc occurrit dubium. 1° Si dubium sit, an auctores opinionis sint omni exceptione majores, quis desuper judicabit? Respondet Lacroix n. 152, quòd tunc non possit de probabilitate extrinsecâ opinionis judicare,

nisi doctissimus et in re morali versatissimus, quia valde difficile est rescire, an condiciones ad doctorem omni exceptione majorem requisitæ huic vel illi conveniant: unde infero cum eod. Lacroix quàm periculosè procedat, qui quamlibet opinionem auctorum statim arripiunt, quia favet libertati, commodo vel voluptati suæ, et non examinant; imò sæpè ipsi discernere non possunt, an sit verè et practicè probabilis. 2° Occurrit dubium quid faciendum homini mediocriter docto, qui opinionem faventem libertati in auctoribus omni exceptione majoribus, scit tamen alios peritos contrarium judicare? Quod ex D. Th. resolvimus cum Adriano in 4 Sent. pro Sacram. Pœnit. de Restit. ubi : *Distinguendum*, inquit, *vel enim ex contrarietate opinionum movetur ad dubitandum, vel non? Si ita: peccat partem dubiam complectens. Si non: et dubium conscientie temerè deponat, interpretativè dicitur quis se exponere periculo, quoniam debet estimare periculum vel discrimen esse in eo, quod nihilominus agit. Quod infra claritè explicans subjungit: Interpretativè exponit se periculo, quando scilicet disparitas talis ac tanta est, quando meritò deberet aliis credere: vel propter eorum auctoritatem; ad minus de facti honestate, et an liceat dubitare, quia non solum est mortale, agere contra conscientiam de mortali, sed etiam contra dubium conscientie de mortali.*

Quid denum ageret homo rudis, qui nec extrinsecam probabilitatem valet dignoscere? Resp. Lacroix. n. 156: Homo rudis, cui vir probus, prudens et doctus dicit aliquam opinionem esse certò probabilem vel veram, potest censere esse talem, quamdiù nemo illi dicit contrarium, nec ipse oppositum agnoscit; cum enim ipsemet examinare non possit, potest stare iudicio illius, de cujus probitate, prudentia et scientià dubitare non debet: hinc S. Antoninus loc. cit. n. 188, pro regulà dabat doctus illud Prov. 27. v. 11 : *Stude sapientiæ, fili mi. Indoctus autem illud Dcut. 32. v. 7: Interroga patrem tuum, et annuntiabit tibi, majores tuos et dicent tibi.* Hæc et nos omnibus documenta damus simplicibus et rudibus: nam sicut is (inquit Adria. loc. cit. *qui de consilio medici) qui tamen peritus judicatur sumit vel tradit alteri poculum, qui homo extinguitur, excusatur ab homicidio: ita in proposito, si consilio eorum, qui periti habentur, et certè quorum vita talis creditur, ut fidem justitiæ debitam omni gratiæ, favori, et hominum estimationi præferant et ipsi, simplices omn affectatione deposita sincerè quærunt veritatem, excusantur à peccato furti, et detentionis ejus, quod est alteri debitum.* Subjungit tamen eos non excusandos, qui ad tales recurrunt, quos verisimiliter secum sentire præsumunt, et tot accersunt, quoad unum solum reperiant, qui secundum eorum affectum consultit, et hunc solum magni pendunt; et hic lesum habet illud Apost. 2; ad Timoth. *Erit tempus, cum sanam doctrinam non sustinebunt, sed ad sua desideria concervabant sibi magistros, etc.* Notat denique, quòd accidere possit, consulentem, crimine furte vel alio involvi; ubi tamen is, qui ejus consilio utitur, innocens permanet, et ab omni culpâ immunis: uti in simili constat de medico ex im-

peritiâ vel industriâ toxica ministrante, quem simplex pro curâ accedit, quasi communi hominum reputatione peritum, et qui fideliter operas suas medendis corporibus adhibeat. Unde imponunt nobis Probabilitatè dicendo, quòd obligemus omnes homines ad conferendas singulas opiniones; generaliter tamen requirimus, ut in incertis adhibita diligentia pro capacitate cujusque, si res maneat dubia, vel contrariæ inveniantur doctorum opiniones, hinc pro lege, inde pro libertate, sectemur opinionem pro lege, nisi evidenter probabilior appareat opinio pro libertate; ne quidquam agamus, quòd, adhibita diligentia æquè vel magis probabiliter appareat illicitum, quàm licitum; in quo nec est impossibilitas, nec nimia difficultas.

Pro quo dijudicando Henr. de Gandavo quodlib. 4, q. 53, benè docet tria fore attendenda, scilicet qualitatem doctorum; efficaciam motivorum, et condiciones auditorum; auditores appellat omnes, qui consilio aliorum aliquid agere volunt. De qualitate doctorum attendendum, quales in determinationibus suis inventi sunt, et an regulatè sen benè vivunt. Potest induci illud Eccles. 36: *Animæ sancti viri ammittunt aliquando vera magis, quàm septem speculatores sedentes in excelso ad speculandum.* Est ergo cæteris paribus sanctiori magis credendum. 2°: Conferenda seu comparanda sunt ad invicem motiva illorum, quorum rationes sint validiores et efficaciores, ac auctoritates magis expressæ. Tertia scilicet conditio auditorum, an sint litterati, an potentes discernere, et judicare determinationes doctorum, an simplices; et an utramque partem doctorum sibi habeant æqualiter notam; et secundum hoc combinando prædicta variè tenentur suas conscientias informare....; si auditor sit peritus, et sciat doctorem, qui sentiat contra partem periculosam, habere omnes condiciones bonas prædictas, rationes efficaciores et auctoritates magis expressas; iste procul dubio mortaliter peccat, exponens se illi periculo, quia quòd agit, non est ex fide, seu conscientiâ, sed contra dictamen scientiæ rationis rectæ. Si verò simplex fuerit auditor, non potens hoc discutere, et credit sententiantes pro parte periculosâ magis fide dignos, iste exponens se illi periculo, non peccat; quia non reputat illud periculum, licet sit in veritate. Hæc Gandavensis. Quod ultimum verum tantum est conformiter ad supra dicta, modò scilicet talis simplex ex contrarietate motivorum non moveatur ad dubitandum, sed uni tanquàm probabiliori parti adhareat; nam si moveretur ad dubitandum, vel dubium conscientiæ temerè deponeret, censeretur operando se exponere periculo: quia *uti perperam* (verba sunt Adriani loc. cit.) *temerè et contra rationis ordinem, dubitantibus iis, quos scio limpidiùs et clariùs videre, tenerem constanter et firmè personam à remotis visam esse Petrum: ita non minus temerarium est simplicem hominem nullatenus agitari: ubi doctiores et præclarissimos viros noverit in materiâ varios esse, dubios, perplexos, et plurimum vacillare.*

Objic. 6°: Si sit obligatio sequendi probabiliorum, non licebit advocato defendere partem probabilem,

nec licet mihi à papâ petere dispensationem, ubi mihi probabilis erit eum dispensare non posse, quæ tamen sunt contra sensum et praxin communem, La croix l. c. Resp. ad primum de advocato, nego ant., quia advocati defensio ad investigationem veritatis potius, quam ad decisionem causæ ordinatur. Et omnino expedit, ut argumenta utrinque militantiæ judici proponantur, quatenus, quod æquitati consonum sit, facilius certiusque statuere valeat. Quin et contingere potest, ut id, quod ab initio duntaxat videbatur probabile, postea à iudice, vel ab ipso advocato probabilis, imò moraliter certum censeatur. Aliud foret dicendum, si causa esset manifestè injusta. — Resp. 1° ad 2° ex Mercero 3 p. art. 22, eum, cui probabilis est, papam non posse dispensare, ac nihilominus peti dispensationem habere, motivum reflexum moraliter certificans de honestate suæ petitionis, scilicet questionem ex facto pontificis terminari etiam quantum ad veritatem: uti si papa dispensat, opposita sententia, quæ prius asserebat, non posse dispensare, non sit ampliùs probabilis. Quod tamen intellige cum Sylvestro, verb. *Votum*, quæst. 5: « Si faciat Papa ut Papa, id est, ut caput, utens adjutorio membrorum, consultando factum, et faciendo quod in se est, ut sciat veritatem. » Igitur post factum prudentiale summi pontificis remanet decisa quæstio in favorem opinionis affirmativæ, quæ dicit pontificem posse in simili casu dispensare, ita in substantiâ Mercerus. Resp. 2°: Quod si talis supponatur perseverare in suâ sententiâ, et in iudicando, quod dispensatio concedenda à pontifice invalida sit et illicita, verissimum est, quod non possit petere dispensationem, quia manifestè malum est petere id quod nec validè nec licitè concedi posse putas. Sin autem, ut potest, propriam conscientiam suam deponat ex sincero amore veritatis, iudicando pontifici eum consilio virorum præstantissimorum examinanti, quousque se sua extendat in dispensando potestas, meliùs perspectam fore veritatem, et licitè petit et obtinet dispensationem. In præsenti autem quæstione *non agitur* (verba sunt illustrissimi Godeau in mandato publicato in synodo celebratâ anno 1639) *an quis privato iudicio diffusus, propriam deponere opinionem non possit, alteriusque se iudicio subicere, quem ex prudentiæ christianæ regulâ doctiorem se, et cælesti lumine uberius illustratum sentit, quod licitum esse nemo dubitat, modo quis puram omnind intentionem habeat, unam veritatem inquirat; tunc enim fides illa ac pervasio, quâ quis alium putat scientiâ veritatis instructiorem, hoc ab animo nostro iudicium elicit, ejus opinionem nostrâ probabiliorum esse; sed ibi præciè sita quæstio est, an qui omnibus tunc rationibus, tum auctoritatibus inter se libratis, in eâ opinione tanquam probabiliori permanset, aliquod divinâ lege illicitum esse, id nihilominus tutâ conscientiâ facere possit, quod aliunde suppetant nonnullæ rationes vel auctoritates, quæ licitum id esse probare videantur, quamvis illas minoris esse ponderis iudicet, quàm, cas, quibus illicitum probatur.* Hoc docent Probabilistæ, nos licitè id fieri non posse probavimus.

Objic. 7°: Si sit obligatio sequendi probabiliorum, sequitur, quòd, si quis contractum inierit, vel aliquod suaserit secundùm opinionem, quam tum putabat probabiliorum, auditâ novâ ratione, quæ gravior videbitur, tenebitur rescindere, aut revocare, iterumque occurrere novâ ratione in oppositum, tenebitur reintegrare, ne alteri sit injurius, vel malè suasor. La croix n. 295. — Resp. 1° retorquendo, si sit obligatio sequendi solidè probabilem, sequitur, quòd si quis contractum secundùm opinionem, quam tum putabat in ordine ad praxim probabilem, adinventâ ut occurrente aliâ ratione, quâ appareat improbabilis, dubiè aut tenuiter probabilis, tenebitur rescindere aut revocare etc., si hoc, quod manifestè ex eorum argumento sequitur, solvant Probabilistæ, eorum non solutione ipsis satisfacimus. Resp. 2° rarissimè similem mutationem evenire in viro, qui intellectum et voluntatem dirigit juxta prudentiæ leges, adèque talem ac tantam adhibuit diligentiam, qualem ac tantam in suis respectivè negotiis non parvi momenti prudenter ac laudabiliter adferre solent filii hujus seculi, omnibusque utrinque ex veritatis amore discussis. Ita citra passionem et culpam contrahit, vel consulit, quod ex motivis propinquius ad veritatem accedentibus prudenter fieri posse iudicat. Idque vel maximè, cum non loquamur de majori probabilitate merè objectivè, seu tali respectu iudicii aliorum; sed de probabilitate majori subjectivè, seu tali respectivè ad iudicium contrahentis vel consulentis tale. Cæterum si contingat occurrere magis præponderans motivum pro opinione contrariâ illi, quam ad praxim quis deduxit, aut alteri consulit; idque si fiat vel cum vel sine culpâ, an non sapientis est mutare iudicium et consilium, ne alteri continet esse injurius, vel malè suasor? Neque ex hoc necesse est fabricare sibi infinitum, prudenter enim quisque providebit stabili conscientiæ securitati, si secundùm ratam dubii, mutuo utriusque partis contrahentis consensu decidatur, quid semel pro semper cuique debeatur. Deinde si in mutatione iudicii necessariâ ob rationes præponderantes de novo supervenientes inconveniens quidpiam inveniant Probabilistæ, edicant, an inconvenienter agat medicus, qui hodiè cibum prohibet infirmo, eo quòd hodiè eum sanitati noxium iudicet, cras eum ex meliori ratione eundem sanitati profuturum iudicans, infirmo permittit, imò et prescribit, et sic deinceps.

Et cum hic auctor nominerit de mutatione opinionis, libet exponere ejus, aliorumque circa hoc doctrinam consecrariam ad principia Probabilistarum; omissis aliis quæ ex ipsâ deducit Caramuel, quæque adèd devotis animabus sunt offendiculo, ut ea referre, foret refutare. Permittit La croix n. 371, quòd in casu quo probabile est, vectigal esse injustè impositum, et etiam probabile, quòd sit justè impositum, possit quispiam, si simul sit exactor vectigalium, et mercator, hoc vectigal ab aliis exigere veluti justè impositum, et tamen mutato iudicio ipsamet non teneri solvere tanquam injustè impositum. Permittit denique n. 375, cum Haun., ut quispiam ob testamentum miris so-

lemne secundum unam probabilitatem in hereditatem : ab intestato succedat, postea alio casu mutato iudicio secundum oppositam probabilitatem ex eodem testamento idem postea hæres fiat. Similesque plures casus videri possunt apud Gobat de Sacrif. à n. 206. Quæ opinionis mutatio mihi profectò non videtur posse fieri salvâ observantiâ præcepti charitatis : *Quod tibi non vis fieri*; et alterius, quo prohibemur scandalum dare proximo. Neque sit salvâ iustitiâ, quæ profectò non permittit, ut percipere quis velit commodum ex eo contractu, ex quo percipere non vult incommodum, ubi talis est contractus, ut ex eo commodum sine incommodo non proveniat; aut si similiter opinionem mutare aut operari rectificet probabilitas, soli hoc medio suo commodo providendi gaudebunt, quibus perspecta est Probabilistarum subtilitas, ubi tamen *nimia subtilitas in iure reprobat*. Quod in cit. n. 293, adducit Lacroix solum est à n. 227. Quod de pœnitentiæ et confessarii commodiis infra specialiter examinabimus. Alia verò argumenta, præcipuè quæ à principiis reflexis desumuntur satis soluta manent ex dictis suis locis.

§ 15. *An liceat sequi sententiam probabilem non impeditam ac evidentem probabiliorem in concursu minus probabilis, sed magis tutæ.*

SECTIO PRIMA.

An opinio possit esse actus prudens?

Dico 1° : Opinio non potest esse actus virtutis prudentiæ sive actus elicitus prudentiæ. Prob. Actus virtutis prudentiæ ita fertur in proprium objectum, ut ex modo, quo in illud tendit, falli non possit; iudicium enim prudentiæ est ita certum, ut excludat omnem rationabilem formidinem de opposito : atqui opinio non ita potest versari circa objectum honestum, sed si maneat intra lineam veræ ac genuinæ opinionis, necessariò annexam sibi habet formidinem moralem, ideòque juxta Philosophum non est virtus. Ergo. Neque refert, quòd interim sit vera, quia id non habet ex modo tendendi circa suum objectum, in illud enim tendit fallibiliter; ideòque à D. Th. 2-2, q. 1, art. 5, definitur quòd sit : *actus intellectus, qui fertur in unam partem contradictionis cum formidine alterius*. Provenit autem hæc formido omni opinioni essentialis vel ex obscure mediorem seu motivorum, quæ non penetrantur; vel ex rationum, quibus innititur, infirmitate, quæ non possunt intellectum convincere; vel tandem ex imbecillitate ipsius intellectus; qui cum nequeat percipere vim demonstrationis, argumentum efficax et demonstrativum, probabiliter tantùm apprehendit : unde soli Deo proprium est probabilia non minus certò, quam necessariò cognoscere, et non posse probabilibus probabiliter assentiri, id est modo incerto et formidoloso creaturæ proprio, cum hoc magnam involvat imperfectionem.

Dico 2° : Opinio est actus imperatus à prudentiâ, sive est assensus prudens, quando motiva sânt evidenter fortiora pro veritate, et minus fortia vel nulla pro falsitate. Probatur. Ille assensus est prudens, sive fit ex

imperio prudentiæ, qui proportionatur motivo : atqui opinio in casu conclusionis proportionatur motivo, quod uti tantùm est probabile et fallibile, ita ipse assensus est infirmus et incertus. Ergo.

Objic. 1° : S. August. lib. de Utilit. credendi cap. 11, scribit : *Tria sunt velut finitima sibi, in animis et hominum distinctione dignissima : intelligere, credere, opinari, quæ si per se ipsa considerentur, primum sine vitio est, secundum aliquandò in vitio, tertium nunquam sine vitio.* Atqui actus, qui nunquam est sine vitio, non potest imperari à prudentiâ, et esse assensus prudens. Ergo. — Resp. S. Patrem opinionem ibi sumere, prout sæpè sumebatur ab antiquis, scilicet *pro assensu firmo formidinis experte ex motivo fallibili* : eoque sensu axioma erat apud Philosophos commune, *sapientem nihil opinari*. Non autem prout hic sumitur opinio; constat id ex iis, quæ l. cit. adjungit S. P. Ubi : *opinari duas ob res turpissimum est, quòd et discere non potest, qui sibi jam se scire persuasit, si modò illud disci potest, et per se ipsa temeritas non benè affecti animi signum est.*

Objic. 2° : S. Th. q. 18, de Verit. art. 6, docet, quòd, quodcumque intellectus movetur ab aliquo fallibili signo, sit aliqua inordinatio in ipso, sive perfectè, sive imperfectè movèatur. Ergo opinio nequit esse actus prudens, eo quòd intellectus moveatur à motivo tantùm probabili, quòd est fallibile. Resp. D. Th. quidem docere l. cit. opinionem habere aliquid imperfectionis et mali adjunctum, ac idè non habuisse locum in statu innocentie; illam autem inordinationem in verbis anterioribus explicat per corruptionem boni seu veritatis, quando opinio est falsa, cifra tamen notam imprudentiæ.

Inst. Opinans exponit se erroris periculo, ergo imprudenter opinatur. — Resp. nego cons., quia cum habeat justum motivum, eique cum proportione assentitur, error ille, si accidat, non est volitus nequidem interpretativè, sed tantùm permissus. Et sanè, si idè assensus talis foret imprudens, imprudenter principes ex justissimâ etiam causâ inirent prællum, eò quòd ordinariè non desit omne periculum infelicis exitus. Sicuti vix unquam aliquis prudenter corripere proximum, etiam, quando affulget spes emendationis, cum ordinariè id non fiat sine omni periculo, quòd fortè correptus exasperabitur, et fiet pejor. Sed de his plura sectione sequenti.

SECTIO II. *An liceat sequi opinionem probabilem non impeditam minus tutam.*

Dico, licitum est sequi opinionem probabilem minus tutam, si non sit impedita, seu quicquid sit nullis contrariæ sententiæ motivis vellicata, idque vel maxime, si simul adsit jus certum possessionis aut alius quivis justus titulus. Ratio est : quia ex eâ parte, quâ nihil ei apparet repugnare, censetur consona legi æternæ, et ei sufficienter conformari : non quidem ratione solius medi probabili intellectum sufficienter non convincens (quod semper aliquam formidinem relinquît), sed

quæ præviâ requisitâ pro rei gravitate diligentâ canonicè et prudenter intellectus judicat esse veram. Unde ut dicitur in l. primo Ethic.: *Indisciplinatus est iniquâ quæ re certitudinem quærere ultra exigentiam materiæ: æquè enim vitiosum est persuadentem quærere mathematicum, et morale quærere demonstrantem.* Vitiosè igitur requiritur in moralibus certitudo evidens et demonstratiua, sicut vitiosè mathematicus contentus esset certitudine morali, cui tamen prudenter rhetor et moralis acquiescit. Res exemplis fiet perspicua. 1° Prudenter quis credit se optimo jure hæreditatem possidere, de qua nullus ei litem movit, et cui in titulos inquirenti nullum unquam exortum est dubium, à majoribus suis injusto titulo acquisita fuisse sibi relicta bona, quanquam fortè hoc fieri potuerit. 2° Quamvis, juxta doctrinam D. Th. in cap. 1 secundæ Epist. Petri, homo suæ electionis habeat tantum certitudinem conjecturæ, nihilominus si post accuratam discussionem conscientia eae quempiam non redarguat, potest, imò tenetur urgente præcepto communionis annuæ ad sacram Synaxim accedere. 3° Prudenter filius obtemperat patri, cui non nisi opinione probabili, scilicet testimonio matris, constat se ab ipso genitum: et injustè se à paterno jure subduceret, ex eo quòd certam ac evidentem de hoc demonstrationem habere non posset. Quæro, inquit D. August., lib. de Utilit. creden. cap. 12, si quod nescitur credendum non est, quomodo serviant parentibus filii? 4° Ex naturali matrum in filios inclinatione sagacissimè aliàs Salomon infantem veræ matri adjudicavit: quanquam aliquando ea sic deficiat, ut matrem commutet in novercam, ita prudenter quis assentitur attestato notarii et testium, quorum non est suspecta fides, quanquam non sit infallibilis. Et sanè, si assensus ille esset imprudens, fides humana, ac in eâ fundata hominum societas non levis arguenda foret imprudentia.

Quæritur an universaliter in omni materiâ tam juris naturalis quam positivè licitum sit sequi opinionem probabilem non impeditam? Questionis hujus decisio dependet ab aliâ questione theologicâ, quæ quæritur an detur ignorantia juris invincibilis, ubi certum est dari ignorantiam invincibilem juris positivè humani; adæoque operantem ex sententiâ probabili non impeditâ in tali materiâ nec peccare contra conscientiam, nec contra legem humanam; etsi probabilitas illa à parte rei foret falsa, quia omnium judicio, probabilitas etiam falsa, fundata in ignorantia invincibili juris humani omninò excusat. Circa jus autem naturale 1° sustinent rigoristæ, quòd *tametsi detur ignorantia invincibilis juris naturæ, hæc in statu naturæ lapsæ operantem ex ipsâ non excusat à peccato formali*: verum hæc assertio est inter damnatas 70 ab Alex. VIII, ordine secunda, contrariumque; ante condemnationem hujus propositionis manifestè docuit D. Th. 1-2, q. 76, art. 2, in opere ubi: *Si homo nesciat ea quæ scire non potest, horum ignorantia invincibilis dicitur, quæ studio superari non potest, et propter hoc talis ignorantia, cum non sit voluntaria, non est peccatum.* Ex quo patet, quòd nulla ignorantia invincibilis est peccatura.

Responderunt nonnulli ignorantiam invincibilem juris naturæ, quæ juxta illos mala est, et quodlibet aliud, esse voluntarium voluntate Adami peccantis, illanque sufficere ad culpam. In quâ responsione clarè fundatur inter damnatas ab eodem pontifice ordine prima, quæ sic sonat: *In statu naturæ lapsæ ac peccatum mortale et demerendum sufficit illa libertas, quæ voluntarium ac liberum fuit in causâ, peccato originali et voluntate Adami peccantis.* Facillimèque refellitur hæc responsio ex eodem D. Th. in 2, dist. 50, q. 1, a. 2, ubi ait: *Ad culpam personæ (qualis foret ignorantia illa invincibilis, etc.) requiritur voluntas personæ, ad culpam verò naturæ (id est, ad originale peccatum) non requiritur, nisi voluntas in naturâ illâ.* Deinde responsio illa manifestam patitur instantiam in motibus primopræmissis, qui dimanant à peccato originali, et tamen non sunt peccata, ut patet tum ex hæc Baianâ damnatâ: *prava desideria... quæ homo invitus patitur, sunt prohibita præcepto, non concupisces.* Tum ex Trid. sess. 5, n. 5: *Concupiscentia nocere non potest non consentientibus.* 2° Docent alii non dari ignorantiam invincibilem tam juris divini promulgati et obligantis, quam juris naturalis, consequenter operantem ex opinione probabili non impeditâ in talibus materiis, si probabilitas illa falsa sit, peccare, si non contra conscientiam, saltem contra Dei legem. Non tamen existimes illius sententiæ patronos in damnatas ab Alex. VIII propositiones incidere: aliud quippe est, non posse dari præfatam ignorantiam invincibilem; aliud dicere, non fore eum à peccato excusandum, qui operaretur ex tali ignorantia invincibili, tametsi illa daratur, quod quidem illius sententiæ defensores orthodoxi nunquam asseruerunt.

Tertia demum sententia inter theologos communior sustinet posse dari ignorantiam juris positivè divini: præcepta verò juris naturalis dividit in tres classes enim S. Th. 1-2, q. 400, art. 11, his verbis: *Horum præceptorum est triplex gradus: nam quedam sunt communissima, et adèd manifesta, quòd eruditione non indigent, sicut mandata de dilectione Dei et proximi, quæ sunt quasi fines præceptorum. Quedam verò sunt magis determinata... et hæc sunt præcepta Decalogi: quedam verò sunt, quarum ratio non est adèd cuilibet manifesta, sed soliam sapientibus, et ista sunt præcepta moralia superaddita Decalogo.* Quâ divisione positâ, docent, quòd licet præcepta legis naturæ primæ et secundæ classis non possint per se invincibiliter ignorari, secunda tamen de his quæ sunt tertiæ classis, seu de remotioribus juris naturæ præceptis, quæ, ut loquitur S. D. q. cit. art. 1: *Subtiliori consideratione à sapientibus judicantur esse observanda, et ita sunt de lege naturæ, ut tamen indignant disciplinâ, quæ minores instruantur à sapientibus.* Hæc sententia semper mihi visa est probabilior, quam vel ipsimet contrariæ sententiæ patroni, licet speculativè oppositi in difficultorum tamen observatione contractuum in praxi admittant, velint, nolint, necesse est. Unde secundam eam ad questionem propositam

Resp.: Qui post adhibitam diligentiam, qualem exigit

rei qualitas, ut assequatur veritatem, sequitur opinionem probabilem non impeditam seu pacificam in materia sive juris positivi humani, sive divini aut naturalis, nec peccat contra conscientiam, nec contra Dei legem, quanquam probabilitas illa reipsa falsa foret. Prob. ex D. Th. quodlib. 48, art. 15, in argum. Sed contra ubi sic ait: *Si aliquis adhibet diligentiam, inquirens an habere plures præbendas sit licitum, nec invenit aliquid, quod ipsum moveat ad hoc, quod sit illicitum, videtur quod sine peccato plures possit habere præbendas.* Atqui fieri potest, quod sit contra legem divinam habere plures præbendas, quas nihilominus juxta S. Th. habere potest sine peccato, adeoque illas habens non peccat nec contra conscientiam, nec contra Dei legem; ergo si in hac controversiâ inter theologos et jurisperitos agitata, uti art. cit. inquit D. Th., non peccat habens plures præbendas, à fortiori non peccabit, qui sequitur opinionem pacificam, ut vocant, quæ non oppugnat à motivo contrario. Huic faciunt ea quæ, n. 163, ex Philosopho allegata sunt, et quæ habet doctor Angelicus 2-2, q. 60, art. 3, ad 4, ubi generatim ait: *In humanis actibus invenitur aliqua certitudo, non quidem sicut in demonstrativis, sed secundum quod convenit tali materie.*

Objic. 1°: *In dubiis tutior pars est eligenda*, ut habet regula juris: atqui opinio probabilis etiam non impedita est dubia, et eo ipso potest esse falsa. Ergo. — Resp. regulam allegatam tantum habere locum in iis, in quibus intellectus fluctuat inter utramque contradictionis partem; propriè enim tunc intervenit dubium: non autem quando mens potest formare, aut format determinatum prudentem assensum proportionatum scilicet motivo. Quod tantum fit, quando non est motivum grave in oppositum. Id planè videtur significare Clemens V in conc. Vien. his verbis: *Nos igitur, qui in sinceris horum conscientiarum delectamur* (loquitur de Fratibus ordinis Minorum quærentibus à S. Sode solutionem aliquorum dubiorum spectantium ad observantiam suæ regulæ) *attendentes, quod in iis, quæ animæ salutem respiciunt, ad vitandos graves remorsus conscientiarum, pars securior est tenenda*, etc., manifestè significans, quod tunc est pars tutior tenenda, quando aliàs gravis remorsus conscientiarum fieret in oppositum, aut mens (ut loquitur S. Th.) *in dubitationem quandam induceretur*; dubitationem, inquam, seu dubium propriè dictum; de quo Sylvester, *dubium*, inquit, *secundum Philosophum et D. Thomam est contrariarum rationum æqualitas: unde propriè homo dubitat de aliquo, quando habet rationes ad utramque partem æqualiter, aut quasi æqualiter moventes; ita, quod non inclinatur magis ad loc, quam ad aliud notabiliter.* Loquitur ergo pontifex in casu, quo quispiam sequeretur minus probabilem, aut æquè probabilem relicta probabiliori tutiori: cum enim ex parte æquè probabilis vel probabilioris sit notivum grave, non potest id prudenter dissimulari, nec potest non infligere gravem remorsum sinceræ conscientiarum: ac proinde ex mente pontificis tunc securior pars est tenenda: dum verò mens assentitur probabili non impeditæ, non est remorsus vel mri-

mur conscientiarum; aut si quod suboriatur, potest reflexè sedari secundum dicenda sect. sequenti, adeoque ad illud vitandum non tenemur sequi partem tutiorem.

Objic. 2°: S. August. lib. 4 cont. Donat. cap. 3, sic ait: *Hic ergo securus accipiat, ubi et esse et rectè accipi certum est; illic autem non accipiat, quod esse quidem ibi dicunt; sed ibi accipiendum esse non dicunt*, scilicet catholici, quorum sententiam decrevit eligere, quanquam etiamsi dubium habet, non illic rectè accipi, quod in catholica rectè accipi certum haberet, graviter peccaret in rebus ad salutem animæ pertinentibus, vel eo solo, quod certis incerta præponeret. Ergo ex mente S. Augustini non licet sequi probabilem non impeditam, vel probabiliorem faventem libertati, relicta tutiore, quia hoc esset incertum præponere certo. — Resp. S. August. ibidem docere tria esse certa, scilicet 1° *Baptismum verum esse apud Catholicos.* 2° *Ibi rectè accipi.* 3° *Baptismum esse validum apud Donatistas; incertum verò erat, imò improbable licitè potest recipi ab illis exclusâ necessitate.* Tria quæ sunt certa, nihil efficiunt doctrinæ traditæ, uti nec illud, quod est incertum, siquidem omnes admittunt, peccare illum, qui dubius, an baptismus ab hæreticis licitè recipiatur extra necessitatis casum eum ab illis recipi *eo solo, quod certis dubia et incerta præponat*; cum posset recipere à Catholicis, à quibus certum est rectè recipi.

Inst. 1°: S. August. eod. lib. cap. 5, subjungit: *Accipere itaque in parte donati, si incertum est esse peccatum, quis dubitat certum esse peccatum, non ibi potius accipere, ubi certum est non esse peccatum.* Ex quibus verbis formatur argumentum: *tutiorum sequi certum est non esse peccatum, sequi autem minus tutam incertum est esse peccatum: ergo quis dubitat certum esse peccatum non potius id sequi, quod certum est non esse peccatum?* — Resp. eum qui sequitur opinionem probabilem non impeditam etiam minus tutam moraliter certò non malè agere morali certitudine saltem reflexâ; de quo sect. 3, tutèque agere, licet tutiorem non sequatur: obligamur sequi id quod favet legi, si magis ad veritatem saltem existimatione nostrâ videatur accedere, sed non semper, quod tutius est, tutum enim suam habet *latitudinem*, veritas autem consistit in *indivisibili*.

Inst. 2°: Idem S. P. hom. 44, inter 80, inculcat: *Tene certum, dimitte incertum*, ergo. — Resp. cum S. Anton. 4 p. Summæ tit. 5, cap. 10, p. S. Augustinum ibi loqui de eo qui differt agere pœnitentiam usque ad finem vite, sperans tunc Deum ipsi largiturum pœnitentiam et remissionem peccatorum. « *Duæ res sunt*, inquit, *aut ignoscetur tibi, aut non ignoscetur; quid horum tibi futurum sit, nescio: ergo tene certum, et dimitte incertum.* » Loquitur itaque August. non de dubio juris et opinionis, sed de dubio eventus futuri dependentis à solâ divinâ misericordiâ, quam temerè exspectat, qui pœnitentiam usque ad vitæ finem procrastinat.

Objic. 3°: S. Th. quodlib. 8, art. 13, axiomatis loco statuit: « *Illud quod agitur contra legem semper*

est malum, licet sit juxta conscientiam. Ergo qui sequitur opinionem probabilem faventem libertati, licet non peccet contra conscientiam, peccat tamen contra legem, si contingat probabiliter illam esse falsam.—Resp. cum S. Antonino loc. cit. et cum Adr. in 4 de Restit. p. *quia jam dictum est*. Primus quidem verba D. Th. sibi objiciens respondet: « Verba D. Th. non possunt intelligi, nisi de his, ubi manifestè patet ex Scripturâ, vel Ecclesiæ determinatione, quod sit contra legem Dei, et non de illis intelligi, ubi non apparet; aliâs sibi contradiceret in eodem libro, quod non est credendum. » Itaque juxta S. Antoninum solum D. Th. intelligi debet de ignorante culpabiliter jus illud naturale, quod est absolutè certum in Ecclesiâ, quia vel constat ex Scripturâ vel ex declaratione Ecclesiæ, vel ex traditione. Unde quod jus istud in se certum, sit incertum alicui, vel aliquibus fidelium provenire ex eorum culpâ: si enim facerent, quod in se est, ad jus seu legem illam quaerendam possent certò ac indubitanter scire legem illam reipsâ existere. Eodem modo respondet Adrianus loc. cit. his verbis: « Quod autem dicit D. Th., si agit contra opinionem veram, sequendo aliam falsam, peccat, quia facit contra legem Dei, limitari debet ad eum casum, ubi, et quando tenetur hoc scire, nam si fuerit vel facti aut juris ignorantia, quod non obligatur scire, quamvis factum in se sit contra legem, excusatur nihilominus per ignorantiam ab omni culpâ. Neque obstat, si factum in se fuerit contra legem; si modus faciendi, puta sub tali ignorantia et fuerit concessus vel permissus a lege. » Hæc Adrianus. Quæ expositio confirmari potest ex iis, quæ habet S. Th. quodlib. 5, art. 10, ubi quærit: *An discipuli sequentes diversas opiniones magistrorum excusentur à peccato erroris*. Et respondet, quod in rebus ad fidem et mores pertinentibus non excusentur, si sequantur opinionem erroneam; *alioquin, inquit, immunes à peccato fuissent, qui secuti sunt opinionem Arii, Nestorii, et aliorum hæresiarcharum*, etc., unde concludit: *qui ergo assentit opinioni alicujus magistri contra manifestum Scripturæ testimonium, sive contra id, quod publicè tenetur secundum Ecclesiæ auctoritatem, non potest ab erroris vitio excusari*. Quæ clausula satis manifestat mentem S. Thomæ esse, discipulos in aliis omnibus excusari posse à peccato erroris, nisi in rebus, quæ sunt contra communem Ecclesiæ auctoritatem, vel clarum Scripturæ testimonium, quæ scire tenentur.

Confirmari hæc etiam possunt ex principiis, quæ sæpè repetit doctor Angelicus: illam scilicet solum ignorantiam esse culpabilem, quæ est ignorantia eorum, quæ quis scire tenetur: si igitur omnis juris naturæ ignorantia etiam quoad conclusiones nonnisi difficiliori discursu ex eâ deducibiles foret culpabilis, seu operantem ex eâ non excusaret à peccato, omnis homo teneretur scire totum jus naturale etiam quoad conclusiones remotas. Rectè enim dicit Suar. de Cens. dist. 4, sect. 8, n. 15, in debito faciendi intrinsicè includitur debitum sciendi; siquidem nequit esse pec-

catum agere per ignorantiam contra hujusmodi conclusiones remotas, nisi illa ignorantia sit culpabilis, nec potest esse illa ignorantia culpabilis, nisi omnis homo teneatur scire totum jus naturale atinens ad unumquemque, etiam quoad conclusiones remotas, est autem res ardua contendere velle, quòd omnis homo teneatur scire totum jus naturale quoad conclusiones etiam remotas, in quibus vel ipsa Ecclesiæ lumina et sapientiæ sacraria opponuntur et discrepant; uti in casu famoso de giudice, ubi Angelicus (D. Bonaventurâ negante) hanc docuit sententiam: *Judex potest condemnare innocentem probatum nocentem, quamvis privatâ scientiâ illum innocentem esse sciat*. Falleris hic agi de ignorantia facti tantum, unde dum quis nescit licere judici condemnare innocentem probatum nocentem, ignorantia est juris; dum verò quis nescit hunc esse innocentem probatum nocentem, aut hunc innocentem probatum nocentem esse condemnatum, ignorantia est facti: sicut ignorantia juris est nescire, non licere accedere ad non suam; sed facti ignorantia hanc esse non suam. Erravit igitur circa jus naturale alteruter ex iis, in quibus et rationis acies subtilissima, et gratiæ imploratio fuit efficacissima: adèd ut et hic perdat suas vires responsio trita: *Potest ignorantia juris naturæ vinci ex gratiâ*. Quo argumento de facili quis contendere posset à pari pro impossibilitate ignorantia invincibilis facti, quæ et vinci posset ex gratiâ: et esto vis quædam insit cognoscitiva, ac lumen homini lapsò, quò discursivè procedendo deveniri tandem possibile est metaphysicè loquendo, ad cognitionem quamlibet pertinentem ad jus naturæ; verumtamen non còusque extenditur homini vulnerato relictis attenuati luminis radius, ut veritates omnes etiam obscurissimas possit irradiare, et sistere intellectui cognoscenti etiam cum ordinario Dei auxilio. Neque tamen hic Deus deficit in sufficientibus auxiliis ad salutem, etsi hanc ignorantiam homo non queat vincere, quia, ut dictum, hæc stante non peccat nisi materialiter; et aliunde Deus gratiam vincendi hanc ignorantiam non tenetur dare etiam diligenter inquirenti veritatem ad operandum, uti nec diligenter investiganti veritatem ad docendum alios: idque idèd, quia illa ignorantia est conditio et defectus vulneratæ et corruptæ naturæ, qui quidem à peccato, et ex peccato est, sed peccatum non est: uti concupiscentia, et motus primò primò concupiscentiæ vinci non possunt, nec tamen peccata sunt, licet ex peccato sint, et in illud inclinent.

SECTIO III. *An sit licitum sequi opinionem evidentè probabiliorè faventem libertatì, relictâ minis probabili stante pro lege?*

Nota discrimen esse inter opinionem probabilem et probabiliorè, et conscientiam probabilem: illa enim in syllogismo practico versatur circa antecedens; estque humanarum actionum regula solum remota: hæc verò scilicet conscientia probabilis versatur circa consequens ex principiis probabilibus judicans de agen-

dis, ferturque in unam contradictionis partem cum formidine alterius. Ut ex his præmissis : *Probabile est licere sequi sententiam probabilem , aut probabiliozem : sed hæc est talis ;* concludit conscientia : ergo probabile est mihi licere illam sequi, cumque illud quod est probabiliter, aut etiam probabilius licitum, sit fortè licitum, fortè illicitum ; relinquitur locus formidini morali de opposito, seu peccato. Ex quo etiam fit, quòd, cum conscientia sit vera ac immediata actionum nostrarum regula, quæ ut sit talis, debet esse infallibilis, seu certa saltem moraliter, secundum dicta n. 251, fit, inquam, quòd nemo conscientiam probabilem, seu dictamam consequens deductum ex præmissis probabilibus assumere licite queat tanquam regulam proximam suæ actionis : uti ex eodem fundamento nequit etiam assumere opinionem probabilem, aut manifestè probabiliozem pro ultimo dictamine dirigente. Sit casus, quo alicui evidenter probabilius est, contractum, quem celebrare intendit, non esse usurarium, hic, ut inculpate eam celebret, non debet immediate inhihi huic principio : *Probabilius est mihi contractum non esse usurarium*, aliàs solùm probabilius, et non certum esset, cum non peccare, sed hoc præsupposito inde deduci debet aliud principium practicè certum, cui inhiatur tanquam regulæ immediate, quod, an, et qualiter possit, hic est in quæstione. Ex quibus etiam vides, majorem probabilitatem alicujus opinionis non conducere ad vitandum securius peccatum, nisi in quantum conducit, ut inde formetur aliud principium immediatius magis certum, à quo proximè dirigatur operans.

Nota 2ª majorem probabilitatem non posse deservire ad fundandum principium certum, quo dirigatur operans : 1° Dùm quæstio est de aliquo, quod ad actus valorem necessariò requiritur ; aut necessarium est ad salutem necessitate mediè, quia major probabilitas aut in eà fundata ignorantia in iis supplere nequit defectum, si qui subsit, ex quo inferius in alphabeto casuum plures casus decidam. 2° Ex simili ferè fundamento non sufficit, quando ex opinionis magis probabilis usu, seu applicatione alicui privato, seu reip. imminet seu timetur græve damnum, in cujus comparisonem meritò contemni debet incommodum, quòd ex non usu opinionis magis probabilis timetur : ac proinde si quis videat post sepe quid se movens, quòd probabilius tantum putat esse feram, et non hominem, in illud bombardam explodere non potest. 3° Ex eodem planè fundamento hujus articuli § 4, n. 119, et § 10, sect. 3, n. 186 ; ex doctrinâ S. Th. dixi hanc regulam juris : *Inspicimus in obscuris, quod est verisimilius*, tantum habere locum, dùm agitur de rebus, secus autem, dùm agitur de personis. Disparitatem inter hæc ibidem dedi. 4° Insufficiens est major probabilitas favens libertati contra legem, dùm nulla adest rationabilis causa operandi. Ratio est, quia licet hominem obligare sub peccato formali ad semper et ubique vitandum omne ejuscumque peccati mortalis materialis periculum, sit ipsi imponere jugum humanitè non portabile, adeòque divinæ bonitati non

conveniens : tamen temerè, id est, absque rationabili causâ, nemo se illi periculo potest exponere. Cujus ratio ulterior esse potest, quòd omnis lex divina tendat in bonum spirituale hominum ; lex naturalis vel prohibeat ea quæ sunt intrinsecè mala, seu rationi dissona, vel præcipiat quæ sunt eidem consentanea ; lex verò humana à lege aeternâ per naturalem deriveat, seu vim obligandi (ut loquitur S. Th.) ab eâ deprobat, ponatque rem præceptam in genere virtutis, et obedientiæ, consequenter omnis legis transgressio etiam materialis privet actu virtutis : uti ergo quidam Probabilizans cum Richardo Arsdekin in suâ theologiâ tripartitâ tom. 2, p. 2, tract. 1, cap. 2, § 4, usum licitum opinionis minus probabilis restringunt, ut scilicet reflexio ad probabilitatem, possessionem libertatis, præsertim in materiâ juris naturalis, etiam seclusis injuriâ proximi, lege, aut conventionè, locum non obtineat, nisi quando ex illius non usu oritur, aut ne oriatur, prudenter timetur, damnum aliquod, aut incommodum ; ita ego censeo usum opinionis magis probabilis contra legem militantis, reflexionemque supra majorem probabilitatem locum non obtinere, nisi quando ex illius non usu oritur, aut ne oriatur, prudenter timetur, damnum aliquod, aut incommodum, cujus qualitas determinanda venit prudentum judicio, utrinque scilicet rectè expensis circumstantiis ; maxime hinc incommodo, quod ex non usu illius ; illinc peccati deordinatione, quæ ex usu illius timetur. Intentum hujus doctrinæ exemplo fiet manifestum. Sit casus quo vir mediocriter doctus examinans an contractus A sit usurarius, nequit penetrare rationem aut vim, quæ utrinque pro justitiâ aut injustitiâ contractus militant : recurrit propterea ad doctores, invenitque quatuor doctores pietate ac doctrinâ conspicuos, qui stant pro justitiâ contractus ; aliàs autem duos non minori sanctitate ac eruditione, ac proinde auctoritate arbitrio suo pollentes pro ejus injustitiâ, hoc in casu dico contractum A non posse licite in praxin deduci, si ad manum sit contractus B certò non usurarius, qui contracturo moraliter aequè commodus est, ac utilis : idque, ne contractum A celebrans absque justâ causâ operetur cum formidine omni opinioni ac probabilitati quantumvis majori (quæ intra probabilitatis limites manent) annexam ; neque enim video quomodò erga legem, ejusque legislatorem bene possit esse affectus, qui ex nullâ, aut tantillâ causâ, merè prætendens, ut aiunt, uti iure suo, aut exercitio libertatis, sciens, et volens operatur cum formidine, ne violet legem, et legislatorem contemnat. 5° Denique major probabilitas opinionis minus tuxæ deservire nequit ad fundandum principium moraliter certum dirigens operantem, nisi præviè debita, et materiæ proportionata, quantum petunt circumstantiæ, in indagandâ veritate, et actionis honestate objectivâ fuerit adhibita diligentia : censetur autem aliquis istam diligentiam adhibuisse, quando talem attulit, ac tantam, qualem et quantum in suis respectivè negotiis non parvi momenti prudenter ac laudabiliter adhibere solent filii hujus sæculi : unde

generaliter ac in individuo statui non potest pro omnibus casibus, qualis ac quanta diligentia sit hic et nunc materia tractanda proportionata, et sic iuxta ac sufficiens, sed hoc pro certis casibus relinquitur arbitrio prudentum, qui materia, lege, persona, ejusque officio, seu conditione, et aliis circumstantiis probè consideratis hoc ipsum specificè determinent. De quo vide dicta § 14, n. 250 et seq. Sub his igitur limitationibus :

Dico : Licitum est sequi opinionem evidentè probabiliorem stantem pro libertate, relicta minùs probabili stante pro lege. Quicumque operatur secundùm judicium formaliter prudens, licitè operatur; atqui qui operatur secundùm opinionem, cujus fundamenta post diligentem veritatem inquisitionem, citra passionem et culpam censet manifestè urgentiora fundamentis sententiæ contrariæ, operatur secundùm judicium formaliter prudens, ergo licitè operatur. Major certa, judicium enim formaliter prudens debet esse verum et infallibile, aliter non esset prudens; nec prudentia esset virtus. Si aliquando falli posset, quia, ut inquit D. Th., 1-2, q. 57, a. 2 ad 5 : *Habitus virtutis determinatè se habet ad bonum : nullo autem modo ad malum. Bonum autem intellectus est verum : malum autem ejus est falsum. Unde soli illi habitus virtutes intellectuales dicuntur, quibus semper dicitur verum, et nunquam falsum, opinio verò et suspicio possunt esse veri et falsi, et ideo non sunt intellectuales virtutes, ut dicitur in 6 Eth. c. 5. Licet igitur opinio, quæ potest esse actus imperatus prudentiæ, uti dixi sect. 1 hujus §, versaturque circa objectum materiale prudentiæ, v. g., an hic actus sit hæc vel illà lege prohibitus, possit esse veri et falsi. Actus tamen elicitus à prudentiâ, qui versatur circa objectum formale prudentiæ, seu de actu in individuo pensatis omnibus principiis tam directis, quàm reflexis, est certus, ac infallibilis. Probatur igitur min. 1° Ille operatur secundùm judicium formaliter prudens, qui operatur secundùm regulam ex utroque jure, doctorum consensu, et judicium ac tribunalium praxi, lumine naturali universalem ac perspicuam, ad eò ut pro principio in juris prudentiâ ac theologiâ morali haberi debeat, atqui operans secundùm limitationes n. 275, adductas ex sententiâ evidentè probabiliori, operatur seu dirigitur secundùm talem regulam, ergo. Prob. min. Talis est expressa regula 45, juris in 6 : *Inspicimus in obscuris, quod est verisimilius, vel quod plerumque fieri consuevit.* Id est, quod est probabilius, quod principium tam in jure civili diversis in locis, quàm in jure canonico cap. *Capellanus de Fertiis*, et Clem. unicâ § fin. de summâ Trinit. et fide Cath., ubi Clemens V in concil. Vienn. inter duas sententias tunc temporis pro et contra à theologis propugnatas : *Nos, inquit, opinionem secundam tanquam probabiliorem, et dictis sanctorum ac doctorum modernorum Theologiæ magis consonam ac concordem sacro approbante concilio duximus eligendam.* Unde videmus summos pontifices in regimine Ecclesiæ, puta in dispensationibus concedendis, cum veritas ipsis perspecta non est, se huic regulæ confor-*

mare, et similiter reges in administrandis regni negotiis, et judices tam ecclesiasticos quàm civiles in dirimendis litium modis juxta præfatam regulam in opinionum conflictu præferre id, quod est verisimilius. Videmus mercatores timoratae conscientiæ, qui volunt celebrare contractum, ex quo ingens lucrum sperant, ex sincero desiderio non offendendi Deum, doctores consulere, dum de justitiâ contractus dubitant; quòd si invenerint majoris notæ doctores, eorumque fundamenta pro justitiâ contractus urgentiora judicent, absque scrupulo contractum inire, non obstante, quòd alii vel numero, vel auctoritate impares contrarium judicent, neque in hoc ab ullo confessariorum reprehendi. Et sanè ad quid deserviret consultatio de re controversâ, si tutius semper ex præcepto eligendum foret? Nam qui viros doctos consulit, an sit licitus aliquis contractus, jam supponit tutius esse abstinere ab illo contractu; ergo si semper tenemur sequi partem tutiorem, quando pars benigna non est certa, nemo poterit consulere viros doctos in re quam scit controversam, quia hoc ipso novit partem benignam non esse certam, ac proinde non esse sibi licitam, neque prudenter sperare potest, quòd doctores, quos consulit, possint illam reddere certam, præsertim ubi scit alios viros doctos ex motivis apud ipsos præponderantibus sustinere contractum esse illicitum. Videmus denique theologiam moralem, ferè totam (exceptis iis, de quibus tam clarè constat quòd licita sint vel illicita, ut de illis nemo prudens dubitare valeat) quotidie in academiis et exercitiis scholarum publicis ab eruditis plausibiliter disputari, ac sententias minùs tutas à doctoribus piis ac eruditis sustineri ut veras; ad quid autem deserviret tantum virorum eminentiorum studium, si non liceret sequi opinionem minùs tutam manentem intra limites probabilitatis, etiamsi illa esset evidentè probabilior, sed ulterius requiretur, ut sententia minùs tuta esset evidentè vera? licet enim adhibita etiam secundum exigentiam materiæ diligentia obtinere quæcant, ut sua sententia appareat opposita probabilior, seu veritati vicinior, rarò tamen assequuntur, ut appareat evidentè vera. Frustra igitur desudant in discutiendis sententiis, quæ ad certitudinem formandam in ordine ad praxim necessariam deserviant, nisi motiva afferant, quæ omnem doctorum contra sententiam intellectum convincant, siquidem, dum hoc non assequuntur, non consequuntur finem, quem intendunt, nempe persuadere, quòd contractus, de quo controversatur, ab injustitiâ, usurâ, vel simoniæ labe sit immunis : et quamvis motiva, quæ pro sua opinione afferunt, appareant ipsis convincentia, rarò equidem viri prudentes sibi persuadebunt, quòd in contradicentiam doctorum mente eandem statum, vim et efficaciam movendi habeant. Temerarius enim foret doctor, qui censeret motiva pro sua opinione æquale habere pondus rationis, et auctoritatis apud se, et apud contrariæ sententiæ doctores. Unde nemo, quantæcumque sit eruditionis professor sententiam minùs tutam propagare poterit, nisi vitætur motivis, quæ omnibus passim videantur contra-

centia, ac sententiam oppositam improbabilem reddant. Ex quibus postremò vides rigidiorum aliquorum sententiam, quæ ad fundandam certitudinem in ordine ad praxim requirit in opinione minùs tutâ evidentem veritatis notitiam, damnare tribunalium et timoratorum praxim, inania reddere doctorum peritorumque consilia et studia, ac demùm imponere jugum hominibus, communi ipsorum infirmitati minimè conveniens, et humanitùs non portabile.

Ut autem clarè pateat eum, qui ex opinione subjectivè probabili (qualis in conflictu opinionum solùm est illa quæ est evidenter probabilior) operatur, dirigi à regulâ moraliter certâ, notandum similem operantem duas quasi habere conscientias, unam, quæ deducitur ex principiis directis, et quæ solùm probabilis, idèoque insufficiens ut dirigat immediatè et proximè actionis honestatem; alteram, quæ deducitur ex principiis reflexis moraliter saltem certis, et quæ proxima operationis regula; sic qui ex probabilitate non impeditâ seu pacificâ honorat parentes, ex principiis directis ita concludit: « Honorare debeo parentem meum; hic est meus parens; ergo hunc honorare debeo. » Ubi vides conclusionem deduci ex minori solùm probabili, cum ex solo matris testimonio ei comperta sint legitima natalia, adèoque et ipsa conclusio, utpote sequens partem debiliorem, solùm est probabilis, et insufficiens ad regulandam proximè actûs honestatem. Nihilominùs ex principiis reflexis ita infallibiliter concludit: honorare debeo eum, quem judicare debeo esse parentem meum; sive sit parens meus, sive non; sed hunc hominem judicare debeo esse parentem meum, cum de eo mihi non liceat dubitare, ergo hunc hominem honorare debeo. Prima conscientia quamvis foret physicè falsa, remotè tamen dirigit, in quantum scilicet dat occasionem posteriori conscientie, quæ formatur prudentissimè, et quæ prima conscientia hoc sensu prudens, quòd proportionetur motivo secundùm dicta hoc §, sect. primâ. Similiter judex ex allegatis et probatis condemnans innocentem, ex principiis directis ita concludit: condemnare debeo reum, hic est reus, ergo hunc condemnare debeo. Ex principiis verò reflexis ita: Condemnare debeo eum, quem ex allegatis ac probatis evidenter constat esse reum, sive aliàs in se sit innocens, sive nocens; hunc ex allegatis ac probatis evidenter constat esse reum, ergo hunc condemnare debeo. Ubi vides diversum esse objectum conscientie directæ et reflexæ. Prima enim versatur circa objectum materiale prudentie; secunda verò proximè dirigens judicem circa objectum ejus formale, hunc scilicet hominem spectatâ convictione ejus legitimâ per sufficientes testes esse reum formaliter, seu juridicè, adèoque sit obligatio eum condemnandi, quidquid sit de hoc, an reipsâ, seu de materiali sit nocens, vel innocens.

Ut autem hanc doctrinam presentî materiæ applicemus: qui operatur, v. g., contractum exercet ex opinione, quam evidenter probabiliorum agnoscit, ex principiis directis ita probabiliter, ac fallibiliter discurrit: *Licitus est mihi contractus, qui nullâ lege sive na-*

turali, sive positivâ prohibetur; atqui hic contractus nullâ lege sive naturali, sive positivâ prohibetur; ergo est mihi licitus. Ex principiis verò reflexis ita infallibiliter: *Licitus est mihi contractus, quem post diligentem veritatis inquisitionem citra culpam et passionem ex motivis evidenter probabilioribus prudenter judico nullâ lege prohibutum, sive reipsâ prohibitus sit, sive non; hunc contractum taliter nullâ lege prohiberi judico; ergo mihi est licitus.* Ubi vides regulam proximè dirigentem deduci ex duabus præmissis saltem moraliter certis; de minori enim operans experimentalem potest habere certitudinem. Major etiam, præterquam, quòd certa esse videatur ex iis, quæ pro probatione conclusionis attulit, et ex inconvenientis ex sententiâ rigidiori consecrari probatur: 1° ex S. Aug. l. 1 contra Academ. cap. 3, ubi: *Quisquis, minus instanter quàm oportet, veritatem quærit* (qualiter quærit is, qui ex inclinatione voluntatis amore commodi proprii, incommodi vitandi, etc., judicat partem, cui afficitur voluntas, potius esse veram quàm oppositam; quam antecedenter ad istum affectum judicabat æquè verisimilem, aut etiam verisimiliorem, seu evidenter probabiliorum); *is ad finem hominis non pervenit. Quisquis autem, tantùm quantum potest ac debet, dat operam inveniendæ veritati.* (qualiter operam dat, qui solo animo non displicendi Deo veritatem investigat, proportionatamque rei de quâ agitur, diligentiam adhibet, eaque adhibita opinioni evidenter probabiliori, quamvis minùs tutæ assentitur, is, etiamsi non inventiat, beatus est (id est, bonæ mentis officium implet, nec jure reprehendi potest); *totum enim facit, quod ut faciat, ita natum est.* Probatur 2° ex S. Th. quodlib. 8; a. 13, sc̄ptus cit., ubi tradit, quòd in questione controversâ inter theologos et jurisperitos, *an liceat habere plures præbendas*, quispiam possit habere certitudinem de parte affirmativâ, quam tenebant jurisperiti, adèoque ipsam probabiliorum, judicare, sic ut ex alterâ parte sibi non restet dubium morale, dicitque talem non peccare, quamvis à parte rei illa sententia foret falsa. Ergo certus est juxta S. D. qui sequitur opinionem evidenter probabiliorum, etsi minùs tutam, qualis est illa de retinendis pluribus præbendis. Probatur 3° ex auctoritate, et consensu unanimi doctorum totius antiquitatis theologorumque recentiorum ferè omnium.

Objic. 1° Conscientiam suam formans juxta dictum modum, et ex eâ operans, non est certus actum suum esse conformem legi: ergo. Prob. ant. Ita operans retinet aliquam formidinem, ne actus suus sit conformis legi, ergo non est certus esse conformem legi. Resp.: Dist. ant.: Non est certus certitudine metaphysicâ actum suum esse conformem legi, conc.; certitudine morali, nego. Neque major certitudo de non existentia legis requiritur, ad hoc, ut actus ponatur licitè. Quia, ut inquit doctor Angel. 2-2, q. 73, a. 2, o, secundùm *Philosophum 1 Ethicorum certitudo non est similiter querenda in omni materiâ: in actibus enim humanis... non potest haberi certitudo demonstrativa, eò quòd sunt circa contingentia, et variabilia: et idèò sufficit probabilitas* (subintellige circa conscientiam deductam ex princi-

plis directis) certitudo, quæ ut in pluribus attingat, et sic in paucioribus à veritate deficiat. Et secundum S. Antonium 1 p. tit. 3, cap. 10, § 10: Quispiam bonam sibi conscientiam formare potest de eo quod credit, tanquam de probabiliori parte. Ad prob. dist. ant.: In sic operante remanet formido, cum quæ in praxi manet morale dubium, nego; remanet formido, quæ per reflexionem ad majorem evidenter probabilitatem partis minus tutæ in praxi prudenter contemnitur, conc.

Declaratur hæc solutio, et confirmantur hecque dicta. Dùm operans ex opinione minus tutæ, sed magis probabilis ita concludit: *Prudenter agit, qui sequitur opinionem quam post diligentem inquisitionem veritatis credit absolutè probabilem, aut in conflictu opinionum evidenter probabiliozem, ideòque eam iudicat esse veram: atqui ego ex solo veritatis amore citra passionem et culpam motiva utriusque opinionis sibi contrariæ ponderans hanc minus tutam, credo esse evidenter magis probabilem, ideòque eam iudico esse veram; ergo prudenter ego illam sequendo.* Ille, inquam, ita operans exercitè cognoscit iudicium, quod dat occasionem, seu deservit ad formandam conscientiam moraliter certam, seseque insinuat in iudicio reflexo à prudentiâ efformato non esse scientiam, sed opinionem, de cuius formali ratione scit esse formidinem, quia tamen ita operans simul habet cognitionem evidentem maioris probabilitatis (quæ, dùm concurrat evidenter minor probabilitas, sola est vera et certa probabilitas); hinc per reflexionem formalem vel virtualem ad istam evidenter majorem probabilitatem partis minus tutæ tollitur omnis formido circa operandum hic et nunc sine peccato. Dùm enim cognoscit se habere veram et certam hic et nunc probabilitatem, cognoscit etiam se habere evidenter moralem, seu prudentialem certitudinem, quod hic et nunc operando non peccat; quamvis contingere valeat, quòd opinio, quam ex motivis probabilioribus unice iudicat esse veram, in se falsa sit, et operatio secundùm eam facta sit materialiter illicita, eò quòd nulla opinio ad lineam scientificam pertingat, sed semper in lineâ iudicii opinativi permaneat, ubi potest subesse falsum; quia tamen ponderatis ponderandis omnibus sive directè, sive reflexè verè coram Deo ac conscientia iudicavit hanc actionem, v. g., contractum esse licitum, idque ex motivis evidenter probabilioribus et verisimilioribus; hinc nullus amplius relinquatur locus formidini, nisi imprudenti, dùm actualiter operatur ex opinione probabiliori in praxi unice, certè, et verè probabilis. Et in hoc sensu loquitur S. Antoninus loco supra cit., ubi dicit: quòd si dubitet leviter quis per modum serupilli.... agendo contra talè dubium (utpote irrationale et imprudens) non peccatur, circa que vide etiam ea que ex cardin. Aguirre, § 11, n. 211, adduxi. Dixi supra per reflexionem formalem vel virtualem, non enim est necessaria formalis et explicita reflexio supra majorem probabilitatem, sed sufficit virtualis et implicita, qualem habet ille, censeturque in actu exercito reflexè ita concludere, qui sciens licet sequi sententiam probabiliozem, et credens suam esse talem, sine formidine operatur.

Inst.: *Falsa sunt plerumque probabiliora veris, ergo ita operans retinet formidinem prudentem, ne operatio sua sit contraria legi: quod enim plerumque fit, prudentem formidinem ingerit, ne hic et nunc fiat.* Resp. antecedens non esse verum, nisi quando quis non curat seriò examinare, et querere veritatem; aliàs si quis seriò eam quaerat, probabilior apparebit, nam aliàs falsum foret, quòd natura non deficeret, nisi in paucioribus, cum naturalis potestas veritatem cognoscendi, quam auctor naturæ nobis largitus est, in pluribus deficeret, etiam sedulam operam adhibentibus, quod rationabiliter dici non potest. Unde Peripateticorum princeps Aristoteles, postquam 1 top. 1, probabilia definiisset, quòd sint ea « que videntur omnibus, vel pluribus, vel præcipuis. vel maximè notis » (ex quo vides Aristotelis probabilia tantùm fuisse illa, quæ nunc probabiliora dicimus), ea definit l. 2, post. cap. 28, quæ ut in pluribus sunt, et l. 1 Eth. cap. 3, quæ plerumque eveniunt; et l. 1 Rhetor., quæ ferè semper fieri solent, aut ita se habere.

Concludo igitur hanc sectionem cum doctrinâ desumptâ ex S. Th. 2-2, q. 60, a. 4, quam habet Gonz. dissert. 10, § 10, n. 53, ubi: Præter malum eventum diligentissimè fugiendum in iis, quæ sunt necessaria necessitate mediæ, duo sunt mala sedulo vitanda in iis, quæ sunt necessaria necessitate solius præcepti; « unum intellectus, et alterum solius voluntatis; nempe falsitas et malitia materialis. Unde quando una pars est simul tutior, et verisimilior, eam sequi necesse est necessitate præcepti, quia longius abest ab utroque malo, et pars contraria utrique malo magis obnoxia est. At, quando una pars est quidem tutior, cæterum opposita est sensibilibet et clarè probabilior, seu verisimilior, consilium quidem est tutiorem sequi, ad evitandum omne periculum, etiam remotum, transgressionis materialis legis divinæ; at non est præceptum: quia licet illa pars sit tutior à malitiâ, etiam materiali, non est tamen tutior à falsitate, sed ei magis exposita: ac proinde non tutior à falsitate simul, et malitiâ materiali. Et sicut iura dicunt in dubio amplectendum esse id, quod tutius est, ita interdum, quòd verisimilium. Ergo in iure id dicendum est tutius, quod vel à falsitate, vel à materiali malitiâ longius abest: id verò dicendum est intutum, quod propius accedit ad utrumque malum collectivè. Nam in omnibus nostris actionibus spectare debemus verum et rectum, ut dicitur l. 1, ff. de Justitiâ iure: et ut aiebat S. Th. 1. cit. ad 2: unusquisque debet nitî ad hoc, quòd de rebus iudicet, secundum quod sunt. Rationem dederat: quia verum est bonum intellectus; falsum autem est malum ipsius. Unde leges et canones nunquam in dubio eligunt partem minus tutam et minus probabilem, sed vel verisimiliorem, vel tutiorem, saltem negativè, id est, non minus tutam.»

SECTIO IV. An, et quomodò homo rudis, aut dimidiè doctus ex consilio parochi, confessorii, vel alicujus pietate ac eruditione præstantis operans conscientiam

meraliter certam de honestate suæ operationis formare valeat.

Suppono, quod ille, qui in materiâ morum obscurâ incapax est aliquid, an sit licitum, an illicitum dijudicare ac determinare pro seipsum, si ex sincero desiderio Deum non offendendi, sed cognoscendi, non quid libertati, aut commodo proprio magis faveat, sed quid verè licitum, desuper consulit libros, vel virum, de quo non habet fundamentum apprehendendi, quod vel ex defectu eruditionis et studii, vel ex placendi animo erret in dando consilium, et exinde intelligat illud practicè esse licitum, aut magis probabile seu verisimilius: talis, inquam, illud auctoritate istius vel auctoris motus in praxim deducere possit. Ratio est: quia indocti, qui non sunt per se ipsos capaces solvendi dubia morum, ex lege ipsâ naturali et divinâ remissi sunt dirigendi ab iis, quos pro hoc munere capaces autumant, maximè si illorum curæ commissum sit indoctos dirigere in foro conscientiæ, qui sunt parochi, seu confessarii. Ubi tamen advertendum quandoque casus controversos tanti momenti occurrere, ut pro eorum rectâ decisione consulendi sint plures ique doctiores. Quod vel ipsorummet rudiorum providentiâ in rebus merè temporalibus commonstrat: dùm, v. g., litem magnæ consequentiæ non solent intentare, nisi priùs desuper consulerint non quemcumque advocatum, sed plures, eosque famâ præstantiores, quod in alios simili notat V. Reginaldus p. 1 l. 11, cap. 5, n. 28, sic scribens: « Cum res est gravis... de quâ non convenit inter omnes.... non est satis unum consulere, et illius consilium sequi... Sed opus est multos interrogare, consilioque melioris partis acquiescere; perinde ac in gravi morbo non solet quis contentus esse unius medici consilio, sed pro morbi qualitate plures adhibet. » Cùmque non omnes sint æquè omnibus apti consiliarii, consulendi sunt viri, qui in materiâ, de quâ agitur, censentur magis versati; ita ut in questione à legibus positivis dependente consulendi sint jurum periti; in morali theologiâ ac aliis conscientiæ casibus, theologi consulendi sunt etiam, qui non sunt in iudicio præcipites, nisi benè notat Lacroix n. 646, sed pro gravitate negotii discussis hinc inde motivis, nonnisi post maturam deliberationem sententiam profertur. Quia, ut inquit S. Th. opusc. 75, de *Usuris* in progenio, *quoniam in dubiis, quorum veritas agnita salutaris est, et incognita, periculum ingerit humanæ salutis, admodum utile est veritatem investigare. Et temporibus nostris audivimus multas controversias inter doctores, non solum in naturalibus questionibus, verum etiam in moralibus, in quibus periculum est, diversa sentire.* Arcendi sunt igitur à consilio, qui absque delectu et obiter cuncta resolvunt, aut ex inspectione unius solum auctoris, quem pium ac doctum existimant, non expensis pro et contra rationibus, ex tempore sententiam suam, quasi ex tripodè pronuntiant, dummodò auctor ille opinionem consulenti faventem probabilem dicat. De quibus verificatur quod habet Lacroix l. cit, quod sæpè impingunt graviter, ac postea acriùs fatentur erro-

rem, et rem difficulter redintegram, animavertereque semper, subjungit idem auctor, minus doctos esse doctores magis resolutos, sed malè. Arcendi demùm, qui vel nimium rigorem affectantes animas implicant gravissimis molestiis, difficultatibus, scrupulis; vel è contra probabilismo abutentes, et laxismo imbuti viam cœli dilatant, quam æterna veritas arctam prædicat: Nunc ad rem propositam deveniamus: Demus casum; in quo indoctus in materiâ morum, et in casu dubio satisfacit legi divinæ aut humanæ operando juxta consilium parochi, aut confessarii, ut in dubio, an debeat aliquid restituere. Queritur, qualiter formet conscientiam moraliter certam, quod non teneatur restituere?

Dico: Indoctus in casu posito habet iudicium moraliter eum certificans quod non teneatur restituere. Declaratur. Libet enim ex principiis directis non concludat nisi probabiliter et fallibiliter, v. g., *ubi parochus meus (quem virum probum ac peritum existimo) dicit non esse obligationem restituendi, verum est, quod non teneatur restituere, sed parochus meus sentit non esse obligationem restituendi; ergo non est obligatio restituendi.* Conclusio hæc ex majore fallibili, ac in solâ fide humanâ fundatâ, et ipsa solùm fallibilis est, consequenter insufficientis pro ultimo dictamine: nihilominus occasione illius ex principiis reflexis sic infallibiliter concludit prudentia: ubi me omni affectione depositâ veritatem sincerè querentem à restitutionis onere deobligat parochus (quem virum doctum esse puto, et cujus vitam talem credo, ut fidem justitiæ debitam omni gratiæ, favori, et hominum æstimationi præferat), non teneor restituere, sed parochus mihi dicit quod in hoc casu non teneatur restituere; ergo non teneor ad restitutionem. Ubi minor est evidens experimento sensus. Major etiam constat ex dictis. Nihilominus non est contra prudentiam, si hujusmodi indoctus adhuc circa materiam talis syllogismi aliquam suspicionem habeat, adhuc suspicetur aliquantulum, an lex justitiæ in eo casu obliget, imò potest esse, quod verè obliget, et quod non obliget, ipse id solum scit ex fide humanâ, quam præbet parochus, cum quâ fide fallibili benè stat, imò per se connexa est aliquantis falsitatis suspicio, cùm et parochus errare possit. Deinde esto fides parochi foret infallibilis, adhuc ex re à parochus dictâ possunt oriri rationes dubitandi, et reverâ non rarè oriuntur in indoctis, scrupulosis, et tamen quod rationes illæ dubitandi seu formidandi non obsint morali saltem certitudinis consequentis constabit; si majori aliquid addatur, eaque sic explicetur: ubi dicit mihi parochus, etc., non esse obligationem restituendi in hoc casu, *quanyquàm à parte rei forsitan lex justitiæ ad restitutionem obliget, non teneor restituere; atqui, etc.; ergo.* Ubi major est certa, quamvis enim in taliter operante, oritur dubium de re secundùm se spectatâ, non tamen suboritur formidò, seu dubium saltem prudens de re ut sibi dicta à parochus, et si quod suboritur, prudenter illud contemnit; eo ipso, quod scit se certò benè agere operando ex directione consilii parochi, sic et religioso, qui (uti dictum est hujus art. § 9, sect. 5, cas. 1, per totum

n. 169) in dubio an res præcepta sit illicita, tenetur obedire; prudentia sic discurrit: quamquam mihi secundum se sit dubium, et spectatà sola re ipsa ego dubitem, an res, quæ mihi præcipitur, sit illicita, tamen accedente superioris mei mandato, etc., licitum est mihi, et teneor, dubio meo neglecto, prælato meo obedire, etc., quidquid materialiter in re erroris subsit, etc.

SECTIO V. *An auctoritas unius doctoris probi et docti possit reddere opinionem probabilem, et in praxi tutam?*

Quæstio hæc ventilatur occasione hujus propositionis: *Auctoritas unius doctoris probi et docti reddit opinionem probabilem, quam Facultas theologica Lovaniensis anno 1687, hæc censurâ perstrinxit: pernicioiosa est, et innumeras absurditates invehens in materiâ doctrinæ moralis. Censura hæc nimium excedens, imò et injusta aliquibus visa fuit. Sed quàm justum sit sapientissimæ Facultatis censorium judicium constat ex eo, quòd Alex. VII et Innoc. XI, tam multas opiniones ex diversis libris, diversis auctoribus (de quorum, si non omnium, saltem aliquorum probitate et doctrinâ dubitare fas non est) conscripsit, excerptas, ut in praxi perniciosas condemnârint, et Alex. VII, anno 1668. Paterno moreore non semel conquestus est de eo quòd *summa luxuriantium quorundam ingeniorum licentia in dies magis excesserent, per quam in rebus ad conscientiam pertinentibus modus opinandi irreperisset alienus omninò ab evâgelicâ simplicitate, sanctorumque Patrum doctrinâ, et quem si pro rectâ regulâ fideles in praxi sequerentur, ingens irruptura esset vitæ christianæ corruptela.* Alii paulò cautius damnatæ propositioni hæc apposuerunt restrictionem; quòd scilicet, *si liber sit alicujus junioris ac moderni (utique probi et docti) debeat opinio censi probabilis; dum non constat rejectam esse à sede Apostolicâ tanquam improbabilem.* Sed et hanc propositionem idem Alex. VII proscripsit, inter damnatas 45 vigesimam septimam; eandemque unâ cum hæc: *Non sunt scandalosæ aut erroneæ opiniones quas Ecclesia non corrigat.* Celeberimus Cleri Gallicani conventus in collegio San-Germano anno 1700, congregatus sequenti censurâ notavit: *Istæ propositiones, quatenus silentium et tolerantiam pro Ecclesiâ, vel sedis Apostolicæ approbatione statuunt, falsæ sunt, scandalosæ, salutî animarum noxiæ; patrocinantur pessimis opinionibus, quæ identidem tenerè obtruduntur, atque ad evâgelicam veritatem iniquis præjudiciis opprimendam vim perant.* Ex quibus vides quòd quamvis concurrant probitas et doctrina cum silentio sedis Apostolicæ circa opinionem, quam tenet aliquis auctor, hæc equidem insufficientia sint, ut reddant opinionem probabilem seu in praxi tutam. Unde remanet quæstio an, si aliæ simul conditiones, concurrant, auctoritas unius viri probi et docti hoc præstare nequeat. Ubi suppono requiri probitatem et doctrinam in auctore, qui aliquam opinionem sustinet, ad hoc, ut eam reddat probabilem. Hæc enim sunt fundamentum auctoritatis, prout dixi hujus art. § 40, sect. 1, n. 1, quæ revidenda sunt, ne eadem sæpius repetam. Requirit etiam silentium sedis*

Apostolicæ, seu ut opinionem illam sedes Apostolica non condemnet ut improbabilem; prout sentium hodiè Catholici ferè omnes. Quo supposito, 1° Ut auctor ille amore veritatis opinionem illam ponderatis simul partis contrariæ motivis discussit. 2° Quòd ex professo, non casualiter, obiter, aut incidenter rem discussit. 3° Ut ita resolvat argumenta contraria, et opinionem suam sic firmet, ut eam reddat vel certam, vel evidenter probabiliorè respectu etiam illius qui eam vult deducere ad praxim. 4° Quòd opinio illa non rejiciatur communiter ab aliis doctoribus ut falsa, seu improbabilis. Ratio primæ conditionis est quòd qui rem examinat ex solo amore veritatis, lucem habeat in discutiendis et agendis specialem. Hinc Christus, Joan. 17, dicebat: *Omnis qui est ex veritate, audit vocem meam; Plato etiam l. 5 De legibus: Veritas hominibus ad omnia bona dux est. Philo quoque: veritas est facultas res obumbratas in lucem producens.* Colligiturque ulterius hujus conditionis necessitas, etsi cum aliis jungatur sufficientia ex passim dictis hoc articulo.

Secundæ conditionis ratio non solum ea est quòd illa quæ dicuntur incidenter minus consideratè dicantur, et quandoque ex necessitate solvendi aliquid argumentum, pro quo alia solutio non suppedit: sed et, quia ut Castrop. p. 4, disp. 2; puncto 4, n. 5, ex Mascardo animadvertit, ea quæ dicuntur incidenter, ad colorem potiùs quàm ad probationem dicuntur. Unde quemadmodum confessio incidenter facta non præjudicat contenti, ut asserit Glossa in cap. *Pœnitentibus* 50, distinctè per DD. in cap. *at si Clerici in princ. de jud.*, ita etiam resolutio incidenter facta non præjudicat veritati, nec merobitur fidem. Tertiæ conditionis ratio est: quia tunc tantum est in praxi tuta et solidè probabilis opinio. « Et, ut ait Boudart tom. 2, « tr. 5, § 46, esset sufficiens fundamentum eam tenendi, et juxta eam operandi etiam contra communem. Unde S. August., Epist. 48, ait: *Verbo credendum, disputatione certandum, ratione vincendum.* Idque refertur in cap. *Vides*, 25, quæst. 6. Hæc Boudart., et merito quidem, quia in hoc casu intrat illud poete:

Non vis, aut numerus melior, sed causa triumphat.
De quartâ conditione ita scribit Azor. tom. 1; *Instit. mor. lib. 2, cap. 16, q. 6: Animadvertendum tamen quòd, quando unus, vel duo, vel tres classici doctores contra communem sententiam opinantur, non continuò esse adhaerendum, quia tres, quatuorve sint; videndum enim est an post eos etiam alii plures scripserint, qui eos communi consensu resellant.* Ex quo sequitur à fortiori id esse dicendum, quando sententia est unius solius doctoris. Cujus conditionis ratio ea esse potest quòd casu quo opinio unius doctoris ab aliis communiter reprobat, jam debet censi omninò singularis ac vitiosa. Nam *quidquid extra consuetudinem* (verba sunt Joannis Cassiani l. 5, cap. 13) *præsumitur, usumque communem, et vanitatis, et gloriæ, atque*

ostentationis morbo pollutum, antiquissima Patrum traditio tenet. Unde Plinius in Paneg. ad Trajanum imperat.: *Melius, inquit, omnibus, quam singulis creditur, singuli enim decipere et decipi possunt, nemo omnes, neminem omnes sefellerrunt.* Et Cicero 1 Tusculan. inquit: *Omnium consensus naturæ vox est.* Græcorum quoque vetus proverbium est: *Vir unus nullus est.* Et proinde prudens est monitum poeticum: *Judicium populi nunquam contempserit unus.* Monetque Navarrus, quod talis doctor timere debeat, ne lumen, quod sibi esse videtur, tenebræ sint. Unde breviter dicendum cum Hostiensi: *Communem opinionem semper esse tenendam, nisi notoriè malè dicat, vel rationabiliter vincatur.* Quod meritò censetur fieri, dum unus auctor probus et pius, doctus et versatus in aliquâ materiâ, quam ex professo, et non casualiter, aut perfunctoriè tractat, advenit evidenter solidius et firmitus fundamentum; quam alii minùs pii et docti, minùsque versati in eâ materiâ invenire poterunt. Unde, ut inquit Montesinos apud N. Lezanam consulto 48: *Divus Thomas nulla scripsit et docuit contra alios qui ante ipsam scripserunt, et tamen ejus opiniones statim, ac ab ipso traditæ sunt, existimate sunt probabiles, tum propter ejus magnam auctoritatem apud omnes theologos; tum etiam, quia non levibus, sed rationabilibus fundamentis ductus est ad sic opinandum.* Adde ego, quia in ipso exactè concurrant conditiones adductæ. Eodemque sensu inquit Viguerius in Instit. cap. 15 *De legibus*, vers. 5, *in dubiis sequens opinionem rationabilem alicujus magistri: cum magister et doctor est approbatus (ut D. Thomas, qui absque ratione aut auctoritate non consuevit loqui) est excusatus à peccato. Quod est valdè notandum, prosequitur idem auctor, ad sedandos scrupulos timoratarum conscientiarum.*

Quæres in casu, quo ex publicâ famâ constat juniorem doctorem, qui contra communem sententiam novam tuetur, esse probum et doctum, neque præcipitem in decidendo, discernere autem nequeat quispiam, seu expendere qualitatem rationum, an sint evidenter probabiliores, vel minùs probabiles, potestne talis in praxi se accommodare opinioni benignæ, quam doctor ille benignus contra communem sustinet? — Resp. talem antequàm operetur teneri consulere eos, qui rationes pro et contra possunt expendere, eorumque stare iudicio. Sed quid, si operandi urgeat necessitas, aut magna utilitas, difficultique ad doctores pateat recursus, potestne credere rationes doctoris moderni esse evidenter probabiliores, eò quòd sibi constat ex famâ de pietate, eruditione, ac diligentia ejusdem doctoris? — Resp. cum doctissimo Mercero 5 p. art. 51, distinguendo: vel enim agitur de iis quæ concernunt jus humanum, et in his existimo, virum probum ac doctrinâ insignem novam opinionem introducentem contra communem posse præsumi firmis rationibus inniti: cum enim juri humano conlingat successu temporis multipliciter derogari, aut consuetudine, aut tolerantia, aut novâ legislatoris declaratione, seu quovis alio modo, rationabiliter credi potest recentem scriptorem ita qua-

lificatum propter aliquam ex dictis causis opinionem tradere diversam ab antiquioribus. At si sit questio de his, quæ tangunt jus naturæ, vel divinum, cum hoc sit invariabile, et antiquiores doctores, qui ex professo egerunt de eadem materiâ, non minùs præsumantur doctrinâ insignes, ac morum honestate præditi, et in casu controverso expenderit difficultates; irrationabiliter, attentâ solâ vi auctoritatis, quis crederet potius doctori moderno etiam insigni, quam antiquioribus, cum cæteris paribus plurium auctoritas auctoritati unius sit preferenda. Quod dixi de iis quæ concernunt jus naturæ vel divinum, pariformiter dicendum de iis quæ pendent à voluntate Christi, et tangunt Apostolorum traditiones. Ratio, quia, ut in casu speciali ait Lacroix lib. 6, p. 2, n. 610, « in illis, quæ pendent à voluntate Christi, tenendum est, quod dixerunt antiqui, et adhuc dicunt plerique auctores, presumendum enim est « illos de voluntate divinâ magis rescire, quam paucos « modernos. » Quorum tamen opinionem circa questionem, quam ibidem discutit n. 609, spectatis rationibus intrinsecis dici videri probabiliorum. Ex quo similiter deducitur in iis quæ concernunt traditiones Apostolorum, antiquioribus esse acquiescendum: cum enim ipsi fuerint viciniore fontis, à quo emanavit hæc traditio, præsumendum est aquam verè intelligentiæ dictæ traditionis ad ipsos puriorem esse derivatam. Vide circa hæc ea quæ hujus articuli § 10, sect. 1, n. 185, et sect. 6, n. 209, dixi.

Infer. non solùm peccare eos, qui singularem alicujus doctoris sententiam præfatis conditionibus non munitam sequuntur, in rebus ad mores spectantibus, sed et doctorem, qui illam vel ore, vel scripto profert, eumque ad retractionem teneri, quia, ut in 1-2, disp. 12, sect. 6, n. 9, inquit eximius, Suarez, *teneatur præceptor seniorum et viorem doctrinam docere, in quo potest per gradus peccare juxta materiæ qualitatem.* Et Michaël Elsalde in opere de formâ veræ Religionis quærendæ et inveniendæ apud Gonz. disert. 10, § 7, n. 42, ita præclare scribit: *Omnes magistros peccare graviter, si vera, aut veris magis similia non tradant, jam pridem et rectè expresserat Cajetanus. Idem est, si in quærendo diligentiam non adhibeant, si incerta pro certis, si non examinata pro exploratis reddant. Nisi enim pecora, et fundi pleris sint, quàm mens, quàm doctrina et veritas, iis obligationibus tenentur magistris, quibus communis, et nota causarum sententia iudices obstringit; produnt quippe aliòquâ juventutem, produnt hominum principem partem, mentem, produnt rēpublicam, et ex scholæ erroribus multa deinceps, et magna præjudicia in mores, in leges, in patriam, in religionem et in fidem derivantur.*

SECTIO VI. *Ex quibus dignosci valeat, quænam sententia sit probabilior?*

Cum probabilitas fundetur in rationibus et auctoritatē, hinc videndum à quâ parte stet majus ratio- nis et auctoritatis pondus. Et quidem quoad funda- menta ex ratione posita, videtur dicendum cum Na-

then in tract. de *Justitiâ vulneratâ*, part. 2, lit. 5, cap. 5, apud Lez. consult. 48, n. 52: *Quòd illa ratio efficacior habeatur, quæ est secundum jus naturale, quam quæ est secundum jus civile; item illa est efficacior quæ est secundum jus divinum, quam quæ est secundum canonicum; item illa quæ est secundum æquitatem scriptam, quam quæ est secundum rigorem; item efficacior est quæ est secundum mentem, quam quæ secundum verba; item potior illa, quæ est secundum verba, quam quæ secundum similitudinem, quæ fallax est; uti et illa quæ fit per incertam rationem; item evidenter est illa quæ est secundum regulam juris, quam quæ tenet, ut sit specialis. Hæc ille, quæ rectè intellecta satis sunt ad intentum.*

Quantum ad probabilitatem desumptam ab auctoritate (quæ, in quo sita sit, vide § 10, sect. 1, n. 185), certum est quòd quò major est auctorum proborum, ac doctorum numerus, qui univoce aliquam opinionem sustinent, eò majus sit auctoritatis pondus: unde rarò à sententiâ communi recedendum dixi sect. præcedenti. Non ex eo quòd contineat claram et certam veritatem, sed solum quia præsumitur quòd sit vera, seu verior, seu ex præsumptione veritatis; quòd tamen intellige, si opinio, quæ communi est contraria, non sit magis communis, majori scilicet numero et auctoritate doctorum roborata, adeoque majorem habens veritatis præsumptionem, quo casu magis communis præferenda foret ipsi communi, et id solum ratione majoris præsumptionis, non verò ratione certitudinis veritatis, quæ si evidens esset pro opinione minis communis, probaret in magis communi certam falsitatem. De quibus videndus Corat. in Pref. ad tract. de *Communi opin.* n. 41, et seqq. quorum ulterior ratio est: quòd ubi veritas pro unâ parte perspecta est, locum non habeat præsumptio veritatis pro parte contrariâ, ubi autem veritas est ambigua, regula est, ut, quemadmodum (verba sunt Menochii de arbit. Jud. l. 1, q. 26, n. 19), *clavus clavum tradit, sic præsumptio præsumptionem tollit.* Ad eò, prout idem l. cit. et de *præsumpt.* q. 50, n. 1, inquit, debilior præsumptio cedat fortiori, ac potentiori. Illa autem præsumptio est validior ac potentior, quæ est verisimilior. Menoch. De arbit. Jud. Cas. 472, n. 22, ex quibus cum cit. Corat. lib. 2, tit. 9, et doctoribus ab eo citatis casu 1,

Inf. 1°: Quòd, quando dubitatur an opinio, quæ dicitur communis, sit verè communis, puta, quòd sint plures auctoritates contra eam, nec constet de magis communi, communem istam non esse attendendam: nam si non appareat communis, non possumus dicere servandam esse, cum non entis nullæ sint partes. l. *cum, qui edes cum vulg.* ff. de Usucap. Unde in conflictu communiorum opinionum perinde est, ac si nulla daretur communis.

Inf. 2°: cum eodem Cas. 16, communem non esse attendendam, si contraria evidenter melioribus nitatur rationibus, quòd expressè deciditur in l. 1, §. *sed neque*, cap. de Vet. jure enucl. ubi imperator sancivit, non ex multitudine auctorum, quòd *justius et verius sit*

judicandum fore, cum possit unius, et deterioris sententia multas et majores superare, ac proinde vult opinionem etiam unius melioribus rationibus roboratam præferri ipsi communi. Ratio est: quia hoc casu cessat ratio, propter quam servatur communis, siquidem propter præsumptionem veritatis, quam pro se habet, attenditur communis, cum igitur in hoc casu major præsumptio veritatis propter evidenter urgentiores rationes pro parte contrariâ sit contra communem, meritò cessat præsumptio, et consequenter communis non attenditur. l. *Continuus*, § *Cum ita* ff. de verb. Oblig. quòd tamen fallit. 1°: Si pro communi sit aliqua lex: hæc enim ante omnia servanda est, l. *Leges ut generales*, cap. de *Legib.*, cap. 1, et ubi habemus legem, frustra querimus rationem. l. *Non omnium* ff. de *Legib.* Fallit. 2°: Si communis sit consuetudine approbata. Quia consuetudo ante omnia, etiam ante legem servanda est. l. *De quibus* ff. de *Legib.* Fallit. 3°: Quando rationes urgentes contra communem fuerunt consideratæ à doctoribus tenentibus communem, ac judicate minis urgentes, tunc enim attendi debet communis, juxta dicta sect. præc. quæ sequenti ratione confirmantur ex Corat. l. cit. n. 92. Quia cum ea sit factorum diversitas (in iis scilicet, quæ clara ac evidenti non sunt, et remanent doctorum disputationibus) ut nunquam possit affirmari, hanc, vel illam rationem plenè et clarè decidere questionem, si ratio, quæ videtur etiam evidenter magis urgens, à communi doctorum fuit rejecta, oritur præsumptio, ut illa ratio vel non probet opinionem, pro quâ inducitur, vel justâ causâ reprobetur.

Cæterum quanti valent major veritatis præsumptio fundata in majori auctorum præcipuè antiquorum numero, seu in sententiâ magis communi, declarat ipsemet P. Lacroix, lib. VI, parte secundâ, n. 606, et seqq., ubi querit, utrùm si negativè dubites, an peccaris mortaliter, tenearis confiteri. Pro sententiâ affirmante dicit stare auctores gravissimos et ferè innumeros, ideòque hanc sententiam asserit spectat auctoritate probabiliorum. Pro negativâ adducit Totfr. Caram. Con. Marschant. qui eam sustinent: item asserit Less. Amic. aliosque multos sententiam negantem vocare absolutè probabilem, quam et ipsemet sustinet n. 609, spectatis præcisè rationibus intrinsicis videri probabiliorum, ac ad rationes sententiæ affirmantis facilis responderi, ac manifestè nimium probare. Vides hic concurrentem sententiam antiquorum magis, etiam hodiè communem spectatâ auctoritate probabiliorum cum sententiâ minis communi, quæ spectatis rationibus intrinsicis ex mente P. Lacroix videtur probabilior. Nihilominus n. 610, sententiam affirmantem obligationem confitendi mortalia negativè dubia vocat absolutè probabiliorum. Sed quâ de causâ? contrarium enim videtur manifestè deduci ex iis, quæ habet idem auctor lib. 1, n. 154, ubi: *Quòd si una opinio habet rationes meliores, et altera majorem auctoritatem, illa simpliciter est probabilior, quæ habet rationes meliores, quia auctoritas fundatur in rationibus, nec auctores plures valent quam valeant rationes quas afferunt, vel quas præ-*

sumantur habere. Cùm igitur sententia negans melioribus fundetur rationibus, et longè facilius re ipsa respondeatur ad rationes sententiæ affirmantis, nisi existimat P. Lacroix l. cit. quæ inquam causa subest, quòd sententia affirmans obligationem confitendi peccata negativè dubia, censi debet non tantùm absolute probabilior, sed et sufficiens, ut fundet præceptum certum peccata negativè dubia in confessione explicanda? Lacroix cit. n. 610: *Ratio nostra est, inquit, quia certum est hoc Sacramentum (pœnitentiæ) à Christo institutum esse cum obligatione confitendi mortalia negativè dubia, ergò probabilius dicitur esse sic institutum, quia in illis quæ pendunt à voluntate Christi tenendum est hoc quòd dixerunt antiqui, et adhuc dicunt plerique auctores, præsumendum enim est eos de voluntate Christi magis rescire, quàm illos qui prius ab annis 50 incæperant dubitare, præsertim cum videatur à primis seculis communis sensus et praxis fidelium.* Hæc Lacroix. Sed quorsùm hinc, inquit sententiæ negantis patroni, oritur major sententiæ affirmantis probabilitas, et quidem tanta, ut fundet obligationis certitudinem? profectò non à majoris auctoritatis pondere, cùm, te iudice, simpliciter major sit probabilitas, quæ desumitur à melioribus rationibus, quales pro sententiâ nostrâ obligationem negante militare, ipsemet fateris: nec à communi sensu et fidelium praxi, quia ad hæc longè facilius responderi potest, eaque manifestè retorqueri fateris non tantùm in peccatis venialibus, et mortalibus positivè dubiis, sed imperfectionibus quæ confitentur fideles, neque tamen ideò existimas esse obligationem illa confitendi. Deinde nequidem tota Ecclesia, multò minùs praxis fidelium, posset ferre legem de confitendis omnibus venialibus, ut ipsemet doces hoc lib. 6, § 2, n. 207. Nec consuetudo facit legem nisi sit introducta cum animo se obligandi; de quo hic non constat, et in dubio censi debet introducta sine animo se obligandi, uti tenet communis te teste. Cùm igitur probare nequeas majorem probabilitatem sententiæ affirmantis, multò minùs probabis certam peccata dubia confitendi obligationem. Quidquid de hoc sit, videant illi quomodò se expediant, sufficiat mihi fecisse reflexiones sequentes contra P. Lacroix et communiorum Probabilistarum astruentem obligationem confitendi peccata negativè dubia.

Prima præsumptio veritatis fortior, quæ hoc in casu desumitur à majori numero et antiquitate doctorum, et praxi fidelium, elidit aliam præsumptionem primæ planè dissimilem stantem pro sententiâ negante desumptam à rationibus intrinsicis probabilioribus, quàm sint illæ, quæ stant pro sententiâ affirmante; ergo motiva etiã dissimilia se elidunt prout probavi § 5, n. 401. Negat autem Lacroix, lib. 1, n. 265. 2° Sententia simpliciter et absolute probabilior affirmans obligationem confitendi peccata negativè dubia fundat præceptum satis certum ead. confitendi, etiamsi non agatur de valore Sacramenti, damno tertii, conventionem, etc. Ergo et in aliis materiis idem faciet major evidenter probabilitas. 3° Ubi absolute probabilior est esse obligationem confitendi peccata negativè dubia,

intellectus non potest prudenter determinari à voluntate, ut assentiatur opinioni neganti istam obligationem absolute quidem minùs probabili, à rationibus tamen intrinsicis probabiliori, ac per consequens secundùm principia Probabilistarum verè probabilis (si enim hoc fieri posset, major hic probabilitas pro sententiâ affirmante non induceret certam obligationem confitendi, quam tamen inducit secundùm P. Lacroix, ergo nec id fieri poterit in aliis materiis. 4° Ubi absolute probabilior est istam obligationem exstare, non manet possessio libertatis contra præceptum confessionis, etiamsi à rationibus intrinsicis non tantùm probabile, sed et probabilior sit obligationem illam non exstare; ergo nec in aliis materiis. 5° Non potest præterdum ignoranti invincibilis legis obligantis ad confitendum illa peccata, neque insufficientis promulgatio illius, ubi probabilior est legem illam dari, quamvis hoc non sit evidens; imò probabile sit ab auctoritate doctorum, et probabilior à rationibus intrinsicis illam non dari, ergo nec in aliis obligationibus erga Deum hæc præterdum possunt, ubi est evidenter major probabilitas pro obligatione. Quæ omnia manifestè sequuntur ex doctrinâ P. Lacroix cit. lib. VI, § 2, n. 606; et seqq., confirmant ea quæ suis locis adduxi, et planè contraria sunt Probabilistarum principis. Sed jam ad rem propositam deveniamus, à quâ parùm deflectere suasit incidentis materiæ discussio. Unde:

Quæres quænam censi debeat communis sententia ad effectum præjudicandi alteri? Resp. cum Navarro in Manuali cap. 27, in Miscell. 6, quæ opinio diligenda n. 289, ubi hæc habet formalia: Non videtur una opinio appellanda communis ad effectum præjudicandi alteri, eo solo, quòd plures eam sequantur, tanquam oves aliæ alias, quæ procedunt sine iudicio sequentes, et velut aves, quæ unam volantem alie omnes sequuntur secundùm Decium... Communiorum enim ad hoc æstimarem illam, quam sex vel septem auctores classici rem ex professo tractantes assererent, quam probatam à quinquaginta solâ ferè auctoritate priorum ductis. Opinio enim communis non ex numero opinionum, sed ex pondere auctoritatis fit, ut dicit Alexander rellatus à Ludovico Gomez in quest. secundâ proemii regularum Cancellariæ. Quin et arbitror utramque ad hoc dici posse communem, quando utraque habet octo vel decem assertores graves, et eum iudicio eam diligentes; quo fit, ut non sit multum laudanda diligentia quorundam recentiorum, quærentium, utram teneant plures. Ita ibi Navarro.

SECTIO VII. — *Quid faciendum in casu quo motibus omnibus consideratis discerni non potest pro quâ parte stet major probabilitas?*

Cùm in casu posito probabilitas deservire nequeat ad formandam conscientiam moraliter certam, ad principia probabilitati extrinseca recurri debet, quæ varia allegantur: primum est: *ex duobus malis minus est eligendum.* Dùm enim occurrunt duo mala, ad vitandum majus, non solùm admittitur id quod probabile est, sed etiam aliquando illud quod dubium judicatur Ex-

plicatur. Hinc præcipit Religio reverenter, certò, et validè administrari Sacramentum: v. g., instat necessitas conferendi infirmo Sacramentum poenitentiae, et baptismi puero morienti: inde urgent prudentia, charitas et justitia, sic se gerere ministrum Ecclesiae, ut suus non desit officio, qui præcipuè tenetur salutè animarum sic providere, ut nullo modo animas sibi concreditas exponat periculo salutis æternæ, et quia minus est malum irritum fieri sacramentum aut minus decenter administrari, quàm perire animam, propter quam Sacramentum fuit institutum: idcirco si contingat infirmum animam agere cum solis signis contritionis dubiis, poterit sacerdos, imò debet illum absolvere. Item si evidens imminet periculum, ne infantulus sine baptismo moriatur, et omnis certa desit materia, scilicet aqua naturalis; poterit uti aquà è vite stillante, vel lixivio, aut alià consimili materià dubià: quia melius est his in extremis hujusmodi mediis probabilibus aut dubiis uti, quæ fortè ex institutione divinà sunt sufficientia, quàm illa omittere. Quo in casu minister sequitur judicium prudens, non quidem confessarius de legitimà dispositione poenitentis, nec baptizans de legitimà baptismi materià sed de honestate suæ actionis, judicando in casu honestam et licitam esse absolutionem, et baptismi collationem. Ut autem in utroque casu consulatur reverentè Sacramenti quantum est ex parte ministri, et absolutio et baptismus sub conditione, si non exterius expressà, saltem animo retentà conferri debent: ita quippe instruuntur parochi ex rituali Romano edito à Paulo V, quod etiam docet D. Th. 3, p. q. 68, a. 7, ad 2, et ita in primo casu poenitens absolvendus foret sub hac conditione: *Si es ritè dispositus, ego te absolvo*: et baptizandus infans sub hac: *si hæc aqua est sufficiens materia, ego te baptizo*. Cujus ratio est; quia, ut, quantum est ex parte Ministri, servetur reverentia debita Sacramento, necesse est ut nihil aliud intendat agere in re tam gravi, quàm id quod est rectum et ratum apud Deum. Ut si fortè contingeret Sacramentum fieri irritum, hoc præter ipsius ministrantis intentionem esse, saltem interius protestetur. Ob eandem rationem iudico sub conditione debere conferri Sacramentum, etiam quando uteremur sententià probabiliori; nam probabilior sententià, quæ dicit, aquam salis esse materiam Sacramenti, ex hoc quòd non est certa, quamvis quæ ei adversatur opposita negativa sit minus probabilis, potest esse falsa, atque de invaliditate Sacramenti, quæ ei adhæret, moraliter possimus formidare; consequenter periculosè eligeretur extra casum necessitatis: ergo ob reverentiam Sacramento debitam non nisi sub conditione in casu necessitatis eam in baptismis applicare oporteret.

Secundum principium est: *usus piorum et timoratorum*, qui tamen, ut rectè notat Boudart, potest censerì, comprehendi sub auctoritate, quia ejusmodi usus est quedam auctoritas saltem in actu exercitio. Qui ergo aliunde veram probabilitatem nequit discernere, hic in praxi se accommodando piorum ac timoratorum usui, securè procedit. Sit exemplum: communior olim sententià docebat, peccatum mortale esse cele-

brare Missam ante matutinas horas peroratas, quam Sylvester V, Missa 1, q. 6, dicit omnes Summistas tenere, quam etiam docuit S. Antoninus 5, p. Summæ tit. 3, cap. 3, § 4, item cap. 4, § 4, citans pro ea Gulielmum et Hostiensem. Fundaturque hæc sententià præcipuè in eo, quòd, qui nondum dictis matutinis celebrat, faciat contra generalem et approbatam Ecclesie consuetudinem. Pro quà etiam refert Zenedus quæst. Canon cap. 3 apud Gonz. dissert. 13, § 207, ultra 30 doctores, qui numerus, ut advertit Gonz., ingens erat eo tempore quo tanta non erat librorum copia, ac nostrà ætate; plusque erat habere tunc aliquam sententiàm 30 auctorum, quam modo centum. Hodie autem post Sylv. I. cit. Dominicum Soto de Jure et Justitià q. 5, a. 4, concl. 2, et in 4, dist. 15, q. 2, a. 2, circa finem. Tolet Bellarm. Nav. communis ferè docet doctorum sententià; ac distinctè asserit non esse peccatum mortale absque causà legitimà ante matutinas recitatas celebrare. 1º Quòd nullum exstet jus, quo contraria opinio fulciatur. Licet enim, uti testatur Soto, Missa solemniss seu major sua antiquitùs habuerit *stata tempora, scilicet diebus festis post Tertiam*. De consecr. dist. 4, can. nocte, et in pro festis post sextam, ut illic can. solent, et in diebus jejuniè post Nonam, de privatiss autem nihil est cautum. Præterquam, quòd, nisi ex privilegio, neque post meridiem celebretur, neque ante lucem, exceptà nocte natalis Domini. Si ergo, prosequitur Soto, *solvere nocturnam officium sextà aut nonà horà diei non est mortale, nescio unde inferatur quòd celebrare prius Missam sit mortale: quandoquidem distincta sint officia, neque unum habeat necessarium ordinem ad alterum*. 2º De consuetudine, cui innititur paulò rigidior sententià, ita loquitur Sylvest. I. c. t. *Quidquid sit de consuetudine, quam viros doctissimos sæpè negantes audivi, ratio tamen est inefficax, quia non omnis consuetudo habens vim legis obligat ad mortale, sicut neque omnis lex: sed obligat sic, quando sic intendit princeps, quem non est verisimile voluisse ad hoc sub præcepto ligare istum privatum, ubi repente occurreret aliqua necessitas, cui non posset obviari*. 3º Comuni doctorum iudicio non censetur peccare nisi venialiter, qui quatuor minores horas recitat ante matutinas, quamvis magna relatio et conexio sit inter has duas officii partes. Ergo ad summum peccabit venialiter, qui sacrum celebrat ante dictas matutinas: cùm inter utrumque nullus, aut levissimus sit nexus. 4º: Qui manè recitatis matutinis recitat officium diei totum, non peccat mortaliter, licet faciat contra consuetudinem generalem Ecclesie, ergo nec peccat ante matutinas celebrans Missam, licet id fiat contra consuetudinem generalem Ecclesie. His ita positiss, si quis considerans hinc rationes, quæ militat pro secundà sententià (ob quas ego huic sententiæ quò evidentè probabiliori adhæreo), illinc verò S. Antonini auctoritatem, quæ haud mediocris non est parvi faciendà, uti nec aliorum veterum, cum quibus Durandus, Gabriel, Binsfeldius, Azorius, etc., censent esse peccatum mortale Missam celebrare absque legitimà causà ante dictas matutinas:

consideratâ itidem universalis Ecclesiæ consuetudine id confirmant; de quâ citati auctores testantur, si quis, inquam, in hæc opinionum contrarietate bivius hæreat inter utramque contradiccionis partem, is ad piorum ac timoratorum usum se reflectens prudenter se resolvat non esse peccatum mortale, si etiam absque legitimâ causâ Sacrum ante dictas matutinas celebret. Rarissimè quippe hodiè pius et doctus propterea autumat se mortalis peccati reum, neque à confessariis etiam probis ac eruditis ideò de peccato mortali unquam redarguntur id practicantes implicite sic arguendo: si sententiâ illa vera non foret, tot viri pii, docti ac timorati conscientie tam liberè eam non admitterent, ac se in praxi eadem non accommodarent. Ex quo vides quomodò, uti supra diximus, usus piorum ac timoratorum addat auctoritatis pondus saltem in tu exercito. Cæterùm, quòd peccet venialiter absque legitimâ causâ ante recitatas matutinas Sacrum celebrans, clarè constat ex iis que primâ sententiâ adferuntur. 1° Constitutio seu responsio Innoc. IV, 6 martii 1254 (quæ inter Bullas ejusdem pontificis in tomo magni Bullarii legenda est prima), in quâ ad articulos quosdam, circa quos inter Latinos et Græcos episcopos controversia orta erat; ad articulum undecimum sic pontifex respondet: *Sacerdotes dicant horas canonicas more suo; sed Missam celebrare, priusquam officium matutinale compleverint, non presument.* 2° Quia id ipsum insinuat Julius III, dùm in Bullâ Sacræ (quæ habetur in litteris Apostolicis Societatis pag. 74 et 5), sic loquitur: *Facultatem anteponeudi et postponendi officium divinum, aliis vobis concessam, ad hoc ut tu, et pro tempore existentes religiosi Societatis, ex legitimis et justis causis (in quo tuam et successorem tuorum præpositorum generalium pro tempore existentium, et aliorum, quos ad hoc substitueritis, conscientiam oneramus), officium ipsum celebrationi Missæ liberè, et absque conscientie scrupulo postponere possitis, auctoritate et tenore prædictis extendimus et ampliamus.* Si autem non agnovisset præceptum saltem sub veniali obligans anteponeudi officium nocturnum Missæ celebrationi, ad quid circa legitimitatem eause ad postpositionem illam requisitæ præpositi generalis (tunc temporis S. Ignatii) et successorum ejus conscientiam onerasset? 3° Id constat ex rubricis generalibus Missalis Romani de Defectibus circa Missam occurrentibus, cap. 10. De defect. in Minist. cap. 3, art. 4, etc., uti et rubricis Ord. n. de Defectibus in ministerio Missæ. Ubi inter defectus illos ponitur, quòd celebrans saltem matutinum cum laudibus non dixerit. Quod inter defectus illos non poneretur, si nulla foret obligatio dicendi matutinum cum laudibus ante Missæ celebrationem. Nec obstat argumentum Tamburini, Gobat, etc., in contrarium, quòd utique inter matutinum et Missam nulla sit connexio necessaria magis, quàm inter matutinum et communionem; adeòque nullum sit peccatum sine causâ celebrare ante matutinum magis, quàm communicare. Quia licet nulla sit connexio necessaria ex naturâ rei, secus ex jure positivo, seu Ecclesiæ consuetudine vim legis habente. Unde Alex. Natalis

Th. mor. et dogm. tom. 3, l. 2, cap. 7, art. 4, ita resolvit: *Missam celebrare non licet, nisi matutino saltem cum laudibus absoluto, secundum Rubricas Missalis, et Ecclesiæ consuetudinem, quæ vim legis habet, ut constat ex cap. in his Dist. 11.* Concludo ego cum Dominico Soto de J. et J. l. 10, q. 5, art. 4: *Veniatis esse culpa, ubi fieri possit commodi, si non prius nocturnum solveretur officium: nam ob causam aliquam ordinem antevertere nulla est culpa, utpote si illi, qui nondum matutinas dixit, causa incumbit celebrandi: quia va prælatus præceperit, vel aliquis eleemosynam offert, ut statim dicat: imò verò si quis propter morbum legitimam haberet excusationem solvendi officium divinum, non video, cur non possit Sacrum Missæ facere: quamvis neque dixerit, neque dicturus esset cæteras horas.* Nunc ad propositum redeamus.

3° In dubio de sensu legis sequenti attendi debere monent doctores communiter. Si lex posterior videatur prioribus contraria ac derogativa, necesse est, ut per casuum divisionem aut aliam interpretationem reconcilietur; jura enim iuribus concordare debent; eorumque correctio, quatenus fieri potest, vitanda. Exceptio à regulâ firmat eandem in aliis, sicut certum casum à communi excipiens, confirmat eundem in reliquis: lex autem penalis nec ultra casum vel personas extendenda: siquidem odia restringi; favores convenit ampliari. *Diminutio poenarum* (inquit S. Th. 2-2, q. 157, art. 3, ad 1.) *fiat secundum intentionem legislatoris, licet non secundum verba legis.* Unde nec legis interpret debet nudè et simpliciter verba considerare, sed legislatoris intentionem ac voluntatem, cum non debeat intentio verbis deservire, sed verba intentioni: ideòque non dubium est in legem committere, qui verba legis amplexus, contra legis nititur voluntatem. Ordinariè verba generalia legis generaliter accipienda sunt, et ubi jus non distinguit, nec nos distinguere debemus. Sed

Quæres an generaliter in dubio de sensu legis benigna interpretatio sit facienda? Resp. benignam interpretationem in sano sensu intellectam generaliter esse præferendam. Dico in sano sensu intellectam ut excludatur sensus, quo nonnulli per benignam opinionem et interpretationem intelligunt eam, quæ favet libertati, per rigidam verò eam, quæ favet præcepto, qui sensus est falsissimus, quia potest opinio seu interpretatio benigna esse, quæ favet præcepto, opposita verò, quæ favet libertati, non benigna, sed esse laxa. Pro quo:

Nota 1°: Ex Mercero opinionem benignam differre à lavâ, quia benigna jugum Christi humanæ fragilitati ita coapat, ut ferri possit, tamen simul nostram concupiscentiam compescit: jugum enim Christi quidem suave est, ut tamen adhuc jugum sit, de cujus ratione est, quòd cervicem aliquantisper premat, ne veluti jumentum effrenè elato collo devict à viâ rectâ. Opinio ergo benigna est, quæ favet humanæ fragilitati, non tamen absque fructu legis, de cujus ratione est, quòd nostram concupiscentiam frenet. Lava verò opinio est, quæ potius concupiscentie habenas laxat, infrin-

gitque jugum Christi ac legis virtutem evacuat. Unde S. Th. 2-2, q. 147, a. 3, ad. 3: *Præcepta, inquit, non sunt contra libertatem populi fidelis, sed magis sunt utilia ad impediendam servitutem peccati, quæ repugnat libertati spirituali, de quâ dicitur ad Gal. 5: Vos enim, fratres, vocati estis in libertatem, tamen, ne libertatem detis in occasionem carnis.*

Nota 2^a: Benignam interpretationem legis illam propriè, et simpliciter dici, quæ favet communi hominum fragilitati; unde si viri etiam timoratae conscientie secundum oppositam interpretationem, conarentur observare aliquam legem, et nihilominus ut plurimum eam transgredierentur, tunc utique mitior legis interpretatio propriè dicitur benigna, et consulenda esset in praxi. Cujus ratio est: quia cum finis cujuscumque legis sit bonum commune, cui opponitur communis transgressio legis, talis lex secundum rigidam interpretationem non cederet in ædificationem animarum, sed potius in laqueum et destructionem. Quapropter juxta l. 19, ff. de Legibus, in ambigua voce legis, ea potius accipienda est significatio, quam viri timorati cum ordinariis divinæ gratiæ auxiliis ut plurimum observant, licet contingat laxioris conscientiæ homines in eâ invenire difficultatem, legemque sæpissimè transgrediantur; propterea lex hic non est adoptanda per mitiorem interpretationem, eum voluntas particularium potius legi communi conformari debeat, unde dicitur Ps. 1: *Beati viri voluntatem esse in lege Dei, non legem in voluntate, quia quod recipitur debet recipi per modum recipientis: in hujusmodi ergo casibus mitior interpretatio legis, non dicitur opinio benigna propriè, quia simpliciter non expedit humanæ fragilitati servatâ virtute et fine legis, sed potius dicretur opinio laxa, quia favet hominum concupiscentiæ. Ita benigna dicenda non est, sed potius laxa opinio, affirmans tactus et oscula, præcisâ delectatione venerè non esse peccata, hæc namque humanæ fragilitati non favet, sed potius eam magis enervat; nam si semel alicui concedas delectationem sensibilem in tactibus et osculis licitam esse in praxi, non studebit hujusmodi actus pro suo posse evitare, ac proinde concupiscentiæ habenas laxans, manifestò exponitur periculo consentiendi in delectationem veneream, quæ*

ut plurimum solet hujusmodi actus concomitari. Nota 3^a: Cum Thom. Vilar. de Consc. parte 4, § 1 apud Merc. 5 p., art. 9, pro eodem accipi opinionem benignam, et opinionem piam, id est, inquit, quæ favet orphanis, viduis, peregrinis, pauperibus et egenis personis. Unde in aliquo casu, quo favet opinio aliqua libertati pœnitentiæ, opposita verò indemnitati pauperis, ut solet contingere in contrarietate opinionum circa contractus, opinio, quæ favet egenis, est benignior, non verò, quæ favet libertati, aut avaritiæ contrahentium. Similiter benigna opinio non est, quæ negat necessitatem internæ attentionis in divino officio persolvendo, cum enim præceptum attentionis internæ secum non habeat anæxam moralem difficultatem, quæ in considerationem venire queat, eò quòd sufficiat attentio virtualis relicta ex intentione actuali, quâ aliquis in principio orationis mentem ad Deum elevat, si lane per voluntariam distractionem orans retrahere non censeatur, rigida non est opinio, quæ ex Ecclesiæ præcepto internam attentionem requirit, sed potius benigna, quia favet Deo, Religioni, ac animarum saluti, dum fideles per talem intentionem offereunt id quòd est in eis præstantius, scilicet mentem. Et idèd (inquit S. Th. 2-2, q. 85, art. 3 ad 3) *sicut meus humana præminet exterioribus, vel corporalibus membris, vel exterioribus rebus, quæ ad Dei servitium applicantur; ita etiam oratio præminet aliis actibus Religionis. Quia scilicet orando tradit homo mentem suam Deo, quam ei per reverentiâ subjicit, et quasi præsentat.*

Nota 4^a cum Sylv. v. *Opinio*, benignam interpretationem dici, quæ favet promissionibus, legatis, testamentis, adæque et votis et juramentis ad pias causas. Ratio est: quia testamenta, legata, vota, etc., ad pias causas, cedunt in majus emolumentum testantis, legantis, voventis, etc., idèdque iis adstringi favorabile est, non odiosum. E contra verò interpretatio promissionum, testamentorum, legatorum, etc., ad causas profanas non est benigna, nec favorabilis, sed odiosa, quia detrimentum adferunt promittenti non utilitatem. Atque de iis dicitur l. *quidquid adstringendæ* 99, ff. de verb. Oblig.: *Quidquid adstringendæ obligationis est, id, nisi palam verbis exprimat, omissum intelligendum est, ac ferè secundum promissorem (id est in favorem ipsius) interpretatur: quia stipulatori liberum fuit verba clarè exprimere.* Ex quibus, quisquis salutis suæ non incurius fuerit, facile intelligit, quo sensu in opinionum conflictu interpretatio sit faciendâ.

SYNOPSIS

EORUM QUÆ IN HOC TRACTATU FUSIUS DISCUTIUNTUR,

CASIBUS CONSCIENTIÆ ILLUSTRATA.

Voluntarium.

1° Dari voluntarium (quod est totius moralitatis

fundamentum) peræquè certum est, ac dari voluntatem; rectèque definitur, quòd sit illud: *Quod procedit à principio intrinseco cum cognitione finis; seu cla-*

rius, cum cognitione objecta et circumstantiarum. Hinc scienter occidens hominem, quem, si patrem esse sciret, nullatenus occideret, homicida est, non parricida voluntarius: et universim, si quis invincibiliter erret in aliqua circumstantiâ, quâ parte errat, non agit voluntariè, consequenter nec peccat; cum peccatum ita voluntarium sit malum, ut, si non sit voluntarium, non sit peccatum. Non requiritur tamen ad voluntarium nec ad peccatum formalis et expressa cogitatio, dubium, vel scrupulus de malitiâ actûs, sed sufficit virtualis, uti est in eo, qui potest, et tenetur advertere ad malitiam actûs in se, vel in causâ suâ, et non advertit: alioquin quos politici et consuetudinarii, sine ullâ prorsus ipsius malitiæ cogitatione continuò peccantes, excusationes in peccatis habent? unde meritò hæc est proscripta propositio: *Nunquam peccatur, nisi præviâ peccati cognitione animus illustretur.* Imò videtur hæc doctrina contrâ communia christianæ theologiæ principia, ac immemera, etiam immanissima hominum peccata excusare.

CASUS. *Sempronius notitiam habet de malitiâ actûs in genere; nullâque factâ inquisitione actum equidem ponit.* — Resp. ipsum non excusari à peccato mortali, censetur enim saltem virtualiter et interpretativè velle opus, quâvis fuerit malitiâ infectum.

2° Est autem duplex cognitio finis, perfecta scilicet; et imperfecta: perfectam cognitionem finis sequitur voluntarium secundum rationem perfectam: imperfectam autem cognitionem finis sequitur voluntarium secundum rationem imperfectam. Perfecta cognitio finis est, quando non solum apprehenditur res, quæ est finis, sed etiam cognoscitur ratio finis, et proportio ejus, quod ordinatur ad finem ipsum. Imperfecta cognitio finis est, quæ in solâ apprehensione finis consistit, sine hoc, quod cognoscatur ratio finis, et proportio actûs ad finem. Sub voluntario perfecto continetur omnis actus, et motus rationalis creaturæ, qui procedit ex perfectâ rationis advertentiâ, et intellectûs judicio: sub imperfecto omnis motus appetitivus brutorum; puerorum, et quicumque in nobis plenam rationis advertentiam prævenit.

CASUS PRIMUS. *Titus dubitat an actio, quam posuit, fuerit sufficienter voluntaria ad peccatum mortale.* — Resp. si timorâtè sit conscientia, nec in illâ materiâ solitus peccare, judicari posse, non adfuisse perfectum voluntarium: secus, si non sit timorâtè conscientia; ac in illâ materiâ peccare solitus, eò quod in dubiis fortissima præsumptio desumatur ab assuetis.

CASUS II. — *Caius dubitat an interiùs consenserit in furtum?* Resp. si nec occasio, nec commoditas defuerit, neque ratio aliqua humana, motivum, vel respectus adfuerit ab opere externo deterrens, signum esse à posteriori, si ab actu interiùri processum non fuerit ad exteriorem, personam timorâtè conscientia non consensisse, saltem efficaciter: cum consensu deliberatè præstito, facile fiat processus ad extra. *Quid si talis reflectat se in illis cogitationibus?* Resp. si se ita constitutum cognoscat, ut quamvis possit facile pec-

catum committere, illud tamen non committeret, ut plurimum judicandum est voluntatem non plenè consensisse.

CASUS III. *Berta dubitat feceritne in somno vel in vigiliâ actionem de se malam?* — Resp. præsumendum fore non adfuisse consensum perfectum: quæ enim cum plenâ advertentiâ fiunt, facile facta cognoscuntur.

CASUS IV. *Bembus juvenis ad eò pravis cogitationibus divexatur, ut in parte inferiori tentationem superare non potuerit?* — Resp. horrorem, timorem, penam, tristitiam, aversionem à peccato tam antecedentem, quam concomitantem (secus judica de consequenti, quæ est tantum signum animi non firmati in malo), item virilem resistantiam partis superioris, signum ordinarium esse non fuisse in animâ timorâtè conscientia consensum deliberatum: hinc talis dubitans an in hæresin internam, blasphemiam, delectationem carnis, etc., consenserit, præsumere potest, se non consensisse; idem est de piis animalibus, omni tempore sollicitis, ne similes sibi motus obveniant, quærendo ac adhibendo remedia, etc. Unde illis quæ continuò malis cogitationibus obruuntur, ut vix sciant quid agant, prudenter suggeret confessarius securas reddendo, non peccasse mortaliter. Benè tamen advertant poenitentes, ne in materiâ lubricâ mentiatur iniquitas sibi: sensus enim et cogitatio humani cordis in hoc maximè malum prona sunt ab adolescentiâ suâ, ac providè suspectum sit in hoc proprium iudicium oportet, cum quilibet facile judicet, prout est affectus. — 3° Summè utilis est divisio voluntarii in directum et indirectum. Directum dicitur, quod procedit à voluntate sicut ab agente, ut odium, fornicatio, furtum, etc.; indirectum est quod ab eâ est, sicut à non agente, sicut subversio navis dicitur esse à gubernatore, in quantum desisit à gubernando; sicut combustio domûs imputatur famulo lumen custodire non curanti, sicut et mors pauperis in extremâ necessitate constituti diviti istius haud ignaro. De quo verificatur illud: *Si non pavisti, occidisti.*

CASUS PRIMUS. *Lentulus novet intra annum suscipere sacros ordines, quo impleto nec ordines recipit, nec horas recitat.* — Resp. eum quidem violare votum, quod ordines non recipiat, non tamen peccare ex eo quod horas non recitet, quia illis recitandis proximè non adstringitur; ad hoc enim, ut ommissio aliqua sit non tantum voluntaria, sed et culpabilis, non sufficit, quod voluntas potuerit agere, sed requiritur agendi debitum proximum.

CASUS II. *Caius ebrius commisit multa peccata in ebrietate.* — Resp. non semper omnia ipsi imputari ad culpam, nam, ut effectus sit in causâ voluntarius, requiritur, ut agens advertere possit, et debeat ex causâ tali à se positâ, vel non ablatâ secutorum talem effectum. Unde ea solum illi imputantur mala, quæ poterant prævideri, qualia sunt, ad quæ se homo per experientiam eo tempore pronum agnosceat, vel quæ impedire tenebatur non ponendo vel auferendo causam: hinc non imputantur cuiquam cogitationes malæ,

quas quis fortè pateretur ex eo, quòd super nudo pavimento non dormiat, vel extraordinariis jejuniis vel vigiliis corpus non castiget, et ita in servitutum redigat, uti nec Deo (cui odio sunt impius et impietates ejus) imputantur peccata nostra.

CASUS III. *Caupo praevidet aliquos ebrietati proximis inebriandos per vinum, quod illis, petentibus promittit.* — Resp. secluso nocimento notabili (quod in simili ab usurario mutuum petentes excusat) quod ex denegatione vini cauponi provenit, ebrietatem illorum censeri indirectè et interpretativè voluntariam cauponi. Quia propinatio vini in tali casu comparata ad statum bibentium ex naturâ suâ tendit ad ebrietatem eorum, ut ita ebrietas non sit solum adscribenda malitiæ bibentium, sed et voluntati propinquantium simili-um cauponium imputanda. *Sed quid, si praevidet ebrietati proximis ob denegatum vinum suscitare rixas, etc.?* Resp. has futuras solum scandalum pharisaicum, unicè eorum malitiæ adscribendum. *Quid denique, si inter convivas plures sint, qui vinum adhuc capere valeant?* Resp. quòd possit eis caupo id propinare, licet praesciat, eos illi, qui illud portare nequit, esse propinuros. Quia habet justam causam propinandi valentibus ratione, quòd autem hi sint propinaturi proximis ebrietati, horum propinatorum malitiæ est adscribendum.

Involutarium.

1° Quemadmodum ad rationem voluntarii duò indispensabiliter exiguntur, scilicet principium intrinsecum, et cognitio dirigens, ita contrariè illi oppositum involutarium, vel ex eo provenit, quòd operatio procedat à principio extrinseco, vel quòd tollatur aut turbetur cognitio dirigens. Atque ex duplici hoc capite, quatuor distinctæ involutarii causæ eliciuntur: Violentia, metus, concupiscentia, ignorantia.

2° Nihil adeò evertit voluntarium, quàm violentum, quod est à principio extrinseco, passo non conferente vim, seu positivè renitente, actuali vel saltem virtuali renitentia: enim verò, uti in rebus, quæ cognitione carent, violentia aliquid facit contra naturam, ita in rebus cognoscentibus facit aliquid esse contra voluntatem. Violentia, cum absoluta fuerit, reddit actum absolutè et simpliciter involutarium: tunc autem censetur absoluta, dum patiens omnibus viribus, quibus potest, juxta materic qualitatem resistit.

CASUS PRIMUS. *Sempronius actu externo ex inductione alterius veneratur idola.* — Resp. ipsum peccare mortaliter, eò quòd non juxta materic qualitatem resistat, licet etiam internè dissentiat: secùs judica, si ipsis externis membris vis inferatur.

CASUS II. *Agrippæ honestæ familiæ vis inferatur, ac deploratio in proximo est.* — Resp. ipsam teneri omnibus viribus, quibus potest, aggressorem repellere, cumque in materia tam viscosâ communiter adsit periculum consensûs, etiam cum famæ dispendio et vitæ periculo tenetur clamare, ac omnimodò reluctari, si clamor vel reluctandi conatus speretur profutu-

rus, quia tenetur præcepto negativo non fornicandi, aut actui venereo consensum denegandi.

3° Metus est instantis vel futuri periculi causâ mentis trepidatio; communiter dividitur in metum gravem, et levem. Metus levis dicitur, quo leve malum timetur, aut grave quidem, sed ex levi et improbabili causâ. Gravis verò vocatur, quo ex causâ benè probabili timetur grave malum, unde ut colligatur, quis gravis, quis levis sit metus, maximè attendendum est ad mali et personarum qualitates; qui enim respectu unius personæ est gravis, sæpè respectu alterius metus erit levis. In objecto actûs ex metu provenientis sufficiens ratio boni et mali refugiet ad causandam volitionem et nolitionem: atque exinde omne, quod metu fit, mixtum dicitur ex voluntario et involuntario: *Voluntarium* scilicet simpliciter et involuntarium secundum quid. Sic mercator ingruente tempestate absolutè quidem vult mercem projicere, quia hoc bonum existimat ad propulsandum imminens vitæ periculum, nollet tamen, si tempestas cessaret; atque adeò inefficax illa nolitio, affectus amoris est, non timoris: actum tamen causatum per timorem ubique comitatur, nisi affectus ad rem, per oppositum amorem jam ante cessaverit (aut fortè, si id fieri potest) per ipsam timorem totaliter absorbeat. Longè aliud est agere ex metu, aliud cum metu. Primum influxum in actum designat, secundum nudam dicit concomitantiam. Ut aliquis evimatur à culpâ, nullus metus sufficienter reputatur justus, si propter illum quis in opus intrinsecè malum, seu peccatum etiam veniale consentiat. Quanquàm ratione metûs diminuat culpa, non quidem, quasi de mortali fiat veniale, et veniale nullum, sed ita quòd relinquendo peccatum intra limites mortalis vel venialis, si fiant propter metum, leviora erunt intra primos limites, eò quòd diminuat libertas ejus, qui metu id agit, quod nequaquàm alioquin esset facturus. Metus gravis à præcepto positivo excusat, tam humano quàm divino: quia non est verosimile Deum aut legislatorem humanum obligare voluisse hominem in causâ tanti mali, v. g., vitæ periculo: nisi fortè malum quod imminet, Justus legislator ipse præviderit, aut ex neglectu legis majus reipublice timeatur incommodum, quàm astimari debeat jactura privata; item nisi transgressio cessura sit in contemptum potestatis legislatricis, fidei aut Religionis detrimentum: nam ubi illa occurrunt, lex naturæ de non inhonorandâ Religione, aut lege, tunc requirit, ut legis positivæ observatio damno proprio anteferatur. Cum periculo igitur mortis, mutilationis, etc., non tenetur catholicus in die festo Sacrum audire, benè tamen stationem servare, si miles sit in bello justo, similiter et in die jejunii à carnibus abstinere, si in ecclesiasticæ legis contemptum, aut Religionis opprobrium casus carnis ab hæreticis exigatur.

CASUS PRIMUS. *Titius metu mortis adactus, sine dispensatione matrimonium contrahit cum Bertâ consobrinâ suâ.* Resp. cum et invalidè et sacrilegè sic contrahere. Quia cum personæ ad sic contrahendum sint in

habilitate, substernitur Sacramento materia inhabilis et nulla, quod est intrinsicè malum.

Casus II. *Caius sacerdos eodem mortis metu compulsus, celebrat coram publicè excommunicato.* — Resp. si Caius celebret coram notoriè excommunicato cum scandalo populi, eum à peccato mortali non excusandum, eo quòd tunc subintret præceptum negativum, de non inhonorandà aut vitipendendà auctoritate ecclesiasticà; si verò illa communicatio fiat sine scandalo populi, ad salvandam propriam vitam, excusari potest. Ac ita teste Soto doctores communiter interpretantur cap. *Sacris* de his, quæ vi, metùsque causà fiunt.

Concupiscentia, quæ est motus seu passio appetitùs sensitivi, quo inclinamur ad aliquid prosequendum, est causa involuntarij, in quantum considerationem rationis impedit: quod tripliciter fieri potest. Primò uti docet S. Th. 1-2, q. 77, art. 1, § 2: « Per abstractionem vel distractionem, cum enim omnes animæ potentia in unâ animæ essentiâ radidentur, necesse est, quòd quando una potentia intenditur in suo actu, altera in suo actu remittatur, vel etiam totaliter impediatur; quia in operibus animæ requiritur quedam intentio, quæ dum vehementer applicatur ad unum, non potest alteri vehementer attendere. » Quandò ergò motus appetitùs sensitivi per vehementem passionem fortificatur, necesse est quòd remittatur, vel totaliter impediatur motus appetitùs rationalis. Alio modo impeditur rationis consideratio ex parte objecti; impeditur enim iudicium, et apprehensio rationis propter vehementiam, et inordinatam apprehensionem imaginationis, ut patet in æmentibus. Unde etiam videmus quòd homines in aliqua passione existentes non faciliè imaginationem avertant ab his circa quæ afficiuntur; sic iudicium rationis plerumque sequitur passionem appetitùs sensitivi; et consequenter motus voluntatis, qui natus est sequi iudicium rationis, impeditur. Tertio modo impeditur per quamdam immutationem corporalem, in quâ ratio quodam modo ligatur, ne liberè in suum actum exeat, sicut ebrietas, quâdam corporali transmutatione factâ, ligat usum rationis, quemadmodum et somnus. Quod autem hoc contingat in passionibus, patet ex hoc quòd aliquando, cum passiones multùm intenduntur, homo amittit et totaliter usum rationis. » Ex quâ doctrinâ inferit S. Th. art. 3, peccata, quæ fiunt ex passione, meritò appellari peccata infirmitatis, quia, inquit, « sicut corpus infirmum dicitur, cum debilitatur, vel impeditur ab executione propriæ operationis, propter aliquam inordinationem partium corporis, ita scilicet, quòd humores et membra hominis non subdantur virtutì regulivæ et motivæ corporis; sic, quando extra ordinem rationis vis concupiscibilis, aut irascibilis aliquâ passione afficitur, et per hoc impediuntur præstatio modo prædicto actioni hominis, dicitur esse peccatum infirmitatis. » Ex quibus vides concupiscentiam posse vel minuere aut tollere omninò voluntarium, quandò aliquid impedit intentionem, et applicationem animi ad ea quæ secundùm rectam

rationem agere, vel omittere quis debet. Tollit totaliter voluntarium, quando totaliter impedit usum rationis, sicut contingit in iis qui propter concupiscentiam fiunt amentes; auget verò dum sequitur iudicium rationis, et motum voluntatis, sic ubi est maior concupiscentia, est majus peccatum, insurgit enim maior concupiscentiæ motus ex hoc quòd voluntas ineffrenatè tendit in suum objectum. Quod clariùs explicans idem S. D. ibidem art. 6, notat concupiscentiam seu passionem posse se habere ad liberum arbitrium antecedenter, et consequenter. « Antecedenter quidem, secundùm quòd passio trahit, et inclinat rationem vel voluntatem uno ex modis prædictis. Consequenter verò se habet, secundùm quòd motus superiorum virium, si sint vehementes, redundant in inferiores. Non enim potest voluntas intensè moveri in aliquid quin excitetur aliqua passio in appetitù sensitivo, quæ igitur patet, quomodò passio minuatur voluntarium vel augeat: voluntarium quippè est existens per rationem et voluntatem. Unde quando ratio et voluntas agunt aliquid ex se, non ex impulsu passionis, magis hoc est voluntarium. Passio ergo minuit voluntarium, quando præcedit actum voluntatis illam impellendo: quando verò ipsa passio excitatur per ardorem, quo voluntas fertur in aliquid objectum, tunc auget potius quàm minuatur voluntarium. » Et sic, inquit S. Thom., *verum est, quòd quanto aliquis majori libidine, vel concupiscentiâ peccat, tantò magis peccat.* Quod advertant illi, qui deliberatà voluntate, et cum animi reflexione, currunt ad voluptates, vel ad alia bona temporalia, in his enim ad malum assuetis et voluntas passionem excitat, et passio excitata voluntatem trahit, et magis peccantem facit.

5º Cum nihil sit volitum, nisi præcognitum, manifestè liquet, quòd ignorantia quoque adversetur voluntario, unde et illa causat involuntarium eâ ratione, quâ privat cognitione, quæ exigitur ad voluntarium: sublatà enim cognitione per ignorantiam, aufertur voluntatis actus, et sic tollitur voluntarium, saltem ad id quod est ignoratum: et in tantum excusat à peccato. Tripliciter se habet ignorantia ad actum voluntatis. Antecedenter, concomitanter, et consequenter. Primo modo se habet, quando nequidem interpretativè est voluntaria, et tamen est causa volendi id quod aliàs non vellet, in quantum scilicet removet prohibens, scilicet scientiam, quæ si adesses, opus non fieret, et talis ignorantia causat involuntarium simpliciter, excusatque omninò à peccato. Concomitanter se habet, quando ignorantia est de eo quod agitur, tamen etsi sciretur, nihilominùs ageretur: tunc enim ignorantia non inducit ad volendum, ut hoc fiat, sed accidit simul esse factum et ignoratum; sicut cum aliquis vellet quidem occidere hostem, sed ignorans occidit, putans occidere feram, et talis ignorantia non facit involuntarium, sed facit actum non voluntarium (quia non potest esse volitum quod est ignoratum) eximitque à peccato effectum, quem indirectè causat, non malum affectum, quem concomitatur. Consequenter autem habet se ignorantia ad voluntatem, in quantum ipsa

ignorantia est volita; et hoc dupliciter: uno modo, quo voluntas directè fertur in ignorantiam, sic, ut ipsa explicitè desideretur, et scientia illi opposita sit objectum nolitionis, sicut cum aliquis vult ignorare, vel sponte suâ cupit nescire, ut liberius peccet. Alio modo indirectè tantùm, sicut dum quis non curat addiscere ea quæ scire potest, et tenetur. Neutra à peccato excusat. Undè Magnus P. Augustinus: *Eiſi damnabiliora peccata ſint, quæ à ſcientibus committuntur, tamen ſi ignorantia peccata nulla eſſent, non legeremus: Ignorantias meas ne meminoris.* Imò frustra Salvator in cruce orasset pro suis crucifixoribus, quippe nescientibus (ipso teste) quid facerent, et ita nunquam peccantibus: *Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixerant.* Et tamen damnata est hæc: *Non peccaverunt qui Christum ignoranter crucifixerunt.* Hinc etiam peccant, qui expressè à doctis et piis consilium petere negligunt, ut excusationem peccati habeant, vel ut non retrahantur à peccando: hinc propter negligentiam nescientes ea, quæ sunt fidei, ac quæ communiter in Ecclesiâ solemnizantur, et publicè proponuntur, etiam universalis juris præcepta, quæ ad mores bene formandos pertinent, à peccatis excusandi non sunt: sic religiosi tenentur scire sua statuta, confessarii distinguere inter lepram et lepram, etc.; advocati et medici quæ sua concernunt officia, scire obligantur.

6° Ignorantia eorum quæ scire tenentur, non modò est causa peccati, sed et peccatum in se ipsâ, quandoque ejusdem malitiæ, quandoque speciè distinctæ ab eo, quod per illam causatur. Dupliciter enim quis obligatur ad scientiam. Primò, quia tenetur quippiam facere, vel omittere, ita ut obligatio ponendi actum sit unicus ratio acquirendi, vel habendi scientiam. Secundo modo precipitur scientia per se et ratione sui, præcisè ex eo quòd quis in tali sit constitutus gradu, munere, aut dignitate. Priori modo ignorantia non habet malitiam speciè distinctam ab eâ, quæ derivatur ex opere vel omissione. Posteriori modo semper in se peccatum est, licet fortè hic et nunc non sit causa peccati alterius. Confessarius itaque, qui ex ignorantia culpabili sacrilegè absolvit, dupliciter peccat, et quia habitualiter ignorans fuit, et quia actu processit imprudenter, non tamen semper peccat actu, sed quoties adest tempus, vel datur occasio acquirendi scientiam, quam studiosius legis habere obligatur. Ast quanta hic in acquirendâ scientiâ requiritur diligentia, ut ignorantia meritò reputetur involuntaria? Resp. cum plura ad officium episcopi, item ad munus doctoris, pastoris, confessarii, religiosi, quàm ad officium simplicis laici, civis, vel rustici pertineant, sequitur hujusmodi personas ad plura sciendi obligari, idèoque ad ampliorem diligentiam adhibendam, pro obtinendâ scientiâ muneris respectivè debitâ et proportionatâ. Undè si advocati, medici, pharmacopola, etc., ordinariam juxta munus sui conditionem, diligentiam adhibuerint, ad sciendum illa, quæ sunt officii sui, ac juxta gravitatem negotii, hic et nunc occurrentis, requisitam adhibeant circumspectionem, in conscientia possunt esse securi: alias et magni peccati rei erunt, et restitutioni obnoxii,

si suâ vel nescitiâ, aut in agendo incurri clientibus suis alicujus fuerint causa damni.

7° Si quæras an et quâ ratione ignorantia peccatum saltem minuatur? Respondet S. Th. 1-2, q. 79, art. 4: *Quandoque contingere, quòd ignorantia directè et per se sit voluntaria.... et talis ignorantia videtur agere voluntaria et peccatum; ex intentione enim voluntatis ad peccandum provenit, quòd aliquis vult subire ignorantiaè damnum, propter libertatem peccandi. Quandoque verò ignorantia, quæ est causa peccati, non est directè voluntaria, sed indirectè, vel per accidens, puta cum aliquis non vult laborare in studio, ex quo sequitur, eum esse ignorantem; vel cum quis vult bibere vinum immoderatè, ex quo sequitur, eum inebriari, et discretione carere, et talis ignorantia diminuit voluntarium, et per consequens peccatum. Cum enim aliquid non cognoscitur esse peccatum, non potest dici quòd voluntas directè et per se feratur in peccatum, sed per accidens; undè ibi est minor contemptus, et per consequens minus peccatum.*

8° Ad arguendum peccati opus factum ex ignorantia, duo indispensabiliter requiruntur: scilicet et quòd ignorantia possit vinci, et quòd ad eam vincendam operans teneatur; quorum alterum si desit, jam aderit justa de peccato excusatio. Dari ignorantiam invincibilem à peccato excusantem in iis, quæ sunt facti, in confesso est apud omnes, etiamsi illud factum ad jus naturale pertineat, ut liquidò constat ex facto Jacob. Siq̄ controversiâ etiam passim admittitur circa ea, quæ sunt juris humani, tam ecclesiastici quàm civilis. Sed quid de ignorantia juris naturæ? Numquid et illa dari potest, et admissò, quòd detur, operantem ex illâ à peccato excusat? cum Jansenio sentiat, qui voluerit. Nos existimamus fore distinguendum: et ultrò quidem admittimus, legem naturalem, quoad prima morum principia, quæ formatoris nostri manu in ipsis hominum cordibus veritas scripsit, insuper et quoad secundaria quædam præcepta communissima, quæ per consequentiam multùm facilem, omnibusque notam, ex prioribus his immediatè deducuntur, neminem unquam *invincibiliter* ignorâsse. At verò quoad particularia quedam naturæ dictamina, quæ admodùm diffi culter et obscurè nimis, nec nisi illationibus multis tanquam Decalogi abstrusissima conſectaria, ex primis illis manifestissimis principiis eruuntur, ignorantiam invincibilem dari non posse, nemo evincet. Est quidem hæc ignorantia conditio et defectus vulneratæ, et corruptæ naturæ, quæ à peccato, et ex peccato est, sed peccatum non est, ut universim concupiscentia, et motus concupiscentiæ primò primi vinci non possunt, non tamen peccata sunt, licet ex peccato sint, et ip illud inclinent.

Regulæ Moralitatis.

1° Regula voluntatis humanæ est duplex, una propria et homogenia, scilicet ipsa humana ratio: alia verò est prima regula, scilicet lex aeterna, quæ est

quasi ratio Dei; quòd autem humana ratio sit regula voluntatis humanæ, habet ex lege æternâ : unde manifestum est, quòd multò magis dependeat bonitas humanæ voluntatis à lege æternâ, quàm à ratione humanâ; et licet lex æterna nobis ignota sit, secundùm quod est in mente divinâ, innotescit tamen nobis aliquoties, vel per rationem naturalem, quæ ab ipsâ derivatur, ut propria ejus imago, vel per aliquam revelationem superadditam ad legem æternam, quæ est dictamen intellectûs divini; spectat hûc quoque divina voluntas, quæ est prima regula, prima per modum primi exemplaris imitabilis, cui voluntati divinæ nostra debet conformari : unumquodque enim bonum et rectum est, in quantum attingit ad propriam mensuram. Debet, inquam, conformari non in volito materiali, ut semper debeamus velle, quod Deus vult, sed in volito formali, seu ex parte rationis volendi, ut semper debeamus velle aliquid, propter quod Deus vult.

2° Altera actûs humani regula particularis et proxima est conscientia, de quâ docet doctor Angel., quòd non sit potentia, vel habitus, sed quidam rationis actus, quo cognitionem alicujus veritatis applicamus ad agendam, vel omittendam aliquam actionem. *Conscientia siquidem, inquit, secundum proprietatem vocabuli, importat ordinem scientiæ ad aliquid, nam conscientia dicitur cum alio scientia. Est igitur judicium rationis, quo cognitam veritatem applicamus ad agendum, vel aliquid omittendum. Hujus actûs sunt testificari, ligare, vel instigare; accusare, remordere, sive reprehendere. Applicatio autem cognitæ veritatis fit tripliciter; uno modo, secundùm quòd recognoscimus aliquid nos fecisse, vel non fecisse; et secundùm hoc conscientia dicitur testificari. Secundo modo applicatur veritas, secundùm quòd per nostram conscientiam judicamus aliquid esse faciendum vel omittendum; et secundùm hoc dicitur conscientia ligare vel instigare. Tertio modo applicatur secundùm quòd per conscientiam judicamus, quòd aliquid, quod est factum, sit bonè, vel malè factum; et secundùm hoc conscientia dicitur excusare, vel accusare, vel remordere.*

3° Notissima et congrua est divisio quinarum conscientiæ in rectam, erroneam, dubiam, opinativam, et probabilem. Recta est, quæ passionibus non obfuscata, ex principiis practicis secundùm omnes circumstantias rectis, applicat ad agendum vel omittendum aliquid. Erronea est quæ ex falsis et non rectis principiis, sive in se, sive in aliquâ circumstantiâ judicat aliquid esse agendum vel omittendum. Dubia est, quæ inter duas partes fluctuat, non minùs ad unam, quàm ad aliam inclinans : quod duobus modis fieri potest. 1° Cùm intellectui non occurrunt rationes suadentes ullam partem. 2° Quando ex alterutrâ parte rationes occurrunt, sed tales ut non possit discernere quænam sint potiores. Conscientia opinativa est, quæ probabiliter existimat unam partem esse veram, cique assentitur, sed cum formidine, ne altera pars vera sit. Denique scrupulosa, quæ ex levibus rationibus movetur ad aliquid suspicandum, ideoque formidine quâdam et anxietate torquetur

4°. Omnis conscientia, sive recta, sive erronea operantem obligat; unde, omnis voluntas discordans à ratione sive rectâ, sive errante, mala est. Diversimodè tamen ligat conscientia recta et erronea : recta quidem ligat simpliciter et per se, erronea autem secundùm quid et per accidens. Dico autem rectam ligare simpliciter, quia ligat absolutè et in omni eventu, sed conscientia erronea non ligat, nisi secundùm quid, et sub conditione, si talis duret conscientia. Conscientia recta *consulens* necessariò sequenda non est : hinc non peccant, qui inspirationibus divinis non obsequuntur in iis quæ sunt consilii tantùm, quantumvis conscientia ad ea alliciat; at conscientia recta aliquid *præcipiens* vel *prohibens* ita hominem obligat, ut peccet, nisi ei obediat. Rectitudo conscientiæ desumenda est ex prudenti dictamine practico, quo intellectus per bonam ratiocinationem et reflexionem, spectatis omnibus circumstantiis, ac debitâ præmissâ diligentia, ex duobus principiis practicis moraliter veris, colligit actionem hinc et nunc esse licitam, vel illicitam, quidquid interim speculative et materialiter erroris subsit, prout fuit, dùm Jacob accessit ad Liam, quam putabat esse Rachelem, poteratque hunc prudenter formare discursum : honestum est propriam accedere uxorem, sed hanc esse meam uxorem hinc et nunc prudenter judico, ergò honestum est illam accedere : petenda sunt illa principia practica non ex affectu inordinato, non ex consuetudine, nisi bonâ et laudabili, non ex operantium præcisè multitudine, quæ aliquando decipit maximè : sed ex Scripturâ sacrâ, morum traditione, conciliis, et sanctis Patribus, denique ex auctoritate gravi virorum piorum ac doctorum in materiâ de quâ agitur, maximè versatorum, si nec æqualis, nec major favens sententiæ oppositæ obstat auctoritas.

5° Conscientia erronea, sive vincibiliter, sive invincibiliter erronea sit, semper obligat, sed diversimodè, hæc, ut positivè secundùm eam operemur; illa ne contra eam agamus, quamvis perseverat; si ergo aliquis habeat conscientiam erroneam, quam non potest deponere, contra eam agere peccatum est; quia omnis voluntas discordans à ratione etiam errantè, semper est mala : id enim, quod dicta conscientia erronea, accipitur ab errante. Ut ipsa lex Dei, ideò si ab hoc recedat, recedit à lege Dei : obligatio igitur oritur non virtute rationis humanæ, sed virtute præcepti divini per rationem erroneè applicati, cùm ratio errans judicium suum proponat, ut à Deo derivatum. Exemplum subministrat Angelicus : si præceptum imperatoris ad aliquem venire contingeret mediante proconsule, tunc idem esse contemnere præceptum imperatoris et proconsulis, sive proconsul verum diceret, sive falsum : eodem modo, quando ratio errans proponit aliquid ut præceptum Dei, tunc idem est contemnere dictamen rationis et præceptum Dei. An conscientia erronea temerè et pro libitu deponenda ? minimè, hoc enim potius esset contemnere, quàm deponere : unde ad legitimam depositionem requiritur causa intrinseca, vel auctoritas, ob quam hic et

nunc prudenter iudicat contrarium ejus, quod antea iudicaverat; ne affectantes ignorare, et nolentes sæpè circumstantias examinare, Deo dicant in effectu: Recede à nobis, scientiam viarum tuarum nolumus.

6° Juvat autem pro re confessariis obviâ, ac illius necessariâ discussione hic inserere ea, quæ de modo, et radice ignorantie et erroris conscientie doctissimè tractat S. Antoninus. De modo quo ex ignorantia errare potest conscientia inquit S. Archiepresul 1 p., tit. 5, cap. 10, § 5. « Conscientiam duobus modis errare posse, scilicet ex falsâ assumptione, et ex falsâ applicatione. Ex falsâ assumptione, puta, quomodo aliquis assumit aliquod malum, vel falsum tanquam bonum vel verum, v. g., his qui occidebant Apostolos, dicebat conscientia, quod ex hoc placerent Deo, Joan. 16. Secundò errat conscientia ex falsâ applicatione, quando ex aliquibus veris formatur. Possunt siquidem ex veris principiis deduci falsæ conclusiones. Quædam enim sunt conclusiones, in quibus ita reluceat prima principia agendorum, quod circa ea conscientia errare non potest; sicut Deum non esse diligendum, malum scienter esse faciendum, et hujusmodi. Et quædam alia sunt circa quæ errare potest, et errat, ut habet Beatus Thom. in quæstionibus de veritate q. 17; exemplum potest poni de eo qui facit id quod habet speciem mali, licet non sit malum, existimans sibi sufficere intentionem bonam, quam habet non curans de scandalo proximi. Sicut quidam in primitivâ Ecclesiâ carnes idolis immolatas manducabant, quod quidem in se licebat, sed non in circumstantiâ scandali fratrum, ut ipsi falsò putabant.

7° De radice verò erroris conscientie docet ibidem S. Anton., errorem conscientie oriri ex septem causis. Prima ex ignorantia, de qua jam satis diximus. Secunda ex negligentia, quæ, ut vidimus, non excusatur. Tertia ex nimia vel inordinatâ sui benevolentia; ex eo enim, quod aliquis nimis seipsum diligit, inclinatur et precipitatur conscientiam ad illud, quod appetit, et sic eam à suâ rectitudine facit declinare. Unde Seneca: Perit omnè iudicium, cum res transierit in affectum. Talis conscientia diligentis nimis seipsum, est nimis larga, et ideò cavenda, quia facit hominem præsumptuosum, dicens malum esse bonum, salvat damnandum. Quarta error conscientie provenit ex cordis pusillanimitate, quâ quis timet non timenda secundum iudicium rationis, juxta illud Ps. 15: *Illic trepidaverunt timore, ubi non erat timor*, et talis conscientia eò nimis stricta scrupulosa est, et vitanda, quia nimis periculosa est. Nam facit de bono malum, de festuca trabem, id est, de levî peccato grave, generat desperationem, damnat salvandum. Quinta oritur ex superbiâ, scilicet quando quis non humiliat intellectum suum, ut velit melioribus, prudentioribus, et superioribus credere. Sexta oritur ex perplexitate, ex quâ, quidquid fiat, sequitur inevitabilis necessitas peccandi; puta, cum quis videt se positum inter duo operabilia, quorum alterum oportet agere, et quodcumque fecerit, impossibile est non peccare.

« Super quo dicitur ex concilio Toletano, dist. 15, cap. 1: Duo mala, licet cautissimè sint præcavenda, tamen si periculi necessitas unum ex his perpetrare compulerit, id debemus resolvere, quod minori nexu noscitur obligare. Sed hæc perplexitas quantum ad rem nihil est, ut dicit glossa. Nec verum est, quod aliquis possit esse perplexus inter duo mala; sed hoc procedere potest ex stultâ opinione ipsius, et erroneâ conscientia, vel ex præsumptione alicujus, in quo vult manere firmus. Puta, juravit aliquis hominem occidere, format sibi conscientiam, licet erroneam, quod si non occidat, pejerat; si occidit, homicida est. Et sic est perplexus ex fatuâ æstimatione, nam et non occidendo perjurus non est. Similiter habens quis odium, ex præsumptione non vult communicare in Paschale, perplexus est suppositâ præsumptione suâ, quia sive communicet, sive non, necesse est ipsum peccare: sed in veritate non est perplexus, quia potest et debet dubium deponere. 2° Procedit error conscientie ex humilitate et cordis puritate. Bonarum mentium ibi culpas agnoscere, ubi culpa non est, inquit S. Gregorius relatus dist. 5, cap. ad ejus, et hic error laudabilis est; hucusque S. Antoninus.

CASUS. Titius adeò perplexus est, ut conscientia ejus dicet, eum semper peccaturum, sive actum ponat, sive omittat: v. g., assistens moribundo existimat se peccare, sive agrum deserat, sive Sacrum omittat. Resp. ipsi eligendum fore quod minus malum apparet, adeoque omittatur Sacrum, ut infirmo subveniatur: quod si nec hoc ipsum determinare poterit, quidquid egerit, non peccabit, nemo enim peccat in eo quod vitare non potest.

8° Ad sciendum, quæ peccati specie peccet agens contra conscientiam vincibiliter erroneam; respondet S. Th.: In bonum non fertur voluntas, nisi secundum quod à ratione proponitur, si ergò proponatur ut malum à ratione errante vincibiliter, fertur in hoc sub ratione mali: unde voluntas erit mala, quia vult malum, non quidem id, quod est malum per se, sed id quod est malum per accidens propter apprehensionem rationis, unde operans tale committit peccatum, quale committere se arbitratur: sicque cognoscens liberam, putans erroneè conjugatam, adulterii peccatum committit.

9° Dubium, à quo conscientia dubitè nominatur, aliud est speculativum dum scilicet de aliquâ re, sitne bona vel mala, vel de propositione, sitne vera vel falsa, dubitatur. Aliud est practicum, quo dubitatur, an hic et nunc liceat sibi facere actionem vel omittere. Ex dubio speculativo oritur practicum, tanquam effectus ex causâ. Dubitans enim an liceat laborare die festo, per se loquendo etiam dubitat, an hoc die festo laborare valeat. Interdum tamen dubii speculativi in practicum influunt, speciali emergente circumstantiâ necessitatis, v. g., novum et certum discursui practico præbente fundamentum, impeditur. Licet enim est agere cum conscientia solùm speculativè dubiâ, sed practicè verâ, uti in confesso est apud omnes. Qui practicè

dubius de rei bonitate vel malitiâ, aut actionis suæ honestate vel inhonestate, operatur, peccat, discrimini se exponens: adeoque tunc vel partem tutiorem eligere, vel antequam agat, dubium deponere; idque non temerè, sed vel ex doctorum piorumque consilio, vel gravi rationum pondere, quæ prudentiâ judicio ad rationabilem dubii depositionem sufficient, ut certum moraliter rationis dictamen formari queat.

10° Si sis dubius in materiâ justitiæ, num. v. g., res sit tua, vel alterius, et præter rationes tibi cum alio æquales, tu possessione certâ gaudeas, melior est conditio tua, qui certò possides. Eo quòd possessio, quæ est quoddam complementum et exercitium domini, pariat pro te præsumptionem juris, te esse rei dominum. Hæc tamen regula de *meliori conditione possidentis* locum solum habet in causis civilibus, non verò in criminalibus, ut notat optimè Fagnanus in cap. ne innitatis de Constit., n. 205, ubi: « Si, inquit, reus de furto, vel de aliquo alio crimine accusatus, et vel inquisitus peteret se absolvi, eo quòd sit in possessione non committendi hujus modi facinora, et judex pronuntiaret eum esse manutendum in dictâ possessione, esset profectò ridiculum. » Dicant ergò Probabilistæ, qui hanc regulam extendunt ad materias aliarum virtutum à justitiâ, etiam dum de obligatione legis divinæ agitur, an agatur inter Deum et creaturas, de aliquâ causâ civili, numquid non potius de causâ criminali? « Quis non videat, inquit Vasquez in 1-2, q. 65, cap. 4, et disp. 66, cap. 1, ridiculum esse allegare possessionem libertatis contra Deum? quasi verò imaginari quis possit, Deum litigare nobiscum de anterioritate possessionis? quinimò in causâ succumbere, si nostra possessio probetur anterior? » Et verò, quicumque es libertatis humanæ patronus, edic, an loquaris de libertate hominis physica ad bonum et malum pronâ, an verò de libertate hominis morali, quæ est solùm de bono morali? si de primâ loquaris, illi perlibenter possessionem adjudico, illaque semper manet, quamvis lex sit certa, cum maneat homini libertas sua physica: si de morali seu de libertate, quæ versatur circa licitum vel illicitum, in casu dubii, an lex sit lata, vel non sit lata, id solùm evinces, quòd dubia sit tua possessio: eo ipso enim, quòd incipis dubitare de lege latâ, incipis etiam dubitare, num libertatem habeas, seu facultatem licitè agendi contra eam, adeoque de possessione libertatis: eo ipso, quo in dubio facti incipis dubitare, v. g., de emissionem voti, incipis etiam dubitare de jure et libertate contrahendi matrimonium. Neque allegare potes præsumptionem veritatis, quòd lex potius non sit lata, quàm quòd sit lata; ridiculè enim concludis: *ego possideo libertatem physicam*; ergo eo ipso, quò dubito, an lex sit, vel non sit lata, presumo potius legem non esse latam, quòd tamen requiritur ad honestatem tuæ actionis, vel omissionis contra legem: neque certus esse potes de veritate proximâ, quòd liceat tibi agere contra legem, de quâ dubitas, nisi certus sis, vel probabilis judices legem non esse latam potius, quàm esse latam: uti in materiâ justitiæ dubius licitè rem non

retines, nisi vi possessionis certæ judices rem ad te potius, quàm ad alium pertinere, atque pro te stet veritatis præsumptio. Vel ergo in materiis aliarum dubius, ut securè agas, sequere regulam in sacris canonibus toties canonizatam: quæ est lex certa, de sequendo in dubiis id quòd est tutius, ne periculum amans, in illo pereas; vel per securiorem titulum, aut certiorum regulam dubium deponere.

11° Neque hic valet quòd respondent aliqui castitæ, teste Vasq. in 1-2, disp. 67, cap. 2, nec omninò improbare, quòd in dubio, an aliquid liceat, possi aliquis tutâ conscientiâ se determinare ad agendum modò aliquem assensum teneum, licet et debilissimum habeat, quòd verisimilius sit actionem licitam esse, quàm non licitam. Non valet, inquam; quis enim non videat hanc praxin periculosissimam esse, et sacris canonibus adversam? Consultus Papa Innoc. III. c. *inquisitionis* de Sent. excomm. an in dubio impediti dirimentis posset conjux dubitans reddere debitum conjugale, respondit, quòd *si dubium proveniret ex credulitate levi, et temerariâ, seu scrupulosâ, deponendum erat ad sui pastoris consilium, et sic licitum foret petere et reddere debitum conjugale. Verum, inquit, cum conscientia pulsat animum ex credulitate probabilis et discretæ, quamvis non evidenti et manifestâ, debitum quidem reddere potest, sed postulare non debet; ne in alterutro, vel contra legem conjugii, vel contra judicium conscientie committat offensam.* Ex quibus vides, non posse deponi dubium, nisi sint rationes validæ et discretæ contra tale dubium, et nisi constet ex levi, et contemnendâ ratione aliquem dubitare de bonitate actionis. Hanc etiam regulam tradit S. Antoninus 1 p. tit. 20 de Reg., ubi: *Cum rationes, inquit, sunt ad utramque partem quasi æquales, peccatum grave est se exponere tali dubio, ubi est mortale. Est aliud dubium scrupulosum, ubi scilicet ex levi suspitione timet quis esse in aliquo actu peccatum, ubi non est, et istud ad consilium boni viri deponendum est. Ecce qualia dubia deponenda et contemnenda sint, quæ ex levi et scrupulosâ suspitione proveniunt; non verò, quæ firmâ et discretâ ratione fundantur.*

12° CASUS PRIMUS. *Judex dubitat de jure partium litigantium.* Resp. in ferendâ sententiâ sequi debet opinionem, quæ ipsi perpendis omnibus probabilior videtur, si verò utraque pars videatur æquè probabilis, attendendum et ad possessionem, et ad titulum, etc. Et tunc attentis omnibus ferendum judicium, ac sæpè pro qualitate dubii, aut compositio, aut divisio, si res sit divisibilis, aut compensatio faciendâ, si res sit indivisibilis. Sed *quamvis hic censeri debet causa probabilior?* Resp. cui lex eo loco recepta assistit; judex quippe in mandatâ habet, ut secundum leges judicet, si cætera sint paria, benigniora præferri debent, et cum partium jura securâ sint, reo potius favendum est, quàm actori; quòd si ad alias materias hanc regulam velis extendi, respondet Glossa super cap. ex Parte de ser. *Hoc generale est, ut ubi periculum animæ vertitur, præsumatur in deteriorem partem, quæ licet videatur deterior, tamen melior est et tutior.* In casu igitur

dubio absolvendus est reus accusatus de delicto; quia cum absolvi est tutius. 1°: Quia tutius est nocentem absolvere, quam innocentem damnare et punire: hæc enim tam longè inter se differunt, ut iudices Dei exemplum secuti, nocentes sæpè absolvant; at insontem punire, nec Deus, nec princeps potest. Eò quòd malefactor insontis per se mala sit, absolutio ejus honesta esse possit; 2° Quia, dùm impii absolvitur, malum inde exurgens facilè est reparabile, cum possit decursu temporis innotescere reus, ac à iudice puniri, vel si ab homine hanc pœnam fugiat, dabit Deo iudici graviolem: è contra dùm insons condemnatur, spectatà lege ordinarià vix reparari potest malum. 3° Sententià damnans affirmat, eum, in quem fertur, reum esse alicujus criminis; adòque in casu dubii mentitur iudex condemnans, et quidem in re gravi peccaret mortaliter, stante dubio rem affirmando: è contra sententià liberans non asserit reum esse insontem, et cã de causã à pœnã liberandum: sed tantùm decernit delictum non constare, ut certã pœnã castigetur. Ex quibus vides regulam faventem reo in causã criminali in foro externo, fundari in regulã de parte tutiori sequendã in casu dubii. Contrarium est in foro conscientie, ubi de re morali agitur, in quo pars, quæ videtur deterior, melior est et tutior. Unde benè sic argumentatur iudex: *qui accusatur, rei partes tenet; ergo in casu dubii, quo non probatur delictum, absolvi debet.* Malè ratio hominis privati, quæ in foro conscientie iudicis partes agit: *ego in casu dubii rei partes sustineo, ergo non teneor sequi partem faventem legi.*

13° CASUS II. *Titius propter rationes æquales occurrentes de probitate, aut improbitate proximi, vel an commiserit aliquod delictum, vel non, positive dubitans, positive iudicat proximum commisisse delictum.* Resp. eum secundùm qualitatem materiæ peccare mortaliter vel venialiter. Quia quoties dubitamus, an quis sit alicujus criminis reus, periculum nobis imminet, vel erroris, ne fallamur, vel injustitiæ, ne famam alterius ladamus: quod ad errorem pertinet, eum versetur circa res contingentes et singulares, quarum notitia non pertinet ad perfectionem mentis, ut docet D. Th. 2-2, q. 60, art. 4. Leve malum est falli, at gravius imminet periculum contra bonum proximi, si criminis insons iudicetur commisisse delictum, subintrat itaque regula de sequendã in dubiis parte tutiori, præstatque in dubiis mentem falli, quàm proximum temerè iudicari; quia cognitio de his singularibus, quatenus ad intellectum speculativum pertinet, nihil potest afferre commodi; at cum bonum intellectus practici ejusque veritas ex c. *Et hic posita sit inconvenientia cum appetitu recto, id est affectu justitiæ, et dilectionis erga proximum; indè constat, regulã de tutiori parte eligendã nos tum obligari ad dubia illa, in quo probabilis existimamus proximum commisisse delictum: nam, ut loquitur D. Th. l. cit. Ubi non apparent manifesta indicia, debemus alios reputare bonos, quia contemptum aut nocentem alteri non debemus inferre, nisi causã cogente.* At (subjungit idem S. D., quod, quæso, ruminent Probabilistæ) *circa nos ipsos debemus*

dubia interpretari in maiorem partem, secundùm illud Job: Verebar omnia opera mea, quia cum debeamus malis nostris adhibere remedium, expedit, ut securus remedium apponatur, supponere id, quod est deterius.

14° CASUS III. *Advocatus de justitiã causæ clientis dubitat.* Resp.: Advocatus causam dubiam suspiciens, tenetur diligenter inspicere ejus probabilitatem, et si videat esse injustam, nullo modo suscipiat, multò minus partem ad litigandum inducat: unde parati civis patrocinari, sive justam, sive injustam habeant causam, absolvendi non videntur. Qui bonã fide causæ patrocinium suscipit, et postea vel propter instrumentum repertum, vel clientuli confessionem, vel aliunde causæ iniquitatemprehenderit, desistere à lite tenetur: potest nihilominus salarium petere, nisi ob imperitiam causæ iniquitatem non cognoverit. Relictã causã iniquã, parti adversæ operam præstare, plerumque scandalo non caret, nec à magistratu permittendam: uni parti advocatus subscribat, quæ ipsi verior videtur, ne utrique subscribendo infamiam incurrat. Qualiter autem patrocinari valeat causæ, quam probabilis iudicat injustam, dicitur infra de conscientia probabili.

15° CASUS IV. *Sempronius dubitat, an iudicium, quod habuit de proximo, sit mortaliter peccaminosum.* Resp. certum esse, uti constat ex dictis, unumquemque teneri abstinere à præoccupato iudicio, perturbato animo, malè erga proximum affectione, et amore proprio inordinato, ex quibus sæpè sæpius malæ suspiciones, perversæ opiniones, et temerariæ procedunt iudicia: porrò non solum, neque omne peccatum mortale reputatur materia gravis, sed quod notabiliter præjudicet famæ, sive mortale, sive veniale, imò etiãsi nullum fuerit peccatum, ut si de viro probo et magnæ æstimationis temerariè iudices, infami eum sanguine esse natum, vel illegitimum. Illum, quem indignum non nosti, dignum debes æstimare; ad cautelam tamen et remedium licitum est, se ita gerere exterius, ac si esset, quod suspicaris; hinc si videas hominem incognitum de quo propter habitum ignotum, et mores alienos dubitas, an sit fur, non potes iudicare quòd fur sit, potes tamen res tuas diligentius custodire, et sic prudenter malis occurrere: peccaverint in similibus iudiciis mortaliter? hanc inspiciat pro praxi confessarius regulam, ac reflectat, an pœnitens sit timorata conscientia? an habeat curam propriæ salutis? an se solet implicare curiosè interrogando vitam et mores aliorum? si inveniat eum esse timorata conscientia, et angustiis prematur, an consenserit cogitationibus, vel non? interrogandus an, si tunc advertisset suum illud iudicium esse mortale, voluisset consentire, si negativè respondeat, censendum est, non peccasse mortaliter, quia vel nullus adfuit voluntatis consensus, vel non fuit plenè deliberatus; secus de eo, qui non est timorata conscientia, et deliberatum consensum præbere solitus, iudicandum.

16° CASUS V. *Medicus in morbo admodum periculoso dubitat de veritate alicujus medicinæ.*—Resp.: Melius est remedium dubium quàm certa mors: in extremis enim extrema sunt adhibenda remedia, si certa decint et

probabilia: hic itaque concurrat casus, in quo dubii speculativi de valore medicinae, in dubium practicum influxus occurrente circumstantiâ periculi mortis, impletur, novumque et certum discursui practico præbet fundamentum: interim, boni medici est ante applicationem medicamenti ostendere, quantus hæc in re sit metus, et quando aliis non restat evadendi via: si, omisso certo medicamento, utatur probabili vel dubio explorandi causâ, à peccato non excusatur; quidni tamen, si nullum subit periculum, absque peccato quandoque liceat experiri medicamenta dubia, ut certus fiat. Juvat interim subjungere ea, quæ ex suâ, suorumque opinione circa obligationem medici depromit Vasquez. disp. 64, cap. 4, ubi: *In hæc difficultate, inquit, doctores nostri docent, medicum peccare, si applicet medicamenta, de quibus dubitat, utrum sint profutura, an potius nocitura, eò quòd in dubiis tutior sit tenenda pars: tutior autem videtur, Deo et omnipotentia ipsius relinquere ægrotum, in periculo naturali constitutum, quam ipsum exponere novo periculo medicamenti. Cæterum (inquit idem auctor) si medicus probabili opinione suâ, vel aliorum medicorum credat, medicamentum potius profuturum, quam nociturum, nec aliud magis certum suppetat remedium, poterit illud adhibere; videturque satisfieri præcepto charitatis et justitiæ, si medicus utatur tali medicamento. Nam in eo casu, ut recte docet Corduba, auidacter interficiendum est, ut admonet Galenus, ne ægrotus incuriâ medicorum moriatur. Cum enim providentiâ humanâ sciri non possit evidenter virtus medicamenti, satis prudenter se gerere videtur medicus, qui sciens ægrotum moriturum, si nullum ei adhibeatur medicamentum, adhibeat ei aliquod, quod, quamvis non certò, probabiliter tamen scit profuturum, quamvis nocere fortassis possit. Si verò sit aliud remedium citra opinionem magis certum, illud debet adhibere, alioquin præcepto non satisfaceret, quò deberet subvenire proximo.* Hucusque Vasquez. Sed quare hæc prudentia et charitas, quæ medendis corporibus adhiberi necessario debet, salvandis animabus non adhibetur? an potiora sunt corporis quam animæ jura? an minus est animæ quam corporis periculum? inauditum profectò prudentiæ genus.

17° CASUS VI. *Confessarius omnibus consideratis dubitat, de debita dispositione penitentis in articulo mortis.*— Resp.: Videtur, quòd in praxi confessarius talem absolvere possit sub conditione, enimverò in extremis extrema sunt tentanda, et potius Sacramentum, quòd ad salutem hominum institutum est, exponendum periculo nullitatis, quam anima peccatoris defectu absolutionis Sacramentalis periculo æternæ damnationis: tuncque confessarius sequitur judicium prudens, non quidem de legitimâ dispositione penitentis, sed de honestate suæ actionis, judicando in casu honestam et licitam esse absolutionem sub conditione.

CASUS VII. *Miles de justitiâ belli dubitat?*— Resp. eum bellare non posse, si non sit subditus principi, sub quo bellare intendit; bellando enim, non sine culpâ, rei, quæ ad eum non pertinet, se ingereret, reg. ar. 19, et periculo se exponeret injuriarum irrogandi

principi, contra quem bellaret, si contingat bellum esse injustum, si verò sit subjectus principi bellum indicenti, potest, imò tenetur, eo jubente, bellare, quia, ut loquitur S. P. August. relatus in cap. *quod culpatur* 23, q. 1: *Ordo naturalis mortaliùm pacis accommodatus hoc poscit, ut suscipiendi belli auctoritas, atque consilium penes principes sit.* Ergo jubente principe non est, unde velit subditus ipse de bello consilium sumere.

CASUS VIII. *Subditus dubitat, an superior rectè vel malè quidquam præcipiat.*— Resp.: Subditus tenetur superiori mandanti obedire, quidquid enim vice Dei præcipit homo, haud secus accipiendum est, quàm si præcipiat Deus: quid enim interest, utrum per se, an per suos ministros, sive homines, sive angelos hominibus intimet suum placitum Deus.

CASUS IX. *Professor dubitat de veritate sententiæ.*— Resp.: Tenetur diligenter studio et aliis modis veritatem inquirere, discipulis alioquin futuris injuriis, præsertim in moralibus: porrò in moralibus utraque vitanda extremitas, cum nimis rigor non minus, quam laxitas periculum contineat: cavenda igitur doctrina nimis laxa, cavenda etiam nimis stricta, excessus enim et defectus vitii est, mediocritas virtutis.

18° CASUS X. *Cornelia annum integrum laudabilem habuit consuetudinem, v. g., jejuniandi singulis sextis feriis, aut legendi preces quasdam in honorem passionis Domini, quam piam observantiam jam prætermisit aliquoties, idque sine scrupulo: sed nunc desuper angitur, dubitans, an reverit, an verò simpliciter proposuerit ejusmodi opera pia continuare: quomodo confessarius in casu ejusmodi dubii distinguet, votum inter, et propositum simplex.*— Resp. præmissâ instructione, si opus sit, de iis, quæ ad votum requiruntur (v. g., quòd ad hoc non sufficiat voti materiam fuisse objectum cogitationis, aut volitionis, sed requiri voluntatis actum sese Deo obstringendi), examinabit quomodò tempore intermedio, quòd scilicet fluxit inter votum verum, vel apparens emissum, et dubitationem exortam, sese habuerit. Si deprehendatur satis gnara eorum, quæ ad voti essentiam requiruntur, nunquam tamen, nisi post annum, de ejusmodi voto, vel suspensionem habuisse, censendum, hic votum non subesse. Si enim reverà vovisset, quomodò tempore intermedio voti illius nunquam recordata fuisset? si verò toto illo tempore intermedio reverà se vovisse existimaverit, satis perspectam habens voti naturam, omninò judicandum est, quòd reverà voverit, quamvis modò dubitare incipiat. Si autem sciat se tunc habuisse actum voluntatis, quo sese Deo obstrinxerit, licet ignoraverit in eo consistere naturam voti, declaret confessarius, eam voti obligationem contraxisse.

19° Bifariam accipitur probabile (à quo conscientia probabilis vel opinativa dicitur), primò, ut idem sit, ac approbabile per prudentem assensum, et in hoc sensu est solum absolutè probabilis respectu alicujus illa pars contraditionis, quam ipse potest approbare ut veram per prudentem assensum; unde cum solum prudenter possit approbare ut veram eam partem con-

tradictionis, quæ apud ipsum est verisimilior, ea manet solùm absolutè et simpliciter probabilis, quæ omnibus inspectis manet ipsi verisimilior, quàm ejus opposita. *Probabilia illa sunt* (inquit Aristot. lib. 1, topic. cap. 1) *quæ videntur omnibus, aut plurimis, aut sapientibus, et probatis. Litigiosus autem est syllogismus, ex iis quæ videntur probabilia, non vident autem: et quæ ex probabilibus quidem, aut ex iis quæ videntur probabilia, aut apparens. Dicimus itaque primò neminem teneri sequi opinionem, hoc ipso solùm, quòd securior est. Quia, ut inquit S. Antoninus 1 p. tit. 3, cap. 10, § 10, reg. 6, eligere viam tutiorem consilii est, non præcepti; aliis oportet multos ingredi religionem, in quâ tutius vivitur, quàm in seculo. Non ergo ex necessitate oportet tutiorem eligere, quando etiam aliâ viâ potest eligi tuta. Sicut enim diversæ viæ tendunt ad unam civitatem, licet una tutior aliâ sit; sic ad civitatem cælestem alius sic, alius sic vadit et tute, licet aliquis tutiori modo.*

20°. Dicimus secundò posse aliquem sequi tutò opinionem solidè probabilem, licet non habeat omnimodam certitudinem, de operationis suæ honestate, modò opinio illa cum contrariis opinionibus æquè, vel magis probabilibus non concurrat. *Quia* (ut inquit S. Anton. l. cit. circa finem) *in moralibus sufficit in rigore habere certitudinem moralem de rectitudine suæ actionis, cum non potest haberi major: æquè enim vitiosum est, ut ait Aristoteles (l. 1 Nicomach. cap. 3,) Mathematicum suasionibus utentem approbare, et ab oratore sive philosopho morali demonstrationes exigere; non consurgit autem certitudo moralis, inquit S. Antoninus, ex evidentia demonstrationis, sed ex probabilibus conjecturis et figurativis magis ad unam partem, quàm ad aliam se habentibus. Unde*

21°. Dicimus tertio posse similiter aliquem tutà conscientia sequi opinionem contra legem, quam omnibus ritè examinatis evidenter probabiliorem judicat. *Non enim, ut ait S. archipresul, requiritur absolutè certitudo, quæ omnes scrupulos absciat, sed sufficit, ut illos superare et contemnere possit. Ex quibus vides, qui probabilitatem non aversemur, dummodò in praxi adjunctam habeat veram securitatem; hallucinari quoque eos, qui existimant nos asserere absque ullâ restrictione quempiam teneri semper sequi id, quod in se ac verè est probabilius, quod nunquam nobis in mentem venit, quodque dicimus humanam excedere facultatem. Sed duo distinguimus. Prumò, quòd verè est probabilius; alterum, quòd licet in se non sit fortassis tale, tamen probabilius ab eo qui debet operari, æstimatur. Primum ergo necessarium esse non sustinemus, quia, ut dictum, sæpè excedit facultatem creature, cui, ad hoc perfectè cognoscendum, necessaria quoquè esset perfecta legum, Scripturæ, traditionis et conciliorum notitia, aliarumque innumerabilium rerum non mediocri peritia. Alterum verò, quòd tuemur, quodque existimamus necessarium: ut iudicio nostro nunquam possit quispiam benè et prudenter agere, nisi id sequatur, quòd post sufficientem diligentiam, discussis pro et contra omnibus principiis*

probabilitati tam in quàm extrinsecis, secundùm Deum pro rei gravitate, ac suæ salutis æternæ intuitu ei apparet probabilius. Quare

22°. Dicimus quartò falli eos, qui existimant, quòd prudenter quis operetur sequendo opinionem probabilem, etiam minùs tutam in concursu probabilioris et tutioris. Dicant enim, quâ prudentia, quis vel Apostolus, vel antiquus doctor, vel etiam Philosophus illam docuit? docet Apostolus 1 Thessal. cap. 5: *Omnia probanda esse, quòd bonum est, tenendam, et ab omni specie malâ abstinendum esse. Quomodò se abstinere à specie malâ, qui facit actionem, quam probabilius judicat esse malam? docet idem Apost. Rom. cap. 14, omne, quòd non est ex fide, id est, secundùm conscientiam, peccatum esse. Quomodò secundùm conscientiam dici potest actio, quàm conscientia pronuntiat esse malam? an judicare potest bonum quòd illi probabilius malum apparet? qui periculum amat, secundùm Scripturæ sacræ regulam, Eccles. 5, in illo peribit. Annon amat periculum, qui se exponit ad faciendam actionem, quæ secundùm probabiliorem doctorum sententiam mala est? docet Aristot. l. 1 Magnorum moral. cap. 33, ubi: *Prudentis et prudentie est, inquit, optima expetere, eaque sibi semper proponere, atque actitare. An astutiae, ac astuti furrit conjecturare. Ex quâ Philosophi doctrinâ manifestum sit astuti esse, non prudentis, agere secundùm opiniones minùs probabiles et minùs tutas, sed veri prudentis esse meliores et firmiores eligere. Quid est illa virtus* (inquit S. P. August. lib. 19, de Civ. cap. 4,) *quæ prudentia dicitur? nonnè totâ vigilantia suâ, bona discernit à malis, ut illis appetendis, istisque vitandis, nullus error obrepat? an ille totâ vigilantia suâ cavet errorem, et bona discernit à malis, qui probabilioris erroris periculo se exponens, operatur illud, quòd probabilius judicat esse malum? Amor honestatis* (inquit S. Th. 2-2, q. 47, art. 1) *movet rationem ad discernendum ea quibus adjvetur ad tendendum in Deum, ab his quibus prudentia impediri potest. An ergo amor honestatis movet rationem ejus, qui eligit id, quòd probabilius existimat adversari honestati?**

23°. Continua semper Ecclesiae praxis fuit, ex opinionibus concurrentibus, probabilioris, et securioris eligere. Hanc regulam tenuit Consilium Viennense lib. 1 Clement. tit. 1, in decidenda questione de Baptismo puerorum. Disputabant theologi, an pueri simul cum remissione peccati originalis, haberent infusam gratiam habitusalem cum habitibus virtutum. Quorum rationes videbantur non spernendæ. Alii verò cum S. Th. asserebant. *Et hanc secundam sententiam, inquit Clemens V, tanquam probabilioris, et dictis sanctorum ac doctorum modernorum theologiæ magis consonam, sacro approbante Concilio, duximus eligendam.* Ex quo Glossa concludit: *ergo illam sequi tenemur.* Similem regulam tenuit concilium Lemovicense secundum, ad determinandum, quòd sancti Martialis officium sub ritu Apostolorum fieret, quia probabilius judicabatur, illum fuisse de numero discipulorum Christi. Ponderanda est ratio præsidis concilii, quæ generalem regulam tradit pro concursu

opinionum. *Necesse est, inquit, ut semper justior et rationabilior pars prevaleat.* Hanc regulam tenendam esse docet S. August. de Doctr. Christ. cap. 8, in proponendis Scripturis sacris, *Quas plures, gravioreque recipiunt, eis, quas paviores, minorisque auctoritatis Ecclesiae retinent.* Tandem hanc regulam necessariò tenendam esse docent antiqui cum illustrioribus modernis, ubi de negotio salutis agitur. Hanc regulam tenent universaliter homines in negotiis secularibus; nec se prudentes existimant, si partem sequuntur, quam probabilis iudicant sibi fore damnosam. Quid ergo in solo salutis negotio prudenter agetur sequendo quamcumque opinionem? quã prudentiã? non aliã sanã, quã prudentiã carnis.

24° Constat tandem ex innumeris Scripturæ locis, quasdam esse ignorantias, quæ à peccato non excusant. Supponamus, ergo, quòd ille, qui sequitur opinionem minus probabilem, et minus tutam, deceptus fuerit, quia de facto opinio illa in Dei iudicio falsa est. An excusabitur? an dici poterit invincibiliter ignorasse malum hujus actionis? nonne potius tanquam presumptuosus condemnabitur, quòd opinionem secutus fuerit, quam non verisimiliorem, sed potius falsam et malam iudicabat? neque excusabit, quod allegant de non satis promulgatã lege in casu posito; si enim ex solã contentione pugnantium invicem opinionum probabilium inferatur leges non esse latas, aut promulgatas, frustra de opinionum probabilium delecto disputamus. Nam si constat ex ipsamet concertatione aut dubitatione, carere promulgatione omninò necessariã, ad vim ligandi, omnes de his controversie, quibus libri et Bibliothecæ implentur, uno resolventur verbo, et hypothesi, quòd desit illis idonea seu manifesta promulgatio: ea enim sublata, tollitur lex, et subindè peccatum auferitur. Præterea probabilitatis defensores nobiscum sentiunt, raram esse de rebus moralibus evidentiam et certitudinem, et satis experimento constat omnia ferè probabilitatis argumentis peragi, et tractari. Si ergo semel admitteris, ipsam probabilitatem tollere legum promulgationem, quis non videat omninò de legibus actum fore. Nobis verò lex respectu operantis satis promulgata censetur de illicito, quando in concursu opinionum, quarum una probabilior stat pro lege, altera minus probabilis pro hominis libertate, agens prudenter judicare potest talem legem dari, ac prudenter judicare nequit, eam non dari. Intolerabilis videtur, quòd aliqui ad confirmandum probabilitatis dogma Christi verba Matth. 11: *Jugum meum suave est, et onus meum leve*, adducant, quasi verò in diminutione operis virtuosius quaerenda sit oneris Christi levitas, non in unctione gratiæ? hoc jugum suave facit non diminutio laboris, sed ardor charitatis, ut alibi cum Patribus notavimus: hæc de primã probabilis acceptione dicta sufficient, nunc ad secundæ acceptionis discussionem properamus.

25° Secundò accipitur *probabile* ut idem sit ac verisimile; et in hoc sensu, quia ex duabus partibus contradictionis una potest esse verisimilior aliã: una

potest esse alterã probabilior; et sicut utraque est verisimilis respectu ejusdem intellectus, ita utraque est probabilis respectu ejusdem. Dùm igitur in eodem intellectu pugnant rationes æquales pro utraque parte contradictionis, tunc erunt extrema æquè probabilia, et pro neutrà parte sunt motiva sufficienter gravia, ut prudenter assensus præbeatur, et quamdã intellectus pondera motivorum attendat, inter duas sententias æquè probabiles, hærebit, dubius. Quòd si voluntas præ uno extremo ad alterum intellectum inflectat, hoc ipso convincitur pro libitu suo, et ex sinistro affectu procedere et non intuitu assæctæ veritatis. Et quomodò talem Deus contempserit, legis non habebit reum qui probabiliter existimat eam hic et nunc suæ actioni adversari? et cuius, violendæ periculo æque se exponit, ac si ei sufficeret fors inter agere contra legem æternam, et agere juxta illam? quod à potiori procedit cum eo, cui probabilius est, vel verisimilius, actionem hic et nunc, legi divinæ adversari, et nihilominus eam exercet; peccat igitur ex probabilitate procedens vel hoc solo, quòd peccandi periculo ultra se exponat.

26° Neque hic audiri velim, tritum illud: *securum est omne, quod probabiliter licet, aut: qui probabiliter procedit, prudenter procedit.* Quia hoc petit principium, et est id, quod in dubium vertitur, et cum potiori hodiè majorique theologorum parte negat antiquitas, adeoque deservire nequit principio ad certificandam moraliter conscientiam de honestate actus. Edic, cur infirmus, cui probabile est, medicinam non nocituram, probabilius nocituram, tuo nixus principio tibi infallibili, illam in praxi etiam secundum te non adhibet? Cur medicus illam infirmo prudenter non applicat? cur iudex majoratum probabilis pertinentem ad Paulum, probabiliter ad Petrum, huic non adjudicat prudenter quem prudenter secundum te ejus esse iudicat? quis medicum, quis iudicem obligavit ad tutiora, si adsint tuta, qualia secundum te sunt probabilia, etiam in concursu oppositorum probabiliorum? moves contra nos, quòd difficultimum sit in praxi discernere, quænam sint probabiliora, adeoque imponi grave onus operantis; obmoveo contra te, cur id facilius infirmo, medico, iudici, adeoque hoc onus grave illis non imponis? observandum moneo, quòd probabiliorismus sit mater jansenismi, eò quòd ex illo ortum ducat proscripta Jansenii propositio: *Aliqua Dei præcepta esse hominibus iustis volentibus, conantibus impossibilia secundum præsentem, quas habent vires, etc.* (Si hoc ita foret, deploranda ac misera foret infirmorum, medicorum, iudicum conditio, qui secundum te, tenentur ad probabiliora, eò quòd ex his manifestum sit consecrarium, illis aliqua præcepta, de sectandis scilicet probabilioribus, esse impossibilia, secundum præsentem, quas habent vires, et deesse illis gratiam, studium, conatum, quo possibilia fiant. Edic ulterius, quisquis ad sectanda probabiliora hominem adstringit, dùm agitur, de damno tertii, cur damnificatio sit formalis, dùm probabilis est damnificatio damnum causatum iri, si supponatur damnum verè causari, quòd ex opinione damnificatio

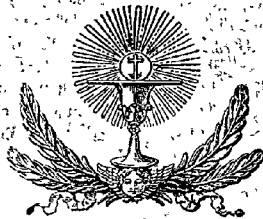
us probabilis causatur; nec tamen è contra transgressio legis divinæ, quæ ex affectu peccantis est malum quoddam Dei, sit formalis, sit supponatur verè legem dari, quæ ex opinione agentis datur probabilis? denique hoc tuum principium: *securum est omne, quod probabiliter licet*, etc., à quo sumit evidentiam, ac moralem certitudinem? sanè non ab auctoritate et rationibus doctorum, quos allegas; cùm hisce opponantur doctores, alii utpote sapientissimi et doctissimi, qui hoc tuum principium, rationesque illud sudentes, si non elidunt, saltem moralem certitudinem illis adimunt. Non enim, nisi temere, asseris viros sapientissimos, ac universitates integras moveri à rationibus fictilibus et infundatis. Cùm verò aliquos ex illis, qui tuentur probabiliorismum, suspectæ auctoritatis esse velis, eò quòd nimio zelo, et amaritie in probabilitatis dogma invexerint, vide quid de te, tuisque sit censendum, qui viris catholicissimis probabilismum defendentibus Jansenismi notam inurere non veremini.

27° Quilibet, igitur, ut nobis appareat, tenetur pro debita legi divinæ reverentiâ totis viribus allaborare, ut assequatur rerum agendarum honestatem; et imprudenter acquiescet animus veritati tantùm probabiliter inventæ, ubi via patet securior ad eam pertinendi sequendo, videlicet sententiam magis probabilem, aut inter aequè probabiles eam, quæ favet legi, quamvis et in his à vero quandoque deviare possit; sed error materialis erit, et operanti non imputabitur; sententia enim de licità sequelâ opinionis magis probabilis tam firmis rationibus nititur, et tot ac tantis auctoribus comprobatur, ut ad moralem pertingat certitudinem, et ea, quæ contra praxim illius sententiæ adducuntur, sunt tam levia et exigua, ut meritò pro nihilo reputentur. Damnavit Roma istam extremitatem; quamlibet etiã minimam probabilitatem, modo veram sufficere ad formandam conscientiam, eandemque clerus Gallicanus 1700, hæc censurâ notavit: *Hæc propositio falsa est, temeraria, scandalosa, perniciosa, novumque prudentiæ genus, nullo Scripturarum aut traditionis fundamento statuit*. Aliam ex adverso extremitatem postmodum proscripsit Roma, nequidem sufficere maximam; si tu volueris inter ista extrema quamdam dari probabilitatem mediam, quam in favorem libertatis sequi liceat, dic qualis et quanta esse debeat? quod si causeris nimium à nobis exigi, dùm in æquali utrinque probabilitate securiorem partem (ac multò magis, si ea sit evidenter probabilior) sectandam esse contendimus, reponimus cum Gregorio VII. Nil tibi, præter quod Scriptura et sacri canones

(imò et ipsa ratio) præcipiunt, respondere possumus, quia nulli licentiam peccandi dare possumus, nec debemus, eùm ipsi eam non habeamus.

28° Conscientia *scrupulosa* est iudicium rationis practicæ, quo animus ex levibus rationibus cruciatur, existimans se hoc vel illud non posse facere, vel omittere sine peccato: oritur ex diversis causis: ex naturalibus, dùm complexio est nimis frigida et melancholica, vel adest aliqua mentis aut iudicii imbecillitas, quæ omnia ad anxietates disponunt; unde ex his causis alii ad tristitiam, alii ad desperationem, alii ad dubitationem in punctis fidei, inclinati veniuntur: alii in aliâ materiâ, ut in contritione, in lectione horarum, in celebratione sacrificii Missæ, supra modum torquentur: et, quod caput est, experientia docet sæpè illos in aliis materiis, quoscumque etiã obviantes casus, vel quascumque difficultates sine ullâ prorsus anxietate transilire. Oriuntur aliquando scrupuli patienter ferendi per dæmonis tentationes, vel ab ipsâ Dei manu ad animæ purificationem; qui veris laborant scrupulis et non secundùm vulgi opinionem, qui omnes timoratiæ conscientiæ scrupulos appellat, nescit tamen esse scrupulos: contra talem conscientiam agere nequit; secus, si scrupulos esse noverit. Aliud enim est agere contra scrupulos, aliud agere contra conscientiam scrupulosam. Epikeia uti aliquandò scrupulosus videtur licitum, quia Ecclesia suis præceptis, v. g. de legendis horis, jejuniis, etc., non intendit obligare ad hoc, ut aliquis fiat fatuus. Porro hoc generale damus documentum: scrupulosus credat faciliter sapientum et bonorum consilio, eisque obediat non ut homini, sed ut Deo jubenti, cuius vires gerunt: imò nunquam peccat rejiciendo scrupulos ex præcepto confessarii prudentis, sufficite juxta traditas sibi regulas iudicium formare, nec necesse est ad singula occurrentia puncta ipsum adire: igitur consilio confessarii scrupulosus acquiescat, tanquam dæmonis suggestiones respuat, quicumque contra ejus responsum et consilium occurrit, tantæque sit auctoritatis prudens confessarius apud ipsum, ut si paratus sit jurare aliquod peccatum fecisse, aut nunquam confessum fuisse (confessario contraarium affirmante) tutâ conscientiâ ei credere possit.

Hucusque dictis finem impono submississimis doctoris Mellifui verbis: Quæ dixi absque præjudicio sanè dicta sint sanis sapientis; Romanæ præsertim Ecclesiæ auctoritati, atque examini totum hoc, atque cætera, quæ hujusmodi sunt universa reservo, ipsis, si quid aliter sapio, paratus iudicio emendare. S. Bernard. epist. 174, ad canon. Lugdun.

LIGUORI VITA.

Alfonsus Maria de Liguori vel Ligorio, episcopus Sanctæ Agathæ de Golthis, in regno Neapolitano, conditor congregationis missionariorum Sancti Redemptoris, nobili et antiquâ stirpe oriundus, natus est Neapoli, 26 septembris 1696. Ejus innata pietatem, rectosque affectus à pueritiâ optimi parentes ingenium institutionibus colli curaverunt, adjuvantibus peritis professoribus, quorum ita feliciter præceptis usus est ut studia scholastica virâdum 17 annos natus, maximâ cum laude perfecit. Causidici dein munus non ignobili modo Neapoli suscepit ad annum usque 1722, quo forensam togam exiit, graviora in grandi lite perpessus. Intrinsecâ voce ad sacerdotium impulsus, nonnisi omnibus maturè perpensis, vestem clericalem sumpsit 31 augusti anni ejusdem. Mentem totâ et studia in novi muneris disciplinam et officia convertens, theologiæ discendæ, Patribus legendis, meditationi, jejuniis, hominibus operibus quotididè se dedebat. Inter hæc ad sacros ordines promotus, congregationi Propagandæ adjunetus, sacrarum concionum missionumque labores ardentissimè suscepit. Evangelicis verbis præco fervidus, sibi severus, integer vitæ, quàm plurimos ad meliores vias revocavit. Omnium rudes agricolas animadvertens, ut necessitati indigentium institutione subvenirent, condende congregationis missionariorum huic operi specialiter incumbentium, consilium amplexus est. Aliquot cum sociis fundamenta prima posuit conventus Sanctæ Mariæ de la Scala, quem vocavit congregationem Sancti Redemptoris, multis in principio adversantibus, quos dein patientiâ Liguori pervicit. Assentiente sanctâ Sede congregatio hæc Neapolitanas, Siculas, imò Romanas regiones occupavit. Tali virtute præditum, tam benè de religione meritum virum agnoscens, Clemens XIII, mense junii 1762, remunerandi causâ, episcopum Sanctæ Agathæ de Golthis nominavit, etsi reluctaretur, honoresque maximos repudiasset, nisi imperanti pontifici obedire pro debito habuisset. Omnino officii novi studiosus, irrepentes abusos in suos clericos perquisivit et correxit; monasteriorum piarumque domum conditor, sacras conciones, popularia monita, pastorales epistolas, scripta, præcipuèque exempla in diocesis disciplinam contulit. Per tredecim annos functus episcopatu, vitâ longâ tum episcopali officio, tum asperâ penitentia additâ, fractis viribus, surdus et ferè cæcus, cruciante morbo crudeli, jam prope octogenarius, Liguori ut suo officio eximeretur, à papâ Pio VI expetit et impetravit anno 1775. Nocera de Pagani recessit, in domum suæ congregationis, in quâ, contemplationi, orationi, pietatique deditissimus, post undecim annos sanctiter obiit 1 augusti 1787, nonaginta annos decemque menses natus. Beatorum numero adscriptus fuit P. Liguori 6 septembri 1816: Pius VIII papa decretum necessarium ut inter sanctos adscriptio pararetur, tulit 16 maii 1850. Nunc temporis celestibus incolis annumeratur.

Non omnino tot laboribus abstractos fuisse dies Liguori testantur numerosa ejus opera, quæ sunt: *Theologia moralis à R. P. Alfonso Ligorio concinnata per appendices, etc.* Etsi Liguori in hæc theologiâ ducelem elegerit Busembaum, cujus methodi fautorem potius quàm opinionum assecclam se præstitit, partim solum et moderanter ejus principis adheret, nec intemperanter probabilismi partes, quod tamen laudat, amplectitur. Quæ doctrina, quum Liguriam, Belgas, Hybernos, Germanos, catholicasque regiones occupavit, diutius Galliam adorta invadere, multas post repulsas, tandem sibi viam in hoc regno aperuit, nunèque hic et ubique dominatur. Omnem autem scrupulum ex animo evellept. Benedicti XVI assensus et laudes huic operi concessæ; doctissimos famosisque pontifex illud in suo opere *De synodo diocesana* citavit certèque abstînuisse, nisi doctrina omni vituperio caruisset. Multiplicibus hic liber editionibus illustratus est et auctoris annotationibus, *Homo apostolicus instructus in suâ vocatione ad audiendas confessiones; Directorium ordinandorum, etc.; Institutio catechistica ad populum in præcepta Decalogi; Instruzione pratica per i confessori; Hoc opus moderatissimos suavissimosque sensus spirat charitatis omnino salutis animarum avidæ. Praxis confessorii ad instructionem confessoriorum, etc.; Dissertazio circa l'uso moderato dell' opinione probabile; Apologia della dissertazione circa l'uso moderato, etc.* Illic respondet P. Vincentio Patuzzi, dominicano, probabilistis, ut diximus, infensissimo. Liguori confessorios monet ut æquam lanceam teneant inter laxatorem, indulgentiam et acerbitatem nimiam, spei delectricem, ex principio S. Bonaventuræ. *Prima sæpè salvat damnandum; secunda contra damnat salvandum. Verità della fede ossia confutazione materialisti, etc.; La vera sposa di Christo cio è la monacha santa; Scelta di materie predicabili, etc.; Le glorie di Maria, cum ejus defensione; Discorsi sacro-morali per tutte le domeniche de l'anno; Istoria di tutte l'eresie con loro confutazione; Vittorie de martiri, etc.; Opera dogmatica contra gli eretici pretesi riformati; Silva, vel Collectio materiarum prædicatoribus convenientium; Horologium passionis.* Quæ omnia opera satis Liguori vitam, labores, doctrinam defendunt, studium religiosum testantur et sanctitatem morum. Roma illa esse immaculata decrevit, doctumque et piùm antistitem sanctis reparavit. Fuere qui eum remissionis discipline insinulaverint; utinam nullus illas quas permittit, despiceret habenas jugumque levius non detrectaret! Nec est cur virum accusent, quod optimis ejus propositis abusi sint homines, vel mentis ejus, vel verborum intelligentiam non perceperant.

MORALE SYSTEMA

PRO DELECTU OPINIONUM QUAS LICITÈ SECTARI POSSUMUS

Dico I. Quòd si opinio quæ stat pro lege, videatur certè probabilior, ipsam omninò sectari tenemur; nec possumus tunc oppositam, quæ stat pro libertate, amplecti. Ratio, quia ad licitè operandum debemus in rebus dubiis veritatem inquirere, et sequi; et ubi veritas clarè inveniri nequit, tenemur amplecti saltem opinionem illam quæ propitius ad veritatem accedit, qualis est opinio probabilior.

Dico II. Quòd si opinio quæ stat pro libertate, est tantùm probabilis, vel æquè probabilis, ac altera quæ stat pro lege, nec etiã ipsam quis sequi potest, eò quòd sit probabilis; nam ad licitè operandum sola non sufficit probabilitas, sed requiritur moralis certitudo de honestate actionis, juxta illud D. Pauli ad Rom. 14, 23: « Omne quod non est ex fide, peccatum est. » Dicitur, *ex fide*, nempe ex certo dictamine conscientie, ita ut homo in suã conscientiã persuasum sibi habeat quòd agendo rectè agat, prout explicant illud *ex fide* S. Chrysost. S. Ambros. et alii cum S. Thomã q. 17 de Verit., art. 3. Propterea falsum reputavi effectum illud commune inter Probabilistas, nimirum: *Qui probabiliter agit, prudenter agit.*

Dico III. Quòd duabus æquè probabilibus opinionibus concurrentibus, quamvis opinio minùs tuta teneri non possit, quoniam, ut diximus, sola probabilitas (nota, sola probabilitas) haud firmum præbet fundamentum ad licitè operandum; tamen opinio illa quæ stat pro libertate, eùm æquali potatur probabilitate, ac opposita quæ stat pro lege, gravè quidem immittit dubium an existat lex quæ actionem prohibeat, ac proinde sufficienter promulgata minimè dici potest; idèdque, dum eò casu promulgata non est, nequit obligare; tantò magis quòd lex incerta non potest certam obligationem inducere. Et hæc est sententiã D. Thomæ, quam ego sequor, et quæ certã mihi apparet; tum ob auctoritatem theologorum, ut videbimus, atque Patrum (vide Christian. Lupum tom. XI Dissert. de Usu sentent. probab., ubi congerit plures Patrum auctoritates), tum ob rationes intrinsecas quæ non jam fucate sunt, sed certæ ac evidentes ut demonstrabitur.

Theologorum princeps D. Thomas 1-2, q. 90 art. 1, sic docet: « *Lex quedam regula est et mensura actuum, secundum quam inducitur aliquis ad agendum, vel ab agendo retrahitur; dicitur enim lex à ligando, quia obligat ad agendum.* » Inne prosequitur S. doctor ad docendum quòd hæc regula et mensura, ut hominibus applicetur, et ipsi ad eam servandam teneantur, debet eis promulgatione manifestari. « *Lex, ait ibidem, imponitur aliis per modum regule et mensuræ: regula*

*autem et mensura imponitur per hoc quòd applicatur his quæ regulantur et mensurantur. Undè ad hoc quòd lex virtutem obligandi obtineat (quod est proprium legis, oportet, quòd applicetur hominibus, qui secundum eam regulari debent. Talis autem applicatio fit per hoc quòd in notitiam eorum deducitur ex ipsã promulgatione. Undè promulgatio ipsa necessaria est ad hoc quòd lex habeat suam virtutem. » Quòd autem lex nequeat subditos obstringere, nisi eis sit promulgata, est axioma apud omnes compertum: « *Leges tunc instituuntur cum promulgantur, » scribit Gratianus in Can. In istis dist. 4. Ratio patet quia lex tantùm in mente legislatoris manens non est, nisi mera cogitatio, sive intentio constituendi legem, non verò constitutio legis, quæ subditos obliget. Inne à D. Thomã lex definitur: « *Quedam rationis ordinatio ad bonum commune ab eo qui curam communitatis habet promulgata.* » 1-2, q. 90, art. 4. Nulli dubium, ut scribit Franciscus Hemo Tr. de leg., quòd promulgatio sit de essentiã legis, nam, ut rectè ait Ludovicus Habert l. 5 de Leg. c. 6, q. 4: « *Ad rationem legis pertinent promulgatio et vis obligandi.* » Addit eard. Gotti Theol. tom. 2, tr. 5, de leg., q. 1, dub. 3, § 5, num. 48, quòd promulgatio est indispensabiliter requisita ad subditos obligandos: « *Ad hoc, ut lex in actu secundo obliget, requiritur quidem indispensabiliter, ut subditis promulgatione proponatur.* » Idem tradit Dominicus Soto de Just. et Jure, lib. 1, q. 1, ar. 4, dicens: « *Nulla lex ulium habet vigorem legis ante promulgationem, sed tunc instituuntur cum promulgantur.* » Statimque subjungit: « *Itaque nullam exceptionem conclusio hæc permittit.* » Idem scribit doctor Callus Duvallius in 1-2 S. Th. de leg., q. 2, dicens legem æternam non potuisse homines obligare ab æterno. « *Quia, ut ait, de ratione legis est ut promulgetur subditis; nulli autem fuerunt subditi ab æterno.* » Idem scribit P. Gonet Clyp. de leg., d. 2, art. 2: « *Legem æternam defectu promulgationis non potuisse obligare creaturas ab æterno.* » Idem scribit Loriclius Thesaur. verb. *Lex*, n. 6: « *Hominiibus autem (lex æterna) promulgatur quòd eis imnotescit.* » Idem inquit etiã acer adversarius meus P. Patuzzius in suã Theolog. Morali, de leg. c. 5, n. 7: « *Consentiunt autem omnes promulgationem esse omninò necessariam, ut lex virtutem obligandi obtineat.* » Mirabitur quis me studuisse tot auctoritates hęc congerere ad hanc doctrinam probandam quæ à nemine in dubium revocatur; sed me id fecisse sciat quia ab eã sententiæ meæ firmitas pendet, nempe quòd lex dubia non obli-**

gat, ut infra videbimus. Porro S. Thomás id ut certum habens, hanc oppositionem sibi objicit, 1-2, q. 90, ar. 4 ad 1: « Lex naturalis maximè habet rationem legis; sed lex naturalis non indiget promulgatione; ergo non est de ratione legis quod promulgetur. » Et sic respondet: « Dicendum quòd promulgatio legis naturæ est ex hoc ipso quòd Deus eam mentibus hominum inseruit naturaliter cognoscendam. » Idque clarìus explicando Sylvius ait, 1-2, q. 90, art. 4, in fin.: « Actualiter tunc unicuique (lex) promulgatur quando cognitionem à Deo accipit dictantem quid juxta rectam rationem sit amplectendum, quid fugiendum. » Idem docet Joannes Gerson. de Vitâ spir. etc., lect. 2, col. 176: « Lex ista est quedam declaratio creaturæ rationali facta, per quam illa cognoscit quid Deus de certis rebus judicat ad quas vel omittendas ipse creaturam obligare vult. » Adidit tandem Petrus de Lorca in 1-2 disp. 6 de leg., pag. 586: « Quemadmodum promulgatio est intrinseca et essentialis humanis legibus, sic rationis iudicium, et cognitio intrinseca est legi naturæ. » Quapropter sinè rationis iudicio, et cognitione nullo modo existit promulgatio legis sufficientis ad obligandum.

Lex verò, ut obliget, non tantum promulganda est, sed etiam promulganda ut certa. Et hoc punctum firmiter est hic statuendum, ideòque in eo perpendendo diutius non frustra immorabor, cum plura opus sit hic repetere quæ jam alibi scripsi; enimverò ex hujusmodi fundamento firmitatem haurit nostra sententia, nempe non posse legem incertam certam obligationem imponere. Dicimus igitur neminem ad aliquam legem servandam teneri, nisi illa ut certa alicui manifestetur. Posito enim, ut vidimus, quòd lex necessario est promulganda ut obliget, si promulgatur lex dubia, promulgabitur dumtaxat dubium, opinio, sive quæstio, an adsit lex prohibens actionem, sed non promulgabitur lex. Hinc omnes ad asserendum conveniunt quòd lex, ut obliget, debet esse certa ac manifesta, debetque uti certa manifestari sive innotescere homini, cui promulgatur. Audiamus id quod communiter inquit doctores super hanc sententiam, sive super hoc principium, quod inter alios maximè tradit D. Thomás atque probat. S. Isidorus; inter conditiones legis ut obliget, ait legem debere esse manifestam. Ita habetur in can. Erit autem, dist. 4. Erit autem lex manifesta, etc. Idque certum est etiam in jure civili, ut patet ex authent. Quibus modis nat. eff., § Natura, ubi dicitur: « In dubio nullus præsumitur obligatus. » D. Thomás, loquens de lege æternâ et naturali, docet quod ad hoc ut ipsa possit esse nobis mensura, debet esse certissima, nobisque innotescere. Attendamus verba S. doctoris. Ipse 1-2, q. 19, art. 4 ad 5, sibi objicit: « Mensura debet esse certissima (nota); sed lex æterna est nobis ignota; ergo non potest esse nostræ voluntatis mensura, ut ab eâ bonitas voluntatis nostræ dependeat. » Et ita respondet: « Licet lex æterna sit nobis ignota, secundum quod est in mente divinâ, innotescit tamen nobis aliquiter per rationem naturalem, que ab eâ derivatur ut propria

ejus imago, vel per aliqualem revelationem superadditam. » S. Thom. 1-2 q. 19 art. 4 ad 5. Ratio patet cur lex debet esse certa, quia cum lex juxta S. doctorem sit mensura et regula quâ homo mensurari et regulari debet circa suas actiones, nequaquam ille rectè mensurari et regulari potest, nisi mensura et regula illa sit certa, ut obliget, quin et homini innotescat. « Lex enim, scribit doctissimus Petrus Collet, ut obliget, debet dari ut regula, ac proinde innotescere; atqui lex non innotescit nisi per promulgationem, cum per eam solam eo intimetur modo; qui obediendi necessitatem inducit. » Collet, Theologia Moral., tom. 1, de leg. cap. 1, art. 2, concl. 2. Idem tradit Joannes Gerson dicens quòd lex, ut obliget, necessariò debet homini manifestari, aliàs Deus eam obligare non potest ad illam servandam: « Necessè est (valde notabilia sunt Gersonis verba) dari manifestationem ordinationis ac voluntatis Dei; nam per solam ordinationem, aut per solam suam voluntatem non potest Deus absolute creaturæ imponere obligationem; sed ad hoc opus est, ut ei communicentur notitiam unius aequè, ac alterius. » Gerson de vitâ Spir., etc., lect. 2. Idem tradit Gonet dicens: « Homo non tenetur conformari voluntati Divinæ... nisi quando voluntas divina nobis præcepto, vel prohibitione manifestatur. » Gon. Clyp., t. 5, d. 6, art. 2, n. 57, in fin. Et ibid. de hoc rationem præbet, scribens hominis peccatum pendere ab ipsius voluntate transgrediendi legem; si autem peccatum, ait, penderet ab existentia vel non existentia legis, peccatum esset fortunæ, sive casus, non jam voluntatis; quod magnum esset absurdum; « Perumque, scribit, esset fortunæ, non voluntatis; quòd homines peccent, vel non peccent prout, videlicet id quod agunt est conforme vel difforme juri naturali ab eis ignorato; quod etiam absurdissimum est, cum vera et sola causa peccati sit voluntas creata, et ut operans difformiter ad regulas morum. » Gon. in Clyp. 49, 5, tom. 5, disp. 4, art. 4, § 1, n. 48. Idem tradit Sylvius dicens: « Actualiter tunc (lex) unicuique promulgatur quando cognitionem à Deo accipit dictantem, quod juxta rectam rationem sit amplectendum, vel fugiendum. » Sylv. in 1-2, q. 90, art. 4, in fin. Non tenetur igitur quis ad legem, nisi eam juxta rectam rationem cognoscat esse necessario amplectendam. Idem tradit Fulgentius Cuniiliatus, hoc absolute proferens: « Legis violatores non sunt illi quibus nondum lex innotuit. » Cunil., tract. 4 de Reg. Mor., c. 3, § 1, n. 5. Idem tradit Jodocus Lorichius: « Homines autem lex promulgatur quando eis innotescit. » Lorich., Thesaur. theol. verb., lex. n. 6.

Ex omnibus his præfatis evidenter apparet moralis certitudo sententiæ nostræ, vel potius sententiæ D. Thomæ, qui pluribus in locis eam docet. Signanter in opuse. de Verit., q. 17, art. 5, hoc morale principium absolute profert: « Nullus ligatur per præceptum aliquod, nisi mediante scientiâ illius præcepti. » Ab omnibus philosophis cum D. Thomâ docetur distinctio inter opinionem et scientiam: opinio devotat cognitio.

nem dubiam, aut probabilem alicujus veritatis; scientia verò cognitionem certam ac patentem significat. Sed audiamus ipsum S. Doctorem; et quod S. Thomas nomine scientiæ intelligat præcisè cognitionem certam, patet, quia proponit loco citato hoc quæsitum: *Utrum conscientia liget?* ad deinde ait: « Ita se habet imperium alicujus gubernantis ad ligandum in rebus voluntariis illo modo ligationis, qui voluntati accedere potest, sicut se habet actio corporalis ad ligandum res corporales. Actio autem corporalis agentis nunquam inducit necessitatem in rem aliam, nisi per contactum coactionis ipsius ad rem in quam agit. Undè nec ex imperio alicujus domini ligatur aliquis, nisi imperium attingat ipsum cui imperatur. Attingit autem ipsum per scientiam: Undè nullus ligatur per præceptum aliquod, nisi mediante scientiâ illius præcepti. Sicut autem in corporalibus agens corporale non agit, nisi per contractum; ita in spiritualibus non ligat, nisi per scientiam. » Similitudo à D. Thomâ hic allata nequit esse magis lucida et convincens ad probandam nostram sententiam, sive principium, nempe quòd lex incerta non potest certam obligationem inducere. Dicit S. doctor quòd scientiâ præcepti est instar vinculi quòd vel voluntatem ligat; undè sicut ad rem aliquam ligandam opus est, ut actualiter funis applicetur, ita ad ligandam hominis voluntatem, ut actionem aliquam exerceat vel omittere teneatur, necesse est ut ipse præcepti scientiam habeat, alioquin homo ille in suâ libertate remanet. Quamobrem, dum ille in dubio est an adsit non præceptum prohibens, vel præcipiens (sicut accidit cum duæ opiniones ejusdem ponderis æque probabiles concurrunt), tunc non habet quidem scientiam præcepti, idèdque præceptum servare non tenetur.

Ad hoc magis explicandum doctor Angelicus eodem loco subdit: « Ad videndum autem quando (conscientia) liget, sciendum quòd ligatio metaphoricè à corporalibus ad spiritualia sumpta necessitatem importat; ille enim qui ligatus est, necessitatem habet consistendi in loco ubi ligatus est, et auferri ei potestas aliò divertendi. » Sicut igitur contra qui ab aliquo vinculo actualiter non est ligatus, habet potestatem divertendi quòd vult, ita qui non est ligatus per scientiam præcepti liber est ab obligatione præcepti. Idèd S. doctor scribit legem dici à ligando: « Dicitur enim lex à ligando, quia obligat ad agendum. » 1-2, q. 90, art. 1. Hanc suam sententiam D. Th. valdè confirmat in alio loco, nempe in 1-2, q. 19, art. 10. Ibi quærit *utrum necessarium sit voluntatem humanam conformari voluntati divinæ in volito, ad hoc ut sit bona?* et affirmat; sed et postmodum eodem art. 10, ad 1, S. doctor hoc sibi objicit: « Videtur quòd voluntas hominis non debeat semper conformari divinæ voluntati in volito; non enim possumus velle quòd ignoramus... Sed quid Deus velit ignoramus in plurimis; ergo non potest humana voluntas divinæ voluntati conformari in volito. » Et respondet: « Ad primum dicendum, quòd volitum divinum secundum rationem omnium quale sit, scire possumus; semus enim

quòd Deus quidquid vult, vult sub ratione boni. Et idèd quicumque vult aliquid sub quacumque ratione boni habet voluntatem conformem voluntati divinæ quantum ad rationem voliti. Sed (nota sequentia verba) in particulari nescimus quid Deus velit; et quantum ad hoc non tenemur conformare voluntatem nostram divinæ voluntati. » Itaque docet S. Th. quòd homo semper ac rem aliquam vult sub ratione boni, voluntati divinæ jam conformatur; sed minime tenetur se conformare voluntati divinæ in rebus particularibus ignoratis, et signanter in præceptis ubi hæc divina voluntas non est ei manifestata. Id autem distinctius declarat P. Gonet, dicens: « Homo non tenetur conformari voluntati divinæ in volito materiali, nisi quando voluntas divina nobis præcepto vel prohibitione manifestatur. » Gon. Clyp., tom. 3, d. 6, art. 2; n. 37, in fin. In dubio igitur, ubi nescimus an Deus aliquo præcepto nobis aliquid in particulari imponat aut vetet, non tenemur conformari circa tale præceptum voluntati divinæ, nisi præceptum nobis manifestetur; etenim, ut tradit Joannes Gerson, ubi Deus non manifestat nobis suam voluntatem, non potest, ait, nos obligare ad eam sequendam. Reperamus hic ejus verba jam alibi supra relata: « Necesse est dari manifestationem ordinationis ac voluntatis Dei; nam per solam suam voluntatem nondum potest Deus absolute creaturæ imponere obligationem. » Gerson. de Vit. Spir., etc. lect. 2. Eandem sententiam D. Thomas fortis confirmat in alio loco 2-2, q. 104, art. 4, ubi signanter loquitur de obedientiâ quæ præceptis divinis debetur. Ita quærit utrum Deo sit in omnibus obediendum? S. doctor affirmat, sed ad 3 sibi objicit: « Quicumque obedit Deo conformat voluntatem suam voluntati divinæ, etiam in volito; sed non quantum ad omnia tenemur conformare voluntatem nostram voluntati divinæ, ut supra habitum est » (1-2, q. 19, art. 10, ubi habetur textus jam supra relatus): « Ergo non in omnibus tenetur homo Deo obedire. » Et sic respondet (attendamus hic quomodo S. doctor fuerit semper firmus et uniformis in hæc suâ sententiâ): « Ad tertium dicendum quòd etsi non semper teneatur homo velle quòd Deus vult, semper tamen tenetur velle quòd Deus vult eum velle. Et hoc homini præcipiè (nota) innotescit per præceptum divinum. » Homo igitur tenetur Deo obedire et ipsius voluntati conformari circa præcepta, non jam in omnibus quæ Deus vult, sed tantum in iis quæ vult Deus nos velle (quòd Deus vult nos velle). At quomodo sciamus id quòd Deus non solum ipse vult, sed etiam vult nos velle? scimus, inquit S. Thomas, cum nobis id manifestatur per sua divina præcepta. « Et hoc homini præcipiè innotescit per præceptum divinum. » Ergo non obligat sola dubia notitia præcepti ad illud servandum tanquam voluntatem divinam, sed requiritur certa et manifesta præcepti cognitio, quòd quidem significat verbum illud innotescit. Itaque, ubi duæ sunt opiniones æqualis ponderis, cum eo casu desit sufficiens promulgatio legis, ipsa non habet virtutem obligandi, ut firmatum est sub initio hujus mo-

niti. Lex autem quæ non obligat, non est lex: « Dici-
tur enim lex à ligando, » ait S. Thomas; lex ergo
quæ non ligat, lex dici non potest.

Hanc autem sententiam, quòd, ubi præceptum est
verè et strictè dubium, non adest obligatio illud ser-
vandi, secuti sunt communiter auctores tam antiqui
quàm recentiores. S. Raymundus scripsit, lib. 3 de
Pœnit., § 21: « Non sis pronus judicare mortalia pec-
cata, ubi tibi non constat per certam Scripturam. »
Lactantius scripsit, lib. 3 Instit., c. 21: « Stultissimi
hominis est præceptis eorum velle parere, quæ
« utrùm vera aut falsa sint dubitatur. » Textus habetur
in c. 13, cùm in jure, de offic. et pot. Jud. deleg.,
ubi dicitur: « Nisi de mandato certus extiteris, exe-
« qui non cogeris quod mandatur. » Idem scripsit
Joannes Nider, in Consol. An. part. 3, c. 20, citans
Bernadum de Claromonte: « Ex quo enim opiniones
« sunt inter magnos, et Ecclesia non determinavit al-
« teram partem, teneat quam voluerit. » Idem scripsit
S. Antoninus: « Secundum cancellarium non plus
« nocet homini errare in articulo fidei, qui non est de-
« claratus adhuc ab Ecclesiâ, quòd sit articulus de
« necessitate credendus, quàm nec esse posset actus
« moralis contra aliquid agibile perpetratus, qui actus
« non dicitur certus ex Scripturâ, aut determinatione
« Ecclesiæ, quòd sit illicitus. Sed constat quòd in
« materiâ fidei licitum est antè determinationem Eccle-
« siæ tenere unam vel alteram partem sine periculo
« peccati; et ergo à si illi licet unam opinionem in
« moralibus tenere juxta limitata superiùs, ubi saltem
« magis sapientes non sentiunt contrarium. » S. Antonin.,
part. 1, tit. 3, c. 10, § 10, verb. Rever-
tendo. Juxta igitur S. Antoninum et cancellarium (vi-
delicet Gersonem) non tenemur sequi opinionem
tutiorum, ubi tutior non apparet probabilior. Gabriel
Biel scripsit, in 4 sent., D. 16, q. 4, concl. 3: « Nihil
« debet damnari tanquàm mortale peccatum, de quo
« non habetur evidens ratio, vel manifesta auctoritas
« Scripturæ. » Dominicus Soto scribit quòd lex, cùm
ipsa sit regula actionum, opus est ut homo eam intueatur,
nempe quòd cognoscat eam ut certam: « Qui
« regulâ utitur, eam intueri necesse est. » De Just.
l. 1, q. 1, art. 4. Undè scripsit postea, ibid. l. 6, q. 1,
art. 6, circa fin.: « Quando sunt opiniones probabiles
« inter graves doctores, utramque sequaris, in tuto
« habes conscientiam. » Ita etiam card. Lambertinus
(qui postea ad Pontificatum erectus est sub nomine
Benedicti XIV) scripsit in suis Notificationibus (No-
tit. 13): « Non de bono impersi ligami, quando non
« vi è una manifesta legge che gl' imponga. »

Doctissimus Melchior Canus scribens adversus Sco-
tum, qui obstringebat peccatores ad eliciendam con-
tritionem in quocumque die festo, dicit: « Jus huma-
« num nullum est, aut Evangelicum, quo hoc præ-
« ceptum asseratur; proferant, et tacebimus. » Canus,
Relect. 4 de Pœn., p. 4, q. 2, prop. 3. Atque ibidem,
n. 5, sic scribit: « Quoniam ignoro undè ad hanc opi-
« nionem doctores illi venerint, liberè possum quod
« non satis exploratè præceptum est, negare. » Joseph

Rocafull, prepositus Valentis, scripsit: « Casu quo
« factâ diligentia non constat an lex sit imposita, sed
« res dubia manet, non obligat, sive sit lex, vel præ-
« ceptum naturale. » Lib. 1 de Leg. in comm. c. 4,
num. 65. P. Suarez ita scribit: « Quamdiù est judi-
« cium probabile quòd nulla lex sit prohibens actio-
« nem, talis lex non est sufficienter proposita homini;
« undè cùm obligatio legis sit ex se onerosa, non ur-
« get, donec certius de illâ constet. » De Cons. Disp.
12, sect. 6, et tom. 5, in 3. part. d. 40, n. 45. Idem
scripsit P. Joannes Idelfonsus Dominicanus: « Si
« dubium est de ipsâ existentia legis, an existat talis
« lex? an sit publicata? an in tali lege comprehenda-
« tur iste casus? factâ sufficienti diligentia, et durante
« dubio, non teneris te conformare tali legi, vel
« obligationi. » In 1-2, disp. 209, n. 1132. Idem
tenet auctor recens P. Eusebius Amort, vir Germanus
valdè eruditus, et undique notus ob suam doctrinam
et plura insignia opera vulgata. Hic in suâ Theologiâ
moralì et scholasticâ excusâ Bononiæ anno 1753 (quæ
priusquàm ederetur, emendata fuit, aut saltem revisa
à papâ Bened. XIV, prout ipse auctor suppliciter ab
eo petierat) sic scribit: « Quodcumque existentia
« legis non redditur credibilior, moraliter certum est
« non dari legem, quia ex naturâ Providentiæ divinæ
« Deus tenetur reddere suam legem credibiliorem, » etc.
Amort, tom. 1, d. 2, § 4, q. 20, pag. 232. Et alibi,
d. 2, § 4, q. 5, pag. 285, ait quòd cùm adsunt duæ opi-
niones æquè probabiles, « non datur lex directè pro-
« hibens, quia hoc casu non datur sufficiens promul-
« gatio legis, quæ est character essentialis legis. »
Idem tenet Vasquez 1-2, disp. 62, c. 9, n. 45; card.
de Lugo, de Pœnit., disp. 16, sect. 3, Manstrius Theol.
Mor., disp. 1, q. 2; art. 3, n. 56; Holzman. Mor.
to. 1, p. 29, ann. 135; Roncaglia Theol. Mor. lib. 2,
c. 3; Salmant. tract. 6 de Pœn. c. 8, n. 25, et tract. 11
de Leg., c. 2, n. 100, et alii plures quos omittimus
brevitatis causâ.

Posito igitur principio à D. Thomâ traditò, ac satis
superque probato, nempe, quòd nullus ligatur per
præceptum aliquod, nisi mediante scientiâ illius præ-
cepti, quod idem est ac dicere non posse legem incer-
tam certam obligationem inducere; necessariò eruitur
esse moraliter certum, quòd ubi duæ opiniones æqualis
ponderis concurrunt, non est obligatio sequendi
tutiorum. Si quis autem de hujus sententiæ certitudine
rationem exposcat, breviter ei ex omnibus in hoc
Monito probatis respondebitur, quia lex dubia non
obligat. Et si quaerere pergat cur lex dubia non obli-
get, respondebimus hoc succinoto argumento: Lex
non sufficienter promulgata non obligat: lex dubia non
est sufficienter promulgata (quia, dùm lex est dubia,
promulgatur sufficienter dubium, sive quæstio, sed
non promulgatur lex); ergo lex dubia non obligat.
Qui argumentum hoc inficiari vellet, probare deberet,
vel quòd lex etiam non promulgata obligat; vel quòd
lex dubia est verè promulgata; contra id quod expressè
docet S. Thomas et alii communiter, ut vidimus; sed
nunquam harum propositarum ullam probavit in

æternum. Hæc tandem sit conclusio hujus sententiæ: Spectato pondere æquali utriusque opinionis, homo dubius maneret, neque operari posset; spectatâ autem vi legis, cum ipsa eo casu non sit sufficienter promulgata, non obligat, nec ligat. Et idè homo, utpotè ab hujusmodi lege dubiâ non ligatus, redditur certus de suâ libertate, et sic licitè operari potest.

Dixi sub initio quòd ubi opinio pro lege videtur certè probabilior, eam sequi tenemur; secus verò si est æquè probabilis ac opinio pro libertate. Auctor verò Ephemeridum mihi objectit quòd hæc secunda propositio probat nimis, nam si non teneremur sequi opinionem pro lege, quando opinio pro libertate est æquè probabilis, quia tunc lex est dubia; nec etiam teneremur sequi opinionem pro lege, quando opinio pro libertate esset minùs probabilis; quia etiam opinio minùs probabilis efficit quòd lex sit dubia, et non sufficienter promulgata. Sed respondeo quòd cum opinio tutior est certè probabilior, eo casu (ut in principio hujus Moniti præmissi) quamvis lex omninò certa non sit, tamen propter illam majorem probabilitatem opinio pro lege videtur moraliter verior, et consequenter etiam lex moraliter sive sufficienter promulgata; et idè lex nequit dici tunc omninò dubia dubio stricto; remanet tantùm eo casu aliquod dubium latum, quòd non permittit ab opinione tutiore discedere. Cum autem opinio quæ stat pro libertate est æqualis momenti, tunc adest dubium strictum de existentia legis; ac propterea, sicut probavimus, non adest tunc obligatio amplectendi opinionem strictiorem, nec servandi legem, de quâ omninò dubitatur an ipsa existat vel non existat.

Constat autem ex ipso naturali dictamine licere nobis agere omne id quòd à lege non prohibetur, sicut scribit Heineccius, lib. Elementa Jur. Nat. et Gent., sic aïens: « Omnia libertati hominis permittit Deus, quæ non præcepit, vel prohibuit. Sic, v. g., cum solâ arbore scientiæ boni et mali hominibus interdixisset Deus, rectè omninò inferebant Protoplasti, licere sibi fructibus reliquis omninò vesci, Gen. 2, § 3. Cessante enim legis obligatione, viget libertas. » Id porrò validiùs confirmatur textibus Juris Civiliis et Canonici, nam Instit. de jure Person., § 1, dicitur: « Cuique facere libet, nisi id à Jure prohibetur. » Item cap. Autem 13, cum in jure, de Offic. et pot. Jud. Deleg. sic habetur: « Nisi de mandato certus extiteris, exequi non cogeris quòd mandatur. » Quapropter S. Thomas docet id tenendum tanquam commune et certam axioma in lege naturali, sic scribens: *Illud dicitur licitum quòd nullâ lege prohibetur.* In 4 sent., Dist. 15, q. 2, art. 4 ad. 2. Hinc ineptè arguit quidam auctor dicens: *Ubi dubium est an adsit lex, consequenter dubium etiam an adsit libertas.* Malè (dico) arguit, nam ubi dubium est an adsit lex, certum est legem non obligare; docet enim S. Thomas (ut notavimus supra) quòd: *Nullus ligatur per præceptum aliquod, nisi mediante scientiâ illius præcepti.* Patet autem scientiam importare cognitionem certam de lege; et hujus ratio etiam patet, quia lex donec est dubia, non es

sufficienter promulgata; atqui lex non sufficienter promulgata non habet virtutem obligandi, sive ligandi, ut ait doctor Angelicus, juxta dicta sub initio hujus; ubi autem non existit lex ligans, sive prohibens, homo licitè operatur, ut ait idem S. Thomas locum supra citato.

Sed priusquàm finem ponam huic Dissertationi, præterire nolo duabus oppositionibus respondere, quas invenio objectas à P. Flaviano Ricci in Theologiâ Morali P. Anacleti ab ipso nuperimè reformata, ubi sic scribit: *Omnes divinæ et humanæ leges sunt certæ, et sufficienter promulgatæ; controversia ergo non cadit super existentiam legis, aut super ejus promulgationem, sed super ejusdem extensionem; idè in casu particulari debemus legem generalem ad illum applicare, et investigare an casus ille comprehendatur velinè à lege.* Hinc falsò nobis imponit, quòd in concursu duarum opinionum, quæ sunt æqualis ponderis, judicamus legem certè ad eum casum non extendi; ipse verò auctor duo supponit eo casu accidere: *Primum*, quòd tunc nostra libertas evenit dubia; *Secundum*, tunctribuendum esse locum regulæ Canonum quæ dicit: *In dubiis tutior via eligenda est;* juxta, ut addit, Scripturam illam: *Qui amat periculum, in illo peribit.* Eccli. 3, 27.

Respondeo ad *primum*: Quando dubitatur an casus comprehendatur à lege vel non, nequaquam dicimus legem tunc certè non extendi, sed dicimus quod in casu duarum opinionum æqualis ponderis, quamvis lex generalis (v. g., non furandi, non occidendi) sit certa quoad existentiam, et sit sufficienter promulgata; respectu tamen ad illum casum est dubia tam quoad existentiam, quam ad promulgationem; ac propterea tunc, quia dubitatur an lex ad casum illum extendatur, certum est non extendi quoad obligationem; nam, ut latè probavimus supra, eo casu cum lex dubia sit, nequit ligare certam hominis libertatem, quæ, donec à lege sit ligata, manet soluta. Id quidem agnovit D. Thomas cum dixit legem esse instar ligaminis, quod donec per contactum applicatur alicui, *hic habet potestatem divertendi quòd vult;* sunt verba S. doctoris de Verit. q. 17, art. 5. Hinc protulit sententiam illam: « Nullus ligatur per præceptum aliquod, nisi mediante scientiâ illius præcepti. » Ibid.

Hoc autem maximè alibi confirmatur à S. Thomâ, ubi sic scripsit: « Lex quedam regula est et mensura actuum, secundum quam inducitur aliquis ad agendum, vel ab agendo retrahitur; dicitur enim lex à ligando, quia obligat ad agendum; » 1-2, 90, art. 1. Mensura autem, ait card. Gotti, non mensurat, nisi mensurabili applicetur, et idè addit: « Requiritur indispensabiliter, ut lex subditis promulgatione proponatur. » Quomodò autem poterit quis suas actiones rectè mensurare, nisi mensura illa sit certa et non ambigua? Nèc valet dici quòd ubi lex est dubia, est etiam dubia libertas hominis; quia libertas manet semper certa, usquedùm à lege pariter certâ et manifestâ non ligatur. Quatenus igitur lex generalis sit certa, certè existat, et certè sufficienter sit promulgata, donec tamen ipsa non est casui particulari applicata,

libertas utpote non adhuc ligata, in sua possessione remanet.

Respondeo ad secundum, nempe ad regulam Canonum à P. Flaviano adductam; et quero ab eo: Certumne est quòd præfata regula comprehendat omnia dubia speculativa, et non tantum practica, aut dubia de facto? id equidem certum non est, nam communior sententia tradit regulam duntaxat locum habere in dubiis practicis; et de facto. Ecce quod scribit S. Antoninus: « Quod autem volentes probare contractum esse illicitum, inducunt illud: » In dubiis tutior via est eligenda. « Respondetur hoc esse verum de honestate, et meriti majoritate, non de salutis necessitate, quoad omnia dubia, aliquo oporteret omnes « Religionem intrare, » part. 2, tit. 1, cap. 11, § 31. Idem scribit Christianus Lupus Diss. de Op. prop., tom. 11, illud arguens ex doctrinà S. Augustini: eandem sententiam sequuntur Navarra, Dom. Soto, Abbas, Nidez, Tabiena, Suárez, Angles, S. Bonavent. Gerson, Isambertus, Joan. Idelfonsus, Salas, Corneio, Joan. à S. Thomà et alii, quorum loca observari possunt apud aliam quamdam meam dissertationem, quam olim diffusius de hac materiâ edidi, ubi evidenter probavi quòd hujusmodi Canonum regula tantum casus practicos et de facto spectabat. Saltem igitur predicta regula sive lex Canonum est verè dubia extra casus practicos, et de facto; ac ideo non sufficienter promulgata, et propterea vim non habet obligandi.

Sed demus gratis hanc legem procedere pro omnibus dubiis, rursùm peto: Quid dicit lex hæc sive regula? *In dubiis tutior via est eligenda.* Ergo cum homo est in dubio, nequit agere. Sed quid si formet sibi dictamen moraliter certum de honestate suæ actionis? tunc non est in dubio, sed est extra dubium, et extra casum regulæ, ob principium illud jam plusquam plenè probatum quòd lex dubia non obligat, quia tunc deficit ei promulgatio, quæ est de essentiâ legis.

Textus autem quem addit, *Qui amat periculum, in illo peribit*, nescio quomodo possit suæ opinioni favere. Non ignoro hujusmodi Scripturam asserri ab omnibus ejusdem rigide sententiæ propugnatoribus; sed non valeo intelligere quidnam ex cā eruere possint isti Magistri (ut se jactant) sanæ et purioris doctrinæ. Attendatur Scripturæ contextus; dicitur ibi: *Cor durum habebit malè in novissimo, et qui amat periculum, in illo peribit.* Eccli. 3, 27. En quod casus Scripturæ, in quo homo graviter peccat; est, cum ipse in verum se immittit periculum suæ salutis, protrahendo usque ad mortem suam conversionem; sicut pariter verum periculum incurrit, et graviter peccat, qui occasionem proximam peccandi voluntariè renuit removere; omnino differt ergo casus à nostro, in quo posito, quòd lex dubia non obligat, nullum est periculum transgrediendi legem: quia, cum eo casu non sit ea sufficienter promulgata, nullam habet virtutem obligandi.

Ex hæc autem doctrinà S. Thomæ, nempe quòd lex non habet virtutem obligandi, nisi sit promulgata et innotescat, duo corollaria descendunt, quibus præfata nostra dissertatio magis solidatur: primum quòd lex dubia non

obligat; secundum huic annexum, quòd lex incerta nequit certam obligationem inducere. Hinc subdimus.

COROLLARIUM PRIMUM. — *Lex dubia non obligat.*

Ex principio autem tam firmiter et multipliciter à D. Thomà probato, nempe quòd lex non promulgata non habet virtutem obligandi, certa descendit præfata prima conclusio, quòd lex dubia non obligat. Hujusmodi conclusio probatur ex eo quòd certum et exploratum communiter est inter omnes doctores, quòd certitudo moralis alicujus sententiæ, si non probatur ex aliquo certo principio *directo*, probetur tamen ex alio principio *reflexo* pariter certo, ut probatur primò ex can. 4, Quid culpatur, 23, q. 1, ubi S. Augustinus scribit: « Vir iustus, si fortè sub rege homine etiam sacilego militet, rectè potèst illo jubente bellare, si vice (aliàs civice) pacis ordinem servans, quod sibi jubetur, vel non esse contra Dei præceptum certum est, vel utrum sit, certum non est; ita ut fortassè reum faciat regem iniquitas imperandi, innocentem autem militem ostendat ordo servandi. » Quamvis igitur subditus sit dubius de belli justitiâ, potest tamen licitè militare ex jussu sui principis, et quâ ratione? innixus principio reflexo quòd princeps habet jus certum, ut semper ac de injustitiâ non constat, ei obtemperetur. Probatur pariter ex cap. Dominus, de Secund. nupt., ubi dicitur quòd si vir dubitet de morte prioris viri suæ uxoris, nequit debitum petere, sed tenetur reddere uxori, quæ non dubitans in bonâ fide petit; et cur? ob certum principium reflexum, quòd cum uxor sit in bonâ fide, ipsa in dubio jus habet petendi debitum.

Hanc doctrinam uti certam habet P. Joan. Laurentius Berti in suâ theologiâ, tom. 2, lib. 21, c. 13, prop. 3, vers. Patroni, qui tenet illicitum esse sequi opinionem minus tutam, licet sit æquè probabilis; sed unde id probat? probat ex falsitate duorum principiorum, quibus Probabilistæ licitum esse sustinent; primum enim est illud: *Qui probabiliter agit, prudenter agit.* Meritò reverà P. Berti ait principium hoc non esse sufficiens ad operandum cum opinione tantum probabilis; etenim cum opinio adversa pro lege æquè sit probabilis, certitudo de actionis honestate ad rectè operandum necessaria nobis deinde non suppetit. Alterum principium quorundam Probabilistarum est hoc, quòd cum utraque opinio est probabilis, homo circa opinionem tutiorem judicium suspendit, et probabilitati opinionis benignæ se innitens, operatur. Sed justè idem P. Berti tale principium etiam reprobat; illud enim nequaquam de actionis honestate nos certos reddere valet, cum hujusmodi suspensio judicii sit merè voluntaria, unde excusare non potest, quin ignorantia sit verè vincibilis, ideòque eo modo nequit equidem dubium deponi. Quapropter concludit Berti: Posito quòd aliud fundamentum non adest deponendi dubium, quam illa sola opinionis benignæ probabilitas, minimè licebit nobis illâ opinione uti. Sectis verò est, scribit ipsemet Berti, casu quo præter illam probabilitatem opinionis, aliunde se offerat alia reflexa ratio, sive principium certum, quòd de honestate ac

tionis in praxi moraliter certos nos reddit : siquidem tunc nostri iudicii certitudo non jam rationibus illius opinionis probabilis, sed principio reflexo certo supervenienti innititur. Exemplumque affert religiosi, qui dubitans an possit jejunium solvere, ut studio operam præbeat, potest utique solvere, si urgeat superioris præceptum quo certus fiat posse citra culpam cibum sumere. Aliud affert exemplum de possessore, qui prædium bonâ fide possidens, superveniente dubio, licitè potest possessionem prosequi, si à viro docto tutus reddatur, quòd nemo in dubio re legitime possessâ spoliari tenetur. Hinc sic concludit : « Procul dubio potest hoc pacto, ex reflexione mentis antea perplexæ fieri iudicium practicum moraliter. » Idem scribit P. Wiganth ordinis Prædicatorum, dicens : « Probabilius est non esse peccatum operari cum conscientia speculative dubia, habente annexum iudicium practicum de honestate operationis. » Ratio, quia qui sic operatur, prudenter iudicat in his circumstantiis se licitè et honestè operari : Tract. 2, Ex. 1, q. 5, art. 2.

Consentiunt domini Ballerini in suo opere, cui titulus : *Moralium actionum regula, sive Quæstio de opin. probabili, qui licet strenuè rigidam sententiam tueantur, huic tamen doctrine tanquam certæ libenter subscribunt dicendo : « Quod in praxi ex directis principiis minimè certis incertum est, ex certo reflexo principio fit omninò certum. » Ipsique pariter de hoc plura adducunt exempla, et signanter illud mox supra à nobis relatum de dubio impedimento matrimonii contracti, quo casu aiunt, quòd licet ob principia directa incertum sit an conjux dubitans possit debitum reddere, nihilominus ob principium reflexum, quod ex canone et ratione deducitur, securè reddere valet. Unde concludunt : « In his omnibus exemplis observandum est reflexa principia particularem questionem non solvere, sed incertam relinquere ; « sola praxis certa est, eò quòd principia reflexa praxis in eo dubio dirigende certam regulam figant. » Idem scribit P. Gonet, Manual. t. 5, tr. 3, c. 16, circa fin. Tandem idem P. Lector Joan. Vincentius Patutius, qui in hæc controversiâ duplici libello strenuè mihi se opposuit, id pro explorato admittit, nempe quòd cum principium reflexum est certum, jam reddit actionem certè honestam; sic enim ait in suo libello *La Causâ del Probabilismo, etc.*, § 4, pag. 40, et expressius p. 45, ubi scribit : « Se fosse vero, che nel caso d'incertezza della legge, la legge non vi fosse, perche non promulgata abbastanza, oh allora si (come accennai) avreste un principio certo, se non diretto, almeno riflesso, onde formar un dettame prudente certo di poterlo celebrare licitamente (loquitur de quodam contractu dubiè licito), attesoche non essendovi legge che lo proibisca, qual timor saggeio potrebbevi essere di trasgredire la legge, che certamente non v'è? » Melius dixisset quæ certè non obligat, quod aliàs ad idem reduciatur, quia lex, quæ non obligat est tanquam non esset. Et sic intelligitur, quomodò iudicium speculative dubium, sive probabile*

de honestate actionis, potest in praxi fieri moraliter certum. Sed quis objiciet, quomodò rationes speculative tantum probabiles, possunt in praxi moraliter certæ evadere? Hoc evenit, ut optimè tradunt episcopus Abelly et P. Eusebius Amort, non ex eo quòd ipsæmet rationes speculative probabiles alicujus opinionis sunt in praxi moraliter certæ : sed quia aliæ sunt rationes ipsius opinionis, quæ tantum probabiles sunt, aliæ verò sunt rationes principii reflexi, quibus in praxi ultimum formatur iudicium moraliter certum ex illo principio certo ; et sic actio quæ speculative est tantum probabiliter honesta, in praxi certè moraliter honesta evadit.

Ut ergo nostram firmemus conclusionem, nimirum quòd lex dubia non obligat, sic certo tramite arguimus : principium à D. Thomâ superius jam probatum est, quòd lex non habet virtutem obligandi, nisi sufficienter promulgata sit, et innotescat. Casu autem quo duæ opiniones concurrant æqualis ponderis, tunc quidem lex nequit dici sufficienter promulgata, tunc enim sufficienter promulgatum est dubium an lex existat, sed non est promulgata lex ; ac propterea ipsa non potest obligare. Hanc sententiam novissimè Eusebius Amort Germanus, vir doctrinâ nudique perspicuus, tanquam certam defendit in stâ Morali et Scholasticâ Theologiâ, Bononiæ typis datâ an. 1755, postquam Romæ emendata fuit jussu Benedicti XIV, cui ipse auctor supplices preces dedit, ut curaret opus ante ejus publicationem à cordatis theologis Romæ revideri, et ubi oportere censeret, emendari. Pontifex votis annuit, et transmisit ei aliqua menda in opere emendanda, salvâ tamen questione de opinione æquè probabili, ut videre est in ipsius opere. Scribit auctor quòd ubi opinio pro lege evidenter et notabiliter probabilior non appareat, moraliter certum est legem obligantem non existere, dicens quòd Deus juxta suam divinam providentiam, cum ipse vult legem suam obligare, efficere tenetur ut evidenter et notabiliter probabilior appareat : « Quandocumque (sic loquitur) existantia legis non redditur credibilior non ipsâ, moraliter certum est non dari legem ; quia ex natura providentiæ divinæ, Deus sicut tenetur suam religionem reddere evidenter credibilem non ipsâ ; ita etiam tenetur suam legem reddere credebiliorem, seu probabiliorem non ipsâ. » Amort, Theol. t. 1, disp. 2, § 4, q. 10, pag. 252. Tè non ipsâ, intelligit non ipsâ lege, sed rationibus quæ nobis illam notabiliter probabiliorem reddunt. Deinde alio loco rationem adducit, quia lex strictè dubia sufficienter caret promulgatione, sine quâ lex non est lex, sive non est lex obligans : « In hoc casu (nempe cum utraque opinio est æquè probabilis) non datur lex directa prohibens, quia in hoc casu non datur sufficienter promulgatio legis, quæ est character inseparabilis et essentialis legis, siquidem illa est sola legis promulgatio quæ lex fit credibilior. » Loc. c. disp. 2, quæst. 5, p. 283. Adiditque idem sensens Patres : « Patres in dubio strictè tali, ubi in neutram partem inflectitur mentis sententia, relinquunt ho-

mini potestatem sequendi benigniora; ergo agnoscunt aliquod generale principium, quo possit formari prudens iudicium concomitans de non existentia legis. » Et revera S. Gregorius Nazianzenus, Orat. 59, de quodam Novatiano loquens, ait: « An iudicium veniendi propter ætatis lubricum inveniendi matrimonii potestatem facis? At Paulus hoc facere minime dubitavit, cuius scilicet to magistrum profiteris At hoc minime post baptismum, inquis. Quo argumento id confirmas? Aut rem ita se habere probas, aut si id nequis, ne condemnes. Quod si res dubia est, vincat humanitas, et facilitas. » Item S. Leo, epist. 90, ad Rustic. Narbonens. in prælat., ut habetur in can. Sicut quædam, fin. Dist. 14. « Sicut quædam sunt quæ nullâ possunt ratione convelli (prout sunt Decalogi præcepta et sacramentorum formæ, sicut explicat Glossa), ita multa sunt quæ aut pro necessitate temporum, aut pro consideratione ætatis oportet temperari: illâ consideratione semper servatâ, ut in iis quæ vel dubia fuerint, aut obscura, id noverrimus sequendum, quod nec præceptis evangelicis contrarium, nec decretis sanctorum Patrum invenitur adversum. » Dicit sequendum, nam prælati subditis permittere debent, ut possint opinionibus minus rigidis uti, ubi illa nec Evangelio, nec Patrum doctrinis adversantur, juxta illud Chrysostomi documentum: *Circa vitam tuam esto austerus, circa alienam benignus*, ita in Can. Alligant, 26, q. 7. Item Lactantius, lib. 3 Instit., c. 27, scribit: *Stultissimè est hominis præceptis eorum velle parere, quæ utrum verâ sint an falsa dubitatur*. Item S. Augustinus brevibus totum quod dicimus confirmat: « Quod enim neque contra fidem, neque contra bonos mores esse convincitur (nota convincitur), indifferenter esse habendum. » Serm. 294, c. 11, col. 224, edit. Paris. Quælibet igitur actio nobis permessa est, modò convicti, aut moraliter certi non simus, illam contra fidem aut bonos mores esse. Item S. Ambrosius scribens ad Januarium improperat animos nimium timidos habere, qui in dubiis nihil rectum existimant, nisi quòd Scripturæ auctoritate, aut Ecclesiæ traditione, aut quod pro vitâ corrigendæ utilitate certum esse dignoscitur. En ejus verba: « Sensi enim sæpè dolens, multas infirmorum perturbationes fieri per quorumdam fratrum contentiosam obstinationem, vel superstitiosam timiditatem, qui in rebus hujusmodi, quæ neque Scripturæ sanctæ auctoritate, neque universalis Ecclesiæ traditione, neque vitæ corrigendæ utilitate ad certum possunt terminum pervenire..... tam litigiosas excitant quæstiones, ut nisi quod ipsi faciunt, nihil rectum existiment. » S. Ambros. Epist. ad inquis. Januar., cap. 11, n. 3. Iis accedit S. Basilus, qui de quibusdam loquens qui juramentum quoddam à se præstitum invalidum fuisse autumabant, ita scripsit: « Consideranda autem sunt, et species jurisjurandi, et verba, et animus quo juraverunt, et sigillatim quæ verba addita fuerunt; ad eò ut si nulla prorsus sit rei leniendæ ratio, tales omninò dimittendi sint. » Epist. 188, can. 1, cap. 40. Dixit igitur, tum duntaxat dimittendos (sive non

audicendos) esse, cum nulla penitus favens benigna ratio eis subesset. Item accedit S. Bernardus, qui, genericè loquendo de rebus in utramque partem disputatis, ad Hugonem sancti Victoris sic scribit: « Sanè ibi unusquisque in suo sensu securus abundat, ubi aut certæ rationi, aut non contemnendæ auctoritati, quod sentitur, non obviat. » Vol. Oper., cap. 5, n. 18, edit. Maur. Paris, col. 634. Ait itaque S. doctor, quemque tutò procedere, eas opiniones sequendo, quæ certæ rationi, aut auctoritati, quæ sit tanti momenti, ut nemo ab illâ desciscere possit, se non opponunt. Iis addendus S. Bonaventura, qui de votis agens, super quibus papa dispensare possit, tres in medium adducit opiniones, et deinde concludit: « Quæ istarum trium opinionum sit verior, fateor me nescire: et satis potest quælibet sustineri. Si quis tamen velit hæc ultimam acceptare, non occurrit ei inconveniens manifestum. » In 4, dist. 58, art. 2, quæst. 5. Non ait preferendam esse tutiorem, sed quamlibet earum sustineri posse et acceptari.

Audiamus insuper Melchiorum Canum, qui impugnando sententiam Scoti obligantis peccatores omnibus diebus festis ad contritionis actum procedendum, scripsit: « Jus humanum nullum est, aut evangelicum, quod hoc præceptum asseratur, profertur, et tacèbitur. » Relect. 4 de poen., p. 4, quæst. 2, Prop. 3; et n. 5, subdit: « Quoniam ignoro unde ad hanc opinionem doctores illi venerint, liberè possum, quod non satis exploratè præceptum est, negare. » Idem sensisse Scotum certum videtur, ubi de quâdam opinione scripsit: « Cum multis sit probabilior pars negativali, non sine peccato aliquis se exponit dubio, secundo affirmativam minus probabilem. » In 4 Dist. 11, quæst. 6. Ergo juxta Scotum, qui sequitur opinionem æquè probabilem, non peccat. Idem pariter scripsit cardinalis Lambertinus, deinde creatus pontifex sub nomine Benedicti XIV, dicens: « Non debbono imporsi legani, quando non vi è manifesta legge che l'imponga. » Notif. 15.

Sed deveniamus nunc ad rationes intrinsecas nostræ sententiæ, pro quibus rem ex suis principiis, Angelico doctore semper duce, sumamus. S. Thomas sic legem definit: *Lex quædam regula est et mensura actuum, secundum quam inducitur utriusque ad agendum, vel ob agendum retrahitur: dicitur enim lex à ligando, quia obligat ad agendum*. 1 - 2, quæst. 90, art. 1. Deinde idem S. Thomas docet hanc regulam sive legis mensuram, ad hoc, ut subditè eam observare adstringantur, debere eis esse per promulgationem manifestatam; quapropter, art. 4, quæsitum proponit: *Utrum promulgatio sit de ratione legis?* Et sic respondet: « Lex imponitur aliis per modum regulæ et mensuræ; regula autem, et mensurâ imponitur per hoc quòd applicatur his qui regulantur et mensurantur. Unde ad hoc quòd lex virtutem obligandi obtineat, quod est proprium legis, oportet quòd applicetur hominibus, qui secundum eam regulari debent. Talis autem applicatio fit per hoc quòd in notitiam eorum deducitur ex ipsâ promulgatione. Unde promulgatio ipsa necesse

« saria est ad hoc quòd lex habeat suam virtutem. » Lex igitur ante promulgationem vim obligandi non habet: leges enim, ut scribit Gratianus in can. In istis in dist. 4, tunc vim legis acquirunt, et leges tunc proprie nuncupantur, et sunt cum sunt promulgatae: « Leges tunc instituuntur, cum promulgantur. » Hinc à S. Thomà alibi ita lex definitur: *Quædam rationis ordinatio ad bonum commune promulgata*, 1-2, quæst. 90, art. 4. Notentur verba: *Ordinatio promulgata*.

Illic autem promulgatio est necessaria omninò ad obligandum, nedùm in humanis legibus, sed etiam in divinis et naturalibus, prout idem sanctus doctor tradit: nam in citato art. 4 ad primum hoc sibi objicit: « Lex naturalis maximè habet rationem legis; sed lex naturalis non indiget promulgatione: ergo non est de ratione legis quòd promulgetur. » Et sic respondet: « Dicendum quòd promulgatio legis naturæ est ex hoc ipso quòd Deus eam mentibus hominum inseruit, naturaliter cognoscendam. » Itaque sanctus Thomas non negat legem naturalem promulgatione indigere, dicit tantùm legis naturalis promulgationem non fieri humano modo, sed naturali lumine, quod Deus in hominum mentes ingerit. Hinc doctissimus cardinalis Gotti ait: « Ad hoc, ut lex in actu secundo obliget, requiritur quidem indispensabiliter ut subditis promulgatione proponatur. » Theol. cum. 2, trac. 5 de Leg. quæst. 1, dub. 3, § 3, n. 21. Dicit in actu secundo, quia lex non adhuc promulgata habet in se vim obligandi in actu primo, scilicet, ut ipsa actualiter deinde obliget, cum promulgata fuerit; sed ut in actu secundo, nempe actualiter obliget: requiritur indispensabiliter ejus promulgatio subditis facta: « Actualiter (scribit Sylvius) tunc lex unicuique promulgatur, quando cognitionem (homo) à Deo accepit dicentem, quid juxta rectam rationem sit amplectendum, quid fugiendum. » 1-2, quæst. 90, art. 4 in fin. De hac promulgationis necessitate ut lex obliget, Dominicus Soto rationem assignat, dicens: « Nulla lex habet vigorem legis ante promulgationem. Nullam exceptionem conclusio hæc permittit. Et probatur ex natura ipsius legis; est enim regula nostrarum actionum; regula autem, nisi operantibus applicetur, vana est. Applicari autem nequit nisi per ejus notitiam; nam qui regulà utitur, eam intueri necesse habet (nota intueri). Fit ergo consequens, ut ante promulgationem quâ subditis innotescit, non eos obligandum perstringat, sed tunc percipi quando promulgatur. » Sot. de Just. et Jure, lib. 1, quæst. 1, art. 4. Quapropter ait Joannes Gerson nec eam Deum obstringere posse creaturam ad legem observandam, nisi prius præceptum, ac voluntatem suam Deus creaturæ manifestet: « Necessè est dari manifestationem ordinationis ac voluntatis Dei; nam per solam ordinationem aut per solam suam voluntatem non potest Deus absolutè creaturæ imponere obligationem, sed ad hoc opus est, ut ei communicet notitiam unius aequè ac alterius. » Gerson de Vitâ Spirit., etc., Lect. 2, col. 176. Ex hoc P. Gonet argumentum ducit benè posse dari ignorantiam invincibilem etiam præceptorum naturalium; quæ à primis

principiis valdè sunt remota, sicque arguit: « Lex enim vim obligandi non habet, nisi applicetur hominibus per promulgationem; sed lex naturalis non promulgatur omnibus hominibus quantum ad omnia præcepta quæ sunt remotissima à primis principiis; ergo non obligat omnes quantum ad illa præcepta. » Subindeque potest dari de illis ignorantia invincibilis, et excusans à peccato. Con. in Clypeo theol., tom. 3, Disp. 1, art. 3, n. 47.

Sed nunc accedamus ad objectiones P. Patutii discutendas, quibus hujus nostri principii certitudo clariùs innotescet. P. Lector objicit I. contra hoc principium, ad reddendam legem sat promulgatam satis esse, notitiam tantùm probabilem, quæ ex opinione probabilis stante pro lege, jam habetur. Huic objectioni dico primò verbum *notitia*, juxta omnia vocabularia idem esse ac *cognitio*. Cognitio autem legis, et opinio probabilis legis omninò differunt. Præterea respondeo quòd si admitti vellet, vel sub verbo *notitia* intelligi notitiam probabilem, ad summum id solummodo admitti potest casu quo notitia adesset probabilis tantùm pro lege, tunc enim legi quædam moralis certitudo assisteret; sed cum adest ex aliâ parte opinio aequè probabilis pro libertate, tunc ex neutrà parte aliqua potest superesse probabilitas, seu probabilis ratio apta ad prudentem hominis assensum sibi trahendum; nam ex his æqualibus probabilitatibus aliud quàm merum dubium non resultat, an existat vel non existat lex. Id clarè docet sanctus Thomas: « Intellectus noster respectu partium contradictionis se habet diversimodè; quandoque enim non inclinatur magis ad unum quàm ad aliud, vel propter defectum motum sicut in illis problematibus, de quibus rationes non habentur, vel propter apparentem æqualitatem eorum quæ movent ad utramque partem, et ita est dubitantis dispositio, qui fluctuat inter duas partes contradictionis. » De Verit. quæst. 14, art. 1. Idem alibi brevius docet: « Inter æqualitatem etiam rationum et argumentorum soli dubio est locus. » S. Thom. Vide in Instruct. de Reg. prox. etc., p. 1, c. 3, p. 48.

P. Berti præterea inquit quòd sicut statera tam in æquilibrio est cum illi nullum pondus imponitur, quàm cum æqualia imponuntur onera; eodem modo, cum duæ probabiles opiniones occurrunt, ipsæ ad eòd judicium suspendunt, ac si nulla ex utràque parte probabilitas existeret: « In æquilibrio manet lanx, sive nullum neutri parti, sive utrique æquale onus imponatur. » Berti Theol., tom. 2, lib. 21, c. 14, prop. 5, pag. 151. Idem dicunt P. Gonet, Vasquez, Lacroix, et communiter omnes Probabilistæ et Probabilioristæ, idemque tandem fatetur idem P. Patutius his verbis, in cit. Instruct. de Reg. prox., etc.: « Immotà manet libra, in cujus utràque lance æquale pondus collocatur, nec ad unam inflectitur partem, nec ad aliam. » Et idem confirmat in libello, La causa del Probabilismo, etc., ubi dicit: « Essendo evidentè che duè opinioni contraddittorie egualmente probabili non possono, se non generare il dubbio. » Itaque respectu ad nostram controversiam, in quà de duabus opinionibus aequè pro

babilibus agitur, dici non valet probabilem legis notitiam sufficere ad eam promulgatam efficiendam; eo enim casu nequiquam notitia sufficiens ad legem promulgandam habetur, sed tantum ad promulgandum dubium, sive æeram hæsitationem an adsit lex vel non: quandoquidem cum duæ æqualis ponderis opiniones concurrunt, evenit (ut diximus) nullam earum pondus habere.

Objicit II: Et ait aliam esse promulgationem legis, aliam legis divulgationem, sive notitiam privatam, quam subditii de lege recipiunt; lex enim, cum jam promulgata fuit, sine hæc notitiâ in subditis acceptâ, eos obstringendi virtutem habet. Subditii autem quod omnes leges sive humanæ, sive divinæ, jam satis promulgatæ fuerunt. Et primo loco de humanis legibus loquens dicit hæc ut obligent, sufficere quod communitati per Banditores, aut per affixionem scripturæ in publicis locis promulgatæ fuerint.

Concedimus quod ut lex humana vim habeat obligandi, sat est ut communitati promulgetur, nec ut notitia ad quemcumque perveniat subditum; requiritur; sed advertendum quod id valet tantum quoad materiale legis objectum; quod a lege præceptum, aut vetitum fuerit, non tamen quoad conscientie obligationem legem servandi. Me explicio: si, v. g., quædam fuerit lex promulgata, quæ invalidus contractus aliquis sine aliquibus solemnitatibus initus declaratur; tunc subditus, licet legem ignoret, tenetur tamen, cum de illâ notitiam accipit, stare præscripto legis jubentis contractum habendum esse uti irritum, aut aliquam pœnam solvendam fore; nam in foro externo, cum lex jam promulgata fuerit, omnes eam scire præsumuntur. Respectu verò conscientie, profecto minimè peccat, qui legem illam sibignotam non servat, modo ob suam negligentiam non scivisse acciderit. Sicque intelligitur textus S. Thomæ à P. Patutio adductus: « *Illi coram quibus lex non promulgatur obligantur ad legem observandam in quantum in eorum notitiam devenit per alios vel devenire potest, promulgatione factâ.* » S. Th., 1-2. q. 90, a. 4; ad 2. Tâ vel devenire potest, intelligitur in quantum legis notitia subditis pervenire poterat; et ob eorum negligentiam non pervenerit; nam alioquin, si eorum ignorantia fuerit inculpabilis, legem non servando, minimè peccant. Ita relatum textum rectè explicat Cajetanus loc. cit. S. Thomæ, dicens eos tantum reos offensæ legis esse; qui eam nesciunt; « vel quia non habuerunt, vel quia neglexerunt e facere, quod in eis erat ad sciendum. » Alioquin absentes nescii promulgatæ legis non ligantur. Propter quod... accusari nec apud Deum, nec apud homines ignorantia possunt. Idemque scribitur P. Petrus Collet. de legib., tom. 3, c. 1, art. 2, concl... et P. Franciscus Suar. in opere de Legib., lib. 3, c. 17, n. 3 et seq. Adduntque idem P. Suarez alibi tom. 5, in 3 p. Disp. 40, sect. 3, n. 4; Aravius, in 1-2 q. 97, disp. 3, diff. 3; Tapia, lib. 4, q. 15, art. 2; Castr., t. 1, tract. 1, disp. 3, punct. 7, num. 1; Gregorius Martin., q. 96, art. 4, dub. 5, concl. 3, 4; Sanchez. Dec. lib. 1, cap. 10, num. 32 et 33; Villalob., tom. 1, tract. 1, diss. 2; Salm., de Leg., c. 2, n. 110, non

tantum eos reputandos esse nescios, qui legem omnino ignorant, sed etiam illos qui post debitam diligentiam de eâ dubitant; lex enim (ut diximus) non ligat, nisi subditis applicetur per certam, non autem dubiam notitiam. Idque traditur ab eodem S. Thomæ, qui docet: *Nullus ligatur per præceptum, nisi median- scientiâ illius præcepti.* De Ver., q. 17. Sed de hoc textu infra latius disserendum erit.

Sic de humanis legibus; loquens autem P. Patutius de legibus divinis, dicit ipsas jam ab æterno promulgatas fuisse, et usque ab æterno perfectam obligandi habuisse virtutem; priusquam creaturæ legem audirent ac cognoscerent. Idque procedere ait ex eo quod lex æterna habet ab æterno promulgationem causalem, virtutalem et eminentem, quæ deinde in tempore formalem etiam promulgationem inserit. Hoc deducit ex verbis S. Thomæ, qui ait: « Dicendum quod promulgatio fit et verbo et scripto, et utroque modo lex æterna habet promulgationem; ex parte Dei promulgantis, quia et verbum divinum est æternum, et scriptura libri vitæ est æterna; sed ex parte creaturæ audientis, et insipientis, non potest esse promulgatio æterna. » 1-2 q. 91, a. 1 ad 2. Verumtamen ego assero (idque clarè probabo) quod lex æterna respectu hominum non est propria lex; propria enim lex quoad ipsos est lex naturalis, quæ licet sit participatio legis æternæ, ipsa tamen est ea quæ propriè homines ligat, cum lex naturalis tantum hominibus promulgetur, et rationis lumine applicetur. Saltem dico (prout alii theologi loquuntur) quod lex æterna, quamvis in se vim habuerit obligandi in actu primo, attamen non fuit lex obligans actualiter, et in actu secundo; donec fuerit proposita et per ejus cognitionem creaturis applicata; sicque asseveranter aio à S. Th. et ab omnibus theologis doceri. En quomodo loquitur Duvallius: « Postremò dubitabis an ipsa lex (æterna) semper habuerit, et habeat veram et propriam rationem legis? Respondeo, in tempore, quando producta sunt creaturæ, habere de facto rationem legis, siquidem verè et propriè omnibus creaturis tanquam subditis est indita et imposita; si tamen ab æterno spectetur, dicendum est eam non esse verè et propriè legem, sed tantum aliquid quod se habeat instar legis. » Deinde rationem assignat: « Tum, quia de ratione veræ legis est, ut imponatur et promulgetur subditis; nulli autem fuerant subditii ab æterno: tum quia lex essentialiter est regula quædam practica, hæc autem regula non potuit imponi. Verbo et Spiritui sancto, quia ipsinet sunt regula et rectitudo ipsa. » In 1-2 S. Thom. de Leg., q. 2, pag. 293. Idem scribit Petrus de Lorea: « Si quomodo autem lex æterna respicit creaturas, remotè respicit, quatenus à Deo moventur et gubernantur, non verò quia sit imperium in creaturas latum, aut quia proponatur ipsis ut regula quæ suas actiones mensurare et componere possint.... Lex æterna non est principium et ratio agendi alicui qui legi subditus sit, neque est illi regula proxima suarum actionum, sed est ratio agendi ipsi Deo, et re-

« gula divinarum actionum, quæ mundum gubernat; si cui ergo esset lex, esset Deo. » In 1-2 S. Thom. disp. 3, memb. 2. Et loquens de verbis illis S. Thomæ, et verbo, et scripto, dicit: « Expressio illa in Verbo divino æterna fuit in Deo necessitate naturæ facta, et non relata ad aliquas creaturas, quod promulgatio legis requirit; semper enim promulgatio legis ad subditos refertur. » Idem scribit Ludovicus Montesino: « Resp. huiusmodi legem æternam promulgam esse ab æterno ipsimet Deo... Deus sibi est lex et sibi est regula, et ita intelligimus Deum sibi promulgare legem. » De leg., disp. 20, q. 4, n. 83. Idem scripsit Ludovicus Lorichio loquens de lege æternâ: « Hæc lege Deus omnia ordinat ad seipsum, et est promulgata apud ipsum ab æterno; hominibus autem promulgatur quando eis innotescit. » Thesaur. novus utr. Theol., v. Lex, n. 6. Quomodo autem hæc doctrinis conciliari potest quod asserit P. Patutius, nempe legem æternam ab æterno perfectam obligandi habuisse virtutem, priusquam creaturæ legem audirent ac cognoscerent? Præfatis aliorum doctrinis congruit id quod in alio loco docet ipse S. Thomas, dicens legem æternam non esse propinquam regulam humanæ voluntatis, sed potius esse rationem Dei; en ejus verba: *Regula autem voluntatis humanæ est duplex. Una propinquæ et homogeneæ, scilicet ipsa humana ratio; alia verò est prima regula, scilicet lex æterna, quæ est quasi ratio Dei.* 1-2, q. 74, a. 6. Nec obstant verba ejusdem S. doctoris supra relata: « Lex æterna habet promulgationem ex parte Dei promulgantis. » 1-2, q. 91, a. 1, ad 2. Nam ibidem jam subdit S. doctor: « Sed ex parte creaturæ audientis et insipientis non potest esse promulgatio æterna. » Nunc quæro quænam divinæ legis promulgatio est illa quæ homines ligat? Promulgatio ex parte Dei, aut promulgatio ex parte creaturæ? Id declarat idem S. Th. loco ubi dixit quod ut lex virtutem obligandi obtineat, oportet quod applicetur hominibus... *Talis autem applicatio fit per hoc quod in notitiam eorum deducitur ex ipsâ promulgatione.* 1-2, q. 90, a. 4. Et deinde obiciens sibi (ad primum) legem naturalem non indigere promulgatione, respondet quod *promulgatio legis naturæ est ex hoc ipso quod Deus eam mentibus hominum inseruit naturaliter cognoscendam.* Nunc arguo: Si verum esset quod S. Th. sensisset legem æternam, eò quod æternam promulgationem habet, ab æterno homines obligasse, priusquam ipsi legem cognoscerent, utique ob hanc rationem respondisset legem naturalem, quæ legis æternæ participatio est promulgatione non indigere; sed ipse respondit promulgationem legis naturæ fieri, cum ipsa ab hominibus naturali lumine cognoscitur: Nec aliter respondere poterat; cum prius in eodem articulo firmiter statuerit quamcunque legem vim obligandi non habere, nisi in notitiam hominum ex promulgatione deducatur. Adde id quod tradit S. Th. alio loco, ubi quærens: *Utrum sit in nobis aliqua lex naturalis?* sic respondet: « Dicendum quod lex, cum sit regula et mensura, dupliciter potest esse in aliquo, uno modo sicut in regulante et mensurante alio modo

sicut in regulato et mensurato, quia in quantum participat aliquid de regulâ.... sic regulatur.... et talis participatio legis æternæ in rationali creaturâ lex naturalis dicitur. » 1-2, q. 91, a. 2. Igitur S. doctor distinguit hanc legem æternam à naturali, et docet quod lex æterna respicit Deum regulantem, lex autem naturalis respicit hominem regulatum, et quoniam lex naturalis est legis æternæ participatio, ideò in quantum participat aliquid de regulâ per legem naturalem, sic regulatur. Ideò in tantum lex æterna homines ligat, in quantum ipsa hominibus per legem naturalem participatur, eisque promulgationem innotescit, prout dicit Du Vallius: « Quæres quomodo nobis innotescit lex illa æterna, quod idem est ac si quæzatur quomodo publicetur? Dico eam, ut est in creaturis tanquam subditis, per alias leges nobis innotescere, cum leges illæ sint illius participationes. » In 1-2 de Leg., q. 3, a. 3, p. 296. Idem scribit Franciscus de Aravia: « Cum lex æterna non obliget creaturas rationales, nisi mediante lege naturali, vel positivâ divinâ, vel humanâ, ad istarum promulgationem illa quoque sufficienter promulgatur. » In 1-2, q. 90, disp. 1, sect. 5, p. 525. Lex igitur quæ hominem ligat est tantum lex naturalis, quia ipsa tantum potest esse homini regula et mensura quæ reguletur et mensuretur. Præterea, quamvis admittamus legem æternam esse propriam legem respectu etiam hominum, atque habere vim in actu primo eos obligandi, quid inde? Equidem æterna lex non ligat in actu secundo, quousque creaturis non promulgetur, et per ejus cognitionem applicetur. Sapienter id tradit cardinalis Gottl: « Sequitur quod lex æterna ab æterno in actu secundo neminem obligaret, non ex defectu virtutis, sed ex parte termini.... Ita ab æterno fuit lex in mente Dei concepta, quamvis pro æterno non promulganda; nec implenda, nec in actu secundo obligans... Fuit tamen ab æterno lex, quia ad rationem legis satis est, ut vim habeat obligandi, quamvis nondum ligat, quia nondum applicata et promulgata. » Theol. tract. 5, q. 2, dub. 1, n. 15. Notatur verba *quamvis nondum ligat, quia nondum applicata et promulgata.* Idem scripsit Honoratus Tournely: « Quia tamen lex ante creaturarum existentiam verè obligans non fuit, cum nihil esset ad extra, quod eâ obligaretur, palam est, rationem completam legis tunc tantum ei competere potuisse, cum existerent creaturæ, quibus fuit lex promulgata, aut saltem quæ impressione ipsius moveri cœperunt. » Prælect. theol., tom. 2, cap. 2, q. 3. Idemque dixit P. Petrus Collet: « Quia tamen lex æterna verè et strictè obligans non fuit, palam est rationem plenam legis tunc tantum ei competere potuisse, cum existerent creaturæ, quibus intimata fuit ac promulgata. » Tom. 2 de Leg., cap. 2, p. 17. Idem dixit P. Cuniliati: « Legis violatores non sunt illi quibus nondum lex innotuit. » Trac. 1 de Moral., etc., cap. 2. Instat P. Patutius dicens: Sed si lex æterna fuit vera lex, atque homines eam cognoscerent, verè priusquam lex ipsis innotesceret homines obligavit, cum sit essentialis proprietas cujuscumque legis obli-

gare. Et pro se citat card. Gotti, qui dicit legem æternam veram fuisse legem, ac propterea ab æterno vim habuisse obligandi. Respondendo, et distinguo : Alia est proprietas legis promulgatæ, alia legis non promulgatæ. Proprietas legis promulgatæ est perfectæ obligandi actualiter, et in actu secundo. Proprietas autem legis non promulgatæ est obligandi imperfectè tantum in actu primo; lex enim non promulgata habet siquidem in se vim intrinsecam obligandi, sed duntaxat in futuro, pro tempore quo ipsa intimata, et per notitiam applicata fuerit; donec verò non fuerit applicata, ipsa non obligat, nec virtutem habet actualiter obligandi : « Ad hoc quòd lex (docet Angelicus doctor) virtutem obligandi obtineat, oportet quòd applicetur hominibus, qui secundum eam regulari debent. » 1-2, q. 90, art. 2. Nihil autem obstat quòd scribit card. Gotti dicens legem æternam, etsi homini non adhuc promulgatam, vim obligandi habere; nam S. Thomas loquitur de vi actuali obligandi etiam in actu secundo, Gotti autem loquitur de vi obligandi tantum in actu primo: hoc quidem importat obligandi in actu primo, nempe quòd lex apta sit ad actualiter obligandum, cum promulgabitur, sed non ante promulgationem: sicut ignis in se vim habet comburendi, sed non comburit actualiter, nisi postquam rei urendæ applicetur. En quomodò nos instruit idem card. Gotti, de lege æternâ loquens : « Ita ab æterno fuit lex in mente Dei concepta, quamvis pro æterno non promulganda nec implenda, nec in actu secundo obligans.... Et hoc modo, cum ab æterno non fuerit creatura, quam obligaret, et cui applicaretur, ab æterno actu non obligavit; fuit tamen ab æterno lex, quia ad rationem legis satis est ut vim habeat obligandi, quamvis nondum ligat, quia nondum applicata et promulgata. » Theol. tract. 5, q. 2, Dub. 1, n. 15. Nec potest dici quòd lex æternâ ab æterno non obligavit ex defectu termini, nempe quia creatura ab æterno non aderat; nam non idèò tantum lex æternâ creaturam ab æterno non obligavit, quia ipsa ab æterno non existebat, sed etiam quia lex nequibat creaturam actualiter in actu secundo obligare, priusquam illi applicata, et promulgata esset. Dixerat jam alibi cardinal. Gotti quòd « ut lex in actu secundo obliget, requiritur quòd idem indispensabiliter ut subditis promulgatione proponatur. » Quæst. 1, Dub. 5, § 5, n. 51. Idcirco postmodum scripsit, ut supra, quòd lex æternâ fuit ab æterno lex, « quamvis nondum ligat, quia nondum applicata et promulgata. » Idemque scripsit, ut vidimus, Tournely, loquens de lege æternâ : « Palam est rationem completam legis tunc tantum ei competere potuisse, cum existerent creature, quibus fuit lex promulgata. » Tom. 2, cap. 2, q. 5. Idem scripsit Sylvius : « Actualiter (lex æternâ) unicuique promulgatur, quando cognitionem à Deo accipit dictantem, quid juxta rectam rationem sit amplectendum, quid fugiendum. » In 1-2, q. 90, art. 4 in fin.

Objicit III. Pater Patutius, et ait : Lex naturalis promulgatur in habitu, cum Deus animam creat, canique in corpus infundit, quia tunc in eâ lumen rationis

imprimit. Ex quo infert Patutius, hominem ligari a lege usque ab ipsius conceptione; Deus enim cum legem in animâ imprimit, tum illam promulgat. Et hic citat pro se textum S. Thomæ : « Promulgatio legis naturalis est ex hoc ipso, quòd Deus eam mentibus hominum inseruit naturaliter cognoscendam. » 1-2, q. 90, art. 4 ad 1. Respondetur : Ad mentem S. Thomæ indagandam observare oportet id quòd S. doctor in articulo corpore scribit; ibi docet legem imponi per modum regulæ et mensuræ, unde ait quòd, ut lex virtutem habeat obligandi, opus est ut ipsa hominibus applicetur, qui secundum eam regulari debent : talis autem applicatio (subdit) fit per hoc, quòd in notitiis eorum deducitur ex ipsâ promulgatione. Lex igitur juxta S. Thomam tunc homines ligat, cum eis applicatur per ejus notitiam, sive cognitionem. Cum autem dicit promulgationem legis esse ex hoc ipso quòd Deus eam inseruit naturaliter cognoscendam; id sinè dubio, ne velimus S. doctorem in eodem articulo se contradixisse, intelligendum quòd lex tunc revera promulgatur et virtutem obtinet obligandi cum actualiter applicatur et cognoscitur : Idcirco idem Angelicus, 1-2 q. 91, art. 1 ad 2 dixit : « Sed ex parte creaturæ audientis, et insipientis non potest esse promulgatio æternâ. » Tunc igitur lex promulgatur, cum creatura legem audit per vocem Ecclesiæ; aut inspicit per lumen rationis. Hinc art. 2 ait legem naturæ non aliud esse nisi lumen (super nos signatum) rationis naturalis, quo discernimus quid sit bonum, et quid sit malum. Hoc autem lumen quo discernimus bonum et malum, et in quo lex naturalis consistit, inquit S. Antoninus, non prius ostendere homini bona et mala, quàm homo usum rationis habet : « Nota diligenter (verba S. Antonini) secundum B. Thomam, quòd istud lumen legis naturalis non ostendit homini quæ sint bona, quousque pervenitur ad usum rationis. » Part. 1, tit. 13, c. 12, § 5. Ergo lex naturalis non promulgatur homini, nisi cum ipse ad rationis usum pervenit. Undè concludendum quòd propriè et strictè loquendo, in infusione animæ non jam inseritur lex, sed inseritur lumen, quo lex cognoscenda erit ab homine, cum pervenerit ad usum rationis, sive inseritur potentia, capacitas, sive habitus ad legem cognoscendam tempore usûs rationis. Et tunc, cum homo legem cognoscet, lex ei perfectè et verè promulgabitur, eumque ligabit; alioquin, usquedum lex non deducitur in hominis notitiam ex promulgatione, docet S. Thomas legem virtutem obligandi non obtinere. Accedit id quòd scribit Dominicus Soto, quòd lex applicari nequit, nisi per ejus notitiam; nam qui regulâ utitur, eam intueri necesse habet. » De Just. lib. 1, q. 1, art. 4, et q. 5, art. 2. Et quòd dixit Joan. Gerson notabilibus verbis : « Lex ista sit quedam revelatio, ac propriè dicta declaratio creaturæ rationali facta, per quam illa cognoscit quid Deus de certis rebus iudicat, ad quâs vel præstandas, vel omittendas ipse creaturam obligare vult, ut ea digna reddatur ad vitam æternam. » Hinc tali definitione divinæ legis positâ,

subjungit : « Necessè est dari manifestationem ordinationis ac voluntatis Dei, nam per solam suam ordinationem, aut per solam suam voluntatem non dùm potest Deus absolutè creaturæ imponere obligationem : sed ad hoc opus est ut ei communicet notitiam unius aequè ac alterius. Ex quo liquet immediate deducibilis conclusio, creaturam rationalem non posse esse indignam amicitia Dei, nec propriè peccato obnoxiam, nisi dùm sciens, volens, ac libera ponit actionem sibi prohibitam, aut omittit rem præceptam. » Lib. de Vit. Spir., etc. lec. 2, col. 176, edit. Paris. Ergo ex Gersonè nec etiam potest Deus homini præcipere observantiam legis, quam priùs ipsi non manifestavit.

Nec obest quod dicit S. Thomas 1-2 q. 94, art. 1 ad 3, nempe quòd lex naturalis inest homini usque à suà pueritià, nam ipsemet S. doctor ibidem ait, legem esse propriè actum, non habitum. Ratio est quia lex consistit in actu quò lex enuntiatur rationis dictamine præscribente, quid agendum et quid fugiendum ; ita appositè scribit Sylvius : « Lex naturalis est actus rationis, actuè scilicet iudicium, et dictamen rationis practice : Quia omnis lex habet se per modum enuntiationis : enuntiatio autem est quidam actus. » In 1-2 q. 94, a. 1, concl. 2. Et art. 2, Prob. 2, ait : « Vis obligationis non est simpliciter ex cognitione, quatenus est talis, aut talis.... sed ex dictamine rationis præscribentis ea quæ secundum se bona sunt et agenda, aut prohibentis ea quæ secundum se sunt mala et fugienda. » Id explicat diffusis card. Gotti, dicens : « Ex his patet nos loqui de lege naturali, ut in actu secundo denuntiante, in quo essentia legis consistit, quæ habetur per modum denuntiationis. Quòd si sumamus legem naturalem in actu primo, sic in virtute, et quodammodo habitu lex naturalis est, etiam dùm quis actu in intellectu lumen rationis, quòd simul cum naturà unicuique rationali creaturæ Deus indidit : ex quo si usu rationis polleat, potest formare iudicium et dictamen de agendis, vel omittendis. » Theol. tr. 5 de Lege, q. 2, § 1, n. 9. Itaque C. Gotti distinguit legem naturalem in actu primo, et in actu secundo, et ait quòd lex naturalis considerata in actu primo, atque in habitu, consistit in illo habituali rationis lumine quòd nobis cum naturà inseritur : quo lumine deinde practicum formatur dictamen, tempore quo homo ad usum rationis pervenit. Sed considerata lex naturalis in actu secundo, essentialiter consistit in actuali legis denuntiatione, quæ fit homini per illud practicum dictamen. Nunc quæro ubinam propriè invenitur legis essentia ? Fortassè in habitu legis inserto, cum anima creator, aut verò in actuali illà denuntiatione legis ? Et quidem legem naturalem reddidit propriè legem perfectam et obligantem solum lumen illud in creatione insertum, vel actualis denuntiatio, sive intimatio legis. Dicit Gotti (idemque dicit Sylvius, ut supra vidimus, et dicunt omnes, S. Thomas, Gerson, Sorò, Goret, et alii, ut infra videbimus) quòd non

quidem in habitu, sed in actuali denuntiatione legis essentia consistit : « Patet nos loqui (repetamus verba cardinalis) de lege naturali, ut in actu secundo denuntiante, in quo essentia legis consistit, quæ habetur per modum denuntiationis. » Et ex denuntiatione deinde formatur in homine rationis dictamen eum obligans ad legem. Nec aliter sentit Sylvius, dùm ait, 1-2, q. 90, art. 4, juxta verba S. Thomæ, legem naturalem inseri in homine cum anima in eum infunditur ; nam ibidem difficultatem agnoscit quomodo per illam habitualem legis insertionem possit homo ligari, quin priùs ei lex manifestata fuerit ; et propterea subdit : « Ideò addendum est legem naturalem quasi promulgari in habitu, eo ipso quòd Deus illum mentibus hominum imprimit.... Actualiter autem tunc unicuique promulgatur, quando cognitionem à Deo accipit dictantem, quid juxta rectam rationem naturalem sit amplectendum, quid fugiendum. » Itaque Sylvius hanc primam legis insertionem in homine, dùm concipitur, appellat unam quasi promulgationem in habitu, vocat autem absolute promulgationem illam, quæ actualiter fit, cum homini innotescit lex, quæ regulari debet. Certè igitur id profærens intendit dicere, quòd illa impressio in homine facta, antequàm homo actualiter legem cognoscat, non est sufficiens ad eum obligandum ; quapropter subjungit : *Ideò addendum est*, etc. Et postea dicit actualem promulgationem tàm fieri, cum homo legis cognitionem accipit, quoniam hæc est sufficiens ad necessaria promulgatio, per quam homo ligatur à lege, quæ mensurandus est. Et quòd ita sentiat indubitanter Sylvius, constat ex eo quòd alibi scribit : « Lex æterna fuit ab æterno lex materialiter, non fuit tamen ab æterno formaliter, seu sub ratione legis actualiter obligantis ; quia tunc non fuit actualis et perfecta promulgatio. » 1-2 q. 91, art. 1 ad 2. Itaque ait Sylvius legem æternam (idemque procedit de lege naturali, quæ est participatio quædam legis æternæ) non esse legem formaliter et actualiter obligantem, nisi cum adierit actualis promulgatio, quæ tunc efficitur cum homo discernit quid agere et quid vitare debet ; juxta quòd ipse Sylvius antea jam expresserat : « Actualiter tunc unicuique (lex) promulgatur, quando cognitionem à Deo accipit dictantem, quid juxta rectam rationem sit amplectendum, quid fugiendum. 1-2 q. 90, ar. 4. in fin. »

Lex igitur naturalis non promulgatur homini, nec ipsum ligat, nisi cum homo pervenit ad usum rationis quæ sibi lex innotescit et promulgatur. Ita P. Ludovicus Montesino : « Lex naturalis promulgatur in unoquoque, dùm primò venit ad usum rationis ; et quantum vis pro tunc solum promulgatur ista lex quantum ad principia communissima juris naturæ, tamen postea paulatim per discursum promulgatur eadem lex quantum ad alia. » De Leg., disp. 20, q. 4, n. 83. Idem scribit Duvallius : « Quæres quo tempore lex naturæ unumquemque obligare incipiat ? Resp. incipere quando promulgatur. Tunc autem sufficenter promulgatur quando quisque annos discretionis

« incipit. » In 1-2 de Leg. q. 3, art. 3. Idem scribit Petrus de Lerca : « Quemadmodum promulgatio est intrinseca et essentialis humanis legibus, sic rationis iudicium et cognitio intrinseca est legi naturæ. » In 1-2, Disp. 6 de Leg., p. 386. Nota, *iudicium, et cognitio intrinseca est legi; ergo sine iudicio et cognitione legis, lex non ligat.* Idem scribit P. Cutiliati : « Legis violatores non sunt illi quibus nondum lex innouit. . . Actualis legis naturalis promulgatio evenit, quando quis à Deo cognitionem accipit dicentem, quid juxta rationem naturalem sit vel fugiendum, vel amplectendum. » Tract. 1 de Moral. et cap. 2. Idem scribit P. Gonet : « Promulgatio legis naturæ fit per dictamen rationis intimantis homini ea quæ lege naturæ præscripta aut prohibita sunt; ergo cum deest tale dictamen, lex naturæ non obligat ad ejus observationem. » In Clypeo theol., t. 3, disp. 1, art. 4, § 1, n. 55. Idem scribit doctus P. Mastrius : « Hoc autem jus (naturæ) hominibus intimatur, et obligare incipit ab eo tempore quo rationis usum accipiunt, et per talem legem sibi intimatam inter bonum et malum discernere incipiunt; his enim rationis usus est veluti ipsius legis naturalis notificatio et manifestatio. » Et hoc intendit Paulus, Rom. 7, illis verbis : *Ego autem vivbam sine lege utique, sed cum venisset mandatum, peccatum revixit.* Unde Hieronymus, Ep. ad Aglasiam, sic explicat : « Cum mandatum venerit, hoc est tempus intelligentiæ appetentis bona, et vitantis mala; tunc peccatum reviviscere incipit, et homo reus est peccati. » Mastrius, Th. M., disp. 2 de Leg., q. 2, a. 2, n. 34.

Obijcit IV P. Patutius, et sic ait : « Ut aliqua lex sit dubia, dubitari debet utrum talis lex existat an non; hoc autem esse non potest, cum leges tam divinæ quam humanæ, quas observare tenemur, omnes sint certæ et sufficienter promulgatæ. Dubium igitur restat non de legis existentia, sed de casibus particularibus, sive scilicet lege generali comprehensum vel non; quapropter, si principio supposito uti voluerimus, nempe quod lex dubia non potest obligare, dicere non possumus quod lex dubia non sit lex, sed tantum dicere debemus : *Cum ex utraque parte probabilis opinio habetur quod lex ad eos casus se extendit vel non, lex certè non se extendit.* At si hoc dicitur, redit difficultas principii, cum enim dubitatur sit vel ne licita talis actio, ut in lege comprehensa, vel non comprehensa, non potest hoc tale principium pro certo statui. » Hucusque præfatus P. Lector, in hoc laharens illi, quod prius scripserat P. Daniel Concina in sua Theologia.

Sed pro responsione sit idem quod scripsit ipse P. Concina in compendio sue Theologiæ, t. 1 de Leg., cap. 2, n. 10, ubi dicit quod licet lex sit certa, nihilominus diversæ quæ accidunt circumstantiæ, efficiunt ut lex nunc obliget, et nunc non obliget; siquidem præcepta, quamvis sint immutabilia, tamen aliquando non præcipiunt sub hæc vel illâ circumstantiâ. Hinc nos reassumimus et dicimus : Non valet igitur dicere quod leges sunt certæ; nam mutatis casuum circum-

stantiis, redduntur non obligantes, vel saltem dubiæ, et tunc tanquam dubiæ nec etiam obligant. Ergo, replicat P. Patutius, juxta vestrum principium quod lex dubia non obligat, concluditis quod in dubio utrum lex ad illum casum se extendat an non, certè ipsa non extenditur? Sed respondemus retorquendo argumentum : Ergo juxta vestram sententiam, in dubio an lex ad illum casum se extendat, an non, debemus dicere certè se extendere? hoc autem est quod negamus. Nos autem, non utique asserimus quod lex dubia certè ad illum casum non extenditur; sed dicimus : Quoties ex utraque parte sunt opiniones æquè probabiles, cum certum non sit legem tunc ad casum illum se extendere, respectu illius casus legem reddi dubiam, et ut dubiam, non obligare, quia tunc sufficienter promulgata non est. Exemplo res clarior fit. Legem universalem habemus quæ usuram vetat, ac cum ex utraque parte æqualis est probabilitas, quod aliquis contractus sit, et non sit usurarius, tunc nulla lex quæ vetet illum certa apparet. Idcirco, usquequàm prudenter dubitatur utrum ille contractus sit, an non usurarius, licet adsit opinio quod ille contractus à lege interdictus sit, tamen nulla assignatur lex certa quæ illi vetatur. Respectu usure, lex eam prohibens est certa; respectu autem illius contractus, lex est incerta. Ad quid igitur objicere, et opponit adversarius, quod hic non agitur utrum lex existat nec ne, dum lex vetans usuram est certa; sed solum inquiritur an ad casum illum se extendat an non? Nam potest responsio : Posito quod verè probabile sit casum illum à lege non comprehendi, idem est dicere dubium esse an ad casum illum lex se extendat, ac dicere legem respectu illius casus esse dubiam, proindeque respectu illius casus non obligare.

§ II. Alterum principium : *Lex incerta non potest certam obligationem inducere, quia hominis libertas anteriori ad legis obligationem possidet.*

Erit autem lex manifesta, ait S. Isidorus in eam. Erit autem., dist. 4. Hinc scripsit Panormitanus in cap. fin. de Const : *Ubi lex est dubia, excusatur quis à juris ignorantia.* Eadem quidem naturalis ratio dicit neminem ad eorum præceptorum de quibus dubitatur, utrum existant an non, teneri observantiam, ut habetur in authenticâ : Quibus mod. nat., etc., § Natura, ubi legitur : *In dubio nullus præsumitur obligatus.* Hoc idem docet D. Thomas dicens legem (et loquitur de lege divinâ et aternâ), ut obliget, debere esse certam, 1-2 q. 19, art. 4, ad 3. Ibi S. doctor sibi objicit : « Mensura debet esse certissima, sed lex aterna est nobis ignota; ergo non potest esse nostra voluntatis mensura, ut ab eâ bonitas voluntatis nostræ dependeat. » Et respondet : « Licet lex aterna sit nobis ignota secundum quod est in mente divinâ, innotescit tamen nobis aliquoties per rationem naturalem, quæ ab eâ derivatur, ut propria ejus imago, vel per aliquam revelationem superadditam. » Non negat igitur S. Thomas legem divinam, prout est nostrarum actionum mensura, debere esse certam; duntaxat, ait, non opus esse ut illa eodem modo à nobis ac à Deo dignoscatur, sed sufficere

ut nobis rationis naturalis lumine, aut speciali aliqua revelatione innotescat. Sed hoc clarior et firmiter in alio loco statuit magister Angelicus, ubi quaerit: *Utrum conscientia liget*. Et sic sermonem habet: « Ita se habet imperium alicujus gubernantis ad ligandum in rebus voluntariis illo modo ligationis, qui voluntati accedere potest, sicut se habet actio corporalis ad ligandum res corporales necessitate coactionis. Actio autem corporalis agentis nunquam inducit necessitatem in rem aliam, nisi per contactum coactionis ipsius ad rem in qua agit. Unde nec ex imperio alicujus domini ligatur aliquis, nisi imperium attingat ipsum cui imperatur. Attingit autem ipsum per scientiam. Unde nullus ligatur per praeceptum aliquid, nisi mediante scientia illius praecepti. Et ideo ille qui non est capax notitiae praecepti, non ligatur; nec aliquis, ignorans praeceptum Dei ligatur ad praeceptum faciendum, nisi quatenus tenetur scire praeceptum. Si autem non teneatur scire, nec sciat, nullo modo ex precepto ligatur. Sicut autem in corporalibus agens corporale non agit, nisi per contactum; ita in spiritualibus non ligatur, nisi per scientiam. » De Verit. q. 17, art. 3. Nota illud: *Unde nullus ligatur per praeceptum aliquid, nisi mediante scientia illius praecepti*. Sed nunc audiamus objectiones P. Patuui ad hoc secundum principium, et signanter respectu ad hunc D. Thomae textum.

Obicit 1° sub voce *scientia* non intelligi cognitionem certam, sed tantum simplicem praecepti notitiam, quae, ut ait, in nostro casu probabiliter jam habetur ob utriusque opinionis probabilitatem. Respondeo, et dico primo: Quod sub nomine *scientia* intelligitur probabilis notitia, haec est novi Vocabularii nova significatio, dum philosophi omnes cum eodem S. Thomae distinguunt opinionem a scientia, quae accipitur ut cognitio certa alicujus veritatis. Sed instat P. Lector, quod S. Thomas sub voce *scientia* intelligit comprehendi adhuc notitiam probabilem, quae jam habetur in casu nostro; Angelicus enim, ut ait, ibidem subdit: « Et ideo ille qui non est capax notitiae praecepti, non ligatur. Sed pariter dico in omnibus Vocabularii notitiam pro eodem significari ac cognitionem, unde notitia legis idem est ac cognitio legis. Caeterum, dato etiam, quod nomine *notitiae* intelligi posset probabilitas existentie legis, ad summum admitti poterit probabilitas illa, quae tantum stat pro lege, absque probabilitate in contrarium; alioquin, cum opinio pro libertate aequae est probabilis, tunc certum est, ut diximus, non aliud superesse nisi meram legis hesitationem, quae nec scientia, nec notitia dici potest; tunc enim non legis notitiam habemus, sed tantum notitiam dubii, sive questionis an lex existat vel non. Sed quod S. Thomas dicendo *mediante scientia*, intenderit loqui non de dubio, sive de dubia opinione, sed de vera scientia, constat a contextu ejusdem articuli, dum ait: « Sicut autem in corporalibus agens corporale non agit, nisi per contactum (coactionis ad rem, ut supra dixerat), ita in spiritualibus praeceptum non ligatur, nisi per scientiam. » Et postea subdit: « Ad videndum autem, quando (conscientia) ligatur, sciendum quod ligatio metaphoricè à

corporalibus ad spiritualia sumpta, necessitatis impositionem importat: ille enim qui ligatus est, necessitatem habet consistendi in loco ubi ligatus est, et auferatur ei potestas aliò divertendi. » Ergo sicut qui actualiter non est ligatus, potestatem habet divertendi quò vult, ita qui non adhuc est ligatus à precepto, mediante illius praecepti scientia, potestatem habet agendi quod voluerit. Quomodo autem dici potest aliquid scire praeceptum, si ipse sciat praeceptum esse dubium? tunc omnino dicendum quod ille praeceptum ignorat, cum dubitat an praeceptum adsit vel non.

Præterea obicit super eundem textum D. Th. P. Patuuius verba illa: « Nec aliquis ignorans praeceptum Dei, ligatur ad praeceptum faciendum, nisi quatenus tenetur scire praeceptum. » Ergo, arguit P. Patuuius, licet quis notitiâ praecepti careat, si tamen eam habere tenetur, jam ligatur praecepto; nec excusatur, si illud transgreditur. Sed hoc minimè quidem S. doctor intelligit, tantum ibi docet à peccato non excusari, qui praeceptum scire tenetur, et culpabiliter illud ignorat. Id patet ex eo quod in eodem articulo (ad 4) subiungit: « Tunc conscientia erronea non sufficit ad absolvendum, quando in ipso errore peccat. Quomodo in ipso errore peccatur, nisi cum ipse error est peccatum ob voluntariam negligentionem? prout idem S. Thomas ex D. Augustino in alio loco aperte declaravit: « Ignorantia quae est omnino involuntaria non est peccatum, et hoc est quod Augustinus dicit: « Non tibi imputatur ad culpam, si invitus ignoras, sed si scire neglexeris; lib. 3 de lib. Arbit., cap. 19. Per hoc autem quod ait, *sed si scire neglexeris*, dat intelligere quod ignorantia habet quoddam peccatum ex negligentia procedente, quae nihil est aliud quam applicare animum ad sciendum ea quae quis scire debet. » De Verit., q. 3, art. 7, ad 7. Ergo nequaquam peccat qui in duarum opinionum aequè probabiliu habitatione inquirat legem, et debitâ diligentia adhibita, eam omnino dubiam invenit, et ideo non obligantem.

Obicit 2° legis aeternae possessionem nostrae libertatis possessionem antecedere; ideoque ait quod in dubiis opinio quae stat pro lege praeferrî debet. Respondeo. Jam supra vidimus quod theologi dicunt legem aeternam respectu hominum non esse verè et propriè legem. Sed concesso quod sit, nequaquam dici potest legis aeternae obligationem possidere antecederet ad libertatem à Domino homini donatam. Quamvis enim nulla sit in Deo cognitiois et consilii successio, quia omnia Deo ab aeterno praesentia fuerunt, nihilominus *prioritate rationis* sive *naturae* homo in mente divina antè legem contemplatus est; prius enim à legislatore considerantur subdijjuxta propriam naturam et eorum statum, et postea consideratur lex conveniens eis imponenda. Dico *conveniens*; siquidem Deus aliam legem statuit pro angelis, aliam pro hominibus: et pro his, aliam pro sacerdotibus, aliam pro laicis, aliamque pro conjugatis, aliam pro caelibibus. Haec doctrina utique non est mea, est D. Thomae, qui, 1-2, q. 91, art. 1, ponit quaestionem: *Utrum sit aliqua lex aeterna?* Et ad primum sic ibi obicit: « Videtur quod non sit aliqua lex aeterna; omnis enim lex aliquibus imponitur. Sed

« non fuit ab æterno, cui aliqua lex possit imponi, so-
 « lum enim Deus fuit ab æterno; ergo nulla lex est
 « æterna. » Et respondet: « Ad primum dicendum
 « quòd ea quæ in seipsis non sunt, apud Deum exi-
 « stunt, in quantum sunt ab ipso cognita et præordi-
 « nata, secundum illud Rom. 4: *Qui vocat ea quæ
 « non sunt, tanquam ea quæ sunt.* Sic igitur æternus
 « divinæ legis conceptus habet rationem legis æternæ,
 « secundum quod à Deo ordinatur ad gubernationem
 « rerum ab ipso præcognitarum. Adverte, reram ab
 « ipso præcognitarum. » Itaque, *prioritate rationis*,
 « prius à Deo consideratus fuit homo tanquam liber, et
 « deinde considerata fuit lex quæ homo ligandus erat.
 « Exempli gratiâ: Deus ab æterno prohibuit homici-
 « dium, ergo *prioritate rationis*, prius consideravit homi-
 « nes qui interficere possent, et postea præceptum dedit
 « eis ne alter alterum interficeret.

Ergo, dicit P. Patutius, homo nascitur liber et in-
 dependens? Neutiquam nascitur potestati divinæ sub-
 jectus, et consequenter obligatus omnibus parendi præ-
 ceptis quæ Deus illi imposuerit; sed ut homo hujus-
 modi præceptis ligetur, requiritur, ut illa ipsi promul-
 gentur, et innotescant per rationis lumen; sed donec
 præceptum non est homini manifestatum, possidet
 ipse libertatem illi à Deo donatam, quæ cum sit certa,
 non nisi à præcepto certo ligatur; et cum lex sit re-
 gula et mensura, quæ homo suas actiones regulare et
 mensurare debet, oportet quidem ut hæc regula et
 mensura incerta non sit. Falsum autem est id quod
 adversarii autumant, nempe quòd nihil possit homo
 agere, nisi certò sciat illud sibi fuisse à Domino per-
 missum. Nam si hoc esset, lex divina non indignisset
 promulgatione, sed tantum opus fuisset ut Deus omnia
 quæ nobis permittebat operari declarasset. Sed
 Deus non ita fecit: *Deus ab initio constituit hominem,
 et reliquit illum in manu consilii sui. Adjecit mandata
 et præcepta sua: Si volueris mandata servare, conser-
 vabunt te,* etc. Eccl. 15, 14. Prius itaque Dominus
 hominem liberum creavit, ei donando ex suo bene-
 placito libertatem, juxta id quod scribit Apostolus;
Potestatem habens suæ voluntatis, 1 Cor. 7. Et postea
 mandata quæ tenebatur servare adjecit ac imposuit; et
 idèò hominis libertas, cum certa sit, possideatque ante
 legis obligationem, ipsa non nisi à lege certâ ligatur.
 Hinc est quod auctores antiqui communiter docuerunt:
 Ubi lex est obscura, nec pro illâ reperitur Scripturæ
 textus, aut Ecclesiæ determinatio, aut evidens ratio,
 nihil de gravi peccato damnandum fore; nam pro
 certo habuerunt legem dubiam non obligare. En quo-
 modò scripsit S. Raymundus: « Non sis pronus judi-
 « care mortalia peccata, ubi tibi non constet per cer-
 « tam Scripturam. » Lib. 3 de Pœn., § 21. Idem
 scribit S. Antoninus dicens: « Si verò non potest (con-
 « fessarius) clarè percipere utrum sit mortale, non
 « videtur tunc præcipienda sententia, ut dicit Guillel-
 « mus, ut denegat propter hoc absolutionem, vel illi
 « faciat conscientiam de mortali. Et cum promptiora
 « sint jura ad solvendum, quam ligandum (c. Ponde-
 « ret Dist. 1) et meliùs sit Domino reddere rationem

« de nimis misericordiâ, quam de nimis severitate, ut
 « dicit Chrysostomus, c. *Alligant*, 26, q. 7, potius vi-
 « detur absolvendus. » S. Anton. part. 2, lit. 4, cap. 5,
 § *In quantum.* Idem scripsit Gabriel Biel, qui vixit
 an. 1480, dicens: « Nihil debet damnari tanquam
 « mortale peccatum, de quo non habetur evidens ra-
 « tio, vel manifesta auctoritas Scripturæ. » In 4, D. 6,
 q. 4, concl. 5. Idem docuit S. Thomas, ubi dixit:
 « Qui ergo assentit opinioni alicujus magistri contra
 « id quod publicè tenetur secundum Ecclesiæ auctori-
 « tatem, non potest ab erroris vitio excusari. » Quod-
 lib. 3, a. 40, S. Thomas igitur tantum damnat, qui
 aliquam sequitur opinionem contra manifestum Scri-
 pturæ testimonium, aut contra communem sententiam
 juxta auctoritatem Ecclesiæ; non autem qui sequitur
 opinionem quæ legi certæ non adversatur, ut adnotat
 Joannes Nider: « Hæc verba S. Thomæ non possunt
 « intelligi, nisi de illis, ubi manifestè patet ex Scri-
 « pturâ, vel Ecclesiæ determinatione, quòd sit contra
 « legem Dei; et non de illis ubi illud non apparet,
 « aliàs sibi contradiceret in eodem libro. » In Consol.,
 etc., cap. 11, art. 3. Idem tradidit alibi S. Thomas
 scribens: « Omnis quæstio, in quâ de mortali peccato
 « quaritur, nisi expressè veritas habeatur, periculose
 « determinatur; quia error quo non creditur esse
 « peccatum mortale, quod est mortale, conscientiam
 « non excusat à toto, licet fortè à tanto. Error verò
 « quo creditur esse mortale quod non est mortale, ex
 « conscientia ligat ad peccatum mortale. » Quodlib. 9,
 art. 15. Adverte verba nisi expressè veritas habeatur,
 periculose determinatur. Ergo falsum est principium
 adversariorum, quòd in dubio possidet lex, ac proinde
 in dubio pars tutior est tenenda. Sed, dicit P. Patu-
 tius: Si possidet libertas, cur S. Thomas scripsit quòd
 in dubio partem mitiorem sequens non excusatur à
 toto? Respondetur S. doctorem hic non loqui de ul-
 timo judicio practico, quod certum fieri potest ex ali-
 quo principio certo reflexo, sed loquitur tantum de
 judicio directo, quod dubium est cum utraque opi-
 nio dubia sit, et idèò ait non excusari, qui tantum ex
 judicio directo mitiorem partem amplectitur. Secus
 tamen esset, ait S. Antoninus, si quid amplecteretur
 ex opinione probabilis, intellige, formatò ultimo di-
 ctamine certo ex certo reflexo principio. Audiamus
 S. Archiepiscopum: « Notandum est quod dicit S.
 « Thomas in quâdam questione de Quodlibetis, quòd
 « quæstio, in quâ agitur de aliquo actu, utrum sit
 « peccatum mortale, vel non, nisi ad hoc habeatur
 « auctoritas expressa Scripturæ sacre, aut canonis
 « Ecclesiæ, vel evidens ratio, non nisi periculosissimè
 « determinatur. Nam si determinet quòd sit mortale,
 « et non sit, mortaliter peccavit contrafaciens, quia
 « omne quod est contra conscientiam ædificat ad ge-
 « hennam; si autem determinatur quòd non sit mor-
 « tale, et est, error suus non excusabit eum à mor-
 « tali. Sed hoc secundum videtur sanè intelligendum,
 « quando erraret ex crassa ignorantia; secus, si ex
 « probabili; puta, quia consuluit peritos in tali ma-
 « teriâ, à quibus dicitur illud tale non esse mortale:

videtur enim tunc in eo esse ignorantia quasi invincibilis, quæ excusatur à toto. Et hoc quantum ad ea quæ non sunt expressè contra jus divinum, vel naturale, vel contra articulos fidei et decem præcepta in quibus ignorans ignorabitur.... Et si dicitur hic esse usuram, et usura est contra Decalogum; respondetur, sed hunc contractum esse usurarium, non est clarum, cum sapientes contraria sibi invicem sentiant. » S. Anton., p. 2, tit. 1, c. 11, § 23. Itaque secundum D. Thomam et D. Antoninum; ubi veritas non est patens, lex tanquam dubia non obligat.

Objiciunt III nostri adversarii nihil fas esse nobis, nisi quod est conforme divinæ voluntati. Gaudet hanc objectionem mihi fieri, quod enim in hoc puncto S. Thomas docet, id solum sufficit ad nostram sententiam omnino firmandam. Querit Angelicus, 1-2, q. 49, art. 10 : « Utrum necessarium sit voluntatem humanam conformari voluntati divinæ in volito, ad hoc ut sit bona? » et ait cœteri homines se conformare voluntati Dei in volito *formali*, scilicet in *volito boni communis* (quisque enim non potest licitè aliud velle, nisi bonum), sed non in volito *materiali*. Deinde S. doctor (ad *primum*) sic sibi objicit : « Videtur quod voluntas hominis non debeat semper conformari divinæ voluntati in volito, non enim possumus velle quod ignoramus... Sed quid velit Deus ignoramus et in plurimis; ergo non potest humana voluntas divinæ voluntati conformari in volito. » Et respondet : « Ad primum dicendum, quod volitum divinum secundum rationem communem, quale scit, scire possumus; scimus enim quod Deus quidquid vult, vult sub ratione boni. Et idèo quicumque vult aliquid sub quacunque ratione boni, habet voluntatem conformem voluntati divinæ, quantum ad rationem *voliti*, » quod est volitum *formale*, sive commune. Subdit deinde : « Sed in particulari nescimus quid Deus velit, et quantum ad hoc non tenemur conformare voluntatem nostram divinæ voluntati. » Ergo non tenetur homo se conformare divinæ voluntati in particulari etiam respectu ad divina præcepta, ubi hæc Dei voluntas homini non est adhuc manifestata, prout distinctius declarat P. Gonet dicens : « Homo non tenetur conformari voluntati divinæ in volito materiali, nisi quando voluntas divina nobis præcepto, vel prohibitione manifestatur. » In *Clypeo*. t. 3, D. 6, art. 2, n. 37 in fin.

Sed instat P. Patutius, et ait : *Riguardo al precetto, e proibizione* (libet hoc adnotare suis propriis verbis), *sempre dobbiamo conformarci alla volontà divina, eziandio quanto al volito materiale, mentre Dio ci ha dati i suoi precetti, affinché gli osserviamo, è questi già sono notificati nelle sue leggi*. Sed ego peto : Si aliquid præceptum est dubium et obscurum, prout accidit quidem in conflictu duarum opinionum æquè probabilitum, quomodo dici potest præceptum sufficienter notificatum? Tunc non est satis notificatum præceptum, sed tantum dubium præcepti, prout supra ostendimus, quod ubi due opiniones concurrunt æquè probabiles, neutra

probabilis, sed tantum dubia remanet. Quapropter eo casu solummodò potest dici quod præcepti dubium habemus, non autem cognitionem. Et reverà, quomodo unquam dici poterit nos legis cognitionem habere, cum verè nescimus an lex existat vel non? tunc benè asserere valemus quòd legem nescimus, et idèo non tenemur, juxta S. Thomam, in particulari conformari voluntati divinæ in eo volito materiali quod nobis ignotum est; Deus enim nobis non præcipit obedire suæ voluntati quæ non adhuc est nobis patefacta. Idque confirmat expressius respectu ad nostrum casum D. Thomas in alio loco, 2-2, q. 104, art. 4, ad 3, ubi quærens : *Utrum in omnibus Deo sit obediendum?* respondet affirmativè, sed postmodum sibi objicit ad tertium : « Quicumque obedit Deo, uniformat voluntatem suam voluntati divinæ, etiam in volito. Sed non quantum ad omnia tenemur conformare voluntatem nostram voluntati divinæ, ut supra habitum est. » 1-2, q. 49, art. 10, hic est locus jam supra relatus de volito materiali. Ergo non in omnibus tenetur homo Deo obedire. Et ita respondet : « Ad tertium dicendum quòd etsi non semper teneatur homo velle quod Deus vult, semper tamen tenetur velle quod Deus vult eum velle, et homini præcipiè innotescit per præcepta divina. » Ea igitur S. doctor benè explicat nos non teneri sua præcepta servare, nisi postquam illa nobis sunt manifestata. Itaque tenetur homo parere Deo, et conformari ipsius voluntati, non jam in omnibus quæ Deus vult, sed in eo tantum quod Deus vult nos velle. Sed quomodo sciemus id quod vult Deus nos velle? Sciemus; inquit S. Thomas, cum præcipiè innotescit per præcepta divina. Non sufficit igitur dubia notitia præcepti, ut teneamur servare præceptum tanquam Dei volitum, sed requiritur insuper notitia præcepti certa et manifestata; hoc quidem significat verbum illud, *innotescit*.

Quæro nunc ut hoc punctum concludamus : Casu quo voluntas divina quoad particularium præceptorum observantiam nobis adhuc non innotuerit, tenemurne illi conformari? Minimè, ait Angelicus dicens : « Sed in particulari nescimus quid Deus velit, et quantum ad hoc non tenemur conformare voluntatem nostram divinæ voluntati. » Idque confirmat, ut vidimus, expressè P. Gonet : « Homo non tenetur se conformare voluntati divinæ in volito materiali, nisi quando voluntas divina nobis præcepto, vel prohibitione manifestatur. » *Clyp.* Disp. 6, art. 2, n. 37. Imò scripsit Joannes Gerson, ut alibi retulimus, quòd nec Deus quidem potest creaturam obligare ad suam voluntatem servandam, nisi prius eam ipsi manifestet : « Necessè est dari manifestationem ordinationis, ac voluntatis Dei, nam per solam suam voluntatem nondum potest Deus absolute creaturæ imponere obligationem. » Lib. de Vitâ Spir., lect. 2.

Hinc patet quòd S. Thomas semper conformis fuit, nos instruens leges certas esse debere ut obligent; in cunctis enim locis ubi de hæc materiâ sermonem habuit, semper usus est verbis expressis quæ hanc esse mentem suam clarè ostendunt. Dixit ipse quòd

lex, ut obliget, oportet, ut per ipsius notitiam applicetur, 1-2, q. 90, art. 4. Dixit ibidem ad primum, promulgationem legis esse ex hoc ipso quòd Deus eam mentibus hominum inseruit naturaliter cognoscendam. Inquit naturaliter cognoscendam, ergo tunc homo tenetur legem servare cum legem cognoscit, non verò cum dubitat de lege. Dixit legem esse mensuram quòd homo mensurare se debet, ac proinde dixit quòd hæc mensura debet esse certissima, 1-2, q. 17, a. 4, ad 3. Dixit quòd sicut funis non ligat, nisi applicetur rei ligandæ per contactum, ita præceptum non ligat, nisi per ejusdem scientiam. Et idèò subdit: Unde nullus ligatur per præceptum, nisi mediante scientiâ illius præcepti. De Verit. q. 17, art. 3. Dixit hominem tunc tantum teneri ad obediendum Deo, cum ejus divina voluntas homini præcipue innotescit per præcepta divina, 1-2, q. 19, art. 10. Itaque juxta has omnes D. Thomæ doctrinas concludendum, divinam legem non obligare, nisi cum est cognita, nisi cum est certissima, nisi cum de illâ habetur scientiâ, nisi ipsamet innotescit.

Quapropter his positis frustra objicunt à nostris adversarius quòd, cum opiniones sunt æquè probabiles, opinio tunc, si non inducit obligationem certam, inducit saltem obligationem probabilem; et idèò deest dictam moraliter certum de actionis honestate, sine quo non licet operari. Sed huic pluries supra data est responsio, nempe quòd cum duplex concurrat opinio æquè probabilis, opinio, quæ stat pro lege, aliam non inducit obligationem, nisi deponendi dubium; sed hujusmodi dubia, juxta omnium Probabilistarum et Probabilioristarum, ipsiusque P. Patutii sententiâ, ut vidimus, bene potest deponi, non tantum ex directo, sed etiam ex reflexo principio certo, quo certitudo de honestate actionis jam habetur.

Objiciunt IV Regulam sacerorum canonum illam: In dubiis tutior via est eligenda, ut habetur in cap. Illud Dominus, de Sent. excomm., idemque dicitur in cap. Ad audientiam, de Homic., et in cap. Petitio tua, cod. lit., item in Clement. Exiit, § Item quia, de Verb. signif. et in cap. Juvenis, de Sponsal. Dicunt adversarii: Canones hi generaliter loquuntur de omnibus dubiis, generaliter igitur accipiendi sunt. Respondeo, et concedo, quoad generaliter accipiendi sunt quoad omnia dubia practica, et facti, qualia utique erant illa quæ occurrebant respectu ad casus præfatorum canonum; sed non quoad omnia dubia speculativa et juris, ut dicunt S. Antoninus, Christianus Lupus, Joannes Nider, Dominicus Soto, Suarez, Tabiena, Silvester, Angelus, Henriquez, Anglés, S. Bonaventura, Gerson, Pelbartus, et alii ferè communiter ut mox videbimus; aiunt enim regulam præfatam canonum quoad dubia speculativa esse de consilio, non de præcepto. En quomodò loquitur S. Antoninus: inducunt illud, in dubiis tutior via est eligenda. Respondetur hoc esse verum de honestate et meriti majoritate, et non de salutis necessitate quoad omnia dubia; alioquin oportet omnes religionem intrare. Part 2, tit. 1, cap. 11, § 31. Verba D. Antonini sunt nimis clara, sed P. Patutius ait S. archiepiscopum loqui tantum de eo qui

opinionem tutiorem habet pro unice verâ, idque infert ex verbis illis: alioquin oporteret omnes religionem intrare; ergo, dicit P. Patutius, S. Antoninus vult hic loqui de duabus opinionibus æquè tutis et moraliter certis, et contra prætendit probare S. Antoninum sentire vi præfatæ regulæ in omnibus opinionibus dubiis tutiorem esse tenendam; sed ut res clarescat, hic præmittendum id quod præmittit S. Antoninus in § 28, loc. cit. loquens de quodam contractu circa quem tunc valde inter sapientes disceptabatur, an esset, vel ne usurarius. Sic scribit Sanctus: Et si diceretur, hic esse usuram, et usura est contra Decalogum, respondetur, sed hunc contractum esse usurarium, non est clarum, cum sapientes contraria sibi invicem in hujusmodi sentiant. Cum autem dicitur ignorantia juris naturalis non excusare, intelligitur de his quæ expressè per se, vel reductivè sunt circa jus naturale et divinum, ut contra fidem, vel præcepta per evidentes rationes, vel determinationem Ecclesiæ, vel sententiam communem doctorum; et non de his, quæ per multa media, et non clarè probantur esse contra præcepta et articulos.

Deinde, § 31 ait: Quod autem volentes probare, contractum esse illicitum, inducunt illud, in dubiis tutior via est eligenda. Respondetur, hoc esse verum de honestate, et meriti majoritate, non de salutis necessitate, quoad omnia dubia, alioquin oporteret omnes religionem intrare. S. Antoninus igitur neutriam sententiam universalem adesse legem, quòd tutiora sequantur in omnibus dubiis; nam in speculativis, quæ occurrunt, cum duæ probabiles opiniones concurrunt, juxta casum, qui tunc disceptabatur, censebat, præfatam canonum regulam non esse de præcepto. Nihil autem obstat, quòd ibi exemplum adduxerit, sive absurdum, quòd alioquin oporteret omnes religionem intrare; nam ibi non quidem loquebatur Sanctus adversus eos, qui dicere præsumpserint, omnes de præcepto teneri propter regulam illam religionem ingredi; sed respondet ibi directè eis qui dicebant contractum illum vetitum esse vigore prædictæ regulæ obligantis ad tutiorem partem sequendam: Quod autem volentes probare (repetamus verba jam supra relata) contractum esse illicitum, inducunt illud: In dubiis tutior via est eligenda. Hic igitur sermo fit præcisè de contractu illo speculativo dubio, et respondet S. Antoninus hoc esse verum de honestate et meriti majoritate, non de salutis necessitate quoad omnia dubia. Undè non valet dici: S. Antoninus intendit loqui de eo qui volens contractum inire, reputat illum non dubitanter, sed certè licitum; nam S. archiepiscopus non intendit utique loqui ibi de opinione habitâ pro unice verâ, sed de opinione omninò dubiâ; alioquin ad objectionem eorum qui probare volebant contractum esse illicitum, quia canones præcipiunt in dubiis tutiorem viam esse eligendam, ineptè respondisset, regulam illam esse de honestate et meriti majoritate, non de necessitate quoad omnia dubia; seu debuisset respondere regulam procedere tantum in dubiis, non verò cum operans habet pro verè suam

opinione; sanctus autem ait regulam canonum non esse de præcepto universali *quoad omnia dubia*: quoad omnia enim dicit esse tantum *de honestate et meriti majoritate*.

Sicut scribit S. Antoninus, sic etiam sentit Joannes Nider, dicens: *Viam tutiorem eligere est consilii, non præcepti*. In consolat. part. 3, cap. 10. Idem sentit Tabiena: « Non valet quod in dubiis tutior via est eligenda, quia hoc non est præceptum, sed consilium. » In Summâ, verb. *Scrupulus*. Idem scripserunt Navarrus Manual. cap. 27, n. 181. Dom. Soto, de Just. et iurc. lib. 7 part. 3, art. 2; Abbas, in cap. *Significasti*; Sylvester, verb. *Jeiunium*, quæst. 10, n. 27; Suarez, tom 3, in 3 p, disp. 40, sect. 6, n. 8; Angles, p. 1, de jejun. 1, q. 9, art. 1, dub. 2, concl. 3; Henriquez, lib. 14, de Irreg., cap. 3, n. 4 in fin. Item S. Bonaventura, Gerson, etc., apud Terillum de Probab., quæst. 26, num 21. Et reverà juxta casus relatorum canonum omnino servari opus erat regula illa, quia dubia erant practica, et facti; nec haberi poterat principium aliquod certum, directum, aut reflexum, quo excusanda foret obligatio partem sequendi tutiorem, propter scandala, aliaque mala, quæ in iis casibus vitari debellant. Utque dilucidè hoc dignoscatur, brevibus hic discutere oportet, qui tunc acciderunt casus et decisiones textuum qui nobis obijciuntur. Quoad cap. *Illud Dominus*, de Sent. excomm.; ibi casus fuit, quod quidam episcopus, non obstante famâ publicâ de excommunicatione adversus eum latâ, temerè celebrare maluit, quâ de re jure dicimus eum depositione fuisse ab Innocentio III punitum; nam persistente dubio de excommunicatione, ipse diligentiam adhibere tenebatur, ut de veritate certior fieret, interimque à celebratione desistere debebat. Idcirco meritò dixit pontifex: « Quia in dubiis via tutior est eligenda, etsi de latâ e in eum sententiâ dubitaret, debuerat tamen potius abstinere, quam sacramenta in Ecclesiâ celebrare. »

Quoad cap. *Ad audientiam*, de Homic., casus fuit, quod quidam sacerdos intulit viro cuidam vulnus, ex quo vitâ decessit. Deinde dubitabatur an ille propter hujusmodi vulnus mortuus fuisset. Clemens III decrevit convenire, ut sacerdos à sacrificando abstineret, et ideò dixit: « Cùm in dubiis semitam debeamus eligere tutiorem, vos convenit injungere presbytero ut non ministret. » Hic primò advertendum quod non adhuc facti veritas erat tunc explorata, nimirum, an tali ex vulnere mors accidisset, quâ de causâ subjungit textus: *Si ex aliâ infirmitate obierit, poterit divina ministrare* Idcirco sapienter statuit pontifex, quod interim sacerdos non celebraret; dicebat enim in tali dubio viam tutiorem eligendam. Advertendum secundò cum Navarro et Suarez, quod eo casu non agebatur de observando aliquo præcepto, sed tantum de quâdam convenientiâ, ut si deinde constaret sacerdotem fuisse homicidam, populo non esset scandalum eum celebrantem conspiciere. Idem statutum fuit in simili casu dubii homicidii in cap. *Petitio tua*, 24 de Homic., ubi dictum fuit: « Cùm sit consultus in hujusmodi dubio abstinere, quam tem-

erè celebrare. » Quis non videt in his casibus necessariò ad scandalum effugiendum convenisse, ut via tutior eligeretur, à celebratione abstinendo?

Ad Clementinam, *Exivit*, respondemus, quod ibi fratres Minores sedem Apostolicam efflagitarunt, an sub gravi tenerentur ad illas religionis regulas, quæ verbis præceptivis conceptæ erant? papa respondit: « In his quæ animæ salutem respiciunt, ad evitandos graves remorsus conscientiæ, pars securior est tenenda. » Inprimis, ut censet P. Eusebius Amort, cùm papa dixerit *pars securior est tenenda*, non de securitate materiali intendit loqui in amplectendo tutiorem partem, sed de securitate formali conscientiæ in operando eum morali certitudine sine dubio practico; nam si de materiali securitate loqui intendisset, utique declarasset, omnes vocatos imperativi modi præceptum denotare, quod materialiter tutius procul dubio fuisset; at pontifex dixit *esse intelligenda* verba imperativa tantum illa, quæ talia videbantur *ex vi verbi*, nempè ob verborum expressionem, *vel saltem ratione materiæ*. Caterùm inquit: « Licet fratres non ad omnium quæ ponuntur in regulâ sub verbis imperativi modi sicut ad præceptorum, seu præceptis æquipollentium, observantiam teneantur, expedit tamen ad observandam puritatem regulæ et rigorem, quod ad ea sicut ad æquipollentia præceptis se noverint obligatos, quæ hic inferiùs adnotantur. » Et post hæc, papa, quæ tanquam præceptum habenda essent, adnotavit. Ita respondet ad hanc Clementinam P. Eusebius Amort.

Sed ego aliam responsum addo magis convincentem. Casus erat, ut in eodem textu legitur: Antecedenter à fratribus fuerat dubitatum an regula tantum ad vota pauperatis, castitatis, obedientiæ obligaret; sed Nicolaus III, papa, jam declaraverat obligare etiam ad illa consilia evangelica quæ in regulâ exprimebantur verbis obligatoriis præcepti, vel præcepto æquipollentibus. Deinde fratres Clementem V supplicarunt, ut eis declararet *que censeri debebant præceptis æquipollentia*? Idcirco Clemens, priusquam explicasset ea quæ præceptis æquipollentia videbantur ex vi verborum, et ratione gravis materiæ de quâ agebatur, præmisit illa verba, ad vitandos graves remorsus conscientiæ: Pars securior est tenenda. Itaque eo casu non agebatur de duabus partibus æquè probabiliibus, sed tantum an addesse obligatio illam sequendi partem, quæ juxta regulæ rigorem, et juxta id quod Nicolaus III jam declaraverat, non tantum tutior, sed erat unice lita, eum jam constabat regulam ex vi verborum, et gravitatis materiæ obligare ad observandam tanquam præcepta, non solum principalia trin vota Religionis, sed etiam consilia evangelica, quæ in regulâ exponebantur, et ideò ipsa præteriri non poterant sine gravi conscientiæ remorsu. Hinc dixit Clemens, ad vitandos hujusmodi remorsus, tenendam esse securiorem partem, quæ reipsâ erat unice vera et unice segura; et ex aliâ parte nullæ rationes suppetebant, quæ transgressionem illorum consiliorum à gravi culpâ excusare valebant.

Tandem quoad cap. *Juvenis* 5, de Sponsal., casus fuit quòd juvenis quidam septennis puellam quamdam duxit, quæ mortuà, postea cum consobrinâ illius alias nuptias contraxit. Hinc, suborto dubio, an primum matrimonium fuisset invalidum quò ætatis septennis impetretum, Eugenius III præcepit, ut vir à præfatâ consobrinâ separaretur, propter honestatem Ecclesiæ, subjungens: « Quia igitur in his quæ dubia sunt « quod certius existimamus tenere debemus, etc. » His positis, dicimus 1° pontificem jure separationem præcepisse, non quia putavit in opinionibus dubiis semper tutius tenendum esse, sed quia separatio necessaria erat ad scandala vitanda, atque Ecclesiæ honestatem sartam tectam servandam. Dicimus 2° quòd papa, proferendo verba, quod certius existimamus tenere debemus, minimè id dixit respectu juvenis qui utique benè conscius erat, si tempore primi conjugii potens vel impotens esset, sed respectu judicum qui in foro, cum partium rationes sunt dubiæ, procul dubio, quod certius est sequi tenentur; proindeque duxit certius (non tutius), nempe quòd ipse papa certius judicabat, separationem imponendam esse, quia adhuc persistebat dubietas valoris primi matrimonii, pro quo possessio potius stabat. Quid autem inter hoc, et questionem nostram, ubi de foro interno agitur, et non de dubio facti, sed de opinione æquè probabili? Hinc patet quòd omnia dubia ad textum casus pertinentia erant dubia practica, et facti, quæ nullo ex reflexo principio deponi poterant.

Tantò magis quòd ipsi pontifices in dubiis speculativis hæc regulâ tenendi partem tutiorem non semper usi fuerunt. Adrianus VI, ut refert Domin. Soto in 4 dist. 27, quæst. 1, a. 4, non obstante quòd ipse oppositum sentiret, dispensavit in quodam matrimonio rato, tantummodò sententiæ Cajetani confisus. Præterea in cap. *Laudabilis*, de *Frigid.* et *Mal.* habetur, pontificem cuidam conjugii, qui dubius erat de potentiâ ad copulam, concessisse, ut eam per triennium experiretur. Si lex dubia semper est servanda, ut volunt adversarii, et tunc dubium vertebat, an mulier illa esset aliena, quomodò pontifex viro illi permittere poterat per triennium ad eam accedere, et copulam experiri? Adde quòd si lex ista esset universalis sequendi in cunctis dubiis, etiam speculativis, tutiorem partem, sequeretur ne probabilissimam quidem teneri posse opinionem quæ: utique non est tutior, sed intrâ fines probabilitatis manet; sed hoc dici nequit, cum proscripita sit ab Alexandro VIII propositio, quæ dicebat: *Non licet sequi opinionem vel inter probabiles probabilissimam.* Adde quòd etiãnsi esset res dubia, an præfata regula canonum intelligenda sit de omnibus dubiis, et non tantum de dubiis practicis, rationes ipsæ quibus sat clarè probatum est, legem dubiam, utpote non satis promulgatam, non obligare, eadem probant hanc canonum regulam non esse legem universalem quoad omnia dubia, sed tantum quoad dubia facti et practica.

Denique, ut præsentis puncto finem imponamus, quæro (et ad hæc rationem quam proferam, ignoro quid responderi possit): Quid canones præcipiunt? præcipiunt

in dubiis tutiorem viam esse eligendam. Dicitur itaque in dubiis, sed si non simus in dubiis? Quid obstat regula illa, si homo alicui principio certè innititur? tunc sibi jam format conscientiam moraliter certam de honestate actionis, et à finibus dubietatis egreditur, nec amplius dici potest eum esse in dubiis. Præterea ipsimet adversarii concedunt præfata regulam sequendi partem tutiorem locum non habere in materiâ justitiæ; at si regula canonum sequendi quod est tutius, esset universalis pro omnibus dubiis, etiam qui legitime rem possidet, in dubio an res sit aliena, de illâ exspoliari teneretur. Sed D. Augustinus in can. *Si virgo* 54, q. 1, contrarium docet inquitens: « In jure « prædiorum tamdiù quisque bonæ fidei possessor « rectissime dicitur, quamdiù se possidere ignorat « alienum. »

Obijciunt V decisionem ejusdem consensûs episcoporum Gallorum, ubi fuit decretum in opinionibus æquè probabilibus tutiorem partem esse tenendam. Horum tantorum præsulum auctoritatem magnoperè veneror, sed omnes docent auctoritatem extrinsecam sapientum magni non posse esse ponderis, ubi intrinseca ratio certa videtur et convincens; tantò magis cum ipsa sufficienti aliorum auctoritate non destituatur. Ego autem animadverto quòd pro nostrâ sententiâ non minor quam pro oppositâ exstat auctoritas extrinseca, imò valdè major. Nec negari potest nostram sententiâ saltem per octoginta, aut etiam nonaginta annos circiter communem fuisse apud moralis scientiæ auctores, quos inter plurimi fuerunt cardinales, episcopi, universitatum doctores, et signanter plures magistri Dominicane religionis, in quâ semper magna doctrina floruit. Hæc brevitas causâ omitto cunctorum ipsorum nomina, et suarum propositionum citationes adnotare, quas jam attuli in meo opusculo seorsim edito, cui titulus: *Dell' Uso moderato dell' opinione egualmente probabile.*

Nec valet dicere horum auctoritatem in hæc materiâ parùm æstimandam esse, etiam à me, dum ipsi habentur à me tanquam decepti, cum ad nostram tenendam sententiâ innixi sunt principio illi quod egomet reprobari: *Qui probabiliter agit, prudenter agit.* Jam dixi sub initio dissertationis hujus, quòd tale principium solum, et per se directè sumptum, non est sufficiens ad cohonestandum usum opinionis æquè probabilis. Atamen adverto jam plures auctores, ut supra vidimus, pro nostrâ sententiâ tutandâ innixos fuisse eidem nostro principio, nempe quòd lex dubia non potest obligare. Præterea dico quòd nec etiam illi auctores solo præfato principio illo: *Qui probabiliter agit, etc.*, utebantur. Et sic rem confero: Auctores illi ex unâ parte jam fatebantur quòd ad licitè operandum necessaria esset moralis certitudo de honestate actionis. Contra verò ipsimet auctores eadem nostra principia in suis operibus in diversis locis jam statuerunt, nempe quòd lex non sufficienter promulgata non obligat, et quòd ubi libertas possidet, lex incerta nequit certam inducere obligationem, ex illo principio adeò ab ipsis acclamato, quòd *in dubio melior est conditio*

possidentis. Ergo si de hujusmodi principiis, loquendo de opinionum probabilium usu, expressam non faciebant mentionem, saltem ea indubitanter supponebant. Quapropter justè censendum quòd ipsi dicto illo: *Qui probabiliter agit, prudenter agit*, potius utelantur tanquam corollario quodam, sive consequentià quæ à principiis reflexis inferebatur; tantò magis quòd hæc materia opinionum probabilium tunc erat valde confusa, undè confusè de eà loquebantur, postquam antiquiores auctores confusè de illà locuti fuerant. Cæterùm dictum illud: *Qui probabiliter agit*, etc., dupliciter accipi potest: si accipitur tanquam innixum aliis principiis reflexis, verè prudens et certum est; si verò accipitur tanquam principium directum, seclusà judicii reflexione, falsum est. Et sic de efflato illo directè sumpto jure merito Gallicani præses contenti non existiterunt, tuleruntque decretum quod circumfertur, nempe: « In dubiis de salutis negotio, ubi æqualia utrinque animo se offerant rationum momenta, sequamur id quod tutius est, sive quod est in eo casu unicè tutum; nec id consilii, sed præcepti loco habeamus, dicente Scripturà: *Qui amat periculum, in illo peribit.* » Attentis quibus postremis verbis, apparet pro certo quòd ipsi præses locuti sunt de operante cum dubio practico, nullum habente principium, quo dubium deponere posset; si autem loqui maluissent de operante qui ultimum format judicium, non ex solà probabilitate opinionis, sed ex alio certo principio reflexo, aliter quidem putò quòd præses illò decrevisset. Quòd autem ad plura episcoporum edicta in Gallià emanata, quæ à P. Patutio in suo opere *la Règle proxima delle umane azioni*, afferuntur et transcribuntur, quibusque ipse aut proscriptum fuisse probabilissimum, illa perlegi attentè, et consideravi quòd omnia ipsa respiciunt præcisè quendam librum cui titulus: *Apologia Casuistarum*, qui meritò dammandus erat, utpote asserens propositiones nimis laxas, nempe teneri posse securè quamcumque opinionem, non tantùm minùs probabilem, sed etiam probabiliter probabilem, secundùm quatuor vel trium, atque etiam unius auctoris auctoritatem. Quamobrem edicta præfata nihil, aut valde parùm nostram sententiam adversantur. Cæterùm quoad vim rationum intrinsicam (quæ principaliter attendi debet, auctoritas enim extrinseca non aliud operatur, quàm afferre vis intrinsicæ præsumptionem), judico, et plurimi alii judicant mecum habere jam convincentem et evidentem. Quod autem ad extrinsecam doctorum auctoritatem pertinet, censeo, ut supra ostendi, tenere sufficientissimam; tantò magis, cum animadvertimus quòd nostri adversarii nihil adæquatè ad nostras rationes respondent, et ex alià parte, si eorum argumenta valerent, probarent utique Tutorium damnatum necessariò esse tenendum. Loquendo verò de iis qui non jam scribunt de proposito pro rigido systemate, sed tantùm illud oretentis approbant, omnes ego veneror, et reputo me sapientiores; sed dico quòd tunc hi majorem auctoritatem mihi afferent, si scirem ipsos maturè utriusque sententiæ momenta ponderàsse; sed de hoc valde dubito,

et jure merito, dùm video eosdem scriptores rigide sententiæ ab eis probate, aut parùm nostras rationes animadvertisse, aut respondisse nobis æquivocis et fallaciis, quibus unusquisque intelligens facillimè respondere valet. Addo: hujusmodi approbatores ut plurimum, sicut supra dixi, directa respiciunt motiva, sed parùm vel nihil ad reflexa animadvertenda animum intendunt, quæ de cætero multam reflexionem requirunt; sed ego pro certo habeo quòd hujusmodi reflexio ab iis qui hodiè Antiprobabilistas se produnt et jactantur, minimè adhibetur. At progrediamur ultra, quia materia est odiosa, et in eà parùm valeo me explicare. In libello autem super hæc controversiam à me nuperrimè edito, plures episcoporum, abbatum, et aliarum eruditarum personarum opiniones in ejus calce transcripsi, quæ nostrum systema verum ac certum non dubitant appellare.

Obijciunt VI textum Ecclesiastici 5, 27: *Qui amat periculum in illo peribit*; ergo aiunt, qui in periculum se immittit transgrediendi legem, jam peccat. Sed hic advertere oportet æquivocum, sive ambiguitatem quæ intercedit. Qui opinione æquè probabili utitur, principio certo innixus, est quidem in periculo transgrediendi legem, sed non peccandi. Sed cur? replicant adversarii, quomodo non peccat qui transgrediendi legem periculo se exponit? Repeto, non peccat; oportet enim distinguere legem certam ab incertà. Quando lex est certa, profectò non possumus exponi periculo eam transgrediendi, sicut est periculum propriam conversationem procrastinandi usque ad mortem, prout in textu præfato dicitur: *Cor durum malè habebit in novissimo; et qui amat periculum, in illo peribit*. Certa est lex charitatis, quam quisque erga seipsum habere debet, non manendi diù in peccato quò periculum in suo peccato moriendi; amans autem hoc periculum, in illo peribit. Pariter hic obijciunt doctrinam illam D. Thomæ, quæ in idem coincidit: *Quicumque committit se discrimini peccati mortalis, mortaliter peccat*. Quodlib. 9, a. 15. Hæc verba dupliciter explicari possunt, vel de immitte se in periculum transgrediendi legem certam juxta casum in Scripturà expressum, vel potius de operante cum dubio practico, juxta alium textum ejusdem S. Doctoris, ubi dixit: *Qui aliquid committit, vel omittit, in quo dubitat esse peccatum mortale, discrimini se committit*. S. Th. in 4^a, dist. 21, quæst. 2, a. 5, ad 3. Notandum: Non dicit Angelicus in quo dubitat offendi legem, sed in quo dubitat esse peccatum mortale; alibi enim ipsemet de incerto præcepto loquens dixit, ut supra retulimus: *Nullus ligatur per præceptum, nisi mediante scientià illius præcepti*. De Verit., quæst. 17, a. 3.

Dicunt igitur adversarii quòd, cum lex est dubia, qui se immittit in periculum eam transgrediendi, certè peccat ex Scripturà allatà: *Qui amat periculum, in illo peribit*. Ergo resumo: ad hoc periculum vitandum semper opus erit strictum amplecti Tutorium, non aliter operando, quàm cum morali certitudine absolutà, et immuni ab omni formidine, quòd opinie

illa quam quis sequi vult, sit vera. Minimè, ipsi respondent, satis est quòd illa opinio sit probabilissima, cum proscripta jam fuerit ab Alexandro VIII opposita propositio, quæ dicebat: *Non licet sequi opinionem vel inter probabiles probabilissimam*. Igitur dico primum, ex hoc deduci veram non esse sententiam quòd, cum lex est dubia, peccat qui, se exponit periculo eam transgrediendi: nam adhuc cum probabilissima opinione operans incurrit periculum (quamvis sit remotius) legem transgrediendi. Sed præterea dico (et hic aliquantulum immoremur) quòd is qui credit nunquam esse licitum se exponere periculo lædendi legem, et contra dicit posse opinionem minus tutam teneri solummodo quando est probabilissima, difficillimè et vix unquam induci poterit ad eam sequendam cum securà conscientia, nisi eam invenit strictè certam et ab omni formidine immunem. Et sic ratiocinor: *Opinio probabilissima est illa quæ, etsi supremum occupat probabilitatis gradum, tamen fines probabilitatis non excedit, juxta terminos ejusdem propositionis ut supra damnata; quæ dicebat: inter probabiles probabilissimam; et ideo, prout communiter doctores aiunt, opinio probabilissima quæ etiam moraliter certa (largè tamen loquendo) vocatur, omnem prudentem formidinem non excludit, ne sit falsa: ad differentiam opinionis sive sententiæ strictè certæ quæ omnem prudentem formidinem excludit. Si ergo opinio probabilissima omnem non excludit prudentem formidinem, opinio probabilissima opposita non equidem est illa quæ tenuiter tantum est probabilis; tenuis enim probabilitas non est probabilitas, sed duntaxat quædam falsa apparentia, seu vana probabilitatis apprehensio, quæ nullum prudentem timorem producere potest, sed tantum aliquam imprudentem formidinem; sed imprudens formido non est formido quæ valeat ullum peccati periculum secum afferre. Ipsimet rigidi et stricti Tutoriæ communiter aiunt, quòd hujusmodi imprudentes formidines contemni debent, nec de eis ulla ratio est habenda. Insuper reverà esset dicere quòd Deus nobis imposuerit etiam futiles et irrationabiles timores vitare. Itaque, propriè loquendo, opinio probabilissima adversa non est ea quæ tenuiter, sed ea quæ dubitanter probabilis est: et hæc, sicut probabilissima, ut diximus, non caret omni prudente formidine, quòd sit falsa; ita opinio probabilissima opposita non caret omni prudenti motivo, quòd sit vera. Nunc peto, positò quòd opinio stans pro lege, opposita probabilissima stant pro libertate, est dubiè probabilis, quomodo qui censet illicitum esse immitti in periculum transgrediendi legem, volens probabilissimam sequi, poterit unquam in praxi cum tranquillà conscientia induci ad firmiter credendum quòd opinio stans pro lege non sit verè probabilis, et sic probabilissima uti, quin periculo transgrediendi legem exponatur? Ubi stateram inveniet tam exactam, quæ ipsam reddat securum, quòd opinio stans pro lege careat quidem tantum probabilitatis pondere, quòd illam efficiat probabilem, et sic ipse securè, et à periculo immu-*

nis operetur? Idcirò repetò quod ab initio dixi, quòd ille qui credit non posse teneri in praxi aliquam opinionem minus tutam, nisi probabilissima sit, cum magnà difficultate poterit sibi formare dictamen certum ad operandum, nisi strictum amplectetur Tutiorismum, quod solummodo ab omni periculo legem transgrediendi immunè atque liberum est.

Instant adversarii, et dicunt: Qui tutiores opiniones amplectitur, tutius incedit. Respondeo. Nefas quidem est divinarum legum observantiam relaxare plus quam licet; sed non minus est malum, divinum jugum plus quam oportet durum aliis reddere; nimia enim severitas (scribit Cabassutius in Præfat. Theor. Juris, etc.) dum homines ad nimis ardua compellit, viam salutis æternæ præcludit, salvandos, ut ait D. Bonaventura, damnat et conscios propriæ infirmitatis ad desperationem adigit. Accidit enim ut miseri homines, hæc audità rigidiorè doctrinà, credant, vel dubitent inesse mortalem culpam, ubi nulla est; sed tamen rei difficultate victi ex erroneà conscientia mortaliter peccent, et damnentur. Rectè ergo D. Bonaventura, Comp. theol. verit. l. 2, c. 32, n. 5: « Cavenda est conscientia nimis larga et nimis stricta; nam prima generat presumptionem, secunda desperationem; item prima sæpè dicitur malum bonum, secunda è contra bonum malum; item prima sæpè salvat damnandum, secunda è contra damnat salvandum. » Hinc sapienter scripsit Joan. Gerson: « Doctores theologi non debent esse faciles ad asserendum aliqua esse peccata mortalia, ubi non sunt certissimi de re; nam per ejusmodi assertiones rigidas, et nimis strictas in rebus universis nequam eriguntur homines à luto peccatorum, sed in illud profundius, quia desperatiùs demerguntur. Quid prodest, imò quid non obest coactare plus quòd mandatum Dei, quod est alium nimis? De Vit. spir., lect. 4. Optimè nos instruit S. Chrysostomus: « Circa vitam tuam esto austerus, circa alienam benignus. » Ita in can. *Aligant*, 26, q. 7. Addit P. Suarez et ait: « Imò potiùs periculum animarum incurreretur, si tot vincula in casibus dubiis injicerentur. » In 2-2, qu. 89, a. 7. Idque fusiùs Gardin. Pallavicinus scitè explicat: « Per se spectatum effectum illud, *In dubio tutior pars est eligenda*, verissimum est si rectè intelligatur: nam vel agitur de electione practica, et hæc semper debet esse tutissima, quia debet esse evidenter licita: vel de electione sententiæ speculative, et circa eam quaerenda quidem est major securitas sententiæ, non major securitas actionis. Si induceretur opinio, quòd semper teneremur facere actionem quæ securior est, etiam à transgressionè materiali, hæc opinio non esset tutior, sed maximè exposita periculo frequentè transgressionis formalis; quare tutior est opposita. » Pallav. in 4-2, disp. 9, c. 4, a. 11, n. 12. Idem scripsit P. Bancel Dominicanus: « Multa sunt quæ tutius est scire, sed simul etiam tutius est non se credere obligatum ad ea faciendà, nisi moraliter ipsi constet de tali obligatione. » Brev. univ. theol.,

p. 2. tract. 6, q. 5, a. 5. Hinc idem auctor concludit : « Cùm non debeamus formare conscientiam de obligatione ad aliquid sub pœnâ, nisi moraliter constet de obligatione, non debemus onus illud imponere, dùm moraliter nobis constat superesse nobis libertatem amplectendi quamcumque voverimus ex hujusmodi opinionibus. »

Ego, ut sincerè veritatem fatear. cùm theologiæ moralis scientiæ vacare coepi, quia rigidioris sententiæ magistrum mihi audire contigit, pro hac strenuè cum aliis tunc temporis contendebam; sed postea meliùs rationes hujus controversiæ discutens, opposita sententiæ quæ pro opinione æquè probabili stat, moraliter certa mihi visa fuit : et quidem inductus ab illo pluris hic reperto principio quòd lex dubia non potest obligare. Hinc persuasus remansi nefas esse conscientias, cùm opiniones sunt æquè probabiles, ad tutiorem sequendam adstringere cum periculo in plurimas formales culpas incurrendi. Præterea tamen, cùm nostrâ hac tempestate viderim ita acriter adversus mitiorem sententiam reclamari, multoties hoc punctum ad trutinam diligenter revocavi, legens ac relegens auctores omnes quotquot ad manus habere potui modernos qui pro rigida sententiâ certabant, promptus à meâ sententiâ desciscere, statim ac non amplius certa mihi appareret; prout enim plures opiniones, quas aliquando tanquàm probabiles habui, postea non erubui reprobare; ita, imò tantò magis, non erubuissem hanc sententiam, quæ majoris est momenti, retractare. Sed quòd diligentius rationes nostræ sententiæ perpendere sætegi, eò magis certè mihi visæ sunt. Cæterùm, si quis adesset qui me clarioribus momentis illuminare posset falsitatem ostendendo duorum principiorum, quæ hic exponere curavi, multas ei gratias haberem, atque statim etiam per publicam scripturam me revocari pollicer. Donec tamen aliter mihi quàm in præsentiarum sententia persuasum non erit, dico quòd sine gravi conscientie remorsu non possem alios adstringere ad sequendam tutiorem, cùm opiniones æquè sunt probabiles, nisi oppositum declararet Ecclesiâ, cui libenter, si declarabit, iudicium meum submitto.

Cæterùm protestor quòd sicut confessarios illos non approbo, qui nimis austeritati adherentes faciliè damnant usum plurium opinionum quæ gravi fundamentò nituntur, ita contra neque approbare possum eos qui de facili opiniones sine certo fundamento tanquàm probabiles acclamant. Confessarius, antequàm aliquam opinionem amplectetur, tenetur utique intrinsecas rationes perpendere, et cùm ei occurrat ratio aliqua convincens pro tutiori opinione, cui adequatam responsonem suppeterere non aspiciat; tunc oppositam minùs tutam amplecti non potest, quamvis plurimorum doctorum auctoritas ipsi faveat; modò auctoritas non sit tantè ponderis, ut videatur ei magis quàm rationi apparenti deferendum, juxta id quòd docet S. Thomas : *Aliquis parvæ scientiæ magis certificatur de eo, quòd audit ab aliquo scientifico, quàm de eo, quòd sibi secundùm suam rationem videtur.* 2. 2, q. 9, a. 8, ad 2. Sed iste casus valdè rarus erit

« Hoc pro theoriâ. Sed quantum ad praxim spectat deligendi opiniones, queri solet an expediat rigidas, an benignas præferre? Respondeo: Ubi agitur de removendo penitente à periculo peccati formalis, confessarius debet, generaliter loquendo, et in quantum Christiana prudentia suggerit, benignis opinionibus uti; ubi verò opiniones benignæ proximius reddunt periculum formalis peccati, prout sunt nonnullæ auctorum opiniones, v. gr. quoad vitandas occasiones proximas, et aliæ id genus; tunc semper expedit ut confessarius utatur, imò dico quòd ipse ut medicus animarum tenetur uti opinionibus tutioribus, quæ penitentes ad se servandos in statu gratiæ conducunt. Nescio autem quomodò possit cum bonâ conscientia doceri, genericè loquendo, quòd penitenti; qui ob confessionem suarum culparum peractam jus certum ad absolutionem jam fuerit adeptus possit ipsa ei negari, eò quòd penitens inter duas æqualis ponderis opiniones nolit tutiorem sequi. Ille est rigor ille quem immoderatum et injustum procul dubio reputo et reprobo, cùm austeritas hæc causa esse potest, ut plures animæ damnentur; dùm aliàs plures auctores invenio etiam probabilioristas, tam modernos quàm antiquos, relatos quidem ab adversariis uti rigidiæ sententiæ fautores; qui oppositum docent. En quomodò loquitur Probabiliorista Pontassus: « Fatendum tamen quòd si confessario persuasum foret opinionem sui penitentis esse probabilem (loquitur jam de opinione cui tutior opposita etiam est probabilis), tunc ei absolutionem posset imperti, quandoquidem tunc contra conscientiam suam non ageret. » Pontas., verb. *Confessarius, cap. 2.* Si autem confessarius potest penitentem absolvere, tenetur, cùm ille jus ad absolutionem habeat. Idem pariter scribit probabiliorista Cabassutus: « Quivis confessarius absolvi debet eum penitentem qui non vult ab opere abstinere, quòd secundùm probabilem et tutiorem, et doctorum aliquot hominum non reprobatam in Ecclesiâ auctoritatem est licitum, quamvis juxta probabilem aliorum auctoritatem, quam ipse sequitur confessarius, habeatur minùs probabilem (intelligendum, non notabiliter minùs), ut ostendunt Navarrus, Sylvius, etc. » Et de hoc rationem dat « quoniam, esto confessarius agat contra propriam opinionem, non tamen contra propriam conscientiam, cùm teneatur absolvi dispositum. » *Theor. jur. l. 3, c. 15, n. 15.* Præterea Victoria, qui scripsit ante annum 1545, sic ait: « Sed quid faciet confessarius quando ambæ opiniones sunt probabiles, et habent suos proprios assertores? Respondeo, sive sit ejus proprius sacerdos, sive non, tenetur eum absolvi in tali casu; ita Paludanus, 4, § 17, q. 2, a. 1. Probatur apertè, talis enim est in gratiâ, quia scit esse probabilem ejus opinionem: ergo non debet ei negare absolutionem. » *De confess., n. 109.* Item Adrianus similiter scribit: « Si à pluribus doctoribus graviore, seu etiam æqualis auctoritatis contrarium teneatur, non debet adeò de se præsumere sacerdos, ut totum velit in suam opinionem, quæ

« forsitan erronea est, coarctare. » *De Confess.*, q. 5, sub. 7. Idem scripsit Navarrus : « Si sint contrariæ doctorum opiniones, et confessarius credit evidenti « se textu, vel ratione nitî, poenitentem autem dubiâ, « non debet eum absolvere; at si poenitens utitur pari « ratione, vel ferè pari, et habet pro se aliquem doctorem clarum, poterit eum absolvere. » Proinde subdit : « Cùm dubitatur an poenitens hoc facere, « aut dare debeat, benigniorem opinionem confessarius eligere debet, » et pro hâc sententiâ citat Angelum et Sylvestrum, *Manual.* cap. 26, n. 4. Idem confirmat S. Antoninus pluribus in locis; in uno scribit : « Idem videtur sentire Goffredus de Fontibus, in « his scilicet opinionibus contrariis quæ tolerantur ab « Ecclesiâ, ut dictum est, et quod debet proponere « confitenti, quod bene studeat de hoc se ipsum per « prudentes informari, eo quòd alii tenent contrariam « opinionem, maximè si illius contrariæ opinionis « confessor sit inordinarius ejus, et sic eum absol- « vere. Idem sentit Ricardus claro modo, non distin- « guendo : utrum confessor ejus sit ordinarius, vel « non ordinarius. » *Part. 1, tit. 6, cap. 10, § 40.* In alio loco idem S. archiepiscopus loquens de illo contractu (de quo supra sermonem habuimus) Florentiæ disceptat, ait consulendum ei qui inire illum vellet, ut abstinere : at postea subdit : « Quòd si tale con- « silium recipere recusaret quis... relinquendus vi- « detur judicio suo, nec condemnandus ex hoc, aut « deneganda absolutio. » *Part. 2, tit. 1, cap. 11, § 20.* Alibi tandem ait : « Si verò non potest (confessa- « rius) clarè percipere, utrum sit mortale, non videtur « tum præcipienda sententiâ, ut dicit Gillelmius, ut « denegat propter hoc absolutionem, vel illi faciat « conscientiam de mortali; quia faciendo postea con- « tra illam, etiamsi illud non esset mortale, ei erit « mortale, quia omne quòd est contra conscientiam « ædificat ad gehennam 28, q. 1, § *ex his.* Et cùm « promptiora sint jura ad absolvendum, quàm ligar- « dum... potiùs videtur absolvendum, et divino exa- « mini dimitendum. » *P. 2, tit. 4, cap. 5, § In quan- tum.* Idem, ut supra notavimus, ait Joan Gerson : « Doctores theologî non debent esse faciles ad asse- « rendum aliqua esse peccata mortaliâ ubi non sunt « certissimi de re. » *De Vit. Spir., lect. 4.* Nota, ubi non sunt certissimi. En quomodò hi magni nominis auctores, quos de laxitate nemo audebit culpâre, uno ore loquuntur. Idem tandem scribit Domin. Soto : « Postquam opinio poenitentis est probabilis, excusat « eum à culpâ, et idèò jus habet absolutionem peten- « di, quam idèò Plebanus tenetur impendere. » *In 4, d. 18, q. 2, a 5, ad 5.* Ipsemet autem Soto alibi jam dixit : « Et quando sunt opiniones probabiles inter « graves doctores, utramvis sequaris, in tuto habes « conscientiam. » *Lib. 6 de Just. et jur., q. 1, a 6 circa fin.* His perspectis, oportet quòd sint animi valdè au- dentis confessarij illi, qui poenitenti opinionem tutio- rem, dùm opposita minus tuta est æqualis ponderis, amplecti nolenti post suorum reatum confessionem absolutionem denegare non dubitant. Tandem ab om-

nibus quæ hic exposita sunt, firmiter confirmatur principium à S. Th. nobis traditum, quòd lex, nisi sit sufficienter ac certè promulgata, non obligat. Deindè concluditur quòd nisi opinio quæ stat pro lege sit aut certa, aut saltem certè probabilior, prout ab initio diximus, cam sequi non tenemur.

MONITUM PRIMUM.

In quo exponitur Decretum S. C. generalis Inquisitionis à Romæ conditum an. 1761, circa usum opinionum probabilium.

Quidam parochus Avisii Tridentinæ diocesis, an. 1760, folium edidit unâ cum undecim thesibus plures continentibus propositiones quæ deindè ab eodem parrocho publicè promulgata fuere. Folium erat hoc :

Probabilismus publicæ disputationi Ven. Clero Avisiensi exercitii gratiâ expositus contra Probabiliorismum strictè talem, utpote *negotium perambulans in tenebris.* Pro die 10 junii 1760, in Edibus canonicalibus Avisii. « Utinam observaremus mandata Domini certa! « Quid nobis tanta sollicitudo de dubiis? » *Celebre P. Const. Roncaglia, lib. 42, cap. 5.*

I. Probabilismus noster versatur circa hæc tria : Licet sequi aequè probabilem pro libertate, relicta aequè probabili pro lege. Licet sequi minus probabilem pro libertate, relicta probabiliori pro lege. — II. Usus probabilissimi maximè tutus : Usus Probabiliorismi maximè periculosus. — III. Usus genuini Probabilissimi minimè in laxitatem degenerare potest : Usus Probabiliorismi strictè talis in Rigorismum excurrere debet. — IV. Probabilioristas, quæ tales qui ex consilio probabiliora sequuntur, laudabilissimè operari affirmamus. — V. Probabilioristas strictè talibus, qui ex præcepto, quod nunquam clarè probant, se ipsos et alios ad probabilia impellunt, meritò rigoristarum nomen imponimus. — VI. Qui nullatenus ad christianam perfectionem tendere possunt, nisi sequendo probabilissima. — VII. Abusus Probabiliorismi strictè talis, non solum licentiae frenum, sed licentiæ calcem est, quòd Gallorum testimonio comprobamus. — VIII. Genuinus itaque noster Probabilismus, qui nec morum corruptelam inducit, nec à S. Sede unquam malè fuit notatus, origine suâ Thomisticus, progressu ætatis Jesuiticus : utpote à quo arcuatus, emendatus, et à Jesuitis contra Jansenianos furores propugnatus fuit. — IX. Qui ergo habitat in ad jutorio fundatissimi Probabilissimi, sub protectione plurimorum et omnibus orbis Christiani nationibus præstantissimorum theologorum commorabitur securus.

Ex Historiâ criticâ. X. Hinc sine ullâ laxissimi notâ benignissimum etiam vocamus, sed legitimum, quem suadent utraque lex Cæsarea et pontificia; sed Dominicanum, quem illustris Dominicanorum ordo jam à primis temporibus est amplexus; sed pium, qui christianam pietatem fovet, sed Thomisticum, quem S. Thomas in amoribus habuit, qui ducentas, et plures opiniones libertati faventes in suis Sententiarum libris docet; sed Christianum, qui Christo Domino summe familiaris fuit.

O. A. M. D. et V. G.

Pro corone: Probabilismus noster stans pro libertate est notabiliter probabilior ipso Probabiliorismo stante pro lege.

Hoc autem folium anno sequenti proscriptum fuit à Tridentini principe et episcopo, et deinde à S. C. Inquisit. Romane die 26 febr. 1761, sic, ut fertur, damnatum fuit: « Cum verò theses hujusmodi notæque theologicæ expensæ fuerint in C. Gen. coram SS. D. N. Clemente papà XIII, sanctis sua, auditis, etc., « folium prædictum, et theses in illo expositas, damnat et prohibet, tanquam continentia propositiones quarum aliquæ sunt respectivè falsæ, temerariæ, et piarum aurium offensivæ; illam verò excerptam à n. X., nempe *Probabilismus, qui Christo Domino summè familiaris fuit, proscribendam censuit uti erroneam et hæresi proximam. Præfatum itaque folium, sive theses, ut supra exscriptas, sic damnatas et prohibitas, SS. D. N. vetat, ne quis ejuscumque statûs, etc., imprimere, ac imprimi facere, vel transcribere, aut jam impressum, sive impressas apud se retinere et legere, sive privatim, sive publicè propugnare audeat, etc.* » Rev. P. Joan. Vincentius Patutius in suo opello inscripto *La Causa del Probabilismo, ec.*, sub nomine Adelphi Dositei, contendit hoc decreto in primâ thesi integrè Probabilismus vetitum fuisse, ita ut illicitum sit sequi, non tantùm opinionem æquè probabilem, sed nec etiam probabiliorē pro libertate. Sed id injustè contendit; folium enim illud plura distincta continet: continet diversas theses, continetque etiam diversas propositiones quæ thesium membra sunt, sive partes. Cùm autem folium prædictum emanavit, duæ factæ fuerunt difficultates à sapientibus super hujusmodi folii proscriptionem. Prior fuit, an singulariter damnatæ fuissent, non solum omnes folii thesæ, sed insuper omnes propositiones in thesibus contentæ. At communiter visum fuit quòd licet pro vero se haberet omnes theses proscriptas fuisse, et unquamque ipsarum, minimè tamen omnes in thesibus contentæ propositiones damnatæ erant, sed tantùm illæ quæ censuram merebantur; nam in decreto dicebatur: « Sanctitas sua folium prædictum, et theses damnat et prohibet tanquam continentia propositiones quarum aliquæ sunt respectivè falsæ, temerariæ, etc. » Itaque non fuit damnatum folium, et theses quoad omnes propositiones in illis contentas, « sed tanquam continentia propositiones quarum aliquæ sunt respectivè falsæ, etc. » Harum autem propositionum proscriptio valdè differt à proscriptione factâ ab Alexandro VII propositionum, respectu quarum dictum fuit: « Sanctissimus decrevit predictas propositiones, et unquamque ipsarum demandas... ita ut quicumque illas aut conjunctim, aut divisim docuerit, etc., incidit, etc. » Eodemque modo damnatæ fuerunt aliæ propositiones ab Innocentio XI et ab Alexandro VIII. Unaquæque igitur propositionum illarum in particulari damnata fuit, atque eas docere, sive *conjunctim*, sive *divisim* fuit vetitum. At propositiones predicti folii

damnatæ fuerunt, non singulæ in particulari, sed ut dicitur in *globo*, et *respectivè*, nempe illæ tantùm quæ merebantur ut damnarentur: nec prohibitum fuit docere eas *conjunctim*, aut *divisim*, sed acervatim sumptas, prout quidem Tridentinus episcopus in suo Decreto expressit: « Prohibentes, ne iidem articuli acervatim sumpti in disceptationem ususque deducantur. »

Quod ad primam igitur folii thesim pertinet, neutiquam damnata fuit prima illius propositio, quæ dicebat licere sequi opinionem probabiliorē pro libertate, neque altera de opinione æquè probabili. Difficultas tantùm supererat an tertia propositio de opinione minus probabili damnata esset; et quoniam propositio generaliter loquebatur, ita ut adhuc opinionem notabiliter minus probabilem amplecteretur, ideoquè dubitabatur an ipsa saltem proscripta esset. Sicque etiam dubitari poterat an damnata fuisset ultima thesis, quæ dicebat: « Probabilismus noster stans pro libertate est notabiliter probabilior, etc. » ita ut propositio hæc affirmaret sententiam, quod sequi posset opinio adhuc notabiliter minus probabilis, esse etiam notabiliter probabiliorē sententiam quæ stat pro lege.

Hoc posito, jam compertum erat, quòd licet omnes theses proscriptæ fuissent, minimè tamen damnatæ erant omnes harum thesium propositiones. Dubium tantummodo remanebat an damnatis sic in *globo*, et in confuso folio ac thesibus, damnatæ essent singulæ theses in particulari, aut dmutaxat aliquæ illarum; etenim cùm in decreto non dicebatur *omnes theses*; verba *quarum aliquæ, etc.*, dubitabatur an referri deberent ad theses, vel ad propositiones in thesibus contentas. Veruntamen dubium hoc ab eadem S. C. postea declaratum fuit; cùm enim proscriptio predicti folii deinde jussu ejusdem S. C. inserta fuisset in indice librorum prohibitorum, non dictam fuit *Folium et Theses in illo expositæ*, prout priùs dictum fuerat in decreto, sed simpliciter dictum fuit: « Plagula undecim thesium, cui titulus: *Probabilismus disputationi, etc.* » Quapropter in præsentī declaravit S. C. esse tantùm præfatum *Plagulam* proscriptam, id est tantùm chartam, sive folium undecim thesium, non autem omnes et singulas theses. Et reverà, cùm de hoc dubio literas dedissem, ut certior de hoc omninò fierem, ad duos S. Inquisitionis Romanæ consultores, nempe ad Reverendiss. P. M. Thomam Augustinum Recchini, Sacri Palatii Magistrum, adque Reverendiss. P. M. pium Thomam Schiara, S. C. Indicis secretarium; ambo mihi responderunt minimè prorsus in decreto S. C. vetitum fuisse Probabilismus, nec quoad primam, nec secundam, nec tertiam propositionem de opinione minus probabili pro libertate.

Præterea, ut tutius agerem, de hoc epistolam misit etiam ad Eminentiss. Dom. cardinalem Galli Pœnitentiarum Majorem, eum deprecans de faciendo de re hæc verbum cum regnante pontifice, et ipse Eminentiss. cardinalis idem mihi respondit, hæc verba signanter scribens: « Posso accertare V. S. Illustriss. che nella condanna dell' accennato Foglio, di cui mi scrive, non si è inteso di condannare veruna delle proposi-

« zioni, che si controvertono nelle Scuole Cattoliche, e da molti cattolicamente si difendono, ma si è avuto il motivo di proibirlo, perchè le proposizioni che ella medesima riconosce invertevoli d. censura, ec. » Censeo quòd hæc sola hujus Eminentiss. et Sapientissimi cardinalis responsio ad obstruenda omnium ora sufficiat.

MONITUM II.

Postquam hæc typis mandassem, valde miratus sum legendo apud novam theologiam moralem novissimè editam à P. Patutii id quod ibi P. Sidenius Veronensis ejusdem Patutii vitam describens, præcipuè ubi illius opera enumerat, confidenter asserit, quòd in controversiâ inter Patutium et me habitâ circa usum probabilium opinionum, cum ipse Patutius mihi respondisset secundo libello, cui titulus: *Osservazioni Theologiche sopra l'Apologia dell' Illustris. e Reverendis. Mons. D. Alfonso de Liguori, ec.*; ego vi argumentorum convictus, nihil jam ultra habens quod adversario meo opponerem, ab iterùm respondendo abstinui; ne tamen omninò cederem, ut ipsi, quod scripsit, esset decori, omnia ejus adversùm me scripta ad S. C. Indicis, ut damnarentur, detuli.

Papæ! hoc probrum mihi deerat, nomen accusatoris! Sed res se ita habet. Brevem quamdam dissertationem ego olim in lucem edidi pro usu moderato opinionis æquè probabilis, illo ductus principio quòd lex incerta nequit certam parere obligationem, eò quòd lex dubia caret sufficienti promulgatione, quæ essentialiter requiritur ad hoc quòd lex virtutem obligandi obtineat, quod est proprium legis; hæc verba sunt S. Thomæ, 1-2, q. 9, a. 1. Quapropter idem S. doctor protulit deinde celebrem illam sententiam: *Nullus ligatur per præceptum aliquod, nisi mediante scientiâ illius præcepti.* De Verit., q. 17, a. 5. Hanc meam dissertationunculam P. Patutius, ann. 1756, suo primo libello inscripto *La causa del Probabilismo richiamata all'esame da Mons. D. Alfonso de Liguori, ec.*, acri et vehementi stylo oppugnavit, duas has præcipuas objectiones proferens, quarum prima fuit, quòd nomine scientiæ præcepti, ut scripsit doctor Angelicus, nequam intelligitur cognitio certa præcepti, sed tantum probabilis, quamvis dubia, præcepti notitia, quæ, ut aiebat; jam habetur, ubi de duabus oppositis opinionibus æquè probabilibus agitur. Secunda fuit quòd lex æterna, ex quâ omnes alio naturales leges emanant, ab æterno jam promulgata fuit, priusquam creatus fuisset homo, promulgatione *Casuali*, *Virtuali*, aut *Eminentis*, et ideò ipsa usque ab æterno vim habuit obligandi.

Huic libello copiosè ego respondi in *Apologiâ* mea dissertationunculæ, in quâ Patutii objectiones omninò mihi et aliis diluisse visum fuit. At deinde adversus hanc meam apologiam secundus Patutii libellus prodiiit, *Osservazioni Theologiche*, etc., de quo sub initio *Moniti* mentionem feci, ibique meus adversarius cognoscens primas suas objectiones parum firmas esse, spectatis responsis, quæ illis ipse dedi, duas alias adiecit: unam nimirum, in quâ reapse nihil aliud egit nisi anteaquam

oppositionem in priori libello scriptam repetere, au-tando solummodò epithetum promulgationis; nam ubi hæc *Casualem*, seu *Virtualem* prius dixerat, in hoc secundo essentialè appellavit: alteram, quòd lex naturalis homini promulgatur in ipsâ animæ in corpus infusione, priusquam ipse actualem legis cognitionem acquirat. Hinc coactus fui respondere ampliori libro, cui titulus: *Dell' Uso moderato dell' opinione probabile.* Ibi convincenter omnibus his et adjectis Patutii objectionibus feci satis, et plura alia adjeci, quæ magnoperè meam sententiam confirmârunt.

Ad primam autem objectionem, quod sufficit probabilis etsi dubia notitia legis ad ejus promulgationem, jam responsum est supra in allatâ dissertatione et propriè. Ad secundam verò, et tertiam, nempe quòd lex divina jam ab æterno fuit hominibus promulgata promulgatione *Casuali*, aut *Essentiali*, respondi et ostendi, ex auctoritate D. Thomæ ac omnium theologorum, quos diligenti studio perquisivi, legem divinam nullo modo homines obstrinxisse, nisi postquam actualiter eis promulgata et manifestata fuit. En verba S. Thomæ, quem Patutius omninò sequi proficitur (in hæc tamen re aut nolle sequi, aut intelligere nolle videtur, dum S. doctor nimis apertè, et pluribus in locis nostram sententiam docet: *Lex æterna habet promulgationem æternam ex parte Dei promulgantis... sed ex parte creature audientis, aut insipientis non potest esse promulgatio æterna.* 1-2, q. 91, a. 1 ad 2. Ergo nulla dici potest facta homini divinæ legis promulgatio, donec homo non audiat legem, et inspicit, scilicet donec lex ei inlimatur et ipsi immotescit. Omnes autem reliqui theologi S. Th. sequentes uno ore docent quòd licet lex divina ab æterno habuerit in se virtutem obligandi in actu primo, tamen in actu secundo nunquam ipsa actualiter obligavit homines, nisi postquam ipsis applicata fuit per ejus actualem promulgationem. Sylvius ita scribit: « Actualiter tunc (lex) unicuique promulgatur, quando cognitionem à Deo accipit dictantem, quid juxta rectam rationem sit amplectendum, quid fugiendum. » In 1-2, q. 90, a. 4 in fin. Et alibi ait: « Lex æterna fuit ab æterno lex materialiter, non fuit tamen ab æterno formaliter, seu sub ratione legis actualiter obligantis; quia tunc non fuit actualis et perfecta promulgatio. » In 1-2, q. 91, a. 1 ad 2. Cardinalis Gotti, etc., sic loquitur: « Ad hoc, ut lex in actu secundo obliget, requiritur equidem indispensabiliter, ut subditis promulgatione proponatur. » Theol. tom. 2, tract. 5, de legib., q. 1, dub. 5, § 5, n. 51. Et in alio loco dicit: « Ab æterno (lex æterna) fuit in mente Dei, quamvis pro æterno nondum ligat; quia nondum applicata et promulgata. » Tract. 5, q. 2, dub. 1, n. 15, P. Gonet scribit: « Legem æternam defectu promulgationis non potuisse obligare creaturas ab æterno. » Vide in Clypeo Theol., tom. 3, d. 1, a. 5, Joan. Gerson scribit: « Necessè est dari manifestationem voluntatis Dei, nam per solam suam voluntatem nondum potest Deus absolutè creaturæ imponere obligationem. » P. Gonet in alio loco scribit: « Promulgatio legis naturalis fit per dictam-»

« rationis intimantis homini quæ præscripta, aut prohibita sunt; ergo cum deest tale dictamen, lex non obligat. » Diss. de Op. prob., a. 6, § 1, n. 172. Idem sentiant plurimi alii, qui observari possunt in citato meo opere : *Dell' uso, ec.* Sed deveniamus ad quartam objectionem Patutii, cui respondendò predicta hic validius confirmantur.

Quarta et ultima ejus præcipua oppositio fuit hæc quòd lex naturalis homini promulgatur habitualiter, cum Deus animam creat, eamque in corpus infundit, quia tunc rationem in homine imprimit. Huic fusè in opere citato à me responsum est : hic satis esse censeo ad Patutium confutandum asserre eadem verba S. Thomæ, quibus ipse utitur : « Promulgatio legis naturæ est ex hoc ipso, quòd Deus eam mentibus hominum inseruit naturaliter cognoscendam. » 1-2, q. 90, a. 4 ad 1. Patutius uti vult pro se verbo tantùm *inseruit*, sed uti debet verbis subsequentibus, *naturaliter cognoscendam* : ergo non, cum anima corpori infunditur, sed cum homo legem cognoscit, lex ei promulgatur. Id S. doctor alibi confirmat docens : « Etsi non semper teneatur homo velle quòd Deus vult, semper tamen tenetur velle quòd Deus vult cum velle, et homini præcipuè innotescit per præcepta divina. » 1-2, quæst. 19, art. 10, ad tertium. Tunc igitur tantùm tenetur homo sequi voluntatem divinam, cum illa ipsi manifestatur, *innotescit per præcepta divina*. Audiamus quid dicant in hoc alii auctores. Joannes Gerson explicans quenam sit lex naturalis, dicit : « Lex ista est propriè dicta declaratio creaturæ rationali facta, per quam illa cognoscit, ad quas res Deus creaturam obligare vult. » Vita Spir. etc., lect. 2, col. 176, edit. Paris. Duvallius scribit : « Quæres quo tempore lex naturæ unquamque obligare incipiat? Resp. incipere quando promulgatur; tunc autem sufficienter promulgari, quando quisque annis discretionis attingit. » 1-2, de Leg., q. 5, a. 3, Card. Goti scribit : « Lex naturalis est in animâ per modum actûs et e quidem dùm actus consideratur... In amentibus est in habitu, in pueris autem est in potentia, qui nondùm possunt sibi divinum præceptum, in quo consistit lex, intimare. » De leg., q. 2, dub. 2, n. 21. S. Antoninus : « Nota diligenter quòd istud lumen legis naturalis non ostendit homini quæ sint bona, quousque perveniat ad usum rationis. » Par. 1, tit 15, c. 12, vide § 5. P. Cuniliati scribit : « Actualis legis naturalis promulgatio evenit, quando quis à Deo cognitionem accipit dictantem quid fugiendum, vel ampiectendum. » Tract. 1, de Reg. mor., c. 2, § 1, n. 5 et § 3, n. 1, P. Ludovicus Montesinus scribit : « Lex naturalis promulgatur in unoquoque, dùm primò venit ad usum rationis; et quavis pro tunc solum promulgatur ista lex quantum ad principia communissima juris nature, tamen postea paulatim per discursum promulgatur eadem lex quantum ad alia. » De Legib., disp. 20, q. 4, n. 83. Sed omissis aliis auctoribus relatis in meo libro, p. 154, audiamus quid dicat S. Hieronymus; ipse, epist. 121 al. 151 ad Agasiam, q. 8, sic scribit : « Hanc legem (naturalem)

nescit pueritia, et peccans absque mandato non tenetur lege peccati. Maledicit patri et matri, parentes verberat, et quia necdum accepit legem sapientie, mortuum est in eo peccatum. Cum autem mandatum venerit, hoc est tempus intelligentiæ (quo Dei mandata cognoscimus) appetentis bona et vitantis mala, tunc peccatum reviviscere incipit, et homo nescit peccati. » Notetur verba illa : « Cum autem mandatum venerit, hoc est tempus intelligentiæ; » ita ut tunc lex venit ad hominem, scilicet ei promulgatur cum homo illam intelligit. Idem scripsit priùs S. Basiliius, Homil. in Psalm. 1, n. 5 : « Postquam ratio nostra perfecta est, atque cumulata, tunc fit quòd scriptum est : *Ego autem vivebam sine lege attingendo; sed cum venisset mandatum, peccatum revixit.* »

Hæc omnia in relato meo opere *Dell' Uso moderato, ec.*, reperiuntur, quod omnibus serè Italiæ episcopis et primariis ordinum prælatis mittere curavi, ac propterea cum accepissem, Patutium in lucem edere novam Theologiam Moralem, in hæc aliquid hujus quæ scripsi responsurum putabam, sed mea me fefellit opinio, nam iis quæ majoris ponderis erant, nullum responsum inveni. Quod autem ipse detulisset ad S. C. Indicis scripta contra me à Patutio, hoc minimè verum est, nec unquam in mentem mihi venit; imò quoad convicia à Patutio adversum me prolata, potius eum excusavi, dicendo quòd ipse non jam animo me conviciandus talia scripserit, sed ut hæc arte legentium mentes imbueret de præstantiâ suæ causæ, et sic ipsorum connivantiam sibi concileret. Cæterum pluries ego in meis operibus eruditus rogavi, ut si quid contra mea scripta haberent, mihi patefacerent, ut, cognito errore, à meâ discederem sententiâ. Nemo tamen usque adhuc fuit qui id mihi præstiterit, præter Ephemeridum Gallicarum scriptorem, qui mihi tantùm objecit quòd ego opinionem quæque probabilem admittendo, eò quòd in hujusmodi casu lex est dubia, etiam minùs probabilem admittere deberem, quia tunc lex etiam est dubia. Sed huic oppositioni jam in libro meo prævi statuens quòd ubi adest probabilior opinio pro lege, tunc lex est moraliter promulgata, idèdque obligat, non obstante illo dubio lato pro opinione benigniori; ubi enim veritatem certam non invenimus, illam sequi debemus opinionem, quæ magis veritati appropinquat; contra verò, ubi opiniones sunt æquæ probabiles, lex est verè dubia dubio stricto, ita ut nullo modo tunc lex dici potest sufficienter promulgata.

Nolo hic præterire id quòd nuper reperi in postremâ editione Theologiæ Moralis P. Fulgentii Cuniliati, Tract. de Conscientiâ, c. 1, in fin., ad § 6, allatum nempe in medium decretum S. R. Inquisitionis, quæ theses quædam à parochio Avisii diocesis Tridentinæ exaratae anno 1761 proscriptæ fuerunt, et quo adversarii autumant Probabilismum universè damnatum fuisse. Sed ego in pluribus opellis ostendi, in relato decreto nec Probabilismum universum, nec aliquam opinionem, quæ in Catholicorum scholis propugnantur, sed aliquas tantùm, quæ nimis laxæ erant, fuisse proscriptas, sicut duo S. Officii consultores, et ipse cardi-

nalis Gallus in eo tempore Pœnitentiarius Major. mihi rescripserunt, ut notavi in dissertatione supra descripta.

Præterea res admiratione digna est videre aliquos nullum reputare tutiorem modum salvas faciendi animas, quam eas per semitas asperiores ducere; sed non minus isti errant, quam alii qui conscientias per laxiorem perducunt viam. Non solum enim rationem Deo reddere tenemur de nimia indulgentiâ, verum etiam de nimia rigiditate, quâ conscientie animarum illaqueantur, quod propriè est, juxta S. Antoninum, *edificare ad gehennam*. Valdè appositè id explicat doctus Cabassutius ex doctrinâ sancti Bonaventuræ: postquam enim detestatur immoedicam benignitatem, reprobat immoderatum rigorem, qui, ut ait, « dùm homines ad nimis ardua compellit, viam salutis æternæ præcludit; salvandos, ut ait D. Bonaventura, damnat, et conscios propriæ infirmitatis ad desperationem adigit. Accidit enim, ut miseri homines, hæc auditâ rigidiorè doctrinâ, credant vel dubitent inesse mortalem culpam, ubi nulla est: sed tamen rei difficultate victi, ex erroneâ conscientia mortaliter peccant, et damnantur. » Cabassut. Theor. Jur. in Præfat. Deindè subdit ibidem idem auctor verba D. Bonaventuræ, qui docuit: « Cavenda est conscientia nimis larga et nimis stricta; nam prima generat præsumptionem, secunda desperationem. Item prima sæpè salvat damnandum, secunda è contra damnat

« salvandum. » S. Bonav. Comp. theol. verit., l. 2, c. 52, n. K. Idem validiùs firmat Joannes Gerson dicens: « Doctores theologi non debent esse faciles ad asserendum aliqua esse peccata mortalia, ubi non sunt certissimi de re; nam per ejusmodi assertiones rigidas et nimis strictas nequaquam eriguntur homines à luto peccatorum, sed in illud profundius, quia desperatiùs demerguntur. » Lib. de Vita Spir., lect. 4. Hinc scripsit S. Raymundus: « Non sis pronus judicare mortalia peccata, ubi tibi non constat per certam Scripturam. » Lib. 3, de Pœnit., § 21 Idem dixit Gabriel Biel, qui an. 1480 scripsit: « Nihil debet damnari tanquam mortale peccatum de quo non habetur evidens ratio, vel manifesta auctoritas Scripturæ. » In 4, dist. 16, q. 4, concl. 5. Idem scripsit S. Antoninus dicens: « Questio in quâ agitur, utrum sit peccatum mortale, nisi ad hoc habeatur auctoritas expressa Scripturæ, aut canonis Ecclesiæ, vel evidens ratio, periculosissimè determinatur. » Par. 2, tit. 1, c. 11, § 28. Et alibi scribit loquens de confessorio: « Si verò non potest clarè percipere utrum sit mortale, non videtur tunc præcipienda sententia, ut dicit Guillelmus, ut denegat propter hoc absolutionem, vel illi faciat conscientiam de mortali. Et cum promptiora sint jura ad solvendum, quam ligandum..... potius videtur absolvendus. » Part. 2, tit. 4, c. 5, § *In quantum*.

DE RATIONE HUMANA,

QUATENUS EST REGULA ACTIONUM MORALIUM.

Dissertatio.

Hæc Dissertatio complectitur ea quæ humanam rationem spectant, quatenus regula moralium actionum est, quæque ad ipsius rectitudinem necessaria sunt: quod quibusdam capitibus explicabitur.

CAPUT PRIMUM.

DE RATIONE, QUATENUS REGULA EST HUMANARUM ACTIONUM.

Doctrina.

DOCTRINÆ SYNOPSIS.

- I. *Definitio rationis, ut regula est humanorum actuum*
- II. *Secundaria tantum, et subordinata regula est.*
- III. *Regula est, quatenus primam regulam rectè applicat ad actiones humanas; à quâ si deflectat, nec verè regula est, nec actio erit honesta.*
- IV. *Non est regula secundum se solum inspecta, sed quatenus primas ideas habet boni, et mali sibi à Deo naturaliter impressas.*
- V. *In hisce ideis, sive principiis naturaliter inditus propriè consistit habitus ille, qui vocatur synderesis, et ratio-*

nem informat. — VI. *Synderesis notò exhibetur; et quid verè sit exponitur ex S. Thomâ.* — VII. *Ut prima principia rectè applicentur ad actiones singulares, prudentia necessaria est.* — VIII. *Hæc proinde cognoscat, oportet, tum principia prima, tum singulares actiones, ad quas eadem applicare debet.* — IX. *Quo pacto id efficit, declaratur.* — X. *Tres sunt prudentiæ actus, consilium, judicium, et imperium, quod cæteris principalis est.* — XI. *Plures prudentiæ partes, sive affectiones distinguuntur, quibus prudentia utitur, ut ritè fungatur officio suo.*

I. Ut à definitione rei de quâ agimus sumamus exordium, hæc humanæ rationis, prout de eâ modo loquimur, esse potest.

DEFINITIO. — Ratio est facultas cognoscitiva intellectus,

ut practicus est, quæ proximè dirigit humanas actiones ad finem honestum, sive ad honestatem.

Declaratur : duplex veluti facultas in intellectu distinguitur ; altera, quæ sistit in cognitione veritatis ; et hæc vocatur à S. Thomâ 1. p. q. 79, art. 11, *intellectus speculativus* ; altera quæ veritatem cognitam ordinat ad opus : et hæc *intellectus practicus* appellatur. Hujusce intellectûs ratio, de quâ loquimur, facultas est. *Intellectus practicus*, inquit ibidem S. Doctor ad 2. veritatem cognoscit, sicut *speculativus*, sed veritatem cognitam ordinat ad opus.

II. Hæc facultas regula quidem est humanorum actuum, at non absoluta, et independens, sed secundaria, subordinata, ac dependens, adeoque regulam aliam præsupponit, cui subjecta est, et à quâ suam omnem rectitudinem haurit, legem scilicet æternam Dei, cujus veluti emanationes sunt alia quæcumque leges, naturalis scilicet, positiva divina et humana. Ut enim sapienter ait S. Thomas p. 2, q. 19, art. 9 : *Unumquodque rectum et honestum est, in quantum attingit ad propriam mensuram*. Prima autem cujuscumque honestatis regula ac mensura, lex æterna est. Unde si huic primæ, et indefectibili regulæ conformis non sit humana ratio, regula nequaquam est, sed potius defectio à regulâ, adeoque nec unquam recta erit actio, quæ ab ipsâ dirigitur ac mensuratur. Repugnat siquidem rectam esse regulam secundariam, aut actionem ab ipsâ regulatam, nisi per conformitatem ad primariam. Nam si recta foret, et non conformis primæ regulæ, jam esset ipsa prima regula honestatis. « In omnibus causis ordinatis, inquit art. 4, effectus plus dependet à causâ primâ, quàm à causâ secundâ ; quia causa secunda non agit, nisi in virtute primæ. Quòd autem ratio humana sit regula voluntatis humanae, ex quâ ejus bonitas mensuratur, habet ex lege æternâ, quæ est ratio divina. Unde in Psal. 4 dicitur : *Multi dicunt : quis ostendit nobis bona ? Si quoniam est super nos lumen vultus tui, Domine* ; quasi diceret : lumen rationis, quod in nobis est, in tantum potest nobis ostendere bona, et nostram voluntatem regulare, in quantum est lumen vultus tui, id est à vultu tuo derivatum. Unde manifestum est, quòd multò magis dependet bonitas voluntatis humanae à lege æternâ, quàm à ratione humanâ : et ubi deficit humana ratio, oportet ad rationem æternam recurrere. »

III. Ratio itaque humana, quatenus regula est, applicat actioni regulam primam. Si primam regulam rectè applicat, regula est, et actio honesta. Si regulam primam reverà non applicat, regula ipsa non est, nec actio honesta, sed peccaminosa, quia quod à regulâ primâ deficit, semper peccatum est, et imputabile quidem ad culpam, nisi error sit invincibilis. Id perspicuè admodum docet S. præceptor 1-2. q. 21, art. 1 : « In iis quæ aguntur per voluntatem *regula proxima* est ratio humana. *Regula autem superna* est lex æterna (quæ complectitur tum legem naturalem, tum legem positivam sive divinam, sive humanam). Quandocumque ergo actus hominis pro-

cedit in finem secundum ordinem rationis, et legis æternæ, tunc actus est rectus. Quando autem ab hac rectitudine obliquatur, tunc dicitur peccatum. Manifestum est autem ex præmissis, quòd omnis actus voluntarius est malus per hoc, quòd recedit ab ordine rationis et legis æternæ ; et omnis actus bonus concordat rationi et legi æternæ. Unde sequitur, quòd actus humanus ex hoc, quòd est bonus, vel malus, habeat rationem rectitudinis, vel peccati. »

IV. Ex hoc verò consequitur, quòd humana ratio dupliciter spectari potest, nempe secundum se, et quatenus participat legem æternam, sive quatenus boni, malique notiones habet, atque ideas sibi à Deo impressas. Non autem primo, sed altero modo considerata regula est, atque mensura honestatis humanorum actuum ; prout disertè assertit S. Thomas 1-2, q. 91, art. 5 ad 2, inquit : *Ratio humana secundum se non est regula rerum, sed principia ei naturaliter indita sunt regulæ quedam generales, et mensuræ omnium eorum quæ sunt per hominem agenda, quorum ratio naturalis est regula et mensura*. Sive, ut ait q. 2 de malo art. 4, regula actionum moralium est ratio humana *informata principii legis divinæ ac naturalis*. Id, quod ex ipsâ deducitur conditione regulæ, quæ debet esse firma, constans et invariabilis. Ratio autem humana secundum se constans, et firma non est, sed deficere potest, solâque incommutabili æternâ Dei legè firmatur.

V. In hisce principiis nobis naturaliter inditis propriè consistit habitus ille, qui vocatur *synderesis*, ac definiti solet *habitus naturalis practicus, quò prima rerum agendarum principia cognoscimus*. Hujus notionem præclare nobis exhibet S. Thomas 1, p. q. 79, art. 12, ejusque discrimen tum ab habitu primorum principiorum speculabilium, tum ab ipsâ lege æternâ, tum etiam à conscientiâ, dicens : « Ratiocinatio hominis, cum sit quidam motus, ab intellectu progreditur aliquorum (principiorum) scilicet naturaliter notorum absque investigatione rationis, sicut à quodam principio immobili, et ad intellectum etiam terminatur, in quantum judicamus per principia per se naturaliter nota de his quæ ratiocinando investigantur (ut, e. g., quodlibet est, vel non est : totum est majus sua parte, etc.). Constat autem, quòd sicut ratio speculativa ratiocinatur de speculativis, ita ratio practica ratiocinatur de operabilibus. Oportet igitur naturaliter nobis esse indita sicut principia speculabilium, ita et principia operabilium. »

VI. « Prima autem principia speculabilium nobis naturaliter indita non pertinent ad aliquam specialem potentiam, sed ad quemdam specialem habitum, qui dicitur *intellectus principiorum*. Unde et principia operabilium nobis naturaliter indita non pertinent ad specialem potentiam, sed ad specialem habitum naturalem, quem dicimus *synderesim*. Unde et synderesis dicitur *instigare ad bonum, et renurmurare de malo*, in quantum per principia procedimus ad inveniendum, et judicamus inventa. Patet ergo quòd synderesis non est potentia, sed habitus naturalis. » Hactenus D. Thomas

Ex quibus habemus, tum synderesim non esse aliquam potentiam pressè dictam, quoniam hæc facultatem significat ad oppositos actus indifferenter, sed aliquem habitum determinantem ipsam potentiam, sive rationem ad prosecutionem boni, et fugam mali: tum verò habitum hunc esse primum principiorum operabilium, sive practicoorum, quæ nobis à Deo in ipsâ conditione nostrâ impressa fuere, ut nosmetipsos dirigere in bona humanæ rationi convenientia, quemadmodum ipse naturæ conditor Deus nobis prima impressit principia speculativa, ut ex his ad cognoscendas veritates speculativas per investigationem rationis progredieremur: tum demùm officium synderesis proprium esse *instigare ad bonum, et remurmurare de malo*, hoc sensu, quòd nobis bonum ostendit, quod prosequi et amare debemus, et malum, quod odisse et vitare tenemur. Ita siquidem ad bonum instigat et à malo avocat.

VII. Cæterùm cum prima principia practica, quorum habitus est *synderesis*, sint universalis, et necesse sit ut ex his ratio procedat ad peculiare conclusiones erundas, eadem principia rectè applicando, nemo non intelligit quidpiam aliud requiri, ut hujusmodi recta applicatio perficiatur, adèd ut, quæ verè bona sunt, rationique convenienti, inveniantur in rebus, ac de inventis rectè judicemus, eademque eligamus. Istud autem aliud non est, nisi prudentia, quæ idcirco definitur *recta ratio agibilium*. Quod ut manifestum fiat, doctrinam S. Thomæ præstat proponere, quæ huic materiæ illustrandæ faciem splendidissimam præfert.

VIII. Docet itaque S. doctor 2-2 q. 47, pertinere ad prudentiam applicare prima principia operabilium ad opus, quod est finis practicæ rationis. Cuius autem nullus possit convenienter alteri aliquid applicare, nisi utrumque cognoscat, scilicet et illud quod applicandum est, et id cui applicandum est: operationes autem sint in singularibus; necesse est, quòd prudens et cognoscat universalis principia rationis, et cognoscat singularia circa quæ sunt operationes. Id exactius exponit, art. 15 inquit: Prudentia includit cognitionem et universalium, et singularium operabilium ad quæ prudens applicat universalis principia. Quantum ad universalium cognitionem eadem ratio est de prudentiâ et scientiâ speculativâ; quia utriusque prima principia sunt naturaliter nota, nisi quòd principia communia prudentiæ sunt magis conaturalia homini... sed alia principia universalis posteriora, sive sint rationis speculativæ, sive practicæ, non habentur per naturam, sed per inventionem secundum viam experientii, vel per disciplinam. » Quod et repetit aliis in locis, ac præsertim 1-2 q. 46, art. 5, dicens: Ad prudentiam maxime requiritur, ut sit homo bene ratiocinativus, ut possit bene applicare universalis ad particularia et incerta.

IX. Igitur ut probè intelligatur prudentiæ munus, illud ob oculos habendum est, ipsam neque prima principia humanæ rationi, neque fines moralium virtutum præstituerè, sed ea rectè applicare ad actiones

singulares, mediumque præfigere officii virtutum moralium, quarum fines in ipsâ ratione præexistunt. Temperantia enim, ait S. doctor art. 7, hoc intendit, ne propter concupiscentias homo divertat à ratione: et similiter fortitudo, ne à recto iudicio rationis divertat propter timorem, vel audaciam. Et hic finis præstitutus est homini secundum naturalem rationem: naturalis enim ratio dicitur unicuique, ut secundum rationem operetur. Sed qualiter, et per quæ homo in operando attingat medium rationis, pertinet ad dispositionem prudentiæ. Licet enim attingere medium sit finis virtutis moralis; tamen per rectam dispositionem eorum quæ sunt ad finem, medium invenitur.... Sicut agens naturale facit ut forma sit in materiâ, non tamen facit ut formæ convenient ea quæ per se ei insunt; ita etiam prudentia medium constituit in passionibus et operationibus; non tamen facit, quòd medium quærere conveniat virtuti.

X. Tres porrò actus enumerat S. Thomas 2-2, q. 48, art. 1, quibus prudentia animum regit, ac rationem ad rectè operandum disponit, videlicet *consilium, iudicium et imperium*. Consilientem prudentiam vocat græco nomine *Eubuliam*, eamque positam docet q. 51, art. 1, in quâdam inquisitione rationis circa agenda, in quibus consistit vita humana. Rectæ consultationis fructus est bonum iudicium de mediis inventis ad rectè operandum. Unde prudentia post inquisitionem mediorum ad finis consecutionem conducentium; gradum facit ad iudicium de mediorum idoneitate ad consequendum finem, eaque voluntati eligenda proponit. Hoc autem iudicium duplex est: *synesis* nempe, ut Græci vocant, quæ iudicat de agendis secundum communem legem, aut regulam; et *gnome*, quæ iudicat aliquid esse faciendum præter communes regulas agendorum, atque adèd secundum altiora principia, ut cum impugnatori patriæ ratio iudicat non esse reddendum depositum. Completo iudicio succedit tandem tertius prudentiæ actus, ad quem alii duo referuntur, nempe *imperium*, quo applicantur ad opus, quæ per consilium inventa sunt, et per iudicium determinata. Hunc autem præcipuum esse actum prudentiæ egregie declarat S. Thomas loco citato q. 47, art. 8. Prudentia, inquit, est *recta ratio agibilium*. Unde oportet, quòd ille sit præcipuus actus prudentiæ, qui est præcipuus actus rationis agibilium. Cujus quidem sunt tres actus, quorum primus est *consiliari*, quòd pertinet ad inventionem. Nam consilium est quærere, ut supra habitum est. Secundus actus est *iudicare de inventis*, et hoc facit speculativa ratio. Sed practica ratio, quæ ordinatur ad opus, procedit ulterius, et est tertius actus ejus *præcipere*: qui quidem actus consistit in applicatione consiliorum, et iudicatorum ad operandum. Et quia iste actus est propinquior fini rationis practicæ, inde est quòd iste est principalis actus rationis practicæ, et per consequens prudentiæ.

XI. Ut omnia, quæ ad rectam operationem necessaria sunt, prudentia, sive ratio prudentiâ oruata,

perficiat, undique lumen, et cognitiones exquirat, præterita recolendo, ex quo *memoria* nuncupatur, et præsentia considerando, diciturque *intellectus*. Præstò ipsi debent esse principia, ut idoneè discurrat, quo pacto vocatur *ratio*, facilemque reddit hominum, ut ab iis præsertim addiscat, et erudiat, qui scientiâ pollent, et experimento doctiores effecti sunt; unde prudentia non est absque *doctilitate*. Item *solertia* præstat ut media per semetipsum faciliùs inveniatur ad finem consequendum aptiora. *Providentiâ* eadem modò ordinat cum proportione ad finem. *Circumspectio* omnes rei circumstantias diligenter expendit, comparatque id quod ordinatur in finem cum his quæ finem ipsum circumstant. *Cautio* tandem præcavet ea per quæ actus virtutum impediri posset; ne tendat et pertingat ad finem convenientem. De his omnibus prudentiæ partibus, sive affectionibus necessariis legendus est D. Thomas totâ questione 49, 2, 2, ubi eas miro ordine digerit ac summâ perspicuitate declarat. Hæc saltem indicare oportuit, quia licet nimium speculativa et abstracta quibusdam videri queant, ad solidam tamen moralium rerum notitiam planè necessaria sunt.

CAPUT II.

CONSECTARIA PRÆCEDENTIS DOCTRINÆ.

I. *Falluntur ii theologî qui bonitatem moralis actionis ultimò revocant in rationem humanam.* — II. *Principia practica, ex quibus ratio de rerum bonitate aut pravitate judicat, certissima sunt.* — III. *Ea sub diverso respectu pertinent tum ad rationem, tum ad synderesim.* — IV. *Synderesis nunquam in homine exstinguitur, sed firma et immobilis permanet.* — V. *Principia naturaliter nota, quorum habitus est synderesis, sunt fines virtutum moralium.* — VI. *Ut ratio regula sit humanorum actuum, necesse est ut sit informata prudentia.* — VII. *Prudentia, ut rectè applicet universalia principia ad particulares conclusiones rerum agendarum, requirit appetitum benè dispositum circa fines altiarum virtutum.* — VIII. *Certitudo prudentiæ tanta non est, quin sollicitudini locus sit.* — IX. *Falsò aliqui prudentiam restringunt ad bonum proprium cuiusque.* — X. *Imperfecta quidem, at non perfecta potest esse in peccatore prudentia.* — XI. *In justis omnibus perfectam prudentiam admittere oportet.* — XII. *Docilitas propriè ad prudentiam pertinet.* — XIII. *Ad rectum consilium exigitur tum bonis finis sibi ab homine prestitutus, tum idonea media ad illum consequendum.* — XIV. *Necesse maxime est quòd homo in inquisitione consilii dirigatur à Deo.* — XV. *Imprudens semper est peccator, aliquando quidem mortale, aliquando veniale.* — XVI. *Quodnam sit ignorantie ab imprudentiâ discrimen.* — XVII. *Inconstantia præcipuo actui prudentiæ opponitur.* — XVIII. *Quomodò negligentia opponatur prudentiæ.* — XIX. *Quid sit prudentia carnis, prout eam vocat Apostolus.* — XX. *Prudentia carnis est, quòd quis relicta opinione probabiliori, ac tutiore, minus tutam ac probabilem eligat.*

CONSECTARIUM I. — Cùm humana ratio sit regula se-

cunda ac dependens à primâ, lege scilicet æternâ Dei, evidens est id quod docet S. Thomas: *Multò magis bonitatem voluntatis humanæ dependere à lege æternâ, quàm à ratione humanâ.* Quare à veritate longius absunt ii theologî qui bonitatem humanarum actionum ultimò revocant in humanam rationem proponentem legem æternam. Fatemur quidem nos omnes rationem humanam esse veluti conditionem applicantem legem, quæ sola prima mensura est, et regula, cui conformis esse debet et ratio humana et operatio voluntatis. At verò alii, præsertim Probabilistæ, contendunt rationem humanam esse regulam esse bonitatis moralis, et operationis, ut hæc verè bona sit quoties est conformis rationi, quantumvis repugnet æternæ legi. Quam doctrinam S. Thomas improbat verbis illis: *Et ubi deficit humana ratio, oportet ad rationem æternam recurrere ut bona sit; utpote quòd ab illâ magis pendeat bonitas voluntatis, quàm ab humanâ ratione.*

CONSECTARIUM II. — Prima principia practica, ex quibus de rerum bonitate aut pravitate humana ratio judicat, ita certa sunt, certòque bonum ostendunt, ut nulli unquam errori obnoxia esse queant; sunt enim *lumen illud vultus Dei super nos signatum*, quod nonnisi bonum ostendere potest, quod prosequamur, nec nisi malum, quod evitare tenemur. Impossibile namque est quòd, prima et suprema veritas aut fallatur aut fallat. Nos autem profectò falleret, si ea in ratione nostrâ que impressit, universalia dictata aliud ostenderent, quàm quòd verè bonum aut verè malum est.

CONSECTARIUM III. — Eadem prima principia practica, quibus de rebus certò judicamus, aut judicare possumus, pertinent tum ad *rationem*, tum ad *synderesim*, sub diverso tamen respectu. Unde, cùm S. Thomas 1 p., q. 79, art. 12, quamdam sibi objecisset Augustini sententiam, dicentis lib. 2 de lib. arbit. *In naturali judicatorio (quod est ipsa ratio practica) adsunt quedam regulæ, et semina virtutum et vera et incommutabilia*; respondet ad 5: *Quòd hujusmodi incommutabiles rationes sunt prima principia operabilium, circa quæ non contingit errare; et attribuuntur rationi, sicut potentia, et synderesi, sicut habitui. Unde et utraqûe, scilicet ratione et synderesi, naturaliter judicamus.* Quare synderesis non est idem ac ratio: hæc enim potentiam denotat efficientem operationes; synderesis verò habitum determinantem potentiam, ut eas rectè eliciat.

CONSECTARIUM IV. — Quemadmodum principia communia practica nullo modo deleri possunt à cordibus hominum in universali, sunt enim naturaliter indita humanæ rationi; ita neque synderesis, quæ habitus est ipsorum principiorum, exstingui aut oblitesceri potest, sed firma et immobilis perseverat in homine: licet quandoque circumstrepente undique rerum terrenarum, ac passionum tumultu, vocem ejus minime percipiat. In quo etiam, præter alia, ab ipsâ conscientia differt, quæ nonnunquam in quibusdam aboletu prorsus et exstinguitur.

CONSECTARIUM V. — Principia naturaliter nota sunt fines virtutum moralium. Ut enim ait S. Thomas 2-2.

g. 47, art. 6: *Finis virtutum moralium est bonum humanum: bonum autem humanæ animæ est secundum rationem esse, ut patet per Dionysium de divin. Nomin. Una necesse est, quod fines moralium virtutum præexistant in ratione.* Adedque et hi fines naturaliter nobis noti sunt, ut, e. g., *temperatè vivendum est, justitia exercenda, etc.* Sed ex his ad conclusiones practicas, sive ad ea quæ ad finem, procedere necesse est: *Et horum est prudentia applicans universalia principia ad particulares conclusiones operabilitum. Et idè ad prudentiam non pertinet præstiturè finem virtutibus moralibus (hanc enim, ut inquit ad primum, præstituit ratio naturalis, quæ dicitur synderesis), sed solum disponere de his quæ sunt ad finem, sive rectè applicare principia, ut actiones fini convenient.*

CONSECTARIUM VI. — Hinc verò elucet quàm maximè necessitas prudentiæ, ut ratio recta regula sit humanæ vitæ, et humanorum actuum. Bene enim vivere, ait S. doctor 1, 2, q. 57, art. 5, consistit in bene operari. Ad hoc autem, quòd aliquis bene operetur, non solum requiritur quid faciat, sed etiam quomodò faciat, ut scilicet secundum electionem rectam operetur, non solum ex impetu aut passione. Cùm autem electio sit eorum, quæ sunt ad finem, rectitudo electionis duo requirit, scilicet debitum finem, et id quod convenienter ordinatur ad debitum finem. Ad debitum autem finem homo convenienter disponitur per virtutem, quæ perficit partem animæ appetitivam, cujus objectum est bonum et finis. Ad id autem quod convenienter in finem debitum ordinatur, oportet quòd homo directè disponatur per habitum rationis, quia consilium et eligere quæ sunt ad finem, sunt actus rationis. Et idè necesse est in ratione esse aliquam virtutem intellectualem, per quam perfectiatur ratio ad hoc, quòd convenienter se habeat ad ea quæ sunt ad finem. Et hæc virtus est prudentia. Unde prudentia est virtus necessaria ad bene vivendum.

CONSECTARIUM VII. — Ut prudentia suo fungatur officio, rectèque applicet principia universalia ad particulares conclusiones, oportet quòd homo sit bene dispositus circa fines aliarum virtutum, quod quidem est per appetitum rectum. Et idè ad prudentiam requiritur moralis virtus, per quam rectus sit appetitus hominis. Hinc qui rationem habent passione, vel pravâ consuetudine, sive etiam falsis præjudiciis affectam, non bene applicant principia communia, et in multis erroribus practico sæpissimè labuntur.

CONSECTARIUM VIII. — Certitudo equidem veritatis pertinet ad prudentiam, cùm sit virtus intellectualis; sed ut ex philosopho docet S. Thomas 2, 2, q. 47, art. 9 ad 2: *Certitudo non est similiter quærenda in omnibus, sed in unâquaque materia secundum proprium modum.* Quia verò materia prudentiæ sunt singularia contingentia, circa quæ sunt operationes humanæ, non potest certitudo prudentiæ tanta esse, quòd omnino sollicitudo tollatur.

CONSECTARIUM IX. — Tanquàm omninò falsa reputanda est eorum opinio qui putabant prudentiam haud

se extendere ad bonum commune, sed dumtaxat ad bonum proprium. Sed hæc æstimatio, inquit S. Thomas art. 10, repugnat charitati, quæ non querit quæ sua sunt, ut dicitur 1 ad Corinth. 13. Unde et Apostolus de se ipso dicit: *Non querens quod mihi utile sit, sed quod multis, ut salvi fiant.* Repugnat etiam rationi rectæ, quæ hoc judicat, quòd bonum commune sit melius quàm bonum unius. Quia ergo ad prudentiam pertinet rectè consilium, judicare, et præcipere de iis per quæ pervenitur ad debitum finem, manifestum est quòd prudentia non solum se habet ad bonum privatum, sed etiam ad bonum commune multitudinis.

CONSECTARIUM X. — Ex dictis non est difficile eam questionem solvere, an scilicet possit esse prudentia in peccatore, prout eam solvit doctor Angelicus art. 13. Trifariam prudentia dici posse admonet. Prima est quedam prudentia falsa, vel per similitudinem. Cùm enim prudens sit, qui bene disponit ea quæ agenda sunt propter aliquid bonum finem, ille qui propter malum disponit ea quæ ipsi congruunt, falsam habet prudentiam, quatenus illud quòd accipit pro fine non est verè bonum, sed secundum similitudinem, sicut dicitur aliquis *bonus latro*: hoc enim modo potest secundum similitudinem vocari *prudens latro*, qui convenientes vias advenit ad latrocinandum. Et huiusmodi est prudentia de qua loquitur Apostolus Paulus ad Romanos: *prudentia carnis mors est, quæ scilicet finem ultimum constituit in delectatione carnis, viasque exquirunt omnes ut ipsius desideria compleat.* Prudentia altera, quam distinguit, vera quidem prudentia est, quia vias advenit accommodatas ad finem verè bonum; sed imperfecta est ex duplici capite: primo nempe, quia bonum illud quòd pro fine accipit, non est finis communis totius humanæ vitæ, sed alicujus specialis negotii; puta cùm aliquis advenit vias accommodatas ad negotiandum, vel ad navigandum, dicitur *prudens negotiator, vel nauta.* Altero autem ex capite imperfecta est, quia deficit in principali actu prudentiæ; puta cum aliquis rectè consiliatur, et bene judicat etiam de iis quæ pertinent ad totam vitam, sed non efficaciter præcipit. Tertia demum est vera et perfecta prudentia, quæ ad bonum finem totius vitæ rectè consiliatur, judicat et præcipit. *Et hæc sola, inquit, dicitur prudentia simpliciter, quæ in peccatoribus esse non potest. Prima autem prudentia est in solis peccatoribus; prudentia autem imperfecta est communis bonis et malis, maximè illa quæ est imperfecta propter finem particularem. Nam illa quæ est imperfecta propter defectum principalis actus, etiam non est nisi in malis.*

CONSECTARIUM XI. — Quemadmodum in peccatoribus perfecta prudentia non est, sed ut summum imperfecta, et penes similitudinem; ita in justis omnibus gratiæ et divinæ charitate præditis esse admittere oportet. Hoc probat S. Thomas quòd necesse sit virtutes esse connexas, aded ut omnes habeat qui unam possidet. Unde necesse est quòd prudentiæ præditus sit qui gratiam et charitatem habet, quæ virtus est et quidem omnium præstantissima. Duplicem tamen

prudentiam, sive prudentiæ officium distinguit ad difficultates quæ doctrinæ suæ obijci possunt elucidas. Alia namque prudentia est, quæ est sufficiens ad ea quæ sunt de necessitate salutis; et hæc invenitur in omnibus habentibus gratiam, quos unctio docet de omnibus, ut dicitur 1 Joan. 2. Alia verò plenior, per quam aliquis sibi et aliis potest providere, non solum de iis quæ sunt necessaria ad salutem, sed etiam de quibuscumque pertinentibus ad humanam vitam; et hujusmodi industria, sive prudentia non est in omnibus habentibus gratiam. Sic etiam multi justi sunt, adeoque prudentiâ ornati, qui necesse habent regi alieno consilio. Verum saltem in hoc sibi ipsis consulere sciunt, ut aliorum requirant consilia, et discernant consilia bona à malis.

CONSECTARIUM XII. — Quanquam docilitas, quæ inter partes prudentiam integrantes annumeratur, utilis sit ad quamlibet intellectualem virtutem, præcipue tamen, ut docet S. doctor 2-2, q. 49, art. 5, ad prudentiam pertinet: « Quia prudentia consistit circa particularia operabilia, in quibus cum sint quasi infinitæ diversitates, non possunt ab uno homine sufficienter considerari, nec per modicum tempus, nec per temporis diuturnitatem. Unde in his quæ ad prudentiam pertinent, maximè indiget homo ab alio erudiri, et præcipue ex senibus qui sanum intellectum adepti sunt circa fines operabilium. Unde Prov. 1 dicitur: « Ne imitaris prudentiæ tuæ; et Ecclesiast. 6: In multitudine presbyterorum (id est seniorum) prudentium est, et sapientiæ illorum ex corde conjungere. Hoc autem pertinet ad docilitatem, ut aliquis sit benè disciplinæ susceptivus. »

CONSECTARIUM XIII. — Ut consilium, quod primus est prudentiæ actus, rectum sit, duo requiruntur, nimirum quòd homo bonum sibi finem in consiliando præstituat, et vias idoneas ad finem consequendum adinvenciat. Alterutrum si desinit, semper consilium malum est; quemadmodum etiam in speculativis, bonæ ratiocinatio non est, sive aliquis falsum concludat, sive etiam verum concludat ex falsis; adeoque utrumque prædictorum est contra rationem prudentiæ, ut consiliativa est.

CONSECTARIUM XIV. — Licet prudentia, sive acquisita sive infusa sit, dirigat hominem in inquisitione consilii secundum ea quæ ratio comprehendere valet: quia tamen humana ratio non potest comprehendere singularia contingentia, quæ occurrere possunt, inde oritur quòd, ut habetur Sapientiæ 9: *Cogitationes mortalium timidæ sint, et incertæ providentiæ nostræ*; atque adeò indiget homo in inquisitione consilii dirigi à Deo, qui omnia comprehendit, quòd efficitur maximè per donum consilii, quo homo dirigitur à Spiritu sancto, quasi consilio ab ipso accepto; sicut etiam in humanis rebus, qui sibi ipsis minimè sufficiunt in inquisitione consilii, sapientiores consulunt, ac juxta lumen ab iisdem acceptum operantur.

CONSECTARIUM XV. — Imprudentia semper peccatum est, aliquando quidem mortale, aliquando verò solum veniale, quòd aptè exponitur à S. Thomâ q. 57, art. 1, ubi observat imprudentiam dupliciter sumi

possè, privativè scilicet, et contrariè: « Privativè quidem imprudentia dicitur, in quantum aliquis caret prudentiâ, quam quis nactus est, et debet habere. Et secundum hoc imprudentia est peccatum ratione negligentie, quâ quis non adhibet studium ad prudentiam habendam. Contrariè verò accipitur imprudentia secundum quòd ratio contrariò modo movetur, vel agit prudentiæ: puta si recta ratio prudentiæ agit consiliando; imprudens consilium spernit: et sic de aliis quæ in actu prudentiæ consideranda sunt. Et hoc modo imprudentia est peccatum secundum rationem propriam prudentiæ. Non enim potest hoc contingere, quòd homo contra prudentiam agat, nisi divertens à regulis, quibus ratio prudentiæ rectificatur. Unde, si hoc contingat per aversionem à regulis divinis, est peccatum mortale, puta cum quis quasi contemnens et repudians divina documenta, præcipitanter agit. Si verò præter eas agat absque contemptu et absque detrimento eorum quæ sunt de necessitate salutis, est peccatum veniale. »

CONSECTARIUM XVI. — In hoc præsertim distinguitur ignorantia ab imprudentiâ quoad rationem peccati, quòd utrique attribuitur, aut attribui potest, quòd ignorantia, quæ opponitur scientiæ, si spectetur secundum se, non est morale peccatum, nisi ratione vel negligentie præcedentis, vel effectûs subsequentis: adeoque non computatur nisi inter generales causas peccati. At verò imprudentia secundum propriam rationem importat vitium morale: et ideò habet id per quòd inter specialia peccata numeretur.

CONSECTARIUM XVII. — Vitium, quòd actui præcipuo prudentiæ opponitur, nempe imperio, est inconstantia, quæ recessum quemdam importat à bono proposito defuncto, ut docet S. præceptor, loc. laud. art. 5, ubi etiam rationem affert, quia: « Hujusmodi recessus principium quidem habet à vi appetitivâ: non enim aliquis recedit à priori bono proposito, nisi propter aliquid, quòd sibi inordinatè placet: sed iste recessus non consummatur, nisi per defectum rationis, quæ fallitur in hoc, quòd repudiat id, quòd rectè acceptaverat. Et quia, cum possit resistere impulsui passionum, si non resistat, hoc est ex debilitate ipsius, quæ non tenet se firmiter in bono proposito concepto; ideò inconstantia, quantum ad sui consummationem, pertinet ad defectum rationis. Sicut autem omnis recitudo rationis practicæ pertinet aliquoties ad prudentiam, ita omnis defectus ejusdem pertinet ad imprudentiam... Et sicut præcipitatio est ex defectu circa actum consilii, et inconsideratio circa actum iudicii, ita inconstantia circa actum præcepti: ex hoc enim dicitur aliquis esse inconstans, quòd ratio deficit in præcipiendo ea quæ sunt consiliata et iudicata. »

CONSECTARIUM XVIII. — Sicut ex doctrinâ S. Thomæ 2-2, q. 47, art. 9, ad prudentiam pertinet sollicitudo, quæ in hoc consistit, quòd aliquis ex quadam solertia animi velox sit ad prosequendum ea quæ sunt agenda; ita prudentiæ adversarius negligentia, quæ vitium est sollicitudini directè oppositum. Negligens siquidem ut habetur ex S. Isidoro lib. 10 Etymolog., dicitur quasi

nec eligens, sive deficit in interiori actu, ad quem spectat electio. Electio autem recta eorum, quæ sunt ad finem, præcipuum est prudentiæ munus. Unde oportet quòd ad vitium prudentiæ oppositum negligentia pertineat. An verò speciale peccatum sit, illudque mortale, aut veniale, infra constabit.

CONSECTARIUM XIX.— *Prudentiam carnis*, prout eam vocat Apostolus ad Rom. 8, verè prudentiæ contrariam esse, ex dictis patet. Duobus articulis 1 et 2, q. 51, de eà disserit doctor Angelicus, ut legitimam ejus notionem manifestet. Et primo quidem articulo probat eam esse peccatum, Deoque proinde inimicam: quia *prudentia carnis* propriè dicitur, secundùm quod aliquis bona carnis habet ut ultimum finem suæ vitæ; et hoc sensu peccatum est: per hoc enim homo deordinatur circa ultimum finem, qui in bonis corporeis non consistit. Sed quale peccatum sit distinctiùs exponit art. 2, his verbis: « Si prudentia carnis accipiatur secundum absolutam prudentiæ rationem, ita scilicet, quòd in curâ carnis constituitur ultimus finis totius vitæ, sic est peccatum mortale. » Atque hujusmodi sunt, de quibus ait Apostolus, *quorum Deus venter est*, quia scilicet tantâ curâ ac sollicitudine, quæ carnis ac corporis sunt, exquirunt, ut ad ea tanquam ad finem cætera referant. « Si verò, subjicit S. doctor, prudentia carnis accipiatur secundum rationem particularis prudentiæ, sic *prudentia carnis* est peccatum veniale. Contingit enim quandoque, quòd aliquis inordinatè afficitur ad aliquid delectabile carnis, puta ad cibum, absque hoc, quòd avertatur ad Deo per peccatum mortale: unde non constituit finem totius vitæ in delectatione carnis. Et sic adhibere studium ad hanc delectationem consequendam, est peccatum veniale, quod pertinet ad prudentiam carnis. » Hæc autem *prudentia carnis* non limitatur ad solas carnales delectationes, sed etiam ad alia studia rerum temporalium, in quibus similiter inordinatio potest esse mortalis aut venialis.

CONSECTARIUM XX.— Ad *prudentiam carnis*, quæ mors est, et est inimica Deo, meritò refert eximius vir P. Thyrsus Gonzalez Diss. 3. Fund. Th. Mor. praxium illorum, qui in conflictu opinionis probabilioris ac tutæ eligendam putant opinionem probabilium. Quid enim, ut fusè ille persequitur, vera prudentia est juxta Aristotelem? Non aliud, nisi, *habitus agendi verâ cum ratione circa ea quæ sunt homini bona, atque mala*. At quænam prudentia verâ cum ratione hemini tutiorem sententiam verosimiliorem esse cognoscenù suggestere potest, oppositam minùs tutam, minùs etiam verisimilem tutiori ac verosimiliori præferre? Non alia profectò, nisi *prudentia carnis*, quæ temporalia bona pluries facit quàm curam et observantiam divinus legis.

Si præterea quæramus ab Angelico doctore, quodnam sit prudentiæ munus? Respondet 2-2, q. 49, art. 7, « ad prudentiam præcipuè pertinere rectè ordinare aliquem in finem: quod quidem rectè non fit, nisi et finis bonus sit, et id, quod ordinatur ad finem, sit etiam bonum et conveniens fini. » Rectam ergo appetitionem finis prudentia supponit, ejusque exinde est, rectè ea

ordinare, quæ ad finem obtinendum conferunt. Quasè Aristol. Eth. 2, ait: « *Bonitas intellectus practici est verum conforme appetitui recto*; » ibi verò, ut exponit Angelicus 1-2, q. 58, art. 3, ad 2, Philosophus sermonem habet de intellectu practico, quatenùs est consiliativus circa ea quæ ad finem referri possunt. Sic enim perficitur à prudentiâ. Cæterùm et in iis, quæ ordinantur ad finem, recta ratio non est, nisi fuerit appetitioni finis recti conformis.

Unde ergo delectus minùs tutæ opinionis præ tutiore et probabiliori? Quem sibi finem præstituit, qui probabiliori minùs probabilem præfert, manifesto violandæ divini legis periculo se committens? Haud scilicet ex charitate, quæ cæteras virtutes movet, aut ex peculiari cujuspiam virtutis studio hujusmodi delectus oriri potest, quàm à recti finis appetitione, et honesto virtutis amore alienum sit in proximum divini legis violandæ discrimen sese conjicere. Sincerè studere medicum ægroù sanitati dixeris, qui pharmacum adhibet minùs ad illum sanandum idoneum? Quidpiam aliud ille sibi planè præstituit, qui patefacit ægri salutem sibi non admodum cordi esse.

Si velit itaque Probabilista verum ingennè fateri, nil aliud respondere potest, nisi se deligere opinionem minùs tutam, quam et minùs probabilem novit, quòd sit illa temporarii alicujus boni, quod appetit, assecutioni accommodata, sive assecutio hæc per legem liceat, sive non. Hoc autem prudentia illa carnis est, quam Apostolus improbat, *Deoque inimicam* declarat; nec aliud ut summum afferri valet discrimen, nisi quòd illa aperiiores cum Deo inimicitias gerit, hæc autem occultas et obteptas probabilissimi involucris. Hæc fermè ex laudato summo viri generali totius societatis Thyrsu Gonzalez.

CAPUT III.

De inquirendâ veritate in judicis de rebus agendis, ut ratio recta sit regula humanorum actuum.

DOCTRINA.

- I. S. Bernardi sententia de veritatis necessitate in rerum electione. — II. Differentia veritatis speculativæ et practicæ. — III. Practica veritas non est inventu impossibilis, aut valde difficilis. — IV. Præceptum est in divinis Scripturis propositum inquirendæ veritatis in actionibus moralibus. — V. Idem præceptum Patrum Ecclesiæ traditione comprobatum. — VI. Ratio theologica præceptum idem confirmat. — VII. Quænam et quanta adhiberi debet cura, ac diligentia pro inveniendâ veritate, disquirunt. — VIII. Quædam præmittitur egregia doctrina P. Michaelis de Elizalda. — IX. Regula generalis: Ea cura adhibenda est in inquisitione veritatis, quæ adhiberi consuevit in negotiis gravioribus. — X. Quò major, et urgentior est obligatio aliquid faciendi, eò major ac urgentior est obligatio veritatem inquirendi. — XI. Quænam comprehendat inquirendæ veritatis obligatio. — XII. Necessè non est ad prudenter agendum, ut omnis penitus ejecta sit deceptionis trepidatio.

- I. Celebris et pervulgata est S. Bernardi sententia

lib. de dispens. et præcept. , expendentis illud Christi oraculum apud Matth. 6. *Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit; si autem nequam fuerit, etiam corpus tuum tenebrosum erit;* et, quo sensu accipiendum sit, ita explicantis: « Ut interior oculus sit simplex, duo arbitror esse illi necessaria, charitatem et in intentione, et in electione veritatem. Nam si bonum quidem diligat, sed bonum non eligat, habet quidem zelum Dei, sed non secundum scientiam. Et nescio quemadmodum iudicio veritatis vera esse possit cum falsitate simplicitas. » Quibus verbis significat, ad veram actionum nostrarum bonitatem satis non esse, ut humana ratio finem bonum intendat, sed oportere ut etiam verum medium ad ipsum obtinendum eligat, sive quòd veritas inveniatur in actu, quo de hono et malo iudicamus.

II. Id verò ut clariùs intelligamus, animadvertendum est duplicem esse iudicii veritatem, aliam *speculativam*, et aliam *practicam*. Prima est conformitas iudicii cum ipsamet re: unde iudicium verum dicitur, cum exprimit rem, sicuti est in seipsa. Altera consistit in conformitate quidem iudicii cum re, at non absolute sumpta, sed prout subjecta, et consona regulis morum, legi scilicet æternæ Dei, et rectæ rationi. Hanc utriusque veritatis differentiam exponit S. Thomas 1-2, q. 57, art. 1 ad 3, aliamque in eò sitam docet, quòd veritas *speculativa* necessaria est, atque immobilis; *practica* autem veritas contingens, utpote, quæ in contingentibus humanis actionibus versatur, et queritur, quæ, mutato agendum statu, variatisque circumstantiis rerum possunt esse consonæ aut dissonæ morum regulis. De hæc itaque veritate in nostris actionibus inquirenda sermo nunc est, ut rectæ sint et honestæ, sive regulis morum consentaneæ, ad eò de bonæ sint, si iudicia nostra iis conformentur, mala verò, si ab iisdem dissentiant.

III. Verùm ne quis fortasse obtendat, ut obtendere nonnulli solent, huiusmodi *practicam veritatem* in hoc miserrimo statu nature lapsæ, et disquisitæ ignorantie tenebris involuto, non esse inventu possibilem à plebisque saltem hominibus, hæc in antecessum de medio submovenda excusatio est, atque probandum, nedum illam inveniri posse, sed nec ejus inventionem esse difficilem homini, divinæ gratiæ viribus presertim adjuto, quæ ipsi non deficit, nisi priùs ipse Deo adjuvanti deficiat. Primum et quidem luculentissimum huiusce rei testimonium habetur *Deuteronomii* c. 30, ex ore ipsius Dei prolatum his verbis: *Mandatum, quod ego præcipio tibi hodiè, non supra te est, neque procul positum, nec in caelo situm, ut possis dicere: Quis nostrum valet ad caelum ascendere, ut deferat illud ad nos, ut audiamus, et opere compleamus? neque trans mare positum, ut causeris, et dicas: Quis ex nobis poterit transire mare, et illud ad nos usque deferre, ut possimus audire et facere quod præceptum est? Sed juxta te est sermo valde, et in corde tuo, ut facias illum. Considera quòd hodiè proposuerim in conspectu tuo vitam, et bonum; et è contrario mortem, et malum, ut diligas Dominum Deum tuum, et ambules in viis ejus. Non mi-*

nus, luculenta sunt, quæ leguntur Sapientiæ 6: *Clara est, et quæ nunquam marcescit, sapientia, et facillè videtur ab iis qui diligunt illam, et invenitur ab iis qui quaerunt illam. Præoccupat, qui se concupiscunt, ut illis se prior ostendat. Qui de luce vigilaverit ad illam, non laborabit: assidentem enim foribus suis inveniet. Cogitare ergo de illa sensus est consummatus, et qui vigilaverit propter illam, citò securus erit. Quoniam dignos seipsa circuit, et in viis se ostendit illis hilariter, et in omni providentiâ occurrit illis. Ecclesiastici quoque c. 52, eadem assertio confirmatur: *Qui timet Dominum, excipiet doctrinam ejus, et qui vigilaverint ad illum, invenient benedictionem. Qui quaerit legem, replebitur ab eâ, et qui insidiosè agit, scandalizabitur in eâ. Qui timent Dominum, invenient iudicium justum, et justitias, quasi lumen accendent. Invenient, inquam, iudicium justum, quo nempe justè iudicent de rebus agendis, et claro lumine Dei justitias ac mandata discernant.**

Quòd si etiam concedamus aliqua ex his obscura et inventu difficilia fuisse in Testamento veteri, id certè asserere minimè debemus post adventum Christi Salvatoris, omniumque Magistris in mundum, de quo jam promiserat propheta Isaias quòd homines risuri essent *præceptorem suum, et audiri vocem post tergum morientis: hæc est via, ambulata in eâ, et non declinetis neque ad dexteram, neque ad sinistram.* Cui fortè vaticinio alludens mulier illa Samaritana, quam refert S. Joannes Cap. 4, dicebat: *Scio quòd cum venerit (Christus), annuntiabit nobis omnia quæ ad salutem scilicet consequendam necessaria sunt.* Demùm, ut alia omittam, quid dubitationis superesse nobis potest de hæc veritate post apertissimam illam promissionem ab ipso Christo Domino nobis factam, Matth. cap. 7: *Quærite, et invenietis; pulsate, et aperietur vobis. Omnis enim qui petit, accipit, et qui quaerit, invenit, et pulsanti aperietur.* In quem locum ita scribit S. Joannes Chrysostomus hom. 18. « *Omnis qui petit, accipit, et qui quaerit, invenit, etc.; quidquid desideratis invenire, quaerite, et invenietis, quidquid clausum vobis videtur, obscurum, et intellectu difficile, pulsate, et aperietur vobis, gratiâ vos prosequente; petite precibus die ac nocte orantes.* »

Huic etiam suffragatur evidens ratio. *Deus enim impossibilia non jubet*, quod dogma fidei est à Ecclesiâ jam definitum. Impossibilia autem juberet, si nobis observanda imposuisset præcepta sua, dum, quæ verè præcepta sunt, et à nobis adimplenda, invenire minimè possemus: neque enim possibile est ut adimpleamus quæ non cognoscimus, et cognoscere nequaquam possumus. Quare argumenta, quæ statim allaturi sumus ut probemus, præceptum nobis impositum fuisse inquirendæ veritatis in iudiciis nostris de bono et malo, ut illud prosequamur, istud autem vitemus, probant etiam eandem nos posse attingere et invenire. Neque enim alterum sine altero fas est intelligere.

IV. Præceptum itaque esse in divinis Scripturis propositum, quo adstringimur, et urgemur ad veritatem inquirendam in iudiciis nostris de bono et malo

moralis, innumera sunt quæ convincunt, oracula tum veteris, tum novi Testamenti. Et in veteri quidem, Deuter. 17. Judæorum populo præcipitur, ut in rebus difficultibus et ambiguis recurrat ad eos, qui indicaturi sint iudicii veritatem, et docuerint juxta legem Dei. Studium quoque, cultumque veritatis eidem populo proponit Samuel lib. I Reg., et Tobias filio suo c. 14 libri suo nomine inscripti. Et Zach. 8, ipse Deus ita jubet: *Hæc dicit Dominus exercituum, veritatem tantum et pacem diligite.* Malach. c. 2, de homine recte ambulante in viâ Domini dicitur, quod *lex veritatis fuerit in ore ejus.* Et Isaie, probi omnes vocantur *Cens justa custodiens veritatem.* Apertissimum etiam est monitum illud Ecclesiastici c. 37: *Ante omnia opera tua verbum verax præcedat te: et ante omnem actum consilium stabile.* Sed nullibi præceptum hocce luculentius se prodit quam in toto psalmo omnium prolixiore 118, ubi vix unus versiculus est, in quo studium ac sollicitudo quærendæ veritatis divinæ legis, ne aliquis obrepatur error in ejus cognitione, mirâ profectò expressionum varietate non præcipitur et inculcatur. Legatur attentius psalmus ille, et constabit evidenter arctissimam obligationem nobis impositam esse quærendi legem Dei, et mandatorum ejus veritatem, ne ab eâ in actionibus nostris unquam deflectamus. Jubet, ut eam *discamus, intelligamus, consideremus, penetremus.* Jubet legem *meditari, persecutari, nunquam ejus oblivisci, ante oculos tenere, sensum illius investigare, et exquirere mandata, judicia, justitias, vias, verba, sermones, eloquia, etc.* Unum illum expressè proferre sufficiat versiculum: *Mandasti Domine, justitiam testimonia tua, et veritatem tuam nimis; qui planè alteri præcedenti respondet: Tu mandasti mandata tua custodiri nimis, sive impenso studio, diligentia, atque sollicitudine, ut et veritatem mandatorum Dei agnoscamus, et agnitam custodiamus.* Paria habentur in novo Testamento ex ore præsertim Apostoli Pauli. Nam ad Ephes. c. 5 primùm ille monet fideles, *ut ambulent ut filii lucis: fructus enim lucis est in omni bonitate et justitia, et veritate, probantes, quid sit beneplacitum Dei sive voluntas nobis per legem expressa.* Deinde subdit: *Videte itaque, fratres, quomodo cautè ambuletis, non quasi insipientes, sed ut sapientes, etc. Et nolite fieri imprudentes, sed intelligentes quæ sit voluntas Dei; practicæ cujusque veritatis regula.* Ad Philippenses etiam scribens commendat illis e. 4, *ut cogitent quæcumque sint vera, practica videlicet; quæcumque pudica, quæcumque justa, quæcumque sancta, etc.* Item ad Thessal. *Omnia probate: quod bonum est, tenete; ab omni specie mali abstinete vos.* Numquid fortasse, inquiet aliquis, hæc esse mera consilia, non autem præcepta? *Apate absurdum et inane commentum.*

V. Præceptum idem inquirendæ veritatis in rebus moralibus, ut judicia nostra legi æternæ Dei cæterisque morum regulis conformia sint, tradunt Ecclesiæ Patres, quorum aliqua proferre lubet testimonia. Illoc in primis docet S. Joannes Chrysost. hom. 13, in Epist. 2. ad Corinth., ubi moralem sensum Apostoli

exponens sic ait: *Vulgi opinionibus ne circumferamur, sed res ipsas expendamus, nùm scilicet cum veritate consonent. Nefas est enim, cum de pecuniis agitur, aliis fidem non habere, sed numero et calculo id committere: cum autem de rebus, mores spectantibus judicandum est, in aliorum opiniones temerè ac veluti oborto collo trahi, prætermissò examine divinæ legis, quæ practicas efficit rerum veritates. Hujusce veritatis inquirendæ neglectum vituperat Chrysostomus idem, sive, quicumque sit, auctor operis imperfecti in Matth. hom. 44, inquires: *Si vestimenta empturus gyras unum negotiatorem et alterum, et ubi meliores vestes inveneris, et pretio viliori, ab illo comparas; quomodo non oportet populum circumire omnes doctores, et inquirere ubi sincera veritas Christi verumdetur, et quomodo non oportet doctores sibi unam præfigere in consulendo, ac docendo populum, veritatem? Gemina sunt quæ habentur apud SS. Gregorium Nazianzenum et Basilium Magnum. Ille in tract. 27, scribit: *Plarisque secus videtur, inquires: Quid verò, meâ interest, qui rei veritatem magis curo, imò solum curo? Aliter verò in fine Enarrat. in cap. 8. Isaac ait: Qui perquirit nunc accuratè veritatem, ejusque inventionem parturit, perspicuè aliquando contuebitur faciem Dei, hoc est, æternam consequetur salutem. Quid ergo inferendum? Qui accuratè veritatem non perquirat, ac inventam non sequitur, ab æternâ salute procul dubio excidet, ac æternum damnabitur.***

Plura in locis pluribus disserit in hanc rem S. Ecclesiæ doctor Augustinus, lib. cont. Mendac. ac Consentium, cap. 15, admonet: *Negari non potest, quod S. David Deo dixit: Lex tua veritas. Ex quo inferat justum esse non posse, quod est contra veritatem.* Hanc autem legem, hanc veritatem juxta ipsum *totâ vigilantia quarit vera prudentia, ut legi conformes sint, quas dirigit actiones, neque ullus subrepat in judicando practicus error. Quid illa virtus, inquit lib. 19 de Civit. Dei c. 4, quæ prudentia dicitur? Nonne tota vigilantia sua bona discernit à malis, ut in illis appellendis, istisque vitandis nullus error obrepatur? Hinc lib. 22, c. 23, justorum labores in hac vitâ describit, quibus adversus vitia, et peccandi pericula militant, eosdemque nobis exhibet vigiliis continuè incubantes, ne opinio verisimilis fallat, ne decipiat sermo versutus, ne se tenebræ alienus erroris offundant, ne quod bonum est, malum, aut quod est malum, bonum esse credatur. Quid, amabo, necesse foret justis hominibus semet tot curis atque laboribus conficere pro invenienda veritate, et errore vitando hisi periculo violant legem, et incurrendi culpam coram Deo pertimescerent? Non minùs diserta sunt, quæ de hoc eodem argumento habet S. Gregorius Magnus lib. 5. Moral. c. 6: *In ipsiâ bonis operibus positi pii, integræque vitæ homines trepidant, ac ne in eisdem occulto aliquo errore Deo displiceant, continuè lamentis vacant; et lib. 1 in Ezech. hom. 7: Corpora animalium idcirco plena oculis describuntur: quia sanctorum actio ab omni parte circumspicita est, bona desiderabiliter providens, rala solumter cavens. Et hoc est laboriosius, ubi sanctorum mens**

vehementer invigilat, ne se ante illorum oculos mala sub bonorum specie abscondant.

Horum aliorumque Ecclesie Patrum, quibus accensendus est S. Bernardus, ejus testimonium ab initio dedimus, agmen claudat S. Thomas Aquinas, qui Patrum omnium sensum suâ doctrinâ complexus est, tum totâ quæst. 47, et sequentibus 22, ubi de prudentiâ omnibus hominibus necessariâ agit ad invenientiam, veritatem sive conformitatem nostrorum actuum cum regulis morum, declaratque sollicitudinem, circumspectionem, aliasque dotes, quæ polleere debet: tum q. 69, ejusdem *secundæ partis art. 6, ad 2*, ubi distinguit judicium, quod fertur de rebus, à judicio quo de hominibus, sive de ipsorum actionibus judicamus, docetque: *Aliud est judicare de rebus, et aliud de hominibus. In judicio enim in quo de rebus judicamus, non attenditur bonum, vel malum ex parte ipsius rei de quâ judicamus, cui nihil nocet, qualitercumque judicemus de ipsâ; sed attenditur ibi solum bonum judicantis, si verè judicet, vel malum, si falsò. Et idèd unusquisque debet niti ad hoc, quòd de rebus judicet secundum quòd sunt; quatenus nempe vel consonant, vel dissont morum regulis. Id evidentiùs significat, quòdlib. 9, q. 7, art. 15, gravissima illa, et ab omnibus, præsertim doctoribus, sedulò perpendenda sententia: *Dicendum quòd omnis quæstio, in quâ de peccato mortali quæritur, nisi expressè veritas habeatur, periculosè determinatur.* Quibus verbis solam veritatem debere sibi præfigere prudentem hominem, in quam unicè tendat, nitidissimè docere, aut potius tanquam exploratum supponere, nemo non intelligit.*

VI. Eadem quoque assertio nostra evidenti theologica ratione comprobatur. Nemo namque salutem assequi potest, nisi mandatorum Dei observantiâ juxta illud Christi Domini: *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata.* Ut autem mandata Dei, sive ab ipso immediatè, sive mediante lege humanâ nobis injuncta, servemus; præcedere cognitio debet, quâ ea cognoscamus, quam comparare minimè possumus, nisi curâ ac diligentia eadem inquiremus, ut ipsi conformemus opera nostra, in quo consistit veritas illas practica de quâ loquimur. Igitur cum investigare, ut ejus notitiam asséquamur, necesse est ad salutem: quod paucioribus exponit doctor eximius Franciscus Suarez 1. 5, in 3 p. d. 4, dicens: *In debito faciendi, intrinsecè includitur obligatio sciendi: quia nullus potest suas obligationes implere, nisi ipsas cognoscat.*

Quid quòd? vel ipsi Probabilistæ splendidissimam hanc doctrinam penitus inficiari ausi non sunt, tamen etsi eam postea pluribus officii involvere conentur? Audiatur postremus probabilissimi defensor P. Bovius, qui pag. 71 operis sui ita scribit, textu ejusdem ex Italico in Latinum sermonem converso: *Hi moralibus jubemur studiosè veritatem exquirere: notissimum quippe naturæ scitum est, debere omnes, quæ sui sunt muneris nôsse, reos alioquin futuros, si illa non implant. Scitum, inquam, in synderesi insitum, cujus hæc est gravissima ratio, jam nullius usus, et roboris fore leges, si nullius esset culpæ*

reus, qui eas violat, eò quòd illas ignorat: ignoras autem, qui scire neglexit, aut operam non dedit, et sciret.

VII. At quænam, et quanta debet esse, inquit aliquis, cura ac diligentia à nobis impendenda in investigatione veritatum moralium, uti impostæ nobis obligationi fiat satis, nec culpæ rei efficiamur coràm Deo? Ille enim verò, ingenuè fateor, aqua mihi non parùm hæret, neque sanè quæstionem exactè definiri ab ullo mortalium posse arbitror, cùm hoc maximè pendeat à circumstantiis pluribus loci, temporis, rerum et personarum, quæ sæpius latent. Interim tamen aliqua dicere non omittam, quæ lucem non exiguum huic quæstioni quadamtenus dirimendæ præstare poterunt.

VIII. Itaque in primis animadverto hanc quæstionem de diligentia adhibendâ in inquisitione veritatis, sive conformitatis actionum nostrarum ad legem Dei, eandem prorsus esse ac illam in quâ quæritur de curâ ac studio quòd adhibere oportet pro æternâ salute adipiscendâ: propterea quæ de hæc quæstione dicuntur, de alterâ quoque dicenda sunt. Quid ergo de curâ pro adipiscendâ salute docent Patres, docentque auctores, qui eorum mentem secuti sunt? Audiamus celebrem ac piissimum theologum P. Michaelém de Elizalda, p. 1 de rectâ Doctrinâ morum, lib. 5, § 5, de re hæc ita disserentem: *« In universali, inquit, certum est nos teneri ad studium aliquod salutis nostræ, ad curam et sollicitudinem, et affectum demùm aliquem æternorum: quod probandum non est, et negat nemo. Hoc autem studium, hanc curam, et sollicitudinem taxare certâ, et nobis perceptibili, et quoad nos notâ et determinatâ mensurâ, fortè est impossibile; quia fortè oportuit nos de hoc ipso esse sollicitos tam humilitatis, quam sancti timoris Dei causâ, utque magis in ipso spem nostram omnem collocemus, nec ex illis simus, qui in se confidebant, quorum unus justitiæ suæ certus dicebat, jejumo bis in sabbato, etc. Dato deinde nobis eam mensuram esse notissimam, contingit mox alia incertitudo, an expleverimus mensuram, an remissiones exiterimus. Rursus auctores omnes requirunt diligentiam aliquam pro invenientiâ veritatis morali. Quantitatem hujus diligentie certâ et infallibili mensurâ taxare, quæ fit nobis nota et infallibilis, ita ut jurare possimus, tantum requiritur, et non plus, et credo, impossibile. Rursus certi esse non possumus, nos sequiores non existisse. Auctores alii expressè requirunt orationem, nec illius necessitas videtur negari posse, cùm tam facile et obvium id sit ex sacrâ auctoritate. Alii requisiverunt præterea purgationem conscientie et anime. Anima enim non munda facilè fallitur. Etenim ex experientiâ uniuscujusque et omnium, et ex philosophiâ, et ex sacrâ auctoritate constat inegabiliter, secundùm diversam animæ nostræ dispositionem, et habitus, et affectus et passiones, diversa nobis apparere objecta, ac incredibiliter mutari facies rerum omnium. Fortè quia non quantum debeo, in*

• charitate affectus sum, et defectus ejus objecta ma-
 • terialia charitatis pertinentia ad proximum, non
 • tamen mihi dissonant, v. g., in detractioe, et
 • fortè ex eo defectu, quod est grave, videtur leve:
 • sic in obedientiâ, in paupertate, in justitiâ, et
 • in cæteris. Similiter etiam est in docendo, et spe-
 • culando; fortè ex elatione, ex defectu propriæ co-
 • gnitionis, quia majora viribus audio, quia sanctos
 • libros non consulo, quia Deum non oro, quia con-
 • scientiam non mundo. Quicumque ergo has omnes
 • causas incertitudinis consideraverit, fateatur ne-
 • cesse est, impossibile esse, quòd semper in sin-
 • gulis nostris actibus totali certitudine ac infallibili
 • dictamine conscientie agnoscamus: *Ego docendo,*
 • • *rei hoc operando non pecco.* Nam ad hanc certitudi-
 • nem necesse est in studio salutis, ac in sollicitudine
 • æternorum nihil à me omissum, in diligentia qua-
 • rendi veritatem, in orando Deo, in mundando corde
 • prætermisum fuisse nihil.... Faciamus ergo alium
 • syllogismum: *Omnis existimans se in aliquo suo actu*
 • • *non peccare, non peccat: ego existimo me in hoc actu*
 • • *non peccare, ergo ego in hoc actu non pecco.* Major
 • illa cum distinctione est vera, sine distinctione est
 • falsa; et non solum non est evidens et certa, sed
 • clarè falsa. Distinctio est ista: *Omnis existimans se*
 • • *in aliquo suo actu non peccare, non peccat, si nihil*
 • • *prætermisit eorum quæ debuit, est vera propositio;*
 • • *si aliquid prætermisit, est falsa propositio.* Nunc ad
 • minorem: *Ego existimo me in hoc actu eliciendo*
 • • *non peccare, distinguo, et certus sum semper, et in*
 • • *omnibus, nihil à me prætermisum eorum quæ debui,*
 • • *nego: et certus non sum; probabile tamen judicium*
 • • *facere possum, si verè diligens sum in carâ animar, ut*
 • • *sunt mali, concedo.* Quare conclusio solum erit
 • probabilis, saltem loquendo de omni, et semper, et
 • studiosis salutis suæ. Veritas horum distinctionum
 • constat ex dictis. Hactenus iste.

IX. Ex hæc doctrinâ Elizaldæ, licet fortè haud satis
 clarè, et parùm feliciter expositâ, colligamus regulam
 generalem in materiâ, quâ de agimus nimirum, quam-
 vis certa mensura definiri nequeat diligentie ac studii
 adhibenda, sicut in negotio æternæ nostræ salutis, sic,
 quod ex illo sequitur, in inquirendâ varietate in ju-
 dicis nostris practicis, nihilominus probabiliter de-
 signari valet, generatim dicendo, *cum curam, illudque*
 • *studium in utroque impendendum esse, quod rei gravitas*
 • *exposcit, quodque adhibere solent homines cordati ac*
 • *prudentes in rebus magis momenti.* Quis enim ita de-
 • spiciat, ut minorem curam, studiumque requirat pro
 æternâ felicitate adipiscendâ mediisque ad hoc neces-
 sariis investigandis, quàm pro rebus temporalibus
 comparandis, quæ si cum illis conferantur, vix ac ne
 vix quidem ullam æstimationem merentur? Hæc ita-
 que sit prima generalis regula pro definiendâ, utcum-
 que potest, diligentia in inquisitione practicarum veri-
 tatum.

X. Altera huic subjecta ita constitui potest, nempe,
 ubi major fuerit: *atque urgentior obligatio aliquid fa-*
 • *ciculi, sive illa ex materia gravioris qualitate, sive ex*

circumstantiis, aliove ex capite oriatur, eò quoque major,
 • *atque urgentior est obligatio inquirendi, sciendique veri-*
 • *tatem moralem, sive pravitatem, aut honestatem pro-*
 • *priam objecti ipsius legis, aut voluntatis Dei, ut illud*
 • *vel fugiendo vel amplectendo, suam quis voluntatem,*
 • *atque actionem moralem conformet cum lege, sive volun-*
 • *tate divinâ. Sic enim se gerere solent prudentes homi-*
 • *nes, ut quò majoris ponderis ac momenti negotium*
 • *est, de quo deliberatur, eò majorem exactioremque*
 • *curam impendant, ne in eo fallantur, aut errorem com-*
 • *mittant. Hinc in regulâ juris c. 3 de elect. in 6 dicitur:*
 • *Ubi periculum majus intenditur, ibi procul dubio est*
 • *pleniùs consulendum.* Quare cum maximè de rebus
 agitur, ex quibus consequi solet plurimorum bonum,
 aut detrimentum, magis quisque satagere debet, ma-
 joremque consilium insumere, ut notitiam legis exquirat,
 ac judicium suum veritati conformet, ita exigente
 ipsius rei gravitate.

XI. At præterea addendum censeo, quòd quanquam
 enitendum nobis sit, ut in actionibus nostris veritatem,
 seu conformitatem cum regulâ primâ, lege scilicet, aut
 voluntate Dei, assequamur, haud tamen ex præcepto
 requiritur, ut hæc diligentia extraordinaria sit, mo-
 dumque agendi humanam excedat. Neque tamen ex-
 stimandum est, mensuram diligentie nostræ adhi-
 bendæ, intra terminos studii et industriæ humanæ con-
 tineri (quamvis hanc etiam adhibere oporteat); sed
 extendi quoque ad eam modicâ, quibus à providentiâ
 divinâ constitutum est, ut veritatem in actibus nostris
 inveniamus, nempe accessum ad Deum sapientie ac
 totius veritatis fontem, orationis studium, custodiam
 cordis nostri, ac id genus aliâ de quibus subinde ser-
 monem habituri sumus.

XII. Veruntamen his etiam adhibitis mediis ad
 inquirendam veritatem, fieri moraliter posse non cre-
 dimus ut certi simus certitudine absolutâ atque per-
 fectâ de judiciorum nostrorum assecutâ veritate, sive
 conformitate cum lege divinâ. Sed neque certitudinem
 hanc putamus esse necessariam, cum sufficiat omnino
 judicium prudens, verèque probabile, quod certum vo-
 cari solet pro conditione materiæ moralis, sive certi-
 tudine morali, quæ non omnem penitens amolitur de-
 ceptionis timorem, sed tamen sufficit ut ipsum supe-
 remus, et operemur citra omnem temeritatem, quan-
 quam non absque aliquâ animi trepidatione. Unde et
 sanctissimus Job, licet nihil prætermitteret, ut legem
 Dei cognosceret atque exactè impleteret, dicebat:
 Vereber omnia opera mea. Et justi homines, de quibus
 in supra relato textu loquitur S. Greg. Magnus, in ipsis
 bonis operibus trepidant, et ne in eisdem occulto ali-
 que errore Deo displiceant, continuis lamentis vacant.
 Verùm agere cum tali trepidatione nobis nulla teme-
 ritas est, sed etiam prudentia maxima, nobis à Deo
 ac sanctis omnibus, summis utique laudibus commen-
 data; dummodò simul judicemus actu prudenter, ra-
 tioneque verè probabili nos reipsâ non decipi, quam-
 vis absolutè contingere possit, ut decipiamur. Ita,
 Deum oro obtestorque, semper mihi operari contingat,
 dum facio in hujus seculi caliginosâ nocte, donec

ctes elucescat, et lucifer oriatur ille beatissimus, qui in plenâ me securitate constituat.

CAPUT IV.

CONSECTARIA PRÆCEDENTIS DOCTRINÆ.

I. Delirium est Scepticorum et Pyrrhonicorum veritatem moralem inveniri minimè posse contendendum. — II. Sola veritas regula est in actibus humanis electionis rectæ. — III. Absurditatis plena est, quam P. Carolus Casnedi habet, ad Christum Jesum allocutio de hoc argumento. — IV. Qui modernum probabilismum veluti suarum actionum regulam consecantur, discipuli Magistri veritatis vocari minimè possunt. — V. Ut bonæ reapse sint actiones nostræ, necesse est quòd cum æternâ Dei lege conformentur. — VI. Ecce falsitatis convincitur plurium Confessoriarum, et Christianorum praxis. — VII. Diligentia in inquirendâ veritate morali non id solum complectitur, quod viribus naturalis facultatis præstare possumus, sed etiam quod viribus divinæ gratiæ. — VIII. Tres hominum classes distinguuntur qui ex propriâ culpâ veritatem non inveniunt. — IX. Si ea quæ præstare oportet exequamur, veritatem moraliter inveniemus. — X. Ex confessione sapientiorum Probabilistarum, sequitur teneri nos ad opinionem verisimiliores amplectendas. — XI. A veritate longè recedunt qui sententiam, quam falsam judicant, ob auctoritatem aliorum sequuntur. — XII. Secura nullatenus est regula resolvendi conscientie casus, ac dirigendi actiones hominum per solum probabiliter opinionum. — XIII. Nullum studium, et curam veritatis se habere produnt, qui ad consulentiùm voluntatem contrarias opiniones accommodant. — XIV. Non minùs veritatem se cordi non habere ostendunt, qui plures doctores consulunt ut aliquem ad placitum loquentem inveniunt. — XV. Monstruosa censenda est doctrina Tamburini, aliorumque docentium modò unam, modò aliam in eadem re amplecti nos posse opinionem. — XVI. Quæcumque sit actionis materia, solliciti debemus esse de veritate acquirendâ. — XVII. Major tamen de eadem cura sit oportet, dum majoris momenti materia est. — XVIII. At non exigitur ut hæc extraordinaria sit, et præter commune agendi modum. — XIX. Prudentia in his maximè necessaria est. — XX. Vana et fallacissima est certitudo et securitas quam in agendo promittunt nuperi Probabilistæ.

CONSECTARIUM PRIMUM. — Tanquam delirium explodendum est Scepticorum et Pyrrhonicorum etiam ætatis nostræ placitum, qui nec in speculativis, nec in practicis, sive moralibus certò inveniri posse veritatem blaterant. Quid enim, ut de practicis duntaxat loquamur, requiritur ad habendam omnimodam veritatis certitudinem? Nonne certissima esse, quæ ab auctore natura impressa in ratione nostrâ fuere, universalia moralitatis principia intimo quodam sensu percipimus? Nonne quasdam saltem conclusiones morales ex iis principiis legitime deductas perspicuè cognoscimus? Nec ipsos Pyrrhonicos de hoc, quod ore proferunt, equumto persuasos esse crediderim. Sed neque adeò

invento difficilis moralis veritas existimanda est, ut non nisi summo labore et extraordinario studio illam invenire valeamus, ut alii dixerunt. Hoc ita redarguit S. Clemens, sive auctor Recognitionum, quæ ipsi adscribuntur, lib. 3: *Quid putas quòd in terram defosam absconderit Deus veritatem, et montes ei superposuerit, ut ab his qui in profundum tantum fodere valeant, tantummodo inveniri possit?* Non ita est. Hi profectò qui sic opinantur haud sentiunt de Domino in bonitate, et apertam injuriam irrogant providentiæ Dei, neque divinis fidem habent promissionibus, toties in sacra Scripturâ iteratis, quas jam commemoravimus.

CONSECTARIUM II. — Sola veritas potest esse regula rectæ electionis in humanis actibus, quæ præcipuum est prudentiæ virtutis officium. Consectarium hæc tam verum est, quàm verum est legem æternam esse primam regulam, primamque mensuram cujusque moralis honestatis. Quare basilicè falluntur qui contendunt non solum veritatem, sed etiam probabilitatem ab ipsâ veritate præcisam et abstractam, positivam regulam esse bonitatis moralis. Ratio evidens est, quia lex æterna Dei, quæ, nemine dissentiente, est prima et universalis bonitatis moralis regula, est lex veritatis; non falsitatis; non probabilitatis. *Lex tua veritas; omnia mandata tua veritas*, etc., aiebat propheta Regius. Hæc veritas in hæc tenebrarum valle haud semper perspicua et aperta à nobis conspicitur, sed eam attingimus interdum quidem medio certo et evidenti; sæpiùs verò solum probabili et subobscurò. Veritas ergo, vel evidenter et certò, vel probabiliter et obscurè cognita, operationis humane semper regula est. Ilinc, si certa veritas lateat, sequi equidem licitè possumus opinionem nequam probabilissimam, sed etiam verè probabilem: sed tamen, si veritati consona non sit, operatio ab illâ directâ apparenter quidem bona erit; bona tamen nunquam erit in seipsâ, utpote deficiens à regulâ et mensurâ totiùs bonitatis.

CONSECTARIUM III. — Quomobrem à vero prorsus abhorret, et absurditatis plena est ea, quam ad Christum Jesum habet, sententia, in dedicatione operis sui, P. Carolus Antonius Casnedi: « Cùm magister veritatis sis, adeò humane condescendis inscitia, ut in tuo veritatis tribunali error inculpatus ipsam eorum coæquet veritatem. Eum enim non accusas, sed excusas, non plectis, sed præmiaris: ipsam tuam legem habendo pro non lege, et tuam non legem habendo pro lege, si lex, ut non lex, et non lex, ut lex invincibiliter proponatur. » Nil magis absonum et veritati ipsi dissentaneum scribi potuit, ex quo intolerabilia profusum inconvenientia, quæ jam plures auctores prosecuti sunt. Huic auctori adeò displicet doctrina nostrâ, solam veritatem, seu conformitatem cum lege Dei, bonitatis regulam statuens, ut sectarios appellare non vereatur Antiprobabilistas, iisque nomenclaturam Veristarum adscribat t. 2, disp. xi, sect. xi, n. 316. Quo tamen nomine jure ac meritò gloriari possumus, cùm Deus ipse veritas sit, adeoque Veristarum caput.

CONSECTARIUM IV. — Atque hinc etiam sequitur, non esse reapse discipulos veritatis, sive Magistri illius, qui verax est, et viam Dei in veritate docet, qui modernum probabilismum veluti regulam humanarum actionum consecrantur. Quid enim sibi licere putant? Haec planè solam veritatem aut certò, aut saltem verosimiliùs sibi perspectam sequi; sed probabilitatem aequè indifferentem ad veritatem, et falsitatem, sive in conflictu duarum opinionum vel aequè probabilem, vel etiam minùs probabilem ac tutam; quod perinde est aut aequè falsam ac veram, aut magis ipsis falsam, quàm veram amplecti. Nam quomodò discipuli Magistri veritatis, et qui etiam Dei in veritate docent, dici valent qui nihil aut adeò parùm veritatem curant, ut eidem præferant quod minùs veritati conforme ipsis videtur, et illud eligant, quod magis à veritate dissentaneum iudicant? Neque enim iudicare aliter possunt, qui opinionem ipsis minùs verisimilem amplectantur, dum sequi respuant probabiliorè conformiorèque veritati, sive primæ regule, quæ non nisi vera nobis querenda et sequenda proponit.

CONSECTARIUM V. — Veritas, sive conformitas actionum nostrarum cum aternâ Dei lege necessaria omnino est, ut bonæ reapse sint ac honestæ. Ut autem licite sint, sive ad culpam nobis non imputentur, dum ea conformitas deest, requiritur ac sufficit, ut, præmissâ debitâ diligentia ad inveniendam veritatem, sive conformitatem operis cum divinâ legè, ratio quidpiam proponat ut licitum. Quoniam si absque sufficienti veritatis examinae, ratio iudicium concepiat de operis honestate, tametsi reapse foret legi aternæ conforme, non idèò peccatum vitaret; hæc namque conformitas esset casualis potius, ac fortuita, non ex consilio rationis inventa. Idque satis constat, si cogitemus intellectum nostrum naturâ suâ defectibilem esse, et errori obnoxium non modò dum iudicat aliquid esse probabiliter verum, sed etiam quando aliquid ut certum apprehendit, sibi que tale persuadet. Ut igitur iudicium nostrum sit recta regula secundaria moralis actûs quem elicimus, cum indefectibilitatem desumere nequeat ab intellectu nostro defectibili et fallibili, necesse est ut ratio seriò ac diligenter investiget conformitatem actûs cum aternâ legè, quæ indefectibilis et infallibilis est. Si ergo debitam hanc in agendo diligentiam adhibeat, et conformitatem inveniat operis sui cum legè, bonus erit actus ex omni parte, et aternæ vite meritorius. Quòd si post diligentem hanc investigationem, contingat opus, quod bonum putatur, esse nihilominùs aternæ legi difforme, malus quidem, peccatumque erit actus in se, et non imputabilis ad culpam.

CONSECTARIUM VI. — Ex hoc consequitur falsam et erroneam esse doctrinam et praxim sive Confessoriorum, sive Christianorum, qui nunquam peccare existimant eos qui dictamine suo opus aut actionem conformem esse divinæ legi iudicant, hoc ipso, quòd non formidant de errore, sibi que persuadent rectum esse quod operantur: cum decipi facilè possint in iudiciis suis, interdum errore culpabili ob debitam dili-

gentiam prætermissam in inquirendâ veritate, interdum sine culpâ, si eam reipsâ non prætermiserint. Neque enim sufficiunt dictamina quæcumque nostra ad eam conformitatem habendam in operibus nostris, si hæc aternæ legi conformia reverà non sint.

CONSECTARIUM VII. — Diligentia in inquirendis veritatibus moralibus non id tantum complectitur, quod viribus facultatis naturalis præstare possumus, sed etiam quod viribus gratiæ divinæ. Ut enim concedamus rationem nostram sive intellectum sibi relictum opus aliquod morale ordinis naturalis posse cognoscere, eas tamen omnes veritates, quæ ad aternam salutem obtinendam necessariæ sunt, non nisi adjutus gratiâ divinâ attingere valet, ut jam ex theologorum doctrinâ in tractatu de Necessit. gratiæ exploratum suppono. Si igitur gratiæ auxilium requiritur, ut veritates omnes agnoscamus quæ ad salutem necessariæ sunt, neque illas fas est agnoscere absque Dei adjutorio, hoc adjutorium queramus et comparemus oportet, ut studium ac diligentia inveniendæ veritatis ea complectatur, quæ nedum naturæ viribus, sed et quæ viribus gratiæ consequi possumus, quod et infra manifestius fiet. Hinc antiqui superbi philosophi, qui solis naturæ viribus confisi veritatem inquisiverunt, evanescunt, ut inquit Apostolus, in cogitationibus suis, ac dicentes, se esse sapientes, qui nempe ex semetipsis omnia satis haberent quibus veritates agnoscerent, stulti facti sunt, sive in errores turpissimos corruerunt.

CONSECTARIUM VIII. — Tres hominum classes inter ipsos Christianos distinguendæ sunt cum S. Augustino, qui practicas veritates ad salutem necessarias non inveniunt ex propriâ ipsorum culpâ: unde propterea inexcusabiles sunt coràm Deo, dum in errores ac deceptiones prolabantur; eorum videlicet qui aut veritatem studio debito non investigant, aut illam se novisse nimia confidentiâ arbitratur, aut nec se scire existimant, nec ullatenus querere curant. Tria sunt, inquit S. doctor lib. de Utilitate credendi c. II, hominum genera, improbanda propterò ac detestanda, id est, eorum qui se scire arbitratur quod nesciunt. Alterum eorum qui sentiant quidem se nescire, seu non ita querunt ut invenire possint. Tertium eorum qui neque se scire existimant, nec querere volunt. Hi postremi eò gravioris culpæ rei sunt, quò à veritate noscendâ sunt remotiores.

CONSECTARIUM IX. — Ne illusorias dicamus esse (quod planè asserere nefas promissiones divinas, quibus in sacris Scripturis passim Deus nobis promittit veram lucem, veram scientiam, verum intellectum, quo legem suam exactè adimplendam cognoscere possimus, si diligenter illam queramus, si oremus, si pulsamus, si cætera, quæ à nobis requiruntur, fidei ter exequamur; pro certo tenere debemus Deum nobis minime defuturum in iis quorum cognitio ad salutem necessaria est. Quid enim luculentius polliceri nobis poterat Deus, aut quibus clarioribus verbis fidem suam obstringere, quàm his quæ adducta jam sunt capite superiore, et quæ recolere sæpè debemus, ne inter um-

bras, tenebrasque hujus caliginosi seculi animo deficiamus? Cùm enim impossibile sit, ut fallat nos Deus: verbis inanibus, firmiter credamus ac speremus necesse est, fieri nunquàm moraliter posse, ut legem Dei, seu veritatem nobis necessariam ad honestè prudenterque operandum, recto et sincero corde quesitam non inveniamus. Hùc animum advertore deberent quidam ex Probabilistis, quibus familiare proloquium est, legem Dei, sive veritatem moralem, gravis etiam quandoque momenti, ut plurimum inveniri non posse, quamvis diligenter quesitam. Falsum omninò putandum est hoc proloquium. Etenim si verum illud esset, vel nihil penitus significarent allata Scripturarum testimonia, vel Deus ipse, quod absit opinari, mentitus nobis esset; neque enim eorum verba aliter explicari valent.

CONSECTARIUM X. — Quùm et ipsi Probabilistæ sapientiores consentiant, nos sequi teneri veritatem, sive conformitatem cum lege Dei, dùm in aliquà sententià morali eam clarè conspicimus, inferendum planè est, eam quoque ipsos sequi debere, dùm veritas haud clarè quidem nobis apparet, ac certè, sed tamen illam verisimilitudine cognoscimus. Nam si clara legis notitia, ipsis latentibus, implendæ legis obligationem imponit, ergo pro gradu notitiæ gradus erit obligationis: ergo dùm probabilius apparet legem existere, quæ obligationem imponit, servandæ legis debitum necessariò consequetur. Hoc modo argumentum solum attigisse sufficiat, de illo uberius infra fortasse dicturi. Interim verò quid de illo scripserit celeberrimi Probabilistæ P. Exparsa ipsà vi veritatis nimium apertè coactus, audiamus. « Superest; inquit in Append. operis sui, n. 42, ut omnes unanimi consensu enitamar, quantum possumus, ad veritatem, et ea circa rem quamlibet teneatur sententià, quæ vera esse convincetur, aut omnibus hinc inde consideratis videbitur ad veritatem propius accedere, ea verò rejiciatur ac reprobetur, quæ falsa convincitur, aut ad falsitatem potius sinum vergere videbitur; ita enim fiet, ut veritatem facientes in charitate crescamus. »

CONSECTARIUM XI. — A veritate longissimè recedunt, eamque se minimè curare convincuntur omnes ii theologorum quorum seriem contextit, sequiturque sententiam P. Lacroixius lib. 4 de Consc., n. 375, ubi quærit: *An licitum sit operari secundum opinionem aliorum, quam tamen operans judicat reipsà esse falsam*; et n. 377 ita respondet: « Si quis judicat opinionem aliquam esse probabilem (ob auctoritatem scilicet theologorum, qui eam docent), quamvis videatur esse falsa, ideòque spectatis principiis directis usus illius videatur esse illicitus, si tamen de hoc certus non sit; valde probabile est, quòd ex principiis reflexis possit sibi formare prudens dictamen, et secundùm eam opinionem operari dicendo: *Judico quidem opinionem illorum esse falsam; quia tamen hoc mihi incertum est*, et auctores me sapientiores, qui opinionem possunt reddere certò probabilem, dicunt illam esse veram, ego quoad hanc opinionem me accommodabo illis, et interea præscindam à directà opinione. Ita

tenent Azorius, Lessius, Vasquez, Valentia, Salas, Bonacina, Sotus, Bannez, Serarius, Bardi, Tañnerus, Sanchez, n. 14, aliique plures et gravissimi auctores, etc. » Quis, quæso, prudens et cordatus asseret unquàm ita se gerentem amare et quærere veritatem, dùm opinionem illi præfert, quam judicat esse falsam?

CONSECTARIUM XII. — Falsa et admodùm, ut mitius loquar, periculosa dicenda est regula quæ traditur Probabilistis resolvendi casus, ac dirigendi actiones hominum per solam probabilitatem opinionum. Hos enim neutiquàm veritatem diligere apertissimè convincuntur, quidquid verbis aliter expriment; eosque inter alios ita convincit Elias Dupinius de Verit. c. 6: « Ad penitus evitendum Probabilistarum systema satis est, quòd eos interroget: *Veritatem num diligitis, an odistis*? Respondebunt planè illam ab se et quidem ex animo diligi; neque enim video quid aliud respondere ipsi valeant. Quòd si ita respondeant, eos sic urgeo: *Quid est verisimilitudo*? Veritatis species, profectò reponent; idque nobis est verisimile, quod verum nobis videtur, etsi verum esse, certò non constet. Insto: *Verane vobis opinio esse potest*, dùm vobis constat majorem in eà quæ illi opponitur verè precipiam inesse? Neutiquàm sanè; una siquidem est veritas; multæ autem verisimilitudines, sibi que non rarò mutuo oppositæ. Tunc verò sapiens et sincerus veritatis amator in eam solùm declinabit partem, quæ majorem verisimilitudinem præfert, aut quam prudenter credit ad eam, quam exquiri optatque, veritatem propius accedere. Vos igitur minùs verisimilem consecutantes, à vobis ipsi disceditis, palàmque proditis, verbis veritatem à vobis diligi, non reipsà. » Hæc ille, qui dignitatis, cujus exitus incertus sit, appetentem in exemplum proponit, quam amicus monet, etsi probabiliter eam obtinere hoc medio aut ratione possit, probabilius tamen assecuturum, si aliam ineam viam quam ipse suggerit, quod et candidato ipsi persuasum est: Nonne hic aut excors esset, aut dignitatem nihil pendere censendus foret, si viam iniret quam ipse novit minùs ad eam obtinendam idoneam, imò quæ probabilis obesse potest, ne illam obtineat? Idem omninò de Probabilistà dicendum, qui se veritatem diligere et exoptare gloriatur, et tamen, probabiliori opinione posthabita, minùs probabilis se committit. Quod ex hæc P. Ghetii juxta Probabilistarum systema loquentis confessione adhuc evidentiùs patescit, dùm ait: *Ad Probabilistarum sententiam constabiliendam nihil refert, an affirmari directè possit minùs probabilem opinionem veram esse. Satis namque est affirmari posse esse illam verè probabilem.*

CONSECTARIUM XIII. — Nullum quoque invenienti ac docendi veritatem studium se habere, manifestè produnt ii auctores qui licitum esse tradunt theologo in rebus ad conscientiam attinentibus interrogato, pro suo arbitrato responsum ad hanc vel ad oppositam opinionem attemperare si ambe probabiles sint, aut crediderit. Audiamus quid de re hæc doceant aliqui inter

Probabilistas celebriores; neque enim fieri potest ut sapiens ac pius lector modum hunc dirigendi conscientias hominum, statim ac audierit, non exhorrescat. P. Thomas Sanchez, qui princeps moralium theologiarum habetur, *lib. 1, cap. 9, n. 19*, hoc infert ex systemate suo probabilistico: « Quòd deducitur, licitè quoque viros doctos posse *contra propriam opinionem* aliis consulere, sequendo alienam quam probabilem esse putant. Sic Vasquez, Salas, Sayrus, etc. Imò et ipsis confessariis hoc licet: quia si ipsismet licet hanc opinionem sequi, cur non licebit eam aliis consulerè?... Imò prudenter faciunt quandoque minis probabilem opinionem consulendo, quando probabiliorum difficilem fore penitenti, vel consilium petenti prudenter judicaverint, quia sic infirmitati eorum prospiciunt, et peccandi periculum in eis cavent. Quare poterunt hi, modò *juxta unam, modò juxta contrariam opinionem consulere*: quamvis melius sit semper *juxta eandem*, et maximè in scriptis, *ne varii deprehendantur...* » Ita Vasquez, etc. Laymanus eandem doctrinam ita proponit, *lib. 1, tract. 1, c. 5*: « Arbitror nihil à ratione alienum fore, si doctor consultus significet consulenti opinionem à quibusdam viris doctis tanquam probabilem defendi, quam proinde sequi ipsi liceat, quamvis idem doctor hanc sententiam *speculativè falsam esse sibi certò persuadeat*, ut proinde ipsemet in praxi eam sequi non possit: quum enim consulens in re dubià jus habeat se conformandi opinioni quæ à quibusdam viris doctis defenditur, nihil obstante, quòd aliqui contradicant et *speculativè sententiam judicent improbabilem*, hoc ipsum reus consulenti doctor indicare non prohibetur. Atque hinc existit quòd vir doctus secundum *oppositas* probabiles sententias diversis opposita consilia dare possit, servatà tamen discretionè et prudentià. » Omittit P. de Rhodes, Cárdenas, Tamburinum, aliosque plures ab iis laudatos, qui idem sentiunt eodemque modo loquuntur. Hæcine praxis consulendi oppositas opiniones, ex amore docendi veritatem proficisci unquam potest? Quis vel indoctus id sibi suadeat?

CONSECTARIUM XIV. — Non minùs absurda est, et cum veritatis studio pugnat alia P. Vivæ aliorumque sententia, quam ille in *prop. 27* ab Alex. VII damnatam sic exponit: « Hinc fit posse aliquem consulere plures doctores, donec inveniat aliquem qui ab obligatione, verbi gratià, restituendi vel jejunandi illum excuset, et docent Sanchez; *lib. 1, cap. 9, Palaus, Zúmel*, et alii non pauci apud Machado, etc. Ratio est quia unicuique licitum est suo jure uti, et per licitum et honestum medium, quale est auctores consulere ad favorabilem opinionem inveniendam. » Animadvertendum unicè jubet, *id ita præstandum esse, ut auctoritas doctoris faventis libertati tanti sit ponderis, quanti debet esse auctoritas unius auctoris, ut possit reddere opinionem probabilem adversus communem aliorum opinionem*; nimirum si doctor interrogatus pro opinione faventis libertati aut cupiditati consulenti, afferat vel Sanchezium, vel Vasquesium, vel Azorium, vel alium ex his do-

ctoribus qui apud Probabilistas tanquam *classici* reputantur, tunc opinio consulenti favorabilis reddetur *probabilis adversus etiam communem aliorum opinionem*. At quis ita se gerens in inquisitione doctorum sibi veritatem, et non potius expletionem suæ cupiditatis investigat?

CONSECTARIUM XV. — Nèdum veritati apertè repugnans, sed etiam admodum monstrosa censenda est doctrina Tamburini, Lacroixii, aliorumque, qui sentiunt integrum esse unicuique in opinionem delectu judicium pro suo solo arbitratu et commodo mutare ac sequi modò unam, modò alteram, prout sibi placuerit. Hanc doctrinam ita proponit Tamburinus, *lib. 1 in Decal. c. 3, § 3*, ubi quærit *an liceat modò unam, modò alteram sententiam in eadem materià sequi*. Quam quæstionem, priusquam solvat, tribus exemplis declarat, inquit: « Probabile est hoc vectigal *injustè* esse impositum; probabile item est impositum *justè*. Possumne ego hodiè, qui sum exactor regius vectigalium, exigere hujusmodi vectigal, sequendo opinionem asserentem *illud esse impositum justè*, atque adò licere mihi sine injustitià illud exigere; et cras, imò etiam hodiè, quia sum mercator, illud occultè defraudare, sequendo opinionem asserentem *illud à justitià deficere*?... Probabile rursus est ablationem famæ pecunià compensari. Possumne ego hodiè infamatus velle ab infamante compensationem in pecunià; et cras, imò hodiè, ego infamans alium, nolle famam proximi à me ablatam compensare pecunià? Probabile item est reo licere æquivoçare in judicio, et causà semiplenè; probabile non licere. Possumne ego reus æquivoçare; cras verò creatus iudex cogere reum ut non æquivoçet? Hæc et innumerabilia ejusdem generis hic in controversiam vocantur. » Porrò quæstionem sic expositam dirimit, n. 5, subdens: « Asserò posse fieri ejusmodi *variationem, prout libet*, in casibus relatis, etc., tum in similibus, modò unam aut alteram limitationem præ oculis habeas. Ita De Lugo, aliique. Ratio efficax (eam sanè *efficacem* Probabilistarum principia constituunt) hujus assertionis est quia in nostrà libertate est sequi quamcumque opinionem *practicè probabilem*, siquidem eam sequendo, semper prudenter humano more, ut supra sæpè dictum est, operabitur. » Bone Deus? qui fieri potest ut *prudenter* operatur, qui ita se gerendo veritatem certò non curat, quam unicè spectat et quærìt vera prudentià?

CONSECTARIUM XVI. — Quocumque sit actionis, circa quam versamur, materia, sive magni scilicet, sive exigui momenti, sive Deum immediatè, sive immediatè tantum respiciat, sive imminet, sive non imminet ex nostrà actione proximo malum spirituale vel temporale, divinam semper veritatem inquirere oportet, ut actio eidem conformis sit; alioquin non honestè, sed turpiter et inhonestè operamur. Unde regula proxima et immediata, seu rationis nostræ judicium quo proximè ad agendum dirigimur, eadem formaliter est, et quoad substantiam in omni materià.

CONSECTARIUM XVII. — Quoniam verò ipse rerum ordo et natura postulat, ut ea quæ graviora sunt magis etiam æstimemus, idcirco juxta ipsorum majorem minorve gravitatem, major minorve cura ad veritatem inveniendam à divini ipsa voluntate à nobis exigitur. Sic, e. g., cum ex irrita sacramentorum administratione plura et illa quidem gravissima mala contingere solcant, idcirco studium diligentius est adhibendum, ut ea validè conferantur aut administrentur. Sic cum ex bello illato gravissima oriantur incommoda et damna innumera populorum, maximo studio curare principes debent, ne illud inferant absque sufficienti certitudine justitiæ ipsius, gravibusque rationibus ad illud permoventibus. Atque ita de aliis similibus.

CONSECTARIUM XVIII. — Hæc tamen diligentia etiam in rebus gravioris momenti, necesse non est ut extraordinaria sit, et præter usitatum à viris prudentibus agendi modum. Quod ut clarius fiat, illud est observandum, obligationem vitandi aliquid periculum supponere potestatem in homine ad hoc præstandum, ut omnibus perspectum est. Ut autem aliquis præcavere minimè teneatur periculum quantumvis magnum, et absolutè quidem possibile, sed raro admodum occurrens, non est necessaria *impotentia physica*, sed sufficit *impotentia moralis*, quæ tunc exstare censetur quoties ad raram hoc periculum evitandum necessaria forent media difficillima, asperrima, extraordinaria, atque adeò in hisce mediis exequendis vita nostra anxia continenter evaderet, perplexa nimilique sollicitudine premeretur. Porro *moralis hæc impotentia* non consistit in aliquo indivisibili, sed latitudinem admittit juxta rerum diversitatem et circumstantias. Ut id aliquo exemplo declaremus, nemo nescit deceptionem contingere posse, et aliquando, licet raro admodum, contigisse in materiâ, in quâ Eucharistiæ sacramentum conficiendum est; et tamen ad hoc periculum prudentium judicio non nisi communis et ordinaria diligentia adhibetur, nec extraordinaria requiritur. Posset quidem sacerdos uti studio extraordinario, seipso nempe hostias conficere, vinum ex uvis ipse exprimere, ampullas propriis manibus præparare, etc., ut omne vitaret lectionis periculum. Verum quia extraordinaria hæc diligentia nimiam ingereret sollicitudinem et animi anxietatem, ac perpetua molestia vitam prægravaret, idcirco juxta prudentium piorumque existimationem hoc inducit *malem impotentiam* ad præcavendum hujusmodi periculum, quanquam gravissimum, frustrationis sacramenti, sacrificii et idololatriæ; adeoque non est necesse talem extraordinariam diligentiam adhibere, nisi fortè de ipsa qualitate materiæ prudens aliquid dubium occurreret. Quod de hoc, idem dicas de aliis exemplis quæ possent afferri.

CONSECTARIUM XIX. — Ut igitur quæ de obligatione inquirendæ veritatis in actibus nostris dicta sunt, paucis colligamus, illud præ oculis habendum est, veræ prudentiæ munus esse, ut veritatem inveniat, circumspicere undique, et maturè considerare omnes

et singulas objecti circumstantias, ut actioni eliciendæ juxta illas omnes debitum modum mensuramque præscribat; ut si actionis objectum, sive materia majoris ponderis ac momenti sit, vel quia malum imminens ex opposito errore gravius absolutè est, vel quia majus affert operanti damnum, vel quia universalis est, et ad plures se extendit, vel ex alio quocumque capite, tunc diligentia quærenda veritatis, necessariò adhibenda ex ipsis prudentiæ directione ad errorem imminèntem præcavendum, major esse oportebit et exactior cum debità ad ipsum rei momentum proportionè: unde etiam necessum erit, ut dictamen proximè directivum actionis firmius certiusque sit, minorique periculo deceptionis obnoxium.

CONSECTARIUM XX. — Tànquam vana et fallacissima habenda est certitudo, ac securitas in agendo, quam pollicentur nuperi Probabilistæ (quos *Reflexistas* vocant), non quidem ex inventâ veritate, sed ex principiis ab ipsis excogitatis. Docent ipsi nimirum certum omninò unumquemque esse debere, se non delinquere, et ita certum, ut si grave peccatum, dum quidpiam agit, vel leviter timuerit, graviter eo ipso delinquat. Sed unde, queso, certitudo tanta in tot tantisque errorum periculis, ac ignorantie tenebris? Non aliunde profectò, si ipsos audimus, quàm à sententiâ conscientiæ tuæ ipsius, ac proprii tui judicii dictamine, quo scilicet apud te judicas judicio certè ac determinatè honestè agere, quidquid sit de veritate aut conformitate opinionis tuæ cum aeternâ Dei lege. Nam tamen contingat, hanc opinionem vel minùs, vel æquè, ac aliam probabilem, esse reipsâ falsam, et contra legem, seu voluntatem Dei; ignorantia tamen, inquit, veritatis invincibilis est, teque eximit ab omni timore haud rectè agendi; quidquid enim sit de violatione legis, quæ verisimilior ex tuâ actione consequitur, actio, subdunt, non potest non esse honesta, ad quæ nihil de illâ penitèns formidandum, imò nec formidare licitè vales, si operari de facto velis. Vide, queso te, quò processerit recentiorum benignitas, et planè incredibilis confidentia, dum spondent securitatem conscientie iismet ipsis qui sequentes opiniones minùs tutas, minùsque probabiles, reipsâ agunt contra conscientiam.

REFLEXIO.

Qui timent Dominum, invenient judicium justum, et justitias quasi lumen accendent, verba sunt Ecclesiastici cap. 32; invenient scilicet lucem illam veritatis atque justitiæ, quæ de moralibus rebus et actionibus justè et rectè judicamus, et sine quâ *ambulamus in tenebris et umbrâ mortis*. Utique benignissimè Deus sapientiæ lumen nobis promittit, ut discernere possimus quæ recta sunt suæque voluntati conformia; sed si pavidi et humiles corde semper fuerimus, si spem quidem et omnem fiduciam nostram in ipso colloceamus, sed conjunctam cum verâ miseriæ nostræ atque ignorantie cognitione, adeoque cum sancto pavore et humili timore, cum quo salutem nostram nos operari debere monet Apostolus Petrus. Si enim hic absit, jam spes et fiducia vera non est, sed vana præsumptio, et per-

versa superbia temeritate ac stultitiâ plena, quæ non lumen et auxilium Dei, sed terribilem potius indignationem et maledictionem promeretur. Promissiones quippe Dei, quibus tota spes nostra innititur, factæ sunt ab ipso ad humiles duntaxat, et parvulos, ac tremes sermones suos, ut sacre littere innumeris in locis attestantur. Hinc inter alia Jeremiæ cap. 17, dicitur: *Benedictus vir, qui confidit in Domino, et non in seipso, aut viribus suis, et erit Dominus fiducia ejus.* Quam verò putas esse benedictionem, quæ Deus pavidos et humiles benedicit? Illam profectò de quâ Psalmista ait: *Benedictionem dabit Legislator.* Hæc autem benedictio quid boni conferat, egregiè exponit S. Bernardus, tract. de Grad. Humil. cap. 1, inquit: « *Benedictionem dabit Legislator, quia, qui legem dedit, et dabit et benedictionem: hoc est, qui jussit humilitatem, perducet ad veritatem. Quis verò est hic legislator, nisi dulcis et rectus Dominus, qui legem dedit delinquentibus in viâ? In viâ quippe delinquant, qui veritatem derelinquant. Sed nunquid vel sic à dulci Domino derelinquantur?* Minimè. « *Ipsi ergo dulcis et rectus Dominus legem dat viam humilitatis, per quam redeant ad agnitionem veritatis. Dat occasionem recuperandæ salutis, quia dulcis: non tamen absque disciplinâ legis, quia rectus est.* »

Hoc timore et salutari humilitate moralem veritatem inveniemus, ea præsertim media adhibendo; de quibus statim dicturi sumus. Procul igitur abeant ii qui passim repetunt ipsam veritatem per se non esse inventu possibilem; et ideò probabilitatem regulam honestatis præfigunt; ex æquo, aut potius complectentem errores, dummodò probabiles sint: cum quo tamen conciliant imperterritam, et omni prorsus timore vacuum conscientiam nostræ securitatem et pacem. Nos autem potius optemus et amplectamur pacem Domini aientis: *Veritatem tantum et pacem diligite: pax multa diligentibus legem tuam, et non est illis scandalum.* Eis verò, qui viam ad eò dissimilem et contrariam docere nos volunt, reponamus eum eodem Bernardo in Declam. circa finem: « *Sine causâ contendunt: non eis magis et quàm Christo credimus, nec omninò acquiescimus mendacem eum facere qui promisit: tantum humilis esto, et procul dubio veritatem invenies. Nam procul dubio, qui dedit legem, dabit et benedictionem, hoc est; qui jussit humilitatem, perducet ad veritatem.* »

CAPUT V.

De viâ ac mediis inveniendâ morales veritates, quibus dirigendæ sunt humanæ actiones.

DOCTRINA.

I *Pulchra S. Augustini sententia quoad inventionem veritatis.* — II. *Primum medium pro inveniendâ practicâ veritate, sedula consideratio et inquisitio divinæ legis.* — III. *Non pertinet ad solos viros religiosos, sed etiam ad seculares vitam agentes.* — IV. *Medium alterum inveniendæ veritatis, passioem et affectuum dominantium compressio.* — V. *Voluptas carnalis maxime perturbat iudicium de veritate.* — VI. *Tertium inveniendæ veritatis medium est cultus virtutum*

moralium. Elegans de hæc re S. Thomæ doctrina. —

VII. *Studium orationis medium apprime necessarium ad veritatem inveniendam.* — VIII. *Hoc medium non est solius consilii aut convenientiæ, sed necessitatis et obligationis.* — IX. *Postremum medium pro veritate cognoscendâ, recursus ad sapientes et peritos legum.* — X. *Quinam tanquàm veri sapientes dicendi sint, à quibus tutò consilium petere valeamus.*

I. Magnus Ecclesiæ doctor S. Augustinus, lib. de quant. animæ cap. 14, hæc habet præstantissima verba de veritate volumati conformetur actiones nostræ, ac noxios æternæ salutis errores præcaveamus. *Fieri non potest, inquit, quoddam providentiâ divinâ, ut religiosi animis seipsos, et Deum suum, id est, VERITATEM, piè, castè ac diligenter quærentibus, inveniendâ facultas desit.* Hæc sententia militur promissioni à Deo factæ in locis pluribus divinæ Scripturæ, quæ jam supra descripsimus, ac in postremis verbis digito veluti ostendit sanctus doctor vias omnes ac media quæ necessaria sunt ad veritatem piè, castè ac diligenter inquirendam et inveniendam, ne ad culpam nobis imputetur error ac deceptiones in quas sæpè in agendo prolabimur. Hæc autem media ad quinque præcipua capita revocari faciliè possunt, quæ hic paulò fusiùs exponemus.

§. I. *Primum medium detegendæ veritatis moralis, sedula consideratio divinæ legis.*

II. Primum medium à nobis omninò adhibendum, ut actiones nostras ad veritatis amussim dirigamus, est distincta, quam studio ac diligentè comparare fas est, notitiâ legis æternæ, à quâ omnis in actus nostros bonitas profluit, tanquàm à supremâ regulâ cujuscumque bonitatis. Hanc legem æternam, tametsi in hæc vitâ mortali cognoscere minime possimus, prout in seipsâ est, *omnis tamen creatura rationalis, inquit S. Thomas, 1-2, q. 95, art. 2, ipsam cognoscit, secundum aliquam ejus irradiationem vel majorem vel minorem. Omnis enim cognitio veritatis est quoddam irradiatio et participatio legis æternæ, quæ est veritas incommutabilis, ut Augustinus dicit in lib. de verâ Relig. Veritatem autem omnes cognoscunt, ad miris quantum ad principia communia legis naturalis.* Hoc itaque pacto innotescit nobis lex æterna, quod ea quidem quæ juris naturæ sunt, per dictamina practica rectæ rationis cordibus nostris digito Dei impressa; quoad ea verò que ad divinum jus positivum attinent, per utriusque Testamenti veteris ac novi documenta litteris consignata. Hanc itaque legem seriò perpendere et continenter meditari opus est, ut juxta illam dirigamus opera nostra, et ab erroribus morum caveamus; neque enim satis est cognoscere principia practica, nisi ea rectè applicemus ad singulares actus; neque ea rectè applicare possumus, nisi eadem oculis nostris continuò observentur. Atque hoc est, quod præstiterunt ac præstant sancti quique homines qui divinæ voluntati obsequi ac sempiternam salutem adipisci sincero animo satagunt. Horum omnium ore loquitur, et omnium ignita vota

exprimit S. Propheta David, dùm in Psalmo 118 ait : *In mandatis tuis exercebor, et considerabo vias tuas. — In justificationibus tuis meditabor, non obliviscar sermones tuos. — Testimonia tua meditatio mea, et consilium meum justificationes tuæ. — Da mihi intellectum, et scrutabor legem tuam, et custodiam illam in toto corde meo. — Quomodo dilexi legem tuam, Domine? totâ die meditatio mea est : et alia id genus plura.*

III. Sunt quidem non pauci ex his potissimum qui secularem vitam agunt, qui ab hoc onere, quod cæterorquin diligentibus Deum leve est, meditando atque scrutandi divinam legem solutos se putant ob negotia curasque hujus mundi quibus implicantur, adeoque meditationem hujusmodi ablegant ad religiosorum claustra, ad eosque qui rebus temporalibus expediti solitariam vitam traducunt. Sed numquid excusatio hæc, quam prætexere sæpè solent, illos à culpâ coram majestate divinâ liberabit? Si David, tot curis ac negotiis florentissimi regni distentus totâ die nihilominus legem Dei meditabatur, ac ne à viis ejus atque voluntate deflecteret, tanto studio undique circumspiciebat, quis ab eadem lege sedulo considerandâ jure ac merito se poterit excusare? Hoc effugium, quò se plurimi recipiunt, jam præcluserunt Ecclesiæ Patres, maximequæ Joannes Chrysostomus et Basilii, quorum alibi testimonia attingimus. Satis modò sit judicium afferre gravissimum Patrum concilii Aquisgranensis, anno 816, sub Ludovico Pio Galliarum rege et imperatore celebrati, qui primùm sub oculis ponunt præcepta Dei in sacris Evangelii et Epistolis D. Pauli declarata et confirmata, eorumque deinde accuratam considerationem communem faciunt, ac necessariam nedùm Religiosis ac solitariam vitam agentibus, sed etiam cæteris omnibus qui christianam legem amplexi sunt, et Christianorum nomine gloriantur; ac tandem concludunt: *Hæc sunt in sacris litteris prophetica, evangelicâ et apostolica documenta, quibus infatigabiliter atque inexcusabiliter devotio famulari debet Christiana.* Hæc sunt per quæ, si seriò ac attentè ea scrutabimur, practicas veritates in iis quæ agenda sunt perspectas habebimus, et errores salutem admodum perniciosos vitabimus.

Hinc sapienter observat S. Thomas, 2-2, q. 18, art. 2, in ipsâmet lege veteri tradita à Deo fuisse præcepta quæ pertinet ad scientiam et intellectum, sive cognitionem moralium veritatum, verbis illius quæ leguntur Deuteronomii, c. 6 : *Ibi enim, inquit, tria posita sunt : Primò quidem acceptio scientiæ vel intellectus per doctrinam et disciplinam, cum dicitur : Erunt verba mea, quæ ego præcipio tibi, in corde tuo; deinde usus scientiæ vel intellectus est meditatio eorum quæ quis scit, vel intelligit; et quantum ad hoc subditur : Et meditaberis sedens in domo tuâ, etc. Tertio, conservatio autem fit per memoriam; et quantum ad hoc subditur : Et ligabis ea quasi signum in manu tuâ, eruntque et movebuntur inter oculos tuos, etc. Per quæ omnia jugem memoriam mandatorum Dei significat : ea enim quæ continuò sensibus nostris occurrunt, etc., è memoriâ nostrâ excidere non possunt. Unde et Deuteronomii cap. 4 manifestè*

stius dicitur : Ne obliviscaris verborum quæ viderunt oculi tui, et ne excidant de corde tuo cunctis diebus vite tue. Et hæc, subdit S. præceptor, abundantius in novo Testamento tam in doctrinâ evangelicâ, quam apostolicâ, mandata leguntur; mandata, inquam, non mera consilia à solis monachis observanda.

§ 2. *Medium alterum inveniendæ veritatis practicæ, compressio passionum alterumque prædominantium affectuum.*

IV. Medium hocce necessarium valdè est, ne judicia nostra facilè corrumpantur ac pervertantur in singularibus agibilibus, quorum directio in finem humanæ rationi convenientem maxime ad prudentiam pertinet, cujus proprium officium est prima et universalis legis dictata rectè applicare ad particulares actiones, ut jam dictum est. Amores namque, qui versari possunt ac solent in corde hominum, honorum delectabilem, propriæ utilitatis ac æstimationis, vel sui ipsius, vel suæ familiæ, aliæque occultæ affectiones, sæpè sine strepitu in animo vigentes, id efficiunt frequentius, ut tenebras mentibus nostris infundant, à veritate judicium abducant, nobisque tanquam bona et convenientia proponant, quæ verò prava sunt et æternæ legi Dei dissentanea. Vulgata est, jamque in axioma abiit ea philosophi sententia: *Qualis unusquisque est, talis finis videtur ei; cui consonat altera : Unusquisque judicat, prout animo affectus est.* Hujusce veritatis nobilis et re clara in primis expositio est, quam habet S. Thomas 1-2, q. 9, art. 2, ubi ait : *Id quod apprehenditur sub ratione boni et convenientis, movet voluntatem per modum objecti. Quod autem aliquid videatur bonum et conveniens, ex duobus contingit : scilicet ex conditione ejus quod proponitur, et ejus cui proponitur. Conveniens enim secundum relationem dicitur; unde ex utroque extremorum dependet; et inde est quod gustus diversimodè dispositus non eodem modo accipit aliquid ut conveniens. Unde philosophus dicit, in 3 Ethicor. : *Qualis unusquisque est, talis finis videtur ei.* Manifestum est autem quòd secundum passionem appetitûs sensitivi mutatur homo ad aliquam dispositionem. Unde secundum quòd homo est in passione aliqua, videtur sibi aliquid conveniens quòd non videtur ei extra passionem existenti : sicut irato videtur bonum, quod non videtur quieto.* Atque hinc evidens fit necessitas comprimendi affectiones nostras inordinatas, ut veritatem et conformitatem cum lege Dei in actionibus nostris inveniamus, et culpabiles errores devitemus. Qui enim fieri potest, ut practicas veritates deprehendant illi qui cor gestant cupiditatis plenum, turbidissimè aguntur passionum motibus? Num vias præceptorum Evangelii rectè intelligent ac sequentur, qui seipsos impræter amant, qui naturæ imbecillit atque corruptæ plus nimè indulgere satagunt, qui proprias commoditates unice quærunt, qui carnem et sanguinem tantummodò sapiunt, qui popularem famam pro se suisque acupari impensè student, qui pecunias

deperunt et avaritiæ serviunt? Nonne oportet ut omnes si atque alii ceteri qui pravis affectibus etiam occultioribus se illud sinunt, à veritatis legisque diviniæ sententiis longè recedant, et in frequentes deceptiones præcipites ruant?

V. At quamquam nulla sit inordinata affectio animi quæ iudicia nostra non perturbet, et veritatis, quam sequi tenemur, assecutionem non impediat, nulla tamen est quæ ab eâ inquirendâ et invenîendâ mentem potentius avocet, quàm voluptas carnalis. Hoc declarat probatque doctor Angelicus, 2-2, tum q. 45, art. 3, tum q. 53, art. 6: « Primo loco hæc habet: Vitiæ carnalia, scilicet gulae et luxuriæ, consistunt circa delectationes tactûs, ciborum scilicet et venereorum, quæ sunt vehementissimæ inter omnes corporales delectationes. Et idè per hæc vitia intentio hominis maximè applicatur ad corporalia, et per consequens debilitatur operatio hominis circa intelligibilia, magis autem per luxuriam quàm per gulam, quanti delectationes venereorum sunt vehementiores quàm ciborum. Et idè ex luxuriâ oritur cæcitas mentis, quæ quasi totaliter spiritalium honorum cognitionem excludit; ex gula autem hebetudo sensûs, quæ reddit hominem debilem circa huiusmodi intelligibilia. »

Luculentius loco altero de eodem argumento dissertit. Nam prius quinque articulis ostendit quænam sint vitia quæ opponuntur prudentiæ, quam sæpè diximus veritatem practicam querere atque eligere in humanis actionibus; eaque vitia recensens, docet primum esse imprudentiam, quam speciale peccatum esse definit; deinde præcipationem in consiliis et iudiciis nostris, quam esse peccatum statuit sub imprudentiâ contentam; tertio loco inconsiderationem enumerat, et quarto inconstantiam, quæ itidem vitia esse sub eadem imprudentiâ comprehensa decernit. Quibus constitutis, art. 6, demùm inquit: Utrum prædicta vitia oriuntur ex luxuriâ? Cui questioni affirmativè respondet, non quòd censeat ipse non oriri etiam ex pravis aliis animi affectionibus, sed quòd ex luxuriâ vitio præ cæteris maximè oriuntur. Quod probat tum auctoritate S. Gregorî Magni id, lib. 31 Moral., disertè asserentis, tum hæc ratione ex morali philosophiâ depromptâ: « Sicut, inquit, philosophus dicit, in lib. 6 Ethic: *Delectatio maximè corrumpit estimationem prudentiæ, et præcipuè delectatio quæ est in veneris, quæ totam animam absorbet, et trahit ad sensibilem delectationem. Perfectio autem prudentiæ, et cuiuslibet intellectualis virtutis consistit in abstractione à sensibilibus. Unde cum prædicta vitia pertineant ad defectum prudentiæ et rationis practicæ, sicut habitum est, sequitur quòd ex luxuriâ maximè oriuntur. » Hinc, in Resp. ad 1, quamquam habens concedat invidiam et iram, et similiter turbidas alias perturbationes animi, causare inconstantiam, pertrahendo rationem ad affectum, subdit tamen: *Sed luxuria causat inconstantiam totaliter extinguendo iudicium rationis. Unde Philosophus dicit, in 7 Ethic., quòd incontinentes ira audit quidem rationem, sed non perfectè; in-**

continentes autem concupiscentiis totaliter eam non audit.

§ 5. Tertium invenîendæ practicæ veritatis medium, cultus virtutum moralium.

VI. Affinis prorsus præcedenti est tertium hoc, quod proponimus, medium, pro invenîendâ in nostris actibus practicâ veritate, sive conformitate cum lege diviniâ. Virtutes quippe morales cor nostrum ad bonum ordinant, motus effrenis concupiscentiæ compriment, cæterasque cupiditates in officio continent, ne in noxios errores nos pertrahant. Hinc D. Thomas 1-2, q. 63, art. 1, ait: « Cùm prudentia sit recta ratio agibilium, procedit ipsa, sicut ex principiis, ex finibus agibilium, ad quos aliquis rectè se habet per virtutes morales. Unde sicut scientia speculativa non potest haberi sine intellecta principiorum, ita nec prudentia sine virtutibus moralibus. »

Sed nihil disertius in hanc rem proferri valet, quàm quæ docet idem S. doctor ead. part. q. 58, art. 3, ubi tradit virtutes quidem intellectuales, veluti fidem, esse posse sine morali virtute; sed prudentiam, quæ practicas virtutes spectat actionum nostrarum, absque virtute morali nullatenus posse consistere; idque hæc degantè non minus, quàm solidâ ratione confirmat, inquit: « Prudentia est recta ratio agibilium, non autem solùm in universalibus, sed etiam in particularibus. Recta autem ratio præcægit principia, ex quibus ratio procedit. Oportet autem, rationem circa particularia procedere non solùm ex principiis universalibus, sed etiam ex principiis particularibus. Circa principia quidem universalibus agibilium homo rectè se habet per naturalem intellectum principiorum, per quem homo cognoscit, quòd nullum malum est agendum, vel etiam per aliquam scientiam practi- cam. Sed hoc non sufficit ad ratiocinandum circa particularia..... Et idè sicut homo disponitur ad bonè se habendam circa universalibus principia per intellectum naturalem, vel per habitum scientiæ, ita ad hoc, quòd rectè se habeat circa principia particularia agibilium, quæ sunt fines, oportet quòd perficiatur per aliquos habitus, secundùm quos fiat quodammodo homini connaturale rectè iudicare de fine. Et hoc fit per virtutem moralem: virtuosus enim rectè iudicat de fine virtutis..... Et idè ad rectam rationem agibilium, quæ est prudentia, requiritur quòd homo habeat virtutem moralem. » Hæc ille luculentissimè. Hinc experientiâ compertum est, eos qui per virtutes bonè animò comparati sunt, rarissimè falli in iudicio de rectitudine suorum actuum, quinimò regulis præditos esse certissimis, quibus bonum à malo discernant, caveantque, « ne opinio veris similis fallat, ne decipiat sermo versutus, ne se te- nebræ alicujus erroris offundant, ne quod bonum est, malum, aut quod malum est, bonum esse credatur, » ut inquit S. Augustinus: Contra verò, qui virtutibus destituti sunt, in errores etiam turpissimos frequenter præcipites agi, quin lumen veritatis vel ante oculos suos effulgentis aspiciant.

§ 4. *Quartum medium inveniendæ veritatis, orationis studium.*

VII. Sunt nonnulli, qui theologos christianæ Moralitatis studiosos, verèque sapientes, pene dixerim, irrident, aut saltem veluti pro Rigoristis habent, atque contemnunt, dum ab ipsis audiunt necessarium esse studium orationis ad inveniendam veritatem, ne in errores cum salutis nostræ discrimine incidamus, soam humanam industriam, ac diligentiam ad eos præcavendos satis esse putantes : atque medium hoc, quod illi proponunt ut necessarium veritati, ac salutis consequendæ, vel supererogationis ipsi arbitrantur, vel ad extraordinaria amandant, cujus adeo adhibendi nulla sit obligatio. Illi planè, meo quidem iudicio, non confutatione, sed commiseratione digni sunt, quos in tantâ ignorantia versari cernimus, ut ne quidem noverint quid ipsis necesse sit ad salutem, in hoc præsertim statu naturæ lapsæ, spissisque errorum tenebris circumseptæ. Profectò quis non videt orationis studium non consilii, non supererogationis opus esse, non extraordinarium medium, et humanum agendi modum excedens, sed planè ordinarium, et à Providentiâ divinâ constitutum hominibus pro cavendis periculis, et erroribus in rebus moralibus (quod proinde tenemur exequi), dum Scripturas et Patres legit, dum propria imbecillitatem attentè considerat, quæ sine Dei lumine, et piè ait S. Thomas, ad lumen veritatis pertingere nequit? Atque equidem clementissimus Deus in Scripturis suis, ut jam diximus, promittit nobis veram sapientiam, verum intellectum, veram lucem, quâ voluntatem suam, et legem accuratè implendam cognoscere possimus, sed si diligenter illam queramus, si oremus, si pulsemus, si humiles simus, si recto corde ad ipsum accedamus; hanc enim promissioni suæ conditionem apposuit, ut liquet in sancto Evangelio, et confirmat Jacobus Apostolus in suâ Epist. c. 1, dicens : *Si quis vestram indiget sapientiâ, postulet à Deo, qui dat omnibus affluenter, et non impropriat, et dabitur ei.* Hinc illa continuâ suspiria, precesque sanctissimi regis David : *Emitte lucem tuam, et veritatem tuam..... Vias tuas, Domine, demonstra mihi, et semitas tuas edoce me..... Da mihi intellectum, ut sciam testimonia tua..... Viam justificationum tuarum instrue me..... Doce me facere voluntatem tuam, quia Deus meus es tu, et alia sexcenta.* Hinc illa Salomonis ad Deum obsecratio : *Da mihi sedium tuarum assistentiam sapientiam : quoniam servus tuus sum ego, et filius ancille tue, homo infirmus, et cægus temporis, et minor ad intellectum iudicii, et legum.* Hinc etiam piissimi Josaphat regis Juda populum alloquentis lib. 2 Paralip. c. 20; humilis protestatio : *Cùm ignoremus quid agere debeamus, hoc solum habemus residuû, ut oculos nostros dirigamus ad te.* Hæc sanè non medium quoddam extraordinarium orationem denotant, aut ex mero consilio duntaxat adhibendum pro assquendâ in nostris actibus veritate.

VIII. At ne quis adhuc pertendere pergat, hæc aliaque virorum sanctorum exempla imitari quidem congruum esse, non autem necessarium ad salutem, au-

diat, quæso, quid in duobus conciliis ab universâ jam Ecclesiâ approbatis definitum fuerit adversum Pelagianos. Concilium Milevitanum c. 4, hæc inter alia statuit : *Utrumque donum Dei est et scire quid facere debeamus, et diligere ut faciamus : ut edificande charitate scientia non possit inflare. Sicut autem de Deo scriptum est : Qui docet hominem scientiam, ita etiam scriptum est : Caritas ex Deo est.* Et totum hoc dogma negantes anathemate percellit. Paria habet concilium Arausicanum II, can. 22, his verbis : *De his quæ hominum propria sunt, nemo habet de suo nisi mendacium. Si quis autem habet homo veritatem, atque justitiam, ab illo fonte est, quem debemus sitire.* Ex quibus colligere pronum est, utrumque donum Dei esse et cognoscere veritatem, sive conformitatem actuum nostrorum cum lege Dei, et diligere, atque perficere id quod cognoscimus, ut ad æternam salutem perveniamus. Quod si utrumque Dei donum est, illud certè, ex ordine præstituto à divinâ providentiâ, non obtinebimus, nisi mediante oratione juxta illud : *Querite, et invenietis; pulsate, et aperietur vobis.* Atque hæc est theologia quam Deus ipse nos docuit tum laudatis modò verbis, tum aliis plurimis, pro erroribus practicis in nostris actionibus evitandis; theologia, inquam, licet admodum cognitu necessaria sit, vix ac ne vix quidem advertunt ac tradunt vulgares Casuistæ; neque enim de hoc saluberrimo orationis medio ad hunc finem moralis veritatis inveniendæ mentionem reperiri est in eorum libris; satis quippe habent, ad culpam omnem ignorantie ac deceptionis declinandam, diligentiam solis viribus nostris adhibitam, quam etiam multum extenuant. Hic est spiritus catholicæ Ecclesiæ, qui evidentem se prodit in precibus continuis, atque ferventibus, quibus in sacrâ liturgiâ divinam implorat lumen et auxilium, nosque, omnes implorare docet pro dirigendis actionibus nostris in viam justitiæ ac veritatis, quarum specimen aliquid exhibere non abs re futurum arbitror. En quædam inter alias : « *Vota,* « *quæsumus, Domine, supplicantes populi celestis pietate prosequere, ut quæ agenda sunt, videant, et ad implenda, quæ viderint, convalescant..... Mentis nostras lumine tuæ claritatis illustra, ut videre possimus quæ agenda sunt, et quæ recta sunt, agere valeamus..... Deus, à quo bona cuncta procedunt, largire supplicibus tuis, ut cogitemus, te inspirante, quæ recta sunt, te gubernante, eadem faciamus..... Deus, à quo sancta desideria, et recta consilia, et justa sunt opera, da servis tuis, etc..... Largire nobis, quæsumus, Domine, semper spiritum cogitandi quæ recta sunt, propitius et agendi, ut qui sine te esse non possumus, secundum te vivere valeamus;» aliaque id genus plurimæ, quæ passim occurrunt. Ex quibus, et ex aliis hanc animadversionem intulit S. Joannes Chrysost. lib. 1 de orando Deo, quæ magnopere orationis necessitatem adstruit ad errores practicis devitandos : « *Cùm video, inquit, quempiam non tantum orationis studium, neque hujus rei fervidè, diligenti quæ curâ teneri, continuo mihi palam est eum nihil egregiè dotis in animo possidere.* » etc.*

§ 5. *Medium quintum, ac postremum inveniente veritatis, recursus ad sapientes, et peritos.*

IX. Quoniam Deus primus, ac principalis magister omnium sit, qui veritatem nos edocet, ad quem proinde confugere in dubiis nostris præ cæteris oporteat, quia tamen nos immediâtè non vult semper illuminare per semetipsum, sicut Paulum, quem ad se converterat, instruendum misit ad Ananiam; ita sapientium hominum ministerio, sicut de fidei, ita et de legis sue veritate frequentius illuminat. Quapropter inter partes, sive affectiones prudentiæ etiam *docilitatem accenset* S. Thomas, quâ prudentiûm judicium exploramus, ab iisque consilium petimus, quin in dubiis præsertim casibus agendum nobis sit. Ut enim ait 2-2, q. 49, art. 3. *Prudentia consistit circa particularia operabilia, in quibus, cum sint quasi infinite diversitates, non possunt ab uno homine sufficienter omnia considerari, nec per modicum tempus, sed per temporis diuturnitatem. Unde in his quæ ad prudentiam pertinent, maximè indiget homo ab alio erudiri, et præcipuè ex senibus qui sanum intellectum adepti sunt circa fines operabilium. Unde Philo. dicit in 6, Elhic. : Oportet attendere expertorum, et seniorum, et prudentium in demonstrabilibus, enuntiationibus, et opinionibus, non minus, quam demonstrationibus. Propter experientiam enim vident principia.* Hoc autem pertinet ad docilitatem, ut aliquis sit benè disciplinæ susceptivus. Et ideò convenienter docilitas ponitur pars prudentiæ.

X. At enim verò quinam verè sapientes dicendi sunt, à quibus in dubiis nostris, aut ignorantis circa bonum et malum, lumen exquirere possimus ac debemus? Ego sanè à censu sapientium rejiciendum puto, qui passim, ac mutuo dissident, secumque pugnant in rebus etiam non levis momenti, solisque opinionibus inter se oppositis totam Moralem delinunt. Quis enim sapienter dixerit illos qui, quod proprium sapientiæ est, nempe veritatem, se ignorare satis ostendunt, dum non certis doctrinis, sed incertis, et problematicis de actionibus hominum ut plurimum deliberant! Lege Dianam, lege Escobarium, lege Tamburinum, lege Lacroixium, similesque alios. Quid in iis offendes, nisi perpetem auctorum invicem digladiantem seriem, ex quibus quid reapse lex divina præcipiat, aut vetet, non elicias, sed meram probabilium, ut vocant, contrarium opinionum conflictationem, quæ certè minime nos dirigere queant in viam veritatis, et salutis? Hi propterea haud habendi sunt tanquam sapientes, nec ab iis, plerumque saltem, querenda est veritas divinæ legis, licet *doctores classici, et omni exceptione majores* nominari soleant. Quinam igitur sapientes jure dicendi erunt, adeoque consulendi, eorumque judicio acquiescendum; ut dubia quæ occurrunt in rebus moralibus tuto resolvantur? Nemo mihi culpæ verterit si dixerò eus esse qui magistrum veritatis Christum Dominum in Evangelis, ac præcipuè in sermone habito in monte apud Mattheum docentem auscultant, qui Pauli, aliorumque Apostolorum epistolas legunt, atque ipsorum doctrinas menti insunt, qui libros

sanctorum Patrum, sacrosque Canones præ manibus habent, qui viros in Ecclesiâ sanctitate præfulgentes sibi ad imitandum proponunt, qui viam salutis æternæ, quæ Christi testimonio *arcta est, et angusta, et quam pauci inveniunt*, et ipsi calcant, et ab aliis calcandam monent, qui demùm non quid probabile, sed quid verum sit, divinæque voluntati conforme, unicè inquirunt, ac cæteris inquirendum denunciant. Hos ego verè sapientes existimo, quos consulere, et à quibus legis doctrinam addiscere debeant rudiores, minusque eruditi in rebus moralibus, casibusque conscientie obscuris et ambiguis. Alios vero parùm curandos arbitror, quamvis *sapientes, ac doctores* vulgò appellentur, qui viâ oppositâ incedunt, et à *veritate auditum* advertunt, ad meras autem probabilitates, et fabulas convertuntur, qui moribus hominum morales doctrinas accommodant, qui opiniones sibi met ipsi falsas tuto sequendas proponunt, dummodò probabilitatis fuco illitas, qui humanis cupiditatibus, et affectibus adblandiuntur, qui viam cœli dilatant, qui, ut verbis Prophetæ utar, *placencia hominibus loquantur, videntque errores*, ac dissimulant, ne, ut ipsi putant, conscientias nimium aggravent, qui demùm ex eorum numero sunt quos describit ac redarguit magnus ecclesiæ Florentinæ, et Christianæ decus S. Antonius in Summâ p. 2, tit. 4, c. 5, iniquens: *Vadunt in adventionibus suis animarum rectores, adveniendò novas vias ultra consuetas ad regendum populum, sive ut extorqueant à subditis substantias, quod pertinet ad cupiditatem, sive ut laudentur ab hominibus de morum regimine, tanquam sapientiores antiquis, recedendo sine causâ à semitis eorum, contra illud Proverb. : Ne transgrediaris terminos antiquos, quos posuerunt patres tui. Vadunt doctores in adventionibus suis, qui non sequuntur dicta sanctorum, sed opiniones novas, subtiles et curiosas, non utiles, ad prurium auribus; et, si juriste sunt, non aspiciunt ad intentionem legis, et æquitatem, sed ad destruendum antiquorum sententias.* Ab his *falsis prophetis*, juxta præceptum Domini, cavere debemus. Unde S. Thomas loc. cit. art. 7 et 8, *docilitati* duas alias adjungit prudentiæ partes: *circumspectionem scilicet, et cautionem*, quibus inter alia prudens homo et considerat, à quibus consilium accipit, et cavet ab iis per quæ in malum induci potest sub specie boni.

CAPUT VI.

CONSECTARIA PRÆCEDENTIS DOCTRINÆ.

I. *In iis quæ quisque agit, tenetur advertere num opus divinæ legi conforme sit.* — II. *In quo vitium præcipitationis in agendo consistat.* — III. *Quodnam inter præcipitationem et temeritatem in agendo discrimen versetur.* — IV. *Nisi homo passiones comprimat, et in officio contineat, reus est errorum, ac deceptionum quas incurrit in agendo.* — V. *Eò circumspectus se gerere in judicando quisque debet, quò vehementer fuerit passionis motus.* — VI. *Sicut non sine auxilio divino assentiri vovimus dei eritatibus, ita*

nec sine eodem morum veritates cognoscere. — VII. *Ea hoc necessitas oritur orationis, quæ lucem ad veritates morales cognoscendas impetremus.* — VIII. *Oratione præsertim indigent magistri, ac doctores, qui doctrinas morales aliis tradunt.* — IX. *Si doctor veritatem verè non agnoscat, eam saltem sententiam docere tenetur, quæ probabilior visa fuerit: Laxæ quorundam auctorum opinionis rejectæ.* — X. *A quibus cavere debeat, qui doctores consulit pro divinx legis agnoscendâ veritate.* — XI. *Spes inventæ veritatis, adhibitis etiam mediis ad eam inveniendam, semper cum salutari timore conjuncta sit, oportet.*

CONSECTARIUM PRIMUM.—Tenentur omnes sub præcepto in iis quæ agunt, sedulò advertere et considerare, num opus quod peragunt, divinæ legi conformè sit, necne; neque enim sine consideratione rectè de rebus judicare possumus; rectum autem iudicium maximè necessarium est, ut ea quæ agimus, conformia sint divinæ legi, seu veritati. Hinc Proverb. 4, dicitur: *Oculi tui videant recta, et palpebræ tuæ præcedant gressus tuos;* et Psalmista regius de æternâ salute suâ metuens aiebat: *Nisi quòd lex tua meditatio mea est, tunc fortè perissem in humilitate mea.*

CONSECTARIUM II.—Præcipitatio in agendis vitium et peccatum est sub imprudentiâ continentum. Vitium hocce in quo consistat, ejusque pravitatem pulcherrimè declarat, et probat S. Thomas 2-2, q. 53, art. 2, inquires: « Præcipitatio in actibus animæ metaphoricè dicitur, secundùm similitudinem à corporali motu acceptam. Dicitur autem præcipitari secundùm corporalem motum, quod à superiori in ima pervenit, secundùm impetum quemdam proprii motus, vel alicujus impellentis, non ordinatè descendendo per gradus. Summum autem animæ est ipsa ratio; imum autem est operatio per corpus exercita; gradus autem mediû, per quos oportet ordinatè descendere, sunt memoria præteritorum, intelligentia presentium, solertia in considerandis futuris; ratiocinatio conferens unum alteri, docilitas, per quam aliquis acquiescit sententiis majorum, per quos quidem gradus aliquis ordinatè descendit rectè consiliando. Si quis autem feratur ad agendum per impetum voluntatis, vel passionis, pertransit hujusmodi gradibus, erit præcipitatio. Cùm ergo inordinatio consilii ad imprudentiam pertineat; manifestum est quòd vitium præcipitationis sub imprudentiâ continetur. »

CONSECTARIUM III.—Exinde verò fluit discrimen inter præcipitationem et temeritatem, quæ pariter vitium est prudentiæ oppositum, et impedit in nostris actibus veritatis consecutionem. Hoc non minùs pulchrè idem S. præceptor declarat, in resp. ad 2 ejusdem articuli, animadvertens illa dici fieri temerè, quæ ratione non reguntur; quod quidem, ait, potest contingere dupliciter: uno modo ex impetu voluntatis, vel passionis; alio modo ex contemptu regulæ dirigentis; et hoc propriè importat temeritas. Unde videtur ex eâ radice superbiæ provenire, quæ refugit subesse regulæ aliene. Præcipitatio autem se habet ad utrumque. Unde temeritas sub præcipitatione continetur, quamvis præcipitatio magis

respiciat primum. Ex hoc verò, quòd ob temeritatem refugiat homo in agendo subesse regulæ sive divinæ, sive humanæ, clarum est ipsam quoque vitium esse, atque peccatum, et adversari veritati, quam sequi tenemur in nostris actionibus.

CONSECTARIUM IV.—Quùm passiones, aut inordinatæ quæcumque affectiones, sive circa spiritualia, sive circa materialia objecta versentur, iudicium rationis pervertant, mentemque obnubilent, ne veritatem videat et contempletur, deque rebus moralibus rectè dijudicet, idcò necesse est ut homo easdem comprimat, et in officio contineat, reus alioquin futuris errorum omnium ac deceptionum in quas incurrit, et devitare vix ac ne vix quidem potest: *Manifestum est enim, docet S. Thomas p. 2, q. 77, art. 1, quòd passionem appetitûs sensitivi sequitur imaginationis apprehensio, et iudicium aestimativæ, sicut etiam dispositionem linguæ sequitur iudicium gustûs. Unde videmus quòd homines in aliquâ passione existentes non facillè imaginationem avertunt ab iis circa quæ afficiuntur; adeoque corruptur, oportet iudicium rationis de rebus, et veritatem moralem non attingat. Hinc illud ab initio usque mundi præceptum cuicumque homini impositum est: Sub te erit appetitûs tuus, et tu dominaberis illius.*

CONSECTARIUM V.—Specialiter tamen attendere opus est, ne in iudicando à veritate aberremus, dùm in corde nostro obstrepentem persentimus internæ affectus passionis motum, ratione cujus voluntas nostra valdè afficitur ad aliquod objectum, ad ipsumque amplectendum vehementer attrahitur. Tunc enim maturiùs, ac majori cum circumspectione procedendum est, nec facillè fidendum iudicio nostro, licet admodum probabile, quinimò probabilius, et etiam certum et evidens nobis appareat: Unde sapienter admonet S. Bernardus lib. de Grad. Hum: *Amor, sicut et odium, veritatis iudicium nescit;* adeoque ab eorum præiudiciis cavere nobis diligenter debemus; eoque major circumspectio, et accuratior diligentia adhibenda est, ad objecti, in quod propendemus, naturam et qualitatem cognoscendam, quò vehementior fuerit passionis motus, intensiorve erga illud propensio. Imò satius tunc erit, si operans satis velit sibi consulere, vel sequi omninò partem tutiorem, vel, si res moram patitur, definitam actionis determinationem suspendere, donec passionis æstus deserveat, et conquiescat, pleneque lumine et imperio suo ratio potiat. Quapropter S. Augustinus præcipuum hoc de veritate, maximè morali, inveniendâ, vel non inveniendâ negotium, in cordis vel munditiæ, vel immunditiæ perpetuò refert. Nam, ut ait in Psalmum 30, Conc. 1: *Veritas ubique præsens est, si cordis oculus ad eam pateat.*

CONSECTARIUM VI.—Quoniam, ut ait conventus Ecclesiæ Gallicanæ habitus anno 1700, *Ecclesia catholica semper intellexit Religionem christianam fide et moribus constare, dogmatum autem tum fidei, tum morum eundem esse fontem, ac benè vivendi regulam ad ipsum fidei caput pertinere, colligere necesse est, sicut sine auxilio Dei nos cognoscere minimè possumus, aut assentiri fidei dogmatibus, ita non sine eodem auxilio di-*

vno morum regulas, et veritates practicas nobis fas esse certò cognoscere; eadem quippe militat ratio, si præsertim de moralibus veritatibus sermo sit, quæ præstant in Evangeliiis, aliisque sacris libris, quibus deus locutus nobis est, et consilia voluntatis suæ manifestata fecit.

CONSECTARIUM VII. — Hinc autem necessitas con- surgit orationis, quâ impetremus à Deo rectam morali- um veritatum cognitionem, quam illi ex ordinariâ suæ providentiæ lege nonnisi orantibus impartitur. Quæ fusiùs supra dicta sunt, affatim hanc necessitatem confirmant; adæque obligationi suæ desunt et Christi- ani, medium hocce prætermittentes in rebus præsertim implexis ac difficilibus, in quibus diversæ hinc atque inde circumferuntur opiniones et illi theologi qui de hoc argumento invenientiæ veritatis, ac depel- lentiæ ignorantæ disserentes, nullam de hoc saluber- rimo et necessariò medio mentionem faciunt, quasi- tota res isthæc ad solum humanum studium, ac in- dustriam perlineret; in quos proinde illud meritò re- gere possumus Christi Domini apud Matth. c. 22 : *Erratis nescientes Scripturas, quæ tam impense, tam efficaciter studium nobis orationis commendant, neque virtutem Dei, sive auxilium ac lumen cognoscendi quæ recta sunt, quod ex hoc fonte in nos derivatur.*

CONSECTARIUM VIII. — Sed in hoc magis culpandi sunt doctores illi, qui vel in libris, vel in cathedris morales doctrinas tradentes, nullam curam gerunt, ut se orationis presidio muniant pro adipiscendâ, ac docendâ legis veritate, suoque unicè ingenio freti difficiliores quæstiones morales resolvunt, sapiùs non intelligentes neque quæ loquuntur, neque de quibus as- firmant, ut de quibusdam temporis sui legis doctoribus scribit Apostolus 1. ad Timoth. c. 1. Humana quidem diligentia in veris morum doctrinis dignoscendis prætereunda ab ipsis non est, quemadmodum neque alia, quæ adnotavimus media; sed Dei lucem implorare maxime debent, ut solum veritatem attingant, ac discipulis et auditoribus eandem tradant, et ad imita- tionem sibi præfigere egregium S. Thomæ exemplum qui, licet esset excellenti ac penè divino ingenio præditus, nunquam ad scribendum, aut docendum semet applicabat, nisi post orationem, planè metuens ne salutari medio hoc prætermisso in errorem incideret, non sine periculo animæ suæ, et aliorum laqueo, prout initio opusculi 75, legimus.

CONSECTARIUM IX. — Ex his porrò deducere oportet, teneri theologos et magistros docere in rebus præsertim moralibus veritatem, dum eam certò cognoscunt. Quòd si eam certò minimè noverint, tenentur eam saltem tradere sententiâ quæ probabilior, atque adò veritatè proximior ipsis videtur. Unde tanquam absurdæ, et valde periculose reputandæ sunt se- quentes theologorum quorundam opinationes: Tam- burini, qui lib. 1, c. 3, § 4, de Doctore scribit: *Do- cere potest probabiles opiniones, prætermisissis probabi- lioribus, modò non prævideatur scandalum aliquod exoriturum, quia sic jam se prædenter gerit, siquidem pro- babilem benè gerendi viam auditoribus ostendit.* Item

P. de Rhodis, qui disp. 2, de act. hum. q. 2, sect. 3, hæc habet: *Non peccabit mortaliter, qui docet senten- tiam minùs probabilem, et relicta quam judicat proba- biliorum.* Imò verius judico, quòd ille ne venialiter qui- dem peccat; licet enim cuilibet probe sententiam proba- bilem, et sanè imponeretur aliqui omni nimis græce præceptoribus. Eandem amplectitur, atque ita ex- ponit P. Castropalaus disp. 2, de Cons. punct. 3, n. 6: — *Doctores, seu rectores alicujus cathedre non tenentur docere quæ sibi probabiliora videntur... sufficit si quæ probabilia videntur, doceant: et ita tenet Salas disp. 10, sect. 6, n. 69, et Thomas Sanchez, lib. 1 in Decal., quamvis dicat esse veniale; si nullâ ratione excusante doceat quæ sibi probabilia sunt, relictiis probabiliori- bus. At credo nullum esse peccatum, quia semper est ratio excusans, scilicet grave jugum, quod lectoribus imponeretur.* Hujusmodi opiniones adò laxæ sunt, prout ex dictis satis constat, ut confutatione non egeant, ipsique inter doctiores Probabilistæ eas fre- quentiùs rejiciunt, veluti falsas et improbables, tametsi minùs coherenter ad systema quòd adoptâ- runt.

CONSECTARIUM X. — Qui ad theologos ac sapientes recurrit pro enodandis difficultatibus, quæ sæpè occurrunt in rebus moralibus, et addiscendâ divinæ legis veritate, eos imprimis deserere debent, qui verè sapientes non sunt; neque enim omnes, qui hoc no- mine deprædicari solent, verè sapientes, ut jam dixi- mus, vocandi sunt, iique præsertim qui non aliquan- do ac rarè, sed passim inter se dissident, solisque opinionibus, quas probabiles appellant, moralem disci- plinam tradunt, uti inter alios plurimos præcipui sunt Escobaris, Diana, et Lacroixis, qui non de veritate, sed de probabilitate doctrinarum unicè solli- citi, plures, ac plures sententias probabiles, ut pu- tant, congerunt; ac lectoribus proponunt, ut eam quæ sibi gratior visa fuerit, amplectantur, nullâ habi- tà de ejusdem cum divinâ lege conformitate, ratio- ne. Horum libri ab iis qui veritatem simplici corde quærent, ut quærerere tenentur, vel non legendi omni- nò, vel nonnisi cum magnâ cautelâ legendi sunt pro dubiis conscientiæ resolvendis; in iis quippe cer- tum est ex oraculo summi pontificis Alexandri VII, occurrere « plures opiniones christianæ discipline « relaxativas, et animarum perniciem inferentes, quæ « partim antiquatæ iterum suscitatae fuerunt, partim « noviter prodire, et summam illam luxuriantium « ingeniorum licentiam, per quam in rebus ad con- « scientiam pertinentibus modus opinandi irrepsit, « alienus omninò ab evangelicâ simplicitate, sancto- « rumque Patrum doctrinâ, et quem si pro rectâ re- « gulâ fideles in praxi sequerentur, ingens irruptura « esset vitæ christianæ correptela. » Sola hæc summi pontificis testificatio nonne satis futura esset, ut sum- mam ad horum studium cautionem omnes adhibeant, eosque minimè consulant, qui eorum doctrinis im- buuntur, iisque aliorum conscientias informant ac di- rigunt? Hæc namque opiniones christianæ disciplinæ re- laxativæ, et animarum perniciem inferentes planè ex-

stant in Probabilistarum libris, eorumque usus novo illo opinandi modo, Probabilismo videlicet, facilis redditur, atque expeditus. Hos ergo vitare debet, qui animæ suæ curam gerit, adœque assequendæ veritati divinæ legis ex animo studet, ad eosque se convertere, qui aliâ viâ in conscientiæ casibus decidendis procedunt, atque ita quæ vera sunt et divinæ legi conformia sequuntur ac trahunt, ut de unoquoque jure illud dici queat Malachiæ c. 2: *Lex veritatis fuit in ore ejus, et iniquitas non est inventa in labiis ejus...* Labia enim sacerdotis custodiendæ scientiam et legem requirent de ore ejus, quia angelus Domini exercituum est.

CONSECTARIUM XI. — Quanquam media proposita pro veritate in rebus moralibus inveniendâ, si ea fideliter, attentèque à nobis adhibeantur, solidum præbea et fundamentum sperandi ipsam nos invenisse, nihilominus semper salutari timori locus est, semperque metuendum de rectitudine nostrarum actionum, quemadmodum continenter timerunt ac timent sancti Dei viri, qui nihil omiserunt, aut omittunt, ut divini voluntati suâ opera omnia conforment. Hunc tamen timorem prudentem sanctumque appellamus, non quasi tunc, dum actu operamur, aliquid in nobis sit motivum sufficiens ad prudenter credendum quòd decipiatur; hoc etenim in sententiâ nostrâ minimè cohæret cum judicio absoluto verèque probabili in rebus haud planè evidentibus, de rectitudine nostræ operationis, quale omninò requiritur ad honestè operandum; sed idèò, quia motivum nostri judicii, licet à nobis verum absolutè judicetur, cognoscimus tamen illud naturâ suâ absolutè esse fallibile, quodque ex se non repugnet actu conjungi cum ejusdem judicii falsitate. Id verò sufficit ad fundandum timorem verè prudentem, maximèque laudabilem; ne fortè nobis actu contingat, quod videmus posse contingere (præsertim cum ignoremus, an media, ut debuimus, adhibuerimus ad veritatem agnoscendam), quamvis quod minimè de facto contingat, probabiliter judicemus; et idèò adversum hunc timorem non temerè, sed prudenter agamus, dicamusque equidem cum sancto Jobo: *Verebar omnia opera mea; et simul cum prophetâ Regali: Servavi mandata tua, et testimonia tua, quia omnes viæ meæ in conspectu tuo.*

REFLEXIO.

Quinque vias aperuimus ad inventiendam veritatem moralem aptissimas, imò planè necessarias; sed nunc profari liceat mihi cum Apostolo Paulo Epist. 1. ad Corinth. c. 12. *Et adhuc excellentiorem viam omnibus demonstro, quæ illas excipit, ceterisque compendiosior est. Quænam via hæc? Utique illa; quam designat Apostolus eodem loco, scilicet charitas; charitas, inquam, quæ diffunditur in cordibus nostris per Spiritum sanctum, sive jam inhabitantem in nobis, sive nos auxilio gratiæ suæ adjuvantem, ut tandem inhabitet.* Locutus est ad nos sermo Dei (inquit S. Pater Augustinus, lib. de Discip. Christ.); accipite disciplinam, seu veritatis agnitionem, in domo disciplinæ... Quid hic dicitur? Præcepta multa sunt in lege, qui-

bus ipsa bona vitæ continentur, imperatur, et dicitur... Tamen Deus propter eos, qui se possent excusare, vel quia eis non vacat legere, vel quia non norunt legere, vel quia non possunt facillè intelligere, voluit, sicut scriptum est, consummare, et brevare verbum super terram. Quid est verbum consummans, et brevians? *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex totâ animâ tuâ, et ex totâ mente tuâ; et proximum sicut te ipsum: in his duobus præceptis universa lex pendet, et propheta.* Ecce quid dicitur in domo disciplinæ: *Dilige Deum tanquam Deum, proximum sicut te ipsum.* Non enim invenis parem Deo, ut possit tibi dici: *Dilige Deum, sicut diligis illum.* De proximo inventa est tibi regula: quia inventus es proximo tuo par tu ipse, etc. Lex ergo universa ad duo hæc præcepta redacta est, dilectionis nempe Dei, et proximi; imò, subdit Augustinus, ad unum solum præceptum amoris proximi; si proximum diligamus quomodò nosmetipsos diligimus. Nam si nos rectè diligimus, non possumus non diligere Deum, sine quo beati esse nequimus. Si autem ignis charitatis ardet in corde, lux veritatis splendere debet in mente, adœque charitas plana et compendiosa via est ad inventiendam veritatem.

At quomodò, inquit, charitas nos veritatem divinæ legis edocet, ad eamve perducit? Non unâ, sed multiplici ratione. Primò namque, quia, ut scitè observat S. Thomas pluribus in locis, *dilectio Dei, ad quam dilectio proximi ordinatur, finis est omnium præceptorum. In operabilibus autem, in quibus præcepta legis nos dirigunt, finis habet rationem principii.* Sicut ergo, qui perfectè cognoscit principium, cognoscit conclusiones omnes in ipso contentas, ita qui perfectè possidet charitatem, cognoscit præcepta omnia, quæ in ipsâ continentur. Id manifestius erit, si consideremus officium charitatis esse purgare nos ab omni culpâ, atque adèò etiâ ab omni errore, et ab ignorantia eorum quæ ad salutem necessaria sunt; quod sine clarâ veritatis luce nostræ menti affusâ præstare nequit.

Modus alter, quo nos charitas instruit, in hæc consistit, quòd ipsa animum nostrum rectum efficit erga se, erga Deum, erga proximum. Loco namque primi principii omnibus est effatum illud: *Qualis quisque est, talis finis videtur ei, et ea quæ sunt ad finem.* Quemadmodum ergo speculum pro objectorum diversitate varia refert objecta, ita animus noster pro affectionum diversitate varia format judicia. Porrò charitas purum animum facit, atque rectum in se, in Deum, et in proximum, adœque apprimè idoneum ipsum constituit ad noscendas veritates practicas, quæ hujusmodi objecta respiciunt circa quæ præcepta omnia moralia versantur.

Tertio modo charitas veritatem nos docet, quatenus reformat falsa humanum judicium de facilitate, et difficultate, possibilitate et impossibilitate mandatorum Dei. Nihil frequentius in cujusque professionis hominibus audire est, quàm hoc, vel illud esse impossibile, adœque nullam esse observandi obligationem, quoniam ad id quod impossibile est, nemo per legem adstringitur. Ju-

dicia hæc falsa non aliunde originem trahunt, quàm ex defectu charitatis in corde regnantis. Eadem quippe præcepta, quæ his difficilia, aut etiam impossibilia videntur, aliis contra facilia sunt, iis scilicet, qui non mundum, et ea quæ in mundo sunt, sed Deum ex toto corde diligunt, clamantque cum Regiò vare: *Idè dilecti mandata tua super aurum, et topazion.* Ex hæc namque dilectione Dei, et mandatorum ipsius, nedum impossibilitatem, sed nec etiam difficultatem in his observandis experiuntur, quin potiùs *dulciora* ipsis videntur *super mel et favam.* Charitas itaque ita disponit animum, ut facilia reputet, quæ mandatoribus videntur impossibilia, corrigique de his falsa hominum iudicia.

Denique charitas ideò nobis veritates morales ostendere dicenda est, quia nos impellit et urget ad ea me-

dia accuratè adhibenda, quæ producta à nobis sunt, ac necessaria declaravimus pro inveniendis divinis præceptis, rectèque de his iudicando, nimirum sedulam æternæ Dei legis considerationem, passionum dominantium compressionem, cultum moralium virtutum, orationis studium, et in audiendis piorum, doctiorumque consiliis docilitatem. Ardeat igitur in cordibus nostris divina charitas; diligamus Deum ex toto corde, et ex omnibus viribus nostris, et proximum, sicut nosmetipsos; et tunc inveniemus veritatem illam tantoperè in sacris libris nobis commendatam; et hæc salutaris veritas liberabit nos ab omni deceptione et errore, quem incurrunt sæpissimè in hoc exilio miseri mortales charitate destituti, in ruinam et perditionem animarum suarum. (PATUZZI.)

TRACTATUS DE ACTIBUS HUMANIS.

AUCTORE P. BILLUART (1).

DE VOLUNTARIO LIBERO, SIVE DE LIBERTATE CREATA, Dissertatio.

Cùm libertas arbitrii sit fundamentum totius moralitatis, curratque per omnes fermè theologiæ partes, eaque sit variorum errorum antiquorum et recentiorum materia, operæ pretium duxi hanc dissertationem instituere extra ordinem quæstionum S. Thomæ. De libertate creatâ agit Auctor 1 p., quæst. 85, 24 de Verit.; quæst. 6 de Malo, et alibi.

ARTICULUS PRIMUS.

PRÆNOTANDA SCITU NECESSARIA.

§ 1. *Multiplex acceptio libertatis.*

Libertas opponitur servituti et subjectioni; unde libertas generatim est exemptio seu immunitas à servitute et subjectione, totque modis accipitur quot modis accipitur servitus et subiectio cui opponitur. Est itaque prima libertas à poenâ et miseriâ quâ quis detinetur et opprimitur. Dicitur libertas felicitatis et gloriæ, quæ non erit perfecta nisi in patriâ. Secunda libertas est à peccato et ab habitibus inclinantibus in illud; qui enim facit peccatum servus est peccati. Unde Apost. ad Rom. 6: *Cum servi essetis peccati, liberi fuistis iustitiæ.* Hæc dicitur libertas gratiæ et virtutis, et solis iustis competit. Tertia libertas est à lege. Hæc primariò et principaliter competit soli Deo, qui nullum habet superiorem, sed est ipse sibi lex et regula. Secundariò autem et participativè competit iustis; justus enim non eget legis directione seu co-

actione ut affectus suos rectè disponat, sed ex propriâ inclinatione, etiamsi non esset lex, quæ legis sunt faceret. Ad hanc reduci potest libertas à servitute, alterius hominis dominio addicente, quæ dicitur libertas civilis. De iis libertatis acceptionibus non est hic quæstio, sed de sequentibus tantùm. Unde Quarta libertas est à violentiâ seu coactione. Dicitur spontaneitas seu lubentia; reperitur in omnibus quæ non invita et per vim externam compulsa, sed ex inclinatione quamvis necessitante agunt, ut in omnibus actibus elicitis voluntatis quantumvis necessariis; quoad hos enim non potest cogi voluntas. Hæc libertate beatus amat Deum in patriâ, beatitudinem in viâ; eadèdem Deus amat seipsum et producit Spiritum sanctum. Extenditur etiam ad bruta, quinimò et ad res inanimatas; sic aqua dicitur spontè fluere, lapis spontè descendere deorsùm. Quinta libertas est à necessitate; et est immunitas non solùm à coactione seu violentiâ, sed etiam à naturali instinctu et determinatione ad unum sine potentiâ ad oppositum; quâ libertate gaudet qui potest velle vel non velle, hoc vel illud velle. Dicitur libertas indifferentiæ, quia est ad opposita. Et cùm sit duplex indifferentiæ, scilicet quoad specificationem et exercitium, ita est duplex libertas à necessitate, scilicet specificationis et exercitiâ. Libertas exercitiâ, quæ etiam dicitur contradictionis, est ad actum et ejus omissionem quâ nempe

(1) Vide vitam P. Billuart, Theologiæ tom. 8, col. 1505-1506.

potest quis agere et non agere, amare et non amare. Libertas specificationis est ad actus specie diversos : qui actus si sint contrarii, ut amare et odisse, sedere et stare, dicitur libertas contrarietatis ; si sint actus disparati, ut orare vel studere, dicitur libertas disparitatis.

§ 2. *Varii errores circa libertatem arbitrii.*

In hac ergo libertate à necessitate, seu libertate indifferentiæ, reponimus libertatem arbitrii, circa quam variè varii errarunt, alii plus æquo illam extollendo, alii cam negando. Negarunt 1° Stoici, ex fato, quamvis tamen nonnulli velint quòd affectus humanos exemerint à fato, cui cætera subiciebant. 2° Negarunt astrologi, ex influxu siderum. 3° Negarunt Manichæi, ex duplici animâ, bonâ, et malâ, quam in unoquoque homine constituiebant, quarum altera alteram necessariè compellebat hoc ipso quò prævalebat. 4° Negarunt Wiclefistæ, Lutherani, Calvinistæ, ex peccato originali et ex vi necessitate gratiæ. 5° Negarunt ejisdem principiis Baius et Jansenius, quorum primus dixit : *Quod voluntariè fit, etsi necessariò fiat, liberè tamen fit ;* et ejus propositio 59, à S. Pio V damnata ; et *sola violentia repugnat libertati hominis, est propositio 66 ;* alter, non solum libertatem, quam vocat essentialem et simpliciter dictam, esse sitam in solâ immunitate à coactione cum perfectâ advertentiâ rationis, sed, quod gravius est et damnatum, hanc à coactione libertatem sufficere ad merendum vel demerendum in hoc statu naturæ lapsæ, nec requiri libertatem à necessitate ; est tertia ejus propositio damnata.

Verùm, ad aliqualem intelligentiam systematis Jansenii in præsentî materiâ, et ad detegendas cavillationes quibus et ipse et ejus fautores illud obvolvère nituntur, observandum est Jansenium admittere verbotenis libertatem arbitrii, sed quæ stet cum necessitate ; non autem uno modo intelligit libertatem et necessitatem. Distinguit inter libertatem quoad essentialitatem et quoad statum ; item inter necessitatem fixam, invariabilem et perpetuam, quæ in nullis circumstantiis vinci potest, qualis est, v. g., illa quâ Deus se necessariò diligit, aut quâ beatus diligit Deum ; et necessitatem transitoriam ac relativam, quæ, stantibus præsentibus circumstantiis relativè ad vim oppositam superioris delectationis, vinci non potest, licet absolutè et in aliis circumstantiis vinci posset. Dicit itaque libertatem essentialitatem arbitrii stare cum necessitate fixâ et invariabili, unde juxta ipsum Deus liberè libertate essentiali se amat. Pater eadè libertate generat Filium, beatus amat Deum, etc. A libertate autem quoad statum hominis vitoris, rejicit quidem necessitatem fixam et invariabilem, quia homo viator est flexibilis in bonum et malum ; sed admittit transitoriam et relativam : unde, juxta ipsum, quamvis homo à cupiditate superiore et dominante necessariò in malum rapiatur, sicut minus pondus in balance necessariò elevatur à majori, liberè tamen et demeritoriè illud agit, quia non coactè, sed spontè cum perfectâ advertentiâ rationis agit. Augustino abundè satis est, inquit lib. 4, de Statu naturæ lapsæ,

c. 24, edit. Rothomag. p. 271, col. 2, quòd peccator... *sciens et prudens plenè voluntate feratur in malum, sive ab istâ diligendi mali necessitate se expedire possit, sive non possit.* Quando itaque Jansenius et Janseniani dicunt sub cupiditate dominante remanere libertatem arbitrii, imò potentiam proximam et expeditam ope parvæ gratiæ ad bonum faciendum (sic enim quandoque loquuntur cum Catholicis, ut eorum argumenta declinent, vel censuris Ecclesiæ se subducant), intelligunt de potentia absolutâ et abstractâ, atque in sensu diviso superioris cupiditatis, non de relativâ ad superiorem cupiditatem præsentem et in sensu composito illius (qui sensus divinus et compositus est Calvinisticus). Etenim proter dicta et plura alia, Jansenius docet lib. 4 de Grat. Chr. c. 9, quòd, *vigente delectatione carnali, impossibile sit ut virtutis ac honestatis consideratio prævaleat : et patet etiam ex illo, quod millies repetit et malè intelligit, S. Aug. dicto, in cap. 5 Epist. ad Galat. : Quod amplius nos delectat, secundum id operemur necesse est.* Uno verbo, tota libertas arbitrii quam agnoscit Jansenius in hoc statu naturæ lapsæ, nihil est aliud quam necessitas alternativa, seu vertibilitas ab unâ ad aliam necessitatem, quia viatores non sunt immobiliter fixi in bono sicut beati, neque immobiliter fixi in malo sicut damnati, sed flexibiles modò in bonum, modò in malum, secundum quòd prævalet delectatio cœlestis vel terrestris, semper tamen necessariò ; eo fermè modo quo canis modò blandiatur, modò irascitur, semper tamen necessariò. Consule Digressionem historicam in calece dissertationis.

Ex adverso Pelagiani erraverunt circa libertatem arbitrii, nimium extollendo. 1° Dicebant ipsum valere ad bonum sicut ad malum sine gratiâ Dei ; 2° stare non posse cum necessitate gratiæ præventis ; 3° in nullo fuisse læsum per peccatum Adæ, quod negabant traduci in posteros, sed veluti in æquilibrio positum, parem habere indifferentiam et facilitatem sive ad bonum sive ad malum ac in statu innocentie. 4° Volebant potentiam peccandi pertinere ad essentiam libertatis.

§ 5. *Multiplex radix libertatis.*

Nemo meliùs rem novit quàm qui ejus radices ac fontes scrutatur ; quapropter ad clariorem libertatis notitiam, quæ maximè necessaria est theologo, radices ejus sunt indagandæ.

Duplex est radix libertatis : alia extrinseca, alia intrinseca, 1° p. q. 19, a. 8, 1.° Perhier. Lect. 14, et alibi. Radix extrinseca libertatis est summa efficacia divinæ voluntatis ; quia cum Deus sit causa universalissima totius entis et omnium ejus modorum, et libertas tam potentialis quàm actualis arbitrii sit ejus modus et perfectio, atque omnium ejus actionum, planè sequitur quòd ab efficaciâ divinæ voluntatis, tanquàm à radice extrinsecâ, profluat.

Radix libertatis intrinseca est triplex : primâ et remota, est ipsa conditio naturæ intellectualis, quæ ob suam immaterialitatem eam obineat capacitatem ut absque sui alteratione possit omnium formas in se recipere et fieri omnia in esse intentionali. Hinc sequitur universalitas intellectus, quia potest omnia cognoscere,

scrutari, rimari et in omnes partes vertere, de iisque judicare quæ fugienda, quæ prosequenda, item supra ipsum judicium reflectere, illud emendare, mutare et reprobare. Hanc autem formam universalem intellectualem sequitur inclinatio parvis conditionis, scilicet voluntas capax omnis, universalis et infiniti boni. (f. p. q. 14, a. 1, et q. 82, a. 2, q. 24; De verit. a. 2, q. 6, De malo. a. unico et alibi.)

Quod ut profundius intelligatur, observandum est quòd omnem formam sua sequatur inclinatio ipsi proportionata. Ita enim natura est instituta, et his tribus totius naturæ ordo constat: scilicet natura seu forma quæ constituit naturam, sine ad quem natura tendit (non enim propter seipsam natura est), et inclinatione quæ naturam refert ad finem. Sunt autem triplicis generis naturæ seu formæ: quædam sunt omnino materiales, ut formæ insensibilium; quædam aliquatenus recedentes à conditionibus materiæ, ut formæ brutorum; quædam tandem totaliter elevatæ super conditiones materiæ, ut animæ rationales et angeli. Itaque formam materiæ immersam et ideò admodum limitatam, ut sunt formæ elementorum, plantarum et aliorum insensibilium, sequitur inclinatio proportionata, ad unum immutabiliter determinata, puta ad centrum, ad circumferentiam, vel aliquid hujusmodi, et dicitur appetitus naturalis. Formas verò aliquatenus è materiâ emergentes et ad spirituales accedentes, ut sunt formæ brutorum, sequitur inclinatio quæ dicitur appetitus sensitivus, habens aliquam amplitudinem. Nam licet forma apprehensa per sensum sit individualis et ad unum determinata sicut forma rei naturalis, tamen non semper eadem forma recipitur in sensu sicut est in rebus naturalibus; ignis enim semper est calidus, sed nunc una, nunc alia forma recipitur in sensu, puta, nunc forma delectabilis, nunc tristis; et inde, inquam, sequitur parvis conditionis inclinatio ad unum quidem determinata, sed non invariabiliter; modò namque bruta fugiunt, modò prosequuntur; nunc gaudent, nunc dolent, nunc ablandiuntur, nunc irascuntur, secundum diversas formas quas apprehendunt. Formas tandem omninò elevatas super conditiones materiæ, ut sunt animæ rationales et angeli, cum ex suâ elevatione et immaterialitate sint capaces cognoscere omne et universale verum, ut dictum est, sequitur parvis inclinatio quæ dicitur appetitus rationalis, capax omnis et universalis boni, ex quo fit ut omnibus bonis particulare emineat ac dominetur, eaque, dum non habent necessariam connexionem cum fine, cum indifferentia respiciat, quatenus nullum potest ejus capacitatem satiare neque amplitudinem adæquare.

Igitur prima et remota radix intrinseca libertatis arbitrii est ipsa immaterialitas naturæ intellectualis et ejus elevatio super conditiones materiæ. Secunda et propinquior est ipsa universalitas intellectus in cognoscendo et judicando de omnibus, etiam reflexè de suo judicio. Tertia et proxima est amplitudo et capacitas voluntatis ad omne et universale bonum, ejusque eminentia super omnia bona particularia; ex qui-

bus resultat in voluntate dominium super suos actus, ac jus disponendi de illis ad nutum, in quo formaliter consistit libertas arbitrii.

§ 4. *Multiplex libertatis definitio ex S. Thomâ.*

1° Sanctus Th., q. 24, de Verit. a. 1, definit ex philosopho liberum arbitrium, *quod est causa sui*; quia libertas opponitur servituti et subjectioni, ut dictum est; servus autem non est sui juris sed alterius, nec de suis rebus potest disponere nisi ad nutum alterius; sed liber est sui juris et ab alterius potestate solutus, habetque de se et suis rebus ad nutum disponere, in quo consistit ratio domini; dominium autem essentialiter pertinet ad libertatem; in hoc ergo sensu liber dicitur *causa sui*.

2° In 2, d. 24, q. 1, a. 1, definit libertatem arbitrii quod sit *facultas voluntatis et rationis*. Est ratio originativè et regulativè, quia ratio est ejus radix et regula, ut dixi § præced. Est autem formaliter voluntatis, sola enim voluntas est electiva, et electio est actus liberi arbitrii, ut dicemus modò. Liberum arbitrium igitur est ipsa voluntas realiter et entitativè, quia eligere, quod, ut dixi, est actus liberi arbitrii, est velle unum præ alio, quod est etiam actus voluntatis. Distinguitur tamen à voluntate ut voluntas est, ratione ratiocinatâ, quia voluntas, ut voluntas, magis latè patet quàm ut libera; velle enim extenditur ad media et ad finem, ad ea quæ necessariò et quæ liberè volumus; at eligere, quod est liberi arbitrii, fertur solum ad media et ad ea quæ non necessariò sed liberè volumus. Et sic liberum arbitrium est quidem ipsa voluntas, sed inadæquatè sumpta.

Dicitur facultas, quasi facilis potestas, q. 24 de Verit. a. 4 ad 1. Facile autem dupliciter dicitur; uno modo propter remotionem impediementi, alio modo propter adiutorii appositionem. Facultas pertinens ad habitum est per adiutorii appositionem, nam habitus inclinatur potentiam ad actum. Hanc autem facilitatem non nominat liberum arbitrium, eò quòd, quantum est de se, non inclinatur in unum magis quam in aliud, sed nominat facilitatem quæ est per remotionem impediementi, eò quòd liberum arbitrium non impeditur aliquo cogente vel necessitante à propriâ operatione. Ne tamen suspicaris istud impediementum, de quo S. Th., esse motionem divinam, ut quidam fingunt; non enim est ista motio magis impediementum liberæ operationis quàm succus radicis sit impediementum fructus; sed istud impediementum, ut explicat alibi S. doctor, est cum ratio passione turbatur et ligatur, aut objecto nimium præoccupata non satis deliberat, ut contingit in motibus indeliberatis (1-2 q. 77, a. 7): secluso ergo hoc impediementum, liberum arbitrium est facultas, seu, ut dicit Auctor, facultas expedita ad operandum (1 p. q. 83, a. 2 ad 2).

3° Q. 24 de Verit. a. 5, definit liberum arbitrium quòd sit *potentia rationalis ad opposita*. Dicitur potentia, scilicet activa, non actus, quia libertas est quid naturale permanens in homine, etiam dum non agit, 1 p. q. 83, a. 2 c.; non habitus, quia, ut modò dicebamus, habitus inclinatur ad unum tantum, libertas

aulem est indeterminata et indifferens ad opposita, ut dicitur in definitione; et hæc particula indicat propriam notionem libertatis, nomine enim indifferentiæ ad agendum vel non agendum communiter intelligitur libertas et dominium: *De libertate*, q. 1 p. q. 62, a. 8 ad 3 q. 83, a. 4 et alibi, definit libertatem quòd sit *electiva mediorum servato ordine finis*. Hæc definitio (quamvis præcedentes valeant et in idem fermè cum præsentis redeant) est omnium optima, et à S. doctore frequentius usurpata; passim enim libertatem explicat per vim electivam.

Dicitur itaque *vis*, id est, facultas, seu potentia, ut explicuimus. Dicitur *vis electiva*, 1 p. q. 83, a. 3, quia ex hoc liberi arbitrii esse dicimur quòd possumus unum accipere alio recusato, quod est eligere. Dicitur *vis electiva mediorum*, hic q. 15, a. 3, 0, quia electio propriè non est de fine ut finis est, sed de mediis tantum, quia electio in operabilibus se habet ut conclusio in speculabilibus, et finis sicut principium; unde sicut non est conclusio de principiis, sed de consequentibus ad illa, ita electio non est de fine, sed de mediis ad illud. Dixi, de fine ut finis est, quia sicut in speculativis nihil prohibet id quod est unius demonstrationis principium, esse conclusionem alterius demonstrationis (primum tamen principium in demonstrabilibus non potest esse conclusio alterius demonstrationis), ita etiam contingit id quod est in unâ operatione ut finis, ordinari ad aliquid aliud ut ad finem; et hoc modo finis cadit sub electione sicut in operatione medici sanitas se habet ut finis; unde hoc non cadit sub electione medici, sed hoc supponit tanquam principium; sed sanitas corporis ad bonum animæ ordinatur; unde apud eum qui habet curam de animæ salute, potest sub electione cadere esse sanum vel esse infirmum; sed ultimus finis nullo modo sub electione cadit, quia non potest ordinari ad aliud.

Dicitur, 1 p. q. 62, a. 8 ad 3, *servato ordine finis*, quia liberum arbitrium sic se habet ad eligendum ea quæ sunt ad finem, sicut se habet intellectus ad conclusionem. Manifestum est autem quòd ad virtutem intellectus pertinet, ut in diversas conclusiones procedere possit secundum principia data; sed quòd in aliquam conclusionem procedat prætermittendo ordinem principiorum, hoc est, ex defectu ipsius; similiter ergo quòd liberum arbitrium diversa eligere possit, servato ordine finis, hoc pertinet ad perfectionem libertatis; sed quòd eligat aliquid diverſendo ab ordine finis, hoc pertinet ad defectum libertatis; unde major et perfectior est libertas arbitrii in Deo; Christo et angelis, qui peccare non possunt, quam in nobis qui peccare possumus. *Et hinc jam patet* potentiam peccandi non esse de essentiâ libertatis, sed esse ejus næyum, de quo iterum infra.

Quinta tandem, et nunc valdè communis, circumfertur libertatis definitio, nempe: *Facultas quæ possumus omnibus ad agendum prærequisitis potest agere vel non agere*. Hanc definitionem non rejicimus, sed absque explicatione non admittimus, quia, licet non

sit absolutè falsa, est tamen ambigua, et ab eis præpalata qui præmotiones physicas rejiciunt; neque ulla ejus mentio reperitur in S. Thomâ. Igitur potest intelligi ista definitio de prærequisitis tempore, vel naturâ et causalitate tantum; item potest intelligi de potentiâ agendi et non agendi in sensu composito vel diviso. Si intelligatur de prærequisitis tempore, concedimus, quòd libertas sit potentia agendi vel non agendi in sensu tam composito quam diviso, ut cum prærequisitis tempore ad actum possit non solum componi potentia non agendi, quod est sensus divinus, sed etiam non actus, quod est sensus compositus. Si autem intelligatur de prærequisitis tantum naturâ et causalitate, negamus quòd possit agere vel non agere in sensu composito et potentiâ consequente, sed tantum in sensu diviso et potentiâ antecedente; hoc est, cum requisitis naturâ tantum ad actum non potest componi non actus, bene tamen potentia expedita non agendi, quia eo ipso instanti quo sunt prærequisita naturâ tantum ad agendum, ut sunt, v. g., iudicium ultimum rationis practicæ, determinatio quâ voluntas seipsam determinat ad agendum, est actio; implicat autem posse componi simul non actionem cum actione; et cum præmotio divina sit ex prærequisitis naturâ tantum et causalitate ad agendum, et in eo ipso instanti quo datur, homo agat, liberum arbitrium sub illâ non potest non agere in sensu composito et potentiâ consequente, sed in sensu diviso et potentiâ antecedente tantum; hoc est, non potest componere non actionem cum illâ, sed tantum potentiam non agendi. Sic in sententiâ eorum qui hanc definitionem adeò extollunt, quia gratia congrua est de prærequisitis naturâ tantum ad agendum, homo sub illâ non potest in sensu composito et potentiâ consequente non agere, sed in sensu diviso tantum et potentiâ antecedente, alioquin gratia non foret congrua, et præscientiâ Dei falleretur, ut latius dixi in 1 p.

Dices 1°: Liberum arbitrium, positis omnibus prærequisitis naturâ ad agendum, potest agere in sensu composito; ergo et non agere in eodem sensu, quia membra contradictoria eodem sensu debent intelligi. — Resp. quòd, intelligendo hanc definitionem arbitrii de prærequisitis naturâ tantum, improprie dicatur posse agere in sensu composito, sed debet dici facultas actu agens cum potentiâ non agendi. Unde hæc definitio prout jacet non debet intelligi nisi de prærequisitis tempore, ut sunt habitus, gratia sufficiens, etc. Et tunc est definitio libertatis potentialis et in actu primo, non actualis et in actu secundo.

Dices 2°: Quandoque agens liberum tenetur componere non actum cum omnibus prærequisitis naturâ ad actum; v. g., dum adsunt omnia prærequisita naturâ ad peccandum, tenetur homo componere cum illis non peccatum; ergo potest, nemo enim tenetur ad impossibile. Prob. ant: componere non peccatum cum prærequisitis naturâ ad peccandum, est tacere ut in eodem instanti quo sunt prærequisita ad peccatum, non sit peccatum; atqui homo tenetur facere ut

In eodem instanti quo sunt praequisita ad peccatum, non sit peccatum, alioquin peccaret; ergo. — Resp.: Nego ant.; ad probat. dist. maj. Componere non peccatum cum praequisitis naturā ad peccatum, est facere ut peccatum non sit in eodem instanti formali quo sunt praequisita ad peccatum, concedo maj.; in eodem instanti materiali, nego maj.; et ad hunc sensum distinctā minore; nego consequ. Itaque posse componere unum cum alio, non est posse facere ut unum possit esse in eadem duratione materiali in quā est aliud, sed est posse facere ut eadem duratio co-existentiam utriusque simul mensuret, quod est esse in eodem instanti formali. Hoc autem modo non potest homo ponere non peccatum cum praequisitis naturā ad peccatum, nec ad id tenetur, aliās componeret non peccatum cum peccato, quod est impossibile. Sic, v. g., justus eo instanti quo habet gratiam, potest peccare, non potest tamen componere peccatum cum gratiā, quia non potest facere ut idem instans quod mensurat existentiam gratiæ, simul mensuret existentiam peccati, sed tantum quod instans quod nunc mensurat existentiam gratiæ, possit mensurare existentiam peccati si adesset. Ita in nostro casu.

Repones: Potest homo cum praequisitis naturā ad actum ponere non actum in eodem instanti formali; ergo. Prob. ant. Motio divina est, secundum Thomistas, requisita naturā tantum ad actum; atqui homo potest ponere non actum in eodem instanti formali; ergo. Probat. min. ex concilio Tridentino. Potest ponere dissensum huic motioni; atqui dissensus supponit rem cui dissentitur, in eodem instanti formali existere, non enim dissentitur rei quæ fuit aut erit, sed quæ est; ergo. — Resp.: Nego ant.; ad probationem, nego min.; ad probationem, dist. maj.: Potest dissentire huic motioni potentiā antecedente et in sensu diviso, concedo maj.; potentiā consequente et in sensu composito, nego maj. Similiter, dist. min.: Dissensus actualis supponit rem cui dissentitur, existere in eodem instanti formali, transeat; dissensus possibilis presertim potentiā antecedente, nego. Vide quæ de hoc argumento latius dixi in tractatu de Deo, dissert. 3, a. 4, § 2, in solutione primæ object.

R. P. Franciscus Henno emendatur.

Dùm hæc scriberem, incidenter conjeci oculos in opus R. P. Francisci Henno tract. de Principiis actuum humanorum, q. 3, ubi legi, non sine stupore, enormia quibus onerat Thomistas eosque efficit puros putosque Calvinianos ac Ecclesiæ decretis rebelles. Dicit namque 1° Thomistas docere præmotionem physicam, quæ stante non possit esse non actio nisi in sensu diviso præmotionis, id est, ablatā præmotione. Ita Calvinista, at non sic Thomista, qui docet stante præmotione ad actum, et in sensu composito præmotionis, manere potentiam completam et expeditam ad non actum, quia præmotio supponit utrique potentiam completam et se tenet duntaxat ex parte actūs secundi. Dicit 2° Thomistas docere non esse in potestate creaturæ ut præmotionem illam habeat, aut habitam rejiciat. Ita Calvinus, contra quem Ecclesia in concilio Tridentino

definitivè sess. 6, cap. 3: *Quippe qui illam abjicere potest; at Thomistæ omnes ad unum (sunt enim, Deo misericente, Catholici et obediens filii Ecclesiæ) docent unicusque adesse præmotionem juxta ejus exigentiam, eamque posse abjicere, quia sub præmotione ad unum, juxta eorum principia, ut dictum est, manet potentia ad oppositum. Dicit 3° Thomistas docere sine præmotione impossibilem nobis esse actionem. Id nullus unquam Thomista somniavit; docent è contra absque præmotione haberi potentiam completam ad actionem, sicque absque illā actionem esse possibilem, quia, ut iterum repetam, præmotio non dat, sed supponit potentiam. Dicit 4° Thomistas docere præmotionem illam ita ex suis intrinsicis determinare hominem ad agendum, ut impossibile sit non esse actionem ad quam est præmotio. Eadem semper chordā aberrat R. Pater; docent è contra Thomistæ præmotionem illam ex suis intrinsicis determinare hominem non solum ad agendum simpliciter, sed etiam ad liberè agendum, sicque actionem, ad quam est præmotio, posse non esse, non minus quam qui liberè sedet, potest non sedere.*

Mirum profectò et plus quam mirum, scriptorem aliunde multis titulis commendabilem, qui laudabili, licet irritò, conatu tentavit principia Thomistica cum Scotisticis conciliare, eò usque prima elementa scholæ Thomisticae ignorasse, ut contraria prorsus et hæretica illi affingat. Et eum ex his falsis suppositis statuat conclusionem quam putat nobis adversari, nihil dicit ad rem aut contra nos, quapropter omitto; at quæ dixi, omittere non liceit in defensionem fidei nostræ.

§ 5. Non pertinet ad libertatem arbitrii quòd sit primum determinans.

Non potest non esse maximi momenti hæc observatio pro asserendā libertate sub præmotionibus physicis. Si enim libertas creata non sit à Deo quasi manu missa et emancipata, qualem fingunt nonnulli, sed secundum agens, secundum determinans primo subordinatum, quid illi nocet si, primò mota, secundò se moveat?

Constat autem observatio 1° ex naturā entis creati, cui dependentia tam in esse quam in operari ab ente increato ita est essentialis, ut nullā ratione ab ipso avelli possit; siquidem concipi non possit ratio entis creati; aut ulla ejus perfectio, quæ à Deo non oriatur et dependeat. Unde Deus dicitur non solum primum ens, sed prima causa, primum principium, primum movens, primum determinans, primum liberum, quia sicut nullum est ens nisi ab eo participatum, ita nulla causa, nullum movens, nullum determinans, nisi ab eo moveatur et determinetur, nullum liberum, nisi ipsi subordinatum. Et sicut, si esset aliquid ens ab ipso non participatum, desineret esse primum ens, sic si voluntas esset primum sui movens et determinans, desineret esse prima causa, primum principium, primum movens, primum liberum, et creatura his prærogativis decoraretur, fieretque quasi alter Deus; primum enim dicitur quod alterum prius non supponit.

Neque dicas cum adversariis, voluntatem quamvis

primò se determinaret, non ideò fore primam causam et primum principium, quia ratio primæ causæ et primi principii exigit non solum quòd ab altero non moveatur, sed etiam quòd sit à se. Hanc etiam responsionem tanquam falsam triplici solutione excipit et impugnat S. Th. in 2, d. 57, q. 2, a. 2, o. Prima solutio est quia *inconveniens videtur ut quòd à se esse non habet, à se agere possit*; secunda, quia *per se durare non potest quòd à se non est*; et utriusque solutionis ratio est, *quia omnis virtus ab essentiâ procedit, et operatio à virtute*; unde *cujus essentiâ ab alio est, oportet quòd virtus et operatio sit ab alio.*

Sensus itaque primæ solutionis est hic: necesse est eundem ordinem et eandem dependentiam servari inter virtutem agendi et ipsam essentiâ ex unâ parte, et inter virtutem agendi et operationem ex alterâ, *quia omnis virtus ab essentiâ procedit, et operatio à virtute*; atqui repugnat id quod non est à se, habere à se virtutem agendi; ergo etiam repugnat quòd id quod non est à se nec à se habet virtutem agendi, habeat à se operationem. Sensus secundæ solutionis est hic: Agens creatum in ratione agentis non minùs dependet à primo agente, quàm ens creatum in ratione entis et existentis in rerum naturâ dependet à primo et supremo ente; atqui ens creatum, ut existat et conservetur, indiget continuo influxu Dei; ergo etiam ut agat indiget simili influxu.

Præterea (et hæc est tertia solutio S. Thomæ), quamvis per hanc responsionem evitaretur quòd non esset primum simpliciter, non posset tamen vitari quin esset primum agens, si ejus actio in aliquòd prius agens non reduceretur sicut in causam. Id est, dato, juxta hanc responsionem, agens creatum non esse primum simpliciter et in omni genere, quia non haberet esse à se, vitari tamen non posset quin esset primum agens et primum suæ actionis principium in eâ ratione et eo ordine in quo ab aliâ causâ et alio principio non moveretur, quia, ut dixi, illud primum est quòd aliud prius non supponit.

2° Nihil vetat voluntatem creatam à Deo primò moveri et determinari, si ipsa sub istâ Dei motione se etiam moveat atque determinet, sicut suam libertatem servet et rationem laudis et meriti; non enim aliâ ratione adversarii negant voluntatem à Deo primùm determinari, quàm quia putant sub eâ determinatione voluntatem non se movere ac determinare, sed ita determinari ad unum ut non possit oppositum, sicut suâ libertate spoliari; atqui sic est quòd sub Dei determinatione ipsâ voluntas se moveat ac determinet; ad quid enim datur ista motio ac determinatio divina? non certè ut voluntas nihil agat, sed ut agat modo sibi consentaneo, id est, liberè, ita ut possit agere et non agere; unde divina motio et determinatio non solum non impedit quin voluntas se moveat ac determinet, sed potius hoc ipsum facit quòd sub istâ motione ac determinatione se moveat ac determinet; ergo.

Et hæc est constans ac perpetua doctrina D. Th. in omnibus suis operibus. Ex innumeris pauca refero: In primis S. doct. 1 p. q. 82, a. 1, ubi cum resolvisset

hominem esse liberi arbitrii, tertio loco sibi objicit: *Liberum est quòd sui causa est, ut dicitur 1, Metaph.*; quòd ergo moveatur ab alio non est liberum, sed Deus movet voluntatem; ergo. En tritum argumentum adversariorum, quod est ipsis pro clypeo et ense adversus præmotiones physicas. Id enim impossibile et inconceptibile ubique clamant, quòd id quòd ab alio moveatur et determinatur, seipsum moveat ac determinet, sitque ideò liberum. At isti quàm lato distant intervallo à S. Thomâ! « Dicendum, inquit S. doctor, quòd liberum arbitrium est causa sui motus, quia homo per liberum arbitrium seipsum movet ad agendum; non tamen hoc est de necessitate libertatis quòd sit prima causa sui, id quòd liberum est, sicut nec ad hoc, quòd aliquid sit causa alterius, requiritur quòd sit prima causa ejus. Deus igitur est prima causa movens et naturales causas et voluntarias; et sicut naturalibus causis movendo eas non aufert quin actus earum sint naturales, ita movendo causas voluntarias, non aufert quin actiones earum sint voluntarias, sed potius hoc in eis facit; operatur enim in unoquoque secundum ejus proprietatem. » 1-2, q. 6. Cùm probasset, art. 3, voluntatem seipsam movere, probat art. 4 eam etiam moveri à Deo, ita ut utrumque sit conjungendum, et voluntatem à Deo moveri et seipsam movere; et cùm 1° sibi objecisset esse de ratione voluntarii et liberi quòd sit à principio intrinseco, consequenter voluntatem non posse moveri à Deo, respondet: « Dicendum quòd de ratione voluntarii est quòd principium ejus sit intra, sed non oportet quòd hoc principium intrinsecum sit primum principium non motum ab alio: unde motus voluntarius, etsi habeat principium proximum intrinsecum, tamen principium primum est extra, sicut et primum principium motus naturalis est extra, quòd scilicet movet naturam. » Q. 10, seq. a. 4, o: « Ad providentiam divinam non pertinet naturam rerum corrumpere, sed servare. Unde omnia movet secundum virtutem: ita quòd ex causis necessariis per motionem divinam sequuntur effectus ex necessitate, ex causis autem contingentibus sequuntur effectus contingentes. Quia igitur voluntas est activum principium non determinatum ad unum, sed indifferenter se habens ad multa, sic Deus ipsam movet, quòd non ex necessitate ad unum determinat, sed remanet motus ejus contingens et non necessarius nisi in his ad quæ movetur naturaliter. » Et cùm 1° sibi objecisset *quòd omne agens, cui resisti non potest, ex necessitate movet, sed Deo cùm sit infinite virtutis resisti non potest... ergo Deus ex necessitate movet voluntatem*, respondet: « Dicendum quòd voluntas divina non solum se extendit ut aliquid fiat per rem quam movet, sed ut etiam eo modo fiat quò congruit naturæ ipsius. Et ideò magis repugnaret divinæ motioni, si voluntas ex necessitate moveretur, quòd suæ naturæ non competit, quàm si moveretur liberè, quòd competit suæ naturæ. » In 2, d. 25, q. 4, a. 1, ad 3: « Deus in libero arbitrio hoc modo agit ut virtutem agendi sibi ministret, et ipso ope-

ante liberum arbitrium agat, sed tamen determinatio actionis et finis in potestate liberi constituitur: unde remanet sibi dominium sui actus, licet non ita sicut primo agenti. » Q. 5. de potentiâ, a. 7, ad 13: « Voluntas dicitur habere dominium sui actus non per exclusionem primæ causæ, sed quia causa prima non ita agit in voluntate ut eam de necessitate ad unum determinet sicut determinat naturam; et ideò determinatio actus relinquatur in potestate rationis et voluntatis. » Vide insuper 1, c. g. c. 68, q. 6, de Malo, a. unico ad 3, opus. 129, et alibi passim. Et nota S. Thomam in his omnibus loqui de causalitate, motione, determinatione divinâ in ordine physico, ut patet legenti textus et contextus. Voluntariè ergo cæcetit quicumque non videt juxta S. Thomam voluntatem 1° moveri et determinari à Deo etiam in ordine physico, et eam sub istâ motione et determinatione se movere et determinare, proindeque sub motione divinâ illasam manere libertatem.

ARTICULUS II.

Utrum in homine lapsò sit libertas arbitrii seu indifferentiæ.

Suppono primum hominem in statu innocentie fuisse liberi arbitrii. Patet 1° ex illo Eccli. 15: *Deus ab initio constituit hominem et reliquit illum in manu consilii sui*; 2° Ex illo Gen. 2: *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram*. Quam Dei imaginem intelligunt communiter Patres de libertate arbitrii; 3° quia libertas est proprietas naturæ intellectualis, ut vidimus de radice libertatis. Neque hanc suppositionem negant Lutherani et Calvinistæ, sed volunt per Adæ peccatum fuisse extinctum liberum arbitrium, esseque merè titulum sine re, seu rem de solo titulo, atque in homine læso remanere duntaxat libertatem à coactione. Illis quoad rem subscribit Jansenius, ut patet ex dictis art. præced. et patebit infra, quamvis quoad vocem admittat liberum arbitrium. Contra quos

Dico: De fide est dari in homine lapsos libertatem arbitrii seu indifferentiæ, 1 p., q. 83, a. 1, q. 24 de Verit. a. 1, q. 6 de malo, art. unic.

Prob. ex S. Script. 1° Eccli. 15, jam. cit.: *Deus ab initio constituit hominem et reliquit illum in manu consilii sui. Adjecit mandata: Si volueris servare, conservabunt te... apposuit tibi aquam et ignem; ad quod volueris, porrige manum tuam; ante hominem vita et mors, bonum et malum, quod placuerit ei, dabitur illi. Ilæc autem verba non restringuntur ad solum primum hominem, ut contendit Calvinus, sed etiam extenduntur ad presentes quos alloquitur sacer scriptor, ut legenti patet. 2° Genes. 4, Deus alloquens Cain post Adæ lapsum: *Sub te, inquit, erit appetitus ejus* (scilicet peccati), *et tu dominaberis illius*. 3° Josue ultimo, dum iste dux Israelitarum eos presentes hortaretur ad retinendam avitâ fidem majorum et ne servirent diis alienis, dicit ipsis: *Majorem vobis datur, eligite hodie quod placeat, cui servire potissimum debeatis, utrum diis quibus servierunt patres vestri in Mesopotamiâ, an diis Amorrhæorum in quorum terrâ habitatis? Ego autem et**

domus mea serviemus Domino. Palàm est igitur non agi de Adamo, sed de hominibus tunc viventibus. Adde illud Eccli. 31: *Erit illi gloria æterna qui potuit transgredi, et non est transgressus, facere mala, et non fecit*. Et illud 1-Cor. 7: *Quod vult faciat, non peccat si nubat*. Et mox: *Non habens necessitatem, potestatem autem habens suæ voluntatis*. Et plura alia.

Probatur ex concil. Trident. sess. 6, cap. 1, ubi dicitur: *Tametsi in eis (illis Adæ) liberum arbitrium minime extinctum esset, viribus licet attenuatum et inclinatum*. Ibid. can. 4: *Si quis dixerit liberum hominis arbitrium à Deo motum et excitatum nihil cooperari assentiendo Deo excitanti atque vocanti... anathema sit*. Can. 5: *Si quis liberum hominis arbitrium post Adæ peccatum amissum et extinctum esse dixerit, aut rem esse de solo titulo, imò titulum sine re, figmentum demique à Satanâ inventum in Ecclesiam; anathema sit*. Can. 6: *Si quis dixerit non esse in potestate hominis vias suas malas facere... anathema sit*.

Probatur ex Patribus, maximè ex S. Aug., quem reclamant hæretici. Inprimis S. Aug. eo duntaxat sine scripsit librum de Gratia et libero Arbitrio, ut probaret utrumque debere admitti: « Quoniam, inquit, sunt quidam qui sic gratiam Dei defendunt, ut negent hominis liberum arbitrium, hinc aliquid scribere... curavi. » Et cap. 2: « Ipsa divina præcepta homini non prodesse, nisi haberet liberum voluntatis arbitrium, quo ea faciens, ad promissa præmia perveniret. » Et infra: « Quomodo jubet, si non est liberum arbitrium? » Lib. 2 de Nuptiis et Concupisc. c. 3; Pelagianos alloquens: « Liberum in hominibus esse arbitrium... utrique dicimus, non hinc estis Cælestiani et Pelagiani; ista quippe catholica fides dicit. » Lib. 1, ad Bonifac. cap. 2: « Quis nostrum dicit quòd primi hominis peccato perierit liberum arbitrium de humano genere? » Epist. 46: « Si non est gratia Dei, quomodo salvat mundum? et si non est liberum arbitrium, quomodo judicat mundum? » Et infra: « Nisi libero arbitrio intelligeremus atque saperemus, non nobis præciperetur. » His autem significari non solum libertatem à coactione, sed etiam à necessitate et indifferentiâ, manifestum est, cum præciperetur frustra iis qui sunt ad unum necessitate compulsi, ut modò dicam. Quædam alia ex S. Aug. referam art. seq., sed longè plura videri possunt apud Bellarmin. lib. 5, de Grat. et lib. Arbit. cap. 27 et 28; et quantum ad alios Patres tam Latinos quàm Græcos, capitibus anterioribus.

Probatur ratione à priori. Homo per peccatum non desit esse naturæ intellectualis; atqui naturam intellectuale insepabiliriter sequitur liberum arbitrium, ut patet ex dictis de radice libertatis; ergo.

Probatur ab experientiâ, quâ apparet hominem liberè unum eligere et aliud respicere (q. 24 de Verit. cit.).

Probatur à posteriori; sed efficaciter (1 p., q. 83, a. 1, cit). Si homo non esset liber libertate arbitrii et indifferentiæ, frustra essent consilia, exhortationes, præcepta, prohibitiones, præmia et poenæ; vel enim homo esset necessariò determinatus ad faciendâ quæ

præcipiuntur aut consulantur, et sic frustra præcipiuntur aut consuleretur id quod non posset non facere; vel esset necessariò determinatus ad eam non faciendam, et sic frustra prohiberetur id à quo abstinere non posset; ergo. Confirmatur: Homo in hoc statu nature lapsæ aliquando elicit actus meritorios et demeritorios; atqui ad hoc requiritur libertas à necessitate, ut dicam art. seq.; ergo.

Solvuntur objectiones.

Obj. 1° ex S. Scripturâ. Quicumque est liberi arbitrii, est dominus suorum actuum; atqui homo non est dominus suorum actuum, quia, ut dicitur Jerem. 10, non est in homine via ejus, nec viri est ut dirigat gressus suos; ergo. — Resp.: Nego min.; ad probat.: Sensus S. Scripturæ est quòd via hominis non sit in ejus potestate quantum ad executionem et exitum suarum electionum à quo potest impediri, velit, nolit. Electiones autem ipsæ sunt in ejus potestate, supposito tamen divino auxilio. Ib. ad 4.

Inst. 1°: Qui non facit quod vult, et facit quod non vult, non habet in potestate suam electionem; atqui dicit Apost. ad Rom. 7: *Non enim quod volo bonum hoc ago, sed quòd odi malum hoc facio*; additque se captivari in lege peccati; ergo. — Resp. ad min., ib. ad 1: Apostolum illic loqui de motibus inordinatis appetitus sensitivi. Quamvis enim appetitus sensitivus sit rationi subjectus, potest tamen in aliquo repugnare, concupiscendo contra hoc quod dicitur ratio; et hoc est bonum quod homo non facit cum vult, scilicet non concupiscere contra rationem, et in quo se dicit Apostolus captivari sub lege peccati, sentiendo nimirum motus concupiscentiæ quos nollet, at non illis consentiendo, nam *consentire vel dissentire propriæ voluntatis est*, inquit S. Aug. de Spiritu et Litt. c. 54.

Inst. 2°: Illius non est consentire ejus non est velle; atqui, juxta Apost. ad Rom. 9, non est volentis, scilicet velle, neque currentis, scilicet currere, sed miserentis Dei; ergo. — Resp.: Dist. min. Non est volentis solius, concedo; non est volentis cum auxilio Dei, nego. Illud ergo verbum Apostoli non sic est intelligendum quasi homo non velit et non currat libero arbitrio, sed quia non vult nec currit, nisi moveatur et javeatur à Deo, juxta illud à Philipp. : *Deus est qui operatur in nobis velle et perficere*; item Proverb. 21: *Cor regis in manu Domini, quocumque voluerit vertet* illud. Ib. ad 2.

Subsumes: Atqui quod ab alio movetur, non est liberum; ergo. Probatur subsumptum. Liberum est causa sui motus; atqui quod movetur ab alio non est causa sui motus: ergo. — Resp.: Nego subsumpt.; ad probat. dist. maj. Liberum est causa sui motus primâ vel secundâ, concedo maj.; necessariò prima, nego maj. et distinctione applicatâ min. Nego consequ. Solutio patet ex § præced. Ib. ad 5.

Repones: Quod merè passivè se habet, non est causa etiam secunda sui motus; atqui homo respectu motionis divinæ se habet merè passivè; ergo. Probatur min.: Lutum se habet merè passivè in manu figuli; atqui homo comparatur Deo moventi sicut lutum in manu

figuli, Isa. 45, Jerem. 18, Eccli. 59, ad Rom. 9; ergo. — Resp.: Nego min.; ad probat. Dist. min.; homo comparatur Deo moventi sicut lutum in manu figuli quoad aliquid, concedo, quoad omnia, nego. Ista itaque similitudo luti non est ad actus internos voluntatis, sed apud Isaiam et Jeremiam adducitur ad significandum hominem non posse magis impedire prospera vel adversa quæ Deus circa ipsum statuit, quam lutum possit impedire operationem figuli; apud Ecclesiasticum et Apostolum adducitur ad significandum prædestinationem non fieri ex hominum meritis, sed ex Dei voluntate. Verùm, dato gratis utrobique sermonem esse de actibus internis voluntatis, nihil aliud significaretur quàm quod Deus tam facilè possit hominis voluntatem movere quòcumque voluerit, quàm possit figulus lutum in quacumque formam cingere, cum hoc tamen discrimine, quòd cum homo sit agens intellectuale, moveatur secundum suum modum, id est, liberè, quod non competit luto.

Obj. 2° ex Patribus, præsertim ex S. Aug., S. doctor in Enchyr. c. 3, dicit: « Libero arbitrio malè utens homo et se perdidit et ipsum; nam cum libero peccaretur arbitrio, victore peccato amissum est liberum arbitrium. » Epist. 107 ad Vitalem: « Liberum arbitrium ad diligendum Deum primi peccati gravitate perdidimus. » Et lib. de Perfectione justitiæ, c. 4: « Viciâ, vitio in quod cecidit, voluntate, caruit libertate natura. » Ergo.

Pro intelligentiâ horum et sequentium quæ opponuntur ex S. Aug., observandum est S. doctorem in his agere contra Pelagianos, qui, ut jam observavimus, contendebant nihil homini detractum esse per peccatum originale quod negabant, sique ejus liberum arbitrium in nullo fuisse sauciatum et debilitatum quoad bonum, sed pari libertate et indifferentiâ, pari facilitate et propensione se movere ad virtutes et vitia, non secus ac in naturâ integrâ, neque indigere auxilio Dei ad opus bonum salutis. Hæc observatione præmissâ, — resp. liberum arbitrium dici à S. Aug. amissum peccato Adæ, non quòd sit extinctum quoad substantiam, sed quia est deterius factum et debilitatum quoad bonum eo fermè sensu quò pater dicitur perdere filium quem nimîa indulgentiâ sinit esse flagitiosum. Patet non solùm ex scopo S. Augustini impugnantis Pelagianos, sed ex ipsis verbis objectis; dicit enim hominem peccato perdidisse liberum arbitrium, sicut se ipsum perdidit; non autem se perdidit quoad substantiam, quasi desierit esse homo, sed quoad perfectionem justitiæ et facilitatem virtutis, quatenus est obnoxius ignorantiæ, concupiscentiæ, et mortis: Ita ipsemet S. Aug. seipsum disertis terminis explicat lib. 1, ad Bonifac. contra duas Epistolas Pelagii, c. 2: « Quis, inquit, nostrum dicat quòd primi hominis peccato perierit liberum arbitrium de humano genere? libertas quidem perit per peccatum, sed illa quæ in paradiso fuit, habendi plenam cum immortalitate justitiæ; propter quod natura humana divinâ indiget gratiâ. » Et lib. 2, c. 5: « Peccato Adæ arbitrium liberum de naturâ hominum perisse non di-

« cimus, sed ad peccandum valere in hominibus subditis diabolo; ad bene autem pièquè vivendum, non valere, nisi ipsa voluntas hominis Dei gratia fuerit liberata, et ad omne bonum actionis, sermonis, cogitationis adjuta (Q. 6 de malo, a. unico ad 25). »

Inst. 1°: Nulla remanet natura libertas ubi est dura peccandi necessitas; atqui juxta S. Aug. per peccatum inducta est dura peccandi necessitas; dicit enim lib. 2 de Perfect. justit. c. 5: « Quia peccavit (voluntas) secuta est peccantem peccandi dura necessitas. » Lib. 1 Operis imperfecti contra Julian. c. 105: « Multum erras, inquit, qui vel necessitatem nullam putas esse peccandi, vel eam non intelligis illius peccati esse poenam, quod nullam necessitatem commissum est. » Et lib. de Nat. et Grat. c. 67: « Sunt etiam necessitate facta improbanda, ubi vult homo rectè facere et non potest. » Eandem necessitatem S. Bernard. serm. 81 in Cant. vocat *incoerigibilem*. Ergo. — Resp. his et aliis similibus textibus triplicem adhiberi solutionem. Prima solutio est S. Aug. loqui de necessitate morali peccandi, sumptà pro magnà difficultate à peccato abstinendi propter vitium naturæ corruptæ per peccatum originale, qualis, v. g., contrahitur ex consuetudine peccandi, quæ tamen, inquit idem S. Aug. lib. 2 de Actis cum Felice, c. 8, *quamvis roborata, ab homine superari potest*. Eodem sensu S. Bernardus vocat *necessitatem incoerigibilem*, non quòd sit absolutè invincibilis, sed quia difficillimè vinci potest propter vehementiam prævæ inclinationis (Opusc. 1 contra errores Græc. c. 28).

Uno verbo, S. Aug. in his et similibus textibus nihil aliud intendit contra Pelagianos, quàm hominem post lapsum Adæ non amplius habere æqualem facilitatem et inclinationem ad bonum ac ad malum, sed ex inversione naturæ per peccatum, ex pravis concupiscentiis et habitibus habere magnam propensionem in peccatum et magnam difficultatem ab illo abstinendi, ex quâ difficultate sequitur quædam necessitas vaga et indeterminata aliquando peccandi. Unde altera solutio ex priori sequens est S. Augustinum loqui de necessitate peccandi vagâ et indeterminatâ, secundum quam peccata dicuntur necessaria, quatenus in hoc statu naturæ vitiatæ et in malum inclinatæ non possint vitari omnia collectivè, quamvis possint vitari singula. Hæc autem necessitas vaga et indeterminata non officit libertati arbitrii: quippe quod non circa omnia simul, sed circa particularia determinatè et singulariter versatur, ut optimè explicatur in 2 ad Ananibold. d. 28, q. unicâ, a. 1, ubi dicitur: « Sciendum est quòd liberum arbitrium se extendit ad aliquem particularem actum, non autem ad totius temporis cursum; in potestate enim liberi arbitrii est, quòd nunc velim hoc vel illud, aut non velim; sed non est in potestate liberi arbitrii, quòd nullo tempore aliquid voliturus sim, non enim est in ejus potestate immutabilitatem habere (Q. 24 de Verit. a. 1 ad 10 et a. 12 ad 7). »

Tertia solutio est S. Augustinum aliquando loqui de peccatis materialiter sumptis, quales sunt motus inde-

liberati concupiscentiæ et ignorantia involuntaria, quæ dicuntur peccata materialiter et improprie quatenus sunt effectus peccati et movent ad peccatum, et quibus homo carere non potest in hac vitâ.

Inst. 2°: Ibi est necessitas physica et determinata peccandi, ubi nulla est libertas indifferentiæ; atqui S. Aug., in Opere imperfecto cont. Julian. et alibi, totus est ut impugnet libertatem indifferentiæ tanquàm basim et fontem totius hæresis Pelagianæ; ergo. — Resp. Dist. min. Totus est ut impugnet libertatem indifferentiæ ad sensum Pelagianorum, concedo; ad sensum Catholicorum, nego. Contendebant Pelagiani, ut jam non semel dixi, libertatem hominis in nullo esse sauciatiã per peccatum originale quod negabant, neque in peccatum magis quàm in bonum esse propensam, sed in perfecto æquilibrio constitutam pari momento se movere ad virtutes et vitia sicut in naturâ integrâ. Hanc indifferentiam Pelagianam impugnat S. Aug.; at non eam quam statuit fides catholica, per quam, licet viribus attenuatam et in malum inclinatam, homo ita remanet dominus suorum actuum, ut possit agere vel non agere, agere hoc vel illud, adjunctis scilicet gratiâ ubi agitur de opere salutari, sed quæ gratia urgenti necessitate illi non deest secundum ejus exigentiam, ut diximus in tractatu de Deo.

Posset insuper objici famosum illud S. Augustini dictum in c. 5 Epist. ad Galat. quod ad nauseam repetit Jansenius, scilicet: *Quod amplius nos delectat, secundum id operemur necesse est*. — Resp. S. Aug. loqui de delectatione vel deliberatâ vel indeliberatâ. Si de indeliberatâ, intelligenda est necessitas moralis sumpta pro magnâ difficultate aliter faciendi; docet enim ipse S. Aug. majori delectationi posse resisti; homo, inquit lib. 85, quæst. 70, *etiam cum dolore magnam venandi delectationem potest colibere*. Si loquatur de delectatione deliberatâ ut communiter intelligitur, intelligenda est quidem necessitas simpliciter dicta, sed hypothetica et consequens voluntatem; id enim quod nos magis deliberatè delectat, est id quod præ alio deliberatè diligimus et eligimus; necesse est autem nos amplecti et sequi in opere externo quod præ alio deliberatè eligimus, sicut necesse est me loqui dum loquor; sed hæc necessitas, ut patet, sequitur ipsam liberam determinationem voluntatis, sicque ejus libertati non nocet.

ARTICULUS III.

Utrum ad merendum vel demerendum in hoc statu naturæ lapsæ requiratur libertas à necessitate seu libertas indifferentiæ?

Posito dogmate fidei, scilicet hominem in statu naturæ lapsæ gaudere libertatè à necessitate seu indifferentiæ quam dicimus libertatem arbitrii, quærimus nunc utrùm hæc libertas à necessitate omninò requiratur ad merendum vel demerendum in hoc eodem statu? annon sufficiat libertas spontaneitatis seu à coactione? — Dico: 1°: Ad merendum vel demerendum in statu naturæ lapsæ, requiritur in homine libertas à necessitate seu libertas indifferentiæ, et non suf-

ficit libertas à coactione (Q. 6 de Malo , a. unico , 0.) .

Dixi : *Seu libertas indifferentiæ*, ut significarem conclusionem esse intelligendam de quâcumque necessitate reali et propriè dictâ, per quam tollitur indifferentia, qualis est non solum necessitas invariabilis absoluta et totalis, quâ, v. g., Deus est necessarius, invariabiliter, absolute et totaliter determinatus ad se amandum, beati ad bonum, damnati ad malum, ita ut nullo modo possint oppositum; sed etiam necessitas variabilis relativa et partialis, quâ, v. g., homo in systemate Jansenii modò in bonum, modò in malum necessariò flectitur per alternativè superiorem delectationem celestem vel terrestrem; quæ necessitas non est invariabilis, ut patet; neque absoluta, sed relativa ad superiorem cupiditatem; neque totalis, quia supponit inferiorem delectationem conferre aliqualem potentiam ad oppositum ligatam, et impeditam per superiorem delectationem. Hæc; inquam, necessitas etiam excluditur à libertate requisitâ ad merendum vel demerendum, quia pariter per illam tollitur indifferentia quâ quis possit expedite velle, vel non velle, velle hoc vel illud. Ita definierunt Innocentius XII, Alexander VII, damnando ut hæreticam hanc tertiam propositionem Jansenii conclusioni nostræ contradictoriam, in sensu ab auctore intento : *Ad merendum et demerendum in statu naturæ lapsæ non requiritur in homine libertas à necessitate, sed sufficit libertas à coactione*. Idem prædefiniverat S. Pius V, et Greg. XIII, damnando hanc 67 propositionem Baii : *Homo peccat etiam damnabiliter in eo quod necessariò facit*. His verò summis pontificibus longè ante præverat S. Th. q. 6 cit. de Malo, his verbis decretoriis : « Quidam posuerunt quòd voluntas e hominis ex necessitate movetur ad aliquid eligendum, nec tamen ponebat quòd voluntas cogereretur. Non enim omne necessarium est violentum, sed solum id ejus principium est extra : unde et motus e naturalis inveniantur aliqui necessarii, non tamen violenti... Hæc autem opinio est hæretica, tollit enim rationem meriti et demeriti in humanis actibus. Non enim videtur esse meritorium vel demeritorium quod e aliquis sic ex necessitate agit, quòd vitare non possit. Est etiam annumeranda inter extraneas, philosophiæ opinioniones, quia non solum contrariatur fidei, sed subvertit omnia principia philosophiæ moralis. Si enim non sit liberum aliquid in nobis, sed ex necessitate movetur ad volendum, tollitur deliberatio, exhortatio, præceptum et poenitentia, et laus et vituperium, circa quæ moralis philosophia consistit... Ad hujusmodi autem opinioniones ponendas inducunt sicut aliqui homines, partim quidem propter proterviam, partim propter aliquas rationes philosophicas, quas solvere non poterunt, ut dicitur in 4 Metaph. » Idem docet S. doctor, q. 22, de Verit. ad 7, in 4, d. 49, q. 1 ad 5, questiunc. 5, ad 2; et alibi. Neque respondeas cum Vicentio Lenis seu Frumondo in Theriaca, lib. 2, c. 8. et aliis, S. Thomam excludere duntaxat necessitatem brutalem Manichæorum et Stoicorum, seu necessitatem talem quæ sit sine perfectâ cognitione finis, ut in motibus primo-

primis. Nam S. Th. excludit omnem necessitatem quâ quis sic aliquid necessariò agit, quòd vitare non possit. Hunc autem effectum habet necessitas Jansenii ex superioritate unius delectationis ad aliam, non minus quàm necessitas Stoicorum et Manichæorum ex fato vel ex superioritate unius animæ ad aliam : unde quavis istæ necessitates differant origine, sunt tamen pares effectus.

Præter S. Thomam, plures alii Patres laudantur qui eadem ratione conclusionem nostram asserunt. Inter eos S. Hieron. lib. 2, cont. Jovin : *Liberi arbitrii, inquit, nos condidit Deus, nec ad virtutem nec ad vitia necessitate trahimur, alioquin ubi necessitas nec corona est*. Quæ verba referens S. Aug. lib. de Nat. et Grat., c. 65, ea ut certissimè vera approbat his verbis : *Quis non agnoscat? quis non toto corde suscipiat? quis aliter conditam humanam neget esse naturam?* Idem S. Aug. lib. de Fide, cont. Manich. c. 40 : *Quis non clamat stultum esse præcepta dare ei cui liberum non est quod præcipitur facere, et iniquum esse damnare eum cui non fuit potestas jussa complere?* Et lib. de duabus Animabus, cap. 11 : *Peccatum est voluntas consequendi vel retinendi quod justitia vetat, et unde liberum est abstinere... nec hi libri obscuri mihi scrutandi erant, unde discerem neminem vituperatione suppliciove dignum, qui... id faciat quod facere non potest. Nonne ista cantant et in montibus pastores, et in theatris poætæ, et indocti in circulis, et docti in bibliothecis...; et in orbe terrarum genus humanum?* Et cap. 12 : *Dicere... peccatum teneri quemquam quia non fecit quod facere non potuit, summæ iniquitatis est et insanie*. Et lib. 3 de Lib. Arbit. c. 18 : *Quis peccat in eo quod nullo modo caveri potest? Peccatur autem, caveri igitur potest*.

Probatur ratio. Actus necessarii et merè spontanei non sunt morales : ergo nec meritorii aut demeritorii. Patet consequè; quia hic non agitur de merito physicè et impropriè sumpto, secundum quod omnis bona qualitas physica, puta pulchritudo, dicitur mereri laudem et admirationem, et omnis vitiosa qualitas, puta deformitas, dicitur mereri vituperium : sed agitur de merito, vel demerito strictè et moraliter sumpto, fundato in bonitate vel malitiâ morali nostro- rum actuum. Igitur

Prob. ant., 1° ex S. Th. in 2, d. 24, q. 5, ad 2, ubi dicit quòd *ibi incipit genus moris, ubi primò dominium voluntatis invenitur* : atqui dominium voluntatis in suis actus non invenitur, nisi dum est in potestate voluntatis velle et non velle, ut patet ex terminis et docet S. doct. 1 cont. Gent., cap. 68. Item in hæc parte, q. 1 ad 5, dicit *idem esse actus morales et actus humanos*; art. autem 1 ejusd. q., probat *illas solas actiones dici propriè humanas quarum homo est dominus et quæ ex deliberatâ voluntate procedunt* : porrò actionum necessariorum, ut est amor beatificus, homo non est dominus, neque procedunt à deliberatâ voluntate, id est, ex liberâ electione : ergo.

Probatur 2° idem ant. ratione. In tantum actus dicuntur morales in quantum subjiciuntur regulis morum et ab iis dirigi possunt : atqui actus necessarii et

purè spontanei non possunt subijci regulis morum, neque ab iis dirigi: ergo. Probatür min. Actus secundum se invariables non possunt subijci regulis morum nec ab iis dirigi; frustraneum enim forcé, imò stultum, adhibere regulam actioni quæ aliter esse non posset: atqui actus necessarii et merè spontanei sunt secundum se invariables, ut patet in amore beatifico, in amore beatitudinis in communi et aliis: ergo.

Confirmatur conclusio. Meritum dicitur habitudinem ad præmium, unde quis dicitur propriè mereri cum aliquid dat de suo ut accipiat de alieno, seu exhibet aliquid ex his quæ in sua potestate habet ut accipiat aliquid ex his quæ alter habet in sua potestate. Sic inter mercenarium et dominum reperitur propriè mereri et præmium, quia mercenarius ponit aliquid quod est suum et in sua potestate, scilicet laborem, et accipit quod est in potestate domini, nempe stipendium. Atqui actus necessarii non sunt in nostrâ potestate sic ut possimus illos ponere et non ponere, ut patet ex terminis, et amplius dicam art. seq. Ergo. Hanc rationem his paucioribus verbis comprehendit S. Th. loco cit. « Per actum proprium quis mereri non potest nisi sit dominus sui actus: sic enim suum actum quasi præmium pro præmio dare potest: est autem quis dominus sui actus per liberum arbitrium. » (Q. 29 de Verit. a. 6.)

Ex his tum auctoritatibus, præsertim S. Th., tum rationibus, inferes libertatem à necessitate seu indifferentiæ requiri ad merendum vel demerendum, non solum ex positivo decreto Dei, ut fingit Henricus à S. Ignatio lib. 2, cap. 8, n. 54, sed ex naturâ rei; sicque requiri in omni statu, quamvis verum sit summos pontifices definivisse tantum pro statu naturæ lapsæ.

Dico 2°: Ad merendum vel demerendum non requiritur necessariò libertas contrarietatis ad bonum vel malum, sed sufficit libertas contradictionis.

Probatür 1° in Christo, qui erat impeccabilis, et tamen meruit; 2° in angelis, qui in primo instanti meruerunt, nec tamen peccare potuerunt, ut dixi in tract. de Angelis; 3° in ipsâ S. Virgine, Apostolis et aliis sanctis confirmatis in gratiâ, qui meruerunt absque eo quòd peccare potuerunt; 4° ratione, quia hoc ipso quo actus est liber libertate contradictionis, ita ut possit poni et non poni, cadit sub regulis morum: de illo enim lex et ratio potest disponere, ipsum præcipere aut prohibere: ergo est moralis, consequenter meritorius aut demeritorius. Patebit magis hæc conclusio ex dicendis in secundâ conclus. art. sequent.

Solvuntur objectiones.

Obj. 1°: Ad merendum vel demerendum sufficit vera et essentialis libertas: atqui vera et essentialis libertas compatitur naturalem necessitatem: ergo.

Resp. hoc argumentum propriè spectare art. sequentem, ubi falsam esse minorem multis argumentis evincemus. Sed nunc gratis dato libertatem essentialem compati necessitatem naturalem, et sitam esse in solâ immunitate à coactione, nego maj. Et dico quod

in hac hypothesi, ultra libertatem essentialem, ad merendum vel demerendum in hoc statu naturæ lapsæ, juxta definitionem Ecclesiæ, SS. Patres, maxime S. Thomam, requiritur insuper libertas à necessitate.

Obj. 2° Ex S. Th. S. doctor, in 2, d. 40, q. 1, ad 1, ait: *Actus sunt in genere mortis ex hoc quòd sunt voluntarii*: ergo.

Resp. S. Thomam illic intelligere voluntarium liberum et non merè spontaneum, ut ostendemus art. seq., ubi varia alia S. doctoris testimonia, etiam huc spectantia, exponemus; unum duntaxat, quod parit difficultatem et conclusionem nostram directè videtur impetere hic subijcio. Itaque

Inst. S. Th. in 3, d. 18, ad 2, ad 3, sic ait: *Dicendum quòd etiamsi liberum Christi arbitrium esset determinatum ad unum numero, sicut ad diligendum Deum, quod non facere non potest; tamen ex hoc non amittit libertatem aut rationem laudis sive meriti, quia in illud non coactè, sed sponte tendit, et ita est actus sui dominus*: ergo ad merendum vel demerendum non requiritur libertas à necessitate.

Primâ fronte videtur difficilis hæc instantia, ob quam quidam restringunt conclusionem nostram ad statum naturæ lapsæ, in quo statu non erat Christus. Fateor equidem summos pontifices definiisse duntaxat libertatem à necessitate requiri ad merendum vel demerendum in statu naturæ lapsæ; verùm rationes nostre et Patrum auctoritates probant id etiam requiri ex naturâ rei et in omni statu. Alii respondent S. Thomam se retractasse in sua Summâ. Sed neque necesse est illic confugere.

Antequàm tamen adæquatè et directè respondeam, observandum velim S. Thomam loco citato non hoc unum dixisse quod objicitur: querit eò loci utrùm Christus potuerit mereri, quod resolvit affirmativè; et cum sibi objecisset n. 5, sic: *Naturalibus non meremur quia sunt determinata ad unum; sed liberum arbitrium in Christo erat determinatum ad bonum, ergo ipse per liberum arbitrium mereri non potuit*; huic argumento respondet 1° quòd liberum arbitrium Christi non erat determinatum ad unum secundum numerum, sed ad unum secundum genus, scilicet ad bonum, quia in malum non potest; sed tamen hoc potest facere et non facere, et hoc non excludit libertatem arbitrii, quia posse peccare non est libertas arbitrii, nec pars libertatis, ut dicit S. Anselmus. Hæc est prima solutio S. Th. secundum quam exigit ad merendum immunitatem non solum à coactione, sed etiam à determinatione ad unum numero, hoc est, indifferentiam contradictionis, licet non contrarietatis. Et hæc veram esse sententiam S. doctoris inde eruitur, quòd, cum in pluribus aliis locis, ut 3° p. q. 18, a. 8, ad 3, et q. 29, de Verit. a. 6, ad 1, idem argumentum tractet, hæc solam solutionem adhibeat, omisâ secundâ quæ nobis objicitur, cujus nusquam alibi meminit: unde non improbabili-ter multi inferunt S. Thomam secundam responsionem, quæ objicitur, adjectives ex sententiâ quorundam veterum, qui hæc prærogativam Christo tribuebant, quòd cum esset comprehensor et ut sic determinatus

ad amandum Deum, potuerit tamen ut viator eodem amore promereri.

Verùm, dato S. Thomam respondisse, ut obicitur, ex propria sententiâ, resp. sensum ejus esse quòd, quamvis liberum Christi arbitrium esset determinatum necessariò ad amandum Deum secundùm se, potuerit tamen mereri, quia cum tali determinatione remanebat liber ad eandem dilectionem Dei, prout est ratio diligendi creaturas: unde vult tantùm in eodem actu necessario reperiri meritum non quâ parte est necessarius, sed quâ parte est liber; aliàs contradiceret priori responsioni, in quâ exigit ad meritum immunitatem à determinatione ad unum numero. Neque obstant hæc verba, quia in illud non coactè sed spontè tendit, nam *non coactè sed spontè* idem est ac *non necessariò sed liberè*; sapius enim apud S. Th. et veteres *coactum* sumitur pro *necessariò*, et *spontaneum* pro *libero*, ut videbimus art. seq. Et ita hic sumi apertè indicant hæc verba sequentiâ: *Et ita est actus sui dominus*, quod foret falsum si intellexeret de actu necessariò; non enim, teste ipso S. doctore, sumus domini actuum necessariorum: *Sumus*, inquit 1. p., q. 82, ad 1, *domini nostrorum actuum secundùm quòd possunt hoc vel illud eligere*. Addit ibidem, quod est notatu dignissimum et planè decretorium præ veritate interpretationis nostræ: *Electio autem, non est de fine, sed de his quæ sunt ad finem; unde appetitus ultimi finis non est de his quorum sumus domini*. Ex quo principio, quòd ubique constanter tenet S. doctor, præsertim totâ q. 15 hujus partis, palam sequitur non solum ipsum in instantiâ sumere *non coactè pro non necessariò*, sed etiam ipsum non loqui de libero Christi arbitrio et ejus amore meritorio, prout terminatur ad Deum secundùm se, seu ut est ultimus finis, siquidem juxta constantem ejus doctrinam ultimus finis sit extra objectum electionis seu liberi arbitrii.

Repones: S. Th. q. 29, de Verit. 6, dicit quòd *Christus eadem charitate fruebatur et merebatur, sicut eadem voluntate*: atqui actus charitatis quò Deo fruebatur erat necessarius: ergo.—Resp. ut ante: Christus eadem charitate fruebatur, quatenus ferebatur in Deum secundùm se et ut ultimum finem; et eadem charitate merebatur, quatenus ferebatur in Deum secundùm quòd est ratio diligendi creaturas. Unde dist. min.: Actus charitatis quò Deo fruebatur erat necessarius prout attingebat Deum secundùm se et ut finem ultimum, conc.; prout attingebat Deum ut est ratio diligendi creaturas, nego. Paritas est in eâ ipsâ voluntate quam designat S. Th. Eadem quippe voluntate fruebatur et merebatur: fruebatur, quatenus ipsa voluntas amabat necessariò Deum in se; merebatur, quatenus eadem ipsa voluntas amabat Deum ut est ratio diligendi creaturas.

Urgebis: Bonitas divina, etiam quatenus est ratio diligendi creaturas, non est minùs infinita quàm bonitas divina secundùm se; est enim eadem divina bonitas: atqui divina bonitas secundùm se clarè visa necessariò amatur: ergo etiam ut est ratio diligendi creaturas.—Resp.: Dist. maj.: *non* quatenus sumpto mate-

rialiter, conc.; sumpto formaliter, nego. Id est, divina bonitas, quæ est ratio diligendi creaturas, est quidem infinita; sed quatenus est formaliter applicata creaturis, ut ratio eas diligendi, sub istâ formal ratione non est infinita, quia applicatur finito modo, sicut finito modo à creaturis participatur.

Insistes: S. Th. hic q. 6, a. 2, ad 3, dicit: *Laus et vituperium consequuntur actum voluntarium secundùm perfectam voluntarij rationem, qualis non invenitur in brutis*: atqui perfecta ratio voluntarij reperitur etiam in actibus necessariis, ut in amore beatifico, sicut diximus supra: ergo.

Resp.: S. Thomam loqui de voluntario perfecto hominis viatoris, quod est semper cum libertate indifferentiâ, sallem contradictionis. Aut si loquatur de voluntario perfecto prout abstrahit à voluntario viæ et patriæ, sensus est quòd laus et vituperium non consequuntur actum, nisi sit perfectè voluntarius, non autem quòd consequantur omnem actum perfectè voluntarium, quia requiritur quidem ad laudem aut vituperium, quòd actus sit perfectè voluntarius, sed id non sufficit nisi etiam sit liber; sicut licet laus et vituperium non consequantur nisi actum creaturæ rationalis, non tamen consequuntur omnem actum creaturæ rationalis.

Replicabis: S. Th. in 5, d. 12, q. 2, a. 1, ad 3, dicit quòd *impotentia coactionis quæ opponitur voluntario tollit rationem merit et demeriti, non impotentia quæ est ex perfectione in bonitate vel malitiâ, quia hæc voluntarium non tollit, sed ponit voluntatem confirmatam in bono*: ergo.—Resp. sensum S. Th. esse quòd impotentia bene vel malè agendi orta ex perfectione seu confirmatione in bono vel in malo, non tollat rationem meriti vel demeriti, quia voluntarium scilicet liberum non tollit; et hoc est quòd dixi in secundâ conclus. et dicam art. seq., scilicet libertatem contrarietatis ad bonum et malum non esse de essentiâ libertatis, nec requiri ad merendum, vel demerendum, sed sufficere libertatem contradictionis. Sumit ergo hic S. Th. voluntarium pro libero et coactionem generalitèr tam pro violentiâ quàm pro simplici necessitate, quòd ipsi familiare est, ut dicam modò. Et hunc esse sensum S. doctoris patet tum ex eo quòd in art. cit. querat utrum Christus potuerit peccare? tum quia impotentia bene vel malè agendi orta ex confirmatione in bono vel in malo, non est propriè ex violentiâ, sed ex inclinatione necessariò determinatâ ad unum; tum tandem ex argumento cui respondet quòd procedebat de voluntario libero et de impotentia peccandi ortâ tam ex violentiâ quàm ex necessitate, secundùm illud quòd profert ex S. Aug.: *Nullus peccat in eo quòd vitare non potest*; sive autem quis coactione propriâ, sive quis simplici necessitate compellatur ad peccatum, illud vitare non potest.

Plura alia argumenta omitto, quia recurrent art. seq. Unde sit

ARTICULUS IV.

Utrum et quæ indifferentiâ sit de essentiâ liberi arbitrii?
Quamvis fide certum sit hominem in statu naturæ

lapsus gaudere libertate a necessitate seu libertate indifferentiæ, camque requirit in eodem statu ad merendum vel demerendum, ut ex superioribus articulis constat, non desunt tamen theologi catholici qui, cum Jansenio, contendunt hæc indifferentiam, seu libertatem a necessitate, non pertinere ad essentiam liberi arbitrii, sed solum ad ejus statum in viâ; libertatem autem libero arbitrio essentialiam, et quæ ipsi in omni statu competat, esse præcisè libertatem à coactione, seu spontaneitatem cum perfectâ cognitione: unde, juxta illos, Deus libertate essentiali arbitrii se amat et producit Spiritum sanctum, beati eadem libertate Deum amant, similiter viator beatitudinem in communi.

Non paucis videtur parum utilis hæc quaestio, et quasi de nomine. Vocetur, inquit, ista libertas à coactione libertas essentialis, seu libertas simpliciter dicta, quid nocet, modo in tuto sint dogmata fidei maneatque inconcussam aliam inesse homini viatori et requiri ad merendum aut demerendum in hoc presenti statu? Ita quidem: attamen negari non potest quin hæc Jansenii opinio multam faveat ejus erroribus damnatis, in eaque libertatem arbitrii facile concillari posse cum delectatione necessitante, et fortè fuit ad id excogitata: ita ut neque ipse Jansenius neque Lutherus et Calvinus possint postulari eversi liberi arbitrii. At verò eâ expugnata, solidè firmantur priores fidei assertiones, et doctrina Janseniana radicibus evertitur. Insuper in hujus questionis discussione, varia tum S. Augustini cum S. Thomæ principia, quibus abutuntur Janseniani et Calviniani, in bonâ luce collocantur. Quapropter accurato examini subjiciendam et pro viribus confutandam existimo. Itaque.

Dico 1°: Vera et essentialis libertas arbitrii non consistit in solâ immunitate à coactione, cum perfectâ advertentiâ, seu, ut dicunt, in solo voluntario rationali, sed in immunitate à necessitate, seu libertate indifferentiæ. Est communis contra Jansenium, Vincentium Lens seu Fromondum, Henricum à S. Ignatio, e quosdam alios.

Probatur 1° ex concil. Trid. Lutherus et Calvinus damnati sunt sess. 6, can. 5 concil. Trid. tanquam negantes liberum arbitrium hominis, consequenter libertatem veram et essentialiam arbitrii: atqui hi non negabant in homine immunitatem à coactione, seu spontaneitatem cum perfectâ advertentiâ; quin è contra eam aperto ore asserbant. *Voluntas*, inquit Lutherus de servo Arbit, *merâ lubentiâ et prontitate ac sponte suâ vult et facit non coactè pro naturâ voluntatis; quæ si cogeretur, voluntas non esset; nam coactio potius est, ut sic dicam, voluntas. Et Calvinus, lib. 2 de lib. Arbit. : Si coactioni opponitur libertas, liberum esse arbitrium et fateor et constanter assevero, ac pro hæretico habeo quisquis secus sentiat. Ergo vera et essentialis libertas arbitrii, juxta Trident. non consistit in solâ spontaneitate.*

Neque dicas Lutherum et Calvinum fuisse damnatos quòd dicerent libertatem à necessitate non pertinere ad statum hujus viæ. Equidem fateor idèd fuisse dam-

mnatos canone 4 et 6, at canone 5 damnantur præcisè quòd negarent liberum hominis arbitrium: *Si quis liberum hominis arbitrium, post Adæ peccatum, amissum et extinctum esse dixerit... anathema sit.* Immeritò autem concilium eos damnasset tanquam negantes liberum arbitrium, si essentia liberi arbitrii sita sit in spontaneitate quam illi ultrâ admittebant.

Probatur 2° ex condemnatione duplicis propositionis Baii à S. Pio V et Gregorio XIII. Prima est: *Quod voluntariè fiat, etiamsi necessitate fiat, liberè tamen fit.* Secunda: *Sola violentia repugnat libertati hominis naturali.*

Scio adversarios respondere has propositiones esse damnatas quia ad liberum nihil amplius requirunt quàm esse voluntarium, cum tamen requiratur insuper, inquit, quòd procedat à voluntate cum plenâ advertentiâ et deliberatione rationis; unde, juxta ipsos, motus primoprimum et indeliberati concupiscentiæ, quamvis sint voluntarii, non tamen sunt liberi.

Sed contra: 1° Istâ responsio est gratuita; 2° est falsa; non enim damnatur prima saltem propositio quia componit voluntarium cum libero, ut patet, hæc enim duo sæpissimè junguntur, sed quia componit libertatem cum necessitate; at sive necessitas sit cum præviâ advertentiâ, sive sine illâ, peracè est necessitas: ergo. 3° Quæro ab adversariis quare motus necessarii sed prævisi sunt liberi, et motus necessarii improvisi non sunt liberi? Quia, inquit Jansenius lib. de Grat. Chr. cap. 56, motus improvisi, licet voluntarii, non sunt in hominis potestate, nec sumus eorum domini: bene; sed subsumo: atqui etiam motus simpliciter voluntarii et necessarii, quamvis prævisi, non sunt in nostrâ potestate, nec sumus eorum domini, ut mox invictè probabo: ergo.

Probatur 2° ex D. Th., cujus auctoritate abutuntur adversarii. S. doct. repetit libertatem arbitrii in Deo, angelis et hominibus ex immunitate à necessitate seu ex indifferentiâ ad agendum et non agendum: ergo juxta S. Th. libertas arbitrii non solum secundum statum accidentalem quem habet in nobis viatoribus, sed secundum rationem suam formalem et prout est communis omni statui, non consistit in solâ spontaneitate, seu voluntario rationali, sed in indifferentiâ seu immunitate à necessitate.

Probatur ant. : S. Th. q. 24, de Verit. a. 5, ubi quærit ex professo utrum in Deo sit liberum arbitrium, respondet in corpore articuli : « Oportet dicere in Deo liberum arbitrium inveniri, similiter et in angelis; non enim ipsi ex necessitate volunt. » Unde tertium argumentum, quod sic erat: « Liberum arbitrium est potentia ad oppositos actus se habens; sed Deus non se habet ad opposita, cum sit immutabilis nec in malum flecti possit: ergo liberum arbitrium non est in Deo, » non solvit negando majorem, prout debuisset negare si censuisset cum adversariis, sed negando minorem et ostendendo esse in Deo potentiam ad opposita seu indifferentiam. « Dicendum, inquit, quòd voluntas divina se habet ad opposita, non quidem ut aliquid velit et postea nolit, quod ejus immutabili-

« tati repugnat, nec ut possit velle bonum et malum, »
 « quia defectibilitatem in Deo poneret, sed quia potest
 « hoc velle et non velle. » Q. 16, de Volo, ad 5 o:
 « Voluntas Dei, inquit, non sic fertur ad unum in suis
 « effectibus, quin, quantum est, de se, possit ferri in
 « aliud; et secundum hoc competit ei libertas arbi-
 « trii. » In 2, d. 25, q. 1, a. 1, ad 2: « Ad libertatem
 « arbitrii pertinet ut actionem aliquam facere possit
 « vel non facere; et hoc Deo convenit; bona enim
 « quæ facit, potest non facere. » 1 p. q. 19, a. 10 o,
 « probat Deum non se amare libere, quia se amat nec-
 « cessario, sed esse liberum ad ea quæ contingenter
 « seu non necessario vult extra se.

De angelis, 2 cont. Gent. c. 48, ubi agens de substan-
 tiis intellectualibus dicit « libertatem » necessè eas ha-
 bere si habent dominium sui actûs, ut ostensum
 est; ostenderat autem cap. præced. ratione secun-
 dâ, « eas habere dominium sui actûs ratione
 « voluntatis, utpote in ipsâ existens agere et non
 « agere.

De homine, 1 p. q. 19, a. 1: « Liberum arbitrium,
 « inquit, habemus respectu eorum quæ non necessario
 « volumus vel naturali instinctu. » Q. 85, ad 1: « Ap-
 « petitus naturalis non subjacet libero arbitrio. » Ibi-
 dem probat hominem esse liberi arbitrii « quia judi-
 « cium rationis ad diversa se habet, et non est deter-
 « minatum ad unum. » Et ad 5: « Liberi arbitrii
 « dicimur, quia possumus unum recipere, alio recu-
 « sato. » Adde, juxta D. Th. ut vidimus ad 1 hujus
 dissertationis, primam et remotam radicem libertatis
 arbitrii esse naturam intellectualem, capacem omnium
 formarum in esse intelligibili; secundam minùs re-
 motam, capacitatem intellectûs in intelligendo omnia
 et proximam, ex utraqûe priori secutam, ipsam
 amplitudinem voluntatis ad quodcumque particulare
 bonum, quorum nullum ejus capacitatem satiare et
 implere potest: ex quo habet in quodvis particulare
 bonum dominari, et ad nullum necessitari.

Ex his et aliis innumeris quæ longius foret referre
 patet quàm vanum, quàm falsum sit unicum effugium
 quo Henricus à S. Ignatio hæc omnia excipit, dicendo
 S. Thomam in his omnibus et similibus locis non tra-
 dere notionem libertatis in genere, sed notionem li-
 bertatis necessariæ ad merendum vel demerendum
 in hoc statu naturæ lapsæ: quot enim verba S. doct-
 oris retulimus, tot hunc auctorem falsi arguunt:
 quasi verò S. Th. loquatur tantùm de libertate neces-
 sariâ ad merendum et demerendum in hoc statu na-
 turæ lapsæ, dum loquitur de libertate Dei et angelo-
 rum, et notionem libertatis humanæ repetit ex prin-
 cipiis naturæ intellectuali intrinsecis.

Probatur 3° primâ ratione fundamentali ex princi-
 piis ejusdem Angelici doctoris petità. Libertas essen-
 tialis arbitrii sita est in potestate et dominio quod ha-
 bemus super nostros actus: atqui actus purè spontanei
 et necessarii quantumvis cum advertentiâ rationis
 procedentes, non sunt sub nostrâ potestate et domi-
 nio: ergo. Major admittitur ab adversariis et constat
 x Scripturâ, quæ libertatem explicat per dominium

et potestatem hominis in suos actus. Genes. 4: *Subier-
 te erit appetitus ejus (scilicet peccati), et tu dominaberis
 illius.* 1 Cor. 7: *Non habens necessitatem, potestatem
 autem habens suæ voluntatis.*

Probatur min. multipliciter: 1° disertissimis S. Th.
 testimoniis, quæ nullum patiuntur effugium: *Domi-
 nium, inquit 1 cont. Gent. c. 63, quod habet voluntas
 supra suos actus, per quod in ejus potestate est velle vel
 non velle, excludit determinationem virtutis ad unum et
 violentiam causæ exterioris agentis.* 1 p. q. 60, a. 1:
Ejus quod ex necessitate est non sumus domini. Et
 q. 82, a. 1, ad 5: « Sumus domini nostrorum ac-
 tum secundum quod possumus hoc vel illud elige-
 re. »

2° Ex aliis Patribus. Clemens Alexand. lib. 4 Stro-
 mal. sub finem: « Id est, in potestate nostrâ
 « ejus ex æquo sumus domini, et ejus quod ei adver-
 « satur, ut philosophari vel non, credere vel non. »
 S. Aug. de Spirit. et Litt. cap. 51: *Hoc quisque ha-
 bere in potestate dicitur, quod si vult facit, si non vult
 non facit.* De eo autem quod quis necessario facit,
 non dicitur quod si vult facit, si non vult non facit;
 nemo enim seriò dixerit Deum se amare si vult, se
 non amare si non vult.

3° Ratione. Nulla volitio naturalis est in dominio et
 potestate nostrâ: atqui datur volitio naturalis tam in
 Deo quàm in homine perfectè voluntaria et cum plenâ
 rationis advertentiâ: ergo ut actus sit in dominio et
 potestate nostrâ, non sufficit quòd sit perfectè volun-
 tarius et merè spontaneus. Minor constat. Sic in ho-
 mine amor ultimî finis est naturalis et perfectè volun-
 tarius; in Deo amor quo se amat et producit Spiritum
 sanctum, est naturalis et perfectè voluntarius. Pro-
 batur maj.: 1° Naturalia præveniunt dominium nos-
 trum, quia natura est primum in unoquoque et radix
 omnium, et ideo oportet omnes motus non naturales,
 quales sunt motus liberi in quos habemus dominium,
 fundari et radicari in aliquo motu naturali, conse-
 quenter ab eo præveniri. Ita perpetuò docet S. Th.
 q. 22, de Verit. a. 5, 1 p. q. 82, a. 1; ibidem q. 60,
 a. 2, et alibi: idque ostendit in homine quantum ad
 intellectum et voluntatem: « Intellectus enim, inquit
 « ultimo loco cit., cognoscit principia naturaliter, et
 « ex hæc cognitione causatur in homine cognitio con-
 « clusionum quæ non cognoscuntur naturaliter ab ho-
 « mine, sed per inventionem vel doctrinam. Similiter
 « in voluntate finis hoc modo se habet sicut princi-
 « pium in intellectu, ut dicitur in 2 Physic. Unde vo-
 « luntas naturaliter tendit in suum ultimum finem;
 « omnis enim homo vult naturaliter beatitudinem, et
 « ex hæc naturali voluntate causantur omnes aliæ vo-
 « luntates, cum quidquid homo vult velit propter
 « finem. Dilectio igitur boni, quod homo naturaliter
 « vult sicut finem, est dilectio naturalis: dilectio au-
 « tem ab hæc derivata, quæ est boni quod diligitur
 « propter finem, est dilectio electiva seu libera. » Et
 hoc ita naturali lumine constat apud omnes, ut inde
 natum sit commune proverbium: *Quod natura dedit,
 tollere nemo potest;* quia scilicet naturalia non subja-

cent potestati hominis, sed illam præveniunt et fundant. Ergo.

Probatur 2° eadem maj. : scilicet volitionem naturalem non esse in dominio et potestate volentis, quia aliàs sequeretur absurdum omnium maximum, nempe Patrem et Filium, qui amore naturali perfectè voluntario producent Spiritum sanctum, eum habere sub suâ potestate et dominio. Ergo.

Neque dicas cum Fromondo quòd, sicut *producere, generare, spirare* possunt purificatis imperfectionibus verificari in mysterio SS. Trinitatis, ita et *dominari* : nam disparitas est quòd *producere, generare, spirare*, nullam in suo conceptu involvant imperfectionem, neque ex parte principii, neque ex parte termini, ut ostendimus in tract. de Trinit. Unde non mirum si, resecatis imperfectionibus quas habent in nobis, verificentur in divinis. At *dominari* in suo conceptu essentiali involvit impræscindibiliter imperfectionem ex parte termini, scilicet subjectionem et inferioritatem : *Dominari*, inquit S. Greg. hom. 84, in Evang., *nilil aliud est quàm subditum quemquam possidere*; et auctor, l p. q. 43, a. 7, ad 6 : *In significatione domini clauditur quòd habet servum.*

Antequàm ad ultiores probationes procedam, præmittenda est vulgata et communiter recepta doctrina auctoris, scilicet voluntatem posse considerari dupliciter : 1° ut natura est; 2° formaliter ut voluntas est, quia formam quamlibet sequitur sua inclinatio : formam naturalem hominis, quæ in esse intuitivo una est, sequitur inclinatio ad unum determinata; et est voluntas ut natura est; formam autem per intellectum apprehensam, eùm sit multiplex, sequitur inclinatio ad multa indifferens, et est voluntas ut voluntas formaliter. Et hinc nascitur inter utramque hoc discrimen, quòd voluntas, ut natura, agat determinata ad unum ex inclinatione ab Auctore nature sibi indita; voluntas autem, ut voluntas, non agit ut determinata, sed indifferens ad opposita seipsam determinat. Audiatur S. doctor : « Natura et voluntas, inquit q. 22, de Verit. ad 5 o, hoc modo sunt ordinatæ, ut ipsa voluntas quædam natura sit, quia omne quod in rebus invenitur natura quædam dicitur. Et idè in voluntate oportet invenire non solum id quòd voluntatis est, sed etiam quòd naturæ est; hoc autem est cujuslibet nature create, ut à Deo sit ordinata in bonum, naturaliter appetens illud, unde et voluntati ipsi inest naturalis quidam appetitus sibi convenientis boni. Et præter hoc habet appetere aliquid secundum propriam determinationem, non ex necessitate, quod ei competit in quantum voluntas est. » Et ad quantum in contrarium : « Voluntas, in quantum est rationalis, ad opposita se habet : hoc enim est considerare ipsam secundum hoc quod est ei proprium; sed prout est natura quædam, nihil prohibet eam determinari ad unum. » Idem docet l p. q. 41, a. 2; q. 2, de Pot. a. 3 o; et sibi. Et hæc doctrina videtur desumpta ex S. Aug. qui, lib. de duabus animabus, cap. 12, dicit : *Illæ animæ si naturæ, non voluntatæ, faciunt; id est, si libero et ad faciendum et ad non faciendum animi motu ca-*

rent : quibus significatur animam naturæ agere, esse, agere sine libero motu; agere autem voluntate, scilicet ut voluntas est, esse sic agere ut possit non agere. Et lib. 2, cont. Felicem Manich. cap. 4 : *Cùm Dominus dicit : Aut hoc facite, aut illud facite, potestatem* (id est, voluntatem) *indicit, non naturam.*

Itaque voluntatem ut natura est sequitur libertas spontaneitatis et lubentia; voluntatem autem ut est voluntas formaliter sequitur libertas indifferentiæ. Prima vocatur à S. Th. libertas voluntatis; secunda, libertas arbitrii. Ita q. 24, de Verit. a. 1, ad 20. In hoc ergo maximè hallucinatus est Jansenius, quòd ubique confundat libertatem voluntatis ut natura est, cum libertate voluntatis ut voluntas est formaliter, seu libertatem voluntatis et libertatem arbitrii. Unde, lib. 6 de Grat. salvat. cap. 7, dicit *ex mille D. Augustini locis certissimum esse voluntatem, libertatem voluntatis, liberum arbitrium, arbitrium voluntatis, eadem esse apud ipsum.* Et idè hoc ipso quòd legebat in S. Aug. aut S. Th. necessitatem non repugnare libertati voluntatis, statim inferebat eam non repugnare libertati arbitrii.

Ex his ergo quæ ab omnibus sanioris doctrinæ theologis communi calculo probantur, duplex eruo argumentum in assertionem nostræ conclusionis.

Primum. Omnis volitio essentialiter libera debet esse à voluntate ut voluntas est formaliter, et non ut est natura; non enim homo est liberi arbitrii secundum conceptum nature communem omnibus entibus, quorum quaslibet formas sequitur inclinatio, sed secundum conceptum ipsi proprium et prout distinguitur ab entibus non intellectualibus : atqui voluntas ut voluntas est formaliter non est determinata ad unum, sed se habet indifferenter ad opposita, ut patet ex dictis. Ergo. Secundum. Tunc voluntas est libera libertate essentiali arbitrii, quando agit ut voluntas et non ut natura : atqui in his quæ naturaliter et necessariò volumus, quantumvis præluente ratione, voluntas non agit ut voluntas, sed ut natura : ergo. Maj. patet ex dictis. Probatur min. : tunc voluntas agit ut voluntas, quando ex se determinat seipsam, id enim importat idea libertatis, et hoc ipsum sonat vox arbitrii : atqui in his quæ naturaliter et necessariò volumus, voluntas ad ea non se determinat ex se, sed est à naturæ determinata, ut patet : ergo.

Probatur ultimò conclusio in inconvenienti. Juxta SS. Patres, præsertim Aug. lib. 1. de Grat. Chr. c. 47, concordia libertatis cum gratiâ efficaci *ita est..... difficilis..... ut quando asseritur Dei gratiâ, liberum arbitrium putetur auferri* : atqui si libertas essentialis sita sit in solâ immunitate à coactione, seu in solo voluntario rationali, nemo est qui philosophiæ aut theologiæ principiis leviter imbutus facillè non concipiat hujus libertatis cum gratiâ efficaci conciliationem, eùm omnibus notum sit voluntatem à gratiâ non cogi, quinidè id esse impossibile : ergo.

Dico 2° : Indifferentiæ specificationis seu contrarietatis, sive physica, sive moralis ad bonum et malum, non pertinet ad essentiam libertatis arbitrii, sed sola

indifferentia contradictionis et exercitii. (In 2, d. 23, q. 1, a. 1, ad 2 : 2 cont. G. c. 48, q. 22 de Verit a. 6, 1 p., q. 62, a. 8, ad 3.)

Probatur 1° : Ad libertatem essentialiam arbitrii sufficit quòd voluntas sit domina sui actùs : atqui hoc ipso quo est indifferens ad ponendum vel non ponendum actum, est domina illius, ut patet : ergo. (2 cont. Gent. cit.) Probatur 2° : Sic se habet liberum arbitrium ad eligenda ea quæ sunt ad finem, sicut intellectus ad deducendas conclusiones ex principiis : atqui non pertinet ad perfectionem, sed ad defectum intellectùs, quòd, prætermissis ordine principiorum, malè inferat conclusionem : ergo non pertinet ad perfectionem, sed ad defectum libertatis arbitrii, quòd possit, prætermissis ordine finis, malè eligere media seu peccare. (1. p. q. 62. cit.) Probatur 3° : In Deo et Christo, in angelis et beatis est perfecta libertas et perfectior quàm in nobis viatoribus ; est enim libertas perfectio simpliciter simplex quæ ipsis denegari non potest : atqui tamen non habent indifferentiam contrarietatis ad bonum et malum, cum sint impeccabiles : ergo. (Ibid.) Probatur 4° : Liberum arbitrium per se in bonum ordinatum est, cum bonum sit objectum voluntatis, sicut verum intellectùs : nec in malum tendit, nisi propter defectum quò apprehenditur non bonum ut bonum : ergo ubi est liberum arbitrium perfectè et sine defectu, in malum tendere non potest. Confer quæ dixi art. 1 hujus dissert. de Definitione libertatis, quòd sit vis electiva mediorum servato ordine finis. (In 2 cit.)

Cætèrum, quamvis constet in principiis D. Th. quòd potentia peccandi non sit pars libertatis secundùm essentialiam spectatà : *Velle malum*, inquit S. doct. q. 22. de Verit. cit., *nec est libertas nec pars libertatis, quamvis sit quoddam libertatis signum*, sicut ægritudo, v. g., est signum et defectus vite ; dubitatur tamen an si consideratur libertas non secundùm essentialiam, sed secundùm statum presentem quem habet in nobis viatoribus, potentia peccandi non sit pars seu extensio quædam illius sic secundùm statum spectatà. Alii negant, alii affirmant. Qui affirmant, inter quos noster Conet., his nituntur rationibus ; 1° quia S. Scriptura, SS. Patres et Concilia explicant libertatem hujus viae per potestatem extendendi manum ad malum et bonum, eligendi vitam et mortem, hoc est, per potestatem bene vel malè agendi ; 2° quia peccare est actu liberè agere, aliàs non peccaretur : ergo potentia peccandi est libertas in actu primo ; non enim datur actus secundus sine primo ipsi proportionato ; 3° quia potentia non peccandi in nobis viatoribus est pars libertatis : ergo et potentia peccandi ; quia libertas circa unum è contradictoriis involvit libertatem circa alterum, ut salva sit utriusque optio. *Si operari*, inquit S. Th. 3 Ethic. lect. 11, *est in nostrà potestate, oportet etiam quòd non operari sit in potestate nostrà, et è converso*. Hæc sententia est probabilis.

Qui negant nituntur his momentis ; 1° auctoritate D. Th. prius laudatà, q. 22, de Verit ; 2° quia libertas definitur à D. Th. vis electiva mediorum, servato or-

dine finis ; 3° quia sequeretur quòd libertas esset perfectior in hominibus viatoribus quàm in Deo, Christo, angelis et beatis ; probatur, quia foret magis extensa : ergo ; 4° quia posse errare non est pars et extensio scientiæ : ergo posse peccare non est pars seu extensio libertatis. Ex quibus inferunt potentiam peccandi esse merum defectum libertatis, non ejus partem sui extensionem. Hæc sententia est etiam probabilis. Videtur tamen quòd possit ejus argumentis sic responderi : Ad primum, S. Th. loquitur de libertate spectatà secundùm se, non secundùm statum accidentalem quem habet in viatoribus defectibilibus. Ad secundum, pariter : ista definitio est libertatis secundùm se, non secundùm statum accidentalem. Ad tertium, nego ant. Ad probationem, dist. Esset magis extensa servato ordine finis, nego ; prætermissis ordine finis, concedo et nego consequ., quia perfectio scilicet essentia libertatis non attenditur penès qualemcumque extensionem seu indifferentiam, sed intra ordinem finis, extra quem si excurrat defectus est, non perfectio. Repones : Libertas est perfectio : ergo extensio libertatis est extensio perfectionis. Resp. : Dist. ant. Libertas secundùm se est perfectio, concedo ; libertas ut defectibilis ratione subiecti in quo est, nego. Ad quartum, disparitas est quòd errare non sit scire, peccare autem est liberè agere.

Solvuntur objectiones.

Obj. 1° contra primam conclus. : Illud est liberum libertate essentiali arbitrii, quòd est in nostrà potestate : atqui omnis actus voluntatis, quantumvis necessarius, est in nostrà potestate : ergo. Probatur min. ; illud est in potestate nostrà quòd, cum volumus, facimus : atqui omnis actus voluntatis, quantumvis necessarius, fit cum volumus ; si enim nolimus non erit, ut patet : ergo. Major est in terminis S. Aug. in sexcentis locis : *Hoc est in potestate nostrà*, inquit, *quòd cum volumus facimus* ; et lib. de Spirit. et Litt. : *Hoc quisque in suà potestate habere dicitur quòd si vult facit, si non vult non facit* ; sed præsertim lib. 3, de Lib. Arbit. c. 3, et lib. 5, de Civit. c. 10, in quibus continuò urget hoc principium contra Stoicos. Unde de Lib. Arbit. concludit : *Voluntas igitur nostra nec esset voluntas nisi esset in nostrà potestate* ; quia, ut dicit de Civit. *si volumus, est ; si nolimus, non est*.—Resp. : 1° hoc argumentum, quòd est præcipuum fundamentum Jansenii et quòd maximè extollunt ejus defensores, nimium probare. Ex eo enim sequitur omnes omninò motus voluntatis, etiam primoprinos et in-deliberatos, esse in potestate nostrà et liberos, quia fiunt cum volumus ad sensum instantiæ, et non fiunt cum nolimus ; quòd tamen negat Jansenius : manifestum est ergo ipsum non attingisse sensum S. Aug. Unde, — resp. : 2° quòd, dum S. Aug. dicit id esse in nostrà potestate quòd facimus cum volumus, vel si velimus, utrumque enim promiscuè usurpat, intelligi quòd ita volumus ut possimus non velle vel velle oppositum : unde eodem lib. 3, de Lib. Arbit. c. 18 : *Quæcumque*, inquit, *ista est causa voluntatis, si non est*

potest resisti, sine peccato et ceditur: si autem potest, non ei ceditur, et non peccabitur. An forte fallit incantum? Ergo caveat ne fallatur. An tanta fallacia est, ut caveri omnino non possit? Si ita est, nulla peccata sunt. Quis enim peccat in eo quod nullo modo caveri potest? Peccatur autem: caveri igitur potest. Quibus verbis patet S. Aug. requirere ut aliquid sit in potestate nostrâ et liberum, quod sic faciamus cum volumus, v. g. peccatum, ut possimus non velle vel velle oppositum. His ergo loquendi formulis, cum volumus, si volumus, usurpavit S. doctor, iuxta communem usum loquendi et intelligendi. Cum enim dicimus, hoc facimus cum volumus, aut si volumus, intelligimus velle esse ita in potestate nostrâ ut etiam possumus non velle: de eo enim quod necessario volumus improprie et malè diceretur nos illud facere cum volumus, aut si volumus. Sic benè diceretur de Deo quod posset creare alterum mundum si vellet aut eum vellet, quia potest id velle et non velle: at malè et absurdè diceretur quod possit se amare si vult aut cum vult, quod Pater possit generare Filium si vult aut cum vult. Et hinc quidam sic distinguunt, et benè, secundam majorem argumenti: Illud est in potestate nostrâ quod cum volumus facimus, ita ut tota et adæquata ratio cur fiat potius quam non fiat, sit quia volumus et ita ex electione determinamus, concedo; ita ut tota ratio cur fiat potius quam non fiat, sit quia sumus et ad sic volendum à naturâ determinamur, nego. Vel brevius; illud est in potestate nostrâ quod facimus cum volumus, voluntate ut voluntas est formaliter, concedo; voluntate ut natura est, nego. Hæc omnes solutiones coincidunt et patent ex dictis de distinctione duplicis conceptûs in voluntate. Vide probationem secundam à ratione.

Inst.: S. Aug., locis cit. de Lib. Arbit. et de Civit., non aliter probat. contra Stoicos præscientiam Dei stare cum nostri arbitrii libertate, quam quia quæ Deus præscit fiant à nobis cum volumus, id est, quia fiunt voluntariè etsi necessariò: ergo, Probatur ant.; cit. cap. 12 de Civit. probat. libertatem arbitrii coherere cum necessitate absolutâ, his verbis: *Si illa definitur necessitas secundum quam dicimus necesse esse ut ita sit, aliquid, vel ita fiat, nescio cur timeamus ne nobis libertatem auferat voluntatis: neque enim et vitam Dei et præscientiam Dei sub necessitate ponimus, si dicamus necesse esse Deum vivere et cuncta præscire: ergo.* — Resp.: Nego ant.; ad probat. dico S. Aug. loqui illic de necessitate consequente et hypotheticâ quæ non nocet libertati, sed eam supponit, qualis est, v. g., dùm dico: Necesse est me loqui dùm loquor. Patet ex exemplis quæ profert de præscientiâ et vitâ Dei; Deus enim necessariò præscit. futura ex suppositione quòd voluerit ea esse futura. Deus necessariò vivit actibus intellectûs et voluntatis (his enim continetur via actualis Dei), inter quos plurimi, nempe qui versantur circa creaturas, sunt liberi, et quibus Deus non vivit necessariò nisi quia voluit.

Cæterum, quis veriùs attingat mentem S. Aug. judicet æquus lector ex observatione sequenti: S. Aug.,

in utroque opere cit. de Lib. Arbit. et de Civit. de quibus potissimum est questio, agit contra Stoicos, qui, cum multa subjicerent fato, ab eo tamen excehant voluntates nostras, quas dicebant esse liberas. at cum contenderent hanc libertatem tamen non posse stare cum Dei præscientiâ, istam negabant: unde Ciceroni exprobat S. doctor quòd, cum voluerit facere homines, liberos eos fecit sacrilegos. S. Aug. è contra contendit libertatem nostram stare cum Dei præscientiâ. At quomodò? quia, inquam adversarii, reponit S. Aug. libertatem in solâ spontaneitate seu immunitate à coactione, quam certum est non auferri nec ladi per Dei præscientiam. Itane verò? Sed id utrò admittebant Stoici; non enim erant adèd mente capti ut crederent præscientiam Dei violentiam inferre voluntatibus seu volitionibus nostris, quod nemo unquam sanæ mentis dixit, cum id, fatente ipsò Jansenio, apertam implicet contradictionem, scilicet quòd volitio foret nolitio, et quòd quis vellet nolens, ut dicit S. Anselmus. Quapropter, si hic stetit S. Aug. nec aliter conciliavit libertatem nostram cum divinâ præscientiâ, palmas cessit Stoicis et eorum argumento succubuit. Hoc ergo absurdum devorent adversarii, aut fatcantur S. Aug. conciliasse præscientiam Dei cum libertate nostrâ, non solum per hoc quòd præscientia non coheret voluntates nostras, quod admittebant Stoici, sed per hoc quòd nullam ei inferret necessitatem antecedentem, quod negabant Stoici.

Obj. 2^a, et simul instabis: Ille reponit libertatem essentialem arbitrii in solâ spontaneitate seu voluntario, qui definit liberum arbitrium per solam immunitatem à coactione: atqui S. Aug. et post ipsum S. Prosper, S. Th. et plures alii, tam Patres quam theologi veteres, definiunt liberum arbitrium per solam immunitatem à coactione; sic S. Augustinus, lib. de Duabus animabus, cap. 1, dicit liberum arbitrium esse animi motum cogente nullo; S. Prosp. cont. Collatorem, c. 18: *Liberum arbitrium, inquit, est rei sibi placens spontaneus appetitus*; S. Th. in 2, d. 25, q. 1, a. 4: *Liberum arbitrium dicitur ex eo quòd cogi non potest*. Similiter alii plures. — Resp.: 1° ut ante, ex hoc argumento sequi contra objicientes non solum motus voluntatis indeliberatos, sed etiam appetitus brutorum esse liberos; quia non coguntur. — Resp.: 2° S. Aug. et post ipsum S. Thomam et alios, nomine coactionis, in definitione liberi arbitrii, non intelligere coactionem strictè, sed paulò latius sumptam pro necessitate, et spontaneum pro libero. Tripliciter enim sumi potest coactio: 1° strictè, pro violentiâ illatâ ab extrinseco, passo renitente; 2° latè, pro determinatione naturali et necessariâ ad unum sine potentiâ ad oppositum; 3° latius, pro vi quâdam morali, absolutè tamen vincibili; quo sensu qui metu mortis aliquid facit dicitur coactè fecisse. Et cum spontaneum opponatur coactioni, similiter hæc vox spontaneè seu libenter, sumitur vel strictè pro immunitate à violentiâ, vel latè pro immunitate à necessitate, vel latius pro immunitate à vi morali. Constat autem S. Aug. et post ipsum alios Patres et theologos sæpe sumpsisse

coactionem latè pro necessitate. Sic ipse S. Aug. lib. 1 Retract. c. 15; dicit primos parentes esse culpandos, quia *nullo cogente peccaverunt*, et *Tentator suavit ut hoc fieret, non coegit*: ubi non coactio sumitur pro non necessitate; et disp. 1, cont. Fortunatum Manich.: *Qui cogitur necessitate aliquid facere non peccat*; et alibi. Similiter S. Th. in 2, d. 25, q. 1, a. 5: *Si consideretur libertas secundum quod removetur perfecta coactio, sic erit libertas à coactione et necessitate*: ubi sub remotione perfectæ coactionis comprehendit immunitatem à coactione strictè et latè sumptâ; scilicet necessitate. Et 3 cont. Gent. cap. 148, ubi suscipit probandum quòd *per auxilium divinæ gratiæ homo non cogatur ad virtutem*; caput inchoat his verbis: *Posses autem videri alicui quòd per auxilium divinum coactio homini inferatur ad bene agendum*, etc.; ubi iterum coactionem sumit pro necessitate, et sic alibi sæpè; similiter alii Patres et theologi veteres. Hujus autem usus duplex ratio proferri potest: prima, quòd Manichæi dicebant homines cogi ad peccandum à malâ animâ: *Invitè peccamus*, dicebat Fortunatus apud S. Aug. disp. 2, cont. ipsum, *et cogitur à contrariâ et inimicâ nobis substantiâ*: ut igitur S. Aug. se iis opponeret, respondebat iisdem verbis, nos non cogi ad peccandum: *Qui enim cogitur necessitate aliquid facere*, inquit disp. 1, *non peccat*; qui autem peccat, libero arbitrio peccat: unde lib. de Duabus animabus, contra eosdem Manichæos definit liberum arbitrium, ut dictum est, quòd sit *animi motus cogente nullo*. Et hinc facta est celebris in Ecclesiâ hæc definitio, ita ut sequentes Patres et veteres theologi eam passim usurparent. Altera ratio hujus usus fuit quòd vocè *necessitare*, *necessitandi*, *necessitans*, non sint latinæ, et idè Patres et veteres theologi, purioris latinitatæ studiosi, loco illarum usurpabant vocè *cogere*, *cogendi*, *cogens*.

Insuper ad textum S. Th. respondetur satis communiter, liberum arbitrium, juxta S. doctorem, dici inadæquatè ex eo quòd cogi non potest, quia id reverà requiritur ad liberum arbitrium; non adæquatè, quia id non sufficit, sed ulterius requiritur quòd non necessitetur.

Inst. 1^a: Ille reponit libertatem essentialè arbitrii in solâ spontaneitate strictè sumptâ, qui docet naturalem necessitatem non repugnare libertati voluntatis: atqui id docet S. Th. post S. Aug.: *Naturalis necessitas*, inquit doctor Angelicus, 1 p. q. 82, a. 1 ad 1, *non aufert libertatem voluntatis*, ut Aug. dicit. Idem docet q. 24, de Verit. a. 1 ad 20, et q. 10, de Pot. a. 2 ad 3. Ex quo inferit Deum se liberè amare, Patrem et Filium liberè producerè Spiritum sanctum. Ergo. — Resp.: Dist. maj. Ille reponit libertatem essentialè arbitrii in solâ spontaneitate strictè sumptâ, qui docet necessitatem naturalem non repugnare libertati voluntatis ut voluntas est formaliter, concedo maj.; qui docet necessitatem naturalem non repugnare libertati voluntatis ut natura est, nego maj. Similiter dist. min. Atqui S. Th. docet post S. Aug. naturalem necessitatem non repugnare libertati voluntatis ut natura est, concedo min.; ut voluntas est formaliter, nego. Li-

bertas igitur voluntatis ut nature, est libertas spontaneitatis quâ fertur naturaliter in finem, et huic non repugnat necessitas naturalis; libertas voluntatis ut voluntatis formaliter, est libertas indifferentiæ ad opposita quâ fertur in media, et huic repugnat necessitas naturalis. Unde perinde est si sic distinguas brevius minorem. Naturalis necessitas non repugnat libertati spontaneitatis, concedo; libertati indifferentiæ, nego. Solutio est ipsiusmet S. Th.; et quòd singulare est, eo ipso loco de Verit. qui obicitur: *Habemus ergo*; inquit, *respectu ejus* (scilicet finis sui beatitudinis) *liberam voluntatem*, cum necessitas naturalis inclinationis libertati non repugnet, secundum Aug. 3 de Civit. c. 10; non autem liberum judicium propriè loquendo, cum non cadat sub electione. Idem est autem apud S. Th. liberum judicium et liberum arbitrium: Unde ibidem in fine corporis ejusdem art. 1, de Verit. dicit: *Homo est liberi arbitrii, ac si diceretur, liberi judicii de agendo et non agendo*; et 2 cont. Gent. c. 48: *Intellectualia sunt non solum libera actionis, sed etiam liberi judicii, quòd est liberum arbitrium habere*.

Quando ergo inde inferit Deum liberè se amare, Patrem et Filium liberè producerè Spiritum sanctum, intelligit de libertate spontaneitatis, quæ convenit voluntati ut natura est, non de libertate arbitrii. Dicendum, inquit, 1 p. q. 19, a. 10, *quòd liberum arbitrium habemus respectu eorum quæ non necessario volumus vel naturali instinctu*; cum igitur Deus ex necessitate suam bonitatem velit, alia verò non ex necessitate, ut supra ostensum est, respectu illorum quæ non necessitate vult, habet liberum arbitrium.

Sub eadem distinctione excipies quod opponitur ex quibusdam aliis Patribus, nempe voluntatem, hoc ipso quo voluntas est, esse liberam. *Arbitrii libertas*, inquit S. Damasc. lib. 3, de Fide orthodox. c. 14, *nihil aliud est quam voluntas. Ex libertate fit*, inquit S. Anselm. lib. de Concord. q. 1, c. 2, *quod fit ex voluntate. Ubi voluntas, ibi libertas*, inquit S. Bernard. de Lib. Arbit. cap. 1. Hæc, inquam, et similia, quatenus important libertatem arbitrii seu indifferentiæ, intelliguntur de voluntate secundum communem significationem acceptâ, ut est voluntas formaliter; quatenus important libertatem lubentis seu spontaneitatis, intelliguntur de voluntate ut natura.

Duplici alio sensu, fundato tamen in priori, potest intelligi dictum SS. Aug. et Th.; scilicet quòd necessitas naturalis non repugnet libertati voluntatis aut eam non auferat; 1ª quòd necessitas specificationis non auferat libertatem exercitii; sic Christus, sic beati, qui sunt necessariò determinati ad bonum in genere, ita ut non possint velle malum, non idè amittunt libertatem exercitii circa hoc vel illud bonum. 2° Quòd sicut intellectus necessarius primorum principiorum non nocet rationi inferenti conclusionem, sed est ejus fundamentum, ita amor necessarius finis non nocet liberæ electioni mediatorum, sed est e contra ejus principium et radix; ex amore enim necessario finis voluntas liberè movetur in media. Ita S. Th. 1 p. q. 82, a. 2: « Necessitas naturalis, inquit, non repugnat voluntati;

« quoniam necesse est quod sicut intellectus ex necessitate inhaeret primis principiis, ita voluntas ex necessitate inhaeret ultimo fini qui est beatitudo : finis enim se habet in operativis sicut principium in speculativis, ut dicitur in 2 Phys.; oportet enim quod illud quod naturaliter alicui convenit et immobiliter, sit fundamentum et principium omnium aliorum, quia natura rei est primum in unoquoque; et omnis motus fundatur in immobili. » Idem q. 60, a. 2; et alias.

Inst. : 2° Fictitia est illa distinctio ejusdem voluntatis in naturam et voluntatem formaliter : ergo corruunt hucusque datae distinctiones, et quantumvis necessarium agat voluntas, semper agit ut voluntas, nunquam ut natura, consequenter semper liberè. Probatur ant. Voluntas juxta SS. Aug. et Th. differt à naturà; S. Aug. lib. de Duabus animabus c. 12 : *Illæ animæ quidquid faciunt, si naturā, non voluntate, faciunt*, etc. S. Th. 1 2, q. 10, a. 1, ad 1 : *Voluntas dividitur contra naturam* : ergo. — Resp. : nego ant.; neque enim sine injuriā dici potest fictitium quod tam solidè docet S. doctor assentientibus communiter theologis. Ad probationem, dist. ant.; voluntas differt à naturā ut [causa à causā, sex penes diversos modos causandi, concedo ant.; ut res à re, subdivisio : Si natura sumatur sub præcisione et ut est natura tantum, concedo; absolute, nego. Sic homo distinguitur ut res à re ab eo quod est animal tantum, non verò ab eo quod est animal-et homo. Utraque solutio est D. Th. et, quod miraberis, prima est ex eodem loco, scilicet 1-2, q. 10, a. 1, ad 1, qui nobis truncatus objicit. Cùm sibi opposuisset S. Th. : *Agens naturale dividitur contra agens voluntarium, non ergo voluntas ad aliquid naturaliter movetur* : en planè argumentum quod nobis opponitur : respondet : « Ad primum, dicendum quod voluntas dividitur contra naturam, sicut una est causa contra aliam; quædam enim sunt naturaliter et quædam sunt voluntariè. Est autem alius modus causandi proprius voluntatis quæ est domina sui actus, præter modum qui convenit naturæ, quæ est determinata ad unum; sed quia voluntas in aliquâ naturâ fundatur, necesse est quod motus proprius nature quantum ad aliquid participetur à voluntate, sicut quod est prioris causæ participatur à posteriori. Est enim prius in unaquaque re esse quod est per naturam, quam velle quod est per voluntatem, et inde est quod voluntas aliquid naturaliter vult. » Quibus verbis habes et argumenti solutionem, et probationem distinctionem voluntatis in naturam et voluntatem formaliter.

Alteram solutionem tradit S. doctor q. 22, de Verit. a. 5. in 6° argumento in contrarium : « Dicendum, inquit, quod voluntas dividitur contra appetitum naturalem cum præcisione sumptum, id est, qui est naturalis tantum, sicut homo contra id quod est animal tantum : non autem dividitur contra appetitum naturalem absolute, sed includit ipsum sicut homo includit animal. »

Inst. 3° : Atqui, datâ distinctione voluntatis in na-

turam et voluntatem formaliter, necessitas naturalis juxta SS. Aug. et Th. non aufert libertatem voluntatis etiam ut voluntas est, seu libertatem indifferentiæ : ergo. Probatur ant. Homo amat necessarium suam beatitudinem, similiter Deus amat necessarium suam justitiam : atqui secundum SS. Aug. et Th. in hoc utroque amore Deus et homo sunt liberi libertate arbitrii, ergo. Probatur min. S. Aug. lib. de Nat. et Grat. c. 46, cùm ipsi objecisset Pelagius, voluntatis arbitrio ac deliberatione privari quidquid naturali necessitate constringitur, respondet hoc modo : « Per absurdum est ut idèo dicamus non pertinere ad voluntatem nostram (id est libertatem) quod beati esse volumus, quia id omnino nolle non possumus, nescio quâ et bonâ constringente naturâ : nec dicere audeamus idèo Deum non voluntatem (libertatem) sed necessitatem habere justitiæ, quia non potest velle peccare. » Et lib. Operis imperfecti, c. 99 : « Sicine Deum laudas, ut ei auferas libertatem, quia injustus esse non potest? » Loquitur autem de libertate arbitrii, aliàs non satisfacere argumento Pelagii. Similiter S. Th. q. 24, de Verit. a. 3, probat quod in Deo liberum sit arbitrium, eo quod ipse habet voluntatis suæ finem quem naturaliter vult, scilicet suam bonitatem : quæ probatio videtur ridicula, si liberè non amaret suam bonitatem tanquam voluntatis suæ finem; hæc enim conclusio : *Deus in se independenter à quocumque alio habet voluntatis suæ finem quem naturaliter amat* : ergo habet liberum arbitrium, esse non potest legitima, nisi finem illum voluntatis suæ, suam utique bonitatem, sic naturaliter amet, quod tamen liberè. Ita quantum ad S. Th. Henric., à S. Ignatio, lib. 2, c. 3. — Resp. : Distinguo subsumptum. Juxta SS. Aug. et Th. necessitas naturalis contrarietatis et specificationis non aufert libertatem, concedo subsumpt., necessitas contradictionis et exercitii, nego subsumpt. Nec aliud intendit S. Aug.; agit enim locus citatus contra Pelagianos, qui ad libertatem arbitrii requirebant indifferentiam contrarietatis ad bonum et malum, juxta illud dictum Juliani : *Liberum non est, nisi quod duo potest velle, id est, bonum et malum* : contra quem infert S. Aug. : *Ergo Deus liber non est, qui malum velle non potest : sicine laudas Deum ut ei auferas libertatem?* Quasi diceret : Deus non habet indifferentiam contrarietatis, seu non potest velle malum, et tamen est liber : ergo indifferentia contrarietatis ad bonum et malum non requiritur ad libertatem. Consequenter quamvis Deus non possit esse injustus, est tamen liberè justus, quia potest justitiam exercere circa hoc vel illud. In cujus probationem profert duo exempla, nempe quod homo necessarium amet suam beatitudinem, et Deus necessarium suam justitiam; qui tamen amores sunt liberi, quia ex aliquâ parte habent aliquam indifferentiam. De amore beatitudinis patet; quamvis enim homo non possit velle esse miser, potest tamen in exercitio suspendere amorem beatitudinis, quia potest avertere ejus cogitationem, sicut est liber et indifferens quoad exercitium circa ipsam beatitudinem. De amore justitiæ patet ex instantiâ sequenti.

Quantum ad S. Thomam, nescio quâ fronte nobis possit obijci, nedum contra ejus mentem, sed contra formalissimam ejus verba, in eodem ipso loco qui obijciuntur. Ecce ejus textum, non mutilum, ut refertur, sed integrum quantum spectat præsentem difficultatem: *Quid in Deo sit liberum arbitrium hinc apparet quod ipse habet voluntatis suæ finem, quem naturaliter vult: alia verò omnia vult quasi ordinata ad hunc finem, quæ quidem absolute loquendo non necessariò vult, ut in præcedenti questione ostensum est, et quod bonitas ejus hinc quæ ad ipsam ordinantur non indiget, nisi ad ejus manifestationem, quæ convenienter pluribus modis fieri potest: unde remanet ei liberum judicium ad volendum hoc vel illud sicut in nobis est: et propter hoc oportet dicere in Deo liberum arbitrium inveniri. Et similiter in angelis: non enim ipsi ex necessitate volunt quidquid volunt, sed hoc quod volunt ex libero arbitrio volunt, sicut et nos.* Falsissimum est ergo S. Thomam probare liberum arbitrium in Deo ex eo quod naturaliter amet suam bonitatem, nisi fortè radicaliter, quatenus omnis motus liber radicatur in naturali, ut explicuimus supra; sed probat formaliter et formalissimè, quia non vult naturaliter et necessariò ea quæ ordinantur ad suam bonitatem, sed potest velle hoc vel illud: *Et propter hoc, inquit, oportet dicere in Deo liberum arbitrium inveniri: sicut angeli et homines sunt liberi quia non necessariò volunt quidquid volunt.* Ita ut iste solus textus, etsi alii deficerent, sententiam nostram juxta mentem S. doctoris invictè probet et contrariam evertat. Hinc et ex præcedentibus videat sincerus lector quæ fides sit adhibenda hujusmodi scriptoribus qui tam infideliter erodunt et truncant auctoritates Patrum, quoque loco sit habenda opinio quæ non nisi falsatis et adulteratis testimoniiis sustineri potest.

Inst. 4^a: Juxta S. Aug. proximè cit., Deus liberè libertate arbitrii amat suam justitiam: atqui illam amat necessariò necessitate exercitii, non enim potest hunc suum amorem suspendere: ergo.—Resp.: Dist. min. Deus necessariò necessitate exercitii amat suam justitiam in se et secundum se sumptam, concedo min.; sic enim est ipse Deus; ut terminatam ad creaturas, nego min. Cùm enim liberè operetur circa creaturas, ita liberè amat sua attributa prout terminantur ad illas, ut jam supra dixi.

Inst. 5^a: Deus voluntate immobili, quam retractare non potest, amat suam justitiam etiam prout terminatur ad creaturas; quod enim semel voluit, vult immobiliter, quia est immutabilis: ergo amat necessariò.—Resp.: Dist. consequ. Ergo amat necessariò necessitate consequente et hypotheticà, concedo; necessitate antecedente et absolutà, nego. *Ex hoc, inquit S. Th. 1, p. q. 10, a. 5, ad. 2, quod Deus vult ab æterno quidquid vult, non sequitur quod necesse est eum illud velle nisi ex suppositione.* Hæc autem necessitas ex suppositione non nocet libertati, sed eam supponit: etenim supponit Deum liberè se determinasse ad faciendum circa creaturas id quod potuisset non facere.

Inferes: Ergo pari jure dici debet beatos in patriâ liberè libertate arbitrii Deum amare. Probatur illatio,

quia in viâ se etiam liberè determinaverunt ad hunc amorem beatificum.—Resp.: Nego illationem Ad probationem, dist. ant.: In viâ se liberè determinaverunt ad amorem beatificum libertate meriti, concedo; libertate principii elicitoris, nego. Quamvis ergo beati in viâ habuerint voluntatem indifferentem ad merendum vel non merendum beatitudinem, ista tamen voluntas indifferens nunquam fuit in eis principium elicitive amoris beatifici, sicut in Deo fuit, secundum modum nostrum concipiendi, pro priori ad decretum, voluntas indifferens elicitive volitionis circa creaturas. Unde Deus liberè elicuit amorem creaturarum, nunquam beati elicuerunt liberè amorem beatificum.

Repones: Angeli in viâ se liberè determinaverunt ad amorem beatificum per modum principii elicitoris: ergo hi saltem sunt liberi libertate arbitrii circa amorem beatificum. Probatur ant. Idem actus, charitatis, quem angeli elicuerunt in viâ, perseverat in patriâ: atqui illum elicuerunt liberè in viâ: ergo.—Resp.: Nego ant.; ad probationem dist. maj. Idem actus charitatis quem elicuerunt in viâ perseverat quoad substantiam in patriâ, transeat maj.: quoad modum elicitiæ, nego. In viâ enim procedebat à voluntate regulatâ judicio indifferenti, in patriâ procedit à voluntate regulatâ judicio determinato ad unum. Unde nunquam amor beatificus, ut beatificus in angelis, elicitus fuit à voluntate indifferente, sicut amor creaturarum in Deo, etiam qualis est modo, elicitus fuit à voluntate indifferente, quæ voluntas nunc adhuc manet indifferens quantum est ex meritis objecti, nec nisi ratione immutabilitatis divinæ est invariabilis.

Obj. 3^a ex libertate Christi. Christus fuit liber libertate essentiali arbitrii, 1° in adimplendo præcepto Patris de morte subeundâ; 2° in amando Deo; 3° in non peccando: his enim tribus meruit. Atqui in his tribus non fuit liber libertate à necessitate seu indifferentiæ; non enim potuit 1° non mori, quia non potuit non obedire Patri; 2° non potuit non amare Deum, quia erat comprehensor; 3° tandem non potuit peccare, puta, mentiri, quia erat ab intrinseco impeccabilis. Ergo.—Fateor hæc tria continere gravissimas difficultates quæ propriè pertinent ad tract. de Incarnatione. Interim nunc breviter resp. ad primum, dist. min.: Christus non potuit non mori, non obedire privatè, concedo min.; negativè, nego min. et consequent; quia ad libertatem non requiritur quod potuerit recusare mortem reduplicatè ut præceptam, et non obedire privatè seu contrariè, id est inobedire; sed sufficit quod potuerit recusare mortem secundum se consideratam, quod est posse non mori negativè, et posse non obedire negativè; quia, ut dixi, potentia peccandi, seu libertas contrarietatis, non requiritur ad libertatem arbitrii. Quòd autem Christus, stante præcepto Patris de morte subeundâ; potuerit non mori negativè, inde patet quòd præceptum super-veniens, utpote voluntati extrinsecum, illam non immutat, sed supponat è contra necessariò libertatem, quia non datur præceptum de actibus necessariis. Idem valet si sic distinguas: Non potuit non mori seu non

obedire potentia consequente, potentia futuritionis et in sensu composito, concedo; potentia antecedente, potentia possibilitatis seu in sensu diviso, nego. Sed latius alibi, ut dixi.

Ad secundum, duplex solutio adhibetur à Thomistis. Prima distinguit duplicem in Christo dilectionem, utramque ad Dei bonitatem in se et ratione sui terminatam: unam regulatam scientia beatâ et necessariam, alteram regulatam scientia infusâ et liberam. Cum enim amor sequatur cognitionem, duplicem cognitionem comitatur duplex amor. Ita Capreol. Ferrar. Soto, Joannes à S. Th. Contensonus.

Altera solutio distinguit in eodem actu amoris duplicem terminationem: unam ad divinam bonitatem in se consideratam, et prout est ratio diligendi Deum et perfectiones ejus necessarias; alteram terminationem ad eandem divinam bonitatem, ut est ratio diligendi creaturas, cum quibus non habet necessariam connexionem. Sub primâ formalitate est necessarius, sub secundâ est liber. Utraque solutio patitur suas instantias, quas, Deo dante, dilucemus in dicto tractatu de Incarnatione.

Ad tertium, dist. maj.; Christus fuit liber in non peccando, si sumatur non peccare, puta, non mentiri, negativè pro merâ cessatione ab actu peccandi, nego; nec in hoc meruit; si sumatur non peccare pro actu positivo quo vel bonum peccato oppositum faciebat, puta, veritatem dicebat, vel præcepto se positivè subiciebat, vel volitionem non mentiendi eliciebat, aut in eâ volitione complacerebat, conc. In his enim actibus positivis, cum proponerentur sub indifferentiâ judicii quantum ex propriis meritis, erat liber et his merebatur.

Obj. 4°: Omnis actus perfectè voluntarius est liber libertate essentiali arbitrii: atqui sunt plures actus perfectè voluntarii necessarii, ut amor beatificus, amor beatitudinis in communi: ergo. *Probat maj.*: 1°. Omnis actus cui præest judicium rationis est liber libertate essentiali arbitrii, cum tunc excedat modum agendi naturalium: atqui actui perfectè voluntario præest judicium rationis: ergo. 2°. Ille actus est liber in quo voluntas movet se ipsam; inde enim probat S. Th. q. 24, de Verit. a. 2., bruta non esse libera, quia non se movent, sed moventur; atqui in omni actu voluntario voluntas se movet, est enim potentia vitalis cui proprium est se movere ab intrinseco: ergo. — *Resp.*: *Nego maj.*: Ad primam prob. dist. maj.: Omnis actus cui præest judicium rationis indifferens, est liber, concedo maj.; cui præest judicium rationis determinatum ad unum, nego maj. Voluntas enim est potentia caeca sequens ductum rationis. Unde si ratio proponat objectum sub indifferentiâ, voluntas fertur in illud indifferenter; si proponat objectum sine indifferentiâ, voluntas fertur in illud necessariò: neque hoc obstat quin in hoc voluntario necessario, si sit ex perfectâ cognitione finis, ut amor beatificus, excedat modum agendi naturalium; hæc enim agunt sine cognitione, aut cum imperfectâ cognitione (1 p. q. 85, a. 1).

Ad secundam probationem dist. maj. Ille actus est

liber in quo voluntas se movet ex determinatione naturæ, nego; in quo se movet ex propriâ determinatione, concedo; et distinctione applicatâ min., nego, consequ. Non sufficit igitur ad libertatem arbitrii quòd agens se ipsum moveat simpliciter ex determinatione naturæ, alioquin non solum bruta, sed omnia viventia forent libera, quia de ratione viventis est quòd se moveat ab intrinseco; sed insuper requiritur quòd se moveat ex proprio judicio et propriâ determinatione ac deliberatione, ita quòd sic unum velit et agat, ut possit non velle et non agere, quod non reperitur in actu voluntatis necessario.

Inst. 1°: Omnis actus imperatus à voluntate est essentialiter liber: atqui omnis actus perfectè voluntarius à voluntate elicitus, est actus imperatus: ergo. *Patet maj.*, quia inde dicitur actus liber, quòd sit sub imperio voluntatis. *Probatur min.* Omnis actus elicitus perfectè voluntarius, est supra seipsum reflexivus, sicut est volutus ex imperio voluntatis: unde S. Anselmus, dialog. de lib. Arbit. c. 5, ait: *Omnis volens ipsum suum velle vult*: et S. Th. 1, 2, q. 16, a. 4, ad 3: *Quia actus voluntatis reflectuntur super se ipsos, in quolibet actu voluntatis potest accipi consensus, et electio et usus, ut si dicatur quòd voluntas consentit se eligere et consentire, et utitur se ad consentiendum et eligendum*; ergo omnis actus elicitus perfectè voluntarius est imperatus. — *Resp.*: *Dist. maj.* Omnis actus propriè et strictè imperatus est essentialiter liber, concedo maj.; latè et impropriè imperatus, nego maj., et ad hunc sensum distinctâ min., nego consequ. Quamvis ergo in omni volitione voluntas per reflexionem super suum actum velit velle, et hoc sensu possit dici volitio imperata: ut tamen propriè et strictè sit sub imperio et dominio voluntatis, debet ipsa sic velle volitionem ut possit non velle; *Ejus enim quòd est ex necessitate*, inquit Auctor, 1, p. q. 81, a. 1, *non sumus domini*; et 1-2, q. 17, a. 6: *Actus necessarius et qui aliter se habere non potest, non est in potestate nostrâ, sed in ordine naturæ, et idèò, propriè loquendo, naturæ imperio subjacet, non voluntatis.*

Inst. 2°. Omnis actus voluntatis qui est cum delectatione est essentialiter liber: *Liberè voluntate facimus*, inquit S. Aug. in Psal. 154, *quia delectati facimus*: atqui omnis actus voluntatis, quamvis necessarius, est cum delectatione; nisi delectet et ametur, inquit idem S. Aug. lib. de Spir. et litt., *non agitur*: ergo. — *Resp.*: *Dist. maj.* Omnis actus voluntatis qui est cum delectatione deliberatâ et vincibili, est liber, concedo maj.; qui est cum delectatione indeliberatâ et invincibili, nego maj. Alioquin motus primoprimi essent liberi, quod negant adversarii.

Inst. 3°. Omnis actus non coactus, est liber: atqui omnis actus voluntarius est non coactus: ergo. *Probat maj.* Non cogi est proprietas libertatis: atqui ubi est proprietas ibi est essentia: ergo. — *Resp.*: *Ad probationem nego majorem*, et dico quòd non cogi sit proprietas voluntarii, quòd dividitur in voluntarium necessarium et liberum. Adde hoc argumento

probari motus principios et indeliberatos esse liberos.

Obj., 5^a et simul inst.: Amor beatificus est necessarius: atqui tamen est liber libertate essentiali: ergo. Probat. min. Amor beatificus est actus humanus: ergo est liber.—Resp.: Nego min.: Ad probat. nego ant. Hæc enim actiones, inquit Auctor, propriè dicuntur humanæ quarum homo est dominus et quæ ex voluntate deliberatâ procedunt. Vel dist. ant.: Amor beatificus est actus humanus quoad substantiam operis, concedo, quia procedit ab homine cum perfectâ cognitione summi boni; quoad modum operandi, nego, quia non procedit ab homine secundum modum agendi illi proprium, quia est cum dominio et electione voluntatis. (1-2, q. 3, art. 1.)

Inferes: Ergo amor patriæ est imperfectior amore viæ. Probat. illatio. Deest illi in patriâ perfectio quam habet in viâ: ergo. Probat. ant.: Deest illi libertas: atqui libertas est perfectio: ergo.—Resp.: Nego illationem. Ad probat. nego ant. Ad probat. dist. min.: Libertas circa media est perfectio, concedo min.; libertas circa ultimum finem est perfectio, nego suppositum. In principiis enim D. Th. libertas non est de fine præsertim ultimo, sed de mediis: neque tamen beati carent libertate absolutè, sed secundum quid tantum; licet enim amor: beatificus, prout fertur in Deum secundum se, et ut est objectum primarium clarè visum, careat libertate, est tamen liber prout fertur in Deum ut est ratio diligendi creaturas. Insuper hæc carentia libertatis circa objectum primarium abundè compensatur, imò longè superatur per felicem necessitatem adherendi immutabiliter summo bono et ultimo fini, unde fluit omnis libertas et omnis perfectio.

Obj. 6.: Si libertas essentialis arbitrii sit in indifferentia agendi et non agendi, sequitur quòd gratia per se efficax perimat libertatem: atqui falsum consequens: ergo et ant.; probatur sequela. Gratia per se efficax tollit indifferentiam, determinando infallibiliter ad unum: ergo.—Resp. nego sequelam. Ad probat. dist. ant.: Gratia per se efficax tollit indifferentiam passivam et potentialem, concedo ant.: indifferentiam activam seu actualem, nego ant. et consequens. Indifferentia passiva et potentialis est cum voluntas otiosa est et suspensa ab actu: hanc quidem tollit gratia applicans voluntatem ad actum, sed non pertinet ad essentialiam libertatis, quin è contra est ejus imperfectio, cum omnis potentia perficiatur per suum actum propter quem est: et aliàs sequeretur, quòd Deus, qui semper est in actu, non esset liber, et quòd voluntas quoties ageret, etiam supposito quòd ex se solâ ageret indifferenter à motione divinâ, amitteret libertatem, cum tolleretur ista indifferentia potentialis et suspensiva. Indifferentia activa seu actualis, est dum voluntas sic agit ut retineat potentiam non agendi, et hæc indifferentia est de essentiali libertatis, quam non tollit gratia per se efficax, sed potius confert; quia non solum movet ut fiat actus, sed etiam ut liberè fiat, et cum sit efficacissima, sequitur quòd actus infallibiliter

liberè fiat, hoc est, servatâ potentiâ non agendi. (1 p. q. 10, art. 8 et alibi.)

Inst. Ista indifferentia agendi et non agendi est æquilibrium: atqui gratia per se efficax, determinando voluntatem ad unum, etiam per modum liberi, tollit æquilibrium: ergo.—Resp. nos neque rem neque nomen æquilibrii in hæc materiâ agnoscere, quia illud non legimus neque in S. Scripturis, neque in definitionibus Ecclesie, neque in SS. Aug. et Th., nisi fortè dum S. Aug. illud lepidè exprobrat Pelagianum.

Cæterum si per æquilibrium intelligatur potentia resistendi cuius gratia, simul et potentia vincendi quamlibet tentationem auxiliante Dei gratiâ mediate vel immediate, rem admitto, quia nihil est aliud quam indifferentia activa quam non tollit gratia per se efficax; sed immeritò dicitur æquilibrium. Si verò per æquilibrium intelligatur aequalitas propensionis et facilitatis, imò et facultatis sensu Molinisticè sufficientis tam ad bonum quam ad malum, partim Pelagianum, partim falsum arbitror, nec requiritur ad libertatem.

Tandem Jansenius cum suis, in sui patrocinium advocat Scotum et Scotistas, quasi reponerent libertatem essentialem arbitrii in solo voluntario seu spontaneitate. At ipsis respondet erud. P. Franciscus Henno Minorita, tract. de Principiis actuum humanorum, disp. 1, q. 4, his verbis: « Admittimus libertatem essentialem sub ideâ libertatis communiter acceptæ, nego; sub ideâ cujusdam immunitatis ab aliquo onere, concedo. » Et paulò post ait libertatem à coactione, « dici essentialem, non quia essentialiam habet libertatis secundum communem sensum intellectæ, sed quia immunitas, quam importat, est quasi homini essentialis, cum sit ab eo inseparabilis per quamlibet potentiam, eo quòd à nemine possit voluntas in suis actibus cogi: è contra libertas à necessitate dicitur accidentalis, non quia non habet essentialiam verè libertatis, sed quia accidentaliter inest homini, cum ab eo saltem divinitus possit separari. » Ita laudatus Scotista juxta suæ scholæ principia, quæ, ut patet, nullatenus favent Jansenio.

ARTICULUS V.

Utrum stante indifferentiâ judicii, voluntas possit necessariò moveri?

In aliam partem jam convertimur; de libertate in præcedentibus articulis Jansenio et ejus sequacibus, nunc cum Suaresio et aliis, ejusdem scholæ theologis congreddimur.

Thomistæ, duce doctore Angelico, libertatem voluntatis ex indifferentiâ judicii repetunt, indeque concludunt, stante hæc judicii indifferentiâ, voluntatem non posse de necessitate moveri. Verùm Suaresius et ejus symmystæ, cum id absolutè negare non possent secundum communes Providentiæ leges, et tamen inde viderent probari præmotionem physicam non nocere libertati, questionem suscitârunt, utrum de potentiâ Dei absolutâ voluntas, stante judicio indifferenti, non possit necessariò? (Semel pro semper sit huic verbo venia.)

Dico : Implicat voluntatem, stante iudicio indifferenti, necessitari (Q. 23, de Verit. a. 20.). *Probat*ur : Voluntas est appetitus rationalis sequens cognitionem et ductum intellectus, cum non sit nisi boni quod sibi per vim cognitivam proponitur : sunt verba D. Th. loc. cit., estque principium quod passim inculcat, et quod nemo in dubium revocat, ut patet in naturâ rerum fundatum. Quamlibet enim formam seu naturam sequitur sua inclinatio ipsi proportionata, ut patet in omnibus, siquæ inclinatio naturæ intellectualis est appetitus rationalis sequens formam per intellectum apprehensam. Ergo, sicut implicat voluntatem appetere objectum quod sibi per intellectum non proponitur, seu incognitum, ita implicat aliter appetere quam sibi proponitur, insequenter necessariò appetere quod sibi sub indifferentiâ proponitur; alioquin, sicut in primo casu, ita et in secundo foret et non foret appetitus rationalis.

Confirmatur 1° : Totius libertatis radix est in ratione constituta : unde secundum quod aliquid se habet ad rationem, ita se habet ad liberum arbitrium : sunt iterum verba S. doctoris ibidem, et patet ex his quæ dixi de radice libertatis. Ergo implicat voluntatem necessariò adstringi alicui objecto circa quod se habet indifferenter ratio. *Confirmatur* 2° : Sic se habet voluntas circa bonum, sicut intellectus circa verum : hoc principium ubique urget S. Th.; atqui implicat quòd intellectus habeat ut certissimum objectum, ipsique firmiter adhæreat, quod incertum esse advertit : ergo similiter implicat quòd voluntas necessariò adhæreat objecto quod non ex omni parte bonum et plene satisfiativum, sed cum indifferentiâ proponitur. *Confirmatur* 3° : Implicat voluntatem agere sine ulla cognitione, quia, ut dictum est, est essentialiter appetitus rationalis sequens cognitionem et ductum intellectus : atqui id contingeret si ferretur necessariò in objectum sub indifferentiâ propositum : ergo. *Prob. min.* : Non ageret nec regeretur per illam cognitionem quæ representat objectum ut indifferens, alioquin ferretur etiam in illud indifferenter, neque foret altera cognitio, ut supponitur : ergo sine ulla cognitione ageret.

Solvuntur objectiones.

Obj. 1° cum Suaresio, prolegomen. 4., de Grat. c. 4, Deum, stante iudicio indifferente, posse movere necessariò voluntatem expressè docuit S. Th. q. 22, de Verit. a. 8, ubi in principio corporis dicit « Deum « posse immutare voluntatem de necessitate, non tamen posse eam cogere » : ergo — Resp. S. Thomam hæc quidem verba illic habere, sed longè diverso sensu. Dicit S. Doctor deum posse immutare voluntatem de necessitate, ubi est iudicium determinatum ad nem, ut in amore beatitudinis in viâ, et in amore beatifico in patriâ; sunt ipsissima exempla quæ adhibet : at plus quam falsum est eum dicere expressè Deum voluntatem posse immutare de necessitate, stante iudicio indifferente, de quo est questio; id neque hic neque alibi unquam somniavit S. doctor. Si totum hunc articulum legisset objiciens, aut si lectum intelligere voluisset, deprehendisset non solum sensum quem ex-

pono, sed aliquid aliud quod illi summarè displicuisset, nempe præmotionem physicam expressè assertam : dicit enim ibidem S. doctor : « Potest Deus « immutare voluntatem ex hoc quod ipse in voluntate « operatur sicut in naturâ : unde sicut omnis actio « naturalis est à Deo, ita omnis actio voluntatis, in « quantum est actio, non solum est à voluntate, sed « à Deo ut primo agente qui vehementius imprimit : « unde sicut voluntas potest immutare suum actum in « aliud, ut ex dictis patet, ita et multò amplius Deus. » Non est Thomista qui magis expressè præmotionem physicam asserat : quid enim aliud significari potest his verbis : *Sicut voluntas potest mutare suum actum, ita et multò amplius Deus, quia est primum agens et vehementius imprimit?* Deinde quod spectat præsentem difficultatem, dicit S. doct. Deum posse dupliciter immutare voluntatem, 1° simplici motione; 2° imprimendo et superaddendo formam seu habitum; et si hæc forma seu inclinatio superaddita, sit perfecta, tunc de necessitate movet voluntatem : « Sicut, inquit, per naturam de necessitate inclinatur voluntas « in appetendum finem, sicut contingit in beatis, in « quibus charitas perfecta inclinatur sufficienter in bonum... Quando verò forma superaddita non est « usquequaque perfecta, sicut in viatoribus, tunc ex « formâ superadditâ voluntas inclinatur quidem, sed « non ex necessitate. » Vide modò, si potes, S. Thomam in eo loco expressè asserentem voluntatem, stante iudicio indifferente, posse moveri de necessitate : interim videbunt contrarium qui habent oculos et sensum.

Inst. cum eodem. Juxta S. Aug. in Enchir. c. 98, Deus, quia est omnipotens, potest movere voluntatem hominis quando, ubi et quomodò voluerit, si nulla sit in modo movendi contradictio : atqui quòd Deus moveat voluntatem necessitando illam, nulla est contradictio : ergo. *Probat*ur min. : Quòd Deus moveat voluntatem salvâ ejus libertate, non est contradictio secundum Thomistas : ergo à fortiori eam necessitando. *Patet conseq.* quia videtur difficultus movere efficaciter voluntatem salvâ ejus libertate quam eam necessitando, cum in priori modo oporteat in eadem actione potestatem non agendi servare cum infallibilitate agendi, quod videtur difficile; in modo autem posteriori cessat illa difficultas : ergo. — Resp. S. Aug. non dixisse quomodò voluerit, sed quando et ubi voluerit. Sed hoc dato, dist. min. : Quòd Deus moveat voluntatem necessitando illam sublatâ indifferentiâ iudicii, nulla est contradictio, concedo; stante indifferentiâ iudicii et permanente presenti rerum ordine, nego. Tunc enim sequeretur quòd voluntas esset et non esset appetitus rationalis : esset ut supponitur, et non esset, quia lucem et ductum rationis non sequeretur : hæc autem contradictio non habetur dum stante indifferentiâ iudicii movetur salvâ libertate, quia tunc movetur secundum suam naturam et ut est appetitus rationalis.

Inst. 2° cum eodem. Licet voluntas habeat duplicem potestatem, agendi scilicet et non agendi, potest tamen per omnipotentiam secundum unam sini ope-

rari, et secundum alteram, subtracto concursu, impediri ne suamet operationem possit suspendere; ista potentia non operandi tunc esset defectu concursus constricta et impedita : ergo.

Confirmatur cum professore Duaceno ejusdem societatis in dictatis anni 1724. Stante indifferentia judicii potest voluntas necessitari ad cessandum ab actu, Deo scilicet denegante concursum : ergo etiam necessitari ad agendum. Si enim indifferentia judicii non sufficiat ut dicatur libera omissio quæ ex concursu denegato infallibiliter sequitur, cur sufficeret ut dicatur liber actus qui ex motione præviã inevitabili et superante vires arbitrii sequeretur? — Resp. ad argumentum et confirmationem. Vel per subtractionem concursus ad omitendum impeditur tantum voluntas ne de facto omitat actum quem ponit, vel impeditur ne possit omittere stante indifferentia judicii. Si primum, nihil nocet libertati, id enim ipsi contingit quoties agit, unde omissio in hac hypothese non sit necessaria, sed remanet libera. Si secundum, destruitur voluntas ut voluntas est, est enim essentialiter appetitus rationalis, seu rationis ductum sequens, et sicut ipsi essentialia est ut non possit non velle objectum quod ipsi sine indifferentia proponitur, ita et ipsi essentialia ut possit non velle objectum quod ipsi sub indifferentia proponitur.

Inferes : Ergo, stante indifferentia judicii, voluntas non potest vinci à Deo, quod derogat ejus omnipotentia. — Resp. : Dist. illatum. Voluntas non potest vinci à Deo, id est, non potest infallibiliter et efficaciter mutari, nego; id est, non potest de necessitate moveri stante indifferentia judicii, concedo. Neque id magis derogat divinæ omnipotentia, quam quod non possit facere ut homo manens homo sit lapis.

Inferes iterum : Ergo saltem Deus omnipotens non poterit extrahere voluntatem à suo connaturali modo agendi; quod enim feratur necessario in objectum sine indifferentia propositum, est ipsi connaturale : id autem videtur pariter injuriosum divinæ omnipotentia.

Resp. Nego illationem, quia non solum est connaturale voluntati ut necessario feratur in objectum sine indifferentia propositum, sed etiam ipsi est connaturale ut objectum quod non est summum bonum ipsi proponatur cum indifferentia. Potest autem Deus proponere voluntati objectum creatum eã parte tantum quæ est bonum, non proponendo eã parte quæ est defectuosum et limitatum, quo casu non moveret voluntatem eo modo quo petit connaturaliter moveri.

Neque dicas quod in hoc casu Deus causaret in homine iudicium falsum; non enim requiritur in casu, quod intellectus iudicet positivè hujusmodi objectum esse summum bonum, sed sufficit quod cognoscat illud cognitione imperfecta, eã solum parte quæ est bonum, abstractendo seu non cognoscendo quã parte est limitatum et malum, ut contingit in motibus subitis : abstractentium autem non est mendacium.

Obj. 2° cum Henno : Potest Deus, stante indifferentia judicii, præmovere physicè voluntatem, ut fatentur

adversarii; sed voluntas physicè præmota est, determinata ad unum, ut etiam volunt ipsimet : ergo stante indifferentia judicii, potest necessitari. — Resp. Concessis præmissis, nego consequens; vel, brevitas et claritatis gratiã, dist. min. Voluntas physicè præmota est determinata ad unum liberè, concedo; necessario, nego. Sed hæc ad philosophos.

Obj. 3° cum eodem. Indifferentia judicii, utpote quid extrinsecum, non potest dare voluntati libertatem : ergo absentia indifferentia judicii nihil conferre potest ad necessitandam voluntatem. — Resp. Dist. maj. Indifferentia judicii, utpote quid extrinsecum, non potest dare voluntati libertatem, per modum causæ formalis, concedo maj.; per modum causæ radicalis, nego maj. Sic radix vitis dat esse racemo, licet sit quid illi extrinsecum : indifferentia autem objectiva judicii est, ut diximus, radix indifferentia subjectivæ, in quã formaliter consistit libertas.

Inst. cum eodem : Nihil necessitare potest voluntatem, nisi ipsam intrinsecè immutat, cum intrinsecè sit libera : atqui extrinsecum, quale est absentia indifferentia judicii, non potest intrinsecè mutare : ergo. — Resp. ut ante, dist. maj. Nihil potest necessitare voluntatem, nisi ipsam intrinsecè immutat formaliter vel radicaliter, concedo; nisi ipsam intrinsecè immutat formaliter, nego; similiter, distinguo minorem : Absentia indifferentia judicii non potest mutare voluntatem intrinsecè formaliter, concedo; radicaliter, nego. Sic arescente radice arescit racemus, quamvis radix sit illi extrinseca : cum ergo indifferentia judicii sit radix libertatis, eã ablata desinit libertas.

Obj. 4° cum eodem : Si homo agens ex indifferentia judicii semper esset liber, malè Ecclensis condemnasset Lutherum et Calvinum negantes in homine liberum arbitrium : falsum consequens; ergo. Probatur sequela. Illi hæretici admittebant hominem operari ex illa indifferentia judicii, consequenter sustinebant quoad rem liberum arbitrium, licet voce tenens negarent : dicere autem condemnatos fuisse propter solam questionem de nomine, nulla est verisimilitudo. — Resp. : Nego sequelam. Ad probat., potest 1° negari ant. Quamvis enim illi hæretici fortè non negaverint formaliter et expressè indifferentiam judicii in homine moto per gratiam, illam tamen virtualiter et argutive negarunt, hoc ipso quo dixerunt hominem sub gratiã moveri tantum spontaneè, et ut equum sub sessore, sicut dicit Calvinus lib. 2 Instit., c. 5. Certum est enim neque voluntatem spontaneam neque equum sub sessore moveri cum indifferentia judicii. Sed datã istã parte antecedentis, nego secundam, scilicet consequenter hos hæreticos negasse voce tenens tantum liberum arbitrium, et quoad rem admisisse. Sed dico eos errasse non solum ut theologos contra fidem; sed etiam ut philosophos contra rationem. Erraverunt contra fidem negando reipsã liberum arbitrium, et hoc condemnavit Tridentinum. Erraverunt contra rationem, existimantes voluntatem stante indifferentia judicii posse necessitari, ut existimant ipsi adversarii; et nec non condemnavit Tridentinum, sed reliquit

disputationi philosophorum et theologorum, utpote ad finem non pertinens. Confer quæ dixi, 4 p. dissertat. de Decretis, a. 4, § 4.

Inst. cum eodem: Si Patres et theologi existimassent stante indifferentiâ iudicii libertatem non posse auferri, indubiè hanc rationem facilem et obviam adhibuissent contra hæreticos, qui eam negarent liberum arbitrium, non tamen negabant hanc indifferentiam: atqui nullibi legitur illam aded facilem et obviam responsonem uspassè: ergo.

Resp. 1° ad maj. inprimis nos non absolutè concedere hæreticos non negassè saltem virtualiter et implicitè indifferentiam iudicii, ut patet ex superiori responsonie; sed dato illos eam non negassè, illam eis theologi non opposuerunt (si reverà non opposuerint), quia supervacaneum iudicârunt urgere philosophica contra illos à quibus nec ipsa ratio audiebatur, quique manifestissimis S. Scripturæ testimoniis de apertâ hæresi, scilicet sublata libertate, facilè poterant convinci. — Resp. 2°: Nego minorem. Hanc enim responsonem ipse Bellarminus, lib. 4, de Grat. et Lib. Arb., c. 10, adhibet contra Lutherum et Calvinum, citatque S. Greg. Niss. lib. 7 de Philosophiâ, eâdem ratione utentem: et ita legi in pluribus aliis theologis verisimile est, sed eos adire et otiosè scrutari nec tempus vacat nec momentum rei exigit: neque quod dicit Henno, se id nullibi legisse, aliquid probat, non enim omnes legi. Sed quid querimus theologos? Sit unus pro mille S. Thomas. Is enim ubique agit de libero arbitrio, 4 p., q. 83, a. 1, q. 6, de Malo q. 23, de Veritate a. 1, et alibi illud constanter probat contra hæreticos ex indifferentiâ iudicii, atque juxta veteres, præsertim S. Aug. et Magistrum sententiarum, illud definit, quòd sit facultas voluntatis et rationis, voluntatis subjectivâ, rationis radicaliter. Ita iterum in 2, d. 24, q. 1, a. 1, q. 24, de Verit. a. 5, 1 p.; q. 83, cit. et alibi. Junge modò S. Thomæ quotquot sincerè ejus doctrinam præferunt.

Digressio historico-dogmatica.

UTRUM Jansenius REVERA DOCEVERIT HANC DAMNATAM PROPOSITIONEM: *Ad merendum et demerendum in statu naturæ lapsæ non requiritur in homine libertas à necessitate, sed sufficit libertas à coactione?*

(Ad art. 3 præcedentis dissert.)

Si decreta SS. pontificum, imò nunc totius Ecclesiæ, eâ quâ par est reverentiâ ab omnibus susciperentur, nulla foret hic quæstio quæ discussionem indigeret; siquidem propositio de quâ agitur, sit damnata à SS. pontificibus Alexandro VII et Clemente XI, plaudente universali Ecclesiâ, in sensu à Jansenio intento. At quia ejus defensores pertinaciter contendunt SS. pontifices in hoc errore facti fuisse deceptos, reveràque Jansenium nunquam docuisse errorem obvium hujus propositionis, et idè inventâ famosâ distinctione juris et facti, dixerunt juri, seu damnationi erroris in dictâ propositione contenti, sinceram obedientiam esse præstandam, facto autem, scilicet hunc errorem

Jansenium docuisse, sufficere obsequiosum silentium. Quapropter veritatem Constitutionum Apostolicarum ex ipsomet Jansenio probandam et defendendam suscipimus.

Unde dico: Jansenium reverà docuit hanc propositionem damnatam: *Ad merendum et demerendum in statu naturæ lapsæ non requiritur in homine libertas à necessitate, sed sufficit libertas à coactione.*

Probatur 1° formalissimis Jansenii verbis; lib. 4 de Statu naturæ lapsæ, cap. 24, pag. 27, col. 2, edit. Rothom. dicit: S. Augustinus abundè satis est de peccator... *sciens et prudens plenâ voluntate feratur in malum, sive ab istâ diligendi malî necessitate se impedire possit, sive non possit.* Lib. 6 de Grat. Christ., cap. 24, p. 294, col. 1, dicit *opus esse laude vel vituperio dignum, meritorium vel demeritorium; ex hoc quòd est voluntarium, spontaneum, non coactum, tametsi sit determinatum ad unum: quod falsissimè pretendit esse de mente D. Th. Et paulò post, relatis his S. Th. verbis ex 2, d. 25, a. 4, ad 4, nunquam liberum ad peccandum compelli seu cogi, quia jani sibi peccatum non imputaretur; subdit: quasi indicans sufficere ut in peccatum imputetur quia non cogitur. Ibidem c. 28, p. 297, col. 2, contendit probare ex Richardo de Mediâ Villâ, necessitatem quæ est ex perfectione bonitatis non tollere rationem meritî, modò absit coactio. Et lib. 8 de Grat. Chr., cap. 9, p. 353, col. 2, loquens de concupiscentiâ cujus impulsu in hoc statu demeremur et peccamus, dicit quòd S. Augustinus apertissimè aliquatès tradat esse in hominibus peccandi necessitatem, et in istâ necessitate peccandi non esse securitatem conscientie, quasi non esset peccati rea: voluntatem jam ita peccare ut non sit ei liberum à peccato abstinere, quòd Adamò liberum fuit, nec tamen idèdè desinere esse peccatum. Ergo.*

Probatur 2° ex primâ propositione damnatâ, quam in terminis habet Jansenius, lib. 3 de Grat. Chr., cap. 13, p. 158, 2 col. E, ubi dicit esse præcepta quedam quæ hominibus non tantùm in fidelibus, hæcæcatis, obduratis, sed fidelibus quoque et justis volentibus, conantibus secundum præsentés quas habent vires; sunt impossibilia, deesse quoque gratiam quâ possibilia fiant; neque tamen idèdè eos excusari à peccato, quod, inquit, S. Petri exemplo aliisque multis quotidie manifestum est. Porro, si, justis volentibus et conantibus, quedam præcepta sunt impossibilia secundum præsentés quas habent vires, desitque gratia quâ possibilia fiant et tamen inde peccent et demereantur: ergo illa præcepta necessariò transgrediuntur, peccant et demerentur; quod enim impossibile est ut fiat, necessariò non fit. Ergo ad peccandum et demerendum non requiritur libertas à necessitate. Eadem autem est ratio meritî et demeritî quantum ad arbitrii libertatem; ut patet et docet Jansenius, lib. 4 de Statu naturæ lapsæ, cap. 24.

Probatur 3° ex systemate duplicis delectationis indeliberatæ quam in toto suo opere, et præsertim lib. 4 de Grat. Christ. constanter docet Jansenius. Juxta illud systema, 1° voluntas nihil potest agere boni vel mali, nisi mota à delectatione celesti seu terrenâ:

ita docet Jansen. lib. 4 cit., c. 3, 7, 9, 10, et innumeris penè locis. 2° Necessè est voluntatem nostram sequi motum delectationis quæ gradibus alteram superat ita ut delectatio superior nunquam possit vinci ab inferiore; quia, ut tradit Jansen. lib. 8 de Grat. Chr., c. 2, p. 344, col. 2, *Delectatio vitrix quæ S. Augustino est efficax adiutorium relativa est. Tunc est vitrix quando alteram sperat; quod si contingat alteram ardentior esse, in solis desideris inefficacibus hæretur animus, nec efficaciter unquam volet quod volendum est; seu quia, ut centies repetit Jansenius, quod amplius lelectat, secundum id operari necesse est.* Ex quo principio inferit quod modò dicebam, voluntatem necessario sequi impressionem majoris delectationis, et hanc nunquam posse vinci à minori delectatione, quippe quæ remanet ligata à superiori. Ita lib. 4 de Grat. Chr., c. 6, 9, 10; lib. 7, c. 5; lib. 8, cap. 20, et alibi passim. Ergo ex hoc systemate duplicis delectationis indeliberatè poliam sequitur hominem lapsam, sive in bono sive in malo, non esse liberum à necessitate simplici et variabili, sed esse duntaxat vertibilem ab unâ ad aliam necessitatem, quam vertibilitatem aliquando placet Jansenio vocar cindifferentiam, ut modò dicam; consequenter sequitur ad merendum vel demerendum in stata naturæ lapsæ non requiri libertatem à necessitate, sed sufficere libertatem à coactione.

Probatur 4° ex aliis principiis Jansenii. Ille docet ad merendum vel demerendum in statu naturæ lapsæ non requiri libertatem à necessitate, sed sufficere libertatem à coactione, 1° qui non agnoscit in hoc statu naturæ lapsæ aliam libertatem quam libertatem à coactione, seu libertatem spontaneitatis voluntariæ; 2° qui negat in hoc statu indifferentiam contradictionis, 3° qui non agnoscit in eodem statu aliam potentiam agendi et non agendi quam potentiam quâ voluntas potest flecti in bonum et in malum, et transferri ab unâ captivitate seu necessitate ineluctabili, puta concupiscentiæ, in aliam gratiæ et è converso. Atqui hæc tria constanter docet Jansenius. Ergo. *Major est evidens.*

Probatur min. Et quantum ad primum, titulus capituli 6, lib. 6, de Grat. Chr. hic est: *Duplex necessitas S. Augustino, coactionis, et simplex, seu voluntaria. Illa, non hæc, repugnat libertati.* Ibid. pag. 266, in fine: *Ex quibus aperte consuetaneum est omnem omnium voluntatem, quantumcumque ad usum determinatam, nullâ necessitate, quâ dicitur necesse est ut velit, desinere esse liberam, quia non desinit esse voluntas, quæ non esset si nollens; sicut enim omnis voluntas necessarè est voluntas, ita juxta hoc principium, etiam liberi arbitrii.* Et infra: *Sola necessitas violenta... seu necessitas coactionis, libertati arbitrii adversatur.* Deinde, prolatis quibusdam D. Augustini testimoniis ad probandum solam necessitatem coactionis adinere libertatem, caput sic concludit: *Nescio quid manifestius urgentiusque proferri posset ad demonstrandam cuiusque voluntatis libertatem, etiam illius quam nos habere necesse est.* Attende ad hæc ultima verba. Nam

Respondent defensores Jansenii eum in locis citatis agere de libertate genericè et abstractè sumptâ, non

de libertate hujus statûs, ad merendum et demerendum requisitâ.

Contra, equidem scio Jansenium in præfatione 6 libri de Grat. Chr. et in 1 capite libri 7, indicare se agere de generali ratione libertatis; at quâ mente? fortè, ut quidam observant, quia cum quæ traditurus erat de libertate sciret esse singularia et inde commovendos scholasticos, ut ipse fatetur lib. 6, c. 6, si quædam reprehenderentur, posset statim respondere se de libertate in genere locutum fuisse de quâ reverè aliquando loquitur. Sed quidquid sit, quantum ad hoc, de mente Jansenii, saltem certo certius est ipsum non solum de libertate in genere, sed etiam et maximè de libertate hominis in hoc statu ad merendum et demerendum requisitâ agere: quod multipliciter et invictè probo: 1° ex ipsis verbis Jansenii in primâ et in hæc probatione citatis, quibus disertè loquitur de libertate requisitâ ad merendum et demerendum in hoc statu, et de libertate quam necesse est nos habere. Idque iterum patebit ex mox citandis, eritque obvium cuique qui legere voluerit Jansenium toto lib. 6 et 7, et passim. 2° Certum est Jansenium locutum fuisse de eâ libertate quam cum gratiâ Dei conatur integris voluminibus conciliare, ut ipsemet declarat primâ lineâ præfationis 6 libri de Grat. Chr. *Ordo postulat, inquit, ut jam de concordia gratiæ istius medicinalis et liberi arbitrii paulò accuratius disseramus: atqui hæc libertas non est libertas genericè et abstractè sumpta, sed libertas hominis in hoc statu requisita ad bene vel malè agendum: ergo.* 3° Certum est Jansenium agere de libertate quam negabant Manichæi et quam plus æquo extollebant Pelagiani, ut patet ex toto ejus opere: atqui iterum hæc libertas non erat libertas in communi et in abstracto sumpta, sed libertas hominis viatoris, in ordine ad meritum vel demeritum: ergo. 4° Plusquam absonum foret Jansenium tot annos (decem et octo) et tot volumina impendisse in explicandâ unius libertatis abstractè sumptæ notione, quæ vix aut ne vix ad ejus institutum conducit, et tacuisse de libertate hominis viatoris, ex quâ ejus meritum et demeritum, salus et damnatio pendent, de quâ erat potissimum questio, et de quâ ipsemet Jansenius (N.B.) primis verbis primi capituli primi libri de Grat. Chr. declarat se in toto opere per decem libros integros acturum; sic enim caput istud primum primi libri et totius operis inchoat: *De liberatione arbitrii voluntatis, seu reparatione libertatis ejus acturis, potissimum sese offert difficultas de causis liberationis ejus.* Ubi poliam est ipsam loqui de libertate hominis, ut est in statu naturæ lapsæ et vulneratæ. Cæterum qui dictis meis fidem detrectat, propriis oculis experimentum faciat, et non dubito quin miretur, sicut ego miratus sum, quam falsam, quam inane, quam miserum sit istud effugium quo Jansenio suum auctorem ab errore damnato vindicare nituntur. At de hoc plusquam satis, ad alia proposita pergamus.

Probatur secunda pars minoris. Jansenius, cap. 14 et 15, lib. 7 de Grat. Chr., contendit indifferentiam exercitii seu contradictionis non esse necessariam li-

bertau arbitrii in hoc statu naturæ lapsæ. Cùm enim cap. 13 dixisset: *Potest putari quòd indifferentia exercitii, hoc est agendi et non agendi (sub quâ comprehenditur etiam indifferentia eligendi hoc vel illud), ad libertatem necessaria sit, cap. 14 sequenti affligit hunc titulum: Afferuntur quatuor absurda quæ ex necessitate talis indifferentiæ contradictionis sequuntur; et caput sic oritur: Et sanè si non est alia libertas vera voluntatis quàm agendi et non agendi..., gravissima absurda evitare nequeunt, quibus non solum tota doctrina S. Augustini concutitur, sed etiam sensus christianæ pietatis læditur et communis offenditur. Duo prima absurda quæ dicit sequi ex illâ indifferentiâ contradictionis, si sit necessaria libertati, sunt quòd operatio tam gratiæ quàm concupiscentiæ ex diametro repugnet arbitrii libertati, quia nempe juxta Jansenium voluntas nostra ligatur et vinculatur alternatim operatione gratiæ et concupiscentiæ, per quòd destruitur indifferentia contradictionis, ut vidimus supra et hic iterùm repetit Jansenius. Facit autem hoc, inquit, gratia (scilicet non consentire concupiscentiæ) fortiter affigendo affectum ipsi justitiæ ne deorsum cadat, idque non aliter nisi cælestis delectationis vehementiâ, quasi suavi et amoroso vinculo. Et infra: Ita posse augeri motum titillantis cupiditatis, ut non possit ei indifferentis libertatis nisu amplius repugnari, sine sanæ doctrinæ violatione negari nequit. Neque hic dicere possunt defensores Jansenii ipsum loqui de libertate abstractè sumptâ, et non de libertate hominis in hoc statu naturæ lapsæ, siquidem loquatur de libertate qualis est, sub gratiâ et concupiscentiâ in homine lapsò, ad bonè vel malè agendum.*

Probatur tertia pars min. Jansenius, lib. 8 de Grat. Chr., cap. 20, videtur initio capituli agnoscere in homine lapsò potentiam peccandi sub gratiâ, et potentiam non peccandi sub concupiscentiâ in sensu diviso, non in sensu composito, quem explicat sicut explicant ipsi Thomistæ, sic nempe ut sub gratiâ maneat potentia peccandi, non tamen conjungendi peccatum cum gratiâ: similiter de potentia non peccandi sub concupiscentiâ, ita ut hic sistendo crederes ipsum genuinum Thomistam. At statim larva detrahitur dùm in sequentibus explicat se, per potentiam bonè vel malè agendi remanentem sub gratiâ vel concupiscentiâ victrice, nihil aliud intelligere quàm meram flexibilitatem seu mutabilitatem voluntatis ab unâ ad alteram necessitatem. Ipsum audiamus: « Hoc est igitur, inquit cit. cap. 20, p. 367 D, quod S. Aug. tradit quando toties docet concupiscentiam et ignorantiam per quam nunc omnia peccata committuntur, non auferri ex nobis quamdiù in hac mortali vitâ versamur. Hinc fit enim quòd in nobis non solum ipsa potentia voluntatis, quâ de se ad malum flexibilis est, sed etiam pondus ad peccandum remanet, quod est peccandi potestas perfectissima, quæ sanè non solum adest inestque voluntati quando gratiâ delectatione caret, sed etiam quando intimâ ejus suavitate efficaciter trahitur.... Hoc ergo modo sentit S. Aug. et S. Prosper sub gratiâ manere peccandi potestatem, quia,

præter naturalem flexibilitatem ad malum, manet etiam concupiscentia, per cuius tentationes animus mutari potest.... Quomodo igitur qui sub gratiâ ad opus bonum determinante operatur, simul etiam peccare potest; ita quoque è contrario qui istâ gratiâ destituitur, sive fidelis, sive infidelis, et peccandi tentationibus quatitur, potest bonè facere: non quidem quasi semper etiam ante susceptam Christi aut Dei fidem, gratiâ ad non peccandum sufficiente munia-tur.... sed quia quantumcumque ad peccandum peccati voluntate, hoc est, voluntatis infirmitate, trahitur, manet in arbitrio non solum fides et habitus boni in fidelibus, sed in infidelibus etiam illa saltem naturalis flexibilitas seu capacitas, quâ liberum arbitrium credere, sperare ac Deum diligere potest. » Et infra p. 368. 2 col. C: « Si desit gratia quæ voluntatem peccato inhiantem flectat in bonum, potestas illa beneficiendi effectu suo cassa remanebit, nec tamen qualiscumque potestas beneficiendi esse desinet, quâ sub peccandi et non credendi delectatione ac determinatione constituti possunt credere et benefacere: hoc enim in eorum naturâ liberi arbitrii constitutum est, et quamdiù hic vivitur mutari in utramlibet partem potest. »

Deinde ibidem docet per delectationem, sive gratiæ, sive concupiscentiæ, non dari potentiam proximam et expeditam bonè vel malè agendi antequàm ipsa voluntas actu velit, sed tantum postquam vult et quia vult; neque dari omnibus gratiam sine quâ non, seu sufficientem, quâ possunt expeditè velle bonum. « Huc accedit, inquit pag. 369, 2 col. A, quod hujusmodi pondere delectationum, quibus efficitur ut voluntas rationalis actu velit bonum aut malum, non tam posse aliquid facere quàm velle tribuant; et idèò consequenter posse quia tribuunt velle, quo fit ut etiam tunc, cùm jam pondere malarum cupiditatum ac delectationum ad peccandum trahitur, merito voluntas magis quàm potestas, idèòque potestas quia voluntas deesse censetur. Delectatio quippe... ipsum velle dando etiam posse largitur. Hanc autem potestatem in ipsâ collatione mutationis sine bonæ voluntatis esse sitam (tradit S. Aug.).... Cùm enim potestas illa proxima bonè volendi hoc ipso amissa sit quòd illud voluntatis imperium ac nullus quo seipsam solebat voluntas, cum gratiâ sine quâ non, ad bonum, prout ei videretur, flectere et non flectere, per introductæ concupiscentiæ delectationem captivum sit et miserabili servitute depressum, ita ut nihil ei libet nisi terrenis delectationibus titillantibus consentire; non aliter quoque redditur, nisi ex illâ captivitate, per victricis delectationis celestis infusionem sibi consensum vindicantis, eruatur, quâ sicut hoc ipso bona voluntas, ita etiam bonè agendi potestas redditur. Nam ista victrix delectatio, sicut hoc ipso quo datur è captivitate consensus eruit, ita hoc ipso semper cum bonâ voluntate et potestate conjuncta est. Velle ergo dat posse, etc... Hæc ergo firmitas ardorque voluntatis malæ, vehementi delectatione concupiscentiarum adjuncta et incitata, parit

beneficiendi impotentiam, quam sola voluntas su-
perare non potest, quia velle non potest, idque idcō
quia foriter stabiliterque non vult, cum quā tamen,
quia manet facultas liberi arbitrii interna et flexibi-
lis beneficiendi, mala voluntas propter causam jam
dictam rea est; quamvis nulla detur ei gratia, et ha-
bitū quamdam ad contrarium indifferentiā, quam-
diū in hac vitā vivitur, ratione cuius, si Spiritus
sanctus aspiraverit, bonam voluntatem se velle,
quod petulanter amissum est, iterum suscipere po-
test. Ex quibus sole clariū est Jansenium non
aliam potentiam bene vel malē agendi in homine lapsō
agnoscere, antequā bene vel malē agat, quā
flexibilitatem voluntatis in bonum vel malum sub al-
ternante captivitate gratiæ et concupiscentiæ quibus
ligatur; deesse quoque gratiam quā conferatur poten-
tia expedita bene agendi, nisi diū voluntas actu vult
et agit, quia velle dat posse, et posse sequitur velle;
siquē nullam esse veram et expeditam potentiam se-
paratam ab actu.

Ex his omnibus probationibus facillē solves quæ ob-
iiciunt Janseniani in defensionem Jansenii. Unde bre-
viter

Solvuntur objectiones.

Obj. 1°: Jansenius admittit passim in homine lapsō
liberum arbitrium: ergo.—Resp.: Dist. ant.: Jansenius
admittit in homine lapsō liberum arbitrium nomi-
ne duntaxat, concedo ant.; re, nego ant., quia re-
ponit liberum arbitrium hominis lapsi in solo volun-
tario cum perfectā advertentiā rationis, quam malē
vocat deliberationem rationis, sive in immunitate à
coactione et à necessitate immutabili, non à necessi-
tate mutabili, ut dictum est.

Ins. 1°: Jansenius admittit in homine lapsō indiffe-
rentiam contrarietatis et contradictionis: ergo admittit
liberum arbitrium. Probatur ant. lib. 6 de Grat.
Chr., cap. 34, cū sibi opposuisset ex S. Scripturā
ei Patribus hominem habere libertatem et indifferen-
tiam ad bonum et malum, concedit id esse verum de
libertate quoad statum hominis lapsi, non verò de li-
bertate secundum se et generaliter sumptā: *Inter
actum quippe liberum, inquit, et statum libertatis ma-
gna est differentia: unde sic concludit: « Hominum
viatorum non solum coactionis expertem esse liber-
tatem, sed etiam necessitatis immutabilis volunta-
riæ, hoc est, eam ad utrumque indifferenter esse,
cum S. Scripturis, S. Augustino et Patribus et ca-
tholicā fide fatemur libenter. » Et lib. 8, c. 20:
« Liberum arbitrium, inquit, ante gratiam, quemad-
modum etiam sub gratiā, indifferentiā contrarie-
tatis et contradictionis habet; ita videlicet ut, qui-
buscumque positis quæ ad agendum bonum aut ma-
lum requisita sunt, possit liberum arbitrium in hac
vitā facere bonum et malum, facere alterutrum et
non facere. » Ergo.—Resp.: Dist. ant.: Admittit
in homine lapsō indifferentiā contrarietatis et
contradictionis, quæ sit vera potentia activa et expedi-
ta ad agendum bonum vel malum, ad agendum et
non agendum, nego ant.; quæ nihil sit aliud quā*

mera flexibilitas in bonum et malum per delectationem
gratiæ et concupiscentiæ alternativam voluntatem capti-
vantis et necessitatis, concedo ant. Patet ex dictis,
idque apertē indicant verba objectionis, in quibus
dicit Jansenius libertatem hominis viatoris esse exper-
tem necessitatis immutabilis, qualis scilicet necessitas
est in Deo, beatis et damnatis. Igitur, juxta Jansenium,
libertas essentialis et secundum se sita est in
solo spontaneo, seu voluntario rationali quantumvis
necessario, et hæc libertas reperitur in omni statu,
sufficitque ex se ad meritum vel demeritum; unde si
beati non mereantur et damnati non demerentur,
non est defectus sufficientiæ libertatis, sed quia sunt
in termino. Neque enim, inquit Jansenius, cit. cap.
34, quisquam, spero, ita desperavit ut hominem
etiam viatorem libertatem amissurum putaret, si li-
beritatem et liberatrice charitate in humanum libe-
raretur et firmaretur arbitrium, ut quod in beatis
jam in præmium retributum est, in hac vitā con-
stitutus amplius jam peccare non posset. Ex alio
igitur capite quā ex naturā libertatis oritur indiffe-
rentia ad agendum. Et non agendum, itemque ad
bonum et malum. Et infra: « Liberum arbitrium
in omnibus sive beatis, sive damnatis, sive viatori-
bus... uniformem libertatis rationem obtinet, etsi
difformem statum. » Difformitas autem seu differen-
tia status in eo sita est, juxta Jansenium, quòd beati
sint invariabiliter necessitati in bonum, damnati in
malum, viatores autem sint variabiliter necessitati
modò in bonum per gratiam, modò in malum per
concupiscentiam.

Inst. 2°: Jansenius, lib. 8 de Grat. Chr., c. 20,
apertē agnoscit potentiam peccandi sub gratiā efficaci
et potentiam non peccandi sub concupiscentiā, in
sensu diviso non in sensu composito, eo prorsus modo
quo ipsi Thomistæ explicant sensum divisum et com-
positum. Ergo.—Resp. ut ante: Dist. ant.: Et sumit
potentiam peccandi sub gratiā, et potentiam non pe-
ccandi sub concupiscentiā, sicut Thomistæ, scilicet
pro verā potentiā activā et expeditā peccandi et non
peccandi, nego ant.; et sumit potentiam peccandi vel
non peccandi pro merā flexibilitate ab unā ad aliam
necessitatem, concedo ant. Solutio patet ex dictis.

Inst. 3°: Jansenius admittit dari sub concupiscentiā
parvas gratias quæ dant posse saltem remo-
tum, sicut gratiæ sufficientes Thomisticæ: ergo.—
—Resp.: Dist. ant.: Admittit dari sub concupiscentiā
parvas gratias quæ dant posse absolutum et præcisā
concupiscentiā superiori, concedo ant.; quæ dant posse
relativum ad præsentem concupiscentiam superio-
rem, nego ant. Patet ex dictis de systemate duplicis de-
lectationis probat. 3, et quia, ut modò dicebam, juxta
ipsum Jansenium, posse sequitur velle, quia velle dat
posse. Vel aliter, dist. ant.: Parvæ gratiæ Jansenii
dant posse ligatum et vineulatum, concedo; expeditum,
nego. In idem redit.

Inst. 4°: Necessitas quam Jansenius admittit cum
libertate est moralis tantum, hæc autem necessitas
non repugnat libertati: ergo.—R. Jansenianos non

convenire later se quo nomine sit vocanda ista necessitas orta ex superiori delectatione, an physica, an moralis. Qui tenaciùs principiis Jansenii inhaerent candidè fatentur esse physicam; alii molliori vocabulo, ad declinandam invidiam destructæ libertatis, vocant moralem: sed dicatur physica vel moralis, perinde est; hoc ipso enim quo talis est quam voluntas non possit in his circumstantiis relativè et expedite vincere, perimit libertatem necessariam ad merendum vel demerendum.

Inst. 5°: Jansenius admittit indifferentiam judicii: atqui, stante indifferentiâ judicii, voluntas non potest necessitari, ut diximus supra: ergo. — Resp. 1° alios negare majorem, quia, inquit, per judicium indifferens non intelligitur tantùm advertentiâ intellectûs, quâ variæ rationes boni et mali in objecto apprehenduntur, sed judicium proponens objectum non necessariò amandum aut fugiendum, sed ut indifferenter ad utrumlibet eligibile: hujusmodi autem judicium non formatur in systemate Jansenii, juxta quem lib. 6 de Grat. Chr., c. 35, p. 305, col. 1 B, indeliberatè delectationis vinculo voluntas.... in objectum amandum figitur, illo eodem necitèr et illâ alligatur, ut neque ad momentum abrupsi aut diveriti velit. — Resp. 2°, datâ maj., Jansenium non secùs ac Calvinum errasse non solùm contra fidem, sed etiam contra rationem (idque non est Jansenio infrequens), dùm existimavit voluntatem non pendere à judicio rationis, sed eam et stante indifferentiâ judicii posse necessitari, et posito determinato et immutabili judicio manere liberam. In hoc autem errore versatum fuisse Jansenium constat ex lib. 4 de Grat. Ch., cap. 8, p. 181, col. 1 et 2 E, ubi docet impotentiam peccandi in beatis non nasci ex clarâ Dei visione, sed illâ stante eos posse peccare.

Inst. 6°: Jansenius sæpè docet voluntatem hominis cuicumque gratiæ vel concupiscentiæ posse resistere, si velit: ergo. — Resp.: Dist. ant.: Jansenius docet voluntatem cuicumque gratiæ vel concupiscentiæ posse resistere si velit, sic tamen ut non possit velle, concedo; sic ut possit velle, nego. Ita pariter docet Jansenius, lib. 6 de Grat. Chr., c. 55, beatos charitatè perfectâ dominante posse suam volitionem mutare si veliat; velle autem non possunt. Plures alias similes requivocationes ex sæpè dictis facilè expedit, idèoque illis supersedeo.

Obj. 2°: Sensus damnatus tertiæ propositionis non est sensus Jansenii, ergo Jansenius; non docuit ter-

tiam propositionem damnatam. Prob. ant. Sensus damnatus tertiæ propositionis est, non requiri ad merendum vel demerendum in hoc statu naturæ lapsæ libertatem à necessitate absolutâ fixâ et immutabili, qualis est in beatis, neque à necessitate quæ dicitur involuntaria et quæ præcedit advertentiâ rationis, ut in motibus primopræmissis: atqui hunc sensum nunquàm docuit Jansenius, sed prorsùs contrarium: ergo. — Respondeo: Nego antecedens. Sensus quippe damnatus tertiæ propositionis est sensus ejus obvius et quem verba præ se ferunt: ita declaraverunt Innocentius XII et Clemens XI, neque unquam Ecclesia sive propositionem sive librum damnat, nisi in sensu ejus obvio. Sensus autem obvius tertiæ propositionis et quem verba præ se ferunt, non est is qui assignatur in objectione, ut patet, sed iste: Ad merendum vel demerendum in statu naturæ lapsæ non requiritur libertas à qualicumque verâ et propriè dictâ necessitate, modò absit coactio. At Jansenium docuisse ad merendum vel demerendum in statu naturæ lapsæ non requiri libertatem à necessitate variabili, relativâ, et, ut vocant, voluntariâ (quæ necessitas est vera et propriè dicta, utpote invincibilis in presentibus circumstantiis), sed sufficere libertatem à coactione, constat ex dictis. Ita quoque passim docent ejus defensores, quamvis innumeris prope cavillationibus et involucribus suam mentem quandoque obvolvunt ut se Ecclesiæ censuris subducant.

Ex dictis in hac digressionem et in totâ dissertatione, colliges Jansenismum non esse phantasma neque hæresim imaginariam quam nemo defendat, ut toties decantaverunt Janseniani, sed esse veram et realem hæresim, non solùm fidei catholice, sed etiam moribus maximè perniciosam. Si enim in hoc statu alternante indeliberatâ delectatione, quam habere vel non habere non est in nostrâ potestate, ita necessariò et invincibiliter bono vel malo adigimur ut, stante indeliberatâ delectatione superiori ad bonum, non habeamus veram, activam et expeditam potentiam peccandi, neque stante indeliberatâ delectatione superiori ad malum habeamus veram, activam et expeditam potentiam illud vitandi, quid luctamur? quid laboramus? quid solliciti sumus? tranquillè sequamur quod nos magis delectat, aliter fieri non potest; quietè serviamus dominantì cupiditatì, hanc vincere non possumus. Si dicas peccatori: Ora ut tibi concedatur contrariâ delectatio superior, respondebit: Non delector oratione, nec pendet à me eâ delectari.

Dissertatio

DE ACTIBUS HUMANIS SPECIATIM SUMPTIS.

(D. Th. à q. 8 ad 17.)

Explicatâ conditione generali actuum humanorum, scilicet ratione voluntarij et liberi, nunc agendum est

de ipsis actibus speciatis: 1° de actibus elicitis, deinde de imperatis. Sunt autem sex actus à voluntate eliciti:

tres circa finem, scilicet simplex volitio, intentio et fructio; et tres circa media, scilicet consensus, electio et usus activus. His sex actibus voluntatis correspondent ex parte intellectus quinque actus dirigentes, et unus ex parte potentiarum executive. Ex parte intellectus duo circa finem, scilicet simplex apprehensio et iudicium; tres circa media, nempe consilium seu consultatio, iudicium practicum seu discretivum mediorum, et imperium. Ex parte potentiarum aliarum, usus passivus.

Horum omnium actuum hic est ordo et œconomia: Primus est simplex apprehensio, quâ intellectus aliquid ut bonum apprehendit et voluntati proponit. Huic ex parte voluntatis respondet simplex volitio, quæ est nuda complacentia et appetitus inefficax boni propositi. Dicitur *simplex volitio*, quia cum sit de fine secundum se, et nondum cum ordine ad media, habet objectum simplex et non quasi duplicatum; dicitur etiam nomine suæ potentie voluntas, sicut primus actus intellectus circa principia dicitur etiam nomine suæ potentie *intelligentia* seu *intellectus*. Hæc verò simplex volitio si sit fortis, movet intellectum ad examinandum utrum istud bonum sit conveniens et acquisitu possibile, et fit actus secundus intellectus, qui dicitur iudicium proponens voluntati objectum ut conveniens et acquisitu possibile. Illi iudicio correspondet ex parte voluntatis intentio, quæ est actus secundus voluntatis circa finem, quo scilicet tendit in finem ut per media assequibilem.

His quatuor actibus positis circa finem, vi intentionis intellectus movetur et applicatur ad inquirenda media fini obtinendo congrua, et fit tertius actus intellectus, primus circa media, qui dicitur consilium seu consultatio de mediis; huic respondet ex parte voluntatis consensus, quo approbat et appetit utilitatem mediorum: vi hujus consensus applicatur intellectus ad discernenda quæ sint media aptiora, et est quartus actus intellectus, qui dicitur iudicium practicum seu discretivum mediorum, cui respondet ex parte voluntatis electio, quâ unum medium præ alio acceptat: tum vi electionis applicatur intellectus ad intimandam et imperandam executionem mediorum, fitque quintus et ultimus actus intellectus, qui dicitur imperium, cui ex parte voluntatis respondet usus activus seu applicatio potentiarum executive; huic applicationi activæ respondet ex parte potentiarum voluntati subditarum usus passivus, seu ipsa executio mediorum virtute cuius finis acquiritur, cui tandem succedit ex parte voluntatis fructio, quæ est jucunda quies in fine possessio.

Hi ergo duodecim actus ad opus morale concurrunt, quando non præcipitantur aut ex solâ imaginatione, sed prudenter et maturè peragitur, licet, quia admodum subito fiunt et sibi succedunt, vix ab ipso operante percipiuntur et discernantur.

De his sat fusè agit Auctor per decem quæstiones: plura etiam de ipsâ potentia volitivâ immiscet in primis quæstionibus ad accuratiorem actuum notitiam. Quæ sunt utiliora seligemus.

ARTICULUS PRIMUS.

Utrum voluntas possit velle malum sub ratione mali?

(D. Th., q. 8.)

Questionem proponit S. Th. utrum voluntas sit tantum boni? alii, utrum bonum sit objectum adæquatum voluntatis? In idem coincidunt cum titulo articuli, ut patet.

Dico: Voluntas non potest velle malum sub ratione mali. (Ilic, q. 8, a. 1, o.) Probat 1° auctoritate Aristoteles, 1 Ethic., ait: *Benè veteres bonum ipsum esse dixerunt, quod omnia appetunt*: id est, id quod omnia appetunt est bonum, et nihil appetitur nisi bonum, ut interpretatur Auctor, 1 p., q. 6, a. 2, ad 2. S. Dionys., de div. Nom., c. 4, dicit *quod malum est præter intentionem, et quod omnia bonum appetunt*. Neque dicas cum Nominalibus nomine boni intelligi appetibile; sic enim sensus foret, solum appetibile esse appetibile, quod est nugatorium et ridiculum. Unde S. Aug., in Enchyrid., cap. 105, ait: *Sic beati esse volumus ut esse miseri non solum notimus, sed nequam prorsus velle possimus*. (Ibid., et in arg. s. c.) Probat. 2° ratione. Voluntas est appetitus quidam rationalis; atqui omnis appetitus non est nisi boni: ergo. Prob. min. Appetitus nihil est aliud quam quædam inclinatio appetentis in aliquid; atqui nihil inclinatur nisi in aliquid sibi conveniens; quod enim est rei conveniens allicit et trahit inclinationem, sicut quod est disconveniens ei repugnat: ergo omnis appetitus non est nisi conveniens, consequenter boni: bonum enim et conveniens unum sunt, sicut malum et disconveniens. (Ibid. o.) Notandum tamen hoc esse discrimen inter appetitum naturalem et appetitum rationalem seu etiam sensitivum, quod id in quod tendit appetitus naturalis sit semper bonum verum et in re existens, quia appetitus naturalis consequitur formam in re existentem quæ semper tendit ad suam perfectionem et bonum verè conveniens; id autem in quod tendit appetitus rationalis non semper est bonum verè et in re existens, sed id quod iudicatur et apprehenditur ut verum bonum, licet fortè non sit, quia appetitus rationalis (idem dic de sensitivo) non sequitur formam in re existentem, ut appetitus naturalis, sed formam intellectu apprehensam; sæpè autem id quod non est verum bonum apprehenditur ut bonum. Et hæc observatio conducit ad solutionem objectionum. Neque tamen inde sequitur voluntatem esse deterioris conditionis appetitu naturali; quia licet appetitus naturalis semper tendat in verum bonum, istud tamen bonum est minimum, nec in illud tendit se movendo et liberè sicut voluntas. (Ibid.)

Confirmatur conclusio. Nulla potentia ferri potest extra objectum suum adæquatum: atqui objectum adæquatum voluntatis est conveniens et bonum, non verò ens ut abstrahit à bono et malo, ut volunt aduersarii. ergo. Prob. min. Eodem modo, proportione servatâ, sentiendum est de objecto voluntatis ac de objecto intellectus, aut appetitus sensitivi: atqui objectum adæquatum intellectus non est ens abstractens

à vero et falso, sed ens ut verum; similiter objectum adæquatam appetitū sensitivi non est sensibile abstractans à convenienti et disconvenienti, à bono et malo, sed sensibile convenienti et bonum: ergo, etc.

Solvuntur objectiones.

Obj. 1°: Si bonum esset objectum adæquatam voluntatis, voluntas nullum haberet actum circa malum: falsum consequens, cum voluntas circa malum habeat actum notitionis et fugæ: ergo. — Resp. hoc argumentum firmari conclusionem; unde dist. maj: Si bonum esset objectum adæquatam voluntatis, voluntas nullum haberet actum prosecutionis et volitionis circa malum, concedo maj.; nullum actum notitionis et aversionis, nego maj. Quia inò ita est quòd potentia nolit et aversetur contrarium sui objecti, et hinc probatur solum bonum esse objectum voluntatis, quia nulla potentia fugit et recedit nisi ab eo quod est sibi contrarium et repugnans, consequenter quod non est ejus objectum: quomòdò enim est objectum, si sit contrarium et repugnans? Adde quòd voluntas non exerceat actum notitionis et fugæ erga malum nisi ratione boni oppositi: sic quis fugit mortem quia amat vitam. (Ibid. ad 1.)

Inst. 1°. Potentia rationalis, cum sit libera, fertur etiam proseguendo ad opposita, juxta philosophum; 9 Metaph. Et patet, quia libertas est ad opposita. Ergo. — Resp.: Dist. ant.: Potentia rationalis fertur proseguendo ad opposita quæ sub suo objecto continentur, concedo ant.; quæ sub suo objecto non continentur, nego ant.; nam nulla potentia proseguitur nisi sum conveniens objectum; objectum autem voluntatis est bonum, ut probatum est: unde se habet voluntas ad illa opposita proseguenda quæ sub bono comprehenduntur, sicut moveri et quiescere, loqui et tacere, et alia hujusmodi; in utrumque enim horum fertur voluntas sub ratione boni. (Ibid. ad 2.)

Inst. 2°: Qui odit aliquem odio inimicitiae, vult illi malum quàm malum; opponitur enim odium inimicitiae amoris amicitiae, quo volumus amico bonum in ratione boni. Similiter invidus tristatur de bono alterius sub ratione boni: unde S. Th., q. 12 de Malo, a. 4, dicit: *Oidium quærit malum proximi sub ratione mali, et invidia contristatur bono proximi sub ratione boni. Ergo voluntas fertur in malum proseguendo et in bonum fugiendo.* — Resp.: Dist. ant.: Qui odit aliquem odio inimicitiae, vult illi malum quàm malum inimici, concedo ant.; et in hoc opponitur amoris amicitiae, quo volumus bonum amico ut illius bonum; vult illi malum quàm malum absolutè, nego ant.; idè enim vult malum inimici, puta ejus mortem, quia apprehendit illud ut sibi bonum, quatenus est destructivum illius quod est sibi contrarium. Similiter invidus tristatur de bono proximi, equidem ut est illius bonum, sed quatenus istud bonum apprehendit ut sibi malum; et hoc sensu intelligendum est S. Th.

Inst. 3°: Qui peccat ex malitia vult malum quàm malum absolutè: ergo. Prob. ant. Qui peccat ex malitia in hoc distinguitur ab eo qui peccat ex passione seu ignorantia, quòd qui peccat ex passione vult malum

ut bonum sensibile, et qui peccat ex ignorantia vult malum credens bonum: qui autem peccat ex malitia vult malum sciens malum, et quia malum atque offensivum Dei: ergo. — Respondeo: Nego antecedens; non enim qui peccat ex malitia distinguitur ab eo qui peccat ex passione aut ex ignorantia, ex parte objecti, quasi ille velit malum sub ratione mali et iste non; sed ex parte dispositionis inclinantis ad peccandum, quatenus qui peccat ex passione ab ipsa movetur et allicitur ad peccandum; similiter qui peccat ex ignorantia, defectu notitiæ requisitæ tanquam removente prohibens, peccatum committit; sed qui peccat ex malitia, neque ex passione neque defectu notitiæ; sed sciens et perfectè cognoscens malitiam peccati, seu hanc rem esse prohibitam et moraliter malam, eam tamen ex pravà dispositione voluntatis vult non ut malam formaliter, sed quia judicat esse sibi conveniens et bonum illam velle et facere, sive ad libertatem aut presumptionem ostendam, sive ex animo obfirmato in malo à quo non vult recedere, sive quia ex consuetudine sic agere factum est illi dulce et delectabile, sive sub aliqua alià ratione boni, aut utilis, aut delectabilis. Et hoc dicitur peccare ex malitia, quia illa inclinatio ad peccandum non est neque ex passione neque ex ignorantia, sed ex pravà dispositione voluntatis.

Obj. 2°: Qui appetunt non esse, ut daemones et homines desperantes, appetunt malum sub ratione mali; nam in non esse nulla potest apprehendi ratio boni. Item qui nondum execrati odio habent Deum, aversantur ipsum sub ratione boni, quia nulla ratio mali potest apprehendi in summo bono; nisi per errorem et executionem: ergo. — Resp. ad primum, nego ant. et ejus probationem. *Nam carere malo est bonum*, inquit Auctor hic ad 5; daemones autem et homines desperantes apprehendunt in non esse carere malo, quatenus apprehendunt non esse ut medium conducens ad liberationem à suis miseriis, et sic appetunt non esse materialiter, formaliter non esse miseri, ita ut ratio formalis appetendi non esse sit quedam ratio boni; scilicet carere malo et miseriis. Ad secundum, nego ant.; ad probationem, dist.: Nulla ratio mali potest apprehendi in summo bono ratione sui, nisi per errorem aut executionem, concedo; ratione effectuum quos facit et qui nobis displicent, nego. Independentem enim ab errore infidelitatis aut executionis, sed ex simplici inconsideratione, peccator potest Deum apprehendere ut difficultia et ingrata precipientem, delectabilia prohibentem, peccata punientem, et sub istis vel aliis similibus rationibus, ut sibi noxium et malum, et quàm talem aversari et odio habere.

Dices. Qui vult dare eleemosynam propter inanem gloriam consequendam, vult id quod est de se bonum sub ratione mali. Ita in terminis S. Th. infra, q. 19, a. 7, ad 2. Ergo. — Resp. Dist. ant.: Vult quod de se bonum est sub ratione mali, ibi sistendo, nego; sub ratione mali ut inducit rationem boni, concedo. Vult enim inanem gloriam ut quid sibi conveniens,

honorificum et bonum; unde vult bonum sub ratione mali materialiter, non formaliter.

ARTICULUS II.

De motivo voluntatis quoad specificationem.

D. Th. Q. 9.

Nota. In tantum aliquid indiget moveri ab aliquo, in quantum est in potentia ad plura; oportet enim ut id quod est in potentia reducatur ad actum per aliquid quod est in actu; et hoc est movere. Dupliciter autem aliqua vis anime invenitur esse in potentia ad diversa: uno modo quantum ad agere et non agere, seu quoad exercitium; alio modo quantum ad agere hoc vel illud, seu quoad specificationem. Movere quoad specificationem est determinare ad actum certae speciei, puta amorem, vel odium, potentiam ad utrumlibet indifferentem. Movere quoad exercitium est applicare ad agendum potentiam indifferentem ad agere vel non agere. Queritur ergo à quo voluntas moveatur sive quoad specificationem, sive quoad exercitium? an ab intellectu? an ab appetitu sensitivo? an à corpore caelesti? et specialiter de prima voluntione; an à se, an à Deo, an ab aliquo alio principio exteriori? Quas omnes quaestiones breviter in hoc et sequenti articulo resolvemus. (Hic q. 9, a. 4, o.) Unde dico 1°: Intellectus movet voluntatem quoad specificationem; voluntas autem movet intellectum et alias potentias sibi subditas quoad exercitium. (Ibid.) Prob. prima pars. Movere quoad specificationem est determinare ad actum certae speciei, ut dictum est in notamine: atqui intellectus proponendo objectum voluntati, illam determinat ad actum certae speciei: ergo. Prob. min. Voluntas non elicit actum talis speciei, v. g. amoris, nisi quia tendit in objectum sibi propositum ab intellectu ut amabile: ergo. (Ibid.) Hinc intelligis quod non ipse intellectus formaliter specificet actum voluntatis, sed ipsum objectum propositum, seu, si vis, intellectus quatenus proponit voluntati objectum quod determinatur ad certae speciei actum.

Intellige etiam intellectum non merè speculativum, simpliciter apprehendentem et proponentem objectum ut verum sine aestimatione convenientis aut inconvenientis, sed intellectum practicum apprehendentem et proponentem objectum sub ratione boni vel mali, convenientis vel inconvenientis. (Ibid. ad 2.) Prob. secunda pars. In omnibus potentiis activis ordinatis, illa potentia quae respicit finem universalem movet ad exercitium potentias quae respiciunt fines particulares; et hoc apparet tam in naturalibus quam in politicis. Caelum enim, quod agit ad universalem conservationem generabilium, movet omnia inferiora, quorum unumquodque agit ad conservationem propriae speciei, vel etiam individui. Rex etiam, quia intendit bonum commune totius regni, movet per suum imperium singulos praepositos civitatum, qui singulis civitatibus curam regiminis impendunt. At qui objectum voluntatis est bonum ei finis in communi: quaelibet autem potentia comparatur ad ali-

quod bonum proprium sibi conveniens, sicut visus ad perceptionem coloris, intellectus ad cognitionem veri. Ergo voluntas per modum agentis movet ad exercitium omnes animae potentias ad suos actus, praeter vires naturales vegetativae partis quae nostro arbitrio non subduntur. Haec secunda pars conclusionis specialius explicabitur q. 17, ubi de actibus imperatis. (Ibid. et 1. p. q. 82, a. 4.)

Ceterum, hanc conclusionem quoad utramque partem, similiter et sequentes conclusiones, intellige de movente ut quo, non ut quod; quia propriè loquendo movere seu agere est per se subsistentis; intellectus autem et voluntas non per se subsistunt: unde sensus hujus doctrinae est quod homo movet voluntatem quoad speciem per intellectum, et intellectum per voluntatem quoad exercitium: sicut ignis calefacit ut quod, calor ut quo.

Sed petes 1° in quo genere causae intellectus moveat voluntatem quoad specificationem? — Resp. Thomistas in hujus quaestione resolutione esse divisos. Conradus, Cajet. et quidam alii tenent intellectum movere voluntatem quoad specificationem in genere causae efficientis, hoc sensu scilicet, quod objectum ab intellectu propositum voluntati sit illi principium quo, seu ratio formalis elicienti actum talis speciei. 1° Quia S. Th. inf. q. 22, a. 3, ad 2, et 1 p. q. 82, a. 3, ad 2, dicit tam objectum voluntatis quam intellectum esse activum respectu voluntatis passivè se habentis. 2° Quia, cum in omni voluntione sint duo, scilicet exercitium actus et ejus specificatio, oportet utriusque causam efficientem ponere, alioquin esset aliquid creatum cujus non esset causa creata efficiens: atqui sola voluntas non est sufficiens causa efficiens specificationis, alias omnes ejus actus forent ejusdem speciei: ergo assignandum est aliud principium quod cum voluntate effectivè concurrat ad specificationem actus; hoc autem aliud esse non potest quam objectum per intellectum propositum. 3° Verbum divinum subsistens effectivè producit amorem, scilicet Spiritum sanctum: ergo etiam verbum non subsistens, quale est nostri intellectus; subsistentia enim adjuncta causae non variat ejus causalitatem, sed tantum ex principio quo facit principium quod. Ergo.

At contra Capreolus, Ferrar. Bannes, Gonet. et alii tenent intellectum movere voluntatem in genere causae finalis et formalis extrinsecae tantum, non in genere causae efficientis etiam ut quo; et haec sententia videtur nobis probabilior et auctori conformior. 1° Quia S. doctor hic o dicit: *Objectum movet determinando per modum principii formalis... et idè isto modo motionis intellectus movet voluntatem, sicut praesentans ei objectum suum.* 1. c. g., c. 72: *Intellectus non secundum modum causae efficientis, sed secundum modum causae finalis movet voluntatem, proponendo ei suum objectum, quod est finis.* Quid clarior? 2° Principium quo, seu ratio formalis agendi debet esse intrinseca potentiae agenti: atqui objectum ab intellectu propositum voluntati non est voluntati intrinsecum: ergo non potest esse illi principium quo, seu ratio formalis

elicendi actum talis speciei. Min: patet. Probatur maj. 1° Principium quo, seu ratio formalis, complet et constituit potentiam agentem intrinsicè potentem, ut patet in calore respectu ignis, in specie impressà respectu intellectus: ergo debet esse illi intrinsicum. 2° Quod est de se impotens non potest fieri potens nisi intrinsicè mutetur, quia denominatio potentis est intrinsicè; ergo si voluntas sit de se impotens ad attingendum rationem specificam sui actus, debet intrinsicè mutari, sicque ratio agendi quæ completur et fit potens, debet esse illi intrinsicè.

Ad primum contrariæ sententiæ, respondeo S. Thomam sumere ad agere seu activum in latè significatione, prout dicitur de omni genere causæ. Agere enim, juxta eundem S. doctorem, 1 p. q. 48, a. 1, ad 4, sumi potest tribus modis: 1° formaliter, sicut albedo facit album; 2° efficienter, sicut pictor facit tabellam; 3° finaliter, sicut finis dicitur efficere movendo efficientem. Quando ergo dicit intellectum agere seu esse activum respectu voluntatis, intelligit causalitatem latè sumptam pro causalitate formali extrinsecè et finali. Insuper illud aliquando dicitur concurrere efficienter ad aliquid, quod licet non influat in illud per veram actionem, est tamen conditio seu dispositio conducens ad illud: sicut dicitur habere rationem causæ materialis, non solum quod recipit aliquid in se, sed omne illud quod per modum conditionis aut dispositionis conducit ad receptionem. Cum ergo objectum conducit ut actus specificatus eliciatur efficienter à voluntate, isto sensu improprio potest dici principium efficiens. Similiter, cum S. doctor vocat voluntatem potentiam passivam respectu intellectus seu objecti, loquitur de passione metaphorica correspondenti causalitati metaphorica finis, ut docet q. 22, de Verit. a. 12, et ad 3. Ad secundum, nego min. Nec inde sequitur omnes actus voluntatis esse ejusdem speciei: ad id enim non sufficit quòd ab eadem causà efficienter producantur, sed etiam requiritur quòd sit eadem forma specificans. Sic motus sursum et deorsum ab eodem motore possunt produci, et tamen sunt diversæ speciei, quia tendunt in diversos terminos à quibus specificantur. Dicitur autem voluntas efficienter specificare suos actus, quia eos formis suis, id est, appetitibus diversis, aptat et commensurat. Ad tertium, nego consequens; ad probat., dist.: Subsistentia ut sic non variat causalitatem, concedo; subsistentia divina et infinita, nego. Quia 1° cum subsistentia divina constituat Verbum personam consubstantialem Patri, habentem eandem voluntatem et eandem virtutem spirativam cum illo, non mirum si constituat cum illo principium activum amoris personalis. 2° Quia Verbum, ut dictum est in primà solutione, lato modo efficit amorem: cum ergo subsistentia infinita elevet omnes conditiones Verbi ad esse perfectissimum, facit illud influere activè propriè et ut quod in amorem.

Petes 2°: quid sit movere potentias quantum ad exercitium? — R. Jam dixi in capite articuli, nihil aliud esse quam eas, si sint activæ, applicare ad earum

operationes. *Voluntas*, inquit noster auctor, infra q. 16, a. 1, *movel potentias animæ ad suos actus, et hoc est applicare eas ad operationem*. Ratio est, quia exercitium est usus passivus potentialiarum; usus autem passivus non est nisi ab usu activo: atqui unus activus est applicatio rei ad operationem, ut docet loco cit. S. doctor: ergo.

Sed ulterius petes utrùm voluntas moveat et applicet potentias inferiores ad suos actus vi solius sympathiæ et connexionis quam habet cum illis? an imprimendo aliquid reale in illis quo physicè immutentur? — Resp. hoc posterius videri probabilius; quia, ut ait S. Th. q. cit. 16, a. 1, *potentiæ inferiores comparantur ad voluntatem à quâ applicantur ad agendum, sicut instrumenta ad principale agens*. Et 1 p. q. 82, a. 4, dicit voluntatem movere intellectum et alias animæ vires, *sicut alterans movet alteratum, et impellens movet impulsum*: atqui constat et principale agens instrumento, et alterans alterato, et impellens impulsu aliquid reale imprimere: ergo. Insuper sympathia non sufficit ad movendum potentias quæ resistunt, resistantia enim non vincitur nisi immutando: atqui potentiæ animæ interdum resistunt motioni voluntatis, ut patet in ipso intellectu qui, motus à voluntate in aliquid obiectum, ipsa invitè et reluctante ad aliud distrahitur. Neque obstat actionem voluntatis esse formaliter immanentem, quia potest esse virtualiter transiens et habere extra in potentiis quas movet effectum, qui sit vel motio virtuosa, vel vis aliqua fluens et transiens, ut virtus artificis in instrumento artis.

Dico 2°: Voluntas non movetur directè quoad specificationem ab appetitu sensitivo, neque à corpore celesti, bene tamen indirectè et mediatè (Ibid. a. 2 et 5 o.). Probatur prima pars. Nihil materiale seu corporale, qualia sunt appetitus sensitivus et corpus celeste, naturaliter potest agere directè in rem immaterialem qualis est voluntas: ergo. (Ibid. a. 5.) Prob. secunda pars de appetitu sensitivo. 1° Jacob. 1, dicitur: *Unusquisque tentatur à concupiscentiâ suâ abstractus et illectus*: atqui non abstraheretur quis à concupiscentiâ nisi voluntas ejus moveretur ab appetitu sensitivo in quo est concupiscentia: ergo appetitus sensitivus movet voluntatem, non directè, ut dictum est: ergo indirectè, (Ibid. a. 2, in arg. s. c.) 2° Passione suscitata in appetitu sensitivo, homo certo modo afficitur, et ad certam aliquam dispositionem immutatur, quæ fit ut ejus intellectus apprehendat aliquid ut conveniens et bonum; quod non ita apprehendisset et judicasset absente passione; *qualis enim unusquisque est, talis finis videtur ei*, ut dicit Philosophus, 5 Ethic. c. 4. Sic iratus judicat vindictam sibi convenientem et bonam, quam non judicaret talem pacatus. Atqui, ut diximus, objectum intellectus apprehensum movet voluntatem quoad specificationem: ergo appetitus sensitivus ex quo objectum sub ratione convenientis intellectui representatur, movet voluntatem quoad specificationem indirectè et mediatè, mediante scilicet judicio intellectus. (Ibid. o.)

Probatur eadem secunda pars de corpore celesti.

Corpora coelestia possunt alterare humana corpora, ex quâ alteratione sequuntur passiones in appetitu sensitivo qui est actus organi corporalis : atqui ex appetitu sensitivo movetur indirectè et mediâtè voluntas, ut modò dicebam; ergo. (Ibid. a. 5, o.)

ARTICULUS III.

De motivo voluntatis quoad exercitium.

Dico 1° : Voluntas seipsam movet quoad exercitium in aliquibus actibus (Ibid. a. 3, o.). Prob. : Sic se habet finis in appetibilibus, sicut principium in intelligibilibus; atqui intellectus, per hoc quòd cognoscit principium, reducit seipsam de potentia in actum, quantum ad cognitionem conclusionum, et hoc modo movet seipsam; ergo similiter voluntas, per hoc quòd vult finem, movet seipsam ad volendum ea quæ sunt ad finem.

Dices 1° : Juxta commune axioma, omne quod movetur, ab alio movetur; ergo voluntas non movetur à seipsa. 2° Quod movet, est in actu; quòd movetur, est in potentia; atqui idem non potest esse in actu et in potentia respectu ejusdem : ergo. 3° Mobile movetur ad præsentiam moventis; sed voluntas est sibi semper præsens : ergo si seipsam moveret, semper moveretur, quod est falsum. Resp. ad primum : Nego consequ. Quia stant simul se movere et ab alio moveri. *Cum aliquid movet seipsam*, inquit Auctor, q. 3 de Malo, a. 2 ad 4, non excluditur quin ab alio moveatur, à quo habet hoc ipsum quòd seipsam moveat, scilicet à Deo. Et 1 p. q. 105, a. 4, ad 2 : *Moveri ex se non repugnat ei quod est moveri ab alio*. Idem dicit ibid. ad 3. Confer quòd dixi dissert. præcedenti, a. 1, scilicet non esse de ratione liberi arbitrii quòd sit primum determinans. Ad secundum, resp. voluntatem non se movere et moveri secundum idem, sed in quantum in actu vult finem, reducit se de potentia in actum respectu mediorum : unde non est in actu et potentia secundum idem. (Ibid., ad 1.) Ad tertium. Equidem potentia voluntatis semper est sibi præsens, sed actus voluntatis quo vult finem, aliquando non est in ipsa voluntate, per hunc autem modum, hoc est, ex illo actu movet seipsam : unde non sequitur quòd semper se moveat. (Ibid., ad 2.)

Dixi in conclusione, in aliquibus actibus; quia est difficultas de primâ volitione finis : pro cuius resolutione

Notandum 1° volitionem finis posse dici primam simpliciter et respectu totius vite, ut cum quis in primo instanti rationis se convertit ad Deum, aut vult vivere secundum rationem; vel primam secundum quid et in aliquo negotio, ut cum quis primo vult ingredi religionem, vel nubere : et hæc vel supponit actum seu actus priores cum quibus aliquam habet connexionem, vel nullum supponit. Notandum 2° quòd aliud sit voluntatem agere, aliud voluntatem se movere. Voluntas dicitur agere simpliciter, quando volitionem elicit; dicitur se movere propriè, quando ex uno actu procedit in alium, ut dum ex volitione finis se applicat ad agendum pro ejus consecutione, nam

unumquodque in tantum movet in quantum est in actu. His notatis, etc.

Dico 2° : Voluntas in primâ volitione finis simpliciter et respectu totius vite, non se movet quoad exercitium, sed movetur à Deo. (Ibid. a. 4, o.)

Prob. 1° : Quod est in potentia indiget moveri ab eo quod est in actu; quia, ut jam dixi, in tantum aliquid movet in quantum est in actu, et in tantum movetur in quantum est in potentia : atqui voluntas respectu primæ volitionis simpliciter non est in actu, aliàs non foret prima volitio : ergo. Illic a. 4 cit. 2° In omni vitâ primus motus illius vite est à generate, ut patet in motu cordis : atqui Deus est auctor et genitor vite intellectualis : ergo primus motus illius vite scilicet prima cognitio intellectus et prima volitio voluntatis, est specialiter à Deo. Cave tamen ne inde inferas Deum movere duntaxat voluntatem ad primam volitionem et non ad alias ejus volitiones. Equidem movet ad primam volitionem eâ special' motione quæ suppleat actum priorem ex quo voluntas se moveret et ad actum sequentem se applicaret; at insuper, ut primus motor et prima universalis causa, movet voluntatem ad omnes suas volitiones, quatenus est secunda causa primæ subordinata, de se indifferens et activa tantum in actu primo, ut latè probatur in philosophiâ, de Præmotione physica.

Obj. : Prima volitio finis etiam in ipso primo instanti usûs rationis est libera saltem quoad exercitium, potest enim voluntas eam elicere vel non elicere, et potest esse meritoria, ut patet in Christo et in angelis : ergo voluntas ad eam se movet. Probatur consequ. In hoc differunt actus humani et liberi à necessariis et non humanis, quòd in illis agens se moveat in finem, non in istis, ut diximus tract. præcedenti, dissert. 1, a. 2. Ergo. — Resp. : Nego consequ. Non enim est idem se movere propriè in finem, et liberè illum velle; ad hoc ultimum sufficit quòd finis proponatur voluntati sub indifferentiâ specificationis vel exerciti, sive ad illam se moveat, sive non. Ad primum autem requiritur quòd ex actu præcedenti ad sequentem se applicet : unde ad probat. dist. ant. : In hoc differunt actus humani et liberi à necessariis et non humanis, quòd in illis agens se moveat in finem improprie et latè, concedo; strictè et propriè, nego. Igitur in actibus liberis et humanis dicitur agens se movere in finem, quatenus cognoscit finem in ratione finis formaliter et tendit in illum ut talem, quod non contingit in actibus necessariis et non humanis, ut diximus loco in obj. citato : hoc autem non est se movere strictè et propriè de uno actu ad alium sicut hic intelligimus.

Inst. : Non aliter Deus movet ad primam volitionem quam ad alias : movet enim ad omnes applicando voluntatem ad illas : atqui ad alias sic movet voluntatem, ut etiam ipsa se moveat : ergo. — Resp. : Nego maj. ad ejus probat. dist. : Movet ad omnes applicando voluntatem ad illas eodem modo, nego; diverso modo, concedo. Itaque ad secundas volitiones Deus movet duntaxat voluntatem motione generali, ut pri-

mus et universalis motor cui omnes causæ secundæ subordinantur et quæ sunt indifferentes, etc. At ad primam volitionem ultra hoc movet ut motor specialis, supplens defectum actûs prioris, ex quo, si adesset, voluntas posset se movere. Uude per hanc motionem voluntas movetur et se non movet, per alias autem movetur et se movet.

Repones : Homo potest peccare in primo instanti rationis : ergo in eo se movet, aliàs peccatum refundetur in Deum. — Resp. : Dist. : Homo potest peccare in primo instanti initiatio usûs rationis, nego ; terminativo, concedo. Cùm itaque usus rationis acquiratur per discursum à cognitione confusâ ad distinctam, non acquiritur in uno instanti physico, sed in instanti morali, seu per aliquam morulam temporis brevioris vel longioris, secundùm quod subjectum est subtilioris vel tardioris ingenii. Istud autem instans morale seu morula temporis constat pluribus instantibus physicis, saltem duobus ; in primo igitur, in quo homo specialiter movetur à Deo, peccare non potest ; in sequentibus potest, quia ex actû qui in primo instanti ex speciali Dei motione elicitur, potest per consilium se movere et applicare ad quod voluerit.

Dico 3° : Supposito usu rationis, quando nova negotia incipiunt et novus finis intenditur, ad primam ejus volitionem voluntas quandoque se non movet, sed à Deo movetur, quandoque se movet ex aliquo actu precedente formaliter aut virtualiter permanente.

Prima pars patet 1° in motibus supernaturalibus : quia Deus quandoque specialiter et subito movet, puta infideles ad fidem, peccatores ad poenitentiam, per gratiam operantem : atqui effectus hujusmodi gratiæ non sunt à voluntate se movente, sed moti à Deo, ut docet S. Th. infra q. 111 a. 2. Et patet quia in voluntate nullus præcesserat actus quo ad hos effectus se moveret voluntas, sed potius erant contrariæ dispositiones. Ergo. (Ibid. ad 3.) 2° In motibus naturalibus, ad quos quandoque Deus subito movet homines qui de illis nusquam cogitaverant, de quibus intelligitur illud Machab. 4 : *Incidit illis bonum consilium, scilicet insequendi hostes.*

Prob. secunda pars. 1° Homo in volitione finis primò et noviter occurrentis potest peccare, ut quotidiana experientia constat, dum objectum peccati primò occurrit, et voluntas consentit : atqui tunc voluntas se movet et non à solo Deo specialiter movetur, alioquin peccatum in ipsum Deum refundetur ; et idè diximus cum Auct. 1 p. q. 65, a. 5, angelos in primâ operatione non potuisse peccare, quia erat illis à Deo, à quo habent esse. 2° In inchoatione alicujus novi negotii potest in voluntate præcessisse aliquis actus seu affectus, puta boni proprii ; boni delectabilis ; aut aliquis alius habens connexionem cum illo novo negotio ; ex quo actu potest voluntas ad primam volitionem hujus finis particularis se movere absque eo quòd indigeat à Deo specialiter moveri.

Dico 4°. Voluntas à nullo exteriori principio nisi à solo Deo potest moveri quoad exercitium et in genere

causæ efficientis ; quia, quamvis aliquid quod non est causa naturæ rei motæ, possit illam movere, nihil tamen est quod motum in eâ naturalem causare potest ; nisi quod est aliquid causa naturæ : sic movetur quidem lapis sursum ab homine qui lapidis naturam non causat, sed hic motus non est lapidi naturalis ; naturalis autem motus ejus non causatur nisi ab eo quod causat naturam. Atqui omnis motus voluntatis est naturalis, hoc sensu quòd sit secundùm intrinsicam ejus inclinationem, ita ut nullus possit esse violentus, ut diximus supra de voluntario. Ergo, licet hominem habentem voluntatem contingat moveri ab aliquo qui non est causa ejus, est tamen impossibile quòd motus ejus voluntarius efficienter causetur ab aliquo principio extrinseco quod non est causa voluntatis ; causa autem voluntatis nihil aliud esse potest quàm Deus, cùm sit potentia animæ rationalis quæ à solo Deo causatur per creationem. (Ibid. a. 6. o.)

Dices : Qui projicit lapidem deorsum, causat in eo motum hunc : atqui motus deorsum in lapide est illi naturalis : ergo. Resp. Vel iste motus est citior quàm esset ex proprio lapidis pondere, vel non : si primum, non est ipsi naturalis ; si secundum, est efficienter à naturâ lapidis, seu potius ab ejus auctore ; et à projiciente tantùm tanquàm à removente prohibens.

Explicatio textûs difficultis S. Thomæ.

Multis accessit negotium responsio quam habet hic S. Th. ad 3, in qua dicit quòd Deus movet voluntatem hominis, sicut universalis motor ad universale objectum voluntatis quod est bonum, et sine hac generali motione homo non potest aliquid velle : sed homo per rationem se determinat ad volendum hoc vel illud quod est verè bonum vel apparens bonum ; sed tamen interdum specialiter Deus movet aliquos ad aliquid determinatè volendum, sicut in his quos movet per gratiam, ut infra dicitur. Ex quâ responsione non pauci inferunt S. Thomam non admittere præmotionem physicam ad omnes actus, sed tantùm ad bonos. Verùm hæc intelligentia diametraliter repugnat constanti doctrinæ D. Th. in innumeris penè locis, neque legitima est præsentis textûs. Itaque per primam motionem in istâ responsione S. doctor non intelligit illam motionem communem quæ Deus, ut primus motor, movet omnes causas secundas sibi subordinatas, et quæ sic causæ secundæ moventur ut se movent ; sed intelligit singularem illam motionem, quæ Deus ita movet voluntatem ad primam volitionem finis, ut ipsa se non moveat, de quâ dixerat, a. 4, et nos diximus a. præced. Vocat quidem S. Th. hæc motionem universalem, tum quia est motoris universalis, tum quia est ad universale objectum voluntatis quod est bonum, tum quia est universaliter necessaria omni causæ primò agenti. Nos tamen diximus supra specialem seu singularem, non ut excluderemus istas universalitates, sed ut significarem cam addere aliquid supra communem, scilicet quod suppleat actum priorem ex quo voluntas ipsa possit se movere, quod non facit gene-

ralis seu communis motio requisita ad omnes alias actiones causarum secundarum.

Quando autem S. doctor subdit: *Sed homo per rationem determinat se ad volendum hoc vel illud, quod est verè bonum vel apparens bonum*, non excludit motionem communem quæ Deus, ut primus motor, sic movet causas secundas ut etiam se moveant, sed illam singularem motionem quæ voluntatem sic movet ut ipsa se non moveat. Et sic satisficit argumento quod sibi objicit, nempe quòd si à solo Deo voluntas moveretur, nunquam moveretur ad malum. Distinguen- dum est: Si à solo Deo voluntas moveretur sic ut se non moveret, nunquam moveretur ad malum, concedo; si sic à Deo moveretur ut etiam se moveat, nego. Ex hoc enim quòd sub communi Dei motione voluntas se etiam moveat, se movere potest ad malum seu appa-rens bonum, idque refunditur in ipsam causam defec- tibilem, non in primam indefectibilem, ut alias ex- plicatur.

Tandem quando addit S. Th.: *Sed interdum specia- liter Deus movet aliquos ad aliquid determinatè volen- dum quod est bonum, sicut in his quos movet per gra- tiam*, sensus est quòd sicut Deus nos movet ad bonum ut sic absque eo quòd ad illud nos moveamus, ita quandoque specialiter nos movet ad bonum particu- lare determinatum, absque eo quòd ad illud nos moveamus sicut in his quos movet per gratiam operantem, v. g., infideles ad fidem, peccatores ad penitentiam, nihil prorsus de fide aut penitentia cogitantes. At hæc singularis motio, ut patet ex dictis, non excludit gra- tias cooperantes ad alios actus supernaturales, neque motiones communes ad alios actus naturales, à qui- bus homo sic movetur ut etiam se moveat.

ARTICULUS IV.

De modo quo voluntas movetur, an liberè; vel neces- sariò?

(D. Th. Q. 10.)

Dico 1°: Voluntas movetur ad aliquid, seu appetit aliquid naturaliter et necessariò necessitate specifica- tionis. (Q. 10. a. 1, o.)

Prob. In omnibus ea quæ non per se nec naturaliter insunt, reducuntur in aliquid quod per se et natura- liter inest sicut in primum: atqui in voluntate repe- riuntur veri motus qui non per se nec naturaliter insunt, ut sunt motus liberi: ergo est in voluntate motus qui per se et naturaliter illi convenit, in quem si motus liberi reducuntur et in quo fundantur ut in primo. Min. patet. Prob. maj. 1° quia natura est pri- mum in omnibus; 2° quia in omni rerum ordine va- rium et mutabile procedit ab uniformi et immutabili, alias procederetur in infinitum. Ergo. (Ibid.) Confir- matur: Principia cognitionis intellectualis sunt natu- raliter nota: ergo principium motivum voluntarium oportet esse aliquid naturaliter volitum. Ibid.

Dupliciter itaque considerari debet voluntas; ut in dissert. præced. diximus: 1° ut natura; 2° ut talis natura, scilicet libera. Ut natura, appetit naturaliter

et necessariò bonum sibi conveniens, sicut quælibet natura creata. Ut autem talis natura, non necessariò, sed liberè movetur. (Q. 12 de verit. a. 5.)

Petes quid voluntas naturaliter et necessariò appetat? — Resp. Appetit 1° naturaliter et necessariò quoad specificationem bonum in communi, quia est ejus objectum; potentia autem naturaliter tendit in suum objectum; ita ut non possit oppositum; 2° ultimum finem seu beatitudinem sub communi notione apprehensam, quia sic se habet ultimus finis in appetibili- bus sicut prima principia in speculabilibus; intellectus autem cognoscit naturaliter prima principia. Ergo voluntas vult naturaliter ultimum finem. Adde quòd in opposito tam boni in communi quàm beatitudinis in communi, nulla possit apprehendi ratio boni. (Ilic cit.) Quantum ad bona particularia, videtur quæ- dam difficultas propter diversos auctoris textus in specie sibi contrarios. Dicit enim in hoc art. 10: *Naturaliter homo vult, non solum objectum voluntatis, sed etiam alia, quæ conveniunt aliis potentis, ut cognitionem veri, quæ convenit intellectui, et esse, et vivere, et hujusmodi alia quæ respiciunt consistentiam naturalem; quæ omnia comprehenduntur sub objecto voluntatis, sicut quædam particularia bona*. Articulo autem sequenti, o. dicit: *Alia quælibet particularia bona, in quantum deficiunt ab aliquo bono, possunt accipi ut non bona, et secundum hanc considerationem possunt repudiari, vel approbari à voluntate*. Hæc autem appa- renter contraria conciliantur dicendo S. doctorem a. 1, loqui de cognitione veri, esse, vivere et simili- bus bonis particularibus secundum se et ratione sui: sic enim nihil habent mali, cum sint perfectiones sim- plices quas melius est habere quàm non habere. Articulo autem secundo loquitur de illis ratione adjuncti, nam cognitio veri propter laborem discendi displicere potest, similiter esse et vivere propter quædam in- commoda eis annexa, ita ut eorum opposita possint per accidens appeti. Et hoc est discrimen notandum inter bonum in communi et beatitudinem sub com- muni ratione beatitudinis ex una parte, et bona particu- laria ex altera, quòd tam boni in communi quàm beatitudinis in communi nunquàm oppositum possit ap- peti, sive per se, sive per accidens, quia in hoc oppositio nunquàm potest esse etiam per accidens apparentia boni: at honorum particularium, ut vitæ et existentie, potest per accidens appeti oppositum, ut patet in desperantibus qui appetunt mori, quia in morte et non esse, potest per accidens excogitari quædam ratio boni, ut non esse miser. Et ratio hujus discriminis est quòd et bonum et beatitudinem in communi velimus naturaliter propter se, esse autem et vivere propter ipsam beatitudinem, quæ potest apprehendi in non esse, non secundum se, sed per accidens et ratione adjuncti. Ex quibus omnibus finaliter resultat conclusio sequens. Unde

Dico 2°: Voluntas à nullo bono particulari moveri potest necessariò quoad specificationem; quia nullum est quod secundum aliquam considerationem, sive ratio- ne sui, sive ratione adjuncti, non possit apprehendi

ut non bonum, sen ab aliquo bono deficiens, cum nullum sit ita perfectum ut nihil ei deficiat.

Dico 3°: Voluntas à nullo objecto movetur ex necessitate quoad exercitium; quia aliquis de quocumque objecto potest non cogitare, et per consequens non velle illud. (Ibid.)

Insuper, ut voluntas necessariò quoad exercitium appetat aliquod objectum, requiritur quòd non solum in illo, sed etiam in ejus appetitione non possit apprehendi aliqua ratio mali aut disconvenientis: atqui nullum est objectum saltem creatum, in cuius appetitione et prosecutione non possit apprehendi aliqua ratio mali aut disconvenientis; vel quia est molesta, vel quia obstat operationi jucundiori, vel quia parum utilis aut jucunda apprehenditur, etc.: ergo.

Dices: Voluntas necessitatur quoad exercitium, 1° à Deo clarè viso, 2° in motibus primoprimis ab objecto apprehenso: ergo. — Resp. ad primum, 1° S. Thomam loqui de objecto creato. Dicit enim: Quia potest aliquis de quocumque objecto non cogitare, quod non habet locum in beatis Deum clarè videntibus. 2° Intellegendo conclusionem generaliter, resp. hanc necessitatem exercitii in beatis non oriri ex ipso objecto seu Deo clarè viso, sed ex ipsà naturà voluntatis, quæ talis est, ut in objectum in quo aut in ejus appetitione nulla potest relucere ratio mali, necessariò feratur: sicut natura lapidis postulat ut remoto impedimento necessariò feratur deorsum, cum tamen ea necessitas non causetur à termino, sed ab ipso auctore seu naturà lapidis. Idem dicendum de motibus primoprimis in quibus defectu perfectæ advertentiæ et judicii objectum representatur bonum sine admixtione mali.

Dico 4°: Quando ratio totaliter ligatur à passione appetitùs sensitivi, ita quòd homo usum rationis non habeat, sicut contingit in his qui propter vehementem iram aut concupiscentiam furiosi vel amentes fiunt, vel propter aliquam aliam perturbationem corporalem; tunc est eadem ratio de ipsis ac de animalibus brutis quæ ex necessitate sequuntur impetum passionis; in his enim non est aliquis rationis motus; et per consequens nec voluntatis ut voluntas est, sed tantùm ut natura est. Quando verò ratio non totaliter absorbetur à passione, sed remanet quantum ad aliquid judicium rationis liberum, remanet etiam ex illà parte voluntas libera.

ARTICULUS V.

Utrum voluntas de necessitate moveatur à Deo.

Dico. Voluntas non movetur de necessitate à Deo, neque quoad exercitium neque quoad specificationem, nisi in his ad quæ naturaliter movetur. (Ibid. a. 4, o.)

Prob.: Ad providentiam divinam non pertinet, ut dicit S. Dionys. c. 4, de divin. Nom. naturam rerum corrumpere, sed servare: unde omnia movet secundum eorum conditionem, ita quòd ex causis necessariis per motionem divinam sequuntur effectus ex necessitate, ex causis autem contingentibus sequuntur effectus contingentes. Quia igitur voluntas

est activum principium non determinatum ad unum, sed indifferenter se habens ad multa, sic Deus ipsam movet, quòd non ex necessitate ad unum determinat, sed remanet motus ejus contingens et non necessarius, nisi in his ad quæ naturaliter movetur.

Obj. 1°: Omne agens cui resisti non potest ex necessitate movet: atqui Deo, cum sit infinita virtutis, resisti non potest, unde dicitur Rom. 9: *Voluntati ejus quis resistit?* ergo. — Resp. quòd voluntas divina non solum se extendit ut aliquid fiat per rem quam movet, sed ut etiam eo modo fiat quo congruit naturæ ipsius: et ideò magis repugnans divinæ motioni, si voluntas ex necessitate moveretur, quod suæ naturæ non competit, quàm si moveretur liberè, prout competit suæ naturæ. Ibid. ad. 1.

Obj. 2°: Voluntas ex necessitate movetur in illa quæ naturaliter vult, ut dictum est: atqui hoc est unicuique rei naturale, quòd Deus in eo operatur; ut S. Aug. dicit contra Faustum. c. 26; ergo voluntas ex necessitate vult omne illud ad quòd à Deo movetur. Resp. quòd naturale est unicuique quòd Deus operatur in ipso ut sit ei naturale: sic enim unicuique convenit aliquid, secundum quòd Deus vult quòd ei conveniat. Non autem vult quòd quidquid operatur in rebus sit eis naturale, puta quòd mortui resurgant, sed hoc vult unicuique esse naturale quòd potestati divinæ subdatur. Ibid. ad 2.

Obj. 3°: Possibile est quo posito non sequitur impossibile: atqui sequitur impossibile si ponatur quòd voluntas non velit hoc ad quòd Deus eam movet; quia secundum hoc operatio Dei esset inefficax: non est ergo possibile voluntatem non velle hoc ad quòd Deus eam movet; ergo necesse est eam hoc velle. (Ibid. ad 5.) Resp. quòd si Deus movet voluntatem ad aliquid, impossibile est huic poni quòd voluntas ad illud non moveatur, id est, non potest simul stare quòd Deus voluntatem moveat ad agendum, et ipsa non agat; non tamen est impossibile simpliciter, quia sub ipsà motione servat potentiam non agendi: unde non sequitur quòd voluntas à Deo ex necessitate moveatur; sed ut dicit idem S. doct. q. 6, de Malo, a. unico, ad 3: *Deus movet quidem voluntatem immutabiliter propter efficaciam virtutis moventis, quæ deficere non potest, sed propter naturam voluntatis motæ, quæ indifferenter se habet ad diversa, non inducitur necessitas, sed manet libertas. Sicut etiam in omnibus providentiæ divinæ infallibiliter operatur, et tamen à causis contingentibus proveniunt effectus contingentes, in quantum Deus omnia movet proportionaliter, unumquodque secundum suum modum.* Idem docet 1 p. q. 19, a. 8; q. 22, a. 4; et alibi. Totum hunc articulum, qui est apud auctorem quartus præsentis quæstionis decimæ, fermè de verbo ad verbum exscribere placuit, ut omnibus manifestum sit quàm discretè, quàm constanter et ex professo asserat libertatem sub præmotione physicà, propositis et solutis præcipuis argumentis quibus eam impetere consueverunt ejus impugnatores (de eà enim hic agi nemo ambigere potest), quàmque longè à vero absunt qui hanc sententiam S.

doctori adjudicare conantur. Rem invictè probatam, suppono ex philosophiâ, ubi de Præmotione physicâ, ad quam lectorem remitto, sicut ad ea quæ dixi in 1 p. dissert. de divinis Decretis, et ea quæ dicturus sum de Gratiâ.

ARTICULUS VI.

De aliis actibus elicitis voluntatis.

(D. Th. a. Q. 11 ad 16.)

§ 1. — *Fruitio. D. Th. Q. 11.*

Quamvis intentio præcedat fruitionem, prius tamen Auctor agit de fruitione, quia est de fine simpliciter, intentio autem est de fine in ordine ad media. Nomen fruitionis à sensibilibus fructibus derivatum videtur. Fructus autem sensibilis duo importat: primum, suavitatem quâ delectat; secundum, quod sit ultimum quod ex arbore seu agro expectatur, seu quod finit et coronat laborem et culturam (Q. 11. a. 1, o.). Ad fruitionem tres actus concurrunt, scilicet possessio boni, ejus amor, et quies seu delectatio de illo. In hac delectatione videtur essentialiter sita fruitio, in possessione autem et amore causaliter tantum et præsuppositivè; nam qui amat et non possidet, non potest dici fruens, neque qui amat et possidet, sed de re amatâ et possessâ non delectatur, ut patet in eo qui amat et possidet potionem amarâ de quâ non delectatur, non dicitur eâ frui. Unde definitur fruitio. *Jucunda quies amantis in re possessâ.* (Hic q. 4, a. 3, o.)

Hinc sequitur fruitionem esse actum potentie appetitivæ, tùm quia delectatio est actus potentie appetitivæ, tùm quia fruitio est de fructu qui, ut dixi, est quid ultimum expectatum; hoc autem est finis qui est objectum voluntatis (Hic q. 11, a. 1, o.)

Fruitio propriè et secundùm completam suam rationem est tantùm de fine ultimo, minis propriè et secundùm incompletam suam rationem, de fine non ultimo. Ratio primæ partis, quia appetitus non quiescit simpliciter nisi in ultimo fine; quamdiu enim aliquid expectatur, non plene quiescit, sed anhelat donec ad illud pervenerit. Ratio secundæ partis est, quia fructus à quo dicitur fruitio, ut diximus, duo importat, quod sit ultimum et quod quâdam suavitate animum quietet. Quod autem non est ultimum simpliciter, sed respectu aliquorum tantùm, licet non simpliciter quietet appetitum, potest tamen habere aliquid quod delectet, ut v. g. medicina sapida, et ita esse ex illâ parte aliquo modo objectum fruitionis (Ibid. ad 3).

Item, quia finis dupliciter haberi potest, imperfectè, quando habetur in intentione tantùm, et perfectè, quando habetur in re. Fruitio perfecta est ultimi finis realiter habiti; imperfecta, finis ultimi habiti in intentione tantùm. (Ibid. a. 4, o.)

§ 2. *Intentio. D. Th. Q. 12.*

Intentio est desiderium efficax finis per media assequendi; per quod distinguitur à simplici volitione, de quâ in præcedentibus, quæ est nuda complacentia boni sine ordine ad media. Est actus voluntatis, quia intendere, ut ipsum nomen sonat, est tendere in aliquid; in aliquid autem tendit et movens et mobile, sed

quod mobile tendat in aliquid, provenit à movente; unde intentio primò et principaliter pertinet ad id quod movet in finem. Subsumo: Atqui voluntas movet omnes alias vires animæ in finem, ut diximus supra; ergo intentio propriè est actus voluntatis (q. 12, a. 1, o.). Est finis ultimi et non ultimi; quia intentio respicit finem ut est terminus motus voluntatis; terminus autem motus vel est ultimus simpliciter in quo ultimo quiescit, et est terminus totius motus; vel est terminus medius, qui, licet sit principium unius partis motus, est tamen terminus seu finis alterius, sicut in motu quo itur de A in C per B, C est terminus ultimus, B terminus, sed non ultimus; et utriusque potest esse intentio (Ibid. a. 2, o.) Et hæc de tribus actibus voluntatis circa finem, scilicet de simplici volitione, fruitione et intentione. Nunc de actibus tùm voluntatis cùm intellectus circa media.

§ 3. *Consultatio, consensus, judicium discretivum et electio.*

(D. Th. Q. 15, 14 et 15.)

Positâ intentione efficaci finis assequendi, intellectus inquirat de mediis assecutioni congruis; et hic actus, qui est primus circa media, dicitur consultatio; hunc sequitur ex parte voluntatis consensus, quo mediatorum propositorum utilitatem approbat; vi cujus movetur intellectus ad discernenda quæ media sint aptiora et præ aliis assumenda, qui actus dicitur judicium discretivum, et est quasi conclusio consultationis, ad quod sequitur electio. De consultatione, consensu et judicio discretivo nihil occurrit speciale dicendum, quædam verò de electione.

Electio definitur ab Aristotele, 3 Ethic.: *Appetitus præconclitavi.* Ex quâ definitione sequitur hæc altera: *Acceptatio discretiva unius mediæ præ alio ad finem consequendum.* Est substantialiter actus voluntatis includens et præsupponens actum intellectus, quia actus qui ab alio dirigitur, licet sit formaliter à dirigente ut à formâ extrinsecâ, sicut imperium est à formâ extrinsecâ actus imperati, substantialiter tamen est in potentia quæ dirigitur, cùm ab eâ elicitur; atqui voluntas ad electionem dirigitur ab intellectu proponente objectum voluntati; ergo electio est substantialiter actus voluntatis includens et præsupponens actum intellectus. Confirmatur: Objectum electionis est bonum utile, sola autem voluntas versatur circa bonum; ergo. (Q. 15, a. 1, o.)

Observat appositè hic doctiss. Sylvius, quod, quamvis omnis actus voluntatis præsupponat actum intellectus, specialiter tamen S. Th. dicit hic de electione, quod sit formaliter rationis scilicet dirigentis, et q. 22 de Verit. a. 15, quod sit voluntatis non absolutè, sed cum ordine ad rationem, quia in electione manifestus apparet id quod est proprium rationis, scilicet unum alteri conferre et præferre (Ibid. a. 3, o.)

Electio non est de fine ut finis est, sed tantùm de mediis, quia illud cadit sub electione quod se habet ut conclusio in syllogismo operabilium; consequitur enim, ut dictum est, judicium practicum seu discretivum, quod est sicut conclusio consultationis in syllo-

gismo operativo; atqui finis in operabilibus non se habet ut conclusio, sed ut principium; ergo. Insuper electio, ut dixi ex Aristotele, est appetitus præconscientiæ; atqui non est consultatio de fine, sed de mediis; non enim medicus consultat an infirmus sit sanandus, sed quibus remediis sit sanandus.

Dixi: Finis ut finis est, quia si sumatur finis ut medium ordinatum ad alium finem, poterit de illo ut fine materialiter et medio formaliter dari electio; sicut in speculabilibus potest dari discursus circa principia, quatenus sunt conclusiones superiorum principiorum, ut contingit in scientiis subalternis quarum principia sunt conclusiones subalternantis.

Dices: Electio est acceptatio unius præ altero; atqui id potest esse circa fines sicut circa media, ut dum quis, propositis duobus finibus non subordinatis, v. g., felicitate æternâ et voluptatibus seculi, unum præ alio acceptat; ergo, (ibid.).— Resp.: Nego min.; ad Prob. Nego ejus suppositam. Quia, in casu proposito, isti duo fines non proponuntur ut habent rationem finis, sed mediorum in ordine ad unum ultimum finem sub communi ratione beatitudinis apprehensum; ultimus enim finis unus est tantum, ut supra dictum est; unde ubicumque occurrunt plures fines, inter eos potest esse electio secundum quod ordinantur ad ultimum finem (ibid. ad 2).

Electio non convenit brutis, quia electio regitur iudicio et collatione unius præ alio, bruta verò aguntur instinctu determinato ad unum (ibid. a. 2. o).

Neque est de medio impossibili, quia electio est de medio in ordine ad finem consequendum, impossibile autem non est consecutivum finis (ibid. a. 5. o).

§ 4. *Utrum de duobus bonis voluntas possit eligere minus vel æquale?*

Suppono 1° quod id quod est secundum se et absolute minus aut æquale bonum, imò et quod tale iudicatur iudicio speculativo et in communi, possit præeligi, quia voluntas non est de his quæ sunt aut iudicantur bona secundum se et in communi, sed de his quæ nobis hic et nunc in particulari proponuntur; unde illud Medea apud poetam:

*Videò meliora, proboque,
Deteriora sequor.*

Suppono 2° voluntatem posse eligere æquale aut minus bonum mediâ, movendo scilicet intellectum, ut nova motiva, novas rationes inquirat, quibus vestitur de novo objectum ut convenientius ac melius appareat.

Difficultas est igitur, an, propositis duobus bonis, non solam secundum se et in communi æqualibus seu inæqualibus, sed practicè et secundum ultimum dictamen seu iudicium discretivum propositis ut talibus, possit voluntas, non retractato iudicio, nec novo motivo apposito pro sua libertate, æquale aut minus sic practicè iudicatum eligere? Utrique disputatur probabiliter. Sententia negans est communior inter Thomistas, et videtur conformior nostro Auctori. Unde dico: Quamvis simpliciter et absolute voluntas pro

sua libertate possit ex duobus bonis æqualibus vel inæqualibus æquale vel minus eligere, id tamen facere non potest nisi mutato iudicio practico et proposito novo motivo, quo unum magis emineat et iudicetur hic et nunc melius et convenientius. Hocque sensu verum est quod electio sit semper de meliori. Deducitur hæc conclusio ex Auctore, hic a. 6, ad 3, ubi totam rationem eligendi unum præ alio reducit ad diversam considerationem, quæ fit ut unum præemineat et sic flectat voluntatem, his verbis: *Nihil prohibet, si aliqua duo æqualia proponantur secundum unam considerationem, quin circa alteram consideretur aliqua conditio, per quam emineat et magis flectatur voluntas in ipsam quam in aliã.*

Prob.: Voluntas non fertur in aliquid bonum nisi trahatur et alliciat ab illo; bonum enim comparatur ad voluntatem tanquam movens ad mobile, et motio boni in voluntatem est metaphorica, scilicet trahendo et alliciendo; ergo non potest ferri in unum præ alio nisi ab illo alliciat et attrahatur præ alio. Subsumo: Atqui quod unum trahit et alliciat præ alio, non potest esse nisi quia præ alio iudicatur convenientius et bonum; sola enim convenientia seu bonitas proposita per intellectum, est motiva voluntatis; ergo voluntas non potest ex duobus minus aut æquale eligere; nisi iudicetur practicè melius et convenientius.

Confirmatur: Voluntas non potest ex duobus bonis propositis unum præ alio eligere, nisi intellectus iudicet esse præeligendum; est enim voluntas, ut jam toties diximus, potentia circa sequens dictamen rationis, et tendens in objectum prout ipsi ab intellectu proponitur; atqui intellectus non potest iudicare unum de duobus esse præeligendum, nisi in quantum iudicat melius et convenientius, quia tota ratio eligibilitatis est bonitas et convenientia; et sicut non posset iudicare esse absolute eligendum, nisi iudicaret esse absolute bonum et convenientius, ita non posset iudicare esse præeligendum, nisi iudicaret melius et convenientius; ergo voluntas non potest de duobus unum præ alio eligere, nisi intellectus iudicet esse melius et convenientius.

Dices: Ut voluntas unum præ alio eligat, non indiget majori motivo seu determinativo ex parte objecti, sed sufficit quod sibi proponatur ut bonum in quod feratur, si velit; sicque pro sua libertate, et quia vult, ad illud fertur et determinatur. Sed contra, et aperitur æquivocatio in qua hallucinantur adversarii. Dato non opus esse majori motivo intrinseco ex parte objecti, id est quantum ex ejus meritis intrinsecis, quia supponitur minus bonum absolute, opus est tamen ut adjuvetur motivo extrinseco, ut iudicetur hic et nunc præ alio convenientius et eligendum; et hoc ipsum est quod dicitur: *Quis vult*, non enim *se* quia vult se tenet tantum ex parte agentis et voluntatis, ut falsè arbitrantur adversarii, sed etiam ex parte objecti et motivi, ita ut voluntas assumat pro motivo eligendi unum præ alio exercitium suæ libertatis, quod uni præ alio applicat. Cum enim dicitur voluntatem eligere minus aut æquale bonum quia vult, si *et* quia vult explicaret

tantum causam agentem, nihil speciale diceretur pro electione minoris aut æqualis boni, siquidem id etiam interveniat in electione majoris boni et in omni acta voluntatis; nullum enim actum elicit voluntas, nisi quia vult, et quia vult dicente causam agentem. At cum voluntas eligit minus aut æquale bonum, relicto meliori aut æquali, quia vult, et quia vult specialiter se habet, et per illud redditur ratio electionis sic facte; quod non contingit quando eligitur majus bonum quod ex meritis sufficienter movet voluntatem. Unde et quia vult, in electione minoris vel æqualis boni concurret tanquam motivum ex parte objecti. Et hoc ita verum est, quod si interrogetur quis quare minus bonum præ majori eligat, aut istud inter æqualia, allegabit pro ratione et motivo, quia volo. Ergo habet pro ratione et motivo eligendi suam libertatem et suum beneplacitum, quod uni applicat et non alteri; et ita intelligitur commune dictum: *Stat pro ratione voluntas*. Hæc explicatio positâ, hæc questio fortè videbitur multis de nomine. Interim tamen

Solvuntur objectiones.

Obj. : Voluntas circa quæcumque bona particularia et limitata, est libera tam quoad exercitium quàm quoad specificationem; solam enim circa bonum et beatitudinem in communi necessitatur quoad specificationem, et circa Deum clarè visum, quoad exercitium et specificationem; atqui quantumvis è duobus bonis æqualibus vel inæqualibus intellectus judicet practicè unum melius, istud tamen remanet bonum particulare et limitatum; ergo circa istud voluntas emanet libera, sicut potest illud non eligere et aliud minus eligere. — Resp. in casu posito equidem voluntatem esse liberam, et quodcumque bonum sive majus, sive minus, sive æquale posse eligere, quia potest mutare iudicium istud practicum, applicando intellectum ut inquirat nova motiva, novas rationes, quibus minus bonum aut æquale iudicetur convenientius, quod facere non potest circa Deum clarè visum, neque circa bonum seu beatitudinem in communi, que nullo motivo vestiri possunt quo appareant minus convenientes. Unde dist. consequens argumenti; ergo voluntas potest melius non eligere, et minus eligere, mutato iudicio practicè, concedo; eo remanente, nego.

Inst. 1^a : Voluntas non sequitur necessariò iudicium practicum, alioquin non maneret libera; ergo etiam illo stante potest quod voluerit eligere. — Resp. : Dist. ant. : Voluntas non sequitur necessariò iudicium practicum, necessitate absolutâ et antecedente, concedo; necessitate hypotheticâ et consequente, nego. Ex suppositione enim quod voluntas liberè velit permanere hoc iudicium quod mutare potest, necessitatur illud sequi; sed ista necessitas, cum ab ipsâ voluntate descendat, non offitit ejus libertati. Unde, factâ illâ suppositione, voluntas potest aliud eligere in sensu diviso, non in sensu composito, quia non potest simul stare iudicium practicum de meliori bono cum electione minoris.

Inst. 2^a : Ista necessitas non provenit ex objecto quod est bonum particulare, neque ex suppositione finis, quando non est tantum unicum medium, neque ex naturâ voluntatis que ex se est indifferens et libera; unde ergo oritur? — Resp. oriri ex modo naturali agendi voluntatis, que, cum sit potentia cæca, sequitur dictamen intellectus objectum proponentis. Unde sicut non potest ferri absolutè in bonum, nisi proponatur ut tale à ratione, ita non potest ferri in unum præ alio, nisi proponatur à ratione eligendum et convenienter præ alio.

Inst. 3^a : Voluntas potest ferri in id omne quod habet rationem boni utilis; atqui medium æquale aut minus bonum habet rationem utilis nec illam amittit ex consortio melioris aut æqualis; ergo. — Resp. : Dist. maj. Voluntas potest ferri absolutè in id omne quod habet rationem boni utilis, concedo; comparatione factâ cum meliori aut æquali, nego, quia sequi debet dictamen rationis, et illud præeligere quod ratio dicit esse præeligendum, alioquin non foret appetitus rationalis.

Inst. 4^a : Si famelico proponantur duo panes omninò et in omnibus æquales, vel unum eliget, vel utrumque, vel neutrum; si primum, habemus intentum; secundum non potest, quia, ut supponitur, non permittitur illi utrumque assumere, sed unum tantum. Tertium est prorsus improbabile, foret namque planè ridiculum quod iste famelicus neutrum acciperet, ex eo præcisè quod uterque sit æquè bonus, et sic sua fame pereat; ergo. — Resp. quod in isto casu, vel iste famelicus subito famis impetu absque rigorosâ electione et deliberatione in unum feretur; vel si deliberatè agat, voluntas applicabit intellectum ad investigandum in uno aliquam rationem boni et commodi quâ alteri præemineat, sive ex parte qualitatum intrinsecarum alterutrius, sive ex motivis, ut sunt variae circumstantiæ occurrentes, sive tandem ex ipsâ experientiâ libertatis quam potest velle circa unum exercere potius quàm circa alterum, ita tamen quod ipsa libertas seu beneplacitum non se teneat tantum ex parte principii effectivi electionis, sed etiam ex parte objecti et motivi allicientis, ut dictum est. Nec obstat quod iste famelicus sic fame urgeatur, ut ab esu diu non abstinere; citissimè enim fit ista consideratio.

Inst. 5^a : Eadem est ratio de electione mediorum ac de intentione finis; atqui voluntas ex duobus finibus potest minus bonum assumere, v. g., matrimonium præ religione; ergo. — Resp. : Dist. min. Potest assumere minus bonum absolutè et secundum se, concedo; minus bonum iudicatum practicè tale, nego. Non enim assumit matrimonium præ religione nisi quia iudicat illud esse sibi convenientius.

Inst. tandem : Deus ipse eligit minus bonum relicto meliori, etiam stante iudicio et cognitione practicâ melioris; ergo et nos id possumus, quia nostra voluntas est participatio divinæ voluntatis; et si Deus, qui semper prudentissimè agit, id possit, à fortiori nos qui sæpè imprudenter agimus. Prob. ant. Deus eligit hunc mundum, cum possit longè meliorem, videlicet

omnes rationes quibus moveri posset, si vellet, ad meliorem : ergo.

Resp. Dist. ant.: Deus eligit minus bonum, ex parte rei electæ, seu intrinsecæ bonitatis, concedo ; ex parte motivi eligendi. nego. Quamvis enim iste mundus sit ratione suæ intrinsecæ bonitatis minus bonum quàm alii mundi quos Deus posset et potuisset creare, est tamen melius et convenientius ex parte motivi, quod motivum est ipsa præter liberalitatis et gratiæ quam applicat huic mundo ; et non alteri ; quâ applicatione fit quòd in ordine eligibili minus præemineat alteri, secundum se meliori. In his enim quæ ex liberalitate et gratiâ fiunt, ipsa præter se *quia vult* se tenet ex parte objecti seu motivi, ut dictum est.

Possent etiam negari consequentia, quia differt voluntas divina à nostrâ, quòd nostra supponat bonitatem in rebus et ab eâ moveatur, voluntas autem Dei non supponit bonitatem in rebus, sed facit eas eligendo et diligendo : unde eas non eligit quia sunt magis vel minus bonæ, sed è contra sunt magis vel minus bonæ secundum quòd eas magis vel minus diligit.

Petes, an, suppositâ efficaci intentione finis, si unum occurrat medium ad illum obtinendum, voluntas ad ejus electionem necessitatur ? — Resp. Qui vult efficaciter finem, necessitatur ad eligendum unicum medium, eo scilicet tempore quo finis est per illud obtinendus, quia volitio efficax finis est volitio illum obtinendi per media : atqui finis obtineri nequit per media nisi sint volita ; ergo qui vult efficaciter finem, necessitatur velle media, hoc vel illud si sint plura, istud autem si sit unicum. Insuper voluntas non potest velle efficaciter impossibile ; vellet autem efficaciter impossibile, si vellet efficaciter finem et non vellet medium sine quo finis obtineri nequit.

Dixi, *pro eo tempore quo finis est per illud medium obtinendus*, quia quis potest efficaciter intendere finem, absque eo quòd velit actu unicum medium quousque est executioni mandandum pro actuali finis consecutione ; sufficit enim ad efficaciam intentionis velle in confuso quæcumque fuerint necessaria ad ejus consecutionem. Unde qui vult efficaciter sanitatem, et videt eam non posse obtineri nisi per membri abscissionem, potest divertere cogitationem et suspendere volitionem hujus medii quousque est executioni mandandum ; quod si tunc refugiat, convincitur resiliere ab intentione efficaci sanitatis.

Adverte etiam quòd hæc necessitas, cum sit hypothetica et conditionalis, nempe ex suppositione intentionis finis quam voluntas, quando vult, potest tollere, non officiat libertati requisitæ ad merendum vel demerendum in hac electione.

§ 5. — Usus (D. Th. Q. 16).

Usus inter varias acceptiones hic sumitur prout dicit applicationem alienius rei ad aliquam operationem. Applicatio activa, seu ex parte potentæ applicantis, dicitur usus activus. Applicatio passiva, seu ex parte rei applicatæ, dicitur usus passivus. De usu activo hic agitur (q. 16, a. 1, o).

Et 1° videtur certum esse actum voluntatis, quia proprium munus voluntatis est applicare et movere cæteras potentias ad suas operationes. Si dicas actionem et passionem esse in eodem subjecto, usum autem passivum non esse in voluntate, consequenter usum activum non esse actum voluntatis, quia actus à voluntate elicitus in eâ subieciatur ; resp. assumptum esse verum duntaxat de actione formaliter transeunte, non verò de actione virtualiter tantum transeunte, qualis est usus activus.

2° Ibid. a. 3, o, videtur pariter certum usum activum, proprie loquendo, non versari circa finem ; quia usus, seu uti, dicitur ab utili et circa utile versatur, quatenus applicatur in ordine ad aliud ; utile autem non est finis, sed medium ad finem ; et ideò dicitur frui fine et uti mediis. Sed aliquas difficultates est ad distinguatur ab electione, pro cuius resolutione.

Dico : Usus activus est actus distinctus ab electione.

Est apertè S. Th. hic a. 4, o, ubi dicit : *Usus sequitur electionem* ; et ad 1, quòd sit *medius inter electionem et exercitium*.

Prob. ex ejusdem S. doctoris principio a. 4, cit., ubi dicit voluntatem habere duplicem habitudinem ad volitum : unam secundum quòd volitum est quodammodò in voluntate per quamdam proportionem et affectum ad illud ; sed sic voluntas non habet finem nisi imperfectè, scilicet affectivè et in intentione tantum. Aliam habitudinem habet ad volitum, secundum quam tendit actu ut habeat ipsum realiter, quod est perfectè habere illud. Ad primam habitudinem, quæ est in ordine intentionis, spectat electio ; ad secundam, quæ est in ordine executionis, spectat usus. Ex quo principio duplex argumentum formo in probationem conclusionis. Primum : Actus conjungens voluntatem cum volito affectivè tantum et in ordine intentionis, est distinctus ab actu conjungente voluntatem cum volito realiter et in ordine executionis : atqui electio conjungit voluntatem cum volito affectivè tantum et in ordine intentionis ; per eam enim completur ordo intentionis, usus verò conjungit realiter et in ordine executionis : ergo.

Secundum argumentum exposito S. Th. principio : Electio versatur circa medium in ordine intentionis, ut est futurum et effectus finis. Usus activus versatur circa idem medium in ordine executionis, ut est præsens et causa efficiens finis habiti in re. Ergo isti duo actus versantur circa objecta formaliter distincta, licet sit materialiter idem. Subsumo : atqui actus essentialiter distinguuntur penes objecta formaliter distincta : ergo.

Confirmatur. Ubi est nova et distincta difficultas, ibi requiritur novus et distinctus actus : atqui in executione, nova distincta et longè major difficultas reperitur quàm in electione, ut omnibus pervium est ; quot sunt enim qui facillè eligunt et in executione deficiunt !

Quædam quæ obijci possunt facillè solvuntur ex dictis ; alia pauca sunt levis momenti : vide, si lubet, in nostro Concl. disp. 11, a. 1.

ARTICULUS VII.

De actibus imperatis. (D. Th. Q. 17.)

§ 1. Utrùm detur in homine imperium respectu sui et suarum operationum?

Quaestio non est, ut patet ex titulo, de imperio quod dicitur politicum, quo rex vel superior imperat suis subditis, sed de imperio quod dicitur monasticum, quo homo sibi ipsi et suis potentiis imperat, quodque definiiri potest: *Actus ordinans aliquid ad aliqd agendum cum quâdam intimativâ motione*, q. 17. a. 2, o. Illud negant Suares, Vasques et quidam alii, putantque sufficere iudicium præcedens et regens electionem. Afirmant Thomistæ cum pluribus aliis, cum quibus

Dico. Datur in homine imperium respectu suarum potentiarum, ibid. a. 3 ad 1, et per tot. q. inf. q. 57, a. 6, 2-2, q. 85, a. 1.

Prob.: Præter electionem datur in voluntate usus activus, ut probavimus § præcedenti: ergo præter iudicium regens electionem, debet dari alter actus in intellectu regens usum et executionem, qui dicitur imperium. Patet consequentia, quia voluntas nunquam operatur sine directione intellectus. — Respondent adversarii ad directionem usûs et executionis sufficere iudicium præcedens electionem, continuatum usque ad executionem; et hoc est præcipuum ipsorum fundamentum, quod multipliciter convellitur, et simul confirmatur conclusio.

Unde contra 1°. Ideò ponitur usus activus distinctus ab electione, quia in usu est nova difficultas quæ indiget distincto actu et distincto conatu: atqui ad istam novam difficultatem non solum opus est novo conatu ex parte voluntatis, sed etiam novo actu ex parte intellectus iudicante, ordinante, disponente executionem. Multi enim bene iudicant de eligendis, qui agendo malè præcipiunt, et in executione deficiunt, quia instante executione exsurgunt difficultates, tædia, labores, impedimenta tam ex parte potentiarum executivarum quàm ex circumstantiis occurrentibus, ad quæ vincenda opus est quandoque variare præconsiliata, uti temperamento, adhibere majorem conatum, industriam, perseverantiam, patientiam exercere; quæ omnia plerùmque non potuerunt antea prævideri, et si prævisa fuerint, nunquam tamen ita movent sicut quando sunt presentia; et cum rationabiliter fiant, non impetu naturæ, sicut in brutis, præter iudicium regens electionem, indigent alio tribunali, seu iudicio in quo ultimo ipsa executio secundum ultimam individuationem et occurrentes circumstantias ordinetur, atque finaliter dicatur: *Fac hoc tali vel tali modo*.

2° Ideò usus activus distinguitur ab electione, quia electio respicit medium in ordine intentionis et ut futurum, usus autem respicit in ordine executionis et præsens seu hic et nunc ponendum; unde respiciunt objecta formaliter distincta: atqui actus intellectus dirigentes hos actus voluntatis habent idem objectum ac isti voluntatis directi: ergo.

3° Ut id, quod princeps seu superior intendit, mandetur executioni, non sufficit quòd iudicet id esse fa-

ciendum, sed opus est ut iubeat fieri, alioquin infectum manebit. Ergo imperium distinguitur à iudicio.

Solvuntur objectiones.

Obj. Imperium non requiritur ut moveat alias potentias, neque quoad exercitium neque quoad specificationem. Ergo est superfluum. *Prob. ant.* Non quoad exercitium, quia primum movens quoad exercitium est voluntas, ut dictum est; non quoad specificationem, quia operationes sufficienter diriguntur quoad specificationem per consultationem et iudicium præcedens electionem; non enim istud iudicium proponit tantum media ut eligenda seu ut congrua, sed etiam ut exequibilia, quo modo, quo ordine, quo tempore executioni mandanda: ergo. — *Resp. nego ant. pro utrâque parte.* Ad probationem primæ partis dicens quòd, ex hoc quòd voluntas sit primum movens quoad exercitium, sequatur quòd sic movere per se primo illi conveniat; sed id non obstat quin possit competere secundario et per participationem actu intellectus, sicut reverà competit imperio ex efficaciâ et influentiâ electionis quam supponit.

Ad probationem secundæ partis, nego ant. Hæc quidem assignata sufficiunt ad specificationem in ordine intentionis, ad non in ordine executionis; ad eam enim requiritur quòd proponantur media, non ut eligenda, sed ut electa; non ut exequibilia postea, sed ut hic et nunc executioni mandanda; non ut dicatur: *Hoc est faciendum tali modo, ordine et tempore*, sed ut dicatur: *Fac hoc hic et nunc tali modo et ordine*; quousque enim intellectus sic dixerit et proposuerit, non dirigit sufficienter executionem, et electum manet infectum; sicut, quamvis subditus sciat superiorem iudicasse aliquid esse faciendum hoc vel illo modo, hoc vel illo tempore, nisi accedat ejus imperium, non movetur ad illud faciendum.

Inst. 1°. Frustra dirigitur imperium ad illum qui illud cognoscere non potest: atqui voluntas, cum sit potentia cæca, non potest cognoscere imperium; neque etiam potentie executive, quia non sunt intellectuales: ergo. — *Resp. 1°* hæc ratione probari, si quid probet, voluntatem in quocumque suo actu à nullo objecto per intellectum proposito posse moveri, si quidem illud non cognoscat; quod tamen nemo admittit.

Resp. 2°. quòd, ut voluntas moveatur per imperium, non requiritur quòd illud cognoscat per se, sed sufficit quòd suppositum volens illud cognoscat per aliquam potentiam, quia sicut in membris corporeis quodlibet membrum operatur non sibi soli, sed toti corpori, ut oculus videt toti corpori, ita est in potentiis animæ; nam intellectus intelligit non solum sibi, sed omnibus potentiis, et voluntas vult non solum sibi, sed omnibus potentiis: sicut ergo non est necesse quòd pedes videant ut dirigantur ab oculis, sed oculi vident pro pedibus, ita, ut voluntas moveatur et dirigatur ab intellectu, non est necesse quòd cognoscat, sed intellectus cognoscit pro ipsa. Et ideò homo imperat sibi ipsi actum voluntatis, in quantum est intelligens et volens. (Hic, a. 3, ad 2.)

Inst. 2°: Juxta S. Th. 2-2, q. 58, a. 10, sicut oratio est ad superiorem, imperium est ad inferiorem: atqui nemo potest seipsum orare, quia nemo est sibi superior: ergo nemo potest sibi imperare, quia nemo est sibi inferior. — Resp.: Permissa maj. nego cons. Dispar est 1° quod intellectus imperans sit potentia superior ad voluntatem cui imperat: at intellectus orans (est enim oratio actus intellectus) non habet aliam potentiam sibi superiorem, cum sit omnium potentiarum prima et suprema. 2° Orare est indigentis; nemo autem dicitur indigere eo quod ipse sibi prestare potest, sive per unam, sive per aliam potentiam.

Permissi majorem, quia S. Th. ibi loquitur de imperio politico, quod, propter vim obligantem et coercitivam, exigit distinctionem suppositorum; secus imperium monasticum.

Inst. 3°: In brutis non datur imperium: ergo nec in homine. — Resp.: Nego conseq. Quae si legitima foret, sequeretur quod etiam in homine non daretur neque consultatio, neque judicium, neque usus activus, cum in brutis non dentur. Disparitas est ergo quod bruta instinctu agant; unde, posita apprehensione et affectu objecti sensibilis, in illud necessarii feruntur. At homo liberè agit et ex propria directione, ideoque indiget consilio, seu judicio dirigente electionem, et imperio dirigente executionem (hic a. 2 ad 5).

§ 2. Utrum imperium sit actus rationis vel voluntatis?

Ex § precedenti jam satis apparet imperium esse actum intellectus (hic a. 1, 0); ut tamen id manifestius fiat.

Dico: Imperium est substantialiter actus rationis, presupposito actu voluntatis, in cujus virtute ratio movet per imperium ad exercitium actus.

Prob. Imperare tria dicit: primum, ordinare eum cui imperatur, ad opus faciendum et media hinc et nunc exequenda ad finem consequendum; secundum, intimare seu denunciare opus faciendum, non indicativo modo, dicendo: *Hoc est faciendum*, sed imperativo modo, dicendo: *Fac hoc*; tertium, movere ipsum seu potentiam cui imperatur ad operis executionem. Atqui hae tria sunt rationis. 1° Ordinare est conferre seu comparare unum ad aliud, quod est proprium rationis, cum sit quid intelligibile. Unde rectè dixit Cajetanus hic: *Quidquid ordinis in naturalibus et voluntariis est, à ratione proficiscitur, et in illam resolvitur; opus enim naturae est opus intelligentiae; et electiones in quibus naturae apparet ordo, quia sunt eorum quae sunt ad finem propter finem, à consilio proficiscuntur, ordinante hoc ad illud.* 2° Intimare, seu denunciare, est manifestare et loqui, quod etiam pertinet ad intellectum. 3° Quamvis voluntati per se primò conveniat movere, quia est primum movens ad exercitium, convenit tamen secundariò et participativè intellectui ex actu precedente voluntatis, quia virtus prioris actus remanet in actu sequenti: unde, sicut in electione remanet aliquid de virtute actus consilii precedentis, scilicet ordo mediorum, ita in imperio remanet aliquid de virtute electionis, nempe efficacia movendi. Ergo imperium

est actus rationis, presupposito actu voluntatis, in cujus virtute ratio movet per imperium ad exercitium actus.

Solvantur objectiones.

Obj. 1°: S. Th. in capite hujus questionis 17: *Considerandum est, inquit, de actibus imperatis à voluntate, et infra q. 71, a. 6 ad 2, dicit quod voluntas imperat omnes actus voluntarios. Similiter S. Augustinus et alii SS. Patres adscribunt imperium voluntati. Ergo.* — Resp., has et similes auctoritates duplici solutione excipi ex eodem S. Th. in 4, d. 15, q. 4, a. 1, questione 1, ad 5. Prima est, quod in eis sit sermo de imperio latè et improprie sumpto pro quocumque movente ad finem, sive ordinando et intimando, sive non. Secunda, quod, si loquantur de imperio strictè sumpto, intelligantur quod imperium sit voluntatis, non formaliter et substantialiter, sed causaliter et originativè, quia à voluntate participat vim movendi.

Inst.: Lex est formaliter voluntatis: ergo et imperium. Patet conseq., quia actus legis est imperare, consequenter ad eam potentiam pertinet lex et imperium. Prob. ant.: 1° ex S. Scripturâ, quae nomine voluntatis legem divinam explicat, Psal. 102: *Notas fecit vias suas Moysi, filiis Israel voluntates suas*; Psal. 142: *Docce me facere voluntatem tuam.* 2° Ex jure; ff. de Constit. principis, l. 1, dicitur: *Quod principi placuit, legis habet vigorem*; et alibi similiter. Ergo. — Resp.: Nego ant.: Lex enim est actus rationis, ut dicemus de Legibus, et ibidem docet Auctor. Ad probationem, ex S. Scripturâ lex nomine voluntatis explicatur, vel quia est signum divinae voluntatis, vel quia voluntatem divinam supponit. Sed neque tantum nomine voluntatis exprimitur, sed etiam nomine judicii, eloqui et sermonis; Psal. 118: *Custodiam sermones tuos... In corde meo abscondi eloquia tua... Judicia tua non sum oblitus*; Psal. 147: *Non fecit taliter omni nationi, et judicia sua non manifestavit eis.* Unde ex S. Scripturâ erui non potest quod lex sit formaliter actus voluntatis, sed quod eam supponat, seu quod sit voluntas ordinata et dictata. Similiter ad jus, dicitur quod placuit principi, habere vigorem legis, quia ex voluntate principis originatur: aut loquitur de objecto legis non de ipsâ lege; non enim quod placuit regi seu quod vult rex, est lex, sed objectum legis.

Obj. 2°: Ad eam potentiam formaliter et substantialiter pertinet imperium, ad quam pertinet dominium; est enim domini et superioris imperare: atqui dominium formaliter pertinet ad voluntatem, quia dominium est potestas libera et sui juris, quae se movet prout vult; formalis autem libertas et potestas sui juris est in voluntate: ergo imperium est formaliter actus voluntatis, licet directivè sit intellectus. — Resp.: Dist. maj. Ad eam potentiam pertinet imperium, ad quam pertinet dominium, ut movens præcisè, nego; dominium intimans et dirigens, concedo; ad cujus sensum, dist. min. Dominium ut movens præcisè pertinet ad voluntatem, conced. min.; ut intimans et dirigens, nego min. et conseq. Dominium ergo non solum importat vim movendi, sed etiam intimandi et

dirigendi, quia non est dominium merè impulsivum, sed rationale et ordinatum. Imperium autem pertinet ad potentiam ad quam pertinet dominium, quoad vim intimandi et ordinandi, quia licet importet vim movendi ex voluntate, consummatur tamen in intimatione et ordinatione.

Inst. 1^a: Charitas pertinet ad voluntatem: atqui charitas imperat aliis virtutibus etiam intellectualibus, ut fidei: ergo. — Resp.: Dist. min. Charitas imperat aliis virtutibus, imperio latè et inadæquatè sumpto pro simplici motione ad finem, concedo; imperio strictè et adæquatè sumpto pro motione intimatà et ordinatà, nego. Imperat enim charitas sicut ipsa voluntas in quâ est, scilicet quantum ad id quod motionis est in imperio præsuppositivè, non quoad id quod est in eo formale, scilicet intimativum et regulativum; sed hoc facit mediante actu intellectûs.

Inferes: Ergo dum imperatur actus intellectûs, v. g., fidei, intellectus sibi ipsi imperat, et sic est imperans ei imperatus, quod videtur inconveniens. — Resp., quòd hoc modo ratio imperat sibi ipsi, sicut voluntas movet seipsam, in quantum scilicet utraque potentia reflectitur super suum actum, et ex uno ad aliud tendit: quando itaque charitas imperat latè actum fidei, movet intellectum ut formet quasi reflexè dictamen ordinans et denuntians quo actum fidei sibi imperat; et sic distinguuntur actus imperans et imperatus. (Hic a. 6, ad 1.)

Urgebis: Si imperium importet motionem ex parte voluntatis et intimationem ad directionem ex parte intellectûs, quò jure dicimus pertinere formaliter ad intellectum et præsuppositivè ad voluntatem, eodem jure dici potest pertinere formaliter ad voluntatem et præsuppositivè ad intellectum. Ergo. — Resp.: Nego sequelam; quia si præcederet actus intellectûs dirigens et denuntians, et sequeretur motio efficax voluntatis, intellectus non posset denuntiare istam motionem efficacem voluntatis per hunc anteriorem actum, quia tunc nondum est ista motio efficax; sed indigeret altero actu istam motionem consequente, in quo consummaretur imperium: ad imperium enim maximè pertinet hanc efficaciam intimare, quam si non intinet, nec obligat, nec movet saltem ordinatè et rationabiliter.

Si dicas voluntatem movere alias potentias executivas absque alio actu intellectûs consequente, resp. voluntatem movere potentias executivas, mediante imaginatione seu phantasiâ, quâ ejus motio istis potentiis intimatur.

Obj. 3^a: Omnis actus intellectûs, vel est simplex apprehensio, vel compositio, seu judicium, vel discursus: atqui imperium non est simplex apprehensio, neque compositio, neque discursus: ergo. (2-2, q. 85, a. 1, ad 5.) — Resp. quòd illi tres actus pertinent ad rationem speculativam; sed ulterius ad rationem practicam pertinet causare aliquid per modum imperii vel petitionis. Insuper dici potest imperium reductivè pertinere ad compositionem seu judicium, illudque virtualiter aut eminenter continere; qui enim dicit: *Tac hoc*, virtus

liter et æquivalenter dicit: *Hoc est tibi faciendum*; et vocatur à quibusdam judicium practicè practicum, ut distinguatur à judicio præcedente electionem, quod, quamvis sit practicum respectu electionis, est tamen speculativum respectu executionis.

§ 3. Quinam actus subjiciantur imperio rationis?

Dico, et sit regula generalis: Illi actus qui sunt in potestate et arbitrio nostro, et ad quos ratio suadens movere nos potest, imperari possunt, et verò qui non sunt in potestate et arbitrio nostro, et ad quos ratio suadens nos movere non potest, imperari non possunt. Colligitur hæc regula ex ipsâ naturâ imperii; imperari enim est superioris gubernantis et potestatem habentis ad movendum et obligandum ut sibi obediatur, alioquin inane foret imperium. (Hic 5ª ultimis art.)

Ex hæc regulâ sequitur 1° actum voluntatis posse imperari, quia sicut ratio potest judicare quòd bonum sit aliquid velle, ita potest ordinare imperando quòd homo velit. (Ibid. a. 5, o.) Excipiendus est tamen primus actus voluntatis, scilicet simplex volitio finis, quia prima apprehensio ex quâ sequitur simplex volitio, non supponit priorem actum voluntatis, à quo participet vim movendi quoad exercitium. Unde, quamvis ista prima volitio sit libera, quia regulatur cognitione indifferenti, ad eam tamen homo non se movet, sed movetur à Deo. Confer art. 2. (Ibid. ad 2.)

Quantum verò ad consensum et electionem, quamvis consultatio vi præcedentis intentionis moveat ad consensum, et judicium vi consensûs ad electionem, et idèd possint dici imperium latè, non tamen strictè, quia movent indicativo modo tantum, non imperativo.

Sequitur 2° actum rationis posse imperari, tum quia secundum arbitrium utimur ratione; tum quia, cum ratio sit potentia immaterialis, super seipsam reflectitur: unde sicut ordinat et disponit de actibus aliarum potentiarum, ita potest ordinare et disponere de suis actibus, ut jam diximus. Ibid. a. 6, in arg. s. c. et o. Non tamen omnes actus rationis possunt imperari, quia non omnes sunt in potestate nostrâ. Quantum ad exercitium possunt semper imperari, quia sicut alicui indicitur et imperatur ut attendat et ratione utatur, ita homo potest sibi indicare et imperare. Id tamen circa primum actum rationis, seu circa primam cogitationem, non sic est intelligendum quasi ex imperio rationis adveniat; multæ enim cogitationes sunt vel à Deo, si bonæ, vel à diabolo ejusque ministris, vel aliunde: si malæ; sed sic quòd prima cogitatio, licet improvise exorta, possit ex imperio rationis admitti vel respui, continuari vel interrumpi. (Ibid. o.) Si autem actus rationis considerentur quantum ad obiectum, apprehensio veritatis circa aliquid non subiect imperio rationis, quia non est in potestate nostrâ, sed contingit per virtutem luminis naturalis vel supernaturalis; similiter actus rationis, quo assentimur primis principiis apprehensis et conclusionibus demonstratis, non subjacent imperio rationis quoad specificationem, quia sic illis naturaliter assentimur ut non possimus dissentire. Circa objecta verò apprehensa, quæ non planè convincunt intellectum quin possit ets

assentire vel dissentire, in talibus assensus vel dissensus est in potestate nostrâ et sub imperio cadit. (Ibid.)

Sequitur 5° quosdam actus appetitûs sensitivi eadere sub imperio rationis, quosdam non cadere, quia quidam sunt in potestate nostrâ, quidam non sunt. Etenim appetitus sensitivus est virtus organi corporalis, omnis autem actus virtutis utentis organo corporali dependet non solum ex potentiâ animæ, sed etiam ex dispositione organi corporalis, sicut visio ex potentiâ visivâ et qualitate oculi per quam juvatur vel impeditur: unde et actus appetitûs sensitivi non solum dependet ex vi appetitivâ, sed etiam ex dispositione corporis. Igitur actus appetitûs sensitivi, quatenus pendent ex dispositione organi corporalis, ut dum ex motu causatur calor et ex calore motus concupiscentiæ, non subjacent rationis imperio, quia qualitas et dispositio corporis non sunt in potestate nostrâ. Quatenus verò dependent ex vi appetitivâ, cadant sub imperio rationis, quia id, quod se tenet ex parte potentiæ, sequitur apprehensionem imaginationis, quæ, cum sit particularis, regulatur ab apprehensione rationis, quæ est universalis, sicut virtus activa particularis à virtute activâ universali. Et ideò ex istâ parte actus appetitûs sensitivi subjacet imperio rationis. Contingit tamen quandoque quòd motus appetitûs sensitivi subito occidatur ad apprehensionem imaginationis vel sensûs, et tunc ille motus est præter imperium rationis, quamvis potuisset impediri à ratione si prævidisset: unde Philosophus, 1 Politic. c. 5, dicit quòd ratio præest irascibili et concupiscibili, non principatu despotico, qui est domini ad servum, sed principatu politico aut regali, qui est ad liberos, qui non totaliter subduntur imperio, sed rebellare possunt. (Ibid. a. 7, o.)

Sequitur 4° actus animæ vegetativæ non subdi imperio rationis, tum quia non producuntur mediante apprehensione, nullus autem actus potest imperari nisi sequatur aliquam apprehensionem; tum quia actus animæ vegetativæ, v. g., nutrirî, augere, pendent ex dispositionibus corporum quæ non sunt in nostrâ potestate. (Ibid. a. 8, o.)

Sequitur 5° quosdam actus membrorum exteriorum subdi imperio rationis, quosdam non subdi, quia membra corporis sunt organa quedam potentiarum animæ: unde eo modo quo potentiæ animæ se habent ad hoc quòd obediunt rationi, hoc modo se habent et corporis membra. Quia igitur vires sensitivæ subduntur imperio rationis, ut dictum est, non autem vires naturales, natura enim non est in potestate nostrâ, ideò omnes motus membrorum quæ moventur à potentiâ sensitivâ, quales sunt motus pedum, manuum et similes, subduntur imperio rationis: motus autem membrorum quæ sequuntur vires naturales, non subduntur imperio rationis. Talis est motus cordis qui est principium omnis motûs corporalis; primum autem in unoquoque est natura, et ideò dicitur à generante sequens per se unionem animæ ad corpus, sicut motus gravium et levium sequitur formam substantialem eorum. (Ibid. ad 2.) Item, motus genitalium non subditur imperio rationis, quia ad motum horum membrorum requiritur aliqua alteratio, scilicet caliditatis et frigiditatis, quæ alteratio non subjacet imperio rationis. Aliam rationem theologiam affert S. Aug. 14 de Civit., cap. 16, scilicet, ut anima suæ inobedienciæ ad Deum in illo præcipuè membro poenam patiat, per quòd peccatum originale ad posteros traducitur. (Ibid. ad 5.)

DE ACTIBUS HUMANIS IN ESSE MORIS

Dissertatio.

(Divus Thomas, QQ. 48, 19 et 20.)

ARTICULUS PRIMUS.

In quo consistat moralitas in communi actuum humanorum?

Actus moralis dicitur hic, non à more qui sit consuetudo, hæc enim in ipsis brutis reperiri potest, sed à more à quo homines dicuntur et sunt boni vel mali, laude vel vituperio digni. Unde actus moralis definiri potest: *Actus procedens à deliberatâ voluntate cum subjectione ad regulas morum*, quæ sunt lex æterna et recta ratio. Definitio patebit ex sequentibus. Duplex esse distinguendum est in actu humano: esse naturæ seu physicum, et esse moris. Esse naturæ est ipsa entitas physica actûs. Quid sit esse morale non ita facillè dicitur. Quidam moralitatem reponunt in denominatio-

ne extrinsecâ, quidam in ipsâ libertate, alii in relatione rationis, alii in relatione prædicamentali, alii tandem in relatione transcendentali ad objectum subditum regulis morum.

Dico 1°: Moralitas in communi non consistit in denominatione extrinsecâ petità à regulis morum. Est certò D. Th. hic q. 48, a. 4, ad 2, ubi dicit quòd moralitas, quæ desumitur à fine, *inheret actioni, quomodo finis sit extrinsecus*. Et a. 1 dicit bonitatem moralem consistere in plenitudine essendi, quæ debetur actioni humane; constat autem hanc plenitudinem non esse denominationem extrinsecam, seu ens rationis.

Probatur ratione: 1° Esse morale, et præsertim bonitas moralis, est perfectio in actibus humanis existens à parte rei, causata à virtutibus, à voluntate liberâ et

à Deo : ergo non est mera denominatio extrinseca et ens rationis. Confirmatur 1° : In actibus supernaturalibus est bonitas moralis quæ est fundamentum meriti : atqui hæc est realis, cùm sit supernaturalis : ergo. Confirmatur 2°. Deus remunerat et punit in æternum propter actus bonos vel malos moraliter : atqui absurdum est quòd æternum præmium aut supplicium propter denominationes extrinsecas aut entia rationis deerniat : ergo. Probatur 2° : Forma à quâ actus humanus denominatur moralis, debet esse alicui subjecto intrinseca, sicut v. g., forma à quâ paries denominatur extrinsecè visus est intrinseca alicui subjecto, nempe oculo : atqui hæc forma non potest esse intrinseca alteri subjecto quàm actui humano : ergo. Probatur min. Hæc forma, cùm sit ipsa formalis moralitas, denominatur formaliter morale subjectum cui intrinsecè inest : atqui solus actus humanus potest denominari formaliter moralis, bonus vel malus : ergo.

Confirmatur : Voluntas denominatur moralis quia producit actum moralem ; lex, quia ipsum dirigit ; obiectum, quia ipsum terminat ; finis, quia ad ipsum movet : circumstantiæ, quia ipsum afficiunt : ergo nihil dicitur morale, nisi per ordinem ad actum moralem ; ergo in eo solo est principaliter et formaliter moraliter. Patet hæc ultima consequentia, quia analogæ attributionis dicuntur per ordinem ad illud in quo principaliter et formaliter est forma denominans, ut patet in pulsu, urinâ, medicinâ, quæ dicuntur sana per ordinem ad sanitatem quæ est formaliter in animali.

Dico 2° : Libertas requiritur ad moralitatem, non tamen formaliter in eâ consistit. Prima pars constat, quia actus necessarii non subjiciuntur regulis morum, nec ab eis sunt dirigibiles, sed soli actus liberi ; frustra enim adhiberetur lex actui necessario et invariabili. Est ergo libertas fundamentum aut conditio sine quâ non moralitatis. Et ideò doctor Angelicus dicit : *Ibi incipit genus moris ubi primò dominium voluntatis invenitur*. Probatur secunda pars 1° : Priùs concipitur in actu libertas quàm moralitas ; hoc ipso enim quo concipitur actus egredi à voluntate sub indifferentiâ iudicii, concipitur liber et nondùm moralis, quia nondùm concipitur lex eni subjicitur. Imò, dato quòd non esset lex seu regula morum, adhuc conciperetur liber, et non esset moralitas. Ergo. Probatur 2° : Immultiplicitatè et invariata libertate, moralitas potest multiplicari et variari in eodem actu : ergo moralitas in communi non consistit in libertate. Patet consequentia, quia impossibile est quòd multiplicetur et varietur moralitas, non multiplicato nec variato eo in quo formaliter consistit. Probatur ant. Dùm quis committit adulterium vel furatur ad mœchandum, est ibi duplex moralitas, scilicet injustitiæ et luxuriæ, et una libertas ; dùm quis comedit carnes feriâ quintâ, instante duodecimâ nocturnâ, et eâ auditâ continuat comestionem, varietur moralitas ; hæc enim comestio de bonâ fit mala, et tamen perseverat eadem libertas. Ergo. Confirmatur . Esse liberum pertinet ad ordinem naturæ ; eo enim physicè distinguuntur agentia libera à non li-

beris : ergo. Cæterùm, observandum est quòd, quavis diversa sit ratio libertatis et moralitatis, quia tamen omnis actio moralis est humana et deliberata, et vicissim omnis actio humana et deliberata est moralis, ex eo quòd non detur actio indifferens in individuo, ut dicemus infra, hinc fit quòd actio humana et moralis promiscuè sumatur pro eadem ; et hinc Auctor, q. 2, a. 3, dicit : *Idem sunt actus moralis et actus humanus* : non est tamen, ut dixi, eadem utriusque ratio ; dicitur enim humana, quatenus à liberâ voluntate procedit ; dicitur moralis, quatenus est conformis vel difformis rectæ rationi. Hæc observatio juvat ad solutionem quarundam instantiarum ex D. Th.

Dico 3° : Moralitas in communi consistit formaliter in tendentiâ seu relatione reali transcendentali ad obiectum subditum regulis morum. Probatur : Eodem modo, proportionem servatâ, loquendum est de actu in esse moris, sicut de actu in esse nature ; actus enim in esse physico est fundamentum actûs ut moralis : atque actus in esse nature constituitur formaliter per ordinem et tendentiâ realem transcendentem ad obiectum in esse nature seu physico consideratum, comparatur enim ad obiectum ut motus et via ad terminum : ergo actus moralis constituitur formaliter per ordinem et tendentiâ realem transcendentem ad obiectum in esse moris consideratum, id est, ut subditum et regulabile per regulas morum.

Confirmatur : Moralitas dicitur per ordinem seu relationem ad regulas morum : atqui iste ordo seu relatio non est rationis neque prædicamentalis : ergo realis transcendentalis. Prob. min. 1° Non est rationis, tum quia, independentem ab omni fictione intellectûs, actus humanus à parte rei est moralis bonus vel malus ; tum quia, ut dixi supra in primâ conclus., absurdum est Deum æterna præmia et æterna supplicia præparasse entibus fictis. 2° Neque est prædicamentalis, tum quia relatio prædicamentalis est ad terminum ut purum terminum, moralitas autem est ordo sive ad regulas, sive ad obiectum subditum regulis, non ut ad purum terminum, sed ut perfectibile ad perfectivum et specificativum ; tum quia relatio prædicamentalis non existit desinente termino, existit autem moralitas non existente termino, ut in eo qui delectatur de re præteritâ vel futurâ. Ergo.

Solvuntur objectiones.

Obj. 1° contra primam conclusionem : Moralitas in actibus humanis desumitur ab extrinseco, nempe à lego : ergo est denominatio extrinseca. — Resp. : Dist. ant. : Desumitur à lege mediâtè, concedo ; immediâtè, nego. Est enim immediâtè ipse ordo actus ad obiectum, prout cadit sub regulis morum ; hic autem ordo est intrinsecus actui.

Inst. 1° : Moralitas objectiva, seu in objecto, est denominatio extrinseca : ergo et formalis. Patet consequentia, tum à pari, tum quia moralitas objectiva est specificativum moralitatis formalis. — Resp. : Nego consequ. ; ad primam probat., disparitas est quòd obiectum non dicat ordinem realem ad legem, sicut ac-

tus ad objectum. Ad secundam probat., dist.: Moralitas objectiva est specificativum extrinsecum moralitatis formalis, concedo; specificativum intrinsecum, nego. Id enim est ipse ordo realis ad objectum; sicut dicimus in logicâ quòd ejus specificativum extrinsecum sit ens rationis, specificativum autem intrinsecum, ipsa habitudo realis ad ens rationis, unde est scientia realis.

Inst. 2°: Esse morale in monetis est denominatio extrinseca petita à voluntate principis: ergo similiter in actibus humanis.—Resp.: Nego consequens. Disparitas est eadem, scilicet, quòd nullus sit ordo realis in monetis ad voluntatem principis, sicut in actu est ordo realis ad objectum. Est enim actus, ut jam dixi, via ad objectum ut ad terminum, sicut perfectibile ad perfectivum, mensurabile ad mensuram.

Obj. 2° contra eandem: Idem numero actus sine aliquâ reali mutatione potest fieri de bono malus, ut comestio carni inchoata ante mediam noctem ferie sexte, et post mediam noctem continuata. Item potest fieri de non morali moralis, ut motus primoprimum cum advertentiâ continuatus: ergo moralitas non est quid reale intrinsecum actui, aliàs non posset idem manens mutare speciem moralitatis, et fieri de non morali moralis.—Resp.: Dist. ant. Idem numero actus sine aliquâ mutatione reali physica potest fieri de bono malus, et de non morali moralis, concedo; sine aliquâ mutatione reali morali, nego; in his enim casibus actus mutatur realiter, non quidem in esse physico, sed morali, quatenus mutat respectum ad objectum ut subditum regulis morum.

Obj. 3° contra secundam conclusionem: S. Th. hic et alibi sæpè dicit actum voluntatis esse moralem in quantum est liber, seu in quantum procedit à ratione: ergo.—Resp. S. Th. esse intelligendum in sensu non formali, sed causali, quia libertas est fundamentum, seu saltem conditio sine qua non moralitatis: sicut si dicam: Ignis in quantum approximatus calefacit; sensus est causalis, non formalis, quia approximatio est conditio sine qua non calefactionis, non forma qua fit calefactio.

Inst.: S. Th. in 2, d. 4, q. 1, a. 1, o, dicit: *Actus voluntatis qui per se et immediatè ad voluntatem pertinent (scilicet actus elicti) per se in genere moris sunt: unde simpliciter specie dividuntur interiores actus voluntatis per bonum et malum, sicut per differentias essentielles*: ergo.—Resp. S. Th. loqui de actu voluntatis ut subest rationi et ejus regulis, consequenter de actu voluntatis, non physico, sed morali ut sic, qui per bonum et malum tanquam per differentias essentielles dividitur: sicut si consideraretur arte factum in communi, quod per se divideretur differentiis artificialibus diversorum arte factorum. Ita se explicat S. doct. hic q. 18, a. 5, o, ubi dicit: *Differentia boni et mali circa objectum considerata, comparatur per se ad rationem, scilicet, secundum quòd objectum est ei conveniens vel non conveniens.*

Obj. 4° contra eandem: In eo consistit formaliter moralitas quo posito ponitur, quo ablato aufertur: atque posita libertate ponitur moralitas, eà ablata aufertur:

ergo.—Resp. 1°: Nego maj. universaliter sumptam. Nam, posita approximatione ignis ad stupam, comburitur stupa; ablata approximatione, non comburitur; et tamen approximatio non est ratio formalis comburendi, sed tantum conditio requisita. Unde 2° dist. maj.: In eo formaliter consistit moralitas quo posito, tanquam essentiâ rei, ponitur, etc., concedo maj.; quo posito, tanquam prærequisito, etc., nego maj. Ad cujus sensum distinetâ min. nego consequens. Itaque posita libertate, ponitur moralitas, quia nullus est actus liber in individuo de quo non detur lex, ut infra dicemus, et ideo omnis actus liber in individuo est moralis, bonus vel malus; ablata libertate aufertur moralitas, quia ad moralitatem necessariò requiritur libertas, sicut ablato voluntario aufertur liberum, quia liberum fundatur in voluntario; sicut tamen alia est ratio voluntarii, alia liberi, ita alia est ratio liberi, alia moralitatis, ut patet ex probationibus conclusionis. Insuper posset absolutè negari minor secundum se; si enim non esset lex, esset libertas et non esset moralitas.

Inst. 4°: Posita libertate et præciso quocumque alio, est moralitas: ergo. Prob. ant. Posita libertate, hoc ipso actus est dirigibilis per regulas morum: atque hæc dirigibilitas est ipsa moralitas: ergo.—Resp.: Nego ant.; ad probat., nego min. Hæc enim dirigibilitas est capacitas moralitatis, non ipsa moralitas: moralitas autem est ipsa subjectio regulis morum. Unde si non esset regula, actus liber foret quantum est ex se dirigibilis, et non foret moralis: sicut in arte facto artificialitas, ut ita dicam, seu esse artificiale, non consistit in dirigibilitate per regulas artis, hæc enim convenit rebus secundum suam substantiam ante omnem artem, sed est habitudo per modum subjectionis actualis ad regulas artis.

Inst. 2°: Posita libertate, quocumque alio præciso, actus est imputabilis ad meritum vel demeritum: ergo moralis. Prob. ant. Posita libertate, quocumque alio præciso, actus procedit cum dominio et potestate ponendi, vel non ponendi: atque actus est imputabilis ad meritum vel demeritum, ex hoc quòd sit sub dominio et potestate cause: ergo.—Resp.: nego ant.; ad probat., dist. min.: Actus est imputabilis ad meritum vel demeritum, ex hoc quòd sit sub dominio cause ut subjecto regulis morum, concedo; non subjecto regulis morum, nego. Non enim actus domini puniretur aut præmiaretur, si non esset lex vel regula cui conformis esset vel difformis.

ARTICULUS II.

De speciebus moralitatis.

Posito quòd moralitas genericè sumpta, sit ordo realis actus ad objectum subditum regulis morum, querimus nunc quæ et quot sint ejus species? Assignari solent bonitas et malitia; an etiam assignanda sit indifferentia? difficultas est quam hoc articulo expendendam suscipimus, prius paucis prælibatis de bonitate et malitia. Igitur bonitas moralis nihil aliud est quam ordo realis transcendentalis actus ad objectum consonum regulis morum. Patet ex dictis de moralitate in

genere. Si enim bonitas sit species moralitatis, debet participare rationem generis, scilicet *habitudinem ad objectum morale*, et addere differentiam quâ distinguatur à malitiâ, scilicet consonantiam cum regulis morum à quibus deviat malitiâ.

Neque obstat quòd Auctor, hic q. 18, a. 1, reponat bonitatem *moralem* in essendi plenitudine quæ debetur actioni humanæ, scilicet quòd sit cum debito fine, in debità quantitate, debito loco et aliis circumstantiis debitis. Sicut, inquit, bonitas naturalis consistit in plenitudine essendi, seu in collectione omnium quæ rei debentur, ut patet in homine, equo, lapide, etc., non obstat, inquam, quia S. doct. loquitur in sensu causali, non formali. Equidem ad bonitatem *moralem* actus requiritur plenitudo essendi, ita quòd actus vestitur omnibus debitis circumstantiis, et in hoc S. Th. facit paritatem cum bonitate *physicâ* entis naturalis: non tamen in eâ plenitudine essendi, seu collectione, formaliter consistit bonitas *moralis* actus; quia actus est de genere respectivorum quæ ordinantur ad aliquid extrinsecum, et per ordinem ad illud specificantur, ut patet in habitibus et potentiis; unde eorum bonitas non potest formaliter consistere in collectione istorum extrinsecorum, sed in habitu ad illam. Unde dicit S. Th. a. seq. ad 3, *quòd ipsa proportio actionis ad effectum est ratio bonitatis ipsius*. Et in hoc differt bonitas *moralis* actus à bonitate *physicâ* entium absolutorum, ut suntho, lapis, lignum, etc., in quibus regula bonitatis non est quid extrinsecum, sed ipsum subiectum; et ideo ejus bonitas sumitur ex convenientiâ ad illud, et ex collectione omnium formarum ipsi debitaram, seu in plenitudine essendi ut appetibili.

Quantum ad malitiam *moralem*, si reponatur in positivo, patet quòd sit ordo realis actus ad objectum dissonum regulis morum. Si autem reponatur in privativo, erit privatio consonantiæ et rectitudinis. Quomodo in hac sententiâ salvatur quòd sit species moralitatis, conabimur explicare in tractatu de Peccatis, ubi hæc difficultas plenius ventilabitur.

Superest ergo discutiendum nunc an hæc divisio moralitatis in bonitatem et malitiam sit adæquata? an non indifferentia sit etiam species moralitatis? Non querimus modò utrùm dentur actus indifferentes ex objecto seu secundum speciem, sed, hoc nunc supposito de quo infra, querimus utrùm eorum indifferentia pertineat ad genus moralitatis et sit ejus species? Utrinque disputatur probabiliter in scholâ Thomisticâ: negant Salmanticenses, quibus subscribit Gonet., affirmant Joannes à S. Th., Serra., Contenson. et plures alii, et, ut nobis videtur, conformius textibus D. Th. Unde cum illis breviter, nam non videtur res tanti momenti, dico: Probabilius videtur indifferentiam esse speciem moralitatis.

Probat ex S. Th. 1° S. doct., q. 2 de Malo, a. 3, o, dicit: *Si ergo loquamur de actu morali secundum suam speciem, sic non omnis actus moralis est bonus vel malus, sed aliquis indifferentis*. Quid expressius? Respondere autem cum Gonet. quòd S. Th. vocet actum indifferentem *moralem* *initiativè tantum* et radicaliter,

quatenus adjuncta aliqua circumstantia potest inducere moralitatem, videtur non solum gratis dictum, sed planè violentum; loquitur enim S. Th. de moralitate actus indifferentis eodem prorsus modo ac de moralitate actus boni vel mali. Actus actem bonus vel malus non est *moralis* *initiativè tantum* et radicaliter, sed formaliter. Insuper verba D. Th. non solum dicunt actum indifferentem esse *moralem*, sed dicunt actum indifferentem constituere speciem moralitatis distinctam ab actu bono et malo. Attentè perpendantur: *Si loquamur, inquit, de actu morali secundum speciem, sic non omnis actus moralis est bonus vel malus, sed aliquis indifferentis*; perinde est ac si diceret: *Si loquamur de speciebus moralitatis, non solum bonitas aut malitia sunt ejus species, sed etiam indifferentia*. Hic est sensus planus et obvius verborum S. doctoris, nec nisi violenter ad alium detorqueri possunt. 2° S. doct. infra, q. 92, a. 2, docet legem habere tres actus, scilicet prohibere, præcipere et permittere; et addit: *Sunt autem tres differentie actuum humanorum: quidam sunt boni ex genere suo, et respectu horum ponitur legis actus præcipere seu imperare; quidam autem sunt actus mali ex genere suo, sicut actus vitiosi, et respectu horum lex habet prohibere, quidam verò ex genere suo sunt actus indifferentes, et respectu horum lex habet permittere.* Subsumo: Atqui iste actus est verè et formaliter *moralis* qui subijcitur legi, et circa quem lex habet specialem actum: ergo.

Respondet Gonet. S. Th. vel loqui de actibus prohibitis in quibus lex dispensat et positivè permittit, ut est comestio carniùm in quadragesimâ; vel si loquatur de actibus indifferentibus, non sumere actum propriè et strictè, sed latè pro eo quod in re non est actus, sed significat ad modum actus, ut quiescere, olari, etc., ex quo actus indifferentis non subditur legi positivè, sed negativè tantum, quatenus lex de illo non urat, non prohibet, neque præcipit, sed ei suam dispositionem negat.

Sed contra, primam responsionem non posse admitti manifestum est, cum S. doct. expressè loquatur de actibus indifferentibus. Secunda responsio etiam textui non est consentanea; loquitur enim S. Th. de actu legis circa actus indifferentes, eo modo quo loquitur de actu legis circa actus bonos et malos; sumit autem actum legis circa actus bonos et malos strictè et propriè, quidni circa actus indifferentes? Et ita esse patet in eo qui, dubius de opere an liceat, ab eo abstinet donec lex aut ratio consultâ respondet positivè licere. Ergo lex habet actum propriè dictum circa actus indifferentes, quod magis constabit ex ratione sequenti.

Unde probatur ulterius conclusio ratione, seu potius præcedens ratio D. Th. magis instauratur. Ille actus est verè *moralis* qui procedit à deliberatâ voluntate cum subiectione positivâ ad regulas morum; atqui actus ex objecto indifferentis potest procedere à deliberatâ ratione cum subiectione positivâ ad regulas morum: ergo. Prob. min. In exemplo jam posito de eo qui,

debitus an aliquod opus liceat, puta, an liceat hodie laborare, opus suspendit, consulit legem aut rationem, nec labori indulget nisi prius lex aut ratio responderit non agi diem festum, licere laborare: ille, ut evidens est, deliberatè agit et cum subiectione ad legem quam prius consulit et cui ita subiecitur ut ab opere abstereret si lex prohiberet, atque illud exercet quia videt illud non prohiberi à lege, sed per eam ei relinqui liberum: quod sanè est omninò subjici legi et per legem regulari, non legis dispositionem denegari, ut dicit opposita sententia.

Urgetur à paritate: Dum pædagogus adolescentes sue curæ commisso videt aliquibus rebus indifferentibus interdum occupari, quas neque prohibet, neque præcipit, sed sciens et volens permittit ob debitos fines; nemo dicit illum idè ab eis subtrahere suam directionem, sed è contra eos per illam tolerantiam et permissionem illi subjici et ab eo dirigi. Ita similiter in nostro casu.

Solvuntur objectiones.

Obj. 1^a Cum Gonet: Omnis species moralitatis debet esse positiva seu consistere in positivo: atqui indifferentia actûs secundum speciem non consistit in aliquo positivo: ergo. Patet maj., quia ratio generica positiva moralitatis non potest contrahi ad certam speciem per puram negationem, cum ex ente et non ente non constituatur aliqua species. Prob. min. Omnis species positiva debet posse salvari in aliquo individuo: atqui non potest dari aliquis actus indifferentis in individuo, ut dicemus infra cum Auctore: ergo. — Resp., Datâ maj., quam negant qui malitiam reponunt in privativo, nego min. Etenim indifferentia est positiva tendentia actûs ad objectum lege permissum, idè legis dispositioni subditum. Ad prob. dist. maj. ex ipso Gonet disp. 5, a. ultimo, § 2, n. 10. Omnis species absoluta et completa debet posse salvari in aliquo individuo, concedo; omnis species incompleta et sub præcisione tantum, nego. Indifferentia autem non convenit actui humano absolutè, sed sub aliqua præcisione et statu tantum, nempe prout respicit objectum solum sine circumstantiis; sub hoc autem statu et præcisione non potest descendere ad individua, quia in individuo reperiuntur circumstantiæ sine quibus individuatio non fit. Ita ipse Gonet solvens in uno loco quod nobis objicit in altero. Ad cuius majorem elucidationem, observandum est cum Auctore, hic, q. 19, a. 9, ad 1, actum dici indifferentem secundum speciem, non hoc sensu quasi debeat ei quòd sit indifferentis, seu quasi ei repugnet habere bonitatem vel malitiam aliunde quàm ex objecto, nempe ex fine et circumstantiis; non est enim aliquod objectum actûs humani, quod non possit ordinari ad malum vel bonum per finem et circumstantias: sed hoc sensu dicitur actus indifferentis secundum speciem, quia ex specie suâ et meritis objecti non habet quòd sit bonus vel malus, sed quòd sit expax alterutrius et via ad alterutrum; sicut homo non habet ex specie suâ quòd sit albus vel niger, non tamen ex specie suâ habet quòd non sit albus vel niger, seu quòd ei repugnet albedo vel nigredo; potest enim

albedo vel nigredo homini aliunde supervenire quàm ex principiis speciei. Sicut ergo, quamvis homo secundum speciem sit indifferentis ad albedinem et nigredinem, non potest tamen dari homo in individuo indifferentis ad albedinem et nigredinem, quia ista indifferentia non est completa, sed secundum præcisionem tantum et ex principiis speciei præcisè: Ita quamvis actus sit indifferentis secundum speciem ad bonitatem vel malitiam, non potest tamen dari actus in individuo qui non sit bonus vel malus, quia ista indifferentia non est completa, sed secundum præcisionem tantum et ex meritis objecti tantum. Ita ex Auctore, loco citato in margine, quem idè miror nobis objici à Gonet.

Inst.: Unum individuum non potest habere duplicem speciem, sic idem numero animal non potest esse homo et equus: atqui in nostrâ sententiâ idem numero actus haberet duplicem speciem, scilicet indifferentiæ ex objecto, et bonitatis vel malitiæ ex fine aut circumstantiis: ergo. — Resp.: Dist. maj.: Unum individuum in entibus absolutis et naturalibus non potest habere duplicem speciem, concedo, quia species in eis sumitur à formâ substantiali, quæ unica est in quolibet individuo; in entibus respectivis, maxime quæ pendent à voluntate, qualia sunt moralia, nego. Cum enim ex voluntate possint habere diversas habitudines, ita et diversas species; sic qui furatur ad mœchandam habet duplicem malitiam, qui jejunit ex charitate habet duplicem bonitatem: consequenter nihil repugnat actum habere indifferentiam ex objecto, et bonitatem vel malitiam ex fine vel circumstantiis. Insuper, ista indifferentia actûs, præter ordinem positivum quem importat ad objectum lege permissum, duo dicit, scilicet negationem bonitatis et malitiæ, et capacitatem alterutrius, quamvis hoc ultimum remaneat in individuo, non tamen primum, quia illud ipsi competit tantum sub præcisione et secundum statum consideratè.

Obj. 2^a cum eodem Gonet: Dux sunt tantum species moralitatis objectivæ: ergo et moralitatis formalis. Patet consequentia, quia moralitas formalis desumitur ab objectivâ. Prob. ant.: Objectum non respicit rationem et regulam, nisi aut ipsam adæquando aut non adæquando: atqui si ipsam adæquet, est ipsi conforme et bonum; si non adæquet, est difforme et malum: ergo.

Confirmatur: Quod non pertinet ad ordinem rationis, non est morale: atqui objectum actûs indifferentis non pertinet ad ordinem rationis: ergo. Prob. min. ex D. Th. hic a. 8. *Contingit, inquit, quòd objectum actûs non includit aliquid pertinens ad ordinem rationis, sicut levare festucam de terrâ, ire ad campum, et hujusmodi; et tales actus secundum speciem suam sunt indifferentes*: ergo.

Resp.: Nego ant. ad probat. dist. min.: Si objectum adæquet legem præcipientem aut prohibentem, est bonum, concedo; legem tantum permittentem, nego. Tunc enim est indifferentis. Vel aliter, dist. eandem min.: Si non adæquet, est difforme negativè, id est, non est conforme, quia non debetur conformitas, concedo; est difforme positivè seu privatè, id est, deest

conformitas debita, nego; ad confirmationem, similiter respondeo objectum actûs indifferentis non pertinere ad ordinem legis prohibentis aut præcipientis, bene tamen ad ordinem legis permittentis. Et in hoc sensu loquitur S. Th.

Quæ possunt ulterius objici militant pariter contra actum indifferentem ex specie, quò idèò remittimus solvenda.

ARTICULUS III.

De principiis moralitatis.

Principia moralitatis intelligimus ea omnia ex quibus fit quòd actus sit vel bonus, vel malus, vel indifferens. Tria assignat Auctor, hic q. 18, a. 2, 3 et 4, scilicet objectum, circumstantias et finem; quamvis enim finis sit etiam circumstantia, quia tamen maximè influit in actionem, idèò specialiter de illo tractat S. doct. et cum eo communiter theologi. Quæ ergo disputari solent circa hæc tria moralitatis principia, in hoc articulo per varios §§ expendemus. Unde sit

§ I. *Utrum prima et specifica bonitas vel malitia actûs humani sit ex objecto?*

Per objectum hic non intelligimus quidquid obijctur voluntati; sic enim ipsæ circumstantiæ forent etiam ejus objectum; sed id quod primo et per se attingitur à voluntate, quo modo circumstantiæ non sunt objectum, quippe quæ ut tales attinguntur tantum secundariò; sic Deus est objectum charitatis, res aliena objectum furti, etc.

Objectum verò potest considerari dupliciter: 1° physicè et in esse entis; prout est aliquid extra nihil; 2° in esse moris et prout subest rationi dirigenti, prohibenti, vel præcipienti. Quæstio non est de objecto physicè considerato, sed moraliter: sic, v. g., objectum furti non est res aliena præcisè ut res est, sed quatenus ratio vetat ne auferatur invito domino; objectum temperantiæ non est præcisè potus aut cibus, sed potus aut cibus sumptus conformiter ad rationem. Querimus ergo utrum actus humanus desumat bonitatem vel malitiam, eamque primam et specificam ab objecto sic moraliter considerato? Pro quo

Dico: Prima et essentialis bonitas vel malitia actûs humani desumitur ab objecto moraliter considerato. (Hic, q. 18, a. 2, o.) Probatur: Sic ut in naturalibus prima et essentialis bonitas sumitur à formâ quæ dat speciem, ut in homine à formâ rationali, et primum malum ex defectu formæ quæ dat speciem, ut si res generata non consequitur formam specificam, putâ si non generetur homo, sed aliquid loco hominis; ita in moralibus prima et essentialis bonitas attenditur ex formâ quæ dat speciem actui humano, et prima malitia ex hujus formæ defectu: atqui forma dans speciem actui humano est objectum: ergo. Prob. min. Actus humanus est motus et tendentia ad objectum sicut ad terminum: atqui motus et tendentia respicit terminum ut formam propriam; comparatur enim ad illum ut potentia ad actum, perfectibile et determinabile ad perfectivum et determinativum: ergo. (Ibid.) Et dicitur hujusmodi bonum vel malum ex objecto, bonum

vel malum ex genere, accepto genere pro specie, quomodo dicimus humanum genus totam speciem humanam. Bonitas enim generica actûs humani sumitur equidem etiam ex objecto, sed non considerato in hæc vel illâ specie, sed generaliter ut est conveniens rationi ut sic. At, quia à parte rei nullum est bonum quod non sit in aliquâ specie, idèò dicimus cum Auctore, bonitatem quæ sumitur ex objecto esse specificam et essentialiam, quia non advenit illi ex aliquo accidente, sed ipsi convenit ex ipsâ naturâ actûs secundum se moraliter considerati. (Ibid.)

Divi, ex objecto moraliter considerato: sequitur ex prænotamine, et ulterius patet, quia circa idem objectum physicè consideratum possunt versari actus speciè diversi, bonus et malus: ut circa eandem rem alienam actus injustitiæ auferendo, actus justitiæ restituendo; circa eandem uxorem adulterium et actus conjugalis, circa eundem hominem amor et odium. Debet ergo sumi objectum moraliter et prout rationi dirigenti substat, eique est conforme vel difforme.

Confirmatur: Prima et essentialis bonitas aut malitia actûs ea est quæ ante omnem aliam in eo concipitur, sine quâ concipi non potest, et quæ aliis mutatis invariabilis permanet: atqui bonitas vel malitia quæ est ex objecto in actu, concipitur inesse ante bonitatem vel malitiam quamcumque aliam ex circumstantiis, sine eâ concipi non potest, et, mutatis circumstantiis extrinsecis et fine, non mutatur; sic adulterium, hoc ipso quo est accessus ad uxorem alienam, intelligitur primò et essentialiter malum sine ordine ad alias circumstantias, sine hæc malitiâ non potest concipi, et mutatis circumstantiis aut fine invariabilis permanet: ergo.

Solvuntur objectiones.

Obj. 1°: Objectum actionis moralis est res: atqui in rebus non est malum, sed in usu peccantium, ut dicit S. Aug. lib. 3 de Doct. christ. c. 12. ergo. — Resp.: Dist. maj.: Objectum actionis moralis est res physicè sumpta, nego maj.; sumpta moraliter et ut subest regulis morum, concedo maj. Similiter, dist. min. In rebus physicè consideratis non est malum, concedo min.; consideratis moraliter et ut substat regulis morum, subdistinguo. Non est malum objective, nego; formaliter, concedo. Malum enim formaliter est in ipso actu, seu, ut dicit S. Aug. in usu peccantium, sed non est in actu, nisi quia actus est ad objectum dissonum regulis morum, et ad quod non habet debitam proportionem. (Ib., ad 1.)

Inst.: Objectum comparatur ad actum ut materia: atqui bonitas rei non est ex materiâ, sed magis ex formâ; ergo. — Resp.: Dist. maj.: Objectum comparatur ad actum, ut materia ex quâ et in quâ, nego; ut materia circa quam, concedo: sic autem habet rationem formæ, in quantum dat speciem. (Ib., ad 2.)

Obj. 2°: Objectum potentiæ activæ comparatur ad actionem, sicut effectus ad causam: atqui bonitas causæ non dependet ab effectu: ergo. — Resp.: Dist. maj.: Objectum potentiæ activæ in facto esse comparatur ad actionem, ut effectus ad causam, concedo

inj.; in fieri, nego maj. Vel aliter, et in idem redit : Objectum potentiae activae in executione comparatur ad actionem, ut effectus ad causam, concedo maj.; in intentione, nego maj.; specificat autem potissimum ut in intentione. Insuper, dist. min. Bonitas causae non dependet ab effectu in genere causae efficientis, concedo min.; in genere causae formalis, nego. min.; effectus enim est terminus actionis, consequenter datus illi formam et speciem. (Ib., ad 5.)

Obj. 5^a : Actus moralis habet suam bonitatem aut malitiam à lege : ille enim actus est bonus, qui est conformis legi ; malus, qui est illi difformis ; ergo. — Resp. : Dist. ant. : Actus moralis habet suam bonitatem vel malitiam à lege mediâtè et tanquàm à regulâ, concedo ; immediâtè et tanquàm à formâ specificante, nego. Cùm enim actus sit motus et viâ ad objectum, illud primò et immediâtè respicit ut terminum, consequenter ut formam specificantem : objectum autem non specificat, nisi ut subest legi præcipienti vel prohibenti.

Obj. 4^a : Actus humanus primam et specificam moralitatem desumit ab eo quod primò respicit : atqui primò respicit finem, ut docet S. Th., hic, a. 6, et supra, q. 1, a. 5; et potest quia objectum est volitum propter finem : ergo finis est prius volitus. — Resp. : Dist. min. : Actus humanus primò respicit finem operis, concedo ; finem operantis, nego. Finis operis, qui et dicitur intrinsecus, coincidit cum objecto ; finis operantis illi advenit ab extrinseco et accidentaliter, ita ut sine illo staret idem actus. Sic, v. g., in eo qui vult dare eleemosynam ad satisfaciendam pro peccatis, accidit illi volitioni quòd ordinetur ad satisfactionem peccatorum, et isto fine ablato remaneret semper honestas eleemosynae ex fine suo extrinseco, scilicet subveniendi alicui miseriae ; illo autem intrinseco fine sublato, non remanet honestas eleemosynae. Finem ergo hunc intrinsecum et operis qui coincidit cum ipso opere seu objecto, primò et per se respicit actus eleemosynae, secundariò autem et per accidens finem extrinsecum operantis, scilicet satisfactionem pro peccatis. Loquitur autem S. Th., locis citatis, de fine operis ; vel si loquatur de fine operantis, intelligendus est de actu imperante respectu cujus finis operantis est objectum et finis operis, ut in exemplo allato satisfactio pro peccatis est objectum et finis operis respectu actus imperantis eleemosynam, qui est intentio satisfaciendi pro peccatis ; vel tandem si loquatur de actu imperato, intelligendus est de actu imperato formaliter et reduplicativè tali, non specificativè et ex suo genere, de quo infra.

Obj. 5^a, et simul instabis : Sunt plures actus humani qui non desumunt suam primam et specificam bonitatem vel malitiam ab objecto, sed à solo fine operantis, vel aliunde : ergo. Prob. ant. 1^a Actus circa objectum indifferens ab eo non desumit suam bonitatem vel malitiam, sed à solo fine operantis ut patet in eo qui spatiat ruri causâ sanitatis ; nulla inest huic actui bonitas nisi ex fine sanitatis. Similiter actus ex objecto bonus ordinatus ad malum finem, ut eleemosyna ad seducendam puellam, nullam bonitatem haurit ex ob-

jecto, sed solam malitiam ex fine operantis. 2^a Actus fortitudinis et virginitalis secundum D. Th. 2-2, q. 124, a. 5, et q. 152, non habet bonitatem nisi adjuncto fine bono, puta, fidei aut religionis. 3^a Actus qui versatur circa verba totam bonitatem suam vel malitiam habet à fine operantis : sic qui afficit aliquem verbis injuriosis correctionis gratiâ, hujus actus habet bonitatem moralem ; si ex intentione ipsi nocendi, habet malitiam moralem, utique diversam, aut contumeliam, aut detractionis, aut irrisionis, secundum diversas ejus intentiones. 4^a Actus exterior est objectum interioris ; v. g., restitutio exterior est objectum intentionis restituendi, et tamen actus interior non desumit suam bonitatem ab exteriori, sed è contra actus exterior ab interiori. 5^a Tandem hi actus, *Volo honestè vivere*, vel *Volo acastè vivere*, habent suam bonitatem vel malitiam specificam ; sunt enim actus singulares distincti ab aliis in genere moris, primus bonus, secundus malus : atqui non habent suam bonitatem vel malitiam ab objecto, aliàs continerent bonitatem omnium virtutum, vel malitiam omnium vitiorum, quia implicite in objecta omnium virtutum vel vitiorum feruntur : ergo. — Resp. : Nego ant. Ad primam probationem, respondeo nostram conclusionem esse intelligendam de objecto quod habet bonitatem vel malitiam ; si enim non habeat, non est mirum si eam actui non communicet. In actu indifferenti igitur prima et specifica bonitas vel malitia desumitur à circumstantiâ primò et principaliter intentâ, quae ideò transit in rationem objecti, quia primò et per se intenditur in ratione boni vel mali. Similiter in eo qui dat eleemosynam ad seducendam puellam, eleemosynae honestatem nullatenus intendit, ut suppono, sed assumit ut merum medium ad finem malum ; unde eleemosyna nullam habet bonitatem quam communicet actui, sed malus finis primò et unicò intentus transit in rationem objecti. De hoc ultimo casu redibit sermo infra. Ad secundam probationem, respondeo, actum fortitudinis et virginitalis habere suam bonitatem ex objecto ; haec enim ex proprio objecto sunt vere virtutes ab aliis distinctae, et ad superandas graves difficultates ex parte sui objecti requisite, licet debeant à bono fine extrinseco, non tanquàm à ratione formali objectivâ et specificante, sed tanquàm à conditione seu connotato extrinseco, quia bonum bene fieri debet, praesertim in ordine ad Deum. Haec est enim differentia inter actus ex objecto bonos, qui tamen requirunt bonum finem extrinsecum tanquàm conditionem aut connotatum, et eos qui requirunt bonum finem extrinsecum tanquàm rationem formalem specificantem, quòd istis nulla sit alia bonitas quàm finis, ut patet in eo qui ambulat causâ sanitatis, nulla est in eâ ambulatione bonitas, nisi bonitas finis : in primis autem habetur bonitas ex propria ratione et objecto, dependenter tamen ab aliquo extrinseco connotato ; et sic est in actibus fortitudinis et virginitalis, ut diximus. Ad tertiam probationem : Non est mirum peccata, quae consistunt in verbis, variari in sua moralitate penes intentionem loquentis, quia verba, cùm non sint formaliter verba nisi in quantum sunt

expressiva conceptuum ex intentione loquentis, hæc loquentis intentio ingreditur rationem formalem illorum et pertinet ad rationem objecti: unde variato illo sine intrinsecò, variatur opus; neque tamen id obstat quominus eis possent etiam apponi fines extrinseci, ut si quis aliquem verbis injuriis appetat propter vanam gloriam. Ad quartam probationem respondeo, actum exterioriorem et interioriorem sibi mutuo conferre bonitatem vel malitiam in diverso genere causæ: actus exterior in executione habet bonitatem formalem ab interiori in genere causæ efficientis, et interior habet in intentione bonitatem objectivam ab exteriori in genere causæ formalis extrinsecæ. Vel dicendum utrumque habere bonitatem ab objecto, exterioriorem immediatè, interioriorem mediante exteriori, et idèò actus interior et exterior non ponunt in numero in genere moris. Ad quintam probationem, relictis variis solutionibus, respondeo quòd, licet hic actus, *Volo honestè vivere*, plura objecta materialia respiciat, ea tamen respiciat sub eodem motivo et sub unâ et eadem ratione formali honestatis in communi et consonantiæ ad rationem, in quâ unâ ratione communi omnia conveniunt; et sic quamvis sint plura materialiter et in ratione entis, sunt tamen unum in ratione objecti; ad unitatem enim specificam actûs, non tam est attendendum ad unitatem vel multiplici- tatem rei quæ attingitur, quàm ad motivum et rationem formalem sub quâ attingitur: et id est commune omnibus habitibus, scientiis et potentiis; sic v. g., ob- jectum scientiæ, putà metaphysicæ, est valde amplum et commune, est enim ens in ratione entis continens sub se omnia entia; quia tamen attingitur à metaphy- sicâ sub eadem ratione formali, scilicet sub eadem ab- stractione à materiâ, confert illi unitatem specificam.

Si petas à quò habitu eliciatur ille actus, respondeo quòd si sequatur justificationem, eliciatur ab habita charitatè; diligere enim Deum super omnia, est velle in omnibus honestè vivere. Si præcedat justificationem, elicitur à solâ voluntate seu appetitu boni qui nobis est à naturâ; appetitus enim rationalis ex se inclinatur ad bonum rationi consonum, neque ad hoc indiget habitu, quia in amore boni honesti in communi nulla est difficultas, quæ tunc tantum reperitur quando ad aliquod bonum particulare exercendum descenditur.

Quantum verò ad actum oppositum, *Volo scelestè vi- vere*, cum nemo intendens malum operetur, non po- test elici iste actus nisi ex motivo alicujus boni utilis aut delectabilis, à quo speciem suam sortitur.

§ 2. *Utrum et quomodo actus humanus sumat bonitatem vel malitiam ex circumstantiis?*

PRENOTANDA.

I. Circumstantia est *accidens actûs humani, ipsum in esse moralitatis jam constitutum moraliter efficiens*. Hic, q. 7, a. 1, o. Explicatur: Dicitur *accidens*, quia circum- stantia dicitur metaphoricè à loco. Sicut ergo illud in localibus dicitur circumstare aliquid, quod est quidem ei extrinsecum, ipsum tamen attingit aut ei appropin- quat, ita in moralibus circumstantia dicitur id quod est extra substantiam actûs, ipsum tamen aliquo modo

attingens. Quod autem est extra rei substantiam, utpote sine quâ res esse et concipi potest, ad ipsam ta- men pertinet, et dicitur ejus accidens. Sic est, v. g., cir- cumstantia loci sacri respectu furti (ibid.). Dicitur *af- ficiens actum humanum in esse moralitatis jam constitutum*: quia si daret primam et essentialiorem speciem moralem, jam non esset circumstantia, sed transiret in conditio- nem objecti et differentiam essentialis.

Dicitur *ipsam moraliter efficiens*, id est, ipsum mō- dificans in ordine ad regulas morum; quia si afficiat physicè, erit quidem circumstantia actûs quâ physicus est, non quâ moralis: ut quòd quis det elemosynam in auro vel argento, manè vel vespere, manu dexterâ vel sinistrâ, de quo non est hic questio.

II. Assignantur communiter septem circumstantiæ actuum humanorum, hoc versu comprehensæ: *Quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo quando*. In acti- bus enim considerandum est, quis fecit, quibus auxiliis aut instrumentis fecerit, quid fecerit, ubi fecerit, cur fecerit, quomodo fecerit, et quando fecerit? (Ib., a. 3, o.)

Ratio hujus numerationis sic accipi potest. Circum- stantia dicitur quasi extra substantiam actûs existens, ita tamen quòd ipsum aliquo modo attingat, ut dixi- mus. Hoc autem tripliciter fieri potest: 1° quatenus afficit substantiam actûs, vel per modum mensuræ, ut tempus et locus, et est *quando et ubi*; vel per modum qualitatis, sicut modus agendi, et est *quomodo*; 2° quatenus afficit actum ex parte causæ vel finalis, vel efficientis principalis, aut instrumentalis, et est *cur, quis, quibus auxiliis*; 3° quatenus afficit actum ex parte effectûs, et est circumstantia *quid*. (Ibid.)

Quoties à quibusdam etiam numeratur inter circum- stantias, sed malè; importat enim tantum multiplicati- onem actuum, unus autem actus propriè non est circumstantia alterius ejusdem rationis.

III. Ex dictis collige et diligenter adverte hæc, quæ recensuimus, ut sint circumstantiæ, non esse accipien- da quatenus ab eis dependet substantia actûs, sed quatenus ipsum accidentaliter efficiunt. Unde *quis* non significat substantiam agentis, sed ejus qualitatem, v. g., quòd sit sacerdos, religiosus vel laicus, solutus vel conjugatus, dives vel pauper, superior vel subditus. *Quid* non denotat pariter substantiam effec- tûs, sed aliquod accidens ipsi conjunctum, putà, qua- litatem vel quantitatem: v. g., in furto, non denotat quòd res furta sit aliena, id enim pertinet ad sub- stantiam furti, sed quòd sit sacra vel profana, quòd sit magnæ vel parvæ quantitatis; in homicidio, quòd occisus sit parens vel clericus; in luxuriâ, quòd com- plex sit consanguinea, vel nupta, etc. *Ubi* non signifi- cat nudum locum, certum est enim actum qui fit alicu- bi fieri, sed qualitatem loci, ut quòd sit publicus, sacer, etc. Si enim fornicatio fiat in loco publico, oritur scandalum; si in loco sacro, est sacrile- gium. *Quibus auxiliis* significat accidentalia instru- menta, seu media quibus usus est operans, ut si adhibuerit opem dæmonis vel malefici, si occiderit veneno vel gladio, etc. *Cur* denotat finem, non in- trinsecum et operis, hic enim pertinet ad substantiam

actūs, sed extrinsecum et operantis, ut si quis furetur ad se inebriandum. *Quomodo* significat modum accidentalem quo fit actus, v. g., intensè vel remissè, ex contemptu vel levitate, ex ignorantia vel metu, ex malitia vel passione. *Quando* significat conditionem accidentalem temporis, nempe vel qualitatem, ut si opus fiat die festo vel communione; vel quantitatem, ut si actus diu vel parum duret.

Resolvitur questio.

Dico 1°: Actus humanus desumit aliquam bonitatem vel malitiam à circumstantiis. (Ille q. 48, a. 1, o.) Probatur 1°: De bonitate vel malitia actuum humanorum censendum est eodem modo, saltem analogicè, sicut de bonitate et malitia rerum naturalium: atqui in rebus naturalibus tota bonitas et perfectio non sumitur à solâ formâ quæ dat speciem, sed etiam ab accidentibus; sic, v. g., tota bonitas et perfectio hominis non sumitur à solâ ejus formâ substantiali, sed ex variis accidentibus, ut ex colore, figurâ, debità membrorum proportione, etc.; ergo tota bonitas actūs humani non sumitur à solo objecto quod dat speciem, sed etiam ex circumstantiis quæ sunt ejus accidentia. *Ibid.* 2° Ideò actus humanus desumit bonitatem vel malitiam ab objecto, quia dicit habitudinem convenientiæ vel disconvenientiæ ad rectam rationem: atqui circumstantiæ etiam possunt importare habitudinem convenientiæ vel disconvenientiæ ad rectam rationem; sic, v. g., non solùm est disconveniens rationi furari, sed etiam furari in loco sacro. 3° Inter actus morales, alii sunt alii meliores, vel peiores, etiam si ferantur in idem objectum et ex eodem fine; sic, v. g., qui furatur in templo ut subveniat suæ indigentia, gravius peccat quàm qui furatur extra templum ex eodem fine: atqui ista differentia aliunde peti non potest quàm ex circumstantiâ loci, ut patet: ergo.

Dices 1°: Circumstantia non potest conferre actui bonitatem vel malitiam, nisi sit volta: atqui omne quod est volitum est objectum voluntatis: ergo actus humanus à solo objecto desumit bonitatem vel malitiam. Ita Durandus. Confirmatur ex D. Th. qui, q. seq., a. 9, docet actum interiorem sumere à solo objecto suam bonitatem. — Resp.: Dist. min.: Omne quod est volitum primariò est objectum voluntatis, concedo; secundariò, subdistinguo. Est objectum strictè et propriè, prout hic intelligimus, nego; latè et impropriè, concedo. Circumstantia autem est secundariò tantùm volita. Ad D. Th. pariter est dicendum quòd eo loci sumat objectum latè pro omni eo quod attingitur à voluntate, sive primò per se, sive secundariò ratione alterius. Neque enim fas est de ejus mente habitare, cum et conclusio nostra et ejus prima probatio sint ex ipso, idemque doceat a. 10 et 11 ejusdem questionis.

Dices 2°: Si circumstantia quid, seu quantitas, auget bonitatem vel malitiam actūs, sequeretur quòd actus quo quis vellet infinitis pauperibus subvenire, vel infinitis nocere, haberet bonitatem vel malitiam infinitam. Similiter si circumstantia quando augeat bonitatem vel malitiam, ita ut, quò bonus actus est diuturnior, eò sit melior, et malus peior; sequitur

quòd actus bonus durans per horam habeat infinitam bonitatem, et malus infinitam malitiam; nam elicitus in hoc instanti vel in hac parte temporis habet bonitatem determinatam, continuatus sequenti instanti vel parte habet majorem: atqui in horâ sunt infinita instantia et infinite partes: ergo. — Resp. ad primum: Nego sequelam, quia actus conditionatus et inefficax non recipit ab objecto bonitatem vel malitiam, nisi juxta proportionem conatūs et affectūs presentis: unde amor Dei, licet sit de objecto infinito, non est infinitus, quia illum attingit finito modo. Item qui vellet amare Deum tantùm quantum illum diligant omnes beati, non ideò haberet tantam bonitatem quanta inest omnibus actibus amoris omnium beatorum; non enim iste actus æquivaleret omnibus actibus charitatis omnium sanctorum, sed proportionatè ad suum presentem conatum et affectum: ita in nostro casu. Ad secundum pariter, nego sequelam. Ad probat. dist. min.: In horâ sunt infinita instantia et infinite partes proportionales et designabiles, concedo; infinite partes aliquotæ et designatæ, nego. Argumentum autem bonitatis in actu fit secundùm partes aliquotas et non secundùm partes proportionales.

Dico 2°: Actus humanus aliquando desumit à circumstantiis speciem boni vel mali, aliquando tantùm aggravationem aut diminutionem bonitatis vel malitiæ intra eandem speciem; seu, ut communiter dicitur, quedam circumstantiæ sunt mutantes speciem, quedam tantùm aggravantes intra eandem speciem. Explicatur et probatur: Moralitas desumitur ex ordine ad rationem seu regulas morum: sicut autem quedam sunt circumstantiæ quæ secundùm se, seorsim et independentè à specie morali petità ab objecto, important specialem et distinctum ordinem conformitatis vel difformitatis ad rationem seu regulas morum, v. g., qui dat eleemosynam ad satisfaciendum pro peccatis, aut qui furatur rem sacram; circumstantia finis in primo casu, nempe pœnitentiâ, secundùm se et independentè ab honestate eleemosynæ dicit specialem et distinctam conformitatem ad regulas morum; similiter circumstantia sacri in secundo casu dicit secundùm se difformitatem specialem et distinctam à difformitate furti, scilicet profanationem rei sacre cui debetur reverentia: quedam verò sunt quæ secundùm se nullum dicunt ordinem ad regulas morum, sed tantùm ratione prioris circumstantiæ seu conditionis objecti quo actus constituitur in specie morali quam supponunt et modificant tantùm, ut sunt magis et minus, multum et parum, intensum et remissum, etc.; sic tollere multum aut parum, non dicit secundùm se ordinem ad regulas morum, quippe quæ de hoc nihil disponunt; sed tunc demùm, si istud multum aut parum præsupponat aliquid per quod actus habet bonitatem vel malitiam, postà, quod sit alienum, tunc multum aut parum istam præsuppositam malitiam auget aut minuit.

Itaque circumstantia mutans speciem ea est quæ secundùm se specialem et distinctam bonitatem vel malitiam actui humano superaddit; aggravans tantùm.

quæ præsuppositam bonitatem vel malitiam auget tantum et modificat intra eandem speciem.

Inter circumstantias aggravantes, aliæ notabiliter, aliæ leviter aggravant. Censetur notabiliter aggravans in materiâ quantitativâ, seu quæ consistit in numero, pondere et mensurâ, quando seorsim sumpta et ab actu separata sufficeret ad peccatum mortale; ut qui ultra viginti quinque asses, quos suppono sufficere ad peccatum mortale, furatur alios viginti quinque. In aliis autem materiis censetur notabiliter aggravans, quando notabiliter excedit modum ordinarium peccandi in hujusmodi materiis; ut si quis totam noctem transigeret in impudiciis cum muliere, si quis per menses et annos perseveraret in odio fraterno, si quis inimicum occidisset membratim concidendo, etc. Si neutrum ex his occurrat, censetur leviter aggravans, putâ quòd fur surripuerit triginta asses, quòd post rixam quis iratus aliquantulo tempore in odio permanserit, etc.

Cæterùm, observa inter circumstantias mutantes speciem, quasdam superaddere speciem bonitatis vel malitiæ alteri primæ et essentiali ex objecto quæ permanet, ut qui furatur ad mœchandum, seu in loco sacro; permanet species essentialis furti, et illi accedit species luxuriæ aut sacrilegii: quasdam conferre primam et essentialem speciem bonitatis vel malitiæ, sive quia non supponunt primam, ut in actu indifferenti, sive quia illam destrunt, aut potius impediunt ne resultet; sic qui ambulat sanitatis causâ, prima et specifica bonitas habetur à fine, quia nullam habet ab objecto quòd est indifferens; qui dat eleemosynam præcisè ob vanam gloriam, iste finis dat primam et essentialem speciem, quia species ex objecto non permanet, cùm operans non appetat eleemosynam propter ejus honestatem, sed præcisè ut medium utile ad malum finem, et aequè appeteretur, etiamsi nullatenus, esset honesta. Id tamen non sic intellige quasi eleemosyna in actu exercito prius existat bona, deinde per circumstantiam fiat mala, sed quòd ex se et naturâ suâ specificâ foret bona, si illâ pravâ circumstantiâ non inficeretur; et ideò dixi, *aut potius impediunt ne resultet.* (Q. 2. de malo, a. 6, ad 7.)

Dices contra hanc observationem et primam partem conclusionis: Circumstantia est accidens in genere moris; quomodò ergo potest dare speciem et præsertim primam? — Resp.: circumstantiam, ut circumstantia est et accidens in genere moris, non conferre speciem, sed quatenus transit in conditionem objecti et habet rationem differentia essentialis in genere moris. Id enim quod est circumstantia et accidens respectu actûs sub unâ ratione considerati, potest esse objectum et differentia essentialis respectu ejusdem actûs sub aliâ ratione inspecti; sic locus sacer est circumstantia et accidens respectu furti, sed est objectum et essentialis differentia respectu sacrilegii seu furti ut sacrilegium est. Similiter dùm circumstantia dat primam speciem boni vel mali, ut in eo qui ambulat sanitatis causâ vel dat eleemosynam merè ob vanam gloriam, in his, inquam, est similibus

casibus circumstantia habet rationem objecti et differentia essentialis, quia circumstantia non censetur manere circumstantia, quando est immediatum objectum à quo actus habet primam et essentialem speciem boni vel mali. (Hic, a. 10, ad 1 et 2.)

Circumstantia mutantes speciem certò sunt accusandæ in confessione: circumstantias notabiliter aggravantes etiam esse accusandas tenet communior et tutior sententia, de quo in tractatu de Penitentia.

§ 5. *Utrum actus humanus habeat aliquam bonitatem vel malitiam à fine.*

Supponenda est hic trita distinctio inter finem operis, qui dicitur proximus et intrinsecus, et finem operantis, qui dicitur remotus et extrinsecus. Finis operis, ut jam dixi, non distinguitur ab ipso opere, ut qui facit eleemosynam ad sublevamen pauperis. Finis operantis est quem sibi præfigit ad libitum operans, ut qui facit eleemosynam ad satisfaciendum pro peccatis, vel propter vanam gloriam aut quemcumque alium finem quem voluerit. Quandoque finis operis et finis operantis, coincidunt, ut qui facit eleemosynam præcisè in sublevamen pauperis. Non agitur hic de fine operis; de illo enim actum est § 4, ubi de objecto, sed de fine operantis: et quamvis hujus questionis resolutio jam sit data § præcedenti, finis enim operantis est circumstantia, quia tamen est inter circumstantias præcipua quâ agens movetur ad opus, ut jam observavi, S. Th. de eâ specialiter agit. Unde breviter

Dico: Actus humanus desumit bonitatem vel malitiam à fine. (Hic q. 18, a. 4, o.)

Patet ex § præcedenti, quia finis non secus ac aliæ circumstantiæ potest dicere ordinem conformitatis vel difformitatis ad rationem: sic rationi conforme est non solum dare eleemosynam, sed etiam dare in satisfactionem peccatorum; sicut rationi repugnât non solum furari, sed etiam furari ad se inebriandum. Insuper, omnis actus humanus pendet à fine et ejus influxu, et in hoc distinguitur ab actione hominis, ut probavimus diss. 1, de ultimo Fine, a. 2. Ergo fieri non potest quin bonitatem influat si sit bonus, vel malitiam si sit malus. (Ibid.) Hinc monet Christus, Matth. 6. ut à fine superbiæ caveamus in bonis operibus: *Attendite, inquit, ne justitiam vestram faciatis coram hominibus, ut videantini ab eis, atquin mercedem non habebitis apud Patrem vestrum.* Et ibid: *Lucerna corporis tui est oculus tuus: si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus lucidum erit; si autem oculus tuus fuerit nequam, totum corpus tuum tenebrosus erit: pro oculo autem communiter interpretes intelligunt intentionem finis.* Id tamen non sic intellige, quasi finis boni intentio actionem ex se malam reddat bonam; non enim qui furatur ad dandam eleemosynam bene facit, ut dicam § seq.; sed intelligendum est de intentione non finis præcisè, sed finis per media assequendi, atque adeò quæ feratur simul in finem et media: hoc sensu verum est quòd si intentio sit bona, opus semper sit bonum. Quòd si intelligatur de intentione finis præ-

eisè, tunc tantùm verum est illud dictum quando actio assumpta ad bonum finem est modium de se ordinatum ad illum, ut sunt actus virtutum respectu beatitudinis, et aliunde nullum sit impedimentum, ut rectè advertit Sylvius. Tertiam explicationem hujus dicti dabo infra.

Ex dictis in hoc articulo colliges quadruplicem bonitatem posse considerari in actione humanà : primam naturalem, quæ consequitur actum in esse physico, quia quantum habet de entitate, tantum habet de bonitate; secundam moralem et specificam, ex objecto moraliter considerato; tertiam ex circumstantiis; quartam ex fine.

§ 4. *Quorundam difficultates circa procedentes §§ breviter resolvuntur.*

Prima difficultas. — A quo actus ex objecto bonus, ad bonum finem ordinatus seu imperatus, desumit bonitatem specificam et essentialem?

Dico: Actus ex objecto bonus ad bonum finem imperatus, desumit bonitatem suam specificam et essentialem ab objecto, accidentalem à fine.

Prob.: 1° Quod advenit actui in suâ specie constituto, est ipsi accidentale: atqui imperium et ordinatio actus ex se boni ad finem extrinsecum advenit illi jam in suâ specie constituto: ergo. Confirmatur. Finis operantis est circumstantia actus humani: atqui actus non desumit suam speciem essentialem à circumstantiâ quæ est illius accidens: ergo. 2° Actus ab eo sumit speciem essentialem quod primariò et immediatè respicit: atqui actus imperatus primariò et immediatè respicit objectum; sic, v. g., volitio dandi eleemosynam, imperata à penitentia, primariò et immediatè respicit honestatem misericordie, secundariò tantum et mediatè honestatem penitentiae: ergo. 3° Habitus seu virtus eliciens actum imperatum non specificatur essentialiter à fine operantis: ergo nec ipse actus imperatus; est enim idem specificativum habitus et actus ab eo eliciti, cum habitus non specificentur ab objecto nisi mediantibus actibus. Prob. aut. Virtus seu habitus eliciens eleemosynam, v. g. imperatam à penitentia, non est penitentia, sed misericordia; habitus eliciens martirium imperatum à charitate, non est charitas, sed fortitudo, ut diximus cum Auctore, 2-2, q. 124, a. 2. Aliàs in homine justo, qui omnia operatur ex imperio charitatis, nulla esset virtus præter charitatem, aut saltem alie forent otiosæ et superfluentes. Atqui neque misericordia à fine penitentiae, neque fortitudo à fine charitatis essentialiter specificantur, sed à propriis objectis. Ergo. Huic conclusioni apertè suffragatur S. Th. hic, a. 2: *Sicut prima bonitas naturalis, inquit, attenditur ex sua forma quæ dat speciem ei, ita et prima bonitas actus moralis attenditur ex objecto convenienti.* Et in 4 d. 16, q. 5, a. 1, questione 2, ad 5, distinguens finem operis à fine operantis, dicit: *Iste, scilicet finis operis, dat speciem actui, unde non est circumstantia.... Alius verò est finis agentis, et hic finis dicitur circumstantia* CUF: *ab hac autem actus non recipit speciem propriam*

Vide etiam hic a. 4, o, et supra q. 7, a. 5, ad 5

Pro solutione omnium ferè objectionum quæ fieri possunt sive ab auctoritate sive à ratione, observandum est actum imperatum posse dupliciter considerari: 1° secundum se et specificativè; 2° formaliter et reduplicativè ut imperatum. Si consideretur ut est formaliter et reduplicativè imperatus, fatemur quòd speciem essentialem habent à fine, quia ut talis reputatur unus et idem cum actu imperante, idemque objectum respicit. Quia tamen illi actui secundum se considerato accidit quòd sit imperatus, eique jam in suâ specie constituto supervenit imperium et ordinatio ad finem extrinsecum, semper verum manet quòd, comparatione factâ inter illas species, ea quam habet ex objecto sit essentialis, et ea quam habet ex fine sit accidentalis.

Dices nihilominus 1° ex S. Th.: S. doctor sæpè docet post Aristotelem 5 Ethic. e. 2, quòd qui furatur ad mœchandam sit magis mœchus quàm fur, et quòd qui mœchatur ad furandum sit magis fur quàm mœchus. Unde, q. unicâ de Virtutibus, a. 10, ad 10, dicit: *Actus afflictijs habitijs, prout imperatur, ab illo habitu accipit speciem moralem, formaliter loquendo de ipso actu: unde cum quis fornicatur ut furetur, actus iste, licet materialiter sit intemperantia, tamen formaliter est avaritia.* Ergo actus imperatus est magis in specie finis quàm objecti, consequenter species ex fine est essentialis. Item hic a. 6, ait: *Sicut actus exterior accipit speciem ab objecto circa quod est, ita actus interior voluntatis accipit speciem à fine sicut à proprio objecto.* Et, hic a. 7, dicit quòd, quando actus per se ordinatur ad finem, ut pugna ad victoriam, fornicatio ad delectationem, bonitas quæ est ex objecto continentur sub eâ quæ est ex fine tanquàm species sub genere; species autem non continentur sub genere accidentaliter: ergo species quæ est ex fine non est actui imperato accidentalis. — Resp. 1°, hæc omnia posse intelligi ad sensum præcedentis observationis de actu imperato formaliter et reduplicativè tali. — Insuper resp. 2° ad singula. Ad primum: Qui furatur ad mœchandam dicitur magis mœchus quàm fur, non quia actus furandi habet speciem essentialem à fine mœchiæ, sed quia voluntas mœchandi imperans est principalior, et agens magis afflictor ad mœchiam quàm ad furtum, cum velit furtum propter mœchiam; denominamur enim non ab actu, sed ab affectu et habita. Ad confirmationem, ex q. unicâ de Virtutibus, manifestam est S. Th. ibi loqui de actu imperato reduplicativè ut imperato. (Q. 8, de malo a. 1, ad 15.) Ad secundum: S. Th. eò loci per actum exteriorem intelligit quem cumque actum imperatum, sive sit à voluntate, sive ab aliâ potentia elicitus; per actum autem interiorem intelligit actum imperantem tantum. Quo sensu verum est quòd actus interior, id est imperans, sumat speciem à fine, ut à proprio objecto, et actus exterior, id est, imperatus, ab objecto circa quod versatur; sicque manet quòd volitio dandi eleemosynam, imperata à volitione penitentiae, sumat speciem à proprio objecto. Hanc interpretationem esse legitimam potest, quia in

eodem art. ad 2, dicit actum interiorum comparari ad exteriorum sicut formale ad materiale; juxta verò eundem S. doct., q. precedenti 17, a. 4, o et q. 13, a. 2, o, actus qui se habet ut formale est imperans, et qui se habet ut materiale est imperatus. Ad tertium: S. Th. sumit ibi genus latè et improprie pro eo quod est magis universale in causando, quia finis movet ad plures actus circa diversa objecta, sive objecta sint per se ordinata ad finem, sive non: sic caritas movet ad omnes actus virtutum; sic victoria, quæ est finis per se pugne, movet non solum ad fortiter pugnandum, sed etiam ad fortiter standum et ad plura alia.

Dices 2º: Actus voluntatis non specificatur ab objecto materiali, sed formali, id est, a motivo et ratione formali volendi: atqui in actu imperato ratio formalis volendi est finis; sic in volitione dandi eleemosynam imperatà ad penitentiam, ratio formalis volendi eleemosynam est penitentia, si quidem velit eleemosynam propter penitentiam: ergo. — Resp.: Solutione jam datà, dist. min.: In actu imperato reduplicativè ut imperato ratio formalis volendi est finis, concedo; specificativè sumpto, nego. Vel majoris explanationis gratià, dist. min., alijs terminis. In actu imperato ratio formalis volendi inadæquata est finis, concedo; adæquata, nego. Sic in exemplo posito, qui dat eleemosynam propter penitentiam non solum movetur à bonitate penitentia, sed etiam à bonitate ipsius eleemosynæ: unde eleemosyna sic est medium ad penitentiam, ut sit etiam finis intermedius, et illius volitio non sit tantum electio, sed intentio, subordinata tamen ulteriori intentioni, sicut ipse finis intermedius est subordinatus ulteriori fini.

Secunda difficultas. — *Quomodo debeat intendi bonitas vel malitia tam objecti quam circumstantiarum, ut actus sit bonus vel malus?*

Nota. Dupliciter aliquid potest esse volitum seu intentum: 1º directè, formaliter et explicitè; 2º indirectè, virtualiter et implicitè. Tunc aliquid est directè, formaliter et explicitè volitum, quando voluntas in illud per se fertur, sive tanquam in motivam volendi, sive tanquam in rem volitam, ita quòd non sit volitum ratione alterius cui adjungitur, vel in quo continetur: sic qui vult eleemosynam ad satisfaciendum pro peccatis, vult directè et explicitè misericordiam et penitentiam, quia, licet misericordia non sit principale motivum, est tamen secundarium et res formaliter in se volita. Id autem è contra est volitum indirectè, virtualiter et implicitè tantum, quòd est volitum mediante alio cui est annexum, vel in quo continetur, vel ad quòd consequitur: sic qui vult ludum tempore quo instat auditio Missæ, vult indirectè et implicitè omissionem Missæ; qui vult furtum, vult indirectè et implicitè malitiam ipsi annexam.

Dico 1º: Ut actus sit moraliter malus, sufficit quòd malitia sit indirectè, virtualiter et implicitè volita; ut autem sit bonus, requiritur quòd bonitas seu honestas sit formaliter et directè volita, saltem in actu exercito.

Totam hanc conclusionem his verbis exprimit doctor noster, hic q. 19, a. 7, ad 5: *Malum contingit ex singularibus defectibus, bonum autem ex totà et integrà causà: unde sive voluntas sit ejus quòd est secundum se malum et sub ratione boni, sive sit boni sub ratione mali, semper voluntas erit mala: sed ad hoc quòd sit voluntas bona, requiritur quòd sit boni sub ratione boni, id est, quòd velit bonum et propter bonum.*

Probatur prima pars 1º quia aliter non potest intendi malitia, cum malum non possit appeti nisi ratione boni adjuncti, ut dixi supra et communiter docent philosophi; 2º quia malitia non solum non est appetenda, sed vitanda, non vitatur autem hoc ipso quo indirectè et implicitè intenditur; 3º à posteriori, quia aliàs vix aut ne vix ullus peccaret, cum vix aut ne vix ullus sit qui directè intendat malitiam et non vellet potius eam abesse à suo actu; et si quis sit ita scelestus ut eam appetat, id non potest nisi mediante aliquà bonitate quam in eà apprehendit, quia, ut dixi et communiter dicitur, nemo intendens malum operatur. Sufficit ergo quòd appetat in re delectabilitatem cui videt esse annexam malitiam.

Ratio secunde partis est, quia honestas est per se et propter se appetibilis, sicque esse appetendam dicitur recta ratio.

Dixi, saltem in actu exercito, quia non est necesse quòd agens dicat in actu signato, v. g.: Volo dare eleemosynam quia honestum est, sed sufficit quòd velit eleemosynam sub eà ratione quæ est honesta, scilicet quia sublevat miseriam proximi.

Colliges ex dictis actum bonum præcisè et unicè volitum propter finem indifferentem, ut qui jejunit præcisè ut parcat sumptibus, et à fortiori volitum propter malum finem, ut qui jejunit præcisè propter vanam gloriam, non esse bonum, quia non intenditur formaliter honestas jejunii; imò esse malum, ut patet ex sequentibus.

Si dicas: Qui ordinat actum bonum ad bonum finem, ut eleemosynam ad penitentiam, intendit bonitatem mediæ: ergo pariter qui ordinat actum bonum ad finem saltem indifferentem, resp.: Nego consequens. Disparitas est quòd utilitas mediæ ad finem bonum fundetur in ipso honestate; non enim eleemosyna conducit ad penitentiam, nisi ratione propriæ honestatis: unde cum intenditur ut utile, intenditur ut honestum, saltem tanquam res volita. At verò bonum medium ordinatum ad finem indifferentem non conducit ad illum ut honestum est, nec idèò ut tale intenditur: sic qui jejunit ut parcat sumptibus non curat an jejunium sit honestum necne, modò conducat ad finem intentum, ita ut si nullà bonitate cohonestaretur, nihilominus illud assumeret.

Tertia difficultas. — *Quomodo electio et intentio pendent ab invicem in bonitate et malitia?*

Hoc est: utrùm bona intentio cohonestet malam electionem, an è contra bona intentio vitietur ex mala

electione? Item, utrum mala intentio vitiet bonam electionem, an è contra ex bonâ electione cohonestetur mala intentio? Hanc duplicem difficultatem duplici conclusione resolvemus.

Dico 1°: Bona intentio, ut movens ad malam electionem, ex eâ vitiat; et electio mala ex bonâ intentione non cohonestatur, ejus tamen malitia minuitur secundum quid.

Prima pars probatur et explicatur in casu. Titius furatur ad dandam eleemosynam, vel mentitur ad salvandam vitam proximi: intentio salvandi vitam proximi aut subveniendi ejus indigentia, formaliter ut movens ad furtum aut ad mendacium, vitiat; et fit mala, 1° quia sic est causa mali, scilicet furti aut mendacii: atqui causa mali non dicit bonum, sed defectum: ergo. 2° Intentio ut movens ad electionem continet virtualiter illam, est enim intentio et voluntas finis non quomodocumque, sed ut assequendi per media: ergo hoc ipso quo vult acquirere per malum medium, est inordinata et mala.

Dixi: Formaliter ut movens ad malam electionem, quia secundum se et ex objecto est bona; bonum est enim velle succurrere proximo indigenti. De quo art. seq.

Probatur secunda pars, qua est contra Cassian. Colat 17. Malitia ex objecto, quamdiu objectum manet immutatum, est immutabilis et invariabilis; unde nec ipsa intentio bona vitietur ex pravâ electione, nisi quia ut movens includit virtualiter in suo objecto ipsam electionem malam, ut dictum est, sicque mutatur ejus objectum: atqui objectum malæ electionis, v. g. furti, non mutatur ex bonâ intentione: ergo. Unde Apost. Rom. 3, dânnat eos qui dicunt: *Faciamus mala ut eveniant bona*; et Alexander III, c. 4, de Usuris, dicit: *Scriptura sacra prohibet pro alterius vi à mentiri*.

Probatur tertia pars. Malitia seu gravitas peccati attenditur ex affectu voluntario ad peccatum, seu ad id quod in peccato solet placere, scilicet bonum delectabile: atqui in casu, licet non minuatur malitia furti vel mendacii peccata ex objecto, minuitur tamen affectus voluntarius ad peccatum, seu ad bonum delectabile quod in peccato placere solet, quia non appetit malum seu peccatum nisi ex amore boni honesti, et ut induit rationem boni utilis ad istud bonum honestum consequendum. Ergo. Hinc S. Aug. lib. cont. Mendac. c. 8: *Pejor est, inquit, qui concupiscendo, quam qui miserendo furatur*. Et S. Th. 2, 21, q. 110, a. 2: *Quantò bonum intentum est melius, tantò magis minuitur culpa mendacii*.

Obj.: 1° contra primam part. : Matth. 6, dicitur: *Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit; id est, juxta S. Aug., si intentio tua fuerit recta, totum opus tuum bonum erit: ergo. — Resp., me jam duplicem explicationem dedisse huic textui, § precedenti, quarum potiore in anni in secundâ probatione hujus primæ partis. Addo, cum SS. Ambrosio, Chrysost. Hieron., per oculum posse intelligi cor, quod si mundum fuerit et à terrenorum cupiditate liberum atque in cœlum erectum, totum corpus reliquorum affectuum et actionum luce justitiæ fulgebunt.*

Obj. 2°: Mentiti sunt Abraham, Jacob, Judith, obstrictrices Ægyptiæ; item Samson se occidit, Moyses Ægyptium; S. Apollonia se projecit in ignem, etc.; atqui tamen hi omnes excusantur ratione bonæ intentionis: ergo. — Resp., nunc breviter, vel hæc non fuisse vera mendacia, vel non esse excusanda; de quibus vide dissert. 9, de Relig. a. 2, ubi de restrictionibus mentalibus: facta autem Samsonis, Moysis et S. Apolloniæ excusari quòd egerint ex instinctu Spiritus sancti. Vide digressionem historicam primam et secundam ad dissert. 10 de Jure et Justitiâ.

Inst.: E duobus malis minus est eligendum: atqui minus est malum mentiri quàm proximum perire: ergo. — Resp.: Quòd pereat proximum non est tibi malum morale, si non possis ipsum salvare nisi mendacio, et ideò non proponuntur tibi duo mala.

Obj. contra tertiam partem: Intentio bona movens ad malam electionem fit mala, ut dictum est in primâ parte conclusionis: ergo ejus malitiam non minuit. Unde S. Aug. hom. 7, inter 50 cit. in jure, c. Fortè 14, q. 5, dicit: *Si fur totum quod abstulit tribuat pauperibus, auget potius peccatum quàm minuat*. Ergo. — Resp., intentionem moventem ad malam electionem esse quidem malam, at tamen eo sensu minus mala est, quòd malam electionem non appetat, nisi ex amore boni honesti et ut medium utile ad illud consequendum. Ad S. Aug., respondeo furem qui totum quod abstulit tribuit, augere peccatum, quia se reddit impotentem ad restituendum.

Petes utrum bonus finis sic minuat malitiam operis, ut possit totam tollere aut saltem de mortali facere venialem? — Resp. negativè; quia non minuit malitiam operis seu electionis, minuendo malitiam petitam ex parte objecti, sed minuendo affectum ad illam. Quantūcumque autem supponatur finis bonus et optimus, remanet idem objectum electionis eademque malitia invariabilis.

Dices: Supponatur minimum furtum mortale ex parte objecti, puta, viginti quinque assium, et minimus affectus ad illud; si superveniat novus finis bonus, adhuc minuetur: ergo fiet veniale. — Resp., non posse censeri minimum affectum ad malum opus ratione boni finis, nisi supponatur relatus ad omnes fines bonos ad quos referri potest: hoc autem supposito, non potest superadici novus finis bonus, ratione cuius iterum minuatur.

Dico 2°: Electio bona, ut electio, sordescit ex malâ intentione, et intentio mala non recificatur ex bonâ electione.

Probatur: In bonâ electione, præcisè ut est electio, non amatur honestas medium, sed medium amatur præcisè ut utile ad malum finem; v. g., qui dat eleemosynam unicè ob vanam gloriam non curat honestatem eleemosynæ, sed solum intendit vanam gloriam, ita ut si eleemosyna ex se non esset honesta et conduceret ad vanam gloriam, illam assumeret. Ipsa autem intentio vanæ gloriæ inde fit pejor, quòd ordinat id, quod de se bonum est, ad malum; est enim perversitas bonum servire malo, et nobilius ordinari ad ignobilius tan-

quam ad finem ibi sistendo. Tota hæc ratio magis clarebit ex art. seq.

ARTICULUS IV.

De concursu multiplicis moralitatis simul in eodem actu.

Quæstio est duplex: prima, de multiplici moralitate ejusdem rationis, scilicet de multiplici bonitate aut multiplici malitia; secunda, de multiplici moralitate oppositæ rationis, quarum nempe una sit bona, altera mala. Primam questionem, quæ levis est, expediemus breviter § seq., alteram graviores § subsequenti.

§ 1. *Utrum idem actus possit simul habere duplicem bonitatem vel duplicem malitiam, unam ex objecto, alteram ex fine.*

Dico: Idem actus potest simul habere duas species bonitatis vel malitiæ, unam ex objecto, alteram ex fine. Est communis contra Vasquem.

Probat 1° ex S. Th., qui hic q. 18, a. 4, o, dicit: *Actiones humanæ habent rationem bonitatis ex fine à quo dependent, præter bonitatem absolutam quæ in eis existit; et postea ibid., dicit quadruplicem bonitatem posse reperiri in actu, ut observari in fine § 3 artic. præcedentis. Vocat autem hic bonitatem ex objecto absolutam, non quòd non consistat in respectu reali ad objectum, sed ut distinguit illam à bonitate finis, quæ consistit in relatione accidentalit ad aliquid extrinsecum. Probat 2° ratione: Bonitas vel malitia in actu humano desumitur ex conformitate vel difformitate ad rationem: atqui idem actus potest esse conformis vel difformis ratione duobus distinctis modis, ex objecto et fine, quorum unus ab alio non dependet et à quo separari potest; sic in eo qui facit eleemosynam ad satisfaciendum pro peccatis, conformitas ad rationem ex parte objecti, scilicet eleemosynæ, est distincta et independens à conformitate ad rationem quæ ipsi inest ex parte finis, scilicet satisfactionis pro peccatis; et à distinctis virtutibus procedunt, prima à misericordiâ, secunda à pœnitentiâ: ergo.*

Dices cum Vasque: Quod assumitur propter aliud, v. g. eleemosyna ad satisfaciendum pro peccatis, non assumitur propter se, sed tanquam medium ad pœnitentiã: atqui malum, quæ tale, non habet rationem boni honesti, quæ soli fini convenit, sed utilis tantum: ergo.—Resp.: N. maj.: Dum enim fit eleemosyna pro peccatis, non solum appetitur eleemosyna ratione pœnitentiæ, sed etiam ratione sui et propriæ honestatis; imò non appetitur ut medium utile ad pœnitentiã, nisi quia in se est bona et honesta, ita ut ejus honestas sit fundamentum utilitatis. Ad ejus majorem intelligentiam, revocandum est quod dixi a. 1 dissert. 1 de Ultimo fine, non omnem finem esse ultimum, sed dari finem intermedium, qui licet ulteriori fini subordinetur, attamen propter se et ratione sui appetitur; sic medicina sapida propter sanitatem assumpta, præter bonitatem utilis conducentis ad sanitatem, habet propriam et intrinsicam suavitatem quæ per se et propter se placet. Sicut ergo prima causa secundæ causæ

influxum non destruit, sed adjuvat et perficit, ita finis appetibilitas non destruit honestatem mediæ, sed auget: alioquin qui eligeret martyrium ex fine charitatis non plus bonitatis et meriti haberet quam qui eligeret jejuniu ex eodem fine; et quod pejus est, innumerabilis honestas tot virtutum periret, solaque maneret charitas, cujus est ultimum finem intueri, siquæ foret non forma, sed exterminium aliarum virtutum.

Hinc itaque collige opus ex objecto bonum ad finem bonum relatum, puta, eleemosyna aut jejuniu ex voto, seu ad satisfaciendum pro peccatis, esse melius et majoris meriti; è contra, opus ex objecto malum ad malum finem extrinsecum relatum, ut furtu ad fornicandum, esse pejus et majoris demeriti: quam tamen malam intentionem dum opere non complectur, sæpè tacent in confessione pœnitentes minus instructi, idèquæ super eam à confessariis interrogandi.

§ 2. *Utrum idem actus possit esse simul bonus et malus ex diverso capite, bonus ex objecto, malus ex fine, aliâve circumstantiâ; et è contra?*

Dixi simul, quia certum est eundem actum non interruptum physicè posse successivè de bono fieri malum per moralem mutationem objecti, ut voluntas comedendi carnes, inchoata autè mediam noctem ferias sextæ, et post ipsam sine interruptione continuata. Quæstio itaque est de eodem actu pro eodem tempore: an, sicut in naturalibus idem subjectum potest esse ex parte pulchrum et ex parte difforme, puta, facie decorum et dorso gibbosum, ita in moralibus possit esse actus ex objecto bonus et ex fine aliâve circumstantiâ malus, aut è contra? Quo casu fatemur equidem dicendum simpliciter malum, et tamen secundum quid bonum; sicut homo pulcher facie, dorso aut pedibus difformis, dicitur simpliciter difformis, et pulcher secundum quid tantum; quia bonum ex integrâ causâ, malum ex quovis defectu.

Hujus difficultatis resolutioni jam prolusimus § ultimo præcedentis articuli, difficultate tertiâ; pro cuius faciliiori et clariori intelligentiâ, et fortè diversarum de eâ opinionum in scholâ nostrâ aliquâ conciliatione,

Nota actum bonum posse dupliciter eligi propter finem malum: 1° sic ut malus finis sit ratio totalis et adæquata cur eligatur bonum opus, in quo casu honestas operis nullo modo movet seu appetitur, sed se habet ut merum medium utile ad malum finem assequendum; sic dum juvenis lascivius occurrit puellæ pauperi stipem roganti, explendæ libidinis occasionem nactus, eo duntaxat fine erogat illi eleemosynam, non erogaturus si crederet eo medio non expleturum libidinem: 2° sic ut pravus finis non sit causa totalis et adæquata cur eligatur bonum opus, sed propria ipsius operis honestas etiam moveat et propter se appetatur; in quo casu assumptio talis operis non est tantum electio, sed etiam intentio, et ipsu opus bonum non purum medium, sed finis intermedius: sic dum quis, miserâ proximi motus, ex sincero fine misericordiæ vult illi dare eleemosynam, sed quia pauper petiti in

publico, subintrat stimulus vanitatis venialis, quæ etiam movet ad dandam eleemosynam; vel subrepat aliqua alia circumstantia mala venialiter in ipso actu, puta, præcipitatio, tepor, inconsideratio, repulsæ motus, levis indignatio, etc. Juxta hanc duplicem hypothese[m] duplici conclusione difficultatem resolvo. Unde

Dico 1°: Actus aliàs secundùm se bonus, cujus malus finis est totalis et adæquata ratio cur eligatur, ex nullâ parte est bonus, sed totus malus. Est communis, et id duntaxat probant præcipuæ rationes Joannis à S. Th. Gonet et aliorum, qui generaliter et sine distinctione statuunt nullum actum posse esse simul bonum et malum; cum quibus et quorum rationibus conclusio

Probatur 1° auctoritate: 1 Cor. 5, dicit Apost.: *Modicum fermentum totam massam corrumpit*; per fermentum intelligitur prava intentio, quæ dùm est totalis causa actûs aliunde boni, ipsum totum inficit et corrumpit. Math. 6, qui benè operantur ut videantur ab hominibus, *repperunt mercedem suam*: ergo opera eorum nullatenus erant bona, aliàs potuissent mercedem à Deo exspectare. S. Th. hic q. 19, a. 7 ad 2: *Voluntas, inquit, non potest dici bona, si sit intentio mala causa volendi; qui enim vult dare eleemosynam propter inanem gloriam consequendam, vult id quod de se bonum est sub ratione mali; unde voluntas ejus est mala*. Et in 2, d. 38, q. 1, a. 4, ad 4: *Cùm aliquis vult dare eleemosynam propter inanem gloriam, hic est unus actus voluntatis, et hic actus totus est malus, licet non ab omni eo quod in eo est malitiam habeat*.

Probatur 2° ratione: Quando quis dat eleemosynam præcisè propter vanam gloriam aut luxuriam, ita ut vana gloria seu luxuria sit totalis et adæquata causa erogandæ eleemosynæ, honestas eleemosynæ nullatenus appetitur, sed appetitur duntaxat ut medium assequendæ gloriæ vel luxuriæ, ita quod, si etiam nullam haberet ex se honestatem, nihilominus assumeretur pro fine malo assequendo: atqui honestas objecti nullam refundit in actum bonitatem, nisi directè in se appetatur, ut dictum est art. præced. § ult. difficultate secundâ: ergo. Confirmatur: Eleemosyna in casu ut terminat electionem est objectum omninò malum: ergo nullam in electionem refundit bonitatem. Prob. ant.: Eleemosyna in casu terminat electionem præcisè ut est medium et instrumentum mali: atqui esse præcisè medium et instrumentum mali est malum: ergo.

Probatur 3°: Erogatio eleemosynæ in casu ex nullâ parte est conformis dictamini rectæ rationis et prudentiæ: ergo ex nullâ parte est bona. Prob. ant.: Recta ratio seu prudentia sic dicitur bonum esse benè et ex bono fine faciendum, ut ipsi omninò repugnet quòd bonum serviat malo, et ad malum tanquam ad finem ordinetur: atqui eleemosyna in casu non assumitur nisi præcisè ut serviat malo, et ut merum medium ad malum ut ad finem ordinatum: ergo.

Dico 2°: Actus aliàs secundùm se bonus, cujus finis malus non est totalis et adæquata ratio cur eligatur, potest esse bonus ex objecto et malus ex fine: à for-

teriori, actus ex objecto et fine bonus, cui supervenit aliqua circumstantia venialiter mala, potest esse partim bonus partim malus. Idem censendum de bonâ intentione respectu malæ electionis, sensu infra explicando in *solutione penultimæ objectionis*. Est Cajetani, Serræ, Contensoni et communis extraneorum, contra Salmantic. Joannem à S. Th. Gonet. et quosdam alios, quorum præcipuæ rationes, ut jam notavi, non probant nisi primam conclusionem.

Probatur 1° ex S. Th., qui hic q. 18, a. 4, ad 5, dicit: *Nihil prohibet actioni habenti unam predictarum bonitatum deesse aliam: et secundùm hoc contingit actionem quæ est bona secundùm speciem vel circumstantias, ordinari ad finem malum, vel è converso; non tamen est actio simpliciter bona, nisi omnes bonitates concurrant*. Nihil videtur expressius. Respondet Gonet. hæc S. Th. verba non facere sensum compositum, sed divisum, et significare quòd illa actio habuisset bonitatem nisi malitia finis aut circumstantiæ supervenisset; sicut si diceretur: Nihil prohibet parietem habentem albedinem fieri nigrum, hominem sanum fieri infirmum; sensus non esset quòd paries posset esse simul albus et niger, homo simul sanus et infirmus, sed quòd paries albus posset denigrari, et quòd remansisset albus nisi supervenisset nigredo.

Sed contra 1°: Cùm S. doctor affirmat actioni habenti unam bonitatem deesse aliam, inde inferit actionem illam non esse simpliciter bonam, quia non concurrunt omnes bonitates: ergo censet ibi aliquam adesse, licet non concurrant omnes; alioquin si nulla addeset, actio non solùm deberet dici non bona simpliciter, sed nullatenus bona. Contra 2°: S. doct. in 2, d. 36, q. unicâ, a. 3, dicit: *Contingit actum habere bonitatem ex materiâ, et tamen eum malè fieri propter indebitas circumstantias*: atqui quod contingit fieri importat non potentiam, sed actum et sensum compositum, ut si diceretur: Contingit hominem habere præmotionem ad bonum, et tamen malè operari propter liberum arbitrium; significaretur liberum arbitrium posse dissentire præmotioni in sensu composito, imò de facto dissentire, si quidem de facto dissensus contingeret. Ita et benè Contensonus.

Probatur 2° ratione à priori: Actus bonus cujus malus finis extrinsecus non est causa totalis et adæquata cur assumatur, v. g., eleemosyna facta partim propter propriam honestatem misericordie, partim propter vanam gloriam, haurit et retinet bonitatem ex objecto, non obstante concursu ulterioris finis extrinseci mali, scilicet vanæ gloriæ: ergo est bonus ex objecto et malus ex fine. Prob. ant.: Fieri non potest quin bonitas objecti in se et propter se volita refundat bonitatem in actum; etenim amare bonum in se et propter se est necessariò et essentialiter bonum: atqui eleemosynæ honestas in casu amatur in se et propter se, et non præcisè et unicè propter vanam gloriam, quam supponimus non esse illius causam totalem et adæquatam: ergo.

Confirmatur: Actus qui non est mera electio, sed etiam intentio tendens in honestatem proprii objecti

propter se tanquam propter finem intermedium, ab hujus objecti honestate desumit speciem et quidem essentialem, ut probavimus § ultimo articuli præcedentis, primâ difficultate, quia non respicit objectum ut purum medium ad finem, sed à propriâ et intrinsecâ ejus bonitate movetur, quam ideò in se et propter se amat: atqui actus in casu, v. g., largitio eleemosynæ, non est mera electio, sed etiâ intentio; non enim assumitur præcisè propter vanam gloriam, quæ, ut supponitur, non est ejus causa adæquata, sed etiâ propter propriam et intrinsecam honestatem, sicque eleemosyna non est merum medium, sed etiâ tuis saltem intermediis qui ab ulteriori fine non destruitur, ut jam non semel diximus: ergo.

Quod dixi de actu bono ex objecto et malo ex fine, dicendum est à fortiori de actu bono ex objecto et fine cui se immisceat aliqua aliâ circumstantia venialiter mala; v. g., si eleemosynæ factæ ex solo fine misericordie se immisceat tepor aut inconsideratio; si enim finis malus qui partim influit in actum non destruat bonitatem quam habet ex objecto, à fortiori illam non destruet circumstantia quæ in illum non influit, sed comitatur tantum.

Probatur 3° à posteriori: Si levis inordinatio finis, aut quævis mala circumstantia totum inficiat actum, ita ut nihil in eo bonitatis remaneat, vix ullum actum bonum etiâ in viris sanctis reperire poterimus: durum nimis et absurdum consequens; ergo. Probatur sequela. Paucissima sunt opera etiâ in viris sanctis attentè vigilantibus, quibus in hac vitâ vel non deest aliqua debita circumstantia, vel non immisceatur aliqua mala, puta, vanæ, gloriæ, amoris proprij, nimis complacentiæ, remissionis, excessus, præcipitationis, inconsiderationis, etc. Sic paucissimi sunt penitentes quorum penitentiam non comitetur aliquis excessus aut defectus; paucissimi superiores qui in correptionibus aliquem excessum zeli aut iræ non patiantur; paucissimi concionatores qui, quamvis gloriæ Dei zelo ducti, inter auditorum applausus alicujus complacentiæ utilillatione non moveantur; paucissimi orantes qui levem distractionem non admittant; et sic de cæteris. Unde S. Greg., lib. 33 Moral., cap. 16: *Si de his operibus, inquit, divinitus distinctè discutimur, quis inter ista remanet salutis locus, quando et mala nostra pura mala sunt, et bona quæ nos habere credimus pura bona esse nequaquam possunt?*

Respondet Joannes à S. Th. opera pietatis compati quidem imperfectiones et levia peccata, à hæc opera illorum amore non clici, fieri quidem cum illis, non tamen oriri ex illis. Sed contra 1° subsumo: Atqui opus habere imperfectiones et circumstantias leviter malas atque fieri cum illis malum est, sicut eas non habere et fieri sine illis bonum est: ergo dantur opera mixta, non pura bona, sed parùm vitata, quod intendimus.

Contra 2°: In hypothesi conclusionis, quamvis opus bonum fiat ex amore mali finis, non tamen totaliter et adæquatè, sed etiâ fit ex amore honestatis proprii objecti: unde sicut haurit malitiam eâ parte quâ

fit ex amore mali finis, ita non potest non haurire bonitatem eâ parte quâ fit ex amore boni finis proprii et intrinseci.

Solvuntur objectiones contra primam conclusionem.

Obj. 1°: Voluntas dandi eleemosynam præcisè propter vanam gloriam est bona ratione objecti, et mala ratione finis: ergo. Prob. ant. pro primâ parte; constat enim de secundâ. Illa voluntas est bona cujus objectum est bonum: atqui eleemosyna est objectum bonum: ergo. — Resp.: Nego ant. pro primâ parte. Ad probat. dist. ant.: Illa voluntas est bona cujus objectum est bonum formaliter et in ratione objecti, concedo ant.; cujus objectum est bonum materialiter et in ratione entis, nego ant. Ad cujus sensum distinctâ min., nego conseq. In hoc ergo actu: *Volo dare eleemosynam propter vanam gloriam*, objectum formale hujus voluntatis non est eleemosyna ut quid honestum, sed ut purum medium ad malum et instrumentum mali, secundum quam rationem est malum; unde formaliter in ratione objecti tacti ab hac volitione non est bonum objectum.

Inst. 1°: Finis est quid extrinsecum objecto: ergo ejus naturam non mutat. — Resp.: Dist. ant.: Est quid extrinsecum objecto in esse entis, concedo ant.; in esse moris, subdist. ant.: Si objectum appetatur ratione sui, concedo; si appetatur præcisè ratione finis, nego. Tunc enim istud objectum, v. g., eleemosyna, ingreditur objectum intentionis finis; non enim est intentio finis quomodocumque, sed finis ut assurgendi per tale medium, scilicet per eleemosynam; unde istud medium includitur in objecto hujus intentionis, quæ ideò non est illi extrinseca.

Inst. 2°: Qui dat eleemosynam aut jejunat propter vanam gloriam adimplet præceptum: ergo opus bonum facit. Item melius facit quam qui non dat aut non jejunat: ergo bene facit. — Resp. ad primum: Dist. consequens: Ergo facit opus bonum materialiter et quoad substantiam, concedo; bonum opus formaliter, nego. Leges autem præcipiunt tantum substantiam actûs, non modum, nisi modus sit de intrinsecâ ratione actûs, vel secundum se, vel prout cadit sub lege. Ad secundum, nego ant. Non enim melius facit qui non bene facit; neuter autem in casu bene facit, sed primus minus peccat quam secundus.

> Inferes: Ergo in hoc actu, v. g., largitione eleemosynæ propter vanam gloriam, erit duplex malitia, una ex objecto, altera ex fine. Resp.: Nego illationem, quia tota malitia oritur ex fine; unde est una finis malitia quæ totum opus inficit.

Urgebis: Actus fidei elicitus præcisè ob vanam gloriam est ex objecto bonus: ergo. Prob. ant. Procedit à virtute supernaturali fidei: ergo. — Resp. 1°: Vel est sermo de actu interno fidei, vel de externo. Si de interno, non videtur quòd fieri possit ob vanam gloriam, seu ob aliud commodum temporale, cum nemini pateat nisi soli Deo. Si de externo, potest quidem externa fidei confessio fieri ob vanam gloriam, sed illa non indiget assensu interno fidei, sed solâ si-

mulatione per verba prolata; unde non cogimur admittere quòd talis actus externus procedat ab habitu supernaturali fidei. — Resp. 2^a, dato confessionem externam fidei esse cum assensu interno propter vanam gloriam, est duplex solutio. Prima est Gonetii, qui concedit hunc actum elici à virtute fidei, negat tamen ideò esse bonum moraliter, quia, ut de aliis actibus ob malum finem dictum est, non appetitur propter propriam honestatem, sed ut merum medium ad malum finem: nec obstat quòd eliciatur à virtute fidei, quia non est eadem ratio de virtute fidei ac de virtutibus moralibus et merè practicis; fides enim est virtus per se primò speculativa, nec secundùm se respicit objectum sub ratione boni, sed sub ratione primi veri: unde ejus actus non habet bonitatem moralem ex proprio objecto, sed veritatem tantùm et infallibilitatem, nec ideò destruitur ejus actus ex hoc quòd sit malus, modò sit certò et infallibiliter verus.

Alter solutio est Joannis à S. Th. qui negat hunc actum seu assensum, si sit propter vanam gloriam, non solùm comitantem et supervenientem actui jam formato, sed etiam influentem in illum, esse à virtute fidei supernaturalis, quia actus fidei supernaturalis est principium justificationis nostræ et est à gratiâ excitante; implicat autem actum malum, qualis est iste actus præcisè ob vanam gloriam, esse principium justificationis nostræ et esse à gratiâ. Neque obstat quòd sit ex testimonio divino, quia non est ex testimonio divino firmiter apprehenso, sed ut subjicitur et fovetur motivo temporali et malo; et ex hæc parte infirmatur motivum infallibile fidei, quia non utitur illo simpliciter ut hic et nunc, cujus signum est quòd, cessante illo fine vanitatis aut altero motivo temporali, non crederet. Ergo si credat, non est fides supernaturalis, quia magis diligit gloriam hominum quàm Dei.

Solvuntur objectiones contra secundam conclusionem.

Obj. 1^a. Apost. 2 Cor. 6, dicit: *Quæ participatio justitiæ cum iniquitate, aut quæ societas lucis ad tenebras?* Unde S. Aug. Contra mendac. c. 7 et 15: *Nihil, inquit, potest dici absurdius quàm opus aliquod esse simul justum et injustum.* Ergo.—Resp. ad Apost., illum ibi monere duntaxat Corinthios, ut à convictis et consortio infidelium separentur. Ad S. Aug.; intendit solùm mendacia, furta et similia, quæ sunt intrinsecè mala, nullo bono fine posse coonestari, adeòque non posse esse simul justa et injusta; quod omnes fatentur.

Objiciuntur insuper quedam alia, tam ex S. Scripturâ quàm ex S. Th., sed quæ probant primam conclusionem et nullatenus infringunt hæc secundam; partim ea retulimus in probationem primæ conclusionis: vide.

Obj. 2^a: Objectum de se bonum in malum finem relatum, non est bonum nec rationi conforme, sed potius boni profanatio et omninò malum: atqui quod nullo modo est bonum nullam actui tribuit bonitatem:

ergo idem actus non potest esse ex objecto bonus et ex fine malus. Confirmatur: Cùm aliquis dat eleemosynam propter vanam gloriam, objectum illius actus desinit esse bonum et fit malum, cùm evadat medium conducens ad pravum finem et instrumentum criminis: ergo idem quod ante. — Resp. hoc præcipuum adversariorum argumentum esse verum ad sensum primæ conclusionis; unde præmissas utriusque instantiæ concedo de opere bona electo ut puro medio ad malum finem quò sit causa adæquata illius, nego verò de opere bono assumpto ut fine intermedio ex propriâ bonitate placente et movente.

Alteram solutionem subjungit Contenson, et dicit quòd dùm elicitur actus bonus in ordine ad malum finem, aut intenditur bonus finis per malum medium, interveniant duo actus qui tamen pro eodem computantur, quia ubi est unum propter aliud, ibi est unum tantùm, ut ait Philosophus: idque videtur apertè docere S. Th., q. 2 de Malo, a. 4, ad. 2, ubi sic ait: *Dare eleemosynam pauperi est actus secundùm se bonus; sed referre actum hujusmodi ad finem aliquem inordinatum, scilicet cupiditatis aut inanis gloriæ, est quidem alius actus malus; qui tamen duo actus quodam ordine in unum redignantur.* Hæc doctrinâ semel admissâ, omnia ferè argumenta concidunt, et evanescit difficultas. Si enim voluntas ordinans bonum in malum aut è contra, duos actus parciales producit in unum quasi coalescentes, nihil miram, si ratione unius sit bona et ratione alterius mala.

Verùm ista solutio videtur, meo saltem judicio, fugere difficultatem, nec secundùm hypothesim conclusionis procedere. Est enim questio de uno et eodem actu physico, v. g., utrùm eadem volitio dandi eleemosynam ex fine misericordiæ, simul movente et excitante vanâ gloriâ, sit bona et mala? utrùm eadem intentio salvandi vitam proximi per mendaciam, sit ex parte bona et ex parte mala? Neque negamus in his posse reperiri duplicem actum, ut dicit D. Thom., nempe velle dare eleemosynam et illam referre ad vanam gloriam; sed, inquam, non est questio de isto duplici actu, sed de uno tantùm, nempe de unâ volitione dandi eleemosynam, seu de unâ largitione eleemosynæ propter se et propter vanam gloriam. Insuper non video quomodò duplex actus possit reperiri in eleemosynâ factâ vel remissâ, vel inconsideratè, vel voluntate aliquâ renitente, aut cum simili circumstantiâ venialiter malâ.

Quidam intelligunt hæc solutionem de actu quidem formaliter uno et eodem, sed virtualiter multiplici propter diversos fines et diversa objecta: hoc sensu admitti potest solutio, saltem de actu bono relato ad malum finem aut è contra, sed tunc solutio videtur coincidere cum primâ quam dedimus.

Inst. 1^a: Nulla potest esse bonitas in actu, nisi sit conformis judicio prudentiæ: atqui actus aliquò, etsi levissimâ, circumstantiâ viciatus, non est conformis judicio prudentiæ: ergo. Probatur min. Judicium prudentiæ non est de objecto præcisè, sed ut vestito circumstantiis: dicitur enim prudentiæ 77a

solum bonum esse faciendum, sed esse faciendum bene et cum omnibus circumstantiis debitis: ergo. — Resp.: Dist. min.: Actus circumstantiâ aliquâ etsi levisimâ vitiat, non est conformis iudicio totali prudentiæ, concedo; partiali, nego; seu non est conformis iudicio prudentiæ ex omni parte, concedo; ex aliquâ parte, nego. Actus ergo bonus aliquâ circumstantiâ vitiat, quâ talis non est conformis prudentiæ, at honestatem ejus objecti propter se amati est omnino conformis prudentiæ. Duo itaque præcipit prudentiâ: primum, bonum esse propter se amandum et faciendum; secundum, esse bene et cum omnibus circumstantiis debitis faciendum. Actus ergo qui fertur in bonum propter se, sed non cum omnibus circumstantiis, est partiali iudicio prudentiæ conformis, ex parte consonum, ex parte dissonum, consequenter non purè malum nec purè bonum, sed mixtum, bonum secundum quid, malum simpliciter; quia, ut jam advertimus, non dicitur aliquid simpliciter bonum, nisi concurrant omnes bonitates; bonum enim ex integrâ causâ, malum ex quovis defectu.

Inst. 2°: Voluntas eleemosynæ propter vanam gloriam derivatur ex pravo dictamine: ergo nullatenus est bona. — Resp.: Solutione jam datâ, dist. ant.: Voluntas eleemosynæ assumptæ tanquam purum instrumentum vanitatis derivatur ex pravo dictamine, concedo; assumptæ propter intrinsicam honestatem et amatæ per modum finis intermedii, nego. Solutio patet ex dictis.

Inst. 3°: Actus bonus est actus virtutis: atqui actus virtutis non potest ullâ ratione esse malus, quia virtute nullus malè utitur: ergo non potest dari actus ex parte bonus et ex parte malus. — Resp.: Dist. min.: Actus virtutis, prout à virtute procedit, non potest esse malus, concedo; prout procedit à voluntate quæ deficit, aut à malo habitu qui se ingerit, nego. Non quaeritur hic utrùm actus virtutis prout est à virtute possit esse malus, sed utrùm possit ex alio capite vitari, remanente ejus bonitate substantiali.

Obj. 3° specialiter de bono fine respectu mali medii, v. g., de fine salvandi vitam proximi per mendacium. *Arbor bona non potest malum fructus facere*, Matth. 7: ergo hoc ipso quo facit malos fructus non est bona, sed mala. Subsumo. Atqui finis bonus movens ad mala media est radix mali: ergo desinit esse bonus. — Resp. 1°: Dist. ant.: Arbor bona non potest malos fructus facere per se, concedo ant.; per accidens, nego ant. Contingit ex intemperie aeris, incongruitate loci, aliisve causis accidentaliter occurrentibus, procedere ex arbore bonâ fructus, si non omnino malos, saltem ex parte infectos et alteratos. Ita pariter contingit quòd ex intentione bonâ procedat per accidens opus aliquâ prava circumstantiâ vitiatum. Sic ex piâ intentione satisfaciendi læso Numini procedit opus poenitentiae quandoque levi defectu vel excessu maculatum; sic ex zelo disciplinae in adolescentem dissolutum procedit quandoque in magistro vel parente correptio leviter excedens; sic ex zelo promovendi

gloriam Dei et salutem proximi procedit nonnunquam in prædicatore concio aliquo vanæ complacentiæ motu sordescens; sic ex honestâ intentione subveniendi per cibum et potum necessitati corporis sæpè procedit comestio aut potatio insidiantî sensualitati paululùm indulgens; et plura alia similia. Nemo tamen dicit has piæ et bonas intentiones ideò perire, et earum merita penitus amitti; alioquin, ut jam ponderavimus, vix ulla piâ et honesta intentio daretur quæ in electione non periret, cum vix ulla sit executio quam non comitetur subreprens aliqua venialis circumstantia. Et ut id pro cumulo adjiciam, quis audeat dicere sanctissimum martyrem qui, ex ferventissimâ charitate vitam pro fide profundens, inter durissima tormenta et acerbissimos dolores levem vel impatientiæ vel pusillanimitatis motum admittit, illicè privari absolutè et merito et coronâ martyrii? — Resp. 2°: Dist. subsumptum: Finis bonus movens ad malum medium fit radix mali subindeque malus, quatenus amatur et intenditur formaliter et reduplicativè ut movens ad malum medium, concedo; quatenus amatur et intenditur propter intrinsicam bonitatem in se et propter se placentem, nego. Sicut igitur in bono opere ad malum finem relato duo distinguimus, rationem puri medii et rationem finis intermedii, et diximus quòd si opus bonum eligatur ut purum medium ad malum finem, fit totaliter malum; si autem assumatur ut finis intermedius, etiam propter propriam honestatem in se placentem, non sit totaliter malum, sed ex proprio objecto bonitatem habeat: ita similiter amor finis honesti ex quo sequitur mala et vitia electio, potest considerari dupliciter, vel ut est volitio finis boni propter se et in se, vel ut est formaliter causa movens ad mala media. Sub primo respectu, non potest non esse bona, quia amare bonum quâ tale, bonum esse necesse est; sub secundo respectu, est mala, quia causa mali.

Si urgeas electionem mali medii, v. g., furti, mendacii et simillium intrinsicè malorum, nullatenus fieri bonam ex honesto fine, ut nos ipsi probavimus superius; respondeo nos iterùm id ultro concedere, neque hoc asserit conclusio nostra, sed duntaxat intentionem boni finis malâ electione sordescere, ut habes in variis exemplis jamjam prolatis. Tunc enim verum est dari actum ex fine et objecto bonum, scilicet ipsam intentionem boni finis et circumstantiis vitiatam. Ideò autem media intrinsicè mala, ut furtum et mendacium, bono fine non cohonestantur, quia malitia ex objecto est essentialis et invariabilis, manente objecto immutato; pia tamen intentio succurrendi proximo secundum se est bona, cujus signum est quòd licet Deus malam electionem reprobet, affectum tamen et intentionem laudet et remuneret, ut patet in obstrictibus Ægyptiis.

Obj. 4° ab inconvenientibus. Si idem actus possit esse ex parte bonus et ex parte malus, sequitur 1° quòd possit esse simul meritorius et demeritorius; 2° quòd Deus simul et diabolus in eundem actum influat; 3° quòd possimus simul duobus dominis ser-

vire, contra oraculum Salvatoris: atqui hæc sunt implicatoria et absurda: ergo. — Resp. ad primum: Nullum est inconveniens actum partim bonum, partim malum, esse simul meritorium et demeritorium, modo non intelligas meritorium simul et demeritorium vite et mortis æternæ, sed meritorium vite æternæ et demeritorium pœnæ temporalis, aut è contra, ut modò dicebamus de obstetricibus Ægyptiis. *Frequentè enim, inquit S. Th. ex D. Greg. lib. 5 Moral. c. 1, Deus in hoc mundo remaneret eum qui pœnitiam futuræ gloriæ non meretur, ut sic nullum bonum irremuneratum inveniat. Et hinc docent SS. Patres, præsertim Aug., Romanos orbem universum subjugare meruisse ob præclara gesta ex objecto bona, licet sine pravo vanæ gloriæ sordentia. (In 2 d. 27, q. 1, a. 4.) Ad secundum, dico nihil implicare aut absurdum esse, quòd Deus influat in actum quâ parte est bonus, in quem etiam influat diabolus quâ parte est malus, siquidem etiam influat in actum qui totus est malus. Ad tertium, resp. in nostrâ sententiâ neminem posse servire duobus dominis absolutè tantquam duobus finibus ultimis, quo sensu loquitur Christus, sed uni simpliciter, alteri secundùm quid. Eleganter more suo hæc materiam tractat Contenson, à quo nonnulla quæ fusiùs discutit circa secundam conclusionem brevius hæc contraximus. Vide si lubet.*

ARTICULUS V.

De indifferentiâ actuum humanorum; et primò: An detur actus indifferentis secundùm speciem?

Dùm superiùs probavimus indifferentiam esse speciem moralitatis, supposuimus quod nunc probandum suscipimus, nempe dari actus indifferentes secundùm speciem.

Actus humanus potest dupliciter considerari: 1° secundùm speciem et ex parte objecti tantùm; 2° in individuo et ut est à parte rei vestitus suis circumstantiis; sicut homo potest considerari 1° secundùm speciem et sua essentialia tantùm, sub quâ ratione est animal rationale et nihil aliud; 2° in individuo et ut est à parte rei sub omnibus accidentibus individuantibus, secundùm quòd non est tantùm animal rationale, sed sanus vel æger, doctus vel indoctus, albus vel niger, etc. Questio est itaque in præsentì articulo utràm detur actus humanus secundùm speciem et ex parte objecti tantùm spectatus indifferentis, id est, nec bonus nec malus, sed utriusque capax? De actu indifferenti in individuo dicemus art. seq.

Dico: Dantur actus humani indifferentes ex sua specie. Ita communiter cum auctore contra Scotum, saltem ut multi volunt, quod tamen negat R. P. Henno. (Hic q. 18, a. 8, o.)

Probatur 1°: S. Aug. lib. 2 de Serm. Dom. in monte, cap. 18: *Sunt quædam facta media, inquit, quæ possunt bono vel malo animo fieri, de quibus iudicare temerarius est.* S. Hieronymus, Epist. 89: *Bonum est continentia, malum est luxuria, inter utrumque indifferentis ambulare.* (Ibid. in arg. s. c.)

Probatur 2° ratione. Actus humani desumunt suam speciem ab objecto moraliter considerato, ita ut qui habent objectum bonum sint boni; qui malum, mali; qui indifferentes, indifferentes: atqui sunt actus humani qui habent objectum indifferentem, hoc est, neque præceptum neque prohibitum à lege, ut levare festucam, ire ad campum, et similia: ergo. (Ibid. o.)

Obj. Inter privativè opposita, ut inter tenebras et lucem, inter cæcitatem et visum, non datur medium: atqui bonum et malum privativè opponuntur. — Resp. 1° minorem negari ab iis qui peccatum reponunt in positivo. Resp. 2°: dist. maj.: Inter privativè opposita non datur medium absolutè et in re, transeat maj.: non datur medium sub aliquâ præcisione et statu, nego. Sic homo absolutè et in re est sanus vel infirmus, aer absolutè in re est lucidus vel tenebrosus; si tamen consideretur homo secundùm se, non est neque æger neque sanus; aer secundùm se, neque est lucidus neque tenebrosus, sed indifferentis et utriusque capax: ita similiter actus humanus absolutè et in re est bonus vel malus, ut dicemus art. seq.; consideratus tamen secundùm speciem nec est bonus nec malus, sed indifferentis et capax boni et mali ex circumstantiis.

Dixi: transeat maj., quia, juxta auctorem, non est vera nisi quando privatio est in facto esse et totaliter tollit formam oppositam, ut tenebræ respectu lucis, mors respectu vite; non verò quando privatio consistit in privari et non tollit totaliter formam oppositam, ut ægrotudo respectu sanitatis: sic est autem in malo seu peccato; non enim tollit totaliter formam oppositam, quia licet totaliter tollat rectitudinem rationis, non tamen tollit principia practica rationis ex quibus potest haberi medium inter bonum et malum. Patitur quidem hæc solutio aliquam difficultatem quam explicandam remittimus dùm agemus de paritate peccatorum, ubi recurret. (Ibid. ad 1.)

Inst. 1°: Omnis species debet posse salvari in aliquo individuo: atqui secundùm nos non potest dari actus indifferentis in individuo: ergo. — Resp. Dist. maj.: Omnis species absoluta et completa debet posse salvari in individuo, concedo; species incompleta et sub præcisione tantùm, nego. Sic homo secundùm speciem et sub præcisione non est sanus nec æger, sed indifferentis; in individuo tamen esse non potest nisi sanus vel æger. Vide art. 2 hujus dissert., obj. 1, ubi ea solutio fusiùs explicatur. Vel dic dari etiam in individuo actum indifferentem ex objecto seu specie, quia quòd sit bonus vel malus non habet ex objecto, sed ex circumstantiis. Non dicitur autem indifferentis secundùm speciem, quòd ei repugnet habere bonitatem vel malitiam ex circumstantiis, sed quia illam habere non potest ex objecto. (Ibid. a. 9, ad 1.)

Inst. 2°: Omnis actus voluntatis, etiam secundùm speciem consideratus, est circa bonum: si sit bonum honestum, est bonus; si delectabile et non honestum, est malus: si utile, vel in eo sistitur, et est malus, vel ordinatur in finem, et tunc erit bonus vel malus secundùm qualitatem finis: ergo nullus indifferentis. —

Resp. objectum actûs voluntatis secundùm speciem considerati, esse bonum honestum non actu, sed potentia, quia potest honestari fine, actu autem esse bonum delectabile et utile, ut ambulare, loqui, etc. Cùm autem dicitur bonum delectabile non honestum esse malum, verum est de non honesto privativè aut contrariè, non de non honesto negativè tantùm et quod potest honestari fine; sic enim non est malum, sed permissum et indifferens. Similiter est utile, non sic ut in eo consistat, sed quia potest deservire ad malum vel bonum finem, et ideo utile, indifferens et permissum.

Inst. 3° : Non datur habitus indifferens secundùm speciem : ergo nec actus. — Resp. : Nego conseq. Disparitas est quòd habitus acquiratur per actus, non secundùm speciem, sed in individuo; et cùm omnes actus in individuo sint boni vel mali, ita et habitus quos producant.

ARTICULUS VI.

Utrum detur actus indifferens in individuo ?

Non est questio de actibus indeliberatis qui ex imaginatione vel nature impulsu procedunt, ut plerumque fricare barbam, manum aut pedem movere : hi enim cum non sint actus humani et morales defectu libertatis, satis constat non esse neque bonos, neque malos moraliter. (Ibid. a. 9, o.) Item, non est questio de indifferentiâ ad bonitatem et malitiam moralem in ordine supernaturali, sed in ordine naturali tantùm : constat enim dari actus indifferentes neque bonos neque malos, neque meritorios neque demeritorios in ordine supernaturali. Sic elemosyna facta ab infideli aut peccatore ex motivo misericordiæ, quamvis sit bona moraliter in ordine naturali, quia tamen non procedit à gratiâ quæ est principium bonitatis et meriti in ordine supernaturali, non est bona neque mala in isto ordine, nec meritoria præmiis aut supplicii in isto ordine, quia nullo modo ad illum pertinet. Est ergo questio tantùm de actibus deliberatis et eorum indifferentiâ ad bonitatem et malitiam in ordine naturali : quo sensu

Dico : Nullus est nec esse potest actus indifferens in individuo. Est communior cum auctore contra Scotum, Scotistas et Vasquem (Ibid.). Probat 1° ex S. Aug., qui lib. 2 de peccat. Merit. et Remiss., postquam probavit bonam voluntatem esse à Deo et non à nobis, dicit cap. 18 : *Mirum, si (voluntas) potest in medio quodam ita consistere, ut nec bona nec mala sit. Aut enim justitiam diligimus, et bona est; et si magis diligimus, magis bona; si minus, minus bona est; aut si omninò non diligimus, non bona est. Quis verò dubitet dicere voluntatem nullo modo justitiam diligentem non modò esse malam, sed etiam pessimam voluntatem? Si ergo voluntas aut bona est aut mala, et utique malam non habemus ex Deo, restat ut bonam voluntatem habeamus ex Deo.* Ubi S. Aug. eodem discursu utitur quo nos infra ad probandum non dari actum indifferentem, quia neque aut diligimus justitiam, id est, finem justum, aut non; si diligimus, est bonus; si non dili-

gimus, est malus : unde, juxta S. Aug., ut actus sit malus, sufficit quòd careat bono fine, quod utique reperitur in actu quem adversarii dicunt indifferentem. Respondet R. P. Henno S. Augustinum non loqui de actu voluntatis, sed de ipsamet voluntate quam dicit esse bonam vel malam habitualiter, quia est vel in statu gratiæ, ratione cujus dicitur habitualiter diligere justitiam, vel in statu peccati, ratione cujus dicitur illam non diligere : alioquin, inquit, volens spere sine relatione ad finem honestum esset pessimus, quod nemo sanæ mentis dixerit.

Sed contra, hanc responsum esse liberaliter fictam et S. Augustino planè contrariam, tria manifestè evincunt. 1° S. Aug. ibi probat contra Pelagianos voluntatem bonam non esse à nobis, sed à Deo; nemini autem non notum est in eo maxime S. Augustinum insudasse contra Pelagianos, ut probaret non solum bonam voluntatem habitualem seu gratiam sanctificantem, sed et potissimum bonum actum voluntatis esse à Deo. 2° Probat S. Aug. voluntatem bonam, de qua loquitur, esse à Deo, ex illo Psal. 36 : *A Domino gressus hominis diriguntur, et viam ejus volet; et ex illo ad Phillip. 6 : Deus est enim qui operatur in nobis et velle et operari pro bonâ voluntate.* In his autem apertum est agi non de ipsâ voluntate habitualiter bonâ, sed de ejus actibus. 3° Et præcipuè sic prosequitur et infert S. Aug. : *Quocirca quòd à Deo nos avertimus nostrum est, et hæc est voluntas mala; quòd verò ad Deum nos convertimus, nisi ipso excitante atque adjuvante non possumus; et hæc est voluntas bona.* Ergo S. Aug. non loquitur de ipsâ voluntate bonâ vel malâ habitualiter per gratiam sanctificantem aut peccatum, sed de ejus actu bono vel malo, scilicet de aversione actuali à Deo per peccatum, et de conversione actuali per gratiam excitantem et adjuvantem. Et hæc ita sunt aperta, ut Vasques ingenue fateatur S. Augustinum esse sibi contrarium.

Ad inconveniens quod opponit R. P., respondeo nullum esse quod culpa etiam venialis dicatur malum pessimum comparativè ad aliud genus mali, quod est poena vel damnum. Verùm neque id sequitur necessariò ex verbis S. Augustini; cùm enim dicit voluntatem quâ non diligitur justitia esse pessimam, loquitur de voluntate pessimâ in genere; intra hoc genus autem sunt diversi gradus, unus altero pejor.

Ante probationem à ratione suppono ex art. 2 et 3 dissert. 1, tract. de ultimo Fine, hominem, quotiescumque deliberatè agit, agere propter finem quem sibi ex judicio-rætionis præstituit; et patet, quia aliàs ejus actus contingeret casu, nec esset ratio cur unum ageret potius quàm aliud. Finis autem vel est bonus et honestus, vel malus, vel indifferens : si sit bonus, actio erit bona, nisi sit aliunde mala; si malus, erit mala : restat ergo difficultas de fine indifferente, quæ nec sit bonus nec malus. Unde conclusionem invictè demonstraverò, si probem hominem non posse licitè agere propter finem indifferentem, sed debere sòmper agere propter finem bonum et honestum. Igitur probatur 2° conclusio ratione fundamentali. Quotiescumque homo

deliberatè agit, tenetur actioni suæ præstituere finem bonum et honestum : quod si faciat, actus erit bonus, modò aliunde non sit malus; si non faciat, erit malus, quia carebit sine sibi debito. Ergo non datur, nec dari potest actus indifferens in individuo. (Ibid.)

Probatur multipliciter ant., in quo est tota difficultas. 1° Quotiescumque homo deliberatè agit, debet agere ut homo, id est, iuxta conditionem et exigentiam suæ naturæ rationalis. Patet ex se; id enim omnibus ab Auctore naturæ inditum est, ut unumquodque agat secundùm conditionem et exigentiam suæ formæ seu naturæ: brutum secundùm formam sensitivam, homo secundùm formam rationalem; unde in eo sita est tota hominis perversitas, dñm, neglecta et contempta ratione, agit ut bestia secundùm conditionem et exigentiam naturæ sensitivæ: atqui agere ut homo, seu secundùm conditionem et exigentiam naturæ rationalis, est agere propter bonum honestum; dicitur enim bonum honestum quod convenit et conforme est rationi, in hocque distinguitur homo à brutis insipientibus, quæ agunt propter bonum delectabile secundùm sensum: ergo quotiescumque homo deliberatè agit, tenetur actioni suæ præfigere finem bonum et honestum. Probatur 2° primum ant. Agentia naturalia determinantur ab Auctore naturæ per inclinationem naturalem ad fines sibi proprios et suis naturis consentaneos: ergo agens liberum, ut est homo, determinatur per leges et præcepta ad finem sibi proprium et naturæ suæ consentaneum. Patet consequentia, quia non minùs pertinet ad Auctorem naturæ determinare et regere moraliter per leges et præcepta causas morales et liberas, quàm dare causis naturalibus inclinationem naturalem. Subsumo: Atqui bonum proprium et consuetum naturæ rationali atque ejus finis est bonum honestum, ut jani dicitum est: ergo tenetur homo semper agere propter bonum honestum. Probatur 3° primum ant. Apost. 1 Cor. 10, præcipit omnia fieri in gloriam Dei: *Sive manducatis, inquit, sive bibitis, sive aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite*; atqui id non potest intelligi nisi de relatione in Deum virtuali implicita, inclusa in bono honesto, ut alibi explicabimus: ergo tenetur homo semper agere propter finem honestum. Quid respondeant adversarii huic auctoritati videbimus et refutabimus in sol. obj. Probatur 4° idem primum ant.: Verbum otiosum est malum et prohibitum, cum de eo debeamus reddere rationem Deo in die iudicii, juxta illud Matth. 12: *Dico autem vobis quoniam omne verbum otiosum quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die iudicii*, non solum ad discussionem, ut quidam existimant, sed ad condemnationem; nam subjungit immediatè Christus: *Ex verbis enim tuis justificaberis, et ex verbis tuis condemnaberis*, et hic est sensus communis non solum SS. Patrum, sed omnium timoratorum qui apprehendunt verba otiosa ut mala et peccata venialia de quibus se accusant. Porrò si verbum otiosum sit malum, pari et potiori ratione opus otiosum est malum, cum utrobique tempus teratur inutiliter, et jactura rei otiosæ sit major quàm damnum verbi otiosi. Unde S. Hieron.

in Psal. 16: *Si de verbis otiosis, inquit, redditur ratio, quantò magis de operibus?* atqui sive verbum, sive opus dicitur otiosum, non quod habet malum finem, sed quod non habet finem bonum et honestum: ergo homo tenetur agere propter finem honestum. Prob. min. 1° ex ipsa definitione otiosi traditè à SS. Patribus: *Otiosum verbum est*, inquit S. Greg., *quod aut utilitate rectitudinis aut ratione justæ necessitatis caret*. Origenes, hom. 1 in Psal. 58: *Otiosus, qui neque boni neque mali agit*. D. Bernard. lib. de Triplici Custodià: *Otiosum verbum est quod nullam rationabilem causam habet*; et tract. de Vitâ Solit. ad Fratres: *Quicumque quodcumque agit, et non propter hoc agit ut Deo serviatur, in eo quod agit otatur*. Unde S. Th. 2-2, q. 132, a. 1, et q. 167, a. 1, docet quòd appetitus gloriae et scientiæ non relatus ad gloriam Dei aut salutem proximi sit vanus, quia, ut ait in 1, d. 1, q. 3, ad 3, actus procedens à deliberatâ voluntate, si est referibilis in Deum et non refertur, vanus est et otiosus. Ergo otiosum est quod caret honesto fine. Probatur 2° eadem min. Ille dicitur otiosus non qui facit aliquid mali, sic fur aut homicida non dicitur otiosus, neque qui nihil omnino facit, sed qui non facit quod debet facere et quod conducit ad suum debitum finem. Sic Matth. 20 operarii dicuntur otiosi, non quòd nihil omnino agerent (fortè enim confabulabantur aut ambulabant), sed quia finem suum non exercebant, scilicet excolere vineam. Sic quotidie dicimus homines aut mulieres otiosas, non quòd aliquid mali agant, aut nihil omnino agant, sed quia, posthabitis quæ sunt sui muneris, rebus indifferenter, puta, confabulationibus, deambulationibus et aliis similibus, neque bonis ex se, neque malis, indulgent. Ergo dicitur otiosum id cui non apponitur bonus et honestus finis. Huic ultimæ rationi, quæ non parùm urgetur, adversarii respondent quòd ut aliqua actio non sit otiosa, sufficit quòd ad aliquam naturæ commoditatem referatur.

Sed contra, et simul detegitur eorum allucinatio. Per commoditatem naturalem vel intelligunt sanitatis conservationem, corporis rectam consistentiam, sustentationem, quietem, aut quid simile conducens ad bonum rationis vel delectationem aliquam corpoream et sensibilem. Si primum, fatemur actionem non esse otiosam, neque tantùm indifferentem, sed bonam; quia conservatio sanitatis et recta consistentia corporis pro suis et animæ functionibus necessaria, est bonum et honestum cui debet invigilare ratio: convenit namque homini, etiam ut est rationis particeps, consulere parti vegetativæ et sensitivæ sibi individuè sociatæ et cujus ministerio suas partes agit, et ideò dicitur recta ratio his naturæ indigentis subveniendum, ad idque nos impellit dilectio naturalis in nos quæ est honesta et bona moraliter. Unde S. Th. hic ad 3, dicit: *Hoc ipso quo aliquis agit ordinatè ad sustentationem vel quietem sui corporis, ad bonum virtutis ordinatur in eo qui corpus suum ordinat ad bonum virtutis; et idem patet de aliis*. Si verò per commoditatem naturalem intelligunt delectationem corpoream et sensibilem, tunc absolutè sustinemus actionem esse otio-

sam et malam. 1° Quia, juxta Patres laudatos, caret utilitate aut necessitate, ut dicit S. Greg.; nihil boni neque mali operatur, ut dicit Origenes; nullam habet rationabilem causam, neque per illam Deo servitur, ut dicit S. Bernar. 2° Quia caret debito fine, cum bonum delectabile secundum sensum non sit finis rationalis creaturæ, quod licet jam satis constet ex dictis, ulterius tamen proba, et erit simul quinta probatio primi et principalis antecedentis quam sic propono.

Probatur 3° primum et principale antecedens: Homo deliberatè agens non potest agere propter bonum delectabile sensibile tanquam propter finem: ergo tenetur agere propter bonum honestum. Patet consequentia, quia cum distinguatur tantum triplex bonum, scilicet honestum, utile et delectabile, non potest hic esse questio de bono utili, quia cum propter se non appetatur, sed propter aliud ad quod conducit, non potest habere rationem finis. Restat ergo bonum honestum et bonum delectabile: unde si homo non possit agere propter bonum delectabile tanquam propter finem, sequitur quod teneatur agere propter bonum honestum. Prob. igitur ant. 1° Bonum delectabile sensibile, seu bonum proportionatum et conforme sensibus, est finis partis sensitivæ: constat, quia nihil aliud potest assignari. Non enim bruta apprehendunt pabulum aut coitum ut media necessaria et proportionata ad conservationem speciei aut individui tanquam ad finem, id enim est aliquid intelligibile ejus non sunt capacia; sed edunt, coeunt, fetus educunt, nutriunt et alia agunt propter solam delectationem quam in his operationibus apprehendunt. Ergo bonum delectabile sensibile non potest esse finis partis rationalis: ergo homo ratione præditus deliberatè agens, non potest agere propter bonum delectabile sensibile tanquam propter finem. Patet consequentia, quia non potest esse idem finis partis sensitivæ et partis rationalis, brutorum et hominum. Verum quidem est quod, cum homo constet parte sensitivâ inferiori ut regendâ, et parte rationali ut superiori et rectrice (non enim pars sensitiva inferior, sed ratio superior, data est homini à Deo ut regula suarum operationum, ut omnibus pervium est), non prohibeatur percipere secundum partem sensitivam delectationem sensibilem annexam ab Auctore naturæ operationibus conservationi individui aut speciei necessariis; sed prohibetur in eâ tanquam in fine sistere, sicut sistunt bruta, quæ, ratione destituta, nihil aliud in objecto vel actu apprehendere possunt. Homo autem cum secundum rationem quæ, ut dixi, data est ipsi ut regula suarum actionum, sit capax boni superioris et honesti, ad illud tanquam ad finem referre debet bonum delectabile partis sensitivæ; et ideò dixit S. Th. sup. q. 4, a. 2, delectationes esse propter operationes, et non operationes propter delectationes. Prob. 2° ant. Nihil magis est indignum ac perversum quam voluntatem, quia est facultas rationalis, caterarum potentiarum reginam servire et ancillari parti sensitivæ et inferiori, seu appetitui animali, cui debet dominari: atqui ita contingit dum homo deliberatè agens agit propter delecta-

tionem sensibilem tanquam propter finem; tunc enim ordinat operationem deliberatè voluntatis, ad delectandum appetitum inferiore tanquam ad finem ibi sistendo: ergo homo non potest agere propter bonum delectabile tanquam propter finem.

Hinc jure damnata sunt ab Innocentio X sequentes propositiones: *Opus conjugii ob solam voluptatem exercitum, omni peritùs culpâ caret et defectu veniali. Est nona. Et: Licet comedere et bibere usque ad satietatem absque necessitate ob solam voluptatem, modo non obsit valetudini, quia licitè potest appetitus naturalis suis actibus frui.*

Respondet Henno non licere quidem operari propter solam delectationem, quando delectatio non est finis à naturâ intentus, ut contingit in dictis propositionibus damnatis; finis enim comestionis aut operis conjugalis à naturâ intentus non est voluptas, sed hujus, procreatio prolis; illius, sustentatio corporis: ad licere operari propter solam delectationem, quando delectatio est finis à naturâ intentus, ut recreatio aurium ex musicâ, oculorum ex visione pulchri, narium ex olfactione floris.

Sed contra. Nego suppositum assumpti; falsum quippe est et maximè falsum delectationem sensibilem in ullâ operatione esse à naturâ seu Auctore naturæ intentam tanquam finem creaturæ rationalis, ut hucusque probavimus; unde neque in auditione musicæ, neque in visione pulchri, neque in olfactione floris, natura annexit aut intendit delectationem sensitivam aurium, oculorum, narium, ut in eâ tanquam in fine sistamus, sed ut ordinabilem et ordinandam à ratione ad finem honestum, puta, sublevamen naturæ, bonam consistentiam corporis, etc., quantum opus est animæ functionibus, eo modo quo delectationes in ludis, jocis, aliisve recreationibus, per virtutem eutrapeliæ temperatè assumuntur ad dictos fines honestos.

Totum hoc argumentum paulò fusiùs deductum compendio sic resumò. Homo, quotiescumque deliberatè agit, etiam circa objectum secundum se indifferens, tenetur agere propter finem honestum; quod si faciat, bene agit; si non faciat, malè agit: ergo non datur actus indifferens in individuo. Probatur ant. 1° Homo, quoties deliberatè agit, tenetur agere ut homo, seu secundum dignitatem et exigentiam naturæ rationalis et prout distinguitur à brutis: atqui hoc est agere propter bonum honestum quod est finis creaturæ rationalis: ergo. 2° Sicut entia naturalia per naturalem inclinationem diriguntur ab Auctore naturæ in fines proprios, ita agens liberum et morale ut est homo, dirigitur per præcepta ad finem sibi proprium, quod est bonum honestum et rationi conforme: ergo. 3° Apost. 1 Cor. 10, præcipit omnia fieri propter gloriam Dei, id est, propter finem honestum in quo virtualiter implicitè includitur gloria Dei: ergo. 4° Opus quod non dirigitur in finem honestum est opus otiosum, ideòque malum, quia opus dicitur otiosum, non quod sit ob finem malum, sed quod caret bono et honesto fine, seu, ut dicunt SS. Patres, quod caret utili-

tate aut necessitate : ergo. 5° Homo deliberatè agens non potest agere propter bonum delectabile sensibile tanquam propter finem : ergo tenetur agere propter bonum honestum. Patet aut., quia bonum delectabile sensibile est finis brutorum et partis sensitivæ, non creature rationalis.

Quod autem dicunt adversarii, licitum esse agere propter commoditatem et recreationem nature, concedimus, si id fiat juxta dictamen rationis ; agere autem propter commoditatem et recreationem nature juxta dictamen rectæ rationis non est querere delectationem ut finem, sed eam referre ad fines honestos et consequenter bene agere.

Huic rationi fundamentali sequentes subjungo. 1° Omnis actus in individuo fit juxta dictamen rectæ rationis vel non : si primum, est bonus ; si secundum, est malus ; bonitas enim moralis nihil aliud est quam conformitas ad rectam rationem, et malitia, quam defectus hujus conformitatis : ergo. 2° Omnis actus in individuo vel est vestitus omnibus debitis circumstantiis, vel non : si primum, est bonus, quia nihil ipsi deest ; si secundum, est malus, quia malum ex quovis defectu. 3° Finis actus humani in quo agens quiescit, vel est Deus, sive actualiter sive virtualiter, sive explicitè sive implicitè (perinde est ad propositum) intentus ; vel est creatura ; sub his enim duobus finibus omnes fines continentur : si primum, est bonus ; si secundum, est malus, quia hoc est uti fruendis et frui utendis, in quo est tota vite perversitas, ut alicubi dicit S. Augustinus.

Solemniter objectiones.

Obj. 1° illud tritum S. Hieron. Epist. 89 ad S. Aug. : *Bonum est, inquit, continentia, malum est luxuria, inter utrumque indifferens ambulare : digerere alvi stercorea, capitis naribus purgamenta projicere, sputis rheumata facere ; hoc nec bonum est nec malum.* Et Greg. Nazian. serm. 5 in Julianum, dicit *christianam philosophiam medium quoddam inducere inter bonum et malum, inter paucæ meritum et laudis.* Ergo. — Respondeo S. Hieronymum loqui de actibus indifferentibus spectatis ex parte objecti et secundum speciem. Idem dici potest de S. Greg. Nazian., aut quòd loquatur de medio inter meritum et demeritum vite æternæ, consequenter de actu indifferenti in ordine supernaturali, quem fatemur dari.

Inst. 1° : S. Hieron. immediate subjungit : *Sive enim feceris, sive non feceris, nec justitiam habebis, nec injustitiam ;* ergo apertum est ipsum loqui de actibus indifferentibus in individuo secundum finem et circumstantias ; quiddam enim fit, utique fit individuo, cum actiones sint singularium. Ita P. Henno. Et hæc est vis argumenti quod multum extollunt Scotiste. — Resp. : Nego consequ. et sto in solutione datâ, quæ ut explicetur et stabilietur, observandum est S. Hieronymum illic loqui de observantiâ legalium, et intendere probare eam non esse indifferentem, sed bonam vel malam, quod utique procedebat de ipsâ observatione spectatâ ex parte objecti et secundum speciem.

Non enim erat questio an observatio legalium esset bona vel mala, aut indifferens in individuo, sed utrùm esset bona vel mala secundum speciem et ex objecto. Ut autem ostendat S. Hieronymus non esse indifferentem, sed bonam vel malam ex objecto, adducit plura exempla actionum quæ secundum speciem et ex objecto sunt indifferentes, et dicit observationem legalium non esse sic indifferentem. Neque te moveat quòd dicat : *Sive feceris, sive non feceris ;* id enim in proprietate et omni rigore sermonis dicitur de actione secundum speciem. Sic strictè loquendo dicimus de specie : *Facere misericordiam est bonum, facere adulterium est malum, facere iter est indifferens ;* et qui fecerit misericordiam, habebit justitiam ; qui fecerit adulterium, habebit injustitiam ; qui fecerit iter, neque justitiam neque injustitiam habebit : sic, inquam, strictè loquendo dicimus de actionibus secundum speciem et ex parte objecti spectatis ; indeque magis evincitur hunc esse sensum S. Hieronymi, quòd post verba objecta subdat : *Observare autem legis ceremonias non potest esse indifferens, sed aut bonum est, aut malum ;* ubi est observare æquivaleret et facere, et tamen S. Hieronymus loquitur de observatione legalium secundum speciem, quam sic constat non esse indifferentem, sed malum. Ergo similiter quando dicit : *Sive feceris, sive non feceris,* loquitur de actibus indifferentibus secundum speciem et quantum ex meritis objecti. Utrùm verò ex oppositione vel omissione finis illæ actiones ex specie indifferentes quas refert fiant bonæ vel malæ, non dicit S. Hieronymus in verbis citatis.

Quantum ad id quod dicit P. Henno, id quod fit fieri in individuo, verum est, et dicitur etiam de specie quòd fiat scilicet in aliquo suo individuo ; non tamen inde sequitur quòd id quod tribuitur actioni factæ, illi conveniat ratione individuationis et non ratione speciei ; cum enim dico : *Facere misericordiam est bonum, bonitatem tribuo misericordie spectatæ non secundum individuationem, potest enim sic malè fieri, sed secundum speciem et ex meritis objecti.* Ergo similiter quando dico : *Facere iter, jacere sputum, etc., est indifferens, indifferentiam tribuo illis actionibus spectatis non secundum individuationem, sed secundum speciem.* Sive ergo feceris vel non feceris illas actiones de se indifferentes, non habebis justitiam nec injustitiam præcisè quia illas fecisti vel non fecisti ; et hic est planus sensus S. Hieronymi ; habebis tamen justitiam vel injustitiam quia fecisti vel non fecisti illas bono fine.

Ceterum, S. Hieronymum nullum agnovisse actum indifferentem in individuo, constat ex ejus Epistolâ ad Ctesiphontem adversus Pelagianos, tom. 2, pag. mihi 548, ubi referens verba Pelagii quibus impugnat necessitatem gratiæ ad singulos actus, ait : *Andite sacrilegum (Pelagium) : Si, inquit, voluero currere dignum, movere manum, sedere, stare, ambulare, discurrere, sputa jacere... semper mihi auxiliùm Dei necessarium erit? Audi, ingratus, Apostolum prædicantem : Sive manducatis, sive bibitis, sive aliud quid agitis, omnia in nomine Domini agite.* Agnoscit ergo S. Hieronymus

actiones de se indifferentes referendas esse in Dei gloriam; consequenter si non referantur, esse malas, bonas autem si referantur.

Inst. 2° : S. Hieron. in cap. 20 Ezech. explicans illud : *Dedi eis præcepta non bona, ait : Neque dixit : Dedi eis præcepta mala, sed non bona : neque enim statim ut quoa bonum non est sit malum ; sicut et Apostolus docet : Bonum est homini uxorem vel mulierem non tangere, sed propter incontinentiam unumquemque possidere vas suum in sanctificatione et castitate ; quod si feceris, nec bonum nec malum est. Ergo. — Resp. S. Hieronymus illic accipere bonum pro perfecto et meliori : quo sensu præcepta veteris legis dicuntur non bona, quia non erant perfecta sicut præcepta novæ legis. Similiter dicit tangere uxorem non bonum, quia non est perfectum sicut virginitas. Ut enim ipse S. Hieronymus exponit in Apologia adversus Jovinian. post medium, quæ sunt secundum se bona comparativè ad meliora dicuntur non bona, imò mala : Ergo, inquit, secundum hanc comparationis sensum, malum dicitur mulierem tangere, quia bonum seu melius est non tangere. Quando itaque dicit in objectione mulierem tangere nec bonum nec malum esse, intelligit non bonum, quia non est tam perfectum sicut non tangere, nec tamen malum quia secundum se est bonum.*

Obj. 2° cum eodem Henno. Non datur præceptum præfigendi cuiuslibet actioni finem honestum : ergo ruit præceptum fundamentum nostræ conclusionis. Prob. ant. Vel illud præceptum esset naturale, vel positum : neutrum dici potest. Non positum, quia cum Apostolus 1 Cor. 10, dicit : *Sive manducatis, sive bibitis, sive aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite*, non dat præceptum, sed consilium saluberrimum, ut benè advertit doctor Seraphicus. Non naturale, aliàs quilibet homo in ejus corde scripta est lex naturalis obligationem singulis momentis recurrentem in seipso experiretur. Tamen consulat se Thomista, consulat se quilibet nobis in hoc adversarius, et fateri tenebitur se nunquam credidisse, dubitasse, aut suspicionem vel minimam habuisse sibi inesse obligationem, dum spueret, purgaret ventrem, nares emungeret, etc., actiones illas in finem honestum referendi. Ergo. — Resp. : Nego ant. Ad probat., nego min. pro utràque parte : est enim præceptum et naturale et positum. Esse naturale patet ex primâ et ultimâ probatione rationis nostræ fundamentalis : esse positum, aut saltem naturale esse promulgatum in novo Testamento, patet ex Apost. 1 Cor. 10, cit. Quantum ad id quod opponit Henno contra primum, nego neminem hanc legem naturalem in se experiri. Fateor equidem in quibusdam minus attentis aut præjudiciis præoccupatis obscurari et fortè ignorari ; sed attentè se consulat Scotista aut quisquis alius, præjudicia exuat, illam experietur, et cum Thomistis agnoscat hominem teneri agere in omnibus secundum dignitatem et excellentiam suæ naturæ ; indignumque esse quòd more brutorum prosequatur bonum sensibile ut finem, et quòd appetitus rationalis serviat et mancipetur appetitui sensitivo, consequenter quòd in omnibus teneatur

intendere bonum rationis seu bonum honestum. Quantum ad id quod opponit 2°, scilicet Apostolum non dare præceptum, sed consilium, ut advertit doctor Seraphicus, doctori Seraphico (si tamen ita sentiat, quod quidam negant) oppono doctorum aquilam, lib. de Corrupt. et Grat. c. 3, ubi ait : *Præcipit Apostolus : Omnia vestra in charitate fiant* (quod intelligitur de charitate latè sumptò pro amore boni honesti) ; oppono doctorem Angelicum, scholarum magistrum, qui in 2, d. 40, a. ult. ad 7, expressè docet quòd, sicut est præceptum nihil agendi contra gloriam Dei, ita etiam est præceptum omnia virtualiter in gloriam Dei referendi, quod alibi pluries docet, sed discretè in c. 3 ad Coloss. lect. 3 : *Quidam dicunt, inquit, quòd hoc est consilium, sed hoc non est verum* ; oppono Cælestinum I, SS. Maximum, Bernardum et alios plures ; tandem oppono ipsa Apostoli verba, quæ afferuntur imperativo modo : *Facite* ; quod ubique in S. Scripturâ denotat præceptum rigorosum, quando materia est præcepti capax, nec ulla adest circumstantia quæ ad præceptum latè dictum seu consilium deflectat, ut cum dicitur : *Quod superest date eleemosynam : Hoc facite in meam commemorationem*, etc. Illic autem materia est apta præcepto, nec ulla est circumstantia sive ex præcedentibus, sive ex subsequentibus, quæ ista verba ad præceptum latè sumptum pro consilio detorqueat.

Urget P. Lector Jubilatus. Si hæc verba Apostoli continerent præceptum, non tantum in finem honestum, sed etiam in Deum tenerentur omnia referre, quòd videtur S. Sedes condemnasse in variis propositionibus, ut ostendimus in tract. nostro de Virtut. Theologicis, disp. 7, q. 8 ; et ideò, diu SS. Aug., Bernardus aliique SS. Patres asserunt verba Apostoli importare præceptum, intelligendi sunt de præcepto largè sumpto, sive prout importat directionem, non obligationem ; aliàs non viderentur à censurâ apostolicâ satis immunes. — Resp. in hæc instantiâ plura esse animadversione digna. 1° Equidem ex verbis Apostoli tenentur omnia referre in Deum, non relatione actuali, aut virtuali explicitâ, sed implicitâ, quod est agere propter bonum honestum, in quo Deum implicitè intendimus. 2° Hanc autem relationem virtualem implicitam à S. Sede fuisse condemnatam nec probavit nec probare potuit P. Lector, cum sit absolutè falsum. 3° Consequenter, ut SS. Patres qui agnoscent præceptum in verbis Apostoli à censurâ apostolicâ sint immunes, non est necesse eos intelligere de præcepto latè sumpto pro consilio dirigente. Et dic velim quomodò eximere à censurâ apostolicâ doctorem Angelicum qui formalissimè dicit : *Quidam dicunt quòd hoc est consilium, sed hoc non est verum.*

Inst. contra præceptum naturale : Si istud præceptum esset naturale deberet reduci ad aliquod præceptum Decalogi, in quo omnia præcepta naturalia continentur : atqui ad nullum potest reduci, aut assignetur : ergo. — Resp. huic argumento duplicem adhiberi solutionem. Quidam negant min., et dicunt hoc præceptum reduci ad præceptum dilectionis Dei, quia cum et

præcepti dilectionis Dei tenemur habere Deum pro ultimo fine, ita etiam ad eum referre omnes actiones nostras, saltem implicitè et mediatè eas ordinando ad finem honestum. Alii negant majorem et dicunt quòd, sicut dantur quedam veritates quæ per se non pertinent ad objectum fidei, sed sunt quedam præambula ad fidem, ut Deum existere, esse unum, sicut docet auctor 1 p., q. 2, a. 2, ad 1, ita sunt quedam præcepta naturalia quæ non continentur in Decalogo, sed sunt quasi præambula ad illud, quale est præceptum diligendi seipsum; et ad hoc, inquirunt, reducitur præceptum non agendi nisi ex fine honesto, quatenus homo ratione elevatus supra naturam brutorum debet diligere dignitatem suam, consequenter semper agere ut homo, hoc est, secundùm dictamen rationis, et non assimilari brutis insipientibus quibus non est intellectus. Utraque solutio est bona.

Repones: Quaecumque sit istud præceptum, sive naturale, sive positivum, est affirmativum: atqui præcepta affirmativa, licet semper obligent, non tamen obligant pro semper: ergo. — Resp. 1° nos non obligari pro semper referre actiones nostras in bonum honestum, quia non semper agimus deliberatè; conclusio autem nostra est de actibus deliberatis. Si dicas nos non magis teneri referre actiones nostras in bonum honestum, quàm agere deliberatè, nego; quia non est in potestate nostrâ semper deliberatè agere, benè tamen omnes actus deliberatos in finem honestum referre. Resp. 2° præceptum continens universalitatem actionum deliberatarum, quale est istud de quo agitur, obligare pro semper, quando actiones sunt deliberatæ. Resp. 3° istud præceptum non tantùm esse affirmativum, sed etiam negativum, nihil agendi otiosè et sine dictamine rationis.

Replicabis: Præceptum hoc, semper et in omnibus agendi propter finem honestum, est nimis rigorosum et onus intolerabile, ex quo nempe sequitur homines fermè continuò peccare, saltem venialiter; continuò enim occurrunt communes et leves actiones ex se indifferentes, ut spuere, fricare manus aut barbam, movere pedem, pileum, librum, surgere, sedere, ambulare, etc., quas homines non solent nec recordantur referre ad finem honestum. Item, qui ludant, bibunt, comedunt, se calefaciunt, etc., in hisque delectationem percipiunt, peccant quoties has actiones et delectationem perceptam ad finem honestum non referunt, quòd frequenter accidit. — Resp. hoc præceptum ritè intellectam non esse neque nimis rigorosum, aut onus intolerabile, neque sequi ex eo homines continuò peccare; quia non requirimus actualem relationem in finem honestum, seu reflexivam cognitionem ordinativam in bonum finem; sed sufficit virtualis, quæ habetur vi intentionis precedentis actualis, saltem generalis, vivendi et semper agendi secundùm rationem et meliori quo potest modo, quæ virtualiter permanet nisi revocetur per contrariam intentionem. Non ergo ex nostrâ sententiâ sequitur in his communibus et levibus actionibus continuò peccari, quia vel virtualiter referuntur ad finem honestum, vel sunt in-

deliberatæ, ut ordinariè accidit. Quòd si sint deliberatæ et ad nullum finem honestum referantur, non est inconveniens eas computare inter peccata, sicut varias alias actiones otiosas quæ carent piâ utilitate aut justâ necessitate. Similiter, in aliis actionibus ludendi, se calefaciendi, comedendi, bibendi et similibus, non ita frequenter, ut fingitur, peccant homines prohi, quia non rarò referuntur virtualiter ad finem honestum. Sic, v. g., cùm fame urgente, aut horâ invitante, accedis ad mensam, delectationemque in cibo et potu percipis, non ideò statim accusandus es peccati, si moderatè bibens et comedens sis in eâ generali intentione virtualiter remanente, quam quilibet vir probus habet, vivendi et agendi semper secundùm rationem et meliori quo potest modo; tunc enim illæ actiones et percepta in eis delectatio referuntur virtualiter ad finem honestum, nempe ad rectam et bonam habitudinem corporis, quantum necessaria est ad suas et animæ functiones. Accedit quòd qui salutis suæ non sunt incuriosi manè et pluries in die soleant referre actiones suas in Deum.

Repones eum Henno: Non potest assignari quis sit iste finis honestus quem habere debet homo dùm fricat barbam, purgat ventrem, etc. Ergo. — Resp. harum et similiarum actionum dùm deliberatè fiunt (sæpiùs enim fiunt indeliberatè) finem se ultròingere, nempe, ut modò dicebam, sublevamen naturæ et rectam habitudinem corporis, secundùm dictamen rationis, ad suas et animæ functiones necessariam.

Insistes cum eodem: Spuere propter levem indigentiam aut commoditatem naturæ, non est malum, quia in eo actu nulla est inhonestas; neque bonum moraliter, cùm nemo dicat hominem dignum laude eò quòd spuere, pulices occiderit, etc., ergo indifferens. Item, quæ honestas vel inhonestas fingi potest in hoc quòd quis faciat actum indifferentem ex se, v. g., deambulet merè ad exercitium libertatis, aut quia placet? — Resp. ad primum: Nego ant. pro secundâ parte. Isti enim actus leves qui fiunt propter indigentiam seu commoditatem naturæ, sunt boni; et qui illos faciunt, sunt laude digni, non præcisè quia hoc faciunt, sed quia faciunt ex honesto fine et ut hominem decet. Ad secundum, respondeo quòd seu el aut iterùm experiri et exercere suam libertatem in aliquo actu indifferenti sit honestum et conforme rationi; sæpiùs et otiosum, quia tunc caret utilitate aut necessitate.

Inferes: Ergo illæ actiones leves quæ fiunt propter honestum finem, et ideò secundùm nos sunt bonæ, possunt esse materia voti; et quæ non fiunt propter honestum finem et sunt malæ, possunt esse materia confessionis et absolutionis: utrumque autem est falsum et absurdum. 1° Absurdum videtur quòd quis vovent se calefacere, spuere, purgare ventrem, ambulare, etc. 2° Nemo est qui se accuset se spuere, purgasse ventrem, fricasse barbam, ambulasse, se calefacisse, etc., absque honesto fine, neque auderet confessarius his solis actionibus absolutionem impendere. Ergo. — Resp. ad primam partem illatam, inter has

actiones quasdam esse que licet sint bonæ dum fiunt ex honesto fine, meliùs sit tamen eis abstinere: sic ambulare, se calefacere ad sublevamen nature, est bonum, meliùs tamen est ab iis abstinere causâ mortificationis; et de his non potest esse votum, quia votum debet esse de meliori bono. Sunt autem aliæ quæ sunt necessarie ad rectam corporis consistentiam et sanitatem, et à quibus abstinere non esset meliùs; et hæc quatenus sunt necessariae et quatenus fiunt propter finem propter quem sunt necessariae, possunt voveri, non secus ac alia bona quorum oppositum non est melius. Ad secundam partem illati, respondeo has actiones communes et leves sæpè esse indeliberatas, et si sint deliberatæ, sæpè referri virtualiter ad finem honestum, et ideo esse materiam dubiam confessionis et absolutionis; quapropter poenitentes de iis non se accusant, et si se accusarent, prudens confessarius absolutionem non impenderet. Si tamen certò constaret has actiones esse deliberatas et factas absque honesto fine et sine dictamine rationis, possent esse materia confessionis et absolutionis, sicuti actus otiosi de quibus se accusant poenitentes timorati saltem in genere, dum dicunt se in multis egisse otiosè.

Obj. 5° et simul instabis: Omissio actus non præcepti, v. g., auditionis missæ die feriali, aut recitationis officii in laico, non est mala, quia ad illud non tenetur; neque bona, quia ejus oppositum est bonum: ergo indifferens; ergo etiam indifferens actus quo quis vult omittere.— Resp. omissionem actus non præcepti voluntariam et deliberatam de qua hic agitur, si sit rationabilis, seu secundum dictamen rationis, esse bonam; si non sit rationabilis, esse malam. Quamvis enim laicus non teneatur simpliciter et vi præcepti ecclesiastici recitare officium aut audire missam die feriali, quando tamen voluntariè et deliberatè omittit, tenetur omittere secundum dictamen rationis, ex generali præcepto quo quilibet tenetur in omnibus actibus deliberatis agere ut homo et rationabiliter: quod præceptum cadit non solum super actus, sed etiam super omissiones actuum quatenus sunt voluntariæ et deliberatæ. Unde S. Th. 2-2, q. 54, a. 3, agnoscit culpam venialem in omissione actus non præcepti, si sit ex defectu fervoris. Qui ergo omittit vellet actum non præceptum, puta, auditionem missæ aut recitationem officii propter honestam occupationem, benè faceret; si ex pigritiâ aut contemptu, malè faceret, imò etiam si præcisè et solum quia non tenetur; tunc enim ista volitio esset otiosa, carens piâ utilitate aut justâ necessitate.

Obj. 4° et simul instabis. Potest quis reputare sententiam Scoti probabiliorem, et ignorare invincibiliter esse præceptum præfigendi bonum et honestum finem cuilibet actioni deliberatæ. Si ergo agat opus ex objecto indifferens et propter finem indifferenter, ejus actus non erit bonus, quia ex objecto et fine est indifferens; neque malus, quia ratione ignorantia invincibilis excusatur: ergo indifferens.— Resp.: Quidam existimant posse in hoc casu dari actum indifferenter per accidens et ratione ignorantia invincibilis, ideo-

que sententiam S. Th. esse intelligendam per se et ex natura rei. Meliùs tamen videtur negandum posse dari ignorantiam invincibiliter obligationis præfigendi suis actionibus finem honestum, quia nemo ratione compos videtur posse invincibiliter ignorare se teneri agere ut hominem et secundum rationem, cum hoc sit dictamen generale syndereseos et primum principium practicum quod à nemine invincibiliter ignoratur, nec ab ipsâ gentilitate fuit ignoratum; unde illud poetæ: *Ni ratio jubeat, digitum exere, peccas.*

Obj. 5°: Concilium Constantiense, sess. 13, act. 6, damnavit hæc propositionem Joannis Hus: *Nulla sunt opera indifferenta; sed hæc est divisio immediata humanorum operum, quòd sint vel virtuosa vel vitiosa.* Ergo.— Resp. dist. ant.: Concilium Constantiense damnavit hæc propositionem in sensu heretico Joannis Hus, concedo; in sensu catholicorum, nego. Ideò Joannes Hus dicebat nulla opera esse indifferenta, sed omnia virtuosa aut vitiosa, quia contendeat omnes actus hominis justè esse bonos, et omnes actus hominis peccatoris esse malos: *Sicut enim, inquebat, peccatum inficit universaliter omnes actus hominis vitiosos, sic virtus vivificat omnes actus hominis virtuosos.* Hoc autem est apertè falsum et à nostrâ sententiâ alienum; potest enim et justus facere opus venialiter malum, et peccator opus moraliter bonum, ut dare eleemosynam. Ad hæc doctrinâ Joannis Hus non multum ablutit hæc propositio Quesnell: *Amore Dei in corde peccatorum non amplius regnante, necesse est ut in eo carnalis regnet cupiditas, omnesque ejus actiones corumpat*: est 45 inter damnatas: affines sunt 44, 46, et sequentes usque ad 59.

Obj. 6°: Potest dari actus indifferens secundam speciem: ergo et in individuo. Probatur consequentia: 1° quia omnis species debet posse salvari in aliquo individuo; 2° quia species et individuum à parte rei identificantur: ergo.— Resp.: Nego conseq. Ad primam probationem, illam concedo de specie absolutâ et completâ, nego de specie incompletâ et sub præcisione, qualis est indifferencia. Vide explicatam solutionem art. præced. Ad secundam probationem, dist. ant. Species et individuum identificantur à parte rei inadæquatè, concedo; adæquatè, nego. Individuo enim addit speciei finem et circumstantias.

ARTICULUS VII.

Utrum et quomodo voluntas humana ut sit bona, debeat conformari voluntati divinæ?

Postquam S. Th. egit q. 18 de bonitate et malitiâ actuum humanorum in communi, agit q. 19 de bonitate et malitiâ actus interioris seu imperantis à voluntate elicitæ; et q. 20, de bonitate et malitiâ actus exterioris seu imperati.

Quantum ad primum, quamvis ex dictis constet bonitatem et malitiam sumi ab objecto quod respectu actus interioris seu imperantis est finis, quia tamen objectum non significat nisi ut subest regulis morum estque illis conforme vel difforme, examinat S. doctor quomodo bonitas voluntatis pendeat ab istis regulis.

Est autem duplex regula morum, una remota et extrinseca, scilicet lex æterna, quæ est ipsa ratio divina omnes creaturas in suos fines dirigens; altera proxima et intrinseca, scilicet dictamen nostræ rationis, seu conscientia. De lege æternâ dicemus cum auctore in tract. de Legibus. De conscientia verò, quia est quasi basis totius theologiæ moralis et materia apprime necessaria, specialiter dicam dissert. sequenti, hic duntaxat perpenurus, circa hanc q. 49, utrùm et quomodo voluntas humana ut recta sit debeat conformari voluntati divinæ, à quâ lex æterna habet suam efficaciam et vim obligandi. Quantum ad q. 20, explicat in eâ S. doctor quomodo actus exterior et interior pendant ab invicem in bonitate et malitiâ, de quo nos supra: unde circa illam superest nobis tantum examinandum an actus exterior addat bonitatem vel malitiam actui interiori, et eventus sequens actui exteriori; sicque hanc præsentem dissertationem tribus articulis complebimus.

Circa difficultatem præsentis articuli, suppono voluntatem humanam ut si bona, generaliter loquendo, debere esse conformem divinæ voluntati, quia prima bonæ voluntatis humanæ regula et mensura est divina voluntas; primum enim in unoquoque genere est mensura cæterorum illius generis, divina autem voluntas est primum et summum bonum; sed in quo et quomodo debeat conformari difficultas est.

Quadrupliciter namque humana voluntas potest intelligi conformari divinæ voluntati, juxta quadruplex genus causarum, efficientis, formalis, materialis et finalis. 1° In ratione causæ efficientis, quando scilicet voluntas humana vult et facit quod voluntas divina vult et facit eam velle et facere: et hæc conformitas semper adest; impossibile est enim quòd Deus faciat hominem velle aut facere, et quòd homo non velit aut non faciat. 2° In genere causæ formalis, quando voluntas humana agit analogice per formam per quam Deus agit, scilicet per charitatem. De hæc duplici conformitate non est hic quæstio, sed de conformitate in genere causæ materialis et finalis, seu quoad rem volitam et motivum volendi. Ib. a. 10, o. Pro cuius majori elucidatione,

Notandum est insuper in objecto voluntatis duo esse consideranda: unum quod est quasi materiale, scilicet ipsa res volita; aliud quod est quasi formale, scilicet ratio volendi, quæ est finis: sicut in objecto visus, color est quasi materiale, lux verò quasi formale, quia per eam efficitur color visibilis actu. Et sic ex parte objecti duplex conformitas inveniri potest: una ex parte voliti, ut quando homo vult aliquid quod Deus vult; alia ex parte rationis volendi, sive ex parte finis, ut eam aliquis propter hoc vult aliquid propter quod Deus vult: hæc dicitur conformitas in volito formali; prima conformitas, in volito materiali: et de utraque procedit quæstio, supposito tamen quòd voluntas divina innoscescat circa particulare opus; nam si non innoscescit, potest esse bona voluntas absque conformitate, quantum ad istud opus; sic 2 Reg. 7 David laudatur quòd voluerit adificare do-

num Domini, quod tamen Deus non volebat (Q. de Verit., a. 7.)

Tripliciter autem potest nobis innoscescere divina voluntas; scilicet per revelationem, per operationem et per præceptum. Hoc ipso enim quòd Deus revelat aliquid, aut operatur, sive immediatè per se, sive mediantibus causis secundis, vel præcipit fieri, manifestum est id ipsum velle. *Ihis notatis et suppositis,*

Dico: Voluntas humana ut recta sit, tenetur conformari divinæ voluntati in volito formali, non autem in volito materiali, nisi ejus voluntas innoscescat præcepto, vel prohibitione. Est communis cum auctore. Ille q. 9, a. 10, o. et q. 25 de Verit., a. 8.

Probatur prima pars. Volitum formale divinæ voluntatis, seu ejus motivum ut ultima ratio volendi, est bonum commune et divinum, seu bonum commune totius universi, prout ultimatè ordinatur ad ipsum Deum et ejus gloriam; omnia enim propter semetipsum fecit Dominus: atqui voluntas humana ut recta sit, debet velle quodcumque vult propter bonum commune et divinum ut ultimum finem: ergo. (Hic ibid.) *Probatur min.* 1° Appetitus naturalis cujuslibet partis ordinatur in bonum commune totius: ergo à fortiori quod appetitur ab appetitu rationali, debet referri in bonum commune. 2° Voluntas humana non potest esse recta, nisi quatenus appetit bonum verum et honestum, ut *probavimus supra*; atqui appetendo bonum verum et honestum virtualiter implicite appetit bonum divinum, cuius bonum honestum est inchoatio et participatio: ergo. (Ibid. ad 1.)

Probatur secunda pars. Eadem res volita quæ est objectum materiale voluntatis, potest sub diversâ consideratione esse bona et mala: v. g., mors latronis considerata à iudice ut necessaria bono communi, est bona; considerata ab uxore ut noxia familiæ, est mala; consequenter voluntas quâ iudex, cuius est attendere ad bonum commune, vult mortem latronis, est bona; et voluntas quâ uxor, cuius est attendere ad bonum familiæ, non vult mortem mariti, est etiam bona: quia voluntas quæ rem non vult sub ratione mali, non est minus bona quàm ea quæ vult rem sub ratione boni. Atqui Deus, ut provisor universalis, attendit in volendo ad rationes universales, quales sunt bonum commune universi, ad quod necesse est esse et conservari contraria; et manifestatio suorum attributorum, secundum quas rationes res à Deo volita est bona, quæ tamen secundum rationes particulares ad quas homo debet attendere, et ad quas Deus vult ipsum attendere, est mala: ergo voluntas humana ut sit recta, non tenetur conformari divinæ voluntati in volito materiali. *Minor clarabit exemplo:* Deus, ut supremus totius mundi director et provisor, secundum exigentiam et rationes universales boni communis et suæ gloriæ, vult patrem meum mori in hæresi et damnari; ista mors et damnatio secundum istas rationes universales considerata est bona, et ideo bona voluntas quæ illam vult. Ego privatus homo, cuius non est ad istas rationes universales attendere, sed ad particulares, sive proprii suppositi secundum m-

clinationem naturalem quæ bona est et à Deo, sive parentis secundùm pietatem quam, etiam Deo mandante, sectari teneor, nolo istam mortem et damnationem. Ista mors et damnatio secundùm istas rationes particulares considerata, est mala: ergo bona voluntas quæ eam non vult; ita ut, quamvis videar ex unâ parte recedere à voluntate divinâ, ex aliâ tamen sic volendo conformor indirectè ipsi voluntati divinæ, quia sic me velle Deus ipse vult. Unde S. Aug. in Enchirid. c. 101, ait: *Aliquando bonâ voluntate homo vult aliquid quod Deus non vult: tanquam si bonus filius patrem velit vivere quem Deus bonâ voluntate vult mori.* (Ibid. o.)

Confirmatur 1°. Nemo sanæ mentis dicet me teneri velle omnia mihi nociva quæ, Deo volente, mihi accidunt, famem, morbum, conflagrationem domûs et horrei, rigorem frigoris, ardorem solis, serpentes, pulices, et, ut modò dicebam, mortem et damnationem parentum meorum, ita ut mihi non liceat, quantum possum, illa fugere aut contra conari.

Confirmatur 2°. Si voluntas humana teneretur conformari voluntati divinæ in volito materiali, sequeretur quòd qui contrahit matrimonium aut vovet religionem, teneatur contrahere aut vovere, sicque nullum esset respectu agentis opus consilii; quia hoc ipso quo profert verba contractûs matrimonii aut votû, scit Deum ita velle: absurdum consequens: ergo.

Dixi: *Nisi voluntas divina innotescat præcepto vel prohibitione*; quia voluntas Dei præcipiens aut prohibens habet semper annexam voluntatem obligandi hominem ad volendum et agendum quod præcipit, aut non volendum nec agendum quod prohibet; quod non habent aliæ voluntates, sive beneplaciti, sive consilii, sive permissionis.

Solvuntur objectiones.

Obj. 1°. S. Th. in 1, d. 48, q. unicâ, a. 4, dicit: *Licet voluntas ut natura et appetitus sensitivus possit refugere id quod Deus vult, deliberatâ tamen voluntate teneatur conformari divinæ voluntati in volito*: atqui ibi loquitur de volito materiali, quia circa volitum formale non habet locum appetitus sensitivus aut voluntas ut natura; et sic Christus refugiebat mortem atque orabat ut transiret calix ex appetitu sensitivo ut naturâ, secundùm autem rationem deliberatam volebat mortem et conformabatur voluntati divinæ in volito materiali. Item S. doct. q. 25 de Verit. a. 8, ad 5, dicit quòd *voluntas prælati non est regula nostræ voluntatis sicut divina voluntas, sed præceptum*. Ergo voluntas divinâ independentè à præcepto est regula voluntatis nostræ. — Resp. indubitatum prorsus esse mentem S. Th. cum et conclusio nostra et ejus probatio sint in terminis ex ipso hic a. 10. Unde ad primum, dist. min. Atqui ibi loquitur de volito materiali, quantum ad primum membrum propositionis, seu respectu appetitus sensitivi et voluntatis ut nature, concedo min.; quantum ad secundum membrum, seu respectu voluntatis deliberatæ, subdistinguo. Loquitur de volito materiali secundùm se, nego; de volito materiali formaliter et

reduplicativè prout subest volito formali, concedo. Igitur S. doct. non facit hic oppositionem inter appetitum sensitivum, seu voluntatem ut naturam, et voluntatem deliberatam, in hoc simpliciter quòd appetitus sensitivus, seu voluntas ut natura, non teneatur conformari volito materiali, teneatur autem voluntas deliberata; sed in hoc quòd, cum appetitus sensitivus et voluntas ut natura non attingant rationes superiores et universales propter quas Deus vult, sed tantùm particulares sibi proprias et connaturales, possunt secundùm illas refugere volitum Dei materiale, neque tenentur conformari in volito formali quòd non cognoscunt. At verò voluntas deliberata potest attingere rationes superiores et particulares, et quamvis secundùm rationes particulares non teneatur conformari volito Dei materiali, tenetur tamen secundùm rationes superiores et universales conformari illi, non secundùm se, sed formaliter et reduplicativè, ut subest volito formali superiori et universali, quòd est conformari in ipso volito formali.

Ad id quod dicitur de Christo, nego assumptum. Cum enim in Christo nullus actus appetitus sensitivi præveniret rationem, mortem refugit et oravit ut transiret calix, non solùm voluntate ut naturâ aut solo appetitu sensitivo, sed etiam voluntate et actione deliberatâ, non quidem deliberante secundùm rationes æternas et superiores, sed particulares et temporales.

Ad secundum, nego consequ.; loquitur enim ibi S. doct. de formali volito, et sensus est quòd cum voluntas divina procedat ex motivo superiori et universali boni divini, illi nos teneamur conformari independentè à præcepto: at superior agit secundùm motiva et rationes particulares quibus non teneamur conformari nisi accedat præceptum.

Obj. 2°. Tenemur, secundùm primam partem conclusionis, conformari voluntati divinæ in volito formali: ergo et in materiali. Probatur consequ. dupliciter. 1° Motivum formale voluntatis divinæ est ratio universalissima: atqui sub ratione universali volendi continentur omnes particulares: ergo, si teneamur conformari voluntati Dei formali ejusque universali motivo, tenemur etiam conformari particularibus motivis. Subsumo. Atqui conformari in volito materiali est conformari illi secundùm particulares rationes: ergo, 2° Volitum Dei formale non reperitur in abstracto, sed in concreto, et ut illi vel illi materie applicatum: ergo si teneamur conformari in volito formali, etiam et in materiali. — Resp.: Nego consequ. Ad primam probationem, dist. maj.: Motivum formale voluntatis divinæ est ratio universalis in attingendo et causando, concedo maj.; in essendo et prædicando, nego maj., et distinctâ min. ad sensum maj. nego consequ. Est ergo motivum divinæ voluntatis ratio universalissima non in prædicando, quasi genus aut species prædicabilis de suis inferioribus, sed est universalissima quatenus spectat bonum universi et bonum infinitum: modus autem agendi secundùm illam rationem universalissimam est specialis et distinctus à modo agendi creaturarum secundùm rationes particulares. Imò, in

hoc quòd iste modus influentia causandi sit secundùm rationes universalissimas, sequitur quòd non teneat conformari volito materiali, excepto præcepto; quia tanta est universalitas illa dispositionis divinæ, ut etiam complectatur motuum nostræ voluntatis, et velit Deus secundùm has rationes universales quòd ea que vel non præcipit vel mihi sunt nociva aut ad me non pertinent, non teneat velle secundùm rationes particulares; unde dùm sic eas noto, licet à Deo volitas secundùm rationes universales, indirectè conformatur voluntati divinæ, ut jam notavi.

Ad secundam probationem respondet Joannes à S. Th. non repugnare quod voluntas aliquid in abstracto consideret, et sub abstractà et inadæquatà consideratione illud velit, quia voluntas potest velle aliquid in universali et in abstracto, saltem amore simplicis complacentiæ; sed, hæc responsione in suâ probabilitate relicta, — resp. cum auctore: Dist. cons.: Ergo tenemur conformari volito materiali secundùm se et absolute, nego cons.; reduplicativè ut subest formali, seu, ut loquitur auctor, secundùm quod consideratur sub ordine ad finem divinæ voluntatis, concedo conseq., quia iste ordo semper debet nobis placere, et hoc est conformari in volito formali. Nostra autem conclusio intelligenda est de volito materiali secundùm se et attentis rationibus particularibus. Sic Christus mortem quam secundùm se et secundùm rationes temporales nolebat, eandem volebat prout stabat sub ordine divinæ providentiæ. (Q. 25 de Verit. a. 8, o.)

Obj. 5^a: In oratione Dominicâ petimus ut fiat voluntas Dei, sicut in celo et in terrâ: atqui in celo beati conformantur divinæ voluntati, etiam in volito materiali: ergo. — Resp.: Dist. maj.: Petimus ut fiat voluntas Dei sicut in celo et in terrâ, quantum ad ea que præcipit, concedo; quantum ad omnia volita materialia non præcepta, subdistinguo. Si secundùm se considerentur, nego; si considerentur prout subsunt divinæ providentiæ et ejus fini universali, concedo. (2-2, q. 82, a. 9, ad. 1, et in Catenâ aur. in hæc verba.) Petimus ergo in oratione Dominicâ gratiam adimplendi omnia Dei præcepta sicut adimplentur in celo, non autem ut conformentur nostræ voluntates divinæ in omni volito materiali; id namque nec debemus nec quandoque possumus, nisi ista volita materialia considerentur formaliter ut subsunt fini universali divinæ providentiæ, quod est conformari in volito formali. (Q. 25 de Verit., cit.) Quòd beati conformantur volito materiali, ideo est quia sunt in statu perfecto in quo, cognitâ Dei voluntate, non operantur amplius secundùm rationes particulares et temporales, sed solum secundùm rationes æternas et superiores, atque ex eodem motivo quo Deus vult, quia fixè et immobiliter adherent Dei voluntati quoad omnia, etiam complacendo in aliorum damnatione, juxta illud Psal. 57: *Lætabitur justus cum viderit vindictam*. Id autem non competit nobis viatoribus qui debemus attendere ad rationes particulares et temporales, secundùm quas nobis est licitum et quandoque debitum velle oppositum voliti materialis, ut in permissione peccati aut

mali proximi cui Deus vult nos bene velle et bene facere.

Inst. 1^a. Omnis Dei voluntas sive præceptiva, sive non, sive in volito formali, sive in materiali, est justissima, imò et regula nostræ voluntatis: unde S. Aug. super Psal. 55: *Voluntas tua, inquit, corrigenda est ad voluntatem Dei, non illa curanda est ad te, et rectum habebis cor*. Ergo tenemur illi conformari in omni volito etiam materiali non præcepto. — Resp. ad ant. 1ª nos non teneri velle omne quod justum est nisi sit præceptum, alioquin teneremur ad omnia consilia. 2ª Contingit quòd id quod justum est respectu Dei ut universalis provisoris secundùm rationes superiores et universales agentis, sit injustum respectu hominis, qui, cum non sit provisor universalis, sed agens particulare, debet attendere ad rationes particulares sibi proprias. Id patet in permissione peccati aut damnatione hominum quam Deus secundùm superiores causas justissime vult, quam tamen homo non debet nec potest velle. Ad id quod additur voluntatem Dei esse regulam voluntatis nostræ; est equidem, at non semper obligans, sed aliquando oppositum permittens, imò ad oppositum secundùm rationes particulares obligans. Si dicas quòd ipsum volitum divinum, ut primum in tali genere, sit regula et mensura cæterorum, respondeo primum volitum à Deo, quod est regula cæterorum, esse volitum ejus formale, scilicet finem voluntatis ejus qui est sua bonitas. Unde, cum voluntas nostra divinæ voluntati in fine conformatur, ad primum volitum omnia nostra volita regulantur. Ad S. Augustinum, respondeo ipsum loqui de eo qui curvat ad se voluntatem divinam præceptivam; si enim non sit præceptiva, non obliquatur cor nostrum nolendo quod vult. (Q. 25 de Verit. cit. ad 5, secundo loco.)

Inst. 2^a: Lex amicitie exigit inter amicos concordiam voluntatum, quòdque habeant idem velle et idem nolle: unde 1 Reg. Deus increpat Sarnuelem quòd laqueret Saulem reprobatum: *Usquequò, inquit, tu ingeres Saül, cum ego projecerim eum ne regnet? Ergo*. — Resp. quòd amicitia consistat in concordia voluntatum magis quoad finem quam quoad ipsa volita materialia: plus enim esset amicus febricitanti medicus qui ei vinum negaret propter desiderium sanitatis, quam si vellet ejus desiderio satisfacere de vini potatione in periculum sanitatis. (Ibid. ad 1.)

Addit Joannes à S. Th., et post ipsum Gonet., non eodem modo loquendum esse de legibus amicitie cum Deo et cum hominibus, nam voluntas Dei est universalissima et complectitur omnia: unde non solum vult aliquid fieri, sed etiam vult aliquid illi rei contrariari et in oppositum tentari; vult enim multa non pertinere ad nos, nec circa illa nos obligari ad velle vel nolle. Unde implet leges amicitie cum Deo qui aliquando conatur in oppositum, secluso præcepto, nam id totum complectitur voluntas talis amici.

Ad id quod additur de Samuele lugente Saül, respondeo Samuelem non reprehendi quasi peccaverit, sed instrui Saulem esse absolute rejectum, idòque cessandum à luctu inutili.

Appendix.

Petes 1° utrūm, quamvis non teneamur conformari voluntati divinæ in vólito materiali, non sit saltem melius et laudabilius illi conformari?—Resp. Melius et laudabilius est conformari vólito materiali, quando est nobis liberum illud velle vel nolle; secūs si non sit nobis liberum nec licitum istud velle. Secunda pars patet ex terminis. Probatur prima pars. 1° Quia si mihi sit licitum hoc vólitum materiale velle ex particularibus motivis, puta, aliquam humiliationem aut afflictionem temporalem, eò melius erit quò melius motivum adjunxero : atqui voluntatem Dei impleri per se loquendo est melius motivum, modò non interveniat impedimento quo mihi id non maneat licitum : ergo ex tali motivo conformari vólito materiali est melius et laudabilius. 2° Quia tunc voluntas humana magis subjicitur voluntati Dei, cum tunc illi magis conformetur.

Petes 2° in quibus casibus nobis licitum sit aut illicitum velle vel nolle vólitum Dei materiale?—Resp. id esse nobis illicitum in duplici casu : 1° quando objectum non est positivè vólitum, sed permíssum tantum, ut peccatum; 2° quando præceptum est de opposito illius quod Deus vult secundum rationes superiores, ut dum vult damnationem meam aut alterius, aliudve quod vergat in damnum spirituale meum aut proximi, item quod nocet temporaliter proximo aut interdum mihi; quia ex præcepto charitatis teneor velle mihi et proximo bonum spirituale, item proximo regulariter bonum temporale, aut saltem indemnitatem à damno temporali; respectu verò mei quandoque teneor, ut si bonum meum temporale sit alteri, v. g. familiæ necessarium; quandoque non teneor, ut si bonum meum temporale me solum afficiat. Extra autem hunc duplicem casum, liberum est nobis velle vólitum Dei materiale, ideoque ejus voluntati in eò conformari melius est et laudabilius; et ita communiter se gerunt viri perfecti in laboribus, ærumnis et afflictionibus hujus vitæ, dicendo : Fiat voluntas Dei.

Petes 3° utrūm in vólitis materialibus quibus non tenemur conformari, qualia sunt omnia in quibus non intervenit præceptum, possimus conari contra?—Resp. Si res sit facta irrevocabiliter, quamvis non teneamur illi complacere, imò possimus de eo dolere et optare ut non sit si fieri posset; stultum tamen foret conari contra, et ideò injuriosum Deo quia esset velle eum mutabilem.

Si vero res non sit facta, sed tamen certò futura, et hoc scitur vel ex revelatione, vel aliunde, resp. sub distinctione. Non licet conari ut non fiat quatenus est formaliter vólita efficaciter à Deo : quia 1° hoc esset frustraneum; voluntati enim ejus absolutæ quis resistit? 2° esset impium velle voluntatem Dei reddere inefficacem, nec velle illi et hujus potestati subjici. Licet autem conari contra illam materialiter consideratam et prout pendet à causis particularibus : 1° quia sic non frustrabitur divina voluntas; 2° quia non te-

nemur cedere causis particularibus, nec Deus id magis jubet quàm jubet conformari ipsi vólito materiali. 3° Patet exemplis; sic Deus multis sanetis revelavit mortem eorum, qui tamen adhibuerunt et adhibere tenebantur medicamina contra infirmitatem. Sic Christus revelavit Petro trinam negationem, qui tamen debebat conari ne peccaret. Sic Christus ipse noverat mortem suam proximè futuram, et tamen rogavit Patrem ut transiret ab eo hora.

ARTICULUS VIII.

Utrūm actus exterior addat bonitatem vel malitiam actui interiori?

Non querimus utrūm actus exterior sit bonus vel malus; ita esse pro certo supponimus. Hoc ipso enim quo est voluntarius, conformis vel difformis rationi, habet totum quod requiritur ut sit bonus vel malus. Insuper de actibus exterioribus sunt octo præcepta Decalogi. Sed querimus utrūm actus exterior sit bonus vel malus bonitate vel malitiâ formali distinctâ à bonitate vel malitiâ actus interioris quam ei superaddat? Est et questio de actu exteriori ut est mera executio interioris. Si enim actui exteriori esset accidentaliter et ab extrinseco annexa aliqua bonitas, v. g. specialis gratia susceptiōni exteriori sacramentorum, aut gratia indulgentiæ elemosynæ seu orationi exteriori, certum est quòd actus exterior hanc bonitatem accidentalem adderet actui interiori. Item, si ad executionem actus exterioris necesse sit actum interiorem intendi vel multiplicari, ut sæpè contingit, etiam constat actum exteriorem addere bonitatem vel malitiam interiori, hoc tamen non per se et ratione sui, sed occasionaliter tantum, quia occasione actus exterioris intenditur aut multiplicatur actus interior.

Sit ergo casus : Petrus vult efficaciter facere elemosynam; illam de facto facit : queritur utrūm ista exterior erogatio elemosynæ, ut est præcisè executio interioris hujus perfectæ voluntatis, illi addat aliquam bonitatem, et Petrum reddat meliorem, ita quòd, si Petrus invitus impediretur ab erogatione elemosynæ, puta, quia fur auferit paratos nummos, non esset acq̄e bonus coràm Deo, et non tantum mereretur ac si de facto dedisset elemosynam? Pone exemplum à contrario de actu malo, v. g. furto. Pro ejus resolutione, dico : Actus exterior, ut est præcisè executio actus interioris, illi non addit bonitatem aut malitiam simpliciter in ordine ad præmium aut penam essentialem, sed tantum secundum quid in ordine ad præmium vel penam accidentalem : unde non reddit operantem meliorem aut pejorem simpliciter, sed secundum quid tantum. Est quoque utramque partem in] terminis S. Th. locis cit. præsertim in 2, et q. de Malo cit. omnium Thomistarum et communis extraneorum contra Scotistas, qui tamen non videntur admodum à nobis dissidere; admittunt enim conclusionem iisdem fermè terminis. In quo autem dissentiant patebit ex sol. obj. (Hic, q. 20, a. 4, o in 2, d. 40, q. 1, a. 3 et q. 2 de Malo, a. 2 ad 8.) Probatur prima pars ex S. Scripturis et SS. Patribus, apud quos

perfecta voluntas non minus laudatur aut redarguitur, remuneratur aut puniatur, ac si opere fuisset completa. Sic Genes. 22, Deus dixit Abraham: *Quia fecisti hanc rem, et non pepercisti filio tuo unigenito propter me, benedicam tibi*: et tamen non opere sed voluntate tantum mactaverat filium. Math. 5: *Omnia qui viderit mulierem ad concupiscendam eam, jam merchatus est in corde suo*. Quae verba expendens S. Bernard., Epist. 77: *Quid planius, inquit, quam quod volumus pro facto reputetur, ubi factum excludit necessitas?* S. Aug., de lib. Arb., c. 5: *Si cui non contingat facultas concubendi cum conjuge aliena, planius tamen aliquo modo sit id eum cupere, et si potestas datur, facturum esse, non minus reus est quam si in ipso facto deprehenderetur*. Chrysost., hom. 26 in Math.: *Sola voluntas est quae remuneratur, sive bona in bonis, sive mala in malis; opera autem sunt testimonium voluntatis*. Probatur 2^a ratione: actus exterior vel consideratur ut objectum interioris, vel ut ejus effectus seu executio: atqui neutro modo addit interiori bonitatem vel malitiam distinctam: ergo. Probatur prima pars min.: si actus exterior consideretur ut objectum interioris, tota bonitas vel malitia quae est in illo objectivè transfunditur in actum formaliter, ita ut objectum nihil habeat objectivè quod non sit in actu formaliter: ergo actus exterior ut objectum non habet aliquam bonitatem vel malitiam distinctam quam superaddat bonitati vel malitiae actus interioris, cum sit utrumque eadem, cum hæc differentiâ quod sit objectivè in actu exteriori ut in objecto et motivo voluntatis, et in actu interiori formaliter ut in subjecto. Probatur secunda pars min. de qua est præsertim difficultas. Actus exterior, ut effectus et executio interioris præcisè, nullam habet bonitatem vel malitiam moralem intrinsecam, sed est bonus vel malus denominativè extrinsecè tantum à bonitate vel malitia actus interioris: ergo non addit interiori ullam bonitatem vel malitiam distinctam. Probatur aut. 1^a verbis formalissimis D. Th. hic, a. 5 ad 5: *Sicut, inquit, a sano quod est in animali derivatur sanitas ad medicinam et urinam; hoc modo à bonitate voluntatis derivatur bonitas actus exterioris*: ergo, sicut sanitas est in medicinâ et urinâ denominativè extrinsecè tantum, ita bonitas vel malitia moralis in actu exteriori. Probatur idem aut. 2^a ratione preëmptoriâ: libertas est fundamentum moralitatis, ideoque bonitas vel malitia moralis intrinseca ibi solam esse potest ubi est libertas intrinseca: atqui in actu exteriori potentiae executivæ non est libertas intrinseca, hæc enim in solâ voluntate intrinsecè subicitur: ergo.

Confirmatur: Si actus exterior aliquid addat interiori, vel illud superadditum est volitum ab actu interiori sicut ab exteriori est exercitum, vel non: si non sit volitum, non est bonum aut malum morale, et sic nihil addit bonitatis aut malitiae: si sit volitum, hoc ipso præhabetur in actu interiori voluntatis, in quâ est fundamentum totius moralitatis. Ergo. Probatur 3^a aliâ ratione: Si positio actus exterioris adderet interiori bonitatem vel malitiam distinctam, ejus omissio

vel defectus detraheret eidem interiori bonitatem vel malitiam, nempe quam adderet positio actus exterioris: atqui in hypothese conclusionis omissio seu defectus actus exterioris nihil potest detrahare de bonitate vel malitiâ interioris: ergo. Probatur min.: in nostrâ hypothese omissio seu defectus actus exterioris est involuntarius, loquimur enim in casu quo voluntas sit efficaciter, quantum est ex se, ad executionem disposita, ita ut non exequatur quia non potest: atqui sicut involuntarium non facit bonum aut malum morale, ita non tollit aliquid de bonitate aut malitiâ morali: ergo. (Hic, q. 20, a. 4, o.) Et hinc, probatur 4^a ab inconvenienti: Si actus exterior addat bonitatem vel malitiam distinctam actui interiori, sequitur quod quis possit alterum invitum privare bonitate morali, consequenter premio essentiali ipsi bonitati correspondente. Potest enim quis alterum invitum impedire ab actu exteriori, ut si fur volenti facere elemosynam, auferat paratas pecunias, aut si euntem ad ecclesiam vi detineat: atqui falsum consequens, alioquin bonum virtutis, dona gratiæ et gloriæ subiacerent morositati fortune et hominum violentiæ, non secus ac ipsa bona exteriora, quod est maximum inconveniens et absurdum: ergo.

Si opponas non esse inconveniens quod inviti per accidens et indirectè perdantur bonitatem moralem et meritum, quatenus auferantur nobis occasiones exequendi illud bonum et meritum, contra recurrit ratio Auctoris: Quod à nobis invitis tollitur, etiamsi per accidens, involuntarium est; meritum autem vel demeritum involuntarium esse non potest; unde dicebat S. Lucia: *Si meritorium justis violari, castitas mihi duplicabitur ad coronam*. Fatemur equidem posse nobis invitis tolli plures occasiones meriti, non tamen istâ ablatione auferitur meritum, sed quia non datâ occasione merendi sæpè deest voluntas merendi: quot sunt enim qui non cogitassent subire martyrium, aut non cogitarent facere elemosynam, si occasio defuisset aut deesset! vel quia ablationi occasiois merendi postea voluntariè consentimus.

Repones: Qui invitus impeditur à martyrio sibi instanti, perdit meritum aureolæ et ipsam aureolam. — Resp. non perdere meritum essenziale nec præmium essenziale, sed extensionem dumtaxat meriti et præmii accidentale huic extensioni debitam, in quo non est inconveniens, ut magis patebit ex secundâ parte conclusionis: unde prob. secundâ pars conclusionis: Actus interior comparatur ad exteriorem tanquam tendentia et motus ad terminum et finem: atqui omnis tendentia et motus perficitur et consummatur in hoc quod consequatur finem et attingat terminum: unde non est perfecta voluntas, nisi sit talis quæ opportunitate datâ operetur: ergo actus exterior addit interiori bonitatem vel malitiam non simpliciter, sed distinctam à bonitate vel malitiâ interioris, sed secundum quid; id est, eandem extensam et consummatam, seu ejusdem extensionem et consummationem. (Ibid.)

Ex quo sequitur quod faciat agentem meliorem non simpliciter, sed secundum quid, et quod sit in ordine

ad penam aut præmium non essentialia, sed accidentalitè : quia præmium essentialitè est de Deo possidendo per visionem et amorem, quod respondet quantitati bonæ voluntatis seu charitatis ; præmium accidentale est gaudium de bono creato, et respondet speciei actus secundum quod habet quandam bonitatem ex objecto et circumstantiis, quæ ideò dicitur objectiva et non formalis ; unde qui non solum vult dare elemosinam, sed dat, gaudebit non solum quia dare voluit, sed quia dedit, et de omnibus bonis quæ ex illa elargitione proventurunt. Idem, proportione servatâ, dicendum de poenâ essentiali quæ est privati Dei, et respondet quantitati male voluntatis, et de accidentalitè quæ est de malo creato, et respondet malitiæ ex objecto et circumstantiis : atqui in hypothesi conclusionis est æquè perfecta voluntas, sive ponatur, sive non ponatur actus exterior ; et si ponatur, fit tantum extensio interioris voluntatis ad bonitatem vel malitiam objectivam ponendam in re, in cuius positione perficitur et consummatur : ergo (q. 2 de Malo, a. 2, ad 8).

Confirmatur : In communi sensu theologorum post S. Th., qui voluntate tantum sunt martyres, licet æquale præmium essentialitè mereantur, non tamen merentur præmium accidentale, quod dicitur aureola quam obtinent illi qui reipsâ pro Christo sanguinem fundunt. Ergo.

Solvuntur objectiones. Obj. 1.º : S. Aug., lib. 13 de Trinit., c. 5, dicit : *Malâ voluntate quisque miser efficitur, sed miserior potestate quâ desiderium malæ voluntatis impletur* : atqui non efficitur miserior, si actus exterior non adderet malæ voluntati novam et distinctam malitiam : ergo.

Resp. nego min. : Pluribus enim alijs titulis actus exterior malus efficit operantem miseriozem. 1.º Quia in eo perficitur et consummatur mala voluntas, unde operans per illum fit extensivè et secundum quid miserior, non tamen simpliciter et multiplicativè, quia non multiplicatur malitiâ, sed est eadem perfecta et consummata, ut fert secunda pars conclusionis. 2.º Quia in actu exteriori sæpè intenditur aut innovatur mala voluntas. 3.º Quia ex actu exteriori sequuntur varia incommoda à quibus eximitur solus actus interior : nam ex actu exteriori hebetantur sensus, generantur mali habitus quibus homo fit prior ad peccandum, oriuntur scandala ; inducitur obligatio restituendi, incuruntur censuræ ; quæ omnia non sequuntur ex actu interiori.

Obj. 2.º : Si fit eadem utriusque actûs interni et externi malitiâ, sufficiebat ut uno et eodem præcepto prohiberentur : atqui prohibentur distinctis præceptis ; sic his verbis : *Non furtum facies*, prohibetur furtum exterius ; his autem : *Non concupiscas rem proximi tui*, prohibetur voluntas furandi ; similiter de adultério et concupiscentiâ uxoris alienæ : ergo.—Resp. nego maj., et assigno rationem distinctorum præceptorum. Inprimis non satis erat prohibere voluntatem peccandi sed debebat prohiberi peccatum exterius, quia est reverâ malum et peccatum consummatum, quale non

est sola voluntas, estque obnoxium variis augmentis et effectibus quæ in solâ ejus voluntate non habentur, ut jam dictum est. Non satis etiam erat prohibere actum exterium in materiâ furti et luxuriæ, sed debebat distinctè prohiberi intentio, quia cum concupiscentia rei et uxoris alienæ sit pro hoc statu maximè connaturalis homini, periculum erat, si solum opus exterium prohiberetur, ne rudes et inculti, quales erant Judæi et quales sunt etiam nunc plurimi, hanc concupiscentiam ut malam non apprehenderint ; sicut quidam hæretici narrantur reipsâ sustinuisse, eumque errorem apud Judæos viguisse contra verba legis, innumt hæc Christi verba Matth. 5 : *Omnia qui videt mulierem ad concupiscendam eam, jam macchatus est in corde suo.* Ex hac et præcedenti responsione sponte fluit solutio sequentis instantiæ quam præcipue urgent adversarii : itaque.

Inst. Saltem si actus exterior non addit interiori novam et distinctam malitiam, sequitur quod non tenemur illum accusare in confessione, sed sufficit dicere nos habuisse intentionem efficacem perpetrandi crimen ; tunc enim juxta nos tota malitiâ quoad speciem et numerum exprimitur : atqui consequens est falsum et contra constantem Ecclesiæ præxim : ergo.—Resp. nego sequelam quam non satis probat ratio instantiæ, ut patet ex rationibus sequentibus. Tenemur itaque actum exterium confiteri, 1.º quia, licet sit tantum denominativè extrinsecè malus à malitiâ interioris voluntatis, in eo tamen perficitur et consummatur interior malitiâ ; tenemur autem præcepto confessionis accusare non solum distinctam malitiam, sed eandem perfectam, extensam et consummatam ; seu, ut alii dicunt, tenemur accusare actum malum, sive intrinsecè sive denominativè extrinsecè sit malus ; ab hoc enim abstrahit præceptum Christi de confessione, quippe quod, juxta commune Ecclesiæ sensum intellectum, jubet confiteri omnem actum malum quovis modo sit malus. 2.º Tenemur confiteri actum exteriozem, quia in actu exteriori regulariter intenditur et multiplicatur mala voluntas (hic a. 4, o), quatenus plures actus exteriores, in quantum sunt delectabiles aut penosi, nacti sunt voluntatem intendere aut remittere et etiam multiplicare, quatenus quis vult aliquid mali et tamen non facit, postmodum autem vult et facit. Id notent confessarii, et meminerint, dum ponentes de actu exteriori se accusant, eos interrogare quoties ante actum perpetratum ejus intentionem iteraverint, id enim plerumque omittunt minus instructi. 3.º Tenemur accusare actum exteriozem, quia est certum et evidens indicium voluntatis efficacis, quæ aliter vix certò dignosci potest ; multoties enim in hoc decipimur, et arbitramur habere voluntatem efficacem alicujus rei bonæ vel malæ faciendæ, cum non nisi velleitatem habemus. 4.º Tandem tenemur confiteri actum exteriozem sive propter damna alteri illata, sive propter majorem adhesionem peccato difficilioremque medellam : confessarius enim non solum est iudex, sed etiam medicus.

Obj. 3.º : Melius facit et plus meretur 1.º qui subit

reipsa martyrium quàm qui æquâ voluntate desiderat et non subit : primus enim meretur aureolam quam alter non meretur. 2° Melius facit qui dat eleemosynam, jejunat, aut aliter corpus affligit, quàm qui hæc non facit, quamvis habeat voluntatem quantum ex se efficacem hæc facendi ; quia primus plus satisfacit. 3° Melius facit et plus meretur qui exterius frequentat sacramenta quàm qui habet tantum voluntatem frequentandi, primus enim recipit gratiam sacramenti quam non recipit secundus. Item, qui jejunat aut dat eleemosynam lucratur indulgentias, quas non lucratur qui tantum habet voluntatem, etsi ex se efficacem, ista facendi. 4° Christus plus nobis meruit stâ morte quàm solâ voluntate moriendi. 5° David agit gratias Deo quod homicidium animo conceptum non compleverit. Ergo. — Resp. his ut plurimum haberi solutionem ex dictis. Unde ad primum, qui subit martyrium plus meretur in ordine ad premium accidentale quod respondet extensioni actûs interioris et difficultati quæ occurrit in ejus executione, ut dicit secunda pars conclusionis, non verò quoad premium essentielle. Ad secundum similiter ; qui jejunat aut aliter corpus macerat, licet plus satisfaciat, non tamen plus meretur in ordine ad premium essentielle ; quia meritum attenditur penes affectum charitatis seu bonæ voluntatis, satisfactio autem ulterior attenditur penes pœnalitatem quæ est in actu exteriori. Ad tertium : casus est extra hypothesim ; hypothesi enim est de actu exteriori prout est præcisè executio interioris, non secundum quod illi annectitur ab extrinseco quædam gratia aut privilegium, ut dictum est in prænotaminibus. Quod autem exteriori susceptioni sacramentorum seu alteri operi externo annectatur gratia seu indulgentia, hoc habet ex dispositione Christi, vel summi pontificis, non ex hoc quod sit præcisè interioris executio. Ad quartum : voluntas moriendi in Christo, sicut et quilibet ejus actus interior, fuit sufficientis valoris, utpote infiniti, ad redemptionem nostram ; nihilominus verum est quod plus nobis contulerit reipsa moriendi quàm per voluntatem solam moriendi, non quod voluntas moriendi sine opere externo esset minus bona quàm cum illo, sed quia divinâ ordinatione dispositum erat ut sola mors esset pretium redemptionis nostræ. Ad quintum : qui malam voluntatem opere non complevit, jure ideò gratias agit Deo propter scilicet easdem rationes propter quas qui complevit debet confiteri, et insuper quia opus externum penâ accidentali punitur non solum ab hominibus sed etiam à Deo, sicut bonum opus externum præmio accidentali remuneratur, ut dictum est.

Obj. 4° : Ideò actus interior est bonus vel malus, non quia est internus, sed quia liberè ponitur : atqui actus externus etiam liberè ponitur : ergo. Hanc rationem vocat fundamentalem P. Henno. — Resp. dist. min. : Actus externus liberè ponitur libertate ipsi extrinsecâ, concedo ; libertate ipsi intrinsecâ, nego. Solutio patet ex primâ ratione conclusionis.

Inst. P. Lector : Libertas est etiam extrinseca actui interno ; ergo. Probatur ant. : libertas non est in actu

voluntatis, sed in ipsâ voluntate : ergo. — Resp. : Nego ant. : Ad probat. : dist. ant. : libertas potentialis et in actu primo non est in actu voluntatis, concedo ; libertas actualis et in actu secundo, nego.

Obj. 5° cum eodem ex Scoto. Ubi est diversa convenientia aut disconvenientia cum ratione, ibi est diversa bonitas aut malitia : sed in actu exteriori informato ab interiori est alia convenientia aut disconvenientia cum rectâ ratione, quàm sit in actu interiori : ergo. Probatur min. : per largitionem eleemosynæ juvatur proximus, per furtum læditur, per desiderium autem illorum nec juvatur nec læditur ; sed illud quod de facto juvat aut lædit proximum videtur habere aliam convenientiam aut disconvenientiam ad rectam rationem, quàm illud quod non juvat aut lædit : ergo. Resp. : Dist. maj. : Ubi est diversa convenientia aut disconvenientia voluptuaria et formalis cum rectâ ratione, ibi est diversa bonitas vel malitia, concedo maj. ; ubi est diversa convenientia vel disconvenientia objectiva tantum, subd. ; est diversa bonitas vel malitia objectiva, concedo ; formalis nego. Ad ejus sensum, distinctâ min., nego consequ. Itaque per largitionem eleemosynæ juvatur proximus, per furtum læditur, quod non contingit per simplex desiderium ; sed istud juvamen et istud damnus non habent convenientiam aut disconvenientiam, bonitatem vel malitiam moralem, formalem et imputabilem, nisi quatenus sunt voluntaria et libera : consequenter tota eorum bonitas vel malitia præhabetur in voluntate à quâ dependent, in ipsis autem est tantum objective seu formaliter denominativè extrinsecè, quia eo duntaxat modo sunt voluntaria et libera. Sic, si amens daret eleemosynam aut furtum faceret, juvaret aut læderet proximum, et tamen istud juvamen aut istud damnus non haberent bonitatem aut malitiam formalem, sed objectivam tantum, quia non essent voluntaria libera.

Instat P. Scotista : Actus exterior actualiter juvat aut lædit proximum : ergo ejus convenientia vel disconvenientia actualis est et consequenter formalis. — Resp. simili argumento : Actus exterior stulti dantis eleemosynam aut furantis, actualiter juvat aut lædit proximum : ergo ejus convenientia vel disconvenientia actualis est et consequenter formalis : ergo stultus meretur et demeretur, est dignus laude vel vituperio, præmio vel supplicio ; quod est absurdum. Malè ergo arguens confundit disconvenientiam aut convenientiam actualem cum formali. Potest enim esse actualis et non formalis, sed objectiva tantum, ut in actu exteriori amentis ; potest esse actualis formalis denominativè extrinsecè tantum, ut in actu exteriori agentis liberè ; at non est formalis intrinsecè, nisi in actu interiori voluntatis, in quo solo est intrinseca libertas. Unde neganda est ultima consequentia argumenti.

Obj. 6° cum eodem ex D. Th., qui, in 2, d. 40, q. 1, a. 3, dicit : *Actus exterior adjungit aliquid ad premium accidentale* : sed nihil meretur premium etiam accidentale, nisi quod bonum est et laudabile. Ergo actus exterior habet suam bonitatem et laudabilitatem ; et

ideò immediatè ante dixerat S. Th. : *Ad præmium autem accidentale ordinatur per bonitatem quæ est ipsius actus exterioris secundum se.*—Resp. Dist. min. : Nihil meretur præmium accidentale, nisi quod bonum est et laudabile objectivè, concedo; formaliter, subd. : Formaliter denominativè extrinsecè, concedo; formaliter intrinsecè, nego. Sæpè enim præmium accidentale correspondet actui exteriori secundum bonitatem objectivam, prout procedit à liberà voluntate, et in eo voluntas perficitur et consummatur. Et hunc esse S. Th. sensum patet legenti textum : *Dicendum, inquit S. doct. quòd actus exterior et actus interior hoc modo comparantur ad invicem quòd uterque quoddam modo est alteri bonitatis causâ... Et quia actus exterior comparatur ad voluntatem sicut objectum, inde, est quòd hanc bonitatem voluntatis actus interior ab exteriori habet, non quidem ex eo secundum quòd est exercitus, sed secundum quòd est intentus et volitus, quia secundum quòd est exercitus sequitur actum voluntatis : sed quædam ratio bonitatis consistit in actu interioris voluntatis secundum se, secundum quòd voluntas, est domina suorum actuum, secundum quam bonitatem actus habet rationem meritù vel laudabilis, et hæc bonitas ex actu interiori in exteriorè procedit : loquendo igitur (attende) de illà bonitate quam voluntas actui exteriori præbet, actus exterior nihil bonitatis addit, dummodo voluntas æqualiter intensa sit... Ideò actus exterior nihil adjungit ad præmium essentialè, tantum enim meretur qui habet perfectam voluntatem aliquod bonum faciendi, quantum si faceret multos voluntate æqualiter perfectâ manente; ad præmium autem accidentale ordinatur per bonitatem quæ est ipsius actus exterioris secundum se, et ideò actus exterior adjungit aliquid ad præmium accidentale. Dixit autem superius bonitatem quæ est actus exterioris secundum se, esse bonitatem objectivam, seu, ut loquitur, bonitatem quam habet actus exterior ut objectum voluntatis, ut intentus et volitus, non ut exercitus.*

Dicat nunc P. Henno, prout ipsi familiare est in aliis materiis sicut in præsentì, prolatis quibusdam lacinis ex D. Th. truncatis aut perperam intellectis, *se adversari Thomistis, sed non S. Thomæ; sic sentire Thomistas, sed non sic S. Thomam; ita Thomistæ, sed non ita S. Thomæ;* et similia quæ passim in eo leguntur, quia ipse, scholæ Thomisticæ extraneus, haberet clavim doctrinæ S. Thomæ et in æquærent omnes Thomistæ, præsertim Dominicani, qui S. doctoris opera perpetuò volvunt. Hoc dico non ad invidiam, sed ut propulsem injuriam, omnibusque semel pateat quàm falsò, quàm iliberaliter theologus Scotista Thomistas tanquam à S. Thomâ alienos passim traducat, quod quisque facilè percipiet in omnibus capitibus in quibus hunc scriptorem impugnamus.

Inst. : S. Th. in præsentì quest. a. 1, 2 et 3, agnoscit bonitatem vel malitiam in actibus exterioribus distinctam à bonitate vel malitiâ actus interioris.—Resp., ut ante, S. Th. loqui de bonitate vel malitiâ objectivâ, non formali, de quâ hic est questio.

Itaque, ut præoccupentur varis instantiis, distinguo semel pro semper duplicem bonitatem vel malitiam actus exterioris : unam quæ convenit ei ex objecto seu materiâ circa quam versatur, et dicitur objectiva; alteram quæ ei competit ut exercetur à potentiâ exequentè motâ à voluntate; et dicitur formalis. Objectiva est intrinseca actui exteriori; formalis inest illi tantum denominativè extrinsecè ab actu interiori, sicut ipsa libertas à quâ procedit. Objectiva præcedit actum internum; formalis illum sequitur. Intercedit ergo inter actum externum et internum mutua causalitas et dependentia in diverso genere, ut dixit Auctor mox citatus. Actus externus in intentione præcedit internum, eumque specificat in genere causæ motivæ et finalis; et eo sensu verum est quòd velle furari, v. g. sit malum, quia furari est malum. Actus autem interior in executione præcedit exteriorè, eumque specificat in genere causæ efficientis seu etiam formalis; et hoc sensu verum est quòd furari sit formaliter malum, quia volitio à quâ procedit est formaliter mala, seu quia velle furari est formaliter malum; est autem formaliter malum, quia est voluntarium. Et ab hæc bonitate vel malitiâ formali, non objectivâ, dicitur agens justus vel injustus, dignus laude vel vituperio, præmio vel penâ. Sic, dum quis ex ignorantia invincibili auferit alienum, vel amens furatur, utrobique est furtum objectivè malum, neuter tamen peccat, neuter meretur vituperium vel penam, quia defectu libertatis deest malitia formalis. Obj. 7°, et simul inst. : Effectus distinguitur à causâ : atqui bonitas aut malitia actus exterioris derivatur ab interiori ut effectus à causâ, ut dictum est : ergo.—Resp. Dist. maj. : Effectus distinguitur à causâ in univocis, concedo; in analogis, nego. Quando enim aliquid ab uno ad alterum secundum analogiam derivatur, tunc est idem numero cum eo à quo derivatur : sic quia sanitas medicinæ et urinæ derivatur à sanitati animalis per analogiam, non est alia formaliter sanitas quàm sanitas animalis, à quâ medicina et urina denominantur extrinsecè sanæ : bonitas autem formalis actus exterioris derivatur ab interiori per analogiam, quia eadem bonitate quâ actus interior est bonus formaliter, actus exterior denominatur extrinsecè bonus; non enim, ut probatum est, gaudet bonitate formali intrinsecè. (Hic, q. 20, a. 3, ad 5.)

Obj. 8° : Peccatum definitur à D. Th. q. 71, a. 4 : *Dictum, factum, vel concupitum contra legem Dei;* et q. 72, a. 7, dividit illud in peccatum cordis, oris et operis : atqui hæc doctrina stare non potest, si actus externi non sint peccata ab internis distincta : ergo.—Resp. : Nego min. : Non enim in hæc definitione et divisione sumuntur dicta et facta, seu peccata oris et operis, pro solis actibus exterioribus quasi importantibus distinctam malitiam ab interioribus, sed pro actibus exterioribus junctis interioribus : et sensus est dari quædam peccata purè interna quæ in solâ voluntate consistunt, et in opus ad extra non prorumpunt, ut sunt malæ cogitationes; et hæc sunt peccata cordis : quædam sunt quæ et externa verba

vel facta transeunt; et hæc prout includunt tam actus interiores quam exteriores, sunt peccata oris et operis:

Obj. 9°: Juxta quosdam Thomistas imò et S. Th. appetitus sensitivus ex conjunctione ad voluntatem participat aliquam libertatem: ergo eà medianlè potest participare bonitatem vel malitiam distinctam ab eà quæ est propria voluntatis: — Resp: Quidquid sit de hac difficultate, de qua suo loco, questio præsens est de actu exteriori, qui non est capax libertatis intrinsicæ.

Inst. Saltem, secundum nos, voluntas movendo alias potentias imprimit aliquid reale in illis: ergo aliquid bonitatis vel malitiæ. — Resp.: Nego consequ.: Quia quod imprimitur à voluntate imperante in potentias inferiores est quid physicum, dicens ordinem ad actum imperantem ut moventem, non ut regulantem; actus enim imperans non est regula, sed regulatus: moralitas autem desumitur ex ordine ad regulam et non ad physicè movens.

Obj. 10°: Si actus exterior nihil addat bonitatis interiori, sequitur 1° superfluerè exteriorè, adeoque nos nihil debere agere, sed tantum velle: frustra enim fit per duo quod potest fieri per unum. Sequitur 2° voluntatem convertendi mille homines, aut exercendi mille actus charitatis erga proximum, esse æque bonam et meritariam ac foret actualis conversio mille hominum, vel actuale exercitium mille actuum charitatis: utrumque consequens est absurdum: ergo. — Resp. ad primum: Nego sequelam et ejus suppositum. Non est enim actus interior perfectus, nisi voluntas operetur exteriorè dum potest, cum in eum tendat ut in finem et terminum. Insuper actus exterior cadit sub præcepto et confert ad premium accidentale, generat bonos habitus, diutius bonam voluntatè fovet et sæpe intendit, edificat proximum, bono communi conducit, etc.

Ad secundum, nego pariter sequelam. Quia conversio mille hominum, aut exæcuto mille actuum charitatis, non est nata sequi ex uno actu interioris voluntatis, sed ex pluribus tum interioris tum exterioris: sententia autem nostrà intelligitur de actu exteriori, qui natus est sequi interiorè tanquam merè ejus exæcuto; habens eandem cum ipso rationem voluntarij.

Obj. ultimò: Inter errores damnatos Abayardi recensetur iste: *Nos vero dicimus quod sola voluntas à Deo æternaliter remuneretur, sive ad bonum sive ad malum; nec propter operè pejorè vel meliorè efficitur homo, nisi fortè, dum operatur, in aliquo ejus voluntas augeatur*: atqui hæc doctrina videtur eadem prorsus ac nostrà: ergo. — Resp.: Dato huic fuisse errorem Abayardi, neque enim S. Bernardus neque Alphonsus à Castro eum ipsi tribuunt; sed solus Gregorius Arimini, nego min; non enim nos dicimus Deum solam voluntatem remunerare, sed etiam operà exteriora, quatenus tamen sunt voluntaria et participant eandem bonitatem voluntatis à qua procedunt, non autem quòd ei novam et distinctam bonitatem addant. Non etiam negamus hominem propter opera exteriora fieri pejorem

aut meliorem, non tamen simpliciter et multipliciter, sed secundum quid et extensivè, quia bonitas interiorè extenditur ad exteriorè in quo perficitur et consummatur: Insuper, juxta Sylvium, Abayardus sic docuit opera exteriora etiam ut procedunt à voluntate inferiori esse inutilia, ut qui exterioris possèt operari, ad id non teneretur: quod est apertè erroneum, cum è actus exteriores præcipiantur, nec sit perfecta voluntas quæ non operatur dum potest, ut illi responsionè præcedentè diximus.

ARTICULUS IX.

Utrum eventus sequens addat ad bonitatem vel malitiam actus exterioris?

Dico 1°: Eventus sequens prævisus et aliquò modo intentus, addit ad bonitatem vel malitiam actus exterioris, sive per se sequatur, sive per accidens: (Hic, q. 20, ad 5. o.)

Probatùr: Eò melior vel pejor est actus, quò melior vel pejor est voluntas: atqui melior vel pejor est voluntas ejus qui, prævidens et intendens multa bona vel mala ex operè suo secutura, illud facit, quam si nihil horum prævideret et intendere: ergo. (Hic.)

Dices: S. Th., hic à. cit., ut eventus sequens addat ad bonitatem vel malitiam, non requirit quòd sit intentus, sed tantum quòd sit præcogitatus: ergo. — Resp. præcogitatum apud S. Th. idem valere ac aliquò modo volitum et intentum: dupliciter enim cogitare potest accipi: 1° prout importat tantum actum intellectus considerantis, sine ullo voluntatis consensu aut desiderio; 2° prout importat actum intellectus simul cum actu voluntatis consentientis aut desiderantis, quomodo similitur Matth. 9: *Ut quid cogitatis mala in cordibus vestris?* et Genes., ultimò, cum dicebat Joseph fratribus: *Vos cogitastis de me malum.* Hoc autem ultimò sensu sumi hic à S. Th. patet, ex q. 73, a. 8 ad 1, ubi se remittens ad præsentem articulum, dicit: *Sicut supra dictum est cum de bonitate vel malità exteriorum actuum ageretur, eventus sequens, si sit prævisus et intentus, addit ad bonitatem vel malitiam.* Et aliis sequerentur varia absurda, inter ea, quòd peccata qua Christus præviderat secutura ex sua prædicatione, eam vitassent.

Dixi, aliquò modo intentus, quia ut effectus sequens addat ad malitiam, non est necesse quòd directè intendatur, sed sufficit quòd sit indirectè et interpretativè intentus. Tunc autem est indirectè et interpretativè intentus, quando sic prævideatur secuturus ut poverit et debuèrit impediri. Tunc autem est obligatio impediendi et cessandi ab actu ad quem sequitur, quando non subest jus seu legitima ratio illius actum pòndi. At quando adest vel abest jus seu legitima ratio non pòndi actum, non obstante malo eventu inde secuto? Hoc opus, hic labor est, nec potest una regula assignari. Ad id debet attendi an eventus sequatur ex illo actu per se, vel per accidens et intervètu alterius cause? an actus in eum malum eventum influat graviter vel leviter, remotè vel proximè? Item conferendum est malum eventus cum bonità actus: major

enim ratio requiritur ut legitimè ponatur actus ex quo per se sequitur malum, quàm si per accidens et interuentu alterius causæ sequatur; maior, si actus proximè et graviter influat, quàm si leviter et remotè; maior, si utilitas actus non preponderet, aut saltem non æquivalent malo eventui: quibus omnibus attentis, iudicandum est moraliter utrùm sit vel non sit jus et legitima ratio ponendi actum. Pro quo consule quæ circa hanc materiam dixi dissert. 8 de Restit., a. 15, § 6, concl. 2; dissert. 8 de Temperantiâ, a. 12, et aliis locis ibidem citatis.

Cæterùm pro praxi accipe unum aut alterum casum ex quibus alios resolves. Mulier quæ previdet ex confessione faciendâ suo paroco ejus lapsum futurum, potest illi confiteri, si non possit commodè alteri; quia utitur jure suo, et lapsus sequens non per se sequitur ex ejus confessione, sed per accidens et interveniente alterâ causâ, scilicet malitiâ aut fragilitate confessarii. Si autem possit commodè alteri confiteri, illicitè confitetur paroco; quia, licet videatur habere jus illi confitendi, jus tamen non est cum præjudicio charitatis. Sic qui habet superfluum, si indigenti non erogat, non excusatur per hoc quòd utatur re suâ et jure suo, quia jus proprium non contradicit charitati, quæ jubet superflua erogare indigentibus. Sicut ergo iste tenetur ex charitate dare indigenti id quo ipse non indiget, ita mulier in casu tenetur quasi ex charitate erogare seu dimittere illam actionem quâ non indiget, per modum elemosinæ, ne sequatur malum proximo; quia, licet habeat jus ad illam, hoc tamen est sine præjudicio charitatis: quod si non faciat, malum sequens est ipsi virtualiter et interpretativè voluntarium ac moraliter imputabile, eò quòd non indigeat actione ex quâ videt sequi malum, dum illam vult censetur velle malum, quia potius tenetur velle bonum proximi quam actionem quâ modò non indiget; sicut qui non dat indigenti id quo ipse non indiget, censetur velle malum indigentis: unde illud S. Ambrosii; *Si non parati, occidant*; quod intelligitur de occisione non contra justitiam, sed contra charitatem. Idem dic de muliere pulchrâ aut decenter ornatâ, quæ non tenetur se perpetuò continere domi, ne ejus aspectu peccent aspicientes, sed potest uti jure quod habet exeundi, sive ad templum, sive ad alias causas utiles aut honestas; si tamen occurrat casus particularis in quo nullatenus indiget exire, et prævidet inde aliquem lapsurum, tenetur ex charitate dimittere hanc particularem egressionem sibi tunc omninò inutilem. Ex his alios similes casus resolve et consule quæ locis citatis dixi in diversis materiis.

Dico 2°. Eventus per se sequens ad actum, etiam si non sit prævisus nec in se volutus, addit ad bonitatem vel malitiam; quia quod per se sequitur ad actum quòdâmodo ad ejus speciem pertinet, et ideo est virtualiter et implicitè volutum in ipso actu. Insuper, ille

actus est melior ex ejus naturâ nata sunt sequi plura bona, et ille pejor est ex ejus naturâ nata sunt sequi plura mala. Eventus autem per se sequi censetur ex actu, quando semper aut ut plurimum accidit. Hinc scandalum ex publicâ fornicatione secutum auget ejus malitiam, quamvis fornicator de eo non cogitaverit, quia per se sequitur ex tali actu. (Ibid.)

Intellige tamen hanc conclusionem cum hæc modificatione, quòd ex eodem actu non sequatur per se æquè immediatè duplex effectus, unus bonus, alter malus, juxta aliud principium S. doctoris, 2-2, q. 64, a. 7, scilicet, quòd quando unius actus sunt duo effectus æquè immediati, unus possit esse ex intentione, alter præter intentionem nec imputabilis, ut patet in defensione sui contra injustum invasorem, ex quâ æquè immediatè sequitur salus invasi et mors invasoris. De quo vide quæ dixi dissert. 10 de Jure et Justitiâ, a. 5, § 1, versùs finem.

Dices contra hanc secundam conclusionem: Si eventus per se sequens ex actu addat ad malitiam, sequitur quòd qui inducit mulierem ad fornicandum gravius peccet quam qui facit homicidium: falsum consequens: ergo et ant. Probatur sequela. Mors spiritualis mulieris sequitur per se ex illâ inductione, et est gravius nocendum quàm mors corporalis: ergo. — Resp.: Nego sequelam; ad probat. nego ant.; non enim mors spiritualis mulieris, seu ejus peccatum, sequitur per se ex inductione fornicatoris, sed ex libero consensu hujus mulieris, alliciente quidem et stidente fornicatore: mors autem corporalis sequitur per se, nullâ aliâ causâ interveniente, ex actione homicide.

Inst.: Mors spiritualis mulieris non minùs sequitur ex inductione sollicitantis, quàm sequatur ex fornicatione publicâ mors spiritualis eorum qui ex eâ scandalizantur: atqui hæc sequitur per se ex fornicatione publicâ: ergo. Probatur min.: Scandalum per se oritur ex fornicatione publicâ, et ideo diximus quòd addat ad malitiam: ergo etiam mors spiritualis seu peccatum scandalizatorum. — Resp.: Nego min.: Ad probat. Nego consequ., quia aliud est scandalum, aliud peccatum cui præbet occasionem. Scandalum enim est dictum vel factum minùs rectum præbens alteri occasionem ruinæ spiritualis seu peccati; unde fornicatio publicâ est per se scandalosa, sed peccatum scandalizatorum cui occasionem præbet non minùs sequitur per se ex liberâ eorum voluntate, quàm in muliere secretò inductâ.

Dico 3°. Eventus sequens per accidens ex actu, si non sit aliquo modo intentus, non addit ad bonitatem vel malitiam 1°. Quia non datur judicium de re aliquâ secundum id quod est per accidens. 2°. Quia hujusmodi eventus nullo modo est voluntarius. Exemplum habes superius de muliere quæ ex justâ causâ procedit in publicum ex quo prævidet secuturum lapsum alicujus. (Ibid.)

DE ULTIMO FINE.

(Divus Thomas, 1-2, à q. 1 ad 6.)

Disseratio prima.

DE ULTIMO FINE IN COMMUNI.

(Div. Thomas, q. 1.)

ARTICULUS PRIMUS.

Quid et quotplex sit finis?

Finis, relictis variis ejus acceptionibus, sumitur hic pro illa causarum quæ allicitagens ad operandum, et definitur, *id cujus gratiâ aliquid fit*, sive, *cujus gratiâ agens operatur*. Ex quod inferes 1° quod finis sit principium in operabilibus ab homine et omnium causarum prima; unde communiter dicitur sic se habere finem in operabilibus, sicut se habet principium in speculativis; sicut enim ex principiis movetur intellectus ad conclusiones, ita à fine movetur voluntas ad media. (Q. 1, a. 1, in arg. s. c.) Inferes 2° finem et bonum esse idem materialiter, quia voluntas non potest moveri nec allici, nisi à bono vero vel apparente, quod est ejus objectum adæquatam: differunt tamen formaliter, quia bonum dicitur prout est conveniens appetitui, finis prout movet ad media; est enim id cujus gratiâ aliquid fit (Ibid. o, a. 3, o.) Inferes 3° finem, cum sit primus in intentione, esse ultimum in executione; unde dicitur finis, quia ut obtineatur finis in re, debent præcedere media. Inferes 4° finem non movere nec finalisare, nisi apprehensum, quia voluntas non fertur nisi in cognitum. (Ibid. a. 1, ad 1.)

Varie divisiones finis.

1° Finis dividitur in finem *cujus gratiâ* et finem *cui*: finis *cujus gratiâ* est res quæ appetitur, finis *cui* est persona seu subjectum cui finis *cujus gratiâ* appetitur: sic finis *cujus gratiâ* in medico est sanitas, finis *cui* est æger cui appetit sanitatem. Hæc tamen divisio non est in duos fines distinctos, sed in duas res integrantes unum finem totalem; non enim finis *cujus gratiâ*, v. g., sanitas, appetitur secundum se et in abstracto, sed ut bona ægro. (Hic q. 2, a. 7, ad 2.) 2° Finis dividitur in finem *objectivum* seu finem *qui*, et finem *formalem* seu finem *quo*. Finis *objectivus*, seu *qui*, est res seu objectum quod assequi cupimus; finis *formalis*, seu *quo*, est ejus assecutio et possessio. Sic divitiæ sunt finis *objectivus* avari; earum acquisitio, finis *formalis*. (Q. 1, a. 8, o.) Hæc divisio, ut præcedens, non est divisio in duos fines distinctos, sed in duas formalitates, seu res integrantes unum finem totalem; non enim avarus intendit divitiæ, nisi ut eas possideat. (Inlr. q. 11, a. 3, ad 3.) 3° Dividitur finis,

in finem operis et finem operantis. Finis operis est ille ad quem ex naturâ suâ tendit opus; finis operantis est quem sibi ad libitum constituit operans: v. g. in eleemosynâ, finis operis est subventio pauperis, finis operantis vel est Deus, vel vana gloria, vel fornicatio; potest etiam esse ipse finis operis, quandoque enim coincidunt. Finis operis dicitur *physicus*, *proprius*, *intrinsicus* et *universalis*: finis operantis dicitur *moralis*, *extrinsecus* et *particularis*. (2-2, q. 141, a. 6, o, et in 2, d. 1, q. 1, a. 1; et d. 38, q. 1, a. 5.) 4° Dividitur in finem *primarium* seu *principalem*, et *secundarium* seu *minus principalem*. *Primarius* est qui per se primò intenditur, seu per se primò movet operantem; *secundarius*, qui non per se primò, sed secundariò et consecutivè, atque alio præsupposito movet seu intenditur; et ideò fini primario subordinatur, non ut medium, sed vel ut effectus, vel ut aliquid illi consecutivè annexum. Sic finis primarius recitationis, Breviarii est cultus divinus, secundarius stipendium. (In 2 cit., a. 3, et quodl. 3, a. 19.) 5° Dividitur in finem *effectum* et finem *obtentum*. Finis *effectus* est qui operatione agentis fit et producitur, ut sanitas operatione medici. Finis *obtentus* est qui operatione agentis acquiritur sed non producitur, ut præmium certaminis. Non differunt isti duo fines in ratione causandi, uterque enim causat prout est in intentione; sed in ratione essendi, quia unus existit ante operationem et dicitur antecedens, alter post operationem et dicitur consequens. (In 2 cit., a. 3, et quodl. 3, a. 19.) 6° Tandem dividitur in finem *ultimum* et non *ultimum*.

Finis ultimus est qui nullius alterius gratiâ appetitur, sed ejus gratiâ cætera appetuntur, vel qui sic appetitur gratiâ sui, ut in nullum alium referatur. Finis non ultimus, seu intermedius, est qui ratione sui quidem appetitur, cum relatione tamen et dependentiâ ab ulteriori fine.

Auctor tribus primis articulis hujus questionis agit de fine simpliciter; in sequentibus, de ultimo fine ut sic. Circa hanc ultimam divisionem in finem ultimum et non ultimum, seu intermedium, est difficultas.

Utrum finis intermedius verè et propriè habeat rationem finis?

Resp. affirmativè. Ita communiter contra Vasques.

Probat. Non solum mediis, sed et finibus convenit subordinari aliis perfectioribus, et tamen ratione et gratiâ sui appeti: ergo eis convenit ratio finis, non ultimi, cum finis subordinatus alteri fini non possit esse ultimus in eâ serie; ergo intermediis. *Prob. ant.*: Sunt certa media quæ non appetuntur ut merè et præcisè

utilia, dantia simpliciter transitum ad finem, sed ut importantia in se bonitatem appetibilem et sufficientem terminare aliquem motum in illo genere, quamvis subordinatè et dependenter ab ulteriori bonitate: v. g., appetitur cibus sapidus propter sanitatem, sanitas propter exercitium virtutis, virtus propter Deum; cibus sapidus, sanitas, virtus in eà serie habent in se bonitatem sufficientem ratione cujus appetuntur, non sic tamen quin et ipsa eorum bonitas ulteriori bono subordinetur, nam ipse sapor cibi conducit ad sanitatem, bonitas sanitatis ad virtutem, honestas virtutis ad Deum. Ergo.

Confirmatur exemplo causarum efficientium et principiorum in speculativis, quæ se habent ut fines in moralibus. In causis efficientibus, licet detur prima causa efficiens ex cujus subordinatione aliæ causæ secundæ et intermedia operantur, nihilominus istæ causæ secundæ verè et propriè causant in genere causæ efficientis. Item in speculativis, ratio formalis principii non salvatur tantùm in primis et universalissimis principiiis, sed etiam in intermediis ex quibus immediatè deducuntur conclusiones. Ergo similiter ratio finis non salvatur solum in ultimo fine, sed etiam in finibus intermediis; ita ut sicut principia intermedia habent duplicem respectum, unum ad conclusiones quæ ex ipsis inferuntur, sub quo habent rationem principii; alterum ad prima principia ex quibus derivantur, sub quo habent rationem conclusionis; ita fines intermedii habent duplicem respectum, unum ad finem ultimum ad quem conducunt, et sic habent rationem medii; alterum ad anteriora media quæ ad illos ordinantur, et respectu illorum habent rationem finis, in quantum talia media appetuntur propter ipsos.

Dices: Quod appetitur ut utile tantùm, non potest appeti propter se; quia utile, ut tale, non est bonum nisi prout conducit ad alterum, adeoque non habet bonitatem absolutam, sed tantùm relatam et ex participatione finis, alioquin non appeteretur ut utile tantùm, sed ut, vel honestum, vel delectabile secundùm se: atqui id quod dicitur finis intermedius in tali serie appetitur tantùm ut utilis ulteriori fini assequendo: ergo.

Resp.: *Dist. maj.*: Quod appetitur ut utile bonitate tantùm relatà et ex solâ participatione finis, non potest appeti propter se, *concedo maj.*; quod appetitur ut utile bonitate absolutâ, subordinatâ tamen, non potest appeti propter se, *Nego maj.*: Ad cujus sensum *distinctâ min.*, *nego conseq.* Dupliciter itaque dicitur utile, uno modo bonitate purè relatâ et ex solâ præcisè participatione, ut medicina amara; alio modo bonitate non purè relatâ, sed cum fundamento bonitatis alicujus absolutæ, subordinatæ tamen fini ulteriori et ut talis deservientis ejus assecutioni, ut medicina sapida.

Repones: Medium utile quod appetitur propter bonitatem absolutam in se, erit quidem finis, sed ultimus in aliâ serie, quod non negat Vasques: at nullatenus erit finis in eà serie in quâ est medium utile.—*Resp.* *Dist. ant.*: Si appetatur propter bonitatem absolutam

non subordinatam, concedo; subordinatam, nego. Igitur intra eandem lineam et seriem appetibilem, medium utile bonitate absolutâ subordinatâ utrumque habet, et quod sit medium et quod sit finis, sub diverso tamen respectu: appetitur enim ut medium, quatenus conducit ad assecutionem finis; appetitur ut finis, quatenus est appetibilis in se, subordinatè tamen ad majus bonum: et hoc totum habet in eà serie in quâ subordinatum est, atque una ex his formalitatibus juvat et conducit ad alteram; id enim quod est aliàs in se appetibile, facilius et congruentius acceptatur ut medium, et hoc quod est esse medium conducens ad finem, etiam juvat ut res aliàs appetibilis magis appetatur.

ARTICULUS II.

Utrum homo omnibus suis actionibus agat propter finem?

Nota. Actiones quæ ab homine procedunt sunt duplicis generis: aliæ dicuntur hominis, aliæ humanæ. Illæ actiones propriè dicuntur humanæ, quæ procedunt ab homine in quantum homo est, hoc est, in quantum differt ab irrationalibus creaturis, non solum quoad substantiam, sed etiam quoad modum operandi; differt autem homo ab aliis creaturis irrationalibus quoad modum operandi, in hoc quòd agat liberè, et ita sit suorum actuum dominus ut eos pro libitu ponat vel non ponat: unde illæ solæ actiones dicuntur propriè humanæ quæ ex voluntate deliberatâ procedunt. Actiones autem quæ ab homine quidem procedunt, sed non ex deliberatâ voluntate, sunt actiones hominis; et quamvis quædam possint dici humanæ quoad substantiam, non tamen quoad modum, nec propriè secundùm theologiam moralem, quæ considerat hominem ut est agens morale, ejusque actiones ut sunt dignæ laude vel vituperio, atque habent rationem meriti vel demeriti. Omnes itaque actus humani sunt actus hominis, sed non è contra. (Hic, q. 1 e., a. 1, o.) Hic inferes 1° motus tam intellectus quàm voluntatis indeliberatos, ut sunt motus primoproprii, esse quidem actus hominis, aut etiam humanos impropriè et quoad substantiam, sed non quoad modum, nec propriè; similiter actus ridendi, flendi, admirandi, loquendi, prævenientes deliberationem rationis; item actus puerorum et amentium, cum non sint ex perfectâ deliberatione; non enim preces aut suasiones quibus interdum erga pueros et amentes utimur, eò tendunt ut unum præ alio eligant, sed ut quod eis proponimus appareat illis sine ullo malo aut incommodo, sique necessariò in illud ferantur. Inferes 2° è contra actus comedendi, bibendi, ambulandi, aliosve actus imperatos, dum fiunt ex deliberatâ voluntate, quamvis sint homini et brutis communes quoad substantiam, esse tamen propriè et quoad modum humanos, non prout egrediuntur à suis potentiis, sed prout subjacent rationis deliberationi et imperio. 3° Tandem inferes amorem beatificum non esse propriè actum humanum, quia non est ex liberâ voluntate, ut dicemus dissert. seq. Neque refert quòd sit bonus bonitate morali; id quidem ve-

rum est de bonitate objectivâ, quia fertur in objectum consonum regulis morum, non tamen bonitate exercitii, quia necessarius est ideòque non meritorius. His notatis,

Dico: Homo in omnibus suis actibus humanis agit propter finem. Ibid.

Probatur 1°. Omnia quæ sunt in aliquo genere, derivantur à principio illius generis; seu, ut aliter dicitur, quod est primum in aliquo genere est causa cæterorum ejusdem generis; est, inquam, causa in eodem genere causæ in quò est primum, ita ut si sit primum in genere causæ efficientis, sit prima causa efficiens cæterorum; si sit primum in genere causæ finalis, omnia dependant ab illo ut à causâ finali; et sic de aliis generibus causarum. Atqui finis est præcipuum seu primum in operabilibus, sicut principium in speculabilibus. Ergo omnia operabilia ab homine, seu omnes actus humani, pendunt et derivantur à fine, consequenter sunt propter finem; causalitas enim finis est ut aliquid fiat propter ipsam. (Ibid. in arg. s. c.) Probatur 2°. Omnes actiones quæ procedunt ab aliqua potentia, causantur ab eâ, secundum rationem sui objecti; hoc est, nulla actio procedens ab aliqua potentia potest ferri extra objectam adequatam hujus potentie: sic nulla est cognitio nisi circa verum, quòd est objectum adequatum potentie cognoscitivæ; nulla volitio nisi circa bonum, quòd est objectum adequatum potentie volitivæ; et sic de cæteris. Atqui objectum adequatum voluntatis est finis et bonum: voluntas enim ferri non potest in bonum, nisi ab illo sibi proposito alliciat; bonum autem alliciens est finis. Ergo. (Ibid. o.) Si dicas media etiam allicere voluntatem, si quidem in ea feratur; resp. ista media, vel esse fines intermedios, et sic ratione sui, ut fines, alliciunt voluntatem, ut dictum est; vel esse pura media, sic autem alliciunt, non ratione sui, sed ratione finis propter quem appetuntur. Et sic semper verum est quòd objectum adequatum voluntatis sit finis et bonum. Probatur 3° discurrendum per omnes actus voluntatis, et simul præoccupantur præcipue objectiones. Inter actus voluntatis quidam versantur circa finem in ordine intentionis, ut simplex volitio et intentio finis; quidam versantur circa media, ut consensus, electio et usus; quidam iterum circa finem in ordine executionis, ut finis possessio seu fructus, et delectatio seu gaudium; tandem sunt quidam actus imperati à voluntate, scilicet usus passivus aliarum potentialiarum.

De actibus qui versantur circa media, non est difficultas; cum enim voluntas in ea feratur ad consequendum finem, planum est hujusmodi actus esse propter finem.

Quantum ad primam, volitionem finis, licet non sit ex præcedente amore finis, cum ipsa sit prima ejus volitio seu primus amor, causatur tamen à fine: ergo est propter finem. Probatur ant.: Causalitas finis non solum in hoc consistit quòd moveat et alliciat voluntatem ad media ex amore sui, sed etiam quòd moveat voluntatem ad suis ipsius amorem et desiderium propter intrinsicam suam bonitatem; sicut principia non so-

lum nos movent ad assensum conclusionis, sed etiam ad assensum sui propter intrinsicam suam veritatem. Ergo prima volitio seu primus amor finis, causatur à fine. De intentione efficaci finis præsupponente primam volitionem, non est difficultas, ut patet.

Dices: Finis non causat nisi in intentione: ergo ut causet, supponit intentionem seu primam sui volitionem; ergo prima ejus volitio non est ejus effectus. Item prima volitio finis non procedit ex deliberatione præviâ, cum sit unde incipit deliberatio: ergo non est formaliter propter finem. — Resp. has instantias laborare in æquivoco: unde ad primam. Cum dicitur finem causare quatenus est in intentione, non intelligitur de intentione specialiter sumpta pro actu volutatis qui versatur circa finem in ordine intentionis, sed de intentione generaliter sumpta pro statu quem res habet in intellectu seu apprehensione et non à parte ferri; unde sensus est quòd finis causet prout est apprehensus, et secundum esse intentionale quòd habet in intellectu. Ad secundam resp. primam volitionem finis non esse ex deliberatione formali et proprie dictâ, qualis est quæ versatur circa electionem mediourum, sed esse ex deliberatione virtuali, scilicet ex præviâ cognitione discernente inter bonum et malum.

Quantum ad possessionem seu fructum, et delectationem inde secutam, est dubium. Quidam Thomistæ probabiliter tenent saltem delectationem esse propter finem, tum quia sicut finis absens causat sui desiderium, sic præsens causat sui delectationem; tum quia delectatio habet causam efficientem, scilicet voluntatem: ergo debet habere finalem; omne enim agens agit propter finem.

Alii Thomistæ, ut minus acie probabiliter tenent fructum et delectationem non esse propter finem, 1° quia tota causalitas finis in hoc sita est quòd moveat et exciet voluntatem ad sui amorem, et ex amore ad media pro illo adipiscendo, quò adepto quiescit voluntas et cessat actus humani in ordine ad finem acquirendum; 2° quia possessio seu fructus est finis quò, delectatio naturaliter sequens ad possessionem est ipsius complementum: unde nec possessio, nec delectatio ponunt in numero cum ipso fine, sed ex fine quæ et fine quò atque ejus complemento integratur unus finis totalis et completus; finis autem non est propter finem. Et ita videtur sentire S. Th. q. seq., a. 6, ad 1, ubi docet delectationem non esse propter aliud, tanquam propter causam finalem, sed tanquam propter formalem seu objectum; nec loquitur, ut voluit alii, de delectatione objectivâ, sed formali, cum loquitur de ea ut est quietatio appetitus in bono possesso. Juxta hanc secundam sententiam dicendum est delectationem non esse rigorose actum humanum, sed metam et complementum actuum humanorum, quod proprie non efficitur per veram actionem, sed connaturaliter resultat ex fine adepto; notwithstanding et Auctoris conclusionem esse intelligendam de actibus humanis qui non sunt ipse finis nec ejus complementum. Quantum ad actus aliarum potentialiarum imperatos à voluntate quæ tales, manifestum est quòd sint

propter finem; cum voluntas eös imperet ex amore finis, nōmpe ut per eös tanquān per media finem assequatur.

Ex his bene intellectis, habes omnes ferme objectiones aut solutas aut praeoccupatas.

Petes utrūm actionēs hominis indeliberate et necessariae quae non sūnt actūs humani, nōn sint etiān propter finem?—Resp. esse propter finem, vel imaginatum ut dūm quis subito movet manūm aut pedem; vel naturaliter desideratum, ut dūm quis sine attentione fricat barbān ad sedandūm pruritūm: non autem esse propter finem à ratione praestitutum, et ad quem se movcat homo ex proprio iudicio et deliberatione. Et quia auctor agit hic de actibus in ordine morali; quales sunt soli actus deliberati et proprie humani, de illis solis questionem propositam resolvit, solōsq̄e actus proprie humanos dixit esse propter finem. (Ibid. ad 3.)

ARTICULUS III.

Utrūm sit proprium creaturae rationalis agere propter finem.

Resolvimus art. praecedenti hominē agere propter finem; quārimus in praesenti, utrūm id ipsi soli sit propriū, ita ut aliis agentibus nōn competat? Pro quo nota unūquodquē eo modo agere propter finem quo modo eum cognoscit, quia finis nōn causat nisi ut apprehensus. Dupliciter autē potest cognosci finis, materialiter et formaliter. Cognoscere finem materialiter tantūm est cognoscere bonitatem finis; ut quid convenientis et appetibile, ibi sistendo: Cognoscere finem formaliter est cognoscere nōn solum bonitatem finis ut convenientem, sed etiān cognoscere proportionem finis ad appetentem et ad media, et e converso proportionem mediōrum et appetentis ad finem, finem esse dignūm quōd talis illum prosequatur et talia media ponantur, vicissim talia media esse congrua et proportionata huic fini. Quae igitur cognoscunt finem formaliter, agunt propter illum formaliter et ut se moventiā ad illum; quae illum cognoscunt tantūm materialiter, agunt propter illum materialiter tantūm et ut mota ab alio. Hoc notatō,

Dico 1°: Omnia agentia agunt aliquo sensu propter finem. (Ibid. a. 2. o.) Probat: Inter causas ad invicem ordinatas, haec est subordinatio, ut si prima subtrahatur, necesse sit alias subtrahi: atqui prima inter omnes causas est finalis: ergo si subtrahatur, nullae causae causabunt; ergo omnis causa agit aliquo sensu ex causalitate finis seu propter finem. Prob. min.; materia nōn consequitur formā nisi secundūm quōd movetur ab agente, nihil enim se reduct de potentia ad actum: atqui agens nōn movet nisi ex intentione finis; si enim agens nōn intenderet aliquem finem, seu si nōn esset determinatūm ad aliquem effectum, non magis hoc ageret quān illud: ergo prima inter omnes causas est finalis. (Ibid.)

Dico 2°: Proprium est naturae rationali agere propter finem formaliter et movendo se; brutorum autē, agere materialiter et ut ab alio mota. (Ibid.) Probat:

Ille dicitur agere propter finem formaliter et movendo se; qui apprehendit finem cūm proportione illius ad media et mediōrum ad finem, atque ex illa apprehensione et iudicio rationis se liberē movet ad finem; ut patet ex praenotamine: atqui id est propriū naturae rationalis et nōn brutorum: ergo. Prob. min., tūm quia illa proportio inter finem et media est aliquid intelligibile et nōn sensibile; tūm quia sola natura rationalis habet dominium super suos actus per liberūm arbitrium; quo liberē se moveat ad finem. Ergo. (Ibid.)

Multa opponi possunt de brutis quae videntur agere propter finem formaliter: v. g. canis appetit cibum et propter illum rumpit vincula; hirundo appetit nidum, et propter illum colligit paleas: sed haec proprie pertinent ad physicōs et solvuntur ex dictis, dicendo scilicet bruta nōn apprehendere; nec appetere finem et media formaliter; sed materialiter tantūm sub ratione boni convenientis, quatenus ex finē et mediis integratur unūm objectūm totale sui appetitus: sic, v. g., hirundo nōn fertur ad nidum formaliter ut finem; nec ad paleas formaliter ut ad mediūm et ex desiderio nidi; sed naturaliter instinctu fertur eōdem modo ad utrūmq̄e tanquān ad bonūm convenientis. Est autē instinctus naturalis vehemens quaedam motio à natura seu naturae auctore brutis impressa ad prosequendum bonūm sibi convenientis.

Petes 1°: An etiān Deus agat propter finem?—Resp. Effectus seu opera Dei ad extra sūnt propter finem; agit enim Deus illa per providentiam et ex intentione, non casu et fortuito: ergo propter finem; qui finis est ipse Deus, iuxta illud Provērb. xvi: *Universa propter semetipsum operatus est Dominus.*

Ipsae autē operationes Dei, sive necessariae et permanentes, sive liberē et virtualiter transientes, nōn sūnt propter finem, sūnt enim ipse Deus: unde cūm dicitur Deūm agere propter finem, hoc debet intelligi ex parte operis, nōn ex parte operationis, quod auctōr expressit his verbis: *In Deo velle finem nōn est ei causa volendi ea quae sūnt ad finem, sed tamēn vult ea quae sūnt ad finem ordinari in finem: vult ergo hūc esse propter hoc, sed non propter hoc vult hoc.* (1. p. q. 19. a. 5.)

Petes 2°: Utrūm actus humani specificentur à fine?

—Resp. affirmativē, quia actus humanus est quidam motus; motus autem distinguitur per actionem et passionem: actus enim humanus fit secundūm quōd homo se movet, et est actio; et secundūm quōd movetur, et est passio. Actiones autem sortiuntur speciem à principio, passiones à termino: atqui finis, ut est in intentione, est principium actuum humanorum; ut est in executione, est terminus illorum. Ergo actus humanus, sive consideretur ut actio, sive ut passio, specificatur à fine. Sed de hoc infra. (Hic q. 1. a. 3. o.)

ARTICULUS IV.

Utrūm idem homo possit appetere simul duos fines ultimos totales et adequatos?

Finis ultimus potest dupliciter considerari: 1° for

maliter et in abstracto, sub ratione communi beatitudinis ut sic, quodcumque illud sit; 2° materialiter, pro re illâ particulari in quâ quis existimat consistere suam beatitudinem, quamque ideò sibi constituit finem ultimum. Quæstio presentis articuli non procedit de ultimo fine formali et in abstracto, quia cum abstractum ut abstractum sit unum, evidens est quòd ultimus finis sic sumptus non possit concipi nisi per modum unius, sed de ultimo fine materiali, seu, si vis, de ipso ultimo fine formali, sed in particulari et in concreto, an scilicet ipsa formalitas finis ultimi sit una, an multiplex in diversis rebus quæ appetuntur ut ultimi fines. Pro quò dico: Impossibile est quòd idem homo simul appetat diversa tanquam plures ultimos fines totales et adæquatos. (Hic a. 5, o.) Probatur 1°: Finis ultimus totalis et adæquatus in quo quiescit homo, totaliter dominatur voluntati hominis, quia ex eo totius vite suæ regulas sumit: unde de gulosis Apost. dicit, Philipp. 3: *Quorum deus venter est*, quia scilicet constituunt ultimum finem in deliciis ventris. Atqui implicat quòd sint duo vel plures supremi totaliter dominantis voluntati et quibus voluntas totaliter serviat et subjiciatur; amor enim unius non subjiceretur amori alterius, alioquin non esset supremus dominans: unde dixit Christus, Matth. 6: *Neque potest duobus dominis servire*, scilicet ad invicem non ordinatis. Ergo. (Ibid., in arg. s. c.) Probatur 2°. Id quod appetitur ut ultimus finis, debet appeti ut bonum perfectum plenè completivum et satiativum appetitûs hominis, non quidem hoc sensu quòd sit omne bonum et se solo det appetitui quidquid appetere potest; qui enim ponit ultimum finem in venere, v. g., per illum non habet quidquid illi opus est, et potest appetere in cibo, potu, honore, divitiis, etc., quin potius contrarium accidit; sed hoc sensu quòd sit ultimum ad quòd terminantur omnia desideria appetentis, ita ut alia quæ desiderat illi subordinentur, sitque sic completè satiativum, non ut solo dans omnia, sed ut terminans omnia et nihil extra ipsum appetendum relinquens quòd non appetatur propter ipsum, alioquin non appeteretur ut ultimum: atqui implicat dari duo sic plenè satiativa appetitûs: ergo. Prob. min.: Si essent duo plenè et ultimò satiativa appetitûs sensu dicto, essent plenè satiativa et non essent; essent ut supponitur, et non essent, quia extra quodlibet restaret aliquid appetendum quòd non ipsi subordinaretur, scilicet alterum ex his duobus: ergo. (Ibid. o.)

Si dicas quòd restaret unum appetendum, non necessariò, sed ex abundantia et superfluo (licet enim natura superfluum abhorreat, voluntas tamen sæpè excedit et multiplicat entia sine necessitate), resp. quòd id quod appetitur ut superabundans et superfluum, non possit appeti ut ultimus finis; quia quod appetitur ut ultimus finis, appetitur ut principale objectum appetentis unde cætera pendent: ergo non potest appeti ut minùs necessarium et superfluum. Confirmatur utraque probatio. Quilibet ex illis finibus esset ultimus ut supponitur, et non esset. Probatur: Finis ultimus est qui ad nullum alium refertur et ad

quem omnia referuntur; est enim id quod propter se appetitur, et cætera propter ipsum: atqui non omnia ad illum referentur, scilicet ille alter qui etiam supponitur ultimus, alioquin hoc ipso desineret esse ultimus: ergo.

Duas alias rationes reconditiores profert Auctor, quæ in ipso videri possunt cum interpretibus; eas omittimus quia præcedentes sufficiunt.

Solvuntur objectiones.

Obj. 1°: Peccans mortaliter constituit ultimum finem in creaturâ: atqui potest simul plura peccata disparata committere, v. g. furtum, homicidium, etc.: ergo. Confirmatur: Gentiles plures deos colebant: ergo plures fines ultimos habebant.

Resp.: Peccantem mortaliter suum finem ultimum constituere in creaturâ communiter tenent theologi cum S. Th.; at quomodò id fiat et quæ sit illa creatura in quâ constituit suum finem ultimum, non levis est difficultas, quam plenius ventilabimus dum de peccatis. Interim sunt duo communiores dicendi modi apud Moralistas: quidam dicunt finem ultimum peccantis mortaliter esse ipsum peccantem, non secundum se, sed ut instructum bonis quæ inordinatè appetit; v. g., finis avari est ipse avarus, non secundum se sumptus, sed ut dives, seu ut possidens divitiis. Alii dicunt esse bonum proprium et privatum peccantis inordinatè amatum usque ad contemptum Dei; et hic dicendi modus non multum differt à primo: quovis autem modo dicatur, patet in multis etiam disparatis peccatis, esse unum finem ultimum. Sed et dato peccantem mortaliter constituere in objecto cuiuslibet peccati finem ultimum. tunc dicendum quòd quilibet foret ultimus partialiter, non totaliter, quatenus illa flora acciperentur in ratione unius boni perfecti ex his partialiter constituti. (Ibid. ad 1.)

Obj. 2°: Justus peccans venialiter habet simul duos fines ultimos, nempe Deum quia justus est, et creaturam quia peccat: omne enim agens agit propter ultimum finem, ultimus autem finis peccati venialis non est Deus: ergo creatura. Idem argumentum, servatâ proportione, fit de infideli aut peccatore bonum opus morale, puta elemosynam, faciente, quatenus infidelis aut peccator habet pro fine ultimo creaturam, non verò quatenus facit bonum opus morale; alioquin omnia opera infidelium essent peccata, quod est damnatum in Baio.

Et hæc est altera gravis difficultas, cui respondent quidam ex nostris, justum peccantem venialiter habere creaturam pro ultimo fine inefficaciter; quia existimant non repugnare duos fines ultimos simul intendi, si unus intendatur inefficaciter, alter efficaciter: sicut, inquit, non pugnant inter se volitio efficax et nolitio inefficax ejusdem objecti, neque duæ formæ contrariæ in eodem subjecto in gradibus remissis. Verùm ista solutio, quamvis aliunde probabilis, difficilè videtur posse conciliari cum principis D. Th. modò positus: nam vel ille finis inefficaciter volitus subordinatur fini efficaciter volito, et tunc non erit finis ultimus, sed intermedius; vel ipsi non subordi-

natur, et tunc finis efficaciter volitus non erit ultimus et totalis : quia de ratione finis ultimi, ut diximus, est totaliter dominari voluntati et omnes alios fines sibi subjicere, utpote ad quem omnia referuntur : in casu autem non sibi subjiceret omnia, scilicet illum finem ineffaciter volitum.

Alii respondent justum peccantem, venialiter habere Deum pro ultimo fine positivè, negativè autem creaturam, putantque non implicare eundem hominem habere duos fines ultimos, unum positivè, alterum negativè; finem autem ultimum negativè dicunt qui non refertur ad alium, sed ad quem cætera non referuntur. Verùm ista responsio eodem pede claudicat ac præcedens : nam implicat pariter dari duos ultimos fines, unum positivè, alterum negativè : quia de ratione ultimi finis est, ut diximus, non solum quòd ad nullum alium referatur, sed etiam quòd omnia ad ipsum referantur; omnia autem in casu non referrentur ad finem ultimum positivè, nempe ipse finis ultimus negativè. His itaque responsionibus omissis, — resp. tam justum peccantem venialiter, quam infidelè aut peccatorem bonum opus morale agentem, habere pro fine ultimo bonum in communi satiativum appetitùs; nec enim est necesse operantem in omni suo opere habere finem ultimum materialiter et in particulari, sed sufficit si habeat finem ultimum formaliter et in communi sub ratione beatitudinis, ut dicam iterum art. seq. ubi redibit præsens difficultas.

Obj. 3° : Potest quis constituere suum ultimum finem in duobus rebus disjunctivè, veluti si sic desideraret honorem et divitias, ut alterutro adepto proponeret nihil ultra desiderare : ergo potest habere, etc. — Resp. : Nego ant. : Quia vel in utroque casu apprehenderet unam et eandem rationem satiativam appetitùs, vel diversas. Si primum, erit tantum unus finis formalis ex pluribus materialibus integratus. Si secundum, neutrum erit finis ultimus, quia neutrum erit bonum perfectum et plenè satiativum propter quod omnia appetuntur, non enim illud alterum propter istud appeteretur.

Obj. 4° : Fieri potest saltem per Dei omnipotentiam ut unus effectus procedat à duobus causis totalibus non subordinatis : ergo etiam à duplici fine ultimo totali. — Resp. Dato antecedente, nego consequ. Quia finis ultimus non debet comparari cum quolibet causà efficiente etiam totali, sed cum primà, quia finis ultimus est primum in genere appetibilem; repugnat autem per Deum esse plures causas primas efficientes.

ARTICULUS V.

Utrum omnia quæ deliberatè vult homo, velit propter ultimum finem?

Nota quòd homo possit intelligi quadrupliciter actiones suas referre in finem seu agere propter finem : 1° actualiter formaliter, 2° virtualiter, 3° interpretativè, 4° habitualiter. De actuali formali intentione non est difficultas, ipsa se prodit ex terminis, et est quando quis actuali et expressè volitione finem cognitum intendit.

Virtualis intentio potest fieri dupliciter : 1° quando quis vi intentionis præteritæ, non retractatæ, operatur et media eligit, licet actu de fine non cogitet; ut dum medicus colligit herbas ex priori intentione medicinæ aut sanitatis, de quâ non cogitat.

Si petas quid sit illa virtus primæ intentionis, — resp. quòd sit determinatio quedam relicta ex primâ intentione. Illa autem determinatio est aliquod dictamen ortum ex primo; unum enim ortur ex alio.

Si iterum petas quamdiù duret illa virtus seu virtualis intentio, — resp. probabilius per se durare donec per contrariam intentionem amoveatur : quia non videtur aliud assignabile per quod destruat. Non solum usus, etiam longi temporis decursu; cum enim sit quid spirituale, non pendet à tempore : non cessatio ipsius primæ intentionis, non enim pendet ab ejus continuatione : aliàs cessante actuali cogitatione ad recordatione ipsius primæ intentionis, cessaret statim virtualis illa intentio, quod nemo admittit et cujus contrarium patet ipsâ experientiâ. Sic in illo qui intendit ire Romam, non oportet quòd singulis passibus Romam recordetur, et tamen vi intentionis perveniendi Romam iter prosequitur. Ergo restat quòd solâ intentione contrariâ per se desinat et destruat. Per accidens tamen ex non usu per longum tempus potest destri, quia cum ipsa instabilitas mentis nostræ in tam varias intentiones præceperat, ut experientiâ constat, ex ipso longo non usu, datur locus ut aliæ contrariæ intentiones insurgant et primam destruant, ut docet S. Th. de habitibus, infra q. 83, a. 3. Sed quidquid sit et quamvis duret ista virtualis intentio, non est tamen necesse quòd influat in omnia opera deliberata, vel quia fortè non sunt in suum finem referibilia, ut patet in justo peccante venialiter, vel quia sunt ex motivo contrario huic intentioni, ut in infidelè faciente eleemosynam ex motivo honestatis misericordiæ, non cogitando de idolo; sicut, v. g., quamvis intentio eundi Romam virtualiter permaneat in eo qui in hunc finem aggressus est viam, si tamen aliquando curiositatis causâ deflectat à viâ, non est ex influxu hujus intentionis virtualiter permanentis, sed præter illam. Tunc autem dignoscitur in praxi hanc virtuale intentionem influere in opus, quando quis sui compos et moraliter agens nihil quidem de priori intentione actu cogitat, sed est in eâ mentis dispositione ut reflectens supra se, vel interrogatus quid aut quare agat, statim allegaret suam priorem intentionem et responderet : Hoc facio propter hoc. 2° Modo habetur virtualis intentio finis, quando quis facit aliquid ex naturâ suâ ordinatum et tendens ad aliquem finem, ut minus perfectum ad suam perfectionem, sive ut participationem et inchoationem boni ad suum complementum et consummationem, sive finem cognoscat, sive non, nisi fortè violentè et contra naturam sui operis illud detorqueat in alium finem; quia, inquit Auctor, semper inchoatio alicujus ordinatur ad consummationem ipsius, sicut patet tam in his quæ fiunt per naturam quàm in his quæ fiunt per artem. Sic natura formans embryonem virtualiter intendit hominem; sic inferior artifex con-

struens ex mandato superioris artificis opus juxta regulas suæ artis inferioris; virtualiter intendit artificis superioris finem, quem fortè ignorat; sic qui facit fundamenta domus intendit in eis domum; qui projicit semen in terram, intendit fructum, quem fortè non novit. Ex quo principio probat S. doctor quòd cum omnis inchoatio perfectionis ordinetur in perfectionem consummatam quæ est per ultimum finem; quilibet deliberatè agens intendat ultimum finem; si non explicitè in se, saltem implicitè in sui inchoatione. Quidam vocant hanc secundam intentionem virtuales, interpretativam, sed improprie; datur enim altera strictè et proprie interpretativa, quæ sequitur: melius ergo hæc secunda intentio virtualis dicenda est *virtualis implicita*; prima autem; quæ est ex vi prioris intentionis explicitæ, dicitur *virtualis explicita*. (Hic, a. 6. o.)

Interpretativa intentio prout distinguitur à virtuali secundo modo, dicitur non quæ sit aut fuerit de facto, sed quæ præbet fundamentum existimandi quod foret, si de fine cogitaretur, quatenus scilicet, ex dispositione et modo operandi subjecti, judicatur et præsumitur aliquem sic voliturum, si adverteret, vel casus occurreret: v. g. qui dat elemosinam pauperi quem sub veste peregrinè credit extraneum, et tamen est propinquus, dicitur interpretativè voluisse dare propinquo, quia præsumitur quòd libentius dedisset propinquo si cognovisset.

Habitualis intentio, seu relatio, dicit puram concomitantiam habitus alicujus cum actu, absque ullo influxu, sive actuali, sive virtuali, in actum; ut si justus dormiens recitaret preces, aut sui potens peccaret venialiter. Dicitur ista referre habitualiter in Deum, propter concomitantiam habitus charitatis. Unde differt, ut patet, habitualis intentio ab actuali et virtuali. Differt etiam ab interpretativa: quia habitus, præcisè ut informat potentiam, est tantum inclinatio in actu primo et quoad specificationem actus solum, indigens intentione et dictamine ut in actum exeat, et de se comparitur intentionem et dictamen in oppositum; ut patet in justo peccante venialiter: unde præcisè ut talis non inducit præsumptionem quòd agens tale quid vel tali intentione ageret, nisi aliundè in acquisitione hujusmodi habitus per actus ex primâ intentione elicitos, remaneat aliqua virtus seu determinatio vi cuius agat; sed tunc reincident cum virtuali primo modo, et non est purè habitualis.

His paululum immorari libuit, quia per totam sermè theologiam currunt: sint ergo dicta semel pro semper et firmiter memoriâ teneantur.

Dico: Quæcumque homo vult deliberatè, vult actu vel virtute propter ultimum finem. (Hic, a. 6. o.)

Probatur 1°: Quidquid appetit homo, appetit sub ratione boni: ergo quæcumque vult deliberatè, ea vult actu vel virtute propter ultimum finem, Prob. consequ. Illud quod appetit sub ratione boni; vel appetit ut summum et perfectum plenè satiativum, et sic est ultimus finis, vel appetit ut minus perfectum tendens in bonum perfectum, quia semper inchoatio alicujus

ordinatur ad-consummationem ipsius, et ita omnis inchoatio perfectionis ordinatur in perfectionem consummatam, quæ est ultimus finis. Ergo. Vide prænotamina. (Ibid.)

2° Probatur 2°: Sic se habet ultimus finis in movendo appetitum, sicut prima causa efficiens in movendo alias causas secundas ad agendum: atqui causæ secundæ non movent nisi moveantur à primâ: ergo fines secundarii seu secunda appetibilia non movent appetitum nisi dependerent à primo appetibili, quod est ultimus finis. (Ibid.)

3° Neque dici potest quòd in omni actu appetitur finis ultimus ut ratio volendi, non ut res volitâ; non potest enim finis esse ratio volendi, nisi sit in se volitus, sicut lux non est ratio videndi cætera nisi in se videatur.

Sed petes quis sit iste finis ultimus quem homo intendit in omni actu deliberato, an materialis, an formalis? Resp. aliquando esse materialem et in concreto, aliquando esse formalem, nempe beatitudinem in communi: nec plus evincunt rationes D. Th. Ita Sylvius, Serrà, Contenson, et alii contra Joannem à S. Th. et Gonet: eaque responsione facilius solventur difficultates aliundè multum implicate, ut patebit ex sequent. Unde.

Solvuntur objectiones.

Ut itaque redeamus ad difficultates præcedentis articuli, justus peccans venialiter habet pro fine proximo creaturam, seu voluptatem aliquam particularem, infidelis seu peccator agens aliquid bonum opus morale, habet similiter pro fine proximo honestatem istius operis: uterque autem habet pro fine ultimo esse beatum, seu beatitudinem ut sic appetitûs satiativam. Et hinc solvuntur difficultates. Nam sequitur 4° peccatum veniale justi non evadere mortale, quia iste communissimus finis beatitudinis ut sic, utpote necessariè amatus et de se indifferens ut applicetur objecto honesto vel turpi, nullam tribuit actui honestatem vel malitiam. Sequitur 2° neque justum peccantem venialiter, neque infidelem aut peccatorem facientem aliquid bonum opus morale, habere duos ultimos fines totales, quia finis ille communis non ponit in numero cum particulari, scilicet Deo aut creaturâ; sed se habent ut *quo*, et ut *quod*, sicut abstractum et concretum, quæ non ponunt in numero, nec censentur absolute plura. Sequitur 3° neque peccatorem neque infidelem peccare in suis operibus moraliter bonis, quia, ut dictum est, iste finis communis de se non tribuit bonitatem aut malitiam actui, sed est indifferens et potest determinari aliquo fine vel objecto particulari honesto, cui si nulla prava circumstantia admisceatur, actus erit moraliter bonus.

Inst.: Juxta prænotamina et rationes D. Th. infidelis aut peccator aliquid bonum opus faciens intendit virtualiter finem ultimum in particulari, nempe Deum, quia intendit aliquid bonum quod est participatio divinæ bonitatis, in quam ideo virtualiter tendi: ergo saltem ille habet duos fines ultimos.

Resp. ex prænotabilibus et rationibus D. Th. nihil aliud sequi quam quòd Deus sit finis ultimus hujus

operis, non simpliciter et absolute, sed ultimus secundum quid et in ea serie tantum: finis autem simpliciter et absolute ultimus est beatitudo ut sic.

Inferes: Ergo saltem creatura non remanet finis ultimus materialis hujus infidelis seu peccatoris, quia ad ipsum non refertur istud bonum opus morale, finis autem ultimus est ad quem omnia referuntur.

Resp. hoc opus bonum refertur ad creaturam ut ad finem ultimum eo modo quo est finis ultimus; est autem finis ultimus respectu hujus operis habitualiter tantum; et ita habitualiter tantum refertur ad ipsum materialiter consideratum; refertur autem habitualiter, ut diximus, nullum importat influxum, sed tantum concomitantiam habitus. Neque repugnat finem habitualiter ultimum permittere aut pati aliquem motum præter aut contra se; sicut, v. g.; permanente habituali dispositione lapidis deorsum potest moveri sursum: virtualiter autem istud bonum opus refertur ad ultimum finem formalem, scilicet beatitudinem ut sic, quæ, ut dictum est, non ponit in numero cum ultimo fine materiali, sive bono sive malo.

Obj. 2^a et simul instabis: Nemo potest intendere ultimum finem formalem in communi, nisi intendat aliquem ultimum finem materiale in particulari: ergo. Prob. ant. Eo modo finis intermedius dependet ab ultimo fine in movendo voluntatem, quo causæ secundæ pendent à primâ in influendo: atqui causæ secundæ non influunt in effectum nisi dependentes à causâ primâ in singulari: ergo.

Resp. nego ant.; ad probationem dist. maj.: Eo modo finis intermedius dependet ab ultimo fine in movendo voluntatem, quo causæ secundæ pendent à primâ in influendo, servato tamen modo efficiendi utriusque causæ, concedo maj.; non servato modo efficiendi utriusque causæ, nego maj. Porro modus agendi causæ efficientis est per influxum physicum in effectum singularem, qui influxus non procedit à causâ in communi, sed singulari, quia actiones sunt suppositorum et existentium, subindeque singularium; modus verò agendi causæ finalis est moralis, in hoc consistens quòd mediâ sui apprehensione alliciat voluntatem. Sicut ergo intellectus potest apprehendere beatitudinem in communi, ita voluntas ad illam anhelat in omni actu: *Quoniam verum est*, inquit S. Aug. 15 de Trinit. c. 8, *quòd omnes homines esse beati velint, idque unum ardentissimo amore appellant, et propter hoc cætera quæcumque appetant.*

Repones: Intentio est appetitus efficax finis, et illum ut futurum et obtinendum respicit: atqui appetitus efficax non potest ferri in rem communem et abstractam à subjecto, sed in rem ut in subjecto in quo reverà existere potest, vel existimatur posse existere: ergo.

Resp.: Dist. min.: Appetitus efficax non potest ferri in rem communem abstractam à subjecto, eâ parte quæ est efficax, concedo min.; eâ parte quæ est inefficax, nego min. Appetitus igitur beatitudinis ut sic, non est omninò et simpliciter efficax in nostro casu: non enim, v. g., justus peccans venialiter intendit effica-

citer totam suam et completam beatitudinem in hoc actu vel per hunc actum venialiter malum; sed ex naturali inclinatione quam habet ut sit beatus, fertur in hanc rem ut in quamdam participationem et derivationem totalis hujus beatitudinis quam in omni casu incessanter quarit, licet eam totam non intendat in hoc actu particulari; sed desiderio partim per illum expleto; in alia desideria erumpit, donec omninò compleantur. Unde talis intentio quâ parte est efficax, fertur in aliquam rem particularem; quâ parte autem est inefficax, in rem communem.

Obj. 3^a et simul instabis: Sæpe appetimus bona particularia absque cogitatione et appetitu ultimi finis in communi: ergo.

Resp.: Dist. ant.: Absque cogitatione et appetitu ultimi finis in communi expresso et explicito, concedo ant.; implicito et tacito, nego ant. Hoc ipso enim quòd bonum particulare explicitè appetimus tanquam portionem et inchoationem nostræ felicitatis, virtualiter et implicitè illam appetimus; quia, juxta principium S. Th., inchoatio alicujus ordinatur ad consummationem illius.

Obj. 4^a: Si omnis actio esset propter finem ultimum, nullus daretur actus otiosus: falsum consequens, ergo et ant.

Resp.: Dist. maj.: Si omnis actio esset propter finem ultimum materiale et particularem honestum, nullus daretur actus otiosus, transeat maj.; si esset propter ultimum finem formalem et communem, nego maj.: quia, ut dictum est, cum iste finis necessariò ametur, et sit indifferens ut applicetur objecto bono vel malo, nullam tribuit actibus bonitatem vel malitiam, et idcò semper actus ille est otiosus qui caret debito fide materiali. Et si dicas non esse otiosum amare beatitudinem, respondeo esse otiosum et inutile illam quærere per actus qui non habent piam utilitatem vel justam necessitatem, quæ sunt conditiones quas requirunt SS. Patres ut actus non sit otiosus. Dixi insuper, transeat maj., quia actus non solum est otiosus ex defectu finis, sed etiam ex aliis circumstantiis, puta si quis in aliquo actu aliud bono nimis immoretur, aliis prætermisissis quibus debet intendere.

Inst.: Homo est liber circa ultimum finem formalem: ergo non amat illum necessariò, ergo potest non agere propter illum.

Resp.: Dist. ant.: Homo est liber circa ultimum finem formalem libertate contradictionis et exercitii, transeat ant.; libertate specificationis, nego ant. Dato enim quòd homo possit suspendere omnem actum circa beatitudinem in communi, supposito tamen quòd velit aliquod bonum particulare, necessariò vult in ordine ad beatitudinem saltem virtualiter et implicitè, cum sit inchoatio et participatio illius.

Inferes: Ergo homo, dum peccat, intendit Deum et propter illum operatur. Probatur illatio: Appetit bonum quòd est participatio bonitatis divine, scilicet ipsius beatitudinis in communi: ergo.

Resp.: Nego illationem: ad probationem, dist. ant. Appetit aliquod bonum particulare secundum se præ-

cisè, nego; ut vestitum malitiâ morali, concedo; ut sic autem non est ordinatum et referibile ad Deum, sed ab eo aversum: unde, nego consequ.

Petes 1°: Utrum omnes homines conveniant in ultimo fine? (Hic, a. 7, o.)

Resp. omnes homines convenire in ultimo fine formali, quia omnes appetunt suam perfectionem et bene esse: non autem conveniunt omnes in ultimo fine materiali, seu in re in qua ratio beatitudinis invenitur; quidam enim appetunt divitias ut bonum consummatum, quidam voluptates, quidam verò quodcumque aliud, pauci Deum, qui solus est res verè beatificans.

Petes 2°: Utrum omnes aliæ creaturæ conveniant in vero fine materiali hominis?

Resp. omnes convenire in vero fine ultimo qui hominis, scilicet Deo: quia *universa propter semetipsam operatus est Dominus*. Non conveniunt autem in ultimo fine quo, quia Deus non possidetur nisi per actus intellectus et voluntatis, quorum aliæ creaturæ sunt expertes. (Ibid. a. 8, o.)

Dissertatio secunda.

DE BEATITUDINE.

(Divus Thomas, qq. 2, 3, 4, 5.)

Dissertatione præcedenti diximus de ultimo fine generatim, nunc dicendum de speciali ultimo fine hominis, qui est beatitudo. Definitur à Bœtio, lib. 3 de Consol.: *Status omnium bonorum aggregatione perfectus*; ab auctore, q. 2, a. 8, o: *Bonum perfectum totaliter quietans et satians appetitum*, scilicet rationabilem et ordinatum.

Dupliciter considerari potest, objectivè et formaliter. Beatitudo objectiva est res illa in cujus possessione appetitus quiescit. Formalis est ipsa hujus rei adeptio et possessio: sic divitiæ sunt beatitudo objectiva avari, earum possessio beatitudo formalis; eò modo quo diximus de fine *qui et quo*. Et ista distinctio, ut etiam ibidem diximus de fine, non est in duas beatitudines, seu duos ultimos fines, sed in duas formalitates, seu partes integrantes unam totalem beatitudinem; non enim res ipsa beare potest nisi possideatur, et possessio non est possibilis sine re possidendâ. Querimus ergo 1° in quo consistat beatitudo objectiva hominis? 2° in quo formalis consistat? 3° quando habetur? 4° de proprietatibus ejus. Et est questio de beatitudine supernaturali patriæ, ad quam homo est elevatus.

ARTICULUS PRIMUS.

In quo consistat beatitudo hominis objectiva.

Dico: Beatitudo objectiva hominis consistit in solo bono increato, scilicet Deo (Hic, q. 2, per 8 a.).

Probatur 1° auctoritate. Psal. 15, Propheta dicit: *Dominus pars hereditatis meæ*; Psal. 72: *Quid mihi est in celo, et à te quid volui super terram?* subdit: *Pars mea Deus in æternum*; Psal. 102: *Qui replet in bonis desiderium tuum*; Psal. 16: *Satiabor cum apparuerit gloria tua*. Unde S. Aug. de Moribus Ecclesiæ c. 8:

Bonorum summa Deus vobis est. Deus est nobis summum bonum. Neque infra remanendum nobis est, neque ultra querendum: alterum enim periculosum, alterum nullum est; et lib. 5 Conf. c. 5: Infelix homo qui scit illa (bona creata), te autem nescit: beatus autem qui te scit, etiam illa nesciat; qui verò et te et illa novit, non propter illa beator, sed propter te solum beatus.

Probatur 2° ratione. Solum bonum increatum potest satiari appetitum hominis: ergo solum bonum increatum est beatitudo objectiva hominis (Ibid. a. 8, o.) Patet consequ. ex definitione beatitudinis; prob. ant. Solum omne et universale bonum potest satiari appetitum hominis: atqui solus Deus est omne et universale bonum: ergo min. est certa, tum ex illo Exod. 13: *Ego ostendam omne bonum tibi*, tum quia omnia bona creata sunt participata à Deo. Prob. maj.: Objectum voluntatis est omne et universale bonum, sicut objectum intellectus ad quem sequitur voluntas, est omne et universale verum: ergo solum omne et universale bonum potest satiari appetitum hominis.

Dices: Ex hæc ratione sequitur quòd objectum voluntatis nostræ sit bonum universale in predicando: Deus autem non est bonum universale in predicando, sed in essendo. Prob. sequela: Eò modo, ex dictis, objectum voluntatis nostræ est bonum universale, sicut objectum intellectus, est verum universale: atqui objectum intellectus est verum universale in predicando et per abstractionem: ergo. — Resp.: nego sequelam; ad probat., dist. maj.: Objectum voluntatis nostræ est bonum universale, sicut objectum intellectus est verum universale, ita ut sit paritas, quoad rem tantum, concedo maj.; ita ut sit paritas quoad statum et modum rei, nego maj. Non est ergo sensus quòd sicut intellectus fertur in objectum sub statu abstractionis, ita voluntas feratur in suum objectum sub statu abstractionis. E contra in hoc differunt intellectus et voluntas, quòd intellectus feratur in res abstractas à singularibus, quia sic sunt intelligibiles; voluntas verò in res ut existentes, quia sic sunt assequibiles. Sensus est ergo quòd sicut objectum adæquatum intellectus non est hoc vel illud verum, sed omne omnino verum, ita objectum adæquatum voluntatis non est hoc vel illud bonum, sed omne omnino bonum. Deus autem est omne omnino bonum continens omnes bonitates, creatas ut participationes sui.

Probatur 3° discurrendo per omnia bona creata. Beatitudo hominis non consistit in ullo bono creato: ergo in solo bono increato. Prob. ant. Bona creata sunt triplicis generis, scilicet bona externa seu fortunæ, bona corporis, et bona animæ: atqui nullum ex his constituere potest beatitudinem objectivam hominis (per tot. q. 2). Non bona fortunæ, quæ sunt divitiarum, honor, fama et potestas: 1° quia non permanent, sed facilè elabuntur; 2° non excludunt omnia mala, sed sunt bonis et malis communia; 3° non plenè satiant, quòd enim plus abundant, eò plus desiderium incendunt, juxta illud tritum: *Quòd plus sunt potes, plus sitiuntur aquæ*; 4° non sufficient; ea enim habentibus

plura alia necessaria deesse possunt, ut sapientia; san-
 nitas, etc.; 5° ex eis potest malum alicui provenire,
 ut experientia patet: hæc autem omnia verè beatitu-
 dini repugnant; 6° tandem ab exterioribus causis pro-
 veniunt, beatitudo verò hominis acquiritur per principia
 interiora, scilicet intellectum et voluntatem. (Ibid., a.
 4, o.) — Non bona corporis. Vel enim bonum corporis
 intelligitur conservatio in esse seu ipsum vivere, et hoc
 non potest esse beatitudo hominis et ultimus finis, quia
 homo ordinatur ad aliud tanquam ad finem; non enim
 homo est summum bonum, sed est propter aliquem
 finem creatus: et dato quòd beatitudo consisteret in
 esse hominis, esse animæ est principalius esse corporis
 ; esse enim hominis consistit in corpore et animâ;
 esse autem corporis pendet ab animâ, non esse animæ
 pendet à corpore. (Ibid., a. 5 et 6, o.) Insuper tam
 istud hominis corporis, quam alia quæ pendet à cor-
 pore, ut sanitas, pulchritudo, robor, voluptas et alia
 hujusmodi, sunt instabilia, sunt bonis et malis, imò
 brutis communia, quin etiam bruta in horum pluribus
 præcellunt homini; ut cervi in velocitate, leones in
 robore, etc. Militant etiam aliæ rationes quas protuli-
 mus contra bona fortunæ. — Non bona animæ. 1° Non
 ipsa anima in se considerata: sic enim est in potentia,
 putâ ad scientiam et ad virtutem; cum autem potentia
 sit propter actum sicut propter complementum; im-
 possibile est quòd id quod est secundum se in potentia
 existens habeat rationem ultimi finis. Non alia quæ
 pertinent ad animam, ut sunt potentia, actus, vel ha-
 bitus etiam virtutum; quia hæc sunt accidentia et bona
 finita ordinabilia ad Deum tanquam ultimum finem:
 et quantum ad virtutes, pertinent quidem ad felicitatem,
 sed ut via ad terminum; via autem distinguitur à
 termino: item felicitas est præmium virtutis; ergo
 virtus non est ipsa felicitas: tandem virtus non satiatur
 appetitum, sed rectificat tantum. (Ibid., a. 7.)

Obj.: Appetitus hominis est finitus; ergo potest
 satiari bono finito. — Resp.: Dist. ant.: Est finitus
 in essendo, concedo; in appetendo, nego. Sic enim est
 infinitus syuategorematicè, quia non tot appetit, quin
 possit plura appetere in infinitum, cum, ut dictum est,
 ejus objectum sit bonum universale: unde non sa-
 tiatur nisi bono infinito.

Inst.: Appetitus humanus satiatur per beatitudinem
 formalem finitam, nempe per visionem Dei à se eli-
 citam, quidni per beatitudinem objectivam finitam?
 — Resp. disparitatem esse quòd appetitui finito in
 essendo repugnet actuali per formam infinitam à se
 elicitam, ideòque illam non appetit; non autem re-
 pugnat terminari ad objectum infinitum.

Repones: Si appetitus humanus esset infinitus in
 essendo, non exigeret nisi objectum infinitum: ergo
 cum sit finitus in essendo, aliquid minus exigit quam
 objectum infinitum, consequenter finitum. — Resp.:
 Dist. ant.: Si appetitus humanus esset infinitus in
 essendo, non exigeret nisi objectum infinitum, infinito
 modo attingendum, concedo ant.; finito modo attingen-
 dum, ut nunc attingit, nego ant.

Replicabis: Appetitus humanus non satiatur atin-

gendo Deum finito modo: ergo vel non exigit bonum
 infinitum, vel illud attingere debet infinito modo.
 Prob. ant.: Homo, cognoscens Deum finito modo, ap-
 petit illum cognoscere perfectius et perfectius, con-
 sequenter infinito modo; sicut qui cognoscit obje-
 ctum creatum, appetit cognoscere perfectius et per-
 fectius in infinito: ergo. — Resp.: Nego ant. ad
 probat: nego ant. ad paritatem. Disparitas est quòd
 cognoscere Deum infinito modo sit impossibile crea-
 turæ; appetitum autem beati cum sit rectus, non fertur
 ad impossibile: qui verò cognoscit objectum creatum
 imperfectum, potest appetere cognoscere perfectius
 et perfectius usque in infinitum, quia sic potest co-
 gnoscere.

Urgebis: In beatis, alter est altero beatorum visione
 Dei inadæquatâ; ergo qui minus perfectè videt Deum,
 non satiatur, sed desiderat videre perfectius. — Resp.:
 Nego consequens, quia cum plus illi non debeat, non
 plus appetit. Sic qui minus famet, minus manducat,
 et tamen satiatur sicut ille qui plus famet et plus man-
 ducat: sic iterum parvus homo æquè contentus, est
 breviori veste sicut homo grandior ampliori.

Insistes: Qui possidet Deum, adhuc alia desiderat,
 v. g., glorificationem corporis, salutem parentum,
 quasnam superiores cogitationes, etc. Ergo Deus non
 est objectum plene satians. — Resp.: Dist. ant.:
 Qui possidet Deum, adhuc alia desiderat consequenda
 vi ipsius possessionis Dei, concedo ant.; non conse-
 quenda vi possessionis Dei, nego ant., ad eujus sensum
 dist. consequens: ergo Deus non est objectum plene
 satians formaliter et immediatè, transeat; virtualiter
 seu radicaliter, nego. Vi enim possessionis Dei beatus
 certè habet quæ desiderat et eo tempore pro quo
 desiderat: unde de sui desiderii adimpletione securus
 et quasi jam possidens, sine anxietate et sub benepla-
 cito Dei quiescit; sicque verum manet Deum posses-
 sum plene satiari appetitum, sive per se formaliter
 et immediatè, sive radicaliter et mediatè per suas
 proprietates. Imò posset etiam dici quòd formaliter
 et immediatè per se satiet, et ideò dixi, transeat
 consequens, quia cum quæ desiderat beatus, eminentiori
 modo contineantur in Deo quam sunt in se, potest
 dici quòd possessione Dei formaliter et immediatè
 omne desiderium beati sit satiatum quoad intentionem,
 extensivè autem duntaxat protendatur ad quosdam
 leves appendices ipsius beatitudinis. De hoc iterum
 infra.

Utrum Deus, ut unus, sit sufficiens objectum ad-
 nos beatificandum, ita ut, si lateret ut trinus, sub-
 sisteret perfecta beatitudo hominis? Resolvimus ali-
 bi negativè.

ARTICULUS II.

In quo consistat essentialiter formalis beatitudo hominis?

Posito quòd beatitudo objectiva hominis sit Deus,
 sequitur quòd beatitudo ejus formalis sit assecutio
 Dei. Querimus ergo hic per quid homo assequitur
 Deum, et consequenter in quo consistat essentialiter
 hominis beatitudo formalis. Circa hanc questionem

varia sunt theologorum placita. Quidam beatitudinem hominis formalem reponunt in quodam illapsu divinitatis in essentiam animæ; tribuitur Henrico Gandavensi: quidam in habitu deificante essentiam animæ et perficente potentiam ad operationem; tribuitur S. Bonaventuræ in 4; d. 49, a. 1, q. 1, n. 5: quidam in intellectione Dei increatâ; ita magister Bonæ Spei, et ipsum sequentes Carmelitæ calceati in Belgio: quidam in solo actu voluntatis, scilicet vel amore amicitiae, ut vult Scotus; vel fructione, ut volunt alii: quidam in actibus intellectûs et voluntatis simul; ita plures ex Societate: alii tandem in solo actu intellectûs; ita Thomistæ cum suo doctore, hinc q. 3. Et hæc sunt celeberrimos circa presentem difficultatem sententia.

Supponimus hic ex dictis in 1 p. dissert. 4 de visione Dei, intellectum creatum, adjectum lumine gloriæ, posse videre Deum, eumque de facto videre, immediatè in se, sine specie impressâ vel expressâ.

§ I. — Tres priores sententiæ exploduntur. Dico 1°: Beatitudo formalis hominis non consistit essentialiter in quodam illapsu et quasi transfusione Dei in ipsam essentiam animæ, neque in habitu deificante essentiam animæ et perficente potentiam ad operationem; sed in operatione aliquâ elicita. (Hic, q. 3, a. 2, o.)

Probatur 1° auctoritate. S. Scriptura beatitudinem nobis exprimit per operationem. *Math. 5: Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Joan 17: Hæc est vita æterna, ut cognoscant te Deum verum.* Et alibi, conformiter loquuntur SS. Patres Nazianzenus, Ambrosius, Augustinus et alii. Accedit definitio Benedicti XII, qui postquam statuit animas quibus nihil deest purgandum, statim visuras divinam essentiam, eaque fruituras, subdit *quod tali visione et fruitione... sunt verè beate.* Probatur 2° ratione. Deus non illabitur in essentiam animæ nisi producendo in eâ, vel esse, vel gratiam sanctificantem: atqui in hoc illapsu non consistit essentialiter beatitudo hominis, aliâs omnes creaturæ in quibus Deus producit et conservat esse, aut saltem omnes viatores justi et animæ in purgatorio, in quibus, ultra esse quod conservat, producit fidem, spem, charitatem et gratiam sanctificantem, forent beate beatitudinis essentiali: ergo. Probatur maj.: Deus non est præsens rebus nisi per operationem, ut diximus in primâ parte: atqui nihil potest operari in essentia animæ nisi ejus esse, vel aliquam qualitatem supernaturalem quæ non potest esse alia quam gratia sanctificans; hæc enim sola residet in essentia animæ, aliæ, ut fides, spes, charitas, in ejus potentiis: ergo. Prob. 3° aliâ ratione. Beatitudo formalis est ultima perfectio hominis perfectio asecutiva ultimi finis: atqui ultima perfectio hominis non est per modum habitûs aut potentiæ, sed est actus et operatio: ergo. Probatur min. Nihil perfectum est prout in potentia et actu primo, sed prout in actu secundo, cum actus primus ordinetur ad secundum. (Ibid.)

Confirmatur: Beatitudo formalis hominis est vita, ut constat ex S. Scripturis citatis, et ut infra dicemus, non

substantialis, sic enim vivit homo substantialiter per informationem animæ: ergo accidentalis. Subsumo: Atqui vita est aliquis motus à vivente procedens, quod utique ad operationem et actum secundum pertinet, de quo fusiùs infra: ergo.

Dico 2°: Beatitudo formalis non consistit in visione Dei increatâ communicatâ creaturæ per actionem unitivam ab ipsâ creaturâ elicita, ut vult Bonæ Spei cum suis, qui opinionem Joannis de Ripâ jam antiquam nostris temporibus suscitavit.

Probatur 1° ex D. Th.; quem suum esse voluit Spani. S. Th., hic, q. 5, agens de beatitudine formali, querit, art. 1, an beatitudo nostra sit aliquid creatum? et respondet sic: *Si beatitudo hominis consideretur quantum ad causam vel objectum, sic est aliquid increatum. Si autem consideretur quantum ad ipsam essentiam, seu formam beatitudinis, sic est aliquid creatum.* Quid sit autem istud creatum? art. 2 respondet quòd sit operatio; art. 3, quòd sit operatio intellectivæ partis; art. 4, in arg. s. c. et in o, quòd sit cognitio Dei quæ est actus intellectûs; art. 5, quòd sit operatio maxime propria homini, scilicet contemplatio divinarum; art. 7, quòd non consistit nisi in cognitione Dei; art. 8, quòd non potest esse nisi in visione divinæ essentia; ergo à primo ad ultimum, secundum D. Th., beatitudo formalis est visio divinæ essentia, quæ est creatum illud quod art. 4 dicit esse ipsam essentiam et formam beatitudinis. Idem docet 1 p., q. 26, a. 3, expressis terminis et pluribus aliis locis, ita ut cœcum esse oporteat qui hæc sententiã in D. Th. non videat.

Probatur duplice ratione fundamentali. Prima sic proponitur: Beatitudo formalis est vita beatorum, seu operatio vitalis quâ in actu secundo vivunt: atqui non possunt vivere per visionem Dei increatam, quantumvis ipsis communicatam per actionem unitivam à se elicita: ergo. Major videtur de fide, juxta hæc S. Scripturæ loca, *Rom. 6: Gratia Dei vita æterna, Math. 19: Si vis ad vitam ingredi, serva mandata; Joan. 17: Hæc est vita æterna, ut cognoscant te verum Deum.* Difficultas ergo est in minori. Itaque:

Prob. min.: Impossibile est quidpiam in actu vivere per actum vitalem qui non sit ab ipso sive ab intrinseco: atqui visio Dei increata non est à beatis, sed à Deo, imò ab ipso Deo indistincta: ergo. Prob. maj. 1° ex communi omnium sensu, juxta quem vivere, est se movere ex se, seu ab intrinseco, et ea dicuntur mortua quæ non se movent amplius, licet ab extrinseco moveantur. 2° Vivere in actu, est actu agere et operari: atqui implicat quidpiam agere per actionem quæ non sit ab ipso per formalem aut virtuatem eggressionem: ergo. (1, p., q. 18, a. 1, o.)

Minorem hanc negant adversarii contra communem sensum, et dicunt aliquid posse, denominari agens, saltem ut quòd, per actionem alterius præcisè in se receptam, modò pro priori ad receptionem sit activum in eodem genere et capax denominationis agentis, eaque actio sine violentiâ in ipso recipiatur: et hoc est eorum fundamentum. Sed contra

Prob. ista min.: 1ª Actio etiam non violenta solum denominat agens illud à quo est, non illud in quo est præcisè; quantumcumque in priori sit activum ut quo in eodem genere: atqui actio aliena solum dicitur esse ab eo à quo egreditur, non ab eo in quo præcisè recipitur sine violentiâ quantumcumque in priori nature sit activum in eo genere: ergo. Minor patet, quia fingerè aliquid esse ab aliquo per receptionem, est apertè contra notionem terminorum disputare et confundere rationem essendi ab aliquo cum ratione essendi in aliquo, siquidem hucusque inauditum fuit subjectum receptionis, seu in quo actio aliena ab extrinseco recipitur, esse subjectum à quo. Prob. ergo maj.: Actio solum denominat agens illud respectu cuius est actio ut actio, prout ex terminis patet: atqui non est actio ut actio respectu eius in quo est præcisè; sed respectu eius à quo est, ut docent omnes philosophi; apud D. Th. 3ª Physic., c. 5, lect. 4 et 5, discrimen actionis à passione constituentes in eo quòd actio sit actus agentis tanquam *hujus ab hoc*, ut loquitur philosophus, passio verò actus patientis tanquam *hujus in hoc*; sicut doctio non dicitur actus docentis quia in ipso, sed quia ab ipso est; nec denominatur docens ille in quo, sed à quo est doctio, nec ille in quo recipitur, sed à quo traditur doctrina: ergo. Probatur 2ª ista min.: Agere est se habere activè et non merè passivè, ut constat ex terminis: atqui id à quo actio nullo modo est per egressionem formalem aut virtuale, sed in ipso merè ab extrinseco recipitur, etsi sine violentiâ et tanquam in activo ejusdem generis, nullo modo se habet activè hic et nunc ad illam actionem, sed merè passivè: ergo. Probatur min.: Quod se habet activè, se habet per modum dantis; agere enim est dare esse, et non per modum merè recipientis: atqui id à quo actio nullo modo est, etc., non se habet per modum dantis, sed per modum merè recipientis, ut patet in terminis: ergo. Probatur 3ª ead. min.: Si ratio adversariorum sufficeret ut aliquid denominaretur agens, sequeretur quòd canis quem, impositum dorso meo, defero, ex hoc diceretur agere seu se habere activè ad hunc motum: falsum consequens; ergo.

Secunda ratio fundamentalis. Operatio in quâ consistit beatitudo formalis, nempe visio Dei, constituit beatos actu et formaliter operantes, seu cognoscentes: atqui visio, seu operatio Dei increata, non potest constitutere beatos actu et formaliter operantes: ergo. Prob. min.: Operatio maxime vitalis et immanens non potest constitutere aliquem actu et formaliter operantem, nisi quatenus procedit ab operante, ut effectus à causâ, vel nisi informet illum per modum causæ formalis: atqui repugnat intellectionem Dei increatam, aut procedere ab intellectu beati ut effectum à causâ, aut eum informare per modum causæ formalis: ergo. Major est certa: operatio enim est aliquid operantis et ad ipsum pertinet, cum ipsum constituat actu operantem; non est autem aliquid ipsius, aut ad ipsum pertinet ut prædicatum ejus intrinsecum, aut pars in-

tegralis, aut existentiâ, aut complementum intrinsecum, quia sine operatione esse potest operans, seu operativum intrinsecè completum et integrum, et modò hanc, modò illam operationem habere: ergo restat quòd ad eam pertinet vel ut effectus vel ut causa formalis; non est enim alius modus assignabilis, quo operatio ad operantem pertineat. Insuper cum cognitio sit actus vitalis et immanens, constituit ipsum operantem intrinsecè in se actuatum et reductum de potentiâ ad actum, atque ei præbet aliquam speciem operationis, et consequenter informat ipsum, sicut, v. g., albedo aut calor, quia sunt formæ specificæ, id est, speciem determinatam præbeantes, non per terminationem, sed per informationem veram, debent subjectum afficere. Itaque probatur min., et quoad primam partem est plus quam evidens; visio enim Dei increata non potest esse effectus beati. Probatur quoad secundam partem: Informatio seu causalitas formalis essentialiter involvit intrinsecam imperfectionem; ergo. Probatur ant.: De ratione formæ informantis est quòd per conjunctionem suam ad alterum reducta formaliter illud de potentiâ ad actum, et sic constituat unum tertium, sive substantiale, sive accidentale, quòd sit majus ipsâ formâ seu actu informante, totum enim est majus sua parte, adeoque quòd admisceatur potentialitati et ex tali conjunctione limitetur: atqui hæc omnia involvunt intrinsecam imperfectionem: ergo. Patet min. Probatur maj.: Omnis formæ informantis est pars respectu totius quòd constituit, et informatio ad hoc ordinatur ut formetur et perficiatur id quòd informe est seu formatione indigens: ergo de ratione formæ informantis est quòd per conjunctionem suam ad, etc. (3^a p., q. 9, a. 1, ad 1, et q. 20 de Verit. a. 1, o.)

Dices: Talis informatio et actuatio poterit suppleri à Deo modo eminentiori, seclusâ imperfectione, sicut supplet substantiam creatam in unione hypostaticâ.

Sed contra implicat concipi rem constitutam et formatam, nisi per informationem formæ, quia si non est informatio formæ, non est effectus ejus formalis, adeoque nec res formata seu constituta. Si ergo Deus non informet nec actuè constituendo rem seu aliquid tertium, et ipsum subjectum reddendo intrinsecè actuatum et formatum, hoc ipso non habetur effectus formalis formæ (qui est ipsa forma informans et communicata), et res non est constituta: quòd si res supponatur constituta, constituetur per aliud, et illud habebit rationem formæ. De subsistentiæ paritate dicemus in sol. obj.

Solvuntur objectiones contra secundam conclusionem.

Obj. 1^a ex D. Th.: S. doctor, 3ª cont. Gent. cap. 51, sic ait: *Oportet quòd si Dei essentia videatur, quòd per ipsammet essentiam intellectus ipsam videat, ut sic in tali visione divina essentia sit id et quòd videtur et quo videtur*: atqui id quo aliquid videtur, est visio: ergo, secundum D. Th. beati vident Deum per ipsam divinam essentiam, seu ejus visionem increatam.—Resp.: Dist. min. Id quo aliquid videtur est visio, si res id

quo sumatur pro eo quod se tenet ex parte potentie, concedo; si *ad id quo sumatur pro eo quod se tenet ex parte objecti*, nempe pro specie intelligibili quâ tanquam semine et imagine objecti fecundatus intellectus visionem elicit, nego. Porro S. Th., loco citato, cum dicit divinam essentiam esse id quo ipsa videtur, intelligit de ipsâ specie intelligibili cujus vices supplet divina essentia, ut diximus in 1 p., non autem de ipsâ intellectione Dei: ita se explicat S. doctor cap. 53 sequenti, his verbis: *Ad hoc quod intellectus aliquis creatus Dei substantiam videat, oportet quod divina essentia copuletur ei ut intelligibilis species*; hæcque distinctione solves omnia loca quæ congerunt adversarii ex D. Th.

Obj. 2° illud 1 Cor. 15 : *Nunc cognosco ex parte, tunc autem cognoscam, sicut et cognitus sum*, utique à Deo; atqui à Deo cognoscimur cognitione increata: ergo cognoscemus tunc Deum cognitione increata. — Resp.: nego consequ. *Neque enim necesse est*, inquit Damasc. 3 Orth. Fid. 26, *exempla prorsus esse similia; nam quod ex omni parte simile est, idem est, non exemplum*. In hoc ergo Apostolus facit paritatem quod sicut Deus nos cognoscit sicuti sumus in nobis, ita nos cognoscemus eum sicuti est in se, et non amplius per species et in ænigmate sicuti nunc, quod patet ex his quæ immediatè præmiserat Apostolus: *Videmus nunc per speculum et in ænigmate, tunc autem facie ad faciem*.

Alia quædam loca ex S. Scripturis afferunt adversarii, sed quæ parùm urgent, utpote quæ intelliguntur vel de lumine gloriæ, vel de divinâ essentiâ, ut gerente vices speciei intelligibilis, non de ipsâ visione. Unde his supersedemus.

Obj. 3° ex S. Aug.: L. 8, cap. ultimo de Trinit., ait: *Secundum eandem visionem Deus bonus est et beatus, secundum quam apparet visus corde*: atqui Deus non est bonus et beatus visione creatâ: ergo. Et infra subjungit quod *sola visio beatificata est summum bonum cuius adipiscendi causâ præcipimur agere quiddam ratione agimus*. — Resp. utrobique sermonem esse de visione beatâ objectivè sumptâ, seu de objecto ipsius visionis, non verò de ipsâ visione formali.

Inst.: S. Aug. lib. 7 de Trinit. cap. 6 et 7, probat dilectionem, quâ diligimus proximum et Deum, esse ipsam Dei charitatem et ipsum Deum: ergo pariter visio beatifica est; etc. — Resp. quod dilectio nostra sit charitas Dei participativè seu causaliter, non formaliter: quia *charitas quâ formaliter diligimus Deum et proximum, est quædam participatio divinæ charitatis: hæc etiam modus loquendi consuetus est apud Platonicos, jurorum dictis inductus fuit Augustinus, quod quidam non advertentes, ex verbis ipsius sumpserunt occasionem errandi*. Ita S. Th., 22, q. 25, a. 2, ad 1.

Repones: Secundum istam solutionem Deus non deberet dici simpliciter charitas vel dilectio, sed *charitas mea, dilectio mea*, sicut dicitur *spes mea, patientia mea*; atqui hoc impugnat S. Augustinus 15 de Trinit. cap. 6. — Resp.: Dist. maj.: Deus non deberet dici simpliciter charitas, sed, etc., si charitas esset solum

donum creatum, sicut spes et patientia, concedo maj.; si sit insuper quoddam attributum formaliter in Deo existens, nego. Et hoc sensu rectè negat S. Augustinus Deum debere dici *charitatem meam*, sicut dicitur *spes mea, patientia mea*, quia istæ virtutes sunt tantum dona creata, et non attributa in Deo formaliter existentia sicut charitas.

Replicabis: Charitas beatorum etiam minimorum est major charitate viatorum etiam sanctissimorum, juxta illud Math. 11: *Non surrexit inter natos mulierum major Joanne Baptistâ; qui autem minor est in regno cælorum, major est illo*: atqui hoc verificari non potest de charitate creatâ, cum incredibile sit minimum beatorum superare in charitate creatâ maximum viatorum: ergo solum verificari potest de charitate increatâ. — Resp.: dist. maj.: Charitas beatorum etiam minimorum est major charitate viatorum etiam sanctissimorum quoad intentionem habitûs, nego; non enim est verisimile quod infans statim post baptismum mortuus habeat tantam intentionem gratiæ et charitatis quantum habuerunt B. Virgo et sanctissimi homines in viâ: quoad conditiones statûs, concedo; quia in patriâ objectum amatam est præsens status, cum sit terminus, est perfectior, actus est permanentior, et habitus non potest amitti. Locus autem Math. non est ad rem, his enim verbis seipsum designavit Christus: unde sensus est: Ego, qui sum Joanne minor ætate, et, secundum multorum opinionem, sanctitate, in regno cælorum, id est, in Ecclesiâ, sum major Elo, et naturâ, et sanctitate, et donis, etc. Ita SS. Hilar., Chrysost., Aug., Cajet., et communiter interpretes.

Obj. 4°: Increata Verbi subsistentia unitur nature create, eamque reddit formaliter subsistentem: ergo à pari visio Dei increata potest uniri intellectui creato, eumque reddere formaliter operantem. — Resp.: Nego consequ.: Disparitas est 1° quod intellectio sit actus vitalis, admodum essentialiter petat esse ab intrinseco, vel per identitatem et egressionem virtuosam, si identificetur in operante, ut in Deo, vel per egressionem formalem, si distinguatur ab operante, ut in creatis: subsistentia autem neque est actus neque vitalis, sed purus terminus reddens rem alteri incommunicabilem. 2° Intellectio, cum sit operatio, est informativa potentiæ operantis et per modum partis efficiens unum totum cum illâ, non secus ac albedo informat corpus constituendo album, quod involvit imperfectionem. De ratione autem subsistentiæ secundum se non est informare, quia non constituit ut pars unum in naturâ, sed supponit naturam constitutam et eam tantum terminat. Unde cum ex suo essentiali conceptu nullam involvat imperfectionem, potest suppleri à Deo.

Inst. 1°: De ratione subsistentiæ create est quod dimanet à subsistente: atqui subsistentia increata potest supplere munus ejus terminandi sine tali imperfectione: ergo similiter visio increata potest supplere munus visionis create sine ejus imperfectionibus. — Resp.: Dist. maj.: De ratione subsistentiæ

creata, quâ subsistentiæ, est dimanare, nego, ut sic enima est tantum de ratione ipsius terminare naturam et reddere eam ulteriori supposito incommunicabilem: de ratione subsistentiæ creatæ, quâ creatæ, est dimanare, concedo maj.

Subsumes: Atqui similiter non est de ratione intellectiois ut sic esse ab intrinseco et informare, sed tantum quatenus creata est: ergo stat paritas. Probat. subsumptum: Intellectio in Deo neque egreditur ab intrinseco, neque ipsum informat: ergo.—Resp.: Nego subsumptum, ad probat., nego primam partem, seu dist.: Intellectio in Deo non egreditur ab intrinseco formaliter, concedo; quia identificatur cum illo virtualiter, nego; est enim verè ab intrinseco. Ad secundam probationem similiter dist.: Non informat formaliter, concedo; eminenter, nego: est enim identificata cum Deo; ubi autem est summa identificatio, vacant processio formalis et informatio. At respectu nature extraneæ quicum identificari non potest, si illi communicari debeat, necesse est quod illi communicetur juxta naturam vitalis operantis, scilicet per egressionem ab intrinseco et per informationem.

Repones: Intellectio, secundam D. Th., non petit essentialiter esse ab intrinseco per formalem aut virtutalem egressionem, neque informare in esse nature: ergo. Prob. ant. ex verbis S. doct. 1 p., q. 54, a. 1, ad 3: *Intelligere*, inquit, *importat habitudinem intelligentis ad rem intellectam in qua nulla ratio originis importatur, sed solum informatio quodam in intellectu nostro*. Ergo.—Resp.: Nego ant. Ad probat. ex S. Th. dico sensum ejus planum esse quod, comparatione factâ intelligentis ad rem intellectam, nulla sit ratio originis, sed tantum informatio intelligibilis, quod admittimus; non autem dicit quod, comparatione factâ intellectiois ad intelligentem, nulla sit ratio originis.

Obj. 5°: Intellectus creatus actuari potest, imò de facto actuatur acta increato in ratione speciei intelligibilis, ut diximus alibi: ergo pariter actuari potest per eundem in ratione intellectiois. Resp.: Nego consequ. Disparitas est quod species intelligibilis non petat ex natura sua neque esse ab intrinseco, neque informare, aut constituere per modum partis incomplete aliquid totum inesse nature, ut intellectio, sed tantum representare intelligibiliter objectum intellectui, et ipsum determinare ad eliciendum actum, in quo nulla est imperfectio aut informatio entitativa. Ita enim species cum nihil aliud sit quam ipsa objectum representativè seu in esse intelligibili, non est actus vitalis accidentalis potentie, sed res ei intrinseca, ad cuius esse intelligibile trahitur intellectus.

Inst.: Species intelligibilis dat speciem actui seu agenti, non secus ac operatio: ergo.—Resp.: Dist. ant.: Dat speciem actui seu agenti objectivè determinando, seu terminando, concedo ant.; entitativè informando, nego ant. Cum enim species, ut dictum est, sit ipsum objectum in esse intelligibili, objectum autem sit terminus extrinsecus juxta cuius speciem determinatur

specificatio actus, idè illa actusio seu informatio objectiva quam imprimi in potentia, se habet ut forma determinans, id est trahens ad communicationem alterius rei in esse intelligibili ipsam potentiam et cognitionem, non autem ut informans per modum partis.

Repones: De ratione speciei est quod inhaeret et informat, cum sit species accidentalis: ergo.—Resp.: De ratione speciei est, etc., entitativè consideratæ, seu quatenus est accidens, concedo; consideratæ in esse intelligibili et representativo, seu quatenus est species, nego. Ut sic enim habet tantum esse imago et representatio objecti, adeoque tantum terminare et determinare seu objectivè et in esse intelligibili informare intellectum.

Replicabis: De ratione speciei intelligibilis etiam ut species, est quod informat potentiam unum constituendo cum ipsa: ergo. Prob. ant.: Species intelligibilis fecundat intellectum et se habet ut coprincipium illius influxus in suum actum: ergo.—Resp.: Nego ant. ad probat. Dist. ant.: Species se habet ut coprincipium se tenens ex parte objecti, concedo; se tenens ex parte subjecti seu potentie, nego. Licet enim species ut accidens inhaeret subjecto, ut dictum est, ipsa tamen ut species cum sit ipsum objectum representatum, non inhaeret intellectui nec entitativè informat illum, est enim quod ipsi intrinsecum; sed tantum determinat intellectum ad talem actum, se illi communicando non ut partem, sed ut totum in esse intelligibili seu representativo, ita ut non fiat unum entitativè cum intellectu, sed è contra intellectus dicatur fieri res intellecta in esse intelligibili. Operatio autem se tenet ex parte subjecti ut actus secundus ejus, adeoque informans illud et constituens entitativè operans.

Urgebis ex dictis et solutione datâ: Operatio est actus secundus adeoque ultimus potentie: ergo informat tantum terminando et non entitativè ut pars, sicut patet, v. g., in existentia, quæ cum sit terminus ultimus in essendo, informat tantum terminando: ergo.—Resp.: Nego consequ. et paritatem. Disparitas est quod existentia supponat naturam constitutam, et eam ut pars non constituat; est enim ultimus actus quo res jam formata ponitur de facto extra causas; operatio autem non supponit potentiam in actu constitutam et formatam, sed ut perfectio accidentalis ipsam format et constituit operantem actu.

Obj. ultimò: In sententiâ Thomistarum Deus supplet verbum seu speciem expressam in beatis: atqui verbum seu species expressa est terminus vitalis: ergo poterit Deus similiter supplere operationem vitalem.—Resp.: Dist. maj.: Deus supplet verbum seu speciem expressam quoad processionem, originem et dictionem, nego; quoad representationem per modum termini representantis in esse intellecto, concedo. Cum enim Deus supplet verbum seu speciem expressam, non facit quod verbum sit originatum vitaliter à nostro intellectu, hoc enim suppleri non potest, nec hoc requiritur sicut requiretur quod faceret ut actio à me vitaliter procederet, ut diceret operari per illam, ut

probatum est; sed facit tantum quod essentia sua loco verbi representet per modum termini seipsam. Unde ad min. dist.: Verbum est terminus vitalis respectu illius à quo procedit, concedo min.; respectu illius cui communicatur præcisè, nego. Nec hoc requiritur ad intellectionem, sed sufficit quod in se vitalis existens, etsi aliunde, communicetur ei, et suppleat representationem termini vitalis, non processionem.

§ 2. *Dux posteriores sententia impugnetur, et vera asseritur.*

Supposito quod beatitudo hominis formalis sita sit in operatione ab ipso elicità, ut probatum est, controvertitur nunc quæ sit ista operatio, an intellectus, an voluntatis, an utriusque simul. Certum namque est non esse operationem partis sensitivæ, cum purus spiritus qualis est Deus sit extra objectum illius, ut patet ex his quæ diximus in 1. p. dum probavimus Deum non posse videri oculo corporeo quantumvis elevato et glorificato. (Hic q. 3, a. 2, o.)

Ante resolutionem, observandum est beatitudinem posse considerari dupliciter, quantum ad statum et quantum ad essentiam. Quantum ad statum, completitur omnia quæ hominem efficiunt plene beatum quoad animam et corpus omnesque ejus potentias; et sic importat amorem, visionem, fruitionem, gaudium, perpetuitatem, impeccabilitatem, gloriam corporis, etc.; definiturque à Boetio, status omnium bonorum aggregatione perfectus. Quantum ad essentiam, importat tantum id quod inter hæc omnia primum concipitur, quo summum bonum seu beatitudo objectiva acquiritur, et est radix unde cætera assignata profuunt: sic homo quoad statum spectatus dicit non solum rationalitatem, sed omnes proprietates à rationalitate manantes, risibilitatem, facultatem admirandi, loquendi, certam membrorum quantitatem, colorem, proportionem, etc., quoad essentiam verò præcisè et metaphysicè consideratus, dicit solum rationalitatem, ut quod in eo primum concipitur tanquam radix et causa cæterorum. Questio hæc igitur est metaphysica de ipsa beatitudine quoad quidditatem et essentiam. Et semper præ oculis habendum est essentiam beatitudinis formalis nihil aliud esse quam associationem beatitudinis objectivæ, quia est id quo objectum beatificans unitur subjecto beatificabili: et ideo illa actio constituit essentiam beatitudinis formalis quæ est formaliter associativa ultimi finis; quæ verò concomitanter vel consequenter se habent ad illam, sunt ejus proprietates et ornatus, atque ad ejus statum pertinent.

Dico 1°: Beatitudo formalis non consistit essentialiter in pluribus actibus, scilicet intellectus et voluntatis.

Probat. Beatitudo formalis est essentialiter prima associatio ultimi finis: atqui id uni tantum operationi competere potest: ergo. Prob. min. Plures operationes diversarum potentiarum, scilicet intellectus et voluntatis, non possunt æquè simul procedere à suis potentiis, sed in eis necessariò intervenit ordo prioritatis et posterioritatis; actus enim voluntatis subordinatur actui intellectus, et illum supponit, cum nihil

sit volutum quia præcognitum: ergo non possunt isti duo actus esse æquè simul associativi ultimi finis, sed unus prius altero, nempe actus intellectus, qui prior est et potior actu voluntatis.

Si dicas quod utraque operatio concurrat partialiter ad associationem finis, ita ut ex utraque integretur una totalis prima associatio, sed contra, vel illa partialitas se tenet ex parte rei possessæ quæ unico actu possideri non potest, sed pars per unam et pars per alteram; vel ex parte operationum quæ division non sufficient reddere rem illam possessam et consecutam. Primum dici non potest, quia res possessa est Deus indivisibilis et impartibilis. Et hinc secundum etiam dici non potest, quia res indivisibilis per unam operationem quovis modo acta et possessa, tota attingitur et possidetur quoad substantiam, ita ut si duplex operatio concurrat ad ejus associationem, necessariò una erit tantum ut preparatio, altera ut consecutio formalis, vel una ut consecutio formalis, et altera ut novus modus consequendi et possidendi, quod non impedit quin prius verè et substantialiter possidetur. Sicut, v. g., dum manibus crumenam teneo, verè et substantialiter illam possideo; quod autem illam et dentibus et pedibus possim tenere, non facit novam essentialem et substantialem possessionem, sed tantum novum modum possidendi. Sic igitur dum actu mentis Deum possideo et assequor, verè essentialiter et substantialiter illum totum assequor et possideo; et dato quod cum etiam actu voluntatis possim assequi, non addit ad essentialem conceptam associationem, sed tantum novum modum assequendi. Insuper, quod difficultatem planè dirimit, probabimus conclusionem sequenti, actum voluntatis non esse associativum.

Confirmatur conclusio: Cum beatitudo objectiva sit objectum perfectissimum, beatitudo formalis illius associativa debet esse operatio perfectissima: atqui non possunt esse duæ operationes perfectissimæ associativæ objecti beatifici: ergo. Prob. min.: Vel enim illæ operationes distinguuntur specie, et sic non erunt ejusdem perfectionis, sed una perfectior alterà; vel numero tantum, et sic una est superflua ad associationem: cum enim sint ejusdem perfectionis et virtutis, una non plus conducit ad associationem quam altera.

Dico 2°: Beatitudo formalis non consistit essentialiter in actu voluntatis. (Hic q. 5, a. 4 et 8; 5 contra Gent. c. 26, in 4, d. 49, q. 1, a. 1, q. 2, quodl. 8, a. 19, et alibi.)

Probat. Beatitudo formalis est essentialiter consecutio summi boni: atqui nullus actus voluntatis est consecutio summi boni: ergo. Prob. min.: 1° Actus voluntatis est vel desiderium, vel amor, vel fruitio et gaudium: atqui nullus ex his actibus est consecutivus ultimi finis, seu summi boni: non desiderium quia desiderium est de bono absente et nondum possesso; non amor, tum quia amor abstrahit à presentia et absentia, amamus enim bonum præsens et absens, tum quia amor vice et patriæ sunt ejusdem speciei, amor autem vice non est consecutivus ultimi finis; non fruitio seu gaudium, quia cum fruitio sit jucunda quiet in bono possesso, non

facit possessionem, sed eam sequitur: voluntas enim fruitur bono et delectatur de ipso ex eo quod sit præsens et illud possideat sive in re, sive in spe, sive in memoriâ, non autem è converso illum possidet quia eo fruitur et in eo delectatur; sic avarus non assequitur divitias quia illis fruitur, sed è contra illis fruitur quia illas possidet. (Ille, a. q. cit. et 3, c. gent. cit.)

Prob. 2° prima min.: Voluntatis est inclinatio in bonum: atqui inclinatio in bonum non est boni assecutiva, tum quia aliàs ut obtineretur bonum sufficeret illud velle, et hoc ipso quo avarus vellet divitias, illas habere; tum quia conatus voluntatis in bonum est per se affectivus tantum quatenus bonum terminat ejus affectum; est autem effectivus et possessivus per aliquid aliud, ita ut, si sit bonum sensibile, possideatur per sensum, v. g., sonus per auditum, color per visum, sapor per gustum; si sit bonum naturale, per unionem naturalem, puta per contactum aut instantiam localem, ut lapis in centro; si sit bonum intelligibile, per intellectum, sicut doctus dicitur possidere sapientiam intellectu. Ergo.

Prob. 3° eadem prima min.: Omnis actus voluntatis presupponit actum intellectus, nihil enim volitum quin præcognitum, ut jam sæpè dictum est: ergo omnis actus voluntatis supponit suum objectum præsens et assecutum per cognitionem; ergo non est assecutivus. Itæ conclusio magis adhuc confirmabitur ex sequenti. Unde dico 3°: Beatitudo formalis hominis consistit essentialiter in actu intellectus, clarâ scilicet Dei visione.

Hæc conclusio sequitur ex præcedentibus. Si enim beatitudo formalis sit essentialiter operatio partis intellectivæ, et non sit operatio voluntatis; ergo intellectus. Sed et insuper

Probatur 1° ex S. Scripturis. Joan. 17: *Hæc est vita æterna ut cognoscant te Deum verum*; ibid. cap. 14: *Ostende nobis Patrem, et sufficit nobis*; Psalm. 16: *Satiabor cum apparuerit gloria tua*; Matth. 15: *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt*; 1 Joan. 5: *Scimus, quoniam cum apparuerit, similes et erimus: quoniam videbimus eum sicuti est*. Et alibi.

Probatur 2° ex Patribus. S. Iren. lib. 4 cont. Hæres. e. 37, de vitâ æternâ dicit: *Quæ unicuique evenit ex eo quod videt Deum... percipiunt ergo vitam qui vident Deum*. S. Cyrill. Alexand. lib. 5 cont. Jul.: *Hominum felicitas est habere summam contemplationem*. S. Aug. lib. 83 Questionum, q. 35: *Nemo beatam vitam novit, et miser est, quoniam si amanda est, sicuti est, hoc est eam nosse, quod habere. Quæ cum ita sint, quid est aliud beatè vivere, nisi æternum aliquid cognoscendo habere?... Omnium enim rerum præstantissimum est, quod æternum est: et propterea id habere non possumus, nisi eâ re quâ præstantiores sumus, id est, mente: quidquid autem mente habetur, noscendo habetur; nullumque bonum perfectè noscitur quod non perfectè amatur*. Ilic 5. Aug. distinguit inter intellectum et voluntatem, inter cognoscere et amare: ad intellectum refert consequi, dum dicit: *Hoc est nosse, quod habere*; et, quod beatè vivere sit æternum aliquid cognos-

cendo habere: ad voluntatem autem refert amare quod noscendo habetur et possidetur. Ergo, juxta S. Aug., Deus non voluntate, sed intellectu acquiritur et possidetur; sicque beatitudo formalis consistit essentialiter in actu intellectus, non voluntatis.

Scio adversarios respondere, S. Scripturam et SS. Patres non attingere hæc questionem metaphysicam de quidditate beatitudinis, sed loqui de beatitudine quoad perfectionem et statum, prout committere apprehenditur tanquam quid plenè satiativum omnium potentiarum; ideoque eam indifferentiter reponere modò in actu voluntatis, modò in actu intellectus, modò in utroque, quia uterque concurrat ad ejus perfectionem et statum; quid sit autem in câ essentiali, relinquere disputationi theologorum. Et quantum ad S. Aug. qui videtur magis urgere, specialiter respondent, id quod dixit, q. 35 laudatâ, retractasse lib. 1 Retract. cap. 26, ubi dicit: *Illud quod dixi id esse amandum, quod nihil est aliud habere quam nosse, non satis approbo. Neque enim Deum non habebant, quibus dictum est: Nescitis quia templum Dei estis vos, et Spiritus Dei habitat in vobis? Nec tamen eum noverant, vel non sicut noscendus est noverant*.

Sed contra, non negamus S. Scripturam et Patres quandoque loqui de beatitudine quoad statum, et hæc ipsam solutionem nos adhibemus contra eâ quæ adversarii nobis objiciunt ex S. Scripturâ et Patribus; sed ultra quod locis à nobis citatis videantur assignare quod precipuum est et essentiali in beatitudine, saltem negari non potest quin inter actus quos recensent pertinentes ad beatitudinem, etiam explicent illum in quo essentialiter consistit: alioquin diminutè admodum procederent, nec nos sufficienter instruerent, cum, cognito beatitudinis objecto quod nobis promittitur, nostrum referat nosse id per quod possumus illud consequi, maxime cum possit errari circa illius consecutionem, sicut circa ipsum objectum consequendum. Et sanè mirum foret S. Scripturam et Patres nobis descripsisse accuratè modos et actus accidentales beatitudinis formalis, et essentiali omnisisse. Hoc ergo supposito tanquam certo, expendamus modò quos actus S. Scriptura et Patres assignant pertinentes ad beatitudinem formalem.

Quantum ad S. Scripturam, assignat ex parte intellectus visionem, ex parte voluntatis fruitionem et gaudium, nullibi et nusquam amorem amicitiae: et hoc jam palmare est adversus Scotum; is namque negat et bene, fruitionem seu gaudium esse beatitudinem essentiali; quia, inquit, et verè, fruitio seu gaudium supponit objectum præsens et consecutum. Ergo Scotus, qui ponit beatitudinem essentiali in amore amicitiae, non habet fundamentum in S. Scripturâ, imò cogitur juxta illam fateri reponendam esse in visione: sic enim arguo ex principio posito: Beatitudo formalis essentialiter consistit in aliquo actu ex his quos S. Scriptura enumerat pertinentes ad beatitudinem, et enumerat duntaxat ex parte intellectus visionem, ex parte voluntatis fruitionem et gaudium, seu delectationem, non amorem amicitiae: atqui, latente Scoto,

non consistit in fruitione et gaudio : ergo in visione.

Sed quidam Patres meminerunt amoris : estò ; neque illi, neque S. Scriptura ullum actum voluntatis, sive dicas amorem, sive fruitionem et gaudium, assignarunt ut formalem et essentialem assecutionem finis ultimi, quia amor, fruitio, gaudium, sunt quid commune felicitati ut sic ; felicitas enim hoc ipso quo felicitas est, implet voluntatem, causat amorem et gaudium, idque neminem latet aut latuit unquam : unde explicare beatitudinem per amorem, fruitionem et gaudium, non est explicare propriam et specialem rationem hujus rei in qua ponenda est assecutio summi boni, sed solum generalem conditionem felicitatis ut sic, quod sit satiativa voluntatis, amoris et gaudii, quod nemo unquam negavit. Certissimum est ergo Deo (si sit ultimus finis) esse fruendum et gaudendum ; sed difficultas est quomodo sit assequibilis ut de eo sit fruitio et gaudium, idque potest esse occasio erroris apud negantes Deum esse beatitudinem nostram, qui modum assequibilitatis ejus non satis attingunt. Dicere autem quod ipsa fruitio sit assecutio, est rem magis involvere et difficiliorem reddere, cum philosophi communiter doceant fruitionem supponere consecutum objectum. Ergo S. Scriptura et Patres recensentes inter actus pertinentes ad beatitudinem formalem actum intellectus seu clarum Dei visionem, ipsam assignant ut essentialem consecutionem Dei, consequenter ut beatitudinem formalem.

Ad S. Aug. respondeo ipsum duntaxat retractasse quod dixerat nimis generaliter, quod Deum habere est esse, quia hoc verificari non potest de notitia Dei in hac vita, siquidem justi viatores habeant Deum, et tamen non noscunt ut noscendus est, scilicet in se ; et ideo hæc propositio, ut nimis generalis, indigebat explicatione : at non retractavit quod dixerat loquendo de notitia habenda in altera vita, quod beati vivere nihil aliud est quam Deum cognoscendo habere, et quod non possumus habere ipsum nisi mente.

Probatur 5^a ratione ex eodem semper principio petito. Beatitudo formalis est essentialiter prima assecutio summi boni : atque hæc fit per actum intellectus, et non voluntatis : ergo. Prob. min. : 1^a Summum bonum est bonum intelligibile : atqui bonum intelligibile acquiritur non appetendo, sed intelligendo, sicut sensibile sentiendo : ergo. Probatur min. : Sic natura intellectiva se habet ad bonum intelligibile, sicut natura sensitiva ad bonum sensibile : atqui natura sensitiva non assequitur nec possidet bonum sensibile per appetitum, sed per sensum, ut sonum per auditum, saporem per gustum, etc. : ergo natura intellectiva non assequitur bonum intelligibile per voluntatem, sed per intellectum. Probatur 2^a prima min. ex discrimine quod est inter intellectum et voluntatem. Intellectus versatur circa suum objectum illud apprehendendo et attrahendo ad se, sicque faciendo illud sibi præsens, effective vel per species, vel immediatè in se si sine speciebus cognoscatur, ut Deus : voluntas è contra fertur in objectum extra se, et est tantum inclinatio et ponderatio in illud, juxta dictum S. Aug. : *Amor meus,*

pondus meus, èd feror quicumque feror : ergo voluntatis est res querere et in eis inventis quiescere, intellectus autem res apprehendere, acquirere et possidere ; idque experientia constat. Quantumvis enim conetur voluntas, nunquam per se consequitur bonum intelligibile, sed quamdè non cognoscitur, dicitur absens et voluntas inquieta manet : ubi autem mente percipitur, motus voluntatis quiescit.

Probatur 6^a : Beatitudo formalis cum sit ultima hominis perfectio et summi boni consecutio, debet esse actus præstantissimæ potentie : atqui intellectus est potentia præstantior et nobilior voluntate, tum quia respicit objectum abstractius et immaterialius quam voluntas, tum quia est propinquior ipsi animæ quam voluntas, cum hujus sit radix : ergo. Sed de hæc ratione consule physicam Thomisticam. (*Ilic*, q. 26, a. 2 et 3, cont. gent. cit.)

Solvuntur objectiones contra primam conclusionem.

Obj. 1^a : S. Scriptura et Patres, modò visioni, modò fruitioni, modò utrique rationem beatitudinis tribuunt : visioni, patet ex dictis ultimâ conclusione ; fruitioni, Psal. 35 : *Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, et torrente voluptatis potabis eos* ; Matth. 25 : *Intra in gaudium Domini tui* ; Joan. 16 : *Gaudet cor vestrum, et gaudium vestrum nemo tollet à vobis, etc.* ; utrique Psal. 16 : *Satiabor cum apparuerit gloria tua* ; S. Aug. lib. 4 de moribus Eccl. c. 5 : *Beatus quantum existimo, neque ille dici potest qui non habet quod amat, nec qui non amat quod habet* ; S. Iren. 1. 4, c. 57 : *Participatio Dei est, videre Deum et frui benignitate ejus.*

His addit magnum pondus Benedictus XII, Extravag. : *Benedictus Deus, ubi deficit animas justorum visione et fruitione Dei verè esse beatus.* Etiam manifestò et valde favet Concil. Viennense in Clementinâ : *Dudum, ubi dicitur beatitudinem consistere in visione et fruitione.* Ita Platelinus. Potuisset addere Catechismus Romanum, parte 2, ad illa verba Symboli : *Vitam æternam, ubi ait : Solida beatitudo, quam essentialiter communi nomine licet vocare, in eo posita est, ut eum videamus ejusque pulchritudine perfruamur, qui est omnis bonitatis ac perfectionis fons et principium.* — Resp., hæc omnia triplici solutione excipi. 1^a S. Scriptura, SS. Patres, concilia, postifices, etc., locis citatis, referunt operationes quæ reipsa reperuntur in beatitudine, non autem explicant quæ in illis sit essentialis et assecutiva ultimi finis ; seu quod idem est, loquuntur de beatitudine non quidditative et metaphysicè sumpptâ, sed secundum statum et consummatam perfectionem ad quam certum est concurrere actus intellectus et voluntatis. 2^a Vel intelligunt beatitudinem formalem esse fruitionem et gaudium, non formaliter, sed radicaliter, quia ex visione Dei quæ est beatitudo essentialis nascitur fruitio et gaudium. 3ª Vel sumunt fruitionem non pro gaudio et delectatione consequente possessionem, sed pro ipsâ possessione rei amate, ut satis communiter sumitur juxta illud S. Aug. lib. 4, de Moribus Eccl. c. 4 : *Quid est aliud frui quam præterit habere quod diligis ?*

Unde te movere non debet quòd Catechismus Romanus dicit beatitudinem essentialiter consistere in visione Dei et fruitione ejus pulchritudinis; vel enim intelligit fruitionem non formaliter, sed radicaliter sumptam, vel sumptam pro ipsa possessione; vel per essentialiter non intelligit quidditatem beatitudinis metaphysicè consideratam, sed integram ejus substantiam ad quam pertinet fruitio, quasi dixisset substantialem.

Inst. : S. Th. q. seq., a. 8. ad 3, dicit quòd dilectio charitatis sit essentialis beatitudini quantum ad dilectionem Dei, non quantum ad dilectionem proximi; ergo. — Resp. S. Th. loqui de beatitudine perfectà et consummatà, seu quoad statum ad quem essentialiter requiritur dilectio Dei non proximi; unde, inquit S. doctor, *si esset una sola anima fruens Deo, beata esset, non habens proximum quem diligeret.*

Obj. 2.º : Beatitudo formalis est summum bonum summaque perfectio : atqui plures operationes sunt meliores quàm una; ergo. — Resp. : Dist. maj. Beatitudo formalis est summum bonum ut quod et entitativè, nego; sic enim est ipse Deus; est summum bonum ut quo, hoc est, consecutio summi boni, concedo. Hæc autem fit per unam operationem intellectus, ut probatur. Vel aliter, dist. maj. Beatitudo formalis est summum bonum per se formaliter, nego; id enim pertinet ad statum beatitudinis, non ad ejus essentialitatem; est summum bonum radicaliter, concedo. In consecutione enim Dei per eam visionem continentur tanquam in radice omnes perfectiones quæ concurrunt ad consummationem et statum beatitudinis.

Inst. 4.º : Beatitudo formalis debet implere omnia justa desideria beati : atqui unica operatio non implet, desiderat enim ulterius alias operationes, ut amare Deum clarè visum, etc. Ergo. — Resp. : Dist. maj. ut ante. Beatitudo formalis debet implere omnia justa desideria beati formaliter vel radicaliter, concedo maj.; formaliter, nego maj. Aliàs sequeretur quòd ad beatitudinem essentialiter requireretur glorificatio corporis, cum illam etiam desideret beatus. Unde distinctè min. ad sensum maj. nego consequ. Sufficit ergo ad beatitudinem essentialitèr quòd consequatur summum bonum, et quòd vi hujus consecutionis contineat radicaliter omnes alias perfectiones ad statum beatitudinis pertinentes, sicut essentialiter hominibus non debet formaliter contineri et dare omnia quæ pertinent ad hominem, sed radicaliter tantum ea præcontineri; essentialiter enim est id quod primum in re concipitur ut fons et radix cæterorum.

Inst. 2.º cum perfectore Tournely : Visio, amor fructivus quo summo bono tanquam præsentì voluntas adheret, et gaudium quod est sensus intimus mentis create quo sibi ita conscia est se bene esse ut nihil ultra expetat; hæc, inquam, tria ingrediuntur primariò et essentialiter ideam beatitudinis formalis; ergo in eis consistit. — Resp. : Dist. ant. Hæc tria ingrediuntur primariò et essentialiter ideam beatitudinis formalis consummatæ et quoad statum, concedo ant.; ideam beatitudinis metaphysicè et quoad essentialitèr sumptæ, nego ant. Solutio patet ex jam dictis.

Inst. 3.º cum eodem : Supponamus aliquem è sanctis, sanctum, v. g., Petrum, Deum possidere in eo gradu in quo eum de facto possidet, ita tamen ut sciret sibi enitendum esse ut ad ulteriorem gradum ascendat, nisi Deo displicere velit; hæc factà hypothesis, quæ ex naturà rei non est impossibilis, sic argumtor : Sanctus ille vitaliter possideret Deum ut nunc possidet : atqui tamen non esset beatus essentialiter, ut unusquisque sentire potest attendendo; ideò autem non esset beatus; quia anima ejus non ita quiesceret in possessione Dei, ut nihil ampliùs haberet sibi expectandum; ergo. — Resp. : Datà et non concessà hæc hypothesis ut possibilis, nego min. Esset enim iste sanctus in hæc hypothesis essentialiter beatus, ejusque mens non minùs quiesceret circa hunc altiore gradum obtinendum, quàm circa impeccabilitatem suam, inamissibilitatem suæ beatitudinis et corporis sui futuram glorificationem, quia certò sciret, vi possessionis Dei ut summi boni, desiderium istius gradus altioris esse implendum, sicut alia sua desideria. Omisi hypothesis, quia non constat esse possibilem, nam possessio Dei in patriâ juxta mensuram meritorum viæ est terminus et ultimus finis hominis; in hæc hypothesis foret adhuc terminus et ultimus finis hominis ut supponitur, et non foret, quia ulterius deberet progredi, quod implicat.

Inst. 4.º cum eodem : Formalis miseria non consistit solum in mali possessione, si ita loqui fas est, imò nec in dolore; sed insuper requiritur tristitia ex mali possessione orta; unde martyres qui superabundant gaudio in omni tribulatione, non erant verè miseri; ergo à contrario formaliter beati non sunt qui de bono possessio non gaudent. — Resp. : Dist. ant. Formalis miseria, completè sumpta et quoad statum, non consistit solum in mali possessione, concedo ant.; metaphysicè sumpta et quoad essentialitèr, nego ant. Quoad id quod additur de sanctis, verum est ipsos non fuisse verè miseros in suis tribulationibus, quia tribulationes hujus mundi non sunt verum malum nec vera miseria, sed sola damnatio ex qua nata est sequi tristitia, quæ si miraculosè impediatur, non obstat quin damnatus sit verè miser essentialiter, licet non consummatè.

Inst. 5.º : Si amor fructivus seu gaudium non esset de essentiali beatitudinis, sed tantum ejus proprietates, posset quis saltem de potentia Dei absolutà esse beatus sine amore Dei, Deo suspendente concursum ad hunc amorem; possunt enim de potentia Dei absolutà proprietates separari ab essentiali, ut calor ab igne; atqui falsum et absurdum videtur consequens; ergo. — Resp. : Quidam negando sequelam, et ad probationem dicunt quòd, quamvis visio Dei, ut visio præcisè, possit divinitus separari ab amore, quia sic tantum facit hominem videntem Deum, non tamen visio ut beatitudo est, quia sic essentialiter importat amorem fructivum, non ut partem essentialitèr, sed ut terminum essentialitèr connotatum.

Alii simpliciter concedunt amorem posse divinitus separari à visione beatificà; sed utrùm tunc videns Deum deberet dici beatus, dissentiunt. Quidam opi-

ratur dicendum fore beatum simpliciter et essentialiter, non perfectè et consummatè, quia careret perfectione sibi debita; et si inferas ex hac parte fore miserum, responderent non repugnare aliquem esse simpliciter felicem, et secundùm quid miserum. Alii putant hunc non dicendum fore simpliciter beatum, quamvis habeat id quod essentialiter est beatitudo, quia hæc vox *beatitudo* non est imposita ad significandam solam essentiam beatitudinis, sed ad significandam illam ut affectam suis proprietatibus connaturalibus, quia ex vi et impositione sua videtur significare bonum completum appetitùs satiativum. Neque est novum, inquit, quòd alicujus rei essentia subiecto insit, et tamen illud non denominet; id autem accidit quando ad denominationem requiritur aliquid aliud præter essentiam, puta quod insit secundùm notabilem sui aut subiecti partem, vel aliquid simile; unde aqua, licet essentiam caloris habeat quando ipsi inest unus aut alter gradus caloris, non tamen denominatur calida quamdò manent illi gradus remissi. Similiter hoc vocabulum, *perfectum*, non semper denominat suum subiectum simpliciter tale, quamvis illi adsint quæ ad perfectionem essentialem requiruntur; non enim paer aut cæcus vocari solet homo perfectus, licet perfectionem essentialem hominis habeat. Ita doctissimus Sylvius, qui videtur propendere in hanc sententiam quam haurit ex Curiel, Tansero, Estio et aliis. Ceterum nihil habent melius quod respondeant qui nobis hæc obijciunt. Etenim si secundùm nos amor fructivus sit tantùm proprietas beatitudinis, et ideò ab eà separabilis, secundùm illos et alios, satietas, pax, delectatio, securitas, perpetuitas, impercibilitas, etc., sunt proprietates beatitudinis, et consequenter, juxta argumentum, ab eà separabiles; quæro igitur utrùm qui videret et amaret Deum, esset beatus si divinitus impediretur resultantia istarum proprietatum? Quam dabunt responsionem, nos ipsis eam reddemus.

Iust. 6°. Beatitudo formalis consistit in perfectissimâ unione cum Deo: atquè perfectior est illa unio quæ fit per actus intellectûs et voluntatis, quàm quæ fit per actum solius intellectûs; ergo. (Hic q. 28, a. 1, o.)

Resp.: Dist. maj.: Beatitudo formalis consistit in perfectissimâ unione effectivâ cum Deo, concedo maj.; effectivâ, nego maj. Verùm quia istud argumentum militat etiam contra secundam et tertiam conclusionem, securatiùs discutietur infra.

Solvuntur objectiones contra secundam et tertiam conclusionem.

Obj. 1° auctoritate Patrum (de S. Scripturis enim jam dictum est). S. Aug. serm. 55 de Tempore, claritatem commendans: *Hæc*, inquit, *præmium summum est sanctorum in celo, quia in perenni gaudio nihil gratius, nihil dulcius habent sancti perfecto amore Dei*; 10 Confess. c. 21: *Omnes ipsum gaudium vitam æternam vocant*; et cap. 12: *Hæc sola est vita æterna gaudere ad te et de te*. S. Ansel. l. 2 *Cur Deus homo*, ait, *crea-*

turam rationalem à Deo factam esse justam ut fruendo beata sit. S. Chrysost. hom. 46 in Matth.: *Voluntas est quæ remuneratur in bono*. Ergo. — Resp. triplici solutione jam datâ ad primam objectionem præcedentem, 1° SS. Patres locis laudatis non loqui de beatitudine metaphysicè consideratâ et quoad essentiam præcisè, sed de beatitudine perfectâ et consummatâ, seu quoad statum; 2° beatitudinem essentialem, quæ est visio Dei, posse dici fruitionem, gaudium, delectationem, non formaliter, sed causaliter et radicaliter, quia ex visione consecutivâ summi boni nascuntur amor fructivus, gaudium et delectatio; 3° fruitionem non rarè sumi pro ipsâ possessione; et aliquo ex his sensibus optimè intelliguntur testimonia Patrum laudata. Sic juxta S. Aug. charitas est summum præmium sanctorum, vel quia consummat et complet beatitudinem essentialem, vel quia continetur radicaliter in visione quæ est formaliter essentialiter summum præmium. *Nihil gratius, nihil dulcius habent sancti perfecto amore Dei*, quia amor est id quo consummatur et decoratur beatitudo, non tamen id quo ejus essentia consistit; vel intellige de perfecto Dei amore, non formaliter, sed causaliter, id est, de clarâ Dei visione, unde fuit perfectus amor; et sic de cæteris. Hanc autem esse mentem S. Aug. patet non solum ex dictis in secundâ probatione tertie conclusionis, sed ex ipso serm. 55 in objectionem laudato, ubi reddens rationem cur sancti nihil dulcius habent perfecto amore Dei, ait: *Quem quis presentem vident, avaritiam diligunt, dulcius fruuntur ipso bono*. Non ergo ipsa dilectio apud S. Aug. est id quo primo et essentialiter fit adeptio beatitudinis, sed id quod ex tali adeptione consequitur. Similiter explicandi sunt alii Patres laudati.

Obj. 2°. Beatitudo formalis essentialiter consistit in perfectissimâ unione et consecutione Dei ut est ultimus finis: atquè hujusmodi consecutio fit per amorem et perfectiùs quàm per intellectum; ergo. Prob. min. ex SS. Aug. et Th. S. Augustinus 8 de Trinit. c. 10, dicit quòd *amor est junctura quædam duo aliqua copulans, vel copulare appetens*; in Expositione Epist. Joan. tract. 2: *Si terram diligis, terra es; si Deum diligis; quid dicas? Deus eris*; et 4 Confess. c. 6: *Benè quidam dixit suo amico: Dimidium animæ meæ*. S. Th. infra, q. 28, a. 1, probat quòd proprius effectus amoris est unire amantem cum amato, ex divo Dionysio, c. 4, de divin. Nomina, ubi dicit quòd *amor est virtus unitiva*; et ad 5 concludit quòd *amor est magis unitivus quàm cognitivus, quia cognitio unit secundùm similitudinem intentionalem, amor verò ad ipsam rem refertur*; et in 4, d. 49, q. 1, a. 1, q. 2, ad 5, quòd *per affectum homo perfectiùs conjungitur Deo quàm per intellectum*; et hic q. 4, a. 5, ad 2, dicit quòd *ad voluntatem vertinet comprehensio et delectatio*. — Responderi posset 1°, dato amorem esse per se consecutivum, non esse tamen consecutivum primariò, sed supponere objectum jam consecutum per intellectum; amare enim Deum clarè visum, supponit illum consecutum per visionem, consequenter non esse beatitudinem essentialem, quæ est prima assecutio ultimi finis ad

quem cætera sequuntur, sed addere tantum novum modum assequendi, et pertinere ad consummationem et perfectionem seu statum beatitudinis. At veritas est quod amor non sit per se formaliter assecutivus: unde resp.: Dist. min. Assecutio ultimi finis fit per amorem per se immediatè, nego; mediatè per intellectum, concedo. Amor itaque seu voluntas per amorem tendit, ponderat in bonum, querit illud dum est absens, movetque potentias ad illius assecutionem et in assecuto quiescit; per se tamen illud non assequitur, sed secundum affectum tantum illi unitur et per alias potentias assequitur, quod generaliter verum est in omni appetitu tam innato quam elicito. Sic lapsus appetit centrum, non tamen per appetitum illud formaliter assequitur, sed per contactum; sic appetitus sensitivus concupiscit bonum sensibile, non tamen illud per se formaliter assequitur, sed per sensus, puta per tactum, visum, auditum. Ergo pariter appetitus rationalis amat bonum intelligibile, at non per seipsum immediatè, sed per intellectum consequibile.

Neque aliquid amplius evincunt allatæ auctoritates SS. Aug. et Th. Quantum ad S. Aug. nulla videtur difficultas. Quantum ad S. Th. quam constanter teneat et quam invictè probet sententiam nostram, ex dictis manifestum relinquitur: non ergo quæ ex ipso obijciuntur eum sensum referunt quem intendunt obijcientes. Itaque ad primum, ex q. 28, a. 1, S. doctor distinguit, O. duplicem unionem, unam realem, alteram affectivam, et dicit quod amor causet efficienter unionem realem, audi, *quia movet ad desiderandum et querendum presentiam amati quasi sibi convenientis*. Secundam unionem, scilicet affectivam, *facit formaliter, quia ipse amor est talis unio et nexus; et hoc ipsum est quod dicimus*. Quando ergo dicit ad 3, quod *amor est magis univocus quam cognitio, quia cognitio perficitur per hoc quod cognitum unitur cognoscenti secundum suam similitudinem, sed amor facit, quod ipsa res, quæ amatur, amanti aliquo modo uniatur*, loquitur de cognitione, quæ non est ipsa realis unio objecti amati, quam querit amor, ut contingit quando objectum amatum est quid corporeum aut sensibile et aliter acquisibile quam per cognitionem. Sic, v. g., ex hoc quod avarus cognoscat divitias, non illà unione intellectuali per similitudinem auri quiescit amor, sed aliam querit et efficit, realem scilicet per contactum. Hoc autem non impedit quominus si objectum amatum non sit aliter acquisibile quam per intellectum, ut est ultimus finis noster nempe Deus prima veritas (aliter enim veritas acquiri non potest quam per intelligentiam et cognitionem), ipsa cognitio sit ipsa realis unio quam querit et efficit amor, non per se formaliter, sed per intellectum.

Ad secundum, ex 4, d. 49, resp. ipsismet S. doctoris verbis ibidem, *quod per affectum homo perfectius Deo conjungitur quam per intellectum, in quantum conjunctio quæ est per affectum supervenit perfectæ conjunctioni quæ est per intellectum perficiens (scilicet accidentaliter) et decorans eam; sed tamen oportet quod prima conjunctio sit semper per intel-*

ctum. Unde mirum est hæc nobis ex S. doctore opponi; cum inde juguletur opposita sententia. Ad tertium, ex q. 4 cit., resp. iterum ejus verbis ibid. ad 3, *quod comprehensio (de qua loquitur ad 2) non est aliqua operatio præter visionem, sed quedam habitudo ad futuri jam habitum; unde etiam ipsa visio vel res visa quæ presentialiter adest, objectum comprehensionis est*. Dupliciter igitur, comprehensio sui mi potest, 1° pro ipsâ essentiali apprehensione quæ res capitur et tenetur, et sic in subjectâ materiâ est ipsa visio quæ res intelligibilis apprehenditur et possidetur; 2° pro perfectione consecutâ ad istam apprehensionem, quatenus re jam habitâ aliquis ulitur et fruitur, tanquam suâ; et ista comprehensio, quæ nihil aliud est quam frui, pertinet ad voluntatem, et de illâ benè dicit S. doctor quod non est aliqua operatio præter visionem. Uno verbo, comprehensio pertinet ad voluntatem non elicitive, sed objective, quia est objectum fruiionis quæ est actus voluntatis.

Inst. 1^a: Deus ut beatitudo objectiva est summum, bonum et ultimus finis: atqui bonum et finis est objectum voluntatis; ergo acquiritur et possidetur per actum voluntatis. Patet consequentia, quia actus et objectum sunt ejusdem potentie. — Resp.: Dist. min. Bonum et finis ut appetibilis est objectum voluntatis, concedo min.; ut assequibile, nego min. Aliàs omne quod appetimus ut bonum, per ipsum appetitum assequeremur; quod quam falsum sit, patet ex dictis, et omnium experientia.

Inst. 2^a: Voluntas per amorem tendit in Deum ut consequibilem; ergo. Prob. ant. Per amorem meretur illum; ergo. — Resp.: Dist. ant. ut ante: Voluntas per amorem tendit in Deum ut consequibilem per se immediatè, nego ant.; ut consequibilem mediatè per intellectum, concedo ant. Solutio patet ex dictis.

Inst. 3^a: Ejus est potentia assequi terminum cuius est tendere in illum; sic, v. g., per motum quo tendimus in terminum alterationis aut motus localis, illum assequimur: atqui voluntas per amorem tendit in Deum; ergo. — Resp.: Dist. maj. Ejus est potentie assequi terminum cuius est tendere in illum tendentiâ executivâ, concedo maj.; tendentiâ affectivâ tantum, seu intentivâ, nego maj.; et distinctâ min. ad sens. maj. nego consequ. Verum est ergo quod quando potentia tendit ad terminum in executione et in ipso fieri, ipsa etiam sit assecutiva termini, quia sic tendere est acquirere, et talis terminatio est acquisitio; at si tendentiâ sit solum quoad affectum et intentionem, ut in voluntate, benè stat, imò sic debet esse quod assecutio pertineat ad aliam potentiam, cujus actionem et impletionem voluntas desiderat, quia ibi debet esse assecutio ubi desideratur perfectio, et quia creatura intellectualis in ipsâ intellectualitate indiget perfici tanquam in eo quod magis intimum, proprium et summum est, idè in intellectu debet esse assecutio ultimæ et maximæ perfectionis quæ est finis ejus.

Inst. 4^a: Beatitudo nostra formalis est assecutio Dei sub ratione summi boni et ultimi finis: atqui in-

tellectus non assequitur Deum sub ratione boni et finis, id enim est proprium objectum voluntatis, sed sub ratione veri tantum; ergo. — Resp. : Dist. maj. Beatitudo nostra formalis est assecutio Dei sub ratione boni et ultimi finis ut appetibilis, allicientis, et moventis affectivè, nego maj., sic est objectum voluntatis; est assecutio sub ratione boni et finis ut presentis et realiter possessi, concedo maj., et distinctione applicatà min. nego conseq. Beatitudo enim non consistit in appetendo, sed in possidendo bonum; unde actus, quo constituimur beati, non debet respicere bonum ut appetibile, sed ut possessum. Vel aliter, quod in idem redit, dist. maj. Beatitudo nostra formalis est assecutio Dei sub ratione boni et finis, + sub, importante rationem sub quâ attingitur, nego maj.; + sub, importante rationem quæ attingitur, concedo maj., et ad hunc sensum distinctà minore, nego conseq. Quamvis ergo intellectus non attingat Deum formaliter sub ratione boni et finis allicientis et finalisantis, attingit tamen ipsam rationem boni et finis; distinguit enim inter verum et bonum; ergo attingit rationem boni. Item voluntas non fertur in bonum nisi prout ipsi proponitur ab intellectu; ergo intellectus attingit bonum, et hoc sufficit ad formalem beatitudinem; ad eam enim non requiritur quòd objectum beatificans et salians acquiratur et possideatur sub omni ratione, sed sufficit quòd reipsà habeatur. Sic, v. g., avarus appetit divitias sub ratione boni, et tamen eas tactu assequitur, non sub ratione boni, sed sub ratione tangibilis; sic curiosus appetit videre pulchrum objectum sub ratione boni, et tamen illud visu assequitur non sub ratione boni, sed sub ratione colorati lucidi; sed quia uterque assequitur id quod bonum est aut reputat bonum, ejusmodi assecutio est appetitùs satiativa et ejus felicitas in quantum esse potest.

Inst. 5^a : Beatitudo formalis est id quod inter intrinseca est maximè volendum et amabile, sicut beatitudo objectiva est id quod inter extrinseca est maximè volendum; atqui actus voluntatis est inter intrinseca maximè volendus; ergo. Prob. min. : Voluntas plus appetit actum proprium quàm actum intellectus; ergo. — Resp. 1^a : Dist. ultimam ant. Voluntas plus appetit actum proprium in ratione conjuncti, concedo ant.; in ratione conjungentis, nego ant. Sic, v. g. voluntas plus appetit actum proprium simpliciter, ut est effectus sibi conjunctus, quàm actum oculi aut pedis; at tamen in ratione vivendi aut ambulandi plus appetit actum oculi aut pedis quàm actum proprium. Ita in nostro casu. — Resp. 2^a : Dist. idem ant. Voluntas plus appetit actum proprium quàm actum intellectus, appetitu innato, concedo; appetitu elicito, nego. Quamvis enim appetitus innatus sit propter potentiam appetentem, appetitus tamen elicitus est propter ipsum suppositum, quia actiones sunt suppositorum; bonum autem suppositi est realiter conjungi ultimo fini, quæ conjunctio fit per intellectum, ut probatum est.

Dices : Visio seu cognitio pecunie non est consecutio aut possessio pecunie; ergo visio Dei non est consecutio aut possessio Dei. — Resp. : Nego. conseq. Dis-

paritas est quòd cum pecunia non videatur aut cognoscatur immediatè in se, sed mediatis speciebus, ejus visio seu cognitio non facit eam oculo vel intellectui immediatè presentem. Deus verò immediatè in se sine speciebus cognoscitur ab intellectu beato, ut diximus in 1^a p.; unde illi immediatè fit presens et unitur.

Obj. 3 : Beatitudo formalis consistit essentialiter in perfectissimà operatione naturæ intellectualis, ut dictum est : atqui actus voluntatis est perfectior actu intellectus; ergo. Prob. min. : Voluntas est potentia perfectior intellectu; ergo ejus actus est perfectior actu intellectus. Prob. ant. : Illa potentia est perfectior ejus objectum est perfectius, virtus efficacior et proprietas præstantior : atqui objectum voluntatis est perfectius quàm objectum intellectus; illud enim dicit ordinem ad existentiam quæ est ultima rei perfectio, istud autem abstrahit ab existentia; voluntas movet intellectum in genere causæ efficientis, non intellectus voluntatem, et tandem libertas est proprietas voluntatis, non intellectus; ergo. — Resp. 1^a : Dato actum voluntatis esse operationem perfectissimam in ratione entis, non idèo esset beatitudo formalis, quia beatitudo formalis est operatio perfectissima in ratione consecutivi, amor autem seu actus voluntatis non est consecutivus, ut probatum est. Sed et negamus actum voluntatis esse operationem perfectissimam etiam in ratione entis. Unde resp. 2^a : Nego min. ad probat., nego ant. ad probat. Dist. min. per singulas partes. Ad primam, dist. : Objectum voluntatis est perfectius in ratione entis, transeat; in ratione objecti, nego. Objectum enim intellectus est abstractius, universalius et immaterialius; perfectio autem potentie desumitur ab objecto perfectiori in ratione objecti, non in ratione entis; alioquin sensus qui fertur in singularia et existentia, foret perfectior intellectu. Adde quòd intellectus attingat etiam existentiam non exercitam, sed signatam et in ratione quidditatis. Ad secundam, licet voluntas moveat intellectum in genere causæ efficientis et quoad exercitium, movetur tamen ab intellectu quoad specificationem et in genere causæ finalis per propositionem objecti; iste autem modus movendi est nobilior, quia nobilior est dirigere opus quàm illud exequi. Ad tertiam, quamvis libertas formalis sit in voluntate, radicalis est in intellectu per judicium rationis; causa autem est nobilior effectu et radix fructus. Insuper, dato quòd libertas sit perfectior necessitate in esse moris, non tamen in esse physico; alioquin operationes Dei ad extra quibus producit creaturas, forent perfectiores operationibus ejus immanentibus et ad intra quibus seipsum intelligit et diligit; illæ enim sunt liberæ, non istæ. Adde quòd amor beatificus, de quo hic est questio, sit necessarius; unde ex parte libertatis non præminet visioni. Hoc argumentum fusiùs tractant nostri Thomistæ in Physicâ, vide si lubet.

Inst. : Saltem amor Dei est perfectior visione Dei; ergo. Prob. ant. multipliciter. 1ª Charitas est perfectior fide, juxta illud Pauli 1 Cor. 13 : Nunc vstem

manent fides, spes, charitas, tria hæc, major autem horum est charitas; ergo est etiam perfectior visio beatificæ. Prob. conseq. Species generis imperfectioris non potest præcellere speciei generis perfectioris, et ideò dicimus quòd cælum, quantumvis nobile secundum speciem, sit vilius muscâ, quia genus viventis est perfectius non vivente; ergo si charitas, quæ est species pertinens ad genus volitivum, sit perfectior fide, quæ pertinet ad genus intellectivum, genus volitivum est perfectius intellectivo; consequenter omnis actus voluntatis, perfectior quolibet actu intellectûs; ergo ex præcellentiâ charitatis supra fidem rectè colligitur præcellentiâ amoris beatifici supra visionem beatificam. 2° S. Th. 1 p. q. 82, a. 5, docet quòd, licet cognitio eorum quæ infra nos sunt sit perfectior eorum amore, tamen amor eorum quæ supra nos sunt sit perfectior eorum cognitione; ex quo inferit quòd amor Dei sit melior quàm ejus cognitio, et è contra quòd cognitio rerum corporalium sit melior quàm earum amor. 3° Ordo Seraphinorum, qui dicitur ab ardore charitatis, præcedit ordinem Cherubinorum, qui dicitur à perfectione scientiæ. 4° Visio Dei ordinatur ad ejus amorem, juxta illud S. Anselmi, l. 2 *Car Deus homo*, cap. 1: *Rectus ordo est cognoscere et diligere, perversus autem diligere ut cognoscere*; atqui quod ordinatur ad aliud, imperfectius est eo ad quod ordinatur; ergo. 5° Quod posterius est generatione, perfectius est; natura enim semper ab imperfectioribus incipit: atqui amor etiam patriæ est posterior visione, siquidem amor supponat cognitionem; ergo. Confirmatur. Beatitudo essentialis est quid ultimum: atqui actus voluntatis, scilicet amor fructivus, est ultima operatio in beatis; ergo. 6° Tandem illud est melius ejus oppositum est pejus; nam, ut dicit Aristot. 7 Eth., *pejus opponitur optimo*: atqui odium Dei quod opponitur charitati, est pejus carentiâ visionis Dei quæ opponitur visioni; ergo charitas est melior visione.—Resp.: Nego. ant.; ad primam probat. nego conseq., ad probat. nego ant. universaliter sumptum. Contingit enim quòd genus imperfectius contrahatur per speciem perfectiorem specie alterius generis perfectioris; sic corpus incorruptibile, ut cælum, genericoè sumptum est perfectius corruptibili, et tamen corruptibile contrahitur per differentias viventis et rationalis, quæ sunt perfectiores differentis cælorum; cujus ratio est, quia genus est totum potentiale, non continens actu differentias, sed potentiâ tantum, assimilaturque materiæ in ordine ad formas; unde sicut materia imperfectior potest actuari per formam perfectiorem, ut patet in materiâ sublimari quæ est imperfectior cælesti, et tamen actuatur per formas perfectiores; ita genus imperfectius potest contrahi per differentias perfectiores. Ex hoc ergo quòd charitas sit perfectior fide tenebris involutâ, malè inferitur quòd genus volitivum sit perfectius intellectivo, et consequenter quòd charitas sit perfectior visione clarâ Dei.

Ad secundam probationem, resp. S. Thomam loqui de amore et cognitione secundum statum viæ, in quo amor rerum superiorum secundum quid est perfectior

earum cognitione, quia amor fertur in res ut sunt in se, earum autem cognitio in viâ non attingit illas ut sunt in se, sed per species haustas à materialibus, quæ ideò non representant res superiores ut sunt in se, sed secundum similitudinem materialium à quibus sunt hauste; et hæc ratione amor rerum superiorum est perfectior earum cognitione. At verò in patriâ intellectus non cognoscit Deum per speciem, sed ut est in se.

Ad tertiam, resp. similiter Seraphim et Cherubim denominatos fuisse ab amore et cognitione viæ; unde Auctor, 1 p. q. 109, a. 1, dicit *dæmones aliquando fuisse in ordinibus angelorum, sed ab eis excidisse*. Vel, ut alii dicunt, Seraphim et Cherubim denominantur non ab amore proprio et scientiâ propriâ, sed à ministerio et influxu quem habent in alios; influunt autem Seraphim amorem, Cherubim scientiam non beatam, sed infusam per revelationem extra verbum; cognitio autem Dei extra verbum, cum sit per effectus et ut est in se, est secundum quid imperfectior amore beato.

Ad quartam, dist. maj. Visio Dei ordinatur ad ejus amorem ut causa ad effectum, vel essentia ad proprietatem, concedo maj.; ut medium ad finem, nego maj., et distinctione applicatâ min. nego cons. Nec aliud vult S. Anselmus. Cum enim sit talis ordo inter intellectum et voluntatem ut prior sit intellectus, deinde sequatur voluntas, perversus ordo foret amare ad intelligendum, rectus intelligere ad amandum, et ad, dicente habitudinem causæ ad effectum, non mediâ ad finem aut ejus consecutionem.

Si dicas: Visio ordinatur ad amorem, ut perfectibile ad perfectionem: atqui perfectibile ordinatur ad perfectionem, ut medium ad finem; ergo.—Resp.: Dist. maj.: Visio ordinatur ad amorem ut perfectibile ad perfectionem accidentalem, concedo; essentialem, nego; et ad hunc sensum distinctiâ min., nego conseq. Itaque perfectio essentialis rem constituens in esse, se habet ad illam ut finem ad medium; at perfectio accidentalis supponens rem essentialiter constitutam, è contra se habet ad illam ut medium ad finem non consequendum, sed exornandum, ut patet in omnibus proprietatibus quæ perficiunt accidentaliter essentiam ex quâ fluunt, perfectione quam ex illâmet hauriunt et ad quam ordinantur ut ad finem condecorandum.

Potest etiam intelligi S. Anselmus cum Cajetano de amore et cognitione viæ, in quâ verum est quòd cognitio Dei ordinatur ad amorem, ut ad finem non ultimum, sed proximum quò tanquam merito ad finem ultimum progredimur. Sed in patriâ beatus non videt clarè Deum, nec eum possidet ut amet; sed ex eo quòd videat eum clarè, eumque possideat, ipsum amat et ardentius amat eoque fruitur, quamvis ulterius per charitatem, quæ est amor amicitie, et se et suam visionem seu beatitudinem referat ad Deum propter se dilectum. Verùm amor quo appetimus visionem Dei, non est amor amicitie, sed concupiscentiæ; appetimus enim illam nobis ut bonum nostrum, non ut bonum Dei.

Ad quintam, dist. maj. Quod est posterius generatione ante rem constitutam et tanquam dispositio ad illam est perfectius, concedo maj., quia dispositiones ad constitutionem rei eò sunt perfectiores quò constitutioni rei sunt propinquiores, et hæc sunt posteriori generatione; quia, ut dictum est, natura sicut à remotioribus, ita ab imperfectioribus dispositionibus incipit. Quod est posterius generatione, post rem constitutam tanquam proprietates sequens ad illam, est perfectius, nego maj., quia post rem constitutam, quod est posterius generatione, est ab essentiâ remotius et ideò imperfectius; unde intellectus qui priùs dimanat ab essentiâ, et eo mediante voluntas, est voluntate perfectior.

Ad confirmationem similiter, dist. maj. Beatitudo formalis est quid ultimum simpliciter et per modum consecutionis, concedo; est quid ultimum secundum quid et per modum complementi et proprietatis, nego. Solutio patet ex dictis.

Ad sextam, resp. hoc argumentum nimis probare; ex eo enim, si quid probet, sequitur actum cujusvis virtutis etiam infimæ esse perfectiorem et meliorem visione Dei, cum oppositam hujus virtutis, scilicet vitium, sit pejor carentiâ visionis divinæ. Istud ergo principium ex Aristotele desumptum, intelligendum est in esse morali non in esse physico, in quo privatio visionis Dei est pessima et peior odio Dei utpote privatio ultimæ perfectionis hominis constitutus ejus damnationem. Sed et dato hoc principium currere etiam in esse physico, neganda est consequentia, quia comparatio amoris et visionis quoad sua opposita, scilicet odium Dei et privationem visionis, non rectè instruit, cum non sit oppositum in eodem genere; odium enim Dei opponitur amorì contrariè, carentia visionis opponitur visioni privativè; et ideò ab uno ad aliud non est legitima consequentia. Ut ergo justa foret comparatio et legitima consequentia, deberet amorì Dei opponi privatio amoris, sicut visioni opponitur privatio visionis; et tunc verum est pessimum opponi optimo; privatio enim visionis Dei est peior privatione amoris Dei, quia illa est privatio majoris perfectionis quàm ista.

Obj. ultimò: In eo consistit essentia rei ex quo sequuntur ejus proprietates: atque proprietates beatitudinis, scilicet fruitio, pax, gaudium, impeccabilitas, perpetuitas, etc., non videntur sequi ex actu intellectus, sed potiùs voluntatis, cum hæc pertineant ad voluntatem; ergo. — Resp. hæc et alias beatitudinis proprietates sequi ex visione Dei, vel immediatè, vel mediatè, mediante scilicet voluntate, cujus et eorum que in illa sunt intellectus est radix, ut magis patebit ex art. subsequenti.

ARTICULUS III.

Utrum anime iustorum corporibus solute et plenè purgata, statim consequantur suam beatitudinem?

Circa propositam questionem duplex fuit error. Primus Millenariorum, qui ex e. 20 Apocal. malè intellecto docebant Christum post universalem carnis resurrectionem secundum aliquos, vel post resurrectionem iustorum duntaxat secundum alios, regnaturum

in terris cum justis mille annis ante iudicium universale, et priùsquàm hi justì Dei visione fruere in caelis. Hoc ultimum colligo ex S. Epiph. hæc. 77, ubi contra Apollinarem, qui hunc errorem suscitaverat, scribens, dicit: *Sed ita ille statuit primò in toto illo millenario curricula naturalibus nos voluptatibus esse fruendos, labore ac dolore subdito; quo quidem evolutò tempore, eorum que dicta sunt participes futuros, quod hæc verba declarant: Quæ nec oculus vidit nec auris audivit; et ex S. Aug. 20 de Civ. c. 7, ubi recensitâ Millenariorum sententiâ, et c. 20 Apocal. cui innitentur, ait: Quæ opinio esset utcumque tolerabilis, si aliqua delicia spirituales in illo sabbato affuturæ sanctis per præsentiam Domini crederentur.*

Hujus erroris auctores fuerunt Cerinthus hæresiarcha et S. Papias martyr, diverso tamen sensu. Cerinthus revelationes sibi ab angelo factas mentiens, hoc millenarium regnum commentus est transigendum in immoderatis et obscenis voluptatibus ventris et carnis; hujus regni sedem fore urbem Jerusalem de novo aedificandam, item templum restaurandum, præcepta et sacrificia legis Mosaicæ innovanda, et homines more Judaico circumcidendos; unde ejus sectatores dicti sunt Græcè *Chilistæ*, Latine *Millenarij*. Papias autem hos mille annos in terrestri Jerusalem dixit explendos in voluptatibus corporis quidem, sed moderatis et licitis; neque sive templi, sive legis, sive circumcisionis, sive sacrificiorum instaurandorum meminit.

Fuit autem iste Papias episcopus non Jerosolymitanus, ut scripsit quidam recentior, sed Hierapolitanus in Asiâ, auditor Joannis, non Evangelistæ, juxta Euseb. hist. lib. 5, c. ultimo, sed alterius Joannis dicti Senioris seu Presbyteri, qui fuit etiam episcopus Ephesæ, licet S. Ireneus, S. Hieron. et alii in hoc Eusebio contradicant. Papiam virum fuisse pertenuis ingenii colligit Eusebius ibidem ex ejus scriptis; atamen propter convictum sive cum Apostolis, sive cum discipulis Apostolorum, atque coronam martyrii, magnam in Ecclesiâ venerationem erat adeptus. Hujus errorem in hæc parte secuti sunt plures trium priorum seculorum Patres, Tertullianus, Ireneus, Justinus martyr et alii, decepti apocryphis Domini sermonibus, quos ipse Papias conscripserat ex malè intellectis quibusdam Apostolorum traditionibus.

Alter error tribuitur Joanni XXII, pont. max., qui dicitur censuisse et docuisse animas sanctorum purgatas non visuras Deum facie ad faciem, seu, ut ipse dicebat, *facialiter*, ante generale iudicium. An ita sit, dicemus in Digressionem historicâ.

Dico 1°: Millenarium Christi in terris regnum cum sanctis est fictitium.

Probat 1° ex S. Scripturâ; 1° Matth. 22, dicitur: *In resurrectione neque nubent, neque nubentur, sed erunt sicut angeli Dei*; ergo Christi regnum cum sanctis non erit in voluptatibus carnalibus etsi moderatis. 2° Regnum Christi futurum æternum angelus vaticinatur, Luc. cap. 1: *Regnabit in domo Jacob in æternum, et regni ejus non erit finis*; et Matth. 24 et 25 in extremo iudicio, Sicut reprobi mittuntur in gehennam æter-

nam, ita sancti invitantur in regnum æternum; quod et definivit Ecclesia in concil. Constantinopol. his verbis Symboli: *Cujus regni non erit finis*. Ergo regnum Christi cum sanctis non est circumscribendum mille annis. Probatur 2° ex Patribus qui hunc errorem oppugnarunt. 1° Ex Caio perantiquo scriptore apud Euseb. lib. 5, c. 22. 2° Ex S. Dionys. Alexand. lib. de Promissionibus. 3° Ex Euseb. lib. 5, cit. c. 33, ubi de S. Papiæ Commentariis agens, dicit: *Quæ peregrinas quasdam Servatoris parabolas et novos ejus doctrinas, atque nonnulla commentitiis fabulis referta continent; in quibus asserit regnum Christi, post universam carnis à mortuis resurrectionem, mille annos, hæmano et corporeo more in terrâ hæc continuatum et stabilitum fore. Quæ quidem dogmata credo cum propterea excepisse, quid Apostolicas interpretationes, quæ ab illis essent arcane figuris et parabolis subobscuris expositæ, malè intellexisset*. 4° Ex S. Hieron. in præfat. lib. 18 Comment. in Isa. 5° Ex S. Epiph. hæres. 77, hunc errorem ab Apollinari suscitatum refellente. 6° Ex S. Aug. lib. 20 de Civit. cap. 7, ubi fatetur se aliquando fuisse hujus sententiæ. Probatur 3° ratione. Fictitium est millenarium Christi regnum in terris cum sanctis post generale judicium, si sancti statim à morte, dum plenè purgati sunt, consequantur in cælo claræ Dei visionem, et in eo beatitudinem summam, inamissibilem et æternam: atqui sic est, ut probabitur conclusione sequenti; ergo.

Obj. 1° celebrem et obscurum Apocalypsis locum cap. 20, ubi hæc habentur: *Et vidi angelum descendentem de cælo, habentem clavam Abyssi, et ostentam magnam in manû suâ; et apprehendit draconem, serpentem antiquum, qui est diabolus et Satanas, et ligavit eum per mille annos, et misit eum in Abyssum, et clausit, et signavit super illum, ut non seducat amplius gentes, donec consummentur mille anni; et post hæc oportet illum solvi modico tempore. Et vidi sedes, et sederant super eas, et judicium datum est illis; et animas decollatorum propter testimonium Jesu et propter verbum Dei, et qui non adoraverunt bestiam neque imaginem ejus, nec acceperunt characterem ejus in frontibus aut in manibus suis; et vixerunt et regnabunt cum Christo mille annis. Hæc est resurrectio prima. Beatus est sanctus qui habet partem in resurrectione primâ; in his secunda mors potestatem non habet; sed erunt sacerdotes Dei et Christi, et regnabunt cum illo mille annis. Et cum consummati fuerint mille anni, solvetur Satanas de carcere suo, et erit, et seducet gentes quæ sunt super quatuor angulos terræ, Gog et Magog, etc.* Atqui illud ipsum est regnum Millenariorum; ergo. — Resp.: Nego subsumptam. Quia nulla sit ibi mentio neque legis, neque circumcisionis reviviscendæ, neque templi Hierosolymitani restaurandi, ut commentus est Cerinthus, neque voluptatum corporearum, etiam moderatarum, ut fabulatus est Papias. Itaque intelligitur ille locus Apocalypsis de regno spiritali quod justî agunt et agent cum Christo, toto illo intervallo quod intercedit à morte Christi usque ad adventum Antichristi; ita ut mille annos, loquit S. Aug. lib. 20 de Civ. c. 7, pro

omnibus annis hæc sæculi possit, ut perfecto numero notaretur ipsa plenitudo temporis, juxta phrasin S. Scripturæ solemnem quæ multitudinem maximam et indefinitam sæpè numero millenario designat, secundum illud Psal. 104: *Memor fuit in sæculum testamenti sui, verbi quod mandavit in mille generationes*, id est, in multas generationes; Item Psal. 89, et Job 9. Totum hunc locum ad sensum datum interpretatur S. Aug. loc. cit. et illustrissimus Bossuetius in Exposit. Apocal. cap. 2. Videtis.

Obj. 2° et urgebis auctoritates plurimum Patrum trium priorum sæculorum, Justinî, Irenæi, Tertulliani, Lactantii, Severi Sulpitii, et aliorum qui millenarium Christi regnum propugnârunt; ergo. — Resp. laudatos Patres, ut jam dixi, fuisse deceptos apochryphis sermonibus Domini quos Papias ex quibusdam malè intellectis traditionibus oralibus Apostolorum conscripserat; at ubi innuit hos sermones esse supposititios, statim omnes Patres hanc de millenario Christi regno opinionem impugnarunt.

Inst.: Juxta Tertull. de Præscrip. hæret. c. 31, *id est Dominicum et verum quod est prius traditum, id autem extraneum et falsum quod est posterius inventum*: atqui opinio de millenario Christi regno cum sanctis prius tradita est, cum eam asseruerint Patres trium priorum sæculorum; ergo. — Resp.: Nego min. Quia censetur illud traditum, seu habere vim traditionis, quod sæpè, quod ubique, quod ab omnibus traditum est, ut ait Vincentius Lirin. in Commonit. Sententiæ autem de millenario Christi regno cum sanctis, nec sæpè, nec ubique, nec ab omnibus tradita est tribus prioribus Ecclesiæ sæculis, siquidem Caius antiquissimus scriptor secundi aut saltem tertii sæculi, et S. Dionysius Alexand., qui florebat circa medium tertii sæculi, illam oppugnaverint, et ipse S. Justinus martyr, hujus sententiæ patronus, in dialogo cum Tryphone testatur multos, qui pœ christianæque sentirent, hanc sententiæ fuisse refragatos; verba ejus sunt: *Non eò sum miserie reductus, ò Trypho, ut alia quàm sententiam loquar; confessus sum tibi et antea me quidem et alios plures eadem mecum sentientes arbitrari, id sicut planè scitis futurum; multos verò etiam qui paræ piæque sunt christianorum sententiæ, hoc non agnoscere tibi significavi*. Hunc locum à Josepho Mede, hæretico Protestante, fuisse depravatum, observat illustrissimus Bossuetius in Expositione Apocal. c. 20.

Obj. 3° illud Matth. 26: *Non bibam amodò de hoc genimine vitis usque in diem illum, cum illud bibam robiacum novum in regno Patris mei*; ergo in regno Christi delictis corporalibus cibi et potûs perfruentur sancti. — Resp.: Nego conseq. Quia illa verba, sicut alia S. Scripturæ loca in quibus fit mentio de cibo et potu, mysticè sunt intelligenda de spiritualium deliciarum fruitione. Vel, ut interpretatur Chrysost., illa verba referenda sunt ad tempus quod inter resurrectionem et ascensionem Christi intercessit, quo novo modo bibit de hoc genimine vitis, ut sæpe resurrectionis veritatem probaret.

Dico 2° : Animæ justorum corporibus solute et plenè purgate statim consequuntur suam beatitudinem, claram scilicet et facialem visionem Dei.

Est nunc de fide decisâ in concil. Florent. sess. ultimâ, ubi dicitur, *animas corporibus exatas et purgatas in celum mox recipi, et intueri clarè Deum assum et trinum sicuti est*. Idem antea definiverat Benedictus XII, Joannis XXII successor, atque contrarium declaraverat hæreticam, decretali : *Benedictus Deus*.

Hanc veritatem apertè indicat Apost. ad Philip. 1, dum dicit : *Cupio dissolvi et esse cum Christo*; fuisset namque inutile hoc desiderium Apostoli, si non sperasset se statim à morte visurum Deum.

Idem docent SS. Patres. Fulgentius, serm. de S. Steph. : *Hodiè miles de tabernaculo corporis exiens, triumphator migravit ad celum*. Cyprianus, libello ad Fortunat. c. 12, ait *martyres claudere in momento oculos quibus homines videantur et mandas, et aperire eosdem statim ut Deus videatur et Christus*. Greg. super 4 Psalm. pœnit. : *Beatitudo et animabus sanctorum ante resurrectionem tribuitur, et corporibus nihilominus post judicium*. Similiter S. Chrysost. hom. 10 in 2 ad Cor.; S. Ambros. lib. 10 in Luc.; S. Aug. in Psal. 119; et alii. Ecclesiam autem in eâ semper fuisse sententiâ ex eo constat, quòd ab omni retrò tempore diem mortis sanctorum semper vocaverit et vocet *natalem*, quia tunc nascuntur ad vitam gloriæ.

Ratione suadetur. Animæ sanctorum quibus nihil purgandum restat, habent meritum gloriæ, neque est aliquid quod ipsas impediât aut retardet à consequendâ gloriâ; ergo sine fundamento dicitur differenda in diem judicii. Ant. pro primâ parte constat; probatur pro secundâ parte. Si esset aliquod impedimentum ipsas retardans à consequendâ gloriâ, vel esset ex parte cœli quod nondum esset apertum, vel ex parte corporis quod foret necessarium ad visionem beatificam; non primum, quia Christus ascendens in cœlum illud nobis reseravit (3 p., q. 49, a. 5, ad 4); non secundum, quia visio beata non pendet à phantasmatis corporalibus; ergo (hæc, q. 5, a. 50).

Ceterùm quamvis anima justa independentè à corpore possideat beatitudinem essentialè, quia tamen naturaliter appetit uniri corpori et operari in illo, non erit completa et omnibus numeris absoluta beatitudo, nisi in resurrectione generali, in quâ totus homo, et quoad animam et quoad corpus, beatificabitur.

Obj. 1° : S. Scriptura pluribus in locis testatur beatitudinem essentialè, quæ est merces bonorum operum, reservari in diem judicii; ergo. Probatur ant. 1° Matth. 25, ubi describitur judicium universale, dicitur : *Ibunt mali in supplicium æternum, justi autem in vitam æternam*. 2° Apost. 2 Timoth. 4 : *Reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illâ die iustus iudex*. 3° Apoc. 6 : *Vidi sabbas altare animas intersectorum propter verbum Dei, et dictum est illis ut respicerent adhuc modicum tempus, donec compleantur cœnæ eorum, hoc est, ut expectent tempus re-*

surrectionis et generalis judicii, in quo, electorum numero completo, omnes simul recipient mercedem. 4° Denarius evangelicus solvitur tantum sub vesperam, Matth. 20: atqui per denarium intelligitur beatitudo, per vesperam finis mundi; ergo.—Resp. : Dist. ant. Beatitudo essentialis reservatur in diem judicii, ut absolute conferatur, nego ant.; ut conferatur solemniter cum publico honore et manifestatione honorum operum, concedo ant. Item reservatur in diem judicii ut conferatur animæ, nego; ut conferatur toti homini, concedo. Et hoc alterutro sensu intelligitur primum testimonium. Ad secundum, Apostolus loquitur de die mortis sue de quo præmiserat : *Tempus resolutionis meæ instat*. Ad tertium, intelligitur de desiderio animæ ad corpus, quod complebitur in resurrectione, cum totus homo beatificabitur. Interim autem animas sanctas beatitudine essentiali esse donatas, constat ex eodem loco, ubi dicitur : *Datæ sunt illis singulæ stolæ albæ*. Per stolam autem intelligunt Patres beatitudinem essentialè. Et cap. 7 seq. dicuntur esse ante thronum Dei. Ad quartum, nego min. pro secundâ parte, quia per vesperam finis vitæ cujuslibet in vineâ Domini laborantis intelligitur.

Inst. 1° : Non est decisum de sorte mortuorum ante judicium generale; ergo. Probatur ex praxi Ecclesiæ, quæ in missis pro defunctis sic orat pro iis etiam qui ab exordio Ecclesiæ obierunt : *Domine... libera animas oxalium fidelium defunctorum de penis inferni*; ergo.—Resp. : Nego ant. Ad probat. nego consequ. Sic enim orat Ecclesia, quia cum sciat Deo nihil esse præteritum nec futurum, agit quasi fideles isti actu obirent; sicut in Adventu cantat expectando adventum Christi, licet venerit.

Inst. 2° : Si mortui statim præmierent ac sunt purgati, non expectatâ resurrectione, non esset superfluum pro ipsis orare, etiamsi nulla esset spes resurrectionis; atqui 2 Machab. 12 dicitur : *Nisi cuius cor qui ceciderant resurrectores aperaret, superfluum videretur et vanum orare pro mortuis*; ergo.—Resp. : Dist. maj. : Si mortui, etc., non foret superfluum pro ipsis orare, etiamsi nulla esset spes resurrectionis corporalis, transeat maj.; etiamsi nulla esset spes resurrectionis à flammis purgantibus ad beatam et æternam vitam, nego maj. De hæc autem secundâ resurrectione loquitur S. Scriptura. Non enim est spes nisi de bono, et ideo sola resurrectio justorum ad vitam beatam speratur, resurrectio autem impiorum ad supplicium non speratur, sed creditur.

Obj. 2° : Joannes XXII definivit contrarium nostræ conclusioni; ergo. Pro solutione hujus objectionis, vide Digressionem historicam, in calce hujus dissertationis.

ARTICULUS IV.

De proprietatibus beatitudinis.

Essentiâ sequuntur proprietates. Beatitudinis essentialis proprietates sunt præsertim amor, impeccabilitas et perpetuitas, seu inamissibilitas. De quibus sequentibus §§ dicemus.

§ 1. *Utrum videntes Deum illum necessariò ament, necessitate quoad exercitium?*

Nota est distinctio necessitatis in necessitatem quoad specificationem, et necessitatem quoad exercitium. Necessitas quoad specificationem est, quã quis potest quidam suspendere actum circa aliquod objectum, sed si velit in aliquem actum erumpere circa illud, non potest nisi actum talis speciei, puta amorem, elicere, non odium. Necessitas quoad exercitium est, quã quis constringitur non solum ad actum talis speciei, si velit agere, sed ad ipsum agerè, ita ut non possit actum suspendere, nec ab illo cessare. De hac necessitate hic est questio. Certò enim constat beatum non posse odisse Deum clarè visum ut est in se, cum in eo non possit apparere ratio mali, subindeque necessitari ad ejus amorem, necessitate specificationis.

Dico: Visionem beatificam sequitur felix amandi necessitas, etiam quoad exercitium. Est communior contra Scotistas.

Probatur: Tunc est necessitas exercitii, quando non remanet in voluntate facultas suspendendi actum: atqui in conspectu Dei clarè visi non remanet in beatis facultas suspendendi amorem erga illum; ergo. Probatur min.: Tunc non remanet in voluntate facultas suspendendi actum, dum non remanet indifferentia iudicii circa illum actum; voluntas enim est potentia cæca sequens ductum intellectus, in cuius indifferentiã radicatur ejus libertas: atqui in conspectu Dei clarè visi non remanet indifferentia iudicii circa ipsum et ejus amorem exercendum; ergo. Prob. min.: Per claram Dei visionem intellectus proponit Deum voluntati ut summum bonum summè amabile, ejus amorem ut tanti ac infiniti boni complexum et fruitionem; nec aliter representare potest, quia est immunis ab errore; ita ut neque in objecto, neque in ejus amore possit apparere vel umbra mali, aut tædi, aut defatigationis, vel alicujus ex ullà parte inconvenientis, aut impeditivi majoris boni; ergo in conspectu Dei clarè visi non remanet indifferentia iudicii circa ipsum et ejus amorem.

Confirmatur. Tunc non est in voluntate potestas suspendendi actum circa bonum, quando totaliter à bono impletur, adæquatur et vincitur: atqui voluntas beatorum totaliter impletur, adæquatur, imò inundatur et vincitur à summò bono, quod est Deus, juxta illud Exod. 33: *Ostendam tibi omne bonum*; ergo. Probatur min.: Voluntas est potentia mobilis à bono proposito per intellectum; ab illo enim trahitur et allicitur: atqui in mobili non manet indifferentia, seu facultas resistendi suo moventi, quando tota potentia mobilis adæquatur, impletur et vincitur à virtute moventis. Si enim tota potentia mobilis impletur et adæquatur, totum quod poterat resistere moventi vincitur. Ergo.

Solvuntur objectiones.

Obj. 1°: Manus objecti non est movere quoad exercitium, sed tantum quoad specificationem, quia motio

quoad exercitium est causæ efficientis et impellentis; objectum autem non habet rationem causæ efficientis; sed formalis tantum, quatenus dat speciem actui; ergo Deus clarè visus non necessitat ad amorem quoad exercitium. Unde S. Th. infra q. 10, a. 2, o., dicit: *Voluntas movetur dupliciter, uno modo quoad exercitium, alio modo quantum ad specificationem actus quæ est in objecto. Primo ergo modo voluntas à nullo objecto ex necessitate movetur, potest enim aliquis de quocumque objecto non cogitare, et per consequens neque actu velle illud.*—Resp.: Dist. consequens: Ergo Deus clarè visus non necessitat ad amorem quoad exercitium, immediatè vi et ex formalitate objecti, concedo consequens; mediatè et ex naturà ipsius voluntatis, nego consequens. Explicatur: Verum est quòd objectum vi et ratione objecti præcisè, non habet nisi determinare voluntatem ad speciem actus; sed voluntatis dispositio et natura est, quòd si objectum ipsi proponatur sine indifferentiã, adæquans et implens omnem ejus capacitatem, necessariò feratur in illud. Est enim voluntas, potentia naturalis et libera; igit ut libera circa objectum sub indifferentiã propositum; agit ut natura circa objectum sine indifferentiã propositum, sive iste indifferentiæ defectus proveniat ex imperfectione cognitionis, ut in motibus subitanis, sive ex perfectione cognitionis exhibentis bonum universale, ut est in se adæquans imò et superans omnem capacitatem voluntatis, ut est visio clara Dei. Sic ergo intelligendus est S. Thomas, quòd voluntas à nullo objecto necessitat quoad exercitium vi et ex formalitate objecti præcisè, non autem ex naturà suã, si objectum sine indifferentiã proponatur. Insuper S. Th. ibi non loquitur universaliter de omni objecto voluntatis, sed de objecto voluntatis pro hac vitã, in quã fatemur voluntatem à nullo objecto necessitari quoad exercitium; nisi ex defectu cognitionis, ut jam dixi. Patet ex ipsis verbis S. doctoris: *A nullo objecto, inquit, voluntas ex necessitate movetur quoad exercitium; potest enim aliquis de quocumque objecto non cogitare*; quæ ratio verificari tantum potest pro hac vitã, non de clarè Dei visione in patriã, à quã quis oculum mentis divertere non potest, cum sit æterna et immutabilis, ut docet ipsemet S. doctor.

Inst. 1°: Juxta S. Aug. in Enchirid. c. 105: *Voluntas non est, aut libera est*; ergo omnis ejus actus est liber.—Resp.: Nego consequens seu dist. Ergo omnis actus voluntatis, ut liberæ, est liber, concedo; ut natura est, nego. Non ergo ex hoc quòd voluntas sit libera, sequitur quòd in omni suo actu sit libera, neque hoc dixit S. Aug., sed sufficit quòd sit libera in aliquo suo actu. Sicut ex hoc quòd intellectus noster sic discursivus, non sequitur quòd in omni suo actu discurrat; discurret enim tantum circa conclusiones, non circa principia. Potest etiam dici quòd S. Augustinus loquitur de libertate à coactione, ut ipsi familiare est; quæ libertas comitatur voluntatem in omni suo actu; non enim potest cogi voluntas in actibus suis elicitis; ut dicam infra.

Inst. 2°: Actus necessarius non potest crescere;

eum enim necessariò emanat à voluntate, toto conatu emanat : atqui amor est intensior in uno beato quàm in alio, et qui inferior est in amore, potest desiderare gradum altiore; ergo.— Resp. : Nego aut. cujus falsitas patet in motibus tum naturalibus, tum sensitivis brutorum, tum subitaneis voluntatis. Hi omnes motus sunt necessarii, et tamen possunt crescere et esse majores in uno quàm in altero. Sic lapis et palea necessariò moventur in centrum, velocitè tamen lapis quàm palea. Sic bruta necessariò moventur in cibum, unum, tamen vehementius altero. Sic motus primo-primi sunt necessarii, et tamen alii aliis impetuosiores, potestque unus per illos desiderare quod alter habet. Et ut extra præsentem materiam non excurramus, visio beata est necessaria, et tamen major in uno quàm in altero; quidni pariter amor, quantumvis necessarius, possit esse major in uno quàm in altero? Nec refert quòd toto conatu à voluntate emanet, quia non sub omni totalitate; potest enim altiori modo emanare, si majori charitate fertur et clariori visione reguletur, quia non emanat à voluntate, nisi mediante habitu charitatis, et principiante atque regulante visione beatà; sicuti, ut jam dixi, motus in centrum est à lapide et palea toto conatu, et tamen major est impetus in lapide quàm in palea.

Ad id quod additur, unum beatum posse desiderare gradum superiorem, negandum est id fieri, quia unusquisque beatus est suà sorte contentus et plenè satiatus, ex eo quòd assecutus ultimi finis et summi boni satiet appetitum ratione substantiæ, quia est summum bonum possessum, non ratione modi quo datur magis vel minus intensè, sicut alimentum ratione suæ substantiæ satiat stomachum, non ex modo comedendi aut digerendi magis vel minus intensè. Præfigitur autem modus à Deo unicuique juxta mensuram charitatis et gratiæ quam habuit in termino vitæ, et majorem non desiderat, quia major illi non debetur. Sicut qui minus famet et minus manducat, ut alicubi dicit S. Th. non plus desiderat et æquè satiatur ac ille qui plus famet et plus manducat. Item parvus homo breviori veste est contentus, nec ampliore desiderat, qualem habet alter grandior.

Inst. 3° : Amor patriæ est idem ac amor viæ : atqui amor viæ est liber; ergo.— Resp. : Dist. maj. : Amor patriæ est idem ac amor viæ, et eodem modo regulatus, nego maj.; et diverso modo regulatus, concedo maj. Amor enim viæ dirigitur et originatur à judicio et dictamine indifferenti; in patriâ verò, à judicio propo-nente bonum universale ut est in se, absque mixturâ vel umbrâ mali, consequenter absque indifferentiâ. Utrum autem sit idem numero, an specie tantum, amor viæ et patriæ, nihil refert, ut non excidat charitas.

Inst. 4° : In viâ Deus per fidem proponitur etiam voluntati, ut summum et universale bonum; atqui tamen amor inde proveniens est liber; ergo.— Resp. : Dist. maj. : Deus per fidem in viâ proponitur voluntati, ut summum et universale bonum, obscure et per alienas species, consequenter relinquens locum judicio indifferenti, concedo maj.; clarè ut est in se, absque

indifferentiâ, nego maj.; et concessâ min., nego conseq.

Inst. 5°. Beatitudo ut sic proponitur voluntati sine indifferentiâ : atqui tamen voluntas non coarctatur circa illam quoad exercitium; ergo similiter circa Deum clarè visum.— Resp. Si agatur de amore actuali et explicito beatitudinis ut sic, nego conseq. Disparitas est, 1° quòd intellectus possit cessare et quandoque cesset à propositione beatitudinis ut sic, ut quando homo dormit; 2° quia in isto amore exercitio et explicito beatitudinis ut sic, non est situs ultimus finis hominis, nec omne bonum, sed potest illi esse tædiosus, lassans, disconveniens vel impeditivus majoris et necessarii boni, ut dum necessitas urget aliquid aliud faciendi: secus in amore Dei exercitio, in quo nec vel umbra tædii aut disconvenientis esse seu apparere potest. Si verò agatur de amore beatitudinis virtuali et implicito, ab eo cessare non potest voluntas; quidquid enim vult, vult ut benè sit et propter felicitatem in communi; unde etiam cum abstinet ab amore actuali et explicito felicitatis ut sic, quia fortè tædiosus aut disconveniens est, id facit ut benè sit et propter felicitatem in communi.

Inst. 6°. Amor Dei in Christo erat liber; per illum enim Christus meruit : atqui amor Dei in Christo regulabatur scientiâ beatâ; Christus enim erat simul viator et comprehensor; ergo.— Resp. : Dist. maj. : Amor Dei; secundum se considerati, in Christo erat liber, nego maj.; amor Dei, ut est ratio diligendi creaturas, concedo maj. Quâ distinctione applicatâ min., nego conseq. Sed de hoc argumento latius in tract. de Incarnat.

Inst. 7° : Amor beatorum est perfectissimus : atqui amor liber est perfectior necessario.— Resp. : Dist. min. : Amor liber est perfectior necessario, si necessitas oriatur ex imperfectione cognitionis, ut in motibus subitis, concedo min.; si necessitas oriatur ex perfectiori et pleniori cognitione objecti, ut in beatis, nego min. Quia cum indifferentiâ libertatis oriatur ex capacitatè et universalitate voluntatis, quæ à nullo bono particulari et limitato impleri potest, et idèò possit ab illo divertere et ad aliud se convertere, si tale ac tantum objectum ipsi proponatur quod adimpleat et adæquet ejus capacitatem et universalitatem, tollitur indifferentiâ, non quidem minuendo capacitatem et universalitatem, sed adimplendo, adæquando et satiando: Iste autem modus non est imperfectior quàm modus libertatis, sed è contra est altior et eminentior, quia totam universalitatem et in eâ fundatam indifferentiam implet et adæquat; et idèò eminenter habet libertatem. Iterum de hoc argumento tract. seq.

Dices : Deus potest stante visione beatâ impedire amorem per suspensionem sui concursus; ergo amor non habet essentialè connexionem cum visione; ergo homo beatus potest illum suspendere.— Resp. : Nego ultimam conseq. Ut enim homo non possit suspendere amorem stante visione, non requiritur quòd amor habeat essentialè connexionem cum visione, sed sufficit quòd necessariò ex illâ fluat tanquàm proprietas, ut patet in omnibus proprietatibus quæ non habent

essentialem, sed tantum necessariam connexionem cum essentia; quas tamen nulla causa creata, sed solus Deus impedire potest, sicut calorem ignis impedit in fornace Babylonis.

§ 2. *Utrum beati sint impeccabiles ab intrinseco?*

Suppono tanquam certum de fide, rectitudinem voluntatis seu immunitatem à peccato requiri ad beatitudinem antecedenter et concomitanter. Antecedenter; dicitur enim ad Heb. 12: *Pacem sequimini et sanctimoniam, sine qua nemo videbit Deum.* Apoc. 21: *Non intrabit in eam aliquid coinquinatum, aut abominatio-nem faciens et mendacium.* Psál. 14, interrogat propheta: *Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo, aut quis requiescet in monte sancto tuo?* Respondet: *Qui ingreditur sine macula, et operatur iustitiam.* (Hic, q. 4, a. 4, o.) Et ita passim in SS. Scripturis et Patribus. Ratio etiam suadet, quia beatitudo est adeptio ultimi finis; finis autem comparatur ad id quod ordinatur ad finem, sicut forma ad materiam: atqui nihil consequitur formam, si non sit debite ordinatum ad illam; ergo neque finem, si non sit debite ordinatum ad illum. Quidquid ergo deordinat à fine, incongruenter se habet ad illum finem, et ideo non consequitur illum. Concomitanter. Patet ex Apostolo ad Ephes 5: *Ut exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam neque rugam.* Quæ verba communiter intelliguntur de Ecclesia triumphante. Et si intelligas de militante, quanto magis conveniunt triumphanti! 1 Petr. 1: *Regeneravit nos in spem vivam, in hereditatem incorruptibilem et incontaminatam et immarcescibilem;* et alibi. Id etiam deducitur ex ipsa ratione beatitudinis, quæ est status omnium honorum aggregatione perfectus. Non esset autem perfectus in omni bono, si peccatum et consequenter debitum poenæ admitteret.

Supposito itaque beatos neque peccare, neque amplius peccaturos, questio est utrum etiam careant facultate peccandi, et unde proveniat ista impeccabilitas? Scotus cum suis dicit eam provenire ab intrinseco, scilicet ex voluntate et auxilio Dei protegentis et conservantis beatos à peccato. S. Th. cum suis et communis dicit eam provenire ab intrinseco beatitudinis, scilicet ex visione et amore. Cum quibus.

Dico: Beati sunt absolute impeccabiles ab intrinseco, nimirum et ex visione Dei et ex ejus amore. (Ibid. et 4, c. gent. c. 92.)

Prob. prima pars: 1° Non potest esse peccatum in voluntate, nisi sit in intellectu dictamen defectuosum, vel ex errore; vel ex ignorantia, vel ex inconsideratione, quo proponat voluntati aliquid volendum hic et nunc, quod revera non est volendum, utpote contrarium aut deficiens à recto et vero fine: atqui intellectus clarè videns Deum non potest habere hoc dictamen defectuosum; ergo. Prob. min. dupliciter: 1° In intellectu vidente Deum clarè non potest esse error aut ignorantia, cum in Deo videat omnia quæ pertinent ad suam perfectionem; neque inconsideratio, cum illa Dei visio sit semper in actu et tantæ efficacitatis ut qui sic videt Deum non possit attentius cogitare aut

advertere objectum peccati, quam ipsum Deum et id quod ejus voluntati est consentaneum; ergo. Prob. 2° eadem min.: Intellectus videns Deum clarè, videt summum et omne bonum hic et nunc amandum necessario: atqui posita tali visione, non potest intellectus apprehendere et proponere voluntati aliquid bonum amabile contra aut extra Deum, seu sine subordinatione et cum deficientià ab illo; aliàs jam ipsum Deum non apprehenderet ut summum et omne bonum, cum apprehenderet aliquid bonum amabile extra ipsum; nec etiam apprehenderet ut necessario amandum, sed cum indifferentià ut ametur aut deserratur per amorem incommensibilem boni extranei et deficientis ab ipso; ergo.

Probatur 2° eadem prima pars conclusionis: Beatus clarè videns Deum non potest aliquid, nisi secundum Deum et sub ordine ad illum; ergo non potest peccare. Prob. ant.: Essentia divina, quæ est ipsa bonitatis essentia, sic se habet ad videntem Deum, sicut se habet ratio boni in communi ad non videntem Deum: atqui qui non videt Deum nihil potest velle nisi sub ratione boni; ergo qui videt Deum nihil potest velle nisi sub ordine ad Deum.

Si dicas disparitatem esse quòd bonum in communi includatur essentialiter in singulis objectis in quæ voluntas fertur actu prosecutionis, et ideo non possit aliquid velle quod non sit bonum; at verò Deus non sic includitur essentialiter in singulis objectis voluntatis, — resp.: Licet Deus non includatur essentialiter in objectis voluntatis sicut bonum in communi, attamen, secundum omnes, voluntas videntis Deum necessitatur quoad specificationem, sicut voluntas necessitatur à bono in communi: atqui ex hoc quòd voluntas necessitatur quoad specificationem à bono in communi, non potest velle aliquid ei oppositum; ergo nec voluntas videntis Deum potest aliquid ei oppositum velle, sed quidquid vult necessario vult sub ordine ad Deum.

Prob. secunda pars conclusionis: Per amorem beatificum homo convertitur actu continuo ad Deum, tanquam ad ultimum finem, et illi inseparabiliter unitur atque adhæret; per peccatum verò actu avertitur à Deo, ut ultimo fine, vel saltem deflectit, si peccatum sit veniale: atqui aversio seu defectio actualis à Deo, stare non potest simul cum conversione et adhærentià actuali ad illum; ergo.

Ex his rationibus habes, non solum peccatum commissionis, sed etiam omissionis, esse impossibile cum beatitudine, quia ad hoc non minus quam ad illud requiritur dictamen defectuosum; et utrumque est contra aut præter Deum.

Obj. 1°: Beatus est capax legis imperantis et prohibentis; ergo est capax transgressionis, alioquin frustra lex illi imponeretur. — Resp.: Nego consequens. Beato enim potest imponi lex, non quia eam transgredi potest, nisi sensu mox explicando; sed quia dirigi potest et amari superiori cujus regulæ immobiliter adhæret.

Inst. 1°: Illam legem liberè adimplet; ergo posset illam transgredi; libertas enim est ad opposita. —

Resp. : Dist. consequ. : Ergo posset illam transgredi potentia antecedente et in sensu diviso, concedo; potentia consequente et in sensu composito, nego; eo scilicet modo quo Christus poterat non adimplere preceptum Patris de morte subeunda. De quo in tract. de Incarnat.

Inst. 2° : Actu omittere actum preceptum, est actu peccare; ergo posse omittere est posse peccare. — Resp. : Dist. consequens ut ante : Posse omittere actum preceptum potentia consequente, et in sensu composito, est posse peccare. concedo; posse omittere actum preceptum potentia antecedente, et in sensu diviso, est posse peccare, nego. Vide pro utraque hæc instantia in 1. p. diss. 8, n. 4, § 2, et quæ dicam de libertate et merito Christi in tract. de Incarnat.

Inst. 3° : In beatis remanet libertas : atqui potentia peccandi est de essentiali libertatis creatæ; ergo.

— Resp. : Nego min. Potentia enim peccandi est potius navus et defectus libertatis ipsi proveniens per accidens et ratione subjecti nondum confirmati in gratia; ad essentialiam ergo libertatis non requiritur potentia contrarietatis ad bonum et malum, sed sufficit potentia contradictionis ad agere et non agere; unde in Deo est perfectissima libertas absque potentia peccandi.

Inst. 4° : Non magis repugnat beatitudini peccatum quam tristitia et dolor : atqui in beato potest esse tristitia et dolor; fuit enim in Christo, qui erat beatus et comprehensor; ergo. — Resp. : Nego maj. quia malum pœnæ neque avertit à Deo, neque procedit ex dictamine defectuoso sicut peccatum. Unde non pugnat essentialiter cum beatitudine, sed est tantum disconvenientia; quam quidem beatitudo petit excludere, sed quæ exclusio potest miraculose impediri maxime in viâ, cum non pertineat ad essentialiam, sed tantum ad statum beatitudinis.

Dico 2° : Probabilius est etiam peccatum habituale esse impossibile cum beatitudine, prout importat præcisè visionem beatificam.

Plures probant hanc conclusionem ex eo quòd visio beatifica supponat gratiam sanctificantem, in ejus privatione consistit peccatum habituale. Probant autem assumptum, quia visio beatifica, cum sit actus vitalis supernaturalis connaturaliter elicitus, supponit principium radicale vitæ supernaturalis; quæ est gratia sanctificans. Hæc quidem probatio valeret si principium esset certum; verum illud negant alii Thomistæ, et dicunt gratiam habitualem suppleri posse per auxilium actuale, ut patet in actu supernaturali fidei elicito à peccatore privato gratiâ, sed habente fidem. Insuper reputant inconveniens et minus conforme S. Thomæ, quòd impossibilitas peccati habituales cum beatitudine videatur repeti ex gratiâ, et non ex ipsâ visione. Posset tamen reponi, ex parte aliorum, suum principium esse intelligendum de actu supernaturali connaturaliter elicito, qualis est visio beatifica, non actus fidei in peccatore; item impossibilitas peccati habituales cum visione beatificâ semper

repeti ex ipsâ visione, quia ipsa visio est quæ exigit gratiam sanctificantem. Cæterum quidquid sit de istâ ratione, non desunt alie. Patet. Major conclusio : 1° Per visionem beatificam homo est conversus ad Deum, et Deus condonat illi offensam; atqui hæc duo sufficiunt ad justificationem et expulsionem peccati habituales; ergo. Min patet. Major etiam pro se eundâ parte constat, quia Deus illi confert gloriam et gratiam consummatam, illumque constituit heredem; ergo condonat illi offensam. *Probatür prima pars maj.* : Per visionem beatam homo taliter disponitur, ut nihil nisi Deum aut in ordine ad Deum diligere possit, ut patet ex præcedentibus; ergo per illam est conversus ad Deum; non enim potest haberi major rectitudo voluntatis. 2° Peccatum habituale est voluntarium; est enim privatio gratiæ connotans actum præcedentem à quo causatur et fit voluntaria; atqui videnti Deum nihil quod sit contra Deum potest esse voluntarium, sicut cognoscenti bonum in communi nihil quod sit ipsi contrarium potest esse voluntarium, ut modò diximus; ergo. 3° Per visionem beatam homo adipiscitur ultimum finem : atqui implicat quòd homo sit adeptus ultimum finem et simul sit ab eo aversus per peccatum; ergo. 4° Tandem implicat alicquem esse summè beatum et simul miserum, qualis foret per peccatum habituale, ergo.

Obj. : Peccatum habituale consistit in privatione gratiæ sanctificantis; atqui non tollitur privatio nisi per formam oppositam; ergo non potest tolli peccatum habituale sine infusione gratiæ sanctificantis; subsumo. Atqui Deus potest donare hominem visione beatâ absque infusione gratiæ sanctificantis; ergo. Probatür subsumptum : Ad visionem beatam non requiritur nisi lumen gloriæ; atqui istud lumen potest esse sine infusione gratiæ sanctificantis; ergo.

Hujus argumenti solutio est facilis juxta rationem positam in capite probationum dicendo, visionem beatam, ut elicendam connaturaliter, qualis est et debet esse, necessariò requirere gratiam sanctificantem; sed quia hæc responsio patitur difficultatem, aliter. — Resp. : Dist. min. : Non tollitur privatio nisi per formam oppositam formaliter, nego; nisi per formam oppositam, vel formaliter, vel virtualiter eminenter, concedo.

Sic, v. g., unio hypostatica non est forma formaliter opposita peccato habituali; si tamen Deus sibi hypostaticè uniret naturam peccato infectam, hoc ipso ista natura mundaretur à peccato et sanctificaretur, quia unio hypostatica est virtualiter eminenter opposita peccato habituali. Sic autem visio beatifica est virtualiter eminenter opposita peccato habituali, quatenus ita rectificat hominem; et ejus voluntas non possit quidquam nisi Deum, aut in ordine ad Deum diligere.

Inst. Opposita sunt in eodem subjecto : atqui visio est in intellectu, gratia in animâ aut voluntate; ergo visio Dei nullatenus opponitur gratiæ privationi. — Resp. : Dist. consequens : Visio Dei non opponitur privationi gratiæ immediatè, concedo; mediatè, nego. Visio enim residet in intellectu, intellectus in animâ;

et anima, mediante intellectu, est radix voluntatis. Unde, posita firmitate visionis beatæ in intellectu, anima firmatur in bono, et voluntas in suâ radice rectificatur.

§ 5. *Utrian beatitudo semel adepta sit ab intrinseco perpetua et inamissibilis?*

Certa fides est, contra errorem Origenis, beatitudinem esse sine fine duraturam in perpetuas æternitates. Sic passim testantur S. Scripturæ; Sap. 5: *Justi autem in perpetuum vivent*; Joan 10: *Ego vitam æternam do eis*; Math. 25: *Ibunt in supplicium æternum, justi autem in vitam æternam*; et alibi pluries. Idque definitum est in concil. Lateran. sub Innocentio III, c. *Firmiter*, de SS. Trinit.; omnesque fideles proficuntur in Symbolo *credere vitam æternam*.

Sed questio est, ut in præcedentibus, an hæc perpetuitas conveniat beatitudini ab intrinseco et ex naturâ suâ, ut volunt S. Th. et Thomistæ? an solum ab extrinseco, Dei concursu illam conservante, ut volunt Scotus et Scotistæ? Et nota bene, in sententiâ Thomistarum non negari Deum posse de potentiâ absolutâ destruere beatitudinem, id enim apud omnes in confesso est, sed tantum asseri beatitudinem ex principis suis intrinsicis exigere quod nunquam desinat. Sic dicimus angelos et animas rationales esse ex naturâ suâ incorruptibiles, licet Deus posset absolutè illos annihilare.

Dico: Beatitudo sanctorum est ab intrinseco perpetua et inamissibilis. Est communior cum Auctore. (Illic q. 5, a. 4, o.)

Probatür duplici ratione. Prima petitur ex communi ratione beatitudinis; secunda, ex ratione hujus specialis beatitudinis, scilicet visionis Dei.

Prima ratio. Cùm beatitudo sit perfectum bonum et sufficiens, oportet quod desiderium hominis quietet et omne malum excludat: atqui homo naturaliter desiderat retinere bonum quod habet, et quod ejus retinendi facultatem obtineat; alioquin necesse est quod timore amittendi, vel dolore de certitudine amissionis affligatur; ergo requiritur ad veram beatitudinem, quod homo certam habeat opinionem, bonum quod habet nunquam se amissurum. Quæ quidem opinio si vera sit, consequens est quod nunquam beatitudinem amittet; si autem falsa sit, hoc ipsum est quoddam malum, falsam opinionem habere; nam falsum est malum intellectus, sicuti verum est bonum ejus. Adde quod in hæc ultimâ suppositione beatitudo erit imaginaria, sicut beatitudo dormientium, qui, dum expergiscuntur, nihil reale inveniunt.

Dices: Ut beatus sit quietus et plenè satiatus, sufficit quod ejus beatitudo sit perpetuè conservanda à Deo, idque sciat; ergo. — Sed contra. Vel illam conservationem ex naturâ suâ exigit beatitudo, vel non. Si primum, ergo ex se exigit perpetuitatem et inamissibilitatem, quod intendimus. Si secundum, ergo ex se non est plenè satiativa et quietativa appetitus beati, quod tamen est de ratione beatitudinis.

Repones: Falsum supponit S. Th., nimirum beati-

tudinem esse bonum perfectum, plenè satiatis appetitum, ergo. Probatür ant.: Visio Dei, quæ est beatitudo hominis, non plenè satiat ejus appetitum; videntes enim habent ulteriora desideria satianda, v. g., desiderant uniri suis corporibus, habere certas cogitationes, salutem parentum, etc. Imò Christus erat comprehensor, et tamen multa mala perpressus est. — Resp.: Nego ant.; ad probat. dist. ant. secundum solutionem, jam alibi datam. Visio Dei non plenè satiat appetitum hominis per se formaliter et immediatè, concedo ant.; radicaliter per suas proprietates; nego ant. Quando ergo dicimus cum Auctore beatam Dei visionem esse plenè satiativam, non est sensus quod omnia omninò hominis desideria se solâ, aliis exclusis, satiet, sed quedam per se formaliter, quedam virtualiter et radicaliter per proprietates sibi connaturaliter debitas. Et idè nihil obest quominus beatus, præter Dei visionem, possit aliquid aliud desiderare, modò non desideret (sicut reverà non desiderat), nisi vel quod statim accipit, vel quod certò accepturus est, et eo tempore pro quo desiderat. Hoc autem sufficit ut inde cruatur beatitudinis inamissibilitas, quia sine illâ nec formaliter nec radicaliter satiaret, cùm tunc nec ipsa nec ejus proprietates securè haberentur. Non est autem perfecta beatitudo, nec plenè satiatis, quæ cum anxietate possidetur.

Quantum ad Christum, resp. impassibilitatem corporis, que connaturaliter debet resultat ex visione Dei, miraculosè et ex dispensatione divinâ fuisse impeditam, quia necesse erat illum pati pro redemptione generis humani.

Secunda ratio. Visio beata nullam ex se habet causam per quam possit amittere esse; ergo ex se petit inamissibilitatem. Prob. ant.: Visio beata ex triplici tantum causâ cessare potest: 1° ex parte subjecti videntis Deum, quia non vult amplius videre; 2° ex parte Dei subtrahentis illam visionem; 3° ex parte aliquid causæ create corruptentis illam per introductionem formæ contrariæ. Atqui non potest cessare ex parte subjecti videntis, quia cùm illa visio conjugat actu animam fonti totius boni, voluntas non potest invenire in eâ aliquam insufficientiam vel aliquid incommodum, vel aliquam rationem mali, quo moveatur ad cessandum ab illâ; neque ex parte Dei, quia, licet Deus, ut dictum est, possit absolutè eam annihilare, quia tamen subtractio beatitudinis semel date judicialiter, tanquam merces et præmium, est maxima poena et maximum damnum, Deus secundum exigentiam rerum et potentiam ordinariam non infligit aliquam poenam, præsertim summam, nisi propter aliquam culpam, quam, ut probavimus supra, beatus non potest committere; neque tandem ex parte agentis creati, quia cùm per istam visionem et conjunctionem, que est immediatè ad Deum, mens elevetur supra omnia agentia creata, nullum est quod possit agere in illam. Ergo.

Adde in confirmationem hujus rationis, quod principia visionis beatæ, que sunt lumen gloriæ et essentia divina unita intellectui per modum speciei, sint ex se

Invariabilia et incorruptibilia, quia caret materiâ, quæ est principium corruptibilitatis.

Solvuntur objectiones.

Obj. 1°: Visio beatifica habet ex se potentiam ad non esse; ergo ex se non est incorruptibilis et inamissibilis. — Resp.: Dist. ant.: Visio beatifica habet ex se potentiam conaturalem ad non esse, nego ant.; potentiam præternaturalem et obedientialem, concedo ant. Licet enim ex se petat non desinere et non destrui, potest tamen Deus potentiâ suâ absolutâ eam destruere; sed id non officit ejus intrinsecâ incorruptibilitati et inamissibilitati, quia non hoc sensu dicimus esse inamissibilem, quasi Omnipotens non possit illam annihilare, sed quia ex naturâ suâ exigit ut semper conservetur; sicut dicimus angelos esse ex naturâ suâ incorruptibiles, licet à Deo possint absolutè annihilari.

Inst. 1°: Estô visio beata ex principiis intrinsecis et in se sit incorruptibilis, non est tamen incorruptibilis ut in tali subjecto, scilicet beato; ergo potest amitti. Prob. ant.: Non est debita tali subjecto, nec cum eo habet connexionem necessariam; ergo. — Resp.: Nego ant.; ad prob. dist. ant.: Non est debita tali subjecto, ut ipsi primo conferatur, concedo ant.; conferatur enim gratuitâ Dei voluntate, ut semel collata conservetur, nego ant. Cum enim ex suis principiis intrinsecis sit incorruptibilis, nec possit assignari causa à quâ expellatur à subjecto cui inest, petit ex se semper inesse.

Inst. 2°: Forma recepta in subjecto extraneo et non conaturali inest ei amissibiliter et corruptibiliter, ut patet in calore recepto in aquâ; secus si sit in subjecto conaturali, ut calor in igne: atqui visio beata est in homine tanquam in subjecto extraneo et non conaturali; nam lumen gloriæ à quo dependet, nulli intellectui creato aut creabili est conaturale, ut alibi diximus; ergo. — Resp.: Dist. maj.: Forma ex se corruptibilis in subjecto extraneo inest ei amissibiliter, concedo maj.; forma ex se incorruptibilis, subdistinguo ut antè; est in subjecto amissibiliter, si sit assignabilis causa per quam destruat, concedo maj.; secus, nego.

Inst. 3°: Omne accidens, cujus proprium est in esse, sequitur naturam subjecti; ut enim communiter dicitur, quidquid recipitur, ad modum recipientis recipitur: atqui anima seu intellectus beati est ex se variabilis; ergo. — Resp.: Dist. maj.: Omne accidens sequitur naturam subjecti, si subjecto subjiciatur et subordinetur, transeat maj.; si subjectum sibi subjiciat et subordinet, ipsunquæ elevet ad suam immutabilitatem, nego maj. Sic autem est in nostro casu; ex visione namque clarâ Dei, cum sit gratia consummata et assecutio ultimi finis, voluntas beati immobiliter et necessariò etiam necessitate exercitii adhæret Deo, ut summè homo, ut probavimus in prioribus §§. Et hinc differt visio beata à gratiâ viæ quæ hominis arbitrio subditur. Illius rei habemus exemplum in subsistentiâ Verbi unitâ humanitati, cujus mutabilitatem et

corruptibilitatem non participat, sed cui è contra suam incorruptibilitatem communicat. Unde ad min. dist.: Anima seu intellectus beati est ex se variabilis absolutè, concedo min.; respectivè ad Deum clarè visum, nego min., quia, ut dictum est, ex visione beatâ voluntas beati immobiliter adhæret Deo, Insuper, ad commune adagium, non sic debet intelligi quasi accidens sortiatur omnem modum subjecti in quo recipitur, sed quòd in ipso recipiatur eo modo quo subjectum est aptum illud recipere, seu juxta capacitatem et dispositionem ejus. Et ideò dixi in distinctione, transeat maj.

Obj. 2° et simul instabis: Visio Dei quam Apostolus habuit in viâ, est ejusdem speciei cum visione beatorum; habet enim idem specificativum, scilicet essentialitèr; ergo sic est in beatis. — Resp.: Omissa maj. quam quidam negant, dist. min.: Ista visio fuit in Apostolo amissibiliter ex se et principii intrinsecis, nego min.; sic enim postulabat perpetuitatem; miraculosè et per potentiam Dei absolutam, concedo min.; idque quia Apostolus erat constitutus doctor gentium, qui ad eam visionem, cujus transeunter fuerat particeps, innumeros perducere debebat.

Si dicas S. Thomam docere lumen gloriæ communicatum fuisse S. Paulo per modum transeuntis ad instar luminis prophetici, ergo non postulabat ex principiis intrinsecis perpetuitatem. — Resp. habuissa quidem modum dispositionis transeuntis, fuisse tamen habitum quoad substantiam. Comparatio autem S. Thomæ cum lumine prophetico stat quoad modum tantùm.

Obj. 3°: Visio beata est proprietas gratiæ: atqui gratia non est ex se inamissibilis, ut patet experientia quotidiana; ergo nec visio beata. Patet consequè, quia implicat proprietatem esse magis firmam et immobilem quam essentialitèr. — Respondent nonnulli minorem esse veram de gratiâ viæ, non verò de gratiâ consummatâ patriæ. Sed, ut advertit Joannes à S. Th. et post ipsum Contensonus, ista solutio patitur graves difficultates, et vix concipitur quid sit ista gratia consummata, seu quid ista consummatio addat supra gratiam viæ; non quòd sit confirmata; talis enim fuit in divâ Virgine, quæ tamen non erat beata; non quòd sit extra viam, quia animæ in purgatorio sunt extra viam, et tamen non sunt beate; non tandem quòd importet gloriam seu visionem; sic enim visio non fluctet ab eâ tanquam proprietas, sed constitueret illam confirmatam. — Resp. itaque facilis cum præfatis theologis negando maj., scilicet visionem beatam esse propriè et rigorosè proprietatem gratiæ, quia visio datur gratiæ ut merces et præmium. Quod autem datur alicui ut merces et præmium, non dimanat ab ejus principiis intrinsecis, sed ab extrinseco confertur. Eaquè verò visio beata dicitur proprietas gratiæ, quatenus gratia ad illam tendit et illam meretur.

Plura alia visionem beatificam spectantia, v. g. utrùm oculus corporis possit videre Deum? utrùm possit intellectus creatus? utrùm ad id requiratur lumen gloriæ? quid sit lumen gloriæ? utrùm essentia Dei

videatur absque specie impressâ vel expressâ? utrùm beati inæqualiter videant Deum et unde oritur ista inæqualitas? utrùm comprehendant Deum? et alia, requirere in tract. de Deo, dissert. 4.

ARTICULUS V.

De dotibus et aureolis beatorum.

§ 1. *De dotibus beatorum.*

Cùm per beatitudinem sit infima inter animam et Deum conjunctio, et quoddam spirituale matrimonium, dos hic dicitur ad instar dotis quæ datur in sublevam matrimonii carnalis et ornatum sponsæ, eam aptans ac disponens matrimonio. Et quamvis ordinariè dos conferatur à patre vel parentibus sponsæ, quandoque tamen certis de causis etiam confertur à sponso, puta ex nimio ejus amore in sponsam; et sic est in præsentî. Definitur ergo dos beatorum, *perpetuus animæ et corporis ornatus à Deo collatus, vite sufficiens et in æternâ beatitudine jugiter perseverans.* (In Sup. q. 95, a. 1, o.)

Dotes animæ beatæ.

Tres communiter assignantur animæ dotes in beatis, scilicet visio, comprehensio seu tentio, et delectatio, correspondentes tribus virtutibus theologis: visio fidei, comprehensio spei, et delectatio charitatis (ibid. a. 3, o). Quamvis autem hæc nomina sonent operationem, non tamen hic sumuntur pro operationibus videndi Deum, ipsum comprehendendi et de eo delectandi; in his namque operationibus consistit ipsa beatitudo et conjunctio animæ cum Deo, sed pro habitibus seu qualitatibus ornantibus et disponentibus animam ad perfectam hæc conjunctionem; sicut dos, in matrimonio carnali, non est ipsa conjunctio sponsæ cum sponso, sed aliquid ornans et disponens sponsam ad illam conjunctionem. Hi autem habitus seu qualitates nihil aliud sunt quàm lumen gloriæ et habitus charitatis, non ut sunt principia elicitiua operationum, sed ut elevent animam ad statum altiorem et perfectiorem statu vite cujus imperfectiones excludunt.

Igitur visio, ut dos, est lumen gloriæ, non quatenus est, ut jam dixi, principium elicitiuum visionis beatæ, sed ut est qualitas disponens et perficiens intellectum ad recipiendam divinam essentiam loco speciei, ipsumque ita clarificans ut sit ab omni obscuritate immunis. Comprehensio, secundum aliquos, est etiam ipsum lumen gloriæ, non ut clarificans intellectum et ipsum disponens ad recipiendam divinam essentiam loco speciei, sed ut tenens habitualiter ipsam visionem actualem; secundum alios, est habitus charitatis, non ut elicitiuus amoris, sed ut complectens ita firmiter summum bonum, ut sit in statu nihil ultra sperandi, sed omnia possidendi quæ et quando voluerit; et hic est status proprius comprehensoris, ut opponitur statui vioris qui est status contingentiæ, spei et amoris. Delectatio est etiam ipse habitus charitatis ut causans delectationem beatificam. Vide auctorem, q. cit. per § art.

Dotes corporis.

Dos corporis beati nihil aliud est quàm qualitas su-

pernaturalis dimanans ab animâ beatâ in corpus sibi unitum et plenè sibi subjectum, ipsum perficiens et disponens ad beatitudinem et gloriam. Sicut enim anima per quasdam dotes disponit et perficitur in ordine ad conjunctionem cum Deo, ita etiam corpus dùm in resurrectione iterùm unitur animæ beatæ.

Quatuor assignantur dotes corporis gloriosi, scilicet impassibilitas, subtilitas, agilitas et claritas; quas expressit Apostolus 1 Cor. c. 13, his verbis: *Seminatur corpus in corruptione, surget in incorruptione; en impassibilitas. Seminatur in ignobilitate, surget in gloria; en claritas. Seminatur in infirmitate, surget in virtute; en agilitas. Seminatur corpus animale, surget corpus spirituale; en subtilitas.* (In Sup. qq. 82, 83, 84 et 85.)

Itaque impassibilitas est *qualitas supernaturalis, dimanans ab animâ beatâ in corpus, excludens ab eo passionem corruptivam.* Subtilitas, *qualitas supernaturalis dimanans ab animâ beatâ in corpus gloriosum, reddens ipsum alterius corporis penetrativum,* ita ut possit ac libitum deponere aut retinere suæ quantitatis modum repletivum loci et aliorum corporum exclusivum; sic corpus Christi gloriosum intravit ad discipulos januis clausis; et sepulcrum ac ipsos cœlos penetravit. Agilitas, *qualitas supernaturalis ab animâ beatâ dimanans in corpus, ipsum reddens celeritè, mobile, non tamen in instanti, juxta illud Isa. 40: Assumunt pennas sicut aquilæ.* Claritas, *qualitas supernaturalis ab animâ beatâ dimanans in corpus, ipsum efficiens luminosum et diaphanum,* simile crystallo, ita ut in eo appareat mirabilis organisatio interior omnium suarum partium. Vide multò plura in Auctore, qq. citatis.

§ 2. *De aureolis beatorum.*

Aurea est corona, aureola, parva corona superaddita majori coronæ; juxta illud Exod. c. 25: *Faciesque illi.... coronam intrassilem* (id est, exsculptam) *altam quatuor digitis, et super illam, alteram coronam aureolam.* Aurea itaque significat præmium essentiale beatorum, aureola præmium accidentale et diminutum; et definitur *gaudium accidentale de excellenti victoriâ.* Duplicem namque victoriam reportant justi in hæc vitâ; unam communem vi charitatis, et huic respondet aurea seu præmium essentiale; alteram specialem vi alienius alterius virtutis, scilicet vel fortitudinis, vel virginitalis, vel zeli instruendi et docendi viam salutis, contra triplicem hostem, mundum scilicet, carnem et dæmonem; mundum vincunt martyres contemptu mortis, quod est omnium malorum quæ mundus potest inferre maximum; carnem vincunt virgines illius illecebris resistendo; dæmonem vincunt quotquot viam salutis docent, dùm suis salutaribus monitis et instructionibus illum è cordibus hominum, in quibus regnabat, expellant. Et huic triplici præcellentî victoriæ respondet triplex aureola, scilicet martyrum, virginum et doctorum. (Ibid. q. 96 per 43 art.)

Martyr cui competit aureola, is est qui vel mortem, vel plagas mortíferas passus est in testimonium fidei, vel alterius virtutis; de quo vide tractatum nostrum de Fortitudine, dissert. 1, a. 2. Virgo cui debetur

aureola, est persona alterutrius sexus, servans firmo proposito integritatem carnis, omnis voluntariæ libidinis expertem. Quòd si consensu mentali in voluptates carnis sive licitas sive illicitas hoc propositum interrumpat et postea resumat, non amittit aureolam; secus si opere externo interrumpat, quia reparabilis est virginitas mentis voluntariè amissa, non carnis. Vide tractatum nostrum de Temperantiâ, dist. 4, a. 5. Doctor cui competit aureola est non solum qui doctorali lauræ est insignitus, sed quicumque, sive vir sive mulier, qui salutarem fidei et morum docet doctrinam, sive scripto, sive verbo, sive privatim, sive publicè, juxta illud Daniel. 12 : *Qui ad justitiam erudiant multos, quasi stelle in perpetuas æternitates.*

Petes utrùm aureola etiam corpori debeatur? — Resp. quòd aureola propriè est in mente; est enim gaudium de operibus illis quibus aureola debetur. Sed sicut ex gaudio essentialis præmii, quòd est aurea, redundat quidam decor in corpore, qui est gloria corporis, ut dictum est de dotibus corporis; ita ex gaudio aureolæ resultat aliquis decor in corpore: ut sic aureola principaliter sit in mente, sed per quamdam redundantiâ refulgeat etiam in carne. Probabile reputat Soto in 4, d. 49, q. 5, a. 2, claritatem gloriæ efformare in capite virginum coronulam albam, in capite martyrum purpuream, in capite doctorum subviridem. Vide si lubet q. cit. Auctoris. (Ibid. a. 10, o.)

Digressio historica.

QUID SENSERIT ET DOUERIT JOANNES XXII CIRCA TEMPUS
Glorificationis sanctorum?

(Ad artic. tertium præced. dissert.)

Hunc SS. pontificem docuisse animas justorum corporibus solutas et plene purgatas, non fruituras faciali Dei visione ante generale judicium, multorum est opinio. An ita sit inquirimus. Itaque

Dico: Joannes XXII in eam quidem propendit vehementer sententiam, quòd sanctorum animæ ad extremum usque judicium faciali Dei visione non fruuntur; eam tamen assertivè non docuisse probabile est. Certum est autem eam ut fidei dogma ab omnibus credendum non definivisse.

Prima pars à nemine negatur, et facilè probatur, 1º ex Odorico Raynaldo auctore cœvo, qui refert ex bibliotheca Vaticanâ ad annum 1331, Joannem XXII in tribus sermonibus habitis, scilicet in festo omnium sanctorum, tertîâ dominicâ Adventus et in vigiliâ Epiphaniæ, hanc sententiam dogmatizatum esse (quod tamen fecit non asserendo, sed recitando, ut dicemus modo); insuper idem refert ex regesto ipsius Joannis XXII, ipsum sæpius in curiâ coram cardinalibus hanc opinionem in utramque partem ventilâsse ad inquirendam veritatem. 2º Ex continuatore chronici Guilielmi Nangii auctore cœvo, qui ad annum 1333 dicit: « Hoc anno prædicatio quam dominus Joannes papa debuit prædicare, in quâ publicè, ut ferebatur, & dixerat quòd animæ decedentium in gratiâ non vi-

dent Deum, nec sunt perfectè beatæ usque post re- surrectionem corporum, etc. » 3º Idem continuator ibidem, Gobelinus Persona in Cosdromii ætate sextâ, c. 71; Paulus Langius, Citizensis monachus, in chronico cœnobii sui, refertur quòd Joannes papa incarcerari jussit Thomam Valas Anglum, ordinis Prædicatorum, insignem theologum, eò quòd prædicasset publicè Avenione contra hanc papæ opinionem. Insuper Albertus Krantzius, lib. 8 Wandaliæ, cap. 16, sic ait: « Hoc erat illud tempus quo sub Joanne ejus nominis XXII seindebatur Ecclesia de visione separatarum animarum, càm nonnulli ex fratribus Minoribus pertinaciter tuerentur illam differri usque ad novissimum diem, quibus multum videbatur inhabere pontifex. Sed fratres ex adverso Prædicatores docebant, etc. » Unde illud Ludovici Bavarî imperatoris, aliàs nostro ordini infensi, quòd contra ejus schisma partibus pontificis adhæreremus: « Ordo fratrum Prædicatorum est ordo veritatis, quam intrepidè ac liberè contra errores quantumvis potentes adverso pectore tuetur. » Ita refert Bzovius ad annum 1333, ex antiquioribus et probatis auctoribus. Tandem patet ista pars ex omnibus auctoribus cœvis et aliis, qui hæc de re scripserunt, et ex congregationibus habitis hæc de re in Saltu Vincennarum auctoritate Philippi regis Franciæ.

Probatür secunda pars ex ipsius Joannis XXII protestatione factâ coram cardinalibus, anno 1334, tertîâ januarii, quam refert Benedictus XII ejus successor in diplomate quod ex MS. Vaticano refert Odoricus Raynaldus: « Protestamur expressè, inquit, quòd quidquid in questione seu materiâ visionis animarum... diximus, allegavimus seu proposuimus, non intendentes aliquid determinare, vel decidere, seu credere quod esset quovis modo Scripturæ sacræ obvi-um, vel contrarium orthodoxæ fidei, sed illud solum tenere et credere quod et Scripturæ sacræ potest et poterat catholica fidei convenire: etsi forsân in prædictis sermonibus vel collationibus aliqua quæ, vel Scripturæ sacræ, seu fidei orthodoxæ quovis modo essent vel viderentur obvia, ipsa præter intentionem à nobis fuisse prolata dicimus et asserimus, eaque revocamus expressè, non intendentes illis adhærere, nec ea in præsentî defendere, nec etiam in futurum. » 2º Ex aliâ protestatione ejusdem Joannis quam 3 decemb. ejusdem anni mortî proximus fecit coram cardinalibus et prælatis convocatis, et quam Benedictus XII præfato suo diplomati etiam inseruit: « Ne super iis, inquit, quæ de animabus purgatis separatis à corporibus, an citra resumptionem corporum divinam essentiam, illâ visione vide licet quam vocat Apostolus facialem, videant, tam per nos quàm nonnullos alios in præsentî nostrâ recitando et allegando sacram Scripturam ac originalia et dicta sanctorum, vel aliàs ratiocinando sepius dicta sunt; aliter quàm per nos dicta et intellecta fuerant, intelligantur... ecce nostram intentionem, etc. » Deinde se credere profitetur quòd animæ separatæ et purgatæ videant Deum clarè faci-

ad faciem; et si quid ipsi contrarium exciderit, expressè revocat. 3° Ex epistolâ ipsius Joannis XXII ad Philippum Franciæ regem, quam ex Vaticano codice exscripsit Odoricus Raynaldus ad annum 1333, n. 46, in quâ sic habet: « Cùm autem hanc quæstionem beatus Augustinus in scriptis suis reputaverit valde dubiam.... et nedùm ipse, sed et multi doctores circa istam materiam varient: propter hoc ut veritas possit melius aperiri, nos interdùm in nostris sermonibus mentionem habuimus, non proferendo verbum de nostro capite, sed dicta Scripturæ sacræ et sanctorum.... multique tam cardinales quàm alii, coràm nobis et alibi in suis sermonibus, pro et contra de illâ materiâ sunt locuti.... ut sic posset plenius inveniri veritas,... utinam, fili, vellet audire quæ in nostris sermonibus diximus Regia Celsitudo; et unum verbum de capite nostro nos non protulisse reperies, sed quæ Christus vel Apostoli, vel sancti Patres et doctores Ecclesiæ protulerunt. » Et postea negat in eadem epistolâ quòd miserit generalem ministrum Minoritarum Parisios, ut ferebatur, ad astruendam illam sententiã; sed rogat ut cuilibet permittat dicere in hæc re quid verius existimaverit, donec fuerit ordinatum per sedem apostolicam. 4° Ex instrumento ceteris prælatorum et doctorum habitum in saltu Vincenarum auctoritate regis, in quo sic habent: « Adversus tentesque quod multorum fide dignorum relatione audivimus quòd quidquid in hæc materiâ Sua Sanctitas dixit, non asserendo seu opinando, sed solummodò recitando. » Hujus instrumenti autographum in scriiniis theolog. Facult. Parisiensis, et in archivo majoris conventus FF. Prædicatorum Parisiis servari testatur Natalis Alexander sec. 15 et 14, dissert. 11, quod totum describit.

Prob. tertia pars, 1° ex dictis in probationem secundæ partis; 2° ex Benedicto XII, bullâ Benedictus Deus, in quâ sic loquitur SS. Pontifex: « Cùmque idem prædecessor noster, ad quem prædicatorum determinatio pertinebat, ad decisionem concertationum hujusmodi se pararet, in consistorio suo publico tam fratribus suis S. R. E. cardinalibus de quorum numero tunc eramus, quàm prælatis et magistris in theologia, qui multi aderant presentes, injungendo districtius et mandando ut super materiâ de visione prædictâ, quando requirerentur ab eo, deliberatè dicerent unusquisque quòd sentiret: tamen morte præventus, sicut Domino placuit, perficere illud nequivit. » Adde quòd ipse Joannes XXII in diplomate canonizationis S. Thomæ Aquinatis, dicit « ipsum in perpetuas æternitates receptum in patriâ, ejus animam cælum possidere et in coelestibus agminibus positum Deum glorificare. »

Obj. contra secundam partem conclusionis testimonium Gersonis, Adriani VI et Guillelmi Okami Minoritæ, referentium Joannem XXII hunc errorem doctuisse et propugnasse: ergo. — Resp. majorem fidem adhibendam esse probationibus nostris ex ipso Joanne et Benedicto XII auctoribusque cœvis, quàm Gersoni et Adriano posterioribus, qui ex rumoribus, non ex accu-

ratâ historicè discussione talia protulerunt. Okamo verò, Ludovici Bavari stipendiario, Joannis XXII hosti, homini schismatico, multò minus credendum est.

Inst. 1°: Ex dictis in probationem primæ partis, Joannes XXII hunc errorem in tribus concionibus dogmatizavit: ergo. — Resp.: Dogmatizavit, id est, exposuit recitando quid S. Scriptura, quid Patres in favorem talis sententiæ dicerent, concedo; id est, docuit ut veram et asseruit, nego. Solutio patet ex probationibus secundæ partis conclusionis.

Inst. 2°: Ex dictis ibidem jussit incarcerari et vexari qui sententiam contrariam docerent et prædicarent: ergo. — Resp.: Dist. ant.: Jussit incarcerari qui docerent sententiam contrariam, præcisè quia illam docerent et prædicarent, nego; cum ipse permisit in utramque partem ventilari in suâ presentia, ut patet ex dictis, et unicuique libertatem reliquerit promendi quid de hæc re sentirent, atque petierit eam dari à rege Franciæ doctoribus Parisiensibus. Quia illam docerent ut de fide et contra sentientes anathemate configerent ante definitionem Ecclesiæ, concedo. Sic enim concionatus fuerat Thomas Valas. Quis autem horum excesserit, an prædicator sic concionando, an Pontifex incarcerando? Favent concionatori, quòd præjudicata videtur jam fuisse hæc sententia in formulis fidei quas Græcis præscripserant Clemens IV et Joannes XXI, in quibus habebatur animas purgatas *mor in cælum recipi*, ut refert Odoricus. Et opinionem contrariam Parisienses doctores, à rege Philippo Valensio interrogati, responderant *falsam et hæreticam esse*. Et Durandus, episcopus Meldensis, in libello ad ipsum Joannem XXII dixerat esse errorem Scripture sacræ, auctoritati totius Ecclesiæ ac sinceritati fidei contrarium, ut reverà in se erat, sicut patuit ex definitionibus posterioris concilii Florent. quod non novum articulum fidei condidit, sed doctrinam ex traditione acceptam clarius exposuit ac confirmavit.

Inst. 3°: Joannes XXII, in duabus fidei declarationibus datis anno 1334, de quibus supra, expressè revocat quæ priùs dixerat in materiâ visionis beatificæ. Idemque testantur Benedictus XII et Odoricus Raynaldus. Ergo erroneè revocasset et docuerat. — Resp. Dist. ant.: Expressè revocat absolutè, nego; conditionatè, concedo; si nempe aliquid contrarium fidei dixerit. Verba ejus sunt: *Si verò alia vel aliter circa materiam hujus visionis per nos dicta, prædicata seu scripta fuerant... ea revocamus expressè*. Nihil autem dixerat, prædicaverat seu scripserat, nisi recitando et allegando, ad inquirendam veritatem, ut ipsemet protestatur in utrâque declaratione et in litteris ad regem christianissimum. In eodem sensu locuti sunt Benedictus XII et Raynaldus, declarationes Joannis XXII referentes.

Inst. 4°: Philippus Valensius rex christianissimus, in litteris ad Joannem XXII datis, minatus est illi rogum ni revocaret sententiam de dilatione visionis beatificæ: *et manda qu'il se révoquât, ou qu'il le feroit ardre*. Ita refert Petrus de Alliaco, cardinalis et archiepiscopus Cameracensis, in oratione habitâ coràm

rege Carolo VI. Ergo huius errorem accebat et asse-
rebat. — Resp 1° Petrum de Alliaco, qui fertur hæc
dixisse septuaginta annis post obitum Joannis XXII,
verosimilius deceptum fuisse et applicuisse Joanni XXII
minas quas rex Philippus intenderat ministro ge-
nerali FF. Minorum, qui hanc sententiam de dilatione
visionis beate usque ad generale iudicium publicè
prædicaverat Parisiis cum plurimum offensione et
scandalo. Id conjicio 1° ex silentio auctorum con-
vorum, qui istarum minarum contra pontificem non
meminerunt; 2° ex litteris Joannis XXII ad regem
Philippum datis, in quibus conqueritur de minis, ut

fama ferebat, à rege intentatis contra religiosos et
sæculares, de minis autem contra se intentatis nullam
mentionem facit; 3° ex censorio decreto doctorum
Parisiensium quo significabant regi, ex multorum
fide dignorum relatione, quòd quidam Sanctitas Sua
dixit in hæc materià, non asserendo sen opinando
protulit, sed solummodo recitando.

Dist. 2°: Dato regem Philippum reverè sic mi-
naci scripsisse SS. Pontifici, id fecit famà mendaci
deceptus. Et hæc sufficiant ad probabilitatem sen-
tentie nostræ adstruendam, non enim illam ut certò
veram asserimus.

TRACTATUS DE PECCATIS. (1)

AUCTORE NATALI ALEXANDRO (2)

Delicta quis intelligit? inquit propheta; difficilis
sanè peccatorum tractatio et explicatio, et tamen ec-
clesiasticis viris maximè necessaria, cum sacramen-
torum, quorum ministri sunt ac dispensatores, quæ-
dam ad remissionem peccatorum per se sint institu-
ta, scilicet Baptismus, Pœnitentia, Extrema-Unctio,
et legi Dei, cujus sunt interpretes, æternæque homi-
num salutis, cujus adjuutores sunt ac procuratores, hæc
monstra capitaliter adversentur. Cum verò sacerdoti-
bus omnibus necessaria sit accurata peccatorum
cognitio, tum maximè rectoribus animarum, et con-
scientiarum moderatoribus, qui in administratione sa-
cramenti Pœnitentiæ frequentes sunt; quod ministre-
rium exercere, ut par est, nequeunt, nisi crimina no-
verint, quorum iudices in sacro tribunali sedent,
Christi nomine ac auctoritate; nisi morborum natu-
ram et qualitates perspectas habeant, quos ex divi-
næ medicinæ regulis, Christi præscripto curare de-
bent; in iis præsertim explicandis theologia moralis
versatur, cujus institutum sequemur, sepositis scho-
lasticis questionibus. Nonnulla tamen que dogma
spectant, et quæ sacerdotibus ignorare non licet, de
originali peccato, de peccati causâ, effectibus, pœnis,
de venialis à mortali peccato discrimine, breviter de-
libabimus, sine quibus peccati definitio et divisio plene
intelligi non possit.

gata. Aliud est originale, aliud actuale. Originale di-
cimus, quod per originem contrahitur; actuale, quod
actu proprio ac propriâ voluntate committitur. Hæc
notio nominum, sed res ipsa diligentius et accuratius
explicanda est. *Peccatum originale est privatio justitiæ
originalis, per communem originem, seu propagationem
in omnes homines, ab uno homine, scilicet Adamo, totius
humani generis capite ac primo parente, derivata.*

Dicitur privatio, quod ipsi cum actuali peccato com-
mune est; peccatum enim naturam et essentiam sub-
sistentem non esse, sed boni privationem, constans
est Patrum doctrina: SS. Dionysii, lib. de divinis No-
minibus, cap. 4, Athanasii Oratione contra Gentes;
Basilii Homiliâ 9; Gregorii Nazianzeni Oratione 40;
Ambrosii libro de Fugâ seculi, cap. 4; Augustini li-
bro 7; Confessionum, cap. 12, ubi ait: *Quæcumque
sunt, bona sunt; malumque illud quod querebamus unde
esset, non est substantia, quia si substantia esset, bonum
esset.* Et cap. 16: *Quævisi quid esset iniquitas, et non
inveni substantiam, sed à summâ substantiâ te Deo de-
tortæ in infimam voluntatis perversitatem.* Ac passim
contra Manichæos docet nullam esse mali naturam.
Istud catholice Fidei dogma esse S. Leo tradit Epi-
stolâ aliâs 95, nunc 15, ad Turribum Asturicensem
episcopum, cap. 6: *Fides vera, quæ est catholica, in-
quit, omnium creaturarum, sive spiritualium, sive cor-
poratum, bonum confitetur substantiam, et mali nullam
esse naturam: quia Deus, qui universitatis est conditor,
nihil non bonum facit.* In hoc igitur peccatum originale
cum omni genere peccatorum convenit, quòd sit priv-
atio. Dicitur privatio justitiæ originalis, quo veluti
charactere differt à cæteris peccatis. Erat autem justiti-
a originalis eximium quoddam donum, quod gratiam
virtutesque complectebatur omnes, et quod primo ho-
mini statim in ipsâ origine à Deo infusum, mentem
ejus Deo, vires inferiores animæ rationi, corpus ani-
mæ subiciebat, ita ut anima, nullis perturbationibus
repugnantibus, Deo obediret, nullaque in membris ad-

CAPUT PRIMUM.

DE PECCATI DEFINITIONE ET DIVISIONE.

ARTICULUS PRIMUS.

*Peccati divisio in originale et actuale, et originalis
definitio ac propagatio explicatur.*

I. Peccatum est Dei offensa, sive injuria Deo irro-

(1) Dogmaticam peccati partem mirè versavit Cleri-
cus à Belliberone (Leclère de Bauberon), in eximio
opere de *Homine lapsò et reparato*, quod editum in
volumine præcedenti *Cursûs Theologiæ*. Consule.

(2) Vide vitam Natalis Alexandri, *Cursûs Theologiæ*
vol. 6, ad Symbolum fidei.

versus legem mentis concupiscentiæ lex insurgeret. Donum illud, velut effectus causam sequebatur impassibilitas corporis et immortalitas. Donum illud supernaturale, quo primus homo in semetipso rectus dicebatur, ob præclarum facultatum ejus ordinem inter se et ad Deum, non sibi uni, sed universo hominum generi Adamus acceperat, ita decernente Deo, qui in eo, velut hominum cæterorum ab ipso propagando primo parente et capite, posteriorum omnium voluntates constituit; adeo ut si in gratiâ perseverasset, justitiam eandem, ejusque appendices, largiente Deo, omnes homines cum animâ ipsâ in primâ sui origine accepissent. Verum in peccatum prolapsus, præclaro illo dono, cœlestique indumento à latronibus, angelis scilicet noctis ac tenebrarum, expoliatus, plagisque gravissimis, ignorantia scilicet veri, difficultate boni operandi, et voluntatis infirmitate, et perduelli adversus legem mentis concupiscentiâ con surgente, ac insuper moriendi necessitate, affectus, ac vulneratus, in viâ semivivus relictus est. Justitiam porrò originalem non sibi solum, sed posteris omnibus amisit, profligavit. *In illo enim omnes peccaverunt, quia omnes ille unus fuerunt*, ut loquitur S. Augustinus, lib. 1 de peccatorum Meritis, cap. 10, lib. 3, c. 7; lib. 2 de Nuptiis et Concupisc., cap. 5, et alibi. In Adamo quippè, ut omnium hominum primo parente et capite, natura illa insita erat, in quâ eos gignere poterat, quamvis nondum agerent vitas proprias.

Quam dicimus, justitiæ originalis privationem, S. Augustinus sæpè vocat *concupiscentiæ reatum*; non enim concupiscentiâ ipsa originale peccatum est, quia manet in baptizatis ad agonem, cum tamen nihil sit damnationis iis qui sunt in Christo Jesu: sed reatus concupiscentiæ. Concupiscentiâ enim *manet actu, transit reatu*, cum per Baptismum reatus ille, seu labes originalis, quæ nos reos efficit, Deique inimicos, dimittatur, ac deleatur.

II. Privationem illam justitiæ originalis, peccatum illud originale, per communem originem, seu propagationem, in omnes homines ab uno homine, scilicet Adamo, derivari et transfundi, dogma fidei est, à summis pontificibus Innocentio I et Zozimo, à synodis Diospolitana, Africanâ, Arausicanâ II, et Tridentinâ definitum, sessione 5; canonibus secundo et quarto, quorum hæc sunt verba: *Si quis Adæ prævaricationem sibi soli, et non ejus propagini asserit nocuisse, et acceptam à Deo sanctitatem et justitiam, quam perdidit, sibi soli, et non etiam nobis perdidisse; aut inquinatum illum per inobedientiæ peccatum, mortem et penas corporis tantum in omne genus humanum transfudisse, non autem et peccatum, quod est mors animæ; anathema sit: cum contradicat Apostolo dicenti, Rom. 5: « Per unum hominem peccatum intravit in mundum, et per peccatum mors: et ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccaverunt. » Si quis parvulos recentes ab uteris matrum baptizandos negat, etiam si fuerint à baptizatis parentibus orti; aut dicit in remissionem quidem peccatorum eos baptizari, sed nihil ex*

Adam trahere originalis peccati, quod regenerationis lavacro necesse sit expiari ad vitam æternam consequendam... anathema sit:

III. Non imitatione porrò, sed *propagatione*, in omnes homines transfundi labem illam originalis peccati dogma pariter fidei est. Et certè Apostolus, cap. 5 Epistolæ ad Romanos, mox indicato, antithesim instituens inter Christum et Adamum, sic per primum hominem inunctum peccatum asserit, sicut per Christum collata justitiâ est: *Igitur, inquit, sicut per unius delictum in omnes homines in condemnationem, sic et per unius justitiam in omnes homines in justificationem vitæ. Sicut enim per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi; ita et per unius obedientiam justi constituentur multi.* Justitiam autem à Christo imitatione solâ acceptam non esse, manifestum est: cum et veteres sancti qui Christum præcesserunt, ideòque non potuerunt eum imitari, justitiam tamen suam ipsi acceptam ferant; et parvuli, qui Christum cognoscere, adeòque imitari non possunt, per ipsum tamen justificentur. Itaque nec per primum hominem peccatum in cæteros aditum habuit imitatione solâ; sed sicut Christus occultâ gratiæ suæ inspiratione justos nos efficit, ita et Adamus occultâ naturæ depravatione, corruptelâ, tabe nos constituit peccatores. Sed et aliis Scripturæ locis nititur Ecclesiæ catholicæ fides de peccato originali, scilicet Davidis oraculo, Psalmo 50: *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, et in peccatis concepit me mater mea.* S. Hieronymus vertit, *in iniquitate, secundum vim Hebraicæ vocis.* Nec verò iniquitatum, in quibus conceptus est, nomine, parentum peccata intellexit David, cum ex sancto conjugio, non ex adulterio aut fornicatione, fuerit progenitus. Fulcitur dogma catholicum et Joannis Baptistæ Christum indigentis oraculo, 1: *Ecce Agnus Dei: ecce qui tollit peccatum mundi.* Peccatum à sancto præcursore expressum, commune mundo, id est, hominibus omnibus, peccatum est; ad quod præcipue tollendum et remittendum Filius Dei carnem assumpsit. Idem confirmatur ex Epistolâ 2 S. Pauli ad Corinthios, cap. 5: *Si unus, inquit, pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt: et pro omnibus mortuus est Christus, ut et qui vivunt, jam non sibi vivant sed et qui pro ipsis mortuus est et resurrexit.* Ex hoc enim Apostoli ratiocinio certissimâ colligitur omnes et singulos homines, etiam ipsos infantes, mortuos esse morte peccati; siquidem Christus, qui pro mortuis duntaxat, id est, pro peccatoribus mortuus est; pro parvulis etiam est mortuus. Item ex Epistolæ ad Ephesios, cap. 2: *Eramus, inquit, Apostolus, naturâ filii iræ, sicut et ceteri;* id est, à primâ naturæ nostræ origine, sive ex nativitate, non ex consuetudine et imitatione, iræ Dei ac vindictæ obnoxii eramus. Iræ porrò ac vindictæ Dei obnoxius nemo est nisi ob peccatum; nascuntur igitur omnes homines cum peccato. Hæc loca Ecclesiæ catholicæ ubique diffusâ ita semper intellexit, ut ex Patrum omnium consentientibus testimoniis compertum est, quibus etiam originale peccatum S. Augustinus probavit in libris adversus Pelagianos editis. Plura de hoc fidei

dogmatō ex doctrinā Patrum suppediabit dissertatio nostra de peccato originali contra Pelagianos, quæ prima est in Panopliā adversus hæreses sæculi 5. Histor. eccles. ejusdem sæculi p. 2.

IV. Idem confirmant rationes gravissimæ, quibus Pelagianum errorem S. Augustinus impugnavit, elisit. Prima sumitur ex formâ Baptismi, et sacris ritibus ab Ecclesiâ in eo jam ab antiquo usurpatis ante Pelagianorum ortum. Cur enim in remissionem peccatorum confertur, semperque collatus est Baptismus, etiam infantibus, si nullo peccato sunt obstricti? Quorsum exorcismi, et exsufflationes, et abrenuntiatio Sanae, si diabolus eis non dominatur? Quâ verò ratione ipsis dominatur, si à peccato sint immunes? Ratio altera sumitur ex parentum christianorum sollicitudine, ut Baptismus illis suis procuraret, et ex Ecclesiae traditione ab Apostolis derivatâ, quæ ipsis, etsi à partu recentibus conferendum illum semper docuit, ne ab aeternâ vitâ et regno cælorum excluderentur, secundum illam Salvatoris nostri sententiam: *Nisi quis renatus fuerit ex aquâ et Spiritu Sancto, non intrabit in regnum cælorum.* Optimus porro justissimusque Deus homines ad imaginem suam conditos, et propter aeternam beatitudinem, quæ regnum cælorum est, ab eâ non excluderet immeritos et insontes. Essent autem insontes, etiam cum à vitâ rapiuntur non suscepto Baptismo, si peccatum originis in eis nullum esset, siquidem nulla peccata proprii operis commiserunt. Tertia ratio petitur ex miseriis corporis. Grave enim illud jugum, quod est super filios Adam à die exitûs de ventre matris eorum, injustum prorsus esset, si nullius peccati rei essent infantes. Injustus, inquam, videretur Deus, si tot miseriis creaturas innocentes addidisset. Quod argumentum ethnicos ipsos ita permovit, ut, quamvis primi parentis peccatum ignoraverint, ex humane tamen nature conditione judicaverint insontem non esse hominem, qui tot arumnis esset addictus. Hinc admissa in superiore vitâ commentis sunt aliqua peccata ab eò, qui ab ipsis vitæ initiis ad labores et molestias damnatus videbatur. Hinc S. Augustinus, lib. 4 contra Julianum, cap. 15, veteres illos ethnicorum Yates et philosophos, qui erroneas miseriasque humane vitæ ad æquum Dei judicium retulerunt, ad christianum dogma accedere ait; profertque insigne ex Ciceronis Hortensio testimonium, quo probat ethnicos illos philosophos grave jugum super filios Adam, et Dei potentiam justitiamque vidisse, etiam si gratiam quæ per Mediatorem liberandis hominibus concessa est, non viderunt. Nos enim ob aliqua scelera suscepta in vitâ superiore, pomarum luendarum causâ natos esse dixerunt, verumque esse illud Aristotelis dictum, sic animos nostros cum corporibus esse conjunctos, ut à prædonibus Etruscis corpora viva cum mortuis conjungebantur. Et cap. 12, cum Ciceronem dicentem induxisset, non ut à matre, sed ut à nocercâ, naturâ editum esse hominem in vitam, corpore nudo, fragili, et infirmo, animo anxio ad molestias, humili ad progressus, molli ad labores, prono ad libidines, in

quo tamen inesset tanquam obrutus quidam divinus ignis ingenii et mentis, tum subjungit S. Augustinus: *Non hoc auctor iste malè viventium moribus dixit effectum, sed naturam potius accusavit. Rem vidit, causam nescivit. Latebat enim cum cur esset grave jugum super filios Adam à die exitûs de ventre matris eorum, usque in diem sepulture in matrem omnium; quia sacris literis non eruditus, ignorabat originale peccatum.*

V. Quamvis porro filium non portare iniquitatem patris Dominus asserat Ezechielis 18, non sequitur quòd peccatum originale ex Adamo non contrahant omnes homines. Non portat quidem filius iniquitatem patris, quæ nullatenus sua sit, sed tamen portat iniquitatem patris quæ facta est sua, vel imitatione, vel nativitate. Peccatum autem Adami alienum est proprietate actionis, nostrum est autem contagione propagationis, ut loquitur S. Augustinus, libro 6 contra Julianum cap. 9.

VI. Ex his Apostoli verbis ad Romanos, cap. 5: *Sicut per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi; ita et per unius obditionem justi constituentur multi;* perperam colligebat Pelagianus, Adami peccatum omnibus hominibus non imputari, sed illis tantum qui ipsum peccatum imitantur. Vocabulum enim istud *multi*, eo loci idem significat quod omnes, ut ex versu præcedenti liquet: *Ignitur, sicut per unius delictum in omnes homines in condemnationem, sic et per unius justitiam in omnes homines in justificationem vitæ.* Sic respondet S. Augustinus libro 6 contra Julianum, cap. 24.

VII. Frustra verò quis objiceret sine voluntate nullum esse posse peccatum; nullum ergo esse in parvulis, qui propriæ voluntatis liberique arbitrii usum non habent. In promptu enim responsio est, sine voluntate propriâ nullum esse peccatum propriæ actionis; sine voluntate alienâ nullum esse peccatum originis. Peccatum itaque originale non est sine voluntate primi hominis, quò seminatam est, ut et in illo esset, et in omnes transiret, ut loquitur S. Augustinus, libro 2 de Nuptiis et Concupiscentiâ, cap. 28. *Nam fuit Adam, et in illo faimus omnes; perit Adam, et in illo omnes perierunt,* inquit idem Pater, lib. 1. Operis imperfecti contra Julianum, cap. 46. Quæ S. Ambrosii verba sunt, ut illidem monet. Sicut ergo Israel erit in lumbis Abraham patris sui, quando est decimatus, id est, quando decimas dedit Melchisedech de præcipiis, et idè etiam in illo decimatus fuit, sive decimas dedit, ut ratiocinatur Apostolus ad Hebræos cap. 7; ita in lumbis Adam fuerunt omnes qui ex illo fuerant per concupiscentiam carnis oriundi; adeoque Adamo peccante, et ipsi ejus voluntate peccaverunt. Hinc S. Augustinus, libro 1 Retractationum, cap. 15, ait: *Et illud quod in parvulis dicitur originale peccatum, cum adhuc non utantur arbitrio voluntatis, non absurdè, vocatur etiam voluntarium, quia ex primâ hominis malâ voluntate contractum, factum est quodammodo hæreditarium.*

VIII. Verum, inquires, quâ ratione fieri potest ut parentes baptizati peccatum originale, quod ipsis dimissum est, transfundant in filios? Illud enim trans-

fundere non possunt quod non habent. Respondetur etsi id humanâ ratione comprehendi non possit, non minus verum esse, nec minus credendum, cum à Deo, qui summa veritas est, nec fallere potest aut falli, sit in Scripturis sacris et traditione revelatum. Nam et in ipsâ naturâ multa Deus occultare voluit, quorum rationem assequi non potest humana mens. Utcumque tamen id explicari potest obviis exemplis. Si enim palea, quæ tantâ diligentia separatur à tritico, manet in fructu qui de purgato tritico nascitur; si de oleâ nascitur oleaster; si præputium quod per circumcisionem auferitur, manet in eis quos generant circumcisione homines; si ex Christianis non Christiani generantur; quid mirum, si peccatum quod mundatur per Baptismum, in eos transfundatur, quos gignunt baptizati, vi quâdam tabificâ concupiscentiæ? Renovati namque parentes, non ex primitiis novitatis, sed ex reliquiis vetustatis carnaliter gignunt: et filii ex parentum reliquiâ vetustate totî veluti, et in peccati carne propagati, damnationem veteri homini debitam sacramento spiritualis regenerationis et renovationis evadunt; inquit S. Augustinus, libro 2. De peccatorum Meritis et Remissione, cap. 27. Qui et prolatis mox exemplis, traductionem originalis peccati à parentibus, quibus in Baptismo dimissum est, explicat, libro 3, cap. 8, et libro 6 contra Julianum, capp. 6 et 7. Ex concupiscentiâ, inquam, carnis gignitur peccator adhuc actu nullus, et ortu novus, sed reatu vetus: homo à Creatore, captivus à deceptore, indigens redemptore. Ex hâc concupiscentiâ quod nascitur, utique mundo, non Deo nascitur: Deo autem nascitur, cum ex aquâ et Spiritu sancto renascitur. Hujus concupiscentiæ reatum regeneratio sola dimittit, quem generatio trahit; inquit idem doctor, libro 1 de Nuptiis et Concupiscentiâ, cap. 19.

IX. Anima quidem pura et innocens à Deo creatur, et creâdo corpori infunditur; sed ut primum infusa est, in eo tanquam in vitiatò vase corrumpitur; sicut si flos in loco fetido seratur, quantumvis naturâ suâ pulcher sit et elegans, vitium quoddam atque labem inde contrahit. Et sicut anima, si corpori vulnerato, vel flammis circumdato et ardenti conjungeretur, mox doleret; ita cum infundatur corpori, in quo peccati quoddam germen est, quia ab Adamo propagatum fuit, et fiat pars hominis ex Adamo progeniti, in quo ut in capite, ut in radice, ut in fonte vitiatâ natura est, peccati labem statim contrahit. Quamvis igitur concupiscentiâ in baptizatis remanens non sit peccatum, quia reatus ejus Baptismo remissus est, germen tamen est peccati, et per ipsam peccatum originale traducitur. Unde S. Augustinus, libro 5, contra Julianum, cap. 18, ait: *Qualitas affectionalis malâ de substantiâ ad substantiam non emigrando transit, sed quodam operante contagio, id est, concupiscentiæ affectu, sicut de parentibus morbidis morbida soboles procreatur.* Non enim continuò sanatur in Baptismo concupiscentiâ carnis infirmitas, sicut continuò reatus ejus aboletur.

X. Cum peccatum originale in omnes homines derivari ab Adamo catholici fide credamus, Christum, qui Sanctus Sanctorum est, impollutus, segregatus à

peccatoribus, exceptum, eâdem fide credimus; quia sine concupiscentiâ conceptus, non ex virili semine, sed de Spiritu sancto. Unde S. Augustinus, libro 1 de Nuptiis et Concupiscentiâ, cap. 21, scribit: *Ex hâc concupiscentiâ carnis, tanquam filia peccati, et quando illi ad turpia consentitur, etiam peccatorum matre multorum, quæcumque nascitur proles originali est obligata peccato; nisi in illo renascatur, quem sine istâ concupiscentiâ Virgo concepit.* Propterea quando nasci est in carne dignatus, sine peccato solus est natus. Et cap. 12 ejusdem libri de Christi secundum carnem conceptu disputans: *Solus, inquit, ibi nuptialis concubitus non fuit; quia in carne peccati fieri non poterat sine illâ carnis pudendâ concupiscentiâ quæ accidit ex peccato, sine quâ concipi voluit qui futurus erat sine peccato, non in carne peccati, sed in similitudine carnis peccati; ut hinc etiam doceret, omnem quæ de concubitu nascitur; carnem esse peccati: quandoquidem sola quæ non inde nata est, non fuit caro peccati.*

XI. Excipitur etiam beatissima Dei mater Virgo Maria, non quidem à lege et debito contrahendi originalis peccati, quia et parentis utriusque commixtione genita, et à Christo redempta est; adeoque peccati originalis labe contaminanda erat, nisi ejus animam uberiori gratiâ præventam, munitam, ornatam corpori Deus infudisset; sed excipitur à peccati originalis adhesionem; id est, spectatâ communi hominum ex Adamo per sexus utriusque commixtionem propagatorum sorte, contrahere vitium originale debuit, sed illud reverâ non contraxit, Christi redemptoris gratiâ servante. Unde hæc verba celestis Sponsi in Canticis illi accomodat Ecclesia: *Tota pulchra es; et macula non est in te.* Et certè cum beata Virgo peccatum actuale nullum omninò commiserit, etiam veniale, ut tenet Ecclesiæ fides in Tridentinâ synodo, sessione sextâ, canone vigesimo tertio expressa, utque docet S. Augustinus, libro de Naturâ et Gratiâ, cap. 36, Pelagii dictum approbans, asserentis, *Neesse esse pictati confiteri Domini ac Salvatoris nostri Matrem sine peccato* et ac subjungens, *De sanctâ Virgine Mariâ, propter honorem Domini, nullam prorsus, cum de peccatis agitur, habere volo questionem.* Cum, inquam, Beata Virgo nullo peccato actuali, etiam veniali, fuerit contaminata, rectè colligitur illam ab originali quoque peccati labe fuisse exemptam. Ex originalis enim peccati maculâ semel contractâ consequens est peccatum actuale, ut docet S. Augustinus, libro 5 contra Julianum, cap. 15, de Christo sic loquens: *Profectò peccatum etiam major fecisset, si parvulus habuisset. Nam propterea nullus est hominum præter ipsum, qui peccatum non fecerit grandioris ætatis accessu, quia nullus est hominum præter ipsum qui peccatum non habuerit infantilis ætatis ex ortu.* Cum itaque Virgo Deipara peccatum non fecerit grandioris ætatis accessu, ut credit Ecclesia, sequitur illam peccatum non habuisse infantilis ætatis ex ortu, et originali maculâ penitus caruisse.

Id quidem ad fidem non spectat, varietateque sunt eâ de re theologorum catholicorum opiniones, sed in eas

propensior est Ecclesia, quæ Dei Matrem sine peccato conceptam asserit. Unde diem conceptioni ejusdem beatissimæ Virginis sacrum publico et solemnî ritu ubique celebrandum constituit sexto idus decembris, cui Sixtus IV Missam et Officiûm canonicum proprium decrevit, iisdem attributis indulgentiis, quas Urbanus IV instituit abs se solemnî Festo Corporis Christi, et ejus Officiû ecclesiastico concesserat. Quod ex illius constitutione constat editâ anno millesimo quadringentesimo septuagesimo-sexto, quâ universos Christi Fideles invitât, ut de ipsius immaculatæ Virginis mirâ conceptione Deo gratias et laudes referant. Cùm verò postea, vehemens eâ de re orta esset contentio, ac mutuis altercationibus turbata pax et tranquillitas videretur, quibusdam temerè prædicantibus aut scribentibus omnes illos qui tenerent aut assererent gloriosam et immaculatam Dei Genitricem absque originali peccati maculâ fuisse conceptam, mortaliter peccare, vel esse hæreticos; idem pontifex huic dissidio intercessit anno millesimo quadringentesimo octogesimo tertio, editâ constitutione alterâ, quæ incipit : *Grave nimis*, quâ hujusmodi assertiones ut falsas, erroneas, et à veritate penitus alienas damnât; et prædicatores verbi Dei, et quoscumque alios qui hæc prædicare vel affirmare præsumperint, excommunicationis sententiam eo ipso incursums declarat, à quâ ab alio, quàm à Romano pontifice, nisi in mortis articulo, nequeant absolutionis beneficium obtinere. Simili etiam pœnæ ac censuræ subijcti eos qui ausi fuerint asserere contrariam opinionem tenentes, videlicet gloriosam Virginem Mariam cum originali peccato fuisse conceptam, hæresis crimen, vel peccatum incurrere mortale; cùm nondum sit à Romano Ecclesiâ et Apostolicâ Sede decisum. Utamque Sixti constitutionem confirmavit Tridentina synodus, sessione 5, piæ opinionis de immaculatâ Deiparæ Virginis conceptione nihilominus favens : *Declarat tamen*, inquit, *hæc ipsa sancta synodus, non esse suæ intentionis comprehendere in hoc decreto, ubi de peccato originali agitur, beatam et immaculatam Virginem Mariam Dei Genitricem; sed observandas esse constitutiones felicis recordationis Sixti papæ IV sub penis in eis constitutionibus contentis, quas innovat.* Statutum Sixti IV renovavit et confirmavit pariter B. Pius V anno millesimo quingentesimo septuagesimo, editâ constitutione quæ incipit, *Super speculam*, quâ mandat insuper, *Quatenus nemo cujuscumque ordinis, gradus, conditionis, vel dignitatis existat, in popularibus concionibus, vel ubicumque promiscua virorum et mulierum multitudo convenire solet, de hujus controversiæ alterutrâ parte disputare, rationibus vel doctorum auctoritate asserendo propriam sententiam, et contrariam refellendo aut impugnando; vel de hæc ipsâ questione, cujusvis pietatis aut necessitatis prætextu vulgari sermone scribere vel dictare præsumat. Qui contra fecerit, suspensionis pœnam à divinis ipso facto absque novâ declaratione incurrat, si modò fuerit in sacris institutus, et quocumque præterea gradu, sive dignitate vel administratione fungatur, illis omnibus sit ipso jure privatus, et ad eadem vel similia munera obtinenda perpetuè inhabilitatis censura ipso facto sit ob-*

noxius, super quibus nisi à Romano pontifice pro tempore existente dispensari sive absolvi non possit. Cæterum graviter illos perstringit Pius V, qui cum de gloriosæ Virginis Mariæ conceptione sermo incidit, tam pertinaciter pro alterutrâ parte contendunt, ac si de illis dogmatibus esset, quæ corde credere ad justitiam, ore confiteri ad salutem necessarium est. *Quibus illud Prophetæ convenire videtur: Dicunt, ait Dominus, cùm ego non sim locutus. Addit sanctissimus pontifex: Cùm sancta Romana Ecclesia omnium Ecclesiarum magistra, et doctrix disciplinæ, de eâ re hucusque non definierit, nemo absque temeritate præjudicare, vel alterius partis sententiam damnare potest.* Quomobrem liberam cuique facultatem relinquunt opinandi hujus controversiæ quamlibet partem, prout vel magis pium, vel magis probabile esse judicaverit, salvis decessorum suorum decretis à sacrosanctâ synodo Tridentinâ confirmatis. Sixti IV et Pii V, decessorum suorum, constitutiones de conceptione beate Mariæ Virginis Paulus V, anno millesimo sexcentesimo decimo sexto, edito diplomate quod incipit : *Regis pacifici*, approbavit, confirmavit, innovavit; ac, præter supra dictarum constitutionum pœnas respectivè ipso facto incurrendas, etiam concionandi, publicè legendi, seu docendi et interpretandi facultate, ac voce activâ et passivâ in quibuscumque electionibus, eo ipso, absque aliâ declaratione privatam existere statuit ac decrevit, qui pontificas illas constitutiones violaverit, necnon perpetuè inhabilitatis ad concionandum et publicè docendum pœnas incurrere, à quibus solus pontifex absolvere seu dispensare possit.

Gregorius XV, anno Christi millesimo sexcentesimo vigesimo secundo die 24 maii, decrevit ac præcepit ut in posterum, donec articulus hujus modi à sanctâ Sede Apostolicâ fuerit definitus, vel per Sanctitatem suam, et Sedem Apostolicam fuerit aliter ordinatum, nullus audeat in publicis concionibus, lectionibus, conclusionibus et aliis quibuscumque actibus publicis asserere quòd beatissima Virgo fuerit concepta cum peccato originali, alioquin obnoxium fore censuris et pœnis in constitutionibus decessorum suorum expressis. Alteram tamen opinionem se propterea non reprobare, nec illum ei præjudicium inferre velle declaravit. Ulterius, sub eisdem censuris et pœnis mandavit ut negativam opinionem, videlicet quòd non fuerit concepta cum peccato originali, in prædictis publicis actibus asserentes, aliam opinionem non impungent, nec de eâ aliquo modo agant seu tractent. Prohibuit pariter ne in sermonibus etiam privatis et colloquiis, scriptisque aliquis audeat asserere quòd eadem beatissima Virgo fuerit concepta cum peccato originali, nec de hæc opinione affirmativâ aliquo modo agere seu tractare, iis tamen exceptis quibus id à Sede Apostolicâ fuerit concessum. Omnibus denique et singulis personis ecclesiasticis, tam secularibus, quàm cujusvis ordinis et instituti regularibus mandavit ac præcepit ut in sacrosancto Missæ Sacrificio ac divino Officiû celebrandis, tam publicè, quàm privatim, non alio quam *conceptionis* nomine utantur, sub iisdem censuris et pœnis. Alexander VII, constitutione editâ anno millesimo sexcen-

tesimo sexagesimo primo, constitutiones et decreta decessorum suorum, et præcipuè Sixti IV, Pauli V, et Gregorii XV, edita in favorem sententiæ assertentis animam beatæ Mariæ Virginis in sui creatione et in corpore infusione Spiritus Sancti gratiâ donatam, et à peccato originali præservatam fuisse, necnon et in favorem festi et cultus conceptioni ejusdem Virginis Deiparæ secundum piam istam sententiam exhibiti, innovat, et sub pœnis et censuris in eisdem constitutionibus contentis observari mandat. Et insuper omnes et singulos, qui præfatas constitutiones et decreta ita pergent interpretari, ut favores per illas dictæ sententiæ et festo seu cultui secundum illam exhibito frustrentur; vel qui hanc eandem sententiam, festum, seu cultum in disputationem revocare, aut contra ea quoquo modo directè vel indirectè quovis prætextu seu occasione, scripto seu voce loqui, concionari, tractare, disputare, contra ea quidquam determinando aut asserendo; vel argumenta contra ea afferendo et insoluta relinquendo, aut alio quovis excogitabili modo disserendo, ausi fuerint, præter pœnas et censuras in constitutionibus Sixti IV contentas, concionandi et publicè docendi facultate, necnon voce activâ et passivâ in quibusvis electionibus ipso facto privat. Contrariam tamen opinionem, videlicet, gloriosam Virginem Mariam cum originali peccato fuisse conceptam, tenentes, hæresis, aut peccati mortalis, aut impietatis damnari vetat sub pœnis in Sixti IV aliorumque pontificum constitutionibus, suâque istâ expressis et inflictiis, eum à Romanâ Ecclesiâ et Apostolicâ Sede quæstio illa nondum finita fuerit. Nihil in favorem piæ opinionis de conceptione immaculatâ Virginis Deiparæ ex S. Petri cathedrâ magnificentissimè ac luculentissimè pronuntiatum est iis quæ hujus constitutionis initio, quæ incipit: *Sollicitudo omnium Ecclesiarum*, Alexander VII habet: *Vetus est, inquit, Christi Fidelium erga ejus beatissimam Matrem Virginem Mariam pietas, sententium ejus animam, in primo instanti creationis atque infusionis in corpus, fuisse speciali Dei gratiâ et privilegio, intuitu meritum Jesu Christi ejus filii, humani generis redemptoris, à maculâ peccati originali præservatam immunitem, atque in hoc sensu ejus conceptionis festivitatem solemnè ritu colentium et celebrantium; crevitque horum numerus, atque hujusmodi cultus post editas à felicitis recordationis Sixto IV, PP. prædecessore nostro, in ejus commendationem Apostolicis constitutionibus, quas sacrum concilium Tridentinum innovavit, atque observari mandavit. Aucta rursus et propagata fuit pietas hæc et cultus erga Deiparam post erecta hoc nomine, approbantibus Romanis pontificibus, monasteria religiosorum Ordinum, et confraternitates ac indulgentias, ita ut accedentibus quoque plerisque celebrioribus academiis ad hanc sententiam, jam fere omnes Catholici eam complectantur.*

De peccato originali hæc scire ut necesse est, ita sufficit clericis, qui in seminariis instituuntur, et rectoribus animarum, ceterisque sacerdotibus.

ARTICULUS II.

Quid sit peccatum actuale?

Peccatum actuale est voluntas retinendi quod iustitia

vetat, et unde liberum est abstinere. Ita definit S. Augustinus, libro de duabus Animabus contra Manichæos, cap. 11, et libro 1 Retractionum, cap. 5. Sive: *Peccatum est factum, vel dictum, vel concupitum aliquid contra æternam legem. Lex verò æterna est ratio divina; vel voluntas Dei, ordinem naturalem conservari jubens, perturbari vetans. Naturalis ordo in eo positus est, ut sicut anima corpori, ita ipsius animæ ratio cæteris ejus partibus præponatur, Deoque obtemperet: Ut homo subdat sibi quod habet commune cum bestiis; subdat Deo quod habet commune cum Angelis. Pro modulo itaque infirmitatis nostræ: Secundum naturalem legem, quæ naturalis ordo servatur, justè vivimus, si vivamus ex fide non fictâ, quæ per dilectionem operatur; habentes in conscientia bonâ spem repositam in cælis immortalitatis et incorruptionis, et ipsius perficiendæ justitiæ, usque ad quamdam ineffabiliter suavissimam saturitatem, quam in istâ peregrinatione oportet esuriri ac siti, quamdiu per fidem ambulamus, non per speciem. Quapropter hominis actio serviens fidei servienti Deo, refrenat omnes mortales delectationes, et eas coerct ad naturalem modum, meliorem inferioribus ordinatâ dilectione præponens. Si enim nihil delectaret illicitum, nemo peccaret. Peccat ergo qui delectationem illiciti relaxat potius quam refrenat. Es autem illicitum, quod lex illa prohibet, quæ naturalis ordo servatur. Ita S. Augustinus, libro 22 contra Faustum, cap. 27 et 28.*

Peccatum definitur factum, dictum, vel concupitum, id est, actus humanus, deliberatus, quo fit, vel dicitur, vel concupiscitur aliquid. Quibus verbis peccati materia designatur, quæ vel opus, externum est, ut verba, aut interni animi motus. Additur contra legem æternam; quibus verbis forma, ut ita loquar, seu potius deformitas peccati, quæ aversio à Deo est, et defectio ab illius lege, designatur. Rursus definitur potest peccatum perversa Dei imitatio. Quæ definitio colligitur ex S. Augustino libro 2 Confessionum, cap. 6, ita Deum alloquentis: *Perversè te imitantur omnes qui longè se à te faciunt, et extollunt se adversum te. Sed etiam sic te imitando, indicant creatorem te esse omnis naturæ; et idè non esse quòd à te omni modo recedat. Id egrègiè explicat ibidem: Nam et superbia, inquit, celsitudinem imitatur, cum tu sis unus super omnia Deus excelsus. Et ambitio quid nisi honores quærît et gloriam, cum tu sis præ cunctis honorandus unus et gloriosus in æternum? Et sævitia potestatem tineri vult; quis autem timendus nisi unus Deus, cujus potestati eripi aut subtrahi quid potest? Quando, aut ubi, aut quò, vel à quo potest? Et blanditiæ lascivientium amari volunt; sed neque blandius est aliquid tuâ charitate, nec amatur quidquam salubrius quam illa præ cunctis formosa et luminosa veritas tua. Et curiositas affectare videtur studium scientiæ, cum tu omnia summè noveris. Ignorantia quoque ipsa atque stultitia simplicitatis et innocentie nomine tegitur, quid te simplicitus quidquam non reperitur. Quid autem innocentiis, quia opera tua malis inimica sunt? Et ignavia quasi quietem appetit; quæ verò quies certa præter Dominum? Luxuria satietatem atque abundantiam se cupit vocari; tu autem es plenitudo et indef-*

ciens copia incorruptibilis suavitatis. Effusio liberalitatis ostendit umbram; sed bonorum omnium largitor affluentissimus tu es. Avaritia multa possidere vult, et tu possides omnia. Invidentia de excellentia litigat, quid te excellentius? Ira vindictam querit, te justius quis vindicat? Timor insolita et repentina exhorrescit, rebus que amantur adversantia, dum praecevet securitati; tibi enim quid insolitum, quid repentinum? Aut quis à te separat quod diligis? Aut ubi nisi apud te firma securitas? Tristitia rebus amissis contabescit, quibus se oblectabat cupiditas; quia illa sibi nolle, sicut tibi auferri nihil potest. Ita fornicatur anima, cum avertitur abs te, et querit extra te ea quae pura et liquida non inveniunt, nisi cum redit ad te.

ARTICULUS III.

Deum non esse auctorem peccati, dogma fidei est.

Ex peccati definitione liquet Deum peccati non esse auctorem, siquidem iustitiae et aeternae legi, quae Deus est, adversatur, et aversio est atque defectio ab ultimo fine; Deus autem voluntates hominum à se non avertit, cum ad seipsam omnia convertit et ordinet. Scripturae sacrae testimoniis haec veritas nititur; scilicet Deuteronomii 32: *Dei perfecta sunt opera, et omnes viae ejus judicia: Deus fidelis, et absque ulla iniquitate, justus et rectus.* Psalmo 5: *Non Deus volens iniquitatem tu es.* Sapientiae 11: *Diligitis enim omnia quae sunt; et nihil odistis eorum quae fecistis.* Odio autem habet Deus peccatum, Sapientiae 14: *Odio sunt Deo impius et impietas ejus.* Non est igitur auctor peccati. Ecclesiastici 15: *Non dixeris: Per Deum abest; quae enim odit, ne feceris...; non dicas: Ille me implanavit... Nemini mandavit impiè agere, et nemini dedit spatium peccandi; id est, nemini vitam prorogavit eà intentione ut peccet.* Habacuc 1: *Mundi sunt oculi tui ne videant malum, et respicere ad iniquitatem non poteris.* Ad Romanos 5: *Numquid iniquitas apud Deum? Absit.* Jacobi 1: *Nemo cum tentatur, dicat quoniam à Deo tentatur: Deus enim tentator malorum est, ipse autem neminem tentat.* Hinc S. Augustinus libro de Spiritu et Littera, cap. 34 observat nusquam legi in sanctis Scripturis: *Non est voluntas nisi à Deo; et rectè, inquit, non scriptum est, quia verum non est; alioquin etiam peccatorum, quod absit, auctor est Deus, si non est voluntas nisi ab illo; quoniam mala voluntas jam sola peccatum est, etiamsi deit defectus, id est, si non habeat potestatem.* Et libro 5 de Civitate Dei, cap. 9: *Sicut, inquit, omnium naturarum Creator est, ita omnium potestatum dator, non voluntatum. Multe quippe voluntates ab illo non sunt, quoniam contra naturam sunt, quae ab illo est.* Item libro 2, de Libero Arbitrio, cap. 20: *Omne bonum ex Deo: nulla ergo natura est quae non sit ex Deo. Motus ergo ille aversionis, quod fatetur esse peccatum, quoniam defectivus motus est, omnis autem defectus ex nihilo est, vide quod pertineat, et ad Deum non pertinere ne dubites. Qui tamen defectus, quoniam est voluntarius, in nostram est positus potestate.* Et tractatu 1 in Joannem, ad illa verba: *Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil, ait: Peccatum quidem non per ipsum*

factum est: et manifestum est, quia peccatum nihil est, et nihil sunt homines cum peccant. Idem confirmat S. Prosper in Responsione ad objectiones Vincentianas, cap. 10: *Delestanda, inquit, et abominanda opinio quae Deum cuiusquam malae voluntatis, aut malae actionis credit auctorem... Nec ergo casus ruentium, nec malignitatem iniquorum, neque cupiditates peccantium praedestinatio Dei aut excitavit, aut suscitavit, aut impulit.* Et S. Fulgentius, libro 1 Ad Monimum, cap. 6: *Sicut, inquit, peccatum in Deo non est, ita peccatum ex eo non est. Quod autem ex eo non est, operis ejus utique non est. Quod autem nunquam est in opere ejus, nunquam fuit in praedestinatione ejus.* Et cap. 13: *Quos praedestinavit ad gloriam, praedestinavit ad justitiam; quos autem praedestinavit ad poenam, non praedestinavit ad culpam... Iniquos condemnabit pro impietate vel injustitia, quam in eis ipse non fecit.*

Quamobrem concilium Arausianum II, canone 25, et Valentinum, canone 3, errore illorum detestantur, illosque anathemate feriunt qui dixerint Deum aliquos ad malum praedestinare. Concilium denique Tridentinum, sessione 6; canone 6; dogma Catholicum, cujus in explicatione versamur, luculenter confirmat his verbis: *Si quis dixerit non esse in potestate hominis vias suas malas facere, sed mala opera, ita ut bona; Deum operari non permisissè solum, sed etiam propriè et per se, aded ut sit proprium ejus opus non minus proditio Judae quam vocatio Pauli, anathema sit.* Ex hoc canone colligitur explicatio locorum illorum Scripturae sacrae, 2 Regum 16: *Dominus praecipit Semei ut malediceret David.* Et cap. 24: *Et addidit furor Domini irasci contra Israel et Judam, commovitque David in eis dicentem: Vade, numera Israel et Judam.* Et Joannis 13, Christus Judae proditori dixit: *Quid facis, fac citius.* Haec enim peccata non propriè et per se operatum esse Deum Scriptura significat, sed solum permisisse. Verbum *praecipit* priori loco jussione ac mandato propriè dictum non significat, sed oportunitatem loci, fugae, calemativae Davidis, à Deo procuratam; quorum occasione Semei proprio vitio depravatus, regi maledicere ausus est. Significat deinde ordinationem maledictionis et injuriae Semei in regis castigationem et poenam, quia Deus malum iniqui illius hominis voluntate usus est ad humiliandum Davidem; quamvis malam illam voluntatem non fecerit. Significat denique Deum permisisse ut Semei malediceret Davidi, non verò id operatum esse; dedisse ei potestatem, non pravam voluntatem. Atque ita etiam S. Augustinus intelligendus est, libro de Gratia et Libero Arbitrio, cap. 20: *Quomodo, inquit, dixerit Dominus huic homini maledicere David, quis sapiens et intelliget? Non enim jubendo dixit, ubi obedientia laudaretur; sed quod ejus voluntatem proprio vitio suo malam in hoc peccatum judicio suo justo et occulto inclinavit, itaè dictum est: Dixit ei Dominus. Nam si jubenti obtemperasset Deo, laudandus potius quam puniendus esset, sicut ex hoc peccato postea novimus esse puniunt. Praeterea, Deus voluntatem Semei inclinavit ad substantiam actionis, non ad ejus pravitatem:*

motum voluntatis ejus operatus est, non malitiam; sicut natura causa est oculi, non cæcitas; et anima, facultasque motrix causa est motus tibie atque incessus, non claudicationis. Ad aliquid inclinavit quod per se malum non erat, sed quo mala ejus voluntas abusa est ad peccatum externo opere complendum; et id permisit Deus ad probandum et exercendum Davidem. *Nec causa tacita est, inquit S. Augustinus, cur ei Dominus isto modo dixerit maledicere David, hoc est, cor ejus malum in hoc peccatum miserit vel dimiserit, et ut videat, inquit, Dominus humilitatem meam, et retribuatur mihi mala pro maledicto ejus in die isto.* *Ecce quomodo probatur Deum uti cordibus etiam malorum ad laudem atque adjuvamentum bonorum. Sic usus est Judæ tradente Christum, sic usus est Judæis crucifigentibus Christum.* Et infra, cap. 21: *Agit omnipotens in cordibus hominum etiam motum voluntatis eorum, ut per eos agat, quod per eos agere ipse voluerit, qui omnino injuste aliquid velle non novit.* Hoc sensu dicitur Psalmo 104: *Convertit cor eorum, ut odirent populum ejus, et dolos facerent in servos ejus.* Et ad Romanos 1: *Propterea tradidit illos Deus in desideria cordis eorum, in immunditiam... Tradidit illos Deus in passiones ignominie... Sicut non probeverunt Deum habere in notitia, tradidit illos Deus in reprobum sensum, ut faciant qua non conveniunt.* Et 2 ad Thessalonicenses 2: *Eò quòd charitatem veritatis non receperunt ut salvi fierent, ideò mittet illis Deus operationem erroris ut credant mendacio, ut judicentur omnes qui non crediderunt veritati, sed consenserunt iniquitati.* His enim locis Apostolus significat, Deum permittere ut homines impii et mali in graviora subinde peccata ruant, gratiam illis subtrahendo suam, justoque jndicio ordinare ut peccata subsequenta pœnæ sint præcedentium, cum tamen nec illorum, nec istorum auctor sit. *His et talibus testimonis divinatorum eloquitorum, inquit S. Augustinus, manifestatur operari Deum in cordibus hominum ad inclinandas eorum voluntates quæcumque voluerit, sive ad bona pro suâ misericordiâ, sive ad mala pro meritis eorum, judicio utique suo aliquando aperto, aliquando occulto, semper tamen justo. Fixum enim debet esse et immobile in corde vestro, quia non est iniquitas apud Deum. Ac per hoc quando legitis in litteris veritatis à Deo se auici homines, aut obtundi, vel obdurari corda eorum, nolite dubitare præcessisse mala merita eorum; ut justè ista paterentur... Si autem potens est sive per angelos vel bonos vel malos, sive quocumque alio modo operari etiam in cordibus malorum, pro meritis eorum, quorum malitiam non ipse fecit, sed aut originaliter tracta est ab Adam, aut crevit per propriam voluntatem; quid mirum est si per Spiritum sanctum operatur in cordibus electorum suorum bona, qui operatus est ut ipsa corda essent ex malis bona?* Idem est alterius loci sensus, Deum scilicet adversus populum Israel indignatione commotum, permisisse ut David incitaretur à Satanâ ad numerandum populum, ut dicitur 1 Paralipomenon cap. 21: Con-

surrexit autem Satan contra Israel; et concitavit David ut numeraret Israel.

Non absimilis est sensus tertii loci; quod enim Christus ait Judæ proditoris: *Quod facis, fac citius, vox non jubentis est, sed sinentis; nec trepidi, sed parati, qui habens omnium temporum potestatem, ostendit se et moram non facere traditori; et sic ad redemptionem mundi paternam exequi voluntatem, ut facinus, quod à persequentibus parabatur, nec impelleret, nec timeret, inquit S. Leo sermone 7 de passione Domini.*

Permissivè quoque accipiendum est quod dicitur 3 Regum 22: *Dedit Dominus Spiritum mendacii in ore omnium prophetarum Achab, et Ezechielis 14: Propheta cum erraverit, et locutus fuerit verbum, ego Dominus accepi Prophetam illum, et Isaia 65: Quare errare nos fecisti, Domine, de viis tuis? Ut enim ait S. Augustinus libro de Spiritu et Litterâ, cap. 51: Cùm voluntas mala potestatem accipit implere quod intenditur, ex judicio Dei venit, apud quem non est iniquitas; punit enim etiam isto modo, nec ideò injustè, quia occultè. Sicut ergo venator, qui canem currendi et mordendi cupidum tenet ligatum, si visâ ferâ solvat, rectè dicitur immisisse in foram, quia permisit ut illam insequeretur; ita Deus dicitur decipere pseudopphetas, et spiritum mendacii in ore eorum dare, et facere ut errent peccatores à viis ejus, quia permittit ut diabolus illos decipiat, et à recto tramite abducat; quem tamen ligatum tenere, et impedire potest ne noceat. Nec enim intelligendum est ex Dei potentia vel in malum, vel in bonum aliquem cogi, sed Deo deserente pro meritis ire in malum, et Deo adjuvante sine meritis converti ad bonum, inquit S. Augustinus, libro 1 ad Bonifacium, cap. 18. Id confirmat S. Thomas, quæstione 5 de Malo, articulo 1: *Deus, inquit, dicitur tradere aliquos in reprobum sensum, vel inclinare voluntates in malum, non quidem agendo vel movendo, sed potius deserendo, vel non impediendo. Sicut si aliquis non daret manum cadenti, diceretur esse causa casus illius, quamvis reverâ causa non esset, si manum illi porrigere non teneretur, sed justam causam haberet subtrahendi manum, et casum illius permittendi.**

Quantum verò Deus excæcet oculos, et obducat cor peccatoris, ut dicitur, Joannis 12: *Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Isaïas; excæcavit oculos eorum, et induravit cor eorum; et ad Romanos 9: Cujus vult miseretur, et quem vult indurat; non propterea peccati auctor est, quia non obdurat Deus impertiendo malitiam, sed non impertiendo misericordiam. Quibus enim non impertitur, nec digni sunt, nec merentur; at potius ut non impertitur, hoc digni sunt, hoc merentur, inquit S. Augustinus epistolâ 194, aliâ 105 ad Sixtum. Id præclare omnino S. Thomas explicat, primâ secundæ, quæstione 79, articulo 5: *Excæcatio, inquit, et obduratio duo important. Quorum unum est motus animi humani in hærentis malo, et aversi à divino lumine. Et quantum ad hoc Deus non est causa excæcationis et obdurationis, sicut non est causa peccati. Aliud autem est subtractio gratiæ, ex quâ sequitur quòd mens**

divinitus non illuminetur ad rectè videndum, et cor hominis non emolliatur ad rectè vivendum. Et quantum ad hoc Deus est causa execrationis et obdurationis. Est autem considerandum, quòd Deus est causa universalis illuminationis animarum, secundum illud Joannis 1: « Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum; » sicut sol est universalis causa illuminationis corporum, aliter tamen et aliter. Nam sol agit illuminando per necessitatem naturæ. Deus autem agit voluntariè per ordinem suæ sapientiæ. Sol autem licet, quantum est de se, omnia corpora illuminet, si quod tamen impedimentum inveniat in aliquo corpore, relinquit illud tenebrosam, sicut patet de domo cujus fenestras sunt clausæ; sed tamen illius obscuracionis nullo modo causa est sol; non enim suo judicio agit ut lumen interius non immittat, sed causa ejus est solum, ille qui claudit fenestram. Deus autem proprio judicio lumen gratiæ non immittit illis, in quibus obstaculum invenit. Unde causa subtractionis gratiæ est non solum ille qui ponit obstaculum gratiæ, sed etiam Deus, qui suo judicio gratiam non apponit. Et per hunc modum Deus est causa execrationis, et aggravacionis aurium, et obduracionis cordis. Sic autem sumpta execratio et obduratio poena est, non culpa. Denique cum Deus dicitur creans malum, Isaïæ 45, et, si erit malum in civitate quod Dominus non fecerit, Amos 3, non peccatum, sed poenam fecisse intelligendum est, ut explicant S. Augustinus, libro Contra Adimantum, cap. 26; S. Gregorius, libro 3 Moralium, cap. 6, et S. Thomas 1 p., quæst. 49, a. 2. Idem est sensus horum verborum Domini Davidi comminantis, 2 Regum 12: Suscitabo super te malum de domo tuâ, etc. Eodem aliam sensu Isaïæ 45 dicitur Deum suscitasse Medos contra Babylonem, ipsisque mandasse ut illam disperderent ac vastarent.

Hunc articulum absolvat præclara S. Augustini sententia 14, libro de Civitate Dei, cap. 43: *Ut natura sit, ex eo habet quòd à Deo facta est; ut autem ab eo quod est deficiat, ex hoc quòd de nihilo facta est. Cui consonat S. Fulgentius, libro de Fide ad Petrum, cap. 5: Ideo natura à Deo facta proficere possunt, quia esse cœperunt; idè deficere, quia ex nihilo factæ sunt. Ad defectum eas ducit conditio originis; ad profectum verò provehit potentia Creatoris. Neminem moveat locus ille S. Augustini, libro de Perfectione Justitiæ, cap. 15: Hoc bonum quod est requirere Deum, non erat qui faceret, non erat usque ad unum, sed in eo genere hominum quod prædestinatum est ad interitum. Nihil enim aliud S. Augustinus significat, cum ad interitum quosdam prædestinatos affirmat, nisi ad interitum supplicii, non delicti; neque ad malum quod injustè admittunt; sed ad cruciatum quem justissimè patientur; nec ad peccatum quo primæ resurrectionis beneficium amittunt, sed ad tormentum quod illis propria iniquitas malè parit; et æquitas divina benè retribuit. Ita hanc S. Augustini locutionem explicat S. Fulgentius, libro 4 ad Monimum, cap. 5.*

ARTICULUS IV.

Explicatur divisio peccati actualis in mortale et veniale.

Peccatum actuale aliud mortale, aliud veniale est. Id

inter utrumque discriminis intercedit, quòd mortale sit aversio à Deo tanquam ab ultimo fine, et conversio ad creaturam; sive, ad hæsiõem tanquam ultimo fini. Quod tunc fit, cum homo creaturam fruatur, quibus ut duntaxat debet. Frui est amore alicui rei inhærere propter seipsam. Ut vero est, quod in usum venerit, ad id quod amas obtinendum referre, si tamen amandum est. Res illæ quibus fruendum est, beatos nos faciunt. Istis quibus utendum est, tendentes ad beatitudinem adjuvamus, et quasi adminiculamur, ut ad illas, quæ nos beatos faciunt, pervenire atque his inhærere possimus. Nos igitur qui fruimus et utimur inter utrasque constituimur: Si eis quibus utendum est, frui voluerimus, impeditur cursus noster, et aliquando etiam deflectitur, ut ab his rebus, quibus fruendum est, obtinendis vel retardemur, vel etiam revocemur, inferiorum amore præpediti. Solo Deo fruendum est, utendum creaturis. Quomodo ergo si essemus peregrini, qui beatè vivere nisi in patria non possemus, eoque peregrinatione utique miseri, et miseriam finire cupientes, in patriam retrasque vellemus, opus esset vel terrestribus vel marinis veliculis quibus utendum esset ut ad patriam quæ fruendum erat, pervenire valeremus; quòd si amonitates itineris, et ipsa gestatio vehiculorum nos delectaret, et conversi ad fruendum his quibus uti debuimus, nollemus citò viam finire, et perversâ suavitate implicati, abemaremur à patria, cujus suavitas faceret beatos; sic in hujus mortalitatis viâ peregrinantes à Domino, si redire in patriam volumus, ubi beati esse possimus, utendum est hoc mundo, non fruendum, ut invisibilia Dei per ea que facta sunt intellecta conspiciantur; hoc est, ut de corporalibus temporalibusque rebus æterna et spiritualia capiamus. Ita S. Augustinus libro 1 de Doctrina Christiana, capp. 3 et 4.

Veniale autem peccatum est inordinatus ad creaturam affectus servato ordine ultimi finis. Quod tunc fit, cum homo ita comparatus est ut creaturam Deo præponere nolit, et à Deo velut ab ultimo fine averti, atque in re temporali velut in ultimo fine quiescere, Dei amicitiam violare, et legem ejus transgredi in re gravi, divinamque amicitiam solvente seu charitatem extinguente.

Peccatum igitur mortale penitus evertit ordinem hominis ad Deum ut ad finem ultimum, seu conjunctionem illius cum Deo ut ultimo fine, quæ sit per charitatem: peccatum autem veniale hunc ordinem non evertit, adeoque charitatem non exstinguit, sed minuit duntaxat ejus fervorem; et ordine ad finem ultimum servato, perturbat ordinem eorum quibus ad finem obtinendum utendum est. Plus scilicet rebus creatis afficitur quam par sit, in illisque nimium hæret: extra viam non aberrat, nec à viâ penitus deflectit, sed in ipsâ viâ per aliquas ambages et circuitus tendens, à finis consecutione retardatur. Hinc peccatum mortale contra legem esse, veniale præter legem, ait S. Thomas, non quòd veniale non sit etiam divinâ lege prohibuitum, sed quòd non ita repugnet legi, ut ordinem ac finem ejus evertat; scilicet charitatem: quia tamen in aliquo recedit ab ordine legis, præter legem esse dicitur. Cum autem Deus vitâ sit animæ, ipsique

per charitatem cōjungatur, secundū illud I Joannis, 4 : *Deus charitas est, et qui manet in charitate, in Deo manet, et Deus in illo*; mortale peccatum, quod hominē penitus à Deo separat, et charitatem extinguit, dicitur *mors animæ*, non autem veniale. Discrimen alterum inter mortale et veniale peccatum est, quod peccatum mortale sit irreparabile habitā ratione statū in quo cōstituit peccatorem; cū in eō penitus extinguit vitæ spiritūalis principium : sicut mors dicitur malum irreparabile, quia nullum in futurā principium est, quo mortuus ad vitam revocari valeat, quamvis Deus mortuos suscitāre possit. Veniale autem peccatum reparabile est, quia principium interius vitæ spiritūalis, scilicet claritas, manet in homine vitæ venialiter peccante, quā peccatum illud curari ac deleri potest. Unde vel in hoc seculo, vel in futuro, hinc in purgatorio dimittitur; mortale vero nūquam in futuro, si in hoc seculo dimissum non fuerit. Tertium discrimen est, quod peccatum mortale hominē poenæ aeternæ, quæ *secunda mors* in Scripturis vocatur, obnoxium faciat; veniale verò poenæ duntaxat temporali.

ARTICULUS V.

Veniale peccatum à mortali suapte naturā, non ex solā relatione ad misericordiam Dei illud facile condonantis, distingui ostenditur.

Intrinsecum venialis mortalisque peccati discrimen ex Scripturā sacrā et traditione demonstratur. Nam *Matthæi* cap. 7 quædam peccata comparantur *festuæ*; quædam *trabi*; et cap. 22, quædam *culici*; quædam *camelo*; et 1 ad Corinthios 5; quædam *ligno*; *sæno*; *stipule*; quæ facile absuntur, ut significetur illa facili remitti, quia super fundamentum superstruuntur; id est, charitate, quæ spiritūalis edificii fundamentum est, manente in animā, committuntur. Unde Apostolus ibidem ait eorum auctorem salvum fore. *Ipsæ tamen salvus erit sic tamen quasi per ignem*; cū è contrario de aliis qui graviora committunt ibidem dicat : *Si quis templum Dei violaverit, disperdet illum Deus*; Et ad Galatas 5 : *Qui talia agunt, regnum Dei non consequentur*.

Præterea, justī ipsi quotidie peccant, nec tamen in peccata mortalia quotidie labuntur, cū nihilominus justī, sancti, mundi, immaculati in sacrā Scripturā dicantur. Justos ipsos quotidie peccare, constat ex sequentibus testimoniis. Proverbiorum 22 : *Septies cadet justus, et resurget*. Ecclesiastis 7, 21 : *Non est homo justus in terrā, qui faciat bonum, et non peccet*. Jacobi 3, 2 : *In multis offendimus omnes*. 1 Joannis 1 : *Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, et veritas in nobis non est*. Quod autem justī nihilominus permaneant, sequentia testimonia perspicue probant. Genesis 6 : *Noe vir justus atque perfectus fuit*. Job 1 : *Erat vir ille simplex et rectus, ac timens Deum, et recedens à malo*. Psalmo 118 : *Beati immaculati in viā; qui ambulati in lege Domini*. Danielis 6 : *Coram eo iustitia inventa est in me*. Lucæ 1 de Zachariā et Elizabeth : *Erant justī ambo ante Deum*. Joannis 13 de Apostolis : *Vos mundi estis, sed non omnes*; mundi autem, justī,

et immaculati dici non possunt, qui mortalibus peccatis animam suam inquinant; de quibus dicitur Osee 9 : *Facti sunt abominabiles sicut ea quæ dixerunt*; Ezechielis 14 : *Qui posuerit immunditias suas in corde suo*; et ad Titum 1 : *Inquinati sunt eorum et mens et conscientia*; Procul ergo hæretici Lutherus, et Galvinius, qui omnia fidelium ac justorum peccata venialia esse propugnant, non suapte naturā; sed quia ex Dei misericordiā veniam cōsequuntur. Eorum error sanctorum Patrum testimoniis etiam refellitur. Ex multis Hieronymum, Ambrosium, Augustinum, Cæsarium Arelatensem seligo. S. Hieronymus in cap. 2 Jeremæ : *Qui levi peccatorum sordē maculatus est, levioribus purgatur moribus*. Porro peccata graviora, quæ ad mortem trahunt, nec vitæ, nec herbæ borith dilui possunt; sed gravioribus tormentis indigent. S. Ambrosius librō 2 de Pœnitentiā, cap. 10 : *Quotidiani nos debet penitentiā, sed hæc (quotidiana scilicet pœnitentiā) delictorum leviorum : illa graviorum (quæ scilicet publicè agitur)*. Et enarratione in Psalmum 45 explicans huic versum : *Et non fuit multitudo in commutationibus eorum*; ait : *Est etiam illud, ut non sit multitudo in commutationibus gravium peccatorum; secundum quod scriptum est; quia et quorundam hominum peccata manifesta sunt; præcedentia in judicium : quosdam autem et subsequuntur; 1 ad Timotheum 5, 24 : Quæ gravia sunt atque manifesta; præcedunt, et sine ulla dubitatione merguntur : quæ autem leviora sunt, bonis operibus sæpè relevantur. Ubi autem iniquitas propendit; nullā bonorum operum commutatione revocatur*. S. Augustinus in Enchiridij, cap. 54 : *Interest, inquit, quantum peccent : Neque enim quia peccatum est omne crimen; idem crimen est etiam omne peccatum. Itaque sanctorum hominum vitam inveniri posse dicimus sine crimine : peccatum autem si dixerimus quia non habemus; nos seducimus*. Et cap. 70 : *Sanè evenit illud est ne quispiam existimet infanda illa crimina; quæ illa qui agunt; regnum Dei non possidebunt; quotidie perpetranda; et elemosynis quotidie redimenda. In mentis quippe est vitā mutanda; et per elemosynas de peccatis præteritis est propitiandus Deus; non ad hoc emendus quodam modo, ut ea semper liceat impunè committere. De quotidianis autem brevibus levibusque peccatis sine quibus hæc vita non ducitur; quotidiana fidelium oratio satisfacit. Delet omnino hæc oratio minima et quotidiana peccata*. Idem sermone 5 in Psalmum 118 : *Quotidianam, inquit, tentatio est vita humana super terram; etiam si à criminibus longè simus; non tamen deest ubi desiderij peccati, vel facti, vel dicti; vel cogitati obediāmus; quando adversus majora vigiliantibus; quædam incautis minuta subrepuant; quæ si adversus nos colligantur; etsi non singula suis molibus corrumpunt, omnia tamen acervo nos obrunt et propter hæc, etiam hi qui ambulant in viis Domini, dicunt : Dimitte nobis debita nostra, quoniam ad vias Domini et ipsa oratio pertinet; quamvis non ad eas peccata pertineant*. Et sermone 351, aliis 50, inter hominias quinquaginta, quotidianam pœnitentiam agendam esse docet ob leviora illa quotidiana

que peccata, qualia sunt habere inter se judicia et lites de secularibus rebus, quod Apostolus 1 Cor. 6, *delictum esse dicit; quamvis ferendum, si ad infidelium tribunalia non deferantur: conjugii usus voluptatis solius causa, non generanda proles; quem tamen Apostolus ut peccatum esse demonstraret, sed infirmitati concessum, secundum veniam permitti, non secundum imperium, 1 Cor. 7, fieri ait; et alia hujus modi, de quibus idem S. Augustinus subjungit: Quam multa sunt alia peccata, sive in loquendo de rebus et negotiis alienis, quæ non ad te pertinent, sive in vanis cachinnationibus, cum scriptum sit Eccli. 21: Stultus in risu exaltat vocem suam, sapiens autem via tacite ridebit; sive in ipsis escis, quæ ad necessitatem sustentandæ hujus vite præparantur, avidior atque immoderatio appetitus, sæpè excessum modum postridianâ cruditate contestans; sive in vendendis et emendis rebus charitatis et vilitatis vota perversa. Piget cuncta colligere, quæ quisque in se ipso certius comprehendit, si divinarum Scripturarum speculum non negligenter attendat. Quæ quævis singula non lethali vulnere ferire sentiantur, si cuti homicidium et adulterium, tamen omnia simul congregata, velut scabies, quod plura sunt, necant, aut nostrum decus ita exterminant, ut ab illius sponsi speciosi formâ præ filiis hominum castissimis amplexibus separent; nisi medicamento quotidianæ poenitentiae desiccentur. » Omnia simul congregata necare, aut sponsi decorem ita exterminare, ut illam à cælestis sponsi castis amplexibus separent, S. Augustinus ait: non quoddam plura peccata venialia mortem animæ per se inferant, aut in eâ gratiam et charitatem, in quibus posita est ejus pulchritudo, exterminent; sed quod ad mortale peccatum disponent, cum eorum frequentatione cupiditas augetur, charitas minuatur et refrigescat, animus violationi legis Dei in minoribus rebus assuescens sensim propensionem contrahat ad lapsum etiam in majoribus, et divinæ gratiæ ad graves tentationes vincendas necessariis auxiliis, in poenam venialium peccatorum, quæ vitare negligit, interdum privetur. Hinc illud Ecclesiastici 19: Qui spernit modica, paulatim decidit. Hinc S. Gregorius libro 10 Moralium, cap. 9: « Ex vanitate, inquit, ad iniquitatem ducimur, cum prius per levia delicta deflectimus, ut usu cuncta levigante, nequaquam post committere etiam graviora timeamus. Nam dum moderari lingua otiosa verba negligit, more inolitæ remissionis capta, audax ad noxia prorumpit... Si enim curare parva negligimus, insensibiliter seducti, audenter etiam majora perpetramus. »*

Atque juxta hunc sensum intelligenda sunt similia S. Augustini loca scilicet tractatu 45 in Joannem: *Evigilate, inquit, cum dies est: Christus est dies. In dilectione et misericordiâ ejus qui ambulat, etiam liberatus ab illis lethaliibus et grandibus peccatis, qualia sunt facinorâ, homicidia, furta, adulteria, propter illa quæ minuta videntur esse peccata linguæ, aut cogitationum, aut immoderationis in rebus concessis, facit veritatem confessionis, et venit ad lucem in operibus bonis: quo-*

niam minuta parva peccata, si negligantur, occidunt. Minuta sunt guttæ, quæ flumina implent; minuta sunt grana arenæ, sed si multa arena imponatur, premit, atque opprimit. Hoc facit sentina neglecta, quod facit fluctus irruens: paulatim per sentinam intrat, sed diu intrando, et non exhauriendo mergit navim. Quid est autem exhaurire, nisi bonis operibus agere ne obruit peccata, gemendo, jejunando, tribuendo, ignoscendo?

Ita etiam intelligendus est S. Cassarius Arelatensis episcopus, homiliâ 7, aliâ S. Augustino adscriptâ, et inter sermones illius de Sanctis 44, ubi mortalium et venialium peccatorum distinctionem confirmat, et quenam illa sint exemplis ostendit. *Quamvis, inquit, Apostolus capitula plura commemoraverit, nos tamen ne desperationem facere videamur, breviter dicimus quæ sint illa: sacrilegium, homicidium, adulterium, falsum testimonium, furtum, rapina, superbia, invidia, avaritia; et si longo tempore teneatur, iracundia; et ebrietas, si assidua sit, in eorum numero computatur. Quicumque enim aliqua de istis peccatis in se dominari cognoverit, nisi dignè se emendaverit, si habuerit spatium, longo tempore poenitentiam egerit, et largas elemosynas erogaverit, et à peccatis ipsis abstinerit, illo transitorio igne, de quo ait Apostolus, purgari non poterit, sed æterna illum flamma sine ullo remedio cruciabit. Quæ autem sint minuta peccata, licet omnibus nota sint, tamen quia longum est ut omnia replicentur, opus est ut ex eis vel aliqua nominemus. Quoties aliquis aut in cibo aut in potu plus accipit quàm necesse sit, ad minuta peccata noverit pertinere. Quoties plus loquitur quàm expedit. Quoties pauperem importunè petentem exasperat. Quoties cum corpore sit sanus, aliis jejunantibus prandere voluerit; aut sonno deditus tardius ad Ecclesiam surgit. Quoties excepto desiderio filiorum; uxorem suam cognoverit. Quoties in carcere clausos et in vinculis positos tardius requisierit. Quoties infirmos tardius visitaverit. Si discordes ad concordiam revocare neglexerit. Si plus aut proximum, aut uxorem, aut filium, aut servum exasperaverit quàm oportet; si amplius fuerit blanditus quàm expedit. Si cuiquam majori personæ aut ex voluntate, aut ex necessitate adulari voluerit. Si pauperibus esurientibus cibum non dederit, aut nimium deliciosa aut sumptuosa sibi convivia preparaverit. Si se in Ecclesiâ, aut extra Ecclesiam, fabulis otiosis, de quibus in die judicii ratio reddenda est, occupaverit. Si dum incautè juramus, et cum hoc per aliquam necessitatem implere non poterimus, utique perjuramus, et cum omni facilitate vel temeritate maledicimus, cum scriptum sit 1 Cor. 6, 10: « Neque maledicti regnum Dei possidebunt. » Et cum aliquod suspicamus temerè, quod tamen plerumque non ita, ut credimus, comprobatur, sine ullâ dubitatione delinquimus. Hæc enim et his similia ad minuta peccata pertinere non dubium est, quæ, sicut jam dicti, enumerari vix possunt, et à quibus non solum populus Christianus, sed etiam nullus sanctorum immunis esse potuit atiquando aut poterit. Quibus peccatis licet occidi animam non credamus; ita tamen eam velut quibusdam pustulis, et quasi horrendâ scabiæ repletia, deformem faciunt, ut eam ad amplexus illius sponsi cælestis eut*

vix, aut cum grandi confusione ventre permittant : de quo scriptum est Ephes. 5 : « Aptavit sibi Ecclesiam quæ non habentem maculam aut rugam. » Et ideo continuis orationibus, et frequentibus jejuniis, et largioribus elemosynis, et præcipue per indulgentiarum eorum qui in nos peccant, assidue redimantur, ne forte simul collecta cumulum faciant, et demergant animam. Denique, nullum esse peccatum ex naturâ suâ veniale, sed omne peccatum mereri mortem æternam, vigesimus est inter articulos Michaelis Baii à Pio V et Gregorio XIII damnatus.

Hinc nihilominus assertioni favere quispiam objiciet S. Basilium in regulis brevioribus, ad interrogationem 213 scribentem : *Primo scire illud convenit, differentiam hanc majorum et minorum peccatorum nusquam in Novo Testamento reperiri.* Favere videtur et illud S. Augustini libro 2 de Peccatorum Meritis et Remissione, cap. 5 scribentis : *Quis cum aliquâ spe adipiscendæ salutis æternæ ex hæc vitâ migraret, manente illâ sententiâ, quod quicumque totam legem servaverit, offendat autem in uno, factus est omnium reus,* Jacobi 2, *nisi post paululum sequeretur, superexaltat autem misericordia judicio?* Item illud ejusdem S. doctoris lib. 9 Confessionum, cap. 13 : *Væ etiam laudabili vitæ hominum, si remotâ misericordiâ discutias eam.*

Verum facilis est ad hæc testimonia responsio. Ad primum enim respondetur, mentem S. Basilii hanc esse, quod non reperitur differentia majorum et minorum peccatorum in eo posita, quod minoræ contemni debeant, aut lubenter committi, graviora duntaxat caveri : non autem quod nullum prorsus inter illa discrimen reperitur. Id constat ex interrogatione cui respondet, his verbis conceptâ : *Quomodo agi par est cum iis, qui cum majora peccata declinant, minora perinde ac si nihil referret, committunt?* Quo sensu ad interrogationem & dixerat nihil omnino tanquam minutum contemni debere. Et in Psalmum 61. *Dum exigui sunt momenti, et eadem in paucis numero quæ admittimus peccata, leviter ac sensim aliquod usque movemur. Max ubi plura accesserint gravioraque peccata, juxta proportionem coalescentis peccati intendi solet animæ agitati.*

Ad primum S. Augustini locum respondetur, illum ita scripsisse, non quod existimaret peccatum veniale pœnam æternam mereri, sed quod nemo certò sciat an peccati alicujus lethalis non sit reus, quod peccata venialia sensim ad mortale disponent. Nam S. Augustinum laudatam Apostoli Jacobi sententiam : *Quicumque totam legem servaverit, offendit autem in uno, factus est omnium reus,* de peccato mortali duntaxat intellexisse, quo à charitate excidit homo, constat ex epistola illius 167, aliâs 22 ad S. Hieronymum scriptâ. Necessè tamen est ut superexaltet misericordia judicio, quia regnum cœlorum adipisci non possumus, nisi Christi sanguine à peccatis etiam venialibus emundati. Quam misericordiam justus misericordiæ et pietatis operibus quodammodo debitam sibi fecit. En integrum S. Augustini locum : *Acutè sibi videntur*

dicere, quasi nostram hoc ullus ignoret : quod si nolumus, non peccamus, nec præciperet Deus homini, quod humanæ esset impossibile voluntati. Sed hoc non vident, quod ad nonnulla superanda vel quæ malè cupiuntur, vel quæ malè metuntur, magnis aliquando et totis viribus opus est voluntatis, quas nos non perfectè in omnibus adhibuitos prævidit, qui per Prophetam veridicè dici voluit : « Non justificatur in conspectu tuo omnis vivens. » Tales itaque nos Dominus futuros prævidens, quædam salubria remedia contra reatum et vincula peccatorum etiam post baptismum dare ac valere dignatus est, opera scilicet misericordiæ, cum ait : « Dimitte, et dimittetur vobis, date, et dabitur vobis. » Quis enim cum aliquâ spe adipiscendæ salutis æternæ ex hæc vitâ migraret? etc.

Respondetur secundò S. Augustinum, cum ait : *Quis cum aliquâ spe adipiscendæ salutis æternæ ex hæc vitâ migraret?* etc., non loqui de justis tantum, qui solis peccatis venialibus obstricti sunt, sed de omnibus omnino hominibus, quatenus in graviora peccata ruere possunt præcipites, nisi gratiæ divinæ presidio servarentur. Quæ nisi ex divinæ misericordiæ inexhaustis fontibus ubertim maneret, nemo cum aliquâ spe adipiscendæ salutis æternæ ex hæc vitâ migraret, quia tentationibus, quæ non solum ad venialia, sed etiam ad lethalia peccata alliciunt et abripiunt, facillè vince- retur, Eam esse S. Augustini mentem, evidens est ex errore quem sibi proponit eo in libro oppugnandum. *Sunt enim quidam, inquit, tantam presumentes de libero humanæ voluntatis arbitrio, ut ad non peccandum nec adjuvandos nos divinitus opinentur, semel ipsi naturæ nostræ concessio liberæ voluntatis arbitrio. Unde fit consequens ut nec orare debeamus ne intramus in tentationem, hoc est, ne in tentatione vincamur, vel cum fallit et præoccupat nescientes, vel cum premit atque urget infirmos. Quàm sit autem noxium, et salutis nostræ, quæ in Christo est, periculosum atque contrarium, ipsique religioni quæ imbuti sumus, et pietati quæ Deum colimus, quàm vehementer adversum, ut pro tali accipiendo beneficio Deum non rogemus, atque in ipsâ oratione Dominicâ : Ne nos inferas in tentationem, frustra positum existimemus, verbis explicare non possumus.* Id itaque probandum sibi sumpsit contra Pelagianos hoc in libro S. Augustinus, nullum in hoc seculo vivere aut vixisse, aut victurum esse sine ullo omnino peccato, excepto uno mediatore Dei et hominum homine Jesu Christo (deiparam Virginem cum ipso pariter excipimus), et hujus quæstionis solutionem de hominis vitâ sine ullâ subreptione peccati, propter quotidianas etiam orationes nostras maxime necessariam esse notat. Unde fit ut cum ait interrogando : *Quis enim ex hæc vitâ cum aliquâ spe adipiscendæ salutis æternæ ex hæc vitâ migraret?* etc., non spectet justorum duntaxat statum quatenus peccatis venialibus obnoxii sunt; sed omnium hominum, quatenus tentationum periculis sunt expositi, quibus concuti possunt et abripi in peccatum lethale.

Ad alterum S. Augustini locum respondetur, his verbis non significari, quod vitæ laudabilis homines pœnas

æternas mereantur propter venialia peccata quæ committunt, sed quoddam acerbis et prolixis purgatorii pœnis plerumque digni sint, quas reipsa experirentur nisi Deus propter Christum eas remitteret, vel temperaret. Unde ipsi sancti divinâ misericordiâ maximè indigent, præsertim cum plurima, quæ hominum iudicio levia censerentur, Dei iudicio graviora sint. Unde pro omnibus fidelibus defunctis, etiam illis qui laudabiliter vixerunt, orandum est, ut Deus illis ignoscat, et ut suam erga illos misericordiam magis quam iudicium exerceat. Id occasione matris suæ piissimæ Monicæ dictum à S. Augustino, cujus sensum aperit loci series. *Fundo tibi, inquit, Deus noster, pro illâ famulâ tuâ longè aliud lacrymarum genus, quod manat de concusso spiritu consideratione periculorum omnis ætatis, quæ in Adam moritur. Quamquam illa in Christo vivificata, etiam nondum à carne resoluta sic vixerit, ut laudetur nomen tuum in fide moribusque ejus, non tamen audeo dicere, ex quo eam per baptismum regenerasti, nullum verbum exisse ab ore ejus contra præceptum tuum. Et dictum est à Veritate Filio tuo, Matth. 5 : Si quis dixerit fratri suo, fatue, reus erit gehennæ ignis. Et vix etiam laudabili vitæ hominum, si remotâ misericordiâ discutias eam. Quia verò non exquiris delicta vehementer, fiducialiter speramus aliquem apud te locum invenire indulgentiæ. Quisquis autem tibi enumerat vera merita sua, quid tibi enumerat, nisi munera tua?.... Ego itaque laus mea et vita mea, Deus cordis mei, sepositis paulisper bonis ejus actibus, pro quibus tibi gaudens gratias ago, nunc pro peccatis matris meæ deprecor te, exaudi me per medicinam vulnerum nostrorum quæ pependit in ligno, et sedens ad dexteram tuam te interpellat pro nobis. Scio misericorditer operatam, et ex corde dimisisse debita debitoribus suis; dimitte illi et tu debita sua, si qua etiam contraxit per tot annos post aquam salutis. Dimitte, Domine, dimitte, obsecro, ne intres cum eâ in iudicium. Superexaltet misericordiâ iudicium, quoniam eloquia tua vera sunt, et promissisti misericordiam misericordibus.*

ARTICULUS VI.

Peccatum actualè aliud commissionis, aliud omissionis.

Peccatum commissionis est actio prava quâ id facit homo quod lex prohibet, sicut cum occidit, mœchatur, mentitur, etc. Peccatum omissionis est prætermisio boni quod lex præcipit, ut cum rem alienam non restituit, eleemosynam non erogat, stas preces non recitat, sacrum non audit, etc. Prius nomine peccata simpliciter, posterius nomine delicti, in Scripturâ sacrâ interdum significatur, Levit. 7 : *Sicut pro peccato offertur hostia, ita et pro delicto.* Et cap. 14, 15 : *Sicut pro peccato, ita et pro delicto ad sacerdotem pertinet hostia.* Quâ de re S. Augustinus, quæst. 20 in Leviticum : *Fortassis, inquit, peccatum est perpetratio mali: delictum autem desertio boni. Num ipsum vocabulum si discutatur, quid aliud erit delictum, quàm derelictum: et qui derelinquit, quid derelinquit nisi bonum? Quamvis aliàs promiscuè usurpentur in Scripturis peccati et delicti nomina, vel etiam aliud inter utrumque disci-*

men Patres assignent. Peccatum commissionis est contra præcepta affirmantia; peccatum omissionis contra præcepta negantia. Præcepta negantia sunt ea quæ malum prohibent, verbi gratiâ, non occides; non mœchaberis; non furtum facies. Affirmantia sunt ea quæ bonum præcipiunt, verbi gratiâ, memento ut diem sabbati sanctifices; honora patrem tuum et matrem tuam. Præcepta negativa obligant semper et pro semper, ut loquuntur theologi post. S. Thomam; affirmativa obligant semper, sed non pro semper : *Et ideo solum pro tempore illo aliquis cessando ab actu peccat, pro quo præceptum affirmativum obligat, inquit S. Thomas, primâ secundæ, quæst. 71, a. 3, ad 3, sive, cum implendi præcepti tempus adest, et facultas, et tamen non impletur deliberatâ voluntate. Si enim præceptum implendi facultas non adsit, verbi gratiâ, si quis propter gravem infirmitatem sacro non adsit die festo, aut non jejumet die quæ jejunio consecrata est ex præcepto Ecclesiæ, omissio illa non est peccatum. Similiter, si omissio sit omninò involuntaria, tum in se, tum in suâ causâ, nullum peccatum est. Si verò in se quidem sit involuntaria, sed tamen volita sit in suâ causâ; verbi gratiâ, si quis ebrietate sepultus aut operi ex objecto, vel ex circumstantiâ illicito vacans; aut somno indulgens, quia noctem totam ludendo, aut aliquid aliud opus ad charitatem non pertinens agendo consumpsit, non cogitat de præcepto implendo, reus est omissionis. Si enim actus ex quo sequitur peccatum sit illicitus, non totaliter aliquis excusatur à peccato sequenti, quod scilicet redditur voluntarium ex voluntate præcedentis actus, in quantum aliquis dans operam rei illicitæ incidit insequens peccatum. Diminuitur autem peccatum sequens, sicut et diminuitur ratio voluntarii. Unde S. Augustinus lib. 20 contra Faustum, cap. 44, dicit quod Loth culpandus est, non quantum ille incestus, sed quantum ebrietas meruit. Ita S. Thomas, secundâ secundæ, quæst. 150, a. 4. Ex quo sequitur illum peccare, qui rationis usu suâ culpâ destitutus, aut facit quod non licet, aut non facit quod debet, si id præviderit, aut prævidere debuerit.*

ARTICULUS VII.

Peccata quædam spiritualia sunt, alia carnalia.

Peccatum ratione objecti, à quo speciem et distinctionem habet, dividitur in spirituale et carnale. Peccata spiritualia sunt illa quæ perficiuntur in delectatione spirituali; carnalia, quæ consummantur in delectatione carnali. Superbia, verbi gratiâ, peccatum spirituale est, quâ nimirum propriâ excellentiâ homo delectatur; gula verò quæ consummatur in delectatione ciborum, et luxuria quæ consummatur in delectatione venereorum, carnalia peccata sunt. Septem capitalium vitiorum quinque spiritualia esse, scilicet superbiam, avaritiam, invidiam, iram, acediam; duo carnalia, scilicet luxuriam et gulum. S. Gregorius docet lib. 31 Moralium, cap. 17. In Scripturâ sacrâ fundamentum habet ista peccatorum divisio, dicente Apostolo 2 ad Corinthios 7, 1 : *Mundemus nos à omni inquinamento carnis et spiritûs, perficientes sar-*

efficiatorem in timore Dei. Carnis enim inquinamentum est peccatum, quod carnali voluptate consummatur; inquinamentum verò spiritus est peccatum, cuius consummatio sine sensuum voluptate consistit.

Alio modo peccata carnalia dicuntur generali quâdam ratione, quæ ab homine carnali, sive secundum carnem vivente perpetrantur, quamvis in carnis voluptate non consummentur. Vivit autem homo secundum carnem, cum vivit secundum seipsum, quia Scriptura hominem nomine carnis appellat; et vivendo secundum seipsum peccat, cui secundum Deum vivendum est. Homo enim ita à Deo factus est rectus, ut non secundum seipsum, sed secundum eum à quo factus est, viveret; id est, illius potius, quam suam faceret voluntatem: non autem ita vivere, quemadmodum est factus ut viveret, hoc est mendacium. Beatus quippe vult esse, etiam non sic vivendo ut possit esse. Quid est ista voluntate mendacium? Ergo mendacium est quod cum fiat ut bene sit nobis, hinc potius malè est nobis; vel cum fiat ut melius sit nobis, hinc potius pejus est nobis. Unde hoc, nisi quia de Deo potest bene esse homini, quem delinquendo deserit; non de seipso, secundum quem vivendo delinquit? Verba sunt S. Augustini lib. 14 de Civitate Dei, cap. 4. Hoc sensu vitia carnis dicuntur, quæ recenset Apostolus, ad Galat. 5: *Manifesta sunt opera carnis; quæ sunt fornicatio, impudentia, impudicitia, luxuria, idolorum servitus, veneficia, inimicitia, contentiones, æmulationes, ira, rixæ, dissensiones, sectæ, invidia, homicidia, ebrietates, comessationes, et his similia, quæ prædico vobis, sicut prædixi: Quoniam qui talia agunt, regnum Dei non consequentur.* Et ad Romanos 8: *Non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum. Qui enim secundum carnem sunt, quæ carnis sunt capiunt: qui verò secundum spiritum sunt, quæ sunt spiritus sentiunt.... Qui autem in carne sunt, Deo placere non possunt. Vos autem in carne non estis, sed in spiritu, si tamen spiritus Dei habitat in vobis.... Ergo fratres, debitores sumus non carni, ut secundum carnem vivamus. Si enim secundum carnem vixeritis, moriemini; si autem spiritu facta carnis mortificaveritis, vivetis.*

Alio sensu paulo minus communi dicuntur peccata carnis, quæ circa res corporeas et externas versantur. Sic avaritiâ inter peccata carnalia recenset Apostolus ad Ephes. 5: 3: *Fornicatio, et omnis immunditia, aut avaritia nec nominetur in vobis, sicut decet sanctos; aut turpido, aut stultiloquium, aut scurrilitas, quæ ad rem non pertinet.*

Stricteri tandem acceptione peccatum carnis luxuria dicitur, vel quia in delectatione carnis omnium maximâ consummatur, vel quia in huiusmodi peccato ita servit anima corpori, ut nihil aliud homini tunc cogitare liceat, cum in foedam illam voluptatem immersus est.

ARTICULUS VIII.

Peccatum aliud est in Deum, aliud in seipsum, aliud in proximum.

Cum enim peccatum omne sit defectio ab ordine,

triplex autem ordo in homine esse debeat, scilicet ordo ad Deum, ad seipsum, et ad proximum; rectè dividitur peccatum ex parte eorum in quos peccatur; in peccata contra Deum, contra nos ipsos, et contra proximum.

Quamquam verò omnia peccata generali quâdam ratione sint contra Deum, quia sunt transgressiones legis æternæ; illa tamen peccata propriè dicuntur contra Deum, quæ directè et immediatè contra divinam illius majestatem pugnant, aut defectiones sunt ab ordine illo humanâ ratione superiori, quo homo speciatim in Deum ordinatur; sive quæ prævaricationes sunt divinæ legis in his quæ debentur soli Deo. Hujus generis sunt idololatria, hæresis, desperatio vel præsumptio de misericordiâ divinâ, odium Dei, blasphemia, sacrilegium, impenitentia, et generatim quæcumque theologicis virtutibus, religioni, et penitentia quæ justitia quædam est hominis ad Deum, resarciens injuriam ejus irrogatam majestati, repugnant. Peccata contra nos ipsos sunt ea quibus violatur ordo rationis, quem quæque servare debet erga seipsum, ut ebrietas, fornicatio, prodigientia. Peccata in proximum sunt ea quibus violatur ordo rationis erga ceteros homines servandus, sive superiores nobis sint, sive æquales, sive inferiores; sive nobis conjuncti, sive alieni; sive domesticici, sive extranei; ut furtum, homicidium, pederellio, inobedientia, contumelia, calumnia, detractio, et quæcumque verbis aut factis alteri fit injuria.

Triplicem illum ordinem hominis, ad Deum scilicet, ad seipsum, et ad proximum hæc sententiâ complexus est Apostolus, 2 ad Titum, 2, 12: *Apparuit gratia Dei Salvatoris nostri omnibus hominibus, erudiens nos, ut abnegantes impietatem, et secularia desideria, sobriè, et justè, et piè vivamus in hoc seculo.* Hinc S. Fulgentius lib. 1 de Remissione Peccatorum, cap. 28, hunc locum explicans, ait: *Sobrietatem custodit, quisquis mores suos vitamque componit. Et ille justè vivit, qui proximo nec mali aliquid ingerit, et in quantum potest, adjutorium bonæ operationis impendit. Ille etiam piè vivit, qui per-versum aliquid nec credit de Deo, nec dicit. Quisquis ergo vult ad regnum pervenire cælorum, vivat sobrius in semetipso, justitiam servet proximo, pius perseveret in Deo.* Et S. Bernardus, Declamatione in Evangelium: *Ecce nos reliquimus omnia, § 38, ait: Exhibentur ergo sobrietas nobis, justitia proximo, pietas Deo. Pietas enim cultus Dei est.*

Hanc peccati divisionem tradit venerabilis Beda, lib. 1 in epistolam ad Corinthios, cap. 6: *Duo sunt, inquit, genera peccatorum; aut enim in Deum peccat homo, aut in hominem.* Et infra: *Peccatur in Deum etiam corrumpendo templum ejus, quod est in nobis.*

ARTICULUS IX.

Peccatum aliud cordis, aliud oris, aliud operis est.

Peccatum secundum diversos gradus, intra eandem speciem, dividitur ip peccatum cordis, oris et operis; quia inchoatio peccati est in corde: *Quæ enim procedunt de ore, de corde exeunt, et ea coinquinant hominem; de corde enim exeunt cogitationes malæ, homici-*

dia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, blasphemiae. Hæc sunt quæ coinquinant hominem, inquit Christus, Matth. 15, 18, 19. Secundus itaque gradus peccati est in ore, secundum quod homo facile prorumpit ad manifestandum conceptum cordis. Tertius gradus est in consummatione operis. Sic iracundus ex appetitu vindictæ primùm quidem perturbatur in corde; secundo, in verba contumeliosa prorumpit; tertio ad facta injuriosa procedit. Idemque in luxuria, et aliis peccatis perspicuum est.

Hæc divisio peccati colligitur ex Psalm. 23, 3, 4: *Quis ascendet in montem Domini? Aut quis stabit in loco sancto ejus? Innocens manibus, et mundo corde, qui non accepit in vano animam suam, nec juravit in dolo proximo suo.* S. etiam Hieronymus in cap. 45 Ezechielis tria generalia delicta distinguit, quibus humanum subiacet genus: *Aut enim cogitatione, aut sermone, aut opere peccamus; et hæc tria delictorum genera significari dicit, hirco, vitulo, et arietem quos offerri pro peccato lex jubet. Cogitatio, inquit, refertur ad arietem, quæ prima est omnium peccatorum, et ex quâ duo alia peccata nascuntur; hædus autem sive hircus ad eloquium sive sermonem qui semper de excelsioribus disputat; opera vitulo deputantur, quoniam vomeris, et labori, et terrenis operibus mancipatus est.*

Peccatum cordis tribus gradibus perficitur, suggestione, delectatione, consensu. Sicut enim in illo manifesto conjugio duorum hominum qui primi facti sunt, non manducavit serpens de arbore vetula, sed tantummodo manducandum persuasit; mulier autem non manducavit sola, sed viro suo dedit, et simul manducaverunt; quamvis cum serpente sola locuta, et ab eo sola seducta sit: ita et in hoc quod etiam in homine uno geritur et dignoscitur, occulto quodam secretoque conjugio, carnalis, vel ut ita dicam qui in corporis sensus intenditur, sensualis animæ motus, qui nobis pecoribusque communis est, seclusus est à ratione sapientiæ.... Cum ergo huic intentioni mentis, que in rebus temporalibus et corporalibus propter actionis officium ratiocinandi vivacitate versatur, carnalis ille sensus vel animalis ingerit quamdam illecebram fruendi se, id est, tanquam bono quodam privato et proprio, non tanquam publico atque communi quod est incommutabile bonum, tunc velut serpens alloquitur feminam. Huic autem illecebræ consentire, de ligno prohibito manducare est. Sed iste consensus si solâ cogitationis delectatione contentus est; superioris verò auctoritate consilii ita membra retinenter, ut non exhibeantur iniquitatis arma peccato; sic habendum existimo velut cibum velutum mulier sola comederit. Si autem in consensione malè utendi rebus quæ per sensum corporis sentiuntur, ita decernitur quodcumque peccatum, ut si potestas sit, etiam corpore compleatur: intelligenda est illa mulier dedisse viro suo secum simul edendum illicitum cibum. Neque enim potest peccatum non solum cogitandum suaviter, verum etiam efficaciter perpetrandum mente decerni, nisi et illa mentis intentio, penè quam summa potestas est membra in opus movendi, vel ab opere colibendi, malè actioni cedat et serviat, Verba sunt S. Augustini, libro 12 de Trinitate, cap. 12. Et lib. 1 de Sermone Domini in monte, cap. 12: *Tria sunt quibus impletur peccatum, suggestione, delectatione, consensione. Suggestio sive per memoriam fit, sive per corporis sensus, cum aliquid videmus, vel audimus, vel olfacimus, vel gustamus, vel tangimus. Quo si frui delectaverit, delectatio illicita refrenanda est. Velut cum jejunamus, et visis cibis palati appetitus assurgit, non fit nisi delectatione; sed huic tamen non consentimus, et eam dominantis rationis jure colibemus. Si autem consensio facta fuerit, plenum peccatum erit, notum Deo in corde nostro, etiamsi factum non innotescat hominibus. Ita ergo sunt isti gradus, quasi à serpente suggestio fiat, ad est, lubrico et volubili, hoc est, temporali corporum motu... In appetitu autem carnali tanquam in Evâ delectatio: in ratione verò tanquam in viro consensio; quibus peccatis, tanquam de Paradiso, hoc est, de beatissimâ luce justitiæ in mortem homo expellitur; justissimè omnino. Non enim cogit qui suadet... Veritatem tamen delectatio ante consuetudinem vel nulla est, vel tam tenuis, ut prope nulla sit; cui consentire magnum peccatum est, cum illicita est. Cum autem quisque consenserit, committit peccatum in corde; si autem etiam in factum processerit, videtur satiari et extingui cupiditas; sed postea cum suggestio repetitur, major accenditur delectatio: quæ tamen adhuc multò minor est quam illa quæ assiduis factis in consuetudinem vertit. Hanc enim vincere difficillimum est... Sicut ergo tribus gradibus ad peccatum pervenitur, suggestione, delectatione, consensione; ita ipsius peccati tres sunt differentie, in corde, in facto, in consuetudine, tanquam tres mortes: una quæ in domo, id est, cum in corde consentitur libidini; altera jam prolata quasi extra portam, cum in factum procedit assensio; tertia, cum vi consuetudinis male tanquam mole terrenâ premitur animas, quasi in sepulchro jam putens. Quæ tria genera mortuorum Dominum resuscitasse, quisquis Evangelium legit, agnoscit. Et fortassè considerat quas differentias habet ipsa vox resuscitantis, cum Matth. 9, 25, dicit: « Puella surge; » et Luc. 7, 14: « Juvenis tibi dico, surge; » et Joan. 11, 33: « Infrēmuit spiriitū, et flevit, et rursus frēmuit, et post deinde voce magnâ clamavit: LAZARE, VENI FORAS. » Et sermone 98, aliàs 44, de Verbis Domini, cap. 5: *Ista tria genera mortuorum, sunt tria genera peccatorum, quos hodiè que suscitavit Christus. Illa enim mortua filia Archisynagogi intus erat in domo; nondum erat de secretis parietibus elata in publicum. Ibi intus suscitata est, viva parentibus reddita. Iste autem jam quidem non in domo, sed tamen nondum in sepulchro, parietibus elatus erat, terre mandatus non erat. Qui suscitavit mortuam nondum elatum, suscitavit mortuum jam elatum, nondum sepultum. Tertium restabat, ut et sepultum suscitaret, et hoc fecit in Lazaro. Sunt ergo qui peccatum intus in corde habent, in facto nondum habent. Nescio quis commotus est aliquò concupiscentiâ. Dicit enim ipse Dominus, Matth. 5, 28: « Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo. » Nondum accessit corpore, consentit in corde: mortuum intus habet, non-**

diam extulit. Et ut fit, ut novimus, ut quotidie homines in se experiuntur, aliquando audito verbo Dei, tanquam Domino dicente : Surge; condemnatur consensus ad iniquitatem, respiratur in salutem atque iustitiam. Surgit mortuus in domo, reviviscit cor in cogitationis secreto... Alii vult consensum eunt in factum, tanquam efferentes mortuum, ut quod latebat in secreto, appareat in publico. Numquid jam isti, qui in factum processerunt, desperati sunt? Nonne et illi juveni dictum est : Tibi dico : Surge? nonne et ille redditus est matri suæ? Sic ergo et qui jam fecerit, si forte commotus et commotus verbò veritatis, ad Christi vocem resurgit, vivus redditur, potuit progredi, in æternum perire non potuit. Qui autem faciendo quod malum est, etiam malâ consuetudine se implicant, ut ipsa consuetudo mali non eos sinat videre quia malum est, fiunt defensores malorum factorum suorum : irascuntur cum reprehenduntur..... Tales consuetudine malignâ pressi, tanquam sepulti sunt. Sed quid dicam, fratres? ita sepulti, ut de Lazaro dictum est, jam putet. Moles illa imposita sepulcro, ipsa est vis dura consuetudinis, quâ premitur anima, nec surgere, nec respirare permittitur. Dictum est autem : Quatriduanus est. Revera ad istam consuetudinem, de quâ loquor, quarto quodam progressu pervenit anima. Prima est enim quasi titillatio delectationis in corde, secunda consensus, tertia factum, quarta consuetudo. Lege et S. Gregorium, libro 4 Moralium, cap. 25.

ARTICULUS X.

Peccata quædam sunt ex ignorantia; quædam ex cupiditate, sive infirmitate; alia ex malitia.

Peccatum ratione causarum interiorum dividitur in peccata ex ignorantia, ex cupiditate sive infirmitate, et ex malitia. Ignorantia namque est causa peccati ex parte rationis; cupiditas ex parte appetitûs sentientis; malitia ex parte voluntatis.

I. Ignorantia est privatio scientiæ perficientis rationem, quæ prohibet actum peccati, in quantum dirigit actus humanos. Ratio porro secundum duplicem scientiam actuum humanorum directrix est, scilicet secundum scientiam universalem, et secundum scientiam particularem. Peccatum igitur esse potest vel ex ignorantia alicujus universalis principii, quod est quædam regula rationis, vel ex ignorantia singularis circumstantiæ. Cæterum non quælibet ignorantia peccantis est causa peccati, sed illa duntaxat quæ tollit scientiam prohibentem actum peccati. Unde si quis ita sit affectus, ut à parricidio non prohiberetur, etiam si cognosceret hominem quem interficit esse patrem, ignorantia patris non est illi causa peccati, sed concomitanter se habet ad peccatum; et ideò non peccat propter ignorantiam, sed peccat ignorans, inquit S. Thomas, primâ secundæ, quæst. 76, a. 1.

Ignorantia multiplex est; vel enim spectari potest ex parte mentis, vel ex parte objecti, vel ex parte hominis ignorantis, vel ex parte voluntatis actui pravo consentientis. Ex parte mentis quam afficit, dividitur à theologis in ignorantiam negativam, pri-

vativam, et prævæ dispositionis. Ignorantia negativa est simplex scientiæ negatio, sive nescientia rerum quas scire aliquis non potest, nec debet. Sic pueri et amentes ignari dicuntur. Sic etiam ignarus aliquo sensu dici potest, quicumque nescit ea quæ ad statum suum non pertinent. Et hæc quidem minus propria est ignorantie acceptio. Ignorantia privativa est privatio scientiæ rerum illarum quas aliquis scire potest et debet, sine quarum scilicet notitiâ debitum actum rectè exercere non potest, ut loquitur S. Thomas. Ignorantia prævæ dispositionis est habitus vel dispositio scientiæ contraria; cum videlicet homo falsis principii et falsis opinionibus imbutus est. Ignorantia ex parte objecti quod ignoratur, alia est facti, alia juris. Ignorantia facti est respectu alicujus particularis contingentis, circa materiam vel circumstantiam actûs quæ faciliè potest ignorari. Talis fuit ignorantia Jacob Liam pro Rachele cognoscentis. Genes. 29, 23, 24. Ignorantia juris est privatio scientiæ rerum illarum, quæ lege, vel legitima consuetudine vim legis obtinente sunt constitutæ. Alia est juris divini, alia juris humani. Ignorantia juris divini, alia est juris divini naturalis, alia juris divini positivi. Ignorantia juris humani, alia est juris ecclesiastici, alia civilis.

Ex parte hominis, dividitur ignorantia in eam quæ vincibilis, et in eam quæ invincibilis est. Ignorantia vincibilis est ea quæ humano studio et diligentia vinci potest. Talis est ignorantia rerum quas homo scire tenetur, sive quia necessariæ sunt absolutè ad salutem æternam consequendam, sive ad officium, ad quod eum divina Providentia vocavit, incorruptè et integrè gerendum, et tamen illas discere non curat. Ignorantia invincibilis est ea quæ nullâ industriâ, nullâ diligentia superari potest. Hanc proinde nulla negligentia, nulla malitia voluntariam reddit. Talis est ignorantia mysteriorum fidei in iis qui nihil unquam de Evangelio audierunt, quos theologo vocant infideles negativè. Quomodo enim credent ei quem non audierunt? Quomodo autem audient sine prædicante? inquit Apostolus ad Rom. 10, 14. De quibus ait Christus Joan. 15 : Si non venissem, et locutus fuisset eis, peccatum non haberent. Magnum illud scilicet peccatum infidelitatis, quo tenentur cuncta peccata, ut S. Augustinus loquitur.

Ex parte voluntatis, ignorantia dividitur in antecedentem, concomitantem et consequentem. Ignorantia antecedens illa est quæ licet non sit volita, causa tamen est volendi aliquid, quod aliàs nollet homo qui ex hujusmodi ignorantia agit; verbi gratiâ, cum ignorat aliquam circumstantiam actûs, quam scire minimè tenebatur, et inde aliquid agit, quod cogniti illâ circumstantiâ non ageret; ut cum aliquis diligentia adhibita, nesciens aliquem transire per viam, vibrat sagittam quâ interficit transeuntem. Quod fit ex illâ ignorantia, penitens involuntarium est. Ignorantia concomitans est ea quæ ita, conjuncta est consensui voluntatis, ut, etiamsi abesset, nihilominus voluntas operi pravo consentiret, ut cum aliquis odio sic accensus est in ho-

stem. ut illum occidere velit, atque ignorans occidit, cernum se occidere putans. Quod sit ex ignorantia concomitante non est involuntarium; cum illud non repugnet voluntati aliâ ad illud agendum propense; sed est non voluntarium, quia non potest esse actu volitum, quod ignorantia est. Ignorantia consequens est ea quæ judicio rationis et motum voluntatis sequitur, adeoque est voluntaria.

Duplicis hæc generis; quædam directæ, quædam indirectæ volita est. Directæ volita est illa in quam fertur voluntas, et quam ultro amplectitur; sicut cum aliquis vult ignorare quæ salutem æternam spectant, ut liberis peccet, nullisque conscientiæ stimulis à peccato deterreatur, vel ut ignorantia suffragio peccatum excuset, secundum illud Job. 21, 15, 14 : *Ducunt in bonis dies suos, et in puncto ad inferna descendunt. Qui dixerunt Deo : Recede à nobis, et scientiam viarum tuarum nolumus.* Quæ verba S. Gregorius sic explicat lib. 15 Moralium, cap. 25 : *Hæc verbis dicere, vel stulti minimè præsumunt; sed tamen perversi omnes Deo, Recede, non verbis, sed moribus dicunt..... Qui ei ad se aditum præbere recusant, eumque pravis actibus impugnant, etiamsi verbis laudare videantur. Dicunt etiam : « Scientiam variarum tuarum nolumus; » eo ipso quod ejus scientiam apprehendere continent. Sunt namque nonnulli qui ex eo quod Veritas dicit, Luc. 12 : « Servus qui non cognovit voluntatem Domini sui, et facit digna plagis, vapulabit paucis; et servus sciens voluntatem Domini sui, et non faciens juxta eam, vapulabit multis; » nolunt scire quod faciunt; et quasi minus se vapulaturus existimant, si nesciant quod operari debuerunt. Sed aliud est nescisse, aliud scire noluisse. Nescit namque qui apprehendere vult, et non valet. Qui autem ut nesciat, aures à voce veritatis avertit, iste non nesciens, sed contemptor addicitur.* De hujusmodi ignorantia reis dicitur in eodem cap. Job, vers. 15 : *Ipsi fuerunt rebelles lumini, nescierunt vias ejus, nec reversi sunt per semitas ejus.* De his dicitur Psalm. 35 : *Noluit intelligere ut bene ageret.* Hæc etiam ignorantia dicitur affectata. Ignorantia indirectæ volita est illa quæ licet non sit in se volitâ, ratione tamen negligentia in illis rebus ediscendis et considerandis, quas ediscere et considerare homo potest et debet, voluntaria censetur. Hæc ignorantia dicitur etiam crassa et supina, sive ignorantia makæ electionis, vel ex animi perturbatione, vel ex habitu proveniens; sive cum aliquis notitiam, quam debet habere, non curat acquirere. Hujus generis est ignorantia universalium juris naturæ principiorum, et præceptorum Decalogi, quæ ex illis faciliè colliguntur; et ignorantia Symboli Apostolorum, ac præceptorum mysteriorum fidei, orationisque Dominicæ in christianis hominibus. De his S. Thomas, primâ secundæ, quæst. 6, a. 8.

Plurima esse ignorantia peccata, constat ex sacris literis in quibus sacrificia pro peccatis ex ignorantia commissis præscribuntur, vel penitentia exigitur. Levitici 4, 2 et 15, et cap. 5, 17, Numerorum 15, 22; Psalmo 24, 7 : *Delicta juventutis meæ, et ignorantias meas ne memineris.* Ecclesiastici 15, 3 : *Ne accrescant*

ignorantia meæ, et multiplicentur delicta mea, et peccata mea abundent, Actuum 5, 17 : *Scio quia per ignorantiam fecistis, sicut et principes vestri.... Penitentiam igitur et convertimini, ut deleantur peccata vestra.* 1 ad Timotheum 1, 15 : *Misericordiam concessus sum, quia ignorans feci in incredulitate.*

II. Peccatum ex cupiditate, sive animi perturbatione, illud est ad quod voluntas inclinatur et allicitur à concupiscentia mentis considerationem distrahente vel impediente, juxta illud Danielis 15, 56 : *Species decepit te, et concupiscentia subvertit cor tuum.* Et Jacobi 4; 14, 15 : *Unusquisque verò tentatur à concupiscentiâ suâ abstractus et illeceus. Deinde concupiscentia cum conceperit, parit peccatum : peccatum verò cum consummatum fuerit, generat mortem.* Istius generis peccatum dicitur etiam ex infirmitate, quia perturbationes sive cupiditates, animæ tegetudines merito nuncupantur. Hinc illud Davidis Psalm. 6 : *Miserere mei, Domine, quoniam infirmus sum.* Talia fuere Davidis et S. Petri peccata; talia sunt quæcumque ex metu, irâ, concupiscentiâ, vel aliâ animi perturbatione committuntur.

Animi autem perturbatio sive cupiditas, vel antecedens est, vel consequens. Antecedens illa est quæ judicium rationis et motum voluntatis antevertit, eamque trahit vel inclinât ad consensus. Consequens illa est, quæ motum voluntatis sequitur, sicut libido vel ira spontè excitata, ut quis alienâ muliere fruatur, vel ut inimicum ulciscatur. Passio antecedens libertatem minuit, rationem enim perturbât; ratio perturbata singulas operis circumstantias minus accuratè cognoscere et expendere potest : quod tamen ad perfectam libertatem est necessarium. Passio consequens auget voluntarium, aut certè signum est voluntatis vehementioris, et ad peccatum propensioris. Nemo autem existimet concupiscentiam reddere peccatum, quod ex illâ ortum habet, prorsus involuntarium, quia scribit Apostolus ad Galat. 5, 17 : *Caro concupiscit adversus spiritum; spiritus autem adversus carnem : hæc enim sibi invicem adversantur, ut non quæcumque vultis, illa faciatis.* Vel enim postrema illa verba referenda non sunt ad externum actum, quasi concupiscentia sit causa quod fiat contra voluntatem; sed referenda sunt ad primum concupiscentiæ motum; vellet enim homo justius motus illos non experiri, et tamen velit nolit, eos patitur. Quo sensu ab eodem Apostolo dictum est ad Rom. 7, 15 : *Quod odi malum, illud facio.* Vel referri possunt ad voluntatem, quæ passionis impetum præcedit. Plerumque enim facit homo passione incitatus et abstractus, quod antea se minimè facturum proposuerat, et quod restinctâ vel defervescente cupiditate agere nolle. Sic explicat S. Thomas, primâ secundæ, quæst. 77, a. 7, ad 1. Quamobrem totis viribus eniti debemus, ut non regnet peccatum in mortali nostro corpore ad obediendum desideriis ejus. Et si sint desideria, non eis obediatur, ne iniquitas dominetur, inquit S. Augustinus sermone 30, aliâ 12 de Verbis Apostoli. *Non quod volo ago, carnalis dicit : Non legem, sed se accusans. Nam lex spiritualis non habet culpam : carnalis venundatus incurrit in culpam. Non agit quod vult, cum vult*

non potest, quia quando poterat noluit. Per malum velle perdidit bonum posse; et captivus jam loquitur, et dicit: Non quod volo ago... Tu non vis ut concupiscentia illa quæ resistit menti tuæ omnino non sit in te? Maii voti homo es, si tali adversario non vis carere. Ego fateor tibi, quicquid in me rebellat adversus mentem meam, et litigat mecum delectione contrariâ, quicquid in me tale est, omnino interficere volo. Et si et fortè adjuvante Domino non consentio, nolo habere cum quo litigem. Multo est mihi optabilius inimicum non habere quam vincere. Neque enim illud ipsum quod caro concupiscit adversus spiritum, non est meum; aut verò ex contrariâ naturâ contactus sum. Et illud meum est, et quod eis non concessio, meum est. Pars aliquantum libera resistit reliquis servitutis. Totum sanum sit volo, quia totus sum ego. Nolo ut à me caro mea, tanquam extranea in aeternum separetur, sed ut mecum tota sanetur... Mentis et carnis unus est Artifex. Ipse quando hominem creavit, utrumque fecit, utrumque coniunxit, carnem animæ subdidit, animam sibi. Si semper illa staret sub Domino suo, semper et ista obediret dominæ suæ. Noli ergo mirari, si ea quæ deseruit superiori, penam patitur per inferiorem. « Caro enim concupiscit adversus spiritum, spiritus autem adversus carnem. Hæc enim, inquit, in vicem adversantur, ut non ea quæ vultis faciatis. » Inde et iste: « Non quod volo ago. » Concupiscit enim caro adversus spiritum, et nolo concupiscat; pro magno habeo, si non consentiam, opto tamen ut caream. Ergo, non quod volo ago. Volo enim ut non concupiscat caro adversus spiritum, et non possunt. Quid mihi hæc calumniaris? Ingrate medico, quid calumniaris infirmo? Sine ut medicum rogem. » Redime me à calumniis hominum, et custodibo legem tuam. » Psal. 118, 153. Custodibo per redemptionem tuam, non per potestatem meam. Ideo mihi sanitatem, quam nondum habeo, non arrogo, quia medicum rogo. Tu autem naturæ defensor, vel potius oppuginator, dum quasi de naturâ sanâ laudas Creatorem, excludis à languidâ Salvatorem. Qui creavit, sanat; ruentem per se ipsam levat per se ipsum. Ipsa fides est, ipsa veritas, hæc est Christianæ fidei fundamentum, unus est unus: unus homo per quem ruina, alius homo per quem structura; per illum ruina, per hunc structura. Cecidit qui non mansit, erigit qui non cecidit. Ruit ille quia dimisit mentem; manens ille descendit ad facientem. Si ergo concupiscit caro adversus spiritum, ut in hoc ipso non quod vis agas, quia vis ut non concupiscat, et non potes; tene saltem in gratiâ Domini voluntatem, et in eius adiutorio persevera: dic et: « Gressus meos dirige secundum verbum tuum, et ne deminetur mihi omnis iniquitas. » Quid est, ne dominetur mihi omnis iniquitas? Audi Apostolum: Non regnet peccatum in vestro mortali corpore. Quid est, non regnet? Ad obediendum desideris ejus. » Non dicit: Noli habere desideria mala; quomodo enim in hac carne martali, ubi caro concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem, non habeo desideria mala? Illud ergo fac, « non regnet peccatum in vestro mortali corpore, ad obediendum desideris ejus. » Et si sunt desideria, non eis obediatur, ne iniquitas dominetur.

Non fiant membra tua arma iniquitatis, et non dominetur tibi omnis iniquitas... Cum enim non sunt membra tua arma iniquitatis, est quidem iniquitas in membris tuis, in desideriis illicitis, sed non regnat. Quomodo regnat, qui arma non habet? Pars tua, caro tua, concupiscentia carnis tuæ languore rebellat adversus te. Languor iste tyrannus est: si vis te tyranni esse victorem, Christum invoca imperatorem. Hæc S. Augustinus. Ex quibus patet quis sit sensus Apostolica illius sententiæ: Quod odi malum illud facio: et quomodo peccata ex concupiscentiâ et animi perturbatione commissa, nihilominus vultu sint. quia desideris illicitis homo non cogitur, sed libere obedit; et quomodo ipsa cupiditas est infirmitas naturæ nostræ, adeoque peccata ex cupiditate profecta peccata sunt infirmitatis.

Infirmitas illa et difficultas operandi bonum sicut et ignorantia, naturæ peccatricis vulnera sunt, peccatum primæ hominis, qui et scientiâ suâ, et summâ ad bonum agendum facilitate infelicitè abusus est, hominum generi universo inflicta. Illa est enim peccati pena justissima, ut amittat quisque quo bene uti noluit, cum sine ulla posset difficultate, si vellet. Id est autem, ut qui sciens rectè non facit, amittat scire quid rectum sit, et qui rectè facere cum posset noluit, amittat posse cum veli. Nam sunt reverè omni peccanti animæ duo ista penali, ignorantia et difficultas. Ex ignorantia deonestat error; ex difficultate cruciatus affligit. Sed approbare falsa pro veris, ut erret invitus, et resistente atque torquente dolore carnalis vinculi, non posse à libidinosis operibus temperare, non est natura ipsituti hominis, sed pena damniati. Verba sunt S. Augustini, lib. 5 de Libero Arbitrio, cap. 18.

Triplicem cupiditatem, seu triplicem omnem peccati fontem S. Joannes indigitat Epist. 1, cap. 2: Omne, inquit, quod est in mundo, aut est concupiscentia carnis, aut concupiscentia oculorum, aut superbia vitæ. Ad ista enim tria revocantur omnes animi perturbationes, omnisque inordinatus boni appetitus. Ad concupiscentiam quidem carnis, et concupiscentiam oculorum, passionis omnes appetitus concupiscentis; ad superbiam vitæ passionis appetitus irascentis revocantur. Per carnis enim concupiscentiam intelligitur perversus appetitus rerum quæ carnem delectant, ut cibi, potus, et venereorum. Per oculorum concupiscentiam intelligitur tum curiositas, quæ concupiscit quidquid aspectu delectabile est, quæ in spectaculis, in theatris, magicis artibus, in ipso etiam miraculorum desiderio interdum se prodit: tum cupiditas strictè sumpta, sive avaritia, quæ opes, aliæque res externæ inordinate appetuntur, ita tamen ut in eis non queratur delectatio carnis, quæ tactum afficit, sed potius possessio, aut oculorum seu ejusdemque facultatis cognoscens delectatio. Ad hanc concupiscentiam pertinet quod de avaro dicitur Ecclesiasticus 4, 8: Unus est, et secundum non habet, non filium, non fratrem, et tamen laborare non cessat, nec satiantur oculi ejus divitiis. Et proverb. 27: Informis et perditio nunquam implentur: similiter et oculi hominum insatiabiles. Et Ecclesiasticus 14: Insatiabilis ocu-

lus cupidi in parte iniquitatis : non satiabitur donec consumat arefaciens animam suam. Per vitæ denique superbiam intelligitur honoris, propriæque excellentiæ inordinatus appetitus. Tres illæ lanceæ sunt, quibus diabolus hominum corda petit, sicut Joab tribus lanceis cor Absalon confixit 2 Reg. 18. Tribus illis usus fuit ad seducendum Evam, ut observat Julianus Pomerius, lib. 2 de Vitâ contemplativâ; cap. 19, concupiscentiâ quidem carnis, cum persuasit ut de fructu vetito comederet; concupiscentiâ oculorum, cum ait : *Aperientur oculi vestri*; superbiâ vitæ, cum dixit : *Eritis sicut dii*. His etiam tribus Christum Dominum nostrum aggressus tentator est : concupiscentiâ carnis, cum ait : *Dic ut lapides isti panes fiant*; concupiscentiâ oculorum, cum ostendit ei omnia regna mundi, et dixit : *Hæc omnia tibi dabo, si cadens adoraveris me*; superbiâ vitæ, cum ait : *Mitte te deorsum : scriptum est enim, quia angelis suis mandavit de te*. Quæ tamen tentationes Christo merè extrinsecâ fuerunt, nullâ intus concupiscentiâ ipsum impellente aut illiciente, quippe qui nec peccatum, neque concupiscentiam, aut ignorantiam habuit, ejus dignitati et Incarnationis fini repugnantes. Tentatus igitur fuit per omnia absque peccato, ut loquitur Apostolus, adeoque per solam externam suggestionem demonis, non eâ tentatione quæ a carne est, quæ non potest esse sine peccato, quia fit per delectationem et concupiscentiam, inquit S. Thomas, 3 p. q. 41, a. 1, ad 3.

De his S. Gregorius, homiliâ 16 in Evangelia : *Quibus modis, inquit, primum hominem stravit, eisdem modis secundo homini tentato succubuit. Per gulam quippe tentat, cum dicit : Dic ut lapides isti panes fiant. Per vanam gloriam tentat, cum dicit : Si Filius Dei es, mitte te deorsum. Per subtilitatis avaritiam tentat, cum regna mundi ostendit dicens : Hæc omnia tibi dabo, si procidens adoraveris me. Sed eisdem modis à secundo homine vincitur, quibus primum hominum se vicisse gloriabatur, ut à nostris cordibus ipso aditu captus exeat, quo nos aditu intronissus tenebat. Hinc Luc. 4, 13, dicitur : *Et consummatâ omni tentatione, diabolus recessit ab illo usque ad tempus*. Quem locum S. Ambrosius expendens lib. 4 in Lucam, ait : *Propè omnium criminum fontes hæc tria genera demonstrantur esse vitiorum. Neque enim consummatam omnem tentationem Scriptura dixisset, nisi in his tribus esset omnium materia delictorum quorum semper in ipsâ origine sunt cavenda. Finit ergo tentationum, finis est cupiditatum; quia causæ tentationum causæ cupiditatum sunt. Causæ autem cupiditatum sunt carnis oblectatio, species gloriæ, aviditas potentia.**

Triplicis hujus cupiditatis, adeoque omnium peccatorum radix est perversus amor sui. Omne namque peccatum procedit ex inordinato appetitu alicujus temporalis : quod autem inordinatè appetat homo temporale aliquid bonum, procedit ex hoc quod inordinatè amat seipsum, inquit S. Thomas, primâ secundæ, quest. 77, a. 4. Hinc S. Augustinus, lib. 4 de Civitate Dei, cap. 28, ait : *Procerunt civitates duas amores duo, terrenam scilicet amor sui usque ad contemptum*

*Dei, caelestem verò amor Dei usque ad contemptum sui. Et Enarratione in Psalm. 64 : *Duas istas civitates faciunt duo amores, Jerusalem facit amor Dei, Babylo-niam facit amor seculi. Interrogat ergo se quisque quid amet, et invenit unde sit civis : et si se invenit civem Babylonie, exstirpet cupiditatem, plantet charitatem; si autem se invenit civem Jerusalem, toleret captivitatem, speret libertatem. Unde autem seculi amor, nisi ex perverso amore sui? Nec enim essent homines amatores pecuniæ, nisi eum se putarent excellentiores, quò ditiores, inquit idem Augustinus lib. 11 de Genesi ad litteram, c. 15. Ubi rectum amorem à perverso similiter distinguens, addit : *Hi duo amores, quorum alter sanctus est, alter immundus; alter socialis, alter privatus; alter communi utilitati consulens propter supernam societatem, alter etiam rem communem in potestatem propriam redigens propter arrogantem dominationem; alter subditus, alter æmulus Deo; alter tranquillius, alter turbulentus; alter pacificus, alter seditiosus; alter veritatem laudibus errantium preferens, alter quoquo modo laudis avidus; alter amicalis, alter invidus; alter hoc volens proximo quod sibi, alter subjicere proximum sibi; alter propter proximi utilitatem regens proximum, alter propter suam; processerunt in angelis, alter in bonis, alter in malis, et distinxerunt conditas in genere humano civitates duas, sub admirabili et ineffabili providentiâ Dei, cuncta quæ creata sunt administrantis et ordinantis, alteram justorum, alteram iniquorum. Quarum etiam quoddam temporali commixtione peragitur seculum, donec ultimo judicio separantur, et altera conjuncta angelis bonis in rege suo vitam consequatur æternam, altera conjuncta angelis malis in ignem cum rege suo mittatur æternum.***

Perversus hic amor excidendus, ut radix peccatorum evellatur. Unde Christus ait : *Si quis vult venire post me, abneget semetipsum. Ratio humana dicit : Quomodò negat se, qui amat se? Sed dicit Deus homini, Negat se, si amat se. Amando enim se, perdit se : negando se, invenit se. Qui amat, inquit, animam suam, perdet eam...* Joann. 12, 25. Nemo est qui non se amet; sed rectus amor est querendus, perversus cavendus. Quisquis enim dimisso Deo auverit se, Deumque dimiserit amando se, non remanet nec in se, sed exit à se. Exit exsul pectoris sui, contentendo interiora amando exteriora... Ergo quia contempsit Deum, ut auveret se, amando fors quod non est ipse, contempsit et se... Quid est ergo, nega te? Noli tu ipse vivere in te. Quid est, Noli tu ipse vivere in te? Noli facere voluntatem tuam, sed illius qui habitat in te. Redi ad te, sed iterum sursum versus cum redieris ad te, noli remanere in te. Prius ab his quæ fortis sunt redi ad te, et deinde redde te ei qui fecit te, et perditum quesivit te, et fugitivum invenit te, et aversum convertit te ad se. S. Augustini verba sunt, sermone 33, aliàs 29, ex editis à Sirmondo. Et sermone 96, aliàs de Diversis 47, cum tales, inquit, sint homines plures, quales sunt amores, nihilque aliud curæ esse debeat quomodò vivatur, nisi ut quod amandum est eligatur, quid miraris, si ille qui diligit Christum, et qui vult sequi Christum, amando negat seipsum? Si enim perit homo amando se, profectò invenitur negando se. Prima hominis perditio

fuit amor sui. Si enim se non amaret, et Deum sibi præponeret, Deo esse semper subditus vellet: non autem converteretur ad negligendam voluntatem illius, et faciendam voluntatem suam. Hoc enim est amare se, velle facere voluntatem suam. Præpone his voluntatem Dei: disce amare te, non amando te. Nam ut sciatis vitium esse se amare, sic Apostolus dicit 2 Timoth. 5: « Erunt enim homines se ipsos amantes. » Et numquid qui amat se, fudit in se? Incipit enim deserto Deo amare se, et ad diligendam quæ sunt extra se, seque adeo ut eum dixisset idem Apostolus: « Erunt homines se ipsos amantes, continuo subijceret, amatores pecuniæ. » Jam vides quia foris es. Amare te capisti: sta in te, si potes. Quid is foras? Capisti diligere quod est extra te, perdidisti te. Cum ergo pergit amor hominis etiam à se ipso ad ea quæ foris sunt, incipit cum vanis evanescere, et vires suas quodammodo prodigius erogare. Excitantur, effunditur, inops redditur, porcos pascit: et laborans in passione porcorum, aliquando recordatur et dicit. « Quanti mercenarii patris mei panem manducant, et et ego fame hic pereo? » Sed quando hoc dicit, quid narratum est de ipso filio, qui omnia effudit in meretricibus, qui habere voluit in potestate quæ bene illi apud patrem servabantur; habere illa voluit in arbitrio suo, factus est inops: quid de illo dicitur? Et reversus ad semetipsum. Si reversus est ad se, exierat à se. Quia ceciderat à se; et exierat à se, rediit prius ad se, ut redeat in illo unde ceciderat à se. Sicut enim cadendo à se, remansit in se, sic redeundo ad se, non debet remanere in se, ne iterum exeat à se. Reversus ad semetipsum, ut non remaneret in semetipso, quid dicit? « Surgam, et ibo ad patrem meum. » Ecce unde ceciderat à se, ceciderat à patre suo. Rediit ad se, et pergit ad patrem, ubi tutissimè servet se. Si ergo exierat à se, et à quo exierat, redeundo ad se, ut cat ad patrem, neget se. Quid est, neget se? Non præsumat de se, sentiat se hominem, et respiciat dictum propheticum, Jerem. 17: « Maledictus omnis qui spem suam ponit in homine. » Subducat se sibi, sed non deorsum versus. Subducat se sibi, ut hæreat Deo. Quicquid boni habet, illi tribuat à quo factus est: quicquid mali habet, ipse sibi fecit. Deus quod in illo malum est, non fecit: perdat quod fecit, qui inde defecit.

Peccatum ex malitiâ est illud quod solâ perversitate voluntatis, bonum temporale præ rationis ordine, lege Dei, charitate, adeoque præ ipso Deo amantibus, committitur; tunc enim homo, qui sciens eligit detrimentum pati in aliquo spiritualium bonorum, ut potiar temporalibus bonis, neque ex ignorantia peccat, neque ex animi perturbatione; peccat igitur ex malitiâ. Istud peccati genus notatur Job 34, 27: Qui quasi de industria recesserunt ab eo, et omnes vias ejus intelligere noluerunt. Psalm. 51: Quid gloriaris in malitiâ, qui potens es in iniquitate? Proverb. 2, 14: Qui relinquunt iter rectum, et ambulant per vias tenebrosas: qui lætantur cum malè fecerint, et exultant in rebus pessimis. Luc. 12, 47: Servus qui cognovit voluntatem domini sui, et non fecit secundum voluntatem ejus, vapulabit multis; et ad Heb. 10, 26: Voluntariè enim peccantibus nobis post acceptam notitiam veritatis, jam non

relinquitur pro peccatis hostia; terribilis autem quedam expectatio iudicii; et ignis emulatio, quæ consumptura est adversarios. Locum illum Job mox laudatum expendens S. Gregorius lib. 25 Moralium, cap. 11, triplex peccati genus de quo agimus sic explicat: Peccatum tribus modis committitur: nam aut ignorantia, aut infirmitate, aut studio perpetratur. Et gravius quidem infirmitate quam ignorantia, sed multo gravius studio quam infirmitate peccatur. Ignorantia Paulus peccator.... Petrus verò infirmitate peccavit, quando in eo omne rebur fidei, quod Domino perhibuit, una vox puella concussit, et Deum quem corde tenuit, voce denegavit. Sed quia infirmitatis culpa vel ignorantia eò facilius tergitur, quò non studio perpetratur, Paulus quæ ignoravit sciendo correxit: et Petrus motum et quasi crescentem jam radicem fidei lacrymis rigando solidavit. Ex industria verò peccaverunt ii, de quibus ipse per se Magister dicebat, Joann. 15: « Si non venissem, et locutus fuisset eis, peccatum non haberent; nunc autem excusationem non habent de peccato suo. » Aliud est enim bona non facere, aliud bonorum odisse doctorem: sicut aliud est præcipitatione, aliud deliberatione peccare; sæpè enim peccatum præcipitatione committitur, quod tamen consilio et deliberatione damnatur. Ex infirmitate enim plerumque solet accidere amare bonum, sed implere non posse. Ex studio verò peccare, est bonum nec facere, nec amare. Sicut ergo nonnunquam gravius est peccatum diligere quam perpetrare; ita nequius est odisse justitiam, quam non fecisse. Sunt ergo nonnulli in Ecclesiâ, qui non solum bona non faciunt, sed etiam persequuntur, et quæ ipsi facere negligunt, etiam in aliis detestantur. Horum peccatum scilicet non ex infirmitate vel ignorantia, sed ex solo studio perpetratur; quia videlicet si vellet implere bona, nec tamen possent, ea quæ in se negligunt, saltem in aliis amarent. Si enim ea ipsi vel solo voto appetere, facta ab aliis non odissent; sed quia bona eadem audiendo cognoscunt, vivendo despiciunt, animadvertendo persequuntur, rectè dicitur: « Qui ex industria recesserunt ab eo. » Unde et aptè subiungitur: « Et omnes vias ejus intelligere noluerunt. » Non enim ait: Infirmitate non intelligunt; sed, intelligere noluerunt; quia sæpè quæ facere despiciunt, etiam scire contemnunt.

Hujus generis fuisse furtum pomorum, à se adolescente cum sodalibus perpetratum testatur S. Augustinus, lib. 2 Confessionum, cap. 4: Furtum, inquit, facere volui, et feci; nullâ compulso egestate nec penuria, sed fastidio justitiæ et saginâ iniquitatis. Nam id furatus sum quod mihi abundabat, et multò melius. Nec eò re volebam frui quam appetebam; sed ipso furto et peccato.... Dicit tibi nunc ecce cor meum quid ibi querebat, ut esset gratis malus, et malitiæ meæ causa nulla esset nisi malitiâ. Fæda erat, et amavi eam; amavi perire; amavi defectum meum; non illud ad quod deficiebam; sed defectum meum ipsum amavi. Turpis anima et dissiliens à firmamento tuo in exterminium, non decore aliquid, sed dedecus appetens!

Peccatum omne ex pravo habitu est peccatum ex certa malitiâ, ut docet S. Thomas, 1-2, quæst. 78, a.

2. Cùm enim habitus, seu inveterata peccandi consuetudo in alteram propè naturam conversa sit, converſio et proclivitas voluntatis ad malum eligendum ipsi quodammodo connaturalis evadit.

ARTICULUS XI.

Peccati divisio in septem vitia capitalia.

Proter istas peccati divisiones, sollemnis est peccati mortalis divisio in septem vitia capitalia, quæ sunt veluti fontes et principia cæterorum, eorumque execranda et Deo inimica agmina quodam modo dirigunt ac ducunt. Septem vulgò recensentur, scilicet superbia, avaritia, luxuria, invidia, gula, ira, acedia. De quâ divisione legi possunt S. Gregorius, lib. 31 Moralium, cap. 17, et S. Thomas 1-2, quest. 84, a. 5; sanctus Gregorius superbiam extra numerum ponit, velut reliquorum vitiorum reginam, inanem autem gloriam vitiorum capitalium primum recenset. Expendens enim verba illa capituli 59 libri Job : *Procul odoratur bellum, exhortationem ducum et ultimum exercitus, hæc habet : Quia spiritus militis cogitatione omnivitiùm prius quam subrepere possit aspiciatur, recte de equo Dei dicitur : Procul odoratur bellum. Perpendit etiam quæ turba iniquitatum proruat, si mala ad se ingredi vel pauca permittat. Unde sequitur : Exhortationem ducum, et ululatum exercitus. Tentantia quippe vitia, quæ invisibili contra nos prælio regnant super se superbiæ militani, alia more ducum prævant, alia more exercitus subsequuntur. Neque enim culpæ omnes pari accessu cor occupant. Sed dum majores et pauca neglectam mentem præveniunt, minores, et innumeræ ad illam se catervatum fundunt. Ipsæ namque vitiorum regina superbia cum devictum plenè cor ceperit, mox illud septem principalius vitis, quasi quibusdam suis ducibus devastandum tradit. Quos videlicet duces exercitus sequitur; quia ex eis procul dubio importunæ vitiorum multitudines oriuntur. Quod melius ostendimus, si ipsos duces atque exercitum specialiter, et possumus enumerando proferamus. Radix quippe cuncti mali superbia, de quâ, Scripturâ attestante, dicitur : Initium omnis peccati est superbia. Primæ autem ejus soboles, septem nimirum principalia vitia, de hæc virulentâ radice proferuntur : scilicet inanis gloria, invidia, ira, tristitia (sive acedia), avaritia, ventris ingluvia, luxuria. Nam quia his septem superbiæ vitis nos captos doluit, idcirco Redemptor noster ad spirituale liberationis præmium Spiritu septiformis gratiæ plenus venit. Sed habent contra nos hæc singula exercitum suum. Nam de inani gloriâ inobediencia, jactantia, hypocrisis, contentiones, pertinacia, discordiæ, et novitatum præsumptiones oriuntur. De invidiâ, odium, susurratio, detractio, exultatio in adversis proximi, afflictio autem in prosperis nascitur. De irâ, risus, tumor mentis, contumelia, indignatio, blasphemie proferuntur. De tristitiâ, malitia, rancor, pusillanimitas, desperatio, torpor circa præcepta, vagatio mentis erga illicita nascitur. De avaritiâ, proditio, fraus, fallacia, perjuria, inquietudo, violentia, et contra misericordiam obdurationes cordis oriuntur. De ventris ingluvie, inepta lætitia, scurrilitas, immunditia, multiloquium, hebetudo sensus circa intelligendum propagantur. De luxuriâ, cæcitas mentis, inconsideratio, inco-*

stantia, præcipitatio, amor sui, odium Dei; affectus presentis sæculi, horror autem vel desperatio futuræ generantur. Quia ergo septem principalia vitia tantum de se vitiorum multitudinem præferunt, cum ad cor veniunt, quasi subsequenti exercitûs cæteros irahunt. Ex quibus videlicet septem, quinque spiritalia, duoque carnalia sunt. Sed unumquodque eorûm tantâ sibi cognitione jungitur, ut nominis unum de altero præferatur. Prima namque superbiæ soboles inanis gloria est, quæ dum oppressam mentem corruperit, mox invidiam gignit; quia nimirum dum vani nominis potentiam appetit, ne quis hæc aliis adipisci valeat, tabescit. Invidiâ quoque iram generat, quia quanto infernò livoris vulnerè intus staciatur, tanto etiam mânsuetudo tranquillitatis amittitur, et quia quasi dolens membram tangitur, idcirco oppositæ actionis manus velut gravius pressa sentitur. Ex irâ quoque tristitia oritur, quia turbata mens, quò se inordinatè concitât, ad hædicendo confundit; et cum dulcedinem tranquillitatis amisserit, nihil hæc nisi ex perturbatione subsequens mæror pascit. Tristitiâ quoque ad avaritiam derivatur, quia dum consensum cor bonum lætitiæ in semetipso intus antiserit, unde consolari debeat, foris querit, et tanto magis exteriorâ bonâ adipisci desiderat, quanto gaudium non habet ad quod intrinsicè recurat. Post hæc verò duo carnalia vitia, id est, ventris ingluvies et luxuria supersunt. Sed cunctis liquidè quòd de ventris ingluviæ luxuria nascitur, dum in ipsâ distributione membrorum ventri genitalia subhæda videantur. Unde dum unum inordinatè ræsticit, aliud præcòl dubiò ad contumeliâ excitatur. Bonè autem duces exhortari dicitur sicut, exercitus ululare; quia prima vitia decepti menti quasi sub quâdam ratione se inserunt; sed innumera quæ sequuntur, dum hæc ad omnem insatiam pertrahunt, quasi bestiali clamore confundunt. Inanis namque gloria devictum cor quasi ex ratione solet exhortari, cum dicit : *Debes majora appetere, ut quò potestate videris multos excedere; et etiam valeas et multos prodesse.* Invidia quoque devictum cor quasi ex ratione solet exhortari, cum dicit : *In quo illo vel illo minor es? Cur ergo eis vel æqualis, vel superior non es? Quanta valés, quæ illi non valent? Non ergo tibi aut superiores esse, aut æquales debent.* Ira etiam devictum cor quasi ex ratione solet exhortari, cum dicit : *Quæ erigat te aguntur, æquantimodum ferri non possunt, imò hæc patienter tolerare peccatum est, quia si non eis cum magnâ exasperatione resistitur, contritè deinceps sine mensurâ commulantur.* Tristitiâ quoque devictum cor quasi ex ratione solet exhortari, cum dicit : *Quid habes unde gaudeas, cum tanta malis de proximis portis? Perpende cum quò mæiore omnes intuenti sint, qui in tanto contra te amiritudinis selle vertuntur.* Avaritiâ quoque devictum animum quasi ex ratione solet exhortari, cum dicit : *Valde sine culpa est, quod quædam habenda concupiscis; quia non nulli illius appetis, sed egere pertimescis; et quod male altus rethet, ipse melius expendis.* Ventris quoque ingluvies devictum cor quasi ex ratione solet exhortari, cum dicit : *Ad esum Deus omnia multa condidit, et quæ sicut cibo præparat, quid aliud quam mæteri conicessit contradiçit? Luxuria quoque devictum cor quasi ex ra-*

tionem solet exhortari, cum dicit: *Cur te in voluptate tua modò non dilatas, cum quid te sequatur ignoras? Acceptum tempus in desideriis perdere non debes, quia quam citius pertrahat, nescis. Si enim miseri Deus hominem in voluptate coitus nolle, in ipso humani generis exordio masculum et feminam non fecisset. Ille est dicitur exhortatio, quæ dum incaute ad secretum cordis admittitur, familiaris iniqua persuadet. Quam videlicet exercituum ululatus sequitur, quia infelix animus semel à principibus vitis captus, dum multiplicatis iniquitatibus in insaniam vertitur, feraci jam immanitate vastatur. Sed miles Dei, quia solerter providere vitiorum certamina nititur, bellum procul odoratur; quia mala præventiva quid menti persuadere valeant, dum cogitatione sollicita respicit, exhortationem ducum naris sagacitate reprehendit. Et quia longè præsciendò, subsequentiù iniquitatum confusio-nem conspici, quasi ululatum exercituum odorando cognoscit.*

S. Gregorium sequitur S. Thomas, et superbiam pariter omnium vitiorum matrem ac reginam statuit, inanem autem gloriam vitium capitale, 1-2, quest. 132, a. 4.

ARTICULUS XII.

De peccatis in Spiritum sanctum.

In lethaliù peccatorum classi gravissimùm quoddam criminum genus est, quòd peccatum in Spiritum sanctum vocatur, quò, oblata Dei gratia, quæ Spiritui sancto celi fontis bonorum tribui peculiaritèr solet, ex malitia contemptim abjicitur. De quò Christus, Matthæ 12: *Ideò dico vobis: omne peccatum et blasphemia remittetur hominibus; Spiritus autem blasphemia non remittetur. Et quicumquè dixerit verbum contra Filium hominis, remittetur ei; qui autem dixerit contra Spiritum sanctum, non remittetur ei, neque in hoc sæculo, neque in futuro.* Et Marci 3: *Antè dico vobis, quoniam omnia dimittentur filiis hominum peccata; et blasphemia quibus blasphemaverint; qui autem blasphemaverit in Spiritum sanctum non habet remissionem in æternum, sed reus erit æterni delicti. Quoniam dicebant: Spiritum immundum habere.*

Peccatum porrò in Spiritum sanctum Patres antiqui variè intellexerunt ac exposuerunt: Quidam intellexere blasphemiam propriè dictam, quæ quis divinæ bonitatis operæ, quæ Spiritui sancto peculiari quodam ratione tribuuntur, ex destinata malitià diaboli impiè tribuit; ad instar Phariseorum. Illi namque blasphemiam primùm, id est, contumeliosa verba in Filium hominis dixerant; Christum voracem, potatorem vini; Publicanorum amatorem appellantes: deinde verò blasphemiam dixerunt in Spiritum sanctum, cum divina ejus opera principi dæmoniorum tribuere ausi sunt. Sic explicant SS: Athanasius, Hilarius, Chrysostomus, Hieronymus, Ambrosius. Alii peccatum in Spiritum sanctum impenitentiam usque in finem intellexere, ut S. Augustinus quòd istud duntaxat peccatum non remittitur unquam, cætera verò poenitentibus condonantur. Alii peccatum in Spiritum sanctum esse dixerunt crimen omne quod

ex destinata malitià perpetratur; id enim singulari quadam ratione divinæ adversari bonitati, quia per contemptum abjiciuntur ac removentur oblata miserentis Dei munera, quæ peccati electionem impediunt, ut explicat S. Thomas, 2-2, quæstione 14, art. 1.

Sex vulgò peccata in Spiritum sanctum recensentur, scilicet præsumptio de misericordià Dei, vel de impunitate peccati, desperatio, agnitio veritatis impugnatio, fraternæ charitatis invidentià, obstinatio et impenitentia.

Peccant igitur in Spiritum sanctum qui divinæ misericordiæ fiducia ad peccandum audaciores sunt, abjecta omni justitiæ timorisque divini ratione; qui animo, sin minus ore dicunt: *Miseratio Domini magna est, multitudinis peccatorum meorum miserabitur.* Eccli. 5; *qui divitiis bonitatis Dei, et patientiæ, et longanimitatis contemnunt, ignorantes quoniam benignitas Dei ad penitentiam illos adducit.* Rom. 2; sola fide in Christum sibi blandientes, æternamque felicitatem sibi promittentes, quamvis in peccatorum sordibus compulrescant; cum metu ac tremore salutem suam operari, et per bonâ opera certam facere, nullatenus curantes.

Secundò, peccant in Spiritum sanctum, qui spem omnem abjiciunt vel impetrandâ à Deo veniæ, vel salutis æternæ consequendæ ad instar Caini dicentis, Genes. 4: *Major est iniquitas mea, quam ut veniam merear;* ad instar Judæ proditoris, qui salutis desperatione commotus, vitam laqueo sibi infelix abruptit. Hi à Deo, cui proprium est misereri semper et parcere, cujus miserationum non est numerus, qui peccatorem quoties ex animo ingemuerit et ad ipsum sincere fuerit conversus, ut amantissimus et indulgentissimus pater filium recipit; à Christi sanguine pro omnibus fuso, à divinis promissionibus oculis mentis avertentes, alienati à vitâ Dei, propter cogitationem cordis ipsorum, semetipsos desperantes in omne vitiorum genus effundunt, Ephes. 4.

Tertiò, peccant in Spiritum sanctum, qui fidei et Religionis christianæ et catholicæ veritatem, non ex ignorantia, sed malitià studiosè oppugnant, magistri mendaces, qui introducunt sectas perditionis, 2 Petr. 2; homines corrupti mente, reprobi circa fidem, 2 Tim. 3; attendentes spiritibus erroris, et doctrinis dæmoniorum, in hypocrisis loquentium mendacium, 1 Tim. 4; subversi, et proprio judicio condemnati, Act. 13. Talis erat Elymas Magus, quem S. Paulus repletus Spiritu sancto hunc in modum objurgavit: *O plebe omni dolo, et omni fallaciâ, fili diaboli, inimice omnis justitiæ, non desinis subvertere vias Domini rectas.* Tales Arius, Macedonius, Nestorius, Eutyches, et Joannes Wiclef, Joannes Hus, Lutherus, Calvinus, Servetus, Socinus uterque, cæterique heresiarchæ. Sed et illi rei sunt blasphemie in Spiritum sanctum, qui contra sacros canones non necessitate compulsi, sed libenter aliquid aut protervè agunt, aut loqui præsumunt, aut facere volentibus spontè consentiunt. Talis enim præsumptio manifestè unum genus est blasphemantium Spiritum sanctum; quia contra eum agit, cujus nûtu et gratiâ san-

cii canones conditi sunt; ut habet can. Violatores, Damaso papæ adscriptus, causâ 25, quest. 1.

Quartò, peccant in Spiritum sanctum, qui fraternæ gratiæ videntur, dolentque graviter de splendore vel augmento virtutum donorumque Dei, quibus proximus conspicuus est. Tales erant homines. illi ex Judeis adchristianam Religionem Apostolorum prædicatione conversi, qui nascentem Evangelii gratiam omninò gentibus invadebant. Talis Alexander ille ærarius, qui multa mala intulit Apostolo Paulo, et sermonibus illius valdè restitit. Hanc fraternæ charitatis invidiam peccatum esse ad mortem, de quo S. Joannes, 1 Epist. 5, ait : *Est peccatum ad mortem : non pro illo dico, ut roget quis, censet S. Augustinus, lib. 1 de Sermonibus Domini in Monte, cap. 22 : Peccatum fratris ad mortem puto esse, inquit, cum post agnitionem Dei per gratiam Domini nostri Jesu Christi quisque oppugnat fraternitatem, et adversus ipsam gratiam, quæ reconciliatus est Deo, invidenti facibus agitatur.* Peccatum, inquam, istud ad mortem est, cujus rei ab Ecclesiæ orationibus excluduntur, si in hæc perversitate sinierint hanc vitam, ut explicat idem sanctus doctor, lib. 1 Retractionum, cap. 19 : « Peccatum autem non ad mortem est, si quisquam non amorem fratris alienaverit, sed officia fraternitatis debita per aliquam infirmitatem animi non exhibuerit. Quapropter et Dominus in cruce ait : Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt, Luc. 23. Nondum enim gratiæ Spiritus sancti participes facti societatem sanctæ fraternitatis inierant. Et S. Stephanus orat pro eis à quibus lapidabatur; quia nondum Christo crederant, neque adversus illam communem gratiam dimicabant. Et Apostolus Paulus propterea, credo, non orat pro Alexandro, quia jam frater erat, et ad mortem, id est, invidenti fraternitatem oppugnando, peccaverat. Pro his autem qui non abruerant amorem, sed timore succubuerant, orat ut eis ignoscatur. »

Quintò, peccant in Spiritum sanctum, qui obfirmato planè animo in peccatis perseverant, nec ullis admonitionibus, suasionibus, adhortationibus, increpationibus, aut Dei flagellis à pravo instituto se deflecti patiuntur. Talis fuit rex Pharaò, cujus cor induratum erat et in malitiâ obstinatum, ne populum Dei dimitteret, quamvis toties à Moysè monitus, subindèque flagellis Dei gravissimis attritus. Tales Judæi, quorum invictam pertinaciam protomartyr S. Stephanus his verbis perstringebat : *Durâ cervice, et in circumcisis cordibus et auribus, vos semper Spiritui sancto resistitis, Act. 7.* Tales illi omnes, qui falsas religiones professi, et ab Ecclesiâ catholicâ separati, catholicos doctores et prædicatores audire nolunt. Tales quicumque in criminibus suis obdurati et obstinati, sin minus voce, animo certè factisque Deo dicunt : *Recede à nobis, scientiam viarum tuarum notuimus, Job. 21.* De hujusmodi hominum genere Sapiens ait, Prov. 29 : *Viro qui corripientem durâ cervice contemnit, repentinus ei superveniet interitus; et cum sanus non sequetur.* Tales sunt qui peccata sua non solum non plangunt,

sed defendunt; non solum non consitentur, sed in illis impudenter gloriantur; qui potentes in iniquitate, et contemnentem eum in profundum peccatorum venerint, *secundum duritiam suam et impœnitens cor thesaurizat sibi iram in die iræ et revelationis justitiae judicii Dei, Rom. 2.*

Sextò, peccant in Spiritum sanctum, qui peccatorum suorum, finem modumque nullum faciunt, ac proponunt insuper se nolle unquam penitentiam agere. Horum ut vita, ita et mors pessima est, Ephes. 4, qui extinguentes in seipsis Spiritum Dei, et obdurati fallaciæ peccati, Hebr. 5, sin minus verbis, at reipsâ dicere videntur : *Percussimus fœdus cum morte, et cum inferno fecimus pactum.* Horum propriè peccatum ad mortem est, Isai. 28. Perseverans illa cordis impœnitentis duritia illud propriè peccatum est quod non habet remissionem neque in hoc seculo, neque in futuro; quia penitentia impetrat remissionem in hoc seculo, quæ valet in futuro. Sed ista impœnitentia vè cor impœnitens, quamdîi quisque in hæc carne vivit, non potest judicari. De nullo enim desperandum est quamdîi patientia Dei ad penitentiam adducit; nec de hæc vitâ rapit impius, qui non mortem vult impij, quantum ut reveretur et vivat. Paganus est hodiè; unde scis utrum sis futurus crastino christianus? Judæus infidelis est hodiè; quid si cras credat in Christum? Hæreticus est hodiè; quid si cras sequatur catholicam veritatem? Schismaticus est hodiè; quid si cras amplectatur catholicam pacem? Quid si isti quos in quocumque genere erroris notas, et tanquam desperatissimos damnas, antequàm finiunt istam vitam, agant penitentiam, et inveniant veram vitam in futuro? De nemine igitur ante tempus judicandum est, quia perseverans illa duritia cordis impœnitentis non potest in quocumque, dum adhuc in hæc vitâ est deprehendi, inquit S. Augustinus, sermone 71, aliàs 11, de Verbis Domini, cap. 13.

CAPUT II.

DE PECCATORUM GRAVITATE.

I. Omnia peccata esse paria, post Stoicos docuit Jovinianus hæreticus, à S. Hieronymo libris duobus confutatus, de quo S. Augustinus Epistolâ 167, aliàs 29 ad ipsum Hieronymum datâ, cap. 2. Hoc, inquit, de paritate peccatorum, soli Stoici ausi sunt disputare, contra omnem sensum generis humani; quam eorum vanitatem in Joviniano illo, qui in hæc Sententiâ toxicus erat, in aucupandis autem et defensandis voluptatibus Epicureus, de Scripturis sanctis dilucidissimè convicisti. In quâ tuâ suavissimâ et præclarissimâ disputatione satis evidenter apparuit, non placuisse auctoribus nostris, vel ipsi potius, quæ per eos locuta est veritati, omnia paria esse peccata. Hinc Christus, Joannis 19, sic Pilatum compellat : *Qui tradidit me tibi, majus peccatum habet.* Quæ verba S. Augustinus sic interpretatur tractatu 116 in Joannem : *Plus peccat ille qui potestati innocentem occidendum favore tradidit, quam potestas ipsa, si cum timore alterius majoris potestatis occidit.* Et idè

*non ait verax Magister: Ipse habet peccatum, tanquam ille non haberet, sed: Major peccatum habet, ut etiam se habere intelligeret. Non enim propterea illud nullum est, quia hoc majus est. Præterea, peccatum ad mortem est, peccato non ad morem distinguitur I. Joann. 5; et peccata quædam trahi, quædam festucæ comparantur, Luc. 6. Et facilius remitti significatur peccatum in Filium hominis, quam in Spiritum sanctum, Matth. 12. Et, Matth. 11, Christus ait: *Væ tibi Corozaim, væ tibi Bethsaida.... Tyro et Sydoni remissius erit in die judicii, quam vobis.* Præter illud Matthæi 18 de servo debitore decem millium talentorum; ad quod alludens S. Hieronymus, lib. 2 contra Jovinianum, cap. 16: *Sunt peccata levia, inquit, sunt gravia. Aliud est decem milia talenta debere, aliud quadrante.* Idem colligitur ex veteri Testamento, Genes. 4: *Septies ultio dabitur de Cain, de Lamech autem septuagies septies.* Jerem. 7: *Pejus operati sunt quam patres eorum.* Thren. 4: *Major facta est iniquitas populi mei peccato Sodomorum.* Quin et illud Ezech. 9: *Iniquitas domus Israel magna est nimis vult; sic intelligit S. Hieronymus, ut pro iniquitatis magnitudine sit magnitudo supplicii. Ex quo, inquit, discimus, non, ut plerique existimant, et maxime Stoici, paria esse peccata, sed vel magna, vel parva: et pro diversitate mensuræ peccantium diversitatem esse judicii punientis.* Hinc S. Gregorius, lib. 21 Moralium, cap. 9, peccatum à crimine distinguit, quia *peccatum quidem animam polluit, crimen verò extinguit, et non solum usque ad iniquitatem maculat, sed usque ad perditionem vorat.* Idem confirmat S. Augustinus, epist. 104, aliàs 254 ad Nectarium, ubi præter alia refellit, quod ille ex Stoicorum placito dixerat: *Omnia peccata esse paria.**

II. Gravitas autem peccatorum sumitur ex objecto, fine, et circumstantiis, ut docet S. Thomas, 1-2, quæst. 75, a. 5, 6 et 7. Ratione objecti gravius est peccatum quod immediatè contra Deum committitur, sicut infidelitas, blasphemia, et alia hujusmodi. Rursus peccatum quod est circa ipsam substantiam hominis, sicut homicidium, gravius est peccato quod est circa res exteriores, sicut furtum; et in ordine quorumlibet horum peccatorum, unum peccatum est gravius altero, secundum quod est circa aliquid principalius, vel minus principale. Hinc etiam gravius peccatum est, quod majori virtuti repugnat. Quamobrem odium Dei gravissimum peccatum est, quia directè opponitur charitati, quæ maxima virtutum est, secundum illud Apostoli 1 ad Corinth. 13: *Nunc autem manent fides, spes, charitas: tria hæc: major autem horum est charitas.* Ratione finis, gravius peccatum est, quod fit propter pejorem finem. *Gravius peccat,* inquit S. Thomas, a. 6, *cujus voluntas est in-ventione finis inclinatur ad peccandum.* Sic gravius furtum est quo quis rem alienam accipit ut fornicetur, illo quo quis rem alienam accipit ut suæ inopie subveniat. Ratione circumstantiæ gravius peccatum est, cui circumstantia magis aggravans adjungitur. Sunt autem hæc actuum humanorum circumstantiæ: quis

fecerit? quibus auxiliis vel instrumentis fecerit? quid fecerit? ubi fecerit? cur fecerit? et quando fecerit? Quæ hoc versu continentur:

Quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando?

Quis significat conditionem sive statum personæ peccantis, circa quam considerandum est an laica sit, vel sacra sive religiosa, an matrimonio juncta, vel soluta; an privata, vel publica, sive aliquâ dignitate aut munere ecclesiastico vel civili ornata, etc. *Quid* significat conditionem aliquam materiæ, vel objecti, quantitatem, verbi gratia, vel qualitatem. Sic in furto spectandum utrum res aliena magni fuerit pretii vel levis; utrum pauperi vel diviti ablata fuerit. Sic in quolibet peccato consideranda est dignitas personæ in quam peccatur, ut de peccati gravitate judicetur. *Ubi* significat conditionem loci, circa quem spectandum est maxime an sit sacer vel profanus; sic graviora peccata sunt percussio, homicidium, furtum et fornicatio in templo commissa, quam in prostibulo, vel in privatis ædibus. *Quibus auxiliis*, designat mediâ et instrumenta quibus aliquis ad patrandum facinus usus est, veluti an falsâ clavi, an violatâ quibusdam instrumentis, vel apertâ serâ, an corruptis famulis, vel ancillis domum ingressus sit ad furtum committendum, quod gravius peccatum est, quam si patenter, aut per murum non obstructum ingressus esset; an manu nudâ, vel armatâ percussisset; an veneno, vel gladio occiderit; an operâ dæmonis vel aliquo maleficio, an blanditiis duntaxat et promissis, an vi apertâ pudicitiam alienam tentaverit aut expugnaverit. *Cur* significat finem, non illum quidem primum et proximum, qui dat speciem actioni, sed adjunctum et remotum. Ejusmodi circumstantia est ebrietas, cum aliquis furatur ut se inebriet; item vana gloria, cum elemosynam erogat ostentationis causâ. *Quomodo* significat conditionem pertinentem ad qualitatem actûs, qualis est, fieri per insidias, vel apertè; ex proposito deliberato, vel subito motu; intensè vel remissè; naturaliter, vel contra naturam. *Quando* exprimit circumstantiam temporis, sive temporis conditionem et qualitatem, cujus ratio habenda sit in morali negotio, ut dies festus, cum agitur de Missâ non auditâ; dies jejunii, cum agitur de pluribus reflectionibus; tempus pacis aut belli, cum agitur de spoliatione hostium à militibus. Ad eandem circumstantiam pertinet occasio, quæ tempus est rei gerendæ opportunum.

Tripliciter autem contingit aggravari peccatum ratione circumstantiæ: primò, quatenus circumstantia transfert actum in aliud genus peccati, sicut peccatum fornicationis in eo positum est; quòd homo accedit ad non suam; si autem addatur hæc circumstantia, ut illa ad quam accedit sit alterius uxor, transfertur in aliud genus peccati, scilicet injustitiam, in quantum homo rem alterius usurpat: quâ ratione adulterium gravius fornicatione peccatum est. Secundò, circumstantia peccatum aggravat, quando, etsi non transferat actum in aliud genus peccati, multiplicat tamen rationes peccati; sicut si prodigus det quando non

debet, et cui non debet, gravius peccat eodem genere peccati, quam si det solum cui non debet; sicut etiam agritudo gravior est, quæ plures partes corporis inficit. Tertio modo, circumstantia aggravat peccatum, non secundum se spectata, sed aliâ circumstantiâ præsuppositâ, sicut accipere multam, auget peccatum, ex hypothesi quod sit res aliena, et contra voluntatem domini accipiatur. Ita S. Thomas, 1-2, quæst. 72, a. 7.

CAPUT III.

DE EFFECTIBUS PECCATI.

I. Duo sunt effectus præcipui peccati, macula, et reatus pœnæ. Macula est privatio nitoris ex rerum terrenarum amore et adhesionem, contra lumen rationis, et divinæ legis proveniens; sicut macula corporis est detrimentum nitoris, ex alieni corporis contactu procedens. Habet autem anima duplicem nitorem: unum quidem ex lumine naturalis rationis, per quam in suis actibus dirigitur, alterum ex divino lumine sapientiæ et gratiæ, quibus perficitur homo ut benè et convenienter agat. Hujus utriusque nitris privatio est macula peccati, manens in animâ, etiam postquam actus peccati transierit, donec pœnitentiæ virtute abstergetur; eaque macula distincta est à reatu pœnæ: Unde Pius V et Gregorius XIII hanc Michaelis Bâli propositionem 54 damnarunt inter alias: *In peccato duo sunt, actus et reatus; transeunte autem actu, nihil remanet nisi reatus, sive obligatio ad pœnam.* Hujus maculæ frequens in sacrâ Scripturâ fit mentio. Josue 22: *An parum est vobis quod peccastis in Beelphegor, et usque in præsentem diem macula hujus sceleris in vobis permanet?* Psalm. 14: *Qui ingreditur sine maculâ.* Ecclesiasticus 31: *Beatus dives qui inventus est sine maculâ, et qui post aurum non abiit, nec speravit in pecuniâ et thesauris.* Ad Ephes. 5: *Christus dilexit Ecclesiam, et seipsum tradidit pro eâ, ut illam sanctificaret, mundans lavacro aquæ in verbo vitæ, ut exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam aut rugam, aut aliquid hujusmodi, sed ut sit sancta et immaculata.* Ex quo S. Hieronymus colligit, quod qui peccator et aliquâ sordè maculatus est, de Ecclesiâ non est (meritò scilicet, quamvis de illâ sit numero), et quod sicut omne studium seminarum est, ut quod sedare videtur, abstergant, sic et animæ omni peccatorum sordè purgandæ sunt. Idem probant omnia loca Scripturæ, quæ peccata nomine immunditiæ et sordium vel inquinamentorum significant, ipsosque peccatores immundos et inquinatos appellant, Isai. 4: *Si abierit Dominus sordes filiarum Sion;* et cap. 64: *Facti sumus ut immundus omnes nos.* Ezech. 14: *Qui posuerit immunditias suas in corde suo;* et cap. 36: *Salvabo vos ex universis inquinamentis vestris.* Jerem. 11: *Si laveris te nitro, et multiplicaveris tibi herbam Borith, maculata es in iniquitate tuâ coram me, sicut Dominus.* Ad Tit. 1: *Inquinatæ sunt eorum et mens et conscientia.* Jacob. 1: *Abicientes omnem immunditiam.* Eodem spectant, quæ justificationem impii nomine ablutionis significant, ut

Psalm. 50: *Lavabis me et super nivem dealbabor.* Ezech. 36: *Effundam super vos aquam mundam, et mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris.* Zacharia 13: *Eri fons patens domui David et habitantibus Jerusalem, in ablutionem peccatorum et menstruatæ.* Jerem. 33: *Emundabo illos ab omni iniquitate suâ.* 1. ad Corinth. 6: *Sed abluti estis, sed sanctificati estis.* 1. Joan. 1: *Sanguis Jesu Christi filii ejus emundat nos ab omni peccato.* Hujus maculæ ratione peccator Deo exosus est, secundum illud Osce 9: *Facti sunt abominabiles sicut ea quæ dilexerunt.* Sap. 14: *Similiter odio sunt Deo impius et impietas ejus.*

Quid verò mirum si nitorem animæ peccatum depascatur, cum vitam ejus supernaturalem, quæ ex charitate est, extinguat? Hinc Dominus ait Ezech. 18: *Animæ quæ peccaverit, ipsa morietur.* Hinc S. Augustinus, tractatu 49 in Joannem, ait: *Omnes qui peccat moritur. Sed mortem carnis omnis homo timet, mortem animæ pauci. Pro morte carnis, quæ sine dubio quandoque ventura est, curant omnes ne veniat; inde est quod laborant. Laborat ne moriatur homo moriturus, et non laborat ne peccet homo in æternum victurus. Et cum laborat ne moriatur, sine causâ laborat; id enim agit ut multum mors differatur, non ut evadatur; si autem peccare nolit, non laborabil, et vivet in æternum. Oh! si possemus excitare homines, et cum ipsis pariter excitari, ut tales essemus amatores vitæ permanentis, quales sunt homines amatores vitæ fugientis! Quid non facit homo sub mortis periculo constitutus? Gladio impendente cervicibus, prodiderunt homines quicquid sibi unde viverent, reservabant. Quis non continuò prodiit non periretetur? I post proditorem fortasse percussus est. Quis non, ut viveret, continuò perdere voluit unde viveret, eligens vitam mendicantem, quam ceteram mortem? Cui dictum est: *Naviga ne moriaris, et piger fuit? Lepia Deus jubet, ut in æternum vivamus, et obedire negligimus. Non tibi Deus dicit: Perde quicquid habes, ut vitas exiguo tempore in labore sollicitus; sed: Da pauperi unde habes, ut vitas semper sine labore securus. Accusant nos amatores vitæ temporalis, quam nec cum volunt, nec quandiu volunt habent; et nos invicem non accusamus, tam pigri, tam tepidi ad capessendam vitam æternam quam, si voluerimus, habebimus; cum habuerimus, non amittimus.* Hanc autem mortem quam timemus, etiamsi noverimus, habebimus.*

Hinc S. Petrus Chrysologus, sermone 19, hæc verba Christi explicans, Joann. 14: *Dimitte mortuos sepelire mortuos suos,* ait: *Quod est anima corpori, hoc est animæ Christus. Sine animâ corpus non vivit; non vivit anima sine Christo. Recedente animâ, mox corpori factor, corruptio, putredo, vermis, cinis, horror, et omnia visu detestanda succedunt; discedente Deo, confestim venit in animam peccatorum factor, corruptio criminum, vitiorum putredo, conscientia vermis, vanitatum cinis, infidelitatis horror: et sit in corporis sepulcro vivo fuitus animæ jam sepulta.*

Mortem ergo animæ, separationem ejus à Deo intellige, Isai. 59: *Iniquitates vestre diviserunt inter vos*

et Deum vestrum; et peccata vestra absconderunt faciem ejus à vobis, ne exaudiret. Deus quondam est ex se, omnibus per gratiam suam præsens est, ut sol, ille siderum princeps, omnibus hominibus affluget, sed peccatores magis diligunt tenebras quam lucem. Non deserit Deus, nisi deseratur, ut justè semper, pièque vivatur. Longè ergo recedimus à Deo per peccatum in regionem dissimilitudinis, in regionem umbræ mortis. Quà de re S. Ambrosius, lib. de Nabuthe, cap. 16: Vos reddite munera, qui à Domino non recedistis, qui estis in circuitu; quoniam qui eratis longè, facti estis propè. Qui autem propè sibi videntur esse per divitiis ac potentiam, longè facti sunt propter avaritiam. Nemo enim foris est, nisi quem culpa excluserit, ut ejecit Adam de Paradiso et exclusit Evam. Nemo longè, nisi quem flagitia propria relegaverit. Hinc Psalm. 117 dicitur: Longè à peccatoribus salus, quoniam justificationes tuas non exquisierunt. Sed, inquit S. Ambrosius, ipsi sunt sui auctores periculi, qui Domino non appropinquaverunt. Idèò facti sunt longè, quia voluntate sua à salutis gratià separaverunt. Non refugit eos salus, sed ipsi salutem, qui se elongaverunt. Hinc rursus Psalm. 93: Quia non repellet Dominus plebem suam, et hereditatem suam non derelinquet. Est enim misericordiæ divinae, inquit S. Ambrosius, ut nulla causa sit mortis, et omnes putet esse redimendos. Sed vide ne ille repellatur, qui se elongat à Domino, sicut dicit David, Psalm. 72: Quoniam ecce qui clongant se à te peribunt, perdidisti omnes qui fornicantur abs te. Quid est, abs te fornicantur? quia turpitudinis suæ ludibriis te relinquunt, et à te recedunt, et à præceptis tuis devii sunt. Denique, Hebr. 13, habes scriptum: Adulteros autem judicat Deus, disperdens eos à se. Reputis ergo, hoc est, alienando abs te perdidisti eos. Ergo qui se à Domino separat, ipse à Domino separatur; et qui non cognoscit Dominum, à Domino non cognoscitur; et qui ignorat, ignoratur, sicut ipse Dominus dicit, Matth. 7: Discite à me, omnes operarii iniquitatis, nescio vos. Non enim scire dignatur injustitiæ ministros et iniquitatis auctores. Peccator ergo non repellitur, quia ipse se repellit. Se, inquam, repellit à sinu Patris, ab amplexibus Sponsi, à disciplinâ Magistri, cui proinde jure merito dicit Dominus: Tu verò odisti disciplinam, et projecisti sermones meos retrorsum; et: Vos estis patre diabolo estis; ab imperio denique Regis optimi et beneficentissimi, dicens in corde suo: Nolimus huic regnare super nos. Peccator proinde suave Domini jugum abjiciens, in peccati servitutem; diaboli que tyrannidem incidit, qui rex est super universos filios superbiæ, Job 41. Nam qui facit peccatum, servus est peccati; et Joann. 8: A quo quis superatus est ejus et servus est. Amissâ, inquam, libertate gloriæ filiorum Dei, sit servus corruptionis, 1 Petri 2; nec unum jam dominum habet, sed tot dominos, tot reges, quot vitia, inquit S. Ambrosius, sermone 20 in Psalm. 118.

Non solum animæ decorem mortale peccatum corrumpt, sed et divitiis ejus depraedatur, merita scilicet ac bona opera præterita mortificat et obliterat, ut nullam eorum rationem habeat Deus, quamdiù illa

in peccato permanserit. Id significat Jeremias, Threnorum 1 sub typo cladis Jerusalem: Egressus est à filiâ Sion omnis decor ejus. . . Peccatum peccavit Jerusalem; propterea instabilis facta est. . . Sordes ejus in pedibus ejus, nec recordata est finis sui. . . Manum suam misit hostis ad omnia desiderabilia ejus. Quem locum S. Hieronymus sic interpretatur: Mysticè filia Sion reliquit decorem suum, quando anima per incuriam cogitiditiam, virtutum perdidit ornamentum; nec ei subveniebant principes sui, hoc est, rationabiles tractatus, cum quibus resistere debuit inimicis persecuentibus, sed defecto robore fortitudinis coram hoste persequente, propulsa est in foveam deceptionis. . . Sordes gestat in pedibus, qui gressum conversationis suæ malis polluit operibus; nec recordatur finis sui, et temporis justi iudicii Dei. Unde deposita vehementer, et hostium manibus tradita, nullum consolatorem habet, quia tempore opportuno, cultu pietatis honorare noluisset auctorem. Solus in eâ dominatur inimicus; quoniam Deus versus eam deseruit amicus. Manum suam misit hostis ad omnia desiderabilia ejus. Propter peccata populi hostilis exercitus devastat templum Domini, et omnem ornatum ejus dejicit. Reputi enim Dominus tabernaculum suum, in quo habitavit inter homines; et tradidit in captivitatem virtutes eorum, et pulchritudines eorum sprevit. Sed et nos, si non observaverimus diligenter claustra cordis nostri, et per aliquem sensuum nostrorum hostis antiquus patenter inveniit introitum; ingreditur per suggestiones pravas, et illicitas concupiscentias in sacrarium animæ nostræ, ubi sancta Trinitas per fidem veram habitare consuevit, et spoliat illud decore sapientiæ, et ornatu virtutum; erimusque miserales, et omni confusione dignissimi. Hinc nomine peccatrici animæ, sub typo Jerusalem à diabolo vastatæ; subdit propheta: Abstulit omnes magnificos meos Dominus de medio mei; vocavit adversum me tempus ut contereret electos meos. Abstulit Dominus magnificos plebis Judaicæ in tempore captivitatis suæ, quando propheta et sacerdos, quorum ope et doctrinâ Judæi maximè sustentati sunt, propter malitiam eorum, et scelerum multitudinem apud illos habitare non permisit, sicut Daniel, cap. 5, testatur, dicens: Domine, non est in tempore hoc princeps, nec propheta, et dux; neque lococustus, neque sacrificium, neque incensum, neque locus primitiarum coram te, ut possimus invenire misericordiam. Sic, inquit S. Hieronymus, et ab animâ diabolicâ fraude deceptâ, postquam eam inimicus intus captivam à statu rectæ fidei et bonæ conversationis in confusionem erroris abduxerit, sanctorum predicatorum doctrinam et exempla ab aspectu cordis ejus per oblivionem aufert; quatenus eam spoliatam virtutibus facilius in terrâ alienâ possideat, ne per recitationem sani dogmatis, et meliorationem vitæ ad statum pristinum revertatur.

II. Alter effectus peccati est reatus poenæ, sive debitum poenæ propter peccatum admissum luenda. Id enim in omnibus ex naturali inclinatione invenitur, ut unusquisque deprimat eum qui contra ipsum insurgit. Unde quicquid contra ordinem insurgit, æquum est ut ab eo ordine et ordinis principe de-

peimatur. Cùm autem peccatum sit actus inordinatus, manifestum est quòd quicumque peccat, contra aliquem ordinem agit; et idèò æquum est ut ab eo ordine deprimat; quæ quidem depressio pœna est. Unde secundùm tres ordines quibus subditur humana voluntas, triplici pœnâ potest homo puniri. Primò enim, subditur ordini propriæ rationis; secundò, ordini exterioris hominis gubernantis, vel spiritaliter vel temporaliter, politicè seu economicè; tertio, subditur universali ordini divini regiminis. Quilibet autem horum ordinum per peccatum pervertitur, dùm ille qui peccat agit et contra rationem, et contra legem humanam, et contra legem divinam; unde triplicem pœnam incurrit: unam quidem à se ipso, quæ est conscientie stimulus; aliam ab homine; tertiam à Deo. Ita disserit S. Thomas, 1-2, quæst. 87, a. 1. De secundo pœnæ genere hic non agimus, scilicet de pœnis ab homine infligendis; sed quæstio est præsertim de reatu pœnæ à Deo infligendæ, de quâ Exodi 32 dicitur: *Percussit Dominus populum pro reatu vituli*. Deuteronom. 21: *Auferetur ab eis reatus sanguinis*. Psalm. 10: *Pluet super peccatores sanguis, ignis et sulphur, et spiritus procellarum, pars calicis eorum*. Psalm. 34: *Multa flagella peccatoris*. Matth. 25: *Discodite à me, maledicti, in ignem æternam*. Ad Rom. 2: *Tribulatio et angustia in omnem animam hominis operantis malum*.

Peccator igitur qui se ab ordine legis divinæ subduxit per culpam, in ordinem divinæ justitiæ revocatur per pœnam. Ut enim disserit S. Augustinus, epist. 140, aliàs 120 ad Honoratum, cap. 2: *Inest homini anima rationalis, sed interest ejusdem rationis ut quomodo potest voluntatem convertat, utrum ad bona exterioris et inferioris, an ad bona interioris superiorisque naturæ; id est, utrum ut fruatur corpore et tempore, an ut fruatur divinitate atque æternitate. In quòdam quippe medietate posita est, infra se habens corporalem creaturam, supra se autem sui et corporis Creatorem. Potest igitur anima rationalis etiam temporalis et corporali felicitate bene uti, si non se dederit creaturæ Creatori neglecto, sed eam potius felicitatem fecerit servire Creatori, qui et ipsum suæ bonitatis abundantissimè largitate donavit. Sicut enim bona sunt omnia quæ creavit Deus ab ipsâ rationali creaturâ usque ad infimam corpus; ita bene agit in his anima rationalis si ordinem servet, et distinguendo, eligendo, pendendo subdat minora majoribus, corporalia spiritalibus, inferiora superioribus, temporalia sempiternis, ne superiorum neglectu, et appetitum inferiorum (quoniam hinc fit ipsa deterior), et se et corpus suum mittat in pejus, sed potius ordinatè claritate se et corpus suum convertat in melius. Cùm enim sint omnes substantiæ naturaliter bonæ, ordo in eis laudatus honoratur, perversitas culpata damnatur. Nec efficit anima perversè utens creaturis, ut ordinationem effugiat Creatoris, quoniam si illa malè utitur bonis, ille bonè utitur etiam malis; ac per hoc illa perversè bonis utendo fit mala; ille ordinatè etiam malis utendo permanet bonus. Quod enim injustè se ordinat in peccatis, justè ordinator in pœnis.*

III. Duplex est reatus pœnæ, scilicet pœnæ æternæ, et pœnæ temporalis. Pœnæ æternæ reatum inducit peccatum mortale, quod ut parabiliter pervertit ordinem hominis ad Deum ut ultimum finem, et charitatem extinguit, per quam Deo inhæret. Unde, Matth. 25, Christus de sententiâ adversus reprobos ferendâ ait: *Discodite à me, maledicti, in ignem æternum*; subditque S. Evangelista: *Ibunt hi in supplicium æternum*. Et Marci 5 dicitur: *Qui autem blasphemaverit in Spiritum sanctum, non habebit remissionem in æternam, sed reus erit æterni defecti*; id est, obnoxius æternæ damnationi. Hinc etiam 2 ad Thessalonicenses 1, dicitur de impiis et infidelibus, qui non obediunt Evangelio Domini nostri Jesu Christi, quòd *pœnas dabunt in interitu æternas à facie Domini, et à gloria virtutis ejus, cùm venerit glorificari in sanctis suis*. Adde illud Apocalypsis 14: *Fumus tormentorum eorum ascendet in secula seculorum; nec habent requiem diè ac nocte, qui adoraverunt bestiam et imaginem ejus, et si quis acceperit characterem nominis ejus*.

Nonnulli quidem, et inter alios Origenes, Origeniste, et alii quidam, injustum putaverunt, ut pro peccatis quamlibet magnis, brevi scilicet tempore perpetrat, pœnâ quisque damnetur æternâ: *Quasi nullus id unquam justitia legis attendat, ut tantâ morâ temporis quisque puniatur, quasi morâ temporis unde puniretur admiserit....* Damnum enim, ignominia, exilium, servitus, cùm plerumque sic infliguntur, ut nullâ revidè relaxentur, nonne pro hujus vitæ modo similia pœnis videntur æternis? *Idèò quippe æterna esse non possunt, quia nec ipsa vita quæ his plectitur, porrigitur in æternam; et tamcū peccata, quæ vindicantur longissimè temporis pœnis, brevissimo tempore perpetrantur; nec quisquam existit qui censeret tam citò nocentissimè finiendâ esse tormento, quàm citò factum est homicidium, vel sacrilegium, vel quodlibet aliud scelus, non temporis longitudine, sed iniquitatis et impietatis magnitudine metiendum.* Qui verò pro aliquo grandè crimine morte mulctatur, nunquid morâ quâ occiditur, quæ perbrevis est, ejus supplicium leges æstimant, et non quòd cum in sempiternum auferunt de societate viventium? *Quod est autem de istâ civitate mortali homines supplicio primæ mortis, hoc est de civitate illâ immortalè homines supplicio secunde mortis auferre. Sicut enim non efficiunt leges hujus civilis, ut in eam quisque revocetur occisus; sic nec illius, ut in vitam revocetur æternam, secundâ morte damnatus.* Ita disserit S. Augustinus, lib. 21 de Civitate Dei, cap. 11.

Præterea, si quibus dicitur: *Discodite à me, maledicti, in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus*, Matth. 25, vel universi, vel aliqui eorum non semper ibi erunt; quid curæ est cur diabolus et angelis semper ibi futuri esse credantur? An fortè Dei sententiâ, quæ in malos et angelos et homines proferetur, in angelos vera erit, in homines falsa? Ita planè hoc erit; si non quod Deus dixit, sed quod suspiciantur homines plus valent. Quod fieri quòs non potest, non argumentari adverus Deum, sed divino potius, dùm tempus est, debent parere præcepto, qui sempiterno cupiunt carere

supplicio: Dände quale est æternum supplicium pro igne diuturni temporis existimare, et vitam æternam credere sine fine, cum Christus eodem ipso loco, in unâ eademque sententiâ dixerit utrumque complexus: sic fiunt isti in supplicium æternum, justi autem in vitam æternam? Sic utrumque æternum, profecto aut utrumque cum fine diuturnum, aut utrumque sine fine perpetuum debet intelligi: Par pari enim relata sunt, hinc supplicium æternum, inde vita æterna. Dicere autem in hoc uno eodemque sensu: vita æterna sine fine erit, supplicium æternum finem habebit, multum absurdum est. Unde quia vita æterna sanctiorum sine fine erit, supplicium quoque æternum quibus erit finem procul dubio non habebit, inquit S. Augustinus, cap. 25 ejusdem libri.

Sancti quoque Gregorii præclarus est locus de peccatorum impiis debitum æternitate, lib. 34 Moralium, cap. 16: Si quandoque finienda sunt supplicia reproborum, quandoque finienda sunt ergo et gaudia beatorum. Per seneptysam hancque Veritas dicit: fiunt hi in supplicium æternum, justi autem in vitam æternam. Igitur hoc verum non est quod minus est, neque illud verum est quod promisit. At, inquit, idem æternam penam peccantibus minatus est, ut eos à peccatorum perpetratione compesceret; quia creature suæ æterna supplicia minari debuit, non inferre. Quibus citius respondemus: si falsa minatus est ut ab injustitiâ corrigeret, citam falsa pollicitus est, ut ad justitiam provocaret. Et quis hanc eorum vesaniam toleret, qui conantur adstruere verum non esse, quod Veritas de æterno igne minata est; et dum satâgant Deum pei libere misericordem, non venturâ prædicare fallacem? At, inquit, sine fine puniri non debet culpa cum fine. Justus nimirum est omnipotens Deus, et quod non æterno peccato commissum est, æterno non debet puniri tormento. Quibus citius respondemus, quod rectè dixerint, si iudex justus districtusque veniens, non corda hominum, sed facta pensaret. Iniqui enim idem cum fine deliquerunt, quia cum sine fine viverent. Voluissent quippe sine fine vivere, ut sine fine potuissent in iniquitatibus permanere. Nam magis appetunt peccare quam vivere; et idem hæc semper vivere cupiunt, ut nunquam desinant peccare cum vivunt. Ad districti ergo iudicis justitiam pertinet, ut nunquam careant supplicio, quorum mens in hæc vitâ nunquam voluit carere peccato: et nullus detur iniquo terminus ultionis, quia quamdiu valuit, habere voluit terminum criminis.

At, inquit, nullus justus crudelitatis pascitur, et delinquens servus à justo domino idcirco eadè præcipitur, ut à nequitia corrigatur. Ad aliqd ergo cæditur, cum non equis dominus cruciatibus delectatur. Iniqui autem gehennæ ignibus traditi, quo sine semper ardebunt? Et quia certum est quod pius atque omnipotens Deus non pascitur cruciatibus iniquorum, cur cruciantur miseri, si non expiantur? Quibus citius respondemus, quod omnipotens Deus, quia pius est, miserorum cruciatu non pascitur; quia autem justus est, ab iniquorum ultione in perpetuum non sedatur. Sed iniqui omnes æterno supplicio, et quidem suâ iniquitate puniuntur; et tamen ad aliqd concenuntur, scilicet ut justi omnes et in Deo

videant gaudia quæ percipiunt, et in istis respiciant supplicia quæ evaserunt; ut tanto in æternum magis divinæ gratiæ debitores se esse cognoscant, quanto in æternum mala puniri conspiciunt, quæ ejus adjutorio vitare poterunt. Ut enim ait S. Thomas, 1-2, quæst. 87, a. 5, ad secundum, pœna ipsa, quæ secundum leges humanas infligitur, non semper est medicinalis ei qui punitur, sed solum aliis; sicut cum latro suspenditur, non ut ipse emendetur, sed propter alios, ut saltem metu pœnæ à peccato cohibeantur, secundum illud Proverb. 10: Pestilente flagellato, stultus sapientior erit. Sic igitur et æternæ pœnæ reproborum à Deo inflictæ, sunt medicinales his qui consideratione pœnarum abstinent à peccatis, secundum illud Psal. 56: Dediti metuentibus te significationem, ut fugiant à facie arcus, ut liberentur dilecti tui.

IV. Pœna damnatorum duplex est, pœna damni, et pœna sensûs. Pœna enim respondet peccato. In peccato autem duo sunt, scilicet aversio ab incommutabili bono, quod est infinitum, et conversio ad commutabile bonum. Unde S. Augustinus, lib. 2 de Libero Arbitrio, cap. 19: Voluntas, inquit, aversa ab incommutabili et communi bono, et conversa ad proprium bonum, aut ad exterius, aut ad inferius, peccat. Ad proprium convertitur, cum suæ potestatis vult esse; ad exterius, cum aliorum propria, vel quæcumque ad se non perant, cognoscere studet; ad inferius, cum voluptatem corporis diligit; atque ita homo superbus, et curiosus, et lascivus effectus, excipitur ab aliâ vitâ, quæ in comparatione superioris vitæ mors est; quæ tamen regitur administratione divinæ providentiæ, quæ congruis sedibus ordinat omnia, et pro meritis suis cuique distribuit. Ita fit ut neque illa bona quæ à peccantibus appetuntur, ullo modo mala sint, neque ipsa voluntas libera, quam in bonis quibusdam mediis numerandam esse compertimus; sed malum sit aversio ejus ab incommutabili bono, et conversio ad mutabilia bona; quæ tamen aversio quod conversio, quoniam non cogitur, sed est voluntaria, digna et justa eam miseriæ pœna subsequitur. Et lib. 2, Confessionum, cap. 20: Hoc enim peccatum, quod non in ipso, sed in creaturis ejus, me atque ceteris, voluptates, sublimitates, veritates quærebam; atque ita irruent in dolores, confusiones, errores. Ratione aversionis à Deo, peccatum plectitur pœnâ damni, quæ ex parte objecti est infinita, siquidem amissio est infiniti boni, scilicet Dei. Ratione conversionis ad creaturam, plectitur pœnâ sensûs. Unde Apocalypsis 18 dicitur: Quantum glorificavit se et in deliciis fuit, tantum date illi tormentum et luctum. Pœnam damni exprimit illa Christi Judicis verba: Discedite à me, maledicti; pœnam sensûs ista: In ignem æternum. De quâ et Marci 9, Christus ait: Si scandalizaverit te manus tua, abscede illum; bonum est tibi debilem introire in vitam, quam duas manus habentem ire in gehennam, in ignem inextinguibilem, ubi vernis eorum non moritur, et ignis non extinguitur. Quod ter ibidem repetit, subditque: Omnis enim igne salietur, et omnis victima sale salietur. Ignem autem corporeum esse, nemo christianus et catholicus dubitaverit.

At, inquit, quomodò corporeus ignis dæmones,

et animas hominum impiorum incorporeas cruciare potest?

Respondet S. Augustinus, lib. 21 de Civitate Dei, cap. 40: *Cur non dicamus, quamvis miris, tamen veris modis, etiam spiritus incorporeos posse penam corporalis ignis affligi? Si spiritus hominum, etiam ipsi profecto incorporei, et nunc potuerunt includi corporalibus membris, et tunc poterunt corporum suorum vinculis insolubiliter alligari. Adhaerent ergo spiritus daemonum... Imò spiritus daemones, licet incorporei, corporeis ignibus cruciandi, non ut ignes ipsi, quibus adhaerent, eorum junctura inspirantur, et animalia fiant, quae constant spiritu et corpore; sed, ut dicti, miris et ineffabilibus modis adhaerendo, accipientes ex ignibus poenam, non dantes ignibus vitam. Quia et iste alius modus, quo corporibus adhaerent spiritus, et animalia fiunt, omnino mirus est, nec comprehendì ab homine potest, et hoc ipse homo est. Aeternus doloris in redivivis corporibus damnatorum sensus, Secunda mors dicitur à S. Joanne in Apocalypsi. Etiam si enim caro nunc talis nulla est, quae sensum doloris perpeti possit, mortemque non possit, erit tamen tunc talis caro, qualis nunc non est; sicut talis erit et mors, qualis nunc non est. Non enim nulla, sed sempiterna mors erit, quando nec vivere anima poterit Deum non habendo, nec doloribus corporis carere moriendo. Prima mors animam nolentem pellit à corpore; secunda mors animam nolentem tenet in corpore; ab utriusque morte communiter id habetur, ut quod non vult anima, de suo corpore patiar, inquit S. Augustinus, lib. 21 de Civitate Dei, cap. 3. Et lib. 13, cap. 2: *In damnatione novissimà quamvis homo sentire non desinat, tamen quia sensus ipse nec voluptate suavis, nec quiete salubris, sed dolore poenalis est, non immeritò mors est potius appellata quam vita. Idèò autem secunda, quia post illam primam est quò fit coherentium diremptio naturarum, sive Dei et animae, sive animae et corporis.**

Aecedunt ad supplicii cumulum poenae interiores gravissimae, et pariter aeternae, scilicet vermis qui non moritur, ut ait Christus, Marci 9; id est, conscientiae peccatricis stimuli miseram animam in sempiternum pungentes ac diserpentes, aeternus pavor, perturbationes animi perpetuae, jugis criminum suorum conspectus; continuum odium Dei, cujus vindictae manus effligere nunquam poterit; aeterna felicitatis beatorum invidia; cognitio certa aeternitatis poenarum suarum, firmaque persuasio nusquam illas minuendas, temperandas, levandas fore ullius boni, ulliusve solatii admixtione; addictio aeterna servituti daemones, qui Rex est super omnes filios superbiae, animae denique infelicitis attentio sempiterna ad haec omnia, scilicet ad Deum quem offendit, quem contempsit, quem odit, à quo punitur; ad causas damnationis suae, quas sibi uni imputare potest; ad peccata omnia et singula, ad supplicii locum profundissimum, arctissimum, tenebrosissimum, igne ac sulphure flagrantem, foetidissimum; ad poenas interiores et exteriores, ad horrendam daemonum damnatorumque hominum caeterorum societatem, formata sunt ipso igne tartareo graviora. Quid dicam

de pugna contrariorum desideriorum, quibus anima desperata aeternum cruciabitur? Semper vivere desiderabit; id enim naturale desiderium est; destrui nihilominus optabit, ut miseriae ipsius finem habeant; sed inane erit desiderium. Deum desiderabit naturali quòdam propositione; Deum odio habebit perversa voluntate. Poenitentibus illam peccatorum, quae damnationis ejus causae sunt; amabit nihilominus peccata, obfirmata in malo voluntate, et conversionis incapace. *Vae oppositis voluntatibus*, inquit S. Bernardus, lib. 5 de Consid. cap. 12, *solam suam profecto aversionis referentibus poenam! Quid tam poenale, quam semper velle quod nunquam erit! Quid tam damnatum, quam voluntas addicta huic necessitati volendi nolentique, ut ad utrumlibet jam sicut non nisi perverere, ita non nisi miserè moveatur? In aeternum non obtinebit quod vult, et quod non vult in aeternum nihilominus sustinebit.*

Dogna autem fidei est, illorum animas, qui in actuali mortali peccato, vel solo originali decedunt, mox in infernum descendere, poenis tamen disparibus puniendas; ut concilium Florentinum docet ac declarat in Definitione fidei.

V. Poenae temporalis reatum, vel in hac vita, vel in altera luendae, inducit peccatum veniale, quod non pervertit ordinem ad ultimum finem, scilicet ad Deum, sed ordinem duntaxat eorum quae ad finem referuntur; ut cum homo nimis ad aliquam rem temporalem afficitur, non tamen pro eà Deum offendere vellet, aliquid contra praeceptum ejus faciendo, inquit S. Thomas, 1-2, quaest. 87, a. 5. Si nimirum fundamentum Christus est, id est, si primam locum in corde Christus obtinuit, secularia verò sic amantur, ut non Christo praepoñantur, sed eis Dominus Christus; etiam si super divinum illud fundamentum homo superaedificet lignum, fenum, stipulam, id est, peccata leviora: *Detrimentum patietur; ipse autem salvus erit, sic tamen quasi per ignem*, inquit Apostolus 1 ad Corinthios 3. Quem locum sic explicat S. Augustinus, sermone 362, aliàs de Diversis 3, et lib. 21 de Civitate Dei, cap. 26, ubi haec habet: *Quisquis sic habet in corde Christum, ut ei terrena et temporalia, nec eà quae licita sunt atque concessa praepoñat, fundamentum habet Christum; et quatenus praepoñit, etsi videatur habere fidem Christi, non est tamen in eo fundamentum Christum, cui talia praepoñuntur.* Et paulò post subdit, esse quosdam qui super hoc fundamentum superaedificant ligna; fenum, stipulam, id est, leviora peccata; et qui terrenas necessitudines sic amant carnaliter, ut tamen eas Christo Domino non praepoñant, malintque ipsi carere, quam Christo; hos porrò per ignem salvos fore. Nominè autem ignis intelligitur tum hujus temporis tribulatio: *Quia earum rerum amissione tantum necesse est urat dolor, quantum haeserat amor; tum poena purgatorii.* Illa enim duplex est: privatae scilicet, seu potius dilatatae beatitudinis, id est, divinae visionis, et poena sensus. Et privato quidem ipsa Dei, vel ad tempus, gravissima poena est animae non jam in vià, sed in termino constitutae. Amanti enim patriam, exilium à patrià magna est poena. Unde cum animae iustorum

corporibus soluta, et tamen venialium peccatorum maculis, seu poenae temporalis reatu à Dei visione retardata, Deum et ecclestem patriam summè ament, et inquietè sint, donec in Deo requiescant; gravissimum ex hâc dilatione dolorem patitur, dum sibi ipsis per singula momenta dicunt: *Ubi est Deus tuus? Si enim spes quæ differtur, affligit animam, quanto magis spes summi boni affligit animam non jam terrena cupiditatis pondere depressam, sed toto amoris impetu in Deum tendentem? Ignis etiam purgatorii, sive poena sensûs in illo purgationis loco luenda, quâlibet hujus seculi poenâ gravior erit, ut docet S. Augustinus, Enarratione in psalmum 17.*

De hoc poenae purgatoriae reatu S. Gregorius, lib. 4 Dialogorum, cap. 39, sic loquitur: *De quibusdam levibus culpis esse ante iudicium purgatorius ignis credendus est, pro eo quodd Veritas dicit, Matth. 12: Quia si quis in sanctum Spiritum blasphemiam dixerit, neque in hoc seculo, remittetur ei, neque in futuro. In quâ sententiâ datur intelligi, quasdam culpas in hoc seculo, quasdam verò in futuro posse laxari. Quod enim de uno negatur, consequens intellectus patet, quia de quibusdam conceditur. Sed tamen, ut prædicit, hoc de parvis minimisque peccatis fieri posse credendum est, sicut est assiduus otiosus sermo, immoderatus risus, vel peccatum curæ rei familiaris, quæ via sine culpâ vel ab ipsis agitur, qui culpam qualiter declinare debeant, sciunt; aut in non gravibus rebus error ignorantiae; quæ cuncta etiam post mortem gravant, si adhuc in hâc vitâ positis minimè fuerint relaxata.*

VI. Inter peccati poenas, non levis sanè est conscientia peccati, seu conscientia peccatorem ipsum accusantis stimulus, vermis instar peccatricem animam corrodens. Quâ de re S. Ambrosius, Enarratione in psalmum 37, Gravior, inquit, adversarius nobis culpa est nostra, quæ sollicitat otiosos, affligit sanos, contristat latos, inquietat placidos, exagitat mites, excitat dormientes. Rei sumus sine accusante, sine torture cruciamur, sine vinculis adstringimur, sine venditore vendimur. Unde et Scriptura dicit, Isai. 50: Peccatis vestris venditû estis. Hæc igitur peccata sunt, quæ contra nos semper sunt, ut dicit Propheta, Isaiæ 5: Vendiderunt nos, et dominantur nobis. Servus qui venditur, superiore servitio exit, ut ad Dominam alterum migret; nos nec superiorum jugum deponimus, et ad nova peccata curvamus. Et in psalm. 35: *Quæ poena major, quàm timere quod vitare non possis, nec quod timueris evadere? Unde præclare David exprimens conventionem gravissimam conscientia peccatricis ait, Psalm. 50: Quoniam iniquitatem meam ego cognosco, et delictum meum contra me est semper. Offenditur enim nobis ultria nostri imago peccati; nec quietum reum suum esse permittit, inferens miseram servitutem; atque in sua vincula trahit, ut evadere se non queat, quoniam volens ipse se vendidit, cui liberum erat delictorum era non capere, et libertatem innocentia reservare. Itaque dum oramus, peccatum offenditur; ubi somno sensus se corporis relaxaverit, peccatum recurrit. Semper nobis error novæ tanquam malus exactor occurrit, vel*

tanquam improbus generator conveniens debitorem.

Quantâ sit malæ conscientia poena, explicat disertè S. Augustinus, Enarratione in psalmum 45: *Inter omnes tribulationes humanæ animæ, inquit, nulla est major tribulatio, quàm conscientia delictorum. Namque si ibi vulnus non sit, sanumque sit intus hominis quod conscientia vocatur; ubicumque alibi vasus fuerit tribulationes, illic confugiet, et ibi inveniet Deum. Si autem ibi requies non est propter abundantiam iniquitatis, quoniam et ibi Deus non est; quid facturus est homo? Quid confugiet, cum corperit pati tribulationes? Fugiet ab agro ad civitatem, à publico ad domum, à domo ad cubiculum, et sequitur tribulatio. A cubiculo jam quò fugiat non habet, nisi in interioribus cubile suum. Porro si ibi tumultus est, si sumus iniquitatis, si summa sceleris, non illuc potest confugere: pellitur inde; et cum inde pellitur, à seipso pellitur. Et ecce hostem suum invenit, quò confugerat; seipsum quò fugiturus est? Quocumque fugerit, se trahit post se; et quocumque talem traxerit se, cruciat se de se. Ipsæ sunt tribulationes quæveniunt hominem nimis; acerbiores enim non sunt; tantò non sunt acerbiores, quanto non sunt interiores. Videte, charissimi, cum lingua deficiuntur et probantur à fabricis, aliquando in superficie videntur quasi læsa et putria; faber autem inspicit quasi medullam interiore ligni; et si sana interioris ligna cognoverit, promittit ea in edificio duratura; nec valdè erit de superficie læsâ sollicitus, quando id quod interius est sanum renuntiât. Porro homini interioris conscientia non invenitur; quid igitur prodest, si quod est exterius, sanum est, et putrefacta est medulla conscientia? Arctæ istæ, et vehementes omninò, et sicut psalmus ipse ait, nimia tribulationes sunt; tamen et in his adjutor factus est Dominus dimittendo peccata. Iniquorum enim conscientias non sanat nisi indulgentia. Si enim magnas tribulationes habere se dicit debitor fisci confessus, et intuens angustias rei familiaris suæ, cum se videt non posse esse solvendo, propter imminentes omni anno compensores, tribulationes magnas se pati dicit, nec usquam respirat nisi in spe indulgentia rerum terrenarum; quanto magis debitor poenarum de abundantia delictorum, quando reddet quod debet de malâ conscientia, quando si reddiderit ipse perit? Hoc enim debitum reddere, poenas luere est.*

Et Enarratione in psalmum 33: *Quomodo, inquit, nolunt intrare domos suas, qui habent malas uxores, quomodo exeunt ad forum, et gaudent; cepit hora esse, quâ intrent in domum suam, contristantur; intrantur enim ad lætiam, ad murmura, ad amaritudines, ad eversiones; quia non est domus composita, ubi inter virum et uxorem pax nulla est; et melius illi est foras circumire. Si ergo miseri sunt, quâ cum redeunt ad parietes suos, timent ne aliquibus suorum perturbationibus evertantur; quanto sunt miseres, quâ ad conscientiam suam redire nolunt, ne ibi libus peccatorum evertantur? Ergo ut possis libens redire ad cor tuum, munda illud.*

Et epistolâ 151, aliâs 239: *Horrendis, inquit, et*

prealibus tenebris, omnes non tantum carceres, sed etiam inferos vincit scelerati hominis conscientia.

VII. Peccatum unum alterius poena peccati est tripliciter. Primò, ratione causæ peccatum impediens, quam removet. Causæ namque ad peccatum inclinantes, sunt cupiditates, et tentationes diaboli, quæ quidem divinæ gratiæ auxilio impediuntur vel comprimuntur. Cùm igitur subtractio gratiæ poena sit à Deo inflicta; quod inde sequitur peccatum, alterius peccati poena est. Hinc Apostolus ad Rom. 1: *Mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, et volucrum, et quadrupedum, et serpentium. Propter quod tradidit illos Deus in desideria cordis eorum, in immunditiam; ut contumeliis afficiant corpora sua in semetipsis. Secundò, unum peccatum alterius poena est ratione actus cui adjuncta est afflictio, sive sit actus interior, ut in ira et invidia compertum est; sive actus exterior, ut patet in iis qui gravi labore et damno opprimuntur, ut prava sua desideria expleant, secundùm illud Sap. 5: *Lassati sumus in viâ iniquitatis et perditionis, et ambulavimus vias difficiles. Tertio, unum peccatum alterius peccati poena est, ratione effectus consequentis, ut sunt infamia, paupertas, morbi. Quâ ratione peccatum non solum est poena præcedentis peccati, sed etiam sui, inquit S. Thomas, 1-2, quæst. 87, a. 2.**

Idem simul esse peccatum et poenam peccati, docet S. Augustinus, Enarratione in psalmum 57, et lib. 5 contra Julianum, cap. 3, ubi ait: *Cæcitas cordis, quam solus removet illuminator Deus, et peccatum est, quo in Deum non creditur; et poena peccati, cùm cor superbum dignâ animadversione punitur; et causa peccati, cùm aliquid malum cæci cordis errore committitur. Ita tamen intelligere debemus, unicuique homini supplicium fieri de peccato suo, et ejus iniquitatem in poenam converti; ne putemus illam tranquillitatem et ineffabile lumen Dei de se proferre unde peccata puniantur; sed ipsa peccata sic ordinare, ut quæ fuerint delectamenta homini peccanti, sint instrumenta Domino punientis, inquit S. August., Enarratione in psalmum 7.*

Idem confirmat S. Gregorius, lib. 25, Moralium, cap. 9, exponens hæc verba Job 34: *Novit enim opera eorum, et idcirco inducet noctem, et conterentur. In nocte, inquit, iniquus conteritur, cùm peccatum præcedentium confusione damnatus, veritatis lumen non invenit, et quid deinceps agere debeat, non agnoscit. Omne quippe peccatum, quod tamen citius poenitendo non torquetur, aut peccatum est et causa peccati, aut peccatum et poena peccati. Peccatum namque quod poenitentia non diluit, ipso suo pondere mox ad aliud trahit. Unde sit, ut non solum peccatum sit, sed peccatum et causa peccati. Ex illo quippe vitio culpa subsequens oritur, ex quo cæcata mens ducitur, ut pejus ex alio ligetur. Sed peccatum quod ex peccato oritur, non jam peccatum tantummodo, sed peccatum est et poena peccati; quia justo judicio omnipotens Deus cor peccantis obnubilat, ut præcedentis peccati meritò etiam in aliis cadat. Quem enim liberare noluit, deserendo percussit. Quod videlicet agitur dispositione superfluis ordinatâ, sed info-*

rius iniquitate confusâ, ut et præcedens culpa sit causa subsequentis, et rursùm culpa subsequens poena sit præcedentis. Quod probat Apostoli testimonio supra laudato, ad Rom. 1: Prioris ergo peccati meritò, inquit, peccatorum subsequentium fovea tegitur, ut qui malum sciens perpetrat, deinceps justè in aliis etiam nesciens cadat. Hoc quippe agitur, ut culpa culpis feriantur; quatenus supplicia fiant peccantium ipsa incrementa vitiorum (1).

CAPUT IV.

DE SUPERBIA ET INANI GLORIA.

ARTICULUS PRIMUS.

Quid sit superbia?

*Superbia est excellentiæ propriæ inordinatus amor; seu perversæ celsitudinis appetitus. Sic ipsam S. Augustinus definit lib. 14 de Civitate Dei, cap. 13: *Perversa autem celsitudo est, deserto eo, cui debet animus inhære, principio, sibi quodammodo fieri atque esse principium. Hoc fit, cùm sibi nimis placet. Sibi verò ita placet, cùm ab illo bono immutabili deficit, quod et magis placere debuit, quàm ipse sibi. Spontaneus est autem iste defectus, quoniam si voluntas in amore superioris immutabilis boni, à quo illustrabatur ut videret, et accendebatur ut amaret, stabilis permaneret, non inde ad sibi placendum averteretur, et ex hoc tenebresceret et frigesceret; et lib. 19, cap. 12: *Superbia, inquit, perversè imitatur Deum. Odit namque cum sociis equalitatem sub illo; sed imponere vult sociis dominationem suam pro illo. Odit ergo justam pacem Dei, et amat iniquam pacem suam.***

ARTICULUS II.

Superbia speciale peccatum est.

Quamvis enim quodam sensu sit generale peccatum, quatenus ex eâ omnia vitia oriri possunt; sive per se quatenus ad finem superbiæ, scilicet ad propriam excellentiam ordinantur; sive indirectè et quasi per accidens, scilicet removendo prohibens, quatenus superbus divinam legem contemnit, quâ prohibetur ne peccet, secundùm illud Jeremias 2: *Confregisti jugum, rupisti vincula, dixisti: Non serviam; speciale tamen peccatum est ratione objecti, propriæ scilicet excellentiæ, cujus perversus est appetitus. Unde S. Augustinus*

(1) Legitur hic in auctore nostro caput integrum de regulis generalibus ad peccata cognoscenda et dijudicanda necessariis. Hanc verò materiam sat luculentè et abundè tractavit supra in decursu voluminis Brocardus, in tractatu de Conscientiâ, ubi regulas morum ex professo tradit, ad quas lectores remittimus, ne sufficiens dicta repetantur. Sed inde tamen huic de Peccatis tractatui (tamnum illum oriri existimamus, quoniam pars illa omninò specialis, quemadmodum in theologicis sæpè contingit, ad alium quemcumque locum aptè poterat revocari, ideòque illic detrahi, quin totum auctoris opus ullum detrimentum minimamve mutilationem pateretur. Isdem de causis, infra, in capite de avaritiâ, totum circa usuram articulum prætermittimus, quoniam hæc materies, ubi de Contractibus agetur, loco convenientissimo tractabitur.

aus, lib. de Naturâ et Gratiâ, cap. 29, contra Pelagium propugnat, secundum legem Dei multum discretum esse à cæteris peccatis peccatum superbiam. Multa namque peccata per superbiam committuntur; sed non omnia superbi sunt, quæ perperam sunt; certè à nescientibus, certè ad infirmis, certè plerumque à genentibus et stentibus. Id est, ut explicat S. Thomas, non semper ex contemptu divina præcepta violantur, sed quandoque ex ignorantia, quandoque ex infirmitate.

ARTICULUS III.

Superbia ex genere suo mortale peccatum est.

Vitium enim illud opponitur humilitati, quæ hominem Deo subijcit, atque in istius subjectionis defectu positum est, quatenus homo se extollit supra regulam vel mensuram à Deo constitutam, contra sententiam Apostoli 2 ad Corinthios 10 scribentis: Nos autem non in immensum gloriamur, sed secundam mensuram quâ mensus est nobis Deus. Et idè dicitur Ecclesiastici 10: Initium superbiæ hominis, apostatare à Deo; quoniam ab eo qui fecit illum, recessit cor ejus. Radix ergo superbiæ hæc est, quod homo subijci Deo et regule ipsius dignatur. At hoc ipsum quod est non subijci Deo, habet rationem peccati mortalis. Hoc enim est averti à Deo. Hinc superbi ab Apostolo, Rom. 1, inter eos numerantur qui digni sunt morte. Hinc S. Gregorius lib. 54 Moralium, cap. 18, ait: Evidentissimum reprobatorum signum superbia est. Hinc de Leviathan diaboli typo dicitur Job. 41: Ipse rex super universos filios superbiæ.

Sicut tamen in aliis, quæ ex suo genere sunt peccata mortalia, puta, in fornicatione et adulterio, sunt aliqui motus qui sunt peccata venialia propter eorum imperfectionem, quia preveniunt rationis iudicium, et sunt præter ejus consensum; ita etiam et circa superbiam accidit quod aliqui motus superbiæ sunt peccata venialia, dum eis ratio non consentit. Ita docet S. Thomas, secundâ secundæ, quæst. 162, a. 5. Verum et alia Scripturæ sacræ testimonia confirmant superbiam esse mortale peccatum: Numer. 15: Anima quæ per superbiam aliquid commiserit, quoniam adversus Dominum rebellis fuit, peribit de populo suo. Psalm. 17: Oculos superbiorum humiliabis; et, Dominus concidet cervices peccatorum. Psalm. 30: Retribuet abundanter facientibus superbiam. Proverb. 16: Abominatio Domini est omnis arrogans. Et Lucæ 16: Quod altum est hominibus, abominatio est apud Deum. Isai. 2: Dies Domini exercituum super omnem superbum et excelsum, et super omnem arrogantem, et humiliabitur. Isai. 28: Væ coronæ superbiæ! Jerem. 50: Ecce ego ad te, superbe, dicit Dominus Deus exercituum; quia venit dies tua, tempus visitationis tuæ. Et cadet superbus, et corruet, et non erit qui suscitet eum.

ARTICULUS IV.

Superbia vulgò capitale vitium, aliàs regina vitiorum censetur.

Si enim spectetur quatenus speciale peccatum est, ex quo alia multa peccatorum genera derivantur, capitalibus vitis rectè connumeratur à Cassiano lib. 5

de Institutis Renuntiantium, cap. 1. Si verò spectetur secundum generalem influxum quem exercet in cætera peccata, non vitium capitale, sed vitiorum regina dicitur à S. Gregorio lib. 51 Moralium, cap. 17, qui et vitiorum radicem vocat lib. 54, cap. 18, quia sicut inferius radix tegitur, sed ab illâ rami extrinsecus expanduntur, ita sa superbia intrinsecus celat, sed ab illâ protinus aperta vitia pululant. Nulla quippe mala ad publicum prodirent, nisi hæc mentem in occulto constringeret.

ARTICULUS V.

Superbia primum gravissimumque omnium peccatorum est.

Primum quidem ratione aversionis à Deo, quæ per se ad superbiam, ad alia autem peccata ex consequenti pertinet. Primum insuper, quia cætera vitia ex eâ oriri possunt. Primum tandem, quia superbiæ tum angeli, tum primus homo ceciderunt. Angeli, inquam, superbiæ dæmones facti sunt, ut colligitur ex Isaia cap. 14, ubi sub typo primi angeli ruina regis Babylonis describitur: Quomodo, inquit, cecidisti de caelo, Lucifer, qui mane oriebaris? Corruisti in terram qui vulnerabas gentes, qui dicebas in corde tuo: In caelum conscendam, super astra Dei exaltabo solum meum, sedeo in monte Testamenti, in lateribus aquilonis; ascendam super altitudinem nubium, similis ero altissimo. Verumtamen ad infernum detraheris, in profundum luci. Hinc S. Augustinus lib. 12 de Civitate Dei, cap. 1: Angelorum, inquit, bonorum et malorum inter se contrarios appetitus non naturis principisque diversis, eum Deus omnium substantiarum bonus auctor et conditor utroque creaverit, sed voluntatibus et cupiditatibus exstitisse, dubitare fas non est, dum alii constanter in communi omnibus bono, quod ipse illis Deus est, atque in ejus eternitate, veritate, charitate persistunt. Alii suâ potestate potius delectati, velut bonum suum sibi ipsi essent, à superiore communi omnium beatifico bono ad propria destulerunt; et habentes elationis fastum pro excelssimâ eternitate, vanitatis veritate pro certissimâ veritate, studij partium pro individuâ charitate, superbi, fallaces, invidi effecti sunt. Et cap. 6: Proinde causa beatitudinis angelorum ea verissima reperitur, quod ei adherent qui summè est. Cum verò causa miseriæ malorum angelorum quæritur, ea meritò occurrit, quod ab illo qui summè est averti, ad se ipsos conversi sunt, qui non summè sunt: et hoc vitium quid aliud quàm superbia nuncupatur? Initium quippe omnis peccati, superbia, Eccli. 10. Noluerunt ergo ad illum custodire fortitudinem suam; et qui magis essent, si ei qui summè est adhererent, se illi præferendo, id quod minus est prætulerunt. Hic primus defectus et prima inopia primumque vitium illius naturæ, quæ ita creata est, ut nec summè esset, et tamen ad beatitudinem habendam eo qui summè est frui posset, et quo aversa, non quidem nulla, sed tamen minus esset, atque ob hoc misera fieret.

Primum etiam primi hominis primæque mulieris peccatum superbia fuit. Unde Tob. 4 dicitur: Superbiam nunquam in tuo sensu, aut in tuo verbo dominari permittas: in ipsâ enim initium sumptis omnis perditæ.

Hinc S. Augustinus lib. 14 de Civitate Dei, cap. 13, de primis parentibus loquens : *In occulto, inquit, mali esse ceperunt, ut in apertam inobedientiam laberentur. Non enim ad malum opus perveniretur, nisi processisset mala voluntas.* Porro male voluntatis initium quod potuit esse nisi superbia? Initium enim omnis peccati superbia est... Non malum ergo opus factum est, id est, illa transgressio, ut cibo prohibito vescerentur, nisi ab eis qui jam mali erant : neque enim fieri ille fructus malus nisi ab arbore mala. Ut autem esset arbor mala, contra naturam factum est : quia nisi vitio voluntatis, quod contra naturam est, non itaque fieret. Sed vitio depravari, nisi ex nihilo facta natura non posset. Ac per hoc ut natura sit, ex eo habet quod à Deo facta est ; ut autem ab eo quod esse deficiat, ex hoc quod ex nihilo facta est. Nec sic deficit homo, ut omnino nihil esset : sed ut inclinatus ad se ipsum minus esset, quam erat, cum ei quod summè est inhærebat. Relicto itaque Deo, esse in semetipso, hoc est, sibi placere, non jam nihil esse est, sed nihilo propinquare. Unde superbi secundum Scripturas sanctas alio nomine appellantur sibi placentes... Manifesto ergo apertoque peccato, ubi factum est quod Deus fieri prohibuerat, diabolus hominem non cepisset ; nisi jam ille sibi ipsi placere cepisset. Hinc enim et delectavit quod dictum est, Genes. 3 : Eritis sicut Dii. Quod melius esse possent summo veroque principio coherendo per obedientiam, non suum sibi existendo principium per superbiam. Dii enim creati, non sua veritate, sed Dei veri participatione sunt Dii. Plus autem appetendo, minus est : qui diem sibi sufficere diligit, ab illo qui ei verè sufficit, deficit. Illud itaque malum, quo cum sibi homo placet, tanquam sit et ipse lumen, avertitur ab eo lumine, quod ei si placeat et ipse sit lumen : illud, inquam, malum processit in abdito, ut sequeretur hoc malum quod perpetratum est in aperto. Verum est enim quod scriptum est Proverb. 16 : Ante ruinam exaltatur cor, et ante gloriam humiliatur. Illa prorsus ruina quæ fuit in occulto, præcedit ruinam quæ fit in manifesto, diem illa ruina esse non putatur. Ex his evidens est superbiam esse primum omnium peccatum.

Jam verò quod gravissimum et maximum omnium, non quidem ratione conversionis ab bonum creatum (quia celsitudo, quam superbus inordinatè appetit, non habet maximam repugnantiam cum bono virtutis), sed ratione aversionis à Deo, inde probat S. Thomas, secundà secundæ, quæst. 162, a. 6 : *Quia in altis peccatis homo à Deo avertitur, vel propter ignorantiam, vel propter infirmitatem, sive propter desiderium cuiuscunque alterius boni. Sed superbia habet aversionem à Deo, ex hoc ipso quod non vult Deo et ejus regulæ subjici.* Unde Boetius ait : *Cum omnia vitia fugiant à Deo, sola superbia se Deo opponit.* Hinc Deus superbis resistit, ut dicitur Jacobi 4. Quamobrem averti à Deo et ejus præceptis, quod est quasi consequens in altis peccatis, per se ad superbiam pertinet, cuius actus est Dei contemptus, inquit S. Thomas. Unde et alia peccata graviora facit superbia. Nam infidelitatis peccatum gravius est, si ex superbia et contemptu procedat, quam si ex ignorantia vel infirmitate. Idemque de desperatione, et aliis

dicendum est cum S. Thomà in responsione ad secundum.

Haec doctrina ex S. Augustino sumpta est lib. de Sanctà Virginitate, cap. 50 : *Quoniam, inquit, etiam satagentibus vigilantibusque ne peccent, inbrepunt quodammodo ex humanà fragilitate peccata, quamvis parva, quamvis pauca, non tamen nulla ; eadem ipsa sunt magna et gravia, si eis superbia incrementum et pondus adjecerit : à sacerdote autem quem habemus in cælis, si pià humilitate perimantur, totà facilitate purgantur.* Hinc S. Ambrosius sermone in Psalmum 118 in illa verba : *Superbi iniquè agebant usquequaque, ait : Maximum peccatum in homine superbia est ; quandoquidem inde natiuitatis nostri origo delicti. Hoc telo nos primùm diabolus vulneravit, et percussit. Nam nisi homo serpentis persuasionem ceptus, sicut Deus esse voluisset... nunquam feratis culpæ ad nos transisset hereditas. Et quid de homine dicam? Ipse diabolus per superbiam naturæ suæ amisit gratiam. Denique diem dicit : Ponam thronum meum super nubes, et ero similis Altissimo, consortiis excidit angelorum : cuius criminis digno mercede damnatus, hominem sibi participem requisivit, in quem consortium suæ transfunderet offensæ. Quid igitur hoc peccato potest esse deterius, quod à Dei cepit injurià? Ideoque Scriptura dicit : Dominus superbis resistit. Tanquam suæ contumeliæ propulsator, veluti quoddam suscepit adversus superbiam specialè certamen ; tanquam dicat : Meus iste adversarius est, qui me læcessit, mihi debetur ista congressio. Unde et Apostolus multiplici culpæ materiam esse superbiam declaravit, dicens de hæretico 1 ad Timoth. 6 : « Non acquiescit ei, quæ secundum pietatem est, doctrinæ : superbus est, nihil sciens, sed languens circa quæstiones et pugnas verborum : ex quibus oriuntur invidiæ, contentiones, blasphemicæ, suspiciones malæ, conflictationes hominum mente corruptorum, et qui veritate privati sunt, existimantium quæstum esse pietatem. » Quætorum itaque expressit causam esse delictorum superbiam? Unde David commendare volens devotionem suam nullà superbiorum iniquitate attentam, ait : « Superbi iniquè agebant nimis. » Non solum iniquitatem agentium, sed etiam nimiam iniquitatem pariter declaravit, quæ conveniret superbis : quorum ne aliquo tentaretur contagio, audi alibi dicentem : Superbo oculo et insatiabili corde, cum hoc non edebam. Quod ait S. Ambrosius Deum tanquam suæ contumeliæ propulsatoris superbis resistere, confirmant verba illa Job. 13 : *Tendit adversus Deum manum suam, et contra Omnipotentem roboratus est. Cucurrit adversus eum erecto collo, et pingit cervicem armatus est.* Hinc S. Augustinus Enarratione in psalmum 18, explicans hunc versum : *Si mei non fuerint dominati, tunc immaculatus ero, et emundabor à delicto maximo, ait : Delictum magnum arbitror esse superbiam. Quæritis quomodo magnum sit hoc delictum, quod deiecit angelum, quod ex angelo fecit diabolum, etque in æternum interclusit regnum calorum? Magnum hoc delictum est, et caput atque causa omnium delictorum. Scriptum est enim Ecclesi. 10 : Initium omnis peccati superbia. Et ne quasi leve aliquid contem-**

nas, initium, inquit, superbiæ hominis apostatare à Deo. Non leve malum est hoc vitium, fratres mei: Huic vitio in his personis, quas videtis amplas, displicet humilitas christiana. Propter hoc vitium dedignantur colla subdere jugo Christi; obligati arcibus jugo peccati. Non enim servire non eis continget: Nam nolunt servire, sed eis expedit servire. Nolendo servire, nihil aliud agunt, quam ut bono Domino non serviant, non ut omnino non serviant: quia qui noluerit servire charitati, necesse est ut serviat iniquitati. Ab hoc vitio, quod est caput omnium vitiorum, quia inde cætera vitia nata sunt, facta est apostasia à Deo, eunte animà in tenebras, et malè utente libero arbitrio, peccatis etiam cæteris consecutus: et substantiam suam dissiparet cum meretricibus vivens prodigè, et per egestatem fieret pastor porcorum, qui erat socius angelorum. Propter hoc vitium, propter hoc magnum superbiæ peccatum, Deus humilis venit. Hæc causa, hoc peccatum magnum, iste ingens morbus animarum, omnipotentem medicum de celo deduxit, usque ad formam servi humiliavit, contumeliis egit, ligno suspendit, ut per salutem tantæ medicinæ curetur hic tumor.

Porrò ex vi pretioque medicinæ, morbi magnitudo restimanda est. Quia nos superbia vulneraverat, humilitas fecit sanos. Venit humilis Deus, ut à tanto superbiæ vulnere cararet hominem... Comprehensus est à Judæis, insultatum est ei. Audistis cum Evangelium legeretur, quid dixerunt, et cui dixerunt: Dæmonium habes, et ille non dicit: Dæmonium habetis vos, quia vos in peccatis vestris estis, et diabolus possidet corda vestra. Non hoc dixit, quod si diceret, verum diceret, sed non erat tempus ut hoc diceret, ne non veritatem prædicare, sed maledictum reddere videretur. Dimisit quod audivit, quasi non audisset. Medicus enim erat, et phreneticum curare venerat. Quomodo medicus non curat quicquid audiat à phrenetico, sed quomodo convalescat et fiat sanus phreneticus; nec si et pugnum ab illo accipiat curat; sic et Dominus ad ægrotum venit, ad phreneticum venit, ut quicquid audiret, quicquid passus esset, contemneret, hoc ipso eos docens humilitatem, ut humilitate docti sanarentur à superbiâ, inquit S. Augustinus in Enarratione in Psalmum 55: Inter omnes igitur lapsus hominum, inter omnia commissa peccantium, nulla est gravior quam superborum ruina; maxime cum ipsa elatio in Dei tendat injuriam; inquit auctor epistolæ ad Demetriadem, inter opera S. Prosperi editæ.

Superbiæ gravitas hinc etiam demonstratur, quòd ad convincendam et sanandam hominum superbiâ; Deus permittit interdum ut superbi ruant in peccata carnalia, quæ majoris turpitudinis sunt et infamix; ut S. Isidorus Hispalensis observat lib. 2 Sententiarum, cap. 58, S. Augustino præeunte, lib. 15 de Civitate Dei, cap. 13: Audeo dicere, inquit, superbis esse utile cadere in aliquod apertum manifestumque peccatum, unde sibi displiceant, qui jam sibi placendo occiderant. Salubrius enim Petrus sibi displicuit, quando flevit, quam sibi placuit, quando præsumpsit. Hoc dicit et sacer Psalmus 82: Imple facies eorum ignominia, et quærent nomen tuum, Domine; Id est, ut tu eis pla-

ceas quærentibus nomen tuum, qui sibi placerent quærendo suum. Hinc, inquam; demonstratur superbiæ gravitas. Sicut enim medicus sapiens in remedium majoris morbi patitur infirmum in leviores morbum incidere; ita etiam Deus in remedium superbiæ permittit ut homines in alia peccata labantur, inquit S. Thomas. Hinc S. Gregorius lib. 55 Moralium, cap. 11: Qui de virtute se extollit, per vitium ad humilitatem redit... Quia ergo nos de medicamento vulnus fecimus, fecit ille de vulnere medicamentum, ut qui virtute percutimur, vitio curemur; ut qui humilitatem currentes fugimus, ei saltem cadentes hæreamus.

ARTICULUS VI. De superbia vitiorum omnium periculosissimum.

Primo, quia in virtutes omnes grassatur, et datâ ex bonis operibus occasione nascitur. Secundo, quia justis maxime insidiatur ut eos dejiciat. Tertio, quia ultima destruitur in hominis animo. In virtutes omnes grassari superbiâ, docet S. Gregorius lib. 34 Moralium, cap. 13: Alia vitia, inquit, eas solummodo virtutes impetunt, quibus ipsa destruantur, ut videlicet ira patientiam, gastrimargia (sive gula) abstinentiam, libido continentiam expugnet. Superbia autem nequaquam unius virtutis extinctione contenta, contra cuncta animæ membra se erigit, et quasi generalis ac pefissifer morbus corpus omne corrumpit: ut quicquid illâ invadente agitur, etiamsi esse virtus ostenditur, non per hoc Deo, sed soli vanæ gloriæ servitur. Quasi enim tyrannus quidam obsessam civitatem intercipit, cum mentem superbia irrumpit; et quò ditiores quemque ceperit, eo in dominio durior exarsit: quia quò amplius res virtutis sine humilitate agitur, eò latius ista dominatur. Hinc S. Isidorus lib. 2 Sententiarum cap. 58 superbiâ vocat ruinam omnium virtutum. Quòd autem datâ ex bonis operibus occasione nascatur, et res perspicua est, et à S. Augustino confirmata epistolâ 211, aliàs 109: Alia, inquit, quæcumque iniquitas in malis operibus exercetur ut fiant: superbia verò etiam bonis operibus insidiatur ut pereant. Et epistolâ 118, aliàs 56: Vitia quippe cætera in peccatis, superbia verò etiam in rectè factis timenda est, ne illa quæ laudabiliter facta sunt, ipsius laudis cupiditate amittantur.

Justis maxime superbiâ insidiari, ut eos dejiciat, agnoscebat David Psalmo 58, Deum in hunc modum orans: Non veniat mihi pes superbiæ, et manus peccatoris non moveat me. Quem locum S. Augustinus sic explicat: Certè jam dicit: Sub umbraculo alarum tuarum sperabunt filii hominum, et inebriabuntur ab ubertate donis tuæ. Cum ceperit quisque isto fonte uberius irrigari, caveat ne superbiat... Si enim venerit pes superbiæ, movet manus peccatoris. Quæ est manus peccatoris? Malè suadentis operatio. Factus es superbus? Citò te corrumpit, qui malè suadet. Humilis figure in Deo; et non valde cures quid tibi dicatur... Serva quod intus est, et non timebis foris. Quare autem valde hoc times, quasi diceretur: Ibi, inquit, ceciderunt omnes qui operantur iniquitatem; ut venirent ad illam abyssum, de qua dictum est. Proverb. 18: Judicia tua sicut abyssus multa; ut ad illud profundum pervenirent, ubi peccatores

qui contemnunt, ceciderunt... Ubi primò ceciderunt? In pedo superbiæ. Audite pedem superbiæ: Qui cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt, Rom. 1. Venit ergo illis pes superbiæ, unde venerunt in profundum. Tradidit illos Deus in concupiscentias cordis eorum, facere quæ non conveniunt. Radicem peccati, et caput peccati timuit, qui dixit: Non veniat mihi pes superbiæ. Quare illum pedem dixit? Quia superbiendo Deum deseruit, et discessit: pedem ipsius, affectum ipsius dixit. Non veniat mihi pes superbiæ, et manus peccatoris non moveat me; id est, opera peccatoris non me dimoveant à te, ut imitari illa velim. Quare autem contra superbiam hoc dicit: Ibi ceciderunt qui operantur iniquitatem? Quia qui modò iniqui sunt in superbiâ ceciderunt, Ideò eam cautam faceret Dominus Ecclesiam, ait: Illa tunc observabit caput, et tu ejus calcaneum, Genes. 3. Serpens observat quando tibi veniat pes superbiæ, quando labaris, ut deiciat: tu autem caput ejus observa: INITIUM OMNIS PECCATI SUPERBIA. Superbia scilicet dupliciter spectari potest, primò, ut à demone inspirata, quâ ratione caput est corporis peccati, cum vitiorum omnium malitiam contincat, sicut totum serpentis venenum in capite includitur. Secundò, ut ab homine concepta, quâ ratione infamis illius corporis pes est; cum superbus inferiores conculcet, æquales spernat, superiores dejicere conetur.

Justi itaque perpetuò vigilare debent ne obrepant superbia, ut enim docet S. Augustinus, lib. de Naturâ et Gratia, cap. 27, Deus superbiæ malum non citò sanât, ne de ipsâ superbiâ devictâ infelix homo superbia. Ipsam, inquit, superbiâ, quæ et in rectè factis animo insidiatur humano, non citò Deus sanat, pro quâ sanandâ illi piæ animæ cum lacrymis et magnis gemitibus supplicant, ut ad eam superandam et quodammodo calcandam et obterendam, dexteram conantibus porrigat. Ubi enim lætatus homo fuerit, in aliquo bono opere se etiam superasse superbiâ, ex ipsâ lætitiâ caput erigit, et dicit: Ecce ego vivo, quid triumphas? Et idèd vivo quia triumphas? Ante tempus enim forsusc de illâ quasi triumphare delectat, cum extrema ejus umbra de illo meridia absorbibitur, qui Scripturâ dicente promittitur: Et educet quasi lumen justitiam tuam, et judicium: tuum sicut meridiem. Hinc justis semper timentum Apostolus ait: Cum timare, inquit, et tremore vestram salutem operamini. Et Psalm. 2, dicitur: Servite Domino in timore, et exultate et cum tremore. Apprehendite disciplinam, ne quando irascatur Dominus, et pereatis de viâ justâ, cum exarserit in brevi ira ejus. Non ait: Ne quando irascatur Dominus, et non vobis ostendat viam justam; sed jam illic ambulantes sic terere potuit ut diceret: Ne pereatis de viâ justâ. Unde? Nisi quia superbia etiam in ipsis rectè factis cavenda est, id est, in ipsâ viâ justâ, ne homo diu quod Dei est deputat suum, amittat quod Dei est, et redeat ad suum.

Tandem, inquit S. Augustinus, Enarratione 4 in Psalmum 18: Verè ille immaculatus est, qui etiam hoc delicto caret: quia hoc est ultimum redeuntibus ad Deum, quod recedentibus primum fuit.

Concinit S. Prosper Epigrammate 84:

Quâ primùm in mortem est homo pulsus fraudâ
Hanc illi extremam bella peracta movent. [maligni,
Sublimes ut cum palmis clarasque coronas
Sumpserit, atque hostem subdidit pedibus;
Virtuti propriæ velit assignare triumphum,
Non Domino, cujus natus opusque fuit.

ARTICULUS VII.

Quot superbiæ species? et quando sit peccatum mortale?

Quatuor superbiæ species sive modos explicat S. Thomas, secundâ secundæ, quest. 162, a. 4. Prima est, cum aliquis existimat se à seipso habere bona sive corporis, sive animæ, sive naturalia, sive supernaturalia: Psalm. 11: Qui dixerunt: Linguam nostram magnificabimus, labia nostra à nobis sunt, quis noster Dominus est? Job 11: Vir vanus erigitur in superbiâ, et quasi pullam onagri se liberum putat. Altera, cum aliquis agnoscit quidem se à Deo accepisse bona quæ habet, sed ea meritis suis tribuit, vel ita apud se existimando, aut volendo ut alii ita sentiant; vel opere externo ita se gerendo, ac si meritis suis illa consecutus esset; vel illa sic habere desiderans, aut dolens quod ita non habeat. Tertiâ est, arrogare sibi ea bona quæ verè non habet, conjuscumque sint generis, idque sive in suâ, sive in aliorum opinione, seu opere, seu desiderio. Quarta est, cum aliquis despectis cæteris videri satagit ut peroptat singulariter habere quod habet, aut aliis scientiâ, virtute, aliisque sive corporis, sive animi dotibus, sive nature, sive gratiæ, sive fortune, ut ita loquar muneribus antecellere.

Ut autem aliquis peccet primâ vel secundâ specie superbiæ, minimè necesse est ut persuasum habeat, judicetque, aliquod bonum esse quod non est à Deo, vel gratiam hominibus pro meritis dari; quod pertinet ad infidelitatem; sed quæ ex inordinato appetitu propriæ excellentiæ ita de bonis suis gloriatur, ac si ea à se haberet, vel ex meritis propriis. Ita respondet S. Thomas ad primum.

Divisionem illam superbiæ sumpsit S. Thomas ex S. Gregorio lib. 25 Moralium, cap. 4, cujus hæc sunt verba: Quatuor sunt species quibus omnis tumor arrogantium demonstratur: cum bonum aut à semetipsis habere se estimant; aut si sibi datum desuper credunt, pro suis se hoc accepisse meritis putant; aut certè cum jactant se habere quod non habent; aut despectis cæteris singulariter videri appetunt habere quod habent. A semetipso enim bonum se habere jactabat, cui per Apostolum dicitur: 1 Cor. 4: « Quid enim habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non accepisti? » Rursus non dari nobis bonum gratiæ pro nostris præcedentibus meritis crederemus, idem Apostolus admonet dicens Ephes. 2: « Gratia estis salvati per fidem, et hoc non ex vobis, sed Dei donum est, non ex operibus, ut ne quis gloriatur. » Qui etiam de semetipso ait 1 ad Timoth.: « Qui prius sui blasphemus, et persecutor, et contumeliosus, sed misericordiam consecutus sum. » Quibus verbis aperte declarat, quod gratia non pro meritis

tribuitur, dum ex se ipso docuit et quid de malitiâ meruit, et quid de benevolentia accepit. Rursim nonnulli factant se habere quod non habent, sicut divinâ voce per Prophetam de Moab dicitur Jerem. 48: « Superbia ejus et arrogantiam ejus ego novi, et quod non sit juxta eum virtus ejus. » Et sicut angelo Ecclesiae Laodicæ dicitur Apoc. 5: « Quia dicis quod dives sum, et locupletatus, et nullus ego; et nescis quia tu es miser, et miserabilis, et pauper, et cæcus, et nudus. » Rursim nonnulli despectis cæteris, videri appetunt singulariter bonum habere quod habent. Luc. 18, Unde et Pharisæus idcirco de Templo obsequio justificatione descendit, quia bonorum operum merita sibi quasi singulariter tribuens, oranti Publicano se pretulit. Sancti quoque Apostoli ab hoc elationis vitio revocantur, qui de prædicatione redeuntes, cum elati dicerent: « Domine, in nomine tuo etiam dæmonia nobis subiecta sunt, » Luc 10; ne de hæc miraculorum singularitate gauderent, illic, eis respondit Dominus: *Videbam Satanam velut fulgur de caelo cadentem.* « Et mirè Dominus, ut in discipulorum cordibus elationem premeret, mox judicium ruinæ retulit, quod ipse magister elationis accepit: ut in auctore superbiæ discederet, quid de elationis vitio formidarent. In hæc itaque arrogantia quartâ specie crebrò humanus animus labitur: ut id quod habet, habere se singulariter gloriatur. In quâ tamen similitudine diaboli cæ vicinijs appropinquat: quia quisquis bonum se habere singulariter gaudet, quisquis videri sublimior cæteris querit, illum imitatur, qui despecto bono societatis angelorum, sedem suam ad aquilonem ponens, et Altissimi similitudinem superbè appetens, per iniquum desiderium quasi ad quoddam culmen conatus est singularitatis erumpere. » Isai. 14.

Quatuor illæ superbiæ species sunt peccata mortalia, si ex deliberatâ voluntate procedat superbiæ motus. Tertiam tamen et quartam ob levitatem materiae quandoque à peccati mortalis labe excusari non ignobiles theologi censent. Nam si cum gravi Dei irreverentiâ, vel gravi damno aut contemptu proximi conjunctæ sint, lethalia esse peccata minimè dubium est: verbi gratiâ, si quis de dotibus ad Ecclesie regimen, vel ad gerendos magistratus necessariis, quibus tamen destitutus est, ad ecclesiasticas dignitates, vel publica munera capessenda gloriatur. Si quis se locupletissimum simulat, ac talem haberi malis artibus curet, in amplissimam ac ditissimam familiam nubat cum reverè sit inops. Si quis ne à familiæ suæ claritate degenerare videatur, ingentia debita contrahat, quibus solvendis se non satis futurum prævidet. Si quis ita fortunæ bonis, aut potentiâ, scientiâ, vel aliis Dei donis insolescat, ut ad excellentiam propriam velut ad finem ultimum actiones suas dirigat, divinam legem transgredi, proximosque conculcare paratus ut excellentiam suam, vel conceptam de illius singularitate opinionem tueatur. Hinc Salomon Proverb. 30, Deum ita precatur: *Mendicitatem et divitias ne dederis mihi: tribue tantum victui meo necessaria, ne*

fortè satiatus illicitarum ad negandum, et dicam: Quis est Dominus?

Ad illas superbiæ species pertinent, quæ S. Augustinus scribit lib. 2 Confessionum, cap. 39: *Etiam intus est alius in eodem genere tentationis malum, quo inanescunt qui placent sibi de se, quamvis aliis vel non placeant, vel displiceant, nec placere affectent cæteris. Sed sibi placentes multum tibi displicent, non tantum de non bonis quasi bonis, verum etiam de bonis tuis quasi suis; aut etiam sicut de tuis, sed tanquam ex meritis suis; aut etiam sicut ex tuâ gratiâ, non tamen socialiter gaudentes, sed aliis invidentes ea.*

Plures alias superbiæ species seu modos alii Patres assignant; S. Hieronymus ingrati animi vitium; S. Augustinus lib. 14. de Civitate Dei, cap. 44, excusationem peccati commisi; S. Bernardus duodecim gradus superbiæ totidem humilitatis gradibus oppositos, scilicet curiositatem, mentis levitatem, ineptam lætitiâ, jactantiâ, singularitatem, arrogantiam, præsumptionem, defensionem peccatorum, simulatam confessionem, rebellionem, libertatem, peccandi consuetudinem. Verum ingrati animi vitium ad primam speciem revocatur. Ingratus enim est, qui sibi tribuit quod alteri debet. Excusatio peccati pertinet ad tertiam speciem: qui enim peccatum excusat, falsò sibi tribuit innocentie bonum. Duodecim denique gradus S. Bernardi, non solum superbiæ species, sed etiam quedam antecedentia et consequentia complectuntur, ut respondent S. Thomas, ad quartum, et Gersonius in Compendio theologiæ, tractatu de septem Vitijs capitalibus. Si quis præsumptionem quâ tendit homo ad assequendum quod supra se est, alteram superbiæ speciem esse dixerit, hanc objectionem occupavit S. Thomas, illam ad quartam speciem revocans, secundum quam aliquis vult cæteris antecipi. Denique si quis superbiâ in voluntate, in sermone; in opere distinxerit cum S. Anselmo, seu potius Eadimero in libro Similitudinum S. Anselmi, respondet S. Thomas, non tam species esse, quàm progressum cuiuslibet peccato communem, quod scilicet primò corde concipitur, deinde ore profertur, tertio opere perficitur.

Superbiæ materiam, hominumque superborum characteres præclare describit S. Gregorius, lib. 34 Moralium, cap. 18: *Elatio, inquit, alios ex rebus secularibus, alios verò ex spiritalibus possidet. Alter namque intumescit auro, alter eloquio, alter infinis et terrenis rebus, alter summis cælestibusque virtutibus: Una tamen eademque res ante oculos Dei agitur, quamvis ad humana corda veniens, in eorum obtutibus diverso amictu pulsetur. Nam cum is qui de terrenâ prius gloriâ superbiat, postmodum de sanctitate extollitur, nequam cor ejus elatio deseruit, sed ad eum consueta veniens, ut cognosci nequeat, vestem mutat. Sciendum quoque est, quod aliter hac præpositis, atque aliter subditos tentat. Prælato namque in cogitationibus suggerit, quia solo vitæ merito super cæteros exerevit... Ejusque mox mentem erigit, viles atque inutiles eos qui subjecti sunt, ostendit: ita ut nullum jam quasi dignum respiciat cui æquanimiter loquatur. Unde et mox mentis tranquillitas*

in iram vertitur: quia diem cunctos despiciit, diem sensum vitamque omnium sine moderamine reprehendit, tantum effrenatus se in iracundiam dilatat, quantum eos qui sibi commissi sunt, esse sibi indignos putat. At contra cum subjectorum cor superbia instigat, hoc summo pernititur agere, ut sua acta considerare funditus negligant, et semper tacitis cogitationibus rectoris sui iudices fiant: qui dum in eo quod reprehendere debeant, importunè respiciunt, in semetipsis quod corrigant nunquam vident. Unde et tanto atrocius pereunt, quanto à se oculos avertunt: quia in hujus vitæ itinere offendentes corrumpunt, dum alibi intendunt. Et quidem peccatores se asserunt, nec tamen tantum, ut tam noxiæ in regimine personæ traderentur. Et dum ejus facta despiciunt, diem præcepta contemunt, ad tantam usque insaniam devolvuntur, ut Deum res humanas curare non æstimant: quia ei qui quasi jure reprehenditur, esse se commissos dolent. Sæpè autem rectoris sui dictis protervè obviant, et eandem vocis superbiam libertatem vocant. Sic quippe elatio se quasi pro libertatis rectitudine obijcit, sicut sæpè se et timor pro humilitate supponit. Nam sicut plerique reticent ex timore, et tamen tacere se æstimant ex humilitate, ita nonnulli loquuntur per impatientiam elationis, et tamen loqui se credunt per libertatem rectitudinis. Aliquando autem subditi proterva quæ sentiunt, nequaquam produunt: et hi quorum loquacitas vix compescitur, nonnunquam ex solâ amaritudine intimi rancoris obmutescunt. Qui per dolorem mentis, proccacitatis suæ verba subtrahentes, cum malè loqui soleant, pejus tacent: quia cum peccantes aliquid de correctione audiunt, indignantes etiam responsiones verba suspendunt. Cum his quando asperè agitur, sæpè ad querelæ vocem de hæc ipsâ asperitate prosiliunt. Cum verò eos magistri sui blandè conveniunt, de hæc ipsâ humilitate quæ preventi sunt, gravitèr indignantur; et tanto eorum mens vastius accenditur; quantum consideratis infirma judicatur. Hi nimirum, quia humilitatem, quæ virtutum mater est, nesciunt, usum laboris sui perdunt, etiam si qua bona sunt, quæ operari videantur, quia surgentis fabricæ robusta celsitudo non figitur, quæ nequaquam per fundamenti fortitudinem in petrà solidatur. Soli ergo ruinæ crescit quod ædificant, quia ante molem fabricæ, humilitatis fundamina non procurant. Quos bene ab intimis proximis, si paucis in exterioribus ostendamus.

Cunctis namque superba apud se cogitatione tumentibus inest clamor in locutione, amariudo in silentio, dissolutio in hilaritate, furor in tristitiâ, inhonestas in actione, honestas in imagine, erectio in incessu, rancor in responsione. Horum mens semper est ad irrogandas contumelias valida, ad tolerandas infirma, ad obediendum pigra, ad lacessendos alios importuna, ad ea quæ facere et debet, et prævalet, ignava; ad ea autem quæ facere nec debet, nec prævalet, parata. Hæc in eo quod spontè non appetit, nullâ exhortatione flectitur; ad hoc autem quod latenter desiderat, querit ut cogatur; quia dum metuit ex desiderio suo vilescere, optat vim in ipsâ suâ voluntate tolerare.

ARTICULUS VIII.

Eripugnatricis superbiam humilitas. Ejus necessitas et excellentia.

Adversus superbiam pugnat humilitas, quæ à S. Bernardo, in tract. de Gradibus humilitatis, definitur virtus quæ homo verissimè sui agnitione sibi ipsi vilescit. A S. Thomâ secundâ secundâ, quæst. 161, a. 1: Virtus temperans et refrenans animum ne immoderatè tendat in excelsa. Magnanimitati non est opposita. Humilitas enim reprimit appetitum, ne tendat in magna præter rationem rectam. Magnanimitas autem animum ad magna impellit secundum rationem rectam, animumque firmat contra desperationem in rerum arduarum persecutione, ut docet S. Thomas. Humilitas est tuitissimus omnium virtutum thesaurus, inquit S. Basilus, Monast. Constit. cap. 7. In humilitate docuit Christus omnia fidei nomina et præmia contineri, inquit S. Hilarius in Psalm. 118. Humilitas compendium est omnium religionis christianæ præceptorum, ut docet S. Augustinus epistolâ 118, aliâ 56, ad Dioscorum, ubi cum præmisit, ipsos quoque Platonicæ gentis philosophos, paucis mutatis, quæ christiana improbat disciplina, invictissimo uni regi Christo piæ cervicis oportere submittere, et intelligere Verbum Dei hominè indutum, qui jussit, et creditum est, quod illi vel proferre meluebant; subdit: Hinc te, mi Dioscore, ut totâ pietate subdas velim, nec aliam tibi ad cæpessendam et obtinendam veritatem viam munias, quam quæ manita est ab illo qui gressuum nostrorum tanquam Deus vidit infirmitatem. Ea est autem prima humilitas, secunda humilitas, tertiâ humilitas, et quoties interrogares, hoc dicerem. Non quò aliâ non sint præcepta, quæ dicantur; sed nisi humilitas omnia quæcumque bene factimus, et præcesserit, et comitetur, et secuta fuerit, et proposita quam intreamur, et apposita cui adhaeremus, et imposita quæ repinamur, jam nobis de aliquo bono facto gaudentibus totum extorquet de manu superbia. Itaque sicut rhetor ille nobilissimus Demosthenes cum interrogatus esset quid ei primum videretur in eloquentiæ præceptis observari oportere, pronuntiationem dicitur respondisse; cum quæreretur quid secundo, eandem pronuntiationem; quid tertio, nihil aliud quam pronuntiationem dixisse. Ita, si interrogares, et quoties interrogares de præceptis christianæ religionis, nihil me aliud respondere nisi humilitatem liberet, etsi forte alia dicere necessitas cogeret. Humilitas est tota christianæ sapientiæ disciplina, inquit S. Leo sermone 7 de Epiphaniâ. Totâ victoria Salvatoris, quæ et diabolum superavit, et mundum, humilitate est concepta, humilitate est confecta. Hoc virtutis caput est: Ab eâ Christus beatitudines suas auspicatur: Beati, inquit Matth. 5, pauperes spiritu. Ipsum ad se Deum allicit: Ad quem enim inquit, Isai. 66, inspiciam, nisi ad mitem, et quietum, et humilem, et trementem sermones meos? Est et altare aurum, et ara spiritualis. Sacris crificium Deo spiritus contribulatus, et cor contribulatum, et humile, et trementem, et ara spiritualis. S. Joannes Chrysostomus homiliâ 48

in Matthæum. *Humilitas est omnium magistra virtutum, celestis ædificii firmissimum fundamentum, donum proprium atque magnificentum Salvatoris, inquit Cassianus, collatione 15, cap. 17. Humilitas est primus religionis introitus, sicut in mundum primus Christi ingressus, ut quicumque piè vult vivere, humiliter de se sentiat, inquit Arnoldus Bonævallis abbas, sermone de Nativitate Christi, inter S. Cypriani opera edito. Humilitas est ædificii spiritualis fundamentum, inquit S. Thomas, secundâ secundæ, quest. 161, a. 5, ad secundum. Ordinata, inquit, virtutum congregatio per quamdam similitudinem ædificio comparatur; et illud quod est primum in acquisitione virtutum, fundamento, quod primum in ædificio jacitur. Virtutes autem verè insunduntur à Deo. Unde primum in acquisitione virtutum potest accipi dupliciter: uno modo per modum removentis prohibens; et sic humilitas primum locum tenet; in quantum scilicet expellit superbiam cui Deus resistit, et præbet hominem subditum et patulum ad suscipiendum influxum divinæ gratiæ, in quantum evacuat inflationem superbiæ. Unde dicitur Jacob. 4.º: « Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. » Et secundum hoc humilitas dicitur spiritualis ædificii fundamentum. Alio modo est aliquid primum in virtutibus directè, per quod scilicet jam ad Deum acceditur. Primus autem accessus ad Deum est per fidem, secundum illud Hebr. 11: Accedentem ad Deum oportet credere. Et secundum hoc fides ponitur fundamentum nobilitiori modo quam humilitas. Ex S. Bernardo potissimum hæc sumpsit S. Thomas. Is enim lib. 5 de Consideratione, cap. 14, ait: Virtutum bonum quoddam ac stabile fundamentum humilitas. Nemp. si nutet illa, virtutum aggregatio nominis ruina est.*

Humilitatis necessitatem ad salutem æternam Christus non semel ostendit, cum hanc virtutem discipulis suis commendavit; Matth. 11: *Discite à me quia mitis sum, et humilis corde.* Non ait: *Discite à me mundum fabricare, aut mortuos suscitare; sed quia mitis sum et humilis corde.* O doctrinam salutarem! O magistrum Dominumque mortalium, quibus mors poculo superbiæ propinata atque transfusa est! inquit S. Augustinus lib. de sanctâ Virginitate, cap. 35. *Noluit docere quod ipse non esset, noluit jubere quod ipse non faceret. Video te, bone Jesu, oculis fidei, quos aperuisti mihi, tanquam in concione generis humani clamantem ac dicentem: Venite ad me, et discite à me. Quid, obscuro te, per quem facta sunt omnia, Fili Dei, et idem qui factus es inter omnia, Fili hominis, quid ut discamus à te, venimus ad te? Quoniam mitis sum, inquit, et humilis corde. Hucine redacti sunt omnes thesauri sapientiæ et scientiæ absconditi in te, ut hoc pro magno discamus à te, quoniam mitis es, et humilis corde? Itane magnum est esse parvum, ut nisi à te qui tam magnus es, fieret, disci omnium non posset? Ita plane. Non enim aliter invenitur requies animæ, nisi inquieto tumore digesto, quo magna sibi erat, quando tibi sana non erat. Audiant te, et veniant ad te, et mites atque humiles esse discant à te, qui misericordiam et veritatem tuam requirunt, tibi vivendo; tibi, non sibi.*

Virtutis ejusdem necessitatem docet Salvator, Matth.

18: *Amen dico vobis, nisi conversi fueritis, et efficiamini sicut parvuli, non intrabitis in regnum caelorum. Quicumque ergo humiliaverit se sicut parvulus iste, hic major est in regno caelorum.* Magnorum est ista pusillitas, superbia verò fallax est infirmorum magnitudo; qui ubi mentem possederit, erigendo dejicit, inflando evacuat, distendendo dissipat. *Humilis esse non potest nocens, superbus non potest esse innocens. Humilitatem illam loquor, quæ non vult perituris rebus excellere, sed æternum aliquid veraciter cogitat, quò non suis virtutibus, sed adjuta perveniat. Pià itaque humilitate servatâ, quæ in Scripturis sanctis sanctâ probatur infantia, securi eritis de immortalitate beatorum; tallum est enim regnum caelorum.* Verba sunt S. Augustini sermone 355, aliâs 20, inter homilias quinquaginta. Idem docet Dominus et magister noster, Matth. 23 et Luc. 18. *Omnis, inquit, qui se exaltat humiliabitur, et qui se humiliat exaltabitur.* Quam Salvatoris nostri sententiam S. Augustini verba præclare explicant, lib. 14 de Civitate Dei, cap. 13: *Bonum est, inquit, sursùm habere cor, non tamen ad se ipsum, quod est superbiæ; sed ad Dominum, quod est obedientiæ, qui nisi humilium non potest esse. Est igitur aliquid humilitatis mire modo quod sursùm faciat cor, et est aliquid elationis quod deorsùm faciat cor. Hoc quidem contrarium videtur, ut elatio sit deorsùm, et humilitas sursùm. Sed pià humilitas facit subditum superiori; nihil est autem superius Deo: et ideo exaltat humilitas, quæ facit subditum Deo. Elatio autem, quæ in vitio est, eo ipso quo respicit subjectionem, et cadit ab illo quo non est quidquam superius, et ex hoc erit inferius, et fit quod scriptum est, Psal. 72: Dejecisti eos dum alleverentur. Non enim ait, cum elati fuissent, ut prius extollerentur, et postea deicerentur, sed cum extollerentur, tunc dejecti sunt. Ipsum quippe extolli, jam dejecti est. Quapropter quod nunc in civitate Dei, et civitati Dei in hoc seculo peregrinanti maxime commendatur humilitas, et in ejus rege, qui est Christus, maxime prædicatur; contrariumque huic virtuti elationis vitium, in ejus adversario, qui est diabolus, maxime dominari, sacris litteris edocetur; profecto ista est magna differentia, quæ civitas utraque discernitur; una scilicet societas piorum hominum, altera impiorum, singula quæque cum angelis ad se pertinentibus, in quibus præcessit hæc amor Dei, hæc amor sui.*

Et sermone 96, aliâs de Diversis 47: *Omnes, inquit, delectat celsitudo; sed humilitas gradus est. Quid tendis pedem ultra te? Cadere vis, non ascendere. A gradu incipe, et ascendisti. Istum gradum humilitatis volebant attendere duo illi discipuli, qui dicebant, Marci 10: « Domine, jube ut unus nostrum in regno tuo se deat ad dexteram tuam, et alius ad sinistram tuam. » Sublimitatem quærebant, gradum non videbant. Dominus autem ostendit gradum. Quid enim respondit? « Potestis bibere calicem, quem ego bibiturus sum? » Qui queritis apicem sublimitatis, potestis bibere calicem humilitatis?*

Immensus sim, si cuncta testimonia recensere velim, quæ Christi doctrinam et præcepta de humilitate expriment. Fidem centurionis præcipuè laudavit, nec se invenisse in Israel dixit tantam fidem, quia ille tau

humiliter credidit, ut diceret : *Non sum dignus ut intres sub tectum meum*, Math. 8. Unde nec Matthæus ob aliud cum dixit accessisse ad Jesum, cum Lucas innuat eum non venisse, sed amicos suos misisse, nisi quia fidelissimâ humilitate magis ipse accessit, quam illi quos misit. Unde Psalmo 137 dicitur : *Excelsus Dominus, et humilia respicit, et alta à longè cognoscit*, utique tanquam non accedentia. Hinc et mulieri Chanaanæ dicit Math. 15 : *O mulier, magna est fides tua, fiat tibi sicut tu vis*; quam superius canem appellaverat, et pane filiorum indignam; quod illa humiliter accipiens dixerat : *Etiam Domine, nam et catelli edunt de micis quæ cadunt de mensâ dominorum suorum*. Unde quod assiduo clamore non impetrabat, humili confessione promeruit. Hinc et illi duo proponuntur orantes in templo, Luc. 18, unus Pharisæus, et alter Publicanus, propter eos qui sibi justi videntur, et spernunt cæteros; et enumerationi meritorum præfertur confessio peccatorum. Jam verò quod exiturus ad passionem lavit pedes discipulis, monuitque apertissimè ut hoc facerent condiscipulis atque conservis, quod eis fecisset magister et dominus, quantum commendavit humilitatem! Cai commendandæ etiam tempus illud elegit, quo eum proximè moriturum cum magno desiderio contuebantur, hoc utique præcipuè memoriâ retenturi, quod magister imitandus ultimum demonstrasset. Denique humilitavit semetipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. Ad Philipp. 4. Cum ergo Christianis omnibus custodienda sit humilitas, quandoquidem à Christo Christiani appellantur, *cujus Evangelium nemo intuetur, qui non eum doctorem humilitatis inveniat: tum maxime virtutis hujus sectatores et conservatores esse convenit, qui magno aliquo bono ceteris eminent*, secundum illud Eccli. 3 : *Quantò major es, tantò humilia te in omnibus, et coram Deo invenies gratiam*. Ita disserit S. Augustinus lib. de sanctâ Virginitate, cap. 33, indeque colligit, virgines cæteris humiliores esse debere, quia sancta virginitas magnum bonum est. *Quod bonum quantum magnam video, inquit idem doctor cap. 51, tanto ei, ne pereat furem superbiam pertimesco. Non ergo custodit bonum virginale, nisi Deus ipse qui dedit; et Deus charitas est*, 1 Joann. 4. *Custos ergo virginitatis charitas: locus autem hujus custodis humilitas. Ibi quippe habitat, qui dixit super humilem et quietum et trementem verba sua requiescere spiritum suum*.

Humilitatis excellentiam præclarè ostendit auctor elegantis epistolæ ad Demetriadem virginem, inter opera S. Prosperi, cap. 3 : *Prima ergo humilitatis ratio, inquit, in communis vitæ versatur officiis, quibus et divina clementia conciliatur, et societas humana connectitur. Multum enim ad roborandum dilectionem valet, cum secundum doctrinam Apostolicam, Rom. 12; invicem se homines honore præveniunt, et alteri alterum superiorem existimantes, amant servire subjecti, et nesciunt tumere prælati; cum et pauper divitem non sibi dubitat anteferre, et dives pauperem sibi gaudet æquare; cum et sublimes non superbiunt de claritate prosapiæ,*

et pauperes non extolluntur de communi ratione naturæ; cum denique non plus tribuitur magnis opibus, quam bonis moribus, nec major ducitur phalerata iniquorum potentia, quam rectorum inhonorata justitia. Ab hoc æquo et modesto jure concordia, in quo nullum de gradu superiore certamen, nec felicitas aut inflat propria, aut urit aliena, pulchre et mirabiliter à plerisque proficitur ad illam humilitatis fortitudinem, quæ et se extra omnem constituit dignitatem, et movit apta esse injuriis accipiendis, quam idonea repellendis. Et cap. 6 : *Cum Ecclesia Dei, quæ est corpus Christi, ita sit multimoda varietate contexta, ut in unum decorem etiam quæ non sunt paria currant; et de omni genere hominum, de omni gradu officiorum, de omni mensurâ operum, de omni qualitate virtutum fiat totius ædificationis inseparabilis connexio et indifferens pulchritudo, nec desit soliditati, quod non deficiat portioni, tantaque ibi sit pax tantaque concordia, ut non possit esse nisi omnium, quod est etiam singulorum, indubitanter apparet, copulatricem quamdam esse virtutem, quâ sibi confederatur et concinit multiplex Sanctorum unitas et speciosa diversitas.* Hæc autem virtus vera humilitas est; quæ inter quoslibet meritorum gradus nunquam sui potest esse dissimilis.

ARTICULUS IX.

Christianæ humilitatis officia.

Duo sunt præcipua Christianæ humilitatis officia: primum est, hominem Deo subicere; secundum, infra cæteros homines deprimerè. De primo ait S. Thomas, secundâ secundæ, quæst. 161, a. 2 : *Humilitas præcipuè videtur subjectionem hominis ad Deum*. Et certè nihil æquius quam ei subditum esse, ac ejus magnitudinem humillimâ submissione revereri, cujus respectu nihil sumus, et si quid sumus, ab ipso, in ipso, et per ipsum sumus. Isai 40 : *Omnes gentes quasi non sint, sic sunt coram eo, et quasi nihilum et inane reputatæ sunt ei. In ipso vivimus, movemur et sumus*, inquit Apostolus. Nihil boni ex nobis ipsis possumus, nec facere, nec velle, nam *Deus est qui operatur in nobis velle et perficere pro bonâ voluntate*, inquit S. Paulus; nec loqui : *nemo enim potest dicere : Dominus Jesus nisi in Spiritu sancto; nec saltem cogitare, quia non sumus sufficientes cogitare aliquid ex nobis, tanquam ex nobis, sed omnis sufficientia nostra ex Deo est*. De nostro non habemus nisi mendacium et peccatum; quidquid autem boni in nobis est, ab illo est, in quo nisi manserimus, et ille in nobis, nullum omnino fructum salutis ferre possumus. Unde Salvator ipse ait : *Sicut palmes non potest ferre fructum à semetipso, nisi manserit in vite; sic nec vos nisi in me manseritis. Ego sum vitis, vos palmites. Qui manet in me, et ego in eo, hic feret fructum multum, quia sine me nihil potestis facere*. Qui se fructum à semetipso ferre existimat, in vite non est, id est in Christo, adeoque non est Christianus, inquit S. Augustinus tractatu 91 in Joannem. Ut justificemur, misericordia

ejus nos prevenit, ut in justitiâ maneamus ac perseveremus, misericordia ejus nos subsequitur, idque omnibus diebus vite nostræ. Ad Deum igitur toto voluntatis affectu clamemus: *Fortitudinem meam ad te custodiam, quia Deus susceptor meus es, Deus meus, misericordia mea. Deus, in adjutorium meum intende; Domine, ad adjuvandum me festina. Deus meus, in auxilium meum respice, Deus auxilii mei, et spes mea in Deo est. Nonne Deo subjecta erit anima mea? Ab ipso enim salutare meum.*

De hæc subjectione S. Augustinus homiliâ 351, aliâ 50, inter homiliâs quinquaginta: *In rebus, inquit, visibilibus ut excelsus quisque contingat, in excelsum erigitur; Deus autem cum sit omnium excellentissimus, non elatione, sed humilitate contingitur. Unde Propheta dicit, Psal. 35: « Propè est Dominus omnibus qui obtulerunt eor. » Et iterum: « Excelsus Dominus, et humilia respicit, et excelsa à longè cognoscit. » Excelsus posuit pro superbia. Illa ergo respicit ut attollat; ista cognoscit, ut deiciat.... Quisquis itaque penitentiam recessit humilitatem, Deo propinquare non cogitat. Aliud est enim levare se ad Deum; aliud est levare se contra Deum. Qui ante illum se projicit, ab illo erigitur; qui adversus illum se erigit, ab illo proficitur. Alia est enim soliditas magnitudinis, alia est inætas inflationis. Qui foris tumescit, intus tabescit. Qui eligit abijci in domo Dei, magis quàm habitare in tabernaculis peccatorum, Psal. 83, eligit illum Deus ut inhabitet in atris ejus, et nihil sibi assumptem ille in animo hostilitatis assumit.*

Aliud christianæ humilitatis officium est hominem ceteris omnibus subicere, secundum illud Apostoli ad Philippenses cap. 2: *Nihil per contentionem, neque per inanem gloriam, sed in humilitate superiores sibi invicem arbitrantur.* Nam quia iniquus quisque inferiorem se omnem quem cognovit, putat, è diverso justas studet ut superioriorem quemlibet proximum attendat, inquit S. Gregorius lib. 54 *Moralium*, cap. 17. Ac ne dum se alii alter humiliat, iret alteri in elationem, bene utramque partem admonuit, dicens: *Superiores sibi invicem arbitrantur; ut in cogitationibus cordis et ego mihi illum præferam, et vicissim ille me sibi; ut cum ab utrâque parte cor inferius premitur, nullus ex impesso honore sublevetur.*

Cum autem humilitas in parte veritatis, non in parte falsitatis collocanda sit, ut docet S. Augustinus lib. de *Naturâ et Gratia*, cap. 34, opere pretium est explicare cum S. Thomâ, quâ ratione humilitas infra ceteros homines in propriâ opinione deprimere nos debet. Observat autem doctor Angelicus, secundâ secundæ, quest. 161, a. 3, duo in homine posse considerari, scilicet, *id quod est Dei, et id quod est hominis. Hominis autem est quicquid pertinet ad defectum; Dei est quicquid pertinet ad salutem et perfectionem, secundum illud Osee 13: Perditio tua, Israel: tantummodò in me auxilium tuum.* Cum igitur humilitas propè respiciat reverentiam quâ homo Deo subicitur, quilibet homo secundum id quod suum est, id est, secundum defectus quos in se cognoscit, si verè sit hu-

milis, debet et cuiuslibet proximo subicere quoniam ad id quod est Dei in ipso, id est, ipsum secundum Deum dona que in illo cognoscit et generatur; sibi ipsi antepone. Non autem hoc requirit humilitas, ut aliquis id quod est Dei in se ipso, subjiciat ei quod apparet esse Dei in altero, id est, ut dona Dei sibi collata existimet esse minora his que alteri collata sunt. Qui enim dona Dei participant, cognoscunt ea se habere, secundum illud 1 ad Cor. 2: *Ut sciamus quæ à Deo donata sunt nobis.* Et ideò absque præjudicio humilitatis, possunt dona, que ipsi acceperunt, præferri donis Dei que aliis collata videntur. Unde Apostolus ad Ephes. 3 ait: *Aliis generationibus non est agnitus filius hominum, sicut nunc revelatum est sanctis Apostolis ejus.*

Similiter non hoc requirit humilitas ut aliquis id quod est suum in se ipso, subjiciat ei quod est hominis in proximo, id est, ut peccata sua, vel defectus, cum manifestis aliorum peccatis ac defectibus comparans, se magis peccatorem quolibet alio existimet: cum Apostolus absque præjudicio humilitatis dicat, ad Gal. 2: *Nos naturâ Judæi, et non ex Gentibus peccatores.* Postest tamen, imò debet existimare quisquis verè humilis est, aliquid boni esse in proximo, quod ipse non habet, vel aliquid mali in se esse, quod in alio non est; ex quo se potest ei subicere per humilitatem. Quod ex S. Augustino confirmatur, lib. *Questionum octoginta trium*, questione 71: *Illud, inquit, cogitandum, nullum esse hominem qui non possit habere aliquod bonum, quod tu nondum habes, etiam latent, in quo sine dubio possit te esse superior. Quæ cogitatio ad contandendam et domandamque superbiam valet, ne arbitris, quoniam tua quedam bona eminent et apparent, ideò alterum nulla habere que lateant, et fortissè majoris ponderis bona, quibus te superat nescientem. Non enim falli nos, aut adulatione potius uti, Apostolus jubet, cum dicit, Philipp. 2: « Nihil per contentionem, neque per inanem gloriam, sed in humilitate mentis alter alterum existimantes superiores sibi. » Non hoc ita debemus existimare, ut non existimemus, sed nos existimare fugamus; sed verè existimemus aliquid occultum esse posse in alio, quo nobis superior sit, etiam si bonum nostrum, quo illo videmur superiores esse, non sit occultum. Istæ cogitationes deprimentes superbiam, et acuentes charitatem, faciunt opera fraternæ inticem, non solum apud amicos, sed etiam libentissimè sustineri.*

Hæc etiam ratione virgines hortatur lib. de sanctâ *Virginitate*, cap. 44, et 47, ne se mulieribus non tantum viduis, sed etiam conjugatis, que Dei præceptis pariter obediunt, antepone audeant. Quamvis enim virginitas etiam castis nuptiis, continentia connubio, fructus centenus tricens sit absque hesitatione præponendus: virgo tamen obediens et Deum timens, illi vel illi mulieri obediendi et Deum timentis se anteferre non audeat: *Alloquin non erit humilis, et Deus superbia resistit.* Quid ergo cogitabit? *Occulto scilicet dona Dei, que non nisi interrogatio tentationis, etiam in semetipso sœpeque declarat. Ut enim cetera toccam, unde scit virgo, quamvis sollicita que sunt Domini, quomodo*

placeat Domino, ne forte propter aliquam sibi incognitam mentis infirmitatem, nondum sibi matura martyrio, illa verò mulier cui se præferre gestiebat, jam possit bibere calicem dominicæ humilitatis, quem prius bibendum discipulis amatoribus sublimitatis opposuit... Certè nisi adsit tentatio, nulla doni hujus sit demonstratio... Ut ergo quisque non infletur, ex eo quod se pervidet posse, humiliter cogit et quòd ignorat aliquid prestantius se fortasse non posse; aliquos autem qui illud quo sibi gloriosè notus est, nec habent, nec prostentur, hoc quod ipse non potest posse. Ita servabitur non fallaci, sed veraci humilitate, honore mutuo prævenientes, Rom. 12, et alter alterum existimantes superiore sibi, Philipp. 2.

Accedit ratio altera, cur se homo magis Dei donis auctus infra alios deprimere veraci humilitate possit. (Neque enim simulare debet humilitatem, sed exhibere: nam simulatio humilitatis major peccata est.) Ea autem est cauta et vera cogitatio, omnia peccata sic habenda tanquam dimittantur, à quibus Deus custodit ne committantur, inquit S. Augustinus, cap. 41 ejusdem libri. Qui et cap. 51 converso ad virgines sermone ait: Quicquid mali Deo custodiende non committitis, tanquam remissum ab illo deputate: ne modicum vobis existimantes dimissum, modicum diligatis, et tendentes pectora Publicanos ruinosè jactantia contemnatis. De viribus vestris expertis cavete, ne, quia ferre aliquid potuistis, inflemini: de inexperitis orate, ne supra quàm potestis ferre tentemini. Existimate aliquos in occulto superiores, quibus estis in manifesto meliores. Cum aliorum bona fortè ignota vobis, benignè credantur à vobis, vestra vobis nota non comparatione minuuntur, sed dilectione firmantur: et quæ fortè adhuc desunt, tantò dantur facilius, quantò desiderantur humiliter. Perseverantes in numero vestro præbeant vobis exemplum, cadentes autem augeant timorem vestrum. Illud amate, ut imitemini: hoc lugete, ne inflemini.

Et sermone 90, aliàs 25, ex Homilii quinquaginta, duos homines statuit ac inter se comparat, unum qui plurima gravissimaque peccata commisit, alterum qui pauca et leviora. Tum ex sententiâ Salvatoris, cui minus dimittitur, minus diligit, Luc. 7, utillorem fuisse illi obijcit multitudinem et gravitatem peccatorum, ut illius charitas major esset ac ferventior. Objectionem autem solvit respondendo, inter debita dimissa numerari debere, quæ ille non commisit peccata, Deo regente, ac proinde istum non minus diligere debere Deum quàm illum. Illic multa commisit, et multorum debitor factus est: ille gubernante Deo pauca commisit. Cui deputat ille quod dimisit, huic et iste deputat quod non commisit. Adulter non fuit in illa tuâ vitâ præteritâ plenè ignorantia, nondum illuminatus, nondum bonum malumque discernens, nondum credens in illum qui te nescientem regebat. Hoc tibi dicit Deus tuus: Regebam te mihi, servabam te mihi. Ut adulterium non committeres, suavor defuit: ut suavor deesset, ego feci. Locus et tempus defuit: et ut hæc deessent, ego feci. Adfuit suavor, non defuit locus, non defuit tempus: ut non consentiret, ego terrui. Agnosce ergo gratiam ejus, cui debes et quod non admisisti. Mihi debet iste quod factum

est, et dimissum vidisti: mihi debes et tu quod non fecisti. Nullum est enim peccatum quod facit homo, quod non possit facere et alter homo, si desit Rector à quo factus est homo. Hinc lib. 2 Confessionum, cap. 7: Gratias tuæ deputo, inquit, et quæcumque non feci mala... Et omnia mihi dimissa esse fateor; et quæ meâ sponte feci mala, et quæ te duce non feci.

Ut primum christianæ humilitatis officium impleat homo, necessaria illi est notitia Dei, ut alterum, necessaria est cognitio sui. In duplici illâ cognitione summa salutis posita est. Nam quomodò non verè humiliabitur anima in hac verâ cognitione sui, cum se percepit oneratum peccatis; mole hujus mortalis corporis aggravatum, terrenis intricatum curis, carnalibus desideriorum fœce infectam, cæcam, curvam, infirmam, implicitam multis erroribus, expositam mille periculis, mille timoribus trepidam, mille difficultatibus anxiam, mille suspitionibus obnoxiam, mille necessitatibus ærummosam, proclivem ad vitia, invalidam ad virtutes? Unde huic jam extollentia occulorum, unde levare cupit? Nomen magis convertetur in ærumnâ suâ, diu configitur spina? Convertetur, inquam, ad lacrymas, convertetur ad plangentis et gemitus, convertetur ad Dominum, et in humilitate clamabit: Sana animam meam, quia peccavi tibi. Porro conversa ad Dominum recipiet consolationem, quia Pater est misericordiarum, et Deus totius consolationis.... Tali experimento et tali ordine salubriter innotescit Deus, cum prius se homo noverit in necessitate positum, et clamabit ad Dominum, et exaudiet eum, et dicet: Eruiam te, et honorificabis me: aque hoc modo erit gradus ad notitiam Dei cognitio sui. Verba sunt S. Bernardi sermone 56 in Cantica.

Quantum autem in externis humilitatis actibus, sicut in actibus virtutum cæterarum servanda sit moderatio, et idè cavere debeant qui alios regunt, ne se nimium deiciant exterius, ordinemque suum illos servare sit necessarium, ne apud eos, quos oportet esse subjectos, dum nimium servatur humilitas, regendi frangatur auctoritas, ut docet S. Augustinus in Regulâ, tamen in affectu animi, et propriâ opinione, debent se omnibus postponere, et subditorum pedibus coram Deo substernere etiam illi qui præsumt. Nec periculum est ullum si se interiori animi sensu nimis deprimant; grande verò malum, et horrendum periculum est, si vel modicè plus vero se extollant, si vel uni in suâ cogitatione se præponant, quem fortè illis parem Veritas iudicat, aut etiam superiorem. Quomobrem, inquit S. Bernardus sermone 37 in Cantica, noli te homo comparare majoribus, noli minoribus, noli aliquibus, noli uni. Quid scis enim, si unus ille quem fortè omnium vilissimum atque miserimum reputas, ejus vitam sceleratissimam ac singulariter scidissimam horres, et propterea illum putas spernendum, non modò præ te, qui fortè jam sobriè, et justè, et piè vivere te confidis, sed etiam præ cæteris omnibus sceleratis tanquam sceleratissimum, quid scis, inquam, si melior et te et illis, mutatione dexterae Excelsi, in se quidem futurus sit, in Deo vero jam sit? Et propterea non mediocrem, non vel penultimum, non ipsum saltem inter novissimos eligere locum

nos voluit; sed, recumbe, inquit, in novissimo loco, ut solus videlicet omnium novissimus sedeas, teque nemini non dico præponas, sed nec comparare præsumas.

Nec solum cognitione, sed et affectu nos omnibus postponere necesse est. Est enim humilitas, quam nobis veritas, parit, et non habet calorem: et est humilitas quam charitas format et inflamat. Atque hæc quidem in affectu, illa in cognitione consistit, inquit S. Bernardus sermone 42 in Cantica. Etenim tu, si temetipsum intus ad lumen veritatis et sine dissimulatione inspicias, et sine palpatione dijudices, non dubito quin humiliteris et tu in oculis tuis, factus viltor tibi ex hac verâ cognitione tua, quamvis necdum fortassè id esse patiaris in oculis aliorum. Eris igitur humilis, sed opere interim veritatis, et minimè adhuc de amoris infusione. Nam si veritatis ipsius, quæ te tibi veraciter atque salubriter demonstravit, sicut splendore illuminatus, ita affectus amore fuisses; voluisses procul dubio, quod in te est, eandem de te omnes tenere sententiam, quam ipsam apud te veritatem habere cognoscis. Sanè, quod in te est, dixerim; quoniam plerumque non expedit innotescere omnibus omnia quæ nos scimus de nobis; atque ipsâ veritatis charitate, et charitatis veritate vetamur palàm feri velle quod noceat agnoscanti. Alioquin si privato amore tui tentus deines pariter intra te iudicium veritatis inclusum, cui dubium est minus te veritatem diligere, cui proprium præfers vel commodum, vel honorem? Vides igitur non esse id ipsum, hominem de se ipso non altum jam sapere veritatis lumine redargutum, et humilibus spontè consentire, munere charitatis adjutum; illud enim necessitatis est, hoc voluntatis. Christus semetipsum exinanivit, formam servi accipiens, et formam humilitatis tradens: ipse se exinanivit, ipse se humiliavit, non necessitate iudicii, sed nostri charitate... Time Deum, et noli hanc rem pessimam facere, ut quem humilitas veritas, extollat voluntas: hoc enim resistere est veritati, hoc pugnare contra Deum. Magis autem accipies Deo, et sit voluntas subdita veritati, nec tantum subdita, sed et devota. Nonne Deo, inquit, subiecta erit anima mea? At parum est esse subjectum Deo, nisi sis et omni humanæ creaturæ propter Deum. Concinit S. Bernardo S. Thomas, secundâ secundæ, quæst. 161, a. 2: Cognitionis, inquit, proprii defectus pertinet ad humilitatem, sicut regula quædam directiva appetitûs; sed in ipso appetitû consistit humilitas essentialiter. Quomobrem, ut ait Richardus à S. Victore, lib. 2 de Eruditione interioris hominis, cap. 32: Humilis est, qui se ipsam apud semetipsum veraciter contemnit; humilior autem, qui se contemni ab aliis non refugit; humilissimus verò, qui contemptum sui non solum contemnit, sed et admodum concupiscit.

ARTICULUS X.

Christianæ humilitatis gradus.

Duodecim humilitatis gradus S. Benedictus in Regula, cap. 7, S. Bernardus tractatu singulari de Gradibus humilitatis inscripto, et S. Thomas, secundâ secundæ, quæst. 161, a. 6, recensent. — Primus est, timor Dei, et perennis præceptorum eius memoria, necnon consideratio æterni supplicii, Deum contem-

nentibus destinati, et vitæ æternæ Deum timentibus præparatæ, Ps. 17: Custodiri vias Domini, nec impiè gessi à Deo meo, quoniam omnia iudicia ejus in conspectu meo, et justitias ejus non repuli à me. Et ero immaculatus cum eo, et observabo me ab iniquitate meâ.— Secundus est abdicatio propriæ voluntatis ejusque ad divinam accommodatio, ut christianus dicere possit cum Christo Domino, Joann. 6: Non velle facere voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me.— Tertius est, ut christianus divini amoris impulsu omni obedientiâ se subdat majori, ac præcipuè præpositis, qui pervigilant quasi rationem pro animâ illius reddiduri, sicque Christum imitentur, qui humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis, Philipp. 2.— Quartus, ut in ipsâ obedientiâ duris et contrariis rebus, vel etiam quibuslibet irrogatis injuriis, tacitâ conscientiâ patientiam amplectatur, nec deficiat, sed in finem usque perseveret. Nam præceptum Domini in adversis et injuriis adimplentes, percussi in maxillâ præbent et aliam; auferenti tunicam dimittunt et pallium; angariati milliario, vadunt et duo; cum Paulo apostolo falsos fratres, et persecutiones sustinent, et maledicentes se benedicunt.— Quintus est, ut pravas cogitationes in animum irrepentes, et mala clam commissa, humilii confessione conscientie suæ moderatori aperiat, ut illud Psalmi 34, in ipso impleatur: Delictum meum cognitum tibi feci, et injustitiam meam non abscondi. Dixi: Pronuntiabo adversum me injustitiam meam Domino, et tu remisisti impietatem peccati mei. Et illud Jacob 5: Confitemini alterutrum peccata vestra, et orate pro invicem ut saltemini.— Sextus est, ut abjectionem omnem, contemptumque sui æquo et labenti animo ferat, et in omnibus operibus sibi vocationis suæ statusque vi ac nomine injunctis, se operarum malum et inutilem existimet, secundum præceptum Salvatoris, Luc 47: Cùm fueritis omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite: Servi inutilis sumus; quod debuimus facere, fecimus.— Septimus est, ut omnibus se viliozem et inferiorem non solum linguâ pronuntiet, sed etiam intimo cordis credat affectu, dicens cum Propheta, Psal. 21: Ego autem sum vermis et non homo, opprobrium hominum, et abjectio plebis.— Octavus est, ut nihil agat, monachus quidem contra regulam et majorum exempla; Christianus verò quilibet præter id quod docet Evangelium, et quod Ecclesia proponit vel approbat. Nam Christiani omnes religiosi crucis sumus, secundum illud Tertulliani, Apologet. cap. 16: Qui crucis nos religiosos putat, consecraneus erit noster. Evangelium, et Ecclesiæ doctrina, regula nostra est, quam nos observaturos, in baptismo solemniter vovimus, cùm in sacramenti verba respondimus. Ad Philipp. 3: Verumtamen ad quod pervenimus, ut idem sapiamus, et in eadem permaneamus regula. Ad Gal. 6: Et quicumque hanc regulam secuti fuerint, pax super illos et misericordia, et super Israel Dei. Hæc est via Dei, via salutis, via pacis, via recta, via Sanctorum, via veritatis, via justitiae, via immaculata, via mandatorum et justificationum Dei, via æterna, in quâ ambulare debemus, nec dextrinam ad dexteram,

aut sinistram. — Nonus est, ut linguam coerceat, nec loquatur, nisi Dei gloria, rerumque suarum et proximi necessitas, silentium abruptere jubeat, persuasus in multiloquio non deesse peccatum, Proverb. 10, et quod vir linguosus non dirigetur in terrâ, Psalm. 159. Atque ita apud se statuens: *Dixi: Custodiam vias meas, ut non delinquam in lingua mea; Posui ori meo custodiam, Psalm. 38.*—Decimus est, ut non facile solvatur in risu et ineptam letitiam, divina illius sententia memor: *Fatus in risu exaltat vocem suam; vir autem sapiens vix tacite ridebit, Eccl. 21.* Christum humilitatis doctorem flevisse legimus, non risisse. — Undecimus est, ut, cum loquitur, leniter, sine risu, humiliter et cum gravitate pauca verba, et prudentia sale condita, non clamorâ, sed submissâ voce proferat, sacrorum illorum oraculorum memor: *Ne tenerè quid loquaris, neque cor tuum sit velox ad profereudum sermonem coram Deo, Ecclesiastici 5 et 10. Deus enim in caelo, et tu super terram; idcirco sicut pauci sermones tui... Verba oris sapientis gratia, et labia insipientis precipitabunt eum... Stultus verba multiplicat... Sapiens in verbis produci se ipsum... Labia imprudentium stulta narrabunt; verba autem prudentium statera ponderabuntur, Eccl. 20, 21.* — Duodecimus humilitatis gradus est, ut non solum animo, sed toto corporis habitu, in omni loco humilitatem prae se ferat, ut verè dicere possit cum Davide: *Domine, non est exaltatum cor meum, neque elati sunt oculi mei; neque ambulavi in magnis, neque in mirabilibus super me; et Apostoli monitum impleat, ad Philipp. 4: Modestia vestra nota sit omnibus hominibus.*

ARTICULUS XI.

Rationes ad humilitatem moventes.

Multa sunt quae ad humilitatem nos movent; tum maxime originis nostrae, ac multiplicis miseriae, tum corporis, cum animae consideratio; novissimorum deinde nostrorum memoria; Christi denique propter nos humiliatio. *Humiliatio tua, in medio tui, inquit Propheta. Humiliationis nostrae causas non est necesse ut extra nos ipsos queramus, siquidem illas intra nos gerimus. Pulvis enim et cinis sumus, Genes. 3: Pulvis es, et in pulverem reverteris. Genes. 18: Loquar ad Dominum meum, cum sim pulvis et cinis. Job. 15: Putredini dixi: Pater meus es, mater mea et soror mea, et vermis. Ecclesiastici 10: Quid superbit terra et cinis? Quae superbia causa homini, qui secundum corpus in ortu suo sperma foetidum est, in vitâ saccus stercoreum, post mortem cibus vermium? Quantam verò excitare debent humilitatis affectum miseriae et aegritudines animae, ignorantia, difficultas ad bonum agendum, et ad domandam concupiscentiam quae ad peccatum semper inclinât et illicit; peccata praeterita, quotidiana, occulta; ob quae consumpti essemus, nisi misericordia Dei magna nos prevenisset, Thren. 5: Misericordia Domini quid non excois consumpti? Denique Dei iudicia peccatoribus omnibus, ac praesertim superbis ammentia, et aeternae sortis nostrae ignorantia, magna nobis ad humilitatem incitamenta esse debent. Non solum enim nescit homo utrum in presenti, sed*

utrum in futuro amore vel odio dignus sit; nescit utrum in aera Domini triticum sit, an palea; nescit utrum permaneat ad coronam, vel ad flammam. Quamobrem Apostolorum principi obtemperare debet, scribenti, 1 Petri 5: *Humiliamini sub potenti manu Dei. Quid est homo? Homo natus de muliere, brevi vivens tempore, repletus multis miseriis. Natus de muliere, et ob hoc cum reatu; brevi vivens tempore, ideoque cum metu; et repletus multis miseriis, et propterea cum fletu; et verè multis, quia corporis et animae simul. Quid enim calamitate vacat nascenti in peccato, fragili corpore, et mente sterili? Verè ergo repletus, cui infirmitas corporis, et fatuitas cordis casualatur traduce cordis, mortis addictione.* Verba sunt S. Bernardi lib. 2 de Consideratione ad Eugenium, cap. 9. *Quid est homo? cæcus conceptus culpa, nesci miseria, vivere poena, mori angustia? Ad humilitatem fovendam consideret homo primordia et novissima sua. Cogita unde veneris, et erubescat; ubi sis, et ingemiscat; quò vadis, et contremisce,* inquit S. Bernardus sermone 12 de diversis. « Agnosce primordia tua, et erubescat comparatum te esse jumentis: me-
« morare novissima tua, et time ne abeas etiam post
« jumenta. Erubescat quòd pro consortio angelorum,
« consortium sortitus es pecorum, non modò in neces-
« sitatibus corporis, sed etiam in affectibus cordis....
« Eras aliquando gloria et honore coronatus consti-
« tutus super opera manuum Domini, incola paradisi,
« angelorum civis, et domesticus Domini Sabaoth.
« Hinc dejecisti te ipsum in has interiores tenebras,
« unde ad exteriores quoque et palpabiles tenebras
« ejiciendus eris aliquando, si non caves. Ecce unde
« venisti; vis nosse quò devenisti? In locum atque
« afflictionis. Siquidem vita tua inferno appropinqua-
« vit. Quid enim hic nisi labor, et dolor, et afflictio
« spiritus?... Sed novissima quae sunt? Mors, judi-
« cium, gehenna. Quid horribilius morte? Quid iudicio
« terribilius? Nam gehennâ nihil potest intolerabilius
« cogitari. Quid metuet, si quis ad ista non trepidat,
« non expavescit, non timore concutitur? »

De caelo cecidit ista sententia: NOSCE TE IPSUM, HOMO, inquit S. Bernardus, sermone 40 de Diversis. Vide si non et sponsus in amoris Cantico sponsa: idem loquitur: *Si ignoras te, ô pulchra inter mulieres, egredere et ab-
« post vestigia gregum. Cognitio porrò sul stat in tribus:
« Ut cognoscat homo quid fecit, quid meruit, quid amisit.
« Quid vilis, ô nobilis creatura, imago Dei, Creatoris
« similitudo, quàm carnem tuam illecebris carnalibus
« deturpare, et pro brevi voluptate torrentem perdere
« voluptatis? Quid furiosus, quàm rapi mentem irâ,
« superbiâ extolli, vexari invidia, anxietate torqueri?
« Recordare etiam quid merueris. Subeat memoriam
« tuam gehennalis olla, fornax ferrea magnae Babylo-
« nis, domus mortis, anxietatis domicilium, flamma-
« rum globus, acerbitas frigoris, tenebrae sempiternae.
« Considera ordinem tormentorum, tortorum facies,
« mutationem poenarum, miseriarum infinitatem, et
« poteris dicere: Melius erat mihi, si natus non fuis-
« sem. Reflecte oculos, et quid amiseris animadvertet.
« Reminiscere qualis sit civitas gloriosa, caelestis ha-*

« blatio, locus vitæ, suavitatis palatium, splendor
« gloriæ, gratiæ magnitudo, claritas infinita. Attende
« ordinem gaudiorum, gaudentium vultus præmio-
« rum vicissitudinem, multitudinem deliciarum, et
« poteris exclamare: *Qui te perdidit, totum perdidit,*
« *Domine Deus.* »

Verùm nihil efficacius movet ad humilitatem exem-
plo Christi, qui ad hoc natus est, vixit, passus et mor-
tuus est, ut humilitatem doceret. *Ad hoc,* inquit S. Gre-
gorius lib. 34 *Moralium*, cap. 18, *unigenitus Dei Filius*
formam infirmitatis nostræ suscepit; ad hoc invisibilis,
non solum visibilis, sed etiam despectus apparuit; ad
hoc contumeliarum ludibria, irrisuonum opprobria, pas-
sionumque tormenta toleravit, ut superbum non esse
hominem doceret humilis Deus. Quanta ergo humilitatis
virtus est, propter quam solam veraciter edocendam is,
qui sine astinatione magnus est, usque ad passionem
factus est parvus? Quia enim originem perditioni nostræ
superbia præbuit diaboli, instrumentum redemptionis
nostræ inventa est humilitas Dei. Hostis quippe noster
magnus inter omnia conditus, videri super omnia voluit
elatus. Redemptor autem noster magnus manens super
omnia, fieri inter omnia dignatus est parvus. Sed melius
et elationis causam detegimus, et fundamenta humilitatis
aperimus, si brevi commemoratione perstringimus quid
mortis auctor, quid vitæ Conditor dicat. Ille namque ait:
« In cœlum ascendam, » Isai. 14; *iste autem per Pro-*
phetam dicit, Psal. 87: « Repleta est malis anima mea,
« et vita mea inferno appropinquavit. » *Ille dicit:*
« Super astra cœli exaltabo solum meum, Zachar. 2. »
Iste humano generi à paradisi sedibus expulso dicit:
« Ecce venio cibus, et habitabo in medio tuo. » *Ille dicit:*
« Sedebo in monte testamenti, in lateribus Aquil-
« lohis. » *Iste dicit:* « Ego sum vernis, et non homo,
« opprobrium hominum, et abjectio plebis. » *Ille dicit:*
« Ascendam super altitudinem nubium, similis
« ero Altissimo. » *Iste:* « Cùm in formâ Dei esset,
« non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo,
« sed semetipsum exinaniavit, formam servi accipiens; »
« et per membra sua loquitur dicens: « Domine, quis si-
« milis tibi? » *Ille per membra sua loquitur dicens:*
« Nescio Dominum, et Israël non dimittam. » *Iste per*
semetipsum dicit: « Si dixero quia non novi eum, ero
« similis vobis mendax; sed novi eum, et sermonem
« ejus servo. » *Ille dicit:* « Mea sunt flumina, et ego
« feci ea. » *Iste dicit:* « Non possum à me facere quid-
« quam. » *Et rursum:* « Pater meus in me manens,
« ipse facit opera. » *Ille regna omnia ostendens, dicit:*
« Tibi dabo potestatem hanc universam et gloriam il-
« lorum, quia mihi tradita sunt, et cui voluero do illa. »
Iste dicit: « Calicem quidem meum bibetis, sedere
« autem ad dexteram vel ad sinistram meam, non est
« meum dare vobis, sed quibus paratum est à Patre
« meo. » *Ille dicit:* « Eritis sicut illi scientes bonum
« et malum. » *Iste dicit:* « Non est vestrum nosse
« tempora vel momenta quæ Pater posuit in suâ po-
« testate. » *Ille ut voluntas divina despiciet, et ut possit*
propria suaderi, dicit: « Cur præcepit vobis Deus ut
« non comederetis ex omni ligno paradisi? Scit enim

« Deus quod in quocumque die comederitis ex eo, aper-
« rientur oculi vestri; » *iste dicit:* « Non quero volun-
« tatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me. »
Ille per membra sua loquitur dicens: « Nullum prætium
« sit quod non pertranseat luxuria nostra; coronemus
« nos rosis antequàm marcescant, ubique relinquamus
« signa lætitiæ nostræ; » *iste membris suis præannuntiat,*
dicens: « Plorabit et siletis vos, mundus autem
« gaudebit. » *Ille nihil aliud mentes sibi subditas docet,*
quàm celsitudinis culmen appetere, cuncta æqualia men-
tis tumore transcendere, societatem omnium hominum
altâ elatione transire, ac sese contra potentiam Condi-
toris erigere, sicut de eisdem per Psalmistam dicitur,
Psal. 72: « Transierunt in dispositionem cordis, cogi-
taverunt et locati sunt nequitas, iniquitatem in ex-
celso locuti sunt. » Iste ad spina, ad palmas, ad col-
laphos, ad spineam coronam, ad crucem, ad lanceam,
atque ad mortem veniens, membra sua adfonet, dicens:
« Si quis mihi ministrat, me sequatur. »

Concludamus cum S. Augustino Enarratione in Psal-
mum 18: *Jam tandem erubescat non esse superbus,*
propter quem factus est humilis Deus.

Verùm ut Christum imitetur, non sufficit humiliatio
seu à Deo immediate, seu ab ipso per homines ope-
rante proveniens. *Quantum enim humiliantur, qui humiles*
non sunt, inquit S. Bernardus sermone 54 in Cantica!
Alii cum rancore humiliantur, alii patienter, alii et liben-
ter. Primi rei sunt, sequentes innoxii, ultimi justi. Quan-
quàm et innocentia portio justitiæ est, sed consuminatio
ejus apud humilem. Qui autem dicere potest: Bonum
mihî quia humiliasti me, is verè humilis est. Non pot-
est hoc dicere qui invidus tolerat; minus qui murmurat.
Neutri horum promittimus gratiam, quod humiliatur;
etsi sanè hi duo longè à se differant, et alter quidem in
patientia suâ possideat animam suam, alter in se mu-
nerare pereat. Sed enim etsi unus iram, neuter tamen gra-
tium promeretur. Quoniam non humiliatis, sed humilibus.
Deus dat gratiam. Est autem humilis, qui humiliatorem
convertit in humilitatem, et ipse est qui dicit Deo: Bo-
num mihî quod humiliasti me. Nemini prorsus quod
patienter fert bonum est, sed planè molestum; scimus
autem quiddam hilarem datorem diligere Deum.... Sola gra-
tiam, quam profert, meretur læta et absoluta humilitas.
Que enim coacta fuerit vel extorta, qualis utique est in
viro patiente illo qui possidet animam suam, hæc, in-
quam, humilitas etsi vitam obinet propter patientiam,
propter tristitiam tamen gratiam non habebit. Non enim
congruit ei qui ejusmodi est illud Scripturæ, Jacob. 1:
Glorietur humilis in exaltatione suâ; quoniam non
sponde humiliatur, neque libenter. Vis autem videre. hu-
milem rectè gloriantem, et verè dignum gloriâ? Liben-
ter, inquit, gloriabor in infirmitatibus meis, ut inha-
bitet in me virtus Christi. Non dicit, patienter se ferre
infirmitates suas, sed et gloriari, et libenter gloriari in
illis, probans etiam sibi bonum esse quod humiliatur;
nec sufficere omnino ut possideat animam suam tanquàm
patienter humiliatus, nisi et gratiam accipiat tanquàm
sponde humiliatus.

Et sermone 20 de Diversis: *Quantos, inquit ti-*

demus humilitatos, sed non humiles; percussos, sed non dolentes, curatos quidem à Domino, sed non ipsà curatione sanatos! Illi sunt qui sub sensibus esse delicias comulant, dissimulant peccata quæ acillant, lubricum in quo stibant, tenebras quibus caligant, laqueos inter quos ambulant, locum afflictionis quem inhabitant, corpus mortis quod gestant, jugum grave quod tolerant, graviolem conscientiam quam occultant, gravissimam sententiam quam expectant. Talis ille erat, cui Joannes in Apocalypsi scribere jubebatur Apoc. 5: « Dicens, quia dives sum, et nullius ego; et nescis quia tu es pauper, et miser, et miserabilis, et cæcus, et nudus. » Nec mirum si sit vana et mendax exaltatio filiorum hominum; siquidem vani sunt et mendaces. Humiliat eos veritas, exaltat vanitas. Et dilexerunt magis tenebras quàm lucem, amplectentes exaltantem se vanitatem et quærentes mendacium.

ARTICULUS XII.

De inani gloriâ, quid sit et quàm grave peccatum?

Inanis gloria est perversus et inordinatus gloriæ appetitus. Est autem gloria frequens de aliquo fama cum laude; sive, clara cum laude notitia. Appetitus gloriæ non est ex se vitiosus. Quòd enim aliquis bonum suum cognoscat et approbet, non est peccatum, inquit S. Thomas; hinc 1 ad Corinthios 12 dicitur: Nos autem non spiritum hujus mundi accepimus, sed Spiritum qui ex Deo est, ut sciamus quæ à Deo donata sunt nobis. Similiter etiam non est peccatum quòd aliquis velit bona sua approbari: dicitur enim Matth. 5: *Luceat lux vestra coram hominibus.* Sed inanis seu vanæ gloriæ appetitus vitium est. Nam quodlibet vanum appetere, vitiosum est, secundum illud Psalm. 4: *Ut quid diligitis vanitatem, et quæritis mendacium?* Potest autem gloria dici vana tripliciter, inquit S. Thomas, 2-2, quæst. 132, a. 1, scilicet: Ex parte rei de quâ quis gloriàm quærit, putâ, cum quis gloriàm quærit de eo quod non est, sive de bono quo caret, quo tamen se præditum falsò existimat, aut existimari cupit: vel de eo quod non est gloriâ dignum, nempe de re fragili et caducâ, qualia sunt bona corporis et fortunæ. Alio modo ex parte ejus à quo quis gloriàm quærit; putâ hominis, cujus judicium non est certum. Tertio modo, ex parte ipsius qui gloriàm appetit, et appetitum gloriæ suæ non refert in debitum finem, putâ, ad honorem Dei, vel proximi salutem. Quos ob fines gloriàm suam laudabiliter desiderare homo potest, inquit S. Thomas; favetque Christi Salvatoris oraculum Matth. 5: *Luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum, qui in cælis est.* Hinc Ecclesiastici 41, Spiritus sanctus ait: *Curam habe de bono nomine.* Et ad Rom. 12: *Providentes bona non solum coram Deo, sed etiam coram omnibus hominibus.*

Inanem gloriàm esse peccatum, luculentius probatur ex Scripturâ sacrâ, ad Galat. 5: *Non efficiamur inanis gloriæ cupidi.* Et ad Philipp. 12: *Nihil per contentionem, neque per inanem gloriàm.* Hinc S. Augustinus lib. 5 de Civitate Dei, cap. 13, ait: *Sanius videt, qui et amorem laudis vitium esse cognoscit; quod nec*

portari fugit Horatium, qui ait:

Laudis amore tumes, sunt certa piacula quæ te,

Ter purè lecto poterunt recrare libello.

Opponitur magnanimitati. Repugnat scilicet magnitudini animi, ut quis de his quæ non sunt gloriætur; aut res fragiles, caducas, modicas tanti faciat ut ex illis gloriàm capiet, aut testimonio laudis humanæ nimium delectetur. Idque profanis etiam philosophis et oratoribus notum fuit. Aristoteles enim, lib. 4. Ethicorum, magnanimum ait *magis curare veritatem quàm opinionem.* Et Cicero, lib. 1 de Officiis: *Cavenda est, inquit, gloriæ cupiditas. Eripit enim animi libertatem, pro quâ magnanimis viris omnis debet esse contentio.*

Regulæ morales.

REGULA PRIMA. — *Quamvis vana gloria non sit ex genere suo peccatum mortale cum non repugnet ex se charitati, quâ Deus et proximus diliguntur; dilectioni tamen Dei quibusdam in casibus contraria est, proindeque mortale peccatum esse potest, ut docet S. Thomas, a. 5, quæstionis laudatæ. Primò, ratione materiæ de quâ quis gloriatur, cum scilicet gloriatur de aliquo falso, quod contrariatur divinæ reverentiæ; sic rex Tyri gloriabatur, Ezech. 28, dicens: Deus ego sum, et in cathedrâ Dei sedi in corde maris. Sic peccant, qui de Dei donis gloriantur quasi ea non accepissent, contra illud Apostoli 1 ad Corinth. 4: Quid habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis? Inanis gloriæ lethali peccato se devinciunt, qui ex falsis et novis opinionibus contra fidem aut bonos mores gloriàm captant; aut gloriæ desiderio aliquid docent ad fidem catholicam pertinere, quod Ecclesiæ auctoritas dogma esse fidei nondum declaravit. Item qui de peccato mortali, verbi gratiâ, fornicatione, duello, etc., gloriantur, sive illud reverè commiserint, sive non commiserint. Cui hominum generi convenit illud Isai 5: Peccatum suum sicut Sodoma predicaverunt. Item qui de peccatis lethalibus laudari amant: de quibus dicitur Psalm. 9: Laudatur peccator in desideriis animæ suæ, et iniquus benedicitur. Sic peccabat adolescens Augustinus, ut ipse testatur lib. 2. Confessionum, cap. 5: Præcox ibam, inquit, tantâ cecitate, ut inter coetaneos meos puderet me minoris dedecoris, quoniam audiebam eos jactantes flagitia sua, et tantò gloriantes magis, quantò magis turpes essent: et libebat facere non solum libidine facti, verum etiam laudis. Quid dignum est vituperatione nisi vitium? Ego, ne vituperarer, vitiosior fiebam, et ubi non suberat quod admissio æquar perditis, fingebam me fecisse quod non feceram, ne viderer abjectior quò eram innocentiôr, et ne vitior haberer quòd eram castior. Et cap. 9, de furto pomorum cum sodalibus commisso loquens: O nimis, inquit, inimica amicitia! seductio mentis investigabilis, ex ludo et joco nocendi aviditas, et alieni damni appetitus; nullâ lucri mei, nullâ uti-scendi libidine; sed cum dicitur: Eamus, faciamus, et pudet non esse impudentem.*

REGULA II. — Secundò, inanis gloriæ peccatum mortale committit, ex S. Thomâ, qui bonum temporale

de quo gloriatur, præfert Deo; quod prohibetur, Jerem. 9 : Non gloriatur sapiens in sapientiâ suâ, inquit Deus, et non gloriatur fortis in fortitudine suâ, et non gloriatur dives in divitiis suis : sed in hoc gloriatur qui gloriatur, scire et nosse me.

REGULA III. — Tertio, in hoc genere mortaliter peccat, qui præfert testimonium hominum testimonio Dei. Sic peccant hæretici, et quilibet pravaram opinionum auctores, doctores, vel prædicatores, qui propositiones hæreticas, vel hæresi proximas, erroneas, scandalosas, aut piarum aurium offensivas, Ecclesie vel episcoporum, ac præcipuè Romani pontificis jussu ejurare nolunt et retractare, ne partæ famæ ac gloriæ jacturam faciant, aut immunitatem patiantur. Item qui necessarium virtutis officium prætermittunt, aut Deo ad perfectioris vitæ genus interius vocanti non obediunt, varios hominum rumores et judicia, aut vituperium metuentes, exemplo principum qui crediturum quidem in Jesum, sed propter Phariseos non confitebantur, ut à Synagogâ non egerentur. Dilexerunt enim gloriam hominum magis quam Dei, Joan. 12.

REGULA IV. — Quarto, lethali vanæ gloriæ peccato se implicat, qui intentionem suam refert ad gloriam tantquam ad ultimum finem, ad quem scilicet ordinat etiam virtutis opera, et pro quo consequendo non prætermittit. facere etiam ea quæ sunt contra Deum; verbi gratiâ, qui metu infamie à libidinosa mulierculâ intentatæ, fornicationem, adulterium, aut aliud mortale peccatum committit, præclaris Joseph et Susannæ exemplis non absteritus. Item, qui ob lethale peccatum, aut finem cum lethali peccato conjunctum, gloriam vel humanam laudem aucupantur, verbi gratiâ, ut mulieris alicujus pudicitiam expugnent, vel ut ad dignitatem aut officium ecclesiasticum, aut civilem præfecturam seu magistratum perveniant, quibus tamen sunt indigni. Item, qui cum ad hujusmodi dignitates, beneficia, officia, præfecturas vel magistratus pervenerint immeriti, popularem auram et inanes famæ rumusculos emendant aut emunt, conductis hominibus, qui egregia de ipsis prædicent, et officiosè mentiantur ut dignitatibus hujusmodi vel muneribus publicis gerendis non impares existimentur. Item, quicumque grave damnum inferre mavult proximo, quam famæ suæ disserimen subire; verbi gratiâ, si medicus inanis gloriæ studio recuset accersere medicum alterum ipso fortè doctiorem, et majoris experientiæ, ut communi consilio ægrum periculosè laborantem procuret; vel, si theologus imperitus aut semidoctus ad difficiles morales christianæ quæstiones seu casus conscientiæ respondeat, doctioribus inconsultis, ne imperitus aut minus doctus videatur.

Confirmatur ex S. Augustino, lib. 10. Confessionum, cap. 56 : *Timeo, inquit, et amari velle ab hominibus, non propter aliud, sed ut inde sit gaudium quod non est gaudium, misera vita est, et fœda jactantia. Hinc si vel maxime non amare te, nec castè timere te. Idèque tu superbis resistis, humilibus autem das gratiam... Itaque nobis quoniam propter quædam humanæ societatis officia necessarium est amari et timeri ab hominibus, instat*

adversarius veræ beatitudinis nostræ, ubique spargens in laqueis, euge, euge; ut dum avidè colligimus, incautè capimur, et à veritate tuâ gaudium nostrum diripiamus, atque in hominum fallaciâ ponamus; libeatque nos amari et timeri, non propter te, sed pro te; atque isto modo suâ similes factos secum habeat, non ad concordiam charitatis, sed ad consortium supplicii, qui statuit sedem suam ponere in aquilone, ut te perversè et distortè viâ imitanti tenebrosi frigidique servirent. Et paulò post : Qui laudari vult ab hominibus vituperante te, non defendatur ab hominibus judicante te, nec eripietur damnante te. Cum autem non peccator laudatur in desideriis anime suæ, nec qui iniqua gerit benedicitur, sed laudatur homo propter aliquid bonum quod dedisti ei, et ille plus gaudet sibi laudari se, quam ipsum donum habere unde laudatur; etiam iste te vituperante laudatur; et melior jam ille qui laudavit, quam iste qui laudatus est. Illi enim placuit in homine donum Dei; huic amplius placuit donum hominis quam Dei.

Et lib. 5 de Civitate Dei, cap. 14, de Cupiditate gloriæ sic loquitur : *Huic igitur cupiditati melius resistitur sine dubitatione quam ceditur. Tanto enim quisque est Deo similior, quanto est ab hac inmunditiâ mundior. Quæ in hâc vitâ etsi non funditus eradicatur ex corde, quia etiam benè proficientes animos tentare non cessat, saltem cupiditas gloriæ superetur dilectione justitiæ; ut si alicubi jacent, quæ apud quosque improbantur, si bona, si recta sunt, etiam ipse amor humanæ laudis erubescat, et cedat amori veritatis. Tam enim est hoc vitium inimicum piæ fidei, si major in corde sit cupiditas gloriæ quam Dei timor vel amor, ut Dominus diceret, Joan. 5 : « Quomodò potestis credere, gloriam ab invicem « expectantes, et gloriam, quæ à solo Deo est, non « quærentes? » Item de quibusdam qui in cum crediderant, et verebantur palam confiteri, ait Evangelista, cap. 11 : « Dilexerunt gloriam hominum magis quam Dei, quod sancti Apostoli non fecerunt; quos divina facientes atque dicentes, divinèque viventes, debellatis quodam modo cordibus duris, atque introductâ pace justitiæ, licet ingens in Ecclesiâ Christi gloria consecuta sit; non in eâ tanquam in suæ virtutis fine quieverunt; sed eam quoque ipsam ad Dei gloriam referentes, cujus gratiâ tales erant, isto quoque fomite eos quibus consulebant, ad amorem illius à quo et ipsi tales fierent, accendebant. Namque ne propter humanam gloriam boni essent, docuerat eos Magister illorum dicens, Matth. 6 : « Cavete faciatis « justitiam vestram coram hominibus, ut videamini ab « eis; alioquin mercedem non habebitis apud Patrem « vestrum, qui in cœlis est. » Non ergo ut videamini ab eis, id est, hâc intentione ut eos ad vos converti velitis, quia non per vos aliquid estis : sed ut glorificent Patrem vestrum qui in cœlis est, ad quem conversi sunt quos estis. Et cap. 19, illud constare ait inter omnes veraciter pios : *Neminem sine verâ pietate, id est, veri Dei vero cultu veram posse habere virtutem; nec eam veram esse, quando gloriæ servit humane. Et Enarratione in psalmum 148, sermone 29 : Multi sunt qui dicta sapientis studiosissimè inquirunt, eamque in doctrinâ, non in vitâ volunt habere, ut non per mores quos jubet.**

sapientia perveniant ad Dei laudem, sed per sermones quos habet sapientia, perveniant ad hominum laudem, quod est vana gloria. Non ergo sapientiam quaerunt, alioqui viverent secunda ipsam; sed volunt verbis eius inflari; et quanto magis inflantur, tanto magis efficiuntur extra ipsam.

REGULA V. Extra casus propositos, inanis gloria veniale tantum peccatum est, ut docet S. Thomas. Si amor, inquit, humane gloriæ, quamvis sit inanis, non tamen repugnet charitati, neque quantum ad id de quo est gloria, neque quantum ad intentionem gloriæ quaerentis, non est peccatum mortale, sed veniale. Sed tamen periculosissimum, proindeque omni studio fugiendum: tum quia bonum opus amittit vim merendi vitam æternam, si propter inanem gloriæ fiat; nullus enim peccando, etiam venialiter, meretur vitam æternam, tum quia inanis gloria est dispositio ad gravia peccata, in quantum scilicet per inanem gloriæ redditur homo præsumptuosus, et nimis de se ipso confidens. Et sic etiam paulatim disponit ad hoc quod privetur interioribus bonis, inquit S. Thomas ad 3.

Ed autem periculosior est hic morbus, quod occultior. Nam plerumque ob aliorum utilitatem spiritalem se gloriâ et laude humanâ delectari putant homines justi, et tamen gloriæ et laudem propter se ipsos amant, ut docet S. Augustinus, arcanos animi sui sensus ac motus circa gloriæ cupiditatem, post conversionem suam exponens, lib. 10 Confessionum, cap. 57: Nollem, inquit, ut vel augeter mihi gaudium cuiuslibet boni mei suffragatio oris alieni; sed auget, fateor; non solum, sed et vituperatio minuit. Et cum istâ miseriâ meâ perturbor, subintrat mihi excusatio, qualis sit, tu scis, Deus, nam me incertus facit. Quia enim nobis imperasti non tantum continentiam, id est, à quibus rebus amorem cohibeamus, verum etiam iustitiam, id est, quò eum conferamus; nec te tantum voluisti à nobis, verum etiam proximum diligere, sæpè mihi videor de profectu aut spe proximi delectari, cum bene intelligentis laude delector; et rursus ejus malo contristari, cum eum audio vituperare quod aut ignorat, aut bonum est. Nam et contristor aliquando laudibus meis, cum vel ea laudantur in me, in quibus ipse mihi displiceo; vel etiam bona minorâ et leviora pluris aestimantur quam estimanda sunt. Sed rursus unde scio, an propterea sic afficior, quia nolo de me ipso à me dissentire laudatorem meum; non quia illius utilitate moveor, sed quia eadem bona quæ mihi in me placent, jucundiora sunt cum et alteri placent? Quodammodo enim non ego laudor, cum de me sententiâ mea non laudatur; quandoquidem aut illa laudantur quæ mihi displicent, aut illa amplius quæ mihi minus placent. Ergone de hoc incertus sum mei? Ecce in te veritas, video non me laudibus meis propter me, sed propter proximi utilitatem moveri oportere. Et utrum ita sit nescio. Minus mihi in hæc re notus sum ipse quam tu. Obsecro te, Deus meus, et me ipsum mihi indica.... Si utilitate proximi moveor in laudibus meis, cur minus moveor, si quisquam alius injustè vituperetur, quam si ego? Cur ed contumeliâ magis mordcor quæ in me, quam que in alium eadem iniqui-

tate coram me factur? An et hoc nescio? Etiamne id restat ut ipse me seducam, et verum non faciam coram te in corde et lingua meâ? Insaniam istam, Domine, longè fac à me. Et cap. 58: Egenus et pauper ego sum, et melior in occulto gemitu displicens mihi, et quaerens misericordiam tuam donec reficiatur defectus meus, et perficiatur usque in pacem quam nescit arrogantis oculus. Sermo autem ore procedens, et facta quæ immolescant hominibus, habent tentationem periculosissimam ab amore laudis, qui ad privatam quandam excellentiam contrahit emendicatio suffragia, tentat et cum à me in me arguitur; et sæpè homo de ipso vana gloriæ contemptu vanius gloriatur.

Ejusdem morbi periculum ostendit, lib. 2 de Sermone Domini in monte, cap. 1: Oculo cordis magnâ ex parte mundato, inquit, difficile est non subrepere sordes aliquas de his rebus, quæ ipsas bonas nostras actiones comitari solent, veluti est laus humana. Siquidem non rectè vivere perniciosum est; rectè autem vivere et nolle laudari; quid est aliud quam inimicum esse rebus humanis, quæ utique tantò sunt miseriore, quanto minus placet recta vita hominum? Si ergo inter quos vivis, te rectè viventem non laudaverint, illi in errore sunt, si autem laudaverint, tu in periculo; nisi tamen simplex cor habueris et mundum, ut ea quæ rectè facis, non propter laudem hominum facias, magisque illis recta laudantibus gratuleris, quibus id quod bonum est placet quam tibi ipsi; qui rectè viveres etiam nemo laudaret; ipsamque laudem tuam tunc intelligas esse utilem laudantibus, si non te ipsum in tuâ vitâ bonâ, sed Deum honoret, cujus sanctissimum templum est quisquis vivit bene.

Et sermone 12 in psalmum 118, explicans hunc versum: Averte oculos meos ne videant vanitatem, illumque conferens cum hæc Domini sententiâ: Si oculus tuus fuerit simplex, etc., ait: Proinde magnum interest, cum aliquid boni facimus, cujus rei contemplatione faciamus. Officium quippe nostrum non officio sed sine pensandum est; ut scilicet non tantum si bonum est quod facimus, sed præcipuè si bonum est propter quod facimus, cogitemus. Hos oculos, quibus contemplamur quare faciamus quod facimus, averti poscit ne videant vanitatem, id est, ne hæc attendat, propter quam faciat, cum boni aliquid facit. In quâ vanitate præcipuum locum obtinet amor laudis humane, propter quam multa magna fecerunt, qui magni in hoc seculo nominati sunt, multumque laudati in civitatibus Gentium, quaerentes non apud Deum, sed apud hominès gloriâ, et propter hanc velut prædenter, fortiter, temperanter, justèque viventes, ad quam pervenientes perceperunt mercedem suam, vani vanam. Ab hæc vanitate volens Dominus avertere oculos suorum, Attendite, inquit Matth. 6, ne justitiam vestram faciat coram hominibus, ut videamini ab eis, alioqui mercedem non habebitis apud Patrem vestrum qui in cellis est. Deinde cum ipsius justitiæ partes quasdam exsequeretur, præcipiens de eleemosynis, de oratione, de jejunio, ubique id admonuit, ne aliquid eorum propter gloriâ hominum fiat, et ubique dicit eos qui propterea faciunt, perceperisse mercedem

suum, id est; non æternam quæ sanctis reposita est apud Patrem, sed temporalem, quam quærunt qui contemplantur in suis operibus vanitatem; non quia ipsa laus humana culpanda est, nam quid tam optandum est hominibus, quam ut eis placeant quæ debeant imitari? sed propter ipsam laudem bene operari, hoc est vanitatem in suis operibus intueri. Quandoquidem et ipsa ab hominibus laus homini justo quantacumque provenierit, non ibi esse debet ejus finis boni, sed etiam ipsa referenda est ad laudem Dei, propter quem bona facit verè boni; quoniam non à se ipsis, sed ab illo, sunt boni. Denique in eodem sermone Dominus jam dixerat eis: «Luceat lumen vestrum coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum qui in cœlis est.» Ubi finem posuit, hoc est, in gloriâ Dei, hoc debemus, quando aliquid boni facimus, intueri, si advertantur à vanitate oculi nostri. Non ergo sit finis operis boni in laudibus hominum, sed ipsas laudes hominum corrigamus, et ad Dei laudes omnia referamus, à quo nobis datur, quicquid in nobis sine laudantis errore laudatur.

ARTICULUS XIII.

Remedia contra vanam gloriam.

Primum ad inanem gloriam expugnandam, consideranda est illius vanitas, Joann. 8: *Si ergo gloriam meam quero, gloria mea nihil est.*

Secundò, considerandi sunt operum nostrorum defectus plurimi, frequentissimi, sæpè nobis ignoti, Isai. 64: *Facti sumus ut immundi omnes nos, et quasi pannus menstruatus universæ justitiæ nostræ.* Sæpè licet quod nobis justitia videtur et meritum, ubi ad examen divinum vocatur, injustitia est; et, *sordet in conspectu judicis, quod fulget in estimatione operantis*, inquit S. Gregorius. Hinc, Job. 4 dicitur: «Numquid homo Dei comparatione justificabitur? Ecce qui serviant ei, non sunt stabiles, et in angelis suis reperit pravitatem; quantum magis hi qui habitant domos luteas, qui terrenum habent fundamentum, consumuntur velut à tineâ?»

Tertiò, considerandum est quicquid boni in operibus nostris est, Dei munus esse, proindeque totum illi acceptum referri debere, Isai. 26: *Omnia opera nostra operatus es nobis*; ad Philipp. 2: *Deus est qui operatur in vobis et velle et perficere pro bonâ voluntate.* Vult esse nostrâ merita, quæ sunt sua dona, et cum merita nostra remunerat, coronat dona sua in nobis. «Absit ergo, inquit sacra synodus Tridentina, ut Christianus homo in se ipso vel confidat, vel glorietur, et non in Domino; cujus tanta est erga omnes homines bonitas, ut eorum velit esse merita, quæ sunt ipsius dona. Et quia in multis offendimus omnes, unusquisque sicut misericordiam et bonitatem, ita severitatem et judicium ante oculos habere debet, neque se ipsum aliquis, etiamsi nihil sibi conscius fuerit, judicare; quoniam omnis hominum vita non humano judicio examinanda et judicanda est, sed Dei, qui illuminavit abscondita tenebrarum, et ma-

nifestabit consilia cordium: et tunc laus erit unicuique que à Deo, qui, ut scriptum est, reddet unicuique secundum opera sua.» Quamobrem in nullo gloriam, quando nostrum nihil sit. Quam S. Cypriani sententiam contra Pelagianos non semel laudat S. Augustinus. Et propterea rectè dictum ab Apostolo intelligitur: *Non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei*, inquit idem S. doctor, Enchiridii cap. 52, *ut totum Deo detur, qui hominis voluntatem bonam et præparat adjuvandam, et adjuvat præparatam.* Et S. Hieronymus adversus Pelagium, ad Ctesiphontem: «Velle et currere meum est, sed ipsum meum sine Dei semper auxilio non erit meum. Semper largitor, semperque donator est. Non mihi sufficit quòd semel donavit, nisi semper donaverit.... Cum me putavero ad calcem pervenisse virtutum, tunc habeo principium.... Hæc hominibus sola perfectio, si imperfectos esse se noverint, etc.» Dicamus igitur Deo cum Davide 1 Paralip. 29: *Tua sunt omnia; et que de manu tuâ accepimus, dedimus tibi; et Psalm. 115: Non nobis, Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam.* Ne Deo surripiamus, quod ipsius est, sed fidelitatem Joab strenui ducis erga Davidem regem dominum suum imitemur, qui expugnans Rabbath urbem regiam Ammonitarum, gloriam omnem victoriæ illi tribui voluit, sic ad illum scribens: «Dimicavi adversum Rabbath, et capienda est urbs aquarum. Nunc igitur congrega reliquam partem populii, et obside civitatem, et cape eam; ne eam à me vastata fuerit urbs, nomini meo adscribatur victoria.» Audiamus præceptum Domini, Lucæ 17: *Et vos, cum omnia feceritis, dicite: Servi inutilis sumus, quod debuimus facere, fecimus.* Si inutilis est qui fecit omnia, quid de illo dicendum, qui officia sua non explevit? Dicamus cum prophetâ, psalmo 84: *Deus tu conversus vivificabis nos; et plebs tua lætabitur in te.* Hoc est, non quasi nos ipsi nostrâ sponte sine misericordiâ tuâ convertimur ad te, et tu vivificabis nos: sed tu conversus vivificabis nos, ut non solum vivificatio nostra à te sit, sed etiam ipsa conversio ut vivificemur. *Et plebs tua lætabitur in te*, nam «malo suo lætabitur in se, bono suo lætabitur in te. Quando enim voluit habere gaudia de se, invenit planctum in se. Nunc verò quia totum gaudium nostrum Deus est, qui vult securus gaudere, in illo gaudet qui non potest perire. Ostende nobis; Domine, misericordiam tuam. Felix est cui ostendit Deus misericordiam suam. Ostendendo enim illi misericordiam suam, persuadet illi quia quicquid boni habet ipse homo, non habet nisi ab illo qui omne bonum nostrum est. Et eum videtur homo quicquid boni habet, non se habere à se, sed à Deo suo, videt quia totum, quod in illo laudatur, de Dei misericordiâ est, non de meritis ipsis, et videndo ista non superbit, non superbiendo non extollitur, non se extollendo non cadit, non cadendo stat, stando inhæret, inhærendo manet, manendo perficitur, et lætatur in Domino Deo suo, inquit S. Augustinus, Enarratione in psalmum 8.

Quartò, considerandum est æternæ gloriæ præmium,

quo nos frustratur vana gloria. Unde, « si cor veraciter humile est, bona quæ de se audit aut minimè recognoscit, et quia falsa dicuntur, metuit; aut certè si adesse ea sibi veraciter scit, eo ipso formidat ne ab æternâ Dei retributione sint perditâ, quo hæc considerat hominibus divulgata; pavetque vehementer ne spes futuri muneris in mercedem permittetur transitorii favoris, » inquit S. Gregorius, lib. 22 Moralium, cap. 5.

Quintò, considerandum est Christi Salvatoris nostri exemplum, qui vanam gloriam fugiendam, verbis factisque docuit, miracula sua celari iubens. Matth. 8, leproso à se mundato ait : *Vide, nemini dixeris.* Matth. 9, duobus cæcis, quibus visum restituerat, comminatus est, dicens : *Videte ne quis sciat.* Matth. 17, tribus discipulis gloriose transfigurationis suæ testibus præcepit, dicens : *Nemini dixeritis visionem, donec Filius hominis à mortuis resurgat.* Luc. 10, septuaginta duobus discipulis cum gaudio dicentibus : *Domine, etiam demonia subjiciuntur nobis in nomine tuo,* casum angelorum reproborum de cælo ob oculos posuit, ut elationis motum in ipsis reprimeret : « Videbam, inquit, Satanam sicut fulgur de cælo cadentem. Ecce dedi vobis potestatem calcandi supra serpentes et scorpiones, et super omnem virtutem inimici : et nihil vobis nocebit. Veruntamen in hoc nolite gaudere quia spiritus vobis subjiciuntur. » Joannis 8 : « Ego non quero gloriam meam ; est qui quærat et judicet. » Denique, « proposito sibi gaudio sustinuit crucem, confusione contemptâ, » ut ait Apostolus ad Hebr. 12.

Sextò, advertendi sunt oculi à bonis operibus nostris, et in defectus nostros ac peccata reflectendi, ut cum sancto Job, cap. 51, verè dicere possimus : *Si vidi solem cum fulgeret, et lunam incedentem clarè ; et osculatus sum manum meam ore meo, quæ est iniquitas maxima, et negatio contra Deum altissimum : quasi diceret : Opus meum etiam cum aliis exemplorum lucem tribueret, ad præsumptionis gratiam non attendi ; quia diu de eo extolli timui, ab intuendo eo oculos averti,* inquit S. Gregorius, lib. 22 Moralium, cap. 5 : « Post præmissum solem, aptè quoque incedentem clarè lunam subdidit ; quia post opus bonum fama laudabilis sequitur, per quam celebre nomen in hæc præsentis vitæ nocte possidetur... Quia igitur sanctum virum magnitudo operis non inflavit, solem fulgentem non vidit. Quia autem illum nec fama laudis extulit, clarè incedentem lunam minimè attendit... Sic autem profectus est hominum, sicut incrementa esse conspicimus arborum. Vis quippe future arboris prius in semine est, postmodum in ortu, atque ad extremum producitur in ramis. Sic nimirum sic uniuscujusque virtus succrescit operantis. Seminatur namque in intelligentiâ, oritur in operatione atque ad ultimum coalescit usque ad profectus magni latitudinem. Sed cum quemlibet sua intelligentiâ extollit, arbor, quæ oriri poterat, in emine putrescit. Cum verò post operationem bonam elationis peste corrumpitur, quasi jam orta siccatur.

« Cum autem neque intelligentiâ, neque operatio corrumpit, sed excrecente magnitudine, dum favor laudantium sequitur, atque ab statu suo benè operantis animum avertit ; linguarum ventos arbor pertulit, et omne quod in eâ robustum creverat, tempestas famæ radicibus evulsit... Sæpè enim laus benè agentis aurius insolenter admota, dum foris sermonibus perstrepat, intus quamdam menti tacitam elationis tempestatem gignit ; fitque ut hoc quod animus de humanis favoribus gaudet, non facile exterius ostendat, sed tamen corruptionis vim non tenuiter interius sentiat. Et sunt nonnulli quos ita laus inflat, ut usque ad verba elationis pertrahat. Unde beatus Job, quia noverat arrogantem se non solum nullo modo in verbis, sed etiam in cogitatione quoque tacitâ minimè fuisse, postquam dixit : » Si vidi solem cum fulgeret, et lunam incedentem clarè ; *Illuc subdidit :* Et lætatum est in abscondito cor meum. « Quâ videlicet attestatio quid nobis innuitur, nisi quòd magno metu et circumspectione opus est, ne mens nostra unquam de suis laudibus vel tacita lætetur ? Quisquis enim quasi claritatem lunæ, et famæ suæ magnitudinem conspicit, sibi que in occulto mentis gaudium facit ; cui iste nisi auctori se prætulit, ejus dono ut benè operaretur percipit ; et tamen in ejus munere de gratiâ suæ laudis hilarescit ? Despecto enim honore conditoris, semetipsum plus amare convincitur, ejus præconio lætatur... Et quia plerumque inconsiderata mens, dum transitorio favori non renititur, ad hoc usque pertrahitur, et ut laudet ipsa quod facit, congruè subinfertur : » Et osculatus sum manum meam ore meo. « Per manum quippe operatio, per os locutio designatur... Manu : ergo suam osculatur ore suo, qui laudat quod facit, et testimonio propriæ locutionis sibi virtutem tribuit operis. Quâ in re quis despicitur, nisi is qui ipsa operandi munera largitur ? Unde benè per egregium prædicatorem dicitur, 1 Cor. 4 : » Quid autem habes quod non accepisti ? Si autem accepisti, quid gloriaris, quasi non accepisti ? Sancti autem viri sciunt post primi parentis lapsum de corruptibili stirpe se editos, et non virtute propriâ, sed præveniente supernâ gratiâ, ad meliora se vota vel opera commutatos ; et quicquid sibi mali inesse cognoscunt, de mortali propagine sentiunt meritum : quicquid verò in se boni inspicunt, immortalis gratiæ cognoscunt donum, eique de accepto munere debitores fiunt, qui et præveniendò dedit eis bonum velle quod noluerant, et subsequendò concessit bonum posse quod volunt. Unde benè per Joannem dicitur, Apocal. 4 : » Adoraverunt Viventem in secula seculorum, mittentes coronas suas ante thronum Domini. « Coronas namque suas ante thronum Domini mittere, est certaminum suorum victorias non sibi tribuere, sed auctori, ut ad illum referant gloriam laudis, à quo se sciunt vires accepisse certaminis. Beatus ergo Job, quia sic bona quæ operatus est narrat, ut tamen hæc suæ operationi non tribuat, sed ad auctoris laudem recurat, manu

« suam ore suo osculatum se fuisse denegat. Ac si patienter dicat : Ego mea opera tanquam mea non fero ; quia auctoris sui gratiam negare convincitur, quisquis sibi tribuit quod operatur. Unde protinus subdit : » Quæ est iniquitas maxima, et negatio contra Deum altissimum. « Liqueat etenim qua illum negat, ejus despectâ gratiâ, sibi vires boni operis arrogat. Quod rectè quoque et iniquitas maxima vocatur, quoniam omne peccatum quod ex infirmitate est, spem nequaquam perdit quia à superno Jadicæ veniam requirit. Presumptio autem virtutis propriæ tantò gravius in desperatione est, quantò longius ab humilitate. Cùmque vires sibi tribuit operis, ad adjutorium non recurrit auctoris ; sitque ut eò gravius peccator pereat, quò et ipsum hoc, quia est peccator, ignorat. »

Hinc ante Gregorium scripsit S. Augustinus, lib. 5 de Civitate Dei c. 20 : « Qui verâ pietate in Deum, quem diligit, credit et sperat, plus intendit in ea in quibus sibi displicet, quàm in ea, si qua in illo sunt, quæ non tam ipsi quàm veritati placent; neque id tribuit unde jam potest placere, nisi ejus misericordiæ cui metuit displicere; de his sanatis gratias agens; de illis sanandis preces fundens. »

Septimò, ad divini judicii considerationem recurrendum est, ut vanæ gloriæ morbus sanetur. Nam dum vir justus bona quæ egit, ab hominibus laudari cognoscit, subtile contra se extremi judicii examen metuit, ac trepidus ad conscientiam recurrit, et quicquid illic inest reprehensibile corrigi. Dùm enim bona sua innotuisse formidat, subtilitatem securitatis examinis pertimescens, si qua in se mala occulta sunt, amputat. Pavet namque si saltem talis Deo non ostenditur, qualis ab hominibus putatur, et neque contentus est, ut, in quo potuit innotescere, in hoc debeat remanere. Jam enim de bonis suis quasi retributionem sibi factam æstimat, nisi eis et alia que ab hominibus nesciantur, adjungat. Unde benè per Salomonem dicitur, Proverb. 27 : « Sic probatur in conflatorio argentum, et in fornace aurum, ita probatur homo ore laudantis. « Argentum quippe vel aurum, si reprobum est, igne consumitur : si probum verò, igne declaratur. Sic nimirum est et sensus operantis ; nam qualis sit, in eo quod laudatur ostenditur. Si enim se auditis suis laudibus extollit, quid iste aliud quàm aurum vel argentum reprobum fuit, quem videlicet fornax linguæ consumpsit ? Si autem favores suos audiens, ad superni judicii considerationem redit, ac ne de his apud occultum arbitrum gravetur, metuit, quasi expurgationis igne ad magnitudinem claritatis excrescit ; et unde incendium trepidationis susinet, inde clarior fulget, » inquit ibidem S. Gregorius.

Consideremus ergo quid nobis desit ad christiæ spiritualisque vitæ perfectionem, non quid egerimus, si quid boni egerimus ; et cum Davide dicamus, Psalm. 58 : « Notum fac mihi, Domine, finem meum... ut sciam quid desit mihi ; » et cum Apostolo, Philipp. 3 : « Ego me non arbitror comprehendisse. Unum autem, quæ

« quidem retrò sunt obliviscens, ad ea verò quæ sunt priora extendens meipsum, ad destinatum persequor, ad bravium supernæ vocationis Dei in Christo Jesu. Et quicumque perfecti sumus, hoc sentiamus. » Nec illos imitemur, qui, cùm bona aliqua faciunt, iniquitatum suarum protinus obliviscuntur, et cordis oculum in consideratione honorum operum, quæ exhibent, figunt ; atque eò se jam sanctos existimant, quò inter bona quæ agunt, malorum suorum, in quibus et fortassè adhuc implicati sunt, memoriam declinant. « Qui scilicet si distractionem Judicis vigileranter attendent, plus de malis suis metuerent, quàm de imperfectis bonis exultarent ; plus inspicere quòd de his, quæ adhuc eis agenda sunt, debitores tenentur, quàm quòd operantes quædam, jam debiti partem solvunt. Neque enim absolutus est debitor qui multa reddit, sed qui omnia ; nec ad bravium victoriæ pervenit, qui in magnâ parte spectaculi velociter currit, si juxta metas veniens, in hoc quod reliquum est, deficit. Nec ad quælibet destinata loca pergentibus inchoando prodest longum iter carpere, si non etiam valeant consummare. « Qui ergo æternam vitam querimus, quid aliud quàm quædam itinera agimus, per quæ ad patriam festinamus ? Sed quid prodest quòd carpinus multa, si ea quæ ad perveniendum restant, negligimus reliqua ? More itaque viatorum, nequaquam debemus aspicere quantum jam iter egimus, sed quantum superest ut peragamus. Amplius debemus inspicere quæ bona necdum fecimus, quàm ea quæ jam nos fecisse gaudemus. »

Hinc S. Augustinus, Enarratione in Psalmum 58 : *In comparatione, inquit, illius quod est, attendens ista quæ non ita sunt, et plus mihi videns deesse quàm adesse, ero humilior ex eo quod deest, quàm elatior ex eo quod adest. Nam qui putant se aliquid habere cùm hæc vivunt, superbiendo non accipiunt quod deest, quia magnum putant esse quod adest. Qui enim putat se esse aliquid, cùm nihil sit, semetipsum seducit. Nec isti ex hoc magni sunt. Nam et inflatio et tumor imitatur magnitudinem, sed non habet sanitatem.*

Cæterùm Christianus, in laudatoribus suis quamvis parvipendat quòd eum laudant, non tamen parvipendit quòd amant ; hæc eos vult fallere laudantes, ne decipiat diligentes ; ideòque instat ardentur ut potius ille laudetur à quo habet homo quicquid in eo jure laudatur, inquit S. Augustinus, lib. 5 de Civitate Dei, cap. 19.

Denique observanda est præclara illa moralis christiæ regula, quam S. Augustinus tradit, epistolâ 22, aliâs 64 ad Aurelium Carthaginensem episcopum, ubi sic loquitur de prælato : *Se ipsum præbeat patientiæ atque humilitatis exemplum, minus sibi assumendo quàm offertur ; sed tamen ab eis qui se honorant nec totum, nec nihil accipiendo, et id quod accipitur laudis aut honoris, non propter se qui totus coram Deo esse debet et humanis contemnere, sed propter illos accipiant, quibus consulere non potest, si nimia dejectione valescat. Magnum est de honoribus et laudibus hominum non lætari, sed et omnem pompam inanem præcidere, et*

si quid inde necessarium retinetur, id totum ad utilitatem honorantium salutemque conferre. Non enim frustra dictum est, Psal. 52: Deus confringet ossa hominum placere volentium. Quid enim languidius, quid tum sine stabilitate ac fortitudine, quod ossa significat, quam homo quem male loquentium lingua debilitat, cum sciat falsa esse quae dicuntur? Cujus rei dolor nullo modo animae viscera dilaniaret, si non amor laudis ossa ejus confringeret... Non hujus hostis vires sentit, nisi qui ei bellum indixerit, quia si cuiquam facile est laude carere dum denegatur, difficile est eam non delectari cum offeritur; et tamen tanta mentis in Deum debet esse suspensio, ut si non merito laudemur, corrigamus eos quos possumus, ne arbitrentur aut in nobis esse quod non est, aut nostrum esse quod Dei est, aut ea laudent, quae quamvis non desint nobis, aut etiam supersint, nequaquam tamen sunt laudabilia; velut sunt bona omnia, quae vel cum pecoribus habemus communia, vel cum impiis hominibus. Si autem merito laudamur propter Deum, gratulamur eis quibus placet verum bonum, non tamen nobis quia placentur hominibus; sed si coram Deo tales sumus, quales nos esse credunt, et non tribuitur nobis, sed Deo, cujus dona sunt omnia quae verè meritiòque laudantur. Haec mihi ipse canto quotidie, vel potius ille cujus salutaria praecepta sunt, quaecumque sive in divinis lectionibus inveniuntur, sive quae intrinsicè animo suggeruntur; et tamen vehementer cum adversario dimicans, saepe ab eo vulnèra capio, cum delectationem oblate laudis mihi auferre non possum.

ARTICULUS XIV.

De vanæ gloriæ filiiabus.

Inanem gloriam vitium esse capitale, post S. Gregorium docet S. Thomas, quia ex illius inordinato appetitu multa vitia oriuntur, nec verò necesse esse ut vitium capitale semper sit peccatum mortale, quia etiam ex veniali peccato potest mortale oriri, in quantum scilicet veniale disponit ad mortale, 2-2, q. 152, a. 4.

Septem porrò inanis gloriæ filias S. Gregorius, lib. 30 Moralium, cap. 31, recenset: Inobedientiam, jactantiam, hypocrisim, contentioneam, pertinaciam, discordiam et novitatum præsumptionem. Vitia enim quae ad finem alicujus vitii capitalis ordinantur, dicuntur filiae ejus, inquit S. Thomas, 2-2, quæst. 152, a. 5. Finis autem inanis gloriæ est manifestatio propriæ excellentiæ; ad quod potest homo tendere dupliciter. Uno modo directè, sive per verba, et sic est jactantia, sive per facta; quæ si sint vera, et aliquam admirationem parientia, est præsumptio novitatum, quas homines solent magis admirari; si autem falsa sint, est hypocrisis. Alio modo nititur aliquis manifestare suam excellentiam indirectè, ostendendo se non esse alio minorem; idque quadrupliciter. Primò quidem quantum ad intellectum, et est pertinacia, per quam homo nimis imittitur suæ sententiæ, nolens cedere sententiæ meliori. Secundò quantum ad voluntatem, et est discordia, dum non vult à propriâ voluntate discedere, ut aliis concordet. Tertio, quantum ad locutionem, et est contentio, cum aliquis verbis clamosè contra alium litigat. Quarto, quantum ad factum,

et est inobediencia, dum scilicet aliquis non vult exequi superioris præceptum.

ARTICULUS XV.

De inobedienciâ inanis gloriæ filia primogenita.

Inobediencia est peccatum quo violatur præceptum superioris ex contemptu, ut docet S. Thomas 2-2, quæst. 105, a. 1.

REGULA PRIMA. — Mortale autem peccatum est, etiam in rebus minimis, si sit perfectus contemptus, id est, si quis ita sit affectus ut nullo modo parere velit superiori, quicquid præcipiat, et idèd renuit aliquid agere vel pati, quia præceptum est. Peccatum enim mortale est, quod repugnat charitati, quâ diliguntur Deus et proximus. Exigit autem charitas Dei, ut ejus mandatis obediatur. Et idèd inobediencia esse divinis præceptis, est peccatum mortale, quasi divinae dilectioni contrarium.

In præceptis autem divinis continetur ut etiam superioribus obediatur. Et idèd etiam inobediencia quâ quis inobediens est præceptis superiorum, est peccatum mortale, quasi divinae dilectioni contrarium, secundum illud ad Rom. 13: Qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit. Unde etiam Rom. 1 et 2, Timoth. 3, inter mortalium peccatorum reos, numerantur parentibus non obedientes. Repugnat etiam dilectioni proximi, quatenus superiori proximo subtrahit obedientiam quæ ei debet.

Peccati inobedienciæ gravitatem testatur Sautis legis reprobatio propter inobedientiam. Missus enim à Deo ad delendos funditus Amalecitas, Agag eorum regi pepercit, multamque prædam, et greges ovium, armentaque bonum, specie pietatis, quasi ad sacrificia Deo offerenda, contra ejus mandatum servavit. Quamobrem à Samuele prophetâ his verbis reprehensus est, ut habetur 1 Regum 15: Numquid vult Dominus holocausta et victimas, et non potius ut obediatur voci Domini? Melior est enim obedientia quàm victimas: et auscultare magis quàm offerre adipem arietum. Quoniam quasi peccatum ariolandi est repugnare; et quasi scelus idololatriæ nolle acquiescere. Pro eo ergo quòd abiecit sermonem Domini, abiecit te Dominus, ne sis rex. Quem locum egregiè S. Bernardus explicat, libro de Præcepto et Dispensatione, cap. 11: Elatio, inquit, contemnentis, atque impænitentis obstinatio, in minimis quoque peccatis culpam facit non minimam, et convertit in crimen gravis rebellionis nævum satis levis simplicis transgressionis. Denique in quo inobedienciæ crimen et absque dubio sit, apud Samuelem advertite. Quasi, inquit 1 Reg. 15, peccatum ariolandi est repugnare, et quasi scelus idololatriæ nolle acquiescere. Non ait, non acquiescere, sed, nolle acquiescere, ut non jussionis simplex ipsa transgressio, sed voluntatis superba contentio scelus idololatriæ reputetur. Non est enim ipsum nolle obedire, et non obedire. Hoc quippe interdum erroris est, nonnunquam et infirmitatis; illud verò aut odiosæ pertinaciæ, aut contumaciæ non ferendæ. Quod et ipsum repugnare est et resistere Spiritui sancto; et si ad mortem usque perduraverit, blasphemia est non

venitenda sive in hoc seculo, crine in futuro. Non ergo qualiscumque mandati præteritio criminalem facit inobedientiam, sed repugnare, sed nolle obedire.

REGULA II. — *Tanto gravior est inobedientia, quanto superior est qui præcipit. Quamobrem gravius peccatum est inobedientem esse Deo, quam homini. Siquidem oportet magis obedire Deo, quam hominibus.*

REGULA III. — *Inobedientia quæ divinum mandatum contemnit, est gravior est, quod melius est majorisque momenti quod Deus præcipit : quia cum voluntas Dei per se feratur ad bonum, quanto aliquid est melius, tanto Deus vult illud magis impleri. Unde qui inobediens est præcepto de dilectione Dei, gravius peccat, quam qui inobediens est præcepto de dilectione proximi, inquit S. Thomas.*

REGULA IV. — *In iis quæ præcipiuntur ab homine, est gravior est inobedientia, quæ superior magis vult servari suum præceptum. Voluntas enim hominis non semper in id magis fertur quod melius est ; et idè ubi obligamur ex solo hominis præcepto, non est gravius peccatum ex eo quod majus bonum præteritur, sed ex eo quod præteritur illud quod est magis de intentione præcipientis, inquit S. Thomas, a. 2 ejusdem questionis.*

REGULA V. — *Inobedientia quæ contemnitur præceptum hominis, levior est peccato quæ contemnitur ipse præcipientis, quia ex reverentiâ præcipientis procedere debet reverentiâ præcepti, ait idem Angelicus doctor.*

REGULA VI. — *Pari ratione peccatum quod directè pertinet ad contemptum Dei, sicut blasphemia, et idololatria, gravior est eo in quo contemnitur solum Dei præceptum. Ita S. Thomas, ibidem.*

REGULA VII. — *Non omnis inobedientia est peccatum in Spiritum sanctum, sed solum illa cui obstinatio adhibetur. Non enim contemptus cujuscumque est quod peccatum impedit, constituit peccatum in Spiritum sanctum; alioquin cujuslibet boni contemptus esset peccatum in Spiritum sanctum, quia per quodlibet bonum potest homo impediri à peccato. Sed sanctorum illorum contemptus facit peccatum in Spiritum sanctum, quæ directè ducunt ad poenitentiam et remissionem peccatorum. Verba sunt S. Thomæ, questione et articulo superiùs laudatis, in responsione ad secundam objectionem.*

ARTICULUS XVI.

De jactantiâ, filiâ inanis gloriæ alterâ.

Jactantia est peccatum quo homo verbis se extollit supra id quod in se est secundùm rei veritatem, aut secundùm aliorum opinionem. Ita docet S. Thomas, 2-2, quæst. 112, a. 1. A S. Augustino, lib. 25 de Civitate Dei, cap. 15, definitur, libido gloriandi; et lib. 12, cap. 8, vitium animæ perversè amantis laudari ab hominibus, spreto testimonio conscientia. Quamvis autem ex superbiâ frequentius oriatur, et ad inanem gloriam ut ad finem tendat, quandoque tamen ex merâ vanitate procedit, et solam delectationem jactatoris pro fine habet, inquit S. Thomas, alii tandem seipsos jactant non solum propter gloriam, vel propter delectationem, sed propter lucrum, qui de se fingunt et

apud vulgares prædicant ea quibus pecunias emungere et corrigare possunt, verbi gratiâ, quòd medicina vel divinationis periti sint.

A jactantiâ peccato nos deterret Spiritus sanctus per os Salomonis, Proverb. 27 : *Laudet te, inquit, alienus, et non os tuum; extraneus, et non labia tua, et per S. Paulum, 2 ad Corinthios 12, ubi cum laudes suas ad pseudoapostolos confundendos paulò magnificentius prædicasset : Factus sum, inquit, insipienti, vos me coegistis; ego enim à vobis debui commendari.* Unde S. Joannes Chrysostomus, homiliâ 5 de Laudibus S. Pauli, ait : *Extremè dementiæ est, nullâ imminente necessitate, et necessitate violentâ, propriis laudibus velle decorari.* Fugiendâ jactantiæ exemplum dat idem Apostolus cum subdit : *Parco autem, ne quis me existimet supra id quod videt in me, aut aliquid audit, ex me.* Quæ verba S. Bernardus, epist. 87, sibi ipsi accommodans, ait : *Prodest mihi meam insipientiam sciri, et à scientibus jure confundi, cui sæpè contingit à nescientibus injustè laudari. Terret me Apostolus, qui et ipse territus dicit : Parco autem ne quis me existimet supra id quod videt aut quod audit. Quàm pulchrè dixit : Parco ! Non parci sibi arrogans, non parci sibi superbus, non cupidus vanæ gloriæ et jactator actuum suorum, cui vel sibi arrogat quod est, vel mentitur de se quod non est. Solum qui verè humilis est, parci animæ suæ, qui ne putetur quod non est, semper (quantum in se est) vult nesciri quod est.*

S. Augustinus, lib. 1 de Ordine, cap. 11, inanis jactantiæ ultimam, sed nocentior omnibus peccatis vocat. Et lib. 5 de Civitate Dei, cap. 16, jactantiæ inanitate paucis ostendit : *Tolle, inquit, jactantiam, et omnes homines quid sunt nisi homines ? Quòd si perversitas seculi admitteret, ut honoratior essent quique meliores; nec sic pro magno haberi debuit honor humanus, quia nullus est ponderis fumus.*

S. Ambrosius, lib. 4 in Lucam, ordinem tentationis Christi explicans, ad illa verba : *Si Filius Dei es, mitte te deorsum, ait : Sequitur jactantiæ telum, quo proclive delinquitur, quia dum homines gloriam virtutis suæ jactare desiderant, de loco meritum suorum et statione decedunt. Ita est enim jactantia, et dum se putat unusquisque ad altiora conscendere, sublimitum usurpatione factorum ad inferiora trahitur... Diabolus cognovit aliquem adtentum religioni, virtutibus clarum, signis et operibus præpotentem; jactantiæ tendit laqueum, ut hujusmodi virum inflat tumore; quòd pietati se non credat, sed credat jactantiæ; nec Deo deputet, sed sibi arroget. Ergo et hic diabolus, quoniam fortem sensit, jactantiam præterdit, quæ etiam fortes decipit. Idem in Psalm. 37 : *Jactantia, inquit, insolens etiam in integro, deprecatio autem in peccatore laudabilis.* Et lib. 2 de Abraham, cap. 6 : *Deflectentibus à vero amica jactantia est. Virtus se humiliat, extollit autem se iniquitas.* Lib. 1 de Cain et Abel, cap. 6 : *Jactantiæ laqueus etiam bonam mentem prosperis currentem semitis solet strangulare... Si ergo verè jactan-**

« tia declinanda est, quanto magis nemo debet falsa
 « jactare pro veris? » Denique sermone 20 in Psalmum
 118 : « Justus nullo licet fractus labore, nullius cer-
 « taminis dubius eventu, humilem omnibus affectum
 « exhibet, nec sua extollere studet; sed magis mi-
 « nuere operibus suis pretium, et meriti sui gratiam.
 « Audi justum humilantem se : *Ego sum*, inquit 1
 « Cor. 15, *minimus Apostolorum*. Ille vas electionis
 « divinae, ille gentium doctor minimum esse se dicit,
 « indignum ejus officii nomine, quod suis operibus
 « praeferebat, nihilque sibi arrogat, sed totum gratia
 « Dei deputat. Hoc utique decet justum. »

S. Isidorus Hispalensis, lib. 3 Sententiarum, cap.
 13 : « Boni, inquit, operis inchoatio non debet cito
 « palam ad hominum cognitionem venire, ne, dum
 « humanis oculis reseratur, à virtute perfectionis ina-
 « nescat intentio sanctitatis. Ante maturitatis enim
 « tempus messes florentes cito pereunt; germinaque
 « inutilia fiunt. » Ibidem : « Virtutes Sanctorum per
 « ostentationis appetitum dominio demonum subji-
 « ciuntur immundorum, sicut Ezechias rex, qui divi-
 « tias suas Chaldaeis per jactantiam prodidit, et pro-
 « pterea perituras per prophetam audivit; ut signifi-
 « caret Dei servum suas, dum vanæ gloriae studio
 « prodiderit, perdere, et statim daemones suorum
 « operum dominos facere, sicut ille per ostentatio-
 « nem Chaldaeos rerum suarum dominos facit. »

REGULA I. — Jactantia mortale peccatum est, cum
 aliquis jactanter de se profert, quod est contra gloriam
 Dei. Talis erat jactantia regis Tyri, de quo dicitur
 Ezech. 28 : *Elevatum est cor tuum, et dixisti: Deus ego
 sum*. Talis erat jactantia Sennacherib regis Assyriorum
 4 Regum cap. 17 : *Quinam illi sunt in universis diis
 terrarum, qui eruerunt regionem suam de manu meâ,
 ut possit erueri Dominus Jerusalem de manu meâ?* Tali-
 s Moabitarum jactantia, Jeremiae 48 : *Audivimus,
 inquit, superbiam Moab; superbus est valde, sublimi-
 tatem ejus et arrogantiam, et superbiam et altitudinem
 cordis ejus ego scio, ait Dominus; jactantiam ejus, et
 quod non sit juxta eam virtus ejus.*

REGULA II. — Jactantia mortale peccatum est, cum
 próximo debitam charitatem extinguit; scilicet cum aliquis
 jactando seipsum, prorumpit in contumelias aliorum. Sic
 superbus ille Phariseus, Lucae 18, Publicano in-
 sultans : *Non sum sicut ceteri hominum raptores, in-
 justus, adulteri, velut etiam hic Publicanus. Quæ verba
 S. Joannes Chrysostomus expendens, homilia de Pu-
 blicano et Phariseo, ait : Tunc igitur judicio tuo ju-
 stior es omnibus? Non sum sicut ceteri hominum, in-
 quis. Quid agis, Pharisee? Noli nomen naturæ com-
 mune spectare. Immutabilis enim ille atque hominum
 amator factus est homo. Saltem cum illud cogitaveris,
 à verbis illis jactatoriis abstinere : dic potius, ut nonnulli
 hominum; non autem, ut ceteri hominum. Omnesne,
 præter te unum, Phariseæ, raptores?... Quid insultas
 jacenti? Quid accusas et criminaris illum sine remissio-
 ne verberantem conscientiam suam? Intueris speciem
 comiseratione ac subsidio dignam; jacet enim demisso
 ac prostrato in terram vultu, pectus velut malorum est-*

*cinam torquet, oculos ad caelum attollere non audet. ac
 fortasse ab ipsis astris accusari se putat. Non te ille in-
 flecti contremiscens? Non ad condolendum emollit?*

REGULA III. — Jactantia de peccato mortali est mor-
 tale peccatum, Proverb. 2 : *Lætantur cum malè fecerint,
 et exultant in rebus pessimis.*

REGULA IV. — Jactantia procedens à superbiâ vel
 inani gloriâ, quæ sit peccatum mortale, peccatum et
 ipsa lethale est. Talis est jactantia quâ quis se extollit
 ut alterius merita obumbret, illiusque minuit existi-
 mationem. Quâ de re S. Ambrosius, lib. 2 de Officiis,
 cap. 25 : « Si quis, inquit, non obediat episcopo, ex-
 « tollere atque exaltare se desiderans, obumbrare me-
 « rita episcopi simulatâ affectatione doctrinae, aut hu-
 « militatis, aut misericordiae, is à vero deus super-
 « bit; quoniam veritatis ea est regula, ut nihil facias
 « commendandi tui causâ, quò minor alius fiat; ne-
 « que si quid boni habeas, id ad reformationem alie-
 « rius et vituperationem exerceas. »

REGULA V. — Jactantia propter lucrum aliquod
 illicitum, et cum gravi proximi damno conjunctum,
 est peccatum lethale. Idem esto judicium de jactan-
 tiâ, quâ quis commentitis dotes suas magnificis
 verbis prædicat, ut ecclesiasticum beneficium, vel
 quamlibet praefecturam obtineat, quâ indignus est.

REGULA VI. — Qui se jactat causâ lucri non semper
 mortalis peccati reus est; — quia potest esse tale lu-
 crum quod proximo nullum damnum inferat. Hinc
 S. Thomas : *Videtur, inquit, ad mendacium officiosum
 pertinere, cum aliquis ad hoc se jactat, ut gloriam vel
 lucrum acquirat, dummodo hoc sit sine damno aliorum.*
 Quicum si conjuncta esset jactantia, jam perlineret ad
 mendacium perniciosum.

REGULA VII. — Qui aliqua de se jactat, quæ neque
 sunt contra Deum, neque contra proximum, venialis
 duntaxat peccati locus contrahit.

REGULA VIII. — Qui delectationis causâ se jactat,
 venialis duntaxat peccati sit reus, idque ad menda-
 cium jocosum pertinet; nisi fortè hoc divinae dilectioni
 praeferret, ut propter hoc Dei præcepta contemneret. Sic
 enim esset contra charitatem Dei, in quo solo mens nostra
 debet quiescere sicut in ultimo fine. Hoc igitur casu le-
 thale peccatum esset.

REGULA IX. — Quise jactat ut jurgia concitet, secu-
 dum illud Proverb. 28 : *Qui se jactat et dilatat, jurgia
 concitat*, peccat mortaliter, cum Deus eos detestetur
 qui seminant discordias, ut habetur Proverb. 6. Sed
 quandoque contingit, jactantiam esse causam jurgio-
 rum, non per se, sed per accidens; quo casu non est
 peccatum mortale.

REGULA X. — Ironia seu dissimulatio, oppositum
 jactantiae vitium est, quò quispiam asserit de seipso
 aliquid vile, quod in se non agnoscit; aut negat de se
 aliquid magnum, quod tamen in seipso esse percipit.
 Hinc Ecclesiastici 19 dicitur : *Est qui nequiter se hu-
 miliat, et interiora ejus plena sunt dolo*. Hinc S. Augu-
 stinus, sermone 181, aliàs 29 de Verbis Apostoli .
 « Cum, inquit, humilitatis causâ mentiris, si non eras
 « peccator antequam mentireris, mentiendo efficeris

« quod evitaveras. Veritas in te non est, nisi te ita
« dixeris peccatorem, ut etiam esse cognoscas. Veri-
« tas autem ipsa est, ut quod es dicas. Nam quomodo
« est humilitas, ubi regnat falsitas? » Non est igitur
mentium ut superbia vitetur. Unde rursus S. Augu-
stinus, tractatu 43 in Joannem: *Non ita caveatur
arrogantia, inquit, ut veritas relinquatur.* Et S. Grego-
rius, lib. 26 Moralium, cap. 5: *Incaute, inquit, sunt
humiles, qui se mentiundo illaquant.*

Huic regulæ non repugnant verba Sapientis, Pro-
verb. 38, dicentis: *Stultissimus sum virorum;* nec verba
Amos prophetae, cap. 7, dicentis: *Non sum propheta;*
nec denique verba S. Gregorii, lib. 11 Epistolarum,
indict. 6, epist. 51, decimæ questionis ab Augustino An-
glorum episcopo propositæ respondentis: *Bonarum
mentium est, etiam ibi suas culpas agnoscere, ubi culpa
non est.* Nam sapiens spectat quod sibi convenit ex
fundo suo. Præterea, duplex est sapientia, duplexque
stultitia. Est enim quedam sapientia secundum Deum,
quæ mundo, id est, hominibus diligentibus mundum
stultitia est, secundum illud ad Corinthios 3: *Si quis
inter vos sapiens videtur esse in hoc seculo, stultus fiat,
ut sit sapiens.* Alia est sapientia hujus mundi, quæ, ut
ibidem ait Apostolus, *stultitia est apud Deum.* Sapiens
itaque se stultissimum esse secundum opinionem homi-
num verè confitetur, quia scilicet humana con-
temnit, quæ hominum sapientia quærit. Unde conti-
nuò subdit: *Et sapientia hominum non est necum.*
Amos autem verè negat se esse prophetam origine,
quia non erat de genere prophetarum. Unde ibidem
subdit: *Nec filius prophetae.*

Denique S. Gregorius non tribuit justis, quòd cul-
pam dicant quod pro culpâ non agnoscent; sed quòd
culpas agnoscat, ubi non sunt. Ad bonitatem scilicet
mentis pertinet, ut homo ad justitiæ perfectionem
tendat; et idèò culpam existimat non solum si defi-
ciat à communi justitiâ, sed etiam si deficiat à justitiæ
perfectione, quod quandoque culpa non est.

REGULA XI. — Qui verbis, vel signis externis, ut
vili abjectaque veste aut aliquid re simili, defectum
quidem in exterioribus rebus præ se fert, sed excel-
lentiâ aliquam spiritualem mentitur, quales sunt
illi de quibus Dominus ait: *Eaterminant facies suas,
ut appareant hominibus jejuantes,* ironia seu dissimul-
ationis simul et jactantiæ vitium incurrit, et propterea
gravius peccat. Nam *simulatio humilitatis major super-
bia est,* inquit S. Augustinus, hb. de sanctâ Virgini-
tate, cap. 45. *Idcirco Scriptura volens ostendere veracem
humilitatem esse oportere, cum dixisset: « Quantò ma-
gnus es, tantò humilia te in omnibus; » mox quo-
que subdidit, Eccli. 5: « Et coram Deo invenies gra-
tiam; » utique ubi se fallaciter humiliare non possit.*
Hinc idem sanctus doctor, ut utrumque vitium illud
extremum vitaret, simulationis et jactantiæ, vestes, cal-
ceamenta et lectualia ex moderato et competenti habitu sibi
comparabat, nec nitido nimium, nec abjecto plurimum,
quia his plerumque vel jactare se insolenter homines so-
lent, vel abjicere; ut refert Possidius in ejus Vita,
cap. 22.

REGULA XII. — Jactantia gravius ut plurimum ironiâ
seu dissimulatione peccatum est. Jactantia enim ut
plurimum ex turpiori motivo procedit, scilicet ex
appetitu lucri vel honoris; ironia verò ex hoc quòd
aliquis fugit, licet inordinatè, per elationem aliis
gravis esse. Contingit tamen quandoque quòd ali-
quis minora de se fingit ex aliquo alio motivo, puta,
ad dolosè decipiendum; et tunc ironia est gravior,
inquit S. Thomas, ex quo duodecim illa regulæ ex-
cerptæ sunt, 2-2, quæst. 112, a. 2, et quæst. 113, a. 1
et 2.

ARTICULUS XVII.

De hypocrisi, tertii inanis gloriæ filii.

Hypocrisis est peccatum quo quis alienam perso-
nam simulans, adumbratam sanctitatis imaginem
hominum oculis objicit, vel occultando vitia quibus
scatet, vel præ se ferendo speciem virtutis quâ ca-
ret. Nam, ut ait S. Isidorus Hispalensis, lib. 10
Originum, tit. 11, hypocrita ille est « qui cum intus
malus sit, ut bonum se palam ostendit. Nomen sci-
licet hypocrite, tractum est, inquit, à specie eorum
qui in spectaculis contactâ facie incedunt, distin-
guentes vultum vario colore, ut ad personæ, quam
simulant, colorem perveniant, modò in specie viri,
modò in specie femine, ut in ludis populum fallant. »
Hinc S. Augustinus, lib. 2 de Sermone Domini in
monte, cap. 2: « Manifestum est, inquit, hypocrisis
non quod oculis prætendunt hominum, id etiam
corde gestare. Sunt enim hypocrite simulatores,
tanquam pronuntiatores personarum alienarum, si-
cut in theatricis fabulis. Non enim qui agit partes
Agamemnonis in tragedia, verbi gratiâ, sive alicui-
us alterius ad historiam vel fabulam quæ agitur per-
tinentis, verè ipse est, sed simulat eum, et hypo-
crita dicitur. Sic in Ecclesiâ, vel in omni vitâ
humanâ, quisquis se vult videri quod non est, hypo-
crita est. Simulat enim justum, non exhibet, quia
totum fructum in laude hominum ponit, quam pos-
sunt etiam simulantes percipere, dum fallunt eos
quibus videntur boni, ab eisque laudantur. Sed tales
ab inspectore cordis Deo mercedem non accipiunt,
nisi fallaciæ supplicium: ab hominibus autem, in-
quit, Matth. 7, *perceperunt mercedem suam;* rectis-
simèque his dicitur: *Recedite à me, operarii dolosi;
nomen meum habuistis, sed opera mea non fecistis.*
Illi ergo perceperunt mercedem suam, qui non ob
aliud elemosynam faciunt, nisi ut glorificentur ab
hominibus; non si glorificentur ab hominibus, sed
si idèò faciunt ut glorificentur. Laus enim humana
non appeti à rectè faciente, sed subsequi debet rectè
facientem; ut illi proficiant, qui etiam imitari pos-
sunt quod laudant, non ut hic putet aliquid eos sibi
prodesse, quem laudant. »

Quamvis hypocrisis sit simulatio, non tamen omnis
simulatio est hypocrisis, sed solum illa quâ quis si-
mulat personam alterius, sicut cum peccator simulat
personam justî. Virtuti veritatis directè opponitur;
siquidem omnis simulatio mendacium est; nihil enim

refert utrum quis mentiatur verbo vel facto. Cuilibet autem virtuti indirectè opponitur, quoniam hypocrita simulare potest, ejusque speciem iudicandis hominibus exhibere.

Quam grave sit peccatum hypocrisis, et quam Deo exosum, constat ex sacris litteris, quæ hypocrisim prohibent ac damnant, Ecclesiastici 1 : *Ne fueris hypocrita in conspectu hominum*; Sapientia 1 : *Spiritus sanctus discipline efflagit fictum*, id est, hypocritam; Job. 15 : *Ipsæ erit Salvator meæ; non enim veniet in conspectu ejus omnis hypocrita*; quæ verba S. Gregorius expendens, lib. 11 Moralium, cap. 18, observat nos duobus modis in conspectu Domini venire. Primò, cum hic peccata nostra perpendentes, in ejus nos conspectu punimus, et fendo dijudicamus. Secundò, cum in extremo iudicio ante tribunal ejus sistemur. Hypocrita igitur per examen ultimum ante conspectum Judicis venit; sed quia modò culpas suas considerare ac deflere dissimulat, in conspectu Domini venire recusat. Sicut enim justi viri, cum distractionem venturi Judicis contemplantur, peccata sua ad memoriam reducant, deflent quod commiserunt, et districtè se judicant, ne judicentur; ita hypocrita quò exterius hominibus placent, eò se interioriùs aspicere negligunt; totosque se in verbis proximorum fundunt; et sanctos se esse æstimant, quia sic se haberi ab hominibus pensant. Cùmque mentem per verba sæpe laudis sparserint, nunquam hanc ad cognitionem reducant culpæ, nunquam considerant ubi internum iudicem offendant; nihil de ejus distractione metuant, quia sic se p'ncuisse ei, sicut hominibus credunt. Qui si terrorem ejus ad mentem reducerent, hoc ipsum quòd in malà intentione positi placent hominibus, plus timerent. Benè itaque dicitur: *Non enim velet in conspectu ejus omnis hypocrita*, quia distractionem Dei antè oculos non ponit, dum placere humanis oculis concupiscit. Qui, si mentem suam discutens, semetipsum in conspectu Dei poneret, profectò jam hypocrita non esset.

Hypocrisim omninò fugiendam ut exitiale christianæ vite malum, docet Christus, Matthæi cap. 6 : *Attendite, inquit, ne justitiam vestram faciatis coram hominibus, ut videamini ab eis; alioquin mercedem non habebitis apud Patrem vestrum, qui in cælis est. Cum ergo facis elemosinam, noli tabà eanere ante te, sicut hypocritæ faciunt in synagogis et in vicis, ut honorificentur ab hominibus; amen dico vobis, receperunt mercedem suam. Te autem faciente elemosinam, nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua: ut sit elemosina tua in abscondito, et Pater tuus, qui videt in abscondito, reddet tibi. Et cum oratis, non eritis sicut hypocritæ, qui amant in synagogis et in angulis platearum stantes orare, ut videantur ab hominibus; amen dico vobis, receperunt mercedem suam... Cùm autem jejunatis, nolite fieri, sicut hypocritæ, tristes. Exterminant enim facies suas, ut appareant hominibus jejunantes. Amen dico vobis, quia receperunt mercedem suam.*

Convenienter hos nominat hypocritas, qui elemo-

synam erogant ut videantur et laudentur ab hominibus. Est quippe facies ipsa miserentium, mens verò inhumanorum atque crudelium, inquit S. Joannes Chrysostomus, homilia 19 in Mattheum; non enim erogant ut miseris proximorum succurrant, sed ut ipsi delectatione gloriæ poseantur. Non ergo tantum modò dedisse elemosinam, sed quemadmodum oportet dedisse, et propter hoc dedisse, virtus est. Quoniam verò dementia est, cum qui à Deo mercedem operis efflagit, Deo etiam vidente, ad spectandum ipsum opus hominis advocare? Si enim ostentare nos volumus, Patri ante omnia nos studeamus ostendere, qui et coronandi nos habet potestatem, et multandi. Et certè etiam si futuri præmiù damna non essent, tamen gloriæ cupidus non decebat divinum spectaculum relinquens, nulle oculis placere mortalium. Cujus enim stoliditatis est, ut ad spectandas virtutes ejus rege properante, illum quidem relinquit ac negligat, ab egenis verò atque mendicis spectari velit, ab eisque potius laudem requirat? Convenienter etiam hypocritas vocat qui orant ut ab hominibus videantur. Non enim orantium, sed ridiculorum præsertim hominum personam gerunt. Qui enim ad supplicandum paratur, omnibus relictis illum intuetur unum, qui habet donandi quod petitur potestatem. Si verò istum relinquens, per diversa errabundus vageris, et ubique oculos mentemque circumferas, post longissimas preces vacuis profectò manibus abscedes; hoc quippe ipse voluisti. Propterea non dixi: Tales non recipient mercedem suam; sed: *Receperunt*, inquit, ab his tamen dumtaxat à quibus etiam concupiscunt. Neque enim hoc velet Deus, qui certè eam, quæ ab ipso est, vult tribuere mercedem; illi verò eam quæ est ab hominibus requirentes, nequaquam jam ab illo merentur accipere, propter quem nihil omninò fecerunt. Hypocritas denique vocat, qui exterminant facies suas, ut videantur hominibus jejunantes, quia id quod sunt nos exhibent hominum oculis, sed sub alienâ latentes personâ, velut in teatro, ipsis imponunt. Hoc igitur in virtutis ratione considerandum, inquit S. Joannes Chrysostomus, ut eam neque propter alios appetas, neque propter homines obedias Deo, sed propter Deum potius hominibus. Alioqui si virtutem etiam videaris sequi, nihilominus similis non sequentis, Deum in iracundiam concitasti. Sicut enim ille non faciendo inobediens fuit, ita tu non rectè faciendo.

Jubet Christus, ut te faciente elemosinam, vel aliud quodvis bonum opus, nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua; id est, ne facias sicut hypocrite, qui ita faciunt, ut laudes hominum querant. Sinistra igitur significat ipsam delectationem laudis; dextera autem, intentionem implendi præcepta divina. Cùm itaque conscientia facienti elemosinam miscet se appetito laudis humane, fit sinistra conscia operis dextera... Sit ergo elemosina tua in ipsâ conscientia tuâ, ubi multi elemosinam faciunt bonâ voluntate, etiamsi pecuniam, vel si quid aliud quod inopi largiendum est, non habent. Multi autem foris faciunt,

et intus non faciunt, qui vel ambitione, vel alicujus rei temporalis gratiâ, volunt misericordias videri, in quibus sola sinistra operari existimanda est. Item alii quasi medium inter utroque locum tenent, ut et intentione quâ in Deum est eleemosynam faciunt, et tamen inserat se huic optimâ voluntati nonnulla etiam laudis, vel enjusque rei fragilis et temporalis cupiditas. Sed Dominus noster multò vehementius prohibet solam sinistram in nobis operari, quando etiam misceri eam vetat operibus dexterâ; ut scilicet non modò solâ temporalium rerum cupiditate caveamus eleemosynam facere; sed nec ita in hoc opere attendamus Deum, ut sese misceat vel adjungat exteriorum appetitio commodorum. Agitur enim de corde mundando, quòd nisi fuerit simplex, mundum non erit. Simplex autem quomodò erit, si duobus dominis servit, nec unâ intentione rerum æternarum purificat aciem suam, sed eam mortalium et quoque fragilliumque rerum amore obnubilat? Ita S. Augustinus, lib. 2 de Sermone Domini in monte, cap. 2: «Pertinet ergo ad oculum mundum non intueri in rectè faciendi laudes hominum, et ad eas referre quod rectè facis, id est, propterea rectè facere aliquid, ut hominibus placeas. Sic enim etiam simulare bonum libebit, si non attenditur nisi ut laudet, qui quoniam videre cor non potest, potest etiam falsa laudare. Quod qui faciunt, id est, qui bonitatem simulant; duplici corde sunt. Non ergo habet simplex, id est, mundum cor, nisi qui transcendit humanas laudes, et illum solum intuetur cum rectè vivit, et ei placere nititur, qui conscientiam solum inspector est. De cujus conscientie puritate quidquid procedit, tantò est laudabilis, quantò humanas laudes minùs desiderat... Cavete ergo, inquit, facere justitiam vestram coram hominibus, ut videamini ab eis; id est, cavete hoc animo justè vivere, et ibi constituere bonum vestrum, ut vos videant homines.» Cum enim antea dixerit: *Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum qui in cælis est*, non hic putandus est prohibuisse ne rectè fiat coram hominibus, sed ne ob id fortè rectè fiat coram hominibus ut videamur ab eis, id est, ut hoc intueamur, et ibi finem nostri propositi colloceamus. Sic et Apostolus dicit, Gal. 1: *Si adhuc hominibus placeam, Christi servus non essem*: Cum, 1 Cor. 10, dicat: *Placeat omnibus per omnia, sicut et ego omnibus per omnia placeo*. Quod qui non intelligunt, contrarium putant; cum ille se dixerit non placere hominibus, qui non in Deo idè rectè faciebatur et placeret hominibus, sed ut Deo, ad cujus amore corda hominum volebat convertere, eo ipso quo placebat hominibus. Itaque et non se placere hominibus rectè dicebat, quia in eo ipso ut Deo placeret intuebatur: et placendum esse hominibus rectè præcipiebat; non ut hoc appeteretur tanquam merces rectè factorum; sed quia Deo placere non posset, qui non se his quos salvos fieri vellet præberet imitandum; imitari autem illum qui sibi non placuerit, nullo pacto quisquam potest. Sicut ergo non absurdè loqueretur, qui dice-

ret: In hac operâ quâ navem quero, non navem quero, sed patriam; sic et Apostolus convenienter diceret: In hac operâ quâ hominibus placeo, non hominibus, sed Deo placeo; quia non hoc appeto, sed ad id refero ut me imitentur, quos salvos fieri volo. Sicut dicit de oblatione quæ fit in sanctos: *Non quia quero datum, sed inquirò fructum*, Philipp. 4; id est, quod quero datum vestrum, non hoc quero, sed fructum vestrum. Hoc enim indicio apparere poterat, quantum proficesset in Deum, cum id liberet offerrent, quod non propter gaudium de muneribus, sed propter communionem charitatis ab eis quærebatur.

Ab hypocrisis cavere jubet iterum Christus, Lucæ 12: *Attendite, inquit, à fermento Phariseorum, quod est hypocrisis*. Sicut enim fermentum totam cui injicitur farinæ massam corrumpit, ita simulatio, cujus semel animum imbuerit, totâ virtutum sinceritate et veritate fraudabit, inquit venerabilis Beda.

Denique Matthæi 23, hypocritas octuplici maledictione ferit Salvator: *Væ vobis, inquit, Scribæ et Pharisei hypocritæ, quia clauditis regnum cælorum ante homines. Vos enim non intratis, nec introeuntes sinitis intrare. Væ vobis, Scribæ et Pharisei hypocritæ, quia comeditis domos viduarum, orationes longas orantes; propter hoc amplius accipietis judicium; væ vobis, Scribæ et Pharisei hypocritæ, qui circuitis mare et aridum, ut faciatis unum proselytum; et cum fuerit factus, facitis eum filium gehennæ duplo quam vos. Væ vobis, duces cæci, qui dicitis: quicumque juraverit per templum, nihil est: quicumque autem juraverit in auro templi, debet.... Væ vobis, Scribæ et Pharisei hypocritæ, qui decimatis mentham et anethum, et cyminum, et reliquias quæ graviora sunt legis, judicium, et misericordiam, et fidem. Hæc oportuit facere, et illa non omittere. Duces cæci, excolantes culicem, camelum autem glutientes. Væ vobis, Scribæ et Pharisei hypocritæ, quia mundatis quod desoris est calicis, et paropsidis; intus autem pleni estis rapinâ et immunditiâ. Pharisee cæce, munda prius quod intus est calicis et paropsidis, ut fiat id, quod desoris est, mundum. Væ vobis, Scribæ et Pharisei hypocritæ, quia similes estis sepulcris dealbatis, quæ à foris parent hominibus speciosa, intus verò plena sunt ossibus mortuorum, et omni spurcitiâ; sic et vos à foris quidem pareris hominibus justi; intus autem pleni estis hypocrisis et iniquitate. Væ vobis, Scribæ et Pharisei hypocritæ, qui ædificatis sepulcra prophetarum, et ornatis monumenta justorum, et dicitis: si fuissetis in diebus patrum nostrorum, non essemus socii eorum in sanguine prophetarum.... Serpentes, genimina viperarum, quomodò fugietis à judicio gehennæ? Ex omni peccatorum genere nullos vehementius et acris objugavit Salvator noster, quam hypocritas. «Omnes enim qui perperam agunt, supplicio digni sunt; qui verò simulatione bonitatis ad improbitatem tendit, multò graviori poenâ omninò afficiendus;» inquit S. Joannes Chrysostomus, homilia 74, in Matthæum.*

S. Petrus Chrysostologus, sermone 7, hypocrisis malitiam sic describit: «Hypocrisis subtile malum, se-

cretum virus, venenum latens, virtutum fucus, tinea sanctitatis. Adversa omnia nituntur viribus suis, armis suis pugnant, impugnant palam; unde et caventur tam facile quam videntur. Hypocrisis secreta simulat, fallit prospera, cunctiosa mentitur, et crudeli arte virtutes truncat mucrone virtutum; jejuniu jejunium perimit, oratione orationem evacuat, misericordiam miseratione prostermit... Fratres, fugiendum est virus, pestilentia cavenda, quæ de remediis creat morbos, conficit de medicina languorem, sanctitatem vertit in crimen, placationem facit reatum, generat de propitiatione discrimen. Hypocrisis qui fugerit, vincit; qui incurrit, cadit.... Theaurum qui non abscondit, prodit. Virtutes proditæ non manebunt.... Ergo jejuniu quod contra vitia prima virtus est nobis, in arce pectoris colloctetur.... Facies mœre dejecta invitat famam, non jejuniu voluntarium proficitur. Si vult, quare tristis? Si non vult, jejunus quare? Meritò tali penâ vivit, qui sibi facit de virtute vitium, mendacium de veritate, de mercede stipendium, de remissione peccatum. Agricola si non impresserit cultrum, si sulcum non defoderit, si non exciderit scentes, si gramina non evulserit, si in tuto semina non locarit; sibi mentitur, non terræ; nec terræ facit damnum, sed sibi non facit fructum: et ita se vacuat, ita decipit, impugnat ita, qui terræ manu fallaci mentitur. Quid faciet, quid habebit, quid inveniet, qui Deo, esuriente carne, hypocrisis luxuriante mentitur?

REGULA PRIMA. Hypocrisis mortale peccatum est, cum aliquis non curat sanctitatem habere, sed solum sanctus apparere, inquit S. Thomas, 2-2, quaest. 111, a. 4.

His convenit illud Davidis oraculum, Psalm. 52: *Deus dissipavit ossa eorum qui homicubus placent: Confusi sunt, quoniam Deus sprevit eos.* Et illud Apostoli 2 ad Timoth. 3: *Habentes speciem quidem pietatis, virtutem autem ejus abnegantes.* Hi christianæ religionis spiritum, verumque Dei cultum, quantum in ipsis est, moribus suis evertunt. Cum enim Christus, Joannis 4 dicat: *Spiritus est Deus, et eos qui adorant eum, in spiritu et veritate oportet adorare;* hypocrisis non spiritu, sed solo corporis habitu Deum colunt et adorant. Cum nos *renovari spiritu mentis nostræ,* Ephes. 4, Deus per Apostolum suum jubeat, *et induere novum hominem, qui secundum Deum creatus est in justitiâ et sanctitate veritatis;* hypocrisis de internâ illa et spiritali renovatione nihil omninò curant, sed adumbrate sanctitatis et justitiæ fâco hominibus imponere gestunt. Solâ specie externâ Christiani sunt, seu, quod idem est, sancti; *vocatis sanctis.* Non vivit in illis absconditus cordis homo, in incorruptibilitate modesti et quieti spiritus, qui est in conspectu Dei locuples, 1 Petri 5. Non habent viscera misericordiae; non illuminatos oculos cordis, Colos. 3; non aures audiendi, Ephes. 4, quibus Dei verbum percipiant. Mortui sunt, et vivere videntur, secundum illud Apocal. 3: *Nomen habes quod vivas, et mortuus es.* De his prophetavit Isaias, cap. 29: *Populus hic labiis me honorat: cor autem*

eorum longe est à me, Matth. 15, ut Christus interpretatur. Similitudinem templi exterius hominum oculis obijciunt, cum interius crocodilum, canem, felem, vitulum, aut aliud brutum animal, Ægyptiorum templorum instar, abscondant, id est, vitia et cupiditates pravas illorum animalium symbolis significatas. Dei autem vivi templa esse non curant; cum tamen interior cultus sit christianæ religionis anima, ut præclare Minutius Felix, in Octavio, edisserit: *Nonne mœris, inquit, in nostrâ dedicandus est mente? in nostro imo consecrandus est pectore?... Cum sit libilis hostia bonus animus, et pura mens, et sincera sententia. Igitur qui innocentiam colit, Domino supplicat; qui justitiam, Deo libat; qui fraudibus abstinet, propitiat Deum; qui hominem periculo surripit, opimam victimam cædit. Hæc nostra sacrificia, hæc Dei sacra sunt. Sic apud nos religiosior est ille, qui justior.* Et infra: *Nos non habitu sapientiam, sed mente præferimus; non eloquimur magna, sed vivimus.* Quanta sit hypocritarum cæcitas, S. Augustinus ostendit in expositione epistolæ ad Galatas, cap. 6: *Quid, inquit, istâ cæcitate tenebrosius, ad obtinendam inanissimam gloriam errorem hominis aucupari, et Deum testem in corde continere? Quasi verò ullo modo comparandus sit error illius qui te bonum putat, errori tuo qui homini de falso bono placere studes, de vero malo displices Deo.*

REGULA II. — Hypocrisis mortale peccatum est, cum quis simulat sanctitatem propter finem repugnantem charitati Dei vel proximi. — Verbi gratiâ, ut falsam doctrinam disseminet, vel ut adipiscatur ecclesiasticam dignitatem indignus, vel quæcumque alia temporalia bona, in quibus finem constituit. Ita S. Thomas loco supra laudato. De his qui personam sanctitatis assumunt ut errores spargant, aut schisma faciant ait Christus, Matth. 7: *Attendite à falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces.* Et S. Paulus, 1 ad Timoth. 4: *Spiritus manifestè dicit, quia in novissimis temporibus discedent quidam à fide, attendentes spiritibus erroris, et doctrinis dæmoniorum, in hypocrisis loquentium mendacium,* etc.

REGULA III. — Qui simulat sanctitatem ob finem non repugnantem sanctitati, veniale duntaxat hypocrisis peccatum committit. — Tales sunt hypocritæ, qui sanctitatem simulant, quia fictione ipsa delectantur. *Contingit etiam quandoque ut aliquis simulet perfectionem sanctitatis, quæ non est de necessitate salutis, et talis simulatio nec semper est peccatum mortale, nec semper est cum peccato mortali;* inquit S. Thomas ibidem.

REGULA IV. — Mortale peccatum hypocrisis committunt, qui in minimis anxie religiosi sunt, de graviore autem nequaquam solliciti. — Tales erunt Pharisæi, qui decimas villissimorum etiam olerum s. u. diosissimè persolvebant, ut legis observatores religiosissimi viderentur, et graviora legis præcepta, scilicet judicium sive justitiam, misericordiam, fidem, contra illum conscientiam stimulum violabant. Tales sunt Pharisæis hisce temporibus Christiani plerique, qui

certa pietatis exercitia omittere ducerent religioni, verbi gratia, gostationem scapularis, recitationem rosarii, auditionem missæ protestis diebus, etc., et religioni non ducunt detrudere famæ proximi, mendacia et perjuria in venditionibus et emptiõibus ex habitu committere, divitiis congerendis toto studio intendere; viscera sua, crumenasque pauperibus claudere. Hi sensibus, non malitiâ parvuli sunt, cùm Apostolus dicat, 1 Cor. 14 : *Nolite parvi effici sensibus, sed malitiâ parvuli estote; sensibus autem perfecti estote.* Illi autem pueros imitantur, non innocentia et simplicitate, sed sensibus, siquidem minimis inhaerent, rebus autem magnis non æquè afficiuntur. Tales sunt ecclesiastici quidam viri, qui modestiam habitus et capillorum secundum canones accuratè observant : et plura beneficia sine ullo conscientie stimulo congerunt, mansionis seu residentie in iisdem leges non curant, bonorum ecclesiasticorum redditus sibi attributos, hæredibus servant, ditandisve propinquis impendunt, pauperibus, quorum sunt patrimonia, ingemiscentibus : et canonum tamen religiosi observatores videri volunt. Tales sunt monachi nonnulli, qui regularium observantiarum minutias prætermittere religioni ducerent, et christianam humilitatem, fraternali charitatem, obedientiam, pacem violare ac perturbare non verentur. De quibus S. Bernardus in Apologiâ ad Guillelmum abbatem, cap. 5 : *Regnum Dei, inquit, intra vos est, Luc. 17; hoc est, non exterius, in vestimentis aut alimentis corporis, sed in virtutibus interioris hominis.* Unde et Apostolus, Rom. 14 : *Regnum Dei non est esca et potus, sed iustitia et pax, et gaudium in Spiritu sancto.* Et rursum, 1 Cor. 4 : *Regnum Dei non est in sermone, sed in virtute.* De corporalibus itaque observantiis fratribus calumniâ struitis; et quæ majora sunt regulæ, spiritualia scilicet instituta relinquitis, et camelumque glutientes, culicem liquatis. Magna abusio! Maxima cura est, ut corpus regulariter induatur, et contra regulam suis vestibus anima nuda descriatur. Cùm tanto studio et tunica et cuculla corpori procurentur, quatenus cui deerunt, monachus non putetur; cur similiter spiritui pietas et humilitas, et quæ profectò spiritualia indumenta sunt, non providentur? Tunicati et elati abhorremus pellicias, tantum quam non melior sit pellibus involuta humilitas, quam tunicata superbia... Repleti deinde ventrem fabâ, mentem superbiâ, cibis damnamus saginatos, quasi non melius sit exiguo sagimine ad usum vesci, quam ventoso legumine usque ad ructum exsaturari.... Sed et satius est modico vino uti propter infirmitatem, quam multâ aquâ ingurgitari propter aviditatem.... Jam verò de labore manuum quid gloria tibi, cùm et Martha laborans increpata, et Maria qui quiescens laudata sit, et Paulus apertè dicat, 1 Timoth. 4 : *Labor corporis ad medicum valet, pietas autem ad omnia....* Neque hoc dico, quia hæc exteriora negligenda sint; inquit ille, cap. 6; aut qui se illis non exercuerit, mox spiritualis efficiatur, cùm et potius spiritualia, quamquam meliora, nisi per ista aut vix, aut nullatenus vel acquirantur vel obtineantur.

tur..... Optimus autem ille qui discretè et congruè et hæc operatur et illa.

REGULA V. — Hypocrisis lethale peccatum committunt, qui omnia sua, et præsertim pietatis opera ad hominum gratiam laudemque captandam, et ad inanem gloriam referunt. — Ut enim ait S. Thomas, 2-2, quest. 111, a. 2 : *Opus exterius naturaliter significat intentionem. Quando ergo aliquis per bona opera quæ facit ex suo genere ad Dei servitium pertinet, non querit Deo placere, sed hominibus, simulat rectam intentionem quam non habet.* Unde S. Gregorius dicit lib. 31 Moralium, cap. 8. *Hypocrite per causas Dei deserviant intentioni sæculi; quia per ipsa quoque quæ se agere sancta ostendunt, non conversionem querunt hominum, sed auras favorum.* Et ita *simulanti mendaciter intentionem rectam quam non habent, inquit S. Thom., quamvis non simulent aliquid rectum opus, quod non agunt.*

REGULA VI. — Qui habitum sanctitatis assumit, intendens se ad statum perfectionis transferre, si per infirmitatem deficiat, non est simulator vel hypocrita; quia non tenetur manifestare suum peccatum, sanctitatis habitum deponendo, vestem scilicet clericalem aut monasticam. *Si autem ad hoc sanctitatis habitum assumeret, ut se justum ostentaret, esset hypocrita et simulator.*

Ita S. Thomas ibidem, ad secundum.

REGULA VII. — Hypocrisis gravior peccatum est, cæteris paribus, his quæ palam committuntur. — Ita docent S. Hieronymus, commentario in Isaia, cap. 6 : *Si præbeo, inquit, elemosynam ut glorificer ab hominibus, recepi mercedem meam, et mercenarius appellandus sum. Si castum esse me simulo, et aliud est in conscientia meâ, habeo non gloriam mercenarii, sed supplicia peccatoris. Et in comparatione duorum malorum, levius est apertè peccare quam simulare et fingere sanctitatem.* S. Augustinus, Enarratione in psalmum 65 : *Simulata, inquit, innocentia non est innocentia; simulata æquitas non est æquitas, sed duplex iniquitas; quia et iniquitas est, et simulatio.* Et sermone 353, aliàs de Diversis 49 : *Nolo habere hypocritas. Malum est cadere à proposito, sed pejus est simulare propositum.* S. Leo sermone 5 de Passione Domini, ubi de Judæ se loquitur : *Meritò, sicut et propheta prædixerat, oratio ejus facta est in peccatum; quoniam consummato scelere tam per versa impij conversio fuit, ut etiam poenitendo peccare caret.* S. Bernardus, in Apologiâ ad Guillelmum abbatem, cap. 1 : *Quis, inquit, magis impius, an profitens impietatem, an mentiens sanctitatem? Nonne is qui etiam mendacium addens, geminat impietatem?*

REGULA VIII. — Christiana pietas interior simul et exterior esse debet. — Ut enim psalm. 44 dicitur : *Omnis gloria ejus filie regis ab intus; in fimbriis aureis circumamicta varietatibus.* Quæ verba expendens auctor commentarii in libros Regum, inter opera S. Gregorii editi, lib. 6, cap. 15 : *Quis est, inquit, quod omnis gloria intus esse perhibetur, nisi quia et illa quæ foris est gloria cum aliis innumeris*

intus esse cognoscitur? Aurea enim virginitas non est si foris est, et intus non est. Quia ergo intus et foris est, quia eadem splendet in corpore, eadem fulget in mente; omnis gloria filiarum regum intus esse sentiri convenienter potest. Omnis gloria ejus intus est, quia foris sola, intus sola non est. Quia enim multae sunt virtutum claritates in mente virginis, sic virgineus splendor asseritur, ut intus omnis gloria praedicoetur. Idem docet Apostolus ad Rom. 11: *Providentes bona, inquit, non tantum coram Deo, sed etiam coram omnibus hominibus.* Hinc S. Gregorius Nazianzenus, oratione in funere sororis suae Gorgoniae, veram illius virtutem his verbis praedicat: *Quod praclarissimum est, non magis optima videri, quam revera esse studebat; quin potius in abscondito, apud eum qui abscondita intuetur, pietatem luculenter excolebat.* Hinc Tertullianus, lib. de Pallio, ait: *Elsi eloquium quiescat, nam clinguis philosophia vita contenta est, ipse habitus sonat.* Sic denique auditur philosophus dum videtur. De occursum meo vitia suffundo..... Grande pallii beneficium est, sub cuius recogitatu improbi mores vel erubescunt.

ARTICULUS XVIII.

De contentione, quartam inanem gloriae filiam.

Contentio est *impugnatio veritatis cum confidentia clamoris.* Ex genere suo, mortale peccatum est. Ab Apostolo enim inter peccata a regno Dei excludentia non semel recensetur. Ad Romanos 1, loquens de philosophis, quos *tradidit Deus in reprobum sensum*, ait illos fuisse *repletos omni iniquitate, malitia, fornicatione, avaritia, nequitiâ, plenos invidia, homicidio, contentione, dolo, malignitate.* Et cap. 2: *Is autem qui sunt ex contentione, et qui non acquiescunt veritati, credunt autem iniquitati, ira et indignatio.* Et 2 ad Corinthios 12: *Ne forte contentiones, emulaciones, animositates, dissensiones, detraciones, susurraciones, inflationes, seditiones sint inter vos.* Et ad Galatas 5: *Contentiones numerat inter opera carnis, quae qui agunt, regnum Dei non consequuntur.* Et ad Philippenses 2 contentionem et inanem gloriam Christianis prohibet: *Nihil, inquit, per contentionem, neque per inanem gloriam, sed in humilitate superiores sibi invicem arbitrantur.* Item 1 ad Corinthios 11: *Si quis videtur inter vos contentiosus esse, nos non habemus talem consuetudinem, neque Ecclesia Dei.* Et cap. 3 ejusdem Epistolae: *Cum sit inter vos zelus et contentio, nonne carnales estis, et secundum hominem ambulatis?* Denique 2 ad Timotheum 5: *Noli contendere verbis; ad nihil enim utile est, nisi ad subversionem audientium.*

Contentiones fontem, scilicet superbiam, indigitat S. Augustinus, et quam perniciosae sint contentiones declarat, lib. 12 Confessionum, cap. 25: *Nemo, inquit, mihi jam molestus sit dicendo mihi: Non inquit, sensit Moyses quod in dieis; sed hoc sensit quod ego dico..... O vita pauperum, Deus meus! in cuius sinu non est contradictio, plura mihi mitigationes in cor, ut patienter tales feram, qui non mihi hoc dicunt, quia divini sunt, et in corde famuli tui*

viderunt quod dicunt, sed quia superbi sunt; nec noverunt Moysi sententiam, sed amant suam, non quia vera est, sed quia sua est. Alioquin et aliam veram pariter amarent, sicut ego amo quod dicunt, quando verum dicunt, non quia ipsorum est, sed quia verum est. Si autem ideò ament illud quia verum est, jam et ipsorum est et meum est; quoniam in commune omnium est veritatis amatorum. Illud autem quod contendunt non hoc sensisse Moysen quod ego dico, sed quod ipsi dicunt, nolo, non amo; quia et si ita est, tamen ista temeritas non scientiae, sed audaciae est, nec visus sed typhus eam peperit.

REGULA PRIMA. — Contentio lethale peccatum est, secundum quod importat *impugnacionem veritatis, et inordinatum modum, nec personis scilicet, nec negotiis convenientem; ut docet S. Thomas, 2-2, quaest. 58, a. 1: Peccat, inquam, mortaliter christianus veritatem fidei, vel moralis ac disciplinae quaerens contentionis animo impugnat, sive perspecta sit illi et explorata; sive falsitatem esse existimet levibus et fatiabilibus argumentis ductus. Tales sunt haeretici omnes, qui catholicae fidei inconcussa dogmata, quorum veritatem cognoscere possunt et debent, totis viribus impugnant. Tales et catholici quidam, qui nonnulla sanioris moralis capita, suis cupiditatibus contraria, de industria impugnant.*

REGULA II. — Qui in re gravi, puta, in questione fidei, vel moralis christiane, verbi gratia, an simplex fornicatio sit naturae lege prohibita, an fœnerari divitibus sit peccatum; vel pietatem spectante, qualis est quaestio de immaculata Deiparae Virginis Conceptione, de confraternitatum utilitate, de indulgentiarum usu, ita verbis contendit, ut ex ejus contentione audientium subversio probabiliter consequi possit, aut revera consequatur; et quod certum est in dubium veniat; aut audientes scandalum patiantur; lethali ter peccat. Ita S. Thomas, lectione 5 in cap. 2 Epistolae 2 ad Timotheum; et 2-2, quaestione et articulo supra laudatis. Idque probat ex Apostolo dicente: *Noli contendere verbis; ad nihil enim utile est, nisi ad subversionem audientium.* Hinc idem Apostolus 1 ad Timotheum 6 scribit: *Si quis aliter docet, et non acquiescit sanis sermonibus Domini Jesu Christi, et ei, quae secundum pietatem est, doctrinae; superbus est, nihil sciens, sed languens circa quaestiones et pugnas verborum; ex quibus oriuntur invidiae, contentiones, blasphemiae, suspensiones malae, confictiones hominum mente corruptorum, et qui veritate privati sunt, existimantium quae sunt esse pietatem.* Et S. Jacobus, Epistolae suae catholicae cap. 5: *Quod si zelum amaram habetis, et contentiones sint in cordibus vestris; nolite gloriari et invidiosae esse adversus veritatem. Non est enim ista sapientia deversum descendens, sed terrena, animalis, diabolica; ubi enim zelus et contentio, ibi inconstantia, et omne opus pravum.*

Hinc Tertullianus, lib. de Praescriptionibus Haereticorum, cap. 17, ostendens quam periculosa sit, nedum infructuosa contra haereticos Scripturas sacras non recipientes, vel adulterantes, disputatio coram infir-

mis, ait: « Necessariò nolunt agnoscere ea per quæ revincuntur, his nituntur quæ ex falso composuerunt, et quæ de ambiguitate ceperunt. Quid promovebis, exercitatissime Scripturarum, cum si quid defenderis, negetur: ex adverso si quid negaveris, defendatur? Et tu quidem nihil perdes nisi vocem in contentione; nihil consequeris nisi bilem de blasphematione. Ille verò, si quis est cujus causà in congressum descendis Scripturarum, ut eum dubitantes confirmes, ad veritatem, an magis ad hæreses devertet? Hoc ipso motus, quòd te videat nihil promovisse, æquo gradu negandi et defendendi adversà parte, statu certè pari, altercatione incertior discedet, nesciens quam hæresim iudicet. »

REGULA III. — Lethale contentionis peccatum incurrit improbi litigatores, caudicis, procuratores, qui causam injustam dolis, clamoribus tergiversationibus obtinere, imò potiùs extorquere nituntur. — Hæc regula colligitur ex S. Thomà loco supra laudato, in responsione ad tertium, dicente: « Secundùm completam rationem contentionis, prout est peccatum mortale, ille in iudicio contendit, qui impugnat veritatem justitiæ: et in disputatione contendit, qui intendit impugnare veritatem doctrinæ. Et secundùm hoc Catholici non contendunt contra hæreticos, sed potius est converso. »

REGULA IV. — Lethali contentionis peccato se inficiunt, qui in disputatione quavis, aut litis prosecutione, verbis improprie disceptant, quibus charitas proximo debita graviter læditur, ejusque fama proscinditur, cum optimis tantum rationibus veritatem, aut causæ merita in lucem proferre ac tueri deberent. Hæc regula colligitur ex S. Thomà, lectione 5 in cap. 2 Epistolæ 2 ad Timotheum.

REGULA V. — Contentio, quæ est impugnatio falsitatis cum debito modo acrimoniæ, est laudabilis. Si autem accipitur contentio secundùm quòd importat impugnationem falsitatis cum inordinato modo, sic potest esse peccatum veniale; nisi forte tanta inordinatio fiat in contendendo, quòd ex hoc generetur scandalum aliorum. — Hæc regula ipsis S. Thomæ verbis concepta est, 2-2, quæstione et articulo supra laudatis. Et confirmatur ex responsione ad tertium. Si accipitur, inquit, contentio in iudicio vel disputatione secundùm imperfectam rationem, scilicet secundùm quòd importat quandam acrimoniam locutionis, sic non semper est peccatum mortale. Imò nullum quandoque peccatum est, secundùm illud S. Augustini tractatu 7 in epistolam 1 S. Joannis: « Dilige, et quod vis fac; sive taceas, dilectione taceas; sive clames, dilectione clames; sive emendes, dilectione emendes; sive parcas, dilectione parcas. Radix sit infus dilectionis, non potest de istà radice nisi bonum existere. »

REGULA VI. — Contentio de re de qua non est contendendum, veniale saltem peccatum est. — Contentio enim hujusmodi est inordinata et perversa. Talis fuit Apostolorum contentio, Luc 22: *Facta est et contentio inter eos, quis eorum videretur esse major.* In discipulis autem Christi, ut observat S. Thomas,

quæstione et articulo supra laudatis, in responsione ad primum, « non erat contentio cum intentione impugnandi veritatem; quia unusquisque defendebat quod sibi verum videbatur. Erat tamen in eorum contentione inordinatio, quia contendebat de quo non erat contendendum, scilicet de primatu honoris. Nondùm enim erant spirituales. Unde et Dominus consequenter eos compescuit. » Graviùs certè peccabant prædicatores illi qui, S. Paulo in vinculis propter Evangelii veritatem detento, aculationis et contentionis animo Christum et ipsi predicabant, existimantes se majus periculum Apostolo creare, ut ipse testatur ad Philipp. 1: *Quidam autem, inquit, ex contentione Christum annuntiant, non sincerè, existimantes pressuram se suscitare vinculis meis. Quid enim? Dum omni modo, sive per occasionem, sive per veritatem Christus annuntietur, et in hoc gaudeo, sed et gaudebo.* Hi certè « reprehensibiles erant, inquit S. Thomas, quia quamvis non impugnant veritatem fidei, sed eam predicarent, impugnabant tamen veritatem quantum ad hoc, quòd putabant se suscitare pressuram Apostolo veritatem sibi prædicanti. Unde Apostolus non gaudebat de eorum contentione, sed de fructu qui ex hoc proveniebat, scilicet quòd Christus annuntiabatur; quia ex malis etiã occasionaliter subsequuntur bona. »

REGULA VII. — Disputationes ad illustrandam et explicandam veritatem minimè susceptæ et perfectæ, sed solo studio vincendi adversarios, et gloriæ captandæ, contentiones sunt et peccata. — Hinc Apostolus 2 ad Timotheum 2 scribit: *Stultus et sine disciplinâ quæstiones devitat, sciens quia generant lites. Servum autem Domini non oportet litigare, sed mansuetum esse ad omnes, docibilem, patientem, et cum modestiâ corripientem eos qui resistunt veritati.* Hinc dialecticam, quatenus eà sophistæ abutuntur, Tertullianus, lib. de Præscriptionibus Hæreticorum, cap. 7, in argumentis operariam contentionum vocat. Et lib. de Animâ, cap. 18: *Philosophicæ argutias vocat tormenta cruciandæ simplicitatis, et suspendendæ veritatis.* Hinc S. Augustinus, lib. 4 de Doctrinâ Christianâ, cap. 28: « Verbis, inquit, contendere non est curare quomodò error veritate vincatur, sed quomodò tu dictio dictioni præferatur alterius. Porrò qui non verbis contendit, id agit verbis ut veritas pateat, veritas placeat, veritas moveat; quoniam nec ipsa quæ præcepti finis et plenitudo legis est charitas, ullo modo recta esse potest, si ea quæ diliguntur, non vera, sed falsa sunt. »

REGULA VIII. — Molesta et plena contentionis negotia vir christianus declinare debet quantum potest. — Hanc regulam tradit S. Ambrosius, epistolâ 65 ad Vercolessensem Ecclesiam: « Quoniam, inquit, nemo potest esse sine aliquibus adversis, id agamus, ne nobis nostro vitio adversa accidant. Nemo enim gravius alieno condemnatur iudicio, quam insipiens suo, qui sibi auctor est malorum. Unde molesta et plena contentionis declinemus negotia, quæ neque fructum habent et impedimentum afferunt. Quan-

quàm id agere debemus, ne nos arbitrii nostri poeniteat, aut facti. Prudentis est enim prospicere, ne frequenter cum poeniteat sui; nunquam enim poenitere solius est Dei. Quis verò iustitiae fructus, nisi mentis tranquillitas? Aut quid est iustè vivere, nisi cum tranquillitate vivere?

ARTICULUS XIX.

De pertinaciâ, quantâ inanis gloriæ filia.

Pertinaciâ vitium est ex inani gloriâ ortum, quo quis repudiât meliorem et æquiorè sententiâ, de suâ, licet falsâ et iniquâ, nullâ ratione dimoveret potest. Hic proprius est hæreticorum character, de quibus S. Hieronymus in fine dialogi adversus Luciferianos, ait: *Facilius eos rinci posse, quàm persuaderi.* Hinc S. Augustinus, lib. 5 de Animâ et ejus origine, cap. 15: *Hæc, inquit, si pertinaciter singula defendantur, tot hæreses facere possunt, quot opiniones esse enumerantur.* Et lib. 3 contra Cresconium Grammaticum, cap. 3: *Sicut laudabile est à verâ sententiâ non moveri, ita culpabile persistere in falsâ; quam nunquam tenere prima laus est, secunda mutare; ut aut ex initio vera permaneat, aut mutata falsâ vera succedat.*

Pertinaciâ perseverantiâ opponitur. *Pertinaces enim perseverant in propriâ sententiâ plus quàm oportet; perseverans secundum quod oportet, inquit S. Thomas, 2-2, quæst. 158, a. 2. Idem autem aliquis nimis persistit in propriâ sententiâ, quia per hoc vult suam excellentiam manifestare. Unde oritur ex inani gloriâ, sicut ex causa.*

REGULA I. — Pertinaciâ lethale peccatum est, cum aliquis manifestatâ sibi doctrinâ catholicâ fidei, resistere maluerit, et illud quod tenebat elegerit. — Hic enim propriè hæreticus est, ut docet S. Augustinus, lib. 4 de Baptismo contra Donatistas, cap. 16, et lib. 2, cap. 5: *Ideo, inquit, plerumque doctioribus minus aliquid revelatur, ut eorum patiens et humilis charitas, in quæ fructus major est, comprobetur, vel quomodo teneant unitatem, cum in rebus obscuris diversa sentiunt, vel quomodo accipiant veritatem, cum contra id quod sentiebant, declaratam esse cognoscunt....* Et infra: *Homines sumus. Unde aliquid aliter sapere quàm res se habet, humana tentatio est. Nimis autem amando sententiam suam, vel invidendo melioribus, usque ad præcendendæ communionis et condendi schismatis vel hæresis sacrilegium pervenire, diabolica præsumptio est. In nullo autem aliter sapere quàm res se habet, angelica perfectio est. Quia itaque homines sumus, sed spe angelii sumus, quibus æquales in resurrectione futuri sumus, quamdiù perfectionem angeli non habemus, præsumptionem diaboli non habeamus.*

REGULA II. — Pertinaciâ lethale peccatum est, cum aliquis Ecclesiæ, summi pontificis, aut episcopi cuiuslibet catholici, in suâ diocesi, iudicio et mandato, propositiones catholicæ fidei, vel christianæ morum disciplinæ, pietatis, ecclesiasticæ hierarchiæ, aut paci contrarias, vel piarum auriarum quovis modo offensivas, aut scandalum moventes; seu verbis tenus assertas in scholis, concionibus, publicis disputationibus, priva-

tive congressibus; seu litteris consignatas, ejurare, retractare, ac emendare noluerit. — Hæc enim pertinaciâ charitas Dei, qui prima veritas est, et charitas proximi graviter læduntur. *Nam nimis perversè se ipsum amat, qui et alios vult errare, ut error suus lateat. Quanto enim melius et utilius, ut ubi ipse erravit, alii non errent, quorum admonitu errore careat! quod si noluerit, saltem comites erroris non habeat,* inquit S. Augustinus, epistolâ 143, aliâs 7, ad Marcellinum. Et infra: *Illius scripta summâ sunt auctoritate dignissima, qui nullum verbum, non quod revocare vellet, sed quod revocare deberet, emisit. Hoc quisquis nondum est associatus, secundas habeat partes modestè, quia primas non potuit habere sapientiæ; quia non valuit omnia non poenitenda diligenter dixisse, poeniteat quæ cognoverit dicenda non fuisse.*

REGULA III. — Pertinaciâ lethale peccatum est, cum quispiam Scripturarum Divinarum auctoritati rationes quascumque non submittit; aut certæ ac evidenti rationi Scripturæ Sacræ præter Ecclesiæ sensum intellectæ auctoritatem studiosè opponit. — Ut enim ait S. Augustinus, epistolâ mox laudatâ, *si ratio contra divinarum Scripturarum auctoritatem redditur, quamlibet acuta sit, fallit verisimilitudine; nam vera esse non potest. Rursus si manifestissimæ certæque rationi velut Scripturarum sanctorum objicitur auctoritas, non intelligit qui hoc facit, et non Scripturarum illarum sensum, ad quem penetrare non potuit, sed suum potius objicit veritati; nec quod in eis, sed quod in se ipso velut pro eis invenit, opponit.*

REGULA IV. — Pertinaciâ lethale peccatum est, cum aliquis propositiones in materiâ fidei et morum, à conciliis, vel ab episcopis, et inprimis à Romano pontifice damnatas propugnat. — His siquidem examen et iudicium doctrinarum divinitus commissum est. Unde qui aliquam ex damnatis Jansenii aut Baii propositionibus, vel ex propositionibus laxiorum casuarum ab Alexandro VII et Innocentio XI, romanæque et catholicæ Ecclesiæ confixis propugnaret, aut veram esse ac sequendam nihilominus sentiret, lethalis peccati reus esset. Hinc majores Ecclesiæ causas, et difficiles questiones, fidem scilicet vel dubiam disciplinam spectantes, ad Sedem Apostolicam quasi ad caput atque ad apicem episcopatus referri, ejusque iudicium expectari, et velut oraculum suscipi, vetus mos obtinuit. Hinc S. Hieronymus, Patrum doctissimus, Damasi pontificis sententiam de unâ vel tribus hypostasibus dicendis rogavit, epistolâ 55: *Obtestor beatitudinem tuam, inquit, per Crucifixum, mundi salutem, per homoussion Trinitatem, ut mihi epistolis tuis sive tacendum, sive dicendum hypostaseon detur auctoritas.* Hinc S. Augustinus de Pelagianâ heresi non solum in synodis Africæ, verum etiam Romæ à summis pontificibus Innocentio I et Zosimo damnatâ, ait: *Sedis Apostolicæ rescripta venerunt, causa finita est; utinam et error finiat.* Hinc S. Anselmus, librum de Fide Trinitatis offerens et dicans Urbano II, pontifici Maximo scribit: *Quoniam divina providentia vestram*

« elegit sanctitatem, cui vitam et fidem christianam
 « custodiendam, et Ecclesiam suam regendam com-
 « mitteret; ad nullum alium rectius refertur, si quid
 « contra catholicam fidem oritur in Ecclesia, ut ejus
 « auctoritate corrigatur; nec ulli alii tutius, si quid
 « contra errorem respondetur, ostenditur, ut ejus pru-
 « dentia examinetur. » Hinc S. Bernardus, epist. 190 :
 « Oportet, inquit, ad vestrum ferri Apostolatum pe-
 « ricula quæque et scandala emergentia in regno Dei,
 « ea præsertim quæ de fide contingunt. Dignum enim
 « arbitror tibi potissimum desarciri damna fidei, ubi
 « non possit fides sentire defectum; hæc quippe hujus
 « prerogativa sedis. » Quamobrem Hincmarus archie-
 « piscopus Remensis in præfatione opusculi de Divortio
 « Lotharii regis et Tethbergæ reginæ, scribit : « De om-
 « nibus dubiis vel obscuris, quæ ad rectæ fidei teno-
 « rem, vel pietatis dogmata pertinent, sancta Romana
 « Ecclesia, ut omnium Ecclesiarum mater et magistra,
 « nutrix et doctrix, est consulenda, et ejus salubria
 « monia sunt tenenda; maxime ab his qui in illis re-
 « gionibus habitant, in quibus divina gratia per ejus
 « prædicationem omnes in fide genuit, et catholico
 « lacte nutritiv, quos ad vitam præordinavit æter-
 « nam. » Hinc Ivo Carnotensis episcopus, epist. 8 : *Se-
 « dis, inquit, Apostolicæ judicis et constitutionibus ob-
 « viare, planè est hæreticæ pravitatis notam incurrere.*
 Hinc denique conventus Melodunensis Ecclesiæ Galli-
 « canæ, tit. 1 de fidei Professione, ita decrevit : « Ope-
 « ram dabunt ei quibus hæc cura demandata est, epi-
 « scopi scilicet et eorum vicarii, ut in omnibus syno-
 « dis tam diocesanis quàm provincialibus, omnes et
 « singuli, tum clericum laici, amplectantur et apertâ
 « professione eam fidem pronuntient, quam sancta
 « Romana Ecclesia, magistra, columna et firmamen-
 « tum veritatis, proficitur et colit. Ad hanc enim pro-
 « pter suam principalitatem necesse est omnes con-
 « venire Ecclesias. »

REGULA V. — Lethalis pertinaciæ reus est quisquis
 damnationi propositionum aliquarum in materiâ fidei,
 et in sensu etiam auctoris de ejus libris excerptæ sunt,
 secundum formulam ab Apostolicâ Sede et episcopis
 præscriptam, subscribere recusat. — Is enim senten-
 tiam suam nimis amat, eamque præponit et veritatî fidei,
 quam subscriptionem suâ apertè profiteri renuit; et
 obedientiæ quam debet summo pontifici et episcopis
 subscriptionem jure imperantibus ut omnis hæreseos
 suspicio eluatur; et ædificationi quam toti debet Eccle-
 siæ submittendo privatum lumen suum atque opinio-
 nem judicio pastorum ipsius, et præsertim Romani pon-
 tificis, pastorum omnium unius summique pastoris. Hinc
 S. Hieronymus, epistolâ 63, adversus Origenistas hæc
 habet : « Subscriptionem tergiversatur, queruntque
 « suffugia. Alius : Non possum, inquit, damnare quod
 « nemo damnavit. Alius : Nihil super hoc à Patribus
 « statutum est; ut dum totius orbis provocatur aucto-
 « ritas, subscribendi necessitas differatur. Quidam
 « constantius : Quomodò damnabimus quos Nicæna
 « synodus non tetigit? » Et in proœmio dialogi adver-
 « sùs Pelagianos : « Si quis, inquit, falsò se infamari

« clamitat, et gloriatur nostra sentire, tunc verè
 « fidei probabit assensum, cum apertè et absque dolo
 « adversa damnaverit. » Hinc S. Leo, epistolâ 6;
 aliâs 86, ad Aquileiensem episcopum de Pelagianis
 scribit : « Damnant apertis professionibus suis superbi
 « erroris auctores, et quicquid in doctrinâ eorum
 « universalis Ecclesia exhorruit, detestentur; omnia
 « que decreta synodalia; quæ ad excisionem hujus
 « hæreseos Apostolicæ Sedis confirmavit auctoritas;
 « amplecti se, et in omnibus approbare, plenis et
 « apertis, ac propriâ manu subscriptis, protestationi-
 « bus eloquantur. Nihil in verbis eorum obscurum,
 « nihil inventiatur ambiguum. Quoniam novimus hanc
 « istorum esse versutiam, ut in quâcumque partiâ
 « dogmatis execrandi, quam à damnandorum solidi-
 « tate discreverint, nihil sibi sensuum suorum æsti-
 « ment esse noa salvum. » Et infra : « Qui correctos
 « se videri volunt, ab omni suspitione se purgent, et
 « obediendo nobis, probent se esse nostros. Quorum
 « si quisquam salubribus præceptis satisfacere detre-
 « ctarit, sive ille clericus, sive laicus, ab Ecclesiæ
 « societate pellatur, ne perditur animæ suæ, salutè
 « insidiatur alienæ. » Sic actum cum Anatolio, qui
 Eutylichianâ hæreseos in suspitionem venerat, ut
 constat ex ejusdem pontificis epistolâ 35, aliâs 82 :
 « Sinceram, inquit, communis fidei professionem
 « absolutissimâ subscriptione, coram omni clero, et
 « universâ plebe declarat, Apostolicæ Sedi, et uni-
 « versis Domini sacerdotibus atque Ecclesiis publicau-
 « dam. » Sic actum cum Attico Presbytero, ut constat
 ex ejusdem sancti pontificis epistolâ 77, aliâs 128,
 ad Anatolium datâ. His exemplis Alexander VII,
 pontifex maximus, formulam præscripsit damnationis
 quinque propositionum ex Cornelli Jansenii libro, cui
 nomen Augustinus excerptarum, et in sensu ab e-
 odem auctore intento, prout illas per suas constitutiones
 Sedes Apostolica damnavit; cui formulæ ab omnibus ar-
 chiepiscopis, episcopis, necnon aliis quibuscumque Ec-
 clesiastici ordinis, tam regularibus quàm sæcularibus,
 etiam monialibus, doctoribus et licentiatis, collegiorum
 rectoribus atque magistris, subscribi distinctâ manda-
 vit, sub penis canonicis. Quam subscriptionem abs-
 que lethali pertinaciâ crimine recusare nemo po-
 tuit, aut potest.

REGULA VI. — Lethalis pertinaciæ reus est, quis-
 quis opinionem erroneam aut minùs probabilem in
 materiâ morum, verè et probabiliori anteposit, et
 secundum illam agit. — Tunc enim immititur suæ sen-
 tentiæ nolens credere sententiæ saniori, inquit S. Tho-
 mas, quæst. 9 de Malo, a. 3, idque in re maximè
 momenti, et ubi de æternâ salute agitur; consulti
 cupiditate suam, non docentem intus veritatem, aut
 certè doctores prurientes auribus, à veritate receden-
 tes, et cupiditati blandientes. At Veritas, quæ Chris-
 tus est, non cupiditas, est consulenda, ut docet
 S. Augustinus, lib. de Magistro, cap. 11 : « De uni-
 « versis quæ intelligimus, inquit, non loquentem qui
 « personat foris, sed intus ipsi menti præsentem
 « consulimus Veritatem, verbis fortassè ut consulia-

muta admoniti. Ille autem qui consultitur, docet, qui in interiore homine habitare dictus est Christus, id est, incommutabilis Dei virtus atque aeterna sapientia; quam quidem omnis rationalis anima consultat, sed tantum cuique panditur, quantum capere propter propriam sive malam, sive bonam voluntatem potest. Et si quando fallitur, non fit vitio cunctae Veritatis, ut neque hujus, quae foris est, lucis vitium est quod corporei oculi saepe falluntur; quam lucem de rebus visibilibus consulti fatemur, ut eas nobis, quantum cernere valeamus ostendat.

REGULA VII. — Lethalis pertinacia reus est, quisquis in comitiis, conventibus, capitalis, consiliis, ubi de bono Ecclesiae, reipublicae, aut societatis casualibus, spirituali vel temporali deliberatur, et inprimis de eligendo summo pontifice, episcopo, vel superiore quocumque ecclesiastico; aut principe, vel magistratu, de condendis legibus vel statutis, de gratiis concedendis, aut penis irrogandis, aequiorem et saniores sententiam, studio partium, minus justo postponit. — Hic enim sententiam suam nimis amare convincitur, qui bono communi, et saniori sententiae in illud tendenti ipsam praepone non veretur.

REGULA VIII. — Veniale tantum peccatum committit, qui in materia levi, nec sibi, alterive perniciosam, pertinax est; nisi forte ratione scandali quod pareret propriae sententiae nimis amor, et immobilis in ea permansio.

ARTICULUS XX.

De discordia, sextâ filiâ inanis gloriae.

Discordia est *dissensio et discrepantia voluntatum circa bonum Dei vel proximi, in quod homo consentire tenetur ex præcepto quo Deum et proximum diligere debet.* Dissensio voluntatum dicitur, non opinionum duntaxat. Possunt enim homines inter se dissentire, et varias in opiniones abire salvo charitatis et concordiae vinculo, nisi haec dissensio sit circa ea quae necessaria sunt ad salutem, nempe circa fidem, vel christianam morum disciplinam, vel cum nimiam pertinaciam conjuncta sit. Dicitur, circa bonum, quia in malo dissentire bonum est. Dicitur Dei vel proximi, quia discordia repugnat charitati, quae utrumque bonum diligitur. Additur, in quod homo consentire tenetur, quia non tenetur quilibet amplecti quodlibet bonum, sed illud tantum quod necessarium est ad salutem, non quod est mere supererogationis, ut theologi eloquuntur. Unde si quis dissentiat ab amico monasticae vitae professionem suadente, discordiae peccatum non committit.

Discordia ex genere suo mortale peccatum est. Apostolus enim ad Galatas 5, *dissensiones* numerat inter *opera carnis*, de quibus subdit: *Qui talia agunt, regnum Dei non consequentur.* Nihil autem excludit à regno Dei nisi peccatum mortale. Et Proverbiorum 6: *Sax autem, inquit Sapiens, quae odit Dominus, et septimum detestatur anima ejus, oculos sublimos, et septimum mendacem, sinus effundentes innoxium sanguinem, cor machinans cogitationes pessimas, pedes veloces ad currendum in malum, profreutem mendaciam, testem falli-*

cem, et eum qui seminat inter fratres discordiam. Id confirmat S. Augustinus, Enarratione in psalmum 149: *Si tu, inquit, laudas Dominum, et ego laudo Dominum; quare in discordiam sumus? Charitas laudat Dominum, discordia blasphematur Dominum.* Et Sermo de Utilitate Jejunii, cap. 8, explicans cur diabolus discordiam inter Christianos serat, cum concordēs sunt inter se Pagani, haec habet: *Non preferant nobis quasi concordiam suam, non sibi tanquam de unitate sua placeant. Hostem quippe quem patimur, illi non patiuntur; illos et non ista agentes ipse possidet. Videt eos adoratores falsorum deorum; videt eos servos et servos demoniorum; quid illi lucri est, quia litigant, aut quid damni est quia non litigant? Et unum quamvis, falsum et vanum, sentientes, sibi que consentientes, sic eos possidet. At verò cum desereretur, et multi ad unum Deum concurrerent, ejus sacrilega sacramenta desererent, templa everterent, idola frangerent, sacrificia prohiberent, vidit se perdidisse quos tenebat, vidit à sua familia recessisse, verum Deum cognovisse. Quid faceret? quomodo insidiaretur? Concordes nos scit quos possidere non possit, unum Deum nobis dividere non potest, falsos deos nobis supponere non potest, sentit esse vitam nostram charitatem, mortem nostram dissensionem; Etes immisit inter Christianos, quia multos deos non potuit fabricare Christianis; sectas multiplicavit, errores seminavit, haereses instituit.* Et cap. precedenti Paganoꝝ concordiam Christianis pudorem suffundere debere ostendit. *Pagani, inquit, admoneant te aliquid de unitate Christi tui. Ecce nos unum verum ideò invenimus, ut sub uno in unitate non simus? Multos illi et falsos, nos unum et verum: et illi sub multis non habent divisionem, nos sub uno vero non tenemus unitatem. Non doles, non gemis, non erubescis?... Audi Dominum tuum mandatum dantem, ut nos invicem diligamus. Cum ex nobis omnibus tanquam membris corpus sibi faciat, quod corpus habeat unum caput ipsum Dominum et Salvatorem; tu contra divellis te à membris Christi, non amas unitatem. Non hoc expavesces in membris tuis? Si distortum digitum haberes, non ad correctorem digiti tui medicum curreres? Certè tuæ se habet bene corpus tuum, quando sibi concordant membra tua; tunc diceris sanus, tunc bene vales. Si autem aliquid in tuo corpore dissentiat ab aliis partibus, quæris qui emendet. Cur ergo non quæris emendari, ut compagini membrorum Christi revoceris, et congruas in ipso corpore et tuo: certè viliores sunt ceteris membris capilli tui. Quid vilius in corpore tuo capillis tuis? Quid contempsius? Quid abjectius? Et tamen si malè te tondeat, irasceris tonsori, quia in capillis tuis non servat aequalitatem: et tu in membris Christi non tenes unitatem.*

REGULA PRIMA. — Per se discordat aliquis à proximo, cum sciens, et ex intentione dissentit à bono divino, et bono proximi, in quo debet consentire: et hoc est peccatum mortale ex suo genere, propter contraricta-

tem ad charitatem, licet primi motus hujus discordiæ, propter imperfectionem actûs, sint peccata venialia. — Hæc regula ipsius S. Thomæ verbis concepta est, 2-2, quæst. 37, art. 1.

REGULA II. — Cùm intentio aliquorum fertur in aliquod bonum, quod pertinet ad honorem Dei vel utilitatem proximi; sed unus æstimat hoc esse bonum, alius autem habet contrariam opinionem, discordia tunc est per accidens, id est, præter intentionem contra bonum divinum vel proximi. Et talis discordia non est peccatum, nec repugnat charitati, nisi conjuncta sit cum errore circa ea quæ sunt de necessitate salutis, vel pertinacia indebitè adhibeatur. — Ita S. Thomas ibidem. Talis discordia fuit inter sanctos Paulum et Barnabam, de quâ Actuum 15 S. Lucas scribit: *Post aliquot dies dixit ad Barnabam Paulus: Revertentes visitemus fratres per universas civitates, in quibus prædicavimus verbum Domini, quomodo se habeant. Barnabas autem volebat secum assumere et Joannem, qui cognominabatur Marcus. Paulus autem rogabat eum ut qui discessisset ab eis de Pamphiliâ, et non isset cum eis in opus, non debere recipi. Facta est autem dissensio, ita ut discederent ab invicem. Hæc, inquam, discordia peccatum non fuit: e Uterque enim intendebat bonum; sed uni videbatur hoc esse bonum; alii illud; quod ad defectum humanum pertinebat. Non enim erat talis controversia in his quæ sunt de necessitate salutis; quamvis hoc ipsum fuerit ex divinâ providentiâ ordinatum propter utilitatem inde consequentem;* inquit S. Thomas, ibidem in responsione ad tertiam objectionem. Hæc scilicet dissensio consiliorum fuit, ex tenebris humanæ mentis profecta, non animorum. De quâ dissensione S. Joannes Chrysostomus, homiliâ 34 in Acta: e Exacerbatio, inquit, non fuerit mala, quando pro talibus unusquisque contendit, idque justè cum ratione. Itaque si quis illorum exacerbatus, quod suum et quod in suam gloriam quæsisset, benè; si autem uterque volebat docere et instituere, et hic quidem hanc, ille autem aliam viam ingressus est; quale hoc fuerit crimen? Multa etiam humanâ ratione faciebant, etc. Et paulò post: e Uter igitur melius consulerit, non est nostrum pronuntiare, sed quod magna fuerit Dei ordinatio, etc. Et infra: e In hac questione audiendum, non quòd diversi fuerint in sententiis, sed quòd alteri alteri morem gessit; unde ex discessione majus bonum fuit, et res hinc occasionem sumpsit. Quid igitur? Inimicizie inter se discesserunt? Absit. Vides enim quòd Barnabas postea multùm à Paulo in epistolis celebratur.

REGULA III. — Discordia quandoque est cum peccato unius tantùm, puta, cùm unus vult bonum, cui alius sciens resistit; quandoque autem est cum peccato utriusque, puta, cùm uterque dissentit à bono alterius, et uterque diligit bonum proprium. — Ita S. Thomas questione et articulo supra laudatis. Sic discordia inter hæreticos sive schismaticos et catholicos est cum illorum duntaxat peccato; volumus enim ut ad fidei catholicæ possessionem et unitatem redeant,

cui illi resistunt. Hinc S. Augustinus sermone 358, aliàs de Diversis 91: e Ecce, inquit, quale consilium Dominus fratribus dedit dissidentibus, quò concordēs essent, ut carerent cupiditate et continuò implerentur veritate. Inveniamus ergo talem hæreditatem. Quamdiù loquimur de concordia terrenorum fratrum, quæ rara est, quæ difficillis est? Loquamur de illâ fratrum concordia, quæ vera esse debet et potest. Fratres sint christiani omnes, nati ex Deo et ex visceribus matris Ecclesiæ per Spiritum sanctum; habeant et ipsi hæreditatem dandam et non dividendam. Hæreditas eorum Deus ipse est... In hac hæreditate concordia custoditur: pro hac hæreditate non litigatur. Alia hæreditas litigando acquiritur; ista litigando amittitur. Nolentes homines hanc hæreditatem perdere, videntur litigare. Et quando fortè videntur litigare, non litigant. Sed fortè videntur litigare, aut putantur litigare, cùm volunt fratribus consulere. Videte quàm concors sit eorum litigatio, quàm pacifica, quàm benigna, quàm justa, quàm fidelis. Nam nos litigare videmur cum Donatistis; sed non litigamus. Ille enim litigat qui adversario suo malè vult; litigat ille qui adversarium suum vult detrimentum pati, se augmentum; illi aliquid decedere, sibi accedere. Non sic sumus nos... Volebamus enim eos cum quibus litigare videbamur, vel adhuc videntur, acquirere nobiscum, non perdere, ut nos acquiramus. Denique alla vox nostra est, quàm fuit fratris illius, qui interpellavit Christum in terrâ ambulantem. Nam et nos interpellamus eum in hac causâ in cœlo sedentem, et non dicimus: *Domine, dic fratri meo ut dividat mecum hæreditatem*; sed: *Dic fratri meo ut teneat mecum hæreditatem*.... Hoc non est litigare, sed amare. e Concionator, vel confessarius, vel quilibet christianus proximum à peccato revocare et liberare satagens, ab ipso peccatore dissentit; sic medicus ab ægroto lethargico vel phrenetico, ut explicat disertè S. Augustinus, sermone de Utilitate Jejuniî, cap. 10: e Si pater ægrotet senex, inquit, jam vicinus morti, et adsit illi piè filius ejus et videat eum medicus lethali et noxio somno premi, patiens est in senem moriturum propter ipsos paucos dies quibus hic potest vivere; stat filius et adest patri sollicitus; et cùm audierit medicum dicentem: *Iste homo lethargicus potest esse et inde mori, si permittatur dormire; si vultis eum vivere, non dormiat; illum occisus ille novius premit, qui et noxius est, et dulcis est. Filius autem ejus, admonitus à medico, stat sollicitus, patri molestus, pulsat; et si pulsatio ejus vincitur, vellicat; et si vellicatio nihil agit, pungit. Certè molestus est patri: et esset noxius, nisi molestus esset. At ille quem delectat mori, molestum sibi filium tristi aspectu et voce reverberat: Quiesce mihi, quid mihi molestus est? Sed medicus ait: Quia si dormieris, morieris. Et ille, dimittit me, mori volo. Et puer impius est, si non dicat: Ego nolo. Et illa vita utique temporalis est, nec ille in eâ perpetuus erit, cui filius est molestus ut excitet; nec ille qui abeuntî patri et decedenti succedit.*

« Ambo per eam transeunt, ambo per illam tempora-
 « liter transvolant: et tamen impii sunt, nisi ad ipsam
 « sibi temporalem, etiam cum invicem molesti sunt,
 « consulant. Ergone video fratrem meum somno noxia
 « consuetudinis premi, et non excito, dum timeo mo-
 « lestus esse dormienti atque percuncti? Absit à me ut
 « hoc facerem, nec si illo vivo nostra angustaretur
 « hereditas. Nunc verò cum illud quod accepturi su-
 « mus dividi non possit, cum possessore multiplicato
 « angustari non possit; non eum erigam vel molestiis
 « ut vigilet, et carens somno vetustissimi erroris, me-
 « cum in hereditate gaudeat unitatis? Prorsus faciam;
 « si vigilo, faciam: si non facio, et ego dormio. »

Et rursus sermone 359, supra laudato, de lite et
 concordia Catholicorum cum Donatistis loquens: « Me-
 « dicus, inquit, non contendit cum ægrotis; et si ægro-
 « tus facit cum medico, vincitur febris, et sanatur
 « ægrotus. Nam hoc intendit medicus, vincere; hoc
 « intendit et febris, vincere. Positus est quasi in medio
 « ægrotus. Si vicerit medicus, salvus est ægrotus; si
 « vicerit febris, morietur ægrotus. In contentione ergo
 « nostrâ contendeat medicus pro salute, pro febre
 « contendeat ægrotus. Qui animadvertentur medici
 « consilium, vicerunt, febrim superaverunt. Habemus
 « eos sanos et gaudentes nobiscum in Ecclesiâ. Bla-
 « sphemabant nos antea, quia fratres nos non agnosce-
 « bant; febris enim mentem turbaverat. Nos tamen
 « illos et detestantes nos, et sævientes in nos amaba-
 « mus, et sævientibus ægrotis serviebamus. Resisteba-
 « mus, contendebamus, et quasi litigabamus, et ta-
 « men amabamus. Molesti enim sunt omnes qui talibus
 « languentibus serviunt, sed ad salutem molesti sunt. »

REGULA IV. — A proximo discordare in malo, est
 laudabile, tantum abest ut sit peccatum. — Nusquam
 enim peccato consentire licet; nec solum rei sunt qui
 malum agunt, sed et qui consentiunt facientibus. Id
 egregiè confirmat S. Augustinus, sermone 49, aliàs de
 Tempore, 257, cap. 6: « Aliquando, inquit, amico tuo
 « charissimo inimicus est aliquis, qui erat amorum.
 « Incipiunt esse de tribus amicis duo inter se inimici,
 « quid faciat medius qui remansit? Vult, exigit, fla-
 « gitat à te, ut oderis cum illo quem odisse cepit, et
 « hæc verba tibi dicit: Non es amicus meus, quia es
 « amicus inimici mei. Quæ vox hujus est ad te, ipsa
 « est et illius ad te. Tres enim eratis; duo cœperunt
 « esse discordes, remansisti tu. Si huic te junxeris,
 « illum habebis inimicum; si illi, istum; si ambobus,
 « ambo murmurabunt. Ecce tentatio, ecce spinæ in
 « vineâ quò conducti sumus. Exspectas fortè à me
 « audire quid facias. Permane amicus amborum. Qui
 « discordant inter se, concordent per te. Mala si quæ
 « audis ab altero de altero, noli prodere alteri; ne-
 « fortè sint postea amici, qui modò sunt inimici, et
 « proditores suos prodant sibi... Ecce nemo te prodit;
 « Deus qui videt, ipse te judicat. Audisti ab irato ver-
 « bum, à dolente, à succensente, moriatur in te. Dic
 « sanè amico tuo, qui vult te facere inimicum amici
 « tui: Alloquere, et tanquam ægrotantem animum
 « medicinè lenitate pertracta. Dic illi: Quare vis ut

« sim inimicus illius? Respondet: Quia inimicus meus
 « est. Vis ergo ut sim inimicus inimici tui? Inimicus
 « esse debeo vitii tui. Iste cui me vis facere inimi-
 « cum, homo est; est alius inimicus tuus, cui debeo
 « esse inimicus, si amicus tuus sum. Respondebit,
 « quis est alius inimicus meus? vitium tuum. Respon-
 « debit: Quod vitium meum? odium quo odisti ami-
 « cum tuum. Esto ergo similis medico. Medicus
 « non amet ægrotantem, si non odit ægrotantem.
 « Ut liberet ægrotum, persequitur febrem. Nolite
 « amare vitia amicorum vestrorum, si amatis amicos
 « vestros. »

Eandem regulam confirmat S. Thomas, questione
 et articulo supra laudatis, in responsione ad secu-
 dum: « Sicut, inquit, voluntas hominis adhaerens Deo
 « est quadam regula recta, à quâ peccatum est
 « discordare; ita etiam voluntas hominis Deo contra-
 « ria, est quadam perversa regula, à quâ bonum est
 « discordare. Facere ergo discordiam, per quam tol-
 « litur bona concordia, quam charitas facit, est grave
 « peccatum. Sed causare discordiam, per quam tollitur
 « mala concordia, scilicet in malâ voluntate, est lau-
 « dabile. Et hoc modo laudabile fuit, quòd S. Paulus
 « posuit dissensionem inter eos qui erant concordēs in
 « malo, scilicet inter Sadducæos et Phariseos, ut
 « referetur Actuum 25: *Sciens autem Paulus quia una pars
 « esset Sadducæorum, et altera Phariseorum, exclamavit
 « in concilio: Viri fratres, ego Phariseus sum, filius Phar-
 « isæorum, de spe et resurrectione mortuorum ego iudico.
 « Et cum hæc dixeret, facta est dissensio inter Phariseos
 « et Sadducæos.* »

ARTICULUS XXI.

De præsumptione novitatum, septimâ inanis gloriæ filiâ.

Præsumptio novitatum vitium est, quo quis inanis
 gloria studio, ut scilicet nomen sibi faciat, hominumque
 admirationem sibi conciliet, nova excogitare præsumit.
 Quàm periculosa sit hujusmodi præsumptio, probant
 mala inde manantia. Hinc enim hereses, et sententiæ
 quævis erroneæ contra fidei catholicæ veritatem, aut
 morum integritatem adinventæ: hinc superstitiones
 innumeræ; perniciosæque artes; hinc vestium variæ
 formæ fovendo luxui; novæ choreæ ac saltationes nutri-
 endæ voluptati, excitandæ libidini; novi ludi in ani-
 mæ corporisve perniciem, reive familiaris eversionem;
 novi ciborum apparatus irritandæ gulæ; nova specta-
 cula pascendæ curiositati, prævisque cupiditatis ac-
 cendendis, atque imprimis amoris profano, excogitata.
 Hinc veterum consuetudinum innoxiarum, aut optima-
 rum etiam legum eversiones, laud absque scandalo
 et perturbatione factæ.

REGULA I. — Præsumptio novitatum lethale pecca-
 tum est, cum nova doctrina contra fidei veritatem et
 Morum integritatem excogitatur et asseritur. — Hinc
 Apostolus ad Timotheum scribit: *O Timothee, deposti-
 tum custodi, devitans profanas vocum novitates.* Quid est
 depositum? inquit Vincentius Lirinensis, *Commenitō-*
rii 4 cap. 27: « Id est, quod tibi creditum est, non
 « quod à te inventum; quod accepti, non quod ex-

cogitâssi, rem non ingenii, sed doctrinæ; non usurpationis privatæ, sed publicæ traditionis; rem ad te perductam, non à te prolatam; in quâ non auctor debes esse, sed custos; non institutor, sed sectator; non ducens, sed sequens. *Depositum, inquit, custodi: catholicæ fidei talentum inviolatum illibatumque conserva. Quod tibi creditum est, hoc penes te maneat, hoc à te tradatur. Aurum accepisti, aurum redde; nolo milii pro aliis alia subjicere; nolo pro auro imprudenter plumbum, aut fraudulenter æramenta supponas; nolo auri speciem, sed naturam planè. O Timothee, ô sacerdos, ô doctor; si te divinum munus idoneum fecerit, ingenio, exercitacione, doctrinâ esto spiritalis tabernaculi Beseleel, pretiosas divini dogmatis gemmas exsculpe, fideliter coapta, adorna sapienter, adice splendorem, gratiam, venustatem. Intelligatur te exponente illustrius, quod antea obscurius credebatur. Per te posteritas intellectum gratuletur, quod ante vetustas non intellectum venerabatur; eadem tamen quæ didicisti doce, ut cum dicas novè, non dicas nova.* Et cap. 9: *Mos iste, inquit, semper in Ecclesiâ viguit, ut quò quisque foret religiosior, eò promptius novèllis adinventiõibus contraret.*

Hinc Terullianus, lib. de Præscriptionibus hæreticorum cap. 42, ita de hæreticis loquitur: « Mentior si non etiam à regulis suis variant inter se, dum unusquisque proinde suo arbitrio modulatur quæ accepit, quemadmodum de suo arbitrio ea composuit ille qui tradidit. Agnoscit naturam suam, et originis suæ merem profectus rei. Idem licuit Valentianis quod Valentino, Marcionitis quod Marcioni, de arbitrio suo fidem innovare. »

His apprimè convenit illud Psalmi 144: *Quorum filii sicut novellæ plantationes in juventute suâ. Filix eorum composita, circumornata ut similitudo templi.* Quem locum S. Hieronymus, seu potius alius auctor commentarii in Psalmos inter ejus opera editi sic interpretatur: « Plantatio eorum non est vetus, sed novella est. Non est enim de veteri lege, non est de prophetis, non est de Apostolis, sed de novis magistris est. In juventute suâ; semper juvenes sunt. Licet multe sint hereses veteres, tamen quotidie mutantur, et novæ quotidie inveniuntur. Novæ sunt ipse hereses; licet veteres sint, tamen cum quotidie doctrinas suas innovant, novæ sunt. Non enim sunt veterum magistrorum errore contenti, sed quotidie ipsi nova reperiunt. » *Filix eorum composita.* Sermo compositus, et sensus sordidus. In Scripturis sanctis cogitationes semper filii dicuntur *verba filix.* Vide ergo quid dicit: *Cogitationes eorum,* hoc est, filii novi sunt. Verba verò eorum, quæ habent de sapientiâ sæculari, composita sunt. *Filix eorum composita,* videntur quidem compositæ, sed quia filix sunt, et non filii, vires non habent. *Circumornata ut similitudo templi;* non habent veram Ecclesiâ, sed similitudinem Ecclesiæ. »

REGULA II. — Præsumptio novitatum in ritibus et disciplinâ Ecclesiæ, cum scilicet in rebus magni mo-

menti sit innovatio absque causâ, et auctoritate episcoporum, ac in primis Romani pontificis, grave peccatum est. — Hæc regula colligitur ex S. Bernardo, epistolâ 174: *Contra Ecclesiæ ritum, inquit, præsumpta novitas, mater temeritatis, soror superstitiõnis, filia levitatis.* Hinc Radulfus Tungrensis, lib. de Observantiis canonicis, propositione 6, ait: *In divino officio est à novitatibus omnimodè abstinendum.* Et propositione 7: *Officium divinum majorum auctoritate, non diversorum arbitrio regi debet.* Hinc Nicolaus de Clemangis, archidiaconus Bajocensis, tractatu de Novis Celebritatibus non instituentibus, hæc habet: « Parium novitates discordias, partas nutriunt; nutritas augment, auctas roborant. . . Per novitates Dominus graviter irritari solet, de quibus in Psalmo scriptum est: *Et irritaverunt eum in adinventiõibus suis, et multiplicata est in eis ruina.* Nonne satis in omnibus Ecclesiis festa multiplicata sunt? Vix temporali officio inchoandis que semel in mense historiis propter quotidiana sanctorum sollemnia locus relinquuntur. Dies consultò à Patribus Deo relictos, sanctorumque natalitiis absolutos, novi assidè sancti occupant, et pulsus cogitur Deus suo loco cedere. » Et infra: « Improbanda valdè videtur illa consuetudo, quâ in omnibus ferè Ecclesiis canonicalibus ad cujuslibet etiam laici petitionem novæ quotidie sanctorum celebritates instituantur, modò temporalis inde emolumentis aliquid proveniat. Nam ultra ea quæ præmissa sunt de Dei expulsionione, sacræque historiæ abolitione, corrumpuntur antiquæ Ecclesiarum observationes, prisus ritus, vetera statuta violantur, corrumpuntur libri ordinarii, et novæ in dies abrasiones in illis sunt, detractiões, additiones; lituræ, abolitiones. Et quid tam leve, tam inconstans, tam turpe et ridiculosum, quàm suum quotidie ordinem pervertere, suum morem mutare, suam formam deformare, suam regulam novâ regulâ, imò novâ irregularitate variare? Quid magis fixum, magis stabile, magis immobile in Ecclesiâ debet esse, quàm ordo et ritus officii, quibus Ecclesiæ ab invicem maximè discernuntur? quis ibi potest servari ordo, ubi à suscepto ordine tam sæpè disceditur? Non potest ordo esse ordinis corruptio; non est regula quæ regulam aufert, nec forma quæ formam destruit. » Hinc concilium Coloniense anno 1536, p. 2, cap. 7: « Sunt, inquit, in clero zelum quidem Dei habentes, sed non secundum scientiam, qui privatis quibusdam affectibus ducti, vel testamento, vel, ut vocant, foundationibus efficiunt, ut nova festa præter Ecclesiæ auctoritatem subinde celebrentur. Quo interim fit ut preces horariæ ac reliqua publicè recepta pro affectu cujuslibet faciliè noventur, id quod nobis non satis probatur. Neque enim errârunt Patres, à quorum institutis in dicendis precibus utinam tam longè discessum non fuisset. Quòd si hic singulorum affectibus indulgebatur, tandem antiquus ritus penitus evanescent. »

REGULA III. — Præsumptio novitatum, quâ antiquæ consuetudines charitati Dei et proximi non repugnâ-

tes absque justâ causâ et spe majoris boni immutantur et evertuntur, non est absque peccato.—Colligitur hæc regula ex S. Augustino epistolâ 54, aliâs 118 ad Januarium, cap. 5, ubi triplicis generis observantias distinguit : quasdam Scripturæ sacræ auctoritate præscriptas ; alias totius Ecclesiæ usu consecratas ; nonnullas quæ per loca regionis variantur. De primis ita respondet : « Quis horum sit faciendum, si divinæ Scripturæ præscribit auctoritas, non est dubitandum quin ita facere debeamus ut legimus, ut jam non quomoddò faciendum, sed quomoddò sacramentum intelligendum sit, disputemus. » De secundis ita censet : « Si quid horum tota per orbem frequentat Ecclesia, quin ita faciendum sit disputare, insolentissimæ insanie est. » De postremis dat concilium ut « faciat quisque quod in eâ Ecclesiâ, in quam venit, invenerit. Non enim quidquam eorum contra fidem sit, aut contra mores, hinc vel inde meliores. Illis enim causis, id est, aut propter fidem, aut propter mores, vel emendari oportet quod perperam fiebat, vel institui quod non fiebat. Ipsa quippe mutatio consuetudinis, etiam quæ adjuvat utilitate, novitate perturbat. Quapropter quæ utilis non est, perturbatione infructuosâ consequenter noxia est. Tandem consuetudinis mutatio, nota est levitatis, et irreverentiæ erga majores argumentum. Quo nomine Tertullianus, Apologeticæ cap. 6, ethnicos sagillat : « Ubi, inquit, Religio ? Ubi veneratio majoribus debita à vobis ? Habitu, victu, instructu, censu, ipso denique sermone proavis reuantiâtis. Laudatis semper antiquos, sed novè de die vivitis : Per quod ostenditur, dum à bonis majorum institutis deceditis, ea vos retinere et custodire quæ non debuistis, eum quæ debuistis non custoditis. »

ARTICULUS XXII.

De ambitione, quâ sit et quàm grave peccatum ?

Cupiditas eminenâ vel stirpi suæ innica, vel soboli, nunc prolem habet superbiam, nunc parentem, inquit S. Leo, sermone 12, de Quadragesimâ : De ambitione igitur agendum superest.

Ambitio est inordinatus appetitus honoris. Semper peccatum est, Scripturæ sacræ et traditionis auctoritate damnatum. Ecclesiastici 7 : *Noli querere à Domino ducatum, neque à rege cathedram honoris.* Discipulos de ambitione arguit Christus, Matthæi 18 : *Accesserunt discipuli ad Jesum, dicentes : Quis, putas, major est in regno celorum ? Et advocans Jesus parvulum, statuit eum in medio eorum, et dicit : Amen dico vobis, nisi conversi fueritis, et efficiamini sicut parvuli, non intrabitis in regnum celorum.* Marci 9 : *Si quis vult primus esse, erit omnium novissimus et omnium minister.* Lucæ 9 : *Qui minor est inter vos omnes, hic major est.* Lucæ 22 : *Facta est contentio inter eos, quis eorum videretur esse major. Dixit autem eis : Reges gentium dominantur eorum, et qui potestatem habent super eos, benefici vocantur. Vos autem non sic ; sed qui major est in vobis, fiat sicut minor ; et qui præcessor est, sicut ministrator. Nam quis major est, qui recumbit, an qui ministrat ?*

Nome qui recumbit ? Ego autem in medio vestrum sum, sicut qui ministrat. Filios Zebedæi ambitionis arguit Math. 20 : *Accessit ad eum mater filiorum Zebedæi cum filiis suis, adorans et petens aliquid ab eo. Qui dixit ei : Quid vis ? Ait illi : Dic ut sedeant hi duo filii mei, unus ad dexteram tuam, et unus ad sinistram in regno tuo. Respondens autem Jesus, dicit : Nescitis quid petatis. Potestis bibere calicem quem bibiturus sum ? Dicit ei : Possumus. Ait illi, calicem quidem meum bibetis ; sedere autem ad dexteram meam vel sinistram, non est meum dare vobis, sed quibus paratum est à Patre meo. Cùm autem duorum fratrum ambitiosa petitio aliorum Apostolorum indignationem commovisset, Jesus, ad eos conversus, ait : *Scitis quia principes gentium dominantur eorum : et qui majores sunt, potestatem exercent in eos. Non ita erit inter vos ; sed quicumque voluerit inter vos major fieri, sit vester minister : et qui voluerit inter vos primus esse, erit vester servus. Sicut Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare, et dare animum suam redemptionem pro multis.* Ambitionis Pharisæos damnavit, Math. 23 : *Amant, inquit, primos recubitus in cœnis, et primas cathedras in synagogis, et salutationes in foro, et vocari ab hominibus Rabbi. Idem vitium damnant Apostoli, in primis S. Paulus ad Philipp. 2, cùm jubet Christianis ut in humilitate superiores sibi invicem arbitrentur. At ambitiosi, qui honores et dignitates sive ecclesiasticas, sive sæculares consecantur, sibi superiorem arbitrantur neminem, eum se omnibus anteponi velint. Ibidem fideles hortatur ut Christi Salvatoris nostri humilitatem et exinanitionem imitentur : *Hoc, inquit, sentite in vobis, quod et in Christo Jesu, qui eum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinanivit formam servi accipiens. Quam autem longè sint à Christo, qui dominari et præesse desiderant hominibus, res ipsa loquitur. Item 1 ad Corinthios 13, charitatis describens characteres, ait : *Charitas non est ambitiosa, non querit quæ sua sunt. Quanquàm ambitio simia charitatis à Petro Blesensi merito nuncupetur. « Charitas enim, inquit, patiens est pro æternis, ambitio patitur omnia pro caducis. « Charitas benigna est pauperibus, ambitio divitibus. « Charitas omnia suffert pro veritate, ambitio pro vanitate. Utraque omnia credit, omnia sperat, sed longè dissimili modo : hæc ad gloriam hujus vite, illa ad gloriam sine fine. Nam in igne aliter se habet aurum rutilans, aliter palea fumans. » Neminem denique sine divinâ vocatione ad honores et dignitates, præsertim ecclesiasticas, ascendere debere, docet idem Apostolus ad Hebræos 5 : *Nec quisquam, inquit, sumit sibi honorem, sed qui vocatur à Deo tanquàm Aaron. Sic et Christus non semetipsum clarificavit ut pontifex fieret ; sed qui locutus est ad eum : Filius meus es tu, ego hodiè genui te. At ambitiosi sine divinâ vocatione ad honores et dignitates ascendunt, in casque se intrudunt. S. Joannes, epist. 3, ambitionem pariter damnat in Diotrefe, his verbis : *Is qui amat primum gerere in eis Diotrefes non recipit nos.******

Hujus peccati gravitatem æquè demonstrant gravi-

sima Patrum testimonia. Tertullianus, lib. adversus Valentinianos, cap. 4, ambitiosum ad ejurandam fidem proclivem esse inquit, si aliter optatis honoribus frui non valeat: « Speraverat, inquit, episcopatum Valentinus, quia et ingenio poterat et eloquio, sed alium ex martyrii prerogativa loci potitum indignatus, de Ecclesiâ authenticæ regulæ abruptit, ut solent animi pro prioratu exciti præsumptione ultionis accendi, ad expugnandam conversus veritatem. » Testatur etiam Hegesippus, apud Eusebium, lib. 4 Historiæ Ecclesiasticæ, cap. 22, Ecclesiam, ad vanam usque ætatem virginem vocatam fuisse, quia vanis sermionibus nondum corrupta fuerat. *Primus Thebutis indignè ferens quòd minime creatus esset episcopus, eam occultè vitare est aggressus.*

S. Gregorius Nazianzenus, oratione 1, sic in eos invehitur, qui ambitionis impulsu ad ecclesiasticas dignitates prosiliunt: « Ita projecta et confusa res est, tamque malè afficimur, ut prius ferè quàm primam comam abjecerimus, puerilique more balbutire desierimus, prius quàm in divina atria introierimus, prius quàm sacrorum librorum vel nomina ipsa noverimus, prius quàm novi veterisque Testamenti characterem et auctores eorum cognitos habuerimus, nondum enim dico, prius quàm ocnnum et animæ labe, quas peccatum nobis impressit, eluerimus, si duo aut tria pia verba didicerimus, eaque non ex lectione, sed auditione solâ hausta, aut Davidi paulùm operæ dederimus, aut pallium scitè contraxerimus, aut zonâ tenbis philosophati fuerimus, pietatis speciem quamdam nobis illinentes. Pape! Quàm et dignitate et prudentiâ reliquis antecellere, et aliis præesse, et admirationi continuò esse volumus. Samuclis in modum jam inde ab incunabulis consecrati nobis videmur, et mox sapientes et doctores, divinorum mysteriorum notitiâ sublimes, inter legis scribas et interpretes sedere volumus, et nosmetipsos quâdam quasi inauguratione in cœlitum numerum adscribimus, expetimus vocari ab hominibus Rabbi, nec unquam Scripturas ad litteram interpretamur, sed cùm eas in insulsas quasdam allegorias inanibus somniis simillimas detorse rimus, indignamur nisi magnis præconiis et laudibus efferamur. »

S. Joannes Chrysostomus, Homiliâ 3 in Acta Apostolorum: « Si quis, inquit, ad summum sacerdotium accesserit velut ad sollicitudinem et curam, nullus illud facillè susceperit. Nunc autem non aliter quàm profanos magistratus et hanc affectamus dignitatem; nimirum ut glorificemur et honoremur apud homines, perdimur apud Deum. Quid lucri fert hic honos?..... Quem conscium adibis, si procuraveris vel per te ipsum, vel per alium? quibus oculis obtueberis illum, qui tibi fuit auxilium? quid habebis quod excuses? Etenim qui nolens et invitus compulsus est, habiturus est aliquam excusationem. Coegita quid acciderit Simoni. Quid enim refert si non das pecuniam, sed pecuniæ loco adularis, subornas, et multaque machinaris? *Pecunia tua tecum sit in per-*

ditionem, illi dictum est. Et his dicitur: Ambitio tua sit tecum in perditionem, quoniam putasti ambitu humano parari donum Dei. » Et lib. 3 de Sacerdotio, cap. 40: « Sacerdotis, inquit, animum honoris illius desiderio vacare undique oportet. Nam si ad eum principatum adipiscendum vehementi animi affectu rapietur, eo adepto impotentior sanè ambitionis flammam incendet, et ut sibi adeptum: honorem stabiliat, nulli peccato non serviet, seu adulandum, seu servile quid atque indignum sustinendum, seu res magno pecuniæ sumptu tentanda... Oportere autem puto tantâ cum religione ac caute ad rem ipsam accedere, ut illius molem magnitudinemque prorsus detrectes; deinde adepto honore aliorum judicia sententiasque non exspectare, si quod fortè commissum deprehenderit propter quod oporteat te honorem illum deponere, quin potiùs illud advertens, te ipse munere abdicces. Sic enim par est ut divinam concilies impetresque misericordiam; qui, si tibi honorem illum præter decorum mordicus retinere studueris, indignus es qui veniam consequaris; tum vero divinam iram magis ac magis incendis, altero peccato, et eo graviore per te addito. At verò constantiam hanc præstare nullus valeat; tam pestilens tamque lethale est appetentiæ istius virus. Neque id dico cum Beato Paulo pugnarè volens, quin imò ut maximè cum illius verbis consentiam. *Si quis episcopi munus appetit, honestum opus desiderat*, 1 Timot. 5. At ego non operis ipsius, sed dominationis ac potentie desiderium pestilens esse dixi. Atque hoc ego desiderium sic toto studio ab animo abjiciendum esse censeo, ut ne animum quidem ipsum prorsus permittas ab illo auenari, ut is reum omnium liberè agendam potestatem habeat. »

S. Hieronymus, epistolâ 83 ad Oceanum datâ: « Si quis, inquit, episcopatum desiderat, bonum opus desiderat; opus, inquit, non dignitatem; laborem, non delicias; opus per quod humilitate decrescat, non intumescat fastigio. » Et commentario in cap. 3 Sophoniæ: « Qui episcopatum desiderat, bonum opus desiderat. Videte quòd dixerit bonum opus desiderat, non dignitatem. Si autem despecto opere solam aspexerit dignitatem, citò corruit turris in Silo, et excelsæ cedri fulmine feriuntur, et erecta cervix frangitur, et cygnus extento collo et in sublime se tendens inter immundas volucres computatur. »

S. Ambrosius, lib. 4. in Lucam; explicans ordinem tentationis Christi, ad illa verba: *Duxit illum diabolus iterum in montem altissimum, et ostendit illi omnia regna orbis terræ in momento temporis*, ait: « Benè in momento temporis secularia et terrena monstrantur. Non enim tam conspectus celeritas indicatur, quàm caducæ fragilitas potestatis exprimitur; in momento enim cuncta illa prætereant, et sepè honor seculi ab antiquâ venerit. Quid enim seculi potest esse diuturnum, cùm ipsa diuturna non sint secula? Docemur hic inanis ambitionis flabra despiciere, quòd omnis dignitas secularis diabolice subjaceat potestati; ad usum fragilis, et inanis ad

« fructum. Sed quomodo hic dat diabolus potestatem
 « et alibi legitur, quia *omnis potestas à Deo est*,
 « Rom. 13. Numquid potest quis duobus dominis
 « servire, aut à duobus accipere potestatem? Num-
 « quid ergo contrarium est? minimè. Sed vide quia
 « omnia à Deo; neque enim sine Deo mundus; quia
 « *et mundus per ipsum factus est*, Joann. 1; sed licet à
 « Deo factus sit, tamen opera ejus mala, quia *secundum*
 « *in maligno positum est*, 1 Joan. 5; et ordinatio mundi
 « à Deo, opera mundi à malo. Ita etiam à Deo potesta-
 « tum ordinatio; à malo ambitio potestatis... Atque
 « hoc ipso perniciosior ambitio, quòd blanda quadam
 « est conciliatricula dignitatum; et sæpè quos vitia
 « nulla delectant, quos nulla potuit movere luxuria,
 « nulla avaritia subvertere, facit ambitio criminosos.
 « Habet enim forensam gratiam, domesticum scelus:
 « et ut dominetur aliis, prius servit. Curvatur obse-
 « quio, ut honore donetur: et dum vult esse sublimior
 « simulatà humilitate, fit vilior, et fit remissior; cum in
 « ipsà potestate, quod procellit, alienum sit; legibus
 « enim imperat, sibi servit. »

S. Augustinus Enarratione in Psalmum 56, sermone
 2, versum illum: *Inimici Domini mox ut honorificati
 fuerint et exaltati, deficientes quemadmodum fumus de-
 ficient*, de ambitiosis interpretatur: « Ex ipsà inquit,
 « similitudine rem quam insinuavit, agnoscite. Fumus
 « à loco ignis erumpens in altum extollitur, et ipsà
 « elatione in globum magnum intumescit; sed quan-
 « tò fuerit globus ille grandior, tantò fit vanior; ab
 « illà enim magnitudine non fundatà et solidatà, sed
 « pendente et inflatà, ita in auras atque elabitur, ut
 « videas ipsam ei obfuisse magnitudinem. Quantò
 « enim plus erectus est, quantò extensus, quantò dif-
 « fusus undique in majorem ambitum, tantò fit exilior,
 « et deficiens, et non apparens. »

Idem lib. 19 de Civitate Dei, cap. 19, honorem et
 locum regiminis à Christiano innoxie non appeti do-
 cet. Ubi enim distinguit triplex vitæ genus, otiosum,
 actuosum, et ex utroque mixtam, subdit: « Quamvis
 « salvà fide quisque possit in quolibet eorum vitam
 « ducere, et ad sempiterna præmia pervenire; interest
 « tamen quid amore teneat veritatis, quid officio cha-
 « ritatis impendat. Nec sic quisque debet esse otiosus,
 « ut in eodem otio utilitatem non cogitet proximi; nec
 « sic actuosus, ut contemplationem non requirat Dei.
 « In otio non iners vacatio delectare debet; sed aut
 « inquisitio aut inventio veritatis; ut in eà quisque
 « proficiat, et quod invenerit teneat, et alteri non in-
 « videat. In actione verò non amandus est honor in
 « hæc vitâ, sive potentia, quoniam omnia vana sub
 « sole; sed opus ipsum, quod per eundem honorem
 « vel potentiam fit, si rectè atque utiliter fit, id est,
 « ut valeat ad eam salutem subditorum, quæ secun-
 « dum Deum est. Propter quod ait Apostolus, 1 Timot.
 « 3: *Qui episcopatum desiderat, bonum opus desiderat.*
 « Exponere voluit quid sit episcopatus, quia nomen
 « est operis, non honoris. Græcum est enim, atque
 « inde ductum vocabulum, quòd ille qui prædicatur,
 « eis quibus prædicatur superintendit, curam eorum

« scilicet gerens... Ut intelligat non se esse episcopum,
 « qui præesse dilexerit, non professe. Itaque à stu-
 « dio cognoscenda veritatis nemo prohibetur, quod
 « ad laudabile pertinet otium; locus verò superior,
 « sine quo regi populus non potest, etsi ita teneatur
 « atque administraretur ut decet, tamen indecenter ap-
 « petitur. »

S. Petrus Chrysologus, sermone 23, expendens hæc
 Christi verba, Luc. 12: *Nolite timere, pusillus grex,*
quia complacuit Patri vobis dare regnum, opus
 fuisse ait ut Dominus discipulorum animos confirma-
 ret, ad solam regni vocem meritò trepidantium: « Pro-
 « missionem, inquit, regni sine timore servilis status
 « audire non sufficit. Dominus ergo servorum mentes
 « tali voce confirmat, ne eos repentinus promissi regni
 « prosternat audites. Regnum velle servum, crimen
 « est; adire, periculum; temeritas, non timere. »

S. Gregorius Magnus, in Pastoralis, part. 1, cap. 1:
 « Sunt nonnulli, inquit, qui intra sanctam Ecclesiam
 « per speciem regiminis gloriam affectant honoris;
 « videri doctores appetunt, transcendere ceteros con-
 « cupiscunt, atque attestante Veritate, primas sa-
 « lutationes in foro, primos in cœnis recubitus, pri-
 « mas in conventibus cathedras querunt; qui susce-
 « ptam curæ pastoralis officium ministrare dignè tantò
 « magis nequeunt, quantò ad humilitatis magisterium
 « ex solâ elatione pervenerunt. Ipsa quippe in magi-
 « sterio lingua confunditur, quando aliud discitur, et
 « aliud docetur. Contra quos Dominus per prophetam
 « queritur, dicens, Osee 7: *Ipsi regnaverunt, et non ex
 « me; principes exsultaverunt, et non cognovi.* Ex se namque
 « et non ex arbitrio summi Rectoris regnant, qui nullis
 « fulti virtutibus, nequaquam divinitus vocati, sed sã
 « cupidine accensi, culmen regiminis rapiunt potiùs
 « quàm assoquantur. Quos tamen internus Judex et
 « prævehit, et non cognoscit: Quia quos permittendo
 « tolerat profectò per judicium reprobationis ignorat. »
 Et cap. 8: « Plerùmque qui præesse concupiscunt,
 « ad usum suæ libidinis instrumentum Apostolici ser-
 « monis arripunt, quo ait: *Si quis episcopatum desi-
 « derat, bonum opus desiderat*: Qui tamen laudans
 « desiderium, in pavore vertit protinus quod lau-
 « davit, cum repenti subjungit: *Oportet autem epi-
 « scopum irreprehensibilem esse...* 1 Timoth. 5. Quam-
 « vis notandum, quòd illo tempore hoc dicitur,
 « quo quisquis pœbibus præerat, primus ad mar-
 « tyrii tormenta ducebatur. Tunc ergo laudabile
 « fuit episcopatum querere, quandò per hunc quem-
 « que dubium non erat ad supplicia graviora per-
 « venire. Unde ipsum quoque episcopatus officium
 « boni operis expressione definitur, cum dicitur: *Si quis
 « episcopatum desiderat, bonum opus desiderat.* Ipse ergo
 « sibi testis est, quia episcopatum non appetit, qui non
 « per hunc boni operis ministerium, sed honoris glo-
 « riam querit. Sacrum quippe officium non diligit om-
 « ninò, sed nescit, qui ad culmen regiminis anhelans
 « in occultâ meditatione cogitationis ceterorum sub-
 « jectione pascitur, laude propriâ letatur, ad honorem
 « cor elevat, rerum affluentium abundantia exultat.

« Mundi ergo lucrum queritur sub ejus honoris spe-
 « cie, quo mundi destrui lucra deberunt. » Et cap. 9:
 « Sed perieruntque hi qui subire magisterium pastorale
 « cupiunt, nonnulla quoque bona opera animo propo-
 « nunt : et quamvis hoc elationis intentione appetant,
 « operatos tamen se magna pertractant; sique ut
 « aliud in imis intentio supprimat, aliud tractantis
 « animo superficies cogitationis ostendat. Nam sapè
 « sibi de se mens ipsa mentitur, et fingit se de hono-
 « re opere amare quod non amat, de mundi autem glo-
 « ria non amare quod amat; quæ principari appetens,
 « fit ad hoc pavida cum querit, audax cum pervene-
 « rit. Timens enim ne non perveniat, trepidat; sed
 « repente perveniens, jure sibi debitum ad quod per-
 « venerit putat. Cùmque percepti principatus officio
 « perfrui seculariter cõperit, libenter obliviscitur
 « quidquid religiosè cogitavit. Unde necesse est, ut
 « cùm cogitatio extra usum ducitur, protinùs mentis
 « oculus ad opera transacta revocetur; ac penset
 « quisque quid subjectus egerit, et repente cognoscit,
 « si Prælati bona agere quæ proposuerit, possit;
 « qui nequaquam valet in culmine humilitatem disce-
 « re, qui in imis positus non desit superbiere. »

S. Bernardus, sermone 6 in Psalmum *Qui habitat*,
 cap. 4 : « Ambitio, inquit, subtile malum, secretum
 « virus, pestis occulta, dolì artifex, mater hypocrisis,
 « livoris parens, vitiorum origo, criminis fomes, vir-
 « tutum ærogo, tinea sanctitatis, excecatrix cordium,
 « ex remediis morbos creans, generans ex medicinà
 « languorem. » Et cap. 6, sic deflet Ecclesiæ mala :
 « Nunc quidem pax à paganis, pax ab hæreticis, sed
 « non est pax à falsis filiis..... Omnes Christiani, et
 « omnes ferè quæ sua sunt querunt, non quæ Jesu
 « Christi. Ipsa quoque ecclesiasticæ dignitatis officia
 « in turpem quantum et tenebrarum negotium trans-
 « ière; nec in his salus animarum, sed luxus quæri-
 « tur divitiarum. Propter hoc tendentur, propter hoc
 « frequentant Ecclesias, missas celebrant, psalmos
 « decantant. Pro episcopatibus et archidiaconatibus
 « impudenter hodiè decertatur, ut Ecclesiarum redi-
 « tus in superfluitatis et vanitatis usus dissipentur. »
 Ibidem cap. 5, tres tentationes explicans quibus dia-
 bolus Christum aggressus est : « Tertia, inquit, de am-
 « bitione fuit, quando omnia regna mundi promisit, si
 « cadens adoraret eum. Videsne quòd ambitionis via
 « adoratio diaboli sit, quia videlicet ad honores et
 « gloriam mundi perveniendum suis ille adoratoribus
 « pollicetur. » Et sermone 4 de Ascensione Domini,
 varios modos explicans ascendendi cum Christo vel
 cum demone : « Cupidi ascendunt summus ascensionis,
 « inquit, exaltationem concupiscimus omnes. Nobiles
 « enim creaturæ sumus, et magni cujusdam animi,
 « ideòque altitudinem naturali appetimus desiderio. Sed
 « væ nobis, si voluerimus eum sequi, qui ait, Isai. 14 :
 » *Sedebo in montem testamenti, in lateribus aquilonis.*
 « Heu miser, in lateribus aquilonis? Frigidus est mons
 « ille, non te sequimur. Potestatis habes concupiscen-
 « tiam, altitudinem presumis potentie, quanti tamen
 « usque hodiè fœda sequuntur infeticiæque vestigia,

« imò verò quàm pauci evadunt, quibus non dominan-
 « di libido dominetur! »
 S. Thomas 2-2, quæst. 151, a. 1, probat ambitio-
 nem esse peccatum, quia est inordinatus appetitus
 honoris quem homo non meretur, vel quem non in
 Deum, sed ad propriam dumtaxat utilitatem refert.
 « Honor, inquit, importat quamdam reverentiam ali-
 « cui exhibitam in testimonium excellentiæ ejus. Cir-
 « ca excellentiam autem hominis duo sunt attendenda :
 « primò quidem, quòd illud secundùm quod homo
 « excellit, non habet homo à se ipso, sed est quasi
 « quiddam divinum in eo. Et ideò ex hoc non debetur
 « ei principaliter honor, sed Deo. Secundò conside-
 « randum est, quòd illud in quo homo excellit, datur
 « homini à Deo, ut ex eo aliis prosit; unde in tantùm
 « debet homini placere testimonium suæ excellentiæ
 « quod ab aliis exhibetur, in quantum ex hoc paratur
 « sibi via ad hoc quod aliis prosit. Triplex autem
 « appetitus honoris contingit esse inordinatum : uno
 « modo, per hoc quòd aliquis appetit testimonium de
 « excellentiâ quam non habet, quod est appetere hono-
 « rem supra suam proportionem. Alio modo, per hoc
 « quòd honorem sibi cupit, non referendo in Deum.
 « Tertio, per hoc quòd appetitus ejus in ipso honore
 « quiescit, non referens honorem ad utilitatem ali-
 « rum. Ambitio autem importat inordinatum appeti-
 « tum honoris; unde manifestum est quòd ambitio
 « semper est peccatum. »

ARTICULUS XXIII.

Quæ nos ab ambitione deterrere debeant?

Ab ambitione deterrere nos inprimis debet exem-
 plum Christi, qui honores fugit, fugiendosque docuit,
 Joann. 6 : *Jesus ergo, cùm cognovisset quæ venturi es-
 sent ut raperent eum, et facerent eum regem, fugit ite-
 rum in montem ipse solus.* Ubi inprimis notandum ver-
 bum illud, *raperent*, quod vim quamdam significat.
 Erat enim Christus Dominus honoribus tam contra-
 rius, ut ad illos nonnisi vi trahendus ac rapiendus vi-
 deretur. Idque turbæ ipsæ non ignorantes, venire de-
 creverunt, non ut ei volenti ac libentè regnum offer-
 rent, sed potiùs ut renuentem ac repugnantem regem
 inaugurarent. Deinde notandum verbum illud, *fugit*,
 quod vehementem significat ab honoribus aversionem.
 Neque enim solum dicitur honores repudiâsse, sed
 planè illos fugisse tantâ contentione, quantâ hostis ho-
 stem infensissimum fugit. Quamobrem Tertullianus ad
 hunc locum alludens, libro de Idololatriâ, cap. 18, ait :
 « Tu nullius servus, in quantum solius Christi, qui te
 « etiam captivitate seculi liberavit, ex formâ dominicâ
 « agere debebis. Ille Dominus si potestatis jus nullum
 « ne in suos quidem exercuit, quibus sordido ministe-
 « rio functus est : si regem denique fieri, conscius sui
 « regni, refugit, plenissimè dedit formam suis, diri-
 « gendo omni fastigio et suggestu tam dignitatis
 « quàm potestatis. Quis enim magis iis usus fuisset
 « quàm Dei Filius? quales et quanti eum fasces pro-
 « ducerent? qualis purpura de humeris ejus floret?
 « quale aurum de capite radiaret, nisi gloriam seculi

alienam et sibi et suis iudicasset? Igitur quam noluit rejecit, quam rejecit damnavit, quam damnavit in partem diaboli deputavit. Non enim damnasset, nisi non sua; alterius autem esse non possunt, nisi diaboli, quæ Dei non sunt.

Christi etiam exemplo proposito homines ab ambitione deterret S. Bernardus, homiliâ 1 super *Missus est*, cap. 8: « Erubescè, inquit, superbe cinis; Deus se humiliat, et tu te exaltas! Deus se hominibus subdit, et tu dominari gestiens hominibus, tuo te præponis Auctori! Utinam mihi aliquando tale aliquid cogitanti Deus respondere dignetur, quod et suo increpando respondit Apostolo: *Vade*, inquit, Matth. 16, *post me, Satana, quia non sapiis ea quæ Dei sunt.* Quoties enim hominibus præesse desidero, toties Deum meum præire contendo; et tunc verè non sapio ea quæ Dei sunt. »

Secundò ab ambitione detertere debet ejus vilitas. Nihil enim ambitioso homine vilius et ignavius. Ambitionis vilitatem duo illi Apostoli Joannes et Jacobus non ignorarunt, qui primas cathedras petiuri, tempus illud observarunt, quo Christus assumptis duodecim discipulos secretò, Matth. 20; imò seorsim à reliquis discipulis Christum Dominum convenerunt. Quod expendens S. Joannes Chrysostomus, homiliâ 65 in *Matthæum*: « Illi, inquit, cùm humano more id faciebant, e coram omnibus erubescere dicere, seorsùm ab aliis discipulis Christum accipientes interrogaverunt. Præcesserunt enim, inquit, ut remotis oculiis loquerentur. » Et fortassè ne in recessu quidem ac solitudine suam aperire ambitionem ausi sunt, sed matrem præmiserunt quæ aperiret. *Accessit ad eum mater filiorum Zebedæi.* Ab ipsis hæc excogitata petitio, inquit S. Chrysostomus, *sed pudore victi, matris atrocium assumpservunt.* Quin etiam ipsa mater accedens, erubuit postulare, et fortasse penitus obmutesceret, nisi ad loquendum excitaretur à Christo dicente: *quid vis?* Illic S. Bernardus, epistolâ ad episcopos Aquitanicæ: *Ambitio, inquit, latebras amat, lucis impatiens est. Quid tam inglorium, quàm gloriæ cupidum deprehendi?*

Tertiò, ab ambitione detertere debent curæ ac labores cum ipsâ conjuncti. Ambitosorum pœna ipsa ambitio est. Quod egregè Tertullianus explicat, lib. de *Prænitentiâ*, cap. 11: « Sed enim, inquit, illos qui ambitus obeunt capessendi magistratus, neque pudeat, neque piget incommodis animæ et corporis, nec incommodis tantùm, verùm et contumeliis omnibus entii in causâ votorum suorum. Quas non ignobilitates vestium affectant? Quæ non atria nocturnis et crudis salutationibus occupant? Ad omnem occursum majoris cujusque personæ decrecentes, nullis conviviis celebres, nullis comensationibus congreges, sed exules à libertatis et lætitiæ felicitate; idque totum propter unius anni volaticum gaudium. Nos quod securium virgarumque petitio sustinet, in periculo æternitatis tolerare dubitamus? »

Magistro concini S. Cyprianus epistolâ 1: « An tu, inquit, vel illos putas tutos, illos saltem inter bono-

rum infulas, et opes largas stabili firmitate securos, quos regalis aulæ splendore fulgentes armonim ex-cubantium tutela circumstat? major illis quàm castoris motus est; tam ille timere cogitur, quàm time-tur. Exigit pœnas pariter de potentiore sublimitas, sit licet satellium manu septus, et clausum ac pro-tectum latus numeroso stipatore tueatur. Quàm secu-ros non sinit esse subjectos, tam necesse est ut non sit et ipse securus. Antò ipsos terret potestas sua, quos facit esse terribiles. Arridet ut sæviat; blandi-tur ut fallat; illicit ut occidat; extollit ut deprimat. Fœnore quodam nocendi quàm herit amplior summa dignitatis et honorum, tam major exigitur usura po-erarum. Una igitur placida et fida tranquillitas; una solida, et firma, et perpetua securitas, si quis ab his inquietantis sæculi turbinibus extractus, salutaris portus statione fundetur, ad cœlum oculos tollat à terris, et ad Domini munus admissus, ac Deo suo jam proximus, quicquid apud ceteros in rebus hu-manis sublime ac magnum videtur, intra suam ja-cere conscientiam gloriatur. Nihil appetere jam, ni-hil desiderare de sæculo potest, qui sæculo major est. »

Idem confirmat præclara illa S. Augustini sententia, lib. 8 *Confessionum*, cap. 6: *In palatio imperatorum quid non fragile plenumque periculis? Et per quot pericula pervenit ad grandius periculum!*

Idem confirmat S. Bernardus, lib. 3 de *Consideratione*, cap. 1, exclamans: *O ambitio, ebullientium crux! quomodo omnes torvens, omnibus places? Nil acerbius cruciat, nil molestius inquietat; nil tamen apud miseros mortales celebrius negotiis ejus.*

Quartò, detertere nos debet ab ambitione honorum vanitas, his verbis descripta Sap. 5: *Spes impij tanquàm lanugo est, quæ à vento tollitur; et tanquàm spuma gracilis, quæ à procellâ dispergitur; et tanquàm fumus, qui à vento diffusus est; et tanquàm memoria hospitis unius diei prætereuntis.* Honores etiam per somnium visi multoties in sacris litteris memorantur. Joseph in somnio suam in Ægypto exaltationem vidit. Esther omnis ejus felicitas per somnium ostensa. Per somnium Deus Gedeoni futuras ejus victorias ostendit. Nabuchodonosor quatuor illas aded celebres in mundo monarchias per somnium vidit. Regis Ægypti pincer-na se in dignitatem et gradum pristinum restituendum per somnium vidit. Quamobrem scitè S. Ambrosius, lib. de Joseph patriarchâ, cap. 6, ait: *Omnis potentia sæculi somnium, non veritas est.* Quid firmius in speciem ac durtarnius Romano imperio, cui flugitur Jupiter non diurnitatem, sed æternitatem promississe, juxta illud Virgillii?

*His ego nec metas rerum, nec tempora pono,
Imperium sine fine dedi.*

Quot tamen obnoxium fuit mutationibus, et distractio-nibus, tanquàm aliquando periturum! Unde S. Augu-stinus, turpem hanc adulationem execratus, ait: *Qui hoc terrenis regnis promiserunt, non veritate ducti sunt, sed adulatione mentiti sunt.* Et introducit Poetam ab hæc sese adulatione excusantem hunc in modum:

« Quid facerem, qui Romanis verba vendebam, nisi
 « hæc adulatione aliquid promitterem quod falsum
 « erat? Et tamen et in hoc cautus fui, quando dixi :
 « *Imperium sine fine dedi*, Jovem ipsorum induxi qui
 « hoc diceret. Non ex personâ meâ dixi rem falsam, sed
 « Jovi imposui falsitatis personam; sicut Deus falsus
 « erat, ita mendax vates erat. Nam vultis nôsse quia ista
 « noveram? Alio loco, quando non Jovem, lapidem indu-
 « xi loquentem, sed ex personâ meâ locutus sum, dixi :
 « *Non res Romanæ; perituraque regna...* Peritura ve-
 « ritate non tæcui, semper mansura adulatione pro-
 « misi. » Hæc S. Augustinus, sermone 105, aliàs 29,
 de Verbis Domini, cap. 7. At Christus, Luc. 1, regnum
 promisit, de quo dictum est : *Et regni ejus non erit fi-
 nis*. Figanus spem in Deum, æterna concupiscamus,
 æterna expectemus. *Non frustra audiamus : Sursim
 cor. Quid põnimus cor in terrâ, cum videamus quia ever-
 titur terra?*

Quintò, ab ambitione deterrere nos debet ejus cru-
 delitas innumeris exemplis comprobata, præcipuè Abi-
 melech filii Jeroboal, qui septuaginta fratribus suis oc-
 cisit super lapidem unum, regnum Sichimorum usur-
 pavit, Judicum 9; Absalonis adversùs Davidem pa-
 trem suum conjurantis, eumque regno spoliare conati,
 Regum cap. 15; Athaliae matris Ochozia, quæ semen
 omne regum extinxit, ut regnum Juda usurparet, 4
 Regum 11. Ambitiosi sensum omnem pietatis exuunt,
 ut ad optatos honores et dignitates perveniant; et am-
 bitiosæ illius mulieris Romana crudelitate imitati,
 quæ super cadaver patris à marito ejus regnum am-
 biente occisi et in viâ jacentis currum agitari jubens,
 ad Capitolium perrexit regni possessionem initura,
 Christum crucifixum conculcare non verentur, ut am-
 bitionem suam expleant.

ARTICULUS XXIV.

Regulæ morales de Ambitione.

REGULA PRIMA.—Ambitio lethale peccatum est, si quis
 in honore finem ultimum constituat; Id est, ita sit affectus,
 ut per fas et nefas ad aliquam dignitatem ecclesiasticam
 vel civilem ascendere paratus sit, nec mortale pec-
 catum committere vereatur ut ad illam perveniat, verbi
 gratiâ, simoniam exercere.

REGULA II.—Ambitio lethale, peccatum est, cum quis
 ex aliquo peccato mortali honorem quærit.

REGULA III.—Ambitio lethale peccatum est, cum appetit
 vel quæritur aliqua dignitas ecclesiastica vel civilis
 ob finem aliquem nefarium, sive cum peccato mortali
 conjunctum, verbi gratiâ, si quis beneficium seu di-
 gnitatem ecclesiasticam quærat ut divitiis affluat, ut ge-
 nio indulgeat, ut colatur ab hominibus; *dominandi cupi-
 ditate*, non officio consulendi; *principandâ superbîâ*,
 non *providendi misericordiâ*, ut loquitur S. Augustinus,
 libro 19 de Civitate Dei, cap. 14.

REGULA IV.—Ambitio lethale peccatum est, si quis
 honorem quærat cum alterius damno vel injuriâ, verbi
 gratiâ, si minùs dignum beneficium curam animarum
 annexam habens, aut quamlibet præfecturam ecclesia-

sticam, sive in clero seculari, sive regulari ambiat, et
 studiis omnibus obtinere nitatur, etiamsi adsint com-
 petitores digniores; multò magis, si dignitatem ecclesia-
 sticam vel secularem magistratum ambiat indignus. In-
 juriam enim infert competitoribus qui digni sunt; et si
 de beneficio vel dignitate ecclesiastica agatur, fit inju-
 ria dignioribus, qui debent anteponi, secundum concilium
 Tridentinum, sessione 24, cap. 1, et 18 de Reforma-
 tione, et S. Thomam 2-2, quest. 64, a. 2, et quest.
 175, a. 5.

REGULA V.—Ambitio lethale peccatum est, si quis
 absque vocatione, solius honoris aut commodorum
 temporalium intuitu, ecclesiastica beneficia captat,
 petit, concupiscit. — Hæc regula colligitur; ex Apo-
 stolo ad Hebræos 5: *Nec quisquam sumit sibi honorem,*
sed qui vocatur à Deo tanquam Aaron. ex S. Gregorio,
 epistola 20 libri 4, scribente: « Licet cætera cujuspiam
 « talia vitæ sint merita, ut nihil sit quod ex his sacerdo-
 « talibus valeat ordinationibus obviare, tamen so-
 « lius nefas ambitus severissimâ canonum districtione
 « damnatur. »

Ex S. Bernardo, tractatu de conversione ad cleri-
 cos, cap. 19: « Vobis, inquit, qui clavem tollitis
 « non solum scientiæ, sed et auctoritatis: nec ipsi
 « introitis, et multipliciter impeditis quos introducere
 « debuistis. Tollitis enim, et non accipitis claves. De
 « quibus Dominus queritur per prophetam Osee,
 « cap. 8: *Ipsi regnaverunt, et non ex me; principes
 « exstiterunt, et ego non vocavi eos.* Unde tantus pro-
 « clationis ardor? Unde ambitionis impudentia tanta?
 « Unde vesania tanta præsumptionis humanæ? Au-
 « detne aliquis vestrum terreni cujuslibet reguli, non
 « præcipiente aut etiam prohibente eo, occupare mi-
 « nisteria, præripere beneficia, negotia dispensare?
 « Nec tu Deum putes quæ in magnâ domo suâ à vasis
 « iræ aptis in interitum sustinet, approbare. Multi qui-
 « dem veniunt, sed considera quæ vocetur. Ordinem
 « ipsum dominici sermonis atende: *Beati*; inquit
 « Matth. 5, *mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.*
 « Mundicordes utique vocat Pater cœlestis; qui non
 « quæritur quæ sua sunt, sed quæ Jesu Christi; nec
 « quod sibi utile, sed quod multis. *Petre*, inquit
 « Joann. 21, *amas me? Domine, tu scis quia amo te.*
 « *Pasce*, ait, *oves meas.* Quando enim sic amatas oves
 « committeret non amantî?»

Ex S. Thomâ, 2-2, questione 185, a. 4: « In
 « episcopatu, inquit, tria possunt considerari, quorum
 « unum est principale et finale, scilicet episcopalis
 « operatio, per quam utilitati proximorum intenditur,
 « secundum illud Joannis ultimo: *Pasce oves meas.*
 « Aliud autem est alitudo gradûs, quia episcopus su-
 « per alios constituitur, secundum illud Matth. 25 :
 « *Fidelis servus et prudens, quem constituit Dominus
 « super familiam suam.* Tertium autem est quod con-
 « sequenter se habet ad ista, scilicet reverentia, et
 « honor, et sufficientia temporalium, secundum illud 1
 « ad Timoth. 5 : *Qui bene præsumunt presbyteri, duplici
 « honore digni habentur.* Appetere, ergo episcopatum
 « ratione hujusmodi circumstantium honorum, mani-

festum est quòd est illicitum, et pertinet ad cupiditatem vel ambitionem. Unde contra Phariseos Dominus dicit: *Anant primos recubitus in cenis, et primas cathedras in synagogis, et salutationes in foro, et et vocari ab hominibus Rabbi.* Quantum autem ad secundum, scilicet ad celsitudinem gradus, appetere episcopatum est præsumptuosum. Unde Dominus, Math. 20; arguit discipulos primatum querentes, dicens: *Sciitis quia principes gentium dominantur eorum.* Ubi Chrysostomus dicit, homilia scilicet 76 in Matthæum, quòd per hoc ostendit quòd gentile est primatus cupere; et sic gentium comparatione eorum animum aestuantem convertit. Sed appetere proximis prodesse, est secundùm se laudabile et virtuosum. Verùm quia prout est episcopalis actus, habet annexam gradus celsitudinem, præsumptuosum videtur quòd aliquis præesse appetat ad hoc quòd subditis prosit, nisi manifestè necessitate imminente.

Et quodlibeto 12, questione 10, articulo 2: «Contingit, inquit, appetere prælationem dupliciter; aut propter necessitatem urgentem, aut non urgentem. Primo modo dupliciter: vel quando imponitur à superiori, vel quando non invenitur aliquis qui velit onus prælationis subire, tali necessitate existente, meritorium est appetere. Unde Isaia 6: *Quem mittam: et, quis ibit nobis? respondit: Ecce ego, mitte me;* tamen antè dixit se indignum. Secundo modo; scilicet quando non urget necessitas, sic non licet; quia non potest carere aut vitio injustitiæ, si velit se minorem præferri majoribus, aut vitio præsumptionis, si reputet se sufficientem præferri aliis. Unde Chrysostomus super illud: *Reges gentium dominantur eorum,* etc., Lucae 22: Primatus, inquit, ecclesiasticos concupiscere, nec justum; nec utile.

REGULA VI. — Lethalis ambitionis reus est, qui episcopatum, aut quodvis aliud beneficium ecclesiasticum curam animarum habens, aut monasticam præfecturam pro se postulat, aut sibi ipsi in electione canonica suffragatur. — Colligitur hæc regula ex S. Bernardo, libro 4 de Consideratione, cap. 4: «Alius, inquit, pro alio, alius fortè et pro se rogat; pro quo rogaris, sit suspectus; qui ipse rogat pro se, jam iudicatus est; nec interest per se an per alium quis roget.»

Item ex S. Thomà, 2-2, questione centesima, a. 5, ad secundum, ubi, postquam præmisit preces pro indigno porrectas ad simoniam pertinere, subdit: *Si verò aliquis pro se rogat ut obtineat curam animarum, ex ipsa præsumptione redditur indignus, et sic preces sunt pro indigno.* Hinc Patres, et christiani principes, eos maxime dignos episcopatu censuerunt, qui ad ipsum repugnantes; et quodammodo inviti promoti fuerint. Unde S. Cyprianus, epistolà 52, de Cornelio scribit: «Episcopatum ipsum nec postulavit, nec voluit, nec et cæteri, quos arrogantia ac superbia tumor inflat, invasit; sed quietus et modestus, et quales esse consueverunt qui ad hunc locum divinitus eligun-

tur, pro pudore virginalis conscientiæ; ac pro humilitate ingentæ sibi et custoditæ reverentiæ, non vim fecit ut episcopus fieret, sed ipse vim passus est ut episcopatum coactus acciperet.» Hinc S. Hieronymus, epistolà ad Heliodorum; loquens de Nepotiano sacerdotium recusante, ait: «Quantò magis repugnabat, tantò magis in se studia omnium concitabat; et merebatur negando, quod esse volebat; còque dignior erat, quò magis se clamabat indignum.» Hinc S. Isidorus Pelusiotà, lib. 2, epistolà 123 de Hieræ presbytero scribit: «Veluti mentem habens, episcopatum ut gravissimum morbum fugit.» Hinc Leo et Anthemius imperatores, 1; *Si quemquam*, 51 cod. tit. de Episcopis et Clericis; de episcopio eligendi ita statuunt: «Custus et humilis nostris temporibus eligatur episcopus; ut quòcumque locorum pervenerit, omnia vitæ integritate purifescit. Nec pretio, sed precibus ordinetur antistes. Tantum ab ambitu debet esse sepositus; ut queratur cogendus, rogatus recedat, invitatus effugiat; sola illi suffragetur necessitas excusandi. Profectò enim indignus est sacerdotio, nisi fuerit ordinatus invitus.» Hinc denique Athalaricus rex, apud Cassiodorum, lib. 9 Variarum, epistolà 15, sic patriarchas alloquitur: «Iniquum est ut locum apud vos habeat ambitus, quem nos laicis divinà consideratione præclusimus. Quapropter si quis apostolica præsulem Ecclesiæ, vel patriarcharum episcopum, sive per se, sive per parentes, aut sergentium quascumque personas; aliquà suffragi crediderit ambitione promovendum, et ipsum redere accepta definimus, et quod est canonibus statutum, eum modis omnibus esse passurum.»

Meritò itaque concilium Mediolanense I, sub S. Carolo Borromæo statuit, ut «qui beneficium ecclesiasticum vacans multis et ambitiõis precibus per se vel per alios petierit, eo factò ita reddatur indignus, ut per biennium in eum neque illud neque aliud beneficium conferri possit.»

REGULA VII. — Qui pro se beneficium ecclesiasticum sine curâ animarum petit, ad inopiam suam sublevandam, non est reus ambitus. — Hæc regula S. Thomæ testimonio nititur, 2-2, questione centesima, a. 5, ad tertium: *Licet tamen inquit, potest aliquis, si sit indigens, pro se beneficium ecclesiasticum petere, sine curâ animarum.* Idem asserit S. Raymundus in Summâ, lib. 1, tit. 1; §7; et ex cap. *Ad aures*, extra de Rescriptis, confirmat.

REGULA VIII. — Lethalis ambitionis reus est, qui eo præcipuè consilio et eâ intentione monasticum habitum induit ut abbatiam obtineat. — Hic enim finem in honore constituere convincitur. Hinc monasticum habitum suscipere spe abbatiæ sacri canones prohibent. S. Basilii præfecturarum ambitum à monachis alienum esse debere tam luculenter ostendit, ut nemini dubium sit ipsum luculentius asserturum, nefas esse vitam monasticam profiteri, abbatiæ aut ejusvis præfecturæ intui. Sic autem loquitur in Constitutionibus monasticis, cap. 9: «Cæterim clericum, aut inter fratres principatum nullo modo appetere monachus

debet; siquidem diabolica ista pestis est, et libidinis dominandi labes, quæ res insigne est primæ illius diaboli pravitatis indicium. Legatur totum caput, necnon 24.

Concilium Romanum sub Nicolao II, pontifice maximo, canone 7, decrevit: *Ut nullus habitum monachi suscipiat, spem aut promissionem habens ut abbas fiat.* Qui canon repetitur et confirmatur in synodo Romanâ sub Alexandro II, anno millesimo sexagesimo tertio. Idem prohibet concilium Tolosanum sub Victoris Secundi pontificatu, canone 5: *Statuit autem sancta synodus, ut si quis clericorum adipiscendæ abbatia: causâ monachus effectus fuerit, in abbatiâ quidem monachus permaneat, sed ad ipsum honorem ad quem aspirabat, nullatenus accedat. Quod si præsumpserit, excommunicatur.*

REGULA IX. — Lethalis ambitionis rei sunt concionatores, aut majorum et nobiliorum pulchra pulita suis aut amicorum precibus obtinerè nituntur, aut reverà obtinent eo sine ut nominis claritatem consequantur, atque ad episcopatum aliave beneficia ecclesiastica promoveantur. — Illi enim absquæ divinâ vocatione sacrum ministerium exercent. Illi plausum querunt, non fructum spirituales auditorum, *voluptatem querunt, non prolem, adulterantes verbum Dei*, inquit S. Gregorius. Hanc regulam confirmat S. Carolus Borromæus, in Instructione prædicatorum verbi Dei, tit. de Præparatione quam concionator adhibere debet ad concionandi munus salutariter exequendum. *Fugiet autem, inquit, tanquam pestem, omnem ambitionem, omnemque illius suspicionem. Ne loca insigniora, ubi prædicationis suæ semen spargat, amariat, affective, memor Christi Domini, quem à Patre à cælo demissum ad erudiendum genus humanum, pagos et vicos, et castella obiisse legitimus. Nunquam in opinionem inducet, majori atque nobiliori suggesto se dignum esse. Fuit hæc quondam incredibilis ambitio ethnicorum oratorum. Christianus autem concionator ab istius ambitionis suspicionem alienus esse debet, qui ad prædicandum Christum crucifixum, non ad sui ingenii ostentationem vocatus est.*

REGULA X. — Sicut ambitionis reus est qui episcopatum aliavæ dignitatem, aut præfecturam ecclesiasticam appetit, querit, postulat; ita reus est pusillanimitatis et desidia:, qui à Deo vocatus, et superioris auctoritate ac mandatis sacro regimini admotus, impositum onus suscipere pertinaciter recusat. — Hanc regulam tradunt SS. Patres, inprimis S. Gregorius Nazianzenus, oratione 1: *Ac videte, inquit, quam rectè quamque justè inter utrumque timorem negotium transigam, nimirum ut nec minimè oblatam præfecturam appetam, nec oblatam repudiem. Illud enim temeriariorum hominum est, hoc inobedientium, utrumque autem imperitorum. Atque ipse inter nimis audaces, et nimis timidos quodammodò interjectus sum, nempe et his qui ad præfecturas omnes prosiliunt, timidior, et iis rursus qui omnes fugiunt, audacior. Hæc de his rebus mea est sententia.*

S. Augustinus; epistola 48, aliàs 81 ad Eudoxium abbatem et monachos insulæ Caprariæ: *« Vos autem, fratres, inquit, exhortamur in Domino, ut propositum vestrum custodiatis, et usque in finem perseveretis; ac si quam operam vestram mater Ecclesia desideraverit, nec elatione avidâ suscipiatis, nec blandiente desidiâ respuatis, sed miti corde obtinere peretis Deo; cum mansuetudine portantes eum qui vos regit, qui dirigit mites in iudicio, qui docet mansuetos vias suas. Nec vestrum otium necessitatibus Ecclesiæ præponatis; cui parturienti si nulli boni ministrare vellent, quomodò nasceremini non inveniretis. Sicut autem inter ignem et aquam tenenda est via, ut nec exuratur homo, nec demergatur: sic inter apicem superbiæ et voraginem desidia: iter nostrum temperare debemus, neque scriptum est, Deuteron. 17: *Non declinantes secus ad dexteram, neque ad sinistram.* Sum enim qui dum nimis timent, ne quasi in dexteram rapti extollantur, in sinistram lapsi demerguntur. Et sunt rursus qui dum nimis se auferunt à sinistra, ne torpidâ vacationis mollietate sorbeantur, ex alterâ parte jactantia fastu corrupti atque consumpti, in favillam fumumque vanescunt. Sic ergo, dilectissimi, diligite otium, ut vos ab omni terrenâ delectatione refrenetis, et memineritis nullum locum esse, ubi non possit laqueos tendere, qui timet ne revolemus ad Deum. » Et libro 19 de Civitate Dei, cap. 19: *Otium sanctum, inquit, querit charitas veritatis; negotium justum suscipit necessitas charitatis. Quam sarcinam si nullus imponit, percipiendæ atque intuendæ vacandum est veritati; si autem imponitur, suscipienda est propter charitatis necessitatem: sed nec sic omni modo veritatis delectatio deserenda est, ne subtrahatur illa suavitas, et opprimat ista necessitas.**

S. Gregorius, primâ parte Pastoralis, cap. 5: *« Sunt nonnulli, inquit, qui eximia virtutum dona percipiunt, et pro exercitatione cæterorum magnis muneribus exaltantur, qui studio charitatis mundi, abstinentiæ robore validi, doctrinæ dapibus referti, patientiæ longanimitate humiles, auctoritatis fortitudine erecti, pietatis gratiâ benigni, justitiæ severitate districti sunt. Qui nimirum calmen regiminum si vocati suscipere renunt, ipsa sibi plerumque dona adimunt, quæ non pro se tantummodò, sed etiam pro aliis acceperunt. Cùmque sua et non aliorum lucra cogitant, ipsis se, quæ privata habere appetunt, bonis privant. Hinc namque ad discipulos Veritas dicit, Math. 5: *Non potest civitas abscondi supra montem posita; neque accendunt lucernam, et ponunt eam sub modio, sed super candelabrum, ut luceat omnibus qui in domo sunt.* Hinc Petro ait, Joann. 21: *Simon Joannis, amas me? Qui cum se amare protinus respondisset, audivit: Si diligis me, pascere oves meas.* Si ergo dilectionis est testimonium cura pastionis, quisquis virtutibus pollens gregem Dei renuit pascere, pastorem summum convincit non amare. Hinc Paulus dicit, 2. Cor. 5: *Si Christus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt. Et si pro omnibus mortuus est, superest ut qui vivunt, jam**

« non sibi vivant, sed ei qui pro ipsis mortuus est et re-
 « surrexit. Hinc Moyses ait, ut uxorem fratris sine
 « filiis defuncti superstes frater accipiat, atque ad no-
 « men fratris filium gignat; quam si accipere fortè re-
 « nuerit, huic in faciem mulier exspuat, unumque ei
 « pedem propinquus discalciet, ejusque habitaculum
 « domus discalcietur vocetur. Frater quippe defunctus
 « ille est, qui post resurrectionis gloriam apparens,
 « dixit, Matth. 28 : *Ite, nuntiate fratribus meis.* Qui quasi
 « sine filiis oblit, quia adhuc electorum suorum nume-
 « rum non implevit. Hujus scilicet uxorem superstes
 « frater sortiri præcipitur, quia dignum profectò est,
 « ut cura sanctæ Ecclesiæ ei, qui hanc benè regere præ-
 « valet, imponatur. Cui nolenti in faciem mulier ex-
 « spuit; quia quisquis ex muneribus quæ perceperit,
 « prodesse aliis non curat, bonis quoque ejus sancta
 « Ecclesia exprobrans, ei quasi in faciem salivam jactat.
 « Cui ex uno pede calceamentum tollitur, ut discalceati
 « domus vocetur. Scriptum quippe est, Ephes. 6 : *Cal-*
 « *ceati pedes in præparatione Evangelii pacis.* Si ergo
 « ut nostram sic curam proximi gerimus, utrumque
 « pedem per calceamentum munimus. Qui verò suam
 « cogitans utilitatem, proximorum negligit, quasi
 « unius pedis calceamentum cum dedecore amittit.
 « Sunt itaque nonnulli, qui magnis, ut diximus, mu-
 « neribus ditati, dum solius contemplationis studiis
 « inardescunt, parere utilitati proximorum in prædi-
 « catione refugiant, secretum quietis diligunt, seces-
 « sum speculationis petunt. De quo si districtè judi-
 « centur, ex tantis procul dubio rei sunt, quantis ve-
 « nientes ad publicum prodesse potuerunt. Quà enim
 « mente is qui proximis profuturus entesceret, utili-
 « tati cæterorum secretum præponit suum, quando
 « ipse summus Patris Unigenitus, ut multis prodesset,
 « de sinu Patris egressus est ad publicum nostrum ? »
 « Idem persequitur argumentum, cap. 6 : « Et sunt non-
 « nulli, inquit, qui ex solâ humilitate refugiant, ne eis
 « quibus se impares æstimant, præferantur. Quorum
 « profectò humilitas, si cæteris quoque virtutibus cin-
 « gitur, tunc ante Dei oculos vera est, cum ad respuen-
 « dum hoc quod utiliter subire præcipitur, pertinax
 « non est. Neque enim verè humilis est, qui superni
 « nutus arbitrium ut debeat præesse intelligit, et tam-
 « en præesse contemnit. Sed divinis dispositionibus
 « subditus, atque à vitio obstinationis alienus, cum
 « sibi regimini culmen imperatur, si jam donis præ-
 « ventus est, quibus et aliis prosit, et ex corde debet
 « fugere, et invitus obedire. »

S. Thomas, 2-2, quæstione 185, a. 2 : « In assump-
 « ptione, inquit, episcopatus duo sunt considerata.
 « Primò quidem, quid deceat hominem appetere secun-
 « dùm propriam voluntatem. Secundò, quid hominem
 « deceat facere ad voluntatem alterius; quantum ergo
 « ad propriam voluntatem convenit homini princi-
 « paliter insistere propriæ salutis; sed quòd aliorum
 « salutis intendat, hoc convenit homini ex dispositione
 « alterius potestatem habentis. Unde sicut ad inordi-
 « nationem voluntatis pertinet, quòd aliquis proprio
 « motu feratur in hoc quòd aliorum gubernationi præ-

« ficiatur; ita etiam ad inordinationem voluntatis per-
 « tinet, quòd aliquis omninò contra superioris injun-
 « ctionem, prædictum gubernationis officium finaliter
 « recusat, propter duo : primò quidem quia hoc re-
 « pugnat charitati proximorum, quorum utilitati se
 « aliquis debet exponere pro loco et tempore; secun-
 « dò, quia hoc repugnat humilitati, per quam aliquis
 « superiorum mandatis se subjicit. »

REGULA XI. — Obedire superiori beneficium, digni-
 « tatem, aut præfecturam ecclesiasticam imponenti non
 « tenetur, qui aliquod in se impedimentum agnoscit,
 « quod nec ejus studio, nec superioris auctoritate re-
 « moveri potest. — Hæc regula colligitur ex S. Thomà,
 « 2-2, quæstione 185, a. 2, ad secundum : « Nullus, in-
 « quit, tenetur obedire prælato ad aliquod illicitum.
 « Potest ergo contingere quòd ille cui injungitur præ-
 « lationis officium, in se aliquod sentiat, propter quod
 « non liceat ei prælationem accipere. Hoc autem im-
 « pedimentum, quandoque quidem removeri potest
 « per ipsùmet cui pastoralis cura injungitur : putà,
 « si habeat peccandi propositum, quod potest dese-
 « rere. Et propter hoc non excusatur, quin finaliter
 « teneatur obedire prælato injungenti. Quandoque
 « verò impedimentum ex quo fit ei illicitum pastorale
 « officium, non potest ipse removere, sed prælatus
 « qui injungit : putà, si sit irregularis vel excommu-
 « nicatus. Et tunc debet defectum suum prælato in-
 « jungenti ostendere, qui si impedimentum removere
 « voluerit, tenetur humiliter obedire. Unde, Exodi 4,
 « cum Moyses dixisset : *Obsecro, Domine, non sum*
 « *eloquens ab heri et audistertius;* Dominus respondit
 « ad eum : *Ego ero in ore tuo, doceboque te quid loqua-*
 « *ris.* Quandoque verò non potest removeri impedi-
 « mentum nec per injungentem, nec per eum cui in-
 « jungitur; sicut si archiepiscopus non possit super
 « irregularitate dispensare. Unde subditus non tenetur
 « ei obedire ad suscipiendum episcopatum, vel sacros
 « ordines, si sit irregularis. »

REGULA XII. — Lethalis ambitionis reus est, qui bene-
 « ficium, dignitatem, seu præfecturam ecclesiasticam
 « retinet absque legitimo titulo, aut cum dōtibus omninò
 « necessariis ad illius functiones obeundas non est præ-
 « ditus, nec eas vult aut potest comparare. — Qui enim
 « absque legitimo titulo beneficium, dignitatem, vel
 « præfecturam ecclesiasticam retinet, non intravit per
 « ostium in ovile ovium, sed ascendit aliunde, adeoque
 « fur est et latro. Quamobrem abdicare se tenetur inter
 « manus collatoris. Nam beneficium ecclesiasticum non
 « potest licitè absque institutione canonicè obtineri; ut ha-
 « bet regula Juris 1, in sexto. Qui ergo per simoniam,
 « sive simplicem, sive fiduciarium, ecclesiasticum bene-
 « ficium obtinuerit, aut expuncto in provisionis litem
 « ejus cui collatum est, nomine, suoque inscripto,
 « aliàve fraude surripuerit, illud restitnere tenetur, in
 « primo quidem casu legitimo collatori; in secundo verò,
 « ei cui canonicè collatum erat. Si verò retineat, non
 « solùm gravis injuriæ, sed et lethalis ambitionis reus
 « est. Idem esto iudicium de illo, quem arguit conscien-
 « tia criminis, ab ordinis vel officii executione, peractâ

etiam poenitentiam, impediens, quale est homicidium; vel cum gravi scandalo conjuncti. Pro gravi namque scandalo vitando, cum aliter sedari non potest, dignitate et beneficio cedere debet, *ne plus temporalem honorem, quam eternam videatur affectare salutem.* Idem censendum de illo quem irregularitatis vinculum adstringit, ut si forte sit bigamus, vel viduæ maritus. Idem de imperito, quia « scientia circa spiritualium administrationem est potissimum necessaria, et circa curam temporalium opportuna. » Unde si presul et pastor scientiam necessariam sit destitutus, nec eam comparare possit, dignitate seu beneficio cedere debet. *Quia tu scientiam repulisti, inquit Dominus, Osce 4, repellam te, ne sacerdotio inquiris nihili.* Hæc colliguntur ex rescripto Innocentii III ad Calaritanum archiepiscopum, cap. *Nisi cum pridem*, extra. de Renuntiatione.

REGULA XIII. — Lethalis ambitionis reus est, qui dignitatem vel beneficium ecclesiasticum retinet, cujus cessione unitatem et pacem ecclesie, procurare potest, aut grave quodvis malum ab ea depellere. — Colligitur hæc regula ex doctrina et facto S. Augustini et catholicorum Africæ episcoporum in Collatione cum Donatistis; qui se ad cessionem episcopatum teneri senserunt, et paratos exhibuerunt, si hoc medio Donatistarum conversio et nefarii schismatis extinctio procurari posset. Quæ de re S. Augustinus, epistola 128 postremæ editionis Parisiensis ita scribit: « Quid enim dubitemus Redemptori nostro sacrificium istius humilitatis offerre? An verò ille de cælis in membra humana descendit, ut membra ejus essemus; et nos, ne ipsa ejus membra crudeli divisione lanientur, de cathedris descendere formidamus? Propter nos nihil sufficientius quam christiani fideles et obedientes sumus: hoc ergo semper simus. Episcopi autem propter christianos populos ordinamur. Quod ergo christianis populis ad christianam pacem prodest, hoc de nostro episcopatu faciamus. Si servi utiles sumus, cur Domini æternis lucris pro nostris temporalibus sublimitatibus invidemus? Episcopalis dignitas fructuosior nobis erit, si gregem Christi magis deposita collegerit, quam retenta disperserit. Nam quæ fronte in futuro seculo promissum à Christo sperabimus honorem, si Christianam in hoc seculo noster honor impedit unitatem? » Et libro 1 de Gestis cum Emerito Donatistarum episcopo, catholicorum episcoporum eâ de re sententiam referens: « Cum, inquit, ante ipsam collationem inter nos aliqui fratres de hæc re colloqueremur, quia pro pace Christi episcopi debent esse, aut debent non esse; quod vobis fatendum est, circumspicientes omnes fratres et coepiscopos nostros, non facile nobis occurrerant, qui hoc vellent suscipere, et de hæc humilitate Domino sacrificare. Dicebamus, ut fieri solet, ille potest, ille non potest; ille consentit hoc, ille non tolerat; loquentes magis pro suspicionibus nostris, qui corda illorum videre minimè poteramus. Quando autem ventum est ut hoc palam fieret, in concilio universorum tam frequenti penè

trecentorum episcoporum, sic placuit omnibus, sic exarserunt omnes, ut parati essent episcopatum pro Christi unitate deponere, et non perdere, sed Deo tutius commendare. » Et infra: « Si Dominum cogitamus, locus iste altior, specula vinitoris est, non fastigium superbientis. Si cum volo retinere episcopatum meum, dispergo gregem Christi, quomodo est damnum gregis honor pastoris? »

REGULA XIV. — Lethalis ambitionis reus est episcopus, qui à minori episcopatu ad majorem et celebriorem, absque necessitate vel utilitate Ecclesie, migrat, aut transferri postulat. — In re enim gravis momenti violator est canonum Spiritu Dei conditorum, totiusque mundi reverentia consecratorum, quibus hujusmodi migrationes prohibentur, penâ excommunicationis in transgressores constituta. Et cum nemo ad minorem transeat ex majore, ex cupiditate et ambitione dominandi moventur, inquit concilium Sardicense, canon. 1 et 2. Id, inquam, prohibent Nicæna synodus, canone 15; S. Damasus pontifex maximus in epistola ad Paulinum, apud Theodoretum, lib. 5, cap. 11; concilium Carthaginense 4, canone 27; S. Leo, epistola 12, aliàs 64 ad Anastasium Thessalonicensem episcopum, cap. 8; concilium Chalcedonense, canone 5; Hilarius Romanus pontifex in epistola ad Episcopos provincie Tarraconensis; Pelagius II, Epist. 2; concilium Ravennate sub Joanne IX; canonibus 5 et 5; Nannetense, canone 16, cujus hæc sunt verba: *De episcopo canonica decrevit auctoritas, ut si per ambitionem majorem civitatem appetierit, et illam perdat quam tenuit, et illam nequaquam obtineat quam usurpare tentavit;* et Innocentius III, cap. *Quantò*, et cap. *Licet*, extra. de Translatione episcopi. Idem esto iudicium de presbyteris à minori titulo ad majorem migrantibus, secundum canonem 14 concilii Turonensis III, Carolo Magno imperante celebrati, cujus hæc sunt verba: « De titulo minori ad majorem migrare, nulli presbytero licitum sit; sed in eo permaneat, ad quem ordinatus est. Quòd si inventus fuerit contra statuta id facere, eadem feriat sententia, quæ episcopus, si de minore ad majorem transmigraverit sedem. » Parochus igitur, qui absque necessitate aut utilitate Ecclesie, à minori parochia transit ad majorem et insigniorem, lethalis ambitionis reus est; non autem qui propter necessitatem vel utilitatem Ecclesie ab episcopo transfertur, sicut nec episcopus, qui vel electione vel regis nominatione ab ipso non petit nec procuratâ, sed Romani pontificis auctoritate confirmatâ (penes quem unum est hujusmodi translationum potestas secundum præsentem disciplinam), à minore ad majorem Ecclesiam transfertur.

REGULA XV. — Non semper ambitionis reus est, qui ordinem suum ac locum tuetur. Quandoque ignavus est et penâ dignus qui suo jure cedit. — Hæc regula colligitur ex S. Leone, epistola 18, aliàs 5 ad Durum Beneventanum episcopum, quem de perturbato presbyterii ordine, primosque presbyteros jure suo cedentes redarguit; ac suum cuique ordinem vindicat pro ordinationis tempore; primis, qui cesserant, ad infimum

locum detrasit. « Omnis, inquit, laborum fructus auferitur, omnis meritorum mensura vacatur, si tantum quis assequitur dignitatem, quantum adulationis obtinuit; ut cupiditas emendi non solum superbientem minuat, sed etiam conviventer. Si verò, ut asseritur, primi secundique presbyteri, circa Episcopatum sibi preponendum, tanta huic assentatio fuit, ut illum cum sui dedecore poscerent honorari, nec hoc quidem illis proprio se iudicio deficientibus tribui debuit, quod volebant, cui tam miseræ voluntati te dignius fuerat obviare, quam cedere. Deformis autem et ignava subjectio bene sibi consciis, et non irritam facientibus gratiam Dei præjudicare non potuit, ut primatus suos quocumque commercio in alterum transferentes, subsequendum suorum minuerent dignitatem, et quia ultimum sibi anteposuerant, cæteris præmineret. Prædicti igitur presbyteri, qui indignos se honoris sui ordine sunt professi, licet privati etiam sacerdote mererentur, tamen ut eis pro apostolicæ sedis pietate parcatur, ultimi inter omnes Ecclesias presbyteros habeantur; et ut iudicii sui sententiam ferant, inferiores etiam illo erunt quem propriâ sententiâ sibi pretertulere; cæteris omnibus presbyteris in eo ordine permanentibus, quem unicuique ordinationis suæ tempus adscripsit..... Paulus verò presbyter ordinem suum de quo laudabili firmitate non cessit, obtineat. »

CAPUT V.

DE AVARITIA.

ARTICULUS I.

Quid sit avaritia, et quàm grave peccatum?

I. Avaritia est libido habendi pecuniam, inquit S. Augustinus, lib. 14 de Civitate Dei, cap. 15; sive immoderatus amor habendi, ut definit S. Thomas, 2-2, quæst. 118, a. 4; sive immoderatus amor divitiarum.

II. Singulare peccatum est, sæpè mortale, capitale: de quo Apostolus ad Romanos 1: *Tradidit illos Deus in reprobum sensum, ut faciant ea quæ non conveniunt, repletos omni iniquitate, malitiâ, fornicatione, avaritiâ, etc.*; et 1 ad Timotheum 10: *Radix omnium malorum est cupiditas; quam quidam appetentes, erraverunt à fide, et inseruerunt se doloribus multis. Tu autem, ô homo Dei, hæc fuge.* Ad Hebræos 13: *Sint mores sine avaritiâ, contenti præsentibus: ipse enim dixit: Non te deseram, neque derelinquam.* 4 ad Corinthios 5: *Nunc autem scripsi vobis non commiseri: si is qui frater nominatur, est fornicator, aut avarus, aut idolis serviens, aut maledicus, aut ebriosus, aut rapax, cum ejusmodi nec cibum sumere.* Et cap. 6: *Nolite errare: neque fornicarii, neque idolis servientes, neque adulteri.... neque fures, neque avari... regnum Dei possidebunt.*

III. Hujus gravitatem peccati Scriptura sacra ostendit, Ecclesiastici 10: *Avara, inquit, nihil est scelestius.* Peccatum est in Deum, in seipsum et in proximum: in Deum, in quantum homo propter bonum temporale contempnit æternum. Hinc avari-

tiam idolorum servitum vocat Apostolus, Ephes. 5: *Hoc enim scitote, intelligentes, quod omnis fornicator, aut immundus, aut avarus, quod est idolorum servitus, non habet hæreditatem in regno Christi et Dei.* Numquid enim non est idololatriæ reus, qui divitiis servit, Dei imperium excutit? Cùm Dominus dixerit, Matth. 6: *Non potestis Deo servire et mammonæ.* Numquid divitiis pro Deo non habet, qui sperat in pecuniâ et thesauris? Deum non colit avarus, sed loco Dei divitiis. *Hoc enim colitur quod diligitur*, inquit S. Augustinus: divitiis autem præ Deo diligit; pro nihilo siquidem ducit perdere Deum, ut acquirat nummum. *Ut lucrum faceres, Deum offendisti*, inquit S. Augustinus, in Enarratione in psalmum 123, ut augeas pecuniam, fides diminuta est, et aurum crevit. *Quid perdidisti, et quid acquisisti? Quod acquisisti, aurum vocatur; quod perdidisti, fides vocatur; compara fidem auro... Lucra tua cogitas, damna tua non cogitas; de arcâ gaudes, de corde non plangis... Acquisisti aurum, perdidisti fidem; post paucos dies exis de hac vita. Aurum quod acquisisti perdidisti fide, auferre tecum non potes; cor tuum inane fidei ad pœnas exit, quod plenum fide ad coronam exiret.* Deo non obedit avarus, sed pecunia. Unde Ecclesiastici 10 Salomon ait: *Pecunie obediunt omnia.* Clamat Deus: *Ego possidear. Quid vis ab avaritiâ possideri? Dura jubet, levia jubeo; onus ejus grave, sarcina mea levis est; jugum ejus asperum est, jugum meum leve est. Noli velle ab avaritiâ possideri. Jubet avaritia ut mare transcas, et obtemperas, jubet ut te ventis procellisque committas, jubeo ego ut ante ostium tuum ex eo quod habes des pauperi; piger es ad faciendum ante te opus bonum, et strenuus es ad transeundum mare.* Quia avaritia imperat, servis; quid Deus jubet, odisti, inquit S. Augustinus, in Enarratione in psalmum 128. Deum non invocat avarus, sed lucrum. *Invocas Deum, quando in te vocas Deum.* Hoc est enim illum invocare, illum in te vocare, quodammodo eum in domum cordis tui invitare. Non autem aures tantum patremfamilias invitare, nisi nôsses ei habitaculum præparare. Si enim tibi dicat Deus: *Ecco invocasti me, venio ad te, quò intrabo? Tantas sordes conscientie tuæ sustinebo? Si servum meum in domum tuam invitares, nonne prius eam mundare curares? Invocas me in cor tuum, et plenum est rapinis, plenum est fraudibus, plenum est malis concupiscentiis...* De talibus denique quid ait in alio loco psalmus? *Domini non invocaverunt.* Et utique invocaverunt, nec tamen invocaverunt... Dico homini avaro: *Invocas Deum? Quare invocas Deum? Ut det mihi lucrum.* Lucrum ergo invocas non Deum. Quia hoc lucrum quod concupiscis, non potes habere per servum tuum, non potes habere per colonum tuum per clientem tuum, per amicum tuum, per satellitem tuum; invocas Deum, ministrum lucrî tui facis Deum; vilit tibi Deus. *Vis invocare Deum? Gratis invoca, avare, an parum est tibi, si te impleat ipse Deus? Deus si ad te veniat sine auro et argento, non vis illum? Quid*

« ergo tibi de his, quæ fecit Deus, sufficit, cui Deus
« ipse non sufficit? » inquit S. Augustinus, Enar-
« ratione 4 in psalmum 50. Pecuniam in dearum nu-
« mero apud veteres Romanos consecratam, S. Augus-
« tinus testatur lib. 4 de Civitate Dei, cap. 21. Tem-
« plum tamen habuisse nullum testis est Juvenalis :

Etsi, funesta pecunia, templo

Nondum habitus, nullas nummorum extraximus aras.

« Templum scilicet aramque in corde suo illi dedicarunt
« avari; nullum aliud voverunt, ut impensis parcerent.
« Hinc Judas pretium ex sacrilegæ magistri sui
« venditione comparatum « non projecit in sterquilium
« nium, sed in templum; nimirum talibus semper diis
« templum suum devoverat, » inquit Drogo Otiensis,
« sermone de Passione Domini. Hinc spectat illud Osee
« 10 : *Vitis frondosa Israel, fructus adæquatus est ei
« secundum multitudinem fructus sui multiplicavit altaria,
« facta ubertatem terræ suæ exuberavit simulacris.* Deo
« dicere non potest dives avarus : *Tuus sum ego, sal-
« vum me fac, quoniam justificationes tuas exquisivi.* Ille
« dicit : *Tuus sum, qui potest dicere : Ecce omnia reli-
« quimus, et secuti sumus te.* Apostolorum itaque vox
« ista est, nec omnium tamen. Nam et Judas apostolus
« fuit, et in convivio Christi, inter apostolos recuma-
« bebatur. Dicebat et ipse : *Tuus sum*, sed voce, non corde.
« Venit, et introivit in eum Satanas, et cepit dicere :
« Non est tuus, sed meus est. Denique ea quæ meæ
« sunt cogitat; quæ meæ sunt in pectore suo voluit;
« tecum epulatur, et tecum pascitur; à te panem ac-
« cipit, à me pecuniam; tecum bibit, et mihi tuam
« sanguinem vendit; tuus est apostolus, et meus est
« mercenarius. » Verba sunt S. Ambrosii, sermone 12
« in psalmum 118. Avaritiæ malum idem Pater disertè
« explicat, lib. 12 de Officiis, cap. 26 : « Vetus, in-
« quit, avaritiæ est, quæ cum ipsis divinæ legis cœ-
« pit oraculis, imò propter ipsam reprimendam lex
« Dei lata est. Propter avaritiam Balac putavit Ba-
« laam præmiis posse tentari, ut malediceret popu-
« lum patrum : et vicisset avaritiæ, nisi Dominus à
« maledicto eum abstinere vetuisset. Propter avari-
« tiam præcipitatus, Acham in exitum deduxerat to-
« tam plebem parentum. Itaque Jesus Nave, qui potuit
« solem sistere ne procederet, avaritiam hominum
« non potuit sistere ne serperet. Ad vocem ejus sol
« stetit, avaritiæ non stetit. Sole itaque stante confe-
« cit Jesus triumphum, avaritiæ autem procedente
« penè amisit victoriam. Quid, forissimum omnium
« Samsonem, nonne Dalikæ mulieris avaritiæ decepit?...
« Influxit pecunia in gremium mulieris, et à viro disces-
« sit gratia. Feralis igitur avaritiæ, illecebrosa pecunia,
« quæ habentes contaminat, non habentes non juvat. »

IV. Avaritiæ est peccatum hominis in seipsum
« quatenus inordinato divitiarum amore, aut desiderio,
« vel delectatione in eis, pervertitur hominis affectus,
« ut ait S. Thomas. *Caviditas quippe venenum est chari-
« tatis*, inquit S. Augustinus, lib. Quæstionum octoginta-
« trium, quæst. 36. Avaritiæ hominem duræ et inde-
« coræ mancipat servituti. Divitiæ non possidet, imò
« ab illis possidetur. « Ille enim habet aurum, qui novit

« uti auro; qui autem auro uti non novit, habetur,
« non habet; possidetur, non possidet. Testote domini,
« auri, et non servi auri, quia et aurum Deus fecit,
« et te super aurum ipse fecit; aurum fecit ad subsi-
« dium tuum, et te ad imaginem suam. Vide quod
« supra te est, et calcas quod infra te est, » inquit,
« S. Augustinus, Enarratione in psalmum 123. Hinc
« etiam S. Ambrosius, lib. de Nabuthe, cap. 15, avaros
« meritò viros divitiarum à Davide nuncupatos observat
« psalm. 75. *Dormierunt, inquit, somnum suum, et nihil
« invenerunt omnes viri divitiarum in manibus suis.* Viros
« divitiarum appellavit, non divitiæ virorum; « et
« ostenderet eos non possessores divitiarum esse, sed
« à suis divitiis possideri. Possessio enim possessoris
« debet esse, non possessor possessionis. Quicumque
« igitur patrimonio suo tanquam possessione non uti-
« tur, qui largiri pauperi et dispensare non novit, is
« suarum servulus est, non dominus facultatum, qui
« alienas custodit ut famulus, non tanquam Dominus
« ut suis utitur. In hujusmodi ergo affectu dicimus
« quòd vir divitiarum sit, non divitiæ virorum. » Et
« cap. 12 : « Captiva est opulentia, paupertas libera.
« Servitis, divites, ac miscram quidem servitatem,
« qui servitis errori, servitis cupiditati, servitis ava-
« ritia, quæ expleri non potest. » Et cap. 5 : « Tole-
« rabilior conditio servulorum; illi enim hominibus
« serviunt, iste peccato. Semper in laqueis, semper
« in vinculis est; nunquam liber à compedibus, quia
« semper in criminibus. » Miserrum avarorum statum,
« qui non solum duram servitatem serviant, sed similes
« sint dæmoniæ, describit egregiè S. Joannes Chry-
« sostomus, homiliæ 29 in Matthæum : « Quid enim, in-
« quit, miserius avaro? Nam dæmoniacus etsi homi-
« nes contempserit, verbo tamen Christi abæctis dæ-
« monibus liberatus est; pecuniæ autem servus
« Christo non auscultat. Nam etsi quotidie Christum
« audit prædicantem : *Non potestis Deo servire et mam-
« monæ*; etsi gehennæ terror incutitur, ac infernæ
« pœnæ imminere dicuntur, non credit tamen Christi
« verbo... Quis mentis compos cum hujusmodi homi-
« nibus conversabitur? Nam meâ quidem sententiâ,
« eum mille dæmoniæ habitandum potius esset,
« quam cum uno qui hoc morbo laboraret, Nam æris
« quidem avidi etiam innocuos, nisi utiles sibi sint,
« inimicos ducunt : et liberum hominem, si possent,
« libenter in servitutem suam redigerent, eumque
« mille implicarent malis; dæmoniaci verò nihil hu-
« jusmodi faciunt, sed ipsi soli suo malo laborant. Et
« illi quidem multas domos evertunt, nomenque Dei
« propter ipsas blasphemare faciunt; communis
« ærumna civitatum atque orbis totius sunt; dæmo-
« nibus autem exagitati, lacrymas nobis ita movent,
« ut eorum facile misereamur : et isti non sentiunt
« plerumque quod agunt, illi præmeditati omnia fa-
« ciunt, in mediis urbibus bacchantes, ac novam in-
« sanientes insaniam. Quando enim omnes simul
« dæmoniaci tantum facinoris committent, quantum
« Judas solum commisit, qui ad extremam iniquita-
« tem turpi pecuniarum ardore davecatus est, pari-

terque omnes qui avaritiam illius imitantur?... Et vincula quidem etiam his undique injecta sunt, judicii timor, legum terror, multorum odia; sed his ruptis omnia perturbant: quòd si quis hos nexos omninò ab iis auferret, tunc videres pejore hos dæmone quàm demoniacos ac fortiore vexari.)

Curationem suam ad eò refugiunt, ut etiam cœlestem Medicum irrideant; Luc. 16, cùm Christus proposità parabolà de villico iniquitatis auditores suos ad erogandas elemosynas hortatus esset, dixissetque neminem Deo et mammonæ servire posse, notat evangelista, quòd *audiebant omnia hæc Pharisæi, qui erant avari, et deridebant illum.* Quapropter difficillimam esse divitum salutem, Christus Dominus asseruit, Matth. 19: *Amen dico vobis, quia dives difficilè intrabit in regnum cœlorum. Et iterum dico vobis: facilius est camelum per foramen acis transire, quàm divitem intrare in regnum cœlorum.* Auditis autem his discipuli mirabantur valdè, dicentes: Quis ergo poterit salvus esse? Aspiciens autem Jesus dixit illis: Apud homines hoc impossibile est; apud Deum autem omnia possible sunt. Et Matth. 13, parabolam sementis explicans: *Sollicitudo, inquit, seculi istius, et fallacia divitiarum suffocat verbum, et sine fructu efficitur.* Hinc S. Petrus Chrysologus, sermone 29: *Aurum, inquit, naturà grave, gravius fit avaritià; plus habentem deprimit quàm ferentem, et vehementiùs aggravat corda quàm corpora. Nascitur in terrà profundà, sectatur ipsa montium fundamenta, perque ima venarum cæcis discurrit anfractibus; et dum suam semper repedit ad naturam, cœlestes animas ad inferna deponit.* Et infra: *Auri furor ardentius humano fervet in pectore, quàm caminus totus ignescit incendiis, et acrius homines dissolvit, quàm solvitur in calore flammarum. Crudelitatis dominus, sævus hostis, amando lædit, nudat ditando, ipsum etiam captivat aspectum, fidem frangit, violat affectum, vulnerat charitatem, turbat quietem, admittit innocentiam, docet furtum, suadet fraudem, imperat latrocinium.* Ex quibus colligit quòd aurum erogare, bonum; reponere, malum; contemnere, validum; fugere, persecutum; quòd sicut vincere virtutis, ita felicitatis est evasisse. Hinc Salvianus, lib. 2 ad Ecclesiam catholicam: *Non est, inquit, quòd competere quisquam aut non obesse divitiis Religioni putet. Impedimenta hæc sunt, non adjumenta; onera, non subsidia; possessione enim et usu opum non suffulcitur Religio, sed evertitur.* Hinc denique S. Bernardus epistolà 105: *Si sapias, inquit, si habes cor, si tecum est lumen oculorum tuorum, desine jam ea sequi, quæ et assequi miserum est. Beatus qui post illa non abiit, quæ possessa conerant, amata inquinant, amissa cruciant.*

Quæ tamen non eo dicuntur amica, ut divitiarum secundum se malæ existimantur, sed perversus earum amor, et pravus usus. Ait namque Deus per Aggæum Prophetam, cap. 2: *Meum est aurum, et meum est argentum.* Quem locum expendens S. Augustinus, sermone 50, aliàs de Diversis 15, necnon trigesima inter

homilias quinquaginta, cap. 2, ait: *Vis videre quàm justi judicis res est aurum et argentum? Avarus inde torquetur, unde misericors adjuvatur. Rem suam divinà distribuyente justitià, et rectè facta inde manifestantur, et peccata inde puniuntur. Namque aurum et argentum atque omnis terrena possessio et exercitatio humanitatis est, et supplicium cupiditatis. Cùm talia Deus bonis hominibus tribuit, ostendit in eis quanta contemnat animus, cujus divitiæ sunt ipse qui tribuit. Non enim potest quisque apparere contemptor, nisi ejus rei cujus possessor effectus est. Nam et qui non habent, possunt ista contemnere: sed utrum fingant, an verè contemnant, Deus videt qui cordis inspector est: hominibus autem, ut imitari possint, cogitatio contemnentis non nisi in manibus erogantis inspicitur. Cùm autem malis hominibus Deus ista concedit, ostendit in eis quomodò et in ipsis bonis quæ Deus largitur, crucietur animus, cui viluit qui tanta largitur. Bonis enim subministrat occasiones beneficiorum; malos torquet timore damnorum. Et idè si amittant utrique aurum et argentum, isti cœlestes divitiis læto corde retinebunt; illis autem et bonis temporalibus inanis domus, et bonis æternis inanior conscientia remanebit. Illus est ergo aurum et argentum, qui novit uti auro et argento; nam etiam inter ipsos homines tunc quisque habere aliquid dicendus est, quando benè utitur. Nam quod justè non tractat, jure non tenet. Quod autem jure non tenet, si suum esse dixerit, non erit vox justì possessoris, sed impudentis incubatoris improbitas. Quapropter si homo non importunè dicit aliquid suum, non quod iniquè et stultè cupiditate occupaverit, sed quod prudentissimà potestate et justissimà moderatione tractaverit; quantò magis Deus verè ac propriè suum esse dicit aurum et argentum, quod et largissimà bonitate condidit, et justissimo administrat imperio; ut sine ipsis nutu atque dominatu, nec mali ad avaritiæ supplicium, nec boni ad usum misericordiæ possint habere aurum et argentum. Si autem solis malis in potestatem daretur aurum et argentum, rectè putaretur malum; si solis bonis, rectè putaretur magnum aliquid bonum. Rursus et si solis malis deesset, videretur magna pœna paupertas; si autem solis bonis deesset, videretur summa beatitudo paupertas. Nunc verò si scire vis aurum posse benè haberi, habent et boni; si scire vis non eos per aurum bonos esse, habent et mali. Item si scire vis quàm non sit miseria paupertas, sunt quidam pauperes beati; si scire vis quàm non sit beatitudo paupertas, sunt quidam pauperes miseri. Ita ergo aurum et argentum distribuit hominibus conditor rerum et administrator Deus, ut ipsum per se naturà et genere suo bonum sit, quamvis non summum et magnum bonum, et pro gradu sui ordinis laudabilem Conditionem universitatis ostendat; copia verò ejus non extollat bonos, nec elidat inopia; malos autem et cùm offertur excecet, et cùm auferitur excruciet. Quamobrem Spiritus*

sanctus per os Siracidis ait, Ecclesiastici 10 : *Nihil est iniquius quam amare pecuniam. Hic enim et animam suam venalem habet; quoniam in vitâ suâ projecit intima sua.*

Iniquus reverè in seipsum est avarus, qui se veris bonis defraudat, et in summâ divitiarum affluentia inops et indigus est. Unde Psalm. 33 dicitur : *Divites egerunt, et esurierunt; et Luc. 1 : Divites dimisit inanes.* Eamdem avari in seipsum iniquitatem Sapiens expressit, Ecclesiastici cap. 4 : *Considerans reperi et aliam vanitatem sub sole; unus est, et secundum non habet, non filium, non fratrem, et tamen laborare non cessat, nec sciantur oculi ejus divitiis: nec recogitat, dicens : Cui laboro, et fraudo animam meam bonis? Et cap. 5 : Avarus non implebitur pecuniâ * et qui amat divitias, fructum non capiet ex eis : et hoc ergo vanitas. Ubi multæ sunt opes, multi et qui comedunt eas. Et quid prodest possessori, nisi quod carnit divitiis oculis suis? Dulcis est somnus operanti, sive parùm, sive multum comedat; saturitas autem divitis non sinit cum dormire: Est et alia infirmitas pessima, quam vidi sub sole; divitiæ conservatæ in malum Domini sui. Pereunt enim in afflictione pessimâ; generavit filium, qui in summâ egestate erit. Sicut egressus est nudus de utero matris suæ, sic revertetur, et nihil auferet secum de labore suo. Miserabilis prostris infirmitas; quomodo venit, sic revertetur. Quid ergo prodest ei quoddam laboravit in ventum; cunctis diebus vitæ suæ comedit in tenebris, et in curis multis, et in ærumnâ atque tristitiâ. Temporales divitiæ animam non sciant, quia finitæ sunt, corporeæ, transitoria; anima verò incorporea est secundum substantiam, sempiterna secundum durationem, infinita secundum capacitatem. Animum Dei capacem quicquid Deo minus est non implebit, inquit S. Augustinus. S. Ambrosius, lib. de Nabuthe, cap. 4, expendens cur de Achab rege dicitur : *Et non manducavit panem suum, 3 Regum, cap. 21 : Divites, inquit, magis alienum e panem, quam suum manducant, qui rapto vivunt, et rapinis sumptum exercent suum. Aut certè non manducavit panem suum, volens se morte mulctare quod ei aliquid negaretur. Compara nunc affectum e pauperis. Nihil habet, et jejunare voluntarius nisi Deo nescit, jejunare nisi ex necessitate non novit. Divites, eripitis quidem pauperibus universa, aucteris omnia, nihil relinquitis; pœnam tamen pauperum vos potius divites sustinetis. Illi jejunant, si non habeant, vos cum habetis. A vobis igitur prius pœnam exigitis, quam pauperibus irrogatis. Vos igitur vestro affectu luitis miseræ paupertatis ærumnas : et pauperes quidem non habent quo utantur; vos autem nec ipsi utimini, nec alios uti sinitis. Eruntis e aurum de metalli venis, sed rursus absconditis illud. Quantorum vitas in illo infoditis auro? Et cap. 6, locum illum Evangelii explicans, Luc. 12 : *Quid faciam? destruem horrea mea, etc., ait : In ubertate fructuum, vocem egentis mitti. Quid faciam, inquit? Nonne hæc pauperis vox est, non habentis subsidia vivendi? Clamat se dives non habere. Paupertatis hic sermo est... Miserior iste fecundi-***

atibus suis, quam pauper, cui periculum de egestate est. Habet ille unde excuset ærumnam, habet certè injuriam, non habet culpam; iste non habet quem præter se arguat. Et cap. 11 : *O divas, nescis quam pauper sis, quam inops tibi ipse videaris, qui te divitem dicis! Quantò plus habueris, plus requireris, et quicquid acquisieris, tamen tibi adhuc indiges. Inflammatur lucro avaritia, non restinguitur. Quasi quosdam gradus cupiditatis habet; quò plures ascenderit, eò ad altiora festinat, unde sit gravior ruina lapsuro. Tolerabilior tamen iste cum minus haberet; census sui contemplatione mediocria requirebat; accessione patrimonii accessit cupiditatis augmentum. Non vult esse degener votis, pauper in desideriis. Ita duo intolerabilia simul jungit, ut ambitiosam spem divitis augeat, et non deponat mendicitatis affectum. Denique docet nos Scriptura divina quam miserè egeat, mendicet abjectè. Rex Achab in Israël erat, et pauper Nabuthe. Ille regni opibus affluebat; iste angusti soli cespitem possidebat. Nihil pauper de possessionibus divitis concupivit; rex sibi egere visus est, quia vineam habebat pauper vicinus. Quis igitur tibi pauper videtur, qui contentus est suo, an qui concupiscit alienum? Alter certè pauper censu videtur, alter est pauper affectu. Et cap. 12 : *Pauperiorem se judicat omnis abundans, quia sibi deesse arbitratur quicquid ab aliis possidetur. Tolo mundo eget, cujus non capit mundus cupiditates; ejus autem qui fidelis est, totus mundus divitiarum est.**

Perituras illas divitiæ egestatem non auferre, S. Augustinus pariter ostendit, sermone 50 : *Cum, inquit, hoc genus rerum Dominus in Evangelio mammona, iniquitatis appellat, significat alterum esse mammona, id est, alias divitiæ, quas nisi justi et boni possidere non possunt, ut ideò mammona iniquitatis vocetur, quia iniquitatis eas vocat divitiæ. Justitia verò novit esse alias divitiæ, quibus homo adornatur interior, sicut beatus Petrus dicit, 1 Epist. cap. 3 : *Qui est ante Deum dives.* Illæ justæ dicuntur divitiæ, quia bonis meritis justisque tribuuntur. Illæ verè dicuntur divitiæ, quia quisquis eas habuerit, non egebit. Istæ verò injustæ divitiæ, non quia injustum est aurum et argentum, sed quia injustum est eas putare divitiæ, quæ non auferunt egestatem. Tantò enim magis quisque ardebit egestate, quantò magis eas diligens majores haberit. Quomodo ergo sunt divitiæ, quibus crescentibus crescit inopia; quæ amatoriibus suis quantò fuerint ampliores, non afferunt satietatem, sed inflammant cupiditatem? Divitem tu putas, qui minus egeret, si minus haberet?... Major pecunia fauces avaritiæ non claudit, sed extendit; non irrigat, sed accendit. Poculum respuunt, quia fluvium sitiunt. Utrum ergo ditior an egentior dicendus est, qui cum ideò voluit habere aliquid ne indigeret, ideò plus habet ne minus indigeat? Idem, sermone 61, aliis 5 de Verbis Domini, cap. 3 : *Habes aurum, inquit, habes argentum; et concupiscis aurum, et concupiscis argentum. Et habes et con-**

cupiscis; et plenus es, et sitis. Morbus est, et non opulentia. Sunt homines in morbo, humore pleni sunt, et semper sitiunt. Quomodo ergo delectas opulentiam, qui habes hydropem concupiscentiam? Libido et avaritia dicuntur à Sapiente, Proverb. 4, sanguisuga, duæ filia, dicentes: Affer, affer. Insatiables quidem utraque est, sed magis avaritia, quæ nec in ipsa hominis senectute expleri potest. Communes sanguisugæ concidunt satietate, et pondere ipso sanguinis detractæ, aut sale aspersæ, ut referant naturalis historiæ scriptores. Avari autem qui se in terrenas opes ingurgitant, nec earum copiâ et pondere concidunt; nec divinis monitis, et concionatorum piorumque vivorum sapientiâ salutaribusque verbis tanquam sale aspersi, ab avaritiæ ardore ullo modo refrigerescunt vel revocantur.

V. Avaritiâ denique peccatum est in proximum, quia exterioribus divitiis non potest unus homo superabundare, nisi alteri deficiat; quia bona temporalia simul à multis possideri non possunt; inquit S. Thomas. Quàm immanis sit in proximum avaritiâ, propheticiis oraculis ostenditur, Jerem. 2: *In altis tuis inventus est sanguis animarum pauperum et innocentium*; et Michææ 6: *Ignis in domo impij thesauri iniquitatis*. Instar enim ignis vicina quæque consumit, devastat, evertit. Avaritiâ crudelis est illa Jezabel, quæ Nabuthem falsis testimonij opprimat, perditque, ut ejus vineam regi Achab tradat possidendam, 3 Regum, cap. 21. Quâ de re S. Ambrosius, lib. de Nabuthæ, cap. 1, ita scribit: « Nabuthæ historiâ tempore vetus est, usu quotidianâ. Quis enim divitum non quotidie concupiscit aliena? Quis opulentissimorum non ex turbare contendit agellulo suo pauperem, atque inopem aviti ruris eliminare fruibus? Quis contentus est suo? Cujus non inflammet divitis animum vicina possessio? Non igitur unus Achab natus est; sed quod pejus est, quotidie Achab nascitur, et nunquam huic seculo moritur. Si unus occidit, assurgunt pluri; plures qui rapiant, quàm qui amittant. Non unus Nabuthæ pauper occisus est: quotidie Nabuthæ sternitur, quotidie pauper occiditur. »

S. Joannis Chrysostomi cum ubique triumphet eloquentia, tum maximè in avari crudelitate describendâ, homiliâ 29 in Matthæum: « Fingite, inquit, videre tetrum quemdam hominem, qui ab oculis ignem emittat, cui ex utroque humero dracones pro manibus dependeant, cujus os caverna instar magnitudinis sit, in quo pro dentibus acuti enses stent, ex lingua venenosus fons scaturiat; venter omni forpæ sit voracior, cuncta quæ immituntur subito consumens, pedes alati, quâvis etiam flammâ vehementiores; facies canis ac lupi simul: nec hominis vocem emittat, sed insuave quiddam ac terribile mugiat; facies præterea in manibus tenet. Imaginemur illud obvios quosque jugulare, carnes eorum lacerare ac devorare: multo truculentior est avarus, in omnes et mors insiliens, omnes ut infernus deglutiens, communis generis humani hostis, quippe qui vellet nullum hominem esse, ut omnia possideret. Neque hic

sistit gradum; sed cum omnes perdidit cupiditate suâ, etiam terre substantiam cupit abolere; ac ipsam in aurum conversam vellet aspicere. Verum ut videatis nondum nos insaniam illorum oratione assecutos, fingamus à nemine ipsum accusari, nullum ipsi terrore imminere, non à judiciis, non à consuetudine hominum, non à legibus, et tunc videbis ipsum arrepto ense omnes interimere, nulli parcere, non amico, non cognato, non fratri, non ipsis parentibus. Interrogate avarum, si non hæc secum quotidie versat, si non omnes cogitatione invadat amicos, cognatos, parentes. Ac nec interrogare quidem ipsum opus est. Scitis enim quod qui hoc morbo premuntur, et vitam parentum senum graviter ferunt, et dulce illud ac naturâ suavissimum liberorum donum grave ac molestum esse censent? Unde factum est ut multi sterilitatem uxorum herbis procuraverint, et naturam orbam effecerint, qui etsi filios natos non interfecerunt, attamen ne omnino nascerentur, effecerunt. » Denique quàm exitialis proximo sit avaritiâ, manifestum est ex latrocinij, rapinis, usuris, contractibus injustis, litibus improbis, monopolij, iniquis exactionibus, quibus pauperes vexantur, opprimuntur, spoliantur. Idemque probat divitum avarorum in pauperes ferreum pectus, quorum miseris non moventur; quos dum non pascunt, occidunt. Unde Concilia eos, qui res pauperum inopiæ sublevandæ destinatas retinent (eadem autem est ratio eorum qui elemosynam non erogant extremam necessitatè patientibus), *neccatores pauperum* appellant. Ita concilium Carthaginense IV, canone 95, et Aurelianense V, canone 15.

Præclarum S. Cypriani locum de avaritiâ, epistolâ 1 ad Donatum, temperare mihi non possum quin referam: « Sed et quos divites opinaris, inquit, continuantes saltibus saltus, et de confinio pauperibus exclusis infinita ac sine terminis rura latius porrigentes, quibus argenti et auri maximum pondus, et pecuniarum ingentium vel extracti aggeres, vel defossæ strues; hos etiam inter divitias suas trepidos cogitationis incertæ sollicitudo discruciat, ne prædo vastet, ne percussor infestet, ne inimica ejusquæ locupletioris invidia calumniosis litibus inquietet. Non cibus securo, somnuse contingit. Suspirat ille in convivio, bibit licet gemmas, et cum epulis marcidura corpus torus mollior alto sinu condidit, vigilat tamen in pluma; nec intelligit miser speciosa sibi esse supplicia, auro se alligatum teneri, et possideri magis quàm possidere divitias atque opes. O detestabilis cæcitas mentium, et cupiditatis insanæ profunda caligo! Cum exonerare se possit, et levare ponderibus, pergit magis fortunis angustibus incubare, pergit pænalibus cumulis pertinaciter adhærere. Nulla in clientes inde largitio est, cum indigentibus nulla partitio, et pecuniam suam dicunt, quam velut alienam domi clausam sollicito labore custodiunt, ex quâ non amicis, non liberis quidquam, non sibi denique impertunt. Possident ad hoc tantum, ne possidere alteri liceat. Et ô nominum quanta diversitas!

¶ Bona appellant, ex quibus nullus illis nisi ad res malas usus est.

ARTICULUS II.

Rationes explicantur propter quas Christiani ab avaritia detererri debent.

Christianos ab avaritiâ detererri debet opum vanitas et fallacia, spiritualium excellentia bonorum, vita christianâ conditio, quæ via est ad meliorem et cœlestem, eternamque patriam, Christi verba, divites avaros damnantis, pauperes spiritu commendantis, et beatos prædicantis, quoniam ipsorum est regnum cœlorum, discipulis tandem suis jubentis ut avaritiam omnem fugiant, Luc. 12: *Videte, et cavete ab omni avaritiâ; quia non in abundantia cujusquam vita ejus est, ex his quæ possidet;* ejusdem Salvatoris exemplum, qui propter nos egenus factus est, cum dives esset, ut illius inopiâ divites essemus; et qui non habuit, ubi reclinaret caput suum. Qui ex paupere matre in stabulo natus, et in præsepiti exceptus pauperes discipulos elegit, pauperem cum pauperibus vitam duxit, nudus in cruce mori voluit. Turpe est, et nimis pendendum et dolendum inquit S. Augustinus, sermone 177, si cultores idolorum inventi sunt avaritiæ domitores, et cultor Dei unius ab avaritiâ subjugetur, et fiat avaritiæ mancipium, cujus sanguis sit pretium.... Hujus familiæ facti sumus, in hujus familiam adoptati sumus; hujus filii non nostris meritis, sed ipsius gratiâ sumus. Nimis grave est, et nimis horribile, ut avaritia nos teneat in terris, cum illi dicamus: *Pater noster, qui es in cœlis*, cujus desiderio vilescent omnia, nec nata nobis sunt inter quæ nati sumus, quia propter illum renati sumus. Sint hæc ad necessitatis usum, non ad charitatis affectum; sint tanquam stabulum viatoris, non tanquam prædium possessoris. Refice, et transi. Iter agis, attende ad quem venisti; quia magnus est qui ad te venit. Descendendo de hæc vita, locum facis venienti; stabuli est ista conditio; cœdes, ut alius accedat. Sed si vis ad locum tutissimum pervenire, Deus à te non recedat, cui dicimus, Psalm. 22: *Deducisti me per semitas justitiæ tuæ, propter nomen tuum*, non propter meritum meum. Aliud est ergo iter mortalitatis, aliud iter pietatis. Iter mortalitatis commune est, illuc enim ambulant omnes nati; illuc non nisi sirenat. Ad illud pertinet nasci, crescere, senescere, mori. Propter hoc necessarius est victus et tegumentum, sufficientes sint hujus itineris sumptus. Quare te gravas, quare tantum portas in viâ brevi, non unde ad hanc viam finiendam juveris, sed unde potius gravius oneraris. Nimirum quippe mirabile est, quod tibi vis ut contingat; oneras te, multum portas, premit te in hæc viâ pecunia, et per hanc viam premit te avaritia. Avaritia enim cordis est immunditia. Nihil tollis de hoc mundo, quem amasti, sed tollis vitium, quod amasti. Si perseveranter amas mundum, qui fecit mundum, non te invenit mundum. Si ergo in usum temporalem moderata pecunia sit vitiat, in eo sine constituto qui scriptus est: *Sine amore*, inquit Hebr. 13, 5, *pecunia, modus sufficiens est presentibus*. Vide ante omnia quid præstruxit:

Sine amore, inquit, ita manum mitte, ut eor inde solvas. Nam si pecunia per amorem cor alligare volueris, inseris te doloribus multis: et ubi erit, tu autem, homo Dei, hæc fuge? 1 Timoth. 6; non enim ait, Relinque, et desere; sed, Fuge, quasi hostem. Quærebis fugere cum auro, fuge aurum; cor tuum fugiat, et servus est tuus. Cupiditas non sit, pietas tamen non desit; est quod facias de auro, si Dominus es auri, non servus. Si Dominus auri es, facis de illo quod bonum est; si servus, facit de te quod malum est. Si Dominus auri es, vestitus de te Dominum laudat; si servus auri es, spoliatus de te blasphemat. Servum autem te facit cupiditas, liberum charitas. Inde servus, si non fugeris. Tu autem ô homo Dei, hæc fuge. In hæc causâ si non vis esse servus, esto fugitivus. Audisti quid fugias, habes et quod secteris. Non enim inaniter fugis, aut sic relinquitis ut non apprehendas. Sectare ergo justitiam, fidem, pietatem, charitatem. Hæc te divitem faciant. Itæ divitiæ intus sint; fur ad eas non accedit, nisi mala voluntas ei dederit locum. Muni arcem interiorum, hoc est, conscientiam. Has divitiæ non tibi lauro, non quilibet potentissimus inimicus, non irruens hostis aut barbarus, non denique naufragium poterit auferre, unde si nudus exeat, plenus exis. Neque enim verè inanis erat, quamvis forinsecus nihil habere videretur, qui dicebat: *Dominus dedit, Dominus abstulit; sicut Domino placuit, ita factum est; sit nomen Domini benedictum*, Job. 1. Laudabilis ista plenitudo, ingentes divitiæ, inanis auro, plenus Deo; inanis omni transitoria facultate, plenus sui Domini voluntate. Quid queritis aurum, tantis laboribus et peregrinationibus? Amate has divitiæ, et modò implemini; fons earum non latet, si cor patet; aperit cor clayis fidei, et aperit et mundat ubi ponas. Noli tibi angustus videri; divitiæ tuæ Deus tuus, quando intravit, ipse dilatavit. Ergo, si ne amore pecuniæ, modus sufficiens est presentibus; quare presentibus? quia nihil intulimus in hoc mundo, nec auferre aliquid possumus; ideo presentibus, non futuris. Sed quæ res decipit hominem ad avaritiæ computum? Quid si diu vivo? Qui dat vitam, dat unde vita sustentetur. Postremò sint reditus, quare quaritur et thesaurus? Reddit aliquid, de negotio, reddit aliquid de artificio, reddit aliquid de pretio; sufficiat, non thesaurizetur; ne ubi ponas thesaurum tuum, ibi remaneat et cor tuum, et ut cursum sit frustra audias, falsumque respondeas. Quando enim respondes ad illum sacratissimum verbum: *Sursum corda. Habemus ad Dominum*; et voce subscribis, ab ipso corde intus non accusaris? Quamvis pressum et oppressum cor tuum, non tibi intus dicit. Sub terrâ me ponis, quare mentiris? Ergone tibi non dicit: Nonne ibi supra ubi thesaurus tuus? Ergo mentiris. An verò ille mentitur, qui dixit Matth. 6: *Ubi enim, fuerit thesaurus tuus, illic erit et cor tuum?* Tu dicis: Non illic erit. Veritas dicit: Illic erit. Sed non illic erit, quia non amo, factis proba. Ad cœlorum regnum festinamus; hujus ita-

que mundi impedimenta relinquere debemus. In cuius rei figuram Elias igneo curru in caelum raptus, pallium Elisaeo discipulo dimisit, ut S. Hieronymus observat: « Elias ad caelorum regnum festinans, ire non potest cum pallio, sed mundi in mundo vestimenta dimisit. » Christianorum igitur gloria et divitiæ, evangelica paupertas, juxta illud S. Ambrosii: *Meum ergo paupertas Christi patrimonium est.* Et Epist. 65 ad Ecclesiam Vercellensem: « Ille est dives in Ecclesia, qui fide dives est; fidei enim totus mundus divitiarum est. ... Non census divitem, sed animus facit. ... Non naturæ paupertas, sed opinionis est; ideoque citò invenitur dives naturæ, difficile cupiditati. Quid quasi si necessarium quaritis cumulum divitiarum? Nihil tam necessarium, quam cognoscere quid non sit necessarium. »

Hinc Minucius Felix, in Octavio: « Ceterum, inquit, quòd plerique pauperes dicimur, non est infamia nostra, sed gloria. Animus enim, ut luxu solvitur, ita frugalitate firmatur. Et tamen quis potest pauper esse, qui non eget, qui non inhiat alieno, qui Deo dives est? Magis pauper ille est, qui cum multa habeat, plura desiderat. Dicam tandem quemadmodum sentio; nemo tam pauper potest esse, quam natus est. Aves sine patrimonio vivunt, et in diem pasœua paescuntur: et hæc tamen nobis nata sunt; quæ omnia si non concupiscimus, possidemus. Igitur ut qui viam terit, eò felicior, quòd levior incedit; ita beator in hoc itinere vivendi qui paupertate se subleat, non sub divitiarum onere suspirat. Et tamen facultates, si utiles putaremus, à Deo posceremus. Utique indulgere posset aliquantum, cuius est totum. Sed nos contemnere malimus opes, quam continere. Innocentius magis cupimus, magis patientiam flagitamus; malimus nos bonos esse, quam prodigos. » Ita Christianorum omnium nomine loquitur, quorum agit causam apud Ethnicos. Hinc S. Cyprianus, Epistolâ 1: « Quem Deus divitem fecerit, nemo pauperem faciet. Penuria esse nulla jam poterit, cui semel pectus caelestis sagina saturavit. Jam tibi auro distincta laquearia, et pretiosi marmoris crustis vestita domicilia sordebunt, cum scieris te excolendum magis, te potius orandum, domum tibi hanc esse potiore, quam Dominus in-sedit templi vice, in qua Spiritus sanctus cœpit habitare. Pingamus hanc domum pigmentis innocentia, illuminemus luce justitiæ. Non hæc unquam procumbet in lapsum senio vetustatis, nec pigmento parietis; aut auro exolescente fœdabitur. Caduca sunt, quæcumque fucata sunt; nec fiduciam præbent possidentibus stabilem, quæ possessionis non habent firmitatem. Hæc manet cultu jugiter vivo, honore integro, splendore diuturno, aboleri non potest, nec extingui; potest tantum in melius corpore redeunte formari. »

ARTICULUS III.

Regulæ morum circa avaritiam.

REGULA PRIMA. — Avaritia quatenus opponitur justitiæ, ex genere suo mortale peccatum est, quamvis

interdum esse veniale peccatum contingat propter imperfectionem actûs, aut materiæ levitatem. Avaritia scilicet immoderationem quamdam circa divitiâs importat dupliciter, inquit S. Thomas, 2-2, quæst. 118, a. 111: « Uno modo, immediate circa ipsam accentionem et conservationem divitiarum, in quantum aliquis acquirit pecuniam ultra debitum, aliena surripiendo, vel retinendo; et sic opponitur justitiæ. » Et hoc modo accipitur avaritia, Ezechielis 22, ubi dicitur: *Principes ejus in medio ejus quasi lupi rapientes prædâ, ad effundendum sanguinem, et avarè lucra sectanda.* Alio modo importat immoderationem « circa interiores affectiones divitiarum; puta, cum quæcunq; amicis amat divitiâs, aut nimis dilectatur in eis, etiamsi nolit rapere aliena. Et hoc modo avaritia opponitur liberalitati, quæ moderatur hujusmodi affectiones. » Et sic accipitur avaritia, 2 ad Corinthios 9: *Necessarium existimavi rogare fratres ut præveniant ad vos, et præparent repromissam benedictionem hanc paratam esse, sic quasi benedictionem, non tanquam avaritiam.* Avaritia igitur quatenus opponitur justitiæ, « ex genere suo est peccatum mortale. Sic enim ad avaritiam pertinet quòd aliquis injustè accipiat, vel retineat res alienas, pertinet ad rapinam, vel furtum, quæ sunt peccata mortalia, » inquit S. Thomas, articulo 4. Homini-bus hæc avaritiæ labe infectis convenit illud Sapientiæ, cap. 15: *Æstimaverunt lusum esse vitam nostram, et conversationem vitæ compositam ad lucrum, et oportere undecumque, etiam ex malo acquirere.* Hanc regulam firmant maledictiones adversus avaros in sacris litteris exarata; Isaia 5: *Væ qui conjungitis domum ad domum, et agrum agro copulatis usque ad terminum loci: numquid habitabitis vos soli in medio terræ?* Et cap. 33: *Væ qui prædatis, nome et ipse prædaberis?* Habacuc 2: *Væ ei qui multiplicat non sua! Usquequò et aggravat contra se deum lutum? Avaro quippe contra se densum lutum aggravare, est terrena lucra cum pondere peccati cumulare, inquit S. Gregorius, part. 3 Pastoralis, admonitione 21. Syriacus vertit: Nubem lutu, quia nimirum opes sordidarum affectionum et scelorum nubes exhalant, quibus involuta mens et oppressa, in summâ caelestium rerum caligine et ignoratione versatur. Idem Propheta, ibidem: Væ, inquit, qui congregat avaritiam malam domui suæ, ut sit in excelso nidus ejus, et liberari se putat de manu mali. Cogitasti confusionem domui tuæ, concidisti populos multos, et peccavit anima tua. Quia lapis de pariete clamabit et lignum, quod inter juncturas est edificiorum, respondebit. Væ qui edificat civitatem in sanguinibus, et præparat urbem in iniquitate. Amos 6: Væ qui opulenti estis in Sion!... Qui dormitis in lectis eburneis, et lascivitis in stratis vestris; qui comeditis agnum de grege, et vitulos de medio armenti. Qui canitis ad vocem psalterii... Bibentes vinum in phialis, et optimo unguento delibui: et nihil patiebantur super contritione Joseph. Luca 6: Væ vobis divitibus, inquit Christus, quia habetis consolationem vestram. Jacobi 5: Agite nunc divites, plorate ululantes in miseriis vestris, quæ advenient vobis. Divitiæ vestræ putrefactæ sunt; et vestimenta ve-*

*stra à sinei comesta sunt. Aurum et argentum vestrum aruginavit; et ceruga eorum in testimonium vobis erit, et manducabit carnes vestras sicut ignis. Theaurizastis vobis iram in novissimis diebus. Ecce merces operatorum qui messuerunt regiones vestras, quæ fraudata est à vobis, clamat; et clamor eorum in aures Domini Sabaoth introivit. Hinc Proverb. 28 scriptum est: Qui festinat ditari, non erit innocens. Ut enim ait S. Gregorius loco supra laudato, qui augere opes ambit, vitare peccatum negligit: et more avium captus, cum escam terrenarum rerum avidè conspicit, quo strangulatur peccati laqueo non agnoscit. Cùm quælibet præsentis mundi lucra desiderant, et ea quæ de futuro damna patientur ignorant, audiant, quod scriptum est, Proverb. 20: *Hæreditas ad quam festinatur in principio, in novissimo benedictione carebit.* Ex hæc quippe vitâ initium ducimus, ut ad benedictionis sortem in novissimo veniamus. Qui itaque in principio hæreditari festinant, sortem sibi in novissimo benedictionis amputant; quia dùm per avaritiæ nequitiam hic multiplicari appetunt, illic ab æterno patrimonio exheredes fiunt. Cùmque plurima ambiunt, et vel obtinere cuncta quæ ambiunt possunt, audiant quod scriptum est, Math. 6: *Quid prodest homini si totum mundum læretur, animæ verò suæ detrimentum faciat?* Ac si apertè Veritas dicat: *Quid prodest homini si totum, quod extra se est, congregat, si hoc ipsum solum quod ipse est, damnat?**

REGULA II. — Avaritia, quatenus opponitur liberalitati, veniale peccatum est, nisi charitati adversetur; tunc enim est lethale peccatum. — Avaritiæ enim sic accepta, est inordinatus amor divitiarum. « Si ergo in tantum amor divitiarum crescat, quod præferatur charitati, ut scilicet propter amorem divitiarum aliquis non vereatur facere contra amorem Dei et proximi; sic avaritia erit peccatum mortale. Si autem inordinatio amoris intra hoc sistat, ut homo, quamvis superflue divitias amet, non tamen præferat earum amorem amorì divino; ut si propter divitias non velit aliquid facere contra Deum et proximum; sic avaritia est peccatum veniale, » inquit S. Thomas, 2-2, quæst. 118, a. 4. Quod ex S. Augustino confirmatur, lib. de Fide et Operibus, cap. 16, explicante locum Apostoli 1 ad Corinth. 3: *Si quis autem superædificat super fundamentum hoc, etc.*, ubi præmisit fundamentum esse Christum, et fidem Christi, quæ per dilectionem operatur, ait: « Porro si circa divitias suas carnali quodam teneretur affectu, quamvis ex eis multas eleemosynas faceret, nec ad eas augendas fraudis aliquid rapinæque moliretur, aut earum minuendarum vel amittendarum metu in aliquid facinus flagitiumve laberetur (alioquin jam se isto modo ab illius fundamenti stabilitate subtraheret), sed propter carnalem, ut dixi, quem in eis haberet affectum, quo talibus bonis sine dolore carere non posset, ædificaret super fundamentum illud ligna, fœnum, stipulam; maxime si et uxorem sic haberet, ut etiam propter ipsam cogitaret ea quæ sunt mundi, quomodo placeret uxori.

« Hæc igitur quoniam affectu dilecta carnali non sine dolore amittuntur, propterea quia ea sic habent, ut habeant in fundamento fidem, quæ per dilectionem operatur, neque huic ista ullâ ratione vel cupiditate præponant, in eorum amissionis passi detrimentum per ignem quandam doloris perveniunt ad salutem. A quo dolore atque detrimento tantò est quisque securior, quantò ea vel minus amaverit, vel tanquam non habens habuerit. Qui verò propter illa vel tenenda vel adipiscenda, homicidium, adulterium, fornicationem, idololatriam, et similia quæque commiserit, non propter fundamentum per ignem salvabitur, sed amisso fundamento æterno igne torquetur. » Si quis igitur ex cupiditate lucri aliquid Dei vel Ecclesiæ mandatum violare malit, quam non adipisci divitias, aut amittere, verbi gratiâ, si Missam non audire diebus festis, vel ab opere servili cessare, lethale peccatum avaritiæ committit.

REGULA III. — Avaritia peccatum lethale est, si ex illo peccato mortali ducat originem, verbi gratiâ, si quis totus sit in congregandis divitiis ex errore circa divinam providentiam, aut, ex diffidentia benignitatis Dei; vel si in divitiis felicitatem aut spem collocet. — Hinc avaritia non semel ab Apostolo vocatur *idolorum servitus*, ad Ephes. 5, et ad Coloss. 3. Quemadmodum enim idololatra creaturæ exteriori se subijcit ad cultum illi exhibendum, sic avarus ad eâ fruendum; et sicut ille in idolo, ita avarus in materia idoli, auro et argento, quæ *principes materiæ* à Tertulliano vocantur, fiduciam collocat, et propter ea velut finem operatur. De hoc hominum genere dicitur, Psalm. 48: *Qui confidunt in virtute suâ, et in multitudine divitiarum suarum gloriantur.* Hinc Psalm. 61 scriptum est: *Divitiæ si affluant, nolite cor apponere;* et Proverb. 21: *Qui confidit in divitiis suis, corruet.* Nolite cor apponere, id est, ne in divitiis confidatis, non præsumatis, non speretis, inquit S. Augustinus hunc Psalmum exponens; *ne dicatur: Ecce homo qui non posuit Deum adjutorem suum, sed speravit in multitudine divitiarum suarum, et prævaluit in vanitate suâ,* Psalm. 15. Non divitiæ, sed spes in divitiis, et divitiarum cupiditas damnatur. Unde non solum divites, sed et pauperes spectat istud oraculum: *Nam quid tibi prodest, si eges facultate, et ardes cupiditate?* Unde cùm Dominus dixisset: *Facilius est camelum transire per foramen acis, quam divitem intrare in regnum caelorum;* Apostoli apud se dicentes: *Quis poterit salvari, quid attenderunt?* « Non facultates, sed cupiditates. Viderunt enim etiam ipsos pauperes, et si non habentes pecuniam, tamen habere avaritiam. » Et ut noveris non pecuniam in divite, sed avaritiam damnari, respice, pauper, divitem stantem juxta te; fortè in illo est pecunia, et non est avaritia; in te non est pecunia, et est avaritia. Pauper ulcerosus, ærumnosus, linctus à canibus, non habens opem, non habens escam, non habens fortè ipsam vestem, ablatus est ab angelis in sinum Abrahe. Eia tu pauper, gaudes modò, numquid tibi ulcera optanda sunt? Nonne patrimonium tuum sanitas est? « Non est in hoc Lazaro meritum paupertatis, sed pietatis. Nam vides

qui sublatus est, non vides quò sublatus est. Quis est sublatus ab angelis? Pauper, ærummosus, ulcerosus. Quò sublatus est? In sinum Abrahæ. Lege Scripturas, et invenies divitem Abrahàm. Ut novèris, quia non divitiæ culpantur, habebat Abrahàm multum auri, argenti, pecorum, familiæ, dives erat, et in ejus sinum Lazarus pauper sublatus est; in sinu humi divitis pauper; an potius ambo Deo divites, et ambo à cupiditate pauperes? Non igitur qui habuit divitias, sed qui in ipsis speravit, et non in Deo, damnatur; punitur, movetur de tabernaculo, sicut pulvis quem projecit ventus à facie terræ. Dixit mirrurum in corde suo: *Beatus populus cui hæc sunt*, id est, ista terrena; cum sit *beatus populus cujus est Dominus Deus ejus*, Psalm. 145. Ita S. Augustinus Enarratione in Psalm. 51. Idem confirmat ex Apostolo, 1 ad Timotheum 6 scribente: *Divitibus hujus seculi præcipe non subline sapere, neque sperare in incerto divitiarum, sed in Deo vivo (qui præstat nobis omnia abundè ad fruendum) bene agere, divites fieri in bonis operibus, faciliè tribuere, communicare, thesaurizare sibi fundamentum bonum in futurum, ut apprehendant veram vitam.* Quem locum S. Augustinus egregiè paraphrasi illustrat, sermone 177, aliàs 10, inter editos ex Majoris Carthusiæ Mss. Præcipe, inquit, divitibus hujus mundi; quia sicut et divites Dei, et veri divites non sunt nisi divites Dei. *Non superbè sapere*: habetur divitiæ, multumque amantur. Nidus colligitur superbia, ubi nutriatur et crescat; quod pejus est, non volet, sed maneat. Ergo ante omnia, *non superbè sapere*, ut intelligat, sapiat, cogitet se mortalem, et mortales pauperes pares. *Neque sperare in incerto divitiarum*; animas aurum; fac, si potes, certum, ut non timeas amittere. Congregasti facultatem; da tibi, si potes, securitatem. Tollè inde spem, ubi fixisti. *Sed in Deo vivo*; ibi fige spem, ibi anchoram cordis tui, ut tempestas sæculi non inde te abriumpat. *In Deo vivo, qui præstat nobis omnia abundè ad fruendum*; si omnia, quantum magis se? Et verè ad fruendum ipse erit nobis omnia. Nam non mihi videtur dictum: *Qui dedit nobis omnia abundanter ad fruendum*, nisi se ipsum. Videtur enim aliud esse uti, aliud frui. Utimur enim pro necessitate, fruimur pro jucunditate. Ergo ista temporalia dedit ad utendum; se ad fruendum. Si ergo se, quare dictum est, *omnia, nisi quia scriptum est: Ut sit Deus omnia in omnibus?* 1 Cor. 15. Ergo ibi cor ad fruendum, ut sit sursum cor. Solve te hinc, sed alliga ibi; periculosum est tibi in his tentationibus sine vinculo remanere. Quid tam omnia, quam qui fecit omnia? Habet intus, quod operatur foris. Ibi ergo sunt omnia præcipua, immortalia, indifferentia; permanentia, et ipse Deus omnia in omnibus, sed sanctis suis. Ipse ergo solus sufficit, de quo dictum est: *Ostendit nobis Patrem, et sufficit*, Joan. 14. Si avari sumus, ipsum amemus: Si opes desideramus, solus nos satiare poterit, de quo dictum est: *Qui implet in bonis desiderium tuum*, Psalm. 102. Hoc tantum, tamen magnum bonum peccatorum non sufficit? Vo-

lendo habere omnia, plus perdidit omnia; quia radix est omnium malorum avaritia. *Divites sicut in operibus bonis*; ad hoc dives esto, ut facile tribuas. Pauper enim vult tribuere, et non potest; apud illum infirmitas, apud te facilitas. Hoc tibi prosit quòd dives es, quia cum volueris facere statim facis. *Facile tribuant, communicent*. Numquid perdunt? *Thesaurizent sibi fundamentum bonum in futurum*. Et ne ipsum aurum et argentum et prædia, et ea quæ pulchra videntur in facultatibus hominum; etiam tibi desideremus, cum dicitur nobis: Illuc migrate, thesaurum vestrum ibi ponite; admonuit nos contra carnales cogitationes, et subiecit: *Ut apprehendant veram vitam*; non aurum quòd in terra remansit, non facultates putredinis, non bona transeuntia, sed *veram vitam*. Quodam modo ergo migravimus, quando hoc illic transit, neque hoc ibi habebimus, quòd hinc transferimus. Quodam modo Dominus Deus noster mercatores nos vult esse, mutationem nobiscum facit; quòd hic abundat, damus, quòd ibi abundat; accipimus; quemadmodum perigrinè trajectias merces faciunt, aliud dant alibi, et quòd veniunt aliud accipiunt. Talis est ista mutatio, qualis nostra mercatio. Quid damus, et quid accipimus? Hoc damus, quòd nobiscum auferre non possumus; etsi vellemus. Quare ergo perit? Id quòd minus est datur, ut quòd est majus ibi inveniat. Damus terram, et accipimus cælum; damus temporalia, et accipimus æterna; damus pitrescentia, et accipimus immortalia; damus quòd dedit Deus, et accipimus ipsum Deum. Non ergo simus pigri in ista mutatione rerum, in ista mercatura optima et ineffabili. Prosit quia hic sumus, prosit quia nati sumus, prosit quia peregrinamur. Non inopes remaneamus. Non intrèt arcam cordis linea malæ cogitationis; non dicatur: Non dabo, ne eras non habeam: Noli nullum cogitare de futuris; imò multum cogita de futuris, sed de longè futuris. *Thesaurizent sibi fundamentum bonum in futurum, ut apprehendant veram vitam*. Habere tantum noli amare, servare, thesaurizare, incubare reconditis, hoc est, de incerto sperare. El sermone 85, aliàs de Tempore 205: *Avaritia est velle esse divitem, non jam esse divitem. Mergi non times in interitum et perditionem? Noli times radicem omnium malorum avaritiam? De agro tuo extirpas radicem spinarum, et non extirpas de corde tuo radicem malarum cupiditatum? Purgas agrum tuum unde fructum capiat venter tuus, et non purgas cor tuum ubi habitat Deus tuus?*

Hanc denique regulam confirmat S. Thomas, quæst. 15 de Peccatis, inter quæstiones disputatas, art. 2: *Si loquamur, inquit, de amore et desiderio strictè, sic avaritia semper peccatum mortale. Cùm enim amor et desiderium sit boni, bonum autem propriè et principaliter sit finis, id autem quòd ad finem ordinatur, non habeat per se rationem boni, nisi propter ordinem finis; inde est quòd amor et desiderium propriè et principaliter est finis, secundariò autem earum quæ sunt ad finem. Si ergo avaritia*

dicatur animos et desideriorum temporalium honorum, ita quod in eis finis constituitur; avaritia semper erit peccatum mortale: Converti enim ad bonum creatum sicut ad finem, facit aversionem ab incommutabili bono, quod debet esse ultimus finis; eò quod non possunt esse plures ultimi fines.

REGULA IV. — Lethalis avaritiæ rei sunt, quicumque plura concupiscunt; quam hujus vite necessitas, statusque sui decencia et decorum exigant; et necessaria habentes; novas opes congregare non cessant. — Hanc regulam tradit Apostolus, 1 ad Timotheum 6: *Est autem, inquit, questus magnus pietas cum sufficientiâ. Nihil enim intulimus in hunc mundum; haud dubium quod nec auferre quid possumus. Habentes autem alimenta, et quibus tegamur; his contenti sumus; nam qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem, et in laqueum diaboli, et desideria multa inutilia et nociva, quæ mergunt homines in interitum et perditionem. Radix enim omnium malorum est cupiditas; quam quidam appetentes erraverunt à fide; et inseruerunt se doloribus multis.* Illis autem verbis: *His contenti sumus*, enuntiari præceptum ad omnes pertinens, utpote ex ipsâ naturâ lege profectum, minimè dubium est. Nam superflua quæreret et desiderare, contra naturam est. Porro, ut ait Tertullianus, lib. de Coronâ militis, *omne quod contra naturam est; monstri meretur notam penes omnes; penes nos verò etiam elogium sacrilegii in Deum naturæ auctorem.* Non ait autem Apostolus: Qui divites sunt; sed: *Qui volunt divites fieri.* Inter divitem esse et velle esse, justa discretio negari non potest. *Ibi facultas est, hic cupiditas*, inquit S. Augustinus, sermone 177.

Cum prophetâ convenit Apostolus: Baruch enim cap. 3 scriptum est: *Ubi sunt principes gentium... Qui argentum thesaurizant, et aurum in quo confidunt homines, et non est finis acquisitionis eorum? Qui argentum fabricant et solliciti sunt, nec est inventio operum illorum? Exterminati sunt, et ad inferos descenderunt, et alii loco eorum surrexerunt.* Et Isaia 5: *Væ qui conjugitis domum ad domum, et agrum agro copulatis usque ad terminum loci! Numquid habitabitis vos soli in medio terræ? Deficiente scilicet terrâ, non satiatur avaritia.* Quæ rabies, inquit S. Hieronymus, cum tecta et agri ad depellendos imbres, et ad serendas fruges haberi debeant, ea habere cuperè, in quibus cunctis habitare non possis, et quæ colere non sufficiat; alteriusque necessitatem, tuam facere voluptatem? Id denique confirmât parabola, quam proposuit Christus, Luca 12: *Homines cujusdam divitis uberes fructus ager attulit; et cogitabat intra se dicens: Quid faciam, quia non habeo quod congregem fructus meos? Et dixit: Hoc faciam: destruaam horrea mea, et majora faciam; et illuc congregabo omnia quæ nata sunt mihi, et bona mea, et dicam animæ meæ: Anima, habes multa bona posita in annos plurimos; requiesce, comede, bibe; epulare. Dicit autem illi Deus: Stulte, hæc nocte animam tuam repetunt à te: quæ autem parasti, cujus erunt? Sic est qui sibi thesaurizat, et non est in Deum dives.*

Numquid verò dives ille aliena quærebat? Fructus suos colligere disponebat; ubi poneret, consulebat, Non de cujusquam vicini agris, non limite perturbato; non spoliato paupere, non circumvento simplicite; sed tantummodò de suis colligendis cogitabat. Ait illi Deus: *Stulte*; ubi tibi sapiens videris, ibi stulte. *Stulte*, inquit; hæc nocte repetunt à te animam tuam: quæ parasti, cujus erunt? Si servaveris; tua non erunt; si erogaveris, tua erunt. *Quid*, inquit; reponis, quod relicturus es? Ecce increpatus est stultus malè recondens. Si stultus est qui recondit sua, vos invenite nomen ei qui tollit aliena... Fortassis aliquis respondeat, et dicat: Non valdè magnâ poena erat illi homini, cui dixit Deus: *Stulte*. Non sic dicit Deus, *Stulte*, quomodò homo dicit. Tale in quemquam Dei verbum, judicium est. Numquid enim Deus stultus daturus est regnum celorum? Quibus autem non est daturus, regnum celorum, quid eis restat, nisi poena gehennarum? Verba sunt S. Augustini, sermone 178, aliàs 19 de Verbis Apostoli, cap. 2. Hinc S. Cyprianus, libro de Lapsis; inter gravia peccata, quibus iratus Deus Ecclesiæ persecutionem permisit; nimum augendi patrimonii studium recenset: *Studebant*, inquit, augendo patrimonio singuli; et obliti quid credentes aut sub Apostolis ante fecissent, aut semper facere deberent, insatiabili cupiditatis ardore ampliandis facultatibus incubabant.

REGULA V. — Non solum lethalis avaritiæ reus est qui rapit aliena, sed et ille qui cupidè servat sua; si tanta sit cupiditas, ut illa non sit paratus amittere ne Deum lethalter offendat. — Hanc regulam tradit S. Augustinus, sermone 107, aliàs de Tempore 196, et de Diversis 28, eamque colligit ex Christi verbis, Luc. 12: *Videte, et cavete ab omni avaritiâ; quia non in abundantia cujusquam vitæ ejus est, ex his quæ possidet.* Præceptum illud à Christo datum observat occasione hominis, qui ipsum interpellavit contra fratrem suum, qui totum patrimonium abstulerat, et fratri suo partem non reddebat. Causa justa erat, breviter et clarè exposita justissimo Judici, et æquitatem causæ, antequàm illi exponeretur, cognoscenti. *Magister, dic fratri meo ut dividat mecum hæreditatem.* Respondit Dominus: *Homo, quis me constituit judicem aut divisorem super vos? Dixitque ad illos: Videte, et cavete ab omni avaritiâ.* Fortè, inquit, tu avarum et cupidum diceres si quæreret aliena; ego autem dico, cupidè et avarè non appetas nec tua. Hoc est ab omni. *Cavete*, inquit, ab omni avaritiâ. Meum servo, non alienum tollo. *Cavete ab omni avaritiâ.* Non solum avarus est qui rapit aliena, sed et ille avarus est qui cupidè servat sua. Multa qui recondit, quantum inde tollit ut vivat? Cùm tulerit inde, et quomodò cogitatione separaverit quod sufficiat undè vivat, videat cætera cui remaneant; ne fortè cùm servas unde vivas, colligas unde moriaris, Ecce Christus, ecce veritas, ecce severitas. *Cavete, dicit veritas; cavele, dicit severitas.* Si non amas veritatem, time severitatem: *Non in abundantia*

hominis vita ejus est ex his quæ habet. Crede illi, non te fallit. Contra tu dicis: Imò in abundantia hominis est vita ejus ex his quæ habet. Ille te non fallit: tu te fallis... Ecce amas tua, non tollis aliena; de labore habes: de justitia habes: hæres relictus es, donavit tibi quem promeruisti: navigasti, periclitatus es, fraudem non fecisti, mendacium non jurasti, quod Deus voluit adquisisti; et servas cupidè tanquam in bonâ conscientia, quia non habes de malo, et non quæris aliena. Si non audieris, illum qui dixit: *Cave ab omni avaritia*, audi quanta mala facturus es propter tua. Ecce contigit, verbi gratia, ut feres judex. Non corrumpes, quia non quæris aliena. Nemo tibi dat præmium, et dicit: Judica contra adversarium meum. Absit homo: qui non quæris aliena, quando tibi hoc persuaderi potest? Vide quid mali facturus sis propter tua. Ille qui vult ut malè judices, et pro ipso feras sententiam contra adversarium ipsius, fortè potens homo est, et potest tibi calumniam facere, ut perdas tua. Attendis potentiam ipsius, cogitas illam, cogitas tua quæ servas, quæ amas, non quæ possedisti, sed quibus malè inhæsis. Attendis viscum tuum, propter quod liberas virtutis non habes penas: et dicis apud te ipsum: Offendo hominem istum, multùm potest ad tempus; suggeret de me mala, et proscibor, et perdo quod habeo. Judicatus es malè, non cum quæris aliena, sed cum servas tua. Da mihi hominem qui audivit Christum, da mihi hominem qui cum timore audivit: *Cave ab omni cupiditate*; et non mihi dicat: Ego homo pauper sum plebeius, medioeris, gregalis, quando spero me judicem futurum? Non timeo istam tentationem, cujus periculum ante oculos posuisti. Ecce dico et pauperi quid timere debeat. Vocat te dives et potens ut pro illo dicas falsum testimonium. Quid facturus es modò? Dic mihi. Habes bonum peculium; laborasti, adquisisti, servasti. Exigit ille: Dic pro me falsum testimonium, et tantum, et tantum dono tibi. Tu qui non quæris aliena, absit à me; inquis; non quæro quod mihi noluit Deus dare; non accipio, recede à me. Non vis accipere quod do? Quod habes tollo. Ecce modò te proba, modò te interroga. Quid me attendis? Intùs te attende, intùs te vide, intùs te examina; sede ad te, et constitue ante te, et in equuleum præcepti Dei extendè te, et timore torque te, et noli te palpares; responde tibi. Ecce si hoc quisquam minetur, quid facies? Tollo tibi, quod cum tanto labore adquisisti, nisi pro me falsum testimonium dixeris. Da illum: *Cave ab omni avaritia*. O serve meus, dicit tibi, quem redemi et liberum feci, quem de servo fratre adoptavi, quem in corpore meo membrum posui, audi me; tollat quod adquisisti, me tibi non tollet. Ne pereas, servas tua? Nonne tibi dixi: *Cave ab omni cupiditate*? Ecce turbaris, ecce fluctuas; cor tuum quasi navis tempestatibus quatitur. Dormit Christus; excita dormientem, et non timebis tempestatem sævientem. Ipsum excita, qui nihil hic

habere, voluit, et totum habes, qui usque ad crucem pro te pervenit, cujus nudi atque pendentis ossa ab insultantibus numerata sunt; et cave ab omni avaritia.

REGULA VI. — Gravis impatientia in rei familiaris amissione, animum prodit lethalis avaritia: reum. Hæc regula colligitur ex Tertulliano, lib. de Patientia, cap. 7: « Si detrimento inquit, rei familiaris animus concitatur, omni penè in loco de contemnendo seculo Scripturis dominicis commonetur; nec major, ad pecunie contemptum exhortatio subjacet, quam quod ipse Dominus in nullis divitiis invenitur, semper pauperes justificat, divites prædamnat. Ita detrimentum patientiæ fastidium opulentiæ præministravit, demonstrans per abjectionem divitiarum læsuras quoque earum computandas non esse. Quod ergo nobis appetere minimè opus est, quia nec Dominus appetivit, detruncatum vel etiam ademptum non ægrè sustinere debemus. Cupiditatem omnium malorum radicem Spiritus Domini per Apostolum pronuntiavit. Eam non in concupiscentia alieni tantum constitutam interpretemur; nam et quod nostrum videtur, alienum est; nihil enim nostrum, quoniam Dei omnia, cujus ipsi quoque nos. Itaque si damno affecti, impatienter sequerimus, de nostro amissum dolentes, ad fines cupiditatis deprehendemur. Alienum quærimus, cum alienum amissum ægrè sustinemus. Qui damni impatientia concitatur, terrena celestibus anteposendo, de proximo in Deum peccat. Spiritum enim quem à Domino sumpsit, secularis rei gratia concutit. Libentes igitur terrena amittamus, celestia tueamur, totum licet seculum pereat, dum patientiam lucrificiam. Jam qui minutum sibi aliquid aut furto, aut vi, aut etiam ignavia, non constanter sustinere constituit, nescio an facilè, vel ex animo ipse rei suæ manum inferre posset in causâ elemosynæ. Quis enim ab alio secari omninò non sustinens, ipse ferrum corpori suo ducit? Patientia in detrimentis exercitatio est largiendi et communicandi. Non piget donare, qui non timet perdere... Gentilium est omnibus detrimentis impatientiam adhibere, qui rem pecuniariam fortassè animæ anteponant... Nos verò secundum diversitatem, quâ cum illis sumus, non animam pro pecuniâ, sed pecuniam pro animâ deponere convenit; seu sponte in largiendo, seu patienter in amittendo ipsam animam, ipsurque corpus in seculo isto expositum omnibus ad injurias gerimus, ejusque injuriæ patientiam subimus: minorum deliberatione ledemur? Absit à servo Christi tale inquinamentum, ut patientia majoribus tentationibus præparata in frivolis excidat. » Hinc S. Cyprianus, amittendarum opum timorem inter impedimenta martyrii, et causas defectionis plurimorum à christianæ fidei confessione commemorat, libro de lapsis: « Dissimulanda, inquit, veritas non est, nec vulneris nostri materia et causa, reticenda. Decepit multos patrimonii sui amor cæcus; nec ac recedendum parat aut expediti esse, potuerunt, quos facultates suæ velut compedes liga-

verunt. Illa fuerunt remanentibus vincula, illa ca-
 tenae; quibus et virtus retardata est, et fides pressa,
 et mens vincita, et anima praeclusa; ut serpenti ter-
 ram, secundum Dei sententiam, devoranti praeda et ci-
 bus fierent, qui terrestribus cupiditatibus inhærerent.
 Et idcirco Dominus, bonorum magister, et præponens
 et consulens in futurum: *Si vis, inquit, perfectus esse,*
vade, vende omnia tua, et da pauperibus, et habebis
thesaurum in caelis, et veni, sequere me. Si hoc divites
 facerant, per divitias suas non perirent; thesaurum
 in caelo reponentes, hostem nunc expugnatorem do-
 mesticum non haberent; esset in caelo cor et animus
 et sensus, si thesaurus esset in caelo. Nec vincit a se-
 culo posset, qui unde vinceretur in seculo non ha-
 beret; sequeretur Dominum solutus et liber, ut
 Apostoli, et sub Apostolis multi, et nonnulli sæpè
 fecerunt; qui et rebus suis et parentibus derelictis,
 Christo individuis nexibus adhæserunt. Sequi autem
 Christum quomodò possunt, qui patrimonii vincula
 detinentur? Aut quomodò caelum petunt, et ad su-
 blimia et alta conscendunt, qui terrenis cupiditatibus
 degravantur? Possidere se credunt, qui potius possi-
 dentur; census sui servi, nec ad pecuniam suam do-
 mini, sed magis pecuniæ mancipati.

REGULA VII. — Quamvis recta ratio et christiana
 charitas postulent, ut patresfamilias, qui liberos ha-
 bent, facultates illis comparent vitæ ac statui conveni-
 entes; avaritiæ tamen lethalis rei sunt, si nullum
 congerendis filiorum gratiâ opibus modum statuunt,
 eaque ratione ab erogandis elemosynis se excusent
 urgente præcepto. Hanc regulam tradunt SS. Patres;
 è quibus duos impræsentiarum proferam, Cyprianum
 scilicet ac Augustinum. Audiatur S. Cyprianus, tra-
 ctatu de Opere et Eleemosynis, ubi hæc habet: « Sed
 nec illa res, Fratres charissimi, à bonis operibus et
 iustis refrenet et revocet Christianum, quòd excusari
 se posse aliquis existimet beneficii filiorum; quando
 in impensis spiritalibus Christum cogitare, qui acci-
 pere se professus est, debeamus; nec conservos libe-
 ris nostris, sed Dominum præferamus, ipso instruente
 et monente: *Qui diligit, inquit, patrem aut matrem*
super me, non est me dignus: et qui diligit filium
aut filiam super me, non est me dignus. Item in
 Deuteronomio ad corroborationem fidei, et dilectio-
 nem Dei paria scripta sunt: *Qui dicunt patri aut matri:*
Non novi te, et filios suos non agnoverunt, hi custodie-
runt præcepta tua, et testamentum tuum servaverunt.
 Nam si Deum toto corde diligimus, nec parentes, nec
 filios Deo præferre debemus. Quod et Joannes in epi-
 stolâ suâ ponit, charitatem Dei apud eos non esse, quos
 videamus operari in pauperem nolle: *Qui habuerit,*
inquit, substantiam mundi, et viderit fratrem suum de-
siderantem, et clauserit viscera sua, quomodò charitas
Dei manet in illo? Si enim Deus elemosynis paupe-
 rum fenerator, et cum datur minimis, Christo datur,
 non est quòd quis terrena caelestibus præferat, nec
 divinis humana præponat. Sic vidua illa in tertio Re-
 gnorum libro, cum, in siccitate et fame consumptis
 omnibus, de modico farre et oleo quod superfuert,

fecisset subcinericium panem, quo assumpto mori-
 tura cum liberis esset; supervenit Elias, et petit
 sibi prius ad edendum dari, tunc quod superfuisset,
 inde illam cum filiis suis vesci; nec obtemperare
 illa dubitavit, aut Eliæ filios mater in fame et ege-
 state præposuit. Fit imò in conspectu Dei quod Deo
 placeat; promptè ac libenter quod petebatur, offer-
 tur; nec de abundantia portio, sed de modico to-
 tum datur, et esurientibus liberis alter prius pasci-
 tur; neque in penuriâ et fame cibus, antequàm
 misericordia, cogitatur; ut dum in opere salutari
 carnaliter contemnitur, spiritualiter anima servetur.
 Elias itaque, typum Christi gerens, et quòd ille pro
 misericordiâ vicem singulis reddat, ostendens, re-
 spondit: *Hæc dicit Dominus: Fidelia farris non de-*
ficiet, et capsaces olei non minuetur usque in diem quo
dabii Dominus imbrem super terram. Secundum di-
 vine pollicitationis fidem multiplicata sunt viduæ
 et cumulata quæ præstitit; et operibus iustis ac mi-
 sericordiæ meritis augmenta et incrementa sumen-
 tibus, farris et olei vasa completa sunt. Nec filiis
 abstulit mater, quod Eliæ dedit; sed magis contulit
 filiis quòd benignè et piè fecit. Et illa nondum
 Christum sciebat, nondum præcepta ejus audierat;
 non cruce et passione ejus redempta, cibum et po-
 tum pro sanguine rependebat; ut ex hoc appareat
 quantum in Ecclesiâ peccet, qui se et filios Christo
 anteponens, divitias suas servat, nec patrimonium
 copiosum cum indigentium paupertate communicat.
 Sed enim multi sunt in domo liberi, et retardat te
 numerositas filiorum, quominus largiter bonis ope-
 ribus insistas; atqui hoc ipso operari amplius de-
 bes, quò multorum pignorum pater es. Plures sunt
 pro quibus Dominum depreceris, multorum delicta
 redimenda sunt, multorum purgandæ conscientia,
 multorum animæ liberandæ. Ut in hæc vitâ seculari
 alendis sustinendisque pignoribus; quò major est
 numerus, hoc major et sumptus est; ita et in vitâ
 spiritali atque cœlesti, quò amplior fuerit pignorum
 copia, esse et operum debet major impensa. Sic et
 Job sacrificia numerosa pro liberis offerebat; quan-
 tusque erat in domo pignorum numerus, tantus da-
 batur Deo et numerus hostiarum. Et quoniam quo-
 tidie deesse non potest quòd peccetur in conspectu
 Dei, sacrificia quotidiana non deerant, quibus possent
 peccata tergi.... Si ergo verè filios tuos diligis, si eis
 exhibes plenam et paternam dulcedinem charitatis;
 operari magis debes ut filios tuos Deo justâ ope-
 ratione commendes. Nec eum liberis tuis cogites pa-
 trem, qui et temporarius et infirmus est; sed illum
 Patrem pares, qui æternus et firmus filiorum spiri-
 tualium Pater est. Illi assigna facultates tuas, quas
 hæredibus servas; ille sit liberis tuis tutor, ille cur-
 ator, ille contra omnes injurias seculares divinâ
 majestate protector. Patrimonium Deo creditum nec
 respublica eripit, nec fiscus invadit, nec calumnia
 aliqua forensis evertit. In tuto hæreditas ponitur,
 quæ Deo custode servatur. Hoc est charis pignoribus
 in posterum providere; hoc est futuris hæredibus

e paterna pietate consulere secundum fidem Scripturæ
 e sanctæ dicentis : *Junior fui, et senui, et non vidi ju-*
 e *stum derelictum, neque semen ejus egens pane. Totâ die*
 e *miseretur et fenerat : et semen ejus in benedictione est.*
 e Et iterum : *Qui conversatur sine vituperatione in ju-*
 e *stitiâ, beatos post se filios relinquet.* Prævaricator ita-
 e que et proditor pater es, nisi filiis tuis fideliter con-
 e sulas, nisi conservandis eis religiosâ et verâ pietate
 e prospicias. Qui studes terreno magis quam cœlesti
 e patrimonio, filios tuos diabolo magis commendare
 e quam Christo, his delinquis et geminum ac duplex
 e crimen admittis : et quod non præparas filiis tuis
 e Dei Patris auxilium, et quod doces filios patrimo-
 e nium plus amare quam Christum.
 e Idem confirmat S. Augustinus, sermone 87, aliàs de
 e Diversis 45 : e Dicit avaritia : Consule in posterum, ho-
 e mini fortassis victuro nec in crastinum. Sed ecce vi-
 e vat quantum putat avaritia, non quantum ostendit,
 e non quantum docet, non quantum fedit, sed quantum
 e putat vixerit, senuerit, finierit; adhuc senex incur-
 e vus, baculo innixus lucrum querit, et audit avari-
 e tiam dicentem : Consule in posterum. In quod poste-
 e rum? Jam expirans loquitur. Propter filios, inquit.
 e Utinam vel illos senes non avaros haberemus, qui fi-
 e lios non habent. Etiam ipsis, etiam talibus, etiam
 e iniquitatem suam nullâ pietatis imaginè excusanti-
 e bus non cessat dicere : Consule in posterum. Sed
 e fortè ipsi citò erubescunt; illos videamus qui filios
 e habent, utrum certi sint filios suos possessuros esse
 e quæ reliquerint. Intendant, cum vivunt, filios alio-
 e rum, alios alienis improbitatibus quod habuerant
 e amittentes, alios propria nequitia quod possederant
 e consumentes; et remanent inopes filii divitum. Par-
 e cite nosci servi avaritiæ. Sed possidebunt hoc, in-
 e quit, filii mei. Incertum est; postremò, fac certum;
 e quid eis vis relinquere? quod adquisisti tibi. Certè
 e quod adquisisti relictum non erat, et habes. Si tu
 e habere potuisti quod tibi relictum non est, poterunt
 e ergo habere et illi quod tu non reliqueris.... Serva
 e et filius tuis; sed audi me. Si de filiis quisque suis
 e aliquem amiserit, intendite, Fratres mei, quia avari-
 e tia excusationem non habet, neque hic, neque in
 e futuro seculo. Christianum filium amisisti; non ergo
 e amisisti, sed præmisisti. Neque enim ille decessit,
 e sed præcessit. Interroga fidem tuam; certè et tu illò
 e iturus es, quò ille antecessit. Vivit filius tuus. Si
 e ergo vivit, quare invaditur pars ejus à fratribus ejus?
 e Sed dicet: Numquid rediturus est et possessurus? Mit-
 e tatur ergo illi quò præcessit ille; ad rem suam ve-
 e nire non potest; res ejus ad eum ire potest; vide
 e cum quo sit. Si in palatio militaret filius tuus, et
 e amicus imperatoris fieret, et diceret tibi: Vende ihî
 e partem meam, et mitte mihi; numquid invenires
 e quid responderes? Modò cum Imperatore omnium
 e imperatorum, et cum Rege omnium regum, et cum
 e Domino omnium dominorum est filius tuus; mitte
 e illi. Non dico, necessarium habet ipse; Dominus ip-
 e sius, apud quem est filius tuus, eget in terra. Ille
 e vult accipere quod dat in cœlo. Quod facere non-

e nulli avari solent, fac trajectitium; da in peregrinos,
 e quod recipias in Patriâ tuâ. Postremò jam de te
 e nihil, de filio tuo loquor. Dubitas dare tuum, du-
 e bitas et reddere alienum; certè convinceris quia
 e non filiis tuis servahas. Ecce non das filius tuis,
 e quia tolles filiis tuis. Huic certè tolles. Quare indi-
 e gnus est accipere, quia cum digniore vivit? Absit
 e ergo ut tibi dicam, da quod habes; sed dico tibi,
 e redde quod debes. Sed habebunt illud, ais, fratres
 e illius. O mala doctrina, docens filios tuos mortem
 e optare fratribus suis! Si de re fratris qui mortui di-
 e tiores erunt, vide quemadmodum se attendant in
 e domo tuâ. Quid ergo facies? Patrimonium dividis, et
 e parricidia doces? Sed nolo dicere de uno amisso,
 e ne casus humanos videar minari. Meliùs quodam
 e modo prosperiusque loquamur. Non dico, unum mi-
 e nus habebis, computa quia unum plus habes. Fac
 e locum Christo cum filiis tuis, accedat familiæ tuæ
 e Dominus tuus, accedat ad prolem Creator tuus, ac-
 e cedat ad numerum filiorum tuorum Frater tuus. Cum
 e enim tantum intersit, et frater esse dignatus est. Et
 e cum sit Patri unicus, voluit habere cohæredes. Ecce
 e ille quam largiter! Tu quare tam sterilliter? Duos fi-
 e lios habes, tertium illum computa; tres habes, quar-
 e tus numeretur; quintam habes, sextus dicatur;
 e decem habes, undecimus sit. Nolo amplius dicere;
 e unius filii tui serva locum Domino tuo. Quod enim
 e dabis Domino tuo, et tibi proderit, et filiis tuis;
 e quod autem malè servas filiis tuis, et tibi oberit et
 e filiis. Dabis autem portionem unam, quam unius
 e filii deputasti. Deputa te unum amplius genuisse.
 e Quid magnum, Fratres mei? Consilium do, numquid
 e guttur ligo? sicut ait Apostolus, 1. Cor. 7 : *Hæc ad*
 e *utilitatem vestram dico, non ut laqueum vobis injiciam.*
 e Puto, Fratres, quia parva et facilis cogitatio est, pu-
 e tare patrem filiorum habere unum filium amplius,
 e et comparare talia prædia, quæ possideas in æter-
 e num et ipse et filij tui. Quid dicat avaritia, non ha-
 e bet. Non vos vincat, non plus valeat in cordibus ve-
 e stris quam Redemptor vester. Non plus valeat in
 e corde vestro quam ille qui monet sursum corda
 e habere.
 e Denique patres qui filiis suis ingentes opes congre-
 e gant, cumulant illis peccatorum materiam et irritamen-
 e tum; adòque metuere debent ne duplici penâ ple-
 e ctantur, tam propter sua scilicet quam illorum peccata.
 e Ille nimirum filiorum inordinatus amor, et illis
 e gravis est qui perniciosas parit hereditates, et illis
 e qui inter improbissimum questum improbi educan-
 e tur hæredes. Et hinc est quòd penè omnes parenti-
 e bus suis filii non magis in patrimonia quam in vitia
 e succedunt; nec magis facultates paterna sumunt,
 e quam pravitates; ac sic transeuntes semper in mo-
 e res patrum, ante eorum incipiunt nequitiam quam
 e substantiam possidere. Bona enim parentum non-
 e nisi mortuis eis possident; viventibus autem adhuc
 e et valentibus, mores. Ac sic priusquam in dominiò
 e suo habere incipiant res paternas, habent in animis
 e ipsos patres; et antequam habeant illa quæ falsò di-

« cuncta bona, habent illa quæ verè probantur mala.
 « Quid ergo, cum hæc ita sint, interdicere forsitan pa-
 « rentibus filiorum videor affectum? Minimè... Non
 « solum enim amandos filios dicimus, sed præcipuè
 « ac super omnia amandos; nec quemquam his om-
 « ninò anteponendum, nisi Deum solum: Nam et hoc
 « est præcipuè amare illum, filiis antepone, quem
 « non expediat omninò postponere. Quid est ergo, aut
 « quo modo amandos dicimus filios? Quo absque, du-
 « bio, nisi quo Deus ipse constituit? Neque enim est
 « ullus melior filiorum amor, quàm quem ille docuit,
 « qui ipsos filios dedit? Quomodò igitur Deus amari
 « filios jusserit, non dico ego, dicat sermo divinus;
 « et tradant mandata Dei filiis suis, ut ponant in Deo
 « spem suam, et mandata ejus exquirant... Non ne-
 « cesse est ergo ut filio tuo terrenos thesauros recon-
 « das; nullà re eum facies ditiores; quàm si ipsum
 « filium tuum thesaurum Dei feceris. Quoniam hæc
 « licet ita se habeant, et sint vera ac saluberrima,
 « tamen non ita dicam, quasi filios bonis et facultati-
 « bus paternis penitus excludam. » Verba sunt Sal-
 « viani, lib. 1 ad Ecclesiam catholicam.

Ad hæc, avari illi homines, qui filiis immodicas opes
 congregant, nec succurrunt necessitati pauperum, ani-
 mam suam, quæ liberis propriis et conjunctior est,
 adeoque præ illis diligenda, negligunt. Neque verò Deus
 liberos eà conditione dedit, ut prohibeat eorum amor
 quominus parentes Dei mandatis pareant, et ut pa-
 rentibus regni cælestis aditum intercludant, inquit
 S. Basilius, homilia in Ditescentes. Quòd autem pater
 avarus in suâ filiorumque personâ puniendus sit,
 cum intuitu filiorum à sublevandâ pauperum inopiâ
 manum abstinet, docet psalmus 108: *Cùm judicatur,*
inquit, exeat condemnatus, et oratio ejus fiat in pecca-
tum. Fiant filii ejus orphani, et uxor ejus vidua. Nutantes
transferantur filii ejus, et mendicent: et ejiciantur de ha-
bitationibus suis. Scrutetur fœnerator omnem substantiam
ejus, et diripiât alieni laborem ejus. Non sit illi adiutor,
nec sit qui miseretur pupillis ejus. Fiant nati ejus in in-
teritum: In generatione unâ deleatur nomen ejus... Fiant
contra Dominum semper, et desperat de terrâ memoria
eorum, pro eo quòd non est recordatus facere misericor-
diam; et persecutus est hominem inopem et mendicum,
et compunctum corde mortificare.

REGULA VIII. — Lethalis avaritiæ rei sunt clerici, qui
 ex ecclesiasticis redditibus thesauros congregant, aut
 villas, agros, vel domos emunt, quibus res eorum fami-
 liaris, sive patrimonium augetur. — Bonorum enim
 Ecclesiasticorum, quæ Dei sunt, ut sacra synodus Tri-
 dentina loquitur; quæ sunt *oblaciones fidelium, pretia*
peccatorum, patrimonia pauperum, ut loquuntur anti-
 qua concilia, viri ecclesiastici dispensatores sunt dun-
 taxat, non domini, ut aliàs probavimus. Quicquid igitur
 ex eis præter victum et vestitum, sive præter neces-
 saria vitæ et decore statûs reliquum fuerit, pauperum
 est, ac proinde pauperibus erogari debet, non servari
 ad rei familiaris sive patrimonii incrementum, non ad
 hæredes transmitti. Præclare Salvianus, lib. 2, ad Ec-
 clesiam catholicam, ait: « Licet decretum votus lar-

« gam cunctis ampliandarum opum dederit facultatem,
 « omnes tamen Levitas et sacerdotes intra certum ha-
 « bendi limitem coarctavit; quos scilicet neque sege-
 « tem, neque vineam, neque ullum omninò fundum
 « habere permisit. Ex quo intelligi potest, an eâ nunc
 « Deus noster velit in Evangelio viventes clericos suos
 « mundanis post se hæredibus derelinquere, quæ ad-
 « huc in lege positos ne ipsos quidem voluit posside-
 « re. » Et infra: « Parùm est Levitis ac sacerdotibus si
 « ipsi tantùm divites fuerint, nisi etiam hæredes divites
 « relinquunt. Erubescamus hæc infidelitate. Sufficiat
 « nobis quòd videmur usque ad vitæ terminos Domi-
 « num spernere; cur id agimus ut contemptum ipsius
 « etiam post mortem extendamus? »

Confirmatur ex S. Hieronymo, epistola 2 ad Nepo-
 tianum data, in quâ de clerico sic loquitur: « Qui Do-
 « minum possidet, et cum Propheta dicit: *Pars mea*
 « *Dominus,* nihil extra Dominum habere potest. Quòd
 « si quidpiam aliud habuerit præter Dominum, pars
 « ejus non erit Dominus; verbi gratiâ, si aurum, si ar-
 « gentum, si possessiones, si variam suppellectilem,
 « cum istis partibus pars ejus fieri Dominus non digna-
 « bitur. Si autem ego pars Domini sum, et funiculus
 « hæreditatis ejus, nec accipio partem inter cæteras
 « tribus, sed quasi Levita et Sacerdos vivo de deci-
 « mis, et altari serviens, altaris oblatione sustentor,
 « habens victum et vestitum, his contentus ero, et nu-
 « dam crucem nudus sequar. Obsecro te ne officium
 « clericatus genus antiquæ militiæ putes, id est, ne
 « lucra seculi in Christi quæras militiâ; ne plus ha-
 « beas, quàm quando clericus esse cœpisti, et dicatur
 « tibi: *Cleri eorum non proderunt eis.* Nonnulli sunt
 « clerici qui possideant opes sub Christo paupere, quas
 « sub locuplete et fallace diabolo non habuerant; ut
 « suspiret eos Ecclesia divites, quos mundus tenuit
 « ante mendicos. » Et lib. 2 Commentariorum in
 Isaiam, illa verba capitibus 5: *Rapina pauperum in domo*
vestrâ, inflexit contra principes Ecclesiæ, id est,
contra sacerdotes: « Rapina, inquit, pauperum in domi-
bus eorum est; quando thesauros suos replent, et
Ecclesiæ opibus abutuntur in deliciis, publicasque
stipes, quæ ad sustentationem pauperum datæ sunt,
vel sibi reservant, vel propinquis distribuunt, et alie-
nam inopiam suas suorumque faciunt esse divitias. »

Non est tamen avaritiæ, sed prudentiæ, si modicam
 pecuniam summam recipient clerici, quibus nullum
 vel tenuè patrimonium est, nec ampli beneficii redi-
 tus, ut sibi ipsis in gravi et diuturnâ, quæ contingere
 potest, infirmitate subveniant; vel ut calamitosâ tem-
 pestate, quâ villicis et agricolis debitorum aliquid re-
 mittendum est, habeant unde vivant, et pauperibus
 subministrent, Sed cavendum ne ingeniosa cupiditas,
 et prudentia seculi reptent excusationes quibus à fa-
 ciendis elemosynis revocentur, ut monet S. Augusti-
 nus, sermone 177, ubi observat Apostolum ad He-
 bræos 13 scripsisse: *Sint mores sine avaritiâ, contenti*
præsentibus, propter malas cogitationes, quæ dicunt:
 « Si thesaurum non habuero, quis mihi dabit, cum
 « egere cœpero? Deinde: Abundat unde vivam, sufficit

« mihi unde vivam, sed quid si impingatur mihi ca-
 « lumina, unde me redimam? Quid si mihi necesse sit
 « litigare, unde sumptus impendam? Quamdiu omnia
 « mala quæ possunt evenire generi humano narrare
 « et computare non poteris, perûmq; una calamitas
 « turbat computum numerantis, et totum quod nume-
 « rabatur, non solum perit, sed nec in digitis remane-
 « bit? Ideo contra istum cogitationis vermiculum, con-
 « tra malignam lineam apposuit Deus in Scripturâ
 « suâ, quomodò solent apponi vestibus odoramenta
 « quædam, ne tineant. Quid? cogitabasne tibi calami-
 « tates? Non timebas unam grandem? Attende quod
 « sequitur: *Sine amore motus pecuniæ sufficiens est præ-*
 « *sentibus. Ipse enim dicit: Non te derelinquam, non te*
 « *deseram.* Timebas mala nescio quæ, propterea pecu-
 « niam servabas; tene fidejussorem; hoc Deus tibi
 « dicit: *Non te derelinquam, non te deseram.* Homo si
 « promitteret, crederes; Deus promittit, et dubitas?
 « Promisit, scripsit, cautionem fecit; esto securus.
 « Lege quod tenes, cautionem tenes, ipsum debito-
 « rem tenuisti, à quo tua debita relaxari petisti. »
 Avaritiam ac tenacitatem longè gravius esse pecca-
 tum in clericis, quàm in laicis hominibus, ex sacris
 canonibus et Ecclesiæ decretis adversus hanc labem
 compertum est. Avarum et tenacem clericum ad epi-
 scopatum promovendum non esse, S. Gregorius Ma-
 gnus, lib. 12, epistolâ 6, scripsit: « Inducatum nobis est,
 « inquit, Florentinum archidiaconum Ecclesiæ Anco-
 « nitanzæ, qui ad episcopatum fuerat electus, Scriptu-
 « ræ quidem sacræ scientiam habere, sed ita ætatis
 « senio jam confectum, ut ad regiminis officium non
 « possit assurgere; adjicientes etiam, ita illum tena-
 « cem existere, ut in domum ejus amicus ad charita-
 « tem nunquam introeat... Requirendum est, si hoc
 « quod de præfato archidiacono dictum est, quia nun-
 « quàm amicus domum ejus ingressus est, si ita se ve-
 « ritas habet; et utrùm ex necessitate, an ex tenaci-
 « tate talis sit. »

Concilium Aquisgranense I, cap. 11 adversùs cleri-
 corum avaritiam hæc habet, ex S. Hieronymi ad Oce-
 anum epistolâ: « Avaritiam, inquit, in sacerdote vitan-
 « dam et Samuel docet, nihil coram populo eripuisse
 « se cuiquam probans: et Apostolorum paupertas, qui
 « refrigeria sumptum à fratribus accipiebant, et præter
 « victum atque vestitum, nihil se aliud nec habere,
 « nec velle gloriabantur. Quam ad Timotheum avar-
 « ritiam, ad Titum turpis lucri cupiditate, apertissimè
 « notat: *Domum suam benè regentem,* Tit. 1; non ut
 « opes augeat, » etc.

Concilium Parisiense VI, cap. 13: « Quia verò, in-
 « quit, nonnullos ordinis nostri socios avaritiam tur-
 « piter sectari, et meritò à multis reprehendi, et ob
 « id innoxios cum noxiis hæc occasione infamari com-
 « perimus; ab hinc in commune nos et socios nostros
 « mutuâ exhortatione corrigendos esse iudicamus,
 « ita videlicet, ut nec nos in hujuscemodi peste avar-
 « ritia coram Deo peccaremus, nec alius per nostrum
 « malum exemplum detrahendi et in nobis peccandi
 « locum dæremus. Verùm cum nullus Christianus the-

« sauros in terrâ, sed potius, secundùm Domini sen-
 « tentiam; in celo recondere debeat, avendum sum-
 « moperere sacerdotibus est, ut ab avaritiæ peste, qua
 « est idolorum servitus, et cupiditate, quæ radix om-
 « nium malorum est, suosque sectatores à regno Dei
 « excludunt, se compescant. Quoniam dignè non pos-
 « sunt subditis prædicare ut ab his se abstineant, cum
 « ipsi his, quod valdè dedecens, imò periculosum est,
 « se mancipaverint. Gravius quippe atrociusque hæc
 « pestifera lues in illis damnatur, quàm in his qui
 « eorum dictis et exemplis ab his coerceri debuerunt.
 « Solent namque à nonnullis multifariæ occasiones
 « obtendi, quæ necessitatis nomine palliantur. Et re-
 « verà dum exterius necessitas prætenditur, interioris
 « avaritia tegitur. . . . In vitâ Beati Ambrosii legi-
 « tur: Ingemiscebat vehementer, cum videret radicem
 « omnium malorum avaritiam, quæ neque copia, ne-
 « que inopiâ minui potest, magis magisque crescere
 « in hominibus, et maximè in his qui in potestatibus
 « erant constituti, ita ut interveniendi apud illos gra-
 « vissimus labor esset, quia omnia pretio distrahe-
 « bant. . . . Et quid dicam, si in hujusmodi perso-
 « nis ita rabiem suam exercent, qui solent aut filiorum
 « aut propinquorum causas prætereendere ad excusandas
 « excusationes in peccatis, quandoquidem perosque
 « ceperit etiam cæca labes sacerdotis et Levitæ, qui-
 « bus portio Deus est, ut illam etiam ipsi appetant?
 « Et væ mihi misero, quia nec sine mundi provocamur,
 « ut tam gravi jugo servitutis liberari velimus, quod
 « demergit usque ad profundum inferni, ut faciamus
 « nobis amicos de mammonâ iniquitatis, qui nos reci-
 « piant in æterna tabernacula. His itaque præmissis,
 « oportet sacerdotes Domini ut ab appetitu avaritiæ
 « et cupiditatis se cohærentes, sibi subjectis in om-
 « nium virtutum profectibus imitabiles exhibeant,
 « quibus pro omnibus divitiis solus Christus abundat,
 « juxta illud Apostoli, Philipp. 1: *Mihi vivere Christus*
 « *est, et mori lucrum.* » Et cap. 25: « Non solum ru-
 « more, sed etiam evidentibus factis comperimus,
 « quorundam episcoporum ministros, non solum in
 « presbyteris, sed etiam in plebibus parochiæ suæ,
 « avaritiam potius exercere, quàm utilitati ecclesia-
 « sticæ dignitatis inservire, populique salutis consu-
 « lere. Quam negligentiam, imò et execrabile ac dan-
 « nabile cupiditatis vitium, omnibus in commune dein-
 « ceptis vitandum statuimus. Perûmescenda porrò et
 « vigilanter cavenda est Domini sacerdotibus Heli sa-
 « cerdotis ruina, qui filios suos indignè agentes, Do-
 « minumque in suis prævis actibus ad iracundiam
 « provocantes, sacrificioque Domini injuriam irrogan-
 « tes, quia verbis tantum et non verberibus corripuit,
 « eis divinâ justaque ultione ruentibus ruit. Ac si
 « fortè, quod absit, ullus episcoporum deinceps secta-
 « tores avaritiæ ministros in parochiâ suâ constituerit,
 « et eorum cognitam pravitatem auctoritate pastoralis
 « acriter ferire detrectaverit, exemplum negligentis
 « Heli sacerdotis imitari se cognoscat, sciatque quia
 « quicquid pravitatis vel avaritiæ hujusmodi subjecti
 « in plebibus Christi egerint, si eos corrigere juxta

« faci qualitatem neglexerit, in eum præcò dubio, à quo constituti sunt, ea quæ admiserint, redundant, et synodali correptioni modis omnibus subiiciendum. Nam et communi consensu statuimus, ut unusquisque episcoporum super archidiaconis suis deinceps vigilantiorè curam adhibeat, quoniam propter eorum avaritiam et morum improbitatem multi scandalizantur, et ministerium sacerdotale vituperatur, et in Ecclesiis à sacerdotibus multa propter eos negliguntur. » Eadem penè repetit concilium Aquisgranense II, p. 3, cap. 4.

S. Bernardus, sermone 10 in Cantica, iuculenter ostendit quàm execranda sit clericorum avaritia. « Christi, inquit, opprobria, sputa, flagella, clavos, lanceam, cruceam, et mortem, hæc omnia in fornace avaritiæ conflant, et profligant in acquisitionem turpis questus; et pretium universitatis suis marsupii includere festinant; hoc solo sanè à Judâ Iscariotis differentes, quòd ille horum omne emolumentum paucorum denariorum numero compensavit; isti voraciori ingluvie lucrorum infinitas exigunt pecunias. His insatiabili desiderio inhiant, prohis, ne amittant, et timent: et cum amittunt, dolent, harum in amore quiescunt, quantum duntaxat eis liberum est à servandi vel augmentandi curâ. Animarum nec, casus reputatur, nec salus. Non sunt profectò matres, qui cum sint de Crucifixi patrimonio nimium incrassati, impinguati, dilatati, non compatiuntur super contributione Joseph. »

REGULA IX. — Lethalis avaritiæ rei sunt, qui medicos eleemosynas erogant, ut amplius accipiant, ditioresque fiant ex depositis pietatis, quæ, ad distribuendum pauperibus, ipsis creduntur. — Hæc enim est turpis luci cupiditas, hæc sordida et fraudulenta negotiatio, hæc pauperum defraudatio; de quâ S. Hieronymus, epistolâ 2: « Sunt qui pauperibus paululum tribunt, ut amplius accipiant, et sub prætextu eleemosynæ quarunt divitias; quæ magis venatio appellanda est, quàm eleemosynæ genus. Sic bestiæ, sic aves, sic capiuntur et pisces. Modica in hamo escæ ponitur, ut matronarum in eo sæculi protrahantur. Sciat episcopus, cui commissa est Ecclesia, quem dispensationi pauperum curæque præficiat. Melius est non habere quod tribuam, quàm imprudenter petere quod recomand. » Et rursus: « Amico quidpiam rapere, furtum est; Ecclesiam fraudare, sacrilegium est; accepisse quod pauperibus erogandum sit, et esurientibus plurimis, aut, quod apertissimi sceleris est, aliquid inde, subtrahere, omnium prædonum crudelitatem superat. »

REGULA X. — Quamvis interdum necessarium sit, laudabile, et pium res suas judicio repetere vel tueri; sæpius tamen avaritiæ saltem venialis rei sunt, qui lites forenses suscipiunt bonorum temporalium causâ. — Hinc Christus homini ipsum interpellanti ut iudex esset causæ, quæ ipsi erat adversus fratrem totum patrimonium retinentem, nec volentem dividere cum fratre, quæ quidem causa ex parte supplicantis justa erat, respondit: *Homo, quis me constituit iudicem, aut*

*divisorem super vos? Eaque occasione dixit: Videte et cavete ab omni avaritiâ; quia scilicet præcipuus in hujusmodi litibus, ut plurimum, partes habet avaritia. Hinc etiam S. Paulus 1 ad Corinthios 6, non solum eos arguit quòd apud iudices infideles judicio agerent adversus fratres, id est, adversus Christianæ consortes religionis, sed quòd rerum temporalium causâ inter se litigarent; idque delictum esse asserit: *Jam quidem, inquit, omnino delictum est in vobis, quòd judicia habeatis inter vos. Quare non magis injuriam accipiitis? Quare non magis fraudem patimini? Sed vos injuriam facitis, et fraudatis: et hoc fratribus. Quamvis enim quidam interpretes hic non intelligent peccatum, sed imperfectionem, quasi dicat Apostolus: Hoc ad vestram imperfectionem pertinet, quòd vestra judicio repetitis, cum sit evangelicæ perfectionis non restere malo; dicente Domino, Matth. 5: Et ei, qui vult tecum judicio contendere, et tunicam tuam tollere, dimitte ei et pallium; et Luca 6: Omni petenti te tribue, et qui auferit quæ tua sunt, ne repetas. Tamen sciendum est, inquit Estius theologus doctissimus in hunc S. Pauli locum, ea ipsa jam recitata Domini verba præceptum continere, sic ut saltem ad venialem culpam obligent, si non presentetur secundum præparationem cordis, ut loquitur S. Augustinus, lib. 1 de Sermone Domini in monte. Qui verus est ejusmodi præceptorum intellectus. Quare et hic S. Pauli locus sic accipiendus est; ut verè proprièque delictum sit, Christianos habere judicia inter se; quatenus scilicet hoc contrarium sit memoratis Christi præceptis. Et ita locum hunc acceperunt veteres. »**

Ita S. Joannes Chrysostomus, homiliâ 16 in epistolam 1 ad Corinthios: « Duplex est crimen, inquit, et quòd judicio contendit, et quòd apud infideles. Si enim per se est peccatum cum fratre judicio contendere; etiam apud externos contendere, quamnam habet veniam? *Jam quidem omnino delictum est in vobis, quòd judicia habeatis inter vos. An autem justè, aut injustè judicio contendat, hoc est alterius dispositionis. Ne dicas ergo: Quis fecit injuriam? Hinc enim te condemnò, nempe quòd judicio contendas. Si est autem crimen quòd ferre non possis cum qui fecit injuriam; etiam injuriam facere, quantà dignum est accusatione! *Quare non magis injuriam accipiitis? Quare non magis fraudem patimini?* etc. Rursum crimen est duplum; fortassè autem et triplum, et quadruplum: unum quidem, nescire ferre cum injuriâ sis affectus; secundum autem, etiam injuriam facere; tertium, iniquis de his permittere cognitionem; quartum, hoc facere fratrem. »*

Ita S. Augustinus in Enchiridio, cap. 78, hunc Apostoli locum expendens: « Hic posset putari, inquit, judicium habere adversus alterum non esse peccatum, sed tantummodò id extra Ecclesiam velle judicari, nisi secutus adjungeret: *Jam quidem omnino delictum est, quia judicia habeatis vobiscum. Et ne quisquam hoc ita excusaret, ut diceret justum se habere negotium, sed iniquitatem se pati, quam vellet à se judicum sententiâ removeri; continuò tali-*

e bus cogitationibus vel excusationibus occurrit, at-
 que ait: *Quare non magis iniquitatem palmamini? Qua-*
re non potius fraudamini? Ut ad illud redeatur quod
 Dominus ait, Matth. 5: *Si quis voluerit tunicam*
tuam tollere, et iudicio tecum contendere, dimitte illi
et pallium; et Luc. 6: *Qui abstulerit, inquit; tua, noli*
repetere. Prohibuit itaque suos de secularibus rebus
 cum aliis hominibus habere iudicium; ex qua doctri-
 na Apóstolus dicit esse delictum. Tamen cum sint
 in Ecclesiâ talia iudicia finire inter fratres fratribus
 iudicantibus; extra Ecclesiam verò terribiliter vetat;
 manifestum est etiam hic quid secundum veniam
 concedatur infirmis. Propter hæc atque huiusmodi
 peccata, et alia, licet eis minima, quæ sunt verbo-
 rum et cogitationum offensionibus, Apóstolo Jaco-
 bo confitente ac dicente cap. 3: *In multis offendi-*
mus omnes; oportet ut quotidie crebroque oremus
 ad Dominum, atque dicamus: *Dimitte nobis debita*
nostra; nec in eo quod sequitur mentiamur: *Sicut*
et nos dimittimus debitoribus nostris. Et Narratione
 in Psalmum 80, Christianam sua repetentem, et pro-
 lissimam habentem cum fratre iudicium, numerat inter
 eos qui supra fundamentum, quod est Christus, ædifi-
 cant lignum, scænum, stipulam. Sunt autem alii, in-
 qui, qui rebus infirmitati concessis inhærent ali-
 quantum dilectione. Non rapit villam alienam, sed
 sic amat suam, ut si perdidierit, contristetur... Non
 tollit aliena, sed repetit sua, et habet cum fratre suo
 iudicium. Talibus enim dicitur, 2 Cor. 5: *Jam qui-*
dem omnino delictum est in vobis, quia iudicia habetis
vobiscum. Verùm ipsa iudicia in Ecclesiâ jubet agi,
 non ad forum trahi, tamen delicta esse dicit. Con-
 tendit enim Christianus pro rebus terrenis amplius
 quam decet eum cui promissum est regnum celo-
 rum. Non totum cor sursum levat, sed aliquam par-
 tem ejus trahit in terram... Dico enim: Frater, possi-
 des fundamentum, hære celo, calca terram. Si talis
 es, non ædificas nisi aurum, argentum, et lapides
 pretiosos. Cum autem dixeris: Anno possessionem
 istam, timèo ne pereat; et imminet damnum, et tu
 contristaris; non quidem præponis eam Christo;
 nam sic amas possessionem istam, ut si dicatur tibi:
 Ipsam vis an Christum? et si trisisti eam perdis,
 plus tamen amplecteris Christum quem posuisti in
 fundamento; salvus eris tanquam per ignem. Et
 sermone 24 in psalmum 118, explicans hunc versum:
Declinate à me, maligni, et scrutabor mandata Dei mei,
 sic litigantes vitiosis et negotiosis cupiditatibus impli-
 cari assentit; conditionem Episcoporum deplorans, qui
 litibus Christianorum iudicandis meliores horas im-
 pendere tenebantur. Maligni, inquit, exercent ad fa-
 cienda mandata, à scrutandis autem avocant, non
 solum cum persequuntur, aut litigare nobiscum vo-
 lunt, verùm etiam cum obsequuntur et honorant, et
 tamen suis vitiosis et negotiosis cupiditatibus adju-
 vandis ut occupemur, et eis nostra tempora impen-
 damus, efflagitant; aut certè infirmos premunt, et
 causas suas ad nos deferre compellunt; quibus di-
 cere non audemus: *Dic, homo, quis me constituit iudi-*

cem aut divisorem inter vos? Constituit enim tali-
bus causis Ecclesiasticos Apóstolos cognitores, in
foro prohibens iurare Christianos. Ne illis quidem
qui non aliena rapiunt, sed sua cupidè repetunt, dici-
mus: Cavete ab omni cupiditate, Luc. 12, constituen-
tes eis ante oculos hominem cui dictum est: Stulte,
hæc nocte auferetur à te anima tua; quæ præparasti
cujus erunt? Quia et quando dicimus, non recedunt
nec declinant à nobis; sed instant, urgent, precan-
tur, tumultuantur, extorquent, ut ipsis potius ad ista
quæ diligunt, quam scrutandis Dei mandatis quæ
diligimus, occupemur.

Ita S. Thomas, commentario in cap. 6 Epistolæ 1 ad
 Corinthios, lectione 2: *Judicium, inquit, adversus ali-*
 quem est illicitum omnibus quantum ad quatuor. Pri-
 mò quidem quantum ad causam ex qua aliquis iudi-
 cium habet, puta, ex cupiditate et avaritiâ. Unde
 Lucæ 12, cum quidam de turbâ Domino dixisset:
Dic fratri meo ut dividat mecum hæreditatem, Domi-
 nus dixit: *Quis me constituit iudicem ad dividendum*
inter vos? Postea subdit: *Videte et cavete ab omni*
avaritiâ. Secundò, quantum ad modum iudicii, quia
 scilicet cum contentione et detrimento pacis iudi-
 cium prosequuntur; ut enim dicitur Jacobi 3: *Ubi*
zelus et contentio, ibi inconstantia et omne opus pra-
vum. Et hoc videtur Apóstolus in eis reprehendere,
 ut patet ex hoc quod supra dixit: *Frater cum fratre*
in iudicio contendit. Tertiò ex perversitate iudicii,
 puta, cum aliquis injustè et fraudulenter in iudicio
 procedit, immo quantum ad illud Isaiæ 40: *Ut opprimerent*
pauperem, et vim facerent causæ humilium populi met-
 Et hoc etiam Apóstolus in eis reprehendit, ut patet
 per id quod subdit: *Sed vos injuriam facitis.* Quartò,
 propter scandalum quod sequitur; unde et Dominus
 mandat Matth. 5: *Qui vult tecum in iudicio conten-*
dere et tunicam tuam tollere, dimitte ei et pallium.
 Ait ergo Apóstolus: *Omnino delictum est in vobis;* id
 est, ad delictum vobis reputatur; quòd iudicia ha-
 betis inter vos; inter quos scilicet debet esse pax,
 quia, ut dicitur 2 ad Timotheum 2: *Servum Dei non*
oportet litigare, sed mansuetum esse ad omnes. Ex
 CHARITATE verò sua in iudicio repetens, licitum est; cum
 scilicet caventur pericula plurimarum offensionum
 quæ ex litibus nascuntur, quales sunt prave de
 fratre suspiciones et iudicia, obrecciones, odia, etc.,
 et pacis ac tranquillitatis internæ detrimentum majori
 aliquo bono compensatur; scilicet cum quis non suum,
 sed publicum alienius communitatis agit negotium, ut
 ecclesiæ, monasterii, collegii, maxime si ex obedientiâ
 aut ex officio id faciat: cum bona pauperum, pupulorum,
 viduarum, vel ablata, seu malè alienata repe-
 lit, vel ne tollantur obsistit; cum sua repetit quæ
 conjugi et liberis alendis, fovendis, collocandis sunt
 necessaria; cum quis in iudicio vitam suam defendit,
 præsertim multis profuturam; quemadmodum S. Paulus
 fecit, Cæsarem appellans, Act. 25; denique cum
 adversarius videtur futurus ad nocendum audacior, ac
 plures alios injuriis affecturus, si auctoritate iudicis
 non reprimatur. Cæterum ita debent esse affecti, qui

rerum temporalium causâ litigant, ut potius injurias et damna quælibet pati ex animo parati sint, quam fraternam charitatem violare. Ea enim animi præparatio non est meri consilii, sed præcepti.

Hinc rursum S. Augustinus, lib. 2 de Sermone Domini in monte, cap. 8, ait: « Pecuniam dimittere illo et potius jubemur præcepto, quod superius dictum est; Matth. 6: Si quis tibi tunicam tollere voluerit, et judicio tecum contendere, remitte ei et vestimentum; nec tibi necessè est omni pecuniariorum debitorum dimittere debitum, sed ei qui reddere noluerit, in tantum ut velit etiam litigare; *seruum autem Domini*, ut ait Apostolus, 2 Tim. 2, non oportet litigare. Qui ergo vel spontè, vel conventus pecuniariorum debitum reddere noluerit, dimittenda illi est. Duas enim ob res non olet reddere, vel quòd non habeat, vel quòd avarus sit, reique alienæ cupidus; utrumque autem pertinet ad inopiam; nam illa inopia est rei familiaris, hæc animi. Quisquis itaque tali dimittit debitum, inopi dimittit, opusque Christianum operatur, manente illâ regulâ, ut in animo paratus sit amittere quod sibi debetur. Nam si modeste ac leniter omni modo egerit, ut sibi restituatur, non tam intendens fructum pecunie, quam ut hominem corrigat, cui sine dubio perniciosum est habere unde reddat, et non reddere; non solum non peccabit, sed proderit etiam plurimum, ne ille, dum alienam pecuniam Jurum facere vult, damnum fidei patiatur, quòd tantò est gravius, ut nulla sit comparatio. Hinc S. Gregorius Magnus, lib. 31 Moralium, cap. 8: « Perfectus igitur Christianus, inquit, quomodo debet res terrenas iurgando defendere, quas nunc præcipitur non possidere? Itaque cum res proprias amittimus, si perfectè Deum sequimur, in hujus vite itinere à magno onere levigati sumus: Cum vero curam rerum ejusdem nobis itineris necessitas imponit, quidam dum eas rapiunt, somnium tolerandi sunt; quidam vero conservatâ charitate prohibendi, non tamen solâ curâ ne nostra subtrahant, sed ne rapientes non suâ, semetipsos perdant. Plus quippo ipsis raptoribus debemus metuere, quam rebus irrationabilibus defendendis inhiare. Ista namque etiam non rapta morientes amittimus; cum illis vero et nunc conditionis ordine, et si corrigi student, post percèptionem muneris unum sumus. Quis autem nesciat, quia minus ea quibus utimur, et plus debemus amare quod sumus? Si ergo et pro sua utilitate raptoribus loquimur, non jam solum nobis quæ temporalia, sed ipsis etiam quæ sunt æterna, vindicamus. Quâ in re illud est solerter intendendum, ne per necessitatis metum cupiditas subrepat rerum, et zelo succensa prohibitio, impetissimodistensa, usque ad odiosa verba, et turpitudinem contentionis erumpat. Dumque pro terrenâ re pax à corde cum proximo scinditur, licquidò apparet quia plus res quam proximo amat. Si enim charitatis viscera etiam circa raptores proximum non habemus, nosmetipsos pejùs ipso raptore persequimur, graviusque nos, quam alter

poterat, devastamus; quia dilectionis bonum sponte deserentes, à nobis ipsis intus est quod amittimus; qui ab illo sola exteriora perdebamus. Sed hanc hypocrita formam charitatis ignorat; quia plus terrenâ quam cœlestia diligit, contra eum qui temporalia diripit sese in intimis immani odio inflamat. »

« Quamquam verò Christianis omnibus admodum periculosæ sint lites rerum temporalium causâ susceptæ, ad quas nimirum suscipiendæ sola plerumque cupiditas impellit, et quarum prosecutione sæpius, heu! fraterna charitas perit et extinguitur in litigantium animis; adeoque nihil agere non debeant ut lites vident, causarum suarum iudicium communibus amicis aut electis arbitrariis permitiendo, quantum in ipsis est; magis tamen à litibus alieni esse debent ecclesiastici religiosique viri, qui vel perfecti esse debent, vel ad perfectionem ex sui status obligatione tendere. Omissionem enim avaritiæ suspicionem illos vitare oportet, atque charitatis exemplo cæteris omnibus præluere. Hinc concilii Carthaginensis IV canone 19 sancitum est, ut episcopus pro rebus transitoriarum non litiget provocatus. Hinc S. Ambrosius, lib. 2 de Officiis, cap. 21: « De cet, inquit, esse benignum, non alieni cupidum, imò de suo jure cedentem potius aliqua, si fuerit lacesitus, quam aliena jura pulsantem, fugitantem litium; abhorrentem à jurgis, redimentem concordiam, et tranquillitatis gratiam. Siquidem de suo jure virum bonum aliquid relaxare, non solum liberalitatis, sed plerumque etiam commoditatis est. Primum dispendio litis carere, non mediocre est luctum: Deinde accedit ad fructum, quòd augetur inimicitia, etc. Et epistola 49, ad Marcellum episcopum scribens de compositione litis, quæ ipsi cum fratre et sorore intercesserat, et quam ipse Ambrosius à partibus judex electus, finire maluerat ut arbiter, omnes causam vicisse ostendit, sed præcipue Marcellum, qui charitate vicit. « Cum, inquit, anceps iudicium, jus controversum, multiplices ab utraque parte actiones cernerem, invidiæ plenæ supplicationes, re scriptorum quoque obreptiones obtexerent; advertebam etiam gravi conditione illum; si vicisset, acturum de duplici fructibus, et de sumptibus antenosæ litis; tuo autem officio non convenire; ut expensas jurgii posceres; nec competere ut quidquam de fructibus possessor ageres, quos percipisses; in cuius iurgium compositione se dare, quam pronuntiatione acerbare. Alia enim habebant excitati jurgia. Tum, quòd est gravissimum, etsi jurgia sublatâ forent; erant tamen odia mansura, quæ apud honores mores dispendia sunt. Inter hos æstus positus, cum me persona sacerdotis, feminæ sexus, viduæ gravitas, amici quoque contemplatio trino quodam non perfunctorio conveniret nomini; illud sequendum putavi, ut neminem vinci vellem, et omnes vincere. Nec fefellit sententia. Vicistis enim omnes germanitati, vicistis naturæ; vicistis Scripture dicenti: Quare non magis injuriam accepistis? Quare non magis fraudem patimini? Sed putas te gravatum jacturâ juris, damno pecunie. Melliora utique sacerdotibus

damna, quam lucra seculi sunt. *Beatus est enim dare, quam accipere*, Act. 20. Sed fortè dicas: Fraudem non debui pati, injuriam non debui perpeti, damnatum subire. Quid ergo? Inferre velles? Sed etsi tu non inferres, ille se passum diceret. Itaque vide quid dicat Apostolus: *Quare non magis fraudem patimini?* Ut propè videatur, qui non patitur, fecisse. Tolerare enim debet qui fortior est. Verum quid ego ita tecum ago, quasi hoc meum et non tuum sit? Tu enim obtulisti, quasi arbiter litis, ut soror in diem vitæ suæ possideret partem prædii, post obitum ejus fratri cederet omnis possessio; neque quisquam eum tuo vel Ecclesie conveniret nomine; sed sibi haberet, si ita mallet, ut nihil dispensaret Ecclesie..... Vicistis ergo omnes; latus, quia jus loci adeptus est, quod non tenebat; soror, quia annuis polietur fructibus, jam sine lite, sine jurgio; nemo tamen pleniùs, nemo gloriosius quam tu vicisti, qui dum erga sororem confirmari vis liberalitatem tuam, in utrumque eam fraternæ consortem necessitudinis contulisti. Nam et fratri concessisti proprietatem et sorori usum fructum. Nihil autem admittitur Ecclesie, quod pietati acquiritur. Charitas enim non damnum, sed lucrum Christi est. Denique charitas fructus Spiritus sancti est... Profuit jurgium, ut formam indueres Apostolicæ vitæ et præceptionis. Illud sacerdotio non congruebat, hæc transactio et apostolicam decet normam. Nec vereare ne immunis sit atque exors Ecclesia liberalitatis tuæ. Habet et illa fructus tuos, et quidem uberiore, habet fructus doctrinæ tuæ, habet tuæ vitæ stipendium; habet fecunditatem, quam tuis institutis rigasti. His dives redditibus non querit temporalia, quia æterna possidet... Tu interea, confirmatus in Apostolum Christi, assumens propheticam auctoritatem, dices ad Dominum, Psalm. 138: *Possedisti virtutes meos*. Hæc meliùs Christum possessio decet, ut renetur sacerdotis possideat sui; hos fructus capiat, qui sunt integritatis et continentie, et, quod est amplius, charitatis et tranquillitatis.

Hinc S. Gregorius, epistolâ 58, libri 8, ad Bonifacium Regiensem episcopum scribit: « Sacerdotali procul dubio convenit gravitati, ut si quis Ecclesie suæ causas habuerit, aut pacificâ eas ordinatione, si fieri potest, aut certè judicio interveniente, sine morâ definit, ut sublata è medio contentionis materia, sola illi cum filiis suis pacis possit concordia permanere. » Et tamen sanctus idem pontifex lites aliquandò suscipiendas docet per tuendis Ecclesie bonis, quæ sunt patrimonia pauperum, cum alia media christiana mansuetudo frustra adhibuit. Sic enim scribit ad Italicam Patriciam, epistolâ 53 libri 2, in dict. 11: « Illud quod revocare in memoriam nostram Excellentia vestra studiosè contendit scriptum, vobis sciat nihil cum scandalo, nihil cum forali strepitu vobiscum nos velle de causis pauperum definire. Hoc et nos scripsisse meminimus, et scimus nosmet ipsos juvante Domino, ad causarum litigis ecclesiasticâ moderatione comescere, atque secundum apostolicum illum sensum, rapinam bonorum nostrorum

cum gaudio sustinere. Sed illud scire vos volumus, taciturnitatem atque patientiam nostram futuris post me pontificibus in rebus pauperum præjudicium non facturam. » Hanc formam sanctus pontifex viris ecclesiasticis dedit; imò à Christo, et à S. Paulo traditam docuit, libro 5 Moralium, cap. 8: « Ecce, inquit, divinâ voce præcipitur, Matth. 5: *Si quis tibi tulerit tunicam, et voluerit tecum judicio contendere, dimitte illi et pallium*, et rursum Luc. 6: *Si quis quod tuum est tulerit, ne repetas*. Paulus quoque apostolus discipulos suos cupiens exteriora despiciere, ut valeant interna servare, admonet dicens: *Jam quidem omnino delictum est in vobis, quòd judicia habetis inter vos; quare non magis injuriam accipitis? quare non magis fraudem patimini?* Et tamen hypocrita assumpto sanctæ conversationis habitu, filiorum custodiam deserit, et temporalia quæque defendere etiam jurgis querit. Exemplo suo eorum perdere corda non trepidat, et quasi per negligentiam amittere patriam terrena formidat. In errore discipulus labitur, et tamen cor hypocrite nullo dolore sauciatur. Ire in iniquitatis voraginem commissos sibi conspiciat, et hæc quasi inaudita pertransit; at si quod sibi leviter inferri temporale damnum senserit, in ultionis iram repenti ab intus inardescit. Mox patientia rumpitur, mox dolor cordis in vocibus effrenatur; quia dum animarum damna æquanimitè tolerat, jacituram verò rerum temporalium repellere etiam cum spiritus commotione festinat, cunctis veraciter indicat, teste mentis perturbatione, quid amat. Ibi quippe est grande studium defensionis, ubi et gravior vis amoris. Nam quantò magis terrena diligit, tantò privari eis vehementius pertimescit. Quia enim mente aliquid in hoc mundo possidemus, non docemur, nisi cum amittimus. Sine dolore quippe amittitur, quicquid sine amore possidetur. Quæ verò ardentè diligimus habita, graviter suspiramus ablata. Quis autem nesciat quia nostris usibus res terrenas Dominus condidit, suis autem animas hominum creavit? Plus ergo Deo se amare vincitur, qui neglectis his quæ ejus sunt, propria tuctur. Perdere namque hypocrite ea quæ Dei sunt, id est, animas hominum, non timent; et ea quæ sua sunt, amittere, videlicet res cum mundo transeuntis, quasi districto judicii posturi rationes, timent, ac si placatum inveniant, cui desideratis rebus, id est, rationabilibus perditis, insensibilia et non quæsitâ conservant.

Ea de re et S. Bernardum audiamus, epistolâ 301 ad Sanciam regis Hispaniæ sororem, quam rogat ut litem inter duo monasteria ortam operâ suâ sopire et componere conetur, aut certè à duobus episcopis finire euret. « Et quoniam, inquit, servos Dei non oportet litigare, consilii nobis fuit ad vestrum potissimum consilium causam remittere, ut vestrâ auctoritate et operâ omnis inepta et injusta, ut aiunt, calumnia conquiescat, et ordo in domo Dei receptus ad ejus gloriam et vestram ipsius salutem deinceps in pace permaneat..... Si autem vestris, quod non credimus, salutaribus monitis, aut consiliis contradictores illi

acquiſcere nolunt; tunc duorum iudicio episcoporum, ad quos duo illa loca jure parochiali pertinere noscuntur, omnis inter eos controversia terminetur. Quodque ab eis iudicatum sive constitutum concorditer fuerit, vestrum erit ratum habere, et de cætero firmiter manu tenere... Si timetis Deum, non patiemini impediri tantum bonum... Nec fratres illos suæ devotionis privari fructu, nec Deum denique tam accepto sibi reformati ordinis sacrificio defraudari. Sacri quoque canones clericos et monachos à litibus ex cupiditate suscipiendis ac persequendis abstinere jubent, ut constat ex cap. *Multa sunt*, extra, *ne clerici vel monachi secularibus negotiis se immisceant*, qui Moguntini concilii sub Carolo Magno canon decimus quartus est. « Multa sunt, inquit, negotia secularia ad quæ pertinet omnis concupiscentia... Contentiones, vel lites, vel rixas amare; in placitis secularibus disputare, exceptâ defensione orphanorum, aut viduarum... et omnibus quibuscumque causis superfluis interesse, ecce talia, et his similia ministris altaris erunt, necnon et monachi omnino contradicimus, de quibus ait Apostolus: *Nemo militans Deo, impliat se negotiis secularibus.* »

REGULA XI. — Lethalis avaritiæ rei sunt monachi, et moniales, et quicunque paupertatis evangelicæ vite obstrinxerunt, si peculium habeant; vel pecunias, aut quidvis aliud pretio æstimandum, absque superiorum licentiâ, ad usum retineant. — Hæc regula SS. Patrum et sacerorum canonum auctoritate firmatur: S. Basillii, in Constitution. monasticis, cap. 54: « Et enim qui propriam habere aliquid studet, is sine dubio nihil aliud quam distinctionem ac defectionem à cæteris meditat. Nam cui hoc in animo non est, quid est tandem quod ipse possidere seorsum velit; cum ipse sciat Christi beneficio servos ipsius in necessariorum copiâ assidue versari? Proinde perspicuum est, qui talis sit, eum de præcidiendâ ac morte te afficiendâ animâ suâ meditari, qui exiguis obolis salutem suam addicere ac prodere paratus sit, et alter Judas efficiatur, nempe qui à furto exordiat (furtum enim est privata possessio), et in proditiorem desinat; quando ut ille Dominum, sic iste etiam veritatis verbum prodit. » Et infra: « Societatis expilatio est rei cuiuscumque et undecumque in privatum usum evocatio. » Idem in Epistolâ ad Chilonem monachum: « Aurum, inquit, maximopere ut animæ tuæ blandissimum insidiatorem, ut parentem peccati, ut diaboli administrum modis omnibus fuge. Prætextu sublevandæ pauperum inopiæ provide ne fias inexplibili congerendæ pecuniæ cupiditati obnoxius; adeo ut si quis pecunias offerat in inopum usum erogandas, ipse autem certo cognoveris indigeas, is cuius sunt pecuniæ fac consilio tuo secum ut eas auferat, egenis fratribus erogaturus; ne contingat ut cum dispertiendas ipse acceperis, earum afflictu et conscientie tuæ mitor situm ducat avaritiæ, et inquitur. » S. Hieronymus epistolâ 20 ad Eustochium, de Custodiâ Virginitatis inscriptâ, refert quid gestum sit aliquando Nitriæ circa monachum vitio propria-

tis maculatum. « Quidam, inquit, ex fratribus paucior magis quam avarior, et nesciens triginta argenteis Dominum venditum, centum solidos, quos lina texendo acquisierat, moriens dereliquit. Initum est inter monachos consilium (nam in eodem loco iterit quæque millia divisis cellulis habebant) quid facto opus esset. Alii pauperibus distribuendos esse dicebant, alii dandos Ecclesiæ, Macarius verò et Pambo et Isidorus, et cæteri, quos Patres vocant, sancto in eis loquente Spiritu, decreverunt infodiendos esse cum eodem, dicentes: *Pecunia tua tecum sit in perditionem.* Nec hoc crudeliter quisquam putet factum. Tantus cunctos per totam Ægyptum terror invasit, ut unum solidum dimisisse sit criminis. » S. Augustinus, epistolâ 211, aliâs 109, quæ est Regula monialibus scripta: « Non dicatis aliquid proprium, inquit, sed sint vobis omnia communia.... Caritas enim de quâ scriptum est, quod non querit quæ sua sunt, sic intelligitur, quia communia propriis, non propria communibus anteponit. Et ideo quanto amplius rem communem quam propriam curaveritis, ut in omnibus quibus utitur transitura necessitas, supereminet quæ permanet caritas. Consequens ergo est, ut etiam illud quod suis vel aliiabus vel aliquâ necessitudine ad se pertinentibus in monasterio constitutis aliquis vel aliqua contulerit, sive vestem, sive quodlibet aliud inter necessaria deputandum, non occultè accipietur, sed sit in potestate præpositæ, ut in commune redactum, cui necesse fuerit, præbeatur. Quod si aliqua rem sibi collatam celaverit, furti iudicio condemnatur. » Idem confirmat Cassianus, lib. 4 de Institutis Renuntiantium, cap. 3, 4, 13 et 15. Idem omnes regulæ monasticæ.

S. Gregorius Magnus, lib. 4 Dialogorum, cap. 55: « Neque hoc silendum puto, quod actum in meo monasterio ante hoc triennium reminiscor. Quidam enim monachus Justus nomine medicinali arte fuerat imbutus, qui mihi in eodem monasterio constituto sedulè obsequi, atque in assiduis ægritudinibus meis excubare consueverat. Hic itaque languore corporis præventus, ad extremum deductus est. Cui in ipsâ suâ molestiâ frater germanus nomine Copiosus serviebat, qui ipse quoque nunc in hac urbe per eandem medicinæ artem temporalis vitæ stipendia sectatur. Sed prædictus Justus, cum jam se ad extremum pervenisse cognovisset, eidem Copioso fratri suo, quia tres aureos occultatos haberet, innotuit. Quod nimirum fratribus non potuit celari, sed subtiliter indagantes, atque illius omnia medicamenta perscrutantes, eosdem tres aureos invenerunt absconditos in medicamine. Quod mox ut mihi nuntiatum est, tantum malum de fratre, qui nobiscum communiter vixerat, æquanimitè ferre non valui; quippe quia ejusdem mei monasterii regula fuerat, et cuncti fratres ita communiter viverent, quantis eis singulis nulla propria habere liceret. Tunc nimio more percussus, cogitare cœpi vel quid ad purgationem morientis facerem, vel ad exemplum viventibus fra-

tribus providerem. P̄fessio igitur ejusdem monasterii p̄posito ad me accersato dixi: Vide ut nullus ex fratribus se ad eum morientem jungat, nec sermonem consolationis ex cuiuslibet eorum ore percipiat; sed cū in morte constitutus fratres exquiesierit, ei suus carnalis frater, dicat, quia propter aureos quos ocellatus habuit, à cunctis fratribus abominatus sit; ut saltem in morte de culpā suā mentem ipsius amaritudo transverberet, atque à peccato quod perpetravit, purget. Cū verò mortuus fuerit, corpus illius cum fratrū corporibus non ponatur; sed quilibet in sterquilinio fossam facite, et in eā corpus ejus projicite, ibique super eum tres aureos, quos reliquit, jacetate, omnes simul clamantes: *Pecunia tua tecum sis in perditionem*: et sic eum terrā operite. In quibus utrisque rebus, unam morienti, alteram verò viventibus volui p̄desse fratribus; ut et illum amaritudo mortis à culpā solubili faceret, et istos avaritiæ tanta damnatio terret, atque à culpā prohiberet, quod ita factum est. Nam cū idem monachus pervenisset ad mortem, atque anxie se quæreret commendari fratribus, et nullus è fratribus ei applicari et loqui dignaretur, ei carnalis frater cur ab omnibus fratribus esset abominatus, indicavit. Qui protinus de reatu suo vehementer ingemuit, atque ipsā suā tristitiā è corpore exivit; qui ita est sepultus, ut dixeram. Sed fratres omnes ex eadem ejus sententiā conturbati cœperunt singuli extrema quæque et vilia, et quæ eis habere regulariter semper licuerat, ad medium proferre, vehementerque formidare, ne quid apud eos esset unde reprehendi potuissent.

Idem Epistolā 22 libri 10: Venientes monachi monasterii quondam abbatis Claudii petiverunt sibi Constantium monachum abbatem debere constitui. Quos valde ego in suā petitione detestatus sum, quia mihi terrene mentis esse omnimodè apparuerunt, quia terrenum nimis hominem abbatem quæsi-verunt habere. Cognovi enim quòd Constantius peculiaritati studeat; quæ res omninò testatur eum cor monachi non habere. Et infra: Hæc autem prædicto fratri et coepiscopo nostro omninò dicere stude, ut peculiaritatem à quatuor aut quinque monasterii monachis, in quibus corrigi hactenus minime potuit, studiosissimè compescat, et hoc ipsum monasterium à tali peste mundare festinet; quia si illic peculiaritas à monachis habetur, neque concordia neque charitas in congregationē eadem poterit permanere. Quid est autem habitus monachi, nisi despectus mundi? Quomodò igitur mundum despiciunt, qui in monasterio positi aurum quæruunt? Idem confirmat et B. Petrus Damiani, opusculo 12, quod inscribitur Apogeticus de Contemptu seculi, cap. 5, illiusque gravitatem peccati ostendit p̄posito. Anania; et Saphira; exemplo. Actuum cap. 5; Hugo de Sancto Victore in Expositione Regulæ S. Augustini; S. Thomas, 2-2, quæst. 186, a. 3 et 7, et tractatus contra Proprietarios Regulæ S. Augustini, inter Gersonis opera, tom. 1,

Concilium Aurelianense, anno Christi 507, canone 21: Monachi, inquit, abbatibus omni obedientiā et devotione subjaceant. Quòd si quis per contumaciam existierit indevotus, aut per aliqua loca vagari; aut peculiare aliquid habere præsumpsit, omnia quæ acquisierit, ab abbatibus auferantur, secundum regulam monasterio profutura. Concilium Augustodunense sub S. Leodegario, circa annum Christi 670, canone 1, statuit: et abbatēs vel monachi peculiare non habeant; et monachi ab abbate victum et vestitum consuetum accipiant.... Nemo sum ali-quod esse dicat, sed sint eis omnia communia, etc. Quisquis autem hæc à nobis Deo præcipiente dictata in confirmationem regularem monachorum tentaverit aliqua transgressione cassare, si abbas est, anno uno communionis ei potestas suspendatur; si præpositus, annos duos; si monachus, aut fustibus verberetur, aut à communione, et missa, et charitate tres annos suspendatur. Concilium œcumenicum Lateranense sub Alexandro III, cap. 10 de Monachis: Si verò peculium habuerit, nisi ei ab abbate pro injuncta fuerit administratione permittitur, à communione removeatur altaris; et qui in extremis cum peculio inventus fuerit, nec oblatio pro eo fiat, nec inter fratres recipiat sepulturam; quod etiam de universis religiosis præcipimus observari.

Innocentius III, cap. *Cum ad Monasterium*, extra de Statu monachorum, prohibet in virtute obediētiæ et sub obstatione divini iudicii: Ne quis monachorum proprium aliquo modo possideat, sed si quis aliquid habeat proprii, totum in continentem resignet. Alioquin regulari monitione præmissa, de monasterio expellatur, nec recipiatur ulterius, nisi p̄niteat secundum monasticam disciplinam. Quòd si proprietas apud quemquam inventa fuerit in morte, ipsa cum eo in signum perditionis, extra monasterium in sterquilinio subterretur. Unde si quidquam illiciti fuerit specialiter destinatum, non præsumat illud accipere, sed abbati, vel priori, vel cellario assignetur.

Concilium Salisburgense anno 1284, cap. 4: Item statuimus, ut monachi vel regulares, nisi à notitia presentium, infra dies quindecim vel ante ad manus suorum offerant prælatorum, usque ad restitutionem debitam ab officio sint suspensi; et nihilominus si manifesta sit proprietas, carcerali custodiæ mancipentur. Concilium Oxoniense sub Stephano Cantuariensi archiepiscopo, anno 1222: Quonian non licet viris religiosis aliquid proprium possidere, qui se et suā patriam in religionis ingressu Domino dedicarunt, presentium auctoritate definimus, ut nulla persona in regulari ordine constituta cōderet testamentum præsumat, cū nihil habeat suum temporale, quod transferre valeat in dominium alienum. Idem concilium ut vitium proprietatis in monachis et monialibus penitus eradicet, prohibet: Ne singulis eorum denarii pro vestibus tribuantur, sed talia

per, certas personas ad hoc deputatas, putà camerarios vel camerarias diligenter expeditantur; qui ut quilibet indigerit, et facultas domàs sustinuerit, eis indumenta ministrent. Et cum eis nova tradita sunt, vetera ab eis recipiantur, quæ in usus pauperum vel alias necessitates, de consilio abbatiss, vel prioris, vel abbatissæ, vel priorissæ convertantur. Id et alia concilia sanxerunt, inter alia. Cameracense anno 1565, tit. 18, cap. 10. Concilium Tridentinum, sessione 25, de Reformatione, cap. 2: « Nemini igitur Regularium, tam virorum, quàm mulierum, liceat bona immobilia vel mobilia, cujuscumque qualitatis fuerint, etiam quovis modo ab eis acquisita; tanquàm propria, aut etiàm nomine conventus possidere, vel tenere; sed statim ea superiori tradantur, conventuique incorporentur: Nec deinceps liceat superioribus bona stabilia alicui regulari concedere, etiam ad usumfructum vel usum; administrationem vel commendam. Administratio autem honorum monasteriorum seu conventuum ad solos officiales eorumdem, ad nutum superiorum amovibiles pertineat: Mobilium verò usum ita superiores permittant, ut eorum suppellex statui paupertatis, quam professi sunt, conveniat, nihilque superflui in ea sit, nihil etiam quod sit necessarium eis denegetur. Quòd si aliquis quidquam tenerè deprehensus aut convictus fuerit, is biennio activà et passivà voce privatus sit, atque etiam juxta suæ regulæ et ordinis constitutiones puniatur. »

Denique « status religionis, inquit S. Thomàs, 2-2, quæst. 186, a. 3, est quoddam exercitium et disciplina, per quam pervenitur ad perfectionem charitatis. Ad quod quidem necessarium est, quòd aliquis affectum suum totaliter abstrahat à rebus mundanis. Dicit enim S. Augustinus, lib. 10 Confess., cap. 9, ad Deum loquens: *Minus te amat, qui tecum aliquid amat, quod non propter te amat.* Et lib. Quæstionum octoginta trium, quæst. 36: ait quòd *natura trinitatem charitatis est immunitio cupiditatis; perfectio, nulla cupiditas.* Ex hoc autem quòd aliquis res mundanas possidet, allicitur animus ad earum amorem. Unde S. Augustinus dicit in Epistola ad Paulinum et Therasiam, epist. 31, aliàs 54, quòd *terrena diliguntur arcibus adepti quàm concupita.* *Nam unde juvenis ille tristis discessit, nisi quia magnas divitias habebat? Aliud est enim nolle incorporare rare quæ desunt, aliud jam incorporata divellere. Illi velut cibi repudiantur, illa verò velut membra præcitantur.* Et inde est quòd ad perfectionem charitatis acquirendam primum fundamentum est voluntaria paupertas, ut aliquis absque proprio vivat, dicente Domino: *Si vis perfectus esse, vade, vende omnia quæ habes, et da pauperibus; et veni, et sequere me.* »

Concilium provinciale Coloniense sub Conrado archiepiscopo sedis Apostolicæ legato, anno 1260, cap. 11: « Statuimus, quòd abbates excommunicationis sententiam in propriarios semel in anno, scilicet Sabbato proximo ante dominicam *Lætare*, solemniter in capitulo publicent; et si post aliquis inventus

fuerit habere proprium, secundum regulam punietur. » Quod in alterà synodo Coloniensi sub Henrico archiepiscopo, anno 1310, confirmatum est, addito statuto sequenti: « Si qui monachi vel sanctimoniales beatorum Benedicti et Augustini ordinum, præter superioris licentiam, bona mobilia apud se vel apud alios in deposito negotiationis, aut alià de causâ habuerint, illa suo superiori et conventui resignent, et eisdem ad cautelam quolibet anno, intra quindecim ante festum Paschæ, intiment, specificent, revent et demonstrent, et ad manus ejusdem superioris abbatiss, in presentia conventus, resignent penitus atque tradant monachi et moniales ejusdem. Contrarium facientes, seu qui bona hujusmodi dolo non desierint possidere, excommunicentur et puniantur secundum inde statuta. Et quicumque alii utriusque sexus homines, præfata bona sub quovis nomine sub se habuerint, tales, nisi eadem bona intra mensem simili modo ad manus superioris ejusdem monachi vel monialis reportent et resignent, excommunicationis sententiam volumus incurere eo facto. »

REGULA XII. — Lethalis avaritiæ rei sunt parentes qui filios aut filias in monasteria detrudunt, seu ad vitæ religiosæ professionem cogunt vel inducunt, ut eorum fratribus aut sororibus ampliores opes relinquunt. — Hanc regulam firmat decretum concilii Remensis anno 1583, tit. de Regularibus; num. 3: « Quoniam; inquit; arma hujus sanctæ militiæ non debent esse carnalia, ut verbis Apostoli utamur, adulti monasterium ingressuri, vel puerorum parentes qui illos afferunt, moneantur ut alia non subeat ipsorum animos cogitatio, quàm sempiternorum honorum. Quisquis igitur otium, honores, beneficia vel alia temporalia, quasi scopum sibi proponit, vitam monasticam suscepturus, vereatur ne mittatur in tenebras exteriores, non afferens vestem nuptialem; cui periculo se etiam obnoxios parentes noverint, qui liberis ingressum religionis procurant, vel quòd natura sint ad res gerendas inepti, animo hebetes, vel corpore vitiosi, aut valdè deformes; vel certè ut alius liberis istorum quasi ablegatione ampliores opes relinquant. » Parentum avaritiam filios religiosos velut exheredantium graviter perstringit Salvianus lib. 3; ad Ecclesiam catholicam: « Nullis; inquit; omnino à suis minus relinquatur, quàm quibus ob Dei reverentiam plus debetur; nullus pietas minus respiciat, quàm quos religio præcipuè commendat. Denique si qui à parentibus filii offeruntur Deo, omnibus filiis postponuntur oblati; indigni judicantur hæreditate, quia digni fuerint consecratione; ac per hoc unà tantum re parentibus viles sunt, quia cœperint Deo esse pretiosi: Ex quo intelligi potest; quòd nullus penè apud homines vilior est quàm Deus; cujus utique sit despectione, ut eos præcipuè parentes filios spernant, qui ad Deum cœperint pertinere. Sed præclarè videlicet qui hæc faciunt; rationem consilii sui reddunt, dicentes: Quid opus est ut filii jam religiosis æqua hæreditatis portio relinquatur? Nihil ergo justius, nihil dignius, quàm, ut quia cœperunt

religiosi esse, mendicent? Non quidem quòd eos hæc res mendicitate oppressura sit, quòd à terrenis facultatibus abdicantur, cœlum spe-possidentes, citò etiam re possessuros, regente illos Deo suo ac protegente, qui eos cum immortalis spæ æternorum etiam sufficientià temporalium munerabit; sed tamen quantum ad inhumanitatem parentum pertinet, egent; à quibus sic relictì sunt, ut egerent. Certè etiam si qui non penitens domo eliminantur, et quibus non omninò extorribus, quasi igne et aquà interdicatur, cum aut tenues, aut certè usufructuarii relinquuntur, tamen tantò inferiores fratribus relinquuntur, et ut etiamsi paupertate non egeant, comparatione tamen egere videantur, » etc.

REGULA XIII. — Lethalis avaritiæ et rapinæ rei sunt iudices qui munera accipiunt, vel ut jus dicant, vel ut alicui partium faveant, vel ut crimina impunita relinquunt; et quamvis eà intentione non accipiant ut violenti iustitiã, ratione tamen scandali et periculi in quod se conjiciunt, à lethalis avaritiæ labe non sunt immunes, si dominatrix cupiditas eos ad munerum receptionem impellat. — Hinc munerum acceptio Scriptura sacra iudicibus interdicit, graviaque mala ex eà oriri declarat. Exodi 23 : *Nec accipies munera, quæ etiam excæcant prudentes et subvertunt verba iustorum.* Deuteronomii 16 : *Non accipies personam nec munera; quia munera excæcant oculos sapientium et mutant verba iustorum.* Et cap. 27 : *Maledictus qui accipit munera ut percutiat animam sanguinis innocentis.* Isaie 1 : *Principes tui infideles, socii iurum; omnes diligunt munera, sequuntur retributiones. Pupillo non iudicant, et causa viduæ non ingreditur ad illos.* Et cap. 5 : *Væ qui justificatis impium pro muneribus, et iustitiam iusti aufertis ab eo.* Cap. 35 : *Qui ambulat in iustitiis et loquitur veritatem, qui projicit avaritiã ex calumniã, et excutit manus suas ab omni munere..., iste in excelsis habitabit.* Psalm. 25 : *Ne perdas cum impiis, Deus, animam meam, et cum viris sanguinum vitam meam, in quorum manibus iniquitates sunt, dextera eorum repleta est muneribus.* Proverb. 15 : *Conturbat domum suam qui sectatur avaritiã; qui autem odit munera, vivet.* Proverb. 17 : *Munera de sinu impius accipit, ut pervertat sententias iudicii.* Ecclesiastici 20 : *Xenia et dona excæcant oculos iudicum, et quasi mutus in ore avertit correptiones eorum.* Job. 15 : *Ignis devorabit tabernacula eorum, qui munera libenter accipiunt.* Jure etiam civili prohibetur munerum acceptio, scilicet l. *Plebiscito*, ff. de Officio præsidis; l. *Solet*, ff. de Officio Proconsulis, authentici *Novo Jure* c. de Pœnã Jud., authent. de Iudicibus, ff. *Nulla quoque*. Idemque iudicibus ecclesiasticis speciatim prohibetur, cap. *Cum ab omni*, extra de Vitã et Honestate clericorum, et cap. *Statutum*, tit. de Rescriptis, in sexto. Hinc adversus iudices munera accipientes gravissimæ pœnæ statuta sunt jure civili. In causã pecuniariã pro promisso duplum imponitur, pro dato triplum; in criminali, omnium bonorum proscripio et exilium. Apud Romanos capitale quondam crimen fuit ex l. 12 *Tabularum*. Munerum denique quamvis exiguorum acceptio à partibus litiganti-

bus, sub pœnã criminis concussionis et repetundarum prohibita est regum christianissimorum edictis, Aurelianensi art. 43, Molinensi art. 19, Blesensi art. 114. Venditionem iustitiæ gravius esse peccatum venditione beneficii ecclesiasticæ, censet Petrus Blesensis, epistolã 115. « Quidam sunt, inquit, qui super exhibitione, aut executione iustitiæ literas non indulgent, nisi sub certã promissione pecuniæ. Sed sciat, quisquis hujusmodi literas vendidit, quòd Dei iustitiam, cujus debitor est, et quam gratis exhibere tenetur, venalem exponit.... Certè acceptior est apud Deum iustitiã quàm præbenda. Idemque, cum in utroque possit simonia committi, damnabilior tamen est omnis venalitas in exhibitione iustitiæ quàm in venditione decimæ vel præbendæ. »

Si tamen non sint ejusmodi munera, quæ integritatem iudicis corrumpere valeant, et officii atque humanitatis, potius quàm lucri et cupiditatis motu recipiuntur, potest iudex illa recipere absque peccato ab amicis, sed nunquàm à partibus litigantibus, aut earum nomine. Id enim non solùm mali speciem semper habet, à quã Christianos omnes abstinere jubet Apostolus, sed legibus prohibitum et scandalo obnoxium est. Eã de re S. Hilarium audire non ingratum erit, ea psalmi 14 verba: *Et munera super innocentem non accepit*, exponente: « Est quædam, inquit, munerum consuetudo, quæ honorem afferat largienti, ita ut majoris doloris sit oblata coætampi, quàm dona donasse, quæ sumpta sunt. Igitur ea munera, quæ in alterius operantem injuriam, inhibuit. Nam si usum omninò munerum abstulisset, satis fuerat dixisse: *Et munera non accipit*; sed quia simplex donorum usus ex hominis aut etiam Dei reverentiã venit, ea vetui munera quæ integritatem iudicii corrumpere, quæ innocentis injuriam emerent, quæ nullum in se charitatis mutuæ officium continerent. Etenim quæ Deo offerimus, his quidem ille non eget, sed per nos debite reverentiæ explentur officio. Ita eam in muneribus docet servandam esse rationem, ut ea e sumantur à nobis, quæ sint grata et utilia offerentibus, non quæ nos faciant venales, nec insidiosos innocentibus sint, nec munerantibus sumptuosa, officio potius quàm cupiditate sumpta, honore ingestã quàm metu, charitate magis suscepta quàm lucro. » Ex his patet quàm meritò damnanda sit hæc recensorum quorundam casuistarum propositio: *Possunt iudices accipere munera à litigantibus, nec tenentur restituere, quæ acceperint ad pronuntiandam sententiam.*

REGULA XIV. — Quamvis lethalis avaritiæ rei sint iudices qui vendunt justum iudicium, et testes qui verum testimonium, possunt tamen advocati absque avaritiæ labe vendere justum patrocinium, vel consilium. — Hanc regulam tradit S. Augustinus, epistolã 155, aliàs 54 ad Macedonium, cap. 6 : « Non idcò, inquit, debet iudex vendere justum iudicium, aut testis verum testimonium, quia vendit advocatus justum patrocinium, et jurisperitus verum consilium. Illi enim inter utramque partem ad examen adhibentur; isti ex unã parte consistunt. Cùm autem

« judicia et testimonia, quæ nec justa et vera ven-
« denda sunt, iniqua et falsa venduntur, multò scele-
« ratiùs utique pecunia sumitur, quia sceleratè etiam
« quamvis à volentibus datur. Ille tamen solet tan-
« quàm malè sibi ablatam pecuniam repetere, qui ju-
« stum judicium emit, quoniam venale esse non de-
« buit. Qui verò pro iniquo judicio dedit, vellet qui-
« dem repetere, nisi timeret vel puderet emisse. »
Referitur in Decretis, causà 14, quæst. 52, can. *Non sanè*. Idem docet S. Thomas, 2-2, quæst. 71, a. 4, ad tertium : « Judex, inquit, et testis communes sunt
« utrique parti, quia judex tenetur justam sententiam
« dare, et testis verum testimonium dicere. Justitia
« autem et veritas non declinant in unam partem ma-
« gis quàm in aliam. Et idèò judicibus de publico
« sunt stipendia laboris statuta, et testes accipiunt,
« non quasi pretium testimonii, sed quasi stipendium
« laboris, expensas, vel ab utràque parte, vel ab eà
« à quà inducuntur, quia *nemo militat suis stipendiis*
« *unquam*, 1 Cor. 9. Sed advocatus alteram partem
« tantùm defendit; et idèò licitè potest pretium acci-
« pere à parte quam adjuvat. » Eademque ratio est
de procuratoribus, notariis, et aliis inferioris loci et
officii hominibus. « Dùm tamen moderatè accipiant,
« consideratà ratione personarum, et negotiorum, et
« laboris, et consuetudine patriæ, et regionum edicto-
« rum verbis. Si autem per improbitatem aliquid im-
« moderatè extorqueant, peccant contra justitiam, »
inquit S. Thomas. Unde S. Augustinus ibidem ait :
« Ab his extorta per immoderatam improbitatem re-
« peti solent; data per tolerabilem consuetudinem,
« non solent; magisque reprehendimus, qui talia in-
« usitatè repetiverunt, quàm qui ea de more sumpse-
« runt, quoniam multæ necessariæ personæ rebus
« humanis, vel invitantur hujusmodi commodis, vel
« tenentur. »

REGULA XV. — Lethalis avaritiæ reus est advoca-
tus, conveniens de quotà parte litis, aut pactum iniens
ut obtentà causà tantùm sibi solvatur. — Id enim jura
vetant, ne præbeatur advocatis occasio volendi per
fas et nefas causam obtinere. Id confirmat S. Anto-
ninus, part. 3, tit. 6, cap. 2, § 5, ubi vitia advocatorum
percensens : « Quartò, inquit, peccant, recipiendo
« nimis magnum salarium, vel paciscendo de certà
« parte litis cum gravi damno litigatoris, quod prohi-
« betur, 3, q. 7, c. *Infamis*, § 5. »

REGULA XVI. — Lethalis avaritiæ rei sunt mercatores,
qui lucrum tanquàm finem ultimum expetunt. — Ni-
titur hæc morum regula, can. *Quicumque*, causà 14,
quæst. 4, qui ex lib. 1 Capitular., cap. 131, sumptus est.
« Quicumque tempore messis vel vindemiæ, non
« necessitate, sed propter cupiditatem comparat an-
« nonam, vel vinum, verbi gratià, de duobus denariis
« comparat modium unum, et servat usquedum ven-
« datur denariis quatuor, aut sex, aut ampliùs, hoc
« turpe lucrum dicimus. » Hanc regulam confirmat
S. Thomas, 2-2, quæst. 77, a. 4, ad primum. Cense-
tur autem finem ultimum in lucro constituere, si Dei
legem violare luci gratià paratus sit; item : « Quando

« rem non immutatam chariùs vendit. At cùm aliquis
« lucrum moderatum, quod negotiandum quærit, ordi-
« nat ad domùs suæ sustentationem, vel etiam ad
« subveniendum indigentibus, vel etiam cùm aliquis
« negotiationi intendit propter publicam utilitatem,
« ne scilicet res necessariæ ad vitam patriæ desint, et
« lucrum expetit non quasi finem, sed quasi stipen-
« dium laboris, non peccat. »

REGULA XVII. — Lucrum tanquàm finem ultimum
expetunt, qui alienis incommodis compendium suum
quærent, et honesti rationem solà utilitate metiuntur.
— Id hominum genus omni execratione dignum Tul-
lius ipse judicavit, lib. 3 de Officiis demonstrans, nihil
esse utile, nisi quod honestum. Sed S. Ambrosium
audire præstat, libro pariter 3 de Officiis, cap. 4 :
« Liqueat, inquit, id expetendum et tenendum omni-
« bus, quòd eadem singulorum sit utilitas, quæ sit
« universorum. Nihilque judicandum utile, nisi quod
« in commune prosit. Quomodò enim potest uni pro-
« desse, quod inutile sit omnibus? Mihi certè non vi-
« detur qui inutilis est omnibus, sibi utilis esse posse.
« Etenim si una lex nature omnibus, unà utique uti-
« litas universorum. Quòd si una utilitas univer-
« sorum, ad consulendum itaque omnibus nature
« lege constringimur. Non est ergo ejus qui consultum
« velit alteri secundùm naturam, nocere ei adversùs
« legem nature. Etenim si hi qui in stadio currunt,
« ita feruntur præceptis informari atque instrui, ut
« unusquisque celeritate non fraude contendat, cursu-
« què quantum potest ad victoriam properet, supplan-
« tare autem alterum, aut manum dejicere non ausit;
« quantum magis in hoc cursu vitæ istius, sine fraude
« alterius et circumscriptione quaerenda nobis victoria
« est? » Et cap. 5 : « Hoc est, inquit, conformari Chri-
« sto, alienum non quærere, nihil alteri detrudere, ut
« acquirat sibi. Christus enim Dominus cùm esset in
« formà Dei, exinanivit se ut formam susciperet hò-
« minis; quam operum suorum locupletaret virtuti-
« bus. Tu ergo expolias quem Christus induit? tu
« exuis quem vestivit Christus? Hoc enim agis,
« quando alterius detrimento tua comoda augeri
« expetis. Considera, ó homo, unde nomen sumpse-
« ris: ab humo utique, quæ nihil cuiquam eripit, sed
« omnia largitur omnibus, et diversos in usum om-
« nium animantium fructus ministrat. Inde appellata
« humanitas, specialis et domestica, virtus hominis,
« quà consortem adjuvet. Ipsa te doceat forma tui
« corporis membrorumque usus. Numquid membrum
« tuum alterius membri officia sibi vindicat, ut oculus
« officium oris, aut os oculi officium sibi vindicet, aut
« manus pedum ministerium, aut pes manuum? Quin
« etiam ipsæ manus dextera ac sinistra dispersita ha-
« bent officia pieraque, ut si usum commutes utrius-
« que, adversùm naturam sit, priusque totum homi-
« nem exuas, quàm membrorum tuorum ministeria
« convertas.... Finge hanc et da oculo virtutem, ut
« possit detrudere sensum capiti, auditum auribus,
« menti cogitationes, odoratum naribus, ori saporem,
« et sibi conferat, nonne omnem statum dissolvat na-

turæ? Unde pulchrè Apostolus ait 1 Cor. 12: Si totum corpus oculus, ubi auditus? Si totum quidius, ubi odoratus? Omnes ergo unum corpus sumus, et diversa membra, sed omnia corpori necessaria. Non enim potest membrum membro dicere: Non es mihi necessarium. Quia etiam ipsa quæ videntur infirmiora membra esse, multò magis necessaria sunt, et majorem plerumque tuendi se requirunt sollicitudinem. Et si quid dolet membrum unum, compatiuntur ei membra omnia. Unde quàm grave est ut detrahamus aliquid ei, cui nos compati oportet, et cui debemus consortium ministerii, ei fraudi et noxæ simus! Hæc utique lex naturæ est, quæ nos ad omnem stringit humanitatem, ut alter alteri tanquàm unius partes corporis invicem deseramus; nec detrahendum quidquam putemus, cum contra naturæ legem sit non juvare. Sic enim nascimur, et ut consentiant membra membris, et alterum alteri adhaereat, et obsequantur sibi mutuo ministerio. Quòd si unum desit officio suo, impediuntur et cætera; ut si eruat oculum manus, nonne sibi operis sui usum negavit? Si pedem vulneret, quantum sibi actum profectum invidet? Et quantò gravius est totum hominem quàm unum membrum detrahi! Jam si in uno membro totum corpus violatur, utique in uno homine communio totius humanitatis solvitur, violatur natura generis humani, et sanctæ Ecclesiæ congregatio, quæ in unum connexum corpus atque compactum unitate fidei et charitatis assurgit. Christus quoque Dominus, qui pro universis mortuus est, mercedem sanguinis sui, evacuatam dolebit. Quid quod etiam ipsa lex Domini hæc formam tenendam edocet, ut nihil alteri detrahas tui commodi servandi gratiâ. Nihil ergo spectat vix justus, nisi quod constans et honestum est, inquit idem Pater, cap. 1. Et ideo etiam aliis videatur pauper, sibi dives est, qui non eorum quæ cauda, sed eorum quæ æterna sunt, aestimatione contentur.

ARTICULUS III.

De filiabus avaritiæ.

Radix omnium malorum cupiditas, inquit Apostolus 1 ad Timotheum 4; quia sicut ex radice rami, folia, flores, fructus progerminant et sobolescunt, ita ex avaritiâ omne genus vitiorum. Id significavit Amos propheta, Vaticiniorum suorum cap. 9: Vidi, inquit, Dominum stantem super altare, et dixit: Percute cardinem, et commoveantur superliminaria; avaritiâ enim in capite omnium. Præmiserat sanctissimus vates: In die illâ deficient virgines pulchræ: quæ S. Hieronymus, istud oraculum exponens, virtutes interpretatur. Septem autem sunt avaritiæ filix, secundùm S. Gregorium, lib. 31 Moralium, cap. 31, scilicet: proditio, fraus, fallacia, perjurium, inquietudo, violentia, et contra misericordiam obduratio. Ex avaritiâ enim præcipuâ quâdam ratione oriuntur, ad eamque ceu ad finem ordinantur.

Proditio est manifestatio illicita rei alicujus vel per-

sonæ in proximi detrimentum vergens, et explendæ avaritiæ causâ. Quadrupliciter exerceri potest: primò respectu personarum; secundò, respectu locorum scilicet urbium, castrorum, etc.; tertio, respectu rerum mobilium; quartò, respectu avariorum.

Fraus peccatum est, quo quis media astutiâ ad proximii deceptionem excogitata adhibet ad assequendum avaritiæ finem. Istud autem discrimen intercedit inter astutiam; dolum et fraudem, quòd astutiâ sit excogitatio viarum falsarum, simulatorum et obliquarum ad finem aliquem consequendum; dolum sit executio astutiæ seu verbiis, seu factis. Verbis, unde Psalm. 9. dicitur: Cujus maledictione os plenum est, et amaritudine et dolo; Psalm. 11: Labia dolosa in corde et corde locuti sunt. Disperdat Dominus universa labia dolosa; Psalm. 13: Linguis suis dolose agebant; Psalm. 14: Non egit dolum in lingua sua; Psalm. 49: Et lingua tua concinnabat dolos; Psalm. 51: Dilexisti omnia verba precipitationis, lingua dolosa; Psalm. 108: Loquebantur adversum me lingua dolosa; Psalm. 119: Libera animam meam à labiis iniquis, et à lingua dolosa. Factis verò; unde Psalm. 105 dicitur: Et dolum fecerunt in servos ejus, quamvis et in corde sit dolum secundum illud Ecclesiastici 19: Interiora ejus plena sunt dolo; et Psalm. 37: Dolos totâ die meditabuntur. At fraus ad astutiæ executionem spectat, quatenus ejus opus factis consummatur, Marci 19: Ne fraudem feceris. Astutiâ porrò isti viro Christiano indigna est, ut ne ob bonum quidem finem liceat. Nec enim oportet ad finem bonum falsis viis pervenire et simulatis, sed veris. Unde etiam astutiâ, si ordinetur ad bonum finem, est peccatum, ad falsam prudentiam pertinens. De quâ S. Gregorius, lib. 10 Moralium, cap. 16, exponens illud Job. 12: Deridetur justus simplicitas, ait: Sapientia hujus mundi est cor machinacionibus nationibus tegere, sensum verbis velare; quæ falsa sunt vera ostendere, quæ vera sunt falsa demonstrare. Hæc nimirum prudentia usu à juvenibus scitur, hæc à pueris pretio discitur.

Fallacia est verborum mendacium, aut æquivocorum dolosa usurpatio ad decipiendum proximum.

Perjurium est hujusmodi verborum usurpatio in eundem finem juramento confirmata.

Inquietudo seu sollicitudo est nimia anxietate animi occupatio circa temporalia vitæ subsidia, ne fortè in futurum desint.

Violentia est peccatum quo quis ditior et potentior aliena usurpat, suam vel expleat cupiditatem; seu, tyrannias pauperes opprimens oneribus, rapinis, injuriis, verberibus, iniquis pecuniarum vel operum exactioibus.

Obduratio contra misericordiam est pravus animi affectus quo divites ita rerum suarum sunt tenaces, ut cor eorum miseris proximorum emolliiri non possit ad eorum inopiam suis opibus sublevandam. De plerisque avaritiæ filiabus S. Augustinus, sermone 367, aliàs 25 De Verbis Domini; hunc in modum disserit: Inexplebilis est sola avaritiâ divitum. Semper rapit, et nunquam satiatur; nec Deum timet, nec hominem reveretur; nec patri parci, nec matrem agnoscit;

« nec fratrem obtemperat, nec amico fidem servat; vi-
 « duam opprimit, pupilli rem invadit; libertas in
 « servitium revocat, testamentum falsum profert. Res
 « mortui occupantur, quasi non et ipsi qui hoc faciunt
 « moriantur. Quæ est ergo ista apimarum insania,
 « amittere vitam, appetere mortem? Acquirere au-
 « rum, et perdere cælum?» Et S. Leo, sermone 9
 « de Passione Domini, cap. 4: « Videte, dilectissimi,
 « que germina et quales fructus de avaritiæ stirpe
 « nascantur, quàm meritò Apostolus radicem omnium
 « malorum esse definiit, quia nullum peccatum sine
 « cupiditate committitur, et omnis illicitus appetitus
 « istus aviditatis est morbus. Amori pecuniæ vilis
 « est omnis affectio, et anima lucri cupida etiam pro
 « exiguo perire non metuit; nullumque est in illo
 « corde justitiæ vestigium; ubi avaritiæ sibi fixa ha-
 « bitaculum. Hoc perfidus Judas veneno, dum sitit lu-
 « crum, pervenit ad laqueum; et tamen stultè impius
 « fuit, ut triginta argenteis et Dominum venderet et
 « Magistrum.

ARTICULUS IV.

Regulæ morum

Filiis avaritiæ spectantes, ac imprimis proditorem.

REGULA PRIMA. — Proditio lethale crimen est, cum quis proximum simulatâ specie amicitiae occidit, vel in hostium manus tradit, aut factum aliquid manifestat, cujus denuntiatione grave damnum proximo procuratur. — Sic Cain deambulationis specie invitatum in agrum fratrem interficiens, Genes. 4, homicidii crimen proditioe cumulavit. Sic Dalila meretrix Samsonem in sinu suo recumbentem, ab्रेस septem erinibus, fractum et debilitatum, Philistæis tradidit, à quibus pecuniam acceperat; qui statim eruerunt oculos ejus, et duxerunt Gazam vincum catenis, et clausum in carcere molæ admoverunt, Judicum 16. Sic Doeg proditioe scelus commisit, cum Sauli denunciavit Davidem Nobe ab Achimelech sacerdote receptum; quo audito, Saul omnes sacerdotes Domini trucidari jussit, et Nobe civitatis sacerdotalis incolas universos gladio exterminari, 1 Regum 21 et 22. Sic Joab occurrens Amasæ regii exercitûs æmulo duci dixit: *Salve, mi frater; et tenuit manu dexterâ mentum Amasæ, quasi osculans eum; et gladio percussit eum in latere, et effudit intestina ejus in terram, ut refertur 2 Regum 20.* Sic Judas Iscariotes triginta argenteos pactus, Dominum nostrum Jesum Christum Judæis tradidit, Matth. 26. Cum vim sceleris per speciem pacis incipiens, signum traditionis sæviore omnibus telis osculo præbuisset, ut loquitur S. Leo, sermone 1 de Passione Domini.

REGULA II. — Traditio perduellium legitimo principi, contra quem conjurarunt sive seditionem moverunt, non est peccatum, sed officium. — Sic mulier sapiens David regem, tradendum suavit Joab civitatem nomine Davidis obsidenti. Cumque populus abscissum perduellis hominis caput per murum ad Joab projecisset, ille obsidionem solvit. 2 Regum 20.

REGULA III. Lethalis criminis reus est, quisquis regnum, provinciam, urbem, castrum, aut aliquem locum seu fidei suæ, seu alienæ commissum, et à legitimo domino possessum tradit hostibus. — Hinc Andegavense concilium, canone 6: « Qui in tradendis, inquit, vel capiendis civitatibus interfuisse fuerint detecti, non solum à communione habeantur alieni, sed ne conviviorum quidem admittantur esse particeps. » Et meritò, fides enim et justitia hujusmodi proditioe violantur, grave detrimentum principi aut domino locorum inferunt. Hoc scelere se obstrinxerunt Angli, qui regnum Arausiaco principi tradiderunt, in Deum regemque legitimum Magnæ Britanniae Jacobum perfidi.

REGULA IV. — Lethalis proditioe reus est, qui fidem non solum amico, sed hosti datam violat in re gravi. — Hanc regulam tradit S. Augustinus, epistola 189, alias 205: « Fides, inquit, quando promittitur, etiam hosti servanda est, contra quem bellum geritur; quantum magis amico pro quo pugnatur! » Et S. Thomas, 2-2, quæst. 40, a. 5: « Illicitum semper esse docet fallere hostes, vel dicendo falsum, vel non servando promissum. Sunt enim quædam jura bellorum et foedera, etiam inter ipsos hostes servanda. » Hinc S. Ambrosius, lib. 1 de Officiis, cap. 29: « Quanta, inquit, justitia sit, ex hoc intelligi potest, quòd etiam hostibus reservatur, ut si constitutus sit cum hoste aut locus aut dies prælio, adversus justitiam putetur prævenire. »

REGULA V. — Lethalis proditioe rei sunt, qui adversus legitimum principem suum quocumque modo conjurant, aut ab eo deficiunt, et juratam ipsi debitam fidem violant. — Divini enim præcepti per Apostolos Petrum et Paulum in eorum Epistolis promulgati, quo nos regii subjectos esse jubet; et qui resistunt potestati, ordinationi Dei resistere, et damnationem sibi acquirere docet; sunt prævaricatores manifesti. Ipsorum idè perfidiam excommunicatione ulciscitur Ecclesia, concilii Toletani IV, canone 74; Toletani V, canon. 2 et 4; Toletani VII, canone 1; Toletani XII, canone 1; Aquisgranensis II, p. 2, cap. 12; Moguntini sub Rabano archiepiscopo, canone 5; Meldensis, canonibus 14 et 15. Wormatiensis, canone 43.

REGULA VI. — Lethalis proditioe reus est, quicumque subditos sollicitat ut à legitimo suo principe deficiant, et per occultas machinationes ad regni fastigium arrepti. — Talis fuit Absalon proditio, 2 Regum, cap. 15. Contra hujusmodi scelere reos synodus Toletana VIII excommunicationem decrevit: « Quemcumque, inquit, aut per tumultuosas plebes, aut per absconsa dignitatis publicæ machinamenta adeptum esse considerit regni fastigia, mox idem cum omnibus tam nefariè sibi consentientibus, et anathema fiat, et Christianorum communionem amittat. »

REGULA VII. — Lethalis proditioe rei sunt, qui casus principum exquirunt, et vivente principe de successore eligendo consilia agitant, et alios in partes trahunt. — Hujus sceleris reus excommunicatione percussit concilium Toletanum V, canone 4;

Quia, inquit, et religioni inimicum, et hominibus constat esse perniciosum futura illicita cogitare, et casus principum exquirere, ac sibi in posterum providere... Gensemus ut quisquis inventus fuerit talia perquisisse, et vivente principe in alium attendisse pro futura regni spe, aut alios in se propter id attraxisse, à conventu Catholicorum excommunicationis sententiâ expellatur.

REGULA VIII. — Lethalis proditionis rei sunt clerici et laici adversus episcopos suos conjurantes, et consilia ineuntes, et chartas conscribentes. — Clericos quidem hujus sceleris reos è cleri matriculâ expungendos, omnique gradu privandos, et curiæ seculari tradendos, laicos verò excommunicatione plectendos canones decernunt : can. *Conjuratum*, et *Si qui clerici*, causâ 41, quæst. 1, qui concilii Chalcedonen-sis canon decimus octavus est; et can. *Conspiratum*, qui Calixto papæ tribuitur, ibidem; et can. *Si qui Clericorum*, 2, qui concilii Aurelianensis III canon vigesimus primus est. Item can. *Clericus*, causâ 3, quæst. 4; et can. *Clericus*, dist. 46, qui concilii Carthaginensis IV canon quinquagesimus sextus est.

REGULA IX. — Lethalis proditionis reus est, qui absconditas alicujus pecunias, vestes, aut quamlibet suppellectilem, chartas, titulos, contractus, apochas, codices magni momenti et similia indicat latroni ut ea rapiat. — Is enim furti particeps et conscius est; unde et restitutionis lege tenetur. Sic proditionis, et quidem sacrilegæ reus fuit Simon de tribu Benjamin, templi Hierosolymitani præpositus, qui Apollonio duci thesauros ejusdem templi manifestos fecit, ad quos rapiendos missus est à Seleuco rege Heliodorus; 2 Machabæorum, cap. 3.

REGULA X. — Lethalis proditionis reus est, quisquis alterius arcanum in ejus detrimentum aperit et divulgat. — Id scilicet naturæ legi, fidei, amicitiae, justitiæ repugnat. Sic proditionis rei sunt consiliarii et ministri principum vel rerumpublicarum, qui ipsorum arcana revelant. Secreti fidem ita servandam existimavit S. Ambrosius, ut neque cum amantissimo fratre Satyro communium amicorum secreta communicare sibi integrum esse duceret, ut ipse testatur libro 1 de Excessu fratris sui Satyri, num. 39 : « Cum omnia nobis essent nostra communia, inquit, individuis spiritus, individuus affectus, solum tamen commune non erat secretum amicorum; non quò conferendi periculum vereremur, sed tenendi servaremus fidem. Sanè si consilio pendenda res esset, erit semper commune consilium, nec semper commune secretum. Nam etsi amici ita alteri nostrum dicerent, ut dicta sua ad alterum pervenirent, tamen scio plerumque ita fidem secreti esse servatam, ut nec fratri committeretur. Erat enim fidele indicium, et extraneo non esse proditum, quod non esset cum fratre collatum. » Proditionis rei sunt, quicumque societatis alicujus arcana consilia et negotia in ejus damnum patefaciant. Proditionis rei sunt procuratores et advocati, qui clientum arcana revelant adversæ parti; medici, chirurgi, pharmacopœe, qui morbos puden-

dos, sed occultos, eorum qui seipsorum fidei curisque crediderunt, ad ipsorum infamiam divulgant. Sacrilegæ proditionis rei sunt confessarii, sacramentalis confessionis arcanum revelantes. Proditionis lethale crimen incurrunt quicumque arcanum amici ipsi creditum quod gravis sit momenti, et ex cujus revelatione malum ipsi probabiliter immincat, alteri præter ipsius voluntatem revelant. Iis enim quos nobis amicos existimamus arcana nostra lubenter committimus, non extraneis et ignotis, vel quibus diffidimus, ne inde insultandi nobis nocendique occasionem arripiant, secundum illam Salomonis sententiam, Proverb. 55 : *Causam tuam tracta cum amico tuo, et secretum extraneo ne reveles, ne fortè insultet tibi cum audierit, et exprobrare non cesset.* Qui autem amici revelat arcanum, violat amicitiae jura et fraudulenter nocet amico suo; quare nec imprudentia vel inconsideratio ipsum à peccato lethali excusant, si res sit gravis momenti. Unde Proverb. 26 scriptum est : *Sicut noxius est qui mittit sagittas et lanceas in mortem; ita vir qui fraudulenter nocet amico suo : et cum fuerit deprehensus, dicit : Ludens feci.* Hinc rursus Proverb. 11 : *Qui ambulat fraudulenter, revolat arcana; qui autem fidelis est animi, celat amici commissum.* Et Ecclesiastici 22 : *Ad amicum si aperueris os triste, ne timeas. Est enim concordatio; excepto convitio, et impropertio, et superbiâ, et mysterii revelatione, et plagâ dolosâ; in his omnibus effugiet amicus.* Et cap. 27 : *Qui denudat arcana amici, fidem perdit, et non inveniet amicum ad animum suum. Dilige proximum et conjungere fide cum illo; quòd si denudaveris absconsa illius, non persequeris post eum.* Et infra : *Denudare amici mysteria, desperatio est anime infelicis.* Proditionis denique lethale crimen est alienarum litterarum resignatio juri gentium contraria, et publicæ fidei, cui sigilla litterarum credita intelliguntur, debitamque mittenti et ei ad quem mittuntur velut inanimati legati, justitiâ violans. Cùm enim jus habeat homo cogitationes suas abscondendi, et cui voluerit patefaciendi, ita ut ne ipsi quidem angeli cogitationes nostras certò cognoscere possint, nisi revelantibus nobis, aut aliquo signo externo animi nostri affectum pandentibus, idque unius Dei proprium sit, cujus supremum est in mentes nostras atque voluntates dominium; nullum jus habet homo cogitationes, et arcana consilia, vel negotia alterius litteris commissa et sigillo munita cognoscendi. Unde non solum injustæ curiositatis, verùm etiam proditionis crimen incurrit, quisquis obsignatas aliorum litteras invitis dominis resignat.

Exceptiones tamen habet hæc regula. Si enim alienis litteris res levis duntaxat momenti contineri certus sit, venialis tantum peccati reus est. Nullius verò, si ejusmodi litteras vel in proprium, vel in tertii cujuspiam, præsertim communitatis damnium conscriptas esse non temerè, sed probabiliter judicet. Jure namque suo excidit, qui in alterius damnum coabitur. Publicæ etiam auctoritate alienæ litteræ licitè reserantur, scilicet regis, proregis, aut præfecti provincie, vel urbis, aut ducis exercitûs mandato.

tempore belli; item jussu magistratum, cum ad eos scripta sunt, qui criminis alicujus in suspicionem veniunt. Licet etiam patri et matri reserare litteras filiorum et filiarum, qui sub eorum cura adhuc versantur. Idemque judicium esto de iis qui patris et matris loco sunt post eorum mortem. Vir pariter potestatem habet resignandi litteras uxoris, cum sit caput et rector illius; non uxori viri, cui subdita esse debet, ipso invito et repugnante. Hinc Hiberri-tana synodus, canone ultimo sanxit: *Ne feminae suo potius quam maritorum nominibus, laetis scribere audeant, qui fideles sunt, vel litteras alicujus pacificas ad eum nomen, scriptas accipiant.* Quo decreto maritorum honori et auctoritati, feminarum castitati et pudori consultum, audaciae sollicitatorum obviam itum est. Licet etiam superioribus religiosorum hominum, et abbatissis aut priorissis monialium, quibus litterarum scriptio ac receptio clandestina regula vel constitutiones monasticæ interdicit, subdito-rum vel subditarum litteras aperire et legere. Quæ de re S. Augustinus, epistolâ 214, aliâs 109, quæ regula est Sanctimonialibus præscripta, ita statuit: *Quæcumque in tantum progressa fuerit malum, ut occultè ab aliquo litteras, vel quælibet munuscula accipiat, si hoc ultro confitetur, parçatur illi; et oretur pro eâ. Si autem deprehenditur atque con-vincitur, secundum arbitrium præpositæ, vel præ-sbyteri, vel etiam episcopi, gravius emendetur.* Et S. Benedictus, in regulâ, cap. 54: *Nullatenus liceat monacho nec à parentibus suis, nec à quoquam hominum, nec sibi invicem litteras, eulogias, vel quælibet munuscula accipere, aut dare, sine præcepto abbatis.*

Exceptiones pariter habet regula de arcanis aliorum non revelandis. Tantum enim abest ut proditiõnis reus sit mortaliq; peccato se obstringat, qui arcanum à quopiam, etsi amicissimo, sibi creditum revelat, cum vergit in grave damnum tertii, præsertim Ecclesiæ, regis, reipublicæ, aut cujuslibet communitatis; ut è contrario lethale crimen incurreret, nisi arcanum hujusmodi revelaret iis quorum interest, ut damnum caveant, vel prohibeant; nefariq; consilii executionem impediunt. Sic laude dignus Chusai amicus Davidis regis, qui dissipavit consilium Achitophel, arcanaque consilia perducllis Absalom et seniorum Israel Davidi domino suo revelavit, ut refertur 2 Regum 17. Si quis igitur hæreses, aut prava quævis dogmata contra morum disciplinam, contra fidem, reverentiam et obedientiam principi debitam occultè disseminet, aut meditetur; si quid molliat contra sacram regis majestatem vel jura, contra regni tranquillitatem et pacem; si alicujus etiam privati vitæ, famæ, bonis insidietur; omnino tenetur hæc arcana denunciare et revelare iis quorum interest, quisquis ille sit cui credita sunt, si humano modo illa noverit et exceperit, etiamsi dixerit vir nequam: hoc tibi arcanum credo sub sigillo confessionis; modò extra confessionem sacramentalem id faciat. Quia juramentum præstitum contra bonos mores non obli-

gat; nullumque secretum recipiendum aut celandum est contra bonum commune. Hinc S. Thomas, 2-2, quæstione 68, a. 1 ad tertium, ait: *Revelare secreta in malum personæ est contra fidelitatem; non autem si revelentur propter bonum commune, quod semper præferendum est bono privato. Et ideò contra bonum commune nullum secretum licet susci-pere.* Et quæstione 70, a. 1, ad secundum: *De illis quæ homini sunt commissa in secreto per confessionem nullo modo debet testimonium ferre; quia hujusmodi non sicut ut homo, sed tanquam Dei minister, et majus est vinculum sacramenti quolibet hominis præcepto. Circa verò ea quæ aliter homini sub secreto committuntur, distinguendum est. Quan-doque enim sunt talia, quæ statim cum ad notitiam hominis venerint, homo ea manifestare tenetur, puta; si pertinent ad corruptionem multitudinis spirituales vel corporales, vel in grave damnum alicujus personæ, vel si quid aliud est hujusmodi quod aliquis proflare tenetur, vel testificando, vel denunciando. Et contra hoc debitum obligari non potest per secreti commissum, quia in hoc frangeret fidem quam alteri debet. Quandoque verò sunt talia, quæ quis prodere non tenetur. Unde potest obligari ex hoc quod sibi sub secreto committuntur; et tunc nullo modo tenetur ea prodere, etiam ex præcepto superioris, quia servare fidem est de jure naturali. Nihil autem potest præcipi homini contra id quod est de jure naturali.*

Et quodlibeto 1, quæstione 8, a. 1, ubi querit *utrum religiosus teneatur revelare prælato precipientem secretum suæ fidei commissum?* Istud principium S. Bernardi, lib. de Dispensatione et Præcepto, cap. 4, statuit: *Sufficiens obedientia est, ut religiosus obediat suo prælato in his quæ ad regulam pertinent; vel directè, sicut ea quæ scripta sunt in regulâ; vel indirectè, sicut ea quæ ad hæc reduci possunt; sicut ministeria exhibenda fratribus, et penæ pro culpis inflictæ, et hujusmodi; perfecta autem obedientia est, ut simpliciter in omnibus obediat, quæ non sunt contra regulam, vel contra Deum; sed quòd aliquis obediat prælato in his quæ sunt contra Deum, vel contra regulam, est obedientia incauta et illicita.* Quo posito, respondet quæstioni, distinctione præmissâ. *Est enim, inquit, aliquid secretum quod illicitum est celare; sicut quod in periculum vergit aliorum, quibus aliquis cavere tenetur; unde et in juramento fidelitatis continetur quòd hujusmodi secreta debeant dominis revelare. Ad præceptum ergo prælati tenetur religiosus tale secretum pandere, etiamsi promissit se non revelare; dicente S. Isidoro, lib. 2 Synonymorum, ex quo refertur in Decretis, causâ 22, quæst. 4, cap. In malis: *In malis promissis rescinde fidem, nisi fortè in confessione audierit, quia tunc nullo modo esset revelandum. Est autem secretum, quod de se celari potest sine peccato; et tale secretum religiosus nullo modo prælato precipienti pandere debet, si sit fidei suæ commissum, peccaret enim frangendo fidem commissi.**

ARTICULUS V.

De fraude, altera avaritiæ filia.

REGULA PRIMA. — Lethalis fraudis reus est, qui rem pluris justo pretio vendit, aut minoris justo emit. — Justum autem pretium illud est quod vel à publica potestate præfinitum, vel communi hominum prudentum æstimatione determinatum est. Quod principis vel magistratûs auctoritate sancitum est, vulgò dicitur *Pretium legitimum*; quod communi hominum peritorum æstimatione constitutum est, dicitur *Pretium naturale et vulgare*. Primum in indivisibili positum est, ita ut qui pretium à principe vel magistratu præfixum prætergressus fuerit, mortaliter peccet, et quod ultra illud accepit, restituere teneatur. Secundum verò non consistit in indivisibili, sed pro circumstantiarum varietate mutatur. Pro mercium circumsicet inopis, et emptorum multitudine augetur; pro mercium copiâ et eminentium paucitate minuitur. Unde tres justî pretii gradus distingui solent; summum seu rigidum, medium et infimum. Verbi gratiâ, si ulna panni ad summum æstimetur sex libellis monetæ Gallicæ, ut minimum verò quinque, justum pretium erit quinque libellarum, et quod excurrit ad summam usque sex libellarum inclusivè. Justo itaque pretio rem vendet mercator, qui summum seu rigidum pretium sex libellarum non excedat, quamvis uni pluris vendat quàm alteri. Justo pretio comparat emptor, qui libellas quinque solvet, modò infra pretium illud infimum non descendat. Hinc S. Thomas, 2-2, quæstione 77, a. 1 ad primum, ait: Pretium rerum non est punctualiter determinatum, sed magis in quâdam æstimatione consistit; ita quod modica additio vel minutio non videtur tollere æqualitatem justitiæ. Hoc posito, regulæ statuta veritas probatur ex lege naturali et divinâ, Matthæi 7, à Christo expressâ: *Omnia quæcumque vultis ut faciant vobis homines, et vos facite illis*. Cùm igitur nullus velit sibi rem chariùs vendi quàm valeat, nullus debet alteri rem pluris vendere, justumque pretium excedere.

Præterea, emptio et venditio sunt introductæ pro communi utilitate contrahentium. Quod autem pro communi utilitate inductum est, non debet esse magis in gravamen unius quàm alterius; et ideò debet secundùm æqualitatem rei inter eos contractus institui. Quantitas autem rei, quæ in usum hominis venit, mensuratur secundùm pretium datum. Et ideò si vel pretium excedat quantitatem valoris rei, vel res excedat pretium, tollitur justitiæ æqualitas. Quamobrem, chariùs vendere, vel vilis emere rem quàm valeat, est secundùm se injustum et illicitum. Ita ratiocinatur S. Thomas, 2-2, quæstione 77, a. 1, et Quodlibeto 2, quæst. 5, art. 2: Est, inquit, justa venditio, quando pretium acceptum ab habente æquatur rei venditæ; injusta autem, si non æquetur, sed plus accipiat.

REGULA II. — Cùm quis rem alterius admodum sibi necessariam vult emere, quâ si careat alter, damnus patitur, pluris quàm valeat venditari absque fraude vel

injustitiâ potest. — Hanc regulam tradit S. Thomas 2-2, quæstione et articulo supra laudatis: Alio modo, inquit, possumus loqui de emptione et venditione, secundùm quòd per accidens cedit in utilitatem unius et detrimentum alterius, putâ, cùm aliquis multùm indiget habere rem aliquam, et alius leditur si eâ careat. Et in tali casu justum pretium erit, ut non solùm respiciatur ad rem quæ venditur, sed ad damnum quod venditor ex venditione incurrit. Et sic licitè poterit aliquid vendi plus quàm valeat secundùm se, quamvis non vendatur plus quàm valeat habenti. Si tamen venditor non rogante et urgente emptore, sed sponte, ac rerum suarum necessitate compulsus quidpiam vendat, pretium ejus ob damnum quod patitur nullatenus augere potest, ut docet S. Thomas, quæstione 13 de Malo, inter quæstiones disputatas, a. 4 ad decimum quartum: Qui emit rem aliquam, inquit, tantùm pro eâ justè dat, quantum valet; non autem quantum ille qui vendit ex ejus carentiâ dampnificatur. Ratione igitur damni emergentis, et lucri cessantis, modò fraus et dolus absint, et vera sit, efficax, propinqua, non simulata damni emergentis lucrificæ cessantis causa, res chariùs quàm valeat vendi potest.

REGULA III. — Pretium rei aperi absque fraude et injustitiâ non potest ob necessitatem emptoris, et commoda quæ ex illâ percipiet, si venditor illam distrahendo nullum damnum patiatur. — Hanc regulam tradit S. Thomas, ibidem, eaque ratione firmat quòd utilitas quæ alteri accrescit, non est ex vendente, sed ex conditione ementis. Nullus autem debet vendere alteri quod non est suum, licet possit ei vendere damnum quod patitur. Ille tamen qui ex re alterius acceptâ multùm juvatur, potest propriâ sponte aliquid vendenti supererogare, quod pertinet ad ejus honestatem.

REGULA IV. — Emptiones et venditiones citra dimidium justî pretii fraudulentæ sunt et injustæ. — In his enim non conservatur æqualitas pretii ad rem, et rei ad pretium, adedque justitiâ manifestè violatur. Et quamquàm leges civiles declarent, ad rescindendam venditionem non sufficere quòd comparatus magno pretio fundus distrahatur minori quàm emptus sit, l. ad restituendam, lib. 4, Cod. tit. 44, et 4, Digest. tit. 4, l. 16, et lib. 19, tit. 2, l. 12, vulgatumque sit effatum, *Res tantum valet quantum vendi potest*; id tamen intelligendum cum hæc restrictione, ut res ultra summum pretium aut infra infimum non vendatur. Nam Pretia rerum non ex affectu, nec utilitate singulorum, sed communiter funguntur; ut habetur l. Pretia rerum, ff. Ad Legem Falcidiâ. Hanc legibus imp. sancitum est, ut si venditor læsus fuerit infra dimidium justî pretii, emptor ejus in utilitatem cessit, rem ipsam restituere teneatur, aut quod justo pretio decet, sup. plere. Sic enim l. Rem majoris, c. lib. 4, tit. 44, de rescindendâ Venditione: Rem majoris pretii; si tamen vel pater tuus minoris distraxerit; humanum est et vel pretium te restituente emptoribus, fundum venditum recipias auctoritate judicis intercedente

« vel si emptor elegerit, quod deest justo pretio recipias. Minus autem pretium esse videtur, si nec dimidia pars veri pretii soluta sit. » Idem confirmatur ex cap. *Cum causa*, extra de Emptione et Venditione, ubi Innocentius III in causâ monasterii S. Martini de Monte ex unâ parte, et civium Yterbiensium ex alterâ, sic respondet: « Cùm constitisset nobis Monasterium in venditione ultra dimidiam justipretii fuisse deceptum, sententiando decrevimus, ut præfati cives aut recepto pretio possessiones restituerent memoratas, aut supplerent, quantum constaret legitime venditionis tempore justo pretio defuisse. » Idem antea responderat Alexander III in causâ monachorum Cariloci ex unâ parte, et Bellovacensium canonicorum ex alterâ, ut constat ex cap. *Cum Dilecti*, sub eodem titulo. « Quia verò, inquit, in arbitrio emptoris est, si velit, supplere justum pretium, aut venditionem rescindere, cùm res minus dimidiâ justipretii comparatur; sententiam ipsam languam juri contrariam irritantes, possessionem monachis judicavimus esse reddendam. » Res igitur tantum valet quantum vendi potest absque fraude, et intra limites justipretii, non quantum vendi potest absolutè, pro arbitrio et cupiditate venditoris. Confirmatur hæc regula ex S. Thomâ, 2-2, quæstione 77, a. 1 ad primum. « Lex humana, inquit, populo datur, in quo sunt multi à virtute deficientes. Et ideo lex humana non potuit prohibere quicquid est contra virtutem, sed ei sufficit ut prohibeat ea quæ destrunt hominum convictum, alia verò habeat quasi licita, non quia ea approbet, sed quia ea non punit. Sic ergo habet quasi licitum, penam non inducens, si absque fraude venditor rem suam superpendat, aut emptor vilibus emat, nisi sit nimis excessus, quia tunc etiam lex humana cogit ad restituendum, puta, si aliquis sit deceptus ultra dimidiam justipretii quantitatem. Sed lex divina nihil impunitum relinquit, quod sit virtuti contrarium; unde secundum divinam legem illicitum putatur, si in emptione et venditione non sit æqualitas justitiæ observata. Et tenetur ille qui plus habet, recompensare ei qui damnificatus est, si sit notabile damnum. »

At, inquit, scienti et volenti non fit injuria. Igitur emptori plus rem ementi quam valet, nulla fit injuria. Falsa conclusio. Nam justum pretium ignorat contrahentium alter; vel si sciat, vult tantum solvere pretium æquale rei; et si plus offerat, hoc velut invitus facit, compellente necessitate, sicut qui solvit usuram, aut pecunias dat latroni. Hinc S. Thomas, quæstione 13 de Malo, articulo 4 ad septimum respondet, eum qui solvit usuram, injustitiam pati, non à seipso, sed ab usurario: « Qui licet non inferat ei violentiam absolutam, infert tamen ei quandam violentiam mixtam, quia necessitatem habenti accipere mutuum, gravem conditionem imponit, ut scilicet plus reddat quam ei præstetur. Et est simile si quis alicui in necessitate constituto venderet rem aliquam multò amplius quam valeret: esset enim

« injusta venditio, sicut et usurarii mutatio est injusta. » Injustum itaque mercis est lucrum negotiatorum, qui duplè carius merces vendunt quam emerint, nisi res ipsorum arte et industria meliores factæ sint; aut ratione expensarum et periculi, quod in earum transvectione subierunt; aut quia mercium pretium secundum diversitatem loci vel temporis mutatum est; ut docet S. Thomas, 2-2, quæst. 77, a. 4 ad secundum. Ex his colligitur, non rerum duntaxat ad humanos usus necessarium, sed et earum quæ ad curiositatem, splendorem, voluptatem conducunt, verbi gratia, gemmarum, florum, avium, canum, picturarum antiquarum, veterum numismatum, ac manuscriptorum codicum valorem et pretium virorum peritorum judicio æstimandum, non verò pro venditoris arbitrio et cupiditate augeri posse.

REGULA V. — Non est reus fraudis aut injustitiæ qui vendit merces certo pretio majore quam tunc valeant, cùm distrahantur, quia non intendebat eas vendere, sed servare usque ad tempus, quo probabiliter plus erant valituræ; nunc autem vendit rogante et urgente emptore, ut ejus commodis serviat. Si verò illas quantocius vendere statuerat, vel probabile se verisimile non sit eo tempore, quo eas distrahere decreverat, tanti valituras quanti tunc vendit, eas ultra vulgare pretium nunc vendere non potest, quia nullam habet rationem consulendi indemnitati suæ, cùm nullum damnum probabiliter sit passurus. — Hanc regulam tradidit S. Antoninus, p. 2, tit. 1, cap. 8; § 1, eamque probat ex cap. In Civitate, extra de Usuris, quo Alexander III, Genuensi archiepiscopo respondet: « In Civitate tuâ, inquit, dicis sæpè contingere, quòd quidam piper seu cinnamomum, seu alias merces comparant, quæ tunc ultra quinque libras non valent, et promittunt se illis, à quibus illas merces accipiunt, sex libras statuto termino soluturos; licet autem contractus hujusmodi ex tali formâ non possit censi non mine usurarum, nihilominus tamen venditores peccatum incurrunt, nisi dubium sit merces illas plus minusve solutionis tempore valituras. » Idem esto de emptore judicium. Si enim numeratâ pecuniâ solvit pretium mercium ante tempus quo eas recepturus est, et minoris emit quam tunc valeant solutionis tempore, quia probabile est minoris valituras eum eas est recepturus, aut saltem dubium est utrum plus an minoris tunc valituræ sint; justo pretio emere censetur. Verbi gratia, si mense martio emit sextarium frumenti tunc sex libellis monetæ Gallicæ æstimatum, quem julio mense recepturus est, quo tempore probabile est quinque duntaxat libellis vulgò vendendum, vel dubium est an minoris tunc pretii futurus sit; emptio fraudulenta non est, vel injusta. Bona igitur fides desideratur, sine quâ venditio et emptio in hujusmodi casu justè non essent ac immunes à fraude. Quamobrem cùm sæpè mentiatur iniquitas sibi, et dubitare se fingat cupiditas, ubi nulla est dubitandi ratio, consuetus est ac tutius ab augendo pretio abstinere, cùm solum dubium est an plus vel minus valituræ sint merces quo tempore mercator illas vendere proposuerat. Id

constat ex Alexandri III, Decretali mox laudatâ. Et ideo, inquit, cives tui salutis suæ benè consulerent, si à tali contractu cessarent : eùm cogitationes hominum omnipotenti Deo nequeant occultari.

REGULA VI. — Lethalis fraudis reus est venditor, qui supposititious emptoress interponit et subornat, qui mercium pretium auget, dum pretium justo majus illi offerunt ut fallatur emptor. Fraudis pariter reus est emptor, si aliquos subornet, qui pretium offerant justo longè minus, ad cogendum venditorem ut ab ipso emptore pretium quod obtulerit majus, sed tamen infra vulgare et infimum, accipiat. — Hanc regulam tradit S. Thomas, 2-2, quæst. 77, a. 1, et solo rationis naturalis lumine ipsis ethnicis cognitam fuisse, testimonio Ciceronis ostendit : « Fraudem, inquit, adhibere ad hoc quòd aliquid plus justo pretio vendatur, omninò peccatum est, in quantum aliquis decipit proximum in damnum ipsius. Unde Tullius dicit, lib. 3 de Officiis : *Tollendum est ex rebus contrahendis omnne mendacium : non licitorem venditor, nec qui contra se licitetur, emptor apponat.* Istius generis fuit fraus illa Siculi hominis, qui eùm peregrinum aliquem recepisset, cognito quòd cupidus esset hortorum venalium, ad cenam in hortos rogavit. Promisit invitatus postridè se venire. Veniens offendit illic magnum piscatorum multitudinem, exquisitis copiis adornatum convivium, in prospectu cenantium, ante hortulos, compositos piscatoress, ubi nunquam ante jacebant retia ; unusquisque, quod ceperat, certatim offerebat epulantibus ; supra mensam pisces gerebantur, oculos recumbentium resilientes verberabant. Mirari hospes cepit tantam copiam piscium, tantamque numerum cymbarum. Responsum quaerenti, aquationem illic esse, dulcis aquæ gratiâ innumerabiles eò pisces convenire. Quid multa ? Pellexit hospitem, ut sibi extorqueret hortos ; vendere volens cogitur, pretium gravatim suscipit. Secquenti die ad hortos emptor cum amicis venit, navigium nullum invenit. Percontanti num aliqua piscatoribus eo esset die feriarum solemnitas, respondetur, nulla, nec unquam illic præter hesternum diem piscari solitos. Ita refert S. Ambrosius, lib. 3 de Officiis, cap. 11, post Ciceronem, lib. pariter 3 de Officiis, sectione 14. »

REGULA VII. — Lethalis fraudis et injustitiæ rei sunt monopoliorum auctores et participes. — Monopolium est clandestina machinatio mercatorum, ex compacto inter se conspirantium, ut ipsi soli certo quòd ipsi constituerint pretio, merces emanent aut vendant ; quod ut facilius assequantur, servant illas in tempore inopiæ ; aut vi vel fraude impediunt ne merces aliunde advehantur ; vel falsis rationibus expositis, et per subreptionem, privilegium impetrant à principe ut ipsi soli merces hujusmodi vendant, legitimo pretio his mercibus ab ipso principe vel magistratu, minimè constituto. Si tamen ob graviores impensas, vel probabilia damni pericula, vel cum onere solvendi certam pecuniæ summam, quâ ad regni necessitates utatur, hujusmodi privilegium princeps concesserit,

rei non sunt monopolii qui illud obtinent, modò res ultra justum pretium non vendant. Monopolium etiam à mercatoribus exercetur, eùm annonæ, vel aliarum mercium ad humanos usus necessariarum, pretium imminutum iri prævidentes, quia naves ejusmodi mercibus onustæ mox ad portum sunt appellendæ, supposititious litteras, aut falsum rumore spargunt in vulgus, naves illas perisisse, aut ab hostibus captas fuisse, ut hujusmodi commento annonæ vel mercium pretium incendatur. Exercetur etiam ab artificibus monopolium, eùm inter se conveniunt, et conspirant, ut si quis aliquid opus inchoaverit, nemo illud perficiat. His positis ; regulæ statutiæ veritas ostenditur. Monopolium enim in reipublica et privatorum grave detrimentum vergit ad communem inopiam invehendam, contra negotiationis et commerciorum finem exercetur ; publicæ fidei juri gentium, civilique repugnat, ut constat ex 1. Jubemus, lib. 4 Cod. tit. 59 de Monopoliis, cujus hæc sunt verba : « Jubemus ne quis eujuscumque vestis, vel piscis, vel pectinum fortè, aut echini, vel eujuslibet alterius ad victum, vel ad quemcumque usum pertinentis speciei, vel eujuslibet materiam, pro sua auctoritate, vel sacro jam elicto, aut in posterum eliciendo rescripto, aut pragmaticâ sanctione, vel sacrâ nostrâ pietatis adnotatione, monopolium audeat exercere ; neve quis illicitis habitis conventionibus conjuret, aut paciscatur, ut species diversorum corporum negotiationis, non minoris quàm inter se statuerint venundentur. Edificiorum quoque artifices, vel ergolabi, aliorumque diversorum operum professores, et balneatoress penitus arceantur pacta inter se componere, ut ne quis, quod alteri commissum sit, opus impleat, aut injunctam alteri necessitudinem alter intercipiat ; datâ licentiâ unicuique ab altero inchoatum et derelictum opus, per alterum sine aliquo timore dispendii implere, omniaque hujusmodi facinora denunciandi sine ullâ formidine, et sine iudiciariis sumptibus. Si quis autem monopolium ausus fuerit exercere, bonis propriis exspoliatus, perpetuitate damnatur exilii. Caterarum præterea professionum primates, si in posterum aut super taxandis rerum pretiis, aut super quibuslibet illi-citis placitis ausi fuerint convenientes hujusmodi sese pactis stringere, quadragesima librarum auri solutione percelli decernimus. »

Quæ eùm ita sint, monopoliorum auctores, et participes, et quicumque ultra justum pretium merces aut res alias vendiderunt, restitutionis lege tenentur, vel iis ipsis quos læserunt, si illos noverint ; vel, si sint ignoti, pauperibus faciendæ. Quòd si ingruente charitate nondum vendidèrè merces, quas monopolio coacervârunt, tenentur eas illo ipso pretio vendere, quo probabiliter erant valuturæ, si eas majoris lucri gratiâ non congregassent.

REGULA VIII. — Vili velle emere, et charè vendere, non naturæ desiderium, sed pravæ cupiditatis est. — Hanc regulam tradit S. Thomas, 2-2, quæst. 77, a. 1. Cùm enim hanc objectionem secundo loco opponi-

sisset : Quod est omnibus commune, videtur esse naturale, et non peccatum; sed, ut S. Augustinus refert lib. 13 de Trinitate, cap. 3, dictum ejusdam mimi fuit ab omnibus approbatum, *vili vultis emere, et charò vendere*; cui etiam consonat illud Proverborum 20 : *Malum est, malum est, dicit omnis emptor : et cum recesserit, gloriatur*; ergo licitum est charius vendere, et vilius emere quam valeat; huic objectioni respondet : *Illud desiderium non esse naturæ, sed vitii : et ideò commune esse multis, qui per latam viam vitiorum incedunt.* Unde S. Augustinus ibidem ait : *Et minus quidem ille vel seipsum in tuendo, vel alios quoque experiendo, vili velle emere, et et charò vendere, omnibus id credidit esse commune.* Sed quoniam reverà vitium est, potest quisque adipisci ejusmodi justitiam... quâ huic resistat, et vincat. Nam scio ipse hominem, cum venalis codex ei fuisset oblatas, pretiique ejus ignarum et ideò quiddam exiguum poscentem carneret venditorem, justum et pretium quod multò amplius erat, nec opinanti dedisse... Largitionis etiam gratiâ novimus quosdam emisse frumenta charius, et vilius vendidisse suis civibus.

REGULA IX. — Lethalis fraudis et injustitiæ reus est, qui vendit rem aliquam vel in substantiâ, vel in quantitate, seu mensurâ, vel in qualitate notabiliter deficientem; adeoque restitutionis lege tenetur. — Hic enim divinum mandatum violat ab Apostolo promulgatum, 1 Thess. 4 : *Ut nemo circumveniat in negotio fratrem suum, quoniam vindex est Dominus.*

Hanc regulam ipsis S. Thomæ verbis, 2-2, questione 77, a. 2 explicio et confirmo : *« Circa rem quæ venditur, triplex defectus considerari potest. Unus secundum speciem rei. Et hunc quidem defectum si venditor cognoscat in re quam vendit, fraudem committit in venditione; unde venditio illicita redditur. Et hoc est quod dicitur contra quosdam, Isai. 1 : « Argentum tuum versum est in scoriam, vinum tuum in mustum est aquâ. Quod enim permixtum est, patitur defectum quantum ad speciem. Alius defectus est secundum quantitatem, quæ per mensuram cognoscitur. Et ideò si quis scienter utatur deficienti mensurâ in vendendo, fraudem committit, et illicita venditio est. Unde dicitur Deuteronom. 25 : « Non habebis in sacco diversa pondera, majus et minus, nec erit in domo tuâ modius major et minor. Ponderus habebis justum et verum, et modius æqualis et verus erit tibi; ut multo vivas tempore super terram, quam Dominus Deus tuus dederit tibi. Abominatur enim Dominus Deus tuus cum qui facit hæc, et aversatur omnem in justitiam. »*

Huic Scripturæ loco, quem profert S. Thomas, adde sequentia testimonia Levitici 19 : *« Nolite facere iniquum aliquid in judicio, in regulâ, in pondere, in mensurâ. Statera justa, et æqua sint pondera, justus modius, æquusque sextarius; ego Dominus Deus vester, Psalm. 61 : « Mendaces filii hominum in stateris ut decipiant ipsi de vanitate in idipsum. Ad quæ verba S. Augustinus ait : « Decipere vultis, fraudem vultis facere, quid affertis ut decipiatis? Stateras dotosas... r'also exa-*

mine fallitis intuentes; nescitis alium esse qui appendit, alium qui de pondere judicat? Non videt cui tu appendis, sed videt qui te et ipsum appendit, Proverb. 11 : « Statera dolosa, abominatio est apud Dominum : et pondus æquum, voluntas ejus. Et Cap. 20 : « Ponderus et pondus, mensura et mensura; utrumque abominabile est apud Deum. Et infra : « Abominatio est apud Dominum pondus et pondus; statera dolosa non est bona. Michææ 6 : « Adhuc ignis in domo impij thesauri iniquitatis, et mensura minor iræ plena. Numquid justificabo stateram impiam, et saccelli pondera dolosa? In quibus divites ejus repleti sunt iniquitate, et habitantes in eâ loquebantur mendacium, et lingua eorum fraudulenta in ore eorum. Et ego ergo cepi percutere te perditione super peccatis tuis. Tu comedes, et non saturaberis.... Tu seminabis, et non metes; tu calcabis olivam, et non ungeris oleo; et mustum, et non bibes vinum. »

Tertius rerum venalium defectus est : ex parte qualitatis, putâ, si quis aliquid animal infirmum vendat quasi sanum. Quod si quis sciens fecerit, fraudem committit in venditione; unde est illicita venditio. Et in his omnibus non solum aliquis peccat injustâ venditione, sed etiam ad restitutionem tenetur, inquit S. Thomas.

Confirmatur hæc regula ex S. Ambrosio, lib. 3 de Officiis, cap. 21 : *« Regula, inquit, justitiæ manifesta est, quòd à vero declinare virum non liceat bonum, nec damno injusto afficere quemquam, nec doli aliquid annexere. »*

REGULA X. — Si venditor rei venditæ notabilem defectum absque suâ culpâ ignoret, fraudis aut injustitiæ reatum non incurrit, cum tamen ad ejus notitiam pervenerit, damnum illatum emptori resarcire tenetur. Idemque de emptore iudicium ferendum est, si venditorem pretiosas merces pro vilibus vendidisse, aut in rerum venalium qualitate et pretio cum suo damno fuisse deceptum animadvertit. — Hanc regulam tradit S. Thomas, loco supra laudato. Et certè bona fides alienæ rei possessionem non excusat, nisi quamdiù duraverit : *« Et jure naturæ æquum est neminem cum alterius detrimento et injuriâ fieri locupletio-rem, »* ut habetur l. 206 de diversis Regulis juris. Cum igitur aliquis rei venalis defectum ignorans, ipsam bonâ fide quasi integram vendidit, et postea defectu notabili affectam fuisse compertum habet, adeoque se ex alterius detrimento commodum reportasse, tenetur damnum recompensare emptori, ut loquitur S. Thomas. Tunc enim venditor desit esse bonæ fidei, ipsumque arguit conscientia damni proximo illati. Idemque de emptore ferendum iudicium est : *« Contin- git enim quandoque venditorem credere rem suam esse minus pretiosam quantum ad speciem, sicut si aliquis vendat aurum loco aurichalci, emptor si cognoscat, injustè emit, et ad restitutionem tenetur; et eadem est ratio de defectu qualitatis et quantitatis, »* inquit S. Thomas ibidem.

REGULA XI. — Pondera et mensura publicâ auctoritate vel consuetudine institutas adulterare aut præ-

terre non licet; idque ne fiat, invigilare tenentur principes et magistratus sub reatu peccati mortalis. — Hanc regulam conceptis verbis tradit S. Thomas, ibidem in responsione ad secundum. « Mensuras, inquit, rerum venalium necesse est in diversis locis esse diversas, propter diversitatem copie et inopie rerum; quia ubi res magis abundant, consueverunt esse majores mensurae. In quoquoque tamen loco ad rectores civitatis pertinet determinare quae sint justae mensurae rerum venalium, pensatis conditionibus locorum et rerum. Et ideo has mensuras publicae auctoritate vel consuetudine institutas praeterire non licet. » Quae de re concilium Parisiense 6, p. 1, cap. 54, sic loquitur: « Illud ex toto à divina auctoritate dissentit, et afflictionem atque oppressionem ingentem pauperibus irrogat, quòd quidam non solum clericis, sed et laici, dominici praecepti et transgressores effecti, minorem modum atque sextarium in vendendo atque commodando, majoremque in recipiendo habent; simulque stateras minores et atque dolosas in mutuando atque vendendo, majoresque in recipiendo habentes; et ob hoc dum suae intolerabili cupiditati satisfacere aestuant, heu! Proh dolor! miseros quosque paupertati addicunt, et mendicose efficiunt. Quanquam ergo consuetudines perversae non facile corrigantur, haec tamen et consuetudo inequalium modiorum, et injustorum sextariorum, aique ponderum dolosorum, necesse est ut principali metu ocius corrigatur, et ad praeceptum divinum tanta fortitudo reflectatur; quia vendendum est ne inter cetera mala hoc quoque non solum facientibus et consentientibus, sed etiam non corrigentibus, quod absit, proveniat in damnationem. » Confirmatur ex cap. *Ut mensurae*, extra. de Emptione et Venditione, quod ex Moguntino concilio sumptum indicatur: « Si quis, inquit, justas mensuras, et justa pondera causa lucri mutare praesumpserit. Triginta dies in pane et aqua peniteat, praeter restitutionis obligationem, quae fungi inprimis debet.

REGULA XII. — Lethalis fraudis rei sunt, non solum qui merces, sed etiam qui monetam quovis modo, adulterant, vel adulterinam, aut inaequalis ponderis scientes volentes tradunt pro sincera; quamvis ipsi prius decepti fuerint, et velut sinceram receperint: adeoque restitutionis lege tenentur. — Haec regula colligitur ex cap. *Quantitas*, extra. de Jure jurando, quo Innocentius III Aragonum regi respondet, qui imprudenter juraverat se ad certum usque tempus conservaturum monetam patris sui, « quae tamen circa mortem ejus fuerat legitimo pondere defraudata, et adeo diminuta erat et minoris valoris effecta, » ut grave propter hoc scandalum in populo ortum esset. Quocirca princeps absolutionem à juramento rogaverat. Respondit pontifex, juramentum fuisse illicitum et nullatenus observandum, si monetam falsam seu legitimum pondere destitutam esse crederit quando juramentum edidit: « Cum juramentum non ut esset iniquitatis vinculum fuerit institutum. » Si autem legitimam et sinceram esse crederit, juramentum li-

citum fuisse, et usquequaque servandum. Unde consultit et mandat, « ut reprobatam monetam, quae à legitimo pondere fuerat defraudata, » alia sub nomine patris ejus monetam cedatur « quam ad legitimum pondus reducat, secundum eum statum, quem tempore patris ejus habuit meliorem. »

Confirmatur ex concilio Lateranensi I, sub Callisto II, canone 15: « Quicumque monetam falsam scienter fecerit, aut studiosè expenderit, tanquam maledictus, et pauperum virorum oppressor, et civitatis turbator, à fidelium consortio separetur. » Monetam falsarios et eorum receptores excommunicatione ferit synodus Colonienis, anno circiter 1500, celebrata, cap. 18, et interdicti poenam decernit in loca in quibus falsa monetam cuduntur, quamdiu falsarii ibi steterint.

Denique synodus Turonensis, apud Bocheillum, lib. 8 Decretorum Ecclesiae Gallicanae, tit. 59, ita statuit: « Pecuniam si quis adulterinam aut minus probatam receperit, quamvis ignoranter, auctorque sibi sit inceptum, alteri tradere non praesumat; cum id fieri nequeat sine specie mali; à qua Apostolus vult omnes abstinere Christianos, ac sine magna furti suspitione. » Quidni verò dixerimus, sine furto evidenti? Jus canonicum civili concordat, ad l. *Cornelianam*, ff. de Falsis.

Quaerit Hecato, lib. 6 de Officiis, « si sapiens adulterinos nummos acceperit imprudens pro bonis; cum id rescierit, soluturasne sit eos, si cui debeat, pro bonis. Diogenes ait, Antipater negat, cui potius assentior, inquit Tullius, lib. 5 de Officiis. » Adulterari autem potest moneta tribus modis, videlicet circa substantiam, circa pondus et circa formam. Quoad substantiam, cum substituitur aut permiscetur unum metallum pro alio; quoad pondus quando minus pro majori ponitur. Quoad formam, cum quis bonam monetam cudit, justique ponderis, sed sine auctoritate id faciendi, aut imprimendo characterem vel formam alienam, absque ejus consensu, cuius erat.

REGULA XIII. Lethalis fraudis et injustitiae reus est venditor, qui occultum rei venalis vitium, et emptori noxium vel periculosum, ipsi ante venditionem non aperit. Hanc regulam tradit S. Thomas 2-2, quaest. 77, a. 5, eaque ratione firmat: « Dare alicui occasionem periculi vel damni, semper est illicitum. Venditor autem qui rem vendendam proponit, ex hoc ipso dat emptori damni vel periculi occasionem, quòd rem vitiosam ei offert, si ex ejus vitio damnum vel periculum incurrere possit. Damnum quidem, si propter hujusmodi vitium res quae vendenda proponitur minoris sit pretii; ipse verò nihil de pretio subtrahat. Periculum autem si, propter hujusmodi vitium usus rei reddatur impeditus: *Sive inutilis et noxius: ut si vendat equum claudicantem aut debilem pro veloci, et valido; pannum adustum, frumentum corruptum, vinum acidum, aut aded debile ut diu servari non possit, oves morbidas, cibum vel pharmacum noxium aut veneno infectum pro salubri.* Unde si hujusmodi vitia sint occulta, et ipse non detegat,

« erit illicita et dolosa venditio, et tenetur venditor
 « ad damni compensationem; » inquit S. Thomas.
 Tenetur, inquam, non modò detrahere tantum de
 pretio, quantum ad rem vitiatam, non pluris quam va-
 leat, emendam detrahere oportuerit, ut rursus con-
 firmat S. Thomas, Quodlibeto 2, quæst. 5, articulo 2;
 sed etiam obligatur ad resarciendum damna quæcum-
 que ex hujusmodi venditione consecuta; verbi gratiâ,
 si quis ovem morbïdam, non indicato, quo laborabat
 morbo vendiderit, et illa cæteras oves infecerit, tene-
 tur etiam restituere omnia damna; quæ ovili per ip-
 sam illata sunt. Qui enim *occasione damni dat, dam-
 num dedisse videtur*; ut dicitur cap. *Si culpa*, extra. de
 Pœnis. Quin etiam ad rescindendum contractum tene-
 tur pro emptoris voluntate, quia nemini fraus sua
 patrocinari debet.

Confirmatur ex S. Ambrosio, lib. 3 de Officiis,
 cap. 10. « Ubique, inquit, honestatis præponderat
 « consideratio, quæ dolum excludit, fraudem ejicit.
 « Unde rectè generalem David propheta prompsit sen-
 « tentiam dicens, Psal. 14 : *Nec fecit proximo suo*
 « *malum*. Non solùm itaque in contractibus, in qui-
 « bus etiam vitia eorum quæ veniunt, prodi jubentur,
 « ac nisi intimaverit venditor, quamvis in jus emptori-
 « s transcripserit, doli actione vacuatur, sed
 « etiam generaliter in omnibus dolus abesse debet :
 « aperienda simplicitas, intimanda veritas est.
 « Veterem autem istam de dolo non jurisperitorum
 « formulam, sed patriarcharum sententiam Scriptura
 « divina evidenter expressit, » etc. Contractum ven-
 « ditionis, si vitium rei venditæ celaverit venditor em-
 « ptorem, doli actione vacuari, id est, rescindi, S. Am-
 « brosius asserit. Actio enim doli appellatur, quæ per-
 « mittitur alicui coram iudice ad querelam de dolo sibi
 « facto instituendam contra eum à quo deceptus est, et
 « ad indemnitatem suam postulandam. Hanc sanioris
 « moralis regulam solo rationis lumine cognovit ac ex-
 « plicuit profanus orator Cicero, lib. 3 Officiorum, sec-
 « tione 15. « Vendat, inquit, ædes vir bonus propter
 « aliqua vitia, quæ ipse nôrit, cæteri ignorent; pe-
 « stilenties sint, et habeantur salubres : ignoretur in
 « omnibus cubiculis apparere serpentes : malè mate-
 « riate, ruinosæ; sed hoc præter dominum nemo
 « sciat, quæro, si hoc emptoribus venditor non dixerit,
 « ædesque vendiderit pluris multò quam se venditu-
 « rum putarit, num id injustè an improbè fecerit. Ille
 « verò, inquit Antipater, quid enim est aliud erranti
 « viam non monstrare (quod Athenis execrationibus
 « publicis sanctum est) si hoc non est, emptorem
 « pati ruere, et per errorem in maximam fraudem
 « incurrrere? Plus etiam est, quam viam non mon-
 « strare: nam est scientem in errorem alterum indu-
 « cere.... Ac de jure quidem prædiorum sanctum est
 « apud nos jure civili, ut in his vendendis vitia dice-
 « rentur, quæ nota essent venditori. Nam cum ex 12
 « Tabulis satis esset ea præstari quæ essent lingua
 « nuncupata, quæ qui inficiatus esset, dupli poenam
 « subiret; à jureconsultis etiam reticentiæ pœna est
 « constituta. Quicquid enim esset in prædio vitii, id

« statuerunt, si venditor sciret, nisi nominatim dicitur
 « tum esset; præstari oportere. » Quod et Romanis
 « senatûs-consultis confirmat. « Raguè propinquus To-
 « bia contemplatione honestatis, cum rogaretur ut
 « filiam suam in conjugium daret, vitia quæque illi
 « non tacebat, ne circumvenire petiorem videretur ta-
 « cendo. Itaque cum Tobias filius Tobia posceret ut
 « sibi daret puellam, respondit, lege quidem ipsi eam
 « deberi tanquam propinquo; sed dedisse se eam jam
 « sex viris, et omnes eos esse mortuos; justus itaque
 « vir plus alienis timebat, et malebat innuptam sibi
 « manere filiam, quam propter nuptias ejus extraneos
 « periclitari. Quam breviser absolvit omnes quæstio-
 « nes philosophorum! Illi de vitis tractant domorum,
 « tegenda an prodenda à venditore videantur; hic no-
 « ster nec filia vitia celanda arbitratus est, et certè
 « non ipse affectabat ut eam traderet, sed rogabatur.
 « Quantò utique iste honestior sit illis, dubitare non
 « possumus, si conferamus, quantò præstantior sit
 « filia causa, quam rei venalis pecunia! » inquit S. Am-
 « brosius, cap. 16.

REGULA XIV. Vitium rei venalis manifestum non
 semper tenetur venditor emptori aperire, modò propter
 illud subtrahat de pretio quantum oportet. Hanc
 regulam tradit S. Thomas 2-2, quæst. 77, a. 5 : « Si
 « vitium, inquit, sit manifestum, putà, cum equus
 « est monoculus; vel cum usus rei et si non competat
 « venditori, potest tamen esse conveniens aliis; et si
 « ipse, propter hujusmodi vitium, subtrahat quantum
 « oportet de pretio, non tenetur ad manifestandum
 « vitium rei; quia forte propter hujusmodi vitium
 « emptor vellet plus subtrahi de pretio, quam esset
 « subtrahendum. Unde potest licitè venditor indemni-
 « tati suæ consulere, vitium rei reticendo. » Refert
 Tullius, lib. 3 de Officiis, « M. Marius Gratiadianum
 « propinquum suum C. Sergio Oratæ vendidisse ædes
 « eas, quas ab eodem ipse paucis antè annis emerat;
 « hæ Sergio serviebant; sed hoc in mancipio Marius
 « non dixerat. Adducta res in judicium est. Oratam
 « Crassus, Gratiadianum defendebat Antonius; jus
 « Crassus urgebat, quòd vitii venditor non dixisset
 « sciens, oportere præstari; æquitatem Antonius,
 « quoniam id vitium ignotum Sergio non fuisset, qui
 « illas ædes vendidisset, nihil fuisse necesse dici; nec
 « eum esse deceptum, qui id, quod emerat, quò jure
 « esset, teneret. » Si tamen subsit aliqua fraus, verbi
 « gratiâ, si vitium rei venalis, etsi manifestum, non
 « ita facile ab emptore deprehendi possit; vel si emptor
 « se rem vitiatam emere nolle sit contestatus, aut ven-
 « ditor interrogatus de rei venalis vitio illud vel tace-
 « rit, vel negaverit, vel eam quasi vitio carentem,
 « etiam non interrogatus laudaverit, aut inter res inte-
 « gras omnisque vitii expertes venalem exposuerit; tene-
 « tur ad emptoris arbitrium contractum rescindere,
 « si res vendita tunc temporis integra maneat.

REGULA XV. — Non videtur esse reus fraudis aut
 injustitiæ mercator, qui frumentorum, aut aliarum re-
 rum ad humanos usus necessariorum copiam brevi ad-
 vehendam certò sciens, id celat emptores, et sua fru-

menta, ve. res alias vendit currente pretio. Majoris tamen honestatis et virtutis est, animique ab avaritiâ et dolo magis alieni, id non celare. — Hanc regulam tradit S. Thomas 2-2, quæst 75, a. 3 ad tertium, ubi respondet non sequi quòd venditor vitia rei venalis celare possit emptorem absque fraude et injustitiâ, si triticum deferens ad locum ubi fervet frumenti charitas, dissimulare possit frumenti copiam à multis aliis mercatoribus brevi advehendam. Rationem affert discriminis; quia « Vitium rei facit rem in præsentis esse minoris valoris, quàm videatur. Sed in casu præmissis, in futurum res expectatur esse minoris valoris per superventum negotiatorum, qui ab ementibus ignoratur. Unde venditor qui vendit rem secundum pretium quod inventit, non videtur contra justitiam facere; si quid futurum est, non exponat. Si tamen exponeret, vel de pretio subtraheret, abundantioris esset virtutis, quamvis ad hoc non videatur teneri ex justitiæ debito. »

Angelico doctore simpliciter docenti, quàm Tullio exaggeranti potius adhæreo. Questionem proponit ille lib. 5 Officiorum, sectione 12: « Si vir bonus Alexandri Rhodum magnum frumenti numerum advexerit in Rhodiorum inopiâ, et fame, summâque annonæ charitate; si idem sciat complures mercatores Alexandriâ solvisse, navesque in cursu frumento onustas, petentes Rhodum videri; dicturusne sit id Rhodius, an silentio suum, quàm plurimò venditurus? Sapientem et bonum virum fingimus, de ejus deliberatione et consultatione quærimus; qui celaturus Rhodios non sit, si id turpe judicet; sed dubitet an turpe non sit. In hujusmodi causis alius Diogeni Babylonio videri solet, magno et gravi stoico; aliud Antipatro, discipulo ejus, homini acutissimo. Antipatro, omnia patefacienda, ut ne quid omnino quod venditor nòrit, emptor ignoret. Diogeni, venditorum, quatenus jure civili constitutum sit, dicere vitia oportere, cætera sine insidiis agere; et quoniam vendat, velle quàm optimè vendere; advexi, exposui, vendo meum, non plurius quàm cæteri; fortasse etiam minoris, cum major est copia; cui fit injuria? Exoritur Antipatri ratio ex alterâ parte; quid ais? Tu cum hominibus consulere debeas, et servare humanæ societati, eâque lege natus sis, et ea hæcque principia naturæ quibus parere et quæ sequi debeas, ut utilitas tua communis utilitas sit; vicissimque communis utilitas tua sit; eclabris homines quid iis sit commoditatis et copię? » Et infra: « Non igitur videtur nec frumentarius ille Rhodius, nec hic ædium venditor, celare emptores debuisse. Neque enim, id est, celare, quicquid reticeas; sed cum quod tu scias, id ignorare emolumentum tui causæ velis eos, quorum intersit id scire. Hoc autemcelandi genus quale sit, et cuius hominis, quis non videt? Certè non aperti, non simplicis, non ingenui, non justî, non viri boni; versuti potius, astuti, fallacis, malitiosi, callidi, veteratoris, vafri. »

REGULA XVI. — Proxenetæ, vel factor, aut alius quispiam, cui aliud certo pretio vendendum commissum

est, si pluri vendat, non potest id quod accedit lucri absque fraude et injustitiâ retinere, si laboris sui mercedem accepit, aut accepturus sit. — Nullo enim legitimo titulo retinere potest quod accedit lucrumsuum quò rem suam vendi constituit dominus. Res quippe vendita non est proxenetæ, aut factoris, seu alterius cui commissæ est ejus venditio; industria autem vel laboris sui merces ei constituta est. Tenetur itaque reddere domino quicquid lucri ex venditione provenit. Idem esto judicium de eo, qui rem alterius vendendam gratis suscepit, ut enim l. *Obligatio*, ff. *Mandati*, habetur: *Mandatum nisi gratuitum nullum est. Nam originem ex officio atque amicitia trahit; contrarium porro est officio merces.* Quòd verò dominus pretium rei venalis præfixerit, non est argumento quòd retinere possit venditor id quod accedit amplioris lucri, aut quòd id permittat dominus; sed pretium eâ venditione præfixisse intelligitur, ut minori vendere non possit, non autem ut plurius non vendat, si valeat, in commodum ejus cuius est res. At si dominus rem vendendam proxenetæ commiserit certo pretio, nullâ ipsi assignatâ laboris mercede, sed cum pacto ut ipsi proxenetæ seu factori cedat, si quid lucri proveniat amplioris: illud legitimo titulo retinebit.

REGULA XVII. — Famuli aut artifices in aliquâ officinâ emere soliti minori pretio, retinere sibi non possunt absque fraude, quod in eorum gratiam detrahere mercator videtur de majori pretio, quo res similis in aliâ officinâ venundatur. — Cum enim mandatum acceperint à domino, cuius obsequiis sunt addicti, aut cuius res gerunt, ipsius commoda fideliter procurare debent, non sua: maxime cum nec verisimile sit aut facile credi debeat, mercatores in gratiam hujusmodi hominum aliquid de mercium suarum pretio condonare, sed ipsis blanditior sæpius ac mentiantur: et ea sit dominorum voluntas, ut quo poterunt æquiori ac minori pretio comparent, quorum ipsis emptionem commiserunt. Unde Tullius, in oratione pro Sexto Roscio Amerino: « In privatis, inquit, rebus, si qui rem mandatam non modò malitiosius gessisset, si quæstus aut commodi causâ, verum etiam negligentis; cum majores summum admisisse dedecus existimabant. Itaque mandatam constitutum est-judicium, non minus turpe, quàm furti. Credo propterea quòd, quibus in rebus ipsi interesse non possumus, in his operæ nostræ vicaria, fides amicorum supponitur; quam qui hædit, oppugnat omnium commune præcedium; et, quantum in ipso est, disturbat vitæ societatem. Non enim possumus omnia per nos agere. Alius in aliâ re est magis utilis... Quid recipis mandatam, si aut neglecturus, aut ad tuum commodum conversurus es? Cur mihi te offers, ac meis incommodis officio simulato officis et obstat? Recede de medio, per alium transigam... Ergo idcirco turpis hæc culpa est, quòd duas res sanctissimas violat, amicitiam et fidem. Nam neque mandatam quisquam fere nisi amico; neque credit nisi ei quem fidelem putat. Perditissimi igitur est hominis, simul et amicitiam dissolvere, et fallere eum, qui læsus non esset, nisi credidisset. »

REGULA XVIII. — Lethalis fraudis reus est quicumque in quovis ludi genere summam notabilem malis artibus lucratur, fallendo scilicet, ac receptas ludi leges violando. — Peccat enim in re gravi adversus justitiam, bonam fidem, et charitatem, necnon adversus sextum præceptum Decalogi: *Non furtum facies*. Unde et ad restitutionem tenetur, ut docet S. Thomas 2-2, questione 32, a. 7, ad secundum. Idem esto iudicium de illo, qui se victorem in ludo futurum certò novit, ob collusorum inæqualitatem. Decipiuntur enim qui sperant se tantumdem lucrari posse, quantum ipsi periculo exponunt. Idem censendum est de illis qui in ollæ ludo, quem vulgò lotteriam vocant, permutant vel imminunt præmia, vel schedulas alterant quibus fit sortitio, vel præmia proponunt non extantia, vel distractis præmiis ludum prorogant. Hi, inquam, lethalis fraudis rei sunt, et restitutionis lege tenentur. Quasdam præterea conditiones postulant theologi, ut ludus ille sit licitus, nempe ut qui in privatum commodum lotteriam instituit, non plus inde lucretur, quam si quovis alio contractu licito suas merces distraheret. Si verò in publicam utilitatem, auctoritate principis, aliquid amplius lucrari possit, prout arbitrio prudentum, ad publicam necessitatem sublevandam, vel ad causam piam promovendam, visum fuerit jecernere quantum quisque sortientium inferre debeat. Deinde conditiones, si quæ sint à principe aut magistratu statutz, observare oportet. In ipsis enim ludis leges civiles obligare conscientiam docet S. Thomas 2-2, questione et articulo supra laudatis.

REGULA XIX. — Lethalis fraudis reus est qui de aliquo eventu seu futuro, seu præterito spondet apposito pignore aut pretio notabili, si sit de eventu certus. — Id enim contra naturam sponsonis est, quæ est concertatio plurium de eodem eventu incerto, sub spe certi pretii à victore obtinendi. Si ergo spondentium alter de eventu certus sit, injusta sponso est ob inæqualitatem, et restituere tenetur quod ita certando lucratus est; nisi fortè se eà de re certum esse ante sponsonem professus sit, et alter nihilominus certare voluerit. Scienti enim et volenti non fit injuria. Non posset etiam absque fraude pretium sponsonis sibi vindicare, si alter eodem sensu non accepisset id de quo facta sponso est. Hæc enim conditio ad legitimam sponsonem est etiam necessaria. Certæ nihilominus, sponsonum Jure civili ac municipali regnorum aut provinciarum aliquarum vetitz sunt. Quædam ipso naturali sunt illicitæ et invalidæ, quæ nimirum criminibus viam aperiunt, aut occasionem præbent spondentibus aliquid agendi aut optandi contra Dei legem, contra jus, contra officium; ut si sponso fiat cum illo qui crimen aliquod meditatur, quòd illud non audebit facere; hujusmodi enim sponsonem et spe mercedis victori constitutz, ad crimen perficiendum inflammatur. Aut si de morte hominum, litieribus, navigationibus, felici vel infelici mulieris partu sponsones fiant; quibus datur occasio mortem proximi optandi, aut infastum iter, naufragium, infelicem partum, vel necem, abortum, insidias, alia nocumenta procurandi, struen-

di, inferendi, optandi; aut si quis rege bonum gerente, et urbem aliquam hostilem obsidente, spondeat victorem non futurum, non expugnaturum. Qui enim eà de re spondet, ipsam videtur optare, quod certè contra officium boni subditi erga principem est.

ARTICULUS VI.

De fallaciâ et perjurio, avaritiâ filiiabus.

De mendacio, quod idem videtur cum fallaciâ, necnon de perjurio, erit alibi opportunior dicendi locus, cum scilicet in Decalogi explicatione versabimur. Hic igitur unam aut alteram duntaxat regulam statuemus.

REGULA I. — Differenda est absolutio sacramentalis mercatoribus, qui mendaciis et perjuriis assueverunt, nec aliter vendere et emere se posse aiunt, donec pravam habitum emendaverint. — Hi namque in occasione continuâ et affectu lethalis peccati versantur. Quamvis enim mendacium veniale sit, cum grave damnum proximo non infert, lethale tamen est semper cum ad proximum in negotio graviter circumveniendum ac fallendum adhibetur, aut perjurio confirmatur. Unde Ecclesiastici 20: *Potior fur quàm assiduitas viri mendacis; perditionem autem ambo hereditabunt*. In mercatoribus sanè plerisque impleri videmus, quod Apocalypsis 13 predictum est: *Ne quis possit emere aut vendere, nisi qui habet characterem aut nomen bestiaz, aut numerum nominis ejus*. Bestia diaboli est; character illius, mendacium. *Cum loquitur mendacium, ex propriis loquitur; quia mendax est, et pater ejus*; inquit Christus, Joannis 8. Absque isto characterem se emere aut vendere non posse, mercatores plerique profitentur; nec attendunt ad illud oraculum, Apocal. 14: *Si quis adoraverit bestiam et imaginem ejus, et acceperit characterem in fronte sua, aut in manu sua, et hic bibet de vino iræ Dei, et cruciabitur igne et sulphure in conspectu angelorum sanctorum, et ante conspectum Agni; et fumus tormentorum eorum ascendet in secula seculorum*. Fallacia tamen et perjuria non sunt vitia negotiationis, quasi per se illis occasionem præbeat, aut sine illis exerceri non possit, sed hominum lucri cupiditate astuantium. Quod S. Augustinus testatur, enarratione in psalmum 70, explicans hunc versum: *Quoniam non cognovi litteraturam, seu, ut ipse legit, negotiationes, introibo in potentias Domini*. Sic enim habet: « Audiant negotiatores et mutent vitam; et si fuerunt, non sint; non cognoscant quid fuerunt, obliviscantur; postremò non approbent, non laudent; improbent, damnent, mutentur, si peccatum est negotiatio. Hinc enim aviditate nescio quâ acquirendi, ô negotiator, quando damnum passus fueris, blasphemabis; et non erit in te quod dictum est: *Totâ die laudem tuam*. Quando autem pro pretiis rerum quas vendis, non solum mentiris, verum etiam falsum juras; quomodò in ore tuo totâ die laus Dei? Quando, si Christianus es, etiam ex ore tuo blasphematur nomen Dei, ut dicatur, ecce quales sunt Christiani. Ergo si propter ea iste totâ die laudem Dei dicit, quia non cognovit negotiationes; corrigant se Christiani, non negotiantur. Sed ait mihi negotiator, ecce ego afferò quidem

« ex longinquo merces ad ea loca, in quibus non sunt
 « ea quæ attulerb; unde vivam, tanquam mercedem
 « laboris mei peto, ut charius vendam quam emerim;
 « unde enim vivam, cum scriptum sit, Luc. 10, *Di-*
 « *gnus est operarius mercede sua?* Sed agit de men-
 « dacio, de perjurio. Hoc vitium meum est, non ne-
 « gotiationis; neque enim non, si vellem, possem agere
 « sine isto vitio. Non ergo meam culpam actor ad ne-
 « gotium transfero; sed si mentior, ego mentior, non
 « negotium. Possem enim dicere, tantò emi, sed tantò
 « vendam; si placet, eme. Non enim istam veritatem
 « audiens emptor repelleretur, et potius omnes ac-
 « currerent, quia plus fidem quam mercedem dilige-
 « rent. Hoc ergo, inquit, me monet ne mentiar, ne
 « perjurem; non ut abiciam negotium unde me tran-
 « sigo... Mone quemadmodum vivam; si bene, bene
 « mihi erit; unum tamen scio, quia si malus fuero,
 « non negotiatio mihi facit, sed iniquitas mea. Quando
 « verum dicitur, non est quod contradicatur. » Atta-
 « men spectatà hominum cupiditate, et ad vitium pro-
 « pensione, periculosa negotiatio est. Hinc Tertullianus,
 « lib. de Idololatria, cap. 10: « De negotiationibus cæ-
 « tera delictorum recogitemus, inprimis cupiditatem,
 « radicem omnium malorum; tum mendaciam, cupi-
 « ditatis ministrum. Tacet de perjurio, quando ne ju-
 « rare quidem liceat. Negotiatio servo Dei apta est? »
 « Et S. Leo, epistolâ 2, aliâ 92, ad Rusticum Narbonen-
 « sem episcopum, Inquisitione 11: « Qualitas lucri, in-
 « quit, negotiantem aut excusat, aut arguit; quia est
 « et honestus quæstus, et turpis. Verumtamen peeni-
 « tenti utilis est dispendia pati, quam periculis nego-
 « tiationis obstringi; quia difficile est, inter ementis
 « vendentisque commercium, non intervenire pecca-
 « tum. » Nam Ecclesiastici 26 dicitur: *Dux species dif-*
 « *ficles et periculosæ mihi apparuerunt; difficile eruitur*
 « *negotior à negligentia, bonorum scilicet spiritualium,*
 « *et propriæ salutis, et non justificabitur caupo à peccatis*
 « *laborum.* Et cap. 27: *Sicut in medio campaginis lapi-*
 « *dum palus figitur; sic et inter medium venditionis et em-*
 « *ptionis angustia laborat peccatum.* Et Deus Tyriorum pec-
 « cata prodixit ex negotiatione significat, Ezechielis 28:
 « *In multitudine negotiationis tuæ repleta sunt interiora*
 « *tua iniquitate, et peccasti, et ejeci te.* Et rursùm: *Iniqui-*
 « *tate negotiationis tuæ polluisi sanctificationem tuam.*

REGULA II. — Lethalis fallaciæ reus est qui promissa
 et pacta non servat in re gravi; aut sincerè, ac sponte
 promittit rem licitam et possibilem, absque voluntate
 solvendi promissum. Jus enim naturæ ac gentium violat,
 frangendo fidem, quæ humanæ societatis fundamentum
 ac vinculum est: et adversùs justitiam peccat, cum se
 promissione obligaverit. Hinc cap. *Qualiter*, extra. de
 Pactis, dicitur: « Studiosè agendum est, ut ea quæ pro-
 « mittuntur opere compleantur. » Et quid mirum si
 « homo promissis suis debitor fiat, cum Deus ipse debitor
 « nobis factus sit, non aliquid à nobis accipiendo; sed
 « quod ei placuit promittendo. Aliter enim dicimus ho-
 « mini, debes mihi quia dedi tibi: et aliter dicimus,
 « debes mihi quia promisisti mihi... Quando dicis,
 « debes mihi quia promisisti mihi; tu nihil dedisti, et

« tamen exigis. Bonitas enim ejus qui promisit, dabit,
 « ne in malitiam fides convertatur. Qui enim fallit,
 « malus est, » inquit S. Augustinus, sermone 158,
 aliâ 16 de Verbis Apostoli. Hinc S. Thomas 2-2,
 quæst. 88, a. 3: « Ad fidelitatem hominis, inquit,
 « pertinet ut solvat id quod promisit. Unde secundum
 « Augustinum fides dicitur ex eo quod sunt dicta. Et
 « in responsione ad primum: Secundum honestatem,
 « inquit, ex qualibet promissione homo homini obli-
 « gatur; et hæc est obligatio juris naturalis. Sed ad
 « hoc quod aliquis obligetur ex aliquâ promissione
 « obligatione civili, quædam alia requiruntur. » Ver-
 «ùm si promissio sit de re illicitâ, reus non erit falla-
 « ciæ, qui ipsam non servaverit, secundum regulam
 « Juris, in sexto: « In malis promissis fidem non expe-
 « dit observari. » Et can. In malis, causâ 22, quæst.
 « 4: « In malis promissis rescinde fidem. » Et cap.
 « *Pactiones*, extra. de Pactis, Gregorius IX respon-
 « det: « Pactiones factæ pro quibusdam spiritualibus
 « obtinendis, cum in hujusmodi omnis pactio,
 « omnisque conventio debeat omninò cessare,
 « nullius penitus sunt momenti. Quod etiam de aliis
 « est dicendum, quæ observatæ vergunt in animæ de-
 « trimentum. Nam etiam juxta legitimas sanctiones,
 « pactum turpe, vel rei turpis aut impossibilis de jure
 « vel de facto, nullam obligationem inducit. » Et l.
 « *Pacta*, c. Tit. de Pactis, lib. 2: « Pacta quæ contra
 « leges constitutionesque, vel contra bonos mores
 « fiunt, nullam vim habere, indubitati juris est. »

Nec etiam fallaciæ reus est, qui promissa non servat,
 quæ exsolvere non potest. Nemo enim ad impos-
 « sibile tenetur. 1. *Si stipulor*, ff. de Verborum obliga-
 « tionibus, digest. lib. 45: « Si stipulor ut id fiat, quod
 « natura fieri non concedit, non magis obligatio con-
 « sistit, quam cum stipulor ut detur quod dari non
 « potest; nisi per quem stetit, quominus facere id
 « possit. » Et l. *Impossibilitium*, ff. de regulis juris, 185:
 « *Impossibilitium nulla obligatio est.* Quamobrem si quod
 « tempore promissionis erat possibile, postea impossibile
 « fiat; vel propter aliquam rerum aut personarum muta-
 « tionem ita fiat arduum, ut si promissor hos casus vel
 « eventus prævidisset, non fuisset promissurus, vel casus
 « illos exceperisset, ut si quis ensem alteri promiserit, et
 « ille insanus fiat; si puellam ducere, et hæc postea
 « fornicatur; si merces aliquas mittere, et regis vel ma-
 « gistratus prohibitio superveniat, cessat obligatio pro-
 « missi. Ita docet S. Thomas 2-2, quæst. 110, a. 3 ad
 « quintum respondens: « Ille qui aliquid promittit, si
 « habeat animum faciendi quod promittit, non men-
 « titur, quia non loquitur contra id quod gerit in mente.
 « Si verò non faciat quod promisit, videtur infide-
 « liter agere per hoc quod animum mutat. Potest
 « tamen excusari ex duobus: uno modo si promisit id
 « quod manifestè est illicitum, quia promittendo pec-
 « cavit, mutando autem propositum, bene facit; alio
 « modo, si sint mutatæ conditiones personarum et
 « negotiorum. Ut enim Seneca dicit, lib. 4 de Bene-
 « ficiis, cap. 3: *Ad hoc quòd homo teneatur facere quòd*
 « *promisit, requiritur quòd omnia immutata perma-*

neant; alioquin nec fuit mendax in promittendo, quia promisit quod habebat in mente, subintellectis debitis conditionibus; nec etiam est infidelis non implendo quod promisit, quia eadem conditiones non exstant. Unde et Apostolus non est mentitus, qui non ivit Corinthium, quò se iturum promiserat, ut dicitur 2 ad Corinthios 1, et hoc propter impedimenta quæ supervenerant.)

Non est etiam fallaciæ reus, qui promissum vi, metu, aut dolo extortum non servat. Cùm enim promissio sit liberalis merèque gratuita pollicitatio, ab eâ debent abesse vis, metus, et dolus. Unde cap. *Abbas*, extra, *De his quæ vi, metusve causâ sunt*, ait Alexander III: Quæ metu et vi fiunt, de jure debent in irritum revocari. Et Innocentius III, cap. *Ad audientiam*, sub eodem titulo: Quæ vi metusve causâ sunt carere debent robore firmitatis. Id confirmatur testimonio S. Thomæ, 2-2, quæst. 89, a. 7, ad tertium respondentis: Obligatio quâ quis obligatur homini cui aliquid promittit, tollitur per coactionem; quia ille qui vim intulit, hoc meretur, ut ei promissum non servetur.)

Non est denique fallaciæ reus qui promissum non solvit ei cui promissio grata non est, nec accepta; sed lethalis fallaciæ reus est, etiam si non habuerit voluntatem se obligandi, cùm sponte promisit rem honestam, possibilem, gratam et acceptam ei cui facta promissio est, et magni momenti, si voluntatem se obligandi verbis aut instrumentis expresserit, neque tamen promissionem impleat. Promissione enim suâ delusit proximum in re gravi. Et si causam indicaverit ob quam promisit, vel sine causâ promississe non censetur, ut eam aliquid promissit loco pio, vel civitati, aut reipublicæ, non solum in foro conscientie, sed etiam in foro exteriori tenetur exsolvere promissum, secundum jurisperitos. Quoniam verò promissum aut *Pactum nudum*, ut vocant, non pariat actionem, secundum leges civiles; nec aliquis in jus vocari possit, quando non intervenit stipulatio, nec contractus aliquis actualis nominatus, nec chirographum, aut litterarum solemnitas, quæ *Pactum vestitum*, ut loquuntur, efficiunt; tamen ex nudo pacto et promissio actionem etiam oriri, secundum canones, communis est et verior juris canonici peritorum opinio. Quâ de re legi potest Prosper Fagnanus in 2 p. primi decretalium, ad cap. *Antigonus*, tit. de Pactis. Ut ut est, non servans pactum legitimum in re gravi, peccati lethalis reus est, quia violans pactum potest excommunicari, ut constat ex cap. *Antigonus*, extra, de Pactis, quod ex concilio Carthaginensi 1 sumptum est. Antigonus episcopus dixit... Aut initia pacta suam obtineant firmitatem, aut conventus, si se non cohibuerit, ecclesiasticam sentiat disciplinam. Universi dixerunt: Pax servetur, pacta custodiantur. Porro excommunicatio non infligitur nisi ob mortale peccatum, ut colligitur ex can. *Nemo Episcoporum*, causâ 14, quæst. 3.

REGULA III. — Lethalis fallaciæ reus est, qui pro altero fide jussorem se obligat, cùm nec ipse solven-

do sit, nec principalem debitorem solvendo futurum existimet. — Fallaciâ enim suâ occasionem præbet creditori gravis damni. Dare porro alicui occasionem periculi vel damni, semper est illicitum, inquit S. Thomas 2-2, quæst. 77, a. 3. Hinc Ecclesiastici 8, Spiritus sanctus ait: *Non spondens super virtutem tuam; quod si sponderis, quasi restituens cogita.*

ARTICULUS VII.

De sollicitudine.

REGULA PRIMA. — Sollicitudo lethale peccatum est, cùm finem ultimum in rebus temporalibus quis constituit, et terrenis curis ita se immergit, ut aeternæ salutis suæ curam abiciat; vel cùm divinæ providentiæ diffidit. — Hæc scilicet sollicitudinis genera, ut gentium incredularum vitia damnat Christus Dominus, Matth. 6: *Non potestis, inquit, Deo servire et mammonæ. Ideò dico vobis, ne solliciti sitis animæ vestræ quid manducetis, neque corpori vestro quid induamini. Nonne anima plus est quàm esca, et corpus plus quàm vestimentum? Respicite volatilia cæli, quoniam non serunt, neque metunt, neque congregant in horrea, et Pater vester cælestis pascit illa. Nonne vos magis pluris estis illis?... Et de vestimento quid solliciti estis? Considerate lilia agri, quomodo crescunt; non laborant, neque neni. Dico autem vobis, quoniam nec Salomon in omni gloriâ suâ cooperatus est sicut unum ex istis. Si autem fœnum agri, quod hodie est, et cras in cibum mittitur, Deus sic vestit; quid magis vos modicæ fidei? Nolite ergo solliciti esse, dicentes; quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur? Hæc enim omnia gentes inquirunt. Scit enim Pater vester quia his omnibus indigetis. Quærite ergo primum Regnum Dei, et justitiam ejus; et hæc omnia adjicientur vobis. Quam potestatem Christi salvatoris sententiam S. Augustinus, lib. 2 de Sermonibus Domini in monte, cap. 16, sic exponit: Quid intersit inter bonum quod appetendum est, et necessarium quod sumendum est, hæc sententiâ declaravit. Regnum ergo et justitia Dei bonum nostrum est, et hoc appetendum, et ibi finis constitutus; propter quod omnia faciamus quæcumque facimus. Sed quia in hæc vitâ militamus; ut ad illud regnum pervenire possimus, quæ vita sine his necessariis agi non potest: Apponetur vobis hæc, inquit. Sed vos regnum Dei et justitiam ejus primum quærite. Cùm enim dixit illud primum, significavit quia hoc posterius quærendum est, non tempore, sed dignitate; illud tanquam bonum nostrum, istud tanquam necessarium nostrum; necessarium autem propter illud bonum.*

Confirmatur hæc regula ex S. Thomâ 2-2, quæstione 55, a. 6: Sollicitudo, inquit, temporalium rerum tripliciter potest esse illicita: uno quidem modo ex parte ejus de quo sollicitamur, si scilicet temporalia tanquam finem quæramus; unde S. Augustinus dicit, lib. de Opere monachorum, cap. 26: Dominus ait: *Nolite solliciti esse animæ quid manducetis, neque corpori quid vestiamini.* Rectè, quoniam supra dixe-

rat: *Non potestis Deo servire et mammonæ.* Qui enim propter hoc Evangelium prædicat, ut habeat unde manducet, et unde vestiatur, simul se putat et Deo servire, quia Evangelium prædicat, et mammonæ, quia propter ista necessaria prædicat; quod Dominus dicit fieri non posse. Ac per hoc ille qui propter ista Evangelium prædicat, non Deo, sed mammonæ servire convincitur; etsi Deus illo ad aliorum pro- vectum, quomodo ipse nescit, utatur. Nam huic sententiæ subjungit: *Ideo dico vobis, nolite solliciti esse animæ quid manducetis, neque corpori quid vestiat mini;* non ut ista non procurent, quantum necessitati satis est, unde honestè poterint; sed ut non ista intueantur, et propter ista faciant quicquid in Evangelii prædicatione facere jubentur. Pergit S. Thomas: *Alio modo potest esse temporalium sollicitudo illicita propter superfluum studium quod apponitur ad temporalia procuranda; propter quod homo à spiritualibus, quibus principalis inservire debet, retrahitur; et ideo dicitur, Matth. 13: Sollicitudo seculi istius, et fallacia divitiarum suffocat verbum, et sine fructu efficitur.* Hinc vetus auctor operis imperfecti in Mathæum, inter S. Chrysostomi opera editi, homilia 31: *Sollicitudo divitiarum, inquit, ecclesias te frequentare non permittit, ut natriatur verbum quod accepisti; et si venis corpore, non venis mente; si audis auribus, non audis corde; totus animus tuus in illis est, de quibus sollicitus es.*

Tertio modo sollicitudo temporalium est illicita ex parte timoris superflui, quando scilicet aliquis timet, ne faciendo quod debet, necessaria sibi deficient; quod Dominus tripliciter excludit: primò, propter majora beneficia homini præstita divinitus præter suam sollicitudinem, scilicet corpus et animam. Secundò, propter subventionem, quæ Deus animalibus et plantis subvenit, absque opere humano, secundum proportionem suæ naturæ. Tertio, ex divinâ providentiâ, propter cujus ignorantiam gentiles circa temporalia bona querenda principaliter sollicitantur. Et ideo concludit, quòd principaliter nostra sollicitudo esse debet de spiritualibus bonis, sperantes quòd temporalia nobis proveniant ad necessitatem, si fecerimus quod debemus. Labor ergo exercendus est; unde Apostolus ait, 2 ad Thessalon. 3: *Si quis non vult operari, nec manducet:* Sollicitudo tollenda, meticulousa scilicet, animum disructians, divinæ providentiæ dissidens. Hinc S. Augustinus, lib. supra laudato de Opere monachorum, cap. 27, ait: *Si et nos per aliquam vel infirmitatem, vel occupationem, non possumus operari, sic ille nos pascet et vestiet, quem admodum aves et lilia, quæ nihil operantur huic juscmodi; cum autem possumus, non debemus tentare Deum nostrum; quia et hoc quod possumus, ejus munere possumus; et cum hinc vivimus, illo largiente vivimus, qui largitus est ut possimus. Et ideo de istis necessariis solliciti non sumus; quia cum hæc possumus agere, ille nos pascit et vestiet, à quo pascuntur homines et vestiuntur; cum verò*

hæc non possumus agere, idem ipse nos pascit et vestiet, à quo aves pascuntur et lilia vestiuntur, quoniam nam plus sumus illis: quapropter in istâ militiâ nostrâ, nec in crastinum cogitamus; quia non propter ista temporalia, quòd pertinet crastinus, sed propter illa sempiterna ubi semper hodiernus est, nos illi probavimus, ut ei nullis negotiis secularibus implicati placeamus.

REGULA II.—Sollicitudo temporalium etiam ea quæ non repugnat fini charitatis, veniale peccatum est, si superflua sit et anticipata. — Hanc regulam tradit S. Thomas, 2-2, questione 53, art. 5, ad tertium: *Sollicitudo, inquit, temporalium in operibus misericordie ordinatur ad finem charitatis. Et ideo non est illicita, nisi sit superflua.* Et articulo 7, nullum opus bonum esse posse ait, nisi debitis circumstantiis comitatum, quarum una est *debitum tempus, secundum illud Ecclesiasticus 8: Omni negotio tempus est et opportunitas.* Quod non solum in exterioribus operibus, sed etiam in interiori sollicitudine locum habet: *Unicuique enim tempori competit propria sollicitudo;* sicut tempori æstatis competit sollicitudo metendi; tempori autem autumnii, sollicitudo vindemiæ. *Si quis ergo tempore æstatis de vindemiâ jam esset sollicitus, superfluum præoccuparet futuri temporis sollicitudinem. Unde hujusmodi sollicitudinem tanquam superfluum Dominus prohibet dicens, Matth. 6: Nolite ergo solliciti esse in crastinum. Crastinus enim dies sollicitus erit sibi ipsi,* id est, propriam sollicitudinem suam afferet, quæ sufficit ad animum affligendum. Unde subdit: *Sufficit diei malitia sua,* id est, sufficit quòd ista sumere urget ipsa necessitas; sive, sufficit afflictio ipsa sollicitudinis. Verumtamen, inquit S. Augustinus lib. de Sermone Domini in monte, cap. 17: *Veherementem cavendum est, ne fortè cum viderimus aliquem servum Dei providere ne ista necessaria desint, vel sibi, vel eis quorum sibi cura commissa est, judicemus eum contra præceptum Domini facere, et de crastino esse sollicitum. Nam et ipse Dominus, cui ministrabant angeli, tamen propter exemplum, ne quis postea scandalum pateretur, cum aliquem servorum ejus animadvertisset ista necessaria procurare, loculos habere dignatus est cum pecuniâ, unde usibus necessariis quicquid opus fuisset præberetur..... Item in Actibus Apostolorum cap. 2, scriptum est, ea quæ ad victum sunt necessaria, procurata esse in futurum propter imminentem famem.* Quibus et similibus Scripturarum locis, satis apparet Dominum nostrum non hoc improbare, si quis humano more ista procuret; sed si quis propter ista Deo militet, ut in operibus suis non regnum Dei, sed istorum acquisitionem intueatur. Ad hanc ergo regulam hoc totum præceptum redigitur, ut etiam in istorum provisione regnum Dei cogitemus, in militiâ verò regni Dei ista non cogitemus. Ita enim etiamsi aliquando defuerint, quòd plerumque propter exercitationem nostram Deus sinit, non solum non debilitant propositum nostrum, sed etiam examinatum probatumque confirmant....

« Quandoquidem ista sicut adjutoria novit ille medicus, cui semel nos totos commisimus, et à quo habemus promissionem vitæ præsentis et futuræ, quando apponat, quando detrahatur, sicut nobis judicat expedire, quos et consolandos et exercendos in hac vitâ, et post hanc vitam in perpetuâ requiæ stabiilendos atque firmandos gubernatur, ac dirigit. Non enim et homo, cum plerumque jumento suo cibaria detrahatur, deserit illud curâ suâ, ac non potiùs curando hæc facit. »

Hinc idem S. Augustinus, Enarratione in psalmum 39, explicans hunc versum: *Ego autem mendicis sum et pauper, Dominus sollicitus est mei*, ait: « Et quid facturus es, ò egene et pauper? Mendica ante januam Dei, pulsa et aperietur tibi. Jacta in Dominum curam tuam, et spera in eum, et ipse faciet. Quid tibi curaturus es, Quid tibi provisurus? Habeat tui curam, qui fecit te. Qui habuit tui curam antequàm esses, quomodo non habebit curam cùm jam hoc es, quod voluit ut esses? Jam enim fidelis es, jam ambulans in viâ justitiæ. Curam, tibi non habebit, qui facit solem suum oriri super bonos et malos, et pluit super justos et injustos; te jam justum ex fide viventem negligit, deseret, dimittet? Imò verò et hic fovet, et hic adjuvat, et hic necessaria subministrat, et noxia resecat. Dando consolatur, ut permaneas; auferendo corripit, ne pereas. Dominus curam habet tui, securus esto. Ille portat qui te fecit; ab Artificis tui manu noli cadere; si cecideris à manu Artificis, frangeris. Ut autem permaneas in manu Artificis, bona voluntas facit. Dic, Deus meus voluit, et portabit ipse, et tenebit ipse. Jacta te in illum, noli putare inane esse, ut quasi præcipiteris; non ita tibi videatur. Ille dixit Jerem. 23: *Cælum et terram ego impleo*. Nusquàm tibi deest; tu illi noli deesse, tu tibi noli deesse: Dominus sollicitus est tui. »

ARTICULUS VIII.

De violentiâ.

REGULA I. — Lethalis violentiæ rei sunt divites, qui pauperes opprimunt rapinis, oneribus, injuriis, verberibus, iniquis vectigalibus. — Hi scilicet justitiæ, charitatis, imò humanitatis, quam natura docet, et quæ alios pro virili nos juvare jubet ut ejusdem corporis membra, Jeges palam violent et evertunt. Quæ flagitia quantum Deus execretur, Scriptura sacra testis est. Ecclesiastici 4: *Verti me ad alia, et vidi calumnias, quæ sub sole geruntur, et lacrymas innocensium, et neminem consolatorem; nec posse resistere eorum violentiæ circumviventium auxilio destitutos. Et laudavi magis mortuos quàm viventes: et feliciter utroque judicavi, qui necdum natus est, nec vidit mala quæ sub sole fiunt*. Proverb. 21: *Qui caluniatur pauperem ut augeat divitias suas, dabit ipse ditiori, et egebit... Non facias violentiam pauperi, quia pauper est; neque conteras egenum in portâ, quia judicabit Dominus causam ejus, et configet eos qui confixerunt animam ejus*. Proverb. 30: *Generatio, quæ pro dentibus gladios habet, et commandit*

molaribus suis, ut comeat inopes à terrâ, et pauperes ex hominibus. Ecclesiastici 13: *Quæ pars diviti ad pauperem? Venatio leonis, orager in eremo; sic et pascua divitum sunt pauperes*. Isaicæ 3: *Vos depastis estis vineam: et rapina pauperis in domo vestra. Quare alteritis populum meum, et facies pauperum commolitis, dicit Dominus Deus exercituum? Michæ 3: Audite, principes Jacob, et duces domus Israel. Numquid non vestrum est scire judicium, qui odio habetis bonum, et diligitis malum; qui violenter tollitis pelles eorum desuper eis, et carnem eorum desuper ossibus eorum? Qui comederunt carnem populi mei, et pellem eorum desuper excoriarunt, et ossa eorum confregerunt, et considerunt, sicut in lebele, et quasi carnem in medio ollæ. Tunc clamabunt ad Dominum, et non exaudiet eos: et abscondet faciem suam ab eis in tempore illo, sicut nequiter egerunt in adinventionibus suis*. Habacuc 1: *Usquequo, Domine, clamabo, et non exaudies? Vociferabor ad te vinum patiens, et non salvabis? Quare ostendisti mihi iniquitatem et laborem, videre prædam et injustitiam contra me?... Quare respicis super iniqua agentes, et taces devorante impio justiorum se? Et facies homines quasi pisces maris, et quasi reptile non habens principem. Totum in hamo sublevavit, traxit illud in sagenâ suâ, et congregavit in rete suam. Super hoc lætabitur et exultabit. Propterea immolabit sagenæ suæ, et sacrificabit reti suo; quia in ipsis incrassata est pars ejus, et cibus ejus electus*. Amos 8: *Audite hoc qui conteritis pauperem et defecere facitis egenos terræ dicentes: Quando transibit messis, et venudabimus merces; et sabbatum, et aperiemus frumentum; ut imminuamus mensuram, et augeamus sictum, et supponamus stateras dolosas, ut possideamus in argento egenos et pauperes pro calceamentis et quisquilias frumenti vendamus. Juravit Dominus in superbiam Jacob; si oblitus fuero usque ad finem omnia opera eorum*.

Quod spectat iniqua vectigalia, quibus pauperes à potentibus opprimuntur, de his præclare Salvianus, lib. 5 de Gubernatione Dei: *Illud, inquit, gravius est, quòd plurimi proseribuntur à paucis, quibus exactio publica pecuniaris est præda, qui fiscalis debiti titulos faciunt esse quæstus privatos: et hoc non summi tantum, sed pene infirmi; non iudices solum, sed iudicibus obsequentes. Quæ enim sunt non modò urbibus, sed etiam municipia atque vici, ubi non quot curiales fuerint, tot tyrannisiint? Quanquàm fortè hoc nomine sibi gratulentur, quia potentes et honorati esse videantur. Nam et latrones fermè omnes gaudent et gloriantur, si atrociore admodum quàm sunt esse dicantur. Et infra: *Exactionis publicæ nomen in quæstus proprii emolumenta verterunt: et indicationes tributarias prædas suas esse fecerunt; qui in similitudinem immanium bestiarum non rexerunt traditos sibi, sed devorarunt; nec spoliis tantum minimum, ut plerique latrones solent, sed laceratione etiam, et, ut ita dicam, sanguine pasebantur. Miseri, qui assiduum, imò continuam exactiõnem publicæ patiuntur excidium! Quibus imminet semper gravis et indefessa proscriptio; qui domos deserunt, ne in**

« ipsi domibus torqueantur; exilia petunt, ne supplicia sustineant. Leviores his hostes, quam exactores sunt: et res ipsa hoc indicat, ad hostes fugiunt, ut vim exactationis evadant. »

REGULA II. — Lethalis violentiæ rei sunt consules, collectores, et quicumque indictiones publicas, tributa, seu tallias, ut loquuntur, imponunt facultatum proportionè minime servata, et pauperum aggravant onera, ut ditiores sublevent; aut ipsi præstationes suas minuunt. Lethalis etiã violentiæ rei sunt nobiles, qui ex agris non nobilibus indictiones seu tallias non solvunt, iis in provinciis, in quibus hujusmodi indictiones seu talliæ reales sunt, et eas solvere tenentur; quò fit, ut hujusmodi onera consules, aut communia oppidorum vel pagorum; in cæteris incolas refundere cogantur. — Adversùs tam crudele violentiæ genus Salvianus; loco supra laudato, hunc in modum invehitur: « Illud indignius ac pœnalius, quòd omnium onus non omnes sustinent; imò quòd pauperulos homines tributa divitum preniunt, et infirmiores ferunt sarcinas fortiorum; nec alia causa est quòd sustinere non possunt, nisi quia major est miserorum sarcina quam facultas. Res diversissimas dissimillimasque patiuntur, invidia et egestatem. Invidia est enim in solutione, egestas in facultate. Si respicias quòd dependent, abundare arbitreris; si respicias quòd habent, egere reperies. Quis æstimare rem hujus iniquitatis potest? Solutionem sustinent divitum, et indigentiam mendicorum. Plus multò est quòd dicturus sum. Adjectiones tributarias ipsi interdum divites faciunt, pro quibus pauperes solvunt... Vepiunt plerumque novi nuntii, novi epistolarii à summis sublimitatibus missi, qui commendantur illustribus paucis ad exitia plurimorum: Decernuntur his nova munera, decernuntur novæ indictiones; decernunt potentes, quòd solvant pauperes; decernit gratia divitum, quòd perdat turba miserorum. Ipsi enim in nullo sentiunt, quòd decernunt. »

Confirmatur ex l. *Fundus*, c. de Fundis patrum. Quà sancitum est, « Ut relevato onere rei, quòd imminet fatigatis, translatio in eos qui integris viribus florent, et adscriptio tributorum equà lance dividatur. »

REGULA III. — Lethalis violentiæ rei sunt, qui indictionum, sive talliarum, aut tributorum quorumcumque remissionem à principe aut republica concessam, secundùm æquitatis leges non distribunt, spectatis locorum et hominum facultatibus, et oneribus. — Hujus immanitatem flagitii verbis gravissimis perstringit Salvianus, loco supra laudato. « Sicut, inquit, sunt in aggravatione pauperes primi, ita in relevatione potestremi. Si quando enim defectis urbibus minuendas in aliquo tributarias functiones potestates summæ existimaverint, illicò remedium cunctis datum soli inter se divites partiuntur. Quis tunc pauperum meminit? Quis ad communionem beneficii humiles et egestosos vocat? Quis cum qui primus est semper in sarcinâ, vel ultimo esse loco patitur in medelâ? Et quid plura? Tributarii omninò pauperes non pu-

« tantur, nisi cum distributi-cumulus imponitur. Extra numerum autem tributariorum sunt, cum æmenda dividuntur. Et putamus, quòd pœnâ divi-næ severitatis indigni sumus, cum sic nos semper pauperes puniamus? Aut credimus, cum iniqui nos jugiter simus, quòd Deus justus ipse omninò esse non debeat. »

REGULA IV. — Lethalis violentiæ rei sunt toparchæ, magnates, divites et potentes quicumque homines, qui pauperibus patrocinium suum vendunt, et ab eis munera, obsequia, servitutes indebitas, et operas exigunt clientelæ pretextu; vexationesque graviores redimere cogunt minorum vexationum tolerantia. — Hic scilicet concussionis pauperum rei manifestè probantur, divinis humanisque legibus ut tales dampnandi. Horum crimen sinceris coloribus pingit Salvianus, eodem libro. « Tradunt se, inquit, pauperes ad vendendum protegendumque majoribus, dedititios se divitem faciunt, et quasi in jus eorum; ditionemque transcendunt. Nec tamen grave hoc aut indignum arbitrar, imò potius gratularer hanc potentiam magnitudinem, quibus sese pauperes dedunt, si patrocinia ista non venderent; si quòd se dicunt humiles defendere, humanitati tribuerent, non cupiditati. Illud grave ac peracerbum est, quòd hæc lege tueri pauperes videntur, ut spolient; hæc lege defendunt miseros, ut miseros faciant defendendo. Omnes enim hi, qui defendi videntur, defensoribus suis omnem ferè substantiam suam, prius quam defendantur, addicunt; ac sic, ut patres habeant defensionem, perdunt filii hæreditatem. Initio parentum, mendicitate pignorum comparatur. Ecce quæ sunt auxilia ac patrocinia majorum. Nihil susceptis tribuunt, sed sibi. Hoc enim pacto aliquid parentibus temporariè attribuitur, ut in futuro totum filiis auferatur. Vendunt itaque, et quidem gravissimo pretio, majores quidam quæ cuncta præstant. Et quòd dixi, vendunt; utinam venderent usitato more atque communi! Aliquid forsitan remaneret emptoribus. Novum quippe hoc genus venditionis et emptio-nis est. Venditor nihil tradit, et totum accipit. Emptor nihil accipit, et totum penitus amittit. Cùmque omnis leonè contractus hoc in se habeat, ut invidia penes emptorem, et inopia penes venditorem esse videatur; quia emptor ad hoc emit ut substantiam suam augeat, venditor ad hoc vendit ut minuat; inaudium hoc commercii genus est; venditoribus erecti facultas, emptoribus nihil remanet nisi sola mendicitas. Nam illud quale! Quàm non ferendum atque monstrigerum, et quòd non dicam pati humanæ mentes, sed quòd audire vix possunt! Quòd plerique pauperum lorum atque miserorum spoliati resculis suis, et ex terminati agellis suis, cum rem amiserint, amiserunt tamen rerum tributa patiuntur; cum possessio ab his recesserit, capitatio non recedit. Proprietatibus carent, et vectigalibus obruuntur. Quis æstimare hoc malum possit? Rebus eorum iacubant per-

vasores, et tributa miseri pervasoribus solvunt. Post mortem patris nati obsequiis juris sui agellos non habent, et agrorum munere eneantur. Ac per hoc nihil aliud sceleribus tantis agitur, nisi ut qui privatâ pervasione nudati sunt, publicâ afflictione moriantur; et quibus rem deprædatio tulit, vitam tollat exactio.

REGULA V. — Lethalis violentiæ rei sunt toparchæ seu domini, qui tenentes suos seu vassallos cogunt ut ad suum molendinum frumenta sua molenda deferant, quamvis molendinum bannale non sit. Item qui ad molendinum bannale venire cogunt homines ab eâ servitute liberos; aut molitores suos haud æquâ mensurâ uti patiuntur. — Justitiam namque simul et charitatem violant, dùm servitutem et onus imponunt liberis hominibus præter jus et consuetudinem municipalem; faventque molitorum rapacitati. Contra hujusmodi injuriam ac violentiam graviter expostulat Fulbertus Carnotensis episcopus apud Richardum Normannicæ ducem, epistolâ 44: « Nuper ad nos venit inasperata legatio, quod Baldricus Minister nostris hominibus novam angariam induxerit, banniendo scilicet ut irent ad Molendinum S. Audoeni, quinque leucis, ut fertur, ab eorum hospitiiis remotum. Si hæc, optime princeps, vestro jussu, quod minimè credimus, facta sunt, plurimum vestri causâ dolemus, et ut corrigantur, suppliciter postulamus. » Paris violentiæ rei sunt, qui compellunt homines absque legitimo titulo, aut præscriptâ consuetudine ut ad furnum suum coquendum panem, aut ad torcular premendas uvas, aut poma vel olivas deferant; jus enim molendini, furni, aut torcularis bannalis seu bannarii nemini competit, nisi municipali jure aut præscriptâ et immemoriali consuetudine, aut concessione principis, aut liberâ pactione ab incolis inita cum domino. Cæterum « longi temporis consuetudinem vicem servitutis obtinere, si possessor nec xi, nec clam, nec precario possideat, constat ex l. 1, Si quas, c. ut. de Servitutibus et Aquâ. » Quod molitores spectat, tenentur bannalium Molendinorum domini invigilare et curare ut æquâ mensurâ utantur, eorumque rapacitatem cohibere. Conventitia enim eorum vel negligentia ipsos, ut divi, lethalis peccati reos, et restitutioni obnoxios facit, in molitorum ipsorum supplementum, si huic justitiæ officio illi defuerint.

REGULA VI. — Lethalis violentiæ rei sunt nobiles, qui minis et terroribus prohibent ne ipsorum vassalli decimas capitulis, monasteriis, aut parochiis debitas conducant, ut ipsis vili pretio eloquentur. Et multò magis qui decimarum solutionem impediunt, vel recusant. — Gravem enim injuriam ac detrimentum inferunt Ecclesiæ libertati ac bonis; et edicta regia Caroli IX, 1571, et Henrici III, 1585, regum christianissimorum violant, quibus prohibetur viris quibuscumque nobilibus, sub poenâ excidendi à privilegiis nobilitatis, ne directè vel indirectè, per se vel per interpositas personas, decimas, aliave jura, aut redditus ecclesiasticos conducant. Hinc sacri canones excommunicationem in eos decreverunt, qui decimarum collectionem, per-

ceptionem, elocationem ab ecclesiasticis viris liberè fieri impedirent. Ita concilium Turonense anno 1782: « Omnes illos cujuscumque status, aut conditionis extant, qui personas ecclesiasticas, aut ecclesiarum ministros, quominus possint decimas ad ipsos seu eorum ecclesias pertinentes colligere; percipere; ad firmam tradere, aut quibus expedire viderint, et impedire præsumperint quoquo modo, post inhibitiones et monitiones eis in generali competentes factas, præcipimus excommunicationis vinculo generaliter innodandos. » Concilium Bituricense anno 1584: « Inquirant episcopi, archidiaconi, aut alii eorum nomine visitantes in eos, qui decimas, quas debent, aut in rem suam vertunt, aut quoquomodo non solvunt, aut solvere volentes impediunt; hi autem cujuscumque sint gradus, aut conditionis, auctoritate episcopi excommunicentur. Contumaces judicii seculari denuntientur. » Concilium Burdigalense anno 1582: « Ne per insectiam aut oblivionem aliquis penas à sacris canonibus adversus eos decretas, qui decimas ecclesiis, et religiosis locis, vel ex parte tantum vel omninò non solvunt, incurrat, parochiis omnibus, et verbi divini predicatoribus mandamus, ut primo quoque die Dominico Adventus et Quadragesimæ in suis pronis et concionibus denuntient, eos omnes qui decimas subtrahunt, vel impediunt, excommunicatos esse, nec ab hoc crimine, nisi plenè restitutione subsequatâ, absolvi posse. » Concilium Tridentinum, sessione 25 de Reformatione; cap. 12: « Non sunt ferendi, qui variis artibus decimas ecclesiis obvenientes subtrahere moluntur; aut qui ab aliis solvendas temerè occupant, et in rem suam vertunt, cum decimarum solutio debita sit Deo: et qui eas dare noluerint, aut dantes impediunt, res alienas invadunt. Præcipit igitur sancta synodus omnibus, cujuscumque gradus et conditionis sint, ad quos decimarum solutio spectat, ut eas, ad quas de jure tenentur, Cathedrali, aut quibuscumque aliis ecclesiis, vel personis, quibus legitime debentur, integrè persolvant. Qui verò eas aut subtrahunt, aut impediunt, excommunicentur, nec ab hoc crimine, nisi plenâ restitutione secutâ, absolvantur. » Idem decretum repetit concilium Rothomagensis anno 1581:

REGULA VII. — Lethalis violentiæ rei sunt nobiles, qui colonos cogunt ut censuaria prædialiaque jura sibi solvant, eaque colligunt et in sua horrea transferri jubent, ante collectionem et solutionem decimarum. — Id enim vergit in Ecclesiæ injuriam et decimatorum detrimentum. jureque Canonico prohibendum est, cap. Cùm non sit in homine, extra, de Decimis, quod est Innocentii III, et concilii Lateranensis. « Cùm, inquit, non sit in homine quid semen serenti respondeat, quoniam juxta verbum Apostoli, neque qui plantat, neque qui rigat, est aliquid, sed qui incrementum dat Deus: ipsum qui est de mortificato semine plurimum fructum affert, nimis avarè quidam in decimis defraudare nituntur: census et tributa, quæ interdum indecimata prætereunt, de frugibus primitus deductas. Cùm autem in signum universalis dominii

quasi quodam titulo speciali sibi Dominus decimas reservaverit; nos et Ecclesiarum dispendiis, et animarum periculis obviare volentes; statujmus, ut in prerogativam domini generalis, exactionem tributorum et censuum precedat solutio decimarum; vel saltem hi, ad quos census, vel tributa indecimate pervenerint, quoniam res cum onere suo transit, ea per censuram ecclesiasticam decimare cogantur ecclesis, quibus de jure debentur. Pluribus tandem senatusconsultis decretum est, ut prius decimae quam praedialia censualiura jura solverentur.

REGULA VIII. — Lethalis violentiae conscii sunt nobiles, quorum toparchiis annexa est summa jurisdictio, seu jus gladii, si maleficos ac sceleratos poenis legum sanctione constituti plecti non curent, sive ut sumptibus parcant, sive ut commodum aliquod ex patrocinio flagitiosis illis hominibus impenso consequantur. Idemque de iudicibus censendum est, qui criminosos coercere ac punire negligunt, aut poenas legibus constitutas relaxant; quod ad solos principes, nec citra causam legitimam, pertinet; aut poenas corporales in multas pecuniarias convertunt. — Vim scilicet inferunt legibus, reipublicae, privatiae, quibus jus denegant, et in quos ex improborum impunitate gravissima in dies incommoda derivantur. Divinum etiam mandatum violant, Exodi 20 scriptum: *Maleficos non patieris vivere*. Et Levitici 19: *Auferes malum de medio tui; non parcat oculus tuus ut miserearis*. Et Prov. 17: *Qui justificat impium, et qui condemnat justum, abominabilis est uterque apud Deum*. Praeterea, et non frustra instituta sunt potestas regis, jus gladii cognitoris, unguiae carnificis, arma militis, disciplina dominantis, severitas etiam boni patris. Habent ista omnia modos suos, causas, rationes, utilitates. Haec cum timentur, et coercerent mali, et quietius inter malos vivunt boni; non quia boni pronuntiandi sunt, qui talia metuendo non peccant, non enim bonus est quisquam timore poenae, sed amore justitiae; verumtamen non inutiliter etiam metu legum humana coercetur audacia, ut et tuta sit inter improbos innocentia, et in ipsis improbis dum formidato supplicio frenatur facultas, invocato Deo sanetur voluntas; inquit S. Augustinus, Epistola 153, alias 54. Haec autem inania reddunt, quantum in ipsis est, toparchae jus gladii habentes, cum maleficos poenis legum sanctione constituti plecti non curant; et iudices, qui sceleratos comprimere ac punire negligunt; aut poenas legibus constitutas relaxant; aut poenas corporales in multas pecuniarias convertunt. Denique sicut non est beneficentiae adjuvando efficere, ut bonum quod majus est amittatur; ita non est innocentiae parcendo sinere, ut in malum gravius incidatur. Pertinet ergo ad innocentis officium, non solum ne mini malum inferre, verum etiam cohibere a peccato vel punire peccatum, ut aut ipse qui plectitur, corrigatur experimento, aut alii terreantur exemplo; inquit S. Augustinus, lib. 19 de Civitate Dei, cap. 16.

Furti et cujuslibet dampni proximo illati conscios es-

se, et restitutionis lege teneri, qui non obstant, non reprehendunt, non puniunt, et quod incumbit illis ex officio, sicut principibus terrae, qui propter hoc potestate publica potiuntur, ut sint justitiae custodes, docet S. Thomas, 2-2, quaest. 62, art. 7 ad tertium; edicti etiam Blesensis art. 196. Toparchis jurisditiones summas, seu jus gladii habentibus praecipuum est, ut in maleficos inquiri, ipsosque in carcerem detrudi, et secundum leges plecti curent, sub poena jurisditionis amittenda.

REGULA IX. — Lethalis violentiae conscii sunt iudices, qui pauperes, pupillos, viduas, quibus succurrere possunt, et tenentur ex officio, a magnatibus opprimi patiuntur. — Istud violentiae genus Dominus detestatur, Isaiae 1: *Pupillo non judicant, et causa viduae non ingreditur ad illos. Propter hoc, ait Dominus Deus exercituum: Heu! consolabor super hostibus meis, et vindicabor de inimicis meis*. Et Jeremiae 6: *Causam viduae non judicaverunt, causam pupilli non dirixerunt, et iudicium pauperum non judicaverunt. Numquid super his non visitabo, dicit Dominus; aut super gentem hujusmodi non ulciscetur anima mea?* Hinc Ecclesiastici 4 praecipit Deus: *Libera eum qui injuriam patitur, de manu superbi: et non acide feras in animam tuam. In judicando esto pupillis misericors ut pater, et pro viro illorum; et eris tu velut filius Altissimi obediens, et miserebitur tui mugis quam mater*. Scilicet: « Religio munda et immaculata apud Deum et Patrem haec est, visitare pupillos et viduas in tribulatione eorum, » inquit S. Jacobus, Epistola suae catholicae, cap. 1; pupillorum preces, et viduarum gemitus ad Dominum clamant, non solum contra magnates et potentes qui ipsos opprimunt, sed etiam contra iudices, qui ipsis non succurrunt legum praesidio, cum possint, et ex officio teneantur. Ecclesiastici 35: *Non accipiet Dominus personam in pauperem, et deprecationem laeti exaudiet. Non despiciet preces pupilli; nec viduam, si effundat loquelam gemitibus. Nonne lacrymae viduae ad maxillam descendunt, et exclamatio ejus super deducentem eas? A maxilla enim ascendunt usque ad caelum, et Dominus exauditor non delectabitur in illis.*

REGULA X. — Lethalis violentiae rei sunt iudices, qui recusationem, aut appellationem, quam debent, non admittunt. Ejusdem criminis rei sunt inique appellantes. — Haec regula colligitur et firmatur ex cap. Super eo, et ex cap. Consuluit, 18. Extra, de Appellationibus; item ex cap. Proposuit, 24, ibidem, cap. Postremo, 36, sub eodem titulo. Item cap. Secundo requiris, § Consultationi; et aliis decretalibus quibus, sub eodem titulo, casus declarantur in quibus judicem recusare, vel ab eo appellare liceat. Item ex l. Apertissimi, c. tit. De iudiciis, item ex l. Appellatione, l. Ligatoribus, l. Iudicibus, aliisque c. tit. de Appellationibus et Consultationibus. Verum et lethalis saepe violentiae rei sunt inique appellantes, consilii vero supremi iudices, qui male appellantes non plectunt, ut appellationum abusum resecent. Hinc S. Bernardus, lib. de Consideratione, cap. 2, sic Eugenium pontificem alloquitur: « Formulam hanc justitiae praestigat tibi et di-

vine incommutabilis ratio æquitas, et, ni fallor, ipsa appellatorem lex, ut illicitè usurpata appellatio nec prosit appellanti, nec appellato obstat. Ut quid enim frustra fatigatus sit homo? Quàm plenum justitiæ, ut sese potius læserit, qui voluit proximum? Appellatorem iniquè, iniquum est; iniquè et impunè, iniquarum appellatorem fomes. Iniqua autem omnis appellatio, ad quam justitiæ inopia non coegit. Appellare, non ut graves, sed si gravaveris, licet. Appellandum à sententiâ; ante sententiâ improbè omnino, nisi ob manifestum gravamen, præsumitur appellatio. Qui igitur non gravatus appellat, liquet quia aut gravare intendit, aut tempus redimere. Non est autem suffugium appellatio, sed refugium. Quantos novimus appellasse pulsatos, quò interim liceret, quod nunquam licet. Nonnullis etiam, quoad vixerunt, licuisse appellatorem suffragio nefaria scimus, verbi gratiâ, incestum, adulterium. Quale est hoc, turpitudinis patrocinari, quod vel maxime formidari à turpibus oportebat? Quousque murmur universæ terre aut dissimulas, aut non advertis? Quousque dormitas? Quousque non evigilât consideratio tua ad tantam appellatorem confusione atque abusione? Præter jus et fas, præter morem et ordinem fiunt. Non locus, non modus, non tempus, non causa discernitur aut persona. Præsumuntur leviter passim; plerumque et nequitur. Volentes malignari, nonne his potissimum terri solebant? Nunc terri ipsi ex his magis fiunt, atque id bonis. Antidotum versum in venenum, non mutatio dextere Ex celsi hæc. Appellatur boni à malis, ut non faciant bona, et supersedent à voce tonitruum sui formidantes; deique appellatur episcopi ne illicita audeant matrimonia solvere vel prohibere. Appellatur, ne rapinas, ne furta, ne sacrilegia, et quæ ejusmodi sunt, punire ulla tenus vel cohibere præsumant. Appellatur, ne indignas et infames personas à sacris officiis beneficiisve repellere seu amovere queant. Quod tu invenis remedium morbo huic, ne quod repertum ad remedium fuit, reperiat ad mortem? Zelatus est Dominus domum orationis factam speluncam latronum; tu ejus minister dissimulas miserorum refugium datum arma iniquitati. Videas præcipi passim partes oppressorum, et prorumpere ad appellandum non tam gravatos, quam gravare volentes. Hinc S. Thomas, 2-2, questione 69, articulo 5: Duplex de causâ, inquit, contingit aliquem appellare. Uno quidem modo confidentiâ justæ causæ; quia videlicet injustè à iudice gravatur; et sic licitum est appellare; hoc enim est prudenter evadere. Alio modo aliquis appellat causâ afferendâ moræ, ne contra eum justa sententiâ proferatur: et hoc est calumniosè se defendere. Facit enim injuriam et iudici, cuius officium impedit; et adversario suo, cuius justitiam, quantum potest, perturbat. Et ideo sicut dicitur, causâ 2, quest. 6, canone *Omnino*, ex legibus Theodosii accepto, omnimodè puniendus est, ejus appellatio injusta pronuntiatur.

REGULA XI. — Lethalis violentiæ et rapinæ rei sunt

Publicani, qui aliquid exigunt et extorquent, præter id quod ipsis à rege vel à republicâ constitutum est. — Violant enim divinum mandatum ipsis à S. Joanne Baptistâ significatum, cum è illis quidam ad Baptisum accederent: *Nihil amplius, quam quod constitutum est vobis, faciatis*. Hinc pœnæ in ipsos, si quid ultra exegerint, vel extorserint, jure civili decretæ. l. *Locatio*, Digest. lib. 59, tit. 4, de Publicanis, et Vectigalibus, Paulus jurisconsultus ait: « Quod illicitè publicè privatimque exactum est, cum altero tanto passis injuriam exsolvitur; per vim verò exactum, cum pœnâ tripli restituitur. Amplius extra ordinem plectuntur; alterum enim utilitas privatorum, alterum vigor disciplinæ postulat. » Et l. *Si Provincialium*, tit. de Vectigalibus et Commissis, c. lib. 4: « Si Provincialium nostrorum querela de conductorum aviditate existerit, et probatum fuerit ultra antiquam consuetudinem, et nostræ terminos Jussionis aliquid eos prolifigasse, rei tanti criminis perpetuo exilio puniantur. »

REGULA XII. — Lethalis violentiæ rei sunt, qui pauperibus suas domos, vel agros adhibita vi adimunt, aut vendere cogunt, etiam justo pretio. — Primam hujus regulæ partem, quamvis per se manifestam, probat illud Michææ prophetæ oraculum, cap. 2: *Væ qui cogitatis inutile, et operamini malum in cubilibus vestris; in luce matutinâ faciunt illud, quoniam contra Deum est manus eorum. Et concupierunt agros, et violenter tulerunt, et raperunt domos, et calumniabantur virum, et domum ejus, virum, et hereditatem ejus. Idcirco hæc dicit Dominus: Ecce ego cogito super familiam istam malum; unde non auferetis colla vestra, et non ambulabitis superbi, quoniam tempus pessimum est. Et Proverb. 25: Ne attingas parvulorum terminos, et agrum pupillorum ne introeas; propinquus enim illorum fortis est, et ipse judicabit contra te causam illorum.*

Secundam verò partem nostræ regulæ confirmat historia regis Achab, qui Nabuthis vineam concupiscens, hortis suis amplificandis opportunam, et regi conjunctam, ipsum cogere voluit ut eam venderet justo pretio, ac negantem crudelis Jezabel uxor ejus oppressit. 5 Regum, cap. 21: *Locutus est ergo Achab ad Naboth, dicens: Da mihi vineam tuam, ut faciam mihi hortum oleorum, quia vicina est, et propè domum meam, daboque tibi pro eâ vineam meliorem; aut, si commodius tibi putas, argenti pretium, quanto digna est. Cui respondit Naboth: Propitius sit mihi Dominus, ne dem hereditatem patrum meorum tibi. Venit ergo Achab in domum suam indignans et frendens super verbo quod locutus fuerat ad eum Naboth.... Dixit ergo ad eum Jezabel uxor ejus: Grandis auctoritatis es, et benè regis regnum Israel. Surge et comede panem, et equo animo esto, ego dabo tibi vineam Naboth. Mox crudelis Jezabel Nabothem falsis testimonii oppressum lapidari jussit, necisque illius accepto nuntio, dixit regi: Surge et posside vineam Naboth, qui noluit tibi acquiescere, et dare eam tibi, acceptâ pecuniâ. Statim surrexit Achab, vineæ possessionem ut iniret, cui, Deo jubente, occurrit Elias propheta, dicens: *Hæc dicit Dominus: Occi-**

disti, insuper et possedisti. Quam historiam expendens S. Ambrosius, lib. De Nabuthe, cap. 9, ait : « Utinam non appropere rapinam ; utinam quod concupieris, non extorqueas ; utinam alienum non petas, negatum prætermittas, excusatum patienter feras, non audias illam Jezabel, quæ est avaritia, quodam profluvio vanitatis dicentem : Ego tibi dabo possessionem quam desideras. Tu tristis es, quia vis mensuram considerare justitiæ, ut alienum non eripias ; ego habeo mea jura, habeo meas leges ; calumniabor ut spoliem ; et ut possessio pauperis eripiatur, vita pulsabatur. Quid enim aliud in illa historia, nisi divitum avaritia describitur, quæ est vanum profluvium, quod omnia fluvii modo rapiat, et nulli usui profutura transducatur ? Hæc est Jezabel non una, sed multiplex, non unius temporis, sed temporum plurimorum ; hæc omnibus dicit, sicut illa dixit viro suo Achab : *Surge, manduca panem, et redi ad te : ego tibi dabo vineam Nabuthe Jezabelitæ.* »

Idem confirmat S. Joannes Chrysostomus, homilia 87, in Matthæum. « Noli, inquit, dicere : Quid est si rem proximi desiderabo ? Hoc enim Achab regem perdidit. Nam quamvis pretium dederit, verumtamen quia à nolente accepit, penas luit. Emptor enim non cogere, sed persuadere debet. Quod si verò æquum pretium persolvens tanto supplicio affectus est ; qui nullo pretio dato aliena rapit, præsertim cum gratiæ documentis sit roboratus, quam punitionem non mereatur ? Denique concilium Arelianense VI, canone 23, vetat « ne comites, vel vicarii, seu judices vel cenitæarii sub malâ occasione vel ingenio res pauperum emanent, nec per vim tollant, aut quolibet argumento subripiant ; sed si cui aliquid possessionum emendum et vendendum sit, id in publico coram comite, et iudicibus, et nobilibus civitatis facere debebit. »

REGULA XIII. — Lethalis violentiæ rei sunt, qui proximo de usu luminis in domibus suis lites injustas tentant, easque demoliri cogunt. — Hæc regula colligitur ex S. Augustino, sermone 50, aliàs de Diversis 45 : « Plerumque, inquit, homines de usu solis et luminis in ædificiis suis lites injustissimas concitant ; et ut fenestris suis radii liberiores aliquid largiantur, infundantur, domos alienas deicere sæpè moluntur ; et eos qui contradixerint, etiamsi jure certissimo contradicant, inimicitias acerbissimis insectantur. Si quem igitur infirmorum potentior aliquis injustè ac nefariè propter usum solis oppresserit, diriperit, in exilium etiam mortemve compulerit, solis est crimen, quo ille abundantius uti desiderat, an potius malè utentis iniquitatis, qui dum cupit corporis oculis temporale lumen largiis acquirere, cubiculum cordis luci non aperit æquitatis ? »

REGULA XIV. — Lethalis violentiæ rei sunt, qui alienis ecclesiæ, seu beneficii secularis vel regularis, aut cujuslibet pilæ jurisdictionis, bona, census, ac jura etiam feudalia et emphyteutica, fructus, emolumenta, seu quascunque obventiones, quæ in ministrorum et pauperum necessitates converti debent,

per se vel alios, vi vel timore incusso, seu quâcumque arte, aut quocumque quæsito colore in proprios usus convertere, et usurpare præsumperint, seu impedire ne ab aliis ad quos jure pertinent, percipiantur. Eiusdem criminis rei sunt, qui defunctorum oblationes et pia legata intervertunt, retinent, vel ecclesiis aut aliis piis locis tradere differunt. — Adversus hos omnes excommunicationem pœnam sacri canonum decernunt, donec restituis rebus, ecclesiis vel ejus administratorem aut beneficiatum, indemnem reddiderint. Ita concilium Aurelianense V, canone 13, hujusmodi homines *Necatores pauperum* appellans, Valense I, canone 4 ; Turonense II, canone 25 ; Moguntinum sub Leone IV, canonibus 6 et 14 ; Arvernense, canone 4 ; Meldense, canone 40 ; Nicænum 2 ; Œcumenicum, canone 15 ; Trolesjanum, canone 4 ; cujus hæc sunt verba : « Res et facultates Ecclesiæ sunt vota fidelium, prætia peccatorum, patrimonia pauperum ; si quis illas rapuerit, damnationis Ananiæ et Saphiræ particeps erit : et oportet hujusmodi tradere Satanæ in interitum carnis, ut spiritus salvus sit in die Domini. » Ergo et nos congregati cum Spiritu sancto, sicut Jeremias peccatorem populum quadruplici planxit alphabeto, sic et nos sacrilegos Dei et Ecclesiæ contemptores percutiamus quadruplici anathematis maledicto. Sit eis clausa porta cœli, aperta janua inferni, cum nullo Christiano partem habeant omnino vel societatem ; sed et de reliquiis ciborum illorum nihil detur pauperibus, qui potius projectiur canibus, donec per dignam et humilem penitentiam et congruam emendationem, lætificent Ecclesiam, quam per sacrilegia et nefanda scelera exacerbaverunt. » Concilium Lateranense III Œcumenicum, canone 2, et concilium Tridentinum, cujus penè verbis regula concepta est, pœnam excommunicationis in violentos illos reserit ecclesiasticarum invasores et detentores pariter decernunt. Eiusmodi violentia casus est Romano pontifici reservatus ; secundum Tridentinam synodum. Si Ecclesiæ patronus hoc in crimen incurrat, etiam jure patronatûs præterea privatus ipso facto existit. Clericus verò nefandæ fraudis et usurpationis auctor vel conscius eidem etiam pœnis subjacebit, omnibusque beneficiis insuper excidit, atque ad alia beneficia perpetuò fiet inhabilis, et ab ordinum suorum executione, etiam post integram satisfactionem et absolutionem, sui ordinarii arbitrio suspendetur.

REGULA XV. — Lethalis violentiæ rei sunt divites, qui suis opibus et auctoritate freti, pauperes ad tribunalia iudicum trahunt, corruptisque pecuniâ vel favore iudicis, opprimunt et spoliant ; aut lites pauperibus intentatas malis artibus ita protrahunt, ut ab iis persequendis omnino desistere cogantur. Aut minis et incusso terrore impediunt ne à pauperibus sua repetentibus in ipsi lapsi vocentur. — Hæc violentiæ genera verbo Dei damnantur. Ecclesiasticis 5 : *Si videris calumnias egenorum, et violenta iudicia et subverti justitiam in provincia, non mireris super hoc negotio ; quia excelso excelso est altus, et super hos quaque emi-*

neiores sunt alii, et insuper univērsæ terræ rex imperat servienti. Job. 31 : *Si contempsi subire iudicium cum servo meo, et ancillâ meâ, cum disceptarent adversum me, quod enim faciam, cum surrexerit ad iudicandum Deus ? Et cum quæsierit, quid respondebo illi ? Numquid non in utero fecit me qui et illam operatus est ; et formavit me in vulvâ unius ? Quem locum expendens S. Gregorius, libro 21 Moralium, cap. 10, ait : « Quis dignè considerare valeat hujus viri tam sublimia virtutum moderamina ? In quo tanta est auctoritas regiminis, ut ad silentium restringantur duces ; tanta humilitas cordis, ut ex æquo ad iudicium venire permittantur ancillæ. Ex quo apparet modo in potestate principibus potentius in certamine servis æqualis : in cœtu principum memor regiminis, in certamine famulorum memor conditionis. Se quippe sub vero Domino famulum conspicit, ideôque cordis altitudine se super famulos non extollit. Qui venturum iudicem cogitat, indesinenter quotidie rationum suarum in melius causas parat ; quia dum æternum Dominum tremore cordis intuetur, jura temporalis domini super subjectos moderari compellitur. Perpendit enim nil esse quod temporaliter præest cæteris, quando illi ad reddendam rationem subest, qui sine fine dominatur..... Unde beatus Job, quia ejus iudicium, qui super omnia est, metuit, hic ad temporale iudicium famulis æqualis venit. Qui ut semper cor in humilitate deprimat, nequaquam in eisdem famulis conspicit, quod sibi status esse dispar, sed quod natura communis. Numquid non in utero fecit me, qui et illum operatus est ? et formavit in vulvâ unius ? Ac si aperte dicat : Cur non æquè debeamus in ejuslibet negotiis iudicio discuti, qui per Conditoris potentiam sumus æqualiter facti ? » Id confirmat S. Jacobus, Epistolæ catholice, cap. 2 : « Vos autem exhortoristis pauperem. Nonne divites per potentiam opprimunt vos, et ipsi trahunt vos ad iudicium ? »*

REGULA XVI.—Lethalis violentiæ rei sunt magnates, nobiles et potentes quilibet viri, ac magistratus, qui subditos suos, vel alios collocare cogunt in matrimonium filias suas, neptes, aut pupillas, liberis, amicis, aut servis suis ; aut quovis modo directè vel indirectè aliquem vel aliquam cogunt quominus matrimonium liberè contrahat.—Violentia enim hujusmodi juri naturali adversatur, quod matrimonii libertatem vindicat ; quam qui violaverint, excommunicatione secundum sacros canones percellunt, etiamsi regiam auctoritatem ad obtinendam puellam adhibuerint, ut constat ex can. *Nullus*, causâ 56, quæst. 2, qui concilii Parisiensis III, canon sextus est, et ex concilii Aurelianensis IV canone 22. Contra hoc violentiæ genus decretum edidit sacra synodus Tridentina, sessione 24, de reformatione Matrimonii, cap. 9, his verbis : « Ita plerumque temporalium dominorum et magistratum mentis oculos terreni affectus atque cupiditates excæcant, ut viros et mulieres sub eorum jurisdictione degentes, maxime divites, vel spem magnæ hereditatis habentes, minis et poenis ad-

gant cum iis matrimonium invitos contrahere, quos ipsi domini vel magistratus illis præscripserint. Quare cum maxime nefarium sit matrimonii libertatem violare, et ab eis injurias nasci, à quibus jura expectantur, præcipit sancta synodus omnibus, cujuscumque gradus, dignitatis, et conditionis existant, sub anathematis poenâ, quam ipso facto incurrant, ne quovis modo directè vel indirectè subditos suos, vel quoscumque alios cogant, quominus liberè matrimonium contrahant. » Idem sanxerunt concilium Rothomagense anno 1581, tit. de Matrimonio, cap. 15 ; Remense 1583, eodem titulo, cap. 6 ; Turonense eodem anno, cap. 9 ; Aquense 1585, sub eodem titulo. Carolus IX, rex christianissimus, edicto Aurelianensi, et Henricus III, edicto Blesensi, contra hujusmodi violentiæ auctores seu contra raptos in iudicio agi, atque illos à nobilitate albo expungi sanxerunt ; etiamsi ad puellas rapiendas et sequestrandam regias literas aut mandata importunitis precibus, vel per obreptionem impetraverint.

Cæterum quod poenam excommunicationis spectat, sacra congregatio concilii Tridentini interpretes illam à concilio latam non esse declaravit in privatas personas, quæ directè vel indirectè cogent aliquem quominus matrimonium liberè contrahat, sed tantum in dominos temporales et magistratus cujuscumque gradus et conditionis, ut refert Fagnanus, in 4 Decretalium, in cap. *Insinuante*, tit. *Qui clerici vel vocentes*, etc.

REGULA XVII.—Lethalis violentiæ rei sunt parentes, et alii quicumque qui suos liberos, vel alios, ad Monasticum Habitum suscipiendum, et ad Religiosam Professionem emittendam, vel adhibitâ vi, vel in casu metu adigunt.—Libertatem enim ipsi admittunt, in quam jus non habent, præsertim cum agitur de vitæ statu deligendo, in quo ad mortem usque perseverare necesse est. Hinc S. Gaudentius Brixianensis episcopus, sermone 8, parentes *impeperare perpetuam continentiam* non posse ait, *quia res esse noscitur voluntatis* ; et hæc Apostoli verba : *Qui dat Virginem suam bene facit, et qui non dat melius facit*, non parentibus virginum, quos constat alienæ voluntatis arbitrio dominari non posse, sed unicuique hominum dicta interpretatur, cui optio data sit, et ut virginem suam, hoc est, carnem suam, virginem natam aut integritati conservet, meliorem partem liberamque eligens ; aut agnità conditione, nupti eam (si se non continet) tradat. » Hinc Carolus Magnus, in Capitulari secundo anni 814, cap. 10, quaerit et in quo canonum, vel in cuius sancti Patris regulâ constitutum sit, ut invitus quislibet aut clericus aut monachus fiat ; aut ubi Christus præcepisset, aut quis Apostolos prædicasset, ut de nolentibus et invitis et vilibus personis congregatio fieret in Ecclesiâ vel clericorum vel monachorum ? Quamobrem concilium Tridentinum, sessione 25, de Regularibus, cap. 18, anathemati subjicit omnes et singulas personas, cujuscumque qualitatis vel conditionis fuerint, tam clericos quam laicos, seculares vel regulares, at-

que etiam quolibet dignitate fulgentes, si quomodo-
cumque coegerint aliquam virginem, vel viduam,
aut aliam quamcumque mulierem inuolam, præter-
quam in casibus à jure expressis, ad ingrediendum
monasterium, vel ad suscipiendum habitum cujus-
cunque religionis, vel ad emittendam professionem;
quique consilium, auxilium, vel favorem dederint;
quique scientes eam non sponte ingredi monaste-
rium, aut habitum suscipere, aut professionem
emittere, quoquo modo eidem actui vel præsentiam,
vel consensum, vel auctoritatem interposuerint.

REGULA XIX. — Lethalis violentiæ rei sunt, qui ab
habitu religioso susceptione, vel solemnî Votorum
nuncupatione, absque justâ causâ, aliquem impedi-
erint. — Hanc regulam sacri canones pariter confir-
mant, cum in hujusmodi violentiæ reos excommuni-
cationem decernunt. Ita concilium Toletanum II,
cæcione 10: « Pro consuetu castitatis, quod maximè
hortamento concilii proficere debet, annuente do-
mino nostro gloriosissimo Reccaredo rege, hoc
sanctum affirmat concilium, ut viduæ, quibus pla-
cuerit tenere castitatem, nullâ vi ad nuptias ite-
randas venire cogantur. Quòd si priusquam profi-
teantur continentiam, nubere elegerint, illis nubant,
quos propriâ voluntate elegerint habere maritos.
Similis conditio et de virginibus habeatur, ne citra
voluntatem parentum vel suam cogantur maritos
accipere. Si quis verò propositum castitatis viduæ
vel virginis impederit, à sanctâ communionem et à
liminibus Ecclesiæ habeatur extraneus. Puellam
vel adolescentem, ætate religiose professionis legiti-
mâ, quæ olim duodecim annorum fuit, ex hodiernâ
verò disciplinâ sexdecim, parentes vel tutores à reli-
giosâ professione impedire jure non posse, statutum
est, can. Puella, causâ 20, quest. 1, qui concilii
Triburicensis canon vigesimus quartus est: « Puella,
« si ante duodecim annos ætatis sponte suâ sacrum
« sibi velamen assumpserit, possunt statim parentes
« ejus vel tutores id factum irritum facere, si vo-
« luerit. At si annum et diem id dissimulando consen-
« serint, ulterius nec ipsi, nec ipsa mutare hoc po-
« terunt. Si verò in fortiori ætate adolescentula vel
« adolescens servire Deo elegerit, non est potestas
« parentum prohibendi. » Denique concilium Triden-
tinum loco supra laudato, *anathemati subjicit eos qui
sanctam virginum vel aliarum mulierum voluntatem veli
accipiendi, vel voti emittendi, quoquo modo, sine justâ
causâ, impederint.*

Cæterum quàm graviter à Deo puniendi sint homines
violenti, Spiritus sanctus docet, Job 27: *Hæc est pars
hominis impij apud Deum, et hereditas violentorum,
quam ab Omnipotente suscipient: Si multiplicati fuerint
filii ejus, in gladio erunt, et nepotes ejus non saturabun-
tur pane. Qui reliqui fuerint ex eo, sepelientur in inte-
ritu, et viduæ illius non plorabunt. Si comportaverit
quasi terram argentum, et sicut lutum præparaverit ves-
timenta: præparabit quidem, sed justus vestietur illis:
et argentum innocens dividet. Adificavit sicut tinea do-
mum suam, et sicut custos fecit umbraculum. Dives cum*

*dormierit, nihil secum auferet. Aperiet oculos suos, et
nihil inveniet. Apprehendet eum quasi aqua inopia, nocte
opprimet eum tempestas. Tollet eum ventus urens, et au-
feret, et velut turbo rapiet eum de loco suo. Et mittet
super eum, et non parcerit: de mari ejus fugiens fugiet.
Stringet super eum manus suas, et sibilabit super illum,
intuens locum ejus. Et Sapientiæ 6: Audite, reges, et
intelligite; discite, iudices finium terræ. Præbete aures,
vos, qui continetis multitudines, et placetis vobis in tur-
bis nationum: quoniam data est à Domino potestas vobis,
et virtus ab Altissimo, qui interrogabit opera vestra,
et cogitationes scrutabitur: quoniam cum essetis ministri
illius, non rectè judicastis, nec custodistis legem justitiæ,
neque secundam voluntatem Dei ambulastis: Horrendè
et citò apparebit vobis: quoniam judicium durissimum
his, qui præsumt, fiet. Exiguo enim conceditur miseri-
cordia: potentes autem potenter tormenta patientur. Non
enim subtrahet personam cuiusquam Deus, nec verebitur
magnitudinem cuiusquam: quoniam pusillum et magnum
ipse fecit, et æqualiter cura est illi de omnibus. Fortiori-
bus autem fortior instat cruciatio.*

ARTICULUS IX.

De obduratione contra misericordiam.

REGULA PRIMA. — Lethalis obdurationis contra mi-
sericordiam rei sunt, qui pauperibus pecuniam mutuo
dare, nisi sub fœnoris sive usurarum conditione, re-
nuunt: vel in extremâ necessitate constitutis dare
mutuum nolunt, quòd nulla spes recuperandæ sortis
assulgeat. — Illi enim Dei mandatam prohibentis usur-
rarum exactiorem, præsertim à pauperibus, violare
non verentur. Expressum illud est Exodi 22: *Si pec-
cuniam mutuam dederis populo meo pauperi, qui habitat
tecum, non urgebis eum quasi exactor, nec usuris oppri-
mes. Et Leviticus 25: Si attenuatus fuerit frater tuus, et
infirmus manu, et susceperis eum quasi advenam et pe-
regrinum, et vixerit tecum, non accipias usuras ab eo, nec
amplius quàm dedisti. Deuteronomii 15: Si unus de
fratribus tuis, qui non morantur intra portas civitatis
tuæ in terrâ quam Dominus Deus tuus daturus est tibi,
ad paupertatem venerit: non obdurabis cor tuum, nec
contrahas manum sed aperies eam pauperi, et dabis
mutuum, quo eum indigere perspexeris. Cave ne forte
subrepat tibi impia cogitatio, et dicas in corde tuo: Ap-
propinquat septimus annus remissionis: et avertas oculo-
s tuos à paupere fratre tuo, nolens ei quòd postulat
mutuum commodare: ne clamet contra te ad Dominum,
et fiat tibi in peccatum. Sed dabis ei: nec agas quippiam
callidè in ejus necessitatibus sublevandis, ut benedicat
tibi Dominus Deus tuus in omni tempore, et in cunctis
ad quæ manum miseris. Quòd si Judeis præceptum erat
popularibus suis indigentibus, dare mutuum gratis,
etiam desperatâ sorte ob annum sabbaticum immin-
entem, multò magis Christianis, quos novi Testa-
menti gratia ad majorem, quàm Judæos, obligat per-
fectionem, præceptum est ut proximo ad extremam
inopiam redacto, mutuum dando gratis, desperatâ
etiam sortis recuperatione, succurrant. Quod quidem
ex Ecclesiasticis cap. 29 confirmatur: *Qui facit mis-**

ricordiam, feneratur proximo suo : et qui pravalet manu, mandata servat. Fenerare proximo tuo in tempore necessitatis illius..... Multi non causâ nequitia non fenerati sunt, sed fraudari gratias timentur. Veruntamen super humilem animo fortior esto, et pro eleemosynâ non trahas illum. Propter mandatum assume pauperem : et propter inopiam ejus ne dimittas eum vacuum. Perde pecuniam propter fratrem et amicum tuum : et non abscondas illum sub lapide in perditionem. Ponè thesaurum in præceptis : et proderit tibi magis quàm aurum. Denique Christus, Lucae 6, Evangelica præcepta tradens : Et si, inquit, mutuum dederitis his à quibus speratis recipere, quæ gratia est vobis? Nam et peccatores peccatoribus fenerantur, ut recipiant æqualia... Beneficite, et mutuum date, nihil inde sperantes : et erit merces vestra multa, et eritis filii Altissimi, quia ipse benignus est super ingratos et malos. Quem locum explicans S. Ambrosius, lib. de Tobia, ait : « Date mutuum iis à quibus non speratis vos, quod datum fuerit, recepturos. Nullum hic damnus est, sed compendium. » Minimum datis, multum recipietis : in terrâ datis, et id vobis solvetur in cælo : sœnus amittitis, mercedem magnam habebitis : feneratores esse desideratis, filii eritis Altissimi : eritis misericordes, qui vos Patris aeterni probetis hæredes. Sed feneratorum vos delectat et usurarum vocabulum. Id quoque non invideo. Docebo quomodò boni feneratores esse possitis, quomodò bonas queratis usuras. Dicit Salomon, Proverb. 19 : Feneratur Domino, qui miseretur pauperi : secundum datum autem ejus retribuet ei. Ecce bonum fœdus de malo factum est : ecce irreprehensibilis fenerator, usura laudabilis. Nolite ergo jam invidentem me vestris commodis estimare. Putatis quòd hominem subtraham vobis debitorum? Deum provideo, Christum subrogo, illum demonstro qui vos fraudare non possit. Fenerate ergo Domino pecuniam vestram in manu pauperis. Ille adstringitur et tenetur; ille scribit quicquid egenus acceperit : Evangelium ejus cautio est : ille promittit pro omnibus indigentibus; ille dicit fidem, quid dubitatis dare! Si quis vobis dives hujus seculi offeratur, qui fide promittat suâ pro aliquo debitorum, statim numeratis pecuniam : pauper est vobis Dominus cœli et Conditor mundi hujus; et adhuc deliberatis quem ditiozem queratis fide jussorem. Verum de usuris uberius agemus capite sequenti.

REGULA II. — Lethalis obdurationis contra misericordiam rei sunt, qui rem pauperum usibus necessariam ab illis in pignus accipiunt, ac diu retinent. — Peccant enim contra divinum mandatum, Deuteronomii 24 : Non accipies loco pignoris inferiorem, et superiorem molam : quia animum suam opposuit tibi... Cum repetes à proximo tuo rem aliquam, quam debet tibi, non ingredieris domum ejus, ut pignus auferas : Sed stabis foris, et ille tibi proferet quod habuerit. Sim autem pauper est, non pernoctabit apud te pignus, sed statim redde ei ante solis occasum : ut dormiens in vestimento suo benedicat tibi, et habeas justitiam coram Domino Deo tuo.... Nec auferes pignoris loco viduæ vestimentum. Et

Exodi 22 : Si pignus à proximo tuo acceperis vestimentum, ante solis occasum reddes ei. Ipsum enim est solum, quo operitur, indumentum carnis ejus, nec habet aliud in quo dormiat. Si clamaverit ad me, exaudiam eum, quia misericors sum. L. Executores, C. lib. 8, tit. Quæ res pignori obligari possunt, Constantinus imperator prohibet sub gravi poenâ, ne boves aratorii, aut aratorii instrumentum pignoris causâ à creditoribus abstrahantur. L. Pignorum, ibidem, Honorius et Theodosius imperatores ita decernunt : Pignorum causâ aliquid, quod ad culturam agri pertinet, auferri non convenit.

REGULA III. — Lethalis obdurationis contra misericordiam rei sunt, qui frumenta necessitatis tempore comprimunt, faciuntque ut suâ culpâ charior ac durior sit annona. — Peccant enim gravissimè contra charitatem et justitiam. Hinc Proverborum cap. 11, Spiritus sanctus ait : Qui abscondit frumenta, maledicetur in populis : benedictio autem super caput vendentium. Populi autem adversus hujusmodi homines imprecatio, divinam in eorum capita maledictionem trahit, secundum illud Ecclesiastici 4 : Ab inope ne avertas oculos tuos propter iram : et non relinquant quærentibus tibi retro maledicere : maledicent enim tibi in amaritudine animæ exauditur deprecatio illius : exaudiet autem eum qui fecit illum. Temporalis simul et aeternâ maledictione immanes illos annonæ flagellatores, ex calamitate publicâ lucra captantes, à Deo configi, testis est S. Joannes Chrysostomus, Homiliâ 39 in Epistolam 1 ad Corinthios : « Sicut, inquit, isti à curculione exesum frumentum, et inutile redditum, projiciunt in amnes : ita eos à quibus id est factitatum, propter hoc ipsum et inutiles factos Deus in stagnum ignis projiciet. Sicut enim frumentum arrodit curculio et vermis; ita impiorum animas exedit crudelitas et immanitas. » Hujus criminis gravitatem ostendit S. Ambrosius, lib. 3 de Officiis, cap. 6 : « Non vincat, inquit, honestatem utilitas, sed honestas utilitatem. Hanc dico utilitatem, quæ æstimatur secundum vulgi opinionem. Mortificetur avaritia, moriatur concupiscentia. Sanctus in negotiationem introisse se negat, quia preciorum captare incrementa, non simplicitatis, sed versutiæ est. Et alius ait : Captans pretia frumenti, maledictus in plebe est. Definita est sententia, nihil disputationi relinquens. » Mox inanes eorum qui frumenta comprimunt excusationes refellit. « Aravi, inquit, studiosius, uberius seminavi, diligentius excolui, bonos collegi proventus, sollicitus recondididi, servavi fideliter, providè custodivi. Nunc in tempore famis subvenio esurientibus; vendo frumentum non alienum, sed meum, non plus quàm cæteri; imò etiam minori pretio. Quid hic fraudis est, cum multi possent periclitari, si non haberent quod emerent? Num industria in crimen vocatur? Num diligentiâ reprehenditur? Num provocatione vituperatur? Fortassè dicat : Et Joseph frumenta in abundantia collegit, in charitate vendidit. Num charius aliquis emere compellitur? Num vis adhibetur emptori? Omnibus defertur emendi copia, nulli irrogatur injuria. » Quas avarorum hominum rati-

culas nullius esse momenti an eorum duritiem excusandam sic ostendit : « Cur ad fradem convertis naturam indulgentiam? Cur invides usus hominum publicos partus? Cur populis minis abundantiam? Cur affectas inopiam? Cur optari facis à pauperibus sterilitatem? Cùm enim non sentiant beneficia fructuositatis, te auctionante pretium, recondense frumentum, optant potius nihil nasci, quàm te de fame publicè negotiari. Ambis frumentorum indigentiam, alimenterum penuriam, uberes soli partus ingemiscis, fles publicam fertilitatem, horrea frugum plena deploras, exploras quando sterilior proventus sit, quando exilior partus. Votis tuis gaudes arrisisse maledictum, ut nihil usquam nasceretur. Tunc messem tuam venisse letaris, tunc tibi de omnium miseriam coegeris opes : et hanc te industriam vocas, hanc diligentiam nominas, quæ calliditatis versutia, quæ astutia fraudis est? Et hoc tu remedium vocas, quod est commentum nequitie? Latrocinium hoc, an fenus appelles? Captantur tanquam latrocinii tempora, quibus in viscera hominum durus insidiator obrepas. Augetur pretium tanquam sorte cumulatun feneratoris, quo periculum capitis acervatur. Tibi condite frugis multiplicatur usura, tu frumentum quasi fenerator occultas, quasi venditor auctionaris. Quid impecaris malè omnibus, quia major futura sit fames, quasi nihil frugum supersit, quasi infecundior annus sequatur? Lucrum tuum damnatum publicum est. Joseph sanctus omnibus aperuit horrea, non clausit : nec pretia captavit annonæ, sed perenne subsidium collocavit : nihil sibi acquisivit ; sed quemadmodum fames etiam in posterum visceretur, providè ordinatione disposuit. » Denique legibus etiam civilibus pœnæ decretae sunt adversus immanem avaritiam hominum vexantium et comprimentium annonam, quos *Dardanarios* vocant. His scilicet negotiatione interdicitur, interdum et relegandos esse pronuntiat, humiliores verò ad opus publicum damnandos, l. *Annonam*, tit. *de extraordinariis Crimineibus*, lib. 47 *Digestorum*. Cùm verò in omnibus gravissimum sit id crimen, tum maxime in clericis execrandum est. Quamobrem consultissime statutum est à concilio Cabilonensis II Patribus, canone 8 : « Ut si quando sacerdotes fruges vel quosdam redditus terræ congregant, et proteclant ; non idèò hoc faciant, ut charius vendant, et thesauros congregent, sed ut pauperibus tempore necessitatis subveniant. »

Sed et Carolus Magnus in Capitalari Noviomagensi anni 806, cap. 18, eà de re ita statuit : « Quicumque tempore naesis vel vindemix, non necessitate, sed propter cupiditatem, comparat annonam aut vinum, verbè gratià, de duobus denariis comparat modium unum, et servat usquodùm iterum venusolari possit contra denarios quatuor aut sex seu amplius, hoc turpe lucrum dicimus. Si autem propter necessitatem comparat, ut sibi habeat, et aliis tribuat, negotium dicimus. »

REGULA IV. — Lethalis obdurationis contra misericordiam rei sunt, qui peregrinos tempore famis urbe

expellunt, si satis annonæ suppetat, vel comparari possit, ut iis simul et indigenis subveniatur. — Hanc regulam tradit S. Ambrosius, lib. 5 de *Officiis*, cap 7 : « Sed et illi, inquit, qui peregrinos urbe prohibent, nequaquam probandi : expellere eo tempore quo deberent juvare, separare commercis communis parentis, fusos omnibus partus negare, inita jam consortia vivendi averruncare : cum quibus fuerint communia jura, cum his nolle in tempore necessitatis subsidia partiri. Feras non expellunt feras, et homo excludit hominem? Feras ac bestie communem putant omnibus victum, quem terra ministrat. Ille etiam conformem sui generis adjuvant ; homo impugnat, qui nihil à se alienum debet credere quicquid humani est. Quantò ille rectius, qui eùm jam propectà processisset ætate, et famem toleraret civitas, atque (ut in talibus solet) peterent vulgò ut peregrini urbe pellerentur, prefectura urbanæ curam ceteris majorem sustinens, convocavit honoratos et locupletiores viros, poposcit ut in medium consulerent, dicens : Quàm immane esset peregrinos ejià, quàm hominem exuere, qui cibum morienti negaret? Canes ante mensam impositos esse non patimur, et homines extradimus? Quàm inutile quoque tot populos mundo perire, quos dira conficeret tabes? Quantos urbi suæ perire, qui soleant adjumento esse vel in conferendis subsidiis, vel in celebrandis commerciis? Neminem fame aliènd juvari : protrahere ut plurimùm diem posse, non inopiam repellere : Imò tot cultoribus extinctis, occasura in perpetuum subsidia frumentaria. Hos igitur excludimus, qui victum nobis inferre consueverunt? Hos nolumus in tempore necessitatis passere, qui nos omni ætate paverunt. Quanta sunt quæ ab ipsis nobis hoc tempore ministrantur? Non in solo pane vivit homo. Nostra illic familia, plerique etiam nostri parentes sunt. Reddamus quod accipimus. Sed veremur ne cumsicemus inopiam. Primum omnium misericordia nunquam destituitur, sed adjuvatur. Deinde subsidia annonæ, quæ hic impartienda sunt, collatione redimamus, reparemus auro. Numquid his deficientibus, non alii nobis redimendi cultores videntur? Quantò vilius est passere, quàm emere cultores?..... Quid plura? Collato auro, coacta frumenta sunt. Ita nec abundantiam urbis minuit, et peregrinis alimoniam ministravit. Quanta hoc commendationis apud Deum fuit sanctissimo seni? Quanta apud homines gloriæ? Ille magnus verè probatus, qui verè potuit imperatori dicere, demonstrans provincie totius populos : Hos tibi omnes reservavi, hi vivunt beneficio tui senatûs, hos tua curia jam morti abstulit. Quantò hoc utilius, quàm illud quod proximè Romæ factum est, ejectos esse urbe amplissimâ, qui jam plurimam illic ætatem transegerant, stentes cum filiis abiisse, quibus velut civibus amolendum exilium deplorarent, interruptas complurium necessitudines, direptas affinitates? Et certè arriserat anni fecunditas, invectione urbe sola egebat frumento :

« potuissent juvari, si paterent ab Italis frumentum,
 « quorum filii expellebantur. Nihil hoc turpius exclu-
 « dere quasi alienum, et exigere quasi suum. Quid
 « illum ejicis, qui de suo pascitur? quid illum eji-
 « cis, qui te pascit? Servum retines, trudis pa-
 « rentem! Frumentum suscipis, nec affectum im-
 « partis! Victum extorques, nec rependis gratiam!
 « Quàm deformè hoc, quàm inutile! Quomodò enim
 « potest utile esse, quod non decet! Quantis corpora-
 « torum subsidiis dudum Roma fraudata est? Potuit
 « et illos non amittere, et evadere famem, expectatis
 « ventorum opportunis statibus, ac speratarum com-
 « meatu navium. Quàm verò illud superius hone-
 « stum atque utile! Quid enim tam decorum atque
 « honestum, quàm collatione locupletum juvare egentes,
 « ministrare victum esurientibus, nulli cibum defore?»

REGULA V.—Lethalis obdurationis adversus miseri-
 cordiam reus est, qui pauperibus in extremâ neces-
 sitate constitutis non erogat elemosynam, tum ex su-
 perfluis naturæ, id est, ex iis sine quibus se suamque
 familiam sustentare potest; tum ex necessario personæ
 seu status, id est, sine quo retinere ac servare non
 potest decorum ac decentiam suæ conditionis sive
 dignitatis.—Extremam necessitatem dicimus, ad quam
 qui reductus est, in manifestum mortis periculum
 adducitur, vel probabiliter et ex prudentiâ judicio
 creditur, moriturus, nisi quis illi subveniat. Id ubi
 cognoverit Christianus sive per se, sive ex testium
 fide dignorum relatione, tenetur ipsi subvenire. Peccat
 alioqui contra præceptum charitatis, ab Apostolo
 Joanne Epistolâ 1, cap. 3, promulgatum: *Qui ha-*
buerit substantiam hujus mundi, et viderit fratrem suum
necessitatem habere, et clausit viscera sua ab eo, quo-
modo charitas Dei manet in eo? Ordo certè charitatis
postulat, ut proximi vitam magis quàm statûs nostri
decorum diligamus. Si enim decentiam sacris Mysteriis
debitam imminuendam censuerunt SS. Patres, et
aurea argenteaque vasa in quibus conficiuntur Christi
corpus et sanguis, frangenda, conflanda et distribuenda
pauperibus in extremâ necessitate constitutis,
vel captivis redimendis impendenda; quâ de re
egregius exstat apud S. Ambrosium locus, lib. 2 de
Officiis, cap. 28; minimè dubium est quum Christiani
quilibet status sui decentiam imminuere teneantur,
et ad tempus abdicare, ut pauperibus in extremâ ne-
cessitate constitutis subveniant. Hinc S. Gregorius,
Homiliâ 20 in Evangelia, explicans illa S. Joannis
Baptistæ verba, Luc. 3: Qui habet duas tunicas, det
non habenti: et qui habet escas, similiter faciat, ait:
 « Per hoc quòd tunica plùs est necessaria usui nostro
 « quàm pallium, ad fructum dignum poenitentiae per-
 « tinet, ut non solum exteriora quæque et minùs ne-
 « cessaria, sed ipsa valde nobis necessaria dividere
 « cum proximis debeamus, scilicet vel escam quâ
 « carnaliter vivimus, vel tunicam quâ vestimur. Quia
 « enim in Lege scriptum est: *Diliges proximum tuum*
 « *sicut te ipsum, minùs proximum amare vincitur,*
 « *qui non cum eo in necessitate illius etiam ea quæ*
 « *sibi sunt necessaria partitur.* » Homicidii certè reus

est, qui pauperi ad eas angustias reducto non succurrit,
 secundum illud Lactantii, lib. 6 divinarum Institutio-
 tionum, cap. 11: « Largire cœcis, debilibus, claudis,
 « destitutis, quibus nisi largiari, moriendum est:
 « Inutiles sunt hominibus, sed utiles Deo, qui eos
 « vitâ, qui spiritu donat, qui luce dignatur. Fove
 « quantum in te est, et animas hominum, ne extin-
 « guantur, humanitate sustentata. Qui succurrere peri-
 « turo potest, si non succurrerit, occidit. » Hinc illud
 sub S. Ambrosii nomine laudari solitum: *Quisquis*
pascendo hominem servare poterat, si non pavisti,
occidisti. Hinc verus Ambrosius, lib. de Bono Mortis,
 cap. 8: « Si quem viderimus pauperem moriturum,
 « sumptu juvemus; et dicat unusquisque nostrum:
 « *Benedictio morituri in me veniat.* (Job. 29.) Si quem
 « viderimus debilem, non deseramus; si quem in
 « extremis positum, non relinquamus: occurrat et
 « nobis dicere: *Benedictio morituri in me veniat.* Laudet
 « et te unusquisque moriturus, unusquisque depositus
 « ævo, unusquisque confectus vulnere gravi, unus-
 « quisque morbo absumptus, et jam morti proximus.
 « Hic versiculus quantos benedici fecit? Quoties mihi
 « pudorem incussit, si moriturum preterii, si non
 « visitavi graviter ægrum, si fastidivi inopem, si
 « captivum non redemi, si senem sprevi? Sit ergo in
 « corde id semper, ut stimulet duriores, ut admoveat
 « promptiores. Resonet te postrema verba morituri,
 « et benedictionem tui egrediens corpore anima secum
 « vehat. Eripe etiam eum qui ad mortem ducitur, qui
 « periturus erat, nisi tu subvenisses, ut dicas: *Bene-*
dictio perituri in me veniat. »

Idipsum docet S. Joannes Chrysostomus, Homiliâ
 11 in Epistolam ad Romanos: « Hoc ipsum, inquit,
 « quantam gehennam meretur, cum fratrem tuum,
 « qui honorum arcanorum tecum particeps factus,
 « atque eodumque à Domino honoratus est tuo, in infi-
 « nitas calamitates præcipitem agis, ut lapides, ut
 « domus tuæ pavimentum, ut animantium ratione ca-
 « rentium, ornatumque hujusmodi minimè sentien-
 « tium corpora exornes. Tene tam sollicitam alendi
 « canis curam gerere, hominem autem, seu (ut verius
 « dicam) Christum ipsum, propter canem, et ea (quæ
 « modò diximus omnia) ad summam famem adigi?
 « Quid hæc confusione pestilentius? Quid hæc iniqui-
 « tate lethalius? Quot tandem ignei fluvii ad hujus-
 « modi animam deposcendam satis esse possunt? Hæc
 « qui ad Dei similitudinem conditus est, pagnosus
 « indecorusque jacet per tuam inhumanitatem, muli
 « autem uxorem tuam portantes, tum pelles, et ligna
 « quibus tectum illud texitur, multo auro splendescunt:
 « Christi autem membrum, et is propter quem è cœlo
 « ad nos Deus descendit, sanguinemque pretiosum
 « effudit, avaritiâ tuâ nequidem necessarium cibum
 « habet. Et lectuli quidem argento undique cincti,
 « undique ornati sunt: sanctorum verò corpora vel
 « necessario operculo carent, ac tibi minoris sit ipse
 « Christus quàm famulorum grex, quàm muli, quàm
 « lectus, quàm sedile, quàm scabellum! Omitto enim
 « vasa his etiam viliora..... Brutis inhumanior ea

effectus, qui cum erga ea quæ sensu omnino carent, studium impendas, Dei templa fame ac nuditate perire sinas.

Idem sensit S. Gregorius Magnus, qui cum quemdam pauperem in angustiis andronarum recessibus à vespillonibus inveniri mortuum contigisset, æstimans eum stipsis inopiâ periisse, ita per aliquot dies à Missarum celebratione vacando tristatus est, *tantumquam si eum propriis manibus, quod dictum nefas est, peremisset;* ut refert Joannes Diaconus in ejus Vita libro 2, cap. 29. Quod opere docuit, scriptis tradidit sanctissimus pontifex. Ait enim Pastoralis Curæ 3, P. Admonitione 21: Admonendi sunt, qui nec aliena appetunt; nec sua largiuntur, ut sciant sollicitè quod ea, de quâ sumpti sunt, cunctis hominibus terra communis est, et idcirco alimenta quæque omnibus communiter profert. Incassum ergo se innocentes putant, qui commune Dei munus sibi privatim vendicant; qui cum accepta non tribuunt, in proximorum nece grassantur: quia tot penè quotidiè perimunt, quot morientium pauperum apud se subsidia abscondunt.

Hanc verò sententiam SS. Patres ex Scripturis sacris hauserunt. Dicitur enim Proverbiorum 24: *Erue eos, qui ducuntur ad mortem; et qui trahuntur ad interitum, liberare ne cesses. Si dixeris: Vires non suppetunt; qui inspector est cordis, ipse intelligit, et Servatorem animæ tuæ nihil fallit, reddetque homini juxta opera sua.* Et Ecclesiasticus 34: *Panis egentium vita pauperum est: qui defraudat illum, homo sanguinis est.* Hinc divitis illius Ephulonis damnationem in ejus duritiam quam extrema Lazari mendicæ necessitas non commovit, SS. Patres post Evangelium refundunt. S. Petrum Chrysologum inter alios audiamus, sermone 121: *Iste dives, inquit, imò divitiarum captivus, servus opum, et ipsis censibus compeditus, tantum pompæ immobile sepulcrum, in quo pietatis totus utique et visus defecerat et auditus, non jam personam, non pauperem, sed ipsam misericordiam despiciet ad januam suam Lazaro sic jacente. Purpurâ, bysso, delicatis vestibus, epulis blandis ferrea viscera crudelis anima nutrebat, quem Deus humanæ salutis avidus inquisitor emollire cupiens, non tam Lazarum, quam ipsum pietatis conflatorium ejus projecit ad januam: conflatorium dixi propter ferrea viscera. Impiis ergo oculis mendicus Lazarus ingeritur, admovetur, et ut dives dare possit, magis magisque divitis census cumulatur: sed dives adamante durior, quicquid Deus pauperis propter alimoniam, divitis conferebat ad censum, ille aut effundebat turpiter, aut crudeliter reponchat. Item Deus ut non taceret, ut clamaret, ut admoneret divitem, ut panem se querere tantum jejuniis pauper ostendat, ut vel ad minima largienda abundantis impellat animum, augetur pauperi fames. Cupiebat, inquit, de micis saturari, quæ cadebant de mensâ divitis. At dives variis caprulatibus ferulis indigerit suam ructabat ad cœlum, ne vocem pauperis humi taliter jacentis audiret. Itemque Deus, quia obturatis auribus unius oris nil erat vox cla-*

mantis, ad aperiendum cor divitis, totum corpus pauperis vulneribus aperit, ut in admonendo divite tot essent pauperis ora, quot vulnera: solvuntur viscera, ulcera producuntur, hiatus vulnerum dilatatur, sanies effunditur, et tota pauperis caro componitur in scenam pietatis: ut quem vox esurientis non moverat, vel suspiria, vel dolores, vel gemitus, et tota ærumnarum congeries commoveret: sed dives superbo oculo et insatiabili corde, hæc omnia et audire, et videre, et sentire contemnit. Querit adhuc Deus quemadmodum dives à suâ obstinatione solvatur. Solvit pauperi manus à suis artubus, ut nec abigeret. canes divitis, quos vulneribus suis divitis erat pasturus in vulnus: et novo modo, fratres, humanitatis ordo mutatur: fit humana mendicitas, ut cupiditas proditor inhumana. Dives pauperem nec cadentibus de mensâ micis pascit: et Lazarus pauper, quia aliud non habebat, etiam de carnibus suis canibus humanis exstitit. Miser dives, si panem non dedisti, quare vel canes abigere noluit? Sed mitiores te canes tui, imò tu sævior canibus tuis: nam te saviente illi parcunt, qui non ad morsum dentes, sed linguas ad obsequium sic producant, ut in modum spongiæ non vexent vulnera, sed detergant. Dives, in canibus tuis famem pietas vicit: In te impietatem saturatis non evicit. Idcirco dives *scpulturnum est in inferno*, et clamabat ad Abraham, *Pater Abraham, miserere mei.* Stultè petit à Patre misericordiam, quam negaverat fratri: *Miserere mei.* Quid illi cum misericordiâ, cui jam totum in pœnam? Aut quæ illi supplicatio apud Patrem poterit subvenire, cui in sinu Patris residet accusator? Pectus Patris Lazari tenet, et totam sancti cordis pulsat æquitatem, quatenus se filii patrem boni, mali iudicem servet. *Mitte Lazarum ut intingat extremum digiti sui in aquâ, et refrigeret linguam meam.* Sicut itaque guttam, qui vini lacus, cum pauper sitiret, effudit: et sillâ digiti extremi credit gehennæ flammam extinguere, qui mensuris per totam diem ebriçitatis non extinxit incendia. Sed hanc sibi guttam ad refrigerium dari petit, ad ardorem pauperis quam negarat. Ista gutta est, dives, quæ te facit crudelem; ista gutta est, quæ os Lazari à te negata siccavit: Quia ad refrigerium pauperis et gutta sufficit, et mica: *Cupiens*, inquit, *saturari de micis quæ cadebant de mensâ.* Spargebatur panis, fundebatur vinum, et quod ad extremam vitam pauperis negabatur, hoc totam divitis peribat ad pompan. *Et mitte Lazarum ut intingat extremum digiti sui in aquâ, et refrigeret linguam meam.* Lingua in capite, caput mali, ipsa derogat egeno, insultat pauperi, pietatem latrat, misericordiam carpit: et meritò prima est in gehennâ, in cruciata prævia, et dux pœnarum, quia ipsa interdixit misericordiam, cui datum fuerat ut juberet. Dives ille, inquit S. Augustinus, sermone 178, aliàs 9 de Verbis Apostoli, non est dictus raptor rerum alienarum. *Erat quidam dives, inquit, qui inducitur purpurâ et bysso, et aperiebatur quotidie splendèdè.* Dives, inquit, erat. Non dixit, calumniator; non dixit pauperum oppressor;

« non dixit, rerum alienarum raptor, aut delator, aut receptor; non dixit, pupillorum spoliator; non dixit, viduarum persecutor; nihil horum. Sed, *Erat quidam dives*. Quid magnum est? Dives erat, de suo dives erat. Cui aliquid tulerat? An fortè auferret, et Dominus de illo reticeret, et personam ejus acciperet, si crimina ejus absconderet, qui nobis dicit: *Nolite personaliter judicare*? Si vis ergo audire crimen divitis illius, noli amplius quærere quam audis à veritate. *Dives erat, qui induebatur purpurâ et bysso, et epulabatur quotidie splendide*. Quod ergo ejus crimen? Jacens ante januam ulcerosus, et non adjuvus. Hoc enim apertè de illo dictum est, quòd immisericosus erat. Numquid enim si pauper ille ante januam jacens sufficientem panem à divite acciperet, dice retur de illo quia cupiebat saturari de micis quæ cadebant de mensâ divitis? Propter hanc solam inhumanitatem, quâ contemnebat pauperem ante januam suam jacentem, nec congruè dignè pascebat, mortuus est et sepultus; et cum apud inferos in tormentis esset, levavit oculos suos, et vidit pauperem in sinu Abrahæ. Et quid pluribus immoror? Desideravit guttam, qui non dedit micam: non recepit justâ sententiâ, qui non dedit crudeli avaritiâ. »

Statutum superiùs regulam confirmat S. Thomas, secundâ secundæ, quæstione 32, articulo 5: *Dare, inquit, eleemosynam de superfluo, est in præcepto, et dare eleemosynam ei qui est in extremâ necessitate. Et Articulo 6, necessarium dupliciter dici observat: Uno modo, sine quo aliquid esse non potest; et de tali necessario omnino eleemosyna dari non debet. Putâ, si aliquis in articulo necessitatis constitutus, haberet solum unde ipse et ejus familia sustentari posset. De hoc enim necessario eleemosynam dare est sibi et suis vitam subtrahere. Casum excipit S. Thomas, in quo subtrahendo sibi, daret alicui magnæ personæ, per quam Ecclesia vel respublica substerneretur: quia pro talis personæ liberatione seipsum et suos laudabiliter periculo mortis exponeret, cum bonum commune sit proprio præferendum. Alio modo aliquid necessarium esse dicitur, sine quo non potest convenienter vita transigi secundum conditionem et statum propriæ personæ, et aliarum quarum ei cura incumbit. « De hujusmodi necessario, inquit S. Thomas, eleemosynam dare, non cadit sub præcepto, sed sub consilio: illis nimirum pauperibus, qui communem tantum necessitatem patiuntur. Inordinatum enim esset, si aliquis tantum sibi de bonis propriis subtraheret, ut aliis largiretur, quòd de residuo non posset vitam transigere convenienter secundum proprium statum, et negotia occurrentia. « Nullus enim inconvenienter vivere debet. » Atque hanc esse doctoris Angelici mentem probant exceptiones quas affert. « Sed ab hoc, inquit, tria sunt excipienda. Primum est, quando aliquis statum mutat, putâ, per religionis ingressum. Tunc enim omnia sua propter Christum largiens, opus perfectionis facit, se in alio statu ponendo. Secundò, quando ea quæ sibi subtrahit, etsi sint necessaria ad convenientiam vitæ, tamen de facili resarciri possunt, ut*

« non sequatur maximum inconveniens. Tertiò, quando occurreret extrema necessitas alicujus private personæ, vel etiam aliqua magna necessitas reipublice. « In his etiam casibus laudabiliter prætermittet aliquis id quod ad decentiam sui status pertinere videtur, ut majori necessitati subveniret. » Laudabile dixit S. Thomas, non quòd meri consilii esse censeret eleemosynam de necessariis ad decentiam status dare pauperi necessitatem extremam patienti; sed quòd ratio laudabilis ad illud moveat, scilicet divini præcepti executio, et fratris miseriæ allevatio: tantum abest ut ea quæ ad status decorum necessaria sunt, imminuere vel resecare, in tali casu sit inordinatum vel indecens. Ipse sui sit interpretes S. Thomas, in 4 Sententiarum, distinct. 15, quæst. 2, art. 1, quæstionculâ 4: « Cum, inquit, usus divitiarum sit ordinatus ad subveniendum necessitatibus præsentis vitæ, qui divitiis in eum finem non utitur, vel inordinatè utitur, à virtute recidit. Ordo autem subventionis talis debet attendi quantum ad duo. Primò, ex parte eorum quibus subvenitur, ut primò sibi, postea sibi conjunctis subveniat, deinde extraneis. Secundò, ex parte necessitatis talis debet esse ordo, ut priùs absolutè necessitatì subveniatur, quam necessitatì conditionatæ; quæ est cum quis indiget aliquo ad sui status decentem conservationem. Et ideò præceptum legis ad hoc obligat, ut illud quod superest alicui post subventionem perfectam, et sibi conjunctis (puta, familiæ quam gubernare debet), respectu utriusque necessitatis, in eleemosynas expendat ad subveniendum aliis respectu utriusque dictarum necessitatum. » Et similiter præceptum legis obligat quòd etiam necessitatì extraneorum absolutæ primò subveniatur, quam necessitatì propriæ vel propinquo rum conditionatæ. Et ideò dicitur communiter quòd dare eleemosynam de superfluo, cadit in præcepto, et sic dare eleemosynam ei qui est in extremâ necessitate; dare autem de eo quod est necessarium necessitate secundâ, non autem de eo quod est necessarium necessitate primâ, quia hoc esset contra ordinem charitatis. » Legis igitur divinæ præcepto tenetur dives eleemosynam dare pauperi ad extreme necessitatis angustias vel periculum redacto, ex eo quod necessarium sibi vel suis est necessitate duntaxat conditionatâ, scilicet ad decentem sui status conservationem; et nisi det, lethalis obdurationis adversus misericordiam reus est. « Præterea, quando alius est in statu extremæ necessitatis, efficiuntur ei omnia communia; unde etsi per violentiam vel furtum acciperet, non peccaret, » inquit S. Thomas in responsione ad secundum. Rem igitur alienam retinet, qui pauperi ad extremæ necessitatis angustias redacto ex iis quæ ad sui status decorum necessaria videntur, non subvenit. Et in responsione ad quartum, ait præceptum de eleemosynâ erogandâ obligare ex parte accipientis, « quando apparent signa probabilia extreme necessitatis futuræ, nisi ei subveniatur; ut cum aliquis vidit alios impotentes vel pigros ad subveniendum, et pauperem indigentem cibo et petu, et aliis,

« vitæ necessariis, nec sibi satisfacere posse. Non enim expectanda est ultima necessitas, quia tunc fortè non posset juvari natura jam fame vel siti consumpta. » Dicit enim Chrysostomus Homiliâ 76 in Joannem : « Non oportet pauperem ululantem decepto rem vocare. Quid dicis, ô homo, propter unum pauperem deceptionem quis complicat? Utique dicis: Quocirca maximè misericordiam consequatur, aut maximè necessitati eripiatur. »

REGULA VI. — Lethalis obdurationis adversus misericordiam reus est, qui pauperibus in gravi necessitate constitutis eleemosynas non erogat ex iis quæ suæ suorumque sustentationi superflua sunt, tametsi ad statûs seu conditionis suæ decentiam sint necessaria. — Gravis necessitas dicitur, ex quâ mors si non evidenter imminere iudicatur, probabili certè conjecturâ metuitur. Item cum quis versatur in evidenti periculo patiendo grave aliquod detrimentum, ut gravem morbum, carcerem, infamiam, amentiam, cum ingenuas mulieres in periculum prostitutionis egestas adducit, etc. Tunc, inquam, lethalis adversus misericordiam obdurationis reus est, qui eleemosynam non erogat etiam ex iis quæ ad decorum sui statûs aut dignitatis conservandum sunt necessaria. Non solùm enim extremam, sed gravem necessitatem expressit dilectus Domini discipulus, Epist. 1, capite 5, scribens: *Qui habuerit substantiam hujus mundi, et viderit fratrem suum necessitatem habere, et clausserit viscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in illo?* Quæ verba explicans S. Augustinus, tract. 5 in illam Epistolam, num. 12, ait: « Ecce unde incipit charitas. Si nondùm es idoneus mori pro fratre, jam idoneus esto dare de tuis facultatibus fratri. Jam percussit viscera tua adipe misericordie, ut consideres illum in egestate positum. Si enim superflua non potes dare fratri tuo, animam tuam potes ponere pro fratre? Jacet pecunia in sinu tuo, quam tibi fures possunt auferre; et si illam non auferent fures, moriendo illam deseres, etiamsi te illa viventem non deserat. Quid inde facturus es? Esurit frater tuus, in necessitate positus est; fortassis suspenditur, à creditore angustatur: non habet ipse, habes tu. Frater tuus est, simul empti estis, unum est pretium vestrum, uno sanguine Christi redempti estis: vide si misereris, si habes facultates mundi. Quid ad me pertinet, fortè dicis? Ego daturus sum pecuniam meam, ne ille molestiam patiat? Si hoc tibi responderit cor tuum, dilectio Patris non in te manet; si dilectio Patris non in te manet, non es natus ex Deo. Quomodò te gloriaris esse Christianum? Nomen habes, et facta non habes. Quid tibi prodest nomen, ubi res non invenitur? »

Eandem regulam confirmat S. Ambrosius, lib. 4 de Officiis, cap. 50: « Grandis culpa, inquit, si sciente te fidelis egeat, si scias eum sine sumpto esse, fame laborare, ærumnam perpeti, qui præsertim egere erubescat; si in causam ceciderit, aut captivitatis suorum, aut calumnie, et non adjuves; si sit in

carcere, et penis et suppliciis propter debitum aliquod justus excrucietur; si tempore afflictionis suæ nihil à te impetret, si tempore periculi quo rapitur ad mortem, plus apud te pecunia tua valeat, quàm vita morituri. »

Non diffiteor S. Thomam, 2-2, quæst. 52, art. 5, duos tantùm statuere casus, quibus præceptum eleemosynæ obligat, scilicet ratione extremæ necessitatis, et ratione superflui; aliàs autem rem esse meri consilii. « Sic ergo, inquit, dare eleemosynam de superfluo, est in præcepto, et dare eleemosynam ei qui est in extremâ necessitate. Aliàs autem eleemosynam dare est in consilio; sicut et de quolibet meliori bono dantur consilia. » Verùm necessitatis extremæ nomine S. Thomam gravem quoque necessitatem significasse, constat evidenter ex ipsius responsione ad tertium. « Est, inquit, aliquod tempus, in quo mortaliter peccat, si eleemosynam dare omitat. Ex parte quidem recipientis, cum apparet evidens et urgens necessitas; nec apparet in promptu qui subveniat. Ex parte verò dantis, cum habet superflua, quæ secundùm statum præsentem non sunt sibi necessaria. »

REGULA VII. — Lethalis obdurationis adversus misericordiam rei sunt, qui pauperibus communem necessitatem patientibus superflua non erogant, id est, ea quæ suæ ac suorum sustentationi, atque status sui ac dignitatis decentiæ conservandæ non sunt necessaria. — Id probat primò divina hæc sententia, Ezech. 16: *Ecce hæc fuit iniquitas Sodomæ sororis tuæ, superbia, et saturitas panis, et abundantia, et otium ipsius et filiarum ejus: et manum egeno et pauperi non porrigebant.* Id deinde probant S. Joannis Baptistæ verba, Luc. 5: *Qui habet duas tunicas, det non habenti; et qui habet cacos, similiter faciat.* Quæ verba S. Hieronymus explicans, Epist. 150 ad Hedibiam, unius tunice nomine significari asserit, *quicquid corpori nostro sufficere potest, et humanæ succurrere inobediuntati; escarum verò seu victûs unius diei nomine, quicquid in presentibus alimentis necessarium est.* « Unde præceptam est, *Non cogitatis de crastino*, hoc est, de futuro tempore. Et Apostolus: *Habentes*, inquit, *alioscenta, et quibus tegamur, his contenti simus.* Si plus habes, quàm tibi ad victum vestitumque necessarium est, illud eroga, et in illo debitricem esse te noveris. » Idem probant Christi verba, Luc. 11: *Venestamen quod superest, date eleemosynam.* Quæ verba S. Gregorius lib. 12, Ep. 50 ad Augustinum Episcopum, ad interrog. 2 respondens, hoc brevi commentario illustrat: « Omne quod superest est necessitatibus, in causis piis ac religiosis erogandum est, Domino ac Magistro omnibus dicente: *Quod superest, date eleemosynam, et ecce omnia mundata sunt vobis.* » Idem probant Christi judicis sententiam extremam in reprobos pronuntiantis verba terribilia, Matth. 25: *Discedite à me, maledicti, in ignem æternum: Esurivi enim, et non dedistis mihi manducare; sitivi, et non dedistis mihi potum, etc.* Quibus verbis non extremam, neque gravem et urgentem, sed quamcumque necessitatem exprimit, cui sublevandæ superflua pauperibus non erogarunt. Hinc S. Augustinus, lib. 4 cont. Advers. Leg. et Proph., cap. 16: « Ecce, inquit,

pro escâ temporali, non ablata, sed non datâ, æternum et horrendum supplicium comminatur. Et rectè, si consulas veritatem. Perparvum est enim quod in eleemosynis datur; sed cum piè datur, æternum inde meritum comparatur. Et idè potius quia parvum est quod datur, magnâ impietate non datur. Unde non mirum est quod tantæ sterilitati velut infructuosarum arborum, ignis æterni supplicium præparatur. « Et sermone 60, aliàs de Tempore 50, cap. 10 : « Illis quos damnaturus est, imò plus illis quos coronaturus est, solas eleemosynas imputabit, tanquàm dicens : Difficile est, ut si examinem vos, et appendam vos, et scruter diligentissimè facta vestra, non inveniam unde vos damnem; sed : *Ite in regnum, esurivi enim, et dedistis mihi manducare.* Non ergo itis in regnum, quia non peccastis; sed quia vestra peccata eleemosynis redemistis. Rursus et illis : *Ite in ignem æternum qui paratus est diabolo et angelis ejus.* Et illi tantè quàm noxii, olim rei, serò trementes, attendentes peccata sua, quando auderent dicere immeritò se dampnari, immeritò in se hanc depromi à Judice tam justo sententiam? Sine dubio videbunt se justè dampnari pro sceleribus et criminibus suis : et quasi cis diceret : Non, non inde unde putatis; sed quia esurivi, et non dedistis mihi manducare. Si enim ab illis omnibus vestris factis aversi, et ad me conversi, illa omnia crimina atque peccata eleemosynis redemissetis, illæ eleemosynæ modò liberarent vos, et à reatu tantorum criminum absolverent. Beati enim misericordes, quoniam ipsis misericordia præstabitur. Modò autem, *Ite in ignem æternum.* Judicium sine misericordiâ ei qui non fecit misericordiam. »

Idem probat S. Joannis locus supra laudatus, Epist. 1, cap. 3 : *Qui habuerit substantiam hujus mundi, et viderit fratrem suum necessitatem habere, et clauserit viscera sua ab eo, quomodò charitas Dei manet in eo?* Christianus quisque tenetur charitatem Dei in animo habere, siquidem, ut ait idem Apostolus : *Qui non diligit, manet in morte.* Charitatem autem Dei non habet, qui necessitati proximi non solùm gravi, sed communi succurrere negligit. Nullum enim excipit dilectus Christi Apostolus. Unde ibidem ait : *Filii mei, non diligamus verbo neque lingua, sed opere et veritate.* Quem locum expendens S. Augustinus, tract. 6 in hanc Epistolam, ait : « Hinc incipit ista charitas, ut de suis superfluis tribuat egentì; » et tract. 50 in Evangelium S. Joannis : « Unge pedes Jesu : benè vivendo dominica sectare vestigia. Capillis terge : si habes superflua, da pauperibus, et Domini pedes tersisti. Habes quid agas de superfluis tuis : tibi superflua sunt, sed Domini pedibus necessaria. »

Hanc regulam confirmat S. Paulus, cùm ipsis infirmæ sortis hominibus et artificibus præcipit ut laborent, non solùm ad victum comparandum, sed ut aliquid seponere possint ex quo pauperibus subveniant. Ad Ephesios, cap. 4 : *Qui furabatur, jam non furetur, magis autem laboret operando manibus suis quod bonum est, ut habeat unde tribuat necessitatem patienti; et 1 ad Timotheum, 6, ipsum docens quomodò erga divites*

gerere se debeat : *Divitibus, inquit, hujus seculi præcipe... Divites fieri in operibus bonis, facillè tribuere, communicare, thesaurizare sibi fundamentum bonum in futurum, ut apprehendant veram vitam.* Non paucas eleemosynas erogare jubet, sed plurimas et uberrimas, ex quibus thesaurus in futuram vitam cumuletur : non interdùm, sed frequenter; non ex consilio, sed ex præcepto, ad illas erogandas teneri docet : Præcipe, adòque non tantùm pauperibus ad extremam necessitatem redactis, qui rarò admodùm occurrunt, sed quamcumque necessitatem patientibus, sive publicè et ostiatim, sive clanculum et privatim mendicent, sive in xenodochiis et ptochiis fidelium misericordiâ communiter sustententur; de quibus ait Christus Math. 26 : *Semper pauperes habetis vobiscum.*

Confirmatur hæc regula SS. Patrum suffragio, asserentium superflua divitum pauperibus deberi, atque adèò non solùm ex charitate, sed ex justitiâ, non quidem in foro seculi, sed in foro Dei teneri ad superflua, cùm natura tùm personæ sive statûs, pauperibus eroganda. Ita S. Basilius, Homiliâ in illud S. Lucæ : *Destruam horrea mea, etc.* : « Quis, inquit, peccator? Ille qui ad se unum transfert quæ sunt singulorum. Tu ergo nonne peccator, qui ea quæ dispensanda distribuendaque acceperis, tibi uni propria facias? Nonne qui vestem deriperit, spoliator appellabitur? Qui autem nudum non vestierit, modò poterit, an alio quàm spoliatoris nomine donandus erit? Esurientis est panis, quem tu refines; nudus est vestis quam in arcâ servas; discalceati calceus qui apud te marcescit, indigentis argentum quod possides defossum. Quocirca tam multum injuriam facis, quàm multis opem conferre potuisti. »

Ita S. Joannes Chrysostomus, concione 11 de Lazaro, tom. 15 : « Rapina est, inquit, de suis facultatibus non impartiri. Quapropter Deus accusans Judæos per Prophetam, ait : *Produxit terra proventum suum, et non intulit decimas, sed rapina pauperis est in domibus vestris.* Quoniam, inquit, oblationes solitas non dedistis, rapuistis ea quæ sunt pauperis. Ita divites affatur per Malachiam Prophetam, ut intelligant divites, sese res pauperum possidere, etiamsi ex paternâ hereditate eis obvenerint, etiamsi aliunde pecunias ex æquo et bono conflaverint. Et alibi : *Ne spoliæ, inquit, vitam pauperis.* Qui autem spoliat, intervertit aliena. Nam spoliatio quædam admittitur à nobis, cùm aliena rapimus et detinemus. Unde discimus nos, si eleemosynæ præceptum infregerimus, eodem supplicio affectum iri, quo raptores et spoliatores affici solent. Nostræ facultates, undecumque obvenerint, illius sunt Domini, cujus obsequio mancipati sumus. Quòd si eas egentibus erogaverimus, maximas opes procul debito inde capiemus. Idèò enim uberiores divitias nobis indulsit Deus, non ut eas in scortationes, in temulentiam, in ingluviem superbasque vestes, frædamque mollietiem effunderemus, sed egenis et calamitosis earum largitione succurreremus. Quemadmodum enim regalis ærarii custos, si commissa

« sibi pecunias illis ipsis quibus est iussus distribuere, impartiri neglexerit, sed in suas contulerit voluptates et delicias, plectitur et exactoratur; ita vir dives sese gerere debet ad instar quæstoris eujuspiani, qui ab ipso Deo pecunias pauperibus erogandas acceperit. Quapropter si majorem ejusmodi pecuniarum copiam, quam poscat sua ipsius necessitas, suos in usus convertat, se gravissimè plectendum esse noverit. Non enim ejus sunt quæ possidet, sed conservorum, quos egestas affligerit. Parcamus igitur nostris opibus ut alienis, ut verè in nostram possessionem transeant. Quomodò autem illis parcemus? Si eas non contulerimus in sumptus supervacaneos, nec in nostros duntaxat usus converterimus, sed in manus pauperum effuderimus. Nam quantumvis opulentes fueris, creditarum tibi pecuniarum redditorum es rationem, si ex eis impenderis plus quam tua necessitas postulare. Hoc ipsum facitatur in magnatum ædibus. Multi quippe suos redditus, suas apothecas committunt famulis; famuli illi commissa studiosissimè teneant et servant, nec iis abutantur, at distribuunt prout heras edixerit. Hoc ipsum, quisquis es dives, facito. Non enim plura cæteris accepisti bona, ut solus ex consumeres, sed ut ea indigentibus proximali impartiendo, boni dispensatoris gloriam tibi comparares. »

Ita S. Ambrosius, libro de Nabuthe, cap. 12: « *Ne dixeris*, inquit Deus, Proverb. 3, *Cras dabo*. Qui non patitur te dicere, *Cras dabo*, quomodò patitur dicere, *Non dabo*? Non de tuo largiris pauperi, sed de suo reddis. Quod enim commune est in omnium usum datum, tu solus usurpas. Omnium est terra, non divitum; sed pauciores qui non utuntur suo, quam qui utantur. Debítum igitur reddis, non largiris indébítum. Ideò ait Scriptura, Eccli.: *Declina pauperi sine tristitia aurem tuam, et redde debítum tuum*, et responde illi pacifica in mansuetudine. » Et Sermone 8 in Psalmum 118: « Misericordia quidem justitiæ portio est; ut si velis donare pauperibus, hæc misericordia justitiæ est, secundùm illud: *Disperit, dedit pauperibus; justitia ejus manet in æternam*. Deinde quia conformis tuus injustum est ut non adjuvetur à socio; cum præsertim Dominus Deus noster terram hanc possessionem omnium hominum voluerit esse communem, et fructus omnibus ministrare; sed avaritia possessionum jura distribuit; justum est igitur, ut si aliquid tibi privatim vindicas, quod generi humano, imò omnibus animantibus in commune collatum est, saltem aliquid inde pauperibus aspergas; ut quibus juris tui consortium debes, his alimenta non deneges. » Idem lib. 2 in Lucam, num. 77. — « Singulis, inquit, generibus hominum conveniens tribuit S. Joannes Baptista responsum unum omnibus: Ita publicanis, ne ultra præscriptum exigant; militibus, ne calumniam faciant, ne prædam requirant; docens idcirco stipendia constituta militiæ; ne diu sumptus quaerit, prædo grassetur. Sed hæc et alia officiorum præcepta propria singulorum; misericordia communis est usus, ideò

« commune præceptum; omnibus officiis, omnibus ætatibus, necessaria, et ab omnibus deferenda. Non publicanus, non miles excipitur, non agricola vel urbanus, dives et pauper; omnes in commune admonentur, ut conferant non habenti. Misericordia enim plenitudo virtutum est; et ideò omnibus est proposita perfectæ formæ virtutis, ne vestimentis alimentisque suis parcant. Misericordiæ tamen ipsius pro possibilitate conditionis humanæ mensura servatur, ut non sibi unusquisque totum eripiat, sed quod habet, cum paupere partiatur. »

Ita S. Augustinus, sermone 50, aliàs de Diversis 15. « Cur non miseri intelligunt quod apud Aggæum loquens Dominus propterea dixerit: *Meum est aurum, et mea est argentum*, ut et ille qui non vult cum indigentibus communicare quod habet, cum audit præcepta faciendæ misericordiæ, intelligat Deum non de re illius cui jubet, sed de re sua jubere donari; et ille qui aliquid porrigit pauperi, non se arbitretur de suo facere, ne fortè non tam confirmetur misericordiæ nomine, quam inflatur superbæ vanitate? *Meum est*, inquit, *aurum et meum est argentum*; non vestrùm, ò divites terræ. Quid ergo dubitatis pauperi dare de meo, aut quid extollimini cum datis de meo? » — Idem sermone 206, aliàs de Diversis 70: « Hinc, inquit, intelligit animus christianus, quantum remotus esse debet à fraude alienæ rei, quando sentit simile esse fraudi, si superflua sua non tribuerit indigenti. » Sed, ò cæca hominum corda, dant necessaria ut hic diutiùs vel miserè vivant; nolant dare superflua ut in æternum cum Christo regnent. « Quam multos invenimus qui dicant: Tollat fiscus res meas, ut seriùs moriar. Et tamen, ò amator temporalis vite, si tollat fiscus, te spoliat in hoc seculo; si tollat Christus, tibi servat in celo. Propter hanc vitam volunt habere homines unde vivant, et propter hanc volunt dare unde vivant. Quod tibi servas unde vivas, hoc das ut vivas fortè fame defecturus. Et tamen dicis: Tollat, quid ad me? Mendicare volo. Das unde vivas, mendicare paratus, et ut vivas. Paratus es, datis etiam necessariis, mendicare in hoc mundo; et non es paratus, erogatis superfluis, regnare cum Christo. » Verba sunt S. Augustini Sermone 502, aliàs de Diversis, 411, cap. 6. Idem sermone 61, aliàs 5 de Verbis Domini, cap. 7: « Mendici (inquit) Dei sumus: ut agnoscat ille mendicos suos, agnoscamus et nos nostros. Sed et ibi etiam cogitamus, quando petitur à nobis, qui petunt, à quibus petunt, quid petunt. Qui petunt? Homines. A quibus petunt? Ab hominibus. Qui petunt? Mortales. A quibus petunt? A mortalibus? Qui petunt? Fragiles. A quibus petunt? A fragilibus. Qui petunt? Miseri. A quibus petunt? A miseris. Exceptà substantiâ facultatam, tales sunt qui petunt, quales sunt à quibus petunt. Quam frontem habes petendo ad Dominum tuum, qui non agnoscis parem tuum? Non sum, inquit, talis; absit à me ut talis sim. Inflatu obsecratus ista loquitur de pannoso, sed ego te nudos interrogo. Non interrogo in vestibus quibus

« sitis, sed quales natam fueritis. Ambo nudi, ambo in-
 « firmi, miseram vitam inchoantes ideò, ambo ploran-
 « tes. Recole, dives, primordia tua, vide utrum huc
 « aliquid attuleris. Jam venisti, et tanta invenisti. Dic
 « quid attuleris, aut si dicere erubescis, Apostolum
 « audi : *Nihil, inquit, intulimus in hanc mundum, sed*
 « *nec auferre aliquid posuimus. Quid ergo sequitur? Vi-*
 « *ctum et tegumentum habentes, his contenti simus. Nihil*
 « *dives habet de divitiis suis, nisi quod ab illo po-*
 « *sulat et pauper, victum et tegumentum. Hinc tu quid*
 « *plus habes ex omnibus quae habes? Accepisti victum,*
 « *accepisti necessarium tegumentum. Necessarium*
 « *dico, non inane, non superfluum. Quid plus de divi-*
 « *tiis tuis capis? Certè omnia tua superflua erunt.*
 « *Quae sunt tua superflua, sint pauperibus necessa-*
 « *ria* » Et infra : « Non cogam, inquit, divites cibis
 « pauperum vilibus et inconditis vesci. Utantur divi-
 « tes consuetudine infirmitatis suae : sed doleant ali-
 « ter se non posse. Melius enim possent, si aliter pos-
 « sent. Si ergò non extollitur pauper de mendicitate,
 « tu quare extolleris de infirmitate? Conceditur tibi
 « utero superfluis ; da pauperibus necessaria ; utere
 « pretiosis, da pauperibus vilia. Expectat à te, expe-
 « ctas à Deo ; expectat ille manum quae facta est se-
 « cum, expectas tu manum quae fecit te. Sed non so-
 « lum te fecit, sed et pauperem tecum. Dedit vobis vitam
 « viam, istam vitam : invenistis vos comites, unam
 « viam ambulatis : ille nihil portat, tu nimium onera-
 « tus es ; ille nihil secum portat, tu tecum plus portas
 « quam opus est. Oneratus es : da illi de eo quod
 « habes, et illum pascis, et onus minuis. »

Item sermone 85, aliàs de tempore, 205 : « Deci-
 « mas dabant Scribae et Pharisei, pro quibus Christus
 « nondum sanguinem fuderat. Ne fortè aliquid magnum
 « facere te putes, quia frangis panem pauperi ; et vix
 « est millesima ista facultatum tuarum. Et tamen non
 « reprehendo ; vel hoc fac. Sic sitio, sic esurio, ut et
 « ad micas istas gaudeam. Sed tamen quid dixerit
 « Vivus, qui pro nobis mortuus est, non tacebo : *Nisi*
 « *abundaverit justitia vestra plus quam Scribarum et*
 « *Pharisaeorum, non intrabitis in regnum caelorum.*
 « (Matth. 5.) Ille nos non palpat, medicus est, usque
 « ad vivum pervenit : Scribae et Pharisei decimas da-
 « bant. Quid est? Interrogate vos ipsos. Videte quid
 « faciatis, de quanto faciatis ; quid detis, quid vobis
 « relinquantis ; quid misericordiae impendatis, quid luxu-
 « riae reservetis. Ergo faciliè tribuant, communicent,
 « thesaurizent sibi fundamentum bonum in futurum,
 « ut apprehendant veram vitam. »

Ita S. Gregorius Magnus, P. 3 Pastoralis Curae,
 Admonitione 22 : « Cum quaelibet necessaria indigen-
 « tibus ministramus, sua illis reddimus, non nostra
 « largimur ; justitiae debitum potius solvimus, quam
 « misericordiae opus implemus. Unde et ipsa Veritas
 « cum de misericordia cautè exhibendà loqueretur, ait,
 « Matth. 6 : *Attendite ne justitiam vestram faciatis co-*
 « *ram hominibus. Cui sententia Psalmista concinens*
 « *dicit, Psal. 5 : Dispersit, dedit pauperibus, justitia*
 « *ejus manet in aeternum. Cum enim largitatem in-*

« pensam pauperibus praemisisset, non hanc vocare
 « misericordiam, sed justitiam maluit : quia quòd à
 « communi Domino tribuitur, justum profectò est ut
 « quicumque accipiunt, eo communiter utantur. Hinc
 « etiam Salomon ait, Proverb. 21 : *Qui justus est, tri-*
 « *buet, et non cessabit. Admonendi sunt quoque ut*
 « *solicité attendant quòd ficulnea quae fructum non*
 « *habuit, contra hanc districtus agricola queritur quòd*
 « *etiam terram occupavit. Terram quippe ficulnea sine*
 « *fructu occupat, quando mens tenacium hoc quod*
 « *prodesse multis poterat, inutiliter servat.* »

Ita S. Thomas, secundà secundæ, questione 32,
 art. 5 : « Cum, inquit, dilectio proximi sit in præcepto,
 « necesse est omnia illa cadere sub præcepto, sine
 « quibus dilectio proximi non conservatur. Ad dile-
 « ctionem autem proximi pertinet, ut proximo non
 « solum volumus bonum, sed etiam operemur, secun-
 « dum illud 1 Joannis 3 : *Non diligamus verbo neque*
 « *linguâ, sed opere et veritate. Ad hoc autem quòd ve-*
 « *limus et operemur bonum alicujus, requiritur quòd*
 « *ejus necessitati subveniamus, quod fit per elemo-*
 « *synarum largitionem : et ideò eleemosynarum largi-*
 « *tio est in præcepto. Sed quia præcepta dantur de*
 « *actibus virtutum, necesse est quòd hoc modo donum*
 « *elemosynæ cadat sub præcepto, secundum quòd ac-*
 « *tus est de necessitate virtutis : scilicet secundum quod*
 « *recta ratio requirit, secundum quam est aliquid con-*
 « *siderandum ex parte dantis, et aliquid ex parte ejus*
 « *cui est eleemosyna danda. Ex parte quidem dantis,*
 « *considerandum est ut id quod est in eleemosynas*
 « *erogandum, sit ei superfluum, secundum illud Luc.*
 « *11 : Quod superest, date eleemosynam. Et dico super-*
 « *fluum, non solum respectu sui ipsius, quod est supra*
 « *id quod est necessarium individuo, sed etiam re-*
 « *spectu aliorum quorum cura sibi incumbit, respectu*
 « *quorum dicitur necessarium personæ, secundum*
 « *quod persona dignitatem importat ; quia prius oportet*
 « *quòd unusquisque sibi provideat, et his quorum*
 « *cura ei incumbit, et postea de residuo necessitatibus*
 « *aliorum subveniat. Ex parte autem recipientis, re-*
 « *quiritur quòd necessitatem habeat, alioquin non esset*
 « *ratio cur ei eleemosyna daretur.* » Necessitatem,
 « etiam communem, ex parte recipientis ; superfluum
 « ex parte dantis, legitimas ac sufficientes rationes esse,
 « quibus aliquis ad erogandam eleemosynam obligatur,
 « S. Thomas docet ; quamvis extremam dumtaxat vel
 « gravem necessitatem rationem esse asserat, cur huic
 « potius pauperi determinatè, quam aliis subvenire quis
 « ex præcepto teneatur, cum omnibus subvenire non
 « possit. « Sed cum, inquit, non possit ab aliquo uno
 « omnibus necessitatem habentibus subveniri : non
 « omnis necessitas obligat ad præceptum, sed illa sola,
 « sine quâ is qui necessitatem patitur, sustentari non
 « potest. » Ilanc autem esse S. Thomæ mentem faciliè
 « ostenditur ex aliis ejusdem locis ; nempe quæstione
 « 66, art. 7, ubi ait : « Res quos aliqui superabundan-
 « ter habent, ex naturali jure debentur pauperum su-
 « stentationi. Sed quia multi sunt necessitatem pa-
 « tientes, et non potest ex eadem re omnibus subveniri,

« committitur arbitrio uniuscujusque dispensatio pro-
 « priarum rerum, ut ex eis subveniat necessitatem
 « potentibus; et questione 87, art. 1 ad quartum: Se-
 « cundæ decimæ, quæ reservatur ad sacrificia offe-
 « renda, locum in novâ lege non habent, cessantibus
 « legalibus victimis. Tertiæ verò decimæ, quæ cum
 « pauperibus comedere debebant, in novâ lege auge-
 « tur, per hoc quòd Dominus non solùm decimam
 « partem, sed etiam omnia superflua pauperibus jubet
 « exhiberi, secundùm illud Luc. 11: *Quod superest,*
 « *dote eleemosynam.* Ipsæ etiam decimæ, quæ ministris
 « Ecclesie dantur, per eos debent in usus pauperum
 « dispensari. » Et in 4 Sententiarum, dist. 15, quest.
 2, art. 1, questiuicula 4 ad quartum, asserit præcep-
 tum de eleemosynis erogandis obligare « ex parte
 « dantis, quando habet homo multa quibus non indi-
 « get, neque ad sustentationem vite sui et suorum,
 « neque ad decentem statûs sui conservationem; etsi
 « pauperes extremæ necessitatis non compareant. »

Sed, ut jam innui, cum omnibus pauperibus com-
 munem patientibus necessitatem eleemosynam ero-
 gare dives quisque non possit, satis erit ut satisfaciat
 divino præcepto, si quantum in ipso erit pauperibus
 ex superfluo suo succurrat. Unde Tobie 4 dicitur:
Ex substantiâ tuâ fac eleemosynam, et noli avertere fa-
ciem tuam ab illo paupere: ita enim fiet ut nec à te
avertatur facies Domini. Quo modo poteris, ita esto
misericors. Si multum tibi fuerit, abundanter tribue; si
exiguum tibi fuerit, etiam exiguum libenter impertiri
stude. Cum prudentiâ quoque, et servato charitatis
 ordine, superflua sua pauperibus erogare debet, ut scilicet
 parentes et propinquos extraneis, indigenas ad-
 venis, domesticos fidei infidelibus et hæreticis, inter
 fideles eos qui sanctiores sunt, utpote Deo propinquos,
 si sit æqualis eorum necessitas, cæteris antepo-
 nat. Nam absolutè loquendo, prius ei subveniendam
 qui extremam, illi deinde qui gravem, postremò illi
 qui communem necessitatem patitur. Charitatis ordi-
 nem commendavit Apostolus, ad Timotheum 5 scri-
 bens: *Qui suorum, et maxime domesticorum curam*
non habet, fidem negavit, et est infideli deterior. Cano-
 nibus etiam sancitum est ut unaqueque civitas paupe-
 res suos alat; et Carolus Magnus, in Capitulari 5,
 anni 806, sive in Capitulari Noviomagensi, statuit:
Ut unusquisque summ pauperum de beneficio aut de pro-
pria familiâ nutriat, et non permittat aliubi ire mendic-
cando. Verùm de prudentiâ in eleemosynarum ergo-
 gatione servandâ alius erit dicendi locus.

REGULA VIII. — Lethalis obdurationis adversus mi-
 sericordiam rei sunt, qui præsentì statui superflua
 servant et recondunt, ut ad altioreni statum ascendant,
 aut censum augeant, si avaritiæ aut ambitionis impulsu
 illa reserrent; vel graves pauperum necessitates postu-
 lent ut iis inpresentiarum succurrant; vel ascensus
 ille ad altioreni statum probabîlis non sit; vel si pro-
 babîliter sit futurus, frequentes et sufficientes eleo-
 mosynas pauperibus communem etiam necessitatem
 patientibus non erogent. — Hanc regulam S. Augusti-
 nus fulcit, Enarratione in Psalmum 147, num. 12:

« Nus, inquit, consolatur Scriptura, quæ hortatur ad
 « misericordiam faciendam, ut omninò crebrescamus
 « in erogando quod ampliùs habemus. Multa autem
 « superflua habemus, si nonnisi necessaria teneamus;
 « nam si inania queramus, nihil sufficit. Fratres, que-
 « rite quod sufficit operi Dei, non quod sufficit cupi-
 « ditati vestre. Cupiditas vestra non est opus Dei. Forma
 « vestra, corpus vestrum, anima vestra, hoc totum opus
 « Dei. Quære quæ sufficiant, et videbis quàm pauca
 « sint... Videte quia non solùm pauca sunt quæ vobis
 « sufficiant; sed nec ipse Deus multa à vobis querit.
 « Quære quantum tibi dederit, et ex eo tolle quod suffi-
 « cit: cætera quæ superflua jacent, aliorum sunt neces-
 « saria. Superflua divitum, necessaria sunt pauperum.
 « Res alienæ possidentur, cum superflua possidentur. »
 Eandem regulam confirmat S. Thomas, secundâ
 secundæ, quest. 52, art. 5, ad tertium respondens:
 « Est, inquit, aliquod tempus, in quo mortaliter pec-
 « cat, si eleemosynam dare omittat. Ex parte quidem
 « recipientis, cum apparet evidens et urgens necessi-
 « tas, nec apparet in promptu qui ei subveniat; ex
 « parte verò dantis, cum habet superflua, quæ secun-
 « dùm præsentem statum non sunt sibi necessaria,
 « prout probabîliter æstimari potest. Nec oportet quòd
 « consideret omnes casus qui possunt contingere in
 « futurum. Hoc enim esset de crastino cogitare, quod
 « Dominus prohibet, Matth. 6. Sed debent dijudicari
 « superfluum et necessarium, secundùm ea quæ pro-
 « babîliter ut in pluribus occurrunt. »

Hinc Lovaniensis Academia propositionem illam ut
 falsam et obligationem eleemosynæ, à Scripturâ sacrâ
 crebrè inculcatam, elidentem, censurâ suâ confixit
 anno 1657: *Superfluum non est quod homines servant*
pro statûs sui vel parentum qualitate habitâ vel adipi-
scendâ; idèque vix poterunt inter seculares inveniri qui
superfluum habeant. Damnatâ est eadem propositio à
 sacrâ Facultate Parisiensi, à plerisque Galliarum Epi-
 scopis, et tandem ab Innocentiò XI, die secundâ Mar-
 tiî 1679. Inter propositiones scilicet quas ut minimam
 tanquàm scandalosas et in præxi perniciosas damnavit
 et prohibuit, hæc 12 legitur: *Vix in secularibus inte-*
ntias, etiam in regibus, superfluum statui. Et ita vix ali-
quis tenetur ad eleemosynam, quando tenetur tantum ex
superfluo statui.

Si quis objiciat divitum portem maximam damna-
 tionem æternam incurrere, si res ita se habeat, et in
 magno periculo versari sacerdotes qui eorum confes-
 siones excipiunt, id totum concedemus. Firmum enim
 Christi oraculum est, Luc. 17: *Quàm difficultè qui pecu-*
nias habent, in regnum Dei intrabunt! Facilius est enim
camelum per foramen acus transire, quàm divitem in-
trare in regnum Dei. Quod oraculum expendens S. Hi-
 larius, canone 19 in Math., ait: « Periculosa cura est,
 « velle ditescere; et grave onus innocentia subit, in-
 « crementis opum occupata: rem enim seculi, famu-
 « latus Dei non sine seculi istius vitis assequetur. Hinc
 « difficile est divitem regnum cælorum adire. Atque
 « etiam quia uti plures his quæ habent rectè possent,
 « in sermone Domini ratio servata est, ut non abeo-

« Iutè regnum cœlorum nemo introire possit, sed in-
 « telligi posset futurorum raritas ex difficultate. »
 Quod spectat divitum confessarios, in maximo certè
 salutis suæ periculo versantur, si absolvant eos qui
 superflua sua pauperibus non erogant. *Si enim cæcus*
cæco ducatum præbeat, ambo in foveam cadunt. Illud
 itaque divitibus, quorum confessiones excipiunt, non
 suadere tantum, sed præcipere, et à Deo præceptum
 significare tenentur, ut superflua sua pauperibus etiam
 communem duntaxat necessitatem patientibus erogent,
 juxta illud Danielis 4 : *Peccata tua elemosynis*
redime, et iniquitates tuas misericordis pauperum; et
 illud Apostoli 4 ad Tim. 6 : *Præcipe divitibus hujus se-*
culi non sublimè sapere, neque sperare in incerto divitiarum,
sed in Deo vivo, benè agere, divites fieri in operibus
bonis, facillè tribuere, communicare, thesaurizare sibi
fundamentum bonum in futurum, ut apprehendant veram
vitam. Pastoribus in Timothei personâ præscribit non
 solum ut hæc divitibus persuadent, sed ut præcipiant;
 non modò tribuere, sed *facillè tribuere, communicare;*
 nec illis vult permitti ut neglectis pauperibus thesau-
 ros cumulent, quibus ad sublimiorem in terris statum
 conscendant, sed jubet *thesaurizare sibi fundamentum*
bonum in futurum, ut apprehendant veram vitam. Qui
 non ita sunt affecti divites, absolvi sacramentaliter non
 debent; siquidem Dei mandatum violare non solum
 non verentur, sed nec audire volunt, ut liberius pec-
 cent. Merum consilium esse licet recentiores quidam
 inhumane cupiditatis adulatores effugerint, Christus,
 Prophete, Apostoli, SS. Patres præcipiunt, aut præ-
 ceptum à Deo divitibus esse docent, ut superflua sua
 pauperibus erogent vel communem patientibus nec-
 cessitatem. Temperare mihi non possum quin egre-
 gium S. Gregorii Nazianzeni locum ad hujus confir-
 mationem veritatis proferam, oratione 16 de pauperum
 Amore inscriptâ. « Cæterum, inquit, omnium
 « maxime divino mandato et exemplo moveamur.
 « Quodnam porrò hoc mandatum est? Videte quam
 « constans sit atque sincerum! Neque enim hominibus
 « Spiritu sancto afflatis sat fuit semel atque iterùm de
 « pauperibus sermonem habuisse, nec quidam dun-
 « taxat de his rebus verba fecerunt, reliqui minimè;
 « aut alii parcius, velut de re non ita magnâ, nec ad-
 « modum necessariâ: verùm et omnes in universum,
 « et sedulo quisque, vel primum, vel inprimis ad eam
 « rem nos cohortantur, nunc admönentes, nunc com-
 « minantes, nunc exprobrantes, nonnunquam etiam
 « eos qui virtutis inlujusce munere funguntur, laudibus
 « efflorentes: nimirum ut per admonitionis assiduita-
 « tem eò nos adduceant, ut hoc mandatum exequa-
 « mur. » Et infra : « An tu benignitatem non neces-
 « sariam, sed tibi liberam esse putas, ac non legem,
 « sed consilium? Hoc quoque magnoperè velle
 « et existimarem; sed me sinistra illa manus terret,
 « et hædi, et probra quæ ab eo à quo illic collocati
 « sunt, conjiciuntur, non quia manus alienis bonis at-
 « tulerunt, nec quia templa diripuerunt, aut adule-
 « rium perpetrarunt, aut aliud quiddam ex aliis quæ
 « interdicta sunt, admiserunt, hoc ordine muletati,

« sed quia Christum in pauperibus minimè curarunt,
 « Quocirca, siquid mihi auscultandum putatis, servi
 « Christi, et fratres, et cohæderes, Christum, quam-
 « diù licet, vistemus, Christum curemus, Christum
 « alamus, Christum induamus, Christum colligamus,
 « Christum honoremus, non mensâ solum, ut qui-
 « dam; nec unguentis, ut Maria; nec sepulcro dun-
 « taxat, ut Joseph Arimatheus; nec rebus ad sepulta-
 « ram accommodatis, ut ille dimidiâ tantum ex parte
 « Christum amans Nicodemus; nec denique atro,
 « thure et myrrha, ut Magi: sed quoniam omnium
 « Dominus misericordiam vult, non sacrificium, ac
 « pinguium agnorum myriades commiseratio superat,
 « hanc in pauperibus humi provolutis ipsi conferra-
 « mus, ut cum hinc excesserimus, in æterna taberna-
 « cula non accipiant. Enimverò, inquit idem doctor,
 « duorum alterum faciendum est, ut vel omnia pro-
 « pter Christum deponamus, quò verè atque sincerè
 « ipsum sublâtâ humeris cruce sequamur, ac leves et
 « expediti; nec ab ullâ re in diversum tracti; ad
 « supernum mundum convolemus, Christumque loco
 « omnium rerum lucremur, propter humilitatem elati,
 « propter egestatem locupletati; vel certè cum Chri-
 « sto opes nostras partiamur, ut ipsæ honestè posses-
 « sæ, et cum iis qui paupertate constricti sunt, com-
 « municatæ, sanèitate quâdam imluantur. »

REGULA IX. — Lethalis obdurationis adversus mise-
 ricordiam rei sunt divites, qui christianæ frugalitatis
 et moderationis regulas prætergressi, ea quæ familiæ
 sustentationi, et statûs sui atque dignitatis decentiæ
 minimè necessaria sunt, in frequentes et splendidas
 epulas, in ædium magnificentiam, in pretiosiorum,
 quàm par sit, suppellectilem, in vestium luxum, in lu-
 dos, in curiositatis lenocinia, aut voluptates profun-
 dunt. — Hi nempe pauperibus subtrahunt superflua,
 quæ illorum usibus à Deo sunt destinata. « Bona enim
 « temporalia, quæ homini divinitus conferuntur, ejus
 « quidem sunt quantum ad proprietatem; sed quan-
 « tum ad usum non solum debent esse ejus, sed etiam
 « aliorum, qui eis sustentari possunt ex eo quod ei
 « superfluit, » inquit S. Thomas, secundâ secundæ,
 quæst. 33, art. 5 in Resp. ad secundam objectionem.
 Hinc S. Gregorius Nyssenus, Oratione 1 de Pauperi-
 bus amandis, ait : « Usui vitæ modum imponite, ne
 « omnia vestra existimate, sit pars etiam pauperum
 « et amicorum Dei. Illius enim verè sunt omnia, quem
 « habemus Patrem; nos autem fratres sumus. Qua-
 « propter ut genere conjunctos ac fratres meliùs qui-
 « dem et justius erat, æquis partibus cernere hæredi-
 « tatem. Verùm quando id factum non est, sed unus
 « aut alter plus intervittit, reliqui partem unam sal-
 « tem accipiant. Quòd si quis omnium prorsus esse
 « dominus, et universam vult hæreditatem avertere,
 « et sextâ aut quintâ parte fratres excludere, ille fra-
 « ter non est, sed acerbus tyrannus, immitis, barba-
 « rus, imò verò inexplebilis fera, quæ hiantes ore sola
 « suaves devoret dapes, vel potius ipsis etiam feris
 « sævior et agrestior. Siquidem et lupus ad devoran-
 « dum prædam lupum sibi socium adjungit, et canes

« multi nonnunquam simul idem dilaniant corpus. At
 « iste divitiarum suarum nullum ejusdem generis ho-
 « minem participem facit. Moderata mensa sufficit
 « tibi. Ne te in illud luxurie pelagus demittas, ut con-
 « vivia omni genere ciborum instructa velis... Utere
 « igitur, ne abutaris. Sic enim Paulus etiam edocuit. »
 Et infra : « Qui molliter et delicatè vivere institue-
 « runt, necessariò ad excogitandos magnificos ædifi-
 « ciorum apparatus alliciuntur. In his construendis et
 « exornandis maxima vis pecuniarum profunditur.
 « Ad hæc cœtas hominum libenter convocant et invi-
 « tant, splendendam et variam suppellectilem studiosè
 « comparant, innumerabilia poculorum genera, scur-
 « ras, mimos, citharistas, cantatores, cantatrices, sal-
 « tatores, saltatrices, totum denique petulantia lu-
 « dum. Atque dum hæc intus geruntur, assident ad
 « vestibuli fores innumerabiles Lazari, partim gravi-
 « bus ulceribus pleni, partim oculis orbati, partim pe-
 « dibus mutili. Conclamant, nec tamen exaudiuntur.
 « Si Deus hæc aspicit, ut profectò aspicit, quam vite
 « commutationem, quem exitum fore cogitatis, ó pau-
 « perum inimici? An nescitis horum causâ in sacro
 « Evangelio poni et commemorari exempla omnia hor-
 « rendâ et terribilâ? Nonne graves illius cruciatus et
 « gemitus recensentur, qui in bysso fuerat enutritus?
 « An non in malorum abyssonibus describitur coacer-
 « vatus? Quid huic alter similis, nonne cum vespere de ma-
 « tutinis deliciis cogitaret, tam inexpectatâ et repen-
 « tinâ damnatus est morte, ut ne orientis quidem so-
 « lis radium potuerit intueri? Proinde cum mortales
 « simus, fidem ne abiciamus, neve fruamur volupta-
 « tibus ut immortales. » Adversus divites illos quibus
 nihil superfluum videtur, cum in luxum ac volupta-
 tem profundant quicquid præter necessaria naturæ ac
 statui superest, terribilis maledictio exarata est,
 Amos. 6 : *Vae qui opulenti estis in Sion, et confiditis in*
monte Samaria: optimates capita populorum, ingre-
diendes pompaticè domos Israel. Qui dormitis in lectis
eburneis, et lascivitis in stratis vestris; qui comeditis
agnam de grege, et titulos de medio armenti; qui canitis
ad vocem psalterii... Bibentes vinum in phialis, et optimo
unguento delibati, et nihil patiebantur super contributione
Joseph. Id est, calamitati et inopiæ fratres nullatenus
compatiebantur, nec illi succurrebant.

REGULA X. — Lethalis obdurationis adversus mise-
 ricordiam reus est, qui pauperi omnibus omninò bonis
 temporalibus et vitæ præsiidiis, viribus, arte, et indu-
 striâ destituto, per mutuum quidem, commodatum,
 aut venditionem credito factam subvenire paratus est,
 non verò eleemosynam simpliciter erogare. — Is enim
 indigentiam proximi non sublevarit eo modo quo lex di-
 vina præscribit, gratis scilicet ac sine onere; sed præ-
 ceptum eleemosynæ eludit. Mutuum nempe eleemo-
 synâ distingui nemo nescit. Quamquam enim et eleemo-
 syna mutuum sit, sive fœnus, non tamen respecta
 pauperis, sed Dei, secundùm illud Proverb. 19 : *Fæne-*
ratur Domino, qui miseretur pauperis. Quæ verba S. Ba-
 silii in Psalm. 14 expendens ait : « Intellige dicti
 « efficaciam, et Legislatoris humanitatem admiraberis.

« Quando pauperi das in Domini gratiam, idem ipsum
 « et donum est, et mutuum : donum quidem, quòd à
 « paupere non speres te recepturum, mutuum verò
 « sive fœnus, ob Domini munificam liberalitatem pro
 « illo reddentis: qui parva quidem in paupere cum ac-
 « ceperit, maxima pro ipso retribuet. » Hinc S. Augu-
 stinus, lib. 1 de Sermone Domini in monte, cap. 20 :
 « Mutuatur, inquit, omnis qui accipit, etiam si non ipse
 « solvitur est: cum enim misericordibus Deus pluri-
 « restituat, omnis qui beneficium præstat, fœneratur. »

REGULA XI. — Lethalis obdurationis adversus mise-
 ricordiam rei sunt, qui salutaris scientiæ, seu Prædi-
 cationis talento donati, illud in proximorum salutem,
 et ædificationem Ecclesiæ impendere renunt. —
 Non minus enim tenentur ex officio charitatis spiritali
 illud talentum in proximorum utilitatem conferre, et
 divinis illis opibus spiritalem fratrum inopiam suble-
 vare, quàm teneantur divites elemosynam ex terrenis
 opibus pauperibus erogare. Id probat evangelica talen-
 torum parabola, Matth. 25. Terribilis enim illa incre-
 patio servi, qui talentum defoderat : *Serve, male et*
piger; et illa verba: Oportuit ergo te committere pecu-
niam meam nummulariis, præceptum indicant à servo
inutili violatum, hoc ipso quòd nullum ex talento sibi
dato lucrum domino peperit. Peccati verò gravitatem
ostendit privatio talenti, et æternæ damnationis pœna.
Tollite itaque ab eo talentum, inquit, et institem servum
ejicite in tenebras exteriores: illic erit fletus et stridor
dentium. Non diligit proximum sicut seipsum, qui sa-
 lutem plurimorum, cum possit, non procurat; non di-
 ligit Ecclesiam, pro quâ Christus seipsum tradidit, qui
 eam sanæ doctrinæ verbo ædificare recusat; non diligit
 Christum, qui ejus oves et membra pascere negligit et
 curare. *Unicusquisque*, inquit S. Paulus 1 ad Corinthios 12,
datur manifestatio Spiritus ad utilitatem. Alii quidem
per Spiritum datur sermo sapientiæ: alii autem sermo
scientiæ secundum eundem Spiritum. Ad utilitatem, in-
quit, non ad otium. Id confirmat S. Petrus, Epist. 1,
cap. 4: Unusquisque sicut accepit gratiam, in alter-
nterum illam administrantes, sicut boni dispensatores
multiformis gratiæ Dei.

Huic Regule robur addit Admonitio 26 S. Grego-
 ri 5, P. Pastoralis Curæ, scribentis : « Admonendi
 « sunt, qui cum utiliter prædicare possunt, immodè-
 « ratâ tamen humilitate refugiunt, ut ex minori consi-
 « deratione colligant, quantum in majoribus rebus
 « delinquant. Si enim indigentibus proximis, ipsi quas
 « habent pecunias absconderent, adjutores procul du-
 « bio calamitatis existissent. Quo ergo reatu constrin-
 « gantur, aspiciant, qui dum peccantibus fratribus
 « verbum prædicationis subtrahunt, morientibus men-
 « tibus vite remedia abscondunt. Si populum famcs
 « attereret, et occulta frumenta ipsi servarent, aucto-
 « res procul dubio mortis existerent. Quâ itaque ple-
 « centi sunt pœnâ considerent, qui cum fame verbi
 « Dei animæ pereant, ipsi panem perceptæ gratiæ non
 « ministrant? Unde et beatus per Salomonem dicitur :
 « *Qui abscondit frumenta, maledicetur in populis.* Fru-
 « menta quippe abscondere, est prædicationis sanctæ

« verba apud se retinere. In populis autem talis quisque maledicitur, quia in solius culpâ silentii pro multorum, quos corrigere poterat, poenâ damnatur. « Si medicinalis artis minimè ignari secandum vulnus cererent, et tamen secare recusarent, profectò peccatum fraternæ mortis ex solo torpore committerent. Quantâ ergo culpâ involvantur, aspiciant, qui dum cognoscunt vulnera mentium, curare negligunt e sectione verborum? Unde et benè per Prophetam dicitur; Jerem. 48 : *Maledictus qui prohibet gladium suum à sanguine*. Gladium quippe à sanguine prohibere est prædicationis verbum à carnalis vitæ interfectione retinere... Hitaque cum apud se sermonem prædicationis occultant, divinas contra se sententias terribiliter audiant, quatenus ab eorum cordibus timorem timor expellat. Audiant quòd talentum qui erogare noluit, cum sententiâ damnationis amittit. Audiant quòd Paulus ed se à proximorum sanguine mundum credidit, quò feriendis eorum viliis non pepercit, dicens, Matth. 25, Act. 20 : *Contestor vos hodiernâ die, quia mundus sum à sanguine omnium*; non enim subterfugi quò minus annuntiare omne consilium Dei vobis. Audiant quòd voce angelicâ Joannes admonetur, eum dicitur, Apoc. 22 : *Qui audit, dicat, Veni*. Ut nimirum cui se vox interna insinuat, illic etiam clamando alios, quò ipse rapitur, trahat, ne clausas fores etiam vocatus inveniat, si vocanti vacuum appropinquat. Audiant quòd Isaias, quia à verbis ministerio tacuit, illustratus superno lumine, magnâ voce poenitentiae seipse reprehendit, dicens : *VÆ MIHI QUIA TACUI*.

REGULA XII. — Lethalis obdurationis adversus misericordiam reus est advocatus, qui causæ pauperum in extremâ vel gravi necessitate constitutorum gratis patrocinari renuit. — Hanc regulam tradit S. Thomas, secundâ secundæ, quæst. 71, art. 1 : « Cùm enim præstare patrocinium causæ pauperum ad opus misericordiae pertineat, idem de eo iudicium esse debet ac de aliis misericordiae operibus. Nullus autem sufficit omnibus indigentibus misericordiae opus impendere. » Et ideò, sicut S. Augustinus ait, lib. 1 de Doctrinâ christianâ, cap. 28 : Cùm omnibus prodesse non possis, his potissimum consulendum est, qui pro locorum et temporum, vel quarumlibet rerum opportunitatibus restrictiùs tibi quâdam sorte junguntur. » Dicit, *pro locorum opportunitatibus*, quia non tenetur homo per mundum quærere indigentes, quibus subveniat, sed sufficit si eis qui sibi occurrunt, misericordiae opus impendat. » Unde dicitur Exod. 21 : *Si occurreris bovi inimici tui, aut asino erranti, reduc ad eum*. Addit, *et temporum*, quia non tenetur homo futuræ necessitati alterius providere; sed sufficit si præsentî necessitati succurrat. » Unde dicitur 1 Joan. 3 : *Qui viderit fratrem suum necessitatem habere, et clauserit viscera sua ab eo, quomodò charitas Dei manet in illo?* Subdit, *Vel quarumlibet rerum*, quia homo « sibi conjunctis quâcumque necessitudine maxime debet curam impendere, » secundum illud 1

ad Timoth. 5 : *Si quis suorum, et maxime domesticorum curam non habet, fidem negavit*. Quibus tamen concurrentibus, « considerandum restat, utrum aliquis tantam necessitatem patiat, quòd non in promptu appareat quomodò possit ei aliter subveniri; et in tali casu tenetur ei opus misericordiae impendere. Si autem in promptu appareat, quomodo aliter ei subveniri possit, vel per se ipsum, vel per aliam personam magis conjunctam, aut majorem facultatem habentem, non tenetur ex necessitate indigentis subvenire, ita quòd faciendo peccet; quamvis, si subveniret absque tali necessitate, laudabiliter faciat. Unde ad vocatus non tenetur semper causæ pauperum patrocinium præstare, sed solum concurrentibus conditionibus prædictis; alioquin oporteret eum omnia alia negotia prætermittere, et solis causis pauperum juvandum intendere.

Cùm igitur pauper sic eget patrocinio, ad quòd tamen sibi procurandum pecuniâ et similibus auxiliis destitutus est, ut nisi adjuvetur, causâ sit casurus, et vel injustâ morte plectendus, vel suis, quantalacumque sint, rebus omnibus spoliandus; aut certè gravem honorum iacturam passurus, artis suæ instrumentis, equis quibus arabat, vaccis quibus vivebat, privandus, aut ad triremes durumque carcerem damnandus, aut ad mendicitatem redigendus, qui antea vitam utcumque tolerabat tenui negotio vel artificolo, tenetur advocatus ipsi gratis præstare patrocinium, si verisimile sit neminem ipsius causam citò suscepturum ac defensurum. Id ni faciat, obdurationis adversus misericordiam reus est, secundum divinam illam S. Joannis sententiam : *Qui habuerit substantiam hujus mundi, et viderit fratrem suum necessitatem habere, et clauserit viscera sua ab eo; quomodò charitas Dei manet in eo?* 1 Joan. 3.

Quamvis porrò duplicem duntaxat necessitatis gradum, extremæ scilicet ac gravis, regula nostra exprimat, pauperibus tamen communem duntaxat necessitatem passis nisi gratis patrocinentur advocati, lethalis aliquando, adversus misericordiam obdurationis rei sunt, cum nempe id præstare possunt absque sui status imminutione; alioqui proximum sicut se ipsum non diligere convincuntur.

Ejusdem adversus misericordiam obdurationis reus erit iudex, nisi pauperibus designet advocatum, qui causas ipsorum gratis agat. Hinc Tolosanum concilium anno 1590 sanxit, ut qui per egestatem litigantes sibi advocatum comparare non possunt, illis curia de advocato, si res postulet, provideat. Idem multò ante statuerat concilium apud campinacum à Gerardo archiepiscopo Burdegalensi et comprovincialibus episcopis celebratum anno 1238; imò antiquo jure statutum declaraverat, canone 15 : *Pristini juris recolentes censuram, mandamus, ut si aliqui pauperes sint, qui pro paupertate advocatum habere non possint, det ipsis curia advocatum, si causa indiget advocato*.

REGULA XIII. — Medici, chirurgi, pharmacoepole, pauperibus ægrotis, qui ab omnibus deserti sunt, aut probabiliter deserendi, succurrere tenentur, et eorum

curatum gratis procurare. Id nisi faciant, lethalis obdurationis adversus misericordiam rei sunt. — Præceptum enim divinum de proximi dilectione alloquin violabunt, quod Spiritus sanctus Proverbiorum 24 sic explicuit, ut ad regulam istam confirmandam nihil sit eraculo illo accommodatius: *Erne eos, inquit, qui deficiuntur ad mortem, et qui trahuntur ad interitum liberare ne cesses. Si dixeris: Vires non suppetant, qui inspector est cordis ipse intelligit, et servatorem animarum tuarum nihil fallit, redditque homini juxta opera sua.* Qui locus non solum de illis intelligendus est, qui iniqua iudicis sententiâ, falsive testimoniis circumventi et oppressi rapiuntur ad mortem, sed etiam de omnibus quorum salus et vita præ alimentorum, vestimentorum, remedium, aut aliarum id generis rerum, in extremo vel gravi periculo versatur.

Hanc regulam confirmat S. Thome auctoritas, secundâ secundæ, quest. 71, art. 1, ubi postquam advocati obligationem in causis pauperum agendis et defendendis eo, quo diximus, modo exposuit; mox subdit: *Et idem dicendum est de medico quantum ad curationem pauperum.*

REGULA XIV. — Lethalis obdurationis adversus misericordiam rei sunt, qui volentes subvenire pauperibus et calamitosis hominibus, aut religiosorum virorum, vel sacrarum virginum ex eleemosynis victitantium cœnobiiis, aut pauperum clericorum seminariis beneficere, à pio illo proposito quocumque modo deterrent aut impediunt, vel fundationes aut pia legata in eorum favorem facta revocare cogunt aut suadent absque causâ justâ, et officium conscientie spectante. — Nititur hæc regula Spiritus sancti per Salomonem loquentis oraculo, Proverbiorum 3: *Noli prohibere beneficere enim, qui potest; si tales, et ipse benefac.* Quod non solum respectu secularium hominum pauperum et calamitosorum intelligendum esse, sed etiam respectu pauperum clericorum, religiosorum virorum, aut sacrarum virginum ex eleemosynis victitantium, probat egregius S. Augustini locus, concione 3 in Psalmam 105. *« Sic pascis, inquit, bovem Dei, quomodo transentem mendicum? Illi petenti das, quia scriptum est Luc. 6: Omni petenti te da. De isto quid scriptum est? Beatus qui intelligit super egenum et pauperem, Psalm. 40. Quære cui des. Beatus enim qui intelligit super egenum et pauperem, qui præoccupat vocem petitori. Si sic inter vos indigent milites Christi, ut etiam petant, videte ne vos iudicet antequam petant.... Alius ad te venit ut petat, alium præveni ne petat. Sicut enim de illo qui te querit dictum est: Omni petenti te da; sic de illo quæm tu debes querere dictum est: Sudet eleemosyna in manu tuâ, donec invenias justum cui eam tradas. Cùm enim dandum sit et istis pauperibus petentibus.... Voca et ipsos, pasc et ipsos, epulare, cùm illi epulantur; delectare, cùm illi saginantur; illi enim pane tuo, tu justitiâ Dei. Nemo vobis dicat: Præceptum est à Christo, ut servo Dei detur, mendico non detur. Absit; præsertim impius ista loquitur. Da illi, sed multo magis illi. Ille enim petit, et in voce petentis agnoscis*

cui des; ille autem quantum minus petit, tantum magis tibi vigilandum est ut præoccupes petiturum; aut fortè modò non petiturum, et aliquando damnaturum... Non indiget cibo, fortè veste indiget. Non indiget veste, fortè tecto indiget, fortè Ecclesiam fabricat, fortè aliud quid utile in domo Dei molitur; expectat ut attendas, expectat ut intelligas super egenum et pauperem. Tu contra, terra dura, lapidea, non irrigata, servas tibi dicere: Non sciebam, non noveram, nemo mihi dixit; nemo tibi dixit? Christus non cessat dicere, Propheta non cessat dicere: Beatus qui intelligit super egenum et pauperem. Non vides aream inanem præpositi tui? Vides certè vel surgentem fabricam, quò intraturus et oraturus es. Nonne admovetur oculis tuis? Nisi fortè putatis, fratres, quia præpositi vestri thesaurizant; et novimus multos non thesaurizare, et ad quotidiana egere, de quibus omnino non creditur; quos et vos inveniretis, si velletis, si circumspiceretis, si ad hoc vigiletis ut fructum daretis. » Lethalis ergo obdurationis adversus misericordiam rei sunt, qui volentes beneficere præpositis suis, parochialibus Ecclesiis, pauperum clericorum seminariis, religiosorum virorum, aut sacrarum virginum monasteriis, à pio proposito quocumque modo deterrent vel impediunt; aut fundationes, vel pia legata in eorum favorem facta revocare compellunt aut suadent absque justâ causâ et officium conscientie spectante. Quam exceptionem regulæ consultò apposui, quia tenetur quandoque conscientiarum moderator suadere, imò præcipere penitentibus, ut donationes, legata, fundationes in favorem capitulorum, parochialium Ecclesiarum, seminariorum, pauperum clericorum, cœnobiorum aut parthenonum inopum factas rescindant et commutent; cùm scilicet ipsorum bona restitutioni sunt obnoxia; cùm debitis onerati sunt; cùm parentes vel propinquos habent egenos, aut à sui status honestate et decentiâ mox casuros, nisi ipsis succurratur; cùm pauperes, alios noverunt in parochiâ, in vicinâ, in urbe magis indigentes, et quibus minus subvenitur, et præsertim invalidos, agros, orphanos, puellas ingenuas, quas dura egestas in prostitutionis periculum conjicit, familias honestas, quas pudor mendicare prohibet. Illis enim prudens et pius conscientiarum moderator prius potiusque subveniendum esse docet, quàm parochiis, seminariis, cœnobiiis et monasteriis, quibus vel reditus aliqui, vel oblationes et eleemosynæ suppetant ad vitam, tenuiter licet ac frugaliter sustentandam. Sed restitutionem rerum malè partarum inprimis fieri tum debita solvi necesse est; nec fundationes ullas, aut impia potius quàm pia legata fieri permittit à penitente prudens et pius conscientie moderator, nisi his officiis perfunctus fuerit; nec heredes pauperes, aut illos quos enumeravimus calamitosorum hominum ordines, graviore necessitate afflictos et oppressos, necessariis subsidiis frustrari patietur, ut capitulis, parochiis, seminariis, cœnobiiis, monasteriis non ita gravem passis inopiam subveniatur. Reus erit alioquin et ipse lethalis adversus misericordiam obdurationis.

REGULA XV. — Lethalis obdurationis adversus misericordiam reus est, qui opus aliquod misericordiae, sive corporalis, sive spiritualis praefermit ac negligit, cum illud exercere potest et tenetur, quando nimium extrema est vel urgens proximi eam misericordiam indigentis necessitas. — Praeceptum enim de proximi dilectione naturali et positivum Dei lege homini datum violat; et videns fratrem suum ad necessitatem redactum, quam sublevare ille potest: *Claudat viscera sua ab eo*, 1 Joann. 3; igitur charitas Dei non manet in illo. Hinc S. Gregorius, homilia 9, in Evangelia ait: « Nullus est qui veraciter dicat: Talentum minimè accepit, non est unde rationes ponere cogat. Talenti enim nomine cuilibet pauperi etiam hoc ipsum reputabitur, quod vel minimum accepit. Alius namque accepit intelligentiam, praedicationis ministerium debet nec esse talento. Alius terrenam substantiam accepit, erogationem talenti debet ex rebus. Alius nec interiorum intelligentiam, nec rerum affluentiam accepit, sed tamen didicit artem: quã pascitur; ipsa ars ei in talenti acceptionem reputatur. Alius nihil horum assecutus est, sed tamen fortassè familiaritatis locum apud divitem meruit, talentum profectò familiaritatis accepit. Si ergo nihil ei pro indigentibus loquitur, pro talenti retentione damnatur. Habens ergo intellectum, curet omninò ne taceat; habens rerum affluentiam, vigilet ne à misericordiae largitate torpescat; habens artem quã regitur, magnopere studeat ut usum atque utilitatem illius cum proximo partiat; habens loquendi locum apud divitem, damnationem pro retento talento timeat, si cum valet, non apud eum pro pauperibus intercedit. »

Septem porrò misericordiae corporalis opera numerantur, scilicet pascere esurientem, potare sitientem, vestire nudum, excipere hospitem, visitare infirmum, redimere captivum vel in carcere detentum, et sepelire mortuum; quae hoc versu exprimuntur:

Visito, poto, cibo, redimo, tegeo, colligo, condo.

De illis divinae existant in sacris litteris praecipua; Isaia 58: *Frangite esurienti panem tuum, et egenos vagosque induc in domum tuam. Cum videris nudum, operi eum, et carnem tuam ne despexeris*; Proverbiorum 25, et ad Romanos 12: *Si esurierit inimicus tuus, cibo illum, si sitit, potum da illi*; item posteriori isto loco: *Necessitatibus sanctorum communicantes, hospitalitatem sectantes*; Epist. S. Jacobi cap. 1: *Religio munda et immaculata apud Deum et Patrem hæc est, visitare pupillos et viduos in tribulatione ipsorum*. Priora sex misericordiae corporalis opera Christus commendat Matthaei 25: *Tunc dicit rex his qui à dextris erunt: Venite, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum ab origine mundi. Esurivi enim, et dedistis mihi manducare; sitiivi, et dedistis mihi bibere; hospes eram, et collegistis me; nudus, et cooperuistis me; infirmus, et risististis mihi; in carcere eram, et visitastis ad me. Tunc respondebunt ei iusti, dicentes: Domine, quando te vidimus esurientem, et pavimus te; sitientem, et dedimus tibi potum? Quando autem te vidimus hospitem, et collegimus te; aut nudum, et cooperuimus te? Aut quando*

*te vidimus infirmum, aut in carcere, et venimus ad te? Et respondens rex, dicit illis: Amen dico vobis, quoniam fecistis uni ex his fratribus meis minimis, mihi fecistis. Quòd verò in aeternam damnationem incurraut qui opera illa misericordiae neglexerunt, ostendit sententia ibidem adversus reprobos lata: Tunc dicit his qui à sinistris erunt: Disceditis à me, maledicti, in ignem aeternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus: esurivi enim, et non dedistis mihi manducare; sitiivi, et non dedistis mihi potum; hospes eram, et non collegistis me; nudus, et non cooperuistis me; infirmus, et in carcere, et non visitastis me. Tunc respondebunt ei et ipsi, dicentes: Domine, quando te vidimus esurientem, aut sitientem, aut hospitem, aut infirmum, aut in carcere, et non ministravimus tibi? Tunc respondebit illis, dicens: Amen dico vobis, quoniam non fecistis uni de minoribus his, nec mihi fecistis. Mortuorum sepulchrum Christus ibi non commemorat, quia illa duntaxat misericordiae opera recenset; quae sunt evidenter necessitatis: sepultura porrò nihil confert mortuo, quantum ad sensum, ut loquitur S. Thomas. Caeterùm et illam inter opera misericordiae meritò recenseri constat ex libro Tobiae, cap. 12, ubi Raphael archangelus ait: *Quando orabas cum lacrymis, et sepeliebas mortuos, et derelinquebas prandium tuum, et mortuos abscondebas per diem in domo tuâ, et nocte sepeliebas eos, ego obtuli orationem tuam Domino. Quamobrem et qui Christum Dominum sepelierunt; in Evangelio commendantur. Et quamvis nullus insit cadaveribus sensus, defunctorum tamen honori consultur sepeliendo eorum corpora, quibus ignominiosus est, quatenus in memoria hominum vivunt, ut maneant insepulta. Unde privatae sepulture poena est gravissimam includens infamiam. Satisfit etiam sepeliendo mortuos legitimo desiderio quod habere dum viverent, ut eorum corpora honorificè tractentur, ut ait S. Thomas 2-2, quaest. 32.**

Cùm autem visitationem infirmorum inter opera misericordiae recenseri audis, ne existimes eo nomine visitationem illam duntaxat intelligi, quae fit ad levandum infirmi tedium et mororem, sed maxime obsequium et ministerium infirmo exhibitum ad pellendam aegritudinem et recuperandam sanitatem. Quae de re egregie est apud S. Gregorium Nazianzenum locus, oratione 15 de Pauperibus amandis. « Curemus, » inquit, non minus aliorum corpora, quam suum; quisque corpus, seu commodè valetudine sit, seu eodem modo consumatur. Omnes enim in Domino sumus, sive dives, sive pauper, sive servus, sive liber, sive sanus, sive aeger; atque unum omnium caput, ex quo omnia; Christus. Quodque membra inter se sunt, hoc unum alteri, atque omnibus omnes. Ac proinde minimè committendum est, ut eos qui prius in communem infirmitatem inciderunt; contemnamus et negligamus; nec magis gaudendum nobis est, quòd commodè valetudine utimur, quàm lugendum quòd fratres miserè et afflictè. Quin potius illa existimare debemus, corporum et animarum nostrarum salutem in hoc uno positam esse, ut eos misericordiam prosequamur.... O serve Christi ac Pei, et homi-

« num amore prædite, ne degenerem atque ignavum
 « animum geras, verum fide subnitere. Misericordia
 « timiditatem, Dei metus mollitiem vincat; rationes
 « eas quæ carni favent, pietas superet. Ne fratrem
 « despicias, ne prætereas, ne ut scelus, ut piaculum,
 « ut aliud quiddam fugiendum et execrandum averse-
 « ris. Membrum tuum est, tametsi calamitate curvetur.
 « Tibi, licet animo admodum forti prætereas, pauper
 « relictus est ut Deo.... Quisque navigat, naufragio
 « propinquus est, eoque magis, quò audacius navigat;
 « et quisquis corpus gerit, corporis malis propinquus
 « est, eoque magis, quò erectior incedit, neq̄ eos qui
 « ante se jacent, intuetur. Dùm secundo vento navi-
 « gas, ei qui naufragium facit, manum porrige, dùm
 « sanus es et locuples, afflicto fer opem. Ne expectes,
 « dùm, quantum malum sit inhumanitas, in te ipso
 « discas, quantumque bonum viscera egentibus ape-
 « rire. Nec experiri velis Deum adversùs eos qui cer-
 « vicem attollunt, ac pauperes prætercunt, manum
 « extendentem. In alienis calamitatibus hæc discæ,
 « egenti parùm aliquid tribue, neque enim parvum
 « est ei, qui omnibus rebus caret, imò ne ipsi quidem
 « Deo, si viribus par sit. Summi muneris loco animi
 « promptitudinem dona; si nihil habes, illacryma.
 « Magnum calamitoso remedium est misericordia ex ani-
 « mo collata; ac verè et sincerè condolare, calamita-
 « tem magnà ex parte levat. Homo apud te jumento
 « vilior non est, quod cum in foveam incidit, aut aber-
 « ravit, erigere ac reducere tibi lex præscribit.

Ad redemptionem captivorum, sequæ detentorum in
 carcere ob debita quibus solvendis non sunt, revoca-
 tur misericordia, quâ proximo adversùs quamcunque
 vim et injuriam extrinsecus illatam subvenitur, inquit
 S. Thomas. Quâ de re S. Ambrosius, lib. 2 de Officiis,
 cap. 15, scribit : « Summa liberalitas captivos redi-
 « mere, eripere ex hostium manibus, subtrahere neci
 « homines, et maximè feminas turpitudini, reddere
 « parentibus liberos, parentes liberis, cives patriæ
 « restituere.... Præcipua est igitur liberalitas re-
 « dimere captivos, et maximè ab hoste barbaro, qui
 « nihil deferat humanitatis ad misericordiam, nisi quod
 « avaritia reservaverit; æs alienum subire, si debitor
 « solvendo non sit, atque arctetur ad solutionem, quæ
 « sit jure debita, et inopiâ destituta; enutrire parvulos,
 « pupillos tueri. Sunt etiam qui virgines orbatas pa-
 « rentibus, tuendæ pudicitie gratiâ, conubio locent,
 « nec solum studio, sed etiam sumptu adjuvent. » Ad
 redemptionem captivorum, ad sepulturam fidelium,
 ad alimoniam pauperum, vasa etiam sacra frangi posse,
 et quandoque debere, consilari, vendi, S. Ambrosius
 docet cap. 28 : « Aurum, inquit, sacramenta non
 « quarunt; neque auro placent, quæ auro non emun-
 « tur. Ornatus sacramentorum redemptio captivorum
 « est. Et verè illa sunt vasa pretiosa, quæ redimunt
 « animas à morte. Ille verus thesaurus est Domini,
 « qui operatur quod sanguis ejus operatus est. Tunc
 « vas Domini sanguinis agnosco, cum in utroque
 « video redemptionem, ut calix ab hoste redimat,
 « quos sanguis ab hoste redemit. Id S. Laurentii mar-

tyris exemplo se præstitisse S. Ambrosius testatur, et
 Arianorum invidiam propterea subisse. Et infra sub-
 dit : « Sanè si in sua quibus derivat emolumenta, crimen
 « est; sin verò pauperibus erogat, captivum redimit,
 « misericordia est. Nemo enim potest dicere: Cur pau-
 « per vivit? Nemo potest quæri quia captivi redempti
 « sunt. Nemo potest accusari quia templum Dei edifi-
 « catum est; nemo potest indignari quia humandis
 « fidelium reliquiis spatia laxata sunt; nemo potest
 « dolere quia in sepulchris Christianorum requies de-
 « functorum est. In his tribus generibus vasa Ecclesie
 « etiam initiata refringere, condare, vendere licet. »
 Concilium quoque Remense anno circiter 850, canone
 22, *ministeria sancta*, seu vasa sacra, *frangere* permit-
 tit episcopo, *si eveniit ardua necessitas pro redemptione*
captivorum.

Inter opera misericordiæ corporalis plurimum etiam
 commendatur hospitalitas. Unde Abraham pro hospi-
 talitatis mercede fructum posteritatis recepit. Lot
 propter hospitalitatis affectum Sodomitana à se suisque
 supplicia detorsit. In officiis autem hospitalibus om-
 nibus quidem humanitas impartienda est; justis au-
 tem uberius deferenda honorificentia. *Quicumque*
enim justam receperit in nomine justî, mercedem justî
accipiet, ut Dominus pronuntiavit, Matth. 10. Vides
 quia Abraham Deum recepit hospitio, dùm hospites
 quærit? Vides quia Lot angelos suscepit? Qui scis an
 et tu, cum suscipis hospitem, suscipias Christum?
 Cùm in hospite sit Christus, quia Christus in pau-
 pere est. Hinc episcopum *hospitalem* esse oportere
 S. Paulus scribit 1 Timoth. 3 et 5, et inter bona
 opera quibus viduam Christianam commendari optat,
 hospitalitatis officium recenset : *Si hospitiu recepit, si*
sanctorum pedes lavit.

Opera misericordiæ spiritualis septem pariter nu-
 merantur, scilicet ignorantes docere, consilium præ-
 bere dubitantibus, afflicto consolari, peccantes cor-
 rigere, offensas remittere iis qui læserunt, aliorum
 defectus et infirmitates tolerare, pro omnibus orare;
 quæ hic versus complectitur :

Consule, carpe, doce, solve, remitte, fer, ora.

Variis Scripturæ sacre testimoniis commendantur.
 Ecclesiastici 18 : *Qui misericordiam habet, docet, et*
erudit quasi pastor gregem suum; Galat. 6 : Si præocu-
patus fuerit homo in aliquo delicto, vos, qui spirituales
estis, hujusmodi instruite in spiritu lenitatis; Matth. 18 :
Si peccaverit in te frater tuus, vade, et corrippe eum inter
te et ipsum solum; 2 ad Thessalonicenses 3 : Si quis
non obedit verbo nostro per Epistolam, hunc nolite, et
non commisciamini cum illo, ut confundatur; et nolite
quasi inimicum existinare, sed corripite ut fratrem; 1 ad
Thessalonicenses 4 : Consolamini invicem in verbis istis;
Lucæ 6 : Estote ergo misericordes sicut et Pater vester
misericors est. Nolite judicare, et non judicabimini; nolite
condemnare, et non condemnabimini. Dimittite, et
dimittentur; Matthæi 6 : Si enim dimiseritis hominibus
peccata eorum, dimittit et vobis Pater vester caelestis delicta
vestra. Si autem non dimiseritis hominibus, nec Pater
vester dimittet vobis peccata vestra; Matth. 18 : Scrve

nequam, omne debitum dimisi tibi, quoniam rogasti me; nonne ergo oportuit et te misereri conserui tui, sicut et ego tui miserus sum? Et iratus Dominus ejus tradidit eum tortoribus, quoadque redderet unversum debitum. Sic et Pater meus celestis faciet vobis, si non remiseritis unusquisque fratri suo de cordibus vestris. Ad Romanos 15: Debemus autem nos firmiores imbecillitates infirmorum sustinere, et non nobis placere. Ad Galatas 6: Alter alterius onera portate, et sic adimplebitis legem Christi. Matthæi 5: Orate pro persequentibus et calumniantibus vos. Jacobi 5: Orate pro invicem, ut salvemini... Fratres mei, si quis ex vobis erraverit à veritate, et converterit quis eum, scire debet quoniam qui converti fecerit peccatorem ab errore viæ suæ, salvabit animam ejus à morte, et operiet multitudinem peccatorum. Corruptio peccantium inter opera misericordiæ merito numeratur. Quamvis enim in executione actus severitatem justitiæ continere videatur: quantum ad intentionem tamen corripientis, qui vult hominem à malo culpæ liberare, pertinet ad misericordiam et dilectionis affectum: secundum illud Proverbiorum 27: *Meliora sunt vulnera diligentis, quam fraudulenta oscula blandientis.*

De utroque misericordiæ genere, et obligatione illam exercendi, hæc habet S. Gregorius Nazianzenus, Oratione 16 de Pauperibus amandis inscripta: « Tu verò siquidem majora quoque potes, et quibus anima beneficio afficitur: ne his quoque de indigente bene mereri absiste: imò primum ac potissimum hæc ei qui abs te petit, dona, priusque etiam quam postulet, totâ die miserans ac sermonem commodans, sortemque cum fenore sedulo exigens, hoc est, ejus cui utilitas affertur, incrementum quod quidem doctrinæ semper adjungit, quisquis pietatis semina in seipso paulatim auget. Sin hæc largiri nequis; hæc secunda et minorâ, et quæ sub facultatem tuam cadunt, præsta: subveni, cibum præbe, detritum panem porrige, medicamentum adhibe, vulnus alliga, de calamitate aliquid percuntare, de patientiâ orationem habe. »

De misericordiâ spirituali, quæ in salubris consilii suggestione posita est, hæc S. Ambrosius lib. 2 de Officiis, cap. 15: « Sunt, inquit, plerique etiam viri boni; qui tenues sunt censu, contenti quidem exitu suo ad sul usum, sed non idonei ad subsidium levandæ paupertatis alienæ. Tamen suppetit aliud beneficentiæ genus, quo juvare possint inferiorem. Est enim duplex liberalitas, una quæ subsidio rei adjuvat, id est, usu pecuniæ; altera quæ operarum collatione impenditur, multo frequenter splendidior, multoque clarior... Quantum utilitatem regem Pharaonem sanctus Joseph consilio providentiæ juvit, quam se contulisset pecuniam? Pecunia enim unius civitatis non redimit ubertatem, prospicientia totius Ægypti per septennium famem repulit. Facile autem pecunia consumitur, consilia exhauriri nesciunt. Hæc usu augentur, pecunia minuitur, et citò deficit atque ipsam destituit benignitatem; ut quò pluribus largiri volueris, eò pauciores adjuvet, et sæpe tibi desit, quod aliis conferendum putaveris. Consilii

autem collatio quò in plures diffunditur, eò reduntantior manet, et in suum fontem recurrit. »

De misericordiâ quæ in condonatione injuriarum versatur, dicemus aliàs opportuniùs. Illud interim ex S. Augustino accipe sermone 42, aliàs 29, ex homiliis quinquaginta. « Sacrificium, inquit, Christiani est elemosyna in pauperem. Hinc enim et Deus peccatis propitius. Nisi autem peccatis propitius fiat Deus, quis remanet; nisi reus? Ab eis peccatis et delictis, sine quibus vita ista non ducitur, mundantur homines per elemosynas; quæ sunt duorum generum, erogando, et remittendo; erogando quod habes bonum, remittendo quod pateris malum. Hæc duo genera elemosynarum Dominus Magister bonus quàm breviter fuerit complexus, audite: *Remittite, inquit, et remittetur vobis; date, et dabitur vobis.* Remittite, et remittetur vobis, pertinet ad ignoscendum; date, et dabitur vobis, pertinet ad erogandum. Ex illâ elemosynâ, quâ ignoscis homini, nihil perdis. Ecce statim veniam petit; ignovisti, nihil amisisti. Charitate amplior domum redisti. » De peccantium fraternâ correptione aliàs etiam agemus. Sufficit in præsentiarum illa S. Augustini sententia sermone 5, aliàs primo, ex iis quos edidit Sirmondus: « Sicut, inquit, Deus diligit, et tamen corripit; sic et tu si habes aliquem in potestate, quamvis serves affectum dilectionis, noli tamen negare flagellum correptionis. Quia si negaveris, non tenebis delectionem; quia ille moritur in peccatis, qui fortè correptus ea relinqueret; et magis tibi imputatur verum odium. »

REGULA XVI.—Lethalis obdurationis adversus misericordiam reus est creditor, qui debitorem, quem solvendo non esse constat, urget opprimitque ut solvat, nec inducias ipsi concedat.—Hanc regulam Deus per Isaiam tradit, Judæis declarans, jejuniun illorum Deo gratum non esse ob viâ ipsam contaminantia, præsertim verò quòd à debitoribus suis, qui solvendo non erant, debita exigerebant acerbiùs: *Ecce, inquit Isai. 58, in die jejunii vestri invenitur voluntas vestra, et omnes debitores vestros repetitis... Nolite jejunare sicut usque ad hanc diem, ut audiatur in excelsis clamor vester.*

Eandem regulam tradit Christus Dominus propositâ parabolâ de rege rationem à servis suis exigente, quorum unus decem millium talentorum debitor non habebat unde redderet: cui debitum omne dimisit. Ille verò unum è conservis, qui debebat ipsi centum denarios, rogantem inducias ad solvendum, oppressit, et in carcerem misit. Quem vocavit Dominus, et his verbis increpuit, Matth. 18: *Serve nequam, omne debitum dimisi tibi, quoniam rogasti me: nonne ergo oportuit et te misereri conserui tui, sicut et ego tui miserus sum?* etc.

Hoc moralis christianæ caput confirmat S. Augustinus, sermone 239, aliàs de Tempore 146: « Noli, inquit, te avertere ab eo qui mutuum petit, sed tantum accipe quantum dedisti. Non ploret cui dedisti, nam beneficium perdidisti. Et si hoc ipsum

« quod datum est, vel quod accepit, exigitur, fortè
 « ad manum nondùm habet; pertulisti petentem,
 « exspecta non habentem; cùm habuerit, reddet tibi.
 « Noli clamare et dicere: Numquid fœnus quero? Tan-
 « tùm peto quantum dedi; quod dedi, hoc accipiam.
 « Benè facis, sed nondùm habet. Non es fœnerator,
 « et vis cui præstitisti ut quærat fœneratorem ut tibi
 « reddat. Si propterea fœnus non exigit, ne te fœne-
 « ratorem patiat, quare vis ut propter te alium
 « fœneratorem patiat? Premis, suffocas. Etsi tantùm
 « exigit quantum dedisti, suffocans tamen et angus-
 « tias faciendo, non beneficium dedisti, sed potius
 « majores angustias intulisti. Sed fortè dicis: Habet
 « unde reddat; habet domum, vendat; habet posses-
 « sionem, vendat. Quando ad te petivit, idè petivit
 « ne venderet; propter te non faciat, qui subvenisti,
 « ne fieret. Hoc fiat ita circa homines, hoc jubet Deus
 « hoc vult Deus. »

Non solum verò contra charitatem, sed et contra
 naturalem, ipsam æquitatem peccant, qui à debitori-
 bus suis, quos solvendo non esse constat, debita exigunt
 acerbius, nec ipsis inducias concedere volunt.
 Unde iudices, qui mediè sunt inter instantiam seu per-
 secutionem creditorum, et moram debitorum suâ
 sententiâ interdùm statuunt solutionis terminum, et
 debitori dilationem concedunt pro personarum, sum-
 mæque ratione. Inducias autem illas invito quandoque
 creditore debitoribus concessas jûs civile disertis ver-
 bis approbat *lex Si debitori*, tit. *de Judiciis*, Digest. 3,
 et *lex Promissor* 21, tit. *de Pecuniâ constitutâ*, Digest.
 15; item legibus 1 et 2, c., tit. *de Usuris rei judicatæ*.
Lex Si benè collocatæ 53, *de Usuris*, lib. 22, Digest.,
 tit. 1, ait, creditorem præbere se non debere acerbum
 exactorem, nec contumeliosum, sed moderatum, et cum
 efficaciâ benignum, et cum instantiâ humanam. Sic lo-
 quitur Ulpianus, ex christiani ferè disciplinâ. Theo-
 doricus Gothorum rex Sipontinis negotiatoribus, qui
 se dicebant hostium populatione vastatos, concedit
 privilegium ne per annos duos continuos à credito-
 ribus possint fatigari; quatenus his induciis et datam
 possint reparare pecuniam creditores ipsi, et aliquan-
 tenus debitorum valeat respirare substantiâ: *Quid
 enim*, inquit, *profficit creditorem urgere, quando incas-
 sum si ad mutuata sustinendo pervenire faciamus*. Refert
 Cassiodorus lib. II Variarum epist. 38.

REGULA XXVII. — Lethalis obdurationis adversùs
 misericordiam reus est, qui agrorum suorum aut vi-
 nearum colono sive conductori, pensionem non rem-
 mittit pro ratâ gravis incommodi sive damni ex steri-
 litate, aut alio casu fortuito, absque ipsius coloni seu
 conductoris culpa, aut vitio rei contingente.—Nec solum
 adversùs misericordiam, verùm et adversùs justi-
 tiam peccat. Utroque enim jure sancitum est ut in hu-
 jusmodi casibus remissio fiat annuæ pensionis pro rata
 damni et incommodi: nisi fortè sterilitas anni præce-
 dentis vel subsequentis valeat ubertate compensari.
 Ita Gregorius Nonus respondet, cap. *Propter*, Extra.
de Lato et Conducto, cujus hæc sunt verba: « Pro-

« pter sterilitatem afficientem magno incommodo con-
 « ductores, vitio rei, sine culpa coloni, seu casu for-
 « tuito contingentem, colonis Ecclesie taxæ pro ratâ est
 « pensionis remissio faciendâ; nisi cum ubertate præ-
 « cedentis vel subsequentis anni valeat sterilitas con-
 « pensari. »

Idem confirmatur ex lege *Licet certis*, lib. 4 Cod.
 tit. 63, et lege *Ex conducto*, lib. 49 Digestorum, tit.
 2.

ARTICULUS X.

De prodigalitate.

Prodigalitas peccatum est avaritiæ oppositum, et
 cum liberalitatis virtute pariter pugnans. « Differunt
 « autem avaritia et prodigalitas secundùm superabun-
 « dantiam et defectum diversimodè, inquit S. Thomas,
 « 2-2, quæst. 119, art. 1. Nam in affectione divitiarum
 « avarus superabundat, plus debito eas diligens: pro-
 « digus autem deficit, minùs debito earum sollicitudi-
 « nem gerens. Circa exteriora verò ad prodigalitem
 « pertinet excedere quidem in dando, deficere autem
 « in retinendo et acquirendo; ad avaritiam autem
 « pertinet è contrario deficere quidem in dando, su-
 « perabundare autem in accipiendy et retinendo. »
 Prodigalitas peccatum esse ex eo confirmatur, quòd
 divites, quamvis honorum suorum temporalium do-
 mini sint, Dominum tamen superiorem habent, cujus
 est terra et plenitudo ejus, qui per Prophetam ait,
 Aggæi 2: *Meum est aurum, et meum est argentum*;
 qui hominibus temporalia dedit ad utendum, se ipsum
 ad fruendum. Non ergo divitiis uti possunt homines
 prout libet, sed secundùm voluntatem Dei, et leges ab
 ipso positas. Alioqui illas jure non possident. Nam
 tunc quisque habere aliquid dicendum est, quando benè
 utitur; et quod jure non tractat, jure non tenet, inquit
 S. Augustinus sermone 50; aliàs de diversis 15.
 Hinc Christus (Luc. 16) discipulos, et in iis fidelibus om-
 nes propositis parabolis erudiens, similitudinem villici
 inter alias proposuit, « ut exemplo hujus personæ ni-
 « hil esse nostrum in seculo isto signaret; sed nobis
 « creditam esse dispensationem facultatum Domini nostri
 « vel ad utendum ex eis sufficienter cum gratiarum
 « actione; vel ad distribuendum conservis; prout cui-
 « que opus est; nec licere nobis passim facultatibus
 « abuti commissis, aut in expensas usurpare super-
 « suas, cùm sit erogationis ratio Domino venienti red-
 « denda. » Verba sunt S. Gaudentii, sermone 18. »

Hinc S. Ambrosius, lib. 2 de Officiis, cap. 21: « Non
 « prodigos, inquit, nos docet esse Scriptura, sed libe-
 « rales. Largitatis enim duo sunt genera, unum libe-
 « ralitatis, alterum prodigæ effusionis. Liberale est
 « hospitio suscipere, nudum vestire, redimere capti-
 « vos, non habentes sumptum juvare; prodigum es-
 « sumptuosius effluere conviviis, et vino plurimo. Unde
 « legisti, Proverb. 20: *Prodigum est vinum, et contu-
 « meliosæ ebrietas*. Prodigum est, popularis favoris
 « gratiâ exinanire proprias opes. Quod faciunt, qui
 « ludis circensibus, vel etiã theatralibus et mune-
 « ribus gladiatoriiis, vel etiã venationibus patrimo-

« nium dilapidant surum, ut vincant superiorum cele-
 « britates, cum totum illud sit inane quod agunt
 « Quandoquidem etiam honorum operum sumptibus
 « immoderatum esse non deceat. Pulchra liberalitas,
 « erga ipsos quoque pauperes mensuram tenere, ut
 « abundes pluribus, non conciliandi favoris gratia ul-
 « tra modum fluere. Quicquid ex affectu puro ac sin-
 « cero promitur, hoc est decorum; non superfluas ac-
 « dificationes aggredi, nec prætermittere necessarias.
 « Et maxime sacerdoti hoc convenit, ornare tem-
 « plum Dei decore congruo, ut etiam hoc cultu aula
 « Domini respiciat, impensas misericordie conve-
 « nientes frequentare, quantum oporteat largiri pere-
 « grinis, non superflua, sed competentia; non redun-
 « dantia, sed congrua humanitati; ne sumptu paupe-
 « rum alienam sibi quærat gratiam; ne restrictiorem
 « erga clericos, aut indulgentiorem se præbeat. Alte-
 « rum enim inhumanum, alterum prodigum: si aut
 « sumptus desit necessitati eorum, quos à sordidis ne-
 « gotiationis aucupis retrahere debeas, aut voluptati
 « superfluat. »

REGULA I. — Quamvis prodigalitas veniale tantum
 peccatum sit ex genere suo, quatenus cum solâ libe-
 ralitate pugnât, lethale tamen peccatum est, cum ali-
 quis res suas prodigiti contra regulas charitatis et ju-
 stitiæ, seu ob finem utrique illi virtuti oppositum. —
 Sic lethalis peccati rei sunt, qui bona sua profundunt
 et decoquunt in comessationibus et ebrietate, in sco-
 rationibus, aleâ, luxu, et quovis illicitarum volupta-
 tum genere, ut filius ille prodigus, qui *dissipavit sub-
 stantiam suam vivendo luxuriosè*, ut dicitur Luc. 15. —
 Quod expendens S. Augustinus, lib. 2 Quæst. Evang.
 quæst. 33, ait: *Hanc vitam prodigam vocat, amantem
 fundere atque spatari pompis exterioribus, intus inna-
 rescentem, cum ea quisque sequitur quæ ab illâ præce-
 dunt, et relinquit eum qui sibi est interior.* Lethalis pro-
 digalitatibus rei sunt, quicumque cum gravi aliorum
 damno vel scandalo bona sua profundunt. Item tuto-
 res et curatores, qui bona pupillorum, dispensatores,
 economi, administri, qui bona suæ fidei commissa;
 nobiles, mercatores, et quicumque bona creditorum
 decoquere non verentur; patresfamilias, qui suarum
 pecuniarum profusione uxori et liberis graviter no-
 cent, eis non providendo necessaria; et mulieres quæ
 in mundo muliebri, et superfluo vestium ornato
 sumptus immodicos faciunt. De quibus Tertullianus,
 lib. de Cultu feminarum, cap. 8, scribit: *De brevis-
 simis loculis patrimonium grande profertur. Uno lino
 decies sestertium inseritur. Saltus et insulas tenera cer-
 vix circumfert. Graciles aurium cutes calendarium ex-
 pendent, et sinistra per singulos digitos de saccis sin-
 gulis ludit. Hæ sunt vires ambitionis, tantarum usura-
 rum substantiam uno et muliebri corpusculo ba-
 julare.*

Lethalis tandem prodigalitatibus rei sunt, quos sum-
 ptus inutiles, vani, immoderati impediunt ab erogan-
 dis elemosynis eis illis quæ sunt ipsis habitâ statûs
 et dignitatis ratione superflua. Immodicos et inutiles
 sumptus servi aut economi sui, rerumque profusio-

nem suarum ab ipsis factam nemo probaret. Quâ igitur
 fronte homines, quibus rerum temporalium posses-
 sionem quidem, sed tamen ad rectum usum et dis-
 pensationem Deus supremum omnium rerum homi-
 numque Dominus concessit, rationes suas ipsi pro-
 bandas sperant, nisi fideliter illas administrent et
 dispensent? « Placet tibi, homo, servus tuus fidelis,
 « et tu nos vis esse Deo servus fidelis? Attendis quia
 « habes servum, attende quia habes Dominum. Ser-
 « vum tuum potuisti comparare, non creare: Dominus
 « tuus et verbo suo creavit te, et sanguine suo rede-
 « mit te. Si viluisti tibi, recode pretium; si et hoc
 « oblitus es, lege Evangelium, instrumentum tuum,
 « Fidem amas in servo tuo, et Dominus tuus non quæ-
 « rit eam in suo? Redde quod exigis. Quod tibi gau-
 « des reddi ab inferiore, redde superiori. Amas ser-
 « vum, qui fideliter custodit aurum tuum: noli con-
 « temnere Dominum, qui misericorditer custodit cor
 « tuum. » Verba sunt S. Augustini, sermone 56, aliis
 de Tempore 212.

REGULA II. — Lethalis est ut plurimum Clericorum
 prodigalitas qui redditus ecclesiasticos in sumptus inane-
 nes profundunt.—Hæc regula colligitur ex S. Thomâ,
 secundâ secundâ, quæst 119, art. 2, in responsione
 ad primum: « Prodigus, inquit, peccat in se ipsura;
 « dum bona consumit, unde vivere debet: peccat
 « etiam in alterum consumendo bona ex quibus de-
 « beret aliis providere. Et præcipuè hoc apparet in
 « clericis, qui sunt dispensatores bonorum Ecclesie;
 « quæ sunt pauperum, quos defraudant, prodigè ex-
 « pendendo. » Quod spectat et illud S. Bernardi, tract.
 de Moribus et Officio episcoporum, sive Epist. ad Hen-
 ricum Senonensem archiepisc., cap. 2: « Dicite pon-
 « tifices, non quidem in sancto, sed in freno quid
 « facit aurum? Quam tolerabilius cernitur in sancto,
 « quam in freno! Hoc me etiam tacente, etsi non
 « curia regum, tamen penuria pauperum clamat. Si-
 « leat licet fama, sed non fames. Fama quidem silet,
 « quia non potest mundus odisse vos. Nam quomodo
 « arguet mundus peccatum, à quo potius laudatur
 « peccator in desideris animæ suæ, et iniquus he-
 « nedicitur? Clamant verò nudi, clamant famelici,
 « conqueruntur et dicunt: ... Nobis frigore et fame
 « miserabiliter laborantibus quid conferunt tot muta-
 « toria vel extensa in periculis, vel plicata in manit-
 « cis? Nostrum est quod effunditis; nobis crudeliter
 « subtrahitur quod inaniter expenditis. Et nos enim
 « Dei plasmatio, et nos Christi sanguine redempti
 « sumus. Nos ergo, fratres vestri, videte quale sit de
 « fraternâ portione pascere oculos vestros; vita no-
 « stra cedit vobis in superfluis copiis. Nostris neces-
 « sitatibus detrahitur; quicquam succedit vanitatibus
 « vestris. Duo denique mala de unâ procedunt radice
 « cupiditatis, dum et vos vanitando peritis, et nos
 « spoliando perimitis. » Hinc rursum S. Thomas, quod-
 libeto 6, questione 8, articulo 1, ad quartum: « Di-
 « cendum, inquit, quòd neque moderatus usus divi-
 « tiarum, neque bona fides dispensatorum salvari vi-
 « detur in eo qui scienter superfluas expensas facit.

« in voluptuosis conviviiis, et aliis hujusmodi super-
 « fluitatibus; et ideo non est dubium quod in talibus
 « peccat mortaliter... Si autem aliquis non multum
 « in talibus excedat, potest bonâ fide fieri ab aliquo,
 « qui vult secundum decentiam sui statûs morem
 « gerere his quibus convivit. »

CAPUT VI.

DE LUXURIA.

ARTICULUS PRIMUS.

Quid sit, et quomodo grave peccatum.

Luxuria peccatum est, quo venerea voluptas supra mo-
 « ram et contra legem naturalem et divinam appetitur et
 « percipitur. Usus nempe venererum secundum se non
 « est illicitus, si debito modo et ordine fiat. « Sicut enim
 « ad conservationem vite: unus hominis ordinatur usus
 « ciborum, ita etiam ad conservationem totius humani
 « generis usus venererum. Unde S. Augustinus dicit
 « lib. de Bono conjugali, cap. 16. Quod est cibus ad sa-
 « lutem hominis, hoc est concubitus ad salutem generis.
 « Et ideo sicut usus ciborum potest esse absque pec-
 « cato, si fiat debito modo et ordine secundum quod
 « competit salutem corporis; ita etiam et usus venero-
 « rum potest esse absque peccato, si fiat debito modo
 « et ordine, secundum quod est conveniens ad finem
 « generationis humane, » inquit S. Thomas 2-2, que-
 « stione 153, a. 2. Id autem debito modo et ordine fieri
 « non potest extra legitimum matrimonium. Quamobrem
 « luxuria lethale ex genere suo peccatum est, ut constat
 « ex Apostolo, ad Galatas 5: *Manifesta sunt, inquit, opera
 « carnis, que sunt fornicatio, immunditia, impudicitia,
 « luxuria, etc., que prædico vobis sicut prædixi, quoniam
 « qui talia agunt regnum Dei non consequentur.*

Præterea, « ex eo quod aliquis inordinate corpore
 « suo utitur, injuriam facit Deo, qui est principalis Do-
 « minus corporis nostri; » inquit S. Thomas, articulo
 « 5 questionis laudate. Hinc Apostolus 1, ad Corinthios
 « 5, ait: *Nescitis quia templum Dei estis, et Spiritus Dei
 « habitat in vobis? Si quis autem templum Dei violaverit,
 « disperdet illum Deus... Templum enim Dei sanctum est,
 « quod estis vos.* Et cap. 6: *An nescitis quoniam membra
 « vestra, templum sunt Spiritûs sancti, qui in vobis est,
 « quem habetis à Deo, et non estis vestri? Empti enim estis
 « pretio magno. Glorificate et portate Deum in corpore
 « vestro. Hoc templum Dei, quod baptisate consecra-
 « vum est, de quo Tertullianus ait libro 2: de Cultu fe-
 « minarum, cap. 1: « Cùm omnes templum Dei simus,
 « illato in nos et consecrato Spiritu sancto, ejus tem-
 « pli ædificata et antistita pudicitia est, que nihil im-
 « mundum nec profanum inferri sinat, ne Deus ille qui
 « inhabitat, inquinatam sedem offensus derelinquat. »
 « Et S. Cyprianus, libro de Disciplinâ et Habitu virgi-
 « num, scribit: « Considerantes pariter ac scientes,
 « quid templa Dei sunt membra nostra, ab omni fœce
 « contagionis antiquæ lavacri vitalis sanctificatione
 « purgata, nec violari ea aut pollui fas sit, quando qui
 « violat, et ipse violetur. Eorum nos templorum cul-
 « tures et antistites sumus; serviamus illi, cujus esse*

« jam cœpimus. » Hoc, inquam, templum luxuria pol-
 « luit. Hinc S. Augustinus, sermone 9 de decem Chor-
 « dis, aliàs 96, de Tempore, cap. 10, ait: « Deus qui scit
 « quid tibi utile sit, qui verè sic suos servos gubernat
 « ad utilitatem illorum, non ad suam; non enim indi-
 « get servis quasi ad adjutorium, sed tu indiges Domini
 « auxilio; ipse ergo Dominus qui scit quid tibi sit utile,
 « uxorem concessit, nihil ampliùs. Hoc jussit, hoc præ-
 « cepit, ne per illicitas voluptates corrumpat templum ejus
 « quod esse cœpisti. Numquid hoc ego dico, Apostolum
 « audite: *Nescitis quia templum Dei estis, et Spiritus
 « Dei habitat in vobis?* Hoc dicit Christianis, hoc dicit
 « fidelibus... *Si quis templum Dei corruperit, corrumpet
 « illum Deus.* Videtis quomodo minatur? Non vis cor-
 « rumpi domum tuam, quare corrumpis domum Dei?
 « Certè facis alicui quod pati non vis. Non est ergo
 « quâ evadatur... Omnia enim peccata hominum, aut
 « ad corruptelam pertinent flagitiorum, aut ad facinora
 « nocendi. Quia Deo nocere non potes in facinoribus
 « in flagitiis eum offendis, in corruptellis eum offendis,
 « in te illi facis injuriam. Facis enim injuriam gratiæ
 « ipsius, domui ipsius. »

Singularem etiam Christo infert injuriam luxuria,
 quatenus violat membra Christi. Corpora enim nostra
 membra Christi sunt, ipsi tanquam capiti coherentia,
 si sanctè et castè vivamus. Ipsa autem à Christo dis-
 jungit luxuria, et cum meretrice copulat, ut ait Apo-
 stolus 1 ad Corinthios 6: *Nescitis quoniam corpora vestra
 membra sunt Christi? Tollens autem membra Christi,
 faciam membra meretricis? Absit. An nescitis quoniam
 qui adhæret meretrici, unum corpus efficitur? Erunt enim,
 inquit, duo in carne unâ. Qui autem adhæret Domino,
 unus spiritus est.* Non solum in incarnatione sese natu-
 ræ nostræ personaliter conjunxit Dei Filius, sed etiam
 in unicuique nostrum in Eucharistiâ substantiali simul
 et sacramentali modo se conjungit. Seipsum nobis
 commiscet, inquit S. Joannes Chrysostomus, et non
 fide tantum, verum et reipsum nos eam efficit corpus?
 Luxuria verò divinam illam conjunctionem solvit et
 abrumpit. Hinc impudicos, et præsertim adulteros,
 ab Eucharistiæ communionem quædam olîm Ecclesiæ
 in perpetuum removebant, ut constat ex Illiberitani
 concilii canone 3: « Si post penitentiam, inquit, fue-
 « rint mæchati, placuit ulterius eis non esse dandam
 « communionem, ne lasisse de dominicâ communionem
 « videantur. » Et canone 7: « Si quis fortè fidelis,
 « post lapsum mæchie, post tempora constituta aciâ
 « penitentia, deus fuerit fornicatus, placuit, eum
 « nec in fine habere communionem. » Christus ani-
 « marum nostrarum sponsus est, ipsasque per fidem,
 spem et charitatem sibi conjungit. Respondi enim vos,
 inquit Apostolus, 2 ad Cor. 2, nisi viro virginem castam
 exhibere Christo. Quamquam enim fideles conjugati
 virgines non sint corpore et spiritu, sicut Ecclesiâ,
 sancti tamen et casti esse debent corpore et spiritu,
 alioquin eorum animas Christus virginis Filius et vir-
 ginum sponsus repudiabit, execrabitur. Christus enim
 Dei sapientia in materiam animam non intrabit, neque
 habitabit in corpore inobito peccatis.

Luxuriam affine idololatriæ crimen Patres existimârunt, et ad ejus gravitatem proximè accedens. Quâ de re Tertullianus, lib. de Pudicitia, cap. 5: « Itaque mœchia affinis idololatriæ (nam et idololatria mœchia nomine et fornicationis sæpè pæpulo exprobat) etiam sorte conjungetur illi sicut et seric; etiam damnatione coharebit illi, sicut et dispositione. . . Est et mali dignitas, quod in summo aut in medio pessimorum collocatur. Pompam quamdam atque suggestum aspicio mœchiæ, hinc ducatum idololatriæ antecedentis, hinc comitatum homicidii insequentis. Inter duos apices facinorum eminentissimos sine dubio digna consedit, et per medium eorum quasi vacantem locum pari criminis auctoritate complevit. Ego quidem idololatria sæpissimè mœchie occasionem subministro. Sciunt luci mei, et mei montes, et vivæ aquæ, ipsaque in urbibus templa, quantum evertendæ pudicitia præturemus. Ego quoque homicidium nonnunquam mœchiæ elaboro. Ut tragœdias omittam, sciunt hodiè venerarij, sciunt magi, quot pellicatus ulciscar, quot rivalitates defendam, quot custodes, quot delatores, quot consocios auferam. Sciunt etiam obstetrices, quot alteri conceptus trucidant. Etiam apud Christianos non est mœchia sine nobis; ibidem sunt idololatriæ ubi immundi spiritûs res est. Ibidem est et homicidium, ubi homo, cum inquinatur, occiditur. » Magis criminose mœchum eo qui metu aut vi tormentorum in idololatriam lapsus est, contendit idem auctor, cap. 23: « Nemo volens, inquit, negare compellitur; nemo nolens fornicatur. Nulla ad libidinem vis est nisi ipsa. Negationem porrò quanta compellunt ingenia carnificis et genera pœnarum? Quis magis negavit, qui Christum vexatus, an qui delictatus amicit? Qui cum amitteret doluit, an qui cum amitteret, lusit? » Manichæos olim concupiscentiam adorasse, testis est S. Epiphanius. Luxuriosi hanc impietatem æmulantur. Cum enim corpora sua: *Hostiam videntem, smetam, Deo placentem* offerre debent, ea fœdæ libidini et concupiscentiæ immolant; ut de illis merito dici possit, quod de idolorum artificibus Tertullianus, libro de Idololatriâ, cap. 6, ait: « Colis, non est spiritu vilissimi nidoris alienjus, sed tuo proprio; nec animâ pecudis impensâ, sed animâ tuâ. Illis ingenium tuum immolas, illis sudorem tuum libas, illis prudentiam tuam accendis. Plus es illis quàm sacerdos. . . Diligentia tuâ Numen illorum est. . . . Negas te colere, sed illi non negant, quibus hanc saginatorem, et auratiorem, et majorem hostiam credis, salutem tuam. » Hinc Arnoldus Bonevallis abbas, sermone de Jejunio et Tentationibus, inter S. Cypriani opera: *Genustexo*, inquit, *concupiscentiæ suæ quisque idolum colit, et propriæ libidinis adorat simulacrum.* Quid Salomonem ad idololatriam pertraxit? nonne luxuria? 3 Regum, cap. 11: *Rex Salomon adauavit mulieres alienigenas multas. . . His copulatus est ardentissimo amore. . . et auerterunt mulieres cor ejus. Cùmque jam esset senex, depravatam est cor ejus per mulieres, ut sequeretur Deos alienos.*

Graviter quoque peccat in se ipsum luxuriosus, quatenus corpus suum polluit et contaminat. *Corpus autem non fornicationi, sed Domino, inquit Apostolus, 1 Cor. 6, et Dominus corpori. Deus autem et Dominum suscitavit; et nos suscitabit per virtutem suam. . . Fugite fornicationem. Omne peccatum, quodcumque fuerit homo, extr corpus est; qui autem fornicatur, in corpus suum peccat.* Fœdus autem et probrosius est homini ceteris peccatis luxuriæ crimen, quod in aliis affectionibus animus à seipso vincatur, in hæc verò vincatur à corpore, quod ei naturâ inferiore subjectum est. « Minus autem pudet, cum sibi animus ex vitiosis suis partibus non obtemperat, quàm cum ei corpus; quod alterum al illo est, atque infra illum est, et cujus sine illo natura non vivit, jubentique non cedit, » inquit S. Augustinus, lib. 14 de Civitate Dei, cap. 23. Denique peccatum gravissimum est in proximum, teste S. Thomâ, quæstione 15 de Malo, inter quæstiones disputatas, articulo 2 ad quartum. « Omnes, inquit, corruptiones luxuriæ, quæ sunt præter legitimum matrimonij usum, sunt peccata in proximum, in quantum sunt contra bonum prolis generandæ et educandæ. »

ARTICULUS II.

De luxuriæ speciebus.

Septem sunt luxuriæ species, scilicet fornicatio simplex, adulterium, stuprum, sacrilegium, incestus, raptus, et vitium contra naturam.

Fornicatio simplex est commixtio soluti cum solutâ, sive vidua sit, sive meretrix, sive concubina.

Adulterium est accessus ad alienam toram, sive commixtio conjugati hominis cum alienâ uxore; vel conjugati cum muliere solutâ; vel feminae conjugatæ cum viro soluto. Hinc S. Augustinus, libro de Bono conjugali, cap. 4. « In eo ipso, inquit, quod sibi invicem conjuges debitum solvunt, etiâsi id aliquantulum temperantiùs et incontinentiùs expetant, fidem tamen sibi pariter debent. Cui fidei tantum juris tribuit Apostolus 1, Cor. 7, ut eam potestatem appelleret, dicens: *Mulier non habet potestatem corporis sui, sed viri; similiter autem et vir non habet potestatem corporis sui, sed mulier.* Hujus autem fidei violatio dicitur adulterium, cum vel propriæ libidinis instinctu, vel alienæ consensu, cum altero vel alterâ contra pactum conjugale concumbitur. »

Stuprum est illicita virginis sub curâ parentum existentis defloratio. Hæc verba, sub curâ parentum, statum virginis usque ad matrimonium explicant. Unde si quis virginem grandævam, et sui juris existentem, etiam consentientem, extra matrimonium defloraverit, stupri reus est.

Sacrilegium in materiâ luxuriæ est personæ vel rei Dei consecratæ per actum venereum violatio. Quod committitur cum quis sacris ordinibus initiatus, aut solemnî professione alicui ordini religioso addictus, aut etiam simplici vero castitatis obstrictus, luxuriæ peccatum committit; vel laicus cum sanctimoniali professâ, aut muliere voto simplici castitatis Deo dicatâ, aut mulier sæcularis cum viro aliquo ex his modis

sacro; aut cum duæ personæ sacræ simul venerem peccatum committunt, seu voluntate solâ, vel deliberatâ delectatione, seu opere consummato, vel imperfecto, quales sunt aspectus et tactus impudici, et oscula libidinosa; aut denique cum in loco sacrô, id est, ecclesiâ consecratâ vel benedictâ, cœmeterio, aut sacello episcopi auctoritate erecto et divino cultui dicato, actus venerens, etiam à conjugibus exercetur. Quæ circumstantiæ in confessione sacramentali omnino explicandæ sunt.

Incestus est *commissio venerea personarum consanguinearum vel affinium intra gradus prohibitos*; scilicet usque ad quartum gradum consanguinitatis inclusivè, item usque ad quartum gradum affinitatis ex matrimonio legitimo contractæ inclusivè, ex copulâ autem illicitâ usque ad secundum. Ad quam speciem pertinet quibædam violatio cognationis spiritalis ortæ ex baptismo vel confirmatione, et congressus confessarii cum filiâ spiritali penitente, vel illius sollicitatio, ut constat ex canone *Omnes* et ex canone *Si quis sacerdos*, causâ 30, quest. 1; sed sacrilegii deformitate cumulat.

Raptus est *distincta luxuriæ species quâ persona quæpiam invito, vel repugnantibus ejus parentibus, aut his quorum curæ commissa est, per vim aut seductionem abducitur, explenda libidinâ, aut matrimonii contrahendi causâ; vel in paternis aedibus aut alibi opprimitur et polluitur invito*. Personæ nomine vir et mulier, sive soluta, sive conjugata, sive vidua, sive virgo, sive deflorata et corrupta, sive secularis, sive Deo sacræ intelligitur. Raptum enim quandoque cum stupro conjunctum, quandoque raptum sine stupro, quandoque stuprum sine rapto inveniri, scitè observat S. Thomas 2-2, questione 154, articulo 7. Raptus cum stupro conjunctus est, cum aliquis vim infert puellæ ad florem virginitatis ejus delibandum. Quæ quidem vis quandoque infertur parentibus, sed non virgini, cum scilicet ipsa consentit ut per violentiam à paterno domo abducatur. Alio etiam modo violentia et raptus differunt, quia quandoque puella violenter abducitur à domo parentum, et invito repugnansque violatur; quandoque autem etsi violenter abducatur, non tamen violenter corrumpitur, sed volens, sive fornicario concubitu, sive matrimoniali. Sed tamen quæcumque vis illata fuerit, sive personæ quæ abducitur, sive parentibus, tutoribus, marito, quibus reluctantibus auferatur, veri nominis raptus est, sive copula sequatur, sive non sequatur. Si ergo per vim abducatur femina, etiamsi postea in matrimonium vel in copulam consentiat cum rapto, ille nihilominus raptus damnatur. Raptus etiam est, cum puella reclamante patre aut his qui loco sunt patris, sive tutoribus; vel uxor invito marito abducitur, etsi consentiens et volens. Invenitur autem raptus sine stupro, cum aliquis rapit viduam aut puellam corruptam. Stuprum verò sine rapto, cum virgo nullâ vi illatâ illicitè defloratur.

Peccatum contra naturam est *actus venerens ex quo generatio sequi non potest, sive qui fit præter eum usum, sine humana natura potest nascendo subsistere*, ut lo-

quitur S. Augustinus libro 5 contra Julianum, cap. 20. Dicitur contra naturam, quia non solùm repugnat rectæ rationi, ut cætera peccata; sed etiam naturali ordini et modo, quo Deus utrumque sexum copulari, et per eam copulam humanum genus propagari voluit.

Quatuor sunt illius peccati species, scilicet 1° *Molities sive pollutio, quâ quis voluntariâ seminis effusione se ipsum contaminat, vel alienâ manu provocatus contaminatur*.

2° *Inordinatus concubitus est iudebitus modus copulæ carnalis, quo semen extra vas effunditur, aut effundendi periculum est, et generatio impeditur*.

3° *Sodomia nefarium et abominandam præposterâ libidinis crimen est, quo personæ ejusdem sexûs carnaliter copulantur et commiscentur, uno turpiter agente, altero turpiter patiente*.

4° *Bestialitas est nefaria copula cum re alterius speciei, scilicet cum brutis animalibus, aut dæmonibus succubis vel incubis*.

5° *Adli potest execranda illa species luxuriæ quam fellationem vocant; et qui eam exercent, fellatores, quos Martialis poeta, lib. 11, epigrammate 61, lingua scarios, et ore mæchos appellat. Quo flagitio Lesbii turpissimi fuerunt, teste Suidâ. De quo facinore Minucius Felix, in Octavio, hæc scribit adversus Ethnicos: « Etiam ille qui de adoratis sacerdotis virilibus, adversus nos fabulatur, tentat in nos conferre quæ sua sunt. Ista enim impudicitia eorum forsitan sacra sint, apud quos sexus omnium membris omnibus prostat, apud quos tota impudicitia vocatur urbanitas; qui scortorum licentiæ invident, qui medios viros lambunt, libidinoso ore inguinibus inherescunt, homines male linguæ etiam si tacerent; quos prius tædescit impudicitia suæ, quam pedescit. Proh nefas! Id in se mali facinoris admittunt, quod nec ætas potest pati mollior, nec cogi servitus durior. Hæc et hujusmodi propudia nobis non licet nec audire, etiam pluribus turpe defendere est. »*

De his luxuriæ speciebus regulæ quodam morum stabilientiæ supersunt, reliquis alibi tractandis, nempe ubi de sexto Decalogi præcepto agitur.

ARTICULUS III.

Regulæ morum luxuriam spectantes.

REGULA PRIMA. — *Actus omnis venerens extra legitimum matrimonium semper est peccatum lethale.* — Unum enim est ex operibus carnis, de quibus Apostolus ad Galatas 5 ait: *Quoniam qui talia agunt, regnant Dei non consequentur*. Præterea, visus mulieris cum concupiscentiâ lethale peccatum est, secundum illud Matthæi 5: *Qui viderit mulierem ad concupiscendam eam, jam mæchatus est eam in corde suo*. Cum igitur visus mulieris inter omnes actus luxuriæ primum sit minimumque peccatum, multò magis omnes alii actus sunt peccata mortalia, inquit S. Thomas,

quæstione 15, de Malo, a. 2. Idem probat intrinseca ipsius actus inordinatio, quia scilicet: « Actus non est proportionatus generationi et educationi prolis. Videmus enim quòd peccatum mortale est non solum homicidium per quod vita hominis tollitur, sed etiam furtum per quod subtrahuntur exteriora bona que ad vitam hominis sustentandam ordinantur. Propinqui autem ordinantur ad vitam hominis semen humanum, in quo est homo in potentia, quam quæcumque res exteriores: et idcò inordinatio circa emissionem seminis est circa vitam hominis in potentia propinqua. Undè manifestum est quòd omnis actus luxuriæ est peccatum mortale ex suo genere. » Ita ratiocinatur S. Thomas, ibidem.

REGULA II.—Omnis appetitus actus veneret extra fines legitimi matrimonii, si sit plenè deliberatus, lethale peccatum est.—Ait enim Christus, Matthæi 15: *De corde exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes... Hæc sunt quæ concipiunt hominem.* Quæ verba S. Augustinus expendens, libro de Continentiâ, cap. 2: « Nihil est, inquit, istorum malorum quæ perpetrari etiam membris corporis possunt, quod cogitatio non antecedit mala, et concipit hominem, etiamsi aliquid impediatur, ne subsequantur opera flagitiosa et facinorosa membrorum. Si enim quia potestas non datur, vacat manus ab hominis interfectione, numquid idcò mundum est à scelere cor homicidæ? Aut si rem subripere alienam, non ut quis vult potest, numquid idcò in ipsâ voluntate fur non est? Aut si casta est, quam vult adulterare non castus, idcò eam non est in corde mœchatus? Aut si meretrix non invenitur in fornice, idcò qui eam quærit non fornicatur in mente?.... Ita cætera mala facta hominum, quæ nullus agit corporis motus, quæ nescit ullus corporis sensus, reos suos occultos habent; quos etiam solus inquinat in cogitatione consensus, id est oris interioris verbum malignum. In quod timens ille declinat cor suum, ostium continentie circum labia oris hujus poni poscit à Domino, quod contineat cor, ne declinetur in verba maligna; contineat autem, non sinendo cogitationem procedere in consensio-nem; sic enim secundum præceptum apostolicum: *Non regnat peccatum in nostro mortali corpore, neque exhibemus membra nostra arma iniquitatis peccato.* A quo præcepto implendo utique alieni sunt, qui ob hoc ad peccandum membra non movent, quia potestas nulla permittitur; quæ si adsit, protius ex membrorum vel armorum motibus, quis in eis intus regnet, ostendunt. Proinde, quantum in ipsis est, membra sua exhibent arma iniquitatis peccato; quia hoc volunt, quod propterea non exhibent, quia non possunt. »

Id confirmat S. Thomas, quæstione 15 de Malo, articulo 2: « Quia, inquit, appetitus interior accipit bonitatem vel malitiam ex eo quod appetitur, inde est quòd etiam appetitus hujusmodi actus inordinati est peccatum mortale, si sit completus, scilicet cum ratione deliberatâ; alioquin est peccatum veniale. »

REGULA III.—Fornicationem simplicem esse peccatum mortale, dogma fidei est.

Ita quippe definitum est in Clementinâ, *Ad nostram*, tit. de Hæreticis, contra Beguardos et Beguias; quæ definitio evidentibus Scripturæ sacræ nititur testimoniis. Ab Apostolo enim cap. 1 Epistolæ ad Romanos, inter ea peccata numeratur, de quibus ait: *Quoniam qui talia agunt digni sunt morte.* Et ad Galatas 5 recensetur inter opera carnis, de quibus scribit: *Qui talia agunt regnum Dei non consequentur.* Ad Corinthios 5: *Scripti vobis in epistolâ: Ne commisceamini fornicariis, non utique fornicariis hujus mundi, aut avaris... Nunc autem scripsi vobis non commisceri. Si is qui frater nominatur est fornicator aut avarus... cum ejusmodi nec cibum sumere.* Et cap. 6: *Neque fornicarii, inquit, neque idolis servientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores... regnum Dei possidebunt.* Ad Ephesios 5: *Omnis fornicator, aut immundus, aut avarus, quod est idolorum servitus non habet hæreditatem in regno Christi et Dei.* Ad Hebræos 13: *Fornicatos et adulteros judicabit Deus.* Apocalypsis 21: *Timidis autem et incredulis, et execratis, et homicidis, et fornicatoribus, et veneficis, et idololatriis, et omnibus mendacibus, pars illorum erit in stagno ardenti igne et sulphure; quod est mors secunda.*

Et in lege Dei, non solum sexto Decalogi præcepto, *Non moechaberis*, sed et Deuteronomii 22 ut peccatum morte dignum damnatur et prohibetur. *Si non est in puellâ inventa virginitas, ejiciet eam extra fores domus patris sui, et lapidibus obruent eam viri civitatis illius, et morietur, quoniam fecit nefas in Israel, ut fornicaretur in domo patris sui; et auferes matrem de medio tuâ.* Et cap. 25. *Non erit meretricis de filiabus Israel, nec scortator de filiis Israel.* Quem locum S. Augustinus expendens, quæstione 57 in Deuteronomium, ait: « Ecce ubi manifestè prohibuit fornicari et viros et feminas etiam cum non alienis conjugibus; peccatum esse demonstrans misceri non conjugibus suis, quando et meretrices esse, et ad meretrices accedere prohibet, quarum publicè venalis est turpitude. Et Tobie 4: *Attende tibi ab omni fornicatione, et præter uxorem tuam nunquam patiaris crimen scire.* Et proter verb. 5: *Ne attendas fallaciæ mulieris. Favus enim distillans labia meretricis, et nitidius oleo guttur ejus. Novissima autem illius amara quasi absinthium, et acuta quasi gladius biceps. Pedes ejus descendunt in mortem, et ad inferos gressus illius penetrant. Per semitam vitæ non ambulat, vagi sunt gressus ejus, et investigabiles. Longè fac ab eâ viam tuam, et ne propinques foribus domus ejus.* Et cap. 25: *Fovea profunda est meretricis, et puteus angustus, aliena insidiatur in viâ quasi latro, et quos incautos viderit, interficiet.* »

Idem confirmat S. Thomas 2-2, quæstione 154, a. 2: « Peccatum mortale est, inquit, omne peccatum quod committitur directè contra vitam hominis. Fornicatio autem simplex importat inordinationem, quæ vergit in nocumentum vitæ ejus, qui est ex tali concubitu nasciturus. Ad educationem enim homi-

« nis non solum requiritur cura matris à quâ nutritur,
 « sed multò magis cura patris à quo est instituendus et
 « defendendus, et in bonis tam interioribus quàm ex-
 « terioribus promovendus. Et ideò contra naturam
 « hominis est quòd utatur vago concubitu; sed oportet
 « quod sit maris cum determinatâ feminâ, cum
 « quâ permaneat, non per modicum tempus, sed diu,
 « vel etiam per totam vitam. » Hinc viris naturaliter
 inest sollicitudo de certitudine proles, quia illis in-
 cumbit ejus educatio. Hæc autem certitudo tolleretur,
 si vagus esset concubitus, et nisi vir et mulier legiti-
 mus matrimonio conjungerentur. « Unde cum forni-
 « catio sit concubitus vagus, utpotè præter matrimo-
 « nium existens, est contra bonum proles educandæ;
 « ideò est peccatum mortale. » Nec obstat, inquit S. Thomas,
 si aliquis fornicando aliquam cognoscens,
 sufficienter provideat proli de educatione : « Quia id
 « quod cadit sub legis determinatione judicatur se-
 « cundùm id quod communiter accidit, et non secun-
 « dùm id quod in aliquo casu potest accidere. » Denique
 ab Innocentio XI pontifice maximo damnata est inter
 alias hæc propositio ordine 48 : *Tam clarum videtur,
 fornicationem secundam se nullam involvere mali-
 tiam, et solum esse malam, quia interdicta, ut contra-
 rixæ omnino rationi diamoum videatur.*

Hæc propositio cum septimo Beguardorum et Be-
 guinarum errore à Clemente V damnato in concilio
 Viennensi affinitatem habet : « Mulieris osculum, in-
 « quiescent, cum ad hoc natura non inclinet, est mor-
 « tale peccatum; actus autem carnalis, cum ad hoc
 « natura inclinet, peccatum non est, maximè cum
 « tentatur excreans. »

REGULA IV. — Fornicatio cum publicâ libidinis vi-
 ctiis gravius peccatum est furtivo cum aliis publicè
 ac promiscuè non constitutis concubitu. — Graviorem
 namque proli facit injuriam; siquidem hujusmodi
 congressu non solum impeditur bona educatio proles
 nascituræ, sed etiam fit ne ulla proles nascatur. At-
 tamen utraque fornicatio ejusdem est speciei, utraque
 lethale peccatum, de utràque ab Apostolo scriptum est
 ad Ephesios 5 : *Fornicatio autem et omnis immunditia
 nec nominetur in vobis, sicut docet sanctos... Hoc enim
 scitote intelligentes, quòd omnis fornicator, aut immun-
 dus, non habet hereditatem in regno Christi et Dei.* Et
 quamvis meretrices quibusdam in locis tolerentur, et
 quantum publicè facere permittantur, hinc inferri non
 potest fornicationem cum ipsis et ab ipsis perpetra-
 tam non esse peccatum lethale; sed solum esse minus
 adulterio, stupro, raptu, incestu, et peccatis contra
 naturam; quia lex humana multitudinè posita est, in
 quâ major pars est hominum non perfectorum virtute:
 et ideò lege humanâ non prohibentur omnia vitia à
 quibus abstinent homines virtute præditi; sed solum
 graviora, à quibus majorem populi partem abstinere
 possibile est, spectatâ hominum in malum propen-
 sione: sed præcipuè quæ grave nocumentum aliis in-
 ferunt, sine quorum prohibitione societas humana
 conservari non posset; ut ait S. Thomas, 1-2, quæ-
 stione 95, a. 2, sed pleraque vitia quæ lege humanâ

tolerantur, divinâ lege nihilominus severissimè vindic-
 cantur. Unde S. Hieronymus in epitaphio Fabiolæ ad
 Oceanum, ait : « Aliæ sunt leges Cæsarium, aliæ
 « Christi; aliud Papinianus, aliud Paulus noster præ-
 « cipit. Apud illos viris impudicitiaæ frenâ laxantur,
 « et solo stupro atque adulterio condemnato, passim
 « per lupanaria et ancillulâ libido permittitur; quasi
 « culpam dignitas faciat, non voluntas. » Et S. Augu-
 stinus, lib. 1 de Libero Arbitrio, cap. 5 probat illam
 Evodii sententiam : « Videtur mihi et legem istam,
 « quæ regendo populo scribitur, rectè ista permittere,
 « et divinam providentiam vindicare. Ea enim vindic-
 « anda sibi hæc lex populi assumit, quæ satis sint
 « conciliandæ paci hominibus imperitis, et quanta pos-
 « sunt per hominem regi. Illæ verò culpæ alias pœnæ
 « aptas habent, à quibus sola mihi videtur posse libe-
 « rare sapientia. » Ait autem S. Augustinus : « Laudo
 « et probo istam, quamvis isochotam minusque per-
 « sectam, tamen fidentem et sublimis quosdam peten-
 « tem distinctionem tuam. Videtur enim tibi lex ista,
 « quæ regendis civitatibus fertur, multa concedere,
 « atque impunita relinquere, quæ per divinam tamen
 « providentiam vindicantur; et rectè. Neque enim
 « quia non omnia facit, ideò quæ facit improbanda
 « sunt. » Hinc libro de Ordine, cap. 4 : « Quid sordi-
 « dius, inquit, quid inanis decoris et turpitudinis
 « plenius meretricibus, lenonibus, caterisque hoc ge-
 « nus pestibus dici potest? Aufer meretrices de rebus
 « humanis, turbaveris omnia libidinibus. Constitue
 « matronarum loco, labe ac dedecore debonestaveris.
 « Sic igitur hoc genus hominum per suos mores im-
 « purissimum vitâ, per ordinis leges conditione vilis-
 « simum. »

REGULA V. — Concubinatus gravius aliis fornicationibus
 crimen est. — Statum enim et perseverantiam in
 fornicatione addit, et quasi uxoriâ cum fornicariâ
 mulierem, quam domi retinet, vel ad quam
 foris habitantem ex consuetudine adit, consuetudinem.
 Quamobrem non solum fornicationem, aliarumve obs-
 cœnitatum cum concubinâ commissarum numerus in
 sacramentali Confessione exprimentus est, verum et
 temporis intervallum declarandum, quo ipsam apud se
 detinuit, vel cum eâ alibi manente impudicum habuit
 commercium concubinarius; cum verisimile non sit
 id absque gravi proximorum scandalo factum esse.
 Concubinarios excommunicatione plectendos ecclesia
 decrevit in concilio Vaurensi canone 117 et in concilio
 Tridentino, sessione 24, de Reformatione matrimonii,
 cap. 8 : « Grave peccatum est, inquit, homines solutos
 « concubinas habere; gravissimum verò et in hujus
 « magni sacramenti singularem contemptum admissum,
 « uxoratos quoque in hoc damnationis statu vivere, ac
 « audere eas quandoque domi etiam cum uxoribus alere
 « et retinere. Quare ut huic tanto malo sancta synodus
 « opportunis remediis provideat, statuit hujusmodi
 « concubinarios, tam solutos quàm uxoratos, cujus-
 « cumque statûs, dignitatis et conditionis existant,
 « si, postquam ab ordinario, etiam ex officio, ter ad-
 « moniti eâ de re fuerint, concubinas non ejecerint,

« seque ab earum consuetudine non sejunxerint, ex
 « communicatione feriendos esse, à quâ non absol-
 « vântur, donec reipsâ admonitioni factæ paruerint.
 « Quòd si in concubinato per annum, censuris neglectis
 « permanserint; contra eos ab ordinario severè pro
 « qualitate criminis procedatur. Mulieres sive conju-
 « gatae, sive solutæ, quæ cum adulteris sive concubi-
 « nariis publicè vivunt, si ter admonitæ non paruerint,
 « ab ordinariis locorum, nullo etiã requirente, ex
 « officio graviter pro modo culpæ puniantur; et extra
 « oppidum vel diocesim, si id eisdem ordinariis vide-
 « bitur, invocato, si opus fuerit, brachio seculari,
 « ejectione; aliis pœnis contra adulteros et concubi-
 « narios inflicti in suo robore permanentibus. »

Clericos publicè concubinarios à perceptione frue-
 tum omnium suorum beneficiorum, trium mensium
 spatio, statim ipso facto suspensos; deinde, nisi post
 monitionem ordinarii infra brevissimum tempus con-
 cubinas dimittant, beneficiis omnino privari, Basileense
 concilium edixit, quod decretum synodus Frisingensis
 anno 1440, et Rothomagensis, anno 1443, canone 21,
 ac tandem concilium Lateranense, sub Leone X, in
 concordatis titulo 19 confirmavit. Eosdem clericos
 concubinarios, usquequò cum eis per suos superiores,
 post ipsarum concubinarum dimissionem, manifes-
 tamque vitæ emendationem, fuerit dispensatum, ad
 quoscumque honores, dignitates, beneficia et officia
 inhabiles, concordata et synodus Lateranensis decla-
 rant; qui, si post dispensationem ad publicum hujus-
 modi concubinatam redierint, sine pœ alienaj dispèn-
 sationis perpetuò ad prædicta inhabiles futuros decer-
 nunt. Publici autem concubinarii sunt intelligendi,
 « non solum ii quorum concubinitas per sententiã
 « aut confessionem in jure factam, seu per rei eviden-
 « tiam, quæ nulla possit tergiversatione celari, noto-
 « rius est; sed etiã qui mulierem de incontinentiã
 « suspectam, et diffamatam tenent, et per suum su-
 « periorum admoniti, ipsam cum effectu non dimit-
 « tunt, » inquirunt eadem concordata. Non esse ordi-
 nandum eum, qui ex concubinã filios suscepisset, aut
 mortuã legitimã uxore concubinam haberet, concilium
 Aurelianense 5 sanxerat, canone 9.

Nec verò aliquis sibi persuadeat meretricios amo-
 res et concubinatam olim Ecclesiam permisisse, quòd
 concilium Toletanum 1, canone 17, relato can. *Is qui*,
 dist. 34, decreverit, ut *is qui non habet uxorem, et pro*
uxore concubinam habet, à communione non repellatur;
tamen ut unus mulieris, aut uxoris, aut concubinæ sit
conjunctione contentus. Nam de concubinis improprie
 dictis Canon ille intelligendus est, quæ quodammodò
 uxores erant, quanquã nec dotalibus instrumentis,
 nec solemniter ductæ. Hanc explicationem tradunt
 Gregoriani decreti censores. Concubinas scilicet dup-
 licis olim fuisse generis observant, quasdam ad tempus
 adhibitas, quarum concubinitas turpem fuisse docent,
 etiãmsi filiorum procreandorum causã haberentur,
 de quibus locutum fuisse S. Augustinum, can. *Audite*,
 et can. *Concubinæ*, causã 32, quæst. 2, lauda-
 tum, aient; nec de his intelligendum concilii Tole-

tani canonem; alias autem concubinas velut uxores
 fuisse, quæ sine dotalium tabularum solemnitate
 ductæ fuerant, quo modo Abraham et Jacob ancillas
 pro uxoribus habuerunt, quæ tamen interdum concu-
 binæ, interdum uxores in Scripturâ sacrâ et à Pa-
 tribus appellantur. Hoc concubinarum genus olim
 fuisse licitum : de his loqui Justinianum Novellâ 18,
 apud Julianum Antecessorem, et S. Augustinum lib.
 de Bono conjugali, cap. 3, relato can. *Solet*, causã 32,
 quæst. 2, tametsi dubitatem. In his autem concubi-
 nis tria fuisse necessaria : primum ut uterque esset
 solutus; deinde fidem mutuam, scilicet quòd alteri
 non jungerentur, neque abhorrerent à procreatione
 filiorum; tertium ut usque ad mortem in eã vitæ
 conjunctione manendum sibi proponerent. Et in his
 scribere S. Augustinum posse aliquo modo dici nup-
 tias esse et concubium, quamvis sic habitam non
 audeat appellare uxorem, quia non intervenerant in-
 strumenta dotalia, et reliqua solemnia juris, ut col-
 ligitur ex prædictâ novellâ 18, et ex can. *Aliter*,
 causã 30, quæst. 5. Itaque hujusmodi mulieres vocari
 concubinas; sed ob illa tria, ac præcipuè quòd in af-
 fectu maritali permanere staturant, permissam illis
 communionem. Habitas nimirum fuisse tanquã ux-
 ores minus solemniter ductas. Alias Toletani canonis
 affert explicationes Ferdinandus de Mendoza, Com-
 mentarii in concilium Illyberritanum cap. 8. Sed quo-
 cumque sensu explicetur, certum est concubinatam
 ab Ecclesiã pro re turpi gravique crimine semper ha-
 bitam fuisse. Cujus veritatis testes sunt Tertullianus,
 lib. de Pudicitia, cap. 4 : « Omne, inquit, homicidium
 « extra sylvam, latrocinium est : ita et ubicumque vel
 « in quacumque semetipsum adulterat et stuprat, qui
 « aliter quàm nuptiis utitur. Ideò penes nos occulte
 « quoque conjunctiones, nec prius apud Ecclesiam pro-
 « fesse, juxta moechiam et fornicationem judicari peri-
 « clitantur. Nec inde c insertæ obtentu matrimonii cri-
 « men eludant. » Minutius Felix, in Octavio, sic Gentiles
 allocutus : « Nos pudorem non facie, sed mente præ-
 « stamus; unius matrimonii vinculo inhaeremus; cu-
 « piditate procreandi aut unam scimus, aut nullam. »
 S. Joannes Chrysostomus, sermone contra Concubi-
 narios, duas tantum vias agnoscit quibus viri mulie-
 ribus cohabitant : « Et una quidem, inquit, vetus est
 « ac justa, rationique consentanea, nempe matrimo-
 « nium, quod Deo legislatore institutum; altera verò
 « posterior, et ex confesso injusta, legique adversa,
 « nempe concubinitas sive stuprum, quod à malignis
 « introductum est demonibus. » S. Ambrosius, lib. I
 de Abraham, cap. 7 : « Habet, inquit, omnis viri mu-
 « lierisque concubitus nullã legitimi matrimonii sorte
 « celebratus, suam culpam. Nulli licet scire mulie-
 « rem, præter uxorem. Ideòque conjugii tibi datum
 « est jus, ne in laqueum incidas, et cum alienã mu-
 « liere delinquas..... Tolerabilior est si lateat culpa,
 « quàm si culpæ usurpetur auctoritas. Nec hoc solum
 « est adulterium, cum alienã peccare conjuge, sed
 « omne quod non habet potestatem conjugii. » S. Au-
 gustinus, sermone 302, aliàs 49, inter homilias quin-

quaginta : « Audite, charissimi, membra Christi, et
 « Matris catholice filii. Quod dico competentibus,
 « audiant fideles; quod dico fidelibus, audiant compe-
 « tentes; quod dico competentibus et fidelibus, au-
 « diant penitentes; quod dico fidelibus, competen-
 « tibus et penitentibus, audiant catechumeni, audiant
 « omnes : omnes timeant, nemo contemnat. Sit mihi
 « in consolationem vester auditus, ne sit vobis in tes-
 « timonium dolor meus. Competentibus dico : For-
 « nicari vobis non licet. Sufficiant vobis aut uxores,
 « aut nec uxores; concubinas vobis habere non licet.
 « Audiat Deus si vos surdi estis; audiant angeli ejus,
 « si vos contemnitis. Concubinas vobis habere non
 « licet. Et si non habetis uxores, non licet vobis ha-
 « bere concubinas, quas postea dimittatis, ut ducatis
 « uxores; quantum magis damnatio vobis erit, si ha-
 « bere volueritis et concubinas et uxores. » Et libro
 de Bono conjugali, cap. 14 : « Itaque, inquit, si forte,
 « quod utrum fieri possit ignoro, magisque fieri non
 « posse existimo; sed tamen si forte ad tempus adhi-
 « bita concubina filios solos ex eadem commixtione
 « quesiverit; nec sic ista conjunctio vel earum nuptiis
 « preponenda est, quæ veniale illud operantur. Quid
 « enim sit nuptiarum considerandum est, non quid
 « nubentium et immoderatis nuptiis utentium. Neque
 « enim si agris iniquè ac perperam invasus ita quisque
 « utatur, ut ex eorum fructibus largas elemosynas
 « faciat, ideò rapinam justificat; neque si alius ruri
 « paterno vel justè quesito avarus incumbat, ideò
 « culpanda est juris civilis regula, quæ possessor legi-
 « timus factus est; nec tyrannicæ factionis perversitas
 « laudabilis erit, si regis clementiæ tyrannus subditos
 « tractet; nec vituperabilis ordo regis potestatis, si
 « rex crudelitate tyrannicæ sæviat. Aliud est namque
 « injusta potestate justè velle uti, et aliud est justà
 « potestate injustè uti. Ita nec concubinæ ad tempus
 « adhibite, si filiorum causâ concubant, justum fa-
 « ciunt concubinatum suum; nec conjugate, si cum
 « maritis lasciviant, nuptiali ordini erimen impo-
 « nunt! » S. Leo, Epist. 2, aliàs 92, ad Rusticum
 Narbonensem episcopum, inquisitioni quartæ, quintæ
 et sextæ illius respondens : « Non omnis mulier, in-
 « quit, juncta viro, uxor est viri, quia nec omnis filius
 « hæres est patris. Nuptiarum autem fœdera inter
 « ingenuos sunt legitima, et inter æquales, multò
 « priùs hoc ipsum Domino constituyente, quàm inlitem
 « Romani juris existeret. Itaque aliud est uxor, aliud
 « concubina; sicut aliud ancilla, aliud libera.... Unde
 « cum societas nuptiarum ita ab initio constituta sit,
 « ut præter sexuum conjunctionem haberet in se
 « Christi et Ecclesie sacramentum, dubium non est
 « eam mulierem non pertinere ad matrimonium, in
 « quâ docetur nuptiale non fuisse mysterium. Igitur
 « cujuslibet loci clericus, si filiam suam viro habenti
 « concubinam in matrimonium dederit, non ita acci-
 « piendum est, quasi eam conjugato dederit, nisi fortè
 « illa mulier et ingenua facta, et dotata legitime, et
 « publicis nuptiis honestata videatur..... Paterno ar-
 « bitrio viris junctæ careat culpâ, si mulieres, que

« à viris habentur, in matrimonio non fuerunt, quia
 « aliud est nupta, aliud concubina..... Ancillam à
 « thoro abjicere, et uxorem certæ ingenuitatis acci-
 « pere, non duplicatio conjugii, sed profectus est ho-
 « nestatis. »

REGULA VI.—Absolvi sacramentaliter non debet con-
 cubinarius, nisi concubinam dimiserit, firmamque ad
 eam non redeundam propositum habuerit. Idemque fe-
 rendum judicium est de omnibus qui in proxima pec-
 candi occasione versantur : ipsis scilicet neganda est
 absolutio, nisi ab hujusmodi occasione reipsa et ex ani-
 mo recesserint.—Peccati scilicet affectum non deposuerunt,
 qui proximam illud committendi occasionem dimittere
 nolunt, imò illam amant. Qui enim amat pericul-
 um, in illo peribit, inquit Spiritus sanctus, Eccli. 5. Et
 Christi Domini præceptum apertè violant, qui cum in
 præclaro illo sermone coram discipulis in monte habi-
 to, quo christianæ disciplinæ summa continetur, præ-
 misisset, Matth. 5, 18: *Omnis qui viderit mulierem ad
 concupiscendum eam, jam mactatus est eam in corde suo,*
 statim subjunxit: *Quid si oculus tuus dexter scandalizat
 te, erue eum et projice abs te: expedit enim tibi ut per-
 eat unum membrorum tuorum, quàm totum corpus tuum
 mittatur in gehennam. Et si dextera manus tua scandalizat
 te, abscide eam, et projice abs te: expedit enim tibi ut
 pereat unum membrorum tuorum, quàm totum corpus
 tuum est in gehennam.* Quod documentum aliâ occasione
 repetendum ducit Christus, ut illius necessitatem disci-
 pulis inculcaret. Cum enim præmisisset, Matth. 18: *Vas
 homini illi per quem scandalum venit, statim adjecit: Si
 autem manus tua, vel pes tuus scandalizat te, abscide
 eum, et projice abs te: bonum tibi est ad vitam ingredi
 debilem vel claudam, quàm duas manus, vel duos pedes
 habentem mitti in ignem æternum. Et si oculus tuus scandalizat
 te, erue eum, et projice abs te: bonum tibi est eum
 uno oculo in vitam intrare, quàm duos oculos habentem
 mitti in gehennam ignis.* Quod etiam legitur Marc. 9.
 Quibus Christi Domini oraculis admonemur, peccandi
 occasiones procul à nobis removendas, et à personis
 quibuscum summa nobis necessitudo et conjunctio est,
 vel quarum opera nobis non solum utilis est, sed quo-
 dam modo necessaria, esse omninò discedendum sub
 penâ damnationis æternæ, si nobis peccandi occasio-
 nem præbeant. Ita hunc locum explicant summo con-
 sensu SS. Patres.

S. Hilarius, cap. 4 in Matth. : Carere, inquit, non
 « solum propriis vitis, sed et extrinsecus incidenti-
 « bus admonemur. Non enim ex causis peccantium
 « membrorum, corporis damna præcepta sunt; dextro
 « enim oculo non minus sinister erraret: certè pes
 « sensu concupiscentiæ carens damno inutilis est, in
 « quem penæ causa non incidet. Sed quia diversa
 « invicem membra, corpus tamen omnes unum su-
 « mus, abjicere à nobis, vel potius eruere propinqui-
 « tates charissimorum nominum admonemur, si in illis
 « aliquid tale cernamus, ne in consortium criminis
 « eorum de familiaritate vesiamus: rectius utilibus
 « et maxime necessariis, tanquam oculi et pedis
 « membris carentes, quàm usque in societatem

v gehennæ, vitiosæ propinquitatis tencamur affectu. »
 S. Paclanus, epist. 3, ad Sympronianum Novatianum, qui his Evangelii locis abutebatur ut lapsos à pœnitentiâ repellendos esse probaret : « Vides, inquit, « non de pœnitentibus dictum, sed de his qui non « solùm ipsi in facinore perseverant, verùm etiam nos « scandalizare non desinunt. Hi, quàmlibet chari sint, « relinquendi ; quamlibet utiles, deserendi sunt. »

S. Joannes Chrysostomus, homiliâ 17 in Matth. ait Christum his verbis iram significasse, quâ in ejusmodi feminas ut debemus ; et idcirco subjunxisse : *Si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum, et projice abs te.* Ne enim diceret : « Quid igitur si propinqua « sit, si aliquâ mihi necessitudine conjuncta ? Pro- « pterea ista mandavit, cum utique non de membro- « rum disturbandâ compage disserat : absit. Nusquam « enim carnis crimen adesse enuntiat, sed utique ma- « lum arguit voluntatis.... Quòd si de membris ista « loqueretur, nequaquam vel de uno, vel de dextro id « oculo, sed indifferenter de utroque. Qui enim dextro « scandalizatur oculo, haud dubium quin idipsam « etiam patietur de sinistro. Quam igitur ob causam « dextrum posuit, et manum adject ? Ut scilicet di- « ceres, non de membris esse sermonem, sed de his « potius qui nobis familiaritate junguntur. Et si igitur « tantum aliquem diligas, ut eo dextri oculi utaris « vice ; aut ita tibi quempiam esse utilem putes, ut « eum dextræ manus ducas loco, et hi tamen animæ « tuæ fortassis incommodent ; etiam istos, inquit, à « te absconde. Et diligentius vim ipsam sermonis exa- « mina. Non enim dixit : A talium societate discede, « sed maximam separationem indicans : *Erue, inquit, « et projice abs te.* Deinde quia satis severè præce- « perat, lucrum ex utroque ostendit. *Expedi enim tibi, inquit, ut pereat unum membrorum tuorum, ac non « totum corpus tuum mittatur in gehennam.* Cùm enim nec seipsum certè salvet qui tibi fuerit adjunctus, « et te perditionis suæ socium faciat : Quæ tandem « illa humanitas sit, utrumque demergi, cùm liceat « vel unum separatione servare?... Et idcirco non ait « tantummodò, *erue, sed -projice, inquit, abs te :* ut « eum nunquam recipias ulterius, si qualis fuerat, « perseverat. Hoc enim modo et illum majori crimine « liberabis, et te à perditione salvabis. Ut autem ma- « nifestius commodum istius legis aspicias, si placet « etiam in corpore, exempli gratiâ, id, quod dictum « est, requiramus. Si enim daretur electio, unumque « esset necessarium è duobus, videlicet aut cum am- « bobus oculis in foveam ruere, atque ibidem perire, « aut etiam absque uno oculo reliquum salvare cor- « pus : putasne è duobus suscipere non mallet se- « cundum ? Istud omnibus absque ambiguitate per- « spicuum est ; non enim hoc esset odio habentis ocu- « lum, sed corpus reliquum diligentis. Hoc etiam in « viris consideretur et feminis. Si qua enim tibi no- « ceat amando, incurabilisque permaneat ; et te « omni peste, dum sic absconditur, liberavit ; et ipsa « à majoribus est erepta peccatis, non jam ultra cum « suis malis etiam crimen tuæ perditionis admiscens. »

S. Augustinus, lib. 1 de Sermonibus Domini in Monte, cap. 15 : « Hic verò, inquit, magnâ opus est fortitu- « dine ad membra præcidenda. Quicquid enim est « quod significat oculus, sine dubio tale est quod ve- « hementer diligitur. Solet enim et ab eis qui velo- « menter volunt exprimere dilectionem suam, ita dici : « Diligo eum ut oculos meos, aut etiam plus quàm « oculos meos. Quod autem additum est, *dexter, for- « lassè ad augendam vim dilectionis valet. Quan- « quàm enim ad videndum isti oculi corporis cor- « munerit intendantur, et si ambo intendantur, æqua- « liter possint, amplius tamen formidant homines « dextrum amittere ; ut iste sit sensus : quicquid il- « lud est quod ita diligis, ut pro dextro oculo nabees, « si scandalizat te, id est, si tibi impedimento est ad « veram beatitudinem, erue illud, et projice abs te. « Expedi enim tibi ut pereat unum horum, quæ ita « diligis ut tanquam membra tibi hæreant, quàm to- « tum corpus tuum eat in gehennam. »*

Meritò itaque hæc propositio ab academiis celebra-
 rimis, ab episcopis Gallicanis, et ab Alexandro VII
 pontificè maximo damnata est : *Non est obligandus
 concubinaris ad ejiciendam concubinam, si hæc nimis
 utilis esset ad oblectamentum concubinaris, dum defi-
 ciente illâ nimis ægrè vitam ageret, et alia epulis
 concubinarium magno tactio afficerent, et alia famulâ nimis
 difficile inveniretur.*

REGULA VII. — Lethalis peccati rei sunt et abso-
 lutionis incapaces qui lenocinium exercent, quamdiù
 in voluntate et occasione infame illud commercium
 exercendi perseverant. — Gravius est ipsorum quàm
 meretricium et fornicatorum, vel adulterorum crimen,
 cùm infelices feminas ad crimen illiciant, illisque au-
 ctiores sint flagitii, et viris ad fœdam voluptatem explen-
 dam absque voluptatis carnalis sensu cooperentur ;
 sicutæ demonis officio fungantur. Hinc Tertul-
 lianus, lib. de Idololatriâ, cap. 11 : « Nam quòd ipsam
 « carnem meam à lupanaribus segregavi, agnosco me
 « neque lenocinium, neque id genus turorum alterius
 « causâ exercere posse. Sed et homicidii interdictio
 « ostendit mihi lanistam quoque ab Ecclesiâ arceri ;
 « neque per se non faciet, quod faciendum aliis sub-
 « ministrat. » Adversùs infame illud hominum genus
 editus est Trullanæ synodi canon 86, quo statutum
 est, *Eos qui ad animarum lapsum meretrices cogunt,
 et alunt, si sint quidem clerici, deponi ; si vero laici, se-
 gregari.* His communionem nec in fine dandam cen-
 suit Illyberritana synodus, canone 12, ut pestem illam
 quæ in Hispaniâ grassabatur, severiore disciplinâ et
 acriore remedio compesceret. *Mater, inquit, vel pa-
 rentes, vel quælibet fidelis, si lenocinium exercuerit, eò
 quòd alienum vendiderit corpus, vel potius suum, placuit
 eam nec in fine accipere communionem.*

Disciplinæ istius severitas postea temperata est,
 et ad duos annos pœnitentiæ redacta, sed tamen lau-
 datum est Illyberritanæ synodi decretum ad gravitatem
 criminis ostendendam, ut constat ex penitentiali
 Theodori Cantuariensis archiepiscopi, et ex Bur-
 chardo Wormatiensi, lib. 19, cap. 278. Lenones ui-

lino supplicio afficiendus, Justiniano imperatori placuit, Novellâ constitutione 14, tit. 1 de Lenonibus, quem Theodoræ Augustæ suæ sodalitiâ meretricium et lenonum sustulisse, refert Procopius, lib. 1 de Edificiis Justiniani. Gravius enim istud crimen, turpissimum, et reipublicæ exitiosius jure existimavit, quam pecuniaria furta et latrocinia, cum castitas, cujus furtum et latrocinium est, sit pecuniis et temporalibus omnibus bonis pretiosior, animæque et corporis thesaurus. Unde pestiferos illos castitatis vastatores, et vetulas aductrices mulierum, turpeque commercium exercentes, Ecclesia, principesque christiani gravissimis poenis affecerunt. Hujus criminis, et illati ab infamibus hujusmodi personis proximo nocenti gravitatem collige ex illis Tertulliani verbis, Apologæti cap. ultimo, Ethnicos alloquentis: *Probatio est innocentiæ nostræ iniquitas vestra. Ideo nos hæc pati Deus patitur. Nam et proxime ad lenonem damnando Christianos, potius quam ad leonem, confessi estis labem pudicitiae apud nos atrociores omni poenâ et omni morte reputari.*

Christianos principes et magistratus ad hanc luem depellendam excitare debet præclarum Florentiæ præfecti prætorio exemplum, quod à Theodosio imperatore merito laudatum est, et ad memoriam posteritatis sempiternam transmissum Novellâ, constitutione 18. Cum scilicet lenones illatâ in aerarium publicum annis singulis tributi nomine ingenti pecuniâ summâ, exereendi lenocinii libertatem obtinuissent, vtr illis proprium patrimonium fundum aerario obtulit, ex cujus redditibus posset accedere, quod pessimum illud genus consueverat pensare; sicque rempublicam à pudenda turpitudinis labe atque ignominia liberavit. Theodosius enim illustris præfecti liberalitatem et providentiam gratam habens, lenones verberum et exilii poenis damnavit. Eandem vigilantiam eandemque zelum in magistratibus ad tantam turpitudinem ab hoc regno christianissimo depellendam postulat Ecclesia Gallicana in conventu Melodunensi congregata, tit. de publicorum criminum Correctione: Rogandi iudices et magistratus, ut ejus criminis et coëvictos, emendandos et corrigendos curent; foras carias nullas potiantur iultas, ne modicum fermenti totam massam corrumpat, et dissipatis lupanaribus publicis tanta colluvies honestissimas quoque familias inhonestet et corrumpat. Ab iis principibus et magistratibus etiam petimus, ut istiusmodi impudicia mulieribus omnis auri, argenti et serici usus interdicitur. Indecens enim est impudica et inverecunda scorta, pudicarum ac honestarum ornameto mulierum honorari. Omnes ex lenocinio questum facientes procul exilio amandent. Idem S. Carolus Borromæus edixit in concilio Mediolanensi I, p. 2, tit. de Meretricibus et Lenonibus.

Lenocinii autem rei sunt qui mulierum ingenuarum aut juvenum animos, vel muneribus, vel blanditiis, vel consilio, vel quibusvis malis artibus ad fædus amores pellicunt, et turpissimum voluptatum cen-

ciliatores vel conciliatrices existunt. S. Antonini verbis minus quidem elegantibus, sed sententiosis exprimam. « Mediatores in hujusmodi de turpibus, qui portant ambassiatas de talibus materiis, sive viri, sive mulieres, vel qui persuadent, vel qui deferunt litteras scienter in istis etiam honesta continentibus, sed ad contrahendam malam amicitiam, nulli dubium quin peccent mortaliter. Digni enim sunt morte æternâ, videlicet non solum qui faciunt hujusmodi, sed etiam qui consentiunt facientibus (Rom 1). Unus autem modus consensus est per cooperationem, ut hoc; et multò magis mittentes ipsas litteras, et scienter recipientes, et legentes. »

REGULA VIII. — Lethalis peccati rei sunt patres et matres, nec absolvi sacramentaliter debent, qui filios aut filias scortantes non prohibent à scelere. — Mandatum enim Dei violant, Eccli. capite 7, exaratum: *Filii tibi sunt? Serva corpus illorum, et non ostendas hilarem faciem tuam ad illas. Trade filium tuum, et grande opus feceris, et homini sensato da illum; et cap. 42: Filia patris abscondita est vigilia, et sollicitudo ejus aufert somnum, ne fortè in adolescentiâ suâ adulta efficiatur, et cum viro commorata odibilis fiat: nequâdo polluat in virginitate suâ, et in paternis gravida invenitur, aut certè sterilis efficiatur. Super filium luxuriosum confirma custodiam: nequando faciat te in opprobrium venire inimicis, à detractioe in civitate, et abiectione plebis, et confundat te in multitudine populû.*

Confirmatur ex Eliæ Cretensis metropolitæ responsis ad interrogationes Dionysii monachi, insertis libro 5 Juris Græco-Romani: « Quantum autem ad illud pertinet, inquit, an oporteat sacerdotes suscipere oblationes patrum illorum, quibus scientibus filii in potestate positi scortantur, necne. (Hæc enim tua interrogatio quarta.) Aio: Si scortantium, nec à scortatione recedentium admittende sunt, et pariter otiam omnino, quorum permissu liberi scortantur; nam non vetare scientes, sed tacere, permittere procul dubio est. Quòd si non illud, hoc quonam modo? Atqui scortantium non sunt admittende; nec igitur eorum qui conscii participant. Conscium autem et participem esse partem perspicuum est. Eò enim illud pertinet: *Si conspiceris furem, cum eo concurras, et cum mæcho partem tuam posesas* (Psalm. 49). Et in septuagesimo primo canone magni Basilii, qui his verbis pronuntiat: *Conscius cum unoquoque delinquentium, non confessus, sed coëvictus, tanto tempore sub poenâ erit, quanto is qui est mali auctor emendatur.* Quamquam hic in filio qui sciente parte scortatur, plus quidpiam conspicitur, quam de quibus dictum est. Adeò enim subjecti sunt patribus filii, ut neque legitime uxori sine illorum consensu conjugii possint. Nuptiæ enim sine iis qui habent in potestate coequentes (ut iterum Magnus ille inquit quadragesimo secundo canone), sunt scortationes... Si hæc igitur ita se habent, quis horum patrem poenâ scortantium exi-

« met? Idèque et hic quemadmodum filius erit ex-
 « communicatus, quia cum posset prohibere, aut ali-
 « ter legitimo elocare matrimonio, nihil horum
 « fecerit. Quomam autem modo non magis Deum
 « exacerbabit, qui cum peccati causam non præcidat,
 « oblationibus et precationibus placari Deum arbi-
 « tratur? Idem enim faceret cum is qui iniquitatem
 « commiserunt, et injustè parta possident, sed male-
 « ficiorem remitti sibi poenam à iudice muneribus
 « deprecantur. Hi enim talia deprecantur, acerbiorè
 « omnino sibi potius reddent iudicem. »

REGULA IX. — Lethalis peccati rei sunt, qui domos
 suas meretricibus vel lenonibus scientes locant; nec
 debent absolvi donec infames illos conductores vel
 conductrices expulerint. — Qui enim domos suas hu-
 jusmodi pestibus locant, participes sunt lenocinii tur-
 pisque commercii conniventia sua et favore; participes
 sunt et scandali quod toti viciniae creatur. Hinc gra-
 vem poenam illis leges ipsæ civiles infligunt, ut constat
 ex Novellâ constitutione 14 Justiniani, tit. de Lenonibus,
 cujus hæc sunt verba: *Si quis autem patitur in
 sua domo quemdam lenonem et huiusmodi præpositum
 operationis habere, et hæc denunciata cognoscens, non
 eadem domo sua expulerit, sciatur se et decem librarum auri
 sustinere poenam, et circa ipsam periclitaturum habitacionem.*

REGULA X. — Stuprum gravius peccatum est forni-
 catione simplici. — Virginis enim sub custodia pa-
 rentum existentis defloratio singularem involvit de-
 formitatem, « tum ex parte puellæ, quæ ex hoc quòd
 « violatur, nullâ pactione conjugali præcedente, et
 « impeditur à legitimo matrimonio consequendo, et
 « ponitur in viâ meretricii, à quo retrahebatur, ne
 « signaculum virginitalis amitteret; tum etiam ex
 « parte patris, qui de ejus custodia sollicitudinem gerit,
 « secundum illud Ecclesiastici 42: *Super filiam luxu-
 « riosam confirma custodiam, ne quando faciat te in op-
 « probrium venire inimicis.* » Ita S. Thomas, 2-2,
 quæst. 154, a. 6.

Nec refert si puella et ejus parentes consentiant;
 illicitus enim huiusmodi consensus stupri deformita-
 tem non tollit; peccant siquidem tam stupeator quàm
 puella contra naturalem ordinem, secundum quem
 signaculum virginitalis integrum et inviolatum in
 puellâ servari debet, donec matrimonio conjuncta sit.
 Quamobrem sicut non tollitur adulterii deformitas,
 cum mulier conjugata, consentiente marito, sui cor-
 poris copiam alteri facit, quia peccat contra fidem
 conjugalem, ita non tollitur stupri deformitas, cum
 virgo consentientibus parentibus se ipsam amasio
 prostituat, quia non solum fornicatur, sed etiam virgi-
 nalis integritatis jacturam facit contra ordinem lege
 naturali ac divinâ constitutum.

Ex his sequitur circumstantiam virginitalis in con-
 fessione sacramentali à feminâ exprimi debere, quæ
 carnalem copulam desideravit, aut ejus cogitatione
 spontè ac libère delectata est, vel oculis libidinis,
 tactibus impudicis, aut pollutione voluntariâ se con-
 taminavit, aut quæ primò cum viro commixta est extra

legitimum matrimonium, et similiter à viro qui virgi-
 nem corrupit, vel impudicè tetigit, aut osculatus est,
 aut concupavit, aut denique de copulâ cum virgine cogi-
 tans, delectationi consensit. Illa enim circumstantia
 speciem peccati mutat, novamque his actibus deformita-
 tem tribuit.

REGULA XI. — Gravius peccatum est cum puella il-
 latâ vi opprimitur, vel consensus ejus in stuprum
 incusso metu, vel dolo extorquetur, quàm si blanditiis
 et importunis precibus delinita in scelus pellicitur.
 — Gravior enim nolenti, vel deceptæ puellæ, quàm
 volenti fit injuria; quamvis dici non possit nullam vo-
 lenti injuriam fieri, quia non est domina sui corporis,
 nisi ad usus legitimos. Unde, quemadmodum gravis
 injuria in proximum reus est, qui perire volentem in-
 terficit, sicut adolescens ille Amalecites, qui Saûlem
 regem gladio suo incubantem, ab ipso rogatum, se
 occidisse gloriatus est, 2 Regum cap. 1, ita gravem
 puella infert injuriam, qui virginitalitatem ejus delibat,
 corporisque ipsius integritatem violat, quamvis ipsa
 consentiat, imò spontè se offerat; sed gravius tamen,
 ut dixi, crimen illius est qui opprimit invitam.

REGULA XII. — Puella consensus in stuprum con-
 vincitur, si non clamaverit, cum posset, domesticorum
 aut vicinorum auxilium contra pudicitie suæ
 aggressorem violentum imploratura. — Nititur hæc
 regula Scripturæ sacræ auctoritate, Deuteronomii 22:
*Si puellam virginem desponsatâ videris, et inveneris eam
 aliquis in civitate, et concubaverit eam ad, educes utrum-
 que ad portam civitatis illius, et lapidibus obruentur:
 puella, quia non clamavit, cum esset in civitate; vir, quia
 humiliter uxorem proximi sui, et auferes malum de
 medio tui. Sin autem in agro repererit vir puellam, que
 desponsata est, et apprehendens concubaverit eam eâ, ipse
 morietur solus; puella nihil natietur, nec est rea mortis,
 quia sicut latro convergit contra fratrem suum, et occi-
 dit animum ejus, ita et puella perpeissa est. Sola erit in
 agro; clamavit, et nullus adfuit qui liberaret eam.* Id ita
 explicat Philo, ut locus frequentioris exempli causâ
 sit positus, non quòd ex eo solo semper finienda sit
 controversia. Potest enim, ut ille libro de specialibus
 Legibus disserit, et in urbe aliquâ vim pati ocluso ore,
 vel incusso metu mortis prohiberi ne clamet, et in
 agro aliqua consentire in stuprum.

REGULA XIII. — Qui virginem illatâ vi, aut gravi
 metu incusso, vel importunis precibus, falsis per-
 suasionibus et pollicitationibus, aut futuri matri-
 monii promissione verâ vel simulatâ, compellit aut
 pellexit ad stuprum, eam ducere tenetur, aut certè
 ita dotare, ut alteri honorificè et suæ conditioni con-
 gruenter collocari valeat in matrimonium. Tenetur
 etiam satisfacere parentibus puellæ, in quos redundat
 ejus dedecus. — « Habet enim stuprum duplicem inju-
 « riam annexam: unam quidem ex parte virginis, quam
 « etsi non vi corrumpat, tamen seducit, et sic tenetur
 « ei satisfacere. Unde dicitur Exodi 22: *Si seduxerit
 « quis virginem necdum desponsatam, dormieritque cum
 « eâ, dotabit eam, et habebit eam uxorem. Si pater vir-
 « ginis dare voluerit reddet pecuniam juxta modum do-*

« *his quam virgines accipere consueverunt. Aliam verò
 « injuriam facit patri puellæ. Unde et ei secundum
 « legem tenetur ad penam. Dicitur enim Deuterono-
 « mi 22: Si inveniit vir puellam virginem, quæ non
 « habet sponsum, et apprehendens concubuerit cum illâ,
 « et res ad judicium venerit; dabit qui dormiit cum eâ,
 « patri puellæ quinquaginta siclos argenti, et habebit eam
 « uxorem, quia humiliavit illam; non poterit dimittere
 « eam cunctis diebus vite suæ. Et hoc dico, ne videatur
 « ludibrium fecisse, ut ait S. Augustinus, questione 54
 « in Deuteronomium. » Ita S. Thomas, 2-2, quest.
 54, a. 6, ad tertium. Cùm autem stuprator spe ac pro-
 missione futuri matrimonii puellam ad stuprum il-
 lexit, eam omninò docere tenetur, si ipsa et pater il-
 lius voluerint, et verò noluerint, tenetur, ut dixi,
 eam dotare, idque sub reatu peccati mortalis; sive
 sincera fuerit, sive simulata matrimonii promissio.
 Si enim sincera fuit, verus fuit contractus, quem in-
 felix puella complexit, adeoque et stuprator complere
 tenetur; si verò simulata fuerit promissio, doli reus
 est; nemini autem fraus sua patrocinari debet, sive do-
 lus.*

Id confirmatur ex cap. *Pervenit*, extra. de *Adulteriis
 et Stupro*. Exceptiones tamen aliquas comuni con-
 sensu statuunt theologi. Si enim tanta sit conditionis
 disparitas, ut puella prospicere potuerit ac debuerit,
 sese ad nuptias tam sublimes pervenire non posse,
 utpote quæ sit infimæ sortis, vir autem nobilitatis pri-
 marie, ipsa pauper, vir opibus potens, non censetur
 in errorem inducta; unde illam docere non tenetur,
 sed tantùm dotare, prout ipsius conditioni congruit,
 aut dotem augere, ut perinde collocetur ac si virgo
 esset. Secundò, si constuprata puella sese alteri pro-
 stituerit, vel si affirmant se esse virginem, stuprator
 promisit matrimonium, ut eâ frueretur, et tamen vir-
 ginem non esse deprehendit, eam ducere non tenetur:
 ipsa enim illisit viro. Quamobrem fraus illi sua pa-
 trocinari non debet. Illam tamen dotare tenetur sub
 reatu peccati mortalis, si famæ sit integræ, publicæque
 opinione ut virgo habeatur. Si autem famæ integræ
 antea non erat, aut legitimis documentis probetur eam
 virginem non fuisse cùm ad ipsam accessit, ad dotem
 solvendam, vel ad satisfactionem aliquam non tenetur.
 Tertio, si vir aliam duxerit, aut aliud impedimen-
 tum canonicum habeat, eam ducere non tenetur. Has
 exceptiones maximà ex parte affert S. Thomas, que-
 stione 46, Supplementi a. 2, ad quartum: « In tali
 « caso, inquit, sponsus, antequàm aliam duxerit, tene-
 « tur eam ducere in uxorem, si sint æqualis conditionis,
 « vel si sponsa sit melioris conditionis. Sed si aliam
 « duxerit, jam factus est impotens ad solvendam illud,
 « ad quod tenebatur; et ideò sufficit si ei de nuptiis pro-
 « videat; et ad hoc etiam non tenetur, ut quidam dicunt,
 « si sponsus sit multò melioris conditionis, aut aliquod
 « signum fraudis evidens fuerit, quia præsumi proba-
 « bilitèr potest quòd sponsa non fuerit decepta, sed
 « decipi se sinxerit. » Quartò, si gravia scandala, vel
 mala non levia, et cædes, familiarum dissidia, jactura
 dignitatis, bonorum temporalium amissio, exhereda-

tiones, subversio fidei, vel corruptela morum, vel in-
 famia, ex matrimonio probabiliter oritura timeantur,
 puellam ducere non tenetur stuprator, etsi fidem illi
 obstrinxerit, sed tantùm damna sarcire. Quintò, si
 virginem leviter rogatam, et ultrò consentientem cor-
 rupti, nec ipsam ducere tenetur, nec dotare. Tenetur
 tamen satisfacere patri puellæ, cui gravem intulit in-
 juriam ut custodi virginitalis. Sextò, si puella per vim
 aut fraudem constuprata tam facilè nupsit, et tam
 benè collocata fuerit, ac si virgo esset, ad nullam
 compensationem tenetur stuprator, nisi maritus cor-
 ruptam fuisse deprehendat, ipsamque propterea re-
 linquat, aut malè excipiat.

REGULA XIV.— Qui puellam vi, metu, fraude, men-
 daciis ita sollicitavit ad stuprum, ut infamiã propterea
 notata sit, ac si constuprata fuisset, quamvis eam non
 constupraverit, tenetur sarcire damnum, vel eam du-
 cendo, vel dotando ut convenienter nuhat. — Culpã
 namque sollicitatoris impeditur à convenientis matri-
 monii consecutione. Si verò ipsum lubens admisit,
 ejusque blanditiis faciles aures accommodaverit, non
 tenetur sarcire damnum, quod imprudens et levis
 puella, nec omninò casta, sibi ipsa intulit.

REGULA XV.— Qui voto simpliciter obstrictus, puellam
 ad stuprum pellexit matrimonii promissione, ipsam
 ducere absolutè non tenetur, sed tantùm ipsam dota-
 re. — Potior enim et strictior est obligatio voti Deo
 nuncupati, quàm promissi hominibus facti; neque
 compensanda est injuria homini illata irrogando inju-
 riam Deo, et violando fidem ipsi datam. Rationes ta-
 men graves urgere possunt, quibus obligetur ad re-
 missionem voti à summo pontifice postulandam, ni-
 mirùm ut grave scandalum vel alia mala meritiò formi-
 danda vitentur, vel quia continentiam servare facilè
 non potest.

REGULA XVI.— Adulterium luxuriæ species est ab
 aliis distincta, novamque deformitatem includens. —
 Hoc enim crimine, quod nefas et iniquitas ruzius, et
 ignis usque ad perditionem derorans, et erodians omnia
 genitrix, Job 52, dicitur, dupliciter contra castitatem et
 humanæ generationis bonum peccatur. Primò quidem,
 quatenus vir accedit ad mulierem non sibi matrimonio
 copulatam, quod requiritur ad bonam prolem propriam
 educandam; alio modo, quia accedit ad mulierem alteri
 per matrimonium copulatam, et sic impedit bonam prolem
 alienam, inquit S. Thomas, 2-2, q. 154, a. 8; idem esto de
 muliere adulterè judicium. Unde *Ecclesiastici* 25 criminis
 ab eâ commissi gravitas ex triplici capite petitur: primò,
 ex divinæ legis violatione, quã moechia expressè prohi-
 betur: *Non uocaberis*; secundò, ex injuriã viro illatã,
 cui datam fidem frangit, et ejus prolem incertam facit;
 tertio, ex damno legitimis filiis illato, aut certè legitimis
 heredibus; adulterio siquidem suo efficit ut tota hære-
 ditas, vel certa ejus portio legitimis filiis et heredibus
 debita colligatur à nothis et adulterinis: *Omnia homo
 qui transgredietur lectum suum... erit dedecus omnibus,
 eò quòd non intellexerit timorem Domini. Sic et miser
 omnis relinquetur virum suam, et statuens hereditatem et
 alieno matrimonio. Primò enim in lege Altissimi incre-*

ditibus fuit; secundò, in virum suum deliquit; tertio, in adulterio fornicata est, et ex alio viro filios statuit sibi. Tura de poenâ illius, ex quâ coniecere licet criminis gravitatem, subdit Spiritus sanctus: *Hæc in Ecclesiam adducitur, et in filios ejus respicitur. Non tradent filii ejus radices, et rami ejus non dabunt fructum. Derelinquet in maledictum memoriam ejus, et dedecus illius non delebitur.* Quam grave crimen esset adulterium, sola nature lex gentes ipsas docuit. Cum enim Isaac ortâ fature Geraram in Palestinâ profectus esset, ac Rebeccam uxorem sororem suam esse dixisset, rex Abimelech rei veritate perspectâ Patriarcham his verbis increpuit, Genes. 26: *Perspicuum est quod uxor tua sit; cur mentitus es eam sororem tuam esse? Quare permisisti nobis? potuit coire quispiam de populo cum uxore tuâ, et induceras super nos grande peccatum. Præcepitque omni populo dicens: Qui tetigerit hominis hujus uxorem, morte morietur.* Poena capitis in adulteros lege veteri sancita est, Levitici 20: *Si mœchatus quis fuerit cum uxore alterius, et adulterium perpetravit cum conjuge proximi sui, morte moriantur et mœchus et adultera.* Quæ lex Deuteronomi 22 repetitur. Ad juge miraculum odendum, ut convinceretur plectereturque mulier adulterii suspecta et rea, populo judaico se Deus obstrinxit, ut patet ex lege et sacrificio zelotypico, cujus ritum legimus Numerorum 5: *Qui adulter est; propter cordis inopiam perdat animam suam,* inquit Salomon, Proverbiorum 6. *Turpitudinem et ignominiam congregat sibi, et opprobrium illius non delebitur.* De sceleris hujus ultione legitur Jeremiæ 5: *Mœchati sunt, et in domo mulieris luxuriabantur, equi amatores et emissarii facti sunt; unæquisque ad uxorem proximi sui hincibat. Numquid super his non visitabo, dicit Dominus, et in gente tali non ulciscetur anima mea? Judicium Dei adulteris imminens donantiat Apostolus ad Hebræos, 13: Honorabile, inquit, continentium in omnibus, et thorus immaculatus. Fornicatores enim et adulteros judicabit Deus.* Romano jure adulteri, capitali poenâ plexi. Par in homicidium, adulterium et maleficium à Constantino ejusque filiis poena decreta est, l. 1, de Pœnis, Cod. Theodos. l. 1, de Indulgentiâ criminum, et l. 4, Quorum appellationes non recipiuntur. Quin etiam parricidarum poenâ hæc postremâ lege adulteris communes factæ: *Cum pari similitudine ratione sacrilegos nuptiarum, tanquam manifestos parricidas insuere caleo vivos, vel exurere judicantem oporteat. Sacrilegos nuptiarum vocat, quasi sacri sanctissimique fœderis nuptiarum, quod sacramentum est conjunctionis Christi cum Ecclesiâ, violatores.* Plures olim Africanæ Ecclesiæ episcopi absolutionem sacramentalem adulteris etiam in morte negârunt, non desperatione veniæ, sed rigore disciplinæ, ut refert S. Cyprianus, epistolâ 52: *Et quidem, inquit, apud antecessores nostros quidam de episcopis istie in provinciâ nostrâ dandam pacem mœchis non putaverunt, et in totum poenitentis locum contra adulteria clausurunt; non tamen à coepiscoporum suorum collegio recesserunt, aut catholicæ Ecclesiæ unitatem vel duritiam vel censuræ suæ obstinatione ruperunt. Adul-*

terium cum homicidio et idololatriâ, publicæ poenitentis legibus subditum fuit, quamdiu sanctissima illa disciplina in Ecclesiâ viguit. Adulteros, postquam Eucharistiæ Viatico in mortis discrimine donati fuerant, si in pristinam sanitatem restituti rursus mœcharentur, in perpetuum à communione arcendos sancit Hispaniensis Ecclesia, concilii Iliberitani canone 47: *Si quis fidelis habens uxorem, non semel, sed sæpè fuerit mœchatus, in fine mortis est conveniendus; quod si se promiserit cessaturum, detur ei communicatio. Si resuscitatus, rursus fuerit mœchatus, non edat ulterius de communione pacis.*

REGULA XVII. — Gravior crimen est adulterium conjugati cum uxore alienâ, quam cum solutâ muliere. — Uno enim eodemque facinore duplex proximo infertur injuria; suæ namque conjugii, et marito mulieris quæcum peccat injuriam facit; suum et alienum violat matrimonium. Quamobrem in confessione sacramentali circumstantiam illam aperire necesse est, sicut, si quis uno ictu duos homines occiderit, utrumque homicidium confiteri tenetur.

REGULA XVIII. — Viri adulterium gravius peccatum est adulterio mulieris. — Hanc regulam statuit et probat S. Augustinus, libro 2 de adulterinis Conjugiis, cap. 8: *Non solùm, inquit, nihil volunt detrudere severitati; sed irascuntur insuper veritati, et loquuntur atque respondent: Sed nos viri sumus; an verò sexus nostri dignitas hanc sustinebit injuriam; ut cum aliis feminis præter uxores nostras si aliquid admittimus, in luendis poenis mulieribus comparémur? Quasi non propterea magis debeant illicitas concupiscentias viriliter frangere, quia viri sunt; quasi non propterea magis debeant mulieribus suis ad virtutis hujus exemplum se præbere, quia viri sunt; quasi non propterea minùs debeant à libidine superrari, quia viri sunt; quasi non propterea minùs debeant lasciviendi carni servire, quia viri sunt! Et tamen indignantur, si audiant adulteros viros pendere similes adulteris feminis poenas, cum tantò gravius eos puniri oportuerit, quantò magis ad eos pertinet et virtute vincere, et exemplo regere feminas. Christianis equidè loquor, qui fideliter audiunt: Caput mulieris vir; ubi se agnoscat duces, illas autem comites esse debere; et idè cavendum viro illac ire vivendo, quâ timeat ne uxor sequatur imitando. Sed isti quibus displicet ut inter virum et uxorem par pudicitis forma servetur, et potius eligunt, maximèque in hac causâ, mundi legibus subditi esse quàm Christi; quoniam jura forensia non eisdem quibus feminas pudicitis nexibus viros videntur obstringere; legant quid imperator Antoninus, non utique Christianus, de hac re constituerit, ubi maritus uxorem de adulterii crimine accusare non sinitur, cui moribus suis non præbuit castitatis exemplum, ita ut ambo damnentur, si ambos pariter impudicos conflictus ipse convicerit. Tum relato imperatoris edicto, subdit: Si hæc observanda sunt propter decus terrenæ civitatis, quantò castiores querit cælestis patria et societas angelorum! Quæ*

« cum ita sint, numquid idem minor est, ac non potius
 « major et peior virorum impudicitia, quia incest illis
 « superba et licentiosa jactantia? »

Plura de adulterio dicentur ad sextum Præceptum Decalogi.

REGULA XIX. — Sacrilegium distincta luxuriae species est, malitiamque involvit singularem. — Cum enim eo crimine res Deo consecrata polluatur, non solum fit injuria castitatis, sed religioni. Hinc clericos à castitate lapsos sacri canones de suo gradu ac ministerio in perpetuum dejecerunt: Scilicet canon 25, ex his qui Apostolici inscribuntur, concilium Aurelianense I, canone 9, Aurelianense II, canone 8, Arausicanum I, canone 25, Epaonense, canone 22, post Siricum Romanum pontificem in Epistola ad Himerium Tarraconensem episcopum, et Joannes II, Romanus pontifex, in Epistola ad Casarium Arelatensem episcopum, in causâ Contameliosi regiensis episcopi. Casarius ipse in Oratione Epistolâ Joannis II, et canonicus ab eo missis subjectâ: « Ecce, inquit, manifestissimè constat quia secundum quod et tituli antiquorum Patrum à S. Joanne papâ transmissi, et trecentorum decem et octo episcoporum sententia, sed et canones Gallicani continere videntur, clerici in adulterio deprehensi, aut ipsi confessi, aut ab aliis revicti, ad honorem redire non possunt. » Et S. Gregorius, libro 5, epistolâ 26 ad Januarium episcoporum Calaritanam scriptâ: « Pervenit ad nos, inquit, quosdam de sacris ordinibus lapsos, vel post penitentiam, vel ante, ad ministerii sui officium revocari; quod omnino prohibuimus, et in hac re sacratissimi quoque canones contradicunt. Qui igitur post acceptum sacrum ordinem lapsus in peccatum carnis fuerit, sacro ordine ita careat, ut ad altaris ministerium ulterius non accedat. » Quam disciplinam confirmat S. Marlinus, primus Romanus pontifex, in Epistola ad Amandum Trajectensem episcopum. Concilium Illiberitanum, canone 19, episcopos, presbyteros et diaconos in peccatum carnis lapsos communionem etiam in exitu privaverat. « Episcopi, inquit, presbyteri et diaconos, si in ministerio positi detecti fuerint quod sint maritati, placeat propter scandalum, et propter profanum crimen, nec in fine eos Communionem accipere debere. » Depositionis poenâ plectendos clericos in peccatum carnis lapsos censurat S. Basilius Epist. ad Amphiloichium, canone 70: « Diaconus, inquit, qui pollutus est in labris, et se eò usque peccasse confessus est, à ministerio prohibetur. Presbyter quoque. Si quid autem amplius peccasse quis deprehensus fuerit, in quocumque sit gradu, deponatur. » Quæ poenâ sacrilegæ luxuriæ horrendam probat gravitatem.

De monachis et monialibus à castitate, quam solemniter voverunt, deficientibus, hæc habentur can. Impudicas, causâ 27 quest. 1, qui Triburiensis concilii canon sextus est. « Impudicas, inquit, detestabilesque personas monachorum ac monachiarum, quæ abjecto proposito sanctitatis, illicitâ et sacrilegâ contagione se miscuerunt, et in abruptum conscien-

« tiae desperatione productæ de illicitis complexibus
 « liberè filios procreaverunt, à monasteriorum cœtu,
 « Ecclesiarumque conventibus eliminandas esse mandamus. » Et concilium Andegavense, anno 455, canone 5, communionem privandas statuit, quæ de virginitate sanctionem proprio crimine deciderunt. Innocentius I; epistolâ 2 ad Victricium Rothomagensem episcopum, cap. 12, de sacrilegio virginum quæ solemniter veli susceptione consecrata fuerant, ita scribit. « Quæ Christo spiritualiter nupserunt, et velari à sacerdote meruerunt, si postea vel publicè nupserint, vel se clanculò corruerint, non eas admittendas esse ad agendum penitentiam, nisi is cui se junxerant, de seculo recesserit. Si enim de omnibus hæc ratio custoditur, ut quæcumque vivente viro alteri nupserit habeatur adultera, nec ei agendæ penitentia licentia concedatur, nisi unus ex eis fuerit defunctus; quantò et illa magis tenenda est, quæ ante immortalis se Sponso junxerat, et postea ad humanas nuptias transmigravit! »

De his verò quæ simplici virginitatis voto erant obstrictæ, et fidem Christo promissam violabant, hæc subdit cap. 15: « Hæc verò quæ necdum sacro velamine tectæ, tamen in proposito virginali semper manere promiserant, licet velatæ non sint, si fortè nupserint, his agenda aliquanto tempore penitentia est, quia sponsio earum à Deo tenebatur. Nam si inter homines solet bonæ fidei contractus nullâ ratione dissolvi, quantò magis ista pollicitatio, quam cum Deo pepigerit virgo, solvi sine vindictâ non debet? Nam si Apostolus Paulus, quæ à proposito viduitatis defecerunt, dixit eas habere condemnationem, quia primam fidem irritam fecerunt, quantò magis virgines, quæ prioris promissionis fidem frangere sunt visæ? »

S. Basilius, epistolâ 2 canonicâ ad Amphiloichium, canone 18: « Si vidua, inquit, gravissimo judicio subjecta est, ut quæ fidem in Christum irritam fecerit, quid de virgine putandum est, quæ est sponsa Christi, et sacrum vas Domino dedicatum? Magnum quidem est peccatum, ancillam quoque, quæ clanculò destinis matrimonii se dedit, stupri domum implere, et possessorem per malam vitam injuriæ afflicere; sed multò est gravior sponsam fieri adulteram, et conjunctione cum sponso ignominia et dedecore affectâ, se incompetentibus voluptatibus tradere. Vidua itaque et corrupta ancilla condemnatur; virgo verò adulteræ judicio subicitur. » S. Cyprianus, epistolâ 58 ad Pomponium inscriptâ: « Si superveniens maritus sponsam suam jacentem cum altero videat, nonne indignatur et fremit, et per zeli livorem fortassis et gladium in manum sumit? Quid Christus Dominus et Judex noster, cum virginem suam sibi dicatam, et sanctitati suæ destinatam, jacere cum altero cernit, quam indignatur, et irascitur! Et quas poenas incestis hujusmodi conjunctionibus comminatur! » Et infra: « Si autem de eis aliqua corrupta fuerit deprehensa, agat penitentiam plenam, quia quæ hoc crimen admisit, non

« mariti, sed Christi adultera est... Quòd si obstinatè
 « perseverant, nec se ab invicem separant, sciunt
 « cum hæc suâ impudicâ obstinatione nunquam à
 « nobis admitti in Ecclesiam posse. » Eò gravius cri-
 men est sacrarum virginum violatio, seu profanus
 illarum amor, tactus, oscula, literulæ dulces et
 blandæ ad ipsas, vel ab ipsis scriptæ, munuscula
 ultrò citròque data, quæ *sanctus amor non habet*, et
 alia *moritura castitatis indicia* ut loquitur S. Hierony-
 mus, quò virginitalis status in Ecclesiâ sublimior est
 et sanctior, « Flos ille est ecclesiastici germinis, de-
 « cus atque ornamentum gratiæ spiritualis, læta indo-
 « ruptam, Dei imago respondens ad sanctimoniam
 « Domini, illustrior portio gregis Christi, » inquit
 S. Cyprianus lib. de Disciplina et Habitu virginum.

REGULA XX.—Gravius sacrilegium est, cum utra-
 que persona sacra est, quam cum altera omninò se-
 cularis est et profana.—Duplex enim consecratio vio-
 latur. Unde sicut gravius crimen esset ejus qui calices
 duos ad usus profanos adhiberet ac pollueret, quam
 ejus qui unicum duntaxat violaret; eaque circum-
 stantia in confessione sacramentali necessariò esset
 explicanda, ita gravius crimen est, quo dux personæ
 sacre violatur quam quo una, quia et suam conse-
 crationem, et alienam quæque contaminat. Adeòque
 et se Deo consecratam esse confessario declarare de-
 bet, nisi id noverit; et cum persona Deo pariter con-
 secrata peccatum carnis commisisset, aut de ejus cogi-
 tatione delectatam fuisse cum deliberato consensu;
 aut tactibus impudicis, vel osculis libidinosi, aut ver-
 bis obscænis, ipsam sollicitasse, exprimere necessa-
 riò debet.

REGULA XXI.—Gravius sacrilegium est violatio
 voti solemnisi quam simplicis.—Votum enim solenne
 spiritale veluti matrimonium est, quo sua corpora Deo
 reipsâ tradunt et consecrant voventes; votum autem
 simplex veluti sponsaliorum vim habet quo fidem suam
 obstringunt Christo, quòd alium sponsum non eligent.
 Quòd discrimen ex Epistolâ Innocentii I ad Victricium
 Rothomagensis supra laudatâ colligitur. Et *solemnitas
 voti consistit in quiddam consecratione seu benedictione
 voventis*, inquit S. Thomas, 2-2, quæst. 88, a. 11. Et
*idèò votum solenne habet fortiozem obligationem apud
 Deum, quam votum simplex, et gravius peccat qui illud
 transgreditur (quamvis utriusque voti transgressor peccet
 mortaliter)*, inquit idem sanctus doctor articulo 7
 ejusdem quæstionis, in responsione ad primum. Quam-
 obrem non sufficit in confessione sacramentali ex-
 primere votum quo reus ipse vel ejus conscia obstri-
 cta est, et è contra, sed omninò declarandum est an
 votum simplex sit vel solenne.

REGULA XXII.—Gravius sacrilegium est luxuria
 sacerdotis, diaconi vel subdiaconi vitam religiosam
 solemniter professi, quam sacerdotis, diaconi, vel sub-
 diaconi secularium.—Duplex enim votum solenne
 duplicemque consecrationem prius illud flagitium vio-
 lat, illud scilicet quòd sacris ordinibus annexum est,
 et illud quòd religiose professioni; posterius verò uni-

cum duntaxat votum unicamque consecrationem. Ja-
 strictius quidem est votum religiose professioni quam
 ordini sacro annexum. « Non est enim essentialiter
 « annexum debitum continentie ordini sacro, sed ex
 « statuto Ecclesie. Unde videtur quòd per Ecclesiam
 « possit dispensari in voto continentie solemnizato
 « per susceptionem sacri ordinis. Est autem debitum
 « continentie essentialiter statui religionis, per quem
 « homo abrenuntiat seculo, totaliter Dei servitio man-
 « cipatus. Quòd non potest simul stare cum matrimo-
 « nio, in quo incumbit necessitas procurandæ uxoris,
 « et proles, et familie, et rerum quæ ad hoc requirun-
 « tur. » Unde Apostolus, 1 ad Corinthios 7: *Qui con-
 uxor est, inquit, sollicitus est quæ sunt mundi, quomòdò
 placeat uxori, et divitiis est.* « Et idèò, inquit S. Tho-
 « mas, 2-2, quæst. 88, a. 11, in voto solemnizato per
 « professionem religionis non potest per Ecclesiam di-
 « pensari. » Et rationem assignat Decretalis, *Cum ad
 monasterium*, Extra. de *Stato monachorum*, his verbis:
*Quia castitas est annexa regulæ monachali. Quamobrem
 quæ luxuriæ peccatum commisit, exprimere non so-
 lum debet in confessione sacramentali, se cum sacer-
 dote fuisse nefariè commixtam, vel aliquid impudicum
 ab ipso passam esse, sed etiam cum religioso solemniter
 professi, si stuprator sit in utroque statu constitu-
 tus; et ille similiter utramque illam circumstantiam
 aperire debet confessario, nisi ipsum noverit. Idemque
 dicendum de desideriis et consensu in delectationem,
 de obsceno quopiam actu perpetrato cum sacerdote,
 diacono vel subdiacono religiosam vitam solemniter
 professis.*

REGULA XXIII.—Eò gravius sacrilegium est, quò
 cum graviore et magis horrendæ luxuriæ specie con-
 currit.—Hanc regulam tradit et explicat S. Thomas,
 2-2, quæst. 154, a. 2, in responsione ad secundum:
 « Sacrilegium, inquit, est species luxuriæ, secundum
 « quòd ordinatur ad alterius vitii finem, et potest con-
 « currere cum diversis luxuriæ speciebus. Si enim ali-
 « quis abutatur personâ conjunctâ sibi secundum spi-
 « rituales cognationem (in Baptismo scilicet vel Con-
 « firmatione contractam), committit sacrilegium ad
 « modum incestus. Si autem abutatur virgine Deo sa-
 « cratâ, in quantum est sponsa Christi, est sacrilegium
 « per modum adulterii; in quantum verò est sub spi-
 « rituali patris curâ constituta, erit quoddam spiri-
 « tuale stuprum. Et si violentia inferatur, erit spiri-
 « tualis raptus, qui, etiam secundum leges civiles
 « gravius punitur quam alius raptus. » Unde Justinianus
 imperator edixit: *Si quis, non dicam rapere, sed
 attentare tantummodò matrimonii causâ sacratissimas
 virgines excessu fuerit, capitali pena feriatur.* Circum-
 stantie itaque hujusmodi in sacramentali confessione
 necessariò aperiendæ sunt.

REGULA XXIV.—Sacrilegium sacerdotis cum filiâ
 spirituali penitente foediorum quamdam et magis hor-
 rendam deformitatem habet, quam cum aliâ muliere;
 graviusque adhuc peccatum est, si in Penitentia sa-
 cramento, aut illius occasione, vel pretextu, illam ad
 turpia sollicitet.—Trahit enim illam in peccatum, vel

eum cā peccatum committit, quam ex officio à peccato revocare tenetur; et *Spirituale stuprum* perpetrat, ut loquitur S. Thomas. Et si in confessione sacramentali, aut illius occasione mulierem sacerdotes sollicitent ac provocent ad actus inhonestos, « sacramento penitentiae abstantur, nec illi, et qui id instituit Domino « Deo et Salvatore nostro Jesu Christo injuriam facere « verentur; ac loco eorum per sacramentum hujusmodi Creatori nostro reconciliationis, graviori peccatorum mole eas onerant, et in manibus diaboli tradunt, in divinae majestatis offensam, et animarum perniciem, et Christi fidelium scandalum non modicum. » Verba sunt summi pontificis Pii IV, in constitutione ad archiepiscopum Hispalensem in regnis Hispaniae haereticae pravitatis inquisitorem generalem datā, quae incipit: *Cum sicut*, inter ejus Constitutiones 31, tomo 2 Bullarii Romani, quā et contra nefarios hujusmodi sollicitatores questionem haberi tam de scelere quā de fide jubet; cum vix verisimile sit, quod *qui de fide catholica recte sentiunt, sacramentis in Ecclesia Dei institutis abstantur, aut illis injuriam faciunt*. Et convictos paniri, vel prout de jure faciendum fuerit, praecedente degradatione, secularis judicis arbitrio ponendos tradi praecipit. Hujusmodi sacrilegium *impium ac nefandam scelus* appellat meritō Gregorius XIV, cum sacerdos *sacrosancto penitentiae sacramento abutatur, ac pro medicina venenam, pro pane aspidem porrigat; et ex caelesti medico infernalis veneficus, ex patre spirituali proditor execrabilis animarum reddatur*. Et Constitutionem laudatam Pii IV, pro Hispaniis duntaxat datam, ad omnia totius orbis christiani loca, in quibus institutum est sacrae Inquisitionis officium, extendit, Constitutione quae incipit: *Universi Domini Gregis*, 24, Bullarii Romani tom. 5.

Constitutiones pontificum mox laudatae antiquis canonibus omnino consonae sunt. Ita canon, *Omnes*, qui Symmacho pope tribuitur apud Gratianum, causā 50, quest. 1: *Omnes quos in Penitentia suscipimus, ita « nostri sunt spirituales filii, ut et ipsi quos vel nobis « suscipimus, vel triae mersionis vocabulo mergentibus, unda sacri Baptismatis regeneravit*. Silvester quoque docens admonet unumquemque sacerdotem, ut nullus causā fornicationis ad suam penitentialem accedat, quia scriptum est: *Omnes quos « in Penitentia accipimus, ita filii nostri sunt, ut in « Baptismate suscepti*. Quapropter hoc scelus si quis perpetraverit, non solum dignitatis honorem amittat, verum etiam usque ad exitum vitae suae iugi Penitentiae se subdat. Et canon, *Si quis*, Coelestino Papae adscriptus: *Si quis sacerdos cum filia spirituali fornicatus fuerit, sciat se grave adulterium « commisisse*. Ideo femina, si laica est (1), omnia derelinquat, et res suas pauperibus tradat, et conversa in monasterio Deo usque ad mortem serviat. Sacerdos autem qui malum exemplum dedit hominibus, ab omni officio deponatur, et peregrinando duodecim annis poeniteat; postea verò ad

« monasterium vadat, ibique cunctis diebus vitae suae « Deo serviat. » Nec immerito sacrilegium tam horrendum severiori disciplinā castigandum Ecclesia judicavit. Nam, ut docet S. Thomas, in quartum sententiarum, dist. 42, quest. 1, articulo 2, ad octavum: *Per penitentiam contrahitur quoddam foedus inter « sacerdotem et mulierem confitentem simile cognitioni spirituali, ut tantum peccet eam carnaliter cognoscens, ac si esset sua spiritualis filia; et hoc « ideo, quia maxima familiaritas est inter sacerdotem « et confitentem; et ex hoc ista prohibitio est inducta, « ut tollatur peccandi occasio.* »

Ex his sequitur, mulierem seu personam quamlibet, quae confessorio ad turpia sollicitanti obsecuta est, vel ejus blanditiis delectata, et inhonestis sermonibus; vel sacerdoti cuilibet audientem confessionis simulanti, aut confessionis occasione vel praetextu ipsam convenienti vel alloquenti, hanc circumstantiam in sacramentali omnino exprimere debere; et similiter sacerdotes qui personas quaslibet « ad inhonesta sive « inter se, sive cum aliis perpetranda in actu sacramentalis confessionis, sive antea, vel post immediatè, seu occasione vel praetextu confessionis hujusmodi, etiam confessione non secuta, sive extra occasionem confessionis in confessionario, aut in loco quocumque ubi confessiones sacramentales audiuntur, seu ad confessionem audiendam electo, simulantes ibidem confessiones audire, sollicitare vel provocare tentaverint, aut cum eis illicitos et inhonestos sermones sive tractatus habuerint, « has circumstantias in confessione sacramentali exprimere necessario debere.

De criminis istius gravitate legendus B. Petrus Damiani, opusculo 7, cui titulus est: *Liber Gomorrhianus*, cap. 6: *Sequitur, inquit, ut eadem sententia « dignè feriat, et qui carnalem filiam perdidit, et « qui spirituales sacrilegè commixtione corrupit.* » Et cap. 9: *Ut ad sacros, id est, execrabiles confessoribus adhuc se disputationis sermo retorquent, si quilibet canonicus presbyter cum muliere cecidit, cui penitentiae iudicium vel semel indixit, à nemine « prorsus ambigitur, quia synodali iudicio degradetur.* »

REGULA XXV.—Sacrilégi reus est confessorius, qui penitenti in sacramentali confessione tradit chartam postea legendam, quā ad venerem sollicitat; ac proinde est omnino denunciandus inquisitori vel episcopo.—Hae regula colligitur ex Constitutionibus supra laudatis Pii IV et Gregorii XV. Hinc Alexander VII, pontifex maximus, hanc inter alias propositionem damnavit Decreto edito anno 1660: *Confessorius, qui in sacramentali confessione tribuit penitenti chartam postea legendam, quā ad venerem incitat, non censetur sollicitasse in confessione, ac proinde non est denunciandus.*

REGULA XXVI.—Mulier penitens non evadit obligationem denunciandi confessorium, qui ad actus inhonestos ipsam sollicitavit, si peccata sua apud ipsum sacerdotem à quo provocata est deponat.—Sic omnia eluderentur pontificiae constitutiones, et Ecclesiae la-

(1) Subintelligendum, ET SCI JURIS.

gibus illaderetur. Hinc Alexander VII hanc rursus propositionem damnavit: *Modus excedendi obligationem denunciandæ sollicitationis est, si sollicitatus confiteatur cum sollicitante; hic potest ipsum absolvere absque onere denunciandi.* Præterea decretis Ecclesie prohibitum est sacerdotibus ne confessiones audiant illarum personarum quibuscum peccaverunt. Ita synodus Lingonensis, anno 1404: « Caveat sacerdos ne audiat confessionem alicujus de peccato, de quo ipse est agens vel consentiens, sed illam personam remittat ad alium confessorem, et si sit opus, det licentiam consilieri alteri. » Ita synodus Carnotensis, anno 1526: « Inhibemus omnibus et singulis sacerdotibus, ne confessiones mulierum, cum quibus carnaliter peccaverunt, vel eas ad peccandum induxerunt, audiant, nisi in magno necessitas articulo. » Ita multis ante has synodos seculis B. Petrus Damiani, in libro qui *Gomorrhianus* inscribitur, cap. 7: « Qui reatus auctores existunt, ipsi iudices fiunt... Sed legis præceptum est, ut cum quis leprâ perfunditur, sacerdotibus ostendatur; tunc autem non sacerdotibus, sed leproso potius ostenditur, cum immundus immunde peractam communem nequitiam constituit. »

REGULA XXVII. — Mulieribus, et quibuscumque personis, à confessario ad actus inhonestos provocatis sive sollicitatis, prohibere debet sacerdos apud quem peccata deponunt, ne ad impudicum illum sacerdotem deinceps adeant quæcumque occasione vel prætextu, aut ipsum alloquantur, vel admittant (si necessitas argeat) remotis arbitrâ; maxime verò ne apud ipsum peccatorum suorum confessionem edant, quocumque promissionis, aut voti vinculo se obstrinxerint ad alium confessarium non eligendum. — Hæc regula nititur Christi præcepto *Matthæi 5: Si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum, et projice abs te. Dexter oculi symbolo significatur consiliarius demonstrans iter in rebus divinis, qui si nos scandalizat, atque in perniciosam hæresim conetur inducere, aut ad crimen pertrahere nomine religionis, deserendus ac projiciendus est, ne cum ipso mittamur in gehennam.* Ita hanc Salvatoris nostri sententiam explicat S. Augustinus, libro I de Sermone Domini in Monte, cap. 15: « Sed quoniam, inquit, sequitur de manu dexterâ, et similiter dicitur: *Si dextera manus tua scandalizat te, abscide eam, et projice abs te;* cogit querere diligentius quid dixerit oculus. In quâ questione nihil mihi occurrit congruentius quàm dilectissimam amicum; nam hoc est utique quod membrum rectè possumus appellare, quod vehementer diligimus; et hunc consiliarium quia oculus est, tanquàm demonstrans iter, et in rebus divinis, quia dexter est; ut sinister sit dilectus quidem consiliarius, sed in rebus terrenis ad necessitatem corporis pertinentibus; de quo scandalizante superfluum erat dicere, quandoquidem nec dextro parcendum sit. In rebus autem divinis consiliarius scandalizans est, si in aliquam perniciosam hæresim nomine religionis atque doctrine constar inducere. Ergo et dextera manus accipiatur dilectus et adiutor et minister in divinis operibus; nam quem

« admodum in oculo contemplatio, sic in manu rectè actio intelligitur, ut sinistra manus intelligatur in operibus quæ huic vitæ et corpori sanè necessaria. » Præcipiendum itaque est poenitenti, quem prior confessarius ad inhonestos actus sollicitavit seu provocavit, ne ad ipsum unquam adeat, aut illum admittat, seu cum ipso colloquatur secretò et remotis arbitrâ, quæcumque occasione et prætextu, et maxime ne apud ipsum confessionem edat, nisi extrema necessitas urgeret, nullusque alius reperiretur confessarius. Et nisi id promittat poenitens, neganda est ipsi absolutio. Si verò aliquo promissionis, juramenti aut voti vinculo se obstrinxit ad alium confessarium non eligendum sive adeundum, ipsi declarandum est promissionis illius, juramenti, aut voti obligationem nullam esse, quia polliceri, jurare aut vovete non potuit, se illi confessario adhesuram quocumque eventu, etiamsi hæreticus esset, vel criminosus, et ipsam in hæresim vel crimen pertrahere tentaret; hæc enim promissio esset contra bonos mores, votum illud non esset de meliori bono, imò de re per se malâ, adeoque per se nullum et irritum esset. Censenda est ergo promissio vel vovisse, illi confessario se adhesuram, quamdiù ipsam secundum Dei legem ad salutem æternam dirigeret, quamdiù ipsi ad veram beatitudinem consequendam impedimento non esset, quamdiù ministerio suo rectè fungeretur; quamdiù dotes omnes haberet sacerdoti ad confessiones audiendas præposito necessarias. Quoniam et hujusmodi promissiones et vota à mulieribus præsertim edita de certo quopiam confessario non mutando, etiamsi probus sit et pius, temeraria sint, et propter varia pericula, rescindi debeant à superioribus, vel ab aliis confessariis, quibus ea poenitentes aperimus. Quamvis enim nullum aliud periculum esset quàm nimis adhesionis et affectûs poenitentis ad confessarium suum, istud certè non leve est, præsertim in mulieribus; et quamvis spiritualem adhesionem et affectum esse obtendant, metuendum tamen est, ne cum spiritu experiant, carne tandem consumantur.

REGULA XXVIII. — Incestus species est luxuriæ à cæteris distincta, malitiæque ac deformitatis singularis. — Cum enim actus veneri turpitudinem quandam includant, ex quâ pudor et verecundia nascitur, exerceri cum parentibus, consanguineis, vel affinibus non possunt, sine violatione honoris naturæ lege ipsis debiti. Unde Dominus ait *Leviticæ 18: Omnis homo ad proximam sanguinis sui non accedet, ut non revelet turpitudinem ejus. Ego Dominus. Turpitudinem patris tui, et turpitudinem matris tuæ non discooperies; mater tua est, non revelabis turpitudinem ejus. Turpitudinem uxoris patris tui non discooperies; turpitudinem enim patris tui est. Turpitudinem sororis tuæ ex patre, sive ex matre, quæ domi vel foris genita est, non revelabis. Turpitudinem filæ filii tui vel neptis ex filia non revelabis; quia turpitudinis tua est. Turpitudinem filæ uxoris patris tui, quam peperit patri tuo, et est soror tua, non revelabis. Turpitudinem sororis matris tui non discooperies, quia caro est patris tui. Turpitudinem sororis matris tuæ non revelabis, quod caro sit matris tuæ. Turpitudinem*

patris tui non revelabis, nec accedes ad uxorem ejus, quæ tibi affinitate jungitur. Turpitudinem nuptiarum non revelabis, quia uxor filii tui est, nec discooperies ignominiam ejus. Turpitudinem uxoris fratris tui non revelabis, quia turpitudinem fratris tui est. Turpitudinem uxoris tuæ, et filiarum ejus non revelabis. Filiam filii ejus, et filiam filiarum illius non aures, ut recales ignominiam ejus, quia caro illius sunt, et talis coitus incestus est. Hinc S. Augustinus, libro 2 de Civitate Dei, cap. 4, ait: « Habet quiddam erga parentes humana verecundia, quod nec ipsa nequitia possit auferre. Illam proinde turpitudinem obscenorum dictorum atque factorum, scenicos ipsos domi suæ procludendi causâ coram matribus suis agere puderet, quam per publicum agebant coram deâ matre, spectante et audiente utriusque sexus frequentissimâ multitudine. » Et libro 15, cap. 16: « Nescio, inquit, quomodo inest humanæ verecundie quoddam naturale atque laudabile, ut cui debet causâ propinquitatis reverendum honorem, ab eâ contineat, quamvis generatricem, tamen libidinem, de qua erubescere videmus et ipsam pudicitiam conjugalem. » Præterea inter personas sanguine conjunctas majorem consuetudinem et familiaritatem intercedere necesse est. Unde, si à commixtione venered non arcerentur, nimia daretur omnibus opportunitas venered commixtionis, sique animi hominum nimis effeminarentur ac diffunderent per luxuriam, nimiusque esset ardor amoris, et maximum libidinis incentivum. Ideò in veteri lege concubitus cum illis personis specialim videtur esse prohibitus, quas simul commorari aut familiariter agere necesse est. Nunc autem inter consanguineos usque ad quartum gradum inclusivè; inter affines usque ad quartum gradum affinitatis ex matrimonio legitimo contractæ, etiam inclusivè; ex copulâ autem illicitâ, usque ad secundum. Quibus ergo consanguineis vel affinibus matrimonio inter se jungi non licet, sive lege naturæ, sive lege Ecclesiæ, eorum copula carnalis, sive extra matrimonium, sive matrimonii absque Ecclesiæ dispensatione contracti in iis gradibus in quibus Ecclesiæ dispensare potest et solet, nomine velata, incestus est. Tertiò, consanguineorum et affinium conjugia necessitudinum propagationem impedirent. Dum enim homo uxorem extraneam accipit, junguntur ei præcipuo quodam amicitie fœdere omnes consanguinei uxoris, ac si essent consanguinei ejus, inquit S. Thomas, 2-2, quest. 54, a. 9. Quæ ratio ex S. Augustino sumpta est, libro 15 de Civitate Dei, cap. 16, cujus verba descripsi in tract. de Matrimonio, cap. 4, a. 5, num. 6.

Incestuosos sacri canones, Apostolo præcunte, 1 Corinth. 5, excommunicatione percellunt, scilicet concilium Aurelianense I, canone 18; Epaonense, canone 50; Avernense, canone 12; Turonense II, canone 21; Vernense, canone 9, etc. Illos in Catechismenorum ordinem usque ad legitimam satisfactionem detrudunt concilium Agathense canone 61, et Herdense canone 4, qui referuntur can. de Incestis, et can. de His, causâ 35, quest. 2 et 3.

REGULA XXIX. — In confessione sacramentali exprimendum est, utrùm incestus perpetratus sit cum consanguineâ vel affine, et in quo consanguinitatis vel affinitatis gradu. — Eò enim gravior peccatum est, quò personæ sunt magis conjunctæ. Sic incestum cum matre quàm cum uxore, et copulam cum venered quàm cum ejus filiâ gravius et immanius crimen esse nemo dubitaverit; et incestum cum propriâ sorore quàm cum sorore conjugis; et cum socra quàm cum nepte vel consobrinâ. Unde Deuteronomii 27 scriptum est: *Maledictus qui dormit cum uxore patris sui, et revelat operimentum lectuli ejus; et dicit omnis populus: Amen..... Maledictus qui dormit cum sorore suâ, filiâ patris sui vel matris suæ; et dicit omnis populus: Amen. Maledictus qui dormit cum socra suâ; et dicit omnis populus: Amen.* Genesis 29, Jacob filiis suis benedicens, illisque eventura præmittens: *Ruben, inquit, primogenitus meus, tu principium doloris mei... Effusus es sicut aqua, non crevasc, quia ascendisti cubile patris tui, et maculasti stratum ejus.* Apostolus, 1 ad Corinthios 5: *Omnidò, inquit, auditur inter vos fornicatio, et talis fornicatio qualis nec inter gentes, ita ut uxorem patris sui aliquis habeat. Et vos inflati estis; et non magis factum habuistis, ut tollatur de medio vestrum qui hoc opus fecit. Ego quidem absens corpore, prærens autem spiritu, jam judicavi, ut prærens, cum qui sic operatus est, in nomine Domini nostri Jesu Christi, tradere hasjussodi Satanæ in interitum carnis, ut spiritus salvus sit in die Domini nostri Jesu Christi.* Confirmatur hæc regula ex antiquis canonibus penitentialibus, qui incestu copulæ reos pro majoris propinquitatis ratione graviore penitentia subijciunt. Legantur S. Basilii Epistolæ ad Amphilochiûm, cap. 66, 74, 75, et antiqua Penitentialia.

REGULA XXX. — Cognatio spiritualis, si que inter illos qui carnaliter commixti sunt, intercedat, necessariò in Confessione à Penitentibus exprimenda est. — Carnalis enim copula inter personas fœdere illo spirituali conjunctas, scilicet inter patrimum et filiolam quam ex Baptismo vel Confirmatione suscepit, vel inter matrinam et filiolam, vel patrini cum matre filiolæ, aut matris cum ejus patre, aut ejus qui Baptismum vel Confirmationem administravit, cum eâ quam baptizavit aut confirmavit, vel cum ejus matre, incestus est, ut constat ex synodo sub Pipino, seu capitulari Metensi, cap. 1, ex synodo Wormatiensi canone 54, *Veniens*, Extra. de Cognatione spirituali, et ex concilio Tridentino, sessione 24, de Reformatione matrimonii, cap. 2.

REGULA XXXI. — Non sunt absolventi consanguinei, vel affines incestuosi in eadem domo manentes, ante separationem, si cohabitatio et convictus sit illis occasio proxima incestum committendi; iis verò qui simul non manent, prohibere debet confessarius mutuum frequentationem, si necesse sit, aut certè ne clam et remotis arbitris conversentur aut colloquantur; quod nisi spopoderint, neganda illis est absolutio. — Morem patriæ, necessitatem convictus, commoda temporalia, imminens ex separatione infamie

periculum nemo obtendat. Prudentiâ quidem non vulgari confessario opus est ut consiliis suis hujusmodi personas dirigat ac juvet in electione mediorem quibus necessaria illa separatio fiat, orandus ferventiâs Deus, prudentiores ac peritiores regiminis animarum interrogandi; rogandum est episcopi consilium, si necesse sit: sed tamen rationibus omnibus quas amor proprius prudentiaque carnis et seculi suggerunt, Christi præceptum præponderare debet, Matthæi 5: *Si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum, et projice abs te. Expediit enim tibi ut pereat unum membrorum tuorum quàm totum corpus tuum mittatur in gehennam. Et si dextra manus tua scandalizat te, abscide eam, et projice abs te; expediit enim tibi ut pereat unum membrorum tuorum, quàm totum corpus tuum eat in gehennam.* Quod de propinquis ipsis ad commoda temporalia nobis maximè necessariis aut utilibus intelligendum, nec pertimescendum infamie periculum ex separatione imminens, SS. Patres docent. Ita S. Hieronymus, in cap. 18 S. Matthæi: *Omnia, inquit, truncatur affectus, et universa propinquitatis amputatur, ne per occasionem pietatis unusquisque creditur scandalis pateat. Si, inquit, ita est quis tibi conjunctus, ut manus, pes, oculus et est utilis et atque sollicitus et acutus ad percipiendum; scandalum autem tibi facit, et propter dissonantiam morum te pertrahit in gehennam; melius est ut et propinquitatem ejus et emolumentis carnalibus careas, et ne, dum vis lucrifacere cognatos et necessarios, causam habeas ruinarum. Itaque non frater, non uxor, non filii, non amici, non omnis affectus, qui nos excludere potest à regno cælorum, amori Domini præponatur. Novit unusquisque credentium, quod sibi noceat, vel in quo sollicitetur animus ac sæpè tentetur. Melius est vitam solitariam ducere quàm ob vitæ presentis necessaria æternam vitam perdere.* Ita S. Cyrillus, libro 12 in Joannem: *Licet, inquit, qui charissimi nobis sunt, aliquid fortiter agere prohibeant, infamiam apud homines, aut mandantam quâdam re propositâ, cavendum ne assentire. Nec enim à Satanâ ullo modo differunt, qui creare scandala, et ab utilis indagatione versutis ac blandis quandoque sermonibus abstrahere plium solent. Et quidem Christus tale quid significare mihi videtur, cum ait: *Si ergo oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum, et projice abs te.* Quod enim offendiculum præstat, non jam nostrum esse debet, licet dilectionis lege in unitatem constringatur, et naturalis dilectionis jure nobiscum copuletur.*

Hæc porrò separatio à convicta et familiaritate personarum quæ sunt nobis occasiones peccandi, eò magis necessaria est, quòd cætera vitia resistendo, luxuria verò fugiendo vincatur. Unde Ecclesiastici 42 scriptum est: *In medio mulierum noli commorari; de vestimentis enim procedit timor, et à muliere iniquitas viri.* Et Apostolus 1 ad Corinthios 6, scribit: *Fugite fornicationem.* Hinc actor Sermonis olim 250, de Tempore, nunc 295, in Appendice, quem S. Cesario Arelatensi tribuendam viri eruditi conjiciunt, ait:

*Quòd libidinem fugiendam esse diximus, Apostolo doctore evidenter didicimus. Qui enim omnibus vitis resistendum prædixerit, contra libidinem non ait: Resistite, sed dixit: Fugite fornicationem. Ac sic contra reliqua vitia Deo auxiliante debemus in presenti resistere, libidinem verò fugiendo superare. Sic et alibi in Scripturis legimus. Eccli. 9: *Noli in faciem virginis attendere, ne te scandalizat valva ejus.* Et beatus Joseph, ut impudicam posset evadere dominam, pallium quo deprehensus fuerat, reliquit, et fugit. Ergo contra libidinis impetum apprehende fugam, si vis obtinere victoriam.* Et infra: *Inter omnia Christianorum certamina solidiora sunt prælia castitatis; ubi quotidiana est pugna, et rara victoria. Gravem namque castitas sortita est inimicum, qui quotidie vincitur, et timetur. Et idè nemo se falsâ securitate decipiat, nemo de suis viribus periculosè præsumat.* Hinc S. Ambrosius, lib. de Joseph Patriarchâ, cap. 5: *Magnus vir, inquit, qui venditus servile nescivit ingenium, ad amatum non redamavit, rogatus non acquiescit, comprehensus aufugit. Qui cum ab uxore domini conveniretur, teneri veste potuit, animo capi non potuit; ac ne ipsa quidem verba diu passus, contactum judicavit si diutius moraretur, ne per manus adulteræ libidinis incensura transiret. Itaque vestem exiit, crimen excussit, et relictis, quibus tenebatur, exuviis, spoliatus quidem, sed non nudus aufugit, qui erat tectior indumento pudoris.*

REGULA XXXII. — Raptus distincta luxuriæ species est, malitiam ac deformitatem singularem involvens. — Nam *illatio violentiæ procedit ex magnitudine concupiscentiæ, ex quâ aliquis non refugit periculo se injicere violentiæ inferendæ, inquit S. Thomas, secundâ secunde, quest. 154, art. 7 ad secundum.* Hinc concilium Chalcedonense canone 27 contra raptos eorumque conscios et adjuutores ita docernit: *Qui rapiunt mulieres prætextu conjugii, et adjuutores ac consentientes, si clerici sunt, cadant à gradu suo; si laici, anathematizentur.* Et Symmachus Romanus pontifex, Epistola ad Casarium Arelatensem episcopum: *Raptus res, inquit, viduarum vel virginum, ob immanitatem tanti facinoris detestatur, illos vehementius persequendo, qui sacras virgines vel volentes vel invitatas matrimonio suo sociare tentaverint. Quos pro tam nefandissimi criminis atrocitate à communione suspendi præcipimus.* Refertur can. *Raptos, causâ 56, quest. 2.* Idem statuit sacra synodus Tridentina, sessione 24, de Reformatione Matrimonii, cap. 6: *Quòd si rapta à raptore separata, et in loco tuto et libero constituta, illum in virum habere consenserit, illam raptor in uxorem habeat, et nihilominus raptor ipse, ac omnes illi consilium, auxiliium, et favorem præbentes, sint ipso jure excommunicati, ac perpetuò infames, omniumque dignitatum incapaces; et si clerici fuerint, de proprio gradu decedant.*

REGULA XXXIII. — Raptus rei sunt, raptorumque penis obnoxii, qui poellam seductam, quâvis con-

sentientem abducunt, et cum eâ sic abductâ nubunt invitâ parentibus. — Hæc regula firmatur auctoritate concilii Aurelianensis I, canone 2: « De raptu-ribus autem, inquit, id custodiendum esse censu-mus, ut si ad Ecclesiam raptor cum raptâ confugerit, et feminam ipsam violentiam pertulisse constiterit, statim liberetur de potestate raptoris, et raptor (mortis vel penarum immunitate concessâ) ante serviendi conditioni subjectus sit, aut redimendi se liberam habeat facultatem. Si verò quæ rapitur, patrem habere constiterit, et puella raptori, aut rapti-pienda aut raptâ consenserit, potestati patris excusata reddatur, et raptor à potestate superioris conditionis satisfactione teneatur obnoxius. » Idem confirmatum ex libro 6 Capitularium, cap. 96. Ex eo enim consta non solum raptores pœnis ecclesiasticis et civilibus adversus hoc crimen latis obnoxios fuisse, etiam puellæ consentissent; sed puellas ipsas, sive primò, sive postea ipsis consentientes, pœnitentiæ publicæ subjectas fuisse, et reclusas, absque ullâ spe matrimonii, non solum cum ipso raptore, sed et cum aliis viris contrahendi. Quæ leges etsi jam antiquatæ sint quoad istud caput, probant tamen raptus reos esse, pœnisque raptorum obnoxios, qui puellam, quamvis consentientem, invitâ parentibus abducant. « Si quis, inquit, alterius sponsam, virginem, aut viduam necdum desponsatam raperit, vel furatus fuerit, placuit ut sive eam postea sponsaverit, sive dotaverit; seu non, seu cum parentum ejus voluntate quocumque commento ipsam accipere, vel tenere potuerit, nunquam illam uxorem habeat, sed raptori aut furi auferatur, et proximis suis alio viro tempore congruo (si ipsa hoc malum non consenserit), nuptura legibusque acceptura reddatur. Raptor verò, sive fur, omnesque eis consentientes, publicâ pœnitentiâ juxta canonicam auctoritatem mulcentur, et proximis illius quicquid injustè in eam nefando scelere egerunt, in triplo componant, et unamquamque rem semotim legibus in triplo restituant. Ipsa namque quæ rapitur, si aut primò, aut postmodum tam nefario scelere libens consenserit, nunquam postea nubat, sed publicâ pœnitentiâ mulcetur, et sub tali custodia ponatur ut ei nullatenus luxuriari cum quocumque liceat. Taliter enim memorata flagitia penitentur, ut omnes cognoscant quoniam nec seculi leges tam nefandis conjunctionibus consentiant, nec sacri canones consilium ullum præbeant; sed tales seculi leges, cooperatoresque eorum capite ferri præcipiunt; et sacri canones Spiritu Dei conditi non solum raptores, sed etiam omnes eorum cooperatores, eisque consentientes anathemate feriunt. » Jus quoque Romanum hanc regulam confirmat. Constantinus Magnus, lex Si quis, lib. 9, Cod. Theodos. tit. 24 de Raptu virginum vel viduarum, raptorem infusione liquentis plumbi in os plecti edicit, sive invitam raperit, sive volentem abduxerit. Eademque pœnâ participes et ministri sceleris damnantur. « Etsi voluntatis assensio detegitur in virgine, eadem quâ raptor severitate plectatur, cum neque his impenitas præ-

standa sût quæ rapiuntur invite; cum et domi se usque ad conjunctionis diem servare potuerint, et si fores raptoris frangerentur audaciâ, vicinorum oper clamoribus querere seque omnibus tueri conatibus. » Sed leviozem tamen earum pœnam esse voluit Constantinus, solam scilicet hereditatis paternæ privationem. Parentes denique nisi contra raptorem actores se præberent, in exilium deportari sanxit. Justinianus Imperator, lex Raptores, lib. 9, Cod. tit. 13, raptores capite plectendos decernit; bonaque omnia tam mobilia quàm immobilia raptorum, eorumque consciorum et adjutorum, ad dominium mulierum honestarum et ingenuarum, quæ raptum passæ fuerint, transferri: pœnæ autem capitali addicit tam raptores, quàm eorum comites, et qui consiliarii et ministri hujusmodi criminis, adjutores, susceptores, et fautores convicti fuerint, cujuscumque sexus et conditionis vel dignitatis fuerint: *Sive volentibus, sive volentibus virginibus, vel aliis mulieribus, tale facinus fuerit perpetratum.* Parentes autem, quorum maximè vindicta interest, si patientiam præbuerint, vel dolorem remiserint, vel filiarum matrimonio cum raptoribus, legibus vitio, consenserint, damnantur exilio. Id confirmat Novella, constitutione 143 de Muliere raptam passâ, declaratque beneficium lege indultum mulieribus raptis, ut in earum dominium ac possessionem bona raptorum transferantur, ad eas non pertinere, quæ raptoribus consenserunt, et eorum connubium contra legis tenorem elegerunt.

REGULA XXXIV. — Raptus eò gravius peccatum est, quò fit ad fœdiorum et magis horrendam libidinem explendam. — Gravissimum enim esset, si masculus masculum, aut femina feminam raperet. Inter raptus verò feminarum à viris, primum locum tenet criminis gravitate raptus sanctimonialium; secundum locum tenet raptus earum quæ simplici voto virginitatem suam Deo consecrârunt; sequitur raptus consanguinearum vel affinium, tum conjugatarum, deinde virginum, sive ingenuarum puellarum, postremò viduarum. Idem esto iudicium de violentâ abductione viri à muliere potentis: si enim virum religiosum raperet, aut sacerdotem, aut voto simplici castitatis obstrictum, gravius crimen esset, quàm si virum profanum aut nullius voti religione Deo consecratum; si consanguineum vel affinem, gravius crimen esset, quàm si extraneum; si conjugatam, majus scelus esset quàm si solutam. Hæc itaque circumstantiæ in sacramentali confessione necessariò declarandæ sunt, per quas nimirum fit ut raptus cum aliis luxuriæ speciebus concurrat; nempe cum peccato contra naturam, vel cum sacrilegio, vel cum incestu, vel cum adulterio, vel cum stupro, vel cum fornicatione simplici.

REGULA XXXV. — Sponsus qui sponsam abducit ante matrimonium, quamvis graviter peccet, raptor tamen non censetur. — Hanc regulam ex jure canonico hausit S. Thomas, adstruxitque secundâ secundæ, quest. 154, art. 7, in resp. ad quartum. Sponsus, inquit, *ex ipsâ desponsatione habet aliquod jus in suâ sponsâ. Et ideo quæritur peccet violentiam info-*

rendo, excusatur tamen à crimine raptus. Unde Gelasius papa dicit Can. *Lex illa* causâ 36; quæst. 1: *Lex illa præteritorum principum ibi raptum dixit commissum esse, ubi puella, de cuius ante nuptiis nihil actum fuerat, videbatur abducta.* Idem colligitur ex synodo Romanâ sub Gregorio II, can. 11, et ex concilio Trolejtano, can. 8: *Si quis virginem, nisi desponsaverit, rapuerit, vel furatus fuerit in uxorem, vel consentientem ei, anathema sit.* Item ex synodo Romanâ sub Zachariâ pontifice, can. 7: *Si quis temerario ausu præsumpserit virginem aut viduam furari in uxorem, præter si desponsatam habuerit, anathema sit.* Quod can. 67, ex his qui apostolice vocantur, consonum est: *Qui virginem, inquit, non sponsatam violaverit, excommunicetur, nec aliam ducat, sed eam, licet pauper sit.* Idem confirmatur ex cap. *Cum causam*, extra de Raptoribus, quod est Lucii III, Burgensi episcopo sic respondentis: *Cum ibi raptus dicatur admitti, ubi nihil ante de raptis agitur, iste raptor dici non debet, cum habuerit mulieris assensum, et prius eam desponsaverit, quam cognoverit, licet parentes reclamant, à quibus eam dicitur rapuisse.*

Si tamen puellam sibi desponsatam per verba de futuro sponsus abduceret, etiam volentem, non ad matrimonium celebrandum, sed ad libidinem explendam ante nuptias; vel si invitam ad matrimonium perficiendum abduceret ac nolentem compelleret, raptus reus esset. Idem esto iudicium de viro qui uxorem suam matrimonium consummare nolentem, intra bimestre, quod puellæ ad deliberandum de ingressu in monasterium ante matrimonii consummationem canones concedunt (ut patet cap. *Ex publico*, extra, de *Conversione conjugatorum*); ex ædibus parentum ad consummandum matrimonium vi abduceret.

REGULA XXXVI. — Raptus rei sunt; qui puellam prædivitem; amplique patrimonii hæredem, vel aliàs locuplete dote auctam, impetrato principis assensu è domo parentum vel tutorum ipsis invitatis abducunt, ut matrimonio sibi iungant. — Hæc regula colligitur ex can. *Nullus*, causâ 36, quæstione 2, qui canon optimus est concilii Parisiensis III. *Nullus*, inquit, *viduam, neque filiam alterius, extra voluntatem parentum aut rapere præsumat, aut regis beneficio cæstimet postulandam. Quod si fecerit, similiter ab Ecclesie communitate senotus, anathematis damnatione plectatur.*

REGULA XXXVII. — Raptum non est sacramentaliter absolvendus, donec raptam puellam sponso reddiderit, si desponsata sit; vel parentibus, si non sit desponsata; vel denique in pristinam libertatem restituerit, si mulier sit sui juris. — Nititur hæc regula auctoritate S. Basili, in Epistolâ canonicâ ad Amphilochem, can. 22: *« Eos, inquit, qui ex raptu habent mulieres, si aliis quidem desponsatas abripuerint, non prius oportet admittere, quam ab eis ablatæ sint, et sint in eorum potestate, quibus desponsæ fuerant, an eas velint accipere, an desistere. Si quis autem vacantem acceperit, auferre quidem oportet, et suis restituere; illorum autem sententiæ permit-*

tere, sive sint parentes, sive fratres, sive quicumque alii præsentia: et si ei tradere voluerit, matrimonium constituere; sin autem reuerint, non cogi. » Confirmatur ex can. *Desponsatas*, causâ 36, quæst. 2, qui Ancyrani concilii canon decimus est: *Desponsatas, inquit, puellas, et postea ab aliis raptas, reddi placet sponis, et si vis ab aliis illis illata fuerit.* Confirmatur secundo ex can. *Si autem*, eadem causâ et quæstione, qui Meldensis concilii can. 63, est: *« Illi autem, inquit, qui necdum eas quas rapuerunt, cum voluntate parentum, sub desponsationis vel dotationis nomine in conjugium sumptas habent, quando in omnium aures hæc fuerit constitutio promulgata, ab earum conjunctione separantur, et publicæ penitentia subigantur: raptæ autem parentibus legaliter restituantur. »* Confirmatur tertio ex S. Thomâ, secundâ secundæ, quæst. 154, art. 7, in resp. ad tertium: *« Aliter, inquit, est dicendum de raptu puellarum quæ sunt aliis desponsatæ, et aliter de raptu illarum quæ sunt non aliis desponsatæ. Illæ enim quæ sunt aliis desponsatæ, restituendæ sunt suis sponis, qui in eas ex ipsâ desponsatione jus habent. Illæ autem quæ non sunt aliis desponsatæ, primò restituendæ sunt patris potestati; et tunc de voluntate parentum licitè possunt eas in uxores accipere. Si autem aliter fiat, illicitè matrimonium contrahitur. Tenetur enim qui quicumque rem rapit, ad ejus restitutionem. »*

REGULA XXXVIII. — Tenetur raptor mulierem raptam, sive uxorem duxerit, sive non duxerit, decenter arbitrio iudicis dotare. — Iisdem verbis hanc regulam statuit sacra synodus Tridentina, sessione 24 de Reformatione matrimonii.

REGULA XXXIX. — Famuli aut familiares, et amici, qui dominis, aut amicis ad raptum, stuprum, adulterium, aut aliud crimen consilio, vel auxilio cooperantur, admovendo scalam ad fenestras, aperiendo januam, litteras ferendo, vel horam opportunam criminis hinc inde nuntiando, excubias agendo ne in crimine deprehendantur; eos comitando noctu vel die in domum concubine, qui sine eorum satellitio illuc non irent, mortaliter peccant, etiamsi id faciant metu gravis detrimenti; nec absolvi sacramentaliter debent, quandiu in his occasionibus versantur. — Quicumque enim consilium vel auxilium quoquo modo præbent ad crimen perficiendum, consentiunt crimini (quæcumque excusatione se purgare nitantur); *digni autem sunt morte, non solum qui talia faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus,* inquit Apostolus ad Romanos, cap. 1. Hinc Tertullianus, libro de Idololatriâ, cap. 11: *« Graviora, inquit, delicta quæque, pro magnitudine periculi diligentiam extendunt observationis, ut non ab his tantum abscedamus, sed et ab iis per quas sunt. Licet enim ab aliis fiat, non interest, si per me. In nullo necessarius esse debeat alii, cum facit quod mihi non licet. Ex hoc quòd vector facere, intelligere debeat curandum mihi esse ne fiat per me. Denique in aliâ causâ non levioris reatus, præiudicium istud observo. Nam quòd mihi de stupro inter-*

« dictum sit, aliis ad eam rem nihil aut operæ aut
 « conscientie exhibeo. Nam quod ipsam carnem meam
 « à lupanaribus segregavi, agnosco me neque lenoci-
 « nium, neque id genus lucrum alterius causâ exer-
 « cere posse. Sic et homicidii interdictio ostendit mihi
 « lanistam quoque ab Ecclesiâ arceri; nec per se non
 « faciet, quod faciendum aliis subministrat.... Malè
 « nobis de necessitatibus humanæ exhibitionis sup-
 « plaudimus, si post fidem obignatam dicimus: Non
 « habeo quo vivam. Serò dicitur, ante enim fuit deli-
 « berandum, ex similitudine providentissimi ædificis
 « illius, qui prius sumptus operis cum viribus suis
 « supputat, ne ubi cœperit, defectus, postea erubes-
 « cat. Sed et nunc habes edicta Domini et exempla
 « adimenta tibi omnem causationem. Quid enim di-
 « cis: Egebo? Sed felices egenos Dominus appellat;
 « victum non habeo? sed *noñite*, inquit, cogitare de
 « victis, et vestitus habemus exemplum, lilia. Substan-
 « tiâ mihi opus erat; atquin omnia vendenda sunt, et
 « egentibus dividenda. Sed filiis et posteritati provi-
 « dendum; nemo aratro manum imponens, et retrò
 « spectans, aptus est operi. Sed conditionalis eram;
 « nemo duobus dominis servire potest. Si vis Domini
 « discipulus esse, crucem tuam tollas, et Dominum se-
 « quaris necesse est, id est, angustias et cruciatus
 « tuos, vel corpus solum, quod in modum crucis est.
 « Parentes, conjuges, liberi propter Deum relinquendi
 « erunt. De artibus et negotiationibus, et de profes-
 « sionibus etiam liberorum et parentum causâ dubi-
 « tas.... Nemo eorum, quos Dominus allegit: Non ha-
 « beo, dixit, *quo vivam*. Fides famem non timet. Scit
 « etiam famem non minus sibi contemnendam propter
 « Deum, quam omnem mortis genus. Didicit non respi-
 « cere vitam, quantum magis victum? Quotusquisque
 « hæc adimplevit? Sed quæ penès homines difficilia,
 « penès Deum facilia. » Meritò itaque Narvicensis
 « episcopus in synodo diocesana, anno 1659, hanc pro-
 « positionem damnavit: *Famuli comitantes dominum*
 « *noctu vel die ad domum concubine, qui sine eorum so-*
 « *cietate eò non iret, vel qui ferunt internuntia vel litteras,*
 « *vel referunt hinc inde horum ad peccandum, vel faciunt*
 « *exubias vel custodiam dum simul cum concubina vel al-*
 « *tera committit peccatum, obsolet non possunt si consen-*
 « *tiant in peccatum. Secus si id fieret propter temporalem*
 « *commoditatem.* Denique Innocentius XI, pontifex
 « maximus, inter alias propositiones scandalosas et in
 « praxi perniciosas, hanc etiam damnavit die 4 martii
 « 1479: *Famulus qui, submissis hameris, scienter adjuvat*
 « *aerem suam ascendere per fenestras ad stuprandam vir-*
 « *ginem, et multoties eidem subservit deferendo scalam,*
 « *aperiendo januam, aut quid simile cooperando, non pec-*
 « *cat mortaliter, si id faciat metu notabilis detrimenti, puta*
 « *ne à domino malè tractetur, ne torvis oculis aspiciatur,*
 « *ne domo expellatur.*

REGULA XL. — Peccatum contra naturam inter omnia luxurie genera gravissimum est. — Id significat Apostolica illa sententia ad Ephesios 5: *Quæ enim in occulto fiunt ab ipsis, turpe est et dicere.* Idem docet Tertullianus, libro de Pudicitia, cap. 5: « Reliquas,

« inquit, libidinum furias impias et in corpora et in
 « sexus ultra jura nature, non modò limine, verum
 « omni Ecclesie tecto submovemus, quia non sunt de-
 « licta, sed monstra. » Idem confirmat S. Augustinus,
 « libro 5 Confessionum, cap. 8: « Flagitia, inquit, quæ
 « sunt contra naturam, ubique ac semper detestanda
 « atque puniendæ sunt, qualia Sodomitarum fuerunt.
 « Quæ si omnes gentes facerent, eodem criminis reatu
 « divinâ lege tenerentur, quæ non sic fecit homines
 « ut se illo uterentur modo. Violatur quippe ipsa so-
 « cietas quæ cum Deo nobis esse debet, cum eadem
 « natura, cujus ille auctor est, libidinis perversitate
 « polluitur. » S. Petrus Damiani, in libro *Commercio*
 « cap. 16: « Hoc sanè vitium, inquit, nulli prorsus est
 « vitio conferendum, quod omnium immanitatem su-
 « perat vitiorum. Hoc siquidem vitium mors est cor-
 « porum, interitus animarum, carnem pollutæ, mentis
 « lumen extinguit, Spiritum sanctum de templo hu-
 « mani pectoris eiecit, incendentem luxurie diabolum
 « introducit, mittit in errorem, subtrahit deceptæ
 « menti fœditatis veritatem, eunti laqueos preparat,
 « cadenti in puteum, ne egrediatur, oppilat; infer-
 « num aperit, Paradisi januam claudit; exlestis Je-
 « rusalem civem, tartareæ Babylonis facit heroe-
 « dem, etc. »

Idem confirmat S. Thomas, 2-2, quæst. 154, a. 11:
 « In quolibet, inquit, genere pessima est principii cor-
 « ruptio, ex quo alia dependent. Principia autem rati-
 « onis sunt ea quæ sunt secundum naturam. Nam
 « ratio præsuppositis his quæ sunt à naturâ determi-
 « nata, disponit alia secundum quod convenit. Et hoc
 « apparet tam in speculativis, quam in practicis. Et
 « idè sicut in speculativis error circa ea quorum co-
 « gnitio est homini naturaliter indata, est gravissimus
 « et turpissimus; ita in agendis, agere contra ea quæ
 « sunt secundum naturam determinata, est gravissi-
 « mum et turpissimum. Quia ergo in vitis quæ sunt
 « contra naturam, transgreditur homo id quod est
 « secundum naturam determinatum circa usum vne-
 « reorum; inde est quod in tali materiâ hoc peccatum
 « est gravissimum et turpissimum. » Et in responsione
 « ad primum: « Sicut, inquit, ordo rationis recte est
 « ab homine, ita ordo nature est ab ipso Deo. Et idè
 « in peccatis contra naturam, in quibus ipse ordo na-
 « turæ violatur, fit injuria ipsi Deo ordinatori nata-
 « ræ. » Et in responsione ad secundum: « Vita, in-
 « quit, contra naturam tantò sunt graviora quam
 « sacrilegi corruptela, quantum ordo nature humanæ
 « insitus est prior et stabilior, quam quilibet alius
 « ordo supernaturalis. »

REGULA XLI. — Mollities sive pollutio, quæ directè
 « vel indirectè, expressè vel interpretativè, in se vel in
 « suâ causâ volita est, quæ quidem causa sit lethale pec-
 « catum, mortale peccatum est vel in se, vel in causâ,
 « sive dormienti, sive vigilantî contingat. — Cùm dor-
 « mienti contingit, voluntaria non est, nisi ratione vo-
 « luntatis quæ in vigilante præcessit. Quæ si pollutionem
 « ipsam optaverit, aut de illâ probabiliter futurâ dele-
 « ctata sit, lethalis peccati rea est. Si autem pollutionem

ipsam expressè noluit, causam tamen voluit, ex qua mens prævidebat, aut certè prævidere poterat ac debebat, fore ut sequeretur pollutio, et hujusmodi causa erat inhonesta et lethalis; pollutio etiam est lethale peccatum ratione causæ in qua est voluta, sive, ut loquitur S. Thomas, 2-2, quæst. 54, a. 5, est *sequela peccati præcedentis*. Cùm verò vigilanti, et directè vel indirectè consentienti, causamve prævisam, quam avertere tenebatur et poterat, non avvertenti, contingit pollutio, lethale semper peccatum est. Inter ea scilicet ab Apostolo numeratur, quæ à regno Dei excludunt, 1 ad Corinthios 6: *Neque fornicarii, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores regnum Dei possidebunt*; et Genesis 38, res detestabilis dicitur, ubi de Onan filio Judæ hæc leguntur: *Ille sciens non sibi nasci filios, introiens ad uxorem fratris sui, semen fundebat in terram, ne liberi fratris nomine nascerentur. Et idcirco percussit eum Dominus, quòd rem detestabilem faceret*. Hinc S. Augustinus, libro 4 contra Julianum, cap. 5: « Malè, inquit, utitur homo membris bonis, quando consentit eis quæ in nobis habitant, cupiditatibus malis, in quibus libido præ cæteris turpis est, cui nisi resistatur, horrenda immunda committit. Quo malo benè non utitur nisi sola pudicitia conjugalis. » Lethale pariter peccatum est, si consensus interpretativus adsit, id est, si ratio, quæ pervigil esse deberet ad obscenos motus reprimendos, dùm acta insurgunt, omittit et negligit repellere, vel improbare, quasi tacens, juxta vulgatum illud juris effatum: *Qui tacet, consentire videtur*. Sic nauta negligens causa censetur submersionis navis.

REGULA XLII. — Mollities jure naturæ prohibita est, et per se ac intrinsecè mala; adeò ut, secluso etiam positivo Dei præcepto, nusquam bona, licita, expetenda, multò minùs obligatoria esse possit. — Libidinosa enim delectatio, quæ in effusione genitalis seminis sentitur, ita vehemens ac effrenis est, ita rationem absorbet, ac veluti submergit, ut contra rationem sit eam unquam procurare vel admittere, aut expetere citra legitimum usum matrimonii. Unde nec ipsa conjugalis pudicitia unquam eà libidine uti vellet, si absque illà filios propagare posset, ut S. Augustinus asserit libro 14 de Civitate Dei, cap. 46: « Cùm igitur sint multarum libidines rerum, tamen cùm libido dicitur, neque ejus rei libido sit additur, non ferè adsolet animo occurrere nisi illa quæ obscenæ corporis partes excitantur. Hæc autem sibi non solum totum corpus, nec solum extrinsecùs, verùm etiam intrinsecùs vindicat, totumque commovet hominem animi simul affectu cum carnis appetitu conjuncto atque permixto, ut ea voluptas sequatur, quæ major in corporis voluptatibus nulla est; ita ut momento ipso temporis, quo ad ejus pervenitur extremum, penè omnis acies et quasi vigilia cogitationis obruetur. Quis autem amicus sapientiæ sanctorumque gaudiorum, conjugalem agens vitam, sed sicut Apostolus monuit 1 Thessal. 4: *Sciens vos suam possidere in sanctificatione et honore, non in verbo desideris, sicut et gentes quæ ignorant Deum, non mallet,*

« si posset, sine hac libidine filios procreare; ut etiam in hoc serendæ prolis officio, sic ejus menti ea quæ ad hoc opus creata sunt, quemadmodùm cætera suis quæque operibus distributa membra servirent, mutuæ voluntatis acta, non æstu libidinis incitata? » Et libro 4 contra Julianum, cap. 14, Pelagianum illum patronum libidinis ita compellat: « Illa pro qua mecum tantis contentionibus litigas, etiam quando ad eam bonâ intentione, hoc est, causâ propagationis prolis acceditur, tamen in ipso opere, quem permittit, aliquid non dico sapientiæ, sed cujuslibet rei aliud cogitare? Noane illi totus animus et corpus impenditur, et ipsius mentis quâdam submersione illud extremum ejus impletur? Cùm verò vincit etiam conjugatos, ut non propagationis, sed carnalis delectationis cupiditate misceantur, quod Apostolus 1 Cor. 7, secundam veniam, non secundam imperionem, se dixisse testatur, ita hinc emergitur, et quasi in auram cogitationis post illum gurgitem respiratur, ut fiat consequens quod verum ait quidam: *Et pernitendi quæ est cum voluptate vicinitas!* Quis ergo amator spiritualis boni, etiam solâ causâ sobolis conjugatus, non mallet vel sine istâ, si possit, vel sine tam magnâ vi ejus filios procreare? Obsecro te, non sit honestior philosophia gentium, quàm nostra Christiana, quæ una est vera philosophia. Vide enim quid in Hortensio Dialogo dicat Tullius: *An verò, inquit, voluptates corporis expetendæ, quæ verè et graviter à Platone dictæ sunt illecebæ esse utique atque escæ malorum? Quæ enim confectio est valetudinaria, quæ deformatio coloris et corporis, quod turpe danum, quod dædæcus, quod non exoretur atque eliciatur voluptate? Cujus motus ut quisque est maximus, ita est inimicissimus philosophiæ. Congruere enim eam cogitatione magis voluptas corporis non potest. Quis enim cùm utatur voluptate eâ quæ nulla possit major esse, attendere animo, inire rationem, cogitare omninò quidquam potest? Quis autem tantus est gurgis, qui dies et noctes sine ullâ minimi temporis intermissione velit ita moveri suos sensus, ut moventur in summis voluptatibus? Quis autem bonâ mente præditus, non mallet nullas omninò nobis à naturâ voluptates dadas?.... Erubescamus interim veris disputationibus impiorum, qui didicimus in verâ veræ pietatis sanctæque philosophiâ, et contra spiritum carnem, et contra carnem concupiscere spiritum. » Ex his perspicuum est, gentiles ipsos philosophos, solo naturalis rationis lumine agnovisse repugnantiam venereæ libidinis cum humanâ naturâ et cum sapientiæ studio, quo nihil eidem naturæ magis consentaneum est. Nunquam igitur à peccato immunis esse potest, nisi cùm rationis freno regitur, quod fieri non potest nisi cùm ejus usum in matrimonio legitimo mens permittit ad propagationem prolis officium. Mollities igitur jure naturæ prohibita est, et per se ac intrinsecè mala.*

Confirmatur regula ex S. Thomâ, quæstione 15 de Malo, a. 1, ubi de actu venereose loquitur: « Quandoque cum inordinatione concupiscentiæ est etiam inordi-

• natio ipsius actûs exterioris secundum se ipsum, si-
 • cut contingit in omni usu membrorum genitalium
 • præter matrimonialem actum. Et quod omnis talis
 • actus sit inordinatus secundum se ipsum, apparet
 • ex hoc quod omnis actus humanus dicitur inordinatus,
 • qui non est proportionatus debito fini; sicut
 • comestio est inordinata, si non proportionetur cor-
 • poris salubritati, ad quam ordinatur sicut ad finem.
 • Finis autem usûs genitalium membrorum est gene-
 • ratio et educatio prolis. Et ideo omnis usus prædi-
 • ctorum membrorum, qui non est proportionatus ge-
 • nerationi prolis, et debite ejus educationi, est
 • secundum se inordinatus. Quicumque autem actus
 • prædictorum membrorum est præter commixtionem
 • maris et femine, manifestum est quod non sit ac-
 • commodus generationi prolis. Et articulo 5: «Pec-
 • catam, inquit, luxurie dupliciter habet inordinatio-
 • nem: uno quidem modo ex parte concupiscentie,
 • et talis inordinatio non semper facit peccatum mor-
 • tale; alio modo ex parte ipsius actus, qui de se
 • est inordinatus, et sic semper est peccatum mor-
 • tale. Et ideo ex hac parte ex qua est major gravitas
 • peccati, sumuntur species prædictæ luxurie. Est
 • autem actus luxurie inordinatus, aut ex hoc quod
 • non potest sequi ex actu generatio prolis, et sic est
 • vitium contra naturam; aut ex eo quod non potest
 • sequi debita educatio, quia scilicet mulier non est
 • determinata viro, ut sit sua secundum legem matri-
 • monii. » Mollities porro, et effusio quælibet seminis
 • præter commixtionem maris et femine debito modo
 • factam, dicitur peccatum contra naturam, non solum
 • quia repugnat rationi, quæ natura est hominis, sed etiam
 • quia est contra naturam omnis animalis, in qua ge-
 • neratio fit commixtione utriusque sexûs, inquit S. Tho-
 • mas, articulo 1 ejusdem questionis in responsione ad
 • septimum.

Nusquam igitur licet, aut licere potest, pollutionem
 quocumque modo sibi procurare, aut eam expetere,
 vel etiam naturæ impetu eventienti consensum præ-
 bere, sanitatis aut vite tuendæ et conservandæ causâ.
 Sicut enim mentiri nusquam licet, etiamsi nobis aut
 proximis prodesse mentiendo possimus, quia mendacia-
 rum per se malum est, ita nusquam licet actum
 venereum extra legitimum matrimonium exercere,
 etiamsi ad sanitatem corporis profuturus videatur.
 Unde S. Augustinus, Enchiridii cap. 22, ait: « Nec
 ideo ullum mendacium putandum est non esse pec-
 • catum, quia possumus aliquando alicui prodesse
 • mentiendo. Possumus enim et furando, si pauper
 • cui palam datur, sentit commodum, et dives cui
 • clam tollitur, non sentit incommodum; nec ideo
 • tale furtum quisquam dixerit non esse peccatum.
 • Possumus et adulterando, si aliqua, nisi ad hoc ei
 • consentiat, appareat amando moritura, et si vixe-
 • rit, penitendo purganda; nec ideo peccatum nega-
 • bitur tale adulterium. » Multò minus peccatum de-
 • sines esse mollities, quæ flagitium est contra naturam,
 • etiamsi profutura videatur sanitati. Quod si adulterium
 • non ideo malum est quia vetatur lege, sed ideo vetatur

lege quia malum est, ut ait Evodius approbante S. Au-
 gustino, lib. 1 de libero Arbitrio, cap. 3, quæ idem
 potiori jure neget asserendum de mollitie aliisque fla-
 gitiiis quæ contra naturam dicuntur, quia in illis ipse
 ordo nature violatur, ut loquitur S. Thomas? Quan-
 obrem fieri non potest quia repugnent æternæ legi,
 quæ est ratio divina vel voluntas Dei, ordinem natura-
 lem conservari jubens, perturbari vetans; ut docet S.
 Augustinus libro 22 contra Faustum, cap. 27; qui
 nature ordo, sicut cibum destinat sustentationi cor-
 poris, ita et semen legitime propagationi prolis. Unde
 sicut cibus idolo consecratis nusquam vesci licet in
 honorem idoli, aut cum offensione proximi, etiamsi
 fame moriendum sit, ita nunquam licet coitus extra
 legitimum matrimonium, et multò minus effusio semi-
 nis absque sexûs utriusque commixtione, quæ sola
 proles propagatur, aut sterilis quælibet luxuria,
 etiamsi mors vitari non possit nisi semen effundatur.
 Quod enim est cibus ad salutem hominis, inquit S.
 Augustinus libro de Bono conjugali, cap. 16, hoc
 est concubitus ad salutem generis, et utrumque
 non est sine delectatione carnali, quæ tamen modi-
 ficata, et temperantiâ refrænante in usum naturalem
 redacta, libidò esse non potest. Quod est autem in
 sustentandâ vitâ illicitus cibus, hoc est in querendâ
 prole fornicarius vel adulterinus concubitus. Et
 quod est in luxuriâ ventris et gutturis illicitus cibus,
 hoc est in libidine nullam prolem querente illicitus
 concubitus. Et quod est in cibo licito nonnullis im-
 moderatio appetitus, hoc est in conjugibus venialis
 ille concubitus. Sicut ergo satius est emori fame quàm
 idolothyti vesci, ita satius est defungi sine liberis,
 quàm ex illicito coita stirpem querere. Merito
 itaque Innocentius XI hæc inter alias propositionem
 damnavit, anno 1679: *Mollities jure nature prohibita
 non est; unde, si Deus eam non interdixisset, sæpè esset
 bona, et aliquando obligatoria sub mortali.*

REGULA XLIII. — Hæc propositio: *Non refert quid
 scias agat vel quid sentiat corpus, modò animus Deo
 conjugatur,* hæretica est, ad irena libidinibus
 laxanda viam aperiens, et contradictionem in ter-
 minis implicans. — Hanc hæresim à Beguardis et
 Beguinis olim assertam, et in concilio Viennensi dam-
 natam, nefarii quietiste, ab Innocentio XI pontifice
 maximo, damnati, renovârunt. Beguardorum et Be-
 guinarum error ita refertur in Clementinâ *Ad nostrum,*
 tit. de hæreticis: « Quod jejulare non oportet homi-
 nem, nec orare, postquam gradum perfectionis
 hujusmodi fuerit assecutus, quia tunc sensualitas est
 ita perfecte spiritui et rationi subiecta, quod homo
 potest liberè concedere corpori quicquid placet. »
 Quam hæresim Apostolus evertit his verbis ad Co-
 loss. 3: *Mortificate membra vestra, quæ sunt super
 terram, fornicationem, immunditiam, libidinem, con-
 cupiscentiam malam, et envitiam, quæ est simularum
 servitus; propter quæ venit ira Dei super filios increduli-
 tatis, in quibus et vos ambulatis aliquando, cum vivere-
 tis in illis. Et ad Galatas 5: Spiritu servolate, et desi-
 deria carnis non perficietis... Manifestata sunt opera car-*

nis, que sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria, etc... Quæ prædico vobis, sicut prædixi, quoniam omnia talia agunt regnum Dei non consequentur... Quæ autem sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum vitis et concupiscentiis. Si spiritu vobiscum, spiritu et ambulamus. Et ad Romanos 8: Qui in carne sunt, inquit, Deo placere non possunt. Vos autem in carne non estis, sed in spiritu; si tamen Spiritus Dei habitat in vobis. Si quis autem Spiritum Christi non habet, hic non est ejus... Ergo, fratres, debitores sumus non carni, ut secundum carnem vivamus. Si enim secundum carnem vixeritis, moriemini; si autem spiritu facta carnis mortificaveritis, vivetis.

Refellitur idem error auctoritate S. Augustini, libro 22 contra Faustum, cap. 28: « Quapropter, inquit, hominis actio servilis fidei servienti Deo, refrænat omnes mortales delectationes, et eas coeret ad naturalem modum, meliora inferioribus ordinata delectatione præponens. Si enim nihil delectaret illicitum, nemo peccaret. Peccat ergo, qui delectationem illiciti relaxat potius quam refrænat. Est autem illicitum, quod lex illa prohibet, quæ naturalis ordo servatur. » Et cap 29: « Mortales autem delectationes usque ad reparandam seu custodiendam istam mortalem salutem, sive uniuscujusque hominis, sive ipsius humani generis, vel excitandæ vel relaxandæ sunt; ultra si prolapsæ fuerint, et contra temperantiæ rationem hominem non se regentem abriperint, libidines erunt profectò illicitæ ac turpes, et dignæ doloribus emendari. Quod si etiam perturbatum rectorum in totam voragine perditæ consuetudinis mergant, ut vel inultas fore credens, confessionis et penitentis negligat medicinam, quæ correctus emergat; vel pejore morte cordis contra illam æternam providentiæ legem blasphemum ei patrocinium defensionis adhibeat, atque ita diem fungatur extremum; non jam emendatione, sed damnatione dignum lex illa irreprehensibilis censet. »

His adde quod à B. Petro Damiani lib. qui inscribitur Gomorrhianus, cap. 20, de quodam eremita narratur, qui cum multis virtutibus cum suo quodam collegâ decessisset, hæc illi per diabolum injecta cogitatio est, ut quandoquaque libidine titillaretur, sic semen detritum genitalis membri egere deberet, tanquam phlegma de naribus projiceret; qui ob id demonibus moriens, vidente socio, traditus est. Tum idem socius reatum ejus ignorans, sed exercitia virtutum recolens, penè desperavit dicens: *O qui poterit salvus esse? Quomodo iste perit? Cui mox angelus adstans dixit: Ne turberis; iste enim licet multa fecerit, tamen per illud vitium, quod Apostolus vocat immunditiam, cuncta fœdavit. »*

Denique in terminis contradictionem implicat illa propositio; impossibile enim est impediri animum Deo esse conjunctum; impossibile est ut serviat charitati, qui servit cupiditati.

REGULA XLIV. — Nocturna pollutio secundum se nunquam est peccatum, sed quandoque est sequela peccati precedentis. — Sunt ipsa S. Thomæ verba, 2 2, questione 154, art. 5, eaque ratione regulam

fuleit: *Omne peccatum dependet ex judicio rationis, quia etiam prius motus sensualitatis non habet quod sit peccatum, nisi in quantum judicio rationis reprimi potest; et ideo sublato judicio rationis tollitur ratio peccati; in somno autem ratio non habet liberum judicium; unde id quod agit homo dormiens non imputatur ei ad culpam, sicut nec illud quod agit furiosus est amens. Nititur etiam hæc regula S. Augustini testimonio, libro 12 de Genesi ad litteram, cap. 15: « Porro, inquit, ipsa phantasia quæ fit in cogitatione sermocinantis, cum ita expressa fuerit in visione somniantis, ut inter illam et veram commixtionem corporum non discernatur, continuo movetur caro et sequitur quod cum motum sequi solet, cum hoc tam sine peccato fiat, quam sine peccato à vigilante dicitur, quod ut diceretur, sine dubio cogitatum est. »*

REGULA XLV. — Nocturna pollutio ex superabundantiâ et resolutione naturali seminis proveniens, nullâ precedente culpâ, quæ illius causa sit, non est peccatum; si autem sit ex culpâ precedente, puta ex superfluitate cibi aut potûs, peccatum est, interdum mortale, aliàs veniale. — Hanc regulam tradit S. Thomas, questione et articulo mox laudatis, et 3 parte, quæst. 80, art. 7. Nullam enim peccatum est, nisi sit voluntarium; at pollutio proveniens ex abundantia et naturali resolutione seminis, ob caloris in corpore dominantis intemperiem, aliamve commotionem humorum, aut ex infirmitate naturæ, non est voluntaria; non est igitur peccatum. Quæ verò ex superfluitate cibi vel potûs oritur, voluntaria est ex parte causæ, ideoque peccatum est; mortale quidem cum ex lethali gula vel ebrietatis peccato; veniale, cum ex veniali ortum habet.

REGULA XLVI. — Lethalis peccati reus est, qui somnum capit, aut somno se daturus corpus inhonestè componit, ut dormienti contingat pollutio. — Tunc enim pollutio voluta est, seu à voluntate imperata. Quemadmodum ergo qui sagittam ex arcu, vel globum ex tormento emisit, quibus alter occiditur, homicidii reus est, etiamsi non sit amplius in ejus potestate, cum lethale vulnus infligit, seu mortem infert; ita lethaliter peccat qui somno indulget, aut corpus certo quodam modo componit ut pollutio sequatur in somnis, quamvis non sit amplius in ejus potestate illam cohibere, cum actu consummatur.

REGULA XLVII. — Lethalis peccati reus est, qui datâ operâ nimium cibum potumve sumit ob hanc finem, ut in somno sequatur pollutio; etsi non ob delectationem carnalem, sed ad allevationem naturæ et sanitatem id faciat. — Hanc regulam lisdem penè verbis tradit S. Antoninus, 2 part., tit 6, cap. 5, rationemque subdit: « Sicut, inquit, si in vigiliâ voluntariè se pollueret ob sanitatem solum, non excusatur à mortali, quia facit directè contra finem intentum à naturâ, qui non est alius in emissionem seminis voluntariâ, nisi generatio, quæ per illum motum sequi non potest. »

REGULA XLVIII. — Pollutionis appetitum, etiam propter allevationem naturæ, quæ naturali viâ, et absque nostrâ operâ contingat, illicitum esse et lethale pecca-

tum probabilius est. — Cùm enim pollutio sit per se et ex naturâ suâ mala, utpote luxurie species, ordinique naturali actûs venerei repugnans; adedque semper sit peccatum, quando voluntaria est, nec illam appetere licet ob quemcumque finem. Sicut ergo fornicationem, adulterium, homicidium, in somnis etiam perpetranda, non licet appetere ob quodcumque commodum temporale, quia per se mala sunt, et ex genere suo peccata mortalia; ita nec pollutionem. A Deo certè petere licet quod licet desiderare, cùm oratio sit interpres desiderii, illiusque apud Deum expositio. Unde S. Thomas, 2-2, questione 85, a. 6, hoc ex S. Augustino, epist. ad Probam, principium statuit: *Hoc licet orare, quod licet desiderare*; indeque colligit, temporalia licetè peti à Deo in oratione, quia licetè desiderantur. Non licet autem Deum orare ut pollutio in somnis eveniat, cùm contra, Spiritu sancto, qui Ecclesiam regit, docente sic oremus in publicis Ecclesie precibus: *Hostemque nostram comprime, ne polluantur corpora*. Licetum itaque non videtur pollutionem quæ in somno contingat desiderare, etiam propter allevationem naturæ et valetudinem; et desiderium huiusmodi carere non videtur peccato mortali. Varias eâ de re esse scio theologorum opiniones, sed ea mihi probabilior ac tutior videtur, quam Dominicus Soto, Medina, Silvius, aliique insignes theologi propugnant.

REGULA XLIX. — Gaudere non licet de pollutione quæ in somno contingit, etiam propter allevamentum naturæ. — De ipso quidem allevamento naturæ et de sanitate gaudere honestum est; nec aliud voluisse videtur S. Thomas, in 4 Sententiarum, dist. 9, questione 1, articulo 4, questionculâ 4, ad quintam, dicens: *Si autem placeant ut naturæ exoneratio, vel allevatio, peccatum non creditur*. At de pollutione ipsâ quæ allevamenti istius causa fuit, gaudere non licet; neque alia mens fuit Angelici doctoris, qui pollutionem per se malam, actum secundùm se inordinatum, violationem ordinis naturalis, peccatum ex genere suo mortale, vitium contra naturam, passim vocat, quæ proinde honestæ delectationis objectum esse non potest. Sicut gaudere non licet homini vigilanti de fornicatione, incestu, adulterio, homicidio ab eodem dormiente perpetratis, quamvis inde corporis valetudo, pinguis hereditatis consecutio, pax et tranquillitas seu domestica, seu privata provenerint, quia fornicatio, incestus, adulterium, homicidium per se et ex naturâ suâ peccata sunt. Cùm igitur pollutio sit luxurie species, fornicatione, adulterio, incestu, ipsâque sacrilegii corruptelâ gravior, ut docet S. Thomas, de illâ gaudere non licet potiori iure quàm de aliis luxurie speciebus, quodcumque bonum ex illâ fuerit per accidens consecutum; quamvis de ipso bono ex illâ consecuto gaudere liceat. Et licet complacentiam in ipsâ pollutione quatenus allevatio corporis est, non quatenus delectatio carnalis, peccatum non esse daremus, periculosam tamen esse quis negare possit, cùm huiusmodi præcisiones in praxi sint difficillimæ? Hinc Gersonius, tractatu de Pollutione diurnâ, propo-

sitione 11: *Videat, inquit, homo præsertim novitius, ne huiusmodi complacentiâ se seducat, pretendens usum, et agens alterum. Salubris est itaque cogitationes circa rem hanc divertere, quàm habere*.

REGULA L. — Nocturna pollutio ex præcedenti rerum turpium, seu carnalium vitiorum cogitatione proveniens, quàm illarum comitatu desiderium, aut voluntaria in illis delectatio cum consensu, lethale peccatum est in suâ causâ. — Ita docet S. Thomas, 2-2, quest. 154, a. 5: *Alia causa, inquit, nocturnæ pollutionis potest esse animalis et interior, puta, cùm ex cogitatione præcedenti contingit aliquem dormientem pollui. Cogitatio autem quæ in vigiliâ præcessit, quandoque est purè speculativa, puta, cùm aliquis causâ disputationis cogitat de peccatis carnalibus; quandoque autem est cum aliquâ affectione vel concupiscentiâ, vel horrore. Contingit autem magis pollutio nocturna ex cogitatione carnalium vitiorum, quæ sunt cum concupiscentiâ talium delectationum, quia ex hoc remanet quoddam vestigium et inclinatio in animâ, ita quòd dormiens facilis inducitur in suâ imaginatione ad assentiendum tactibus ex quibus sequitur pollutio.* Hinc S. Augustinus, lib. 12 de Genesi ad litteram, cap. 15, ait quòd, *propter bonam animæ affectionem, quedam ejus merita etiam in somnis essent*. Et sic patet quòd nocturna pollutio habet rationem culpe ex parte causæ suæ.

REGULA LI. — Nocturna pollutio ex præcedenti rerum turpium cogitatione merè speculativâ, aut cum horrore, nec in se, nec in suâ causâ peccatum est. — Ita docet S. Thomas loco mox laudato, et in 4 Sententiarum, distinctione 9, quest. 1, a. 4, questionculâ 2: *Considerandum est, inquit, utrum in causâ pollutionis possit inveniri peccatum præcedens, quia cogitatio turpium quandoque est sine peccato; sicut cùm in cogitatione tantum manet, ut cum quis disputans de talibus, oportet quòd loquens cogitet; aliquando etiam cum peccato veniali, quando ad affectionem cogitatio pertingens in solâ delectatione finitur; quandoque etiam cum mortali, quando consensus adjungitur. Et quia cogitationi tali de proprio est delectatio, et delectationi consensus, inde etiam in dubium potest verti, utrum sequens pollutio ex peccato acciderit, vel non; et aut veniali, aut mortali. Satis tamen probabiliter potest conjici non præcessisse consensum, quando in ipsâ somni imaginatione anima dissentit. Non tamen oportet quòd si consentiat, consensus in vigilando præcesserit, quia hoc potest accidere propter ligamen iudicii rationis, quod quandoque magis, quandoque minus est liberum in somno.* Et 3 parte, quest. 80, a. 7: *Præcedentes, inquit, cogitationes lascivæ quandoque possunt esse omninò sine peccato, puta cùm aliquis causâ lectionis vel disputationis cogitur de talibus cogitare. Et si hoc sit sine concupiscentiâ et delectatione, non erunt cogitationes immundæ, sed honestæ, ex quibus tamen pollutio sequi potest. Quandoque verò sunt ex concupiscentiâ et delectatione, et si adsit consensus, erit peccatum mortale,*

si autem desit, erit veniale. Confirmatur ex S. Augustino, libro 12 de Genesi ad litteram, cap. 15: « Aliquando, inquit, fit quæstio de consensionibus sonnantium, cum etiam concumbere sibi videntur, vel contra propositum suum, vel contra etiam licitos mores. Quod non contingit nisi cum ea quæ vigilantibus etiam cogitamus, non cum placito consensionis, sed sicut etiam talia propter aliquid loquimur, sic admoventur in somnis et exprimentur, ut eis naturaliter etiam caro moveatur, et quod naturaliter colligit, per genitales vias emittat, sicut hoc ipsum dicere utique non possem, nisi etiam cogitarem. Porro imagines rerum corporalium, quas necessariò cogitavi, ut hoc dicerem, si tantâ expressione præsentarentur in somnis, quantâ præsentantur corpora vigilantibus, fieret illud quod sine peccato fieri à vigilante non posset. Quis enim vel cum loquitur, et, postulante necessitate sermonis, de suo concubitu aliquid dicit, possit non cogitare quod dicit? »

REGULA LIV. — Pollutio nocturna, quæ provenit ex illusione et operatione demonis phantasmata commoventis, veniale saltem in sua causâ peccatum est, cum neglexit homo se contra demonis illusiones oratione et invocatione divini auxilii præmunire. — Ita docet S. Thomas, 2^a 2^a, quæst. 154, a. 5. Et certè somno dare se non debent Christiani sicut cæteri homines, sed armis christianæ militiæ muniti, ut possint omnia tela hostis nequissimi ignea extinguerè, qui et in tenebris negotium suum agit, et in somnis nobis insidiat, nisi sopitis sensibus cor nostrum, sacrificio vespertino orationis expiatum, ad Deum semper vigilet. Quò flecti possunt illa Apostoli verba 1 ad Thessalonicenses 5: *Omnes vos filii lucis estis, et filii Dei; non sumus noctis, neque tenebrarum. Igitur non dormiamus sicut et cæteri, sed vigilemus, et sobrii sinus. Qui enim dormiunt, nocte dormiunt, et qui ebrii sunt, nocte ebrii sunt. Nos autem qui diei sumus, sobrii sumus, induti loriceam fidei et charitatis, et galeam spem salutis: quoniam non possit nos Deus in inani, sed in acquisitionem salutis per Dominum nostrum Jesum Christum, qui mortuus est pro nobis; ut sive vigilemus, sive dormiamus, simul cum illo vivamus.*

REGULA LV. — Pollutio nocturna quandoque contingit absque omni culpâ hominis, ex solâ nequitia demonis, cum scilicet homo ante somnum se contra demonis illusiones, quâ par erat pietate, præparavit. — Ita docet S. Thomas, loco supra laudato, idque confirmat exemplo cujusdam monachi, ex Collationibus Cassiani, collatione 22, cap. 6, petito. Ille scilicet, quamvis cordis corporisque castitatem summâ vigilantia atque humilitate coleret et servaret, quoties tamen se ad sacram communionem præparabat, nocturnâ pollutione fœdabatur. Sed cum à sacrosanctis mysteriis diu trepidus abstineret, ad seniorum tandem examen rem detulit, qui fœditatem illam viro religioso, absque ejus culpâ, solâ demonis illusionem contingere cum intellexissent, ipsam nihilominus ad communionem Dominici corporis accedere jusserunt; cu-

jus virtute præteritæ illusionis consuetudo cessavit. Tales igitur illusiones et pollutiones *animus nesciens pertulisse magis dolendus est quàm fecisse*, ait S. Gregorius. Has autem illusiones immitit cæcæ demon vel ad turbandam puræ conscientiæ serenitatem et tranquillitatem; vel ad bonum opus impediendum, puta celebrationem Missæ, aut Eucharistiæ sumptionem; vel ut vigilantem placeat quod somnians passus est: vel ut abstinentiam periculosam, et imprudentem vitæ austeritatem suadeat, et in insaniam præcipites agat; vel dæmonis malitiâ Deus utitur ut devotam mentem sic exerceat, et ex tali fœditate stimulatam in humilitate custodiat, ut docent SS. Patres et vitæ spiritualis magistri et inter alios Gersonius; tractatu de nocturnâ pollutione, consideratione 6.

REGULA LIV. — Pollutio in somnis inchoata, et evigilante homine consummata, non est peccatum mortale, nisi homo plenè expergefactus carnali delectationi consentiat. — Hæc regula colligitur ex S. Thomâ, in 4 Sententiarum, dist. 9, quæst. 1, art. 4, quæstiunculâ 1, in responsione ad quintum: « Nocturna, inquit, pollutio magis judicatur quantum ad rationem meriti vel demeriti, secundum principium quod est in dormiendo, quàm secundum terminum qui est in vigilando, quia ex quo in dormiendo excitatus est motus carnis, non subjacet voluntati vigilantis ulterius motus ille; nec reputatur evigilasse, quousque perfectum usum liberi arbitrii recuperaverit. Potest tamen contingere quòd in ipsâ evigilatione peccatum oriatur, siquidem pollutio propter delectationem placeat; quod quidem erit veniale peccatum, si sit ex subreptione talis placencia; mortale autem, si sit cum deliberante consensu, et præcipue cum appetitu futuri. Ista autem placencia non facit præteritam pollutionem peccatum, quia ipsius causa non est, sed ipsa in se peccatum est. Idem confirmat S. Antoninus, 2 parte, tit. 6, cap. 5.

REGULA LV. — Pollutio vigilantium lethale peccatum est, cum procuratur, aut ex lethali peccato oritur, aut deliberatâ voluntate placet. — Hæc regula nititur auctoritate S. Thomæ, 3 parte, quæst. 80, a. 7 et alibi, eoque principio quòd pollutio nunquam sit peccatum mortale, nisi sit plenè voluntaria, aut mens carnis voluptati ad consensum turpitudinis cedat. (Quòd si illa concupiscentialis inobediencia, quæ adhuc in membris moribundis habitat, præter nostræ voluntatis legem quasi lege suâ moveatur; quantò magis absque culpâ est in corpore non consentientis, si absque culpâ est in corpore dormientis?) inquit S. Augustinus, lib. 1 de Civitate Dei, cap. 25. Idem S. doctor, lib. de Continentiâ, cap. 2, hæc regulam confirmat: « Nunc autem, inquit, quomdiu concupiscit caro adversus spiritum, et spiritus adversus carnem, sat est nobis non consentire malis quæ sentimus in nobis. Cum autem fit ista consensio, tunc exit ex ore cordis quod coinquinat hominem. Cum verò per continentiam consensio non tenetur, malum concupiscentiæ carnalis, contra quod pugnat concupiscentia spiritalis, nocere non sinitur. » Et cap. 13: « Spiritus ita-

que hominis adhaerens Spiritui Dei, concupiscit ad-
versus carnem, id est, adversus seipsum, sed pro se
ipso ut motus illi, sive in carne, sive in animâ, se-
cundum hominem, non secundum Deum, qui sunt
adhuc per acquisitum languorem, continentia cohi-
beantur, propter acquirendam salutem, ut homo
non secundum hominem vivens, jam possit dicere :
*Vivo ego, jam non ego, vivit verò in me Christus, Ga-
lat. 2;* ubi enim non ego, ibi felicius ego, ut quando
secundum hominem reprobus ullus motus exsurgit,
cui non consentiat qui mente legi Dei servit, dicat
etiam : *Jam non ego operor illud, 7 Rom....* Quorum
ergo vita erat abscondita in Deo, admonentur et ex-
hortantur, ut membra sua mortificent quæ sunt su-
per terram. Id enim sequitur, *Coloss. 3 : Mortificate
ergo membra vestra, quæ sunt super terram. Et ne
quisquam nimis tardus membra ista visibilia cor-
poris mortificanda putaret à talibus, continuo quid
dicat aperiens : Fornicationem, inquit, immunditiam
et concupiscentiam malam et avaritiam. Itane verò cre-
dendum est, quòd isti qui jam mortui erant, eorum-
que vita abscondita erat cum Christo in Deo, adhuc
fornicabantur, adhuc in moribus immundis operi-
busque vivebant, adhuc perturbationibus concupi-
scentiæ malæ atque avaritiæ serviebant? Quis de-
mens ista de talibus senserit? Quid ergo vult ut
mortificent, opere scilicet continentiæ, nisi motus
ipsum adhuc in suâ quâdam interpellatione, sine no-
stræ mentis consensione, sine membrorum corpora-
lium operatione viventes, et quomodò isti mortifi-
cantur opere continentiæ nisi cum eis mente non
consentitur, nec exhibentur eis arma corporis mem-
bra, et quod est majus, atque vigilantia continentiæ
majore curandum, ipsa etiam nostra cogitatio,
quamvis eorum quodam modo suggestionem et quasi
susurrationem tangatur, tamen ab eis ne oblectetur,
avertitur, et ad superna delectabilius cogitanda con-
vertitur; ob hoc ea nominans in sermonibus, ne ha-
bitetur in eis, sed fugiatur ab eis? Quamvis porrò
pollutio cum sensu voluptatis consummetur, non idèò
peccatum est, nisi præcedat, comitetur, aut subse-
quatur consensus. Aliud enim est sensus, aliud con-
sensus. Ceterùm cum plerùmque difficile sit certò
cognoscere an pollutio ex consensu expresso vel inter-
pretativo, directo vel indirecto, pleno vel imperfecto,
aut absque ullo consensu superioris rationis contige-
rit, expedit illam in sacramentali confessione decla-
rare cum circumstantiis omnibus. Cum autem vigi-
lantur præter voluntatem contingit illa obscenitas, non
solum rejiciendæ sunt et abnegandæ turpes cogitatio-
nes, non solum mortificatio carnis adhibenda, et divi-
næ gratiæ auxilium invocandum, sine quâ nemo con-
tinens esse potest, sed sistenda et cohibenda, quan-
tùm fieri potest, seminis fluxio, quoniam, inquit piissi-
mus Gerçonius, *etsi hæc retentio nocere debeat corpori
proderit animæ.* Addit, naturam alio fortè modo se al-
levare. Exemplo puerperarum mulierum rem illustrat,
quibus arescunt ubera, cum lac elici desinit, alioqui
jugiter scaturit, et fluere paratum est. Sic pollutiones*

istæ et pruritus tutius abstinendo vincuntur. Rescinder-
dæ tandem sunt radices et causæ pollutionis, etsi præ-
ter voluntatem eventientis, eâ tamen prudentiâ ne ma-
jori cum periculo, detrimento spirituali et scandalo
rescindantur; nec ex adverso admittantur quæ ex se
reprehendenda sunt, vel periculosa, aut lubrici aspec-
tus, societas et familiaritas nimia cum alterius sexus
personis, delectationem præniens, etsi non per se libidi-
nosam, periculi tamen plenam, et quæ sensibus plus
æquo blandiatur; quæ nihilominus sub officiis aliqui-
bus spiritualis ædificii, qualia sunt confessio, lectio,
vel eruditio, aliquando se abscondit. Monita sunt Ger-
sonii, tractata de *Pollutione diurna.*

REGULA LXI.— Quamvis mollities inter vitia contra
naturam infimum sit gravitate, plures tamen sunt hoc in
flagitio malitiæ gradus, in sacramentali confessione
necessariò exprimendi.— Prima pars regulæ traditur à
S. Thomâ, 2-2, quæst. 154, art. 12, in responsione ad
quartum. *Gravitas, inquit, in peccato magis attenditur
ex abusu alicujus rei, quàm ex omissione debiti usus. Et
idèò inter vitia quæ sunt contra naturam, infimum locum
tenet peccatum immunditiæ, quod consistit in solâ omis-
sione concubitûs ad alterum.* Altera pars regulæ expli-
catur : Gravius enim peccatum est pollutio voluntaria
in viro religioso, aut sacris ordinibus initiato, in sanc-
timoniali, aut virgine simplici voto castitatis obstrictâ,
quàm in laicis : sacrilegii siquidem malitiâ cumulat.
Gravius in conjugato, quàm in soluto. Item si quis in-
ter pollutionem conjugatæ mulieris copulam expetat,
aut illius morosâ cogitatione delectetur, gravius pec-
catum est, quàm si de solutâ cogitaret, illamque con-
cupisceret : si de consanguineâ, vel affine, gravius
peccatum est, quàm si de extraneâ ; si de personâ
Deo sacrâ, gravius est crimen, quàm si de seculari et
profanâ. Idemque iudicium esto de peccato mulieris,
quæ inter pollutionem de viro cogitat cum desiderio
vel affectu carnali : pro varietate scilicet objectorum
in quæ tendit desiderium vel affectus, seu quibus ha-
eret morosa cogitatio, novâ luxuriæ specie distinctæ
deformitas ad pollutionem accedit, puta sacrilegii, in-
cestûs, adulteriï, etc. Quamobrem circumstantias illas
in sacramentali confessione declarare omninò necesse
est.

Item pollutio quæ sit alienâ manu et contactu, seu
ad quam aliqui mutuò se excitant, gravius peccatum
est eâ quam qui sibi procurat nullo conscio vel con-
sorte criminis. Sui enim et alieni peccati reus est, qui
alterum fœdâ contractatione contaminat, aut ab illo
se contaminari patitur; multòque magis reus est qui
tanti flagitii nescium aut inexpertum docet, vel repu-
gnantem, aut turpitudinem hujusmodi aliàs non ad-
missurum, ad illam impellit attractatione aut titillatione,
pudendorum nudatione, osculis, blanditiis, obscenis
verbis et cantibus. Hinc in Romano Pœnitentiali tri-
ginta dies poenitentia ac jejuniû in pane et aquâ impo-
nuntur illis, qui se mutuò contractatione polluerunt ;
illis verò qui soli ad pollutionem se excitârunt, decem
duntaxat dies.

Gravius item peccatum est, cum iis modis procura-

tur, qui ad Sodomæ vel bestialitatis execranda crimina propius accedunt, de quibus B. Petrus Damiani, libro qui *Gomorrhianus* inscribitur, cap. 1. Unde et Pœnitentiale Romanum, et Pœnitentiale Bedæ, graviores pœnitentiam illis indicunt, qui contra corpus ali-quod molle, quasi concubendo se contaminaverint, viginti scilicet dierum jejuniu in pane et aquâ; graviorem rursus illis qui inter aliorum ejusdem sexûs femora se polluerint, scilicet quadraginta dierum jejunium in pane pariter et aquâ.

REGULA LVII. — Inordinatus concubitus lethale peccatum est, simplici pollutione gravior, cum semen extra vas debitum effunditur, et quoties ejus effusionis periculum imminet; quoties denique generatio defectu debiti ordinis in modo concubendi, etiam in usu matrimonii, impeditur. — Illius peccati gravitatem pluribus in locis Scriptura sacra cum execratione notat; Gen. 38, peccatum Her et Onam detestatur, qui in copulâ conjugali se retrahabant, semenque fundebant extra vas naturale: *Dedit Judas uxorem primogenito suo Her, nomine Thamar. Fuit quoque Her primogenitus Judæ nequam in conspectu Domini, et ab eo occisus est. Dixit ergo Judas ad Onam filium suum: Ingredere ad uxorem fratris tui, et sociare illi, ut suscites semen fratri suo. Ille sciens non sibi nasci filios, introiens ad uxorem fratris sui, semen fundebat in terram, ne liberi fratris nomine nascerentur. Et idcirco percussit eum Dominus, quod rem detestabilem faceret.* Id confirmat S. Augustinus, lib. 2, de adulterinis Conjugiis, cap. 12: « Illicite, inquit, et turpiter etiam cum legitimâ uxore concumbitur, ubi proles conceptio devitatur. Quod faciebat Onam filius Judæ, et occidit illum propter hoc Deus. » Et libro de Bono conjugali, cap. 11: « Cum, inquit, ille naturalis usus, quando probabitur ultra pacta nuptialia; id est, ultra propagandi necessitatem, venialis sit in uxore, in meretrice damnabilis; iste qui est contra naturam, execrabiliter fit in meretrice, sed execrabilior in uxore. Tantum valet ordinatio Creatoris et ordo creaturæ, ut in rebus ad utendum concessis, etiam cum modus exceditur, longè sit tolerabilior, quàm in eis quæ concessa non sunt, vel unus vel rarus excessus. Et ideò in re concessâ immoderato conjugis, ne in rem non concessam libido prorumpat, toleranda est. Hinc est etiam quòd longè minus peccat quàmlibet assiduus ad uxorem, quàm vel rarissimus ad fornicationem. Cum verò vir membro mulieris non ad hoc concessio uti vellet, turpior est uxor si in se, quàm si in aliâ fieri permiserit. » Ex hoc S. Augustini loco conflatum est cap. *Adulteri*, causâ 32, quæst. 7.

Eandem regulam confirmat S. Thomas, in 4 Sententiarum, dist. 31, in expositione textûs: « Usus, inquit, contra naturam conjugis est, quando debitum vas prætermittit, vel debitum modum à naturâ insitutum quantum ad situm; et in primo semper est peccatum mortale, quia proles sequi non potest; Unde totaliter intentio naturæ frustratur; sed in secundo modo non semper est peccatum mortale, ut quidam dicunt, sed potest esse signum mortalis concu-

« piscentia: quandoque etiam sine peccato esse potest; quando dispositio corporis alium modum non patitur; aliàs tantò est gravior, quantò magis à naturali modo receditur. » Et secundâ secundæ, quæst. 154, art. 12, in resp. ad quartam objectionem: « Gravitas in peccato, inquit, magis attenditur ex abusu alicujus rei, quàm ex omissione debiti usus. Et ideò inter vitia quæ sunt contra naturam, infimum locum tenet peccatum immunditiæ, quod consistit in solâ omissione concubitus ad alterum. Gravissimum autem est peccatum bestialitatis, quia non servatur debita species. Post hoc autem est vitium Sodomiticum, cum ibi non servetur debitus sexus. Post hoc autem est peccatum ex eo quòd non servatur debitus modus concubendi. Magis autem si non sit debitum vas, quàm si sit inordinatio secundum aliqua alia pertinentia ad modum concubitus. »

REGULA LVIII. — Sodomia gravior peccatum est pollutione simplici, et inordinato concubitu. — Nefarium illud crimen, quod in cœlum clamare dicitur, Deus igne et sulphure ultus est, quo Sodomam et Gomorrhâ, omnemque regionem finitimam consumpsit, Genes. 18: *Dixit itaque Dominus: Clamor Sodomorum et Gomorrhæ multiplicatus est, et peccatum eorum aggravatum est nimis. Descendam et videbo utrùm clamorem qui venit ad me opere compleverint, an non est ita, ut sciam.* Humano modo Deus loquitur. Abominandum adeò crimen est, ut vix credibile sit homines ad imaginem Dei creatos illud committere, à quo vel bruta ipsa animantia abhorrent. *Descendam igitur, et videbo.* Et cap. 19: *Igitur Dominus pluit super Sodomam et Gomorrhâ sulphur et ignem à Domino de cœlo: et subvertit civitates has, et omnem circa regionem, universos habitatores urbium, et cuncta terræ virentia.* De quibus S. Judas Apostolus in Epistolâ catholicâ: « Sic, inquit, Sodoma et Gomorrhâ, et finitimæ civitates simili modo exornicæ, et abeuntes post carnem alteram, factæ sunt exemplum, ignis æterni pœnam sustinentes. » In ipsâ qualitate ultionis notavit Deus maculam criminis, ut observat S. Gregorius, lib. 15 Moralium, cap. 10: « Sulphur quippe fetorem habet, ignis ardorem. Quia itaque ad perversa desideria ex carnis fetore arserant, dignum fuit ut simul igne et sulphure perirent; quatenus ex justâ pœnâ discerent, ex injusto desiderio quid fecissent. » Pœnam capitis in hujus criminis reos Deus lege veteri decrevit, Levit. 20: *Qui dormierit cum musculo coitu femineo, uterque operatus est nefas, morte moriantur: sit sanguis eorum super eos.* Ethnicos philosophos in pœnam superbiæ et idololatricæ Deus ita excecavit, non quidem infundendo maliùm, sed non impartiendo gratiam, ut in pudendum illud et execrandum scelus, solutis libidinis frenis præcipites ruerent, Apostolo teste, ad Romanos 1: *Propter quod, inquit, tradidit illos, Deus in desideria cordis eorum in immunditiam, ut contumeliis afficiant corpora sua in semetipsis: qui commutaverunt veritatem Dei in mendacium, et coluerunt, et servierunt creaturæ potius quàm Creatori, qui est benedictus in secula, Amen. Propterea tradidit illos Deus in passiones*

ignominia; nam feminae eorum immutaverunt naturam usum in eum usum qui est contra naturam. Similiter autem et masculi relicto naturali usu feminae, exarserunt in desiderijs suis in invicem, masculi in masculos turpitudinem operantes, et mercedem, quam oportuit, erroris sui in semetipsis recipientes. Et sicut non probaverunt Deum habere in notitia, tradidit illos Deus in reprobum sensum, ut faciant ea quae non conveniunt.

De flagitij istius gravitate audiendus S. Joannes Chrysostomus, homilia 4 in Epistolam ad Romanos, ubi Sodomitae his etiam qui mortem sibi ipsis conciscunt, deteriores esse affirmat: Præstiterit enim mori, quam tantâ contumeliâ acceptâ vivere. Nam qui se ipse interimit, is animam à corpore dissociat; at hic animam unâ cum corpore perdit. Quodcumque porrò delictum nominaveris, nullum huic peccato par dixeris. Qui si facta sua sentient qui patiuntur, sexcentas utique mortes obirent, ut ne hoc paterentur. Neque enim est hæc injuriâ alia ulla gravior, nec rationis minùs habens. Nam si de scortatione Paulus disserens dixit, 1 Cor. 6: Peccatum omne, quodcumque commiserit homo, extra corpus esse; qui autem scortatur, eum in proprium corpus delinquere: quid de insanâ hæc dixerimus, quæ ipsâ tantò est scortatione deterior, quantum ne verbis quidem exprimere licet? Neque enim hoc solum dico, quòd femina effectus sis, sed quòd perdidideris ipsum hoc, nimirum virum esse; et quòd neque in hanc transieris naturam, neque quam haberes asservaveris; sed communis utriusque affectûs sis proditor, dignus quem tum viri, tum feminae lapidibus à se exigant, tanquam qui utrumque genus injuriâ affeceris. Atque ut intelligas, quantum hoc demùm sit, si quis ad te adiens promitteret fore, ut te ex viro canem efficeret, nonne ab eo tanquam exitioso declinares? Tu verò te ipse non ex viro canem effecisti, sed animal hocce amante infamius; id enim ad usum accommodum, at catamitus nullibi usui esse possit. Quid autem, queso, si quis profiteatur præstiturum se ut viri pariant, et à partu in lecto decumbant, nonne irâ excandesceremus? At qui sic furunt, deteriore conditione sunt. Neque enim par idemque fuerit, in muliebrem naturam migrare, et viri interim dum manes, feminam fieri, quin potius neque hoc, neque illud fuerit. Quòd si et aliunde mali enormitatem per noscere vis, interroga quamobrem qui se ipsi eunuchos faciunt, eos legislatores poenâ afficiant, et intelliges id non ob aliud esse, nisi quòd naturam mutilent, quanquam non usque adeò illi injurii sunt; sunt enim vel post mutilationem multis quidem locis et usui qui exsecti fuerint. At quisquis scortum se facit, hoc nihil esse potest inutilius; neque enim anima solum, verum et corpus ejus qui hæc patrat, infame est, ac certè dignum quod undequaque exterminetur. Quot obscuro gehennæ his plectendis suffecerint? Quod si auditò gehennæ nomine irrides, ac fidem non habes, illum ignem recordare Sodomorum... Nam posteaquam permulti verba despicerent, illis Deus per ipsa demùm opera gehennæ effi-

giam ostendit novâ quâdam ratione. Erat enim præter omnium opinionem pluvia illa, quoniam quidem et præter naturam ipsam coitio; atque e quidem pluvia terram exussit, quoniam et illorum animos desiderium: ob quod pluvia eadem ferebatur contra quàm quotidiana ista ferri soleat. Neque enim non excitabat modò terræ uterum ad fructum generationem, et ad seminum susceptiopem inutiliter efficiebat. Talis enim erat ipsa Sodomitarum coitio ejusmodi corpus inutilis reddens. Quid enim vir corpus suum meretricio more prostituente abomina bilius? Quid sceleratius? O vos et brutis insipientiores et canibus impudentiores! Nusquam enim hujusmodi congressus apud illos, sed agnoscit proprios terminos natura. Vos autem genus nostrum infamius brutorum genere effecistis. Et lib. 3 adv. Vituperatores vitæ monasticæ, cap. 7: Amor quidam novus et nequissimus nostrâ ætate in nostrum genus irrupit et latè dominatur; morbus irruit acerbis atque insanabilis, pestis teterrima, atque omni pernicie immenor et gravior invecata est: scelus quoddam novum et intolerabile excogitatum est. Non enim scriptæ et constitutæ modò, verum ipsæ quoque naturæ pervertuntur leges. Nihil jam ferè ad impudiciæ rationem fornicatio esse existimatur. Cæterum ut in doloribus cum passio incumbit violentior, prioris doloris sensum omnem suâ magnitudine intercipit; sic hujus quoque magnitudo flagitij facit, ut quod suapte naturâ tolerabile non est, non jam videatur esse intolerabile, obscœna scilicet cum mulieribus libido. Optandum enim jam votis omnibus videtur posse hujusmodi retia effugere, periclitaturque jam superfluis effectus sexûs muliebris, adolescentibus vice ejus impletibus. Quod cum per se est acerbissimum, et facit id profectò ut deterius sit, quòd tantam scelus, tam nefarium facinus incredibili audaciâ, summâque jam cum libertate admittitur, flagitiumque lex factum est. Et infra: Cur cum admittantur Sodomorum scelera, non tamen contingunt Sodomorum clades? Quia manet istos ignis alius longè illo gravior, cruciatusque finem nullum habens.... Nam si nos ipsi quoque super his irascimur et indignamur, Deus cui omnium maximè totius mortalium generis cura incumbit, qui vitia vehementer et aversatur et odit, quando ista impunè admittit scelera passurus est? Immittet in illos penitens manum illam validissimam et plagam non ferendam, doloreque cruciatum sempiternorum adeò gravissimum, ut si Sodomorum clades illi conferatur, ludus puerorum esse existimetur. Quam enim barbarorum feritatem isti non suâ improbitate transcenderunt? Quod belluarum genus congressu suo impurissimo non superaverunt? Est in quibusdam mutarum animantium à naturâ insitus libidinis ardor incredibilis, cupidoque intolerabilis, et nullò ab insanâ differens; quæ tamen amorem hunc nefarium non nõrunt, sed intra leges à naturâ præstitas permauserunt. At isti et rationales conditi, divinoque magisterio potiti, quæve agendum sit vel non aliis quoque annuntiare jussi, non

« ita licentiosè ac sine metu cum meretricibus, ut cum adolescentibus congregiantur. »

Stupratoribus puerorum, nec in fine dandam esse communionem, decrevit Illiberitana synodus, can. 71. Execrandi istius criminis reos, si clerici fuerint, depositione et reiectione ex clero, ac detractione in monasterium ad agendam pœnitentiam; si laici, excommunicatione plecti, statuit concilium Lateranense III sub Alexandro III, can. 11, et refertur cap. *Clerici*, extra, de *Excessibus prælatorum*; concilium Lateranense IV sub Innocentio III, can. 14, et refertur cap. *Us clericorum*, extra, de *Vitâ et Honestate clericorum*; necnon concilium Toletanum XVI, canone 5. Clericos hujus flagitii reos degradari et seculari judici tradi sanxit Pius V. Gladio vel igne scelus tantum vindicare principum leges sanxerunt. Constantius et Constans imp. lege *Cùm vir*, ad legem Julianam de adulteriis: « Cùm vir nubit, inquit, in femina viros pariturâ quid cupiatur, ubi sexus perdidit locum, ubi scelus est quod non proficit scire, ubi venus mutatur in alteram formam, ubi amor quæritur, nec videtur? jubemus insurgere leges, armari jura gladio ultore, ut exquisitis pœnis subdantur infames, qui sunt, vel qui futuri sunt rei. »

Valentinianus, Theodosius, et Arcadius Augusti, lege 6, tit. 7, lib. 9, Cod. Theodos.: Omnes, inquit, quibus flagitii usus est virile corpus muliebriter constitutum alieni sexus damnare patientiâ (nihil enim discretum habere videntur cum feminis), hujusmodi scelus, spectante populo, flammis vindictibus expiabant. Cùm occultum est, casus est nihilominus reservatus episcopis cum excommunicatione, severissimâque pœnitentiâ plectendus. « Hoc namque peccatum sancti Patres divino Spiritu afflati, meritò in sacris canonibus acris cæteris judicandum de creverunt, quoniam eo regnante, et statum Christi Ecclesie infirmari, et regnum periclitari apertè cognoverunt; » ut loquitur concilium Parisiense VI, lib. 1, cap. 54.

REGULA LX. — Peccatum Sodomiticum aliud alio gravius est. — Gravius enim peccat, qui turpiter agit aliumque impellit ad crimen, eo qui turpiter patitur. Gravius peccat Sodomitâ conjugatus, quàm solutus; gravius ordine sacro aut voto solemnî Deo mancipatus, quàm laicus; gravius consanguinei vel affines, in primo præsertim vel secundo gradu, nefariam illam et præposteram copulam exercentes; gravius maturi iudicii viri quàm adolescentes vel pueri; gravius senes quàm juvenes; gravius item qui diù in abominandâ illâ feditate hærent, quàm qui semel in eam prolapsi, mox ad pœnitentiam confugerunt. Quamobrem hujusmodi circumstantias perscrutari debet confessarius, ut convenienter pœnitentiam imponat.

Confirmatur hæc regula ex can. 15 Ancyranî concilii: « De his, inquit, qui irrationabiliter versati sunt, sive versantur, quotquot ante vigesimum annum tale crimen commiserint, quindecim annis exactis in pœnitentiâ, communionem mereantur orationum, Deinde quinquennio in hæc communionem durantes,

tunc demùm oblationis sacramenta contingant. Discutiatur autem et vita eorum, quales pœnitudinis tempore exstiterint, et ita misericordiam consequantur. Quòd si inexplèbiliter his hæsere criminibus, ad agendam pœnitentiam prolixius tempus insumant. Quotquot autem peractâ viginti annorum ætate, et uxores habentes, hoc peccatò prolapsi sunt, viginti quinque annis pœnitentiam gerentes, in communionem suscipiantur orationum. In quâ quinquennio perdurantes, tunc demùm oblationis sacramenta percipiant. Quòd si qui et uxores habentes, et transcendentes quinquagesimum annum ætatis, ita deliquerint, ad exitum vitæ communionis gratiam consequantur. » Et can. 16: « Eos qui irrationabiliter vixerint (id est, qui cum masculis vel brutis animalibus nefariè commixti fuerint), et leprâ inusti criminis alios polliderint, præcipit sancta synodus inter eos orare, qui Spiritu periclitantur immundo. »

Hos canones observari, et secundùm illos pœnitentiam imponi decrevit concilium Parisiense VI, lib. 1, cap. 54: « Proinde omnibus nobis valdè necessarium visum est, ut quidam sacerdotes, qui hoc vitium aliter quàm sacri canones sanciant, non ad salutem, sed ad deceptionem animarum puniunt, corrigantur et instruantur, ut codicibus Pœnitentialibus prorsus abdicatis, per quos multi inani spe et promissione decepti sunt et decipiuntur, ab hinc patratores tam nefandissimi Deoque detestabilis vitii, secundùm iudicium canonicum, quòd in Ancyritano concilio sub titulo 16 continetur, judicentur. »

REGULA LX. — Clericis in Sodomiam lapsis, vel qui se diù ac frequenter ad pollutionem soli excitârunt, vel cum aliis longo usu, vel cum pluribus, brevi licet tempore, se contaminârunt, confessarii in sacro pœnitentiæ tribunali prohibere debent ne suorum ordinum funciones exerceant, et ad altiores gradus ascendant; laicis verò sacrorum ordinum susceptio debet interdici: nec aliâ conditione concedenda ipsis est absolutio. — Hanc regulam B. Petrus Damiani adstruit et probat in opusculo quòd inscribitur *Liber Gomorrhianus*. Postquàm enim quatuor gradus peccati contra naturam distinxit, hæc subjungit cap. 2: « Hujus sanè pœditionis obnoxii sæpè largiente divinâ clementiâ respiscunt, atque ad satisfactionem veniunt, et pœnitentiæ quidem pondus quamlibet grave devotè suscipiunt, ecclesiasticum verò ordinem perdere vehementer perhorrescunt. Quidam namque rectorum ecclesiarum circa hoc vitium humaniores forsitan quàm expedit, absolute decernunt, propter tres illos gradus, qui superiùs enumerati sunt, neminem à suo ordine debere deponi; hos autem solummodò non abnuunt degradari, quos ultimo actu cecidisse constiterit. Unde fit ut qui cum octo vel decem aliis æquè sordidis in hanc nequitiam lapsus esse cognoscitur, nihilominus in suo ordine permanere videatur. Que procul dubio impia pietas non vulnus amputat, sed ut augeatur, fomitem subministrat: non perpetrati illiciti actûs prohibet amaritudinem, sed perpe-

« trandi potūs trauit libertatem. Carnalis quippe eu-
 « juslibet ordinis homo magis formidat et expavescit
 « in conspectu hominum despicit, quàm in superni ju-
 « dicis examine condemnari : ac per hoc mavult quam-
 « libet distraeta, quamlibet animosam pœnitentiæ susti-
 « nere laborem, quàm sui gradus periculo subjacere ;
 « et dùm per indiscretam discretionem non timet sta-
 « tum sui honoris amittere, incitatur et inexperta præ-
 « sumere, et in his quæ inultè præsumpsit, diutius
 « permanere : atque, ut ita dixerim, dùm illic non feri-
 « tur, ubi acrius dolet, in eo, in quo semel corruit,
 « cœnesæ obscœnitatis volutabro molliter jacet. » Cap.
 3 : « Sed, ut nobis videtur, valdè præposterum est, ut
 « consuetudinaliter hæc purulentâ contagione fœdati,
 « vel ad Ordinem provelh, vel in gradu persistere au-
 « deant jam promoti, quia et rationi contrarium, et
 « canonicis Patrum sanctionibus probatur adversum. »
 - Probat subinde ex S. Gregorio, lib. 10, epist. 13 ad
 Passivum episcopum, neminem ad Ecclesiasticum ordi-
 nem promoveri debere, qui in illud crimen lapsus
 est, quod vœus lex precipit morte damnari. Indeque
 colligit : « Quia quisquis vir cum viro labitur, quod ni-
 « mirum scelus per vetustâ Legis sententiam morte
 « mulctatur, etiamsi honestis moribus polleat, si psal-
 « modicæ studio ferveat, si in amore orationis enitescat,
 « et omninò religiosam vitam sub approbatâ famæ te-
 « stimonio ducat; reatis quidem indulgentiam plenè
 « potest accipere, ad ecclesiasticum verò ordinem ne-
 « quaquam permittitur accipere. Nam cum de illo ve-
 « nerabili viro IMPORTUNO, qui primùm tanto fervore
 « laudis attollitur, tot religiosæ et honestæ vitæ infulus
 « redimitur, tot virtutum præconis decoratur, tamen
 « postmodùm dicitur : *Si nulla ei crimina, quæ per sa-
 « cræ Legis regulam morte mulctata sunt, obviant, tunc
 « ordinandus est; patet profectò quia quem dignum
 « morte crimen abjecerat, quælibet religiosa vita subse-
 « quens ad suscipiendum ecclesiastici gradus ordinem
 « non reformat. » Can. 15, laudat Ancyranæ synodi
 canonem 45, ex quo ita colligit : « Si ergo quilibet se-
 « cularis hujus facinoris reus, peractâ viginti quinque
 « annorum pœnitentiâ, in communionem quidem ora-
 « tionum, necdùm autem ad percipienda oblationum
 « sacramenta admittitur, quo pacto religiosus non so-
 « lum ad percipienda, sed etiam ad offerenda et con-
 « secranda ipsa sacra mysteria idoneus judicabitur? Si
 « vix illi permittitur ut Ecclesiam cum aliis oraturus
 « introeat, qualiter isti dabitur ut ad altare Domini
 « pro aliis intercessurus accedat? Si ille antequàm tam
 « prolixum pœnitentiæ spatium transigat, non meretur
 « audire, iste quomodò dignus est, sacra Missarum so-
 « lemnia celebrare? Si ille qui minùs peccavit, upote
 « per latum seculi iter incedens, indignus est cœlestis
 « Eucharistiæ munus ore percipere, qualiter iste me-
 « relitur tam terribile mysterium pollutis manibus con-
 « tractare? » Cap. 14, sequenti cœnone ejusdem concilii
 recensito, quem uti et decimum quintum non de solis
 corruptoribus masculorum, sed de pollutionis cujuslibet
 rei intelligendum esse censet, ita colligit : « Li-
 « quet profectò quia quocumque modo per ardorem*

« libidinis vir cum viro pollutur, non inter catholicos
 « Christianos, sed inter demoniacos orare præcipitur ;
 « quatenus si carnales homines ex senectibus nesciunt
 « pensare quod sunt, ab ipsis saltem valeant edoceri,
 « cum quibus sicut communi orationis ergastulo depa-
 « tati. Et certè satis dignum est, ut qui contra legem
 « naturæ, contra humanæ rationis ordinem, carnem
 « suam per tam fœda commercia dæmonibus tradunt,
 « communem orationis angulum cum dæmoniis sor-
 « tiantur. Nam cum his malis ipsa penitens natura hu-
 « mana resistat, difficultatem diversi sextus abhorreat,
 « luce clariùs constat, quia nunquàm tam aversa, tam
 « aliena presumerent, nisi eos, ut putâ, vasa iræ apta
 « in interitum, iniqui spiritus pleniter possiderent; sed
 « cum eos possidere incipiunt, tunc per omne quod
 « implent, invasi pectoris tartareum virus suæ mali-
 « gnitatis infundunt, ut jam illa inbianter appetant,
 « non quæ naturalis motus carnis efflagitet, sed quæ sola
 « diabolica præcipitatio subministret. Nam cum vir in
 « virum ad perpetrandum immunditiam irruit, non est
 « ille naturalis impetus carnis, sed tantùm diabolica
 « stimulus impulsio. Vigilanter ergo sancti Patres
 « Sodomitas cum eurgementis simul orare sanxerunt,
 « quos eodem diabolico spiritu invasos esse non du-
 « bitaverunt. Quomodò ergo per sacerdotalis officii di-
 « gnitatem inter Deum et populum debet mediator as-
 « sistere, qui à totius populi congregatione sejunctus,
 « nunquàm nisi inter dæmoniacos jubetur orare? »
 Cap. 15, idem probat ex S. Basilio ita decernente :
 « Clericus vel monachus adolescentum vel parvulorum
 « insectator, vel qui osculo, vel qui aliquâ occasione
 « turpi deprehensus fuerit, publicè verberetur, et co-
 « ronam amittat, decalvatusque turpiter sputamentis
 « obliniatur in facie, vinculisque arctatus ferreis, car-
 « cerali sex mensibus angustâ maceretur, et triduo
 « per hebdomadas singulas ex pane hordeaceo ad vespe-
 « rum reficiatur : post hæc aliis sex mensibus sub se-
 « nioris spiritualis custodia, segregatâ in curticulâ de-
 « gens, operi manuum, et orationi sit intentus, vigiliis
 « et orationibus subjectus et sub custodiâ semper duo-
 « rum spiritualium fratrum ambulet, nullâ pravâ locu-
 « tione vel consilio deinceps juvenibus conjugendus. »
 Ex quibus B. Petrus Damiani ita colligit : « Hic carna-
 « lis homo studiosè perpendat, utrùm ecclesiastici
 « officii tutò ministrare valeat, quem sacra auctoritas
 « tam ignominiosis, tam turpibus dehonestandum con-
 « tumellis judicat. Nec ex eo sibi blandiatur, quia ne-
 « minem corruerit, cum apertissimè scriptum videat,
 « quia qui solo osculo, vel aliquâ occasione turpi de-
 « prehensus fuerit, omnibus illis probrosæ disciplinæ
 « confusionibus meritò subiacebit. Quòd si osculor
 « tam austeræ ultionis supplicio plectitur, ipsa cur
 « alio contaminatio quid meretur? Ad puniendum nam
 « que cui crimini, cui immanissimo sceleris non suffi-
 « ceret publicè verberari, coronam amittere, turpiter
 « decalvari, salivarum spurcitiis obliniri, carceralibus
 « angustis diutius comprimi, ferreis insuper vinculis
 « coarctari? Postremum quoque ordeaceo pane refi-
 « ci præcipitur; quia qui factus est sicut equus et nu-

lus, congruè non cibo reficitur hominum, sed an-
 nonã pascitur jumentorum. Porrò si hujus peccati
 pondus pensare negligimus, in ipso saltem poeniten-
 tiæ judicio, quod imponitur, manifestissimè decla-
 ratur. Quisquis enim canonicè censurà publicam sub-
 ire poenitentiam cogitur, profectò ecclesiasticis in-
 dignis officiis perspicuè Patrum sententiã judicatur.
 Unde et B. papa Siricius inter cætera scripsit, dicens :
Illud quoque nos par fuit providere, ut sicut poeniten-
tiam agere cuicumque non conceditur clericorum, ita et
post poenitentiam ac reconciliationem nulli unquam
licet liceat honorem clericatûs adipisci : quia quamvis
sint omnium peccatorum contagione mundati, nulla
tamen debent gerendorum sacramentorum instrumenta
suscipere, qui dudum fuerant vasa vitiorum. Cùm ergo
 hujus peccati obnoxium non solum duram, sed et
 publicam poenitentiam B. Basilus subire præcipiat,
 poenitentem verò clericatûs ordinem obtinere Siri-
 cius interdicit, manifestè colligitur quia qui foedã
 cum masculo libidinosæ immunditiæ sorde polluitur,
 ecclesiasticis fungi officiis non meretur; nec idonei
 sunt divinum tractare mysterium, qui, ut dicitur,
 dudum fuerant vasa vitiorum.

Confirmatur hæc regula auctoritate Leonis IX. pon-
 tificis maximi, qui Gomorrhianum B. Petri Damiani
 librum approbavit Epistolâ decretali ad ipsum scriptã :
Clerici verò, inquit, de quorum vita spurcissimã fle-
biliter pariterque rationaliter tua prudentia dispu-
tavit, verè et omninò verè ad funiculum hæreditatis
ejus non pertinent, de quo ipsi voluptuosus se oble-
etationibus summovent. Qui si pudicè conversaren-
tur, non solum templum Dei sanctum, sed ipsum
etiam sanctuarium dicerentur, in quo divino candore
conspicuis ille Dei Agnus immolatur, per quem foeda
totius orbis lues lavatur. Tales nimirum clerici et si
non verborum, tamen operum testimonio profiten-
tur, quia non existunt quod censentur. Quo enim
modo clericus possit esse vel nominari, qui proprio
arbitrio non metuit se inquinare? De qualibus, quia
sancto fervore permotus, quæ tibi videbantur, scri-
pturas, oportet, sicut desideras, apostolicam nostram
interponamus auctoritatem, quatenus scrupulosam
legentibus auferamus dubietatem; et constet omnibus
certum nostro judicio placuisse quæcumque continet
ipse libellus diabolico igni velut aqua oppositus. »
 Et paulò post : « Ecce, inquit, illi qui quâvis quatuor
 generum quæ dicta sunt, foeditate polluntur, pro-
 spectã aequitatis censurã, ab omnibus immaculatæ
 Ecclesiæ gradibus, tam sacrorum canonum, quàm
 nostro judicio depelluntur. Sed nos humaniùs agen-
 tes, eos qui vel propriis manibus, vel invicem inter
 se egerint semen, vel etiam qui inter femora profu-
 derunt, et non longo usu, nec cum pluribus, si vo-
 luptate refrœnaverint, et dignã poenitudine pro-
 brosa commissa luerint, admitti ad eosdem gradus,
 in quibus in scelere manentes, non permanentes
 fuerant, divinæ miseratione confisi, volumus atque
 etiam jubemus : ablati aliis spæ recuperationis sui
 ordinis, qui vel per longa tempora secum, sive cum

aliis, vel cum pluribus, brevi licet tempore, quolibet
 duorum foeditatis genere, quæ descriperas, macu-
 lati, vel, quod est horrendum dictu et auditu, in
 terga prolapsi sunt. Contra quod nostrum apostolicæ
 sanctionis decretum si quis ausus fuerit vel judicare,
 vel latrare, ordinis sui se noverit periculo agere. Qui
 enim non pungit vitium, sed palpat, cum eo qui vitio
 moritur, ipse quoque mortis reus meritò judicatur. »
 Leo X. constitutione 7, quæ incipit : *Supernæ*, statuit
 ut quicumque clerici illã contentiã quæ contra naturam
 est, propter quam ira Dei venit in filios diffidentia, depre-
 hensi fuerint laborare, à clero dejiciantur, vel ad agen-
 dam in monasteriis poenitentiam detradantur. Sanctus
 pontifex Pius V. clericos hujus nefarii criminis reos omni
 privilegio clericali, omnique officio, dignitate et beneficio
 ecclesiastico privat, ita quòd per judicem ecclesiasti-
 cum degradati, potestati statim seculari tradantur, lis-
 dem poenis puniendi quibus laici in illud crimen pro-
 lapsi, constitutione 5, quæ incipit : *Cum primum*, et
 72, quæ incipit : *Horrendum*.

REGULA LXI. — Peccatum contra naturam gra-
 vissimum est bestialitas. — Id, Genesis 37, 3, indicari
 ait Glossa, ubi de Joseph dicitur : *Accusavit fratres suos*
apud patrem crimine pessimo. Contra illud abomina-
 tionis genus à Deo lata lex est, Leviticus cap. 20 : *Qui*
cum jumento et pecore coierit, morte moriatur, pecus quo-
que occidite. Mulier quæ succubuerit cuilibet jumento, si-
mul interficietur cum eo; sanguis eorum sit super eos.

Tot regulis ut luxuriæ species explicarem, hominum
 corruptela et peccatorum instructio necessaria
 compulsi. Si quis ad illarum lectionem impudicus ac-
 cedit, facta denotet suæ turpitudinis, non verba
 nostræ necessitatis, in quibus mihi facilitè pudicus
 et religiosus lector vel auditor ignoscit... Legit enim
 hæc sine offensione, qui non exhorret Apostolum
 horrenda feminarum flagitia reprehendentem, Rom.
 1, quæ *immutaverunt naturalem usum, in eum usum*
quæ est contra naturam; præcipue quia verba, sicut
ille, obscœna vitamus. Cum S. Augustino loquor
 libro 14 de Civitate Dei, cap. 23.

ARTICULUS IV.

De luxuriæ filiabus.

Luxuriæ filia octo à S. Gregorio, lib. 51 Moralium,
 cap. 17, recensentur, scilicet *cæcitas mentis, inconsi-*
deratio, præcipitatio, inconstantia, amor sui, odium Dei,
affectus præsentis seculi, horror vel desperatio futuri.
 De quibus S. Thomas, 2-2, quæst. 153, a. 5.

I. *Cæcitas mentis*, peccatum est, pœna peccati, et
 causa peccati, quæ aliquis suã libidine exæcatus, in
 rebus agendis bonum et legitimum finem sibi non ponit
 ob oculos, vel ab eo deflectit et aberrat. In hujus
 rei figuram angeli ante excidium Sodomæ in domum
 Loth descendentes, Gen. 19, *clauserunt ostium, et eos*
qui foris erant percusserunt cæcitate à minino usque ad
maximum, ita ut ostium invenire non possent. Quibus
 verbis significatur eos, qui carnalibus voluptatibus sunt
 immersi, in cæcitate incurere spiritalem, ita ut
 Christum invenire non possint, qui de seipso dicit :

Ego suos ostium. Luxuriosis converſat illud Psalmi : *Supercedit ignis, et non viderunt solem. Prohibet mirram ignis luxurie, ne in Christum justitiæ solem et lucem mundi, ac in spiritalia bona, quæ illius lumine revelantur, oculos intendant. In hujus iterum rei figuram Naas rex Ammonitarum bellum gerens contra viros Jabes Galaad, 4 Reg. cap. 11, ait : In hoc feriam vobiscum foedus, ut erum omnium vestrum oculos dextros, ponamque vos opprobrium in universo Israel. Naas diabolus est, contra filios Israel, id est, fideles crudele bellum gerens. Illi se dedunt homines impudici, et cum illo foedus percutiunt, operibus, sin minus verbis dicentes : *Habeto nos federatos, et serviens tibi.* At ille pactum cum ipsis in hac conditione ut erant ipsorum oculos dextros, ne Deum ejusque legem præ oculis habeant. Diaboli typus Nabuchodonosor rex Babylonis, qui captum Sedeciam regem Hierosolymis fugientem exceceavit, occisis coram eo filiis, et captivum Babylonem abduxit, 4 Reg. cap. ultimo. Hierosolymis sancta civitate fugit impudicus, divinoque destitutus presidio, venit in potestatem demonis, qui Babylonii impiorum civitati dominatur, à quo extinctis bonis operibus, spiritus sancti et humane voluntatis filii, excæcatur, et catenis cupiditatum et peccatorum suorum vincetus, Babylonem confusionis regnum captivus abducitur. Hinc de senibus illis impudicis, qui Susannæ castitati sunt insidiati, Danielis 13, scriptum est : *Extraxerunt in concupiscentiam ejus, et erexerunt scutum suum, et declinaverunt oculos suos, ut non viderent cælum, neque recorderentur judiciorum istorum.* Et illoram alteri dixit Daniel : *Species decepit te, et concupiscentiam subvertit cor tuum.**

II. Præcipitatio, peccatum est, quo quis libidinis impetu abreptus, absque consilio et deliberatione in actum exteriorem prosilit. Hinc Deuteronomii 32 Moyses ait : *Genus absque consilio est, et sine prudentiâ. Utinam aspernent, et intelligerent, et novissima providerent!* Ex præteritorum scilicet recordatione, presentium consideratione, futurorum solerti prævisione, ratio unum cum altero conferens, et docilitas majorum atque prudentiorum sententiis acquiescens, optimum consilium inveniunt, quo ductus homo media legitimi finis assecutioni convenientia eligit. Præcipitatio incipit à verbo cordis, quod est propositum faciendi aliquid. Homo nempe cupiditatis impetu abreptus, quod menti primum occurrit, agere deliberat, absque sufficienti examine. Hinc, Job, cap. 18 dicitur : *Nonne lux impij extinguetur, nec splendebit flamma ignis ejus? Lux obtenebrascet in tabernaculo illius, et lucerna que super eum est, extinguetur. Arcubantur gressus virtutis ejus, et præcipitabit eum consilium suum. Invenit enim in rete pedes suos, et in maculis ejus ambulat.* Qui temerè et ex præcipitatione aliquid agit, averteat se à regulis divinis, aut contemneat et repudiatis divina documenta, mortalis peccati reus est. Si verò præceptum prosilit in opus, absque contemptu divine regulæ, sed cum detrimento seu defectu eorum, quæ sunt de necessitate salutis, iterum est mortale, vel circumstantia peccati mortalis, loquit S. Antoninus, 2 parte, tit. 5, cap. 10. Exemplis

rem illustrat : « Sicut, inquit, cum debeat quis semel in anno confiteri et communicare, subito accedit ad confessionem sine aliquâ præcogitatione, cum tamen habeat multa intricamenta et gravia peccata, propter quod parum dicit, et multa omittit gravia, quæ de facili menti occurrissent, et sic subito communicat indispositus. » Illa confessionis præcipitatio, mortale peccatum est. Similiter si quis disputationem habiturus cum infidelibus de rebus arduis, præcipiti motu et improvisè id aggrediatur, unde probabiliter defecere possit, et confundi fides, quod periculum maturâ provisione et præmeditatione potuisset avertere, mortalis peccati reus est. Si autem aliquid præcipiti motu et temerè operetur, absque detrimento eorum quæ sunt de necessitate salutis, erit veniale duntaxat peccatum. Contingit secundò præcipitatio in verbis, contra quam Ecclesiasticus 5 dicitur : *Ne temerè quid loquaris, neque cor tuum sit velex ad proferendum sermonem coram Deo.* Et Ecclesiastici 9 : *Terribilis in civitate tua homo linguosus; et temerarius in verbo suo odibilis erit.*

In tribus autem præcipiti cavendam præcipitacionem, S. Antoninus monet, in sententiis scilicet proferendis; in dubiis, que conscientiam spectant, solvendis; in revelandis arcanis. Quoad primum, David injustitiam commisit, quia præceptum fuit in sententiâ contra Miphiboseth Saülis filium ferendâ. Cum enim Davidi Absalomum fugienti occurrisset Siba procurator Miphiboseth cibaria afferens, ac de ipso Miphiboseth à domino suo interrogatus, calumniam in illum adornasset, remansisse dicens Hierosolymis, letum de Davidis ejectione et spe recuperandi regni quod à Saüle translatum fuerat in Davidem, erectum atque animatum, David re ad examen et deliberationem non vocatâ, bona Miphiboseth in Sibe dominium subito transcripsit 2 Regum cap. 16, eamque infelix Miphiboseth regi Hierosolyma reduci occurrens, innocentiam suam probasset, Sibe calumniam aperuisset, præcipitem tamen sententiam David non revocavit, sed possessiones inter Miphiboseth ac Sibam dividi jussit, 2 Regum, cap. 19. Quoad secundum, S. Antoninus triplex dubium esse notat, juris scilicet, facti et personæ. Cum certum est factum, sed dubitatur quis fecerit, tunc, inquit, potest ferri certa sententia, non contra personam aliquam determinatè, sed in genere, nempe in excommunicationem ipso facto incursum, qui tale delictum commiserit, nisi infra statutum tempus satisfecerit, ut colligitur ex can. *Quidam*, causâ 5, quest. 1. Ubi verò factum ambiguum et obscurum est, non est ferenda sententia alteri nocitura: verbi gratiâ, si dubitatur utrum aliquis justè aliquid possideat, vel non; seu utrum aliqui in gradu prohibito contraxerint, vel non, in tali dubio non debet ferri sententia in damnum alterius, ut colligitur ex can. *Grave*, causâ 11, quest. 3, cujus hæc sunt verba ex S. Gregorio, lib. 8, epist. 50, desumpta : *Grave est et satis indecens, ut in re dubiâ certa detur sententia.* In dubiis juris, id sequendum, quod nec evangelicis præceptis contrarium, nec decretis sanctorum Patrum invenitur aduersum, ut dicitur can. *Sicut quidam*, dist. 14, qui ex

S. Leone sumptus est. « Ubi autem reperitur dic-
 versæ opinioniones et adversæ solemnium doctorum
 in aliquâ materiâ, inquit S. Antonius, nec habetur
 expressa circa hæc declaratio per auctoritatem Scri-
 pturæ, vel determinatio per Ecclesiam, tunc peri-
 culosum est præcipitare sententiam, et ita uni opi-
 nioni adhærere, quòd alteram condemnet ut hære-
 ticam vel damnabilem, sicut cognoscere uxorem
 menstruatam, asserere quòd sit mortale; emere in-
 præstita Venetiarum seu jura Montis Florentiæ,
 quòd sit usura, et multa hujusmodi. In his igitur
 quamvis tutior via sit eligenda et consulenda, non
 tamen est præcipitanda sententiâ, condemnando al-
 teram opinionem. Et hoc est contra multos prædica-
 tores et confessores modernos, qui sunt nimis faciles
 ad judicandum aliquid esse mortale. » Nathan pro-
 pheta interrogatus à Davide utrùm Domino Deo tem-
 plum ædificare deberet, præceps responsum dedit in-
 consulto Deo : *Omne, inquit, quòd est in corde tuo,
 vade, fac, quia Dominus tecum est.* Ideò sententiam re-
 vocare coactus est jubente Deo, et Davidi ut propheta
 denuntiaret, ipsum non ædificaturum Domino, sed
 filium ejus pacificum Salomonem, 2 Regum 7. Josue
 tribumque Israeliticarum principes præcepit fuere
 ad ineundum fœdus cum Gabaonitis simulatoribus,
 ideòque illos decipi Deus permisit, quia *os Domini non
 interrogaverunt,* et Gabaonitas, aliàs delendos, Deus
 servari voluit ob juramenti reverentiam, ut narratur
 Josue 9. Quoad tertium; præcipitatio Samsonis ad ar-
 canum suum Dalila revelandum, ipsi exitii causa fuit,
 ut refertur Judicum 16. Hinc Jeremiæ 9 scriptum est :
*Unusquisque se à proximo suo custodiat, et in omni fra-
 tre suo non habeat fiduciam, quia omnis frater supplan-
 tans supplantabit, et omnis amicus fraudulenter incedet.*

Contingit denique præcipitatio in opere, cum ali-
 quis opus aggreditur et exequitur absque examine,
 ut si ad sacerdotium vel ad monasticam professionem
 episcopus vel abbas ignotum, non exploratâ ejus
 vocatione dotibusque necessariis, admittant; si quis
 prælatum, sive superiorem quemcumque ignotum cli-
 gat, vel opus aliquod arduum, viribus suis priùs non
 tentatis aggrediatur. Hinc can. *Inter hæc, 1,* distinct.
 3 de Pœnitentiâ, qui ex Origene et Hesychio magnâ
 ex parte sumptus est, dicitur : *Lenta virtus et cuncta-
 trix ante judicat, quàm incipit, quid decorum, quid hon-
 nestum; iniquitas omnia præcipitat;* et can. *Ponderet,*
 qui Calixti I. nomine refertur, distinct. 50, dicitur :
*Nos enim tempore indigenus, ut aliquid maturius aga-
 mus. Nec præcipitemus consilia et opera nostra, neque
 ordinem corrumpamus.*

III. *Inconsideratio peccatum est ex libidine velut*
 ex radice progerminans, quo aliquis à recto judicio
 deficit, ex hoc quòd contemnit vel negligit attendere
 ea ex quibus rectum judicium procedit. Judicii nam-
 que directrix et moderatrix est consideratio, de qua
 dicitur, Proverb. 4 : *Oculi tui videant recta, et palpe-
 bræ tuæ præcedant gressus tuos;* de qua S. Bernar-
 dus, lib. 1 de Consideratione, cap. 7 : *« Quid sit
 pietas quaeris? Vacare considerationi. Quid tam*

*pertinens ad cultum Dei, quàm quod ipse hortatur
 in Psalmo 45 : Vacate et videte, quoniam ego sum
 Deus? Quod sanè in partibus considerationis præ-
 cipuum est. Quid denique tam valens ad omnia,
 quàm quæ ipsius quoque actionis partes benignâ
 quâdam præsumptione suas facit, præagendo quo-
 dammodò, et præordinando quæ agenda sunt? Ne-
 cessariò sanè, ne fortè quæ et prævisa et præme-
 ditata poterant esse proficua, præcipitata magis
 periculo fiant... Et primùm quidem ipsum fontem
 suum, id est, mentem de qua oritur, purificat con-
 sideratio. Deinde regit affectus, dirigit actus, cor-
 rigit excessus, componit mores, vitam honestat et
 ordinat, postremò divinarum pariter et humanarum
 rerum scientiam confert. Hæc est quæ confusa dis-
 terminat, hiantia cogit, sparsa colligit, secreta
 rimatur, vera vestigat, verisimilia examinat, ficta
 et fucata explorat. Hæc est quæ agenda præordi-
 nat, acta recogitat, ut nihil in mente residat aut
 incorrectum, aut correctione egens. » Cum autem
 ejus quatuor sint partes, et quatuor considerare de-
 beamus, scilicet nos ipsos, quæ sub nobis, quæ circa
 nos, quæ supra nos sunt, ut latè S. Bernardus ex-
 plicat in libris de Consideratione; rectum de his om-
 nibus judicium impedit luxuria mater inconsiderationis.*

IV. *Inconstantia peccatum est quo vir libidinosus*
 à bono proposito recedit, aut mediocri difficultate
 fractus, aut voluptate illectus. Hujusmodi autem re-
 cessus principium ab appetitu quidem est; non enim
 aliquis recedit à bono proposito, nisi propter aliquid
 quod sibi inordinatè placet; sed iste recessus non con-
 summatur nisi defectu rationis id repudiantis quod re-
 ctè acceptaverat, inquit S. Thomas, 2-2, quæst. 53,
 a. 5; cum nempe resistere possit cupiditatum impetu,
 si non resistat, id ipsius debilitati tribuendum est,
 quæ non stat firmiter in bono proposito concepto.
 Cum itaque ratio recta triplici actu hominem dirigit
 in agendis, consilio, judicio et præcepto, luxuria quæ
 totam animam absorbet, et trahit ad sensibilem delectationem,
 et extinguit judicium rationis, ut loquitur S.
 Thomas, consilium præcipitatione, judicium inconsi-
 deratione, præceptum seu bonum propositum de
 præcepti executione conceptum, inconstantia obruit
 et evertit. Unde, Sapientiæ 4, scriptum est : *Fascinatio
 mihiacilitatis obscurat bona, et inconstantia concupiscentiæ
 transvertit sensum sine malitiâ.* Quamobrem libidi-
 nosis et luxuriosis hominibus præcipuâ quâdam ratio-
 ne convenit illud Psalmi 77 : *Averterunt se, et non
 servaverunt pactum, quemadmodum patres eorum, con-
 versi sunt in arcum pravum.* Averterunt se à Deo re-
 cedentes, ad quem per poenitentiam, religiosæ vite
 professionem, ordinem sacrum, aut bonum quodvis
 propositum conversi erant; et non servaverunt pactum
 cum Deo initum in baptismo, vel poenitentiâ, vel profes-
 sione religiosâ, aut sacrâ ordinatione. Quemadmo-
 dum patres eorum, conversi sunt in arcum pravum.
 Arcus pravus est, qui cum tenditur ad vibrandas sagittas,
 frangitur et deficit; sic libidinosi, cum tempus

adest exequendi bonum quod se facturos proposuerant et promiserant, et divina mandata implendi, quavis etsi modicâ difficultate fracti, aut voluptate illecti, bonum propositum abiciunt.

V. *Amor sui* pravius est et inordinatus affectus, quo viri libidinosi carnem suam, carnisque voluptates, præ ceteris rebus omnibus, præ officii suis, præ Dei et Ecclesie mandatis, præ Deo ipso diligunt. Hi scilicet intimo corde, sin. minus voce aiunt : *Venite, et fruamur bonis quæ sunt, et utamur creaturâ tanquam in juventute celeriter. Coronemus nos rosas antequam marcescant; nullum pratum sit quod non pertransseat luxuria nostra. Nemo nostram exorsis sit luxuria nostræ; ubique relinquamus signa lætitiæ, quoniam hæc est pars nostra, et hæc est sors*, Sap. 2. De illis Apostolus 2 ad Timotheum 15, scribit : *In novissimis diebus instabunt tempora periculosa; erunt homines se ipsos amantes..., incontinentes..., voluptatum amatores magis quam Dei.* Amor ille sui, quamvis filia sit luxuriæ quatenus in carnis voluptates quasi in finem tendit, commune tamen peccatorum principium est, quatenus privatum quodcumque hominis bonum inordinatè appetit. Hinc S. Augustinus hæc verba Psalmi 79 : *Incensa igni, et suffossa ab increpatione vultus tui peribunt*, de peccatis interpretatus, ait : « Que sunt peccata succensa igni et effossa? Quid fecerat amor malus? Tanquam ignem succenderat. Quid fecerat timor malus? Tanquam effoderat. Amor quippe inflammat, timor humilia; idè peccata mali amoris igne succensa sunt; peccata mali timoris, effossa sunt. »

VI. *Odiu Dei* est aversio à Deo, quâ viri luxuriosi quandoque ipsum refugiunt et ab ejus lege abhorrent, quatenus carnis voluptates prohibet, æternasque pœnas impudicis infligit. Quod quidem peccatum omnium gravissimum est, eum opponatur charitati, quæ est maxima virtutum. Hinc S. Gregorius, lib. 25 Moralium, cap. 11, ait : *Sicut nunquam gravius est peccatum diligere quam perpetrare, ita nequius est odisse iustitiam quam non fecisse.*

VII. *Affectus presentis seculi*, seu inordinatus vitæ presentis amor, peccatum est, quo libidinosi homines carnalibus voluptatibus ita capiuntur, ut hujus seculi vitam fruendæ voluptatis causâ perpetuum esse velint, de supernâ felicitate nihil curantes. His convenit illud Psalmi 15 : *Corrupti sunt et abominabiles facti sunt in studiis suis; non est qui faciat bonum, non est usque ad unum.* Seculi presentis immoderatus amor inimicos Dei facit, teste apostolo S. Jacobo, cap. 4 Epistolæ catholice : *Qui voluerit amicus esse hujus seculi, inimicus Dei constituitur*; et S. Joanne, Epist. 1, cap. 2 : *Nolite, inquit, diligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt. Si quis diligit mundum, non est charitas Patris in eo, quoniam omne quod est in mundo, concupiscentia carnis est, et concupiscentia oculorum, et superbia vitæ, quæ non est ex Patre, sed ex mundo est. Et mundus transiit et concupiscentia ejus. Miseri! Qui mundum amant ob voluptates fœdas, momentaneas, fastidium et amaritudinem parientes. Unde, Proverb. 5, dicitur : *Favus distillans labia meretricis, et nitidus oleo**

guttur ejus; novissima autem illius amara quasi absinthium. Cæci! Qui mundum toti amaritudinibus respersum amant ob falsi nominis voluptates. « Fœdus est mundus, non ametur. Ecce talis est, et sic amatur. Ruinosa est domus, et piget migrare. Matres, sive nutrices, ne pueri multum sugant, ubi eos grandes cere viderint, et non jam decere ut lacte nutriantur, illos tamen molestè mammis inhiare, circumlinunt papillas suas aliquâ amaritudine, quâ offensus parvulus lac ulterius non requirit. Quid ergo adhuc tam delectabiliter sugitur, si amarus tibi factus est mundus? Implevit Deus amaritudinibus mundum, et inhias tu, incumbis tu, sugis tu; nonnisi inde et inde voluptatem capis. Quamdiu? Quid si dulcis esset, quomodò amaretur? Offendunt te ista, elige aliam vitam. Ama Deum, contemne ista. Despice res humanas, quodcumque hinc iturus, non enim hic futurus semper. Et tamen sic, quomodò malus est, quomodò amarus est mundus, quomodò plenus est calamitatibus mundus, si dictum tibi esset à Deo quòd semper hic esses, lætitiâ te non caperes, exsultares, gratias ageres. Unde? Quia miseriam non finires. Ipsa est major infelicitas, quæ se amari cogit. Minor esset, si non amaretur; tantò pejor est, quântò plus amatur. » Verba sunt S. Augustini, sermone 314, aliàs de Diversis, 115. Vera voluptas in carnalium voluptatum fastidio, in seculi contemptu, in conscientie puritate posita est, secundum præclaram illam Tertulliani sententiam, lib. de Spectaculis, cap. 29 : « Dicas velim : Non possumus vivere sine voluptate, qui mori cum voluptate debemus? Nam quod est aliud votum nostrum, quàm quod et Apostoli, exire de seculo, et recipi ad Dominum? Hic voluptas ubi et votum. Jam nunc puta delectamentis exigere spatium hoc. Cur tanta ingratus es, ut tot et tales voluptates à Deo contributas tibi satis non habeas, neque recognoscas? Quid enim jucundius, quàm Dei Patris et Domini reconciliatio, quàm veritatis revelatio, quàm errorum recognitio, quàm tantorum retrò criminum venia? Quæ major voluptas, quàm fastidium ipsius voluptatis, quàm seculi totius contemptus, quàm vera libertas, quàm conscientia integra? »

VIII. *Horror seu desperatio futuri seculi*, peccatum est quo viri libidinosi mortem ac judicium divinum ita metuunt, ut de felicitatis æternæ consecutione desperent. Cùm enim mors iis voluptatibus finem allatura sit, quas intemperanter appetunt et sectantur, fieri non potest quin illam horreant. Deinde stimulis conscientie tantò amplius vexati, quântò se illicitis voluptatibus profundius immerserunt, diutiusque in illis hæserunt, diffidit de veniâ; quo fit ut novas in libidines prolabantur, ex quibus nunquam emergunt ad pœnitentiam. Hinc, Osee cap. 5, scriptum est : *Non dabunt cogitationes suas ut revertantur ad Deum suum, quia spiritus fornicationum in medio eorum, et Dominum non cognoverunt.* Et ad Ephesios 4 : *Desperantes, semetipsos tradiderunt impudiciæ, in operationem inmunditiæ omnis.* Hinc S. Thomas 1-2, quæst. 75 a. 5,

ad secundum, ait : *Diabolus dicitur maxime gaudere de peccato luxurie, quia est maxime adhaerentia, et difficile ab eo homo potest eripi.*

IX. Alias alii luxurie filias recensent, scilicet stultitiam, turpiloquia, scurrilitatem. Et stultitiam quidem filiam esse luxurie, S. Thomas docet, 2-2, quaest. 46 a. 3 : « Stultitia, inquit, secundum quod est peccatum, provenit ex hoc quod sensus spiritualis hebetatus est, ut non sit aptus ad spiritalia dijudicanda. Maxime autem, sensus hominis immergitur ad terrena per luxuriam, quae est circa maximas delectationes, quibus anima maxime absorbetur. Et ideo stultitia quae est peccatum, maxime nascitur ex luxuria. » Unde Proverb. 7, de juvene meretricem sequente dicitur : *Statim eam sequitur quasi bos ductus ad viciniam, et quasi agnus lascivians, et ignorans quod ad vincula stultus trahatur, donec transfigat sagitta jecur ejus; velut si avis festinet ad laqueum, et nescit quod de periculo anime illius agitur.* Apposuit S. Hieronymus, lib. 1 adversus Jovinianum, scribit : « Amor formae rationis oblivio est, et insanie proximus; sedum minimeque conveniens animo sospiti vitium; turbat consilia, altos et generosos spiritus frangit, a magnis cogitationibus ad humillimas detrahit; quae rulos, iracundos, temerarios, dure imperiosos, serviliter blandos, omnibus inutiles, ipsi novissime amori facit. Nam cum frendi cupiditate insatiabilis flagrat, plura tempora suspitionibus, lacrymis, et conquestionibus perdit, odium sui facit; et ipse novissime sibi odio est. » Sed stultitia vel ad exercitiam mentis, vel ad inconsiderationem pertinet; partim etiam ad odium Dei et desperationem futuri seculi. Hinc S. Thomas loco mox indicato, in responsione ad primum, ait : « Ad stultitiam pertinet quod homo habeat fastidium de Deo et donis ipsius. Unde duo S. Gregorius numerat inter filias luxurie, quae pertinent ad stultitiam, scilicet odium Dei, et desperationem futuri seculi, quasi dividens stultitiam in duas partes. »

Quod spectat turpiloquia, scurrilitatem et stultiloquia, ad praecipitationem et inconsiderationem illa pertinere manifestum est. Cum enim ex abundantia cordis os loquatur, luxuriosi, quorum cor turpibus concupiscentiis plenum est, facile ad turpia verba prorumpunt. Praecipitatio quoque et inconsideratio mala luxurie germina proum hominem faciunt in verba leviter et inconsiderate dicta, quae scurrilia vocantur.

X. Dicendi finem non fecero, si vitia omnia percensere voluero, quae ex luxuria oriuntur, vel illam comitantur. Hinc Magdalenam peccatricem septem demonia possederant. « Septenario numero, inquit S. Gregorius, universitas vitiorum designatur. Recte ergo septem demonia habuit, quae universis vitiis plena fuit. » Hinc S. Ambrosius, lib. de Eliâ et Jejunio, cap. 19, ait : « Luxuria nec fidem habet, nec observantiam disciplinae; luxuria seminarium et origo vitiorum est. Nec arbitremini me adversus Apostolum dixisse, quia ille ait, 1 Timoth. 6: *Avaritiam radicem*

esse vitiorum omnium, quoniam luxuria ipsius est mater avaritiae. Etenim cum exhausserit quis luxuriando proprias facultates, quaerit postea avaram compendia. »

ARTICULUS V.

De remediis contra luxuriam.

I. Remedia contra luxuriam partim in cogitatione, partim in actione consistunt, inquit concilii Tridentini Catechismus, parte 3, cap. 7: Quod in cogitatione remedium positum est, id in eo maxime versatur, ut intelligamus quanta sit hujus peccati turpitudine et pernicies, quae poenae ipsum consequantur. Ponatur ergo ob oculos generale totius orbis diluvium, cujus causa fuit hominum libido. *Omnis quippe caro corruperat viam suam super terram.* Unde Deus ait : *Non permancbit Spiritus meus in homine in aeternum, quia caro est.* Et dixit ad Noe : *Finis universae carnis venit coram me; repleta est terra iniquitate ad faciem eorum, et ego disperdam eos cum terra.* Revocetur in memoriam supplicium Israelitarum, qui fornicati sunt cum filiabus Moab in deserto, Numerorum 25, de quo Apostolus, 1 ad Corinthios 10 : *Neque fornicemur, inquit, sicut quidam ex ipsis fornicati sunt, et ceciderunt una die viginti-tria millia.* Item Benjaminiticae tribus deletio, Judicum 20. Qui vero mortem effugiunt, aliis tamen corporis animique poenis gravissimis saepe plectuntur, et praesertim caecitate mentis, quae poena omnium gravissima est, ita ut neque Dei, nec salutis aeternae, neque famae, neque dignitatis, neque filiorum, vitaeque suae rationem habeant; sique adeo nequam et inutiles fiunt, ut nihil grave committi eis debeat, et ad nullum ferè officii munus idonei sint. Funesta hujus rei exempla in Davide et Salomone cernimus, quorum alter, scilicet David, postquam adulterium commisit, repente sui dissimillimus, ex mitissimo crudelis evasit, ut Uriam optime de se meritum morti exponi jusserit, 2 Regum 11. Alter vero, scilicet Salomon, cum se totum in alienigenarum mulierum libidinetem effudisset, in idolatriam lapsus est, 3 Regum 11. Quamobrem, Osce 4, scriptum est : *Fornicatio, et vinum, et ebrietas auferunt cor.* Hinc S. Gregorius, libro 16 Moralium, cap. 29, verba illa explicans : *Dulcedo ejus vernis*, quae, Job. 24, leguntur, ait : « Luxuriosi ergo atque carnis voluptatibus dediti quanta sit caecitas mentis demonstratur, cum dicitur : *Dulcedo ejus vernis.* Quid namque caro, nisi putredo et vernis est? Et quisquis carnalibus desideriiis anhelat, quid aliud quam vermem amat? »

II. Remediorum vero in actione positorum, primum est, otii fuga, necnon crapulae et ebrietatis, quae ad luxuriam provocant. Unde, Ezechielis 16, scriptum est : *Ecce haec fuit iniquitas Sodomae sororis tuae, superbia, saturitas panis, et otium ipsius, et filiarum ejus.* David in adulterium lapsus est, cum de strato suo post meridiem surrexisset et in solarium domus regiae deambularet, eo tempore quo solent reges ad bella procedere, otio vacans. Hinc S. Hieronymus, epistolâ 4 : *Amata, inquit, scientiam Scripturarum, et carnis vitia non amabis.... Facito aliquid operis, ut te semper diabolus tu-*

veniat occupatum. Quantum verò fugiende sint crapula et ebrietas ad custodiam castitatis, Scriptura sacra non uno in loco docet, Exodi 32 : *Sedit populus manducare et bibere, et surrexerunt ludere.* Quem locum Tertullianus, lib. de Jejunii profertens, ait : *Intelligi sanctæ Scripturæ verecundiam, lusum nisi impudicum non denotasset.* Eodemque in libro ait : *Appendices gulæ lascivia atque luxuria.* Proverb. 20 : *Luxuriosas res vinum.* Ad Ephes. 5 : *Et nolite inebriari vino, in quo est luxuria.* Hinc S. Hieronymus, lib. 2 adversus Jovinianum, scribit : « Non ei debemur cui nascimur, sed cui renascimur, qui repugnantem carnem, et ad libidinum incentiva rapientem, inedia subjugamus. Esus carniùm, et potus vini, ventrisque saturitas, seminarium libidinis est. Unde et Comicus : *Sine Cerere, inquit, et Libero friget Venus.* » Hinc Pompeii amphitheatrum Baccho simul et Veneri dedicatum; quâ de re Tertullianus, libro de Spectaculis, ait : « Duo ista dæmonia conspirata et conjurata inter se sunt, ebrietatis et libidinis. Itaque theatrum « Veneris, Liberi quoque domus est. » Hinc S. Gregorius, Cypri pastoralis part. 3, admonitione 20 : « Plecùmque inquit, edacitas usque ad luxuriam pertrahit, quia dum satietate venter extenditur, aculei libidinis excitantur... Gulæ deditos luxuria sequitur, Prophetâ testante, qui dum aperta narrat, occulta denuntiat, dicens, Jerem. 52 : *Princeps coquorum destruxit muros Jerusalem.* Princeps coquorum, venter est. Muri Jerusalem, virtutes animæ ad desiderium supernæ pacis elevata. Coquorum ergo princeps muros Jerusalem dejicit, quia dum venter ingluvie distenditur, virtutes animæ per luxuriam destruantur. »

III. Tertium remedium est, nimiam frequentationem et familiaritatem mulierum vitare. *Numquid enim potest homo abscondere ignem in sinu suo, ut vestimenta illius non ardeant? Aut ambulare super prunus, ut non comburantur plantæ ejus? Sic qui ingreditur ad mulierem,* etc. Prov. 6; et Ecclesiasticus 42 : *In medio mulierum noli commorari; de vestimentis enim procedit tinea, et à muliere iniquitas viri. Melior est enim iniquitas viri, quam mulier beneficiens, et mulier confundens in opprobrium;* id est, mulieris, quamvis piæ, societas periculosior, quam viri improbi; et cap. 9 : *Speciem mulieris aliene multi admirati reprobi facti sunt. Colloquium enim illius quasi ignis exardescit. Cum aliend muliere ne sedecas omnino, nec accumbas cum eâ super cubitum; et non alterceris cum illâ in vino, ne forte declinet cor tuum in illam.*

IV. Quartum remedium est fidelis et vigilans custodia sensuum, quia *ascendit mors per fenestras nostras, ingressa est domos nostras, ut dicitur Jeremiæ 9, id est, per omnes sensus ad animæ interitum mors introit peccatorum,* ut S. Hieronymus explicat; quem eo de argumento disserentem, libro 2 contra Jovinianum, audire operæ pretium est : « Per quinque sensus, inquit, quasi per quasdam fenestras, vitiorum ad animam introitus est. Non potest ante metropolis et arx mentis capi, nisi per portas ejus irruerit hostilis

exercitus. Horum perturbationibus anima prægratur, et capitur aspectu, auditu, odoratu, sapore, tactu. Si Circensibus quispiam delectetur, si athleticarum certamine, si mobilitate histrionum, si formis mulierum, splendore gemmarum, vestium, metallorum, et cæteris hujuscemodi; per oculorum fenestras animæ capta libertas est, et impletur illud propheticum : *Mors intravit per fenestras nostras.* Rursus auditus vario organorum cantu et vocum inflexionibus delinitur, et carmine poetarum, et comædorum mimorumque urbanitatibus et strophis, et quicquid per aures introiens virilitatem mentis effeminat. Odoris autem suavitas, et diversa thymiamata, et amomum, et cyphi, ananthe, muscus, et peregrini muris pellicula, quòd dissolutis et amatoribus conveniat, nemo nisi dissolutus negat.... Tactus autem alienorum corporum, et feminarum ardentior appetitus, vicinus insanie est. Ob hunc sensum cupimus, irascimur, gestimus, invidemus, æmulamur, solliciti sumus; et explicatâ voluptate, per quamdam plenitudinem rursus accendimur, quærimusque facere, quòd cum fecerimus, iterum pœnitæamus. Igitur cum per has portas quasi quidam perturbationum cunei ad arcem nostræ mentis intraverint, ubi erit libertas, ubi fortitudo ejus, ubi de Deo cogitatio? Maximè cum tactus depingat sibi etiam præteritas voluptates, et recordatione vitiorum cogat animam compati, et quodam modo exercere quod non agit. His igitur rationibus invitati multi philosophorum, reliquerunt frequentias urbium, et hortulos suburbanos, ubi ager irriguus, et arborum comæ, et susurrus avium, fontis speculum, rivus immurmurans, et multæ oculorum auriumque illecebæ, ne per luxum et abundantiam copiarum, animæ fortitudo mollesceret, et ejus pudicitia constupraretur. Inutile quippe est crebrò videre per quæ aliquando captus sis, et eorum te experimento committere, quibus difficulter careas. Nam et Pythagore hujuscemodi frequentiam declinantes, in solitudine et desertis habitare consueverant. Platonicus quoque et Stoici in templorum locis et portibus versabantur, ut admoniti augustioris habitaculi sanctitate, nihil aliud quam de virtutibus cogitent. Sed et ipse Plato, cum esset dives, et thoros ejus Diogenes lutatis pedibus conculcaret, ut posset vacare philosophiæ, elegit academicam villam ab urbe procul, non solum desertam, sed et pestilentem, ut curâ et assiduitate morborum libidinis impetus frangeretur, discipulique sui nullam aliam sentirent voluptatem, nisi earum rerum quas discederent. Quosdam legimus effodisse sibi oculos, ne per eorum visum à contemplatione philosophiæ avocarentur. Unde et Crates ille Thebanus, projecto in mare non parvo auri pondere : *Abite, inquit, pessum, malæ cupiditates; ego vos mergam, ne ipse mergar à vobis.* Quòd si quis existimat, et abundantia ciborum et potionumque se perfrui, et vacare posse sapientiæ, hoc est, et versari in deliciis, et deliciarum vitis non teneri, ipsum decipit. Cum enim procul ab

his remoti, sæpè capiamur nature illecebris, et cogamur ea cupere, quorum copiam non habemus, quantò magis, si circumdati rebus voluptatum, esse nos liberos arbitremur?... Vetus quoque sententia est : *Difficile est, imò impossibile, deliciis et voluptatibus affluentes, non ea cogitare quæ gerimus*; frustra que quidam simulant, salvâ fide, et pudicitia, et integritate mentis, se abuti voluptatibus, cùm contra naturam sit, copiis voluptatum sine voluptate percitur; Apostolus hoc ipsum cavens dixerit 1, Timoth. 5 : *Quæ autem in deliciis est vidua, vivens mortua est.* Sensus corporum quasi equi sunt sine ratione currentes; anima verò in aurigæ modum retinet frenum currentium, et quomodò equi absque rectore præcipientes ruunt, ita corpus sine ratione et imperio animæ in suum fertur iteritum.

Consonat S. Gregorius, libro 21 Moralium, cap. 2, explicans illud Job. 31 : *Peptigi fedus cum oculis meis, ut ne cogitarem quidem de virgine.* Sic enim hanc sententiam exponit : Cùm sit invisibilis anima, nequam corporearum rerum delectatione tangitur, nisi quòd inhærens corpori, quasi quædam egrediendi foramina ejusdem corporis sensus habet. Visus quippe, auditus, gustus, odoratus, et tactus, quasi quædam viæ mentis sunt, quibus foras veniat, et ea quæ extra ejus sunt substantiam, concupiscat. Per hos etenim corporis sensus quasi per fenestras quædam exteriora quæque anima respicit, respiciens concupiscit. Hinc etenim Jeremas ait, c. 9 : *Ascendit mors per fenestras nostras, ingressa est domos nostras.* Mors quippe per fenestras ascendit, et domum ingreditur, cùm per sensus corporis concupiscentia veniens, habitaculum intrat mentis. Quo contra de justis per Isaiam dicitur, 46, 60 : *Qui sunt hi qui ut nubes volant, et quasi columbæ ad fenestras suas? Justî namque volare ut nubes dicti sunt, quia à terrenis contagiis sublevantur; et quasi columbæ ad fenestras suas sunt, quia per sensus corporis exteriora quæque intentione non respiciunt rapacitatis, et eosque foras non rapit concupiscentia carnalis.* Quisquis verò per has corporis fenestras incautè exteriorius respicit, plerùmque in delectatione peccati etiam nolens cadit; atque obligatus desiderii, incipit velle quod noluit. Et nonnullis subjunctis, quæ aliâ occasione referemus, ita colligit : Unde nobis ad custodiendam cordis munditiam, exteriorum quoque sensuum disciplinam servanda est. Nam quantalibet virtute mens polleat, quantalibet gravitate vigeat, carnales tamen sensus puerile quiddam exteriorius perstrepunt; et nisi interioris gravitatis pondere et quasi juvenili quodam vigore refrenentur, ad fluxa quæque et leviam mentem enervent trahunt.

Ante hos Patres S. Basilius, libro de sanctâ Virginitate, in eandem sententiam scribit : Voluptas cùm una generaliter sit, veluti fons quidam à carne profluit, atque in quinos sensus, veluti rivos totidem distributa, per hos ab intimis ad sensibilia fluit; quorum quilibet per propriam organi sui fe-

nestram vehementer emittens fluctum suum quicquid corruptum cominis occurrerit, ad se pertrahit, carnalique limo implet, torrentis instar. Rursus quoque ab exterioribus per easdem fenestras in carnis æstus celeribus refluxens, animam fluctibus perturbationum quatit, atque in profunda demergit. Et infra : Obstruendus quis igitur primus ingressus per sensus satelliti carnis; sensusque ipsi ut janua ac fenestræ cordis, seris ac vectibus undique firmantur et muniendi, ne per aliquem illorum versutus ascendens, mortem contubernalem suam secum unâ introducat. *Mors enim, inquit, ascendit per fenestras.* Reverà enim sensus, fenestræ animæ sunt, quibus anima, sive ut pudica mulier exteriorem sensuum lucem ad considerationem rei cuiusque utilis, modicè castèque eas aperiens, haurit, sive ut impudica meretrix, attonita ad exteriora quæque ac noxia curiosè spectanda, prospicit ad oblectamenta lascivie, cervicem malè contorquens, ac per hoc sua via et læta hauriens.

V. Quintum remedium est humiliatio et mortificatio spiritûs, quò spectat juvenis ejusdam monachi historia, quam S. Hieronymus narrat, epistolâ 4 ad Rusticum datâ : Græcus adolescens erat in cœnobio, inquit, qui nullâ abstinentiâ, nullâ operis magnitudine flammam poterat carnis extinguere. Hunc perclitantes pater monasterii hæc arte servavit : imperat cuidam viro gravi ut jurgiis atque conciviis insectaretur hominem, et post irrogatam injuriam, primus veniret ad querimoniam. Vocati testes, pro eo loquebantur qui contumeliam fecerat. Plere ille contra mendacium; nullus alius credere veritati; solus pater defensionem suam callidè opponere, ne abundantiori tristitiâ absorberetur frater. Quid multa? Ita annus ductus est, quo expleto, interrogatus adolescens super cogitationibus pristinis, an adhuc molestiæ aliquid sustineret : *Papæ ! inquit, vivere mihi non licet, et fornicari libeat?*

VI. Sextum remedium est oratio jurgisque ad Deum gemitus, ut colligitur ex illo Sapientiæ 8 : *Et ut scivi quoniam aliter non possem esse continens, nisi Deus det, et hoc ipsum erat sapientia, scire cujus esset hoc donum, adii Dominum, et deprecatus sum illum.* Et ex illo 2 ad Corinthios 12 : *Et ne magnitudo revelationum extollat me, datus est mihi stimulus carnis meæ angelus Satanæ, qui me colaphizat. Propter quod ter Dominum rogavi ut discederet à me; et dixit mihi : Sufficit tibi gratia mea.* Quàm salubre sit istud remedium, exemplo suo docuit S. Hieronymus, epistolâ 22 ad Eustochium, de Custodiâ Virginitatis. O quoties, inquit, ego ipse in eremo constitutus, et in illâ vastâ solitudine, quæ exusta solis ardoribus horridum monachis præstat habitaculum, putabam me Romanis interesse deliciis! Sedebam solus, qui amaritudine repletus eram. Horrebant sacco membra deformia, et squallida cutis situm Æthiopiæ carnis obduxerat. Quotidiè lacrymæ, quotidiè gemitus, et si quando repugnantem somnus imminens oppressisset, nuda humo vix ossa hærentia collidebam. De cibis verò et potu taceo

et tunc etiam languentes monachi aqua frigida utantur,
 et coctum aliquid accepisse, luxuria sit. Ille igitur
 ego, qui ob gehennae metum tali me carcere ipse
 damnaveram, scorpionum tantum socius et ferarum,
 saepe choris intereram puellarum. Pallebant ora je-
 junis, et mens desiderii aestuabat in frigido cor-
 pore; et ante hominem suam carne praemortuum,
 sola libidinum incendia bulliebant. Itaque omni
 auxilio destitutus, ad Jesu jacebam pedes, rigabam.
 lacrymis, carne tergebam, et repugnantem carnem
 hebdomadaram inedia subjugabam... Memini me
 clamantem, diem crebro junxisse cum nocte, nec
 prius à pectoris cessasse verberibus, quam rediret,
 Domino increpante, tranquillitas. Ipsam quoque cel-
 lulam meam, quasi cogitationum mearum consciam,
 pertimescebam; et mihi metus iratus et rigidus, solus
 deserta penetrebam. Sicubi concava vallium, aspera
 montium, rupium praerupta cernebam, ibi meae ora-
 tionis locus, ibi illud miserrimae carnis ergastulum;
 et, ut ipsi mihi testis est Dominus, post multas la-
 crymas, post caelo inhaerentes oculos, nonnunquam
 videbar mihi interesse agminibus angelorum; et le-
 tus gaudensque cantabam: *Post te in odorem vir-*
gultorum tuorum curremus, Cant. 1.

CAPUT VII.

DE INVIDIA.

ARTICULUS PRIMUS.

Quid sit? et quam grave crimen.

I. Invidia est tristitia de bono alterius, perinde ac si ma-
 lum nostrum esset, quatenus illo propriam gloriam aut
 excellentiam imminui concipimus. Dolere namque de
 bono alterius, quatenus ex eo nobis periculum imminet
 alicujus nocenti, sicut cum quis de inimici sui
 fortunâ moeret, timens ne eum ledat, non invidia,
 sed timoris effectus est. Dolorem de alieno bono con-
 cipere, eo nomine quod ejus possessorum tali bono
 prorsus indignum existimes, alterum verò eo carentem
 ejus possessione dignum judices, non est invidiæ, sed
 indignationis. Dolere de alieno bono eo nomine quo
 ipso careas, quo tamen potiri pariter cupias, emula-
 tionis est. At dolere de alienâ felicitate seu bono, ita
 ut proximum eo spoliari velles, quia illud ut malum
 proprium aspicias, illud in tuæ gloriæ vel excellentiæ
 detrimentum vel immiñtionem vergerè arbitratus,
 invidia est. Oritur autem invidia ex bonis, quæ vul-
 gari hominum opinione honorifica et gloriosa censen-
 tur, quales sunt divitiæ, dignitates, magistratus, titu-
 lorum insignia, potestas et auctoritas, gratia prin-
 cipum, amicitia et clientelæ, eruditio, eloquentia,
 virtus, celebritas nominis, pulchritudo, ornatu, et
 alia id genus bona, seu vera, seu fucata, seu spiritua-
 lia, seu temporalia.

II. Invidia peccatum est, et quidem ex genere suo le-
 thale, cum ab Apostolo inter ea numeretur, de quibus
 sit ad Gal. 5: *Quoniam qui ista agunt, regnum Dei non*
consequeuntur; et ibidem: Non efficiamur, inquit, inanis
gloriæ cupidi, invicem provocantes, invicem invidentes. Et

sanè, cum adversetur charitati, quæ non æmularur, sed
 de bono proximi gaudet perinde ac si proprium bonum
 esset, consequens est ut ex genere suo mortale pecca-
 tum sit. Unde, Job 5, dicitur: *Parvulum occidit invidia.*
 Quem locum præclaro Commentario S. Gregorius il-
 lustrat, lib. 5 Moralium, c. 31: « Invidere enim non
 possumus, inquit, nisi eis, quos nobis in aliquo me-
 liores putamus. Parvulus ergo est qui livore occidi-
 tur, quia ipse sibi testimonium perhibet, quod eo
 minor sit, cujus invidia torquetur. Hinc est quod
 hostis callidus primo homini invidendo surripuit,
 quia amissâ beatitudine minorem se immortalitate
 illius agnovit. Hinc est quod Cain ad perpetrandum
 fratricidium corruit: quia despecto suo sacrificio,
 prælatum sibi infremuit, cujus Deo hostiam accepit;
 et, quem meliorem se esse exhorruit, ne utcumque
 esset, amputavit. Hinc Esau ad persecutionem fratris
 exarsit, quia primogenitorum benedictione perditâ,
 quam tamen pro esu lenticulæ ipse venderat, mi-
 norem se eo quem nascendo præbebat, ingemuit. Hinc
 Joseph fratres sui Ismaelitis transeuntibus vendide-
 runt: quia cognito revelationis mysterio, ne se fieret
 melior, ejus profectibus obviare conati sunt. Hinc
 Saul David subditum lanceam intorquendo persequi-
 tur, quia quem magnis quotidie augeri virtutum suc-
 cessibus sensit, ultra se excrecere expavit. Parvulus
 itaque est qui invidiâ occiditur, quia nisi ipse infe-
 rior resisteret, de bono alterius non doleret. Sed
 inter hæc sciendum est quia quamvis per omne vi-
 tium quod perpetratur, humano cordi nîqui hostia
 virus infunditur, in hæc tamen nequitia tota sua vi-
 scera serpens conceutit, et imprimeudæ malitiæ pe-
 stem vomit. De quo nimirum scriptum est, Sap. 2:
Invidiâ diaboli mors intravit in orbem terrarum. Nam
 cum devietur cor livoris putredo corruperit, ipsa
 quoque exteriora indicant quam graviter animum
 vesania instigat. Color quippe pallore afficitur, oculi
 deprimuntur, mens accenditur, et membra frige-
 scunt, fit in cogitatione rabies, in dentibus stridor;
 cumque in latebris cordis crescens absconditur odium,
 dolore cæco tenebrat conscientiam vulnus inclusum.
 Nihil latum de proprio libet, quia tabescentem men-
 tem sua poena sauciat, quam felicitas torquet aliena;
 quantoque extranei operis in altum fabrica ducitur,
 tantò fundamentum mentis lividæ profundius suffo-
 ditur, ut quò alii ad meliora properant, eò ipso de-
 terius ruant: quâ ruinâ videlicet etiam illud de-
 struitur, quod in aliis actibus perfecto opere surre-
 xisse putabatur. Nam invidia cum mentem tabefec-
 rit, cuncta quæ invenerit benè gesta consumit. Unde
 bonè per Salomonem dicitur: *Vita carniùm sanitas*
cordis; quia si mentis innocentia custoditur, etiam si
quia foris infirma sunt, quandoque roborantur. Et
rectè subditur: Putredo ossium invidia; quia per li-
voris vitium, ante Dei oculos pereunt etiam fortia
acta virtutum. Ossa quippe per invidiam putrescere,
est quedam etiam robusta deperire.

III. Quam grave sit invidiæ crimen, docet S. Cypri-
 anus, in egregio tract. de Zelo et Livore, ita scribens:

Zelare quod bonum videas, et invidere melioribus,
 leve apud quosdam et modicum crimen videtur;
 dumque existimatur leve esse et molleum, non ti-
 metur; dum non timetur, contemnitur; dum con-
 temnitur, non facile vitatur, et fit caeca et occulta
 pernicies.... Videmus unde zelus, et quando, et
 quomodo coepit: facilius enim à nobis malum tam
 perniciosum vitabitur, si ejusdem mali et origo et
 magnitudo noscatur. Hinc diabolus inter initia sta-
 tim mundi et perit primus, et perdidit. Ille dudum
 angelicâ majestate subnixus, ille Deo acceptus et
 charus, postquam hominem ad imaginem Dei factum
 conspexit, in zelum malevolo livore prorupit, non
 prius alterum dejiciens instinctu zeli, quam ipse zelo
 ante dejectus, captivus antequam captus, perditus
 antequam perdens; dum consumantem livore homini
 gratiam datæ immortalitatis eripit, qui ipse quoque
 id quod prius fuerat, amisit. Quale malum est, fra-
 tres dilectissimi, quo angelus cecidit, quo circum-
 veniri et subverti alta illa et præclara sublimitas
 potuit, quo deceptus est ipse qui decepit? Exinde
 invidia grassatur in terris, dum livore periturus,
 magistro perditionis obsequitur; dum diabolum qui
 zelat, imitatur, sicut scriptum est: *Invidia autem*
diaboli mors introivit in orbem terrarum. Imitantur
ergo illum, qui sunt ex parte ejus. Hinc denique novæ
 fraternitatis prima odia, hinc parricidia nefanda coe-
 perunt, dum Abel justum Cain zelat injustus, dum
 bonum malus invidiâ et livore persequitur. Tantum
 valuit ad consummationem facinoris æmulationis
 furor, ut nec charitas fratris, nec sceleris immani-
 tas, nec timor Dei, nec poena delicti cogitaretur.
 Injuste oppressus est, qui justitiam primus ostende-
 rat; odia perpessus est, qui odisse non noverat; oc-
 cisus est impiè, qui moriens non repugnabat. Et
 quod Esau fratri suo Jacob inimicus existit, zelus
 fuit. Nam quia ille benedictionem patris acceperat,
 hic in odium persecutionis facibus livoris exarsit. Et
 quod Joseph fratres sui venderunt, causa vendendi
 de æmulatione descendit, postquam id quod sibi in
 visionibus prosperum fuerat ostensum, simpliciter
 et ut fratribus frater exposuit, in invidiam malevolus
 animus erupit. Saül quoque rex ut David odisset, ut
 persecutionibus sæpè repetitis innocentem, miseri-
 cordem, miti lenitate patientem necare cuperet, quid
 aliud quam zeli stimulus provocavit? Quia Goliath
 interfecto et ope ac dignatione divinâ tanto hoste de-
 leto, populus admirans in laudes David prædicationis
 suffragio prosiliit, Saül simultatis atque insectatio-
 nis furias de livore concepit... Judei nonne inde pe-
 rierunt, dum Christo malum invidere quam credere?
 Obrectantes magnalibus quæ ille faciebat, zelo ex-
 cæcante decepti sunt, nec ad divina noscenda cordis
 oculos aperire potuerunt. Non est autem quod ali-
 quis existimet malum illud unâ specie contineri, aut
 brevibus terminis et angusto, fine concludi. Latè pa-
 tet zeli multiplex et fecunda pernicies. Radix est
 malorum omnium, fons cladum, seminarium deli-
 ciorum, materia culparum. Inde odium surgit, ani-

mositas inde procedit Avaritiâ zelus inflammatur,
 dum quis suo non potest esse contentus, videns al-
 terum ditiores. Ambitionem zelus excitat, dum
 cernit quis alium in honoribus auctiorem. Zelo ex-
 cæcante sensus nostros, atque in ditionem surra-
 mentis arcana redigente, Dei timor spernitur, ma-
 gisterium Christi negligitur, judicii dies non provi-
 detur. Inflat superbia, exacerbat savitia, perfidia
 prævaricatur, impatientia concutit, furit discordia,
 ira fervescit; nec se jam potest cohibere vel regere,
 qui factus est potestatis alienæ. Hinc dominicæ pacis
 vinculum rumpitur, hinc charitas fraterna violatur,
 hinc adulteratur veritas, unitas scinditur, ad hære-
 ses atque ad schismata prosiliunt, dum obrectatur.
 sacerdotibus, dum episcopis invidetur, cum quis
 aut queritur non se potius ordinatum, aut designa-
 tur alterum ferre præpositum. Hinc recalcitrat, hinc
 rebellat de zelo superbus, de æmulatione perversus,
 animositate et livore, non hominis, sed honoris ini-
 micus. Qualis verò animæ tinea, quæ cogitationum
 tabes, pectoris quanta rubigo? Zelare in altero vel
 virtutem ejus, vel felicitatem, id est, odisse in eo vel
 merita propria, vel beneficia divina; in malum pro-
 prium bona aliena convertere, illustrium prosperi-
 tate torqueri, aliorum gloriam facere suam pœnam;
 velut quosdam pectori suo admoveere carnifices, co-
 gitationibus et sensibus suis adhibere tortores, qui se
 intestinis cruciatibus lacerent; qui cordis secreta
 malevolentia ungulis pulsent: non cibus talibus læ-
 tus, non potus potest esse jucundus; suspiratur sem-
 per, et ingemiscitur, et doletur: dumque ab invidis
 nunquam livor exponitur, diebus ac noctibus peccatus
 obsessum sine intermissione laniatur. Mala cætera
 habent terminum; et quodcumque delinquitur, de-
 licti consummatione finitur. In adultero cessat faci-
 nus perpetrato stupro; in latrone conquiescit scelus
 homicidio admissio; et prædoni rapacitatem statuit
 præda possessa; et falsario modum ponit impleta
 fallacia; zelus terminum non habet, permanens ju-
 giter malum et sine fine peccatum, quantumque ille
 cui invidetur successu meliorem profecerit, tanto in-
 vidus in majus incendium livoris ignibus inardescit.
 Hinc vultus minax, torvus aspectus, pallor in facie,
 in labiis tremor, stridor in dentibus, verba rabida,
 effrenata convicia, manus ad cædis violentiam
 prompta, etiamsi ad gladio interim vacua, odio tamen
 furiate mentis armata; et idcirco Spiritus sanctus
 dicit in Psalmis: *Nolite zelare benè ambulantem in*
viâ suâ. et iterum: Observabit peccator justum, et
stridebit ad eum dentibus suis. Deus autem irridebit
eum; quoniam providet quia venit dies ejus. Hos bea-
 tus apostolus Paulus designat et denotat, dicens:
Venenum aspidum sub labiis eorum, et os eorum maledic-
tionem et amaritudinem plenum est. Veloces ad effun-
dendum sanguinem pedes eorum: contritio et calamita-
tas in vitis eorum qui viam pacis non agnoverunt, nec
est timor Dei ante oculos eorum. Multo malum levius, et
periculum minus est, cum membra gladio vulneran-
tur. Facilis cura est, ubi plaga perspicua est; et cito

« ad sanitatem medellâ subveniente perducitur vulnus,
 « quod videtur : zeli vulnera abstrusa sunt et occulta,
 « nec remedium curæ medentis admittunt, quæ se
 « intra conscientie latebras cæco dolore clausurunt.
 « Quicumque est invidus et malignus, videris quàm sis
 « eia quos odisti insidiosus, perniciosus, infestus :
 « nullius magis quàm tuæ salutis inimicus es. Quisquis
 « ille est quem zelo persequeris, subterfugere et vitare
 « te poterit : tu te non potes fagere : ubicumque fueris,
 « adversarius tuus tecum est ; hostis semper in pectore
 « tuo est, perniciis intus inclusa est, ineluctabili cate-
 « narum nexu ligatus et victus es, zelo dominante
 « captivus es, nec solatia tibi ulla subveniunt. Perse-
 « verant malum est, hominem persequi ad Dei gra-
 « tiam pertinentem : calamitas sine remedio est, odisse
 « felicem. »

S. Basilius, Homiliâ de Invidiâ, criminis istius gra-
 viter et malitiam disertè describit. Invidiam dia-
 boli vitium, invidios damnationis ipsius socios futuros
 affirmat ; nihil esse hæc perturbatione perniciosius,
 quæ ante omnia ipsi nocet auctori. Quemadmodum
 enîa rubigo ferrum, sic invidia hos, qui eâ laborant,
 inficit et consumit. Et sicut viperæ abrupto matris
 ventre nasci dicuntur, sic et invidia concipientem se
 animam corrodit, tabefacit. Invidi diaboli ministerium
 obeunt, inimici fiunt hominum, qui nihil ipsos læserunt ;
 inimici Dei optimi maximi omnibus beneficientis, ne-
 mini invidentis. *Invidia intolerabile malum, serpentis*
documetum, demonum inventum, paulionis arrubo,
pietatis impedimentum, via ad gehennam, regni colorum
privatio. Vultu ipso hoc vitium fatentur invidi. Aspe-
 ctus illis aridus et obscurus, genæ subtristes, superci-
 lium demissum, anima, ipso morbo suffusa, pruden-
 tiam in dignoscendâ veritate ac rebus agendis minimè
 habens. Sicut autem vultures per multa quidem prata,
 seu loca amœna et suavem odorem spirantia circum-
 volantes, ad sordida et fœculenta loca feruntur ; mu-
 scæ quoque si quid salubre offendunt, eo prætermissio
 ad ulcera properant : sic invidi vite splendorem ac
 rerum benè gestarum magnitudinem minimè respec-
 tiant ; aliorum verò defectus, nævos et vitia obser-
 vant, et ad vulgi notitiam perducunt, quemadmodum
 maligni pictores, qui hominis imaginem cum insitis
 vel fortassis deformitatibus effingere amant et expo-
 nere, ut in ludibrium veniat. Audacem enim dicunt
 eum, qui fortis est ; stupidam, qui temperans ; crude-
 lem, qui justus ; astutum, qui prodens ; prodigum,
 qui liberalis ; avarum, qui frugalis. Denique omne ge-
 nus virtutis in vicina vitiorum nomina convertunt.

S. Joannes Chrysostomus, homiliâ 41 in Matth., de
 criminis ejusdem gravitate præclarè disserit : « Tale
 « malum, inquit, invidia est, quæ nulla unquam ma-
 « lignitas pejor invenitur. Nam adulterio inquinati,
 « voluptatis saltem iniquæ fructum, ut putant, aliquem
 « capiunt, et brevi tempore peccatum committunt.
 « Invidi autem et multò ante seipsos, quàm quibus
 « invident, perturbant et cruciant, et ita in agendo
 « semper invidendoque sunt, ut nunquam peccandi
 « afferant finem : sed quemadmodum sues lutosâ

« immunditie, et demones nostris damnis lætantur,
 « sic invidi calamitate proximorum exultant.... For-
 « nicatores ac publicani ad caelos conscendere poue-
 « runt, invidiæ autem morbo laborantes, cum intus
 « essent, à regno caelorum exciderunt... Invidia pesti-
 « ferum malum, hominem in diaboli conditionem, et
 « in demonem immanissimum convertit. Invidiâ
 « prima hominis cadere apparuit. Invidiâ fraterna
 « charitas contempta est. Invidiâ factum est ut hieta
 « suo terra Dathan, Core, Abiron, universamque illum
 « populum vivos absorperit. Sed facillimum est, dicet
 « aliquis, invidios accusare : dicendum autem est quo-
 « modò hoc morbo liberabimur. Quomodò igitur ne
 « veneno suo nos inficiat facinus ? Si dabimus ope-
 « ram, ut quemadmodum fornicatori nefas est Ecce-
 « siam ingredi, sic invidio quoque : imò verò multò
 « magis invidus quàm fornicator à cæta fidelium ex-
 « terminandus est. »

Invidiâ concilium Christi factum est ne ulla Chri-
 stus miracula in patriâ suâ ederet, ut explicat S. Am-
 brosius, lib. 4 in Lucam, ad illa verba Salvatoris :
Amen dico vobis, quod nemo propheta acceptus est in
patriâ sua. « Non mediocriter, inquit, invidia proditur,
 « quæ civice charitatis oblita, in acerba odia causas
 « amoris inflectit. Simul hoc exempto poriter et ora-
 « culo declaratur, quò frustra opem misericordie
 « cœlestis expectes, si alienæ fructibus virtutis invi-
 « deas ; aspernator enim Dominus invidiosorum est, et
 « ab iis qui divina beneficia in aliis persequuntur, mi-
 « racula suæ potestatis avertit. Non otiosè itaque Sal-
 « vator excusat quòd nulla in patriâ suâ miracula vir-
 « tatis operatus sit, ne fortassis aliquis viliozem patriæ
 « nobis esse debere putaret affectum. Neque enim
 « civis poterat non amare, qui amaret omnes ; sed
 « ipsi se charitate patriæ, qui invident, abdicarunt.
 « Charitas enim non æmulatur, non inflatur. Nec ta-
 « men exors beneficiorum patria divinorum est. Quod
 « enim majus miraculum, quàm quòd in eâ natus est
 « Christus ? Videte igitur quid mali invidia adferat.
 « Indigna propter invidiam patriâ judicatur, in quâ ci-
 « vis operetur, quæ digna fuit in quâ Dei Filius na-
 « sceretur. »

Invidia superbiæ factus est, cum superbia sit amor
 excellentiæ propriæ, invidia verò sit odium felicitatis
 alienæ. « Amando enim quisque excellentiam suam,
 « vel paribus invidet quòd ei cœquantur : vel infe-
 « rioribus, ne sibi cœquantur ; vel superioribus, quòd
 « eis non cœquetur, » inquit S. Augustinus, lib. 11
 de Genesi ad Litteram, cap. 14. Et sermone 354,
 aliâ 55, de Verbis Domini, cap. 4 : « Non potest su-
 « perbus esse non invidus. Invidia filia est superbiæ :
 « sed ista mater nescit esse sterilis ; ubi fuerit, conti-
 « nuò parit. »

ARTICULUS II.

Regulæ morum circa invidiam.

REGULA PRIMA. — Tristitia de bono alterius, quatenus
 ex eo timetur grave malum, vel sibi ipsi, vel aliis

bonis injustè inferendum, non est invidia; imò sine peccato esse potest, si ordo charitatis servetur. — Sic Esther et Mardocheus de gratiâ et auctoritate Aman apud regem Persarum meritò dolere poterant, à quo sibi totique Judæorum genti supremam eadem imminere cernebant. Hinc S. Gregorius, lib. 22 Moralium, cap. 6, ait: « Evenire plerumque solet ut non amissâ charitate, et inimici nos ruina lætificet, et rursùm ejus gloria sine invidiæ culpâ contristet: cum et ruente eo, quosdam benè erigi credimus, et proficiente illo, plerosque injustè opprimi formidamus. Quâ in re mentem nostram nec ejus jam defectus erigit, nec ejus profectus addicit, si recta nostra cogitatio non quid in ipso, sed quid de ipso circa alios agatur, attendit. Sed ad hæc servanda valde est necessarium subtilissimæ discretionis examen; ne cum nostra odia exequimur, fallamur sub specie utilitatis alienæ. » Hanc etiã regulam auctoritate suâ confirmat S. Thomas, secundâ secundæ, quest. 36, art. 2.

REGULA II. — Qui dolet de bono spiritali alterius, non quòd proximum hujusmodi bono carere velit, sed quòd ipse illo careat, non est reus invidiæ. — Hæc enîm laudabilis æmulatio est, ut docet S. Thomas loco supra laudato. « Potest, inquit, aliquis tritari de bono alterius, non ex eo quòd ipse habet bonum, sed ex eo quòd nobis doct bonum illud quòd ipse habet. Et hoc propriè est zelus. Et si iste zelus sit circa bona honesta, laudabilis est, secundùm illud 1 ad Corinthios 14: *Æmulamini spiritualia*. Hæc æmulatio non invidiæ, sed charitatis est. Unde ibidem præmittit: *Secundum charitatem*. Illa sit ut virtutes proximorum imitentur, adeoque ut de illius bonis quæ nobis communia sunt, et in quibus sumus ipsi similes, gaudeamus. » Atque ita impletur illud S. Augustini consilium, sermone 205, aliàs de Diversis, 68: « In spiritalibus bonis tuum deputa quod amas in fratre; suum deputet quod amat in te. »

REGULA III. — In genere invidiæ nullum peccatum gravius est fraternæ charitatis invidentiâ. — Peccatum enîm est in Spiritum sanctum, quòd quidem committant, qui majora Spiritûs sancti dona in proximâ, quàm in se effulgere, magisque Ecclesiæ utiles illos esse dolent. A Moysis charitate longè remoti sunt, cui cum nuntiasset puer Eldad et Medad prophettare in castris, et Josue suggereret ut eos prohiberet, respondit, Num. 2: *Quid æmularis pro me? Quis tribuat ut omnis populus prophetet, et det eis Dominus Spiritum suum?* Qui fraternæ charitati invident, sub ovium specie lupi sunt, Christi gregem dilacerantes. Quâ de re S. Cyprianus, in Tract. de Zelo et Livore, ait: « Meminisse debemus quòd vocabulo plebem suam Christus appellat, quò titulo gregem suum nuncupet: oves nominat, ut innocentia Christiana ovibus æquetur; agnos vocat, ut agnorum naturam simplicem simplicitas mentis imitetur. Quid sub vestitu ovium lupus latitat? Quid gregem Christi, qui se Christianum mentitur, infamat? Christi nomen induere, et non per Christi viam pergere, quid aliud

quàm prævaricatio est divini nominis, quàm desertio itineris salutaris? Quando ipse doceat et dicat eum ad vitam venire, qui mandata servaverit; et eum esse sapientem, qui verba ejus audierit et fecerit; doctorem quoque eum maximum in regno caelorum vocari, qui fecerit, et sic docuerit; tunc predicanti profuturum quòd benè atque utiliter prædicatum fuerit, si id quòd ore promitur, factis sermonibus impletur. Quid verò insinuavit crebrius discipulis suis Dominus, quid inter salutaria monita et præcepta caelestia custodiendum magis servandumque mandavit, quàm ut eadem dilectione quâ discipulos ipse dilexit, nos quoque invicem diligamus? Quomodò autem vel pacem Domini, vel charitatem tenet, qui intercedente zelo nec paciense potest esse, nec charus? Ideò et Apostolus Paulus, cum charitatis merita depremeret, cumque asseveraret firmiter et doceret, nec fidem sibi, nec eleemosynas, nec passionem quoque ipsam confessionis et martyrii profuturam, nisi charitatis federa integra atque inviolata servasset, adiecit, et dixit: *Charitas magnanima est, charitas benigna est, charitas non zelat*. Docens scilicet et ostendens cum posse charitatem tenere, quisquis magnanimus fuerit et benignus, et zeli ac livoris alienus. »

Hanc regulam confirmat concilium Carthaginense IV, can. 54, quò sancitum est ut *Clericus lividens fratrum profectibus, donec in visio est, non promoveatur*.

Denique S. Thomas, secundâ secundæ, quest. 36, art. 4, ad secundam, ait: « Est quedam invidiâ, quæ inter gravissima peccata computatur, scilicet invidentiâ fraternæ gratiæ, secundùm quòd aliquis dolet de ipso augmento gratiæ Dei, non solum de bono proximi. Unde ponitur peccatum in Spiritum sanctum, quia per hanc invidentiâ homo quodammodò invidet Spiritui sancto, qui in suis operibus glorificatur. »

REGULA IV. — Tristitia de bonis alienis concepta, eo solum nomine quòd indignis eveniant, non est peccatum, sed justa indignatio. — Dolere namque licet de malo, quatenus malum est, vel naturæ, vel morum. Sic absque culpâ stomachatur aliquis, quòd opibus abundant, qui malè illis utuntur, quales sunt tum avari, qui illas reconduunt, easque ad sumas et saurum, atque etiã pauperum necessitates sublevandas impendere nolunt; tum prodigi, qui eas dilapidant et decoquant. Sic justè dolent viri pii, et Ecclesiæ atque reipublicæ amantes, quòd beneficia et dignitates seculares aut ecclesiasticæ illis conferantur, qui reverè sunt indigni.

REGULA V. — Tristitia de temporalibus aliorum bonis concepta, quatenus ex divinx Providentiæ ordine etiã improbis distribuuntur, peccatum est, et lethale quidem, si adversus divinam Providentiã propterea quis insurgat, vel obmurmuret, aut studium pietatis deserat. — Hanc regulam tradit S. Thomas, loco supra laudato. « Secundùm doctrinam fidei, inquit, temporalia bona, quæ indignis proveniunt, ex justè Dei ordinatione disponuntur, vel ad eorum correctio-

• nem, vel ad eorum damnationem, et hujusmodi bona
 • quasi nihil sunt in comparatione ad bona futura que
 • servantur bonis. Et ideo hujusmodi tristitia prohibe-
 • tur in Scripturâ sacrâ, secundum illud Psal. 56 :
 • *Non amari in malignis, neque zelaveris fac-*
 • *ientes iniquitates*; et Psalm. 72 : *Pene effusi sunt*
 • *gremia mei, quia zelavi super iniquos, pacem pecca-*
 • *torum videns.* Quam grave sit autem periculum, in
 • quod hujusmodi tristitia impellit, Propheta ibidem
 • explicat : *Et dixi : Quomodo acti Deus, et si est scien-*
 • *tia in Excelso?*

REGULA VI. — Tristitia de bono alterius, quantum
 nos excedit in bonis, aut nobis coarquantur, peccatum
 est ex genere suo mortale. — Hæc enim tristitia prop-
 riè est invidia. Et hic animi motus semper pravus
 est, quia dolet de eo de quo est gaudendum, scilicet de
 bono proximi, inquit S. Thomas loco supra laudato.
 Dixi peccatum esse ex genere suo mortale, quia in-
 videre importat aliquid charitati repugnans ex ipsâ
 • comparatione actûs ad suum objectum. Est enim de
 • ratione amicitie, ut proximis velimus bona, sicut et
 • nobis ipsis. Unde quod aliquis de felicitate alterius
 • tristetur, manifestè repugnat charitati, in quantum
 • per eam diligitur proximus, inquit S. Thomas,
 quest. 10 de Malo, art. 2. Hinc S. Augustinus, lib. de
 verâ Religione, cap. 47, ait : *Qui invidet bonè can-*
 • *tanti, non amat bonè cantantem; sed rursus qui*
 • *eo indiget non bonè cantat. Quod multò accommo-*
 • *datiùs de bonè vivente dici potest, quia invidere nulli*
 • *potest: quò enim perveniunt bonè viventes, tantum-*
 • *dem est omnibus, nec minùs fit cum plures habue-*
 • *rint. Et potest esse tempus quo bonus cantator can-*
 • *tare non decenter queat, et indigeat voce alterius,*
 • *quâ sibi exhibeatur, quod diligit; tanquam si alicubi*
 • *convivetur, ubi cum cantare turpe sit, sed deceat*
 • *audire cantantem: bonè autem vivere semper decet.*
 • *Quare quisquis hoc et diligit et facit, non solum non*
 • *invidet imitantibus, sed et his se præbet libentis-*
 • *simè atque humanissimè quantum potest; nec tamen*
 • *eis indiget. Nam quod in illis diligit, in seipso habet*
 • *totum atque perfectum. Ita cum diligit proximum*
 • *tanquam seipsum, non invidet ei, quia nec sibi ipsi;*
 • *præstat ei quod potest, quia et sibi ipsi; non eo in-*
 • *diget quia nec seipso: tantùm Deo indiget, cui ad-*
 • *hærendo beatus est. Nemo autem illi eripit Deum.*

Quidam tamen invidiæ motus venialia duntaxat pec-
 cata sunt, propter imperfectionem actûs, vel quia
 motus subitus est, et non procedit ex ratione delibe-
 ratâ, vel quia dolet aliquis de bono alterius, quod est
 adeò parvum, ut vix nomen boni mereri videatur, ut
 cum alicui victoriam in ludo aut cursu invidet. *Impe-*
dire igitur bonum alicujus potest esse absque peccato
mortali propter imperfectionem actûs, quia illud quod
invidetur non habet plenum rationem boni, aut quia est
parvum, aut quia est indebitum, inquit S. Thomas, loco
 proxime citato, in resp. ad quartum.

REGULA VII. — Lethalis invidiæ rei sunt artium et
 • scientiarum professores, qui thronibus suis aut dis-
 • cipulis abscondunt aliqua ad artis aut scientiæ per-

• fectionem necessariis, ne ipsis coarquantur, aut po-
 • rem nominis celebritatem obtineant. In idem crimen
 • incurrunt, qui arcana aliqua reipublice profutura
 • cum nemine mortalium communicare volunt. Gra-
 • vissimè autem omnium qui doctrinam salutis, cum
 • possint et debeant, in ædificationem Ecclesiæ, et
 • proximorum salutem profundere resuunt; cum de
 • celesti sapientiâ dictum sit : *Quam sine invidiâ com-*
 • *munico, et honestatem illius non abscondo.*

ARTICULUS III.

De invidiæ remediis.

Primum remedium contra invidiam est consideratio
 gravitatis illius criminis, et penarum ipsi delictarum.
 Diabolicum enim crimen est. *Invidiâ diaboli,* inquit,
 Sap. 2, *mors intravit in orbem terrarum. Invidiantur au-*
tem eum, qui sunt ex parte illius. Considerans nempe
 hominem per Incarnationem Filii Dei, quæ angelis re-
 velata fuerat, ad infinitam dignitatem promovendum,
 insidias illi struxit, atque ad peccandum alliciens, è
 paradiso exturbavit. Vidit, et invidit; cecidit, et eje-
 cit. Invidia fera illa pessima est, à quâ filium suum
 Joseph devoratum patriarcha Jacob lugerat. Pejor est
 avaritiâ : avarus enim licet sua communicare nolit,
 vult tamen ut alii sua communicent. Invidus autem nec
 vult communicare bona sua, nec vult quod alius ea
 communicet. De ipsâ Dei bonitate dolet, quam erga se
 duntaxat profusam, erga reliquos omnes parcam et ten-
 nacem esse cuperet. Irâ vel odio pejor est : irati enim
 vel alteri infensi hominis mala voluntas ortum ple-
 rumque habet ex alienâ malitiâ et offensâ; invidia
 verò ex solâ malitiâ invidentis. Invidia mortis Christi
 causa fuit. Unde Judæi invidiâ tabescentes aiebant :
Videtur quia nihil proficimus, ecce mundus totus post eum
abiit; et Pilatus sciebat quod per invidiam tradidissent
eum. Invidia sapientiâ, quæ incomparabilis thesau-
 rus est, aufert homini. Hinc Sap. 6 dicitur : *Neque*
cum invidiâ tabescente iter habebis, quoniam talis homo
non erit particeps sapientiæ. Invidia paupertatem et
 ignominiam parit. Unde Proverb. 28 dicitur : *Vir qui*
facinat detari et aliis invidet, ignorat quid egestas as-
pernet ei; et Eccl. 6 : *Improprietas et contume-*
liam malus hereditabit, et omnis peccator invidus et bi-
linguis. Hinc fugiendam invidiorum familiaritatem mo-
 net Spiritus sanctus Proverb. 25 : *Ne comedas, inquit,*
cum homine invido, et ne desideres cibos ejus: quoniam
in similitudinem arioli et conjectoris, arstimat quod igno-
rat. Comede et bibe, dicit tibi; et mens ejus non est
tecum.

Secundum remedium est consideratio pusillanimitatis
 et ignaviæ invidiorum. Nobilis enim et excelsus
 animus ab invidiæ vitio alienus est. Unde Job. 5 dicitur :
Parvulum occidit invidia. Hinc mulieres et pueri
 hoc morbo maximè laborant.

Tertium remedium est consideratio societatis spiri-
 tualis, quam inter se fideles habent, ut unius Dei Pa-
 tris, et unius Matris Ecclesiæ filii, ut in eandem her-
 editatem æternam vocati, ut unius corporis membra,
 cujus caput Christus est. Cujus quidem societatis et

conjunctionis ratione, alterius bona quisque sua existimare debet. Hinc S. Gregorius, in Pastoralis P. 5, admonitione 11, ait: « Admonendi sunt invidi, ut perpendant omnino excitati sunt, qui alieno profectus deficient, alienam exaltationem contabescunt; quantae infelicitatis sunt, qui melioratione proximi deteriora sunt, dumque augmenta alienae prosperitatis aspiciunt, apud semetipsos anxie afflicti, cordis sui peste moriuntur. Quid istis infelicibus, quos dum contempestra felicitas afficit, poena nequiores reddat? Aliorum verò bona, quae habere non possunt, si diligenter, sua fecissent. Sic quippe sunt universi contenti in fide, sicut multa membra quae uno continentur in corpore: quae per officium quidem diversa sunt, sed eo quo sibi vicissim congruunt, unam fiunt. Unde fit ut pes per oculum videat, et per pedes oculi gradiantur; ori auditus turiam serviat, et ad usum suum auribus oris lingua concurrat: suffragetur venter manibus, ventri operentur manus. In ipsa igitur corporis positione accipimus, quod in actione servemus. Nihil itaque turpe est non imitari quod sumus. Nostra sunt nimirum, quae etsi imitari non possumus, amamus in aliis, et amantium fiunt quaeque amantur in nobis. Hinc ergo pensent invidi, charitas quantae virtutis est, quae alieni laboris opera nostra sine labore facit. »

Quartum remedium est alienae virtutis imitatio. Quae de re audiendus est S. Augustinus, Enarratione in Psal. 139: « Isti, inquit, qui falsi iusti sunt, videri volunt iusti, cum non sint; et necesse est ut quem viderint verum iustum, invidiant illi, et hoc cum illo agant, quomodo amittat unde gloriatur. Inde veniunt omnes seductiones et supplantationes. Hoc prior ipse diabolus voluit, qui cadens stanti homini invidit; et quia ipse amisit regnum caelorum, hominem illum pervenire nolit, et non vult; et id agit nunc, ut homo illic non perveniat, unde ipse dejectus est. Quia ergo superbus est ipse, et ideo invidus quia superbus, omne corpus ipsius talium corpus est. Sed nos oremus contra illum qui corrigi non potest, et pro ipsis qui possunt, ut dicamus homini iniusto: quare invidet iusto, o homo iniuste? Quia vis videri iustus? Cito fac quod melius est, et facilius eris quod vis videri. Esto iustus: ita diliges cui invidet; quia quod illum doles esse, eris et tu, et amabis in eo te, et ipsum in te. Etenim si invideres diviti, non esset in potestate tua ut dives esses; si invideres honesto alicui senatori nobili, non esset in potestate tua ut nobilis tu esses et clarus; si invideres pulchro, nunquam te pulchrum faceres; si invideres forti et valido, nunquam tibi vires dares: si invidet iusto, res in voluntate est; esto quod doles esse alterum. Non enim empturus es quod tu non es, et alius est: gratis constat, cito constat. *Pax in terra hominibus bonae voluntatis.* » (Luc. 2.)

Quintum remedium est rerum humanarum, subleptae naturae fragilium et caducarum despicientia; ut scilicet nec opes, nec potentiam, nec gloriam, nec honores et dignitates, nec robur corporis, nec elegan-

tiam formae, nec eloquentiam, magni faciamus. Haec enim instrumenta quidem sunt virtutis iis qui recte utuntur; sed felicem per se non efficiunt hominem; imò qui ipsis abutitur, miser est, adeoque commiseratione dignus, non invidia: si autem his recte utatur, eadem de re gaudendum, non invidendum est. Non in rebus fluxis et caducis bonum constitutum, sed ad sempiterna veraque bona possidenda vocati sumus: quid ergo ob fragilia perituraque proximis invidemus? (S. Basilius, homil. de Invidia.)

Sextum remedium est studium spiritualis profectus ex insignium et celebrium concionatorum et doctorum concionibus et doctrina capessendi. Ita enim fiet, ut eorum famae laudibusque non invidemus, sed eorum bonis, ut nostris, gratulemur. « Tuus enim est bonum, inquit S. Basilius, tibi que per fratrem missum doctrinae donum, si suscipere velis. Deinde fontem scaturientem obturat nemo, et sole splendente nemo oculos obvelat, neque illis invidet, sed sibi ipsi comprecatur ut frui contingat. Sermo enim verò spiritualis pia corda fidelium sancti Spiritus gratia irrigantis auditum cum gaudio cur non sustinet? Cur non grato animo utilitatem illius acceptas? sed auditorum plausus te offendit? Et malles nec qui adjutus inde sit, nec qui laudet quemquam esse? Quam excusationem apud Iustum Iudicem habebis? »

ARTICULUS IV.

De filius invidiae.

Invidia capitale vitium est, quod quinque filias parit, scilicet odium, susurrationem, detractionem, exaltationem in adversis proximi, et afflictionem in prosperis, ut docet S. Gregorius, lib. 31 Moralium, cap. 17. In coenata enim invidiae aliquid tanquam principium, aliquid tanquam medium, aliquid tanquam terminus spectari potest. Principium est, ut aliquis gloriam alterius minuat; vel in occulto, et sic est *susurratio*; vel manifeste, et sic est *detractio*. Medium est, quia invidus aut proximi gloriam minuire potest, ideoque praeter gaudium tripudiat, et sic *exaltatio in adversis* inter invidiae filias numeratur; aut non potest, et ideo morore tabescit, et sic *afflictio in prosperis* inter invidiae filias recensetur. Terminus autem est ipsa odium, quia sicut bonum delectans parit amorem, sic tristitia parit odium, ut disserit S. Thomas secundae secundae, quaest. 56, art. 4, in resp. ad tertium.

ARTICULUS V.

Regulae morum, filias invidiae spectantes.

REGULA PRIMA. Odium proximi ex invidia natum lethale peccatum est, quoties alteri grave aliquid male deliberato consilio volumus. — Haec morum regula ex verbo Dei deprompta est. Ait enim S. Joannes, Epist. 1, cap. 2: *Qui odit fratrem suum, in tenebris est, et in tenebris ambulat, et nescit quod eat: quia tenebrae obturaverunt oculos eius. Et infra: In hoc manifesti sunt filii Dei et filii diaboli. Omnis qui non est iustus, non est ex Deo, et qui non diligit fratrem suum: quoniam haec est annuntiatio quam audistis ab initio,*

ut diligens alterutram. Non sicut Cain, qui ex maligno erat et occidit fratrem suum. Et propter quid occidit eum? Quoniam opera ejus maligna erant; fratris autem ejus justa... Nos sciimus quoniam translati sumus de morte ad vitam, quoniam diligimus fratres. Qui non diligit, manet in morte: omnis qui odit fratrem suum homicida est. Et scitis quoniam omnis homicida non habet vitam eternam in semetipso manentem. In quem locum S. Augustinus, tract. 6 in illam Epistolam, ait: « Jam ergo si contemnebat quisquam odium fratrum, numquid et homicidium in corde suo contempturnus est? Non movet manus ad occidendum hominem, homicida jam tenetur à Domino: virit ille, et iste jam interfectus judicatur. » Et paulò superius: « Ubi est invidia, amor fraternus esse non potest. Qui invidet, non amat. Peccatum diaboli est in illo: quia et diabolus invidendo dejecit. Cecidit enim, et invidit stanti. Non ideò voluit dejicere ut ipse staret, sed ne solus caderet. Tenete in animo ex hoc quod subjicit, invidiam non posse esse in charitate. Habes aperte cum laudaretur ipsa charitas, Charitas non assulatur. (1 Cor. 13.) Non fuit charitas in Cain; et nisi esset charitas in Abel, non acciperet Deus sacrificium ejus. Cum enim ambo obtulissent, ille de fructibus terræ, ille de fœtibus ovium, quid putatis, fratres, quia Deus fractus terræ neglexit? Non intendit Deus ad manus; sed in corde vidit: et quem vidit cum charitate offerre, ipsius sacrificium respexit; quem vidit cum invidiâ offerre, ab ipsius sacrificio oculos avertit. Opera ergo bona Abel non dicit nisi charitatem: opera mala Cain non dicit nisi odium fraternum. Parum est quia odit fratrem suum, et invidit operibus bonis: quia imitari noluît, necare voluit. Et hinc apparuit quia filius erat diaboli, et ille hinc apparuit justus Dei. Hinc ergo discernuntur homines. Nemo attendat linguas, sed facta et cor. »

REGULA II. — Qui proximos oderunt, et ab illis dissident, sacramentaliter absolvi non possunt, et ad Eucharistiæ participationem admitti, nisi depositis inimicitias, cum ipsis reconciliati fuerint. — Christi verbis ac præcepto nititur hæc morum regula, Matth. 5, dicentis: Si ergo offers munus tuum ad altare, et ibi recordatus fueris quia frater tuus habet aliquid adversum te, relinque ibi munus tuum ante altare, et vade prius reconciliari fratri tuo, et tunc veniens offeres munus tuum. Quam Salvatoris nostri sententiam S. Augustinus explicans, lib. 1 de Sermone Domini in Monte, cap. 10, ait: « Pergendum est ergo ad reconciliationem, cum in mentem venerit quod nos fortè fratrem in aliquo lesimus; pergendum autem non pedibus corporis, sed motibus animi, ut te humili affectu prosternas fratri, ad quem charâ cogitatione cucurreris, conspectu ejus cui munus oblaturus es. Ita enim etiamsi præsens sit, poteris eum non simulato animo lenire, atque in gratiam revocare veniam postulando, si hoc prius coram Deo feceris, pergens ad eum non pigro motu corporis, sed celerrimo dilectionis affectu; atque inde veniens, id est, inten-

tionem revocans ad id quod agere coeperis, offeres munus tuum. »

Hunc etiam locum appositè explicat ad rem nostram S. Joannes Chrysostomus, homiliâ 16 in Matth.: « O admirabilem, inquit, benignitatem, atque ineffabilem erga homines amorem Dei! honorem suum despicit, dum in proximo charitatem requirit. Interrumpatur, inquit, cultus meus, ut charitas tua integretur. Sacrificium mihi est fratrum reconciliatio. Propterea quippe non dixit: Postquam obtuleris, aut priusquam offeras; sed, munere ipso jam posito, et inchoante sacrificio, reconciliandum mittit ad fratrem. Quam igitur ob causam istud fieri jubet? Duo sunt quæ per ista designat. Unum quidem, quod jam dixi, ostendere scilicet volens quòd honoret maximè charitatem, et hanc acceptissimum esse sacrificium ducat; absque istâ verò nec illud profectò suscipiat. Aliud verò quò irrefutabilem quamdam necessitatem reconciliationis imponat. Qui enim jussus est non prius munus offerre quam reconcilietur offenso, etiamsi non ob proximi charitatem, saltem ne sacrificium maneat imperfectum, currere ad contristatam jubet, inimicitiasque dissolvere. Propterea et discretè cuncta memoravit, terrens illum videlicet ac suscipiens. Cum enim dicitur: Relinque munus tuum; non ibi substituit, sed intulit, ante altare; rursus ab ipso etiam loco horrorem injiciens: et vade; nec tantùm dicit: vade, sed adjunxit: prius, et tunc veniens offeres munus tuum, per omnia ista significans quia per aliquas inter se inimicitias dissidentes nequaquam mensa illa suscipiat. Audiant hi qui sacris mysteriis initiati, cum inimicitias ad communionem altaris accedunt. Audiant etiam illi qui nondum initiati sunt. Offerunt namque et ipsi munus et hostiam; orationem dico et elemosynam. Quia enim et hæc sacrificii instar obtineant, audi Prophetam loquentem, Psal. 49: Sacrificium laudis honorificabit me; et rursùm, Psalm. 140: Immola Deo sacrificium laudis; et: Elevatio manuum mearum sacrificium respectuum. Itaque etiamsi orationem cum tali offeras voluntate, melius est orationem relinquere, et ad reconciliationem fratris excurrere, et tunc orationem consequenter offerre. Propter hoc enim facta sunt omnia. Idcirco et Deus homo factus est, atque omnia illa gessit, ut nos in unum sine dubio congregaret. »

Hæc morum regulam sacri canones confirmant. Concilium Carthaginense IV, can. 95: Oblationes, inquit, dissidentium fratrum, neque in sacrario, neque in gazophylacio recipiantur.

Concilium Arelatense II, can. 50: Hi qui publicis inter se odiis exardescant, ab ecclesiasticis conventibus sunt renovandi, donec ad pacem recurrant.

Concilium Agsthense, can. 31: Placet ut, sicut primumque fit, quicumque odio aut longinquè inter se lite discesserint, et ad pacem revocari distind intentione nequiterint, à civilibus primitiis sacerdotibus arguantur. Qui si inimicitias deponere perniciosâ intentione noluerint, à Ecclesia eorum iustissimè excommunicatione pellantur.

Concilium Ilerdense, can. 7: *Qui sacramento se obligaverit, ut litigans cum quolibet, ad pacem nullo modo redeat, pro perjurio uno anno à communione corporis et amplexibus Domini segregatus, reatum suum elemosinis, fletibus, et quantis potuerit jejuniis abluat; ad charitatem verò quæ operit multitudinem peccatorum, celeriter venire festinet.*

Concilium Toletanum XI, can. 4: *« Sicut omnis qui diligit fratrem suum ex Deo, ita omnis qui non diligit proximum ex diabolo est: dilectione enim solà discernitur, quis ex quo genitus approbetur, dicente Joanne, 1 Epist.: In hoc manifesti sunt filii Dei et filii diaboli: omnis qui non facit justitiam, non est de Deo, et qui non diligit fratrem suum.... Et post paululum: Omnis qui odit fratrem suum, homicida est... Cum igitur his præceptis beatus Apostolus consonà prædicatione concordet, dicens, Ephes. 4: Non occidet sol super iracundiam vestram, et nolite locum dare diabolo; relatæ sunt nobis quorundam sacerdotum personæ in tantam obstinationis efferbuisse discordiam, ut non solam illos ab irâ occasus solis non revocet, sed nec annosa quidem transactio temporum ad bonum charitatis reclinet: quippe in quorum cordibus ita sol justitiæ Christus occubuit, ut ad lumen charitatis redire vix possint. Horum igitur et similibus discordantiis fratrum oblationes, juxta antiqui canonis definitionem, nullo modo recipiendas esse censemus. De personis tamen discordantium id specialiter definitione præcipimus, ut antequam eos reconciliatio vera innectat, nullus eorum accedere ad altare Domini audeat, vel gratiam communionis sanctæ percipiat; sed, geminato tempore per penitentiam compensabant quod discordiæ servierunt. Quòd si unus eorum, alio contemne, ad satisfactionem charitatis cucurrerit, ex eo tempore, ut pœnicilicus intra Ecclesiam receptetur, ex quo ad concordiam festinasse convincitur; sententiâ tamen superiori servatâ, ut tempus quod quisque in irâ expendit, geminatum in penitentis satisfactione persolvat. »*

Concilium Trosellanum, can. 12: *« Cohærendum est iracundiâ, pellenda discordiâ, refrærenda est rixa, ut non solam nostro vitio non provocemus quemquam, sed ut provocati, et graviter lesi, juxta Pauli vocem, simus cum patientiâ supportantes invicem, et donantes nobismetipsis, si quis adversus aliquem habet querelam. Sicut Deus in Christo donavit nobis, ita et nos dimittamus invicem quod debetur nobis, ut dimittatur quod debetur à nobis. Tale quippe pactum cum Deo facimus in oratione, dicendo: *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.* Unde summopere cavendum est omnibus nobis. Qui enim non dimittit ei qui sibi facit injuriam, hoc petendo non pro se facit orationem, sed superinducit maledictionem; et frustra sibi Deum propitium fieri querit, qui placari proximo negligit. Et quia tales ab eo qui pox est, separati sunt, jure et ab Ecclesiâ separantur, nisi inimicitias deposuerint. » Quod ubi*

confirmavit recitatis conciliorum Carthagensis IV, et Agathensis canonibus, ita concludit: *« Quorum igitur oblatio in præsentis Ecclesiæ non recipitur sacrario, horum procul dubio animæ à celestis sacrarii, scilicet regni Dei repellantur consortio. »*

Concilium Nannetense, can. 1, statuit *« ut dominicis et festis diebus presbyteri, antequam Missas celebrent, interrogent, si aliqui discordantes sint, qui inter se litem implacabilem habeant. Et si inventi fuerint, statim reconcilientur. Quòd si renerint pacem suscipere, ab Ecclesiâ ejeciantur, usquequò ad charitatem redeant. Non enim possumus munus vel oblationem ad altare offerre, donec prius fratri reconcilientur. His ita peractis, sacerdotes Missarum solemniter ritè peragant. »*

REGULA III. — Susurratio, id est, secreta oblocutio, quâ quis malum culpæ alienæ, vel pœnæ, vel aliquam etiam naturæ defectum, inordinatè cuiuspiam renuntiat, eo fine ut justam, quæ inter eos intercedit, amicitiam lædat, aut dirimat; aut ea detegit imprudens, quæ rectam et laudabilem amicitiam graviter lædere aut dissolvere valeant, vel suapte naturâ, vel ratione personarum apud quas referuntur: lethale peccatum est. — Hæc morum regula nititur auctoritate veteris novique Testamenti, susurrationem inter gravia quæque crimina recensentis, et divinam maledictionem susurronibus intentantis. Levitici 19: *Non eris criminator, nec susurro in populo;* et Proverborum, cap. 6: *Sex sunt quæ odit Dominus, et septimum detestatur anima ejus: oculos sublimes, linguam mendacem, manus effundentes innoxium sanguinem, cor maculans cogitationes pessimas, pedes veloces ad currendum in malum, proferentem mendaciam, testem falsacem, et eum qui seminat inter fratres discordias;* et cap. 26: *Cum defecerint ligna, extinguitur ignis, et susurro substractourgia conquiescent.* Ecclesiastici 28: *Vir peccator turbabit amicos, et in medio pacem habentium immittet inimicitiam... Susurro et bilinguis maledictus; multos enim turbabit pacem habentes.* « Susurro bilinguis propriè dicitur. Cum enim amicitia sit inter duos, nititur susurro ex utraque parte amicitiam rumpere, et idè dnasibus linguis utitur ad duos, uni dicens malum de alio, » inquit S. Thomas 2-2, quæst. 74, a. 1, ad tertium. Unde et lingua susurronis vocatur ibidem LINGUA TERTIA. *Lingua tertia multos commovet, et dispersit illos de gente in gentem. Civitates muratas divitum destruxit, et domos magnatorum effodit. Virtutes populorum concidit, et gentes fortes dissolvit. Lingua tertia mulieres viratas eiecit, et privavit illas laboribus suis. Qui respicit illam, non habebit requiem, nec habebit amicum in quo requiescat. Flagelli plaga si eorum furit: plaga autem linguæ comminet ossa. Multi ceciderunt in ore gladii, sed non sic quasi qui interierunt per linguam suam.* Ecclesiastici cap. 5: *Non appelleris susurro, et lingua tua ne capiaris, et convadaris. Super faciem enim est confusio, et penitentia, et denotatio (1) pessima super*

(1) Denotatio, id est, condemnatio.

bilisquem; susurratori autem odium, et inimicitia, et contumelia. Epistolae ad Romanos cap. 1: Tradidit illos Deus in reprobum sensum, ut faciant ea quae non conveniunt, repletos omni iniquitate, malitia, fornicatione, avaritia, nequitia, plenos invidia, homicidio, contentione, dolo, malignitate, susurratores, detractores, Deo odibiles, contumeliosos, superbos, elatos, invidiosos malorum, parentibus non obedientes, insipientes, incompositos, sine affectione, absque federe, sine misericordia. Qui clar. Justitiam Dei cognovissent, non intellexerunt quoniam qui talia agunt, digni sunt morte; et non solum qui ea faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus.

Hanc regulam confirmat concilii Tridentini Catechismus part. 3, in explicatione octavi praecepti Decalogi, § 17; ubi enim de obtractatoribus et maledicis locutus est, subiungit: « In eodem genere sunt, qui suis artificii distrant homines et inter se committunt, magnoperèque ferendis discordiis delectantur; ut summas conjunctiones ac societates fictis sermonibus dirimentes, amicissimos viros ad im mortales inimicitias et ad arma compellant. Tales erant multi ex consiliariis Saulis, qui ejus voluntatem à Davide alienare et in illum regem incitari conabantur. » 1 Regum 24.

REGULA IV. — In susurrationalis peccatum non incurret qui malum proximi renuntiat alteri, vel ad salutem ipsius procurandam, vel ob Ecclesiae, aut Reipublicae utilitatem; vel ut amicorum suorum bono consulat, vel ut pravas et in damnum alterius conspirantes amicitias dissolvat. — Non sunt igitur susurrationalis rei qui superiori mala subditorum revelant, ad eorum emendationem, vel boni publici gratia, puta ne ad sacros ordines promoveatur canonicis impedimentis irretitus, ne ad beneficium ecclesiasticum promoveatur indignus; ne ad monasticam professionem admittatur, qui secundum canones, aut regulas, vel constitutiones religiosorum ordinum, ad eam vel absolutè, vel in tali ordine omittendam ineptus est; ne matrimonium contrahere permittantur, quos à contrahendo, vel absolutè, vel inter se, lex divina vel ecclesiastica impedit; ne aditus ad aulam pateat suspectae fidei viris, vel adversus salutem principis conjuratis; ne divini verbi praedicatione, confessionum audientiarum munus, docendi provincia hominibus errores contra fidem aut bonos mores clam disseminantibus, seu prava quaecumque dogmata tradentibus, aut ad novitates doctrinarum propensis, sive mente et corde corruptis deserviant. Non sunt etiam susurratores, qui puellae, aut ejus parentibus, ex charitate aut amicitia vitia aut veros defectus alicujus hominis aperiant, qui puellae ipsius nuptias ambit, et in eorum affinitatem per fraudes et dolos irrepere nititur. Susurratio denique non sunt annumerandi, qui mala alicuius culpae, aut poenae, vel naturales defectus aperiant alteri, eo scilicet ut dissolvant amicitiam utriusque saluti periculosam, aut in grave scandalum aliorum vergentem; ut si quis inter concubinum et concubinarium discordiam excitet eo fine ut infame illorum concubinium dissolvat.

REGULA V. — Venialis est susurratio, cum quis per jocum amicorum uni renuntiat aliquid de altero, quod scit ingratum ipsi fore, et ex eo nonnihil commodum iri adversus amicum; non tamen ita ut amicitia dissolvatur aut labefactetur. — In eà enim hypotesi nec amicos disjungere, aut gravem inter illos discordiam serere intendit; nec quae dicit homo leviculus et facetus, talia sunt ut salpae naturae, aut habitae ratione personarum, amicitiam infringere, aut graviter laedere valeant; et si leves alicui suspiciones, vel contentiones hinc inter amicos oriuntur, certus est se illas protinus dissipaturum ac sedaturum, quia apud utrumque auctoritate valet, utriusque amicus est, novit uterque ipsum ad jocos hujusmodi, aliis periculosos, proclivem. His, inquam, circumstantiis concurrentibus, susurratio veniale duntaxat peccatum est.

REGULA VI. — Susurratio peccatum est detractioe gravior. — Peccatum namque in proximum eò gravior est, quò per ipsum gravior damnum proximo infertur; damnum autem eò gravior censendum est, quò majus et excellentius bonum ipsi eripitur. Inter caetera verò exteriora bona praeminet amicus. Unde dicitur Ecclesiastici c. 6: *Amicus fidelis, protectio fortis; qui autem invenit illum, invenit thesaurum. Amico fidei nulla est comparatio, et non est digna ponderatio auri et argenti contra bonitatem fidei illius. Amicus fidelis medicamentum vitae et immortalitatis, et qui sustinet Dominum, invenit illum.* Fama autem ipsa, quae per detractioem tollitur, ad hoc maximè necessaria est ut homo idoneus ad amicitiam habeatur. *Et idè susurratio est majus peccatum quàm detractio, et etiam quàm contumelia, quia amicus est melior quàm honor,* inquit S. Thomas, 2-2, quæst. 74, a. 2.

REGULA VII. — Susurrationalis peccatum aliud altero gravior est, non solum ratione finis, quo fit interdum ut novae deformitatis occasione cumuletur, sed ad alteram quoque peccati speciem pertinet; sed etiam ratione aliarum circumstantiarum. — Gravior est scilicet peccatum susurrationalis, qui discordiam serit inter virum et uxorem, ut ipsius uxoris amplexibus fruatur, quàm si nullà alià nisi susurrandi libidine eorum concordiam turbet, quia non solum susurrationalis, sed etiam adulterii reus est. Sed et susurratio quae quis alteri conjugum renuntiat absolutè aliquid de altero quod ipsorum amorem dirimere aut labefactare possit, gravior peccat intra eandem speciem, quàm si necessitudines alias, quarum non ita sacrum nec strictum vinculum est, dirumpere nitetur. Sic gravior peccat susurro qui patrem ita commovet in filium, ut ipsum exheredet aut durius tractet; vel qui domino aliquid renuntiat de servo, quo fit ut ipsum e domo sua expellat, aut graves adversus illum fidelitatem suspiciones concipiat, aut ipsum excipiat acerbis; vel alicui qui in aures principis aliquid ex invidia insusurra de altero, quod ejus animum ab illo ita abalienet, aut abalienare possit, ut gratia sua, et beneficiis, et muneribus vel officiis illum privet, illique aulam aditus interdicit; idque molitur, ut de illius infortunio crescat, ut in ejus locum adeat; vel qui susurrationali-

bus suis bella sive intestina, sive externa accendant, quales erant multi ex consiliariis Saisidis, qui ejus voluntatem à Davide alienare, et in illum Regem conciliare conabantur, 1 Reg. cap. 12 et 14. Illi, inquam, gravius susurrationis peccatum committunt, quàm si vulgares conjunctiones et amicitias oblocutionibus suis dirimere aut perturbare couarentur. Unde circumstantiæ hujusmodi in sacramentali confessione sunt necessariò exprimendæ: sic gravius peccant susurrones, qui religiosorum hominum, vel sanctionum amicitiam dirimunt, aut subditos adversus prelatos et superiores commovent; unde fit ut disciplina regularis solvatur, vel remittatur; ordo et pax monasteriorum vel aliarum societatum sanctarum turbetur, partes fiant et conventicula, nascantur lites, scandala oriantur. Cùm enim sanctior sit fratrum et sororum in eadem familiâ religioâ Deo servientium, quàm secularium amicorum societas et amicitia, et versus ille Psalmi 132: *Ecce quàm bonum et quàm jucundum habitare fratres in unum, ad eos magis pertinere, qui sic vivunt in unum ut unam hominem faciant, ut sit illis verè quod scriptum est: Act. 4: ANIMA USA ET UNUM COR; multa corpora, sed non multæ animæ; multa corpora, sed non multa corda, ut docet S. Augustinus, Expositione in hunc Psalmum. Gravius peccat susurro, qui discordias serit inter monachos aut sanctionales, quàm qui secularium amicorum concordiam sive amicitiam labefactat aut perturbat.*

REGULA VIII. — Susurro qui secretis oblocutionibus amicos disjunct, aut legitimam illorum amicitiam graviter læsit atque labefactavit, absolvi non debet, donec illos, quoad ejus fieri poterit, inter se reconciliet; aut si id præstare non potest, pro damnis inde secutis, judicio viri probi satisfaciatur. — Regula enim generalis est moralis christianæ, peccata quæ grave damnum proximo inferunt, à Deo non remitti, nisi damna illata resarciantur, juxta illam S. Augustini sententiam, quæ et inter juris regulas, in sexto, cap. Peccatum, quarta est: *Peccatum non dimittitur, nisi restitatur ablatum.*

REGULA IX. — Nihil unquam de aliis referre debet christianus, quod dissidia fovere vel excitare possit; illoqui susurratiois reus est. — Hinc dicitur Ecclesiastici 19: *Audisti verbum adversus proximum tuum? Commoriatur in te, dolens quoniam non te dirumpet.* Præclarum hæc de re documentum ex Monica matris suæ sanctissimæ exemplo S. Augustinus tradit libro 9 Confessionum, cap. 9: « Hoc quoque, inquit, illi bono principio tuo, in cujus utero me creasti, Deus meus, misericordia mea, munus grande donaveras quod inter dissidentes atque discordes quasque animas, ubi poterat, tam se præbebat pacificam, ut cùm ab utràque multa de invicem audiret amarissima, quæ illa solet eructare turgens atque indigesta discordia, quando præsentis amicæ de absente inimicæ per acida colloquia eruditæ exhalatur odiorum, nunquam tamen alteri de altera proderet, nisi quod ad eas reconciliandas valeret. » Hinc S. Hieronymus, epistolâ 2 ad Nepotianum, scribit: « Officiū tui est visitare lan-

guentes, nôsse domos matronarum, ac liberos earum, et nobiliorum virosam custodire secreta. Officiū tui est non solum oculos castos servare, sed et linguam. Nunquam de formis mulierum dispuies, nec quid agatur in aliâ, domus alia per te noverit... Omnium Christianorum domos debemus amare quasi proprias. »

REGULA X. — Detractio seu obtretractio, quæ quispian alienam famam labefactat penitus, aut graviter lædit, extenuat, verba maledica profert, quibus pessumdari, graviter lædi, aut extenuari potest, lethale peccatum est. — Nam Apostolus, cap. 1 Epistolæ ad Romanos, detractores illis peccatoribus annumerat, qui digni sunt morte: *Detractores, inquit, Deo odibiles..... Qui talia agunt, digni sunt morte.* Et 1 ad Corinth. 6: *Neque maledici, neque rapaces, regnum Dei possidebunt.* Et S. Jacobus, Epistolæ suæ catholice cap. 4: *Nolite, inquit, detrachere alterutram, fratres. Qui detrahit fratri, aut qui judicat fratrem suum, detrahit legi, et judicat legem.* Detrahit legi, quatenus contemnit præceptum de dilectione proximi. Mala quæ à linguâ maledicâ proveniunt, ibidem S. Jacobus describit, cap. 5: *Si quis in verbo non offendit, hic perfectus est vir. Potest etiam fræno circumducere totum corpus. Si autem equis fræna in ora mittimus ad consentiendam nobis, et omne corpus illorum circumferimus; ecce et naves, cùm magnæ sint, et à ventis validis valentur, circumferuntur à modico gubernaculo, ubi impetus dirigentis voluerit, ita et lingua modicam quidem membrum est, et magna exaltat. Ecce quantus ignis quàm magnam sylvam incendit! Et lingua ignis est, universitas iniquitatis. Lingua constituitur in membris nostris, quæ maculat totum corpus, et inflammat rotam natiuitatis nostræ, inflammata à gehennâ. Omnis enim natura bestiarum, et volucrum, et serpentium, et ceterorum domatur, et domita sunt à naturâ humanâ; linguam autem nullus hominum domare potest; iniquitatum malum, plena veneno mortifero. In ipsâ benedicimus Deum et Patrem, et in ipsâ maledicimus homines qui ad similitudinem Dei facti sunt. Ex ipso ore procedit benedictio et maledictio. Non oportet, fratres mei, hæc ita fieri. Numquid fons de eodem foramine emanat dulcem et amaram aquam? Numquid potest, fratres mei, ficus utrasque facere, aut vitis ficus? Sic neque falsa dulcem potest facere aquam. Sed et veteris Testamenti Scriptura de detractioe seu de gravi peccato loquitur, Psalm. 56: *Dentes eorum arvis et sagittæ, et lingua eorum gladius acutus; Proverbiorum cap. 24: Abominatio hominum detractor... Cum detractoribus non commisceris, quoniam repente consurgit perditio eorum; et ruinam utriusque quis novit? et Ecclesiasticis 10: Si mordcat serpens in silentio, nihil est minus habet qui occidit detrahit; Ecclesiasticis 28: Flagelli plaga livorem facit. Plaga autem linguæ comminuet ossa. Multi ceciderunt in ore gladii; sed non sic quasi qui interierunt per linguam suam.**

Criminis istius gravitatem SS. Patres ostendunt. S. Joannes Chrysostomus, homiliâ 5 ad populum Antiochenum: « Detrahens, inquit, fraternas carnes co-

« medit, proximi carnem momordit. Propterea et Pau-
 « lus terruit, dicens Galat 5 : *Si autem vos ihericem mor-*
 « *detis, et comeditis, videte ne ab ihericem contamini.*
 « Non infixisti dentes carni, sed animæ maledictum,
 « improbum suspicionem infixisti, vulnerasti, innume-
 « ris affectisti malis et te ipsum, et illum, et alios pla-
 « res; etenim audientem pejorem fecisti, proximum
 « calumnians. Sive enim peccator sit, in arrogantiam
 « tollitur, et inflatur ex aliorum peccato, magna de se
 « ipso sentire persuasus. Insuper communem Ecclesie
 « statum læsisti; non enim omnes audientes peccato-
 « rem solum accusant; sed opprobria Christianorum
 « genti infligunt. Ad hæc, Dei gloriam blasphemari
 « fecisti; sicut enim nobis laudabiliter viventibus Dei
 « nomen glorificatur, sic peccantibus blasphematur, et
 « contamelà afficitur. Quartum, malè audientem con-
 « fudisti, et sic impudentiorem reddidisti, inimicum
 « et hostem reddens. Quintum, te ipsum pœne et ca-
 « stigatationis reum fecisti, negotia ad te nihil attinen-
 « tia texens. Ne quis enim hoc mihi dicat: Tunc detraho
 « quando falsa dico; si autem vera dico, minimè. Nam
 « licet vera loquens maledixeris, et hoc est crimen.
 « Etenim Phariseus ille Publicano veridicus maledixit,
 « sed tamen hoc ipsi nihil profuit. Dic enim mihi, Pu-
 « blicanus non erat Publicanus et peccator? Cuique
 « certum est quòd Publicanus erat, sed quoniam ipsum
 « vituperavit Phariseus, abiit omnibus amissis.....
 « Fugiamus igitur, dilecti, fugiamus detractiones, docti
 « quòd est totum satanicum barathrum insidiarum ejus
 « hæc insessio. Ut enim nostra negligamus, et gravio-
 « res nobis reatus constituamus, in hanc nos consu-
 « tudinem diabolus duxit; imò verò non solum inest
 « hoc malum, quòd tunc rationem dabimus eorum
 « que diximus, sed etiam quòd peccata nostra sic gra-
 « viora faciemus, omni nos excusatione privantes.
 « Acerbè enim aliena exquirens, in suis excessibus
 « nullam unquam veniam nanciscetur.... Eliminemus
 « igitur omnem ex ore nostro detractionem, scientes
 « quòd et si cinerem comedamus, nulla nobis asperè
 « vitæ hujus utilitas proderit, nisi à detractione absti-
 « neamus: *Non enim quæ intrant, coinguant homi-*
 « *nem, sed quæ exeunt ex ore.* » Matth. 15.

Et homilià 45 in Matthæum: « Diabolicus certè hic
 « maledicendi laqueus est, et peccatum nullam vo-
 « luptatem, sed damnum tantum afferens, et magnum
 « delictorum acervum efficiens. Quòd si quis peracio-
 « sis humoribus plenus, agrotationis laborem non ef-
 « fugiet, multò magis qui hanc omni cholera ama-
 « riorum malignitatem in se ipso recondit atque
 « conservat, ultimi atque perpetui doloribus morbi la-
 « borabit. »

S. Hieronymus in cap. 10 Ecclesiasticis: « Serpens,
 « inquit, et detractor æquales sunt. Quomodo enim
 « ille occultè mordens venenum inserit, sic iste clam
 « detrahens virus pectoris sui infundit in fratrem. »

Idem S. Hieronymus, sive S. Paulinus, in Epistolà
 ad Celantiam, quà matrem-familias instituit: « Nulli
 « unquam omninò detrahas, nec aliorum vituperatione
 « te laudabilem videri velis. Magisque vitam tuam or-

« dinare disco, quàm alienam carpere. Ac semper
 « Scripture memor esto, dicentis: *Noli diligere detra-*
 « *here, ne eradiceris.* Pauci admodum sunt qui huic vitio
 « resistent; raròque invenies, qui ita vitam suam
 « irreprensibilem exhibere velint, ut non libenter
 « reprehendant alienam; tantaque hujus mali libido
 « mentes hominum invasit, ut etiam qui procul ab a-
 « liis vitiis recesserunt, in istud tamen quasi in ex-
 « tremum diaboli laqueum incidant, »

S. Augustinus, lib. 2 de Baptismo contra Donatistas,
 cap. 7: « An levius, inquit, putatur, quod gladio mi-
 « nante, quàm quod lingua insidiante committitur? »
 Et tractatu 5 in Joannem: « Illi gravius cor feriant,
 « qui lingue gladio feriunt. »

S. Bernardus, serm. 24 in Cantica: « Videas, inquit,
 « ambulare seorsum, convenire sibi et sedere pariter
 « moxque laxare proceces linguas in detestandum su-
 « surrum. Una uni conjungitur, nec spiraculum incedit
 « in eis; tanta est libido detrahendi, audiendive detra-
 « hentem. Ineunt familiaritatem ad maledicendum, con-
 « cordes ad discordiam. Conciliant inter se inimicissi-
 « mas amicitias, et pari consentaneæ malignitatis affectu
 « celebratur odiosa collatio. Haud secus egere quondam
 « Herodes et Pilatus, de quibus narrat Evangelium,
 « quia facti sunt amici in die illà, hoc est, in die Do-
 « minicæ Passionis. Convenientibus sic in unum, non
 « est Dominicam Cæsam manducare, sed magis propi-
 « nare et bibere calicem damnosiorum; dum importan-
 « tibus linguis aliorum perditionis virus, aliorum au-
 « res intrantem mortem libenter excipiunt. Sic quippe
 « juxta Prophetam Jerem. 9: *Intrat mors per fenestras*
 « *nostras; cum prurientes auribus et oribus, lethale*
 « *peculum detractionis invicem nobis ministrare con-*
 « *tendimus. Non veniat anima mea in concilio detra-*
 « *hentium; quoniam Deus odit eos, dicente Apostolo,*
 « *Rom. 1: Detractores Deo odibiles.* Quam sententiam
 « Deus ipse loquens in psalmo, audi quomodo confir-
 « mat: *Detrahentem, inquit, secretò proximo suo, hæc*
 « *persequetur.* Nec mirum, cum id præcipuè vitium
 « charitatem, que Deus est, et quidem ceteris acriùs,
 « impugnare et persequi cognoscatur... Omnis qui de-
 « trahit, primùm quidem se ipsum prodit vacuum
 « charitate; deinde quid aliud detrahendo intendit
 « nisi ut in cui detrahit, veniat in odium vel contem-
 « ptum ipsis apud quos detrahit? Ferit ergo charitatem
 « in omnibus qui se audiunt lingua maledica, et
 « quantum in se est, necat funditùs et extinguit; non
 « solum autem, sed et in absentibus universis, ad quos
 « volans verbum fortè per eos qui presentes sunt, per-
 « venire contigerit. Vides quàm facilè et in brevi in-
 « gentem multitudinem animarum velociter currens
 « sermo tabe malitiæ hujus inficere possit? Propterea
 « dicit de talibus propheticus Spiritus, Psalm. 15:
 « *Quorum os maledictione et amaritudine plenum est,*
 « *veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem;* uti-
 « que tam veloces, quàm velociter currit sermo. Unus
 « est qui loquitur, et unum tantum verbum profert;
 « et tamen illud unum verbum uno in momento multi-
 « tudinis audientium diùm aures inficit, animas inter-

« fiet. Cor siquidem felle livoris amarum, per linguæ
 « instrumentum spargere nisi amara non potest, di-
 « cente Domino, Luc. 6: *Ex abundantia cordis os to-*
 « *quar.* Et sunt species pestis hujus, dum alii quidem
 « nudè atque irreverenter, uti in buccam venerit, vi-
 « rus evomant detractionis; alii autem quodam simu-
 « lato verecundia fuce conceptam malitiam quam
 « retinere non possunt, adumbrare conentur. Videns
 « alta præmitti suspiria, sicque quadam cum gravitate
 « et tarditate, vultu mesto, dimissis superciliis, et
 « voce plangenti egredi maledictionem, et quidem tantò
 « persuasibiliorem, quantò creditur ab his qui audiunt,
 « corde invito, et magis condolentis affectu, quam
 « malitiosè proferri. Dulce, inquit, vehementer, pro
 « eo quòd diligo eum satis, et nunquam potui de hæc
 « re corrigere eum. Et alius: Mihi quidem, ait, bene
 « compertum fuerat de illo istud, sed per me non
 « quam innotuisset. At quoniam per alteram po-
 « tefacta est res, veritatem negare non possum; do-
 « lens dico, reverà ita est. Et addit: Grande dam-
 « num! Nam aliàs quidem in pluribus valet, ceterum
 « in hæc parte, ut verum fateamur, excusari non po-
 « test. »

Et sermone 17 de Diversis, qui de triplici custodia
 manús, linguæ et cordis, inscribitur: « Utinam,
 « inquit, vel solum tempus vitæ amitteretur in verbis,
 « sed multi in his etiam vitam amittere comprobantur,
 « nec modò ipsi amittere, sed adimere quoque, et hoc
 « fratribus suis. An non amittunt vitam detractores
 « Deo odibiles, odibiles vitæ? Fugit vita quos odit; et
 « quos vita fugit, mori necesse est. An non et ipse
 « moritur, qui venenum bibit, quod ei malesuada de-
 « tractoris lingua propinat? Siquidem furtim ei di-
 « lectionis vita subtrahitur; et dum nescit, paulatim
 « in eo fraterna charitas refrigescit. Auditurus est for-
 « sitan ipse quoque cui detrahitur; undique enim verba
 « volant, et multorum prius ora sermo pertransiens,
 « difficile fieri potest quin singulorum creverit linguis,
 « et quasi jam proventus referatur ad eum cujus spe-
 « ciat offensam. Itaque scandalizabitur audiens, et ta-
 « bescet, eoque facilius extinguetur in eo charitas
 « quò amplius ante vivere videbatur. Si inimicus, ait
 « Psalm. 54, *mens maledicæet tibi, sustinuitæem uti-*
 « *que,* et quidem cavet sibi prudens auditor, cavet et
 « ipse, si non desipit, qui sibi noverit esse detractum;
 « illè ne veneno inficiatur, iste ne scandalo perturbe-
 « tur. Sed quod in se est tamen, lingua maledica et illius
 « percussiens conscientiam, et istius vulnerans chari-
 « tatem, secum pariter utrumque peremit. Numquid
 « non vipera est lingua ista? Ferocissima planè, nimi-
 « rum quæ tam lethaliter tres inficit flatu uno. Num-
 « quid non lancea est ista lingua? Profectò et acutissi-
 « ma, quæ tres penetrat ictu uno. *Lingua, inquit, eo-*
 « *rum gladius acutus.* Gladius equidem anceps, imò
 « triceps est lingua detractoris. Nec verò ejusmodi lin-
 « guam ipso etiam mucrone quo Dominicum latus
 « confossum est, crudeliorem dicere verearis. Fodit
 « enim hæc quoque Christi corpus, et membrum de-
 « membro, nec jam exanime fodit, sed facit exanime

« fodiendo. Ipsis quoque nocentior est spina, quas illi
 « tam sublimi capiti furor militaris imposuit, seu etiam
 « clavis ferreis, quos sanctissimis manibus illis et
 « pedibus consummata jodaicæ gentis iniquitas infixit.
 « Nisi enim hujus quod nunc pangitur et transfoditur,
 « corporis vitam, sui vitæ corporis prætulisset, non
 « quam illud pro isto, mortis injuria, crucis ignomi-
 « niæ tradidisset. Et dicimus: Levis res est sermo.
 « Levis quidem res, quia leviter volat, sed graviter
 « vulnerat; leviter transit, sed graviter urit; leviter
 « penetrat animum, sed non leviter exit; profertur
 « leviter, sed non leviter revocatur; facile volat, at-
 « que ideò facile violat charitatem. »

Hanc morum regulam confirmat S. Thomas, 2-2,
 quæst. 75, a. 2: « Peccata verborum, inquit, maxi-
 « me sunt ex intentione dicentis judicanda. Detractio
 « autem secundum suam rationem ordinatur ad deni-
 « grandam famam alicujus. Unde ille per se loquendo
 « detrahit, qui ad hoc de aliquo obloquitur eo absente,
 « ut ejus famam denigret. Auferre autem alicui fa-
 « mam, valde grave est; quia inter res temporales vi-
 « detur fama esse pretiosior, per cujus defectum im-
 « peditur hono à multis bene agendis; propter quod
 « dicitur, Ecclesiastici 41: *Caram habet de bono nomine,*
 « *hoc enim magis permanebit tibi, quam mille thesauri*
 « *magni pretiosi.* Et ideò detractio, per se loquendo,
 « est peccatum mortale. » Et, articulo 5, docet, detrac-
 « tionem gravius esse furto peccatum, quia *fama præ-*
 « *minet divitis, eò quòd propinquior est spiritualibus bonis.*
 « Undè dicitur, Proverb. 22: *Melius est nomen bonum,*
 « *quam divitiæ multæ.* Homicidium quidem gravius est
 « detractio peccatum; sed tamen detractio homicidii
 « malitiæ et crudelitati proxima est, tum quia ex odio
 « et invidia procedit, et qui odit fratrem suum *homicida est;*
 « tum quia homicidia interdum ex detractioe originem
 « habent, adeoque detractori imputantur; tum quia ple-
 « rique homines magnanimi mori mallent, quam infam-
 « iæ suæ superstites vivere. Hinc Tertullianus, lib. de
 « Idololatriâ, cap. 2: « Homicidium, inquit, non in solâ
 « sanguinis profusione, et animæ ereptione reputan-
 « dum. Homicidium enim in verbo maledicti vel con-
 « vicii judicat Deus. » Atque detractoribus accommo-
 « dari meritò potest quod Optatus Milevitanus ait de
 « Donatistis, qui sacerdotes in Ecclesiâ catholicâ ordi-
 « natos gradu movebant, eisque velut penitentibus ma-
 « nus imponebant: « Vos vivum fecistis homicidium... Ad
 « infigendum morsum honoribus alienis, dentes ve-
 « stros in sagittas et arma vertistis; linguas acistis
 « in gladios, quas movistis in mortes non corporum,
 « sed honorum. Jugulastis non membra, sed nomina.
 « Quid prodest quia vivunt homines, et occisi sunt ho-
 « mores à vobis? Valent quidem membris, sed erepte
 « portant funera dignitatis. Certè non licet occidere. An
 « ideò vos putatis innocentes, quia ferro usi non estis? In-
 « nocentem se et venenarius judicet, si in solo ferro est
 « homicidium. Non sibi videatur reus, qui alterum sub-
 « ducto cibo necaverit. Innocentem se judicet, qui spi-
 « ranti prohibita facultate, suffocaverit vivere cupien-
 « tem. Necis multasunt genera, sed unum nomen est

• mortis. Maledictionibus tuis cum fiducia hominem mor-
 • tum protestaris. Quid interest an gladio ferias, an lin-
 • guâ percutias? Indubitanter homicida es, si per temer-
 • tus fuerit, qui vivebat..... Dei episcopus lingue
 • gladio jugulâstis, fundentes sanguinem non corporis,
 • sed honoris. »

REGULA XI. — Non est reus detractionis, qui alterius peccatum, seu malum quodecumque alicui patefacit, boni eujuspiam procurandi aut promovendi gratiâ, modò debite circumstantiæ serventur. — Sic occultum proximi peccatum, propter ejus emendationem, denunciare licet superiori, servato prius præcepto correptionis fraternæ. Sic grave crimen alterius, publicis legibus plectendum, prodere licet accusatione legitima; modò id fiat justitiæ bonique publici studio, non vindictæ affectu. Similiter occultum alicujus vitium vel defectum renuntiare licet, ad advertendum grave damnum vel periculum Ecclesiæ, rei publicæ, alicui societati, aut familiæ, vel privatis etiam personis imminens. Si quis, verbi gratiâ, cum Ecclesiæ, rei publicæ, vel ordiais alicujus aut societatis publico gravique detrimento sit ad beneficium aliquod, dignitatem, vel officium promovendus, occulta illius vitia vel defectus prodere licitum ac religiosum est, modò id prudenter fiat, nec citra necessitatem, nec pluribus quàm oporteat, et ex charitate, bonique publici studio. Sic etiam licitum est alios monere ut sibi caveant ab eo quem certò nòsti, vel non temerè suspicaris esse furem, veneficum, ganeonem, proditorem, impium, hæreticum, pestifero morbo, aut hæ venereâ laborantem; si malum ex hujus modi hominis societate ipsis imminens aliter avertere non possis. Licet pariter occultum alterius crimen prodere, si aliter ab injustâ illius vexatione liberari non possis, modò servetur moderatio, nec plura aut graviora ex illius criminibus occultis revelentur, quàm postulet justæ defensionis necessitas, nec vindictæ animo id fiat. Ita reus non peccat, et multò minus innocens, qui testium illegitimorum testimonia, quibus damnatus est, vel opprimendus, repellit, vero illorum crimine detecto et probato. Non ergo quilibet alieni peccati, etiam occultis revelatio, detractionis peccatum est, sed ea tantum quæ justitiæ vel charitatis ordo violatur. Hanc morum regulam confirmat S. Thomas, 2-2, quæst. 75, a. 2: « Si verba, inquit, per quæ fama alterius diminuitur, et proferat aliquis propter aliquod bonum necessarium, et debitis circumstantiis observatis, non est peccatum, et nec potest dici detraçtio. »

Hæc regula confirmatur ex S. Basilio, in regulis brevioribus, interrogatione 25: « Duo, inquit, esse existimo tempora, in quibus liceat aliquid mali de aliquo dicere: videlicet et quando necesse habet aliquis consultare unâ etiam cum aliis, qui ad hoc idonei judicati sint, quo pacto corrigendus sit, qui peccatum commisit; et item quando necessitas poscit ut periculo consulatur aliquorum, qui sponte merò ex ignorantia commiseri possent cum malo tanquam cum bono; cùm Apostoli præceptum sit, ut ne quis se cum his commisceat, qui istiusmodi sunt,

• ne quando capiat quis laqueos anime suæ. Quod
 • quidem videmus eundem Apostolum fecisse, ex his,
 • quæ ipse « Timotheum scribit, 2 Epist. 4, his
 • verbis: *Alexander ararius multa mala mihi ostendit,*
 • *quem et tu docuit. Valde enim restitit verbis nostris.*
 • Extra autem hujusmodi necessitatem, qui aliquid se-
 • cùs de aliquo loquitur, illius insimulandi, vel vitu-
 • perandi causâ, detractor est, esto verum sit quod
 • loquatur. »

Item confirmatur ex cap. *Cùm ex injuncto*, quod est Innocentii III, extra, de Hæreticis, cujus hæc sunt verba: « Licet scientia sit valdè necessaria sacerdotibus ad doctrinam, quia juxta verbum propheticum, *Malach. 2, labis sacerdotum erudivicit scientiam, et leges expuravit ex ore ejus*; non est tamen simplicibus sacerdotibus etiam à scholasticis detrahendum, cùm in eis sacerdotale officium debeat honorari; propter quod Dominus in lege præcepit: *Divis non detrahes*, sacerdotes intelligens, qui propter excellentiam ordinis et officii dignitatem, Deorum nomine nuncupantur... Quòd si fortè necessitas postularet, ut sacerdos tanquàm inutilis et indignus, à curâ gregis debeat removeri; agendum est ordinatè apud episcopum, ad ejus officium tam institutio quàm destitutio sacerdotum noscitur pertinere. »

Hanc morum regulam, uti et præcedentem, et sequentem, Gersonius, cancellarius Parisiensis Ecclesiæ et academiæ, vir pius et eruditus, nitidè explicat in responsione ad quæstiones quatuor, quæst. 1: « Sciendum, inquit, quòd actio moralis libera accipit vel vituperium, vel laudem, et peccatum, ex suis circumstantiis, et specialiter, ex circumstantiâ finis. Inquirendum est igitur ad quem finem dicitur malum de absentibus, et occurrunt sex fines generales. Quandoque hoc fit ad instructionem presentium: et id audientium, ut caveant similia facere. Quandoque fit ad presentium cautelam, ne scilicet ex ignorantia decipiantur per malam aliorum societatem, quos præsumunt bonos. Quandoque etiam fit ad utilitatem absentium, ut videlicet presentes eis referant pro ipsorum correctione et emendatione. Quandoque fit ex quadam compassione amicabile, ut scilicet se ipsum et audientes referens provocet ad orandum instantis pro aliorum peccatis et eorum conversione. Quandoque etiam fit ex solâ curiositate, et assuetâ loquacitate, et quadam libidine loquendi de aliis. Quandoque autem fit ex odio vel invidia, ac pro diminutione fame alienæ, et ex animi indignatione. Primis quatuor modis potest esse non solùm licitum, imò et meritorium, referre mala absentium, dum modò tamen non intendatur principaliter alius finis, quàm aliquis prænotatorum quatuor. Et si non misceatur alia intentio fermentata et sibi ipsi mentiens, dum bene provideatur ne sint falsa quæ dicuntur, aut in malo ultra quàm in se sunt per referentem ampliata, aut forsân sinistrè interpretata; ac etiam quòd non plus noceat talis locutio absentibus et eorum fame, quàm prosit presentibus et eorum edificationi. Quoniam pro parvo bono conse-

« quando non est magnum malum committendum »

« Malè loqui de absentibus ad solùm satisfaciendum
« propriæ loquacitati et libidini loquendi de aliis,
« etiam si sit pro solâ deductione temporis, et quasi
« pro solatio, ut sic tempus sine tædio transeat, vix
« aut nunquam excusatur à peccato, et sæpiùs transit
« in mortale peccatum. Tale enim verbum non solùm
« otiosum, sed et communiter est perniciosum, et
« multipliciter noxium. »

« Si quis autem querit signum quomodò sciet
« quando ex bono fine loquatur, aut malo de malis
« proximi : respondetur, quòd dùm aliquis loquitur ad
« bonum istius ejus mala commemorat, ut puta ut in
« se et audientibus provocet mentem ad orandum pro
« talis emendatione, necessarium est ut sentiat tunc
« in se quandam ad eundem de quo fit sermo com-
« passionem piam, dulcemque, misericordem, et
« charitativum affectum. Et etiam requiritur ut non
« nimis longum textat sermonem de tam malâ materiâ
« et despicibili. Sicut pia mater non delectatur in nar-
« rando longè mala filii sui, nec etiam dicit illa nisi
« ex necessitate, ut puta ipsi medico, aut illis qui
« ejus salutem potuerunt prosesse et malum adjacens
« avertere. Sic itaque narrando suspirat altè, trista-
« tur, dolet, et abbreviat sermonem quantum præ-
« valet, et quantum videtur sufficere ad ostensio-
« nem infirmitatis, que sibi tantæ tristitiæ causa
« existit. Sed dùm quis loquitur malum de aliis ex
« loquacitate, sunt signa opposita, quoniam tunc sen-
« tit indignationem animi contra eos de quorum malis
« loquitur, cum quâdam amaritudine fellis corrodit
« et mordet ipsos absentes, et verbis suis venenatis,
« linguæque sicut gladius acutus acustâ, lacerat sine mi-
« sericordiâ, sine aliquâ compassione, nec ponit finem
« verbis suis, quia satiari nequit ejus vorax invidia. »

« Loqui malum de alio directè ex odio et invidiâ,
« semper est peccatum. Et quando notabiliter læditur
« per hoc aliena fama, et dùm loquens hoc advertit
« in suâ conscientiâ, aut advertere posset, est gravius
« peccatum sæpissimè quàm furtum, aut quàm foret
« usus carniùm diei veneris vel jejuniî Ecclesiæ magis
« cujuscumque. »

REGULA XII. — Qui malum aliquod, vel defectum
proximi aperit, absque animo nocendi, absque odii,
ire, vel invidiæ affectu, sed ex merè levitate, loqua-
citate, aliâve causâ non necessariâ, venialis duntaxat
peccati reus est, nisi verba que profert grave vulnus
alienæ famæ infligant, vel infligere possint. Tunc enim
lethale peccatum est. — Hanc regulam tradit S. Tho-
mas, loco supra citato : « Si autem, inquit, proferat
« ex animi levitate, propter causam aliquam non ne-
« cessariam, non est peccatum mortale, nisi fortè
« verbum quod dicitur, sit adeò grave, quòd notabi-
« liter famam alicujus lædat, et præcipuè in his que
« pertinent ad honestatem vitæ; quia hoc ex ipso ge-
« nere verborum habet rationem peccati mortalis. »
At si id quod narrat de altero, leve est, aut secun-
dùm se, aut respectu personæ de quâ loquitur, in
quam scilicet nulla ex hujus modi vitio, quamvis per

se gravi, redundat infamia, quia de hoc gloriari solet,
aut profligatæ famæ est, aut similis conditionis ho-
mines hæc vitia non ducunt dedecori, aut iis ut plu-
rimùm obnoxii sunt, ut si de gregario miiste aut bajulo
dixerit aliquis, ebrium fuisse, aut ebriosum esse; vel
quod de ipsis refertur malum jam illis innotuerit qui-
bus dicitur; venialis duntaxat detractio est. Nam
« Peccata verborum maximè sunt ex intentione dicen-
« tis judicanda, » inquit S. Thomas, ibidem. Ille au-
tem vel nocere proximo non intendit, vel reverà non
multùm nocet, nec graviter ledere possunt que im-
prudenter et in consideratè profert.

REGULA XIII. — Lethalis detractio rei sunt, qui
gravia proximorum peccata, vel etiam levia, vel na-
turalem aliquem defectum referendo, directè, vel
indirectè, honestam eorum famam et existimationem
graviter lædunt, aut grave damnum inferunt. — De
gravioribus peccatis res est per se manifesta, et ex iis
que in regula decimæ explicatione dicta sunt, satis
prohata. Levia verò, vel que vulgò levia censentur,
magnum interdum infamiam aspergunt episcopis,
aliisque ecclesiasticâ dignitate fulgentibus viris, do-
ctoribus, religiosis, sanctimonialibus, aut mulieribus
devotionem professis, et pietatis famam consecutis.
Assiduitas, verbi gratiâ, mentiendi, vana gloria et
ostentatio, secularis et liberior etsi honesta cum
personis alterius sexûs amicitia et conversatio, seu
agendi ratio, scribendique modus, iracundia, levitas
et alia, que secularibus hominibus, aut certè Chri-
stianorum vulgò nullam aut certè levem dedecoris
notam inurant, gravem sacratis hominibus, et præ-
sertim Ecclesiam regentibus infamiam inurant; gravia
interim damna hujusmodi peccatorum vel defectuum
revelatio ipsis infert, quia vel ipsos in contemptum
adducit, eorum auctoritatem minuit, impeditque ne
spiritalium fructum in Ecclesiâ referant; interdum à
beneficiis vel dignitatibus, aut officiis consequendis
ipsos impedit, quibus ob præclaras dotes alioqui digni
essent, et Ecclesiæ utiles futuri. Sic etiam lethalis
detractio rei sunt, qui defectum naturalem alicui
affingunt, vel inordinatè revelant, ex cujus revela-
tione in contemptum adducatur, aut à muneribus et
honoribus, quos legitimè consequi ac laudabiliter
gerere posset, arceatur, aut ab honestis et utilibus
amicitiis abalienetur, aut commodis maximis privetur.
Si quis, inquam, virum quempiam illustri aut hone-
sto loco natum, spurium seu illegitimum esse effutiat,
aut naturalem defectum cujuspiam in vulgus spargat,
ex quo grave damnum illius sequatur, lethalis de-
tractio rei est. Exceptionem tamen patitur hæc
casus; si enim ab alicujus boni consecutione ipsum
impediat defectûs hujusmodi revelatio, à quo ipsam
leges excludunt, ut spurium ab hæreditate, à clero et
ecclesiasticis ordinibus ac beneficiis, nisi summî pon-
tificis dispensatio, vel religiosa professio defectum
suppleverint, impotentem à matrimonio contrahendo,
detractor non est, qui defectus illos revelat, nec
peccati alicujus reus, si id faciat servato justitiæ et
charitatis ordine.

REGULA XIV. — Lethalis detractio rei sunt, qui verum crimen alicujus hominis alteri nescienti aperit nocendi animo, etiamsi publicum sit, etiamsi iudicis sententiâ damnatum et poenitum. — Violant enim charitatem, quæ occulta proximi crimina contegere jubet in eo casu, et quod ipsi famæ reliquum est apud eos quibus vitia illius ignota sunt, deprædari vetat. Gravius autem in eo genere peccant, si criminis illius memoriam penè deleverit oblivio, aut reus veterem infamiam poenitentia et honestate morum abolerit. Bonam enim famam sibi peperit emendatione vitiorum, et novæ vite integritate, quæ sine violatione justitiæ et charitatis ipsi eripi non potest. Hinc sacri concilii Tridentini catechismus p. 5, cap. 9, § 9, docet: « Non tantum adhibendâ calumniâ offendi hominum existimationem, sed et augendis amplificationibus criminibus: et si quod occultius ab aliquo commissum sit, quod ubi rescriptum fuerit, grave aut turpe fit ad famam; eam rem qui, ubi, quando, quibus necesse non sit, promulgavit, is obrectator et maledicus jure dicitur. »

REGULA XV. — Lethalis detractio rei sunt, qui schedulam, in qua aliquis juvenis memoriam causâ peccata sua sacerdoti in confessione aperienda descripsit, in vulgus indicant, si peccata illa gravia sint, vel spectatâ conditione personæ, famam proximi graviter lesora. — Charitatem siquidem et justitiam, legemque naturalem de arcani fide servandâ uno facinore violant.

REGULA XVI. — Lethalis detractio rei sunt historici, qui occulta principum aut aliorum virorum illustrium vitia litteris consignant; et quicumque verbo vel scripto defactorum famam lacerant aut minuunt. — Quamvis enim prava principum, et aliorum, quorum res in historiam conferuntur, facinora, quæ publicè et cum hominum scandalo admisissent, memoriam prodere liceat, posteritatis informandæ studio, utque metas infamiae principes et illustres viros à vitis avertat; arcana tamen crimina litteris mandare, charitatis et justitiæ leges vetant; eoque crudelior detractio est, quod in mortuos sæviat, eis immortalem inaurat infamiam, vitamque eripiat honoris, quâ, extinctâ vitâ corporis, spiritali quodam modo, in hominum memoriâ vivunt. Nam ceteris existimatio augetur honorum, quia omnis adversus mortuos evanescit invidia, ut scribit Valentinianus et Marcianus in epistolâ ad Palladium præfectum Prætorio, quæ habetur actione tertiâ concilii Chalcedonensis. Sed et Facundus Herminianensis, lib. 3, ejusdem criminis atrocitatem ostendit. *Grave est, inquit, insultare defunctis, vel si laici fuerint, notum illis qui in episcopatu hanc vitam deposuerunt. Justissimum enim apparet prudentibus viris cedere præscienti uniuscujusque voluntatem, et cognoscere qualis unusquisque nostram futurus sit.* Idque S. Cyrilli Alexandri auctoritate confirmat.

REGULA XVII. — Lethalis detractio rei sunt, qui vel proximis falsum crimen imponunt, aut verum crimen exaggerant, vel occultum patefaciunt, aut alie-

na dicta sive facta pejorem in partem interpretantur; vel præclarum alterius factum, aut pro viribus minuunt, vel laudis occasione datâ silent, aut frigida laudatione infringunt; cum scilicet eo silentio, vel remissâ frigidâque laudatione, fama proximi graviter læditur. — Hanc morum regulam tradit S. Thomas, 2-2, quæst. 73, a. 4, ad tertium. « Aliquis, inquit, dicitur de altero detrabere, non quia diminuit de veritate, sed quia diminuit famam ejus. Quod quidem fit quandoque directè, quandoque indirectè. Directè quidem quadrupliciter. Uno modo, quando falsum imponit alteri; secundò, quando peccatum adauget suis verbis; tertio, quando occultum revelat; quartò, quando id quod est bonum, dicit malè intentione factum. Indirectè autem, vel negando bonum alterius, vel malitiosè reticendo, vel minuendo. » Qui detractiois modi hoc disticho exprimi solent:

*Imponens, augens, manifestans, in mala vertens;
Qui negat, aut minuit, tacitè, laudatve remissè.*

Septem duntaxat modos S. Thomas recenset, postremum illum frigide laudationis omittit, quia in sexto aut septimo continetur. Ceterum qui proximo falsum crimen imponunt, id in sacramentali confessione tenentur exprimere, quia hujusmodi obrectatio gravius peccatum est. Non sufficit ergo ut se de gravi detractioe accusent. Qui quod ex se bonum est, in malam partem interpretantur, hypocrisis, ambitioni vel superbiæ tribuentes, quod honestum et laudabile apparet, non detractiois tantum, sed judicii temerarii rei sunt: et utrumque in sacramentali confessione aperire necessarii debent. De hoc obrectationis genere S. Gregorius, lib. 2 Moralium, cap. 5, scribit: « Antiquus adversarius, cum quæ accuset mala non invenit, ipsa ad malum inflectere bona querit. Cùmque de operibus vincitur, ad accusandum verba nostra perscrutatur. Cùm nec in verbis accusationem reperit, intentionem cordis fuscare contendit, tanquam bona facta bono animo non fiant, et idcirco perpendi à iudice bona non debeant. Quia enim fructus arboris esse et in æstu virides conspiciunt, quasi vermem ponere ad radicem querit. »

Indirectam detractioem quod atinet, observandum est illam non solum verbis, sed etiam factis, signisque seu nutibus committi, cum quispiam laudis alienæ intus impatiens, malitiosè subridet, abnuat capite vel oculis, atque his motibus significat hominem qui laudatur, non esse talem qualis prædicatur. Nec solum nutibus, sed et silentio committitur detractio. Qui enim de proximi probitate aut morum integritate, quam perspectam habet, interrogatus, silet, debitam proximo veritatem, debitum veritati testimonium negat, justitiamque pariter et charitatem violat. Similiter qui in aliquo hominum cetera aliquem sibi probè notum, ex familiâ seâ, societate, aut viciniâ, laudibus extolli audiens, tacet, dum alii certatim ipsum laudant, silentio suo, heu, nimium eloquenti, significat illum indignum esse laudibus, quibus ornatur. Sed, inquit, certò novi talem illum non esse, qualis celebratur; an

contra propriam notitiam et opinionem loqui, an mentiri debeo vel adulari? Nequaquam. Sed cum nemo sit ita malus, qui bonis aliquibus dotibus praeditus non sit, aliquid laude digna non gerat, charitatis et iustitiae leges postulant, ut laude dignum ob multa quae in eo sunt bona, significes, aut saltem placere tibi quod laudetur; quia revera placere debet laudantium charitas et error circa personas quas laudant, ex charitate quodammodo procedens, quae non cogitat malum. At si quispiam ob vitia laudaretur, nec laudatoribus suffragari, nec silentium servare deberes, quia tunc error circa res ipsas, non circa personas tantum esset; nec laudaret charitas, sed iniquitas, non solum errans ipsa, sed et alios in errorem inducens, adeoque partes veritatis contra iniquitatem et errorem tucri deberes ex officio, quia *charitas non gaudet super iniquitate, congaudet autem veritati*, 1 Cor. 13. In iis tamen quae ad *honestatem vite* non pertinent, ut loquitur S. Thomas, possumus ab iis qui proximum laudant dissentire aut certe silere; potest enim aliquis esse bonus sacerdos aut monachus, et ineptus concionator; potest esse vir probus, et dotibus ad praefecturam aliquam aut magistratum gerendum necessariis destitutus. In his tamen periculum est, ne ex invidia vel aliquo praepudice mentis affectu negemus, aut extenuemus famam alienam, aut silentio nostro significemus ipsum immerito laudari. Quamvis enim iudicium vulgi plerumque caecum sit, praecipue, instabile, saepe tamen falluntur qui se perspicacissimos et aequissimos iudices existimant, et occultae invidiae motu aguntur, aut certe superba quaedam singularitatis et dissensus ab opinione vulgi affectatione, ut eos laude dignos esse negent, quos ab omnibus aut à plerisque laudari audiant, aut minus laudandos esse contendant, quos magnis laudibus efferrì vident. Frigida tandem laudatio vituperationi plerumque aequivalet, cum scilicet de proximo ejus virtus et probitas, aut factum aliquod laudabile commendatur, quis frigidè dicit: Ita ferunt, vel, iste de illo rumor exit in vulgus; fortè id ab illo gestum est; sed si ita se res habet, *quantum mutatus ab illo!* Si sanctus est, et eà virtute praeditus, nunc primum ad sanctos aggregari coepit; vir est doctus et pius, *sed*, etc. Mulier casta, sapiens, devota, *sed*, etc. Alius est detrahendi modus eò perniciosior, quo frequentior, dum quis alterius crimina occultam se audivisse narrat, se tamen nolle credere asseverat; sic enim majorem sibi conciliat fidem ingeniosus et versipellis detractor, dum se à detrahendi libidine simulat alienum. Alia est detrahendi methodus non minus pestilens, cum de aliquo dicitur coram aliis: Debet ille tacere coram me; novit enim quid sciam, quid fecerit etc. Ex modo enim dicendi aliquid grave suspicantur auditores, et fortè quid gravius quam detractor intelligat.

REGULA XVIII. — Qui crimen alienum sine iusta necessitate patefacit uni, vel duobus viris prudentibus et fidelibus, arcanique tenacibus amicis, à lethali detractionis peccato non excusatur. — Famam enim proximi labefactet, aut extenuet apud illos, et quò

prudenter sumt, eò gravior est existimationis jactura apud ipsos, quam apud vulgus ignobile. Hinc S. Joannes Chrysostomus, homilia 3 ad populum Antiochenum: « Hoc verò, inquit, ridiculum magis est, quòd talem habentes vitam, et res suas negligentes, cum aliquid arcanum dixerint, rogant audientem et adjurant, ne cuiquam amplius alteri dicat, hinc declatantes quòd rem reprehensione dignam commiserunt. Si enim illum ut nemini dicat rogas, multò magis te priorem huic dicere non oportet. In tuto sermonem habebas; postquam ipsum prodidisti, tunc salutem ipsius curas; si non vis efferrì, neque alteri ipse dicas; postquam verò alteri prodidisti sermonis custodiam, superflua facis et inutilia, admonens et obstans pro dictorum custodia. » Hinc S. Thomas, 2-2, quest. 73, art. 1, ad secundum, ait: *Etiam si uni soli aliquis de absente malo dicat, corrumpit famam ejus, non in toto, sed in parte.*

REGULA XIX. — Non excusatur à peccato mortali, qui graves detractiones ab aliis auditas referendo et repetendo suas facit. — Quamvis enim non sit primus detractionis auctor, et ipse tamen detractor est. Detractio scilicet ab uno traducitur ad plurimos, ingenitè quidam maledicendi libidine, singulosque peccatores constituit. Quod significat Tertullianus, Apologeticus cap. 7, his verbis: « Natura famae omnibus nota est. Vestrum est

Fama malum, quo non aliud velocius ullem.

« Cur malum fama? quia velox, quia index? An quia plurimum mendax? Quae ne tunc quidem cum aliquid veri adfert, sine mendacii vitio est, detrahens, adjiciens, demutans de veritate. Quid, quòd ea illi conditio est, ut non nisi cum mentitur perseveret; et tandem vivit, quamdiu non probat; siquidem ubi probavit, cessat esse, et quasi officio nuntiandi functa, rem tradit, et exinde res tenetur, res nominatur... Fama, nomen incerti, locum non habet ubi certum est. An verò famae credat nisi inconsideratus? Quia sapiens non credit incerto. Omnium erit estimare, quantumcumque illa ambitione diffusa sit, quantumcumque asseveratione constructa, quòd ab uno aliquando principe exorta sit necesse est; exinde in traduces linguarum et aurium serpat; et ita medici seminis vitium cetera rumoris obscurat, ut nemo recogitet, ne primum illud os mendacium seminaverit; quòd saepe fit, aut ingenio emulationis, aut arbitrio suspicionis, aut non novè, sed ingenitè quibusdam mentendi voluptate. »

REGULA XX. — Lethalis peccati reus est, qui gravem injuriam sibi ab aliquo illatam, renuntiat alteri, non necessitate compulsus, sed nocendi animo, et ultionis libidine. — Is enim alienae famae grave vulnus infert, adeoque contra justitiam peccat, nec non contra charitatis et patientiae Christianae praecipuum à Christo traditum, Matthaei, cap. 5: *Diligite inimicos vestros: Orate pro persequentibus et calumniantibus vos*; et ab Apostolo praedicatum, Epist. ad Romanos, cap. 12: *Noli vinci à malo, inquit, sed vince in bono malum*; et à S. Petro, epist. 1, cap. 5: *Non reddent*

tes malum pro malo, nec maledictum pro maleficio, sed è contrario benedictentes; quia in hoc vocati estis, ut benedictionem hereditate possideatis. Qui enim vult vitam diligere, et dies videre bonos, coercet, linguam suam à malo, et labia ejus ne loquantur dolum. Detractiones itaque ab annulis et malevolis hominibus de se factas miti et humili animo vir christianus tolerare debet, utpote ad ejus humiliationem à Deo ordinatas, ut docet S. Gregorius, lib. 20 Moralium, cap. 5: *Ne, inquit, immoderatis laudibus erigantur, plerumque viro Rectoris nostri moderamine detractionibus lacernari permittitur; ut cùm nos vox laudantis elevat, lingua detrahentis humiliet.*

REGULA XXI. — Lethalis peccati reus est, qui se ipsum infamat, cùm ex infamia et dolere quod sibi ipsi infert, salutis propriae vel alienae, aut etiam vitae damnium, aut corporalis integritatis detrimentum sequitur; aut cùm illius infamia in familiam, societatem, vel ordinem ejus pars est, refundat, aut cùm suorum criminum patefactione omnino inutilem se reddit reipublice vel Ecclesiae, cui alias utilem operam navare posset. — Jubet enim Spiritus sanctus, Ecclesiastici cap. 41, ut famae nostrae curam geramus: *Caram habe, inquit, de bono nomine; hoc enim magis permanebit tibi, quàm mille thesauri pretiosi et magni.* Hinc S. Augustinus, lib. de Bono Viduitatis, cap. 22, scribit: *« Nec audiendi sunt sive viri sancti, sive feminae, quando reprehensa in aliquo negligentia sua, per quam fit ut in malam veniant suspensionem, unde de suam vitam longè abesse sciunt, dicunt sibi coram Deo sufficere conscientiam, existimationem hominum non imprudenter solum, verum etiam crudeliter contemnentes; cùm occidunt animas aliorum, sive blasphemantium viam Dei, quibus secundum suam suspensionem quasi turpis, quae casta est, displicet vita sanctorum, sive etiam cum excusatione imitantium, non quod vident, sed quod putant. Proinde quisquis à criminibus flagitiorum atque facinorum vitam suam custodit, sibi bene facit; quisquis autem etiam famam, et in alios misericors est. Nobis enim necessaria est vita nostra, aliis fama nostra: et utique etiam quod aliis ministramus misericorditer ad salutem, ad nostram quoque redundat utilitatem. Unde non frustra Apostolus 2 Cor. 3: « Providemus, inquit, bona, non solum coram Deo, verum et etiam coram hominibus. Item dicit, 1 Cor. 10: « Placete omnibus per omnia, sicut et ego omnibus per omnia placeo, non querens quod vultis utile est, sed quod vultis, ut salvi fiant. In quâdam etiam exhortatione dicit, Philipp. 4: « De cetero, Fratres, quaecumque sunt vera, quaecumque sancta, quaecumque iusta, quaecumque casta, quaecumque bonae famae, si qua virtus, si qua laus, haec cogitate, quae et didicistis, et accepistis, et audistis, et vidistis in me. Cernis quemadmodum inter multa quae exhortando commemoravit, non neglexerit ponere: Quaecumque bonae famae; duobusque verbis cuncta concluderit, ubi ait, si qua virtus, si qua laus. Ad virtutem namque pertinent quae antea memoravit bona; fama verò ad laudem. Puto*

quod non laudem hominum pro magno sumebat Apostolus, alio loco dicens, 1 Cor. 4: *Mihi autem minimum est ut à vobis didicerim aut ab humano die.* Et Galat 1: *Si hominibus placerem, Christi servus non essem.* Et iterum, 2 Cor. 1: *Nam gloria nostra haec est, testimonium conscientiae nostrae.* Sed illorum doctorum, id est, bonae vitae, et bonae famae, vel, quod brevius dicitur, virtutis et laudis, unum propter se ipsum sapientissimè retinebat, alterum propter alios misericordissimè providebat. Sed quoniam quantalibet humana cautela suspiciosos malevolentissimos non potest omni ex parte vitare, ubi pro existimatione nostrâ quicquid rectè possumus fecerimus, si aliqui de nobis vel mala fingendo, vel malè credendo, famam nostram decolorare conantur, adsit conscientiae solatium, planèque etiam gaudium, quod merces nostra magna est in caelis, etiam cùm dicunt homines mala multa de nobis, piè tamen justèque viventibus. Illa enim merces tanquam stipendium est militantium per arma justitiae, non solum dextera, verum et sinistra, per gloriam scilicet et ignobilitatem, per infamiam et bonam famam. » Et sermone 355, aliàs de Diversis, 49, qui primus est de Vita et Moribus clericorum suorum, cap. 1: *« Propter nos, inquit, conscientia nostra sufficit nobis; propter vos fama nostra non pollui, sed pollere debet in vobis. Tenete quod dixi, atque distinguite. Dux res sunt, conscientia et fama, conscientia tibi, fama proximo tuo. Qui fidens conscientiam suam, negligit famam suam, crudelis est, maxime in loco isto positus, de quo dicit Apostolus scribens ad discipulum suum, Tit. cap. 2: Circa usus ipsius bonorum operum praebens exemplum.*

Hinc à S. Hieronymo laudibus celebrata est mulier Verceilensis, adulterii falsò accusata à marito, quae cruciata ut crimen fateretur inspectum, quod adolescens, quicum peccasse dicebatur, vi tormentorum confessus erat, nunquam adduci potuit ut se ream pronuntiaret, suamque famam pariter et innocentiam mendacio violaret; sed caelum suspiciens, ait: *« Tu testis es, Domine Jesu, cui occultum nihil est, qui es scrutator renis et cordis, non ideò me negare vellem ne peccem, sed ideò mentiri nolle, ne peccem. At tu, miser homo, si interire festinas, cur duos interimis innocentes? Equidem et ipsa cupio mori, cupio invisum hoc corpus exuere, sed non quasi adultera, presto jugulum, micantem intrepida excipio mucronem, innocentiam tamen mecum feram. Non moritur, quisquis victurus occiditur. »* Oravit, jugulum praebuit, septies icta occidi non potuit. Miraculum celebrat S. Hieronymus, epistolâ 49 Ad Innocentium. Quamvis igitur sufficiat nobis testimonium conscientiae nostrae, Deoque fideliter et constanter servire debeamus, sive per infamiam, sive per bonam famam, tamen famae integritate propter alios indigemus, sine qua procurandae proximorum salutis, aut publico cuius gerendo muneri pares non sumus. Ideoque ejus curam gerere tenemur. Hinc Petrus Cellensis abbas, lib. 5, epist. 15, scribit: *Uterque peccat, et*

qui mentitur in sui accusatione, et qui dedignatur falsa objectâ verâ relatione diluere. *Reproba humilitas est plus quàm in corde tuo sentias vanè te deſicere; detestanda præſumptio, famam suam neg igere, et suspicionis notum non abolere.*

Quasdam tamen exceptiones adhibere huic regulæ necesse est. Cùm enim semiplena probatio, vel indicia expressa, vel publica infamia criminis præcessit, reus a legitimo iudice, servato juris ordine, interrogatus, crimen suum fateri tenetur, etiamsi damnum vitæ, aut membrorum mutilatio, ex confessione juridicâ delicti illi imminet; aut ejus infamia in aliquam familiam, societatem, vel ordinem redundatura sit. Non enim ipse se prodit aut infamat, qui secundum ordinem juris à iudice interrogatur, sed ab alio proditur, dum ei necessitas respondendi imponitur ab eo cui obedire tenetur; ut ait S. Thomas, 2-2, quæst. 69, a. 1, ad primum. Sed de hoc aliàs.

REGULA XXII. — Lethalis peccati rei sunt libellorum famosorum auctores, et qui ipsos spargunt in vulgus. Gravius autem peccant, qui præsulum, ecclesiasticorum aut religiosorum virorum, doctorum et concionatorum famam verbis aut scriptis maledicis præcendant, quàm qui secularium; gravius qui principum et magistratum, quàm qui subditorum et plebeiorum; gravius tandem qui integræ communitati vel ordini, quàm qui privatis detrahunt. — Detractionis enim aut contumeliæ gravissimæ crimen committunt, aliorum crimina seu falsa, seu occulta, litteris consignantes, ut ad omnium, aut certè plurimorum notitiam perveniant; utque illorum infamia publica sit, et in omne tempus propagetur. Quamobrem sacri canones excommunicatione feriunt non solum auctores hujusmodi libellorum, verùm etiam eos qui illos vulgaverint, aut inventos non laceraverint. Ita concilium Illiberitanum, canone 52, et refertur can. Si qui, causâ 5, quæst. 1: *Si qui inventi fuerint libellos famosos in Ecclesiâ ponere, anathematizentur.*

Idem confirmatur ex can. Qui in alterius, causâ 5, quæst. 1, qui est Adriani I pontificis maximi: *Qui in alterius famam publicè scripturam, aut verba contumeliosa confinxerit, et reperiis scripta non probaverit, flagelletur; et qui ea prius invenerit, recipiat, si non vult auctoris facti causam incurere.* Eandem poenam decrevit S. Gregorius, in quemdam, qui maligni spiritus consilio repletus, contra Castorium notarium ac responsalem apostolicum nocturno silentio in civitatis loco contestationem posuit in ejus crimine loquentem; ut habetur can. Quidam, causâ et questione citatis, qui sumptus est ex epistolâ trigesima libri quinti. « Et quia, inquit, quisquis veraciter loquitur, semetipsum innotescere non debet formidare; oportet ut publicè exeat, et quæcumque in contestatione sua loqui præsumpsit, ostendat; quòd si non exierit, neque publicè confessus fuerit, quisquis ille sit qui hoc agere præsumpsit, vel qui consensum in tante iniquitatis consilio præbuit, ex Dei et Domini nostri Jesu Christi Spiritu defluamus, ut sancti ejus corporis ac sanguinis participatione privatus sit. Si verò qua

« latet, et quoniam nescitur, teneri à disciplinâ non valet, si tanti mali conscius, etiam prohibitus corpus ac sanguinem Domini percipere præsumit, anathematis ultione percussus sit, et ut fallax ac pestifer à Sanctæ Ecclesiæ corpore divisus. Si quis autem fortasse talis est, quem nos hujus facti auctorem ac participem esse nescientes, ad eum bona optantes epistolas transmittimus, ipsa pro eo apud omnipotentem Dominum deprecatio sit vacua. »

Pœna capitis in libellorum famosorum auctores constituta est apud Romanos, lege duodecim tabularum, cujus hæc sunt verba: *Si quis accliverit, sive carmen coudiderit, quod infamiam flagitante alteri precatur, capite puniatur;* cujus legis meminere, post Ciceronem lib. 14 Tusculanarum quæstionum, Arnobius, lib. 4 adversus gentes, et S. Augustinus, lib. 2 de Civitate Dei, cap. 9. Augustus imperator iudicium de libellis famosis non minùs vehemens, quàm majestatis esse voluit, commotus *Cassii Severi libidine, qui viros feminaque illustres prociçibus scriptis diffamaverat, ut refert C. Tacitus.* Intestabilem factum, qui libellum famosum edidisset, Ulpianus testis est in l. 5, § ult. de Injur.; id est, à jure ferendi testimonii, condendi testamenti, aut quidquam ex aliorum testamentis capiendi, legibus excludebatur. Constantinus Magnus famosis libellis fidem omnem abrogari jussit, eosque flammis aboleri, in auctores inquiri, repertos cum omni vigore cogi ut libello contenta probent; si probaverint, supplicio nihilominùs affici, ut qui infamare maluerint, quàm accusare. Constantinus, lege latâ, edixit ne libelli famosi referrentur ad principem, aut in judiciis examinarentur, aut ullus ex iis calumniam seu infamiam pateretur. *Nam et innocens credidit, inquit, cui defuit accusator, cum non defuerit inimicus.* Imperatores Valentinianus et Valens poenam capitis decreverunt in eum qui libellos famosos colligendos vel legendos paraverit, id est, retinuerit, aut alteri legendos tradiderit, sive in vulgus sparserit, ac non statim chartas igni consumpserit. Imperatores Valentinianus, Theodosius et Arcadius sanxerunt, ut si quis famosum libellum sive domi, sive in publico ignarus offenderit, aut discerpit prius quàm alter inveniat, aut nulli confiteatur inventum; nemini denique, si tam curiosus est, refrat quid legendo cognoverit. *Nam quicumque obtulerit inventum, certum est ipsum reum ex lege retinendum, nisi prodiderit auctorem; nec evasurum poenam hujusmodi criminibus constitutam, si proditus fuerit cuiquam retulisse quod legerit.* Gladii poenâ crimen tam atrox iidem imperatores coerceri voluerunt. *Universi, inquit, qui famosis libellis inimicis suis velut venenatum quoddam telum injecerint, hi etiam qui famosum seriem scriptiois impudenti agnitâ lectione non illic discernerint, vel flammis exusserint, vel lectorem, seu potius auctorem, cognitum prodiderint, ultorem suis cervicibus gladium reformident.* Habentur hæc leges, lib. 49 codicis Theodosiani, tit. 54 de famosis libellis. Libro septimo Capitularium, cap. 200, libellorum et canticorum famosorum auctores, disseminatores, et cantores, extra ordinem puniendos decernitur; in quocumque exilii poena

lege constituta erat. *Hi qui in blasphemiam alterius cantica composuerint, vel qui cantaverit ea, extra ordinem rudiuntur. Nam lex exiliari jubet eos qui libellos famosos excogitant aut proponunt. Notatur infamiam quæcumque, dum appellat iudicem, conviciis dixerit. Non tantum is qui maledictum aut conviciis dixerit, famosus efficitur, sed et is cuius consilio factum esse patuerit.* Edictum Molinense Caroli IX regis christianissimi, anno 1566, art. 77; et Parisiense anno 1574, art. 10; Pictaviense Henrici III, anno 1577; Parisiense Ludovici XIII, anno 1629, de his qui libellos famosos composuerint, scripserint, typis ediderint, vendiderint, disseminaverint, quæstionem haberi, et in illos tanquam publicæ pacis perturbatores legibus animadverti sanxerunt. Si verò contra sacram regis personam, regni, rerumque publicarum administrationem, regni administratores, regionum consiliorum assessores, ac præcipuos magistratus hujusmodi libelli compositi, scripti, vel editi fuerint, in auctores, scriptores, distributores, velut in læsæ majestatis reos, et patriæ proditores agi, vitæque ac honorum omnium proscriptione illos plecti statuit Ludovicus Justus, edicto mox laudato, secundum articulum 183 constitutionis Blesensis. Ex quibus omnibus colligitur, lethalis peccati reos esse libellorum famosorum, aut cantionum contumeliosarum 1° auctores, 2° scribas, qui libellorum aut cantionum, seu carminum hujusmodi exemplaria describunt; 3° typographos qui famosa et contumeliosa scripta, cantica carmina typis edunt; 4° omnes qui illa vendant, distribuunt, donant, mittant, aut quomodocumque spargunt in vulgus; 5° qui illa retinent apud se, et legere amant, vel detrahendi et calumniandi libidine referunt aliis quod legerunt; 6° qui famosas cantiones cantant, aut earum audita delectantur; 7° qui auctores cognitos non prodant; 8° qui famosas imagines vel effigies pingunt, sculpunt, excudunt, vendant, exponunt, distribuunt, quibus proximi fama labefactatur, vel honor violatur; 9° gravioris criminis esse reos, qui in episcopos, aliosque prelatos, et viros ecclesiasticos, aut religiosos, præsertim qui in Ecclesiæ regimine, aut animarum salute sacris concionibus, doctrinâ, sacramentorum administratione, episcopis cooperantur; item in sancimoniales et virgines sacras; in magistratus, et viros aut feminas illustres, libellos famosos, scripta, carmina vel cantica maledica componunt, edant, aut spargunt; 10° atrociorum delictorum crimen esse, qui ordinem universum, societatem, vel familiam, scriptis, libellis, carminibus, canonicis, tabellis vel imaginibus famosis dedecorant, diffamant, in contemptum et ludibrium adducunt, quam qui privatas dumtaxat personas. Peccata enim que committuntur in proximum, sunt pensanda per se servandam nocentia que proximo inferuntur, quia ex hoc habent rationem culpæ; inquit S. Thomas. Major autem nocentiam inferunt proximo detractiones et libelli famosi, quibus communitatis aut ordinis alicujus fama proscinditur.

Quòd verò libelli famosi, et calumniæ, atque detractiones in prelatos, doctores, concionatores, viros

principes, graviora peccata sint, ex canonibus compertum est; can. *Detiores*, causâ 6, quæst. 1: *Detiores sunt qui doctorem vitam moroseque corrumpunt his qui substantias aliorum prædique diripiunt. Ipsi enim ea quæ extra nos, licet nostra sint, auferant; nostri autem detractores et moram corruptores nostrorum, sine qui adterias nos armantur, proprio nos ipsos diripiunt: et ideo justè infames sunt, et merito ab Ecclesiâ extorres fiunt.* Item ex S. Gregorio, epistolâ 52, libri 12, scribente: « A nullis vita præsulum perturbari debet excessibus; quia valde indignum est, ut hi qui throni Dei vocantur, aliqua molitione à regibus vel subditis turbentur. Quoniam si David, regum justissimus, in Saül, quem constabat jam à Domino reprobatum esse, manum mittere non præsumpsit; quanto magis cavendum est, ne manum detractionis aut vituperationis, sive indiscretionis, aut dehonorationis, quidam mittant in unctum Domini, vel in prædicatores sanctæ Ecclesiæ! Quia eorum vexatio sive detractio ad Christum pertinet, cujus vice in Ecclesiâ legatione funguntur. Unde summo cavendum est omnibus fidelibus, ne clandestinè aut publicè episcopum suum, id est, unctum Domini, detractionibus aut vituperationibus dilanent, perpendentes illud exemplum Mariæ; quia pro eo quòd Moysi famulo Dei propter Æthiopissam detraxit, immunditiam læpre muletata sit; et illud Psalmistæ, Ps. 104: *Nolite tangere christos meos, et in prophetis meis nolite malignari.* Et in lege divinâ legitur, Exod. 22: *Diis non detrahas, et populi tui principi non maledices.* Unde valde prævidendum subditis tam clericis quàm laicis, ne episcoporum aut præpositorum suorum vitam temerè reprehendere audeant, si quid eos fortasse agere reprehensibiliter vident, ne unde mala redarguant, inde per elationis impulsam in profundiora mergantur. » Lege et Pastoralis Curæ p. 5, admonitionem sextam.

Idem confirmatur ex Nicolai I epistolâ ad Michaelem Græcorum imperatorem: « Si Cham videns patris verenda quia risit potius, quàm (ut ceteri) cooperuit, maledictionem in filio percepisse legitur; quanto potius hi qui verecundiam patris, non solum si quæ libet fuit, minimè cooperuerunt, sed et riserunt, et falsò ad subsannationem sui moris homines provocaverunt, atque, quod est deterius, patenter contra ipsum de pharetrâ iniquitatis suæ sagittam judicii producerunt? Non sic è contra filii sobrii, non sic, sed aversi operuerunt. Quod moraliter egregius doctor papa Gregorius interpretatus, ait: *Aversar dicimur, quod reprobamus.* Quid est ergo quòd filii verecunda patri superjecto dorsis pallio, aversi venientes operiunt, nisi quòd basis subditis sic præpositorum suorum mala displicent, ut tamen hæc ab aliis occultent? Operientiam aversi deferunt, quia dijudicantes factum, et venerantes magisterium, nolunt videre quòd tegunt. Sed hæc dicentes, nolite æstimare nos cujuscumque proximorum nostrorum, que sunt digna reprehensione, velle defendere; sed quòd ita velim filios circa spiritalem patrem, et dis-

« cipulos erga magistrum devotos ac sobrios esse, « ut nullā penitētiā temeritate ad eorum vitam, ut non « dicam dijudicandam, sed nec saltem tenuiter repre- « hendendam prosiliant. » Idque rursus confirmat ex S. Gregorio, parte 3 Pastoralis, cap. 5, dicente : « Facta præpositorum oris gladio ferienda non sunt, « etiam cūm rectē reprehendenda judicantur. Si quando « verò contra eos vel in minimis lingua labitur, necesse « est ut per afflictionem penitentiæ cor prematur, « quatenus ad semetipsam redeat; et cūm propositæ « potestati deliquerit, ejus contra se iudicium, à quo « sibi prælata est, perhorrescat. Nam cūm in præpo- « sitis delinquimus, ejus ordinationi, quī eos nobis « prætulit, obviamus. Unde Moses cūm contra se et « Aaron conquiri populum cognovisset, ait, Exod. 16 : « *Nos enim quid sumus? Nec contra nos est murmur ve-*

strum, sed contra Dominum. » Clericorum maledictionem, præsertim in sacerdotibus, coercuit concilium Carthaginense IV, canone 87 : *Cle- « ricus maledicus, inquit (maximè in sacerdotibus), cog- « gatur ad postulandam veniam; si noluerit, degradetur, « nec unquam ad officium absque satisfactione revocetur.* Eos qui defunctorum episcoporum famæ detrahunt, penis multandos gravissimis decrevit concilium Eme- ritense anno 666, canone 17 : « Decernimus, inquit, « ut nullus subjectus decedentem detrahat episcopum, « nullus de eo deroget, nec malum quidquam loqua- « tur. Si quis talia delinceps facere præsumperit, si « presbyter fuerit, tribus mensibus ab episcopo suo « sub penitentiâ relegatus maneat; si diaconus, quin- « que; si subdiaconus, aut clericus, vel quilibet reli- « giosus de majori gradu, quia constat ex his jam ali- « quos per bonam actionem esse venerandos, novem.

« Si minimi fuerint, qui levi corde sint, minimæque « adhuc persone, quinquagenis flagellis jussione fe- « riantur episcopi. Quòd si Laicus, quamvis ingenuus, « in domo Ecclesiæ tamen nutritus, et ab Ecclesiæ « rebus dignitatis gratiâ præditus, juxta quòd dignitas « ejus exegerit, pro tali excessu excommunicationis « sententiâ feriendus erit. Si verò de familiâ Ecclesiæ « fuerit quisque, si major fuerit, qui dignitate polleat, « sex mensibus episcopo suo excommunicatus mane- « bit; inferior tamen aut minima persona disciplinam « mereatur, juxta quòd episcopi sui processerit sen- « tentia. » Eos qui principibus obloquuntur, excommuni- catione plectendos synodus Toletana V decrevit, canone 5. *Sed et hoc, inquit, pro pestilentiosis homi- « num moribus salubri deliberatione consensus; ne quis in « principem maledicta congerat. Scriptum est enim à le- « gislatore : Principem populi tui ne maledixeris, Exod. « 22. Quod si quis fecerit, excommunicatione ecclesiasticâ « plectatur. Nam si Maledicti regnum Dei non possidebunt, « 1 Cor. 6, quanto magis talis ab Ecclesiâ necessariis pel- « litur, qui divina violator sententiæ invenitur?*

Pœnas omnes tam temporales quàm Ecclesiasticas per sacras leges et canonicas sanctiones latas et promulgatas in eos qui famosos libellos, aut litteras ali- cujus famæ et honori detrahentes, vera etiam expri- mendo, scripserint, dictaverint, retinuerint, transmi-

serint, et non laceraverint ignique tradiderint, inno- vavit et confirmavit beatissimus pontifex Pius V, constitutione 148, quæ incipit, *Romani pontificis provi- dentia.*

Nec verò minus crimen esse putandum est, cūm ab iis, quorum famam impetunt, petulantibus libelli, ver- sus, aut cantilenæ contemnuntur; ut sit plerūmq; à viris principibus, illustribus et magnanimis. Cujus moderationis exemplum præbuit Justinianus imperator, l. *Si quis, tit. Si quis Imperatori maledixerit*, lib. 9 Codicis, cujus hæc sunt verba : « Si quis modestia « nescius, et pudoris ignarus, improbo petulantique « maledicto nomina nostra crediderit lacessenda; ac « temulentia turbulentes obtreक्टरum temporum no- « strorum fuerit; eum pœnæ nolimus subjugari, ne- « que durum aliquid nec asperum volumus sustine- « re; quoniam si id ex levitate processerit, contem- « nendum est; si ex insania, miseratione dignissi- « mum; si ab injuriâ, remittendum. » Quod tamen semper non expedit, ne impunitate crescat petulan- tium et maledicorum hominum improbitas et impu- dentia.

REGULA XXIII. — Nulla est capitalior obtrectatio, quàm eorum, qui catholice doctrinæ, ejusque prædicatoribus obtrectant. — Hanc regulam tradit concilii Tridentini catechismus, p. 3, cap. 9, § 9; additque, in simili culpâ esse, qui malarum doctrinarum et errorum magistros extollunt laudibus.

REGULA XXIV. — Lethalis peccati rei sunt qui alios ad detrahendum incitant; aut gravem obtrectationem lubenter et cum voluptate audiunt; vel non corripunt detrahentem cum ad id tenentur ex officio, aut grave periculum ex detractioe consequens avertere possunt; aut cūm metu boni ejuspiam tempo- ralis amittendi abstinēt à correptione detractoris, quam exercere tenentur et possunt. — Hanc morum regulam Apostoli sententiâ confirmat, ad Romanos, cap. 1, scribentis de gravibus illis peccatis, quorum unum est detractio : *Qui talia agunt, digni sunt morte, et non solum qui ea faciunt, sed etiam qui consentiunt facien- tibus.* Id autem dupliciter contingere, S. Thomas obser- vat, 2-2, quest. 75, art. 4, directè scilicet, quando quis inducit alium ad peccatum, vel ei placeat peccatum; indirectè, quando non resistit, cūm resistere possit. Et hoc contingit quandoque, non quia peccatum placeat, sed propter humanum timorem. Igitur, « si aliquis « detractioes audiat absque resistentiâ, inquit doctor « Angelicus, videtur detractori consentire; unde fit « particeps peccati ejus. Et, si quidem inducat eum ad « detrahendum, vel saltem placeat ei detractio propter « odium ejus, cui detrahitur, non minus peccat quàm « detrahens, et quandoque magis. Unde S. Bernardus, « lib. 2 de Consideratione, cap. 15, ait : *Detrahere, « aut detrahentem audire, quid horum damniabilis sit « non facile dixerim.* » Hinc S. Hieronymus, epistolâ 2, sic Nepotianum suum alloquitur : « Cave ne aut lin- « guam, aut aures habeas prurientes, id est, ne aut « ipse aliis detrahas, aut alios audias detrahentes. Sc- « dens, inquit Psalm. 49, *adversus fratrem tuum so-*

quebaris, et adversus filium matris tuæ ponbas scandalum; hæc fecisti, et tacui; existimasti iniquè, quòd ero tui similis; arguam te, et statuum contra faciem tuam. Parce à detractione linguæ. Custodi sermones tuos; et scito quia per cuncta quæ de aliis loqueris, tuâ conscientiâ judicaris; et in his ipse deprehenderis, quæ in aliis arguebas. Neque verò illa justa est excusatio: Referentibus aliis injuriam facere non possum. Nemo invitè audita libenter refert. Sagitta in lapidem nunquàm figitur, interdùm resiliens percussit dirigentem. Disceat detractor, dum te videt, non libenter audire; non facilè detrahere. Cum detractoribus, ait Salomon, Proverb. 24, ne miscaris: Quoniam repente veniet perditio eorum; et ruinas utriusque quis novit? Tam videlicet ejus qui detrahit, quàm illius qui accommodat aurem detrahenti.

Idem, sive S. Paulinus in Epistolâ ad Celantiam, de Institutione matris-familiæ: « Non modò, inquit, ipsa non detrahas, sed ne alii quidem detrahenti aliquando credas. Nec obrectatoribus auctoritatem de consensu tribuas, ne eorum vitium nutrias annuendo. Noli, inquit Scriptura, Eccli. 28, consentire esse cum derogantibus adversus proximum tuum, et non accipies asper illam peccatum. Et alibi: Sepi aures tuas spinis, et noli audire linguam nequam. Unde et beatus David diversas innocentie species justitiæque dinumerans, de hæc quoque virtute non tacuit, dicendo, Psal. 14: Et opprobrium non accepit adversus proximos suos; propterea quòd ipse non solum aversatur, sed etiam persequitur detrahentem. Ait enim, Psal. 100: Detrahentem secretò proximo suo, hæc persequer. Est sanè hoc vitium quòd vel inprimis extinguì debeat, et ab eis qui se sanctè insituere volunt, prorsus excludi. Nihil enim tam inquietat animum, nihil est quòd ita mobile mentem et levem faciat, quàm facilè totum credere, et obrectatorum verba temerario mentis assensu sequi. Hinc enim crebræ dissensiones, hinc odia injusta nascuntur. Hoc est quòd sæpè de amicissimis etiam inimicos facit, dum concordés quidem sed credulas animas maliloqua lingua dissociat. At contra, magna quies animi, magnaque est morum gravitas, non temerè de quoquam sinistri quid audire. Beatusque est qui ita se contra hoc vitium armavit, ut apud eum detrahere nemo audeat. Quòd si hæc in nobis esset diligentia, ne passim obrectatoribus crederemus, jam omnes detrahere timerent, ne non tam alios, quàm se ipsos, viles detrahendo facerent. Sed hoc ideò malum celebre est, idcirco in multis fervet hoc vitium, quia penè ab omnibus libenter auditur. » Hinc Paulinus alter, Forojulienis episcopus, lib. de salutaribus Documentis, sub S. Augustini nomine olim edito, cap. 26: Detrahentis, inquit, et audientis, utriusque esca mortis est animæ detrahitio. Et ut brevius concludam, detractor et libens auditor diabolum portat in lingua. Quòd verò lethalis interdùm peccati sit reus, qui detrahentem non corripit aut repellit. Jacet S. Thomas loco supra citato, et tres casus

assignat, in quibus hæc omissio mortale peccatum est.

Primus est, cum alicui ex officio incumbit detrahentem corrigere. Sic superiores, nempe episcopi, parochi, patres et matres-familiæ, domini et dominæ, magistratus, et quicumque aliquâ auctoritate polleant, subditos suos alienæ famæ coram se detrahentes corrigere tenentur ex officio justitiæ et charitatis; cui si desint, lethaliter peccant.

Casus alter est, cum ille qui detractionem audit, aliquod periculum consequens, seu grave damnum vel detractori, vel illi ejus fama proscinditur, vel utriusque, ex detractione imminere prospicit. Cum enim proximum quisque diligere debeat sicut seipsum, illius etiam homo seu spirituali, seu temporali, quoad ejus est, consulere debet, et mala ipsi imminencia pro suâ virili avertere. Alioquin peccat contra charitatem, et quidem lethaliter. Sicut ergo nemo à peccato mortali excusatur, si videat sicarium vitæ proximi insidiantem, aut furem bona ejus diripientem, nec prohibet, cum potest; ita non excusatur à peccato lethali, qui hominem maledicum audit alterius famæ graviter detrahentem, nec ipsum repellit, aut corripit, cum potest prohibere et avertere periculum inde consequens.

Tertius casus quo lethaliter peccat qui detrahentem audit, nec corripit, est cum timore mundano, id est metu amittendi boni cujuspiam temporalis, verba gratiâ, amicitie favorisve detrahentis, aut ne vir morosus habeatur, à præcepto correptionis fraternæ, seu à reprehensione obrectatoris abstinere. Tunc, inquam, lethale peccatum est propter radicem, quia timor humanus quandoque potest esse peccatum mortale, inquit S. Thomas. Timor enim mundanus semper malus est, sicut et amor mundanus, quo aliquis mundo innititur tanquàm fini. Timor autem ex amore nascitur, secundum illud S. Augustini, lib. Questionum octoginta trium, questione octogesima tertiâ: Nulli dubium est, non esse aliam metuentis causam, nisi ne id quòd amamus, aut adeptum amittamus, aut non adipiscamur operata. Cum itaque timor mundanus sit, qui procedit ab amore mundano tanquàm à malæ radice, semper malus est. Et si aliquis propter timorem quo refugit periculum mortis, vel quodcumque aliud temporale malum, sic dispositus est ut faciat aliquid prohibitum, vel prætermittat aliquid quòd est præceptum in lege Divinâ, talis timor est peccatum mortale. Verba sunt Angelici doctoris, 2-2, quæst. 19, a. 5, et quæst. 125, a. 5.

Non tamen semper aliquis resistere debet detractori, arguendo eum de falsitate, maximè si sciat verum esse quòd dicitur, juxta illud Ecclesiastici quarto: Non contradicas verbo veritatis ullo modo; sed debet eum verbis redarguere de hoc quòd peccat fratri detrahendo, vel saltem ostendere quòd ei detrahitio displiceat per tristitiam faciei; quia, ut dicitur Proverbiorum 35: Ventus aquilæ dissipat pluvias, et facies tristis linguam detrahentem. Ita docet S. Thomas, 2-2, quæst. 75, a. 4, in Respon- sione ad secundam. Locum illum Proverbiorum spe-

stat S. Hieronymus, epistolâ ad Rusticum scribens : « Detractor cum tristem viderit faciem audientis, imò ne audientis quidem, sed obturantis aures, ne e audiat iudicium sanguinis, illic conticescit, pallet e vultus, hærent labia, saliva siccat. »

REGULA XXV. — Qui detrahentem sit audit, ut ei penitens displicet detractori, et tamen ipsum non corripit, extra tres casus in superiori regulâ expositos, venialis tantum peccati plerumque reus est. — Hanc regulam eruo ex S. Thomâ, quæstione et articulo mox citatis. « Si verò, inquit, non placeat ei peccatum; sed e ex timore, vel negligentia, vel etiam verecundia e quâdam, omittat repellere detrahentem, peccat quidem, sed multò minùs quàm detrahens; et plerumque venialiter. » Imò nullum quandoque peccatum committit, nempè si detractor sit persona superior, vel si nulla sit spes fructus, imò timor probabilis detrahentem potius inflammandi, quàm sedandî.

REGULA XXVI. — Christianus homo alienæ famæ detrahentis impatientius ferre debet, quàm suæ. Hanc morum regulam tradit S. Thomas ibidem, in responsione ad primum. « Possunt, inquit, ad notitiam alienius detractiones contra ipsum factæ, aliorum relationibus pervenire. Et tunc sui arbitrii est, detrimentum suæ famæ pati, nisi hoc vergat in periculum aliorum. Et ideò in hoc potest committi dari ejus patientia, quòd patienter proprias detractiones sustineat. Non est autem sui arbitrii quòd patiat detrimendum famæ alterius; et ideò in culpam ei vertitur, si non resistit, cum possit resistere, eadem ratione quâ tenetur aliquis sublevare asinum alterius jacentem sub onere, ut præcipitur, e Deuteronomii 22. » Nec refert quòd detractio interdum cedat in eorum utilitatem, quibus detrahitur. Si quæ enim utilitas ex detractone provenit, e non est e ex intentione detrahentis, sed ex Dei ordinatione, e qui ex quolibet malo elicit bonum. Et ideò nihilominus est detractoribus resistendum; sicut et raptoribus vel oppressoribus aliorum, quanvis e hoc e oppressis vel spoliatis meritum crescat; » inquit S. Thomas ibidem, in responsione ad tertium. Præterea detractio gravissima tentatio est respectu illius cujus fama violatur. Unde S. Augustinus, epistolâ 78, aliàs 157, ait : « Quem Diabolus non potest devorare e seductum ad nequitiam, famam ipsius inquinare conatur, ut si fieri potest opprobriis hominum, et malorum linguarum detractone deficiat, et sic in ejus e fauces ruat. » Quamobrem et ei qui detrahit, et ei cujus famæ detrahitur subvenire debet christianus homo resistendo detractori, quantum potest.

REGULA XXVII. — Detractionem detractone elidere, calumniam calumniâ repellere nunquàm licet; nec absque lethali peccato fieri potest. — Id enim Christi præcepto directè adversatur, præcepto charitatis, præcepto christianæ justitiæ; Matth. 5 : *Ego autem dico vobis, non resistere malo...* Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos : et orate pro persequentibus et calumnantibus vos; et Luca, 6 : *Benedicite maledicentibus*

vobis, et orate pro calumnantibus vos; et ad Romanos, 12 : *Benedicite persequentibus vos; benedicite, et nolite maledicere;* et 1 ad Corinthios, 4 : *Maledicimur, et benedicimus...* Blasphemantur, et obsecramus; et 1 Petri, cap. 3 : *Non reddentes malum pro malo, nec maledictum pro maledicto, sed e contrario benedicientes; quia in hoc vocati estis, ut benedictionem hereditate possideatis. Qui enim vult vitam diligere, et dies videre bonos, coercet linguam suam a malo, et labia ejus nec loquuntur dolum. Declinet a malo, et faciat bonum; inquiret pacem, et sequatur eam...* Præterea, qui detractorem detractone elidere, calumniam calumniâ repellere conatur, christianæ mansuetudinis et patientiæ traditum à Christo præceptum parvipendit, et violare non veretur : *Discite a me,* inquit, Matth. 11, *quia mitis sum et humilis corde.* Præceptorem optimum et Salvatorem imitari refugit, qui cum malediceretur, non maledicebat. Evangelicâ beatitudine se privat, eamque contemnit : *Beati estis,* inquit Christus, Matth. 5, *cum maledixerint vobis, et persecuti vos fuerint, et dixerint, omne malum adversum vos, mentientes propter me, gaudete et exultate, quoniam merces vestra copiosa est in caelis.* Quod et S. Petrus, epist. 4, cap. 3 inculcat : « Sed et si quid, inquit, patimini propter justitiam, e beati. Dominum autem Christum sanctificite in cordibus vestris... Conscientiam habentes bonam; ut e in eo quòd detrahunt vobis, confundantur qui calumniantur vestram bonam in Christo conversatiorem. Melius est enim benefacientes, si voluntas Dei e velit, pati, quàm malefacientes. » Hinc S. Gregorius, homiliâ 9 in Ezechielem, ait : « Linguis detrahentium e sicut nostro studio non debemus excitare, ne ipsi e pereant, ita per suam malitiam excitatas debemus e æquanimiter tolerare, ut nobis meritum crescat; e aliquando autem etiam compescere, nedum de nobis mala disseminant, eorum qui audire nos ad bona e poterant, corda innocentium corrumpant. Sed compescendos monet, non mutua detractone et calumniâ; imò potius ostensione bonorum, et virtutum quas à Deo acceperunt, et convictione calumniæ; ita tamen ut privata gloriæ amore id minimè faciant, sed in proximorum necessitate, et quâdam necessitate compulsi. Sicut Apostolus cum virtutes suas Corinthiis enumerasset, adjunxit : *Factus sum insinians, vos me coegistis.* Justi itaque sicut sine arrogantia loquuntur aliquando bona quæ agunt, ita sine zelo privata gloriæ detrahentium sibi linguas redarguunt, quia nociva loquuntur. Cum verò, linguæ derogantium corrigi nequeant, æquanimiter sunt per omnia tolerandæ. Nec obretractationis sermo timendus est, ne diu vituperatio perversorum metuitur, recti operis via destratur.

Quamobrem ab Innocentio XI, pontifice maximo, die secundâ martii anni 1679, inter alias propositiones hæ ad minùs tanquàm scandalosæ, et in praxi perniciosæ damnatæ sunt; quæ à celeberrimis academiis, et plerisque Galliarum episcopis censorio stigmate antea inusta fuerant.

43. Quidni non nisi veniale sit detrahentis auctoritas

ten magnam sibi uoxiam falso crimine elidere? — 44. Probabile est non peccare mortaliter qui imponit falsum crimen alicui, ut suam iustitiam et honorem defendat. Et si hoc non sit probabile, tunc ulla erit opinio probabilis in theologia.

REGULA XXVIII.—Quisquis falsum crimen imposuit alteri, aut verum ejus crimen injustè et contra debitum ordinem prodidit, famam ejus restituere tenetur quo meliori modo fieri potest. Si autem restituere non possit, famæ damnum exhibitione honoris, commendatione virtutis, aut alio congruo modo, secundum viri prudentis arbitrium compensare. Nisi verò ad id præstandum sit paratus, absolvi sacramentaliter non debet.—In jure naturali fundata est hæc morum regula *Quod vultis ut faciant vobis homines, et vos facite illis.* Famam porrò injustè ademptam nobis restitui volumus; igitur et famam alienam debemus restituere, si calumniâ, aut detractioe gravi fuerimus ipsam deprodati. « Si res aliena, propter quam peccatum est, cum reddi possit, non redditur, non agitur pœnitentia, sed fingitur; si autem veraciter agitur, non remittitur peccatum, nisi restituatur ablatum; sed ut dixi, cum restitui potest, » inquit S. Augustinus, epistolâ 152, aliâs 54 ad Macedonium. Quòd si fortunæ bona omnino necessarium est restitui ab eo qui injustè abstulit; idem asserendum est de restitutione famæ injustè ablatæ, cum bonum sit longè pretiosius, juxta illud Proverb. 22: *Melius est nomen bonum, quàm divitiæ multe.* Tam necessaria restitutionis exemplum dedit Megalius Calamensis episcopus, Numidiæ primas, qui S. Augustinum à Valerio Hippo-nensi episcopo coadjutorem postulatum ordinare noluerat, effatus est scribens ab ipso Augustino amatoria maleficia data mulieri, marito non solum conscio, sed et favente. Cujus calumniæ pœnitens Megalius, à concilio Numidiæ veniam petiit, et obtinuit, ut S. Augustinus refert, lib. 5 contra litteras Petiliani, cap. 16, et lib. 5 contra Cresconium, cap. 80.

Hanc regulam confirmat S. Thomas 2-2, quest. 62, a. 2: « Restitutio, inquit, est actus justitiæ communitativæ, quæ in quâdam æqualitate consistit. Et ideo restituere importat redditionem illius rei, quæ injustè ablata est. Cum ergo conservare justitiam sit de necessitate salutis; consequens est, quòd restituere id quod injustè ablatum est alicui, sit de necessitate salutis. » Et in responsione ad secundam: « Aliquis, inquit, potest alicui famam tripliciter auferre. Uno modo verum dicendo, et justè, puta, cum aliquis crimen alterius prodit ordine debito servato, et tunc non tenetur ad restitutionem famæ. Alio modo falsum dicendo, et injustè, et tunc tenetur restituere famam, confitendo se falsum dixisse. Tertio modo, verum dicendo, sed injustè, puta, cum aliquis prodit crimen alterius contra ordinem debitum; et tunc tenetur ad restitutionem famæ, quantum potest, sine mendacio tamen: ut pote quòd dicat se malè dixisse, vel quòd injustè eum diffamaverit. Vel si non possit famam restituere, debet ei aliter recompensare. »

Calumniatorem seu detractorem, qui falsum crimen alteri imposuit, apud omnes qui calumniam seu detractionem audiverunt, eique crediderunt, seu ad quos falsus et improbus de proximo rumor eo pervenit auctore, palinodiam recantare debere, asserere se fuisse mentium vel deceptum, adhibitis, si necesse fuerit, testibus, præstato etiam juramento id confirmare, æquale famæ propriæ detrimentum pati, si resarciri aliter non possit aliena, quia in pari periculo potior est conditio innocentis quàm nocentis; theologi censent. Eum qui crimen occultum alterius contra juris ordinem evulgavit, errorem pariter suam atque injustitiam fateri debere coram omnibus apud quos proximi famam pessumdedit aut extenuavit; si crimen nihilominus verum esse credant, quia detractor non contestatur se falsum dixisse, teneri ad famam resarcendam exhibitione honoris, commendatione virtutum, familiaritate quâdam cum eo cujus famæ derogavit; theologi pari consensu docent. Si sit impossibilis restitutio famæ alienæ, quam aliquis injustè violavit, aut fieri non possit sine jacturâ famæ propriæ longè præstantioris, verbî gratiâ, si calumniator aut detractor sit persona valde celebris, et ecclesiæ vel reipublicæ necessaria; quæ autem læsa fuit, sit valde obscura, minimèque necessaria, tunc locum esse aiunt compensationi, satisque fore si persona læsa laudetur in eo genere, in quo ejus famæ derogatum est, aut ejus infamia pecuniâ vel beneficiis compeusetur; aut remissio restitutionis ab eâ numeribus et gratiis impetretur. Quod S. Thomæ verbis confirmant loco supra citato, et in responsione ad primum. « Quando, inquit, id quod est ablatum, non est restituibile per aliquid æquale, debet fieri recompensatio qualis possibilis est; puta, cum aliquis alicui abstulit membrum, debet ei recompensare, vel in pecuniâ, vel in aliquo honore, consideratâ conditione utriusque personæ, secundum arbitrium boni viri. »

Quam necessaria sit, simul et quàm difficilis hæc in materiâ restitutio, disertè explicat venerabilis Gersonius, in responsione ad Questiones quatuor, quest. 1: « Nonnunquam, inquit, facilius satisfit pro homicidio corporali et furto, quàm hujusmodi homicidio et furto spirituali, scilicet detractioe: quia in illis quantitas damni æstimari potest, et sic correspondens emenda subsequi; in istis autem nequit, cum non satis constare possit in quot hominum cordibus mediâtè et immediâtè detrahens bonam opinionem et famam ejus, cui detraxit, occiderit, atque furtivè bonam famæ, quod inter omnia alia corporalia et hujus vite bona multum est pretiosum, subtraxerit; unde et difficulter satisfacere ipsi læso potest. Cum tamen, juxta beatum Augustinum, peccatum non dimittatur, nisi ablatum restituatur. Quomodo autem restituet, cum ignoret quantum debet? »

Denique concilii Tridentini catechismus, p. 5, cap. 3, § 19, idem docet. « Cum, inquit, peccatum quod inferendo falso crimine, aut proximi famæ aut existimationi obtrectando, commissum sit, non remitta-

« tur, nisi calumniator ei, quem criminatus fuerit,
 « satisfaciatur injuriarum: id autem difficile fiat ab ho-
 « minibus, primò, ut antea monuimus, pudore, et
 « inani quòdam dignitatis opinione deterritis; qui in
 « eo peccato sit, hunc addictum esse æternis infero-
 « rum pœnis, dubitare non possumus. Neque enim
 « quisquam speret, se calumniarum, vel obtrectationis,
 « veniam consequi posse, nisi priùs ei satisfaciatur, de
 « cujus dignitate, et famâ, aut publicè in judicio, aut
 « etiam in privatis et familiaribus congressibus, aliquid
 « detraxerit. »

REGULA XXIX. — Ab aliena famæ restitutione calumniator seu detractor exequatur, qui absque vitæ periculo restituere illum non potest; nisi calumniâ suâ alterum in vitæ periculum adduxerit, ex quo aliter eripi non valet. — Convenit enim inter theologos; bona inferioris ordinis ab illo qui injustè abstulit, vel retinet, non esse restituenda cum jacturâ bonorum superioris ordinis: At exceptionem addunt. Si enim homicidium, aut aliud crimen capitale quis imposuerit alteri, propter quod illo comprehensus et in carcerem cõjectus, mox torquendus est, et capitali supplicio plectendus, contestari debet apud judicem se falsò accusasse, aut falsum testimonium dixisse, et se periculo vitæ exponere, si liberari aliter non possit ille quem calumniâ suâ, vel falso testimonio in extremum illud vitæ periculum conjecit. Alioquin auctor esset necesse innocenti inferendæ. Sed tamen aliæ viæ tentandæ sunt, quas prudentia christiana confessario suggeret, antequam calumniatorem ad crimen suum prodendum, et ad famam alterius cum vitæ periculo restituendam, obliget et compellat. Adire potest judicem, apud ipsum contestari, certò se scire, sed eâ viâ quam lex naturalis et divina arcanam esse ac semper manerè jubeant, hunc hominem N. talis criminis falsò accusatum, et calumniâ oppressum, innocentem esse; ipsum proinde obsecrare in Dei nomine, cujus minister est, ut modis omnibus ipsum liberare conetur, caveatque ne damnetur iusons, cujus sanguinem de manu illius Deus requireret. Si tantæ non sit auctoritatis confessarius, ut speret judicem contestationis atque obsecrationis suæ rationem habiturum, pœnitentem calumniatorem mittat ad episcopum, cui ut patri et pastori conscientia suæ arcanum, et extremas angustias aperiat. Episcopus verò suam apud judicem auctoritatem et commendationem interponet, ne damnet hominem, quem certò scit reum non esse, quamvis ejus innocentiam juridicis et forensibus mediis probare non possit, quia id fieri non potest salvâ et inviolatâ religione arcani, quod Deus revelari vetat. Persuadeat interim calumniatori pœnitenti, ut quicquid ex parte suâ conferre potest ad liberationem innocentis, illud conferat. Idem esto iudicium de illo qui calumnias suis fax belli, aut seditionis incensor extulit, ex quibus multorum cædes probabiliter timentur; debet, inquam, ille calumniator significare seu fateri principi, qui bellum movet hujusmodi calumniis excitatus, vel seditionis aut conjuratis, se falsum dixisse, totisque studiis et viribus eniti ad abolendam infamiam, aut rumores

dissipandos, qui bello vel seditioni occasionem dederunt; et vitæ periculum etiam subire, si publicum malum, cujus ille causa est, aliter avertere non possit.

Quid verò factu opus, si auctor criminis, cujus in suspicionem venit innocens mox torquendus, et morti addicendus, hoc ipsi crimen non affinxerit, sed usus sit occasione datâ, ut crimen præcogitatum patraret, cujus in suspicionem alterum sciret adducendum? Verbi gratiâ, Petrus et Jacobus inter se rixantur publicè, multis coram testibus, gravissimis conviciis et contumeliis se mutuò impetunt, alter fortè pugnis et calcibus alterum aggreditur et lædit. Qui gravis læsus est, alteri palam comminatur, atque: Non ante dies crastina præteribit quam te pœniteat. Rixæ hujus testis Martinus, veteres cum Petro aggressore inimicitias gerens, odiumque dissimulans, et ultionis occasionem quærens opportunam, illius horreum vel domum clam incendit, aut illum occidit, certus Jacobum, qui à Petro læsus est, ipsique minas atroces palam intentavit, in suspicionem incendii vel cædis adducendum, seque ab omni suspicionem ac pœnâ immunem fore. Scelus reverè, quod meditata est, Martinus exequitur; publicus rumor, indicia vehementia, testes rixæ ac minarum, quas Petro Jacobus intentavit, judicem cogunt ut Jacobum velint reum in carcerem mitti decernat; ipsum habitâ questione tormentis subjiciet, cogentibus judicis, testibusque male voluntatis, quam verbis minacibus significavit, capite damnabit. Martinus incendii vel homicidii verus auctor, considerans innocentem suâ culpâ mox periturum, horrore sceleris, stimulus conscientia, divini iudicii metu perculsus, confessarium adit, ad ejus pedes advolutus, crimen confitetur, se domum vel horreum incendisse, aut cædem perpetrâsse, cujus in suspicionem venit, aut falsò accusatus est Jacobus, et propter quam, innocens licet, mox damnandus est. Quid, inquam, factu opus hoc in casu? Teneturne seipsum prodere Martinus, seque periculo capitis exponere ut Jacobum, criminis, cujus ipse auctor est, falsò accusatum liberet?

Respondetur, non teneri, neque ad id compelli à confessario debere, si prodere seipsum non possit absque certo vel probabili periculo mortis, quia ipse non est causa infamiae, vel periculi, in quibus versatur innocens. Imprudentiæ suæ, rixæ, minis, infelicitati, periculum suum Jacobus tribuat, non Martino, qui eâ quidem occasione usus est ut inimicum ulcisceretur, sed non eo animo ut Jacobum in periculum conjiceret, in quod non minùs incurrisset, si quis alter penitus ignarus rixæ Jacobi cum Petro, ac minarum quas Petro Jacobus intentavit, Petrum occidisset, vel ejus horreum aut domum incendisset. Hoc igitur in casu prudens confessarius, vel episcopus, cujus in sinu arcanum illud conscientia depositum fuerit, apud judicem agent eo modo, quem superius indicavi, ut innocentem liberet: Martino verò persuadebunt ut damna, Petro illata, ipsi vel ejus heredibus resarcia et compenset.

REGULA XXX.— Libellorum, carminum, seu cantorum famosorum auctores, et disseminatores sive distributores, ad famam restitutionem obligantur. — Debent scilicet aliis libellis, seu carminibus retractare quaecumque falsa, contumeliosa, injuriosa in proximum scripserunt; illos celebrare et ornare laudibus, quorum famam prosciderant libellis aut carminibus maledicis, seu satyris; libellos encomiasticos seu carmina in laudem hujusmodi personarum edita, fisdem in locis affigere, exponere, disseminare, distribuere, pari numero, quo famosos libellos, aut carmina maledica distributa sunt; manuscripta, si libelli famosi, versusque maledici manuscripti fuerint; typis excusa, si typis editi in vulgus emissi sint? Id nisi sufficiat ad abolendam infamiam quam proximo asperserunt, dare operam debent, quantum in ipsis est, ut curati et concionatores hujusmodi libellorum improbitatem aut falsitatem populo denuntiant; nullam fidem ipsis adhibendam christianae plebi significant; gravis peccati reos fore, qui malè sentirent de personis illustribus quorum famam proscindunt; libellorum hujusmodi auctores crimen suum agnoscere et execrari, poenitentiae sensu commotos veniam precari; et secundum consilium et arbitrium sacerdotum apud quos peccata sua deposuerunt, satisfacere velle. Tandem ab iis, quos laeserunt, injuriae condonationem humiliter petere debent, si periculum absit, et sacerdotes, virosque pios intercessores adhibere, ut illam obtineant.

REGULA XXXI. — Qui uno genere peccati infamem alterius criminis aspergit infamiam, restitutionis lege tenetur. — Qui enim unius alteriusve peccati laborat infamiam, non ideo jus amisit ad famam ex aliis virtutibus consecutam. Qui, verbè gratià, concubinariis habetur, non propterea famam excidit integri judicis, hominis à re aliena manum temperantis, catholice fidei professoris et cultoris. Si quis igitur ipsi injuriam, furti, haereseos infamiam inurat, gravem certè illi infert injuriam adeoque restitutionis lege tenetur. Sicut ergo qui sua culpa facultatum suarum partem amittit, reliquis propterea spoliari non debet; nec qui ob crimen uno membro truncatus est, ideo ceteris membris debet mutilari; ita qui uno genere peccati infamiam est, retinet jus ad famam virtutes aliis peccatis oppositas consecutam. Ita vulgò theologi. Si tamen sint peccata connexa, qui unius peccati infamiam justè notatam alteri peccato illud concomitanti, vel consequenti obnoxium dixerit, restitutionis lege non tenetur; quia ex peccatis connexis una infamia resultat.

REGULA XXXII. — Detractores ad restitutionem non tenentur, cum eorum detractioe nullum vulnus alienae famae inflictum est, cum scilicet ob notam eorum improbitatem, maledicendi libidinem, levitatem, eorum apud quos detraxerunt, aequitatem et pietatem, eorum quibus detrabere conati sunt bene ac firmiter stabilitam, omnibus maledictis superiorum famam, fides hujusmodi detractoribus non est adhibita. A restitutionis obligatione pariter absolvuntur, cum infamia oblivione deleta, aut alio modo abolita est, famaque

recuperata. — Cum enim restituere nihil aliud sit quam iteratò aliquem statere in possessionem vel dominium rei suae, ut aequalitas repararetur, inquit S. Thomas, non obligatur ad restitutionem qui nullam damnum intulit, quamvis inferre voluerit, et conatus sit. Similiter si rem suam recuperaverit proximus, obligatione restituendi solutus est, qui illam injustè eripuerat; siquidem cessavit damnum, et reparata est aequalitas justitiam constituens. Verumtamen si quos sumptus ad recuperandam famam proximus fecit, illos restituere tenetur detractor: et ratione infamiae quam aliquandò passus est, ipso auctore, tenetur aliquid restituere ad arbitrium viri prudentis, honoris et reverentiae significatione, veniae petitione, virtutum commendatione. Tandem cum verisimile est oblivione deletam infamiam, aut dubium est an criminis olim injustè vulgati memoria manserit, maximè prudentià dirigendum ac gerendum est restitutionis negotium. Si enim compertum sit illos quibus occultum illius personae peccatum, verbè gratià, ingenue poelice fornicationem olim revelavit obtrectator, pravà etiamnum opinionem de illà imbutos esse, de illà velut de muliere impudicà, vel parùm honestà loqui, nullo fultis argumento, praeterquam praesudicis ex veteri detractioe conceptis, detractor ad restitutionem omninò tenetur, et ad pravam opinionem ex illorum animis, quoad ejus erit, delendam. Si verò compertum non habeat quid de illà puellà seu muliere sentiant, et an meminierint peccati quod olim de illà narravit, non est necessarium, imò nec prudentiae legibus conveniens, ut ab ipsis petat an recordentur, aut eà de re quovis modo cum ipsis loquatur, ne vulnus obductum aperiat et recrudescat; sed satis erit, si occasione datà de illà personà honorificè loquatur, ejusque commendat honestatem.

REGULA XXXIII. — Justa compensatio detractorem excusat à restitutione famae. — Cum enim duo detractores se mutuis maledictis et obtrectationibus aequaliter dilacerarunt, et par in utrumque redundavit infamia, jura illorum sunt paria; unde si unus alteri satisfacere, famamque ablatam restituere nolit, alter ad restitutionem non obligatur. Quamvis enim per infamiam Petro illatam à Joanne non tollatur infamia quam Petrus intulit Joanni, sicut in debitis pecuniariis unum extinguunt per aliud aequale; tollitur tamen obligatio resarciendi damnum famae alteri allatum, si nolit alius aequale, quod intulit, damnum resarcire. Sicut si Petrus Joannis domum vel horreum incendit, et postea Joannes Petri domum vel horreum, aequalis pretii, incendat, non reparatur quidem damnum, tollitur tamen debitum restitutionis, si prior incendiarius non restituit. Haec morum regula confirmatur ex cap. *Tua Fratresitas*, quod est Innocentii III, extra, de adulteriis, cujus haec sunt verba: *Cum paria crissina compensatione mutui deleantur, etc.* Sed compensationi non est locus, cum inaequalis est injuria; vel cum unus alteri damnum illatum vult resarcire; vel cum scandalum ex compensatione orretur; vel cum mutuum damnum ab utroque parte non

dum illatum est. Non licet enim ad compensationem habendam illum afficere contumeliâ, qui te contumeliâ prior affecit; vel illius famæ detrudere, qui tuæ prior detraxit, ut superius diximus.

REGULA XXXIV.—Justa compensatio non censetur, si quis famam ejus cui detraxit, in alio genere auget, aut cum eo familiariter conversetur. — Nam si quem dixisti fornicarium, concubinarium, ebrietati deditum, laudes à liberalitate in pauperes, à justitiâ, à mansuetudine, infamiâ ipsi illatam non delebis, sed ei continget quod aliis frequenter accidit, ut homines benè de ipso loquantur, verumtamen cum adversativâ particulâ *sed*, dicendo, liberalis est in pauperes, justus, mansuetus; sed prohi dolor! fornicator est, concubinarium, ebrietati deditum. Quod familiaritatem spectat cum eo cujus famæ derogatum est, censetur quidem qui læsus est, remittere injuriam, si familiariter agat cum detractore; sed non idem remittere censetur obligationem restituendi famam, si nondum sit recuperata, nisi illud factis aut verbis exprimat; sicut nec alius creditor debitum remittere censetur, si familiariter agat cum debitore.

REGULA XXXV.—Justa condonatio restitutionis detractorem absolvit ab obligatione restituendi. — Sicut enim is cui condonatum est ut per furtum ablata non restituat, obligatione restituendi solutus est; ita detractor, cui persona læsa obligationem restituendi remisit, legè restitutionis ligatus non manet. Potest autem privatus quisque famæ suæ restitutionem condonare justâ de causâ, præsertim ob bonum charitatis et pacis, utque christianæ patientiæ meritum consequatur. Sed justa condonatio non est, si vergat in damnum aliorum, verbi gratiâ, si fama ejus sit aliis necessaria, qualis est fama praelati, concionatoris, doctoris, magistratûs, principis, qui munus suum rectè gerere, et Ecclesiæ vel reipublicæ, ut par est, professe non possunt, nisi sint integræ famæ. Nec etiam justa est condonatio propter eandem rationem, si condonantis infamia redundat in alios, qualis est religiosorum virorum et sanctimonialium infamia, quæ in monasterium et ordinem redundat; infamia parentum, fratrum et sororum, quæ redundat in filios, fratres et sorores, ipsisque vel aditum ad officia, beneficia, honores, nuptias conditioni suæ convenientes intercludit; vel graviter suspectos reddit. Quamobrem hujusmodi condonatio detractorem non liberat ab onere restitutionis. Quamvis enim cedere quisque possit jure suo, cessione tamen suâ jus aliorum evertere aut prodere non potest. Hinc S. Thomas 2-2, quæstione 73, a. 4, in responsione ad primum: *Possunt, inquit, ad notitiam alicujus detractiones contra ipsum facta aliorum relationibus pervenire. Et tunc ipsi arbitrii est detrimentum suæ famæ pati, nisi hoc vergat in periculum aliorum. Cum verò alicujus infamia vergit in periculum aliorum, famam suam tueri, et detractores modis legitimis compescere tenetur, quod Apostoli in epistolis suis, et SS. Patres editis apologiis fecerunt. Hinc S. Gregorius, homiliâ*

nonâ in Ezechielem scribit: *Hi quorum vita in exemplum imitationis est posita, debent, si possunt, detractum sibi verba compescere, ne eorum prædicationem non audiant, qui audire poterant, et in pravis moribus remanentes, benè vivere contemnant.*

REGULA XXXVI.—Praelatus, sive superior, qui detractorem audiens communitatis sibi commissæ, aut subditorum suorum famam dilacerantem; aut subditum suum alienæ famæ detrahentem, nec illos prohibet, ad restitutionem tenetur. — Famam enim communitatis non minus, imò potiori jure, quam bona temporalia conservare tenetur ex officio; adeoque et famam subditi, cujus infamia in communitatem redundat. Ipsi etiam incumbit ex officio curare bona subditorum, non solum spiritualia, sed et temporalia, quæ ad spiritualium conservationem et profectum sunt necessaria, qualis est famæ laudabilis integritas. Tenetur etiam impedire ne subditi sui aliis noceant; idque nisi prohibeat cum potest, subditumque coercet, et ad restitutionem compellat, ipse ad restitutionem tenetur; sicut prætor, qui raptorem, furem, incendiarium à damno aliis inferendo non prohibuit, aut illati damni reos non coercuit secundum leges, nec damnum resarciri curavit, quoad ejus erat, ad restitutionem obligatur. Praelatorum igitur maximè interest detractores et susurriones, qui sub pietatis specie et honesto zelatorum pallio sæpè delitescunt, procul à se remove. Quos si libenter audiant, foveantque, inextricabilibus laqueis se implicant. Auscultent igitur divina illa præcepta: Proverb. 4: *Remove à te os gravum, et detrahentia labia sint procul à te;* Proverb. 29: *Princeps qui libenter audit verba mendacii, omnes ministros habet impios;* prudens illud S. Bernardi monitum, lib. 4 de Consideratione, ad Eugenium, cap. 6, ad praxim revocet: *« Clandestinas et susurratas detractiones non recipias, magis detractiones consueris. Et hanc velim generalom tibi constitutas regulam, ut omnem qui palam veretur dicere, quod in aure locutus est, suspectum habeas. Quòd si te judicantes dicendum eorum ille renuerit, delatorem judices, non accusatorem. »*

REGULA XXXVII.—Detractor non solum ad restitutionem famæ directè vel extenuatè, sed ad resarciendam omnia damna ex infamiâ secuta omnino tenetur. — Ea enim damna resarcire quisque tenetur, quorum vera causa fuit: detractor porro causa est damnorum omnium quæ ex detractione consequuntur. Ad ea itaque resarcienda tenetur. Hoc ratiocinium sequitate ipsâ naturali, et cap. *Si culpa*, nititur, extra. *de Injuriis et Damno dato*, quod est Gregorii IX: *Si culpâ tuâ, inquit, datum est damnum, vel injuria irrogata, seu aliis irrogantibus opem sortè tulisti, aut hæc imperitiâ tuâ sive negligentia evenerunt, jure super his satisfacere te oportet; nec ignorantia te excusat, si scire debuisti ex facto tuo injuriam verisimiliter posse contingere, vel facturam.*

REGULA XXXVIII.—Hæredes verbis restitueri non tenentur famam à detractore discreptam, asserendo quòd fuerit mentitus, vel falsum locutus. — Hæc enim

obligatio personalis est, quæ ad hæredes non transit, ut vulgò censent theologi.

REGULA XXXIX. — Detractionis hæredes tenentur resarcire damna ex infamiâ secuta. — Cùm enim hæc obligatio sit realis, ad hæredes transit cum ipsâ hereditate, sicut et alia onera realia, et debita pecuniaria. Unde si detractor nullâ famæ injustè violatè restitutione factâ moriatur, hæredes non solum ad alia damna ex infamiâ secuta, sed ad ipsius famæ damnum exhibitione honoris, laudibus, vel pecuniâ compensandum teneri, si resarciri aliter non possit, gravissimi theologi censent. Si autem ille cujus fama violata est, moriatur, restitutio faciendâ est hæredibus, qui in ejus jura succedunt, et quorum maximè interest ut ejus fama et post mortem integra sit.

REGULA XL. — Detractor qui alterius famam labefactando vel extenuando, ipsum impedit ab ecclesiastici beneficii consecutione, ad restitutionem tenetur si jam collatum aut destinatum erat illi beneficium; ad compensationem verò si nondùm collatum aut destinatum erat. — Hæc morum regula colligitur ex S. Thomâ, secundâ secundâ, quest. 62, art. 2, in resp. ad quartum: « Aliquis, inquit, potest impedire aliquem ne habeat præbendam multipliciter. Uno modo justè, puta, si intendens honorem Dei, vel utilitatem Ecclesie, procurat quòd detur alicui personæ digniori; et tunc nullo modo tenetur ad restitutionem, vel aliquam recompensationem faciendam. Alio modo injustè, puta, si intendat ejus nocentiam, quem impedit, propter odium, vel vindictam, aut aliquid hujusmodi; et tunc si impedit ne præbendâ detur digno, consulens quòd non detur, antequàm sit firmatum quòd ei detur, tenetur quidem ad aliquam recompensationem, pensatis conditionibus personarum, et negotiâ, secundùm arbitrium sapientis: non tamen tenetur ad æquale, quia illam nondùm fuerat adeptus, et poterat multipliciter impediri. Si verò firmatum sit quòd alicui detur præbendâ, et aliquis propter indebitam causam procurat quòd revocetur, idem est ac si jam habitam ei auferret; et idè tenetur ad restitutionem æqualis, tamen secundùm suam facultatem. »

REGULA XLI. — Exultatio in adversis proximâ, et afflictio in prosperis, lethalia peccata sunt, cùm ex invidiæ vel odii fonte procedunt, et grave malum est proximâ de quo aliquis gaudet: et hi motus sunt deliberati. — Hæc enim peccata charitati opponuntur, cujus est *gaudere cum gaudentibus, et flere cum flentibus*, ut ait Apostolus ad Romanos cap. 12. Nam *propter invidiam solliciti debent esse membra, ut non sit scissura in corpore. Et si quid patitur unum membrum, compatiantur omnia membra: sive gloriatur unum membrum, congaudent omnia membra. Vos autem estis corpus Christi, et membra de membro*, inquit idem Apostolus, 1 ad Corinthios, cap. 12; et 2 ad Corinthios, cap. 11: *Quis infirmatur, inquit, et ego non infirmor? Quis scandalizatur, et ego non uror?* Hinc Job 51 dicitur: *Si gressus sum ad ruinam ejus qui me oderat, et exultavi quòd iniecit eum malum.* Et Prov. 17: *Qui in ruinâ lætu-*

tar alterius, non erit impunitus. Quæ de re S. Gregorius, lib. 22 Moralium, cap. 6, ita scribit: « Omnipotentis Dei nos esse discipulos, sola custodia charitatis probat. Hinc est enim quòd per semetipsum veritas dicit: *In hoc cognoscent omnes, quia mei discipuli estis, si dilectionem habueritis ad inimicum.* Quæ nimirum dilectio si cor nostrum veraciter replet, duobus modis ostendi solet: scilicet si et amicos in Deo, et inimicos diligimus propter Deum. Sed sciendum est, quia inimici dilectio tunc veraciter custoditur, cùm nec de profectu addicimur, nec de ruinâ illius lætamur. Nam sæpè in dilectionis imagine erga inimicum animus fallitur, sequè hunc diligere aestimat, si ejus vitæ contrarius non existat. Sed dilectionis vim occultè et veraciter aut profectus inimici, aut casus interrogat. Hæc etenim de re ad plenum semetipsam mens hominum nescit, nisi eum quem sibi adversarium credit, in defectu vel profectu, mutasse modum sui statûs invenerit. Si enim de prosperitate addicatur et de calamitate se odientis lætatur, constat quia non amat, quem non vult esse meliorem; eumque etiam stantem voto persequitur, quem cecidisse gratulatur. »

REGULA XLII. — Quamvis de nostrâ et proximorum ereptione ab his qui nobis aliisque nocent vel nocere conantur, et de justitiâ Dei malos punientis legitimum sit christianamque gaudium, nunquàm tamen de inimicorum nostrorum calamitate vel interitu gaudere licet. — Hanc morum regulam tradit S. Gregorius, libro 22 Moralium, cap. 6: « Necessarium est, inquit, subtilissimæ discretionis examen; ne cùm nostra odia exequimur, fallamur sub specie utilitatis alienæ. Si enim de inimici morte gaudendum omninò non esset, Psalmista non diceret, psal. 57: *Lætatur justus cùm viderit vindictam impiorum.* Sed aliud est impium, aliud verò inimicum perpeti. Nam sunt plerique inimici, qui non sunt impij; et sunt nonnulli impij, qui nobis specialiter non videntur inimici. Humana autem mens omnem quem inimicum tolerat, etiam impium et iniquum putat, quia ejus culpas apud cogitationem suam livor accessator exaggerat. Quibuslibet verò flagitiis prematur, minus iniquus creditur, si adversarius minime sentitur. Quâ in re discernendum est aliud esse quod nobis, aliud verò quod sibi et cæteris noster inimicus nocet. Nam si aliis bonus est, sine nostrâ forsitan culpâ esse non potest nobis malus; nec omninò jam de ejus ruinâ gaudendum est, cujus nos solos certum est adversa tolerasse. Cùm verò noster ac multorum hostis perimitur, de ereptione proximorum potius quàm de inimici interitu necesse est ut animus lætetur. Oportet namque ut perente adversario, subtiliter pensare debeamus et quid debemus ruinæ peccatoris, et quid justitiæ ferientis. Nam cùm perversam quemque Omnipotens percussit, et condolendam est miseriam pereuntis, et congaudendum justitiæ judicis, ut nobis et in luctu sit pena morientis proximâ, et rursûs in gaudium veniat exhibita æquitas judicantis Dei. Quatenus nec pereuntis

homini existamus adversarii, nec iudicanti Deo inveniamur ingrati. Beatus igitur Job, quia cuncta in adversitate odia perfecte calcavit, dicat: Si generis sui ad ruinam ejus qui me oderat, et exultari quod inventisset eum malum; qui videlicet et inimicum diligens, dum adversario ruenti condoluit, in malis illius ipse ad bonum crevit, ut inde iste ad benignitatem cresceret, unde illum mala quae meretor, invenissent.

CAPUT VIII.

De Gula.

ARTICULUS PRIMUS.

Quid, et quàm grave sit peccatum?

Gula est inordinatus comedendi vel bibendi appetitus, sive immoderata in cibo et potu delectatio. Lethale peccatum est, cum tanta est inordinatio, ut hominem à fine ultimo avertat. Quod quidem contingit, quando delectationi gulæ inheret homo tanquam fini propter quem Deum contemnit, paratus scilicet contra præcepta Dei agere, ut delectationes hujusmodi assequatur. Aliàs veniale peccatum est, ut docet S. Thomas, secundâ secundæ, quæst. 148, art. 2. Vocatur etiam hoc vitium *crapula* vel *ingluvies*, et *gastromergia*, quasi insanum ventris studium.

Hujus gravitas peccati probatur inde, quòd species quedam sit idololatricæ, cum homines gulæ dediti ventri suo veluti Deo serviant, ut ait Apostolus ad Romanos 16: *Hujusmodi enim Christo Domino nostro non serviant, sed suo ventri*; et ad Philippenses 3: *Multi enim ambulat, quos sæpè dicebam vobis (nunc autem et flens dico) inimicos crucis Christi, quorum finis interitus, quorum Deus venter est*. Et Eccl. 49 dicitur: *Vinum et mulieres apostatate facient sapientes*. Hinc Tertullianus, lib. de Jejuniiis, cap. 16 et 17: *Ethnicus, inquit, idolo gulam suam mactat, tu Deo non vis. Deus enim tibi venter est, et pulmo templum, et aqualiculus altare, et sacerdos cocus, et sanctus Spiritus nidus, et condimenta charismata, et roctus propheta*. ... Apud te agape in cacabis ferret, fides in culinis calet, spes in ferculis jacet. *Primum hominem de paradiso voluptatis gula eiecit*. (Genes. 3.) Hinc Tertullianus, lib. de Jejuniiis, cap. 3, ait: *Acceperat Adam à Deo legem non gustandi de arbore agnitionis boni et mali, moriturus si gustasset. Verùm facilius ventri quàm Deo cessit; pabulo potius quàm præcepto annuit; salutem gulâ vendidit. Manducavit denique et perit. Salvus alioquin, si vel uni artusculæ jejunare maluisset... Teneo igitur à primordio homicidam gulam, etc.*

Hinc S. Basilius in sermone de Abdicatione rerum, ait: *Cave ne te adversarius similis atque primum parentem peccato circumveniat, et quamprimum de paradiso deliciarum expellat. Nam qui callidæ esræ objectione ita malignos illum spoliavit, nihil est quòd jam vereatur, ne te per hoc presentissimum venenum inficiat.*

Hinc S. Gregorius Magnus, in pastorali, parte 2, admonitione 20, ait: *Hosti callido, qui primi hominis sensum in concupiscentiâ pomi aperuit, sed in peccati laqueo strinxit, divinâ voce dicitur: Peccatore et ventre repes, ac si ei aperte diceretur: Cogitatione et ingluvie super humana corda dominaberis.* Sed et ante illum S. Ambrosius, lib. de Paradiso, cap. 15: *Qui sunt, inquit, qui in utero suo ambulabant, nisi qui ventri et gulæ vivunt, quorum Deus venter est, et gloria in pudendis eorum qui terrena sapiunt, et cibo ocerati, ad terrena curvantur?*

Esau gulæ vitio primogeniti dignitatem juraque vendidit, de quo Apostolus ad Hebræos 12: *Ne quis fornicator, inquit, aut profanus ut Esau, qui propter unam escam reddidit primitivâ suâ: scitote enim quoniam et postea capiens hereditare benedictionem, reprobatus est; non enim invenit Penitentiar locum, quamquam cum lacrymis inquisisset eum*. Vitio gulæ populus Israël iram Dei provocavit. Unde Psal. 77 dicitur: *Adhuc escæ eorum erant in ore ipsorum, et ira Dei ascendit super eos. Et occidit pingues eorum, et electos Israël impessit*. Sed et in verum Israël æterni Judicis ultionem accendit. Unde Christus, Luc. 21, ait: *Attendite autem vobis, ne fortè graventur corda vestra in crapula et ebrietate, et caris hujus vitæ; et superveniat in vos repente dies illa*. Gula spirituale ædificium virtutum à fundamentis subvertit, ut ostendit S. Gregorius Magnus, lib. 50 Moralium, cap. 15: *Cùm, inquit, continentii viro contra innumera vitia multa virtutum certamina suppetant, cur sub exactoris clamore contempto, de solo hæc ventre dicitur quòd ejus impetum impulsi sineque restringat, nisi quòd nullus palmam spiritualis certaminis apprehendit, qui non in semetipso prius per afflictam ventris concupiscentiam carnis incentiva deviecit? Neque enim ad conflictum spiritualis agonis assurgitur, si non prius intra nosmet ipsos hostis positus, gulæ videlicet appetitus edomatur: quia si non ea quæ nobis sunt viciniora prosternimus, nimirum ad ea quæ longius sunt, impugna transimus. Incassum namque contra exteriores inimicos in campo bellum geritur, si intra ipsa urbis mœnia civis insidians habetur. Mens quoque ipsa certantis sub gravi confusionis dedecore à spiritualis certaminis congressione repellitur, quando infirma in carnis prælio, gulæ gladiis confossa superatur. Nam eum se parvis prosterni conspiciat, confingere cum majoribus erubescit. Nonnulli verò ordinem certaminis ignorantes, edomare gulam negligunt, et jam ad spiritalia bella consurgunt. Qui aliquando multa etiam quæ magnæ sunt fortitudinis, faciunt; sed dominante gulæ vitio, per carnis illecebram omne quod fortiter egerint, perdunt; et dum venter non restringitur, per carnis concupiscentiam simul cunctæ virtutes obeuntur. Unde et de Nabuchodonosor vincente scribitur: *Princeps cocorum destruxit muros Jerusalems*. Quid enim per muros Jerusalem significans Scriptura exprimit, nisi virtutes animæ, quæ ad pacis visionem tendit? Aut quis cocorum princeps*

« nisi venter accipitur, cui diligentissima à coquentibus curà servitur? Muros igitur Jerusalem princeps. « eorum destruit, quia virtutes animæ, dum non « restringitur venter, perdit. »

Nec verò spiritalia solum sed et temporalia damna gravissima gulæ vitium infert, pauperatam inprimis, « eum homines gulæ dediti et ebriosi convivii, comestationibus et comotationibus patrimonium suum exauriunt, aut quicquid ex labore et industriâ ipsis obvenit, obligantur, debita contrahunt quibus solvendis non sunt, et familiam suam ad extremam adigunt egestatem. Hinc Proverb. 24 dicitur : *Qui diligit epulas, in egestate erit; qui amat vinum et pingua, non ditabitur.* Et Eccli. 19 : *Operarius ebriosus non locupletabitur.* Valetudinem corporis gula profligat, hominem interimit, imò vivum sepelit. Hinc Eccli. 37 præceptum illud saluberrimum tradit Spiritus sanctus : *Noli avidus esse in omni epulatione, et non te effundas super omnem escam : in multis enim escis erit infirmitas..... Propter crapulam multi obierunt; qui autem abstiniens est, alluciet vitam.* Et Proverb. 23 : *Cui vae? cuius patri vae? cui rixæ, cui foreæ? cui sine causâ rubera? cui suffusio oculorum? Nonne his qui commorantur in vino, et student calicibus epotandis? Ne intuearis vinum quando flavescit, cum splenderit in vitro color ejus : ingreditur blandè, sed in novissimo mordebit ut coluber, et sicut regulus venena diffundet. Oculi tui videbunt extraneus, et cor tuum loquetur perversa. Et eris sicut dormiens in medio mari, et quasi sopitus gubernator amisso clavo; et dicæs : Verberaverunt me, sed non dolui; traxerunt me, et ego non sensi : quando evigilabo, et rursus vina reperiam? Mala ex ebrietate consecuta disertè describit S. Basilii, homiliâ in Ebrietatem, in quâ hæc habet inter alia : « Ebrietas rationis « interitus, roboris perniciës, senectus immatura, « mors momentanea. Quid, queso, sunt ebrii, quàm « gentium idola? Oculos habent, et non vident; aures « habent, et non audiunt. manus paralyt affectas « habent, pedes infirmos atque emortuos, etc.*

S. Basilio concinit S. Ambrosius, lib. de Eliâ et Jo-
 nio, cap. 14 : « Rogas, inquit, ad jucunditatem, co-
 gis ad mortem; invitas ad prandium, efferre vis ad
 sepulcrum; cibos promittis, tormenta irrogas; vina
 prætendis, venena suffundis. Omne enim quicquid
 nocet, venenum est. Tollit sensus, viscera exurit,
 somnum infestat, caput vexat. Et jam major vis
 vini, quàm veneni est. Denique venenum vino ex-
 cluditur, non vinum veneno. Meritò Deus per Moy-
 sen non solum veneno, sed etiam draconum veneno,
 vinum comparavit, dicens, Dent. 32 : *Furor dra-
 conum vinum eorum, et ira aspidum insanabilis.* Et
 pulchrè addidit, *insanabilis*; multi enim à reliquo
 serpentiū veneno curantur, nemo ab ebrietate.
 Certè veneno caro vulneratur, nec sine noxâ est;
 ebrietas ad corporis mortem, mentis etiam crimen
 adjungit. »

ARTICULUS II.

De gulæ speciebus.

Quinque gulæ species à S. Thomâ, ceteris que theolo-

gis assignantur, isto versiculo expressæ : *Præproperè, lautè, nimis, ardentè, studiosè.* Quæ quidem conditiones non sunt necræ circumstantiæ, sed diversa, ut loquuntur, motiva; seu rationes variæ quibus cibi potûsque concupiscentia inordinata movetur et excitatur. In esu namque duo spectari possunt, scilicet ipse cibus qui comeditur, et ejus comestio. Potest ergo inordinatio concupiscentiæ attendi dupliciter. Uno quidem modo, quantum ad ipsum cibum qui sumitur; et sic quantum ad substantiam vel speciem cibi, querit aliquis cibos *lautos*, id est, pretiosos. Quantum ad qualitatem, querit cibos nimis accuratè præparatos, id est, *studiosè*, quantum ad quantitatem, excedit *nimis* in edendo. Alio modo attenditur inordinatio concupiscentiæ, quantum ad ipsam sumptionem cibi, vel quia prævenit debitum tempus comedendi, quod est *præproperè*, vel quia non servat modum debitum in edendo, quod est *ardenter*. Ita S. Thomas, secundâ secundæ, quæst. 148, art. 4. Id ex S. Gregorio, lib. 30 Moralium, cap. 13, hausit S. Thomas. Sic porò scribit S. Gregorius : « Sciendum est quia quinque nos modis gulæ vitium « tentat. Aliquando namque indigentia tempora præ- « venit; aliquando verò tempus non prævenit, sed ci- « bos lautiores querit; aliquando quælibet quæ su- « menda sunt, præparari accuratius expetit; aliquando « autem et qualitati ciborum et tempori congruit, sed in « ipsâ quantitate sumendi mensuram moderatè refe- « ctionis excedit. Nonnunquam verò et objectus est « quod desiderat; et tamen ipso æstu immensi desi- « derii deterius peccat. Mortis quippe sententiam pa- « tris ore Jonathas meruit, quia in gustu mellis consti- « tutum edendi tempus antecessit. Et ex Ægypto « populus eductus, in eremo occubuit, quia despecto « manna, cibos carniū petiit, quos lautiores putavit. « Et prima filiorum Heli culpa suborta est, quod ex « eorum voto sacerdotis puer non antiquo more cocias « vellet de sacrificio carnes accipere, sed crudas que- « rere, quas accuratius exhiberet. Et cum ad Jerusa- « lem dicitur : *Hæc fuit iniquitas Sodomæ sororis tuæ, « superbia, saturitas panis, et abundantia; apertè « ostenditur quòd idcirco salutem perdidit, quia cum « superbiæ vitio mensuram moderatè refectionis ex- « cessit. Et primogenitorum gloriam Esau amisit, quia « magno æstu desiderii vilem cibum, scilicet lenticu- « lam concupivit, quam dum vendendis etiam primo- « genitis prætulit, quo in illam appetitū anhelaret, in- « dicavit. Neque enim cibus, sed appetitus in vito est. « Unde et lautiores cibos plerumque sine culpâ sumi- « mus, et abjectiores non sine reatu conscientia de- « gustamus. Illic quippe, quem diximus, Esau prima- « tum per lenticulam perdidit; et Elias in eremo per « virtutem Spiritus carnes edendo servavit. Unde et « antiquus hostis, quia non cibum, sed cibi concupi- « scentiam esse causam damnationis intelligit; et pri- « mum sibi hominem non carne, sed pomo subdidit, « et secundum non carne, sed pane tentavit. Hinc est, « quòd plerumque Adam culpa committitur, etiam cum « abjecta et vilia sumuntur. » Refertur et distin- « ctione 5 de Consecratione, can. *Quinque modis.**

ARTICULUS III

De gula filiabus.

Gula capitale peccatum est, quod quinque filias par-
turit, scilicet *ineptam letitiam, scurrilitatem, immundi-
tiam, multiloquium, et habitudinem mentis*, ut docet
S. Gregorius, lib. 31 *Moralium*, cap. 17, et S. Tho-
mas, secundâ secunde, quest. 148, art. 6.

I. *Ineptam letitia est quæ capitur ex rebus quæ nullam
delectationem parere possunt, si recta ratio consideretur;*
*vel si aliquam afferre possunt, in illam dissoluta positus
animo, hoc est, rationis gubernaculo per cibi et potus
immoderationem veluti sopito, aliquis effunditur.* Ad
ineptam letitiam pertinet jocandi genus illiberale, petu-
lans, flagitiosum, obscœnum; eam scilicet aliquis
causâ ludi utitur turpibus verbis, vel factis, vel etiam
his quæ vergunt in nocentiam proximi, quæ lethalia
per se peccata sunt, ut docet S. Thomas, secundâ se-
cunde, quest. 168, art. 5. Ad letitiam ineptam et
incompositam pariter pertinet vanitas histrionum, lar-
vatorum, thymelicorum, sive hominum alios ad vo-
luptatem parum ingenuam vel cantu, vel manu, aut
aliâ quâvis gesticulatione, seu clam seu palam provo-
cantium. Ad ineptam denique letitiam pertinent chore-
e dissolutæ, tripodia, motus omnes lascivi et inde-
cori, quæ intemperantis hilaritatis signa sunt vel inci-
tamenta.

Ex gulâ ineptam illam oriri letitiam evidens est.
Unde Exodi 32 dicitur: *Sedit populus manducare et
bibere, et surrexerunt ludere.* Quamvis ludum illum
cum idololatriâ fuisse conjunctum doceat Apostolus I
ad Corinthios, cap. 10, vers. 7; ludamque inhonestum
et impodicum Tertullianus interpretetur lib. de Jeju-
niis, cap. 6: *Intellige, inquit, sanctæ Scripturæ vere-
endum: Iustum nisi impodicum non devotisset.* De
primâ illâ gula sobole S. Basilus, homiliâ in Ebrieta-
tatem et Luxum, ita loquitur: *Rationem ac mentem
vinum demergit; voluptates et animi ceteros affec-
tus malos velut apum examen excitat. Quis curus
equorum indomitorum ita præceps fertur, aurigam
suum excutens? Quod navigium ita gubernatore
destitutum, ita fluctibus exagitatum et concussam?
Ex talibus itaque malis viri ac femine communes
constituunt choros, maloque demoni miseris tra-
dentes animas, sece invicem libidinum telis confo-
diant atque læcerant. Risus inter se histrionicos,
cantus profanos, meretricios gestus ad libidinem
invitantes exercent. Rides, dic mihi, et gaudes ineptâ
stolidâque letitiâ, cum lacrymas fundere ac dolere,
ob ea quæ admisisti, oportet? Cantus profanos exer-
ces, oblitus Psalmorum et Hymnorum quos didicis-
tis. Moves pedes, et insanus saltas, choreas ducis
illicitas, cum genua ad Dei et Domini nostri Jesu
Christi cultum flectere oporteat. Quas ego fleam,
poellasse conjugii expertes, an maritis junctas? Hæc
quidem amissâ virginitate reverse sunt; ille verò
pudicitiam maritis minime reduxerunt. Nam si quæ
forsan peccatum corpore vitavere, animo tamen ad-
masere; quæ quidem et de viris simul dicta mihi*

*monitaque sint. Vidit ille malè, visa est illa malè.
Qui mulierem ad concupiscendum viderit, jam est
marchatus eum in corde suo (Matth. 5). Si forteit
occursum iis qui obiter mulierculam inspexerunt,
tantum pariant periculi, quantum majus fuerit, eum
de industriâ congregiuntur, cum deditâ operâ mu-
lieres in ebrietate et convivio, omni lascivo gesto,
saltatione, cantu impudico ad libidinem effræns
juvenes invitantes spectantur?*

II. *Scurrilitas est immoderatio in jociis et facetiis,
aut in studio commovendi alia risum: quæ veniale ple-
rumque peccatum est, cum personarum quidem deco-
rum in jociis non servatur, sed abest scandalum et
prava intentio; quandoque mortale, ratione materiæ
seu objecti, si jocus redundet in gravem Dei, sancto-
rum, religionis, vel proximorum injuriam, aut obscœ-
nus sit et ad libidinem provocans. Unde Apostolus ad
Ephesios 5 ait: Fornicatio autem et omnis immunditia
aut araritia nec nominetur in vobis, sicut decet sanctos;
aut turpido, aut stultiloquium, aut scurrilitas quæ ad
rem non pertinet, sed magis gratiarum actio.* Et I ad
Corinthios, cap. 15: *Corrumpani mores bonos collo-
quia mala.* Contra scurrilitatem generatim spectatam
S. Joannes Chrysostomus, homiliâ 17 in Epistolam ad
Ephesios, hunc in modum invehitur: *Quid prodest
aliquid urbanum dicere? Solum moves risum. Dic
mihi, sutor facietis aliquid ex iis quæ ad artem
suam non pertinent, aut possidebit aliquid injus-
tæ modi instrumentum? Nequaquam. Nam quæ non
sunt in usu, et quibus non habemus opus, ea nihil
ad nos. Nullus sit sermo otiosus. Nam ab otioso
sermone in absurdos et importunos decidimus. Non
est præsens tempus diffusæ letitiæ, sed iactis, af-
fectionum et ejulatus. Tu autem in dictis urbanis et
facetis tempus teris. Quis athleta stadium ingressus,
missâ sollicitudine decertandi cum adversario, ur-
bana verba loquitur et facta? Instat diabolus, cir-
cuit querens ut rapiat, omnia movet, et in caput
tuum vertit omnia, et molitur ut te è nido eiciat,
dentibus stridet, rugit, ignem spirat adversus tuam
salutem: et tu sedes urbana et facta verba dicens,
et stulta loquens, et quæ ad rem non pertinent,
proferens? Rectè ergo poteris eum superare?... La-
dis deliciosis, facetis et urbana dicis, et risum
moves, remque nihil existimas? A lepâdis et urbanis
dictis quot perjuria, quot damna, quam multa verba
turpia et obscœna? Annon sunt, inquis, ejusmodi
dicta urbana? Sed audi. Omnem urbanitatem et di-
citatatem expellit tempus belli et pugne, vigiliæ,
custodiæ, armature, et aciei instruendæ. Nullam
locum hæc habere potest tempus risus: hoc enim est
tempus mundi. Audi Christum dicentem: *Mundus
gaudet, vos autem contristabimini.* Christus in eru-
cem actus est propter tua mala, tu autem rides!
Impacte sunt illi atque et colaphi, et tam multa
passus est propter tuam calamitatem, et que te con-
prehenderat tempestatem: tu autem degis in deli-
ciis. Et quomodo non eum magis irritas? Sed quo-
niam videtur quibusdam res esse indifferens, ne sic*

• quidem ipsum oporteret despiciere, scientem quòd
 • ex eo multa nascantur mala, crescantque, et sæpè
 • desinant in scortationem. Quòd autem non sit indif-
 • ferens, inde est perspicuum. Videamus ergo unde
 • nascatur; vel potius videamus ejusmodi oportet
 • esse sanctam, mitem, mansuetam, lugentem. Qui
 • ergo dicit urbana et faceta, non est sanctus, etiãmsi
 • sit Græcus, id est, ridiculus. Iis solis qui sunt in
 • scenâ hæc permittuntur. Ubi est turpitudine, illic est
 • etiã urbanitas et dicacitas. Audi Prophetam dicen-
 • tem: *Servite Domino in timore, et exultate ei in tre-
 • more.* Nam urbanitas ac dicacitas mollem efficit ani-
 • mam, pigramque attollit et excitat, multaque probra
 • parturit, et contumelias, et bella facit.... Procul est
 • à Christiano comicis dietis incessere; et necesse est
 • ei qui urbanis ac facetis dietis utitur, supervacaneas
 • suscipere inimicitias eorum qui temerè urbanis die-
 • teris iridentur, sive adsint, sive absentes audie-
 • rint. Si res est pulchra et honesta, cur relinquatur
 • mimis? Minus evadis, et te non pudet. Magna mala
 • habitant in animâ que verba usurpat urbana et fa-
 • ceta, magna effuse lætitiæ dissolutio, et ironia ac
 • simulatio, hiat compago, marcescit ac putrescit ædi-
 • ficium, exterminatur timor, abest pietas ac reve-
 • rentia.

Sacrilega scurrilitas est Scripturæ sacræ aut offi-
 ciorum ecclesiasticorum verbis et sententiis abuti ad
 scurrilia, fabulosa, vana, etc. Eos omnes qui in hanc
 irreverentiam et contemptum incidunt, tanquam teme-
 ratores et violatores verbis Dei, juris et arbitrii penis
 per episcopos coerceri jubet Tridentinâ synodus, ses-
 sione quartâ. Quod et à sequentibus conciliis in pro-
 vinciis congregatis statutum est, scilicet Mediolanensi I,
 anno 1565, p. 1, num. 2; Bituricensi, anno 1584, tit.
 4, cap. 5; Aquensi, anno 1585, tit. de Vitâ et Hone-
 state clericorum, p. 4, cap. 15, num. 5; et Tolono, anno
 1790.

III. *Immunditiam nomine intelligitur impuritas omnis
 verborum et factorum, obscœritas omnis, quâ vel per
 vomitum, vel pollutionem etiã in somno ex intempe-
 rantia consecutam, corpus et anima helluorum et po-
 tatorum contaminantur. Quò spectat illud Isaiæ 28:*
*Præ vino nescierunt, et præ ebrietate erraverunt: sacerdos
 et propheta nescierunt præ ebrietate, absorpti sunt à
 vino... Omnes enim mensæ replete sunt vomitu, sor-
 didumque, ita ut non esset ultra locus. Hinc Tertullianus
 lib. de Jejunis: Appendices gula, inquit, lascivia atque
 luxuria; et S. Hieronymus: Vester escis repletus, fa-
 cile despumet in libidines.*

IV. *Multiloquium, sive garrulitas effrenis, quarta
 gula filia, veniale plerumque peccatum est; aliquando
 mortale, si nimiam in Dei aut proximorum injuriam
 effundatur: quod hominibus nimio cibo aut potu exhi-
 laratis sæpè contingit. Arcana enim sibi commissa re-
 velant, presentes contumeliis insectantur, absentibus
 lubenter detrahunt, de rebus divinis temerè et impiè
 loquuntur. Quò spectat illud Psal. 72: Prodiit quasi ex
 edipe iniquitas eorum: transierunt in affectum cordis.
 Cogitaverunt et locuti sunt nequitiam; iniquitatem in ex-*

*celso locuti sunt. Posuerunt in caelum os suum, et lingua
 eorum transiit in terrâ. Hinc multiloquium velut cum
 peccato semper conjunctum Spiritus sanctus prohibet.
 Proverb. 10: In multiloquio non desit peccatum: qui
 autem moderatur labia sua, prudentissimus est. Pro-
 verb. 15: Qui custodit os suum, custodit animam suam,
 qui autem inconsideratus est ad loquendum, sentiet ma-
 nam. Proverb. 31: Noli regibus dare vinum, quia nullum
 secretum est tibi regnat ebrietas; et ne fortè bibant, et
 obliviscantur iudiciorum, et mutant causam filiorum pen-
 peris. Eccl. 20: Qui multis utitur verbis, lædet animam
 suam. Et cap. 25: Indisciplinate loquente non assue-
 rat os tuus: est enim in illa verbum peccati.*

V. *Hebetudo sensus, sive mentis, quinta gula filia.
 Crapula nimirum et ebrietas ita mentis aciem obtun-
 dunt, ut ineptus reddatur homo ad veritatis contempla-
 tionem, et ad actiones omnes quæ ingenii, rationis et
 prudentiæ luce ac moderamine magis indigent; Deique
 etiã obliviscatur. Hinc Eccl. cap. 2 Salomon ait:
 Cogitavi in corde meo abstrahere à vino carnem meam, ut
 animam meam transferrem ad sapientiam, devitareque
 stultitiam. Et Osee 4: Fornicatio, et vinum, et ebrietas,
 auferet cor. Hinc Tertullianus, lib. de Jejunis, cap.
 6: Conscientiam communem, inquit, consulamus,
 ipsa natura enuntiabit, quales nos ante pabulum et
 potum in virgine adhuc saliva exhibere consuevit
 rebus duntaxat sensus agendis quo divina tractantur,
 si multò pollentioris mentis, si multò vivacioris cor-
 dis, quam cum totum illud domicilium interioris ho-
 minis, escis stipatum, vias inundatum, decoqueris
 jam stercoribus æstrans, præmeditatorum efficitur
 latrinarum, in quo planè nihil tam in proximo super-
 sit, quam ad lasciviam sapere... Cateràm quotus-
 quisque meminerit religionis, occupatis memorie
 locis, impeditis sapientiæ membris? Nemo ita ut
 decet, ita ut par est, ita ut utile est, recordabitur
 Dei in eo tempore, in quo ipsum sibi hominem ex-
 cidere solenne est. Omnem disciplinam victus aut
 occidit, aut vulnerat. Mentior si non Dominus ipse
 oblivionem sui exprobrans Israeli, causam plenu-
 dinî deputat: *Incrassatus est dilectus et pinguefactus,
 et dilatatus est, et dereliquit Deum qui fecit eum, et
 abcessit à Domino salvatore suo.* Deuter. 32.*

Hebetudo porrò sensûs non solùm pena peccati,
 sed peccatum est, quatenus est voluntaria, ut in iis
 qui scientes, advertentes, et ad advertendum obliga-
 ti, in sensûs hebetudinem incurrunt. Quòd quidem
 peccatum lethale est, cum absquis ex affectu ad terrena
 fastidit ac negligit considerationem spiritualium, eo
 tempore quo sub periculo salutis obligatur; vel cum
 ex nimia cibi et potûs largurgitatione redditur ineptus
 ad exequenda officia, seu civilia, seu religiosa, quæ
 implere tenetur, veluti si medicus, advocatus, iudex
 concionator, curatus, confessorius, redduntur inepti
 ad munia sua, ut par est, obcunda.

ARTICULUS IV.

De gula remediis.

1. Remedia contra gulam utriusque sunt, temperan-

tia, jejunium, sobrietas. Temperantia regulam afflan-
te Spiritu sancto tradit Siracides, Eccli. 31 : *Supra
mensam magnam seasisti? Non aperias super illam faucem
tuam prior. Non dicas sic : Multa sunt, quæ super illam
sunt; memento quoniam malus est oculus nequam... Ne
extendam manu tuam prior, et invidiâ contaminatus
erubescas. Ne comprimis in convivio. Intellige quæ
sunt proximi tui ex te ipso. Utere quasi homo frugi hæc
quæ tibi apponuntur; ne, cum manducas multum, odio
habearis. Cessa prior causâ disciplinæ; et noli nimis esse,
ne fortè offendas. Et si in medio multorum sedisti, prior
illis ne extendas manum tuam, nec prior poscas bibere.*
De sobrietate precepta subiunxit : *Diligentes in vino
noli provocare; multos enim exterminavit vinum. Ignis
probat ferram durum; sic vinum corda superbiorum ar-
guet in ebrietate potatum. Æqua vita hominibus, vinum
in sobrietate; si bibas illud moderatè, eris sobrius...
Quæ vita est ei qui minuitur vino? Quid defraudat vitam?
Mors. Vinum in jucunditatem creatum est, et non in ebrie-
tatem, ubi initio. Exultatio animæ et cordis, vinum mo-
deratè potatum. Sanitas est animæ et corpori sobrius
potus. Vinum multum potatum; irritationem, et iram,
et ruinas multas facit. Amariitudo animæ vinum multum
potatum. Ebrietatis animositas, imprudentis offensio,
minorans virtutem, et faciens vulnera.*

II. Ad coerendam gulam, divitis illius epulonis
in inferis cruciatus meditari peropportuum est. Ut
enim ait Tertullianus, lib. de Jejunio : *Apud inferos
in divite convivia cruciantur, in paupere verò jejunia
recreantur.* Considerandum quod Apostolus 1 ad Co-
rinthios 6, scribit : *Esca ventri, et venter escis : Deus
autem et hunc et has destruet.* Et ad Hebræos 13 :
*Optimum est gratiâ stabilire cor, non escis, quæ non pro-
fuerunt ambulantes in eis.* Et rursus 1 ad Corinthios
10 : *Sive manducatis, sive bibitis, sive aliud quid facitis,
omnia in gloriam Dei facite.* Quod præceptum imple-
mus, cum modestè, frugaliter et temperanter mandu-
camus et bibimus, ut explicat S. Augustinus, Enarra-
tione in Psal. 147, ubi modum docet quod Deum in
omni vitâ nostrâ laudemus : *Si benè agis, inquit,
quod et manducas, et bibis, et ad refectionem cor-
poris sumis reparationemque membrorum, gratias
agens ei qui tibi præbuit mortali et fragili ista sup-
plementorum solatia, et cibum tuus, et potus tuus
laudat Deum; si verò modum naturæ debitum im-
moderatione voracitatis excedas, et violentiâ te
ingurgites; quantaslibet laudes Dei lingua tua sonet,
vita blasphemal.*

III. Temperantiæ hujus exemplum posteris omnibus
imitandum primi Christiani præbuerunt; quorum de
conviviis Tertullianus, Apologetici, cap. 39, scribit :
*Cæna nostra de nomine rationem sui ostendit. Id
vocat quod dilectio penès Græcos. Quantisumque
sumptibus constet : Lucrum est pietatis nomine
facere sumptum. Si quidem inopes quosque refrigo-
rio isto juvamus, non quâ penès vos parasiti affe-
ctant ad gloriam famulandæ libertatis sub auctora-
mento ventris inter contumelias saginandi, sed
quâ penès Deum major est contemplatio mediocrium.*

*Si honesta causa est convivii, reliquum ordinem
disciplinæ æstimate qui sit de religionis officio. Ni-
hil vilitatis, nihil immodestiæ admittit. Non, prius
discumbitur, quàm oratio ad Deum prægustetur.
Editur quantum esurientes cupiunt; bibitur quantum
pudicis est utile. Ita saturantur, ut qui meminerint
etiam per noctem adorandum Deum sibi esse. Ita fa-
bulantur, ut qui sciant Dominum audire. Postquam
manuale et lumina, ut quisque de Scripturis san-
ctis, vel de proprio ingenio potest, provocatur in
medium Deo canere. Hinc probatur quomodo bibe-
rint. Æquè oratio convivium dirimit. Inde discitur
non in catervas cæssionum, nec in classes discur-
sationum, nec in eruptiones lascivarum, sed ad
eamdem curam modestiæ et pudicitæ, ut qui non
tam cænaverunt, quàm disciplinam.* » El Muni-
cius Felix, in Octavio : *Convivia, inquit, non tan-
tùm pudica colimus, sed et sobria. Nec enim indul-
gemus epulis, aut convivium meq̃ ducimus, sed
gravitate hilaritatem temperamus, casto sermone,
corpore castiore.*

IV. Christianæ temperantiæ regulas explicat S.
Augustinus, lib. 2 Questionum Evangelicarum, quæst.
14; ubi præmissis Joannis abstinentiam à cibis et potu
luctum penitentis significasse; Christum verò utendo
cum cæteris cibo et potu, castitiam regni figurasse,
subdit : *Quod autem, subjungit : Et justificatus est su-
perbia ab omnibus filiis suis, ostendit filios sapientiæ
intelligere, nec in abstinendo, nec in manducando
esse justitiam, sed in æquanimitate tolerandi ino-
ciam, et temperantiâ per abundantiam non se cor-
rumpendi, atque opportunè sumendi vel non su-
mendi ea quorum non usus, sed concupiscentia re-
prehendenda est. Non enim interest omninò quid
alimentoium sumas, ut succurras necessitati corporis,
dummodò congruis in generibus alimentoium his
cum quibus tibi vivendum est. Neque quantum su-
mas, multum interest, cum videamus aliorum sto-
machum citius satiari, et eos tamen illi ipsi parvo
quò satiantur, ardentè et intolerabiliter, et omninò
turpiter iniuriari; alios autem plurculo quidem sa-
tiari, sed tolerabilis inopiam perpèti, et vel antè
ora positas epulas, si id in tempore aut opus sit,
aut necesse sit, cum tranquillitate adspicere, neque
tangere. Magis ergo interest, non quid vel quantum
alimentoium pro congruentiâ hominum atque per-
sonæ suæ et pro suæ valetudinis necessitate quis
capiat, sed quantâ facilitate atque serenitate animi
careat, cum his vel oportet, vel etiam necesse est
carere, ut illud in animo Christiani compleatur quod
Apostolus dicit, Philip. 4 : *Scio et nimis habere, scio
et abundare, in omnibus et in omnibus imbutus sum, et
satiari et esurire et abundare, et penuriam pati : omnia
possum in eo qui me confortat.* Et illud 1 Cor. 8 :
*Neque si manducaverimus, abundabimus; neque si
non manducaverimus esebimus.* Et illud, Rom. 14 :
*Non est enim regnum Dei esca et potus, sed justitia
et pax, et gaudium.* Et quia solent homines multum
gaudere de carnalibus epulis, addidit, in Spiritu san-*

« est. Justificator ergo sapientia ab omnibus illis suis,
 « qui intelligunt, utendis terrenis tempora opportuna
 « esse debere; facilitatem verò utendi talibus, et amo-
 « rem fruendi aeternis, non variari oportere per tem-
 « pora, sed perpetuò retineri. »

V. Donique S. Johannes Climacus, Scalæ suæ mysti-
 cæ gradu 14, temperantie comparandæ modum
 tradit, meditationem scilicet novissimorum hominis
 et passionum Christi. « Si Christo, inquit, te per
 « angustam et asperam salutis viam ambulaturam
 « esse pollicitus es, appetitum tuum temperantia com-
 « pesce. Si enim corpus tuum mollius et indulgentius
 « curaveris, pacta cum Christo inita rescidisti. Atten-
 « de diligentius ad verba ex ipsius ore profecta : *Lata*
 « *et spatiosa via est, genitalium scilicet epularum que*
 « *ad interitum, luxurie, deducit; ex adverso : Quam*
 « *angusta et arcta via est, abstinentiæ, que ducit ad*
 « *vitam, castitatis, et pauci sunt qui intrant per eam ?*
 « *Quemadmodum Lucifer de cælo deturbatus demo-*
 « *num principatum, ita et intemperantia vitiorum seu*
 « *libidinum principatum obtinet. Ubi ad cibum ca-*
 « *piendum accubueris, tibi in mentem mortis et judi-*
 « *cii recordatio veniat : hoc pacto intemperantiam*
 « *coercere poteris. Ubi poculum bibiturus acceperis,*
 « *memineris acetum et fel Jesu Christo oblatum, at-*
 « *que ita sobrietatis limitem non transilies, vel certè*
 « *majori humilitatis et modestiæ sensu concepto, in*
 « *altiora suspiria prorumpes. Cave ne tibi metipsi fu-*
 « *cum facias : nusquam ab Pharaonis servitute vindli-*
 « *cabere, nec unquam cælestis Pasche celebrabis, quin*
 « *lactucas agrestes et acerbiores cum azymis toto vite*
 « *curriculo comederis. Lactuæ autem illæ gustatæ*
 « *acerbæ sunt violentiæ et mortificationis labor inter*
 « *jejunia tolerari solitæ; azyma autem sunt sincera*
 « *humilitatis mentis, que omnem tumorem et fastum*
 « *abs se procul ablegaverit.*

ARTICULUS V.

Regulæ morum, circa gulam et ebrietatem.

REGULA I. — Gula quatenus avertit à fine ultimo,
 lethale peccatum est, cum scilicet homo præcepta Dei
 et Ecclesiæ propter delectationes gula violare paratus
 est. — Hanc morum regulam tradit S. Thomas, 2-2,
 quest. 148 art. 2, in corpore articuli, et in resp. ad
 secundum : « Vitium gula, inquit, habet quòd sit pec-
 « catum mortale, in quantum avertit à fine ultimo, et
 « secundum hoc per quamdam reductionem opponi
 « tur præcepto de sanctificatione sabbati, in quo præ-
 « cipitur quies in fine ultimo. Non enim omnia pec-
 « cata mortalia directè contrariantur præceptis Deca-
 « logi, sed solam illa que injustitiam continent; quia
 « præcepta Decalogi specialiter pertinent ad justitiam
 « et partes ejus. » Quinto etiam præcepto opponitur,
 quia homines gula et ebrietati dediti, valetudinem suam
 plerumque ledunt, vite suæ tempus contrahunt, se
 ipsos quodammodo interimunt, tum quia ebrietas sæpè
 suscitât rixas, contentiones, et pugnas, è quibus deinde
 vulnera et cædes consequuntur. Hinc S. Hieronymus,
 lib. 2 contra Jovinianum, cap. 8 : « Cùm, inquit, variis

« nidioribus fomant patiaæ, ad esum sui expletâ esurie
 « quasi captivos trahunt. Unde et morbi ex saturitate
 « nimia concitantur; mulique impatientiam gula vo-
 « mita remediatur, et quod turpiter ingesserunt, tur-
 « pius egerunt. Hippocrates in Aphorismis docet crassa
 « et obesa corpora, que crescendi mensuram com-
 « plevierint, nisi citò ablatione sanguinis immuantur,
 « in paralysim et pessima morborum genera erumpe-
 « re, et idcirco esse necessariam demptionem, ut rur-
 « sum habeant in que possint crescere; non enim
 « manere in uno statu naturam corporum, sed aut
 « crescere semper, aut decrescere, nec posse vivere
 « animal, nisi crescendi capax sit. Unde et Galenus
 « vir doctissimus, Hippocratis interpres, athletas quo-
 « rum vita et ars sagina est, dicit in Exhortatione me-
 « dicinæ, nec vivere posse diù, nec sanos esse, ani-
 « masque eorum ita nimio sanguine et adipibus, quasi
 « luto, involutas, nihil tenere, nihil cæleste, sed sem-
 « per de carnibus et ructa, et ventris ingluvie cogitare.
 « Diogenes tyrannos, et subversiones urbium, bella-
 « que vel hostilia vel civilia, non pro simplici victu
 « olorum pomorumque, sed pro carnibus et epularum
 « deliciis assertit excitari. » Et S. Ambrosius, lib. de
 Eliâ et Jejunio, cap. 12 de ebrietate, inquit, ad arma
 consurgitur, calicibus tela succedunt. « Pro vino san-
 « guis effunditur, et ipsam sanguinem vina fuderunt.
 « Quàm fortes sibi homines videntur in vino, quàm
 « deserti, quàm etiam pulchri ac decori, cùm stare non
 « possint? Mens necesse est titubet, lingua balbotiat,
 « pallor exsanguis ora suffundat, factor ebrietatis hor-
 « rori sit. Barbari in ferrum ruunt, vulgus in rixas. Si
 « quis eorum pugno fuerit percussus, vidcas ora san-
 « cium vini lacrymas fundere, miserabiles epilogos
 « decantare. » Pugnant denique crapula et ebrietas
 eum sexto præcepto. Unde Apostolus ad Ephesios 5,
 ait : *Nolite inebriari vino, in quo est luxuria.* Hinc illud
 comici à S. Hieronymo citatum : *Sine Cerere et Libero*
friget Venus.

REGULA II. — Ebrietas lethale peccatum est, cum
 quis vim potûs cognoscens, et ultra modum bibens,
 inebriatur. — Prophetica, evangelica et apostolica au-
 thoritate hæc regula nititur. Ait enim Isaias, cap. 5 :
Vae qui consurgitis mane ad ebrietatem sectandam, et
potandum usque ad vesperam, ut vino astuetis. Sed et ante
 Isaiam Salomon eodem Spiritu afflatus *Vae temulentis*
 et ebriis dixerat Prov. 23 : *Cui vis? cuius patri vis? cui*
rixæ? cui foveæ? cui sine causâ vulnera? cui suffusio
oculorum? Novisse his qui commorantur in vino, et stu-
dent calicibus epotandis? Christus verò, Lucae 21 : At-
tendite vobis, inquit, ne fortè graventur corda vestra in
crapulâ et ebrietate, et curis hujus vite; et superveniat
in vos repentina dies illa: tanquam laqueus enim super-
veniet in omnes qui sedent super faciem omnis terræ.
 Vigilate itaque omni tempore, orantes ut digni habeamini
 fugere ista omnia que futura sunt, et stare ante
 Filium hominis. Apostolus denique comessionem et
 ebrietatem inter graviora peccata et opera tenebra-
 rum, sive opera carnis, à regno Dei excludentia, nu-
 merat, ad Romanos 13 : *Abjiciamus ergo opera tene-*

brarum, et induamur arma lucis. Sicut in die honestè ambulemus, non in comessationibus et ebrietatibus, non in cubilibus et impudiciis, non in contentione et amulatione; sed induimini Dominum Jesum Christum, et carnis curam ne feceritis in desideris. Et I ad Corinthios 5: Nunc autem scripsi vobis non commisceri: siis qui frater nominatur est fornicator, aut avarus, aut idolis serviens, aut maledicus, aut ebriosus, aut rapax, cum hujusmodi nei Abum sumere. Et cap. 6: Nolite errare et neque fornicarii, neque idolis servientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neque fures, neque avari, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces, regnum Dei possidebunt. Et ad Galatas 5: Manifesta sunt opera carnis, quæ sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria, idolorum servitus, veneficia, inimicitia, contentiones, amulationes, ira, rixæ, dissensiones, sectæ, invidia, homicidia, EMMETATES, COMESSATIONES, et his similia, quæ prædico vobis, sicut prædici: Quoniam qui talia agunt; regnum Dei non consequentur. Et I ad Thessalonicenses 5: Vos autem, fratres, non estis in tenebris, ut vos dies illa tanquam fur comprehendat; omnes enim vos filii lucis estis, et filii diei; non sumus noctis, neque tenebrarum. Igitur non dormiamus, sicut et cæteri, sed vigilemus, et sobrii simus. Qui enim dormiunt, nocte dormiunt; et qui ebrii sunt, nocte ebrii sunt. Nos autem, qui diei sumus, sobrii sumus.

Hanc regulam Patres confirmant, inter alios S. Petrus Chrysologus, sermone 26: Merito, inquit, inter cætera quæ in dispensatore malo arguit hodiernus sermo, vini condemnat insaniam, dicendo, Luc. 12: Quod si dicat servus ille: Moram facit dominus meus venire; et cæperit percutere pueros et ancillas, et edere et inebriari. Propriè dixit, edere, et bibere, et inebriari, et percutere. Ebrietas cædis mater, pareus litium, furoris genitrix, petulantia deformiter est magistra: hanc qui habet, se non habet; hanc qui habet, homo non est; hanc qui habet, non peccatum facit, sed est ipse peccatum. Ebrietas est damon blandus, venenum dulce, rabies voluntaria, inviditatus hostis, illecebra honestatis, et pudoris injuria: hanc nullus noverit Christianus; ne auditu quidem sacerdos attingat, ne qui est forma virtutum, vitiorum inde fiat et inveniatur exemplum.

Eandem regulam confirmat S. Thomas, secundâ recundæ, quæst. 150, art. 2: Culpæ, inquit, ebrietas consistit in immoderato usu et concupiscentiâ vini. Hoc autem contingit tripliciter. Uno modo sic, quod nesciat potum esse immoderatum, non tamen aestimet potum esse inebriare potentem. Et sic ebrietas potest esse sine peccato, præcipuè si ex negligentia hominis non contingat. Sic Noe inebriatus fuisse creditur. Alio modo sic, quod aliquis percipiat potum esse immoderatum, non tamen aestimet potum esse inebriare potentem; et sic ebrietas potest esse cum peccato veniali. Tertio modo potest contingere quod aliquis benè advertat potum esse immoderatum et inebriantem; et tamen magis vult ebrietatem incurrere, quam à potu abstinere. Et

« sic ebrietas est peccatum mortale, quia homo volens et sciens privat se usu rationis, quo secundu-
« dùm virtutem operatur, et peccata declinat; et
« sic peccat mortaliter periculo peccandi se commit-
« tens. »

S. Ambrosii auctoritate assertionem suam roborat lib. 4 de Abraham, cap. 6: Sanè, inquit, discimus vitandam ebrietatem, per quam crimina cavere non possumus. Nam, quæ sobrii cavemus, per ebrietatem ignorantes committimus. Parum est quod ea inflammat libidinem, accendit cupiditates corporis; ipsam quoque mentem subruit, et animum capit, sensum extorquet.... Multi se fortes putant, nunquam fortiores quàm Lot? Num continentiores quàm Noe? Non utique vitia Patriarcharum Scriptura exposuit, quos victos vino legimus; sed ut disceres quid caveres. Ille nudus jacuit, iste filiarum errori patuit. Et Noe justus deceptus est, quia vini vis adhuc ignorabatur; sed in illo instructus es ne tu ignores. Lot filius vero credidit, et per senectutem madidam vino solutus, commisit incestum ignorans: tu sic bibe, ne capiaris. Instruant te Patriarchæ non solum docentes, sed etiam errantes. Ideo iteratum est exemplum ebrietatis, ut confirmetur magisterium cautionis.

REGULA III. — Ebrietas frequens et assidua gravissimum peccatum est eâ in quam semel quis incurrit: quamvis et ista lethale sit peccatum. — Hæc morum regula sacrorum canonum auctoritate nititur, qui gravioribus poenis ebrietatem frequentem et assiduam plectunt, scilicet depositione in clericis majoribus: excommunicatione vero in clericis minoribus et in laicis. Ita canones, inter eos qui Apostolici inscribuntur, quadragesimus secundus et quadragesimus tertius: « Episcopus, vel presbyter, vel diaconus, alie et ebrietas deserviens, vel cesset, vel deponatur. Hypodiaconus, vel lector, vel cantor similia faciens, vel cesset, vel communione privetur. Similiter etiam laicus. » Refertur can. Episcopus, distinctione 35. Ita concilii Moguntini, Carolo Magno imperante celebrati, canon quadragesimus sextus: « Magnum malum ebrietatis, unde omnia vitia pullulant, modis omnibus cavere præcipimus. Et qui hoc cavere noluerit, excommunicandum eum esse decrevimus, usque ad emendationem congruam. » Inscriptus est hic canon libro quinto Capitularium, cap. 162. Aliter tamen cum ebriosis agendum visum est S. Augustino propter eorum multitudinem in Africâ, et ab excommunicatione abstinendum. Ita quippe scribit ad Aurelium Carthaginiensem episcopum; epist. 22, aliâs 64: « Scias non desperare nos, imò sperare vehementer, quod Dominus et Deus noster per auctoritatem personæ quam geris, multas carnales foeditates et ægritudines, quas Africana Ecclesia in multis patitur, in paucis genit, consiliorum gravitate tuâ possit sanare. Cùm enim Apostolus tria breviter genera vitiorum detestanda et vitanda uno in loco posuerit, de quibus innumerabilem vitiorum exsurgit seges, unum horum quod secundo loco posuit, acerrimè

« in Ecclesiâ vindicatur, duo autem reliqua, id est,
 « primum et ultimum, tolerabilia videntur hominibus,
 « atque ita paulatim fieri potest, ut nec vitia jam po-
 « tentur. At enim Vas electionis, Rom. 13: Non in
 « comessationibus et ebrietatibus, non in cubilibus et
 « impudiciis, non in contentione et dolo, sed induite
 « vos Dominum vestram Christum, et carnis curam ne
 « feceritis in concupiscentiis. Horum ergo trium, eu-
 « billa et impudiciæ tam magnum crimen putantur,
 « ut nemo dignus non modò ecclesiastico ministerio,
 « sed ipsâ etiam sacramentorum communione videat-
 « tur, qui se isto peccato maculavit. Et rectè omninò.
 « Sed quare solùm? Comessationes enim et ebrietates
 « ita concessæ et licite putantur, ut in honorem
 « etiam beatissimorum martyrum, non solùm per dies
 « solemnes (quod ipsum quis non legendum videat,
 « qui hæc non carnis oculis inspicit?) sed etiam quo-
 « tidie celebrentur. Quæ foeditas si tantùm flagitiosa
 « et non etiam sacrilega esset, quibuscumque toleran-
 « tiæ viribus sustentandam putaremus. Quamquàm
 « ubi est illud, quod cum multa vitia enumerasset
 « idem Apostolus I Cor. 5, inter quæ posuit ebriosos,
 « ita conclusit, ut diceret cum talibus nec panem
 « edere? Sed feramus hæc in luxu et labe domesticâ,
 « et eorum conviviorum quæ privatis parietibus con-
 « tinentur, accipiamusque cum eis corpus Christi,
 « cum quibus panem edere prohibemur, saltim de
 « sanctorum corporum sepulcris, saltim de locis sa-
 « cramentorum, de domibus orationum tantum dede-
 « cus arceatur. Quis enim audeat vetare privatim quod,
 « cum frequentatur in sanctis locis, honor martyrum
 « nominatim? Et infra: « Non ergo asperè, quan-
 « tùm existimo, non duriter, non modo imperioso
 « ista tolluntur, magis docendo, quàm jubendo, ma-
 « gis monendo quàm minando. Sic enim agendum est
 « cum multitudine; severitas autem exercenda est in
 « peccata paucorum. Et si quid minatur, cum dolore
 « fiat, de Scripturis comminando vindictam futuram,
 « ne nos ipsi in nostrâ potestate, sed Deus in nostro
 « sermone timeatur. » Et sermone 17, aliàs 28 ex ho-
 « miliis quinquaginta: « Omne peccatum, inquit, con-
 « suctudine vilescit, et fit homini quasi nullum sit:
 « obdurat, jam dolorem perdidit. Quod valdè putre
 « est, nec dolet; quod non dolet, non pro sano haben-
 « dum, sed pro mortuo computandum est. Attendite
 « quid dicat Scriptura, et ibi videte quemadmodùm
 « vivere debeatis. Quis non contemnat ebriositatis
 « peccatum? Abundat tunc peccatum, et contemnat-
 « tur. Jam cor ebriosum perdidit sensum, non habet
 « dolorem, quia nec salutem. Quando aliquid pun-
 « tur et dolet, aut sanum est, aut est in illo spes ali-
 « qua sanitatis; quando autem tangitur, pungitur,
 « vellitur, nec dolet, pro mortuo habendum est, ac
 « de corpore precipiendum. Sed aliquando nos parci-
 « mus, et non novimus nisi loqui; excommunicare,
 « de Ecclesiâ projicere pigri sumus. Aliquando enim
 « timemus ne ipso flagello peior fiat qui ceditur. Et
 « quamvis qui tales sunt, jam in animâ mortui sunt,
 « tamen quia medicus noster omnipotens est, non est

« desperandum de his, sed totis viribus supplicandum
 « ut aures cordis, quas clausas habere probantur, Do-
 « minus aperire dignetur.

Quòd autem S. Cæsarius, homiliâ 8, aliàs S. Au-
 gustino adscriptâ, et inter sermones illius de Sanctis
 41, ebrietatem esse mortale peccatum dicat, si
 assidua sit, non probat hominem qui semel aut ite-
 rum inebriatur, peccati lethalis reum non esse; sed
 cum excusari possit aliquando à reatu peccati morta-
 lis, qui semel inebriatur, quia vinum potus, virumque
 suarum capacitatem ignorat, nunquàm excusari po-
 test ille cujus frequens ebrietas est. « Assiduitas, in-
 « quit S. Thomas, secundâ secundæ, quest. 150, art.
 « 2, in resp. ad primum, facit ebrietatem esse pecca-
 « tum mortale, non propter solam iterationem actus,
 « sed quia non potest esse quòd homo assiduè inebrie-
 « tur, quin sciens et volens ebrietatem incurrat, dum
 « multoties experitur fortitudinem vini, et suam habi-
 « litatem ad ebrietatem. » Sanè S. Cæsarius, Sermo-
 nibus 90 et 91 contra ebrietatem, qui nunc editi sunt
 in Augustinianorum Appendice ducentesimus nona-
 gesimus quartus et ducentesimus nonagesimus-quin-
 tus, ebrietatem absolutè asserit peccatum esse æternâ
 penâ plectendum.

REGULA IV.—Ebriosis non sunt absolvendi, nisi cum
 malâ ebrietatis consuetudine viriliter pugnent.—Aliàs
 enim de sinceritate penitentiæ illorum non constat.
 Illam pugnandi cum pravâ consuetudine obligationem
 hæc in materiâ S. Augustinus inculcat sermone 151,
 aliàs de Tempore 45. « Baptizatus est inquit et ebrío-
 « sus; audivit, et cum timore audivit, inter cætera
 « mala quibus hominibus malè viventibus intercludi-
 « tur regnum Dei, commemoratam esse et ebrieta-
 « tem: quia tibi dictum est I Cor. 6: Neque forni-
 « catores, neque idolis ærificantes, neque adulteri, neque
 « molles, neque convivorum concubitores, neque feres,
 « illi additum est, neque ebriosi, etc., regnum Dei possi-
 « debunt. Audivit, et timuit. Baptizatus est, dimissa
 « sunt illi omnia quibus inebriatus est: restat ad-
 « versaria consuetudo. Ergo habet cum quâ pugnet
 « renatus. Præterita ejus vitia omnia dimissa sunt
 « ei: observet, viliget, pugnet, ne aliquando inebrie-
 « tur. Surgit ergo illa concupiscentia potandi,
 « titillat animum, ingerit faucibus siccitatem, in-
 « sidiatur sensibus; vult etiam ipsum, si potest fieri,
 « penetrare murum, adire inclusum, trahere cap-
 « tivum. Pugnat, repugna. O si et ipsa non esset!
 « Si consuetudine malâ accessit, bonâ consuetudine
 « morietur: tu tantùm noli ei satisfacere, noli ean-
 « cedendo satiare, sed resistendo nocere. Tamen
 « quamdiu est, hostis est. Si ei non consentias, et
 « nunquàm inebrieris, minor et minor erit quoti die.
 « Nam sunt vires illius subjectio tua. Si enim ei ces-
 « seris, et inebriatus fueris, das ei vires... Sed la-
 « boras, quia tibi validam adversarium malâ con-
 « suetudine ipse fecisti. Non laborasti, ut nutries
 « eum: labora, ut vincas eum. Et si minùs ido-
 « neus es ut vincas eum, roga Deum. Tamen si te
 « non vicerit, quamvis ipsa tua mala consuetudo

luctata sit tecum, si te non vicerit, fecisti quod
 ut Apostolus Paulus, Galat. 5: *Concupiscentias carnis ne perfereritis*. Facta est concupiscentia utillando;
 sed non est perfecta potando.

Hanc regulam confirmant regum nostrorum Capitularia, lib. 5, cap. 162, *consus hæc sunt verba: Magnum malum ebrietatis, unde omnia vitia pullulant, modis omnibus cavere præcipimus. Qui autem hoc vitare noluerit, excommunicandum eum esse decrevimus usque ad emendationem congruam*. Hanc Gallicanæ et Germanicæ Ecclesiæ fuisse disciplinam constat ex concilio Moguntino anni 813, can. 46; Isaac Lingonensi episcopo, tit. 11, cap. 6; Burchardo Wormaciensi, lib. 14, cap. 2; Ivone Carnotensi, P. 13, cap. 70.

REGULA V.— Clericorum ebrietas gravius peccatum est, quam laicorum. — Majori enim sobrietate præfugere debent, *qui mente devotâ debent spiritualibus officiis insistere, ut docet S. Thomas*; secundâ secundæ, quæst. 159, art. 4. Unde Isaias sacerdotum ebrietatem ut crimen horrendum arguit et luget, cap. 28: *Hi quoque præ vino nescierunt, et præ ebrietate erraverunt, sacerdotes et propheta nescierunt præ ebrietate, absorpti sunt à vino, erraverunt in ebrietate, nescierunt videndum, ignoraverunt iudicium*. Et Apostolus 1 ad Timoth. 3 scribit: *Oportet ergo episcopum irreprehensibilem esse, unius uxoris virum, sobrium, etc. Non vinolentum, non percussorem... Diaconos similiter pudicos, non bilingues, non multo vino deditos*. Et ad Titum 1: *Oportet episcopum sine erinine esse, sicut Dei dispensatorem, non superbum, non iracundum, non vinolentum*. Sacerdotes, et præcipuè qui animarum curam gerunt, ad sacra munia obeunda, ad sacramenta ut par est administranda, per ebrietatem impotentes et incapaces redduntur, et periculo non conficiendi sacramenti, vel propter essentialis alicujus ritus omissionem, vel propter intentionis defectum se exponunt, si in eo statu illa administrent, et ut nihil omiterent, essentialia sacramenta, in sacrilegium tamen incurrunt. Præterea gravius scandalum parit sacerdotum, aliorumve clericorum et religiosorum hominum ebrietas, quam laicorum, adeoque gravius peccatum est. Unde S. Petrus Chrysologus, sermone 36, ait: *Nadab et Abihd sacerdotes, filii Aaron sacerdotis, dum contaminare externo igne altaria præsumunt, ipsius altaris consumuntur incendio, ut sumerent de sacrificio poenam; qui fecerant de propitiatione peccatum, quod peccatum illis suscitavit ebrietas: nam vini odor odorem fugerat incensi, et ebrietatis ignis flammam provocarat altaris; unde quia alienati vino alienum portaverant ignem, nox divino igne referuntur extincti*. Ebrietas in alio crimine est, in sacerdote sacrilegium, quia alter animam suam nocet vino; sacerdos Spiritum sanctitatis extinguit, dicente Apostolo, 2 Thessal. 3: *Spiritum nolite extinguere*.

Et ante S. Petrum Chrysologum, idem confirmat

S. Hieronymus, Commentario in Epist. ad Titum, cap. 1: *Miramur, inquit, Apostolum in episcopis sive presbyteris damnasse vinolentiam, cum in veteri quoque lege præceptum sit, Levit 10, Num. 6, sacerdotes cum ingrediuntur templum ministrare Deo, vinum omnino non bibere; et Nazaræum, quam diu sanctam comam nutriat, et nihil contaminatum, nihil mortale conspiciat, et à vino abstinere, et ab uvâ passâ, et à delicatiori, quæ solet ex vinaceis fieri, potione, omnique sicerâ, quæ mentem ab integrà sanitate perverit. Dicit quisquis quod voluit, ego loquor conscientiam meam; scio mihi abstinentiam et nocuisse internissam, et profuisse repetitam*.

Eandem regulam confirmat concilium Agathense, can. 41: *Ante omnia, inquit, clericis vitetur ebrietas, quæ omnium vitiorum fomes ac nutrix est. Quem ebrium fuisse constiterit, ut ordo patitur, aut triginta dierum spatio communione statim submovendum, aut corporali subdendum supplicio. Quod iisdem verbis à concilio Veneto, can. 13, decretum est, et lib. 7 Capitularium insertum cap. 218 et 270, quo postremo loco sic refertur: Ante omnia clericis vitetur ebrietas, quæ omnium vitiorum fomes ac nutrix est. Nec quis potest liberum corporis sui ac mentis habere iudicium qui captus vino, à sensu probatur alienus, et proclivius ad iudicium mens labefacta ducatur, aut plerumque possit peccatum aut crimen, dum nescit, incurrere. Ignorantia verò talis non potest effugere poenam, quam ex voluntariâ amentia manasse constiterit. Itaque quemcumque ebrium fuisse constiterit, ut ordo patitur, aut quadraginta dierum spatio à communione statim submovendum, aut corporali subdendum supplicio.* Refertur etiam à Gratiano, can. *Ante omnia*, distinctione 55.

Concilium Turonense I, can. 2: *Fomitum omnium vitiorum oportet abscondi, Apostolo præcipiente: Nolite inebriari vino in quo est luxuria. Et quam gravi ebrietas supplicio expiatur, idem apostolica mani festat doctrinâ, inter cætera dicens, 1 Cor. 6: Neque fornicatores, neque idolis servientes, neque ebriosos regnum Dei possessuros. Si quis verò in omni officio clericali Deo militans ab ebrietate se non abstinuerit, secundum status sui ordinem competens in eum vindicta tribuatur.*

Concilium Treverense, anno 1548, can. 1: *Ebrietas, inquit, insignium flagitiorum incitatrix ac scaturigo, quæ in comensationibus et conviviis dominatur, ecclesiasticum gradum summâ cum turpitudine passim infamavit.... Qui turpiter illi vitio indulgent immorigeri, ab officiis et beneficiis synodus primùm suspendit; deinde si etiam impudenter detestandæ consuetudini, et dictu pariter ac visu fœdissimæ, ulterius inhaeserint, omnibus honorum gradibus exutos, ad quadrupedum sortem, quæ natura prona atque ventri obedientia flaxit, majoribus suppliciiis affectos, statuit alliciendos.*

Considerent clerici quod Levitici ordinis viris præ

ceptum est à Domino, Levit. 10 : *Vinum et omne quod inebriare potest, non bibetis, tu et filii tui, quando intrabitis in tabernaculum testimonii, ne moriamini, quia præceptum sempiternum est in generationes vestras. Et ut habeatis scientiam discernendi inter sanctum et profanum, inter pollutum et mundum. Et, Ezechielis 45 : Vinum non bibet omnis sacerdos, quando ingreditur atrium interius.* Attendant ad Nazarcos, qui, cum Domino sanctificarentur, à vino et omni potu inebriante abstinere jubebantur, Numer. 6 : *Si voluerint se consecrare Domino, à vino et omni quod inebriare potest, abstinebunt.* Attendant ad Rechabitas, qui laudem non vulgarem meruerunt, quòd præcepti paterni tenaces, vini usum sibi ademerint, Jeremiæ 35 : *Et posui coram filiis domus Rechabitarum scyphos plenos vino, et calices, et dixi ad eos : Bibite vinum. Qui responderunt : Non bibemus vinum, quia Jonadab filius Rechab, Pater noster, præcepit nobis dicens : Non bibetis vinum vos et filii vestri, usque in sempiternum. Obedivimus ergo voci Jonadab filii Rechab, patris nostri, in omnibus quæ præcepit nobis, illa ut non biberemus vinum cunctis diebus nostris, nos et mulieres nostræ, filii, et filia nostræ.* Si tantum apud ipsos potuit jussio paterna, ut vinum omninò non biberent, quâ reverentiâ et religione Christiani omnes, et præsertim clerici Dei et Ecclesiæ præceptum auscultare debent et observare, prohibentium, non ut vinum omninò non bibant, sed ne bibant ultra modum, ne comessionibus et ebrietati indulgeant. Attendant ad illud S. Cæsarii Arelatensis episcopi, sermone 91, aliàs inter Augustinianos de Tempore 232, nunc in Appendice 295 : *Quod pejus est, multi sunt etiam majoris ordinis clerici, qui cum à aliis sobrietatis bonum deberent jugiter prædicare, non solum hoc non faciunt, sed etiam et se et alios inebriare non erubescunt nec metuunt. Sed agnoscant et doleant quicumque tales sunt, quia si noluerint emendare, et pro se et pro aliis necesse eis erit æterna supplicia sustinere.*

REGULA VII.—Ebrietas turpius gravisque peccatum est in principibus, magistratibus, senibus, juvenibus, et mulieribus, quam in viris plebeis. —Hanc morum regulam tradit S. Thomas, secundâ secundæ, quæst. 149, art. 4 : *Virtus, inquit, habet habitudinem ad duo : uno quidem modo ad contraria vitia quæ excludit, et concupiscentias quas refrænât; alio modo ad finem in quem perducit. Sic ergo aliqua virtus magis requiritur in aliquibus duplici ratione: uno modo quia in eis est major pronitas ad concupiscentias quas oportet per virtutem refrænari, et ad vitia quæ per virtutem tolluntur; et secundum hoc sobrietas maxime requiritur in juvenibus et mulieribus: quia in juvenibus viget concupiscentia delectabilis, propter fervorem ætatis; in mulieribus autem non est sufficiens robor mentis ad hoc quòd concupiscentiis resistant.* Unde Apostolus, 1 ad Timoth. 3, scribit : *Mulieres similiter pudicas, non detrahentes, sobrias.* Et ad Titum 2 : *Anus similiter in habitu sancto, non criminatrices, non multo vino servientes, bene docentes, ut prudentiam doceant adolescentulas, ut viros suos ament, fi-*

lios suos diligant, prudentes, castas, sobrias. ... Juvenes similiter hortare, ut sobrii sint. Hinc de Juvenibus S. Hieronymus ait : *Non Etne ignes, non Vulcania tellus, non Vesuvius et Olympus tantis ardoribus æstuant, ac juveniles medulla vino plene, et dapibus inflammate.* Et Epist. ad Eustochium de Virginitate servandâ : *Sponsa Christi vinum fugiat pro veneno. Hæc adversus adolescentiam prima arma sunt dæmonum. ... Vinum et adolescentia duplex incendium est voluptatis. Quid oleum flammæ adjicimus?* De mulieribus verò S. Ambrosius, lib. de Eliâ et Jejunio, cap. 18 : *Sed quid de viris loquar, inquit, quando etiam femine, quas oportet sollicitiorem castitati sobrietatis adhibere custodiam, usque ad ebrietatem bibunt?* Deinde surgentes, quas etiam inter secreta domus vel audiri ab alienis non convenit, vel videri, prodire audent in publicum non velato capite, vultu procaci. Apostolus mulieres tacere etiam in ecclesiâ jubet, domi viros suos præcipit interrogare. Illæ in plateis inverecundos etiam viris sub conspectu adolescentulorum intemperantium choros ducunt, jactantes comam, trahentes tunicas, scissæ amictus, nudæ lacertos, plaudentes manibus, saltantes pedibus, personantes vocibus, irritantes in se juvenum libidines motu histrionico, petulanti oculo, dedecoroso ludibrio. Spectat corona adolescentum, et fit miserabile theatrum. Inter saltantium ruinas et spectantium lapsus, cælum impuro contaminatur aspectu, terra turpi saltatione pollutur, quæ obscenis saltibus verberatur. Quomodo patienter loquar, piè præteream, convenienter desceam? Vinum nobis tantarum animarum damna intulit. Etenim si vinum et mulieres discedere à Deo faciunt, quòd vel ebrietas, vel libido prævaricationis illecebræ sint, si singula ac separata hæc faciunt, quid facient omnia? Unde non immeritò ait sapiens ante nos quidam, Eccli. 26 : *Mulier ebriosa, ira magna.*

Pergit S. Thomas : *Alio verò modo sobrietas magis requiritur in aliquibus, utpote magis necessaria ad propriam operationem ipsorum. Vinum autem immoderatè sumptum præcipuè impedit usum rationis. Et ideò senibus in quibus ratio debet vigere ad aliorum eruditionem, et episcopis, seu quibuslibet Ecclesiæ ministris, qui mentè devotâ debent spiritalibus officiis insistere, et regibus, qui per sapientiam debent populum subditum gubernare, specialiter sobrietas indicitur.* Unde Apostolus ad Titum scribit cap. 2, ut senes ad sobrietatem hortetur : *Senes, ut sobrii sint.* Et Salomon de regibus ait, Proverb. 31 : *Noli testibus dare vinum, quia nullum secretum est ubi regnat ebrietas; et ne fortè bibant, et obliviscantur iudiciorum, et mutant causam filiorum pauperis.*

REGULA VIII. — Lethalis peccati rei sunt, quicumque modum in cibo vel potu scientes et volentes plurimum excedunt, etiamsi rationis usu non excidant; multò magis si usque ad vomitum cibo et potu se insurgitent. — Hæc morum regula Scripturæ sacræ Patrumque testimoniis, et Ecclesiæ auctoritate nititur.

Prove. 23, Spiritus sanctus non solum ebriosos, sed comessionibus et comotationibus vacantes, ultione divinâ consumendos docet: *Noli, inquit, esse in conviviiis potatorum, nec in comessionibus eorum qui carnes ad vescendum conferunt, quia vacantes potibus, et dentes sive te consumuntur.* Atque ad illius peccati gravitatem significandam, subdit: *Cui rix? cuius patri rix? cui rix? cui forex? cui sine causâ vulnera? cui suffragia oculorum? Novise his qui commorantur in vino, et student calicibus epotandis? Et, Isaie 5: Vae qui potentes estis ad bibendum vinum!* Et, Lucæ 6: *Vae vobis, quia saturati estis, inquit Christus, quia esseritis.* Quoties autem *Vae* in Scripturâ sacrâ intentatur, grave crimen subesse rectè colligitur. Ut enim observat S. Hieronymus in cap. 5 Amos: *Vae pensuram ultimum est;* et, ut ait Boda in locum Proverbiorum mox citatum: *Vae aterum interitum nominat, de quo Dominus: Vae, inquit, homini per quem scandalum venit.* Student porro calicibus epotandis, et potentes sunt ad bibendum, et saturari amant, quicumque modum in cibo et potu scientes et volentes plurimum excedunt. Hinc SS. Patres illos damnant non gravis peccati reos, qui certâ bibendi lege contendunt, quis sit ad bibendum valentior. Quâ de re S. Basilus, homilâ 14, in Ebrietatem: *« Deinde, inquit, potatione procedente eò veniunt, ut de augendâ hâc insanâ certent, et de ebrietate per ambitionem contendant; cuius auctorem legis præsidemque certaminis diabolum habent, victoria verò premium, peccatum.... Nam qui plus hauserit meri, his præ cæteris laudatur, is victoriam refert. Atque ita verè gloria in ignominia illorum est. Inter se namque contendunt, et ut in iudicio aliquo defensiant. »* Et S. Ambrosius, libro de Jejunio et Eliâ, cap. 13: *« Primò minoribus poculis velut ferentariis pugna præloditur. Verùm hæc non sobrietatis species, sed bibendi est disciplina. Etenim ut tragicomediarum actores primò sensim vocem excitant, donec udx vocis aperiant iter, ut postea magnis possint clamoribus personare; ita isti quoque in principio prælasorili se exercent poculis, ut iritent sitim; ne fortè restinguant eam, et satiati postea bibere non possint. Ergo ubi res calere cœperit, poscunt majoribus poculis; fervor inardescit martius, cibo sitis exæstuat, et ubi immisui visa, potu meraciore reparatur. Certant pocula cum ferulis, et inter morsus sæpè remittuntur. Deinde procedente potu longius contentiâque, diversa et magna certamina, quis bibendo præcellat? Nota gravis, si quis se excuset, si quis temperandum fortè vinum patet. Et hæc donec ad mensas perveniatur secundas. At ubi consummatæ fuerint epulæ, putes jam esse surgendum; tunc de integro potum instantur suum; et cum consummaverint, tunc inchoare se dicunt, tunc deferuntur phialæ, tunc maximi crateres quasi instrumenta bellorum. Ac ne immoderatum hoc arbitreris, mensura proponitur; certatur sub iudice, sub lege decernitur. Agonothetes illis furor est, stipendium debilitas, victoriæ præmium culpa. »*

S. Hieronymus, in cap. primum Epistolæ S. Pauli

ad Titum: *« Videas, inquit, alios pocula in tela vestentes, scyphum in faciem jacere convivæ; alios scissis vestibus in vulnera aliena procurrere; alios clamare, alios dormire; qui plus biberit, fortior computatur; accusationis occasio est adjuratum per regem frequentius non bibisse. Vomunt ut bibant, bibunt ut vomant. Digestio ventris et guttur, uno occupantur officio. Hoc nunc dixisse sufficiat, quòd secundum Apostolum, In vino luxuria est. Et ubicumque saturitas atque ebrietas fuerint, ibi libido dormitur. Specta ventres et genitalia; pro qualitate vitiorum, ordo membrorum. Nunquam ego ebrium castum putabo; qui etsi vino consopitus dormierit, tamen potuit peccare per vinum. »*

S. Casarius, sermone 90 inter Augustinianos de Tempore, aliâs 231, nunc in Appendice 294: *« Frequenter etiam, inquit, usque ad vomitum ingurgitare se non erubescunt, et ad mensuram sine mensurâ bibere. Majora enim pocula providentur, certâ bibendi lege contenditur; qui potuerit vincere, laudem meretur ex crimine. »*

Et infra: *« Considerent ebriosi, si non peiores animalibus judicandi sunt. Cùm enim animalia amplius quàm eis opus est bibere nollat, illi et duplum et triplum, quàm eis oportet, potum accipiunt. Et unde tribus aut quatuor diebus refectioem rationabilem potuerant habere, uno die cum grandi peccato suo contendunt perdere potius, quàm expendere; atque utinam vel potum tantemmodo perderent, et non etiam ipsi perirent. »* Et sermone 91, aliâs inter Augustinianos de Tempore 232, nunc in Appendice 295: *« Illud verò quale est, quòd jam transactò convivio, et expletâ siti, cùm amplius bibere nec possint, nec debeant, tunc quasi novellâ, quasi qui et ipsâ horâ supervenerint, diversis nominibus incipiunt bibere, non solum vivorum hominum, sed etiam angelorum, et reliquorum antiquorum sanctorum, æstimantes quòd maximum illis honorem impendant, si se in illorum nominibus nimâ ebrietate sepeliant; ignorantes quòd nullus tam gravem injuriam sanctis angelis vel sanctis hominibus agnosceretur irrogare, quàm illi qui in eorum nominibus bibendo per ebrietatem suas animas probantur occidere. »* Ibidem acerrimè in eos invehitur S. Casarius, qui sitis irritamenta sumunt, ut largius bibere valeant, idque paganos redolere asserit: *« Sunt enim aliqui, qui solâ ex causâ aliqua salsa cibaria sibi ordinant fieri, ut per ipsam salitudinem nimâ se possint ebrietate obruere. Hæc enim si pagani, qui Deum ignorant, faciant, nec mirandum est, nec nimis dolendum, quia et in Deo spem non habent, et antiquam parentum suorum consuetudinem servant. Christiani verò, quos Deus de tenebris reduxit ad lucem, de morte vocavit ad vitam, quibus omnes Scripturæ clamant sobrietatem diligere, ebrietatem fugere, quare tarpissimas illorum ebrietates imitantur, de quorum perditâ liberari per Dei gratiam meruerunt? »*

Regulam nostram confirmat S. Thomas, 2-2, quæ-

stione 150, articulo 2 ad tertium. « Cibus et potus, inquit, est moderandus secundum quod competit corporis valetudini, et ideo sicut quandoque contingit ut cibus vel potus qui est moderatus sano, sit superfluous infirmo, ita etiam potest e converso contingere ut ille qui est superfluous sano, sit moderatus infirmo. Et hoc modo cum aliquis multum comedit vel bibit secundum consilium medicinae ad vomitum provocandum, non est reputandus superfluous cibus vel potus. Nec tamen ad vomitum provocandum requiritur quod sit potus inebrians; quia etiam potus aquae tepidae vomitum causat; et ideo propter hanc causam non excusaretur aliquis ab ebrietate. »

Merito itaque ab academicis celeberrimis confixa est epicurea illa Casuitarum quorundam recentiorum propositio: *Non nisi veniale est, etiam absque utilitate cibo et potu usque ad vomitum se inspurgare; nisi ex huiusmodi vomitibus gratia valetudinis incommoda oriuntur.*

REGULA IX. — Lethalis peccati rei sunt, qui in comotationibus et conviviis bibunt, et alios bibere cogunt ad aequales potus, sive in ebrietatem incidant, sive illius dumtaxat periculo se vel alios exponant; clerici verò huius peccati rei, nisi à superiore communiti satisfecerint, suspensione ab officio et beneficio plectendi sunt. — Haec morum regula, quae superioris major dumtaxat explicatio est, testimoniis SS. Patrum, et sacrorum canonum auctoritate pariter nititur. Ita S. Basilii, homilia 14 in Ebrietatem: « Tu homo, inquit, convivium in aciem bellicam convertisti. Ejicis juvenes manu ductos tanquam in praelio vulneratos, aetatis florem vino absumis, vocas ad cenam ut amicum, postea ejicis ut cadaver, vitam illius per vinum extinctam. Cum autem potantur jam esse bene potii, tunc bibere incipiunt, potantque pecudum more, ut ex fonte perenni aquas scaturigines accumbentibus administrante. Procedente namque potatione prodit in medium adolescens nondum ebrius, phialam vini refrigerati humeris ferens. Is submoto illorum piscinam in medio adstans per obliquas fistulas aquam conviviis distribuit ebrietatem. Novum genus hoc mensurae, ubi nullus est mensurae modus, ut per poculorum aequalitatem inter eos nulla sit invidia, nec alius alium bibendo excedat aut superet. Arripit quisque ante se positum canalem, ut ex quadam cisterna more bouum sine respiratione uno hausta tantum bibere contentat, quantum vas illud per argenteam fistulam ex supernis suppoditat. Respice parumper ad miserum ventrem; discite suscipientis vasis magnitudinem, quod unius heminae sit capax. Quamobrem jure clamat propheta: *Vae surgentibus manebus, et siceram persequentibus, et in vino perdurantibus usque ad vesperam, et diem in ebrietate consententibus, ac multum tempus ad considerandam Dei sapientiam, et opera manuum ejus dignoscenda interponentibus. Vinum enim illos comburet.* Quod sanè dicit, quoniam vini calor corpori infusus, igniculus fit ignitorum inimici jaculorum. »

S. Ambrosius, lib. De Eliâ et Jejunio, cap. 17: « Quid autem obstationes potantium loquar? quid memorem sacramenta, quae violare nefas arbitrantur? Bibamus, inquit: Opto salutem imperatorum; ut qui non biberit, fiat reus indevotionis. Videtur enim non amare imperatorem, qui pro ejus salute non biberit. O pie devotionis obsequium! Bibamus pro salute exercituum, pro comitum virtute, pro filiorum sanitate, et haec vota ad Deum pervenire judicant, sicut illi qui calices ad sepulcra martyrum deferunt, atque illic ad vesperam bibunt, et aliter se exaudiri posse non credunt. O stultitiam hominum, qui ebrietatem sacrificium putant; qui aestimant illis ebrietatem placere, qui jejunio passionem sustinere didicerunt! Quid retexam auditum mihi non poculi sed profluvii genus, quod in ora hominum tanquam per fistulas aut canales vina funduntur? Hos homines, an utres verius aestimarem? Et tamen ipsi utres, nisi moderata transfusio sit, saepe rumpuntur. Per cornu etiam fluentia in fauces hominum vina decurrunt; et si quis respiraverit, commissum flagitium, soluta acies, loco motus habetur. Aqua decurrens à Libano cautes rupeas solvit, quomodo mollibus putant nequaquam nocere visceribus vinolestorum impetus fluentorum? »

S. Cæsarius Arelatensis episcopus, sermone 90, aliàs inter Augustinianos de Tempore, 251, nunc in Appendice 294: « Qui alterum cogit ut se, plusquam opus est bibendo, inebriet; minus malum ei erat si carnem ejus vulneraret gladio, quam animam ejus per ebrietatem occideret. » Et infra: « Sed illi miserabiliter se excusare conantur, dicentes: Ingratum habeo amicum meum, si quoties illum ad convivium vocavero, potum ei, quantum voluerit, ipse non dederit. Et non sit tibi amicus, qui te Deo vult facere inimicum, qui et tuus et suus est inimicus; si te et alium inebriaveris, hominem amicum habebis, et Deum inimicum; et ideo sapienter considera an justum sit ut te à Deo separet, dum te ebrioso conjungis. Ad extremum tu eum noli adjurare, noli cogere; sed in potestate illius dimitte ut quantum ipsi placuerit, bibat; ut si se inebriare voluerit, vel solus pereat, et non ambo pereatis. » Et sermone 94, aliàs inter Augustinianos de Tempore 252, in Appendice 295: « Qui amico suo nimium propinando in animam efficitur inimicus, et corpus ejus debilitare, et animam probatur occidere. Melius erat, ut ex illo quod una die plus eum accipere coegit quam expedit, per duos aut tres dies ipsum amicum ad suum convivium revocaret; et unde eum una die nimium bibendo debilitat, ipsum in aliis diebus sufficienti potu reficeret; ut nec ille potum perderet, nec amicum deciperet; aut certè quod est melius, quicquid nimio potu perditura erat gula, pauperibus daretur in elemosynam; ut et caro rationabiliter bibendo reficeretur, et per misericordiam pauperum animo redemptio prepararetur. »

Eadem regula, quatenus clericos spectat, confirmatur ex can. *Nullus*, apud Gratianum, dist. 44, et dist. 5 de Consecratione, qui ex concilio Nannetensi laudatur, ut etiam à Barchardo, lib. 2, cap. 161, et Ivone Carnotensi, p. 5, cap. 252 citatus est, cum tamen in nullo concilio Nannetensi habeatur, sed in capitulis Hincmari Remensis archiepiscopi presbyteris suae dioceseos datis anno 852: « Nullus presbyterorum, quando ad anniversarium diem trigesimum, septimum aut tertium alicujus defuncti, aut quacumque ratione ad collectam presbyteri convenerit, se inebriare ul-
« laten praesumat, nec precatus amore sanctorum, vel ipsius animae bibere, aut alios ad bibendum cogere, vel se aliena precatione ingurgitare; nec plausus, nec risus inconditos et fabulas inanes ibi referre aut cantare praesumat, aut turpia joca, vel urso, vel tornatricibus ante se fieri patiatur; nec larvas daemonum ante se fieri consentiat; quia hoc diabolicum est, et à sacris canonibus prohibitum. »

Et can. *Quando*, eadem dist. 44, certae regulae praescribuntur presbyteris ad collationes de rebus divinis extra parochiam suam convenientibus, ut comestiones et computationes vitent, ipsisque tres duntaxat cyathos exhaurire permittitur in pradio, quod frugale et modestum esse jubet. « Quando, inquit, presbyteri per kalendas simul conveniunt, post peractum divinum mysterium, ad necessariam collationem, non quasi ad plenam refectioem, sed quasi ad prandium, ibi ad tabulas resident; ne per talia inonestia convivia se invicem gravent; quia indecens est et onerosum; saepe etiam tardè ad Ecclesiam redeunt, majus damnum de reprehensione consequuntur, quod de gravidiae nutu contrahunt, quam lucram ibi faciant. Nam de hujusmodi conventu Paulus Corinthios reprehendit, qui inconvenienter Caenam Dominicam manducare conveniebant; sic et qui ad Cenam Dominicam, id est, ad collationem verbi sub occasione conveniunt, et ex veritate ventris causa conjunguntur, reprehensibiles coram Deo et hominibus habentur. Et Ideò peractis omnibus, qui voaverint, panem cum charitate in domo fratris sui simul cum fratribus frangant, et singulos biberes accipiant: et maximè ultra tertiam vicem poculum non contingant, et sic ad Ecclesias redeant (1). »

Denique Innocentius III, cap. *A crapulâ*, extra. de Vita et Honestate clericorum, qui Lateranensis concilii quarti canon decimus quintus est, hanc regulam disertè tradit: « A crapulâ, inquit, et ebrietate omnes clerici diligenter abstineant; unde vinum sibi temperent, et se vino; nec ad bibendum quisquam incitetur, cum ebrietas et mentis inducat exilium, et libidinis provocet incentivum. Unde illum abusum penitus decernimus abolendum, quo in quibusdam partibus ad potus aequales suo modo se obligant potatores; et ille iudicio talium plus laudatur, qui plures inebriat, et calices fecundiores exhaurit. Si

(1) Singulos biberes, id est, singulos vini scyphos; pro quo Gratianus posuit, *singuli singulos bibere fecerunt*.

« quis autem super his se culpabilem exhibuerit, nisi à superiore communiter satisfecerit, ab officio, vel beneficio suspendatur. »

REGULA X. — Qui alteram non cogit quidem, sed amicè invitatur ad bibendum, existimans quòd non sit inebriandus, nec ultra metas necessitatis bibiturus, excusatur à peccato lethali. — Hanc regulam tradit S. Thomas, 2-2, questione 150, articulo 1, ad tertium. « Sicut, inquit, ille qui inebriatur, excusatur à peccato si ignoret fortitudinem vini, ita etiam ille qui invitatur aliquem ad bibendum, excusatur à peccato, si ignoret talem esse conditionem bibentis, ut ex hoc potu inebrietur. Sed si ignorantia desit, neuter à peccato excusatur. »

REGULA XI. — Ebrietas non excusat à peccatis ex eâ consecutis, nisi sit omninò involuntaria; inò, si voluntaria sit, peccati gravitatem auget. — Doctrina est S. Thomae, 2-2, questione 150, articulo 4: « In ebrietate, inquit, duo attenduntur, scilicet defectus consequens et actus praecedens. Ex parte autem defectus consequentis, in quo ligatur usus rationis, ebrietas habet excusare à peccato, in quantum causat involuntariam per ignorantiam. Sed ex parte actus praecedentis, videtur esse distinguendum; quia si ex actu illo praecedente subsecuta est ebrietas sine peccato, tunc peccatum sequens totaliter excusatur à culpâ, sicut fortè accidit de Lot. Si autem actus praecedens fuit culpabilis, sic non totaliter aliquis excusatur à peccato sequenti, quod scilicet redditur voluntarium ex voluntate praecedentis actus, in quantum scilicet aliquis dans operam rei illicitae incidit in sequens peccatum. Diminuitur tamen peccatum sequens, sicut et diminuitur ratio voluntarii. Unde S. Augustinus dicit contra Faustum, lib. 22, cap. 44: *Lot culpandus est, non quantum ille inebriatus, sed quantum ebrietas meruit.* »

REGULA XII. — Lethalis peccati non solùm inobedientiae, sed etiam gulae reus est, qui jejunium ab Ecclesia praecipuum violat, sive carnes aliosque cibos vetitos comedendo, sive corpus duplici refectioe recreando, sive refectiois horam legitimam notabiliter anticipando, absque justâ causâ. — Quisquis enim aliquid horum trium, quae ad ecclesiasticum jejunii substantiam pertinent, scilicet abstinentiam à carnibus, aliisque cibis vetitis, refectiois unitatem, horam sumendis alimentis, ecclesiae praecipuum, vel consuetudine, diebus esurialibus constitutam non servat, non solùm gulam moderari nescit, ac recusat, sed et remedium spernit ad eam coercendam à Deo institutum, ab Ecclesia determinatum ac praecipuum auctoritate Christi, doctrinâ Spiritus sancti. Id autem est vitium gulae, *inordinata scilicet ciborum concupiscentia*, quae *spiritualiter hominem coequinat*, ut loquitur S. Thomas, 2-2, quest. 148, articulo primo, ad primum. Cùmque hujusmodi abstinentiae, aut jejunii ecclesiastici transgressor, Dei et Ecclesiae praecipuum violare non dubitet, modò ventri suo satisfaciat, ad illorem gregem pertinet, quorum *Deus venter est*, adeoque lethale peccatum gulae committit, secundùm regulam illam S. Thomae, arti-

eulo secundo ejusdem questionis : « Si ergo, inquit, inordinatio concupiscentiæ accipitur in gula secundam aversionem à fine ultimo, sic gula erit peccatum mortale. Quod quidem contingit quando delectationi gule inhaeret homo tanquam fini propter quem Deum contemnit, paratus scilicet contra præcepta Dei agere, et ut delectationis hujusmodi assequatur. »

REGULA XIII. — Lethalis gula reus est, qui cibis illis utitur, quorum manducatione grave scandalum proximo præbetur, sive cibi aliis liciti sint, sive prohibiti. — Sic Apostolus, I ad Corinthios 8, graviter illos peccare docet, qui carnes idolis immolatas edendo, fratres offendebant, eisque peccandi occasionem præbebant. Curæ enim nobis esse debet, ne pereat infirmus frater, propter quem Christus mortuus est. Sic autem peccant in fratres, et percutientes conscientiam eorum infirmam, in Christum peccatis, inquit Apostolus; quapropter si esca scandalizet fratrem meum, non manducabo carnem in æternum, ne fratrem meum scandalizem. Et ad Romanos 14: Si propter cibum frater tuus contristatur, jam non secundam charitatem ambulas. Noli cibo tuo illum perdere, pro quo Christus mortuus est... Noli propter escam destruere opus Dei. Omnia quidem sunt mandata, sed malum est homini qui per offendiculum manducat. Bonum est non manducare carnem, et non bibere vinum, neque in quo frater tuus offenditur, aut scandalizatur, aut infirmatur.

REGULA XIV. — Comedere et bibere usque ad satietatem, ob solam voluptatem, peccatum est. — Hanc regulam tradit S. Augustinus, libro 10 Confessionum, cap. 31, Deum his verbis allocutus: « Reficimus quotidianas roinas corporis edendo et bibendo, priusquam escas et ventrem destruas, cum occideris indigentiam meam satietate mirifica, et corruptibile hoc inducis incorruptionem sempiternam. Nunc autem suavis est mihi necessitas, et adversus istam suavitatem pugno, ne capiar, et quotidianum bellum geram in jejuniis, serpiens in servitute redigens corpus meum; et dolores mei voluptate pelluntur. Nam fames et sitis quidam dolores sunt; urunt, et sicut febris necant, nisi alimenterum medicina succurrat. Que quoniam præsto est, ex consolatione numerum tuorum, in quibus nostre infirmitati terra et aqua, et cælum servant, calamitas deliciae vocantur. Hoc me docuisti, ut quemadmodum medicamenta, sic alimenta sumpturus accedam. Sed dum ad quietem satietatis ex indigentia molestia transeo, in ipso transitu mihi insidiatur laqueus concupiscentiæ... Hæc enim transitus voluptas est, et non est alius qui transeatur quò transire cogit necessitas; et cum salus sit causa edendi et bibendi, adjungit se tanquam pedissequa periculosa jucunditas, et plerumque præire conatur, ut ejus causa fiat, quod salutis causa me facere vel dico, vel volo, nec idem modus utriusque est. Nam quod salutis satis est, delectationi parum est. Et sæpè incertum fit utrum adhuc necessaria corporis cura subsidium petat, an voluntaria cupiditatis fallacia ministerium suppetat. Ad hoc incertum hilarescit infelix anima,

et in eo præparat excusationis patrocinium, gaudens non apparere quid satis sit moderationi valetudinis, ut obtentu salutis obumbrat negotium voluptatis. His tentationibus quotidie conor resistere, et invoco dexteram tuam ad salutem meam, et ad te referere astus meos, quia consilium mihi de hæc re nondum stat. Audio vocem jubentis Dei mei: Ne graventur corda vestra in crapula et ebrietate. Ebrietas longè est à me; misereberis ne appropinquet mihi; crapula autem nonnunquam surrepit servo tuo; misereberis ut longè fiat à me. Nemo enim potest esse continens, nisi tu des.... In his ergo tentationibus positus, certo quotidie adversus concupiscentiam manducandi et bibendi... Itaque freni gutturis temperatà relaxatione et constrictione tenendi sunt. Et quis est, Domine, qui non rapiatur aliquantulum extra metas necessitatis? Quisquis est, magnus est; magnificet nomen tuum. Ego autem non sum, quia peccator homo sum. »

Eandem christiæ temperantiæ regulam tradit et confirmat S. Augustinus, libro quarto adversus Julianum, cap. 14. « Cum natura, inquit, quodammodo poscit supplementa, que desunt, non vocatur libido, sed fames aut sitis; cum verò suppletà necessitate, amor edendi animum sollicitat, jam libido est, jam malum est, cui cedendum non est, sed resistendum. Hæc duo, id est, famem et edendi amorem etiam poeta discrevit, qui post maris jactationem, sociis Æneæ naufragis satis esse judicans tantum sumere alimenterum, quantum refectionis indigentia postularet, ait:

Postquam exempta fames epulis, mensæque remotæ.

Cum verò Æneæ ipse ab Evandro rege susceptus est hospes, decenter arbitrat ampliores exhiberi epulas regias quam necessitas posceret, non satis fuit ut diceret:

Postquam exempta fames;

Sed addidit:

Et amor compressus edendi.

Quantò magis nos discernere ac nosse debemus, quid necessitas refectionis, quid libido edacitatis exoptat, quorum negotium est contra concupiscentem carnem spiritu concupiscere, et condelectari legi Dei secundum interiorem hominem, ejusque delectationis serenitatem nullis libidinosis delectationibus nubillare? Nam iste amor edendi, non edendo, sed continendo est comprimendus. Hædem: « Jam verò, inquit, cum ad usum ventum fuerit necessariæ voluptatis per quam reficimus corpus, quis verbis explicet quemadmodum nos modum necessitatis sentire non sinat, et ipsum limitem procurandæ salutis, si qua adsunt delectabilia, rapiendo abscondat et transeat, putantibus nobis satis non esse quod satis est, dum libenter ejus provocationibus ducimur, existimantes nos adhuc agere negotium valetudinis, cum agamus potius crudelitatis? Quid enim mali fecerimus, crapula penitentiæ testatur; quod motuentes, plerumque minus quam eximende fami sufficit vescimur. Ita nescit cupiditas ubi finitatem necesse-

« sitas. » Et libro de Moribus Ecclesie catholice, cap. 21, eandem christianae temperantiae regulam verbis generalibus adstruit : « Habet igitur vir temperans in rebus mortalibus et fluentibus, vite regulam utroque testamento firmatam ; ut eorum nihil diligat, nihil per se appetendum putet, sed ad vite hujus atque officiorum necessitatem quantum sat est, usurpet, utentis modestiam, non amantis affectu. » Intemperantiae igitur reus est quisquis usque ad satisfactionem, ob solam voluptatem, comedit et bibit.

S. Augustinus concinit S. Gregorius Magnus, libro 50 Moralium, capp. 15 et 14 : « Es, quærenda sunt, quæ naturæ necessitas querit, et non quæ edendi libido suggerit. Sed magnus discretionis labor est, huic exactori et aliquid impendere, et aliquid denegare ; et non dando gulam restringere, et dando naturam nutrire. Quæ fortassè discretio subinfertur, cum dicitur, Job. 39 : *Clamorem exactoris non audit. Sermo namque hujus exactoris, est necessaria postulatæ naturæ. Clamor verò ejus, est mensuram necessitatis transiens appetitus gulae. Illic itaque onager exactoris hujus sermonem audit, clamorem non audit ; quia discretus vir ac continens et usque ad temperandam necessitatem ventrem reficit, et à voluptate restringit. Sciendum verò est, quia sic voluptas sub necessitate se palliat, ut vix eam perfectus quisque discernat. Nam dum solvi debita necessitas petit, voluptas explere desiderium suppetit : et tantò gula securius in præceptis rapit, quanto sub honesto nomine necessitatis explendæ se contegit. Sæpè autem in ipsâ edendi viâ furtivè ad juncta voluptas subsequitur ; nonnumquam verò imprudenter libera etiam præire conatur. Facile autem est deprehendere ; cum voluptas ejus necessitatem prævenit ; sed valdè est difficile discernere, cum in ipso esu necessario se occulta subjungit. Nam quia præeuntem naturæ appetitum sequitur, quasi à tergo veniens tardius videtur. Eo enim tempore quo necessitati debitum solvitur, quia per esum voluptas necessitati miscetur, quid-necessitas petat, et quid voluptas suppetat, ignoratur. Sæpè verò et discernimus : et quia utramque sibi conjunctam novimus, in hoc quod extra metas rapimur, liberè reficiendo fallimur ; et dum sibi mens ex necessitate blanditur, ex voluntate decipitur. Scriptum quippe est, Rom. 13 : *Carnis curam ne feceritis in desideriis. Quæ igitur fieri in desideriis prohibetur, in necessitate conceditur. Sed sæpè dum incautè necessitati condescendimus, desideriis deservimus.* »*

Eandem regulam suffragio suo confirmat S. Thomas, 2-2, questione 141, articulo 6 : « Omnia, inquit, delectabilia, quæ in usum hominis veniunt, ordinantur ad aliquam hujus vite necessitatem sicut ad finem ; et ideò temperantia accipit necessitatem hujus vite sicut regulam delectabilium quibus utitur, et ut scilicet tantum eis utatur, quantum necessitas hujus vite requirit. » Et questione 148, articulo primo, ad secundum : « Vitium gulae, inquit, non consistit in substantiâ cibi, sed in concupiscentiâ

non regulatâ ratione. Et ideò si aliquis excedat in quantitate cibi, non propter concupiscentiam cibi, sed aestimans id sibi necessarium esse, non pertinet hoc ad gulam, sed ad aliquam imperitiam. Sed hoc solum pertinet ad gulam, quòd aliquis propter concupiscentiam cibi delectabilis, scienter excedat mensuram in edendo. »

Merito itaque ab Innocentio XI pontifice maximo damnata est hæc propositio inter alias octava : *Comedere et bibere neque ad satietatem, ob solam voluptatem, non est peccatum, modo non obit volucundiam, quia licitè potest appetitus naturalis suis actibus frui.*

REGULA XV. — Intemperantiae et gulae rei sunt, qui delicatioribus cibis corpus nutriunt ob voluptatem ; quamvis non peccent qui, ob delicatioris corporis constitutionem, ob stomachi debilitatem et fastidia, ob infirmitatem, cibis delicatis utuntur, vilitatibus, crassioribus, et malè paratis olivariis rejectis. — Hanc morum regulam quoad primam partem Salomon Spiritu S. afflatus tradit Proverborum 29 : *Qui delicatè à pueritia nutrit serrum suum, postea sentiet eum contumacem. Servum animæ corpus esse nemo nescit ; delicatè igitur non est nutriendum, ne sit contumax. Et S. Paulus ad Romanos 15 : *Indulgemini, inquit, Dominam Jesum Christum, et carnis curam ne feceritis in desideriis.**

Eandem regulam confirmat S. Gregorius Nyssenus, Oratione quintâ : « Panem pete, inquit, propter vitæ necessarium usum ; hujus te corpori natura debitorum fecit. Cætera, quæ præter hæc, solertiâ hominum deliciis ac luxu deditorum excogitata et inventa sunt, ea de zizaniorum juxta bonum semen disseminatorum semine existunt. Semen patris familiæ frumentum est, ex frumento panis conficitur, at luxus atque deliciae zizanium est, quod ab inimico juxta frumentum satum est. Sed homines omisso ministerio naturæ necessario, reverè suffocantur rerum inaniam studiis, et maneat infrugiferi, dum in his anima perpetuò exercetur et occupatur. » Et infra : « Ne des aditum serpenti ad interiora irrepenti, et à primo initio omne suum venenum inferenti ; mane atque consiste in usu necessario, terminus esto tibi vitæ sollicitudinis per res obvias et parabiles necessariis usûs atque defectibus expletio. »

Idem confirmat S. Augustinus, libro 4 contra Julianum, cap. 14, quatuor in quolibet sensu distinguenda esse docens ; scilicet « sentiendi vivacitatem, utilitatem, necessitatem, et sentiendi libidinem. Vivacitas sentiendi est, quâ magis alius, alius minus in ipsis corporalibus rebus pro earum modo atque naturâ quod verum est percipit, atque id à falso magis minusve discernit. Utilitas sentiendi est, per quam corpori vitæque quam gerimus, ad aliquid approbandum vel improbandum, sumendum vel rejiciendum, appetendum vitandumve consulimus. Necessitas sentiendi est, quando sensibus nostris etiam quæ volumus ingeruntur. Libido autem sentiendi est, quæ nos ad sentiendum sive consentientes mente, sive repugnantes, appetitu carnalis voluptatis

impellit. Hæc est contraria dilectioni sapientiæ, hæc virtutibus inimica.

Alteram partem regulæ S. Augustinus approbat, libro 10 Confessionum, cap. 31 : « Non ego, inquit, immunditiam obsonii timeo, sed immunditiam cupiditatis. Scio Noe omne carnis genus, quod cibo esset usui, manducare permissum, Eliam cibo carnis refectum; Joannem mirabili abstinentiâ præditum, animalibus, hoc est, locustis, in escam cedentibus non fuisse pollutum. Et scio Esaû lenticulæ concupiscentiâ deceptum; et David propter aquæ desiderium à seipso reprehensum; et regem nostrum non de carne, sed de pane esse tentatum. Idedque et populus in eremo, non quia carnes desideravit, sed quia escæ desiderio adversus Dominum murmuravit, meruit improbari. »

Idem confirmat S. Gregorius, libro 30 Moralium, cap. 13 : *Neque enim cibibus, inquit, sed appetitus in vitio est. Unde et lautiores cibos plerumque sine culpâ sumimus, et abjectiores non sine reatu conscientiæ degustamus.*

Idem confirmatur exemplo S. Thomæ Cantuariensis archiepiscopi et martyris, de quo Heribertus de Bosham in ejus Vita scribit, ejus temperantiam commendans : « Inter tot et tantas delicias, quæ ei apponebantur, in nullo penitus Sardanapalum, sed solum episcopum sapiebat; nullius, ut notari posset, avidus, nec super nihil omninè escam se effundens. Tria sobrietas exigit : quid, quando, et quantum sumamus, ne quid prohibitum, ne quid citra horam, ne quid ultra mensuram. Unde et Adam, qui cibum comedit vetitum, confestum proseribitur; Joathas, qui citra horam, maledicitur; Israel verò qui ultra mensuram, mox punitur. Verùm Thomas in virtute sobrietatis cunctis præstans, de horâ et mensurâ quotidie propositâ, quibus uti consueverit, audiamus; ne in hoc quod facit nimis justis et indiscretè religiosis videri posset, videatur in aliquo, vel in modico, tantam, quam de eo prædicamus, sobrietatis decolorasse virtutem. Multa quidem offerebantur, apponebantur multa et varia, sed inter plurima ad esum proprium pauca retinebat. Et ea, quibus ipse utebatur, et delicatiora quidem et pretiosiora erant, quæ etsi non sint prohibita, à sobrietatis tamen perfectione, et à perfectè sobrio, his præsertim, quos diximus nimis justos, videri possent aliena. Unde cum unus justorum talium super hoc inter discumbendum semel quasi subridendo notaret pontificem, aliquantisper zelo motus pontifex sic ei respondit : Certè, frater, nisi fallor, cum aviditate majori tu tuam sumis fabam, quam ego appositam mihi phasidem. Et erat tunc avis hæc ante præsulem in paròpside. Et frater ille aliquandiu inter nos conversatus, deliciosa non quærens, utpotè qui ad hæc consuetudinem non habuerat educio grossiorum. Et bonum quidem et prudens hoc et pro fratris consuetudine, et pro veritate pontificis responsum. Nec enim refert, ut tradunt animarum medici Patres orthodoxi, quid quantumve quis

sumat, si solum necessitati et valetudini suæ, non voluptati indulgeat. Pontifex igitur, qui grossiora non poterat, utpotè minimè enutritus in his, deliciosa quidem, sed parè admodum sumebat et sobriè, ita quòd, sicut ex ejus secretâ confessione quidam religiosi ipsius familiares noverunt secretiùs, non magis cibatus, quam jejunos; nec post vina plus quam ante, ullam vix sentiret carnis rebellio nem. »

CAPUT IX.

De Ira.

ARTICULUS PRIMUS.

Quid sit, et quàm gravè sit peccatum?

Ira est ultionis libido, sive immoderatus animi motus, quo quis injustam et indebitam ultionem sumit vel expectat ab eo, à quo vel reipsâ læsus est, vel se læsum arbitrat.

Quæ definitio ut intelligatur, notandum est cum S. Thomâ, 2-2, quæstione 153, articulis primo et secundo, iram, quæ motus est appetitûs sentientis, non esse secundum se malam, sed solum quatenus rationis moderatrici ordinem excludit, modumque prætergreditur. Ordo autem rationis quantum ad duo potest attendi. Primò quantum ad rem in quam tendit, quæ est vindicta. Unde si aliquis appetat vindictam secundum ordinem rationis, laudabilis est iræ motus, et vocatur ira per zelum. Si autem aliquis vindictam expectat contra ordinem rationis, verbi gratiâ, si puniri appetat eum qui non meruit, vel ultra quam meruit, vel etiam non secundum legitimum ordinem, id est, non servato juris ordine, vel non propter debitum finem, qui est conservatio justitiæ, et correctio culpæ; tunc motus iræ vitiosus est et vocatur ira per vitium. Quam distinctionem hausit S. Thomâ ex S. Gregorio, libro 5 Moralium, cap. 30 : « Sciendum est, inquit, quòd alia est ira, quam impatientia excitat, alia quam zelus justitiæ format. Illa ex vitio, hæc ex virtute generatur. Si enim nulla ira ex virtute surgeret, divinx animadversionis impetum Phinees pro gladium non placasset. Hanc iram quia Heli non habuit, motum contra se implacabiliter supernæ ultionis excilavit. Nam quò contra subditorum vitia tepuit, eò contra illum districtio æterni rectoris exarsit. De hæc irâ per psalmistam dicitur, Psalm. 4 : *Irascimini, et nolite peccare.* Quod nimirum non rectè intelligunt, qui irasci nos nobis tantummodò, non etiam proximis delinquentibus volunt. Si enim sic proximos ut nos amare præcipimur, restat ut sic eorum erratibus, sicut nostris vitis irascamur. De hæc per Salomonem dicitur, Eccles. 7 : *Melior est ira risu, quia per iracundiam vultus corrigitur animus delinquentis.* De hæc iterum Psalmista ait, Psalm. 6 : *Turbatus est præ irâ oculus meus.* Ira quippe per vitium oculum mentis excæcat, ira autem per zelum turbat : quia cum saltem recti æmulatione concutitur, ea quæ nisi

« tranquillo corde percipi non potest, contemplatio
« dissipatur. »

Alio modo, inquit S. Thomas, attenditur ordo rationis circa iram quantum ad modum irascendi, *Ut scilicet motus iræ non innoacerit fervescent, nec interior, nec exterior. Quod quidem si premitatur, non erit ira absque peccato, etiamsi aliquis appetat justam vindictam.*

Ira non per se et semper, sed aliquando tamen lethale peccatum est, quod statuendis inferioribus regulis morum explicabitur. Unde Job 5 dicitur : *Virum stultum interficit iracundia. Jura Dei usurpat iracundus homo, et ultionis appetens : siquidem jus ultionis Deus sibi servavit : Deuteron. 32 : Mea est ultio, et ego retribuam in tempore ; et ad Romanos 12 : Nulli malum pro malo reddentes... Si fieri poterit, quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes ; non vosmetipsos defendentes, charissimi, sed date locum iræ. Scriptum est enim : Mihi vindicta, ego retribuam, dicit Dominus.* Ira ipsi homini iracundo plurimum nocet ; spiritalis oculos exæcat. Unde Job, 17, ait : *Contigit ab indignatione oculus meus.* Et Psalm. 6, dicitur : *Turbatus est à furore oculus meus.* Ira misericordiam extinguit, Proverb. 27 : *Ira non habet misericordiam, nec erumpens furor ; et impetum concitatis ferre quis poterit ?* Ira nocet valetudini, vitamque contrahit. Ecclesiastici 50 : *Zelus et iracundia minuunt dies.* Quantum ira proximo noceat testantur rixæ, contumeliæ, convitia, duella, bella, homicidia, lites, dissidia implacabilia. Nemo intolerabilior homine iracundo. Proverb. 18 : *Spiritus ad irascendum facilem quis poterit sustinere ?* Proverb. 21 : *Melius est habitare in terrâ desertâ, quàm cum muliere rixosâ et iracundâ.* Et cap. 22 : *Noli esse amicus homini iracundo, neque ambules cum viro furioso ; ne fortè discas semitas ejus, et sumas scandalum animæ tuæ.* Proverb. 27 : *Grave est saxum, et onerosa arena ; sed ira stulti utroque gravior.* Iram inter opera carnis, quæ quæ agunt regnum Dei non consequuntur, Apostolus recenset ad Galatas 5 ; quàm grave peccatum sit ira, Christus ostendit Matth. 5 : *Audistis quia dictum est antiquis : Non occides, qui autem occiderit, reus erit judicio. Ego autem dico vobis, quia omnis qui irascitur fratri suo, reus est judicio.* Quo ex oraculo compertum est, iram esse aliquando lethale peccatum. Ab irâ maximè alienos esse discipulos suos voluit Christus, quos exemplo suo ad mansuetudinem et patientiam instituit. *Discite, inquit, à me, quia mitis sum et humilis corde ;* et Lucæ 21 : *In patientiâ vestrà possidebitis animas vestras.* Apostolus Magistri præcepta Christianis inculcans, ab irâ illos avertit, ad mansuetudinem, pacem et patientiam hortatur, Ephes. 4 : *Obsecro vos, ego vincitus in Domino, ut dignè ambuletis vocatione quæ vocati estis, cum omni humilitate et mansuetudine, cum patientiâ, supportantes invicem in charitate, solliciti servare unitatem spiritûs in vinculo pacis... Irascimini, et nolite peccare ; sol non occidat super iracundiâ vestram.... Omnis amaritudo, et ira, et indignatio, et clamor, et blasphemia tollatur à vobis cum omni molitâ. Estote autem invicem benigni, misericor-*

des, donantes invicem, sicut et Deus in Christo donavit vobis ; et ad Colossenses, 3 : Nunc autem deponite et vos omnia, iram, indignationem, malitiam, blasphemiam, turpem sermonem de ore vestro. 1 ad Timotheum 2 : Volo ergo viris orare in omni loco, levantes puras manus sine ira et disceptatione. Sanctus etiam Jacobus epistola suæ catholice, cap. 1 : Sit autem omnis homo velox ad audiendum ; tardus autem ad loquendum, et tardus ad iram. Ira enim viri justitiam Dei non operatur.

Quàm turpe sit et immane iræ vitium, ostendit S. Basilii, homiliâ 10 de Irâ : « Quando, inquit, semel iræ perturbatio mentem præcipitans imperium animæ sumpserit, hominem penitus in feram convertit, nec rationis compotem esse sinit. Quod enim venenum virtus emittentibus erit, hoc idem et furor animo irritatis ac perturbatis. Impetu feruntur, insiliunt, rabie ut canes afficiuntur, pungunt ut scorpii, mordent ut serpentes. Novit et Scriptura eos qui hoc vitio tenentur, ferarum appellatione vocare, quibus sese ob perversitatem similes ac familiares reddiderunt. Nam et canes mutos, et serpentes, et gemina viperarum, et his similia nominat. Qui enim ad mutua inter se ejusdem generis parati sunt inferenda incommoda, jure feris ac venenatis describi possunt, quibus ex naturâ continuum adversus homines odium inest. Effrænes lingue, ora incenstodita, incontinentes manus, contumeliæ, probra, accusationes, verbera, et alia ejusmodi quæcumque quis enumerare poterit, iræ sunt ac furoris fructus. Ob iram ensis acuitur, mors homini ex homine venit, fratres inter se ignorantur, parentes ac liberi naturæ obliviscuntur. Sed nec ante omnia se ipsos agnoscunt irati, deinde neque quotquot habent necessarios. Quemadmodum enim torrentes ad curva loca decurrentes secum obvia quæque trahunt ; sic et iratorum impetus violenti et instabiles omnia similiter percurrunt atque obruunt. Non eis senectus venerabilis, non vitæ virtus, non generis propinquitas, non acceptæ jam gratiæ, non denique quicquid aliud quamvis æstimandum, in honore est. Momentanea quædam insania est ira. Quin et maximum se in malum concitium, et studio vindicandi se ipsos negligunt. Eorum namque memoria quibus læsi sunt, velut æstro quodam incitanti, et animo exacerbato atque æstuanti non prius desinunt, quàm incommodum aliquod infestanti infligant, vel ipsi si id contingat, accipiant ; quemadmodum sæpè venit, ut quæ violenter alliduntur, plus accipiunt incommodi, quàm inferant, dum à rebus reventibus conquassantur. »

De illius gravitate peccati, deque illius fugâ præclarè etiam apud S. Ambrosium legere est, libro de Joseph Patriarchâ, cap. 13, explicantem hunc locum Genesios 45 : *Dimisit autem fratres suos, et abierunt. Et dixit illis Joseph : Nolite irasci in viâ. Sic autem habet : Quàm benè docet ab iracundiâ præcavendum, quòd ea possit etiam amantes sui separare germanos ; et maximè in viâ fugiendam esse discor-*

• diam, ubi ipse viandi comitatus debet inviolabilis
 • gratia habere consortium. Quid autem aliud ait
 • Dominus noster Jesus ex hoc corpore recessurus,
 • cum discipulos dimitteret suos, nisi ne irascerentur
 • in viâ, dicens : *Pacem relinquo vobis, pacem meam*
 • *do vobis?* Ubi enim pax est, iracundia locum non
 • habet, ablegatur discordia, fugatur dissensio. Hoc
 • est ergo quod ait : *Pacem meam do vobis*, id est,
 • *Nolite irasci in viâ.* Et vide ne in hac viâ dicat, hoc
 • est, in hoc cursu totius vite indignationem cavendam,
 • quod ira sæpè etiam innocentes in crimen adducat;
 • quia dum justo amplius irascimur, et volumus
 • alienum coercere peccatum, graviora peccata
 • committimus. Ideò Apostolus, Rom. 12 : *Non vos*
 • *ipso*, inquit, *vindicatis, charitatisi; sed date locum*
 • *ira*; hoc est, declinemus eam, ne nos illa corripiat.
 • Unde Dominus Jesus dimittens ad evangelizandum
 • discipulos, misit eos sine auro, sine argento, sine
 • pecuniâ, sine perâ, sine virgâ; id est, ut et instra-
 • menta eriperet ultionis.

• Et Enarratione in psalmum 36, exponens hunc ver-
 • sum : *Desine ab ira, et relinque indignationem*; sive ut
 • legimus, *derelinque furorem*, ait : *Sunt multa vitia*
 • *quæ obrepunt insipientibus. Ira gravis passio est,*
 • *plerumque accendit invitum; et volentem mitius*
 • *vindicare, in furorem rapit, ut perimat quem puta-*
 • *verit coercendam. Commotus, gladio sæpè trans-*
 • *verberat innocentem. Amicos et fratres per indi-*
 • *gnationem plurali peremerunt. Ideò Sapiens dicit,*
 • *Proverb. 15 : Ira perdit etiam Sapientes.* Salomonis
 • dictum est, quia non solùm quoscumque de medio
 • homines, sed etiam ipsos perdat ira sapientes. Et
 • David sapientem monet dicens : *Desine ab ira*; ne
 • cum accenderit eam, illa non desinat priusquam te
 • ejus flamma consumat. *Relinque*, inquit, *indignatio-*
 • *nem*, hoc est, natura te rapit, movet affectus, culpa
 • te alicujus excitat vel offensa, ut indigneris; sed
 • non usquoquaque ut modum nescias; relinque eam,
 • finem impone, ne te in peccatum trahat. Hoc est
 • quod supra dixit, Psalm. 4 : *Irascimini, et nolite*
 • *peccare*; non enim hortatur ut irascaris, sed ad
 • tempus cedit affectui; dat tamen medicamentum ne
 • diutius vis ulceris serpat. *Irascimini*, quod ait, tux
 • est passionis. Medicus enim non statim adhibet me-
 • dicamenta languori; si dolor fervet, fomenta adhi-
 • bet, ut mitescat dolor; si febris exestuat, remedii
 • tempus expectat, ipsum potum sitientibus negare
 • consuevit. Non dicit: Noli febrere, cum vapor fer-
 • vet aegroti; sed dicit: Expecta, desinat febris, dige-
 • ratur commotio. Sic et Propheta non potuit dicere
 • homini, cujus caro ut variis morborum, ita com-
 • motionum passionibus excitatur; non irascere; sed
 • dicit : *Desine ab ira, et indignationem relinque*, ne
 • pecces. IRA ENIM GRAVIS EST MAGISTRA PECCATI.
 • Alius quoque medicus dicit : *Sol non occidat super*
 • *iracundiam vestram*; ne dum diu differs, veniat ille
 • qui calefactum corporis somno excitare consuevit,
 • et stimulet te, inserat tibi cogitationes, et in se-
 • creta se tui pectoris immergat dicens : *Vindica in-*

• *juriam tuam, virum te esse cognosce; femineæ in-*
 • *firmitatis est non capere vindictam. Ergo contem-*
 • *nere te debuit servus, frater decipere, amicus illu-*
 • *dere; et tu adhuc tuam non ulcisceris contumeliam?*
 • *Proscribas necesse est, gladio oportet insurgas, et*
 • *dolorem tuum adversarii morte solvas. Vir fait ille*
 • *qui suum occidit ininicum, meritò prædicatur;*
 • *quia ita se vindicavit, ut alius ignorans audiret,*
 • *etique irrogare non auderet injuriam. His stimulis*
 • *plus accenditur, plus movetur, ut compleatur quod*
 • *scriptum est : Ira perdit etiam sapientes.*

• S. Augustinus, sermone 208, aliàs de Diversis 72,
 • ostendit quàm exitialis sit ira in corde servata : *Quid*
 • *jam dicam de illo opere misericordie, ubi nihil de*
 • *apothecis, nihil de sacculo impenditur, sed ex corde*
 • *dimittitur quod magis si maneat, quàm si recedat,*
 • *incipit esse damnosum? Iram dico adversus aliquem*
 • *in corde servatam. Quid autem stultius quàm inimici*
 • *cum forinsecus devitare, et multò pejorem in præ-*
 • *cordiis intimis retinere? Unde Apostolus dicit*
 • *Ephes. 4 : Sol non occidat super iracundiam vestram.*
 • *Moxque subjungit : Neque detis locum diabolo;* tan-
 • quàm hoc agat, qui non citò iram pellit ex animo,
 • ut per illam velut per januam aditum præstet dia-
 • bolo. Primitus itaque agendum est, ut super iram
 • non occidat iste sol; ne desinat ipsam mentem ju-
 • stitiæ Sol.

• S. Gregorius Magnus, lib. 5 Moralium, cap. 36, ex-
 • plicans locum illum Job. 5 : *Virum stultum interfecit*
 • *iracundia*, istius gravitatem peccati, et mala quæ in-
 • fert, luculenter ostendit. *Cum scriptum sit, Sap. 12 :*
 • *Tu autem, Domine, cum tranquillitate judicas;* scien-
 • dum nobis magnopere est, quia quoties turbulentos
 • motus animi submansuetudinis virtute restringimus,
 • ad similitudinem redire Conditoris coamur. Nam
 • cum tranquillitatem mentis ira diverberat, dilania-
 • tam quodammodo scissamque perturbat, ut sibimet
 • ipsi non congruat, ac vim intimæ similitudinis amit-
 • tat. Quanta ergo sit iracundie culpa pensemus, per
 • quam dum mansuetudo amittitur, supremæ insigi-
 • nis similitudo vitatur. Per iram sapientia perditur;
 • ut quid, quove ordine agendum sit, omninò nescia-
 • tur, sicut scriptum est, Eccl. 7 : *Ira in sinu stulti*
 • *repascit*, quia nimirum intelligentiæ lucem sub-
 • trahit, cum mentem permovendo confandit. Per
 • iram vita amittitur, etsi sapientia teneri videatur,
 • sicut scriptum est : *Ira perdit etiam sapientes*; quia
 • scilicet confusus animus nequaquam expletur, etiam
 • si quid intelligere prudenter valet. Per iram justitia
 • relinquitur, sicut scriptum est, Jacobi 1 : *Ira viri ju-*
 • *stitiæ Dei non operatur*; quia dum perturbata mens
 • judicium suæ rationis exasperat, omne quod furor
 • suggerit, rectum putat. Per iram gratia vite socia-
 • lis amittitur, sicut scriptum est, Proverb. 22 : *Noli*
 • *esse assidens cum homine iracundo, ne discas sententias*
 • *ejus, et sumas scandalum animæ tuæ.* Et ibidem :
 • *Quis poterit habitare cum homine cujus spiritus faci-*
 • *lis est ad irascendum?* Quia qui se ex humanâ ratione
 • non temperat, necesse est ut bestialiter solus vivat.

Per iram concordia rumpitur, sicut scriptum est, Proverb. 15 : *Vir animosus parat rixas, et vir iracundus effodit peccata.* Iracundus quippe peccata effodit, quia etiam malos, quos incaute ad discordiam provocat, peiores facit. Per iram lux veritatis amittitur, sicut scriptum est, Ephes. 4 : *Sol non occidat super iracundiam vestram*; quia cum menti iracundia confusionis tenebras incutit, huic Deus radium suae cognitionis abscondit. Per iram sancti Spiritus splendor excluditur, sicut scriptum est, Isai. 65 : *Super quem requiescet Spiritus meus, nisi super humilem, et quietum, et trementem sermones meos?* Cum enim humilem dicere, quietum protinus adjunxit. Si ergo ira quietem mentis subtrahit, suam sancto Spiritui habitationem claudit, cujus recessione animus vacuus, ad apertam mox insaniam ducitur, et usque ad superficiem ab intimo cogitationum fundamento dissipatur. Nam ira suae stimulis accensum cor palpitat, corpus tremit, lingua se praepedit, facies ignescit, exasperantur oculi, et nequaquam recognoscuntur-noti.

ARTICULUS II.

Regulae morum circa iram.

REGULA PRIMA. — Ira cum injustae vindictae appetitu deliberato conjuncta, lethale ex genere suo peccatum est. — Hanc regulam tradit S. Thomas, secundum secundam, quest. 158, art. 3 : *« Cum aliquis, inquit, appetit injustam vindictam, sic ex genere suo ira est peccatum mortale, quia contrariatur charitati et justitiae. »* Et in responsione ad tertium, ait *« Dominum, cum dixit, Matth. 5 : Omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio, loqui de motu irae, quo quis appetit proximi occasionem, aut quaecumque gravem laesionem : cui appetitui si consensus rationis superveniat, absque dubio erit peccatum mortale. »*

REGULA II. — Repentinus irae motus, vel deliberatus quidem, sed cum levioris vindictae appetitu conjunctus, veniale duntaxat peccatum est. — Ita docet S. Thomas loco mox citato : *« Potest tamen, inquit, contingere, quod talis appetitus sit peccatum veniale propter imperfectionem actus. Quae quidem imperfectio attenditur vel ex parte appetentis, puta, cum motus irae prevenit iudicium rationis, vel etiam ex parte appetibilis, puta, cum aliquis appetit in aliquo modico se vindicare, quod quasi nihil est reputandum; ita quod etiamsi actu inferatur, non esset peccatum mortale : puta, si aliquis parum trahat puerum per capillos, vel aliquid hujusmodi. »* Et art. 2 ejusdem questionis : *« Motus, inquit, qui praevient iudicium rationis, non sunt in potestate hominis in generali, ut scilicet nullus eorum insurgat, quamvis ratio possit quemlibet singulariter impedire, si insurgat. Et secundum hoc dicitur, quod motus irae non est in potestate hominis; ita scilicet quod nullus insurgat. Quia tamen aliquando est in hominis potestate, non totaliter perdit rationem peccati, si sit inordinatus. »*

Quo sensu Cassiodorus in Psal. 4 ait : *« Venialis est ira, quae ad effectum indignationis suae non pervenit, sicut scriptum est, Proverb. 16 : Melior est qui vincit iram, quam qui caput civitatem : ideo praeceptum curationis adhibetur, ut si jam irascimur, non inconsulta temeritate peccemus. Motum siquidem animi fervidum, propter humanam fragilitatem habere in potestate non possumus, suffragante tamen Dei gratia ratione disciplinabili continemus. Et ideo beatus Propheta, quod est quidem consuetudinis permittit, quod verò culpa prohibuit. Nam si irascamur, nec Domini consideratione refrænemur, sed à voto nostro impediatur aliquo necessitatis obiecto, tunc utique constat nos facti crimen portare, et etiamsi non possimus, quae volebamus, efficere. »*

REGULA III. — Tres irae gradus à Christo Domino explicati (Matthaei 5) lethalia peccata sunt. — Id enim Christi verba disertè significant : *Ego autem dico vobis, quia omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio; qui autem dixerit fratri suo, Raca, reus erit concilio; qui autem dixerit : Fatue, reus erit gehennae ignis.* Primus gradus est ira cum deliberato gravi ultionis appetitu animo concepta, et in odium degenerans. Secundus gradus est irae hujusmodi per aliqua signa exteriora manifestatio, etiam antequam prorumpat in effectum. Tertius gradus est peccati interioris concepti executio, seu actualis vindicta. Primus gradus significatur his verbis : *« Omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio; »* secundus his verbis : *« Qui dixerit fratri suo, Raca, reus erit concilio. »* Est autem Raca, interjectio indignantis, gravemque ultionem expetentis animi motum significans, seu gravis damni comminatio. Tertius gradus exprimitur his verbis : *« Qui autem dixerit : Fatue, reus erit gehennae ignis. »* Est enim effectus irae nocumentum alterius sub ratione vindictae. Minimum autem nocumentorum est, quod fit solo verbo. Unde si primus gradus est peccatum mortale, multò magis alii, inquit S. Thomas. Et ideo singulos condemnandos Christus docet; sed primum tamen damnatione minùs gravi, alterum graviori, tertium gravissimà; quod tribunalium diversitate designat, in quibus causae vulgares, graviores, et gravissimae disceptabantur et judicabantur. Id omne S. Augustini verbis luculentius exprimam, lib. 2 de Sermone Domini in Monte, cap. 9 : *« Gradus itaque sunt in istis peccatis, ut primò quis irascatur, et eum motum retineat corde conceptum : jam si extorserit vocem indignantis ipsa commotio, non significantem aliquid, sed illius animi motum ipsa eruptione testantem, quae scribitur ille cui irascitur, plus est utique quàm si surgens ira silentio premeatur; si verò non solum vox indignantis audiat, sed etiam verbum quod jam certam ejus vituperationem in quem profertur designet et notet, quis dubitet ampliùs hoc esse quàm si solus indignationis sonus ederetur? Itaque in primo unum est, id est, ira sola; in secundo duo, et ira, et vox quae iram significat; in tertio tria, et ira, et vox quae iram significat, et in voce ipsa*

certæ vituperationis expressio. Vide nunc etiam tres reatus, iudicii, concilii, gehennæ ignis. Nam in iudicio adhuc defensionis datur locus; in concilio autem quamquam et iudicium esse solet, tamen quia interesse aliquid hoc loco lateri cogit ipsa distinctio, videtur ad concilium pertinere sententiæ prolatio, quando non jam cum ipso reo agitur, utrum damnandus sit, sed inter se qui iudicant conferunt quo supplicio damnari oporteat, quem constat esse damnandum; gehenna verò ignis, nec damnationem habet dubiam, sicut iudicium, nec damnati poenam, sicut concilium; in gehennâ quippe ignis certa est et damnatio et poena damnati.

Eodem sensu hunc locum explicat S. Gregorius, lib. 21 Moralium, cap. 4: « Prius, inquit, ira reprehenditur sine voce; postmodum verò ira cum voce, sed necdum pleno verbo formata; ad extremum quoque cum dicitur, Fatue, ira redarguitur, quæ cum excessu vocis expletur etiâ perfectione sermonis. Et notandum, quod in ira perhibet reum esse iudicio; in voce iræ, quod est Raca, reum concilio; in verbo vocis, quod est Fatue, reum gehennæ ignis. Per gradus etenim culpa crevit ordo sententiæ: quia in iudicio adhuc causa discutitur, in concilio autem jam cause sententia definitur, in gehennâ verò ignis ea quæ de concilio egreditur, sententiâ expletur. Quia igitur humanorum actuum Dominus subtili examine gressus enumerat, ira sine voce iudicio, ira in voce concilio, ira verò in voce atque sermone, gehennæ ignibus mancipatur. »

REGULA IV. — Ira inveterata lethale peccatum est. — Ira regulam ex sacris litteris depromptam explicat S. Augustinus, sermone 53, aliàs 42, inter Homilias quinquaginta, cap. 7: « Ne putetis quia nihil est ira oculis. Turbatus est, inquit Propheta, præ ira oculus meus. Utique cui turbatur, solem videre non potest; et si conatus fuerit videre, poena illi est, non voluptas. Quid est ira? Libido vindictæ. Libet hominem vindicari; et nondum est Christus vindicatus, nondum sunt sancti martyres vindicati. Adhuc exspectat patientia Dei, ut convertantur inimici Christi; convertantur martyrum inimici: Nos qui sumus, ut vindictam queramus? Si quereret illam Deus de nobis, ubi remaneremus? Ille qui nihil nos læsit, non vult se vindicare de nobis; et nos querimus vindicari, qui penè quotidie Deum offendimus! Ergo dimitte, dimitte ex corde. Iratus es, noli peccare: Irascimini, et nolite peccare. Psal. 4. Irascimini quasi homines, si vincimini; et nolite peccare, ut iram in corde tenetis (quia si tenetis, contra vos tenetis); ne in illud intretis. Ergo dimitte. Quid est ira? Libido vindictæ. Quid est odium? Ira inveterata, ira inveterata si facta est, jam odium dicitur. Quod videtur constiteri ille, qui cum dixisset, Psalm. 4: Turbatus est præ ira oculus meus, addidit: Inveteravi in omnibus inimicis meis. Quod erat ira, cum esset nova, odium factum est, quia in vetustatem conversum est. Ira festuca est, odium trabes est. Aliquando reprehendimus irascentem, et odium

tenemus in corde, et dicit nobis Christus, Math. 7: Festuca in oculo fratris tui vides, et trabem in oculo tuo non vides. Unde crevit festuca, ut trabem faceret? Quia non statim evulsa est. Quia passus es exire et intrare solem toties super iracundiam tuam, fecisti illam veterem, adtraxisti malas suspiciones, et rigasti festucam, rigando nutriti, nutriendo trabem fecisti. Expavesce vel quando dicitur, 1 Joan. 3: Qui odit fratrem suum, homicida est. Gladium non eduxisti, non vulnus in carne fecisti, non corpus plagâ aliquâ trucidasti: cogitatio sola odii in corde tuo est, et tenebris homicida: Reus es ante oculos Dei. Ille vivit, et tu occidisti. Quantum ad te pertinet, occidisti quem odisti. Emenda te, corrige te. Si in domibus vestris scorpiones essent aut aspidēs, quantum laboraretis, ut domus vestras purgaretis, et securi habitare possetis? Irascimini, et inveterantur iræ in cordibus vestris, fiunt tot odia, tot trabes, tot scorpii, tot serpentes; et domum Dei, cor vestrum, purgare non vultis? »

Et ante S. Augustinum, S. Joannes Chrysostomus, lib. 1 de Compunctione cordis, ait: « Persistimus pro nihili rebus contristare fratres, et quasi nihili mali fecerimus, satisfactionem negligimus, et oblivioni tradimus culpam, atque inimicitias in tempus longum protrahi patimur, ignorantes quod tantò longior nobis erit poena, quanto et discordia prolixior. »

REGULA V. — Ira vehemens, tametsi nullum vindictæ appetitum contineat, lethale quandoque peccatum est; cum nimirum in Dei prorumpit injuriam, cum charitatem erga proximum in animo extinguit, vel gravè scandalum affert. — Hanc regulam tradit S. Thomas, secundâ secundæ, quæst. 158, art. 3: « Alio modo, inquit, potest esse motus iræ inordinatus, quantum ad modum irascendi, utpotè si nimis ardentè irascatur interius, vel si nimis exterius manifestet signa iræ. Et sic ira secundum se non habet rationem peccati mortalis; potest tamen contingere quòd sit peccatum mortale, puta, si ex vehementiâ iræ aliquis excidat à dilectione Dei et proximi. » Et in resp. ad primum: « Stulti, inquit, per iracundiam spiritualiter occiduntur, in quantum non refrænando per rationem motum iræ, dilabuntur in aliqua peccata mortalia, puta, in blasphemiam Dei, vel in injuriam proximi. »

REGULA VI. — Iniquiores sunt qui citius irascuntur, et iram tardiùs deponunt. — Hanc regulam tradit S. Augustinus, epistolâ 211, aliàs 109: « Melior est autem quem quamvis iræ sæpè tentatur, tamen impetrare festinat, ut sibi dimittat cui se fecisse agnoscat injuriam, quam quæ tardiùs irascitur, et ad veniam potendam tardiùs inclinatur. »

Eandem regulam tradit S. Gregorius, lib. 5 Moralium, cap. 50: « Sciendum est, inquit, quòd nonnullos ira citius accendit, faciliùs deserit. Nonnullos verò tardè quidem commovet, sed diutius tenet. Alii namque accensis calamis similes, dum vocibus percrepant, quasi quosdam accensionis suæ sonitus

reddunt, citius quidem flammam faciunt, sed protinus in favillâ frigescent. Alii autem lignis gravioribus durioribusque non dispare, accensionem tardè suscipiunt, sed tamen accensi semel difficilioribus extinguntur; et quia se tardius in asperitatem concitant, furoris sui diutius ignem servant. Alii autem, quod est nequius, et citius iracundiæ flammam accipiunt, et tardius deponunt. Nonnulli verò has et tardè suscipiunt, et citius amittunt. In quibus nimirum quatuor modis liquidò lector agnoscit, quia et ad tranquillitatis bonum ultimus plus quam primus appropinquat, et in malo secundum tertius superat.

REGULA VII. — Vindicta, aut vindictæ libèdo, semper mala sunt; proindeque inimicos ulcisci nunquam licet; injurias illatas condonare semper et ubique necesse est. — Hanc morum regulam tradit Christus, Matth. 5. *Audistis quia dictum est: Oculum pro oculo, dentem pro dente. Ego autem dico vobis, non resistere malo; sed si quis te percusserit in dextram maxillam tuam, præbe illi et alteram; et ei qui vult tecum iudicio contendere, et muleam tuam tollere, dimitte ei et palliam; et quicumque te angariaverit mille passus, vade cum illo alia duo.* Explicat S. Augustinus, lib. 4 de Sermone Domini in Monte, cap. 19: «Pharisæorum justitia minor est, inquit, non excedere in vindictâ modum, ne plus rependat quisque quam accepit. Et magnus hic gradus est. Nemo enim facillè invenitur qui pugno accepto pugnam reddere velit; et uno à convitiante verbo audito, unum et quod tantundem valeat, referre contentus sit: sed sive irâ perturbatus immoderatè vindicet, sive quia justum putat, eam qui lesit prior, gravius lædi quam lesus est qui non læserat. Talem animum magnâ ex parte refrenavit lex, in quâ scriptum est: *Oculum pro oculo, et dentem pro dente.* Quibus nominibus significatur modus, ut injuriam vindicta non transeat. Et hæc est pacis inchoatio, perfecta autem pax est, talem penitus nolle vindictam. Inter illud ergo primum quod præter legem est, ut majus malum pro minore malo reddatur, et hoc quod Dominus perficiendis discipulis dixit, ne pro malo ullum malum reddatur, medium quemdam locum tenet, ut tantum reddatur quantum acceptum est, per quod à summâ discordiâ ad summam concordiam pro temporum distributione transitus factus est. Quisquis ergo malum infert prior studio ledendi et nocendi, vide quantum distet ab eo qui nec lesus rependit. Quisquis autem nulli prior malè fecit, sed tamen lesus rependit gravius, vel voluntate, vel facto, recessit aliquantum à summâ iniquitate, et processit ad summam justitiam, et tamen nondum tenet quod lex quæ per Moysen data est, imperavit. Qui ergo tantum reddit quantum accepit, jam donat aliquid; non enim tantam penam meretur nocens, quantum ille qui ab eo lesus innocens passus est. Hanc ergo inchoatam, non severam, sed misericordem justitiam ille perficit, qui legem venit implere, non solvere. Duos ergo ad hunc gradus qui intersunt intelligendos reliquit, et

de ipso summo misericordiæ calmine dicere maluit. Nam est adhuc quod faciat, qui non implet istam magnitudinem præcepti, quæ pertinet ad regnum caelorum; ut non reddat tantum, sed minus, velut pro duobus pugnis unum, aut pro evulso oculo aurem præcidat. Hinc ascendens qui omnino nihil rependerit, propinquat præcepto Domini, nec tamen adhuc ibi est. Parùm enim adhuc videtur Domino, si pro malo quod acceperis nihil rependas mali, nisi etiam amplius sis paratus accipere. Quapropter non ait: *Ego autem dico vobis, non reddere malum pro malo, quantum hoc etiam magnum præceptum sit; sed ait: Non resistere adversus malum: ut non solum tibi rependas quod tibi fuerit irrogatum, sed etiam non resistas quò minus aliud irrogetur.* Hoc est enim quod etiam consequenter exponit: *Sed si quis te percusserit in dextram maxillam tuam, præbe illi et alteram: non enim ait: Si quis te percusserit, noli tu percutere; sed, para te adhuc percutienti.* Quod ad misericordiam pertinere, hi maxime sentiunt, qui eis quos multum diligunt, tanquam filiis vel quibuslibet dilectissimis suis egrotantibus serviunt, vel parvulis vel phreneticis: à quibus multa sæpe patiuntur, et si eorum salus id exigat, præbent se etiam ut plura patientur, donec vel ætatis vel morbi infirmitas transeat. Quos ergo Dominus, medicus animarum, curandis proximis instruebat, quid eos aliud docere posset, nisi ut eorum quorum salutem consulere vellent, imbecillitates æquo animo tollerarent? Omnis namque improbitas ex imbecillitate animi venit, quia nihil innocentius est eo qui in virtute perfectus est.

Subdit S. Augustinus Christum Dominum hoc oraculo omne injuriarum genus complexum esse, ut nullam injuriam esse significaret, quam Christianus condonare, imò nullam omnino ad quam perferendam paratus corde esse non debeat, potius quam violet charitatem: «In his sanè generibus trium exemplorum nullum genus injuriæ prætermisissim esse video. Namque omnia in quibus improbitatem aliquam patimur, in duo genera dividantur: quorum alterum est quod restitui non potest, alterum quod potest. Sed in illo quod restitui non potest, vindictæ solatium queri solet. Quid enim prodest quòd percussus repercutis? Numquid propterea illud quod in corpore lesum est, restituitur in integrum? Sed tumidus animus talia fomenta desiderat; sanum autem firmumque ista non juvant; quin potius misericorditer perferendam alterius infirmitatem judicat, quam alieno supplicio suam mitigandam, quæ nulla est... Tenebitur ergo in hoc injuriarum genere, quod per vindictam laitur, iste à Christianis modus, ut accepta injuria non surgat in odium, sed infirmitatis misericordiâ paratus sit animus plura perpeti, nec correctionem negligat, quæ vel consilio, vel auctoritate, vel potestate uti potest. Aliud injuriarum genus est, quod in integrum restitui potest, cujus dux species, una ad pecuniam, altera ad oneram pertinet. Quapropter illius de tunicâ et ve-

stimento, hujus de angariâ mille passuum, et duum millium, exempla subjecta sunt, quia et reddi vestimentum potest, et quem adjuveris operâ, potest et etiam ipse, si opus fuerit, adjuvare. Nisi fortè ita potius distinguendum est, ut prius quod positum est de percussâ maxillâ, omnia significet quæ sine ingeruntur ab improbis; ut restitui non possint nisi vindictâ; secundum quod positum est de vestimento; omnia significet quæ possunt restitui sine vindictâ; et ideò forte additum est: *Qui voluerit tecum iudicio contendere*, quia quod per iudicium auferitur, non ea vi putantur auferri, cui vindicta debeatur: tertium verò ex utroque confectum sit, ut et sine vindictâ et cum vindictâ possit restitui. Nam qui operam indebitam violenter exigit sine ullo iudicio, sicut facit qui angariat hominem improbè, et cogit se illicite adjuvari ab invito, et pœnam improbitatis potest luere, et operam reddere, si hanè ille repetat qui improbum pertulit. In his ergo omnibus generibus injuriarum Dominus docet patientissimum et misericordissimum, et ad plura perferenda paratissimum animùm Christiani esse oportere.

Præterea Christus inimicorum dilectionem et condonationem injuriarum nobis imperat, ut remissionem peccatorum à Patre cœlesti obtineamus: vult ergo ut quemadmodùm integram, plenam, et perfectam misericordiam ab ipso precamur et speramus; ita et plenam atque perfectam misericordiam exerceamus in inimicos nostros, nullamque de ipsis ultionem sumamus unquam, aut expetamus. *Matth. 6: Si enim dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet et vobis Pater vester cœlestis delicta vestra; si autem non dimiseritis hominibus, nec Pater vester dimittet vobis peccata vestra.* Sic ad divinæ bonitatis et perfectionis imitationem à Christo imperatam contendimus. *Matth. 5: Ego autem dico vobis: Diligite inimicos vestros. Beneficite his qui oderunt, vos et orate pro his qui vos persequuntur, ut sicut filii Patris vestri, qui in cœlis est.... Estote ergo vos perfecti, sicut et Pater vester, qui in cœlis est, perfectus est.* Nam, ut ait S. Augustinus, lib. 1 de Sermone in Monte, cap. 21: « Perfectio misericordiæ, quâ plurimum animæ laboranti consilium, ultra dilectionem inimici porrigi non potest, et ideò sic clauditur: Estote ergo vos perfecti, sicut et Pater vester, qui in cœlis est, perfectus est. »

Hanc regulam confirmat Apostolus, ad Romanos 12: *Nulli, inquit, malum pro malo reddentes; providentes bona non tantùm coram Deo, sed etiam coram omnibus hominibus. Si fieri potest, quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes. Non vosmetipsos defendentes, charissimi, sed date locum iræ. Scriptum est enim: Mihi vindicta; ego retribuam, dicit Dominus. Sed si esurierit inimicus tuus, ciba illum; si sitit, potum da illi: hoc enim faciens, carbones ignis congeries super caput ejus. Noli vinci à malo, sed vince in bono malum.*

Certè non minus est, imò quandoque gravius illius qui injuriam ulciscitur, quàm ejus qui injuriam infert, peccatum. Quà de re præclare Tertullianus, libro de Patientiâ, cap. 10: « Est et alius summus impatien-

tiæ stimulus, inquit, ultionis libido, negotium curans aut gloriæ, aut malitiæ. Sed et gloria utique vana, et malitia nunquam non Domino odiosa, hoc quidem loco maximè, cum alterius malitiâ provocata, superiorem se in exequendâ ultione constituit, et remunerans nequam duplicat quod semel factum est. Ultio penès errorem, solatium videtur doloris; penès veritatem, certè redarguitur malignitatis. Quid enim refert inter provocantem et provocatum, nisi quòd ille prior in maleficio deprehenditur, at ille posterior? Tamen uterque læsi hominis Domino reus est, qui omnè nequam et prohibet et damnat. Nulla in maleficio ordinis ratio est; nec locus discernit quod similitudo conjungit. Absolutè itaque præcipitur malum malo non rependendum. Par factum par habet meritum. Quomodò id observabimus, si fastidium ante in fastidio ultionis non erimus? Quem autem honorem litabimus Domino Deo, si nobis arbitrium defensionis arrogaverimus? Nos utres, vasa fictilia, servilus nostris assumentibus sibi de conservis ultionem, graviter offendimur; eos qui nobis patientiam obtulerint suam, ut memores humilitatis, servitutis, jus Domini honoris diligentes, non probamus modò, sed ampliorum quàm ipsi sibi presumpsissent satisfactionem facimus: id nobis in Domino tam justo ad astimandum, tam potenti ad perficendum periclitatur? Quid ergo credimus iudicem illum, si non et ultorem? Hoc se nobis reponit, dicens: Vindictam mihi, et ego vindicabo; id est, patientiam mihi, et ego patientiam remunerabo. »

REGULA VIII. — Vindicta quæ sit ad correctionem peccantis, ad gloriam Dei, ad aliorum utilitatem; auctoritate legitimâ, non est illicita, nec hujusmodi vindictam apud superiores, sive iudices, urgere prohibetur Christiano qui læsus fuerit; modò id faciat ob finem charitatis, non animo ultionis. — Hanc regulam tradunt S. Augustinus et S. Thomas. Ille lib. 1 de Sermone Domini in Monte, cap. 19: « Neque licet, inquit, ea vindicta prohibetur, quæ ad correctionem valet: etiam ipsa enim pertinet ad misericordiam; nec impedit illud propositum quo quisque paratus est ab eo quem correctum esse vult, plura perferre: Sed huic vindictæ referendæ non est idoneus, nisi qui odium quo solent flagrare qui se vindicare desiderant, dilectionis magnitudine superaverit. Non enim metuendum est ne odisse parvulum filium parentem videantur, cum ab eis vapulat peccans; ne peccet ulterius. Et certè perfectio dilectionis ipsius Dei Patris imitatione nobis proponitur, cum in sequentibus dicitur: *Diligite inimicos vestros; beneficite his qui oderunt vos, et orate vobis qui vos persequuntur;* et tamen de ipso dicitur per Prophetam, Proverb. 5: *Quem enim diligit Dominus, corrumpit, flagellat autem omnem filium, quem recipit. Dicit et Proverbia, Luc. 12: Servus qui nescit voluntatem Domini sui, et facit digna plagis, vapulabit pauca; servus autem qui scit voluntatem Domini sui, et facit digna plagis, vapulabit nulla. Nov*

ergo queritur, nisi ut et ille vindicet, cui rerum ordine potestas data est; et cā voluntate vindicet, quā pater in parvulum filium, quem per ætatem odisse nondūm potest. Hinc enim aptissimum exemplum ducitur, quo satis appareat, posse peccatum amore potius vindicari, quā impunitum relinquere, ut illum in quem vindicet non pœnā miserum, sed correctione, beatum velit; paratus tamen, si opus sit, æquo animo plura tolerare ab eo illata, quem vult esse correctum, sive in eum habeat potestatem coercendi sive non habeat. Magni autem et sancti viri, qui jam optime scirent mortem istam quæ animam dissolvit à corpore, non esse formidandam, secundum eorum tamen animum qui illam timerent, nonnulla peccata morte punierunt, quòd et viventibus utilis metus incuteretur, et illis qui morte puniebantur, non ipsa mors noceret, sed peccatum, quod augeri posset, si viverent. Non temerè illi iudicabant, quibus tale iudicium donaverat Deus. Inde est quòd Elias multos morte affecti, et propriā manu, et igne divinitus impetrato: quod et alii multi magi et divini viri eodem spiritu consulendi rebus humanis non temerè fecerunt. De quo Eliā cū exemplum dedissent discipuli, Domino commemorante quid ab eo factum sit, ut etiam ipsis daret potestatem petendi de cœlo ignem ad consumendum eos qui sibi hospitium non præberent, reprehendit in eis Dominus non exemplum Prophetæ sancti, sed ignorantiam vindicandi, quæ adhuc erat in rudibus; animadvertens eos non amore correctionem, sed odio desiderare vindictam. Itaque postea quā eos docuit quid esset diligere proximum tanquā scipsum, infuso etiam Spiritu sancto, non defuerunt tales vindictæ, quamvis multo rariùs quā in veteri Testamento. Ibi enim ex majore parte servientes timore præmebantur; hic autem maximè dilectione liberi nutriebantur. Nam et verbis Apostoli Petri Ananias et uxor ejus exanimis ceciderunt, nec resuscitati sunt, sed sepulti:

Et Epistolā 153, aliās 5 ad Marcellinum, cap. 2: Quanta, inquit, præcepta concordia, non humanis disputationibus exquisita, sed divinā auctoritate conscripta, in Christi Ecclesiis lectitentur, quis vel ab illā religione alienus ita surdus est ut ignoret? Ad hoc enim et illa pertinent, quæ malunt exagitare quā discere alteram percutienti præbendam esse maxillam, volenti auferre tunicam dandum etiam pallium, cum angariante duplicandam viam. Hoc quippe fit ut vincatur bono malo, imò in homine malo vincatur bono malum, et homo liberetur à malo, non exteriore et alieno, sed intimo ac suo, quo gravius ac perniciosius quā cuiusvis hostis extrinsecus immanitate vastatur. Qui ergo vincit bono malo, patienter amittit temporalia commoda, ut doceat quā pro fide atque justitiā contemnenda sint, quæ ille nimis amando fit malus, ac sic injuriosus ab eo ipso cui fecit injuriam, discat qualia sint propter quæ fecit injuriam, atque in concordiam quā nihil est utilius civitati, pœnitens

acquiratur, victus non sævienti viribus, sed benevolentia patientis. Tunc enim rectè fit, cū videtur ei profuturum esse propter quem fit, ad operandam in eo correctionem aque concordiam. Hoc certè animo faciendum est, etiamsi alius exitus consequatur, nec corrigi velit atque pacari, propter quæ corrigendum atque pacandum, velut curandum et sanandum adhibita est ista medicina... Paratus itaque debet esse homo justus et pius, patienter eorum malitiam sustinere, quos fieri bonos paravit, ut numerus potius crescat bonorum, non ut pari malitiam se quoque numero addat malorum. Denique ista præcepta magis ad præparationem cordis, quæ intus est, pertinere, quā ad opus quod in aperto fit, ut teneatur in secreto animi patientia cum benevolentia; in manifesto autem id fiat, quod eis videtur prodesse posse, quibus bene velle debemus, hinc liquidd ostenditur, quòd ipse Dominus Jesus, exemplum singulare patientiæ, cū percussit in faciem, respondit, Joan. 18: Si malè dixi, exprobra de malo; si autem benè, quid me cædis? Nequaquā igitur præceptum suum, si verba intucamur, implevit. Neque enim præbuit percutienti alteram partem, sed potius prohibuit, ne qui fecerat injuriam augeret; et tamen paratus venerat non solum in faciem percuti, verum etiam pro his quoque, à quibus hæc patiebatur, crucifixus occidi, pro quibus ait in cruce pendens: Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt. Nec Paulus Apostolus præceptum Domini et magistri sui videtur implèsse, ubi etiam ipse percussus in faciem dixit principi sacerdotum, Act. 25: Percutiet te Deus, paries dealbate: sedens iudicas me secundum legem, et contra legem jubes me percuti? Sunt ergo ista præcepta patientiæ semper in cordis præparatione retinenda, ipsaque benevolentia, ne reddatur malum pro malo, semper in voluntate complenda est. Agenda sunt autem multa etiam cum invitis benignā quādam asperitate plectendis, quorum potius utilitati consulendum est, quā voluntatibus... Nam in corripiendo filio quamlibet asperè, nunquā profectò amor paternus amittitur. Fit tamen quod nolit et doleat, qui etiam invitus videtur dolore sanandus. Ac per hoc, si terrena ista respublica præcepta christiana custodiat, et ipsa bella sine benevolentia non gerentur, ut ad pietatis et justitiæque pacatam societatem victis facilis consulatur. Nam cui licentia iniquitatis eripitur, utiliter vincitur: quorum nihil est infelicis felicitate peccantium, quā pœnalis nutritur impunitas, et mala voluntas velut hostis interior roboratur.

Eandem regulam confirmat S. Thomas, secundā secundæ, quest. 72, art. 5: Tenemur, inquit, habere animum paratum ad contumelias tolerandas, si expellens fuerit. Quandoque tamen oportet ut contumeliam illatam repellamus; maximè propter duo. Primum quidem propter bonum ejus qui contumeliam infert, ut videlicet ejus audacia reprimatur, et de cætero talia non attentet, secundum illud Proverb. 26: Responde stulto juxta stultitiam suam, ne sibi sa-

« *plena videatur. Alio modo propter bonum multorum, quorum profectus impeditur propter contumelias nobis illatas.* »

REGULA IX. — Ira per zelum, si sit immoderata, peccatum est. — Haec regulam tradit S. Gregorius Magnus lib. 5, *Moralium*, cap. 30 : « Cùm, inquit, per zelum animus movetur, curandum summopere est, ne hæc eadem quæ instrumento virtutis assumitur, menti ira dominetur, nec quasi domina pereat, sed velut ancilla ad obsequium parata, à rationis tergo nunquam recedat. Tunc enim robustius contra vitia erigitur, cùm subdita rationi famulatur. Nam quantumlibet ira ex zelo rectitudinis surgat, si immoderata mentem vicerit, rationi protinus servire conuenit; et tantò se imprudentius dilatat, quantum impatientiæ vitium virtutem patat. Unde necesse est ut hoc ante omnia, qui zelo multitudinis movetur, attendat, ne ira extra mentis dominium transeat, sed in ultione peccati tempus modusque considerans, surgentem animi perturbationem subtilius retractando restringat, animositatem reprimat, et motus fervidos sub æquitate disponat, ut eò fiat justior ulior alienus, quò priùs existit victor suus; quantum tenens sic culpas delinquentium corrigat, ut ante ipse qui corrigit, per patientiam crescat, et fervorem suum transcendendo iudicet, ne intemperanter excitatus zelo rectitudinis, longè à rectitudine aberrat. »

Et S. Bernardus, *Epist.* 69 : « Peccabis non minus nimis irascendo, quàm omninò non irascendo; siquidem non irasci, ubi irascendum sit, nolle emendare peccatum est; plus verò irasci quàm irascendum sit, peccatum peccato addere est. »

REGULA X. — Multò melius est nec justè cuiquam irasci, quàm in alicujus odium iræ occultà facilitate delabi. — Nam, ut ait S. Augustinus *Epist.* 38, aliàs 449 : « Inveterascens ira fit odium, dùm quasi justè doleris admixta dulcedo, diutius eam in vase detinet, donec totum acescat, vasque corrumpat. Quapropter multò melius, nec justè cuiquam irascimur, quàm velut justè irascendo in alicujus odium iræ occultà facilitate delabimur. In recipiendis enim hospitibus ignotis solemus dicere, multò esse melius malam hominem perpeti, quàm forsitan per ignorantiam excludi bonum, dùm cavemus ne recipiatur malus; sed in affectibus animi contra est. Nam incomparabiliter salubrius est etiam iræ justè pulsanti non aperire penetrale cordis, quàm admittere non faciliè recessuram, et perventuram de sarculo ad trabem. Audeat quippe impudenter etiam crescere citius quàm patatur. Non enim erubescit in temeris, cùm super eam sol occiderit. »

REGULA XI. — Quamvis ira in quolibet Christiano peccatum sit, gravius tamen in sacerdotibus peccatum est. — Quod enim Christus Christianis omnibus in personâ discipulorum suorum dixit, *Matth.* 2 : *Dicite à me, quia miris sum et humili corde*, sacerdotibus maxime dictum esse intelligendum est, qui legis novæ,

quæ lex est amoris et charitatis, predicatorum sunt et ministri, et sacerdotii Christi characteres ab Isaiâ et S. Mattheo descriptos in se exprimere debent. *Ecce, inquit, pater meus, quem elegi... Ponam Spiritum meum super eum, et iudicium gentibus nunciabit. Non contendet, neque clamabit, neque audiet aliquis in plateis vocem ejus : arundinem quassatum non confringet, et cynchosam famigam non extinguet*; id est, peccatores non exacerbabit, non à se repellent, non agresti quâdam et ferâ severitate in desperationem compellet, sed divinâ benignitate et compatiente charitate ad Evangelicæ legis observantiam suaviter trahet.

Debent præterea sacerdotes, non minus quàm Apostoli, in mundo, id est, in medio hominum secularium, et peccatorum versari, sicut agni inter lupos, debent columbarum simplicitatem imitari. Sic fiet ut lupos in naturam ovium transmutent. « Majus autem atque admirabilius est mentem atque animum adversarium commutare, quàm gladio ipsos superare, inquit S. Joannes Chrysostomus, homiliâ 54 in Mattheum. « Erubescant igitur, qui contra facientes, quasi lupi adversarios suos persequuntur, cùm videant inueneros lupos ab ovibus vinci paucissimis (duodecim nimirum Apostolis). Et certè quousque sumus oves, « faciliè hostes vicinus; cùm verò in naturam luperum transimus, tunc superamur : tunc enim nullum nobis à Pastore patrocinium adest, qui non lupos, sed oves pascit; atque ideò cùm in lupum te converteris, abit confestim et relinquit te, qui non periculis virtutem ipsius in te clarescere. Quando enim injuriâ vexatus, æquo mitique animo cuncta pateris, ipsi soli trophæum attribuis. Si verò exieris adversus hostes atque pugnaveris, victoriam illius obscuras. » Hinc Apostolus sine baculo Dominus misit, id est, absque armis offendentibus. *Arms quippe Clericorum sunt lacrymæ et orationes*, inquit concilium Aquileinse can. 11. Hinc Apostolus 1 ad Tim. 3, et ad Titum 1, episcopi dotes describens, non percussorem, non iracundam, sed besigium esse oportere docet. Et 2 ad Timoth. 4, episcopum informans : *Argue*, inquit, *obsecra, increpa, in omni patientiâ et doctrinâ*, Christus scilicet regendarum animarum provisosam Apostolis suis, et episcopis illorum successoribus tradens, jussit ut tanquàm pastores, non ut dominos se gererent; eandemque formam sequi voluit secundi ordinis sacerdotes, et quotquot ad ecclesiasticas prefecturas, et regimen animarum vocantur. *Scitis, inquit Matth. 20, quia principes gentium dominantur eorum; et qui majores sunt, potestatem exercent in eos. Non ita erit inter vos : sed quisquisque voluerit inter vos major fieri, sit vester minister, et quis voluerit inter vos primus esse, erit vester servus.* Quamvis enim auctoritatem spiritualem, quam ipsis commisit, illos exercere velit Christus, vult tamen ut absque fastu et acerbitate subditos regant, ut sacrum principatum in animas duntaxat, non in corpora extendi meminerint, ut religione et charitate suaderi et imperari, non timore, non minis, non durioribus verbis, pomisquæ temerè et iracundè inflictis extorqueri et cogi debero

subditorum obedientiam certi sint. Hinc S. Petrus, Epist. 1, cap. 5, ait: *Nomen ut dominaxtes in clericis, sed forma facti gregis ex animo.*

Hanc regulam confirmat canon, inter eos qui Apostolici dicuntur, 28, relatus can. *Episcopum*, dist. 45: « Episcopum, aut presbyterum, aut diaconum percussorem fideles delinquentes, aut infideles inique agentes, et per huiusmodi volentem timeri, de jure ab officio suo precipimus, quia nusquam nec hoc Dominus docuit. E contrario verò ipse cum percussoretur, non repercutiebat; cum malediceretur, non remaledicebat; cum pateretur, non comminabatur. »

Idem confirmat S. Gregorius, epist. 52, lib. 2, indictione 11: « Quid autem, inquit, de episcopis qui verberibus timeri volunt, canones dicant, bene fraternitas vestra novit. Pastores etenim facti sumus, non percussores. Et egregius prædicator dicit, 2 Timoth. 4: *Argue, obsecra, increpa, in omni patientiâ et doctriâ.* Nova verò atque inaudita est ista prædicatione, quæ verberibus exigit fidem. »

Et concilium Toletanum XI, can. 5: « Nullis vitæ præsulum perturbari debet excessibus motionum, quia valde indignum est ut qui throni Dei vocantur, levi motione turbentur, et qui debent esse arcæ justitiæ, ipsi efficiantur seminarium litis atque rapinæ. »

REGULA XII. — Prælati disciplinam lenitate et clementiâ temperare semper debent, ne in punitione culporum ira surrepat vel dominetur. — Hanc regulam tradidit S. Gregorius, part. 2 Pastoralis, cap. 6: « Inter hypocritas, inquit, jure deputatur, qui ex simulatione disciplinæ ministerium regiminis vertit in usum dominationis; et tamen nonnunquam gravius delinquit, si inter perversos plus æqualitas quam disciplina custoditur. Quia enim falsâ pietate superatus ferire Belli delinquentes filios nolit, apud districtum judicem semetipsam cum filiis crudeli damnatione percussit. Hinc enim divini ei voce dicitur, 1 Reg. 2 et 4: *Honorasti filios tuos magis quam me.* Hinc pastores increpat per Prophetam, dicens, Ezech. 54: *Quod fractum est non alligastis, et quod abjectum est non redaxistis.* Abjectus enim reducitur, cum quisque in culpâ lapsus, ad statum justitiæ ex pastoralis sollicitudinis vigore revocatur. Fracturam verò ligamen adstringit, cum culpam disciplina deprimit, ne plaga usque ad interitum defluat, si hanc districtiōnis severitas non coeret. Sed sæpe deterius frangitur, cum fractura incautè colligatur, ut gravius scissuram sentiat, si hanc immoderatiùs ligamenta constringant. Unde necesse est ut cum peccati vulnus in subditis corrigendo restringitur, magnâ se sollicitudine etiam districtior ipse moderetur, quatenus sic jura disciplinæ contra delinquentes exerceat, ut pietatis viscera non amittat. Curandum quippe est ut rectorem subditis et matrem pietas, et patrem exhibeat disciplina. Atque inter hæc sollicitâ circumspiciendum, ne aut districtio rigida, aut pietas sit remissa. Nam disciplina vel misericordia

multum destituitur, si una sine alterâ teneatur. Sed erga subditos solum inesse rectioribus debet et justè consulens misericordia, et piè sæviens disciplina. Hinc namque est quòd docente Veritate, per Samaritanæ studium semivivus in stabulum ducitur, et vinum atque oleum vulneribus ejus adhibetur, ut per vinum scilicet mordeantur vulnera, per oleum foveantur. Necesse quippe est ut quisquis sanandi sicut vulnibus præest, in vino morsum doloris adhibeat, in oleo mollitiem pietatis, quatenus per vinum mundentur putrida, per oleum foveantur sananda. Miscenda ergo est lenitas cum severitate, faciendum quoddam ex utriusque temperamentum, ut neque multâ asperitate exulcerentur subditi, neque nimîâ benignitate solvantur. Quod juxta Pauli vocem benè illa tabernaculi area significat, in quâ cum tabulis virga simul et manna est, quia cum Scripturæ sacræ scientiâ in boni rectoris pectore, si est virga districtiōnis, sit et manna dulcedinis. Hinc David ait, Psalm. 22: *Virga tua et baculus tuus ipsa me consolata sunt.* Virgâ enim percussimur, baculo sustentamur. Si ergo est districtio virgæ quæ feriat, sit et consolatio baculi quæ sustentet. Sit itaque amor, sed non emolliens; sit rigor, sed non exasperans; sit zelus, sed non immoderatè sæviens; sit pietas, sed non plus quam expediat, parcens; ut dum se in arce regiminis justitiæ clementiæque permisceat, et tamen ad terrorem reverentiam demulcendo constringat. »

Idem argumentum tractans, libro 20 Moralium, cap. 8, misericordiam cum severitate conjungi oportere, Moysis exemplo demonstrat. « Videamus, inquit, amantem piè, et districtè sævientem. Certè cum Israeliticus populus ante Dei oculos penè inveniamibilem contraxisset offensam, ita ut ejus rector audiret: *Descende, peccavit populus tuus;* ac si ei divina vox diceret: *Qui in tali peccato lapsus est, jam meus non est;* atque subjungeret: *Diverte me, ut irascatur furor meus contra eos, et deleam eos, faciamque te in gentem magnam* (Exod. 32). Ille semel et iterùm pro populo cui præerat, obicem se ad impetum Dei irascentis opponens, ait: *Aut diverte eis hanc iram;* aut si non facis, *dele me de libro tuo quem scripsisti.* Pensemus ergo quibus visceribus eundem populum amavit, pro cuius vitâ de libro vitæ deleri se petiit. Sed tamen iste qui tanto ejus populi amore constringitur, contra ejus culpas pensemus quanto zelo rectitudinis accendatur. Mox enim ut petitione primâ, ne deleantur, culpe veniam obtinuit, ad eundem populum veniens, ait: *Ponat vir gladium suum super femur suum, ite et redite de portâ naque ad portam per mediam castrorum, et occidat unusquisque fratrem, et amicum, et proximum suum, cecideruntque in die illo quasi viginti tria millia hominum.* Ecce qui vitam omnium etiam cum suâ morte, petiit, paucorum vitam gladio extinxit. Intus arsit igne amoris; foris accensus est zelo severitatis. Tanta fuit pietas, ut se pro illis coram Domino mortî offerre non dubitaret; tanta severitas, ut eos quos

« divinitus ferri timuerat, ipse iudicii gladio feriret.
 « Sic amavit eos quibus praeiit, ut pro eis nec sibi
 « parceret; et tamen delinquentes sic persecutus est,
 « quos amavit, ut eos etiam Domino parcente proster-
 « neret. Utrobique legatus fortis, utrobique media-
 « tor admirabilis: causam populi apud Deum precibus,
 « causam Dei apud populum gladiis allegavit. Intus
 « amans, divinae irae supplicando obstitit; foris se-
 « viens, culpam feriendo consumpsit. Succurrit citius
 « omnibus, ostensa morte paucorum. »

Eandem regulam confirmat concilium Toletanum
 II, canone 7: « Cùm, inquit, iuxta antiquae institutio-
 « nis edictum plus erga corrigendos agere debeat be-
 « nevolentia quàm severitas, plus cohortatio quàm
 « commotio, plus charitas quàm potestas, relatum est
 « nobis, quòd quidam ex fratribus plus livore odii,
 « quàm correctionis studio subditos insequentes, dùm
 « se simulant spiritualem eis adhibere correctionem,
 « indiscretam subito afferant mortem, cùm inauditos
 « à se projiciunt, et occultis eos iudicis sub peniten-
 « tiâ puniunt. »

ARTICULUS III.

De ira filiius.

Ira capitale peccatum est, ex quo sex filiae oriun-
 tur, scilicet rixa, tumor mentis, contumelia, clamor, in-
 dignatio, blasphemia.

*Tumor mentis est ardens quidam exardescens ani-
 mi, et varia media excogitantis, quibus ultionis libidinem
 explere valeat. Quem animi motum sapiente indignum
 docet illud Job. 25: Numquid sapiens impletur ardore
 stomachum suum?*

*Indignatio est commotio animi, quâ quis cum à quo
 laesus est, vel se laesum patat, indignum aestimat à quo
 talia patitur, idèdypae nec inâ familiaritate, nec allo-
 quio eum dignatur.*

*Clamor est inordinata et confusa locutio, quâ quis in
 alterum debacchatur.*

*Contumelia est honoris alieni violatio per verba inju-
 riosa quae ipso praesente et audiente profertur.*

*Blasphemia est honoris divini violatio per verba con-
 tumeliosa, quibus homo irâ abreptus Dei majestatem la-
 cessit vel dedecorat, aut ejus sanctos inhonorat. De illâ
 agens tertîa parte hujus operis.*

*Rixa privatum bellum est inordinatâ voluntate ab ho-
 minibus irâ accensis temerè susceptum, seu contradictio
 usque ad facta perveniens, dùm unus alterum ledere
 molitur; ut ait S. Thomas, secundâ secundae, quest.
 41, art. 1 et 2. De ipsâ dicitur, Proverb. 15: Vir ira-
 cundus provocat rixas: qui patiens est, mitigat irascitas.
 Et rursum cap. 29: Vir iracundus provocat rixas;
 et qui ad indignandum facilis est, erit ad peccandum
 proclivior.*

ARTICULUS IV.

Regulae morum circa filias irae.

REGULA I. — Tumor mentis lethale peccatum est,
 cùm homo iratus gravem injustamque vindictam pro-
 ximo, à quo laesus est, inferre meditat. — Cùm enim
 hic accipitur tumor mentis, non pro superbiâ, sed

pro quodam conatu sive audaciâ hominis intentantis
 vindictam, ut loquitur S. Thomas, secundâ secundae,
 quest. 148, art. 7, ad tertium, tumore istius malitia
 et gravitas petitur ex qualitate ultionis cujus desiderio
 mens accenditur.

REGULA II. — Indignatio lethale peccatum est, si
 gravem proximi contemptum contineat, vel grave
 pusillum scandalum afferat; vel si quis à suâ familia-
 litate et colloquio eum velut indignum arceat, in his
 casibus, in quibus sub peccato mortali cum eo fami-
 liariter versari et colloqui tenetur; vel tandem si ita
 sit affectus, ut eum in gravi necessitate corporis aux
 animi constitutum juvare nollet. — Hos namque mo-
 tus omnes et affectus opponi charitati et mansuetudi-
 ni christianae compertum est. Quod verò silentium
 atinet ab irâ imperatum, grave plerumque peccatum
 esse, docet S. Gregorius, libro 5 Moralium, cap. 30:
 « Aliquando, inquit, ira perturbato animo, quasi ex
 « iudicio silentium indicit, et quò se foras per lin-
 « guam non exprimit, intus deterius ignescit, ut ira-
 « tus quisque colloquutionem suam proximo subtrahat,
 « et nil dicendo, quàm sit aversus dicat. Et nonnun-
 « quàm hæc silentii severitas per disciplinæ dispen-
 « sationem geritur, si tamen sollicitè in intimis di-
 « cretionis forma teneatur. Nonnunquam verò dùm
 « accensus animus à consuetâ locutione restringitur,
 « per accessum temporis positus à proximi dilectione
 « separatur, et acriores stimuli ad mentem veniunt,
 « cause quoque quae gravius exasperant, oriuntur;
 « atque in irati oculo festuca in trabem vertitur, dùm
 « ira in odium permutatur. Plerumque ira per silen-
 « tium clausa intra mentem vehementius aestuat,
 « et clamorosa tacita voces format; verba sibi, quibus
 « exasperetur, objicit, et quasi in causa examine po-
 « sita durius exasperata respondet; quod Salomon
 « breviter insinuat, dicens, Proverb. 11: Praestolatio
 « impiorum furor. Sicque fit ut perturbatus animus
 « majorem strepitum sui silentii sentiat, eoque gra-
 « vius clausa ira flamma consumat. Unde bene ante
 « nos quidam Sapiens dixit: Cogitationes iracundi vi-
 « perosae sunt generationes, mentem comedant matrem
 « suam. »

REGULA III. — Clamor ex irâ procedens lethale pec-
 catum est, si appetitum dolibèratum mortis, aut gra-
 vis alicujus damni proximo inferendi exprimat; alias
 veniale duntaxat peccatum est. — Hæc regula colligitur
 ex S. Gregorio, libro 5 Moralium, cap. 30: « Ira
 « suae stimulis, inquit, accensus cor palpat, corpus
 « tremit, lingua se praepedit, facies ignescit, exaspe-
 « rantur oculi, et nequaquam recognoscuntur noti.
 « Ore quidem clamorem foras, sed sensus quid lo-
 « quatur ignorat. In quo itaque iste ab arreptiis longè
 « est, qui actionis suae conscius non est? Unde fit ple-
 « rumque, ut usque ad manus ira prosiliat, et quò ra-
 « tio longius recedit, audacior exurgat; seque ipsum
 « animus retinere non valet, quia factus est potesta-
 « tis alienae: et eò furor membra foris in ictibus exer-
 « cet, quò intus ipsam membrorum dominam mentem
 « captivam tenet. Aliquando autem manus non exo-

rit, sed in maledictionis jaculum linguam vertit.
 « Fratri namque interitum peccibus exposcit, et hoc
 « Deum perpetrare expetit, quod ipse perversus homo
 « facere vel metuit, vel erubescit. Fitque ut voto et
 « voce homicidium peragat, etiam cum à lesione pro-
 « ximi manibus cessat. »

REGULA IV. — Contumelia vel convicium lethale peccatum est, si animo dedecorandi proximum, et honorem illius violandi proferatur, aut tam grave sit quod temerè proferatur convicium, ut personarum conditione, circumstantiisque spectatis, ejus honorem reipsà lædat plurimum, quamvis eo sine verbum injuriosum non proferatur. — Nihil enim meretur damnationem æternam nisi mortale peccatum; convicium porò vel contumelia meretur damnationem æternam, secundùm oraculum Christi, Matth. 5. : *Qui dixerit fratri suo : Fatue, reus erit gehennæ ignis.* Mortale igitur peccatum est. Unde Apostolus ad Romanos 1, inter crimina quibus ethnici, et à Deo deserti abundant, et ob quæ *digni esset morte*, contumeliam notat, *contumeliosos, superbos*, etc.

Id confirmat S. Thomas, 2-2, questione 72, articulo 2 : « Verba, inquit, in quantum sunt soni quiddam, « non sunt in nocumentum aliorum, sed in quantum « significant aliquid; quæ significatio ex interiori af- « fecta procedit. Et ideo in peccatis verborum maximè « considerandum videtur ex quo affectu aliqui verba « proferant. Cùm ergo convicium vel contumelia de « sui ratione importet quamdam dehonorationem; si « intentio proferentis ad hoc feratur, ut per verba, « quæ profert, honorem alterius auferat, hoc propriè « et per se est dicere convicium vel contumeliam : et « hoc est peccatum mortale, non minùs quàm furtum « vel rapina. Non enim homo minùs amat suum ho- « norem, quàm rem possessam. »

Et paulò post addit, hujusmodi verbis, etiam correptionis aut delectationis gratià prolatis, moderatè et prudenter utendum, « quia posset esse ita grave « convicium, quòd per incautem prolatum, auferret « honorem ejus contra quem proferatur; et tunc pos- « set homo peccare mortaliter, etiamsi non intenderet « dehonorationem alterius. Sicut etiamsi aliquis in- « cautè alium ex ludo percussit, graviter lædat, « culpà non caret. »

Hanc doctrinam ex S. Joanne Chrysostomo, lib. 4 de Compunctione cordis, hauserat S. Thomas, scribente : « Quòd si quis fatuum dixerit fratrem suum, « extremo dignus est supplicio; qui maledicum, invi- « dum, levem, inanis gloriæ cupidum appellarit, aut « alia innumera in eum maledicta congresserit, quan- « tis se gehennæ flammis obnoxium reddit? Fatue enim et Raca quòd ait, hoc est quòd ostendit, quia « ne leve quidem et minimum in fratrem convicium « relaxabitur; atque ob id de levioribus sententiam « dedit Christus, ut de gravioribus dubitare non de- « beat. »

REGULA V. — Si absque animo lædendi, ex levitate, aut joci gratià, vel causà corruptionis, verba convicii aut contumelie dicantur, et secundùm se, aut spec-

atà qualitate personarum, et circumstantiis, levia sint, vel censeantur, vel ex plenà deliberatione pro-
 lata non sint, sed ex surreptione, venialia duntaxat, et quandoque nulla peccata sunt. — Hujus regulæ partes omnes nituntur auctoritate S. Thomæ, 2-2, questione 72, articulo 2 : « Si verò, inquit, aliquis ver-
 « bum convicii vel contumelie alteri dixerit, non ta-
 « men animo dehonoreandi, sed fortè propter corre-
 « ctionem, vel propter aliquid hujusmodi..., hoc potest
 « esse quandoque peccatum veniale, quandoque au-
 « tem absque omni peccato. In quo tamen necessaria
 « est discretio, ut moderatè homo talibus verbis utatur, etc. »

Et in responsione ad primum : « Ad estrapeliam « pertinet discere aliquid leve convicium, non ad de-
 « honorationem, vel ad contristationem ejus in quem « dicitur, sed magis causà delectationis et joci. Et
 « hoc potest esse sine peccato, si debite circumstan-
 « tiaz observentur. Si verò aliquis non reformidet
 « contristare eum in quem proferatur hujusmodi con-
 « vicium, dummodò aliis risum exciet; hoc est vi-
 « tiosum. »

In responsione verò ad secundum : « Sicut, inquit, « licitum est aliquem verberare, vel in rebus damni-
 « ficare, causà discipline; ita etiam causà disciplinæ
 « potest aliquis alteri, quem debet corrigere, verbum
 « aliquid conviciosum dicere. Et hoc modo Dominus
 « discipulos vocavit stultos. *O stulti*, inquit, Luc. ult.,
 « *et tardi corde ad credendum!* et Apostolus, epist. 3,
 « Galatas insensatos : *O insensati Galatæ, quis vos fasci-
 « cinavit non obedire veritati?* Tamen, sicut dicit S.
 « Augustinus in libro de sermone Domini in monte :
 « *Rarè et in magnà necessitate objurgationes adhibende
 « sunt, ita tamen ut etiam in his ipsis non nobis, sed
 « Deo ut serviatur iustitiam.* » Et, libro 24 de Civitate
 Dei, cap. 27, ait : « Non dicit fratri suo : *Fatue*, qui
 « cùm hoc dicit, non ipsi fraternitati, sed peccato ejus
 « infensus est; alioquin reus erit gehennæ ignis. »

Denique S. Thomas, in responsione ad tertium
 « Cùm, inquit, peccatum convicii vel contumelie ex
 « animo dicentis dependeat, potest contingere quòd
 « sit peccatum veniale, si sit leve convicium, non
 « multùm hominem dehonoreans, et proferatur ex
 « aliquà animi levitate, vel ex levi irà, absque firmo
 « proposito aliquem dehonoreandi, putà, cùm aliquis
 « intendit aliquem per hujusmodi verbum leviter con-
 « tristare. »

Dixi, levia convicia, levesque contumelias, aut quæ
 leves censeantur spectatà conditione personarum, aliis-
 que circumstantiis, venialia esse peccata; quia etiamsi
 leves sint absolutè et simpliciter, si tamen graves sint
 respectu personarum quibus objiciantur, aut noverit
 qui verba illa profert, proximum levis peccati, aut
 alterius defectùs objectione graviter contristandum,
 vel grave damnùm passurum; aut si conviciator ipsa
 grave dedecus hujusmodi verbis inurere intendat, le-
 thalis peccati reus est. Contra verò, si id quòd objicitur,
 absolutè quidem et per se grave sit, sed propter
 vilem personarum conditionem, aut morem patrium

loquendi, grave non censeatur, veniale duntaxat peccatum est. Sic viros et mulierculas infimæ sortis, cum irâ fervente, certis conviciis et contumeliis apud plebes usitatis se lacessunt, mortalis peccati non damnant theologî; quia nec his, quæ sibi mutuo objicere solent inter risandum, fides adhibetur; nec vitium hujusmodi personarum honor graviter his verborum injuriis læditur, quibus nobilium aut honoratorum civium, illustriumque, aut ingenuarum ex ordine civili mulierum, violaretur existimatio. Hinc etiam verba quedam in regionibus et provinciis nonnullis graves contumeliæ sunt, immaniaque convicia; in aliis verò levia, aut nulla. Nam verbo, *in quantum sunt soni quædam, non sunt in nocentiam aliorum; sed in quantum significant abspud; quæ quidem significatio ex interiori affectu procedit*; loquit, S. Thomas: addiderim, et ex arbitrio, moribusque gentium.

REGULA VI. — Quavis inter conviciam, contumeliam, et improprium discrimen theologi statuunt, promiscue tamen apud vulgus usurpantur. — Ita S. Thomas, 2-2, questione 72, articulo primo in responsione ad tertium: « Conviciam, inquit, et improprium consistunt in verbis, sicut et contumelia; quæ per hæc omnia representatur aliquis defectus et aliejus in detrimentum honoris ipsius. Hujusmodi autem defectus est triplex, scilicet defectus culpe, qui representatur per verba contumeliosa. Et defectus generaliter culpe et poenæ, qui representatur per conviciam; quia vitium consuevit dici non solum animæ, sed etiam corporis. Unde si quis alicui injuriosè eum esse cæcum, conviciam quidem dicit, sed non contumeliam. Si quis autem dicat alteri quòd sit fur, non solum conviciam, sed etiam contumeliam infert. Quandoque verò representat aliquis alicui defectum minorationis, sive indigentia; qui etiam derogat honori consequenti quamcumque excellentiam; et hoc fit per verbum improprium; quod propriè est quando aliquis injuriosè alteri ad memoriam reducit auxilium quod contulit ei necessitatem patienti. Unde dicitur, Ecclesiastici 20: *Exigua dabit, et multa improperebit*. Quandoque tamen unum istorum pro alio ponitur. »

REGULA VII. — Contumeliosi ad restitutionem honoris, quo meliori et convenientiori modo fieri potest, tenentur. — Cum enim contumelia justitiam violet, restitutionis obligationem imponit, ut honore restituto reparetur æqualitas, secundum illud Apostoli ad Romanos 13: *Reddite omnibus debita; cui honorem, honorem*. Quæ quidem restitutio fit ignorantia confessione, cum quis alterum ex ignorantia inhonoravit, sicut Apostolus, cum principem sacerdotum parietem dealbatum vocasset, astantesque dixissent: *Suumum sacerdotem Dei maledicis? Respondit: Nesciebam, fratres, quia princeps est sacerdotum. Scriptum est enim: Principem populi tui non maledices*. Si verò convicia vel contumelia ex irâ, odio, aut aliâ malâ voluntate impacta sint illi qui non sunt subditi conviciatoris hominis aut contumeliosi, congruus satisfactionis restitutionisque modus est veniæ petitio, aut

exhibitiones honoris convenientes secundum virorum prudentiam arbitrium. Sed et damna omnia ex contumeliis vel conviciis consecuta resarciri debent. At si contumeliis et conviciis aliquis subditum lacessiverit, veniam ut ab ipso petat minimè necesse est, sed alie rationes honoris restituendi sunt eligendæ, secundum illud S. Augustini, epistolâ 211, aliâs 109: « Proinde vobis à verbis durioribus parcite; quæ si emissa fuerint ex ore vestro, non pigeat ex ipso ore proferre medicamenta, ex quo facta sunt vulnera. Quando autem necessitas disciplinae minoribus coercendis dicere vos verba dura compellit, si etiam in ipsis modum vos excessisse sentitis, non à vobis exigatur ut ab eis veniam postuletis, ne apud eos, quos oportet esse subjectos, quum nimia servatur humilitas, regendi frangatur auctoritas; sed tamen petenda est venia ab omnium Domino, qui novit eos, quos plus justo fortè corripitis, quantâ benevolentia diligatis. » Et, libro 21 de Civitate Dei, cap. 27: « Si quis, inquit, præoccupatus fuerit hoc delicto, ut fratri suo dicat: *Fate, id est, non ejus peccatum volens auferre, convicietur injustè, parùm est illi ad hoc redimendum elemosynas facere, nisi etiam quod sequitur remedium reconciliationis adjungat*. Ibi enim sequitur: *Si offers massam tuam ad altare, et ibi recordatus fueris quòd frater tuus habet aliquid adversum te, relinque ibi mœnus tuum ad altare, et vade prius reconciliare fratri tuo, et tunc veniens offeres munus tuum*. »

REGULA VIII. — Illatas contumelias quandoque repellere homo potest et debet veris justisque verbis, aut scriptis, vel etiam actione injuriarum, si necesse sit, tum ad reprimendam conviciatoris et contumeliosi hominis audaciam, tum ad suam dignitatem et auctoritatem tuendam; sed tamen animo paratus quisque debet esse ad contumelias patienter ferendas, si propriæ et aliorum saluti expedire conspexerit. — Hanc morum regulam tradit S. Thomas, 2-2, questione 72, articulo 5: « Sicut, inquit, patientia necessaria est in his quæ contra nos fiunt, ita etiam in his quæ contra nos dicuntur. Præcepta autem patientiæ in his quæ contra nos fiunt, sunt in preparatione animi habenda, sicut Augustinus, lib. 2 de Sermonibus Domini in monte, exponit illud præceptum Domini: *Si quis percussit te in unam maxillam, præbe ei et aliam*; ut scilicet homo sit paratus hoc facere, si opus fuerit. Non tamen hoc semper tenetur facere actu, quia nec ipse Dominus hoc fecit, sed cum suscepisset alampam, dixit: *Quid me credis?* Et idè etiam circa verba contumeliosa quæ contra nos dicuntur, est idem intelligendum. Tenetur enim habere animum paratum ad contumelias tolerandas, si expediens fuerit. Quandoque tamen oportet ut contumeliam illatam repellamus, maximè propter duo. Primum quidem propter bonum ejus qui contumeliam infert, ut videlicet ejus audacia reprimatur, et de cætero talia non attentet, secundum illud Proverbia 26: *Responde statim juxta stultitiam tuam, ne sibi sapiens videatur*. Alie modo propter bonum multorum, quo-

rum profectus impeditur propter contumelias nobis
 illatas. Unde S. Gregorius, homiliâ 9 in Ezechie-
 lem, ait: « Hi quorum vita in exemplum imitationis
 est posita, debent, si possunt, detrahentium sibi
 verba compescere; ne eorum prædicationem non
 audiant, qui audire poterant, et ita in pravus mori-
 bus remanentes, benè vivere contemnant. »

REGULA IX. — Audaciam conviciantis contumeliosè,
 debet, qui læsus est, moderatè reprimere, scilicet pro-
 pter officium charitatis, non propter cupiditatem privati
 honoris. — Hæc morum regula ipsis S. Thomæ
 verbis concepta est loco mox citato, in responsione
 ad primum. »

REGULA X. — Contumelias contumeliis, convicia
 conviciis repellere nunquam licet; unde non excusa-
 tur à peccato mortali, qui verbis contumeliosis læsesit
 alterum, etsi ab ipso fuerit provocatus. — Prohibet
 enim Deus, Proverbiorum 6: *Ne respondeas stulto
 juxta stultitiam suam, ne ei similiti efficiaris.* Et Christus
 discipulos suos ad patientiam informans, Matth. 5:
*Beati estis, inquit, cum maledixerint vobis, et persecuti
 vos fuerint, et dixerint omne malum adversum vos, men-
 tentes, propter me; gaudete et exultate, quoniam mer-
 ces vestra copiosa est in caelis.* Et, Lucæ 6: *Benedi-
 cite maledicentibus vobis.* Præbuit exemplum Christus,
 qui contumelias patienter tulit. « Taceo quòd figitur,
 inquit Tertullianus, lib. de Patientiâ, cap. 3, in hoc
 enim venerat. Numquid tamen subeunda morti
 etiam contumeliis opus fuerat? Sed saginari voluptate
 patientiæ discessurus volebat. »

Hanc regulam egregiè confirmat S. Basilus, homiliâ
 10 de Irâ. « Ne, inquit, fratres dilectissimi, malum
 malo curate, nec contendite invicem calamitate mu-
 tua vincere. In malis enim pugnis miserior est qui
 vicit, quia peccatis longè gravior discedit. Noli ergo
 malum referre gratiam, neque mali tui restitutor
 esse. Contumeliam intulit iratus; vince, amoveque
 silentio malum. Tu autem contra facis, qui velut
 undam fluentem illius iram in cordis penetralia sus-
 cipiens, ventos imitaris, qui contrariis flatibus, quod
 illatum est, repellunt. Noli tuo adversario pro ma-
 gistro uti, nec quem odio persequaris, hunc æmu-
 lari, nec fieri veluti speculum irati velis, illius for-
 mam in teipso ostendens. Rubicundus ille est ob
 iram: tu minimè ruborem præfer. Illi sanguinei
 oculi; tui quietè ac cum gravitate aspiciant. Vox
 illi aspera; tibi mitis. Neque enim sic in locis deser-
 tis echo in ipsos clamantes intempèstivè infringi-
 tur, sicut in hominem injustum et contumeliosum
 contumelia revertitur. Imò sonus quidam illi idem
 redditur, contumelia verò augmentata recurrit. »

Et infra: « Ille maledixit, tu benedicas. Verberabit,
 et tu patere. Exspuit, nihilique te existimavit, tu co-
 gita quemadmodum ex terrâ es, et in terram rever-
 teris. Il's namque molis atque rationibus te confir-
 mans, longè leviora quam reverà sint invenies tibi
 adversarii facta jurgiaque. Sic etiam talionem illi
 securius reddes, ostendesque quàm sis contumeliis
 invulnerabilis, ac præclaram tibi patientiæ coronam

comparabis, dum alterius insaniam occasionem pli-
 losophia ac tuorum feceris meritum. Quamobrem,
 si mihi credis, probra contumeliasque magno etiam
 animo contemnes, et te adhuc viliores esse conce-
 des. Obscurum te et inglorium vocavi, nullisque
 estimationis: terram te ac cinerem esse dicas. Nec
 tu illustrior es patre nostro Abraham, qui seipsum
 his nominibus appellavit. Ignarum, pauperem, et nul-
 lius pretii te dixit; tu vermem te dicas, et è stercore
 genus ducere, verba David memorans. His etiam
 Moisi decus adde. Ille ab Aaron et Mariâ verbis
 petitis probrosis, non ad Deum adversus illos inter-
 pellavit, sed pro eis oravit. Quorum tu, dic mihi,
 cupis esse discipulis? Beatiorum enim hominum et Deo
 gratorum, an eorum qui spiritu repleti sunt maligno?
 Quando enim verborum contumeliâ tentaris, illud
 existima, periculum de te fieri, an Deo per patientiam
 adhaerere, seu per iram in adversarii partes in-
 clines. Da tempus cogitationibus ad optimam cli-
 gendi partem opportunitatem. Nam è duobus alterum
 procul dubio consequeris; aut inimicum tuæ man-
 suetudinis exemplo mitiorem reddes, vel certè si
 despexeris, acrius illum vindicabis. Quid enim ad-
 versario durius esse potest, quàm te animum gerere
 contumeliis omnibus altiore? Noli tuam pessum-
 dare mentem; nec ab eo qui te conviciis et omni
 injuriâ petit, comprehendi patiari. Sine illum frustra
 te allatrare, in seipso disrupti. Sicut enim ille qui
 minime sentientem aut curantem verberat, seipsum
 ledit et incommodo afficit, quòd nec inimicum ple-
 ctere, nec animam iramque exsatiare se videat, sic
 et is qui contumeliâ in eum, qui nequaquam doleat,
 utitur, perturbat animi consolationem invenire
 nullo modo poterit. Quin potiùs ardebit magis et
 animo aestuabit. Ex hac igitur conditione quale uter-
 que vestrum nomen assequatur, videamus. Ille con-
 tumeliosus, tu magnanimus vocaberis. Ille iracun-
 dus et durus, tu longanimis et mitis. Hunc quando-
 que poenitebit horum quæ loquitur, te nunquam be-
 nefacti aut virtutis poenitebit. Quid plura? Huic con-
 tumelia regnum caelorum clausit, quòd contume-
 liosi regnum Dei non consequantur: tibi tacitur-
 mitas idem aperuit. Nam qui sustinebit usque in
 finem, hic salvus erit. Qui autem se vindicare, et
 par pari reddere, ac maledicenti resistere voluerit,
 quam, quaeso, habebit excusationem? Quòd primus
 ille fuerit ac provocaverit? Sed quâ veniâ dignum
 hoc? Non enim scortator in meretricem, quamvis
 provocantem et allicentem; culpam transferens,
 minus in judicio condemnabitur. Neque enim vic-
 toriæ corona sine adversariis contra pugnantibus,
 nec caedes sine hostibus. Audis David dicentem:
 « Dùm consisteret peccator adversum me, non irritatus
 sum aut ultus, sed obmutui, et humiliatus sum, et
 silui à bonis. Tu autem exacerbaris ob convicium
 et velut malum; imitaris autem rursus velut bonum.
 Ecce enim facis quod reprehendis, aut in alienum ma-
 lum diligenter inspicis, tuam verò ipsius turpitudi-
 nem negligis. Si malum est contumelia, ejus imita-

tionem fuge. Non enim inceperis aliam, ad excusationem sufficit. »

REGULA XI. — Eo animo tacere ut conviciator vel contumeliosus magis frenderet, intusque discerpatur, peccatum est. — Hanc morum regulam tradit S. Thomas, 2-2, questione 72, articulo 3 ad tertium. « Si aliquis, inquit, hoc animo taceret, ut tacendo contumeliosam ad iracundiam provocaret, pertineret hoc ad vindictam; sed si aliquis taceat molens dare locum iræ, hoc est laudabile. Unde, Ecclesiastici 8, dicitur: *Non litiges cum homine linguato, et non straes in ignem illius ligna.* » Hoc sensu S. Joannes Chrysostomus, homilia 22 in epistolam ad Romanos: « Quando, inquit, convicia regeris, vinceris non ab homine, sed, quod turpius est, à passione atque impetu iræ. Si verò taceris, et vincis, et trophæum figis, et innumeros acquiris qui te coronent, quique convicium ipsam mendacii condemnant. » Et infra: « Ipsum tuum inimicum interroga, quando magis doleat, an cum proersus accensus, vicissim conviciaris, an cum conviciantem derides? Atque hoc potest stremam magis audies. Neque enim tantum juvat conviciis non impetiri, quantum mordet quod te ad iram permovere et accendere nequit. »

REGULA XII. — Rixa in eo qui alterum invadit injustè, lethale peccatum est. — Apostolus enim ad Galatas 5, rixas recenset inter opera carnis, quæ qui agunt, regnum Dei non consequentur.

Id confirmat S. Thomas, 2-2, questione 41, articulo 1: « Sicut, inquit, contentio importat quandam contradictionem verborum, ita etiam rixa importat quandam contradictionem in factis. Et ideo rixa videtur esse quoddam privatum bellum, quod inter privatas personas agitur, non ex aliquâ publicâ auctoritate, sed magis ex inordinatâ voluntate, et ideo rixa semper importat peccatum, et in eo quidem qui alterum invadit injustè, est peccatum mortale. Inferre enim nocentem proximo etiam opere maligni, non est absque mortali peccato. »

REGULA XIII. — Qui se moderatè defendit, in rixam propriè non incurrit, nec peccat.

REGULA XIV. — Qui moderatam defensionem tantisper excedit, vel cum levi motu odii, vel vindictæ repellit aggressorem, venialis peccati reus est.

REGULA XV. — Qui obfirmato animo in impugnantem insurgit, ipsumque occidere vel graviter ledere nititur, peccatum lethale committit. — Tres istas regulas tradit S. Thomas, questione et articulo supra citatis: « Rixa, inquit, in eo qui se defendit, potest esse sine peccato, et quandoque cum peccato veniali, et quandoque cum peccato mortali, secundum diversum motum animi ejus, et diversum modum se defendendi. Nam si solo animo repellendi injuriam illatam, et eum debitâ moderatione se defendat, non est peccatum, nec propriè potest dici rixa ex parte ejus. Si verò cum animo vindictæ vel odii, vel cum excessu debitæ moderationis se defendat, semper est peccatum; sed veniale quidem quando aliquis levis motus odii vel vindictæ se immiscet; vel

cum non multum excedit moderatam defensionem; mortale autem quando obfirmato animo in impugnantem insurgit ad eum occidendum, vel eum graviter ledendum. »

REGULA XVI. — Ministri principis aut judicis, qui aliquos invadunt publicâ potestate, non rixantur, neque peccant: sed lethalis peccati rei sunt, qui illis obsistant, et ab illis vi illatâ se defendunt. — Ita S. Thomas, ibidem in responsione ad tertium: *Ad hoc, inquit, quod justum sit bellum, requiritur quod fiat auctoritate publicæ potestatis. Rixa autem fit ex privato affectu iræ vel odii. Si cuius ministri principis aut judicis publicâ potestate aliquos invadant, qui se defendant, non dicuntur ipsi rixari, sed illi qui publicæ potestati resistunt. Et sic illi qui invadunt, non rixantur, neque peccant; sed illi qui se inordinatè defendunt.*

ARTICULUS V.

De remediis adversus iram.

Remedium adversus iram præcipuum est patientia, cujus exemplum et præceptum Christus Dominus nobis dedit. « Nobis, inquit, Tertullianus, libro de Patientiâ, exercendæ patientiæ auctoritatem, non affectatio humana caninæ æquanimitatis stupore formata, sed vivæ ac celestis disciplinæ divina dispositio delegat, Deum ipsum ostendens patientiæ exemplum; jamprimùm qui rorem lucis hujus super justos et injustos æqualiter spargit; qui temporum officia, elementorum servitia, totius generatur tributa dignis simul et indignis potitur occurrere, sustineus ingratiſſimas nationes, ludibria artium et opera manuum suarum adorantes, nomen cum famillâ ipsius persequentes, luxuriam, avaritiâ, iniquitatem, malignitatem quotidie inoleſcentem, ut sua sibi patientiâ detrahat; plures enim Dominum idcirco non credunt, quia seculo iratum tamdiu nesciunt. Et hæc quidem divinæ patientiæ species, quasi de longinquo, fors ut de supernis æstimetur. Quod illa autem quæ inter homines palam in terris quodammodo manu apprehensa est? Nasci se Deus in utero palitur Matris, et expectat, et natus adolescere sustinet, et adultus non gestit agnosci, sed et contumeliosus insuper sibi est, et à servo suo tinguitur, et tentatoris congressus solis verbis repellit. Cùm de Domino fit magister, et docens hominem evadere ad salutem, scilicet veniam offenso patientiæ eruditus, non contendit, non recitavit, nec quisquam in plateis vocem ejus audivit, arandinem quassatam non fregit, lyenum fumigans non restinxit. Nec enim mentitus fuerat Propheta, imò ipsius Dei contestatio, Spiritum suum in Filio cum totâ patientiâ collocantis. Nullum volentem sibi adhaerere, non suscepit; nullius mensam tectumve desepxit; aquam ipse lavandis Discipulorum pedibus ministravit. Non peccatores, non publicanos aspernatus est. Non illi civitati, quæ eum recipere noluerat, iratus est, cùm etiam discipuli tam contumeliosos oppido celestes ignes repræsentari voluissent; ingratos curavit, insidiosioribus ces-

« sit. Parùm hoc, si non etiam proditorem suum se-
 « cum habuit, nec constanter denotavit. Cùm verò
 « traditur, cùm adducitur ut pecus ad victimam, sic
 « enim non magis aperit os, quàm agnus sub tonden-
 « tis potestate. Ille cui legiones angelorum, si voluis-
 « set, uno dicto de cœlis adfuisset, ne minus quidem
 « discentis gladium altorem probavit. Patientia
 « Domini in Malcho vulnerata est. Itaque et gladii
 « opera maledixit in posterum, et sanitatis restitu-
 « tione ei, quem non ipse vexaverat, satisfecit per
 « patientiam misericordiae matrem. Taceo quòd figi-
 « tur, in hoc enim venerat. Numquid tamen subeunda
 « morti etiam contamelii opus fuerat? Sed saginari
 « voluptate patientiae discessurus volebat. Despoi-
 « tur, verberatur, deridetur, fœdis vestitur, fœdiori-
 « bus coronatur. Mira equanimitatis fides. Qui in
 « hominis figurâ proposuerat latere, nihil de impa-
 « tientia hominis imitatus est. Hinc vel maxime Pha-
 « risæi Dominum agnoscere debuistis. Patientiam
 « hujusmodi nemo hominum perpetraret. Talia tanta-
 « que documenta, quorum magnitudo penès natio-
 « nes quidem detrectatio fidei est, penès nos verò
 « ratio et structio, satis apertè non sermonibus modò
 « in præcipiendo, sed etiam passionibus in sustinen-
 « do, probant his quibus credere datum est, patien-
 « tiam esse Dei naturam, effectum et præstantiam
 « ingenitæ ejusdem proprietatis. Igitur si probos
 « quosque servos et bonæ mentis pro ingenio domi-
 « nico conservari videmus, quantò magis nos secun-
 « dùm Dominum moratos inveniri oportet? Servos
 « scilicet Dei vivi, ejus judicium in suos, non in
 « compe de aut pileo vertitur, sed in æternitate aut
 « pœnæ, aut salutis... Obsequium de patientiâ trahi-
 « tur. Nunquàm impatientis obsequitur, aut patiens
 « quis oblectatur. »

Et cap. sexto ejusdem libri : « Fides, inquit, pa-
 « tientia illuminata, cùm in nationes seminaretur
 « per semen Abrahæ quod est Christus, et gratiam
 « legi superduceret, ampliandæ adimplendæque legi
 « adjutricem suam patientiam præfecit, quòd ea sola
 « ad justitiæ doctrinam retrò defuisset. Nam olim
 « et oculum pro oculo, et dentem pro dente repetebant,
 « et malum malo fœnerabant. Nondùm enim patien-
 « tia in terris, quia nec fides. Scilicet interim impa-
 « tientia occasionibus legis frachatur. Facile erat,
 « absente Domino patientiæ et magistro. Qui post-
 « quàm supervenit, et gratiam fidei patientiâ compo-
 « suit, jam nec verbo quidem lacessere, nec fatue
 « quidem dicere sine judicii periculo licet. Prohibita
 « ira restricti animi, compressa petulantia manûs,
 « exemptam linguæ venenum. Plus lex quàm amisit,
 « invenit, dicente Christo : *Diligite inimicos vestros,*
 « *et maledicentibus benedicite : et orate pro persecutori-*
 « *bus vestris, ut filiiis Patris vestri cœlestis. Vides quem*
 « *nobis Patrem patientia acquirat?* Hoc principali præ-
 « cepto universa patientiæ disciplina succincta est,
 « quando ne dignè quidem malefacere concessum est. »
 Et cap. 8 : « Absit à servo Christi tale inquinamen-
 « tum ut patientia majoribus tentationibus præparata

« in frivolis excidat, si manu quis tentaverit provo-
 « care, præstò est dominica moneta. Verberanti te,
 « inquit, in faciem, etiam alteram genam obverte.
 « Fatigetur improbitas patientiæ tuæ . . . Plus impro-
 « bum illum cœdis sustinendo. Ab eo enim vapulabit,
 « cujus gratiâ sustines. Si linguæ amaritudo male-
 « dicto sive convicio eruperit, respice dictum : *Cùm*
 « *vos maledixerint, gaudete. Dominus ipse maledictus*
 « *in lege est, et tamen solus est benedictus. Igitur*
 « *Dominum servi consequamur, et maledicamur pa-*
 « *tienter, ut benedicti esse possimus. Si parùm aqua-*
 « *nimiter audiam dictum aliquid in me protervum aut*
 « *nequam, reddam et ipse amaritudinis vicem necesse*
 « *est, aut cruciabor impatientiâ mutâ. Cùm ergo per-*
 « *cussero maledicto, quomodò secutus inveniar do-*
 « *ctrinam Domini quâ traditum est, non vasculorum*
 « *inquinamentis, sed eorum quæ ex ore promentur,*
 « *hominem communicari? (id est, immundam fic-*
 « *ri.) Hic jam de patientiæ voluptate. Nam om-*
 « *nis injuria, seu linguâ, seu manu incussa cùm pa-*
 « *tientiam offenderit, eodem exitu dispingetur, quo*
 « *telum aliquod in petrâ constantissimæ duritiæ libra-*
 « *tum et obtusum. Concidet enim ibidem irritâ ope-*
 « *râ et infructuosâ, et nonnunquàm repercussum h-*
 « *eum qui emisit, reciproco impetu sciviet. Nump-*
 « *idcirco quis te laedit, ut doleas; quia fructus laeda-*
 « *tis in dolore lesi est. Ergo cùm fructum ejus ever-*
 « *tis in dolendo, ipse doleat necesse est amissione fru-*
 « *ctûs sui. Tunc tu non modò illæsus abis, quod etiam*
 « *solum tibi sufficit, sed insuper adversarii tui et fru-*
 « *stratione oblectatus, et dolore defensus. Hæc est*
 « *patientiae utilitas et voluptas. »*

Denique, cap. 15 : « Adeo, inquit, satis idoneus
 « patientiæ sequester Deus. Si injuriam deposueris
 « penès eum, ultor est; si damnum, restitutor est;
 « si dolorem, medicus est; si mortem, resuscitator est.
 « Quantùm patientiæ licet, ut Deum habeat debitorem?
 « Nec immeritò, omnia enim ejus placita tuetur;
 « omnibus mandatis ejus intervenit. Fidem monet,
 « pacem gubernat, dilectionem adjuvat, humilitatem
 « instruit, penitentiam expectat, exomologesim ad-
 « signat, carnem regit, spiritum servat, linguam
 « frenat, manum continet, tentationes inculcat, scan-
 « dala pellit, martyria consummat, pauperem conso-
 « latur, divitem temperat . . . Fidelem delectat, gen-
 « tilem invitat, servum domino, dominum Deo con-
 « mendat, feminam exornat, virum approbat; ama-
 « tur in puero, laudatur in juvene, suspicitur in
 « sene : in omni sexa, in omni ætate formosa est. »

Idem argumentum tractat S. Cyprianus, libro de
 « Bono patientiæ, atque ubi præmisit, falsam esse
 « apud philosophos patientiam, quia et falsa apud
 « illos sapientia est, subdit : « Nos autem qui phi-
 « losophi non verbis, sed factis sumus; nec vestitur
 « sapientiam, sed veritate præferimus; qui virtutum
 « conscientiam magis quàm jactantiam novimus; qui
 « non loquimur magna, sed vivimus; quasi servi et
 « cultores Dei, patientiam quam magisteriis cœlesti-
 « bus discimus, obsequiis spiritalibus præbecamus. Est

« enim nobis cum Deo virtus ista communis. » Tum multis ostendit patientiam Dei rem esse, qui cum crebris, imò continuis exacerbetur offensis, indignationem suam temperat, et præsistutum semel diem retributionis patienter expectat. Et cum habeat in potestate vindictam, marvel diu tenere patientiam, susinens et differens, donec ejus patientia peccatores ad poenitentiam adducat. Patientiam Christus Deus et Dominus noster non tantum verbis docuit, sed implevit et factis. Et quia ad hoc descendisse se dixerat, ut voluntatem Patris faceret, « inter cætera admirabilia virtutum suarum, quibus indicia divini Majestatis expressit, paternam quoque patientiam tolerantiam tenore servavit; omnes denique actus ejus ab isto statim adventu patientiâ comite signantur, etc. Ut patientia bonum Christi est, sic contra impatientiam diaboli mahum: et sicut in quo habitat et manet Christus, patiens invenitur, ita impatiens semper existit, cujus mentem diaboli nequitia possidet. Exordia denique ipsa videamus. Diabolus hominem ad imaginem Dei factum impatienter tulit; inde et perit primus, et perdidit. Adam contra cœlestis præceptum cibi lethalis impatiens, in mortem cecidit, nec acceptam divinitus gratiam patientiâ custode servavit: et ut fratrem Calam perimeret, sacrificii ejus et numeris impatiens fuit: et quòd Esau de majoribus ad minora descendit, primatus suos per impatientiam lentis amisit. Quid? Judaicus populus circa beneficia divina perfidus et ingratus, nonne quòd à Deo primam recessit, impatientie crimen fuit? Dùm Moysi cum Deo colloquens moras non potest ferre, profanos Deos ausus postulare; ut itineris sui duces nuncuparet, caput bubulum et terrestre figmentum; nec unquam ab eodem impatienciâ destitit, quominus semper docilitatis et divini admonitionis impatiens, prophetas suos et justos quosque perimendo, ad crucem quoque et sanguinem Domini prosiliret. Impatientiâ etiam et in Ecclesiâ hereticos facit, et ad Judæorum similitudinem contra Christi pacem et charitatem rebelles, ad hostilia et furiosa odia compellit. Et ne longum sit singula recensere, omnia omnino quæ patientiâ operibus suis œdificat ad gloriam, impatientiâ destruit ad ruinam. Quare, fratres dilectissimi, patientiam, per quam in Christo manemus, ut venire cum Christo ad Deum possimus, plenâ observatione teneamus; quæ copiosa et multiplex non angusto fine conceditur, nec brevibus terminis coerctetur. Latè patet patientiæ virtus, et ubertas ejus et largitas de unius quidem nominis fonte proficiscitur, sed exundantibus venis per multa gloriarum itinera diffunditur; nec proficere aliquid in actibus nostris potest ad consummandam laudem, nisi inde consummationis accipiat firmitatem. Patientiâ est, quæ nos Deo commendat et servat; ipsa est quæ iram temperat, quæ linguam frenat, quæ mentem gubernat, pacem custodit disciplinam regit, libidinis impetum, frangit, timoris violentiam comprimit, incendium simultatis extinguit, coerctet potentiam divitum, inopiam

« pauperum refocet; tactur in virginibus beatam integritatem, in viduis laboriosam castitatem, in conjugatis et maritatis individuam charitatem, facit humiles in prosperis, in adversis fortes, contra injurias et contumelias mites; docet delinquentibus cedere et ignoscere; si ipse delinquis, diu et multum regere; tentationes expugnat, persecutiones tolerat, passionem et martyria consummat. Ipsa est quæ fidei cœstræ fundamenta firmiter munit; ipsa est quæ incrementa spei sublimiter provehit; ipsa actam dirigit, ut tenere possimus viam Christi, dùm per ejus tolerantiam gradimur; ipsa efficit ut perseveremus filii Dei, dùm patientiam Patris imitamini. Sed quoniam plurimos scio, vel pondere injuriarum argentium, vel dolore, de his qui adversam se grassantur et scæviant, vindicari velociter cupere, nec in illum extremi judicii diem malorum retributionem differre, nobiscum hortamur, interim amplectimur patientiæ bonum, ut in istis fluctuantis mundi turbationibus, et Judæorum sive gentilium et hereticorum quoque persecutionibus constituti, patienter expectemus ultionis diem, nec ad vindictam doloris nostri querulâ et invidiosâ festinatione properemus. »

S. Basiliius, homilia 10 de Irâ, duo præsertim contra hoc vitium remedia proponit, ne scilicet rebus magnis pares dignosve nos judicemus, deinde ne reliquos homines nobis inferiores existimemus. « Quid miser, inquit, angeris pauperis appellatione? Reminiscere quòd quemadmodum nudus in mundum venisti, nudus etiam egressurus es. Quid enim nudo pauperias? Nihil profectò grave audisti, nisi tibi ipse quæ objecta sunt agnoscas. Quis unquam ob paupertatem in carcerem ductus est? Nam egere non turpe quidem, aut aliquid probrum fuerit; sed paupertatem generosè non ferre. Memor sis Domini nostri Jesu Christi, qui cum dives esset, nostri gratiâ egere voluit. Si verò et stultus et indolens appellaberis, reminiscere eorum quæ à Judæis jactata sunt in veram Sapientiam, Matth. 12: *Sessavitatus es, et diabolium habes.* Alapa seu pugillo cæsus es? At enim etiam Dominus. Exspuit aliquis in faciem? Eadem et Dominus est passus. Nec enim ab expostionibus aut cadentibus faciem avertit. Calumniam faceris? Et Dominus. Tua laceratur vestis? Et à Domino quoque vestis per vim extracta, et super eam missæ sortes. Nondùm condemnatus es, nondùm cruci affixus. Multa tibi toleranda, ut ad ejus imitationem pervenias. Talia igitur et horum similia tibi concurrant; mentisque tuæ impetum ac iram compepscant. Similes namque preparationes et animi dispositiones morsus cordis et impulsus faciliè delinunt, et animæ cogitationes in tranquillum statum deducunt. Hoc enim est quod David ait: *Paratus sum, et non sum turbatus.* Oportet itaque motus animi insanos ac præcipites exemplo sanctorum ac beatorum præceptorum memoriâ cohibere; quomodo magnus David, et quâ mansuetudine iniquitatem Semei tolerit; non enim ira locum dedit, in Deum causam transferens, quoniam Dominus, inquit,

« Semei mandavit ut maledicat David. Quamobrem
 « cum audivisset se virum sanguinem et iniquum vo-
 « cari, minime succensuit, sed tolerando sese humilem
 « reddidit, ac meritum sibi infligi contumeliam putavit.
 « Ex quo duo tibi ad custodiendam animi constantiam
 « toleranda. Primum, ne te rebus magnis parem
 « dignumve judices; deinde, neminem valde infra
 « tuam dignitatem ac aestimationem esse putabis. Sic
 « enim animus nunquam ex his quae nobis ex adverso
 « inferuntur, indignabitur, aut magnopere dolebit...
 « Reverentur perturbationes rationis presentiam,
 « quemadmodum pueri immodestum aliquid agentes
 « viri venerabilis conspectum vereri solent. »

S. Ambrosius, libro 1 de Officiis ministrorum, cap.
 21, hæc adversus iram tradit remedia: « Caveatur,
 « inquit, iracundia, aut si precaveri non potest, cohi-
 « beatur; mala enim illex peccati indignatio est;
 « quae ita animum perturbat, ut rationi non relinquat
 « locum. Primum est igitur, si fieri potest, ut morum
 « tranquillitas usu quodam, affectione, proposito in
 « naturam vertatur. Deinde quoniam ita plerumque
 « motus influxus est naturae ac moribus, ut evelli atque
 « evitari non queat; si praevideri potuerit, ratione
 « revocatur. Aut si prius occupatus fuerit animus
 « ab indignatione, quam consilio prospici ac provideri
 « potuerit, ne occuparetur; meditare quomodo motum
 « animi tui vincas, iracundiam temperes. Resiste irae,
 « si potes; cede, si non potes; quia scriptum est:
 « *Date locum iræ...* Ergo si praevenit et praecocu-
 « paverit mentem tuam iracundia, et ascenderit in
 « te, non relinquant locum tuum. Locus tuus patientia
 « est, locus tuus sapientia est, locus tuus ratio est,
 « locus tuus sedatio indignationis est. Aut si te contu-
 « macia respondentis moverit, et perversitas impulerit
 « ad indignationem; si non potueris mitigare mentem,
 « reprime linguam tuam. Sic enim scriptum est, Psalm.
 55: *Cohibe linguam tuam à malo, et labia tua ne loquan-
 « tur dolum.* Deinde *Impire pacem et persequere eam.*
 « Pacem illam S. Jacob vide, quæ tu primum sedato
 « animum; si non praevalueris, frenos linguae impone
 « tui; deinde reconciliationis studium non præter-
 « mittas. » Dictum celebre Architei Tarentini philo-
 « sophi commemorat, qui villicum suum aliquando
 « iratus his verbis compellavit: *O te infelicem, quem af-
 « flictaem, nisi iratus essem!* Ac Davidem hæc in re
 « majori certè laude dignum ostendit, qui bellatores
 « adversus Nabal ad ultionem paratos prudentis Abigail
 « deprecatione revocavit; quod mansuetissimi regis
 « exemplum documentum est, tempestivis quoque inter-
 « cessionibus non solum cedere nos, sed etiam delectari
 « oportere. Eò usque autem delectatus est, ut
 « benediceret intervententem, quòd ab studio vindictæ
 « revocatus foret. Sed et divinum illud de iræ modera-
 « tione præceptum afflante Spiritu sancto in Psalmis
 « tradidit: *Irascimini, et nolite peccare.* Id est, « Irasci-
 « mini ubi culpa est, cui irasci debeatis. Non potest
 « enim fieri ut non rerum indignitate moveamur;
 « alioquin non virtus, sed lenitas et remissio judi-
 « catur. Irascimini ergo ita ut à culpâ abstinatis. Vel

« sic: Si irascimini, nolite peccare, sed vincite ira-
 « cundiam. Vel certè sic: Si irascimini, vobis irasci-
 « mini, quia commoti estis, et non peccabitis. Qui
 « enim sibi irascitur, quia citò commotus est, desinit
 « irasci alteri; qui autem vult iram suam justam pro-
 « bare, plus inflammatur, et citò in culpam cadit.
 « Melior est autem, secundum Salomonem, qui ira-
 « cundiam continet, quam qui urbem caput; quia
 « ira etiam fortes decipit. »

S. Gregorius, libro 5 Moralium, cap. 50, saluberrima
 contra iram tradit remedia. « Duobus modis, in-
 « quit, fracta possidere animum ira desuescit. Primus
 « quippe est, ut mens sollicita, antequam agere quod-
 « libet incipiat, omnes sibi, quas pati potest, contu-
 « melias proponat; quatenus Redemptoris sui probra
 « cogitans, ad adversa se præparet. Quæ nimirum ve-
 « nientia tantò fortius excipit, quantò se cautius ex
 « præscientiâ armavit. Qui enim improvidus ab ad-
 « versitate deprehenditur, quasi ab hoste dormiens
 « invenitur, eumque citiùs inimicus necat, quia non
 « repugnantem perforat. Nam qui mala imminetia
 « per sollicitudinem prænotat, hostiles incursus quasi
 « in insidiis vigilans expectat; et inde ad victoriam
 « valenter accingitur, unde nesciens deprehendi puta-
 « batur. Solerter ergo animus ante actionis suæ pri-
 « mordia, cuncta debet adversa meditari; ut semper
 « hæc cogitans, semper contra hæc thorace patientiæ
 « munitus, et quicquid acciderit providus superet, et
 « quicquid non accesserit, lucrum putet. — Secundus
 « autem servandæ mansuetudinis modus est, ut cum
 « alienos excessus aspiciamus, nostra, quibus in aliis
 « excedimus, delicta cogitemus. Considerata quippe
 « infirmitas propria, mala nobis excusat aliena. Pa-
 « tienter namque illatam injuriam tolerat, qui piè mo-
 « cernit quòd fortassè ad hoc habeat, in quo debeat ipso
 « tolerari. Et quasi aqua ignis extinguitur, cum sur-
 « gente furore animi, sua cuique ad mentem culpa re-
 « vocatur; quia erubescit peccata non parcere, qui
 « vel Deo, vel proximo seipè se recollit parcenda pec-
 « casse. »

Sanctus idem pontifex et doctor Homiliâ 55 in
 Evangelia, christianæ patientiæ in ferendis et condo-
 « nandis injuriis necessariam praxim egregiè ac lucu-
 « lenter exponit. « *In patientiâ vestrà possidebitis animas*
 « *vestras*, ait Christus Dominus; idcirco possessio ani-
 « mæ in virtute patientiæ ponitur, quia radix omnium
 « custosque virtutum patientia est. Per patientiam
 « verò possidemus animas nostras; quia dum nobis
 « ipsis dominari discimus, hoc ipsum incipimus possi-
 « dere quod sumus. Patientia verò est aliena mala
 « æquanimiter perpeti, contra eum quoque qui mala
 « irrogat, nullo dolore morderi. Nam qui sic proximæ
 « mala portat, ut tamen tacitus doleat, et tempus di-
 « gnæ retributionis querat, patientiam non exhibet,
 « sed ostendit. Scriptum quippe est: *Cheritas pa-
 « tientiæ est, benigna est.* Patiens namque est, ut aliena
 « mala toleret; benigna verò est, ut etiam ipsos quos
 « portat, amet. Hinc namque per semetipsam Veritas
 « dicit, Matth. 5: *Diligite inimicos vestros, etc.* Virtus

itaque est coram hominibus, adversarios tolerare ; sed virtus coram Deo, diligere : Quia hoc solum Deus sacrificium accipit, quod ante ejus oculos in altari boni operis flamma charitatis incendit. Sciendum verò quòd plerumque idèò patientes esse videmur, quia retribuere mala non possumus. Sed qui idèircò malum non retribuit, quia nequaquam valet, proculdubio patiens non est, quia patientia non in ostensione inquiritur, sed in corde. Per impatientiam autem vitium, ipsa virtutum nutrix doctrina dissipatur; scriptum namque est Proverb. 19 : *Doctrina viri per patientiam noscitur*. Tantò ergo quisque minus ostenditur doctus, quantò convincitur minus patiens. Neque enim potest veraciter bona docendo impendere, si vivendo nesciat æquanimitèr aliena mala tolerare. Quanto enim culmine virtus patientiæ polleat, rursus Salomon indicat, dicens, Proverb. 16 : *Melior est patiens viro forti, et qui dominatur animo suo, expugnatore urbium*. Minor est ergo victoria, urbes expugnare; quia extra sunt quæ vincuntur. Majus autem est quod per patientiam vincitur, quia ipse à se animus superatur, et semetipsam sibi metipso subjicit, quando eum patientia in humilitate tolerantiam sternit. Sciendum verò est quòd plerumque evenire patientibus solet, ut eo quidem tempore quo adversa patiuntur, vel contumelias audiunt, nullo dolore pulsantur : et sic patientiam ex libeant, ut custodire etiam cordis innocentiam curent. Sed cum post paululùm hæc ipsa quæ pertulerint, ad memoriam revocant, igne vehementissimi doloris instigantur, argumenta ultionis inquirunt, et mansuetudinem quam tolerantes habuerunt, in re tractatione suâ semetipsos dijudicantes perdunt. Callidus namque adversarius bellum contra duos movet, unum videlicet inflammans, ut contumelias prior inferat; alteram verò provocans ut contumelias læsus reddat. Sed quia ejus jam victor exstitit, quem ad proferesdas contumelias commovit, contra illum acris dolet, quem ad reddendas injurias commovere non potuit; unde fit ut tota se virtute contra eum erigat, quem contumelias fortiter pertulisse considerat. Quem quia commovere in ipsâ injuriarum jaculatione non potuit, ab aperto certamine interim recedens, in secretâ cogitatione deceptionis tempus inquirat : et qui publico bello perdidit, ad exhibendas occultè insidias exardescit. Quietis namque jam tempore ad victoris animum redit : et vel damna rerum, vel injuriarum jacula ad memoriam reducit; cunctaque quæ sibi illata sunt vehementer exaggerans, fuisse intolerabilia ostendit : et quietis animum tanto furore conturbat, ut plerumque vir patiens illa se æquanimitèr tolerasse, etiam post victoriam captivus erubescat; sequè non reddidisse contumelias doleat, et deteriora rependere, si occasio præbeatur, quærat. Quibus ergo isti sunt similes, nisi his qui per fortitudinem in campo victores sunt, sed per negligentiam postmodum intra urbis claustra capiuntur? Quibus isti sunt similes, nisi his quos irucis gravis languor à vitâ non subtrahit, sed levi-

ter veniens recidiva febris occidit? Ille ergo veraciter patientiam servat, qui et ad tempus aliena mala sine dolore tolerat, et hæc eadem retractans, pertulisse se talia exultat; ne bonum patientiæ quietis tempore pereat, quod in perturbationibus custoditur..... Si adjuvante nos Domino virtutem patientiæ servare contendimus, et in pace Ecclesiæ vivimus, et tamen martyrii palmam tenemus. Duo quippe sunt martyrii genera, unum in mente, aliud in mente simul et actione. Itaque esse martyres possumus, etiam si nullo percutientium ferro trucidemur. Mori quippe à persequente, martyrium in aperto opere est; ferre contumelias, odientem diligere, martyrium est in occultâ cogitatione. »

Tribus denique modis virtutem patientiæ docet exerceri. « Alia namque sunt quæ à Deo, alia quæ ab antiquo adversario, alia quæ à proximo sustinemus. A proximo namque persecutiones, damna, et contumelias; ab antiquo verò adversario tentamenta; à Deo autem flagella toleramus. Sed in his omnibus tribus modis vigilantè oculo semetipsam debet mens circumspicere, ne contra mala proximi pertrahatur ad retributionem mali; ne contra tentamenta adversarii seducatur ad delectationem vel consensum delicti; ne contra flagella Opificis, ad excessum proruat murmurationis. Perfectè enim adversarius vincitur, quando mens nostra et inter tentamenta ejus à delectatione atque consensu non trahitur : et inter contumelias proximi custoditur ab odio : et inter flagella Dei conspescitur à murmuratione. »

CAPUT X.

De Acediâ.

ARTICULUS PRIMUS.

Quid sit, et quomodo grave peccatum?

1. *Acedia fastidium est interni boni, ut definit Hugo à S. Victore, in tractatu de Septem Vitiis, inter S. Augustini opera edito; sive, est Tristitia de bono spirituali, in quantum est bonum divinum, ut definit S. Thomas 2-2, questione 35, articulo 1. Dicitur tristitia de bono divino, non in se et absolutè spectato, sed quatenus in nobis est, vel esse potest. Sic enim differt ab odio et invidiâ. Odio enim Dei aversamur bonum divinum quatenus in Deo est; invidiâ de eodem dolemus, quatenus est in proximo; acediâ, quatenus in nobis est vel esse potest. Tristitia autem de bono divino quocumque non est propriè peccatum acediæ, sed quæ refagit vel agrè fert bonum divinum imperatum, et ad salutem æternam consequendam necessarium, ut docet S. Thomas, articulo 3 ejusdem questionis, ad tertiam: « Acedia, inquit, non est recessus mentalis à quocumque spirituali bono, sed à bono divino, cui oportet mentem inherere ex necessitate. Unde si quis contristetur de hoc, quòd aliquis cogit eum implere opera virtutis, quæ facere non tenetur, non est peccatum acediæ; sed quando contristatur in his quæ ei imminet faciendâ propter Deum. »*

II. Acediam peccatum esse, Scriptura sacra docet, Ecclesiastici 6, illam prohibens, ubi de sapientia ait : *Subjice humerum tuum, et porta illum, et ne accedieris in viscera ejus. In omni animo tuo accede ad illum.* Idem probat S. Thomas ex acedia notione à S. Joanne Damasceno traditâ, libro 2 de Fide Orthodoxâ, cap. 14. « Acedia, inquit, est quedam tristitia aggravans, quæ scilicet ita deprimit animum hominis, ut nihil ei agere libeat. Hujusmodi autem tristitia semper est mala, quandoque secundum se ipsam, quandoque secundum effectum. Tristitia enim secundum se mala est, quæ est de eo quod est apparens malum, et verè bonum; sicut è contrario mala delectatio est, quæ est de eo quod est apparens bonum, et verè malum. Cùm ergo spirituale bonum sit verè bonum, tristitia quæ est de spiritali bono est secundum se mala. Quia ergo acedia, secundum quod hic sumitur nominat tristitiam spiritualis boni, est dupliciter mala, et secundum se, et secundum effectum, et idè acedia est peccatum. »

III. Acedia lethale ex genere suo peccatum est. Acedia enim est tristitia seculi, cùm non sit tristitia secundum Deum : Sed *tristitia seculi mortem operatur*, 2 Cor. 7; lethale igitur peccatum est. Id confirmat S. Thomas hæc ratione : « Peccatum mortale dicitur, quod spirituales vitam tollit, quæ est per charitatem, secundum quam Deus in nobis inhabitat. Unde illud peccatum ex suo genere est mortale, quod de se secundum propriam rationem contrariatur charitati. Hujusmodi autem est acedia. Nam proprius effectus charitatis est gaudium de Deo. Acedia autem est tristitia de bono spiritali in quantum est bonum divinum. Unde secundum suum genus acedia est peccatum mortale. »

Adversatur primo et maximo divinæ dilectionis mandato. Deum enim ex toto corde, ex totâ animâ, ex totâ virtute non diligit, qui in omnibus ad assequendam salutem necessariis vel frigescit penitens, vel tepescit. Quem quidem teporem ita Deus exhorret, ut acediosos se vomiturum, id est, se deserturum, et gratiæ suæ auxiliis privaturum comminetur. Apocal 5 : *Scio opera tua, quia neque frigidus es, neque calidus. Utinam frigidus esses aut calidus! Sed quis tepidus es, et nec frigidus nec calidus, incipiam te vomere ex ore meo.* Hinc servum pigrum talento, quod defoderat, privari, et in tenebras exteriores mitti Dominus jubet : *Tollite, inquit, Matth. 25, ab eo talentum, et date ei qui habet decem talenta. Omni enim habenti dabitur, et abundabit; ei autem qui non habet, et quod videtur habere auferetur ab eo. Et insitilem servum ejicite in tenebras exteriores.* In hujus rei figuram Christus fuculentam, in quâ fructum non invenerat, arefecit maledicto, æternâque sterilitate damnavit, quamvis fœcorum tempus non esset; ut significaret hominem quovis tempore fructus pietatis et bonorum operum ferredere, quos si ex acediâ et fastidio spiritualis boni non ferat, divinâ maledictione ferietur.

Præcepto de diligendo Deo connexum est illud, quo in Deo delectari jubemur. Psalm. 36 : *Delectare in Do-*

mino, inquit David, et dabit tibi petitiones cordis tui; et Psalm. 63 : Lætabitur justus in Domino, et aperbit in eo, et gloriabuntur omnes recti corde; Psalm. 55 : Gustate et videte quoniam suavis est Dominus; ad Philippenses 4 : Gaudete in Domino semper; iterum dico, gaudete. Hinc S. Thomas, quæst. 11 de Peccatis, articulo 5 ad sextum, ait : « Quod homo delectetur, non cadit sub præcepto, sed quod delectetur de Deo, hoc cadit sub præcepto, sicut et quod homo Deum diligat, quia delectatio amorem consequitur. »

Et in responsione ad septimum : « Delectatio quæ provenit ex charitate, cui contrariatur acedia, est de necessitate spiritualis vite, sicut et ipsa charitas : et idè acedia est peccatum mortale. »

Delectationis hujus necessitatem confirmat S. Augustinus, sermone 21, aliàs 5 ex editis à P. Sirmondo. « Jocundare, inquit, in iis quæ jussit Dominus ut jucunderis in Domino. Jocundare in fide, jocundare in spe, jocundare in charitate, jocundare in misericordiâ, jocundare in hospitalitate, jocundare in castitate. Hæc omnia bona sunt, thesauri interioris hominis; gemmæ non arcæ tuæ, sed conscientiæ tuæ. His ama dives esse, quas divitiis nec naufragio possis amittere; unde si nudus exieris, plenus eris... Delectare in Domino, non in seculo. In Domino enim jocundabatur ille, qui cùm perdidisset totam jocunditatem seculi, remansit ei Dominus in quo jocundaretur; remansit in irâ simplex, perfecta et immutabilis jocunditas cordis ejus. Quæ habebat, possidebat, non possidebatur, à Domino autem possidebatur; illa calcabat, ex illo pendebat. Ecco enim quid sit in Domino jocundari. Dominus dedit, Dominus abstulit; nemquid se abstulit? Quod dedit, abstulit; qui dedit se obtulit... Quare displiceat servo id quod placuit Domino? Aurum, inquit, perdidit, familiam perdidit, pecora perdidit, quicquid habui perdidit; à quo habeo, non perdidit. Perdidit quod dederat; eum non perdidit cujus ipse sum. Delectatio mea ipse, divitiæ mee ipse. Sed quare? quia non perversus, non capite deorsum, non neglexit eum qui supra se est, et dilexit ea quæ infra se. Ipsa est enim perversitas malè utendi creaturâ. Boni certè divini fastidium oritur ex perverso creatorum amore, in quibus cor terreni hominis ita delectatur, ut gustare non possit quàm suavis est Dominus.

Amoris quoque divini fructus est ardens desiderium justitiæ, quæ una ex beatitudinibus evangelicis est. Matth. 5. *Beati, inquit Christus, qui esuriunt et sitiunt iustitiam, quoniam ipsi satrabuntur.* An verò justitiam esuriunt et sitiunt, qui divinum bonum fastidiunt, quibus opera pietatis ad salutem necessaria tædium ac tristitiam pariunt; qui in omnibus vite christianæ, statûsque sui officiis implendis segnes sunt, negligentes, tepidi? Quid igitur expectare debent hujusmodi homines, nisi famis et sitis æternæ cruciatus? « Non enim ad saturitatem justitiæ, cùm hinc exierit, quisquam perveniet, nisi ad eam, cùm hic est, esuriendo et sitiendo cucurrerit; inquit S. Augustinus, libro

de Perfectione Justitiae, cap. 8. Quamdiu ergo peregrinantes in Domino per fidem ambulamus, non per speciem, haec est nostra in ipsa peregrinatione justitia, ut ad illam perfectionem plenitudinemque justitiae, ubi in spe decoris ejus jam plena et perfecta charitas erit, nunc ipsius cursus rectitudinem et perfectionem tendamus, castigando corpus nostrum, et servituti subjiciendo; et eleemosynas in dandis beneficiis, et dimittendis quae in nos sunt commissa, peccatis, hilariter et ex corde faciendo, et orationibus indesinenter insistendo; et hoc faciendo in doctrinâ sanâ, quâ aedificatur fides recta, spes firma, charitas pura. Huic autem præcepto accediam ad versari, manifestum est.

Adversatur et præcepto de sanctificatione sabbati, quo, secundum quod est præceptum morale, *Præcéditer quies mentis in Deo, cui etiam contrariatur tristitia mentis de bono desino*; inquit S. Thomas, 2-2, questione 35, articulo 2, in responsione ad primum.

ARTICULUS II.

De filiabus aecidiae.

Aecidia, capitale vitium est, cui sex filiae à S. Gregorio, libro 31 Moralium, cap. 17, tribuuntur, scilicet: *Malitia, rancor, pusillanimitas, desperatio, torpor circa præcepta, evagatio mentis circa illicita.*

Malitia est *impugnatio bonorum spiritualium, quorum in detestationem adducit aecidia.* Hujus malitiae fermento corrupti homines, non solum viros pios, sed et pietatem ipsam, sive quae ad eam pertinent, irridere gestiunt, operumque et exercitiorum pietatis contemptum aliis ingenerare. Haec malitia reproborum hominum character est, qui per miseram aeternitatem dicturi sunt intra se, pernitentiam agentes inutilem, et pro angustia spiritus gementes: *« Hi sunt quos habuimus aliquando in derisum, et in similitudinem inproperii; nos insensati vitam illorum aestimabamus insaniam, et finem illorum sine honore; ecce quomodo computati sunt inter filios Dei, et inter sanctos sors illorum est. »*

Rancor non hic usurpatur pro odio, sed est indignatio quaedam adversus homines qui ad spiritualia bona suis adhortationibus, monitis, increpationibus, et salubri correptione nos impellere, et ad salutem aeternam, vel perfectionem spiritualis vitae promoveri nituntur.

Pusillanimitas est vitiosa virium suarum diffidentia, quâ quis opera difficilia et ardua, suam facultatem Dei gratiâ adjutam, non excedens, quae consilii subsunt, refugit et adversatur ex animi parvitate et abiectione.

Desperatio fuga est ultimi finis, seu vitam quo de ultimi finis associatione quis desperat, idcirco omnem salutis suae curam abijcit, vel peccatorum suorum gravitate, vel divinae praedestinationis arcano, judiciorumque Dei severitate perterritus.

Torpor est remissio quaedam et dejectio animi circa præceptorum observantiam; ita ut ab homine, vel penitentia omittantur, vel negligenter, perfactorie et ociositer implentur. Hoc vitium exprimit David, Psalmo 118,

his verbis: *Dormitavit anima mea pro tædio.* Vere enim *« Ab omni contemplatione virtutum, et intuitu spiritualium sensuum, dormitat anima, quae perturbationis hujus telo fuerit sauciata; »* inquit Cassianus, lib. 10 de Coenobiorum Institutis, cap. 4.

Evagatio mentis est *iniqui animi motus qui propter tristitiam et tædium à spiritualibus divinisque bonis ad exteriora se transfert, ut illicitis ex eis delectationes percipiat.* Ex hâc mentis evagatione sequitur instabilitas corporis, quâ aediosus homo in loco consistere nequeunt, et varias regiones amant peragrarè. De quo animi morbo monachos aediosos infestante legi possunt Cassianus, libro mox indicato, cap. 2; S. Nilus abbas, oratione sextâ de Aecidia, et S. Antiochus monachus, homilia 26 de eodem vitio.

ARTICULUS III.

Regulae morum circa aecidiam et filias ejus.

REGULA PRIMA. — Lethalis aecidiae reus est, quisquis spiritualia divinaque bona plenâ deliberatione fastidit et aversatur. — Hanc regulam tradit S. Thomas, 2-2, questione 35, articulo 5: *« Est, inquit, consummatio peccati in solâ sensualitate, et non pertingat usque ad consensum rationis, propter imperfectionem actûs, est peccatum veniale. Ita etiam et motus aecidiae in solâ sensualitate quandoque est, propter repugnantiam carnis ad spiritum: et tunc est peccatum veniale. Quandoque verò pertingit usque ad rationem, quae consentit in fugam et horrorem, et detestationem boni divini, carne contra spiritum omninò prævalente; et tunc manifestam est quòd aecidia est peccatum mortale. »*

REGULA II. — Tristitia de spirituali bono, quod in actibus virtutum singularum occurrit, non est aecidia propriè dicta, sed pertinet ad vitia illis virtutibus opposita. — Ita docet S. Thomas, articulo 2 ejusdem questionis. *« Ad quamlibet virtutem, inquit, pertinet gaudere de proprio spirituali bono, quod consistit in proprio actu; sed ad charitatem pertinet specialiter illud gaudium spirituale, quo quis gaudet de bono divino. Et similiter illa tristitia quâ quis tristatur de bono spirituali, quod est in actibus singularum virtutum, non pertinet ad aliquod vitium speciale, sed ad omnia vitia; sed tritari de bono divino, de quo charitas gaudet, pertinet ad speciale vitium, quod aecidia vocatur. »*

REGULA III. — Fastidium spiritualis boni, quatenus laboriosum est aut molestum corpori, non est aecidia propriè dicta, sed carnalium vitiorum comes est, christianaeque temperantiae et mortificationi adversatur. — Ita rursus docet S. Thomas ibidem: *« Similiter, inquit, non potest dici quòd sit speciale vitium aecidia, in quantum refugit spirituale bonum prout est laboriosum vel molestum corpori, aut delectationis ejus impediativum, quia hoc non separaret aecidiam à vitis carnalibus, quibus aliquis quietem et delectationem corporis quaerit. »*

REGULA IV. — Negligentia propriæ salutis, mediocriterque ad eam à Deo et Domino nostro Jesu Christo institutorum, vel divinarum mandatorum, aut officiorum ejusque propriorum et necessariorum, secundum statum ad quem à Deo vocatus est, lethale acedia peccatum est. — Hæc enim negligentia legi naturali et divinæ in materiâ gravissimâ adversatur. Quam legem expressit Apostolus ad Philippenses, cap. 2 : *Cum metu, inquit, et tremore vestram salutem operamini.* Et S. Petrus, Epistolâ 2, cap. 1 : *Satagite ut per bona opera certam vestram vocationem et electionem faciatis; hæc enim facientes non peccabitis aliquando. Sic enim abundanter ministrabitur vobis introitus in æternum regnum Domini nostri, et salvatoris Jesu Christi.*

REGULA V. — Acediæ rei sunt qui jugiter non vigilant ne vitiorum sentes et mala gramina in corde suo pululent, et qui orta evellere studiis ferventibus non conantur. — Cùm enim animus noster ager sit, in quo baptismi salutaribus aquis purgato et rigato Pater cœlestis christianas virtutes inseruit, juxta illud Apostoli : *Dei agricultura estis, et oculis gratiæ suæ subministrandis daturus sit incrementum, si ad illas excolendas cooperemur; gravis certè delicti rei sumus, si negligentia nostrâ et socordiâ sp̄næ et tribuli oriantur, id est, prava desideria. Hanc acediosorum hominum socordiam expressit Salomon Proverbiorum 24 : *Per agrum, inquit, hominis pigri transiri, et per vineam viri stulti; et ecce totum repleverant urticae, et operuerant superficiem ejus spinæ, et maceria lapidum destructa erat. Quod cùm vidissem, posui in corde meo, et exemplo didici disciplinam. Pigni hominis agrum et vineam, id est, animam, urticae et spinæ replent, id est, prurientia terrena desideria et punctiones pullulant vitiorum. Unde scriptum est Proverbiorum 21 : *Desideria occidunt pigrum; noluerunt enim quidquam manus ejus operari. Totâ die concupiscit et desiderat. Maceria lapidum est disciplina Patrum, quæ in ejus corde dissoluta est et dissipata, ut explicat S. Gregorius, libro 20 Moralium, cap. 20. Quo fit ut bona opera pervipendat, despectusque supernis promissionibus terrena desideret; et si quando in ejus mente aliquid de appetitu æternitatis oritur, subortâ citius transitoria delectatione dissipatur.***

Hinc S. Bernardus, sermone 58 in Cantica, tractans hunc versum capituli secundi : *Tempus putationis advenit, vineæ spiritualis putationi semper incumbendum esse docet : « Quis enim, inquit, ita ad unguem omnia à se superflua resecauit, ut nil se habere patet putatione dignum? Credite mihi, et putata repellunt, reaccendantur extincta, et sopita denudè excitantur. Parùm est ergo semel putasse, sæpè putandum est. Imò, si fieri possit, semper, quia semper per quod putari oporteat, si non dissimulas invenis. Quantomlibet in hoc corpore manens profeceris, erras, si vitia putas esse mortua, et non magis suppressa. Velis, nolis, intra fines tuos habitat Iehusæus; subjugari potest, sed non exterminari. »*

REGULA VI. — Acediæ rei sunt, quicumque in christi-

stanâ et sui statûs perfectione proficere pro viriâ non conantur. — Studiis enim omnibus eniti Christianus tenetur, ut talentum à cœlesti Patrefamiliâ sibi creditum augeat, ac venienti cum festore repræsentet. Crescere tenetur in justitiâ et charitate, secundum illud Apostoli ad Ephesios 4 : *Veritatem autem facientes in charitate, crescemus in illo per omnia, qui est caput Christus.* Et illud principis Apostolorum, Epist. 2, cap. 5 : *Crescite verò in gratiâ, et in cognitione Domini nostri et Salvatoris Jesu Christi.* Quod et Salomon Proverb. 4 significavit his verbis : *Iustorum somita, quasi lux splendens, proccidit et crescit usque ad perfectam diem.* Et Apocalypsis 21 dicitur : *Qui iustus est, justificetur adhuc, et sanctus sanctificetur adhuc.* Eodem collineat illud Christi Domini oraculum, Luc. 9 : *Nemo mittens manus suam ad aratrum, et respiciens retrò, aptus est regno Dei.* Et rursus Luc. 18 : *Mementote uxoris Lot.* Id iterum confirmat Apostolus ad Philippenses 5 : *Ego me, inquit, non arbitror comprehendisse. Unum autem, quæ quidem retrò sunt obliviscens, ad ea verò quæ sunt priora extendens me ipsum, ad destinatum persequor, ad breviam spernæ vocationis Dei in Christo Jesu.* Quem locum S. Augustinus tractans, sermone 169, aliâs 15 de Verbis Apostoli, ait : « Ut revelet nobis Deus et quod aliter sapimus, « in quo pervenimus, non in eo remaneamus, sed in eo ambulemus. Videtis quia viatores sumus. Dicitis : « Quid est ambulare? Breviter dico : Proficere; non fortè non intelligatis, et pigrius ambuletis.... Proba te ipsum tu ipse. Semper tibi displiceat quod es, si vis pervenire ad id quod nondum es. Nam ubi tibi placuisti, ibi remansisti. Si autem dixeris : Sufficit, et peristi. Semper adde, semper ambula, semper profice : noli in viâ remanere, noli retrò redire, noli deviare. »

Hanc regulam confirmat S. Bernardus, epist. 254 ad Garinum abbatem Alpengem : « Nunquàm, inquit, justus arbitratur se comprehendisse, nunquàm dicit : Satis est; sed semper esurit sititque justitiam, ita ut si semper viveret, semper quantum in se est justior esse contenderet, semper de bono in melius proficere totis viribus conaretur. Non enim ad ænum vel ad tempus instar mercenarij, sed in æternum divino se mancipat famulatu.... Itaque infessum proficendi studium, et jugis conatus ad perfectionem, perfectio reputatur. Quòd si studere perfectioni, esse perfectum est; profectò nolle proficere, deficere est. Ubi ergo sunt qui dicere solent : Sufficit nobis, nolumus esse meliores quàm patres nostri? Non vis proficere? Non. Vis ergo deficere? Nequæquam. Quid ergo? Sic, inquit, vivere volo, et manere in quo perveni; nec pejor fieri patior, nec melior cupio. Hoc ergo vis, quod esse non potest. Quid enim stat in hoc seculo? Et certè de homine specialiter dictum est : Fugit velut umbra, et nunquàm in eodem statu permanet. Ipse denique hominis seculique auctor, quamdiu in terris visus est, et cum hominibus conversatus est, nunquàm stetit. Et quidem teste Scripturâ : *Pertransiit benefeciendo et sa-*

« *nando omnes. Pertransiit autem sicut non infru-*
 « *ctuosè, ita non remissè, non pigrè, non lento*
 « *gressu; sed quemadmodàm item de ipso scriptum*
 « *est: Exultavit ut gigas ad currentam viam. Porrò*
 « *currentem non apprehendit, qui et ipse pariter non*
 « *currit. Et quid prodest Christum sequi, si non con-*
 « *tingat consequi? Ideò Paulus aiebat: Sic currite ut*
 « *comprehendatis. Ibi tu, Christiane, fige tui cursùs*
 « *profectùsque metam, ubi Christus posuit suam.*
 « *Factus est, inquit, obediens usque ad mortem. Quan-*
 « *tumlibet ergo cucurreris, si usque ad mortem non*
 « *perveneris, bravium non apprehendis. Bravium*
 « *Christus est. Quòd si illo corrente tu gradum sisistis,*
 « *non Christo appropias, sed te magis elongas, timen-*
 « *dumque tibi est quod ait David: Ecce qui elongant*
 « *se à te, Domine, peribunt. Itaque si proficere cur-*
 « *rere est, ubi proficere, ibi et currere desinis. Ubi*
 « *verò non currere, ibi et deficere incipis. Hinc planè*
 « *colligitur, quia nolle proficere, non nisi deficere est.*
 « *Vidit Jacob scalam, et in scalam angelos, ubi nul-*
 « *lus residens, nullus subsistens apparuit, sed vel*
 « *ascendere, vel descendere videbantur universi; qua-*
 « *tenus psalm daretur intelligi, inter profectum et*
 « *defectum in hoc statu mortalis vite nihil medium in-*
 « *veniri; sed quomòdò ipsum corpus nostrum continuè*
 « *aut crescere constat, aut decrecere, sic necesse*
 « *est et spiritum aut proficere semper, aut deficere. »*

REGULA VII. — Lethalis acedix rei sunt, quicumque
 conversionem suam et penitentiam differant ac pro-
 crastinant. — Hoc enim negotium, quod unum neces-
 sarium est, accelerandum Spiritus sanctus docet, Ec-
 cli. 5 : *Non tardes, inquit, converti ad Dominum, et no-*
differas de die in diem. Subitò enim veniet ira illius, et
in tempore vindictæ disperdet te. Qui conversionem
suam differunt, Spiritui sancto interiùs vocanti resi-
stant, Christo per gratia suæ piæ motiones ad ostium
cordis pulsanti ne aperiunt. Quamobrem æternus eos
manet interitus, quemadmodùm Deus, Proverb. 1 com-
minatur: Quia vocari, et resistis: extendi manum
meam, et non fuit qui aspiceret. Desperastis omne con-
silium meum, et increpationes meas neglexistis. Ego quo-
que in interitu vestro ridebo, et subsorvabo, cum vobis
id quod similitatis adtulerit, cum irruerit repentina cala-
mitas, et interitus quasi tempestas ingruerit: quando ve-
nerit super vos tribulatio et angustia. Qui conversio-
nem differunt, Dei patientià et bonitate abutuntur, et
ira ejus thesaurus in diem iræ et revelationis justitiae judicii
Dei, qui reddet unicuique secundùm opera ejus. Qua-
rendus Deus, dùm inveniri potest, ne si differamus,
eum frustra in horâ mortis queramus. Querite Domi-
nam, dùm inveniri potest; invocate eam dùm prope est.
 Quocirca Christus, Joan. 8, Judæis et in eorum perso-
 nâ omnibus conversionem suam differentibus, ait :
 Ego rodo, et queretis me, et in peccato vestro moriemini.

Hinc S. Bernardus, Sermone 754 in Cantica, ai-
 tres esse causas quæ interim occurrunt, et qua-
 rentes frustrari solent, « cùm aut videlicet non in
 « tempore querant, aut non sicut oportet, aut non
 « ubi oportet. Si enim omne tempus aptum est ad
 « querendum, cur dicit, Isai. 45 : *Querite Dominum*
 « *dùm inveniri potest? Erit absque dubio cùm inveniri*
 « *non poterit; et ideò addit: Ut invocetur, dùm propè*
 « *est; quia futuram est jam non propè futurum. A quo*
 « *enim tunc non requiretur? Miki, inquit, curabitur*
 « *omne genu, etc. Noc tamen invenietur ab impiis,*
 « *quos ultores Angeli arcebit profectò et tollent, ne*
 « *videant gloriam Dei. Frustra inelamabant et fatæ*
 « *virgines, minimè prostris jam ad eas exit, clausâ*
 « *januâ. Sibi proinde dictum putent illæ: Queretis*
 « *me, et non invenietis. Cæterùm nunc tempus acce-*
 « *ptabile, nunc dies salutis sunt, tempus planè et qua-*
 « *rendi et invocandi, quando plerumque et antequàm*
 « *invocetur, adesse sentitur. Audi denique quid pol-*
 « *liceatur: Antequàm me invocetis, inquit Isai. 5, di-*
 « *cam: Ecce adsum. Quòd si per bona opera queritur*
 « *Deus, ergo dùm tempus habemus operemur bonum*
 « *ad omnes, præsertim quia Dominus apertè præ-*
 « *nuntiat venire noctem quando nemo potest operari.*
 « *Tunc aliud ad querendum Deum, ad operandum*
 « *quod bonum est, reperturus es tibi tempus in secu-*
 « *lis venturis, præter hoc quod constituit tibi Deus,*
 « *in quo recordetur tui? Et ideò dies salutis, quia in*
 « *his ipse Deus rex noster operatus est salutem in me-*
 « *dio terræ. I ergo, et in medio gehennæ expectato*
 « *salutem, quæ jam facta est in medio terræ. Quam*
 « *tibi somnias proventuram inter ardores sempiternos*
 « *facultatem veniam promerendi, cùm jam transit*
 « *tempus miserendi? Non relinquitur tibi hostia pro*
 « *peccatis, mortuo in peccatis. Non crucifigitur iterùm*
 « *Filius Dei, mortuus est semel, jam non moritur:*
 « *non descendit ad inferos sanguis qui effusus est su-*
 « *per terram. Biberunt omnes peccatores terræ; non*
 « *est quòd sibi ex eo vindicent demones ad restin-*
 « *guendum focos suos; sed neque homines socii de-*
 « *moniorum..... Ergo nunc tempus acceptabile, et*
 « *aptum ad querendum, in quo planè qui querit in-*
 « *venit; si tamen ubi et uti oportet, querit. Et hæc*
 « *una causa quæ impedire potest ne inveniat spon-*
 « *sus à querentibus se, cùm non querunt in tempore*
 « *opportuno. At non ea impedit sponsam, nempe in-*
 « *vocantem et querentem in tempore opportuno. Sed*
 « *ne ista quidem eum tepidè aut negligenter seu per-*
 « *functoriè querit: nam corde ardenti, et omninò*
 « *infatigabiliter querit, planè ut decet. » Quamobrem*
 « *Christus nos paratos esse jubet ad rationem ipsi red-*
 « *dendam, quia incertus est dies, incerta et hora mor-*
 « *tis nostræ. Matthæi 24: Sicut autem in diebus Noë, ita*
 « *erit et adventus Filii hominis... Vigilate ergo, quia ne-*
 « *scitis quâ horâ Dominus vester venturus sit. Illud autem*
 « *scitote, quoniam si sciret paterfamilias quâ horâ ser*
 « *venturus esset, vigilaret utique, et non sineret perfodi do-*
 « *num suam. Ideò et vos estote parati, quia quâ nescitis*
 « *horâ Filius hominis venturus est. Et paulò post: Ve-*

met dominus servi illius, in die quâ non sperat, et horâ quâ ignorat. Hinc Eccl. 9 scriptum est: *Nescit homo finem suum; sed sicut pisces capiuntur hamo et sicut aves laqueo comprehenduntur, sic capiuntur homines in tempore malo, cum eis extemplo supervenerit.*

REGULA VIII. — Acediæ rei sunt qui ex torpore et socordia ad sacrosanctum Eucharistiæ sacramentum rarò admodum accedunt, maximè verò qui semel tantum in anno, solo penarum ecclesiasticarum et infamie timore compulsi. — Hi namque delectari nolunt in Domino, non sapiunt ea quæ Dei sunt, nolunt gustare quàm suavis sit Dominus, qui ut dulcedinem suam in filios demonstraret, pane suavissimo de cælo præstito, corpore scilicet suo, esurientes replet bonis; divinam illud *Manna* fastidiunt, habens omnem dulcedinem, et omnem saporis suavitatem. Vinum terrenarum voluptatum uberibus sponsæ, et mense ad parvulos nutriendos lactescenti anteponunt, à piarum animarum sensu prorsus alieni, Cant. 3 dicentium: *Mellora sunt ubera tua vino*; id est, interprete S. Bernardo, sermone 9, in Cantica: « Carnis voluptates, quæ paulò ante tanquam vino ebrizæ tenebamur, vincunt hæc quas tua nobis ubera stillant deliciae spirituales. Et pulchrè vino comparant carnalem affectum: ut enim uva semel expressa non habet jam quod denuò fundat, sed perpetuè ariditate damnatur; sic caro in pressurâ mortis ab omni prorsus suâ delectatione siccat, nec ultra revirescit ad libidines. Unde Isai 40: *Omnis caro fenum, et omnis gloria ejus tanquam flos sæni. Exsiccatum est fenum, et cecidit flos.* Vide autem ne non carni tantum, sed et mundo fortè competat ista proportio; siquidem et ipse transit, et concupiscentia ejus. Et cum omnia quæ in mundo sunt finem habeant, finis eorum non erit finis. Verùm ubera non sic: hæc enim cum exhausta fuerint, rursùm de fonte matris pectoris sumunt quod propinent sugentibus. Meritò proinde melliora carnis seculive amore asseruntur ubera sponsæ, quæ nullo unquam lactentium numero arefiunt, sed semper abundant de visceribus charitatis ut iterum fluant. Flumina siquidem fluunt de ventre ejus, fitque in eâ *fontis aquæ salientis in vitam æternam.* »

REGULA IX. Acediæ rei sunt, qui ad orationem officium divinum, et spiritualia exercitia, ad quæ tenentur ex officio, segnes sunt et tepidi. — Divinum enim præceptum violare non metuumt, quo *semper orare, et nunquam deficere* jubemur; quod in ipsâ fide, spe, et charitate continuato desiderio impletur, ut docet S. Augustinus. Hi verò nullo, aut certè admodum languenti Dei desiderio afficiuntur. Non attendunt ad verba Christi, continuam vigilantiam et orationem præcipientis, ne repentina et improvisa judicii dies nobis superveniat. Luc. 21: *Vigilate itaque omni tempore, orantes ut digni habeamini fugere iata omnia quæ futura sunt, et stare ante Filium hominis.* Magis rei sunt hoc in genere clerici et religiosi viri, atque sanctimoniales, cum tristitiâ quâdam et languore divinas laudes persolventes, et ad officia divina quæ ab asceticæ

vite magistris opus Dei meritò vocantur, negligenter se conferentes, quæ cum fervore, alacritate et gaudio frequentanda sunt et persolvenda, siquidem hilarem datorem diligit Deus; et Dei maledictionem propterea in se arcessunt. *Maledictus enim qui facit opus Domini fraudulenter* (Isai. 48). His proinde inculcanda sunt S. Bernardi verba, sermone 47 in Cantica: « Moneo, dilectissimi, purè semper ac strenuè divinis interesse laudibus. Strenuè quidem, ut sicut, reverenter, ita et alacriter Domino adistatis, non pigri, non somnolenti, non escitantes, non parentes vocibus, non præcedentes verba dimidia, non integra transilientes, non fractis et remissis vocibus muliebri quiddam balba de nare sonantes, sed virili (ut dignum est) et sonitu et affecta voces sancti Spiritus depromentes. »

REGULA X. — Acediæ rei sunt quicumque tempus ad salutis suæ negotium peragendum à Deo sibi concessum in otio, ludis, inanibus colloquiis, ambulationibus et visitationibus minimè necessariis, ac seculi voluptatibus conterunt. — Cum enim vite nostræ tempus Deo debeamus, idque ad peccata expianda, ad regnum cælorum promerendum Deus nobis concesserit, qui duo solùm momenta concessit angelis, illo non debeamus abuti, nec illud prodigere. Hinc, Eccl. 4, dicitur: *Fili, conserva tempus et desina à malo.* Et ad Ephesios 5: *Videte, fratres, quomodò cavetis ambuletis: non quasi insipientes, sed ut sapientes, redimentes tempus, quoniam dies mali sunt.* Id nisi præstemus, tempus adversus nos in die Judicii Deus vocabit, secundum illud quod in personâ Jerusalem dictum est, Thren. 1: *Vocavit adversum me tempus, ut contereret electos meos.* Ad bonum usum temporis incitare nos debet consideratio quadruplicis debiti quo obligamur. Vitam namque nostram debemus Christo pro acceptis ab eo beneficiis. Secundò, debemus illam peccatis expiandis, tertio, cælo comparando. Quarto, Deo, ut auctori, illam totam debemus. Quod egregiè S. Bernardus explicat, sermone 22 de Diversis. « Vis scire, inquit, quæ et quibus debeas? Primò Christo Jesu debes omnem vitam tuam, quia et ipse vitam suam posuit pro vitâ tuâ, et cruciatus amarus sustinuit, ne tu perpetuos sustineres. Quid tibi durum vel durum esse poterit, cum recordatus fueris quia ille in formâ Dei, in die æternitatis suæ in splendoribus sanctorum ante Luciferum genuit, splendor et figura substantiæ Dei, venit ad carcerem tuam, ad limum tuum, infixus (ut dicitur) usque ad cubitos in limo profundi; quid non suave tibi, cum tibi collegeris omnes amaritudines Domini tui, et rememoraberis primum quidem illarum infantilium necessitatum; deinde, laborum quos pertulit in prædicando, fatigationum in discurrendo, tentationum in jejunando, vigiliarum in orando, lachrymarum in compatiendo, insidiarum in colloquendo; postremò, periculorum in falsis fratribus, conviciorum, sputorum, colaphorum, flagellorum, irrisionum, subsannationum, exprobrationum, clavorum, horumque similium, quæ in salutem nostrî generis triginta et tribus annis

operatus et passus est in medio terra? O quam in-
 debita miseratio, quam gratuita et sic probata di-
 lectio, quam inopinata dignatio, quam stupenda dul-
 cedo, quam invicta mansuetudo, Regem gloriæ pro
 despiciatissimo vernaculo, imò vermiculo crucifigi.....
 Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit
 mihi? Nonne si conferentur in me omnes vitæ filio-
 rum Adam, et omnes dies seculi, et labores omnium
 hominum qui fuerunt, qui sunt, et qui erunt, nihil
 esset ad comparationem corporis illius, quod spe-
 ctabile et stupendum est virtutibus etiam supernis in
 conceptu de Spiritu Sancto, in ortu de Virgine, in
 vitæ innocentia, in doctrinæ affluentia, in conser-
 vationibus miraculorum, in revelationibus sacramen-
 torum? Vides quia sicut exaltantur cæli à terrâ, sic
 exaltata est vitæ illa à vitâ nostrâ; quæ tamen posita
 est pro vitâ nostrâ. Cùm ergo ei donavero quicquid
 sum, quiddam possum, nonne istud sic est sicut
 stella ad solem, gutta ad fluvium, lapis ad turrim,
 granum ad acervum? Non habeo nisi minuta duo,
 imò minutissima, corpus et animam, vel potius
 unum minutum, voluntatem meam; et non dabo il-
 lam ad voluntatem illius, qui tantus tantillam tantis
 beneficiis prævenit, qui toto se totum me compara-
 vit? Sed namquid huic soli debitor sum, cui vix
 parùm aliquid retribuere possum? Exigunt à me præ-
 terita peccata mea futuram vitam meam, ut faciam
 fructus dignos penitentia, et recogitem omnes annos
 meos in amaritudine animæ meæ. Et ad hæc quis
 idoneus?..... Cùm ergo quicquid vivis, quiddam
 sapias, quicquid habes, quiddam potes, huic uni rei
 dedicaveris, numquid est vel inter aliqua computan-
 dum? Paulò ante vitam tuam pro vitâ suâ Christo
 reddideras, et nunc iterùm eam totam præcedentium
 exitit recordatio peccatorum. Quid si tertium tibi
 debitorem ostendam, qui non minus acriter quàm
 veraciter vindicat eam sibi? Puto quòd et tu possi-
 dere desideras civitatem de quâ dicitur: *Gloriosa
 dicta sunt de te, civitas Dei.* Gloriam illam quam nec
 oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis
 ascendit, regnum omnium seculorum..... Nonne ad
 hoc emendum, totum te, et quæcumque, et unde-
 cumque contrahere poteris, dare oportebit? Et cùm
 universa compleveris, non tamen putes esse condi-
 gnas passiones hujus temporis ad futuram gloriam
 quæ revelabitur in nobis. An sic impudens es, vel
 imprudens, ut minutum tuum, quod tibi tam Christi
 vitæ, quàm peccati penitentia certatim rapiunt, etiam
 ad hoc conquirendum vel audeas numerare? Quid
 dices, si et quartum debitorem in medium adduxero,
 qui sibi etiam jure primatûs sui superiores tres ce-
 dere velit? Ecce in januis est qui fecit cælum et ter-
 ram, et Creator tuus est, tu creatura; tu servus, ille
 Dominus; ille figulus, tu figmentum. Totum ergo
 quod es, illi debes, à quo totum habes, etc.

Bectas usus temporis constat optimâ dispositione
 præsentium, expiatione præteritorum, prævisione futu-
 rorum, ut docet idem Pater, sermone 2 in Festo
 S. Apostolorum Petri et Pauli: « Hæc nempe, in-

quit, spiritalis est exerciti summa, hæc forma studii
 spiritalis, ut sapienter disponamus præsentia nostra,
 recogitemus in amaritudine animæ nostræ præterita,
 futura quoque sollicitè provideamus. *Sobriè et justè,*
et piè vivamus in hoc seculo, ait Apostolus, ut vi-
 delicet in præsentibus sobrietas observetur; ut justâ sa-
 tisfactione præterita, quæ nobis sine fructu salute
 præterière tempora, redimantur; ut pietatis cly-
 peum imminetibus de futuro periculis opponamus.
 Sola enim est quæ ad omnia valet pietas, cultus
 scilicet Dei humilis et devotus; nec aliter nobis est
 providere novissima, nisi ut universa quæ nobis im-
 minere videntur pericula, sedulâ nobiscum cogitatio-
 ne versantes, discamus de nostrâ omnino industriâ,
 magis autem de nostris diffidere meritis, et soli di-
 vine nos protectioni committere pio quodam men-
 tis affectu, et effectu pie intentionis in ipsum, cujus
 datum optimam et donum perfectum est, consum-
 matio felix, et mors pretiosa. Habes in Evan-
 gelio tria hæc ipsa tibi sermone Domini com-
 mendata: *Beati, inquit, pauperes, beati mites, beati
 qui lugent.* Beati qui futura sapiunt, præ desiderio
 cælestium interno quodam sapore mentis præsentia
 respicientes. Beati qui novissima provident, in man-
 suetudine suscipientes inquit verbum, quod eorum
 salvare animas potest, et pietate cordis ad futuram
 tendunt hæreditatem. Beati qui pristinum intelli-
 gentes errorem, crebris lacrymis lavant lectum
 suum. Vides quid optat vir sanctus, quid obtinere
 capit eis pro quibus orat? *Utinam, inquit, sape-
 rent, et intelligerent, et novissima providerent!* Ac si
 manifestius dicat: *Utinam esset in eis spiritus sa-
 pientia et intelligentia, atque consilii!* Utinam hæc
 in nobis inveniantur, fratres, ut suaviter omnia no-
 stra per sapientiam disponamus, ut intellectu præ-
 terita peccata damnemus, ut provideamus futura
 consilio! Utinam sapiamus ad præsentis vitæ mo-
 derationem! Utinam intelligamus ad præteritæ cor-
 rectionem! Utinam devotâ in Deum fide providea-
 mus, ut felicem habeamus ipso miserante consum-
 mationem. »

Acediam hominum tempus inaniter terentium de-
 plorat Gaufridus abbas Clarevalensis, Declamatione
 in Evangelium, *Ecce nos reliquimus omnia,* seu lib. de
 Colloquio Simonis ad Jesum, ex S. Bernardi dictis
 contextu, § 44. « Nihil, inquit, pretiosius tempore,
 sed heu nihil hodiè vilius æstimatur! Transeunt
 dies salutis, et nemo recogitat; nemo sibi non redi-
 tara momenta perisse causatur. »

REGULA XI. — Malitia ex acedia profecta, quatenus
 pietatis, et ad eam pertinentiam, atque hominum qui
 ipsam profitentur, impugnatio est, lethale peccatum
 est. — Charitati enim è regione opponitur, diabolo
 militat, Christi regnum evertere conatur, quod intra
 nos est. Malitiæ hujus fermento infecti homines, sin
 minus voce, certè operibus dicunt Deo: *Recede à no-
 bis, scientiam viarum tuarum nolumus. Quis est Omni-
 potens, ut serviamus ei, et quid nobis prodest, si or-
 revimus illum?* Job. 21. Hujus flagitii rei sunt qui pa-

storis suos, concionatores, aut viros pios, à quibus admonentur ut à lascivis aut maledicis cantilenis, spectaculis, alearum ludis, aliisve corruptelis abstineant, dicitur et scommatibus appetunt, et cantilenis ad ludibrium compositis illis insultant. *Parum est quia cantant, insuper et in ipsum incipiunt cantare, à quo prohibentur cantare*, inquit S. Augustinus. Enarratione in Psal. 68, ad illa verba: *Adversus me insultabant qui psallebant in portâ, et in me psallebant qui bibebant vinum*; quod non solum Christo Domino contigisse, sed illi quotidie in membris ejus contingere observat.

REGULA XII.—Rancor ex acedia profectus, quo scilicet homines superioribus ipsos corripentibus indignantur, ipsosque propterea odio persequuntur, quod illos ad meliora compellant, lethale peccatum est.—Nitur hæc regula Scripturæ sacræ verbis, Proverb. 29: *Viro qui corripientem durâ cervicè contemnit, repentinus ei superveniet interitus; et cum sanitas non sequetur*; et Luc. 10, ubi Christus ait: *Qui vos audit, me audit; et qui vos spernit, me spernit; qui autem me spernit, spernit eum qui misit me*. Hujus peccati rei sunt laici, qui parochis suis; clerici, qui episcopis suis, aut eorum vicariis generalibus, archidiaconis, officialibus; monachi, qui superioribus suis et visitatoribus, ipsorum vitia corrigere volentibus, et cænonum, statutorum synodaliū, regularum, constitutionum, ecclesiasticæ aut monasticæ disciplinæ observantiam instaurantibus succensent, illosque hoc nomine exosos habent.

REGULA XIII.—Pusillanimitas lethale peccatum est, cum aliquis magnis et arduis operibus ad salutem necessariis subducit, aut officia et munia sibi superioris præcepto pertinaciter respuit ex animi parvitate.—Pusillanimitatem peccatum esse probat S. Thomas, secundâ secundæ, quæst. 153, art. 4, ex illâ Apostoli sententiâ ad Colossenses 3: *Patres, nolite ad indignationem provocare filios vestros, ut non pusillo animo fiant*. Porrò nisi pusillanimitas peccatum esset, hæc velut grave malum cavendam Apostolus non doceret. Rationem addit S. Doctor: « Omne, inquit, quod est contrarium naturali inclinationi est peccatum, quia contrariatur legi nature. Inest autem unicuique rei naturalis inclinatio ad exequendam actionem commensuratam suæ potentie. Sicut autem per præsumptionem aliquis excedit proportionem suæ potentie, et dùm nititur ad majora quam possit: ita etiam pusillanimitas deficit à proportionem suæ potentie, dùm recusat in id tendere, quod est suæ potentie commensuratum. Et ideo sicut præsumptio est peccatum, ita et pusillanimitas. Et inde est quod servus, qui acceptam pecuniam Domini sui fudit in terram, nec operatus est ex eâ propter quedam pusillanimitatis timorem, punitur à Domino, ut habetur Math. 25 et Luc. 19. » Quin autem sit peccatum mortale, quando quis ex degeneris animi parvitate ardua et difficilia opera per se ad salutem necessaria, vel præcepto superiorum sibi injuncta refugit aggredi, animè dubium est. Quamobrem qui fidem palam pro-

ferri renueret, ne à persecutore perimeretur, aut proscriberetur, bonisque privaretur, lethalis peccati reus esset. Qui ex timore peccandi post baptismum, aut post confessionem et sacram communionem nollet baptismum suscipere, peccata confiteri, sacram Eucharistiam sumere, lethally peccaret. Qui ad sacramenta nollet accedere, ne proximas occasiones et vincula peccati, quibus irretitus est et alligatus, deserere et arumpere cogeretur, lethally peccaret. Hæc enim ad salutis necessitatem pertinent. Sic etiam lethalis peccati rei sunt, qui ad exercendas virtutum christianarum necessarias actiones in publicum progredi timent, ne fortè graviori tentatione impugnentur, vel ab impiis hominibus deridantur, aut injuriis afficiantur, ut explicat Beda in Proverb. 26, ad illa verba: *Dicit piger: Leo est in viâ, et leona in itineribus: sicut ostium vertitur in cardine suo, ita piger in lectulo suo.*

Quod verò lethalis estiam peccati reus sit qui vel pastoralem curam, aliudve ecclesiasticum munus regendi, predicandi, docendi, cui pares sunt ejus vires, superioris mandato sibi injunctum pertinaciter recusat, colligitur ex S. Gregorio, Pastoralis Curæ p. 1, cap. 5: « Sunt nonnulli, inquit, qui magnis muneribus ditati, dùm solius contemplationis studiis inardescunt, parere utilitati proximorum in predicatione refugiant, secretum quietis diligunt, secessum contemplationis poseunt; de quo si districtè judicentur, ex tantis procul dubio rei sunt, quantis venientes ad publicum prodesse poterunt. » Hinc S. Thomas loco supra citato, in responsione ad secundum, ait: « Potest contingere quod aliquis, ex virtute quam habet, sit dignus ad aliqua magna facienda, quæ sunt digna magno honore; et tamen per hoc quod ipse non attemptat suâ virtute uti, peccat, quandoque quidem venialiter, quandoque autem mortaliter. »

Nec à peccato lethally excusatur, qui hæc pertinaciter recusat, quia se indignum existimat hujusmodi muneribus vel honoribus. Hæc enim falsa humilitas est. Unde S. Thomas ibidem in responsione ad tertium docet, « quod etiam pusillanimitas aliquo modo ex superbia potest oriri, dùm scilicet aliquis nimis proprio sensu innidit, quo reputat se insufficientem ad ea respectu quorum sufficientiam habet. Unde dicitur Proverb. 26: *Sapienter sibi piger videtur septem viris loquentibus sententias*. Nihil enim prohibet quod se quantum ad aliqua dejiciat, et quantum ad alia se in sublime extollat. Unde S. Gregorius in Pastoralibus de Moyse: *Superbus fortassè esset, si ducatum plebis immunerè sine trepidatione susciperet; et rursùm superbus existeret, si auctoris imperio obedire recusaret.* » Hinc Moyse et Jeremias munus ad quod divinitus eligebantur, et quo digni erant ex divini gratiâ, recusabant, considerantes propriæ infirmitatis insufficientiam: *Non tamen pertinaciter, ne in superbiam laberentur*, inquit S. Thomas ibidem, in responsione ad quartam objectionem.

Lethale pusillanimitatis peccatum commisit Esau; cum primogeniti jura parvipendens, illa cessit Jacob fratri suo. Quâ de re S. Ambrosius, lib. 4 de Cain et

Abel, cap. 4, ait: « Nonne tibi videtur Esau tanquam
 « in agone victus, et propter mentis infirmitate impa-
 « rem se existimans, concessisse victori coronam, quem
 « videbat nullis passionum illecebris infecti, quarum
 « ipse pulverem sustinere non poterat? *Ut quid mihi,*
 « inquit, *primatus?* apud ignavos enim nulla sunt in-
 « signia virtutis, apud sapientes prima habentur; stu-
 « dia enim virtutis quaedam instrumenta sunt. Itaque
 « sicut bellator sine armis esse non potest, ita nec sine
 « exercitatione virtus. Unde et Dominus in Evangelio
 « ait, Matth. 13: *A diebus Joannis Baptistae regnum cae-*
 « *lorum cogitur, et cogentes diripiunt illud.* Et alibi,
 « Matth. 6: *Quærite regnum Dei, et omnia præstata sunt*
 « *nobis.* Non dormientibus neque otiantibus, sed vigi-
 « lantibus et laborantibus pollicetur præmia; et labori
 « merces parata est, qui licet non sit suavis ad gra-
 « tiam, tamen fructuosus ad præmium est. »

Degenensis scilicet ac pusilli animi est, bona sibi à
 Deo concessa parvifacere, ut docet S. Thomas, 2-2,
 quæst. 56, art. 1, ad tertium. « Ad humilitatem per-
 « tinet, inquit, ut homo defectus proprios conside-
 « rans, seipsum non extollat. Sed hoc non pertinet ad
 « humilitatem, sed potius ad ingratitude, quod
 « bona, quæ quis à Deo possidet, contemnat. Et ex
 « tali contemptu sequitur accidia. De his enim trista-
 « mur, quæ quasi mala vel villa reputamus. Sic ergo
 « necesse est ut aliquis aliorum bona extollat, quod
 « tamen bona sibi divinitus provisa non contemnat,
 « quia sic ei tristitia redderentur. »

REGULA XIV. — Desperatio lethale peccatum est. —
 Ad Ephesios enim quarto gravissimi peccati reos esse
 significat Apostolus, qui *desperantes semetipsos tradi-*
derunt impudicitie, in operationem immanditiæ omnis.
 Et ad Romanos 8, ait: *Spe salvi facti sumus.* Unde col-
 ligitur nos desperatione perire. Deinde spei necessi-
 tatem ad salutem æternam Scriptura sacra passim do-
 cet, Psal. 129: *A custodia matutina usque ad noctem*
speret Israel in Domino, quia apud Dominum misericor-
dia, et copiosa apud eum redemptio. Psal. 9: *Sperent*
in te qui noverunt nomen tuum, quoniam non dereliquisti
querentes te, Domine. Psal. 36: *Spera in Domino, et*
fac bonitatem. Psal. 32: *Ecce oculi Domini super me-*
tuentes eum; et in eis qui sperant super misericordiâ
cjus. Psal. 31: *Sperantem in Domino misericordia*
circumdabit. Proverb. 16: *Qui sperat in Domino, beatus*
est; et cap. 29: Qui sperat in Domino, subleabitur. 1
 ad Thessalonicenses 5, inter arma Christiani præcipua
 spes numeratur: *Induti loriceam fidei et charitatis, et*
galeam spem salutis. Et ad Hebræos 6: *Ut per duas res*
immobiles, quibus impossibile est mentiri Deum, fortissi-
num solatium habeamus, qui confugimus ad tenendam
propositam spem, quam sicut anchoram habemus animæ
intam ac firmam, et incedentem usque ad interiora vela-
minis: ubi præcursor pro nobis introivit Jesus, secun-
dum ordinem Melchisedech pontifex factus in æternum.
 Cùm itaque spes divine misericordiæ, et beatitudinis
 æternæ, necessaria sit ad salutem, et à Deo præcepta
 sit, desperatio sit opposita lethale peccatum est, ho-
 minemque in damnationem æternam præcipitem agit.

Quamobrem fidelis anima dicit Domino, Psal. 90:
Susceptor meus es tu, et refugium meum, Deus meus;
sperabo in eum. « Possunt omnia dicere: Creator meus
 « es tu. Possunt et animalia dicere: Pastor meus es
 « tu. Possunt omnes homines dicere: Redemptor
 « meus es tu. At verò, Susceptor meus es tu, is tan-
 « tùm dicere potest qui habitat in adjutorio Altissimi.
 « Unde et addidit: *Et Deus meus.* Car non Deus noster?
 « Quia in creatione, redemptione, cæterisque commu-
 « nis beneficiis est Deus omnium; sed in tentationi-
 « bus suis tanquam proprium eum habent singuli ele-
 « ctorum. Sic enim paratus est suscipere cadentem,
 « et eripere ingentem; ut vidori possit relictiis omnibus
 « aliis ei soli operam dare. Propterea expedit omni
 « animæ Deum semper attendere tanquam proprium
 « non modò adjutorem, sed etiam inspectorem. Quando
 « enim negligens poterit fieri, qui intuentem se Deum
 « nunquam desinit intueri?..... Hic igitur non im-
 « meritò dicere potest: *Deus meus, sperabo in eum...*
 « Non desperabo, nec frustra sperabo, quia maledi-
 « ctus qui peccat in spe, et nihilominus qui peccat in
 « desperatione. » Verba sunt S. Bernardi, sermone se-
 cundo in Psalmum *Qui habitat.*

REGULA XV. — Torpor circa præcepta lethale pec-
 catum est, quatenus deliberatum illorum transgressio-
 nem importat; ad lethale peccatum disponit, quatenus
 facit ut perfunctoriè duntaxat impleantur. — Fervorem
 namque in suis obsequiis Deus præcipit. Rom. 12: *Sollicitudine non pigri, Spiritu ferventes, Domino scri-*
vientes. Hinc S. Paulinus, Epist. 36 ad Macarium, ait:
 « Vicina morti lahes est torpor animorum; et tunc di-
 « cet inimicus: Prævalui adversus eum; si et mentis
 « oculos somnus oppresserit. » Et S. Isidorus, lib. 2
 de Summo Bono, cap. 10: « Multos, inquit, re-
 « missa conversio in pristinos errores reducit, ac vi-
 « vendi tepore resolvit. Horum ergo exempla quisque
 « conversus evita, ne dum timorem Dei à tepore inci-
 « pis, rursus mundanis erroribus immergaris. » Et S.
 Bernardus, sermone 5 in Ascensione Domini, torpen-
 tium et tepidiorum hominum vitam inferno appropin-
 quare assertit. « Invenire est, inquit, homines pusilla-
 « nimes et remissos, deficientes sub onere, virgâ et
 « calcariibus indigentes, quorum remissa latitudo, pu-
 « sillanimitas tristitia est, quorum brevis et rara com-
 « punctio, animalis cogitatio, tepida conversatio,
 « quorum obedientia sine devotione, sermo sine cir-
 « cumspectione, oratio sine cordis intentione, lectio
 « sine adificatione; quos denique (ut videmus) vix
 « gehennæ metus inhibet, vix pudor cohibet, vix fre-
 « nat ratio, vix disciplina coercet. Nonne tibi horum
 « vita inferno penitus appropinquare videtur, dum in-
 « tellectu affectui, et affectu intellectui repugnante,
 « necesse habent mittere manum ad opera fortium,
 « qui cibo fortium minimè sustentantur, socii plane
 « tribulationis, sed non consolationis? Exurgamus,
 « obsecro, quicumque hujusmodi sumus, resarciamus
 « animas, spiritum recolligamus, alijcipientes perni-
 « ciosam tepiditatem; etsi non quia periculosa est. et
 « Deo solet etiam vomitum provocare, certè quia mo-

lestissima, plena miseræ et doloris, inferno planè proxima, et umbra mortis jure censetur.

REGULA XVI.—Ad torporem pertinet immoderatio somni, quæ lethale peccatum est, si causa sit cur præceptum omittatur; aliàs veniale duntaxat.—Immoderatio somni unus est ex hominis acediosi characteribus. Hinc Proverb. 6 dicitur: *Valde ad formicam, ò piger, et considera vias ejus, et discite sapientiam: quæ cum non habeat ducem, nec præceptorem, nec principem, parat in æstate cibum sibi, et congregat in messe quod comedit. Usquequæ piger dormies? Quando con-surges è somno tuo? Paululum dormies, paululum dormitabis, paululum conseres manus ut dormias, et veniet tibi quasi viator egestas, et pauperies quasi vir armatus. Si verò impiger fueris, veniet ut fons messis tue, et eyes-tas longe fugiet à te; et cap. 4: Sicut ostium vertitur in cardine suo, ita piger in lectulo suo. Tunc autem lethale peccatum est, cum somnus directè vel indirectè volitus executionem præcepti impedit, ut si quis dominicà vel festà die somno indulgere malit, quàm missam audire, vel noctem integram in ludis aut chora-riis consumpserit, et manè in lecto se collocans, à somno ante meridiem non excitetur. Idemque judi-cium est de aliis præceptis vel Dei vel Ecclesiæ, quo-rum executionem somni immoderatio impediret. Veniale autem peccatum est, quoties indulgetur somno præter leges necessitatis. Nam et somnum moderari debet temperantia. Gravius autem peccatum est immoderatio somni in viris ecclesiasticis et religiosis, quos impedit ne sacris officiis adsint, et orationi vel studio vacent; in magistratibus et iis qui rempublicam go-runt, cum ipsos frequenter impediatur ne ad causas gra-vissimi momenti referendas vel judicandas sint parati, quia instrumenta omnia ad causam pertinentia legere et conferre neglexerunt, nimiumque crediderunt excerptis notariorum seu secretariorum suorum. Nec ta-men soli clerici et monachi ac sanctimoniales somno mane surgere debent ad Deum laudandum, sed christiani homines universi, ut verbis Sapientis colligitur ita Deum alloquentis, Sap. 16: *Ut notum omnibus esset, quoniam oportet prævenire solem ad benedictionem tuam, et ad ortum lucis te adorare. Et Job. 8: Si dilu-culo consurrexeris ad Deum, et Omnipotens fueris deprecatus; si mundus et rectus incesseris, statim evigilabit ad te, et peccatum reddet habitaculum justitiæ tuæ.**

REGULA XVII.—Evagatio mentis circa illicita, lethale peccatum est, cum mens et affectus in ea quæ lethalia peccata sunt, aut proximè lethalis peccati occa-siones, tendit, vel in iis delectatur; aliàs peccatum est veniale.—Hujus peccati rei sunt inquieti illi et curiosi homines, quibus nihil negotii est, nihil pensi, nisi ut audiant vel referant aliquid novi, nisi ut in res et actiones alienas inquirent, ut nullis negotiis occupa-ti, aliis negotia facessant, turbentque familias, aut rempublicam, vel Ecclesiam inquieti animi desultorià levitate. Quos S. Paulus 2 ad Thessalonicenses, cap. 3, acerrimè reprehendit his verbis: *Si quis non vult ope-rari, nec manducet. Audivimus enim inter vos quosdam ambulare inquieti, nihil operantes, sed curiosi agentes.*

His autem qui ejusmodi sunt, deuntiamus, et obsce-ramus in Domino Jesu Christo, ut cum silentio operantes, suam panem manducant. Hujus peccati rei sunt clorici et monachi otiosi, inquieti, gyrovagi, qui huc il-luc discurrere amant, et diacèsses, provincias, eccle-sias, monasteria mutare, superioribus inobedientes, æqualibus incommodi, inferioribus intolerabiles, si-bimetipsis graves. Quibus nec oratio sapit, nec lectio; quibus non studium, sed iners otium placet; non opus ministerii, aut convenientis laboris exercitatio, sed iugis cessatio. Quod hominum genus S. Augustinus acriter reprehendit, libro de Opere Monachorum, si-gillans hypocritas sub habitu monachorum circumventes provincias, nusquam missos, nusquam ficos, nusquam stantes, nusquam sedentes, etc., et eos qui corpore va-lent, et ab ecclesiasticis occupationibus vacant, operari debere docet; iis autem qui ex vitâ excelsiore conver-tuntur, inventenda esse opera in monasterio, etiamsi à corporali functione liberiora, sed vigilantî administrati-one curanda, ut nec ipsi panem suum, quoniam com-munis jam factus est, gratis manducent. Alios verò qui ex vitâ humiliori venerunt ad monasterium, cogendos esse ad laborem, quia nullo modo decet ut in illâ vitâ ubi sunt senatores laboriosi, ibi fiant opifices otiosi. Hu-jus deique peccati præcipuè rea sunt seculares mu-lieres, quæ otiosæ discunt circuire domos; non solum autem otiosæ, sed et verbosæ et curiosæ, loquentes quæ non oportet, ut scribit Apostolus 1 ad Timoth. 5. Unde mulierem meretricem his characteribus Salomon de-scribit: *Garrula et vaga, quietis impatiens, nec valens in domo consistere pedibus suis, nunc foris, nunc in plateis, nunc juxta angulos insidians.*

Ex mentis evagatione multiloquium nascitur, quod in gravia peccata præcipitat. « Quibusdam enim ruinae suæ gradibus desidiosa mens, in foveæ lapsus im-pellitur, inquit S. Gregorius, lib. 7 Moralium, cap. 17. Nam dñm otiosa verba cavere negligimus, ad noxia pervenimus, ut priùs loqui aliena libeat, et postmodum detractionibus eorum vitam, de quibus loquitur, lingua mordeat; quandoque autem usque ad apertas contumelias erumpat. Hinc irarum semi-nantur stimuli, oriuntur rixæ, accenduntur faces odiorum, pax tota extinguitur cordium. Unde bene per Salomonem dicitur, Proverb. 17: *Qui dimittit aquam, caput est jurgiorum.* Aquam quippe dimi-tere, est linguam in fluxum eloqui relaxare. Qui ergo dimittit aquam, caput est jurgiorum, quia qui linguam non refrænât, concordiam dissipat. Quot autem multiloquo quisque serviens rectitudinem et justitiæ tenere non possit, testatur Propheta qui ait, Psal. 139: *Vir linguosus non dirigitur super ter-ram.* Hinc Salomon iterum ait, Proverb. 10: *In multiloquio peccatum non deerit.* Hinc Isaias ait, 53: *Cultus justitiæ silentium; videlicet indicans quia mentis justitiæ desolatur, quando ab immoderata locutione non parciatur.* Hinc Jacobus dicit 1: *Si quis putat se religiosum esse, non refrænans linguam suam, hujus vana est religio.* Hinc per semetipsam nos Veritas admonet, dicens, Matth. 12: *Omne ver-*

• *sum otiosum quod locuti fuerint homines, reddent de*
 • *eo rationem in die iudicii. Otiosum quippe verbum*
 • *est, quod aut ratione iustæ necessitatis, aut inten-*
 • *tione piæ utilitatis caret. Si ergo ratio de otioso ser-*
 • *mone exigitur, pensandum valdè est, quæ pœna il-*
 • *liud multiloquium sequatur, in quo etiam per super-*
 • *bia verba peccatur. Sciendum quoque est, quòd ab*
 • *omni rectitudinis statu depercut, qui per noxia*
 • *verba dilabuntur. Humana etenim mens, aque*
 • *more, et circumclusa ad superiora colligitur, quia*
 • *illud repetit unde descendit; et relaxata deperit,*
 • *quæ se per infima inutiliter spargit. Quot enim super-*
 • *vacuis verbis à silentio sui censurâ dissipatur, quasi*
 • *tot rivis extra se ducitur. Unde et redire interius ad*
 • *sui cognitionem non sufficit, quia per multiloquium*
 • *exterioris sparsa, vim intimæ considerationis amittit.*
 • *Totam igitur sese insidiantis hostis vulneribus de-*
 • *tegit, quia nullâ se munitione custodiè circumcludit.*
 • *Unde scriptum est, Proverb. 25: Sicut urbs patens,*
 • *et absque mirorum ambitu; ita vir qui non potest in*
 • *loquendo cohibere spiritum suum. Quia enim murum*
 • *silentii non habet, patet inimici jaculis civitas men-*
 • *tis; et cum se per verba extra semetipsam eiecit,*
 • *apertam se adversario ostendit: quam tantò ille sine*
 • *labore superat, quantò et hæc eadem quæ vincit-*
 • *ur, contra semetipsam per multiloquium pu-*
 • *gnat.*

REGULA XVIII. — Otium iners ac desidiosum proxima
 regni peccati lethalis occasio. — Nititur hæc morum
 regula Scripturæ sacræ auctoritate, Ecclesiastici cap.
 33: *Multam malitiam docuit otiositas. Hinc de Sodomâ*
 • *dicitur, Ezechielis 16: Ecce hæc fuit iniquitas*
 • *Sodomæ, superbia, saturitas panis, abundantia; et*
 • *otium ipsius et filiarum ejus. Nec mirum: animæ enim*
 • *natura est, inquit S. Joannes Chrysostomus, homiliâ 33*
 • *in Acta Apostolorum, ut semper moveatur, et quiescere*
 • *nequeat. Vanis itaque, inutilibus, et noxiis cogitatio-*
 • *ribus mens distrahat necesse est, nisi bonis et utili-*
 • *bis fuerit occupata. Otiose menti dæmon illudit*
 • *innumeris phantasmatis imaginationi oblati. Hinc*
 • *vitiosæ cupiditates excitantur, et unusquisque tentatur*
 • *a concupiscentiâ suâ abstractus et illectus. Otiositas*
 • *mentis ad Creatoris sui majestatem, officiumque suum*
 • *considerandum non attendit, primos parentes in pec-*
 • *catum præcipites egit, teste S. Bernardo, tractatu de*
 • *Gradibus Humilitatis, cap. 10: Tu quoque ô Eva,*
 • *inquit, in paradiso posita es, ut cum viro tuo opere-*
 • *ris, et custodias illum; si inunctum perferceris,*
 • *quandoque transitura ad melius: ubi nec opus sit*
 • *te in aliquo opere occupari, nec de custodiâ sollici-*
 • *tari..... Nisi mens minus se curiosè servaret, tua*
 • *curiositas tempus vacuum non haberet. Etsi culpa*
 • *non est, culpe tamen occasio est, et indicium com-*
 • *missa, et causa est committende. Te enim intentâ*
 • *ad aliud, latenter interim in cor tuum serpens illabi-*
 • *tur, blandè alloquitur; blanditiis rationem, menda-*
 • *ciis timorem compescit; nequaquam, inquit, mo-*
 • *rieris. Auget curam, dum incitat gulam. Acuit curio-*
 • *sitatem, dum suggerit cupiditatem. Offert tandem*

• *prohibitum, et auferi concessum. Porrigit pomum,*
 • *et surripit paradisum.* — Hinc auctor Sermonum ad Fratres in Erono, inter
 S. Augustini opera editorum, ejusque venerando nomi-
 mini aliis suppositorum, sermone 17, ait: *Quid otiosè*
 • *agere potes, nisi opera carnis? Nunquam quis, civis ce-*
 • *lorum erit, si otiositatem amaverit.* — Hanc regulam confirmat S. Carolus Borromeus, in
 Instructione confessoriorum, nimiam otiositatem, nu-
 merans inter occasiones proximas lethalis peccati, in
 quibus positus homo absolute sacramentali donari
 non debet, donec illas omninò deseruerit.

ARTICULUS IV.

De remediis adversus accediam.

• Primum adversus accediam remedium est frequens
 cogitatio de bonis spiritualibus, et librorum sacrorum
 piorumque lectio: *Quia quantò magis cogitamus de*
 • *bonis spiritualibus, tantò magis nobis placentia red-*
 • *duntur, ex quo cessat accedia, inquit S. Thomas, se-*
 • *cundâ secundæ, quest. 35, art. 1, ad quartum. Præ-*
 • *cipue autem efficacis ac virtutis est ad hoc vitium*
 • *sanandum meditatio mysteriorum vitæ et mortis*
 • *Christi.*

• Remedium alterum est oratio jugis et fervens, quæ
 Deum semper desiderando peragitur, secundum illud
 S. Augustini, in narratione in Psal. 37: *Ipsum desi-*
 • *derium tuum, oratio tua est, et si continuum desi-*
 • *derium, continua oratio. Quidquid aliud agas, si de-*
 • *sideras illud sabbatum, non permittis orare. Si*
 • *non vis intermittere orare, noli intermittere deside-*
 • *rare. Continuum desiderium tuum continua vox tua*
 • *est. Facebis, si amare desiteris.* — Christo ergo aus-
 cultandum est, Marc. 13, præcipienti: *Videte, vigilate,*
 • *et orate: nescitis enim quando tempus sit... Quod autem*
 • *vobis dico, omnibus dico: Vigilate.*

• Tertium remedium est continuum Dei præsentis per
 fidem intuitus, qui nostrorum operum et sociordis pa-
 riter torporisq; nostri inspector est et iudex. Hinc
 Tob. 4 dicit Tobias senior juniori: *Omnibus diebus vitæ*
 • *tue in mente habeto Deum. Et Proverb. 5: In omnibus*
 • *viis tuis cogita illum, et ipse diriget gressus tuos. Hinc*
 • *S. Bernardus, sermone 2 in Psalmum Qui habitat, ait:*
 • *Quomodò poterit negligens fieri, qui intuentem se Deum*
 • *nunquam desinit intueri?*

• Quartum remedium est mortis aliorumque novissi-
 morum, iudicii scilicet, inferni æternæque beatitudinis
 memoria, juxta illud Ecclesiastici 7: *In omnibus ope-*
 • *ribus tuis memorare novissima tua, et in æternum non*
 • *peccabis. Cogitandum quòd venit nox, quando nemo*
 • *potest operari, inquit Christus Joan. 9; et Joan. 12: An-*
 • *bulate diem lucem habetis, ut non vos tenebræ com-*
 • *prehendant. Hinc Salomon Ecclesiasticis 9 ait: Quodcum-*
 • *que facere potest manus tua, instanter operare, quia nec*
 • *opus, nec ratio, nec sapientia, nec scientia erunt apud*
 • *inferos, quòd tu properas. Et Ecclesiastici cap. 14 dici-*
 • *tur: Ante obitum tuum operare justitiam, quoniam non*
 • *est apud inferos invenire cibum. Hinc Apostolus ad Ga-*
 • *latas 6 scribit: Nolite errare, Deus non invidetur. Qua*

enim seminaverit homo, hæc et metet: quoniam qui seminat in carne sua, de carne et metet corruptionem; qui autem seminat in spiritu, de spiritu metet vitam æternam. Bonum autem facientes, non deficiamus: tempora enim suo metemus non deficientes. Ergo dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes. Cogitandum quòd post diem iudicii tempus non erit amplius; quòd damnati frustra tempus requirent, quibus ob temporis abusum sola supererit exilii à Dei regno, et suppliciorum æternitas. Considerandum tandem quòd non sicut dignæ passionibus huius temporis ad futuram gloriam quæ revelabitur in nobis, ut ait Apostolus ad Romanos 8. Id enim quòd in præsentem est momentaneum et leve tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternæ gloriæ pondus operatur in nobis, non contemplantibus nobis quæ videntur, sed quæ non videntur.

Hanc tractationem absolvit præclarus S. Isidori locus, lib. 2 Sententiarum, sive de Summo Bono, cap. 10: « Omnis, inquit, ars seculi huius strenuus amatores habet, et ad exequendum promptissimos; et hoc proinde fit, quia præsentem habet operis sui remunerationem. Ars verò divini amoris plerosque

habet sectatores languidos, tepidos, pigritiæ inertiam congelatos; sed hoc proinde fit, quòd labor eorum non pro præsentem, sed pro futuram remunerationem differtur. Ideòque dùm eorum laborem mercedis retributio non statim consequitur, spe penè dissoluta languescunt. Unde et magna illorum gloria prædicatur, qui bonæ conversionis principia augmento solidiore consummant; atque eò ad promerendam retributionem labiores præparant, quòd firmitus duri itineris clares et inchoant et consumant. » Dicum ergo Christianis omnibus cum S. Augustino, sermone 254, aliàs de Diversis, 87: « Ardeat, ne ardeatis igne quo arsurus sunt demones; ardeat igne charitatis, ut à demonibus vos discernatis. Ardor iste sursum vos rapit, sursum tollit, in cælum levat... Summa petit ardor dilectionis... Spiritu ferventes, accendimini igne charitatis; fervere facite vos laudibus Dei, et moribus optimis. Alter calidus, alter frigidus. Calidus frigidum accendat; et qui parum ardet, optet augmentum, oret adjumentum. Dominus paratus est dare: nos pansis cordibus optemus accipere. »

TRACTATUS DE PASSIONIBUS.

AUCTORE BILLUARI

Divus Thomas, a Q. 22 ad 49, et a Q. 55 ad 71.

Postquam S. Th. a q. 6 usque ad præsentem 22, disseruit de actibus homini propriis quibus ultimum finem consequi potest, ab hæc q. 22 ad q. 49 disserit de actibus homini et aliis animalibus communibus, qui dicuntur passionibus. Quatenus enim subsunt politicae imperio rationis, participant aliquid de ejus regulatione et de moralitate, possuntque conducere ad ultimum finem, vel ab eo avertere: unde circa eas regendas occupatur magna pars virtutum, ex earumque deordinatione pullulant plurima vitia. Quia tamen circa hanc materiam non sunt graves controversiæ et vix tractatur in scholis, summam eam percurramus.

ARTICULUS PRIMUS.

De passionibus in communi.

D. Th. a Q. 22 ad Q. 28.
 Quæritur 1° quid sit passio? — Resp. Communis omnium consensus est, passionem esse actum appetitûs sensitivi quo quis ad aliquid afficitur vel ab eo refugit. Cur autem, cum sit actus, dicatur passio? Ideò quia iste actus natus est causare transmutationem in dispositione naturali corporis, quæ transmutatio infert passionem quatenus subjectum patitur amittendo aliquid. Pro cuius intelligentiâ observandum est quòd pati di-

catur tripliciter: uno modo communiter et latè, secundum quòd omne recipere est pati, etiamsi nihil abiciatur à re; ut si dicatur aerem pati dum illuminatur: et hoc sensu intellectus et sensus cognoscitivus recipiendo species possunt dici pati. Alio modo dicitur propriè pati, quando aliquid recipitur cum alterius abjectione; et hoc contingit dupliciter: quandoque enim abicitur quòd non est conveniens rei et recipitur quòd est conveniens; sicut cum corpus animalis sanatur, dicitur pati, quia recipit sanitatem abjecta ægritudine: quandoque è converso contingit, dum abicitur quòd est conveniens rei et recipitur quòd est disconveniens; sic ægrotare dicitur pati, quia recipitur infirmitas sanitate abjecta: et hic est proprius modus passionis (hic q. 22, a. 1, o).

Itaque passio rectè definitur cum Auctore, ex Damasceno: *Motus appetitus sensitivi ex imaginatione boni vel mali cum transmutatione corporali.* (Ibid. a. 2, in arg. s. c. et o.) Dicitur *motus*, id est actus seu operatio, et tenet locum generis. Dicitur *appetitus sensitivi*, ut denotetur ejus subjectum. Dicitur *ex imaginatione boni vel mali*, per quòd significatur ejus principium. Dicitur *cum transmutatione corporali*, ut distinguatur à motu-

bus voluntatis, quæ, cum non sit affixa organo corporeo, non se movet cum transmutatione corporali; et à motione partis sensitivæ cognoscitivæ, quæ, licet sit affixa organo corporeo, per se tamen non transmutat corpus physicè, sed intentionaliter tantùm. Passio autem physicè transmutat corpus (hic q. 24, a. 2, ad 2), saltem cor; in omni enim passione additur aliquid vel diminuitur à naturali motu cordis, in quantum cor intensius aut remissius movetur secundum systolem aut diastolem.

Duo itaque importat passio, scilicet actum animæ, qui se habet quasi formale, et transmutationem corpoream, quæ se habet quasi materiale, à quâ tamen dicitur passio. Si primum desit, erit passio pure corporalis; si secundum desit, non erit passio, sed simpliciter motus seu operatio animæ (q. 26 de Verit. a. 2, ad 5).

Queritur 2° quot sunt passiones? — R. Sunt undecim passiones: sex in appetitu concupiscibili, scilicet amor et odium, desiderium et fuga, gaudium et tristitia; et quinque in appetitu irascibili, scilicet spes et desperatio, audacia et timor, et ira, cujus non est contrarium. Ratio est, quia, cum passio sit actus appetitus sensitivi, dividitur secundum appetitus divisionem (hic q. 23, a. 1, o, et 1 p., q. 81, a. 2, o); appetitus autem sensitivus est duplex, concupiscibilis et irascibilis; in animalibus enim sicut in naturalibus non solum est inclinatio ad prosequendum quod est conveniens, et fugiendum quod est disconveniens, sed etiam ad resistendum contrariis et impediendis. Prima inclinatio in animali dicitur appetitus concupiscibilis; secunda appetitus irascibilis. Objectum concupiscibilis est bonum aut malum sensibile præcise; objectum irascibilis est bonum aut malum arduum. Si ergo appetitus concupiscibilis feratur in bonum aut malum simpliciter, abstractendo an sit præsens aut absens, respectu boni est amor, respectu mali est odium; si feratur in bonum aut malum absens, respectu boni est desiderium, respectu mali est fuga; si versetur circa bonum aut malum præsens, respectu boni est gaudium, respectu mali est tristitia. Si autem appetitus irascibilis feratur in bonum arduum et difficile, vel illud bonum est obtentu possibile, et est spes; vel est obtentu impossibile, et est desperatio; si refugiat malum arduum, vel illud est repulsu facile, et est audacia; vel est repulsu difficile, et est timor; vel tandem versatur circa malum præsens vindicandum, et est ira, cui nulla passio opponitur. Hinc habes passiones concupiscibilis differre à passionibus irascibilis per hoc quod passiones concupiscibilis ferantur circa opposita objecta, tendunt enim in bonum vel recedunt à malo; sic amor tendit in bonum, odium recedit à malo: passiones vero irascibilis ferantur in idem objectum contrariis motibus; sic spes tendit in bonum arduum, desperatio ab eodem recedit; audacia insurgit in malum, timor ei succumbit. (Hic ch. a. 2, o.)

Queritur 3° utrum passiones possint esse bonæ vel malæ? (ibid. q. 24, a. 1, o.) R. Passiones animæ possunt considerari dupliciter: uno modo, secundum se;

alio modo, secundum quod subjacent imperio rationis et voluntatis. Si igitur secundum se considerentur, prout scilicet sunt quidam motus irrationalis appetitus, sic non est in iis bonum vel malum morale quod dependet à ratione; si autem considerentur secundum quod subjacent imperio rationis et voluntatis, sic est in eis bonum vel malum morale. Propinquior est enim appetitus sensitivus ipsi rationi et voluntati, quam membra exteriora, quorum tamen motus et actus sunt boni vel mali moraliter, secundum quod sunt voluntarii. Unde multo magis et ipsæ passiones, secundum quod sunt voluntariæ, possunt dici bonæ vel malæ moraliter; sunt autem voluntariæ vel ex eo quod à voluntate imperantur, vel ex eo quod à voluntate non prohibentur. Tunc autem sunt bonæ, quando sunt à ratione moderate; malæ, quando sunt præter ordinem rationis. Hinc Christus, nullum habens peccatum, adhibuit passiones ubi judicavit secundum rationem esse adhibendas. Marc. 3: *Circumspectus cum irâ*. Ibid. 14: *Tristis fuit ejus anima usque ad mortem*. Luc. 19: *Flevit super Jerusalem*. Joan. 11: *Turbavit semetipsum et lacrymans est*. Et Apost. Rom. 12 jubet *gaudere cum gaudentibus et flere cum flentibus*. Isque est sensus communis hominum posse rectè timeri supplicium, amari bonum, fugere malum; et meritiò, eum enim appetitus sensitivus sit à Deo ut naturæ auctore, non possunt non esse aliqui ejus actus boni, si à ratione regulentur et impèrentur (ibid. a. 2, o).

Attenditur regula et moderatio rationis non præcisè secundum intensionem aut remissionem passionis, sed secundum quod, consideratis objecto et circumstantiis, recta ratio exigit eam intendi aut remitti. Non ergo semper peccat qui vehementer vel irascitur, vel dolet, vel timet, sed qui ultra quod exigit recta ratio in his vel illis circumstantiis irascitur, dolet, aut timet. Unde Moyses, Exod. 3, legitur fuisse valdè iratus propter adorationem vituli; Num. 25, laudatur zelus et indignatio Phinees; et 1 Reg. 2 et 3, reprehenditur Heli quod non satis fuerit filiis suis indignatus; tandem ipse Christus tristatus est usque ad mortem. Porro Stoici vocabant omnes passiones morbos animæ, quia illas solas passiones dicebant quæ erant præter ordinem rationis, quæ verò erant rationi consentaneæ nomine voluntatis complectebantur; sicque vocè tenuis discrepabant à Peripateticis, qui approbabant mediocritatem passionum.

Queritur 4° utrum passio, dum rationi et voluntati cooperatur, diminuat vel augeat bonitatem actus moralis? — Ante responsum, notâ passiones animæ posse se habere dupliciter ad voluntatem et rationem, antecedenter scilicet et consequenter, et hoc ultimam dupliciter: 1° per modum redundantie, quando enim superior pars animæ intensè movetur in aliquid, pars inferior sequitur ejus motum; 2° per modum electionis, quando scilicet homo ex judicio rationis eligit affici aliquâ passione, ut promptius et fervidius operetur cooperante appetitu sensitivo. (Ibid. a. 3, ad 1.) Hoc notato.

R. 1° Passio antecedens rationem et voluntatem,

diminuit bonitatem actus, quia obnubilat iudicium rationis ex quo dependet bonitas moralis actus; laudabilis est enim quod ex iudicio rationis aliquis faciat opus charitatis, quam ex solâ passione misericordiae. 2° Passio consequens voluntatem per modum redundantiae, est signum intensioris voluntatis, sicque indicat majorem bonitatem moralem, non tamen augeat. 3° Passio consequens per modum electionis, augeat bonitatem actionis, quia cum bonum hominis consistat in ratione sicut in radice, tanto istud bonum est perfectius quanto ad plura quae homini conveniunt extenditur; unde nullus dubitat quin ad perfectionem moralis boni pertinet quod actus membrorum exteriorum per rationis regulam dirigantur: atqui appetitus sensitivus potest obedire rationi, ut dictum est: ergo ad perfectionem moralis boni pertinet quod etiam ipsae passionem animae sint regulatae per rationem. Sicut igitur melius est quod homo et velit bonum et faciat illud exteriori actu, ita etiam melius est quod homo ad bonum moveatur secundum voluntatem et secundum appetitum sensitivum, juxta illud Psal. 85: *Cor meum et caro mea exultaverunt in Deum vivum*, ut cor accipiamus pro appetitu intellectivo carnem autem pro appetitu sensitivo.

ARTICULUS II.

De passionibus in particulari.

D. Th. a Q. 26 ad 48.

§ I. — *De passionibus appetitibus concupiscibilis.*

D. Th. a Q. 26 ad 39.

AMOR.

I. Amor, ut sic, est *complacentia boni*. Intellige complacentiam firmam et robustam dominantem appetitui; si enim sit adhuc recens et infirma, erit potius rudimentum et inchoatio amoris quam amor. Seu aliter, amor est *propensio seu inclinatio in bonum secundum se, abstrahendo an sit praesens vel absens*. (Ibid. q. 26, a. 1, o.) Triplex est amor sicut triplex est appetitus, scilicet rationalis seu intellectivus, sensitivus seu animalis, et naturalis. (Ibid.) Amor rationalis est inclinatio in bonum per intellectum apprehensum; sensitivus est inclinatio in bonum per sensum apprehensum, et hic solus est passio; naturalis est inclinatio cuique naturae, sive cognoscitivae sive non, ab Auctore naturae indita in bonum sibi conveniens, ut lapidis in centrum. Amor, sive rationalis sive sensitivus, dividitur in amorem amicitiae et amorem concupiscentiae; quia amare est velle alicui bonum. Sic ergo motus amoris in duo tendit, scilicet in bonum quod quis vult alicui, sive sibi, sive alteri; et in eum cui vult bonum. Primus est amor concupiscentiae, secundus amor amicitiae. Amor amicitiae est simpliciter amor; quia quod amatur amore amicitiae simpliciter et secundum se amatur. Amor concupiscentiae est amor secundum quid; quia quod amatur amore concupiscentiae non simpliciter et secundum se amatur, sed amatur alteri: unde dum amas aliquem quia tibi est utilis, te amas amore amicitiae,

illum autem amore concupiscentiae; si autem illi velis bonum propter ipsum, illum amas amore amicitiae. (Ibid. a. 4, o.)

II. Causa praecipua amoris est bonum, quia bonum est objectum amoris, objectum autem amoris est causa motiva illius. Altera causa amoris est cognitio, quia objectum non movetur nisi cognitum. Tertia causa amoris est similitudo, juxta illud Eccl. 13: *Omne animal diligit simile sibi*: unde communitate adagium: *Simile simili gaudet*. (Ibid. q. 27, a. 1, 2 et 3, o.) Est autem duplex similitudo: una actualis, dum duo habent idem actum, v. g., duo homines humanitatem, duo parietes albedinem; altera potentialis, dum unus habet potentiam ad formam quam alter actu habet. Prima similitudo causat amorem amicitiae; quando enim sunt duo actus similes in eadem forma, sunt quodammodo unum in illâ formâ, sicut duo homines sunt unum in specie humanitatis, et ideò affectus unius tendit in alterum sicut in unum sibi, et vult ei bonum sicut sibi. Secunda similitudo causat amorem concupiscentiae; quia facit quod qui habet solum in potentia formam quam alter actu habet, eam appetat, et in ejus consecutione delectetur, si sit sentiens et cognoscens. (Ibid. a. 3, o.)

Per accidens tamen ex similitudine nascitur odium, quando nempe simile in uno est impeditivum boni aut excellentiae in altero; unde fit alteri odiosus, non qua similis, sed qua impeditivus illius boni: et hinc aliud commune proverbium ex Philosopho, 8 Ethic. c. 1: *Figulus figulum odit*; et illud Proverb. 13: *Inter superbos semper sunt jurgia*. His amoris causis adjungi possunt sympathia, societas, familiaritas, communicatio in bonis aut secretis.

III. Primus effectus amoris est unio: unde Dionys. c. 4, de divin. Nom. dicit amorem esse vim unitivam. Duplex est autem unio: una realis, quâ amatum est presentialiter amanti; altera affectiva, quâ ex apprehensione praecedente aliquis afficitur ad alterum. Primam causat amor effectivè, quia movet amantem ad quaerendam presentiam amati, non sic tamen ut amatum sit substantialiter in amante, hoc enim est impossibile, sed omni modo qui est possibilis et conveniens, ut scilicet sibi adsint invicem, simul conversentur, aliisque modis amore decentibus conjungantur. (Ibid. q. 28, per 6 art.)

Secundus effectus amoris est adhesio; tertius, extasis; quartus, zelus; quintus, laesio amantis; sextus et universalissimus, loquendo de amore ut sic prout comprehendit rationalem, sensitivum et naturalem, est generalis influxus in omnia quae agit amans. 1° Quia omne agens agit propter aliquem finem, ut alibi dictum est; finis autem est bonum amatum: ergo omne agens quodcumque agat, agit ex aliquo amore. 2° Quia amor est dominus appetitus, cujus est applicare ad agendum. 3° Quia amor est radix omnium aliorum affectuum et passionum quae movent animal. Si autem loquamur de appetitu sensitivo et prout est passio, non est causa omnium quae amans agit, quia quaedam agit aut agere potest ex electione voluntatis sine passione. His effectibus amoris adjungit S. Doctor alios quatuor,

scilicet liquefactionem, fruitionem, languorem et fervorem. (Ibid.)

ODIUM.

Sicut amor est propensio et pondus in bonum seu conveniens, ita odium est aversio à malo seu disconvenienti. Intelligi de odio abominationis, quo aliquem vel aliquid, puta mortem, supplicium, etc., tanquam malum abominamur et fugimus; non de odio inimicitiae, quo alicui malum volumus: istud enim non est aversio, sed prosecutio alicujus, quod apprehendimus ut bonum respectu nostri et ut malum respectu illius quem odio abominationis habemus. (Ibid. q. 29, a. 1.)

Odiū nascitur ex amore, quia ex eo quod aliquis ametur ut conveniens, ejus contrarium ut disconveniens odio habetur. (Ibid. a. 2.)

DESIDERIUM ET FUGA.

Desiderium est affectus appetitus tendens in bonum absens, per quod differt à delectatione, quae est de bono presenti, et ab amore, qui est de bono secundum se ut abstrahit à presenti vel absentī. Fuga, quae opponitur desiderio, est aversio et recessus à malo futuro. (Ibid. q. 50, a. 2, o.)

DELECTATIO.

Delectatio est quies appetitus in bono possessio; si sit appetitus rationalis, est delectatio spiritualis; si appetitus sensitivi, est delectatio sensibilis, quae sola est passio, quia sola est cum transmutatione corporali. Non enim hic quies appetitus, sive rationalis sive sensitivi, sumi debet privative pro cessatione ab omni actu, sicut in rebus insensibilibus, quae dum suam perfectionem consequuntur, id non sentiunt, et ideo censentur quiescere per solam cessationem motus: at vero entia cognoscitiva, dum perfectionem suam consequuntur, id percipiunt seu cognoscunt, et ex ista cognitione seu sensu causatur quidam motus animae in bono presenti complacentis et quiescentis, et iste motus est delectatio. (Ibid. q. 31, a. 1, o.) Quamvis delectationes intellectuales secundum se sint majores sensualibus, quia sunt de nobiliori objecto et bono magis secundum se delectabili, suntque firmitiores; at tamen quoad nos delectationes sensuales sunt majores spiritualibus, partim quia sensibilia sunt nobis magis nota quam intelligibilia, partim quia sensuales sunt cum transmutatione corporali et appetuntur ut necessariae quaedam medicinae; unde fit quod plures sequantur delectationes sensuales quam spirituales. (Ibid. a. 5, o.)

Causae delectationis sunt: prima, ipsa operatio; nam ad delectationem duo requiruntur, scilicet consecutio boni convenientis, et cognitio seu perceptio hujus consecutionis; utraque autem est operatio: secunda, motus seu mutatio et alternatio; tertia, spes futuri; quarta, memoria praeteriti; quinta, similitudo. (Ibid. q. 32, a. 1, 2, 3 et 7.)

Effectus delectationis sunt, 1° dilatatio cordis quod sese explicat ac diffundere videtur; 2° causare sitim et desiderium sui, quando scilicet imperfecte habetur;

3° impedire, imò quandoque absorbere usum rationis; 4° perficere ipsam operationem qua percipitur. (Ibid. q. 33, a. 1, 2, 3 et 4.)

TRISTITIA.

Tristitia est affectus appetitus causatus ex apprehensione mali presentis. Patet ex dictis de delectatione, cui opponitur. Similiter ejus causae et effectus ex causis et effectibus contrariis delectationis cognoscuntur. (Ibid. q. 33, 36 et 37.)

Remedia tristitiae sunt: primum, quaelibet delectatio; secundum, fletus, suspiria, gemitus, aliaque exteriora signa tristitiae: partim quia omne nocivum interius clausum magis affligit, quia magis multiplicatur intensio animae circa illud; quando autem ad exteriora diffunditur, tunc animae intentio ad exteriora quodam modo disgregatur, et sic interior dolor minuitur: partim quia fletus et gemitus sunt operationes convenientes tristato et dolenti; omnis autem operatio conveniens affert delectationem. Tertium, est amicorum compassio; quia per hoc quod amici contristantur ei qui dolet, is percipit se ab eis amari, quod est delectabile. Quartum, pro sapientibus est contemplatio veritatis, quia in contemplatione veritatis maxima est delectatio. Quintum, somnus et balneum, quibus dum debitus corporis status dolore turbatus restituitur, animus simul cum corpore reficitur. (Ibid. q. 38, per 5 art.)

§ II. De passionibus appetitus irascibilis.

SPES ET DESPERATIO.

Spes est motus appetitus tendens in bonum futurum difficile et arduum, adeptu tamen possibile; desperatio è contra, motus recedens à bono arduo adeptu impossibili saltem moraliter. In juvenibus et ebriis aliisque qui non utuntur deliberatione abundat spes, quia propter difficultatam inconsiderationem facile astimant se id posse consequi quod volunt. (Ibid. q. 49.)

AUDACIA.

Audacia est motus quo appetitus insurgit adversus malum terribile imminens, ad ipsum fugandum et superandum. Dicitur terribile, quia mala levia contemnantur. Neque obstat quod omnis actus prosecutionis, qualis est audacia, sit de bono; nam etiam audacia est de bono sive de malo sub ratione boni, fertur enim in malum vincendum et fugandum, quae victoria et fugatio est bona et utilis ad consequendum bonum quod sperat appetitus. (Ibid. q. 45.)

TIMOR.

Timor est motus appetitus circa malum futurum arduum imminens cui nonnisi difficile potest resisti; seu est defectio animi victi gravitate periculi. (Ibid. q. 41.)

Effectus timoris est contractio non solum metaphorica, qua appetitus a malo victus recedit et in seipso colligitur, sed propria et corporalis, quatenus ex timore calor et spiritus ad interiora, praecipue ad cor-

contrahuntur, non ut impetum faciant, sicut in ira, desiderio et audacia, sed ut salventur; sicut videmus in civitatibus quod, quando cives timeant, retrahunt se ab exterioribus, et recurrunt quantum possunt ad interiora et munitiora, ut salventur. (Ibid. q. 42.)

Ex hoc effectu plures alii nascuntur, scilicet tremor, pallor, vocis interclusio, erectio capillorum, quandoque subita canities, deliquium animi, stupor, turbatio mentis, sitis, faucium ariditas, etc.

IRA.

Ira est appetitus vindictæ cum fervore sanguinis

circa cor. Differt ab odio inimicitiae, quod odium velit malum proximo ut illi malum; iratus autem vult illi malum sub ratione justî vindicativi. Præcipua causa iræ est parvipensio et contemptus, qui eo major est quo major est excellentia irati. (Ibid. qq. 46, 47.)

Effectus iræ sunt 1° delectatio ob spem vindictæ, quæ est remedium injuriæ acceptæ; 2° fervor sanguinis circa cor; 3° turbatio mentis et corporis; 4° taciturnitas, vel quia turbata ratio passione digna non reperit, vel quia tanta est turbatio ut lingua a suo usu impediatur. (Ibid. q. 48.)

DE VIRTUTIBUS MORALIBUS,

VITIISQUE OPPOSITIS.

(AUCTORE PATUZZI.)

Virtutes ac vitia principia sunt et fontes, unde effluunt actus humani sive boni; sive mali. Quare, cum de humanis actibus in genere et in specie proximè (in præsentî volumine dictum sit), sequitur ut fontes modò perscrutemur, ac de virtutibus vitiosisque quæ illis opponuntur, disseramus. At verò non hic de virtutibus omnibus, quemadmodum nec de vitiis, sermo erit, cum plures ad alios tractatus pertineant, ubi congruentius discutiantur; sed de virtutibus moralibus, ac præsertim cardinalibus, iisque annexis, de quibus alibi tractandum non est. Primò itaque de virtutibus generatim loquemur, de iisdem in specie postea locuturi.

CAPUT PRIMUM.

De virtutibus in genere quædam prælibantur.

DOCTRINA.

I. Definitio virtutis ex SS. Thomâ et Augustino. — II. Plures virtutis divisiones assignantur et exponuntur. — III. Quid sit virtus heroica, et in quo consistat. — IV. De origine moralium virtutum. Harum inchoatio quædam in homine est attentâ naturâ tum speciei, tum individui. — V. At in ratione virtutis non comparantur nisi operum assuetudine, labore, studio et industriâ. — VI. De subjecto virtutum. Tres in animo nostro partes distinguuntur: suprema, media et infima. — VII. Quæ tribus hisce partibus virtutes conveniant, explicatur. — VIII. Hisce omnibus partibus suæ tribuuntur virtutes, quibus insident. — IX. Apposita S. Thomæ observatio. — X. De medio in quo virtus consistit. Multiplex medium distinguitur. — XI. Medium per se non habent theologice virtutes. — XII. Ex parte tamen nostra regula et mensura etiam his virtutibus præfigitur, et per accidens modicum habent. — XIII. De virtutibus virtutum connexionem et harmoniâ. Hæc procul omni dubio prerogativâ gaudent virtutes supernaturales. — XIV. Obvia quædam objectio ex verbis S. Thomæ soluta. — XV. Virtutes quoque morales acquisitæ in statu perfecto considerate connexæ invicem sunt. — XVI. De virtutum perfectione, quæ haberi in hæc vitâ potest. Elegans S. Thomæ doctrina præmissa. — XVII. Pelagianorum error de hæc perfectione à S. Hieronymo confutatus. — XVIII. Confutavit eundem etiam S. Augustinus. —

XIX. Tria decreta ab Ecclesiâ in concilio Africano edita adversus hujusmodi errores. — XX. Præcipuum catholicæ dogmatis fundamentum ab Augustino propositum, et à S. Thomâ illustratum. — XXI. Alia de eodem argumento S. Thomæ doctrina. — XXII. Cujus generis et conditionis dicenda sit impossibilitas peccandi homini conveniens in hæc vitâ mortali. — XXIII. Pauca quædam attinguntur de donis Spiritus sancti.

§ 1. Virtutis definitio.

1. Quùm multæ circumferantur definitiones virtutis, tum illam cæteris omnibus præferendam puto, quæ traditur ab Angelico doctore, p. 2, q. 53, a. 4, probaturque frequentius à theologis; nimirum, *virtus est bona qualitas mentis quâ rectè vivitur, quâ nullus malè utitur, et quam Deus in nobis sine nobis operatur*. Quàm apta sit hujusmodi definitio virtutis, et quàm perfectè omnem virtutis rationem complectatur, pulchrè declarat ipse S. Thomas in corp. articuli; cujus verbis nihil neque addere neque detrachere debemus. Sic enim scribit: « Perfecta ratio uniuscujusque rei colleigitur ex omnibus causis ejus. Comprehendit autem prædicta definitio omnes causas virtutis. Causa namque formalis virtutis, sicut et cujuslibet rei, accipitur ex ejus genere et differentia, cum dicitur bona qualitas; genus enim virtutis qualitas est; differentia autem bonum. Esset tamen convenientior definitio, si loco qualitatis habitus poneretur; qui est genus propinquum. Virtus autem non habet materiam ex quâ, sicut neque alia accidentia; sed ha-

« hęc materiam circa quam, et materiam in qua, semper est subjectam. Materia autem circa quam est objectum virtutis quod non potuit in predicta definitione poni, eò quòd per objectum determinatur virtus ad speciem; hic autem assignatur definitio virtutis in communi; unde ponitur subjectum loco cause materialis, cum dicitur quòd est bona qualitas mentis. Finis autem virtutis, cum sit habitus operativus, est ipsa operatio. Sed notandum quòd habituum operativorum assigni sunt semper ad malum, sicut habitus vitiosi; aliqui verò quandoque ad bonum et quandoque ad malum, sicut opinio se habens ad verum et falsum. Virtus autem est habitus semper se habens ad bonum. Et ideò, ut discernatur virtus ab his, que semper se habent ad malum dicitur quòd recte vivitur; ut autem discernatur ab his que se habent quandoque ad bonum, quandoque ad malum, dicitur quòd nullus male vivitur. Causa autem efficiens virtutis infusæ de qua definitio datur, Deus est; propter quod dicitur: Quoniam Deus in nobis sine nobis operatur; que quidem particula si auferatur, reliquum definitionis erit commune omnibus virtutibus et acquisitis, et infusis. » Hęc definitio sic exposita ex variis S. Augustini locis collecta est, ac præsertim ex lib. 2 de lib. Arbitr., cap. 19, ubi ait quòd virtutes, quibus recte vivitur, magna bona sunt; ac postea virtutibus nemo male vivitur. Quod ex doctrinâ ejusdem S. doctoris cap. eodem explicat S. Thomas in resp. ad 5, dicens quòd eadem virtute potest aliquis male uti, tanquam objecto, puta cum male sentit de virtute, cum odit eam, vel superbit de eâ; non autem tanquam principio usus; ita scilicet, quòd malus sit actus virtutis. Nec planè hæc definitio ab Angelico doctore tradita ab eâ, quoad rem ipsam, dissentit, quam tradidit ipse S. Augustinus lib. 15 de Civ. Dei, cap. 22, ubi ait: *Mihi videtur quòd definitio brevis et vera virtutis sit ordo amoris; quia recte vivere est ordinatè amare: non enim, ut alibi docet, faciunt bonos vel malos mores, nisi boni vel mali amores.* Unde et eam approbat S. Thomas, art. 1, ad 4, inquit: *Virtus dicitur ordo, vel ordinatio amoris, sicut illud ad quod est virtus; per virtutem enim ordinatur amor in nobis.*

§ 2. Virtutum divisio.

II. Prima eaque universalis divisio virtutum satis constat ex datâ virtutis definitione; eaque se tenet ex parte principii efficientis earundem: nimirum alie sunt infusæ à Deo, quas scilicet Deus in nobis sine nobis operatur; alie acquisitæ, quas videlicet nostris actibus, sive exercitatione honorum actuum acquirimus. Alia divisio ex parte ipsius virtutis considerata est in intellectualem, moralem ac theologiam, ad eò ut quæcumque virtus assignetur, sub aliquâ harum contineri oporteat. Illam porrò tradit S. Thomas in hujus questionis præmio, traduntque etiam ceteri doctores. Virtus intellectualis triplex tantummodò est: scilicet sapientia, scientia et intellectus. Siquidem, ut animadvertit S. Thomas, q. 57, art. 2, virtus intellectualis

speculativa est, per quam intellectus speculativus perficitur ad veritatis considerationem. Aut igitur ordinatur ad consideranda prima principia que sunt per se nota, et virtus hæc intellectus dicitur; aut ad considerandas conclusiones que ex primis principiis inferuntur, et vocatur scientia; aut ad considerandas altissimas causas, et sapientia appellatur. Non enim sapientia hic sumitur, prout peculiare donum Spiritus sancti est, sed generatim pro habita quodam que quis promptè assentitur veritatibus necessariis que ultimò ad humanam notitiam pervenire queunt, hoc est, causis altissimis.

Virtutes theologice tres pariter sunt; nempe fides, spes et charitas, de quibus peculiari tractatu à nobis erit agendum. Virtutes morales ex solùm dicuntur que sunt in facultate appetente sive appetitiva, aut ab eâ dependent. Denominatur quippe virtus moralis à more, prout mos significat quandam inclinationem ad actum. Inclinatio autem ad actum propriè solùm convenit appetitive facultati, ad quam solam pertinet movere ceteras potentias sive facultates. Virtutes morales quatuor præcipuè distinguuntur, que etiam dicuntur principales: nempe prudentia, justitia, temperantia, fortitudo, ad quas ceteræ queque virtutes morales revocantur. Has Ecclesie Patres vocant quatuor angulos ædificii spiritualis, quatuor fluvios Paradisi terrestrii, quatuor rotas mystici currus Ezechielis, quatuor elementa prævi mundi. Cardinales etiam passim appellari solent, quia, ut S. Thomas observat in Disput., quest. de Virtutibus cardin. art. 1, cardinalis à cardine dicitur, in quo ostium vertitur, secundum illud Proverb. 26: *Sicut ostium vertitur in cardine suo, ita piger in lectulo suo.* Unde virtutes cardinales dicuntur, in quibus fundatur vita humana.

Hujus autem divisionis idem S. doctor duplicem rationem assignat, p. 2, q. 61, art. 2, quarum prima sumitur ex parte principii formalis ipsius virtutis, quod est bonum rationis: quod quadrifariam considerari potest: primò scilicet, prout in consideratione rationis consistit, et circa illud sic spectatum versatur prudentia; secundò, quatenus est circa operationes, et ad illud pertinet justitia; tertio, quatenus est circa passiones, easque vel impellentes in bonum rationi contrarium, et ad hoc pertinet temperantia; vel quarto, retrahentes à bono, quod ratio præscribit, et ad illud pertinet fortitudo.

Rationem aliam repetit ex ipso subjecto humane virtutis. Quadruplex enim, inquit, invenitur subjectum hujus virtutis (moralis) de qua nunc loquimur, scilicet: rationale per essentiam, quod prudentia perficit; et rationale per participationem, quod dividitur in tria, id est, in voluntatem, que est subjectum justitiæ, et in concupiscibilem, que est subjectum temperantiæ, et in irascibilem, que est subjectum fortitudinis.

Aliam demùm virtutis divisionem repetere possumus ex diverso statu, sive perfectione ejusdem; et juxta hæc distinguuntur virtutes in exemplares, politicas, purgatorias et purgati animi. Exemplares ex ap-

pliantur, quæ in Deo sunt tanquam in perfectissimo, absolutoque exemplari virtutum omnium, quem inspicere semper debemus, ne à virtutis tramite unquam deflectamus. *Oporet enim*, inquit S. Augustinus, lib. de Mor. Ecclesie, cap. 6, *quòd anima atiquid sequatur ad hoc quòd possit virtus innasci, et hoc Deus est, quem sequantur, bene vivimus. Politicæ* virtutes non cæ hic ratione dicuntur, quòd in bonum communitatis ordinentur, sed quòd convenienti statui hominis in communi aliorum hominum societate viventis, ipsæque perficiant ad res humanas juxta communem convictum bene gerendas. *Purgatoriæ* vocantur quæ in iis sunt qui se à reipublicæ actibus sejungentes, resque terrenas contemnentes, toti ad hoc tendunt, ut divinis vacent: *Ita scilicet*, inquit S. Thomas quest. 61, art. 5, *quòd prudentia omnia mandana divinarum contemplatione despiciat, omnemque animi cogitationem in divina sola dirigat; temperantia verò relinquat, in quantum natura patitur, quæ corporis usus requirit; fortitudo autem, ut anima non terreatur propter recessum à corpore et accessum ad superna; justitiæ verò est, ut tota anima consentiat ad hujusmodi propositi viam. Tandem virtutes purgati animi in iis reperiuntur, qui ita virtutum studio divinam assequuntur similitudinem (verba sunt ejusdem S. doctoris), ut prudentia sola divina intueatur, temperantia terrenas cupiditates nesciat, fortitudo passiones ignoret, justitia cum divinâ mente perpetuo fœdere societatur, eam scilicet imitando. Quas quidem virtutes dicimus esse beatorum, vel aliquorum in hæc vitâ perfectissimorum; qui profectò paucissimi sunt.*

III. Hisce virtutibus purgati animi accensentur illæ quæ heroicè nuncupantur, quantum, et eæ quæ purgatoriæ sunt, hoc vocabulo aliquando donentur, si ad gradum perfectionis eximium pertingant. Hinc Angelico præceptore docente arbitramur habitum heroicum vel divinum, ut ait ille 5 p., q. 7, art. 2, non differre à virtute communiter dictâ, nisi secundum perfectiorem modum, quatenus scilicet quis est dispositus ad bonum quodam altiori modo, quam communiter omnibus competat. Nominis heroicæ virtutis sive actûs etymologiam usumque in Ecclesiam invecitum ad egregias martyrum et sanctorum virorum virtutes celebrandas declarat S. Augustinus lib. 12 de Civit. c. 21. Ait namque: « Martyres multò elegantius, si ecclesiastica loquendi consuetudo pateretur, nostros heroes vocaremus. Hoc enim nomen à Junone dicitur tractum, quòd græcè Juno Hera appellatur, et idè nescio quis filius ejus secundum Græcorum fabulas hero fuerit nuncupatus; hoc videlicet veluti mysticum significante fabulâ, quòd ær Junoni deputetur, ubi volunt cum dæmonibus heroes habitare, quo nomine appellant alicujus meritû animas defunctorum. Sed à contrario martyres nostri heroes nuncupantur... non quòd eis esset cum dæmonibus in ære societas, sed quòd eosdem dæmones, id est, æreas vincerent potestates... et easdem virtutibus divinis superant. »

Virtutis itaque heroicæ idea posita est in sublimiore quodam modo disponendi et afficiendi animum erga

bonum, quam communiter hominibus competat; quem modum clarissimè exponit S. Thomas lect. 1, in lib. 7 Ethicorum, his verbis: « Considerandum est quòd anima humana media est inter superiores substantias et divinas, quibus communicat per intellectum, et animalia bruta, quibus communicat in sensitivis potentis. Sicut ergo affectiones sensitivæ partis ali- quando in homine corrumpuntur usque ad similitudinem bestiarum, et hæc vocatur bestialitas supra humanam malitiam et incontinentiam; ita etiam rationalis pars quandoque in homine perficitur et formatur ultra communem modum humanæ perfectionis quasi ad similitudinem substantiarum separatarum, et hæc vocatur virtus divina supra humanam virtutem et communem; » sicut etiam heroica.

Sapienter etiam adinonetidem S. doctor, 2-2, quæst. 159, art. 2, ad 1, *virtutes illas heroicæ fieri, quæ maxime diriguntur et elevantur Spiritûs sancti donis. Hinc ait: « Sævitia, vel feritas directè non opponitur clementiæ, sed superexcellentiorei virtuti, quam philosophus vocat heroicam vel divinam, quæ secundum nos videtur pertinere ad dona Spiritûs sancti. » Et hic q. 68, art. 1, ad 1: « Hujusmodi dona nominantur quandoque virtutes secundum communem rationem virtutis. Habent tamen aliquid superveniens communi rationi virtutis, in quantum sunt quedam divinæ virtutes perficientes hominem, in quantum est à Deo motus. Unde et Philosophus, in l. 7 Ethic., docet virtutem communem poni quamdam virtutem heroicam vel divinam, secundum quam dicuntur aliqui divini viri. »*

§ 3. De origine moralium virtutum.

IV. Virtutum infusarum sive supernaturalium originem à Deo esse, eas nobis infundente atque causante, explorata res est; sed non adèd comperita est virtutum naturalium origo et causa, eamque obscuriorem effecere philosophorum inter se dissidentium opiniones. At missis hujusmodi dissidiis ad institutum nostrum nequitiam pertinentibus, quam amplexus est S. Thomas, docueruntque Ecclesiæ Patres, paucis expono. Ut rem omnem dilucidè solidèque conficiat, monet primùm hic, quæst. 63, art. 1, dupliciter quidpiam dici posse homini naturale, altero modo ex natura speciei, altero ex natura individui. Illud autem quod convenit homini secundum animam rationalem, ei esse naturale secundum rationem speciei; illud autem quod ipsi convenit secundum determinatam corporis complexionem, naturale esse secundum naturam individui. Monet etiam virtutes bifariam posse considerari: primò secundum quamdam inchoationem, deinde quoad earum consummationem et perfectionem. Hinc verò docet virtutum inchoationem naturalem homini esse secundum utramque naturam speciei, tum individui: videlicet homini utrovis modo considerato congenita esse quedam veluti semina virtutum, sive quedam principia et dispositiones quibus per industriam atque exercitationem comparare sibi virtutes queat. Partem priorem illustrat his verbis: *Secun-*

dum quidem naturam speciei, ut quantum in ratione hominis insunt naturaliter quedam principia naturaliter cognita tam scibilia, quàm agendorum, quæ sunt quedam seminaria intellectualium virtutum et moralium, in quantum in voluntate insunt quidem naturalis appetitus boni, quod est secundam rationem. Nimirum insunt rationi bona quedam iudicia practica de bono amando, et de malo fugiendo. Insunt etiam voluntati amor boni honesti, et fuga mali rationali dissentanei. Hæc omnia scilicet à Deo conditorum citra ullam animi nostri studium atque industriam indita nobis et impressa sunt, quæ sanè non sunt virtutes, nec virtus actûs, et opera. Sunt tamen virtutum semina et principia quibus voluntas, recte rationis præcussente iudicio, prodit in particulares honestatis amores lisdem frequenter exercitiis, bonè ipsa constantèrquæ afficitur erga particulares honestates, virtutesque acquirit, quæ in bonâ constantique animi affectione consistunt.

Ad partem alteram subinde pergit S. doctor, eamque his verbis exponit: « Secundum verò naturam infidelis, in quantum ex corporis dispositione aliqui sunt dispositi vel melius vel pejus ad quasdam virtutes, prout scilicet vires quedam sensitivæ sunt actus quarundam partium corporis, ex quarum dispositione adjuvantur vel impediuntur hujusmodi vires in suis actibus, et per consequens vires rationales, quibus hujusmodi sensitivæ vires deserviunt. Et secundum hoc unus homo habet naturalem aptitudinem ad scientiam, alius ad fortitudinem, alius ad temperantiam. » Constat videlicet partium corporis dispositiones maximè pendere è fibrarum cerebrique texturâ ac naturâ spirituum, quos animales vocamus; atque è spirituum naturâ texturâque fibrarum, et variâ cerebri conditione, tenuitate, subtilitate, acrimoniâ, duritie, cogitâ diversos oriri affectus, spei, timiditatis, audacie, iræ, aliasque animi propensiones.

V. His ergo modis, concludit ibidem S. Thomas, tum virtutes intellectuales quàm morales secundum quandam aptitudinis inchoationem sunt in nobis à natura. At si virtutum consummatio aut perfectio, quæ animus noster constantè afficitur dispositurque ad bonos amores faciliter ac suaviter producendos, consideretur, hæc non esse docet ille appendicem nature congenitam. Illic art. 2 ejusdem quæst., et q. 1 de Virtut., tradit operum assuetudine, studio, labore et industriâ comparari virtutes; idque quoad partem priorem evincit, quia natura determinatur ad unam; consummatio autem ejusmodi virtutum non est secundum unum modum actionis, sed diversimodè secundum diversos materias in quibus virtutes operantur, et secundum diversas circumstantias. Alteram verò ita ostendit. Cum ratio multoties inclinatur virtutem appetitivam in aliquid unum, sit quedam dispositio firmata in ei appetitui, per quam inclinatur in unum, et ista dispositio ac firmata est habitus virtutis; unde si rectè consideretur virtus appetitivæ partis, nihil est aliud quàm quædam dispositio sive forma sigillata et impressa in ei appetitum à ratione. Atque hæc S. Thomæ doctrina con-

soma omninò est illi quæ de hoc arguendo tradunt Ecclesie Patres, Clemens Alexandrinus lib. 6 Sermon., Athanasius in vitâ S. Antonii, Basilus hom. 9 in Hexam., Chrysoet. Lom. 2 in Epist. ad Ephes., aliisque, quorum testimonia prætereo.

§ 4. De subjecto virtutum.

VI. De subjecto sive sede virtutum disserit doctor Angelicus hæc, quæst. 66, per plures articulos, et in Disput. q. de Virtut. Quæ scitis digniora sunt, cursim expono, nonnullis in antecessum præmissis: nimirum tres in animo nostro, tum quæ cognoscit, tum quæ appetit, partes distinguere oportet; supremam, mediam, et infimam. *Supremam* vocat eam S. Thomas, q. 15 de Verit. art. 2, quæ rebus attendit increatas et æternas supra animam existentibus, sive et earum veritatem et naturam absolutè contempleretur, sive ut ab eis rationes et quasi exemplaria operandi capiamus. *Media* est, quæ convertitur ad ea quæ animam non excedant, aut infra eam posita sunt, vel conspicienda per contemplationem, vel per actionem disponenda. Utriusque partis objecta, officia, operationes declarat ille art. seq., docens princeps partis manus esse, ut deliberet de agendis ex hoc quod Deo acceptum est, vel divinâ lege præceptum, vel aliquo hujusmodi modo, uti sunt ultimi finis ratio, Dei voluntas, Dei offensa, lex divina, motiva quæque supernaturalia, et si quæ sunt alia quæ humanam mentem excedant. Alterius partis sive mediæ deliberare proprium est de agendis per causas inferiores, utpotè considerando turpitudinem actûs, rationis dignitatem, hominum offensam, quamlibet honestatem creatam naturalem, virtutum officia, bona delectabilia, commoda hujus vitæ, utilitates, et hujusmodi. Denique pars *infima* est imaginatio rerum sensilium et appetitus earundem, qui *sentientis* nuncupatur; quæ dicitur animæ facultates utantur organo corporeo et spirituum animalium ministerio.

VII. Tum supremæ, tum mediæ parti perfectam convenire libertatem consentiunt theologi: imperfectam aliquam competere quoque infimæ parti, sive appetitui sentienti, quæ in homine est, concedit S. Thomas, quamquam discipuli ipsius in eâ explicandâ dissideant; de quo dissidio nihil ad nos. Bona et mala, quæ sibi vindicant tres hujusmodi partes innuamus. *Suprema* itaque pars agere dicitur, quoties Deum rationesque æternas et increatas diligimus; et ab eodem avertimur odio Dei desperatione, infidelitate, aliisque hujusmodi generis flagitiis. Ad eam quoque pertinent actus et amores tum mediæ, tum infimæ partis, quoties in eos prodimus ob motiva illa quæ suppeditant supremæ et increate rationes. Benè agit pars *media* cum honestatem creatam et officia quoque virtutum amat ob honestatis motivum, odit operum turpitudinem, vitat hominum offensam decoremque rationis custodit; peccat autem, cum, hæc regulis prætermisissis, in oppositos amores erumpit. Sed et actus sentientis appetitûs bonos omnes omnesque lethaliter malos hæc eadem pars sibi vindicat, cum nulla passio nona sit, quam recta ratio, honestatis sive sibi propriæ

præstatum, non ordinet ad mediocritatem; nec ullum peccatum lethale sit, si ejus deliberatio desit. Quoad appetitum sentientem attingit tria docet S. Thomas: primò, quæ bona facit ille, sine directione medice aut supremæ partis non fieri; secundò, neque labi posse in peccatum lethale, quin etiam voluntas consentiat; terciò, veniale tamen peccatum admittere posse sibi proprium. Quod fusè exponit in Disp. q. 25 de *sensualitate*: quem locum videsis; si lubet.

VIII. Ex quibus omnibus colligi facile potest quodnam sit virtutum subjectum, sive quenam sedes virtutibus aptandæ sint: nimirum *suprema pars* animi supremis illis quæ *supernaturales* dicuntur, virtutibus afficitur; cujusmodi sunt fides, spes, charitas, religio, pœnitentia, et si quæ sunt aliæ se habentes erga Deum gratiæ auctorem et gloriæ. Insunt quoque eidem parti virtutes, quibus benè permanenter disponatur erga bonum divinum Deo proprium, licet solo naturæ lumine notum, ut præter religionem et pœnitentiam, humilitas, quâ propriam excellentiam subjicimus Deo, aliisque propter Deum, ut docet S. Thomas hic art. 6.

Mediæ parti inhaerent virtutes, quæ versantur erga officia aliis præstanda: cum enim seipsa absque virtute in proprium bonum honestum tendat, valeatque virtutum officia quæ sunt ejusdem proprii boni partes, amare ac velle exercere opus non habet, nisi ut per virtutem benè constanterque afficiatur erga bona officia aliis præstanda; unde insunt illi iustitia, ejusque partes omnes, ut pietas erga parentes, observantia erga hominum excellentiam, amicitia, affabilitas et ea liberalitas ac magnificentia, quæ ad aliorum utilitatem ordinantur.

Tandem virtutes reliquas, fortitudinem, temperantiam, earumque partes et virtutes subjectas in appetitu sentiente collocat S. Thomas. Docet nempe sentientem appetitum dividi in *concupiscentem* et *irascentem*, ac passiones, sive animi perturbationes, quæ spirituum animalium motu excitantur, actus esse utriusque partis: prioris quidem amorem et odium, desiderium et fugam, delectationem et dolorem, sive tristitiam; posterioris autem spem et desperationem, timorem, audaciam et iram. Ratione rectè diriguntur passiones istiusmodi, diverso tamen modo, ac corpus ipsum regit, prout explicat hic quæst. 56, art. 4, ad 3, inquit: « Aliâ ratione regitur corpus ab animâ, et irascibilis, et concupiscibilis. Corpus enim ad nutum obedit et animæ absque contradictione in his in quibus natum est ab animâ moveri. Unde philosophus dicit in 1 Polit., quòd *anima regit corpus despotico dominio*, id est, sicut dominus servum; et ideò totus motus corporis refertur ad animam, et propter hoc in corpore non est virtus, sed solum in animâ. Sed irascibilis et concupiscibilis non obediunt ad nutum rationi, sed habens proprios motus suos, quibus interdum rationi repugnant. Unde in eodem loco philosophus dicit quòd *ratio regit irascibilem et concupiscibilem principatu politico*, quo scilicet reguntur liberi qui habent in aliquibus propriam voluntatem. Et propter hoc etiam oportet in irascibili et concu-

« piscibili esse aliquas virtutes, quibus benè disponatur ad actus; »

« Quamquam igitur voluntas virtute non cgeat, ut benè disposita sit erga virtutum officia quæ sunt partes boni honesti ipsius voluntatis proprii, frenum tamen ratio atque voluntas imponere debent appetitui; ut rationi serviat, ac moderatas passiones eliciat fini rationis convenientes. Hinc bonæ constantesque affectiones appetitûs erga passiones moderatas sunt virtutes in eo sedem habentes; nempe *temperantia* in appetitu concupiscente seu concupiscibili, et in irascente seu irascibili *fortitudo*, earumque partes, *verecundia*, *abstinentia*, *cæstus*, *modestia*, *juventutis*, *extrapelia*; *fiducia* quoque, seu *magnanimitas*, *magnificentia*, *patientia* et *perseverantia*. »

IX. Hic tamen adnotare lubet nos virtutes ac virtutum actus eo solum modo sentienti appetitui adjudicare, quo docet S. Thomas in Disp. q. de Virtut. art. 4, ubi ait: *Actus virtutis non potest esse irascibilis vel concupiscibilis tantum sine ratione; id tamen quod est in actu virtutis, principalis est rationis, seu electio. Ratio enim imperat irascibili et concupiscibili. Non ergo dicitur esse virtus in irascibili vel concupiscibili, quasi per eas totus actus virtutis vel principalior pars compleatur, sed in quantum per virtutis habitum ultimum complementum bonitatis actui virtutis confertur, in hoc scilicet quòd irascibilis et concupiscibilis absque difficultate sequantur ordinem rationis.*

§ 5. De medio in quo virtutes consistunt.

X. Virtutes morales in medio consistere commune theologorum decretum est; unde etiam virtutes definiri solet: *Habitus electivus in mediocritate consistens, prout determinaverit prudens*. Medium porro hujusmodi multiplex est, prout exponit disertissimè S. Thomas. Primum illud est quòd *medium rationis* vocatur et à prudentiâ præscribitur, cujus munus est humanos actus ad legem rectamque rationem exigere, eisque certum modum, finem ac terminum presituere. Medium hujusmodi submovere perinde est, ac virtutem omnem extinguere, ut probat S. doctor hic quæst. 64, art. 1, inquit: « Mensura et regula appetitivi motûs circa appetibilia est ipsa ratio. Bonum autem ejuslibet mensurati et regulati consistit in hoc quòd conformetur suæ regulæ, sicut bonum in artefactis est ut sequatur regulam artis; malum autem per consequens quòd aliquid discordet à suâ regulâ vel mensurâ. Quod quidem contingit vel per hoc quòd supergreditur mensuram, vel per hoc quòd deficit ab eâ, sicut manifestè apparet in omnibus regulatis et mensuratis. Et ideò patet quòd bonum virtutis moralis consistit in adæquatione ad mensuram rationis. Manifestum est autem quòd inter excessum et defectum medium est æqualitas sive conformitas. Undè manifestè apparet quòd virtus moralis in medio consistit. » Hinc tametsi quædam virtutes videantur ad extremum declinare; ut *magnificentia*, quæ magnos sumptus exercet; *virginitas*, quæ ab omni venere et carnalis delectationis sensu abstinet; *humilitas*, quæ

ingenium omne exerit, ut animum dejiciat; et penitentia, quæ continuis lacrymis peccata castigat: re tamen ipsâ penitentiâ expensâ, in medio sistunt excessum inter et defectum, regulamque rationis præscribentem mediocritatem in sumptibus, in carnis maceratione, in humiliatione, in corporis castigatione admissim sequuntur.

Medium alterum est, quod habetur inter duo officia, duosque actus et habitus, utrumque malum; ac medium istud quamplures virtutes tenere, non autem omnes docet S. Thomas in Disp. q. 1. de Virt. art. 15, ad 12, dicens: *Alia virtutes morales sunt inter duo vitia; non autem justitia, quæ tamen medium in propria materia tenet, quod per se pertinet ad virtutem.* Sic ergo liberalitas medium sedem tenet inter avaritiam et prodigalitatem; fortitudo, inter audaciam et timorem inordinatum; magnanimitas, inter presumptionem et pusillanimitatem; temperantia, inter insensibilitatem ac intemperantiam; et alie plures virtutes mediae dantur, quæ animi scilicet passionibus, et perturbationibus modum imponunt. At verò vitium omne quod justitiæ adversatur in propria materia, in defectu positum est; neque enim contra justitiam peccamus, dum plus reddimus quam debemus, sed dustaxat dum minus solvimus.

At enim verò justitia medio non caret, illudque est ipsum medium rei, quod est æqualitas rerum à rebus ipsis determinata, vel secundum quantitatem, ut cum mutilanti decem nummos, decem pariter reddendi sunt; vel secundum proportionem, ut cum rependitur cuique quod sibi debetur, sive sibi debitum facit juxta proprium meritum ac dignitatem. Hoc autem medium rei quod consuevitur cum medio rationis, non ita fixum atque determinatum est, sicut illud quod attingunt ceteræ virtutes. Illud imò variari potest pro loco, tempore, personâ alisque circumstantiis ad arbitrium boni viri ac prudentis. En de re hæc S. Thomæ doctrina, quam tradit hic quest. 64, art. 2, his verbis: *Justitia est circa operationes quæ consistunt in rebus exterioribus, in quibus rectum institui debet simpliciter et secundum se. Et ideo medium rationis in justitiâ est idem cum medio rei, in quantum scilicet justitiâ dat unicuique quod debet, et non plus, nec minus. Sed alia virtutes morales consistunt circa passiones interiores, in quibus non potest rectum constitui eodem modo propter hoc quod homines diversimodè se habent ad passiones. Et ideo oportet quod rectitudo rationis in passionibus instituat per respectum ad nos, qui afficimur secundum passiones.*

XI. Alterius conditionis sunt virtutes theologice, quæ per se acceptæ, ad eaque objecta in quæ tendunt, compositæ, medium non habent, nec finem, nec terminum cavere debent, nec excessum timent; et quo magis magisque in objectum suum conantur, eò perfectiores fiunt. Unde tritum illud S. Bernardi ad Haim. scribentis, et charitatis causam, modumque expendendis: *Causa diligendi Deum, Deus est; modus sine modo diligere.* Argumentum quod ad id probandum sumit doctor Angelicus art. 4, istiusmodi est: « Regula virtutis theologice est ipse Deus. Fides enim nostra regulatur

« secundum veritatem divinam; charitas autem secundum bonitatem ejus; spes demum secundum magnitudinem omnipotentis et pietatis ejus. Et ista est « mensura excedens omnem humanam facultatem. « Unde nunquam potest homo tantum diligere Deum, « quantum diligi debet; nec tantum credere aut sperare in ipsum, quantum debet. Unde multò minus « potest ibi esse excessus; et sic bonum talis virtutis « non consistit in medio. Sed tantò est melius, quanto « magis acceditur ad summum. »

XII. Verùm sapienter monet ibidem S. Thomas, regulam vel mensuram virtuti theologice ex parte nostrâ præfigi, quia, etsi non possumus ferri in Deum quantum debemus, debemus tamen ferri in ipsum credendo, sperando et amando secundum mensuram nostræ conditionis. Unde per accidens potest in virtute theologica considerari medium et extrema ex parte nostrâ. Quare vituperandus esset excessus illius qui divini amoris exercitio aut tempus impenderet quod aliis necessariis functionibus insumendum foret, aut vires suas ac sanitatem frangeret; imò neque divinum amorem tunc eliceret, qui cum labe vitiosi excessus, et debitorum actuum omissionem conciliari nequit. Spei etiam ac fidei medium ex parte nostrâ desumptam exponit S. Thomas, ibid. in resp. ad 3, inquit: *Spes media est inter presumptionem et desperationem ex parte nostrâ, in quantum scilicet aliquis presumere dicitur ex eo quod sperat à Deo bonum quod excedit suam conditionem, vel non sperat quod secundum suam conditionem sperare potest. Non autem potest esse desperantia ex parte Dei, cujus bonitas est infinita. Fides etiam media dicitur inter contrarias hæreses, non per comparisonem ad objectum, quod est Deus, cui non potest aliquis nimis credere, sed in quantum ipsa opinio humana est media inter contrarias opiniones, sive in quantum, ut ait 2-2, q. 17, art. 4, ad 2, unam veram est medium inter duo falsa.*

§ 6. De virtutum connectione et harmoniâ.

XIII. Nobilissima omnino est cujusque virtutis, quæ ipsi tribuitur, prerogativa, ut, ubi illa existerit, ceteras quoque comites habeat. De mutua quidem earum quæ ad ordinem supernaturalem aut gratiæ pertinent, inter se et cum virtutum reginâ charitate, connexionem perspicua sunt, quæ docet Angelicus doctor, hic quest. 65, art. 2 et 3, nimirum cum charitate simul infunduntur omnes virtutes; cujus rei elegantem rationem depromit ex iis quæ in nature operibus conspiciuntur: « Deus, « inquit, non minus perfectè operatur in operibus « gratiæ, quam in operibus nature. Sic autem videmus in operibus nature quod non invenitur principium aliquorum operum in aliqua re, quia inveniuntur in ea quæ sunt necessaria ad hujusmodi « opera perficienda; sicut in animalibus inveniantur « organa, quibus perfici possunt opera ad quæ peragenda habet animal potestatem. » Atqui verò sancta Dei charitas est primum principium vite supernaturalis, primamque tribuens potestatem ad opera hujus vite exercenda. Igitur oportet quod cum charitate sit

mal infundantur omnes virtutes morales, quibus homo perficit singula genera bonorum operum.

XIV. Neque quispiam dicat impossibilem esse supernaturalium omnium virtutum infusionem cum claritate; siquidem plerumque contingit, sæpè homines in eo statu versari, cui virtutes omnes nequaquam conveniunt, ut magnificentia pauperi, virginitas uxorato, poenitentia innocenti. Respondet enim S. Thomas 2-2, q. 15, art. 5, ad 2, his verbis: *Connexio virtutum accipitur secundum illud quod est formale in virtutibus, id est, secundum charitatem vel prudentiam, non autem secundum id quod est materiale in illis. Nihil enim prohibet alicui virtuoso suppetere materiam alicujus virtutis, non autem materiam alterius, sicut pauper habet materiam temperantiae, non autem materiam magnificentiae. Et hoc modo alicui habentur alias virtutes deest materia virginitatis, id est, integritas carnis; attamen potest id quod est formale in virginitate habere, ut scilicet conservandæ propositum, si hoc sibi competeret. Sic etiam pauper potest in præparatione animi prædictæ virginitatis conservandæ propositum, si hoc sibi competeret. Sic etiam pauper potest in præparatione animi habere propositum magnificos sumptus faciendi.... Et similiter ille qui est in prosperitate, habet in præparatione animi propositum adversa æquanimitèr tolerandi. Et sine hac præparatione animi non potest esse aliquis virtuosus.*

XV. Quoad virtutes acquisitas attinet, eas considerat præceptor Angelicus hic art. 1, in duplici statu, perfecto scilicet et imperfecto. Imperfecta autem moralis virtus; ut ille docet, nihil aliud est, nisi aliqua inclinatio in nobis existens ad opus aliquod de genere bonorum faciendum, sive talis inclinatio sit in nobis à naturâ, sive ex assuetudine. Et si quidem hoc pacto virtutes accipiantur, affirmat non esse connexas. Videmus enim, inquit, aliquem ex naturali complexionè, vel ex aliquâ consuetudine esse promptum ad opera liberalitatis, qui tamen non est promptus ad opera castitatis. Cæterum si loquamur de virtute morali perfectâ, quæ nempe est habitus inclinans in bonum opus benè agendum, tradit virtutes morales sic acceptas invicem esse connexas; et hunc earum mutuam complexum serè ab omnibus admitti testatur. Ac perfectò præter antiquos philosophos in hac sententiâ fuerunt Ecclesie Patres. Ambrosius lib. de Parad. c. 5, scribit: *In quo aliqua harum, quas diximus, principalis est virtus, idè in eo etiam cæteræ præstò sunt, quia ipsæ sibi sunt connexæ concretæque virtutes.* Augustinus lib. 6 de Trinit. cap. 9: *Virtutes quæ sunt in animo humano, quamvis alio atque alio modo singulè intelligentur, nullo tamen modo possunt separari ab invicem.* S. Gregorius Magn. lib. 1 Moral. cap. 59: *Non enim unaquæque vera virtus est, si mixta aliis virtutibus non est.* Bernardus serm. de Annuntiat.: *Non possunt esse virtutes, si ab invicem separentur.* Idem docent Hieronymus, aliique.

Duplici ratione eamdem connexionem confirmet S. Thomas, quarum unam tantum gratiâ brevitatis exhibeo, atque ita propono: Virtus moralis virtus perfecta esse non potest sine prudentiâ; siquidem proprium perfectæ moralis virtutis est rectè eligere; ad rectam autem electionem non sufficit inclinatio in debitum fi-

nem, quæ est directè per habitum virtutis moralis, sed requiritur etiam ut aliquis rectè eligat ea quæ sunt ad finem; quod efficitur per prudentiam, quæ est consiliativa et judicativa et præceptiva eorum quæ sunt ad finem. Similiter nec prudentia potest esse sine virtutibus moralibus, cum prudentia sit *recta ratio agibilium*, hæc autem ratio procedit tanquam ex principiis ex finibus agibilium, ad quos rectè se habet aliquis per virtutes morales. Igitur, etc.

§ 7. De perfectione virtutum quæ haberi in hac vitâ potest.

XVI. Exstiterunt hæretici plures qui de virtutibus et virtutum perfectione, quam consequi in hac mortali vitâ possumus, disserentes, putârunt posse hominem ad talem virtutum gradum pertingere, ut acquireret immunitatem ab omni peccato; atque hocce in statu virtutum studium et exercitationem veluti in homine perfecto supervacaneam proscripturè. Hi præter Pelagianos præcipui fuerunt Beguardi et Beguine, qui decimo tertio Ecclesie sæculo eruperunt, et non paucos subinde sectatores habuerunt elapso proximè Ecclesie sæculo, sicut etiam in præsentem. Hos omnes reprobat Ecclesia, reprobâruntque summi pontifices, ac plurimi auctores qui de hoc argumento scripserunt. Ut autem et nos de his aliqua dicamus, et veritatem catholicam in clarâ luce ponamus atque confirmemus; adnoto imprimis ex D. Thomâ, 2-2, quæst. 184, art. 1, ad 2, *perfectionem christianæ vitæ attendi simpliciter secundum charitatem per quam anima Deo conjungitur, et secundum alias virtutes secundum quid.* Charitas enim unit animam Deo, quâ ex unione tota perfectio pendet; ac virtutes frangunt, regunt ac moderantur animi perturbationes quæ prædictam unionem impediunt. Quapropter dum negamus animabus in hac vitâ degentibus consummatam illam virtutum perfectionem, quam saltem aliquibus memorati hæretici tribuerunt, eisque adjunctam impeccantiam; perinde est ac negare animæ talem per charitatem in hæc valle miseriæ unionem cum Deo, quâ major dari non possit; talem carentiam perturbationum animi, sive passionum, ut ille veluti jam evulsæ atque extinctæ virtutum opera non amplius indigeant; eamque impeccantiam, quâ justi homines omni prorsus peccato etiam veniali vitæ immunem ducere valeant, ac non pauci reipsâ ducant.

XVII. Pluribus hanc veritatem illustravit atque probavit S. Hieronymus adversus Pelagianos, maximeque lib. 1, ut prætensam virtutum consummatam perfectionem refellat; primumque expendit humilem, sed veram Apostoli Pauli confessionem his verbis editam in Epist. ad Ph lip. cap. 3: *Non quod jam accepi (sic ille legit), aut jam perfectus sim; persequor autem, si comprehendam, in quo et apprehensus sum à Christo, fratres, ego me nedum arbitror comprehendisse.... quotquot ergo perfecti sumus, hoc sentiamus.* Quid est, inquit Hieronymus, id Apostolum virosque hujus vitæ perfectæ comprehendisse quod non comprehendunt, accepisse quod non accipiunt, et perfectos esse qui nondum perfecti sunt? quid ergo sa-

« pimus, imò quid sapere debemus, quia perfecti non
 « sumus? Imperfectos videlicet nos esse confiteri, et
 « necdum comprehēdisse, necdum accepisse, » Hinc
 duas in Scripturis sanctis colligit ille distingui perfe-
 ctionem, duas iustitias, et duos timores: primam
 perfectionem, et incomparabilem veritatem, perfe-
 ctamque iustitiam Dei virtutibus coaptandam; alte-
 ram autem, quae competit nostrae fragilitati. Hanc
 posteriorem absque nexo non esse, pergit ille proba-
 re tum illis Psal. 142 verbis: *Non justificabitur in*
conspetu tuo omnis vitiosus; tum exemplis Zachariae et
Elisabeth, qui iusti dicti sunt secundum eam iustitiam,
quae possit in iniustitiam aliquando mutari; tum aliis
fundamentis. Eundem errorem persequitur etiam
Hieronymus in Joviniano; et inter alia haec profert ex
Scripturis testimonia, Joan. Epist. 1, cap. 1: Si con-
fitemur peccata nostra, fidelis et iustus est, ut remittat
nobis peccata, et mundet nos ab omni iniquitate; et
ibid. vers. 10: Si dixerimus, quia non peccavimus,
mendacem facimus eum, et verbum eius non est in nobis.
 Illud etiam animadvertit quod, cap. 5, Apostolus
 idem, postquam dixerat, non peccare, qui natus est ex
 Deo, statim subiungit: *Filiioli, custodite vos à simila-*
ria; quae omnia clarè negant mortalis hominis con-
summatam virtutum perfectionem, peccandique im-
potentiam.

XVIII. Tum haec, tum alia plura in ejusdem dog-
 matis confirmationem producit S. Augustinus adver-
 sùm Pelagianos, ex quibus satis sint quaedam, quae
 habet in lib. de perfect. Just. hom., nimirum cap. 14,
 lib. Job.: *Quis mundus est à peccato? Nec infans, cujus*
est unius diei vita super terram. Ex quo libro, cum
 haec, quae sequuntur, decerpent Pelagiani in sui er-
 roris patrocinium, aptè resolvit atque explicat S. do-
 ctor; nempe opponebant illi primum illud cap. 12:
Iustus enim vivit, et sine querelâ factus est in derisum;
ac si, reponit Augustinus, non posset dici homo iustus,
qui perfectioni iustitiae plurimum assuevit. Deinde aliud
 cap. 15: *Ecce ego proximus sum iudicio meo, et scio*
quia iustus invenitur. Sanè iusti, respondet, illo iudicio,
quo in fine omnium iudicandi sunt, invenientur omnes, qui
non fallaciter dicunt: Dimitte nobis debita nostra. Ter-
 tiò quoque illud, c. 9: *Vias eius custodiet, et non de-*
clinari à mandatis eius, neque discellam; sensus nempe
est, custodire vias Dei, qui non sic exorbitat, ut eas re-
linquat; sed in eis currendo proficit, et si aliquando, ut
infirmus offendit, proficit tamen nō sūendo peccata, donec
perveniat, ubi sine peccato sit. Sed et aliud splendidis-
 simum testimonium subministrat Epist. 1 Joan. cap. 1:
 Si dixerimus quia peccatum non habemus, ipsi nos sedu-
 cimus, et veritas in nobis non est; quod certè adeò
 clarum est, ut obambulari nullatenus queat alio, quod
 ex eòdem Epist. opponebant Pelagiani; videlicet:
Omnis qui natus est ex Deo, peccatum non facit: quo-
siam semen ipsius in eo manet, et non potest peccare;
quia ex Deo natus est. Obvia quippe ejusdem S. Augu-
 stini responsio est; ita nimirum esse, secundum quid
 ex Deo nati sumus; secundam autem quòd de homine
 nati sumus, per quem peccatum intravit in mundum, sine

peccato non sumus; quia sine illius infirmitate nondum
 sumus, donec illa revocetur, quae fit de die in diem....
 infirmitas nostra, etc. Quae verba insinuant precipuum
 totius disputationis momentum; quia in hac vitâ non-
 dum facta est reparatio appetitûs sentientis, sive non-
 dum reparata sanitas, prout ex D. Thomâ subinde
 notabimus.

XIX. Haec concertatio inter SS. Augustinum, et
 Hieronymum ex unâ parte, et Pelagianos ex aliâ, sub-
 blata tandem fuit in plenariò Africæ concilio, tribus
 editis decretis adversùs Pelagianorum errores, ex
 quibus etiam validissimum argumentum sumitur ad
 conterendos eosdem, quos ex orco excitantur tum
 Beguardi, tum Michael de Molinos, aliique.

Primus canon qui sexto loco ponitur in concilio
 Milevitano II, sic effert: « Item placuit, quod S. Joan-
 nes Apostolus: *Si dixerimus quia peccatum non ha-*
 « *bemus, nos ipsos seducimus, et veritas in nobis non*
 « *est; quisquis sic accipiendum putaverit, ut dicat*
 « *propter humilitatem oportere dici, nos habere pec-*
 « *catum, non quia ita est, anathema sit.* Sequitur
 « enim Apostolus, et adiungit: *Si confessi fuerimus*
 « *peccata nostra, fidelis est Deus, et iustus, qui remittat*
 « *nobis peccata, et mundet nos ab omni iniquitate; ubi*
 « *satis apparet, hoc non tantum humiliter, sed etiam*
 « *veraciter dici, etc.* » Alter, qui septimus est in eòdem
 Milevitano concilio, haec habet: « Item placuit, ut
 « quicumque dixerit in oratione Dominicâ, ideò dicere
 « sanctos: *Dimitte nobis debita nostra;* ut non pro ipsis
 « hoc dicant, quia non est eis jam vera ista petitio;
 « sed pro aliis qui sunt in suo populo peccatores; et
 « ideò non dicere ullum sanctorum: *Dimitte mihi de-*
 « *bita mea;* sed: *Dimitte nobis debita nostra;* ut hoc
 « pro aliis potius quam pro se iustus petere intelligen-
 « tur: anathema sit. Sanctus enim, et iustus erat Apo-
 « stolus Jacobus, cum dicebat: *In multis enim offen-*
 « *dissimus omnes.* Nam quare additum est: *omnes?* nisi
 « ut ista sententia conveniret et Psalmo, ubi legitur:
 « *Non intres in iudicio cum sero tuo, quia non iustifi-*
 « *cabitur in conspectu tuo omnis vitiosus; et in ore sapien-*
 « *tissimi Salomonis: Non est homo, qui non peccet; et*
 « in lib. Job.: *In vultu omnis hominis signat, ut sciat*
 « *omnis homo infirmitatem suam.* Unde etiam Daniel
 « sanctus, et iustus, cum in oratione pluraliter dico-
 « ret: *Peccavimus, iniquitatem fecimus, et cetera, quae*
 « *ibi veraciter et humiliter confitentur, ne putaretur,*
 « *quemadmodum quidam sentiunt, haec non de suis,*
 « *sed de populi potius dixisse peccatis, postea dicit:*
 « *Cum orarem, et confiterer peccata mea, et peccata po-*
 « *puli mei Domino Deo nostro; noluit dicere peccata*
 « *nostra, sed et populi sui dixit, et sua, etc.* » Tertius
 tandem canon, qui in ordine octavus est, ita decernit:
 « Item placuit, ut quicumque verba ista Dominicæ
 « orationis, ubi dicimus: *Dimitte debita nostra,* ita vo-
 « luit à sanctis dici, ut humiliter, non veraciter hoc
 « dicatur, anathema sit. Quis enim ferat orantem, et
 « non hominibus, sed ipsi Domino mentientem, qui la-
 « bilis sibi dicit dimitti velle et corde dicit, quae sibi
 « dimittantur, peccata non habere? » Verùm ipsam

quoque Tridentinum concilium errorem eandem profligavit lib. 6. de Justif. can. 25, ubi statuit: « Si quis dixerit hominem semel justificatum posse in totâ vitâ omnia peccata vitare, etiam venialia, nisi ex speciali privilegio, quemadmodum de beatâ Virgine tenet Ecclesia, anathema sit. »

XX. Præcipuum catholici dogmatis fundamentum proponitur à S. Augustino, declaraturque amplius à S. Thomâ. Prior lib. de Perf. Just., Cœlestio interroganti, « an quodecumque peccatum vitari possit, aut vitari non possit, » respondet, « vitari posse peccatum, si natura vitata sanetur, gratiâ scilicet per Jesum Christum Dominum nostrum; in tantum enim sana non est, in quantum id quod faciendum est, aut cæcitate non videt, aut infirmitate non implet, dum caro concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem, ut non ea quæ vult homo faciat. » Hoc est, felicitas hæc erat sani et innocentis hominis, cui Deus condens naturam, tantam largitus est gratiam, quæ mentem Deo, et appetitum menti perfectè subjiciebat, omni compressâ ejusdem appetitus contra mentem perturbatione ac seditione. Excidit homo, cum lapsus est, ab hæc felicitate, et adeo felicem potestatem amisit. Gratiâ Dei per Jesum Christum sanatur quidem mens hominis, dum sanctæ charitatis diffusionem in Deum convertitur. Sed integra homini non restituitur sanitas, adhuc carne concupiscente adversus spiritum. Atque adeo, quemadmodum gratia tum actualis, tum habitualis, quam Deus hominibus elargitur in hoc reparate nature statu, secundum communem suæ providentiæ legem, nec fomitem concupiscentiæ extinguit, nec ligat; ita vires non tribuit, quibus homines sanctificati sine omni peccato vivere valeant. Rationem hanc præclare illustrat S. Thomas in Disp. q. 9, de Charit. art. 10, ubi etiam perfectionem omnem præsentis vitæ declarat. Tria enumerat perfectionis, consummatæque virtutis impedimenta. Primum « est contraria inclinatio mentis, quando mens per peccatum conversa ad commutabile bonum, sicut ad finem, avertitur ab incommutabili bono. » Deinde « occupatio secularium bonorum quia, ut dicit Apostolus, qui cum uxore est, sollicitus est, quæ sunt mundi, quomodo placeat uxori, et est divisus est; et cor ejus non movetur tantum in Deum. » Denique « infirmitas præsentis vitæ, cuius necessitatibus oportet hominem aliquatenus occupari, et retraheri, ne actualiter mens feratur in Deum; et corporis gravitas, quæ deprimitur anima. » Docet nihilominus S. præceptor « hominem in hæc vitâ posse sine peccato mortali esse, quod averit ipsum à Deo, et iterum sine occupatione temporalium rerum, » sicut Apostolus dicit: « Qui sine uxore est, sollicitus est de his quæ sunt Domini, quomodo placeat Deo, sed ab onere corruptibilis carnis in hæc vitâ liberum esse non posse. » Ex quo infert, charitatem, cæterasque, quæ cum eâ junguntur, virtutes perfici posse in hæc vitâ, quantum ad remotionem primorum duorum impedimentorum; secus ad remotionem tertii impedimenti.

XXI. Atque hoc tertio impedimento manifestè ostenditur, hominem in hæc vitâ minimè sanari perfectè posse, nec tam perfectum acquirere virtutum statum, qui ipsum provehat ad omnimodam impeccantiam, per gratiam illam quam Deus juxta communem suæ providentiæ legem dispensat, nec vires communes et ordinariæ gratiæ tantam homini tribuere potestatem, ut absque omni peccato vitam ducere queat, aut integram peccatorum venialium collectionem per totam vitam, aut aliquod diuturnum, et notabile tempus vitare valeat. Aurea est ejusdem præceptoris doctrina, quam tradit 1-2, q. 109, art. 8. Docet nempe, in statu nature corruptæ indigere hominem gratiâ habituali, sanante naturam ad hoc, quòd omnino à peccato abstinere. Sed hæc sanans gratia juxta communes providentiæ leges conceditur à Deo, ut menti quidem sanitas restitatur, non appetitui. Hinc ait ille: « Sano tunc primò fit in præsentî vitâ secundum mentem, appetitui carnali nondum totaliter reparato. Unde Apost. ad Rom. 7, in personâ hominis reparati dicit: *Ego ipse mente servio legi Dei; carnis autem legi peccati.* » Ex his patet falsitas alterius commentii traditi à Beugardis et Beguinis; nimium non oportere vel jejungere, vel orare hominem, postquam ad gradum ultimam perfectionis in hæc vitâ pervenerit: quia tunc sensualitas est ita perfectè spiritui et rationi subjecta, ut possit homo liberè corpori concedere quidquid placuit. Quam longè enim hoc à veritate abhorreat, quæ dicta sunt, manifestant, quemadmodum et illud quod subjiciebant, esse exercere in actibus virtutum hominis esse imperfecti, animamque perfectam licentiam in se virtutem. Quem errorem præter alia reprobat etiam, et confundit tota vita Christi, et sanctorum perfectorum, qui se in actibus virtutum continenter exercuerunt.

XXII. At verò, cum dixerimus possibile non esse, ut aliquis in hoc statu corruptæ nature ad eam virtutum perfectionem perveniat, ut immunis omnino sit à peccato saltem veniali per totam vitam, imò per diuturnum tempus; inquireret aliquis, cujus generis, aut conditionis sit hæc impossibilitas? Egregius vir P. Thomas de Lemò, t. 4, Panop. tract. 2, cap. 5, respondet primò, hæc impossibilitatem non esse physicam et absolutam, sive ex ipsâ rei naturâ perfectam, ac si potestas nunquam peccandi voluntati repugnaret. Ait subinde, moralem duntaxat dici non posse eo sensu, quòd moraliter impossibile id appellare solemus, quòd nisi magnâ cum difficultate præstamus, vel quòd ut plurimum non fit, licet aliquando fieri possit. Hinc tertio addit, moralem esse eo sensu, quòd peccato primi parentis infirmus factus homo, nondum appetitui inferiori sanitate restituta, vires non habet, quibus omni peccato intra diuturnum, aut notabile tempus abstinereat. PP. Salmanticenses t. 5, tract. 14, disp. 2, nondum moralem, sed etiam physicam hanc impotentiam vocant: quia nempe gratia, quam juxta communem providentiam largitur Deus homini reparato, sicut non extinguit, nec ligat concupiscentiæ fomitem, ita neque vires tribuit, quibus homo quantalibet perfectione donatus, vitam ducere valeat sine peccato.

§ VIII. De donis Spiritus sancti.

XXIII. Doctrinæ de virtutibus generatim inspectis obiter adnecto, quæ subinde tradit S. Thomas, quæst. 68 de Donis, quæ, art. 1, à virtutibus ipse distinguit; et consistunt in quibusdam qualitatibus, secundum quas homo disponitur, ut efficiatur promptè mobilis ab inspiratione divinâ extraordinariâ, ut faciliè eam recipiat, promptèque exequatur. Hujusmodi dona homini esse necessaria probat, est. 2, quia aliqua contingunt in humanâ vitâ, in quibus non sufficit instinctus rationis, sed est necessarius instinctus Spiritus Sancti. Quamvis enim per virtutes homo multa cognoscat, atque agere possit, quia tamen rationi humanæ non sunt omnia cognita, necabilia: inde est, quòd præter virtutes requirantur motiones, sive spiritus Sancti instinctus, seu dona, quibus disponatur, ut ea quæ sunt extraordinaria cognoscat, simulque perficiat. Dona hæc esse habitus quosdam, qui simul infunduntur cum gratiâ sanctificante, ostendit, art. 3, tum quia Christus de Spiritu Sancto discipulis loquens ait, Joan. 14: *Apud vos manebit, et in vobis erit*; tum quia dona sunt perfectiones quædam permanentes, quibus homo disponitur, ut benè sequatur instinctum Spiritus Sancti. Art. deinde 4, septem Spiritus Sancti dona congruè in Scripturis enumerari docet; nimirum *sapientiæ, intellectûs, consilii, fortitudinis, scientiæ, pietatis et timoris Domini*. Cujus numeri convenientiâ ita potest declarari. Spiritus Sanctus aut intellectum movet, aut appetitum. Si intellectum: vel perficit eum quantum ad apprehensionem, ut divina rectè percipiat ac penetret; et ad hoc est donum *intellectûs*: vel perficit quantum ad iudicium, quo homo decernat, quâ ratione erga res omnes divinas et humanas, easque sive in generali, sive in particulari se habere debeat; et si quidem perficiat in generali circa res divinas, ad hoc est donum *sapientiæ*: si circa particularia agibilia, est donum *consilii*. Quòd si Spiritus Sanctus moveat appetitum, vel eum perficit in iis, quæ sunt ad alterum, et ad hoc est donum *pietatis*; vel in iis, quæ sunt ad seipsum: idque, vel ut nullâ difficultate retrahatur à prosecutione boni ardui; et est donum *fortitudinis*: vel ut illicitas delectationes respuat; et est donum *timoris*.

Ex his faciliè patet, quomodo unum quodque horum, donorum describi possit; nimirum donum *sapientiæ* est qualitas, vel habitus, quo homo disponitur, ut sit promptè mobilis à Spiritu sancto, ut rectè iudicet de rebus divinis, etiam excellentiori et extraordinario modo cognitis, quod eis inherendum sit, et ab oppositis recedendum. Donum *intellectûs* est, quod animum disponit, ut peculiari instinctu moveri promptè valeat: ad divina rectè percipiendâ, et iuxta conditionem suam, penetrandâ. Donum *scientiæ* est, quo disponitur homo, ut ex speciem illustratione cognoscere queat, et iudicare de rebus humanis, quatenus ad Deum perducunt. Non enim hic agitur de scientiâ naturali, sed christiana, quæ ad animæ salutem pertinet. *Consilii* donum est, quo promptè reddimur ad benè deliberandum, resolvendumque, quid in rebus difficilioribus, ac præser-

tim inopinatis ad animæ salutem pertinentibus, vel Dei gloriam promovendis, optimum sit eligendum et faciendum. Donum *fortitudinis* est, quo dis; onitur animus ad fortiter tolerandum adversa, maximèque quæ præter expectationem occurrunt, vel aggressivè gravia, et insolita pericula. Donum *pietatis* disponitur, ut benè nos habeamus erga Deum, ejusque cultum, potissimum in casibus extraordinariis. Denique donum *timoris* disponit hominem; ut recedat à malis præsertim delectationibus, et concupiscentiis etiam vehementioribus et extraordinariis. Atque hæc pauca de Donis satis.

CAPUT II.

CONSECTARIA PRÆCEDENTIS DOCTRINÆ.

I. Quo sensu accipiendæ sint sententiæ S. Augustini virtutem per amorem deficientibus. — II. Proprium virtutis subjectum mens est, sive ratio. — III. Diversa planè sunt virtutum semina, quæ ab Ecclesiæ Patribus admittuntur in homine, ab iis quæ admessa fuerunt à Cassiano et Semipelagianis. — IV. Egregia S. Thomæ doctrina, quâ difficultates diluuntur ad virtutum moralium connexionem pertinentes. — V. Virtutes acquiruntur non sunt simpliciter, eas ad Deum ultimum finem ordinante. — VI. Verosimilior, et omnino tenenda sententia est, quæ præter fidem, spem, et charitatem, alias virtutes infusas agnoscit. — VII. Virtutum connexio non exigit, ut sancti viri in omnibus virtutibus eque præfulgeant. — VIII. Quam merito ab Ecclesiâ damnatæ sint plures propositiones Michaelis de Molinos, quoad virtutum perfectionem ab ipso inventam. — IX. Jure quoque, ac merito alia præscripta sunt de eodem argumento Francisci de Fenelon propositiones. — X. Homini in hac vitâ degenti tribuenda nunquam est apathia, et impeccantia. — XI. Quantalibet perfectione donetur homo, semper lanquam indiget oratione, jejuniis, carnisque ac passionum mortificatione. — XII. Licet nec in totâ vitâ, nec aliquo diuturno tempore peccatum omne leve ac veniale præcaveri queat; pro aliquo saltem brevi tempore ab illo, abstinere possumus. — XIII. Hæc immunitas ab omni etiam levi peccato per totam vitam privilegium specialissimum est Deiparæ Virginis à Deo concessum. — Reflectio.

CONSECTARIA PRIMUM. — Cùm S. Augustinus virtutis notionem explicat per amorem, ut nedum loco jam supra citato, sed etiam lib. de Morib. Eccles. Cathol. cap. 15; ubi ait: « Quatuor virtutes sic definire non dubitum, ut temperantia sit amor integrum se præbens ei quod amat: fortitudo amor faciliè tolerans: omnia propter quod amat: justitia amor soli amato serviens, et propterea rectè dominans: prudentia ea, quibus adjuvatur ab eis, quibus impeditur, sagaciter seligens, etc. » Cùm, inquam, hæc et similia habet S. doctor de virtutibus generatim, ejus verba hanc pressè accipiendâ sunt, sed eo pacto, quo ea intelligit S. Thomas, quæst. 66, art. 5; ubi docet, etiam intellectum, ejus proprius actus non est amor, sub-

jectum esse virtutis. Cùm enim hujusmodi locutionem S. Patris sibi objecisset, respondet, « quòd verbum Augustini intelligendum est de virtute simpliciter dictâ, non quòd omnis talis virtus sit simpliciter amor, sed quia dependet aliquid ab amore, in quantum dependet à voluntate, cujus prima affectio est amor. » Atque hoc sensu etiam prudentia, quæ in intellecta residet. amor dici potest ac debet.

CONSECTARIUM II. — Nulla virtus potest esse in irrationali parte animæ, nisi in quantum participat rationem. Et idè ratio, sive mens est proprium subjectum virtutis humane. Ita D. Thomas 1-2, quæst. 55, art. 4, ad 3. Quare facultates irascibilis et concupiscibilis, ut habet quæst. 66; art. 4, si considerentur secundum se, quatenus sunt partes appetitus sentientis non competit eis, quòd sint subjectum virtutis; sed quatenus duntaxat participant rationem. Unde etiam docet, quòd virtus, quæ est in irascibili et concupiscibili, nihil est quàm quædam habitualis conformitas istarum potentialium ad rationem.

CONSECTARIUM III. — Quoties invenitur in S. Augustino, alivise Ecclesiæ Patribus, quemadmodum et in S. Thomâ, inesse nobis semina, aut seminaria virtutum; diverso planè in sensu locuti sunt, ac illas voces intellexerunt *Semipelagiani*. Hi siquidem sicut admittebant initium salutis in nobis esse absque divinâ gratiâ, sic etiam talia in homine virtutum semina posuerunt, quæ salutaria forent; hoc est, quæ ad spiritualem animæ salutem pertinerent, essenque veluti principium operum salutarium, de quibus loquens S. Prosper cap. 27, ait: *Virtutum semina, quæ beneficio Creatoris inserta sunt, prævaricatione primæ Parentis eversa fuisse.* Unde ita concludit cap. 29: *Ergo omnia quæ ad vitam et pietatem pertinent, non per naturam, quæ vitata est, habemus; sed per gratiam, quæ naturæ reparatur, accipimus.* Alterius rationis sunt ea virtutum semina, quæ nos cum sanctis Ecclesiæ doctoribus adstruimus; ut liquidò constat ex iis quæ ex D. Thomâ in hanc rem protulimus.

CONSECTARIUM IV. — Digna peculiari animadversione est egregia S. Thomæ doctrina circa virtutum moralium connexionem, quam habet hic quæst. 65, art. 1, ad 1, nimirum « virtutum moralium quædam perficiunt hominem secundum commune statum, scilicet quantum ad ea quæ communiter in omni vitâ hominum occurrunt agenda. Unde oportet quòd homo simul exercitetur circa materias omnium virtutum moralium. Et si quidem circa omnes exercitetur benè operando, acquiret habitus omnium virtutum moralium. Si autem exercitetur benè operando circa unam materiam, non autem circa aliam (puta, benè se habeat circa iram, non autem circa concupiscentias), acquiret quidem habitum aliquem ad refrenandum iras: qui tamen non habebit rationem virtutis propter defectum prudentiæ, quæ circa concupiscentias corrumpitur; sic etiam naturales inclinationes non habent perfectam rationem virtutis, si prudentia desit. Quædam verò virtutes morales sunt quæ perficiunt hominem secundum aliquem

convenientem statum; sicut magnificentia et magnanimitas. Et quia exercitium circa materias harum virtutum non occurrit unicuique communiter, potest aliquis habere virtutes morales sine hoc, quòd habitum harum virtutum habeat actu, loquendo de virtutibus acquisitis. Sed tamen, acquisitis aliis virtutibus, habet istas virtutes in potentia propinqua. Cùm enim aliquis pro exercitium adeptus est liberalitatem circa mediocres donationes, et sumptus, si superveniat ei abundantia pecuniarum, modico exercitio acquiret magnificentiam habitum, sicut geometer modico studio acquiret scientiam alicujus conclusionis, quam nondum consideravit. Illud autem habere dicimur, quod in promptu est, ut habeamus. Nil luculentius dici potuit.

CONSECTARIUM V. — Equidem ut virtutes morales acquisite aliquo modo verè virtutes sint, à charitate non pendent; simpliciter tamen, et absolute virtutes non sunt, nisi cum charitate jungantur, et ab ipsâ ad finem ultimum, qui Deus est, ordinentur. Ita D. Thomas hic quæst. 65, art. 2, ubi cùm necessitatem charitatis ad virtutum perfectionem statuisset, concludit his verbis: « Patet igitur, quòd solæ virtutes infusæ sunt perfectæ, et simpliciter dicendæ virtutes: quia benè ordinant hominem ad finem ultimum simpliciter: alie verò virtutes, scilicet acquisite, sunt secundum quid virtutes, non autem simpliciter; ordinant enim hominem benè respectu finis ultimi in aliquo genere; non autem respectu finis ultimi simpliciter, nempe Dei; quod sola charitas præstat, quæ Deum respicit velut ultimum finem, ad quem referri debent bonæ ipsæ actiones atque virtutes. »

CONSECTARIUM VI. — Quamquam fide certum non sit admittendas esse præter fidem, spem et charitatem alias virtutes infusas, tenenda tamen omninò ea sententia est, quæ ipsas adstruit, cùm plurimâ præstò sint Scripturarum testimonia, quæ eadem maximè favent; eidemque suffragium ferant plures Ecclesiæ Patres, Ambr. 1. 6, Exam. c. 7; August. tract. 8, in epist. 3 Joan.; Prosper, cap. 27, cont. Collat.; Gregor. Magn. hom. 5 in Ezech.; eamque S. Thomas, hic q. 65, art. 3, confirmat optimâ ratione quam indicavimus.

CONSECTARIUM VII. — Non ex eo quòd virtutes sint invicem connectæ, existimare debemus sanctos viros æquè in omnibus excellere virtutibus; quin potius easdem ita largiri solet honorum omnium auctor Deus, ut unusquisque sanctorum in aliquâ cæteris præemineat. Hinc Ambrosius loco supra citato scripsit: « Sanctis una competit virtus; sed ei, quæ fuerit uberius, uberius est præmium. Quanta hospitalitas in Abraham, quanta humilitas, quanta sanctitas, ut fratris filium ab hoste servaret, et quanta abstinentia, ut nihil de prædâ quæreret? Sed quia fide præstitit, fidei præ cæteris meruit principatum. Hinc etiam sacra Scriptura propriam aliquibus in virtutibus sanctitatis excellentiam tribuit ut inter alios observat S. Joan. Chrysost. serm. de Mart. dum Abel vocatur innocens, Henoch, Deus placens, Noè, jus-

tus, Abraham, fidelis, Moyses, mansuetus, Joseph, castus, David, Ierem, Elias, acceptus, Daniel, sanctus, etc.

CONSECTARIUM VIII. — Jure meritoque damnata ab Ecclesiâ fuerunt in Decreto Innocentii XI, edito anno 1687, sequentes Michaelis de Molinos propositiones ex facibus Beguardorum et Beguinorum haustæ; nempe prima in ordine 55: *Per hanc viam internam pervenitur, et si multâ cum sufferentia, ad purgandas et extinguendas omnes passiones; ita quod nihil amplius sentitur, nihil, nihil; nec ulla sentitur inquietudo, sicut corpus mortuum; nec anima se amplius commoveri sensit.* Secunda in ordine 56: *Dux leges, et dux cupiditates animæ; una charitatis, et amoris proprii alteri, tandiù perdurant, tandiù perdurat amor proprius.* Unde, quando hic purgatus est, et mortuus, ut fit per viam internam, non adsunt amplius illæ duæ leges, et duæ cupiditates: nec ulterius lapsus aliquis incurritur, nec aliquid sentitur amplius nequidem veniale peccatum. Tertia in ordine 57: *Per contemplationem acquisitam pervenitur ad statum non faciendi amplius, ne quidem veniale peccatum, peccata mortalia, nec venialia.* Quarta in ordine 61: *Anima, cum ad mortem mysticam pervenit, non potest amplius aliud velle quàm quod Deus vult: quia non habet amplius voluntatem, et Deus illi eam abstulit.* Quinta in ordine 62: *Per viam internam pervenitur ad continuam statum immobilem in pace imperturbabili.* Errorem primum Beguardorum, quem rejecimus, ut nemo non videt, produnt hujusmodi propositiones. Aliæ, quæ sequuntur, alterum eorumdem insinuant. Itaque sexta propositio Michaelis de Molinos damnata in decreto Innocentiano, ordine 14, hæc est: *Qui divinæ voluntati resignatus est, non convenit ut à Deo rem aliquam petat: quia petere est imperfectio, cum sit actus voluntatis, et electionis, et est velle, quòd divina voluntas nostræ conformetur, et non quòd nostra divinæ.* Septima in ordine 17: *Tradito Deo libero arbitrio, et eidem relicta curâ, et cogitatione animæ nostræ, non est amplius habenda ratio tentationum, nec eis alia resistentia fieri debet, nisi negativè, nullâ adhibita industriâ: et, si natura commoveatur, oportet sinere ut commoveatur; quia est natura.* Octava in ordine 33: *Cruz voluntaria mortificationum pondus grave est, et infructuosum: idèoque dimittenda.* Nona in ordine 39: *Sanctiora opera et penitentiæ, quas peragunt sancti, non sufficiunt ad removendum ab animâ vel unicam adhesionem.* Decima in ordine 40: *Beata Virgo nullum unquam opus exterius peregit, et tamen fuit sanctis omnibus sanctior.* Igitur ad sanctitatem perveniri potest absque opere exteriori. Sed et alium Beguardorum errorem exhibent sequentes ejusdem auctoris propositiones; atque ad eò meritissimè in decreto Innocentii anathemate percussæ. Undecima in ordine 29: *Dim anima interna fastidi discursus de Deo, et virtutes, et frigida remanet, nullum in se ipsâ sentiens fervorem, bonum signum est.* Duodecima in ordine 31: *Nullus meditativus veras virtutes exercet internas, quæ non debent à sensibus cognosci. Opus est amittere virtutes.* Decima tertia in ordine 32: *Nec ante, nec post communionem alia re-*

quiritur præparatio, aut gratiarum actio (pro istis animabus internis), quàm permanentia in solità resignatione passivâ; quâ modo perfectiore supplet omnes actus virtutum, qui possunt, et sunt in viâ ordinariæ. Et si hæc occasione communionis insurgunt motus humilitationis, petitionis, aut gratiarum actionis, reprimendû sunt, quoties non dignoscuntur eos esse ex impulsu speciali Dei: aliâ sunt impulsus naturæ novitum mortuæ. Decima quarta in ordine 35: *Non convenit animabus hujus vitæ internæ, quòd faciunt operationes etiam virtuosas ex propriâ electione et activitate; aliâ non essent mortuæ; nec debent elicere actus amoris erga B. Virginem, sanctos et humanitatem Christi; quia, cum ista objecta sensibilia sint, talis est amor erga illa.*

Hæc, aliæque hujusmodi fursive infectæ propositiones damnatae fuerunt in laudato decreto tanquàm hæreticæ, suspectæ, erroneæ, scandalosæ, blasphemæ, patrurum aurium offensivæ, temerariæ, Christianæ discipline relaxativæ et eversivæ, seditiosæ respectivè.

CONSECTARIUM IX. — Non minùs jure, ac meritò proscripæ sunt ab Ecclesiâ propositiones aliæ quas invexit Franciscus de Fenelon archiepiscopus Carnacensis, qui tamen non isdem auctoribus Beguardis et Beguinis, sicut etiam Michaeli de Molinos accensendus est, à quorum spurcissimis erroribus longè recessit; suasque doctrinas, statim ut audivit, ab Innocentio XII et Ecclesiæ Romanæ oraculo reprobati, lubenti animo ejuravit. Sic in libro, quem edidit hoc titulo: *Placita Sanctorum circa viam interiorem*, inscriptum, duas hæc in argumento, de quo agimus, evulgavit malesanas falsasque propositiones; nimirum 18 in ordine: *In statu passivo exercentur omnes virtutes distincte, non cogitando quòd sint virtutes. In quolibet momento aliud non cogitatur quàm facere id quod Deus vult; et amor zelotypus simul efficit, ne quis amplius sibi virtutem velit, nec unquam sit ad eò virtute predictis, quàm cum virtuti amplius affixus non est.* Altera in ordine n. 21: *Sancti mystici excluderunt à statu animarum transformatarum exercitationem virtutum.*

CONSECTARIUM X. — Nullatenùs homini vitam hæc mortalem agenti absolutè concedenda est *apatia*, seu passionum omnium vacuitas, et imbecillitas, quâ vitam omni prorsùs etiam veniali peccato-immunem ducere valeat, et reapse saltem aliqui ducant. Neque id solum negandum est fieri posse sine gratiâ, ut Pelagianis asseruisse videntur, in quorum systemate vera omnis Christi gratia expungebatur. Sed neque ad id satis esse dicendum est vires gratiæ tum habitualis, tum actualis, quas justis hominibus confert Deus in præsentî vitâ secundùm legem communem cursumque ordinariam. Hoc consecetarium ex thesi constitutâ, et doctrinis SS. Patrum fluit apertissimè.

CONSECTARIUM XI. — Quantùmque perfectio per Christi gratiam donatus homo sit in hæc vitâ, opus semper habet oratione, jejuniis, carnis mortificatione, cultuque, et exercitio virtutis. Hoc exploratissimum est ex damnatis tum in Pelagianis, tum in Beguardis et Beguinis, tum etiam in Michaeli de Molinos propositionibus. Et profectò fieri minimè potest, ut homo,

qui juxta vires communes et ordinarias gratiæ sanatur quidem quantum ad mentem, carni tamen servit legi peccati, non eget oratione, quæ Dei adjutorium continenter exposcat, nec jejunio, quo corpus castiget, et in servitutem redigat, nec virtutum studio, quibus tanquam freni animæ perturbationes magis magisque cohibeat.

CONSECTARIUM XII. — Licet possibile neutiquam sit, hominem in hac valle miseræ totâ vitâ, aut etiam diuturno tempore consistere sine peccato saltem veniali, nihil tamen est, cur negemus pro modo, et tempore, et imbecillitatis corporeæ conditione ab omni posse etiam levi peccato ad breve tempus abstinere. Verum hoc *breve tempus* quis definiverit, nisi Deus, cui humanæ imbecillitatis noti sunt modi omnes et conditiones? Unde Hieronymus loco supra laudato, nullâ positâ brevis hujusce temporis mensurâ, id duntaxat asserit *humanam scilicet conditionem, si postquam se remisit, discere fragilitatem suam*. Monet etiam S. Augustinus in lib. de Perfect. just. hom. cap. 14 : « Quantalibet justitiâ sit præditus homo, cogitare debet, ne aliquid in illo, quod ipse non videt, inveniat esse culpandum, cum Rex justus sederit in throno, cuius cognitionem delicta fugere non possunt, nec alia de quibus dictum est : *Delicta quis intelligit?* »

CONSECTARIUM XIII. — His tamen nihil obstantibus asserendum omnino est, hanc immunitatem ab omni etiam levi peccato, singulari planè privilegio, concessam fuisse Beatissimæ Virgini Dei genitrici Mariæ. Hanc ipsi specialem prærogativam Ecclesia tribuit, testimonium perhibentibus sacræ Synodi Tridentinæ Patribus, qui, sess. 6 de Justif. can. 25, ita testati sunt : *Si quis dixerit hominem semel justificatum peccare in totâ vitâ peccata omnia, etiam venialia, vitare, nisi speciali Dei privilegio, quemadmodum de Beatâ Virgine Mariâ tenet Ecclesia, anathema sit*. Quæ verba expendens V. C. Franciscus Sylvius, 5 p., q. 27, art. 4, adnotat expressè definitam non esse B. Virginem Mariam sine omni peccato fuisse, aut Ecclesiam hanc tenere impeccantiam tanquam fidei dogma, nihilominus eandem sine temeritatis notâ negari minimè posse. Huic sanctæ Virginis privilegio suffragatur S. Augustinus, lib. de Nat. et Grat. cap. 56, ubi sanctorum sine peccato elenchum, quem texerat Pelagius, excipiens ait : « Exceptâ sanctâ Mariâ, de quâ propter honorem Domini nullam prorsus, cum de peccatis agitur, volo habere questionem. Inde enim scimus quod ei plus gratiæ collatum fuerit ad vincendum omni ex parte peccatum, quæ concipere et parere meruit, quem constat nullum habuisse peccatum. Hæc ergo Virgine exceptâ, si omnes sanctos et sanctas, cum hæc viverent, congregare possemus, et interrogare utrum essent sine peccato, quid fuisse responsuros putamus? Utrum hoc, quod iste Pelagius dixit an quod Joannes Apostolus? Rogo vos, quantalibet fuerint in hoc corpore excellentiâ sanctitatis; si hoc interrogari potuissent, nonne unâ voce clamassent : « Si dixerimus, quod peccatum non habemus, etc. ? » S. Ambrosius idem adstruit Mariæ privilegium, serm.

23; in Psal 118, dicens *incorruptam fuisse Virginem, et ab omni integram labe peccati*. Idem docet S. Bernardus, epist. 174 ad Canonicos Lugdunenses de Concept. B. Mariæ, ubi ait : « Ego puto quod et copiosior sanctificationis benedictio in eam descenderit, quæ ipsius non solum sanctificaret carnem, sed et vitam ab omni prorsus peccato custodiret immanem; quod nemini alteri in natis quidem mulierum creditur esse donatum. Decuit nimirum, Reginam Virginum singulari privilegio sanctitatis absque omni peccato ducere vitam, etc. » Paria habet tota etiam Ecclesia Græca in Epistolâ Sophronii Hierosolymorum Patriarchæ, quæ Patribus concilii sexti œcumenici Constantinopolitani tertii, act. 2, lecta fuit his verbis : « Uteram intactam ingressus Dei Filius virginitatis castitate fulgentem Mariæ sanctæ præclaræque, et quæ Dei sunt sapientiæ ab omni contagione liberæ et corporis, et animæ, et intellectus. » Denique S. Thomas eandem veritatem confirmat, 5 p., q. 27, hujusce privilegii convenientiam trahens ex eâ quam par erat virginem habere, idoneitate, ut esset Mater Dei. Hinc privilegii notionem exponens, in eo situm fuisse docet, quod in eâ abundantia gratiæ, maximèque divini proventus videns ligaverit fomitem, ne in aliquem inordinatum motum proderet; ac demùm totaliter auferret.

REFLEXIO.

Si dixerimus, quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, et veritas in nobis non est, aiebat olim, et nunc quoque omnibus ait sanctus apostolus et evangelista, Christoque specialiter dilectus Joannes. Perpendamus, quæso, magnâ cum diligentia hujusmodi verba, ex quibus elicere possumus atque debemus documentum apprime nobis salutare ac planè necessarium. Existerunt, ut vidimus, tum primis Ecclesie sæculis, tum elapsis proximè temporibus, atque etiam fortassis exstant hoc ipso ævo nostro nonnulli superbi homines, qui eò peccidentis, et erroneæ, stultæque opinionis devenere, ut assererent, tum se, tum alios ad sublimem adeo perfectæ consummataque virtutis excellentiam in hac miserâ vitâ tot periculis obvolatâ, tot scopulis circumseptâ, tot tentationum turbinebus ac hostium insidiis obnoxia, posse pertingere, ut immunitatem ab omni penitus etiam levi peccato adipiscantur.

Horum omnium sibi ita blandientium insanam arrogantiam arguit, damnat, confunditque vel sola allata sancti Apostoli sententiâ, etiamsi aliæ, quæ eandem validissimè confirmant, deessent in Sacris Libris. *Si dixerimus, inquit, quia peccatum non habemus* neque grave, neque leve; ita ut in aliquo Deum non offendamus, aut ab ejus voluntate deflectamus, ipsi nos seducimus, mentimur, decipimus, ac decepti sumus in summam animæ nostræ perniciem atque ruinam. Quicumque enim se putat ab omni peccato immanem, primum crevitatem suam maximam prodit, dum minimè cerat, in quæ peccata sæpissimè labitur, dum non attendit infirmitatem suam, peccati fomitem, qui in ipso bellum perpetuò gerit, inimicorum suorum potentiam, artes, machinationes, quæ continenter impetitur. Ex

hæc deinde cæcitate illud veluti sponte sua consequitur, ut in seipso confusus ea à Dei misericordiâ querere remedia negligat, quibus sua peccata purget ac delect. Qui enim fieri potest ut hujusmodi remedia perquirat, qui se nullo remedio indigere arbitratur? Tum verò superbo se reputans peccato omni carere, ipsâ superbâ, ac præsumptione suâ gravissimè peccat caretque nedùm humilitate omnibus perquam necessariâ, verùm etiam cæteris omnibus virtutibus, quarum excellentem perfectamque gradum se attingisse persuadet. Ille siquidem neque in gradu infimo absque humilitatis fundamento consistere queunt; neque, quod malorum omnium supremum est, indignum efficit gratia divina, omnibusque præstantissimis donis eam comitantibus, quæ non nisi humilibus, suamque fragilitatem atque miseriam agnoscentibus et confidentibus, impertitur honorum omnium largitor Deus. Hinc S. August. in Sent., sent. 363, ita scribit: « Divinitus dictum est, Ecclesiast. 7, v. 7: *Noli esse juvenis multus, quoniam non est justitia sapientis, sed superbia præsumptis. Qui ergo sic fit nimis justus, ipso nimio fit injustus. Quis est autem, qui se facit justum nimis, nisi qui dicit se non habere peccatum?* »

At verò satis non est ad legitimum apostoli Joannis in verbis laudatis sensum intelligendum, et quis ore solum non exprimat, se peccatum non habere, nisi etiam id veraciter sentiat in corde. Multi namque sunt (ut animadvertit idem S. Pater in Psal. 118, expendens eandem S. Joannis sententiam), qui se peccatores, se Deum sæpius offendere ultrò passimque profitentur; sed in corde, si penitentiâ introspectiatur, aliter de seipsis sentiant, fœventque frequenter ac nutriunt quosdam de perfectâ innocentia suâ occultam existimationem, quæ neutiquam cum verbis coheret, ac interdum etiam foris erumpit. Falsam hanc persuasionem et cognoscamus et diligenter à nobis abigamus, oportet; quoniam gratiæ Dei recipiendæ magno impedimento est, utpote ex tumore superbiæ profecta, quam Deus summopere aversatur et odit. « Conticescat igitur, ait S. idem doctor, et arescat elatio fœnea superborum seipsam seducens, quæ in auribus hominum, et simulatâ humilitate, dicit se habere peccatum; in corde autem suo dicit se non habere peccatum. Qui enim hoc dicunt, seipsos seducunt, et veritas in eis non est. Sed quando in auribus hominum hoc dicunt, non tantum seipsos, sed et alios quosque doctrinæ insaniæ perversitate seducunt. Cùm verò id in corde suo dicunt, illi seipsos seducunt, et in suo corde veritatis lucem amittunt. »

« Quid ergo (subicit idem S. Doctor, eandem sententiam: *Si dixerimus, etc.*, considerans, serm. 10 de Verbis Apostoli) nihil habemus de justitiâ? » (De sanctitate, de virtute, etiamsi ad eam habendam toto studio, animique contentione laboremus.) « Habemus, reponit ille, sed non totum habemus. Hoc ergo queramus. Si ergo aliquid habemus, et aliquid non habemus; crescat quod habemus, et implebitur, quod non habemus. Ecce enim baptizati sunt homines;

« omnia illis peccata dimissa sunt; justificati sunt à peccatis. Restat tamen læta cum carne, mundo et diabolo. Qui autem luctatur, aliquando ferit, aliquando percutitur; aliquando vincit, aliquando perimitur, aut vincitur. Atque utinam plures essent, qui luctando non perirentur aut vincerentur ad mortem sempiternam! Verùm si non pauci sunt, qui ita fortiter luctantur, et pugnunt, ut lethalia vulnera devitent, neque de ipsis dicere queat aliquando inimicus: *prævalui adversus eum*; nullus tamen est, qui saltem levem aliquem ictum non recipiat, et fragilitatis suæ detrimenta patiat, ita ut remedio et curatione non indigeat; nec opus habeat ut semper Deum oret, et quotidie dicat: *Dimitte nobis debita nostra*. Quapropter caveamus attentè à seductione superbiæ nostræ, ne dicamus unquam non solum coram aliis, sed neque in nobismetipsis, quia peccatum non habemus. Agnoscamus scriò, quàm leves, quàm imbecilles, quàm instabiles sumus; quemadmodum ex opposito quàm multi, quàm fortes, quàm in bello obstinati, qui nos impugnant, atque inde profundæ humilitatis ac timoris salutaris argumentum capiamus, ut nihil de nobis præsumentes, sed in solo Deo spem nostram et fiduciam collocantes, perveniamus ad beatissimam illius vitæ statum, in quo nullum erit nedùm peccatum, sed neque peccandi periculum.

CAPUT III.

De prudentiâ.

DOCTRINA.

I. *Quid sit prudentia?* — II. *Officia, sive actus prudentiæ.* — III. *Fines, ad quos prudentia dirigit, alii generales, alii particulares.* — IV. *De partibus prudentiæ integralibus. Prima est præteritorum memoria.* — V. *Secunda intelligentia, sive intellectus. Tertia providentia.* — VI. *Quarta docilitas. Quinta solertia.* — VII. *Sexta ratio. Septima circumspectio.* — VIII. *Octava demum cautio, sive consideratio malorum et impedimentorum, quæ occurrere possunt.* — IX. *De partibus prudentiæ subjectivis, ac primam de prudentiâ regniatâ.* — X. *De prudentiâ politicâ.* — XI. *De prudentiâ aconomica et militari.* — XII. *De vitis quæ prudentiæ opponuntur.* — XIII. *De astutiâ.* — XIV. *De dolo et fraude.* — XV. *De vitiis rerum temporalium sollicitudine.* — XVI. *De immoderatâ sollicitudine futurorum.*

Præter Religionem, quæ theologicis virtutibus propinquior est, ac peculiarem tractationem exposcit, quatuor sunt, ut notavimus, primariæ virtutes morales, quæ etiam *cardinales* appellantur, à quibus plures aliæ proficiscuntur, vel quibus adnexæ sunt, videlicet *prudentia, justitia, temperantia, et fortitudo*, de quibus agendum modò est, non omnia quidem persequendo, quæ sub his continentur, siquidem non pauca commodis alibi tractabuntur, sed quæ ad ideam et noticiam harum virtutum comparandam pertinent, magisque necessaria existimo.

§ I. *Quandam de Prudentiâ generatim attinguntur.*

I. De prudentiâ multa diximus, tract. 2 de secundâ

Regulâ moralium actionum proximâ, et immediatâ, scilicet humanâ ratione dissidentes. Unde hic pauca addenda, sive potius recolendâ supersunt. Eam definit S. Thomas, quod sit *recta ratio agibulum*, sive, ut alii, *prudencia est virtus ostendens, iudicans atque præcipiens, quid in quilibet actione particulari agendum sit, tanquam honestum, vel fugiendum, tanquam turpe, sive morum regulis dissentaneum.*

II. Ejus officia, sive actus sunt 1° rectam de rebus agendis consilium querere, accipere, vel præbere; 2° de iisdem rectè iudicare, sive juxta regulas communes, sive juxta altiora principia; 3° rectè de rebus ipsis agendis præcipere; qui postremus actus prudentiæ maximè proprius est; alii verò ad virtutes prudentiæ adnexas et affines potius spectant.

III. Hiscè actibus et officiis prudentia dirigit actiones hominum ad fines suos, quorum alii sunt *generales* et amplii, alii *particulares*. Primi generis sunt hujusmodi: *Bonum est faciendum; malum fugiendum; ordo in rebus servandus; divina lex custodienda; similesque.* Alterius autem sunt ipsa peculiaria virtutum officia, quæ propria nempe sunt particularium virtutum, prudentiæ, justitiæ, temperantiæ, fortitudinis, earumque partium; quæ eam considerari valent tum *in acquisitione, tum in perfectione* sibi conveniente, prudentiæ opus est primum, ut virtutes acquirantur, deinde ut eadem acquisitæ in suas, quando et quoties oportet, operationes prodeant, simulque ea media eligantur, quæ cuilibet virtutis officio exercendo opportuna sunt.

§ 2. De partibus prudentiæ integralibus.

IV. Partes plures, quæ *integrantes* vocantur, et ad perfectum ipsius usum requiruntur, recenset atque egregie explicat S. Thomas, 2-2, q. 49. Harum prima est *præteritorum memoria*, quæ vel sensu, vel etiam intellectu percipimus; quæ enim experti quandoque sumus, magno sunt adjumento prudentiæ, ut de aliis quæ contingere possunt rectè deliberet. Unde in senibus maximè dicitur esse prudentia.

V. 2. *Intelligentia*, sive intellectus, qui non sumitur hic, inquit S. Thomas, art. 2, pro potentiâ intellectivâ, sed prout importat quandam rectam aestimationem alicujus extremi principii, quod accipitur ut per se notum, sicut et prima demonstratio-nis principia intelligere dicimur. Omnis autem deductio rationis ab aliquibus procedit, quæ accipiuntur ut prima. Unde oportet quod omnis processus rationis ab aliquo intellectu procedat. Quia ergo prudentia est *recta ratio agibulum*; idèò necesse est quod totus processus prudentiæ ab intellectu derivetur. In Scripturis appellatur *intellectus prudentiæ*, ut Eccl. 1, et alibi *spiritus intelligentiæ*; de quo Deuter. 4 scriptum est: *Hæc est vera sapientia, et intellectus coram populis, ut audientes universa præcepta hæc, dicant: Populus sapiens et intelligens.*

3. *Providentia*, quæ, ut ait art. 6 S. Thomas, importat respectum quemdam alicujus distantis ad ea quæ in præsentî occurrunt, et ordinanda sunt,

sive, ut alii, ea est, quâ futurum aliquod ante videtur, quàm factum sit, et idonca mediâ ad finem consequendum assumuntur. De hæc loquitur Christus in Parabolâ illius, *qui volens turrim edificare, prius sedens computat sumptus, qui necessarii sunt, si habeat ad perficiendum; ne posteaquàm posuerit fundamentum et non potuerit perficere, omnes, qui vident, incipiunt illudere ei, dicentes: Quia hic homo cepit edificare, et non potuit consummare.* Quod et sequenti parabolâ persequitur, cum de rege ait: *Qui iturus committere bellum adversus alium regem, sedens prius cogitat, si possit cum decem millibus occurrere ei, qui cum viginti millibus venit ad se; alioquin adhuc illo longè agente legationem mittens rogat ea quæ pacis sunt.*

VI. 4. *Docilitas* ea est quâ quis paratum promptumque se exhibet ad aliorum consilia, et mōnita de rebus agendis capessenda. Huc spectat illud Proverb. 2: *Ne imitaris prudentiæ tuæ; et Eccles. 6: In multitudine presbyterorum prudentium sta, et sapientiæ illorum ex corde conjungere, ut omnem narrationem Dei possis audire, et proverbialia laudis non effugiant à te.* Atque hæc quidem *docilitas*, ut observat S. Thomas, art. 5 ad 2, sicut et alia, quæ ad prudentiam pertinent, secundum aptitudinem est à natura, quatenus à bonâ quâdam, et felici indole non parùm pendet; sed ad ejus consummationem plurimum valet humanum studium; dum scilicet homo sollicitus, frequenter, et reverenter applicat animum suum documentis majorum, non negligens ea propter ignaviam, nec contemnens propter superbiam.

5. *Solertia* ad hoc pertinet (verbasunt S. Thomæ art. 4), ut homo benè se habeat in acquirendo rectam aestimationem per se ipsum, ita tamen, ut solertia accipitur pro *eustochiâ*, cujus est pars; nam *eustochia* est benè conjecturativa de quibuscumque; solertia autem est facilis et prompta conjecturatio circa inventionem mediî, ut eo invento rectum de actione iudicium formari valeat.

VII. 6. *Ratio*, sive, uti S. Thomas intelligit, *promptitudo ratiocinandi*, inter partes integrales prudentiæ collocatur; quia ad prudentiam necessarium est ut homo sit benè *ratiocinativus*; nempè quod ex principiis practicis intellectus rectè deducat conclusiones practicas, quæ in ipsis continentur.

7. *Circumspectio*, id est, attenta consideratio circumstantiarum, quæ in humanis actionibus occurrunt, et faciunt ad honestatem vel turpitudinem actûs. Prudentia enim, ait S. Thomas art. 7, est circa singularia operabilia, in quibus multa concurrunt; et idèò contingit aliquid secundùm se consideratum esse bonum, et conveniens fini, quod tamen ex aliquibus concurrentibus redditur vel malum, vel non opportunum ad finem. Sicut ostendere signa amoris alicui secundùm se consideratum, videtur esse conveniens ad allicendum ejus animum ad amorem, sed si contingat in animo illius superbia, vel suspicio adulationis, non erit hoc conveniens ad finem. Et idèò necessaria est *circumspectio* ad prudentiam, et scilicet homo id, quod ordinatur ad finem com-

« parei etiam cum his quæ circumstant. » Hæc spectat illud Apostoli Pauli ad Philip. 1, 9 : *Et hoc oro, ut caritas vestra magis ac magis abundet in scientiâ, et in omni sensu, ut probetis potiora.*

VIII. 8. *Cautio est malorum, et impedimentorum extrinsecorum, quæ finis consecutioni obijciuntur et adversantur, accurata consideratio, ut ea vitentur, vel removeantur :* « Prudentia namque, inquit idem S. doctor, art. 8, est circa contingentia operabilia, in quibus sicut verum potest admisceri falso, ita et malum bono propter multiformitatem hujusmodi operabilem, in quibus bona plerumque impediuntur à malis, et mala habent speciem boni. Et ideo necessaria est cautio ad prudentiam, ut sic accipiantur bona, quod vitentur mala. » Hæc pertinet illud Apostoli ad Ephes. 4 : *Videte itaque, fratres, quomodo cautè ambuletis, non quasi insipientes; redimentes tempus, quoniam dies mali sunt. Propterea nolite fieri imprudentes, sed intelligentes quæ sit voluntas Dei.*

§ 5. De partibus prudentiæ subjectivis.

IX. Partes subjectivæ, sive subjectæ prudentiæ idem sunt, ac ejusdem species. Hæc considerantur vel in ordine ad seipsum, vel in ordine ad alios. « Et quia, inquit S. Thomas, hæc quest. 50, per quam aliquis regit seipsum, jam dictum est, nosque pariter diximus, tract. 2 cit., dissert. 1, cap. 1 et 2, restat nunc dicendum de speciebus prudentiæ, quibus multitudo gubernatur, quæ quatuor sunt, nempe *regniatæ, politiciæ, æconomice et militaris*, de quibus pauca quæ ad institutum nostrum pertinere possunt attingemus.

De prudentiâ regniatâ.

Admittendam esse specialem prudentiam pro regibus, ac principibus, agnovit et docuit Aristoteles in 3 Polit. 1 : imò ipsis maximè convenire asseruit, dum scripsit, *prudentiam esse propriam virtutem principis.* Idem luculentissimè ostendit et probat S. Thomas, art. 1, hoc egregio discursu : « Ad prudentiam pertinet regere et præcipere; et ideo ibi invenitur specialis ratio regiminis, et præcepti in humanis actibus, ubi etiam invenitur specialis ratio prudentiæ. Manifestum est autem quod in eo, qui non solum seipsum habet regere, sed etiam communitatem perfectam civitatis vel regni, invenitur specialis et perfecta ratio regiminis. Tantò enim regimen perfectum est, quantò universalis est, ad plura se extendens, et ulteriorem finem attingens. Et ideo regi, ad quem pertinet regere civitatem vel regnum, prudentia competit secundum specialem et perfectissimam sui rationem. Et propter hoc *regniatæ* ponitur species prudentiæ. » Qui plura de hæc re desiderat, consulat S. Thomam in libris *de Regiminis principum*, clarissimum Bossuetum, aliosque auctores, qui hoc argumentum discussèrunt.

De prudentiâ politiciâ.

X. Quoad hæc prudentiam affert in primis S. Thomas textum Aristotelis ex 6 Ethic., nempe: *Ejus auctor, quæ circa civitatem, hæc quidem, ut architectonica*

prudentia legis positæ; hæc autem commune nomen habet politica circa singularia existens. Deinde ita disserit : « Dicendum quod servus per imperium movetur à Domino, et subditus à principante; aliter tamen, quàm irrationabilia et inanimata moveantur à suis motoribus. Nam inanimata et irrationabilia aguntur solùm ab alio, non autem ipsa agunt se ipsa; quia non habent dominium sui actûs per liberum arbitrium. Et ideo rectitudo regiminis ipsorum non est in ipsis, sed solùm in motoribus. Sed homines servi, vel quicumque subditi ita aguntur ab aliis per præceptum, quod tamen agunt seipsos per liberum arbitrium. Et ideo requiritur in eis quedam rectitudo regiminis, per quam seipsos dirigant in obedientiam principantibus. Et ad hoc pertinet species prudentiæ, quæ politica vocatur. » Unde per prudentiam politicam regit se homo in ordine ad bonum commune, non autem ad proprium.

De prudentiâ æconomice et militari.

XI. Hæc quoque duæ sunt prudentiæ species, quarum prima, scilicet *æconomica*, respicit pro objecto rectum regimen propriæ domûs, sequæ habet medio modo inter unam singularem personam et civitatem, vel regnum. Nam sicut una singularis persona est pars domûs, ita una domus est pars civitatis, vel regni. Et ideo sicut prudentia communiter dicta, quæ unam tantum personam regit, distinguitur à prudentiâ politiciâ, ita oportet quod *æconomica* ab utrâque distingatur.

Altera verò, nimirum *militaris* ita explicatur elegantissimè ab eodem sancto præceptore docente : « Ea, quæ secundum artem et rationem aguntur, conformia esse oportet his quæ secundum naturam, quæ à ratione divinâ sunt instituta. Natura autem ad duo tendit : primò quidem ad regendam quancumque rem in seipsâ; secundò verò ad resistendum extrinsecis impugnantibus et corruptivis. Et propter hoc non dedit solùm animalibus vim concupiscibilem, per quam moveantur ad ea quæ sunt salutis eorum accommodata, sed etiam vim irascibilem, per quam animal resistit impugnantibus. Unde et in his, quæ sunt secundum rationem, non solùm oportet esse prudentiam politiciam, per quam disponantur convenienter ea quæ pertinent ad bonum commune; sed etiam militarem, per quam hostium insultus repellantur. »

§ 4. De vitis prudentiæ oppositis.

XII. Antequàm D. Thomas ad vitia, quæ prudentiæ opponuntur, explicanda progrediatur, pulchram præmittit S. doctoris Augustini sententiam ex lib. 4 contra Julian. his verbis conceptam, videlicet : « Omnibus virtutibus non solùm sunt vitia manifestâ discretione contraria, sicut prudentiæ temeritas : verùm etiam vicina quodammodo, nec veritate, sed quâdam specie fallente similia, sicut ipsi prudentiæ astutia. » Primò ergo, subdit, considerandum est de vitis quæ manifestam contrarietatem habent ad prudentiam; secundò de vitis quæ habent quandam similitudini-

nem falsam cum prudentiâ. De prioribus alibi satis diximus; superest igitur, ut de posterioribus aliqua dicamus.

De prudentiâ carnis.

Primum vitium quod quamdam habet veræ prudentiæ similitudinem est *prudentia carnis*, quæ propriè dicitur de eo, qui carnis bona ut ultimum vite suæ finem præstituit; atque adeò peccatum esse, et quidem lethale ex suâ naturâ, non est ambigendum, cum omnis inordinatio circa finem semper grave peccatum sit. Non enim in bonis corporis, sicut nec in aliquâ re creatâ finis ultimus constituendus est, sed in solo Deo rerum omnium ac præsertim rationalis creature ultimo fine. Scitè autem observat S. Thomas, hic quæst. 53, art. 1, quòd licet hæc *prudentia carnis* appelletur in divinis Scripturis, quemadmodum etiam *prudentia mundi*, quia tamen prudentiâ quodammodò dicitur etiam *sapientiâ*, idèò secundum tres tentationes potest intelligi triplex, et quidem unaquæque perversa, prudentiâ. Unde Jacob. 3, dicitur sapientiâ esse *terrena, animalis et diabolicâ*: *terrena*, quatenus sibi præstituit fidem in rebus terrenis exterioribus; *animalis*, prout finem collocat in bonis corporalibus; *diabolicâ* demùm, dum illum ponit in aliquâ propriâ excellentiâ ad imitationem diaboli, qui ipsum in suâ excellentiâ præfixit. Reliqua de hæc prudentiâ vide loco citato, cap. 2.

De Astutiâ.

XIII. *Astutiâ* aliquando in Scripturis accipitur in bonam partem, ut cum, Proverb. 13, legitur: *Astutus omnia agit cum consilio*; et 2 Corinth. 12: *Cum esset astutus, dolo vos cepi*. Non autem hæc propriè dicuntur, sed potiùs abusive, ut ait S. Augustinus, lib. 4 cont. Julian. Sicut enim prudentiâ abusive quandoque in malum sumitur, ita astutiâ quandoque in bonum. Germanam ejus notionem assignat, hic art. 3, doctor Anglicus: « Peccatum aliquod potest esse contra prudentiam, habens similitudinem ejus dupliciter: « uno modo, quia studium rationis ordinatur ad finem, « qui non est verè bonus, sed apparet; et hoc pertinet ad prudentiam carnis. Alio modo in quantum « aliquis ad finem aliquem consequendum vel bonum, « vel malum, utitur non veris viis, sed simulatis et « apparatus. Et hoc pertinet ad peccatum astutiæ. « Unde est quoddam peccatum prudentiæ oppositum, « et à prudentiâ carnis distinctum. » Ad hanc referuntur ea quæ habet S. Gregorius Magnus, lib. 10 Moral. cap. 16, in illud Job, cap. 12: *Deridetur justi simplicitas*, omnia, quæ ad falsam mundi prudentiam pertinent, complectens, inquit: « Sapientiâ hujus mundi « est cor machinationibus tegere, sensum verbis ve- « lare; quæ falsa sunt, vera ostendere; quæ vera « sunt, falsa demonstrare. Hæc prudentiâ à juvenibus « scitur, à pueris pretio discitur. » Hanc Apostolus reprobat, 2 Corinth. cap. 4, illis verbis: *Non ambulantes in astutiâ, neque adulterantes verbum Dei.*

Itaque astutiâ, dum pressè accipitur, est « excogitatio ingeniosa mediolorum, quæ obvia non sunt, apparenter quidem bonorum, sed reverà malorum,

ac fallacium ad obtinendum finem intentum sive bonum, sive malum cum voluntate ea applicandi. » Ad eòque non solum astutiâ peccatum est, dum mala media ordinat ad finem malum, verùm etiam dum eadem ordinat ad bonum. *Non enim sunt facienda mala, ut veniant bona.* Peccatum verò mortale, vel veniale est pro ratione mediæ, quo astutus utitur, vel mali finis, qui intenditur.

De dolo et fraude.

XIV. *Dolus* ad astutiam pertinet, sicut etiam *fraus*, et sunt executio illius; quæ si per verba, vel facta contingat, propriè dolus vocatur; fraus verò, si per sola facta. « Sicut dolus, inquit S. Thomas, hic art. 5, consistit in executione astutiæ, ita etiam et fraus. Sed « in hoc differre videntur, quòd dolus pertinet universaliter ad executionem astutiæ, sive fiat per verba, sive per facta; fraus autem magis propriè pertinet ad executionem astutiæ, secundum quod fit per facta. » Observat autem in resp. ad 2, quòd executio astutiæ sive per dolum, sive per fraudem fieri potest mediante aliquo alio vitio, sicut et executio prudentiæ sit aliquando mediante aliâ virtute; et hoc modo nihil prohibet, quòd ea executio pertineat ad avaritiam, illiberalitatem, etc. Tunc autem astutiâ peccatum lethale semper est, si vitium illud, aut executio eo vitio peracta sit lethale peccatum.

De sollicitudine rerum temporalium.

XV. Inter vitia quæ veræ prudentiæ opponuntur, licet ejus quamdam similitudinem præferant, reponit S. præceptor, art. 6, nimiam sollicitudinem rerum temporalium, sicut et, art. 7, sollicitudinem futurorum. Priorem explicat, quòd sollicitudo sit, in primis definiens, nempe *studium quoddam adhibitum ad aliquid consequendum*. Tum verò docet quòd modis ea illicita fiat; nimirum primò *ex parte rei*, circa quam sollicitudo versatur, si nempe *perpetua tanquam finem queramus*. Unde et S. Augustinus in lib. de Oper. Monach. cap. 26, ait: « Cum Dominus dicit: *Nolite solliciti esse, dicentes: Quid manducabimus, aut quid bibemus, aut in quo operiemur*; hoc dicit, ut non ista intueantur, et propter ista faciant, quidquid in Evangelii predicatione facere jubentur. » Alio modo illicita potest esse sollicitudo rerum temporalium propter superfluum studium, quod in temporalibus procurandis impenditur: propter quòd homo avocatur à spiritualibus, quibus principalitè inservire debet. Et idèò dicitur, Matth. 13, quòd *sollicitudo seculi suffocat verbum Dei*. Tertio tandem illicita fit *ex parte superflui timoris*, quoties videlicet aliquis timet, ne agendo quòd agere tenetur, sibi necessaria deficiant. Quod Dominus in Evangelio tripliciter removet, primò propter majora beneficia homini præstata divinitus præter suam sollicitudinem, scilicet corpus et animam; secundò propter curam, quâ Deus animalibus et plantis etiam subvenit absque humano subsidio, juxta naturæ suæ proportionem; tertio ex divinâ providentiâ, ob cujus ignorantiam Gentiles circa temporalia bona querenda sollicitudinem gerunt. Ex quo Christus Dominus con-

etudis, quòd principaliter sollicitudo nostra versari debeat circa bona spiritualia, sperantes à Deo, quòd etiam temporalia bona hæc nobis defutura sint, si ea, quæ præstare debemus, non prætermiserimus. Sollicitudo ergo de rebus temporalibus moderata non prohibetur; sed nimiam et immoderatam de rebus hisce gerere, vitium est omninò vitandum. Unde S. Augustinus, lib. 11 de serm. Dom. in monte, cap. 18, exponens de re hæc aliqua Scripturarum loca, quæ sibi invicem adversari videntur, docet, « Dominum nos-
« trum non hoc improbare, si quis humano more ista
« (temporalia), procuret, sed si propter ista Deo mili-
« tet, ut in operibus suis nos regnum Dei, sed istorum
« acquisitionem intueatur. » Quod et S. Hieronymus animadvertit, dicens: *Labor exercendus est; sollicitudo,*
nimiam scilicet et immoderata, tollenda.

De sollicitudine futurorum.

XVI. Hæc sollicitudo, de quâ agit S. Thomas, art. 7, definiiri potest, quòd nempe sit *nimis anxio mentis occupatio circa futura, ne scilicet temporalia desint.* Hujus vitii labem ostendit S. doctor his verbis: « Nul-
« lum opus potest esse virtuosum, nisi debitis cir-
« cumstantiis vestatur, inter quas una est debitum
« tempus secundum illud Eccles. 8: *Omnis negotio*
tempus est et opportunitas. Quod non solum in exte-
« rioribus operibus, sed etiam in interiori sollicitudine
« locum habet. Unicuique enim tempori competit
« propria sollicitudo, sicut tempori æstatis competit
« sollicitudo metendi; ipsi autumno autem competit
« sollicitudo vindemiæ. Si quis ergo tempore æstatis
« de vindemiâ jam esset sollicitus, superflue præoc-
« cuparet futuri temporis sollicitudinem. Unde hujus-
« modi sollicitudinem tanquam superfluum Dominus
« prohibet dicens: *Nolite solliciti esse in crastinum.*
« Unde subdit: *Crastinus enim dies sollicitus erit sibi*
ipsi; id est, suam propriam sollicitudinem habebit,
« quæ sufficiet ad animum affligendum. Et hoc est
« quod subdit: *Sufficit diei malitia sua,* id est, afflictio
« sollicitudinis. » Facit ad clariorem intelligentiam
hujus sollicitudinis futurorum, quæ vel superflua et
damnabilis est, vel honesta et laudabilis, auctoritas
S. Augustini loco citato cap. 17, ubi ait: *Cum videri-*
mus aliquem seruum Dei providere, ne ista necessaria
sibi desint, non judicemus eum de crastino sollicitum
esse: nam et ipse Dominus propter exemplum locutos
habere dignatus est, et in Actibus Apostolorum scriptum
est in quo ad victum sunt necessaria, procurata esse in
futurum propter imminuentem famem. Non ergo Dominus
suprobat, si quis humano more, ista procuraret, etc. In-
tempestiva itaque nimisque de futuris eventibus, et
cum defectu fidei in divinam providentiam, sollici-
tudo duntaxat damnanda est.

CAPUT IV.

CONSECTARIA.

- I. *Prudentia rectè comparatur ad synderesim, sive ha-*
bitum primorum principiorum practiceorum, sicut
scientia ad intellectum principiorum speculabilium.
— II. *Providentia inter omnes prudentie partes inte-*

graies principatum obtinet. — III. Quam impossibile
sit homini in hac vitâ mortali constituto peccare om-
nia mala quæ contingunt, ad hoc homo non tenetur
ex virtute ac præcepto. — IV. Prudentia propriam
est cavere nequiam à vitis et à peccati occasionebus,
sed etiam ab hominibus quorum probitas non est per-
specta. — V. Ad prudentiam maxime pertinet cavere
à falsis magistris, et conscientia directoribus laxas
doctrinas tradentibus. — VI. Virtus regnativa consti-
dentibus ponitur prudentia quam justitia. — VII.
Quoniam multi peccatores et inopi protidi sint in
gubernatione propriæ familiæ, non est tamen in eis
admittenda illa prudentia, quæ dicitur œconomica.
— VIII. *Prudentia carnis, fraudis, dolus, etc., ex avari-*
tatè potissimam originem trahunt. — REFLEXIO.

CONSECTARIUM PRIMUM. — Prudentia congruè à S.
homâ comparatur ad synderesim, sicut scientia com-
paratur ad intellectum principiorum. Quemadmodum
nim scientia versatur circa conclusiones rationis specu-
lative, ita prudentia circa conclusiones rationis
practice. Et sicut nobis naturaliter insita sunt prin-
cipia speculabilium, à quibus intellectus procedit ad
conclusiones speculative; sic etiam naturaliter nobis
sunt operabilium principia, à quibus intellectus pro-
cedit ad conclusiones practicas. Synderesis, ex. gr.,
versatur circa hæc principia: *Bonum est faciendum,*
malum fugiendum, erdo in rebus servandus, Deus co-
lendus, æterna transitoris præferenda; quæ et id genus
alia à S. Augustino vocantur *regule incommutabiles*
et semina virtutum. Prudentia autem versatur circa
conclusiones practicas quæ ex illis inferuntur, et cir-
ca actiones quæ sunt in singularibus, et his consentaneæ sunt.

CONSECTARIUM II. — Quoniam multe sint prudentie
partes ad ejus integritatem pertinentes, omni-
bus tamen præceminet ea quæ dicitur *providentia,* à
quâ prudentia ipsa veluti nomen accepit. Quoniam,
ut sapienter animadvertit S. Thomas hic quest. 49,
art. 6, ad 1, « quandocumque multa requiruntur ad
« unum, necesse est unum eorum esse principale, ad
« quod omnia alia ordinantur. Unde in quolibet toto
« necesse est esse unam formalem partem et prædo-
« minantem, à quo totum unitatem habet. Et secun-
« dum hoc providentia est principaliter inter omnes
« partes prudentie, quia omnia alia quæ requiruntur
« ad prudentiam, ad hoc necessaria sunt, ut aliquid
« rectè ordinetur in finem. Et ideò nomen ipsius pru-
« dentie sumitur à providentiâ, sicut à principaliori
« sua parte. » Quapropter de illâ permiximè curam
habere debemus, ut præcedat agamus.

CONSECTARIUM III. — Impossibile quidem est ho-
mini mortali præcavere mala omnia quæ in hac
vitâ contingere possunt; neque ad hoc homo tenetur
ex virtute prudentie. Sed tamen distinguere necesse
est cum D. Thomâ, hic art. 8, ad 3, mala quæ vitanda
occurrunt. Quædam enim sunt quæ plerumque acci-
dere solent, et talia comprehendere ratione valet. Et
contra hæc ordinatur cautio quæ prudentie pars est,
ut omninò vitentur, vel ut minùs noceant. Quædam

verò sunt quæ raro et potius casualiter contingunt. Hæc autem, cum infinita sint, ratione comprehendere nequeunt, nec homo potest ea præcavere, quamvis, subdit S. doctor, *per officium prudentiæ homo contra omnes fortunæ insultus se disponere possit ut minus ledatur.*

CONSECTARIUM IV. — Prudentiæ proprium est non solum cavere à vitis et à peccati occasione, verum etiam ab hominibus quorum probitas perspecta non est, et explorata, nec temere cuivis credere, etiamsi bonis verbis blandiatur. Quocirca Jeremia cap. 9 dicitur: *Unusquisque se à proximo suo custodiat, et in omni fratre suo non habeat fiduciam, quia omnis frater supplantans supplantabit, et omnis amicus fraudulenter incedet;* et cap. 12: *Ne credas eis, cum locuti fuerint tibi bona. Quod et Michæe 7 dicitur: Nolite credere amico, et nolite confidere in duce;* et Matth. cap. 7: *Caveat autem ab hominibus: tradent enim vos in conciliis suis, et in synagogis suis flagellabunt vos.*

CONSECTARIUM V. — At præ cæteris maxima adhibenda cautio est in diligendis magistris, confessoribus, aut animæ nostræ directoribus, ne scilicet ex eorum numero sint qui doctrinis falsis et blandis conscientias hominum deducunt, et animas per viam latam et spatiosam ducentes, eas in perditionem æternam præcipites agunt. Ilinc Christus Dominus, cum Matth. c. 7 dixisset: *Intrate per angustam portam, quia lata porta et spatiosa via quæ ducit ad perditionem, et multi sunt qui intrant per eam: quam angusta porta et arcta via est quæ ducit ad vitam, et pauci sunt qui inveniunt eam!* cum hæc, inquam, dixisset, statim immediatè subjicit: *Attendite à falsis prophetis.* Quod et ipse Apostolus Petrus maximè commendat fidelibus, iniquis Epist. 2, cap. 3: *Fuerunt pseudoprophete in populo, sicut et in vobis erunt magistri mendaces.* Quinam sunt hi pseudoprophete, à quibus attendere; quinam Magistri mendaces, quos cavere jubemur, nisi qui homines non per angustam quæ ducit ad vitam, sed per latam et spatiosam, quæ ducit ad perditionem, viam deducunt, quos multi sequuntur, atque adeò multi intrant per eam? Sapiens est P. Elizalde p. 2, lib. 6, q. 4, animadversio, in falsis prophetis veteris legis non hæreticos solum, sed et Catholicos notari, atque eos argui qui falsam morum doctrinam tradunt. *Sciatur, inquit, hoc in Ecclesiâ esse magistros falsos et mendaces, quod in populo Judaico fuere pseudoprophete.... Rursus, ut Hieronymus observat, prophetarum nomen bonis et malis, veris et falsis commune est. Præter Hieronymum laudat Augustinum atque Chrysostomum, qui expressè affirmat: Prophetæ de quibus Christus loquitur, doctores intelliguntur. His porro doctoribus ac Prophetis laud filere populum debere monet Deus per Jeremiam dicentem: Prophetæ tui viderunt tibi falsa et stulta, nec aperiebant tibi iniquitatem tuam, ut te ad penitentiam provocarent. Viderunt autem tibi assumptiones falsas et ejectiones. Vide alia quæ de hæc re diximus in consecrariis adversus Probabilismum. Ex quibus omnibus colligere oportet quam cautè nos gerere debeamus in delectu magistro*

rum nostrorum ac consentiæ directorum, ut prudens sit electio nostra, nec hujus defectu æternæ damnationis periculum incurramus.

CONSECTARIUM VI. — Præclare observat S. doctor hic quæst. 50, art. 4, ad 1, cur virtus *regiatiæ* ponatur potius species *prudentiæ* quam *justitiæ*, tametsi peculiaris prærogativa regis sit esse *custodem justitiæ*, quia nempe omnia quæ sunt virtutum moralium pertinent ad prudentiam, sicut ad dirigentem; unde et *recta ratio prudentiæ* ponitur in definitione virtutis moralis. Et idè etiam executio justitiæ, prout ordinatur ad bonum commune quod pertinet ad officium regis, indiget directione prudentiæ. Unde istæ duæ virtutes sunt maximè propria regi, scilicet *prudentia et justitia secundum illud Jerem. 23: Regnabit rex, et sapiens erit, et faciet judicium et justitiam in terrâ.* Quia tamen dirigere magis pertinet ad regem, et exequi autem ad subditos; idè *regiatiæ* magis ponitur species prudentiæ quæ est directiva, quam justitiæ, quæ est executiva.

CONSECTARIUM VII. — Etsi multi sint, ut animadvertit S. Thomas, art. 2, ad 2, peccatores et impii, qui *providi sunt in gubernatione familiæ*, dicendum tamen non est in ipsis esse prudentiam, etiam illam quæ *æconomica* dicitur; quoniam ad aliqua quidem particularia quæ sunt disponenda, possunt providè se habere, sed non ad ipsum totum *benè vivere domesticæ conversationis, ad quod præcipuè requiritur vitia virtuosæ.*

CONSECTARIUM VIII. — Prudentia carnis, astutia, dolus et fraus vitia sunt quæ ex avaritiâ præsertim oriuntur, ut colligitur ex S. Gregorio 11 Moral. cap. 17, cujus rei hanc assignat rationem S. Thomas quæst. 55, art. 8, quia hujusmodi vitia quamdam habent cum prudentiâ similitudinem in aliquo rationis actu. Inter alias autem virtutes morales recte rationis usus elucet in justitiâ, quæ in appetitu rationali sedendi habet, adcoque etiam usus rationis indebitus maximè apparet in vitis justitiæ oppositis, cui præsertim avaritiâ adversatur. Et idè prædicta vitia maximè ex avaritiâ procedunt. Alia ad prudentiam pertinentia consecraria vide tract. citat. cap. 2.

REFLEXIO.

Multi prudentiæ imaginem et umbram gerunt; pauci veritatem. Multi veluti prudentes, imò et prudentissimi laudanter in hoc seculo, qui stulti, imò et stultissimi habentur apud Deum. Quoniam eorum prudentia tota versatur in rebus temporalibus et caducis; non autem in spiritualibus ac æternis; adcoque vel prudentia carnis est, vel prudentia hujus mundi, quæ, teste Apostolo, *inimica est Deo, et prudentiæ nomen nequaquam meretur, sed imprudentiæ potius atque stultitiæ.* Perpende, quæso, pie lector, verè, quam dedimus, prudentiæ notionem et characteres; et nullam his inesse prudentiæ veritatem clarè perspicies. Hæc, ut docet doctor Angelicus, circa ex potissimum versatur, quæ ad finem totius vitæ nostræ ordinantur, Deum scilicet ultimum omnium finem.

Hæc de hoc beatissimo fine, sive de actionibus, quibus ad eum perducimur, conciliatur, judicatur, præcipitur, ne ab illo deflectamus. Hæc, ut ait S. Augustinus, sive potius Julianus Pomerius lib. 12 de Vita contempl.: *Res spirituales à carnalibus defecatas illustrat, ut homines prudentes ac sapientes imminente mala prospiciant, simul et caveant, nec patent ulla esse mala, nisi que malos efficiunt, et inter fallacia et solida bona, que non nisi æternæ sunt, discernant.* Hæc demum, ne omnes hujus excellentissimæ virtutis prerogativas persequar, hominem edocet, ut ex præteritis argumentum sumat ad disponenda futura, ut ex principiis præmissis atque certissimis congruas conclusiones deducat, ut ea que fortassis ignorat, à majorum documentis addiscat, ut bene se habeat in acquirenda rectâ rerum æstimatione per semetipsum, ut ex iis que novit, per ratiocinationem ad alia que nescit, procedat; ut ea que ordinantur in finem, cum iis comparet que circumstant, ne in judicando fallatur. Hæc et alia similia vera prudentia præstat, ut finem quem respicit, et in quem suas dirigere debet actiones, attingat.

At verò, dum hæc pius lector attentè considerat, ut quænam sint verè prudentiæ officia, percipiat, nonne necesse est ut inde colligat paucos esse qui verè prudentes sint et appellari mereantur: permultos autem qui falsò prudentes ac sapientes ab hominibus reputantur? Quænam etenim pleraque horum consilia, quænam frequentiora iudicia, et quæ exinde consequantur deliberationes? Nonne de rebus hujus mundi, in quibus finem vite sue constituunt, omnes curas suas atque labores impendant, quo nempe modo ea que carnis sunt assequantur, quibus mediis transitorias, sibi divitias comparent, quibus viis ad dignitates et honores ascendant; et ad hæc et similia bona acquirenda totum animum adjuvant, ingenium, cogitationes, et quandoque etiam fraudes, dolos ac perversas machinationes? Ili planè omnes verè prudentiæ carent, tametsi prudentes ac sapientes vulgò prædicentur. Neque enim in his prudentia vera consistit; adeoque insipientes potius et imprudentissimi dicendi sunt, quia sibi ipsi non consulunt in iis que salutem et felicitatem æternam spectant. Sola prudentia vera in justis invenitur, qui solum Deum tanquam vite sue ultimam finem præstituentes, omnia consilia sua omnesque actiones hæc dirigunt, ut ipsi placeant, et ad vitam illam sempiternam, quam promisit diligentibus se, continenter aspirant. Quamquam enim industriam illam interdum non habeant, quâ sibi et aliis providere valeant de omnibus que ad vite humane rationem pertinent, eâ tamen industriâ præditi sunt, que sola sufficit ad res salutis æternæ procurandas, eaque sola vera prudentia, non ficta, non apparens, aut imaginaria dici debet, quam Christus Dominus nobis commendat ac præcipit, dum ait: *Estote prudentes sicut serpentes, et simplices sicut columbæ.*

Concludamus igitur cum sancti Augustini verbis in Epist. 52 ad Macedon.: *In hac vita virtus non est, nisi*

diligere quod diligendum est. Profectò id eligere prudentia est... Quid autem eligamus quod præcipuè diligamus, nisi quo melius nihil invenimus? Hoc Deus est, cui si diligendo aliquid præponimus vel æquamus, nos ipsos diligere nescimus. Tantò enim nobis melius est, quanto magis in illum imus. Inus autem non ambulando, sed amando; quem tantò habemus præsentiorum, quò eundem amorem, quo in eum tendimus, poterimus habere puriores. Tantò proinde homo prudentior erit, quanto amor Dei in corde ipsius purior erit atque perfectior, quoniam charitas, que lumen scem splendidissimum defert, clariùs ostendit quid fugere, quid eligere debeamus ad finem ultimum consequendum; que media adhibere, que actiones exequi, et quænam modum observare, ut viâ rectâ ambulemus in Deum, et ad ipsum omnium virtutum actus ordinemus (1).

CAPUT V.

De fortitudine, et adjunctis virtutibus vitæque oppositis.

DOCTRINA.

I. Fortitudinis definitio ac materia. — II. Actus fortitudinis duo: aggredi et sustinere. — III. Pericula que fortitudo maxime respicit sunt pericula mortis. — IV. Quænam sint fortitudinis partes? — V. Inter omnes Christianæ fortitudinis actus præstantissimus est martyrium. — VI. Aliæ quoque in martyrio virtutes emicant. — VII. Quænam ad martyrium conditiones requirantur. — VIII. Plures martyrii gradus distinguere oportet, magis minasque perfectos. — IX. Non aggressionem, sed passionis tolerantiam martyrium perficitur. — X. Vita fortitudini opposita paucis exponantur. — XI. De quatuor virtutibus fortitudini adjunctis; ac primùm de magnanimitate et vitis oppositis. — XII. De magnificentiâ, ac vitis contrariis. — XIII. De patientiâ. In quo propriè consistat. — XIV. Pulcherrima S. Augustini de patientiâ doctrina. — XV. Vita patientiæ opposita. — XVI. De perseverantiâ, prout virtus est, et prout speciale quoddam donum Dei. — XVII. De vitis que perseverantiæ opponuntur.

§ 1. Quid sit fortitudo; quænam ejus materia et actus?

I. Tertia inter virtutes que cardinales appellantur, fortitudo est, de qua fasè agit per plures questiones doctor Angelicus S. Thomas, ex quo pauca tantum decerpam, que ad institutum nostrum pertinere possunt. Hæc dupliciter sumi potest, scilicet prout absolute importat quædam animi firmitatem; atque ita inspecta generalis quædam est conditio virtutum omnium; ad omnes quippe requiritur firmiter et immobiliter operari. Secundò verò accipitur, prout exprimit duntaxat firmitatem in sustinendis et repellendis iis in quibus maxime difficile est firmitatem habere, scilicet in gravibus periculis. Unde hæc est ex Tullio

(1) Perbrevis hic in clarissimo Patuzzi occurrit tractatus de Justitiâ, quem spontè prætermittimus, quoniam aliam de eadem virtute tractatum multò locupletiorum infra suo loco subjiciemus.

(EDIT.)

tradita, et à S. Thomâ probata, 2-2, q. 125, art. 2.

DEFINITIO FORTITUDINIS: *Fortitudo est considerata periculorum susceptio, et laborum perpessio.*

Hæc definitio clara satis est; et ex eâ constat ipsam necdum esse virtutem, sed etiam virtutem specialem, utpote quæ materiam habet, sive objectum determinatum. Hanc fortitudinis determinatam materiam dividit S. doctor, art. 5, in *mediatam et immediatam*. Posterioriorem constituit in *timoribus et audaciis*; priori autem in *periculis et laboribus*, quia *res periculose et actus laboriosi non retrahunt voluntatem à viâ rationis, nisi vel nimium incutendo timorem, quo plus æquo formidamus, vel audaciam excitando, quâ immoderate et imprudenter in eosdem labores ac pericula insurgimus. Et ideò, inquit ad 2, oportet quod fortitudo sit immediatè circa timores et audacias; mediatè autem circa pericula et labores, sicut objecta predictarum passionum*; ne videlicet vel nimium timendo, vel nimium audendo à rationis regulâ deflectamus.

II. Duo numerantur fortitudinis actus, nempe *aggredi et sustinere*; quorum prior honorabilior quidem ac splendidior apparet; sed alter, utpote difficilior, reipsâ prestantior est. Rem demonstrat S. Thomas quest. laudatâ, art. 6, inquit: « Fortitudo est magis circa timores reprimendos, quàm circa audacias moderandas. Difficilior enim est timorem reprimere, quàm audaciam moderari, eò quòd ipsum periculum, quòd est objectum audaciæ et timoris, de se confert aliquid ad repressionem audaciæ; sed operatur ad augmentum timoris. Aggredi autem pertinet ad fortitudinem, secundum quod moderatur audaciam; sed *sustinere* sequitur repressionem timoris. Et ideò principalior actus fortitudinis est sustinere, idest, immobiliter sistere in periculis, quàm aggredi. »

III. Pericula quæ fortitudo vel aggreditur vel sustinet, sunt præ ceteris pericula mortis, ut hæc eleganti ratione ostendit idem S. Thomas, art. 4: « Ad virtutem fortitudinis pertinet, ut voluntatem hominis tueatur, ne retrahatur à bono rationis propter timorem mali corporalis. Oportet autem bonum rationis firmiter tenere contra quodecumque malum: quia nullum bonum corporale æquivaleret bono rationis. Et ideò oportet quòd fortitudo animi dicatur quæ firmiter retinet voluntatem hominis in bono rationis contra maxima malâ, quia qui stat firmus contra majora, consequens est quòd stet firmus contra minora; sed non convertitur. Et hoc etiam ad rationem virtutis pertinet ut respiciat ultimum. Maxime autem terribile inter omnia corporalia mala est mors, quæ tollit omnia corporalia bona.... Et ideò virtus fortitudinis est maximè circa timores periculorum mortis. » Itaque, ut magis ille thesim suam decarat in resp. ad 1, bene se habet fortitudo in omnibus adversis tolerandis, non tamen ex tolerantia quorumlibet adversorum *reputatur homo simpliciter fortis, sed solum ex hoc quòd bene tolerat etiam maxima mala; dixit autem dicitur homo fortis secundum quid*. Eadem nempe est fortitudo quæ mala omnia difficilia

vel aggreditur vel sustinet. Quæ vires exerit contra minora mala, parva est; major perfectiorque efficitur, cum majoribus sese malis opponit. Tunc verò perfectissimum gradum attingit, quæ parata est malis ipsius mortis sustinendis, quæ malorum omnium terribilior est.

Causa sive *finis* cui servire debet fortitudo periculorum aggressionem et perpressionem malorum; maximè que mortis omnium terribilium, in bono rationis, seu in honestate et virtute posita est. Id namque exposcit generalis conditio virtutis, quæ rationalem animum bene disponit ad honestatem. Id sibi vendicant proprii fortitudinis, sicut etiam temperantiæ characteres, quorum munus est, ut sentientis appetitûs impetus cohibeant, ne superior animæ pars à bono rationi conveniente declinet. Fortitudinis enim materia seipsâ indifferens est. Unde vel perpeti mortem, ut advertit S. Thomas hic quest. 124, art. 5, *non est laudabile secundum se, soliquæ honestate, veluti fine, præstituta virtutis opus efficitur*. Ac demùm cum bonum duntaxat rationis sit vitâ pretiosius, nemini licet nisi illius causa aggredi aut sustinere pericula mortis, quæ vitam eripit. Hinc fortitudo dicenda non est quæ servit iniquitati, aut bonis delectabilibus ancillatur; solamque ut summum speciem aut similitudinem fortitudinis habet, sed re caret, ac splendore virtutis.

§ 2. Partes fortitudinis.

IV. Quænam sint fortitudinis partes, assignat idem S. doctor hic quest. 128, hæc præclarâ doctrinâ; primùmque statuit nullas esse hujus virtutis partes *subjectivas*, prout est specialis virtus, eò quòd non dividitur in multas virtutes specie differentes, quia est circa materiam valde specialem. Non aliæ ergo partes assignari valent, nisi *quasi integrales et potentiales*: « *integrales* quidem, inquit, secundum ea quæ oportet concurrere ad actum fortitudinis; *potentiales* autem, secundum quòd ea quæ fortitudo observat circa difficilem vim, scilicet circa pericula mortis, aliquæ aliæ virtutes observant circa quasdam alias materias minùs difficiles; quæ quidem virtutes adjunguntur fortitudini, sicut secundariae principali. Est autem, sicut supra dictum est, duplex fortitudinis actus, scilicet *aggredi et sustinere*. Ad actum autem aggrediendi duo requiruntur, quorum primum pertinet ad animi preparationem, ut scilicet aliquis promptum animum habeat ad aggrediendum. Et quantum ad hoc ponit Tullius *fiduciam*; unde dicit quòd *fiducia est per quam magnis et honestis in rebus multum ipse animus in se fiducia certæ cum spe collocavit*. — Secundum autem pertinet ad operis executionem, ne scilicet aliquis deficiat in executione illorum, quæ fiducialiter inchoavit. Et quantum ad hoc ponit Tullius *magnificentiam*; unde dicit quòd *magnificentia est rerum magnarum et excelsarum cum animi amplâ quâdam et splendida propositione agitatio atque administratio*, e id est, executio, ut scilicet amplio proposito administratio non desit. Hæc ergo duo si contentur ad propriam materiam fortitudinis, scilicet ad pericula

« mortis, erant quasi partes integrales ipsius, sine
 « quibus fortitudo esse non potest. Si autem referan-
 « tur ad aliquas alias materias, in quibus est minis-
 « difficultatis, erunt virtutes distincte à fortitudine se-
 « cundùm speciem suam, tamen adiunguntur ei, sicut
 « secundarium principali; sicut *magnificèntia* à philo-
 « sopho in 4 Ethic. ponitur circa magnos sumptus,
 « *magnanimitas* autem, quæ videtur idem esse fiducia,
 « circa magnos honores. »

Pergit subinde ad aliam actum fortitudinis, qui est
sustinere, ad quem duo requiruntur : « quorum pri-
 « mum est, ne difficultate imminuentium malorum ani-
 « mus frangatur per tristitiam, et decidat à suâ ma-
 « gnitudine. Et quantum ad hoc ponit *patientiam*;
 « unde dicit quòd *patientia est honestatis aut utilitatis*
 « *causa, rerum arduarum aut difficilium voluntaria ac*
 « *diuturna perpessio*. Aliud autem est, ut ex diuturna
 « difficilium passione homo non fatigetur usque ad
 « hoc quòd desistat, secundùm illud Hebr. 12 : *Nou*
 « *fatigentur animi vestri deficientes*. Et quantum ad
 « hoc ponit *perseverantiam*; unde dicit quòd *perseveran-*
 « *tia est in ratione bene considerata stabilis et perpetua*
 « *persuasio*. Hoc etiam duo si coercentur ad propriam
 « materiam fortitudinis, erunt partes quasi integrales
 « ipsius. Si autem ad quascumque materias difficiles
 « referantur, erunt virtutes à fortitudine distincte, et
 « tamen ei adiunguntur, sicut secundarie principali. »
 Nihil distinctius ac luculentius exprimi poterat.

Ex hæc præclarissimâ doctrinâ habes partes *fortitu-*
dinis, tam prout eam integrant, tam prout eidem ad-
 iunguntur. Habes etiam virtutum hærum adjunctarum
 germanam notionem expressam in ipsarum traditis
 definitionibus. Illud solum addendum puto, *fiduciam*,
magnanimitatem, sive *magnificentiam*, et *perseveran-*
tiam afflicte appetitum, qui dicitur *irascibilis*, ejusque
 passiones cohibere, ne propter operum arduitatem
 aut nimium effrenes, aut plus æquo deficientes ab
 arce rationis et officio virtutis animus deturbent. *Pa-*
cientia verò bene disponit appetitum qui *concupisci-*
bilis appellatur; mœrores namque ac tristitias ad hanc
 animi partem atinentes comprimunt ac moderatur, ut
 hisce passionibus compressis, malisque patienter to-
 leratis, sui compos mens sit, propriaque officia libe-
 rius operentur cetera virtutes.

§ 3. De martyrio, præcipuus fortitudinis actus.

V. Inter omnes christianæ fortitudinis actus præ-
 stantissimum esse martyrium tenendum omninò est.
 Equidem non desunt ex theologis illud esse fortitudi-
 nis opus, ac virtutis illius actum constituens, ejus
 gratia mors ipsa sustinetur. Sed adversa S. Thomæ
 meliorumque theologorum sententia est, quibus suffra-
 gatur sanctorum Patrum auctoritas, nempe Cy-
 priani Epist. 10 ad Mart. et Confess., Ambrosii lib. 4
 de Offic., Chrysostomi hom. 5 in Matth., Augustini
 lib. 1 de Morib. Eccles. cap. 22 et 25, aliorumque;
 eamque satis insinuant sacre litteræ pluribus in locis,
 maximòque Apostolus ad Hebræos 11, de marty-
 ribus loquens, fortes factos esse in bello contra fi-

dei persecutores. S. Thomas eam declarat subdequæ
 quæst. 124, art. 2, in resp. ad 1, ubi hæc habet :
 « In actu fortitudinis duo sunt consideranda, quorum
 « unum est bonum, in quo fortis firmatur, et hoc est
 « fortitudinis finis. Aliud est firmitas, quia quis non
 « cedit contrariis prohibentibus ab illo bono; et in
 « hoc consistit essentia fortitudinis. Sicut autem for-
 « titudo civilis firmat animum hominis in justitiâ hu-
 « manâ, propter cujus conservationem mortis pericula
 « sustinet; ita etiam fortitudo gratuita (sive christiana)
 « firmat animum hominis in bono justitiæ Dei, quod
 « est per fidem Jesu Christi, ut dicitur ad Rom. 5.
 « Unde martyrium comparatur ad fidem, ad charita-
 « tem ceterasque virtutes, sicut ad finem; ad fortitu-
 « dinem autem, sicut ad habitum elicentem. » Hanc
 assertionem ita declaratam probat subinde inquitens :
 « Ad fortitudinem pertinet, ut confirmet hominem in
 « bono virtutis, et maximè contra pericula, et præci-
 « pue contra pericula mortis, et maximè ejus qui
 « est in bello (quod supra jam demonstraverat). Ma-
 « nifestum est autem quòd in martyrio firmiter homo
 « confirmatur in bono virtutis, dum fidem et justitiam
 « non deserit propter imminenda pericula mortis que
 « etiam in quodam certamine particulari à persecutori-
 « bus imminet. » Nemo hæc omnia negaverit; adeoque
 manifestum est quòd martyrium sit fortitudinis actus,
 et quidem præcipuus.

VI. Fateor tamen quàm lubenter alias in martyribus
 etiam emicare virtutes, charitatem, fidem, patientiam,
 easque omnes que ab improbis hominibus impugnari
 possunt; sed illas omnes vel comites fortitudinis esse,
 vel se habere tanquam fines, quibus fortitudo servit,
 docet S. Thomas. De fide sic disserit ille art. 2, ad 1 :
Fortitudo gratuita firmat animum hominis in bono justi-
tiae Dei, quæ est per fidem Jesu Christi, ut dicitur ad
Rom. 5; et sic martyrium comparatur ad fidem, sicut ad
finem, in quo aliquis confirmatur. Charitatem locum ha-
 bere statuit in resp. ad 2, his verbis : *Ad actum marty-*
rii inclinât quidem charitas, sicut primum et principale
motus per modum virtutis imperantis; fortitudo autem
sicut motum per modum principii elicentis et inde est,
quod martyrium est actus charitatis ut imperantis, for-
titudinis autem ut elicentis. Quòd autem sit meritioris,
hoc habet ex charitate, sicut et quilibet virtutis actus.
 Denique in resp. ad 3, comitem fortitudinis patientiam
 facit in martyrio; nam principalior actus fortitudinis
 est *sustinere*, ad quem pertinet martyrium. Et quia
 patientia deservit fortitudini ex parte actus principalis,
 qui est *sustinere*, inde est quòd patientia maximè in
 martyrio commendatur.

§ 4. Conditiones ad martyrium requisitæ.

VII. Prima que ad martyrium conditio requiritur
 est status gratiæ, vel idonea et sufficiens ad gratiam
 dispositio, scilicet *charitas*; ut enim disertissimè docet
 Apostolus : *Si tradidero corpus meum, ita ut ardeam,*
charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest. Hic
 qui affectu inhaeret ad peccatum mortale, indispositus
 est ut ei martyrium prosit ad salutem; sola namque

charitas est, quæ sicut ceteros actus nostros, ita et martyrismum ipsum reddit æternæ vitæ meritorem.

Conditio altera est permissio mortis ob professionem fidei, vel alterius virtutis christianæ. *Martyres enim, inquit S. Thomas hæc quest. 124, dicuntur quasi testes, quia scilicet corporalibus suis passionibus usque ad mortem testimonium præbent veritati, non quicumque, sed veritati quæ secundum pietatem est, quæ per Christum nobis innotuit. Unde et martyres Christi dicuntur quasi testes ipsius. Hujusmodi autem est veritas fidei. Et ideo cuiuslibet martyrii causa est fidei veritas.* At verò omnium virtutum opera, secundum quod referuntur in Deum, sunt quedam protestationes fidei, per quas nobis innotescit quod Deus hujusmodi opera à nobis requirit, et nos pro eis remunerat. Et secundum hoc possunt esse martyrii causa. Unde et B. Joannis Baptistæ martyrium in Ecclesiâ celebratur, qui non pro negandâ fide, sed pro reprehensione adulterii mortem sustulit.

Hoc amplius declarat in resp. ad 1. Cum enim sibi objecisset Christianus aliquem ex eo vocari, quod fidem Christi profitetur, adeò solùm Christi fidem conferre martyrii gloriam, respondet quòd, « Christianus dicitur qui Christi est. Dicitur autem aliquis esse Christi non solùm ex eo quòd habet fidem Christi, sed etiam ex eo quòd spiritu Christi ad opera virtuosa procedit, secundum illud ad Rom. 8: Si quis spiritum Christi non habet, hic non est ejus. Et etiam ex hoc quòd ad imitationem Christi peccatis moritur, secundum illud ad Galat. 5: Qui Christi sunt, carnem suam crucifixerunt cum vitiis et concupiscentiis. Et ideo ut Christianus potitur non solùm qui potitur pro fidei confessione quæ fit per verba, sed etiam quicumque patitur pro quocumque bono opere faciendo, vel pro quocumque peccato vitando propter Christum, quia hoc totum pertinet ad fidei professionem. »

Tertia conditio ad martyrium requisita est poena mortis à persecutore illata. Equidem multiplici poenâ carceris, exilii, proscriptionis honorum, tormentis inchoari martyrium concedendum omninò est; sed illud solâ morte consummari asserimus cum D. Thomâ dicente hæc, art. 4: « Martyr dicitur quasi testis fidei christianæ, per quam nobis visibilia pro invisibilibus contemnenda proponantur, ut dicitur ad Hebr. 11. Ad martyrium ergo pertinet ut homo testificetur fidem, se opere ostendens omnia præsentia contemnere, ut ad futura et invisibilia bona perveniat. Quamdiù autem homini remanset vita corporalis, nondùm se ostendit corporalia cuncta despiciere. Conserveverunt enim homines et consanguineos, et omnia bona possessa, contemnere, et etiam dolores corporis pati, ut vitam conservent... Et ideo ad perfectam rationem martyrii requiritur quòd aliqua mortem sustineat propter Christum. »

§ V. Plures martyrii gradus distinguuntur.

VIII. Itaque morte martyrium consummatur. Sed quoniam poenæ quæ propter Christi fidem inferuntur, multiplici modo ad mortem perducunt, plures marty-

rii gradus distinguere oportet ut magis minùsque perfectos. Primus ac supremus est, cum poena ob Christi confessionem illata mortem infert, eamque sustinet martyr. Gradus alter partes duas complectitur, quæ declarat S. Thomas, lib. 4 sent., dist. 49, quest. 59, art. 3, his verbis: « Si aliquis propter fidem vulnus mortale accipiat et supervivat, non est dubium quòd aureolam mereatur, sicut de beatâ Cecilîâ potest, quæ triduo supervixit, ac de multis martyribus qui in carcere sunt defuncti. Et alter, si ex vulnere lethali suscepto moriatur. Lethale namque vulnus quòd necessariò mortem infert, pro morte ipsâ computatur; quique sustinet lethale vulnus, nedùm desiderio, sed opere externo, mortem pati dicitur, quam eadem suspenditur ad aliquot dies, aut divini miraculo impeditur. » Tertium gradum tenet martyrium eorum quibus applicata sunt instrumenta quæ vi suâ inferunt lethalem morbum ac lethale vulnus, demùmque mortem, quamvis non solùm mors, sed etiam lethales dispositiones divinitus impediuntur. Hoc martyrii genus in pueris Hebræis, qui in ardentem fornacem conjecti fuerunt; in Joanne Evangelistâ in olei ferventis dolium immisso, et in aliis à Deo specialiter protectis, commendant sancti Patres. Denique quartus gradus eorum est qui propter Christi confessionem coram tyrannis editam, plagis, cruciatibus, carceribus, honorum spoliatione affecti, in iisdem vitâ demùm functi sunt; de quibus ait S. doctor: *Qualitercumque afflictio propter Christum illata usque ad mortem continuatur, sive mors inde acquiritur, sive non, aliquis martyr efficitur, et aureolam meretur.* Sunt et aliî qui licet in nullo ex his gradibus martyrii inveniantur, à Patribus tamen martyrum nomine, sed minùs pressè accepto, celebrantur. Unde nec aureola martyrii à Deo insigniuntur.

IX. Ex his omnibus spontè fluit, non aggressionem, sed passionem martyrium perfici. Quotquot enim martyrii pressè dicti gradus recensuimus, passionum tolerantiam exhibent, non pugnam, non resistantiam contra tyrannos. Hinc canon 69 concilii Eliberitani prohibet eos in numero martyrum recenseri qui ultrò et non lacessiti idola destruentes occidebantur. Et ratio est, tum quia temeritatem quamdam et presumptionem redolet, se ultrò ingerere tentationi gravissimæ, cum potius memores nos esse oporteat fragilitatis humanæ, ideoque à Christo jubeamur: *Vigilate et orate, ut non intretis in tentationem;* et non pauci, qui ultrò se ingesserant, in tormentis defecerunt; tum quia, ut ait S. Petrus Alexandrinus canone 9, « scriptum est in Evangelio Marc. 15: *Tradent vos in conciliis, et in synagogis rapelabitis. Tradent, dixit: non vos ipsos tradetis; et ad reges et principes ducemini propter nomen meum: non vos ipsos ducetis.* » Quod etiam confirmant S. Cyprianus atque ex ipso S. Augustinus lib. 4 cont. Gaudentium cap. 51. Hoc tamen intelligere oportet citra speciem Spiritus sancti inspirationem. Legimus namque de multis sanctis viris ac feminis, quorum exempla nefas est in suspicionem adducere, quòd ultrò se ad martyrium obtulerint, ex

impulsu videlicet Spiritus sancti, qui aliquandò animam movet supra ordinariam operandi regulam. Occurrere poriter possunt aliquandò circumstantiæ quædam, in quibus se ultrò offerre martyrio laudabile sit: primò nempe ad erigendum animum martyrum in passione deficientium; secundò ut ingentem ruinam fidelibus aliquin imminentem avertamus; tertio dum infideles ex hoc convertendos prævidemus, vel fideles aliqui à fide defecturos confirmandos; quartò ut tyranni audaciam, feritatem, ac persecutionis impetum compescamus; quintò demùm quoties id exigat Dei gloria, et causa publicæ magni momenti.

§ 6. De vitis fortitudini oppositis.

X. De his agit S. Thomas, hic, quæst. 125, et duabus sequentibus: nos autem cursim attingemus. Primum vitium quod immediatè fortitudini opponitur, *tisor* est, sive *timiditas*, quæ posita est in motu quodam animi inordinato, quo quispiam ea mala refugit quæ recta ratio præscribit esse sustinenda; adè ut illicitum aliquid committere malit, quàm ea sustinere. De hoc timore locutus est Christus, cum dixit Matth. 10: *Nolite timere eos qui occidunt corpus*; et Apostolus Petrus 1, cap. 5: *Si quid patimini propter justitiam, beatè: timorem autem eorum ne timeritis.*

Peccatum esse duntaxat veniale timorem, si consistat in solo appetitu sensitivo, definit S. Thomas art. 3. Si autem ad appetitum rationalem pertingat, tunc veniale esse vel mortale docet juxta qualitatem delicti quod ex eo timore homo committit, vel paratus est committere. Hinc quæ ex tormentorum timore fidem, cum debet, non proficitur coram tyranno, graviter peccare dubium non est.

Vitium alterum fortitudini oppositum vocatur à S. Thomà *infidelitas*, et vocari etiam solet *vanitas timoris*: quæ nempe quispiam mortis aliorumve malorum pericula non timet, ubi, quando vel quomodò timere oportet; quod procul dubio est contra rectam rationem. Sicut enim vitam temporalem, eaque quæ illi conservande necessaria sunt, amare debemus; ita, quæ his adversantur, fugere ac timere, quoties et quomodò fugienda sunt. Hujus vitii sive motus inordinati causa triplex esse solet, scilicet 1° *experbia*, quæ quis talem ac tantam de seipso aestimationem habet, ut neminem putet ipsi posse nocere, juxta illud prophete Abdic: *Superbia cordis tui extulit te habitantem in scissuris petrarum, exultantem solum tuum, qui dicis in corde tuo: quis detrahet me in terram?* 2° *Defectus rationis*, sive stoliditas mentis, ob quam quispiam non percipit quibus periculis aut damnis sit obnoxius; idèoque securus manet omnium malorum, atque eorum etiam in quæ facillimè incidere valet. Nam, ut ait Salomon, Proverb. 24: *Sapient finet et declinat à malo; stultus transiit, et confidit.* Tertia causa est quòd quis vitam aliæque vitæ bona negligat, aut minoris quàm par est aestimet. Qui enim aliquid parvi aestimat, illud amittere non pertimescit. Est autem hoc vitium peccatum mortale, si aut ex causâ mortaliter peccaminosâ proveniat, aut

propter illud magno se periculo mali incurrendi exponat sine justâ causâ; peccatum tamen non est distinctum ab eo unde provenit, vel cui se temerè exponit.

Tertium vitium huic cognatum, quod fortitudini oppositur, est *audacia*; quæ non hic sumitur, prout simpliciter quædam passio est, sed quatenus importat excessum passionis illius, quæ aliquis nimium sibi præfidit in periculis invadendis aut aggrediendis. Unde eum rectè rationis regulam excedat, procul dubio vitiosa est, atque adè peccatum; cùmque importet immoderantiam circa materiam fortitudinis, ad quam pertinet moderari audacias, consequens est quòd eidem opponatur.

§ 7. De virtutibus fortitudinis adjunctis.

XI. Quatuor esse virtutes fortitudini adjunctas, jam ex D. Thomà notavimus, quas ipse pluribus quæstionibus declarat atque illustrat; nempe *fidaciam*, sive *magnanimitatem*, hanc enim *fidaciam* nomine intelligit; *magnificenciam*, *patientiam* et *perseveranciam*; ex quibus pauca, quæ ad legitimam eorum notionem hauriendam conferre queant, delibabimus. Ac primam

De magnanimitate.

« *Magnanimitas*, inquit S. præceptor hic quæst. 129, art. 1, ex suo nomine importat quendam extensionem animi ad magna. Consideratur autem « habitus virtutis ad duo: primò ad materiam, circa « quam operatur; alio modo ad actum proprium, qui « consistit in debito usu talis materie. Et quia habitus « virtutis principaliter ex actu determinatur, ex hoc « principaliter dicitur aliquis magnanimus, quia habet « animum ad aliquem magnum actum. Aliquis autem « actus potest dici dupliciter magnus: uno modo, secundum « proportionem; alio modo, absolute. *Magnus* « quidem potest dici actus secundum proportionem, « etiam qui consistit in usu alicujus rei parvæ vel « medioeris; puta, si aliquis illà re optimè utatur. « Sed simpliciter et absolute magnus actus est qui « consistit in optimo usu rei maximæ. Res autem quæ « in usum hominis veniunt, sunt res exteriores, inter « quas simpliciter maximum est honor, tum quia pro- « pinquissimum est virtuti, utpote testificatio quæ- « dam existens de virtute alicujus; tum etiam quia « Deo et optimis exhibetur; tum etiam quia homines « propter honorem consequendum et vituperium vitandam, alia omnia postponunt. Sic autem dicitur « aliquis magnanimus ex his quæ sunt magna ab- «olute et simpliciter, sicut dicitur aliquis fortis ex hi- « quæ sunt difficilia simpliciter. Et idè consequens « est quòd magnanimitas consistat circa honores. » Hæc ille, magnanimitatis notionem disertissime exponens. Magnanimitatem esse virtutem et quidem specialem ostendit deinde art. 5 et 4. Et quidem virtutem esse ex idè virtutis elucet, quoniam *ad rationem virtutis humane pertinet, ut in rebus humanis bonum rationis servetur, quod est proprium hominis bonum. Inter cæteras autem res humanas exteriores honores præcipuum locum tenent; et idè magnanimitas, quæ*

modum rationis ponit circa magnos honores, est virtus. Quod autem non communis virtus sit, sed specialis, liquet ex eo quod ad specialem virtutem requiratur, ut modum rationis constituat in aliquâ determinatâ materiâ. Hoc autem magnanimitati convenire comperitur est; modum siquidem rationis constituit circa materiam determinatam, scilicet circa honorem, qui secundum se consideratus, bonum quoddam peculiare est. Quia tamen honor est cujuslibet virtutis primum, ideò ex consequenti ratione suæ materiæ respicit etiam omnes virtutes. Vitia quæ huic virtuti opponuntur per excessum sunt *presumptio*, quæ est nimia confidentia quâ quis ea aggreditur quæ vires suas excedunt; *ambitio*, quæ consistit in appetitu inordinato honoris, cum scilicet aliquis honores nec oblatos nec debitos appetit, vel ad eos mediis illegitimis pervenire nititur, aut etiam illegitimè oblatos aut nimis debitos affectat ac suscipit; *inanis gloria*, scilicet immoderata gloriæ cupiditas, contra rationis legisque divinæ ordinem, de quâ alibi. Per defectum autem opponitur *pusillanimitas*, quæ vitium est quo quis res magnas, quibus gerendis est aptus, aut magnos honores, quibus dignus est, legitimè oblatos, ex animi parvitate et nimis dejectione refugit, vel auctoritatem suam, dignitatem, honorem, privilegia tueri negligit, quatenus ad Dei gloriam et commune bonum id necessariam et utile est.

De magnificentia.

XII. Proxima magnanimitati virtus *magnificentia* est, quæ ad magna opera in exteriori materiâ magnis sumptibus perficienda juxta rationis ac divinæ legis regulam animum inclinât. Hæc duplex est, publica scilicet et privata. Publica, cum ad publicos usus magni sumptus conferuntur; idque vel ad usus pios, veluti ad sacrificia et publicas preces, ejusmodi sunt extractio et dotatio templorum, fundatio monasteriorum, collegiorum, xenodochiorum, etc.; vel ad usus politicos, reipublicæ nimirum agenda, conservanda aut decoranda causâ, ut ædificatio horreorum publicorum, armamentarii, feni, portarum marorum civitatis, instructio classis, vel navium bellicarum, ad rempublicam defendendam ejusque gloriam promovendam. Privata magnificentia est, cum magna munera alicui privato tribuantur, vel magnificè fiunt quæ ad proprium usum vel dignitatem pertinent, quatenus id exigit gradus proprius aut conditio. Quamquam enim vir magnificus in his quæ propriam personam spectant, sumptus moderetur, quia bonum privatam magnum non est, si quid tamen in his quæ ad proprium gradum aut dignitatem pertinent, magnum videatur; id etiam exequitur magnificè in his præsertim operibus quæ debent esse diuturna. Et quia, ut ait S. Thomas, art. 2, ad 3, « nullus finis humanorum operum est adeò magnus, sicut honor Dei, ideò magnificentia præcipuè magnum opus facit in ordine ad Deum. Unde Philosophus 4 Ethic. dicit: *Honorabiles sumptus sunt maxime qui pertinent ad divinus sacrificia*. Et circa hoc maxime studet magnificus; et ideò ma-

gnificè conjungitur sanctitati, quia præcipuè ejus effectus ad religionem sive sanctitatem ordinatur. »

Huic virtuti per defectum vitium opponit S. Thomas quest. 155, quod parvificèntiam vocat: quæ pecunie nimis amator deficit à rectâ proportione quam ratio decori exigit inter sumptus et opus quod peragendum est; aut minùs elargitur, quàm personæ vel ejus dignitati conveniat. *Magnificus* videlicet primariò intendit magnitudinem operis; secundariò autem magnitudinem sumptus, quam non refugit, ut magnum opus periciat. *Parvificus* è contra præcipuè sumptus parvitatem intendit, ex consequenti verò parvitatem operis, quam non recusat. Hoc vitium, ut animadvertit S. Thomas, veniale plerumque peccatum est. Fieri tamen ex aliquâ circumstantiâ potest mortale, putâ si aliquis ratione voti, aut juramenti, etc., ad magnum sumptum faciendum obstrictus fuerit. Vitium autem quod magnificentia opponitur per excessum, appellatur ab eodem S. Thomâ *consumptio*, quæ aliud non est, nisi indecora et inepta, sive nimia sumptuum profusio; et in eo consistit quod quispiam excedat proportionem, quæ debet esse, sumptuum ad opus decore perficiendum, veluti si ad opus magnum sumptus augeat, supra quàm vel res poscat vel decorum patiat; aut si ad res parvas magnos sumptus impendat. Quod vitium ex genere suo veniale peccatum est, sed non raro mortale evadit, ut quando quis ineptè sua bona consumit ob inanem gloriam mortalem, aut quando deberet vel creditoribus pro solutione debitorum, vel pauperibus in necessitate existentibus sua bona tribuere; sicut etiam quando ob hoc grave aliis detrimentum infert.

De patientia.

XIII. Inter virtutes fortitudini adjunctas cæteris eminet patientia. Cum enim duplex sit fortitudinis actus, *aggredi* scilicet et *manere*, hic utpotè altero difficilior, ita quoque nobilior est atque præstantior. Ea defuit à Tullio *honestatis aut utilitatis causâ, reversu arduum et difficultate voluntaria ac diuturna perpassio*; à S. Augustino autem lib. de Patient. cap. 2, virtus quæ *mala ergo animo toleramus, ne animi bona deceremus per quæ ad meliora perveniamus.*

Hanc virtutem inter excellentiores magisque necessarias computari quis dubitet, dum legit Scripturas eam maximo perè commendantes, ejusque necessitatem in hac mortali ac miserâ vitâ sæpè adstruentes? Sic Christus Dominus, Luc. 21, Apostolis aliisque fidelibus dixit: *In patientiâ vestrâ possidebitis animas vestras*, quia nempe possessio, ut declarat S. Thomas quest. 156, art. 2, ad 2, importat *quietum domicinium*; et ideò per patientiam dicitur homo *suam animam possidere*, in quantum radicis evellit *passiones adversitatum*, quibus anima inquietatur. Hinc etiam Jacob. 4 dicitur: *Patientia opus perfectum habet*; quem textum sic egregiè commentatur idem S. Doctor ad 1, dicendo quod *patientia dicitur habere opus perfectum in adversis tolerandis, ex quibus primò procedit tristitia, quam modera-*

tur patientia; secundo ira, quam moderatur mansuetudo; tertio odium, quod tollit charitas; quartò injustus nocentium, quod prohibet justitia. Tollere enim principium visceribusque est perfectius. Hinc etiam à S. Gregorio Magno hom. 15 in Evang. patientia vocatur radix et custos omnium virtutum, quatenus removet tristitiam, quæ impedit ne virtutes in nobis causentur et conserventur.

XIV. S. Augustinus, qui de patientiâ integrum librum edidit, aliqua observat scita admodum necessaria; ac inter alia veram et christianam patientiam, quæ sola virtus est, docet, cap. 6, esse distinguendam à falsâ ex causâ patendi: Quando causa, inquit, bona est, tunc ista (patientia scilicet) vera est; quando illa non polluitur cupiditate, tunc à falsitate ista distinguitur. Cùm verò illa tenetur in crimine, tunc hujus multum errat in nomine. Non enim, sicut omnes qui sciunt suam participes scientiæ, ita omnes qui patiuntur sunt participes patientiæ; sed qui passione rectè utuntur, hi patientiæ veritate laudentur, hi patientiæ munere coronantur. Unde Christus non omnes qui persecutionem patiuntur beatos prædicat, sed qui patiuntur propter justitiam.

At præstat audire quæ etiam habet sanctus Pater cap. 9 et 10: « Quamvis patientia virtus sit animi, partim tamen ea utitur animus in seipso, partim verò in corpore suo. In seipso utitur patientiâ, quando illeso et intacto corpore aliquid quod non expediat vel non deceat facere aut dicere, quibuslibet adversitatibus aut fœditatibus rerum seu verborum stimulus incitatur; et patienter mala omnia tolerat, ne ipse mali aliquid opere vel ore committat. Per hanc patientiam sustinemus, etiam dum corpore sani sumus, quòd inter hujus seculi scandala beatitudo nostra differtur. Unde dictum est: Si quod non idem speramus, per patientiam expectamus. Hæc patientiâ S. David opprobria conviciantis toleravit; et, cùm facillè posset ulcisci, non solum non fecit, verùm et alium pro se dolentem commotumque compescuit, et potestatem regiam magis adhibuit prohibendo quàm exercendo vindictam. Hanc patientiam Dominus docuit, quando commotis zizaniorum permixtione servis, et volentibus ea colligere, dixit respondisse patremfamilias: *Sinite utraque crescere usque ad messem. Oportet enim patienter ferri quod festinanter non oportet auferri. Hujus et ipse patientiæ præbuit et demonstravit exemplum, quando ante passionem corporis sui discipulum suum Judam, priusquam ostenderet traditorem, pertulit furem.* »

« Alius est patientiæ modus, quando ipse animus quæcumque molesta et gravis in sui corporis passionibus perfert, non sicut stulti, vel maligni homines propter adipiscenda vana, vel scelera perpetranda, sed, sicut à Domino definitum est, propter justitiam. Utrouque modo sancti martyres certaverunt. Nam et impiorum opprobriis saturati sunt, ubi animus corpore intacto quasdam veluti plagas suas integer sustinet; et in corporibus vinciti sunt, inclusi sunt, fame ac siti affecti sunt, torti sunt, secti sunt, dilaniati sunt, incensi sunt, trucidati sunt; et

« pietate immobili subdiderunt Deo mentem, eam « paterentur in carne quòdquid exquirenti credulitati « venit in mentem. » Et alia plura ibi persequitur de hoc argumento S. Doctor. Patientiam hanc, quæ verè christiana patientia est, haberi non posse sine auxilio gratiæ, eleganti ratione probat ex eodem Augustino S. Thomas, hic art. 3, quoniam, ut ille ait, vis desideriorum facit tolerantiam laborum et dolorem; et nemo, nisi pro eo quod delectat, spontè accipit ferre quod cruciat. Nam tristitiam et dolorem, subjicit Angelicus, secundùm se abhorret animus. Unde nunquam ea perpeti eligeret propter se, sed solum propter finem. Unde oportet quòd illud bonum, propter quod aliquis vult mala perpeti, sit magis volitum et amatum, quàm bonum illud cujus privato ingerit dolorem, quem patienter toleramus. Quòd autem aliquis bonum gratiæ præferat omnibus naturalibus bonis, ex quorum amissione dolor causari potest, ad charitatem pertinet, quæ Deum super omnia diligit; atque adeò patientia, prout virtus est, à charitate causatur, quæ non nisi per Spiritum sanctum diffunditur in cordibus nostris. Unde sine gratiæ auxilio sicut non habetur charitas, ita neque christiana patientia.

XV. Patientiæ duo vitia opponuntur, sicut et ceteris virtutibus, per excessum, et per defectum; nimirum insensibilitas, et impatientia. Vitiosa quippe insensibilitas est; humanæque rationi dissentaneum, nec propriis malis tangi, nec alienis, cùm id duritiei indicium sit, veræque amicitiae et vite politice indecorum. Vitiosa quoque impatientia, quâ quis nimirum dolet, aut queritur de malis, quæ ipsam circumveniunt aut ex hominum pravitatis, aut ex hujus calamitosæ vite conditione; vel etiam propter ea sive à fide Christi, sive à recto virtutis tramite deflectit; quod sæpè contingit in iis præsertim, qui hujus vite bonis nimio amore affecti sunt.

De perseverantiâ.

XVI. Quarta tandem fortitudini adjuncta virtus perseverantia est, quæ dupliciter accipitur à theologis, et ab eorum principe S. Thomâ; scilicet prout virtus, et prout peculiare donum Spiritûs Sancti. Prout virtus consideratur à S. Thomâ, hic quest. 157, licet etiam eam prout donum consideret, præsertim art. 4. Virtutis perseverantiæ definitio hæc esse potest, nimirum *habitus per quem homo firmum propositum gerit persistendi in opere bono ad usque illius consummationem; ac reipsâ persistit, non obstantibus molestiis, ac difficultatibus ex actis diuturnitate provenientibus.* Hanc esse specialem virtutem constat ex speciali objecto, quod inspicit ipsa; nempe boni operis peragendi diuturnitatem, et timorem defatigationis, quem moderatur et cohibet, tametsi pro materiâ respicere possit quarumlibet virtutum actus, in quibus eligit constanter permanere. De hæc docerunt S. Thomas, art. 2, ipsam fortitudini adnecti veluti secundariam principali; art. verò 3, constantiam ad perseverantiam pertinere; ac demùm art. 4, ubi querit, « an perseverantia indiget auxilio gratiæ? » ita respo-

det : « Perseverantia dupliciter dicitur; uno modo, pro ipso habitu perseverantiae, secundum quod est virtus; et hoc modo indiget dono habituali gratiae, sicut et ceterae virtutes infusae. Alio modo, potest accipi pro actu perseverantiae durante usque ad mortem. Et secundum hoc indiget non solum gratia habituali, sed etiam gratuito Dei auxilio, conservantis hominem in bono usque ad finem vitae. Quia cum liberum arbitrium de se sit veribile, et hoc ei non tollatur per habitualem gratiam presentis vitae, non subest potestati liberi arbitrii etiam per gratiam reparati, ut se immobiliter in bono statuatur, licet sit in potestate ejus, quod hoc eligat. Plerumque enim cadit in nostram potestatem electio, sed non executio. » De hoc saepe agit S. Augustinus, ac praecipue in lib. de Dono perseverantiae; et concilium Arausicanum tanquam Ecclesiae dogma definit, cap. 10 : *Adjutorium Dei etiam renatis ac sanctis semper est implorandum, ut ad finem bonum pervenire, vel in bono possint opere perdurare.* Concilium etiam Tridentinum, sess. 6, can. 22, anathema tulit in omnes qui oppositum asseruerint, inquis : *Si quis dixerit justum vel sine speciali auxilio Dei in accepta justitia perseverare posse, vel cum eo non posse, anathema sit.* Sed de his theologi de Scholâ in Tract. de Gratia.

XVII. Duo vitia perseverantiae sunt opposita : alterum per defectum, scilicet animi mollities; alterum per excessum, videlicet pertinacia, seu perversitas. Mollities vitium est, quo quis ex amore voluptatis, seu vitae mollis et delicate consuetudine, labores ac difficultates bonorum operum sustinere refugit; quod vitium frequentissimum est inter homines, adeoque pauci sunt, qui in bono opere perseverent. Pertinacia est vitium, quo quis contra regulam rationis in sententia propria, rebusque susceptis firmiter persistit, nullâ habita ratione difficultatum, aut etiam consilii, vel iudicii prudentium virorum, quae ab eorum prosecutione prohibere meritò deberent. Quod profectò fatuae superbiae argumentum est; nam, ut scribit Seneca, lib. 4 de Benef., *non est levitas à cognito; et damnato errore discedere; et ingenue fatendum est: Aliud putavi, deceptus sum. Haec verò superbia stultitia perseverantia est: Quod semel dixi, quaecumque est, firmum ratumque sit. Non est turpe cum re mutare consilium.*

CAPUT VI.

CONSECTARIA.

I. *Omnia virtutum opera, prout quaedam sunt protestationes fidei, possunt esse martyrii causa.* — II. *Martyres vocandi non sunt, qui moriuntur in bello contra infideles.* — III. *Non omnis tamen resistentia, sive contra pugnatio palmam martyrii eripit.* — IV. *Martyrii charitatis, castitatis, mortificationis, compassionis, etc., minus propriè hoc nomine decorantur.* — V. *Hinc falsitatis convincitur sententia Raynaudî, affirmoque aureolam martyrii tributum iis qui immoriuntur inserviando pestilentia afflatis.* — VI. *Licet laudabile absolute non sit honorem appetere, qui-*

busdam tamen in casibus laudabile esse potest. —

VII. *Audiendi non sunt aliqui Casuistae, qui sicut propter voluptatem, ita et propter honorem, in eo sistendo, nos agere posse existimant.* — VIII. *Magnanimitas nullatenus adversatur humilitati.* — IX. *Perperam ab aliquibus magnanimitas cum praesumptione confunditur.* — X. *Doctrina S. Thomae ad veram ambitionis notionem habendam, prout magnanimitati opponitur.* — XI. *Non quivis honoris contemptus laude dignus est; sed ille qui rectâ ratione regulatur.*

— XII. *Non omnes qui dura et adversa perferunt, Christianae patientiae virtute potiuntur.* — *Reflexio.*

CONSECTARIUM PRIMUM. — Omnia virtutum opera possunt esse martyrii causa, prout sunt protestationes quaedam fidei, per quam nobis innotescit, quod Deus hujusmodi opera à nobis requirit. At observatione dignum est, non omnem virtutum relationem ad Deum, ut ad finem duntaxat, satis esse, ut opera virtutum sint fidei protestationes et causa martyrii; sed requiri relationem earumdem in Deum revelantem, quem videlicet fide credimus, opera virtutum à nobis exposcere, nosque pro eis remunerari. Hinc martyres dicendi non sunt, qui pro amicitia, pro bono communi, pro castitate, etc., mortem aliquando subeunt, tametsi sibi suaeque morti gloriam Dei finem praefigant.

CONSECTARIUM II. — Cum non aggressionem, sed passionem martyrium perficiatur, martyres vocandi minime sunt milites, qui etiam pro fidei defensione cum purâ intentione dimicant, si in ejusmodi bello à Muhamodanis, Hebraeis, aliisque vel haereticis, vel infidelibus occidantur. Licet enim plurimum ob piam hanc intentionem mereantur, non tamen ut martyres ab Ecclesia reputantur; quia magis quaerunt infideles occidere, quam ab ipsis necem pati. Hinc cum Phocas et Nicephorus imperatores magno studio contenderent ut milites, quos in bello adversus fidei hostes interfici contigisset, in martyrum albo ponerentur, restiterunt Orientis episcopi, asserentes minime his hujusmodi nomen convenire; pluresque causas produxerunt, quibus à suo proposito principes illos revocârunt, ut narrat Baronius.

CONSECTARIUM III. — Nihilominus non omnem resistentiam, sive contra pugnationem martyrii palmam eripere, docet D. Thomas in 4, dist. 49, q. 5, art. 3, ad 11, his verbis : « Cum quis propter bonum commune non relatum ad Christum mortem sustinet, aureolam non meretur. Sed si hoc referatur ad Christum, aureolam merebitur, et martyr erit, utpote si repubblicam defendat ab hostium impugnatione, qui fidem Christi corrumpere moluntur, et in tali defensione mortem sustineat; » ubi planè tolerantia mortis conjuncta est justae defensioni, quae sine aliqua aggressionem non habetur. Sed declarat ille praeterea aggressionem non ideò fieri debere ut vita propria defendatur, sed ut fides Jesu Christi ab hostibus impugnata vindicetur, licet eadem aggressionem defensio quoque fiat propriae vitae tanquam necessariae ad pugnandum pro fide et Ecclesia. Quo in casu etiam ceterae quas pro martyrio recensuimus, condiciones deesse non debent.

CONSECTARIUM IV. — Martyria charitatis, mortificationis, castitatis, compassionis, et si qua sunt alia, martyria minùs propriè dici debent, et per solam similitudinem. Disertam de re hâc habemus S. Thomæ sententiam, 2-2, quæst. 124, art. 4, ad 1, ubi verba quædam Hieronymi, vel potius Sophronii, aut certè alterius antiqui scriptoris Mariam Virginem martyrem appellantis, et Gregorii Magni martyrium in pace quâ fruimur, extra persecutionis occasionem agnoscentis, expendens, ait: « Ille auctoritates, et si quæ similes « inveniuntur, loquuntur de martyrio per quamdam « similitudinem. » Verùm rem hanc declarat ampliùs, lib. 4, dist. 49, q. 5, art. 5, docens martyrium Mariæ Virginis propriè dici non posse; siquidem corporis passio, veritas fidei, vel morum impugnata, confessio ejusdem, persecutio in odium Christi mota martyrem faciunt; quæ omnia desunt passioni Mariæ, quæ spiritu, non corpore passa est, nullum fidei vel morum veritatis, quam negare cogeretur, testimonium edidit, nec Judæorum contra semetipsam persecutiones sustinuit. Præterea, quos ipsa perfererat, dolores non infererat persecutor exterior, sed amor interior, qui unione affectivâ eam in Christum dilectum transformando, Christi ærumnas et plagas ejus corpori impositas in Mariæ spiritum transferebat, faciebatque compatiens martyri Christo, non verè ac propriè martyrem.

CONSECTARIUM V. — Si quæ modò observata sunt, diligenter perpendantur, perspicuè apparet falsitas sententiæ, quam acriter defendit Theophilus Raynandus in suo libro de Martyrio per pestem; eamque etiam tradidit Cornelius à Lapide, aliique, quibus placet eos qui purè ex christianâ charitate immoriuntur ministerio hoc affectorum, esse absque impropriè ullâ verè martyres, dignosque martyrii aureollâ. Hanc, inquam, sententiam constat esse falsam, et noviter in Ecclesiam invoctam; et similitudinem quidem martyrii hujusmodi sanctis viris, qui heroicis charitatis actum exercent, libenter concedimus, sed veritatem ac proprietatem negamus. Nec quidquam aliud addendum existimo ad sententiam hanc refellendam. Satis namque superque sunt, quæ hactenus fœdè disputata.

CONSECTARIUM VI. — Non est absolutè laudabile quovis modo appetere honores ac dignitates; sed laudabile fieri interdùm potest, dùm nempe illa appetuntur eo modo, quo recta ratio appetenda esse prescribit; si nempe homo temporales honores appetat ad reipublicæ utilitatem, eosque in se non valdè æstimet, solùmque magni ducat, qui à Deo expectantur. Hinc S. Thomas q. 129, art. 4, ad 5, ait: « Hoc modo « magnanimitas est circa honores, ut videlicet student « facere ea quæ sunt magno honore digna, non tamen « sic, ut pro magno æstimet humanum honorem, » et propter hunc operetur.

CONSECTARIUM VII. — Quapropter audiendi non sunt aliqui Casulæ, quos inter Burgalensis, qui sicut docent agere posse hominem propter voluptatem in eâ sistendo, ita etiam propter honorem cum debitâ moderatione questitum. Sicut enim appetitus voluptatis

et divitiarum propter se illicitus est, prout jam demonstravimus, ita quoque appetitus honoris et gloriæ; docetque S. Augustinus, lib. 5 de Civit. Dei, cap. 13, « sanius videre, qui et amorem laudis vitium esse « cognoscit. » Nec dubium est, appetitum honoris propter se ad ambitionem pertinere, magnanimitatemque eo ipso desinere esse virtutem, quò magna operatur propter honorem tanquàm finem. « Neque enim « est vera virtus, ut ait idem S. Pater, cap. 12, nisi « quæ ad eum finem tendit, ubi est bonum hominis, « quo melius non est. »

CONSECTARIUM VIII. — Non est ullo modo putandum magnanimitatem et humilitatem sibi invicem adversari; quia potius amico fœdere consociantur. Quoa facillè constat, si utriusque virtutis notiones et characteres apprime considerentur. Nam, ut egregiè observat S. Thomas, quæst. 129, art. 5, ad 4, « in homine invenitur aliquid magnum, quod ex dono Dei « possidet, et aliquis defectus qui competit ei ex infirmitate nature. Magnanimitas ergo facit, quòd « homo se magnis dignificet secundùm considerationem donorum, quæ possidet ex Deo. Humilitas autem facit, quòd homo seipsum parvipendat secundùm considerationem proprii defectus. Similiter « etiam magnanimitas contemnit alios, secundùm quòd « deficiunt à donis Dei; non enim tantùm alios appetuntur, quòd pro eis aliquid indecens faciat. Sed humilitas alios honorat, et superiores æstimat, in quantum in eis aliquid suscipit de dono Dei. Unde « dicitur in Psal. 14, de viro justo: *Ad nihilum deducit eum est in conspectu ejus malignus*, quod pertinet ad contemptum magnanimi; *thæcentes autem Dominus glorificat*, quod pertinet ad honorationem humilis. « Et sic patet quòd magnanimitas et humilitas non sunt contraria, quamvis in contraria tendere videantur, quia procedunt secundùm diversas considerationes. » Locupletissimum hujusce rei habemus exemplum in beatissimâ Virgine Mariâ, quæ, salvâ omnî humilitate suâ, agnoscebat ac profitebatur, quòd fecerit sibi magna, qui potens est; propter quæ beatam ipsam prædicaturæ essent omnes generationes; eodemque tempore dicebat, *respexisse Deum humilitatem ancille suæ*; in ejusque misericordiam referebat omnia quæ à Deo magnificentissimè acceperat.

CONSECTARIUM IX. — Ne magnanimitatem, quæ virtus est, cum præsumptione, quæ est vitium ipsi oppositum, ut sæpè fieri solet, confundamus, præ oculis habemus oportet S. Thomæ doctrinam, quam tradit, hîc quæst. 150, art. 2, his verbis: « Magnanimitas « consistit in medio; non quidem secundùm quantitatem ejus, in quo tendit, quia tendit in maximum; « sed constituitur in medio secundùm proportionem « ad propriam facultatè suâ; non enim in majora tendit, « quàm sibi conveniant. Præsumptuosus autem quantum ad id, in quod tendit, non excedit magnanimum, sed multùm quandoque ab eo deficit. Excedit autem secundùm proportionem suæ facultatis, quam « magnanimus non transcendit. Et hoc modo oppositur præsumptio magnanimitati per excessum. »

CONSECTARIUM X. — Inter vitia quæ magnanimitati opponuntur, ac peculiari digna consideratione sunt, ambitio est, quæ latè vagatur, ac sub specioso virtutis velamine plurimos fallit. Ul itaque ejus deformitas, atque inordinatio clarè detegatur, perpendenda sunt quæ luculenter tradit S. præceptor, quæst. 131, art. 1, cujus verba octis subjicio, ut germana hujuscæ vitii notio omnibus patefiant: « Honor, inquit, importat quædam reverentiam alicui exhibitam in testimonium excellentiæ ejus. Circæ excellentiam autem hominis duò sunt attendenda. Primò quidem, quòd illud, secundùm quòd homo excellit, non habet homo à seipso, sed est quasi quiddam divinum in eo; et ideò ex hoc non debetur ei principalitèr honor, sed Deo. Secundò considerandum est, quòd illud, in quo homo excellit, datur homini à Deo, ut ex eo aliis prosit. Undè in tantum debet homini placere testimonium suæ excellentiæ, quòd ab aliis exhibetur, in quantum ex hoc paratur sibi via ad hoc, quòd aliis prosit.

« Tripliciter autem appetitum honoris contingit esse inordinatum: uno modo, per hoc quòd aliquis appetit testimonium de excellentiâ, quam non habet; quòd est appetere honorem supra suam proportionem. Allo modo, per hoc quòd honorem sibi cupit, non referendo in Deum. Tertio, per hoc quòd appetitus ejus in ipso honore quiescit, non referens honorem ad utilitatem aliorum. Ambitio autem importat inordinatum appetitum honoris. Undè manifestum est quòd ambitio semper est peccatum. » Ex quibus patet faciliè in peccata prolabi, qui honores quarunt ob aliquam ex his inordinationibus, quæ in eorum appetitu inveniuntur. Verùm de hoc argumento infra latius dicemus.

CONSECTARIUM XI. — Non quisvis honoris contemptus ex doctrinâ ejusdem S. Thomæ laudabilis est, sed ille duntaxat qui rectâ ratione regulatur. Meritò enim vituperantur ii qui ita honorem contemnunt, ut nihil ipsum omnino curent, etiam quoties honorem servandum esse ratio præscribit. Quapropter honorem suum cordi habere unusquisque debet, ubi, quando, et quomodo id exigit proximi salus, vel alia ipsius utilitas; item quoties proprii officii conditio hoc requirit, et maximè honor et gloria Dei. Cavendum tamen est, ne quis ita honorem querat, ut vel bona faciat, vel mala omittat solùm, aut præcipuè propter honorem, qui expectatur ab hominibus.

CONSECTARIUM XII. — Ad patientiam, quæ virtus est, minimè pertinet tolerantia malorum, quæ perferunt plures, ut cupiditates suas expleant, vel etiam ut temporalia bona adipiscantur. Ut enim scribit S. August. lib. de Patient. cap. 2, « patientes propriè dicuntur, qui malunt mala non committendo ferre, quàm non ferendo committere. In illis autem, qui mala sustinent, ut mala faciant, nec miranda, nec laudanda est patientia, quæ nulla est; sed miranda duritia, neganda patientia. »

REFLEXIO.

Multos ex gentilibus celebravit antiquitas; multos

nunc etiam celebrat hominum opinio veluti heroicâ fortitudine spectatissimos viros, quos tamen si penitèntis contemplerur, speciem quidem et umbram fortitudinis habuisse aut ferre, non rem ipsam ac veritatem, fateri omnino necesse est. Neque enim eorum, quos homines admirantur, fortitudo iis characteribus prædita est, sine quibus, sicut nulla virtus est, ita neque ulla veri nominis fortitudo. Sola christiana Religio veros peperit ac parit hujuscæ virtutis heroes; sola charitas Christi fecit ac facit; charitas, inquam, illa, quæ sola fortis est, et fortis quidem, testante Scripturâ, ut mors ipsa, quæ vincit omnia, quinimò et mortò ipsâ fortior. Nam qui corde perfecto Deum amat, nec mortem, nec supplicia etiam terribiliora metuit, sed impavidus corpus suum tyranni ac tortoribus objicit, ut in eo genus omne crudelitatis exerceant; nec horret flammam ac vulnera, nec in tormentis etiam acerbioribus deficit. *Quis nos separabit, clamabat ferventissimus ille Dei amator Paulus, à charitate Christi? Tribulatio, an angustia? an fames? an nuditas? an periculum? an persecutio? an gladius? Sed in his omnibus superamus propter eum qui dilexit nos. Certus sum enim, quia neque mors, neque vitæ, neque angeli, neque principatus, neque virtutes, neque instantia, neque futura, neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos separare à charitate Dei.*

Præclaræ hujus, verèque christianæ fortitudinis, quam charitas roboravit firmavitque in atrocioribus suppliciis, eximium exemplum enituit in tot martyribus, qui Ecclesiæ fastos illustrent. Etenim ea nunquam pertulissent tormenta, quæ non sine ingenti horrore vel legere, vel meminisse fas est, nisi illos Dei charitas ac Spiritus sancti virtus, ac fortitudo in pænis solidassent. Quoniam, ut scribit S. Augustinus, lib. de Patient., cap. 4, « vis desideriorum, quibus ferbantur in Deum, fecit tolerantiam laborum. Nam nemo, nisi pro eo quòd delectat, spontè suscipit ferre quòd cruciat; » tuncque Dei dilectio (lib. de Nat. et Grat. e. 70) « maxima est in hæc vitâ, quando pro illâ ipsâ contemnitur vitâ. » Hæc est vera fortitudo, quæ in martyribus maximè eluxit, et quam in ipsis tot præconiis concelebrat S. Cyprianus, epist. 8, sic ipsos alloquens: « Quibus vos laudibus prædicem, fortissimè martyres? Robur pectoris vestri, et perseverantiam fidei quo præconio vocis exornem? Tolerastis usque ad consumptionem gloriæ durissimam questionem, nec cessistis suppliciis, sed vobis potius supplicia cesserunt. Finem dolorum, quem tormenta non dabant, coronæ dederunt.... Inexpugnabilem fidem superare non potuit saviens diù plaga repetita, et quamvis ruptâ compage viscerum, torquerentur in servis Dei jam non membra, sed vulnera. Quale illud fuit spectaculum Domino! quàm sublime! quàm magnum!.... Pretiosa mors hæc est, quæ emit impermortalitatem pretio sui sanguinis, quæ accipit coronam de consummatione virtutis. » Easdem quoque martyrum laudes fusè persequitur S. Ephrem Syrus, quas brevitatibus gratiæ prætereo.

Sed illud formidandum nobis magnopere est, quo

sanctus iste Pater suam orationem concludit : « Quam ergo nos, quæso, fratres, in die extremi iudicii excusationem apud Deum habebimus, qui absque ullâ persecutionis atrocitate, tormentorumque vi charitatem Dei, vitamque nostram usque adeo negligimus, atque tam profundo corporis atque desidiæ somno demersi sumus? » Cui concinens S. Gregorius Magnus, dum considerat ea quæ pro Christi fide infracto animo, et invictâ fortitudine pertulerunt vel ipse tenerimæ virgines, hom. 11 in Evang., hæc appositè subdit : « Rectè per Salomonem dicitur : *Fortis est ut mors dilectio*; quia sicut mors corpus interimit, sic ab amore rerum corporalium æternæ vitæ charitas occidit. Nam, quem perfectè absorberit, ad terrena foris desideria velut insensibilem reddit. Næc enim sancta hæc N. mori pro Domino potuisset in corpore, si priùs à terrenis desideriis mortua non fuisset in mente. Erectus namque in virtutis culmine animus tormenta despexit, præmia caleavit. Quid inter hæc nos barbati et debiles dicimus, qui ire ad regna cælestia puellas per ferrum videmus? quos ira superat, superbia inflat, ambitio perturbat, luxuria inquinat; qui si adipisci regna cælorum per bella persecutionum non possumus, hoc ipsum nobis turpe sit, quòd Deum nolimus saltem per pacem sequi. » Hæc sedulo cogitare debemus, et altâ mente desigere, ne deficiamus in laboribus et adversitatibus, quas in hac vitâ tolerare necesse est, pro æternâ vitâ adipiscendâ.

CAPUT VII.

De temperantiâ ac virtutibus adiunctis.

DOCTRINA.

I. *Definitio et indoles temperantiæ.* — II. *Temperantiæ objectum, officium, et regula quam in delectationibus tactus præscribit.* — III. *De partibus temperantiæ integrantibus.* — IV. *De virtutibus temperantiæ subiectis; ac primam de absentia.* — V. *De jejuniis, et variis ejus speciebus.* — VI. *De sobrietate, sive abstinentiâ à potu immoderato.* — VII. *Quid sit castitas? Ejus excellentia, maximèque castitatis virginalis.* — VIII. *Nedum virginitas illicita non est, sed etiam admodum laudabilem esse omnino tenendum.* — IX. *Quid sit pudicitia, et in quo ea consistat.* — X. *De partibus temperantiæ, quas potentiales S. Thomas appellat; sive de virtutibus quæ ipsi adjunctæ sunt: ac primam de continentia.* — XI. *De clementia.* — XII. *De mansuetudine.* — XIII. *De modestiâ.* — XIV. *De taciturnitate.*

§ 1. *De temperantiæ definitione, indole, et regulâ quam præscribit.*

I. Quarta ac postrema virtutum moralium, quæ cardinales dicuntur, temperantiæ est, quæ, latiore quâdam significatione usurpata, definiri solet *virtus quæ juxta legem divinam et rectam rationem passiones humanas moderatur ac regit.* Atque hoc sensu non semel illam accepit S. Augustinus, veluti cum, lib. 83, QQ. quæst. 31, eam ita definit : *Temperantiæ est rationis in libidinem atque in alios non rectos impetus animi firma*

et moderata dominatio; juxta quam definitionem lib. de Morib. Eccles. cap. 21, scribit : « Habet vir temperans in hujusmodi rebus mortalibus et fluentibus vitæ regulam, utroque Testamento firmatam; ut eorum nihil diligit, nihil per se appetendum putet, sed ad vitæ hujus atque officiorum necessitatem, quantum sat est, usurpet utentis modestiâ, non amantiss affectu. » Verùm sic accepta specialis virtus non est. Hoc enim præstant etiam cæteræ morales virtutes in propriâ materiâ; nam et fortitudo affectum timoris cohibet, ne declinet in vitium; et justitia animum avocet à furtis et injuriis, etc. Pressius autem considerata temperantiæ, ac prout est quædam peculiaris virtus, hæc ex D. Thomâ, 2-2, quæst. 144, art. 3, tradi potest.

DEFINITIO TEMPERANTIÆ : *Temperantiæ est virtus præcipuè consistens circa passiones tendentes in bona sensibilia, scilicet circa concupiscentiam et delectationem; ex consequenti autem circa tristitias quæ contingunt ex absentia talium delectationum.*

Explicatur definitio ac probatur ex doctrinâ quam ibidem tradit S. doctor, inquires : « Ad virtutem moralem pertinet consecutio boni rationis contra passionem rationi repugnantem. Affectus hujusmodi, qui rationem perturbant; alii prosequuntur sensibilia et temporalia bona; alii refugunt sensibilia et temporalia mala. » Illi rationi repugnant maximè per immoderantiâ, secundum quòd appetitus sensitivus in ea bona tendit non secundum modum rationis; isti contrariantur eidem « maximè secundum discessum, prout aliquis refugiendo mala, quæ interdum concomitantur bonum rationis, per consequens discedit ab ipso bono rationis. » Affectus posteriores regit fortitudo virtus, « quæ primò firmitatem præstat contra nimios timores; ac secundò temperat audaciâ, quæ aggreditur terribilia sub spe alicujus boni. » Igitur par quoque admittenda virtus est, scilicet temperantiæ, cujus præcipuum munus sit concupiscentias comprimere, ac præterea contra nimias tristitias animum munit. Qui enim « non immoderatè concupiscit, consequens est, ut moderatè speret, ac moderatè de absentia concupiscentium tristetur. » Experimento proprio compertum habemus; sensus omnes concupiscentiâ ac delectatione aliquâ affici, animumque ex omni sensu haurire voluptatem. Sic aures delectantur cantu, oculi rerum pulchritudine et elegantia, nares odoribus, lingua sapore, et tactus cibi potusque deliciis, et blandâ tactuum sensatione. Num ergo circa has omnes delectationes virtus temperantiæ versatur? S. Thomas de hac questione agit art. 4, docetque temperantiæ propriè versari circa *delectationes ciborum, et circa delectationes venerorum*, quibus tactus et gustus afficiuntur; adeoque ejus principale munus esse eas regere ac moderari; idque probat ratione ex ipsâ indole ac naturâ temperantiæ deductâ : « Ita, inquit, est temperantiæ circa concupiscentias et delectationes, sicut fortitudo est circa timores et audacias. Fortitudo autem est circa timor-

res et audacias respectu maximorum malorum, quibus ipsa natura extinguitur, quæ sunt pericula mortis. Unde similiter temperantia oportet, quod sit circa concupiscentias maximarum delectationum. Et quia delectatio consequitur operationem, tantò aliquæ delectationes sunt vehementiores, quantò consequuntur operationes magis naturales. Maximè autem naturales animalibus sunt operationes quibus conservatur natura individui per cibum et potum, et natura speciei per conjunctionem maris et femine. Et ideo circa delectationes ciborum et potuum, et circa delectationes venereorum est propriè temperantia. Huiusmodi autem delectationes consequuntur sensum tactûs (quo nomine etiam gustum intelligit). Unde relinquuntur quòd temperantia sit circa delectationes tactûs, dum nempe pressè sumitur. Circa autem concupiscentias et delectationes aliorum sensuum, ut visus, auditus et odoratus, haud propriè temperantia versatur, si sensibilia eorum spectentur, quatenus delectabilia sunt propter sui convenientiam, quia scilicet sunt vel pulchra, vel sonora, vel odorifera, non verò quoad oblectationem, sive delectationem tactûs. Sed si ad huiusmodi tactûs delectationem referantur, ad amorem nimirum, vel desiderium alimentii aut venereorum, circa illorum sensibilibus delectationes et concupiscentias temperantia quoque versatur, sed secundariò, et ex consequenti, non autem principi, aliter.

II. Ex quibus intelligi facilè potest quodnam sit temperantiæ objectum, et quodnam ejus officium. Temperantiæ scilicet objectum aliud materiale est ac remotum, quod consistit in usu earum rerum, quæ ad naturæ conservationem et propagationem necessariæ sunt, ac etiam in ejusmodi rebus. Formale autem et proximum est talium rerum amor, et voluptas sive delectatio ex perceptione ipsarum proveniens; atque inde officium temperantiæ est huiusmodi cupiditates ac delectationes moderari, sive comprimere, ne à mediocritate ac regulâ per legem Dei ac rationis præscriptâ recedant.

Regulam hanc, quam temperantia in delectationibus tactûs præscribit, desumendam esse secundum necessitatem vitæ præsentis docet S. Thomas, art. 5, siquidem juxta solenne ac generale illud principium: Eorum quæ ordinantur ad finem, regula est ipse finis. Omnia autem quæ tactui aut gustui delectabilia sunt, et in usum hominibus veniunt, ordinantur ad sublevandam aliquam hujus vitæ necessitatem seu indigentiam, adòque cum illorum finis sit vitæ præsentis necessitas sublevanda, temperantia non aliam regulam sequi debet nisi vitæ necessitatem, ut scilicet his delectabilibus utatur, quando et juxta modum quem necessitas vitæ requirit. Necessitatem verò non eam solam intelligere oportet, sine quâ res aliqua nullatenus esse potest; sed eam etiam sine quâ convenienter non est, spectatis nimirum omnibus circumstantiis statûs, honestatis, officii, opulentia, dignitatis, sanitatis, etc.

Porrò sicut alius finis est in usu alimentorum, qui

alius non est nisi conservatio individui; et alius in usu venereorum, qui est conservatio speciei per propagationem: ideoque alia pariter est regula temperantiæ in usu utrorumque. Quatenus enim versatur in esculentis et potentibus, ejus regula ordinaria est bona corporis valetudo, et mentis ad operationes suas dispositio; ad hunc enim finem sumi debent alimenta, adòque nec ampliùs nec minùs, nec alio modo quàm secundum rectam rationem ad hunc finem expediat. Quatenus verò versatur in venereis, temperantiæ regula est extra quidem matrimonium penitèns ab eis abstinere, eò quòd solum matrimonium ad propagationem prolis institutum sit; in matrimonio autem eatenus illo uti, quatenus procreatio prolis consequatur.

§ 2. Temperantiæ partes integrales.

III. Tria veluti genera partium ejusque cardinalis virtutis distinguit S. Thomas, quarum alias vocat *integrales*, alias *subjectivas*, alias *potentiales*. Partes integrales dicuntur quædam conditiones ad virtutem aliquam requisitæ. Partes subjectivæ sunt diversæ ejusdem speciei. Partes demùm potentiales sunt virtutes accessorix, sive adjunctæ, quæ non versantur circa materiam virtutis principalis, sed quodam simili modo alias materias respiciunt; sive, ut ait D. Thomas, *quæ modum quem principalis virtus observat circa aliquam principalem materiam, eundem observat in quibusdam aliis materiis in quibus non est ita difficile*. Itaque duæ sunt partes veluti integrales temperantiæ, *verecundia* et *honestas*, quoniam hæc duæ conditiones sunt illam complentes. Verecundia est *timor et horror turpitudinis, et vituperii intemperantiæ comitantis*: quæ quidem propriè loquendo virtus non est, sed perfectio virtutis, licet quandoque à sanctis Patribus virtus appelletur. De hæc pulchrè S. Ambrosius disserit lib. 4 Offic. cap. 18 et 43, inquit: *Ordo vitæ nobis tenendus est, et à verecundiâ primè quædam fundamenta ducuntur, quæ socia et familiaris est mentis placiditati, proterviam fugians ab omni alieno luxu, sobrietatem diligit, honestatem fovet... Pulchra virtus est verecundiâ, et suavis gratia, quæ non solum in factis, sed in ipsis spectatur sermonibus, ne modum transgrediaris loquendi, ne quid indecorum sermo resonet tuus; speculum enim mentis plerumque in verbis resulget... Est et in oculis verecundiâ, ut nec videre viros femina nec videri velit. Est etiam ab ipso motu, gestu, incessu tenenda verecundiâ, etc.* Verecundiæ opponitur *invirecundiâ*, de quâ ibid. S. Ambros. ait: *Invirecundum est sensim ambulando imitari histrionicos gestus, et quasi quædam fercula pomparum, ut quotiescunque gradus transferunt, modulos quosdam servare videantur. Invirecundum quoque cursim ambulare, nisi cum causa exigit alioquin periculi, vel justa necessitas. Est gestus probabilis, in quo sit species auctoritatis gravitatisque pondus.... Multò magis invirecundum est, si quid turpe ore exeat; non enim cibus coinquinat hominem, sed injusta obtractatio, sed verborum obscœnitas. Hæc enim vulgò pudori sunt.... Partes corporis, quas natura tegere jubet, detegere, aut spectare. Si casu aperiantur, confunditur verecundiâ; si*

statio, impudentia estimatur, etc. Quoad honestatem attinet, quæ est pars altera integralis temperantiæ, docet S. Thomas quæst. 148, art. 1 et 2, eam idem esse cum virtute et decore; illamque attribui potius temperantiæ quam cæteris virtutibus probat, quia honestas est quedam spiritalis pulchritudo: pulchro autem opponitur turpe; opposita autem maxime se invicem manifestant. Et ideo ad temperantiam specialiter honestas pertinere videtur, quia id quod est homini turpissimum et indecentissimum repellit, scilicet brutales voluptates. Unde et in ipso nomine temperantiæ maxime intelligitur bonum rationis, cujus est moderari et temperare concupiscentias pravas. Sic ergo honestas, prout specialis quoddam ratione temperantiæ attribuitur, ponitur pars ejus non quidem subjectiva, sed sicut virtus adjuncta, sive pars integralis ipsius, sicut quoddam ejus conditio. Huc spectant, quæ habet Apostolus 1 Corinth. 14: Omnia vestra honeste et secundum ordinem sunt. Et Ambrosius loco laudato cap. 45, etc.: Quærendum in omni actu quid personis, quid temporibus conveniat atque ætatibus. Sæpe enim quod alterum decet, alterum non decet. Aliud juveni aptum, aliud seni, aliud in periculis, aliud in rebus secundis. Non mediocre est rebus singulis modum servare, atque impartiri ordinem, in quo verè præluceat illud quod decorum dicitur; quod ita cum honesto conjungitur, ut separari non queat; siquidem et quod honestum, decet, et quod decet, honestum est.

§ III. Virtutes temperantiæ subjectivæ, sive species

ipsius.

IV. Quatuor sunt species temperantiæ, scilicet *abstinentia, sobrietas, castitas, et pudicitia.* Cum enim virtutes ab objecto speciem recipiant, temperantiæ species distinguendæ sunt juxta materiam, sive objecti varietatem. Quia verò temperantia versatur circa delectationes gustûs et tactûs, sive cibi, et potûs, ac venererorum abstinentia moderatur delectationes quæ percipiuntur in cibo; sobrietas, delectationem potûs; castitas, delectationem conjunctionis carnalis; pudicitia, delectationem amplexuum aliorumque tactuum ad carnalem conjunctionem disponentium. De his pauca adnotare lubet.

De Abstinentiâ.

Abstinentia, juxta nominis sui significationem, nihil aliud exprimit, nisi *subtractionem ciborum.* Duplici ergo in sensu sumi potest nomen abstinentiæ; nimirum primò quatenus absolutè ciborum subtractionem designat; et hoc modo abstinentia non importat neque virtutem, neque actum virtutis, sed aliquid indifferens. Secundò sumitur abstinentia pro subtractione cibi juxta rectam rationem regulatâ; tunc verò significat vel habitum virtutis, vel actum; ad virtutem quippe pertinet, ut homo à cibis abstineat, prout oportet, inquit S. Thomas hic quæst. 148, art. 1, pro congruentiâ hominum, cum quibus vivit, et personæ suæ, et pro valetudine, sive necessitate. Hinc hæc abstinentiæ potest esse definitio, quòd nempe sit *substractio cibi facta secundum dictamen rectæ rationis ad spirituales animi utilitatem.*

Varios abstinentiæ gradus divina Scriptura commemorat. Primus est, quando ab omni cibo abstinetur ad tempus, ut fecit Moyses, ac deinde Christus Dominus ad usque dies quadraginta; et alii qui vel tribus, vel quatuor, vel pluribus diebus in sacris litteris jejunasse leguntur. Ab omni namque cibo per aliquod tempus abstinere. Alter gradus est, quo à quibusdam cibis perpetuò abstinetur, quo pacto ab aliquibus cibis jussi sunt Hebræi abstinere, et abstinere nunc etiam plures viri religiosi. Tertius est, quo à quibusdam cibis abstinetur ad certum tempus, quemadmodum Apostoli jusserunt Gentiles abstinere à sanguine et suffocato, ut habetur Act. 15. Quartus gradus est, quo vel semper vel ad tempus abstinetur à certo genere potûs, ut Samsôn, Judith, etc., et sacerdotes ministrantes ad altare.

V. De jejunio, quod peculiaris quædam abstinentia est, subinde quæst. 147 agit S. Thomas; circa quod illud imprimis observandum est, quòd juniorum genera distinguit: *metaphoricum* scilicet, *naturale, morale et ecclesiasticum.* Metaphoricum sive spirituale idem est ac abstinentia à quibuslibet vitiiis et peccatis, ad quod nos hortatur Petrus Apostolus in priore suâ Epistolâ, cap. 2, dum scribit: *Obscevo vos tandem advenas et peregrinos abstinere à carnalibus delectationibus quæ militant adversus animam.* De hoc jejunio loquitur S. Augustinus tract. 17 in Joannem dicens: *Jejunium magnum et generale est abstinere ab iniquitatibus et illicitis voluptatibus seculi.* Jejunium naturale importat omnimodam abstinentiam post mediam noctem, ab iis quæ gustari possunt; adèo ut qui ita jejunat, nihil omnino à mediâ nocte sumpserit cibi, potûs, medicinæ, aut cujuslibet alterius rei, quæ per modum cibi vel potûs sumatur. Sami autem quidpiam intelligitur, quoties deglutitur, sive in stomachum transmittitur. Si verò tantùm linguâ vel palato ita gustetur, ut non deglutatur, sumptum esse minime censetur; adèoque naturale jejunium non solvitur; ac proinde nec celebrationem Missæ, aut communionem impedit. Jejunium morale est illa cibi ac potûs temperantia, quæ servatur juxta dictamen rectæ rationis. Hoc jejunium etiam ethnici saltem meliores servaverunt, quorum plures Hieronymus recenset lib. 2 contra Jovinian. cap. 9, ac servant etiam non rarò infideles. Tandem jejunium ecclesiasticum ab Innocentio IV, cap. *Cum ex eo*, de observat. Jejun., describitur *abstinentia victûs seu victualium secundum ordinationem Ecclesiæ sive scripto, sive consuetudine approbata.* De hoc, cum de præceptis Ecclesiæ.

Generatim loquendo jejunium esse actum virtutis, sic ostendit, art. 1, S. doctor: *Quia ex hoc aliquis actus virtuosus est, quòd per rationem ordinatur ad aliquid bonum honestum. Hoc autem convenit jejunio. Assumitur enim jejunium principaliter ad tria: primò quidem ad concupiscentias carnis reprimendas, unde Apostolus dicit, 2 ad Corinthios 6: In jejunio, in castitate, quia per jejunia castitas conservatur; ut enim Hieronymus dicit lib. 2 cont. Jovin.: Sine Cerere et Baccho friget Venus, id est, per absti-*

«negitiam cibi et potûs repescit luxuria. Secundò as-
«sumitur ad hoc quòd mens liberius elevatur ad subli-
«mia contemplanda; unde dicitur, Daniel 19, quòd
«post jejuniùm trium hebdomadarum revelationem
«accipit à Deo. Tertio ad satisfaciendum pro pecca-
«tis; unde dicitur Joel. 2 : *Convertimini ad me in toto*
«*corde vestro, in jejuniò, et fletu, et planctu.* » Id con-
«firmat auctoritate S. Augustini in serm. de Orat. et
«Jejun., dicens : *Jejunium purgat animam, mentem sub-*
«*levat, propriam carnem spiritui subjicit, cor facit con-*
«*tritum et humiliatum, concupiscentiæ nebulas dispergit,*
«*libidinum ardores extinguit, castitatis verum lumen ac-*
«*cendit.* Ex quo evidenter consequitur jejuniùm esse
«virtutis actum.

Ob salutare hosce fines, planèque necessarios ho-
mini in hâc vitâ degenti jejuniùm cadere nedùm sub
præcepto ecclesiastico, verùm etiã sub præcepto ju-
ris naturalis, certa est nedùm S. Thomæ; sed etiã
omnium Patrum ac meliorum theologorum sententia.
Et de præcepto quidem ecclesiastico res est omnibus
exploratissima; illudque in loco explicandum erit. Sed
et sub præcepto naturali contineri, disertè affirmat
S. Thomas hic, art. 3, dicens : *Jejunium in communi*
«*cadit sub præcepto legis naturæ; cujus fundamentum*
«*ex eo sumitur, quòd naturalis ratio præscribit, ut*
«*unusquisque, qui remedio indiget, illo uti debeat; je-*
«*junium autem remedium est admodum opportunum*
«*ad plures fines spirituales, maximèque ad comprim-*
«*endam rebellionem carnis nostræ adversus spiritum.*
«Hinc Augustinus de utilit. jejûn. loquens, cap. 3, ait :
«*Si jumento fortè insideres, si equo uteris, qui te ge-*
«*stando possit præcipitare, nonne, ut securus iter age-*
«*res, cibaria ferenti subtraheres, et fame domares, quem*
«*frenò non posses? Caro mea jumentum meum est, iter*
«*ago in Jerusalem; plerianque me rapit, et de vitâ con-*
«*atur excutere; via autem mea Christus est : ita exultan-*
«*tem non cohibebo jejuniò?*

De sobrietate.

VI. Sobrietas, prout generatim sumitur, significat
animi moderationem, sive statum mentis sibi præ-
sentis, nullaque passione aut perturbatione à men-
surâ deflectentis. Quia verò temperantia à potu nimio
præcipue inservit ad statum mentis integrè conservandum,
idcirco temperantia à potu nomen *sobrietatis*
sibi peculiariter vindicavit. De hâc disserit præceptor
Angelicus totâ quæst. 149, ex qua pauca seligo. Pri-
mum quod docet, hoc est, *materialiam sobrietatis esse*
«*potum, quia virtutes, quæ ab aliquâ generali virtutis*
«*conditione denominantur, eam specialiter materialiam*
«*respiciunt, in quâ et difficillimum et optimum est eam*
«*conditionem integram conservare. Cùm autem sobrie-*
«*tatis, nomen à mensurâ ac moderatione sumatur,*
«*eamque servare in potu optimum ac difficillimum sit,*
«*sobrietas sibi specialiter vindicat nimum potum qui*
«*inducere ebrietatem valet, veluti materialiam quam*
«*moderatur, ut in eo mensuram servet quam recta*
«*ratio præscribit. Unde Eccles. 31 legitur : Sanitas est*
«*animæ et corporis, sobrius potus. Vinum multum pota-*

«*tum irrationem, et iram, et ruinas multas facit. Et*
«*ideo (concludit) specialiter sobrietatis attenditur circa*
«*potum, non quemcumque, sed eum qui suâ fumositate*
«*natus est caput conturbare, sicut vinum, et omne quod*
«*inebriare potest.* Ex hoc autem consequitur, ipsam
specialem esse virtutem, quia speciale objectum re-
spicit, nempe moderationem in potu qui ebrietatem
causare potest.

De castitate.

VII. Partem illam temperantiæ, quæ castitas appel-
latur, definit S. Thomas, 2-2, quæst. 151, art. 1
et 3, quæ *concupiscentiam castigat, utiturque moderatè*
«*licitis delectationibus, quæ veneræ dicuntur.* Ea dividit
«*ditur in castitatem conjugatam, quæ abstinet ab illicitis*
«*voluptatibus, licitasque admittit in conjugio ob*
«*finem procreandæ prolis; in castitatem virgineam,*
«*quæ cohibet animum, ne delectationes quarum experi-*
«*mentum in conjugio habitum est, imposterum qua-*
«*rat; in castitatem communiter dictam, cujus est affe-*
«*ctum continere à veneræ delectationibus extra conjugi-*
«*gium; ac demùm in castitatem virgineam, in quâ,*
«*ut inquit S. Thomas, quæst. 152, art. 3, id, quod*
«*est formale et completivum, est propositum perpetuò*
«*abstinendi à delectatione veneræ, materiale autem est*
«*integritas carnis absque omni experimento veneræ de-*
«*lectationis.* Virtutis castitatis excellentia ac perfectio
constat tum ex fortitudine quam comitem habet; ne-
que enim castus unquam esse homo potest, nisi forti-
ter impetus concupiscentiæ sustineat ac subigat,
tum quia legem carnis, sive rebellionem ipsius legi-
mentis et spiritus subjiciat, tum ex fine ejusdem, qui
est sanctitas corporis et spiritus. Denique tantò excel-
lentior castitas est, quantò graviora sunt luxurie mala
à quibus liberat, et quantò majora bona quæ secum
affert. Mens etenim casta multò melius percipit ea
quæ sunt Dei, quàm animalis homo qui ea non intel-
ligit. Atque hinc est quòd S. Joannes Evangelista præ
cæteris in contemplandis sublimibus christiânæ Reli-
gionis mysteriis excelluerit, altiusque tribus aliis exer-
xerit prædicationem suam.

At quamvis tres priores castitatis partes suo decore
et eximio quidem fulgeant, maximam tamen pulchri-
tudinem prodi virginitas inter omnes sicut difficitior,
ita quoque præstantior. Hanc sub oculis ponit S.
Thomas quæst. 152, art. 1, factâ comparatione ad ea
quæ sunt in veneræ completâ delectatione, quâ pro-
stus abstinere virginitas. Triâ in eâ contingunt. Primum
est quod accidit in corpore, scilicet carnis integritatis
violatio, seu reseratio sigilli virginis in feminis,
quodcumque demùm illud sit quod virginis à maritalis
et corruptis distinguit; non enim de virginatis sigillo
conveniunt inter se artis medicæ sive anatomicæ pro-
fessores. Aliud autem est, in quo conjungitur id quod
est animæ, cum eo quod est corporis, scilicet reolutio
seminis delectationem sensibilem causans. Tertium deni-
que se habet duntaxat ex parte animæ, scilicet propo-
situm perveniendi ad talè delectationem. Horum pri-
mum per accidens se habet ad moralè actum, inquit

S. Thomas, qui non consideratur per se, nisi secundum ea quæ sunt animæ. Unde neque in maribus apparet, et potest in feminis contingere sine voluntariâ corruptione. Alterum materialiter se habet ad actum naturalem; hoc est, materia est ac objectum illius actionis quæ dicitur moralis, quia sensibiles passionis animæ sunt materia moralium actuum, qui vel eisdem utuntur vel abutuntur. Tertium tandem se habet formaliter et completivè, quia ratio moralium in eo quod est rationis, completur. « Quia ergo, subdit, virginitas dicitur per remotionem prædictæ corruptionis, consequens est quod integritas membri corporalis per accidens se habeat ad virginitatem; ipsa autem immunitas à delectatione, quæ consistit in seminis resolutione, se habet materialiter; ipsum autem propositum perpetuè abstinendi à tali delectatione, se habet formaliter et completivè in virginitate. » Hinc respondens ad tertium, quod sibi objecerat, argumentum, docet: *Si contingat quod per alium modum atque casu membri integritas corrumpatur, non magis præjudicat virginitatè, quàm si corrumpatur manus aut pes.*

VIII. Virginitatem non esse illicitam, ut quidam impuri hæretici docuerunt, sed licitam atque laudabilem, dogma fidei est; idque tum ex exemplo Christi ac beatissimæ ejus Matris multorumque sanctorum comprobatur, tum ex eo quod nihil illicitum cadit sub consilio. Virginitatem autem sub consilio cadere, constat ex verbis Apostoli aientis 1° ad Corinth. cap. 7: *De virginibus præceptum Domini non habeo; consilium autem do, tanquàm misericordiam consecutus à Domino, ut sim fidelis; et postea: Solutus es ab uxore? noli quæverè uxorem.* Ratio autem id confirmat, quia nimirum ex illâ habetur, ut utamur iis quæ sunt ad finem juxta eam mensuram quæ congruit fini. Quemadmodum autem bona exteriora ordinantur ad bonum corporis tanquàm ad aliquem finem; ita bona corporis ordinantur ad bonum animæ et ad bona vitæ contemplativæ. Sicut ergo ad rectitudinem rationis pertinet, ut bonis exterioribus quis utatur secundum illam mensuram quæ competit corpori; ita quoque ut utamur bonis corporis secundum mensuram quæ convenit bono animæ. Sed abstinere ab exterioribus rebus ut consulamus salutem corporis, bonum est ac laudabile. Igitur similiter bonum est et laudabile abstinere à delectationibus corporalibus, ut bonum animæ procuremus, et liberius vacemus veritatis contemplationi. Nec solum licitam et laudabilem esse virginitatem, sed etiam matrimonio præferendam, veluti fide certum tenere debemus adversus Jovinianum, ac nuperos Lutheranos. Nam, ut ait S. Augustinus in lib. de Virgin. cap. 19, *et certâ ratione et SS. Scripturarum auctoritate nec peccatum esse nuptias invenimus, nec eas bono aut virginâlis continentiæ, aut etiam vidualis æquamus.*

Siricius quoque papa Jovinianum cum suis discipulis condemnavit in Epist. 80 apud S. Ambrosium, dicens: *Nos sanè nuptias non aspernantes accipimus, quibus velamine intersumus; sed virginum nuptias Deo devotas majore honorificentia veneramus.* Demùm, ut

alia omittam, concilium Tridentinum, sess. 24, can. 19, anathema tulit in eum qui dixerit statum conjugalem præferendum esse statui virginitatis vel cœlibatûs, et non esse melius ac beatius manere in virginitate aut cœlibatu, quàm jungi matrimonio.

De pudicitia.

IX. Pudicitiam, quæ postrema est inter virtutes temperantiæ subjectas, ad castitatem specialiter pertinere, non quasi virtus sit à castitate omninò distincta, sed quia quamdam exprimit castitatis circumstantiam, docet S. Thomas hic, quest. 151, art. 4, cujus ea ratio est, « quod nomen pudicitia à pudore sumitur, in quo verecundia significatur. Et ideo oportet quod pudicitia propriè sit circa illa de quibus homines maximè verecundantur. Maximè autem verecundantur homines de actibus veneris, ut Augustinus dicit libro 14 de Civit. Dei, cap. 18, in tantum quod etiam concubitus conjugalîs, qui honestate nuptiarum decoratur, verecundia non caret; et hoc ideo, quia motus genitalium membrorum non subjicitur imperio rationis, sicut motus aliorum exteriorum membrorum. Verecundantur autem homo non solum de illâ commixtione venerea, sed etiam de quibuscumque signis ejus, etc. Et ideo pudicitia attenditur propriè circa venerea, et præcipuè circa signa venererum, sicut sunt aspectus impudici, oscula et tactus. Et quia hæc magis solent deprehendi, ideo pudicitia magis respicit hujusmodi exteriora signa, castitas autem magis ipsam veneream delectationem. Et ideo pudicitia ad castitatem ordinatur, non quasi virtus ab ipsâ distincta, sed sicut exprimens castitatis circumstantiam quamdam. Interdum tamen unum pro alio ponitur; castitas scilicet pro pudicitia, et pudicitia pro castitate, ut etiam posuere plures Ecclesiæ Patres, ac præsertim S. Augustinus.

§ 4. De partibus temperantiæ, quas potentiales S. Thomas appellat, sive de virtutibus adjunctis temperantiæ.

X. De partibus temperantiæ potentialibus, sive virtutibus ipsi adjunctis, fusè pertractat Angelicus doctor per plures quæstiones, à q. 155. De quibusdam ex ipsis pauca nos agemus, potiùsque earumdem solas notiones assignabimus.

Continentia.

Continentia hoc loco non sumitur pro virtute quæ quis ab omni abstinet venereâ delectatione, et cum ipsâ confunditur castitate virginali aut viduali; sed pro virtute quâdam quæ homo strenuè obsistit pravis delectationibus quæ vehementer ipsum ad malum sollicitant. Ita tamen continentia, inquit S. Thomas, virtus est, ut quantum strictius accipitur, tantò sit major ac perfectior virtus. Dum simpliciter et absolute sumitur, circa concupiscentias delectationum tactis versatur tanquàm proprium objectum, quia illæ maximè impellunt ad aliquid prosequendum adversus rationem. Circa concupiscentias autem pravas aliarum rerum non absolute dicitur continentia, sed cum adjectâ

expressione certæ materiæ, veluti *continentia iræ*, *continentia avaritiæ*, *continentia honoris*, quemadmodum docuit Aristoteles.

Clementia.

XI. Hæc virtus est quæ animus ad lenitatem in exigendâ poenâ propendet, sive est lenitas superioris adversus inferiorem, aliquid ex debitâ poenâ remittentis, prout id patitur ratio justitiæ, spectatis scilicet circumstantiis facti, causæ, personæ, alisque. Nec seipsum poenas reis debitas moderatur, sed quandoque etiam justis de causis præstat, ut omninò remittantur; sicut fecit Christus Dominus cum adulterâ muliere, cui poenam juxta legem debitam remisit, dicens : *Nemo te condemnavit, mulier; nec ego te condemnabo : vade, et jam noli amplius peccare.*

Mansuetudo.

XII. Affinis clementiæ mansuetudo est, eaque defuit potest virtus quæ moderatur iram juxta dictamen rectæ rationis, ut scilicet homo non irascatur, nisi quando, quoties, quam ob causam, et quomodò oportet. Hanc virtutem præ cæteris docuit Christus Dominus, dum se ejusdem exemplum proposuit, dicens : *Discite à me quia mitis sum et humilis corde; quam et maximè commendavit inquiens : Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram.* De hac S. Basilius in Psal. 35 scribit : *Maxima omnium virtutum mansuetudo est, eò quidd in beatitudinum numerum relata est.* Et in Constit. Monast. cap. 14 : *Mansuetudo patientiæ mater est, quæ conjuncta benignitati præstantissimam omnium virtutum charitatem efficit.* Et S. Joan. Chrysost. hom. 19 in Epist. ad Rom. : *Quomodò poterit quis fieri filius Dei? Si mansuetudinem erga convitatores ostenderit? Nihil enim ita conformem Deo facit, ac ista virtus. Ideò Paulus cum dixit : imitatores Dei estote, ad hoc dicit ut isti studeamus virtuti.*

Modestia.

XIII. Modestia virtus est quæ interiores et exteriores hominis actiones, in quibus modum servare non adeò difficile est, moderatur. Externos corporis motus componit, ut nihil in eis sit, quod cujusquam offendat aspectum, sed quod interioris hominis deceat sanitatem. Amictus namque corporis, ut dicitur Eccli. cap. 19, *et risus dentium, et ingressus hominis enuntiant de illo.* Efficit hæc virtus, ut nihil torvum, nihil elatum sit in oculis, ut cum Ambrosio loquar lib. de Virginiibus, *nihil in verbis proceras, nihil in actu inverecondum; non gestus fractior, non incessus solutior, non vox petulantior, ut ipsa corporis species simulacrum sit mentis, figura probitatis.* Bona quippe domus in ipso vestibulo debet agnoscì, ac tanquam lucernæ lux intus posita foris luceat. Circa alia quatuor modestia quoque versatur : nempe circa appetitum celsitudinis quam refrenat humilitas, circa amorem sciendi, quem moderatur studiositas, ne nimium excedat; circa apparatus exteriorem, qui sit in vestibus, supellectili et aliis hujusmodi; et circa ludos et jocos. Quanquam enim joci et ludi ad quendam animi ex contemplatione et vehementi attentione defossi quietem utiles sint, in eorum tamen usu tri. præcipuè sunt cavenda : pri-

mum, ne hujusmodi delectatio quæretur in actionibus, aut verbis turpibus vel noxiis; secundò, ne gravitas animi omninò resolvatur; ac tertio, ut ludi congruant personæ, tempori, loco. Hæc autem virtus *Eutrapelia* frequentius appellari solet; de quâ postea, sicut et de modestiâ in exteriore apparatu.

Tacturnitas.

XIV. Hæc virtus sermones regulat ac moderatur juxta illud Psal. 38 : *Dixi, custodiam vias meas, ut non delinquam in lingua meâ : posui ori meo custodiam.* Quæ verba expendens S. Ambrosius, lib. 2 de Officiis, ait : *Sapiens ergo qui novit tacere; ideò sancti anabant tacere... Quis est enim qui non delinquit in lingua suâ? Et ideò Psalmista, quia neminem vid. bat sanctum, eo servare posse ab immunditiâ sermonis, ipse sibi silentio legem posuit innocentie, ut tacendo culpam declinaret, quam via effugere posset loquendo. Quid igitur? mutos esse nos oportet? Minimè; est enim tempus tacendi et tempus loquendi. Deinde, si pro otioso verbo reddimus rationem, videamus ne reddamus et pro otioso silentio, etc. Igitur alliga sermonem tuum, etc ; sit restrictior, et ripis suis coerceatur. Citò tutum colligit amnis exundans. Sit ori tuo ostium, ut claudatur ubi et quando oportet, et observeatur diligentius.*

CAPUT VIII.

De vitis oppositis temperantiæ, ac virtutibus adnexis.

DOCTRINA.

I. Doctrina S. Thomæ præmissa de vitis temperantiæ oppositis. — II. Duo sunt temperantiæ opposita vitia, insensibilitas et intemperantia. — III. De vitio incontinentiæ, quod propriè consistit in illicitis delectationibus tactis. — IV. De vitio curiositatis, quod studiositati opponitur. In quo situm illud sit. — V. Quadrupliciter hoc vitium incurritur ex parte cognitionis intellectivæ. — VI. Duobus autem modis ex parte cognitionis sensitivæ. — VII. Vitium istud nonnunquam peccatum mortale est. — VIII. De vitio modestiæ opposito, prout illa consistit in actibus externis; ac primum de ludo. Quo pacto ludus accipitur. — IX. Ludus moderatus licitus est, ac virtutis actus. S. Thomæ doctrina. — X. Vitium damnabile est, dum requisitas conditiones non servat. Quænam hæc sint, exponitur. — XI. Doctoris Angelici doctrina quoad excessum in ludo observanda. — XII. Mens sancti doctoris quoad histriones et artem histrionatis clarâ in luce collocatur. — XIII. Immunes à culpâ non sunt, qui principaliter ludunt propter lucrum. — XIV. De vitio modestiæ opposito, prout hæc spectat exteriorem apparatus. Decens et moderatus laudabilis est, ac actus virtutis. — XV. Immoderatus semper est vitiosus. Ex duplici capite immoderatio procedit. — XVI. Etiam per defectum peccatur aliquando contra hanc modestiæ partem. — XVII. De vano ac superfluo mulierum ornatu. S. Thomæ doctrina de hoc argumento proposita et explicata. — XVIII. Quænam ex hæc sancti præceptoris doctrina debet colligantur. — XIX. Si Scripturæ ac Patres censentur, gravè sæpè peccatum esse vanum et immoderatum mulierum ornatum, asserere necessum est. — XX. Extror-

ma in hac materiâ rigoris et laxitatis devitanda. S. Antonini judicium.

§ I. *De vitii temperantiæ oppositis generalis doctrina.*

I. Non de omnibus quidem vitiis quæ temperantiæ ac virtutibus eidem adnexis opponuntur, hic agendum summum, quoniam de quibusdam et quidem præcipuis juxta methodum quam nobis præstituimus, opportunius alibi, disserendum erit; sed de aliquibus duntaxat de quibus in aliis tractatibus disputatio habenda non est. Ac primùm, quæ temperantiæ generatim inspectæ opposita sunt, exponimus D. Thomam seculi, qui de hoc argumento disserens 2. 2. quæst. 142, art. 1., solidam hæc atque elegantem doctrinam præmittit; unde huic materiæ lux maxima affulget. Sic ergo ait: Omne illud quod contrariatur ordini naturali, est vitiosum. (En generale principium.) Natura autem delectationem apposuit operationibus necessariis ad vitam hominis. Et ideo naturalis ordo requirit ut homo in tantum hujusmodi delectationibus utatur, quantum necessarium est salutis humanæ, vel quantum ad conservationem individui, vel quantum ad conservationem speciei. Si quis ergo in tantum delectationem refugeret, quod prætermitteret ea quæ sunt necessaria ad conservationem naturæ, peccaret quasi ordini naturali repugnans. Et hoc pertinet ad vitium insensibilitatis.

Subdit tamen appositè S. doctor, ne quis suâ doctrinâ abutatur: Sciendum tamen quòd ab hujusmodi delectationibus consequentibus hujusmodi operationes quandoque laudabile, vel etiam necessarium est abstinere propter aliquem finem; sicut propter sanitatem corporalem aliqui abstinent à quibusdam delectationibus ciborum, potuum et venereorum; et etiam propter alicujus officii executionem, sicut athletas et milites necesse est à multis delectationibus abstinere, ut officium proprium exequantur. Et similiter penitentes ad recuperandam animæ sanitatem abstinentiâ delectabilium, quasi quâdam dictâ utuntur; et homines volentes contemplationi et rebus divinis vacare, oportet quòd se magis à carnalibus desideriis abstrahant. Nec aliquid prædictorum ad insensibilitatis vitium pertinet, quia sunt secundum rationem rectam.

II. Hæc præmissâ doctrinâ, duo sunt vitia quæ temperantiæ generatim consideratæ opponuntur: intemperantiæ scilicet et insensibilitatis. Illa opponitur per excessum, ista per defectum. Insensibilitas tunc dicitur, quando aliquis ita delectationes gustûs et tactûs refugit et aversatur, ut nolit eis uti, quando, ubi, quomodo, vel quantum iis utendum esse recta ratio præscribit. Adversûs quippe naturalem ordinem delinquit, qui renuit eas operationes exequi, quæ ad vitam necessariæ sunt, adèo ut si quis ad vitandam delectationem, quam in sumendo cibo experitur, hunc sumere penitus nollet, peccaret mortaliter, suæque ipsius mortis, quæ inde consequeretur, reus esset; quemadmodum etiam si quis ob eandem causam haud vellet uxori penenti reddere debitum. Sed hoc vitium valdè rarum est inter homines.

Frequentius longè est vitium intemperantiæ, quo videlicet delectationes sensiles, ac præcipuè gustûs et tactûs, appetuntur aut quærantur *plus quàm oportet, ubi, quando, vel quomodo non oportet*, juxta rectæ rationis regulam. Puerile hoc vitium tum ab Aristotele, tum à S. Thomâ appellatur hic art. 2., non eâ de causâ quòd puerorum proprium sit, sed quia homines efficit pueris effrenatis simillimos. Sicut enim puer ordinem rationis non attendit, sed naturam animaleam unicè sequitur; adèoque non id appetit quòd secundum rationem honestum est, sed quod turpe aut intemperans; ita quoque homo qui intemperantiæ vitio se abstrahit et abduci sinit.

Præ cæteris quibusque vitiis intemperantiæ esse maximè exprobrabilem ostendit subinde art. 4., tum quia maximè derogat dignitati et excellentiæ humanæ, cum voluptates sensibiles communes sint brutis animalibus, et propter eas homo *comparetur jumentis insipientibus, et similis illis* efficiatur; tum quia in actibus intemperantiæ nihil, sicut in aliis quibusdam vitiis, elucet ingenii, nihil virtutis, nihil quòd hominem deceat, quin potius ex hoc vitio abjiciatur ad inferiora, servusque reddatur rerum vilissimarum juxta illud 2 Apostoli Petri c. 2: *A quo quis superatus est, hujus et servus est.*

§ 2. *De vitio incontinentiæ.*

III. Cùm de vitiis quæ opponuntur abstinentiæ et castitati, gulâ scilicet et luxuriâ, sermonem alibi simus habituri, idcirco ad illa progredimur quæ sunt opposita temperantiæ adjunctis, ac primùm ad vitium continentiæ oppositum, nimirum incontinentiam. Vitium hoc ad animam propriè pertinet, quæ propriè et per se incontinentiæ causa est. Siquidem quantumlibet vehementes sint passiones in appetitu concupiscibili, sufficiens tamen incontinentiæ causa non sunt; potest enim homo, dum viget usus rationis, iis passionibus semper resistere, ne voluntas consentiat. Equidem ex corporis temperamento insurgunt in appetitu sentiente, qui residet in organo corporeo, passiones valdè vehementes; quia tamen qualescumque complexio corporis occasionem tantum incontinentiæ præbet, non causam, propterea non ad corpus referenda incontinentia est, sed ad animum, qui est propriè dicta causa ipsius.

Hæc autem incontinentiâ propriè et simpliciter sumpta, quæ nempe versatur circa illicitas delectationes tactûs, peccatum est ex duplici capite; scilicet tum quia per eam desinit homo rectæ rationis judicium; tum quia incontinens sensualitati obsequens seipsum turpibus atque homine indignis voluptatibus immergit. Minus tamen grave peccatum esse docet S. Thomas hic, art. 3., peccatum ex incontinentiâ quàm ex intemperantiâ commissum, quoniam ubi major est inclinatio voluntatis ad peccandum, ibi majus peccatum est. In eo autem qui intemperans est, est major inclinatio voluntatis ad peccandum quàm in incontinente: incontinens enim non peccat, nisi ab aliquâ passione tentatus et abreptus; intemperans verò etiam

passionem prævenit eligitque peccare; unde ejus voluntas longè corruptior est. Hujus discriminis signum in eo se prodit, quòd qui per incontinentiam peccat, statim peccati sui penitentem solet; non autem is qui peccat per intemperantiam, cum hic potibus ex eorum numero sit, qui, ut Scriptura loquitur, *letantur cum malè fecerint, et exultant in rebus pessimis.*

§ 3. De vitio curiositatis.

IV. Studiositati, quæ virtus est temperantiæ adjuncta, et appetitum sciendi vel cognoscendi moderatur, opponitur per excessum vitium curiositatis, quæ si generaliter consideretur, pro objecto respicit quæcumque fieri possunt, vel cognosci vel acquiri, imò et ea quæ haud licet agere, cognoscere, vel acquirere; atque aded se accepta denotat superfluum curam circa res aliquas cognoscendas. Si verò pressius accipiatur, definiri potest *nimius aut superflus appetitus sciendi*; habetque pro objecto cognitionem, seu cognitionis desiderium, et curam, quæ rectæ rationis mensuram prætergreditur. Sed quia duplex cognitio est, altera *intellectiva*, altera *sensitiva*, ideò de utraque questionem movet S. Thomas hic, quest. 67.

Primum itaque, statuit, art. 1, aliter judicandum esse de ipsa cognitione veritatis, et aliter de appetitu et studio veritatis cognoscendæ. Et quidem ipsa cognitio veritatis ex se bona semper ac laudabilis est. *Sed ipse appetitus vel studium cognoscendæ veritatis potest habere rectitudinem, vel perversitatem.* Hoc autem contingit ex duplici capite: altero, « prout aliquis tendit suo studio in cognitionem veritatis, prout per accidens jungitur ei malum; sicut illi qui student ad scientiam veritatis ut exinde superbiant.... Similiter etiam illi qui student addiscere aliquid ad peccandum, vitiosum studium habent, secundum illud Jerem. 9: *Docuerunt linguam suam loqui mendacium; ut iniquè agerent, laboraverunt.* »

V. Altero ex capite vitium esse potest in appetitu sciendi *ex ipsa inordinatione appetitus et studii ad discendam veritatem.* Et hoc quadrupliciter. Primò nempe, si quis animum intendat cognitioni minus proficere minisque necessarie, ut ea addiscere negligat quæ vel necessaria sunt, vel magis utilia, veluti si supervacaneis aut philosophorum aut theologorum quorundam disputationibus sese applicet, in iisque temporis insumat, nihil curans, si theologus sit, Scripturarum libros et sanctorum Patrum lectionem; aut, si sit jurisconsultus, leges et canones juris sive civilis sive ecclesiastici. Adversus hos est illud Apostoli 2 ad Timoth. scribentis, cap. 1: *Stultus et sine disciplina questiones devota, sciens quia generant lites*; et illud ad Tit. 3: *Stultus autem questiones, et genealogias et contentiones, et pugnas legis devota: sunt enim inutiles, et vanæ.* Secundò quatenus studet aliquis addiscere ab eo à quo non licet; quemadmodum contingit in iis qui aliqua futura à daemonibus vel à magis perquirunt. Unde S. Augustinus in lib. de verà Relig. cap. 49, ait: *Nescio an philosophi impedirentur à fide vitio curiositatis in percontandis daemonibus.* Tertio quoties

homo appetit veritatem cognoscere circa creaturas, non referendo ad debitum finem, scilicet ad cognitionem Dei, quales erant illi philosophi, de quibus Apostolus loquitur: *Qui cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt.* Unde loco laudato scribit Augustinus, quòd in *consideratione creaturarum non est vana et peritura curiositas coerceda; sed gradus ad immortalia et semper manentia faciendæ.* Quartò tandem, quatenus aliquis animum applicat ad veritatem cognoscendam supra proprii ingenii facultatem, quoniam ex hoc facile homines in errores labuntur. Quapropter Eccle. 5 monet Sapiens: *Altiora te ne quaesiris, et fortiora te ne scrutatus fueris; et in pluribus operibus ejus ne fueris curiosus.* Et postea sequitur: *Multos enim supplantavit suspicio eorum, et in vanitate detinuit sensus eorum.* Hinc etiam Proverb. 25 dicitur: *Sicut qui mel multum comedit, non est ei bonum, sic qui scrutator est majestatis, opprimetur à gloriâ.*

VI. Quod spectat vitium curiositatis circa cognitionem sensitivam, observat primum S. Doctor cognitionem hanc ad duo ordinari: *Uno modo*, inquit, *tanquam in hominibus quàm in aliis animalibus ordinatur ad corporis sustentationem, quia per hujusmodi cognitionem homines et alia animalia vitant nociva, et conquirunt ea quæ sunt necessaria ad corporis sustentationem. Alio modo specialiter in homine ordinatur ad cognitionem intellectivam, vel speculativam, vel practicam.* Quo posito duplex in eà vitium contingere decernit. Primò quatenus sensitiva cognitio non ordinatur ad aliquid utile, sed potius ab aliquâ utili consideratione hominem avertit. Unde Augustinus lib. 10 Confess. c. 35, ait: *Canem currentem post leporem jam non specto, cum in circo sit; an verò in agro, si casu transeam, avertit me fortassè ab aliquâ magnâ cogitatione, atque ad se convertit illa venatio; et nisi, jam mihi demonstratâ infirmitate meâ, citò admoveas, virtus hebescit.* Altero modo vitiosa est hujusmodi cognitio, si directè vel interpretativè ordinetur ad aliquod peccatum, vel peccandi periculum: cujusmodi sunt curiosæ inspectiones personarum diversi sexûs, ludorum et spectaculorum in quibus obscena representantur, inquisitiones de aliorum factis ex animo, ut proximi famæ detrahatur, vel alicui molestia creetur.

VII. Quanquàm autem curiositas, dum ex objecto suo tantummodò consideratur, peccatum veniale sit, non rarò tamen mortale peccatum esse potest. Et primò quidem, ratione materiæ; ut si res, vel cognitio ipsius, de se graviter illicita sit, vel admodum noxia aut periculosa, vel si facultatem ingenii longe excedat, neque Deus eam revelaverit, et tamen eam quis ingenio suo comprehendere nitatur. Ita lethaliter peccant qui, facto inito cum dæmone vel expresso ve tacito, querunt aliqua cognoscere; item qui libros de amoribus tractantes legunt cum periculo consentiendi turpibus delectationibus; qui fidei mysteria naturæ viribus assequi conantur, etc. Secundò, ratione formæ seu modi, ut quando interdictum ab aliqua lege est legere, videre vel audire aliqua, et nihilominus iis legendis, videndis aut audiendis intenditur. Quà de

causâ lethaliter peccant, qui legunt libros prohibitos, qui scire volunt quæ ad sigillum sacramentalis confessionis pertinent; religiosi è monasteriis exeuntes ad audiendas leges vel medicinarum præcepta; et excommunicationem etiam incurruni, si intra duos menses ad monasterium non revertantur. Tertio, ratione mediâ illiciti, quod ad sciendum quidpiam adhibetur, veluti si quis alium ad peccatum mortale aut ad detegendam naturalem secretum inducere velit, ut eam quam querit, cognitionem assequatur. Demum, ratione gravis detrimenti, aut pravi effectûs consequentis, ut si pro studio rerum quæ necessariae non sunt, negligat aliquis quæ sub mortali scire tenetur, ut quæ fidem spectant, vel proprium statum et officium; aut si ex appetitu immoderato sciendi, quodcumque mortale peccatum committat.

§ 4. De vitio modestiæ opposito, prout in exterioribus motibus consistit; ac præsertim de ludo.

VIII. Quemadmodum modestiæ moderatur ac regit exteriores corporis motus, ita quidquid inordinatum et incompositum est in hisce motibus, modestiæ opponitur. Quia verò de hoc genere modestiæ agens S. Thomas, quæst. 168, sermonem præsertim habet de ludo et vitii ejusdem; ideò nos quoque de hoc argumento agemus valde necessario, propter ejusdem frequentes gravesque abusus qui in ipso contingunt. Hic autem advertere opus est quòd tametsi ludus, jocus et lusus sæpiùs invicem confundantur, differunt tamen inter se. Nam ludus propriè dicitur in factis, jocus in verbis, et lusus ad voluptatem referri solet, quia solius voluptatis causa fit, non aliquâ lucris spe, aut periculo damni; quod tunc frequentius appellatur ludus.

IX. Quidquid sit de nominis acceptione, ludum, prout ad honestam voluptatem ordinatur, ad modestiam quæ in externis motibus servanda est, revocat doctor Angelicus; sicut ad vitium eidem oppositum, si modum aut mensuram excedat, aut alio fine assumatur. Et quidem ludum posse esse virtutis actum, ita primum ostendit art. 2, inquit: « Sicut homo « indiget corporali quiete ad corporis refocillationem, « quia non potest continuè laborare propter hoc quòd « habet finitam virtutem, quæ determinatis laboribus « proportionatur; ita etiam est ex parte animæ, « cuius etiam est virtus similis ad determinatas operationes proportionata. Et ideò quando ultra modum suum in aliquas operationes se extendit, laborat, et ex hoc fatigatur præsertim quia in operationibus animæ simul etiam laborat corpus, in quantum scilicet anima intellectiva utitur viribus « per organa corporea operantibus. Sunt autem bona « sensibilia connaturalia homini. Et ideò, quando « anima supra sensibilia elevatur, operibus rationis « intenta, nascitur exinde quædam fatigatio animalis, « sive homo intendat operibus rationis practicæ sive « speculativæ; magis tamen si operibus contemplationis intendat, quia per hoc magis à sensibilibus « elevatur, quamvis fortè in aliquibus operibus exterioribus rationis practicæ major labor corporis

« consistat.... Sicut autem fatigatio corporalis solvitur per corporis quietem, ita etiam oportet quòd fatigatio animalis solvatur per animæ quietem. » Hæc solidâ generali doctrinâ præmissâ, pergit S. doctor ad ejusdem applicationem, et ait: « Quies autem animæ est delectatio, ut supra habitum est, cum « de passionibus ageretur. Et ideò oportet remedium « contra fatigationem animale adhiberi per aliquam « delectationem, intermissâ intensione ad insistentem studio rationis.... Hujusmodi autem dicta vel « facta, in quibus non queritur nisi delectatio animalis, vocantur ludicra vel jocosa. Et ideò necesse « est talibus interdum uti, quasi ad quandam animæ « quietem. » Hoc confirmat S. Thomas auctoritate Aristotelis, 4 Ethic. dicentis, quòd in hujus vitæ conversatione quædam requies cum ludo habetur; adeoque interdum laudabile est, et moraliter etiam naturæ nostræ necessarium, ut hisce jocis aut ludis utamur. Et tunc hujusmodi moderati joci vel ludî ad eam modestiæ partem revocantur, quæ Græcè vocatur *eutrapelia*, quam nos, inquit Angelicus, possumus dicere *jucunditatem, vel urbanitatem, aut civilitatem*.

X. Ex notione virtutis fas est facile intelligere quid sit vitium ipsi oppositum, quod propter affinitatem sæpè à multis cum virtute confunditur. In quod vitium incurrunt ii qui condiciones non servant ad honestum jocum vel ludum necessarias. Primò nempe, dum animi relaxationem aut delectationem querunt verbis aut operationibus turpibus, aut alteri injuriosis, vel quomodolibet nocivis; dum scilicet vel obscœna, vel alteri damnosa in materiam lusus aut joci vertuntur. Unde Tullius lib. 1 Offic., dixerat, ait, est *jocandi genus: unum illiberale, petulans, flagitiosum, obscœnum; alterum elegans, urbanum, ingeniosum, facetum*. Primum solet esse grave peccatum, nisi materiæ levitas à gravi quandoque excuset, alterum ad virtutem pertinet. Secundò: si per jocos aut ludos animæ gravitas omninò resolvatur; neque enim ludicris aut jocosis vacare licet ampliùs quàm oporteat. Quare peccant qui ita ludis vel jocis intendunt, ut in eâ delectatione finem ultimum sibi constituere videantur; quorum sanè non paucos invenire est, qui totum nempe aut ferè totum in ludis vite tempus consumunt. Hos redarguit vel ipse Tullius lib. laudato: *Neque enim ita generati à naturâ sumus, ut ad ludum et jocum facti esse videamur, sed ad severitatem potius, et ad quædam studia graviora atque majora*. Peccant etiam ob hujus conditionis defectum, qui tametsi in ludicris actionibus finem ultimum non constituent, nimium se dedunt ludî voluptati, adeò ut rectè rationis limites transilient. Nam, ut idem Tullius ait, *ludo et joco uti quidem licet, sed sicut somno et quilibet cæteris, tum cum gravibus seriisque rebus satisfecerimus; ipsamque generis jocandi non profusum nec immodestam, sed ingenuum et facetum esse debet*. Tertio, peccant qui ludis et jocis, quamvis secundum se moderatis, honestis, et personæ, loco ac tempori congruentibus, ita utantur, ut non omninò observent alias circumstantias quæ ad actum virtuosum generatim conside-

ratæ desiderantur, quas vix aut nunquam observant qui huic voluptati studere solent.

XI. Verum in hac re præstat afferre doctrinam doctoris Angelici, qui defectus in ludo, prout ad voluptatem assumitur, egregie de more patefacit art. 2, ubi querit, *an in superfluitate ludi possit esse peccatum?*

Sic autem respondet: « In omni eo quod est dirigibile secundum rationem, superfluum dicitur quod regulam rationis excedit. Diminutum autem dicitur aliquid, secundum quod deficit à regulâ rationis. Dicitur est autem quòd ludicra, sive jocosa verba vel facta sunt dirigibilia secundum rationem. Et ideò superfluum in ludo accipitur, quod excedit regulam rationis. Quod quidem potest esse dupliciter: uno modo ex ipsâ specie actionum, quæ assumuntur in ludum... quando scilicet utitur aliquis causâ ludi turpibus verbis vel factis, vel etiam his quæ vergunt in proximi nocumtum; quæ de se sunt peccata mortalia. Et sic patet quòd excessus in ludo est peccatum mortale. Alio autem modo potest esse excessus in ludo secundum defectum debitarum circumstantiarum; puta cum aliqui utuntur ludo vel temporibus, vel in locis indebitis, aut etiam præter convenientiam negotii seu personæ. Et hoc quidem quandoque potest esse peccatum mortale propter vehementiam affectûs ad ludum, cuius delectationem præponit aliquis dilectioni Dei, ita quòd contra præceptum Dei vel Ecclesiæ talibus ludis uti non refugit. Quandoque autem est peccatum veniale; puta si aliquis non tantum afficitur ad ludum, quòd propter hoc velit aliquid contra Deum committere. »

XII. Difficultatem in hac materiâ facessere possunt, quæ habet S. Thomas in responsione ad tertium argumentum. Ibi objecerat ille: *Maximè histriones in ludo videntur superabundare, qui totam suam vitam ordinant ad ludendum. Si ergo superabundantia ludi esset peccatum, tunc omnes histriones essent in statu peccati. Peccarent etiam omnes qui eorum ministerio uterentur, vel qui eis aliqua largirentur, tanquam peccati fautores: quod videtur esse falsum, etc.* Quid verò ad hoc argumentum reponit ille? « Dicendum, inquit, quòd, sicut dictum est, ludus est necessarius ad conversationem humanæ vitæ. Ad omnia autem quæ sunt utilia conversationi humanæ deputari possunt aliqua officia licita. Et ideò etiam officium histrionum, quod ordinatur ad solatium hominibus exhibendum, non est secundum se illicitum. Nec sunt in statu peccati, dummodò moderatè ludo utantur, id est, non utendo aliquibus illicitis verbis vel factis ad ludum, et non adhibendo ludum negotiis et temporibus indebitis. Et quantumvis in rebus humanis non utantur alio officio per comparisonem ad alios homines, tamen per comparisonem ad seipsos et ad Deum, alias habent seriosas et virtuosas operationes... Unde illi qui moderatè eis subveniunt, non peccant; sed justè faciunt, mercedem ministerii eorum eis tribuendo. Si qui autem (subjicit) superflue sua in tales concesserunt, vel etiam sustentant illos homines qui illi-

citis ludis utuntur, peccant, quasi eos in peccato foventes. Unde Augustinus dicit super Joan., *quòd donare res suas histrionibus vitium est immane, non virtus.* » Hoc S. doctoris testimonio abutuntur nonnulli, ad patrocinium comœdiorum ac spectaculorum theatralium illud pertrahentes, quæ hodièdum in usu sunt: sed perperam omninò. Nam tametsi nomen histrionum commune sit cum illis qui et olim apud Gentiles ita appellabantur, et nunc quoque appellantur, re tamen longè differunt ab iis qui ævo D. Thomæ proximisque temporibus obtinebant, quemadmodum jam plures antiquitatis scrutatores observarunt, et ex ipso S. Thomæ textu evidentè colligitur. A seculo nempe ære christianæ XIII, sublatis publicis theatris, qui histriones vocabantur, in privatis domibus versus recitare consueverunt, instrumentis musicis adhibitis; ad populi levamen; prout etiam modò aliqui in vicis, aut domibus faciunt ad subsidium sibi aliquod conquirendum. De his itaque histrionibus cum aliis illius temporis theologis S. Thomas locutus est; *non esse nempe illicitum secundum se histrionum officium, quod ordinatur ad solatium hominibus exhibendum, nec illos esse in statu peccati; dummodò moderatè ludo utantur, id est, non utendo aliquibus illicitis verbis, et non adhibendo ludum negotiis et temporibus indebitis.*

Et nunc quoque illicitum non foret, si hujusmodi conditiones servarentur. Cæterum quia temporum progressu, abusus in hoc officio plurimi introducti cœperunt, et histriones, et quæ assumuntur ad delectationem, frequentius verba et facta turpia et obscœna sunt, vel flagitiosa, quæ peccare potius docent, quàm à peccato animum avertant; idcirco jure à melioribus theologis histrionis officium tanquam pravum reprobatum est, ac reprobari meretur.

XIII. Cùm animi recreatio aut solamen sit finis ad quem ludus ordinatur, consequitur non sine culpâ esse qui ludit principaliter propter lucrum, vel lucrum in ipso ludo nimium avidè querit. Est enim in hoc quadam ordinis perversio, dum quod ad aliquem finem suapte naturâ ordinatur, ad alium detorquetur. Damnandi tamen non sunt, qui ludentes præter honestum animi solamen exiguum aliquod lucrum adjiciunt, quod tanquam finem non intendunt. Cæterum cautè in hoc se gerere oportet, quoniam experientiâ satis frequenti constat, nihil minus sapièdis intendi, quàm animi levamen, quoties lucrum proponitur, maximè si lucrum pecuniarum sit. Videmus quippe tunc ludentes tanto mentis ardore in ludum incumbere ad victoriam assequendam, ut nihil aliud cogitent, quàm evadere victores. Hinc in his qui ita ludunt, admodum rarè ludus actus virtutis est: quòd si virtutis actus non est, non potest non esse nisi actus aliqua vitii labe corruptus. Sed de ludo Ineratorio alibi dicemus.

§ 5. *De vitiis quæ modestiæ opponuntur, prout spectat exteriorè apparatus.*

XIV. Duobus articulis, quibus constat quæstio 169 nujus secundæ secundæ partis, totam S. Thomæ materiam absolvit, quæ modestiam spectat in exteriori apparatu observandam, ac vitia quæ eidem ita consi-

derate opponuntur; quos explicare et aliquantulum illustrare præstat, ut in re admodum necessariâ vera doctrina innotescat.

Quod igitur primum quaerit, hoc est, utrum in exteriori apparatu possit esse virtus et vitium; primumque profert S. Ambrosii auctoritatem ex lib. 1 de Offic. cap. 19, ubi ait: *Decor corporis non sit affectatus, sed naturalis, simplex, neglectus magis quam expolitus, non pretiosus et alventibus adjunctis vestimentis, sed communibus, ut honestati vel necessitati nihil desit, nihil accedat vitiosa.* Ex quâ colligit, in exteriori cultu virtutem esse posse et vitium. Nimirum corporis ornamenta instituta sunt mediâ ad naturam fovendam, ac à temporis injuriis protegendam, sed etiam ad statum, conditionem ac sexûs distinctionem indicandam. Unde sicut in corpore physico membrorum distinctio est et dispositio cuiusque partii corporis conveniens, ita quoque congruum fuit et corpus politicum suis membris constat, quâ signis et ornatibus distinguantur, ut ex partium varietate et idoneâ dispositione utriusque corporis physici atque politici pulchritudo consurgat. Hinc membra quæ in corpore utroque aliis eminent, ac nobiliora sunt, ornata cæteris esse rerum naturæ conforme est; adeoque ut viri nobiles et magistratus cultioribus præ aliis vestibus induantur, ut sui statûs aut officii dignitas manifestetur. Quod S. Thomas approbat in resp. ad 2, hisce verbis: *Illi qui in dignitatibus constituuntur, vel etiam ministri altaris pretiosioribus vestibus, quàm cæteri, induantur, non propter sui gloriam, sed ad significandam excellentiam sui ministerii, vel cultûs divini; et idè in eis non est ritiosum.* Addit tamen, eisdem qui dum altari ministrant, convenienter utuntur pretiosis vestibus, competere tibiis vestibus atq, dum alio verbo et exemplo ad penitentiam hortantur, sicut fecerunt prophetae.

XV. At verò si exterior apparatus virtutis actus est, dum eam quæ par est, spectatâ conditione ac dignitate ejuscumque, moderationem servat; ita vitiosus efficitur propter hujus defectum: quod ex duplici capite contingit. *Uno quidem modo,* inquit S. Thomas, *per comparationem ad consuetudinem hominum, cum quibus aliquis vivit, quoniam, ut ait S. Augustinus, quæ contra mores hominum sunt, flagitia, pro morum diversitate vitanda sunt, etc. Turpis enim est pars universo suo non congrua.* Ut si quis erigeret magnifica ædificia, et ea ornaret pretiosiore supellectili, vel majore servorum comitatu uteretur, quàm sui statûs conditio, vel hominum consuetudo ferat. *Alio modo potest esse inmoderantia in usu talium rerum ex inordinato affectu utentis: ex quo quandoque contingit, quòd homo nimis libidinosè talibus utatur, sicut secundam consuetudinem eorum cum quibus vivit, sicut præter eorum consuetudinem.* In his etenim, inquit S. Augustinus lib. 3 de Doctr. Christ., *non rerum usus libido tamen utentis in culpâ est.* Hinc S. Gregorius Magnus hom. 40 in Evang. scribit: *Sunt novissimi qui cultum subtilissimum pretiosarumque vestium non putant esse peccatum.* Quòd si culpa non esset, nequaquam sermo Dei tam vigilanter exprimeret, quòd dicit, qui torquetur apud inferos, byso et

purpurâ indatus fuisset; nemo quippe vestimenta pretiosa (hoc est, supra suum statum et dignitatem) nisi ad inanem gloriam quaerit, videlicet ut honoratior cæteris esse videatur. Porro inordinatum hujusmodi affectum tripliciter contingere notat S. præceptor. Primum ex hoc quòd aliquis ex superfluo cultu vestium hominum gloriam quaerit, prout scilicet ecclesie et alia hujusmodi pertinent ad quemdam ornatum. Secundò, quatenus homo per superfluum cultum vestium quaerit delicias, secundum quòd vestis ordinatur ad corporis fovendum. Tertio, prout nimiam sollicitudinem apponit ad nimium vestium cultum, etiamsi non sit aliqua inordinatio ex parte factis.

XVI. Quemadmodum autem vitiosa inordinatio per excessum esse potest in cultu vestium aliorumque quæ ad externum apparatus pertinent; ita pariter esse posse per defectum, hoc eodem articulo docet S. Thomas. *Uno quidem modo,* inquit, *ex negligentia hominis qui non adhibet studium vel laborem ad hoc quòd exteriori cultu utatur, secundum quòd oportet.... Alio modo, quòd ipsam defectum exterioris cultûs ad gloriam ordinet.* Unde dicit August. in lib. 2 de Serm. Dom. in Monte, *non in solo rerum corporearum nitore atque pompâ, sed etiam in ipsis sordibus fatuos esse posse jactantiam, et eò periculosiorem, quòd sub nomine servitatis Dei decipit.* Ac statim: *Qui in professione christianitatis inuisitum squalore ac sordibus intentos in se oculos hominum facit, cum id voluntariè faciat, non necessitate patiatur, ex cæteris ejus operibus potest conjici, utrum id contemptu superflui cultûs, an ambitione aliqua faciat, quia et sub ovina pelle cavendos lupos Dominus præcipit.*

§ 6. De viro mulierum ornata.

XVII. Quoniam ea quæ modò dicta sunt de apparatu exteriori, non minùs ad mulieres quàm ad viros pertineant, peculiarem tamen sermonem de ornata mulierum instituendum petavit S. Thomas hoc titulo: *utrum ornata mulierum sit sine peccato mortali?* Quandoquidem præter ea quæ utriusque sexui communia sunt, speciale quidpiam occurrit circa mulierum ornamenta, quòd videlicet muliebris cultus viros ad libidinosos affectus plurimùm provocare solet, eisque sexui magis familiare sit tum pulchritudinem, tum ornatum affectare, ut experientiâ liquet.

Quid in hæc valde implexâ questione doceat laudato articulo S. Thomas, primum aperio; quendam subinde adjiciam ad doctrinæ suæ ac veritatè ampliorem declarationem. Inprimis itaque distinguit mulierem conjugatam à solutâ; ac de illâ docet licitè operam dare ornatui moderato, ut viro suo placeat, ne per ejus contemptum in adulterium labatur, scilicet ne eam fortissè maritus fastidiat, ac dimisso affectu uxoris propriæ, pravum erga alienam mulierem amorem concipiat. Unde 1 ad Cor. dicitur quòd *mulier que sacra est, cogitat que sicut mundi, quomodo placeat viro;* quod clarissè insinuat 1 ad Timoth. c. 2: *Mulieres in habitu ornato, cum verecundiâ ornantes se, non in tortis crinibus, aut auro, aut margaritis, vel reate pretiosis.* 1 Pet. 3 quòd, subdit S. Thomas ad 2, datur intelligi quòd

« subtilis et moderatus ornatus non prohibetur mulieribus, sed superfluous, et inverecundus, et impudicus. » Quòd si etiam in eo ornatu ad hunc finem assumpto placendi viro suo, mulier excedat, non nisi venialiter peccabit; modò ille ex aliquo alio capite illicitus non sit, ex. gr., scandalii aliorum, aut gravis damni familiaris, de quo postea. Quoniam dùm excessus est in re, seu appetitu rei, quæ non est ex se mala, nec ex alio capite mala evadit, excessus ejusmodi per se loquendo non est, nisi veniale peccatum. De aliis verò mulieribus ita subinde docet S. Thomas: *Illæ mulieres quæ virum non habent nec volunt habere, vel sunt in statu non habendi, non possunt absque peccato (lethali de quo loquitur) appetere, placere virorum aspectibus ad concupiscendum, quia hoc est dare eis incentivum peccandi. Et si quidem hæc intentione se ornent, ut alios provocent ad concupiscentiam, mortaliter peccant; si autem ex quadam vanitate propter jactantiam quamdam, non semper est peccatum mortale, sed quandoque veniale. Et eadem ratio quantum ad hoc est de viris. Unde Augustinus dicit in Epist. ad Possidium:*

« Nolo ut de ornamentis auri vel vestis præproperam habens in prohibendo sententiam, nisi in eos qui neque conjugati sunt, neque conjugari cupientes cogitare debent, quomodò placeant Deo. Illi autem cogitant quæ sunt mundi, quomodò placeant viri uxoriibus, vel mulieres maritis, nisi quòd capillos nudare feminas, quas etiam velare Apostolus jubet, nec maritatus decet. » In quo tamen casu, subdit, *possent aliquæ à peccato excusari, quando hoc non fieret ex aliqua vanitate, sed propter contrariam consuetudinem, quamvis talis consuetudo non sit laudabilis.*

XVIII. Ex hæc S. Thomæ doctrinà plura habemus, quæ facem veritati in hæc obscurà materià splendidissimam accendunt. Habemus primò, licere mulieribus conjugatis se studio aliquo ornare ob hunc finem, qui rationis ordini consentaneus est, ut placeant viris suis, eosque advertant à alienarum mulierum amore. Habemus secundò, idem licitum esse puellis quæ matrimonio jungi volunt, ut sibi honestum amorem concilient, dummodò in ornatu non excedant, neque periculum sit ut alios ad peccandum alliciant, aut ille sit immoderatus et meretricius. Habemus tertio, mulieribus quæ nec viros habent quibus placere debeant, nec habere volunt, vel in statu non sunt habendi, ut virgines quæ Deo se manciparunt, maximeque moniales, nullo modo convenire ninium corporis ornatum; et, si illum adhibeant, ut placeant virorum aspectibus, ad concupiscentiam in illis excitandam, aut immoderato cultu corporis sui incentivum peccandi præbeant, semper mortaliter peccare. Habemus quartò, mulieres se superflue ornantes, non intentione provocandi alios ad venem, sed vel ex quadam animi levitate, vel ex quadam vanitate mulieribus familiaris, ut nempe de pulchritudine et corporis sui elegantia laudentur, quandoque solum peccare venialiter, ut ait S. Thomas, qui consultò usus est hæc limitatione quandoque, quoniam sæpè contingit, ex alio capite esse peccatum mortale, ut dicemus.

XIX. Profectò saltem frequenter grave peccatum esse vanum et immoderatum mulierum ornatum, sive Scripturas, sive Patres consulamus, affirmare necesse est. His quippe locutionibus adversus illum utuntur, quæ mulieres æternæ salutis suæ sollicitas ab eo maxime deterrere debent. Vehemens admodum comminatio est, quam intonat Isaias, cap. 3. Judæorum feminis superfluo ornatu comptis, quem ipse describit his verbis: *Et dixit Dominus: Pro eo quòd elevata sunt filia Sion, et ambulaverunt extenso collo, et nitibus oculorum ibant, etc., et composito gradu incedebant; decalvabit Dominus verticem filiarum Sion, et Dominus crinem earum nudabit. In die illà auferet Dominus ornamentum calcamentorum, et tunulas, et torques, et morsilia, et armillas, et mitras, et discriminatilia, et periscelidas, et murennulas, et olfactoriola, et inauras, et annulos, et gemmas in fronte pendentes, et palliola, et fulteanina, et acus, et specula, et sindones, et vittas, et theristra. Et erit pro suavi odore fetor, et pro zonâ funiculus, et pro crispanti crine calvitium, et pro fasciâ pectoralis cilicium. Quæ verba, quantum vana hæc ornamenta Deus abominetur, satis enuntiant.*

Quàm facile homines ad lasciviam atrahant ornate mulieres, insinuat Sapiens Ecclesiastes, cap. 9, dùm ait: *Averte faciem tuam à muliere compta, et ne circumspicias speciem alienam. Propter speciem mulieris multi perierunt; et ex hoc concupiscentia quasi ignis exardescit... Speciem mulieris alienæ multi admirati reprobi facti sunt: colloquium enim illius quasi ignis exardescit.* Paria habet cap. 42: *In medio mulierum noli commorari. De vestimentis enim procedit tinea, et à muliere iniquitatis viri. S. quoque Petrus Epist. 1, cap. 3, his verbis muliebrem ornatum perstringit, de mulieribus dicens: Quarum non sit extrinsecus capillatura, aut circumdatio auri, aut instrumenti vestimentorum cultus. Alia præterea; sicut etiam sanctorum Patrum sententias, quorum duntaxat indicabo loca: Tertulliani lib. de Cultu feminarum, cap. 11; Cypriani lib. de Discipl. et Hab. Virginum; S. Aug. lib. 3 de Doctr. Christ. cap. 12; S. Joan. Chrysost. hom. 17 in Math.; S. Greg. Mag. hom. 40 in Evang. Qui omnes ita vituperant ac damnant superfluum mulierum ornatum, ut satis manifestent, illum à gravi peccato immunem, generatim loquendo, non existimasse.*

XX. Verùm hæc in re extrema devitanda esse censeo, adeò ut nec mulieres ob excessum ornamentorum præcipiti judicio lethalis peccati fontes arguamus, nec etiam nimia facilitate à peccato absolvamus. Malitia namque sive gravis, sive levis hujusce criminis colligenda est ex pluribus circumstantiis, quæ subesse solent, nempe ex feminarum statu, conscientiâ, morum integritate aut pravitate, ex expensis, quæ propter ornatum fiunt, ex conditione familiaris, aliisque. Quare subscribo prudenti judicio S. Antonini archiepiscopi Florentini ita loquentis: « Quantum ad ipsum ornamentum in se, duo possunt ibi vitia inveniri, scilicet et superfluitas expense quæ pertinet ad prodigalitatem, et incentivum, et excitativum libidinis, ad quòd ille lud inducit. Et quantum ad superfluitatem, cum non

« omnis prodigalitas sit mortale, sed aliquando et frequentius veniale; ideo isto respectu non poterit illud judicari mortale, nisi fuerit valde evidens et enormis excessus. Quantum autem sit ille excessus quoad superfluitatem ornatus, qui faciat mortale, fateor me nescire dare regulam generalem, nec de facili posse dari, nec reperio aliquem dedisse. Unde prudentiæ et arbitrio boni viri relinquendum est. In quantum verò ipse ornatus mulieris est provocativus ad luxuriam, videtur ibi distinguendum de occasione datâ sufficienter, vel acceptâ. Poterit autem esse tantus excessus, quòd erit ibi occasio etiam data ex parte mulieris se ornantis. Quale autem sit iste excessus, ut mortale valeret judicari, ad arbitrium boni viri videtur dimittendum. Boni viri, dico, non solum in conscientiâ, sed in sufficienti peritiâ circa hujusmodi. Sed ex his quæ notat Alexander de Ales, non de facili debent hujusmodi mulieres de morali condemnari. »

CAPUT IX.

CONSECTARIA dæmonia præcedentium capitulum.

I. Delectationes sensibiles homini non conveniunt, nisi sint juxta rationem. — I. Cum homo sustentare corpus debeat, non potest ab omnibus corporis delectationibus abstinere. — II. Necessitas humanæ vitæ, quæ regula temperantiæ est, dupliciter attenditur, simpliciter nempe et moraliter. — IV. Graviter peccat adversus temperantiâ, qui delectatur vel comestione carnis humanæ, vel potu humani sanguinis; nec illi uti licet etiam in causa necessitatis. — V. Jejunium naturale non frangitur, nisi aliquid sumatur, quòd vel nutrit, vel nutrire queat. — VI. Interdum jejunium ob circumstantiâs titiosas efficitur. — VII. Præceptum naturæ jejuniâ nonnunquam obligat præter tempus ab Ecclesiâ constitutum. — VIII. Peccant aliquando mortaliter, qui inordinato affectu feruntur in studium veritatum, etiam ad intellectualem cognitionem pertinentium. — IX. A peccato immanes serpè non sunt jaci et ludi. — X. Ludere propter lucrum etiam moderatum non est sine aliquâ culpâ. — XI. Licet exterior apparatus vilior quàm deceat, non sit approbandus, tæpeterè tamen causas possunt, cur laudabilis sit. — XII. Muliebris ornatus, qui de se ad luxuriam provocat, semper est lethale peccatum. — XIII. Etiam ob solâ gravis incommoda, quæ serpè familiarè offert muliebris ornatus, grave peccatum est. — XIV. Mulieræ sine peccato non utuntur suis ac pigmentis ad pulchritudinem emendandam. — XV. Quorundam Cassitarum de hac re rejicienda sententiâ est. — XVI. Peccato non caret, quòd vir muliebrè, aut mulier virilè veste utatur. — XVII. Cavè se gerere debet confessorius in directione mulierum, tanis ac superfluis ornamentis utentium. — Reflexio.

CONSECTARIUM PRIMUM. — Cum natura appetat quòd sibi est conveniens, delectationes secundum se hominis appetitui conveniunt. Quis verò, ut animadvertit S. Thomas q. 144, art. 1, homo in quantum hujusmodi est rationalis, consequens est quòd delectationes sint

hominè convenientes, quæ sunt secundum rationem. Et ab his non retrahit temperantiâ, sed potius ab his quæ sunt contra rationem. Ex quo colligitur quòd uti delectationibus juxta temperantiâ regulam contrarium non est inclinationi humanæ naturæ, imò convenientis: contrarium tamen est inclinationi naturæ bestialis, non subjectæ rationi; quam inclinationem homo sequi non debet.

CONSECTARIUM II. — Quis ratione homo uti non potest (verba sunt S. Thomæ hic q. 142, art. 1, ad 2) sine sensitivis potentiis, quæ indigent organo corporali, necesse est quòd homo sustentet corpus ad hoc quòd ratione utatur. Sustentatio autem corporis fit per operationes delectabiles. Unde non potest esse bonum rationis in homine, si abstinat ab omnibus delectationibus: secundum tamen quòd homo in exequendo actum rationis plus vel minus indiget corporali virtute, secundum hoc plus vel minus necesse habet delectabilibus corporalibus uti. Et ideo homines qui hoc officium assumpserunt, ut contemplationi vacent, et bonum spirituale, quasi quòdam spirituali propagatione, in alios transmittant, à multis delectabilibus laudabiliter abstinere, à quibus illi quibus ex officio competit operibus corporalibus, et generationi carnali vacare, laudabiliter non abstinere. Serilè meditatione angelicâ hæc doctrina digna est.

CONSECTARIUM III. — Necessitas humanæ vitæ, quæ est temperantiæ regula, dupliciter attendi potest, scilicet simpliciter et moraliter, quatenus est aliquid vitæ humanæ conveniens; temperantiæ autem regula nedum primam, sed alteram etiam necessitatem respicit. Unde temperatus rectè appetit tum ea sine quibus, e. g., sanitas haberi non potest, tum illa quæ ad bonam corporis valetudinem conferant. Alia verò, inquit S. Thomas, art. 6, ad 2, quest. cit., quæ ad hoc non sunt necessaria, possunt dupliciter se habere. Quædam enim sunt impedimenta sanitatis, vel bonæ habitudinis. Et his temperantiâ nullo modo utitur; hoc enim esset peccatum contra temperantiâ. Quædam verò sunt, quæ non sunt his impedimenta; et his moderatè utitur pro loco, tempore et congruentiâ eorum quibus convivit. Et ideo philosophus dicit quòd etiam temperatus appetit talia delectabilia; quæ scilicet non sunt necessaria ad sanitatem, vel ad bonam habitudinem, non impediunt his existentia.

CONSECTARIUM IV. — Cum juxta D. Thomam hic, art. 6, ad 3, temperantiâ respiciat necessitatem quantum ad convenientiam vitæ, et etiam quantum ad convenientiam honestatis, ad peccatum contra temperantiâ referri debet, quòd quis delectetur vel comestione carnis humanarum, vel potu humani sanguinis, aut peccatis carnalibus, quæ propter turpitudinem et horrorem quæ ingerunt, insanabiliter dicuntur. Hinc illicitum semper est se mortale peccatum vesci carne humanâ, saltem extra gravissimam necessitatem. An verò hæc necessitate urgente eisdem carnibus vesci liceat, disputant auctores. Nihilominus probabilior mihi sententiâ est nunquam licere, quia semper hoc cum hominis naturâ pugnatè videtur, et

semper veluti ferinum quoddam atque immane habitum est, quòd aliqui ejusmodi alimento uterentur, etiam in arctissimâ obsidione civitatum. Unde in obsidione Samariæ, quæ refertur 4 Reg. cap. 6, in quâ *venudabatur caput asini octoginta argenteis, et quoriam pars cubi stercoris columbarum quinque argenteis*, neque Eliseus, neque alius quispiam legitur consuluisset populo famæ oppresso, ut humanis cadaveribus, quæ præstò esse poterant, vescerentur.

CONSECTARIUM V. — Jejunium naturale non frangitur, nisi aliquid sumatur ac saltem in viâ sit, ut trajectiatur ad stomachum, quod vel nutriat, vel ad nutriendum idoneum sit; uti sunt quilibet cibus, potus, medicinæ, et quidquid sumitur per modum cibi, vel potûs, quemadmodum tradit S. Thomas, in 4, dist. 8, et Adrianus pariter in 4, dicens: *Jejunium naturale est carentia cibi et potûs suscepti in stomacho, vel in viâ ad stomachum*. Unde si quis vel casu, vel datâ operâ deglutiret glandem plumbeam, vel partem ferri, videtur non fregisse naturale jejunium.

CONSECTARIUM VI. — Quoniam jejunium ex genere suo sit actus virtutis, vitiosum tamen sæpè efficitur ex circumstantiis adjunctis. Hinc meritò reprobat Deus, Isai. 58, Hebræorum jejunium eâ de causâ quam expressit, dicens: *Ecce in diebus jejuniî vestri invenitur voluntas vestra; et paulò post: Ad lites contentiones jejunatis, et percussit pugno impiò*. Quòd exponens S. Gregorius in Pastor. inquit: *Voluntas ad lætitiâ pertinet, pugnis ad iram. Incassum ergo per abinentiam corpus atteritur, si inordinatis modibus dimissa mens vitis dissipatur*. Et S. August. in serm. 250 de Orat. et Jejun.: *Jejunium verbositatem non sanat, divitiarum superfluitatem judicat, superbiam spernit, elemosinam commendat, præstat homini scipsam intelligere, quòd est infirmum et fragile*.

CONSECTARIUM VII. — Quoniam ex doctrinâ S. Thomæ jejunium in communi cadit sub præcepto legis naturæ, siquidem ex naturali ratione tenetur quisque ad ea media adhibenda, quæ necessaria sunt triplici fini jejuniî exposito, maximèque ad cohibendas concupiscentias carnis nostræ: ex hoc colligere oportet, quòd jejunio, etiam præter tempora ab Ecclesiâ statuta, uti debeamus eo modo, tempore et quantitate, quâ ad illum præsertim finem obtinendum necesse est. Qui carnem magis effrenem experitur, majore, aut frequentiore jejunio opus habet, ut eam comprimat. In hujusmodi autem jejunio non requiritur ut eam formam et modum servet, qui in jejunio ecclesiastico præscribitur, sed formam illam modumque jejunandi observare debet, qui carni in officio continentæ magis idoneus est, ab illisque potissimùm cibis abstinere, qui ejusdem rebellionem fovere possunt. Hæc doctrina à confessoribus et directoribus animarum diligenter advertenda est.

CONSECTARIUM VIII. — Peccant et nonnunquam mortaliter, qui nimio et inordinato appetitu feruntur in studium veritatis etiam ad intellectualem cognitionem pertinentium; tum quia sæpè quæ sui statûs et officii propria sunt, omittunt, ac valdè negligunt, ob

curiositatis affectum, quo aliis minis utilibus veritatibus pervoscendis totum, aut ferè totum tempus impendunt; tum etiam quia tanto erga studium amore quandoque afficiuntur, ut illud tanquam finem ultimum sibi præfigant, non minùs ac voluptuosi delectationem, aut avari divitias; tum demùm quia plerùmque cognitiones, quas acquirere peroptant, non referunt in Deum summam et perfectissimam veritatem. Hinc D. Thomas, hæc quæst. 67, art. 1, ad 1, observat bonum quidem hominis consistere in cognitione veri; non tamen summum hominis bonum consistere in cognitione cujuslibet veri, sed in perfectâ cognitione summæ veritatis; et ideò esse posse vitium in cognitione aliquorum verorum, secundum quòd talis appetitus non debito modo ordinatur ad cognitionem summæ veritatis, in quâ consistit summa felicitas.

CONSECTARIUM IX. — Tametsi joci et ludi moderati liciti sint ac honesti, frequentius tamen illiciti evadunt ob carentiam circumstantiarum quæ ad eos honestandos necessaria sunt. Certè qui hæc animi oblectamenta nimium frequentant, sine culpâ non sunt. Nam, ut ait Tullius in lib. 1 de Offic., *non ita generatim à naturâ mixtus, ut ad ludum et jocum facti esse videantur, sed ad severitatem potius, et ad quandam studii graviora atque majora*. Quare à peccato non sunt immunes, qui plures horas diei in jocis ac ludis etiam citra aliorum damnum insumere solent; eò præsertim quòd hi vix indigeant hoc remedio ad levamen animi seriosis studiis defatigati, ac ludo non propter finem levandi animum, sed propter ludum ipsam ac delectationem quam in eo percipiunt, duntaxat utantur. Unde oportet ut illud ejusdem Tullii ob oculos semper habeamus, nimirum: *ludo et joco uti quidem licet, sed sicut somno et quietibus cæteris, tum eam gravibus seriisque rebus satisfecerimus*.

CONSECTARIUM X. — Ludere propter lucrum principaliter intentum non est sine aliquo peccato saltem veniali (non loquor modò de ludis violentis in quibus magna pecuniarum summa sorti exponitur, sed de ludis ordinariis). Finis namque ludi sola animi curis aliis defessi recreatio est aut solamen, non lucrum; adeòque pervertit ordinem, et ludum à suo nativo fine detorquet, qui lucrum principaliter intendit. Quælibet autem in actionibus nostris inordinatio peccatum aliquod secum affert. Quapropter tanquam falso rejicienda est sententia cardinalis de Lugo, aliorumque Probabilistarum, qui in ludo principaliter ad lucrum ordinato nullam peccati labem agnoscunt.

CONSECTARIUM XI. — Peccati quidem potest, saltem venialiter, per defectum contra modestiam in exteriori apparatu servandam, ut si quis, ex. gr., externo vestitu per negligentiam viliori quàm debeat, uteretur. Vitiosum tamen non est ut quispiam adhibeat vel habitum vel externum alium apparatus viliores, quàm consuetudo ferat eorum cum quibus vivit, ob aliquem finem virtuosum, dummodò et socialem vitam non perturbet, et absit ab illo jactantia omnis, aut inanis gloria, aut alia quævis intentio prava, sed parâ ac rationabili intentione moveatur, veluti ad sui humili-

litiouera, ad corporis macerationem, ad agendam poenitentiam, ad edificationem proximi. Hinc reprehensione digni non sunt qui in cœnobii religiosorum degentes vilena labiū gestant, modò talem non assumant, qui notabiliter ab habitu aliorum differat.

CONSECTARIUM XII. — Muliebris ornatus, si hujusmodi sit, ut de se ad luxuriam alliciat et provocet, semper est peccatum mortale. Talis esse solet ornatus qui *meretricius* dicitur, ex eo quòd illo utantur meretrices ad petrandum homines ad turpem sui amorem. Quare si ornatum similem adhibeant etiā aliæ mulieres honestæ, licet eandem pravam intentionem non habeant, nihilominus graviter peccant, quia scandalī occasionem proximo præbent. Audiamus quid de hac re senserit magnus S. Carolus in monitiis ad confessarios Italico sermone conscriptis, quæ Latine reddo: « Peccat etiā lethaliter mulier in modo se ornandi, veluti si ornatus ad lasciviam inducat aut de se, aut interpretativè, sive communi hominum interpretatione; sicut etiā, quamvis de se aut inducat, si agnoscat ipsa, aut cum fundamento dubitet, occasione talis se ornandi modi, haud consueti inter alias sui status personas, aliquem ad honestum sui amorem inductum iri. »

CONSECTARIUM XIII. — Immodicus mulierum ornatus non infrequenter lethale peccatum est ob gratia quæ ex illo proficiuntur incommoda. Hoc consecrarium expono, afferendo pœca quædam ex pluribus, quæ habet de hoc argumento S. Bernardinus Senensis serm. 46, art. 2, de vano et immoderato ornatu mulierum verba faciens: « Noceat, inquit, hujusmodi mulieres pauperibus decoratis, quibus illa quæ expenduntur in pompis et jocalibus, atque vanitatibus suis, restitui deberent. Devoravit enim illos pater suus, sive maritus per usuras, rapinas, furta, simonias, aut per quascumque concussiones. Pereunt illi fame, frigore et nuditate; nobilesque puellæ expoliatorum clause, et inapte retinentur in domo, laceras vestibus, vix carnes operientes, verocunde, et timide vix coram aliquo comparentes. Parvalli panem petunt, etc. Et tu, vanitatis insatiabilis lupa, sanguinem pauperum cum caudâ per terram trahis, fastosas pompas jactanter ostentas. » Neque hic consistunt mala quæ ex immoderatis mulierum ornamentis et pompis non rarò proveniunt. Eadem referre persequitur, art. 5, idem S. Bernardinus, dicens: « Ex vanitatibus veniunt mala temporalia. Nam qui diligerenter advertit, ex multitudine expensarum quæ in vanitatibus fiunt, primò cessant justa luera; secundò crescunt temporalia damna; tertio cogunt ad hæc prædicta continuanda. Primò quidem cessant justa luera. Nam pecunia, quæ expenditur in superfluis: indumentis, in monilibus, in annulis, in coronis, in lapidibus pretiosis, atque in superfluis aliis ornamentis, mortua perseverat quæ quidem potest esse lucrosa in mercaturis, in possessionibus, etc., et in aliis quibuscumque, etc.; » aliæque plura ibidem habet, quæ prætereo. Quæ ergo mulier, ob nimium ornamentorum appetitum ac studium, aut horum, aut

aliquorum ex his causa malorum est, à mortali peccato immunis nullatenus esse videtur.

CONSECTARIUM XIV. — Absque peccato facis aut pigmentis mulieres, aut etiā viri vultum suum non adulterant, ut pulchritudinem ementiantur. Ita D. Thomas hic q. 109, art. 2, ad 2, ubi ait: « Mulierum fucatio est quedam species fictionis, quæ non potest esse sine peccato. Unde Augustin. dicit in Epist. ad Possid.: *Fu cari pigmentis, quo rubicundior vel candidior appareas, adulterium fallacia est; quæ non dubito, etiā ipsos maritos se nolle decipi, quibus solis (scilicet maritis) permittenda sunt femine ornari secundam veniam, non secundam imperitiam.* Non semper tamen, subdit, talis fucatio est cum peccato mortali, sed solùm quando fit propter lasciviam, vel in Dei contemptum; in quibus casibus loquitur Cyprianus (cujus locum sibi objecerat). Sciendum tamen, addit statim, quòd aliud est fingere pulchritudinem non habitam, et aliud occultare turpitudinem ex aliquâ causâ convenientem, puta ægritudine, vel aliquo hujusmodi; » quod permittere videtur. Carterùm ad solam majorem pulchritudinem conciliandam, etiāsi alius desit pravus affectus, pingere facis aut coloribus vultum, semper aliquod peccatum esse juxta doctrinam S. Thomæ dicendum omninò est, utpote *quædam fictionis speciem.*

CONSECTARIUM XV. — Hinc tanquàm falsa repudianda est aliquorum Casulistarum sententiâ, qui fucare pigmentis vultum ad pulchritudinem ementendam, nullum esse peccatum pertendunt, sed actionem indifferentem, non S. Thomam secuti, sed potiùs P. Lessium, qui lib. 4, cap. 4, præter alia quæ de mulierum vanis ornamentis tradit à veritate alienâ, hæc habet: *Denique pingere faciem, eique varias colores inducere, non est per se malum, sed indifferens; similiter per hoc intendere, pulchritudinem artificio fovere ac exornare opus naturæ. Ergo nihil hic mali, nisi ratione excessus in affectu et usu rei indifferentis.*

CONSECTARIUM XVI. — Peccato quoque non caret, quòd mulier virili, vel vir muliebri veste utatur. Ut enim docet S. Thomas hic art. 4, et art. 2, ad 5, cultus exterior debet competere conditioni personæ secundam communem consuetudinem. Et ideò vitiosum est quòd mulier utatur veste virili, aut è converso; et præcipuè, quia hoc potest esse caesa lascivix, et specialiter prohibetur in lege... Potest tamen quandoque hoc fieri sine peccato propter aliquam necessitatem, vel causâ se occultandi ab hostibus, vel propter defectum alterius vestimentì, vel propter aliud quòd aliud hujusmodi. » Quòd si absque simili causâ hæc habitus mutatio fiat, sed solùm ex eo quòd idam levitate animi, et absit tam scandalum quàm intentio periculorumque libidinis, non excedit culpam venialem. Nec objici potest, prohibitionem factam in lege Deuteronom. c. 22, iis verbis esse conceptam, ut grave peccatum indicare videatur. Prohibetur enim *ne viri veste utatur, nec vir veste femineæ*; additurque immediate: *Abominabilis enim est apud Deum, qui fecit hæc, quæ planè locutio plus quàm veniale peccatum designat.* Respondetur enim præceptum illud considerari

posse ac debere et ut positivum, sive ceremoniale; quatenus ea mutatio vestium tunc temporis prohibebatur, ut Judei averterentur à cultu idololatriæ, in quo Gentiles tali habitûs mutatione utebantur, quemadmodum loco eodem advertit S. Thomas; et quatenus est morale, sive naturale, prout ea vestis mutatio quandam inordinationem importat. Sub priorè consideratione lethale peccatum erat: sed quia præcepta ceremonialia legis jam obligare desierunt, ideò nunc tota obligatio non mutandi habitum repetenda est ex solâ lege morali, seu naturali, quæ non est sub gravi culpa, dùm mutatur habitus ex solâ levitate aut vanitate citra scandalî periculum.

CONSECTARIUM XVII. — Cautè se gerere debet confessorius in directione mulierum vanis ac superfluis ornamentis utentium, ne imprudenter aut in nimium rigorem aut laxitatem declinet. Si cultus aut ornatus ejusmodi sit, ut vel ex se vel ex circumstantiis ad libidinem provocet, licet hæc intentione careant, absolute denegare ipsis debent, dùm ab illo abstinere abnuunt. Similiter si expensæ quas in hæc ornamentis faciunt, aut superent domûs facultates, aut propter eas debita non solvant, aut ea non restituant quæ restituere tenentur, aut alla id genus incommoda obveniunt quæ gravis peccati materia sint, deneganda ipsis absolutio est. Quòd si nullum ex his damnum intersit, sed sola vanitas aut levitatis culpa locum habeat in hæc quæ adhibent ornamentis, etiam atque etiam hortetur, ut tales deserant vanitates quæ nimimò decent christianas mulieres, quarum proprius decor debet esse inodestia in omnibus suis actibus, maximeque in vestitu, juxta illud Apostoli præseribentis 1 ad Timoth. cap. 2, mulieribus, ut *ornent se cum verecundia et sobrietate, non in tortis crinibus, aut auro, aut margaritis, vel veste pretiosa, sed quod decet mulieres, promittentes pietatem per opera bona.* Quòd si tamen eas deserere nolint, non propterea à sacramentis arceat, sed ad frequentem communionem non esse admittendas existimarem.

REFLECTO.

Quantùm temperantia non omnium etiam moralium virtutum nobilissima sit, cæteris tamen omnibus nemo, quantum quidem arbitror, negaverit magis esse necessariam homini in hac vitâ mortali constituto, ac tum rationali, tum corporeâ naturâ constanti; adeoque turbidis vehementibusque passionum motibus, quæ brutorum animalium propriæ sunt, indesinenter obnoxio. Hæc enim sola virtus est, quæ maxime cohibet appetitum sentientem ab iis rebus in quas turpissimè fertur; quæ continet sedatque effrenes concupiscentiæ cupiditates, quibus inhiamus in ea quæ nos avertunt à lege Dei et à fructu bonitatis illius. Hæc sola quæ moderatur et comprimit illecebrosas voluptates gustûs ac tactûs cæterorumque etiam sensuum, ne à rectæ rationis normâ desciscat. Hæc demum est, quæ sensilibus omnibus delectationibus veluti certam regulam præstituit hujus vitæ necessitatem, ut scilicet eis duntaxat utamur, quantum necessitas vitæ requirit. Unde S. Augustinus lib. de Morib.

Eccles. c. 21, illud præclare scripsit: *Ilabet vir temperans in hujuscemodi rebus mortalibus, et fluentibus vitæ regulam utroque Testamento firmatam, ut eorum nihil diligit, nihil per se appetendum putet, sed ad vitæ hujus atque officiorum necessitatem, quantum sat est, usurpet utentis modestiâ, non amantis affectu.*

At enim verò equis est inter homines etiam christianos, ac etiam virtutis et honestatis desiderio flagrantes, qui regulam hanc quam temperantia præscribit, exactè accuratèque custodiant? Quis est qui à lenociniis atque blanditiis voluptatis, quæ, ut Tullius ait, in omni sensu implicata insidet, sese satis tucatur? Qui ab ejus insidiis se omninò seduci non sinat, et laqueos effugiat quos illa sub specioso necessitatis velamine perpetuò tendit? Hoc erat quod magnoperè angebat eundem S. Augustinum, quemadmodum in suis Confessionum libris Deum alloquens querebatur; ac proderit hic sensus ejus afferre, ut inde discamus quantâ nos curâ ac sollicitudine à voluptate capitali temperantæ hoste, et callidissimis ejus insidiis atque fraudibus cavere debemus, ne nos à divinæ legis ac rectæ rationis inviolabili regulâ abducat. Sic itaque aiebat ille lib. 10 Confess. cap. 31, de voluptate id edendo et bibendo primùm loquens; « Hoc me docuisti, Domine, ut quemadmodum medicamenta, sic alimenta sumpturus accedam. Sed dùm ad quietem satietatis ex indigentia molestiâ transeo, in ipso transitu mihi insidiatur laqueus concupiscentiæ. Ipse enim transitus voluptas est; et non est alia, quæ transeat, quàm quæ transire cogit necessitas. Et cum salus sit causa edendi et bibendi, adjungit se tanquam pedissequa periculosa jucunditas; et plerumque præire conatur ut ejus causâ fiat quod salutis causâ me facere vel dico, vel volo; nec idem modus utriusque est. Nam quod salutis satis est, delectationi parùm est. Et sæpè incertum sit utrùm necessaria corporis cura subsidium petat, an voluptaria cupiditatis fallacia ministerium suppetat. Ad hoc incertum hilarescit infelix anima, et in eo præparat executionis patrociniûm, gaudens non apparere, quid satis sit moderationi valetudinis, ut obtento salutis obumbret negotium voluptatis. Iis tentationibus quotidie conor resistere, et invoco dexteram tuam ad salutem meam, et ad te refero æstus meos, quia consilium mihi de hæc re nondum stat. Audio vocem jubentis Dei mei: *Non graventur corda vestra in crapula et ebrietate.* Ebrietas longè est à me; misereberis, ne appropinquet mihi. Crapula autem nonnunc quàm surrepit servo tuo; misereberis, ut longè fiat à me. Nemo enim potest esse continens, nisi tu des. *Audi vi et aliam vocem tuam: Post concupiscentias tuas non eas, et à voluptate tuâ avertere.* Audi vi et illam ex munere tuo, quam multùm amavi: *Nepue si manducaverimus, abundabimus; neque si non manducaverimus, deerit nobis.* Hoc est dicere: Nec illa res me copiosum faciet, nec illa ærummescum. *Audi vi et alteram: Ego enim didici, in quibus sum sufficiens esse, et abundare novi, et penuriam pati novi. Omnia possum in eo qui me confortat. Ecce*

« miles castrorum caelestium, non pulvis, quod nos
« sumus, etc. Nec ille in se potuit, quia idem pul-
« vis fuit; quem talia dicentem afflatus tuæ inspira-
« tionis adamavi. *Omnia possim*, inquit, *in eo qui me*
« *confortat*. Conforta me, ut possim, etc. Audivi
« alium rogantem, ut accipiat: *Aufer à me*, inquit,
« *concupiscentias ventris*. Unde apparet, sancte Deus
« meus, te dare, etc. Itaque freni gutturis temperatâ
« relaxatione et constrictione tenendi sunt. Et quis est,
« Domine, qui non rapiatur aliquantulum extra melas
« necessitatis? Quisquis est, magnus est: magnificet
« nomen tuum. Ego autem non sum; quia peccator
« homo sum. »

Quàm multi ex iis etiam Christianis qui (non sicut
plures qui ita ventri serviunt, ut Deus eorum venter
sit) pietatem colunt, et mortificationi student, eadem
cum veritate fateri possunt, quæ S. Augustinus for-
tassis ex humilitate confessus est. Ego certè ingenuè
fateor me sæpè sub prætextu necessitatis à voluptate
in edendo ac bibendo abreptum fuisse; et eos limites
prætergressum esse quos temperantiæ regula præscri-
bit; idemque mecum plures alii candidè fatebuntur.
At pergamus, et quedam etiam de voluptate, quæ se
immiscet in auditu atque visu (ut de tactu nunc omit-
tam), et nos ultra regulam pertrahit, cum eodem
Augustino observemus. « Voluptates aurium (ita cap.
« 53 subinde scribit) tenaciùs me implicaverant et
« subjugaverant; sed resolvisti et liberasti me. Nunc
« in sonis quos animant eloquia tua, eùm suavi et ar-
« tificiosâ voce cantantur, fateor, aliquantulum ac-
« quiesco, non quidem ut haream, sed ut surgam,
« eùm volo, etc. Sed delectatio canis meæ, cui men-
« tem enervandam non oportet dari, sæpè me fallit,
« dùm rationem sensus non ita comitatur, ut patienter
« sit posterior, sed tantùm quia propter illam meruit,

« admittitur. Ita in his pecco non sentiens, sed postea
« sentio, etc... Restat (cap. 34) voluptas oculorum
« istorum carnis meæ, etc., ut concludamus tenta-
« tiones concupiscentiæ carnis, quæ me adhuc pulsant
« ingemiscunt, et habitaculum meum, quod de ea lo-
« est, superindui cupientem. Pulchras formas et varias,
« nitidos et amœnos colores amant oculi. Non teneant
« hæc animam meam: teneat ipse Deus, qui hæc fe-
« cit, bona quidem valdè; sed ipse est bonum meum,
« non hæc. *Et tangunt me vigilanter totis diebus; nec*
« *requies ab eis datur mihi, sicut datur à vocibus ca-*
« *noris aliquando...* Resisto seductionibus oculorum,
« ne implicentur pedes mei, quibus ingredior viam
« tuam; et erigo ad te invisibiles oculos, ut tu evellas
« de laqueo pedes meos. » Hactenùs Augustinus præter
alia plura, quæ ibidem interserit.

Ex his sancti viri confessionibus colligamus oportet,
pugnandum nobis continuò esse adversùs voluptatem,
quæ sese inserit in actionibus sensuum nostrorum,
nosque seducere nititur, ne regulam temperantiæ se-
quamur; adèò ut ipsorum objectis utamur pro rele-
vandâ necessitate hujus vitæ, non iisdem fruamur;
sive voluptatem quam in iisdem experimur, non
queramus propter ipsam voluptatem quam perci-
pimus, sed propter honestatem, sive propter opera-
tiones honestas, atque homine maximèque Christiano
dignas, cujus vita Magistro suo conformis esse debet;
illudque animo identidem revolvamus, quod sicut de
orani verbo otioso reddenda nobis ratio Deo est, ita et
de omni voluptate, non secundùm rectæ rationis re-
gulam quæsitâ aut percepta; et quò magis in hæc vitâ
sensuum voluptatibus fruemur, eò graviora nobis sub-
eunda supplicia manent in alterâ, juxta illud Apoca-
lypsæ: *Quantùm glorificavit se, et in deliciis fuit,*
tantùm date illi tormentum et luctus.

PROBABILISMUS S. LIGUORI

NON OMNINO FUNDAMENTO DESTITUITUR. (a)

Probabilismus, rectè intellectus, non adèò absolutè
fundamento caret ac occidit antiprobabilistæ. Ex
quo enim in duas sententiâ scissæ sunt scholæ, duo-
que systemata creata à theologis, aliis in asperiora,
aliis in mitiora inclinantibus, probabilismi semper
doctores pro causâ militavère multi, plures imò quàm
pro partibus tutorismi.

Ricardus Arckedek, hibernus, ad annum 1666 scri-
bens, centum et sexaginta ad minus sibi coetaneos
theologos asserit favere probabilismo (1); Alphonsius
de Sarazà, flander, anno 1667 mortuus, ejusdem sy-
stematis asseclas ad centum octoginta novemque nu-

merabat (1); Terillus, Alphonsio de Sarazà admodùm
contemporalis, ducentos theologos probabilistas desi-
gnat (2); Gobatius, germanus, Moya, hispanus, præter

(1) *Ars semper gaudendi*, part. 2, tract. 4, § 6, in
quo libro auctor catalogum inserit hoc titulo: « Auc-
torum centum octoginta novem, qui in suis libris do-
cuerunt licitum agere ex opinione probabilis. » Eorum
dei nomina, locosque librorum indicat in quibus stant
pro probabilismo, animadvertitque inter eos 189
theologos dinumerari 139 qui etiam opinioni censeant
esse obtemperandum minùs probabilis; id est, paulò
minùs quàm adversa sententiâ, probabilitatis argu-
mento innixæ.

(2) Fundamentum totius Theologiæ moralis, seu
tractatus de conscientia probabilis, etc.

(1) *Theologia*, tom. 2, part. 2, tract. 1, cap. 1 et 2.

(a) Illud opusculum in latinum idioma transtulerunt, vel potius imitati sunt Editores ex opere gallico
doctissimi Gousset, Assonæ Petrocoriorum episcopi, quod, Parisiis, apud bibliopolas Gaume,
reperitur.

citatos à Terillo plurimos norunt, ille viginti et quinque, hic complures alios (1); Rasler, si Monachino credatur (2), ducentos et quinquaginta solus annumerabat, inter quos viginti ad altissimas in Ecclesiâ dignitates evecti sunt.

Quòd si hanc auctororum catholicorum seriem omnibus his doctoribus adaugeas qui ex ultimis decimi septimi seculi annis usque ad dies nostros continuatâ doctrinâ probabilissimi sententiam propagaverunt, quis ad id audaciæ procedet, ut illud systema quasi fundamento rationisquæ specie etiam orbatum redarguat? Quis per hoc periclitari morale contendat? Si enim reverâ periculosus est probabilismus sanctitatisque Evangelii obnoxius, et tamen, ut utriusque partis scriptoribus placet (3), omnes theologi qui tum in extremis decimi sexti, tum durantibus decimi septimi temporibus seculi palam et in publico hanc sententiam professi fuerunt; si etiam in praxi vulgò recepta fuit nihil contra nitentibus seu episcopis, seu ipso Ecclesiæ capite, quam consonantiam et concordiam invenies inter hanc Ecclesiæ laxiorem indulgentiam, et illa Christi verba quibus pollicetur se semper et omnibus diebus futurum esse cum apostolis suis eorumque successoribus, usque ad consummationem seculi (4)? Vulgò admittitur non Ecclesiæ silentium cum approbatione ipsius confundendum esse quoties singularis quedam vel merè speculativa agitatur sententia; secus autem concluderetur, abortâ opinione quæ universos ferme inferret animus, moralique periculum incurreret. Ecclesia catholica semper sancta fuit, semper sancta erit, quia ex essentiâ suâ sancta est: « Credo in Spiritum sanctum, sanctam catholicam Ecclesiam. — Ecclesia Dei, ait S. Augustinus (5), quæ contra fidem suam aut bonam vitam, nec approbat, nec tacet, nec facit. — Cùm autem probabilismus, inquit Berger (6), sententia communis steterit casuistarum omnium scholarum, omnium ordinum religiosorum, et omnium denique gentium, non nisi qui ferreo capite præditus est, contendet ex illo fluxisse moralis corruptelam, heterodoxarum solutionum fontem, rationemque excusandorum et assecurandorum omnium qui peccato inquinantur. »

Ad id quòd multis ponderosisque doctoribus displicet tutorismus, accedit ut non ita firmis innitatur illud systema fuleris ac existimarent illi qui recentiorum moralistarum scriptis imbuerunt. In argumen-

(1) V. Lacroix, *Theologia moral.*, lib. 1, n. 269.

(2) *Theologia dogmatico-speculativa*, tract. de Actibus humanis, part. III, quæst. IV, n. 598, Augustæ Vindel., et Friburgi Brisgoje, an. 1768.

(3) V. *Theologia moralis*, P. Lacroix, lib. 1, de Conscientiâ, n. 269. — Vid. etiam P. Tyrsius Gonzales, qui asserti veritatem agnoscit, quamvis partes adversas teneat. *Fundamentum Theologiæ moralis*, *Introduc.* n. 5.

(4) « Euntes ergo docete omnes gentes... Docentes eos servare omnia quæcunque mandavi vobis; et ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem seculi. » *Math.* cap. ult., 19 et 20.

(5) S. Augustinus, *Epist.* 119.

(6) *Dictionarium theologicum*, ad Verbum *Probabilis*ne.

lum proferimus sequentia, ad id tantum inclinantes, ut tota pateat et discutatur quæstio, atque omnibus innotescat non absque aliquot ratiociniorum apparatu. tot theologos probabilissimi fautores pugnam consecruiſſe, nuncque etiam sustinere.

Tutoristæ volunt ut semper tutoris eligendæ partis teneatur, ille qui dubitat an sit vel non lex specialiter hoc vel illud prohibens aut præcipiens, aut, quod idem sonat, qui dubitat an datum casum specialiter vel textu, vel spiritu lex regat. Quòd si ipsis objicias, non vulgò, sed per exceptionem hujus obligationis vigere vinculum, dubiamque et insufficientem notam legem nullam obligationem generare: quòd si adducas in argumentum nec ecclesiasticis (1) nec civilibus (2) judiciis alicujus momenti videri leges promulgatione certâ carentes; redarguant lege de cujus existentia vel applicatione ambigitur reipsâ nullam constare obligationem, sed obligationis, quâ teneamur in dubio tutiorem partem eligendi, fontem ex eâ lege naturali universâque profluere, quâ certissimè vetatur ne discrimen adamus laudanda legis fortassè existentis: *Qui amat periculum in illo peribit* (3). Inde sequitur, pergunt, non præcisè vi legis dubiæ, *directivæ*, id est, quæ directè ad actum vel perpetrandum, vel omitendum pertineat, sed vi legis quam prudentia imponit; quæ lex à scholasticis nomen *reflexæ* accepit, ut in dubio teneamur inter duas partes exoptare, et tutiorem eligere partem, omissâ et abjectâ sententiâ adversante (4).

Illud autem responsum, quod tutoristæ oppidi sustinuit extruunt, ut imbellius oppugnabit probabilista. Multifariis argumentis debellabit, contendens in omni-

(1) Nisi de mandato certus exiteris, exequi non cogaris, quod mandatur. *Lib. 1 Decretal.*, c. *Cum in jura*, reg. 51, de Offic. et Pot. Jud. de Leg.

In re datâ benignam interpretationem sequi non minus justus est, quam tutius. *Ibid.* reg. 192.

In his verò ubi jus non invenitur expressum, procedas æquitate servatâ, semper in humaniorem partem declinando. *In cap. fin. de Transact.*

(2) Quidquid astringendæ obligationis causâ dictum, id, nisi palam exprimat, omissum esse intelligendum est. *Leg. Quidquid*, *Digest.*, de *verborum Obligationibus*.

Semper in obscuris quod minimum est sequimur. *Lib. 1, tit. 17, Digest.*, reg. 9.

Semper in dubiis benigniora preferenda sunt. *Ibid.*, reg. 86.

Lex, si aliud voluisset, expressisset. *Leg. Viri*, § *Sin autem*.

(3) Textus ille, quo nituntur tutoristæ, has voces habet: « Cor durum habebit malè in novissimo: et qui amat periculum in illo peribit. » *Eccl. c. 5, v. 27.*

(4) Sic argumentantur Collet et Bailly. Hic, postquam citavit obligationem illam: « Lex dubia non potest parere obligationem certam; lex enim dubia, si lex nulla, » sic postea distinguit: « Lex dubia non potest parere obligationem vi præcisè illius legis dubiæ, concedo; vi legis naturalis reflexæ quæ præhibet ne quis peccandi periculo sese committat, nego. Itaque cùm dubitamus an talis actio tali lege prohibita sit, non teneamur ab eâ abstinere nisi legis dubiæ, sed vi legis naturalis quæ est omnino certa et ipsi gentilibus fuit cognita, quâ vetamur peccandi periculum incurrere. » *Tract. de Conscientiâ*, esp. 2.

dubio juridico indistinctè licere alterutri sententiæ in acta obtinere salvâ et illisâ lege; quòd si absolutâ ratione legis existentia impugnari nequeat, prudenter tamen dijudicari posse, hujus legis, etiamsi existentis, obligationem nullam esse; non plûs momenti inesse dubiæ legi in ethice, quàm dubiæ revelationi in religione; utque leges quibus voluntatis nostræ immolatio præcipitur, non strictiori vinculo subjectos exhibent quàm leges quibus intellectûs obsequium et abdicatio requiritur, non magis timendam esse ne infidus nos præstemus Deo, abjiciendo leges in ethice dubias, quàm abjiciendo leges in dogmate ambiguas (1); patrem bonum, imò Deum, patrum omnium certè optimum, implendarum legum suarum curam non acriter suscipere, nisi priùs manifestâ et indubitâ ratione illis ejus innoverint. Addet: « Non magis licere moralem proficiendi auctoritatem quàm detractio- nem obligationum quibus à Deo astringimur (2); » non minori cum periculo imponi legem in omnibus eligende tutoris partis, quàm, jûdice tutoris, jubere- tur ab illâ semper recedere; quòd si, probabilismo duce discrimen adire possimus ledende legis, fortassè existentis, ex eo quòd dubia sit, ab isto systemate, non nisi materiale (3) culpam admitti; dùm contra probabilitorem, leges dubias pro certis apponendo, forsan etiam non existentes, aut, quod idem valet, legis dubiæ aequè ac si certa esset, observationem præci- piendo, legem Domini longe graviorem et molesti- orem facit, cujus formalitèr ledende in discrimen imbel- les detrudit, sicque æternæ damnationis periculum adveniendi. « Periculum enim, ait Suarez (4), incurreretur, si tot vincula in casibus dubiis injicerentur; » cui consonat cardinalis Palavicinus his verbis: « Si in- duceretur opinio quòd semper temeretur facere ac-

tionem quæ securior est, etiam à transgressione ma- teriali, hæc opinio non esset tutior, sed maxime ex- posita periculo frequenti transgressionis formalis » (1).

Denique, argumentabitur probabilista, in dubio tutiorem partem eligere non tenentur ratione et vi legis directæ; ipsis latentibus adversariis, cum sit dubia, obligationem non parit; ex seipsâ virtutem nullam induit; atqui lex illa naturalis et universa, quam nomine legis reflexæ complectimur, non minùs dubita- tionis secum quàm lex directâ trahit. Nec dubitare fas est quin theologi de hujus legis reflexæ existentia disceptationem coarctent; quin plurimi doctores, collatis in Ecclesiam officiis clarissimi, directis ver- bis illam extare negaverint; quin ipsa sancta Sedes legis istius existentiam repudiare permiserit, cum beati Liguori doctrinam et amplecti et profiteri per ipsam sanctam Sedem licuerit. Ergo, concludet proba- bilista, nullâ lege tenor seu directâ, seu reflexâ, tutiorem partem eligere cum de dubio juridico agatur.

Quòd si et aliam legem reflexam in opem invoceat, hæc nova lex, utpote non minùs quàm prior dubio subjaccens, difficultatis nodum procul statuet, non autem solvet, sicque in infinitum multiplicabitur.

Hæc sunt probabilistæ, hæc esse possunt ejus- cumque theologi legis reflexæ existentiam in dubium revocantis ratiocinia; dubium autem illud facillimè animos invadit, cum introspicitur controversiæ sub- jectum. Tantisper eruditus probabiliorista nequit, quantumvis innotuit, inter leges certissimas legem referre quam agitamus; nisi que interveniat Ecclesiæ sententia, huic legi nil nisi probabilium characterem attri- buet, eo quòd ejus existentia ipsi in probabilioribus constat. Atqui, ut generatim loquamur, virone licet prudentiæ intelligentiæque suæ rectè difuso, sententiam de quâ tot inter theologos ambigitur, ut probabiliorem inelamare, eo quòd ejus existentiam proba- bilioris esse deat? Quis posset, non certitudine, sed etiam probabilitate reali noscere an opinio tantum reapse valeat, vel probabilis extet, quantum sibi ju- dicanti videatur? memento ergo, cum ex duplici opi- nione in scholâ animos ad diversa trahente, unam eli- gas ut probabiliorem, pro alterâ etiam stare quàm- plurimos doctores ingenio, scientiâ, inviolatæ moralis studio non minùs præstantes, quàm teipsum autemas esse. Postremò, nil nisi dubium ex questionibus hu- jusce nature elicere se potuisse necessariò confitebitur quicumque infallibilitatis auctoritatem sibi non usurpat.

Pergit probabilista; argumentis ad hominem urget adversarium, quem ipsis probabilioris principis impugnat. Confliteris, inquit, in præxi licere opinionem sequi, quam probabiliorem, aut saltem adversâ sen- tentiâ probabiliorem existimamus; utque à tutiore recedamus, non esse necessariam ut ex certitudine noscamus sententiam cui adhaeremus legi non adver- sari; alioquin ad severiora declinatam fuisset; atqui probabilisimum amplexus sum eo quòd mihi probab-

(1) In idem consenserunt famosis Gerson, et S. Antonius, Florentiæ archiepiscopus. « Secundum can- cellarium, ait S. Antonius, non plûs nocet homini er- rare in articulo fidei, qui non est declaratus adhuc ab Ecclesiâ quòd sit articulus de necessitate cre- dendis, quàm nec esse potest actus moralis contra ali- quid agibile perpetratus, qui actus non dicitur cer- tus ex Scripturâ aut determinatione Ecclesiæ, quòd sit illicitus. Sed constat quòd in materiâ fidei licitum est ante determinationem Ecclesiæ tenere unam vel alteram partem sine periculo peccati; et ergo à simili licet unam opinionem in moralibus tenere » juxta limitata superius, ubi saltem magis sapientes non sentiant contrarium. » Part. 1, tit. 5, c. 10, § 10.

(2) *Dictionarium theologicum*, verbo *Casaliste*.

(3) Ille qui, verè concepto dubio, probabilismi prin- cipia ut conscientiæ suæ normam accipit, legem ledere nequit, quandiu existit, nisi per materiale præmissionem; quâ verò admissâ, non magis idèò noxius evadit, quàm illo qui legem hæc ludit propter insuperabilem ignorantiam, vel quia sententiam huic legi adversantem velut probabiliorem amplectitur. Sic, verbè gratiâ, qui dubitans za speciali lege tenemur dominicis diebus parochialem audire missam, non aliter agit ac si lex reverâ non esset, non magis Ecclesiæ præcepta spernit et repudiat, quàm tutoris qui im- prudens missâ parochiali abstinere, amplexus ut sibi tutiorem visam, theologorum sententiam quibus placuit audiendo missam parochialis obligationem explodere.

(4) l. 2 - 2, quest. 89, art. 7.

(1) l. 1 - 2, dispot. 9, cap. 4, art. 11, n. 15.

litorismo longè probabilius videtur (1); eo quòd diligenter excussis utriusque ratiocinlis, ordinatius et sapientius esse visum est ut nemo ceteris alias imponat obligationes quàm reapse vel moraliter certas, id est, quibus adhaeret in Ecclesià longè eminentior pars catholicorum doctorum, salvà libertate quæ cuique competit, inter scholasticas opiniones quilibet eligendi: *In certis unitas, et in dubiis libertas.*

Aliunde, probabilista suum systema aptius concordare videtur quàm probabiliorismus cum ideâ quam ex SS. Scripturis haurimus de hominis infimissimâ miserâ, de Dei infinitâ, quæ in operibus ejus manifestè elucet, misericordiâ, deque Evangelii simplicitate, cujus Dominus noster voluit jugum *suave* esse, et *onus leve*. Matth., cap. 11, v. 30 (2).

Adjicit tandem quòd, si fortè, justum medium re-

(1) Eadem ratione argumentatur P. Lacroix: « Secundum adversarios, ille prudenter operator, qui operatur secundum opinionem probabilioris; sed opinio benigna dicens licitum esse operari secundum probabiliam, est reapse probabilior; ergo qui secundum illam operatur, prudenter operatur. Hinc Moya, *de Op. prob.* q. 6, n. 11, sic breviter subdit: *Hanc ego amplector, quia probabilioris judico; quod proinde qui seuserint, tutâ conscientiâ, juxta commanem theologorum sententiam, amplecti poterunt, et à peccati periculo immunes erunt.* » *Theol. moral., lib. 1 de Conscientiâ, n. 298.*

Beatus Liguori punctum illud mirè tractat: « Ut sincere, inquit, veritatem fatear, cum theologiae moralis scientiæ vacare cepi, quia rigidioris sententiæ magistrum mihi audire contigit, pro hac strenuè cum aliis tunc temporis contendebam; sed postea melius rationes hujus controversiæ discutens, opposita sententiâ quæ pro opinione aequè probabilis stat, moraliter certa mihi visa fuit: et quidem inductus ab illo pluris repetito principio, quòd lex dubia non potest obligare. Hinc persuasus remansi nefas esse conscientias, cum opinionibus aequè probabiles, ad tutiorem sequendam astringere, cum periculo in plurimas formales culpas incurrendi. Præterea tamen, cum nostrâ hâc tempestate viderim ita scriber adversus meliorem sententiâ reclamari, multoties hoc punctum ad trutinam diligenter revocavi, legens ac relegens auctores omnes quotquot ad manus habere potui modernos, qui pro rigidâ sententiâ certabant, promptus ab unâ sententiâ desciscere, statim ac non amplius certa mihi apparet... Sed quò diligentius rationes nostræ sententiæ pendere satagi, eò magis certæ mihi visæ sunt... Et donec aliter mihi quàm in præsentiarum sentio persuasam non erit, dico quòd sine gravi conscientie remorsu non possem alios adstringere ad sequendam tutiorem, cum opinionibus sunt probabiles, nisi oppositum declararet Ecclesiâ. » *Theol. moral. l. 1, tract. de Conscientiâ, moral. systema.*

(2) Ad hæc Jesu Christi verba, ita disserit S. Augustinus: « Primò itaque tenere te volo, quod est hæc jus disputationis caput, Dominum nostrum Jesum Christum, sicut ipse in Evangelio loquitur, leni jugo suo nos subdidisse et sarcinæ levi: Unde særæ mensis numero paucissimis, *observatione facilissimis, significatione præstantissimis, societatem novi populi colligavit.* » *Epist. 54, ad Inquisitiones Januarii; aliis 118, cap. 2.*

Notetur hæc, à divo Augustino, quòd jugum Domini sit *suave* et *onus leve*, eo quòd novi fœderis sacramenta pauca sint numero, præstantia virtute, *observatione facilissima*; quod impugnat et asperitatem presentiarum, et plerumque gallicanorum probabilioristarum systema, cui inherentes, sacramenta Eucha-

quirendo, in ethice non fixum vel positum in mathematicâ, laxiori conscientie quam tamen veretur, habenas immittere videatur, quamvis non minus ei quàm severitati adversetur, libentissimè meminiscitur Domino plùs placuisse misericordiam quàm sacrificium: *Misericordiam volo, non sacrificium*; Matth. cap. 9, v. 15 (1); Spiritum Dei promptiorem esse in veniæ quàm pœnæ largitionem. *Ad misericordiam promptior est*, ait S. Ambrosius, de Pœnitentiâ lib. 1, cap. 2, n. 9, *quàm ad severitatem Spiritus Dei* (2); bonum esse alicui in judicium venienti, posse cum sanctis dicere levius esse peccatum quod nimî mansuetudine gignitur, quàm quod charitatis absentie tribuendum est; melius esse Domino rationem reddere ob misericordiora et indulgentiora, quàm ob severiora. Hoc animo S. Joannes Chrysostomus et S. Antoninus imbuebantur (3). S. Odilo, abbas Cluniacensis, insimulanti se quòd in peccatores indulgentiorem sese præstare Pœnitentiæque, absque dubio et in praxi fidelibus momentosissima, ferè inaccessa faciunt.

Sanctus idem doctor, postquam principium proposuit quòd favere videtur probabilismo, scilicet: « Quod neque contra fidem, neque contra bonos mores esse convincitur, indifferenter est habendam, » subdit has voces, quæ directo modo eos impetunt, qui suas opiniones, quantumcumque probabiles sint, obstinatè pro regulâ et normâ præ se ferunt: « Sensi sæpè dolens et gemens multas infirmorum perturbationes fieri, per quorumdam fratrum contentiosam obstinationem vel superstitionem timiditatem, qui in rebus hujusmodi, quæ neque Scripturæ sanctæ auctoritate, neque universalis Ecclesiæ traditione, neque vitæ corrigendæ utilitate, ad certum possunt terminum pervenire (tantum quia subest qualiscumque ratiocinatio cogitantis, aut quia in sua potriâ sic ipse consuevit, aut quia ibi vidit ubi peregrinationem suam, quò remotiorem à suis, eò doctiorem factam putat), tam litigiosas excitant questiones, ut, nisi quod ipsi faciunt, nihil rectum existiment. » *Epist. 54, ad Inquisitiones Januarii; aliis 118, cap. 2.*

(1) « Judicium sine misericordiâ, ait Jacobus apostolus, illi qui non fecit misericordiam; superexaltat autem misericordia judicium. » *Epist. c. 2, v. 13.* Ad quæ S. Joannes Damascenus: « Nullo enim ego, qui misericors sum, culta sic deflector ac misericordiâ. Nihil sic cor mesum rapit ac commiseratio; misericordiam quippè volo, non sacrificium; misericordie fores indigentibus non aperitis, nec vobis ipse in regiam meam ingressum aperiam. » *Homil. in Sabbato sancto, n. 35.*

(2) « Ut agnoscamus, ait idem doctor, Deum misericordiâ magis indulgentem esse quàm severitatis tenacem, ipse ait: *Misericordiam malo quàm sacrificium.* » *Ibid., cap. 3, n. 2.*

(3) « Si verò confessorius, ait S. Antoninus, non potest clarè percipere utrum sit mortale, non videtur tunc precipitanda sententiâ, ut denegat propter hoc absolutiorem, et cum promptiora sint jura ad solvendam quàm ad ligandum (cap. 1 ad hæres., dist. 1), et melius sit Domino reddere rationem de nimîa misericordiâ, quàm de nimîa severitate, ut dicit Chrysostomus, potius videtur absolvendus. » *Part. 2, tit. 4, cap. 5.*

Vox illa citata Chrysostomi, aut potius auctoris cui tribuitur liber titulo notus *Opera imperfecta in Mattheum*, in decreto Gratiani his verbis exprimitur: *Melius est errare in misericordiâ remittendi, quàm in severitate ulciscendi*; « Alligant autem onera gravia et importabilia. Tales sunt sacerdotes etiam non qui omnem justitiam populo mandant, et ipsi nec modicam servant, videlicet non ut faciendū sint, sed

staret, respondebat: « Si damnandus sim, maior tamen de misericordiâ quàm ex duritiâ aut severitate damari » (1). D. Thomas, doctor angelicus, non minus directè: « Melius excusamur, ait, apud Dominum propter multam misericordiam, quàm per nimiam severitatem » (2). Cui assentit S. Raymundus de Pennaforti: « Melius est, inquit, propter misericordiam rationem reddere, quàm propter aliquam crudelitatem » (3). S. Gregorius Nazianzenus: « Quod si res dubia est, vincat humanitas ac facilitas » (4). Tali mente ornabatur et S. Bernardinus, volens in omni questione variis opinionibus discussâ, omnibus tamen paribus, mitiorem et humaniorem eligi: « Quando, inquit, diversæ sunt opiniones, cæteris paribus, humanior præferenda est » (5). « Terrentur homines ex hoc in tantum ut salutem negligant, ait Humbertus de Romanis à pluribus auctoribus beatificatus; ideirco relaxanda est, quantum fieri potest, austeritas, et agendum benignè; quia sic melius trahuntur ad salutem, cum sententiæ mitiores tenentur » (6).

Ut omittam sanctum Alphonsium de Liguori, ejus hie doctrina defenditur, rectissimè in exempla adducerent Bernardus (7), Philippus de Neri (8), Franciscus Salesius (9), Leonardus de Sancto-Mauricio (10), aliique sancti qui tum scientiâ, tum virtutibus, tum ut dicendo appareant justî. Tales sunt qui grave pondus venientibus ad poenitentiam imponunt: quia dicunt et non faciunt. Et sic dum poena præsentis poenitentiae fugitur, continentur poena peccati futura. Sicut enim si fascem super humeros adolescentis quem non potest bajulare posueris, necesse habet ut aut fascem rejiciat, aut sub pondere confringatur; sic et homo cui grave pondus poenitentiae imponitur, aut poenitentiam rejiciat, aut suscipiens dum sufferre non potest, scandalizatus amplius peccat. Deinde et si erramus, modicam poenitentiam imponentes, nonne melius est propter misericordiam redere, quàm propter crudelitatem? Ubi enim paterfamilias largus est, dispensator non debet esse tenax; si Deus benignus est, ut quid sacerdos ejus austerus? Vis apparere sanctus? Circa vitam tuam esto austerus, circa alienam autem benignus. » *Decret. pars 2, cans. 26, quæst. 7. Opus imperfectum in Matth., homil. 45.*

(1) V. *Acta sanctorum*, tom. 1, pag. 72.

(2) *Opuscul.* 65, § 4.

(3) *Serm. l. 5, tit. 54.*

(4) *Orat.* 59.

(5) Tom. 4, fer. 2 post dominicam Quinquages., s. m. 3, art. 2.

(6) Magistri Umberti, generalis ordinis PP. Prædicatorum *Expositio super constitutiones ejusdem ordinis*, tit. 1.

(7) S. Bernardus de confessario dicit: « Habeat in voluntate compati et liberare eum, et nitatur aliquid detrabere severitati, imitans dulcedinem Domini sui. » *Sermo de S. Andree*. Et alibi: « Mallem aliquando tacuisse et dissimulasse quod agi perperam deprehendi, quàm ad tantam reprehendisse perniciem. » *Serm. 42 in Cantic.*

(8) V. *Vit. S. Philip. de Neri*, scripta à P. Bacci, aucta à P. Ricci.

(9) V. *Vit. S. Francisci Salesii*, auctore Marsollier.

(10) V. *Monita ad confessarios, seu Sermo dictus ad missionarios* à B. Leonardo de Sancto Maurizio, ex italicæ versus. Avonione, 1826.

quia in materiâ doctrinâ à novitatibus abhorruerunt, justam famam adepti sunt.

Cæterum, ut in aperto manifestemus quanta fluant de probabilismo in ethice incommoda, articulum hunc concludens reflexiones afferendo excerptas è libris theologi cujusdam singulari laude Romæ excepti, usitatisque approbationibus instructi: « Quòd si jam gravissima videtur praxis obligationum lucidè certæ que modo à doctoribus declaratarum, quòd si frequentissimè divinis præceptis valedicitur, quòd difficultiùs adoptabuntur obligationes ex se ipsis asperimæ, obscuræ, quibus adversantur alii doctores! Quàm formidandum est ne positentes quos earum jugo subjicere vultis, recalcitent! quo casu dato, cui precavere debuistis utputè medicinæ expertus, qui tandem per acerba obtinebis? Nihil, nil equidem; fietque ut loco mali alicujus quod ab ignorantibus et bonæ fidei viro admissum, ad pejus ut malum materialè incertumque subsisteret, habeas, si valeat adversa sententia, malum peccatumque formalè et certissimum, eo quòd conscientie contradicendum fuerit; indeque fluit ut, dum in priori casu nec Deus offensam, nec anima vulnus acceperit, eum tantum error spiritus exiterit, voluntate semper Creatoris dominium agnoscente, in posteriori Deus pravam voluntatem perspiciat, quæ suis luminibus obtinens obedientiam ipsi renuit; et consequenter Deus contemnetur; noxia et damnationis in discrimine veniens anima, non unum forsitan peccatum, longam verò seriem gravissimorum, certorum, formidandumque peccatorum expandam habebit » (1).

Dein, postquam verba hæc S. Bonaventuræ citavit: « Cavenda est conscientia nimis larga et nimis stricta; nam prima generat presumptionem, secunda desperationem; prima sæpè salvat damnandum, secunda edamnat salvandum » (2), hæc sic evolvi: « Confessarius mitior et confessarius rigidior viam oppositam insequentes, pretiosis bonis spoliavit animas, et in damna inenarrabilia conjiciunt. Prior enim poenitentibus in mentem presumptionem suscitavit, debilitando peccati odium sopitosque in obligationum suarum oblivione omitendo, sicque timorem Domini attenuando; posterior autem, nimio metu animos percellendo; spem christianam fugando, poenitentes in desperationem obrudit. Larga conscientia, luxuræ que confessarius non per malum quod gignit præsumptio, sed per bonum quo non orbat, sæpè salvat damnandum. At contra stricta conscientia, confessarius immitis, non per malum quod auferit, sed per boni quòd rapit orbitatem, damnat salvandum. Id autem manifestum est, et ex auctoritate citati doctoris, et ex consideratione naturalium effectuum tum presumptionis, tum desperationis. Præsumptio salvâ voluntate et agendi à virtute subsistit; non ab usu et amore quorundam salutis modorum ab-

(1) V. *Sacerdos sanctificatus* per justam, charitate discretionemque rectam administrationem sacramenti poenitentiae. Ex italicæ versus. Avonione, 1827, n. 48.
(2) *Compendium theol. veri*, lib. 12, cap. 52.

« terret, uti confessione; ideò præsumptione vitiatas
 « minùs citò et minùs altè corrumpitur; spes ei su-
 « perest affore tempus quo instrumenta salutis cor-
 « ripiet, medicinàque exhausta salvabitur. De adverso,
 « desperatio, tristitià comitante, animum voluntatem-
 « que rectè faciendi retundit; quodque pejus, omni-
 « bus quasi inutilia contemptis, amittitur amor usus-
 « que omnis devotionis et carum quæ ad salutem ver-
 « gunt praxium religiosarum, inprimis confessione-
 « nis; inde evenit ut, qui spem abiecit, perditum se
 « iudicans, omne jugum rejicit, in vitia peccataque
 « incommoda corruit; nec remanet spes sui mendendi,
 « seu etiam ad meliora revocandi » (1).
 « Has reflexiones jam cancellarius Universitatis Pa-
 « risiensis, Gerson exposuerat: « Conscientia nimis
 « largi, inquit, communiter et de pluribus quæ fre-
 « quentissimè occurrunt; nullam remorsum habet, et
 « sic plura sæpè facit quæ sic faciendo non peccat, in
 « quibus tamen, si remorsum haberet, peccaret. Exinde
 « plura peccata evitat quæ alius incurreret et com-
 « mitteret. Conscientia stricta nimis è contrario
 « communis, et quasi de omnibus et frequentissimè
 « sine causâ remorsum habet et dubitat; et cum plu-
 « rima necessariò facere habeat, plurima facit quæ sic
 « cum remorsu faciendò peccat, in quibus tamen, si re-
 « morsum non haberet, non peccaret. Exinde plura pec-
 « cata incurrit et committit, quæ aliàs non incurreret,
 « nec committeret » (2).

« Idem doctor asserit aliquandò periculosum esse in
 « desperatione obrudere peccatores, quasdam ac-
 « tiones aut omissiones ut peccata mortalia damando,
 « præsertim cum de his adhuc punctis est theologorum
 « disceptatio, nec est certitudo expressa. « Ne doctores,
 « inquit, sint faciles asserere actiones aliquas aut
 « omissiones esse peccata mortalia... Fit quandoque
 « ut per tales assertiones publicas nimis duras, gene-
 « rales et strictas, præsertim in non certissimis nequa-
 « quam eruantur homines è luto peccatorum, sed
 « in illud profundius, quia desperatiùs, immergan-
 « tur » (3).

Reflexiones illæ, collatæ cum auctoritatibus et ra-
 tionibus quæ in gratiam probabilismi militat, plùs
 quàm sufficientes mihi videntur esse ut systema, nisi
 stabilient et certissimum omninò faciant, at saltem
 ab omni censurâ vindicent, utque illis qui id et pro-
 fitentur, et in praxi applicant, nullius imprudentiæ
 reatus impingatur.

Probabilismo omni noxâ absoluto, eo quòd non
 tantum Ecclesiæ damnationem non expertus fuerit, sed
 etiam quòd non infirmioribus ac probabilioribus ni-
 tatur fundamentis, adjici potest beati Liguori sys-
 tema simplicius esse ac uniformius ac adversantium
 opinionem, nec minùs in praxi securitatis afferre.
 Quam sententiam si non portentosiores omnes repu-
 tent, omninò prorsùs evanescent præjudicia quæ in

imbutos animos adversùs sancti episcopi doctrinam
 irreperant.

« Et reverà: vel probabiliorista, cum majorem pro-
 « bilitatem exigit ut nos eximat à tutiore eligendo,
 « significat realem, absolutam probabilitatem se requi-
 « rere, vel non nisi majorem probabilitatem relativam,
 « agentique sic visam expetit. Si prius, probabiliori-
 « smus et objecto, et praxi caret; namque, exceptis
 « quibusdam opinionibus quæ certissimè sunt probabi-
 « liores, sed quæ facillimè tales apparent eo quòd
 « quasi probabiliore à longè maximâ theologorum ca-
 « tholicorum parte adoptantur, quâ ratione confessa-
 « rius dijudicare poterit opinionem de quâ, dissentiunt
 « theologi, reapsè esse probabiliorè quàm eam cui
 « adversatur? Auctoritatemne inclamabit? silet auctori-
 « tas. Ratiociniumne opponet? sed, ut sæpius jam ma-
 « nifestavi, impossibile omninò est privatum hominem
 « decernere sententiam quamdam in re esse tantâ pro-
 « bilitate donatam, quantâ sibi ipsi videtur instructa.
 « Nulli imò sacerdoti privato, tanta sui ipsius existi-
 « matio, tantus tumor continget, ut judicem se statuat
 « controversiarum quibus schola scinditur, ut veritatis
 « se potius arbitrum faciat quàm summos doctores in-
 « ter quos adhuc lis est in suspenso de questionibus
 « hujusce nature.

« Si autem posterius, et probabiliorista non nisi ma-
 « jorem probabilitatem relativam apparentemque ex-
 « igit; si opinionem amplecti licet quamcumque, dum-
 « modò in praxi videatur adoptanti probabilior, nonne
 « timendum est ne confessarius in severiora et laxiora
 « detrudatur? in severiora, si illa cui adheret senten-
 « tia quasi probabiliori, rigidior est et asperior; in
 « laxiora, si sententia quæ universaliter impugnatur
 « utpotè remissioni nimis amica, ipsi videatur proba-
 « bilior quàm communis et contraria sententia.

« Quodcumque eligant probabilioristæ theologi, impos-
 « sibile est ut in praxi concordent. In principium
 « enim posito quòd teneamur in dubiis et discussis pro-
 « babiliorè sequi sententiam, necessariò unus affirmabit
 « et alter negabit, prout cuique probabilior, vel mi-
 « nùs probabilis videbitur sententia. Hi, verbi gratiâ,
 « contendunt obligationem dari missam parochoalem
 « audiendi unâ ad saltem de tribus dominicâ die, nisi-
 « que fiat, mortaliter peccari; illi, ex eodem principio,
 « contendunt asperius esse tale iudicium, et Ecclesiam
 « missæ parochialis audiendæ hortationem, non præ-
 « ceptum protulisse. Alii seductionem ut impedimentum
 « dirimens matrimonii statuent; alii textum concilii
 « Tridentini ad verbum tenentes (1), negabunt impedi-
 « mentum ex seductione oriri. Inde necessariò in pluri-

(1) Concilii Tridentini textus de Raptu hæc habet
 « verba: « Decernit sancta synodus inter raptorem et
 « raptam, quandiu ipsa in potestate raptoris manserit,
 « rit, nullum posse consistere matrimonium. Quòd si
 « raptâ à raptore separata et in loco tuto et libero
 « constituta, illum in virum habere consenserit eam
 « raptor in uxorem habeat. » Sess. 24, cap. 6. de
 « Reformatione. Hæc est mens legislatoris ut ad verbum
 « lex asservetur, quotiescumque pœnam vel impedi-
 « mentum statuit. Atqui, certissimè raptor et raptâ non
 « idem sentiant ac seductor et seducta; nec quisquam

(1) V. supradictus Sacerdos sanctificatus, n. 45.

(2) Compend. theolog., de naturâ et qualitate Con-
 scientiæ.

(3) De Vitâ spirituali, lect. 4, coroll. 11.

ius punctis quæ momentosissima cuique videntur, discordia irruet. Inde conflictus et diversitas tum in dirigendis conscientis, tum etiam in publicis instructionibus, quæ populorum venerationem eruit, sacerdotio sacramentisque debitam, cum horum administrationem in eiusque arbitrii ditionem venisse reputant.

Rectè intellectus probabilismus omnia hæc incòmoda explodit. Cùm enim in illo systemate duo tantùm sunt obligationum gênera, aliafuit certarum, aliarum emittenter probabilium vel moraliter certarum, scientiâ quâ indiget confessarius facile est ut dutescat. Sufficit ut in ethicè ad unguem dignoscentur obligationes quas unanimi consensu orthodoxi theologi canonistæque ut certas vel certissimè notatèrque probabiliores foveant.

Aliunde uniformitatis quæ in sacro ministerio exercèndo capitale quid est, servandæ, tanta mihi videtur in systemate probabilistarum facilitas, quanta in systemate probabilioristarum difficultas. Quòd si enim excipias principiorum moralium quæ adjunctorum varietatem sequitur applicationem in praxi, concordēs semper erant probabilistæ in certis questionibus; id nullus negat; et pariter, dummodò parumper doctrinæ præ se ferant, unanimes erunt in questionibus quas universi eodem modo theologi solvunt, idèòque emittenter probabiles et moraliter certas effecerunt. Imò concordēs etiam se præstabant in questionibus quæ contròversiam inter moralistas movent; admissio enim principio, in dubio, vel eùm oppositæ sententiæ aut æquali, aut paulò minori probabilitate gaudent, non obligatione quæquam teneri tutioris eligendæ sententiæ, hancque optionem non officit, sed consilii esse; necessariò omnes ultimam hanc partem complectentur, prudentiæ normis actus suos accommodantes, respectis eorum quos in viâ salutis et perfectibûs dirigunt dispositionibus, nec ab eis observantiam legis cuius nec existentia, nec praxis certa est, exigèndo.

Quæcumque ergo ratiòne agat in puncto quod contròversie subjacet, penitenti nulla difficultas obviabit à confessariis probabilistis suscitata; qui solum ipsi consilium dabant, si decet, non autem præceptum eligendæ tutioris partis; cùm contra confessarios offèndat varios probabilioristas, hic cum absolutione dignabitur, quam ei largietur, ille contra aliter sentiens, quasi quæ duplici lance et duplici pondère in sanctuario sit ponderandum, ipsum à sacramento reconciliationis arebit, nisi ratiònem agendi suam abiciat, tutiori et magis legitime sententiæ inservièndo.

Dènique, non minùs in praxi tutus est probabilismus contendet in verbo *sedicere* emittenter vel virtualiter includi eandem ideam ac in verbo *rapere*.

Quidquid sit de questione raptus et seductionis, et de obligatione audiendæ misse parochialis, in probabilissimi systemate nihil ardui controversiæ præbebit. Cùm enim in utroque casu punctum juris evenitur, qui probabiliorismum impugnant nec impedi-

quàm probabiliorismus: verus, imò probabilista in extrema corruendi discrimine eximitur.

Primò enim non in rigidiora incidet, quæ facilis gallicani probabiliorista admittunt.

Nec etiam in laxatiora, eùm admittens quidquid admittit generaliter Ecclesia, non, utpote probabilista, scholasticarum disputationum fines excedit, quibus excutiendis assentire libet vel obniti, incolumi semper morali evangelicè. Si enim in dubio juris probabilista opinionem sequitur minùs probabilem, sed libertatis magis amicam; nunquam ab Ecclesiæ doctrinâ recedet, quæ libertatem permittit electionis in questionibus vario modo à catholicis evagatis. In praxi etiam concordabit cum probabilioristis quibus opiniones ille tanquam probabiles arripit. Quid autem societatis moralisque interest an probabilista probabilioristaque diversâ ratione conscientiam informaverint, dummodò uterque eundem scopum feriat, eundem actum admittat? Quomodò insimulare possim probabilistam eò quòd sub hoc nomine facit quid ego facio ut probabiliorista? Quis negari non videbitur, eùm confessarium laxiora sequi arguet, qui penitentem absolvit probabilissimi principii iurando, in eodem casu, quo, ut confitentur probabilioristæ, ipse ego possem cum absolvere, si opinio penitentis, quamvis minùs tuta, mihi probabilior, longè probabilior quàm adversa sententiâ videtur?

Sit in exemplum questio de onanismo. Uxor que experientiâ novit virum suum debitum matrimoniale non aliâ mente poscere, nisi ut Onan crimine polluetur, debitone reddendo obligatur? Inter moralistas pendet in incerto questio: alii enim feminam citissimi mala multa, mortem imò incurrat, obniti debere contendunt; alii numero præstantiores obedientiam marito præstet hortantur, at saltem eùm non sine gravibus incommodis obistere potest.

Atqui dicitur confessarius qui, perpensis utriusque partis rationibus, utramque sententiâ æquè probabilem existimat, vel ferè eodem gradu probabilem, num laxatiorum morum reus erit, eò quòd, probabilissimi principia applicans, mitiorem, facilitèrem sententiâ anteferat opinioni tutiori; id est, uxori minùs faventi? Sanctitatem matrimonii labefectandi insimulabitur, eò quòd utpote probabilista eadem absolutè viâ incidit, quam tereret probabiliorista qui indulgentia partes amplectitur, sibi probabilioris visæ quàm opinio contraria? Talis reatus, si impingeretur, in vos, probabilioristæ, recideret.

Rectè ergo intellectus probabilismus scholasticas tantummodò complectens contròversias, questiones tantùm evolvens de quarum solutione plus vel minùs inter theologos canonistasque ambigitur, non ab æquo medio discedere potest quod sapientiâ tenere imperat in moralibus; hinc enim exire nequit, nisi ad lævam sinistramque, systemata quæ damnavit Ecclesia aut

mentum seductionis, nec obligationem audiendæ misse parochialis admittent, et in unum concordabunt.

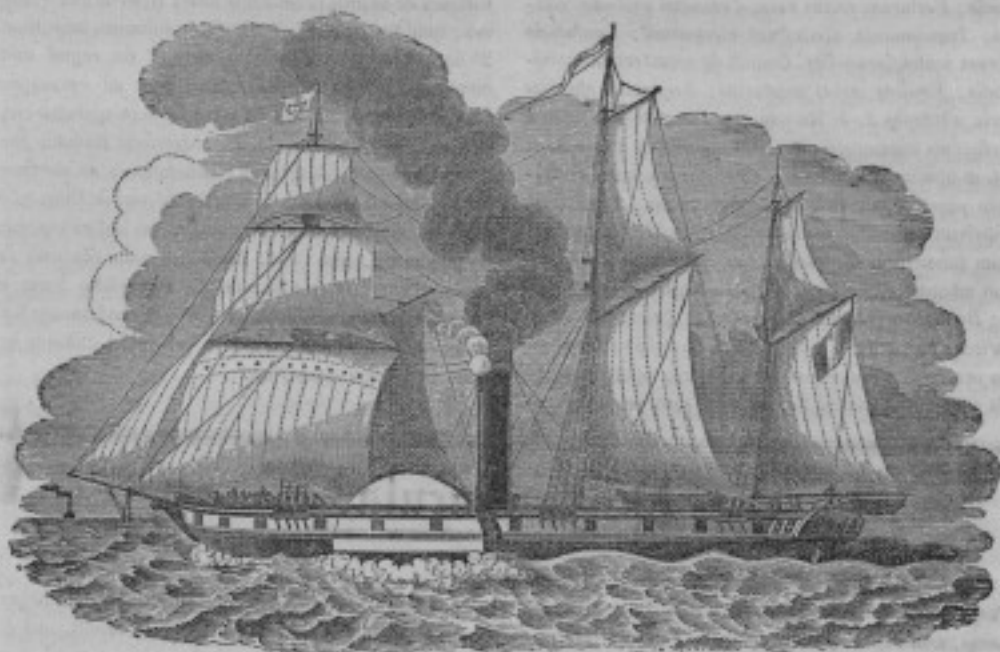
longè maxima pars catholicorum notà turpi affectu, offenderet (1).

Cæterùm, rursus sciant omnes me hic non in mente

(1) Medium, in ethice, nec probabilistarum, nec probabilioristarum systemata excludit. Utrumque, quamvis non aequali distantia, duo inter extrema incedit, rigorem scilicet nimium nimiamque laxationem. Certissime quis potest esse probabiliorista, quamvis non sit asperioris partis tenax, dummodò tamen probabilissimum non damnet; et vice versà optimè quis potest esse probabilista, nec laxiorem partem sequi,

labuisse ut probabilissimi questionem in ipsis visceribus effudiam et tractem: hincque processu à seculo meo aberrans non ut systema cæteris anteponam, sed potius ut dignoscatur in quo præcisè consistat, et ut quisque vel minimè oculatus vident non absque temeritate damnari posse illos qui in praxi probabilismo utuntur, et beati Alphonsi de Liguori sententiis adherent.

dummodò non in probabiliorissimum sententiam inimicam ferat.

MUZZARELLI VITA.

MUZZARELLI (Alphonsius), romanus theologus celeberrimus, Ferrarie natus, 22 augusti 1749, ex antiqua stirpe comitum Muzzarelli oriundus, octo et decem annos natus in societatem Jesu cooptatus est. Paulò post, suppresso ordine, Ferrarie beneficio dotatus, consociationem juvenum instituit, quibus se ipsum in colendâ virtute duces præstitit. Laboribus gravibus levamen quærebat in carminibus sacris non illepidè componendis. Famâ scientiæ jam illustrem, dux Parmensis suæ urbis collegio Nobilissimæ regendo præfecit. Litteris simul et theologiæ insudabat, orationi bonisque operibus deditus, sustentans inopes, mansuetudinè charitateque religionis propagator acerrimus.

Reipublice sectatoribus propter opera sua invisam, etiã exulavit anno 1810; munus suscepit directoris spiritalis collegii Parmensis à marchione Onuphro Bevilacqua oblatum, in quo plurimos societatis Jesu assedes infans Ferdinandus congregaverat. Per biennium ibi commoratus est. Romæ quoque à Pio VII vocatus, theologus *Pasquenciarum* nominatus est, quod æquè ac titulus theologi summi Pontificis sonabat. Inter primos *Academiæ Religionis catholice*, Romæ condite, doctores concessit. Ingenio præstantissimum virum summus Pontifex apud se retinuit, vetando ne ad suos sodales societatis Jesu, Neapolì anno 1804 instauratos se recipere. Post quinquennium Romæ proscriptus est, diàm Piaz

Vii ejusque cardinales per vim auferbantur. Lutetiae, apud dominas Sancti-Michaelis diverticulum accepit, ibique decessit, 25 maii 1815, quatuor et sexaginta annos natus. Muzzarelli Latino et Italico sermone opera edita fuerunt. Quae sunt: *Instructio practica de devotione ad Cor Mariae; Mensis Mariae; Annus Mariae*, multoties editum opus; *Cardinalis sanctificatus; De vinitate luxus in recentiore cultu; Thesaurus in corde Mariae absconditus; Dissertatio de regulis asserendis ut inculenter dicatur et scribatur de devotione sacro cordi Jesu; Novendialis festis Cordis Jesu et Mariae praeparatoria; Feriarum rectus usus, Juventuti studiose edoctus; Inquisitiones dilectuarum clericorum; Confutatio duarum sententiarum Car. Bonnet de resurrectione et miraculis; Emilius errori subductus; Sequentia ejusdem operis, adversus J.-J. Rousseau; De recto usu logicae in religionis argumento; constat hic liber triginta et septem opusculis, inter quae invenitur tractatus de Dominio papae. Cum Bolgeni, celeberrimus theologus, scripsisset, nimium intemperanter eloqui, qui credat Deum posse pro se ipso amari, abstracto personali bono amantis, Muzzarelli contra eum tria scripta edidit: *De motivo formali specificato et principali octis charitatis perfecta; Epistola amici ad Bolgeni; Quibusdam observationibus responsio*. Inter alia opera Muzzarelli sunt: *Epistola ad Sophiam de secta principali co-**

ava; De obligationibus pastorum in temporibus persecutionis; De causis presentium, timoreque futurorum malorum, remediisque; Examen criticum praecipuorum festorum Mariae; J.-J. Rousseau accusator novorum philosophorum; Opuscula inedita, patrata cum flagrare in Italia persecutio; quaestiones propositae his qui bona clerica detulerunt in Gallia Cisalpina; Res mirandae et authenticae documenta de vita Francisci Girolamo. Qui Girolamo, missionarius e societate Jesu, mortuus anno 1716, sanctorum numero adscriptus fuit 1807, multum scriptis et fama sui adjuvante et impellente Muzzarelli. Observationes de nuptiis promotoris fidei; Selectae dissertationes, quae tractant, 1° de regulis opinionum moralium; 2° de origine et usu oblationum; 3° de regno nullo annorum Christi; de auctoritate papae ad episcopum sede discutiendum. Gallico sermone haec quaestio conflata est alio simili titulo. De auctoritate Romani pontificis in generalibus synodiis; Annotationes de electionibus capitularibus; Vocatio sancti Ludovici de Gonzaga, carmen. Infans Jesus, versum opus in Italica carmina de poemate Latino Cevà. Duodecim gesta historiae sacrae detracta. Extat et Muzzarelli Dissertatio lecta in Academia Religionis catholicae, in qua confutantur haeretici qui incendium explodere voluerant quinque urbium in Genesi citatarum.

Præfatiuncula.

Argumenta quae in his Dissertationibus evolvenda suscepti, non omnia quidem nova, sed omnia ferè noviter pertractata. Cùm enim veritas propè universa à doctissimis theologis, qui nos præcesserunt, occupata fuerit, quærebant sollicitè, si quid adhuc superesset, quod tantorum virorum lucubrationes effugerit. Neque facillè mihi hoc fuit invenire, quoniam exploranti theologiam suppellectilem non apparet quid adjicere, nisi hereditarium aurum in informem massam conflatum vellem quasi meum venditare. Vix autem argumentum unum veluti intactam perscrutanti mihi sese obtulit, scilicet *de jure summi pontificis in destitutione episcoporum*. Illud potius occurrit, aliqua esse argumenta, quae historicè magis quàm theologicè discussa fuere, ut est illud: *de Regno millennio Christi visibiliter conversantis in terrâ*; alia, quae propter dissentientes scholæ opiniones adhuc sub lite sunt; ut illud *de Regulâ moralium opinionum*; alia denique diffusè quidem à canonistis et theologis disputata, sed fortè nunquam satis diligenter in fundamentalibus principiis explorata, ut illud *de oblationibus, primitiis et decimis*. Quare ad hujusmodi argumenta meum qualemcumque laborem contuli. Neque in animo fuit, ut de singulis volumina conficerem, quod non admodum difficile foret in hæc amplissimâ eruditionis congerie, quam præstantissimi viri nobis undique compararunt, si ad omnia, quae hæc argumenta aliquo modo attingunt, excurrere voluissim.

Sed mihi nunquam hujusmodi consilium in animo sedit, quia in obviis, in satis cognitis, in indirectis, in sabulosis vel rationibus, vel auctoritatibus, satius semper judicavi lectorem ad se ipsum, aut ad alios auctores remittere, quàm illum à recto itinere avertete et currentem supervacua eruditionis impositâ sarcinâ defatigare. Illud maximè præ oculis habui, ut in omni disputatione principia statuerem, unde cursum arripere, et terminum, ubi oculum intendere; deinde semitam explorare, per quam rectissimè, et quantum fieri potest citissimè, ad propositum pervenire. Non enim ut in circulo disputationis initium arbitrio nostro sumi debet, et circumduci. Aliter per repetitos orbis circumagitur lector, et cùm denique gradum sistere ei conceditur, quâdam veluti vertigine ex rotatione conceptâ, vel unde digressus fuerit, vel quam semitam percurrerit, vel quæ viderit, distinctè meminisse non potest. Sectatus sum igitur brevitate plerisque amicam, selectiora persequens, atque illa recto ordine disponens; et si aliqua prætermisi, quæ fortè superflua non fuissent, doctores et eorum opera, in quibus ea quisque invenire possit, annotavi. Si quis autem annotata opera consulere voluerit, ibi aliorum doctorum sententias per se ipsam deprehendet. Hoc enim mihi proposui, ut eos classicos auctores pro testimonio afferrem, à quibus ad alios per citationes lector deduci possit; atque ita quæ ego præ-

termiseram, oculis suis subjicere, et diligenter si libeat explorare. Ita ne eruditus, qui omnia norunt, molestus essem, cæteris, qui majorem in subjecta materia ex-

tionem exoptarent, satis ut opinor provisum. Desti- que quid reipsa præstitum sit, erudite et candide lector, judicabis.

DE REGULA MORALIUM OPINIONUM PRO CONFESSARIIS.

Cùm homo sub lege vivat, atque eam adimplere teneatur sive divinam, sive naturalem, sive humanam, opus habet aliquà regulà moralium actionum, quæ se dirigat, et à periculo culpabilis transgressionis seipsum avertat. Hæc autem regula dividi potest in regulam internam et externam. Regula interna communiter statuitur in conscientiâ, quæ est dictamen rationis, seu actus intellectûs, quo judicamus aliquid hic et tunc agendum, vel omitendum esse, tanquam bonum vel malum. Verumtamen ut intellectus, sive ratio, judicium suum rectè proferat, opus habet aliquà regulà tutâ et proximâ, quam inspiciens rationabiliter et prudenter judicare possit se à rectâ semitâ in suo dictamine non deflectore. Hæc autem regula est ea quam voco conscientiæ regulam externam et tutam in materiâ moralium opinionum. Neque enim opus est inquirere regulam pro recto dictamine conscientiæ in illis casibus, in quibus adest lex clara aut naturalis, aut divina, aut humana, neque in iis, in quibus præstò est definitio Ecclesiæ, communis doctorum auctoritas, aut ineluctabilis consuetudo, quæ omnia pariunt aut evidentem, aut moralem certitudinem: Ipsa enim moralis, aut evidens certitudo, sive legis, sive libertatis, est tutissima conscientiæ regula, de quâ à nemine disceptat. Quare hujus nostre dissertationis scopus est solummodo investigare regulam, quæ maximè confessarios dirigat in obscuris et difficilioribus casibus, qui ad eos à rudibus et idiotis pœnitentibus deferuntur, eam hujusmodi pœnitentibus confessarii sententiâ et auctoritas id ferè omne exhibeat, quod ordinariè illos ad agendum determinat.

Igitur patet, quod ante omnia opus est, ut hujusmodi regula sit in praxi *tuta*. Cùm autem dico *tuta*, intelligo, quod talis sit quæ non exponat hominem periculo culpabilis sive formalis transgressionis in legem. Hoc enim omnes leges exigunt, ut nemo eas culpabiliter offendant; ideòque divinæ leges pœnas decernunt in eos transgressores, quorum culpa sapientissimis Dei oculis manifestatur; humanæ autem leges pœnas statuere in reos aut verè tales, aut saltem præsumptos, cùm non possit internus animi actus humanus legislator introspicere. Si quis autem talem regulam exquireret, quæ ab omni prorsus periculo non solum for-

malis, sed etiam materialis transgressionis semper averteret, is non simpliciter tutam, sed tutiorem regulam exigeret, quæ viam salutis redderet non solum arctam, sed etiam humanis viribus imperviam; teneremur quippe ad jejundandum, et restituendum, quæcumque formido occurreret de obligatione jejunii, aut restitutionis, et similium; ideòque ab Alexandro VIII meritò proscripta fuit tertia illa propositio, quæ sic habet: *Non licet sequi inter opiniones probabiles probabilissimam*. Vide Viva in cit. propos., et in proposit. 1 damnat. ab Innoc. XI. Et reverè, cùm lex, juxta D. Thomam, debeat esse *ordinatio rationis ad bonum commune promulgata* (1-2, qu. 90, art. 4), lex Tutiorismi, quæ contra bonum communis salutis vim inferret, et plus præstaret. Incommodi quàm commodi circa præceptorum observantiam, non potest sine injuriâ supponi, quòd à sapientissimo et benignissimo Deo statuta fuerit. Quis enim non videat, per talem obligationem formalia multiplicari peccata, et innumeras anxietates, scrupulos, dubia, et difficultates orituras in officis, contractibus, directione propriæ et aliene conscientiæ? Sufficit igitur, ut conscientiæ regula sit in praxi *tuta* à periculo culpabilis prevaricationis.

Deinde opus est ut hæc regula sit *certa*, scilicet fundata in principiis certis tum ex ratione, tum ex auctoritate, unde quisquis rectè judicare possit se viâ tutâ incedere, prudenter agere, et ab omni culpâ vacare. Nemo enim prudenter et rationabiliter suarum actionum regulam amplecteretur fluctuantem et incertam, et quam dignosceret inniti super principiis disputabilibus, ambiguis et dubiis.

Præterea debet esse hujusmodi regula quantum fieri potest *universalis*, scilicet quæ apta sit tutò dirigere hominem ordinariè in suis actionibus; unde rejicienda est regula, quæ multis exceptionibus scatet, et à quâ in plurimis casibus recedere oportet. Tunc enim non una regula, sed plures humanarum actionum proximæ regulæ assignari deberent, quæ multiplicibus questionibus et erroribus hominem in suis actibus exponerent, et quæ non præsumuntur à Deo præscriptæ hominibus, quos tutò simul et suaviter in viâ mandatorum suorum dirigere voluit. Hæc autem diffi-

cultas magis innotescet, si humanarum legum infinitum penè numerum consideremus, quarum sensus nimis fluctuaret, si plures regulæ, aut una regula cum pluribus exceptionibus pro earum observantiâ statueretur. Neque verò confundi debent regulæ juris cum regulâ conscientiæ, quam inquirimus. Hæc quidem multiplices esse debent, quia ad diversas legum interpretationes inserviunt; hæc autem quantum fieri potest simplex, et ad clarum significatum coarctata. Imò sunt illæ quædam, veluti principia, quæ in ultimam conscientiæ regulam influunt, et eam ad determinandam conscientiam proximè et expeditè instructam constituunt. Igitur externa regula morum, quæ ordinaria et ferè unica sit, ideoque quantum fieri potest universalis, omnibus aliis à rationali homine anteferenda est.

Deniquè dico quòd talis regula debet esse ad praxim reducibilis. Cùm enim sit regula practica morum, continere debet ejusmodi præcepta, quæ sint accommodata communi hominum intellectui, et simul humanis viribus. Nisi enim talis esset, imponeret onus moraliter intolerabile, innumeris scrupulis, perplexitatibus et erroribus obnoxium. Non potest autem præsumi, quòd benignissimus Deus onus nobis imponere voluerit, quod moraliter impossibile sit ad portandum. *Non solum autem dicitur impossibile* (ut ait S.^{us} Antoninus, p. 4, tit. 4, c. 10, § 10, reg. 7), *quod absolute non est possibile, sed etiam videtur interpretandum secundum virtutem epicheiæ in lege nova esse impossibile, quod vix est possibile, utpote nimiam habens difficultatem. Aliàs quomodo salvaretur illud: Onus meum leve?* Itaque omnis regula continens præcepta, quæ illigant onera gravia et importabilia, et imponunt ea in humeros hominum, sicut a Domino Jesu Christo reprobatum, ita quoque est a nobis reprobanda. (Matth. 23.)

Jam verò inquirendum superest, utram inveniantur adducta regula, quæ, ut diximus, sit *tuta, certa, universalis, et ad praxim reducibilis*. Atque hæc maxime investiganda est, ut jam proposuimus, pro confessariis. Ipsi enim eà non solum indigent pro recto dictamine propriæ conscientiæ, sed etiam pro recto moderamine conscientiæ aliorum, et præcipuè idiotarum, quorum ipsi sunt doctores, et quasi regula proxima et externa in moralibus eorum actionibus. Et quidem si imprudentem, incertam, versatilem, obscuram regulam confessarii adhibeant, necesse est ut suos penitentes in incertum ferant, aut in errorem impellant. Quare hæc mea disceptatio præcipuè ac ferè unicè ad confessarios dirigitur, unde de iis et pro iis me ordinariè loqui profiteor; quod præ oculis a lectore semper habendum præmonco.

Fieri autem nequit, ut eà regula inveniantur in privati auctoribus. Ipsi enim, cùm in assignanda hujusmodi regula inter se dissident, eam saltem nec certam, nec universalem præscribere possunt. Superest igitur, ut ea expressis verbis designata indicetur in aliquo doctore, qui super cæteros eminenti polleat auctoritate. Illic autem mihi præstò est, scilicet sum-

mus Pontifex Benedictus XIV, qui privata insigni et raræ doctrinæ etiam Apostolicæ sedis auctoritatem copulavit. Et eò magis ejus auctoritas nobis in pretio esse debet, quia post plurima de hoc argumento inter theologos exorta dissidia scripsit; ideoque præsumendum est, quòd auctoritate suâ theologicis concertationibus pacem, et conscientiarum perplexitatibus medelam afferre voluerit. Ipse verò in constitutione, quæ incipit *Apostolica constitutio* datâ anno jubili, et invenitur Bullarum tom. 5, n. 19, ita loquitur in § 21: *Cùm igitur aut deficiat, aut nova quædam facti species ad confessarios defertur, ideoque libros evolvet illi necesse sit, non sine sobrietate, ac librorum delectu id agendum. Notum quippe est in tanto scriptorum numero aliquos prodiisse, quorum opinio, ac sententia Evangelicæ simplicitati, ac sanctorum patrum doctrinæ non bene consonant. Complures opiniones (verbis hæc utitur prædecessoris nostri Alexandri VII, in decreto edito die 7 septembris 1665) Christianæ disciplinæ relaxatæ, et animarum perniciem inferentes, partim antiquas iterum suscitari, partim noviter prodire, et summam illam luxuriantium ingeniorum licentiam in dies magis excrescere, per quam in rebus ad conscientiam pertinentibus modus opinandi irrepsit alienus omnino ab Evangelicæ simplicitate, sanctorumque patrum doctrinæ, et quem si pro recta regula fideles in præci sequerentur, ingens eruptura esset Christianæ vite corruptela. Nolumus hæc in re præiosorem sermonem instituere; nolimus vezatissimas quæstiones, quæ circa scriptorum fidem eorumque doctrinæ integritatem agitantur, attingere. Sat erit confessarios monuisse, ut in re dubia propriæ opinionis non innituntur, sed antequam causam dirimant, libros consulant quamplurimos, eos cumprimis, quorum doctrinæ solidior, ac deinde in eam descendant sententiam, quam ratio suadet, ac firmat auctoritas. Nec aliud sanè docuimus in nostra encyclica super usuris, quæ occurrit ordine 143. Bullarum nostri tom. 1, ubi § 8, ita scripsimus: Suis privati opinionibus ne nimis adhæreant, sed priusquam responsum reddant, plures scriptores examinent, qui magis inter cæteros prædicantur: deinde eas partes suscipiant, quas tum ratione tum auctoritate planè confirmatas intelligent. Idipsum modò repetimus. Nostra quippe sententia non solis rei usurariæ limitibus circumscriptur, sed ea omnia complectitur, quæ sive ad forum sacramentale, sive ad rectum conscientiarum regimen quoquo modo conferre possunt. Huc usque Benedictus XIV, in edit. Roman. Bullar. typis propag. fidei 1755, tom. 5. Illud hic paucis verbis, quæ sententia in rebus obscuris et difficilioribus amplectenda ordinariè sit ad moderandas conscientias, scilicet ea, quam ratio suadet, ac firmat auctoritas. Optimè autem dicitur primò, regulam moralium actionum in obscuris esse debere eam sententiam, quam ratio suadet, scilicet quam ratio veluti veram aut verisimilem ita proponit, ut inducat hominem prudentem ad prebendum sibi assensum. In hoc enim stat rationabilis susceptionis vis; unde fit ut opinio, in qua ratio prudentis viri quiescere nequit, quamvis interdum aliquam apparentem veritatem aut verisimilitudinem præ se ferat,*

omnino tamen sit refutanda. Sequitur : *ac firmat auctoritas*. Est enim doctorum hominum auctoritas maximus cardo, à quo regitur humani intellectus imbecillitas, ita ut ignaris, et indoctis hujusmodi auctoritas stet fere semper pro ratione. Cùm enim idiota imposit sit ad examinandas sententiarum intrinsecas rationes, et ad ferendum de eis iudicium, stat illi pro suo iudicio iudicium doctorum hominum, et non absque ratione, imo prudentissimè suadet sibi, illorum sententiam, qui docti, et probi sint, validissimis rationibus inniti : ideoque posse ad eorum præcepta et consilia suam conscientiam conformare. Unde homo rudis sequendo consilium probi, prudentis et docti confessarii, sequitur sententiam quam auctoritas sibi suadet, et ratio reflexa firmat, ordine quidem quasi inverso, sed qui unicus illi suppedit in obscuris rebus ad formandum rectum suæ conscientie dictamen. Hæc autem auctoritate etiam docti indigent. Nihil enim facilius, quàm ut ab erudito et ingenioso viro quæcumque futilis ratio, et cavillationes ipsæ, et sophismata interdum pro gravibus rationibus assumantur, nisi selectiores doctores evolvat, et eorum contraria argumenta cum propria sententiâ diligenter conferat. Quare in opinionum regula non alternativè, sed copulativè, cum ratione auctoritas ordinariè convenire debet. Quod si in aliquo peculiari casu expressa et apposita auctoritas præstò non sit, non desunt certè in gravioribus doctoribus similes casus, à quibus resolutionum exemplares rationes desumi possint, aut docti, et probi viri, qui consulantur.

Jam verò hæc regula facillè demonstratur, quòd sit et *tuta*, et *certa*, et *fere universalis*, et *ad praxim reducibilis*. Et primo, quòd sit *tuta*, nemini in dubium venire potest, cùm fuerit à Summo Pontifice proposita, cui propter doctrinam et auctoritatem nihil deerat ad definiendam tutam praxim pro regula morum, maximè cùm Benedictus XIV hæc prescripserit post tot dissidia circa hanc materiam, atque rationes, et difficultates hinc inde expenderit; unde non solum maturè, et deliberatè, sed etiam cum plenâ et perfectâ hujus argumenti cognitione ad hanc regulam determinandam descendit. Et revera hanc regulam Ecclesie doctores, Patres, concilia, et summi pontifices secuti sunt, cùm de rebus controversis et dubiis deliberandum fuit. Voluerunt enim ut auctoritas simul et ratio consulerentur, et quod rationi consonum, et ab auctoritate confirmatum inveniretur, id Christi fidelibus observandum intimarent. Hanc ipsam regulam profitebatur S. Augustinus scribens Hieronymo, sibi in praxi esse; exceptis enim canonicis Scriptoribus, quos nunquam errasse credebatur, de aliis subjungit : *Alios autem ita lego, ut quantalibet sanctitate, doctrinâque pollent, non ideo verum putem, quia ita ipsi senserunt, sed quia mihi per alios auctores, vel canonicos, vel probabiles rationes, quod à vero non abhorreat, persuadere potuerunt*. Et refert. decr. p. 1. dis. 9. c. 5. et paucis variat. in ep. 82. n. 3. noviss. edit. Et nisi talis regula esset *tuta*, alia assignari deberet, quæ *tuta* esset, cùm non possint homines sinè *tuta* conscientie regula legem adimplere.

Alia autem exhiberi nequit, nisi tutissima, scilicet quæ amoveat omne prorsus periculum quancumque remotum transgrediendi legem non solum formaliter, sed etiam materialiter, ex quâ nunquam liceat sequi opinionem inter prebables probabilissimam, quod vidimus fuisse ab Alexandro VIII reprobatum. Quare ait S. Antoninus in Summa p. 1, c. 10 : *Eligere viam tutiorem consilii est, non præcepti; aliter oporteret multos ingredi in religionem, in qua tutius vivilur; quam in seculo*. Et sic in omni dubio de obligatione restitutionis præscribi deberet restitutio, quia hæc tutior regula est; imo tutissima, ad non lædendam justitiam in proximum. Quam regulam si amplecterentur confessarii, facillimè suos penitentes impellerent ad executionem jugum divinæ legis, quia desperarent se posse eam ritè observare. Etenim, ut ait D. Thomas 2-2. qu. 20, art. 3, *sublatâ spe, irrefrenatè homines labuntur ad vitia, et à bonis laboribus retrahuntur*. Et hæc ratio est, propter quam Probabilioristæ suam sententiam contra Tutioristas defendunt, uti videre est inter ceteros apud Patrem Flavianum Ricci in *additionib. ad theol. P. Resfensuel. tract. 1, dist. 4, q. 6, § 8*. Quia Deus à nobis non exigit, ut operemur semper cum metaphysicâ aut physica evidentiâ de honestate materiali actionis nostræ: hoc enim est supra naturæ humanæ vires pro hoc vitæ statu; sed solum à nobis exigit, ut nunquam operemur sinè firmâ et prudenti persuasionè, quòd actio nostra hic et nunc ponenda non sit peccaminosa, sed licita. Consonat P. Daniel Concina, qui in theolog. Christ. contr. lib. 2. Appar. diss. 2. cap. 10. sic ait : *Vox tutior significare potest majorem securitatem à periculo peccandi etiam materialiter, et hoc in sensu non semper tenemur ad tutiora. Licitum est exequi id, quod omnibus seriò expensis apparet prudenter verum et honestum*. Atqui is qui in obscuris et disputabilibus tandem exequitur id, quod omnibus seriò expensis ratio sibi suadet, et auctoritas firmat, sequitur illud, quod sibi apparet prudenter verum, et honestum. Ergo qui hujusmodi regulam amplectitur, habet conscientie regulam tutam et irreprehensibilem.

Quod autem hæc eadem regula sit *certa*, apparet manifestè ex suprâ dictis. Etenim innititur principiis certis prudentiæ, honestatis, voluntatis divinæ, idoneitatis humanæ naturæ, auctoritatis Ecclesie, et praxis proborum et sapientiorum hominum. Item non improbitur neque ab iis qui contrarias inter se partes sequuntur, sive sint probabilistæ, sive sint probabilioristæ. Denique est etiam certa in hoc sensu, quòd clara, et determinata est, non ambigua, diversis interpretationibus obnoxia, ideoque omnium capti, et usui, quantum fieri potest, accommodata. Ex hoc autem sequitur, quòd sit etiam *universalis*, cùm ab omnibus liquidò intelligi, et executioni mandari facillè possit. Sed hujusmodi regulam ex eo potissimùm universalem appello, quòd ad omnes ferè casus se extendat. Quæcumque enim agenda occurrerint, tutò operabimur, si sequamur id quod ratio suadet, et auctoritas firmat, et si rejiciamus id quod ratio non suadet, et auctoritas non firmat. Imò non solum pro dubiis, et

controversiis casibus hæc regula nos dirigit, sed etiam pro iis qui apud Catholicos non controvertuntur, quia habent fundamentum certum et manifestum in lege divinâ, aut naturali, aut ecclesiasticâ. Ubi enim adest certa et clara lex divinâ, naturalis, et ecclesiastica, aut ipsius Ecclesiæ definitio, nulla potest esse auctoritas in contrariam, quæ vel minimi aestimetur, et quæcumque ratio in oppositum appareat, reputanda est fallax, quia ex ratione, reflexâ, sed certâ, persuadere nobis debemus, quod illa sententia recte rationi adversetur, ideoque quod insufficientis sit ad merendum assensum hominis prudentis. Pone enim exemplum de dubio occurrente in administratione Sacramenti, quod ejus valorem respiciat. Ratio mihi suadet, quod in hæc materiâ, quæ est materia facti, et non dependens ab opinione hominum, sed ab institutione Christi, teneor procurare media prorsus certa ad eorum valorem, et propter Sacramenti reverentiam, et propter proximi salutem. Accedit auctoritas Innocentiû un-Jecimi, à quo inter damnatas propositiones prima recensetur ea, quæ assertit: *Non est illicitum in Sacramentis conferendis capsi opinionem probabiliter relictâ tutiore*; ideoque et ratio et auctoritas mihi præscribit tutam regulam in administratione Sacramentorum. Idem dicendum de medico, qui tenetur adhibere pharmacam probabilis curativam, et de iudice, qui debet in iudicando sequi probabilioris sententiæ. Etenim præter communem auctoritatem, quæ ita docet, ratio ipsa non solum mihi suadet, sed penitus me convincit, quod qui tenetur ex justitiâ aut charitate proximo succurrere in re gravi, debet tutiora media adhibere; aliter injustè aut injuriosè exponeret proximum gravi periculo aut vitæ, aut famæ, aut fortune, cum effectus in his rebus non ab opinione pendeat, sed à facto vel utili, vel inutili, vel nocivo. Igitur adducta regula etiam ex hoc capite est præferenda, quia unica, aut ferè unica, ideoque universalis, et applicabilis ad omnes morales actiones.

Hæc autem universalitatis prerogativa non invenitur in aliis regulis, quæ solent assignari, sive Probabilismi, sive Probabiliorismi, quia istæ pluribus et implicatis exceptionibus obnoxie sunt, uti videre est apud auctores qui eas sequuntur, adeo ut etiam docti homines vix interdum mentem suam patefacere valeant in earum usu præscribendo. Ac præterea non possunt illæ esse universales quoad personas, quia qui unam earum amplectitur, aliam omnino respuit et reprobat.

Remanet, ut proposita regula ostendatur maximè pro confessariis, qui illâ indigent ad aliorum conscientias moderandas, ad praxim reducibilia. Et primò in hoc considero facilitatem, seu minorem praxis difficultatem, cum nulla possit esse ita facilis, ut aliquam difficultatem non involvat. Hæc autem facilitas patet ex usu, quia statim ac in rebus controversis post diligens examen, et omnibus seriò expensis, inveniam opinionem quam recta ratio mihi suadet, et plures classici auctores confirmant, jam non est mihi opus ulterius inquirere, et doctores omnes perscrutari, singulâ eorum

rationes, et auctoritates conferre, et judicare de eorum inæqualitate, et præponderantia, quod esset onus moraliter intolerabile, utpote innumeris scrupulis, perplexitatibus, et periculis errandi obnoxium. Secundo considero hujus regule praxim, quatenus magis remota est ab extremis, ideoque minus periculosa. Est enim æquè distans à laxitate, et à rigorismo, quia vir probus, et saltem mediocriter doctus non facile suadet a quacumque ratione, et auctoritate, ideoque declinat periculum laxitatis; et ex alia parte non ita inhumane erit, ut postquam dignoverit gravitatem rationis ex prudenti assensione, quam causat in suo intellectu, et invenerit in classicis doctoribus eandem sententiam planè confirmatam, velit nihilominus eam suo penitenti indulgere, quia opposita est magis tuta.

Addo autem, quod in posterum semper meminisse oportebit, per adductam regulam non excludi, ut confessarius in rebus obscuris, et difficilioribus, consilium etiam sapientioris et prudentioris exquirat. Imò in pluribus circumstantiis hoc omnino, quando fieri poterit, et licitum erit, præstandum est. Ita fiet, ut denique omnibus hæc inde expensis, collatis inter se auctoribus, rationibus et difficultatibus alteri expositis, et ejus sententiâ auditâ, securius ad deliberationem quisque deveniat. Et hujusmodi praxis communis est etiam Probabilismi, et Probabiliorismi methodo, quin ex ea harum opinionum usus evertatur. Cum enim de hujusmodi rebus disputatur, non excludantur conditiones, et modificationes, quæ subintellectæ vocantur, et ab omnibus admittuntur. Quod notavi, ut id lector extendat ad alia similia.

Sed dicet: Quid agam, si ratio mihi suadet magis unam sententiam, quam alteram? Respondeo, quod aut excessus suasionis est modicus, aut est magni momenti. Si modicus, dico quod parvi pendendus est, quia in parva præponderantia nemo potest ex hoc capite prudens judicium formare pro veritate, aut falsitate alicujus sententiæ, cum talis modica præponderantia facillimè apparens tantum sit, versatilis, et fallax. Si autem excessus sit magnus, ut notabilis momenti, tum dico quod in praxi ordinariè non subsistit apud intellectum suasio rationum pro contraria sententiâ, ideoque iste casus semper mihi visus est admodum rarus in praxi. Magna enim aut notabilis præponderantia rationum pro una sententiâ aufert apud intellectum gravitatem pro altera, et eam efficit apud ipsum non solum minus gravem, sed etiam levem, et improbabilem. Si autem id aliquando accidat, ut adsimul major et minor notabilis suasio pro contradictoria respectivè sententiâ, non audeam quidem aliquid addere Benedicti XIV regule, qui simpliciter id sequi consult, quod ratio suadet, non id quod ratio magis suadet.

Quid verò, si plures auctores classici stent pro una sententiâ, quam pro alia, ideoque una sententiâ magis auctoritate firmetur, quam alia? Respondeo: Aut numerus auctorum, qui classici judicantur, est impar ad acquirendum prudentem assensum, aut est sufficiens.

Si impar, manifestum est quòd attendi non debet in proprio iudicio. Si sufficiens sit, cur ipsis adherere non possum, dummodo aliunde ratio me suadeat de gravitate rationum? Aliter in infinitum, et in incertum protrahendum erit examen. Non enim auctoritas doctorum, qui classici vocantur, commensuratur tantum ab eorum numero, sed etiam a relativa eorum preponderantia, cum inter classicos ipsos plures gradus distinguantur; similiter a rationibus quæ ab ipsis adducuntur, cum etiam auctores classici aliquando dormitent; denique ab existimatione, quam sibi in aliquo peculiari casu resolvendo nonnulli acquisiverunt, cum sæpe accidat, auctorem cæteroque minus insignem prævaluisse in aliqua resolutione apud communem opinionem contra ceterum decisionem, qui auctores primæ classis appellantur. (Vide Silvestr. v. *opinio* n. 2.) Quis igitur dicet, adstringi debere confessarium ad instituendum iudicium de preponderantia auctoritatis doctorum in aliquo peculiari casu, cum talis preponderantia a tot circumstantiis, et requisitis pendeat, ut fallere etiam possit, et reverà non rarò fallat iudicium quoque doctissimi et prudentissimi hominis? Numquid præsumendum est, quòd voluerit Deus, cum agitur de legis observantia ad salutem necessaria, nos conjicere in tot difficultates, et ambages, unde extricari non possimus, et à quibus fere ad desperationem impellamur? Certè vir cæteroque probus, prudens, et mediocriter doctus, qui ingenii licentiæ non obsecundet, et alicui parti mordicis non adhaereat, et conscientiam suam sine præventionem, aut scrupulo audiat, irreprehensibilis reputandus erit, cum in aliquo casu controverso eam sententiam amplectitur, quam gravis ratio sibi suadet, et sapientiorum doctorum auctoritas firmat. Ideò prudentissimus Pontifex Benedictus XIV ab his comparativis præminentibus abstinnit, et ad sententiam nos descendere unico præscripsit, *quam ratio suadet, et firmat auctoritate*.

Instabis ulterius: Quid autem, si inveniam apud plures classicos doctores opinionem quam mihi ratio non suadet, aut quam ipsa ratio mihi dissuadet? Respondeo, me semper abhorruisse ab his interrogationibus, quibus si quis respondere velit, tot distinctiones et subdistinctiones obscuras, et versatiles, et abusivis interpretationibus obnoxias proferre cogitur, ut satius sit aliquos particulares casus prædientie, doctrinæ, et probitatis confessariorum in praxi solvendo relinquere. Genericè tamen dicam, quòd ubi non adest Ecclesiæ definitio, aut communis doctorum sententia, nunquam adducar ut eam opinionem amplectendam proponam, quam ratio neque mihi suadeat, nec suaserit peritis auctoribus a me diligenter consultis, quamvis inveniantur apud aliquos classicos doctores. Etenim suppono semper in casu proposito, quòd plures classicos doctores consuluerim, ut præscribit Benedictus XIV, et deinde omnibus seriò expensis, ratio me suadeat pro una eorum parte, et pro contradictoria non suadeat; unde fit, ut mea ratio fulciatur ab intrinsecis rationibus, et extrinseca aliquorum doctorum auctoritate

contra aliorum rationes, et auctoritatem. In hoc autem casu tantam mihi valet adversæ sententiæ patrocinatorum auctoritas, quantum valent eorum rationes; et si eorum rationes post diligens examen non sint aptæ ad assequendum meum assensum, in eorum assertionem simpliciter non acquiescam. Scio enim quòd, si quæ sunt rationes realiter graves, vim suam exercere debent etiam apud hominem mediocriter peritum. Quòd si id non assequantur, de earum gravitate summo opere dubitandum, si non omnino desperandum iudico. Et ex alia parte frequens et attenta doctorum lectio nos instruit quàm etiam doctissimi homines interdum hallucinantur, et cavillationes pro rationibus aliquando assumunt, maxime quia plurimi ex classicis doctoribus, quos terminus, ab Aristotelica palestra educti ad moralem disciplinam se contulerant, a qua palestra cum accurata dialectica, quam magni facio, etiam nonnulla vitia, quæ omnino respuo, in sua opera invexerunt. Mihi arridet summo opere sententia Silvestri, qui ait in Sum. (V. *Opinio* n. 2): *Nos generatur aliquod præjudicium veritati, cum inter diversas opiniones a magistris approbatas, et Scripturis authenticis annotatas, illam quis amplectitur, quæ sibi videtur magis consona rationi.* Et inferiùs: *Sed neque ex multitudine auctorum quos melius, et æquius est iudicare, cum possit unus, et fortè deterioris sententia multos in aliqua parte superare, quod menti commendandum est.* Juvat theologorum auctoritas, sed cum mihi per alios auctores, vel canonicas, vel probabiles rationes, quod a vero non abhorreat, persuadere poterunt. (S. Aug. l. c.) Ad quid enim ratiocinandi facultas nobis data est, si rationi cuicumque extrinsecæ cedere omnino debeamus, etiam cum ratio intrinseca nos non suadet, nec adest Ecclesiæ definitio? Cur tempus studendo, et legendo, et meditando terimus, si solùm ex aliquorum responso propositis casibus prudenter, et tutò respondere possimus? Ratione, auctoritate suffulti, quos doctores habemus, doctores facti sunt; et injuriosum, et injustum erit, consilium poenitenti præbere, quod si quis mihi daret absque suasibili ratione, et unico in verbo alicujus doctoris fundatum, statim respuerem tanquam arrogans, et temerarium. (Vide Azor. l. 2, c. 16 qu. quint.) Atque hoc dico quoad regulam, quam confessarius a poenitente consultus præ oculis habere debet. Quòd si poenitens alioquin probus, ac sufficienter instructus asserat, se persuasum esse rationibus, quæ quamvis mihi non ardeant, non tamen omnino falsè dignoscuntur, et insuper ad ejus opinionem gravium doctorum auctoritas concurrat, non condemnabo quidem ejus electionem, quia sequitur sententiam quam asserit rationem sibi suadere, et auctoritatem confirmare; sed nihilominus abstinere ab approbatione sententiæ, quam ratio mihi non suadet. Multò minùs descendam ad sententiam quam mihi ratio omnino dissuadet, quamvis fulciatur auctoritate trium, aut quatuor auctorum non parvi nominis. Contra propriam rationem, et multorum auctoritatem se determinare in re controversa unus propter aliquorum assertionem, non est hominis præ-

dentis, et medioeriter in hac disciplina versati.

Ex dictis aliam objectionem aliquis desumere poterit, et inferre quòd proposita regula sit incerta ad assequendam veritatem. Etenim quòd mihi ratio suadet, alteri ratio non suadet, et alicui etiam dissuadet. Respondeo primò, quòd hæc objectio est communis omnibus regulis, quæ in diversis scholis exhibentur. Quòd enim tibi est probabile, mihi fortasse erit probabilius, et alteri omninò improbabile; pariter quòd alteri est probabilius, mihi vix probabile erit, tibi autem omninò probabilitate destitutum. Nec certitudo ipsa moralis hanc scopulum semper evadit, et videmus eandem sententiam apud aliquos certam esse quæ est apud alios incerta. Non est igitur exigenda in rebus controversis persuasio rationis absoluta, et universalis, quia si hujusmodi persuasio aderit de aliquâ sententiâ, tunc talis sententia extra controversiam fit, et moralem certitudinem assequitur, nempe quia possidet communem doctorum hominum persuasionem et approbationem. Unde sufficit persuasio relativa, et prudens, sicuti in Probabilismo et Probabiliorismo à sapientioribus admittitur. Cùm enim persuasio rationum est omnibus doctoribus communis, non jam in incerto versamur, sed habemus sententiam certam, qualis resultat ex communi theologorum doctrinâ, et quam sequi tenemur, nisi fortè evidens in contrarium ratio, et non ante à doctoribus ad examen adducta occurrerit. Et nisi talis relativa sententiæ gravitas recipiatur, ad Tutorismum confugere necesse erit, quòd tamen ab omnibus reprobat. Respondeo secundò, quòd proposita regula, si non ducit ad assequendam cum certitudine veritatem, admoret tamen hominem veritati eo meliori modo, quo fieri potest in hac materiâ, et in hac hominum conditione. Imò potius tutorismum est regula incertissima, et fallacissima ad assequendam in hac materiâ veritatem, cùm veritas hic consistat in prohibitione aut permissione alicujus actionis, et Tutorismum semper prohibitum supponat quòd potest esse, et est sæpè permissum; ideòque non solum à veritate declinat, sed etiam ad falsum inevitabiliter aliquando inducit. Injustum autem est exigere certitudinem assequende semper veritatis in regulâ quæ præscribitur pro casibus controversis, in quibus supponitur, nec adesse, nec inveniri posse veritatis certitudinem. Ea tamen optima regula erit in incertis, quæ veritati appropinquet, et eam ut plurimum assequatur, quamvis non semper assequatur, dummodo simul sit regula tuta, certa, universalis, et ad praxim reducibilis, qualem ostendimus esse regulam à Benedicto XIV propositam. Respondeo tertio, quòd ad assequendam cum majori spe, et fundamento veritatem, consultò hæc regula complectitur tam rationem, tam auctoritatem. Esto enim, quòd interdum tibi tua ratio suadet quòd mihi mea non suadet, aut etiam dissuadet, ideòque aut tuæ, aut meæ sententiæ in tali casu falsum subesse debeat; sed cùm ratio non sufficiat ad amplectendam sententiam, nisi etiam accedat auctoritas, minus frequens erit casus, in quo sententia, quam tibi ratio suadet,

et firmat auctoritas, à me tanquam futilem et vana rejiciatur. Ipsa enim auctoritas, et rationes ab auctoribus adductæ facilius ad assentiendum tuæ sententiæ animam meam inclinant, et pondus addunt tuis rationibus, quæ per se solæ assensum meum ad se trahere fortè non valent. Quare non imperfectè, sed adæquatè hæc regula servanda erit, quoties commodam præbeatur eam servandi; et ex hac ipsâ ratione ab adversario adductâ non mihi arridet opinio eorum, qui rationem ab auctoritate sejungunt, et alterutram pro regulâ conscientiæ in materiâ morum præscribunt etiam in casibus, in quibus utraque inveniri, et componi potest. Hoc enim frequentiam in sententiarum diversitate auget, ideòque etiam falsarum opinionum numerum. Neque dicas, quòd idiotæ et rudes super auctoritate prudentis confessarii unicè se determinant, ideòque necesse non est, ut in electione opinionum ratio cum auctoritate concurrat. Etenim hæc nostra elucubratiò ad confessarios, ut præmisimus, singulariter dirigitur, atque illis hujusmodi regulam proponit Benedictus XIV. Planum autem est, quòd si confessarii hanc regulam servent, etiam penitentes idiotæ, et rudes sequentur sententiam, quam ratio suadet, atque auctoritas firmat. Tunc enim ipsorum sententia erit secundum rectam rationem confessarii, quæ defectum supplet rationis in penitente. Contra verò nisi confessarius ita se dirigat, penitentis fiduciam facillimè fallit; et ad errandum sæpè sæpius inducit. Homo enim idiota, et rudis, qui alioquin de doctrinâ et prudentiâ confessarii non dubitat, firmè tenet, quòd confessarius secundum rectam rationem omnibus seriò expensis sibi consulat, et suum intellectum ipsi subjicit; nec suspicari potest, quòd confessarius illi suadeat id, de quo ipse antè rationabiliter, et prudenter suavis non fuerit. Dirigit se penitens secundum persuasionem rationis reflexam, quæ fundatur in confessarii persuasionem directâ, ideòque deficiente confessarii directâ persuasionem fallitur invincibiliter penitentis persuasio reflexa. Quid autem inde? Hoc eò magis evincit, quàm necessarium sit, quòd confessarius propositam et adæquatam regulam, toties quoties suppetit commodum eam servandi, sequatur, ne penitentem decipiat, et in errorem impellat. Sit utique prudens quantum satis, et inculpabilis penitens idiota et rudis, qui licitam putat sententiam, quam sibi consultit confessarii auctoritas, et ratio reflexa suadet; regulam sequitur, quæ unicè præstò illi est propter invincibilem suam ignorantiam. Sed numquid eandem omninò regulam sequi impunè poterit confessarius, qui ex officio tenetur imbecillitati penitentis succurrere, ideòque defectum directæ rationis in penitente debet ipse prudenti suæ rationis usu supplere? Ceterùm si penitens ipse prudenter dubitet de scientiâ, aut probitate confessarii; item si dubitet prudenter de valore rationum quas confessarius sibi proponit; denique si ipsa ratio non scrupulosè, sed prudenter illum admoneat, futilem esse aut falsas rationes sententiæ à confessario propositæ, penitens ipse ad sapientiorum confessarium pro-

solutione sul dubii tenebitur accedere. Nemo igitur, etiamsi idiota et rudis, debet amplecti sententiam quam prudens ratio dissuadet, aut quam ratio non suadet saltem reflexè, si aliter fieri nequeat.

Atque hic ad confirmandam propositam regulam se præbet occasio facilè explicandi, quomodò qui eam amplectitur totò se determinat ad agendum. Est enim apud omnes inconcussum, quòd ultimum dictamen practicum, ex quo conscientia determinatur ad huc et nunc agendum, debet esse moraliter certum. Illud autem ejusmodi est. Moraliter certum est et ex ratione, et ex auctoritate, quòd in rebus controversis, Deus ut non peccem, nihil aliud à me requirit, nisi ut sequar sententiam quam ratio suadet, et auctoritas firmat. Sed ad agendum hic et nunc invenio sententiam quam ratio mihi suadet, et auctoritas firmat. Ergo licitè possum hic et nunc hanc actionem ponere, quia est rationi et auctoritati consona atque conformis. Ratio honestatis hujus dictaminis est quia ut conscientia formetur moraliter certa de honestate actionis, sufficit ut principia, seu antecedentes propositiones, ex quibus consequentia inferitur, sint moraliter certæ. Tunc enim est moraliter certa etiam consequentia, quæ conscientiam ultimò determinat ad agendum, ideòque ex dictamine moraliter certo homo in tali casu licitè operatur. Hoc autem neque à Probabilistis, neque à Probabilioristis inficari poterit, qui idem practicum resolutivum assignant ad licitam determinationem conscientie circa actionem hic et nunc ponendam. Opinio enim speculativè probabilis, aut probabilior, non est nisi opinio; et quælibet opinio involvit semper formidinem aliquam de opposito, et quousque est opinio non admittit moralem certitudinem. Et tamen Probabilistæ et Probabilioristæ asserunt, practicè et licitè amplecti posse in obscuris opinionem probabilem aut probabiliorem, quia moraliter apud eos certum est, licitum esse, aut istam, aut illam sequi, et super hoc principio apud eos moraliter certo statuunt ultimum dictamen practicum et moraliter certum benè moratè et christianæ conscientie. (*Antoine, de Consc. c. 4, qu. 4.*)

Quocirca contra regulam Benedicti XIV locum non habet commune effatum: *In dubiis tutior pars est eligenda.* Ratio est, quia hic non intervenit dubium neque speculativum, neque practicum. Etenim distinguendum est appositè ad hoc argumentum cum communi, *dubium, opinio, et certitudo moralis.* Dubium est suspensio assensus circa utramque partem contradictionis. Opinio est assensus intellectus ad unam partem contradictionis cum formidine partis oppositæ. Certitudo moralis est assensus firmus intellectus ad unam partem absque ulla prudenti oppositæ partis formidine. *P. Concina, l. 2. appar. diss. 2. c. 2. S. Thom. 2. 2. qu. 1. art. 4. et quodlib. 8. art. 15. et 1. part. qu. 79. art. 9. ad 4. Navar. Summa, cap. 27. num. 279. Silvester, verbo Dubium, n. 1. et Opinio, num. 1. Antoine, de conscient. cap. 2. et cap. 4. qu. 4. ad object. 2. Azorins, l. 2. c. 12. ad object., etc. Sanchez, de Matrimon. lib. 2. disput. 41. Ex quo pariter inferitur, quod in ter-*

minis doctrinalibus rigorose differt *tubium* ab *incertitudine*; quamvis extra materiam doctrinales promissive usurpari soleant. Etenim id est incertum, quod non est certum; ideoque etiam opinio conjungitur cum incertitudine, quia ubi est opinio, non adest certitudo. Multò magis cum incertitudine conjungitur dubium. Sed tamen ex dictis *opinio* non conjungitur cum *dubio*. Aliter sequeretur absurdum, quod assensus intellectus pro una parte contradictionis conjungeretur cum suspensione assensus pro eadem. Hoc autem attendendum est, ut evadere possimus ex ambagibus, quas inconsultò nonnulli auctores nostræ inquisitioni offuderunt, quia hæc vocabula non ritè usurpant. Jam verò perspicuum est, quòd sequens prædictam regulam non hæret in dubio, sed format antecedenter judicium prudens pro una parte contradictionis, quamvis cum aliqua formidine oppositæ partis: cum quo iudicio practicè, et proximè se deinde resolvit ad agendum, moraliter certus, quòd Deus illi non imputabit ad peccatum, si agit illud quod ratio suadet, et auctoritas firmat. Hinc ait Silvester, verbo *Opinio*, num. 2: *Nec obstat, quòd in dubiis tutior opinio est eligenda, de Spons. Jævenis, quia non est in dubio qui probabilibus rationibus spectatur ad unam partem.* (Vide Azor. l. 2. c. 16.) Et hoc, quod ait Silvester, procedit, ut suprà innuimus, in obscuris de jure, et non de facto; quia quando agitur in rebus de facto, cum factum non pendeat ab hominum opinionibus, et opinio non possit facere infectum de facto, tunc non solùm cum dubio speculativo practicè agere nequimus, sed neque cum opinione speculativè probabili aut probabiliori, ideoque ad totam partem deflectendum est, ut, v. g., in materia et forma sacramentorum, à quibus pendet eorum valor, cum opinio speculativa non possit facere ut sint valida, si aliquid de facto desit, aut mutetur de essentialibus. Sed hoc ipsum et ratio suadet, et auctoritas firmat, et consequenter cadit sub regula à nobis adducta. (Vide Ferrari v. Conscientia, n. 85.) Hinc si quis clericus sit certus de excommunicatione aut irregularitate contenta in jure pro aliquo casu, et prudenter dubitet, an de facto ipsam incurrerit, dicemus quòd debeat se gerere tanquam excommunicatam, aut dispensationem petere, etiamsi aliquas rationes ad se excusandum inveniat, et opinetur se non incurrisse, quia opinio non potest facere ut non sit excommunicatus aut irregularis, si talis de facto est; et si de facto fuerit irregularis, aut excommunicatus, tunc se ipsum et proximum prodit in administratione sacramentorum. Et hæc sententia probatur etiam quavis ex aliis rationibus à Thoma Sanchez in *decal. lib. 4, c. 10, n. 38 et sequ.* Quòd pariter extendo ad jurisdictionem debitam, etiamsi quis probabiliter opinetur jurisdictione gaudere; quia jurisdictionis est res de facto, quam quis vel habet, vel non habet; ideoque illi intervenire debet moralis certitudo, quia non obstante probabili tali opinione, si de facto eam non habes, invalidè absolvis. Neque assentior illi qui dicunt, quòd in tali casu supplet Ecclesia. Non enim sufficientem rationem invenio, cur dicatur supplet Ec-

clesia, cum error non est invincibilis, et deponi potest, sed non vult. Ac reverà si diligenter perpendatur C. *Illud Dominus* de Cler. excom., C. *Jurensis* de Spons., et C. *Ad audientiam* de homicid., in quibus asserta regula de tutiori parte eligenda assignatur, facillè deprehendetur, quòd in iis casibus agebatur de controversia obscura de facto circa excommunicationem, sponsalia, et irregularitatem. Pariter circa jurisdictionem etiam, ut vocant, probabilem, sive innoxiam probabili opinioni, exstat decretum S. Cong. Concilii; Ferrari, v. *Jubilæum*, art. 2, num. 70, et Benedict. XIV, Inst. 84, num. 14 et seq., in quo declaratur, non solum illicita, sed etiam invalida exceptio confessionum facta à quibusdam regularibus tempore jubilæi, qui in Patavina diœcesi absque approbatione et licentia Episcopi confessiones sacramentales publicè exceperant, inducti ad id, ut ipsi professi sunt, quòd aliàs, et ab aliis approbati fuissent, ideoque possent validè et licitè tempore jubilæi absque nova ordinarij approbatione confessiones audire in opinione probabili aliquorum auctorum regularium. Et reverà si in omni probabili jurisdictionis opinione presumatur Ecclesiam supplere, ampla nimis via sterneretur ad usurpandam jurisdictionem, cum relativa probabilitas, quæ in praxi attenditur, aut quæ ab auctoribus refertur, non difficulter ab aiquibus invenitur. Quòd si interveniat error communis, et si quis titulus coloratus superaddatur, tunc in favorem poenitentium invincibiliter ignorantium, Ecclesiam supplere judicari poterit, non tamen in favorem probabilis opinionis confessarii, qui a culpa non vacabit.

Addo etiam illud effatum: *In dubiis tutior pars est eligenda*, non solum in rebus de facto locum habere, verumtamen jus ipsum respicere, quando dubium est speculativum. Etenim, ut inter ceteros ait Suarez, de legib. l. 6. c. 8, n. 10., ex dubio speculativo nascitur practica dubitatio, an lex violetur, necne; cum practica verò dubitatione, sive cum conscientia practicè dubia, certum est, operari non licere. Quare illud effatum: *In dubiis tutior pars est eligenda*, verificatur sæpius, quia verificatur non solum in rebus de facto, sed etiam in rebus de jure, toties quoties dubium adest speculativum, quod resolvi non potest, et judicium remanet suspensum absque prudenti determinatione ad alterutram partem contradictionis. Sed cum invenero id quod ratio suadet, et auctoritas firmat, et dubium deponendo judicium determinavero, illud effatum applicari non potest præter casus supra adductos et alios similes. Aliter responderem: Nego suppositum; quia ego dubius non sum, quamvis non sim omnino certus.

Neque pariter locus habet contra hanc regulam illud aliud effatum, quòd *lex dubia non obligat*. Videtur enim, quòd lex etiam dubia servari debeat, si ratio mihi suadeat, et auctoritas firmet eam existere. Fallax est hæc difficultas. Etenim si in dubio legis, et post accuratum examen mihi ratio suadet legem existere, et hoc etiam auctoritas firmet,

tunc lex non est mihi amplius dubia, sed jam cedit dubium opinioni, evanescit suspensio assensus, et subintrat assensus intellectus pro existentia legis, non cum dubio, sed solum cum formidine de non existentia legis, ideoque lex non est mihi amplius dubia, sed non sum dubius de lege, sed solum restat aliqua suspicio, quòd possit non existere. Igitur semper præ oculis habenda est in hac controversia illa distinctio, *dubii, opinionis et moralis certitudinis*, quam ex communi doctorum auctoritate supra adduxi, quoniam ex inadvertentia ad hanc distinctionem ortæ sunt plures apparentes difficultates, quæ diversas scholas exagitârunt. Admitto quidem, quòd lex dubia non obligat, imo non est lex propriè et rigorosè ea, de ejus existentia, post diligentem inquisitionem, prudenter dubitatur, maxime si dubium sit negativum. Est enim de essentiâ legis, ut sit sufficienter proposita, promulgata, aut intimata. S. Thom. 1. 2. quæst. 90. art. 4. Suarez, de legib. l. 1. c. 11. Benedict. XIV. de Synod. diœces. l. 6. c. 2. num. 5. Non est autem hujusmodi illa lex, de ejus existentia post diligens examen adhuc prudenter dubitatur, quia si sufficienter proposita, et promulgata fuisset, prudens dubium non relinqueret. Dico: Erit igitur moraliter certa, si non est dubia. Respondeo: Nonne vides, quòd inter dubium et certitudinem nihil interjicis, cum tamen inter dubium et certitudinem possit intervenire opinio, quæ si talis sit, ut prudenter suadet meam rationem de legis existentia, et sit a gravibus doctoribus planè confirmata, imprudenter agerem, si ejus observantiam respuerem, unice quia restat aliqua non imprudens formido, aut suspicio de ejus non existentia, quæ non facit, ut sim dubius, sed facit tantum, ut non sim moraliter certus. Dubia quidem mihi erit lex, aut lex non erit, cum post accuratum examen pro ejus existentia, aut non existentia, non invenero sufficientem rationem et auctoritatem, quæ suadet ejus existentiam, ita ut cogar suspendere assensum circa utramque partem contradictionis. Sed si efformavero judicium determinatum, et firmum de ejus existentia, jam datus est assensus uni parti, aut cum certitudine, aut cum aliqua formidine, et hujusmodi assensus, quantum recedit a dubio, tantum accedit ad certitudinem.

Et certè nemo fortè inter probatos viros invenietur, qui, si v. g. dubitetur an hodie indictum sit jejunium, et post adhibitam diligentiam suasus fuerit pro parte affirmativa, judicet tamen, posse imponè non jejunare, quia totaliter certus non est de existentia præcepti, et aliqua non imprudens formido adhuc restat in contrarium, quia v. g. contra decem testes fide dignos stantes pro affirmativa, duo aut tres pariter fide digni stant pro negativa. Si quis, inquam, in hoc tara dispari testium concursu è dubietatis finibus excedendum judicet, et assensum determinet pro affirmativa, non putabit, v. mihi videtur, prudenter posse negativam in praxi amplecti, quia aliqua auctoritas etiam respectiva adhuc pro negativa superest et illa duorum aut trium testium de positione, quæ facit

ut affirmativa omnimodam certitudinem præferre nequeat. Neque dicas, ubi non est scientia certa, adesse ignorantiam, et ignorantiam excusare, si sit invincibilis, et in casu; quia falsum est etiam apud philosophos, quod sola scientia adversetur ignorantie. Etenim ignorantie propriè opponitur cognitio; et triplex est cognitio nis species, scilicet *scientia*, *opinio*, et *fides*. (Storeknauf, *Logic. part. 5. § 185.*) Ubi igitur habetur opinio, adest cognitio, et excluditur ignorantia. Et si ratio et auctoritas me suadeat de existentia legis, tunc præsumptio stat pro legis existentia, et ejus sufficienti promulgatione, quod sufficit ad obligationem inducendam, ubi certitudo non adest. Neque valet in hoc casu, et in talibus circumstantiis possessio libertatis contra legem. Ipsa enim possessio infirmatur, et gradatim cedit, statim ac possessor, quamvis adhuc dubius, propendet tamen suo iudicio in partem sibi adversam, ita ut asserat. Thomas Sanchez, de Matrimon. lib. 2. disp. 41. num. 19. *Possidens bonâ fide, si præmissâ debît diligentia dubius maneat, magis tamen propendat in eam partem, quòd res aliena sit, tenetur partem restituere, pro ratione majoris illius propensionis; quia tunc non est par causa. Unde ulterius, si possessor non jam dubitet, nec certus omnino sit, sed tamen cum magna præponderantia opinetur contra suam possessionem, seu jus, et in favorem obligationis, seu legis, eum teneri obligationi decidit idem Thomas Sanchez, ibidem num. 54. Inferitur, si quis non dubitet, sed opinetur, se vovisse ita ut magna sit determinatio iudicii ad hoc, teneri voto; si verò fuerit medicis, dividendam esse rem propositam; sicut de possidente rem, quam opinatur, aut magis propendet esse alienam, diximus hâc disp. num. 19. teneri dividere pro dubii qualitate: quia major iudicii determinatio etiam cum formidine sufficienter compensat excessum possessionis, quam alter habet.*

At pariter e contra si ad probandam in existentiam legis exigeretur semper moralis certitudo contra libertatem, nec libertati pro suo tuendo iure sufficeret dubium saltem negativum, aut prudens opinio tum ratione, tum auctoritate planè confirmata de legis in existentia, non solum arcta, sed ferè impervia fieret semita ad salutem, quia docti auctores non desunt nimis rigidius et severius quàm oportet pro legis iure præsumentes. Media igitur via, incedere tutius est, quæ nec ad laxitatem deflectat, nec sit ad rigorem proclivis, ut nempe, cum non adest certitudo moralis aut pro lege, aut pro libertate, quisquis eam opinionem sequatur, quam ratio suadet, et auctoritas firmat. Si quod autem strictè et propriè occurrat dubium, et maximè si fuerit dubium negativum, de existentia legis, ita ut iudicium aut certum, aut opinativum pro illa, aut contra illam efformari nequeat, jam moraliter certum est, eam non existere, aut ejus observantiam a nobis non exigì, ideoque in eo casu non habet locum opinio de cuius electionis regula nunc unicè disceptamus. Vide Ligorium dissert. *De usu moderato opinionis probabilis*, § 4.

Notandum autem iudico, quòd illud effatum: *Lex*

dubia non obligat, quod, ut vidimus, suam vim summo perire exerit, cum agitur et controvertitur de existentia legis humane, non est passim extendendum ad omnes legis controversias. Etenim circa legem distinguendum iudico primò ejus existentiam; deinde ejus extensionem, exceptionem, aut restrictionem; tertio ipsius mutationem, cessationem, aut abrogationem; denique legis ad singulos particulares casus applicationem. Et quidem circa primum, jam vidimus, quòd lex, quæ est dubia, seu de cuius existentia prudenter dubitatur, non obligat, quia lex dubia propriè et rigorosè non est lex; unde plures doctores illud effatum æquipoſentibus vocabulis referunt, assentes: *Lex dubia non est lex*. Et hoc effatum omnimodum valorem retinet, præsertim quando dubium de existentia legis est dubium negativum, quia nulla ratio suadet, cum ex neutra parte positivè rationes adsunt, ut libertas suo iure spoliatur. (Vide Layman, lib. 1, tract. 4, cap. 20, num. 4.) At verò cum dubium insurgit circa legem quoad secundam partem, scilicet circa extensionem, exceptionem aut restrictionem ipsius legis, tunc notandum est primò, non obvio, imò raros esse casus, in quibus adhibendo regulas a doctoribus traditas maxime circa legum interpretationem, et quæ optimè et succinctim numerantur inter cæteros à Layman (lib. 1, tract. 4, cap. 18, et sequ.) puto, inquam, raros esse casus, in quibus post diligens examen dubium speculativum deponere nequeam, et invenire non valeam resolutionem, quam mihi ratio suadeat, et quam auctoritas confirmet. Quòd si nihilominus dubius adhuc persistam, tunc ad regulas juris recurrere debemus, v. g. ubi *lex non distinguit, neque nos distinguere debemus*; ideoque non habet tunc locum illud effatum: *Lex dubia non obligat*; *lex dubia non est lex*; quia tunc lex supponitur certa, ideoque est verè lex, nec dubitatur propriè de lege, sed de legis extensione, vel restrictione. Unde ait S. Thomas, 1-2, qu. 96, art. 6, ad 2: *Si enim dubium sit, debet subditis vel secundum verba legis agere, vel superiorem consulere.*

Similiter si agatur, quòd tertio loco assignavi, de legis cessatione, aut abrogatione, dubium in eo casu nihil libertati suffragari dicendum est, sed standum pro lege, quæ in possessione est contra libertatem. In hoc conveniunt doctores omnes. Sit pro cæteris idem Layman ubi supra, scilicet lib. 1, tract. 4, cap. 20, num. 3, ubi ait: *Si constat de lege lata, dubium autem sit, utrum abrogata, vel ob circumstantias ejus obligatio cesset, tunc tutior pars eligenda est, et secundum legem operandum. Ita S. Thom. 1-2, qu. 96, ad 2, et 2-2, qu. 120, art. 1, ad 2, Cajet. cit. art. 6, et Medina, ibid. prop. 3. Joan. Medin. Cod. De jejuni. quest. De his, qui jejunare tenentur; ubi docent, si aliquis dubitet, utrum obligatione jejunii ob aliquam causam liberatus sit, superiorem iudicio acquiescendum: si autem Superiorem adire nolit, vel non possit, legem servandam esse. Ratio est: Cum enim semel constat legem positam fuisse, præsumptio ac veluti possessio stat pro lege: ut si quis contra eam excipere velit, probandæ est exceptio*

necessitas ipsi incumbat. Similiter se res habet in obligationibus ex contractu, vel delicto. Si enim certus sum, debitorem me fuisse, dubitem verò de causa excusante à solutione, nihilominus solvere cogor, teste Sanchez, c. 10, num. 540. Et hanc conclusionem ex Layman retuli, qui Probabilissimi assecla est, ut clarè pateat, etiam Probabilistas non universim uti illo effato: *Lex dubia non obligat*, illud applicando ad omnes legis circumstantias; imo etiam Probabilistas pro obligatione stare in iis casibus in quibus ratio et auctoritas id declaravit, quamvis agatur interdum non de simplici facto, sed de jure, et de jure quidem non solum divino, sed etiam ecclesiastico.

Sed quid dicemus circa cessationem aut abrogationem legis, si de lege data certò constet, ratio autem, et auctoritas suadeat, absque tamen morali certitudine, quòd abrogata sit, aut quòd ejus obligatio cessaverit? Num hoc judicium sufficere, ut liberi simus a lege? Respondeo, facile esse confundere cessationem et abrogationem legis cum ejusdem legis exceptione: quæ duo tamen valde distant. Etenim mutari, cessare, aut abrogari legem propriè dicitur, cum pro communitate vel totaliter, vel partialiter cessat, aut abrogatur in perpetuum lex ita, ut lex amplius non existat. Lex enim, ut definit S. Thomas 1-2, qu. 90, præsertim art. 4, est *recta agendorum ratio a publicè potestate Communitati demonstrata, cum voluntate eam perpetuò obligandi*; ideoque durat, quamdiù legitimè auctoritate tollitur, aut principis posterior constitutio ei derogat, vel quando cessat universim totalis causa legis. Layman, lib. 1, tract. 4, cap. 21. Suarez, de legibus, lib. 6, cap. 9, pag. 546, et seq., edit. Veset. 1740, et cap. 27, pag. 597, et sequ. Quare non propriè accipiendum est, quòd supra ex Layman retuli, de cessatione v. g. legis jejuniè pro aliquo particulari, quæ potius dispensatio, aut exceptio appellari deberet. Circa autem hoc dicendum est, videri non sufficere, quòd mihi ratio suadet etiam cum presidio gravis auctoritatis, legem cessavisse, aut abrogatam esse, si adhuc prudens formido existat in oppositum, et certò non constet de ejus cessatione et abrogatione, quia judicium meum privatum non valet in negotio, quod respicit communitatem universam, nec judicium meum debet attendi, cum lex possidet contra communitatem; ideoque requiri aut abrogationis publicam promulgationem, aut judicium omnino commune et certum, quòd abrogata lex fuerit, v. g. per contrariam consuetudinem. (Vide Suarez, de legib. l. 6, esp. 27, num. 18, l. 7, cap. 18.) Et hoc maximè dico, quia vix casus fingi potest, in quo cum morali certitudine deprehendi nequeat totalis cessatio, aut abrogatio legis, si hæc abrogatio aut cessatio reverà adsit. Nihilominus, si constare omnino non possit, non negarem asseveranter, quòd idem dici possit de cessatione legis, ac de ejus existentia supra diximus. Hoc autem solummodo posset habere locum in lege civili vel ecclesiastica; neque enim cessat unquam, aut abrogatur propriè lex naturalis aut divina. Loquendo igitur de lege humana, videtur, quòd quando legislator, aut

superior adiri, aut aliunde veritas cum certitudine resciri nequit, superior ipse et legislator invitus esse non debeat, si quis admodum gravi ratione, et auctoritate adductus et obfirmatus dictamen sibi efformet de legis abrogatione, aut cessatione. Quod tamen assero propter rationes in contrarium adductas, non decidendo, sed opinando, vel dubitando.

Verumtamen, ut aiebam, confundi non debet legis abrogatio, aut cessatio, cum ejus exceptione, aut restrictione. Sunt enim valde diversa. Quia per abrogationem aut cessationem lex totaliter, aut partialiter, et in perpetuum pro tota communitate tollitur, et si non tollatur generaliter, et in perpetuum, tunc dicitur obligationem legis suspendi, non autem cessare, aut extinguere, ut optimè notavit Suarez, de legib. lib. 6, cap. 9, num. 18. Cum autem agitur de exceptione aut restrictione legis pro aliquo particulari casu, lex equidem durat, sed quaritur tantum, an legislator extenderit suam voluntatem etiam ad illum particularem casum et circumstantiam, an verò illum excipere voluerit. In quibus casibus superior ipse consulendus est, ut veritas cum certitudine deprehendatur. Quòd si hoc fieri nequeat, aut sicuti accidere solet, nolint superiores in singulis casibus suam mentem, aut interpretationem proferre, quia foret res pluribus difficultatibus obnoxia, tunc, ut supra diximus, ad regulas in jure constitutas pro recta legum interpretatione confugiendum est. Quareretur v. g. an sexagenarii ad ecclesiasticum jejunium teneantur, quod idem est, ac querere, an a lege jejuniè dispensentur, et excipiantur. Et quoniam lex ecclesiastica jejuniè sive dicitur scripta, sive tradita, hanc ætatem expressè non excipit, sed generaliter loquitur, ex variis locis querenda est solutio hujus quesiti, v. g. an in jure senes a quibusdam legibus propter illius ætatis imbecillitatem semper excepti intelligantur, et an sexagenarii sint verè senes; an consuetudo, quæ est legis interpres, ut ait S. Thomas, 1-2, qu. 97, art. 3., sexagenariis faveat, et accedat doctrinalis interpretatio plurium theologorum, qui sint omni exceptione majores, absque oppositione ecclesiasticæ auctoritatis, quia, ut ait ibidem S. Thomas, ad 3: *Ipsa consuetudo in multitudine prevalens obtinet vim legis, in quantum per eos toleratur, ad quos pertinet multitudinè legem imponere: ex hoc enim ipso videntur approbare, quod consuetudo introduxit*. Hoc autem eò majorem vim habet quando consuetudini accedit etiam probatorum theologorum sententia. Neque hoc dico decidendo hujusmodi quesitum, sed tantum indicando, ex quibus fontibus hauriri possit resolutio, scilicet ex relictis, aut similibus, quia non videtur habere locum in tali casu illud effatum: *lex generaliter loquitur, lex possidet contra libertatem*; ergo deheo esse certus de exceptione legis quoad sexagenarios, quia in dubio melior est conditio possidentis. *Lex generaliter loquitur*; concedo: sed ideo queritur per regulas interpretationis et juris, an generalibus verbis correspondeat in hoc casu generalis voluntas legislatoris, quia æquum et bonum oppositur juri. *Stricto verborum proprietate tenaciter adhaerens*

ti; et scire leges non est earum verba tenere, sed vim ac potestatem; præterea, etsi maxime verba legis hunc habeant intellectum, tamen mens legislatoris interdum aliud vult. Vide Layman, l. 1. tract. 4. c. 18. n. 4 et c. 19. *Lex possidet contra libertatem*: distinguo; si consuetudo, optima legum interpretatrix, sexagenarios in lege includit, concedo; secus, nego; et ideo inquiritur, quomodo consuetudo, et doctrinalis auctoritas interpretetur legem, et cui possessionem adjudicaverit, vel an possessionis bonam fidem interruperit, et similia. *Debeo esse certus de exceptione legis quoad sexagenarios*: absolute hoc nego; sed sufficit, ubi lex clare non possideat pro hac parte, quod ratio auctoritati conjuncta mihi contrarium prudenter suadeat. *In dubio melior est conditio possidentis*: concedo; sed hoc non habet locum, quando per suasionem rationis et auctoritatis e dubii finibus evasi. Layman. lib. 1. tract. 4. cap. 20. num. 6: « Si quis re diligenter considerat non omnino ambigat, sed probabiliter arbitretur, quamvis non sine formidine oppositi, se ob aliquam causam a legis observatione excusatum, adeoque mentem Legislatoris non fuisse, talem casum particularem comprehendere; tunc locum est epicheleæ, ut practicè judicare possit, se legis obligatione tali casu absolutum esse, sicut docet S. Anton. p. 1. tom. 3. cap. 10. § 10. pro cujus enodat. Guier. lib. 1. canon. 99. cap. 31. num. 41. *Medius, l. c. prop. 4. Cordaba in Quæstionar. lib. 3. qu. 13.* Propterea quod, in moralibus, ubi certitudo haberi non potest, sufficit sequi iudicium probabile. » Huc usque Layman, ubi advertit me non intellexisse, cur in responsione loquens de probabiliori, postremo effectum illud extenderit etiam ad probabile. Et si in interpretatione legum semper tuta sententia amplectenda esset, quoties certitudo in contrarium inveniri nequit, non liceret sequi opinionem inter probabiles probabilissimam contra decisionem Alexandri VIII.

Optimè in hoc particulari Franciscus Suarez, de *Legib. lib. 6. cap. 8. num. 6.* ubi ait: « Sententiam Cajetani et Soti censeo esse practicè certam quoad hanc partem, ut quando non potest conveniri superior, liceat ex probabili sententia, aut iudicio episcopi uti, sive casus excipi iudicetur a potestate legislatoris, sive a sola voluntate; ratio est, quia iudicium probabile in rebus moralibus sufficit ad prudenter operandum, præsertim ubi regula certa applicari non potest ut ex materia de conscientia suppono. Item quia alius modus operandi est ultra humanam conditionem, et prudentiam; præsertim in rebus agendis. Item quia imponeretur gravissimum onus hominibus, si nunquam liceret eis uti episcopi ex iudicio probabili, quando non patet aditus ad superiorem. Quis enim audeat unquam excusari a lege positiva propter necessitatem occurrentem, cum nemo sit tam certus de sufficientia causa, quis dubitet, vel formidet? Item in his casibus non possent simplices sequi consilium hominis docti, et pii, nec ipse posset tale consilium dare, quia nunquam ferè ducitur nisi iudicio probabili. Constat autem contrarium esse in usu totius Ecclesie, et approbati ab omnibus doctoribus. Huc usque Suarez.

Quod ille de probabili iudicio affirmat, ego transfero ad illud iudicium, quod ratio suadet, et auctoritas firmat.

Quare non est applicandum id quod dicitur de dubio, ad id quod resolvitur cum iudicio firmo et prudenti, et cum vera solutione dubii, ut sæpius notavimus. Unde ait Suarez de *legibus, lib. 6. cap. 8. num. 15*: Nullo modo potest subditus in casu dubio de obligatione agere contra legem, quia manifestè se exponeret periculo peccandi transgrediendo legem, de qua iudicium probabile formare non potest, quod cessaverit obligare. Nec est simile, quando dubitatur de tota lege, an sit lata, necne, quia tunc lex nondum possidet, sicut in simili dixi de Voto, lib. 4, cap. 5 et 6. Nulla autem alia potest esse ratio sufficiens ad non servandam legem, nisi etiam sufficiens sit ad probabiliter iudicandum, legislatorem in tali necessitate, vel non potuisse, vel noluisse obligare. Hæc, quamvis diverso ordine, Franciscus Suarez. Vide etiam Sanchez, de *Matrimon. lib. 2. cap. 41. num. 57.*

Restat, ut aliqua dicamus de applicatione legis ad casus particulares; in quo notavi nonnullos esse, qui legis applicationem cum interpretatione legis, exceptione, et restrictione confundunt. Et tamen disparitas est, quia interpretatio, exceptio, restrictio legis, respicit quodammodo unicè, et intrinsecus ipsam legem, et versatur principaliter circa verba, et significationem legis, et legislatoris voluntatem. Sed applicatio legis supponit non solum legem latam, sed etiam legem claram et non ambigam, et vim legis transfert ad aliquem casum particularem, cujus resolutio non evadit incerta propter dubium de sensu legis, sed propter dubium circumstantiarum illius facti particularis. Est v. g. lex manifestissima, quod qui efficaciter cooperatur alicui in damnificatione iniusta proximi, tenetur ad restitutionem. Sed queritur an ista lex applicari possit in casu, in quo executor etiam sine tuo consilio, consensu, mandato, laude, vel ministerio, æquè bene et eodem modo damnus erat illaturus, et quamvis nulla alia similis causa esset superventura. (Lessius, lib. 2. cap. 13. dub. 2. num. 4.) Ubi vides, quod omnis inquisitio versari debet in cognoscendo et definiendo, an in huiusmodi circumstantiis tua cooperatio per consilium, consensum, mandatum, vel laudem, fuerit causa efficax, vel inefficax damni iniuste proximo illati. Hæc autem resolutio non ambigua est propter sensum legis, sed propter dubium circa efficaciam cooperationis in tali casu, ex quo oritur questio, an lex illa manifesta applicari possit ad hunc casum particularem. Sæpiissime autem occurrit in moralibus hæc dubitatio de applicatione legis per se manifeste explicata in sensu exposito; in quibus casibus plura effecta quæ feruntur de legibus, et earum interpretatione, non habent propriè locum ad resolvendam questionem, nisi fortè reductivè et remotè, sed aliunde ex aliis locis et principis haurienda est proximè et immediatè vera resolutio.

Ex his autem omnibus simul sumptis et consideratis, inferendum iudico, unam aut alteram regulam ex prin-

cōpis juris desumptam non posse esse universalem aut ferè universalem in moralibus; imò si quis talem opinionem arriperet, sæpè fallaciter, aut ineptè ratiocinari contingeret, cùm ad regulam ad se propositam omnium aut ferè omnium casuum solutionem detorquere contenderet. Adde, quòd non ex uno, sed ex pluribus principiis sapissimè desumenda est solutio moralium disputationum, et insuper ex aliis remotè, ex aliis proximè; undè nulla regula, ex paucis juris effatis coagmentata, potest fieri universalis magistra moralium resolutionum. Quare in rebus dubiis et ambiguis tandem deveniendum est ad illam regulam quæ omnia principia, et effata, et jura complectitur, et quæ sola etiam ex consensu omnis anteaetate ætatis consecrata est, ut post diligens examen id sequamur, quod ratio suadet, et auctoritas firmat.

Aliam difficultatem pariter præoccupandam existimo. Dicit enim aliquis, quòd opinio quam ratio suadet, et auctoritas firmat, est idem ac opinio quæ vocatur probabilissima et cui opponitur opinio tenuiter probabilis. Nemo autem negat quòd opinio probabilissima sequenda sit, ubi non adest certitudo, quia opinio tenuiter probabilis, quæ illi in adverso stat, in praxi ab omni prudenti homine est respicienda. Quare concludet: Hæc regula quidem optima est; sed præterquam quòd etiam Probabilistæ, et Probabilioristæ eam jam in praxi sequuntur, non semper tamen adesse potest in rebus controversis, undè rursus ad Probabilissimum vel Probabiliorissimum necessariò rejiciamur. Respondeo omnino gratis hoc asseri, et me consiliò voluisse ab istis vocabulis recedere, quæ maximam in praxi difficultatem afferunt, quæ diversimodè à pluribus explicantur, et quæ propter multiplices gradus, quibus unam ab alià opinione separant, magnum negotium etiam viro probo, discreto, et docto faciunt. Igitur, cùm Bened. XIV pro confessariis illam regulam proposuit, simpliciter eam enuntiavit, et ab ulteriore explicatione abstinuit. Imò advertendum est, quòd cùm in Constitutione de Usuris dixisset, quòd confessarii *cas partes suscipiant, quas tum ratione, tum auctoritate planè confirmatas intelligant*; in posteriore de Jubilæo illud *planè* omisit, et dixit: In eam descendant sententiam, quam ratio suadet, et auctoritas firmat. Nec ideo certè omisit, quia querenda non sit etiam omnimoda confirmatio rationis, et auctoritatis; sed præterquam quòd omnimoda semper inveniri nequit, sensù fortè, aut audivè sapientissimus Pontifex, ex illa particula *planè* jam controversias inter Probabilistas, et Probabilioristas excitari; quas cùm potius dirimere, quàm renovare in suis Constitutionibus intenderet, iudico quòd consiliò in Constitutione de Jubilæo non solum illud *planè* omiserit, verùm etiam addidit, non aliter docuisse in Constitutione de Usuris, ubi declaraverat suscipiendas eas esse partes *quas tum ratione, tum auctoritate planè confirmatas intelligant*. Et quoniam posteriori priori in hæc parte pro sensu à Summo Pontifice intento anteferenda est, quia posterior est prioris declaratio, ideo hanc explicandam proposui.

Quibus præhabitis considero summam ipsius Pontificis cum sapientia prudentiam. Primò quia illi usus est vocabulis, quorum significationem ex communi usu, et ex intimo sensu quasi intuitivè quisque percipere valet, quæ si quis ulteriùs explicare et declarare vellet, potiùs obscuritatem quàm perspicuitatem inducat, ut accidit ferè semper in principiis per se et cuique cognitis. Enimverò quis non sentit, et experitur quid sit, suadere ratione et auctoritate? ubi subito quisque animadvertit, se quamdam consequi tranquillitatem et quietem intellectus et iudicii, ut jam cessare possit ab ulteriori perquisitione, quamvis non veram certitudinem assecutus sit, quia videt eam assequi non potuisse. Restat igitur illi aliqua vel pendens, vel non improbens, vel tenuis formido de veritate oppositæ sententiæ. Erit fortasse modò hæc, modò illa; sed quidquid supersit, certus sibi est in talibus circumstantiis, suo iudicio se prudenter acquiescere, imò prudentissimè, quia suadet pro unà parte et non suadet pro alià. Hoc autem est omne id quod deficiente certitudine prudens homo assequi tenetur. Secundò adverto, quòd ad hoc iudicium Summus Pontifex aditū confessarium admonet, ut à dubio evadat. At enim: *Sat erit confessarius monuisse, ut in re dubiâ propriæ opinioni non innitatur*, etc. Non ponit igitur aliquid intermedium inter dubium, et suasionem, non jam ex eo, quòd gradus intermedii non existant, sed fortasse quia optimè novit Summus Pontifex, quòd si in rebus moralibus omnes illi intermedii gradus distingui, mensurari, et attendi debeant, ut quisquis tantà conscientia deliberet, jam finis non erit speculativis disputationibus, et practice incertitudini, et perplexitati, cùm illi gradus non consistant in indivisibili, et supremum infimi attingat infimum supremi, et in limitibus ferè unus ab altero discerni nequeat. Contrà verò si in moralibus distinguatur solummodò *dubium, opinio incerta, et certitudo*, quisquis probus, mediocriter doctus, et discretus Confessarius eorum fines ferè absque ulla ambiguitate dignoscet, et faciliè sentiet, quid consilii suo penitenti in ambiguis rebus præbere possit, nec fluctuabit inter vortices probabilis, probabiliorismi, et probabilissimi. Ratio est, quia in rebus controversis primo certitudinem assequi conabitur; deinde si illam non possit, prudentem suasionem ex ratione et auctoritate; quòd si neque hanc inveniat, iudicium suspendet, et controversiam ut dubiam adhuc suscipiet, idèoque tunc juxta regulas à doctoribus communiter traditas de modo agendi in rebus dubiis, et in diversis circumstantiis, pro determinandâ obligatione sui penitentis iudicabit.

Et reverà si dubii definitionem perpendamus, videbimus, quòd qui à dubio totaliter et deliberatè recedit, ad iudicium ex suasionem pro aliqua parte se determinat. Audiamus Silvestrum (v. *Dubium* num. 1): *Dubium secundum Isidorum in libro Etymol. est motus indifferens in utroque parte contradictionis. Vel dicendum Philosophum, et mentem S. Thom. in 3. dist. 17, quòd est contrariarum, rationum æqualitas, unde pro-*

verè homo dubitat de aliquo, vel circa aliquod, quando habet rationes ad utramque partem aequaliter, aut quasi aequaliter moventes, ita quòd non inclinatur ad hoc magis quàm ad illud notabiliter. Vides igitur, quòd aliquis excessus rationum pro unà parte contrà aliam; nisi sit notabilis, non aufert dubium. Cùm autem fuerit notabilis, jam preponderat gravitas pro unà parte, jam determinatur ad unum, et in eo sistimus. Si verò in eo requies non invenitur, jam retrogredimur, jam rursus ad dubium revocamur. Hoc est quod in nobis accidere cognoscimus, si nos ipsos attendamus. Quarè nihil rectius, securius, et simplicius in agendo moraliter quàm hos tres gradus tantummodò præ oculis habere, scilicet *dubii, opinionis suavis, et certitudinis*. Contrà verò si Probabilissimum, Probabiliorimum, leviter probabile, et probabilissimum definire velimus, omnia incerta, implexa, fluctuantia; sed nunquam requies. Ecce mihi videtur obviam fieri aliquis probabiliorista, qui dicit: Regula Benedicti XIV, est regula puri probabiliorismi. Sit utique, non abnuo, sed cur? Equidem adest ratio omnino certa et perspicua. Etenim opinio probabilior est ea, quæ pro se habet motiva graviora rationis et auctoritatis, quàm opposita, quæ sit tantum probabilis. Sed ea opinio, quæ in concursu alterius habet pro se graviora motiva rationis et auctoritatis, est ea quam unice hic et nunc ratio suadet et auctoritas firmat. Ergo, etc. Probo minorem. Opinio probabilis non potest saltem prudenter judicari vera in concursu probabilioris oppositæ, cùm adsit gravior fundamentum judicandi eam esse falsam; nam gravitas motivi vincitur per gravitatem majorem alterius oppositi, et cessat esse grave, cùm superatur et eliditur per majus motivum oppositum. *Antoine*, c. 4, q. 2, ad object, 2 et 3. Ergo si opinio probabilis concurrat in conflictu cum probabiliori, tunc ratio cessat illam suadere, et unice probabilior suadet. Pariter auctoritas probabilis opinioni nihil in eo casu suffragatur; quia contrà eam prævalet auctoritas, quæ rationi meo judicio consona est: ideoque opinio probabilior fit. hujusmodi, ut eam unice hic et nunc ratio suadeat, et auctoritas firmet. Et reverà cùm opinio sit assensus intellectus, quamvis cum aliqua formidine, ad unam partem contradictionis, vix intelligi potest, quomodo in uno intellectu consistent eodem tempore due contradictoriæ opiniones, ideoque intellectus præstet eodem tempore assensum ad utramque partem contradictionis, et judicet quamvis cum inequali formidine, utramque esse veram, cùm certo sciat quòd una necessariò debet esse falsa. Judico opinativè v. g. cum Filliuccio, et Azorio, et aliis multis, opus servile esse pingere diebus festis; et judico pariter opinativè, et eodem tempore cum Layman, et aliis, quòd pingere in diebus festis non sit opus servile. Quomodo hæc contradictio judicii consistere potest in uno intellectu, et eodem tempore? Videtur absurdum et impossibile. *Fagnan*. t. 1, c. *Ne vanitatis*. num. 122 et seq. *Castro Palao*, part. 1, dist. 2, § 2, num. 4, de *Lugo*, disp. 10, de *Fide*, sect. 1, num. 11. *Layman*, lib. 1, tract. 1, c. 5, § 2, num.

5. Dic potius, quòd intueberis rationes hinc, inde graves, et vicissim aliàs aliis graviore, hærebitis, fluctuabis, dubitabis anceps inter utramque, sed non opinaberis pro utraque, scilicet non facies judicium pro veritate utriusque cum formidine ex opposito. Dic, quòd ex ipso tuo dubio, et fluctuatione intelliges et cognosces, quomodo utraque contradictoria sententia potuit à contradicentibus inter se doctoribus respectivè judicari vera. Dic quòd utraque tibi videtur habere suam verisimilitudinem. Cùm hæc dixeris, nondum de alterutra tuum opinativum judicium protulisti, nondum alterutri assensum tuum præbuisisti. Sed cùm denique ratione et auctoritate suasus pro unius sententiæ veritate, quamvis cum aliqua formidine, judicasti, quomodo pro contradictoriæ sententiæ veritate tu ipse eodem tempore, pariter opinativè judicabis? Necessè est igitur, ut collatis rationibus et auctoritatibus, unam admittam tanquam veram, et alteram respiciam tanquam falsam, quamvis de respectiva veritate, aut falsitate non possim omnem formidinem deponere; aut si non hoc, dubius hærebo et anceps, utrum liceat necne. Esto, quòd possim abstractè judicare, etiam oppositam opinionem posse pro se habere graves, et graviore rationes, quæ mihi non innotescunt. Sed hic et nunc non ex possibili judicandum, et deliberandum est, sed ex eo, quod omnibus seriò expensis, hic et nunc mihi ratio suadet; aliàs temere. hic et nunc judicarem, et deliberarem, si repulsà præsentis suasionis rationis, ad futuram possibilem, et incertam suasionem rationis confugerem, ut in præsentì judicio, et deliberatione resolverem. Esto etiam, quòd devictus intrinsecis rationibus alicujus opinionis, ita ut pro eà, quamvis cum aliqua formidine, meum judicium inflectam; esto, inquam, quòd possim eodem tempore judicare doctores, qui oppositam sententiam amplexi sunt, habuisse et ipsos suas respectivè graves intrinsecas rationes à quibus ipsi de veritate pro oppositâ sententiâ suasi sunt; concedo, quòd hæc duo judicia in uno intellectu possint eodem tempore consistere. Sed cur? Quia unum est directum, et alterum reflexum: unum directum de intrinseca gravitate rationum, quæ me suadent pro unâ sententiâ, et pro ipsius intrinseca veritate; alterum reflexum, et extrinsecum de gravitate rationum, à quibus suppono, seu præsumo, suasos fuisse contrarios doctores pro adjudicandâ veritate in favorem suæ sententiæ: unum est judicium de gravitate rationum intrinseca, et inquantum opinor absoluta, et de veritate mihi cognitâ; alterum de gravitate rationum extrinseca, et relativa, et de veritate cognitâ alteri. Equidem hæc duo judicia simul stare possunt, cùm habeant pro objecto duas diversas, sed non contradictorias propositiones. Sed uno et eodem tempore suaderi ex intrinsecis rationibus, quòd pingere diebus festis est licitum, et illicitum, ac uno et eodem tempore judicare pro veritate utriusque partis hujus contradictionis, quamvis id fiat cum majori, et minori relativa formidine, hoc, inquam, videtur, absolutè contradictorium, absurdum, et impossibile; esset eni

judicando assentiri uno et eodem tempore duabus non diversis, sed contradictoriis veritatibus.

Ita probabiliorista; cui tamen probabilista: Impossibile quidem est, si uni parti questionis assentiaris, et opinativè eam habeas pro vera, ut nihilominus alteram contradicentem iudices ut veram. Imò si de veritate opinativè iudicare velis, et alicui parti assentiri, necesse est, ut probabiliori assentiaris, aliter stultè iudicares probabilem esse veram, et probabiliozem esse falsam. *Layman. loc. cit. l. 1. tr. 1 cap. 5.* Sed potes tamen iudicare, utramque esse probabilem, aut unam alterà probabiliozem, seu unam esse verisimilem, et alteram magis verisimilem, suspendendo iudicium, et assensum pro alterutrius veritate. At huic evasioni respondebant Probabilioristæ, quòd negligenter se gereret confessarius, si iudicium et assensum de veritate cohiberet, quam saltem opinativè assequi potest, et limitaret se ad iudicandum abstractè et speculativè de verisimilitudine, quam utraque pars apud alios, aut apud se habere potest; ideòque hæc evasio pro praxi prudenti non suffragatur. Cùm enim in omnibus querere debeas veritatem, cur in verisimilitudine gressum sistis? Et si veritatem cum morali certitudine assequi non potes, eam debes saltem opinativè inquirere et arripere et parti, quæ illi magis accedit, adherere. Cui probabilista respondebit, quòd iudicium opinativum de veritate est idem, ac iudicium absolutum de verisimilitudine. Etenim opinativum iudicium de veritate, quoniam coniungitur formidini de falsitate, resolvitur in iudicium de re quæ potest esse falsa, sed videtur similis esse vero, ideòque rigorosè iudicium de veritate debet esse conjunctum certitudini. Unde fit ut confessarius, qui non potest cum certitudine assequi veritatem, agit illud omne quod potest si verisimilitudinem curet invenire. Major autem aut minor verisimilitudo nihil interest, cùm utrique possit subesse falsum, et præponderantia in verisimilitudine sit res relativa, incerta, et fallax. Hæc retuli, ut videas, quanti negotii sit, inter has opiniones Probabilismi et Probabiliorismi velle se iudicem sistere.

Occasione autem datâ illius reflexi iudicii, cui nonnulli tribuere videntur nimis universalem vim, et extensionem pro omnibus fere casibus et personis, videamus, an illud reflexum iudicium a confessario prudenter adhiberi possit in casu practico hujus questionis, quam præ manibus habemus. Meminisse enim oportet, quòd hæc agimus unicè, aut fermè unicè de regula, quam confessarius adhibere debet in resolvendis casibus difficilioribus, obscuris, et controversis, pro quibus in utramque partem adest vel directa vel indirecta auctoritas doctorum. Ratio intrinseca me suadet pro una parte, et ad eam accedit auctoritas graviorum doctorum. Ratio intrinseca non me suadet pro altera; sed tamen habeo in pretio auctoritatem doctorum, qui illam approbant. Igitur pro una parte habeo iudicium directum de gravitate intrinseca rationum, et simul iudicium reflexum de eadem gravitate propter extrinsecam auctoritatem doctorum, qui eam amplectuntur. Pro opposita verò non habeo nisi iudi-

cium reflexum de eisdem gravitate, propter extrinsecam auctoritatem sapientissimorum hominum, qui illum tuentur. Nunc autem, postulo, estne hominis prudentis, repellere iudicium directam simul et reflexum de gravitate, et veritate unius sententiæ, et potius adherere iudicio tantum reflexo de gravitate, et veritate oppositæ sententiæ, et hoc iudicium assumere pro regula moralium actionum? Quis sapiens, et prudens hoc dixerit? Ergo tuta et prudens regula ea potissimum videtur, quæ docet in factis obscuris et difficilioribus illam sententiam sequi, quam ratio suadet, et auctoritas firmat. Quòd si, ut dicebamus, probabiliorista contendat, huiusmodi de facto esse saltem in praxi suam opinionem, quia sententiæ quam in concursu contradictoriæ ratio suadet, et auctoritas firmat, est semper et necessariò probabilior oppositâ, et statim ac ratio cum gravibus momentis me suadet de veritate unius sententiæ, fieri nequit, ut uno et eodem tempore me ratio suadeat de veritate oppositæ sententiæ cum momentis minis gravibus; si, inquam, probabiliorista ita contendat, cum eo quidem non disceptabo. Sed quid inde? Ecce probabiliorista, qui extemplo factus est probabilista. Etenim si in concursu sententiæ probabilioris deficit, et evanescit gravitas rationum pro opposita sententiâ, jam simul deficit, et evanescit probabilitas ipsa illius oppositæ sententiæ, quia non est probabilis illa sententiâ, quæ non habet pro se graves rationes in conflictu contrariæ sententiæ juxta Probabilismi definitionem. Sublata autem probabilitate contrariæ sententiæ, ea quæ dicitur probabilior, evadit unicè probabilis, quia comparativum supponit positivum ejusdem speciei, cui opponitur; et majus et minus non invenitur, nisi ubi sunt duo termini, qui invicem comparari possint. Et consequenter sententiâ, quæ possit demonstrari probabilior, fit hæc et nunc sententiâ quæ unicè et verè probabilis est, et ea, quam saltem relativè hæc et nunc ratio unicè suadet, et auctoritas firmat.

Ergo, dicit aliquis, probabiliorismum est in praxi sententiâ communis et probabilistis, et probabilioristis. Peto, quò fundamento hoc asseris? Quia opinio probabilis est ea quæ nititur gravi ac solido fundamento intrinseco rationis, et extrinseco auctoritatis, quod trahere ad se valet assensum viri prudentis, quamvis cum formidine oppositi; est ergo ea quam ratio suadet et auctoritas firmat. Habeat, aut non habeat contra se probabiliozem opinionem, est hæc metaphysica disputatio difficillimæ solutionis, quæ ad praxim nihil attinet, statim ac verum sit, quòd possim sequi sententiâ, quam post accuratum examen, etiam in conflictu oppositæ opinionis, prudens ratio suadet, et gravis auctoritas firmat. Si prudenter, et graviter sussum extrinsecis rationibus unius sententiæ, si pro illa intrinsecas rationes invenerim ita graves, et solidas, ut valeant ad se trahere assensum viri prudentis, fateor, quòd in praxi difficillimum erit, et fortè impossibile, ut uno et eodem tempore graviores rationes pro contradictoria sententiâ conspiciam, et agnoscam. Et hinc fortasse fit, quòd in praxi sententiâ, quæ alteri

et probabilior, interdum nihil sit tantum probabilis et etiam improbabilis, aut è contra; quia qui graviter, et prudenter suadet in favorem unius sententiae, aspicit ordinariè veluti parum prudentem assensum alterius in favorem sententiae oppositae. Sed hoc probat quòd questio de Probabilismo et Probabiliorismo est practicè apud doctos et timoratos viros, questio fere de nomine, et de subjecto actu et practicè non existente, seu non supponente. Si aliquis ita disputaret, non inficior hanc etiam argumentationem gravissimis momentis inniti. Verum quid inde? Questio igitur ad vocabula in praxi reducitur, et dissidium facillimè dirimeretur, si uterque suam vocabulum dimitteret, et amplecteretur regulam quam in praxi uterque sequi sub diversis vocabulis fatetur. Quae est autem hæc regula? Pro doctis et probis utriusque sententiae asseclis est reverà, et in praxi ea quam docet Benedictus XIV. Utrique enim in praxi sequuntur sententiam, quam sibi, omnibus seriò expensis, prudens ratio suadet, et gravis auctoritas firmat; et quam probabiliorista dicit esse illam quae ostenditur probabilior in conflictu oppositae tantum probabilis, quia hæc non potest in tali conflictu a gravi ratione suaderi, et ab auctoritate firmari, quae prudentem mereatur assensum; et quam probabilista ait esse illam quae probabilis invenitur absque præferentia probabilioris, quae in conflictu non demonstratur esse possibilis, et si possibilis esset, non foret, juxta diversitatem, et vires humani intellectus et naturae certa, universalis, et ad praxim reducibilis. Reliquam igitur est, ut abjectis diversis vocabulis, quae dissidia inutiliter, et nocivè pariunt, vocabulorum univocam definitionem, quam in praxi omnes probi, et docti homines sequuntur, etiam in scriptis amplectantur, ut eam quisque opinionem doceat et sequatur, quam prudens ratio suadet, et gravis auctoritas firmat; seu quam inveniet tum ratione, tum auctoritate planè confirmatam. Quis reprehensibilis aut apud homines, aut apud Deum evadet, si eam regulam profiteatur, quam summus pontifex proposuit et insinuavit?

Exponam etiam magis distinctè rationem jam superius allatam, quae valde me movet ad consulendum confessariis, ut dimissis vocabulis Probabilismi, et Probabiliorismi, ad regulam à Benedicto XIV propositam accedant. Hæc autem est, quòd confessarius, qui regulam practicam ad suos poenitentes dirigendos inquiri, difficillimè eam invenire poterit in his sententiis, in quibus plura latent obscura, implexa, et in praxi pro multis confessariis fallacia, et decipientia. Vis amplecti opinionem probabilioris? Sed considerastine, quòd sit objectum tuae electionis? De quà probabiliori opinione loqueris? de alienà, an de tuà? Si de alienà, quae tamen tua non sit, ergo te unicè determinas super auctoritate doctorum, qui aliquam sententiam ut probabilioris proponunt. Sed quis moraliter certus esse poterit, hujusmodi sententiam esse verè probabilioris oppositâ, scilicet gravioribus fundamentis et rationis, et auctoritatis inniti, et fulciri? Sæpè invenies quòd doctores eam respuant

tanquam debili rationi innixam, aut solidis rationibus omnino destitutam. Introspecte, et vide, an apud illos auctores hujusmodi sententia nuncupetur probabilior, quia verè melioribus probationibus adstipulatur, aut quia est magis rigida et magis tuta. Fere nunquam certus eris de majori probabilitate alicujus sententiae, nisi ad eam testificandam concurrant utriusque scholae patrocinatores, quod verè aliquando fit, sed tamen rarò. Si autem contendis, ut ad definiendam cujuscumque sententiae majorem probabilitatem accedat præter auctoritatem etiam tuum judicium, videbis, quòd in praxi, ubi invenisti post serium examen majorem probabilitatem, ita illi sententiae adhaeres, ut oppositam non probabilem, non gravibus fundamentis innixam, sed futilem et improbabilem ordinariè judices; idèoque quam amplecteris, erit reverà unica, quam ratio tibi suadet, et auctoritas firmat. Sed aliis invenies, quòd expensis hinc inde rationibus, ea sententia quam alii ut probabilioris tacentur, non est tamen hujusmodi respectivè præponderantiae, ut tuum intellectum determinet ad ferendum judicium, et adhaerendum illi ut probabiliori, absque difficultate, et contentione, sed te linquit potius fluctuantem et suspensum, et dubius adhuc hæres, quamvis cum aliqua inclinatione ad unam partem; quae propensio non est tamen sufficiens ad pronuntiandam de majori ejus respectivè probabilitate sententiam.

Quòd si ad Probabilismum deflectas, rursus inter eosdem fluctus versaberis. Aut enim de gravitate rationum alicujus sententiae, quae gravitas probabilismo est essentialis, cognitionem et certitudinem recipies ex doctorum auctoritate, et relatione tantum, aut simul ex tuo proprio judicio. Si primum, incertus multoties fluctuabis, quia alii eam vocant probabilem, alii etiam probabilioris, alii tamen in praxi, alii moraliter certam, adversarii verò eam fortè notant veluti improbabilem. Rarò invenies, quòd etiam adversarii eam probabilem esse fatentur, quam conditionem tamen pater Paulus Segneri exigit, ut quis probabilem sententiam in praxi sequatur. Si secundum, scilicet si præter doctorum auctoritatem vis etiam de alicujus sententiae intrinseca gravitate et probabilitate à tuo ipso judicio convici, quando hoc assecutus eris, et alteram quam probabilioris appellant, intueberis, hæc tibi ut plurimum tunc apparebit non jam probabilior, sed minus probabilis, et fortasse improbabilis. Cum enim intellectus de vera et intrinseca gravitate rationum post diligentem discussionem persuasus est, jam sponte, et fortè necessariò et consequenter, contradictionem aut despiciere incipit, aut certè eam ut notabiliter præponderantem non agnoscit. Reverà doctores, qui non moralium decisionum simpliciter collectores et relatores sunt, sed etiam auctores, cum aliquam suam sententiam proferunt, eam ita firmè tacentur, ut ordinariò pro ipsa suum judicium usque stare manifestè ostendant, quamvis contradictoriam interdum probabilitatis nomine donant, fortè ob aliquam deferentiam ad auctoritatem theologorum, qui illam defenderunt

probero exemplum. Queritur v. g. cui faciendâ sit restitutio rerum inventarum habentium dominum, sed incertum, et an inventor possit eas sibi retinere. Inquiri hujus dubii solutionem apud summistam, et invenio ita scriptum (Busemha. l. 3, tract. 5, cap. 2, dub. 5) : *Si spes non sit sciendi dominum, probabile est quod non teneatis ea dare pauperibus (licet plerique cum D. Thoma ita sentiant, et sit magis pium, ac practicè suadendum), sed possis tibi retinere, ut docet Petrus Navarra, quem sequitur Layman hic, et Lessius. (l. 2, cap. 14, dub. 7, num. 48, idque Diana, p. 2, tom. 3, Misc. R. 5, dicit esse tutam.)* Ex hoc summista colligo, quod inventor possit bona incerta retinere tutâ conscientiâ, et hanc decisionem esse probabilem, scilicet innixam gravibus fundamentis rationis et auctoritatis. Rationes autem hujusmodi summista mihi non suppeditat; ideoque saltem unum ex doctoribus ab eo citatis consulo. Sit itaque Leonardus Lessius gravissimus equidem doctor, et apud omnes in summo pretio habitus. Quid ait Lessius loco citato? Refert Dominicum Sotum (lib. 5 de Justitiâ, q. 3, art. 3, ad. 2) putasse inventorem, si post diligentem inquisitionem dominus inventus non fuerit, posse res inventas sibi retinere, neque ob stare ullum jus positivum ecclesiasticum, aut divinum, quo hæc necessariò sint pauperibus eroganda. Et ratio à Soto adducta est, quia talia bona hoc ipso quod per sedulam inquisitionem, tempusque ad id sufficiens, dominus non potest deprehendi, censentur adespota; ac proinde jure nature sunt occupantis, sicut thesauri, et alia quæ nullius sunt, nisi quod tacita quædam obligatio illis annexa sit, ut si dominus compareat, restituantur. Deinde quia super hujusmodi bonis nunquam solet fieri compositio cum pontifice, ut testatur Navarra, lib. 4, c. 2, num. 71, quod signum est, ea non esse necessariò in pios usus eroganda. Eandem sententiam sequitur Petrus Navarra, lib. 4, c. 2, n. 75, qui pro eadem citat Ledesman, Mercatum, et Barthol. Mediânam. Concludit Lessius : *Hæc sententia est probabilis.*

Videamus modo, quid idem Lessius de opposita sentiat. *Contraria tamen, ait, est fere communis doctorum; nempe hæc pauperibus, vel aliis piis operibus esse impendenda; eamque tenet D. Thomas, q. 62, art. 5, ad. 3, et passim theologi in 4, d. 15. Silv. v. Inventum, n. 2, ubi dicit : Omnes canonistas ita sentire; Navarra, c. 17, num. 170. Covar. ad reg. peccatum, 3 part., § 1, n. 1 et seq., qui etiam non probat consuetudinem illam applicandi hæc magnatibus. Hanc sententiam ordinariè in praxi judico sequendam. Primò : quia est fere communis. Secundò : Quia magis favet pietati. Tertiò : Quia passim apud pios est consuetudo, ut piis operibus hæc impendantur; quæ consuetudo videri potest habere vim legis; orta enim est ex praxi communis sententiæ, quæ usque ad Sotum viguit, unde magnum scrupulum plerique, si hæc sibi retinuerint, concipiunt. Quartò : Quia est magis consentanea juri communi. Nam authent. Omnes peregrini. C. communia de success.*

statuitur : *Si peregrinus intestatus decesserit, ad hospitem nihil perveniet; sed bona ipsius per manus episcopi loci, si fieri potest, hæreditibus tradantur, vel in causam piam erogentur, etc.* Quintò : Quia hæc videtur esse domini voluntas, ut sic ei res sua aliquo modo prosit, et quisque de rebus suis perditis ita fieri cuperet. Sic ratiocinatur Lessius.

Quo posito, video me ab illo summista deceptum fuisse, cum Lessii auctoritatem citavim ad asserendum esse probabile, quod bona inventa, quorum dominus cognosci nequit, possint ab inventore retineri. Si tuim simplici illius relationi ego stetissem, judicare debebam, esse quidem magis pium, et practicè suadendum, ut bona inventa in pia opera erogentur, sed tamen esse probabile hanc obligationem non existere, ideoque ad eam neminem rigorosè in conscientia teneri. At verò quamvis Lessius hujusmodi sententiam vocet probabilem, ex subsequentibus intelligo, quod eam probabilem vocavit potius ob deferentiam erga doctores, qui eam defenderunt, quam quia ipse ita sentiret; appellavit probabilem, sed speculativè, non in praxi; quia non dixit practicè tantam suadendam, sed ordinariè in praxi sequendam oppositam opinionem. Neque certè contra doctorum fere communem sententiam, praxim piorum fidelium, congruitatem eam jure communi et alias adductas rationes videtur stare posse sententia opposita cum probabilitate, seu eam gravitate rationis et auctoritatis. Quis dicat probabilem, seu verisimilem opinionem, quæ olim per communem doctorum sententiam ante Sotum, nunc autem etiam post Soti auctoritatem, et ab eo prolata rationes, per fere communem sententiam repudiatur? Si aliqua probabilitas huic opinioni tribui velit, ea non potest esse nisi tenuis, non verò gravis in eo gradu, quem ipsi Probabilistæ contendunt necessarium esse, ut vir probus ad eam sequendam prudenter determinari possit.

Jam verò curiositas me exagitat ad inquirendam auctoritatem etiam Pauli Layman à summista citati. Invenio autem, quod hic doctor gravissimus (lib. 3, tract. 1, cap. 5, n. 23 et 24), ubi de hæc questione agit, post oppositarum sententiarum aliquam discussionem concludit : *Inter has duas sententias prior (scilicet de obligatione erogandi bona inventa in pauperes) magis pia ac tutior est; atiamen posterior (scilicet de jure ea sibi retinendi), quæpote valde probabilis.* Vides, quod aliquid addit supra assertionem summiste, qui eam appellat simpliciter probabilem; Layman verò vocat valde probabilem. Rationes autem à Layman adductæ ad hanc fere reducuntur, quod si dominus longo tempore non comparat, perinde esse censetur, ac si res inventa domino careat, et pro derelicta habita sit. Verùm in hoc casu non videtur ritè applicari posse doctrinam de bonis derelictis. Derelicta enim ea bona dicuntur, quæ dominus eâ mente abiecit, ut in numero rerum suarum esse nolit, aut quæ dominus sciens ubi sint querenda, non curat ea recuperare. Ac revera si res inventæ hujusmodi sint, aut inventor prudenter hoc præsumere possit, tunc locum habet sen-

tentia Layman, quæ etiam fundatur in eo quod asserit D. Thomas (2-2, qu. 66, art. 5, ad. 2) : *Si res pro derelictis habeantur, et hoc credit inventor, licet sibi eas retineat, non committit factam.* Sed questio fit non de derelictis, sed de amissis fortuitò, quæ dominus voluntariè non dimisit, et de quibus non est fundata præsumptio, quòd voluerit unquam dominus suum jus dimittere, sed potius ad hæredes transferre, si mortuus fuerit. Et quavis aliqui dixerint, rem etiam haberi pro derelicta, quando dominus ita eam projecit, vel relinquit, ut nulla ei spes supersit industrià aliqua, vel aliquo casu eam recuperandi, et aliquis eam extraordinarià industrià eripiat, et salvet, tamen ait Lessius (l. 2, cap. 5, dab. 18, et §§ penult. et ult. Institutio-num de rerum divisione, et l. 1 et seq., ff. pro derelicto) : *Non existimo id esse verum, nisi dominus significaverit, se eam concedere occupanti, vel industriè assignatio sit fore per illi rei.* Aliam rationem ex cardinali de Lugo adducit Ligorius in eo tamen casu solummodo, in quo nulla supersit via, quæ naturaliter et humano modo possit res inventa ad potestatem domini, vel ejus hæredum redire, et ipsi eam agnoscere tanquam suam, et est sequens : quia jus gentium tribuit privatis dominium rerum non ad aliud, quam ut illis utantur; hinc quando impossibile est, rem pervenire ad ipsorum usum, illa tanquam derelicta evadit nullius, et redit ad primitivum jus nature, ac ideo fit primi occupantis sine ulla obligatione. (Ligorius lib. 3, tract. 5, num. 605, et de Lugo de just. et jure tom. 1, disp. 6, sect. 12, num. 140, et seq.) Sed hæc ratio ex ipsius de Lugo sententia in paucis casibus suffragari potest, quia ut plurimum ea, quæ inveniuntur, non censentur esse nullius in bonis. Sæpe quippe possibiles varii casus, ut constat experientià, per quos, quæ non videbantur posse unquam inveniri aut recuperari, aliquando recuperata et recognita sæpe. Quare si legatur de Lugo loco citato, facile erit intelligere, quòd ipse de aliquo raro casu loquitur, non de casibus ordinariis, et regularibus, in quibus asserit, communem sententiam esse ea bona danda esse pauperibus, vel ad pios usus, num. 159. Quid verò dices, si Lucium Ferrari percurras verbo *Dominium* num. 18 usque ad 22, et invenias sententiam de jure retinendi res incertas fortuitò inventas ab aliquo doctore vocari non improbabilem, ab aliis probabilioris, ab aliis probabilem, à quibusdam valde probabilem, denique ab alio in praxi tutam, et securam? Contrariam verò rigidioris etiam à quibusdam doctoribus, qui probabiliste vocitantur, ut Filliuccius, Vasquez, Reiffenstuel, tueri tanquam in praxi sequendam? Nonne vides, in quas syrtis conjicitur confessarius inter hos Probabilismi, et Probabiliorismi vortices, è quibus sese eripere incolumem fere desperabit? Et tamen mihi nulla questio de hæc re, postquam Catechismus romanus (part. 3, cap. 8, num. 17, sic statuit) : *Si rerum inventarum dominus nullà ratione inveniri potest, illa sunt bona in usus pauperum conferenda.* Adde, quòd in aliquibus diocesibus ab ordinariis præscriptum est, ut hujusmodi bona, cum certam quantitatem excedunt, juxta eorum dispo-

sitionem resignentur. Hæc auctoritates apud me tantè ponderis sunt, ut quæcumque rationes in contrarium ferantur, omnem respectivam gravitatem amittant. Auctoritas enim Romani Catechismi jussu summorum pontificum confecti, et editi, moralem certitudinem mihi parit, neque opinari possum, plures episcopos dispositionem bonorum incertorum sibi avocasse, et in pia opera erogarentur, si eorum jus ad inventores pertineret. Vides igitur, quàm verum sit, hos probabilis, et probabilioris vortices ita confessarium torquere, et nisi ab eis sese extricare possit, veram sententiam nunquam arripiat. Jam mihi nec probabilis, nec probabilior sententia illa erit, contra quam romani Catechismi doctrinam, et ordinariorum praxim invenero. Adde quòd paritas thesauri, qui inventori cedit saltem aliqua ex parte, non difficile rejici potest. Thesaurus enim dicitur non habere dominum, quia qui sciens et prudens pecuniam in aliquo loco abscondit, et deinde non comparat, nec repetit, censetur non esse inter vivos, neque hujus notitiam hæredibus reliquisse, ideoque verè naturaliter impossibile esse, ut abscondita pecunia ad suam dominum regredi possit. In quo casu leges civiles dispossuerunt de thesauris. Itaque ille, qui abscondit, sciens et prudens sese illud amittendi periculo exposuit, quòd periculum præcavere poterat, et si non fecit, irrationabiliter invitus erit, si alter inventis gaudeat, qui ipse sciebat per legum dispositionem in tali casu jus acquiri, ideoque rationabiliter censetur, indirectè saltem, pro tali eventu suo dominio renuntiasse. Hoc autem locum non habet in rebus fortuitò, et absque prævidentia domini amissis, nec leges contra eum disposuerunt, nec ejus assensus vel indirectus in amissionem domini rationabiliter præsumitur.

Alia ratio mihi suppetit, ex qua facile dignosci potest, quomodo Probabilismi et Probabiliorismi usus difficillime et incerte praxi subjectus evadat. Pertinet enim hujusmodi usus ad plures intellectus operationes, et quidem per plures gradus distinctas, quæ in praxi attendi et separari, prout necesse est, non ita facile possunt, ut ab omnibus clarè cognoscantur. Vidimus supra, quomodo communiter a theologis ritè distinguantur *dubium, opinio et certitudo.* Inter dubium autem et opinionem, inter opinionem et certitudinem, plures gradus intercedunt, per quos ab uno termino pedetentim recedimus, et ad superiorem terminum magis appropinquamus. Manifestum etiam est, quòd qui ab opinione procedendo ad certitudinem ita accedit, ut eam propemodum attingat, non videretur vir prudens, si eam sententiam præferret, quæ vix opinabilis est. Pariter inter opinabiles sententias sunt aliquæ, quæ vix recedunt à dubio, et alic de quibus certum judicium proferri nequit, an dubii flatus excesserint. Ecce igitur, quomodo confessarius facile fluctuare potest in usu Probabilismi et Probabiliorismi. Ad hanc autem difficultatem illustrandam juvat etiam alicujus moderni, et probati philosophi circa hujusmodi intellectuales actus, divisiones, distinctiones, et definitiones afferre. E philosophiæ enim sinu hæc

deprompta theologi ipsi in theologiam invixerunt.

Joannes Baptista Horvath, in regîa scientiarum universitate Badensi professor, institutiones logicas typis edidit, quæ magno in pretio nunc in scholis habentur, Augustæ Vindelic. 1788. Igitur in dissert. secund. de judicio cap. 3 de divisionibus propositionum, dividit propositionem in *certam*, *probabilem*, *improbabilem*, et *dubiam*; ex quo loco cum aliis ejusmodi auctoris collato discrimen adducam inter has propositiones. *Certa* propositio ea est, cujus veritati sic adheret intellectus, ut de eâ saltem prudenter dubitare nequeat. Triplex autem, ut omnes norunt, est propositionis certitudo, scilicet metaphysica, physica et moralis. At rectè animadvertit hujusmodi auctor, quòd si propriè loqui velimus, non propositio *certa*, sed mens potiùs de veritate propositionis *certa* dicenda est. Quoties enim fit, ut eadem propositio uni certa sit, non item alteri! prout nempe ejus veritas uni clariùs, quàm alteri proponitur. Addam ad majorem distinctionem: Quoties una propositio mihi certa est, et non alteri, certitudo propositionis est relativa. Quoties verò propositio certa est omnibus, aut fere omnibus, certitudo propositionis est intrinseca et absoluta.

Probabilis propositio illa dicitur, quæ ob unam vel plures rationes graviore, sive graves, videtur vera, non tamen omni erroris periculo, ac metu libera. Porrò illæ rationes censentur esse graves, quæ virum sapientem, ac prudentem ad assentiendam movere, et inducere possunt. Igitur propositio probabilis non nisi opinionis enuntiatio est. Opinio autem est assensus incertus, qui nititur motivo gravi quidem et verosimili, sed tamen fallibili ac proinde incerto: hoc est, qui habet quidem aliqua veritatis indicia, sufficientia ad hoc, ut iudicium quoddam prudenter feratur, sed non sufficientia ad determinandum intellectum assensu firmo, et certo, et absque ullâ sollicitudine et formidine pro ipsa. Differt opinio à dubio quod est status mentis, in quo ipsa neutri parti contradictionis assentitur, sed suspensum tenet iudicium, vel ob defectum indiciorum veritatis, unde dubium negativum oritur, vel ob æqualitatem eorundem in utramque partem, unde dubium positivum dicitur. Differt pariter opinio à suspitione, quæ est status mentis, in quo intellectus propendet quidem ad iudicium ferendum, neque tamen fert illud propterea quod rationes, quibus ad id incitatur, non videantur ad ferendum prudenter iudicium sufficere. Opinio igitur non habet certam veritatem, sed debet habere certam et probatam verisimilitudinem. Fit autem sæpe, ut pro unâ duarum propositionum oppositarum adsint graviore rationes, quàm pro alterâ, ita ut prima verosimilior appareat quàm opposita, et tamen prima fortè erit falsa, et altera vera; non itaque concludendum est, eam ex duabus oppositis propositionibus esse veram, quæ probabilior appareat, sed esse duntaxat verosimiliorem. Idem est autem esse verosimile, quàm probabiliter verum, ideòque propositio probabilis est idem, ac propositio probabili-

ter vera propter rationes graves, quæ suadeant, sic rem se habere, ut illa enuntiat.

Addo autem ut de certitudine dictum est: quoties una propositio mihi probabiliter vera est, et non alteri, tunc probabilitas, seu verisimilitudo propositionis est relativa. Quoties autem probabilis est omnibus, vel fere omnibus, verisimilitudo propositionis est intrinseca et absoluta.

Improbabilis propositio est, quæ nullo motivo gravi, et ad prudentem assensum sufficiente nititur. Quòd si quis absque hujusmodi gravi motivo contra communem meliorum sensum quoddam affirmet, vel neget, ejus propositio non improbabilis modo, verùm temeraria etiam dici solet. Quare etiam improbabilis propositio alia est, quæ opponitur communi meliorum sententiæ, et tunc ejus improbabilitas est absoluta, nisi diversimode demonstretur; aut est improbabilis solum aliquibus, et tunc ejus improbabilitas est relativa.

Propositio *dubia* est, cui mens nec assentire, nec dissentire audeat; propterea quòd utrinque vel paria, vel nulla adsint motiva, seu veritatis indicia. Ac primo quidem casu, ut dixi, est positivè dubia, altero autem negativè dubia solet nuncupari. Addo quòd aliquoties agnoscimus pro unâ propositione rationes quæ nolius videntur aliquo modo graviore quàm pro alia, sed tamen adeò graviore non sunt, ut mens illis assentire aut cum certitudine, aut opinativè audeat, unde ex finibus dubietatis prosilire prudenter nolimus. Consule *cit. auctor. pag. 37, 43 et seq.*

His autem expositis, quis non videat, quot difficultatibus pateat Probabilismi, et Probabiliorismi usus. Ut sententia sit verè in praxi probabilis, plures cum patre Paulo Segneri requirunt, ut ejus probabilitas non sit tantùm relativa, sed relativa absoluta, scilicet per communem doctorum decisionem ut probabilis declaretur. Hanc autem eritno facile invenire? Et cum reperta fuerit, opus erit, illam cum adversâ conferre quæ probabilior asseritur. Sed hic etiam interrogo an illa major probabilitas; cum quâ sententia probabilis decernat, debeat esse absoluta, aut sufficiat ut sit relativa? Si absoluta, vix inveniri poterit, quòd doctores communiter affirmant unam partem contradictionis esse probabilem, et alteram probabiliorem. Quòd si hoc aliquando evenerit, asserta ex communis sententiâ major probabilitas pro unâ parte tandem probabilitatem pro alterâ elidet. Vix enim intelligi potest, quomodo notabilis rationum præponderantia ab omnibus agnita, et confessa non elevet denique, et destruat oppositam gravitatem. Si verò dicatur, sufficere, ut major probabilitas sit relativa, ejus præponderantia nimis fallibilis est, ideòque non videtur à prudenti viro magni faciendâ. Neque hic finis difficultatum. Cùm enim dubium subsequatur suspitio, et suspitionem probabilitas, et probabilitas suos labeat gradus successivè superiores, nihil facilius per hos gradus interdum ascendere, et interdum delabi, et rursus in sublime ferri absque requie, quæ ordinariè non invenitur, nisi aut certitudinem assequaris, aut ad eam

propius accedens dicere possis : Hoc mihi ratio suadet, et auctoritas firmat. Si hoc asserere nequeas, et super tui intellectus operationibus intuitum defigas, invenies quòd ordinariè aut dubii fines non excessisti, aut illos excessisse tibi ipsi certò non constat, ideòque tibi tunc resolvendum est juxta id, quòd communiter in dubio juris, vel facti agi posse, aut omninò agendum, doctores affirmant.

Neque enim probabilioristarum spernenda ratio est, quòd scilicet notabilis excessus probabilitatis pro una parte alterius partis probabilitatem elidit. Addam ego : Si verò non elidit, jam signum est excessum aut non esse notabilem, sed modicum; aut non absolutum, sed relativum; aut non stabilem, sed fluctuantem, ideòque non determinare, agentem ad exilendum tutò a finibus dubietatis et a suspensione judicii, et ad præbendum opinativum assensum alicui parti. Dixi, non esse spernendam illam rationem, quia non desunt moderni philosophi, qui eam ita mordicus amplectantur, ut eam methòdo algebraicè demonstrare contendant. Sit mihi testis sensatissimus et probatissimus vir Sigismundus Storcknau in academia Vindobonensi logicæ et metaphysicæ professor. Ipse igitur, *Logicæ part. 5, cap. 5*, agens de probabilitate et opinione, num. 244, statuit, et propugnat hanc thesım : *Propositiones contradictoriæ absolutè, et secundum se spectatæ possunt simul esse probabiles; at si eæ inter se conferantur, comparatione institutà major unius partis probabilitas minoratur; minor verò alterius partis probabilitas deficit degenerando ad improbabilitatem.* Probat verò, quòd probabilitas minor prorsus evanescit, atque ad improbabilitatem degenerat, quia probabilitas major eà sui parte, quà minori æquatur, eam jam prorsus elidit, et detrudit ad locum dubii, quia si esset æqualis alteri, foret dubium. Igitur eà parte, quà minorem excedit, ipsam infra dubium deprimit; sed infra dubium habetur improbabilitas : ergo in hac collisione minor probabilitas ad improbabilitatem degenerat. Hinc pro corollario deducit sequentem propositionem : *Cum probabilitas minor in concursu cum majore pereat, patèr est, actiones nostras secundum eam, quæ majori probabilitate gaudet partem, moderandas esse : qui enim scqueretur minus probabilem, sequeretur sibi improbabilem, atque adeò imprudenter ageret.* Addit autem in fine : *Id tamen in hac comparatione notandum, eam fieri haud posse, nisi indicia utriusque partis sint ejusdem rationis, nimirum vel omnia ex ratione, vel omnia ex auctoritate petita.* Cui etiam addi debet, quòd etiamsi indicia utriusque partis fuerint quidem a ratione petita, sed sint ut ita dicam heterogenea, quia a diversis principiis, et fundamentis eruta, ut sæpè accidit, eà comparatio locum non habet, nec similiter eà deductio. At hæc observatio, quæ æquissima est, multum implicat in praxi probabilismi, et probabiliorismi usum, quia non rarò evenit, ut quæ sententia est mihi probabilior ratione, sit tantum probabilis auctoritate et e contra.

Profero auctorem alterum in metaphysicis robus versatissimum Emin. Card. Hyacinthum Sigismundum

Gerdil. In collectione ejus operum typis Bononiensibus, edita anno 1790, tom. 6, habetur ejus oratio de causis academicarum disputationum in theologià morali, cui adjectæ sunt notationes, quarum duodecimæ præfigitur titulus : *Cogitata quedam de probabili.* Ibi itaque demonstrare intendit, quòd *cum aliquid præ alio probandum judicatur, illud unum est, quòd probabilè merito appellari queat, in quo nimirum probabilis judicio ac prudenti animus acquiescit.* Hanc autem propositionem et rationibus, et auctoritatibus, et exemplis confirmat, unde deducit, *quòd probabilè ad judicium idem sit, quòd vulgò probabilis appellari consuevit; quòd videlicet, cum animus sese colligit, et cum se ipso deliberavit, perspicit esse vi suà et naturà contrario præferendum.* Totà vis ejus cogitationis in hanc propositionem tendit, ut existimo, quòd id, in quò intellectus præponderantiam rationis et auctoritatis agnoscit, illud verè suo judicio approbat, et cum unam partem contradictionis approbavit, alteram necessariò respuit : absurdum est enim approbare simul et eodem tempore duas contradictorias propositiones. Quare altera, quæ ante meam electionem et judicium erat mihi probabilis, non est amplius probabilis mihi, qui contradictoriam actu approbo.

Quidquid verò sit de veritate harum ratiocinationum; non est enim meum has controversias dirimere, aut aliquid definire; tamen ad propositum meum deducam, quòd probabilismi, et probabiliorismi, opinio inter multiples difficultates, et ambages versatur. Si quid autem adductæ clarissimorum hominum rationes, valeret, ridiculum sanè foret apud philosophum, qui animadverteret præstantissimos doctores fere per sæcula super falsa suppositione digladiatos fuisse. Concludi enim deberet, unam actu in moralibus controversiis esse homini exploranti, et judicanti probabilem sententiam; ideòque omnes probos et prudentes viros practicè in probabile convenire, abstracto comparativo, quòd post judicium in intellectu non subsistat.

Hæc erit igitur regula magis ad proximum reducibilis, et simplex, si in obscuris sequamur id quòd post diligens examen ratio suadet et auctoritas firmat, et cum hoc assequi non possumus, si propositum casum inter dubios rejiciamus. Hæc autem suggestio rationis non solum debet esse prudens, et gravis, sed etiam discreta, qualis adhiberi solet ab hominibus sensatis in negotiis suis, absque speculativis et metaphysicis ambagibus, in quibus probabilissimum et probabiliorissimum suos assecas torquet. Cum in obscuris post accuratam discussionem sententiam invenero tum ratione, quæ me suadeat, tum auctoritate, quæ gravis sit, planè confirmatam, juxta præscriptam regulam tutò procedere possum ad electionem, nec ultra querendum est inter latebras speculativi et reflexi dictaminis, quia regula certa est, quòd in iis, in quibus certitudinem assequi non possum, prudenter me gero, si illud amplectar, quòd mihi tum ratione, tum auctoritate planè confirmatur, etiamsi in contrarium videam adhuc aliquam rationem, et auctoritatem, quæ non agi

nino speranda sit. Ita in caso suprâ exposito de inventis bonis incertis facilè me resolvo, postquam Romani Catechismi doctrinam, et aliquarum Ecclesiarum praxim notaverim, quæ me præ omnibus rationibus suadet; nec tamen adversæ auctoritatis et rationis pondus omnino contemnendum iudico. si separatim consideretur; in conflictu autem cum Catechismi doctrina, et Ecclesiarum praxi fieri nequit, ut mihi probetur. Atque in hoc diversitatem repono, quòd in eo quod mihi probatur, et quod mihi ratio suadet, et auctoritas firmat, veluti in loco veritati propinquo mens conquiescit, contrâ vero non conquiescit in eo quod ratio mihi non suadet aut prævalens auctoritas non insinuat.

Denique præcipua ratio, quæ me impellit ad consulendum, ut vocabula probabiliorismi et probabilismi dimittantur, hæc est, quia huiusmodi vocabula apud patrocinatores utriusque sententiæ non uniformiter definiuntur, aut explicantur; unde fit, ut adversariis ad gravissimas et nunquam finem habituras difficultates occasio præbeatur, et responsiones in incerto fluctent, et in plures sententias una sententia dividatur. Hoc autem, quoniam veritati obsequium præstare probè et sensati viri officium est, non videtur ex omni parte probabilioristis ac probabilistis commune. Etenim probabiliorista, aut omnes, aut fere omnes, in probabiliorismi definitione conveniunt, cum dicunt: Opinionem probabilioris esse eam, quæ nititur fundamento graviore rationis, et auctoritatis in concursu oppositæ sententiæ, quæ habet pro se fundamentum respectivè minùs grave auctoritatis et rationis, ita ut minor formido errandi stet pro illa, quàm pro ista. Sed si probabilismi definitionem inquiras, aut in ejus asseclis, aut in ipsius adversariis, non multos invenies, qui in ea assignanda ex omni parte conveniant. Aliqui enim pro essentialibus constitutivis exigunt rationem intrinsecam, et extrinsecam rationem, seu auctoritatem. Alii non copulativè, sed disjunctivè, aut rationem, aut auctoritatem pro constitutivo assignant. Rursus in auctoritatis conditionibus describendis si non dissidere, certè non convenire videntur. Denique exceptionibus, modificationibus, varietati, pro diversis casibus, ita omnia patefacta sunt, ut qui effusiores in hoc argumento pertractando fuerint, iidem ut plurimum obscuriores et implicatiores evaserint. Hoc autem ex eo etiam ortum est, quòd pauci ab initio, et in Emine suæ disputationis enuntiant, et designant classem hominum, pro quibus regulam probabilismi constituent. Quæ enim statuitur regula pro peritis confessariis, moderanda est pro rudibus idiotis pensitentibus, et nisi separatim pro his duabus diversis omnino classibus argumentum disentiatur, necesse fit, ut sæpè quæ applicanda sunt rudibus et idiotis, periti, et docti pro se dicta accipiant, et vice versâ. Hinc ait Azorius in suis institutionibus moralibus, lib. 2, cap. 17. *Quinto queritur: An sit eadem ratio in his omnibus de homine rudi et imperito, quæ est de perito, et docto viro? Respondent Horricus, et Covradus, non esse eandem rationem. Nam si vir sit peritus, et doctus, debet opinionum*

rationes, et pondera examinare, et excutere, ut vradenter agat. Si verò rudi sit et imperitus, ejus non est opinio-num fundamenta discutere. Quare ut prudenter facitet, satis est si boni, et docti viri consilium et opinionem sequatur. Sic etiam Silvester v. dabbau num. 4. Ideo est, si dubitatur, an dubium sit scrupulosum, nec ne. Et ratio hujus est, quia qui in hujusmodi consilium viram bonam, id est peritum et conscientiatum, etiamsi deinceps consilio ejus erret, excusatur, quia laborat ignorantiâ invincibili. Hæc autem invincibilis ignorantia non potest eodem modo suffragari confessario qui ex officio tenetur in dubiis rationes expendere, et determinare suum judicium, quando potest, non solum super auctoritate, sed etiam super ratione. Hanc igitur distinctionem ego præ oculis habens ab initio professus sum regulam exhibere cum Benedicto XIV, pro confessariis, qui saltem mediocriter docti, et periti præsumuntur. Etenim de rudibus et imperitis nullum ferè negotium haberi potest, cum pro iis auctoritas sit ordinaria, et simplex regula in unaquaque obscura sententia, ut constat etiam apud eos, qui de hoc argumento disputantes, sibi invicem in reliquis adversantur. Ut autem, quod dico, factis evidenter demonstrarem, ali-quod specimen hic exhibebo de diversa probabilis-mi definitione etiam apud classicos auctores, ut inde pateat, quàm verum sit, ex hac definitionis diversitate pluribus difficultatibus aditum adversus hujusmodi opinionem patefactum fuisse, quæ deinde multis implexis responsionibus, modificationibus, et evasionibus locum dederant.

Agmen agat clarissimus P. Paulus Segneri, qui probabilissimum ex doctoribus, qui illum præcesserunt, inter prudentiæ limites ita conscripsit, ut nescias, quæ differentia assignari queat inter probabilem opinionem, quam ipse exhibet, et eam, quam prudens ratio suadet, et gravis auctoritas confirmat. Opus esset omnes, et integras epistolas legere, quas ipse de hoc argumento præscripsit, ad quas lectorem remitto, et solum duo principalia probabilis-mi constitutiva ex ipso recensebo. Sic igitur habet ep. 4, num. 27. « Ce qui « constitue, en premier lieu, l'opinion véritablement « probable, c'est qu'elle soit toujours fondée, non sur « des raisons frivoles, mais sur des raisons solides, « telles que certainement ne le sont pas les raisons « évidemment insoutenables. Sans doute que ces rai- « sons qui paraissent si bonnes ne doivent pas trop « vite être jugées telles, si l'on n'est pas assuré qu'ayant « été vivement débattues entre les Docteurs, et ayant « été mises en quelque sorte sur l'enclume, elles y ont « déjà longtemps résisté et y résistent toujours. ce « qui fait, que non seulement les personnes qui pas- « sent pour avoir un bon jugement, mais les Docteurs « classiques mêmes, dans leurs ouvrages, les trouvent « dignes d'être suivies. Et s'il s'en trouve un qui ne « soit pas de cet avis, on voit bien que c'est par sin- « gularité, par bizarrerie, et plutôt par la bonne opi- « nion qu'il a de son esprit que par la force des ob- « jections.... Ce qui constitue, en second lieu, les « doctrines probables, c'est d'être adoptées et approu-

« vées par les auteurs classiques. Sed qui sunt classici auctores? Perlege eandem epistolam; et inspicias quot rigide conditiones ad eum gradum promerendum a Patre Segneri exigantur; ita ut opinio in ejus sensu probabilis vix in conspectu suo probabiliorem sustinere possit.

« Habeo etiam prae oculis breve, et discretum specimen opinionis probabilis à Patre Dominico Turano S. Penitentiarie theologo exaratum, quod hic exhibeo ab ipsius originali transcriptum « Les Docteurs qui « soutiennent qu'on peut suivre une opinion moins « probable, exigent pour cela comme absolument nécessaires les conditions suivantes. Premièrement, « cette opinion que l'on regarde comme moins probable ne doit avoir contre elle aucun principe certain, aucun dogme, aucune décision, aucune censure de l'Église. Secondement, elle doit avoir, en sa faveur des raisons graves, solides, sensées, qui puissent, toute affection désordonnée mise à part, obtenir l'assentiment d'un homme prudent. Troisièmement, elle doit avoir été sérieusement examinée par des Docteurs désintéressés et d'une grande perspicacité, et après un semblable examen avoir été jugée sûre, fondée sur de bonnes raisons, et digne d'avoir l'adhésion des esprits prudents. Il est entendu qu'un tel jugement doit encore avoir été rendu par des Docteurs à qui peut-être l'opinion contraire paraîtra plus probable, de sorte qu'en embrassant même cette opinion contraire, ils avouent en même temps que l'autre opinion n'est pas improbable ni dépourvue de bonnes raisons. Quatrièmement enfin, et ce qui découle naturellement des trois conditions précédentes, l'opinion moins probable ne doit s'entendre que relativement à une partie des auteurs et non à leur totalité; parce qu'il y en aura toujours qui l'estiment plutôt plus probable, savoir ceux qui la soutiennent directement et l'enseignent, et par conséquent lui donnent la préférence sur l'opinion contraire. Quand de telles conditions se rencontrent dans une opinion particulière moins probable, il est évident qu'on ne peut croire que la doctrine réfléchie, par laquelle on enseigne que sans lesdites conditions on peut suivre une opinion particulière moins probable, soit une source de dépravation des mœurs dans le christianisme. Qu'ensuite ces conditions doivent se rencontrer dans cette même opinion moins probable qui peut, dit-on, être suivie, c'est ce qu'il suffit de voir dans la première des lettres du Père Segneri sur cette matière du probable.

Quis talia considerans non dicat opinionem probabilem sic intellectam et declaratam, ab omni prorsus laxitate accusatione apud doctos, et sensatos homines se ipsam tueri? Sed duo animadvertenda occurrunt. Primò, quod tertia conditio à Patre Turano assignata difficilis in praxi et ardua evadit. Etenim doctores non omnes casus ad examen revocare poterunt, et non multi casus aut sententiæ irvenientur, in quibus de gravitate, et soliditate rationum pro utraque parte contradictionis omnes conveniant. Sæpissimè enim ad-

versam veluti improbabilem oppugnant præsertim auctores, qui post exorta de hoc argumento dissidia scripserunt, et ex hoc ipso plures doctores exceptionem patientur, quoniam videbuntur nimis contentiosè alterutram partem defendendam suscipere. Secundò, non omnes saltem verbo tenus in allata definitione probabilis opinionis, et ejus conditionibus conformes sunt; unde fit, ut aiebam, quòd vocabulum probabilissimi non apud omnes eodem omnino significatu accipiat. Cujus veritatis quisquis per seipsum certiorari poterit, et tamen nonnulla exempla hic subjungam, ut specimen, quod promisi, lectoribus exhibeam. Franciscus Suarez. tom. 4. tract. 3; disp. 12, sect. 6, num. 1. *Nobis nunc satis est, illam existimari opinionem probabilem, quæ etiam nititur auctoritate aliquâ dignâ fide, quæ in re morali multum habet ponderis, et non repugnat aut veritatibus ab Ecclesia receptis, aut evidentî rationi: neque etiam temerè contradicit communi, et receptæ doctrinæ doctorum: unde quò plus opinio participaverit utramque harum rationum, eò erit probabilior.* Thomas Sanchez in Decalog. lib. 1; cap. 9, num. 6. *Opinio probabilis est, quæ rationibus alicujus momenti immititur, ita tamen, ut pro opposita parte nihil convincens sit.*

Paulus Layman lib. 1, tract. 1, cap. 5, § 2, num. 6: *Probabilis sententia, ut communiter accipitur, ita definitur potest: quæ certitudinem non habens, tamen vel gravi auctoritate, vel non modicâ momenti ratione nititur. Gabriel Antoine, de Conscient. cap. 4: Opinio probabilis speculative, ac secundum se, est opinio verisimilis, sed non evidenter vera; sive est opinio, quæ nititur motivo gravi, sed absolute fallibili. Opinio verò probabilis practicè, et respectivè ad operantem, est ea, quæ apparet ita verisimilis, seu nitî motivo tam gravi quamvis absolute fallibili, ut post diligentem veritatis inquisitionem, possit merito ac prudenter approbari ut vera.* Caramuel apolog. de Probabili num. 19: *Opinio probabilis ut sic, à rationali et authentica abstracta, debet sic definiti: Ubi non datur certitudo...* Opinio, quæ ratione gravi fulcitur, est probabilis. Et in theolog. fundament., num. 437, fund. 11: *Quid requiritur, ut opinio dicatur à ratione probabilis? Requiritur, ut non sit evidenter falsa, et nihilominus sit gravi fundamento suffulta, quam possit vir doctus defendere, cui oppositam possit idem acriter impugnarè.*

Joannes de Cardenas tract. 1 de probabili, cap. 2 num. 16: *Juxta sententiam communi doctorum suffragio approbatam (quod in definitionibus necessarium est) hæc est definitio opinionis probabilis moralis: Est conclusio incerta prudenti fundamento nitens.*

Christianus Lupus in dissertat. de opinione probab. cap. 2: *Hanc quidam ita definiunt: Probabilis opinio est, quæ certitudinem non habens vel gravi auctoritate, vel non modicâ ratione nititur. Auctoritas gravis censeri debet, quæ est saltem unus viri docti et probi.*

Antonius Diana tom. 3, tract. 1 de opinione probab. definitione ommissa, ait resol. 1, num. 2: *Operans secundum opinionem probabilem non potest judicari temerarius, neque imprudens. Habet enim pro se rationes alicujus momenti.*

Anacletus Reiffenstuel Theolog. moral. tom. 1, edit. Mutin. 1747, tract. 1, dist. 5, qu. 4, § 1, num. 41: *Opinio probabilis generatim illa censetur, quæ gravi nititur fundamento, licet non penitus certo, simulque nullam contra se habet rationem convincentem. Ita communior modus loquendi doctorum.*

Lucius Ferrari v. *Conscientia* num. 68: *Conscientia probabilis seu opinativa est iudicium practicum intellectus ex gravi ratione, vel auctoritate adhaerentis uni parti contradictionis determinatæ, sed cum formidine de opposito; est in re communis.* Et num. 74: *Opinio autem verè probabilis censetur illa, quæ gravi suffulta fundamento est consona sacrae Scripturæ, sensui Ecclesiæ, et Conciliorum, traditioni sanctorum Patrum, et doctrinæ theologorum in Ecclesia communiter auctoritatem sortitur.* Unde S. Thomas in *opusc.* 59, de fallac. cap. 2, sic præcisè habet: *Probabilia autem dicuntur, quæ videntur omnibus, vel pluribus sapientibus, aut oculis, vel præcipuis, et maximè notis.*

Habes in hac parva serie non pauca; quæ incertum tenere possint lectorem de constitutivis essentialibus opinionis probabilis. Et quod præcipuum est, pauci admodum sunt, qui ad statuendam probabilitatem opinionis pro homine mediocriter perito rationem cum auctoritate consociari expressè requirant. Adde difficultates supra expositas, quas hic refricare fortè non inutile erit. Etenim difficulter multis persuaderi potest, quomodo qui opinando iudicat aliquam sententiam esse veram, aut verisimiliorem oppositâ, possit nihilominus etiam oppositam ita verisimilem, et probabilem iudicare, ut æstimet virum prudentem illi assentiri posse. Et tamen inter cæteros ita expressè disserit doctissimus Layman theologus moralis aut nulli, aut fere nulli secundus. Ipse enim lib. 1, tract. 1, cap. 5, §. 2, ita loquitur: *Cùm opinio sit animi sententia incerta, et non carens formidine oppositi, fieri potest, ut licet uni parti questionis optantivè assentiatis, nihilominus alteram contradicentem probabilem iudices: Non dico veram; hoc enim impossibile est, ut intellectus duabus propositionibus contradicentibus directè assentiatur, sive utraque veram iudicet. Sed hoc ipso, quòd uni questionis parti, quamvis opinativè, et debilitè assentiatur, veramque iudicet, ejus contradicenti dissentit, falsamque iudicat. Causa quo tamen, ut dixi, consistere potest, ut eandem probabilem censeat. Imò nihil frequentius videre est apud doctores, quàm ut sententiam aliquam adductis rationibus, falsitatis arguant, cum in eadem eandem esse probabilem fateantur. Idem deinde asserit loquendo de probabiliori: *Si enim tibi pars opposita questionis probabilior videntur, seu majora rationum momenta in illam partem perspicias, licet assensum omnem exhibere tunc possis, tamen ex hypothesi quòd alteri parti assentiri velis, necesse est, ut probabiliori assentiatis; alteri autem, quæ minus probabilis tibi apparet, assentiri tuæ non potes. Si enim minus probabilis assentiatis, seu veram iudices, hoc ipso oppositam falsam existimas, quòd fieri non potest, dum ea tibi probabilior, seu verisimilior apparet, propterea quòd intellectus iudicatus secundam specificationem non omnino liber sit,**

sed à rationibus, et motibus propositi objecti determinatur.... Sed stante hypothesi, sive in sensu composito, dum, inquam, una pars contradictionis verisimilior apparet, quæ pars opposita, non potest intellectus illi dissentire, et huic assentiri: quia id fieret sine ratione, imò contra rationem.

In hac igitur opinativi iudicii natura et actibus, videtur doctissimus auctor cum probabilioristis convenire. Dissentit autem, cùm nihilominus putat, posse iudicium opinativum determinatum pro una parte iudicare eodem tempore, quòd adsint etiam pro opposita rationes probabiles seu verisimiles, et quidem huiusmodi, ut ad se trahere possint assensum hominis prudentis, et saltem mediocriter docti.

Hoc autem ita intelligendum puto, ut dum ego opinativo iudicio uni parti adhaereo, eodem tempore existimem, quòd pensatis alterius partis rationibus et auctoritatibus illæ tanti ponderis sint, ut alienus etiam prudentis, et docti hominis assensum ad se pertrahere possent; quæ duo quidem iudicia non sunt contradictoria, ideoque ab intellectu eodem tempore, et simultaneè pronuntiari non repugnat, ut supra diximus; quia pro una parte fertur iudicium opinativum de veritate, quòd, cùm alicui formidini admittum sit, non impedit, quin eodem tempore iudicium fertur de verisimilitudine partis contradictoriæ. Potius repugnare hoc videbitur, si iudicium pro veritate unius partis foret absolutum, ac omnino firmum ac certum. Et pariter in altero discordat, quoniam stante etiam necessario assensu intellectus pro ea sententia, quam opinativè et speculativè iudicat veram, aut verisimiliorem, nihilominus affirmat, quemlibet posse et licitè, et practicè sequi, et amplecti oppositam opinionem sibi cognitam, etsi ut minùs verisimilem et minùs tutam determinando se non ex proprio iudicio, sed ex iudicio aliorum cæteroquin prudentium et doctorum hominum. Assertio I. *Ex duabus contradicentibus probabilibus opinionibus, quæ versantur circa actionem humanam, an ea ficta sit nec ne, quisque in praxi, sive operatione sequi potest, quam maluerit, etsi ipsi operanti speculative minus probabilis videatur.* Assertio II. *Ex duabus ejusmodi probabilibus partibus questionis licitum est, etiam cum sequi, quæ minus tuta est, si est, minus quàm ejus opposita remota videatur ab omni peccati specie.*

Negantur autem semper adversarii accidere posse, ut postquam iudicium determinaverim etiam solutimodo pro notabiliter majori verisimilitudine unius partis, nihilominus possim iudicare eodem tempore, alteram partem rationabiliter, et rigorosè probabilem, et verisimilem existere. Hoc quidem, dicunt, accidere potest, cùm major verisimilitudo est modici momenti; sed de ea apud discretos probabilioristas non disceptatur, quia parvus excessus in moralibus non consideratur. At cùm verisimilitudo pro una sententia notabiliter major apparet, et cùm excessus ad notabilem gradum ascendit, gravitas pro contradictoria ita minuitur ut in levitatem evanescat. Et quamvis eam probabilem, scilicet verisimilem iudicent etiam aliqui

classici doctores, nihil mirum et insuetum, etiam classicos doctores aliquando in suis opinionibus deceptos fuisse, ideoque eorum auctoritas in conflictu graviorum rationum, et æqualis auctoritatis aliorum doctorum, quos in nostro opinativo duces et consiliarios sumpsimus, parum ponderis habere debet. Quod si etiam hoc simultaneam iudicium conciliari possit, cum tamen vir prudens veritatem in omnibus rebus non solum querere, sed etiam practice sequi tenetur, contendunt non esse prudentis hominis officium, deserere in praxi opinionem, quam iudicat veram, aut magis verisimilem, et amplecti potius eam quam iudicat falsam, aut minus veritati consonam, quia semper supponitur, quod pro veritate, aut majori verisimilitudine unius partis non solus ipse iudicet, sed ipsi iudicent simul cum ipso aliqui aut plures ex classicis doctoribus. Non enim esse videtur prudentis viri, repudiare sententiam iudicio propriæ rationis, et gravi aliorum auctoritate suffultam, et contra iudicium directum rationis propriæ contradictoriam sequi, quamvis etiam pro ista gravis auctoritas adesse ostendatur. Neque subsistit, quod probabiliorismum non sit ad praxim reducibile, aut onus nimis grave et importabile. Non enim insinuat nisi in casu, in quo non suspensus, et anceps, sed sussus à ratione, et auctoritate iudicaverim, quamvis cum aliqua formidine oppositi, unam partem esse veram, aut notabiliter verisimiliorem quam altera. Nam parva probabilitatis præponderantia in moralibus non attenditur, et pro nihilo reputatur; ut ait Antoine, de Consc. c. 4. qu. 4. resp. 2. ideoque requiritur, ut hæc præponderantia clarè, et absque dubitatione post sufficiens examen cognoscatur. Hoc autem non importat neque intellectui, neque voluntati onus nimis grave, et supra vires humanæ naturæ.

Sed reponent probabilistæ, posse me subijcere meum iudicium iudicio aliorum, qui apud omnes magno in pretio habentur, et ex reflexo iudicio iudicare, quod illa illa major verisimilitudo, quæ me ad unam partem inflectit, vana, et apparens sit. Sublatâ itaque præponderantiâ opinionis ex parte mei iudicii, remanet auctoritas doctorum consulenda, qui cum æqualibus aut fermè æqualibus viribus pro utraq; parte disputent, in meâ libertate est, ad quam liberit descendere. Præterquam quod nemo probare poterit, quod, cum veritatem pro neutrà parte cum certitudine assequi possim, et incertum sit pro quâ parte sit falsitas, reprehendendus sim, si alterutram amplectar, dummodo sit verisimilis. Ubi enim sufficienter declarata est lex de obligatione sequendi in omnibus id quod est probabilius?

Hæc ergo ex utraq; parte rursus referre, et conferre volui, ut quisquis videat, quam difficile sit tantas componere lites. Quod etiam difficiliter apparebit, si quis non parvam de hoc argumento bibliothecam, quæ ex scriptis utriusque partis doctorum confari posset, explorare auderet. Hinc concludit Pater Dominicus Turano in brevi suo iudicio suprà citato: *La question controversée du probable est une des plus diffi-*

ciles, des plus subtiles et des plus compliquées qui soient traitées par la théologie, soit scholastique soit morale. On doit distinguer soigneusement la question directe de la question indirecte; on doit discuter et comparer plusieurs principes directs ou indirects. Cette question se trouve compliquée avec les questions les plus importantes de diverses matières théologiques, comme celles de la prudence, des lois, des actes humains, de l'honnêteté, de l'ignorance, etc. On voit par là combien il est difficile et fatigant de l'examiner à fond pour savoir si l'on peut ou non la condamner.

Ut demum confirmem, quod suprà attingi, de incertitudine opinionis probabilis aut probabilioris apud auctores, et de verâ eorum mente, quâ sub istis vocabulis latet, dignoscenda, ut exinde in singularibus casibus resolutio depremat, factam proferam omni admiratione dignum. Pater Carolus Morales Madritensis clericus regularis vindicavit à damnatis propositionibus Patrem Antonium Diana, opere in-folio, quod continet pag. 146, impresso Neapoli anno 1697, typis Felicis Mosca, quod appositam est in calce tomi dogmatici operum ipsius Diana, pariter eodem anno, et in eadem typographiâ impressi. Inter propositiones proscriptas ab Innoc. XI, secunda ita se habet: *Probabiliter existimo, iudicem posse iudicare juxta opinionem etiam minus probabilem.* Hanc ante pontificiam condemnationem ut probabilem docuerat Diana, sicut ipse Morales fatetur. Sed ipsam defendere aggreditur, non solum ex eo quod propositio illa damnata non fuerat, quando ita scripserat Diana, verum etiam quia ipse Diana contrariam negativam probabiliorum vocaverat. Ergo, inquit, hæc ipsius Diana confessione stante, damnatione ipsâ, et his à me adnotatis etiam ex ipso Diana suprà pro defensione propositionis trigicesimæ primæ, dicendam potius videtur stare pro sententiâ pontificiâ, quam pro affirmatiâ hodie improbabili. Attende nunc alteram hujus vindicationis à Carolo Morales adductam rationem: *Tam quia, ait, et melius, inter celebres, ac classicos casuistas in moralibus, quando doctor asserit opinionem aliquam esse probabiliorum, seu veriorum, eo ipso censetur contrariam refellere, approbareque illam, quam probabiliorum vocat. Refert deinde articulum in Clement. unic. de Sum. Trin. lib. 1, tit. 1, in fin., in quo eligitur opinio de infusione virtutum infantibus in baptismo uti probabilior, nec ideo approbatur contraria probabilis; post quæ concludit: Ergo etiam noster Diana celeberrimus inter casuistas, ut omnes fatentur, vocet opinionem contrariam probabiliorum, dummodo hanc negativam fatetur probabiliorum esse, dicendum est, hanc tenere hodiè, et pro hac stare, non pro contrariâ, licet tot et tantos haberet patronos pro se, ob quorum auctoritatem potius, quam propter intrinsicam rationem forsitan vocavit eam Diana tantum probabiliorum, pag. 64, num. 4. Sed quorsum hæc? Ergo Diana, et ceteri classici doctores, cum aliquam opinionem vocant probabiliorum, et contrariam probabiliorum, hanc approbant, illam refellunt. Non igitur sufficit, quod aliquis doctor opinionem aliquam probabiliorum vocet, ut dicatur ipsum eam verè probabiliorum existimare. Vides, quam sit dif-*

facile ex doctorum auctoritate alicujus opinionis probabilitatem dignoscere, et quomodo sub vocabulis probabilis, et probabilioris penè omnia in moralibus tradita sint incerta, et fluctuantia.

Quibus positis dico: Nonne satius esset, ut ad tantas dirimendas lites omnes eandem regulam amplecterentur, quæ utpote à Summo Pontifice insinuata tutissima est et ab utriusque partis sententiâ, si non speculative, certè in praxi, ut judicandum est, non aliena? Quid vult probabiliorista; nisi ut sequamur probabiliorum opinionem, quam ipse putat à ratione homini prudenti veluti unicam suaderi, et ab auctoritate confirmari, ita ut opposita in conflictu, et eodem tempore judicari nequeat vera, aut verisimilis, et secundùm rectam, et prudentem rationem probabilis? Et quid contendit probabilista, nisi ut pariter in conflictu sequi possimus alterutram opinionem probabilem, nempe eam, quam, ut ait Layman de Conse. cap. 5, § 2, num. 6, non modici momenti ratio alicui confirmat, veritatisque consonantia persuadet? Non possumus autem judicare, quòd aliqua sententia alicui, ceteroquin docto, et prudenti, ut veritati consona rationabiliter persuasa fuerit, nisi etiam nos suasi simus, quòd reipsa veritati consona sit? aliter confessarius veluti quisque rudis idiota à simplici cujusque privati doctoris auctoritate se abducere impudè sinecet.

Quare optandum esset, ut omissis speculative, et noxive controversiis, omnes confessarii eandem regulam amplecterentur à Benedicto XIV. propositam; et in praxi, cum casus difficiliores, novi, et disputationi obnoxii ad eos deferuntur, classicis doctoribus prius consultis, et rationibus hinc inde expensis, tandem in eam sententiam descenderent, quam ratio suadet, et auctoritas firmat. Quis enim, ut ab initio dixi, reprehensibilis erit aut apud Deum, aut apud homines, si eas partes suscipiat, quas tum ratione, tum auctoritate planè confirmatas intelligit? Ad quid aliud in rebus obscuris, et arduis teneri prudentem hominem demonstrabitur? Neque opus est, ut in declarando, quid sit rationis persuasio, et confirmatio auctoritatis plus quam fecimus immoremur. Intelligent omnes suasionem rectæ rationis in rebus controversis tunc haberi, cum rejectis omnibus animi, et intellectus falsis, ineptis,

et injustis præoccupationibus, ratio juxta regulas ratiocinandi ritè adhibitas inducit hominem prudentem, et saltem mediocriter doctum ad præbendum alicui parti judicii sui assensum, etsi non absit omnis formide de opposito; et poriter hoc judicium auctoritate confirmari, cum in eandem opinionem descendisse videmus aliquos doctores, qui apud viros sensatos, et doctos pro peritioribus, et classicis habentur, et quos doceptos fuisse in rationibus pro sua opinione adductis non evincitur à classicis doctoribus oppositæ sententiæ. Hæc methodo servatâ, et in praxim deductâ sive in consiliis, sive in scriptis, tandem ad eam regulam regressus fiet, quam usque ad posteriora secula prudens antiquitas semper servavit. Etenim, ut optime ait Melchior Canus de Loc. theol. lib. 1, cap. 2, omne argumentum vel à ratione, vel ab auctoritate ducitur, et his duobus modis cujusque rei, quæ in controversiam venit, assensionem facimus. Cum verò auctoritas cum ratione concurrat, tunc omne argumentum cuicunque prudenti viro satis probatur. Itaque simul eliminabitur illa methodus, quæ non infrequenter apud aliquos morales theologos observatur, ut prætermisissis rationibus, simpliciter dicatur: *Hanc sententiam Less. Navar. Dian. vocant probabilem. Layman. Escob. Suarez probabiliorum.* Sed pro unâ quâque controversâ opinione in medium adducetur ea sententia, quam ratio suadet, et auctoritas firmat, rationibus et auctoritatibus adversis solidè repudiatis. Ac reverà hoc solum est, quod et scribentis doctrinam præ se fert, et legenti commodum præbet, ut aut veritatem invenire, aut saltem ad veritatem propius accedere possit. Neque tamen contendo, quòd hujus regulæ ope omnia inter doctores dissidia auferantur. Scio sæpius evenire, quòd uni ratio suadet, alteri non suadere, et etiam dissuadere interdum. Sed si quisque suadentes rationes in medium proferre, et auctoritate planè confirmare debeat, cautus erit, ne ineptus et singularis appareat; et si hoc non præstet, facilè à legentibus in suis fallacis et cavillationibus deprehensus tenebitur. Denique cum non omnes scopulos et syrtes evitare possimus, eâ tamen viâ gubernaculum dirigendum est, quæ à syrtribus et scopulis magis immunis existimatur.

MANHART VITA.

MANHART (Franciscus Xavierus), natus Aeniponti, anno 1696, societati Jesu inscriptus 1712, obiit anno 1775 Halli, in oppidulo Tyrolensi. Omnes litterarum partes spectatissimo nomine emensus, scientias etiam plerasque maximè cum laude in gymnasiis et academiis professus est. *Probabiliam* fautor emicuit in tractatu famoso, qui duodecies in anno uno typis mandatus est, quod mirum est; nec minori famâ quàm Gonzalez, plurimis jam antè annis defunctus, cujus doctrinis adversabatur, in orbe iactavit, utpotè temperamenti severiorem normam mitigans. Quod opus notissimum fuit sub titulo: *Dissertationes theologice de vobole, ortu ac progressu et fontibus sacre doctrine.* Exstant alia ejusdem scripta: *Bibliotheca domesticæ bonorum artium, ac vani eruditionis studiosorum instructa et aperta; Idea magni Dei, contra Atheismum hujus ævi; Antiquitates Christianorum.*

DE INGENUA INDOLE PROBABILISMI.

CAPUT PRIMUM.

IDEA PROBABILISMI.

§ I. *Cardo rei de quâ agitur.*

I. Ut geminam indolem doctrinæ illius quam Probabilismum vocant, intimè perspectam habeamus, reflectendus est animus ad geminas propositiones à summis pontificibus damnatas, è quibus intelligere licet, quis hoc in negotio tot tantisque partium studiis per duo ferè secula agitato Ecclesiæ catholicæ sensus sit. Alexander VIII, anno 1690, 8 decembris, damnavit hanc propositionem numero tertiam : *Non licet sequi opinionem vel inter probabiles probabilissimam.* Innocentius verò XI, 1679, 2 martii, istam itidem numero tertiam : *Generatim dàm probabilitate sive intrinsicè sive extrinsicè, quantumvis tenui, modò probabilitatis finibus non creatur, confiat aliquid agimus, semper prudenter agimus.* En duo velut extrema duosque cardines in opinionum probabilium usu ! Quidam, quos *Rigoristas* aut *Tutoristas* appellant, ab omni specie probabilitatis quantumvis magnæ, aut etiam maximæ, abhorrentes, ubique id quod tutius est, sequi oportere, quantumcumque probabilis foret contraria opinio, magno strepitu contenderunt. Alii, quos *Benignistas*, aut *Laxos* seu *Laxones* dicunt, nimium quàm par est, frena laxantes conscientie, ad actionis licentiam plus non requiri docuerunt, quam opinionis probabilitatem aliquam, licet tenuem et exiguam, unde demùm illa accerseretur, sive ab auctoritate, sive à ratione. Priores peccarunt rigore, posteriores benignitate : utrique à viâ mediâ seu regiâ, quam omnis virtus præsertim moralis tenet, seu aberrarunt ad dextram, seu ad sinistram declinarunt ; utrorumque doctrina meritò à summis pontificibus tanquàm noxia, et disciplinæ moram inter Christianos inenimica damnata fuit. Præter hos alix genulæ opinantium classes in lucem prodierunt : una est *Probabilioristarum*, seu illorum qui non quidem tutiora ubivis eligenda esse censent, benè tamen ea quæ sunt probabiliora ; altera est *Probabilistorum*, qui omni probabilitati, modò verè ac theologice talis sit, et intra debitos constricta limites, locum concedant tunc quando solùm de actionis licentiâ agitur. Prima classis aliquantùm deflectere videtur ad unum rigoris extremum, de quo dixi ; secunda verò ad alterum benignitatis extremum : neutra tamen istorum sententia à summis pontificibus censura est unquam notata, aut Vaticano fulmine percussa, quamvis, teste P. Gabriele Daniel in Epist. 5 ad Alex. Natalem, Innocentius XI ferè toto quo Ecclesiæ clavum tenuit tempore, opportunè importunè urgeretur, ut doctrinam et propositionem istam : *Licetum est sequi opinionem minus pro-*

babilem, quæ verè sit probabilis, condemnaret; nunquam tamen auditâ litigantium utrâque parte, contrabibusque probè discussis exorari se passus est, ut id ageret, et adversantium zelo patrocinaretur. Neque alius hæc usque pontificum fuit, qui posterioribus etiam et nostris temporibus, quibus ad summum fastigium pervenisse visa est hæc in re cujusdam criminandi libido, eo induci se permisit, quamvis plurimas alias propositiones singulares, ac opiniones seu justo rigidiores seu laxiores jure merito è regno conscientie ac morum proscripterint et condemnarint. Atque ex his, ut opinor, satis clarè patet, imprimis : æquè in Ecclesiâ catholicâ tolerari doctrinam illam, quæ ut licitè agatur, opiniones probabiliores, quamvis minus tutas amplecti nos posse docet, quàm eam quæ opiniones etiam minus probabiles, modò verè tales sint, sequi nobis licere profitetur, quàm utraque in præcipuis scholarum exedris, et à theologis præstantissimis impunè nec reclamante Ecclesiâ tradatur, quam utique non conficiunt nisi soli qui tam apertâ licentiâ, nec ad aliud quàm fidelium scandalum serviente, in partem sibi adversam debacchantur. Patet ulterius, non minus Probabilissimum quam Probabiliorissimum inter duo extrema, quæ doceri et in usum deduci prohibentur, medium locum occupare, et æquali jure, si placeat, crimini posse dari tam Probabilioristis (si eorum argumenta curatius inspicere velimus) quòd ipsorum doctrina propiùs nonnihil accedere videatur ad rigorem damnatam, quàm Probabilistis, quòd eorum doctrina inclinet ad benignitatem proscriptam. Denique intelligimus fieri posse, ac non rarò contingere, ut in moram doctrinâ nimium audaces quidam seu rigidi seu benigni auctores transgrediantur limites præscriptos, et absurdas aliquas, minusque pias sententias in medium proferant, è quibus postmodùm aliqui vel imprudentes vel malevoli critici ansam arripiunt, innocentem utriusque partis doctrinam conviciis et calumniis lacerandi ac proscindendi.

II. Ut verò rei controversæ status et conditio adhuc magis clarescat, dubium esse non potest, unâ quidem ex parte sequi nos posse, vel etiam debere conscientiam certò et absque hesitatione, bonæque fide dictantem ac decernentem, quòd hujus vel illius actionis obligatio seu à natura, seu à divinis humanisve legibus sit vel non sit imposita, etiamsi iudicium istud erroris esset obnoxium, modò sit error inculpatus et vincens ; ex alterâ verò, nemini fas esse agere cum conscientia dubiâ, quamdiu anceps hæret ac suspensa, dubiumque speculativum per dictamen practicumque ac moralitèr certam superare ac vincere sequit. Ista inquam, omnibus rerum intelligentibus ac probè mo-

ratis extra disquisitionem posita sunt. Illud igitur hoc in loco in questionem vocatur, quid liceat agere, quid non liceat cum conscientia probabilis, seu si rationes adsint satis graves et urgentes, quibus inducitur aliquis, ut credat rem ita esse, ac jus stare à lege, ita tamen ut alia quoque argumenta, eaque non tenuia aut exigui ponderis occurrant, quae suadent aut forte persuadent, non urgere hic et nunc legem, suamque voluntati stare agendi aut non agendi libertatem. Quid enim his in angustiis velut sacrum inter et saxum deprehensa faciat conscientia? Poteritne aliquid de actionem praestandi vel omittendi obligatione certum ferre iudicium, sine quo nihil à voluntate recte fieri diximus? Utor claritatis gratia gemino exemplo: Est qui die Jovis circa noctis umbilicum cum convivis lautamente assidet, ubi carnisus vescitur: hinc in unâ turri civitatis horologium campanae pulsus horam duodecimam denuntiat, aliud verò aliâ in turri tertium quadrantem ad duodecimam promulgat: utriusque autem horologium satis belle officio aliâ suo fungitur, et aequalem ferè auctoritatem habet, fidemque apud urbis illius incolas obtinet. Quid agat eo casu conviva? non enim potest liquidè ac certò secum statuere, horam esse duodecimam, seque lege obstringi, ut à carnisu esu absteat. Exemplum hoc adhiberi potest, quando pro duabus sententiis oppositis in genere morum stat probabilitas ut vocant extrinseca, et gravis utrinque auctoritas. Alterum esto exemplum, quod servare poterit tunc, si adsit probabilitas intrinseca, seu graves in utramque partem rationes quae se invicem non evertunt. Est igitur aliquis qui factum summae notabilis non quidem rei sacrae, sed profanae, perpetrat eo ipso tempore ac loco quo homines devotissimè orant coram exposito Eucharistiae sacramento: dubius haeret an circumstantias illas delictum notabiliter aggravantes, intra eandem tamen speciem, in sacro tribunali exponere teneatur, vel sine noxâ tacere queat, probè gnarus, graves pro obligatione confitendi rationes stare; neque leves, sed verè probabiles etiam pro licentiâ omittendi pugnare; v. g., scit à Tridentino concilio in sess. 14, ubi proficitur exactam et plenam de sacramento poenitentiae doctrinam se propositurum, nullam facere mentionem de circumstantiis aggravantibus, sed solum de mutantibus speciem, quòd debeant Ecclesiae clavibus subijci; neque tamen ignorat eandem ferè rationem quam affert ibidem Tridentinum, cur necesse sit exponere circumstantias speciem mutantem (scilicet ut sacer iudex ritè possit ferre iudicium et poenitentiam delicto commensurare), pro illis quoque circumstantiis pugnare, quae notabiliter aggravant. Quid consilii in hoc rationum conflictu, quae vel utrinque paria sunt probabilitatis, vel tales, et pro unâ parte probabiles, pro alterâ verò minus, verè tamen et sobriè probabiles adsint? Respondebis fortè; sequantur isti quod tutius et probabilis est; abstineat prior ab esu carnis, alter factum suis vestitum circumstantiis ritè exponat. Rectè id quidem; sic nullum erit errandi peccandique periculum. Verùm de hoc non queritur modò; sed an homini obligatio gravis incum-

bat agendi semper id quod est tutius, quod probabilis? utrum peccandi discrimen incurrat, si taceat memoratas circumstantias: verbo, num conscientia non sic agat, si carnes aliquandiu comedere pergat, si in hoc rerum articulo certum nec fallax de actionis licentiâ iudicium practicum et ultimum formare queat? Potest enim contingere, ut ita dubiis ac hesitantibus grave admodum incommodum aut iactura imminet, si quod tutius aut probabilis est, exequantur. Supersedeo aliis plurimis hanc in rem exemplis et casibus, v. g., circa contractus, an ab usurâ sint immanes, necne; circa beneficia ecclesiastica, an simoniae vitio laborent, necne; circa hereditates, an bonâ fide adiri possint, necne.

III. Unam adhuc superesse videtur ad poenitentis introspectendam genuinam indolem Probabilismi, ac percipiendum questionis statum, scilicet ut paucè explicem, quae sit opinio probabilis, quaeve illius natura, quatenus probabilior, quae tuta, quae tutior dicatur. Sunt enim qui haec vel imperitiâ vel studio malis artibus confundant, aut in sinistram sensum detorqueant, quàm tamen absque rei hujus certâ notitiâ gradientem in hâc viâ sepiùs offendere necessum sit. Probabilis itaque opinio est iudicium prudens, quo statuitur rem ita esse, conjunctum tamen cum aliquâ formidine, ne fortassis res ita non sit, uti apparet. Voco *prudens* iudicium, ad quod non sufficit ut levibus duntaxat fundamentis et rationibus innitatur, quae faciliè subrai ac dissolvi possunt; sed opus est ut rationum momenta sint firma et solida, quae omnibus ritè perpensis ab homine docto et cordato assensum merentur, quamvis non omnis formido, ut dixi, absit, et quidem idcirco, quoniam ex adverso rationes quoque occurrunt graves, vel etiam graviores, quae contrarium suadeant, neque permittant iudicantem sententiae huic suae tanquam omninò certae acquiescere. Formido autem haec non oritur eo ex capite, ac si opinioni probabilis falsitas vel error subesset. Nam quod bene notandum, opinio probabilis non est absolutum iudicium, quod rem veram esse ac licitam pronuntiat, vel contra falsam et illicitam; sed solum, quòd tales sint rationes, ex quibus meritò possit colligi rem ita esse permissam, nimirum à lege, vel prohibitam. Igitur si rationes reipsâ ejusmodi sint, iudicium hoc erit verissimum, quantumvis falsum sit id circa quod opinio versatur; haec enim non tam censet rem ita esse, quàm rationes esse solidas, quibus ita esse comprobatur. Quapropter, ut dicebam paulò ante, vel imperitiè vel malevolè nonnulli conscientiam probabilem cum falsâ et errori obnoxia confundant. Illud praeterea consideratione nostrâ dignum est, quòd illi qui opinionem probabilem habet pro veritate rei, etiam falsitas ejusdem rei possit esse probabilis ob rationes graves pro utràque parte pugnantes, à quâ re invictum illud pro totius probabilismi defensione argumentum ducitur, scilicet quod ex ignorantia invincibili vel de legis existentia vel de illius obligatione petitur, ut postea demonstrabo. Quin quod amplius est, possunt in uno eodemque intellectu eodem tempore dari opiniones probabiles invicem contrariae

velut una in sede morari. Nihil enim prohibet, quin minus simul adsint rationes quæ suadent rem ita esse, et quæ probant rem ita non esse, et quæ probant rem ita non esse, licet res ipsa non possit simul esse ita, et non esse: ista quidem contradictionem involvunt, *probabile est legem obligare, et non est probabile legem obligare, et probabile est legem non obligare*. Atque hæc opinio probabilis genuina insoles et natura probè perspecta plurimum momenti afferet brevi ad ipsam rei presentis controversiam. Nunc quoque facile erit intelligere quid rei sit opinio probabilior, nempe quæ unâ ex partè firmiter nixa est fundamentis: quid tuta, seu quæ peccandi periculum in operando excludit; quid tutior, nimirum quæ ab illo periculo agentem longius removet; quid denique minus tuta, scilicet quæ propinquius admovet. Omnia hæc plana sunt et expedita illi, qui exemplis paulò ante productis animi bene advertit.

§ 2. *Origo controversiæ.*

IV. Post Dominicum Soto, et Bartholomæum Medinam, gravissimos theologos ex ordin. Prædic., qui præ cæteris doctrinam probabilitatis excolere ceperunt, cuncta integro penè seculo satis pacatè ac quietè agebantur, dum eam alii multo gravissimique theologi pluribus annis, uti postmodum patefaciam, impunè cum sanctâ quâdam simplicitate professi sunt. Verùm ubi Jansenistica secta in Galliis potissimum et Belgio caput extulit, magnum in discrimen adducta fuit. Quem enim Jansenistæ, ut appellamus, probè cernebant, quin et sentirent, societatis doctores aliquot impiis eorum et fraudulentissimis conatibus se velut murum pro Ecclesiâ Dei opponere, atque è latibus pestifera eorum dogmata magis magisque in lucem protrahere, odium ac furorem diù animo conceptum tandem omnem in universæ societatis nomen, famam et doctrinam pleno alveo effuderunt. Quare quùm ipsi magni ejusdem externi rigoris ac sacræ disciplinæ ecclesiasticæ pallio gravissimos errores suos obtegerent, ut his apud vulgus reverentiam conciliarent, nostri verò præter alios viros et scientiâ et dignitatibus ecclesiasticis summè conspicuos latens virus et hypocrisin detegerent, id consilii Jansenistæ inierunt, ut multorum è societate benigniorem doctrinam noxiæ libertatis et morum corruptelæ palam accusarent, atque convitiis, cavillationibus, contumeliis, omnique confictarum criminationum genere in orbis christiani conspectu quâ libris, quâ schediasmatis malè cohærentibus sine fronte ac sine pudore proscinderent. Inter hos facile eminebat Blasius Paschalis, qui nomen Ludovici Montaltii sibi adsciscens Litteras Provinciales malè fausto partu in lucem edidit, quas amici ejus, ut Jesuitarum nomen et doctrinam latius adducerent in invidiam, Jansenioque simul et Arnaldo gratiam facerent, in varias linguas, nempe præter Gallicam in Latinam, Hispanicam et Italiam transfundendas curarunt. Sunt illæ ad histrionicæ artis apices omnes elaboratæ, facetiis et salibus non minus quàm innumeris mendaciis refertæ, quibus in mo-

rum doctrinâ gravissimis et piissimisque auctoribus absurdissimâ et abominandâ sententiâ ac opinione velut ab iisdem prolatas attribuant, de quibus ne cogitationem ullam in mentem suam admisserunt. Caro tamen stetit Montaltio et sociis labor iste. Nam liber Epistolarum tum ob cavillandi impudentiam, tum ob contentios in eo Jansenianos errores damnatos auctoritate Ludovici XIV. Galliarum regis, ac regii senatus consulti, anno 1680, 14 octobr. publicè carnificis manu Parisiis vulcanò traditus est; quod senatusconsultum integrum refert Alphonsus de Sarasa tom. 2. tract. 4. § 5. Romæ verò ab Alexandro VII. 6 sept. 1657, condemnatus est, et legi ac retineri prohibitus, eodem teste auctore synchrono. Hunc ipsum librum, seu Litteras Provinciales notis illustravit, si fas est ita loqui, Guilielmus Wendrochius, sub facto et ille nomine latens; Montaltio familiaris, sed ferè audacior Illic in memoratis notis ad Epist. 5, sect. 1, § 1, et sect. 2, § 3, probabilitatis doctrinam inanes cavillationes esse assertit; flagitiosè ac audacissimè eam defendi; hoc probabilitatis dogma tantum virus esse, ut omnem penè theologiam infecerit. Sect. 3, § 5. Tam latè fundantur, ait, scelerati dogmatis rami, ut in totius religionis apertè grassentur exitium, et in omnium denique religionum horrendam permixtionem tendant. Clavem esse, quâ reseratur infernus miseris animabus. Sect. 6, § 5. Decem, inquit, ac quinque seculis Ecclesia floruit, antequam hæc Casuistarum seges exoriretur. Verùm hæc Wendrochii notæ parum cum Litteris Montaltii sortem ac penam Parisiis subire, nempe quem merebantur rogum. Egregiam his operam navavit theologus quidam Hilbernus et doctor Lovaniensis Joannes Baptista Sinichius in Saule exrege, l. 1, c. 94 et 98, ubi Probabilismi doctrinam libertinis summo perè arridentem, ecclesiasticæ disciplinæ non tam insidiantem quàm insultantem proclamât; auctores verò eam docentes laxitatum præcones et buccinatores, cecos et duces cæcorum, denique seductores Christianorum esse criminatur. Ita in benignam sententiam ejusque patronos delachati sunt Jansenii discipuli, hæc affines. Quid mirum?

V. Sed quod mirere, non defuerunt, nec desunt etiam doctores quidam catholici exleges, qui omnia undique corradunt ad deturpandam Probabilismi doctrinam, et famam ejus fautorum denigrandam, quorum quidem conatus et dicecitatem sacrerrimæ doctissimæque familiæ, cujus alumnos se profiterentur, et quam ego maximo perè venerari me profiteor, minimè probari scio Vincencium Contensonium ord. Præd., lib. 6, dissert. 3, de doctrinâ probabilitatis ita loquentem: Manifestum esse, ait in Proemio, advenisse tempus illud ab Apostolo prænuntiatum, quo hominibus sanam doctrinam non sustinentibus, et ad sua desideria magistros prurientes auribus sui concervantibus fons Probabilismi apertus est: unde tot aberrationes, tot doctrinæ moralis flagitia scaturierunt, et innumera in dies scaturiunt. Vocat ibidem corruptelam, pestiferum venenum, licentiam paucis lus-

tris infectam, sed in dies ad christianam pietatis excidium, et catholici nominis dedecus grassantem. Cap. 4. At contra veri S. Thomæ discipuli, et tanti doctoris vestigiis à sanctis Patribus designatis inherentes huic novitati capitaliter adversantur, quin credant, hoc novo probabilitatis commento lascivientibus ingeniis ad depravandam Evangelii castimoniam laxissimas habenas remitti, ruinam ecclesiasticæ disciplinæ imminere, tantæque in theologiâ stragem edi, ut quomodò cum eo Romanæ Ecclesiæ fides, pietas, disciplina consistere possint, omninò non videant. Alloquens subin Probabilistas cum genitu exclamât: Cur novella probabilitatis contagio non jam portuunculam tantùm, sed totam pariter Ecclesiam commaculare conati estis? ad delendam prælatorum potestatem tollitis peccata mundi; ad invehendam et firmendam vestram auctoritatem nova in dies peccata in mundum invehitis, confessorium vestris probabilitatibus adversantem sine misericordiâ damnavitis... Et alibi: Probabilismus est omnium fons peccatorum, Ecclesiæ et Evangelii dogmata evertit, et est horrore: hæresi favet, etc. Et ne credamus fortè Contensonium ita detonare in Probabilismum, vagum et exilegem, quem et nos detestamur, cap. 2. conceptis verbis de doctrinâ Jesuitarum loquitur, quin et lib. 2. cap. 2. laxissimam, inquit, illam modernorum casuistarum sub specie probabilitatis licentiam è fontibus scientiæ mediæ (cur non etiam prædeterminationis physicæ, quum tot sint Thomistæ qui Probabilismum sunt professi, ut brevi videbimus?) promanare, nec esse mirum quorundam ethicam et theologiam moralem dissipare legem Christi, quorum theologia speculativa gratiam Salvatoris evacuat. Contensonio non multum inferior est Joannes Bapt. Gonetus, ord. Præd., dùm dissert. theol. art. 2. § 4. Probabilismum novorum Casuistarum dogma appellat, cujus tantum est virus (recoquit verba Wendrochii), ut omnem penè theologiam moralem infecerit; appellat intolerabiles novorum casuistarum laxitates; vocat probabilitatum monstra, meram divinorum præceptorum elusionem; vocat artem cum Deo cavillandi, probabilitatum præstigias, etc. Et ut intelligamus contra quos agat Gonetus, citat ferè solos Jesuitas præter Caramuelem. Natalis Alexander, ord. Præd., ut videre est apud Gabr. Danièlem Epist. 2. passim tradidit probabilitatis doctrinam, et aliorum theologorum nomine (et quoniam isti) quasi rogatus effundit amarissimas contra illam querelas, quòd sit falsa, perniciosa, certissimus fons, unde crimina omnia scaturiunt; plenam doloris rem esse, videre Suarezios, Vasquezios, Azorios, Laymannos Societatis Jesu antesignanos doctores, hanc doctrinam labem pestemque defendere. Natalis Alexander, inquam, cui hoc testimonium præbet Petrus Ludovicus Danes in Generali temporum notione, ubi de Scriptoribus ecclesiasticis agit ad seculum 18. *nihil* pag. 71 edit. Venetâ: « Natalis Alexander O. P. vir multijugæ lectionis, maxime gazete eruditioris; sed qui in senectute suâ eò se adduci passus est, ut à constitutione *Unipolitana* ad futurum concilium appellaret. »

VI. Illis recentior est, nescio autem an modestior, Daniel Concina, ord. Præd., qui paucos ante annos in Probabilismi negotia tantum excitavit strepitum per Italiam. Nolim hic excutere omnes illius tomos quos scripsit, ubique refertos eruentis indignè lacerati Probabilismi vestigiis. Duo duntaxat specimina in medium afferam. Tom. 2. dissert. 5. cap. 5. *della Storia del Probabilismo e del Rigor.*, ait: Demonstratum est quòd novum ac vagum istud systema repugnet rationi ac sensui communi, nocivum sit sacerdotio et imperio, infallibilitati pontificiæ, auctoritati supremorum principum et theologorum (ac si diceret, toti mundo, cui per Probabilismum extremus iudicii dies jamjam immineret); quòd sit vicinum Jansenismo, quam reddat Jansenistas obstinatos, uti et alios hæreticos; quòd aperiat viam ad omnes sectas, (utique etiam Judæismum et Atheismum?) atque omnes homines in quacumque religione salvos faciat; quòd constituat honestatem morum, et malitiam non in aliquâ realitate, nec in difformitate aut conformitate cum lege aternâ, sed in meris opinionibus mentalibus, et virtutes non faciat esse nisi entia rationis et ideas platonicas; quòd tollat è mundo peccata ignorantie, atterat fundamenta timoris et humilitatis, et fovendo ambitionem ac superbiam disponat ad tremendam quandam cecitatem; quòd exaltet hominem ad dignitatem supremi legislatoris, in gradu libertatis à Deo independentis colloct, imò illum reddat ipso Deo potentiorum (adeoque ipsi Lucifero parem, vel majorem, qui dixit Isai. 14: *Saper extra Dei exaltabo solum meum ... similis ero Altissimo.* Ecce Probabilismum, Concina iudice, ipsius Luciferi peccatum altius sanè vel Probabilismi malitia; vel Concinae maledictiâ ascendere non potest); atque has pulcherrimas, quibus Probabilismum hic auctor insignit, notas vocat sincera et nativa hujus doctrinæ lineamenta. Alterum specimen exhibet tom. 1. Christianæ Theologiæ suæ, è quo brevitatis studio solum refero, quæ habet in Indice 5. Probabilismus à viâ Evangelicâ abducit: Probabilistæ cum hæreticis conveniunt; theologiam corrumpunt suis distinctionibus; suis principiis morum Theologiam evertunt; adversa sunt eorum principia principiis Christi; novum genus beatitudinis extra legem Dei comminiscuntur; omnem regulam justæ interpretationis S. Scripturæ violant, etc.; ita concionator Italus: *trepidate, theologici!* Et ne dubitare possimus in quorum gratiam hæc scribat, ipse digito monstrat passim in suis libris præter Caramuelem, quæ Antesignanum ponit, et paucissimos alios non adeò magni nominis ferè solos Jesuitas, certè ultra triginta, quorum doctrinam moralem cynicè traducit, neque ipsi Suariorum, Thomæ Sanchezio, Lessio, Azorio, Lugoni, Vasquezio, Valentini, doctrinæ ac virtutis spectatæ viris atque theologiis parci, quorum, uti et aliorum auctorum (quemadmodum ipse fatetur, vel potiùs fateri coactus est in Declaratione et sincerâ Protestatione) sententias falsas, scandali plenas, erroneas commenta, paradoxa immania, anti-evangelicæ passim appellat. Deus bone! quæ tempora vivimus, an cyclopica? an talia, quibus

in arenâ litterariâ stipitibus duris, sodibusque præcis certatur? Sed viri hujus inconsultus zelus doctissimis aliorum locubrationibus Caroli Noceti in Veritate vindicatâ, Pluibelerti Balla nelle *Lettere Theolog. morali*, Jacobi Sanvitale, et Casp. Jos. Gagna, nelle *lettere d' Eugenio Apologista*, pro merito suo est castigatus, debetque Fr. Concina etiamnum plurima, publicis typis præsertim Sanvitalianis objecta, de quibus apud litteratum orbem famam suam purget, si jam possit. Illud solum addo, si quis Scriptorum esset, qui Caramueli in munere Antesignani substitueret Bartholomæum Medina, ord. Præs. (utpote cui in Historiâ de Probabilismo tanquam fundatori hujus doctrine primum locum tribuit, et primam ab eo epocham ad annum 1577 deducit, homo sæpius sibi in scribendo immemor); postea verò longo agmine produceret Petram Ledesma, Didacum Alvarez, Dominicum Bannez, Gregorium Martinez, Vincentium Candidum, Joannem Ildephonsum Baptistam cum pluribus aliis, omnes de inclyto ordine Prædicat. (de quibus postea ostendam, quòd Probabilismo non obscure patrocinati fuerint), tum verò textus bene multos neque truncatos aut in alienum sensum contortos ex his auctoribus celebribus, alios verò locos è Litteris Provincialibus Montaltii, è notis Wendrochii, et Sinnichio, è Theologiâ morali Jesuitarum, ex Henrico à S. Ignatio, ex Contensonio, Alexandro Natali et Goneto exscriberet, atque catalogum propositionum damnabilium è Thomistarum libris excerptarum præfigeret, quas faciliè suppeditabit Carolus Nocetus in Veritate vindicatâ, part. 2, ubi ad finem producit centam et sexaginta novem propositiones Dominicanorum, quas in Jesuitis P. Concina acriter insectatur; postea verò paginas omnes admirationibus, exclamationibus, episodii, interrogationibus, repetitionibus, apostrophis, quin et subinde ironiis, aliisque figuris rhetoricis ad omnem magnificentiam exornaret (quamvis Aristoteles in Rhetoricis observet, hæc si perperam adhibeantur, aptissima esse instrumenta ad decipiendos judices, et plebem excitandam); si porrò adderet dedicationem splendidam, quâ supremum Ecclesiæ caput gravissimis verbis adhortaretur, ut cæteris suis ornamentis hoc demùm addat velut coronidem, et è Christianâ republicâ hanc morum corruptelam, hæc abominanda doctrine portenta, has damnabiles sententias proscribat, evellat, et penitus eliminet; si, inquam, scriptorum quispiam esset, qui hunc in se laborem susciperet, et labori socios lateri admovent, et quidem iis ipsis, quibus Concina utitur verbis, ausim promittere, quod decem integris tomis et pluribus, quos idem scripsit, intra breve tempus absque magnâ difficultate bibliothecas locupletaret, sed simul integras sacras familias charitate, que prima dos est theologie christianæ, mutuâ veneratione quæ vinculum est religiosorum ordinum, et moderatione religiosâ, quæ character est Deo sacrarum personarum, evacuet. Hujus viri genium et scribendi methodum jure meritissimo perstringit Carolus Noceti, de quo dixi, in Veritate vindicatâ, Romæ editâ et per deputatos à

Magistro S. Palatii approbatâ, his verbis in præfatio: « Mordax scribendi genius, acres declamationes, incitatissimi impetus, tarpissima convicia, et note in omnium oculos incurrunt. Exquisitum artificium, quo Jesuite nominatim ac propriè in odium adducuntur, et apud accedentes ad penitentiae tribunal in suspicionem vocantur, nemo non videt. Intemperate censurae, quibus permulte nostrorum episcopi, summis ceteroquin cujuslibet instituti theologiae validissimisque rationibus commendatissime, forè debonestantur, justæne sint, an secus quilibet vel mediocriter in hoc studio versatus, cum præsertim opiniones eisdem ferè solis contumeliis refelli viderit, haud magno negotio dijudicabit? »

VII. In eandem doctrinam benignam eodem ferè tempore in Germaniâ insurrexit S. theologie Præsentatus, et auctor Theologie Thomisticae, quocum mihi sermo est. In ipso limine Tractatus de licità et illicitâ Sequelâ sententiæ probabilis, part. 2, pag. 140, episcopum Gandavensem, ut in alio loco dixi, velut in theatrum educit ita loquentem: *III* (scilicet novelli casuista et laxioris ethices inventores) non solum corruptæ naturæ prurientes aures blanditiis suis delectant, sed et mentis acubant (Sinnichius reddis, nisi nihil acubant), atque de adinvento aliquo vitio prætextu tanquam de novo cæli tramite reperto, sibi invicem gratulantur et applaudunt. Hæc crisi irreligiosæ nil est, quod reponat calamus religiosus. Rursus quest. 2, pag. 147, ita loquitur: *Quemadmodum recentiores Casuistæ jugum Christi nimis emolliunt, et vulvillas seu cerviculas sub capita hominum ponunt, ut mollius in suis negligentis dorsoseat et quiescant, ita Jansenistæ, etc.*; ac paulò post Novatianum dictum affert, suamque quem defendit Probabilismum Christo, rigidam autem et benignam sententiam latronibus comparat: *Veritas inter duos errores, ut Christus inter duos latrones media pendet; ad declarandum ergo sententiam inter duos extremas, quarum una nimis laxa, et altera nimis rigida, media sibi cum Thomistis conclusio, etc.* Quenam autem ex his duabus extremis sententiis locum boni, quantum mali, dextri aut sinistri latronis occupet, non satis liquet ex Præsentati comparatione; sufficit ambas esse latrones, suam verò Christum. Denuò quest. 1, pag. 146, ad finem sic scribit: « Contrarios nostros vix posse excusari à tribus pessimis ad quos homines inducunt. I. Cor amovent à studio veritatis, dum ex delecta nimis probabilis illos docent sectari, quæ minus ad veritatem accedant. II. Ab odio peccati super omnia detestandi retardant, dum eos periculo offendendi Deum exponunt. III. A remediis efficacioribus consequendi salutem eos elongant. » Addo, viam aperiant latam ad innumeram laxitatem « in Ecclesiâ sanctâ Dei, etc. » Tria profectò vel quatuor pessima et grandia crimina! Sed hic ante omnia intelligere cuperem, de quibus loquitur, et contra quos scribat? præter Caramuelem, cujus doctrinam in plurimis nunquam amplexata est aut amplectitur societas, atque tres theologos Salisburgenses, invenis nominatos è nostris Thomam Sanchez, Filiucium,

Laymannum, Tamburinum, Escobarium; reliquos, quotquot benigniori sententiæ adherent, pag. 160, gravissimis verbis adhortatur, postquam litteras à Motio Vitellesco generali ad superiores societatis datas recitavit. « Utinam, ingemiscit et ait, utinam sapientissimi hujus generalis consilia et decreta adamussim servarentur, facilius morum uniformitas et puritas inter fideles conservaretur, divina et ecclesiastica mandata non periclitarentur, brevique tempore, ait Gravina in suo Chernbîn Paradisi, reformaretur mundus, qui ex opinandi licentiâ præcepit ruit, latissimam viam ingrediens, que ducit ad perditionem. » Ecce quos potissimum designet Presentatus cœcomis illis, quibus Casuista molles et laxioris ethices inventores, et mulos mutuo se scabentes exornat. Nimirum hæc in re vestigia premit Montaltii, Wandrochii, Sinnichii, Natalis Alexandri, Contensonii, Gonetii, Danielis Concina, qui dum contra Probabilismum vagam, noxium, discipline Christianæ inimicum scribere se profitentur, pessimâ fide ac subdolo consilio ad invidiam conciliandam vix ullos alios in scenam producant, quam doctores è societate, ac si harum propria et velut domestica, atque in ipsorum scholis nata esset abominandi illius Probabilismi doctrina. Quid aliud quasi tectâ fronte dicere volunt hi auctores, dum tantis tamque exquisitis probris onerant benignam sententiam, simulque Jesuitas ferè solos, eorumque sententias vel truncatas, vel in alicum prorsus sensum detortas, si non omnino afflictas recensent, quam quod apertâ fronte impudens Montaltius scripsit epist. 5, edit. Coloniens. mihi pag. 98 : *Jesuitas igitur quamprimum adito me auctore : hoc spondeo futurum, ut in illorum morali disciplinâ tam corruptâ tamque luteolentâ Molinisticâ de gratiâ doctrinâ fontem reperias. Videbis stupendam Christianæ virtutis ignorantiam : videbis pro verâ solidâque virtute nescio que tantum circumferri simulacra virtutum, spirita ac sensu, id est, charitate carentia : videbis innameras crimina quæstibus prætexi coloribus : videbis innumeras morum labe ignarâ quâdam indulgentiâ tolerari, etc.* Ex his facile patet, è quo fonte manârunt venenata in Probabilismum odia, quem si nemo doctorum societatis amplexus fuisset, etiamnum primæra innocentie stolam circumferret. Sed hoc nimirum scelus, hoc crimen brevibus gyris et carcere dignum, ut catit Juvenalis. Sed missa facio adversæ partis dicteria et scommata, illud Tullii mecum reputans : *Non tam mecum deo, quid ejusmodi homines mereantur audire, quàm quid me deceat dicere, et calumniatoribus objectare.* Decet autem hoc illis dicere objectareque, quod dum tantis tamque copiosis censuris, probris, calumniis, etc., probabilitatis doctrinam ejusque defensores enisus et cominus impetunt, vel sibimetipsis, suoque aut rigorismo aut Probabiliorismo, et theologie christiane principis apertè contradicant, vel eundem, quem adeo blasphemant, laxum ac vagum Probabilismum, multoque absurdiorum amplectantur. Numquid enim Innocentius XI, PP. in decret. suo, quod edidit anno 1679, 2 martii, quoque complures opinioniones si-

nistras damnavit, inter quas illa de quantitate tenor probabilitate, toties ab adversâ parte contra nos citata, ad calcem hunc in modum loquitur : *Tandem ut eò injuriosis contentionibus doctores seu scholastici, aut alii quicumque imposteros se abstineant, et ut paci et charitati consulatur, idem sanctissimus in virtute S. obedie eis præcipit ; ut tam in libris imprimendis ac manuscriptis, quàm in thesibus, disputationibus et predicationibus careant ab omni censurâ et notâ, necnon à quibuscumque conviciis contra eas propositiones, quæ aliter inter Catholicos hinc inde controversantur, donec à S. Sede recognita super hisdem propositionibus judicium feratur.*

§ 3. Postulata quedam.

VIII. Licet jam mihi postulare primò : An ea que hucusque § superiore ex ipsis fontibus, scilicet Montaltio, et Wandrochio, Sinnichio, Contensonio, Gonetio, Natale Alexandro, Concina et Presentato in medium produxi, quamvis pauca duntaxat, non sint seu censura, seu notæ, seu convicia, que isti adversus Probabilitatis doctrinam ejusque patronos, præcipue ac nominatim è societate nostrâ, proferunt? Nemo Latini sermonis intelligens credo id inficiabitur, et si horum dicteria inter se conferat, clarissimè videbit Scriptores diversi quidem ordinis, ejusdem autem ferè sermonis fuisse. Quod Montaltius et Wandrochius, utpote Jansenistæ (de Sinnichio non constat) tam contumeliosè scripserint, non miror, partim quia hæc omnium sectarum semper genius et spiritus fuit, partim quia malè secum fuisse actum à Jesuitis credebant, extrahendo è latibus eorum errores, tænas et fraudulentas doctrinas; ex quo fonte, scilicet odio plus quàm Vatiniâno, manârunt penè innumeri contumelias ac mendacis pleni, quin integri libri adversus Molinistas, ut vocant, vix unus adversus Thomistas. At quòd religiose familie alumni quidam, in eodem S. Matris Ecclesiæ gremio quiescentes, et quidem nullis læcessitè injuriis, nec provocati talia scribunt, et publicis typis vulgent diversis in regionibus, etiam in alma urbis conspectu, hæc sanè non tam indignationis, quàm doloris res plena est. Elevare quidem conatur Montaltii probrum et tribunalis regii judicium Daniel Concina more suo satis artificiosè, contendens epistolas illas anathemata et flammæ fuisse expertas propter Jansenii doctrinam in his contentam, cetera immunes ab aliis criminibus objectis esse deprehensas. Ait enim tom. 2, dissert. 1, cap. 3, Theol. Christ., *Jansenismo fermento potissimum quatuor primas (epistolas) inquinatas esse compertum. Violatæ quoque sinceritatis in Cassistarum textibus referendis postrebetur Paschalis fuit, et peracto per mensem examine, mihi imposturæ, ad hoc quod attinet, repertum est.* Ita rotundè Concina. Sed aliud loquitur sensatusconsultum quod, ut dixi § 2 num. 4, integrum refert Sarassa, scriptor synchronus, inter alia inquit hoc sensatusconsultum, *damnatus ab Ecclesiâ Jansenii hæreses sustineri ac defendi tum in predictis Montaltii litteris, et notis Guillelmi Wandrochii et Pauli Irenæi, de-*

tractionem verè et petulantiam adò familiarem esse tribus illis auctoribus, ut non parcant ulli hominum generi, non ipsi summo pontifici, non regibus, non episcopis, non principis regni ministris, non facultati theologiae Parisiensi, non familiis religiosis, et prædictum librum dignum esse poni à jure decretò in libellos NB. infamatorios et libros hæreticos, etc. Nihil hic legitur de examine per mensem peractò, nihil de malà duntaxat fide in referendis casuistarum textibus: gemina adducuntur cause damnationis, gemina delicta, scilicet, quòd contineant hæreses Jansenii, et quòd adeò petulantes sint in infamandis summis principibus, et aliis, atque etiam religiosis familiis. Primum negare non potuit Concina, alterum fateri non erat è re suà et aliorum. Quid igitur consilii? aliud quid substituit, de quo nulla mentio facta est; quà fide? parum refert.

Postulo secundò: An hæc propositio: *Licetum est amplecti opinionem minus probabilem, si modò verè ac theologicè probabilis sit*, in quà totum Probabilismi, qui à nostris aliisque gravissimis doctoribus defenditur, mysterium continetur, ut postea latius explicabo; an, inquam, hæc propositio à quoquam pontificum fuerit damnata, vel sancta Sedes unquam iudicium aliquod super eam tulerit? nullum certè in hanc diem comparuit, nec ullum produci potest. Etiam si varix, et vix non extreme sint adhibita machinæ, ut configeretur, etiamnum impune in præcipuis quibusque academiis et publicis cathedris propugnatur. His autem ita, ut sunt, constitutis, annon paci et charitati convenientius est, et longè probabilius tutiusque, quàm oppositum, scilicet abstinere à censuris, notis et conviciis, atque obedire summi pontificis decreto latissimè patenti? annon minus tutum minusque probabile est, et contra obedientiam pontificis oraculis debitam peccandi periculo obnoxium, licere uti cavillis, censuris, dietariis, etc., ut nihil dicam jure nature ejusmodi esse prohibita, præsertim si cum dispendio fame magnorum virorum et integræ civitatis sint conjuncta? An fortè credunt, summam Sedem non esse penitus informatam de totà controversià hæc, postquam integro ferè seculo tot jam libri in utramque partem fuerant in lucem publicam editi? Cur ergo non relinquat res summæ Sedis iudicio, cujus est ferre sententiam, et quæ semper hucusque vigilans fuit condemnando propositiones singulares minus sobrias? Cur involant in jura et fulmina Vaticana, atque hæc, quàm vident nihil hucusque se potuisse efficere, ipsi suà dextrâ in benignam sententiam torquent, suis libris malè sartis dehonestant, et ut abominandam doctrinam exhibent, suisque censuris confligunt atque condemnant?

Postulo tertio: Quo muniti iudicio et dictamine conscientie practico talia faciant, talia scribant, et in orbem litterarum spargant inconsulti quidam adversarii? An hic est Rigorismus seu Tutorismus, seu Probabiliorismus ille, quem profiteri se jactant? Aliud et melius atque legitimum dictamen, quia moraliter certum, si non evidens, suppeditabo sequenti syllogi-

simo: *Propositio quæ inter doctores theologos est controversa, nec à S. Sede damnata, immutata esse debet à censuris, notis et conviciis; sed propositio hæc: Licetum est amplecti opinionem minus probabilem, si verè ac theologicè probabilis est, inter catholicos doctores controversa est, nec à S. Sede damnata; ergo immutata esse debet à censuris, notis et conviciis.* Major hujus syllogismi è decreto Innocentii XI est assumpta; minor est certa legenti propositiones circa materiam hanc damnatas ab Alexandro VII, Innocentio XI et XII, Alexandro VIII, inter quas hæc duntaxat generalis continetur: Quando probabilitas est tenuis, neutiquàm verè, quando in se adhuc magna est, nempe verè ac theologicè talis, licet comparata cum majore probabilitate sit minor. Conclusio demùm est in formâ, ut aiunt dialectici.

Postulo quartò: Quâ ratione et quâ fide aliqui Thomiste, præsertim Concina, dicere non vereantur sententiam benignam fuisse scriptâ à summis pontificibus damnatam? Ubi testes, ubi tabulæ? fortè, quia damnarunt aliquas propositiones, quæ circa singulares casus versantur? vel quia damnarunt Propositionem aliquam generalem, in quâ continetur Probabilismus? Non primum; nam ex eo quòd aliqui ex principio vel malè intellecto, vel perperam applicato opiniones et sententias quasdam minus sobrias et censurâ notatas protulerint, nullâ ratione sequitur, ipsum principium et fundamentum esse damnatum, nisi velimus ipsam S. Scripturam et SS. Patrum doctrinam circa multa damnare, quàm his abusi quàm plurimi vel per malitiam vel per ignorantiam damnatas propositiones et integras hæreses derivarunt. Non secundum; afferant enim in medium, si talem aliquam propositionem generalem sciant, ubi damnatus sit Probabilismus genuinus, et hæc propositio: *Licetum est sequi opinionem minus tutam et minus probabilem, quæ tamen verè ac theologicè probabilis est, relictâ tutiore ac probabiliore?* Duae propositiones generales in negotio hujus controversiæ damnatas est invenire: unam ab Alexandro VIII, alteram ab Innocentio XI, ut initio statim monui: velut duo extrema. Formemus jam hoc enthymema: *Non licere sequi opinionem inter probabiles probabilissimam, et, generatim licere sequi opinionem quantumvis tenuiter probabilem, utraque propositio est damnata; ergo opinio minus quidem, verè tamen theologicè ac comparative probabilis, est damnata, quòd eam sequi liceat.* Negabunt omnes logici consequentiam, utpote plus in conclusione, quàm in præmissâ positum erat, inferentem. Longè melius et scholæ placitis conformius licebit sic argumentari: *Secunda propositio damnata dicit: generatim, et propositionem quantumvis tenuem sequi licere, at genuinus Probabilismus neutiquàm docet, generatim licere, dum excipit iudicem, advocatum, medicum, ministrum sacramentorum; neque docet propositionem quantumvis tenuem, sed verè, theologicè ac comparative probabilem sequi licere: ergo genuinus Probabilismus per hanc damnatam propositionem non est damnatus. Conclusio est in formâ.*

CAPUT II.

AUCTORITAS IN LIBERIQUE PARTEM.

§ I. *Crimen falsæ, quod Probabilismus sit doctrina societati propria.*

IX. Illud nunc examinandum sese offert, an soli sint societatis doctores, qui probabilitatis doctrinam tuentur, num etiam alii, et quisnam illi, quæve ratione hanc defendant; item, num societatis doctores hanc doctrinam in orbem invexerint, an verò alios antiquiores velut viam monstrantes secuti sint. Callidum non minus quam iniquum est partis adversæ consilium, quod strenuè æmulatur Præsensatus, ut in libris et scriptis suis adversus Probabilismum omnem ferè hujus doctrinæ invidiâ in Jesuitas exonerent, ac si propria et vix non domestica foret; itaque per eos propagetur, ut totus mundus subito Probabilistam se miretur, velut olim Arianum. Quam autem à veritate alienum hoc sit, facile colligi potest ex responso, quod, teste P. Gabriele Doniel in Epist. 2^a ad Natal. Alexand., Patres societatis in generalibus comitiis Romæ congregatis Innocentio XI, pontifici maximo, dederunt. Illic enim quæm aliqui vehementer et importunè urgebant, ut benignam sententiam proscriberet, sciscitatus est ab his Patribus, verane esset fama quæ circumferretur, eam doctrinam à societate velut propriam haberi ac propugnari? At illi protinus communi suffragio responderunt tantum abesse ut doctrinam istam sibi propriam existimet societas, ut potius plena theologiae suis libertas concessa sit, contrariam quoque sententiam amplectendi, aliarumque scholarum et doctorum catholicorum placita sequendi; cætera paratos se esse, ut, quamprimum certi quiddam hoc in negotio S. Sedes decideret, in ejusdem verba jurarent. Quæ de re exstat in Instituto Soc. J. typis impresso Decretum XVIII Congregationis XIII sub eodem pontifice convocatae. Ne verò hæc magnificentiâ quàm veriùs dicta fuisse quis existimet, sciat bene multos fuisse ac etiamnum esse, qui tum editis libris, tum publicis in cathedrâ prælectionibus rigidiorē sententiam profitentur. Certè inter auctores è societate nostrâ, quorum opera typis fuerunt mandata, invenire est Antonium Celladeum, seu Michaelē Elizalde, Hispanum, de Rectâ morum doctrinâ, qui hinc et inde vehementiùs fortè quàm par erat, benignæ sententiæ irascitur; Ignatium de Camargo, doctorem Salamanticensem, in regulâ honestatis moralis; Paulum Comitolum, Italum, in Consiliis seu Responsis moralibus; Andream Blancum sub nomine Candidi Philaleti, tractatu de Opinione probabili; Joannem Baptistam Taberna, Belgam, in Synopsi Theologiæ practicæ; Thomam Muniessa, Hispanum, in Stimulo conscientiæ; Ad. Rev. p. Thyrsam Gonzalez, Soc. Jesu generalem præpositum, primo loco nominandum, in Fundamento Theologiæ moralis; Casporem Kuumet, SS. theol. doctorem Mogustæ, in Magisterio conscientie; Paulum Gabrielem Antoine, Universitatis Missipontane cancellarium, in Theol. mor. univers.; aliquâ parte etiam Christophorem Rasslerum,

in Normâ recti, atque Antonium Mayr in Theol. schol., utrumque SS. Theol. doctorem, et non ita pridem studiorum præfectum in Universitate Ingolstadiensi, etc., etc. Inter aniles igitur fabulas recessendum est, memoratam doctrinam adscivisse sibi societatem, tamquam communem et propriam. Non diffiteor longè plures fuisse et adhuc esse qui in Benignistarum castris stipendia merentur, et Probabilismum defendunt, non quidem vagam illum et nimis laxam, qui obviam quamque probabilem sententiam ambobus brachiis arripit, et licitum sibi credit, quidquid alicujus probabilitatis speciem præ se fert, etiam tenuis, incertæ ac lubrico nixæ fundamento, quod per rationes contrarias facile potest everti; absit ab: hoc semper abhorruit societas, abhorraere doctores illius omnes, sed Probabilismum sobrium ac prudentem, id est, gravi ac solidâ ratione suffultum, quæ ex adverso enervari nequeat, magna imò maxima antiquiorum, quin et recentiorum auctoritate munitum, in mutuo argumentorum utrinque conflictu sine ullo vere probabilitatis detrimento subsistentem versantemque circa licentiam duntaxat, non actionis valorem. Fuerunt, inquam, et sunt longè plures è societate nostrâ, qui sub hujus Probabilismi signis militant, non tamen sine plurimis et commilitonibus et docibus è totâ retrò venerabili antiquitate, pro sententiâ benignâ strenuè decertantibus. Hoc ut demonstrarem, nolo implere utramque paginam auctoritate istorum nominibus, quæ legi possunt apud Platellium p. 2, c. 2, § 4, de conscientia probabili; apud Lacroix, l. 1, n. 269, apud Stephanum de Champs, in quæst. facti, c. 4, apud Rasslerum, in Normâ recti d. 3, q. 9, art. 2, aliosque; universim solam et per summa capita rem hanc tractare libet. Sunt qui Bartholomæum Medinam, insignem ex illustri familiâ S. Dominici theologum, qui mortuus esse perhibetur anno 1581, primum Probabilismi parentem celebrant; sed falluntur; antiquiores adhuc natales habet, ut paulò post dicitur. Certè memoratus Rasslerus, qui vastum de famosâ hâc controversiâ tomum edidit, omniaque summâ fide collegit quidquid antiqui, quidquid novi reperit, quoque sub finem non obscure in severiorem nonnulli sententiam propendet, atque ita testem idoneum agere potest; hic, inquam, ingenuè fatetur d. 3, q. 10, art. 1, benigniorem hâc in parte sententiam tenuisse post Medinam, imò post Dominicum Soto Mediam antiquiorem scriptores plerosque, qui per integrum seculum et ultra hanc questionem attingerunt; addit pro eo stare fermè omnes quos priùs ipse adduxit pro sententiâ æqualiter probabili, non minus quàm ducentos sexaginta quorum nomina ordine Alphabeti recitat: quin etiam rectè eruditissimi Vasquezii testimonium affert, asserentis (scilicet in 1-2, d. 62, c. 4, n. 14) eandem sententiam jam fuisse in scholis communem ante tempora Medinæ, idque patere sit ex catalogo auctorum à se producto, et neutiquam completo; porrò perspicuum esse dicit apertissimumque, quòd eadem sententiæ per seculum et ultra celeberrimè quique doctores subscripserint ex omni virorum litte-

ratorum ordine, ubi etiam recenset nobilissimos theologos ex variis religiosis familiis, licet ipse postmodum à tantâ auctoritate aliquantum, ut dixi, in severiorem partem deflectat. Ita Rasslerus, quem Concina, Apparatus tom. 2, l. 3, dissert. 1 (postquam retulit testimonium è Germaniâ ab Eusebio Amort, *amicitiæ fœdere sibi conjuncto* submissum), vocat virum doctum et spectabilem senem, et sincerum Germanum, atque licet non omnia approbet, ait tamen: Illud summopere recomendo in universo Opere, videlicet modestiam, prudentiam et gravitatem, etc.; utique præclaras scriptoris dotes, quas vel maximè Concina sibi quoque in suis operibus commendatas habere debuisset. Sed audiamus et alios.

X. Thyrsus Gonzalez adversarius præter complures doctores in medium producit pro benigniore sententiâ fortiter dicantes primos S. J. theologos. Stephanus Spinula Congr. Somaschr., in Præfat. Opusc. de prud. et liber. Elect., ait doctrinam hanc *recentiorum omnium calculo et universali ferè populorum usu confirmatam esse*. Joan. Gabriel Boyvin Minorita, in Theol. quadripart. p. 3, disp. 3, c. 1, q. 5; tenere illam testatur omnes ferè doctores, *etiam sanctissimos et eruditissimos*. Joannes Angelus Bossius Cleric. Regul., in tomo-Moral. varior. in Append. ad tit. 1, num. 2377, de sui temporis doctoribus loquens, *doceri illam dicit ab omnibus et in toto orbe christiano nihil magis decantatum*. Jacobus Raggius, ordin. Capucin., in Cent. 4 de Regim. Regul. p. 5, dub. 46, ait: *Ita et alii ut ita dicam infiniti*. Mastrius magnum scholæ subtilis lumen inquit disp. 3, q. 2, art. 1: *Hæc est communissima et receptissima sententia in omni scholâ in hoc currenti seculo*. Stephanus de Champs Soc. J., spectatae fidei ac eruditionis auctor, in Quest. facti Parisiis editâ an. 1659, de scholâ S. Thomæ affirmat, post Bartholomæum Medinam ex omnibus Thomistis qui de hæc materiâ egerunt, nullum se vidisse sive in ipsorum libris, sive in aliorum opinionibus citatum, qui negaverit fas esse opinionem sequi minùs probabilem relicta probabiliore. Præterea si Terillo, Illsmug, Gobat, Lacroix, Platellio fidem habemus, fuere plurimi purpurâ insignes viri, episcopi et prelati, doctores ac integræ Academiæ, que benigniori sententiæ patrocinium indulserunt. Et tamen, mirum dictu! solis penè Jesuitarum humeris invidiæ pondus incumbit; in hos solos omnium laxarum, mollium et perniciosarum opinionum è probabilismo nascentium, atque adeò vituperiorum et calumniarum tempestas desævit. Ecto fuerint aliqui, qui securitatis in opinando limites transgressi sententiâ quasdam minùs tutas et probatas in medium protulerint; quam pauci hi sunt tanto in numero! vel uni centum alios contrarium docentes opponere possumus! An immunitatis privilegio hæc in re gaudent alii, etiam Thomistæ? Brevi offeret se occasio apertius mentem explicandam. Quamprimum S. Sedes apostolica propositionem aliquam censurâ notavit, primi fuerunt societatis doctores, qui eam ipsi quoque notârunt, correxerunt, et ut emendarentur, libris suis inseruerunt sine partium studio, cujus rei

luculentum palam exhibuere testimonium P. Cardenas, et P. Viva in suis circa propositiones damnatas lucubrationibus. Eruditus et doctus loquor, non malevolis. Sed ut in orbitam et ad auctoritatis pro benignâ sententiâ status argumentum redeam, elevare eam conatur, quàm evterere nequeat, Presentatus, loc. cit. q. 3, p. 158: *His præmissis, inquit, sit contra torrentem ex recentioribus theologis et Casuistis; ex quibus tamen complures sequuntur unum, scilicet, ut loquitur Navarrus, aves unam volentem sequuntur aliam, non tam examinantes merita hujus controversiæ, quàm potius cæcò quodam comitatu hanc thesin non raro magis clamorosè declamantes, quàm eruditè probare scientes, contenti, quòd eam aliquando in scholis dicam potius scriperint, quàm ei debite studuerint*, etc. De quibus obsecro hæc scribit? quales aves istæ? nigrae, an albae? aut partim nigrae, partim albae? Quos probabilissimi fautores defensoresque tanto numero produunt scriptores probatissimi, et sanè classici, quosque universim adduxi, sunt et natione, et ordine, et doctrinâ, et dignitate diversissimi. An ulla docuit aliquando experientia tot aves diversissimæ speciei unam volentem sequi? Si hoc de illis, quibus sentiendû docendique libertas est relicta, sed sobria et casta, quale de illis iudicium ferre liceat nobis, si adversarii istius crisi et comparationem infelicem luberet adhibere? de iis, inquam, qui uni magistro, quantumvis præcellenti, tamen interpretationi obnoxio, intellectus sui, oris et calami obsequium deferre, et in unius verba, quorum sensus non semper et cuius patet, jurare debent? Num in suorum potius quam nostrum gratiam tam elegantem et festivam protulit crisi? sed quidquid senserit Presentatus, dum ista scripsit; etiam invito ipso non patiar, ut per avium illarum agmen, unam volentem sequens, intelligatur Thomistæ.

§ 2. Thomistæ, qui docuerunt Probabilissimum.

XI. Nam si rem, ut est, fateri velimus, auream ætatis scriptores ac præcipui scholæ Thomisticæ heroes clarissima hujus ipsius, quæ nunc passim traditur, doctrinæ monumenta in libris suis reliquerunt. Ex viginti et pluribus sex duntaxat vel septem produco reliquos notiores, quosque in ipso fonte inspexi: Bartholomæus Medina, qui gravissimo urgente præcepto, quod illi generalis magister ordinis reverendissimus Seraphinus Cavalli imposuit, *aureas* in 1-2. D. Thomæ expositiones in lucem edidit, ita loquitur, tom. 1, q. 19, art. 6: *Si est opinio probabilis, licitum est eam sequi, licet opposita probabilior sit*, subjungitque mox rationem: *Nam opinio probabilis in speculatione est est, quam possumus sequi sine periculo erroris et deceptionis; ergo opinio probabilis in practico est, quam possumus sequi sine periculo peccandi*.

Didacus Alvarez, ad 4-2, disp. 80, num. 9: *Potest, ait, sequi opinio practice probabilis, relicta probabiliori*. item: *Tenet hanc sententiam noster Medina, et alii doctissimi Thomistæ*.

Petrus Ledesma, theol. moral. p. 2, tract. 7, c. 22,

dub. 2, sic ait: *Respondetur nihilominus esse probabilem quod stando in Jure divino et naturali liceat iudici sequi opinionem probabilem, omissa probabiliore. Hanc sententiam docet Medina, Orellana, et plures alii, præsertim Thomista.*

Dominicus Bannez, in 2-2, q. 10, art. 1, ubi duplicem opinionum differentiam ponit: primam illarum, quæ versantur circa actionem aliquam exercendam, uti an aliquis contractus sit licitus vel illicitus: et ait: *De opinionibus prioris generis verum est posse hominem sequi probabilem opinionem, relictâ probabiliori.*

Gregorius Martinecz, tom. 1, q. 19, art. 6, d. 6, c. 1: *Non solum, inquit, est licitum ex duabus opinionibus æqualiter probabilibus probabilitate practica eligere, quam quis maluerit, sed etiam est licitum sequi minus probabilem, relictâ probabiliore.*

Vincentius Candidus, Sac. Palatii magister, et Rom. ac univers. Inquisit. qualificator, necnon Sanctissimi in alnâ urbe penitentiarius, tom. 1, disp. 3, art. 30, ita mentem suam explicat: *Confessarius quicumque absolvere potest penitentem sequentem opinionem probabilem; relictâ suâ opinione probabiliori, sive opinio, quam sequitur penitens, sit in materiâ justitiæ, sive non. Item: Quicumque alius consultus extra confessionem, licet potest probabilem opinionem in omni materiâ amplecti, ac etiam aliis consulere; relictâ probabiliori.*

Joannes Ildephonsus Baptista, in suis Commentariis ab ordine universo approbatis, dicit tom. 3 de Conse., disp. 208, dub. 7, num. 640: *Non semper est eligenda necessariò tutor sententia, sed potest elegeri sententia verè probabilis, etiamsi minus tuta. Et num. 642: Probatur: nam ex contrariâ sententiâ sequuntur multa intolerabilia et absurda.*

Joannes Nider theologus insignis, Academiae Vienneſis rector, ad concilium Basileense, dein in Bohemiam legatus missus, qui anno 1438 diem extremum obiit, in Consolatorio timorata conscientia, 3 p., c. 11, hæc refert: *Item reperi in libris veteribus nostri Prædicatorum ordinis responsa plura quæ data esse videntur à domino Alberto (scilicet B. Alberto Magno) eo adhuc vivente, quæ sic sonant: Item dicit idem quod frater simplex, vel quilibet homo cum salute potest sequi in consiliis quamcumque opinionem voluerit, dummodo alienigenus magni doctoris opinionem sequatur. In eadem sententiam post Niderum velut ex Alberti Magni ore totidem verbis loquitur D. Antoninus, 1 p., tit. 3, c. 10, § 10, doct. 5. Quis, quæso, lectis his testimoniis authenticis non illicè secum statuet Probabilismum, quem olim et nunc defendunt plurimi è societate cum tot aliis gravissimis doctoribus omnis ordinis, velut ovum ovo simillimum esse illi (sî laxiora aliqua excipias) quem antiqui et præclari Thomistæ isti palam docuerunt ac propugnârunt? Ipsius fatetur adversarius pag. 171, ad finem: « Auctoritas scholæ Angelicæ, sicut et mens D. Thomæ pensanda est à Sen-et-Sanioribus (intellige Thomistis) ac ad tempora D. Thomæ vicinioribus. » Hi autem quorum mentionem feci, sunt Sen-et-Saniores vicinioresque et ipso et*

Concinâ, et aliis, ævo doctoris Angelici. Miror tamen promptum hominis ingenium, dum levissimo brachio objectam sibi à Cl. P. Pery, doctore Salisburgensi, ex illustr. ordine S. Benedicti, tantam totque gravium et antiquorum Thomistarum auctoritatem hæc ratione dissolvit. Primò ait: *Alii verò solum volunt licitum esse sequi opinionem minus probabilem ex motivo intrinseco, quando pro motium extrinseco seu adventitiâ auctoritate fit probabilior, et certa moraliter, etc. Secundo, quòd si tamen aliqui sint, qui reverà docuissent (adhuc dubitat) licitam esse sequelam sententiæ minus probabilis, si solum juniores essent et moderni, qui tantam Summæ D. Thomæ principaliter intenti non attenderant ea ea quæ S. doctor scripsit in Quodlibetis, ubi hanc questionem tractat, et in favorem nostræ sententiæ satis clarè resolvit. Verum quod atinet ad primum, sanè nullum apparet vestigium in iis quos paulò ante prodixi, auctoribus Thomistis, quod nullâ ratione distinguant inter opinionem probabilem ex motivo intrinseco, et probabiliorem ac moraliter certam ex motivo extrinseco adventitiæ auctoritatis; sed simpliciter ac cordatè affirmant: Posse licitum esse sequi opinionem minus probabilem, relictâ probabiliore; confessarium posse, imò debere absolvere illum qui sequitur opinionem probabilem, relictâ suâ probabiliore. Dein, quid si concurrant duæ opinioniones, quarum una ex motivo intrinseco videatur probabilior, altera verò minus probabilis ex motivo extrinseco, ita tamen ut pro hæc adventitiâ auctoritas multò major stet, quam pro priore, uti non rarò contingit, an tunc utraque erit probabilior et moraliter certa, illa propter motivum intrinsecum; ista propter extrinsecum? quid tunc licebit agere? Porro, si quis neget posse adventitiâ auctoritatem istam reddere sententiam minus probabilem probabilioſam et moraliter certam, adhibendo ipsius effatum n. 10 citatum, scilicet: *Complures sequuntur unum, sicuti aves unam volantem sequuntur alie, etc.* Profecto Bannez citat Medinam, Martinecz Bannesium et Thomistas, et sic de reliquis. Quid respondebit adversarius? Dominum quid si hoc argumento utantur Probabilistæ, asserendo sententiam, quæ docet licitum esse sequi opinionem minus, verè tamen probabilem, relictâ probabiliore, esse ex motivo extrinseco seu adventitiâ auctoritate probabilioſam et moraliter certam, quæm ex dictis palam sit, quantus torrens, et quidem ex antiquioribus et recentioribus theologis et Casuistis, præcipuè Thomistis, sese opponat Probabilioristis? quòd ratione hunc torrentem superabit? Pergamus ad secundum; aio Præsentatum vel ignorare, quid tam graves et domestici auctores doceant ac sentiant hoc in negotio, vel sibi met ipsi contradicere, vel planè nescire quid scribat. Num enim juniorum et modernorum, nec in D. Thomâ satis versatorum Thomistarum catalogo accenserebit Medinam, Ledesmam, Bannesium, Alvarezium, Martinesium, Candidum, Ildephonsum Baptistam, etc., scholæ suæ heroes? Ad quam auctoritatem classem ipse pertinebit, si recensiti ad juniores, modernos, minus in S. Thomâ versatos pertinent? Certè non memni me legisse in ullo auctore tam cla-*

ris expressam characteribus Probabilismi doctrinam, quam in istis paulò ante laudatis Thomistis. Hos opto, ut probè inspicia! Præsentatus, quam oculatus in aliis, tam caecus in suis. Si ergo lolium est in agro Domini doctrina probabilitatis, crevit istud in hortis domesticis; si pestis morum, afflata fuerunt hæc peste recentiores ab antiquis Thomistis. Ecce! aves volantes, quas duces stipato agmine secuta sunt tot alia. Ecce! *novillos Casuistas, laciores ethices inventores, mulos se invicem scabentes*, ne quidem nomine theologorum dignos, si quæ fides adhibenda est Paschali, Wendrochio, Concinae, auctori Theologiae Thomisticae.

§ 2. *Appendix de Tutorismo.*

XII. Non est animus mihi hoc in loco examini subijcere famosam illam quæstionem, *num in dubio semper eligendum sit id quod tutius est*, quamvis non desint nostris etiam temporibus, qui non quidem apertè, tecta tamen fronte Tutorismo è cineribus suis resuscitare cupiunt, quoniam collapsæ veteris disciplinae ecclesiasticae defensores reformatoresque orbis christiani volunt videri. Quæstio hæc satis superque enucleata passim occurrit apud theologiae moralis scriptores, negantes obstringi nos præcepto ad tutiorem semper partem in dubio eligendam. Ad quid enim innumeræ quæstiones, quas in dubiis rebus episcopi aliique antistites ex omnibus mundi plagis Romam velut ad oraculum Delphicum miserunt mittuntque à summis pontificibus decidendas? Ad quid tot responsa pontificum, ex quibus utrisque maximà sūt parte corpus juris canonici coaluit? Ad quid tot libri, quos juriconsulti, quos theologiae moralis doctores ad eodandos conscientia casus in lucem ediderunt? Annon uno omnes hi nodi gordii gladio potuissent dissolvi, nimirum, in dubio semper id quod tutius est, esse tenendum? et quis est vel parùm litteratus, simulque adeò ignorans, cui non statim primà fronte occurrat, si in utramque partem dubitare incipiat, quidam tutius sit? Missà igitur hæc quæstione generali, illum duntaxat Tutorismum hic expendam, quem proficitur Præsentatus in conclusione quæstionis 4, in quâ docet: *Quando in materia morali, quæ subest periculo peccati, occurrunt duæ sententiæ æquè probabiles, tutior semper est eligenda.* Quod ut obtineat, refellere conatur adversæ partis principium, nempe libertatem esse in possessione, quando lex est dubia, nec satis nota vel promulgata, quemadmodum contingit, ubi occurrunt duæ sententiæ æquè probabiles, quodque principium desumunt ex illâ juris regulâ: *In pari causâ melior est conditio possidentis.* Atque ita, quum par sit causa in præsentis negotio, et legis contra libertatem, et libertatis contra legem pugnantis, libertatem è possessione suâ deturbari non posse. Concedit quidem adversarius hanc juris regulam locum habere in materia justitiæ, neutiqum verò in aliarum virtutum materiis. Hoc ut more suo solidissimè probet, ita ratiocinatur: « In materia justitiæ possessio favet possessori, in quantum facit præsumptionem veritatis, videlicet quòd possessor sit verus dominus, quia his præcipuè liti-

giosis temporibus, in quibus etiam veri domini turbationes iniquorum vix effugiunt, verè et jure quilibet præsumitur verus dominus, qui probare potest se præscripto diuturno tempore pacificè possessorem et dominum fuisse; at verò in materia aliarum virtutum, cum possessio non faciat regulariter præsumptionem de veritate pro parte quæ possidet, possessio ei minimè favere debet, sed in dubiis in tali materia occurrentibus regula operandi est inquirere pro quâ parte stet præsumptio veritatis, et hæc pars est eligenda; si autem pro neutrà parte stet præsumptio, tutior pars eligi debet, etc. » Ita Præsentatus. Sed huic parùm felici ratiocinio aliud, ut arbitrator, solidius oppono: In materia justitiæ possessio in dubio favet possessori, in quantum facit præsumptionem veritatis, videlicet quòd possessor sit verus dominus. Ità est. Igitur in materia aliarum quoque virtutum possessio in dubio legis favet libero hominis arbitrio tanquam possessori suæ libertatis, in quantum facit præsumptionem veritatis, videlicet, quòd liberum arbitrium sit verus suæ libertatis dominus, donec ipsi probetur satis clarè legem existere ac proximè obligare, quum ipsum in tot opinionum variarum conflictu probare possit, se non obstringi legibus, quæ non sufficienter notæ ac promulgatæ sibi sunt, atque ita illarum ignorantiâ laboret, quam nec ratione nec auctoritate potest vincere, quum ponatur duæ quedam sententiæ in utramque partem æquè probabiles. Verum quidem est quòd in materia aliarum virtutum, quando æqualis est probabilitas, possessio quâ gaudet liberum arbitrium, non facit regulariter, uti ait adversarius, præsumptionem de veritate hujus vel illius opinionis probabilis, de quâ re nulla prudens quæstio potest institui; bonè tamen facit præsumptionem de licentiâ sequendi hanc vel illam opinionem verè probabilem, quum Deus non præsumat, quòd velit hominem liberum obligare ad observandas leges ipsi non satis notas, sed bonâ fide ignoratas, num verè existant, et à Deo late sint, ac proximè obligent. Unde patet Præsentatum manifestè hæc duo confundere: libertatem esse in possessione licentiæ, seu quòd liceat inter duas opiniones æquè probabiles amplecti, quum quis velit, et libertatem esse in possessione veritatis, seu quòd vera sit illa opinio quam ex his duabus amplectitur. Quippe ad hoc, ut licitè quis agat, non requiritur iudicium de veritate opinionis, sed iudicium seu dictamen practicum et ultimum de licentiâ actionis secundum hanc vel illam opinionem, et in hiis vel illis circumstantiis. Ut autem ulteriùs demonstrem solidum esse principium quo nituntur Probabilistæ, asserentes in dubio, libertatem esse in possessione, e in pari causâ meliorem esse conditionem possidentis nosse oportet, in materia justitiæ jus illud rem bonâ fide legitimo tempore possessam retinendi, donec evincatur, non esse fundatum in ipsâ justitiæ naturâ, neque huic materiæ adhærere tanquam peculiarem prærogativam; sed tota illius vis ac virtus provenit ex ignorantia invincibili, quæ in genere morum semper à peccato excusat. Nam si omnibus ritè perpensis, et

utrinque discussis prudens iudicium ferre nequis, rem esse alienam, laboras ignorantia invincibili legis obligantis ad hoc, ut rem bonâ fide hucusque retentam altiori cedas, ad quem an reipsâ pertineat, dubium est. Illic ipsa ratio manifestè in aliarum quoque virtutum materiis reperitur; v. g., in materiâ obedientiæ, ubi subditus militare potest ita iubente rege etiam sacrilego, si certum non sit bellum esse iniquum, uti habetur in cap. *Quid culpatur*, causâ 25, q. 1, ex S. Aug., cujus verba sub finem citantur: *Vel utrum sit (contra præceptum Dei) certum non est, ita ut fortassis reum faciat regem iniquitas imperandi; innocentem autem nihil ostendat ordo serviendi*. Numquid tutius foret non servire? item in materiâ religionis: ita verè dubius de voto emissio non tenetur illud implere, quia libertas est in possessione quæ secundum regulam 122, ff. de Reg. juris, omnibus rebus favorabilior est. Numquid tutius foret promissum executioni dare? Rursus in materiâ fidelitatis: quippe in dubio, an matrimonium valeat, tenetur conjux reddere debitum, quoniam pro altero conjuge bonâ fide petente debitum stat possessio, quemadmodum colligitur ex cap. Inquisit. de Sent. Excom.; numquid tutius foret negare debitum? Ecce! in his aliisque cæterarum virtutum exemplis jus quod bonæ fidei possessio aut quasipossessio ad licitè agendum tribuit, fundatum in ignorantia invincibili, non minùs quam in materiâ justitiæ. Cur igitur præ istâ in illis peccatum aut peccandi periculum erit timendum? Dicere auiam: ab hoc si possessorem bonæ fidei absolvat inculpata et innocens possessio, majori jure alios in actionibus ad alias virtutes pertinentibus possessione istâ tueri se posse, et à crimine absolvi; si quidem in materiâ justitiæ non solum agitur de peccato, sed etiam de damno proximi vitando, ex. gr., quando bonâ fide possideo prædium quod fortassis reipsâ ad Titium pertinet; in materiâ verò cæterarum virtutum tantum agitur plerumque de vitando peccato, quod non est cum ullo proximi damno conjunctum: v. gr., quando agitur de obedientiâ superiori exhibendâ, de voto implendo, de jejunio observando. Ex hoc ita licet argumentari: si hæc regula: *Melior est conditio possidentis*, reddit mihi licitam actionem minùs tutam minùsque à periculo peccandi remotam, licet damnus proximi sit timendus, multò magis reddet licitam actionem minùs tutam, etc., ubi nullum tale damnus sequitur. Itaque sive litem intentet voluntati virtus justitiæ, sive alia, si voluntatem tueatur bonæ fidei possessio, conscientia tanquam iudex litem dirimere poterit in suum favorem, iudicio ex principiis extrinsecis ritè formato. Sed de hoc satis; non tamen frustra. Videtur enim latere sub hæc Præsentati, uti et Concine ac aliorum sententiâ circa opiniones æqualiter probabiles familiare quoddam artificium, quo tacitè Tutorismus excitare conantur. Quando enim contendunt, debere nos sequi probabiliorem opinionem, quàm difficillimum sit invenire gradus majoris et minoris probabilitatis, posito semel quòd utraque opinio sit verè probabilis, reducetur res tota ad æqualem probabilitatem. Tum verò ratione et auctoritate

satis gravi pro utraqûe parte stante, quom juxta ipsorum doctrinam inter opiniones æqualiter probabiles teneamur sequi partem tutiorem, ferè semper et in omnibus dubiis oportebit eligere tutiorem viam; atque ita Tutorismus et Rigorismus jam diù sepulchris deo in lucem protrahitur, id quod non ad eò obscure etiam illorum argumenta, responsa, et loquendi modus palam facere videntur.

CAPUT III.

EXAMEN EORUM CAPITUM QUÆ AFFERT ADVERSA PARS IN FAVOREM PROBABILIORISMI.

§ 1. *Examen primum auctoritatis.*

XIII. Primam rationem promit adversarius in Concl. q. 5, pag. 460, ex auctoritate, et primò quidem S. Scripturæ, ex illâ formidabili voce Christi Matth. 7: *Quam arcta via et angusta porta est, quæ ducit ad vitam!* « Si autem liceat operari juxta opinionem minùs probabilem faventem libertati relicta probabiliori, quæ favet legi, via cœli non arcta et difficilis, sed latissima et planissima erit, imò à novis Casuistis novas opiniones probabiles quotidie in Ecclesiis inducentibus tantoperè dilatabitur et complanabitur, ut ferè nemo sit, qui cum suis usuris, ambitionibus, superfluitatibus, deliciis, etc., per eam commodè ambulare non possit. Concesso enim semel Probabilismo vix reperies actionem ullam pravam, quæ licitâ non sit, quæ non à recentioribus Casuistis licitâ assertatur, ut cuilibet vel minimùm versato in theologia morali constat, » etc. Ita Præsentatus. Multa hæc sunt quæ accuratori examini indigent. Quæro itaque primò: Annon formidabili hæc voce uti possunt, et reipsâ utuntur contra probabiliorisimum atque ac Probabilissimum pro sententiâ suâ extremè rigidâ, jubente sequi semper ac ubique tutiora, omniniquè ignorantiam, etiam invincibilem damante, Jansenistæ, eorumque assectæ Montaltius, Wendrochius, etc., non semel nigro carbone notati? Annon opinio etiâ probabilior favens libertati, relicta tutiore quæ favet legi, via cœli non arcta et difficilis, sed saltem planâ et lata erit? Quæro secundò: Quosnam intelligat per novos et recentiores Casuistas? an nostros, an suos, an utrosque quos non ita pridem recensui? fortassis dùm hos omnes in numero novorum et recentiorum Casuistarum ponit, ipse inter antiquos doctores, et in choro theologorum classicorum sedem occupare conatur? Quæro tertio, de quo Probabilismo loquatur, dùm dicit: *Eo semel concesso vix reperies actionem ullam pravam, quæ licitâ non sit, quæ non à recentioribus Casuistis licitâ asseratur*. An de Probabilismo vago, et qui tenui soldum probabilitate nititur, quæ speciem solum aliquam probabilitatis præ se fert, neque nomen veræ ac theologice probabilitatis meretur? vel de Probabilismo, qui etiam in rationum conflictu fundamento comparativè gravi, auctoritate magnâ, ignorantia vincel nesciò, totque doctorum summorum approbatione fretus non solum in scholis societatis, sed passim in præcipuis academiis è cathedra docetur? Si primò, palam demonstrat adversarius malam fidem et cavillandi artem

dum impugnat quod nemo theologorum hoc nomine dignorum, nemo doctorum et societate propugnat, aut unquam propugnavit; si secundum, producat actiones illas pravas, quæ tanquam licitæ à patronis genuini probabilissimi defenduntur; fortassis producat eas, quas pag. 144 adscribit Tamburino et Escobario, sed quàm improbitè, quàm falsò id faciat, patebit postea. Quòd si una vel altera cuidam auctorum quos recentiores vocat, aliquando excidit, illicita primum facta est per sanctæ Sedis sententiam, nec postmodum defensa fuit; à quâ humani ingenii fragilitate ne ipsi quidem Thomistæ, et viri doctrinâ summè conspicui unquam immunes fuerunt. Certè non sequitur quòd illi qui propositiones aliquas defenderunt damnatas vagum ac noxium Probabilismum defenderint, sed eo tempore quo scripserunt, erant aliorum auctoritate munitæ ipsorum sententiæ et videbantur ills tunc temporis opinioniones verè probabiles; post damnationem verò ista auctoritas et vera in speciem probabilitas omninò sublata fuit. Hoc si de nostris concedere non volet, concedet, opinor, saltem de suis. Neque fas est, ut nihil non tribuam adversario tam importuno, fas non est, inquam, ob unius alteriusve hæc in re peccatum ipsam, quam viri piissimi ac sapientissimi tenent, doctrinam universim traducere, tam parùm quàm propter unius aut alterius religiosi delictum totam spernere ac conviciis onerare religiosam communitatem. Cætera falsum est Probabilismum viam ad cœlum latissimam et planissimam sternere. Satis adhuc arcta erit, si quis omnia mandata Dei et præcepta, de quorum existentia et obligatione sibi satis constat, ita ut ignorantiam invincibilem præterdere nequeat, bonâ fide ac sincerâ mente observet. Deus bone! ad quam multa quamque naturæ corruptæ adversantia certò nos obligat vel solum illud magnum mandatum diligendi Deum propter se, et proximum propter Deum! nequè tam lata esse via potest, quæ tot sepibus, quot cautelis, quas genuini Probabilistæ præscribunt, undique cingitur. Quòd si nihilominus hæc Probabilismi via latissima et planissima adversario huic videatur, sciat nos in eâ duces sequi, ut nil de aliis dicam, præcipuo maximoque nominis theologos Thomistas; currat ipse viam quamcumque voluerit: nemo morabitur.

XIV. Secundo loco affert Præsentatus SS. Patrum, nominatim D. Chrysostomi ac melliflui doctoris Bernardi sententias. Prior homil. 44 inquit: *Si vestimentum empturus unum gyras negotiatorem, et alterum, et ubi meliores vestes inveneris, et pretio viliori, ab illo comparas, annon oportet populum circumire doctores, et inquirere ubi sincerè veritas Christi venundatur, et ubi corrupta, et veriorum eligere, plusquàm vestimentum?* quibus verbis, pergit adversarius, apertè docet Chrysostomus quòd sicut ex præcepto prudentiæ tenemur emere vestes meliores, ita et eligere veriorum ac probabiliorum sententiam. Posterior verò, l. de Præcepto. et Disp. c. 14, ait ad bonam electionem duo requiri, nempe charitatem in intentione, et veritatem in electione: *Nam si bonum quidem diligit, sed verum non eligat, habet quidem zelum Dei, sed non secundum scien-*

tiam, et nescio quemadmodum iudicio veritatis vera esse possit cum falsitate simplicitas. Sed qui eligit opinionem minus probabilem in concursu probabilioris, non habet in electione veritatem, quùm non eligat id quod sibi videtur probabilius et verius etc. Verùm ut ad utramque hanc sententiam breviter respondeam, ad primam aio, etiam Probabilistas cum D. Chrysostomo jubere populum circumire doctores, et inquirere ubi sincerè veritas Christi venundatur, non corrupta, qualis certè non est vera probabilitas: imò hortari vel maxime fideles ut accedant non leviter tinctos, et in morum doctrinâ exleges, sed viros verè doctos et probos, à quibus consilia petant, aut quibus conscientiam suam salutisæ negotium credant. Interea tamen veriorum, id est, probabiliorum, uti et tutiorum sententiam eligere non est præcepti, sed consilii. Quis enim imprudentiæ arguat illum, qui ob rationabilem causam vitandi damni vel incommodi, sæpè magni, aut etiam ut libertate suâ utatur, vestes reipsâ bonas sibi que accommodatas emat, relictis melioribus, præsertim ubi inter simpliciter bonas et meliores nequit facillè discernere. Ad alteram D. Bernardi doctrinam, existimo neque in nostrâ sententiâ deesse *charitatem in intentione*, quùm talem actionem neutiquam quis poneret, si Deum offendi crederet, ac prohibitum sibi putaret sequi æquè vel minus probabilem; nec *veritatem in electione*, dum eligit eam partem quam veram, id est, verè probabilem iudicat; multò minus *cum falsitate simplicitatem* componit. *Simplex enim frater*, (ut colligitur apud Niderum ex responsis, quæ data esse videntur à B. Alberto) *vel quilibet homo cum salute potest sequi in consiliis quamcumque opinionem voluerit, dummodò alicujus magni doctoris opinionem sequatur.* Miror sanè quòd tam levibus Patrum sententiis vestitus comparere audeat Præsentatus in Probabilioritatis theatro.

XV. Tertio loco adducit Præsentatus D. Thomam, quodlib. 8, num. 15, querentem: *An ille qui habet plures præbendas, peccet, ex hoc ipso quòd opiniones magistrorum sint in contrarium?* ac respondentem: *Potest esse quòd in tali casu aliquis adhibeat diligentiam inquirens, an habere plures præbendas sit licitum, nec invenit aliquid quod eum moveat ad hoc quòd sit illicitum; ergo videtur quòd sine peccato possit possidere plures præbendas.* Dein concludit: *Quòd si ille qui possidet plures præbendas, in quamdam dubitationem inducitur ex contrarietate opinionum, et manente tali dubitatione plures præbendas habeat, periculo se committit, et sic procul dubio peccat, utpote magis amans beneficium temporale quàm propriam salutem.* Ita S. Doctor, è cuius verbis infert adversarius, eum qui sequitur opinionem minus probabilem in concursu probabilioris, non posse à peccato excusari. Ad quod mihi in hoc ipsius argumento probabilius videtur, est id quòd vel probabilissimi doctrinam non satis intelligat, vel intelligere nolit. Aliud enim est opinari ac moveri ad iudicandum quòd fòrè subsit falsum illi opinioni, à quo periculo nec opinio probabilior est immunis; et aliud est opinari ac moveri ad iudicandum quòd sit in hisce circumstantiis licitum opinionem hanc sequi

Rursus aliud est dictamen speculativum, ut vocant, aliud practicum: illud circa veritatem opinionis versatur, et cum hoc plerumque dubitatio remanet, etiam in opinione probabiliore; istud autem circa licentiam actionis versatur, cum quo prudens saltem dubitatio neutiquam remanet, sed excludi potest ac debet. Licentia verò et honestas actionis non à primo, sed à secundo dictamine pendet, nempe practico et ultimo quod ex principiis reflexis oritur, scilicet, quòd lex prohibens non sit satis sibi nota et promulgata, quòd labore ignorantia invincibili, quoniam pro se habet rationes verè ac theologicè probabiles. Quid jam rectè concludi potest ex hac doctoris Angelici doctrinà contra doctrinam Probabilismi? S. Thomas docet periculo se committere, qui plures præbendas habet manente tali dubitatione, (utique practica); ergo non licet sequi opinionem minùs, verè tamen ac theologicè probabilem, etiam non manente tali dubitatione, quæ nimirum per dictamen ultimum, practicum ac certum excluditur? Ad dialecticæ tribunal appello. Melius ego sic infero: secundum Angelicum, qui possidet plures præbendas, et in dubitationem quandam inducitur ex contrarietate opinionum, manente tali dubitatione, periculo se committit et peccat; igitur qui possidendo plures præbendas in dubitationem (intellige practican) non inducitur, nec manet dubitatio, sed excluditur per dictamen ultimum, certum ac practicum, periculo se non committit, nec peccat. Quod quæ ratione fieri possit ac debeat, sequenti capite ostendam. Ad id, quod quarto loco profert adversarius, scilicet doctoris subtilis hæc de re sententiam, dicentis, 4 dist. 11, q. 6: Cum multis sit probabilior pars negativa; non sine peccato aliquis se exponit dubio, sequendo affirmativam minùs probabilem, brevissimè respondeo, et quero: An legerit citatum è Scoto locum, vel non legerit? Si non legit, et tamen audacter citat, rem facit adversario et theologo planè indignam; si legit, à malà fide excusari nequit. Ecce questionis, quam hoc in loco tractat doctor Subtilis, titulum: *Utrum solus panis triticus cum aquâ elementari coagulatus sit conveniens materia conversionis in corpus Christi?* Tum proponit dubium de amido, specie quâdam panis triticeæ, de quo amido postea dicit videri quòd sit totaliter alterius speciei à pane tritico, sicut acetum et agresta à vino; et demùm concludit his verbis: Cum dubium sit, an amidum sit hujusmodi materia (scilicet consecrationi apta), et pars negativa multùm sit probabilior, non sine peccato aliquis se exponit tali dubio; maxime ille qui præparat hostias consecrandas, quia sibi simpliciter est certum quòd de tali materia præparat. An autem Probabilismi doctrina asserit licitum esse sequi opinionem minùs probabilem, quando agitur de valore sacramenti? quid ergo ex hoc Scoti loci sequitur contra Probabilismi doctrinam? an non potius apparet, textum Scoti fuisse penitus corruptum, ut serviat libidini contradicendi? Alia sunt ommissa, alia adjecta; quod Scotus asserit in singulari casu, asseritur generalitèr, uno verbo ita ut si doctor utilis legeret, non inveniret se in seipso.

§ 2. Examen secundum rationum diversarum.

XVI. Secundam rationem petit Presentatus à rationibus, quarum prima hæc est: ut recta sit operatio, requiritur certitudo saltem moralis de ejus honestate, excludens moralem formidinem; sed qui sequitur opinionem minùs probabilem faventem libertati in concursu probabilioris, quæ favet præcepto, v. gr., qui inquit contractum quem probabilius existimat usurarium esse, non habet talem certitudinem, ergo non rectè et honestè operatur. Hoc ulterius demonstrat ex eo capite, quòd operans secundum opinionem minùs probabilem non habeat illud iudicium et dictamen præter istud: *probabilius et verisimilius est hanc actionem esse malam et illicitam*. Quis autem hoc dictamine de licentiâ et honestate actionis suæ certus reddi poterit? Quare omninò illi fundamentum probabilistarum, cui nituntur, scilicet, quòd sequens sententiam minùs probabilem prudenter agat. Hoc enim nec ex Scripturâ, nec ex Patribus, nec ex ratione, neque auctoritate gravium theologorum certum est. Verùm modicam inesse vim ac vix ullum robur huic probationi, solidè ostendam postea, ubi fundamenta probabilissimi proferram in medium, in quibus palàm fient plura dictamina prudentiæ legibus omninò conformia, quibus operans cum opinione æquè vel minùs probabili dubium omne practicum excludere possit, seque ipsum de licentiâ et honestate actionis certum ac securum reddere. Interea si cuncta concedamus adversarii conatibus, id solum inferre forsàn licebit, eum qui sententiam probabiliorum sequitur, relicta minùs probabili, prudentiùs agere, ita tamen, ut ille qui verè probabilem amplectitur, relicta probabiliorè, adhuc verè prudenter operetur; quemadmodum qui tutiora ubique sectatur, prudentissimè agit. Habet enim suos quoque gradus prudentiæ, prudentiùs et prudentissimè, uti notum est grammaticis. Theologi autem non querunt, an prudentiùs quis agat in hoc rerum articulo, vel solum prudenter, sed num obligatio detur agendi semper prudentiùs in genere morum. Hanc enim obligationem, scienti alteram tutiora ubique sectandi, neque Presentatus ex Scripturâ, nec ex Patribus, neque ex ratione, neque ex auctoritate unquam solidè probabit. Illud autem omninò falsum est, quod de iudicio ac dictamine ultimo, quod certum esse debere apud omnes in confesso est, malà fide addit: ac si nostrâ in sententiâ hunc sensum faceret: *probabilius ac verisimilius est hanc actionem esse malam et illicitam*, ex quo postmodum hanc conclusionem inferat: *ergo certum sum de licentiâ et honestate actionis*. Certè hoc nemo præterquam imperitus assereret, aut qui distinguere nescit inter dictamen speculativum et practicum, quo l'ultimum in conflictu etiam opinionis probabilioris cum æquè vel minùs probabili ob legem non satis notam et promulgatam, ortamque inde ignorantiam invincibilem à malitiâ et inhonestate absolvit. Legat et relegat dictamina paulò post afferenda, ne umbram quidem mentis ac stupidi sensus hujus depræhendat.

XVII. Pergamus ad alteram adversarii probationem. Damnata est, inquit, hæc propositio ab Innoc. XI

Generatim dum probabilitate sive intrinsecâ sive extrinsecâ, quantumvis tenui, modò à probabilis finibus non exeat, confisi aliquid agimus, prudenter agimus. Ergò à fortiori non licebit operari juxta opinionem minus probabilem, relictâ probabiliori. Nec valet, ait, si dicas, opinionem minus probabilem non esse tenuiter probabilem, sicut illam de quâ loquitur propositio damnata, quia quis erit ille, qui generali quâdam regulâ declarat, quando probabilitas sit adeò tenuis, ut non sufficiat, et quando sufficiat ad licitè operandum, etc. Ita est; neutiquàm nos latet propositio damnata quam et nos damnamus. Sed quid hæc ad rem præsentem? tota genuini Probabilismi doctrina versatur circa probabilitatem veram, id est, solidè et seu à ratione seu ab auctoritate comparativè gravi fundamento nixam. Hanc num tenuem dicamus? esto, stet major ratio vel auctoritas pro unâ opinione, minor pro alterâ opposita; utraque verè magna dignaque prudenti assensu esse potest. Nolit velit, concedere hoc mihi debet adversarius. Numquid enim major est in scholis auctoritas div. Thomæ, et minor aliquantùm S. Bonaventuræ? dicamus, etiam multò major quàm Scoti: non, credo, negabit ipse. An autem propterea doctoris Seraphici ac subtilis auctoritatem aut verè magnam esse inficiabitur, aut tenuem solum appellabit? Non faciet id, credo, nisi à totâ scholâ Seraphico-Scotisticâ juridicè vapulare velit. Si fas est credere quod ipse asserit, pag. 158, doctor Angelicus in 4, dist. 17, q. 3, art. 1, q. 4, docet hominem peccati lethalis reum non teneri statim post admissum crimen poenitentie sacramento conscientiam mundare: quod probabilis esse consenset, dum opinionem contrariam nimis duram appellat. Contra S. Bonaventuram in 4, dist. 7, art. 4, in 2 part. quæst. 5, existimat (melius dixisset dist. 17, art. 2, q. 2, existimare videtur) statim ejusmodi peccatum Ecclesiæ clavibus esse subjiciendum: utroque probat suam sententiam. Num hic rationes D. Bonaventuræ in concursu rationum quas affert S. Thomas, non verè graves, nec verè probabiles, neque prudenti assensu dignas, sed tenues et contemnendas esse contendet? Sed urget adversarius: quis erit ille qui generali quâdam regulâ declarat quando probabilitas sit adeò tenuis, ut non sufficiat, et quando sufficiat ad licitè operandum, etc? Desiderarem et ego ut generali quâdam regulâ nobis declararet quando probabilitas major tanta sit, ut æqualem aut veram probabilitatem excedat, sufficiatque ut relictâ tutiore illam sequi liceat in operando; nam si æqualem non superaret, semper tutior ipso judice eligenda erit, quemadmodum quæst. 4, pag. 175, statuit his verbis: *Quando in morali materiâ que subest periculo peccati, occurrunt duæ sententiæ æquè probabiles, tutior semper est eligenda.* Dein, quam securitatem præstabit conscientie, quòd reverà probabilior sit opinio quam amplectitur, nec sit æquè vel minus probabilis? quàm proclive est in negotio libertatis contra legem tuendæ, ut quis probabilius credat id quod libertati favet? quàm difficile inter gradus probabilitatis, ut ita dicam, in lineâ ascendente ac descendente verum discrimen invenire?

quàm pronum spectatâ ingenii nostri mobilitate, ac persuasionum tantâ, quantâ gustuum varietate, ut quod hodiè probabilis, cras minus probabile appareat? Profectò hæc viâ quam inquit adversarius, dùm unâ ex parte admittit relinquî posse tutiorem opinionem tunc solum quando probabilior est opposita; ex alterâ verò, si æquè solum minus probabilis est, semper quod tutius est sit sequendum, in plurimas anxietates, scrupulos et angustias amplexi fideles, ita ut ubique tutiorem partem amplecti cogantur, nisi contraria certò ac clarè multùm probabilior, atque adeò vix non probabilissima ipsis videatur. Ne verò questionem quam movet de regulâ generali circa tenem probabilitatem statuendâ, intactam relinquere argui possim, aio illam opinionem tenuiter duntaxat probabilem esse censendam, et sub propositione damnatâ comprehendî, quam unus vel alter solum auctor non magni nominis contra multos classicos defendit, niturque ratione unâ vel pluribus, quarum robur meritò suspicandum est, quæque faciliè solvi possent, et contrariis rationibus enervari.

XVIII. Tertiâ, quam adducit loc. cit., probatio est hæc: Præcepto naturali obligatur homo rationalis ad inquirendam veritatem, quantum potest; id enim exprimitur Eccles. 12: *Ante omnia verbum verax præcedat te.* Et docetur ab Aristotele 1 Ethic. c. 4: *Veritatem debemus inquirere et sequi, quantum possumus.* Et nil frequentius nobis inculcant SS. Patres, quàm ut cum Psalte regio Deum rogemus pro veritate, dicendo: *Veritatem tuam doce me in viâ tuâ, et ingrediar in veritate tuâ;* sed ille qui sequitur sententiam minus probabilem relictâ probabiliore, hoc ipso quòd sciat veritatem solum latere in unâ propositione ex duabus contradictoriis, et quòd sententiâ probabilior est appareat magis accedere ad veritatem, sequendo minus probabilem non accedit ad veritatem, quantum potest, et subinde hoc præceptum non adimplet; ergo, etc. Huc pertinet quòd adjungit in probatione ultimâ pag. 168, insigne epiphonema: *Si Casuistas recentiores agnoscimus, qui omnia parè probabilia existimant tuta, prorsus immutandæ erunt Christianæ preces, nec jam amplius cum Davide orandum erit, veritatem tuam, sed probabilitatem tuam doce, ut rectè inquit Wendrochius Verùm hæc ratio, si quid probat, nihil probat. Quis enim meliùs veritatem inquirat, quantum potest, eamque sequatur, quàm ille qui se ab errandi periculo quàm longissimè removet? Quis autem ita se removet ab hoc periculo, quàm qui neque probabilem, neque probabiliozem, sed tutiorem viam sequitur? Igitur relictâ et probabilî et probabilioze, sed minus tutâ sententiâ, ubique ac semper tutiorem oportebit amplecti. Tantùm verò tamque grave onus nec ipse adversarius seu nostris seu suis humeris audeat imponere; saltem palàm hoc velle videri non vult. Quod autem vera probabilitas in rebus ad mores pertinentibus non sit *verbum verax* quod non sit *veritas*, sed hæc prærogativa majori duntaxat probabilitati debeatur, neque Ecclesiasticus, c. 37, v. 20, neque Psaltes regius, neque SS. Patres nos docent. Si benè distingueret Præsentatus, meliùs do-*

ceret. Quippe alia est veritas in opinando, alia in agendo. Quod qui probabiliori adhæret sententiæ, veritatem in opinando, quantum potest, attingat; transmittere possumus; quod autem qui verè, licet minus probabilè opinionem sequitur, veritatem in agendo, quantum debet ac sufficit, non attingat, omnino negamus. Est enim veritas in agendo nil aliud quam licentia et honestas actionis, quam qui opinioni minus, verè tamen probabilè ereptum it, ipsum rei controversæ principium petit. De precibus christianis prorsus immulandis Casuistæ recentiores parùm solliciti sunt: pace nostrâ Præsentatus, qui Casuista nec recentior, nec antiquior, sed tertia quædam species esse videtur, cum Wendrochio suo vel Jansenista vel sectæ huic valdè affini, pace, inquam, nostrâ preces illas mutare poterit, et loco veritatis ponere probabilioritatem, quamvis neque David orâsse legatur: *probabilioritatem tuam, sed veritatem tuam doce me.*

§ 3. Examen tertium dictaminis ultimi.

XIX. Probationem tertiam ex ratione morali, seu dictamine rationis ac prudentiæ, in theatrum producit: Prudentia dicitur emendas esse vestes meliores, sumendam esse medicinam quam credimus esse salubriorem, eligendam esse viam quam arbitramur tutiorem, transeundum per pontem quem arbitramur meliorem: ergo à fortiori prudentia cuilibet suadere debet in materiâ morum probabiliores et tutiores vias sectari, et veriores eligere, plus quam vestimentum, ut loquitur D. Chrysostomus, etc. Quàm noxium autem et periculosum sit viam ire probabilioritatis, confirmet tragico exemplo Philippi Parisiensis cancellarii, qui, ut narret Cantipratanus, et alii, Guillelmo episcopo Parisino post mortem spectandum se præbuisse fertur, et inter alias damnationis suæ causas hanc allegasse: *Secunda est, quòd contra sententiam plurimorum de pluralitate beneficiorum quasi licitè tenendorum opinionem propriam defensavit, et in hoc me periculo mortalis culpæ commisi.* Et tamen, pergit adversarius, hæc sententia jam tunc temporis erat probabilis. Nam D. Thomas, qui eodem tempore vivebat et Cantipratani condiscipulus fuit, quodlib. 9, art. 15, ita scribit: *Inveniuntur de istâ questione (an scilicet licitum sit habere plures præbendas) theologi theologis, et juriste juristis contraria sentire.* Ergo, concludit, periculum damnationis reperitur in sequendâ opinione minus probabilis et minus tutâ in concursu probabilioris et tutioris. Ita nimirum undique conquirunt argumenta Præsentatus, etiam è vestitiario, è pharmacopoliâ, è trivio, è pontibus, è visionibus. Interea nescit bonus vir, aut scire non vult, aliam esse ac longè disparem rationem, ubi agitur de periculo fortunarum, valetudinis et vitæ, cui parùm, imò nihil consultè opinio probabilis, vel etiam probabilior et probabilissima, quàm hæc damnatum removere non possit. Nam eme vestes quas putas esse meliores, sume medicinam quam credis esse salubriorem, elige viam quam arbitraris tutiorem, transi per pontem meliorem; si lateat in panno linea, si medicina sit morbo infesta, si fortè viam insidant

latrones, si pons casu ruat, quid juvabit te tua opinio probabilis, probabilior, probabilissima, imò etiam cum ignorantia invincibili conjuncta? non enim ab hæc pendet corporis salus, quemadmodum animæ. Quippe negari non potest ab ullo, nisi omnino peregrinus sit in morum doctrinâ, bonam fidem et ignorantiam, non quidem crassam et affectatam; sed vinci nesciam, in multis hominem à peccato propriè tali excusare; secus enim rudem, sed piam plebeculam ad oreum frequenter ablegare deberemus. Est hæc Dei erga miseros mortales benignitas, ut eos in illis de quibus certi esse non possunt, de voluntate divinâ, conscientia suæ persuasionibus, intra debitos tamen cancellos constrictis, relinquat, erroresque etiam quandoque graves, modò innocentes sint, non solum dissimulet, sed et liberaliter condonet; quin etiam non rarò jubet ut conscientiam absque culpâ errantem sequantur, uti palam est ex iis quæ de conscientia invincibili ignorantia laborante tradunt auctores post damnatam ab Alexandro VIII propositionem inter 31 secundam: *Tametsi detur ignorantia invincibilis juris naturæ, hæc in statu naturæ lapsæ operantem ex ipsâ non excusat à peccato formali.* Quid verò ad exemplum tragicum? Hoc nimirum adhuc deerat ut adversarius fatalem damnationis æternæ sententiam in recentiores Casuistas ferret, omnesque Probabilistas, inter quos et morum sanctitate ac doctrinâ summè conspicuos omnis ordinis, et ipsa antiquiora illustrissimæ familie suæ lumina jure meritissimo recensendos esse palam jam feci, et faciam adhuc, ut Probabilistas, inquam, omnes ad oreum ablegat, vel certè ablegandos munitaretur. Si enim cancellarius Parisiensis damnatus est, quia *contra sententiam plurimorum opinionem propriam* de unâ actione quasi licitâ, scilicet pluralitate beneficiorum retinendorum defensavit, multò magis in eandem damnationem incident Probabilistæ omnes, quia *opinionem propriam*, ut ita dicam, *defensant* de generali licentiâ usus opinionis probabilis. Quid si verò cancellario huic opinio propria de pluralitate beneficiorum, quæ jam tunc temporis, uti testatur Præsentatus, erat probabilis, visa fuisset probabilior, licet minus tuta, quod facile potuisset contingere, an opinio probabilior ipsum à gehennâ liberasset? Væ Probabilioristis omnibus, nisi hoc fidenter asserant: hæc autem ratione, quàm inter verè ac theologicè probabilem et probabiliorè sententiam non adeò magnum intercedat discrimen, spem non modicam faciunt Probabilistis quoque emergendi ex orci faucibus. Cætera, si Philippus cancellarius episcopo Parisino damnatum se fassus est, id non contigisse aïo propterea quòd opinionem verè probabilem secutus fuerit, sed quia non ignarus à plurimis pluralitatem beneficiorum reprobari, practicè dubitavit de verâ probabilitate opinionis suæ, eamque dubio remanente, et nec quidquam oblatrante conscientia in praxin deduxit, atque ita mortalis culpæ periculo se commisit, ac reipsa peccavit. Quippe in dubio pratico, quamdiu non ritè deponitur, tutiorem partem amplecti oportere ipsi fatemur et docemus. Et hoc est quòd clarissimis verbis tradit

doctor Angelicus, quem utique non latuerit functus hic Philippi casus, qui eodem tempore quo D. Thomas Cantipratani condiscipulus vixit, accidisse fertur. Nam quodlibet 8, art. 15, inquit: *Si manente dubitatione plures præbendas habet, periculo se committit, et sic procul dubio peccato, utpote magis anans beneficium temporale quam propriam salutem.* Et statim subiungit: *Aut ex contrariis opinionibus* (ecce non distinguit inter probabiles et probabiliores) *in nullam dubitationem inducitur, et sic non committit se discriminati, nec peccat.* Quæ ultimâ verba in primâ suâ probatione deterrimè dissimulavit adversarius. Quod autem in dubitationem practicam incidere cancellarius, vir cæteroque doctus, sed profligatæ vitæ, avaritiæ et libidini deditus, facillè divinare potuisset Presentatus, si Cantipratani ipsum consultuisset lib. 4, c. 19, ubi refert quòd episcopus Parisiensis Guillelmus inviserit Philippum agonizantem in morte, rogaverit eum ut singulari opinioni cederet: renuit ille, experiri se velle dicens, utrùm esset damnabile beneficia plura retinere; et sic mortuus est. Quis non videt ex verbis istis cancellarium cum dubio practico, adedque malâ fide plura beneficia retinuisse, utpote qui opinionis suæ sortem incerto et tristi experimento alterius vitæ commisit. Illud denique satis mirari non possum quòd post tam tragicum exemplum adhuc ausi sint Medina et alii doctissimi Thomistæ docere palam licentiam in praxin deducendi opinionem minùs probabilem relicta probabiliore, videntes supra se districtum æternæ damnationis gladium.

XX. Aliud exemplum, sed non feliciore successu in eadem probatione tertîa affert de Henrico IV, incilitæ memoriæ Galliarum rege, qui, quum in colloquio inter doctores catholicos hæreticosque Calvini ministris celebrato, intellexisset è posteriorum sententiâ hominem piè ac rectè cæteroque viventem in fide catholice salutem obtinere posse, è priorum verò constanti assertione extra veram fidem et catholicam Ecclesiam nemini viam ad cælum patere, sapientissimè conclusit viri prudentis esse in salutis negotio tutiorem sequi, eamque amplecti religionem in quâ utrorumque suffragio salus æterna consequi possit; illam verò refugere, scilicet Calvinianam, in quâ partis alterius iudicio nulla salutis spes foret. « Simili dicere scursu, ait, in præsentî materiâ uti licet; siquidem omnes etiam Probabilistæ docent sequelam sententiæ probabilioris faventis legi esse bonam, è contra multi et graves doctores sequelam minùs probabilis libertati faventis concurrente probabiliori quæ favet legi, damnant, nonne viri prudentis erit in salutis negotio, à quâ animarum salus ac æterna pendet felicitas, sequi illud quod omnes approbant, et id respicere quod plurimi damnant? » Verum prudentis adversarii fuisset quoque, ut priusquam exemplum hoc adduceret, sibimetipsi melius prospexisset, ne proprio se doctrinamque suam jugularet ferro. Nam licet etiam mihi hæc uti ratiocinatio: omnes Probabilistæ atque etiam Probabilioristæ docent sequelam sententiæ tutioris esse bonam; è con-

tra multi graves auctores (scilicet qui purum Tutiorismum, saltem olim, profitebantur) sequelam et minùs probabilis et probabilioris libertati faventis concurrente tutiore quæ favet legi, damnant: ergo viri prudentis erit in salutis negotio, etc., sequi illud quod omnes approbant, et id respicere quod saltem multi lamnant. Omnes autem approbant tutiorem, multi damnant minùs tutam, licet probabiliozem, inire viam in salutis æternæ negotio: quâ igitur conscientia docet Adversarius licitum esse sequi probabiliozem relicta tutiori? et quæst. 2: *Hominem posse sequi probabilem, si factâ sufficienti diligentia alia probabilior non appareat?* Annon hic quoque agitur de animarum salute ac æternâ felicitate, quâ in re nulla cautela potest esse nimia? Cur ergo non etiam ipse in hoc rerum articulo, imitatur sapientissimum Galliarum regem Henricum IV? Nimirum regis huius exemplum non benè præsentî quæstioni applicatur. Nam primò conveniunt omnes Catholici, docti indoctique, in eâ sententiâ, quòd sola fides catholica hominem salvum facere possit, hæcque sententia omninò certa est, et extra omnem dubitationem posita. Numquid autem omnes auctores conveniunt in eâ sententiâ, quòd non liceat sequi inter duas æquè probabiles opiniones, nisi tutiorem, vel inter probabiles probabiliozem, licet minùs tutam? Secundò, in priore sententiâ circa Ecclesiam catholicam omnes conveniunt, ita ut negent quemquam extra catholicam religionem consequi posse salutem, damnentque omnes quotquot illam non profitentur, saltem si de hæreticis *formalibus*, ut vocant, sermo sit (nam *materiales* dici possunt adhuc esse membra veræ Ecclesie). Nemo autem auctorum etiam rigidissimorum negat extra Tutiorismum aut Probabiliorismum quemquam posse cum verâ probabilitate salutem æternam obtinere, nisi fortè Præsentatus. Tertîo, vera religio non subiacet nostris persuasionibus et iudiciis, eaque absque magno negotio à quovis homine salutis suæ studioso investigari ac certissimè deprehendi potest. At legum quarundam divinarum existentia, et nascens inde obligatio etiam post longum et improbum studium, etiam hominibus doctis non innotescit, et ignorantie invincibili locum præbet, dum in utramque partem pro et contra existentiam stant verè graves rationes magnaue auctoritas. Ad illud autem quod iterùm ex Wendrochio tantâ cum fiducia Præsentatus addit, Probabilismum esse juniorum Casuistarum inventum, nullumque in primitivâ Ecclesiâ exstare vestigium, atque ab omnibus Patribus ignoratum fuisse, respondeo brevissimè eamdem à Tutioristis dicam scribi posse Probabiliorismo. Producat enim ipse, si potest, è primitivâ Ecclesiâ et antiquis Patribus aliqueum qui docuerit licere relicta tutiore amplecti probabiliozem, licet minùs tutam. Bona fides et sancta simplicitas fidelium aureis illis Ecclesie sæculis fuit præ omnibus argutis nostris. Certè nullo non tempore, etiam Patrum antiquissimorum iudicio, paucis repugnantibus, excusabat à peccato ignorantia vinci-nescia, in quâ totam quoque verè probabilitatis doctrinam fundari jam

autem demonstratum eo, quamvis, ut verum fatear, sufficere posset vel solum argumentum, quod vocant negativum. Quippe nec adversarius facile inficiabitur multarum legum divinarum directarum existentiam, etiamsi cum opinione verè probabili concurrat probabilior, non satis notam atque promulgatam esse: igitur totus rei presentis cardo in eo vertitur, ut probet existere legem quamdam divinam reflexam, quæ obligationem nobis imponat in ejusmodi circumstantiis sequendi probabiliorum et leges tales directas, non satis, ut dixi, notas observandi, et quidem sub gravi peccato atque damnationis aeternæ periculo. Inspiciat, obsecro, et legat doctorem suum Angelicum in ipsis quæ pro se allegat quodlibetis. Quodlib. 9, art. 15, ubi agit de pluribus præbendis, num eas habere sine dispensatione sit peccatum mortale; sic ait: *Respondeo dicendum quod omnis questio, in qua de peccato mortali quæritur, nisi expressè veritas habeatur, periculosè determinatur, quia error, quo non creditur esse peccatum mortale quod est peccatum mortale, conscientiam non excusat à toto, licet fortè à tanto. Error verò, quo creditur esse mortale quod non est mortale, ex conscientia ligat ad peccatum mortale. Præcipuè autem periculosum est, ubi veritas ambigua est, quod in hac questione accidit. Quæ autem ratione Presentatus hucusque legem quamdam reflexam prohibentem sequi minus probabilem, ac præcipientem sequi probabiliorum existere, probaverit, vidimus: certè argumenta illius, quæ producit tum ex S. Scripturâ de viâ arctâ et portâ angustâ, tum è similitudinibus de ponte, de vestibus, de medicinâ, tum ex historiâ de cancellario Parisiensi, et Henrico IV Galliarum rege, etc., sanè levia sunt; et si quam vim haberent, profectò ubique et semper tutiorem sequi oporteret sententiam, atque ita plusquam ipse velit, aut saltem videri vult, id est, nimium probarent.*

CAPUT IV.

ANIMADVERSIONES THEOLOGICÆ.

§ 1. Prima de auctoritate tanquam basi.

XXI. Constans est assertio Probabilistarum fas esse in materiâ circa licentiam actionis alicujus dumtaxat versante sequi opinionem verè ac comparativè, ut aiunt, probabilem, licet minus tutam, seu sit acq̃e probabilis ac opposita, seu etiam minus probabilis esse videatur, paucis casibus exceptis, in quibus obstant propositiones singulares à summis pontificibus damnatæ, vel alia eorumdem decreta. Atque assertio hæc maximo in celeberrimis academiis et scholis doctorum consensu est quasi civitate donata, et auctoritate virorum eruditione, ingenio ac dignitate clarissimorum munita, rationumque validissimis momentis stabilita. Ex academiis, quoniam clarissima illarum lumina benignæ huic sententiæ, genuinè acceptæ, suffragium ferentia jam capite secundo, § 1 et 2 produxi, sola hic sufficiat academiæ parensis ac facilè princeps Sorbona. In hac pridem Isambertus, celebre nomen, docuit, in 1-2, q. 19, disp. 9, a. 4: *Quando circa honestatem vel obligationem operis alicujus sunt*

*utrinque opiniones probabiles, quarum tamen altera est probabilior, potest voluntas in operando sequi probabilem, relictâ etiâ probabiliorè. Gammacheus, in 1-2, q. 19 de Actibus, pag. 155: Non tenemur in foro conscientie sequi probabiliorum partem, sed satis est, si absolute sequamur probabilem, quæ peritis et doctis placeat, donec Ecclesia contrarium statuerit, aut prima illa opinio è scholis theologorum omnino explosa fuerit. Duvallius, tract. de Act. hum. q. 4, a. 12, iisdem ferè verbis: Non tenemur in foro conscientie sequi probabiliorum partem, sed satis est, si absolute sequamur probabilem, quæ peritis et doctis placeat, licet quibusdam similiter doctis displiceat. His adjungo Baillium doctorem et præpocentiarum Parisiensem, pietatis et eruditionis famâ celebrem, in Tripli Examine, qui Exam. 3, in Præfatione, acriter invehitur in illos, qui tam propudiosè scribunt contra benignæ sententiæ patronos, et licet ipse non admittat minus probabilem in opinionibus contradictoriè oppositis, diserit tamen ait, quæst. 15: *Non tamen propterea existimo illam viam tutam non sequi, qui regitur opinione probabili, etiamsi forsân benignior sit, quia via tuta est: quæ peccatum vitatur ut verè vitatur opinione quæcumque probabili, vel etiam minus probabili, si tamen probabilis sit. Nihil sanè tantorum virorum testimonio clarius, nihil pro doctrinâ Probabilismi honorificentius. Illud solum hic observo, quòd imperiti quidam Probabilioristæ ferè totam in castris suis militare antiquitatem non minus audacter quam falsè etiam jactitent, atque idcirco benignæ doctrinæ patronos passim recentiores Casuistas, ipsam verò doctrinam novellam ac novitiam per contemptum appellent. Scire vellem quinam ex auctoribus antiquorum, et quinam recentiorum nomine ipsis veniant. D. Thomas opusc. 22, c. 2, vocat Guillelmum de Antisiodoro et Guillelmum Parisiensem antiquos et famosos magistros. Constat autem ex Bellarmini calculo Guillelmos istos doctrinâ laude floruisse circa annum 1240; Angelicum verò diem obisse anno 1274. Itaque secundum D. Thomæ mentem sufficere potest ad antiquitatem doctorum præstantium triginta et amplius annorum spatium. Si autem hoc ita est, plurimi eorum, etiam Thomistarum, quos adduxi, quique apertè Probabilismo favent, erunt nunc antiqui et antiquorum numerum augebunt. Sed angusti nimium fines fortè videntur, quos antiquitati ponit S. Thomas: laxiores statuunt alii, et perantiquos in negotio nostro intelligendos putant, vel qui Medinam vitâ functum anno 1581 præcesserunt, atque ita annorum ferè ducentorum; vel qui calamm pro doctrinâ probabilitatis strinxère, priusquam ea publicè oppugnari copta est, quod vix non primâ vice, ut alibi dixisse me meminî, à Jansenii assecels factum est circa annum 1650, à quo tempore fluxerunt anni plusquam centum. Jam verò si priorem amplecti opinionem placeat, testatur Vasquez cap. 2, § 1, num. 9, à me citatus, benignam sententiam ante tempora Medinæ in scholis fuisse communem, si verò posteriorem, erunt non pauci auctores, præsertim Thomistæ, è plusquam ducentia**

quos laudatus Rastorus cum Platellio et Lacroix, atque aliis enumerat, eodè antiqui. Nam, ut auctor ille fatetur, post Medinam, imò post dominicum Sotum Medinà antiquiorem, scriptores plerique qui per integrum seculum et ultra hanc questionem attigerunt, benigniorem hâc in parte sententiam sunt amplexi. Quòd si Probabilioristæ his omnibus adhuc antiquiores è suis partibus stare jactitent, prodant illos nobis, si possunt. Certè constat, ante Soti et Medinæ ævum questionem hanc in scholis non admodùm controversam fuisse, neque ad apices Scholasticos examinatum, uti postea factum est. Plerique enim antiquitatis contenti erant, quid in particularibus casibus liceat, quid non liceat, ostendere, parum solliciti de generalibus quibusdam regulis, et recti normâ universim statuendâ. Quapropter non indignè ferant adversarii, si jure retorsionis encomium, quo tot alios exorant, scilicet recentium et novellorum Casuistarum, in ipsos cum fœnore redeat, qui verè antiquam et in scholis receptam probabilitatis doctrinam tantâ cum ferocità impugnant, et quidem novo ac novitiò pugnandi genere, nec ad ea usque tempora in scholis usitato, nempe diceris, cavillis, probris ac conviciis. Ad argumenta nunc transeo, quibus Probabilistarum sententiâ firmatur.

§ 2. *Secunda animadversio de defectu obligationis.*

XXXII. Frustrâ obligatio asseritur, ubi nulla lex obligans potest exhiberi. Est enim obligatio filia legis: hæc si desit, libertas è possessione suâ dejecti nequit quocumque in foro, seu sacro seu profano; quin imò ipsa tunc libertas sua sibi lex esse potest, et agendi norma. Quare si obligaremur sequi sententiam probabilio-rem in opinionum conflictu, aut prohiberemur amplecti æquè vel minùs probabilem ac tutam, oporteret sanè, ut adversa pars ejusmodi legem vel præcipientem vel prohibentem palam faceret, et quidem clarâ ac minimè dubiâ, contra quam libertas coram conscientie tribunali excipere nequeat. Quenam ergo lex exhibetur? num *positiva*, ut vocant, vel *naturalis*? Positiva seu divina seu humana in hanc usque diem nulla omninò post tam acre studium, totannorum indaginem et pertinacissimâs contentiones comparuit. Nam si de lege divinâ loquamur, ubinam in totâ S. Scripturâ revelatum est nefas esse homini actiones suas opinionè verè probabili committere, relicta probabiliorè? Debuisset autè hoc fieri in re tanti momenti, quæ per omnes actiones humanas pervagatur, nec adè permitti potuisset, si reipsâ ad probabiliora setanda obligatos nos esse voluisset. Num fortassè iis ex verbis eruetur ejusmodi lex divina, quibus jubemur, ne peccandi periculo nos exponamus: *Qui amat periculum in illo peribit?* Eccles. 5. Sed numquid in peccati periculum incurrit etiam ille qui dùm ad manus est sententiâ opposita tutior, sequitur probabiliorè, sed minùs tutam? Verùm neque humana lex uspiam prodit in conspectum. Si omnes propositiones in actionum licitarum vel illicitarum negotio à

suprenis Ecclesiæ indicibus prohibitas et damnatas percurramus, nullas est invenire que ita sonet: *Illicitum est sequi opinionem minùs probabilem, quæ verè ac theologicè sit probabilis*; in quâ tamen tota Probabilismi doctrina versatur. Multæ aliæ magnâ et diligenti selectione acquisitæ, quæ verà probabilitate destituti videbantur, proscriptæ circumferuntur; ista verò nullibi reperitur, sed hodiè adhuc in præcipuis literarum orbis Athenæis et cathedris impunè docetur. Forsan comprehenditur in decreto Innocentii XI, quo ut terminum sigeret nimium laxis opinionibus extra orbitam probabilitatis veræ saltantibus, damnavit: *Generatim licere cum tenui quantumvis probabilitate*, etc. Sed benè notandum hic est non paucas eo tempore comparuisse sententiâs absurdas, errori obnoxias, quin et hæreticas, quæ probabilitatem aliquam præ se ferebant, saltem tenuem; alias quoque sat multas occurrissæ, probabiles quidem, si tantummodò rationes pro iis pugnantibus considerarentur, quæ tamen per contrarias enervabantur, suamque amittebant probabilitatem; demùm quasdam utrâque ex parte probabiles fuisse inventas, quæ tamen versabantur circa ejusmodi materias, in quibus aliunde obligamur ad id quod tutius est sequendum, quemadmodùm contingit in illis quæ ad valorem sacramentorum, justitiâ et charitatem, etc., pertinent, quâ in re damnum quod consequitur, emendari non potest per bonam fidem, aut per ignorantiam invincibilem sanari. Has itaque omnes jure meritissimo è republicâ christianâ proscriptis Innocentius. Neutiquàm tamen censendum est, propositionis hujus latissimè patentis damnatione comprehendi opinionis verè ac theologicè, etsi minùs probabiles; numquid enim fulgor lucis omnium iudicio tenuis non est, quamvis minor sit et esse dicatur à S. Scripturâ, quàm sit splendor solis? *Fecitque Deus duo luminaria magna: luminare majus, ut præcesset diei, et luminare minus, ut præcesset nocti, et stellâs.* Genes 1. Quis enim sanæ mentis ausit dicere, perperâm à S. Scripturâ lunam vocari luminare magnum, quia minorem quàm sol lucem diffundit? Et quid opus fuisset eodem in decreto ad particulares opiniones minùs probabiles de iudice, de infidelibus, de ministro sacramentorum, etc., descendere, easque damnare, si probabilitas universim in priorè illâ propositione generali fuisset condemnatus? Ex his patet neque legem divinam, neque humanam obligare nos ad eligendam probabiliorè. Igitur legem naturalem investigare oportebit, quæ illicitum reddat usum æquè aut minùs probabiles. Fortassis ipsam naturæ lumen omnibus insitum nobis hoc dictat? Nequaquàm, quippè vero simile non est legem naturæ, eamque universalem non agnoscî à longè majori parte doctorum tam eruditone quàm morum sanctitate conspicuorum ex omni ordine ac natione, et quidem post improbum studium, post diuturnum plus quàm integri sæculi examen. Nam, ut docet pro more suo profundissimè D. Thomas, 1-2, q. 94, a. 4: *Dicendum est quòd lex natura quantum ad prima principia communia, est eadem apud omnes et secundum rectitudinem et secundum notitiam: quantum ad quedam propria,*

quæ sunt quasi conclusiones principiorum communium, est eadem apud omnes etiam ut in pluribus, et secundum rectitudinem et secundam notitiam; sed in paucioribus potest deficere, et quantum ad rectitudinem propter aliquam particulariam impedimentum... depravatam rationem ex passione, seu ex malâ consuetudine, seu ex malâ habitudine naturæ. Sicut apud Germanos olim latrocinium non reputabatur iniquum (cum tamen sit expressè contra legem naturæ), ut refert Julius Cæsar in lib. de Bello Gallico. Quod autem viri doctissimi ac piissimi, lique longè plures memoratam naturæ legem hucusque non agnovissent, nec etiam nunc agnoscant, omnibus palam est ex iis quæ de auctoritate pro benignâ sententiâ stant disserui. Neque, ut opinor, numerabunt eos adversarii inter illos qui secundum S. doctorem habent rationem ex passione, seu ex malâ consuetudine, seu ex malâ habitudine naturæ depravatam. An supra ipsorum duntaxat horizontem, inter quos aliqui satis vaniloqui, dicaces, et conviciis assueti sunt, lumen hoc naturæ ortum esse credamus? Patet itaque etiam, nec legem naturalem, quæ præcipiat sequi partem probabiliorum, aut vetet amplecti æquè vel minùs, verè tamen probabilem, exhiberi posse. Atque ita ex juris utriusque sacri ac politici placitis pro libertate pronuntium erit in causâ legem inter et libertatem controversâ, hæcque actore non probante in quietâ et avitâ possessione suâ relinqui debet. Hoc eo majori cum fiducia assero, quòd ex ipsorum adversariorum, maxime Præsentali, principio et regulâ non obscurè consequatur. Namquid enim in opinionum contrariarum conflictu id quod probabilius est, eligendum relicto minùs probabili? Negari autem nequit esse minùs probabile existere legem, quæ tantis quesita studiis, tot annorum impensis produci non potest, quamque tot sapientissimi ac religiosissimi viri notam sibi esse inficiantur; imò negari nequit, nec tenuiter quidem probabile esse legem, cujus existentia nullâ solidâ ratione potest ostendi, obligationem parere. Cur ergo deserunt hic regulam suam? cur non nobiscum pro libertate ac licentiâ actionis in hoc rerum articulo pronuntiant?

§ 5. *Tertia animadversio de infinitâ sapientiâ et bonitat. Dei.*

XXIII. Alienum esse videtur ab infinitâ sapientiâ et bonitate Dei, cui humanæ conditionis fragilitas optimè perspecta est, quòd obligare nos velit ad eligendas sententias severiores, seu tutiores, seu probabiliores in casu æqualis vel etiam minoris probabilitatis, ac prohibere ne mätiores et verè probabiles sequamur; et quidem in actionibus ferè quotidianis, sine quibus vita nostra, nec res privatæ nec publicæ, sive ecclesiasticæ, sive civiles, consistere queunt; ita ut neque per ipsum, nec per ipsius interpretem, Sedem nempe Apostolicam, tale præceptum clarè satis innotescat, è cuius tamen observantiâ penderet æterna salus nostra, ut volent adversarii. Alienum, inquam, esse videtur à sapientissimo optimoque principe præceptum huiusmodi et obligatio, utpote quæ nimium dif-

ficilis, magis periculosa, et respèa conscientis noxiâ foret. Nolo hic difficultates omnes longâ serie ac sigillatim enumerare: paucis rem expedito. Inprimis vi legis hujus quis teneretur ad æstimationem, et ut ita dicam, licitationem probabilitatis in eundem comparando inter se sententias, iudicandoque quænam in probabilitate excedat, quæ deficiat, donec ad verè majorem probabilitatem perveniatur; secus enim, ut verbis adversæ partis utar, non sincerè cum Deo ageremus, sed artem cavillandi cum supremo Legislatore exerceremus. Hæc autem æstimatio et crisis de probabilitatis gradibus res est innumeris difficultatibus obnoxia, et in ordine communis providentiæ vix possibilis; atque hinc, ut sapienter notant Medina, Suarez, Sanchez, Salas et alii, onus foret humanis humeris non ferendum, et cum perpetuâ animorum carnificinâ conjunctum. Nimirum eò immanis illa tempestas descevit tot conviciorum, calumniarum, diceriorum, scommatum, ac censurarum, quibus innocentem, et à tot retrò annis passim in scholis receptam doctrinam proscindere, multòque magis ejus patronos onerare non verentur, eò, inquam, res devenit, ut nunc ad stateram examinare nos jubeant, quot granis, ut ita dicam, sit opus, ut justum probabilitatis pondus prodest. Dein, quod hodiè alicui longè probabilis primâ fronte videtur, cras re iterùm inspectâ minùs apparet probabile, perendiè fortassis æquè probabile ac alterum. Quod unus censet excedere in lineâ probabilitatis, alter ab eâ aliquantùm deficere iudicat. Et quis denique est qui in ejusmodi rebus, in quibus mens humana certam se reddere nequit, blandiri sibi possit, ac certò secum stature, adhibuisse se debitam ac sufficientem in discernendis gradibus ac æstimandis utriusque sententiæ momentis diligentiam? Quot non occurrunt opinioniones in utramque partem probabiles in conficiendis, administrandis, et percipiendis Religionis nostræ mysteriis, ubi de licentiâ, non de valore agitur? quot in beneficiis ecclesiasticis conferendis et obtinendis? quot in materiâ voti, jejuniî, SS. Ordinum? quot in usu matrimonii? quot in contractibus et humano commercio? In his omnibus nisi certus fores de majore probabilitate unius partis præ aliâ, quod ut plurimum sperari vix potest, juxta senatusconsultum Præsentali aut suspendere necessum foret actiones has omnes, aut præcisè id quod tutius est, cum gravissimo sæpè incommodo ac damno, eligere. Porrò, ubi diuturno tandem labore ac patientiâ Spartanâ major probabilitas fuisset inventa, plurimæ leges directæ, non solùm illæ quæ respèa existunt, sed etiam eæ quæ non existant, nec unquam latæ fuerunt, in difficillimis negotiis essent observandæ, quia probabilis videatur existere ac esse latæ, quamvis pro libertate agendi contrarium, et opinione minùs, sed verè probabili quòd non existant, auctoritas et ratio gravis momenti, dignaque prudenti assensu starent. Profectò hæc ratio vix non ipsa consilia in præcepta abirent. Denique hoc modo accedente humanâ imbecillitate committerentur innumera peccata, *formalia*, ubi contra in hypothesis benignæ sententiæ duntaxat materialia, ut theo-

lōgi vocant, quæ à Deo ad culpam et pœnam non imputantur, perpetrarentur, et quidem tunc solùm, quando lex absque crimine igitur reverè daretur. Annon hæc et similia ipsi Probabilioristæ Rigoristis illis qui ubique tutiora sequi oportere summâ vi contendunt, et à quibus ipsi abhorrent in speciem videri volunt, respondere debent? Cur igitur tam acretos sapientiæ ac bonitatî divinæ limites ponunt?

§ 4. *Quarta animadversio de ignorantia legis.*

XXIV. Certum est principium in jure tum sacro tum profano, legem non satis notam ac promulgatam, maximè si accedat ignorantia vinci nescia, obligandi vim non habere, qualiscumque demùm illa lex sit, seu positiva seu naturalis; est enim lex sine promulgatione debitâ, fulgur sine fulmine, apis sine aculeo, vagina sine gladio. Hinc jurisperiti omnes promulgationem legis vel tanquàm partem, vel certè ut conditionem necessariam requirunt, ut lex ipsa quemquam possit proximè obligare; notitia verò legis ex ejus promulgatione pendet, et velut partus ventrem sequitur. Si ista desit, oritur ignorantia legis, quæ si post factam debito modo indagatorem non tollatur, dicitur et est invincibilis, quæ quòd à peccato excuset, denuò certum est ex propositione ab Alexandro VIII damnatâ, ordine secundâ: *Tametsi datur ignorantia invincibilis juri naturalis, hæc in statu nature lapsæ operantem ex ipsâ non excusat à peccato formali.* Jam verò quando adsunt rationes omninò graves, quæ suadeant legem nunquàm fuisse latam, lex ejusmodi non est satis nota et promulgata; quòd si fiat ut rationes unius partis cum rationibus pro alterâ pugnantibus, robore ac virtute suâ non exuantur, sed maneant verè ac theologicè probabiles, dubium de existentia legis non auferitur etiam post debitam inquisitionem; adest igitur legis ignorantia invincibilis, quæ vim obligandi proximam tollit, et libertatem in suâ possessione relinquit, atque à peccato excusat. Debellatum videri posset, nisi hostis à tergo insisteret. Aiunt principia hæc reflexa, nempe ignorantiam invincibilem et possessionem libertatis contra legem, locum habere non posse in conflictu opinionum, quando una est æquè probabilis vel probabilior, altera verò etiam æquè vel minùs probabilis. Nam in hæc rerum providentiâ æquè probabile vel probabilius est dari legem, hancque esse in possessione; quâ igitur ratione locus erit ignorantie invincibilis? quâ ratione libertas adversùs legem poterit possessionem prætere? quòd si ita est, ex principiis his reflexis maximè dubiis nunquàm dictamen ultimum et practicum certum prodibit, sine quo tamen nihil rectè, licitè ac honestè in genere morum agitur. Magna ad speciem difficultas; sed si cortex frangatur, parùm inest nuclei. Falluntur in primis adversarii, si, quam obtendunt Probabilistæ, ignorantiam invincibilem pro merâ, ut ita dicam, *nescientiâ* legis accipiant, ac si nulla prorsus in opinionum conflictu et rationum comparatione daretur et oboriretur illius notitia. Non sunt adeò pinguis Minervæ, qui Probabilissimum defendunt, ut hoc asserant. Triplex hic gradus est benè observandis; aliud est ignorare legem quæ præten-

ditur, aliud quòd reipsa ejusmodi lex lata sit, et aliud, si fortè lata esset, quòd sit satis promulgata, et sic proximè obliget. Sed æquè vel probabilius est in concursu æqualis et minoris probabilitatis existere legem ac obligare? esto: sed numquid etiam simul verè ac comparative probabile est quòd non existat, sed obliget? Si æqualis adest probabilitas, æquè graves habeo rationes judicandi, quòd detur lex obligans, quàm quòd non detur. Quomodò igitur dicere potero salvâ veritate: Scio legem existere ac obligare? Si ex parte adversâ major stet probabilitas pro lege, equidem præcisè spectando rationes majoris momenti judico legem existere, ita tamen, ut simul et quidem prudenter judicem spectando rationes magni adhuc momenti, eam non existere, nec ignoro rationes etiam majoris momenti fallere posse, ac sapiùs non minùs reverè fallere, quàm rationes quæ minoris momenti esse videntur juxta tritum Aristotelis effatum: *Falsa sæpè sunt probabiliora veris.* Quis jam non videt, in hoc rationum et opinionum conflictu judicare me *absolutè ac simpliciter* dicere non posse: Existit lex, et obligat. Quòd si ita est, laboro *ignorantiâ* legis obligantis, non quidem in eo sensu quo grammatici, sed quo theologi accipiunt ignorantiam, scilicet in ordine ad existentiam, promulgationem ac obligationem legis. Porro hæc ignorantia est *invincibilis*, quia ponitur minorem probabilitatem per majorem æquaquam vinci ac enervari, ita ut omnibus ritè consideratis non possim simpliciter judicare ac dicere: *Lex hæc lata est, quin simul prudenter judicare queam ac dicere: Lex hæc non est lata, nec obligat.* Sed rursùm instabis, quùm in rebus moralibus certitudo non plurimum haberi nequeat, majorem probabilitatem sufficere debere pro asserendâ legis existentia; verùm respondeo id locum habere, si major probabilitas tanta sit ex unâ parte, ut ex alterâ non ampliùs subsistat vera ac theologica probabilitas, sed tenuis duntaxat ac malè fundata. Quàm parum igitur ex majore probabilitate unius opinionis inferre licebit, alteram opinionem non verè probabilem esse, tam parùm ex eo quòd damnatum sit, licere sequi opinionem quantumvis tenuem, damnatum quoque intelligi debere, quòd non liceat sequi opinionem licet minùs, verè tamen ac theologicè probabilem. Ecce! ad fundum pervenimus. Quid si jam his rationibus *ab intrinseco*, accedat quoque *ab extrinseco* magna, imò maxima auctoritas virorum sapientiæ et vite integritate illustrium (quæ auctoritas maximum pondus habet in rebus moralibus) constanter asserentium licere sequi opinionem minùs probabilem relicta probabiliore, ac dicentium sacrum judicem in poenitentia tribunalis, si non agatur de valore sacramenti, aut certò judicet poenitentis opinionem verâ probabilitate destitui, posse, imò debere contra propriam sententiam etiam probabiliorem absolvere hujusmodi poenitentem, qui oppositam probabilem tenet, et ceteroquin ad sacramentum hoc percipiendum ritè dispositus est, quâ de re nubem testium ac idoneorum auctorum affert Lacroix, l. 1 de Conse. n. 448.

XXV. Illis argumentis ritè perspectis, facile viam

ad formandum ultimum dictamen moraliter certum, quod ad bonam fidem et actionis licentiam omnino requiritur, est invenire. Rem totam, ut in bono lumine collocemus, paradigma quoddam de illustri quâdam controversâ inter doctores quæstione ante oculos ponamus, scilicet an in S. tribunali necessario sint exponendæ circumstantiæ intra eandem speciem notabiliter, ut aiunt, aggravantes. Non esse necessario exponendas docent S. Thomas, S. Bonaventura, S. Antoninus, alique probatissimi auctores plures quàm quinquaginta quatuor, quos refert et sequitur Diana (uti videre est apud Lacroix 1. 6, p. 2, n. 976, ubi alios quoque citat). Ratio præcipua (alias brevitatis studio prætereo) et fundamentum hujus opinionis est, quod Tridentinum concilium, sess. 14 de Pœnit c. 5, postquam præfatur velle se exactam de integritate confessionis doctrinam tradere, tantummodò mentionem faciat de numero et specie peccatorum gravium, et circumstantiis speciem mutantibus exponendis; alium sileat de aggravantibus, quibus facilitè et has potuisset exprimere; imò conceptis verbis addat: nihil aliud à pœnitentibus in Ecclesiâ exigi. Est autem effectum in jure receptissimum, quod contra illud, qui jus clarum dicere potuit, et non dixit, interpretatio est facienda. Contra necessario exponendas esse dictas circumstantias docent auctores gravissimi: Alensis, Cajetanus, Suarez, Henriquez, Tannerus, multique alii, ita ut Bonæspei asserat sententiam hanc non quidem esse de fide, manifestè tamen attentis Tridentini locutionibus deduci ex principiis fidei; et Vasques, licet contrarius, fateatur esse communem. Ratio præcipua rursus est Tridentinum, cujus mentem et interpretationem desumendam esse aiunt à Catechismo Romano, ex decreto hujus ipsius concilii conscripto à gravissimis theologis, qui eidem intererant quique postmodum editus fuit jussu Pii V, gravissimis verbis præcipiente parochis, ut ex illo instruant, oviculas, etc. Hic, inquam, Catechismus Romanus dicit p. 2, c. 5, n. 48, et neque verò solum peccata et gravia narrando explicare oportet, verùm etiam illa et quæ nunquodque peccatum circumstant, et gravitatem valdè augent vel minuunt. Peccata enim et circumstantiæ adèò graves sunt, ut peccati mortiferi et ratio ex illis tantùm constet: quare hæc omnia confiteri *semper oportet*, etc.; et ponitque exemplum de furto unius aurei, et centum aut ducentorum aureorum. Jam posito hoc paradigmate, quamvis videatur nullis, si non pluribus, probabiliorem esse sententiam asserentem dari obligationem exponendi circumstantias notabiliter aggravantes in S. Tribunali, aliis tamen gravibus auctoribus videtur vel æquè, vel certè, licet minùs, verè tamen ac theologice probabilem esse sententiam oppositam; et quidem in praxi. Unde S. Antoninus, part. 3, tit. 17, c. 17, § 5, ait: *Et istas quæ peccatum aggravant, confiteri est perfectum, sed quia non mutant speciem, nec aggravant in infinitum, non est necessarium eas confiteri, secundum Thom.*, id est, D. Thomam, scilicet in 4 Sent., dist. 16, q. 3, art. 2, q. 5, de quo loco alibi dicam. Ponamus nunc

aliquem esse qui eligat sententiam negantem ac libertati faventem, licet affirmantem tanquàm tutiorem ac probabiliorem esse credat, quâ bonâ fide id faciet, quo munitus dictamine? Credo, sic ratiocinabitur: moraliter certum est, si sequar sententiam gravi auctoritate magnorum doctorum, et verè ac comparative gravi fundamento nixam; si consideratis omnibus non habeam sufficientem notitiam neque de legis directæ neque reflexæ existentia, quùm nulla talis ostendi possit, atque ita habeam ignorantiam invincibilem, moraliter, inquam, certum est mihi me non imprudenter agere, mihi que omninò licitum esse hoc vel illud agere, hoc vel illud omittere: atqui sequor sententiam, etc.; ergo nullâ ratione imprudenter ago, mihi que licitum est hoc agere, illud omittere, etc. Si negent hoc adversarii, injuriam sanè facient S. Thomæ, D. Antonino, et innumeris aliis; si concedant, adest uti in casu præsentis, ita et in aliis verè ac theologice probabilibus opinionibus sufficiens et moraliter certum dictamen, quod erat demonstrandum. Ut autem nihil intactum omittam, mentemque meam inveniè aperiàm, censeo rem totam denique ad licitum in praxi usum opinionum æquè probabilium esse reducendam, reserctis illis appendicibus: *opinio magis probabilis, opinio minùs probabilis; opinio notabiliter magis probabilis, opinio notabiliter minùs probabilis*: quæ appendices non nisi ad tricas Scholasticas et dissidia præsertim apud rerum non probè intelligentes in gravissimo conscientie negotio faciendæ nate factaque esse videntur. Quid enim, obsecro, interest, an duæ sententiæ invicem oppositæ, quando agitur duntaxat de licentiâ actionis, sint æquè probabiles, vel an una earum paulò plus, altera paulò minùs probabilitatis habeat, modò utraque verè, solidè ac comparative probabilis sit, id est, gravi ac prudenti fundamento innixa, parique auctoritate firmata, ita ut in mutuo conflictu inconcussa stet, nec vinci aut enervari queat? Secus timenda erunt omnia ea incommoda, quæ exhibui cap. isto, § 3, num. 25. Quòd si una notabiliter magis probabilis sit, accedet ad classem probabilissimarum, quas sequi licere nemo dubitat; si clarè et notabiliter minùs sit probabilis, accedet ad classem tenuiter probabilium, quas sequi non licet; certè immunis non erit à periculo excidendi è finibus veræ probabilitatis. Dicamus ergo seapham seapham: dicamus uno verbo, licitum esse sequi opinionem que verè, theologice ac comparative probabilis est. Atque hoc est quod firmissimis hucusque testimoniis argumentisque comprobatum est, quodque nullis adversæ partis clamoribus, conviciis et machinis expugnari potuit.

CAPUT V.

ANIMADVERSIONES CRITICÆ.

§ 1. *Prima de capitulo generali O. P.; secunda de litteris Mutii Vitellesci gen. S. J.*

XXVI. Quatuor supersunt quæ silentio præterire nefas duxi. Itaque animadverto primò: Presentatus in tractatu sæpiùs citato, pag. 160, gloriatur, nec immeritè, quòd ordo Prædicatorum (ipsius verbis uter) in

capitulo generali Romæ celebrato ann. 1635, admo-
nitione 14, singulos theologicæ professores admoneat,
ut nimis animosa extrinsecarum probabilium suffra-
gia devitent, et sanæ Angelici nostri præceptoris do-
ctrinæ in moralibus, ubi pressius de salute et indem-
nitate animarum agitur, adherere satagant. Præterea
declarat idem ordo Prædicatorum, hoc summopere
consonare expressæ voluntati SS. D. N. Alexandri VII,
qui istud universo ordini præscribi curavit. Merito,
inquam, gloriatur de re tanti momenti curæ ipsorum
ac vigilantia concedit: Nemo est, qui invidet. No-
lin ego indagare in causas hujus voluntatis pontificiæ:
forte una potuisset esse quod ali de liberioribus opi-
nionibus interpellati responderint se illas ex auctori-
bus Thomistis hausisse. Duo tamen sunt quæ hic que-
ram ex ipso. Primum, an nimis animosa probabili-
tatum suffragia devitaverint, et doctrinæ Angelici
præceptoris in moralibus adhererint antiquiores et
præcipui doctores sacri hujus ordinis, Medina, Ledes-
ma, Alvarez, Bannes, Martínez, Candidus, Ildephon-
sus, etc., dum opinionem practicæ probabilem, etiam
minus probabilem, etiam relicta probabiliori sequi
licere disertis verbis docuerunt? Si negat, palmarem
injuriam infert fratribus suis, gravissimis theologis; si
verò affirmat, cur aliis præsertim societatis doctoribus
tantopere irascitur ac criminat dat probabilitatis doctri-
nam, in quâ tantos habuerunt duces et antesignanos?
cuj de his postremis altum silet? Alterum est, an ordo
Prædicatorum et Alexander VII etiam in mandatis
dederint, ut tam acerbum et felle plenum stringant
calamum in Probabilismum, ejusque fautores, atque
dieteris, censuris et conviciis è Montalio, Sinnichio,
Wendrochio, vel proprio etiam armamentario deprom-
ptis benignam sententiam proscindant nonnulli, quod
juri naturali, prudentiæ, charitati ac gravissimo Inno-
centii XI præcepto repugnat? Scio ipsum ordinem
Prædicatorum, omni veneratione dignissimum, ægrè
ferre quorundam, sed paucorum, inconsultos hæc in
re conatus, quibus aliud plerumque lucrum non re-
portant, quam quod lacessiti hostis, quem ipsi faciunt,
vires experiantur, nec sine vulnere domum redeant.
Ne plus justo conquiri videar, unicum hic produco
specimen ex Contensonii jam cap. 1, § 2, citati novello
probabilitatis Commento, c. 2, specul. 2: *Cum arbor
bona, inquit, non possit malos fructus facere, tunc in-
cipiunt homines cordati de probabilitatis nedum veritate,
sed etiam probabilitate dubitare; cum ex ea illas videant
spurcitas sine modo defluere, ad quas infernus horre-
scat.... Quis non abhorreat à præterita Probabilitatis
securitate quâ admittit innumeræ nefandorum scelerum
immanitates, infinite spurcitiarum turpitudines horre-
stantur?... unâ probabilitate freti (scilicet Probabilitatæ)
sanctissima, quaque Evangelii dogmata pervertunt,
eamque morum disciplinam in Ecclesiam invehere conati
sunt, quæ Turcis et ethnicis non omnino corruptis offensi-
oni foret... Nec sine singulari Dei providentiæ judicio Pro-
babilitatæ in tam horrenda incidereunt opinionum portenta,
in quibus tam manifesta rationis depravatio apparet, ut
omnes non omnino stupidi monerentur, etc... quàm de-*

*miam periculose se turbidis Probabilismi committant
fluentis, quæmve teneret se horum rectorum permittant
ducatur, quibus rustici et mulierculæ judicii incorrup-
tione præstant... Nam, ut elegantibus Tullii verbis utar,
prorsus consequentia tenetis, ô Probabilistæ; sed ita
falsa sunt ea quæ consequuntur, ut illa è quibus nata
sunt, vera esse non possint. Et quia de Tullio mentio oc-
currit, erubescant Probabilistæ ethnicè loqui, postquam
Tullius christianè et theologicè locutus est.... Qui enim,
ut ait S. Augustinus Epist. 137, ista non dolent, non est
in eis charitas Christi; qui autem etiam de talibus gau-
dent, abundat in eis malignitas diaboli. Mirari multa hæc
possem; quod autem magis miror, est quod Conten-
sonii libris præfixa sit solemniss aliquid Magistrorum
ordinis approbatio. Certè Rasselus, ejus in scri-
bendo modestiam, gravitatem et prudentiam laudavit
ipse Concina, ut dictum est num. 9, continere se non
potuit, quin in indice sui tomi appellaret Contensonii
juvenilem insolentemque declamationem.*

XXVII. Secundum est quod animadverto, et de quo
cum Præsentato hic agam, nempe de litteris ab A. R.
P. Mutio Vitellesco generali S. J., an. 1617, datis ad
superiores ejusdem societatis, è quibus hæc verba
recitat: « Nonnullorum ex societate sententiæ, in
rebus præsertim ad mores spectantibus, plus nimio
libera, non modò periculum est, ne ipsos evertant,
sed ne etiam Ecclesie Dei universæ insignia afferant
detrimenta. Omni itaque studio perficiant, ut qui
docent scribuntve, minimè hæc regulâ et normâ in
delectu sententiarum utantur: *Tueri quis potest, pro-
babilis est, auctore non caret; verùm ad eas sententias
accedant, quæ tutiores, quæ graviorum majorisque
nominis doctorum suffragiis sunt frequentatæ, quæ
bonis moribus conducunt magis, quæ denique picta-
tem alere, et prodesse queant, non vastare, non per-
dere; quoniam verò constitutiones, decreta, regulas
prohè callent de S. Thomâ sequendo, » etc. Sed
quid demùm ex his litteris vel pro suâ rigidiorè, vel
contra plurimorum doctorum è societate benignam
sententiam probat? Egit Mutius Vitellescus, anno 1617,
quod capitulum generale ord. Præd. Romæ congre-
gatum providè ac sapienter egit anno 1635, et si non
tam verba quàm sensum verborum spectare velimus,
etiam è nostris singulos admonuit, ut nimis animosa
extrinsecarum probabilitatum suffragia devitent, et
sanæ Angelici doctoris doctrinæ præsertim in moralibus
adherere satagant. Annon merito etiam gloriari pos-
sumus de re tanti momenti curæ nostræ ac vigilantia
concredita? Scimus moris esse in religiosis familiis,
ut in rebus gravioris momenti à superioribus eb unius
alteriusve etiam leve delictum ad omnes litteræ ency-
clicæ exarentur, quæ caveant majoribus damnis fortè
secuturis. Exaravit has Mutius, ne à suis aliorum eo
tempore doctorum, etiam Thomistarum, quorundam
exemplo, opinionem minùs probabilem, minùsque tutæ
passim inducerentur in mores, quæ tunc primum plus
justo invalescere coeperunt; Thomistarum, inquam,
quorundam exemplo, quod non sine causâ dico:
nam provocavit jam pridem P. Gabriel Daniel in*

Epist. 2, mihi pag. 46, ad Alexandrum Natalem : nullum Jesuitam theologum posse ostendi, qui mendosam in re morali decisionem proceiderit, ita ut non haberit ducem fore aut comitem doctorem aliquem Thomistam; item, si quis inire numerum studuerit errorum de moribus, hinc Thomistarum, inde Jesuitarum Theologorum, Jesuitarum indicem haud paulò brevioram quàm Thomistarum fore. Provocavit, inquam, sed responsum non tulit. Esto, fuerint nonnulli è societatis doctoribus, in rebus ad mores spectantibus plùs nimìo libertati indulgentes seu in scribendo, seu docendo, an propterea Mutium Vitellescum verè probabilistam doctrinam reprehendisse in suis ac prohibuisse censeamus? An enim doctrina hæc nititur his principiis nudè acceptis? *Tueri quis potest, probabilis est, auctore non caret?* Nemo nisi rerum imperitus aut præoccupatè mentis hoc asseret. Annon sententia benigna majoris nominis doctorum ex omni ordine suffragiis frequentata est? Nemo istud inficiabitur, qui probè perpendat ea quæ pluribus in locis hujus secundæ partis attuli, testimonia. *Accedant*, præcipit Vitellescus; *ad sententias tutiores*. At verè probabiles non rarò in praxi sunt tutiores, teste Sylvestro è familiâ sancti Dominici in celeberrimâ Summâ V, confessio q. 2, num. 3, ubi ait: Licet sit tutius statim confiteri quàm differre, non tamen tutius est tenere quòd sic obligemur, quia viri timorati haberent máximas occasiones peccandi. Et Suarez tom. 2, de Relig. tract. 4, lib. 2, cap. 55, num. 3, loquens de benignâ interpretatione juramenti, secundùm rectam rationem, ait, et interpretationem potest dici tutior, quia majus periculum animarum incurreretur, si tot vincula in casibus dubiis eis injicerentur. Porro in quantâ veneratione sit in scholis et cathedris societatis doctrina Angelici, quem Mutius suis commendat, tot testes habemus, quot academias, lycæa, in quibus docendi munere fungimur, et discipulos, quotquot numeramus: doctrinam istam ubique sequimur, non tamen semper prout eam intelligunt et interpretantur Thomistæ (præsertim juniores), quibus nunquàm sacramentum diximus. At præpositus generalis Thyrsus Gonzalez in suo, ut ait Præsentatus, nunquàm satis laudato libro de Usu et Abusu opinionis probabilis, severiorem propugnat sententiam. Benè; faciunt hoc et alii societatis doctores. Unde aliud non patet quàm falsum esse quòd Probabilissimi doctrina societati propria sit, ut nonnulli criminantur; liberum hæc potius campum utriusque partis amplectendæ suis semper concessit. Si tam oculus est in rebus nostris, tamque promptus in exhibendis præpositorum nostrorum litteris adversarius, cur non inspexit etiam ac produxit ex Instituto societatis impresso typis decretum 18 congregacionis 15 generalis anno 1686, celebratè, quod intermedium fuit inter litteras Mutii Vitellesci datas 1617, et librum Thyrsi Gonzalez, qui scripsit anno 1694? hoc ita loquitur: *Cùm relatum fuisset ad congregacionem aliquos in eâ esse persuasionem, quòd societas communibus quasi studiis tuncdam sibi sumpsisset eorum*

doctorum sententiam, qui censent in agendo licitum esse sequi opinionem minus probabilem, relicta probabiliore, stante pro præcepto, declarandum censuit congregatio societatem, nec prohibuisse, nec prohibere, quo minus contrariam sententiam tueri possint, quibus ea magis probaretur. Nullus autem est, porro jactat l. c. Præsentatus, qui de Probabiliorismo transiisset ad Probabilissimum. Percipiat, obsecro, verba viri religiosissimi R. P. Constantini Roncaglia, congr. Matris Dei, tom. 1 Theol. moral., tr. 1, q. 1, c. 2, typis dato Lucæ an. 1730: « Confessarius; inquit, postquàm diligenter theologia morali studuit, me auctore non « anxius sit circa illam tam agitatam questionem: « An licitum sit sequi minus probabile in conspectu « probabilioris. Probabiliora sequenda docuit me meus « præceptor, et ego pariter pluribus abhinc annis « eandem docui sententiam. At experimento vidi « nihil ad praxim deservire. Quis enim vel studendo, « et præcipue dùm audit confessiones, potest omnia « momenta utriusque partis librare, et inde definire: « Hoc est minus probabile? hoc probabilius? Hoc esse « set ónus intolerabile. Satis mihi fuit in praxi sequi « sententias quas rationabili fundamento innixâs putavi, et ita credidi satisfacisse meæ conscientie « absque eò quod iudicem me constituerem inter minus probabilem et magis probabilem. » Hinc sententiæ eò lubentius subscribo, tum quòd sensa mea, quæ paulò ante ad finem capituli quarti palam feci, plenè comprobari videam, tum quòd hoc ipsum experientia sæpius me docuerit. Neque, credo, dissentient quotquot debitâ cum prudentiâ sacro huic muneri operam navant, et animarum lucro intenti sunt.

§ 2. *Animadversio tertia de Thomâ Sanchez, et quarta de Tamburino et Escobario.*

XXVIII. Tertium animadversione dignum est ejusmodi. Initio tract. cit., pag. 143, ubi questionem illam examinat Præsentatus, an unius doctoris suffragium reddere possit opinionem aliquam probabilem in praxi tutam, in solut. object. ita loquitur: *Ob. 1 Thom. Sanch. in Summâ l. 1, c. 9, num. 7, et post ipsum Joannes Lancius, Layman Filliucius, et alii. D. Th. quodl. 3, art. 10 ait, posse quemquam amplecti opinionem, quam à Magistro audivit in iis quæ ad mores pertinent.* Respondet autem ad hanc objectionem hunc in modum: *Toto illo articulo verba P. Sanch. objecta non esse invenienda.* Nam S. doctor in hoc art. non solum nihil tale habet, sed totum oppositum; ait enim, ut supra retulimus, in his quæ pertinent ad fidem et bonos mores, nullus excusatur, si sequatur erroneam alicujus magistri opinionem; in talibus enim ignorantia non excusatur. Ex quo jam patet Sanchezium locum illum D. Thomæ adulterasse, vel saltè alienis aut alienatis oculis legisse, et alios recentiores Casuistas, qui illum pariter sic corruptum et vitiatum referunt, auctores non legere, sed absque ullo præstus examine transcribere, id quod alii habent, etc. Quis hic non meritò indignetur, et irascatur adversario huic? primò

eudem, quod tam acerbâ crisi perstringere non dubitâ Thomam Sanchez, virum, quem totus litteratus orbis maximè semper fecit, quemque præsules ecclesiastici æquè ac viri principes tanquàm theologiæ et juris peritissimum consulere. Secundò, quòd eodem calamo, quo Sanchezium adulteriî litterariî rem facit, atque cum Laymano et aliis insimulat, ac si auctores non legerent, sed absque ullo prorsus examine id quod alii habent, transcriberent, ipse crisis hanc pulcherrimam de verbo ad verbum exscripsit est Gonetio Thomistâ, dissert. de Probab. art. 6, § 2, n. 211, nisi quòd omiserit verba illa Gonetii, viro Theologo planè indigna: *Hæc verba* (nempe à Sanchezio è D. Thomâ citatâ) *invenire non potuimus, nec ea certè videre poterimus, nisi Sanchez sua illa conspiciat, quibus videntur omnia quæ non sunt, tanquàm ea quæ sunt, nostris oculis admoveat.* Quod verò ad rem ipsam attinet, Thomas Sanchez meritò intulit è verbis istis D. Thomæ: *In his quæ pertinent ad fidem et bonos mores, nullus excusatur, si sequatur erroneam opinionem alicujus magistri, etc.;* meritò, inquam, intulit, excusari eum qui sequitur opinionem non erroneam (sed gravi fundamento nixam) alicujus magistri, quem audivit in iis quæ ad mores pertinent. Certè iisdem vix non verbis intulit hoc ipsum ex eodem div. Thomæ loco illustrissimus Petrus de Tapiâ, ord. S. Dominici, archiepiscopus Segobiensis, Thomista omni exceptione major, tom. 1 Caten. Moral. l. 1, q. 8, art. 12, n. 9, (quemadmodùm illum citat Cardenas in Crisi theologicâ, part. 3, disp. 57, c. 3 art. 1), ubi ait hic præsul: *Colligitur ex D. Thomâ, quodlib. 3, art. 10, ubi docet quemquam posse sequi opinionem sui magistri, in his quidem quæ non derogant fidei aut bonis moribus.* Numquid è illust. de Tapiâ D. Thomam adulteravit, vel saltem alienis aut alienatis oculis legit?

XXIX. Quartum denique, quod non solum animadvertere licet, sed dissimulare nefas foret, est illud, quod Præsentatus in tractatu de Sententiâ probabili primo velut limine palam legendum exhibet: « Etenim si ea, inquit, vera sit, sequitur, cum vix sit materia moralis, in qua non sub certo verborum præsentium pallio ab hoc vel illo tegatur malitia, ea omnia ferè licita esse, quæ de se sunt absurdissima, et et subinde omnes opiniones Caramuellis, quem recentiores Casuistæ *luminare majus et ingeniorum facem* appellant, Tamburini, Escobarii et aliorum recentiorum tutò amplecti licere, ex quo ferè innuèra sequuntur absurda. Sic, verbi gratiâ, licebit puellæ procurare abortum ante animationem foetus, aut concubinario retinere concubinam, quando eâ relicta vitam transigeret tristius, vel actori aut reo occidere judicem, cum ab eo iniqua timeatur sententia, aut judici in causâ æquali accipere pecuniam ab unâ partium, ut sententiam in ejus favorem ferat; licebit etiam testem inducere ad jurandum falsum, quod jurans quidem putat esse verum; ipse verò inducens scit esse falsum, et absoluto desiderio eundem verum patris ad percipiendam ejus heredi-

tatem, et ad vitandam mortem vel graviam damnam, falsum sibi crimen imponere, ac seipsam gladio linguæ perimere, advocatum posse patrocinari causæ quam cognoscit esse injustam, clericum posse in recitandis horis canonicis voluntariè distrabi, aut quotidie recitare officium Paschale, vel unicâ recitatione officii obligationi duorum dierum satisfacere, et monachos omnes à jejuniis lego et onere liberari. Hæc enim utpote propugnata à Tamburino, etc. » Ita Præsentatus longum absurdissimarum propositionum catalogum texit, quas è Tamburini et Escobarii doctrinâ morali contendit sequi, inò à Tamburino propugnari. Compendio uti potuisset, dicendo omnes propositiones damnatas à singulis pontificibus è Tamburini et Escobarii doctrinâ sequi; sed homo perspicax benè prævidit, plurimos Thomistarum apud Vivam in damna. Theol., tanquàm de injuriâ sibi factâ fore cum ipso solenniter expostulatos. Jam, de Caramuele non est, quod dicam, quem tam parùm adoramus tanquàm *luminare majus*, quàm parùm Præsentatum tanquàm *luminare minus*; quin Tamburinus ipse illius doctrinam pluribus in locis refellit atque repudiat. Sed ut luce meridianâ clariùs ostendam, quàm plena invidiæ, obtractationis ac falsitatis assertio hæc sit, quam proposuit adversarius, tria sunt quæ ex ipso intelligere euperem. Primum est, num Tamburino et Escobario appendicè istas in re morali oppido absurdas adscribat eam ob causam, quòd defendant Probabilissimum, è quo veluti fonte infecto venenata hæc dogmata sequuntur? Alterum, an propterea, quia docent auctoritatem unius tantùm doctoris sufficere ad reddendam sententiam aliquam in materiâ morali probabilem et in pravi tutam? Tertium denique, an quoniam fortè in ipsorum libris tales propositiones reipsâ inveniuntur? Si primum asserit, eodem jure has omnes absurditates, et, ut cum Contensonio loquar, spurcicias morales adscribere potero clarissimis ejusdem cum ipso ordinis luminibus et præstantissimis doctoribus, Medina, Ledesma, Alvarezio, Bannesio, Martinesio, Candido, Ildephonso, etc. Secundùm horum doctrinam licebit puellæ procurare abortum, retinere concubinam, occidere judicem, testari falsum, patrocinari causæ injustæ, recitare quotidie officium paschale, etc.: quare? causa in promptu est, scilicet, quia docent et defendunt doctrinam probabilitatis, uti patet ex ipsorum verbis clarissimis, nec ulli interpretationi obnoxiiis, cap. 2, § 2, à me citatis. Ecce quàm gravem suismet fratribus ac præcipuis antiquioribus theologis notam inurat inconsultâ scribendi criminandique libidine. Si secundùm contendat, ante omnia nôsse oportet, quid et quomodo hæc de re scripserint Tamburinus et Escobarius. Tamburinus quidem in Decalog. l. 1, c. 3, § 3, n. 5, sic loquitur: *Tunc solum puto, sufficere unum auctorem, tametsi contra innumeros auctores is doceat, quando idem est doctus, rem ex professo tractat, firmamque rationem pro se habet, nec apparet contra ipsum aliquid convincens.* Ita Azor. p. 1, c. 17, q. 6; Vasquez p. 2, tom. 1, d. 62, c. 4, n. 12. Escobarius autem ita scribit in

Theol. moral. princip. exam. 3, c. 5: *Aliquando unus tantum doctor gravis admodum, opinionem probabilem potest efficere, quia vir doctrinae specialiter addictus, haud adhaerebit sententiae cuiuslibet, nisi praestantis seu sufficientis rationis vi allectus.* Illic jam plura observata digna occurrunt: primò, quòd Tamburinus scripserit anno 1651; Escobarius verò ante annum 1646, utpote quo in Germania primum comparuit hujus auctoris liber Theologiae moralis, editus typis Monacensibus, prius autem Lugdunensibus; atque ita palam est auctores istos vulgasse libros suos quatuordecim et nove-decim annis priùs quàm propositio 27 ab Alexandro VII proscripta fuerit, scilicet hæc: *Si liber sit alicujus junioris et moderni, opinio censeri debet probabilis dum non constat rejectam esse à Sede Apostolicâ tanquàm improbabilem.* Secundò, Tamburini et Escobarii sententia sanè multùm distare videtur ab hæc propositione damnatâ, utpote nimis generali ac latissimè patente. Hæc enim loquitur de quocumque auctore juniore ac moderno, sive sit verè doctus, sive non: nihil de firmâ et solidâ ratione, cui scriptor innititur, sed modo non constat, rejectam esse à Sede Apostolicâ, etc. Tertio, quòd si etiam fortè nimis, quàm par est, ad damnatam propositionem accederet Tamburini et Escobarii doctrina, nihil tamen id officeret reliquæ horum theologorum doctrinæ, nam ut rectè observat Cardenas in 2 Crisi, d. 1, c. 13, per hoc nihil decedit de auctoritate alicujus scriptoris, quòd aliqua ipsius sententia sit postmodùm damnata, dummodò ante damnationem fuerit à gravibus theologis habita tanquàm verè probabilis; talis enim invincibili laborasse ignorantia censetur, eoque nixus fundamentum, quod secundùm prudens tum temporis judicium erat grave. Hæc enim ratione SS. PP. aliqui quandoque inveniuntur errasse, ut videre est apud Sanchez, de Matr. l. 7, disp. 52, et Laeroix, l. 4, q. 26, n. 161, de quorum auctoritate propterea nil decessit. Quarto, etiam post memoratam propositionem ab Alexandro VII damnatam, Cardenas et Viva, qui in has ipsas propositiones scripserunt, certis cum limitationibus tribuunt uni auctori hanc vim, ut opinionem aliquam possit facere probabilem. Prior dissert. 11, n. 254, d. 55, n. 4, testatur viginti tres auctores pro hæc sententiâ stare; posterior verò part. 1, p. 83: *In eo, inquit, duntaxat casu admitti potest ut probabilis non solum plurimum, sed et etiam unus auctoris opinio, etiamsi adversus communem aliorum sentiat, quoties auctor est omni exceptione major; cum enim auctores relatè ad imperitos, qui non valent momenta rationum perpendere, sint veluti testes veritatis, sicut unus testis potest esse aliquandò sufficiens ad aliquid snadendum, quando est omni exceptione major, adeò ut ejus auctoritas pluris fiat, quàm multorum tenuis auctoritatis ac dubiæ fidei in oppositum; ita poterit unus auctor omni exceptione major reddere opinionem aliquam probabilem, etiamsi adversus illam plures tenuioris auctoritatis sentiant. Is autem dicitur auctor omni exceptione major, qui sit valdè peritus, tum juris naturalis, tum etiam positivivi, qui*

firmis ac validis rationibus consueverit conclusiones suas fundare; qui veritatis potius quàm novitatis censeatur amator; ac demùm qui aliorum fundamenta plenè discussisset et dejecerit; adeò ut prudenter credi possit alios etiam doctissimos eidem opinioni subscripturos. Quæ ultima hujus scriptoris verba, si cum iis conferantur, quibus Tamburinus et Escobarius de unius auctoritate loquentes ante damnatam, de quâ memini, propositionem usi sunt, paulò ante à me relatis, vix dubium esse potest, quin et ipsi agant de auctore non *quocumque*, aut *juniore ac moderno*, sed de ejusmodi, qui est omni exceptione major. Quintò denique, si nihilominus adversarius contendat, ex eo capite, quòd Tamburinus et Escobarius doceant unius auctoris docti et gravis, etc., auctoritatem sufficere ad reddendam opinionem aliquam probabilem, ex eo, inquam, si contendat ritè inferri posse absurdas illas sequelas, cur non etiam licebit eas omnes inferre ex doctrinâ, ut creditur, B. Alberti, cap. 2, § 2, à me allatâ ex Nidero et S. Antonino, scilicet: *Posse quemlibet hominem cum salute sequi in consiliis quantumcumque opinionem voluerit, dummodò alicujus magni doctoris opinionem sequatur?*

CAPUT VI.

EXAMEN PROPOSITIONUM TAMBURINO ET ESCOBARIO
AFFECTARUM.

§ 1. Propositiones decem cum vindictis.

XXX. Ut verum fatear, statuebam initio labori huic perquam molesto supersedere, tum quòd certò mihi persuaderem Tamburinum et Escobarium à simillium propositionum heteroclitarum doctrinâ quàm longissimè abesse, tum quòd non dubitarem satis fore aliis quoque persuasum, viros istos non exigui in re morali nominis non adeò humanitatem exuisse, ut omnes sani judicii, veritatis, imò honestatis limites transgressi fuerint. Sed quoniam ex alterâ parte facilè perspexi, quò collineat hujus et aliorum adversariorum non satis liberales conatus, hoc maximè tempore, nimirum ut his veluti spectris acreis imperitorum, aut sinistro affectu vel præjudicatâ opinione laborantium conspectui objectis, ubicumque et quantumcumque possent, alios quoque à doctrinis nostrorum hominum absterrent, operæ pretium duxi, ad examen vocare propositiones à Præsente allatas, de quibus geminos illos theologos, et nominatim Tamburinum, postulare non veretur, ac si reipsâ theses illas et opiniones absurdissimas in libris suis propugnassent. Lustremus singular.

PROPOSITIO PRIMA. — *Quòd liceat puellæ procurare abortum ante animationem factis.*

Docet hic Tamburinus in Explicat. Decalogi, I, 6, c. 2, § 4, primò: *Si constat factum esse animatum, vel dubitetur an animatus sit, nunquàm licet procurare abortum, adeoque nec directè nec indirectè; secundo: Si fetus est sine animâ, aliqui affirmant in tantâ matris necessitate, scilicet si aliâs in manifesto mortis periculo mater versetur, aliqui negant utrumque probabile;*

tertio, ad questionem, an liceat, antequam factus animetur, abortum procurare, si puella periclitetur de fama vel vita ipsi auferenda, respondet absolute negando; additque: *Imò audio affirmativam sententiam fuisse damnatam in congregatione S. Officii.* Ita Tamburinus. Quà igitur ratione audeat Præsentatus asserere, ex Tamburini doctrinâ sequi simpliciter: *Licere puellæ procurare abortum ante animationem, factis*, quæ propositio generica est, et præscindit à casu extremæ necessitatis in matre de vitâ periclitante, ad quem doctrinam suam restringit Tamburinus; contra verò in casu contento in propositione ab Innoc. XI° damnatâ num: 34: *Licet procurare abortum ante animationem factis, ne puella deprehensa gravidâ occidatur, aut infametur*, absolute negat Tamburinus licitum esse procurare abortum. Apparet hic manifestè mala fides adversarii.

Simili ratione Escobarus in Theologia moralî, tract. 1, exam. 7, de Homicidio, quærit, num liceat aliquando procurare abortum? et respondet: *Directè nunquam sive animatus sive inanimatus sit factus; indirectè si non animatus, atquando licet, scilicet ad vitam tuendam, non tamen ad vitandam infamiam, vel periculum vite ex criminis manifestatione.* Licitum autem esse expellere factum inanimem in extremâ matris de vitâ periclitantis necessitate, etiam post propositionem damnatam testantur et probant Cardenas et Viva, qui in his ipsas propositiones scriperunt. Cardenas enim, dissert. 22, c. 3, n. 23, sic ait: *Quare non potest mater pugnare contra vitam pueri (scilicet factus animati) cum quo stat, quòd licitè possit uti mater medicamentis directè tendentibus ad propriam sanitatem, nempe balsam, phlebotomiâ, etc., quamvis per accidens et præter intentionem sequatur expulsio factus animati.* Viva verò part. 1, pag. 82, n. 7: *Solum licitum est factum inanimem expellere, quando se habet tanquam invasor vite matris.* Et pag. 85, num. 13: *Contra verò, sicut directè possumus brachium secare, ita directè procurare abortum factis inanimis juxta communiozem sententiam, quia reputatur ille tanquam vitæ invasor, si aliter mors declinari non possit.*

PROPOSITIO II. — *Quòd liceat retinere concubinam concubinario, quando eâ relicta vitam transigeret tristius.*

Tamburinus, l. 3 de Methodo confessionis; c. 3, § 5, loquitur hunc in modum: *Publicus peccator, ut concubinarus, debet propter scandalum prius ejicere concubinam, antequam absolvat; sicuti occultus propter occasionem proximam. Sed ex Laymanno ibi in occulto potest prudens confessarius aliquando in quibusdam circumstantiis convivere; v. g., quando aliquis in gravi infirmitate, vel mortis periculo, alium faciliè habere non potest, qui sibi necessaria ministret, nisi concubinam occultam, ad quam tunc penitus affectum non gerat, unde non sit periculum labendi, prout itaque illam amandare, quam prius convalescerit, poterit à prudente confessorio absolvi.* Quæro jam, an Tamburini doctrina, ex Laymanno deprompta, et tot cancellis coarctata, vel mo-

dicam habeat affinitatem cum absurda illâ sequela, quàm illi tribuit Præsentatus, scilicet: *licere concubinario retinere concubinariam, quando eâ relicta vitam transigeret tristius?* quæ propositio iterum latissimè patet, et nullo limitè circumscripta est.

Escobarus, Tract. 7, exam. 4, loquitur de amasiâ, et ad questionem: *Quid si amasia penitentis in domo commoretur?* respondet: *Atqui asserunt semel ut bis absolvi posse, sola emendationis proposito præmissa. Alii affirmant prius è domo deturbandam, quàm possit absolvi. Ego autem cum Reginaldo et aliis iudico, non esse absolvendum ante ejectionem, si domi solo amasie titulo commoretur, et illicitè potest deturbare, quia in tali casu occasio proxima voluntaria est. Verùm si famulandi fingitur ministerio, semel ille absolvatur cum proposito aliam famulam quàm priusnam conducendi.* Observo hic denuò, quid in rem præsentem dicat Viva, ubi in propositionem 41 ab Alexandro VII damnatam scribit, p. 22, n. 8: « ostenditur tamen horum omnium falsitas; et primò quidem, quòd occasio proxima peccandi materialiter sumpta, sicut est concubina domi, tolli debeat omninò, nisi detur impossibilitas aut physica aut moralis eam tollendi, adeò ut non sufficiat ad eam retinendam, quòd sit occasio lucri, aut causa damni, quod non sit valde grave, mortis aut miserie affine, ex eo vincitur, quia si non detur impotentia aut physica aut moralis tollendi occasionem proximam seu periculum peccandi, hujusmodi periculum est voluntarium. » Cum his Viva verbis sanè convenit doctrina Tamburini. Rursus memoratus Viva, l. c., n. 56, de illo qui in occasione proximâ constitutus est, inquit: « Communis tamen cum Suar. disp. 32, sect. 3, Tabiena et alii censent, posse hujusmodi penitentem absolvi semel ac iterum, si appropiis hic et nec vera signa doloris, et propositi efficacis tollendi statim occasionem proximam. Imò Corduba, Cajetanus et alii putant quòd possit etiam tertîa et quartâ vice absolvi. » Cum quibus congruit sententia Escobarii. Quidquid autem sit de his, illud certum est ex dictis; ab adversario adscribi falsissimè ac per summam injuriam Tamburino et Escobario, quòd pugnent, aut ex eorum doctrinâ sequatur: *licere concubinario retinere concubinam, quando eâ relicta vitam transigeret tristius.*

PROPOSITIO III. — *Quòd liceat actori aut reo occidere judicem, cum ab eo iniqua timetur sententia.*

Tamburinus, l. 6, c. 1 de Homicidio, n. 16, ponit varias questiones, inter quas etiam hanc: *Possuntne vel testes vel adversarium occidere, vel etiam ipsum judicem quando alium evadendi vitam non habeo, et mihi clarè constat ipsum injustam scienter sententiam in me esse prolaturum?* paulò post respondet: *Quamvis aliqui id concedant, ut Bannez, etc., ego cum aliis sic pronuntio: Licet speculative hæc fieri probabile appareat, tamen in praxi nullo modo sunt excipienda; et subjungit rationem, tum quia nunquam moraliter deerit alius modus defensionis. tum quia sic faciliè aperitur ostium ad*

plura homicidia occultè committenda. Ecce album et nigrum! Præsentatus ambictè dicit, è Tamburini doctrinâ sequi, inò ipsam propagare, quòd liceat actori aut reo occidere iudicem, cum ab eo iniqua timetur sententia; Tamburinus verò constanter negat id in præxi licere.

Escobarus verò hâc de re ita loquitur, tr. 5, exam. 6: *obediens tenetur per injusam sententiam damnatus? respondet: non teneri in conscientiâ, affirmo; tamen per vim non potest se defendere.*

PROPOSITIO IV. — *Quòd liceat iudici in causâ æquali accipere pecuniam ab unâ partem, ut sententiam in ejus favorem ferat.*

Tamburinus, in Ex. d. Decal., l. 8, tract. 3, c. 7, n. 15, ait: *Supponamus probabilem esse eam opinionem, licere iudici ex duabus opinionibus æquè probabilibus unam eligere, et juxta illam proferre sententiam; jam inquiri: licetne et justè accipiat iudex pecuniam, ut potius illam eligat que sibi favet, quàm illam que vobis adversario? et respondet: cum illam sententiam improbabiliorem ego judicaverim, et pluribus reprobarem, lib. 1, c. 3, consequenter esset locum hâc non habere questionem hanc; cum tamen legat, qui velit, apud Lessium, Valentium, etc. Mirum profectò! juxta Præsentatum Tamburinus propugnat hanc sententiam, licere iudici in causâ æquali accipere pecuniam ab unâ parte, ut sententiam in ejus favorem ferat; et ille tamen negat suppositum hujus sententiæ, hocque negato questioni hâc locum non esse respondet. An etiam tacendo loquimur, an nûl respondendo propugnamus sententiam?*

Escobarus autem, tr. 6, exam. 6, supposito quòd iudici liceat utramlibet partem in judicando sequi (quòd eo tempore graves auctores admittebant) respondet ex sententiâ Lessii, talem non peccare contra justitiam spectato tantum jure naturæ, quando est questio juris, non facti; sed statim addit: *Porro hæc omnis jure positio auct prohibita.*

PROPOSITIO V. — *Quòd liceat inducere testem ad jurandum falsum, quòd jurans quidem putat esse verum, ipse verò inducens scit esse falsum.*

Tamburinus, l. c., l. 3, c. 2, § 6, respondet cum Bonaciniâ, Azor, Sanchez, Suarez, hæc mortaliter peccaturus. Facit enim ut Deus reterâ in testem falsi addatur, quamvis jurans propter bonam fidem excusetur. Et tamen, miram dicta! propugnari à Tamburino ait adversarius memoratam prius thesiam, *licere inducere testem*, etc. Quin etiam Tamburinus eodem in § secundum doctrinam à se traditam in casu quodam particulari oblatam sibi controversiam decidisse se testatur inductam variis exemplis, quamvis postea dissonantem rationem esse inter casum illum particularem, et ea exemplaprehenderit. In Escobario, quamvis diligenter præfate theologiæ moralis diversos locos excusserim, nullum invenire vestigium hujus doctrinæ licuit.

PROPOSITIO VI. — *Quòd liceat absoluto desiderio cupere mortem patris ad percipiendam ejus hereditatem.*

Tamburinus, l. 5, c. 4, § 3, n. 51, mentem suam

his verbis explicat: *Denique si absolute desideres (scilicet absolute desiderio), cupio mortem patris non ut malum patris est, sed ut bonum meum, seu ut causa mea boni; nimirum quia ex illius morte ego ejus hereditatem asido, etc., major est resolvendi difficultas, quia tunc eligis velle malum illius quamvis ut causam tui commodi, quòd non videtur culpâ vacare, citatque Bonacinum, qui filium ita optantem gravis peccati arguit. Estne hoc propugnare objectam à Præsentato propositionem: Licet absolute desiderio cupere mortem patris ad percipiendam ejus hereditatem?*

Equidem Escobar. tract. 1, exam. 7, sic inquit: *Attamen cupere sibi aut alteri mortem, ne peccatis detur opera, bonum est; ne labore corpus aut animus discrucietur, peccatum non est; ut mihi commoditas aliqua sequatur, v. g., hereditatis, honoris, vel lucri, si directè non respiciat damnum alterius, sed præcisè meam utilitatem, venialis culpa erit ob inordinatam fortassè animi motum. Quæ doctrina neutiquam probari potest ob propositiones ab Imoc. XI damnatas, n. 15 et 14. Excusari tamen potest Escobarium, primò, quia venialem saltem culpam agnoscit in tali desiderio, atque ita falsum est quòd Præsentatus adstruit adeò fidenter, scilicet juxta Escobarium ejusmodi desiderium esse licitum; secundò, quia scripsit hæc antequàm memoratæ propositiones fuerint damnatæ; tertio, quia hæc scripsit fretus magnè satis auctoritate aliorum præcedentium doctorum, imò fortassis ipsius Angelici doctentis in 3, dist. 50, art. 1, ad 4: *Potest aliquis saltem charitate optare malum temporale alieni et gaudere si contingit, non in quantum est malum illius, sed in quantum est impediementum malorum alterius, quem plus tenetur diligere.* Et in 2-2, q. 76, a. 1: *Si autem aliquis desperet vel optet malum alterius sub ratione boni, sic est licitum, nec erit maledictio per se loquendo, sed per accidens, quia principalis intentio dicitur non ferre ad malum, sed ad bonum.* Sanè in nostro quoque casu principalis intentio filii non fertur ad malum, sed ad bonum; secundaria fertur quidem ad malum, sed sub ratione boni. Quartò, potest dici Escobarium, uti et alios graves auctores, eo in sensu accepisse hanc sententiam, quo quis præcisè desiderat vel gaudet de morte patris tanquam occasione hereditatis, ita ut gaudeat de effectu, non de causâ vel occasione, sed, illam supponat tanquam opus, quòd absque culpâ suâ præcessit; sicut Ecclesia videtur gaudere de Adami peccato, in quantum scilicet hoc erat occasio incarnationis: *O certè necessariam Adæ peccatum! ô felix culpa, que talem ac tantum habuit Redemptorem.* Quamvis autem hâc ratione ad sanum aliquem sensum reduci possit hæc Escobarii et aliorum opinio atque assertum, merito tamen à pontifice damnatæ fuerunt hæc ac similes propositiones; forsân sperulativè probabiles, in præxi tamen admodum periculose.*

PROPOSITIO VII. — *Quòd liceat ad evitandam mortem vel gratia dæmonia, falsum sibi crimen imponere, ac se ipsum gladio lingue perire.*

Tamburinus, l. 9, c. 3, § 6, ita loquitur: *Ad tormenta damnaque gratia vitanda potest quilibet sibi fal-*

zum grave cunctis imponere, etiam si mors sibi sit secutura, at non ea vitanda levia. Addit postea duas sententias, *semper supponimus abesse perjurium; itemque abesse damnatum tertii*. Propugnat autem Tamburinus hoc sensu, quòd fieri possit citra peccatum mortale, cura initio statim hujus § ad quæstionem de sui ipsius diffamatione respondeat in genere, *sine mortali per se id fieri posse*. Et speciatim pro sua opinione circa impositionem falsi criminis citat Bartholomæum à Fausto adjectâ crisi: *Licet immemor (scilicet Faustus) sui dicti non esse sine mortali dicat ibid.* Posse verò aliquem ad tormenta damnaque gravia vitanda sibi falsum crimen imponere, etc., docent gravissimi auctores, apud Lacroix, l. 4, n. 1521 et 1523, dicentes practicè id teneri posse, quamvis ipse Lacroix contendat sententiam oppositam videri probabiliorē, citans Covarvium et Molinam. Quare Præsentati auctoritas tanti non est, ut hæc doctrinam contra tot graves doctores inter absurdas et absurdissimas jure colloct.

Escobarius hæc de re, quantum invenire licuit l. c., nil dicit speciatim; in genere autem tract. 6, exam. 6, ait: *Reus veritatem fateri tenetur, si juridicè interrogetur, et id illi notum sit. Probabile tamen est, nec cum juridicè interrogatur, teneri veritatem fateri in graviorebus pœnis corporalibus, ut morte, mutilatione, etc.; id quod rursus affirmant plurimi teste Vivâ in these damnatas ab Innocentio XI, propos. 27, num. 20.*

PROPOSITIO VIII. — *Quòd advocatus possit patrocinari causæ, quam cognoscit esse injustam.*

Tamburinus, l. 1, c. 3, § 7, n. 1, hæc habet: *Si advocatus prævidet rem, licet non possit evinci, posse tamen semiplenè pro suo cliente probari, et universim si advertit causam dubiam esse et controversam, potest ejusmodi causis patrocinari, quia lajuz generis causæ in republicâ utiliter agitantur, et positâ eâ probabili spe, non imprudenter advocatus se gerit. Addit tamen, vel maxime monendum esse clientem; n. 2, sic loquitur: Si actor (nolit velit advocatus) accusare vult, vel etiam accusavit, tametsi nullum jus videatur habere, posse illi advocatum patrocinari sensit Caramuel, etc. Verùm hæc sententia mihi probari non potest, quia si advocatus videt actoris temeritatem, quâ ratione cum illâ cooperari sive incipiendo, sive proseguendo licitè et sine obligatione restitutionis potest? Nihilominus Præsentato iudice Tamburinus nolit velit, condemnatur, ac si propugnaret licere advocato patrocinari causæ, quam cognoscit esse injustam. Ubi fides! ubi conscientia! ubi iudicium!*

Escobarius, tract. 6, exam. 6, c. 5, ad quesitum de advocato: *Qui scienter causam injustam defendit? respondet: Ultra mortale peccatum ad restitutionem quoque tenetur; et c. 6: Quamdiu causa dubia est, patrocinari potest; quo autem tempore tenetur scire esse injustam, de damno tenetur. Num eadem res est causa dubia et injusta?*

PROPOSITIO IX. — *Quòd clericus possit in horis canonicis recitandis voluntariè distrahi, aut quotidie reci-*

tare officium Paschale; vel unicè recitatione officii obligationi duorum dierum satisfacere.

Tamburinus circa primum l. 2, c. 5, § 8, de attentione et intentione debitâ ait: *De his egi per aliquam occasionem, Opusc. de Sacr. Missæ l. 2, c. 5; ibi autem, n. 5, refert duas sententias gravium et multorum doctorum; aliorum qui tum ad Missæ sacrificium, tum ad horas canonicas requirunt attentionem internam; aliorum autem, qui docent sufficere externam ad hoc, ut satisfaciatur clericis præcepto Ecclesiæ. Dein subjungit: Omnes tamen consentiunt hunc peccare venialiter; aliqua enim semper irreverentia intercedit, si Deum quis alloquatur exterius, mente alio voluntariè distractus. Circa secundum l. c., c. 22, dicit: Non licere etiam semel aut iterum, omisso proprio recitare officium octavæ Resurrectionis. Ratio, quâ hoc aded breve est, ut omissio proprii officii sanè notabiliter longioris non censetur res levis, etc. Circa tertium, l. c., § 7, inquit: Satis ex dictis liquet, præceptum horas canonicas recitandi esse sub mortali, idque, ut dictum est in Opusc. de Confess. l. 2, c. 2, § 4, satis probabiliter unicum unicò die. Quod adhuc clarius explicat de Confess. l. c. Quid ad hæc Præsentatus? ad summulas logicas appello, juxta quas è duabus propositionibus sibi contradicentibus utraque non potest esse vera. Ipse affirmat Tamburinum hæc omnia propugnare: iste verò hæc omnia negat.*

Escobarius tract. 5, exam. 6, c. 3, ait: Ad recitationem horarum canonicarum, interiorē attentionem probabilis arbitrator esse necessariam, quia Ecclesiæ orare præcipit, ad quod attentio necessaria est. Loquitur autem de attentione ad satisfaciendum necessariâ. Eodem loco, ad quæstionem, an delinquit, qui unum officium pro altero recitat? respondet: *Venialiter tantum peccare assero, quo id agit, modò officium Paschatis aut Pentecostes non sit. Ibidem quærit quandonam mortale peccatum contrahatur ob officii omissionem? et respondet: Quando terminatur dies, nec subest tempus recitationi; atque aded mortaliter juxta ipsum peccat singulis diebus, ubi dies terminatur horas canonicas necdum recitavit. Quâ igitur ratione poterit ejusmodi clericus juxta Escobarii, uti etiam Tamburini, doctrinam, unicè recitatione officii obligationi duorum dierum satisfacere, si singulis diebus sub mortali recitare tenetur?*

PROPOSITIO X. — *Quòd probabile sit monachos et quidem omnes à jejuniâ lege ac onere eximi.*

Tamburinus ne quidem somniavit, ita ut nec ullam hæc de re quæstionem instituerit, sed manifestè hanc obligationem universalem tanquam certam supponit, dum l. 4, c. 5, § 7, quærit an si regula præcipiat ut à suis religiosis serventur jejunia Ecclesiæ, teneantur minores anno 21 ex vi regulæ eadem ecclésiastica jejunia custodire? et respondet: *Si id præcipiat regula solum, ut ita dicam, demonstrativè, et tanquam id quod de jure incet, hoc est, veluti in memoriâ revocet ecclésiastica præcepta, nequaquam tenebuntur, quia hoc modo non additur nova religionis obligatio; sed pristina tantum recolitur pro his qui aliis per civitatem obligantur;*

at *ad regula novo mandet præcepto, utique ut ex se potest, tenebuntur.* Ecce! tantum abest ut Tamburinus religiosos et monachos à communi legis hujus onere liberet, ut potius novum onus titulo religiose obedientie adjiciat.

Escobarus autem dum quærit tract. 1, exam. 15, c. 2, quoniam ad jejuniis obligentur, respondet: *omnes Christiani, qui sanæ mentis sunt.* Utiq; autem monachi omnes sunt christiani, nec omnes insani? Idem l. c., c. 5, ad eamdem quo episcopus speciale jejuniis indicit, ait regulares (intellige exemptos) ad id non obligari, bene tamen *ad generalia consuetudine recepta.*

§ 2. *Quæritæ reflectæ super præcedentem paragraphum.*

XXXI. Atque hæc sunt opiniones illæ absurdæ ac absurdissimæ, quas sequi è doctrinâ Tamburini et Escobarî, imò à Tamburino propugnari, amare conquirentur atque deplorat Presentatus: quin etiam hæc nupte è Tamburino propugnata, et plura similia propomodam infusa ab aliis junioribus Casuistis laxioris ethice asserta, licere omnia palam jacitât. Verùm non aegre feret, si paucis hic eum denuò compellem. Primò quidem, cur tam absurdas et scandalo plenas doctrinas Tamburino et Escobarî affingere audeat sine testibus, sine tabulis, sine ullâ designatione libri, capituli, paragraphi, numeri, etc., in quibus illæ contineantur? Numirum, ut tam facili negotio dictorum falsitas et gravissima fames tantorum virorum illata injuria in lucem prodcat. Fateor, non modico opus fuit labore, ut omnes auctorum istorum angulos excuterem, quò citatis ubiq; locis ac verbis palam facerem insignes officias Presentati, aliorumque è quibus deprompsit atque collegit pretiosa hæc cimelia, quibus suam exornaret tabernam; quem tamen laborem eò libentius suscepi, ut tandem innotescat omnibus, in quæ præcipitâ homines etiam doctos, vel quò videri cupiant docti, agat obstinata voluntas et libida contradicendi, scilicet ut non vereantur auctorum nostrorum doctrinam mutilare, aegere sasdeque vertere, vera falsis miscere, pro lubitu in rem suam, in omnem partem fingere, eo fine, ut per auctorum istorum latera societatis famam et doctrinam calamo suo confodiant, et coram orbe literato, beneque moratq; sedum in modum prostituant. Secundò est cur quæram ex adversario, quoniam sint illa *similia propomodam infusa ab aliis junioribus Casuistis laxioris ethice asserta?* Proferat, si potest; non enim me latet, nec ipsum, quos titulo juniorum Casuistarum laxioris ethice designet. Sed nimirum *similia* sunt; quibus? nempe falsissimis criminibus, quæ in genere morum paulò ante Tamburino et Escobarî imposuit. His *infusis* aliud non repono, quàm quod auctor Apologia adversus librum, cui titulus: *Acta Jesuiticæ in Austriæ pertinaciter novitatis, damnabilibusque sociorum laxitatis*, impressum, ut præfertur, Salisburgi 1705. Hic, postquam larvam hypocrisis ac falsitati detraxit, societatis doctrinam tribus his propositionibus defendit. 1° Jesuitæ in materia morum semper tenuerunt opiniones quæ in scholis

catholicis eo tempore erant communes. 2° Si Jesuitæ aliqui tenuerant aliquas propositiones contra communem, in hoc secuti sunt alios non Jesuitas, et major pars Jesuitarum illis contradixit. 3° Si aliqua opinio à S. Sede damnata fuit, eandem damnarunt Jesuitæ, nec permiserunt à suis impunè doceri. Tertio, si non vehementer mea me fallat opinio, satis patet vel è solis memorati auctoris gemini vindictis Innocentia doctrinæ benignæ, quam licet isti theologi maximâ auctoritate ac rationem pondere nisi pro virilibus defendant, nequiquam tamen laxis illis absurdisque opinionibus, quas ex ipsorum principiis violenter deducunt, imò per summam injuriam iis affingunt adversarii, portam aperiant, quin portis claudunt, et aperte in questionibus singularibus rejiciunt ac damnant tanquàm spurios Probabilismi partus, et verâ theologicæque probabilitate destitutos, quemadmodum demonstravi alibi utriusque verbis. Quarto, licet mihi, quoniam in morum negotio versamur, casum prædicum proponere Presentato, cum bonâ ipsius veniè; est autem ejusmodi: Titius scribit librum, in quo viros religiosos et in famâ doctrinæ satis magnæ constitutos, atque in scholis non rarò citari solitos, quos nomine suo compellat, traducit ac si sententias partim damnatas, partim valdè absurdas passim docuissent ac propugnassent, easque sententias palam enumerat, atque legendas exhibet: isti autem boni viri tale nihil admodum docuerunt ac propugnarunt, imò ulivis ferè contrarium; insuprà hec illorum fama in totius ordinis sacri dispendium cedit. Ecce casum! Quæritur jam, an et quâ ratione Titius peccet, et ad quid teneatur? Resolutionem istius casus practici non desidero ut petat et doctoribus rigidis Tutiorismum aut probabiliorismum defendentibus (volo enim satis liberaliter agere), sed è recentioribus Casuistis, et laxioris ethice fundatoribus vel patronis, casum esse deprædicat Tamburinum, Escobarium, etc. Invenire illam poterit apud priorem in Explie. Decal. l. 9, c. 5, § 1, n. 5, et apud posteriorem in Theol. moral. tract. 1, exam. 10, c. 5 et 4.

CAPUT VII.

APPELLATIO AD TRIBUNAL CRITICUM.

§ unicuique.

Multa sanè, imò plurima hic occurrunt, ad sanæ erisicos et justitiæ bilancem probè expendenda; verùm ut brevitati consulam, atque instituto meo satisfaciam, singula non persequar in hoc loco, sed rem totam certos intra limites constrictam, et in paucos articulos contractam ante oculos ponere conabor, ut ingenua indoles sententiæ benignæ, seu licentiæ sequendi opinionem verè ac solidè probabilem, uti eam descripsi ad finem capituli 4, luce clariùs appareat.

XXXII. Primus esto articulus, quem origo hujus controversiæ suppeditat. Vidimus sanè doctrinam hanc, velut mediam inter duo extrema; nimirum inter sententiam nimis rigidam et inter nimis laxam, quarum utraq; meritò à summâ Sede damnata fuit, num. 1, post Dominicum Soto et Bartholomæum Me-

dinam, doctissimos Thomistas, qui ferè primi benignam sententiam ad scholæ leges examinatam stabiliverunt, integro penè seculo quietam; et summo doctorum consensu receptam fuisse; donec Janseni assectæ, præsertim Montalini et Wendrochius, his quæ non nullùm inferior Sinitichus, apertum ei bellum indixere. Sed quo armorum genere? Sanè non alio, quàm quæ furor et odium in Jesuitas, in quos ferè solos tempestas illa desævit, subministrabat, scilicet omni conviciorum genere, cavillationum et falsitatum ingenti apparatu, num. 4 et 8; horum postea vestigia secuti sunt, quod dolenter refero, viri ceteroquin docti, religiosi, spectatissimi ordinis alumni aliquot, Contensonius, Conetus (ut nihil dicam de Vincentio Baronio), Natalis Alexander, Concina, et Præsentatus, qui diversis temporibus in hanc usque diem bellum hoc plusquam civile prosequi non dubitarunt, num. 5, 6, 8. Et quod mirum est, omnes in geminis dotibus, nempe in styli atrocitate, et in Jesuitas ferè solos perstrigendi libidine, quasi pacto fœdere convenerunt. Citavi auctorum istorum libros, recitavi verba, detexti artes quibus usi sunt, illiberales, ut nemini dubium esse possit, quo zelo animati in aciem prodierint, et calamum strinxerint. Nec est quod Concina sapienti amare conqueratur; eos qui probabiliora sequi oportere contendunt, ab adversa parte confestim Jansenistis accenseri per summam injuriam, ad quam propulsandam calamum stringere sibi fuerit necesse. Obscuro, quis grande hoc crimen commisit? quis Probabilistarum; aliquem qui Probabiliorismum defendendum sibi sumpsit, propterea Jansenismi postulavit? Palam faciat illum, si possit. Putidum hoc figmentum est ad invidiam confandam, et malas artes tegendas excogitatum. Hoc tamen ausim proferri, si quis dixerit; quod et ipse et alii hoc in negotio scribendi methodo, stylo et spiritu Jansenistis apprime familiari fuerint usi, eum à veritate parùm vel nihil abierisse. Ecce! testes et tabulas: probabilitatis doctrina vocatur: *Virulentum et sceleratum dogma, religionis exitium, imò omnium religionum permixtio, scaturigo flagitiorum, pictatis excidium, catholici nominis dedecus, ruina ecclesiastica disciplina, fideliu horror, hæresum patrocinium, evacuans gratiam Salvatoris, probabilitatis monstrum, ars cavillandi cum Deo, nociva sacerdotio et imperio, infallibilitati pontificæ, et auctoritati supremorum principum, vicina Jansenismo, via ad omnes sectas, disponens ad tremendam quandam cœcitate, faciens hominem ipso Deo potentior, doctrinà ad quam infernus inhorrescat.* Probabilistæ appellantur: *Laxitatum præcones, buccinatores, cæci et cæcorum ductores, emollientes jugum Christi, pulvillus et cervicalia ponentes sub hominum capita, in negligentis suis dormitantes, Christianorum seductores, magistri prurientes auribus, à viâ evangelicâ abducentes, adversantes principis Christi, violantes omnem regulam interpretationis S. Scripturæ, cohonestantes innumeras nefandorum scelerum immunitates, et infinitos spurciliarum turpitudines, nulli invicem scabentes, Turcis et ethnicis peiores, rusticis et mulicrullis*

insipientiores, ethnicè loquentes, abundantes malignitate diaboli. Ecce! cimelia ex adversariorum libris et verbis num. 5, 6, 7, 26, à me citatis fideliter extracta. Quos autem potissimum maledictis his impetant, patet ex auctoribus, quorum laxas et absurdas, uti prætendunt, opiniones liberalissimè citant, sed plerumque vel non integrè, vel non sincerè, vel malâ fide; quum tamen ignorare non possint quòd præter innumeros alios ex omni ordine, doctissimi Thomistæ quamplures hanc ipsam, in quam adèo debacchantur, benignam sententiam fuerint amplexi, docuerint, imò aliis exemplo suo viam monstraverint, quorum minimè dubia, sed clarissima verba ex ipsis fontibus hausta in lucem protraxi, num. 41. Nimirum faciunt quod illi qui dum in propriâ domo exortus est ignis, cum lateris et fœcibus, cum picæ et resinâ ad restinguendum proximi Ucalegantis incendium accurrunt. De duciibus altum silentium, omnis in gregariis veluti milites, in Jesuitas invidia exoneratur, in hos culpa omnis depravata morum disciplinæ conjicitur. Illi tanquam juniores Casuiste locum cedere jubentur adversariis, gravissimis, veteranis et veris theologis ac morum reformatoribus. Illi omnisi aves gregatim volantes, isti quædam sunt sublimè incedentes. Forsan dicent, se hisce suis declamationibus solum persequi, et meritò detonare in vagum illum Probabilismum, qui quicquid opinabile est, modò speciem aliquam probabilitatis præ se ferat, licitum esse vult, quâ doctrinâ nihil magis abominandum, nullaque satis censuram et hecatombe expandum; atque hinc injuriam sibi fieri, si in nostrorum doctrinam auctorum hæc fulmina fabricata jaculataque conperamur. Non me latet occultum artificium. Sed non patiar quò minus larva detrahatur latentis sub ineptâ hæc excusatione consilio. Quæro si quis gravissimè inveheretur in vagum quoddam et nullius frugis religiosorum genus, appellandum illos, uti tales reipsâ sunt, religionis dedecus, morum pestem, pietatis excidium, Ecclesiæ, Dei, corruptelam, Evangelium evacuantes, abundantes malignitate diaboli, et quæ sunt alia; post hanc autem præfationem longâ serie et benè multos adduceret certi status religiosi alumnos, nomine suo quemque compellaret, et ipsorum facta, quamvis nihil horum mereantur, et neutiquam talia esse probentur, allegaret tanquam absurda et absurdissima: an talis crederetur solummodo in vagum quoddam religiosorum, tam sancto nomine indignorum, an verò ex professo in certi cujusdam ordinis religiosi viscera grassari? plura non addo. Quis jam est benè moratus et rerum intelligens, qui non videat quàm grave præjudicium tum Præsentatus, tum alii quidam Thomistæ sibi ipsi suæque causæ accersant vel solâ adèo acerbâ scribendi declamandi quæ methodo, quæ vel maximè moralem et Christianam, quam profitentur se scribere, Theologiam dedecet? Estne justum hoc armorum genus, pleno ore ac calamo tot tamque propudiosa dicteria in contra sententium opiniones atque sententias effundere? Sanè nimium debiles sunt argumentationes, quæ ad sui confirmationem indigent maledictis, et plerumque ad

dieteria recurrit, quàm de causâ principali desperatur. Nihil equidem antiquius est inter auctores etiam magni nominis, præcipuè in rebus moralibus, quæ ut plurimum ab opinandi facultate pendent, nihil, inquam, antiquius, quàm ut unus auctor sententiam alterius oppugnet (quod et Jesuitæ inter se quoque sine dissimulatione faciunt) rationes rationibus opponendo, ut veritas, quantum fieri potest ematur. Sed tantâ cum rabie (sit verbo venia) invadere viros de republicâ literariâ benè meritos, res est retroactis temporibus inaudita, multò minus arceo hoc eruditionis seculo audienda. Quis sibi persuadeat, in tam exulceratis animis veritatis sanæque doctrinæ studium habitare? Quis fidem adhibeat, strictiorem ubique viam sectari oportere asserentibus, et simul ad eò dissolutè scribentibus? Fortè autem præter hæc gravia adversis benignam sententiam argumenta in medium afferuntur? Hoc brevissimè palam faciet.

XXXIII. Articulus secundus. Quod ad rationem è S. Scripturâ petitam atinet, satis arcta et angusta est via ad caelum, si præcepta et leges, de quibus satis constat, sanctè observentur: non opus est arciores facere et angustiores, obligando etiam ad leges de quibus non sufficienter constat, quàm eadem Veritas quæ vocat arcetam et angustam portam, dicat etiam jugum suum suave, et onus suum leve; neque divinæ bonitati et sapientiæ consonum esse videtur, quòd velit nos ad multas sanè leges servandas obligare, quarum existentia et obligandi vis non sufficienter, etiam post debitam in inquirendo diligentiam adhibitam, nobis innotescit, num. 13. Quæ ex SS. Patribus, Chrysostomo et Bernardo adducit Præsentatus, nullum habere robur, et hos loqui de eo, quid consilii sit, non quid præcepti, manifestè ostensum est num. 14. Quod ex S. Thomâ affert, idem omninò docent Probabilistæ, scilicet peccare illum qui *manente dubio* plures præbendas retinet; Scoti autem textum vel non legisse vel adulterasse adversarium invictè demonstrat num. 15. Rationes aliæ quibus pugnat adversus benignam sententiam, ad eò leves sunt, ut responsione vix dignæ apparcent: nunc contra dialecticæ leges peccat malè concludendo, num. 16 et 17; nunc dùm nimium probat, nihil probat, num. 18; nunc similitudines affert, quæ mirum in modum claudicant, num. 19; nunc historias producit de Philippo Parisiensi cancellario, cum quo ad orcum alegare conatur Probabilistæ; et de Henrico IV, Galliarum rege, à Calvinianâ sectâ ad catholicam fidem transeunte, quæ historiæ nullam vim ex multiplici capite contra Probabilismi doctrinam habent, et si quam haberent, contra ipsam adversarium pugnarent, num. 19 et 20. Contra verò solida in favorem benignæ sententiæ, nec hactenus enervata in medium adduxi argumenta. Nam præter auctoritatem sanè gravem doctorum Sorbonensium, et ipsorum principum Thomistarum, imprimis demonstravi nullam legem neque naturalem, neque divinam, neque humanam ostendi posse, quæ neget licentiam sequendi opinionem minùs quidam,

sed verè, theologicè ac comparativè probabilem, num. 22; dein alienum esse a divinâ bonitate ac sapientiâ, quòd obligare nos velit ad observandas benè multas leges de quibus sufficienter nobis non constat, et quidem in negotiis frequenter admodum occurrentibus, et cum indagine majoris probabilitatis, quàm deprehendere d. f. ficillima, et plurimis anxietatibus, serupulis ac periculis obnoxia res foret, num. 23; demùm ex certo juris principio, ubi lex non est satis nota et promulgata, ignorantiam invincibilem dari, ac libertatem esse, in possessione, num. 12 et 24. Præterea in appendice adjectâ Præsentatus male fidei ac gravis injuriæ viris omninò doctis Tamburino et Escobario, quibus absurdas propositiones auctader affinxit, illatè absum convictus est, num. 30.

XXXIV. Sequitur tertius articulus. Mirum alicui videri posset quòd Præsentatus, Concina, et alii, de quibus memini, 1° postquàm toties et tam invictè ostensum est ipsis, tot insignes Thomistas in libris suis Probabilismum docuisse, impunè propugnasse, aliisque facem protulisse; 2° postquàm adversariorum rationes et fundamenta jam pridem solidè non minùs quàm doctè in libris publicè luci datis refutata fuerunt; 3° postquàm toties ipsorum calumnie, dieteria et scommata ex Montaltii, Wendrochii et similitum armamentario deprompta palam sunt reprehensa; 4° postquàm demonstratum est quàm malè intelligant, et pejus allegent auctores nostros; 5° postquàm videntur irritos fuisse conatus suos, quibus benignam sententiam censuris et fulminibus obnoxiam facere totis viribus adlaborârunt; 6° postquàm benè norunt (nam viri docti ignorare non possunt) quàm gravibus pontificum decretis in hoc negotio, dieteria, cavillationes et censura fuerint prohibite: mirum, inquam, alicui videri posset quòd post hæc omnia antiquam semper crambem exciteat, antiquam contenti cantilenam, antiqua argumenta, antiquas criminationes proferant; sed qui rem penitèns inspicunt brevi desinent mirari. Sufficit enim illis, modò semper sint (uti nunquàm desunt pusilli, ingenio debiles, aut partium studio abrepti) qui credant, qui adhaerant, qui applaudant; sufficit ingenuam indolem probabilismi fedissimis coloribus deturpatam publico conspectui exponere, tanquam propriæ Jesuitarum doctrinæ. Verum obsecro quo zelo, quo fructu identidem hæc fiat? Zelus bonus longè alias habet notas, alios characteres. Fructus alius esse non potest, quàm qui parùm adificationis, parùm mutæ inter sacerrimos ordines claritatis, et ipsi Ecclesiæ Dei parùm honoris afferat. Amplectamur potiùs pulchrum et solidum D. Bonaventuræ argumentum, quod suggerit doctissimus theologus Martinus Esparza in Appendice ad questionem de usu licito opinionis probabilis, part. 3, art. 213, his verbis: *Cavenda est conscientia nimis larga, et nimis stricta. Nam prima generat presumptionem, secunda desperationem. Item prima dicit sæpè malum bonum, secunda è contra bonum malum. Item prima sæpè salvat damnandum, secunda contra numerum salvandum.* Imò cum vero Samaritano misceat-

mus oleum vino, ut vulnera saucii generis humani eò certius ac citius sanentur.

Illud jam agendum mihi restare video, ut ingenuam molem Probabilissimi, à sordibus quibus liberalissimo Presentati aliorumque calamo conspersa fuit, purgatam ante tribunal criticum sistam, ab eoque depositis omnibus præjudicatis opinionibus, ac sinistris animi affectibus, sanum iudicium exorem. Mea tenui opinione rem totam his quinque propositionibus tanquam limitibus circumscribere atque complecti licet: 1° Cer-

tum est licere sequi opinionem probabilissimam; 2° laudabile, ac si nihil aliunde obstat, omninò consultum est sequi tutiorem partem; 3° in aliquibus oportet sequi tutiorem; 4° licet sequi opinionem verè, theologicè ac comparativè probabilem; 5° illicitum omninò est sequi opinionem quancumque, etiam tenuiter probabilem. Hæc tamen, uti omnia alia quæ hucusque dixi ac dicam, Ecclesie summaeque Sedis iudicio relicta, et, ut decet, humillimè subjecta sunt.

GONZALEZ VITA.

GONZALEZ (Thyrus), Hispanus societatis Jesu generalis prefectus, obiit Romæ, anno 1705. Doctrinam probabilissimi, cui plurimi casuiste assenserant, acerrimè in Tractatu Romæ edito, anno 1694, explodere aggressus est. Quam sententiam non generaliter prævaluisse in ordine suo demonstrat eo argumento, quòd adversas partes ei, cum summam in scholis decimæ et sextæ ætatis auctoritatem obtineret, ante omnes amplexi fuerint societatis Jesu assectæ, Rebellus, 1698, Comitobus, 1699, Andreas Blancus, nomine Candidi Philaletis delitescens. Doctrinam dein validissimè expugnat; non tamen sui ordinis theologos ut prefectus suæ sententiæ astringit, sed tantum ut privatus pro opinione sibi inditâ militatur. Uno anno duodecies editio hujus operis exhausta renovataque fuit. Sunt ab eodem scripta: *Tractatus adversus propositiones clerici Gallicani anni 1682*; *Manuductio ad conversionem Mahumetorum*; *Veritas religionis christiana demonstrata*.

DE RECTO USU OPINIONUM PROBABILIVM.

Prooemium.

Cum primum prodit liber iste, mentem applicui illius studio, et eum non semel evolvi; et quia ejus doctrinam mihi visa est solidissima, et apprime utilis ad cohibendum opinionum probabilium abusum, et avertendas animas à periculo peccandi in delectu opinionum faventium carni et sanguini contra legem; opera pretium me facturum existimavi, si ea quæ fusè ab auctore proposita sunt, in breve compendium redigerem, ut pluribus doctrina tam salutaris familiaris sit, et sine tedio, vel temporis dispendio ab omnibus possit legi, et in praxim deduci: ita tamen in compendium redigam doctrinam auctoris, ut in solutione objectionum fusiùs aliqua proponam quæ ab ipso breviter tacta sunt, præsertim solvendo objectiones Bartholomæi de Medina et Antonii Terilli; aliisque ex proprio penu subjungam ad clariùs explicandam ejus sensum; omnia tamen juxta ipsius mentem, eique probata.

§ I. Proponitur status controversiæ.

I. Suppono autem hic sermonem non esse de opinionibus speculativis, quæ essentias et proprietates rerum contemplantur, sed de opinionibus practicis, quæ operationes morales dirigunt, et legem æternam nobis applicant; dùm illas operationes, tanquam honestas vel saltem licitas proponunt, vel dùm illas ut illicitas representant; movent enim ad operandum, vel ad operandum retrahunt. Movent ad operandum saltem

per modum removementis prohibens, dùm representant actionem ut licitam, quia removementi iudicium de malitiâ illius actionis; quod si adesset, validè retraheret hominem à positione illius actionis; retrahunt ab operando, quatenus ingerunt prudens iudicium, certumque timorem de peccato incurrendo, si talis actio exerceatur. Unde P. Antonius Terillus in tomo de Regulâ morum, quæst. 1, n. 9, designans conditiones requisitas, ut opinio sit practicè probabilis, præter alias,

requirit hanc, ut nimirum emittat rem propositam esse licitam seu conformem legi aeternae; aliter non est practicae probabilis, quia non applicat legem aeternam; cuius propositio seu applicatio est propria differentia opinionis practicae probabilis ab omni alia opinione.

II. Disputatur ergo, an quando operans agnoscit esse duas opiniones oppositas, alteram stantem pro lege adversus libertatem, quatenus affirmat, v. g., certum contractum esse usurarium ac lege divina prohibitum; alterum faventem libertati adversus legem, quatenus negat talem contractum esse usurarium ac lege divina prohibitum, vel affirmat esse licitum et lege divina permissum; an, inquam, possit tunc operans eligere hanc opinionem benignam faventem lucro et commodo, quamvis agnoscat esse minus probabilem, relicta opinione contraria severa defendente legem adversus lucrum et commodum, quam agnoscit esse magis probabilem.

III. Sub aliis terminis communiter inter auctores hujus seculi agitur quaestio, nimirum sub istis: An liceat sequi opinionem minus probabilem et minus tutam in occurso et conflictu probabilioris et tutioris, seu an liceat sequi opinionem minus probabilem et minus tutam, relicta probabiliori et tutiori, cognita ut tali.

§ II. Quid sit opinio probabilis?

IV. Ut autem definit P. Generalis in suo libro, disert. 1, num. 40: *Opinio probabilis est illa quae concipitur ob rationes, vel auctoritatem, talem praefereutes apparentem veritatis, ut ob illas vir prudens sine ulla praecipitatione et passione iudicet rem esse veram, licet agnoscat non repugnare quod sit falsa, quia videlicet medium assentiendi non est demonstrativum.* Vel, secundum definitionem P. Antonii Terilli, q. 2 de Conse., num. 41: *Opinio probabilis est iudicium absolutum de aliquo objecto, sed incertum, innixum motivo cui homo irreprehensibiliter assensum praebet.* Vel, secundum definitionem P. Martini de Esparzà, 1-2, q. 23: *Opinio probabilis est illa quae mittitur motivo fallibili, sed magni momenti, id est, fundante exiguum formidinem; sed debet addi: quod tale appareat operanti citra passionem et culpam post debitam veritatis inquisitionem.* Ex iis definitionibus recte arguit praepositus generalis, disc. 1, num. 17, contra hosce auctores, licitum non esse sequi opinionem minus probabilem et minus tutam in occurso probabilioris et tutioris, quia vir prudens, qui omnibus hinc inde consideratis invenit majus fundamentum ad iudicandum actionem esse illicitam, quam ad iudicandum actionem esse licitam, nequit hoc secundum prudentem sibi persuadere. Unde maxime probat illationem factam à P. Ludovico Schildere Societatis Jesu insigni theologo ex definitione opinionis probabilis; nam in opere de principiis conscientiae formandae tract. 2, § 1, num. 12, sic definit opinionem probabilem: *Opinio probabilis, inquit, est assensus cum formidine innixus rationibus gravibus, ex quibus vir consideratus ratus post argumenta contraria considerata et soluta in negotiis magni momenti concludere solet. Et ex hac definitione sic colligit: Ex hac definitione, inquit, se-*

quitur quòd quando pro utraque parte rationes occurrunt, neque rationes unius partis longè superant alias, opinio formata non sit probabilis; nam rationes pro utraque parte allatae, si sint aequales, vel serè aequales, elidunt vim mutuum, ut nullus consideratus vir ob alterutras sit formaturus assensum, ex eoque processurus ad praxim; sic nullus vir consideratus iudicabit se facturum esse ex aliqua negotiatione lucrum, quando tot rationes sunt contra spem lucri, quot pro illa sunt.

§ III. Cur opinio favens libertati dicatur minus tuta, cum saepe sit positivè intuta.

V. Dùm autem opinio benigna favens libertati dicitur minus tuta, et sententia severa favens legi dicitur tutior, illud comparativum minus tuta non significat illam opinionem esse in se positivè tutam; solum enim est positivè tuta in se, quando est vera: quando autem est falsa, est in se positivè intuta, utpote quae contrariatur divinae legi reprobranti ut malum et illicitum illam contractum, quem ipsa approbat ut licitum. Unde operans illam eligens, si illam eligit dùm iudicat esse falsam, vel dùm prudenter iudicare potest falsam esse, vel dùm dubius est, an sit vera vel falsa, scienter transgreditur legem divinam, illamque contemnit, ac proinde formaliter peccat. Si autem illam eligit, quia bonà fide citra passionem et culpabilem negligentiam sibi persuadet illam esse veram, non electurus si iudicaret, vel iudicare prudenter posset esse falsam, vel de hoc prudenter dubitaret, tunc solum materialiter transgreditur legem, et per ignorantiam excusatur à culpà. At opinio favens legi adversus libertatem est positivè tuta, quia in omni eventu liberat à peccato eum qui illam sequitur, sive sit vera, sive sit falsa; semper enim est laudabile omittere contractum, de quo datur opinio quòd sit usurarium, quamvis illa opinio sit falsa, et contractus ille in re non sit usurarius, quia non solum est peccatum facere contractum quem verè affirmas esse usurarium, sed quem falsò tibi persuades esse usurarium. Quia ergo in omni eventu est licitum, imò et honestum se accommodare in operando cum opinione affirmante certam actionem esse malam, et se accommodare cum opinione contraria affirmante illam actionem esse licitam aliquando est licitum, et aliquando est illicitum; propterea opinio favens libertati adversus legem dicitur minus tuta, et opinio favens legi adversus libertatem dicitur tutior.

VI. Unde patet Probabilistas modernos falsò supponere, vel affirmare, opinionem faventem libertati adversus legem esse tutam respectu operantis, quamvis ipsi represententur ut minus verisimilis, quam sententia stans pro lege adversus libertatem, quia tunc positivè est intuta; siquidem tunc operans prudenter iudicare potest illam esse falsam, et legi divinae contrariam. Unde qui tunc illam sequeretur, sectaretur opinionem positivè intutam.

§ IV. Sententia benigna de usu licito opinionis minus probabilis et minus tuta disputari potest in duplici sensu inter se valdè diverso.

III. Praeterea dùm comparatur opinio favens liber-

tati cum opinione favente legi, et una dicitur probabilior, vel minus probabilis quam alia; *Tæ magis vel minus probabilis* potest intelligi de magis vel minus probabili in se, seu de magis et minus probabili respectivè ad communitatem hominum, vel de magis vel minus probabili formaliter et respectu ipsius operantis. Cum enim juxta Aristotelem *probabilia sint illa quæ à sapientibus probantur* sive *approbantur*, seu *quæ videntur vera sapientibus*, illa opinio erit probabilior in se, et respectu communitatis hominum, quæ pluribus sapientibus, vel sapientiâ clarioribus viris probatur; illa verò erit minus probabilis in se, quæ paucioribus vel minus claris probatur: nam quamvis probabilitas omnis sumatur per ordinem ad rationem, tamen hoc ipso quòd opinio sit communior inter sapientes, præsertim inter magis conspicuos, præsumitur habere majora fundamenta rationis, quia præsumitur tot probos et sapientes viros non convenisse in eandem sententiam sine magno fundamento; et quòd plures et magis conspiciunt illi sapientes, crescit hæc præsumptio. Et in hoc sensu sententia magis communis inter sapientes; et inter sapientiâ maximè conspicuos, præsumitur habere majora fundamenta rationis.

VIII. Esto autem sententia communior inter sapientes, præsertim inter sapientiâ magis conspicuos, præsumatur esse magis fundata, seu habere majora fundamenta rationis; fieri potest ut respectu hujus vel illius hominis in particulari cesset illa præsumptio; nimirum si ille post diligens studium deprehendat fundamenta illius sententiæ communioris esse debilia, et inveniat pro parte minus communi rationem clarè validiorem; tunc enim sententia; quæ in se est probabilior, respectu illius est minus probabilis; imò respectu illius non est probabilis; quia nec illi probatur, nec prudenter probari potest; quamvis enim agnoscat illam sententiam probatam sive approbatam fuisse à multis viris sapientibus, quibus ejus fundamenta proposita sunt ut urgentiora oppositis, cognoscit tamen sibi probari non posse, utpote qui detexit debilitatem illorum fundamentorum, quam non detexerunt auctores illi; et idcirco prudenter non potest illam approbare per assensum; seu illi assentiri, ac proinde agnoscat non esse probabilem sibi.

IX. In duobus ergo sensibus potest institui hæc questio. Primus est, an cuilibet liceat sequi sententiam probabilem minus tutam, quamvis agnoscat esse in se minus probabilem, id est; minus communem inter sapientes, dummodò ipsi probetur, id est, dummodò in ejus intellectu habeat eundem statum, quem habuit in intellectu suorum auctorum, quibus illius sententiæ fundamenta apparuerunt verisimiliora oppositis; id est, dummodò illi per principia intrinseca representetur ut magis verisimilis, quam sententia opposita, quæ in se est probabilior et communior. Sive paulò aliter, an licitum sit sequi sententiam probabilem minus tutam, quamvis operans agnoscat esse minus communem inter sapientes magni nominis, seu inter auctores classicos, dummodò agnoscat esse magis fundatam, seu solidioribus nominum fundamentis.

Secundus sensus est, an licitum sit sequi sententiam probabilem minus tutam, quando operans agnoscat illam non solum esse in se minus probabilem, id est, minus communem inter auctores graves, sed insuper agnoscat esse minus fundatam, id est, minoribus fulturam rationibus, ac proinde quamvis ipsi proponatur ut minus verisimilis quam opposita; seu an liceat sequi sententiam probabilem minus tutam, relicta tutiore et probabiliori in se, et insuper operanti ipsi verisimilior. Qui duò sensus sunt diversissimi: quos quia non satis distinxerunt aliqui auctores hujus seculi, ab uno sensu, in quo est vera, gradum fecerunt ad alium, in quo est planè falsa, ut in discursu hujus seripturæ constabit.

§ V. *Argumentum libri præpositi generalis de Recto usu opinionum probabilitum; ex quo constat illum tenere viam mediam inter rigorem et laxitatem; et in delectu opinionum non querere secretitatem, sed veritatem.*

X. Frontispicium ipsum libri manifestat ejus argumentum et scopum; est autem hoc: *Fundamentum theologiæ moralis, id est, tractatus theologicus de Recto usu opinionum probabilitum; in quo ostenditur, ut quis licitè possit sequi opinionem probabilem faventem libertati adversus legem, omninò necessarium esse, et sufficere, quòd post diligentem veritatis inquisitionem ex sincero desiderio non offendendi Deum susceptam, opinio illa ipsi appareat, attentâ ratione et auctoritate, vel unice verisimilis, vel manifestè verisimilior quam opposita, stans pro lege adversus libertatem; ac idcirco ab ipso judicetur vera judicio absoluto, firmo, et non fluctuante.*

§ VI. *Duo extrema nimie indulgentiæ et nimie severitatis cavenda in delectu opinionum faventium libertati, jam damnata à summis pontificibus Innocentio XI et Alexandro VIII.*

XI. In hæc controversiâ duæ sunt sententiæ extreme oppositæ. Altera nimis benigna, affirmans omnem opinionem probabilem de honestate vel licentiâ actionis, v. g., certi contractus, sufficere ad securitatem conscientie; ac proinde licitum esse cuilibet sequi opinionem absolutè probabilem in se affirmantem, v. g., certum contractum esse licitum, quamvis ipsi auctoritate et ratione sit notabiliter minus verisimilis quam sententia tutior, id est, quamvis sit minus communis cum notabili excessu, manifestèque minus fundata quam sententia tutior, ita ut comparativè ad illam sit tenuiter et exiguè verisimilis operanti. Altera nimis rigida, affirmans nullam opinionem merè probabilem de honestate vel licentiâ actionis sufficere ad securitatem conscientie; ac proinde neminem posse exercere contractum de quo sunt contrariæ sententiæ an sit licitus, quamvis sciat sententiam affirmantem eum esse licitum esse commissam inter auctores graves, et insuper agnoscat ejus fundamenta esse maxima intra genus probabilitatis; sed requiri omnimodam certitudinem, id est, requiri quòd operans talia inveniat fundamenta rationis et auctoritatis pro parte minus tutâ, ut vi illorum ferat

judicium omninò certum de eo quòd ille contractus sit in se licitus, seu lege divinà non prohibitus. Duo ista extrema damnata jam videntur à summis pontificibus. Extremum quidem indulgentiæ et benignitatis ab Innoc. XI, dùm inter 65 propositiones damnavit hanc ordine tertiam: *Generatim diu probabilitate sive intus, sive extrinsecè, quantumvis tenui modo, à probabilitatis finibus non exeat, confisi aliquid agimus, semper prudenter agimus*. Extremum verò rigoris damnatum videtur ab Alex. VIII, anno 1690. Dùm inter triginta et unam propositiones damnavit hanc etiam ordine tertiam: *Non licet sequi opinionem vel inter probabiles probabilissimam*. Unde jam ex decreto Innocentii XI certum videtur non omnem opinionem absolutè probabilem ex iis quæ favent libertati adversus legem, seu ex iis quæ affirmant certam actionem esse licitam, esse securam regulam operandi, seu sufficientem ad excusandum à peccato operantem secundum illam, quia si concurrat cum opinione contrarià stante pro lege adversus libertatem, et hæc sit longè probabilior, et ut talis cognoscat ab operante, ita ut sub illà comparatione opinio benigna appareat ipsi tenuiter vel tenuissimè probabilis; jam non potest hanc in praxin deducere.

XII. Rursus ex decreto Alexandri VIII jam certum videtur aliquando licitum esse sequi opinionem faventem libertati adversus legem, saltem quando ita præeminet quoad probabilitatem et verisimilitudinem sententiæ contrariæ, ut hæc respectu illius sit exiguè et tenuiter verisimilis, quia tunc licet operans non cognoscat evidenter actionem non esse prohibitam, nec sit omninò certus de ipsius honestate, prudenter tamen judicat esse honestam, judicio firmo et non vacillante, excludente nimirum prudentem timorem et moralem formidinem ne fortè actio illa sit mala; quamvis enim reflectens supra motivum assentiendū, agnoscat illud non esse ex se essentialiter connexum cum veritate enuntiata per actum, ac proinde cognoscat non repugnare quòd opinio illa benigna sit falsa, hoc judicium reflexum est formido purè logica, quæ essentialis est assensui opinativo prout distincto ab assensu fidei divinæ et ab assensu scientifico, et non habet connexionem cum formidine morali seu timore prudenti, ne forsan subsit malitia tali actioni, et componitur cum certitudine quoddam morali, quæ conscientiam reddit tranquillam et securam, quòd non peccat exerecdo illam actionem. Sic quando pro parte benignà favente libertati occurrunt argumenta valida intra genus probabilitatis, auctoritatis et rationis; et nihil gravis momenti occurrit pro parte contrarià, homo prudenter judicat judicio firmo non vacillante rem illam esse licitam, quin ullam habet anxietatem conscientie ne fortè sit mala; et tamen reflectens supra motivum judicandi verè affirmare potest non repugnare quòd res illa sit mala. Quo in casu habet formidinem logicam consistentem in actu illo intellectus reflexo; non tamen habet formidinem moralem, quia non habet motivum prudens timendi, ne forsan res illa sit mala. Tunc enim verè dicere potest: Quamvis

attento motivo mei assensus quo judico rem esse licitam, non repugnet istud judicium esse falsum, tamen ego hic et nunc nullum habeo motivum sufficiens ad judicandum esse falsum, imò nec habeo motivum ad suspendendum assensum circa honestatem talis rei, et ad prudenter dubitandum an sit mala.

XIII. In hunc modum, quando in re controversà inter auctores, v. g., an certus contractus sit licitus, an potius sit usurarius et illicitus, operans post diligentem veritatis inquisitionem remotà omni passione et affectu inordinato, invenit pro parte benignà fundamenta auctoritatis et rationis notabiliter præeminentia fundamentis sententiæ contrariæ; ita ut hæc comparativè ad illa meritò reputetur levia, prudenter judicat judicio firmo non vacillante, et cum morali quoddam certitudine, contractum illum esse licitum, sine formidine morali et timore prudenti ne fortè sit usurarius. Quamvis enim reflectens supra motivum sic judicandi, agnoscat illud non esse evidens, ac proinde verè affirmet non repugnare quòd illud stum judicium sit falsum, tamen verè dicere potest: *Ego hic et nunc non potui prudenter judicare contractum illum esse usurarium, nec habeo motivum prudens suspendendi judicium, et dubitandi an contractus iste sit usurarius*. Quare tunc tranquillè sine hæsitazione ullà et sine morali formidine judicat contractum illum esse licitum, et tanquam scrupulum potest contemnere rationem occurrentem pro parte contrarià, quia agnoscat illam esse levem comparatam cum ratione quæ ipse permotus est.

§ VII. *Proponitur sententia moderata Probabilistarum recentium declinans à nimia indulgentià; ubi ostenditur eos falsè supponere sententiam minus tutam munere certò probabilem apud eum cui opinio tutior apparet æquè verisimilis; et à fortiori falsè id supponere, quando illi apparet absolutè et simpliciter verisimilior.*

XIV. Probabilistæ moderni considerantes sententiam Caramuellis et sequacum asserentium licitum esse sequi quamcumque opinionem probabilem practicè seu probabiliter affirmantem talem vel talem actionem esse licitam; illam doctrinam prudenter limitarunt, asserentes ad probabilitatem opinionis non sufficere quòd nitatur motivo quòd secundum se consideratum sit absolutè magnum; sed requiri quòd nitatur motivo quòd etiam comparativè ad motiva partis oppositæ sit magnum, seu retineat magnam vim movendi ad assensum, ac proinde quòd saltem sit physicè vel moraliter æquale, id est, æquale vel ferè æquale fundamentis sententiæ contrariæ. Ita P. Esparza, P. Antonius Terillus, et P. Andreas Junius, insignes theologi Soc., et alii citati à Patre generali in Introductione operis à n. 27 ad 51, et diss. 1, n. f5 et 16. Atque adèc juxta hos Probabilistas moderatos, ut quis licitè possit sequi sententiam faventem libertati adversus legem in occursu opinionis contrariæ, non satis est quòd sciat illam esse absolutè probabilem in se, sed requiritur quòd agnoscat esse probabilem comparativè ad sententiam oppositam, id est,

quòd ejus fundamenta adhuc sub comparatione ad omnia fundamenta allegata pro contrariâ, appareant illi magna.

XV. Præpositus generalis censet hanc limitationem esse quidem valde necessariam ad cohibendum opinionum probabilium abusum, et sapienter fuisse adhibitam ab auctoribus benignis modernioribus; cæterum dicit non esse sufficientem; et merito contra illos auctores probat neminem licitè posse sequi partem faventem libertati adversus legem, quando agnoscit fundamenta sententiæ contrariæ vel esse simpliciter majora, vel saltem æqualia; nam si sunt simpliciter majora, tunc homo prudenter potest judicare esse illicitam actionem, de qua disputatur. Non potest autem licitè exequi actionem in illis circumstantiis, in quibus judicat vel prudenter judicare potest esse malam; si autem motiva utriusque partis sunt simpliciter æqualia, tunc intellectus manet necessariò dubius quin possit judicare in quâ parte sit veritas: ut enim definit Sylvester: *Dubium secundum philosophum et mentem D. Thomæ est contrariorum rationum æqualitas; unde propriè homo dubitat de aliquo, vel circa aliquid, quando habet rationes ad utramque partem æqualiter, aut quasi æqualiter moventes; ita quod non inclinatur magis ad hoc quàm ad illud notabiliter*. Est autem principium certum, quòd in dubiis tutior pars est eligenda; idque non ex consiliò tantùm, sed ex præcepto. Qui enim dubitat an res sit lege divinâ prohibita, et tamen in hoc dubio rem illam exequitur, certissimè peccat, quia contemnit legem et legislatorem, et anteponit lucrum vel delectationem temporalem amicitia divinae, ut probat præpositus generalis, diss. 11, cap. 2, à n. 5, et diss. 10, n. 110. Et hæc est sententia expressa D. Thomæ quodlib. 8, art. 13, ubi docet eum qui ex *contrarietate* opinionum inducitur in quandam dubitationem, *an licitum sit habere simul plures præbendas, et nihilominus illas habere, sine dubio peccare, si manente, inquit, tali dubitatione, plures præbendas habet; periculo se committit, et sic sine dubio peccat, ut pote magis amans beneficium temporale, quàm propriam salutem*.

XVI. Unde Probabilistæ illi moderati licet cohibebunt laxitates Caramuelis et sequacium, non tamen, meo videri, assecuti sunt intentionem avertendi homines à periculo gravi peccandi in delectu opinionum probabilium. Illi quidem rectè docuerunt ad usum licitum opinionis minus tutæ non sufficere quòd illa sit utcumque probabilis, sed requiri quòd sit certò probabilis. Insuper rectè docuerunt non sufficere quòd illa secundum se et absolutè considerata sit probabilis, sed requiri quòd sit probabilis etiam comparativè ad sententiam oppositam stantem pro lege adversus libertatem; ita ut ejus fundamenta non solum appareant magna, dum seorsim considerantur, sed etiam dum comparantur cum fundamentis sententiæ contrariæ, et in conflictu et concursu eorum impellant intellectum ad assensum. Sed falsò supponunt, et nunquam probant, nec probare possunt, sententiam minus tutam manere certò probabilem in occurso tutioris æquè probabilis,

id est, manere certò probabilem apud eum intellectum, cui sententia opposita proponitur ut æquè verisimilis, ita ut intellectus ille experiatur se non minus impelli ad judicandum certum contractum, v. gr., esse usurarium per fundamenta sententiæ tutioris, quàm impellitur ad judicandum oppositum per fundamentum sententiæ minus tutæ. Ut enim opinio aliqua sit certò probabilis respectu alicujus, requiritur quòd sit certum quòd intellectus ipsius possit prudenter vel saltem irreprehensibiliter illam approbare ut veram, præstando illi assensum absolutum, cum solum sint probabilia sapienti, quæ illi merito probari possunt, seu ab illo merito approbari. Et idcò sapienter aiebat Aug. lib. de Utilitate credendi, cap. 11: *Quomodo est illud quod sequuntur, si non probatur probabile?* Et ad mentem August. eminentiss. cardinalis Laurææ apud Patrem generalem, diss. 1, n. 35, aiebat non debere appellari probabile in sensu Aristotelis et in sensu Scripture, nisi id quod apparet magis verisimile quàm contrarium: *Nam probabile, inquit Cardinalis, idem importat ac dignum ut approbetur*. Ex opinionibus autem contrariis non est digna ut approbetur ab homine prudenti opinio minus tuta, quando illi magis apparet falsa quàm vera; nec quando illi non magis apparet vera quàm falsa: ergo solum est digna approbari, quando illi apparet magis vera quàm falsa; ergo solum est probabilis operanti opinio minus tuta, quando illi apparet magis verisimilis quàm opinio opposita.

Jam verò ubi intellectui eidem simul proponuntur fundamenta sententiarum invicem oppositarum cum æquali omninò vi movendi, non est certum quòd possit uni potius quàm alteri prudenter assentiri. Dum enim Petro representantur motiva fortia ut quatuor ad judicandum certum contractum esse usurarium, quamvis represententur simul eidem motiva æquè fortia ad judicandum talem contractum esse licitum, non est certum quòd possit prudenter judicare illum contractum esse licitum: imò non videtur possibile; cum enim intellectus tendat sub ratione veri, non potest voluntas illi efficaciter imperare, ut judicet certum contractum esse licitum, quando non habet majus motivum ad hoc judicandum quàm ad judicandum oppositum, seu quando in actu primo non illi apparet magis verum quàm falsum, quòd ille contractus sit licitus. Sic si ego videam hominem venientem à longè, et prudenter dubitem an sit Petrus, an potius Paulus, quia pro alterutro mihi occurrunt motiva æqualia, non potero habere hunc actum: *Ego verò dubito an sit Petrus, an Paulus, et tamen determinatè censeo esse potius Petrum quàm Paulum*.

XVII. Rursus, quamvis foret physicè possibile quòd tunc intellectus ex imperio voluntatis judicaret talem contractum esse licitum, non posset illud judicium esse prudens. Quæ enim prudentia esse potest, nisi prudentia carnis, quòd tu judices certum contractum esse licitum, ut sic illum impunè possis exercere, quando habes æquale fundamentum ad judicandum esse illicitum? Ergo videtur omninò exploratum non esse certum quòd intellectus possit prudenter judicare

unum contractum esse licitum, quando omnibus consideratis habet æquale fundamentum ad iudicandum esse illicitum: ergo Probabiliste supponentes opinionem minus tutam manere certò probabilem apud eum cui opinio tutior apparet æquè verisimilis, supponunt quod non probant, nec probare unquam possunt; ergo cum ad usum licitum opinionis minus tute requiratur quòd illa proponatur operanti ut certò probabilis, requiritur quòd proponatur illi ut notabiliter verisimilior sententià oppositâ, quia tunc solum est certum quòd possit illam approbare ut veram; et hinc à fortiori sequitur nunquam posse respectu alicujus esse certò probabilem opinionem minus tutam, quando opinio oppositâ representatur ipsi simpliciter et absolute ut verisimilior. Opinio namque dicitur probabilis per respectum ad prudentem approbationem intellectus; inde solum est certò probabilis per respectum ad intellectum constitutum in circumstantiis, in quibus certum est posse approbare illam ut veram; solum autem est certum quòd possit prudenter approbare ut veram opinionem minus tutam, quando omnibus ritè consideratis citra omnem passionem et culpam apparet illi notabiliter verisimilior illam opinionem esse veram quam esse falsam. Unde operans, cui opinio minus tuta apparet minus verisimilis, vel non magis verisimilis quam contrariâ, potest quidem verè affirmare illam esse probabilem aliis, nempe iis auctoribus qui illam innocè propugnârunt ut veram ob fundamenta quæ illis visa sunt magna et præponderantia fundamentis sententiæ oppositæ; non potest tamen verè affirmare esse probabilem sibi; siquidem tunc non potest illam prudenter approbare ut veram.

§ VIII. *Sententiâ moderatâ Antiprobabilistarum fugiens nimium rigorem et nimiam benignitatem, quam sequitur prepositus generalis.*

XVIII. Antiprobabilistas appello eos auctores qui ad usum licitum opinionis minus tute non querunt solum ejus probabilitatem, contenti cum iudicio reflexo de probabilitate absolutâ opinionis, sed insuper requirunt veritatem, asserentes neminem posse licitè sequi sententiam minus tutam, quin priùs iudicio saltem opinativo innocè et inculpabiliter concepto iudicet esse veram et legi divinæ conformem; et præterea affirmant non posse prudenter concipere hoc iudicium, quin post diligentem veritatis inquisitionem citra passionem et culpam hæc pars in actu priore representetur ipsi absolute verisimilior oppositâ, quia nemo potest prudenter iudicare actionem aliquam esse licitam, quin motiva hoc suadentiâ post maturam considerationem appareant ipsi urgentiora motiva suadentibus oppositum; idque non proveniat ex aliquâ passione vel affectu inordinato erga illam partem, sed ex momentis majoribus rationis et auctoritatis eò inclinantibus.

XIX. Itanc sententiam moderatam mediam inter rigorem et indulgentiam solidè statuit præpositus generalis in suo libro, in quo docet idem faciendum ab omnibus esse in negotio conscientie, quando dubitatur an aliqua actio sit licita vel illicita, et pro utrà-

que parte sunt opiniones contrariæ doctorum; quòd fit à superiore in consultationibus negotiorum magni momenti, in quibus resolvere et determinare debet quid sit agendum, auditis consultoribus. In his namque consultationibus, quamvis superior possit aliquando prudenter sequi suffragium minoris partis consultorum, quæ secundum se est minoris auctoritatis, nimirum quando illa suum votum munit et comprobatur rationibus solidioribus et efficacioribus, quam sint rationes quas pars major adducit ad confirmandum suum suffragium, nunquam tamen potest sine temeritate et imprudentiâ sequi minorem partem, quando agnoscit majorem partem et majoris auctoritatis (quæ non solum ubi majorem numerum, sed ob alias qualitates facit majorem auctoritatem) adducere pro suo voto rationes validiores. Sic ergo, inquit præpositus generalis, quod ubi operans agnoscit dari duas sententias absolute et certò probabiles in se (utpote propugnatas ab auctoribus gravibus, et quæ ut probabiles circumferuntur), quarum una tutior affirmat certum contractum esse prohibitum, alia minus tuta idipsum negat, quamvis sciat minus tutam esse minus communem inter auctores graves; si tamen sciat defendi ut veram ab auctoribus classicis qui inconcussè dicuntur facere opinionem probabilem; et aliunde pro illâ inveniat fundamentum rationis clarè præponderans omnibus fundamentis quæ allegantur pro parte contrariâ; poterit licitè illam sequi, quia potest tunc prudenter iudicare illam esse veram et legi divinæ non contrariam; oppositam verò, etsi sit communior inter sapientes, et in se hoc pacto sit probabilior, tamen esse falsam, et imponerè onus quod Deus non imposuit; nunquam tamen potest sequi opinionem minus tutam, si agnoscat sententiam tutiorem esse non solum magis communem inter sapientes, sed et esse magis fundatam, id est, solidioribus et urgentioribus nixam fundamentis rationis, quia tunc prudentissimè potest iudicare auctores illos benignos deceptos fuisse, ac proinde sicut illorum sententiam improbat, et verisimè dicere potest sibi non posse tunc probari; ita verisimè potest pronuntiare sibi non esse probabilem, quamvis sit probabilis aliis. Imò quamvis agnosceret sententiam tutiorem non esse communiorè inter sapientes, imò nec esse æquè communem ac sententiam benignam, esse tamen gravium et insignium auctorum æqualis ferè auctoritatis cum auctoribus sententiæ benignæ, et inveniret pro hæc sententiâ rationem clarè præeminentem rationibus sententiæ benignæ, tunc non posset hanc licitè sequi, quia vel iudicaret esse falsam et legi divinæ contrariam, vel prudenter iudicare posset falsam esse; nemo autem licitè potest sequi sententiam minus tutam, quando iudicat esse falsam, vel prudenter iudicare potest falsam esse et legi divinæ contrariam.

XX. Asserit præterea præpositus generalis, ad usum licitum partis minus tute in occurso tutioris, omnino requiri quòd omnibus hinc inde consideratis pars illa in actu primo appareat operanti in actu primo notabiliter, et cum notorio excessu eicisimilior sententiâ

tutiori, quia si omnibus hinc inde consideratis sententia tutior apparet aequè vel ferè aequè verisimilis operanti, tunc ille omnibus consideratis nutat, et anceps est ac dubius an res sit licita, an potius illicita; exstante hoc dubio, nequit formare ultimum dictamen conscientie prudens, quòd sibi liceat sequi in operando partem minis tutam; v. g., si quis dubitet an sit usura accipere in mutuo aliquid ultra sortem ratione lucri cessantis, eò quòd pro utràque parte tam affirmativà quàm negativà occurrunt ipsi rationes graves aequalis ponderis, quae faciunt ipsum titulare et fluctuare; impossibile est ut durante illo dubio quasi speculativo et universali, possit formare dictamen practicum verum, quòd sibi, hic et nunc licitum sit accipere ex mutuo aliquid ultra sortem ratione lucri cessantis: ut enim probat præpositus generalis, diss. 7, n. 84, cum P. Vasquez, 1-2, disp. 63, n. 2: *Nemo potest habere singularè judicium conscientiae rectum cum assensu determinato, si dubitet in universum, utrum illud quod vult facere sit malum, an non. Quòd si ob aliquam circumstantiam in singulari determinato assensu judicet quis hoc sibi non esse malum, non potest in universum, etiam cum eisdem circumstantiis non judicare. Itaque ex dubio speculativo et in communi necessario resultat dubium practicum, et in particulari; et dictamen practicum tollens dubium practicum, et in particulari, necessario tollit etiam dubium speculativum et in communi. Quia implicat me dubitare an aliquid accipere ultra sortem ratione lucri cessantis sit usura, et tamen simul esse certum non esse usuram, me hic et nunc accipere aliquid ultra sortem ratione lucri cessantis.*

XXI. Unde præpositus generalis illà disp. 7, num. 64, rectè probat in præsentì materia ex dubio quasi speculativo et in universali necessario resultare dubium practicum, et in particulari; nam cum rationes universales non distinguantur à singularibus, idem est dubitare an aliquis contractus in genere sit malus et peccaminosus, ac dubitare an hic et ille contractus particularis participans illam rationem specificam sit peccaminosus: v. gr., idem est dubitare an sit peccatum usuræ accipere aliquid in mutuo ultra sortem ratione periculi recuperandi sortem, et an sit peccatum hic et ille contractus, in quo paciscitur cum mutuuario mutuans de lucro aliquo ratione periculi. Et idem est dubitare an sit peccatum pingere in die festo sine necessitate, ac dubitare an sit peccatum, Petrum, vel Paulum, vel Joannem pingere sine necessitate in die festo: ergo implicat aliquid esse dubium speculativè et in universali, an sit peccaminosus aliquis contractus, quin sit dubius an sit peccaminosus contractus à se hic et nunc celebrandus, si ille contineatur sub illà ratione communi, vel nisi adsit aliqua circumstantia hunc contractum eximens et trahens ab illà ratione specificà in communi. Ut enim sapienter inquit P. Vasquez, 1-2, disp. 62, n. 22: *Quà ratione potest quis dubitare an aliquid liceat in universum, et certus esse absque formidine illud sibi licere, non subsistente aliqua peculiari ratione, potius pro se quàm pro aliis? Quod etiam rectè probat Cordaba, lib. 3 suarum quaest. 8; et P. Thomas*

Sanchez, lib. 4 Sum. cap. 9, n. 5, ait se latè probavisse lib. 2 de Matrìm. disp. 41, ex scientià, vel dubitè speculativo oriri similem scientiam, et judicium practicum; nec judicia hæc posse licitè discordare, nisi aliqua ratio specialis, sufficienti adhibita diligentia ad veritatem assequendam, judicium practicum ab speculativo variare cogat, judicando hic et nunc licitum quod in communi judicatur illicitum, aut de eo dubitatur. Idque præcipuè urget juxta sententiam communem asserentem ultimum dictamen conscientie debere esse saltem moraliter certum. Implicat enim; ut is qui dubitat in communi et universali an aliqua actio, v. gr., certus contractus sit lege divinà prohibitus, propter graves rationes occurrentes pro prohibitione et contra prohibitionem, quæ ob suam aequalitatem movendi faciunt intellectum vacillare et dubitare; quòd determinare possit in quâ parte contradictionis sit veritas; implicat; inquam, quòd stante hoc dubio possit formare dictamen, quo certificetur se hic et nunc licitè posse illum contractum exercere. Ille enim actus videtur impossibilis: *ego quidem prudenter dubito an hic contractus sit secundum se licitus, an illicitus; et tamen certus sum mihi hic et nunc non esse illicitum, quamvis nulla pro me sit specialis ratio, quæ me extimat à lege communi;* estque hæc veritas ad eò conspicua, ut philosophi gentiles eam tanquam exploratam habuerint; unde Tullius, lib. 4 Offic., aiebat: *Quocirca bene præcipiunt, qui vetant quidquam agere quod dubites æquum sit an iniquum.* Hinc August. lib. contra Donatistas, cap. 5, merito dixit: *Efficere id quod incertum est an sit peccatum, certum peccatum est.*

XXII. Quare ad formandum dictamen rectum conscientie debet tolli prius dubium illud quasi speculativum, inveniendò aliquam rationem vel auctoritatem novam, pro parte benignà, vi ejus resolvatur dubium. Rationes enim quæ faciunt dubitare, et intellectum constituunt in æquilibrio, quin magis inclinaretur ad judicandum contractum esse licitum, quàm ad judicandum oppositum, non sufficiunt ad resolvendum dubium saltem prudenter: hinc enim actus videtur impossibilis, et saltem foret imprudens: *Quamvis omnibus inspectis aequè nihil verisimile appareat hunc contractum esse usurarium, ac apparet esse licitum, nihilominus censeo esse licitum, et non esse usurarium;* ut ergo prudenter possit intellectus judicare illum contractum esse licitum, debet ante hoc judicium invenire motivum aliquod quod ipsi hanc partem reddat magis verisimilem quàm oppositam: ubi autem hoc motivum fuerit notabiliter excedens motiva partis contrarie, eliciet actum judicii in genere probabilium firmum, vi ejus prudenter opinetur dictum contractum esse licitum; reflectens verò supra hoc suum judicium, reddi videtur omninò securus et certus moraliter quòd non peccet exercendo talem contractum; facit enim hunc discursum vel formaliter vel virtualiter: unicuique licitum est facere quod post diligentem veritatis inquisitionem citra omnem passionem et culpam prudenter judicat esse secundum se licitum quòd fundamènta notabiliter præceminantia omnibus quæ in contra-

rium adducuntur; sed ego hic et nunc prudenter iudico talem contractum esse secundum se licitum, quia post accuratum studium ex amore veritatis unice susceptum, pro hac parte inveni fundamenta notabiliter maiora omnibus illis quae in contrarium mihi occurrunt: ergo hic et nunc mihi licitum est talem contractum exercere.

§ IX. *Sententia propositi generalis duplici nititur principio solidissimo.*

XXIII. Propositus generalis asserit neminem posse licite amplecti sententiam minus tutam faventem suae libertati adversus legem, seu affirmantem certam actionem esse licitam, nisi ex prudenti vel saltem inculpabili persuasione quod illa sit vera et legi aeternae conformis, vel saltem non contraria; nec posse licite deserere sententiam oppositam tutiorem stantem pro lege adversus libertatem, quatenus negat talem actionem esse licitam, seu lege divina permissam, nisi ex prudente persuasione quod illa sit falsa, et imponat hominibus onus quod Deus non imposuit. Deinde constanter asserit neminem posse prudentem hanc persuasionem habere, quin post diligentem veritatis inquisitionem, omnibus hinc inde sine passione consideratis, inveniat majus notabiliter fundamentum ad affirmandum illam actionem esse licitam et lege divina permissam, quam ad hoc negandum, seu ad affirmandum esse illicitam, et lege divina prohibitam. Utrumque principium latè probat in toto opere, praesertim dissert. 8.

§ X. *Primum principium, quod nemo possit licite sequi sententiam minus tutam, quin prius prudenter iudicet esse veram, et legi divinae conformem.*

XXIV. Hoc principium ab auctoritate et ratione statuit diss. 8, cap. 2, § 4, à num. 15 ad 19; nobis sufficiat ex ibi adductis seligere quod adducit n. 18, quia, ut inquit D. Thomas, 2-2, q. 17, art. 2, homo, in his quae ad propriam personam pertinent, debet formare conscientiam ex propria scientia. Ergo non ex aliena quatenus aliena. Ergo ut quis ex opinione affirmante licitum esse aliquem contractum, possit sibi elicere dictamen practicum, quod hic et nunc liceat sibi eum contractum exercere, debet illam opinionem facere suam per assessum. Quod à priori demùm suadeo, quia cum opinio hominum non sit prima regula nostrorum actuum, sed solum regula secundaria manifestans et applicans nobis regulam primariam, nempe legem aeternam rationemque divinam, et cum regula secundaria eatenus sit bona regula, quatenus conformatur primariae, sanè ut quis amplectatur opinionem faventem libertati ut rectam regulam, debet iudicare illam esse veram (quia solum per veritatem conformatur legi aeternae, quatenus scilicet affirmat esse licitum id quod lex aeterna admittit esse licitum). Nam si iudicat esse falsam, iudicat esse pravam et distortam regulam, seu contrariam primae regulae; si dubitat an sit vera vel falsa, dubitat an sit prava vel recta regula: ergo, ut iudicet esse rectam regulam, debet iudicare esse veram. Non potest autem eam licite

in praxi sequi, nisi ex persuasionem quod sit recta regula: ergo non potest eam in praxi sequi, nisi sibi persuadeat saltem per iudicium opinativum. Nam esse veram.

XXV. Confirmatur quia, ut licite operemur, non satis est nobis scire aliquos homines doctos ipsos asserere illam actionem esse licitam, sed insuper est necessarium alium passum facere, nempe ferre iudicium prudens quod homines hoc asserentes verum dicant, et nobis proponant legem et voluntatem Dei: non enim honestè possumus sequi opinionem hominum, praesertim quia est opinio hominum, sed quia homines nobis manifestant voluntatem Dei. Unde necesse est ad licite et honestè sequendum partem minus tutam, quod nixi vel ratione vel auctoritate illorum, vel utraque simul, nobis prudenter persuadeamus illos nobis non proponere figmenta et imaginationes sui capitis, sed voluntatem Dei.

§ XI. *Secundum principium, quid nemo possit prudenter assentire sententiae minus tuta, ut verax, quia post diligentem veritatis inquisitionem citra passionem et culpam, illi antecederet appareat magis verisimilis quam opposita.*

XXVI. Id latissimè probat omni argumentorum genere, dissert. 5. Nobis in hoc compendio sufficiat id probare rationibus quas breviter insinuat dissert. 8, num. 19, quia nature lumen, inquit, et sapientiam consensus, cum Aristotele ac D. Thomà nos edocet eam esse prudentiae legem, ut in rebus non certis prius deliberemus quam iudicemus, prius iudicemus quam agamus. Consultamus enim et prudenter iudicemus, non tam voluntatis impetu, quam rationis ductu, seu ut veritatem certò vel saltem quam proximè attingamus. Deinde maturè iudicemus, ut prudenter, cordatè et rationabiliter agamus. Ergo palmarie legi prudentiae omninò contrarium est, verum iudicare id quod magis falsum quam verum videtur. Si secus, quorsum deliberamus? quorsum prudentes, et peritos consulimus? Confirmatur quia id quod magis falsum quam verum apparet, est principium deviationis, et viae erroneae: ergo omnium virtutum leges et praeccepta suo iure à nobis exigunt, ne veram iudicemus partem minus tutam, quando habemus majus fundamentum ad iudicandum esse falsam, cum iustis legibus omninò debitum sit, ne in earum fraudem deviationem voluntariam assumamus; equis praelates boni consuleret sua praeccepta et ordinationes ita à subditis tractari? quis dominus à servis? quis pater à filiis? Nonne hoc est, inquit Fagnanus in tractatu de Probabilitate, ad caput *Ne invidiaris*, n. 270, *formere conscientiam contra conscientiam, et epanari non secundo apparentiam rei, sed fingere verum ex nostro arbitrio.*

§ XII. *Propositus generalis rectè ostendit fundamentum à priori, quo Probabilitate probant licitum esse sequi sententiam minus probabilem et minus tutam, desumptum ex eo quod opinio illa est absolute probabilis, ac proinde nititur fundamento grati et prudenti, et per consequens qui operatur ex illa, opera-*

cur prudenter, enervatum fuisse per decretum Innocentii XI.

XXVII. Id ostendit dissert. 8, à num. 24. Innocentius XI, die 2 martii, an. 1679, inter propositiones sexaginta quinque damnavit hanc ordine tertiam: *Generatim dum probabilitate sive intrinsecâ, sive extrinsecâ, quantumvis tenui, modò à probabilitatis finibus non exeat, confisi, aliquid agimus, semper prudenter agimus; quamvis autem per hanc decisionem non sit tacta sententia recentium Probabilistarum, asserentiam licitum esse sequi sententiam minus tutam ei qui simpliciter et absolutè agnoscit majus pondus auctoritatis et rationis in sententiâ tutiori, dummodò fundamentum sententiæ minus tutæ, etiã sub comparatione alterius, sit absolutè magnum et grave, licet simpliciter inferius et minus: quamvis; inquam, illa sententia non sit tacta, ejus tamen fundamentum à priori videtur infirmatum. Fundamentum enim illius erat, quòd opinio minus probabilis sit absolutè probabilis, ac proinde nitatur fundamento gravi et prudenti: et ita quicumque operatur secundum illam, operetur secundum rationem gravem et prudentem; ac proinde non peccet, quia operatur prudenter. Hoc autem fundamentum jam eversum est per definitionem pontificis. Nam qui utitur opinione exiguè probabilis contentâ intra limites opinionis probabilis ut sic, utitur opinione quæ absolutè in se spectata est probabilis: ergo utitur opinione quæ absolutè nititur fundamento gravi et prudenti; et tamen non operatur secundum rationem rectam et prudentem. Quia videlicet, estò illa ratio fuerit gravis et prudens, respectu auctorum qui ob illam rationem defenderunt illam opinionem ut veram, eò quòd ipsis apparuerit valida et verisimilior oppositâ, non est tamen gravis et prudens respectu illius cui ea ratio apparet exigui momenti. Pariter ergo ex eo quòd opinio minus probabilis sit in se absolutè probabilis, et nitatur ratione gravi et prudenti, non sequitur esse absolutè probabilem mihi, cui ejus fundamentum apparet minus verisimile. Nam licet illa ratio fuerit gravis et prudens respectu doctorum qui illam opinionem propugnârunt ut veram, eò quòd ipsis representata sit ejus ratio ut validior et verisimilior oppositæ sententiæ fundamentis (nemo enim defendit aliquam opinionem ut veram, nec sibi imperat illius assensum, nisi quia apparet ipsi in actu primo verisimilior, nec talis opinio exstaret in rerum naturâ, si ejus fundamenta apparuissent omnibus auctoribus minus verisimilia oppositis), inde nequit inferri esse gravem et prudentem respectu mei, si mihi apparet minus verisimilis. Non est enim prudentiæ opus, quòd quis imperet sibi assensum (permittamus physicè posse sic imperare) alicujus opinionis, quando habet majus simpliciter fundamentum ad judicandum esse falsam, quàm ad judicandum esse veram. Ex eo ergo quòd opinio minus probabilis sit absolutè probabilis, non sequitur me posse illâ licitè uti, quia non sequitur illam esse probabilem mihi.*

XXVIII. Id magis ostendit præpositus generalis in

medium producendo illud fundamentum prout propositum à Bartholomæo de Medina Thomistâ, à Mastro Scotistâ, à P. Bardi Jesuitâ: mihi satis sit illud representare eisdem terminis, quibus illud proponit P. Joannes de Cardenas in Crisi Theologicâ, tom. 1, disp. 10, cap. 6, ubi rationem communem Probabilistarum proponit, tanquam manifestam demonstrationem. *Implicat contradictionem, inquit, quòd quis operetur prudenter, et quòd in eâ operatione peccet.* Sed qui utitur opinione minus probabilis, operatur prudenter: ergo implicat contradictionem quòd is qui utitur opinione minus probabilis, peccet: major est nota ex terminis: minor etiã est, inquit, manifesta; nam opinio, quæ est minus probabilis, verè est probabilis, quia si non est probabilis, non potest esse minus probabilis; quòd si practicè probabilis est, eà nititur ratione prudenti, atque adeò qui utitur eâ ratione minus probabilis, utique prudenter operatur, cum operetur prudenti ratione ejus opinio nis innixus. Hoc est totum fundamentum à priori Probabilistarum: quod vel nihil probat, vel contra decretum Innocentii probat omnem opinionem probabilem, nullâ demptâ, sufficere ad securitatem conscientie, ac proinde sufficere opinionem exiguè probabilem, dummodò à probabilitatis finibus non exeat. Illa enim ratio à priori assumit pro principio universali, quòd omnis opinio probabilis sit conformis rectæ rationi et prudentiæ, et quòd qui eam sequitur, prudenter operetur, et consequenter quòd prudenter etiã agat, qui utitur opinione minus probabilis, quia opinio minus probabilis verè probabilis est, ac proinde nitatur ratione prudenti. Hoc autem principium generale videtur non discrepare à propositione damnatâ: *Generatim dum probabilitate, sive intrinsecâ, sive extrinsecâ, quantumvis tenui, modò à probabilitatis finibus non exeat, confisi, aliquid agimus, semper prudenter agimus.* Ergo decretum pontificis omninò enervavit rationem à priori Probabilistarum.

§ XIII. Præpositus generalis rectè ostendit esse fallax et sophisticum fundamentum à priori recentium Probabilistarum.

XXIX. Et sanè illud fundamentum sententiæ benigne est omninò fallax et sophisticum, arguens à singulari ad universale, probansque aliquod fundamentum esse grave ac prudens respectu omnium, quia est grave ac prudens respectu aliquorum; esse grave et prudens respectu illorum, quibus apparet minus verisimile, ex eo quòd fuerit grave et prudens respectu illorum quibus apparuit magis verisimile; esse grave et prudens respectu illorum quibus apparuit exigui momenti, ex eo quòd fuerit grave respectu illorum quibus apparuit maximi momenti; quales fuerunt auctores illius opinionis, qui propterea illam propugnârunt ut veram, quia fundamentum illius in ipsorum mente præponderavit fundamento oppositæ opinionis: nullus enim auctor illam sententiam propugnasset, si nulli ejus fundamentum apparuisset

maius fundamento opposita, vel si omnibus apparuerit simpliciter minus. Rem explicemus. Hoc quod est fundamentum aliquod esse grave et prudens, est aliq[uo]d relativum ad intellectum: inter fundamenta autem obscura et merè probabilia, nullum est quod appareat magnum et præponderans suo contrario omnibus intellectibus mundi: sæpe enim quod uni placet, alteri displicet; quod uni est valde urgens, alteri non est ita efficax. Et hinc oritur contrarietas opinionum, et communis contra communem. Esse magnum et valde urgens respectu omnium, est privilegium fundamenti evidentis, quod omnes intellectus rapit. Fundamentum ergo probabile solum habet esse grave et prudens respectu aliquorum, nempe respectu illorum quibus apparet verisimilius et urgentius suo contradictorio; ergo perperam inferitur, posse quemcumque operari prudenter secundum illud moti-um; solumque poterit operari prudenter secundum illud is cui præponderavit.

Hinc ad argumentum P. Cardenas in formâ respondeo, negando minorem primi syllogismi; ad cujus probationem distingo majorem: Opinio quæ est minus probabilis, verè est probabilis absolutè et in se, et in mente suorum auctorum, concedo; verè est probabilis respectu illius cui ejus fundamenta antecedenter apparent minus verisimilia oppositis, nego majorem. Ex eo autem quòd sit practicè probabilis, solum sequitur quòd nitatur ratione prudenti apud eos qui illam judicaverunt veram, eò quòd motiva ejus antecedenter illis apparuerint urgentiora oppositis: minimè autem sequitur quòd nitatur ratione prudenti apud eos qui illam judicant falsam, vel quibus ejus fundamenta apparent minus verisimilia. Quanquam enim isti possint dicere illam esse absolutè probabilem; quia vident illam defendi à viris probis et sapientibus, post maturam totius questionis discussionem, et temerè dicerent illam esse absolutè et in se improbabilem, eò quòd sibi non probetur, non possunt tamen vere dicere illam esse probabilem sibi, quia non potest ab ipsis approbari per assensum certò prudentem, dum ejus fundamenta apparent in actu primo minus verisimilia: solumque reflexè e speculativè est ipsis probabilis, quatenus verè diceri possunt illam opinionem prudenter approbatam fuisse ut veram à multis sapientibus.

§ XIV. *Ostenditur fundamentum à posteriori recentium Probabilistarum desumptum ex eo quòd videatur onus intolerabile obligare homines ad sequendum opiniones probabiliores, non militare contra sententiam moderatam præpositi generalis.*

XXX. Ratio est quia ille non obligat ad investigandum et compendium quænam sit absolutè et in se probabilior opinio, sed solum dicit quòd si facta debita diligentia ad inquirendam veritatem, pars favens libertati appareat operanti minus verisimilis, quàm pars opposita stans pro lege adversus libertatem, non possumus licitè illam sequi: nec possumus etiam licitè sequi quando pars tutior seu favens legi appareat æquè

verisimilis, ac proinde dicit tunc solum licitum esse sequi sententiam faventem libertati adversus legem, quando facta debita diligentia ad inquirendam veritatem, illa pars appareat clarè verisimilior et magis fundata, et idèò judicatur vera. Omnes namque fateri debemus neminem posse tutà conscientia exequi rem de quâ dubium aliquod ipsi occurrat an sit mala, quin prius adhibeat sufficientem diligentiam ad cognoscendum an sit prohibita vel non. Quòd ita lumine nature notum est, ut P. Salas 1-2, Tract. 8, disp. unica, meritò dixerit peccatum esse sequi sententiam probabilem, vel etiam probabiliorè, quæ talis sit in se, vel talis etiam sit respectu operantis, ipsique appareat verisimilior, si facta non est debita et requisita diligentia pro qualitate negotii et opportunitate temporis et loci ad investigandam veritatem; quamvis enim reipsa illa opinio sit probabilior, imò quamvis sit vera, si illam judicet veram non præmissa sufficienti diligentia ad inquirendam veritatem, iudicium illud non erit iudicium probabile, sed iudicium præceps, temerè conceptum, ac proinde peccaminosum. Jam verò, si facta sufficienti diligentia pars rigida et tutior operanti representetur ut absolutè verisimilior, vel ob moti-um rationis, vel ob moti-um solius auctoritatis, vel ob utrumque simul, durum non est nec onus intolerabile quòd operans non possit tunc sequi partem benignam faventem libertati contra præceptum. Hanc enim nequit licitè sequi, nisi ex prudenti persuasionè quòd sit vera et conformis legi æternæ; non enim potest licitè sequi iudicium hominum affirmans aliquam actionem esse licitam, præcisè quia est iudicium hominum, sive sit verum, sive sit falsum; sed quia sibi persuadet illud iudicium esse conforme iudicio Dei et ejus æternæ legi; id est, non potest licitè exequi actionem illam, præcisè quia scit homines aliquos doctos judicare illam esse licitam, sed quia sibi prudenter persuadeat illorum iudicium verum esse et conforme legi æternæ. Hanc autem prudentem persuasionem habere non potest, quando in actu primo habet majus fundamentum ad judicandum esse falsum iudicium benignum illorum auctorum, quàm ad judicandum esse verum: imò nisi inveniat majus fundamentum pro parte benignâ, quàm pro contrariâ, non potest iudicium illorum auctorum sequi, spreto iudicio aliorum qui cum majori fundamento negant actionem esse licitam.

XXXI. Quare, ut quis licitè possit inire contractum A, non satis est quòd sciat dari auctores graves, asserentes illum esse licitum; sed debet sibi persuadere illos rectè judicasse, id est, verum dixisse: quamvis enim sciat illos sic asseruisse, si tamen judicet, vel prudenter judicare possit, illos in suâ assertione aberrasse à vero, non potest illos sequi: hoc autem prudenter judicare poterit, quoties agnoscit oppositum docuisse auctores plures, vel magis graves, quorum fundamenta ipsi videantur urgentiora. Rursus non potest sequi, si sciat auctores æquè graves oppositum docuisse, et istorum fundamenta illi videantur æquè urgentia, quia tunc manet prudenter dubius an ve-

rum, vel falsum dixerint. Ut ergo tutò sequi illos valeat, debet vel ratione, vel auctoritate sibi persuadere, auctores illos faventes libertati adversus legem, verum dixisse, et rectè judicasse.

§ XV. *Ex eo quòd opinio minùs tuta sit certò probabilis, solùm sequitur essese curam regulam pro iis quibus illa meritò probatur, seu qui prudenter judicant esse veram, non autèm pro iis qui judicant esse falsam, vel prudenter judicare possunt falsam esse.*

XXXII. Opinio probabilis dicitur per respectum ad intellectum hominum sapientium et proborum, qui post accuratum studium illam absque passione et precipitatione judicaverunt esse veram ob fundamentum, quòd illis visum est magnum, et dignum movere hominem prudentem ad assensum. Quare ubi est certum plures sapientes post accuratum examen judicasse aliquam actionem esse licitam, et est certum hanc earum opinionem non opponi nec sacræ Scripturæ, neque definitionibus, conciliorum, nec summorum pontificum decretis; est certum illam esse in se probabilem. Ex eo autem quòd sit in se certò probabilis, et prudenter asserta à suis auctoribus, solùm sequitur posse illà opinione uti eos qui post diligentem veritatis inquisitionem prudenter approbant illam ut veram: non autem posse illà uti eos qui judicant esse falsam, vel prudenter judicare possunt falsam esse, eò quòd videant plures et graviores auctores tenere oppositam, et afferre pro se fundamenta rationis validiora; sequi enim errantes contra legem Dei, quando cognosco illos errasse, semper est malum; quia est operari contra conscientiam. Unde P. generalis diss. 14, n. 118, meritò impugnant doctrinam P. Antonii Terilli, qui in tomo de Regulâ morum part. 2, quæst. 47, num. 15, sub finem, hanc regulam tradit: *Omnis opinio probabilis de honestate operis habet vim deobligandi: non solùm quando exercitè existit in se ipsâ, et enuntiat, operationem hanc et nunc ponendam, esse bonam, atque conscientiam constituit* (id est, quando physicè informat mentem operantis; et is judicat eam actionem esse honestam), *sed etiam quando reflexè consideratur: dum queritur, ad quid teneamur in casu incertitudinis, et probabilitatis faventis utrique parti contradictionis. Id ita probat: Omnis opinio probabilis excusans præbet argumenta longè potiora ad dicendum; quòd omnibus consideratis hanc et nunc nulla detur obligatio onerans, quam ulla opinio probabilis gravans, præbeat ad inferendum, quòd ullâ obligatione hanc et nunc absolutè premanetur ad abstinendum ab opere: ut fusè ostensum est, tum in hoc, tum in tractatu de conscientia probabili, q. 22 et 25. Hactenus Terillus.*

XXXIII. Hanc doctrinam sic oppugnat ibi P. generalis. *Ergo ex mente hujus auctoris, hoc ipso quòd aliqui auctores ex iis qui dicuntur facere opinionem probabilem, affirmant aliquem contractum esse licitum, reddunt illum licitum, non solùm pro iis quibus illa opinio probatur, seu pro iis qui judicant illam esse veram* [eò quòd ipsius fundamenta habeant in eorum intellectu eundem statum, quem habent in intellectu

suorum auctorum), sed etiam pro iis quibus improbat, seu pro iis qui judicant esse falsam; benè enim componitur quòd ego judicem, aliquam opinionem esse falsam, et tamen quòd sciam illam defendi ut veram à viris probis et sapientibus, ac proinde esse absolutè probabilem. Quis autem non videat hanc doctrinam esse falsissimam? Quis enim dedit hoc privilegium quatuor vel quinque hominibus fallibilibus, ut hoc ipso, quòd illi probabiliter judicaverint aliquem contractum esse licitum, jam omnes possint illum licitè exercere, etiamsi videant plures et graviores auctores cum majori fundamento asserere esse illicitum? Quis non videat esse absurdum quòd quatuor, vel quinque auctores probabiliter asserentes rem esse licitam, illam reddant licitam omnibus, etiam iis qui judicant, vel prudenter judicare possunt, illos deceptos fuisse; et quòd decem, vel duodecim auctores probabilis asserentes, illam esse illicitam, non reddant ipsam illicitam, etiam iis qui judicant, vel prudenter judicare possunt, eos in illo judicio suo severo deceptos non fuisse? Adcòne Deus deperit opiniones faventes carni et sanguini, ut hoc ipso quòd aliqui illas tenerint, Deus illos voluerit donare isto magno privilegio, ut omnes illorum sententiam possint tutò sequi? Adcòne aversatur opiniones faventes suæ legi, ut quamvis plures et graviores auctores illas tenerint, nihilominus nullum possint obligare ad legis suæ observationem? Pugnent quatuor, vel quinque pro libertate, pro lucro et commodo: hos juxta Terillum, Deus ita protegit, talique privilegio donat, ut omnes tutò possint illos sequi etiam quando judicant, vel prudenter judicare possunt, illos errasse. Pugnent decem vel duodecim doctores pro lege divinâ prohibente rem aliquam, tententurque, omnes obligatos esse ad abstinendum ab illâ: estne credibile quòd hos plures et graviores ita Deus destituit viribus ad obligandum, ut nemini possint obligationem imponere? Estne credibile Deum velle ut quatuor minoris notæ, stantes pro libertate, debilibus armis rationis prævaleant contra decem stantes pro lege, et pugnantes validioribus armis rationis?

XXXIV. Ratio autem cur opinio minùs probabilis favens libertati adversus legem, concurrens cum opinione probabiliore favente legi adversus libertatem, non possit deobligare ab observatione legis eos qui agnoscunt opinionem stantem pro lege, esse auctoritate et ratione probabiliorem, est: quia opinio illa benigna neque efficere potest ne detur talis lex (cùm existentia legis divinæ non dependeat à nostris opinionibus), neque potest efficere ne lex sit sufficienter applicata illis qui judicant, vel prudenter judicare possunt, talem legem existere, eò quòd videant plures et graviores auctores hoc asserere et adducere pro se majora momenta rationis. Implicat enim Deum lege suâ æternâ prohibuisse aliquem contractum, v. g., ut usurarium, et voluisse, vel permisisse ut ejus malitia maneret sub opinionibus; et tamen noluisse ut teneantur abstinere ab illo contractu illi quibus auctoritate et ratione est manifestè verisimilius, talem

legem dari, talem proinde contractum esse usurarium, quod amplius explicatum est in præcedentibus.

§ XVI. *Praxis eligendi opiniones securè juxta principia præpositi generalis.*

XXXV. Ex principiis ab illo solidè jactis constat ad usum licitum opinionis minus tutæ, non satis esse quòd quis sciat illam esse absolutè probabilem in se, eò quòd propugnata est ut vera ab aliquibus viris probis et sapientibus, ob fundamentum quòd illis visum est magnum citra passionem et culpam, et præponderans fundamentis sententiæ oppositæ, quia stat esse in se sic probabilem absolutè; et tamen quòd operanti conferenti ipsius fundamenta cum fundamentis sententiæ tutioris, illa appareant ei levia et exigua: quo in casu, opinio minus tuta, quæ suis auctoribus fuit probabilis, non est probabilis operanti, cui ipsis fundamenta apparent debilia et tenuia, ut constat ex propositione tertiâ damnatâ ab Innocentio XI, ut expendimus § 4 et 8. Unde post decretum Innocentii jam videtur certum, ad usum licitum opinionis minus tutæ non sufficere, quòd operans sciat eam esse absolutè probabilem; sed requiri quòd sciat esse probabilem etiam comparativè ad oppositam tutiorem; id est, non sufficere quòd ejus fundamenta seorsim et absolutè considerata videantur gravia; sed quòd appareant gravia et valida etiam comparata cum fundamentis sententiæ tutioris. Ac proinde non sufficit aperire libros, et percurrere indices ipsorum, et scire quòd opinio minus tuta communiter habetur pro probabili; neque sufficit inspicere seorsim ipsius fundamenta; et agnoscere illa secundùm se apparere gravia; sed requiritur, ut ejus fundamenta conferantur cum fundamentis sententiæ contrariæ, et adhuc sub illâ comparisone appareant gravia.

XXXVI. Hinc patet non sufficere ad usum licitum opinionis minus tutæ, quòd illa sit in se certò probabilis, juxta notionem opinionis certò probabilis assignatam à Terillo quæst. 5 de Consc. probabili, assert. 12, ubi hanc regulam statuit: « Quod à pluribus auctoribus doctis et piis post diligentem totius questionis enumerationem judicatur, probabile eo ipso est certò probabile; et à fortiori est certò probabile illud quòd à viris doctis et probis post diligentem questionis discussionem innocenter et absque passione judicatur verum. » Patet, inquam, hoc non sufficere; tum quia potest quis post maturam controversiæ discussionem detegere fallaciam fundamentorum, quibus moti sunt illi auctores, et prudenter judicare illa esse levia, tum quòd iudicio supposito, talis opinio non est probabilis ipsi; ac proinde non potest licitè illam in operando sequi. Deinde est valdè familiare inter Probabilistas hujus seculi propugnare ut veram sententiam tutiorem stantem pro lege adversùs libertatem, et tamen fateri et expressè asserere, oppositam benignam stantem pro libertate adversùs legem esse probabilem, quamvis ipsi non probetur, sed potius ab illis falsa judicatur. Potest autem contingere ut operans istorum auctorum sententiam secutus prudenter sibi persuadeat, sen-

tentiam illam benignam esse falsam; ac proinde esse illicitam actionem, quam illa opinio licitam esse affirmabat. Quo iudicio stante, nequit in operando licitè sequi illam opinionem benignam; quia hoc ipso operaretur contra conscientiam exercendo actionem, quam esse illicitam prudenter judicat. Unde simul judicaret opinionem benignam esse absolutè in se probabilem, et esse falsam; ac sibi non probari, nec proinde respectu sui esse practicè probabilem, quia illam non potest approbare ut veram.

XXXVII. Quamvis autem non sufficiat ad usum licitum opinionis minus tutæ quòd quis sciat illam esse certò probabilem juxta notionem et descriptionem certæ probabilitatis exhibitam à Terillo; tamen hoc requiritur et multùm juvat ad ejus licitum usum: nam si quis sciat opinionem benignam esse certò probabilem, et aliunde post diligentem veritatis inquisitionem prudenter sibi persuadeat esse veram, eò quòd ejus fundamenta apparent ipsi notabiliter majora oppositis, licitè potest illà uti. Duo itaque communiter requiruntur ad usum licitum opinionis minus tutæ, nempe iudicium reflexum de ejus certà probabilitate, et iudicium directum de ejus veritate. Primum sine secundo non sufficit; quia stat quòd quis certò sciat opinionem benignam esse certò probabilem, et tamen quòd prudenter judicet esse falsam; tunc autem non potest illà uti. Secundum verò sine primo communiter non videtur satis; quia quamvis quis judicet rem esse licitam ob fundamenta, quæ ipsi apparent magna, non poterit, communiter loquendo, talem opinionem in operando sequi, nisi pariter sciat hoc ipsum iudicasse auctores aliquos graves, quorum opinio communiter censetur probabilis. Postquam autem hoc cognovit, securè procedit ad praxim: quia cum sciat illos auctores fuisse diligentes in examinandâ questione, et esse probos et doctos, securus redditur, eos non ex passione et præcipitatione, sed ex rationum pondere, prudenter iudicasse rem esse licitam: et hinc arguit se hoc ipsum judicantem, non temerè aut ex passione, sed ex pondere et meritis rationum ita judicare, ac proinde prudenter se gerere.

Quare quòd opinio benigna sit in se certò probabile, licet non sufficiat ut illa in praxi utatur qui judicat esse falsam, vel prudenter judicare potest falsam esse, nec ut possit uti qui dubitat an sit vera vel sit falsa, sufficit tamen ut illa licitè utatur qui absque passione et præcipitatione judicat esse veram, eò quòd fundamenta illius ei apparent notabiliter majora fundamentis sententiæ tutioris: cum enim sciat hoc ipsum iudicasse viros prudentes et sapientes post accuratum examen, securus redditur de probabilitate sui iudicii, seu prudentiâ: idem enim est iudicium probabile, ac iudicium prudenter conceptum, vel saltem conceptum innocenter sine præcipitatione et passione.

§ XVII. *Quid sit opinionem esse certò probabilem.*

XXXVIII. Sed non est facile explicare quid sit opinionem esse certò probabilem. Aliqui dicunt opinio-

nem certò probabilem esse illam de qua certum est quòd nitatur motivo gravi, seu magni momenti, probabiliter verò duntaxat probabilem esse eam de qua solùm est probabile, quòd nitatur motivo magni momenti. Verùm isti rem inexplicitam reliquunt. Quomodo enim erit certum quòd nitatur motivo magni momenti, si nec Ecclesia definitivè illud motivum esse magni momenti, nec affertur evidens ratio quæ communiter apud Sapientes demonstret illam opinionem niti motivo magni momenti? Quomodò erit certum illud motivum esse magni momenti, si constat multos gravesque auctores illud motivum contempsisse, et eo non obstante judicasse illam opinionem esse falsam, quia invenerunt pro sententiâ contrariâ motiva validiora: constat autem sæpè aliquam opinionem esse certò probabilem; et tamen impugnari ut falsam à multis gravibusque auctoribus vel majoris, vel saltem non minoris auctoritatis, quam sint auctores talis sententiæ. Quare ex eo quòd opinio sit certò probabilis, solùm colligitur esse certum quòd nitatur motivo magni momenti apud aliquos graves et pios auctores; nempe apud illos qui moti eo fundamento quod ipsis apparuit præponderans, omnibus fundamentis adductis pro sententiâ contrariâ, firmiter judicaverunt illam opinionem esse veram. P. Andreas Mendo in discursu præliminari ad epitomen opinionum moralium assertit *illam opinionem esse certò probabilem, quam esse probabilem est certum*; illam verò duntaxat probabiliter probabilem, *quam esse probabilem solùm est probabile. Certitudo autem quòd sit probabilis desumitur*, inquit, *tum ex fundamentis quibus innititur, tum ex doctoribus qui eam tuerentur, et simul ex cæteris (saltem pro majori numero) qui cum contrarium defendant, eam tamen affirmant esse probabilem; quo suffragio etiam adscribunt probabilitatem fundamentis, quibus stabilitur: opinio solùm probabiliter probabilis est, quæ ab aliquibus auctoribus, non sanè pluribus defenditur; à cæteris saltem ut plurimum censetur probabilis.*

XXXIX. Melius diceretur esse certò probabilem opinionem, cui convenit definitio probabilitatis tradita ab Aristotele 1 Topicorum, juxta quam probabilia sunt illa quæ videntur Sapientibus, vel omnibus, vel plerisque, vel maximè notis. Unde in rebus moralibus tunc opinio erit certò probabilis, quando habuerit pro se plerosque ex auctoribus gravibus qui rem illam examinarunt, vel saltem maximè notos. Hinc opinio illa quæ habuerit paucos, et minoris nominis auctores, vel qui rem pro dignitate non discusserunt, non erit certò probabilis, sed duntaxat probabiliter probabilis. Vel dici poterit, illam opinionem esse certò probabilem, quæ defenditur ut vera à multis et gravibus auctoribus, qui ex professo rem examinarunt; et ab aliis vel asserit, vel supponit esse probabilis, quin ab ullo auctore gravi notetur ut improbabilis. Probabiliter verò duntaxat probabilem esse illam quæ à paucis et inferioris notæ defenditur ut vera: item quæ ab aliquo, vel aliquibus auctoribus gravibus rejicitur ut improbabilis.

XL. Quare ad hoc, ut opinio sit certò probabilis in se, non est necesse ut nitatur fundamento, quod ab omnibus sapientibus reputetur magni momenti; sed satis est quod nitatur fundamento, quod multis viris probis et sapientibus ex professo rem discutientibus magnum apparuit et clarè præeminens fundamentis sententiæ oppositæ, quin postea inventum sit fundamentum, quod illam sententiâ apud sapientes de falsitate convincat: vel prodierit aliquod Ecclesiæ decretum illam condemnans et prohibens.

§ XVIII. *Quid requiratur, ut aliqua opinio sit certò probabilis mihi.*

XLI. Ut autem opinio aliqua practica, v. g., opinio affirmans talem vel talem contractum esse licitum, sit certò probabilis mihi; opus est ut nitatur fundamento, quod apud me sit magni momenti, et talem præ se ferat verisimilitudinem et apparentiam veritatis, ut certum sit me posse prudenter, vel saltem irreprehensibiliter illi assensum præbere, judicando judicio absoluto illam esse veram; quod nunquam potest esse certum, quin post diligentem veritatis inquisitionem citra passionem et culpam, opinio illa mihi proponatur ut unicè verisimilis, vel ut clarè et notabiliter verisimilior, quam opposita. Idque colligo ex conditionibus assignatis à Terillo in tom. de Regulâ morum qu. 2, n. 7, ad opinionem verè et certò probabilem: ut enim inquit ille: *Multa requiruntur ut opinio sit verè probabilis. Primum omnium est ut nitatur fundamento fide digno, id est tali, quod aptum est ad assensum ab homine perito et probo irreprehensibiliter judicante impetrandum. 2º Sententiâ aliqua ut sit probabilis conformari debet motivo gravi ac magno, scilicet valdè atrahente ad assensum: et quidem magnitudo hujus motivi sumi debet non solùm absolute, quatenus vehementer impellit secundùm se, sed etiam relative ad omnia in contrarium allata; aded ut in contradictione illorum vehementer alliciat ad assensum, idque præcisè vi suæ magnitudinis tam absolute quam comparative, et non ex affectu ac propensione indebitâ ejus, cui proponitur: si enim tanta sit illius vis, ut à perito et probo irreprehensibiliter judicante assensum impetrare valeat, tale et non aliud motivum appellamus magnum, grave, seu probabile; sistendo semper in rebus obscuris, et non certò cognoscibilibus. Hæc à Terillo verè et sapienter dicta sunt. Ex his autem contra ipsam legitimè inferitur, non manere apud hominem probum ac peritum, verè et certò probabilem opinionem minus tutam affirmantem aliquam actionem esse licitam quando omnibus hinc inde consideratis habet fortius motivum ad judicandum illam opinionem esse falsam et legi divinæ contrariam, quam ad judicandum esse veram et legi divinæ conformem: nec item quando habet æquale motivum; quia non est certum, imò neque absolute verum, sed planè falsum, posse hominem probum ac peritum irreprehensibiliter et prudenter judicare aliquam actionem esse licitam, quando habet majus, vel saltem æquale fundamentum ad judicandum esse illicitam; et tunc solùm est certum posse irreprehensi-*

biliter et prudenter iudicare, quando omnibus hinc inde maturè consideratis sine passione et præcipitatione invenit majus sensibilibiter fundamentum ad iudicandum illam actionem esse licitam, quam ad iudicandum oppositum.

XXIII. Quare ut quis tuâ conscientiâ possit vel in operando, vel in dandis consiliis sequi sententiam minùs tutam seu faventem libertati adversùs legem, satis est quòd ille sciat eam esse in se certò probabilem, id est defendi ut veram ab auctoribus gravibus post diligentem controversiæ discussionem, quin adsit fundamentum suspicandi eos vel rem non diligenter examinasse, vel motos fuisse passione aliqua, vel desiderio placendi hominibus; sed potius iudicium tulisse, ut decebat viros probos et sapientes: et quòd sciat talem opinionem communiter supponi esse probabilem etiam ab iis qui illam impugnant ut falsam; quin aliquis auctor alicujus nominis illam traducat ut improbabilem. Satis, inquam, hoc est; dammodò post adhibitam sufficientem diligentiam ad inquirendam veritatem, sententia illa citra omnem culpam appareat ipsi notabiliter verisimilior sententiâ tutiore, et ab ipso prudenter vel saltem inculpabiliter iudicetur vera iudicio absoluto excludente prudentem timorem, ne forsan sit falsa illa opinio, et ne forsan actio quam licitam facit, reipsâ sit illicita, quin habeat sufficiens motivum ad iudicandum illam actionem esse illicitam; nec ad suspendendum iudicium quo sibi persuadet esse licitam. Atque ad eò ut quis licitè sequatur opinionem minùs tutam, requiritur quidem, quòd prius sciat, et certus reddatur, quòd illa in se sit certò probabilis, sed hoc non sufficit; sed ulterius requiritur quòd iudicio absoluto firmo, et non vacillante, se excludente moralem et prudentem formidinem malitiæ, sibi persuadeat actionem esse licitam; quamvis non requiratur quòd iudicium illud excludat formidinem logicam consistentem in iudicio reflexo de eo quòd non appareat repugnantia, quòd actio sit reipsâ mala: neque requiratur quòd excludat timorem imprudentem, et nixum motivo levi, ne forsan subsit malitia.

§ XIX. *Explicatur magis in particulari praxis eligendi opiniones probabiles juxta sententiam moderatam præpositi generalis.*

XLIII. Hanc praxim explicat ille dissert. 14, cap. 2, à n. 8, iis verbis: *Omnes fateri debemus neminem posse aggredi rem aliquam de qua occurrit aliquod dubium an sit prohibita, nec ne, quin priùs adhibeat aliquam diligentiam ad cognoscendam veritatem. Veritatem verò potest quilibet agnoscere iudicio saltem opinativo, vel expendendo fundamenta rationum, si sit doctus; vel consulendo viros doctos et peritos, si sit persona indocta et incapax penetrandi rationes, assensum præbendo ob ipsorum auctoritatem. Factâ sufficienti diligentia ad inquirendam veritatem, vel operantì proponitur pars benigna, ut unicè verisimilis, ut quando rusticus interrogat virum doctum an sibi liceat talem contractum celebrare; et ille incunctanter respondet licere; tunc rusticus simpliciter*

bonâ fide motus auctoritate respondentis, credit illum contractum esse licitum; et sic potest operari: vel proponitur ut unicè verisimilis pars rigida; ut quando in casu proposito vir doctus rustico interroganti respondet contractum esse illicitum; et tunc non potest licitè illum contractum exercere; quia vel credit, vel credere debet esse illicitum; vel pars benigna citra passionem et culpam proponitur ut notabiliter magis verisimilis quam opposita, sive propter fundamenta majora rationis, sive propter majorem auctoritatem, sive propter utrumque, et tunc potest licitè partem illam amplecti, quia tunc prudenter sibi potest persuadere illam esse licitam: vel pars benigna proponitur ut minùs verisimilis quam opposita; et tunc non potest eam amplecti; quia tunc prudenter potest ac debet iudicare opinionem faventem libertati adversùs legem esse falsam, et legi divinæ contrariam; ac proinde si tunc exequeretur rem illam, operaretur contra conscientiam. Vel denique pars benigna, seu minùs tuta proponitur, ut æquè verisimilis, ac paritior; et tunc operans necessariò manet dubius, an talis contractus sit licitus, nec ne, et in hoc dubio, debet ab illo contractu abstinere, partem tutiorem sequendo.

XLIV. Quanta autem debeat esse hæc diligentia inquirendi veritatem, docet P. Thomas Sanch. lib. 1, sum. cap. 6, num. 36; P. Suar. tom. 5, in 3 part., disp. 4, sect. 8, n. 16, et 17, et 18; et P. Vasq. 1-2, disp. 125, c. 2, et communiter doctores doctores, si vir indoctus sit, debere consulere viros doctos, et carentes morali suspitione malè consulendi ex malitiâ, aut negligentia. Animadvertit autem P. Sanchez, aliquos excusari consulendo aliquem; alios tamen non excusari consulendo eundem. Nam vetula, vel rusticus excusabitur consulendo parochum, præsertim in rebus facilibus et obviis; non excusabitur autem vir urbanus, præcipuè in rebus difficilibus. Ponamus virum indoctum de re magni momenti consulere duos theologos, et alterum affirmare, alterum negare contractum aliquem esse licitum; auctoritatem autem negantis esse majorem in æstimatione ipsius consulentis; tunc jam representatur ei ut magis verisimilis sententia rigida; proinde non poterit benignam amplecti. Si autem auctoritas affirmantis notabiliter major sit apud ipsum, benignam poterit amplecti; quia tunc motus illâ majori auctoritate, prudenter credere potest rem illam esse licitam. Si verò neutra sit apud illum major, anceps manebit et dubius; et stante hoc dubio, tenetur amplecti tutiorem partem, nec licitè poterit amplecti benignam, nisi alios viros sapientes et probos consulendo majus inveniat fundamentum ad existimandum contractum esse licitum, quam ad oppositum. Si autem vetula interroget parochum an licita sit talis actio, et audiat ab illo quòd sit licita, impunè operabitur; quia tunc prudenter iudicat rem esse licitam. Quamvis autem decipiat, non peccabit; quia illa ignorantia non est culpabilis, quia est error probabilis; siquidem factâ sufficienti diligentia ad inquirendam veritatem, inculpabiliter existimavit rem esse

licitam, et propterea eam facit, non factura, si agnosceret esse illicitam.

XLV. Itaque dicimus virum doctum qui expensis utriusque partis fundamentis agnoscit sententiam rigidam esse absolutè magis verisimilem, non posse amplecti benignam, nec secundùm illam consilium dare. Si autem confessarius sit indoctus, qui nequeat librare fundamenta sententiarum, nec per principia intrinseca dignoscere, quænam sit probabilior, debet hoc pacto se gerere, ut vel consulat virum doctum et probum; et id faciat quod vir ille rebus maturè consideratis dixerit esse absolutè verum; vel consulat scripta doctorum. Si videat aliquem doctorem classicum, et in investigandis doctorum sententiis diligentem asserere talem vel talem contractum esse licitum, et non referre sententiam in contrarium, vel si referat, eam parvi pendere et rejicere ut falsam, poterit ejus dictis acquiescere; quia tanti viri auctoritas illum movere potest ad prudenter judicandum. rem illam esse licitam. Si autem videat doctorem illum amplecti sententiam rigidam ut magis verisimilem, et referre pro sententiâ benignâ graves doctores, quorum tamen auctoritas non sit tanti ponderis apud ipsum, ac auctoritas hujus doctoris, et eorum quos pro se adducit; tunc non poterit sequi benignam.

Si autem videat aliquem Summistam referre duas sententias, et pro sententiâ rigidâ plures et graviores doctores referre, quàm pro sententiâ benignâ quam ipse sequitur; non poterit acquiescere sententiæ benignæ; quia solùm movetur ab auctoritate, et majus auctoritatis pondus videt pro sententiâ rigidâ. Quod si aliquis doctor modernus sit vir magni nominis, qui profundè et latè rem discussit, et testatur se adducere fundamenta nova, quæ antiquiores theologi non attingere, quæ ipsum convincunt, et faciliè diluere fundamenta opposita; tunc si confessarius indoctus prudenter præsumere potest hunc auctorem modernum veritatem attingisse, plusque momenti habeat quoad hoc punctum apud ipsum ejus auctoritas, quàm auctoritas multorum, quos citat pro contrariâ; securè tunc poterit ejus placitum sequi; sed hic casus rarissimè in praxi continget.

XLVI. Quòd si Summistam quem consulit refert duas sententias oppositas, et dicit esse æquè probabiles, et nihil amplius dicit, tunc debet partem tutiorem amplecti. Quòd si dicat sententiam rigidam esse probabiliorè, oppositam verò esse probabilem, rigidiorè debet amplecti; nec unquam potest benignam sequi, nisi videat majus fundamentum rationis, vel auctoritatis ad judicandum esse veram, quàm ad judicandum esse veram sententiam rigidam.

Manere itaque debet fixum, probabilitatem non esse regulam rectè operandi, sed veritatem; id est, non sufficere ad rectè operandum, quod quis judicet opinionem esse probabilem; sed requiri ut judicet esse veram. Unde cum evidens sit veritatem esse non posse penes utramque sententiam contrariam, sed penes unam duntaxat; nunquam habet operans optionem eligendi inter opinionem benignam et rigidam

pro libitu suo; sed duntaxat potest eligere benignam; quando habet fundamentum aliquod præponderans ad credendum, illam esse veram, et sententiam rigidam esse falsam: quod nunquam habet, nisi quando sententia benigna proponitur, vel ut unicè verisimilis, vel ut manifestè verisimilior contraria. Quare, ut sapienter scribit Gerson de Reg. Moralit. sub titulo de superbiâ: *Ambulandum in virtutis doctrina via regia, ut nec strictius fiat Dei mandatum, nec latius quàm ipse mandaverat.* Noster itaque scopus, in quem collimare, et stella polaris, quam inspicere debemus, est veritas. Nec in questionibus decidendis attendi debet, quæ opinio sit regula, et quæ benigna; sed quæ vera. *Superest ergo, inquit sapienter P. Esparza in Appendice art. 42, ut omnes unanimi consensu enitatur quantum possumus ad veritatem, et ea circa rem quamlibet teneatur sententia, quæ vera esse convincetur, aut omnibus hinc inde consideratis videbitur ad veritatem propius accedere, ea verò rejiciatur ac reprobetur, quæ falsa convincetur; aut ad falsitatem vergere potissimum videbitur. Ita enim fiet, ut veritatem facientes in charitate crescamus in illo per omnia, qui est caput Christus, ut loquitur Apost. Eph. 4.*

§ XX. Inferitur ex dictis non licere viro docto respondere consulentibus secundùm sententiam aliorum minus tutam, quam ipse falsam esse censet.

XLVII. Id probat optimè præpositus generalis disert. 5, à num. 51. *Nam si ego, inquit, expensis utriusque partis fundamentis censeo aliquem contractum esse usurarium; si mercator à me roget an sibi liceat talem contractum celebrare, non possum respondere: Licet, quia hoc ipso affirmarem esse absolutè licitum quod absolutè censeo esse usuram; et inducerem illum ad faciendum quod judico esse malum et prohibitum: quæ res est omninò illicita. Nec sufficit quòd detur sententia probabilis affirmans illum contractum esse licitum; quia quamdiù illa sententia à me non approbatur, non possum secundùm illam operari et consilium dare. Sententiam contrariam esse probabilem probat quidem, suos auctores et omnes qui illam veram esse existimant, posse secundùm illam operari et consilium dare; non autem eos qui illam improbant et ut falsam rejiciunt. Inprimis enim absolutè affirmare exterius ut licitum, quòd interius judico esse absolutè illicitum, est mendacium quod est intrinsecè illicitum, utpote contrarium commercio et societati hominum. Deinde inducere ad faciendum quod lege Dei est graviter prohibitum, est grave peccatum. Et quamvis ego non cognoscam certò et evidenter talem legem existere, tamen prudenter judico existere, idque mihi persuasum habeo. Dùm autem ita judico, sicut nefas mihi est illud exequi, ita nefas, alium inducere ad exequendum. Et quamvis ego sciam illum contractum esse licitum secundùm sententiam aliquorum doctorum, hoc non sufficit, ut consulenti respondeam: *Licet*; nam illum esse licitum secundùm sententiam aliquorum doctorum, nihil aliud est quàm dari doctores affirmantes esse licitum: hoc autem non est idem, ac*

contractum esse licitum simpliciter et absolute, nisi probetur eorum sententiam esse veram. Consulens tunc non rogat an licitus sit ille contractus secundum aliquorum doctorum sententiam, sed an sit absolute licitus. Unde respondere absolute: *Licet*, quia licet secundum opinionem aliquorum doctorum, quam censeo esse falsam, est illum decipere in re gravi, et inducere ad peccandum. Quia si ego responderem: *Absolute non licet ille contractus, quamvis dentur doctores aliqui affirmantes licere*, tunc consulens non celebraret contractum, nisi prius animadverteret me male respondisse ad questionem.

XLVIII. Quare in dicto casu, vel deo absolute respondere non esse licitum illum contractum, vel saltem dicere: dantur quidem doctores affirmantes contractum istum esse licitum; ceterum ergo illorum falsam esse existimo sententiam, ac proinde tibi absolute respondere ego non possum, esse licitum istum contractum, quia censeo illicitum. Tu alios doctores consule: si illi affirmaverint esse licitum, et tu prudenter censeas me potius quam illos decipi, eorum sententiam amplecti poteris. Quousque autem prudenter possis judicare esse licitum istum contractum, non poteris illum in praxim deducere; dum dubius manseris, teneberis partem securiorem amplecti.

XLIX. Unde a fortiori rejicienda est nonnullorum sententia, qui dixerunt doctorem consultum posse in aliquo casu respondere secundum sententiam aliorum minus tutam favorabilem consulenti, quamvis ipse certum existimet esse falsam; quia cum consulens in re dubia jus habeat se conformandi opinioni quae ab aliquibus viris doctis defenditur, non obstante quod alii contradicant, et speculative sententiam improbabilem judicent, hoc ipsum suo consulenti doctor indicare non prohibetur.

L. Rejicienda, inquam; quia ratio qua nititur est plane falsa, et supponit tanquam quid certum id, quod non solum non est certum, sed videtur manifeste falsum: nimirum, hominem in re dubia jus habere se conformandi opinioni, quae ab aliquibus viris doctis defenditur. Nam, v. g., in re dubia, an aliquis contractus sit usurarius, nec ne, non satis est ad inendum licite eundem contractum, quod operans sciat aliquos viros doctos defendere illum contractum esse licitum; si sciat alios aequè doctos, vel doctiores, et plures numero asserere esse usurarium, et ad hoc probandum afferre rationes, quae ipsi videntur urgentiores. Nam tunc operans judicat, vel saltem prudenter judicare potest, auctores illos benignos falli, et errare contra legem Dei: est autem manifestum quod nemini liceat sequi errantes contra legem Dei, quando cognoscit illos errare; hoc enim est formaliter contemnere legem Dei, et agere contra conscientiam. Quare sententia probabilis aliena favens libertati adversus legem, non potest assumi ut regula secuta operandi ab iis qui judicant illam esse falsam, et legi divine contrariam; neque ab iis qui dubitant an sit vera, vel falsa; neque ab iis qui praescindunt ab eo an

sit vera, vel falsa; sed duntaxat ab iis qui prudenter judicant esse veram et legi divinae conformem. Qui enim vult sequi opinionem minus tutam faventem suae libertati adversus legem, praescindendo ab eo an sit vera, vel falsa; seu nullà ratione habita veritatis, per quam conformatur cum lege aeterna; vult eam sequi, sive sit conformis legi illi, sive sit contraria, ac proinde contemnit legem aeternam: quod est evidenter illicitum. Quare nemo potest in occursum opinionum contrariam amplecti licite illam quae favet libertati adversus legem, nisi sibi prudenter persuadeat illam esse veram; oppositam autem stantem pro lege adversus libertatem, esse falsam, et imponere homini ontus, quod Deus non imposuit. Hinc inferitur esse à fortiori absurdum sententiam, quam Gabriel à Sancto Vincentio in libro de Remediis ignorantiae pag. 374 refert ac refellit: *Si vir doctus inveniat aliquam opinionem, quam putat esse falsam, et observat falsitatem et quod principium, cui innititur, est omnino falsum, inane et vanum, adhuc tamen vir ille doctus, qui haec agnoscit, potest eam sententiam tutà conscientia sequi, gerendo se ut indoctum. Quis non videat hanc esse laxitatem intolerabilem?*

§ XXI. Inferitur ex dictis esse plane falsam, regulam illam sine limitatione sumptam, quam tanquam certissimam assumit auctor benignus gravis, videlicet: quod in dubiis questionibus circa mores quisque operari possit secundum sententiam quam viri docti ut probabilem et in praxi tutam defendunt.

LI. Hanc regulam tanquam principium inconcussum ponit auctor ille in summà morali lib. 1, tr. 1, cap. 4, § 2, num. 7, ubi probat licitum esse sequi opinionem probabilem minus tutam tametsi operantè speculative minus probabilem, et opposita probabilior appareat; quod inde, inquit, ostendi debet: quia speculative illa opinatio eo ipso quod incerta et fortassè falsa sit, non potest esse regula operationis, consequenter operans aliam regulam, eamque certam seclari debet, videlicet, quod in dubiis questionibus circa mores quisque operari potest secundum sententiam quam viri docti ut probabilem et in praxi tutam defendunt. Infero, inquam, hanc regulam esse plane falsam, et nullo fundamento solido nixam nisi limitetur; quia stat me scire aliquos viros doctos, aliquam sententiam minus tutam tanquam probabilem, imò ut sibi veram, et in praxi tutam; imò ut sibi moraliter certam, defendere; et tamen, quod ego prudentissimè judicare possim deceptos fuisse; quia nimirum pro parte contraria invenio solidiora auctoritatis et rationis momenta; tunc autem licitè illos sequi non possum, ut probatum manet.

LII. Typis vulgavit hic auctor suam summam moralem anno 1643, quando Probabilismus nondum fuerat cohibitus ab Alexandro VII, cautius locuti sunt P. Esparza, P. Terillus et alii, qui post tot damnatas anno 1655 et 1656, ab Alexandro propositiones scripserunt. Siquidem ad usum licitum opinionis minus tutae sapienter requirunt, ut sit aequalis vel ferè aequalis probabilitatis cum tutiore, ac proinde juxta ipsos non

sufficit quòd operans sciat illam sententiam defendi ut probabilem et tutam à viris doctis; sed requiritur ut sciat defendi cum fundamento saltem æquali vel fere æquali fundamentis sententiæ contrariæ.

LIII. Nos dicimus illam regulam limitandam esse; ut solùm sit verum, licitum esse cuilibet operari secundùm sententiam minùs tutam, quam viri docti ut probabilem et in praxi tutam defendunt; quando illa sententia post diligentem veritatis inquisitionem illi representatur ut unicè verisimilis, vel ut manifestè verisimilior, quàm opposita, et idcirco ab ipso prudenter iudicatur vera. Implicat enim, ut operans formet dictamen practicum certum, quòd sibi hic et nunc liceat sequi sententiam minùs tutam, quam ipse iudicat esse falsam: quia si iudicat esse falsam, iudicat esse illicitam actionem, quam illa sententia ut licitam astruit; implicat autem ut dum iudicat actionem illam secundùm se et in communi esse illicitam, simul iudicet esse licitam sibi: et quàmvis suspendat illud iudicium directum de falsitate illius opinionis, si tamen illi verisimilior sit illam falsam esse, et consequenter esse illicitam illam actionem, implicatorius est ut in sensu composito illius apparentia certus sit se non peccare exercendo talem actionem; hic enim actus est implicatorius: *Ego quidem dubito an actio A sit secundum se illicita, et mihi verisimilior est esse illicitam; et tamen cedit sum quòd mihi illicita non est; quamvis in me non adsit specialis ratio, me eximens à lege communi prohibente eam actionem.*

§ XXII. Ostenditur fundamenta adducta à Magistro Bartholomæo de Medina anno 1577, pro sententiâ benignâ, inefficacia esse ad probandum licitum cuique esse, sequi opinionem probabilem minùs tutam in cursu tutoris et probabilioris, atque operanti ipsi verisimilioris.

LIV. Auctorem hunc Antonium Senensis in suâ Bibliothecâ Theologum excellentem, et numeris omnibus absolutum vocat, nec pietatis minùs et probitatis, quàm eruditionis laudem insignem; ille igitur in suis commentariis in 1-2, D. Th. quæ luce publicâ donavit an. 1577, qu. 19, art. 6, concl. 5, sic hanc controversiam attigit: *Ex hoc nascitur magna questio, utrum teneamur sequi opinionem probabiliorē, relicta probabilii; an satis sit sequi opinionem probabilem?* Postquam autem retulit sententiam contrariam, sic ille quæstionem resolvit: *sed mihi videtur quòd si opinio est probabilis; licitum est eam sequi.* Quæ verba possunt habere commodam explicationem, ut notat P. generalis dissert. 13, n. 9; nimirum si intelligantur de opinione minùs probabilii specificativè et materialiter, id est de minùs communi inter sapientes; non autem de opinione minùs probabilii reduplicativè et formaliter respectu ipsius operantis; quasi Medina solùm voluerit ad usum licitum opinionis minùs tute non requiri, quòd illa in se, et in communi estimatione sit probabilior, seu communior inter sapientes; sed satis esse quòd sit verè probabilis, seu quòd defendatur ut vera à viris doctis et probis post diligens stu-

dium; dummodò ipsi operanti apparet in actu primo absolutè verisimilior quàm opposita, et ab ipso prudenter iudicatur vera. Posteriores tamen theologi Medinam citant pro sententiâ suâ affirmantem licitum unicuiquè esse sequi probabilem opinionem aliorum, quamvis sit minùs tuta, et ipsi operanti minùs probabilis, seu minùs verisimilis, quàm opposita videatur.

LV. Quis fuerit primus inventor sententiæ benignæ, quæ tot sectatores habuit per integrum seculum, non constat. Quamvis enim Medina nullum auctorem pro illâ citet; et posteriores theologi ipsum, et Mercado, primo loco nominent pro hæc sententiâ: tamen P. Vasq. affirmat illam jam fuisse communem eo tempore quo Medina eam typis vulgavit. Unum tamen videtur exploratum, illam paulò antea necesse extollere caput, nempe post. a. 1570. Nam gravissimus et eruditissimus theologus Antonius de Cordova in suo Quæstionario Theologico; quod typis mandavit anno 1571, lib. 2, qu. 3, cum asserisset, partem tutiorem esse tenendam, quando est probabilior oppositâ, statim subiunxit, et in hoc omnes theologi consentiunt.

LVI. His quæ P. generalis in suo libro dissert. 12, n. 22, adducit, adjungo testimonium D. abbatis Stephani Gradi bibliothecæ Vaticanæ præfecti in disputatione de Opinione Probabili cap. 12; explicans enim quomodò exorta sit Probabilistarum philosophia, pag. 28, testatur, se audivisse virum gravissimum et non vulgari hodie in Ecclesiâ dignitate, affirmantem hæc paulò liberius opinandi rationem avorum nostrorum memoriâ repente et quasi fortuito in Ecclesiâ exstitisse, et quia non minùs honorifica consultis quàm commoda consultoribus accidebat, facillè ab omnibus receptam, et in mores inductam; verum-cum neminem haberet, quæ auctorem eius repertoreque se ferret, cuiusque præcipuo periculo doctorum hominum subiret iudicia, sed ab scriptoribus obiter, et quasi aliud agentibus jactaretur, rudem initio, et inchoatam fuisse, neque eò minùs à plerisque probatam, atque in gravissimis de animarum salute deliberationibus passim adhibitam; secutamque incredibilem in hoc genere scribendi fidenciam, ut jam nihil tam absurdum, nihil ab honestate et pietate tam alienum esset, quod multorum iudicio Ethica Christiana non admitteret.

LVII. Adjungo etiam iudicium Vincentii Contensonis in suâ Theologiâ mentis et cordis tom. 3, dissert. 6, de novello probabilistatibus commento, cap. 2, pag. 17, ubi ita scribit: *Probabilissimi licentiam ab aliis hauserunt Jesuitæ, et cum Jesuitis non pauci alii ex omnibus ordinibus et academiis, nonnulli etiam sorbonici hujus seculi doctores sectantur, etc.*

His prænotatis examinemus jam fundamenta Medicinæ; ea exhibuit P. generalis dissert. 14, cap. 4, à n. 26, ad eaque breviter respondit: ea ego hic sigillatim, et copiosius expendam, ut constet, quàm destituta sit solidis fundamentis sententia benigna sumpta, in sensu indiviso, in quo illam defendunt moderni Probabilistæ, asserentes cuilibet licitum esse sequi opinionem probabilem aliorum de honestate vel licentiâ

alicujus actionis, quamvis agnoscat esse auctoritate et ratione minus probabilem, seu minus verisimilem.

§. XXIII. *Rationes Medinæ.*— *Prima ratio.*

LVIII. Probat igitur Medinæ suam sententiam primò: *Nam opinio probabilis, inquit, in speculativis ea est quam possumus sequi sine periculo erroris et deceptionis: ergo opinio probabilis in practicis ea est quam possumus sequi sine periculo peccandi.* Verùm hoc argumento probari non potest id quod Probabilistæ intendunt, nempe licitum esse cuiuslibet sequi opinionem aliorum minus tutam, quamvis omnibus hinc inde consideratis, habeat majus fundamentum ad judicandum esse falsam, et legi divinæ contrariam, quam ad judicandum esse veram et legi divinæ conformem; seu quamvis agnoscat sententiam tutiorem esse probabiliorum in se, seu habere pro se plures et graviore auctores: et quamvis ipsi appareat ab intrinseco verisimilior, seu quamvis agnoscat esse fultam validioribus rationibus. Imò ex paritate illà fit argumentum validum contra ipsos: nam sicut in speculativis nequit absque deceptionis, et erroris periculo magister amplecti sententiam, quæ in actu primo illi magis apparet falsa quam vera, seu pro quâ agnoscit majora argumenta falsitatis quàm veritatis, ita in moralibus nequit absque peccandi periculo homo in operando sequi sententiam minus tutam seu faventem libertati adversus legem, quando omnibus consideratis agnoscit in illà et pro illà majora argumenta falsitatis quàm veritatis, quia tunc prudenter potest judicare illam esse falsam et legi divinæ contrariam: unde si tunc velit eam in operando sequi, operabitur contra conscientiam, et legem Dei contemnet. Ut enim ostendit P. generalis dissert. 4, § 4, à n. 21, perindè est sequi sententiam minus tutam, quando prudenter potest judicare esse falsam, etsi voluntariè suspendas assensum; ac operari quando actualiter judicas esse falsam. Unde sicut magister nequit licitè dictare discipulis sententiam, quæ sibi non probatur, licet sciat probari aliis, seu quam judicat esse falsam, quamvis sciat ab aliis judicari veram; ita non potest homo in operando sequi sententiam minus tutam, quando judicat esse falsam, quamvis sciat ab aliis judicari veram; quia hoc ipso quod prudenter judicet illos auctores decipi; nequit licitè sequi errantes contra legem Dei in eo, in quo cognoscit illos errare; nec auctoritas illorum potest ipsum prudenter movere adsequendum in operando illorum placitum; si non movet ad conformandum judicium suum cum iudicio ipsorum circa honestatem objecti, ac proinde dum judicat illos deceptos fuisse in judicando objectum illud esse honestum, nequit ab illorum auctoritate moveri.

LIX. Ad rationem propositam admittimus antecedens et consequentiam. Ac proinde fatemur quòd, sicut in speculativis opinio probabilis est, quam possumus sequi sine periculo erroris et deceptionis, ita in practicis opinio probabilis est, quam sequi possumus sine periculo peccandi. Constanter tamen negamus posse nos sine periculo peccandi sequi opinionem minus probabilem et minus tutam in occursum tutoris et

probabilioris; ac proinde dicimus opinionem alienam minus tutam non esse probabilem illis quibus opinio aliena tutori apparet verisimilior; quia illi prudenter judicare possunt opinionem illam minus tutam esse falsam et legi divinæ contrariam; nemo autem potest sine peccandi periculo sequi opinionem aliorum minus tutam in circumstantiis in quibus prudenter judicare potest illam esse falsam et legi divinæ contrariam. Quare opinionem alienam minus tutam illi soli possunt sine peccandi periculo sequi, qui prudenter judicant esse veram et legi divinæ conformem iudicio firmo excludente prudentem et moralem formidinem malitiæ, ut explicuimus sæpè. Illa propositio Medinæ: *In practicis opinio probabilis est, quam sequi possumus sine peccandi periculo, æquivalet huic: In practicis illa sola opinio nobis probabilis est, quam sequi possumus sine peccandi periculo;* nam ea quam sequi non possumus sine peccandi periculo, nobis non est probabilis. Hinc autem contra Medinam inferitur opinionem alienam minus tutam tunc solum nobis probabilem esse, quando post diligentem veritatis inquisitionem citra omnem passionem et culpam nobis apparet in actu primo vel unicè verisimilis, vel clarè et notabiliter verisimilior quàm opposita, quia tunc solum possumus prudenter, seu sine morali et prudenti formidine, illam approbare ut veram. Unde inferitur nos nunquam posse licitè et sine peccandi periculo amplecti opinionem alienam minus tutam in occursum tutoris et probabilioris, seu verisimilioris neque in occursum tutoris et æquè nobis verisimilis.

LX. Totaque fallacia argumenti desumitur ex falsa suppositione, quâ laborat. Supponit enim opinionem alienam minus tutam manere absolutè probabilem respectu nostri, etiamsi nobis proponatur ut minus verisimilis quàm contraria, quod tamen est planè falsum. Supponit itaque argumentum, opinionem minus tutam eo ipso quòd in se sit probabilis, seu propugnata ut vera à viris probis et sapientibus, habere probabilitatem respectu omnium, etiam illorum qui judicant, vel prudenter judicare possunt illam falsam esse, eò quòd illius fundamenta apparent ipsis minus verisimilia, quàm fundamenta sententiæ contrariæ; quæ tamen est falsa suppositio: ac proinde argumentum supponit rem manifestè falsam; nempe quòd debeat probari omnibus, et omnibus esse probabilis opinio, quæ probata est aliquibus viris sapientibus, et respectu illorum est probabilis. Cùm tamen opinio quæ probata est aliquibus viris sapientibus solum sit probabilis respectu aliorum in quorum intellectu post diligentem veritatis inquisitionem citra passionem et culpam habuerit eundem statum, quem habuit in intellectu suorum auctorum; id est, respectu illorum quibus ejus fundamenta apparuerint, notabiliter majora fundamentis sententiæ contrariæ, quia illi solum possunt prudenter illam approbare ut veram; non autem respectu aliorum quibus illa fundamenta non apparuerunt majora, et à fortiori non respectu eorum quibus apparuerunt minor.

Quare tota æquocationis et fallaciæ ratio desumi-

tur ex eo quòd Medina consideret probabilitatem quamdam absolutam, quæ sit recta regula respectu omnium, et quam omnes in omni circumstantiâ possint sine peccandi periculo sequi; cum tamen probabilitas sit regula respectiva, quam aliqui solum in aliquibus circumstantiis possunt sine peccandi periculo sequi; nempe illi quibus post diligentem veritatis inquisitionem citra passionem et culpam probabilitas illa apparet ita præponderans probabilitati partis contrariæ, ut vi illius prudenter judicent opinionem gaudentem eâ probabilitate esse veram et legi divinæ conformem.

LXI. Hæc fallacia magis detegetur, si evolvamus sensum illius propositionis: *Opinio probabilis in practicis ea est quam possumus sequi sine periculo peccandi.* Nam si propositio significet eam solum opinionem in practicis probabilem esse, quam omnes sine peccandi periculo in quibuslibet circumstantiis sequi possunt, est evidenter falsa. Nam opinionem probabilem minus tutam nequeant sequi auctores contrarii, qui illam improbant ut falsam, præsertim illi quibus fundamenta talis opinionis apparent debilia; quare relatè ad illos non est probabilis, stat enim aliquos viros sapientes tenere probabiliter et defendere ut veram opinionem minus tutam, et tamen alios viros sapientes detegere debilitatem fundamentorum, quibus illi alii moti sunt; et certos moraliter reddi de falsitate talis opinionis minus tutæ: quo in casu isti non possunt sine peccato sequi sententiam illam minus tutam, quam falsam et levi nixam fundamentò judicant. Si autem ea propositio significet eam solum opinionem in practicis probabilem esse, quam aliqui possunt sine peccandi periculo sequi, nempe illi quibus ejus fundamenta post diligentem veritatis inquisitionem apparent citra omnem culpam notabiliter verisimiliora oppositis, sicut apparuit suis auctoribus; tunc illa propositio est vera, quia ad probabilitatem opinionis non requiritur quòd ejus fundamenta appareant omnibus præeminentia fundamentis partis oppositæ; sed satis est quòd appareant talia aliquibus viris probis et sapientibus post diligentem controversiæ discussionem.

LXII. Unde propositio illa distinguenda est: *Opinio probabilis in practicis ea est quam possumus sequi sine peccandi periculo.* Distinguo: Quam possumus sequi omnes, et in omnibus circumstantiis, nego; quam possumus sequi aliqui, vel omnes in aliquibus circumstantiis (nempe in illis in quibus citra culpam fundamenta illius apparent nobis notabiliter majora oppositis), concedo. Vel aliter: *Opinio probabilis in practicis ea est, etc.* Distinguo: *Opinio probabilis nobis ea est quam possumus sequi sine peccandi periculo,* concedo; *opinio probabilis aliis seu respectu aliorum ea est quam possumus sequi sine peccandi periculo,* nego: stat enim opinionem esse probabilem in se, et respectu aliorum quibus ejus fundamenta citra culpam apparuerunt notabiliter majora oppositis, et non esse probabilem nobis, quibus talia non apparent, sed potius apparent minora, et aliquando apparent levia: sicut P. Vasquez sæpè videntur frivola et parvi mo-

menti fundamenta, quibus auctores alii graves moti sunt ad defendendam suam sententiam; et tunc sanè illorum sententiâ Patri Vasquez probabilis non est.

§ XXIV. Secunda ratio Medinæ.

LXIII. Veniamus jam ad alia fundamenta Medinæ. Probat ergo secundò in hunc modum nos non teneri sequi probabiliorem, relicta probabilis, sed posse sequi minus probabilem, etiamsi sit minus tuta seu favens libertati adversùs legem. Quia *opinio probabilis, inquit, ex eo dicitur probabilis, quòd possumus eam sequi sine reprehensione et vituperatione: ergo implicat contradictionem, quòd sit probabilis, et quòd non possimus eam licitè sequi. Antecedens probatur.* Nam opinio non dicitur probabilis ex eo quòd in ejus favorem offerantur rationes apparentes, et quòd habeat assertores et defensores (nam isto pacto omnes errores essent opiniones probabiles), sed ea opinio probabilis est quam asserunt viri sapientes, et confirmant optima argumenta quæ sequi nihil improbabile est. Ita definit Arist. 1 Ethic. cap. 4, et 1 Topic. c. 1.

LXIV. Hæc ratio eadem æquivocatione laborat, quæ prima. Eidem respondet P. generalis. diss. 14, num. 30, distinguendo antecedens: *Opinio ex eo dicitur probabilis, quòd possumus eam sequi sine reprehensione, semper, et in omni occurso rerum, nego; alii quando, nimirum quando nobis proponitur in eo statu quem habuit vel habet in mente suorum auctorum, quibus proposita est ut verisimilior oppositæ, concedo antecedens. Et similiter distinguendum est consequens, et sub eâ distinctione concedenda vel neganda est consequentia. Peccat itaque argumentum, quia ex eo quòd opinio aliqua in aliquâ circumstantiâ approbata sit ab aliquibus viris sapientibus, arguit posse approbari ab omnibus et in omni occurso rerum: quod est arguere à singulari ad universale. Namque opinionem esse probabilem, est, illam reputatam fuisse veram à viris probis et sapientibus, eò quòd ipsi representata sit ut verisimilior oppositæ et unicè vera. Ex eo autem quòd aliqui viri sapientes illam approbaverint, non sequitur quòd ego possim eam prudenter approbare et reputare veram, quando video viros alios sapientes vel sapientiores eam reprobare, falsamque reputare, istorumque fundamenta mihi apparent urgentiora. Neque ex doctrinâ Aristotelis probari potest, quòd licitum sit sequi opinionem probabilem aliorum minus tutam, quando ego prudenter judico, vel judicare possum, illam esse falsam; nam probabilia, juxta Aristotelem, sunt illa quæ videntur omnibus, aut pluribus, vel sapientioribus, et iis vel omnibus, vel plurimis, vel maxime notis et illustribus. Unde in sensu Aristotelis tunc opinio minus tuta erit probabilis, quando vel omnes sapientes, vel plurimi, vel maxime noti et illustres illam tenent, quia tunc quilibet potest prudenter judicare rem esse licitam, quando videt licitam judicasse omnes sapientes, vel saltem plurimos, seu plerosque, vel maxime conspicuos, quorum auctoritas scilicet præponderat auctoritati reliquorum omnium. Unde in sensu Aristotelis non est probabilis opinio quam aliqui sapientes judicant veram, si tot alii vel etiam plures æquè sapientes vel sapientiores*

judicant falsam, nec in sensu Aristotelis utraque pars contradictionis potest esse eidem intellectui probabilis, sed una duntaxat, nempe illa quæ ob suam maximam verisimilitudinem traxit in sui assensum vel omnes sapientes, vel saltem plerosque et maximè conspicuos.

§ XXV. Solvitur tertia ratio Medinæ.

LXV. Tertio. Argumentatur Medina sic: *Opinio probabilis est, inquit, conformis rectæ rationi et existimationi virorum sapientum et prudentum: ergo eam sequi non est peccatum. Consequentia est evidens; et probatur antecedens: nam si est contra rationem, opinio probabilis non est, sed error manifestarius.* Respondeo distinguendo antecedens: *Opinio probabilis est conformis rectæ rationi et existimationi virorum prudentum et sapientum: si sit vera, et prudenter ac post maturam considerationem judicetur vera, concedo antecedens; si sit falsa, vel præcipitanter et sine debitâ discussione et diligentî examine judicetur vera, nego antecedens.* Nam opinio falsa non est conformis rectæ rationi, siquidem rectitudo rationis est veritas; et opinio hominum, quæ approbat ut licitum illud ipsum quod ratio æterna Dei reprobat ut illicitum, non est conformis rectæ rationi, sed contraria. Licet autem sit vera, si concipitur temerè et sine debitâ consideratione, non est opinio probabilis, quia solùm casualiter, non autem secundùm regulas prudentiæ assequitur veritatem. Et distinguo consequens: *Ergo eam sequi non est peccatum: si sit vera, et prudenter judicetur vera, concedo consequentiam; si sit falsa, subdividuo: si sit falsa, et prudenter judicetur falsa, vel de ejus veritate prudenter dubitetur, nego consequentiam; si sit falsa, et tamen sine imprudentiâ et sine temeritate inculpabiliter judicetur vera, quia ejus fundamenta post diligentem veritatis discussionem apparent præeminentia fundamentis contrariis, concedo consequentiam, quia licet operans sequatur tunc opinionem quæ in re non est conformis rectæ rationi, sequitur tamen opinionem quam inculpabiliter et sine temeritate sibi persuadet esse veram et rectæ rationi conformem, ac proinde non peccat.*

LXVI. Quare quando dantur duæ opiniones probabiles inter se oppositæ, quarum una affirmat et altera negat certum contractum, v. gr., esse licitum, utraque in existimatione virorum prudentum est, conformis rectæ rationi, quia utraque à suis auctoribus probabiliter judicatur vera; et cum altera ex illis debeat esse falsa, et una sola possit esse vera, una sola ex illis est in re conformis rectæ rationi; altera vero solùm apparenter, et in existimatione hominis sic judicantis; quæ existimatio si sit inculpabilis, excusat à culpâ actionem quæ ex illo errore fit contra legem et contra rectam rationem æternam Dei; si sit culpabilis, non excusat.

LXVII. Quod autem addit Medina, nimirum, quòd si est contra rationem, non est opinio probabilis, sed error manifestarius, est falsum, quia potest in re esse contra rationem, et tamen inculpabiliter judicari vera

et conformis rectæ rationi: tunc autem licet sit error, non est error manifestarius, sed error occultus et inculpabiliter ignoratus.

LXVIII. Opponit statim sibi Medina: Si dicas (nempe opinionem minùs probabilem) esse quidem rectæ rationi conformem, tamen quia opinio probabilior est conformior et securior, obligamur eam sequi; contra est argumentum: nam nemo obligatur ad id quod melius et perfectius est. Perfectius est esse virginem quàm esse uxoratam; esse religiosum quàm esse divitem; sed nemo ad illa perfectiora obligatur.

LXIX. Verùm hoc fundamentum fallax est. Nam supponit opinionem alienam minùs tutam, quæ operanti apparet minùs verisimilis quàm opinio tutior, manere absolutè probabilem respectu operantis; quod tamen est planè falsum, quia tunc non potest approbare illam ut veram, sed potius potest ac debet reprobare ut falsam, et solùm tunc habet libertatem ad judicandum esse veram opinionem tutiorem, pro quâ videt stare plures auctores graves et majora fundamenta rationis. Implicat enim ut homo sapiens et prudens possit judicare inculpate esse veram opinionem minùs tutam faventem libertati adversùs legem, quando omnibus hinc inde consideratis, habet majus fundamentum ad judicandum esse falsam. Unde tunc homo non judicat, nec judicare potest opinionem minùs tutam esse rectæ rationi conformem; sed vel debet judicare esse rectæ rationi contrariam judicando esse falsam, vel manere dubius an sit conformis vel difformis rectæ rationi, quatenùs dubius manet an sit vera vel falsa. Quare tunc de opinione magis tutâ non judicat esse conformiorem rectæ rationi, sed esse unicè conformem, quia judicat illam unicè esse veram, vel saltem hoc solùm potest tunc judicare.

LXX. Nec ex eo quòd nemo teneatur ad id quod melius est, verbi gr., ad eligendum statum religionis præ matrimonio, inferri potest quòd nemo teneatur eligere sententiam stantem pro lege adversùs libertatem, quando illi proponitur ut verisimilior oppositâ; siquidem tunc eligere opinionem faventem libertati adversùs legem foret peccatum: ut enim ostendit P. generalis in suo libro, dissert. 6, per nullam reflexionem potest excusari à culpâ formali ille qui sequitur opinionem faventem libertati adversùs legem, quando omnibus consideratis, habet majus fundamentum ad judicandum esse falsam et legi divinæ contrariam, quàm ad judicandum esse veram et legi divinæ non contrariam.

LXXI. Opinio autem favens libertati, ut supra exposui § 3, non dicitur minùs tuta, quia in illis circumstantiis sit positivè tuta, cum potius tunc sit positivè inuta; sed quia ipsius fundamentum secundùm se inspectum grave est et tale, ut propter illud viri aliqui sapientes prudenter judicaverint rem esse licitam, possitque in proxim sine peccato illa opinio deduci aliis qui illam prudenter judicaverint veram.

LXXII. Quando electio facienda est inter duo extrema, quorum utrumque est bonum, sed unum est perfectius alio, nemo teneatur ad perfectius. At quando

electio facienda est inter duo extrema, quorum unum est certò et indubitanter bonum, et de alio dubitatur an sit bonum vel sit malum, nemo potest hoc secundum licitè eligere, nisi priùs sibi persuadeat non esse malum, ex vi motivi clarè et manifestè præponderantis motivo partis oppositæ.

§ XXVI. *Solvitur quarta ratio Medinæ.*

LXXIII. Arguit quartò Medina: *Licium est opinionem probabilem in scholis docere et proponere; ergo licitum est eam consulere. Idem confirmatur: nam licitum est interiùs assentiri huic conclusioni: ergo licitum est exterius eam proponere.* Huic argumento rectè respondet generalis licitum quidem esse opinionem probabilem in scholis docere, quando illa opinio docenti apparet verisimilior oppositâ, et absolutè vera reputatur, et etiam sic licitum esse secundum illam consilium dare; cæterum non esse licitum eam docere, quando docenti videtur minùs verisimilis, et quando propterea falsa existimatur, vel existimari prudenter potest; nec tunc licere secundum illam consilia dare. Ad confirmationem responderetur non esse licitum interiùs assentiri opinioni minùs tutæ, quando omnibus consideratis apparet magis falsa quàm vera, quia imprudenter se gereret voluntas imperans intellectui ut iudicet, verbi gr., certum contractum esse licitum, quando omnibus considerati habet majus fundamentum ad iudicandum esse illicitum.

§ XXVII. *Solvitur quinta ratio Medinæ.*

LXXIV. Arguit quintò Medina: *Non potest confessarius cogere penitentem ad sequendam opinionem probabiliorè: ergo non est obligatus ad sequendam opinionem probabiliorè.* Antecedens probat ex eo quòd confessarius scit, vel scire debet, quòd penitens in tali casu non peccat, siquidem scit, vel scire debet, quòd quando sunt duæ opiniones probabiles de aliquo contractu, licitum est utrique adherere; si autem penitens non peccat sequendo talem opinionem, non potest illi absolutionem denegare. Respondeo: Si penitens accedat ad pedes confessarii cum proposito non abstinendi à certo contractu, qui secundum sententiam probabilem, et ipsi penitenti verisimiliorè, est illicitus, et quem confessarius illicitum esse iudicat, non posse ipsum absolvere, quia tunc penitens accedit cum animo faciendi contractum quem prudenter iudicare potest esse illicitum; unde confessarius, qui firmiter iudicat peccare eum qui sequitur opinionem minùs probabilem et minùs tutam in occurso tutoris et sibi verisimilioris, firmiter iudicat non posse penitentem illum sine peccato exequi illum contractum. Falsissimumque est quòd confessarius scire debeat quòd, quando sunt duæ opiniones de aliquo contractu, licitum est utrique adherere, quia certissimum est quòd ubi sunt duæ opiniones probabiles contrariæ propugnatae ut veræ à diversis auctoribus circa honestatem vel turpitudinem certi contractus, nemo potest in praxi sequi opinionem faventem suæ libertati adversus legem, nisi post diligentem veritatis inquisitionem

citra passionem et culpam illa opinio proponatur ut notabiliter verisimilior, et ab ipso iudicetur vera: unde nunquam est licitum alicui adherere in operando opinioni minùs tutæ, quando agnoscit opinionem tutiorem esse æquè probabilem, et à fortiori quando agnoscit esse probabiliorè, quia tunc vel iudicare debet esse illicitam rem, de quâ sunt opiniones contrariæ, vel dubius manere an sit illicita; et in neutro casu potest sine peccato illam exercere.

LXXV. Sed major est difficultas, quando penitens post diligentem veritatis inquisitionem citra omnem culpam iudicat esse veram sententiam minùs tutam, quia illa apparuit clarè verisimilior quàm opposita; ac proinde iudicat contractum esse licitum; et idè non vult ab illius celebratione abstinere. Poteritne confessarius, qui tenet sententiam contrariam, et censet contractum illum esse illicitum, absolvere talem penitentem contra propriam opinionem magis probabilem et magis tutam? P. generalis, diss. 14, à num. 114, tractat copiosè hoc punctum. Et imprimis rectè docet, ex eo quòd confessarius contra propriam opinionem possit ac debeat absolvere penitentem utentem opinionem contrariâ, quam probabiliter putat esse veram non sequi quòd possit quis in operando sequi opinionem minùs tutam in occurso tutoris sibi verisimilioris, quia in hoc casu penitens accedit benè dispositus, et confessarius penitenti accedenti cum bonâ dispositione nequit negare absolutionem.

LXXVI. Deinde dicit quòd quando opinio confessarii est paucorum, opinio autem penitentis est multorum graviumque doctorum, communiter loquendo, posse confessarium proprium iudicium deponere, et se conformare cum iudicio communi doctorum, quos sequitur penitens, illumque absolvere. Quando autem opinio confessarii est in se probabilior, seu communior inter auctores classicos, et aliunde post diligentem veritatis inquisitionem citra passionem et culpam, ille iudicat esse veram ob fundamenta rationis, quæ ipsi videntur manifestè urgentiora omnibus rationibus, quibus nititur penitentis opinio, tunc non potest absolvere penitentem, quamvis ille bonâ fide amplexus fuerit sententiam contrariam; sed debet penitentem illuminare, aperiendo illi falsitatem sententiæ benignæ quam sequitur, et veritatem sententiæ severioris quam sectatur confessarius. Quòd si penitens nolit acquiescere, dicens se habere opinionem probabilem de contrario, non potest illi impertiri absolutionem, quia hoc ipso cognoscit non esse rectè dispositum. Qui enim ita adhæret opinioni faventi libertati contra legem, ut licet confessarius doctus et prudens illum certiorè faciat de majore probabilitate sententiæ severæ, et debilitate fundamentorum quibus sententiæ benigna innititur, nihilominus nolit hanc deserere, non bonâ fide sequitur opinionem faventem libertati. Nam qui bonâ fide eam sequitur, quia iudicat veram, ita sequitur ut si iudicaret esse falsam, vel si prudenter iudicare posset falsam esse, illam desereret. Ut enim ostendit P. Generalis, diss. 3 et 6, non potest excusari à culpâ formali, qui sequitur opinionem fa-

ventem suæ libertati adversus legem, quando habet majus fundamentum auctoritatis et rationis ad judicandum esse falsam, quàm ad judicandum esse veram, præsertim quando ille excessus probabilitatis est manifestus et evidens quia est notabilis.

LXXVII. Ratio autem quasi à priori, cur confessarius nequeat contra propriam opinionem magis tutam, magisque probabilem, poenitentem absolvere, sumitur ex naturâ sacramenti poenitentiae; nam, ut constat ex Trid. scss. 14, cap. 6, absolutio est ad instar actûs judicialis, quo à sacerdote, veluti à giudice sententia pronuntiatur. Et quamvis hoc judicium non sit institutum ad condemnandum, sed ad absolvendum reum legitime se accusantem de suis peccatis, tamen ibi sacerdos se gerit ut iudex, et ut superior: iudex autem non potest proferre sententiam juxta opinionem quam ipse iudicat esse falsam, sed juxta suam opinionem. Nam quamvis litigans habeat sententiam probabilem, quòd majoratus, verbi gr., ad se pertineat, si tamen iudex oppositum judicet verum, nequit ei majoratum adjudicare, sed ejus competitori: ergo sacerdos nequit proferre sententiam juxta opinionem poenitentis contra propriam. Tametsi poenitens ex opinione probabilii judicet rem aliquam ad se atinere, ac proinde se non esse obligatum illam restituere Petro, si tamen confessor doctus, re maturè perpensâ, judicat poenitentem falli, ac proinde rem attinere ad Petrum, nequit ipsum absolvere, nisi proponat restituere. Quia quamvis confessor debeat credere poenitenti in iis quæ ad eum, ut poenitens est, atinent, nempe in questione facti, an commiserit vel non commiserit talia vel talia crimina, cum his vel cum illis circumstantiis, non tamen debet credere poenitenti in iis quæ ad ipsum, ut poenitens est, non atinent; nempe in questione juris, an scilicet detur vel non detur obligatio restituendi, an talis actio sit vel non sit peccatum mortale; sed potius ipse poenitens in iis debet credere confessario: ad hunc enim spectat harum rerum cognitio. Alioqui ad rectè obeundum munus suum, non esset necessaria confessario harum rerum scientia; sed posset illud rectè obire, stando judicio poenitentis.

LXXVIII. Hinc si confessarius judicet aliquam actionem esse peccatum mortale, quia ita docet sententia communior et probabilior, et poenitens ex sententiâ probabilii judicet esse duntaxat veniale; ac propterea nolit fugere occasionem proximam committendi illam actionem, non poterit confessarius illum absolvere, nisi dimittat eam occasionem. Quia quamvis in existimatione suâ accedat poenitens ritè dispositus, non accedit tamen ritè dispositus juxta existimationem ac judicium ipsius confessarii; hic autem solùm potest absolvere poenitentem, quem ipse judicat ritè dispositum. De dispositione enim poenitentis, an sit legitima, non debet judicare poenitens, sed iudex, qui profert sententiam.

LXXIX. Arguit ultimò Medina, quia *opposita*, inquit, *sententia cruciat animos timoratos; nam semper oportet inquirere quænam sit opinio probabilior; quod timorati viri nunquam faciunt*, Huic argumento jam re-

sponsum est sup. § præc., et nunc breviter dico nostram sententiam nullum onus imponere intolerabile, quia non obligat ad quærendas opiniones reipsâ probabiliores, sed ad eligendas eas quæ, factâ sufficiente diligentia ad inquirendam veritatem, nobis apparent probabiliores, si sint tutiores; et solùm imponit obligationem non sequendi partem minus tutam, nisi quando factâ sufficienti diligentia apparet operanti notabiliter verisimilior opposita.

§ XXVIII. *Solvuntur ex dictis fundamenta, quæ P. Thomas Sanchez pro sententiâ benignâ adducit anno 1611.*

LXXX. Diligentissimus hic auctor in Summâ morali, lib. 1, cap. 9, num. 13, inquit: *An cuique liceat in foro conscientie operari juxta aliorum opinionem, quam probabilem reputat, contra propriam tutiorem, et quam sibi probabilem esse persuadet? Et pro parte negante citat Gabrielem, D. Antoninum, Silvestrum, Conradum, Navarrum et Corduvam. Qui moventur ex eo quòd in dubiis tutior pars est eligenda. cap. Juvenis de sponsalibus: Atque certum tenendum est, incerto relicto. Cap. Si quis autem de Pœnit. dist. 7: Deinde quia illud est contra propriæ conscientie dictamen operari, et se periculo mortalis exponere.*

LXXXI. At ipse oppositam sententiam et probabiliorem eligit cum Mercado, Medina, Vasquez, et aliis auctoribus gravibus, et usque ad 47 numerat: 1° *Ductor*, inquit, *quòd existimans opinionem esse probabilem, juxta eam operans nec temeritatis nec imprudentie notam incurrat. Quippe temerè et prudenter fieri dicitur quòd absque ratione et causâ probabilii fit. 2° Quòd sicut opinio probabilis in speculativo est, quam absque deceptionis et erroris periculo amplecti licet, ita in moralibus opinio probabilis est, quam absque peccandi periculo sequi licet. Quippe nullus ad melius et perfectius amplectendum adstringitur. 3° Quia cum omnimoda de rebus certitudo haberi nequeat, ad eam Deus minime nos obligavit, sed ad operandum cum morali certitudine, qualis in opinione probabilii reperitur. Namque intolerabile onus et multis scrupulis expositum esset, si opiniones probabiliores investigare tenerentur. Tandem, quia oppositæ rationes non obstant. Cum eæ in vero dubio procedant, in quo tutius et certum est necessariò sequendum, ad vitandum peccati periculum, secus in opinionibus. Nec sequens minus probabilem agit, contra conscientiam, sed is solus qui cum conscientia omnino dubiâ, aut certò dicente aliquid esse peccatum, id agit. Nec hic se exponit periculo peccandi sic formaliter, id est, ita ut id ad peccatum illi imputetur, quia prudenter et ratione probabilii ductus operatur, sed materialiter, id est, admittendi id quòd à parte rei peccatum est. Haetenus Sanchez.*

LXXXII. Sed hæc ex dictis contra Medinam facile diluuntur. Ad primum negamus antecedens, quia is qui sciens plures et graviores auctores asserere, v. g., certum contractum esse usurarium, et expendens ipsorum fundamenta experitur illa esse validiora fundamentis sententiæ contrariæ, nihilominus vult exer-

cere illum contractum, quia aliqui viri docti probabiliter docuerunt non esse usurarium, quos tamen ipse iudicat vel prudenter iudicare potest in hoc suo iudicio benigno deceptos fuisse; temerè et imprudenter se gerit, quia magna imprudentia est sequi errantes contra legem Dei in eo in quo cognoscit et prudenter iudicet illos errasse. Unde tunc operatur absque ratione et causâ probabili sibi, licet non operetur absque ratione probabili aliis. Quòd enim aliqua ratio sit probabilis aliis quibus apparuit magna et præponderans fundamentis contrariis, non potest esse probabilem tibi, cui apparet minoris ponderis; alioqui posses sequi aliorum sententiam prudenter ab illis conceptam ob fundamenta quæ ipsis inculpabiliter visa sunt magna, et prævalentia oppositis, quamvis evinciter cognosceres illa fundamenta esse falsa et levia.

LXXXIII. Ad secundum patet ex dictis contra Medinam, quia nemo absque peccandi periculo, imò sine præsentissimo peccato, potest amplecti aliorum sententiam probabilem minus tutam, quando iudicat, vel prudenter iudicare potest illam falsam esse et legi divinæ contrariam, quantumvis sciat illos auctores in ferendo iudicio prudenter se gessisse; quatenus post diligens examen ipsis non occurrit motivum validius, neque æquè validum pro contrariâ, neque sequi partem tutiorem, quando apparet verisimilior in actu primo, est solum consilium, sed rigorosum præceptum; nec aliter potest quis deobligari à sequendâ sententiâ tutiore, in occursu minus tutæ, nisi quatenus prudenter et cum morali quâdam certitudine sibi persuadet illam sententiam tutiorem esse falsam, et imponere onus quod Deus non imposuit; ac proinde non dari obligationem illam sequendi, quamvis id facere foret melius et laudabilius.

LXXXIV. Ad tertium fatetur verissimum esse quòd cum in rebus moralibus omnimoda certitudo haberi non possit, Deus ad illam non obligavit; sed hoc duntaxat probat quòd ad licitè sequendam sententiam minus tutam, non requiratur omnimoda certitudo de honestate vel licentiâ objecti, sed satis sit quòd operemur cum morali quâdam certitudine. At dicimus hanc moralem certitudinem non posse fundari in opinione probabili alienâ minus tutâ, quando post diligentem veritatis inquisitionem proponitur operanti ut minus verisimilis, minusque fundata, quàm sententiâ tutior, nec quando proponitur ut æquè verisimilis, imò neque quando proponitur ut verisimilior cum parvo et exiguo excessu, sed solum quando proponitur ut notabiliter et notoriè verisimilior cum manifesto excessu, quia tunc solum potest operans formare iudicium firmum de honestate objecti, excludens prudentem et moralem formidinem seu timorem ne forsan objectum sit malum, et solum permittens formidinem logicam consistentem in iudicio reflexo, quòd non repugnet falsam esse opinionem conceptam ex vi illius motivi, quod licet longè excedat motivum opinionis oppositæ, non tamen est evidens. Sæpè quæ hoc mihi visum est mirabile quòd auctores benigni ex unâ parte affirmant licitum esse sequi opinionem probabilem alio-

rum minus tutam in occursu tutioris quæ auctoritate et ratione apparet operanti verisimilior, et ex aliâ defendant ultimum dictamen conscientie debere esse certum et evidens. Hic enim actus videtur omnino implicatorius: *michi quidem auctoritate et ratione verisimilius est contractum A esse usurarium et lege divinâ omnibus prohibitum; et tamen certus sum me hic et nunc non commissurum usuram exercendo illum contractum.* De quo legendus est liber Patris Generalis, dissert. 4, § 9, à num. 553, ubi probat non posse formari dictamen certum conscientie reflectendo supra probabilitatem sententiæ favorabilis, ex vi hujus syllogismi: *Licet sequi quancumque opinionem probabilem (ex iis quæ versantur circa praxin); sed hæc opinio est probabilis; ergo licet mihi hæc et nunc illam sequi.*

LXXXV. Nec onus intolerabile imponitur conscientis, ex eo quòd nemo possit licitè sequi sententiam minus tutam faventem suæ libertati adversus legem, quando omnibus consideratis habet majus fundamentum ad iudicandum esse falsam et legi divinæ contrariam, quàm ad iudicandum esse veram; sed solum admonentur homines officii sui, ne contemnunt legem divinam, et ne lucrum vel commodum temporale præferant amicitie divinæ et propriæ animæ salutis.

Ad ultimum fundamentum respondeo verum quidem esse quòd rationes illorum doctorum procedant, quando nimirum intellectus operantis dubius et anceps est, an certus contractus, v. g., sit licitus, vel non sit licitus; siquidem tunc tenetur partem tutiorem eligere, cæterum falsissimum esse quòd non procedant in opinionibus, quando illæ sunt aliorum, et solum objective existunt in mente operantis, quatenus ille scit dari opiniones oppositas doctorum, quarum una affirmat contractum talem esse usurarium, ac ideo illicitum et fugiendum; altera negat esse usurarium, et affirmat esse licitum, ac proinde posse sine peccato exerceri: tunc enim si operans expendit fundamenta utriusque partis, et deprehendit illa esse æqualia in vi movendi, necessariò manet dubius et anceps quin possit detegere in quâ parte sit veritas, tantumquæ abest ut opiniones illæ impediunt dubium, quòd potius illud causant; ut enim verissimè docet D. Thomas, q. 14 de Veritate, art. 1: *Quandoque intellectus non magis inclinatur in unam partem contradictionis, quàm in aliam, vel propter defectum moventium, sicut in problematibus de quibus rationes non habemus, vel propter apertam æqualitatem eorum quæ movent ad utramque partem, et ista est dubitantis dispositio, quæ fluctuat inter duas partes contradictionis.* Unde Sylvester, verbo *Dubium*, rem hanc definiens, inquit: *Dubium secundum philosophum et D. Thomam, est contrariarum rationum æqualitas; ergo quotiescumque homo considerans motiva opinionum contrariarum, quarum una affirmat certum contractum esse illicitum, et alia id negat, experitur æqualem vim movendi in utrisque, manet dubius, et in hoc dubio tenetur tutiorem partem eligere; à fortiori ergo tenebitur illam eligere, quando agnoscit illam partem esse magis fundatam, quia tunc magis inclinatur ad iudicandum contractum*

illum esse usurarium, et potest opinari usurarium esse: major enim est obligatio abstinendi ab actione quando iudico esse malam, quam quando dubius sum an sit mala.

LXXXVI. Non procedit quidem dubium in opinionibus, quando opinio informat physicè intellectum, quia tunc dum intellectus affirmat unam partem esse veram, non dubitat an sit vera, nec dubitat an sit falsa pars opposita. Quare si post diligentem veritatis inquisitionem citra omnem culpam homo inveniat simpliciter et absolute majus fundamentum pro honestate talis contractus, quam pro ejus malitia, et vi illius majoris fundamenti prudenter iudicet contractum illum esse licitum, et ex hac opinione procedat ad opus, non operatur in dubio, sed operatur post resolutionem dubii, et postquam intentionaliter exclusit malitiam à contractu quem exercet. Ut autem probat generalis, ut iudicium formatum de honestate contractus sufficiat ad honestè operandum, requiritur ut formetur ex motivo notabiliter præponderante omnibus fundamentis occurrentibus pro parte contrariâ, ita ut non resultat formido moralis, vel timor prudens, ne subsit malitia, sed possit contemni tanquam merus scrupulus quæcumque apprehensio inclinans in contrarium.

LXXXVII. Ex quo obiter colliges meritò præpositum generale, dissertat. 7, à num. 94 ad num. 100, impugnasse responsum eorum qui dicebant in dubio negativo partem tutiorem esse eligendam, non autem in dubio positivo interveniente, quando datur opinio probabilis quod res sit licita, nam omne dubium morale et prudens debet esse positivum quoad motiva et rationes dubitandi, nec dicitur negativum à negatione motivorum positivorum dubitandi, sed dicitur negativum, quia suspenditur assensus circa alteram partem; quando enim pro neutrà parte contradictionis occurrit ratio, et intellectus manet suspensus propter defectum *movementum*, ut in *problematis de quibus rationes non habemus*, tunc potius est ignorantia quam dubium. Ego enim modo propriè non dubito an astra sint parva, sed prorsus ignoro; et quamvis pro altera parte occurrat ratio, si illa sit leve, non facit prudenter dubitare. Dubium ergo morale et prudens tunc resultat, quando concurrunt in eodem intellectu rationes graves pro utràque parte contradictionis, et intellectus experitur se tantumdem retrahi ab assensu partis affirmantis per motiva partis negantis, quantum impellitur ad illum assensum per motiva partis affirmantis. Quare omne dubium morale et prudens propriè tale debet esse positivum quoad motiva quæ obligant suspendere assensum propter suam æqualitatem movendi in contrarias partes, et dicitur negativum propter negationem et suspensionem assensus, et istud dubium propriissime resultat ex opinionibus probabilibus contrariis simul objectivè existentibus in eodem intellectu utriusque motiva contemplante, et subjectivè informantibus distinctos intellectus: nec video quomodo propriè detur dubium morale positivum, nisi nomine dubii intelligamus ju-

dicium quo intellectus iudicat rem esse dubiam, et se neutri posse prudenter assentiri; nam quando assentitur uni parti contradictionis, quia illi apparuit verisimilior, tunc propriè non dubitat, sed resolvit dubium.

LXXXVIII. Falsaque est illa propositio Patris Thomæ Sanchez: *Nec sequens opinionem minus probabilem agit contra conscientiam, sed is solus qui cum conscientia omnino dubia aut certò dictanti aliquid esse peccatum, id agit*. Nam si is qui sequitur opinionem probabilem minus tutam, quando agnoscit opinionem tutiorem esse æquè omnino probabilem auctoritate et ratione, et experitur utriusque fundamenta æqualiter movere, et consequenter manet dubius, operatur contra conscientiam; à fortiori operabitur contra conscientiam, quando sequitur opinionem minus probabilem et minus tutam in occurso tutioris et probabilioris, sibi que verisimilioris, quia tunc sequitur minus tutam, quando habet majus fundamentum ad iudicandum esse falsam et legi divinæ contrariam, quam ad iudicandum esse veram et legi divinæ non contrariam; et consequenter exercet contractum, quando iudicat, vel prudenter iudicare potest illum esse usurarium et malum. Idque evincunt argumenta, quibus P. generalis in suo libro, dissert. 6, probat per nullam reflexionem posse excusari à culpâ formali illum qui sequitur opinionem minus tutam, quando omnibus hinc inde consideratis habet majus fundamentum ad iudicandum esse falsam et legi divinæ contrariam, quam ad iudicandum esse veram.

Magisque falsa apparet secunda pars illius propositionis; non enim solum peccat is qui cum conscientia omnino dubia aut certò dictanti aliquid esse peccatum, id agit; sed qui id agit cum conscientia prudenter opinanti aliquid esse peccatum: pejus enim est agere illud quod positivè iudicas esse peccatum iudicio opinativo prudenti, quam id agere quando es omnino dubius an sit peccatum; qui enim facit malum cogoscens esse malum, absque dubio peccat, quamvis illud iudicium non sit omnino certum et evidens, sed solum probabile. Imò peccaret, quamvis iudicium illud positivum non foret opinio probabilis cum fundamento prudenti concepta, sed foret error temerè conceptus; agere enim contra conscientiam semper est malum, sive conscientia sit recta sive sit erronea, sive sit vera sive sit falsa, sive sit inculpabilis sive culpabilis.

§ XXIX. *Solvuntur specialia fundamenta quæ anno 1669 P. Antonius Terillus adduxit pro sententiâ benignâ Probabilistarum.*

LXXXIX. Hic auctor diligentissimè in tomo de Conscientiâ, quæst. 25, in unum collegit omnia quæ in favorem sententiæ benignæ alii dixerant, et de suo non pauca addidit; quæ omnia instaurare conatus est in tomo de Regulâ morum, quæst. 2; reliqua ex dictis in hoc compendio faciliè diluuntur. Præcipua quæ P. generalis in suo tractatu enervavit, hic attingemus.

Proponitur præcipuum fundamentum quo Terillus probat sententiam benignam, quia alioqui gravissimè peccassent doctores hujus seculi, qui docuerunt licitum esse sequi sententiam probabilem minùs tutam, relicta probabiliore et tutiore.

Primum et præcipuum sic proponit: Si non excusaretur à peccato mortali, qui bonà fide sequitur opinionem directè minùs probabilem, omnes totius Ecclesie doctores, qui per centum et amplius annos benignam sententiam tradiderunt, gravissimè peccassent, quia doctrinà suà falsà, et ad formandam conscientiam insufficiente, proximis suos, qui eorum auctoritate directi sunt, in peccatum et damnationem duxissent. Nec quidquam posset eos excusare, quia si bona fides non excusat sequentes eorum dogma, quid talia docentes excusare poterit?

Confirmat primò, quia si sententia docens licitum esse usum minùs probabilem esset falsa, suosque auctores eorumque bonà fide sequaces à peccato non excusaret, Deus per integrum seculum Ecclesiam suam deseruisset, illamque periculosissimo errore cæcutire permisisset. At hoc est incredibile; Deus enim non minùs etiam nunc diligit Ecclesiam, quam olim; et semper Ecclesie suae providit de viris probis et doctis qui erroribus nascentibus se opponerent. Quis ergo credat per integrum seculum reliquisse illam in errore periculosissimo?

Confirmat secundò, quia omnis opinio ad praxim ordinata, quæ licitè docetur in scholis et libris, est sufficiens regulà conscientie ad eam sectantes à peccato excusandos; sed opinio docens usum opinionis minùs probabilis et minùs tute est ordinata ad praxin, et licitè docetur: ergo hæc opinio est regulà ad eos saltem à peccato excusandos, qui illam sectantur, modò eam veram putent. Major, inquit, est evidens, quia si illa eam sectantes à peccato non excusaret, quicumque eam doceret ut praxi utilem, manifestè peccaret. Minor autem est certa, et consequentia legitima.

XC. Pro hac difficultate enodandà instituit P. generalis dissertationem 12 sui tractatus. Ex illo respondeo argumentum hoc falsà suppositione laborare; supponit enim hominem bonà fide sectari opinionem minùs probabilem et minùs tutam in óccursu tutioris et probabilioris, quæ illi in actu primo magis apparet falsa quam vera, quia consideratis omnibus fundamentis quæ pro illà et pro oppositâ tutiori adducuntur, hæc illi apparet verisimilior. Hoc autem supponere est supponere rem falsam, quia P. generalis, dissert. 6, per totam, efficaciter probat per nullam reflexionem posse excusari à culpâ formali eum qui sequitur opinionem faventem libertati adversus legem, quando in opinione oppositâ stante pro lege adversus libertatem, agnoscit majus fundamentum veritatis, præsertim ubi illud majus fundamentum est rationis, vel auctoritatis et rationis simul, quia tunc prudenter potest judicare opinionem illam benignam esse falsam et legi divinæ contrariam; implicat autem ut tunc bonà fide illam sectetur, et bonà fide exequatur actionem quam prudenter potest judicare esse lege divinâ prohibitam, quia

agnoscit verisimilior esse quòd sit prohibita, quam quòd sit permessa.

Totaque hujus controversie difficultas consistit in hoc, an ad sectandam bonà fide opinionem aliorum minùs tutam necesse sit ut, consideratis omnibus fundamentis directis unius et alterius, opinio minùs tuta appareat operanti in actu primo simpliciter et absolute verisimilior sententiâ tutiori, et ab ipso judicetur absolute vera, an sufficiat, quòd sit absolute probabilis in se, licet operanti appareat minùs verisimilis? Et illud primum esse necessarium contendit P. generalis toto suo libro cum omnibus theologis antiquis et multis modernis.

XCI. Deinde retorquet argumentum in hunc modum: Omnes antiqui theologii ante finem seculi præteriti doctrinam Probabilistis contrariam tradiderunt, requirentes ad usum licitum opinionis minùs tute, quòd illa sit vel moraliter certa, vel saltem clarè verisimilior quam opposita: ergo si illa est falsa, graviter peccarunt, imponentes super capita hominum grave onus quod Deus ipsis non imposuit; sic enim plurimis peccandi occasionem dederunt; nam propter eorum falsam doctrinam, habuerunt malam fidem plurimi qui sententias minùs probabiles et minùs tutas elegerunt, quam malam fidem non habuissent, si doctrina illa benigna illis tradita fuisset; si enim ex eo quòd peccent ii qui sectantur opiniones sibi minùs verisimiles et minùs tutas, rectè arguitur peccavisse doctores qui docentes licitum esse sequi opinionem minùs probabilem et minùs tutam, relicta probabiliore et tutiore, suà auctoritate induxerunt homines ad sectandas eas opiniones, ac proinde ad peccandum; similiter ex eo quòd foret falsa doctrina omnium antiquorum, quòd non liceat sequi opinionem minùs tutam, nisi sit vel certa moraliter, vel saltem magis probabilis quam opinio minùs tuta, sequeretur peccavisse omnes antiquos qui doctrinà suà falsà fuerunt occasio ut peccaverint omnes qui secuti sunt opiniones probabiles minùs tutas, quamvis nec essent certæ moraliter, nec probabiliores oppositis; quod attentà fragilitate humanà, sæpè accidere debuit; unde fuerunt causa ut fecerint malà conscientia quod seclusà ignorantia potuissent facere bona.

§ XXX. Occasione argumenti Terilli validè probatur

sententiam Probabilistarum esse falsam.

XCLII. Undè fit validissimum argumentum ad probandum falsam esse sententiam benignam, quia si illa est vera, ergo falsa est sententia severa opposita, et quæ in dirigendis conscientiis omnibus retrò seculis usi sunt Patres et doctores Ecclesie quotquot tenuerunt, licitum aliquando esse in operando sequi partem minùs tutam; omnes enim docuerunt homines obligari vel ad sectanda tutiora vel probabiliora, ac proinde constanter tenuerunt nunquam esse licitum sequi sententiam minùs tutam faventem libertati adversus legem, quin operans agnoscat esse probabiliorem, et sibi persuadeat esse veram, seu quin sibi persuadeat esse licitam actionem, de quâ disputatur an sit licita

vel illicita; ipseque Terillus, quæst. 22 de Conscientiâ, n. 40, et sæpe alibi fatetur antiquos theologos duas conditiones postulasse ad usum licitum partis minùs tutæ: *Una est eam esse probabiliorẽ; altera est eam judicari veram.* Et idcirco, quamvis sit solertissimus in quærendis patronis sententiæ benignæ, et quæst. 23, longissimum textat catalogum doctorum, nullum invenire potuit qui antè annum 1576, vel 1577, docuerit licitum esse sequi opinionem probabilem minùs tutam, relicta probabiliori et tutiore.

Vel ergo falsi sunt, et errarunt per quindecim ferè secula omnes conscientie directores, omnes theologi et Patres qui in resolvendis dubiis conscientie semper constanter tenuerunt regulam illam severiorem; vel decepti sunt et erraverunt theologi Probabilistæ, qui post annum 1570 docuerunt licitum esse sequi quamcumque opinionem probabilem de honestate vel licentiâ actûs, etiã in occurso tutoris et probabilioris. At primum dici non potest; ergo dici debet secundum. Minor probatur, quia sicut Deus non potest permittere ut tota Ecclesia erret in doctrinâ fidei, ita permittere non potest ut tota erret in doctrinâ morum et in regulâ dirigendi conscientias, accipiendo pro regulâ necessariã ad evitandum peccatum mortale eam quæ necessariã non est; in sententiã autem Probabilistarum, necessariã non est ad evitandum peccatum regula severior, quam P. generalis in toto suo libro statuit, scilicet nemini licitum esse sequi partem minùs tutam in occurso tutoris, nisi illa sit operanti vel unicè verisimilis et moraliter certa, vel clarè verisimilior et probabilior parte tutiore. Quis credat Deum per quindecim secula occultasse vel occultari permisisse toti Ecclesiæ veram regulam dirigendi conscientias per probabilitatem opinionum, et solum ad finem seculi decimi quinti Ecclesiæ suæ manifestasse veram regulam dirigendi conscientias? Quis credat Deum nec per Augustinum, neque per Thomam, nec per aliquem ex sanctæ Ecclesiæ doctoribus manifestasse Ecclesiæ suæ veram regulam dirigendi conscientias, et illam manifestasse per recentes theologos, qui scripserunt post annum 1570.

XCII. Sicut autem Deus potest permittere ut aliqua magna pars Ecclesiæ erret in materiâ fidei, uti contigit tempore Arianorum, quando, uti inquit Hieronymus in Ariminensi conventu, *Valentis potissimum et Ursacii fraudibus damnatio Nicenæ fidei conclamata fuit, et ingemiscens orbis terrarum se Arianum esse miratus est*, ut habetur in Breviario Romano 11 decemb. in lectionibus S. Damasi; ita potest permittere ut magna pars theologorum Ecclesiæ erret in doctrinâ morum, tradendo pro regulâ sufficiente conscientie eam quæ sufficiens non est; sicut existimamus falsos et deceptos fuisse, ut homines, theologos omnes, qui dixerunt licitum esse sequi quamcumque opinionem practicè probabilem, seu affirmantem aliquid esse licitum, etiã si concurrat cum opinione oppositâ probabiliori et cognitâ ut tali; nec propterea à Deo deseritur Ecclesia, nec fideles destituuntur magistris qui ipsis proponant veram et securam regulam operandi:

tum quia semper Deus suscitavit viros sapientes et probos, præsertim in Galliâ, Belgio et Italiâ, qui illi Probabilistarum doctrinæ se opponerent, ut patebit legenti Vincentium Contensonem, dissert. 6 de novo Probabilistarum Commento, et Merbesium in Summâ christianâ, tom. 1, citantes tot episcopos qui tum in epistolis pastoralibus, tum in synodis diocesanis, magno zelo rejecerunt illum modum dirigendi conscientias per probabilitatem opinionum, præscindendo ab ipsarum veritate, seu nihil curando an sint reipsâ veræ et legi divinæ conformes (qui modus est communis inter Probabilistas hujus seculi, ut patebit legenti patrem Moia in Appendice ad tractatum primum de Opinione probabilii, quæst. 7, n. 58 et 59, ubi testatur ex communi consensu Probabilistarum non requiri iudicium directum de veritate opinionis, sed sufficere iudicium reflexum de ejus probabilitate, et disertè pronuntiat *potentiam physicam intellectus ad assentiendum parti quæ minùs efficacibus fundamentis nititur, non esse necessariam ad electionem opinionis*), et universaliter rejecerunt omnes sententias quæ ad usum licitum partis minùs tutæ non requirunt, quòd illa sit probabilior parte tutiore: tum quia licet Deus permisisset ut omnes ferè theologi qui scripserunt ab anno 1577 usque ad tempora Alexandri VII, docerent sententiam benignam; sufficienter providisset suæ Ecclesiæ, et illi reliquisset magistros à quibus discere omnes possent veram regulam rectè operandi et evitandi peccatum mortale, nempe D. Thomam et omnes antiquos Thomistas, præsertim D. Antonium, Sylvestrum, Conradum et Cajetanum, Scotum et antiquos Scotistas, et uno verbo omnes antiquos theologos et Summistas (quorum catalogum exhibet P. generalis, dissert. 15), qui suis libris docent nostris temporibus non minùs quam recentes Probabilistæ. Ut autem inquit P. generalis eã dissert. n. 71: *Testimonia tot antiquorum theologorum quæ tam uniformiter in materiã tam necessariã ad animarum salutem tenuerunt, nunquam esse licitum sequi sententiam minùs tutam faventem libertati adversùs legem, nisi vel illa sit certa moraliter, vel saltem probabilior quàm opposita, est magnum argumentum veritatis, quia hanc doctrinam acceperunt à Patribus et majoribus per traditionem; neque inter illos audita fuerat doctrina contraria; nec credibile est Deum permissurum ut omnes doctores qui per tota seculum doctrinam morum exposuerunt, traderent hanc doctrinam se veram, si fuisset falsa; sic enim omnes convenissent in imponendo onere gravi super humeros hominum, quod Deus non imposuit, quod videtur incredibile.*

§ XXXI. Solvitur argumentum Terilli.

XCIV. His præsuppositis ad argumentum respondeo, ex Patre generali, negando sequelam; ex eo enim quòd peccent formaliter ii qui sectantur opinionem minùs tutam, relictis tutoribus et probabilioribus, si-bique verisimilioribus, non consequitur quòd peccaverint doctores omnes qui hoc docuerunt, quia quamvis hæc suã doctrinã falsã occasionem præberint proximis suis committendi peccata, hoc fuit omninò

propter eorum intentionem atque ipsis involuntarium; hanc enim doctrinam plerique saltem ex illis bonâ fide docuerunt, quia post sufficientem veritatis inquisitionem, ipsius fundamenta eis visa sunt efficacia et urgentiora fundamentis quæ illis occurrunt pro contrariâ, certumque est plerisque saltem ex illis in hæc doctrinâ tradendâ non intendisse facere sibi nomen, et hominibus placere, sed ex desiderio sincero subveniendi fragilitati hominum, et reddendi proximis suis suavis jugum Christi, mentem inclinâsse ad quærendas rationes pro hæc sententiâ, et invenisse aliquas quæ licet fallaces reipsâ sint, ipsis visæ sunt validæ; et ideo ex ignorantia probabilis ipsos excusante traderunt doctrinam reipsâ afferentem perniciem animabus, quatenus illis præbet occasionem peccandi, sectando opiniones probabiles minùs tutas in occursum tutiorum et probabiliorum, quæ ipsis videntur verisimiliores.

§ XXXII. *Quomodo hæc duo inter se cohercant, nempe quòd non peccaverint auctores asserentes licitum esse sequi opinionem minùs probabilem et minùs tutam; et tamen peccent ii qui in operando sequuntur minùs probabilem et minùs tutam, relictâ probabiliori et tutiore.*

XCIV. Optimèque hæc duo cohercant, nempe quòd non peccaverint auctores qui docuerunt licitum esse sequi sententiâ minùs probabilem et minùs tutam in occursum probabilioris et tutioris; et tamen quòd peccent ii qui in operando sectantur opiniones minùs tutas sibi minùs probabiles seu minùs verisimiles, relictis tutioribus sibi probabilioribus seu verisimilioribus, quia, ut licitè id docuerint, satis fuit quòd post adhibitam sufficientem diligentiam ad inquirendam veritatem, invenerint pro illâ sententiâ benignâ rationes quæ, ab illis consideratæ sine passione et precipitatione, ipsis visæ sunt urgentiores et probabiliores, quàm illæ quæ ipsis tunc occurrerunt pro contrariâ, quales profectò visæ sunt Patri magistro Bartholomæo de Medina, Patri Thomæ Sanchez, et aliis, rationes illæ quas ex illis retulimus § 22, 3, 4 et 26, quas tamen ostendimus esse fallaces, sicut § 15 ostendimus fallacem et merâ æquivocatione nixam esse rationem à priori, quâ Probabilistæ communiter utuntur. Hoc autem ipso quòd illorum sententiâ sit falsa, peccant ii qui in operando sectantur sententiâ minùs tutas in illo rerum occursum in quo agnoscunt sententiâ tutiores esse probabiliores et verisimiliores, quia in hoc consistit falsitas illius sententiæ reflexæ Probabilistarum. Quæstio enim est an peccent peccato formali et imputabili illi qui sectantur opiniones faventes libertati adversus legem, quando diligenter re examinâtâ verisimilium et probabilium ipsis est eas sententiâ esse falsas et legi divinæ contrarias, quàm esse veras et legi divinæ conformes? an verò hoc sit illis licitum et lege divinâ permissum? Probabilistæ hoc secundum affirmant. At P. Generalis cum Antiprobabilistis in toto opere, præsertim totâ dissert. 6, latè ostendit per nullam reflexionem posse excusari à culpâ formali eos qui in tali rerum occursum sectantur opiniones minùs tutas quia illas sectari tunc est illas sectari quando

judicant esse falsas et legi divinæ contrarias, vel quando prudenter judicare possunt falsas esse, et consequenter tunc operari, est exequi actionem de quâ dubitatur an sit intrinsicè mala et lege divinâ prohibita, in circumstantiis in quibus operans judicat, vel prudenter judicare potest esse malam et lege divinâ prohibitam; quod est operari contra conscientiam, et non potest per ignorantiam invincibilem excusari: non enim ignorat invincibiliter malitiam actionis ille qui illam exequitur, quando judicat vel prudenter judicare potest malam esse.

XCVI. Quòd autem, dum reflexè disputatur an liceat vel non liceat sequi opinionem minùs probabilem et minùs tutam in occursum probabilioris et tutioris, quæstio procedat de peccato formali contra conscientiam, patet: nam omnes qui tenent partem negativam, constanter affirmant eum qui sectatur in operando opinionem minùs probabilem et minùs tutam in occursum probabilioris et tutioris, peccare, quamvis contingat opinionem minùs tutam in re esse veram, et consequenter quamvis contingat esse à parte vel licitam actionem quam opinio minùs tuta licitam esse affirmabat; tunc autem non peccat contra legem directè prohibitivam talis actionis, quia talis lex non datur; ergo solum peccat contra conscientiam, quæ reclamat, dum agnoscit probabilis esse quòd sit mala actio quam exequitur. Nam, ut docet D. Thomas quodlib. 8, art. 13, *duobus modis aliquis ad peccatum obligatur: uno modo faciendo contra legem, et cum aliquis fornicatur; alio modo faciendo contra conscientiam, etsi non sit contra legem, ut si conscientia dicitur alicui quòd levare festucam est peccatum mortale. Illud autem quod agitur contra legem (scilicet quam quis potest ac debet scire), semper est malum, nec excusatur per hoc quòd est secundum conscientiam; et similiter quod est contra conscientiam est malum, quamvis non sit contra legem. Quod autem neque contra conscientiam, neque contra legem est, non potest esse peccatum. Quare, juxta D. Thomam, sicut potest quis peccare contra legem, quamvis non peccet contra conscientiam, sed potius agat juxta illam, quando nimirum error est culpabilis, ortus scilicet ex culpâ personali, v. g., ex odio, vel passione, vel ex negligentia culpabili inquirendi veritatem; sicut persecutores Apostolorum peccarunt contra legem divinam non persequendo innocentes, quamvis voluntariè obsecrati existimarent se in hoc obsequium præstare Deo, ita potest quis peccare contra conscientiam, quin peccet contra legem directè prohibitivam talis actionis. Cùm autem quis prudenter dubitat an res sit prohibita lege divinâ, quæ reipsâ non est prohibita, et judicat vel prudenter judicare potest esse prohibitam, et nihilominus illam agit, peccat contra conscientiam, quia, quamvis non detur lex directè rem illam prohibens, nihilominus homo ille putat dari, ac proinde agit contra dictamen conscientie, quo sibi persuadet Deum prohibuisse rem illam, ac per consequens contemnit legislatorem Deum, et virtualiter dicit: *Quamvis Deus rem hanc prohibuerit, nihilominus volo illam exequi.**

§ XXXIII. *Rèdditur ratio quasi à priori cur Probabilista reflexè judicans licitum esse sequi opinionem minus probabilem et minus tutam, nihilominus formaliter peccet, si in operando sequatur opinionem probabilem minus tutam, relicta tutiori, quam ipsa magis probabilem reputat, et magis verisimilem experitur; et variis exemplis res illustratur.*

XCVII. Ratio est quia licet rationibus fallacibus Probabilista inane et inculpate sibi persuadeat illam sententiam reflexam esse veram, et in hoc judicio non peccet, hoc tamen judicium ejus est merè speculativum, habens pro objecto immediato honestatem formalem actus, quam contemplantur ut constitutam vel constituendam. Hoc autem judicium est falsum, quia affirmat posse hominem sine peccato formali exercere contractum in circumstantiis in quibus, omnibus consideratis, habet majus fundamentum ad judicandum illum esse usurarium et lege divinà prohibiitum, quam ad judicandum esse purum à vitio usure, et lege divinà permissum, et à fortiori posse sine peccato formali exercere contractum in circumstantiis in quibus, omnibus ritè consideratis, habet æquale fundamentum ad judicandum esse usurarium ac ad judicandum oppositum, ac proinde in circumstantiis in quibus est dubius an sit usurarius vel non: *nam dubium morale est contrariarum rationum æqualitas*, secundum Philosophum et D. Thomam: hoc autem est falsum, quia ubi operans scit controversiam esse inter doctores, an talis contractus sit usurarius necne, nequit exercere licite illum, quin priùs sibi persuadeat eum non esse usurarium: nam, teste Apostolo, *omne quod non est ex fide, peccatum est*, id est, omne quod non est ex dictamine conscientie et persuasionem seu credulitate quòd res sit honesta, saltem negativè, id est, quòd non sit mala et lege divinà prohibita: hoc autem dictamen, seu hanc persuasionem formare non potest homo in illis circumstantiis in quibus, post ritè considerata unius et alterius opinionis fundamenta, probabilis et verisimillius judicat contractum illum esse usurarium, quam vitio usure carentem; et idem est, quando omnibus consideratis fundamenta utriusque sententie contrarie sunt æqualia in vi movendi; nequit enim homo prudenter sibi formare dictamen quòd contractus sit licitus, quando habet æquale fundamentum ad judicandum esse illicitum. Quare tunc solum reflexè erit verum affirmare licitum esse sequi opinionem probabilem minus tutam, quando fuerit verum illam post diligentem veritatis inquisitionem operanti apparere manifestè verisimiliorem sententià oppositâ, quia tunc solum potest operans formare dictamen et persuasionem prudentem quòd contractus ille non sit lege divinà prohibitus.

XCVIII. Est autem juxta doctrinam præpositi generalis observanda differentia inter opinionem directam versantem immediate circa honestatem objectivam, dum affirmat actionem esse legi divinæ conformem, vel saltem lege divinà permissam; et inter opinionem reflexam versantem immediate circa honestatem formalem actus eliciendi vi dictaminis directi de honestate objecti, quod practicè dirigit ad actum hone-

stum, et ad illum eliciendum impellit, imò ejus honestatem formalem constituit (evadit enim actus honestus, quia elicitur ex vi judicii practici affirmantis objectum esse honestum): Quando èhm doctores graves directè affirmant aliquod objectum esse honestum, v. g., aliquem contractum esse licitum, et operans post diligentem veritatis inquisitionem citra passionem et culpam, censet fundamenta illius sententie esse manifestè urgentiora fundamentis sententie contrarie, et vi illorum format judicium practicum quo sibi persuadet illum contractum esse licitum, et ex directione hujus judicii exercet illum contractum, non peccabit, quamvis contingat illud judicium esse falsum, atque adèò quavis contingat illi contractum in se ex parte objecti esse intrinsecè malum, quia major illa probabilitas de honestate contractus adeò excedens probabilitatem partis oppositæ, non componitur cum potentia proximâ ad judicandum illum contractum esse illicitum, neque cum dubio prudenti an sit illicitus; unde licet homo exercens contractum ex vi hujus judicii falsi, reipsâ transgrediatur legem, illa transgressio non imputatur homini, quia excusatur per ignorantiam probabilem et prudentem quâ sibi persuadet contractum esse honestum, et ex vi hujus persuasionis illum facit, non facturus si judicaret esse malum, vel prudenter dubitaret de malitiâ.

At sententia reflexa de usu licito opinionis minus probabilis et minus tutæ in occurso tutioris et probabilioris et operanti ipsi verisimilioris, non impedit potentiam proximam judicandi prudenter contractum illum esse illicitum; imò illam potentiam supponit et affert. Unde dum affirmat licitum esse tunc operari, affirmat posse hominem tunc bonâ fide formare dictamen quòd sibi liceat exercere contractum illum, quem communior et magis fundata opinio affirmat esse illicitum et usurarium, quæ affirmatio est planè falsa, si quidem homo tunc vel prudenter judicat esse usurarium contractum illum, vel prudenter dubitat an sit usurarius (quia tunc nequit prudenter judicare non esse usurarium); falsum autem est quòd homo bonâ fide et licitè possit exercere contractum, quando vel positivè judicat esse usurarium, vel dubius et anceps est an sit usurarius necne. Quare Probabilista affirmantes licitum esse tunc operari, docent rem planè falsam; et quamvis ipsi non peccaverint hoc docendo, siquidem probabilis ipsis visum est hoc esse licitum, peccant tamen qui in praxi et in operando sequuntur illam sententiam, quia agunt contra conscientiam.

XCIX. Quod amplius explicatur: nam sicut doctores dum directè disputant de rebus ipsis, frequenter abeunt in sententias contrarias, quarum altera necessariò debet esse falsa, et unusquisque suam sententiam probabiliter et prudenter sustinet (quia post ac curatum studium sine passione et præcipitatione judicat ejus fundamenta esse probabiliora fundamentis sententie contrarie), et sic sæpè contingit ut doctores probi et docti innocenter et absque ullâ culpâ tradant doctrinas falsas circa mores, asserentes esse licitum quod reipsâ à parte rei est illicitum; pariter dum in

questionibus reflexis disputant de rebus ut subsunt cognitionibus nostris directis, v. g., de usu licito opinionum probabilium, de conscientia ipsa rite formanda, seu de conditionibus necessariis ad peccandum; de ignorantia excusante vel non excusante, et sic de aliis conditionibus necessariis ex parte subjecti ut malitia vel bonitas objecti refundatur in actum, certissimum est posse abire in sententias oppositas; et sæpè doctores probos et doctos post accuratum studium inculpabiliter tradere doctrinas falsas, affirmantes sufficere ad licitè operandum cognitionem quæ reipsa non sufficit, et intervenire ignorantiam excusantem, ubi non intervenit, et posse bonâ fide formari dictamen, ubi bonâ fide formari non potest.

C. Hoc variis exemplis possumus explicare: et in primis exemplo gravium theologorum, qui ob fundamenta quæ ipsis visa sunt valdè urgentia, docuerunt neminem posse graviter peccare contra legem, quin in eo instanti in quo contra legem peccat, habeat aliquam actualem advertentiam ad malitiam vel ad periculum illius, vel ad obligationem ulteriùs inquirendi; quorum sententiam validissimè impugnarunt theologi recentiores, qui post Alexandrii VII tempora scripserunt, et inter eos Pater noster generalis, tom. 4 selectarum Disputationum, disput. 6, sect. 15; jam non videtur posse defendi post decretum Alexandri VIII, in quo damnavit, ut scandalosam, temerariam, piarum aurium offensivam, et erroneam propositionem asserentem, *peccatum philosophicum quantumvis grave, id est, actum humanum disconvenientem naturæ rationali et rectæ rationi, in illo qui Deum ignorat, vel de Deo actu non cogitat, non esse offensam Dei, neque peccatum mortale dissolvens amicitiam Dei, neque æternâ penâ dignum*. Jam ergo ex hoc pontificis decreto habemus posse illum graviter Deum offendere, qui ignorat se Deum offendere, et de hoc actu non cogitat, nimirum quia hæc ignorantia et inadvertentia potest esse culpabilis, quæ actum subsequentem non excusat à ratione peccati et offensæ Dei. Nam secundùm regulam magistralem traditam à D. Thomâ, lect. 7 in caput 1 Epistolæ ad Romanos, *tunc ignorantia culpam excusat, quando sic præcedit culpam, quòd non causetur ex culpa; si autem ignorantia causatur ex culpa, non potest subsequentem culpam ignorantia excusare*. Quem locum et alia affinia expendit P. generalis etiam in libro de recto Usu opinionum Probabilium, dissert. 11, num. 37, et dissert. 9, n. 21.

CI. Quis autem dicat tot et tam graves doctores quot docuere neminem graviter peccare posse quin eo tempore quo graviter contra legem delinquit, aliquomodo advertat ad malitiam, peccasse in tradendâ hæc doctrinâ? Id sine gravi temeritate affirmari non potest. Ponamus ergo aliquem sectatorem illius sententiæ, ex negligentia culpabili sciendi quòd scire tenebatur, incidere in errorem qui sibi persuadeat esse bonum quod reipsa est malum, et ex hoc errore agere contra legem sine ullo scrupulo et remorsu conscientia; sanè ille tunc peccaret contra legem peccato formali; ergo rectè coheret quòd quis inculpabiliter

existimet aliquam conditionem esse necessariam ad peccandum, et tamen quòd nihilominus peccet, quamvis non apponat illam conditionem, quia nimirum illa ejus cognitio est falsa; ergo stat quòd Probabilista bonâ fide existimet licitum esse in operando sequi opinionem minùs probabilem et minùs tutam in occurso tutioris et probabilioris, ac sibi verisimilioris, et sine peccato formali fieri posse; et tamen quòd formaliter peccet, dùm sequitur opinionem minùs probabilem et minùs tutam in illis circumstantiis.

CII. Idem probatur exemplo breviter proposito à Patre generali, dissert. 12, n. 6; nam viri et sapientes non pauci docuerunt licitum esse viro docto in operando sequi aliorum opinionem probabilem minùs tutam, quam ipse falsam esse judicat contra propriam tutiorem et probabilioris, idque retento illo judicio. Qui doctores proinde affirmant quòd quando, v. g., disputatur an certus contractus sit usurarius, et vir doctus post accuratum studium invenit rationem validam, vi cujus absolutè judicat contractum illum esse usurarium, nihilominus possit, retento illo judicio suo directo, formare dictamen singulare conscientia, quo judicet sibi licitum esse hic et nunc operari ob auctoritatem doctorum asserentium illum contractum esse licitum, quorum opinio suâ probabilitate non caret. Hanc sententiam esse planè falsam probat efficaçiter præpositus generalis totâ dissert. 5, et ab illâ discendunt communiter ipsi Probabilistæ. Sanè sine temeritate dici non potest peccasse auctores illos qui hanc sententiam tenuerunt, et tamen peccant ii qui exercent contractum quem judicant usurarium, quamvis mille reflexiones faciant, quia malitia objectiva transit in formalem mediante illo judicio directo, et implicat ut operans bonâ fide et serio sibi tunc persuadeat sibi hic et nunc licitum esse exercere contractum illum, et auctoritatem doctorum illorum quos ipse judicat errasse in ferendâ sententiâ. Quare dictamen illud reflexum (si reverâ formari tunc potest), erit fraudulentè et malâ fide conceptum contra conscientiam, et erit manifestè falsum, et non excusabit à culpâ.

CIII. Huic exemplo possumus alia satis oppoçtuna adjungere: nam si rusticus bonâ fide existimaret per illa verba legis, *non machaberis, non furtum facies*, non esse prohibita desideria interna, sed solos actus externos adulteriù et furti (quod non esse difficile ad vertit P. Granados controv. 6 de Peccatis, tr. 5, disp. 3, dicens fuisse errorem aliquorum Judaicorum voluntiones non esse peccatum, quamdiù in opus externum non prodeunt, quem errorem audiens rusticus ab aliquo scribâ docto potuit bonâ fide habere illam falsam existimationem), et nihilominus conciperet desiderium adulterandi et furandi, peccaret formaliter, ut probat P. Oviedo 4-2, tr. 4, controv. 1, punct. 5, contra Patrem Thomam Sanchez oppositum asserentem lib. 1 in Decalogum, c. 16, n. 16 et 17, et contra Granados, ubi nuper, quia qui vult facere rem malam et violare præceptum, formaliter peccat contra præceptum; idque colligitur ex verbis Christi: *Auditistis quia dictum est antiquè: Non machaberis; ego autem dico vobis*

quia omnis qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, mœchatus est eam in corde suo, quibus verbis explicuit verba legis, et exterminavit errorem illum Judæorum qui falsè existimabant volitiones internas non esse peccatum, quamdiù opere ipso externo non compleverunt. Et à priori probatur, quia qui novit actum externum adulteris esse à Deo prohibitum, et hodiè concipit voluntatem efficacem cras adulterandi, manifestè se opponit voluntati Dei, ejusque præceptum contemnit; ac proinde peccat formaliter, quamvis per errorem existimet peccatum formale non adesse ubi peccatum adest: nam ut actus voluntatis sit malus, non opus est ut reflexè cognoscatur ejus malitia, sed satis est quòd operans cognoscat objectum esse malum et lege divinà prohibitum, et nihilominus illud voluntariè et liberè eligat.

CIV. Deindè disputant theologi an sit peccatum mortale agere contra conscientiam præcisè dictantem aliquid esse in genere peccatum, quin distinctè explicet an sit mortale an veniale, sed ab utroque præscindat? Quà in questione quamvis Navarra, Valentia, Salas et alii, quos sequitur P. Granados, controv. 2 de Actibus humanis, tr. 12, disp. 7, sect. 3, existimant talem actionem fore tantùm peccatum veniale, nihilominus P. Suarez, P. Vasquez, P. Azor, et P. Thomas Sanchez, lib. 1 in Decalog. c. 11, n. 6, affirmant esse peccatum mortale, quia licet illa conscientia non proponat determinatè peccatum mortale, tamen illud non excludit, dùm proponit rationem indifferentem ad peccatum mortale et veniale; ergo qui tunc eligeret illam actionem, voluntariè se exponeret periculo violandì præceptum obligans sub mortali. Certè in hæc controversià, si sententià hæc secunda sit vera, peccaret graviter qui operaretur contra illam conscientiam; et tamen non peccarunt auctores prioris sententiæ: ergo optimè coheret non peccare auctores in tradendâ aliquâ opinione, et tamen peccare eos qui illam in operando sectantur.

§ XXXIV. *Inferitur ex dictis esse aperte falsam hanc Terilli propositionem: Omnis opinio quæ sine peccato docetur in scholis et libris, est sufficiens conscientiæ regula ad eam sectantes à peccato excusandos.*

CV. Illatio constat ex dictis: ostendimus enim neminem posse licitè et sine peccato formali in operando sequi opinionem minùs tutam, quam judicat esse falsam, vel prudenter judicare potest falsam esse; et tamen affirmari sine temeritate non potest peccasse tot illustres virtute ac sapientiâ auctores, qui hoc licitum esse docuerunt; excusantur enim per ignorantiam probabilem, quia nimirum rationibus fallacibus decepti inculpabiliter existimaverunt, non dari peccatum formale, ubi reverà datur, et bonâ fide posse fieri actum in circumstantiis in quibus nonnisi malâ fide et contra conscientiam fieri potest. Licet enim in iis quæ pertinent ad bonos mores per se non liceat docere doctrinam quæ sine peccato nequit ad praxim deduci, per accidens tamen ratione ignorantie potest

id à peccato excusari; ut enim sapienter monet P. Esparza citatus à Patre generali dissert. 11, num. 23, et dissert. 6, n. 6, *principium juris est: In iis quæ pertinent ad bonos mores docere opinionem quamlibet falsam, est malum moraliter, et peccatum pœnâ dignum ratione sui, loquendo per se, et nisi excuset ignorantia invincibilis. Ita omnes doctores, et patet quia quælibet opinio falsa quoad mores addit vel demit lege Dei: addit, si est stricta et falsa; demit, si est larga et falsa; utrumque autem est prohibitum lege Dei, ac proinde utrumque est peccatum per se.* Unde quamvis sit licitum, imò et honestum et valdè laudabile, quòd quis in operando sectetur opinionem magis tutam, licet cognoscat esse minùs probabilem; imò licet cognoscat esse falsam, quia semper est laudabile evitare actionem quam aliqui viri sapientes dicunt esse illicitam, quamvis judicet illorum opinionem esse falsam, tamen non est licitum magistro docere doctrinam magis tutam, quando cognoscit esse minùs probabilem, quia magister tenetur quantum potest conari, ad docendam veritatem, ac proinde in ordine ad docendum, sola illa sententià est tuta quæ post diligentem veritatis inquisitionem creditur esse vera vel magis veritati propinqua, ut evincunt ea quæ Pater generalis adducit dissert. 4, num. 75 et 76. Idcirco omnibus magistris præ oculis habendum est celebre illud dictum S. Thomæ: *Omnis questio in quâ de peccato mortali agitur, periculosè determinatur, nisi veritas expressè habeatur; quod latè exponitur à Patre generali dissert. 9, à num. 4 ad 11, et dissert. 9, num. 24. Imò Aristoteles, 1 Ethicor. cap. 4, dixit: Veritatem debemus inquirere, et sequi quantum possumus.* Vide alia multa in hunc scopum apud Patrem generalem dissert. 12, num. 22 et 23. Unde ipse Terillus apud eundem, ibidem, in tomo de Regulâ morum, fatetur *certum esse quòd detur obligatio aut tutiora sectandi aut ad ipsam veritatem, quantum humano modo possumus, entendi.*

CVI. Ad ostendendam apertam falsitatem illius propositionis universalis Patris Terilli, satis est legere Decretum Alexandri VII, in quo damnavit tot propositiones (quod opus postea prosecutus est Innocentius XI); sit enim, *complures opiniones christianæ disciplinæ relaxativas et animarum perniciem inferentes, partim antiquatas iterùm suscitari, partim noviter prodire, atque in rebus ad conscientiam pertinentibus modum opinandi irrepisisse alienum omninò ab evangelicâ simplicitate, quem si pro rectâ regulâ fideles in praxi sequerentur, ingens eruptura esset christianæ vitæ corruptela.* Damnavit ergo illas ut *christianæ disciplinæ relaxativas, et ut animarum perniciem inferentes; et ideò prohibuit ne ampliùs pergerent christianam disciplinam relaxare et animarum perniciem inferre.* Ergo illæ propositiones antè condemnationem perniciem animarum inferabant: oh hanc enim causam à pontifice damnatæ sunt; ergo peccabant ii qui illas opiniones in praxi sectabantur, et tamen dici non potest peccasse omnes et singulos auctores qui aliquam vel aliquas ex illis propositiones tradiderunt, cum aliquas saltem ex illis tradiderint viri pietate insignes,

de quibus nimis temerè hoc assereretur. Illi ergo tradiderunt opiniones reipsà in praxi perniciosas, quin tamen peccaverint, quia hanc perniciem non præviderunt, sed per ignorantiam involuntariam excusantur, quia nimirum ut homines decepti sunt argumentis fallacibus, innocenter existimantes illas doctrinas esse veras, et ad facilitandam animarum salutem utiles. Sanè ex ipsis Probabilistis P. Esparza apud Patrem generalem, dissert. 8, à num. 14, cum Navarro, Adriano et communi antiquorum docet neminem sine peccato posse in operando sequi opinionem minùs tutam, quin priùs directè illi assensum præbeat, et judicet esse veram, et ipse Terillus, quæst. 22 de Consc. num. 5, apud Patrem generalem, dissert. 4, n. 7 et n. 8, ait neminem posse licitè sequi sententiam minùs tutam, quin ante ultimum dictamen conscientiæ formandum, quod ipse existimat debere esse evidens, priùs iudicio absoluto judicet esse veram opinionem asserentem objectum illud esse in se licitum, et tamen non dicet peccasse plurimos ex auctoribus hujus seculi, qui ad usum licitum opinionis minùs tutæ dicunt sufficere iudicium reflexum de probabilitate opinionis alienæ, ut testatur cum Caramuele P. Moya apud Patrem generalem, dissert. 9, n. 1 et 2.

CVII. Deinde ipse Terillus apud Patrem generalem, dissert. 1, n. 18, rectè docet, ad usum licitum opinionis minùs tutæ requiri quòd ejus motivum sit absolute et comparative magnum, ac saltem æquale vel ferè æquale motivo opinionis tutioris, et tamen non dicit peccasse eos qui dicunt licitum esse sequi omnem opinionem practicè probabilem, quamvis sit evidenter minùs probabilis, qui non pauci sunt; imò nec dicit peccavisse auctores qui ante decretum Innocentii XI docuerunt sufficere quancumque probabilitatem etiam minimam, dummodò à probabilitatis finibus non exeat.

§ XXXV. *Solvitur aliud capitale fundamentum Terilli desumptum ex eo quòd lex prohibens actum non sit sufficienter promulgata, ubi datur opinio probabilis quòd actus sit licitus.*

CVIII. Hoc argumentum tanquam præcipuum suæ sententiæ fundamentum proponit Terillus, in tomo de Regulæ morum, q. 2, num. 45, et latius in tomo de Consc. q. 23, num. 14, hisce terminis: Nulla lex obligat, nisi sufficienter promulgetur. At quoties ad sunt rationes probabiles suadentes partem minùs tutam esse licitam, lex præcipiens partem tutiorem non est sufficienter promulgata: ergo lex illa neminem obligat, quamdiù certò probabile est partem minùs tutam non esse prohibitam. Tractat hoc punctum Pater generalis, dissert. 6, § 5 et 8, et dissert. 7, § 11, usque ad 14; item dissert. 11, § 42; et dissert. 12, § 5, habet multa opportuna enodanda huic difficultati, quibus ad ejus mentem hic addemus aliquid.

Contra hoc argumentum rectè opponit P. generalis, illà diss. 6, n. 37, illud ad summum posse habere locum in lege humanà, non autem in lege divinà aut in lege naturali, de quà præcipuè est controversia;

nam Pater generalis præcipuè inquit an quando disputatur an aliqua actio sit illicita et lege naturali vel divinà prohibita necne, possit quis licitè in operando amplecti partem minùs tutam, quando scit esse minùs probabilem et minùs sibi verisimile, vel saltem possit licitè eam amplecti, quando agnoscit illam auctoritate et ratione esse æquè in se probabilem, et sibi æquè verisimilem ac partem tutiorem, et utrobique constanter negat. Disparitatem inter unam et aliam legem reddit eo n. 37: *Nam potest, inquit, legislator humanus, v. g., rex vel summus pontifex, legem concipere, et habere voluntatem illam promulgandi et obligandi subditos suos, et postea mutare consilium et supersedere ab illius promulgatione, quo in casu lex non datur, nec potest dari violatio etiam materialis illius. At implicat ut Deus legem concipiat et ferat, quin habeat voluntatem efficacem sufficienter illam promulgandi, et cum sit omnipotens et infinite sapiens atque immutabilis, nequit à voluntate efficaci semel conceptâ desistere; ergo implicat ut Deus legem condat et statuat, et illa ex defectu sufficientis promulgationis desinat obligare. Dum enim legem statuit, vult efficaciter illam legem habere vim per se obligandi omnes subditos, ac proinde vult efficaciter illam legem sufficienter promulgari, cum implicet legem non sufficienter promulgatam habere vim obligandi. Quare conficitur hoc argumentum: Vel Deus legem condens et statuens, præcisè voluit legem facere, et non voluit illam satis promulgare (et hoc implicat, quia sic frustra legem fecisset: finis enim condendi legem est obligare subditos ad aliquid faciendum vel omitendum, et cum sufficiens promulgatio sit essentialiter requisita ad obligandum, frustra fecisset legem, si nolisset legem sufficienter promulgari); vel Deus legem condens et statuens, voluit illam sufficienter promulgare, et non potuit; et hoc repugnat, cum sit omnipotens. Ergo repugnat legem naturalem vel divinam à Deo condi, et non sufficienter promulgari; ergo est apertè falsum asserere legem non esse sufficienter promulgatam per hoc quòd aliqui auctores graves affirmant non dari talem legem, eorumque opinio communiter censetur probabilis.*

CIX. Deinde probat hominem illum, qui constat sententiam minùs tutam esse attentat auctoritate et ratione in se minùs probabilem, et experitur sibi apparere minùs verisimilem non posse se eximere ab obligatione abstinendi à contractu vel actione de quà disputatur an sit licita per recursum ad non promulgationem legis prohibentis contractum; est enim falsum quòd non sit sufficienter promulgata lex prohibitiva contractus illi qui post sufficientem veritatis inquisitionem invenit majus fundamentum auctoritatis et rationis ad judicandum dari talem legem quam ad judicandum oppositum. Cum enim Deus voluerit ut lex illa non sit patens et clara, sed ut maneret sub opinionibus, frustra illam imposuisset, si non voluisset obligare illos qui post diligentem veritatis inquisitionem judicant verisimiliter esse quòd detur talis lex, quia invenitur majus fundamentum auctoritatis et rationis ad judicandum dari talem legem;

stante enim hâc majori verisimilitudine, prudenter possunt judicari talem legem, et non possunt prudenter judicare oppositum. Durissimum autem est dicere quòd non sit sufficienter promulgata et intimata lex homini potenti prudenter judicare dari talem legem, et non potènti judicare oppositum. Quare illa ratio de non promulgatione legis sufficiente, ad summum posset habere locum, quando post factam sufficientem diligentiam ad sciendum an detur lex, occurrunt rationes omnino æquales pro unâ et alterâ parte, et homo non potest dubium illud resolvere: tunc enim ignorantia de existentia legis videtur esse involuntaria et invincibilis, ac proinde excusans: nam postquam quis adhibuit sufficientem diligentiam ad expellendam dubitationem, et eam non potuit expellere, ignorat sibi esse præceptum positum; et ita ignorat ut non potuerit ignorantiam depellere; ergo invincibiliter ignorat; non videtur ergo tunc obligari tali præcepto. At quando factâ sufficiente diligentia ad inveniendam veritatem, invenit majus fundamentum auctoritatis et rationis ad judicandum extare legem quam ad judicandum oppositum, prudenter potest judicare dari legem prohibentem, nec potest judicare oppositum; ergo tunc respectu ipsius lex est sufficienter promulgata.

¶ CX. Dixi: *Ad summum*: absolute verò tanquam certum tenendum est, tunc non laborare hominem illum ignorantia invincibilis legis; nam si conflictus ille opinionum contrariarum, qui facit hominem manere dubium, constitueret ignorantiam invincibilem, non peccaret homo, quamvis immediatè post illud dubium exerceret contractum illum de quo prudenter dubitat an sit illicitus; nam operari immediatè post ignorantiam invincibilem de malitia operationis, est operari innocepter, siquidem universaliter et sine exceptione verissimum est ignorantiam invincibilem malitiæ excusare à culpâ actionem quæ ex illâ ignorantia fit contra legem, ut constat ex decreto Alexandro VIII, in quo, an. 1690, inter 31 propositiones damnavit hanc ordine secundam: *Tametsi detur ignorantia invincibilis juris naturæ, hæc in statu naturæ lapsæ operantem ex ipsâ non excusat à peccato*. At certissimum est hominem operantem in illo dubio resultante ex conflictu opinionum contrariarum graviter peccaturum, ut latè ostendit Pater generalis, dissert. 7, toto § 44, à n. 65; ut enim inquit Pater Yasquez 1-2, disp. 4, cap. 1, *nemo dubitat peccare eum qui operatur, non habens firmum et determinatum iudicium conscientie, quo judicet non esse peccatum id quod facit; sed potius dubitans an sit peccatum, illud nihilominus operatur*.

Quare licet in illo casu non imputetur ad culpam homini defectus scientiæ et iudicii determinati de honestate vel de malitia contractus, imputatur tamen operatio subsecuta ad tale dubium; ut enim inquit rectè P. generalis, dissert. 7, n. 66, *aliud est nihil non imputari ad culpam defectum scientiæ notificanti nihil existentiam præcepti, postquam factâ sufficienti diligentia ad inquirendam veritatem non potui assequi cognitionem persuadentem illam existentiam; aliud non*

imputari ad culpam operationem subsecutam ad illam dubitationem.

¶ CXI. Unde lex ipsa directè prohibens contractum aliquem obligat ad abstinendum ab illo, quamdium homo dubitat an talis lex detur, vel an comprehendat illum contractum, et non potest prudenter formare iudicium firmum ac determinatum, quo sibi persuadeat talem legem, vel non extare, vel non comprehendere illum casum; et ideò resultat necessariò iudicium reflexum quo homo sibi persuadeat peccatum esse operari in illo dubio an contractus sit prohibitus vel non, quia operari in illo dubio est contemnere legem et legislatorem; est enim virtualiter dicere: *Sive detur lex Dei hoc prohibens, sive non detur, volo operari et exercere contractum eam quo spero me lucraturum; et præferre lucrum temporale Dei amicitia*. Quamvis autem contingeret reipsâ non extare talem legem prohibitivam contractus, vel non comprehendere illum contractum, peccaret homo exercens tunc contractum, non quidem contra legem directam, quæ non datur; sed contra conscientiam dictantem talem legem dari: quia enim iudicat homo dari legem directè prohibentem illum contractum, et nihilominus vult illum inire, legem apprehensam et legislatorem ipsum verè contemnit, et nequit per ullam reflexionem judicare bonâ fide sibi hic et nunc licitum esse exercere illum contractum, nisi prius resolvat dubium illud quasi speculativum an contractus ille sit secundum se illicitus neque, quærendo et inveniendo novam rationem vel novam auctoritatem, vi cuius sibi persuadeat prudenter contractum illum non esse illicitum, v. g., non esse usurarium: velle autem, durante illo dubio, formare iudicium reflexum quòd sibi liceat tunc operari, videtur esse quærere artificium ut sibi liceat agere contra conscientiam dubitantem; et est virtualiter dicere: *Quamvis ego nesciam an hic contractus non sit secundum se usurarius et omnibus prohibitus, sed de hoc prudenter sim dubius, nihilominus certus sum me hic et nunc non commissurum peccatum usuræ, si illum faciam; vel virtualiter est dicere: Ego quidem prudenter dubito an hic contractus sit usurarius, et quamvis nullam invenerim rationem quæ mihi persuadeat illum usurarium non esse, tamen certus sum me hic et nunc non commissurum peccatum usuræ, si illum exerceam*. Nequit autem esse certus se hic et nunc non peccaturum exercendo illum contractum, nisi sit certus se non commissurum peccatum usuræ; ergo impossibile est quòd non resolutò prius directè dubio illo, quasi speculativo, an ille contractus sit vel non sit usurarius, possit homo formare dictamen reflexum conscientia rectum, quo certificetur se hic et nunc non peccaturum exercendo illum contractum. Confirmatur quia, ut ostendit P. generalis, dissert. 7, à n. 77 ad 88, et à num. 64 ad 65, ex dubio quasi speculativo seu universali necessariò resultat dubium practicum circa actionem particularem hic et nunc exercendam, cum quo dubio certum est neminem posse licitè operari. Ut enim inquit Pater Thomas Sanchez, lib. 1 Summa, cap. 10, n. 2, *certum est apud omnes exigi ad licitam operationem, ne intellectus sui*

practicè dubius. Assumptum probat Pater generalis: *Nam cum rationes universales non distinguantur à singularibus, idem est dubitare an aliquis contractus in genere sit malus et peccaminosus, ac dubitare an hic et ille contractus particularis participans illam rationem specificam, sit peccaminosus: v. g., idem est dubitare an sit peccatum usuræ accipere aliquid in mutuo ultra sortem, ratione periculi recuperandi sortem, et an sit peccatum hic et ille contractus, in quo paciscitur cum mutuuario mutuans de lucro aliquo ratione periculi. Et idem est dubitare an sit peccatum pingere die festo sine necessitate, ac dubitare an sit peccatum, Petrum, vel Paulum, vel Joannem pingere sine necessitate die festo. Ergo implicat aliquem esse dubium speculativè et in universali an sit peccaminosus aliquis contractus, quin sit dubius an sit peccaminosus contractus iste hic et nunc celebrandus, si ille continueatur sub illà ratione communi, vel nisi adsit aliqua circumstantia hunc contractum eximens et extrahens ab illà ratione specificà in communi. Ut enim sapienter inquit P. Vasquez 1-2, disp. 62, n. 22: « Quà ratione potest quis dubitare an aliquis liceat in universum, et certus esse absque formidine illud sibi licere, non subsistente aliqua peculiari ratione potius pro se quam pro aliis? »*

Quare qui dicant in occursum opinionum æquè probabilem pro libertate et pro lege, legem non obligare, fundant dictamen ultimum conscientie certum, quòd *hic et nunc licitum sit operari in ipso dubio practico an actio hic et nunc excecanda sit prohibita necne.* Unde illorum sententia videtur continere virtualiter hunc discursum: Quamvis ego prudenter dubitem an contractus A sit secundum se usurarius et omnibus prohibitus, et consequenter quamvis ego dubitem an sit mihi usurarius et mihi prohibitus, nihilominus, quia certum non est illum esse prohibitum, certus sum me hic et nunc non commissurum usuram, nec peccatum exercendo ejusmodi contractum. Ergo reflexiones illæ videntur continere artificium quo reddatur licitum agere contra conscientiam practicè dubitantem.

CXII. Deinde respondet benè Pater generalis illà dissert. 6, num. 55, in similibus quæstionibus cum dubitatur, v. g., an aliquis contractus sit ex se illicitus et lege divinà prohibitus, v. g., an sit usurarius, vel simoniacus, supponi tanquam certum dari legem prohibitivam usuræ et simoniæ, et solum dubitari an illa lex comprehendat hunc vel illum contractum, seu an adsit aliqua circumstantia purificans contractum à vitio usuræ vel simoniæ, eumque eximens à lege prohibitivà. Unde Pater generalis, dissert. 11, num. 42, meritò asseruit contingere posse ignorantiam invincibilem juris naturalis ad unquamquemque pertinentis quoad conclusiones valde remotas à primis principiis, et quoad illos casus difficiles et abstrusos, de quibus controversia est inter doctores classicos an continueantur sub lege divinà prohibente vel non. Redditque rationem: *Quamvis enim Deus præcipiens aut prohibens formaliter et explicitè aliquid, teneatur communicare homini notitiam hujus præcepti, vel saltem dare illi principia quibus possit notitiam illius præcepti obtinere,*

non tamen tenetur communicare notitiam omnium conclusionum particularium, quæ in illo implicitè continentur. Sic Deus præcepit expressè hominibus non inferre damnum proximo, nec spoliare illum bonis suis, et hujus præcepti notitiam omnibus pollutibus judicio rationis instillat et imprimi. Cæterum etsi ex hoc præcepto inferatur talem vel talem contractum esse illicitum et contra ordinem justitiæ à Deo postum, quia tamen hæc illatio non est clara et facilis, sed difficilis et obscura, etiam apud doctos, non tenetur Deus omnibus deliberantibus de exercendo illo contractu communicare notitiam veram, etiam ipsi faciant cum auxilio divinæ gratiæ, quantum in se est, ad illam obtinendam. Cum enim Deus voluerit homines ignorantes gubernare per homines doctos, et aliunde voluerit etiam permittere ut res esset sub lite ac disputatione inter doctores catholicos, utque multi probi et sapientes post totius quæstionis diligentem discussionem et accuratum examen, atque post fusas ad Deum preces, sine ulla suâ culpâ traderent aliquando doctrinam falsam et legi divinæ contrariam, hoc ipso voluit consequenter permittere ut homines timorati possent sine culpâ sequi doctrinam illam falsam, quando bonâ fide putarent illam non esse falsam.

Neque hinc sequitur Deum tulisse aliquam legem quam non satis promulgaverit et intimaverit communitati, quod esset absurdum; tantummodò sequitur in lege ipsâ Dei promulgatâ et intimatâ non contineri expressè et in particulari, sed solum implicitè et in universali hunc aut illum casum, quod est verissimum. Non enim præcepta Decalogi habent finem et terminum, si debet in singulis exprimi, distinctèque, explicitè et in specie recenseri, ac prohiberi hic et ille casus particularis implicitè in illis contentus, vel de quo posset dubitari an continueatur in lege à Deo promulgatâ.

CXIII. Quare dum disputatur an aliquid sit intrinsecè illicitum, non disputatur an detur præceptum id explicitè prohibens: si enim daretur, illud communitati hominum Deus apertè manifestaret. Ut enim definit D. Thomas 1-2, quæst. 90, art. 5, in fine corporis: *Lex est quedam rationis ordinatio ad bonum commune, ab eo qui curam communitatis habet, promulgata; ac proinde illius præcepti existentia esset communitati Ecclesiæ manifesta, qualia sunt omnia præcepta Decalogi. Solum ergo disputatur an res illa sit contra aliquod præceptum, de cujus existentia constat.*

Confirmatur, quia, ut inquit D. Thomas. eâ quæst. 90, art. 4, *ad hoc ut lex virtutem obligandi obtineat, quod est proprium legis, oportet quòd applicetur hominibus qui secundum eam regulari debent; talis autem applicatio fit per hoc quod in eorum notitiam deducitur ex ipsâ promulgatione. Unde promulgatio ipsa necessaria est ad hoc ut lex habeat suam virtutem.* Ergo hoc ipso quòd Deus aliquam legem considerit, et per eam voluerit obligare homines, necessarium fuit ut illam communitati hominum intimaret, sicut intimavit præcepta Decalogi. Quando ergo disputatur inter theologos an quid sit intrinsecè illicitum, non disputatur an detur

lex vel præceptum; sed disputatur an illa actio opponatur legi vel præcepto, de cuius existentia constat. Sic dum disputatur an aliquis contractus sit usurarius, supponitur extare legem prohibentem usuras, et disputatur an talis contractus comprehendatur sub lege. Dum, v. g., disputatur an sit illicitum in mutuo accipere aliquid ultra sortem ratione lucri cessantis, vel ratione periculi recuperandi sortem, supponitur usuram esse illicitam, et disquiritur an huiusmodi contractus sint comprehensibiles sub prohibitione usurarum, de qua certò constat. Et similiter dum disputatur an aliquis contractus sit simoniacus, supponitur extare legem certam prohibentem simoniam, et dubitatur an talis lex sub se comprehendat illum contractum. Et dum disputatur an aliquis contractus sit contra iustitiam, supponitur extare legem quæ prohibeat iniustitiam, et disquiritur an ille contractus sit contra talem legem; nec potest dici aliquem esse peccatum, quin probetur esse contra aliquam legem, cuius existentia est certa in communitate Ecclesiæ: quia vel continetur clarè in Scripturâ, vel in conciliis, vel in iure canonico. Quare licet Deus teneatur communicare hominibus notitiam legis et præcepti sui quo vult homines obligare, quoad rationem illam explicitam quam præceptum continet, et forsitan quoad alias quæ ex illâ secundum se sumptâ necessariò fluunt, et à quolibet homine facilè capiuntur, non tamen tenetur communicare quoad alias rationes, quæ valdè remotè sequuntur, et quæ non deducuntur ex illo præcepto, nisi adiunctis variis circumstantiis, quarum consideratio ad sapientes pertinet. Etenim, ut inquit D. Thomas 1-2, quæst. 100, art. 1 (in quo inquirunt utrum omnia præcepta moralia veteris legis pertineant ad legem naturæ), *quædam sunt quæ statim per se ratio naturalis cuiuslibet hominis iudicatur esse faciendâ, vel non faciendâ (sicut: Honora patrem tuam et matrem; et, Non occides; non furtum facies), et huiusmodi sunt absolutè de lege naturæ; tum subdit: Quædam verò sunt quæ subtiliori ratione à sapientibus iudicantur esse observandâ, et ista sic sunt de lege naturæ, ut tamen indigeant disciplinâ quâ minores à sapientibus instruantur. Deus ergo aliquid præcipiens, et volens obligare homines ad illius observationem, debet intimare illis hoc præceptum quoad rationem illam quæ expressè in illo continetur, et quoad alias quæ ex illâ ita sequuntur, ut quilibet homo rationis capax eas facilè percipiat; non tamen quoad alias quæ indigent studio. Nam, ut in eodem articulo paulò ante præmiserat S. doctor: Sic ut omne iudicium rationis speculativæ procedit à naturali cognitione primorum principiorum, ita etiam omne iudicium rationis practicæ procedit ex quibusdam principis naturaliter cognitis, ex quibus diversimodè procedi potest ad iudicandum de diversis. Quædam enim sunt in humanis actibus adeò exoticata, quòd statim cum modicâ consideratione possint approbari, vel reprobari per illa communia et prima principia. Quædam verò sunt ad quorum iudicium requiritur multa consideratio diversarum circumstantiarum, quas considerare diligenter non est cuiuslibet, sed sapientum; sicut consi-*

derare particulares conclusiones scientiarum non pertinet ad omnes, sed ad solos philosophos. Itatenus Pater generalis.

Quare nihil est intrinsecè illicitum, quod non opponatur alicui ex decem præceptis promulgatis in Evangelio, vel alicui principio per se noto, vel alicui doctrinæ Christi manifestæ suæ Ecclesiæ. Unde nemo per recursum ad non promulgationem legis potest excusari à peccato, quando omnibus ritè consideratis probabilibus ipsi est actionem esse prohibitam, quàm esse lege permissam, vel saltem est æquè probabile, seu verisimile, si in illis circumstantiis eam actionem exerceat.

§ XXXVI. *Ostenditur sententiam Terilli asserentis legem prohibitivam alicujus actionis non esse sufficienter promulgatam, hoc ipso quòd detur opinio probabilis de honestate vel licentiâ illius actionis, esse contra communem sententiam theologorum omnium, non solum Antiprobabilistarum, sed ipsorum Probabilistarum.*

CXIV. Quòd sit contra sententiam omnium Antiprobabilistarum, id est, contra sententiam omnium qui dicunt nemini licitum esse in operando sequi opinionem probabilem aliorum minus tutam in conspectu tutoris et probabilioris, ac ipsi operanti verisimilioris, patet manifestè: nam ubi inter auctores contraveritur an aliqua actio sit licita, an illicita, et omnibus hinc inde consideratis, alii affirmant esse illicitam, alii negant: qui affirmant, et stant pro lege adversus libertatem, hoc ipso affirmant dari legem obligantem ad abstinendum ab illâ actione, et consequenter dari legem sufficienter promulgatam et comprehendentem sub se illam actionem, non obstante quòd sciant dari opinionem probabilem negantem, quòd illa actio sit illicita et lege illâ prohibita, et consequenter affirmantem quòd illa actio sit licita et lege divinâ permissa.

Quòd autem sit contra sententiam communem etiam ipsorum Probabilistarum, seu auctorum affirmantium licitum esse collibet in operando sequi opinionem probabilem aliorum minus tutam, quamvis ipse agnoscat sententiam tutiorem esse in se probabilioris, et ipsi appareat magis verisimilis, probatur: nam omnes isti auctores supponunt violari reipsâ legem, si contingat opinionem minus tutam esse falsam et legi divinæ contrariam, sed dicunt illam transgressionem esse purè materialem, et non imputari ad culpam; quia quamvis operans reipsâ agat contra legem, excusatur juxta ipsos, quia operatur prudenter dum operatur ex opinione probabili; ac proinde non imputatur ipsi transgressio: ergo supponunt legem illam fuisse sufficienter promulgatam, et retinere vim obligandi: nam lex, quæ non fuit sufficienter promulgata, non est vera lex, nec obligat; nec agere contra illam est peccatum. Transgressio legis dicitur purè materialis, quia quamvis homo violet legem reipsâ obligantem, propter ignorantiam vel invincibilem, vel probabilem, non imputatur illi talis transgressio. Igno-

rantia invincibilis vel probabilis occultat quidem obligationem legis, sed non tollit: unde qui ex illâ ignorantia agunt contra legem, agunt contra legis obligationem perseverantem; sed contra legem quæ verè fuit promulgata, et habuit vim obligandi, illamque retinet dum non abrogatur; quæ abrogatio solum habet locum in lege positivâ, non autem in lege naturali.

XXV. Hinc, qui ex ignorantia invincibili operantur contra legem et præcepta, verè transgrediuntur legem, licet talis transgressio eis non imputetur. Unde sapienter aiebat magister Canus, lib. 12 de Locis, c. 9, post medium §: *At quid pertinacia sit; errant illi vehementer, qui ignorantem existimant obligandi vim à præceptis auferre. Non id, mihi crede, ignoratio efficit, ut obligatione solvamur, sed ne res aliàs vetita nobis impingatur ad culpam: omnis igitur homo, etiamsi in ignoratione versetur, errores fidei contrarios simpliciter et absolute evitare tenetur, si eos nondum habet, et si habet, desituere.*

Idem docet et probat ex Evangelio gravis theologus Andreas de Nega, lib. 15 in Trident., ex quo Angles in Floribus theologicæ, in 2, dist. 22, q. 2, art. 2, diff. 2, sic pronuntiat: *Ignorantia invincibilis non tollit obligationem servandi legem, quam aliquis inculpabiliter ignorat: excusatur tamen quominus sit transgressio ad culpam imputabilia. Patet ex Evangelio; lex enim baptismi omnes obligat, ut habetur Joan. 3: Nisi quis renatus fuerit, etc., ubi ponitur præceptum comminatorum adverteri omnes infideles etiam illos quibus Christus non est annuntiatus, quoniam lex universalis est; excusabuntur tamen à culpâ per ignorantiam inculpabilem illi, ad quos rumor Evangelii nondum pervenit.*

Quod diximus de lege baptismi dici debet de lege quæ vetat repudium legitimæ uxoris. Nam si aliquis Gentilis, repudiata legitimâ uxore, duxisset aliam, et postea fieret Christianus, teneretur redire ad uxorem repudiatam, et alteram deserere: ergo signum evidens est repudium non fuisse validum, ac proinde talem hominem obligatum fuisse ad non faciendum repudium, tametsi legem illam repudii ignoraverit. Similiter lex de unicâ uxore, licet non sit omnibus intimata, sed à multis Gentilibus prorsus ignoretur, omnes tamen obligat: nam si infidelis haberet duas uxores, et deinde fieret Christianus, deberet priorem retinere, et posteriorem dimittere.

Unde magnus theologus Gregorius de Valentia, tom. 2, disp. 7, quæst. 4, punct. 6, indubitanter et tanquam rem sibi certam afferens, sic asseruit: *Per ignorantiam non fit ut quis non transgrediatur legem, atque adeo ut non violet obligationem ejus, sed ut non transgrediatur et violet voluntariè, id quod est peccare. Unde cum quis per ignorantiam invincibilem jurat falsum, serè facit id quod est illi prohibitum, etiam in casu in quo ignorat; atque adeo verè violat legem primæ tabulæ, sed non violat voluntariè; propter quod dicitur excusari à peccato.* Hinc eruditissimus theologus, et in doctrinâ Patrum versatissimus P. Didacus Ruiz de Montova, disp. 41, de voluntate, latè probat Deum

non posse inclinare ad blasphemiam, ad mendacium et similes actiones intrinsecè malas, lege naturali prohibitas, etiam quando per errorem invincibilem existimantur honestæ, quia illæ sunt verè transgressio legis divinæ; Deus autem non potest positivè inclinare in transgressionem suæ legis, etiam quando inculpabiliter ponitur ab homine.

CXVI. Ex alio etiam capite ostenditur illam doctrinam Terilli esse contra communem sensum omnium theologorum benignorum, qui hanc questionem instituant, an licitum sit sequi sententiam minùs probabilem et minùs tutam in occurso probabilioris et tutioris: supponunt enim dari duas sententias probabiles oppositas, quarum una affirmat actionem esse licitam, et altera id negat; supponunt unam ex illis affirmare non extare legem, quæ vim habet obligandi ad abstinendum ab illâ actione, et alteram affirmare dari legem obligantem ad abstinendum ab illâ actione: ergo supponunt per contrarietatem opinionum non tolli sufficientem promulgationem legis, alioqui frustra quærerent an sit peccatum sequi opinionem minùs probabilem et minùs tutam; cum notum sit neminem peccare posse agendo contra legem non sufficienter promulgatam. Sensus ergo questionis est, an licet detur lex quæ fuerit sufficienter promulgata, et vim obligandi habeat in actu primo, nihilominùs excusetur à peccato, qui confusus opinione probabili contra illius obligationem agit; idem enim est ac inquirere an per ignorantiam probabilem excusetur à culpâ ille qui transgreditur legem confusus opinione probabili aliorum, quam ipse minùs probabilem esse agnoscat; sicut excusaretur si transgredereetur legem confusus opinione probabili minùs tutâ, quam ipse probabiliorum crederet, et verissimam esse directè judicaret.

§ XXXVII. *Novis confirmationibus detegitur falsitas doctrinæ Terilli.*

CXVII. Arguo præterea contra Terillum; quia si ad usum licitum opinionis minùs probabilis et minùs tutæ necesse est recurrere ad argumentum illud reflexum, quòd lex prohibens actionem non est sufficienter promulgata, quoties datur opinio absolutè in se probabilis de honestate vel licentiâ illius actionis, ergo priùs quàm operans ad opus licitè exercendum procedat, debet facere hunc discursum reflexum. Quanvis ego videam plures et graviores auctores asserere hunc contractum esse usurarium et malum, et collatùs eorum fundamentis cum fundamentis sententiæ contrariæ faventis libertati, clarè experiri illa esse simpliciter majora; tamen quia video aliquos auctores graves probos et doctos asserere contrarium, prudenter mihi persuadeo legem prohibitam contractùs illius non esse sufficienter promulgatam; ac proinde censeo licitum esse illum contractum, et neminem esse obligatum ab illo abstinere. Quomodo autem potest hoc sibi prudenter persuadere? Ille consideravit fundamenta extrinseca et intrinseca, quæ sunt pro unâ et aliâ sententiâ: expendit omnia quæ una et altera pars pro se allegavit; et consideravit et expendit auctoritatem doctorum

severorum, et benignorum; et post omnia considerata prudenter iudicat partem rigidam esse auctoritate et ratione magis verisimilem; ac proinde videt se prudenter posse affirmare illud ipsum quod affirmarunt doctores severiores, quia fundamenta quibus illi moti sunt movent ipsum æqualiter, et insuper addit pondus ipsorum auctoritas. Quomodo ergo tunc serio et ex animo potest dicere, legem prohibitivam contractus non esse sufficienter promulgatam? Certè non potest hoc sibi persuadere, nisi assumat tanquam verum hoc principium universale: quoties inter doctores disputatur an aliqua actio sit licita vel illicita, et post seriam discussionem questionis illi abeunt in opiniones oppositas, et unusquisque absque passione et præcipitatione suam sententiam tuctur; lex prohibitiva actionis non est sufficienter promulgata; quamvis doctores stantes pro lege prohibitivâ sint plures et graviore, et afferant meliora fundamenta rationis, et consequenter quamvis operans ipse qui deliberat de actione faciendâ, iudicet, vel prudenter iudicare possit, auctores benignos deceptos fuisse, dum iudicarunt actionem esse licitam. Quomodo autem potest assumere hoc principium universale tanquam verum, vel quibus argumentis sibi potest persuadere ejus veritatem? Vanus est ergo recursus Terilli ad non promulgationem legis, et non potest deservire ut operans fundet iudicium reflexum verè probabile et prudens de honestate actionis super opinione minus probabili et minus tutâ, id est, super iudicio doctorum quos iudicat in illo ferendo deceptos fuisse, quamvis iudicet, innocenter et absque passione errasse.

CXVIII. Ponamus hominem indoctum consulere aliquem insignem magistrum, et ab illo interrogare an sibi liceat facere sine vitio usuræ certum contractum, quem illi proponit? Ponamus magistrum respondere: Domine mi, aliqui doctores graves affirmant talem contractum esse licitum, sed alii plures et graviore, et ad hoc probandum adducunt meliora fundamenta; et ego cum istis censeo talem contractum esse illicitum. Homo ille indoctus his auditis, propter magnum conceptum quem habet de illo magistro, vehementer se sentit inclinatum ad iudicandum illum contractum esse illicitum: potestac, his stantibus, tutâ conscientiâ celebrare illum contractum, recurrendo ad principium reflexum de non promulgatione legis? Poteritne ille magister pro ipsius consolatione reformare responsionem datam per recursum ad illud principium reflexum de non promulgatione legis, dicendo ipsi: quamvis hæc ita sint, nihilominus tibi licet facere talem contractum; quia hoc ipso, quod datur opinio absolutè probabilis de honestate talis contractus, lex prohibitiva illius non est sufficienter promulgata; lex autem non sufficienter promulgata neminem obligat? vanum ergo est illud artificium reflexum Terilli.

Argumentor præterea. Quia ratio illa Terilli, vel nihil probat, vel pariter probat posse quemquam sequi sententiam probabilem aliorum minus tutam, quamvis ille sibi prudenter persuadeat esse falsam; quia stat opi-

nionem benignam esse probabilem absolutè et in se, quamvis à multis viris doctis iudicetur falsa: alioqui nulla opinio esset absolutè probabilis, si daretur opinio contraria, quia doctores tenentes contrariam severiorem, hoc ipso iudicant benignam esse falsam; ergo in sensu composito illius iudicii, quo prudenter eredo contractum aliqueum esse usurarium, motus auctoritate majori, et validioribus rationibus doctorum severiorum, potero nihilominus talem contractum exercere licitè requirendo ad illud principium reflexum de non promulgatione legis prohibentis contractum, quoties datur opinio probabilis de honestate contractus: quia quòd ego iudicem sententiam benignam esse falsam, non tollit quòd sit absolutè probabilis in se, esto mihi non probetur: et hoc ipso quòd sit probabilis, impedit juxta Terillum promulgationem legis sufficientem ad obligandum illum hominem.

CXIX. Imò sequeretur me posse licitè exercere illum contractum, quamvis certum et evidens mihi videretur esse falsam opinionem benignam, quia quòd aliquis doctor certum putet aliquam opinionem esse falsam, non probat illam non esse absolutè probabilem in se; quandoquidem stat alios viros doctos, quibus non occurrit ratio quæ me convincit, prudenter et probabiliter iudicare illam esse veram; sicut quòd P. Vasquez sæpè appellet levia fundamenta aliorum doctorum, et Cajetanus levia putet fundamenta Scoti, non probat illorum doctorum sententias non esse probabiles; sed solum probat non esse probabiles iis doctoribus, qui levia existimant ipsorum fundamenta: non enim ad probabilitatem opinionis requiritur quòd ejus fundamenta appareant magna omnibus viris doctis: nam sic nullus posset certificari de probabilitate opinionis, quam sequitur, quia nullus potest esse certus quòd ratio quæ ipse movetur, non sit iudicanda levis ab ullo homine docto. Probatur sequela, quia insistendo reflexionibus Terilli posset ac deberet facere hunc discursum: quamvis ego certus sim apud me de falsitate opinionis benignæ affirmantis talem, vel talem contractum esse licitum, tamen scio illam probari aliis viris doctis, et absolutè esse in se probabilem. At ubi datur opinio absolutè probabilis de honestate contractus, lex prohibitiva illius non est sufficienter promulgata, nec ullum obligat: ergo ego non sum obligatus ad abstinendum ab hoc contractu. Quis autem non videat hæc non posse admitti?

§ XXXVIII. *Breviter rejiciuntur alia argumenta reflexa ad quæ recurrit Terillus ut probet licitum esse sequi opinionem minus probabilem et minus tutam.*

CXX. Principia reflexa ad quæ recurrit P. Terillus sunt 1°: insufficientis legis promulgatio ubi datur opinio probabilis de honestate vel licentiâ actionis; 2° ignorantia legis; 3° possessio libertatis, quam vult prævalere contra legem in omni materiâ, ubi non est certum legem existere, et comprehendere casum, de quo disputatur, juxta illud juris axioma: *in dubiis melior est conditio possidentis*; sed horum primum et principale nuper solvimus: reliqua duo faciliè diluuntur ex dictis

in hoc opusculo; et quidem non sufficere reflexionem supra ignorantiam legis, probat efficaciter P. generalis dissert. 6, § 9, n. 58: *Ut enim lex obliget, non requiritur ut evidenter quis judicare possit talem legem dari, et sub se comprehendere actionem de qua dubitatur an sit licita; sufficit quòd prudenter judicare possit dari talem legem, et sub se comprehendere actionem illam, eò quòd pro hac parte inveniat majus fundamentum auctoritatis et rationis quàm pro oppositò: alioqui dicere debemus nullum hominem obligari ad abstinendum à re de qua inter theologos graves disputatur an sit licita necne. Nam hoc ipso quòd disputetur, non est certa et evidens existentia legis prohibentis illam speciem contractus.*

Quare non video quo pacto ille qui per principia directa habet majus fundamentum auctoritatis et rationis ad judicandum aliquem contractum esse in se malum et prohibitum, quàm ad judicandum oppositum, possit assumere sibi opinionem minùs tutam, sibi que minùs probabilem, tanquàm regulam objectivam ad formandum judicium conscientie rectum et prudens, quo judicet illum contractum esse licitum. Non enim potest formare judicium rectum et prudens, quo judicet illum contractum in se, et ex parte objecti non esse prohibitum: cum habeat majus fundamentum auctoritatis et rationis ad judicandum illum contractum esse in se prohibitum: et aliud sit evidens, principia illa reflexa efficere non posse, ut contractus ille non sit reipsa in se objective malus et prohibitus, si reipsa datur in Deo lex prohibens illum: nam contractum aliquem esse in se, et ex parte objecti prohibitum, nihil aliud est quàm dari in Deo legem prohibivam contractus illius. Evidens etiam est principia illa reflexa non posse efficere, ne detur in Deo lex illa directè prohibens illum contractum. Rursus non potest formare judicium rectum et prudens, quo judicet illum contractum esse licitum et se non peccare contrahendo; nisi possit prudenter judicare illum contractum non esse in se malum et prohibitum. Sicut enim idem est esse malum, ac esse contrarium legi divine, ita idem est judicare non esse malum ac judicare non esse contrarium legi divine. Unde nemo potest esse certus quòd non peccet faciendo aliquem contractum, nisi sit certus quòd faciendo illum contractum non agat contra legem Dei. In illis autem circumstantiis non potest prudenter judicare illum contractum non esse in se malum et prohibitum; quandoquidem habet majus fundamentum auctoritatis et rationis ad judicandum esse malum et prohibitum in se, quàm ad judicandum oppositum. Ergo impossibile est ut quando opinio minùs tuta proponitur alicui ut minùs verisimilis, quàm opinio tutior, possit per reflexionem facere judicium prudens, quòd sit licitus sibi contractus, de quo est sibi verisimiliter quòd sit in se lege divina prohibitus, quàm oppositum: et multò minùs quòd possit per principia reflexa formare judicium certum et evidens, quòd sibi liceat hic et nunc facere illum contractum.

CXXI. Deinde non sufficere reflexionem supra pos-

sessionem libertatis propriæ rectè ostendit Pater generalis eà diss. 6, § 7, n. 1. Inprimis enim dum homo reflectit supra libertatem suam falsò judicabit possessionem suæ libertatis sufficere, ne obligetur ad abstinendum à contractu, quem sententia tutior et ipsi probabilior affirmat esse in se intrinsecè malum et prohibitum. Illud enim axioma: *In dubiis melior est conditio possidentis*, solum habet locum in materia justitiæ, nimirum quando duæ partes litigantes de jure et justo titulo ad dominium alicujus rei allegant rationes æquales præscindendo à possessione; et aliudè una ex illis ultra has rationes allegat pro se possessionem continuatam illius rei, quæ possessio facit ut jus ejus sit melioris conditionis. At quando dubitatur an contractus aliquis sit in se intrinsecè malus ac prohibitus, nulla supponitur in voluntate libertas ad illum faciendum impunè et sine peccato; sed hoc ipso dubitatur an possit fieri sine peccato, et nunquàm in favorem libertatis poterit proferri sententia, nisi per argumenta urgentiora fundamentis partis contrariæ probetur illam rem non esse prohibitam in se. Unde ut quis licitè possit facere rem de qua dubitatur an sit in se mala et prohibita, necne, debet priùs post diligentem veritatis inquisitionem sine passione susceptam invenire fundamenta clarè et distinctè præeminentia, et verisimiliora fundamentis sententiæ contrariæ, vi quorum formet judicium directum firmum et determinatum, quo prudenter judicet rem illam non esse prohibitam: seu quo resolvat illud dubium, et sibi persuadat prudenter rem illam non esse prohibitam. Si enim operetur, neque priùs formet hoc judicium, eò quòd appareant ipsi vel urgentiora, vel saltem æquè urgentia fundamenta ad judicandum rem esse malam et prohibitam: operabitur judicans pro priori rem esse malam; vel operabitur dubitans an sit mala; et utrunque est age contra conscientiam. Est enim evidenter illicitus iverque hic actus: *Ego judico hunc contractum esse in se malum et prohibitum; et tamen volo illum facere. Et ego dubito utrum hic contractus in se sit malus et prohibitus, et tamen volo illum facere.* Si autem post sinceram et diligentem veritatis inquisitionem, citra omnem culpam, apparet ipsi sensibilibiter verisimiliter rem illam non esse prohibitam, prudenter resolvit dubium, formatque judicium determinatum firmum quo judicet rem non esse malam et prohibitam: et non operatur cum dubio de peccato. Quamvis enim hoc judicium non sit evidens, et reflectens intellectus supra ipsum possit dicere, possibile esse quòd sit falsum, tamen de facto sibi persuadet non esse falsum, et vi illius potest manere securus in conscientia. Et hæc sensibilibiter major probabilitas est quædam certitudo moralis, et sufficit ad excusandum à culpâ: quia in rebus dubiis quas Deus voluit manere sub controversiâ, et in quibus non possumus assequi evidentiam, sufficit quòd per argumenta valdè verisimilia et urgentiora oppositis nobis persuadeamus rem non esse prohibitam, ut rectè docet P. Suarez lib. 6 de Legib., c. 8, n. 6, his verbis: *Judicium probabile in rebus moralibus*

sufficit ad prudenter operandum, presertim ubi regula certa applicari non potest, quia alius modus operandi est ultra hominum conditionem et prudentiam; cum omnis cognitio humana conjecturalis sit, presertim in rebus agendis. Idem docet tom. 4, in 3 part., disp. 6, sect. 6, n. 5. Rectèque docent D. Antoninus, 1 part., tit. 3, c. 10, § 10 et cum eò Navarrus de Pœnit., dist. 5, n. 58, non operari cum dubio an res sit mala, illum qui operatur formato prius iudicio determinato prudenter, quòd res non sit prohibita.

CXXII. Denique non obstat argumentum illud reflexum quocum Caramuele probant adversarii licitum esse sequi opinionem minus probabilem et minus tutam in occurso probabilioris et tutioris, quia hoc ipsum reflexè probabilius est: primò enim (ut latissimè ostendit pater generalis totà diss. 13) sententia nostra est auctoritate et ratione longè probabilior sententià benignà reflexà Probabilistarum; satisque id persuadent fundamenta adducta in hoc compendio. Et quamvis Probabilistæ ipsi existimant suam sententiam esse probabiliorè et unicè veram, et in hoc iudicio ferendo non peccaverint, nihilominus peccarent si in operando sectarentur opinionem minus tutam faventem libertati adversùs legem in circumstantiis in quibus habent majus fundamentum ad iudicandum esse falsam quàm ad iudicandum esse veram; presertim ubi illud majus fundamentum esset rationis et auctoritatis simul: quia illa eorum opinio est falsa, et falsitas ejus consistit in eo quòd affirmet non dari peccatum formale ubi peccatum formale datur, ut ostensum est supra, § 30, 31 et 52.

CXXIII. Unde quamvis loquendo de opinionibus directis immediatè versantibus circa honestatem objecti, seu affirmantibus actum aliquem esse honestum, vel saltem non inhonestum, sed lege divinà permixtum; licitum per accidens sit ratione ignorantie probabilis, sequi opinionem probabilem faventem libertati reipsà falsam, quando post diligentem veritatis inquisitionem citra passionem et culpam apparet operanti manifestè verisimilior sententià oppositâ stante pro lege, et ab ipso iudicatur vera iudicio firmo et determinato; quia licet tunc reipsà transgrediatur legem, illa transgressio est purè materialis, quia fit in circumstantiis in quibus operans nec potuit prudenter affirmare actum esse prohibitum; nec potuit de prohibitione prudenter dubitare; quandoquidem habuit motivum manifestè majus ad iudicandum non esse prohibitum actum; at loquendo de opinionibus reflexis, immediatè versantibus circa honestatem formalem actûs et contemplantibus ea quæ ex parte subjecti sunt necessaria, ut actus evadat licitus, non licet adhuc per accidens in operando eas sequi, si sint reipsà falsæ; quamvis operanti videantur probabiliores, et ab ipso inculpabiliter iudicentur veræ: quia illarum falsitas consistit in hoc quòd affirmant non dari peccatum formale, ubi peccatum formale datur, ut explicuimus § 31, n. 97 et seqq. Quomadmòdum si quis per errorem inculpabiliter existimaret licitum esse agere cum conscientia practicè dubiâ, vel licitum esse

agere contra conscientiam, non propterea eximeretur à peccato formali, agendo contra conscientiam, vel agendo cum conscientia practicè dubiâ; quia licet non peccaret in illo iudicio reflexo speculativo quo contemplatur non dari peccatum, in eo quòd quis agat contra conscientiam, vel cum conscientia dubiâ; tamen peccaret agendo contra conscientiam et agendo cum conscientia practicè dubiâ; quia illud iudicium reflexum est falsum, et componitur cum conscientia directâ constituyente peccatum formale.

Unde in formâ sic respondendum est illi argumento: *Licet sequi opinionem probabiliorè; sed opinio affirmans licitum esse sequi opinionem minus probabilem et minus tutam est probabilior; ergo licet illam sequi.* Respondetur: Distinguo majorem: Licet sequi opinionem probabiliorè probabilitate directâ respiciente immediatè honestatem objecti, concedo majorem; licet sequi opinionem probabiliorè probabilitate reflexâ respiciente immediatè honestatem formalem actûs, subdistinguo: si illa opinio sit vera, concedo; si sit falsa, nego majorem. Et distingo minorem; sed opinio affirmans licitum esse, etc., est probabilior probabilitate directâ respiciente immediatè honestatem objecti, nego minorem; est probabilior probabilitate reflexâ respiciente immediatè honestatem actûs, transeat falsissima minor: ergo licet illam sequi. Distinguo consequens: si sit vera, admitto consequentiam; si sit falsa, nego consequentiam. Doctrina distinctionis patet ex dictis § 31, n. 97 et seqq.

§ XXIX. *Insertus ex dictis auctoritatem tot doctorum, quot in hoc seculo docuerunt licitum esse sequi opinionem minus probabilem, et minus tutam, relicta probabiliorè et tutiore, non esse sufficientem ut propter illam possit quis licitè in operando sequi opinionem minus tutam, quando omnibus hinc inde ritè consideratis habet majus fundamentum ad iudicandum illam esse falsam et legi divinæ contrariam, quàm ad iudicandum esse veram et legi divinæ conformem; presertim ubi illud majus fundamentum non est solius rationis, sed rationis et auctoritatis simul, quia nimirum agnoscit opinionem tutiorem habere pro se plures et graviores auctores, et urgentiora fundamenta rationis.*

CXXIV. Ratio est 1^a, quia fundamenta quibus illi doctores à fine præcedentis seculi usque ad tempora Alexandri VII moti sunt ad eam doctrinam docendam, non alia sunt quàm quæ in hoc opusculo proposita et soluta manent; et manifestè præbit eos legenti et expendentem ipsorum verba apud Stephanum de Chams in suo eruditissimo opusculo, cui titulus *Questio facti*, in lucem edito anno 1660 et apud Julium Mécorum in Basi theologie Moralis, editâ anno 1658; et apud Antonium Terillum in tomo de Conscientiâ probabili, edito anno 1669, in quo, quæst. 22, diligentissimè recenset verba doctorum qui usui licito opinionis minus probabiliis et minus tute utcumque suffragantur. Illa autem fundamenta inefficacia esse efficaciter probat Pater generalis in suo libro, et nos in hoc compen-

dio sufficienter ostendimus. In re autem dubiâ et controversâ in Ecclesiâ catholicâ, nulla multitudo auctorum fallibilium protegentium partem minùs tutam faventem libertati adversùs legem, satis est ut quis securè eorum sententiam sequatur, si deprehenderit eorum fundamenta esse fallacia: quia qui judicat, vel prudenter judicare potest eos deceptos fuisse in suo iudicio, nequit licitè eos sequi: quia sequi errantes contra legem Dei in eo quòd cognosco eos errare, semper est malum. Quamvis enim ubi multi et graves doctores conveniunt in defendendâ sententiâ minùs tutâ, eorum auctoritas magnum habeat pondus ad iudicandum rem illam esse licitam, hoc idè est quia præsumerit tot viros doctos non convenisse in sententiam sine urgenti fundamento. Hæc autem præsumptio cessat apud eos qui deprehendunt illud fundamentum esse reipsâ debile, quamvis suis auctoribus inculpabiliter visum sit magnum: nunquàm enim auctoris hominis fallibilis movet sine ordine ad fundamentum rationis, quod præsumerit; ubi autem debilitas talis fundamenti detegitur, jam auctoritas illa movere non potest.

CXXV. 2° Quia cum sententiâ reflexâ de usu licito opinionis minùs probabilis et minùs tutæ duplicem admittat sensum, proprium et genuinum, ut explicimus § 4, et in uno sit vera sumpta cum quadam limitatione; in alio verò sit planè falsa; auctores benigni non satis distinctè locuti sunt. Et multi eorum solum intenderunt ad usum licitum opinionis minùs tutæ: non requiri quòd sit in se et specificativè et materialiter probabilior; sed satis esse quòd sit in se verè probabilis; si aliunde operanti post diligentem veritatis inquisitionem appareat in actu primo verisimilior quàm opposita.

CXXVI. 3° Quia auctores benigni communiter supponunt rem planè falsam, quam non debent supponere, sed probare: supponunt enim opinionem in se minùs probabilem et minùs tutam manere absolutè probabilem respectu operantis, quamvis omnibus ritè consideratis, ille habeat majus fundamentum ad iudicandum esse falsam, quàm ad iudicandum esse veram. Id autem, quod supponunt et non probant, est falsum, ut ostendimus § 7, n. 16 et 17, et § 11; et Pater generalis in suo libro, dissert. 3, à num. 16 ad 61, efficaciter ostendit, quod opiniones sunt invicem oppositæ, ita ut veritas unius sit falsitas alterius, impossibile esse ut utraque maneat practicè probabilis respectu ejusdem intellectûs. Non enim est probabilis respectu mei nisi ea pars contradictionis quam ego possum approbare ut veram per prudentem assensum; non possum autem approbare ut veram per prudentem assensum opinionem aliorum, quando omnibus inspectis habeo majus fundamentum ad reprobendam illam ut falsam, vel saltem æquale. Et quamvis, ubi opinio stat pro lege adversùs libertatem, possit quisque illam honestè et licitè in operando sequi, esto cam non iudicet veram, nec prudenter judicare possit, eò quòd ei appareat parùm verisimilis, quia fugere periculum etiam remotissimum peccati, semper est

laudabile; at ubi opinio favet libertati adversùs legem, nemo potest illam licitè in operando sequi, quin sequatur in iudicando, seu quin priùs sibi persuadeat esse veram et legi divinæ conformem; si enim iudicaret esse falsam et legi divinæ contrariam, vel de hoc dubitaret, non posset sine peccato illam sequi.

CXXVII. 4° Quia auctores benigni ab uno sensu, in quo sententiâ benigna est vera, gradum fecerunt ad alium in quo est falsa; ex eo enim quòd licitum sit sequi opinionem certò probabilem de honestate vel licentiâ actûs; quando exercitè existit in mente operantis, ejusque intellectum informat, transitum fecerunt ad existimandum licitum etiam esse sequi opinionem probabilem aliorum, quando solum signatè et objectivè existit in mente operantis, quatenus iste cognoscit dari talem opinionem, etiamsi ipsi magis appareat falsa quàm vera, et consequenter etiamsi iudicet esse falsam, vel prudenter judicare possit falsam esse, ut breviter insinuavimus in hoc compendio, § 15 et 21, et latè explicat Pater generalis, dissert. 2, § 5, seu à num. 25.

CXXVIII. 5° Quia auctores benigni æquivocatione decepti sunt, dum ex eo quòd opinio probabilis sit conformis rectæ rationi, intulerunt posse quemlibet aliorum opinionem probabilem sequi, quasi hoc ipso operaturus foret conformiter ad rationem. Quæ illatio est mala; nam opinio probabilis solum est in re conformis rectæ rationi, quando est vera, non autem quando est falsa, quando autem est falsa, solum est conformis rationi in apprehensione et existimatione hominis qui iudicat illam esse veram et legi æternæ conformem, non autem in existimatione hominis iudicantis vel potentis prudenter judicare illam esse falsam; nam in existimatione hujus potius est difformis rectæ rationi. Ex eo autem quòd opinio probabilis sit conformis rectæ rationi in existimatione hominis qui post diligentem veritatis inquisitionem prudenter iudicat illam esse veram, eò quòd ejus fundamenta illi apparuerunt præcipientia fundamentis opinionis oppositæ, inferri non potest quòd sit etiam conformis rectæ rationi in existimatione hominis qui vel iudicat esse falsam, vel prudenter judicare potest falsam esse, eò quòd fundamenta sententiæ contrariæ illi apparent urgentiora; vel prudenter dubitat an sit vera, eò quòd habet æquale fundamentum ad iudicandum esse falsam, quia parem vim movendi experit in fundamentis opinionis oppositæ. Hinc Pater Vasquez, 1-2, disp. 62, n. 15, parvi momenti appellavit rationem quæ Medina à priori probat licitum esse usum opinionis minùs probabilis et minùs tutæ, ex eò quòd opinio probabilis sit conformis rectæ rationi et existimationi hominum sapientum et prudentum, ut observavit Pater generalis, dissert. 8, n. 35.

CXXIX. 6° Quia auctores multi benigni æquivocatione delusi sunt, dum à priori probant unicuique licitum esse uti quæcumque opinione probabilis alienâ de honestate actûs, eò quòd ejusmodi opinio hoc ipso quòd probabilis est nititur fundamento gravi ac pru-

dent. Hanc enim esse apertam æquivocationem satis probatum est, § 15.

7. Probabilistæ decepti sunt, quia imaginantur quoddam probabile quod sit regula absoluta secunda pro omnibus, ita ut opinio probabilis de honestate actûs, hoc ipso quod probabilis sit, possit ut recta regula à quolibet assumi, cum tamen probabile et opinio

probabilis sit regula respectiva, ut ostendit Pater generalis, dissert. 6, § 11, à n. 45, et nos supra, § 15, ostendimus. Solùm enim opinio probabilis est recta regula pro his qui illam prudenter approbant ut veram, et quod ipsius fundamenta post debitam diligentiam adhibitam representata ipsi sunt, ut clarè præ eminenti aoppositæ sententiæ fundamentis.

ESTRICIS VITA.

ESTRUX (Ægidius), celeberrimus societatis Jesu primò discipulus, dein assecta, tandemque secretarius evasit. Postquam theologicas scientias in plurimis ludis exercuisset, Romæ inter consocios demoratus est, studiis vacans acriter arduis, spinasque scholasticas audaci manu contractans. Virum summæ modestiæ sodales debitis honoribus invitum ampliaverunt. Munere fungens secretarii obiit anno 1694. *Logisticam probabilitatum*, opus methodo geometricâ concinnatum, ultimis vitæ mensibus composuerat, nimilque humilitate instructus, non nisi obducto anonymi velo, typis mandari voluerat, quamvis gloriæ præclarissimum monumentum. Velum autem perripuit et sociorum existimatio, et admiratio cœvorum. Mecliniæ natus erat anno 1624. Societati nomen dederat 1641 exeunte septembri, et vota quatuor solemniter nuncupavit 1659. Philosophiam quadriennium, theologiam scholasticam septennium, Lovanii litteras humaniores in Belgio Romæque docuerat sexennium. Multiplicia opera reliquit: *Dissertationem historico-theologicam*; *Mentem concilii Tridentini*; *Confutationem suppositæ veritatis et charitatis, sive Historiam concilii Tridentini adversus auctorem Disputationum apologeticarum*; *Minimè paradoxum paradoxi nupero de amritione dissipando*; *Summularum summarum de controversiâ attritionis subductam fideliter*; *Distributam theologicam, sive manuductionem ad fidem divinam pervestigandam*; *Apologiam pro summis Pontificibus, Conciliis generalibus contrâ instructionem ad tyronem theologum*; *Dilucidationem communis doctrine, de fide quorundam hominum rudium.*

LOGISTICA PROBABILITATUM,

CUM ADJUNCTA DIFFICULTATIS POTISSIMÆ EXPLANATIONE,

Ubi paucis dicuntur multa, clarissimè dilucidantur obscura, controversa modestissimè tractantur.

Prologus.

Non cognovi litteraturam. Sed dabit, ut spero, Dominus servo suo cor docile, ut possit discernere inter bonum et malum. Multa disputantur hoc tempore de recto usu opinionum probabilium. De hoc insonant auribus meis testimonia Scripturarum sacrarum, SS. Patrum, et Ecclesiæ doctorum, et theologorum. Horum nihil magnoperè capio, admodum tyro theologiæ, nisi fortè istud: *Angusta porta et arcta via est, quæ ducit ad vitam*, si tamen hoc ipsum satis capio. De logicâ adhæsit mihi tantillum, quo conciperem, et pectore extunderem qualemcumque logicam proba-

bilatum, modico specimine. Non satis fido; sed cupio doceri, sicubi aberraverim. Sic igitur mecum putavi et supputavi.

DEFINITIO PRIMA. — *Momenta veri intelligo, quæ sunt apta inclinare intellectum ad judicandum; momenta boni, quæ sunt apta inclinare voluntatem ad volendum.*

SCHOLIOX. — Momenta veri omnia revocari possunt ad rationes inclinantes intellectum ad judicandum. Vel enim sunt rationes distinctè cognite, suadentes veritatem; vel sunt auctoritas affirmantium, adæque rationes saltem præsumptæ, suadentes eandem ve-

ritatem; in quas denique resolvitur auctoritas. Non enim movet intellectum nostrum, nisi per sapientiam affirmantium; ac ne sapientia quidem movet, nisi per rationes quas præsumuntur habere sapientes viri, cum affirmant; etsi eas non satis distinctè cognoscamus.

DEFINITIO II. — *Ad præxim, illud intelligo iudicium prudens, quod, maturè libratis momentis veri hinc et hinc, procedit ex momentis notabiliter præponderantibus apud intellectum iudicantis.*

SCHOLION. — Dicuntur mihi esse qui censeant posse intellectum prudenter inclinare in eam partem quæ ipsi apparet minus verisimilis, quippe momentis veri in contrariam partem magis inclinantibus. Vereor quidem ne confundant momenta veri apta inclinare intellectum, et momenta boni apta inclinare voluntatem. Ut ut est, si quis ita persuasus inciderit in hanc logicam, ipsum oro ut eam abiciat, lectà definitione II, quia neque ipsi sapienter ulterior lectio, neque mihi est animus pro illà definitione pugnare; quam si maximè videro esse bonam, nihil egero apud eum qui sibi persuaserit se posse prudenter negare quod ipsi videtur similis vero, et affirmare quod similis falso. Liceat igitur mihi defungi hoc loco, appellando iudicium generis humani, extra scholam.

DEFINITIO III. — *Opinionem probabilem intelligo iudicium prudens, neque tamen omninò certum.*

COROLLARIA. — Primum. Hinc patet quid sit opinio probabilis propria, quid opinio probabilis aliena; atque adeò quid sit probabilitas propria, quid probabilitas aliena.

Secundum. Patet itidem fieri posse ut quod uni in intellectu est probabile, alteri intellectui non sit probabile, imò sit improbabile.

SCHOLION. — Hoc loco teneo Aristotelem in Topicis. Probabile à probando, seu approbando dictum est, quia sapientibus probatur, aut probari potest, notabiliter præponderantibus apud ipsorum intellectum momentis veri, quæ ad probandum inclinant.

Est igitur probabilitas omnis respectiva ad intellectum probantem, aut potentem probare ex momentis veri notabiliter præponderantibus. Hanc verò præponderationem hinc atque hinc in diversis intellectibus variare, notissimum est.

Hic verò, ut est promptum agnoscere quamdam probabilitatem alienam, cum mihi non probatur, aut probari potest, quòd quibusdam video probari; ita est arduum eandem evehere ad probabilitatem absolutam, omnibus perinde utilem ad directionem morum, ac si esset probabilitas cuiusque propria. De hoc ergo apparet quid ferant cogitationes quas digerere institui.

DEFINITIO IV. — *Judicium directum de honestate et inhonestate actionis, intelligo iudicium de honestate et inhonestate actionis secundum se, absolutum, et ex principis directis, seu directè suadentibus honestatem actionis.*

Ut consulatur compendio, ampliari nobis licet nomen *honestum* et *honestas*, quasi et dictum sit *non inhonestum*, seu *licitum*, etc., de quo neque in sequentibus sit scrupulus.

DEFINITIO V. — *Judicium reflexum de honestate actionis, intelligo iudicium de honestate actionis reflexum supra probabilitatem alienam et in eà fundatum, ultra vires rationum directè suadentium honestatem actionis, quibus nisi præsumitur probabilitas aliena, seu probabilis opinio aliena.*

DEFINITIO VI. — *Formalem honestatem et inhonestatem actionis, ut differt à merè objectivà, illam intelligo quà proximè constituimur laude et vituperio digni in materià morum.*

DEFINITIO VII. — *Judicium, seu dictamen practicum de honestate actionum, intelligo iudicium eam conformate actiones nostræ constituuntur formaliter honestæ.*

AXIOMA. — *Honestas aut inhonestas objectiva, seu ipsarum in se actionum, non dependet ab humanis opinionibus de honestate aut inhonestate objectivà.*

SCHOLION. — Non existimo huic veritati hoiorem axiomatis à quopiam controversandum. Nusquam gentium, quod sciam, agniti sunt sapientes qui philosophando aut opinando reddere possent honestum quod ex se est inhonestum, aut contra; arbitri legum omnis generis supremi ac miri, quibus leges figere et refigere tam sit promptum quam opinari. Profectò quidem rem in se albam aut atram non facit opinio; autumo, ne actionem quidem in se honestam, aut inhonestam.

HYPOTHESIS. — *Maturè libratis momentis veri hinc et hinc, notabiliter præponderant apud mentem intellectum momenta, veri pro vitio usuræ in certo contractu, ita ut iudicio directo prudenter iudicem, vel possim prudenter iudicare, contractum esse in se usurarium.*

ASSERTIO PRIMA. — *Cum iudicio meo directo, quale descripsi definitione IV, quo iudico prudenter certum contractum esse in se usurarium, non potest componi iudicium reflexum, quale descripsi definitione V, quo iudicem contractum eundem non esse in se usurarium.*

Etenim fieri non potest ut idem intellectus de eodem contractu simul prædicet contradictoria, esse in se usurarium, et non esse in se usurarium.

SCHOLION. — Fortassè speres cum iudicio illo directo de usurà contractus componi posse iudicium reflexum, quo iudicem contractum hic et nunc substantem probabilitati alienæ, seu ut vestitum probabilitate alienà de contractus puritate ab usurà, non esse in se usurarium.

Sed animadvertite, iudicio illo directo iudicari absolute et minimè restrictè contractum esse in se usurarium; et videbis, restrictionibus et reduplicationibus illis non vitari, quominus de eodem prædicanda sint contradictoria. Idem scilicet est contractus, quem iudicio directo absolute et non restrictè iudico esse in se et ex naturà suà usurarium; et iudicio reflexo singor iudicare non esse in se et ex naturà suà usurarium hic et nunc, ut vestitum, etc. Nulla vis aut violentia hæc extorquebit intellectui humano.

Si etiam, quod non puto, speres, probabilitati alienæ, quæ nititur iudicium reflexum, inesse hanc virtutem admirabilem, ut contractum purgare possit vitio usuræ, sedente in libris intimis contractus, audisti me

ad axioma quod supra posui. Vitium contractui natura insevit ita ut indivulsè adhaereat et inhaereat; idem prorsus cum contractu neque delendum, nisi delicto funditusque subverso contractu. Hæc sunt indubitata.

Præproperè denique hic mihi involves in iudicium reflexum de contractu hic et nunc mihi formaliter honesto, non imputabili ad formalem culpam usuræ, etc., quod componi possit cum illo iudicio directo de contractu in se usurario. De hoc iudicio reflexo supra honestatem formalem, inutili ad practicum conscientie dictamen, locus mihi erit infra. In præsentia considero iudicia de ipso in se contractu, ejusque in se honestate et inhonestate.

ASSERTIO II. — *Cum iudicio meo directo quo iudico certum contractum esse in se usurarium, componi non potest iudicium reflexum quo iudicem contractum eundem esse in se honestum, aut non inhonestum licitumve.*

Etenim fieri non potest ut idem intellectus de eodem contractu simul iudicet esse in se usurarium et esse in se honestum, etc.

SCHOLION. — Nihil plus spei hic esse possit à restrictione et reduplicatione contractus, ut substantis probabilitati alienæ de ejusdem puritate ab usurâ, ut patebit consideranti scholion proxime superius.

PODISMA. — *Judicium, seu dictamen practicum de honestate actionis, non attingit honestatem formalem, sed solum objectivam.*

Etenim formalis honestas actionis explicari debet per conformitatem actionis cum iudicio practico de actionis honestate. Imò formalis honestas iudicium istud formaliter involvit, ut intelligitur ex definitione VII. Quòd si iudicium practicum de honestate actionis attingeret formalem honestatem actionis, deberet illud vicissim per hanc explicari, ut per suum objectum; quo pacto liquet committendum circulum vitiosum et nihil explicandum. Interroganti scilicet quid sit actio formaliter honesta, respondeo eam esse quæ est conformis iudicio practico de honestate actionis. Rursusque interroganti quale sit illud iudicium practicum, respondere cogar esse illud quo iudicatur actio esse formaliter honesta. En igitur circulum vitiosum. Ergo iudicium practicum de honestate actionis non attingit formalem honestatem actionis, sed solum objectivam.

CONOLLARIUM. — Iudicium de honestate formali actionis est merè speculativum, contemplans honestatem formalem jam constitutam vel constituendam per actionis conformitatem cum iudicio verè practico de honestate actionis objectivâ, adeoque nihil confrens ad honestatem formalem actionis, seu verum sit, seu falsum; nam et falsum esse contingit: imò nimis sæpè illo fallimur, vel agnoscendo culpam ubi culpa non est, vel excusando excusationes in peccatis.

ASSERTIO III. — *Cum iudicio meo directo, quo iudico certum contractum esse in se usurarium, componi non potest iudicium practicum, quamvis reflexum, quo iudicem contractum eundem esse honestum, aut non inhonestum, seu licitum.*

Etenim iudicium illud practicum oporteret procedere de honestate contractus objectivâ, seu de contractu in se honesto, aut non inhonesto, etc., quia iudicium practicum non attingit honestatem formalem, sed solum objectivam, ut ostensum est superiori porismate. Atqui cum iudicio meo directo quo iudico certum contractum esse in se usurarium, componi non potest iudicium, quamvis reflexum, quo iudicem contractum esse in se honestum aut non inhonestum, ut ostensum est ad assertionem I et II.

ASSERTIO IV. — *Probabilitas aliena de contractus puritate ab usurâ, non potest me movere ita ut prudenter deponam ejus gratiâ iudicium directum, quo iudico prudenter certum contractum esse in se usurarium.*

Etenim illa probabilitas aliena, cum sit auctoritas affirmantium contractum non esse in se usurarium, non potest me movere, nisi propter rationes quas præsumo habere sapièntes qui affirmant, ut explicui in scholio ad defn. 1, ita ut tota vis movendi quæ inesse potest probabilitati alienæ, revocetur ad rationes saltem præsumptas, directè suadentes contractum non esse in se usurarium. Atqui rationes illæ non possunt me movere ita ut earum gratiâ prudenter deponam iudicium, quo iudico prudenter contractum esse in se usurarium. Cum enim iudicium hoc sit prudens, susceptum à me est libratissimè maturè momentis veri hinc et hinc, adeoque expensis etiam rationibus illis præsumptis, et post omnia notabiliter apud me præponderantibus momentis pro usurâ contractus, ut intelligitur ex defn. 2, ejusque scholio. Quare sicut non potui rationibus illis præsumptis tribuere prudenter, ut non susceperem iudicium de usurâ contractus, sic neque possum illis tribuere prudenter, ut susceptum deponam.

ASSERTIO V. — *Præponderantibus apud meum intellectum momentis veri pro usurâ contractus (ut explicui in hypothesi præmissâ his assertionibus), nihil me javebit voluntaria et despotica suspensio iudicii directi de usurâ contractus, ut pervenire possim ad prudens, serium et sincerum iudicium practicum, seu conscientie dictamen, quamvis reflexum, quo iudicem contractum mihi esse honestum, aut non inhonestum, licitumve.*

Etenim suspensio illa voluntaria non efficiet quò minus sentiam præponderare apud intellectum meum momenta veri pro usurâ contractus, et quò minus sciam me posse prudenter iudicare contractum esse in se usurarium, adeoque inhonestum. Quomodo igitur videri mihi possim serius ac sincerus coram Deo et conscientia meâ, iudicium illud directum voluntariâ astutiâ suspendens, ut perveniam ad iudicium practicum reflexum de honestate contractus, etc.?

ASSERTIO VI. — *Rem nihilò faciliorem efficit voluntaria suspensio iudicii de illâ præponderatione momentorum, ac multò minus voluntaria aversio intellectus à consideratione momentorum quæ præponderant.*

Etenim hæc omnia sunt nolentium intelligere, ut benè agant. Res ipsa loquitur.

ASSERTIO VII. — *Extra hypothesim præponderantium momentorum veri pro usurâ contractus, quam*

præsumi his assertionibus, probabilitas aliena tantum me iurare potest ad iudicium practicum et quidem directum de honestate contractûs, quantum apud me sunt rationes, saltem præsumptæ probabilitatis alienæ, directè suadentes contractum non esse in se usurarium. Plus me iurare non potest probabilitas aliena ad illud iudicium practicum.

Etiam probabilitas aliena est quedam auctoritas sapientium virorum sic affirmantium, quos merito præsumo rationes habere affirmandi. Hæ rationes, quamvis solam præsumptæ, sciam apud me pondus habere debent. Imò spectato numero, et sapientiâ affirmantium, hoc mereri possunt, ut vel per se solæ, vel addite iis quæ mihi aliunde offeruntur, suspectas habere debeam quæ mihi in contrariam partem occurrerant, iisdemque diffidere, quamvis et possit contra invenire. Quoniam igitur vis movendi intellectum meum, quæ inest probabilitati alienæ de contractûs puritate ab usurâ, resolvitur denique in rationes directè suadentes contractum non esse in se usurarium, apparet probabilitatem alienam tantam iurare me posse ad iudicium practicum et quidem directum de honestate contractûs, quanti apud me sunt rationes illæ.

Plus hic non posse probabilitatem alienam potest consideranti quæ hætenus asserui et disseui, ac in principiis quæ ad axioma definitionibus subijunctum, quæque ad assertionem I et 4 mihi quidem speculanti et rimanti plus non detegitur. Qui contenderit plus illam hic posse, huic onus incumbit probabilitatem alienam anatomizandi subtilius et excindendi nobis momenta veri in eâ latentia quæ sint diversa à rationibus præsumptis, suadentibus contractum non esse in se usurarium.

SCOLIOX.— Erit, nisi fallor, difficile ut intimè scrutanti probabilitatem alienam diversa à rationibus præsumptis sese offerant momenta veri, adeoque apta movere intellectum ad iudicandum contractum non esse in se usurarium; non magno labore erit invenire momenta boni, apta movere voluntatem ad amorem contractûs. Poterunt hæc quidem efficere ut voluntas applicet intellectum ad vestiganda strenuè momenta veri; sed his non inventis, spes nulla in momentis boni ad prudens iudicium intellectûs de contractûs puritate ab usurâ, fortè ne ad imprudens quidem.

ASSERTIO VIII.—Præponderantibus apud meum intellectum momentis veri pro usurâ contractûs (ut explicet in hypothesis præmissâ his assertionibus), impossibile est ut mihi formem prudens, serium et sincerum iudicium practicum, seu conscientie dictamen, quamvis reflexum, quo iudicem contractum mihi esse honestum, aut non inhonestum, licitumve.

Etiam iudicium illud practicum procedere oporteret de contractûs honestate objectivâ, ut constat ex porismate ad assertionem II. Atqui præponderantibus apud meum intellectum momentis veri pro usurâ contractûs, ut ferè hypothesis, impossibile est ut iudicem prudenter, seriò ac sincerè contractum mihi esse honestum, aut non inhonestum. Nam in hypothesis illâ, vel ju-

dico contractum esse in se usurarium (et cum hoc iudicio impossibile est componi iudicium seu prudens, seu imprudens, quamvis reflexum, quo iudicem contractum mihi esse honestum, aut non inhonestum, ut constat ex assertionem I, II, III), vel liberâ voluntate suspendo iudicium illud de usurâ contractûs; et impossibile est ut mihi formem iudicium prudens, serium ac sincerum, quamvis reflexum, quo iudicem contractum mihi esse honestum, aut non inhonestum, ut constat ex assertionem V et VI. Ergo præponderantibus apud meum intellectum momentis veri pro usurâ contractûs, impossibile est ut mihi formem prudens, serium ac sincerum iudicium practicum seu conscientie dictamen, quamvis reflexum, quo iudicem contractum mihi esse honestum, aut non inhonestum, licitumve. Vera est igitur assertio, quæ mihi præcipuè erat proposita hæc logisticâ.

Questio de consequentiâ hæc: *Peccas formaliter, sequens in praxi opinionem minus tibi probabilem de honestate certû contractûs, quem iudicas, aut iudicare prudenter potes, esse usurarium; præponderantibus in hanc partem motibus apud tuum intellectum; ergo peccas formaliter, docens licere tibi sequi in praxi opinionem tibi pariter et mihi minus probabilem de justitiâ certû contractûs, quem iudicamus, aut iudicare prudenter possumus, esse usurarium, præponderantibus in hanc partem motibus apud nostrum intellectum.*

PORISMA.—*Dictatum practicum conscientie de honestate actionis, quo est opus ad non peccandum formaliter, non attingit honestatem formalem actionis, sed solum objectivam.*

Etiam honestas formalis actionis explicanda necessariò est per conformitatem actionis cum dictamine pratico de honestate actionis. Quòd si dictamen illud attingeret honestatem formalem actionis, deberet ipsum explicari vicissim per honestatem formalem, ut per suum objectum, in quo sanè committeretur circulus vitiosus.

Est ergo iudicium de honestate formali actionis merè speculativum; quod seu verum sit, seu falsum, nihil confert ad dictamen verè practicum et honestatem formalem, quam contempletur et constitutam vel constituendam per conformitatem cum alio iudicio verè pratico de honestate actionis in se, seu objectivâ.

ASSERTIO PRIMA.—*Peccas formaliter, sequens in praxi opinionem minus tibi probabilem de honestate certû contractûs, quem iudicas aut iudicare prudenter potes esse usurarium, notabiliter præponderantibus motibus in hanc partem apud tuum intellectum.*

Quis si iudicas prudenter contractum esse usurarium, impossibile est ut, stante eo iudicio, formæ dictamen conscientie de honestate contractûs, quoniam est opus ut non pecces formaliter. Cùm enim dictamen istud procedere debeat de honestate objectivâ, ut constat ex porismate, simul iudicare deberes, et contractum esse in se usurarium, et tamen esse in se honestum; quod est impossibile.

Si non iudices contractum esse in se usurarium

(quod potes prudenter judicare), sed voluntariè suspendis illud iudicium prudens, ut nescio quo artificio, sed ope opinionis minùs probabilis, pervenire possis ad quaecumque iudicium practicum, quo iudices contractum non esse in se usurarium, sed honestum, nimis manifestum est, illud iudicium (si tamen pervenire ad illud poteris) non fore serium ac sincerum, sed astutum et fraudulentum, cuius debeat iudicantem pudere coram Deo et conscientia sua; adeoque longissimè abesse à genuinò dictamine conscientie, cui conformata actio evadat formaliter honesta.

ASSERTIO II. — *Non sequitur ex assertione I, quòd formaliter peccas, docens licere mihi sequi opinionem tibi et mihi minùs probabilem de honestate contractùs, quem iudicamus aut judicare prudenter possumus esse usurarium, notabiliter præponderantibus motivis in hanc partem apud nostrum intellectum.*

Quia ideò peccas formaliter, sequens in praxi opinionem minùs tibi probabilem de honestate contractùs, quia ad non peccandum formaliter contrahendo necessarium tibi est dictamen conscientie de honestate contractùs; hoc verò dictamen tibi est impossibile, ut ostendi ad assert. I. Atqui ad non peccandum formaliter docendo licere mihi sequi opinionem minùs nobis probabilem de honestate contractùs, non est tibi necessarium dictamen conscientie de honestate contractùs; sed sufficit dictamen, quo iudices honestum tibi esse docere quòd liceat mihi sequi opinionem minùs nobis probabilem de honestate contractùs; quòd dictamen ab illo priori est longè diversum.

Hæc ut pateant, evolvenda est phrasia quâ doces licere mihi sequi opinionem minùs nobis probabilem de honestate contractùs. Sic loquens, non doces neque iudicas contractum mihi esse honestum. Illo iudicium tibi est impossibile, ut ostendi ad assert. I; ac neque est necessarium. Sed doces et iudicas fieri posse ut non peccem formaliter contrahendo, sive ut formam dictamen conscientie sufficiens ad non peccandum formaliter contrahendo, nixus opinione minùs probabili aliorum de honestate contractùs. Illud verò cum doces et iudicas, erras quidem; sed bona fides te excusat, neque ratio affertur ulla, quâ probetur non posse te illud iudicare, stante alio iudicio tuo, quo iudicas contractum esse in se inhonestum, cum certum sit posse componi hæc duo iudicia: *Contractus hic in se est inhonestus; ut fieri potest per accidens ut non peccet formaliter, inhiens hæc contractum.*

Porrò sic, ut explicuit, evolvendam esse phrasim, quâ doces licere mihi sequi opinionem minùs probabilem de honestate contractùs, clarum videtur. Quia hoc docens sine dubio non intendis docere quòd contractus in se sit mihi honestus, quem iudicas esse in se inhonestum sine restrictione. Solùm igitur intendis docere quòd ego nixus opinione minùs nobis probabili, non peccem formaliter incedendo contractum.

Ex his patet non sequi ex hæc assertione II non peccare te formaliter, si mihi suadens aut mandes faciendum contractum, quia suadere, aut mandare fa-

ciendum, est certo modo et moraliter facere; certò suadere, et mandare contractum, est velle contractum. Quare ut non pecces formaliter suadendo aut mandando contractum, necessarium tibi est dictamen conscientie, quo iudices contractum esse in se honestum; quòd dictamen tibi est impossibile, ut ostendi ad assert. I.

At verò docere quòd ego non peccem formaliter faciendum contractum, nullo modo est facere aut velle contractum. Hæc doctrina tua ex se est merè speculativa, et supra praxim meam reflexa; quâ erras quidem, sed innocenter, quia potas esse veram.

Neque refert quòd hæc doctrina mihi audienti sit occasio faciendi contractum, adeoque peccandi formaliter, cum non habeam dictamen conscientie, quo iudicem contractum esse honestum. Hæc praxis est mea et non tua. Doctrina tua solùm mihi est causa iudicii falsi, quo iudico me non peccare formaliter; quòd ipsum est merè speculativum, ut ostendi superiori perisodate, adeoque me non excusat agentem reipsâ contra verum conscientie dictamen, quo iudico contractum esse inhonestum. Te verò docentem excusat conscientie dictamen, quo iudicas honestum tibi esse docere ex officio, quid iudices verum esse, imò inhonestum fore id celare, etc.

Epilogus.

Corripiat me justus in misericordiâ, si quid peceavi aut aberravi. Hæc pauca proposui, cupiens doceri, ut præfabar, nisi quòd conatus docere lineam rectam deprocer, ne quid ad dexteram vel ad sinistram.

IDEM R. P. ÆGIDIUS ESTRIX,

Ut persuaderet non satis constantem esse paritatem doctrinae de moribus, si invalescat doctrina assertivum licitum esse cuiuslibet sequi opinionem probabilem minùs tutam, faventem libertati adversùs legem, quamvis agnoscat sententiam tutiorem, stantem pro lege adversùs libertatem, esse auctoritate et ratione magis verisimilem, seu magis communem inter sapientes, magisque fundatam; illam ex suo sensu expressam et descriptam reliquit, ut sequitur.

Homo Deum timens, et non tam doctus quàm bono præditus intellectu, invitatur ad incedendum contractum qui ipsi est suspectus de vitio usurae aut simoniae: de hoc igitur inquiri pro captu suo expendens momenta rationum, ut potest, et consulens doctores.

Consultos comperit multò plures damnare contractum, et horum rationes ipsi videntur fortiores. Iudicat igitur et ipse contractum esse usurarium aut simoniacum, adeoque resultat contrahere.

Theologus benignus ipsi dicit: Quid times? An nescis septem esse doctorum opinionem, quòd contractus non sit simoniacus? Scio, inquit ille, sed viginfi doctores dicunt esse simoniacum, et horum rationes videntur mihi validiores.

Nihil refert, ait theologus, quia licet tibi sequi opinionem minùs probabilem. Ait ille: Etiamne opinionem quam iudico esse falsam? Etiam, inquit theolo-

quam, modò nitaris probabilitate opinionis contrarie, quamvis minore.

Egense, inquit ille, ut ineam contractum quem iudico simoniacum? Non est cur timeas, ait theologus, quia ihud tuum iudicium nascitur ex principiis directis de contractu secundùm se, cum quo benè consistit aliud iudicium ex principiis reflexis de licito contractu, ut substat probabilitati, quamvis minori. Ille verò: Ego reflexiones illas non novi, neque curo nôsse; nimis certum habeo non esse mihi licitum contractum quem iudico esse simoniacum. Age, age, inquit theologus; eximam omnem scrupulum.

Illud tuum iudicium, cum sit opinativum, est tibi liberum: illud igitur suspende tantisper, dùm absolveris contractum. Sed ille: Quaso, quid hoc me iuvabit, si rationem et auctoritatem pro simoniâ contractûs clarè videam prævalere? Ad hæc theologus: Ad plenam, ait, securitatem, tantisper etiam animum averte à consideratione istius rationis et auctoritatis, intentus in solam probabilitatem opinionis contrarie: quid facilius? Abrumpo hoc filum, ne satyra scripta videatur. Verùm sic res est, si obijciatur oculis sine fuce.

Adde hanc sententiã benignam esse velut animam quandam opinionum omnium laxarum, quæ hactenus tolerantur. Hæc sine illâ non magnoperè nocerent in praxi; nulli enim audent uti in praxi, nisi qui iudicarent esse veras, qui essent pauci. At animate animâ illâ expeditæ sunt ad praxim etiam apud illos qui iudicant esse falsas.

Ad hæc opere pretium sit, articulo damnato de licito usu *probabilitatis, quantumvis tenuis*, pro libertate contra legem, juxta poni articulum sententiæ benignæ de licito usu *probabilitatis minoris* pro libertate contra legem; ubi cum neque determinatur, neque modus apparet, quo determinari possit gradus *minoris probabilitatis*, in quo sistendum sit, via apparet præceptus ad *probabilitatem, quantumvis tenuem*.

Appendix.

In quâ solvitur argumentum Probabilistarum petitum ab obligatione obediendi superiori præcipienti.

1° Hic adjungenda est solutio argumenti, quo frequenter Probabilistæ utuntur, ut probent licitum esse sequi aliorum opinionem minùs tutam, seu affirmantem aliquid esse licitum, contra propriam tutiorem et probabiliorẽ id ipsum negantem. Nam subditus, inquit, tenetur obedire superiori, præcipienti aliquid quod ipse subditus existimat illicitum, hoc ipso quòd sciat dari opinionem probabilem affirmantem esse licitum, quamvis ipse eam minùs probabilem esse sibi persuadent, et absolutè falsam iudicet. Latè versat hoc argumentum P. generalis dissert. 14., ubi rectè probat tantùm abesse ut doctrina communis Probabilistarum universaliter affirmans, licitum esse sequi quancumque opinionem, practicè probabilem, seu probabiliter affirmantem aliquid esse licitum, deserviat ad integram et illasam servandam obedientiam, ut potius nihil sit promptius ad ipsam

labefactandam, et vim præceptorum eludendam laxas interpretationibus quàm illa doctrina.

2° Ego hic in primis dico nunquam, vel serè nunquam, contingere ut ubi dubium est an aliqua actio sit intrinsecè mala, et lege divinã et naturali prohibita, superior scienti dari opinionem verè probabilem de turpitudine intrinsecè talis actionis, audeat illam præcipere subdito, quamvis ipse probabilius existimet actionem illam ex se esse licitam. Quare adversarii ad probandum esse licitum usum quotidianum opinionis minùs probabilis et minùs tutæ, recurrunt ad casum rarissimum, qui vix accidere potest, et salvè prudentiã præcipitis, nunquam videtur contingere posse. Poterit quidem non semel accidere ut prelati præceptum imponat subdito exequendi actionem quæ de se est indifferens, quam tamen ipse subditus putat sibi illicitam, vel quia existimat valdè nocivam suæ sanitati aut honorì, vel quia putat fore sibi laqueum graviter delinquendi. At quòd in hoc casu teneatur obedire, nulla est difficultas.

3° Sed admissò quòd superior ductus opinione probabili favente libertati contra legem, præcipit subdito ut exequatur actionem quam ipse subditus sibi persuadet esse illicitam ob fundamenta opinionis probabilioris stantis pro lege adversùs libertatem, dico subditum in sensu composito illius iudicii non posse obedire prelato; quamvis enim sciat obediendum esse superioribus perinde ac ipsi Deo, scit tamen id intelligendum secundùm doctrinam Bernardi et aliorum sanctorum Patrum, *quando homo contrariã Deo non præcipit*. Unde subditus retento iudicio quo absolutè et non restrictè sibi persuadet esse intrinsecè malam certam actionem, peccaret, si illam exequeretur, quia ageret contra conscientiam; neque retento hoc iudicio, posset bonã fide formare dictamen quòd hic et nunc sibi liceat illam exercere; implicat enim ut bonã fide quis credat sibi hic et nunc licitam esse actionem quam absolutè et non restrictè iudicat esse malam secundùm se, ut constat ex dictis supra, § 8, num. 15. Absolutè verò subditus in illo casu tenetur obedire, quia, ut rectè inquit P. Suarez, lib. 6 de Legibus, cap. 8, num. 6, *subditus debet iudicium suum deponere, ut est communis doctrina et in praxi necessaria*, ac proinde tenetur deponere propriam opinionem, et in operando sequi opinionem prelati, quia potest ac debet avertere considerationem à motivis quæ ipsi persuaserant rem illam esse illicitam, et mentem erigere ad contemplandum quòd superior locum Dei tenet, dum tanquam superior præcipit, ac proinde quòd Deus per os ejus loquatur; cum ergo Deus non nisi honesta et licita præcipere possit (nam opinio favens libertati, quæ ante præceptum apparebat subdito minùs verisimilis, post præceptum illi apparebit verisimilior); hæc autem major verisimilitudo, quam subditus post impositum sibi præceptum agnoscit in opinione et sententiã superioris, non fundatur in majori ejus scientiã et eruditione, sed in prerogativã tenentis locum Dei, qui dixit: *Qui vos audit, me audit; et qui vos spernit, me spernit* unde S. parens Ignatius in aureã obediẽ-

tis Epistolâ, ut filios suos ad perfectam obedientiam proveberet, illis impensè commendat ut nunquam in-
iucuntur personam ipsam cui obediunt, sed in eâ Christi-
stum Dominum, *cujus causâ obediunt: siquidem superi-
ori, inquit, nec si prudentiâ, bonitate, cæterisque qui-
buslibet divinis donis ornatus instructusque sit, propterea
obtemperandum est, sed ob id solum quòd viciâ gerat
Dei, ejusdemque auctoritate fungatur, qui dicit: Qui
vos audit, me audit, et qui vos spernit, me spernit. Nec
contra sine consilio aut prudentiâ minus valeat, quid-
quam idcirco de obedientiâ remittendum, quatenus ille
superior est, quando illius personam refert, *cujus sapientia
falli non potest, supplebitque ipse quicquid mi-
nistro defuerit*; unde hoc ipso quòd subditus audiat
superiorem legitimum sibi aliquid præcipientem, quod
non sit manifestè peccatum, potest ac debet præsumere
esse licitum; unde idem S. Ignatius universaliter præscripsit
hanc regulam, *ut cæco quodam impetu, et sine ulteriori
examine obedientia prompta exhibeatur in omnibus in
quibus nihil evidentè Deo contrariam præcipitur, in
omnibus quæ manifesto peccato conjuncta non sunt.**

4° Hinc ex eo quòd subditus teneatur obedire superiori præcipienti, non licet inferre licitum esse cuilibet
in operando sequi opinionem minus probabilem et minus tutam
in occurso probabiliore et tutiori; alioqui etiam inde inferri
posset licitum esse cuilibet sequi opinionem evidentè minus
probabilem et minus tutam in occurso tutiori, et evidentè
probabilioris cum longo excessu, quia ubi datur opinio
probabilis de honestate actionis, quamvis illa opinio sit
probabilis in infimo gradu, non est manifestum et evidens
quòd res sit illicita; subditus autem tenetur obedire superiori
præcipienti, ubi ipsi manifestè non constat esse peccatum
id quòd præcipitur, quia videlicet, ubi de peccato non
constat manifestè, debet deponere judicium suum, quòd
antecedenter ad præceptum formaverat de honestate
illius actionis, et præsumere esse licitum in se, quòd
antea ipsi illicitum apparebat; nec teneretur, imò nec
licetè posset non obedire, si supposito præcepto, agnosceret
opinionem minus tutam, quam sequitur prælatus, esse
exiguè et tenuiter probabilem. Et quidem subditus, ut
perfectionem obedientiæ assequatur, debet non solum
voluntatem suam superioris voluntati subijcere, sed
judicium suum judicio superioris conformare, judicando
esse licitum quòd superior licitum esse judicat, nisi ipsi
sit manifestum superiorem decipi in suo judicio (quòd
rarò accidit, quando superior præcipit rem quæ
secundùm sententiam certò probabilem multorum
graviumque doctorum est secundùm se licita), ut S.
Ignatius nos docet his verbis: *Quòd si finis et omnia
obedienciæ spectentur, quemadmodum voluntas, ita et
judicium in eo quòd nobis consentit decipi potest; ergo sicut, ne
voluntas erret, cum superioris voluntate conjungitur,
sic intelligentiâ, ne fallatur, ad superioris intelligentiam
conformanda est.*

5° Dum autem S. patriarcha præscribit ut societatis
homines judicium suum judicio superioris conforment,
non vult ut subditus cui in actu primo probabilis
apparet rem esse illicitam quàm licitam, retenti illà
majori verisimilitudine, absolutè judicet cum
superiore rem esse licitam in se, sed vult ut subditus
querat rationes ob quas verisimilius ipsi reddatur
rem præceptam à superiore esse licitam, quas
facilè inveniet, considerando superiorem vices
Dei supplere. Idque confirmatur, quia alioqui
cum sanctus legislator expressè doceat
obediendum esse superiori præcipienti, ubi
manifestum non est, esse malam rem quam
præcipit; similiter præscriberet, ut quamvis
subdito in actu primo longè verisimilius
appareret rem esse illicitam, et rei honestas
illi representetur ut exiguè probabilis,
nihilominus illam actionem exasperetur,
ac proinde præscriberet ut subditus
formaret hoc judicium: quamvis mihi
longè verisimilius et moraliter certum
apparet, actionem hanc quam præcipit
superior, esse malam, nihilominus
absolutè censeo esse licitam, quia
superior censet esse licitam, quamvis
mihi moraliter certum appareat illum
decipi. Quis autem non videat quàm
longè hoc sit à mente S. Ignatii et à
veritate?

6° Mens autem ejus clarè apparet ex laudatâ
obedienciæ Epistolâ, ubi, ut hominibus
societatis persuadeat obedientiam non
solum voluntatis, sed intellectûs, eos
hortatur ut querant rationes ad
probandum illud quòd superior
injungit, et nullatenus ad improbandum:
*Altera, inquit, est ratio ut quòd
superior mandat vel sentit, defendere
apud animos vestros studiosè nitamini,
improbare autem, nequaquam. Et ante
omnia ad obedientiam intellectûs, et
conformitatem cum judicio superioris
persuadendam, illis proponit hoc
medium tanquam præcipuum: Prorsus,
inquit, illud est, ut quemadmodum
initio dixi, non intuentium in
personâ superioris hominem ad
natum erroribus atque miseriâ, sed
Christum ipsum, qui est sapientiâ
sanctâ, bonitas immensa, charitas
infecta, qui neque decipi potest,
neque vos vult ipse decipere. Et
quoniam consiliâ vobismet ipsis, vos
Dei amore jam obedientiæ
adhibeatis, ut in superioris
voluntate sequendâ voluntatem
divinam certius sequeremini,
nolite dubitare quin pergat
fidelissimè Domini charitas corum
ministerio, quos vobis præfecit,
vos deinceps gubernare, et rectis
itineribus ducere, etc.*

Longè ergo est à mente S. Ignatii velle ut
homines societatis judicent rem esse
licitam, quando longè illis
verisimilius est esse illicitam, quia
superior judicat esse licitam. Sed
ejus sensus est quòd tunc recurrant
ad rationes superiores, quòd Deus
illis mediante superiori præcipiat,
et cum Deus non possit præcipere
nisi licita, inde colligant fallaces
esse rationes quibus eâ
verisimilius apparebat rem illam
esse illicitam, et se constituent in
statu, in quo verisimilius ipsis
apparet rem esse licitam; et sic
judicium suum cum judicio
superioris conforment.

Appendix

DE PROBABILISMO.

Nulla est questio in moralibus quæ majores controversias excite inter theologos, quàm ea quæ versatur circa regulam servandam pro recto dictamine conscientiæ in dubiis. Sæpius in praxi occurrunt casus difficiles, qui solvi non possunt nisi habeatur aliquod principium certum ac universale; quale autem sit illud principium, an in dubio standum sit legi, vel pronuntiari possit in favorem libertatis, disputatur. In tractibus de Actibus humanis et de Conscientiâ, auctores citantur magnæ quidem in theologicis auctoritatis, qui in varias abeunt sententias; cum fusè ab eis disseratur, opportunum visum est statum controversiarum atque præcipua argumenta breviori stylo formâ analyticâ resumere, ut quisque his inter se expensis ac discussis, de questione judicium prudens ferre possit.

CAPUT PRIMUM.

NOTIONES PRÆVIE DE DUBIO, OPINIONE, CERTITUDINE.

Exponitur status questionis.

« 1. *Dubium* est suspensio iudicii ob defectum vel insufficientiam motivorum quibus mens determinetur ad alterutram contradictionis partem. Qui dubitat, non opinatur, nullum fert iudicium de questione propositâ, sed hæret fluctuans inter duos contradictoria, neutri adherendo. Dubium istud vocatur à theologis *negativum*, quando quis abstinet à ferendo iudicio ob defectum rationum, quod accidit quoties suspicamur questionem esse difficultatibus intricatam, sed ignoramus quæ sint illæ difficultates; dicitur *dubium positivum*, quando non defectus, sed insufficientia cogitata rationum causa est fluctuationis mentis: in priori casu, quo nulla suppetunt motiva quæ possint determinare iudicium, est simplex nescientia rei, si ita loqui fas est; in secundo autem casu, quo occurrunt motiva apparenter æqualia, intellectus experitur verum dubium.

Dubium positivum, de quo agemus in hac dissertatione, dividitur communiter in *speculativum et practicum*. Speculativum non illud solum dicimus quod versatur circa res omnino speculativas, quæ nullum habent ordinem ad mores, sed illud quod pro objecto habet legem, seu rem secundum se spectatam, præsciendò ab actione; v. g., dubitatur an tale bellum sit iustum, an talis lex existat, an eo vel altero sensu interpretari debeat. *Practicum* dubium illud intelligimus quod refertur ad honestatem actionis ponende, considerate cum suis omnibus circumstantiis, ut si dubites an tibi liceat sequi duces ac militum manci-

pari in tali bello. Dubium istud practicum spontè resultaret à dubio speculativo, si standum solummodò foret principiis directis petitis à re ipsâ in se considerata; sic, in exemplo mox allato, eo ipso quo quis dubitat an tale bellum legitime sit declaratum, dubitare consequenter debet an fas sit eidem cooperari; verum si attendatur ad principia, ut aiunt, *reflectu*, non semel eveniet quòd non obstante dubio speculativo, nullum sit dubium practicum, quia hæc principia suam certitudinem reflectunt in honestatem actionis. De his frequens erit occasio dicendi in decursu; in præsentî sufficit concludere quid sit *conscientia dubia*; theologi sic expriment statum incertitudinis ac fluctuationis, quò intellectus practicus nihil dicat de honestate actus ob varias rationes quæ militent in oppositum.

2. *Opinio* est assensus mentis alicui propositioni cum aliquâ rationabili formidine errandi; mens tunc assentitur uni contradictionis parti, quia movetur rationibus quæ versùs unam magis quàm ad aliam determinant; sed cum illæ rationes non apparent intellectui plenè convincentes, adhæret cum quâdam formidine erroris. *Opinio* igitur medium tenet inter dubium et certitudinem, et totum illud discrimen opinionis à dubio et certitudine oritur à discrimine motivorum, seu modo diverso quo motiva illa in mentem agunt.

Theologi plures assignant divisiones opinionis; eas exponere necesse est, quæ ad finem intentum referuntur. Itaque dividitur 1° in probabilem et improbabilem, prout fuit fundata motivis vero similibus vel non. « *Opinio probabilis*, ait Brocardus, ea est quæ nititur motivo verisimili intrinsecò vel extrinsecò, quòd tale appareat opinanti post sufficiens examen rei. » Hanc definitionem ultrò admittimus, utpote sensui comuni consonam; nam, juxta omnes, ea esse debet opinio, ut merito nuncupetur probabilis, quæ probari possit ab homine prudenti, seu illius determinare assensum; at quis dicet talem fore opinionem quæ nullo fulciretur motivo verisimili; id est, quòd habeat connexionem apparentem cum rei veritate? Nihil interest quòd istud motivum sit intrinsecum, petitum à naturâ rei de qua agitur, vel extrinsecum, ductum ab auctoritate; priora motiva periti solent expendere, posteriora magis conveniunt indoctis; sufficit eis cognoscere quænam sit auctoritas illorum qui talem opinionem tuiti sunt, qualis præsumptio inde oriatur, attentis numero atque prudentiâ eorum; quocumque ducatur motivo, necesse est ad prudentem

determinationem ut opinans serium examen inierit, pro suo captu et gravitate rei; unde si mente preoccupatus nihil attendat ad fundamenta partis adversæ, ille non ratione duce, sed valde imprudenter suam opinionem efformat.

Dividitur 2^a in *absolutè et relativè probabilem*. Hanc distinctionem non repetimus à parte objecti; nam sub eo respectu ut scitè observat Brocardus n° 88, nulla est probabilitas, sed vel veritas vel error; sed repetimus discrimen à parte motivorum, pro ut talia sunt quæ moveant ipsos etiam doctos, vel solùm ignaros. Sic auctoritas parochi est respectu fidelis indocti, motivum grave, quod sufficere plerùmque ad prudens iudicium, dum eadem auctoritas minoris ponderis esset, respectu doctoris. Alexander VII damnavit hanc propositionem: *Si liber sit alicujus junioris et moderni, debet opinio censeri probabilis, dum non constat esse rejectam à sede Apostolicâ*. Hæc propositio intellecta de probabilitate absolutâ est falsa; opinio siquidem unius doctoris plerùmque non est gravis nec in se nec comparatè ad auctores quibus opponitur; si agatur de probabilitate relativè, aliquando opinio parochi, confessarii, sufficere potest penitentî qui nescit eam esse singularem, et non habet rationem errorem fortidandi; sic opinio doctoris unius, præsertim si eximius sit pœtate ac scientiâ, qui consuevit suas sententias fundare motivis gravibus, potest respectu multorum censeri verè probabilis. (Vid. D. Viva, in Prop. damn. ab Alexandro VII, prop. 27.)

Dividitur 3^a in *probabiliorè et minùs probabilem*. Hæc divisio duplici sensu intelligi potest: vel quòd ex duabus opinionibus utraque seorsim spectata fundetur motivis gravibus, quæ inclinare possent virum prudentem ad assensum, licet motiva unius in se videantur urgentiora quàm motiva alterius, et tunc una opinio vocatur probabilior, altera autem minùs probabilis; vel quòd respectu ejusdem personæ utraque opinio remaneat verè probabilis, una plus et altera minùs, ac utriusque adhaereat, juxta vim ac proportionem motivorum. In priori sensu, nihil obstat quia opinionem dividamus in probabiliorè et minùs probabilem; tunc enim non de veritate aut falsitate propositionis pronuntiat, sed tantùm fit comparatio motivorum quæ militant in favorem opinionum sibi contradicentium; qui eas opiniones enumerando, alias probabiliores, alias minùs probabiles assertit, nulli determinatè adhaeret, sed declarat adesse motiva quæ plus vel æquè aut minùs eas verisimiles reddant. In posteriori sensu adest difficultas, et multis videtur impossibile quòd utraque sententia contradictoria servet suam probabilitatem respectu ejusdem personæ, adeò ut opinari æquè possit in favorem vel utriusque simul, vel alterutrius pro libitè suo, sed de his infra dicendum.

Dividitur 4^a in *tutiorè et minùs tutam*. Tutior ea opinio vocatur, quæ minori periculo peccandi exponit; minùs tuta, quæ majus supponit periculum, unde probabilitas directè respicit veritatem propositionis; quò verisimilior erit opinio, eò probabilior dicitur, dum securitas refertur ad observantiam legis. Porro

evidens est quòd, generatim loquendo, in conflictu duarum opinionum, adsit major securitas in eâ quæ declarat actum esse prohibitum aut imperatum, quàm in eâ quæ illum permissum asserit, quæcumque sit illius probabilitas. Dico, generatim loquendo, quia sub alio respectu, opinio rigidior et tutior in favorem legis posset, omnibus pensatis, esse minùs tuta sive ob legum conflictum, sive ob periculum salutis cui aliquando nimia severitas exponeret hominem.

5. *Certitudo* est iudicium firmum de rei veritate, excludens formidinem errandi; varios habet gradus, sicut opinio; alia est enim certitudo quæ omnimodam formidinem excludit, ut quæ fundatur essentiali rerum; alia quæ non eò usque progreditur, non excludit possibilitatem erroris, sed tamen talis est ut vir prudens simpliciter adhaereat propositioni, absque ullâ rationabili anxietate. Duorum vel trium testium fide dignorum depositio, quâ testantur nie baptizatum fuisse, me certum reddit de baptismo adeò ut possim, imò debeam huic stare; tamen eadem depositio non removel omne proesùs periculum, quia absolutè non repugnat, hos testes errare vel fallere; in moralibus, communiter non aliam habemus certitudinem.

4. Ex dictis sequitur triplicem tantùm fingi posse hypothesim statûs intellectûs, relativè ad aliquam sententiam, nimirùm dubiâ, opinionis et certitudinis, et simul intelligitur quid sit *conscientia dubia, probabilis et certa*. In triplici illâ hypothesi, semper licet stare practicè opinioni quæ sub omni respectu est verè tutior; sed questio est an possimus potestate morali sequi minùs tutam. Hæc questio non consideratur relativè ad conscientiam certam (nam omnes fatenter licitum esse eam sequi; eo ipso quo certa supponitur, est sufficienter tuta), sed questio expenditur relativè ad dubium et opinionem probabilem: en punctum gravissimi momenti, circa quod maximè disputatum fuit; ac etiam nunc disputatur in scholis theologicis. Ad solutionem hujus questionis preparandam, et ut unusquisque possit cum maturo examine et sufficienti cognitione rerum, eligere eam doctrinam quæ magis fundata sibi apparebit, hunc ordinem sequemur: Exponemus primum principia in quibus admittendis omnes theologi manualiter consentiunt; deinde oculis lectoris subjiciemus ea de quibus movetur controversia, systemata contraria cum suis momentis, quæ propugnantur in scholis; tandem inquiremus quæ dari possit via conciliationis; hæc venient multa consecutaria practica, quæ si ritè et eâ quâ par est attentione ponderentur, concludere fas erit controversiam de Probabilismo tanto animorum aestu agitatum, potuisse disputationibus theologorum dimitti, absque gravi fidei et morum periculo.

5. Principia quæ constanter et ab omnibus admissa fuere sunt hæc: Primum, nunquam licet agere contra conscientiam aliquid præcipientem vel vetantem. Hoc principium est generale et absolutum; spectat omnem qualemcumque conscientiam modò sit conscientia propriè dicta, ut alibi definitum est; quapropter si conscientia dicet alicui hæc vel aliud esse seu vetitum,

seu imperatum in circumstantiis in quibus versatur, non potest absque peccato ire contra illud dictamen. Secundum, nunquam licet agere cum dubio practico de honestate morali actionis. Istud principium non est minus certum et absolutum quam præcedens; utrumque fundatur textu S. Pauli: *Omne quod non est ex fide, peccatum est*, Rom. cap. 14, v. 25. (Dicimus; ait B. Liguori, nunquam licitum esse cum conscientia practico dubia operari, et casu quo aliquis operatur, peccat, et quidem peccato ejusdem speciei et gravitatis de quo dubitat; quia qui se exponit periculo peccandi jam peccat, juxta illud: *Qui amat periculum, in eo peribit*. Quare si dubitat an illud sit mortale, mortaliter peccat.) (De Conscientiâ, cap. 2, n. 22.) Vetat prudentia christiana ne ultrò incurramus periculum mali omnium maximi, quod nullâ utilitatis cujuslibet consideratione compensari possit; sed qui agit cum dubio practico, incurrit illud periculum, quandoquidem prudenter timet ne peccatum formale sit actio quam ponit; illud operatur quod rationabiliter suspicatur esse offensam Dei. Tertium licitum est operari cum dubio speculativo, quoties agens per alias rationes seu principia reflexa prudenter judicât in praxi, actionem quam meditatur, fore certè moraliter honestam. Rationem hujus principii jam insinuavimus in prænotatis de dubio speculativo et practico, et in decursu magis elucidabimus; disputari potest de tali principio reflexo in specie, sed nullus est inter theologos qui non admittat quòd si occurrant hujusmodi principia certa, non sufficiant ad efformandam conscientiam prudentem, practico certam; so'a movetur discussio, an in eo casu quis teneatur deponere suum dubium speculativum, de quo infra dicitur.

6. Theoria principiorum reflexorum theologos in varia systemata impellit, ac originem dedit controversiæ de Probabilismo. Alii nimirum existimaverunt generatim licitum esse in conflictu opinionum probabilium sequi minus tutam faventem libertati relictâ tutiori, quia adsunt in eo casu concursus, principia generalia reflexa, quæ sufficiant ad efformandam conscientiam practico certam; hi vocantur *Probabilistæ*. Alii è contra sustinuerunt, generatim loquendo, in concursu opinionum, adhaerendum esse tutiori, nisi contraria opinio, quæ libertati favet, excedat limites probabilitatis et sit certa saltem certitudine morali; hi proinde explodunt principia reflexa, et requirunt ut sit conscientia directè certa; vocantur *Tutoristæ*. Tandem alii inter hæc duo extrema viam medianam tenent, et propugnant generatim licitum esse sequi opinionem minus tutam, modò sit probabilior, ita ut agens huic ipse adhaereat assensu prudenti, qualem exposuimus in definitione opinionis; hi theologii vocantur *Probabilioristæ*.

7. Versus finem seculi XVII exortæ sunt illæ disputationes de defectu opinionum in praxi, et discussa sunt systemata de Probabilismo duobus seculis sequentibus, quin Ecclesia opportunum duxerit litem suâ auctoritate componere; attamen cum plures theo-

logi sub prætextu probabilitatis lapsi fuerint in doctrinas maxime in moribus periculosas, inò induxerint modum opinandi alienum omninò ab evangelicâ simplicitate sanctorumque Patrum doctrinâ, quem si præ rectâ regulâ fideles sequereatur, ingens eruptura esset christianæ vitæ corruptela (verba sunt decreti Alexandri VII, ann. 1665), SS. pontifices proscripserunt multas propositiones, quales sunt istæ quæ ad nostram questionem referuntur: Prima: *Generatim probabilitate sive intrinsecâ sive extrinsecâ quantumvis tenui, modò è probabilitatis finibus non creatur. confisi agimus, semper prudenter agimus*. Est tertia inter damnatas ab Innocentio XI. 2°: *Si liber sit alicujus junioris, etc.*; eam supra retulimus, n. 2. 5°: *Non est illicitum in sacramentis conferendis, uti opinione probabilis de valore sacramenti, relictâ tutiore*. Alias vide in decretis Alexandri VII, Innocentii XI, quæ pro objecto habent applicationem Probabilismi ad materiam fidei, justitiæ, virtutum theologiarum, etc.; dùm in scandalosam laxitatem hi casuiste incidebant, adversarios habuere qui plus æquo zelantes severitatem doctrinæ evangelicæ, in errores oppositos impigerunt; prodierunt præsertim è sectâ Jansenistarum. Alexander VIII, anno 1690, hanc propositionem ex illorum scriptis extractam proscripsit: *Non licet sequi opinionem vel inter probabiles probabilissimam*. En igitur duo extrema laxitatis et severitatis inter quæ incidere debent theologii cuilibet scholæ addicantur. Probabilistæ possunt suum systema propugnare asserendo licitum esse sequi in conflictu duarum opinionum, eam quæ est minus tuta et æquè vel etiam minus probabilis, modò tamen caveant ab errore profligato in propositionibus modò citatis, et non extendant suum systema ad ea quibus sancta Sedes declaravit applicari non posse. Tutoristæ, eadem libertate, illæ fide sustinere possunt, non sufficere opinionem probabiliorum, nisi sit probabilissima, sed hie sistant gradum nec requirant ad conscientiam prudenter efformandam certitudinem directam; alioquin incidere in thesım profligatam ab Alexandro VIII. Quoad Probabilioristas, cum nihil occurrat sive in illorum principii, sive in horum principiorum applicationibus generalibus, quod fuerit subditum censure, inoffenso pede inter extrema incedunt; hoc solum curare debent, sedulo ab omni notâ erroris theologis inurendâ qui secum non consentiunt, quamdiu hi manent inter limites libertatis quam Ecclesia relinquit scholis theologis.

Cum igitur sua cuique sit libertas eligendi ex variis his systematibus quod videtur magis fundatum, nunc tandem deveniendum est ad examen controversiæ, et momentorum quibus sive Probabilistæ, sive alii imitantur. Hoc agemus in capite sequenti.

CAPUT II.

EXAMEN SYSTEMATUM THEOLOGICORUM DE DEFECTU OPINIONUM IN PRAXI.

8. Questionem ad duo puncta reducimus, à quibus

pendet controversia de defectu opinionum prout illam modo exponebamus: primum, utrum liceat in dubio speculative sequi partem minus tutam, relicta tutiore; secundum, utrum posito quod illud non liceat, saltem possimus adherere opinioni probabiliori, relicta alia tutiore et minus probabili. Hanc duplicem questionem modo generali proponimus, quia sub eo tantum respectu de eis disputatur; omnes quippe fatentur quibusdam in circumstantiis illud licere, in aliis non licere, ob principia peculiariter; sed quaeritur quid generaliter statuendum sit: insuper notare est non aliud expendi quam duplex punctum indicatum, quia extra certitudinem de qua non hic agitur, nihil venit praeter dubium et opinionem; dubium, si mens suspendat suum iudicium ob apparem aequilibrium motivorum; opinio, si uni parti assentiat propter motiva quae verisimiliora sibi videntur; duplex igitur erit articulus.

ARTICULUS PRIMUS.

Utrum generaliter liceat, stante dubio speculative, sequi partem minus tutam.

8. Afirmant Probabilistae, juxta quos, non obstante dubio speculative, conscientiam possumus eformare practice certam, ope quorundam principiorum generalium reflexorum; tria enumerant: 1° *Prudenter agit qui probabiliter agit, seu sequitur opinionem vere probabilem*; 2° *in dubio melior est conditio possidentis*; 3° *lex dubia non obligat*: haec principia certa esse sustinent, sed non omnes consentiunt in illorum applicatione: alii arbitrantur licitum esse in praxi, quando adest conflictus opinionum, sequi minus tutam et minus probabilem, modo sit vere probabilis; alii autem existimant tunc tantummodo licere sequi opinionem minus tutam quando est aequè probabilis; duplex proinde est species Probabilismi, alter benignior, alter qui dicitur rigidus; huic adhaesit B. Liguori. Exponemus praecipue argumenta quibus hi theologi propugnant systema Probabilismi in se considerati, abstrahendo à disputationibus quas inter se movent; haec autem argumenta ex triplici praesertim capite eruantur: 1° ex rationibus rei intrinsicis, seu ex principis reflexis; 2° ex auctoritate; 3° ex incommodis systematum moralium Probabilismo adversantium: haec referendo simul notabimus quomodo impugnentur ab aliis theologis.

10. I. Primum principium reflexum quod praecipuum afferebant veteres Probabilistae est istud: *Qui probabiliter agit, prudenter agit*. Principium illud fundatur eo quod actus prudentiae, seu juxta regulas prudentiae exercitus, non possit esse peccatum; porro prudentia permittit sequi opinionem vere probabilem, etsi supponatur in concursu alterius aequè probabilis. De natura est enim omnis opinionis probabilis ut innitatur motivis gravibus quae possint movere virum prudentem, cumque ad agendum determinare. « Hoc ipso, » ait Vasquez, quod opinio aliqua probabilis est, sicut « absque ulla nota possumus eam speculative amplecti « et defendere, sic etiam possumus secundum eam « operari » (t. 1, quaest. 19, disp. 62, n. 15). B. Li-

guori non admittit illud principium. « Falsum, inquit, « reputavi effectum illud commune inter Probabilistas: « *Qui probabiliter agit, prudenter agit.* » (Morale systema, disco II.) Et infra addit: « Caeterum dictum illud: *Qui probabiliter, etc.*, dupliciter accipi potest: « si accipitur tanquam mixtum aliis principis reflexis, vere prudens et certum est; si vero accipitur ut « tanquam principium directum, seorsus judicium reflexione, falsum est. » (§ 11, obj. 5.)

11. Quam legitimam sit judicium quod B. Liguori tulit de principio illo reflexo, demonstrare non operosum arbitramur, sicque rem conficimus. Impossibile est uti, ad formandam certitudinem practicam, principium quod vel exprimit falsum, vel illud supponit quod in questione venit; atqui tale est effectum, qui *probabiliter agit, prudenter agit*. Illud effectum supponit ex his duobus alterutrum: vel intellectum assentiri posse speculative, assensu prudenti, uni parti contradictionis licet animadvertat alteram partem esse aequè fundatam rationibus; vel quod neutram partem ut respectu sui probabilem amplectendo speculative, homo possit prudenter uni adherere in praxi, altera parte quamvis tutiore relicta; jam vero haec duo sunt, vel falsa, vel saltem maxime controversa. 1° Qui versatur inter duas sententias oppositas quarum unaquaeque fundatur motivis aequè impellentibus, neutri potest assentiri, opinando in illius favorem assensu prudenti, sed constituitur in vero dubio; quam enim, quae, partem eliget, si opinari velit? Num utrique assentietur? At absurdum supponere contradictoria esse simul vera, et uni parti adhesio includit dissensum mentis ab alia parte contradictionis. Num unam partem pro libitu praeter alteram amplectetur? Quae ratione id feret non intelligimus; quamdiu quis videt motiva in oppositum aequalia, necessario suspensus remanet, nec falsitatem potius quam veritatem alterutrius partis apprehendit, ut rationabiliter opinetur. Nec dicas motiva per se vim habere ad determinandum assensum, aut saltem in eo casu hesitationis voluntatem posse inclinare mentem versus unam ex duabus sententiis. Haec vim quidem haberent motiva, si sola seorsim attenderentur; illam autem amittunt per concursum motivi contrarii, quo eliduntur: eo ipso quo sunt aequalia in vi movendi, intellectum aequaliter movent in utraque; at intellectus sic motus inter utraque manet fluctuans, nec potest ab eo statu fluctuationis ad opinionem assurgere, quia opinari est judicare. Hoc fatebantur plerique Probabilistae, si motiva essent similia ejusdem generis. V. Th. Wireburgens., n. 560-564. Quod autem asserunt de motivis similibus, non est cur negent de dissimilibus seu diversae naturae, modo semper supponatur vis aequalis; nam motiva non ideo tenent mentem in suspensio quia sunt ejusdem generis, verum quia vim aequam habent ad persuadendum.... Quod si recurratur ad voluntatem ut intellectum inclinet ad unam partem, non minor urgetur difficultas. Voluntas eligit inter duo bona aequalia, quia haec bona non sibi opponuntur; ex quo unum eligitur ut bonum, non sequitur alterum repudiari ut malum; alia autem est ratio

sententiæ contradictoriæ, una alteri opponitur, ut verum opponitur falso. Insuper imperium voluntatis in intellectum ed usque non extenditur ut illum inflectat ad adhaerendam sententiæ ut veræ quam falsam videt, vel ut probabili dum sub omni respectu dubia sibi apparet. Ergo 1° intellectus non assentietur speculative ut opinioni quam videt in conflictu alterius motibus ejusdem gravitatis fundatæ, sed remanebit dubius. — 2° Remanente dubio speculative, gratis asseritur hominem posse sequi partem minus tutam in praxi, nisi, ut modò aiebat B. Liguori, invocetur alterum principium reflexum. Enimverò ed venit controversia de Probabilismo, an in dubio liceat sequi partem faventem libertati, et indicetur principium certum quo, non obstante illo dubio, efformetur conscientia practica; si non aliud invocatur quam istud, *qui probabiliter agit, prudenter agit*, id illud supponitur de quo movetur controversia, inò invehetur systema adversans doctrinæ communi theologorum, qui omnes volunt honestatem actionis reponi non probabilitate. sed principio certio. « Dico, » ait B. Liguori, cui in eo ceteri concordant, quòd si opinio quæ stat pro libertate est tantum probabilis vel æquè probabilis, ac altera quæ stat pro lege, nec etiam sequi eam potest, ed quòd sit probabilis; nam ad licitè operandum sola non sufficit probabilitas, sed requiritur moralis certitudo de honestate actionis, juxta illud S. Pauli: « Quòd non est ex fide, peccatum est. » (Morale systema, dico II.) Ergo primum principium reflexum, aut falsum supponit, aut saltem id quod in controversiam adducitur, nisi altero principio innitatur, ad nihil inserviet ad formandum dictamen practicum certum. Infra expendemus rationem allatam à Vasquesio, scilicet quòd liceat secundum illud operari quod licet speculative amplecti.

II. Secundum principium reflexum quo maxime innituntur Probabilistæ est: *Lex dubia non obligat*. Hoc principium duplici modo statuit sic ratiocinando: 1° Lex subditos non obligat, nisi sit sufficienter promulgata; porò quando grave est dubium de existentia legis, non fuit sufficiens promulgatio; ergo lex illa eo ipso quo dubia supponitur, subditos non obligat. « Quamdiu, ait Suarez, est judicium probabile, quòd nulla sit lex prohibens vel præcipiens actionem, talis lex non est sufficienter proposita vel promulgata homini; unde cum obligatio legis sit onerosa et et quodammodo odiosa, non urget, donec certius de illa constet. » (De Actibus humanis, disp. XII, sect. VI, n° 8.) Reverà promulgationem esse essentialem legi, omnes fatentur; jam verò, ait B. Liguori, si promulgatur lex dubia, promulgabitur dumtaxat dubium, opinio, sed non promulgabitur lex. Hoc fusius evolvit ac confirmat, tum axiomate sancti Thomæ: *Nihil ligatur per præceptum, nisi mediante scientiâ illius præcepti*; tum effato juris: *In dubio nullus præsumitur obligatus*, et aliis ejus speciei argumentis, quæ leguntur in systemate morali, in hocce volumine edito. 2° Ignorantia invincibilis excusat à peccato formali; atqui lex dubia, quando omnibus moturè pensatis,

dubium excuti nequit, est lex ignorata invincibiliter; ergo posito etiam quòd reipsa lex illa existat, nullam imponit in foro conscientie obligationem. 3° Tandem alii præcedentia ratiocinia eo roborantur, quòd non major sit obligatio servandi legem dubiam, quam assensum præstandi dubiæ revelationi. « Une loi douteuse, » ait Probabilistæ Quem de suâ opinione ratiocinantem profert J. Gousset, n'intéresse pas plus l'ordre moral qu'une révélation douteuse n'intéresse la Religion; les lois qui exigent le sacrifice de notre volonté n'étant pas plus strictes que celles qui nous imposent le sacrifice de notre entendement; par ce soumission parfaite, on n'a pas plus à craindre d'être infidèle à Dieu, en rejetant les lois douteuses que qui concernent la morale, qu'en rejetant les lois incertaines en matière de dogme. » (Justification de la Théologie morale du B. Liguori, ch. V, p. 79.)

12. Ignoramus an veteres Probabilistæ invocaverint illud principium in patrocinium suæ opinionis: doctissimus Vasquez, unus è celebrioribus theologis societatis Jesu, qui Probabilissimum propugnauerunt, hæc scribebat paulò antè quàm prodirent scripta Suarezii: « Ego non solum existimo absque controversiâ sià esse debere, quoties dubitatur, utrum sit aliqua lex, an non, et solùm agitur de periculo peccandi, eligendam esse partem tutiorem, in quâ peccatum esse non possit, sed etiam quando dubitatur utrum votum fuerit emissum, an non, et sanè in priori casu, quando dubium est an lex fuerit vel extet an non, nullum hactenus ex scriptoribus scholasticis inveni, qui oppositum asserat. » (De Actibus hum., quæst. 19, disp. 65, n° 8.) Quidquid sit de tempore quo in scholis prodierit principium reflexum, *lex dubia non obligat*, contra illud difficultates proponunt adversarii Probabilistarum, quibus ostendere aggrediuntur illud principium sicut præcedens, esse ad minus dubium, unde nisi altero certiori innitatur, impossibile erit efformare dictamen practicum certum quale requiritur juxta omnes ad honestatem moralem actionis; illas difficultates proponemus, nihil præjudicando.

1° Fatendum quidem promulgationem esse necessariam ut lex aliqua obligat, an verò desit illæ promulgatio eo ipso quò grave suboritur dubium, non ita constat, et Probabilistæ videntur duo confundere quæ sunt valde distincta: scilicet, promulgationem legis quæ est actus quo legislator curat ut lex à se lata veniat ad notitiam subditorum, cum cognitione legis in subdito; nihil obstat quòd acquerit promulgatio, et ob varias causas oritur dubium. Enimverò, dubium illud est vel circa existentiam legis, vel circa nujus legis sensum, extensionem, applicationem. Si prius pronuntiarî non potest deuisse promulgationem necessariam, potius dicentur foret dubium esse illam promulgationem; fortè lex lata non fuit, fortassè etiam lata et publicata fuit, et deinde orite sunt difficultates ex ignorantia alie ve causis accidentalibus, aut si de legibus positivis agatur, oblitte ata sunt monumenta quibus illud consignatur. Reverà dubium præsens non aliudè oritur quàm a gravibus rationibus quæ men-

tem suspensam tenent, an lex fuerit sufficienter promulgata, an non; dubium de lege idem est ac dubium de promulgatione legis, si certò constaret de utroque, nimirum adfuisse, vel non adfuisse promulgationem; certum etiam foret in uno casu legem esse latam, in altero autem eam non esse latam; ergo, si neutrum constet, sed urgeant motiva utrinque, necesse est ut dubium sit de promulgatione, dubium proinde an aliquid imperaverit, vel prohibuerit superior, dubium tandem an teneamur obtemperare, hoc vel illud faciendo. Si posterius, seu difficultas sit non de existentia legis, sed de illius sensu, idem dicemus. Multoties certè accidit ut non obstante promulgatione modò per se valde sufficienti factà, nihilominus emergat dubium de sensu vel de applicatione legis, ob circumstantias concurrentes; v. g., supponamus dubium oriri de sensu cujusdam textus Evangelii, quod deinceps melius consultà traditione, vel re sedulò perpensà, dissipetur; quis asserat defuisse promulgationem quoad illum textum quamdiù de illius sensu dubitabatur, intervenisse autem novam promulgationem ex quo, studiis interpretum, sensus ille fuit indagatus et cognitus? Idem dic de lege naturali. Ergo 1° gratis supponunt Probabilistae defuisse promulgationem legis, ex eo quòd lex dubia sit.

2° Quod Probabilistae addunt, legem dubiam invincibiliter ignorari, ac proinde non obligare, hoc videtur eorum adversariis mera æquivocatio ac petitio principii, ut abunt philosophi. Qui post adhibitam diligentiam in dubio remanet, ille invincibiliter ignorat ex quà parte stet veritas; verum non ignorat esse dubium grave; igitur, si stante illo dubio, nihilominus ad actum procedat, non efformatà conscientia, peccat, agendo in statu dubii speculativi simul et practici; si autem velit dubium illud practicum deponere modo rationabili, recurrendo ad principium reflexum certum, per nos licet, sed tunc assignetur illud principium, quodnam sit, nec supponatur veluti axioma idipsam de quo dubitatur quòd lex, eo ipso quòd dubia est, sit respectu nostri veluti invincibiliter ignoratur.

5° Comparatio adducta inter leges morales et dogmata dubia, sub multiplici respectu deficit de quo unum aut alterum notare satis erit. Non tenemur, imò nec possumus submittere intellectum fidei dogmatis de quo dubitatur an sit revelatum; non tenemur quidem, cum in rebus speculativis et controversis quisque possit abstinere à ferendo iudicio, et si iudicare velit, ratio jubet ut ei parti adhaereat quam verisimiliorem reputat, si ex nullà parte appareat major verisimilitudo, solum ei restat dubium; quòd ratione, quæso, quis credere posset firmà fide, ut certò revelatum illud de eius revelatione nequaquam constat, vel considerare ut verisimile quod sub omni respectu dubium est? Non mirum proinde si revelationes incerte nos non adigant ad obsequium intellectus... Legum moralium longè dissimilis est ratio, tum quòd liceat abstinere ab eo quod fortassis prohibitum fuit, vel illud facere quòd ratione sul liberum, præsumimus à legislatore

fuisse imperatum, tum quòd sæpius necessitas sit agendi, ac proinde operandi juxta determinationem; v. g., qui dubitat an actus quem meditatur sit aliquà lege vetitus, potest quidem ab eo abstinere; si autem velit illum ponere, necesse omninò est ut vel dubium speculativum deponat, vel efformet suam conscientiam ope principii reflexi; item qui dubitat an talis actus sit imperatus, an tali die urgeat lex jejunii seu obligatio audiendi missam, non potest ab eo se eximere, quin simili modo deponat dubium. Est enim lex non dubia, sed certa, non controversa, sed universaliter admissa, neminem operari posse in dubio practico.

13. Tertium principium reflexum quo Probabilistae suum systema propugnant, est: *In dubio melior est conditio possidentis*. Hoc principium evolvit Liguori in tractatu de Conscientià, n. 26 et seq. Sed non eo sensu illud intelligit, quòd in dubio semper liceat pronuntiare in favorem libertatis. Libertas naturalis et lex sunt veluti in conflictu in casu dubii, in favorem alterutrius pronuntiandum erit, prout alterutra sit possidens. « Nos dicimus, ait B. Liguori, aliquando possidere legem, aliquando possidere libertatem: casu quo possidet lex, pro eà standum est; si verò possideat libertas, standum pro libertate. Ad dignoscendum autem pro quà parte in dubiis stet possessio, videndum pro quà stet præsumptio. Præsumptio autem stat pro eà parte quæ non tenetur ipsa factum probare, sed onus probandi in alteram transfert: *factum enim non præsumitur nisi probetur*. » Hoc elucidat variis exemplis quæ deducit ut consecretaria; v. g., decernit quid dicendum de eo qui est in sabbato, et dubitat an transierit hora media noctis; tum, juxta B. Lig., ille nequit vesci carnibus, cum adhuc possideat præceptum abstinence. Secus verò, si quis dubitat de hoc in ferià quinquagesimæ, quia tunc post adhibitam diligentiam potest licitè edere carnes, cum adhuc possideat libertas (n. 52). Ratio fundamentalis hujus principii est repetenda ex axiomate modò citato: *Factum non præsumitur*, etc.; nam si certum sit legem esse latam, hæc respectu mei urget, quousque mihi persuadere possim ei satisfecisse convenienter; factum seu observatio legis non præsumitur; vice versà debemus remanere in naturali libertate quam Deus singulis dedit, eos suo arbitrio dimittens erga ea omnia quæ jure naturali permissa sunt, quoad usque constet hanc libertatem adimi per legem; alioquin versaremur in continuis anxietatibus, et subderemur oneri quod persèpè nec Deus, nec ullus legislator nobis imposuerit; at quamdiù lex dubia est, ac de illà, vel de illius sensu, diverso et contrario modo opinari licet, certò non constat; ergo prævalet libertas, pro libertate stat possessio.

14. Plerique theologorum etiam inter impugnatores Probabilismi, admittunt axioma: *In dubio melior est conditio possidentis* in materià justitiæ, et si dubium oritur inter duos contendentes de proprietate rei, illam adjudicant ei in cujus favorem militat possessio; verum non putant Probabilistae idem axioma esse æquo jure extendendum ad alias materias, quia, juxta

eos, non eadem, est ratio. Ractâ divisione bonorum, possessio licet per se non conferat titulum, tamen magnam inducit præsumptionem domini in favorem possidentis, ut nemo non videt. Cùm autem maxime interest ordinis publici ut jus proprietatis non remaneat incertum et obvietur litibus, legislatores v. ali. domini, seu gentes mutuo consensu, statuerunt ob generalem præsumptionem et causâ boni publici, quod titulus proprietatis annexus foret jure communi, possessioni, quando dubium oritur inter possidentem et extraneos, aliquid tum simile occurrit ac in lege præscriptionis. En fundamentum axiomatis in materiâ justitiæ, factum possessionis, præsumptio domini, sanctio publica. Hæc si opponantur ad alium ordinem rerum, v. g., ad virtutem religionis, obedientiæ, legitima crit ratio dubii, et obstant quotquot Probabilismo adversantur; juxta illos nec est libertas certa, nec ulla præsumptio in favorem libertatis, nec superior seu legislator qui in illius gratiam pronuntiaverit; undò concludunt Probabilistas laborare in circulo vitioso, ac questionem ipsam supponere si velint, in dubio standum pro libertate. 1° Non est libertas certa: sive dicatur legem prioritate præcedere libertatem hominis, sive hanc libertatem præcedere legem, nihil refert, est reapse dubia, ex quo graviter dubitatur de lege; qui enim in his versatur circumstantiis quas supponimus, non potest quin suspicietur grave periculum resistendi voluntati superioris, si id faciat quod verisimiliter fuit sibi ab eo prohibitum; nam si contingere possit quod superior non tulerit legem seu præceptum, contingere etiam potest ut è contrario legem tulerit, velitque ut ei obtemperetur; at quomodò tunc certa foret libertas, libertas illa moralis lege non impedita? 2° In hoc dubio nulla est præsumptio in favorem libertatis potius quam in favorem legis. Omnis præsumptio fundatur motivis ex facto vel jure desumptis quæ conducunt ad elucidandum dubium, et interpretandum in uno sensu magis quam in alio; at si omnibus quæ ad rem spectant, sive dispositionibus juris, sive circumstantiis personæ, si, inquam, his sedulo consideratis et pensatis, grave maneat dubium, v. g., an voterim, an votum impleverim, an teneam illud confiteri, quæ præsumptio esse potest in favorem libertatis? 3° Nullus tandem intervenit superior qui sanctione generali statuerit, in dubio standum pro libertate. Ille superior alius esse non posset præter Deum, Ecclesiam et auctoritatem civilem, prout ageretur de jure divino, ecclesiastico vel civili. Deus nullibi declaravit hominibus licitum fore ut in dubio pro eâ parte starent quæ magis favet libertati; hoc non reperimus in Scripturis vel traditione; imò ignoramus an talis dispositio sit consona divinis attributis; multa quidem ob stare possent, nimirum: reverentia quam creaturæ rationabiles debent summo Dei dominio, et quæ vetat ne in casu conflictus et dubii suam libertatem, sua commoda temporalia præferant executioni legis, ut fit si adhæreant parti minus tutæ. Ecclesia nihil etiam pronuntiavit, constitutione generali, in sensu Probabilistarum, hoc saltem est maxime dubium et contro-

versum inter theologos, paucos reperimus inter Probabilistas qui magis versati fuerint in studio Patrum et conciliorum quam illustrissimum Bossuetium, vel in studio juris canonici quam doctissimum Fagnanum, qui sub novem pontificibus strenuam operam dedit juri canonico, et constanter fuit associatus congregatio-num Romanorum cœtibus, et prima officia exercuit summo omnium plausu; porro uterque Probabilismus et Probabilismi principia reflexa impugnavit, ut quid contrarium menti Ecclesiæ ac dispositionibus juris, alter in dissertationibus eâ de re elucubratis, alter verò in speciali tractatu in caput juris *Ne imitari*, tom. 1; vido præsertim n. 171 et seq. ad 220. Hinc abesse ulla cunctatione concludemus, dubium saltem esse mentem Ecclesiæ, dubium scilicet an voluerit sanctione generali, quod in dubio de existentia, vel sensu legis, sequeremur partem minus tutam. Quoad sensus civiles speciales, est difficultas infra exponenda... Ergo nullum est fundamentum axiomatis: *In dubio melior conditio possidentis*, si extendatur ad alias materias quam ad materiam justitiæ. Sic ratiocinantur theologo Probabilistarum adversarii: fatentur quidem quod stando suis principiis, homines identidem servabunt leges quæ illos actu non obligant, sed observant quod stando placitis adversariorum, frequenter accidit quod non observantur leges divinæ ac humanæ, quæ actu obligant, quod sibi videtur minus incommodum.

15. II. Probabilistæ suum systema et principia quibus inniunt, auctoritate confirmant, auctoritate nimirum tot doctorum qui doctrinâ et pietate eximii tui sunt Probabilismus, ac ei in scholis propagando operam dederunt suis scriptis. Si quid, inquit, si quid traditioni adversum vel puritati doctrinæ evangelicæ haberet hoc systema, præsumere nequaquam potest Ecclesiam, quæ tam sedulâ sollicitudine invigilat deposito fidei, permisisse ut in scholis propugnaretur, nec tam fuisset ubique universaliter propagatum. Attamen 1° silet Ecclesia, quinimò sedes Apostolica disertè approbat scripta theologica quæ prodire in favorem Probabilismi, et per organum congregationum declarat unicuique fas esse tum docendi in eo sensu, tum in praxi sequendi hæc principia. Nemo ignorat opera theologica B. Liguorii fuisse multoties laudata et approbata occasione beatificationis auctoris, et recenti adhuc ætate sacram Pœnitentiarum decrevisse theologos et confessarios posse tutâ conscientiâ profiteri ac sequi omnes opiniones quas in suâ theologiâ morali proficitur Liguorio. En textus propositi dubii simul cum decisione: « Utrum sacræ theologiæ professor opiniones quas in suâ Theologiâ morali proficitur beatus Alphonsus à Liguorio, sequi tutò possit ac profiteri?... an sit inquietandus confessarius qui omnes beati Alphonsi à Liguorio sequitur opinionem in praxi sacri tribunalis pœnitentiæ, hæc solâ ratione quod à sanctâ sede Apostolicâ nihil in operibus censurâ dignum repertum fuerit. Confessarius de quo in dubio, non legit opera beati doctoris nisi ad cognoscendum accuratè ejus doctrinam, non perpendens momenta rationesve, quibus variè nituntur opinio-

« nes; sed existimat se tuto agere eo ipso quòd do-
« ctrinam, quæ nihil censuræ dignum continet, pruden-
« ter judicare queat sanam esse, tutam, nec ullatenus
« sanctitati evangelicæ contrariam. » Sacra congregatio
respondendum censuit ad primum affirmativè,
quæ tamen indè reprehendi « censeantur qui opinio-
« nes ab aliis prælati auctoribus traditas sequuntur...
« ad secundum quæsitum negativè; habitâ ratione
« mentis sanctæ Sedis circa approbationem scripto-
« rum servorum Dei ad effectum canonizationis. »
Datum Romæ die juliï 5, 1851.

Si Sedes Apostolica nihil censuræ dignum judicet in
scriptis quibus ex professo propugnatur doctrina Pro-
babilismi, quo jure, quare specie veritatis quis con-
demnare posset eandem doctrinam uti falsam; sed
et aliam auctoritatem invocant Probabilistæ, nume-
rum theologorum qui in omnibus ferè ordinibus reli-
giosis, in universitatibus catholicis in eadem sunt sen-
tentia quæ juxta plures *communiter* traditur, juxta
alios est communis: inutile est enumerare patronos
opinionis quæ omnes ferè scholas lavasit. Vasquez
disp. 62, cap. 2, ait eam sententiam in scholis multò
ante tempus quo scriberet communem fuisse, ex eâ
autem epochâ magis adhuc invaluit; ergo auctoritas
tum theologorum, tum congregationum Romanarum,
maximè favet Probabilismo, et confirmat veritatem
principiorum quibus fundatur.

16. Hoc ultimum argumentum non eò ducit ut os-
tendatur veritas Probabilismi, sed tantùm ut vindicet-
ur contra eos quibus videtur perniciosus ac repro-
bandus ab Ecclesiâ, et sub eo respectu omninò as-
sentimur Probabilistis, ut exponetur in capite tertio
hujus dissertationis. Paulisper tamen immorari huic
argumento abs re non erit ut *summa* explicemus
quæ juniores theologi fortè ignorarent, præsertim de
sensu approbationum quas sedes Apostolica dat scrip-
tis sanctorum, dum declarat, ea tuto legi posse nihil-
que continere censuræ dignum; igitur repetamus duas
partes valdè distinctas argumenti allati, alia refertur
ad theologos, alia verò ad congreg. Rom.

Quod theologos, certissimum est ac nemini ignotum
eos plures stitisse patronos Probabilismi, præsertim
seculis 16 et 17; inde manifestè inducitur questionem
esse gravem, nam etsi sit vulgus doctorum qui turba-
tim sequantur duces, non tam perpendendo principia
rerum, quàm attendendo ad numerum prædecesso-
rum et ad placita scholæ, ordinis, universitatis ad
quam pertinent, constat etiam plures adfuisse inge-
nio ac questionum discussione, studio rerum theolo-
gicarum maximè spectandos, qui Probabilismum do-
cuerunt. Verùm si ex illorum auctoritate inducatur
gravem esse difficultatem, concludi nullatenus potest,
veritas Probabilismi, seu licitum esse sequi in dubio
partem minis tutam, re in se spectatâ et abstrahendo
à casu quo quis bonâ fide, illud systema admiserit,
quod his observationibus ostenditur: 1° Inter theologos
qui dimicaverunt in gratiam Probabilismi, permulti
sunt quorum auctoritas non potest invocari, quippe
tâm in damnosam laxitatem prolepsis sint; de iis lo-

quebatur Alexander VII in decreto quo multas proposi-
tiones proscripsit. Illud imprimis notandum quòd de eâ
ipsamet ætate quæ Probabilismum majores progressus
habuit in scholis theologicis, scilicet versùs medium
seculum decimum septimum, summus Pontifex hæc
dixerit... « Summam illam luxuriantiam ingeniorum
« licentiam in dies magis exerescere, per quam in re-
« bus ad conscientiam pertinentibus modis opinandi
« irrepsit alienus omninò à simplicitate evangelicâ,
« sanctorumque Patrum doctrinâ et quem si pro rectâ
« regulâ, fideles in praxi sequerentur, ingens eruptu-
« ra esset christianæ vitæ corruptela. Quare ne ullo
« tempore viam salutis, quam suprema veritas Deus, ar-
« etam esse definivit, in animarum perniciem dilatari,
« seu veritas perverti contingeret, sanctissimus, etc. »
Decret. anni 1655. Absit à nobis quòd hæc verba re-
feramus ad Probabilismum temperatum, qualem, v. g.,
illum docuit B. Liguori, sed unum volumus, ne in
patrocinium Probabilismi invocetur ea multitudo do-
ctorum qui in extremâ laxitatis abierunt, ut novimus
per decreta Alexandri VII, Innocentiï XI et declara-
tiones Cleri Gallicani an. 1700. 2° Inter alios Proba-
bilistas qui ab eâ laxitate præcaverunt alii systema
Probabilismi partim tantùm admiserunt, locuti de du-
bia juris, non autem de dubio facti, et plures excep-
tiones admittendo, quas recentiores non sequuntur;
alii è contra, et hi sunt major pars veterum Proba-
bilistarum, alii, inquam, propugnaverunt systema be-
nignius à quo etiam moderni et præsertim B. Liguori,
recesserant, asserentes licitum sequi opinionem non
solum aequè probabilem, sed minis etiam probabilem
et minis tutam; hæc omnia si ponderarentur, procul
dubio multùm imminueretur multitudo doctorum,
quos recentiores citant in sui favorem. 3° Quæcumque
fuerit extensio Probabilismi, et quamvis tot docto-
rum auctoritatem sibi conciliaverit, nunquam tamen
opinio contraria desit habere patronos, illosque nu-
mero, dignitate, scientiâ conspicuos. Multi Proba-
bilistæ eruditissimi confessi sunt sibi adversari omnes
ferè doctores antiquos, eorum testimonia passim re-
lata videntur in variis tractatibus, multa eâ de re re-
periuntur in libro P. Brocardi; ex eo autem tem-
pore quo agitata fuit controversia, quot fuerint ad-
versarii Probabilismi ex omnibus ordinibus religiosis
ortî, videre est apud Patuzzi de *Proximâ regulâ huma-
norum actuum*, t. 2, part. 5, cap. 9. Successivè enume-
ratos hic legimus, privatos theologos, ordines regu-
lares et academias, episcopos, cardinales; tanta igitur
non fuit unanimitas in favorem Probabilismi quàm
prætenditur. Inter ipsos etiam theologos societa-
tis Jesu, quorum plures fuerunt Probabilistæ, non
paucos eosque doctrinâ satis conspicuos adducere
possumus, qui steterunt ex parte adversâ, impu-
gnatores hujus systematis. S. Ignatius in sui ordinis
Constitutionibus voluit ut qui officium docendi obeunt,
sequantur, in quavis facultate, securiorem et magis pro-
batam doctrinam, et eos doctores qui eam docent. Verba
sunt pii fundatoris quæ multis persuaserunt non stan-
dum esse in conflictu opinionum, pro eâ quæ cum sit

minús tuta seu secúra, aliunde non est probabiliór seu magis fundata; si enim securiorem et magis fundatam professores debeant docere ac sequi, non videtur cur eadem non foret ratio illorum qui munus professoris non exercent, sed fidelium conscientias moderantur. An ea sit legitima interpretatio textús *constitutionum* nescimus, nec nostrum est decernere; quidquid sit, cum occasione quorundam scriptorum nimis faventium opinionibus benignioribus, multi querimonias in societatem concitarent veluti hæc Probabilismus adoptasset exclusivè, prodit decretum ab eà, prout legitur in actis congregationis 13, ordine 18, quà declarabatur societatem nec prohibuisse nec prohibere, quominús sententiã contrariam Probabilismo, tueri possent quibus magis ea probaretur. Revèrè, primi qui nascentem Probabilismum confutârunt sunt theologi societatis Jesu, præsertim Rebellus, t. 1 de *Justitiã et Jure*; Comitulus, tomo *Responsionum moralium*, et inter theologos qui majori eruditione et scientiã ex professo easdem doctrinas strenuè tuiti sunt, citare debemus Thyrsium Gonzales præpositum generalem societatis, et Gisbert præpositum in provinciã Tolosanã. Gonzales integrum volumen exaravit, sub eo titulo: *Fundamentum theologicæ moralis*, in quò omni argumentorum genere probare enititur illicitum esse sequi in praxi opinionem minús vel etiam æquè probabilem in consensu tutioris æquè probabili. Insuper in libello ablat. S. Pontifici, quem refert Patuzzi, n. 11; testatur multos esse Jesuitas, magno ingenio prædictos et in istã controversiã peritissimos, qui cum illo firmissimè judicabant, summo perè expedire ad majorem Dei gloriam et animarum salutem, quod Probabilismus non vigeat. Gisbert, prius adhaeserat placitis Probabilismi, postea verò mutatã sententiã, librum composuit, sub eo titulo *Antiprobabilismus* (anno 1705), ad impugnandum hoc systema, quod existimat contrarium traditioni ecclesiasticæ et regulis à jure naturali præscriptis. Multi eodem sensu scripserunt, ut P. Antoine in suã Theologiã moralì, plures ille citat satis nòtos, quibus adde, inquit, plurimos professores theologiæ. *Probabilismum quotidie impugnantes (de Conscientiã, cap. 4, quæst. 3)*; non aliud testatur P. Daniel: ipse, in Epistolis ad P. Alexandrum, præcipua principia reflexa Probabilistarum incerta omnino reputat. (Lettres au P. Alex.; lettre 4; œuvres, édit. in-4°, t. 2, p. 73 et seq.) In alio scripto, hæc habet: « On enseignait le contraire, les années dernières, à un collège de Paris; j'ai appris, m'en étant informé, que la même chose s'est faite à Lyon, à Toulouse, à La Flèche, à Rome. On l'a soutenu tout récemment à leur collège de Paris dans des thèses: publiques, et j'en ai été témoin oculaire. » (Entrées de Cléandre, 4e art. t. 1, p. 409.)... Horum omnium conclusio sit auctoritatem theologorum qui Probabilismo adhaeserunt, quamvis maximè venerabilem, pro eorum numero et non paucorum scientiã, non tamen tantam esse quæ valeat determinare, unam opinionem præ aliã fore admittendam, undè sub eo respectu cum auctoritas auctoritati opponatur, questio sub lite remanet.

17. Questionem non feliciór conatu resolvèrè aggredierentur, auctoritate congregationum Rom.; nullum prodit decretum quò pronuntietur in favorem probabilismi. Imò dùm illud systema scholas invadere videretur; non fuit admissum in his congregationibus, cuius rei testes habemus omni exceptione majores: card. d'Aguirre in prologo *Conciliatorum Hispaniæ*, n. 24: « In S. cong. quotidie innumera occurrunt causæ quarum decisio eis sacris canonibus pendet; ubi autem auctororum occurrunt sententiæ, illa omnino præferuntur quæ, omnibus hinc inde consideratis, tutior videtur aut veri et æquitati conformior. » Card. de Petra in *Tract. de sacr. Pœnitentiariã*, parte 1, cap. 9. eandem esse praxim non solum Pœnitentiariæ, sed et tribunalium majorum dicit. Similia legimus apud doctissimum Fagnanum, in cap. *Ne imitatis*, apud Benedictum XIV, in Constitutionibus quas ad suum clerum direxit dùm esset card. archiepiscopus Bononiensis. Hi nimirum omnes testantur congregationes, quando pronuntiant de rebus difficultibus et obscuris, eam partem eligere quæ sit tutior, ad eò ut, inquit card. de Petra, *ipsis semper fuerit et sit veluti axioma, in dubiis via tutior est eligenda.* Huic praxi nullo modo adversantur approbationes datæ Theologiæ moralì B. Alphonsii de Liguorio, nec decisiones de eadem Theologiã, quas supra n. 14 memorati sumus. Quæ sit ratio sedis Apostolicæ circa approbationem scriptorum servorum Dei ad effectum canonizationis, explicat Benedictus XIV in libro de *Beatificatione servorum Dei*, etc., lib. 2, cap. 25 et seq. ad 34. Juxta flum finis examinis seu judicii cui subduntur scripta servorum Dei, est ut videatur, an doctrina illius cujus beatificatio postulatut sit immunis à censurâ theologicâ. Ratio autem hujus examinis est expendere an ea sit doctrina servi Dei quæ deceat filium Ecclesiæ et non obstiterit illius sanctitati. Totam eã de re dissertationem concludit his verbis: « Hoc unum pro coronide addendum esse videtur nunquam posse dici à S. Sede approbatam servi Dei doctrinam, sed ad summum dici posse non reprobata, » cap. 34, n. 12. Aliquando tamen sancta Sedes non solum declarat scriptum esse immune à censurâ, sed illud laudibus extollit ut bonum ac sanctæ doctrinæ. Hæc approbatio multùm certè commendat doctrinam auctoris; et nos certos reddit eam esse generatim conformem veritati Evangelii et utiliter fidelibus consulendam, non verò omnia et singula puncta ejusdem doctrinæ ut verã ostendit, pronuntiatque, quod factis ipsis praxi Ecclesiæ et theologorum facili demonstratur. 1° Ecclesiæ eo modo sæpè approbavit scripta quæ in sat multis contradictoria tradunt, sic opera S. Thomæ et S. Bonaventuræ, ut cetera omittamus tùm in operibus SS. Patrum, tùm in operibus SS. doctorum qui recentius scripserunt; porrò Ecclesiæ non potuit ut vera probare quæ sibi invicem contraria sunt. Supponatur agitari inter doctores eam questionem, an sit generatim obligatio jure divino imposita confitendi, in sacramento pœnitentiæ, circumstantias notabiliter aggravantes, alii affirmant, ut S. Carolus et S. Fran. Salesius in suis instructionibus ad confes-

sarios; alii negant, ut B. Liguori, in sua theologia moralis, Ecclesia hæc omnia scripta æquè commendat. Quid inde? Num duæ illæ sententiæ secum pugnantibus sunt æquè conformes veritati Evangelicæ, vel alterutra æquè jure cuique vera erit pro libitu suo?.. Absit, nam una est veritas, non est in Evangelio *est et non*. Verùm cum hæc scripta multa complectantur maxime utilia fidelibus, et quoad specialia puncta quæ in controversiam adduci possint, nihil contineant quod reperiatur dignum censurâ; nihil quod illasâ fide et reverentiâ decretis Ecclesiæ, non possit propugnari, hæc approbantur. Uniuscujusque erit, inter questiones controversas, eam opinionem sequi, non quæ placuerit, ille enim modus eligendi opinionem non dicitur prædictâ christianâ, sed quæ magis fundata sibi visa fuerit. 2° Sic constanter theologi catholici interpretati sunt hujusmodi approbationem datam, modo generali, ut sibi liceret quædam asserta horum liberorum impugnam debita cum moderatione; sic multas assertiones Theologiæ moralis Liguorij, confutârunt theologi Italici, Alasia, Fulgure, auctor operis cui titulus *Præctica del confessionale*, etc. In operibus quæ nuper prædictam cum approbatione et laudibus censorum Romanorum. 3° Quis dicit B. Liguorij Theologiam non fuisse cum iisdem approbationibus acceptam in Ecclesiâ, si Antiprobabilismum tenuisset qualem illum tradunt auctores moderati, ut Brocardus, Billuart? Nemo sanè de eo disputabit; igitur nihil inde probare queunt Probabilistæ, nisi suum systema liberis scholarum disputationibus permitti.

18. Illic sufficienter explicant duas decisiones supra relatas datas à sacrâ Penitentiariâ, de theologia moralis. Prima est de professore theologiæ qui doceret opiniones quas secutus est B. Liguori, secunda de confessario qui easdem sequeretur in praxi. Circa primum quærebatur an professor possit tutò sequi et profiteri opiniones quas laudatus auctor in sua Theologia proficitur. Responsum est affirmativè, et nulla alia dari potuit responsio; manifestum quippe est, attentâ disciplinâ Ecclesiæ, quemcumque posse tutò profiteri doctrinam, eo ipso quo immunis est à censurâ, et relinquatur disputationibus theologorum; igitur ille qui easdem opiniones quas B. Lig. reputat veras, probatas, absque ullâ difficultate, potest illas profiteri, quin nemo jus habeat illum condemnandi; fieri quidem potest ut erret; sed illius error non est manifestus nec condemnatus ab Ecclesiâ; hinc in eadem responsione observat sacra congregatio, non inde reprehendi qui alias contrarias à probatis doctoribus traditas opiniones sequuntur. Quoad secundam, quesitum est an inquiri debeat confessarius qui beati Liguorij opiniones sequitur, non perpendens rationes, sed hoc solam considerans, quales sint illæ opiniones. Responsum est negativè. Circa illam ultimam observat, non dici illum confessarium esse approbandum, sed simpliciter nos esse inquietandum. An probari debeat hujusmodi ratio agendi, merito ambigitur: hoc quidem licet his quibus deest tempus vel facultas examinandi questiones, hi procul dubiò possunt tutâ conscientia sequi

quemlibet ex auctoribus in Ecclesiâ probatis, quoties non animadvertit rationem gravem suspicandi errorem in puncto particulari de quo agitur, sed generatim loquendo, ille modus nobis videtur valde periculosus et parùm conformis doctrinæ ipsiusmet B. Liguorij; eum quidem non probaret B. Liguori, qui in suo *Systemate morali* hoc pronuntiat: « Confessarius « antequàm aliquam opinionem amplexetur, tenetur « utique rationes intrinsecas perpendere, et cum ei « occurrit ratio aliqua convincens pro tutiori opinione, « cui adæquatam responsionem suppeteret non aspicit, « tunc oppositam minùs tutam non potest amplecti, « quamvis plurimorum doctorum auctoritas ipsi faveat, « nisi auctoritas sit tanti ponderis, ut ei videatur magis « quàm rationi apparenti deferendum... Sed iste casus « rarus valde erit. » Confessarius ergo de quo agitur in questione propositâ non probaretur ipsi B. Liguorio: aliud sequitur in praxi methodum valde periculosam; nam sic agendo negligit studium theologiæ, quod necessarium est sacerdotibus officium docendi exercentibus, et eo neglecto examinandi principia, se exponit gravi periculo errandi, tum nam interpretando decisiones auctoris, tum eas applicando casibus quos non spectant, tum non attendendo ad illam collationem principiorum quæ sæpius indigemus ad determinandum quid, pro variis circumstantiis quæ occurrunt, sit agendum. At verò si generatim probanda non videatur praxis hujus confessarii, S. Congregatio merito censuit illum non esse inquietandum, seu non condemnandum; nam ut quis sit immunis à censurâ et nulli condemnationi jure subdatur, sufficit ut nihil operetur vetitum à jure et systema quod sequitur non fuerit reprobatum ab Ecclesiâ; atqui confessarius de quo agimus in eâ conditione versatur; se sua praxi ostendit Probabilistam, adhaerentem Probabilismo benigniori juxta quem licet sequi opinionem, modò sit verè probabilis, sive sit minùs, sive æquè probabilis ac altera; atqui fatemur nullam esse ex decisionibus B. Liguorij, qui non habeat hujusmodi probabilitatem, cum saltem sint immunes à quâlibet censurâ, et fundate auctoritate doctoris gravis, quod sufficit ut in eo systemate reputetur verè probabile.

19. III. Probabilistæ ultimum argumentum desumunt ex incommodis sententiæ adversariorum, et commodis quæ ipsi reportare arbitrantur ex suo systemate. In controversiâ, niant hi theologi, illud systema admitti debet, quod cum doctrinæ evangelicæ puritatem navitate lædat, insuper magis expedit salutem animarum, et fovet in ministerio confessionis et prædicationis, uniformitatem maxime exoptandam; talis autem est Probabilismus: 1° non lædit puritatem doctrinæ, ut omnes fatentur, et satis probat praxi Ecclesiæ quæ permittit fidelibus ut illum sectentur; 2° magis prodest salutem animarum, ac proinde consensat suavi Dei providentiæ, quæ spectatâ hominum imbecillitate, non præsumitur velle eos exponi tot incommodis ac periculo peccati formalis, quibus eos exponeret systema Tutorismi. Re quidem verâ, Tutorismus multùm aggravat jugum, dum exigit ut

observentur leges dubiæ eodem modo ac si certæ forent. Si homines tantam experiantur difficultatem ad servandas obligationes certas, et sæpius illas præ infirmitate transgrediuntur, quanto magis si teneantur etiã incertis legibus? Plures, si impositis peccabunt formaliter, si contra dictamen conscientiæ eant, dum aut nullatenus peccassent, aut peccatum fuisset materiale solummodò, si adhaerendo placitis Probabilismi, se ab iis obligationibus immunes existimavissent. Hæc consideratio multum movebat B. Liguori, ut ipse testatur in suo Systemate morali. « Persuasus remansi, « inquit, nefas esse conscientias, cum opinionibus sunt æquæ probabiles, ad tutiorem sequendam adstringere, cum periculo in plurimas culpas formalis incurrendi. » 3° Tandem fovet unitatem doctrinæ in ministerio directionis et prædicationis; et nos æquæ removet à laxitate et rigorismo. Si prævaleret illud systema, omnes convenient de obligationibus certis vel eminenter probabilioribus, et eadem viã procedent respectu dubiarum. Priores unanimitè terrebunt, quoad secundas poterunt consilere partem tutiorem quibusdam quos benè dispositos noverint, illud autem à nemine exigent; sic una omnibus erit regula docendi. Dum si rejecto Probabilismo, alia systemata admittantur, impossibile erit servari hanc uniformitatem, et maximè periculosum erit ne alii laxiora querant, alii verò nimiam severitatem profiteantur. Etenim quisque minùs attendendo ad ea quæ communis traduntur quàm ad sua privata ratiocinia, in varias ibit vias, aliquando in extrema decidet, aut mentis præoccupatione, aut aliis inductus causis. (Vide Gousset, Justification de la Th. du B. Liguori, suprâ.)

20. Adversarii Probabilismi fatentur hoc systema esse satis commodum in praxi, sed putant illud non sufficere; imò existimant satis periculosum esse eam ratiocinandi methodum quâ legitimitas alicujus opinionis probatur ab illius commodis; sic enim facilis viã aperiretur laxitati. Jugum Christi est quidem suave et illius onus leve; sed hæc suavitas oritur à divinâ gratiâ, quæ emollit illud quod per se durum est humanæ infirmitati, et viam dilatat quæ cæterò quin est arcta atque impervia, in nos edocet Christus. Hæc præmissâ observatione ad singula respondent:

1° Quodcumquæ admittatur systema, non lædatur puritas doctrinæ christianæ, sensu supra explanato, quum nulla hæctenus prodierit definitio Ecclesiæ; verum necesse est ut ex duabus opinionibus contradictoriis, una sit vera, altera falsa, et supponi nequit Probabilismum et Antiprobabilismum esse æquæ consonum veritati, æquæ conformè juri naturali. Num jus naturale nihil determinavit circa modum agendi in dubiis, quod proinde dimitteret arbitrio hominum, aut systemata quorum unum affirmat id quod alterum negat, sunt huic juri naturali consentanea? Quis hoc unquam excogitaverit? Ergo, licet fides in tuto maneat, in omni opinione circa præsentem questionem, lædi potest et necessariò læditur puritas doctrinæ moralis alterutro systematum; quoniam verò ignoramus, et hoc est objectum præsentis quæstio-

nis. 2° Quoad aliud punctum difficultatis propositæ, scilicet quòd aggravatur jugum et non sufficienter providetur salutì hominum, in Probabiliorismo, hæc observari possunt: in casu dubii gravis, stant velum in conflictu præsumptio libertatis et præsumptio legis, cur prævaleret ratio libertatis rationi legis, et homo potius sibi invigilare posset ne plus agat quàm strictè fuerit sibi imperatum, quàm invigilare legi ne illud omittat quod probabiliter Deus vel jus naturale imperaverat? Prætenditur infirmitas humana et benignitas Dei, sed hæc infirmitas non sibi dimittitur, gratiâ nunquam deseruit hominem qui maluit suæ libertatis aliquid detrumentum facere, ne divinis mandatis debita deesset reverentia. Nemo inficiabitur quin Deus suavem ac benigne plenam providentiam in nos habeat, sed in iis quæ pendent à jure naturali; non autem à liberâ et positivâ voluntatè Dei, Deus non præsumitur remittere aliquid de rigore legis in favorem humanæ infirmitatis; atqui jure naturali sancitur lex illa vetans ne in pari causâ creatura præferat se suamque libertatem divinis mandatis, ut fieret si in dubio præferret libertatem probabilem, legi divinæ æquæ probabili, magisque sequeretur proprium suum commodum quàm voluntatem divinam. (Vide Gisbert. theologum societatis Jesu, hoc argumentum fusè tractantem, *Antiprobab.* parte 1, quæst. 2, cap. 1.) Hoc saltem constat, tale jus prælationis in favorem libertatis esse adeò extraordinarium, ut nisi positivè demonstraretur hanc fuisse divinam ordinationem, supponi nequaquam possit et præsumi debeat velle Deum ut in iis quæ spectant suam gloriam, reverentiam suis mandatis debitam; homines eam regulam sequantur quam in suis propriis negotiis solent; porrò in iis quæ ipsorum interest, tutiora sequuntur stantè dubio... Tandem notatur quòd si occurrant circumstantiæ in quibus observatio legis dubiæ graviora incommoda inducere posset, tunc ob peculiares rationes lex illa sæpè non obligaret, ut exponetur in capite tertio, ubi de *Conflictu legum.*

3° Tandem objicitur necessitas statuendi uniformitatem in ministerio directionis et prædicationis, et vitandi periculum laxitatis et severitatis nimie. Probabilioristes reponunt in nullo systemate perfectam servari posse uniformitatem quoad plura, hoc provenit ex ipsâ difficultatè rerum; nam dum divina providentiâ statuit tribunal infallibile quod summâ auctoritate in multis pronuntiat, alia multa obscura dimisit conscientiæ individuorum, ut unusquisque se dirigere secundum lumen sibi datum et consilia sapientium. Semper fuere, semperque erunt controversiæ, quantumvis sancti ac docti homines supponantur; si percurrant scripta theologica Probabilistarum, tanta ad minus in iis reperietur, dissidentia opinionumque varietas, quanta in libris aliorum doctorum; en factum inconcessum quod neminem latet. Defectu perfectæ unanimiatis quàm impossibilem ratio convincit, aderit in omni systemate eadem regula agendi quæ plerumque eadem consecrariæ practica adducet; v. g. si prævaleat Probabiliorismus, in verè dubiis tutiora

prosequatur; opiniones autem certo probabiliores, etsi minus certas, sequuntur in casibus peculiaribus; unusquisque id determinabit quod spectatis rerum ac personarum circumstantiis; magis expediat iudicabit. Hæc erit agendi ratio in ministerio directionis, ubi necesse est resolvere casus conscientiae et respondere ad interrogata; in officio predicationis, sacerdotes certa et generatim admissa fideles edocebunt, et non suas proprias opiniones sub ullo pretexto probabililitatis.

His vestigiis inharendo, confossarius scopulos evitabit nimiae laxitatis ac severitatis; ubi de facto agetur, attendit ad ea quae sibi verisimiliora apparebunt; non aliam in iis rebus probabiliter quam relativam exquiret; quando autem questio de iure movebitur, eas opiniones veluti probabiliores habebit. quæ ut tales communis traduntur apud theologos; quæ patronos majoris auctoritatis sibi vindicant; plus auctoritati quam sensui privato tribuendo; nisi perspecta sit ratio suadens præferendi opinionem, quæ licet pauciores patronos habuerit; tamen libera remanet in scholis; et videtur fundata urgentioribus argumentis; sic: Probabiliorista resolvit ultimum argumentum adversariorum. Quinimò sibi videtur illud facile retorqueri posse in istos saltem quoad postremam partem, et idem ad minus periculum urgere laxitatis in systemate Probabilismi, quam periculum severitatis quod putant induci per Probabiliorismum. Summè eà de re sententiam probant nativâ hominum indole et experientia. Ea quippe est communior hominum indoles, ut passim animadvertit B. Liguori, ut magis ad laxiora inclinentur quam ad severiora; igitur si illam inclinationem fovit systema; dubium non est quin grave periculum laxitatis inducatur; jam verò unicuique manifestum est Probabilismum favere huic dispositioni; quin in dubiis permitat stare pro parte libertatis contra legem. Insuper Probabilismus mitigatur naturaliter ad benigniorem impellit, juxta quem licitum est sequi in conflictu opinionem etiam minus probabilem et minus tutam. Hunc propugnauerunt celeberrimi olim Probabilistæ ob sua principia reflexa; qui probabiliter agit, prudenter agit...; lex dubia non obligat. Prius non potest admitti quin sequatur licitum fore sequi opinionem minus probabilem, si quidem licet supponatur minus; imò notabiliter minus probabilis, potest tamen servare aliquam probabiliter; posterior intellectus et probatum prout intelligitur et probatur à Probabilistis in idem recidit; ut videre est in Systemate morali B. Liguorii. Probationes quæ adducuntur, si quid probent, probant legem non obligare; nisi certò de illâ constat. Nunc verò si liceat opinionem sic minus probabilem sequi, facilis erit inductio in opinionem tenuiter probabilem: Gradus enim illos probabiliter quis determinabit? Quis illud punctum quo minor probabilitas à tenui probabilitate discernitur, valeat assignare? Num maximè timendum est ne in favorem libertatis decipiamur, quandò non de veritate aut falsitate sententiæ cui prudenter assentiri possimus agitur, sed solum de simplici illius probabilitate. Experientia sola

satis probat quæ fundata si hæc presumptio periculi, ex quo divulgatum est in scholis systema Probabilismi. Desinente seculo decimo sexto, prodierunt tot opiniones damnosæ, quas commendabant auctores non infimi nominis specie aliquâ probabiliter decepti; et quas sedes Apostolica proscripsit per decreta Alexandri VII et Innocentii XI. Rigiditas nimia, quam Alexander VIII condemnavit in systemate Tutorismi, non oriebatur ab eo systemate, sed à principii erroris Jansenistarum circa effectus peccati originalis et ignorantiam juris naturalis, de quo alibi, dum laxitas Probabilistarum non aliam originem habuisse videtur, quam applicatio principiorum reflexorum de opinione probabilis.

21. Hæc sufficiant ad expositionem opinionum circa primam questionem, an liceat generatim sequi in dubio partem minus tutam. Argumenta quæ ponderis esse videntur in favorem Probabilistarum, retulimus simul cum responsis quibus ea resolvere conantur illorum adversarii. Solum abstinuimus à discussione textuum juris canonici et veterum theologorum qui aliquando referuntur; hæc discussio nos ultra limites hujus dissertationis protraxisset, et non tanti inseruit ad questionis solutionem, quàm textus textibus opponantur, et plures sint extra questionem, ut manifestum erit ei qui hos textus legerit in scriptis ex quibus extracti sunt. Punctum fundamentale totius controversiæ reponendum putamus in principii reflexis, unde theologo potissimum laborant ad illa templa vel impugnanda. In opere cuius titulus *Justification de la théologie morale de P. Lig.* supra dicitur ultimam responsum quam Probabiliorista afferunt contra Probabilistas, esse quoddam existat lex quædam reflexa, quæ nos obligat ad sequendam in dubio partem tutiorem. Cette réponse, ait auctor operis, à laquelle le Probabiliste s'arrête comme à son dernier retranchement, ne satisfait pas le Probabiliste. Non quidem mirum si talis responsio non satisfaceret; esset quippe petitio principii; verum alio modo hi theologo procedunt, ut sequitur ex dictis, et tota illorum argumentatio contra Probabilismum in hoc syllogismo reducitur: Juxta omnes necesse est ad agendum ut quis habeat conscientiam practicè certam de honestate suæ actionis; atqui in dubio speculativo nulla est regula generalis cujus ope efformari possit conscientia practicè certa de honestate actus quo quis sequeretur partem minus tutam; hæc regula alia non assignatur quam principia reflexa, qui probabiliter agit, prudenter agit...; lex dubia non obligat; in dubio melior est conditio possidentis, et his similia. Sed illa principia probantur falsa aut saltem maximè dubia, in sensu quo invocantur ab adversariis. Ergo impossibile est (salvo semper casu bonæ fidei) ut in dubio speculativo habeatur conscientia practicè certa de honestate actus quo pars minus tuta tutori proponitur. Probabilistæ suam thesim sustinent, probando argumentis intrinsecis et extrinsecis veritatem eorumdem principiorum reflexorum.

Nota. In discussione hujus questionis egimus de

Probabilismo, abstrahendo à disputationibus, quas Probabilistæ inter se movent, an liceat, sequi opinionem minus tutam quando est etiam minus probabilis, vel solummodo quando eundem habet gradum probabilitatis, ac opinio opposita. Hæc controversia nobis videtur minoris momenti et resolvenda ex principiis generalibus. Nam vel admittitur Probabilismus, vel non: si non admittatur, nulla est difficultas, ut evidens est. Rejecto Probabilismo temperato, à fortiori concidit Probabilismus benignior: si autem admittatur, jam non est cur illicitum reputaremus sequi in praxi partem etiam minus probabilem, modo semper supponatur solidè probabilis; nam si auctoritate theologorum controversia dirimatur, certum est eos qui Probabilismo adhæserunt, communiùs, præsertim omnimodò, rem sic intellexisse; si autem argumentis intrinsecis dicendum sit, nulla est ratio adducta in favorem Probabilismi, qui non debeat invocari in patrociniùm Probabilismi benignioris, ut supra insinuavimus. 1° Est *probabilitas propriè dicta*, unde omnes theologi Probabilistæ concludunt, generatim loquendo, illum prudenter acturum qui eam in praxi sequeretur. 2° Est *dubium*, saltem objectivum, ex quo supponitur agitari controversiam inter theologos graves, et partem tutiorem habere contra se motiva solidè probabilis; igitur si lex dubia non obliget, concludendum erit aulam esse obligationem servandi in eo casu tutiorem partem. 3° In materiâ justitiæ, *melior est conditio possidentis*, quamdiù non est moraliter certum rem esse alterius; ergo si illud applicetur ad alias materias quàm ad justitiam, debemus pari jure pronuntiare in favorem libertatis, quando ipsa possidet, nisi certò constet de lege, et cum nulla esse possit certitudo moralis, quamdiù ex adverso militat vera probabilitas, licet in gradu infimo, licebit sequi partem minus tutam et minus probabilem. Ergo si semel admittatur Probabilismus quem vocant temperatum, seu rigidum, consequenter admittendus erit Probabilismus benignior, et hæc est ratio quæ nos induxit ad repònendam totam controversiam in discussione principiorum reflexorum, abstrahendo à variis speciebus Probabilismi.

ARTICULUS II.

Utrum liceat, generatim, sequi opinionem probabiliorē, relicta tutiore.

22. Illicusque disserimus de dubio speculativo, quale occurrit in conflictu sententiarum quæ videntur æquè fundatæ; nunc dicendum superest de opinione propriè dictâ cui adheremus prudenter, qualis est vel opinio simpliciter probabilis extra concursum, vel in casu concursus, opinio verè probabilior, innixa motibus magis verisimilibus; questio est an liceat eam sequi in praxi, relicta tutiore minus probabili. Affirmant Probabilistæ, simul et Probabilioristæ, negant Tutoristæ, sic dicti quia volunt ut quoties est ratio dubitandi, eligatur via tutior. Hi in duplicem classem dividuntur: alii rigidiore, orti plerique è sectâ Jansenistarum, volunt omnimodam certitudinem directam de

honestate actionis, saltem in iis quæ spectant jus naturale, adeò ut nunquam liceat in praxi sequi opinionem vel probabilissimam, quoties ex adverso est alia via tuta. Alii minus rigidi requirunt opinionem probabilissimam, ut quis possit tutâ conscientia procedere, relinquendo tutiorem. Ita plures doctores Lovanienses. Vide Perrin, tract. de Actibus humanis in Th. Namuriensi; Daelman, etc.

Alexander VIII condemnavit doctrinam Rigoristarum, in eâ propositione quæ est tertia inter damnatas: *Non licet sequi opinionem inter probabiles, probabilissimam*. Sententiam verò aliorum Tutoristarum, qui stant pro necessitate sequendi partem tutiorem quoties opinio favens libertati non est saltem probabilissima, Ecclesia nullibi condemnavit, et ideò est immunis à censurâ, non secus ac opiniones quæ in articulo præcedenti exponebamus. Necesse non reputamus immorari systemati Rigoristarum, quod cum fuerit condemnatum et à nemine catholico nunc propugnatur, nihil refert ad hanc dissertationem, quæ tota est ad componendas controversias inter doctores catholicos exortas; sufficet statuere discrimen quod reperitur inter opinionem probabilissimam et sententiam certam, ut meliùs intelligatur status quæstionis, et simul quæ sub condemnatione sunt, et quæ dimittuntur liberis disputationibus theologorum. Opinio probabilissima totò habet pro se rationum momenta, vel tantâ munitur auctoritate, ut inter opiniones principem locum obtineat; intra tamen fines probabilitatis remanet, quia, non tali fundamento nititur, quod vi suâ inducat necessitatem assensus, et excludat omnem prorsus etiam levem formidinem, ne res sit altera quàm judicatur. E contra sententia certa assensus necessariat, et formidinem omnem prudenter excludit de opposito; sunt quidem varii et infiniti propemodum gradus quibus ab opinione ad certitudinem quis procedit, sed nunquam, nisi termini confundantur, suprema probabilitas dici potest, propriè loquendo, certitudo.

His expositis, eum ordinem sequemur quem supra, referendo præcipua momenta Tutoristarum et Probabilioristarum; hæc paucis exponetur. Tutoristæ arguunt 1° ex textibus juris, 2° ex regulis prudentiæ christiænæ, 3° ex impossibilitate assignandi principium reflexum, quo efformet quis; conscientiam practicè certam, si sequi velit opinionem simpliciter probabiliorē, relicta tutiore, quæ, etsi minus fundata, tamen aliquam servat probabilitatem. Sic premunt Probabilioristæ eodem argumento quo isti refutant systema Probabilistarum.

1° Jus canonicum pluries inculcat axioma: *In dubio pars tutior est sequenda*. Hoc axioma non est propositum ut quid magis perfectum, sed ut regula necessariò servanda, quando quidem exprimitur verbis quæ in jure verum præceptum important, verbis absolutis, et si quando SS. pontifices explicant rationem cur debeamus, in dubiis semitam eligere tutiorem, recurrunt ad legem naturalem, et dicunt ita requiri ne committamus offensam contra iudicium conscientia, ad

viciandos *graves remorsus conscientie*. Hoc fusè et magnâ cum eruditione probat doctissimus Fagnanus in caput *Ne innotoris*, n. 184. Vide Billuart, dissert. 6, art. 2. Hanc regulam violat qui in conflictu opinionum æquitar minus tutam; nam quamdî dux opinionones habent veram probabilitatem, licet in gradu diverso, remanet dubium; atqui opinio licet longè minus probabilis, tamen non desinit suam habere probabilitatem; ergo non licet in eo statu sequi aliam opinionem, licet probabilior, si minus tuta supponatur. 2° Non licet se exponere periculo peccandi, nam qui amat periculum, in illo peribit; hoc saltem nefas, nisi urgeat gravis necessitas; at si quis adhaereat parti minus tute, incurrit periculum probabile peccandi, cum sit ratio prudens timendi errorem, timendi nimirum ne prohibeatur à lege, actus quem ponit. Sic quemadmodum imprudentie merito argueretur qui inter duo pocula illud hauriret quod fortè est veneno infectum, licet probabilis non sit venenatum; ita à pari imprudens est qui eligit opinionem minus tutam, etsi probabilior, dum alia est secunda. 3° Nec recurrant Probabilioristæ ad ullum principium reflexum; alia enim nequeunt excogitare, præter tria superioris memorata, quæ falsa aut saltem dubia esse demonstraverunt contra Probabilistas.

25. Hæc summa disputationis Tutoristarum; argumenta allata theologi resolvunt quibusdam observationibus. Ad I respondent textus juris canonici, cum agant solummodo de casu dubii, intelligendos esse de dubio propriè dicto, nisi aliam interpretationem suggerat doctrina vel praxis Ecclesie, quæ est verus interpretis juris canonici; atqui in hypothesis de quâ nunc disserimus, non adest verum dubium, mens non fluctuat inter duo contradictoria, sed iudicium pronuntiat in favorem unius partis cui adhaeret propter urgentiora motiva; dubium nequaquam confunditur cum opinione; ergo hi canones non spectant questionem præsentem. Hoc magis adhuc constabit, si attenderimus ad doctrinam et ad praxim Ecclesie. Doctrina quidem: Alexander VIII, condemnando propositionem initio hujus articuli citatam, apertè docet non requiri ad honestatem actionis, ut habeamus certitudinem directam, sed licitam nobis esse sequi opinionem saltem inter probabiles probabilissimam, relicta tutiore, quæ aliquid levis probabilitatis haberet. Hoc decretum non attingit quidem Tutoristas minus rigidos, sed contra illos invocare possumus doctrinam ferè communem theologorum, quorum unanimitate manifestatur sufficienter mens atque doctrina ipsius Ecclesie; re quidem verà si exceperimus veteris scholæ Lovaniensis doctores nonnullos, quibus arrisit systema illud rigiditatis (ob opinionem peculiarem de ignorantia juris naturalis quæ exponitur in tractatu *de Actibus humanis*); si, inquam, illos exceperimus, nullus ferè est theologus alicujus celebritatis, qui non reputet sufficere opinionem verè probabilior, etiamsi non sit probabilissima, ac quadamtenus moraliter certa. Huic doctrinæ consonat praxis tam Ecclesie, tam Christianorum timorata conscientie. SS. pontifices et con-

gregationes in suis decisionibus sæpè respondent in sensu favorabili libertati, licet præsumendum non sit, ob magnam rerum obscuritatem, quòd habeant vel absolutam certitudinem, vel eam opinionem probabilissimam quæ ad certitudinem accedat: fideles autem, quando aliquid sibi apparet licitum, et motivis verisimilibus determinatur ad sic sentiendum, agunt conformiter ad illam persuasionem, non sollicitè inquirendo an sua opinio sit probabilissima, quis sit gradus probabilitatis. Ergo textus juris canonici, nec per se, nec per ullam Ecclesie interpretationem, probant sequendum partem tutiorem in sensu adversariorum. Eo sensu quidam doctores, ut Gerson, S. Antoninus, quamvis valdè alieni à Probabilismo, ut certa monumenta testantur, dixerunt tamen axioma, in *dubii pars tutior tenenda*, esse de consilio, non de præcepto; loquebantur de quibusdam sententiis quæ sibi certæ erant aut maxime verisimiles, sed tamen aliquomodo dubiæ, dubio objectivo ob aliquam controversiam, et juxta illos quisque tutà conscientia his sententiis adhaerere poterat, non obstante aliqua tenui ratione dubii quod remanebat, quia si semper tutiora prosequi necesse esset, multum aggravaretur lex Christi.

24. Ad secundum argumentum Tutoristarum, ceteri theologi respondent illud retorquendo in adversarios, et deinde directam afferunt solutionem. Questio non movetur cum Rigoristis è sectâ Jansenistarum, cum hi fuerint condemnati per decretum Alexandri VIII, sed cum Tutoristis scholæ Lovaniensis. Hi nolunt sequi opinionem probabilior, quia remaneret periculum morale peccandi contra legem; at verò opinio probabilissima non excludit illud periculum morale; nam quamdî sententia remanet intra limites meræ opinionis, non excludit aliquem rationabilem formidinem erroris; unde, vel Lovanienses recurrunt ad principium reflexum certum, et tunc non est cur impugnent Probabilioristas; ipsi enim sibi etiam vindicant hujusmodi principium, quo conscientia efformetur; vel requirunt principium directum, et tunc incidunt in Tutorismum rigidum, in thesim damnatam; nisi enim refugiant ad veram certitudinem, semper erit periculum peccati formalis. Vera et sola difficultatis solutio est proinde repetenda à distinctione violationis materialis legis et peccati formalis, qui in praxi sequitur opinionem solidè probabilior, se exponit periculo violandi materialiter legem; nam evenire potest ut reipsâ existat præceptum quod reputat probabilius non existere: sed sive à parte rei lex illa existat, sive non, non subit periculum peccati formalis, quia prudenter operatur, innixus principio certo, ut mox ostendetur. Hinc non valet adducta comparatio hominis qui hauriret poculum quod fortè est venenatum, etsi probabilius reputatur non nociturum, quæcumque sit opinio individui, venenum si immixtum fuerit vino, suum effectum producet, et vita periclitabitur, dum in moralibus, quando quis bonâ fide et juxta prudentie christianæ regulas operatur, Deum non offendit, nullius peccati reatu fudatur, etiamsi fuerit lex materialiter violata.

25. Ultimum argumentum deductum ex defectu cunctis que principii reflexi certi, quo reponi possit systema morale Probabilioristarum, resolvitur assignando et probando illud principium. Sic nimirum ratiocinantur mediam viam tenentes inter duo hi extrema, Probabilismum et Tutorismum: Non peccat operando qui prudenter judicat sibi licitum esse operari, et formidinem peccandi vel non habet, vel, si quam experiatur, prudenter contemnit; atqui, quando sequimur opinionem verè probabilem extra concursum alterius, vel in casu concursus, opinionem verè probabiliorem, prudenter judicamus nobis licitum operari. Major evidens est; quo enim modo in Deum peccaret qui juxta regulas virtutis prudentiæ suas actiones dirigit? Minor, quæ sola in controversiam venit, probatur certa argumentis à naturâ rerum petitis et auctoritate. 1° Ratione: ut quis prudenter in casu reputet sibi licitum esse operari, duo sufficiunt, nempe, intellectus judicando prudenter adhæreat sententiæ solidè probabiliori, et voluntas operando non minus prudenter sequatur judicium intellectus. Hæc autem duo constant, ut non difficili discursu ostenditur: intellectus quidem prudenter adhæreat judicando, sententiæ probabiliori; hoc in confesso est apud omnes, qui sive in speculativis, sive in moralibus, passim sequuntur unam contradictionis partem, ut ipsis videtur probabiliorem, et in eo sensu opinantur, quamvis non ignorent ex adverso proponi objectiones quibus inest aliquid probabilitatis. Sic meritò procedunt, nam de naturâ est hujus opinionis ut innitatur, motivis idoneis ad determinandum assensum, motivis quæ cum sint valdè verisimilia magnamque habeant apparentem connexionem cum rei veritate non facillè sinunt intellectum fluctuari ancipitem inter duo extrema, et elidunt in mente hominis prudentis vim rationum minoris ponderis quæ sibi opponuntur. Remanet quidem aliqua formido errandi, quamdiù quis versatur inter limites opinionis; sed illa formido non impedit quin prudenter judicemus urgentioribus motivis impulsî. Qui partem probabiliorem sequitur, ait Gisbert, et magnam habet spem assequendæ veritatis, quia nititur motivis quæ plerumque non fallunt, et prudenter contemnit periculum errandi, quia minus malum est intellectui interdum errare, plerumque assequendo veritatem, quam manere semper in statu ignorantie et suspensionis. (Anti-probabilismus, parte 1, quæst. 3, p. 353.) Ex sua parte voluntas operando prudenter sequitur judicium intellectus; lumen rationis à Deo accepimus quod nos dirigit in praxi, unde id agendo quod omnibus attentè pensatis, prudenter existimamus licitum, sequimur regulam consonam ordini divinæ providentiæ. Quod si fortè speculativè erramus contra legem, error non imputabitur in peccatum, quia lex quæ prudenter creditur non esse, perinde est ac si non existeret, in ordine ad obligandum. Deus, cujus suavis est providentia in homines, non exigit ut tutiori semper prosequantur; tanta est enim ingenii debilitas, tanta in plerisque questionibus moralibus obscuritas, ut fre-

quentissimè insurgant difficultates in contrarium; unde si, ob tenuem probabilitatem in favorem legis, esset obligatio huic adhiærendi, adigeremur ad obligationem legum quæ sæpius non existunt. Hinc patet discrimen inter systemata hucusque examinata: Tutorismus ultra modum aggravat jugum, et sub prætextu alicujus securitatis, homines subdit legibus quæ à parte rei sæpius non obligant, laqueos injiciendo fragilitati humanæ; Probabilismus nimium exponit leges, et permittit operari dum nulla est in individuo ratio prudens existimandi licitam esse operationem; Probabiliorismus jura legum et humanam fragilitatem ita conciliat, ut nunquam operetur homo, nisi prudenter reputaverit nullam legem suæ actioni obstrare; cum ordinem sequatur in quo magis communiter stat veritas, et tandem non nimio ac importabili oneri subjicitur. 2° Probabilioristæ hoc ratiocinium confirmant auctoritate, in moralibus: Possumus, inquit, habere ut moraliter certum illud principium quod, cum sit valdè consentaneum rationi et conforme ordini providentiali, insuper agnosceatur universaliter, in sui patrocinium habet unanimitem moralem theologorum; talè est autem principium reflexum de quo nunc agimus; illud omnes admittunt, præter solos Tutoristas, qui sunt paucissimi numero comparativè ad alios, ut satis notum est, et non possunt suum systema urgere, quin inciderent in Rigorismum ab Ecclesiâ condemnatum, quod supra probavimus. Hi ipsimet si suam conscientiam interrogent, fortè agnoscent se persæpè sequi opinionem cui prudenter adhærent, non inquirendo nimia sollicitudine, an sit tantum probabilior, vel insuper gradum probabilissimi attingerit.

Theologi, quorum systema in eo articulo proponimus, observant illud tunc tantum locum habere, quando est vera et solida probabilitas, prudens adhæsió uni parti; unde in conflictu duarum opinionum, levis excessus probabilitatis non sufficeret; parum in moralibus pro nihilo reputatur, et nimis periculosum foret ne amore libertatis deciperemur vanâ specie alicujus probabilitatis. Quare, ait Gisbertus jam laudatus, « apud religiosas mentes principium esto, libertatem non sequi postpositâ lege, nisi probabilitas libertatis notabiliter excedat probabilitatem legis; nimium ubi non apparet notabilis excessus unius supra alterum, censeri debent in pari causâ; in causâ verò pari habet lex divina jus prælationis supra libertatem humanam. » P. 341. Quisnam verò sit ille excessus probabilitatis, determinare non possunt modo generali; hoc requirit accuratam considerationem rerum; major vel minor requiritur pro diversis materiis, ut alibi explicatur.

Hæc sint dicta ad expositionem systematum quæ in scholis theologicis propugnantur, circa questionem de defectu opinionum in praxi; nunc considerandum habemus quis conciliationis modus esse possit inter sententias sibi contradicentes

CAPUT III.
CONCILIATIO SYSTEMATUM THEOLOGICORUM DE DELECTU
OPINIONUM IN PRACTICA.

26. Theologi sæpè conati sunt conciliare simul Probabilismum et Probabiliorismum; rem sanè difficillimam aggrediebantur, imò impossibilem, si vellent systemata adeò contradictoria ad unum reducere: verò minor est difficultas, si hoc tantum nobis proposerimus. exponere quomòdò theologi stando suis principijs, sive Probabilistæ supponantur, sive Probabilioristæ, imò Tutoristæ, possint multis in circumstantijs eandem inire viam, eodem modo solvere casus occurrentes, adeò ut minor sit in praxi dissidentia, quàm communiter eròditur. Hunc modum conciliationis proponebat Suaresius in tract. de Actibus humanis, disput. 12, sect. 5, n. 6. « Id agendum, inquit, quòd juxta materiæ exigentiam et negotij qualitatem minorà habet incommoda, omnibus pensatis. Hoc indè patet, quia judicium practicum conscientie prudentiale est; sed proprium prudentie principium est, in singulis actionibus id esse agendum quòd minis habet incommodi, atque hoc modo licet etiam verum habet illud principium: *In dubijs tutior pars est eligenda.* » Suaresius hoc in particulari applicat ad dubia juris et ad dubia facti; nos eidem principio prudentie insistentes, explicabimus seorsim regulas juxta quas theologi possint et debeant solvere casus in sensu favorabili libertati, et regulas etiam juxta quas in alijs circumstantijs debeant dubia resolveri in favorem legis.

§ 1. *Quandonam in dubio promanari possit in favorem libertatis.*

27. Tres assignari possunt hypotheses generales, quæ innumeris casus particulares comprehendunt, scilicet, consensus superioris, conflictus legum et prudens persuasio agentis. Hæc seorsim explicabimus, indicando simul præcipua consecraria.

1° *Consensus superioris.* In ijs que pendent à jure humano, principium est eligi posse in dubio partem faventem libertati, quando 1° ita statuitur à jure; 2° eam esse voluntatem superioris meritò præsumitur; 3° aliter fieri nequit quin subeat periculum gravior quam grave foret malum violationis materialis legis. Ratio hujus principii est manifesta; unde hic sufficet indicare quedam corollaria practica. Ex primâ parte principii concluditur, 1° valere in materiâ justitiæ axioma: *Melior est conditio possidentis.* Jus commune à quo pendet determinatio bonorum temporalium proprietatis, ita statuit, ut ostenditur et explicatur in tractatu de *Justitiâ*; non possumus in nostrâ dissertatione de Probabilismo, questiones discutere quæ ad illius principii applicationem pertinent. 2° Valet in materiâ poenarum axioma: *In obscuris benignior interpretatio est faciendâ.* Hoc effectum consignatur in regum juris canonici in 6°, est regula 49. Aliæ similes ibidem reperiuntur, præsertim 13 et 30: *Odia restringi et favores convenit ampliari... In obscuris mininum est sequendum.* De sensu hujus axiomatis non

omnes conveniunt; hæc autem certa videntur et minimè controversa: in foro externo iudex ecclesiasticus et civilis; partem benigniorem semper sequuntur quapropter si dubiam sit an poena lata fuerit à legislatore, an verò nulla sit pronuntiata, abstinere à plectendo reum; si dubitetur de poenarum specie, pro minimâ debet pronuntiare; quando de eadem poenâ dubitatur an sit lata vel ferenda sententiæ, supponendum est censuram non fuisse latâ sententiæ, et sic de cæteris: ita decretum fuit à jure ne iudex vel innocenter puniret, vel reum plus æquo et ultra voluntatem superioris, quod majus malum foret quàm absolutio nocentis. Quoad forum internum seu conscientie, est satis dubium an applicentur axiomata allata. Negant Antiprobabilistæ, juxta quos qui dubitat an censuram incurreret, debet se genere velut reipsâ incurrisset, sive dubium sit juris, sive facti: his consentiunt non pauci Probabilistæ ob caput juris canonici *Illud* de Clerico excom. lib. 5, tit. 27. In eo capite Innocentius III respondet episcopum qui dubitabat de validitate censurae contra se late, debuisse potius abstinere quàm sacramenta celebrare, quia, inquit, in dubijs via est eligenda tutior. Ita communiter, ait B. Liguori, quando dubitatur an censura fuerit justè lata vel ne, ut justa judicanda est ob præsumptionem quæ stat pro superiore (de Censuris, n. 68). In alijs casibus dubij, tum juris, an censura fuerit lata, tum facti, an censura fuerit incursa, Probabilistæ sat communiter tenent non esse in foro interno obligationem servandi censuram. Ib., n. 67. Contrariam sententiam propugnat Fagnanus in caput *Ne inuitaris*, n. 196 et seq. 3° In materiâ irregularitatum, prævalet axioma, *Non incurri irregularitatem, nisi exprimat in jure.* Hoc supponit Bonifacius VIII, in sexto Decretalium lib. 5, tit. 14, cap. *Is qui.* Hinc canonistæ et theologi communiter concludunt non incurri irregularitatem; quando grave est dubium juris, quia dici nequit illud exprimi in jure quod non constat an fuerit statutum à jure. Si autem dubium sit facti, vel factum illud est homicidium, de quo dubitatur an induxerit irregularitatem, vel est factum aliud quodcumque; si prius tenendum cum communi, ait B. Liguori, eum qui sic dubitat in utroque foro conscientie et externo, habendum esse ut irregularem (de Irregul. n. 347, dubit. 31), ita ex cap. *Significasti*, lib. 5, tit. 12. Si posteriori, multi existimant irregularitatem non incurri, nec in foro externo, nec in foro interno, quia non exprimitur à jure; sic sentiunt plures etiam Antiprobabilistæ quos citat et sequitur Collet in tract. de Irregularitatibus, et in tract. de Dispensat. lib. 6, n. 128. Atamen Bonedictus XIV, in Institutionibus quas ad clerum Bononiensem direxit dum esset archiepiscopus, tenet eo in casu pro foro interno servandam irregularitatem (inst. 101, n. 25). Sic Fagnanus, Billuart, et alii non pauci, eam rationem afferunt, quòd canones allegati pro casu homicidii non statuunt regulam specialem relativè ad illum casum, sed supponunt principium generale quod applicent ad casum propositum.

28. Propter casum quo ita fuerit à jure determinatum, adhuc licet vi principii allati, pronuntiare in favorem libertatis, quando prudenter præsumitur eam esse intentionem superioris. Hinc 1° si superior non solum sit Probabilista, sed insuper placita Probabilismi foveat, illius praxim suadeat, consulat aut consuli positivè permittat; licetibi subditis eligere in dubio partem faventem libertati, quia tunc legislator censetur condere suas leges in eo sensu, et sic servari velle decreta à suis prædecessoribus lata. Aliter dicendum si ea opinio sit ipsi privata, personalis, nihilque egerit quatenus superior, quod explicitè vel implicitè inducat interpretationem auctoritativam disciplinæ. Hinc 2° quæcumque sit opinio personalis superioris, si praxi communissimâ, sensu moraliter communi, usus prævaleat, ut leges dubiæ, seu de quorum promulgatione, extensione, etc., meritò dubitatur inter ipsos peritos, non serventur vel interpretentur in partem benigniorem, faventem libertati, et non assistat superior, hoc etiam licetibi, quia praxis legem interpretatur, et sic abrogare, ita et mutare potest, ubi legislator non reclamat. Ratio petitur ex principii positus in tract. de *Legibus*, ubi de *Consuetudine*: tunc defectu consensus personalis superioris, est consensus veluti legalis, quo generaliter vult servari consuetudines legitimè introductas, et leges servari cum iis modificationibus quæ fuerint longo et communi usu inductæ. Talem reverè esse praxim respectu legum civilium, præsumimus, non solum pro foro externo, ubi lex quæ ut dubia agnoscitur, non executioni demandatur, sed et in foro interno, cum universalis videatur hæc persuasio, leges non obligare in conscientiâ, quamdiu non iis vestiuntur conditionibus, quæ necessariae forent ut tribunalia eorum observationem urgerent. Quod si identidem iudices pronuntiant sententias vi legum de quibus dubium movetur inter jurisperitos, hoc, indè provenit, quod hi iudices non ipsi dabant de lege, sed verisimiliorem et sufficienter fundatam reputent sensum quo illam applicant. Quoad leges canonicas, non abnuimus quin esse possint provinciæ in quibus illa jurisprudentia usu et sensu communi invaluerit. Sed nihil generale determinari potest, quia attentis controversiis theologorum de Probabilismo, nulla est sententia quæ satis prævaleat ad certò determinandum in quo sensu leges dubiæ interpretari debeant. Hinc 3° leges onerosæ, quales sunt leges tributorum, et aliæ quæ nimium libertatem individuatam coarctant, possunt in casu dubii intelligi in sensu benigniori faventi libertati, quia mens legislatoris non est gravare subditos, sed potius eos levare quantum patitur ratio boni publici. Odiâ restringi et favores convenit ampliari, ut aiunt canonistæ; aliud est axioma juris quod in re præsentis allegatur, nempe: *Contra eum qui legem dicere potuit aperiit, est interpretatio faciendâ* Reg. juris in 6, reg. 57). Cavendum sanè ne decipiamur amore libertatis et nimia exaggeratione incommodorum; sed ubi verum dubium est, nihil ob stare videtur quin in foro etiam interno stemus pro parte libertatis, penès legislatorem est, si vellit, aper-

tus dicere, quando animadvertit suam legem esse obsecuram. Hinc, 4° ut alia omittamus, pronuntiare poterit in favorem libertatis, quando aliter fieri nequit, quin agens subeat periculum damni seu mali gravioris, quam foret violatio legis: sic, exempli causâ, qui reperitur in eo statu debilitatis, ut prudenter timeat ne observatio legis jejunii, vel recitatio breviarii, graviter ei nocitura sit, dubitat an lex sit applicanda vel non ad casum præsentem, non cum certus est de gravi nocimento, secuturo; alioquin nulla foret difficultas, lege in eâ hypothesi non obligante, sed de eo prudenter tinct. Porro existimamus in hocce dubio, quod possit se eximere ab observatione jejunii aut recitationis: ratio est quod periculum probabile gravi nocimento est aliquid gravius, omnibus pensatis, quam periculum probabile inobservandi legem, si fortè obliget; unde sapienter præsumimus non esse voluntatem superioris, ut qui constituitur inter hæc duo, pericula æquè probabilia, subeat discrimen vitæ propriæ potius quam se exponat discrimini violandi legem. Hic invocari posset axioma juris Romani: *Benignius leges interpretandæ sunt, quo earum voluntas servetur*. Eâ benignè interpretatione, verò conservatur legum voluntas, cum indè caveatur ne nimis gravantes appareant, et in subditis magis foveatur amor atque studium legis, quam ceteroquin ut jugum importabile haberent. Tamen ne plus æquo sibi quisque foveat, exquirendum est consilium à viro prudenti; aliàs frequens erit illusio. Hæc nos ducunt ad secundam hypothesim quam allegavimus, ob rerum connexionem; itaque:

29. 2° *Conflictus legum* alia est hypothesis generalis, quæ sæpius dat locum dubiæ interpretandi in favorem libertatis, non solum in iis quæ pendent à jure humano, de quibus modo agebamus, sed in quocumque causarum genere principium esto: in dubio favendum libertati quoties omnibus pensatis, prudenter judicatur aliter fieri non posse quin incurratur malum gravius quam foret transgressio materialis legis de qua dubitatur. Hoc principium fundatur naturâ rei. Juxta omnes theologos, quando concurrunt duæ leges quæ simul observari non possunt, ea prævalere debet quæ attentis omnibus circumstantiis magis urget; hæc autem magis urgere censetur, cujus inobservatio graviora mala induceret: igitur dubio occurrente, sedulo considerandum erit quis sit finis legis de qua dubitatur, quæ sit illius necessitas, quæ incommoda sequentur ex illius strictâ observatione; quæ autem si parti benigniori stetur, sæpius apparet legem charitatis, aut aliam præponderare legi dubiæ. Hoc elucidabitur exemplis quæ simul ostendent quousque se extendat in moralibus illud principium. Quædam seligemus quæ referuntur ad obedientiam directori vel superiori præstandam, ad sacramentorum administrationem, ad casum consultationis.

30. Ex principio allato concludes in ordine ad obedientiam superioribus debitam, 1° scrupulosum posse obedire confessario vel directori pronuntianti in sui favorem; modò hunc directorem prudenter elegerit; et res quæ sibi consultitur vel permittitur non ei appa-

reacertò mala. Posito ordine divinæ providentiæ quæ, cum velit homines alios ab aliis regi, permittit proinde ut securâ conscientiâ possimus sequi decisiones confessarii, supposito, inquam, hoc ordine, scrupulosus potest et aliquo modo debet in dubio adherere monitis sui confessarii; quod facili discursu ostenditur: nam, ex unâ parte, animadvertit periculum violandi legem seu naturalem, seu divinam, seu humanam, de quâ dubitat, v. g., legem integritatis confessionis si quædam quæ sibi peccata gravia videntur omittat, legem brevitari, si non iteratò recitet quæ malè recitasse præsumit, etc., etc.; ex alterâ autem parte, animadvertit tum ordinem generalem divinæ providentiæ, quæ vult ut ab aliis non dirigi sinamus non nimium adherentes sensui privato, tum legem charitatis quæ obligat erga semetipsum, ne se exponat innumeris periculis, anxietatibus, detrimento spirituali, quæ incurrit homo præsertim scrupulosus, qui reatè simplici animo se aliorum iudicio submittere: his invicem ponderatis, scrupulosus stare debet, non obstante dubio, auctoritatè directoris, quia ex eâ parte minora imminet pericula; satius est ut se exponat periculo non observandi legem, si quæ sit, quàm infinitis prope modum angustiis quas vitare non posset, aliter agendo. Concludes 2° in ordine tum spirituali, tum temporali, inferiorem dubium de rei imperatæ legitimitate posse, imò debere obtemperare mandato superioris, quavis à parte rei illud appareat minus tutum. Illud adhuc fundatur tum lege divinæ providentiæ, quæ vult subditos obtemperare superioribus, quæ lex non admittit exceptionem pro casu dubii, tum conflictu legum. Licet in casu particulari præceptum superioris videatur aliquid minus grave quàm lex humana, divina aut naturalis, de quâ dubitatur, tamen si attenderit ad consecraria quæ certò sequerentur in detrimentum societatis ex facilitate datâ subditis non obediendi quoties dubitarent de legitimitate rei imperatæ, manifestum erit hæc multum præponderare periculo interdum violandi materialiter legem etiam divinam. Periculum evolvendi auctoritatem eò magis urget, quò frequentiores sunt casus dubii ob ingeniorum diversitatem, rerum obscuritatem, et tandem necessitatem in quâ sæpè est superior non propalandi omnia motiva sui præcepti. Observandum tamen hic nos supponere dubium de legitimitate rei imperatæ: dubium in eo speciali casu sumitur per oppositionem ad moralem certitudinem; si subditus moraliter certus esset superiorem præscribere actum illicitum, evidens est quòd non posset obedire, cum melius sit obedire Deo quàm hominibus, sed quamdium non habet hanc speciem certitudinis, etiãsi probabilius sibi videatur falli superiorem, prævalebit regulariter lex obedientiæ. Insuper dubium de quo nunc refertur ad rem imperatam, non verò simpliciter permissam; si enim tantum permittatur, non eadem esset ratio, cum nulla sit necessitas utendi permissione, non datur locus conflictui obligationum; hoc solum notaremus, præsumptionem stare communiter in favorem superioris, unde nisi gravis ratio ex adverso urgeat, subditus posset suam con-

scientiam efformare illâ præsumptione, præsertim si non sola licentia detur, sed et consilium agendi.

31. Idem conflictus aliquando occurrit in administratione sacramentorum, dum ex unâ parte vetat religio ut sacramenta exponantur periculo nullitatis et profanationis, et charitas ex aliâ parte vetat ne exponatur salus æterna animarum pro quibus instituta fuerunt ipsa sacramenta. Aliquando prævalebit religio; aliquando autem charitas, si urgeat necessitas. Hinc 1° in extrêmâ necessitate licet adhibere materiam dubiam, si alia non suppetat, baptizare, absolvere in articulo mortis dubiè dispositos. Hinc 2° etiã independentè à casu extrêmâ necessitatis, licitum esse potest dare absolutionem dubiè dispositis qui bonâ fide se existimant sufficienter paratos, et conjicerentur, denegatione absolutionis, in pejorem statum desperationis. Ita docent multi Antiprobabilistæ, ut Billuart, Dujardin, Dens, et alii. Magnâ quidem prudentiâ opus est ad applicandum illud principium, quo facillimè abuterentur in detrimentum animarum confessarii imperiti vel negligentes; sed si benè intelligatur, necessariò fluere videtur ex dictis; est quippè tum aliqua necessitas moralis quæ attentis naturâ sacramenti et fine Christi, præponderat periculo profanationis; satius est magisque conducens ad salutem animæ in his circumstantiis ut conferatur sacramentum cum periculo probabili nullitatis et spe fundatâ eam servandi à tentatione dejectionis spiritualis, quàm si denegaretur cum certitudine vel periculo æquè probabili detrimenti spiritualis. Innocentius XI condemnavit quidem propositionem in quâ dicebatur licitum esse in sacramentis conferendis sequi opinionem probabilem, relicta tutiore; sed nihil indè contra nos deducitur. Sensus decreti non est quòd nunquam liceat adhibere materiam dubiam; alioquin illicitum foret absolvere etiam moribundum dubiè dispositum, sed quòd minister non possit, relicta materiâ certâ quæ præstò foret, aliam adhibere dubiam. Sed de hoc alibi disseritur.

32. Gravior est difficultas an applicatione nostri principii de conflictu legum confessarius aliusve superior, qui interrogatur de obligatione dubiâ, et prudenter timeat ne sua responsio, si eam dederit in sensu favorabili legi contra libertatem, sit occasio ruinæ spiritualis, possit juxta benigniorem opinionem casum resolvere. Hanc regulam proponit auctor recens, in opere cui titulus: *Le Prêtre sanctifié par la pratique charitable et discrète du sacrement de pénitence*: « Ou gardez un silence parfait sur toutes ces obligations incertaines, ou prenez un terme moyen entre les sentiments opposés; ou si vous ne le trouvez pas, ne décidez point, mais conseillez seulement ce qu'il y a de plus sûr et de plus parfait sans en faire un devoir (n° 55)... Si vous ne pouvez garder le silence, et que vous deviez répondre à celui qui vous interroge sur des questions obscures et discutées..., vous n'imposez pas d'obligation; mais si l'opinion bénigne est fondée sur de prudentes raisons, et que vous craigniez que l'opinion sévère ne soit pas ob-

« servée par le pénitent, vous devez en pareils cas reconnaître que la première lui convient mieux. En conséquence, vous ne devez pas la défendre, mais « la lui permettre. » N° 57. Hanc questionis solutionem ultrò admittent omnes Probabilistæ; et etiam arriserit Probabilioristis ignoramus; tamen nobis videtur salvo doctorum judicio, hanc propugnari posse veluti regulam satis fundatam, independentem ab omni systemate de delectu opinionum, sed solum argumentum deducendo ex principiis laudatis de conflictu obligationum. Confessarius, vel is quicumque sit qui consultatur in hypothesi propositâ, versatur inter duo pericula quæ illum urgent, ex quibus cum utrumque vitare non possit, unum præ alio subire debet; exemplum sit ea consultatio quæ facta olim narratur ad Urbanum VIII: cum primores ejusdem gentis paganae tot alerent pellices quot eorum libido et facultas permittebat, easque ut ancillas ad libitum dimittere solebant, dubium ortum est inter missionarios an illæ conjunctiones reputari deberent vera matrimonia, consequenter an conversi ad fidem compellendi essent redire ad primam uxorem, aut è contra posset illis permitti quam voluerint baptizatam assumere. Eo in casu duæ leges ex adverso urgere videbantur: vel enim hæ conjunctiones erant verum matrimonium, vel non; si prius, missionarii peccassent contra legem divinam de unitate et indissolubilitate matrimonii, permittendo conversis ut priore muliere quam duxerant dimissa, aliam in uxorem assumerent; si posterius, peccassent contra legem charitatis et bonum religionis, prohibendo ne iidem nova inirent conjugia, dùm eâ prohibitione eos removebant ab amplectendâ fide, christianâ, et periculum probabile incurrebatur ne tota gens suis primoribus ducta remaneret in infidelitate. Hoc applicari potest generatim omnibus obligationibus verè dubiis ac controversis, quando prudenter timemus ne sententia favens legi contra libertatem plus nocitura sit quam profectura. Quicumque confessarius, director vel superior, se vertat, impingit in scopulum aut periculi probabilis violandi legem de quâ dubitatur an obliget in eâ circumstantiâ, aut periculi æquè probabilis peccandi contra charitatem si lege illâ per se non obligante, imponat onus et proximam det occasionem ruinæ spiritualis. Quando inter hæc duo, quid sit agendum eâ quâ par est prudentiâ determinaverit, peccatum si adsit erit tantum peccatum materiale, nec ipsi imputandum; sed questio est quodnam ex duobus iis malis gravius appareat, deteriora habere debeat consecraria in ordine ad gloriam Dei et animarum salutem?..... Fertur Urbanum VIII, in casu supra memorato, respondisse missionariis ut sequerentur opiniones, pro conditione locorum et hominum, barbaris favorabiliores. Ita narratur in historiâ Paraquariâ scriptâ à P. Nicolao del Theco. Non citantur in propriis terminis verba pontificis, nec satis probatur authenticitas hujus decisionis, nec forma quâ fuerit prolata; quapropter difficile esset ex illâ validas probationes deducere; tamen eos qui hujusmodi regulam ad se de-

terminandum in rebus dubiis, sequerentur, non redargueremus; positis ponendis. Nam 1°, quidquid statuatur circa questionem Probabilismi, presumendum non est legem verè dubiam tam gravem obligationem inducere ac si certa foret; hoc parum consentaneum videretur rationi et communi existimationi; atqui si nulla ratio periculi, nulla ratio nocuitatis quantumvis gravis, possit eximere ab illius observatione, eadem foret obligatio, æquali rigore urgetur lex dubia ac lex certa. 2° Prudentia dictat ex duobus malis imminentiibus illud præ alio vitandum quod gravius meritò reputatur; atqui detrimentum spirituale animarum gravius certè est quam inobservatio legis, quæ cum dubia sit, fortè non existit; ergo, etc. Dicimus *positis ponendis*, nimirum servatis quibusdam conditionibus quæ necessariae sunt ad præcavendum abusus; unam aut alteram exponemus. Prima est accurata consideratio tum legum in se spectatarum, tum circumstantiarum in quibus reperitur is qui consultit, tum tandem effectum qui secuturi præviderentur ex decisione; hæc si non attentè conferantur, frequens erit occasio erroris. Secunda conditio est ut ita temperetur decisio, ut videatur potius solutio specialis relativa ad casum particularem, quam regula generalis, ne ad plura deinde extendatur ab ignavis, quibus apponenda nullo modo foret.... Hæc sufficiant de conflictu legum seu obligationum.

53. *Persuasio prudens agentis* alia est hypothesi in quâ, stante dubio, permitti potest ut stetur parti benigniori faventi libertati. Theologi probabilioristæ inquirunt an confessarius absolvere possit poenitentem qui an praxi sequitur opinionem faventem libertati, s'vè quia adhæret Probabilissimo, sive quia hæc opinio sibi videtur probabilior, cum tamen confessarius hæc appareat minus probabilis. Hanc questionem non omnes solvunt eodem modo; alii affirmant, alii negant, eâ ratione quòd poenitens in uno casu non haberet iudicium prudens de honestate sui actus, in altero autem non debeat esse iudex in propriâ causâ; sed potius se submittere iudicio confessarii. Solutio dubii, sicut et præcedentium, repetenda non est ex opinionibus circa Probabilismum, sed ex aliis principiis quibus haud difficilè probatur confessarium permittere posse poenitentem ut sequatur opinionem faventem libertati, modò ille poenitens non adhæreat huic opinioni pravo affectu, inordinatè, non efformatâ conscientia, sed eam prudenter fuerit amplexus. Confessarius non omnes constitutus iudex controversiarum cum auctoritate eas dirimendi, sed iudex tantum dispositionum interiorum poenitentis, an sit sincerus in confitendo, verè contritus, emendatus à peccato; at quòd poenitens ille sequatur systema Probabiliorismi vel Probabilismi, seu rigidi, seu mitigati, item quòd in questione particulari adhæreat opinioni quæ minus probabilis videtur confessario, hoc nihil à parte rei refert, in ordine ad concessionem vel denegationem absolutionis, quia hæc omnia non sunt incompatibilia cum dispositionibus requisitis ad suscipiendam gratiam sacramenti; ergo nihil sub eo respectu impedit

quin confessarius absolvat poenitentem qui suae relictur opinioni in iis quae sunt controversa, de quibus liberè disputatur in scholis, et Ecclesia nihil pronuntiat. De hoc tantum sollicitus esse debet, an poenitens procedat bonà fide, et suam conscientiam prudenter efformaverit. Nec dicatur poenitentem rudem et ignarum non posse in rebus obscuris suam conscientiam prudenter formare contra consilium sui confessarii, ac consequenter regulam nostram non posse applicari, nisi doctioribus. Fatemur medium ordinarium quo rudis instruat de suis obligationibus, esse monita confessarii, et confessarium agere vices non tantum iudicis et medici, sed et doctoris; attamen eo non obstante, non semel poenitens etiam ignarus poterit habere opinionem prudentem de praxi servandâ in dubiis, inconsulto confessario, imò contra ipsius confessarii opinionem. Omnes theologi observant unicuique sufficere certitudinem relativam directam aut reflexam; hanc autem certitudinem esse prudentem quoties, adhibito bonâ fide medio minuscujsque capiti proportionato, existimat hoc esse permissum vel vetitum. Hoc posito, cur poenitens non possit aliud opinari quam suus confessarius? Aliquando novit alios confessarios, parochos, viros prudentes, stare tali opinioni quam sequuntur et cæteris sudent; consequenter novit nihil certum atque ab Ecclesiâ determinatum esse de hoc puncto, cum disputetur inter eos qui equali reverentiâ Ecclesiâ doctrinam observant; tandem hæc eadem opinio sibi videri poterit valde rationi suae consona. Illam igitur et ipse amplectabitur, illam in praxi sequetur, securus omnino, et magis quod non prospiciat ob suam ignorantiam rationes intrinsecas quæ dubium in aliorum mente inducunt. Prudens confessarius, qui animadvertit suum poenitentem esse in eâ bonâ fide, eum non inquietabit, nec objectionibus implicabit, quæ sæpius alium effectum non haberent quam perturbare ejus conscientiam, et suggerere dubia cum quibus, si nihilominus agat, peccabit formaliter. Hæc solutio questionis propositæ multum confirmatur responsis quæ nuper prodierunt à SS. congregationibus, circa Probabilismum, usuram, etc. Hæc enim omnia eò tendunt, ut in rebus dubiis non inquietentur poenitentes qui bonâ fide sequuntur opinionem præ aliâ, utendo libertate quam Ecclesia omnibus servatam voluit, quoadquæque intervenit iudicium. (V. Liguori de Poenitentia, n. 604.)

Tres hypotheses enumeravimus in quibus licet sequi, stante dubio speculativo, opinionem faventem libertati, *consensus superioris, conflictum legum et persuasionem prudentem agentis*; hæc per modum exempli exposuimus, nec mens nobis fuit vel omnes casus percurrere, alii enim fingi possunt, nec questiones omnes discutere quæ ad hos casus referuntur, hoc enim pertinet ad tractatus speciales. Cæterum 1° quoties horum principiorum quis sequitur opinionem benigniorem, dicendum non est, si accurate loqui velimus, eum sequi *partem minus tutam*. Determinatio esse potest minus tuta respectu legis de quâ dubitatur, quia inde incurritur periculum ab eâ recedendi; verum est in se simpliciter tuta respectu agentis qui Deum non offendit, modò supponatur principium reflexum, quo immititur, esse sufficienter fundatum.

2° Necessè non est in iis casibus ut agens deponat suum dubium speculativum, imò nec semper possibile foret. Nam est quidem hoc necessarium ad honestatem moralem actus, siquidem non obstante illo dubio formatur dictamen practicum vi principii reflexi, sic ratiocinando: Quidquid sit de veritate aut falsitate talis propositionis, de existentia vel non existentia legis, de legitimitate aut illegitimitate intrinsecâ rei imperatæ, certus sum me non peccaturum eam partem in praxi eligendo, quam aut consensus legislatoris aut obedientia superioribus præstanda, aut aliud principium certum determinat; atqui in casu præsentis, etc. Igitur etsi speculativo dubitem, certus sum tamen certitudinem practicâ, etc., etc. Insuper, hæc depositio dubii non est semper possibilis, cum res subponatur

verò dubia, et ut talis at præhendatur ab intellectu; voluntas enim potest quidem removere mentem à consideratione motivorum unde enascitur dubium, sed non despotice dominatur intellectui, ut iste assentiatur alicui propositioni ut certa aut probabiliori, dum nullam conspicit rationem, sive intrinsecam sive extrinsecam, hujus certitudinis, vel probabilitatis.

§ 2. *Quandonam in dubio pronuntiari debeat in favorem legis?*

54. Si aliquando liceat sequi in praxi sententiam benigniorem, quidquid statuat de questione Probabilismi, aliquando etiam debemus tutiorem sequi, relicta non solum æquè probabili, sed etiam probabiliori. Huic puncto non diu immorabimur, cum nulla sit de eo difficultas gravis; sufficit statuere principium, et quædam consecrariæ magis præcipua summatim deducere. Secluso casu quo aliquis, mandato superioris, vel voto, vel conditione iurâ, teneretur sequi in dubiis partem tutiorem, principium generale est: Teneretur quis in conflictu opinionum, partem tutiorem sequi, relicta minus tuta, licet probabiliori, quando ex errore speculativo sequeretur detrimentum grave seu in spiritualibus, seu in temporalibus, quod avertere non potest principium reflexum conscientiam efformans, et non compensatur necessitate agendi. Ratio hujus principii est evidens; nec caritas, nec prudentia christiana permittit ut ponamus causam licet remotam, id est, parum probabilem hujus detrimenti, nisi ad sic agendum adigamur aliqua necessitate proportionatâ gravitati hujus periculi.

Hinc 1°, quando agitur de re necessariâ necessitate medi ad salutem, ut baptismi validitate, non licet sequi in dubio opinionem minus tutam, nequidem probabilissimam; nam si fortè sit error, nullum est dictamen conscientie quod in infante suppleat sacramentum. Hinc 2°, in conferendis sacramentis illicitum est sequi opinionem probabiliori relicta tutiore, quia valor sacramenti non pendet à nostrâ intentione, sed à reali applicatione materie et formæ atque cæterorum quibus constituitur. Propositio contraria, quam Innocentius XI condemnavit, loquitur tantum de collatione sacramentorum, non verò de illorum susceptione; sed in utroque casu standum principio, ut communis tenent theologi. (Vid. D. Viva in theses damnatas, prop. 1, inter damn. ab Innoc. n. 25.) Qui suscipiendo sacramentum sequeretur partem minus tutam, peccaret contra virtutem religionis, exponendo illud sacramentum nullitati, quod nefas, nisi urgeat ratio necessitatis. Hinc 3°, quando opinio favens libertati proximis reddit periculum peccati formalis, ut si dubitetur an talis occasio peccati sit proxima respectu poenitentis, necesse est, quantum prudentia christiana permiserit, tutiora sequi, in eo adhuc casu malum spirituale non potest averti per illum principium reflexum. (Tunc, ait B. Liguori, semper expedit ut confessarius utatur, imò dico quod ipse ut medicus animarum teneret uti opinionibus tutioribus, quæ poenitentes ad se servandos in statu gratiæ conducunt.) (Systema morale.) Hinc 4°, ubi periculum damni temporalis à nostro actu imminet, ut in casu medicamenti ex quo mors ægroti sequi potest, etc., etc., in his et aliis similibus quæ memorari longius foret, comparari simul debent gravitas et probabilitas periculi cum facilitate aut difficultate eligendi tutius, ut inde concludatur quid agere liceat; manifestum est enim jus naturale eò magis imperare vitiationem periculi, quò majus malum nobis vel proximo inferre posset actus, et facilius est illud præcavere ab eo actu abstinendo.

Scholium.

55. Quæ in hæc dissertatione exposuimus ad hæc duo conducunt, plenam esse libertatem theologis et fidelibus ad hærendi variis systematibus quæ in scholis agitantur de Probabilismo, modò stent intra limites

decretis pontificiis assignatas; deinde non tantam esse dissidentiam doctorum in ordine ad proximum quam primo intuitu apparet, cum vi principiorum quæ sunt independentia ab illâ questione, et quæ omnes admittere possunt, sæpissime eveniat ut debeamus eadem vi incidere, eodem modo solvere casus occurrentes, sive stando parti faventi libertati, sive tutiori sectando. En solus conciliationis modus, qui possumus proponere inter opiniones contradictorias; alium si forte adsit non videmus; unusquisque in suo sensu abundet; et libertatem opinandi quam sibi vindicat, in aliis non repretendat.

Mavarrelli in opusculo de *Regulâ opinionum moralium*, existimavit omnem controversiam componi posse principio quod Benedictus XIV inculcat in bullâ *Apostolica constitutio*: « In re dubiâ (confessarii) propriæ opinioni non inmittant, sed antequam causam dirimant, libros consulant quamplurimos, eos in primis quorum doctrinâ solidior, ac deinde in eam sententiam descendant, quam ratio suadet ac firmat auctoritas. » Ultrò concedimus hoc principium esse certum, universale, ad proximum reducibile; inservit ad solvendos plurimos casus difficiles independentes à principis Probabilismi seu Probabiliorismi, ut sequitur ex dictis in capite tertio: verum nec generalem questionem solvit, nec controversiis finem potest imponere. Omnes illud pari jure invocant;

schola Probabilistarum non propugnant suum systema nisi quod sibi tale videtur quod ratio suadet ac firmat auctoritas, cum eodem argumento rationis suadentis ac confirmantis auctoritatis utitur schola Tutoristarum, ad statuendum systema adversum. Supponatur, exempli causâ, aliquem dubitare an voverit, vel votum factum impleverit, nec possibile ei sit, quamvis sedulâ attentione omnia consideraverit, dubium illud discutere; alii dicent, stante hujusmodi ducto, prevalere in priori casu libertatem, quia possidet, in secundo autem votum fore servandum, quia ex illius parte est possessio; dum è contra alii sustinebunt in utroque casu pronuntiandum esse in favorem voti, nisi sit aliqua circumstantia specialis, quia in dubio eligenda est pars tutior. En decisiones in sensu contradictorio, quas hi theologi, cuicumque systemati adhaereant, fundatas arbitrantur ratione et auctoritate: igitur principium allatum, licet verissimum ac prudentiæ christiænæ omnino consentaneum, controversiam non dirimit, nec opiniones theologorum conciliat, nec suppediat regulam agendi in dubiis; sollemniter nos admonet ut pro casibus dubiis, quando desunt principia specialia, in eam sententiam Probabilismi aut Probabiliorismi descendamus, quam, peracto serio examine, existimabimus rationem suadere ac confirmare auctoritatem. Ebrores.

INDEX RERUM.

PATUZZI VITA.	Col. 9
PRODRUMUS AD UNIVERSAM MORUM THEOLOGIAM, DE LOCIS THEOLOGICIS MORALIS.	<i>Ibid.</i>
Caput primum. De necessitate divinæ revelationis in morum theologiâ.	<i>Ibid.</i>
Caput II. De primo ac principe moralis theologicæ loco, sacrâ videlicet Scripturâ.	14
Caput III. Quaedam regulæ traduntur pro necessitate ususque sacrarum Scripturarum in rebus moralibus.	47
Caput IV. De altero moralis theologiæ loco, divinis nempe traditionibus.	50
Caput V. De auctoritate Ecclesiæ, in quâ tum Scripturæ, tum divinæ traditiones conservantur.	54
Caput VI. Quibus præsertim mediis certa tum fidei, tum morum doctrinæ Ecclesiæ in christiânâ gente propagetur.	59
§ 1. De conciliorum auctoritate.	61
§ 2. De auctoritate summi pontificis in definiendis quæ ad fidem et mores pertinent.	62
Caput VII. De SS. Patrum auctoritate atque usu in morali theologiâ.	64
Caput VIII. Quaedam in Prodrumum P. Zachariæ circa usum SS. Patrum in rebus moralibus animadversiones.	69
Caput IX. De usu rationis humanæ in morum theologiâ.	62
Caput X. De scholasticâ theologiâ.	66
Caput XI. De theologiâ casistica et casuistarum usu.	67
BROCARDI VITA.	65-66
TRACTATUS DE CONSCIENTIA. PREFATIO.	<i>Ibid.</i>
QUESTIO PRIMA. De voluntario et involuntario.	69-70
Articulus primus. Quid sit voluntarium.	<i>Ibid.</i>
Articulus II. De divisione voluntarii.	71
§ 1. De voluntario actuali seu formali, habituali et virtuali.	<i>Ibid.</i>
§ 2. De voluntario physico et morali.	75
§ 3. De voluntario tacito et expresso.	74
§ 4. De voluntario directo et indirecto.	77
§ 5. Quomodo omissio censeatur indirectè voluntaria, item effectus eam omissionem consequens.	88
Articulus III. De violentiâ, qualiter causet involunta-	

rium.	Col. 89
Articulus IV. De metu, qualiter causet involuntarium.	92
Articulus V. De concupiscentiâ, quomodo causet voluntarium vel involuntarium.	98
Articulus VI. De ignorantia, an et quomodo causet involuntarium.	100
Qualiter enumeratæ species ignorantie causent voluntarium vel involuntarium.	102
QUESTIO SECUNDA. De regulis moralitatis.	109-110
Articulus primus. Quæ sint regulæ moralitatis.	<i>Ibid.</i>
Articulus II. Quid et quomplex sit conscientia.	115
Articulus III. De obligatione sequendi conscientiam rectam seu veram.	115
Articulus IV. De conscientia erroneâ.	117
Articulus V. De conscientia scrupulosa.	121
§ 1. An liceat agere contra scrupulos et conscientiam scrupulosam.	<i>Ibid.</i>
§ 2. Ex quibus cognoscere valeat animum director, quod ponens suus sit scrupulosus.	125
§ 3. De causis conscientie scrupulose.	126
§ 4. De remediis contra conscientiam scrupulosam.	133
Articulus VI. De conscientia probabilii.	139
§ 1. Quid sit probabilis, opinio probabilis, probabilior, etc.	140
§ 2. An dum pensato utriusque rationum et auctoritatis pondere, una opinio contradictoriarum est probabilior alterâ, vel utraque est æque probabilis utraque respectu opinantis sit subjectivè probabilis.	153
§ 3. An dum opposita sunt dissimilia habeant sufficientem viam ad impetrandum assensum circa utramque partem contradictionis, non obstante quod sint æqualia in vi movendi, aut etiam pro una parte sint simpliciter validiora.	157
§ 4. An in concursu duarum opinionum contradictoriarum, quarum una probabilior stat pro lege, aliaminùs probabilis stat pro hominis libertate, intellectus à voluntate determinari possit, ut assensus prudenti in minùs probabilem feratur.	164
§ 5. An aliquis possit licitè sequi sententiam minùs tutam seu faventem libertati adversùs legem, quin	

- prîus iudicet esse veram. 177
- § 6. An ex eo quod in parti utrinque probabilitate de licito et illicito, lex prohibens seu de illicito non sit certa, rectè inferatur posse quempiam sequi in praxi opinionem faventem libertati. 182
- § 7. An positivè dubius in æquali hinc inde probabilitate, aut etiam dum opinio probabilior stat pro lege, actionem dubie honestatis ponere queat sub prætextu quod lex prohibens eam non detur, aut si detur, non sit sufficienter promulgata. 187
- § 8. An positivè dubius in æquali hinc inde probabilitate, aut etiam dum opinio probabilior stat pro lege, actionem dubie honestatis ponere queat, eo prætextu quod lex, si detur, ignoretur invincibiliter. 198
- § 9. An positivè dubius in æquali probabilitate circa honestatem et inhonestatem actionis ponere licitè valeat actionem dubie honestatis sub eo præcisè prætextu quod in tali dubio possessio stet pro hominis libertate. 200
- Sectio prima.** An axioma hoc in materiâ justitiæ sit de jure nature. 201
- Sectio II.** Quale sit regulariter privilegium bonæ fidei possessoris in materiâ justitiæ, et an favor ille extendatur universaliter ad alias materias. 205
- Sectio III.** An et qualis possessio stet pro libertate, qualis pro lege, in æquali utrinque dubio ex æqualitate rationum contrariarum oritur. 205
- § 10. An veteres doctores ex Probabilistarum principîis dubia circa mores resolverint. 220
- Sectio prima.** Quinam potissimum doctores in hæc universalissimâ morum regulâ de conscientia sint consulendi. *Ibid.*
- Sectio II.** Mens S. Augustini discutitur. 222
- Sectio III.** Examinatur mens S. Thomæ. 226
- Sectio IV.** Quid S. Bonaventura circa præsentem materiam senserit. 229
- Sectio V.** Ex auctoritate et doctrinâ S. Antonini sana circa hic agitatum universalem morum regulam documenta eruntur. 230
- Sectio VI.** Qualiter in dubiis procedendum docuerint veteres doctores scholastici. 232
- § 11. Quibus potissimum motivis innitatur sententia Probabilistarum in concursu duarum opinionum, quarum una est æquè vel magis probabilis stans pro lege, altera minus æquè probabilis favens libertati, sequendam in praxi sententiam tutiorem. 244
- § 12. Exemplo iudicis externi probatur non licere in operando sequi sententiam minus probabilem faventem libertati, relicta probabiliore stante pro lege. 250
- § 13. An ex hac propositione: Licitum est sequi sententiam minus probabilem faventem libertati in concursu magis probabilis stantis pro lege, tanquam ex unâ præmissâ possit formari dictamen practicum moraliter certum, vicijus in praxi tuto celebrare quis potest contractum probabilis iniustum. 256
- § 14. Solvuntur objectiones Probabilistarum. 268
- § 15. An liceat sequi sententiam probabilem non impeditam ac evidenter probabiliorem in concursu minus probabilis, sed magis tutæ. 279
- Sectio prima.** An opinio possit esse actus prudens. *Ibid.*
- Sectio II.** An liceat sequi opinionem probabilem non impeditam minus tutam. 280
- Sectio III.** An sit licitum sequi opinionem evidenter probabiliorem faventem libertati, relicta minus probabili stante pro lege. 286
- Sectio IV.** An et quomodò homo rudis, aut diminutè doctus ex consilio parochi, confessarii, vel alienjus pietate ac eruditione præstantis operans conscientiam moraliter certam de honestate suæ operationis formare valeat. 295
- Sectio V.** An auctoritas unius doctoris probi et docti possit reddere opinionem probabilem et in praxi tutam. 297
- Sectio VI.** Ex quibus dignosci valeat quænam sententia sit probabilior. 500
- Sectio VII.** Quid faciendum in casu quo motivis omnibus consideratis discerni non potest pro quâ parte stet major probabilitas. 504
- SYNOPSIS FORUM QUÆ IN HOC TRACTATU FUSIUS DISCUTIUNTUR, CASIBUS CONSCIENTIÆ ILLUSTRATA.** 509-510
- VOLUNTARIUM.** 16 d.
- INVOLUNTARIUM.** 313
- REGULÆ MORALITATIS.** 318
- LIGUORI VITA.** 555-556
- MORALE SYSTEMA PRO DELECTU OPINIONUM QUAS LICITÈ SECTARI POSSUMUS.** 557-558
- MONITUM PRIMUM,** in quo exponitur Decretum S. C. generalis Inquisitionis Romæ conditum an. 1761, circa usum opinionum probabilium. 584
- O. A. M. D. et V. G. Pro coronide:** Probabilismus noster stans pro libertate est notabiliter probabilior ipso Probabiliorismo stante pro lege. 585
- DE RATIONE HUMANA, QUATENUS EST REGULA ACTIONUM MORALIUM, DISSERTATIO.** 594-592
- Caput primum.** De ratione, quatenus regula est humanarum actionum. *Ibid.*
- Doctrina.** *Ibid.*
- Caput II.** Consecraria præcedentis doctrinæ. 597
- Caput III.** De inquirenda veritate in iudiciis de rebus agendis, ut recta ratio recta sit regula humanorum actuum. 404
- Doctrina.** *Ibid.*
- Caput IV.** Consecraria præcedentis doctrinæ. 415
- Caput V.** De viâ ac mediis inveniendis morales veritates, quibus dirigendæ sunt humanæ actiones. 423
- Doctrina.** *Ibid.*
- § 1. Primum medium detegenda veritatis moralis, sedula consideratio divinæ legis. 424
- § 2. Medium alterum inveniende veritatis practicæ, compressio passionum aliorumque prædominantium affectuum. 426
- § 3. Tertium inveniendæ practicæ veritatis medium, cultus virtutum moralium. 428
- § 4. Quartum medium inveniendæ veritatis, orationis studium. 429
- § 5. Medium quintum ac postremum inveniendæ veritatis, recursus ad sapientes et peritos. 431
- Caput VI.** Consecraria præcedentis doctrinæ. 452
- TRACTATUS DE ACTIBUS HUMANIS (Auctore P. Billuart).**
- DE VOLUNTARIO LIBERO SIVE DE LIBERTATE CREATA, DISSERTATIO.** 439-440
- Articulus primus.** Prænotanda scitu necessaria. *Ibid.*
- § 1. Multiplex acceptio libertatis. *Ibid.*
- § 2. Varii errores circa libertatem arbitrii. 441
- § 3. Multiplex radix libertatis. 442
- § 4. Multiplex libertatis definitio ex S. Thomâ. 444
- R. P. Franciscus Henno emendatur.** 447
- § 5. Non pertinet ad libertatem arbitrii quod sit primum determinans. 448
- Articulus II.** Utrum in homine lapsa sit libertas arbitrii seu indifferentiæ. 451
- Articulus III.** Utrum ad merendum vel demerendum in hoc statu nature lapsæ requiratur libertas à necessitate, seu libertas indifferentiæ. 456
- Articulus IV.** Utrum et quæ indifferentiâ sit essentialiter liberi arbitrii. 462
- Articulus V.** Utrum stante indifferentiâ iudicii voluntas possit necessariò moveri. 482
- Digressio historico-dogmatica** utrum Jansenius reverè docuerit hanc damnatam propositionem: *Ad merendum et demerendum in statu nature lapsæ non requiritur in homine libertas à necessitate, sed sufficit libertas à coactione.* 487
- DE ACTIBUS HUMANIS SPECIATIM SUMPTIS DISSERTATIO.** 495-496
- Articulus primus.** Utrum voluntas possit velle malum sub ratione mali. 498
- Articulus II.** De motivo voluntatis quoad specificationem. 501
- Articulus III.** De motivo voluntatis quoad exercitium. 505

- Exphatio textûs difficilis S. Thomæ. 508
 Articulus IV. De modo quo voluntas movetur, an liberè vel necessariò. 509
 Articulus V. Utrum voluntas de necessitate moveatur à Deo. 511
 Articulus VI. De aliis actibus elicitis voluntatis. 515
 § 1. Fruitio. *Ibid.*
 § 2. Intentio. *Ibid.*
 § 3. Consultatio, consensus, iudicium discretivum et electio. 514
 § 4. Utrum è duobus bonis voluntas possit eligere minus vel æquale. 515
 § 5. Usus. 519
 Articulus VII. De actibus imperatis. 521
 § 1. Utrum ietur in homine imperium sui et suarum operationum. *Ibid.*
 § 2. Utrum imperium sit actus rationis vel voluntatis. 525
 § 3. Quinam actus subijciantur imperio rationis. 526
 DE ACTIBUS HUMANIS IN ESSE MORIS DISSENTATIO. 527-528.
 Articulus primus. In quo consistit moralitas in communi actuum humanorum. *Ibid.*
 Articulus II. De speciebus moralitatis. 532
 Articulus III. De principis moralitatis. 537
 § 1. Utrum prima et specifica bonitas vel malitia actûs humani sit ex objecto. *Ibid.*
 § 2. Utrum et quomodò actus humanus sumat bonitatem vel malitiam ex circumstantiis. 541
 § 3. Utrum actus humanus habeat aliquam bonitatem vel malitiam à fine. 546
 § 4. Quædam difficultates circa præcedentes §§ breviter resolvuntur. 547
 Prima difficultas : A quo actus ex objecto bonus, ad bonum finem ordinatus seu imperatus, desumat bonitatem specificam et essentialem. *Ibid.*
 Secunda difficultas : Quomodò debeat intendi bonitas vel malitia tam objecti quàm circumstantiarum, ut actus sit bonus vel malus. 549
 Tertia difficultas : Quomodò electio et intentio pendeat ab invicem in bonitate et malità. 550
 Articulus IV. De concursu multiplicis moralitatis simul in eodem actu. 553
 § 1. Utrum idem actus possit simul habere duplicem bonitatem vel duplicem malitiam, unam ex objecto, alteram ex fine. *Ibid.*
 § 2. Utrum idem actus possit esse simul bonus et malus ex diverso capite, bonus ex objecto, malus ex fine aliâve circumstantiâ, et è contra. 554
 Articulus V. De indifferentiâ actuum humanorum, et primò, an detur actus indifferens secundùm speciem. 563
 Articulus VI. Utrum detur actus indifferens in individuo. 565
 Articulus VII. Utrum et quomodò voluntas humana, ut sit bona, debeat conformari voluntati divinæ. 578
 Appendix. 585
 Articulus VIII. Utrum actus exterior addat bonitatem vel malitiam actui interiori. 586
 Articulus IX. Utrum eventus sequens addat ad bonitatem vel malitiam actûs exterioris. 596
 DE ULTIMO FINE. 599-600
 DISSENTATIO PRIMA. De ultimo fine in communi. *Ibid.*
 Articulus primus. Quid et quotuplex sit finis. *Ibid.*
 Varie divisiones finis. *Ibid.*
 Utrum finis intermedius verè et propriè habeat rationem finis. *Ibid.*
 Articulus II. Utrum homo omnibus suis actionibus agat propter finem. 602
 Articulus III. Utrum sit proprium oecaturæ rationalis agere propter finem. 605
 Articulus IV. Utrum idem homo possit appetere simul duos fines ultimos totales et adæquatos. 606
 Articulus V. Utrum omnia quæ deliberatè vult homo, velit propter ultimum finem. 609
 DISSENTATIO SECUNDA. De beatitudine. 615
 Articulus primus. In quo consistat beatitudo hominis objectiva. 615
 Articulus II. In quo consistat essentialiter formalis beatitudo hominis. 618
 § 1. Tres priores sententiæ exploduntur. 619
 § 2. Dux posteriores sententiæ impugnantur, et verè asseritur. 627
 Articulus III. Utrum animæ iustorum corporibus solute et plene purgate statim consequantur suam beatitudinem. 645
 Articulus IV. De proprietatibus beatitudinis. 648
 § 1. Utrum videntes Deum illum necessariò amant necessitate quoad exercitium. 649
 § 2. Utrum beati sint impeccabiles ab intrinseco. 655
 § 3. Utrum beatitudo scilicet adepta sit ab intrinseco perpetua et inamissibilis. 657
 Articulus V. De dotibus et aureolis beatorum. 661
 § 1. De dotibus beatorum. *Ibid.*
 Dotes animæ beatæ. *Ibid.*
 Dotes corporis. *Ibid.*
 § 2. De aureolis beatorum. 662
 DISCURSUS HISTORICA : Quid senserit et docuerit Joannes XXII circa tempus glorificationis sanctorum. 665
 TRACTATUS DE PECCATIS. 667-668
 Caput primum. De peccati definitione et divisione. *Ibid.*
 Articulus primus. Peccati divisio in originale et actuale, et originalis definitio ac propogatio explicatur. *Ibid.*
 Articulus II. Quid sit peccatum actuale. 677
 Articulus III. Deum non esse auctorem peccati, dogma fidei est. 679
 Articulus IV. Explicatur divisio peccati actualis in mortale et veniale. 685
 Articulus V. Veniale peccatum à mortali subtpo naturæ, non ex solâ relatione ad misericordiam Dei illud faciliè condonantis, distingui ostenditur. 685
 Articulus VI. Peccatum actuale aliud commissionis, aliud omissionis. 691
 Articulus VII. Peccata quædam spiritualia sunt, alia carnalia. 692
 Articulus VIII. Peccatum aliud est in Deum, aliud in seipsam, aliud in proximum. 695
 Articulus IX. Peccatum aliud cordis, aliud oris, aliud operis est. 694
 Articulus X. Peccata quædam sunt ex ignorantia, quædam ex cupiditate, sive infirmitate, alia ex malitiâ. 697
 Articulus XI. Peccati divisio in septem vitia capitalia. 707
 Articulus XII. De peccatis in Spiritum sanctum. 709
 Caput II. De peccatorum gravitate. 712
 Caput III. De effectibus peccati. 715
 Caput IV. De superbiâ et inani gloriâ. 728
 Articulus primus. Quid sit superbiâ. *Ibid.*
 Articulus II. Superbiâ speciale peccatum est. *Ibid.*
 Articulus III. Superbiâ ex genere suo mortale peccatum est. 729
 Articulus IV. Superbiâ vulgò capitale vitium, aliis regna vitiorum censetur. *Ibid.*
 Articulus V. Superbiâ primùm gravissimumque omnium peccatorum est. 750
 Articulus VI. Superbiâ vitiorum omnium periculosissimum. 754
 Articulus VII. Quot superbiæ species, et quando sit peccatum mortale. 756
 Articulus VIII. Expugnatrix superbiæ humilitas, eius necessitas et excellentia. 740
 Articulus IX. Christianæ humilitatis officia. 744
 Articulus X. Christianæ humilitatis gradus. 749
 Articulus XI. Rationes ad humilitatem moventes. 751
 Articulus XII. De inani gloriâ, quid sit et quomodo grave peccatum. 755
 REGULE MORALES. 756
 Articulus XIII. Remedia contra vanam gloriam. 761
 Articulus XIV. De vanæ gloriæ filiabus. 767
 Articulus XV. De inobedienciâ, inanis gloriæ filii pri-

mogenità.	768	Desiderium et fuga.	1175
Articulus XVI. De jactantiâ, filiâ inanis gloriæ alterâ.	769	Delectatio.	<i>Ibid.</i>
Articulus XVII. De hypocrisi, tertiâ inanis gloriæ filiâ.	774	Tristitia.	1176
Articulus XVIII. De contentione quartâ inanis gloriæ filiâ.	785	§ II. De passionibus appetitibus irascibilibus. Spes et desperatio.	<i>Ibid.</i>
Articulus XIX. De pertinciâ, quintâ inanis gloriæ filiâ.	787	Audacia.	<i>Ibid.</i>
Articulus XX. De discordiâ, sextâ inanis gloriæ filiâ.	791	Timor.	<i>Ibid.</i>
Articulus XXI. De præsumptione novitatum, septimâ inanis gloriæ filiâ.	796	Ira.	1177
Articulus XXII. De ambitione, quid sit et quàm grave peccatum.	799	DE VIRTUTIBUS MORALIBUS, VITIISQUE OPPOSITIS. (Auctore Patuzzi.)	1177-1178
Articulus XXIII. Quæ nos ab ambitione deterere debent.	806	Caput primum. De virtutibus in genere quædam prælibantur.	<i>Ibid.</i>
Articulus XXIV. Regulæ morales de ambitione.	809	Doctrina.	<i>Ibid.</i>
Caput V. De avaritiâ.	819	§ 1. Virtutis definitio.	<i>Ibid.</i>
Articulus primus. Quid sit avaritiâ, et quàm grave peccatum.	<i>Ibid.</i>	§ 2. Virtutum divisio.	1179
Articulus II. Rationes explicantur propter quas Christiani ab avaritiâ detereri debent.	829	§ 3. De origine moralium virtutum.	1182
Articulus III. Regulæ morum circa avaritiâ.	831	§ 4. De subjecto virtutum.	1184
Articulus IV. De filiabus avaritiæ.	867	§ 5. De medio in quo virtutes consistunt.	1186
Articulus V. Regulæ morum filias avaritiæ spectantes, ac inprimis prodigionem.	869	§ 6. De virtutum connexione et harmoniâ.	1188
Articulus VI. De fraude, alterâ avaritiæ filiâ.	875	§ 7. De perfecti in virtutum quæ haberi in hac vitâ potest.	1190
Articulus VII. De fallaciâ et perjurio, avaritiæ filiabus.	890	Caput II. Consectaria præcedentibus doctrinæ.	1196
Articulus VIII. De sollicitudine.	894	Reflexio.	1202
Articulus IX. De violentiâ.	897	Caput III. De prudentiâ.	1204
Articulus X. De obduratione contra misericordiam.	912	Doctrina.	<i>Ibid.</i>
Articulus XI. De prodigaliâ.	938	§ 1. Quædam de prudentiâ generatim attinguntur.	1204
Caput VI. De luxuriâ.	951	§ 2. De partibus prudentiæ integralibus.	1205
Articulus primus. Quid sit et quàm grave peccatum.	<i>Ibid.</i>	§ 3. De partibus prudentiæ subjectivis.	1207
Articulus II. De luxuriæ speciebus.	954	De prudentiâ negativâ.	<i>Ibid.</i>
Articulus III. Regulæ morum luxuriam spectantes.	956	De prudentiâ politicâ.	<i>Ibid.</i>
Articulus IV. De luxuriæ filiabus.	1014	De prudentiâ æconomica et militari.	1208
Articulus V. De remediis contra luxuriam.	1022	§ 4. De vitiis prudentiæ oppositis.	<i>Ibid.</i>
Caput VII. De invidiâ.	1027	De prudentiâ carnis.	1209
Articulus primus. Quid sit et quàm grave crimen.	<i>Ibid.</i>	De astutiâ.	<i>Ibid.</i>
Articulus II. Regulæ morum circa invidiam.	1052	De dolo et fraude.	1210
Articulus III. De invidiæ remediis.	1056	De sollicitudine rerum temporalium.	<i>Ibid.</i>
Articulus IV. De filiabus invidiæ.	1058	De sollicitudine futurorum.	1211
Articulus V. Regulæ morum, filias invidiæ spectantes.	<i>Ibid.</i>	Caput IV. Consectaria.	<i>Ibid.</i>
Caput VIII. De gula.	1081	Reflexio.	1214
Articulus primus. Quid et quàm grave sit peccatum.	<i>Ibid.</i>	Caput V. De fortitudine et adjunctis virtutibus, vitiisque oppositis.	1216
Articulus II. De gula speciebus.	1085	§ 1. Quid sit fortitudo; quenam ejus materia et actus.	<i>Ibid.</i>
Articulus III. De gula filiabus.	1088	§ 2. Partes fortitudinis.	1218
Articulus IV. De gula remediis.	1088	§ 3. De martyrio, præcipuo fortitudinis actu.	1219
Articulus V. Regulæ morum circa gulam et ebrietatem.	1094	§ 4. Conditiones ad martyrium requisitæ.	1220
Caput IX. De ira.	1112	§ 5. Plures martyrii gradus distinguuntur.	1221
Articulus primus. Quid sit et quàm grave sit peccatum.	<i>Ibid.</i>	§ 6. De vitiis fortitudinis oppositis.	1225
Articulus II. Regulæ morum circa iram.	1117	§ 7. De virtutibus fortitudini adjunctis.	1224
Articulus III. De ira filiabus.	1131	De magnanimitate.	<i>Ibid.</i>
Articulus IV. Regulæ morum circa filias iræ.	<i>Ibid.</i>	De magnificentiâ.	1225
Articulus V. De remediis adversus iram.	1140	De patientiâ.	1226
Caput X. De acediâ.	1148	De perseverantiâ.	1228
Articulus primus. Quid sit et quàm grave peccatum.	<i>Ibid.</i>	Caput VI. Consectaria.	1229
Articulus II. De filiabus acediæ.	1151	Reflexio.	1233
Articulus III. Regulæ morum circa acediam et filias ejus.	1152	Caput VII. De temperantiâ ac virtutibus adjunctis.	1235
Articulus IV. De remediis adversus acediam.	1168	§ 1. De temperantiæ definitione, indole et regulâ quam præscribit.	<i>Ibid.</i>
TRACTATUS DE PASSIONIBUS. (Auctore Bilhuart.)	1169-1170	§ 2. Temperantiæ partes integrales.	1238
Articulus primus. De passionibus in communi.	<i>Ibid.</i>	§ 3. Virtutes temperantiæ subjectivæ, sive species ipsius.	1239
Articulus II. De passionibus in particulari.	1175	De abstinentiâ.	<i>Ibid.</i>
§ 1. De passionibus appetitibus concupiscibilibus.	<i>Ibid.</i>	De sobrietate.	1241
Amor.	<i>Ibid.</i>	De castitate.	1242
Odiûm.	1175	De pudicitia.	1244
		§ 4. De partibus temperantiæ quas potentiales S. Thomas appellat, sive de virtutibus adjunctis temperantiæ.	<i>Ibid.</i>
		Continentiâ.	<i>Ibid.</i>
		Clementiâ.	1245
		Mansuetudo.	<i>Ibid.</i>
		Modestiâ.	<i>Ibid.</i>
		Taciturnitas.	1246
		Caput VIII. De vitiis oppositis temperantiæ, ac virtutibus annexis.	<i>Ibid.</i>

- Doctrinae. 1216
- § 4. De vitio temperantiae oppositis generalis doctrinae. 1247
- § 2. De vitio incontinentiae. 1248
- § 3. De vitio curiositatis. 1249
- § 4. De vitio modestiae opposito, prout in exterioribus motibus consistit, ac praesertim de ludo. 1251
- § 5. De vitio quae modestiae opponuntur, prout spectat exteriorem apparatus. 1254
- § 6. De vano mulierum ornata. 1256
- Capit. IX. Consecratoria duorum precedentium capitulorum. 1259
- Reflexio. 1265
- LE PROBABILISME DE S. LAGORI EST-IL DESTINÉ À FONDRENT? (Auctore GOUNCEL.) 1267-1268
- MUZARELLI VITA. 1281-1282
- PERFATIUSCULA. 1285-1284
- DE REGULA MORALIUM OPINIONUM PRO CONFESSARIIS. 1285-1284
- MANHART VITA. 1331-1332
- DE INGENUA INDOLE PROBABILISMI. 1333-1334
- Caput primum. Idea Probabilismi. *Ibid.*
1. Cardo rei de qua agitur. *Ibid.*
2. Origo controversiae. 1337
3. Praesentia quaedam. 1344
- Caput II. Anterioritas in utramque partem. 1347
- § 1. Crimen falsi, quod Probabilismus sit doctrina Societati propria. *Ibid.*
2. Tomista, qui docuerunt Probabilismum. 1350
3. Appendix de Tutorismo. 1353
- Caput III. Examen eorum capitulum quae avertit adversa pars in favorem Probabilismi. 1356
1. Examen primum auctoritatis. *Ibid.*
2. Examen secundum rationum diversarum. 1360
3. Examen tertium dicaminis ultimi. 1363
- Caput IV. Animadversiones theologicae. 1367
1. Prima de auctoritate tanquam hominis. *Ibid.*
2. Secunda animadversio de defectu obligationis. 1369
- § 3. Tertia animadversio de infinita sapientia et bonitate Dei. 1371
- § 4. Quarta animadversio de ignorantia legis. 1373
- Caput V. Animadversiones criticae. 1376
- § 1. Prima de capitulo generali O. P.; secunda de litteris Muti Vitellesci gener. S. J. *Ibid.*
- § 2. Animadversio tertia de Thomá Sanchez, et quarta de Tamburino et Escobarino. 1380
- Caput VI. Examen propositionum Tamburino et Escobarino affectarum. 1384
- § 1. Propositiones decem cum iudiciis. *Ibid.*
- Propositio prima. Quod liceat puellae procurare abortum ante animationem foetus. *Ibid.*
- Propositio II. Quod liceat retinere concubinam concubinario, quando ea relicta vitam transigeret tristitia. 1385
- Propositio III. Quod liceat actori aut reo occidere iudicem; cum ab eo iniuria timetur sententia. 1386
- Propositio IV. Quod liceat iudici in causa aequali accipere pecuniam ab una partium, ut sententiam in ejus favorem quaerat. 1387
- Propositio V. Quod liceat inducere testem ad jurandum falsum, quod jurans quidem putat esse verum, ipse vero inducens scit esse falsum. *Ibid.*
- Propositio VI. Quod liceat absoluto desiderio cupere mortem patris ad percipiendam ejus hereditatem. *Ibid.*
- Propositio VII. Quod liceat ad evitandam mortem, vel gravae damna, falsum sibi crimen imponere, ac seipsum gladio linguae perimere. 1388
- Propositio VIII. Quod advocatus possit patrocinari causa quam cognoscit esse injustam. 1389
- Propositio IX. Quod clericus possit in horis canonicis recitandis voluntarie distrahi, aut quotidie recitare officium paschale, vel unice recitatione officii obligationi duorum dierum satisfacere. 1389-1390
- Propositio X. Quod probabile sit monachos et quidem omnes à seipsum lege ac ore eximi. 1390
- § 2. Quaesita reflexa super precedentem paragraphum. 1391
- Caput VII. Appellatio ad tribunal criticum. 1392
- § unicus. *Ibid.*
- GONZALEZ VITA. 1397-1398
- DE RECTO USU OPINIONUM PROBABILISMI. *Ibid.*
- Proemium. *Ibid.*
- § 1. Proponitur status controversiae. *Ibid.*
2. Quid sit opinio probabilis. 1399
3. Cur opinio favens libertati dicatur minus tuta, cum saepe sit positive intuta. 1400
- § 4. Sententia benigna de usu licito opinionis minus probabilis et minus tute disputari potest in duplici sensu inter se valde diverso. *Ibid.*
- § 5. Argumentum libri propositi generalis de recto Usu opinionum probabilium, ex quo constat illum tenere viam mediam inter rigorem et laxitatem, et in delectu opinionum non quaerere severitatem, sed veritatem. 1402
- § 6. Duo extrema nimiae indulgentiae et nimiae severitatis cavenda in delectu opinionum faventium libertati, jam damnata à summis pontificibus Innocentio XI et Alexandro VIII. *Ibid.*
- § 7. Proponitur sententia moderata Probabilistarum recentium declinans à nimia indulgentia, ubi ostenditur eos falso supponere sententiam minus tutam manere certo probabilem ad id cum cui opinio favor apparet aequè verisimilis; et à fortiori falso id supponere, quando illi apparet absolute et simpliciter verisimilior. 1404
- § 8. Sententia moderata Antiprobabilistarum fugiens nimium rigorem et nimiam benignitatem, quam sequitur propositus generalis. 1407
- § 9. Sententia propositi generalis duplici nititur principio solidissimo. 1411
- § 10. Primum principium, quod nemo possit licite sequi sententiam minus tutam, quin prius prudenter iudicet esse veram et legi divinae conformem. *Ibid.*
- § 11. Secundum principium, quod nemo possit prudenter assentire sententiae minus tute, ut vera, quia post diligentem veritatis inquisitionem citra passionem et culpam, illi antecederet appareat magis verisimilis quam opposita. 1412
- § 12. Praepositus generalis rectè ostendit fundamentum à priori, quo Probabilista probant licitum esse sequi sententiam minus probabilem et minus tutam, desumptum ex eo quod opinio illa est absolute probabilis, ac proinde nititur fundamento gravi et prudenti, et per consequens qui operatur ex illa, operatur prudenter, enervatum fuisse per decretum Innocentii XI. 1415
- § 13. Praepositus generalis rectè ostendit esse fallax et sophisticum fundamentum à priori recentium Probabilistarum. 1414
- § 14. Ostenditur fundamentum à posteriori recentium Probabilistarum, desumptum ex eo quod videatur osus intolerabile obligare homines ad sequendum opiniones probabiliores, non militare contra sententiam moderatam praepositi generalis. 1415
- § 15. Ex eo quod minus tuta sit certo probabilis solum sequitur esse securam regulam pro his quibus illa merito probatur, seu qui prudenter iudicant esse veram, non autem pro his qui iudicant esse falsam, vel prudenter iudicare possunt falsam esse. 1417
- § 16. Praxis eligendi opiniones securè juxta principia praepositi generalis. 1419
- § 17. Quid sit opinionem esse certo probabilem. 1420
- § 18. Quid requiratur ut aliqua opinio sit certo probabilis mihi. 1422
- § 19. Explicatur magis in particulari praxis eligendi opiniones probabiles juxta sententiam moderatam praepositi generalis. 1425
- § 20. Infertur ex dictis non licere viro docto respondere consulentibus secundum sententiam abortum

- minùs tutam, quam ipse falsam esse censet. 1428
- § 21. Inferitur ex dictis esse planè falsam regulam illam sine limitatione sumptam, quasi tanquam certissimam assumit auctor benignus gravis, videlicet quòd in dubiis questionibus circa mores, quisque operari possit secundùm sententiam quam viri docti ut probabilem et in praxi tutam defendunt. *Ibid.*
- § 22. Ostenditur fundamenta adducta à Magistro Bartholomæo de Medinâ anno 1577, pro sententiâ benignâ, inefficacia esse ad probandum licitum cuique esse sequi opinionem probabilem minùs tutam, in occurru tutioris et probabilioris, atque operanti ipsi verisimilioris. 1429
23. Rationes Medicinæ. — Prima ratio. 1431
24. Secunda ratio Medicinæ. 1434
25. Solvitur tertia ratio Medicinæ. 1435
26. Solvitur quarta ratio Medicinæ. 1437
27. Solvitur quinta ratio Medicinæ. *Ibid.*
28. Solvuntur ex dictis fundamenta quæ P. Thomas Sanchez pro sententiâ benignâ adduxit anno 1611. 1440
- § 29. Solvuntur specialia fundamenta quæ anno 1669 P. Antonius Terillus adduxit pro sententiâ benignâ Probabilistarum. 1444
- Propositur præcipuum fundamentum quo Terillus probat sententiam benignam, quia alioqui gravissimè peccassent doctores hujus sæculi, qui docuerunt licitum esse sequi sententiam probabilem minùs tutam, relicta probabiliori et tutiore. 1445
- § 30. Occasione argumenti Terilli validè probatur sententiam Probabilistarum esse falsam. 1446
- § 31. Solvitur argumentum Terilli. 1448
- § 32. Quomodò hæc duo inter se coherere, nempe quòd non peccaverint auctores asserentes licitum esse sequi opinionem minùs probabilem et minùs tutam, et tamen peccent illi qui in operando sequuntur minùs probabilem et minùs tutam, relicta probabiliori et tutiore. 1449
- § 33. Redditur ratio quasi à priori cur Probabilista reflexè judicans licitum esse sequi opinionem minùs probabilem et minùs tutam, nihilominus formaliter peccet, si in operando sequatur opinionem probabilem minùs tutam, relicta tutiori, quam ipse magis verisimilem experitur, et variis exemplis res illustratur. 1451
- § 34. Inferitur ex dictis esse apertè falsam hanc Terilli propositionem: Omnis opinio quæ sine peccato docetur in scholis et libris, est sufficiens conscientie regula ad eam sectantes à peccato excusandos. 1455
- § 35. Solvitur aliud capitale fundamentum Terilli desumptum ex eo quòd lex prohibens actum non sit sufficienter promulgata, ubi datur opinio probabilis quòd actus sit licitus. 1457
- § 36. Ostenditur sententiam Terilli asserentis legem prohibitivam alicujus actionis non esse sufficienter promulgatam, hoc ipso quòd detur opinio probabilis de honestate vel licentiâ illius actionis, esse contra communem sententiam theologorum omnium, non solum Antiprobabilistarum, sed ipsorum Probabilistarum. 1464
- § 37. Novis confirmationibus detegitur falsitas doctrinæ Terilli. 1466
- § 38. Breviter rejiciuntur alia argumenta reflexa, ad quæ recurrit Terillus ut probat licitum esse sequi opinionem minùs probabilem et minùs tutam. 1468
- § 39. Inferitur ex dictis auctoritatem tot doctorum, quot in hoc sæculo docuerunt licitum esse sequi opinionem minùs probabilem et minùs tutam, relicta probabiliori et tutiore, non esse sufficientem ut propter illam possit quis licitè in operando sequi opinionem minùs tutam, quando omnibus hinc inde ritè consideratis habet majus fundamentum ad judicandum illam esse falsam et legi divinæ contrariam, quàm ad judicandum esse veram et legi divinæ conformem, præsertim ubi illud majus fundamentum non est solius rationis, sed rationis et auctoritatis simul, quia nimirum agnoscit opinionem tutiorem habere pro se plures et graviore auctores, et urgentiora fundamenta rationis. 1472
- ESTRICTIS VITA. 1475-1476
- LOGISTICA PROBABILITATUM, CUM ADJUNCTA DIFFICULTATIS POTISSIME EXPLANATIONE, ubi paucis dicuntur multa, clarissimè dilucidantur obscura, controversa modestissimè tractantur. *Ibid.*
- Prologus. *Ibid.*
- Epilogus. 1484
- Idem Pater Ægidius Estrix, ut persuaderet non satis consultum esse puritati doctrinæ de moribus, si invalescat doctrina asserentium licitum esse cuilibet sequi opinionem probabilem minùs tutam, faventem libertati adversus legem, quamvis agnoscat sententiam tutiorem, stantem pro lege adversus libertatem, esse auctoritate et ratione magis verisimilem, seu magis communem inter sapientes, magisque fundatam; illam ex suo sensu expressam et descriptam reliquit, ut sequitur. *Ibid.*
- Appendix, in qua solvitur argumentum Probabilistarum, petitum ab obligatione obediendi superiori præcipienti. 1485
- APPENDIX DE PROBABILISMO. 1489-1490
- Caput primum. Notiones præfixæ de dubio, opinione, certitudine. *Ibid.*
- Exponitur status questionis. *Ibid.*
- Caput II. Discussio analytica systematum, de regulâ in praxi servandâ, in dubio. 1494
- Articulus primus. An liceat in dubio sequi partem minùs tutam, relicta tutiore, plus aut æquè probabili. 1495
- Argumentum primum, ex principiis reflexis in se consideratis. *Ibid.*
- Argum. II, ex auctoritate theologorum et Congregationum Romanarum. 1497
- Argum. III, ex commodis Probabilismi et incommodis Tutorismi. 1508
- Articulus II. An liceat sequi partem probabiliorē, relicta tutiore minùs probabili. 1513
- Caput III. Quis modus conciliationis proponit possit, inter Probabilistas et Probabilioristas. 1519
- § 1. Varii casus in quibus pronuntiari potest, stante dubio speculativo, in favorem libertatis. *Ibid.*
- § 2. Casus in quibus pronuntiari debet in favorem legis, seu partis tutioris. 1528
- Scholium. *Ibid.*
- INDEX RERUM. 1529-1530